

Acerca de este libro

Esta es una copia digital de un libro que, durante generaciones, se ha conservado en las estanterías de una biblioteca, hasta que Google ha decidido escanearlo como parte de un proyecto que pretende que sea posible descubrir en línea libros de todo el mundo.

Ha sobrevivido tantos años como para que los derechos de autor hayan expirado y el libro pase a ser de dominio público. El que un libro sea de dominio público significa que nunca ha estado protegido por derechos de autor, o bien que el período legal de estos derechos ya ha expirado. Es posible que una misma obra sea de dominio público en unos países y, sin embargo, no lo sea en otros. Los libros de dominio público son nuestras puertas hacia el pasado, suponen un patrimonio histórico, cultural y de conocimientos que, a menudo, resulta difícil de descubrir.

Todas las anotaciones, marcas y otras señales en los márgenes que estén presentes en el volumen original aparecerán también en este archivo como testimonio del largo viaje que el libro ha recorrido desde el editor hasta la biblioteca y, finalmente, hasta usted.

Normas de uso

Google se enorgullece de poder colaborar con distintas bibliotecas para digitalizar los materiales de dominio público a fin de hacerlos accesibles a todo el mundo. Los libros de dominio público son patrimonio de todos, nosotros somos sus humildes guardianes. No obstante, se trata de un trabajo caro. Por este motivo, y para poder ofrecer este recurso, hemos tomado medidas para evitar que se produzca un abuso por parte de terceros con fines comerciales, y hemos incluido restricciones técnicas sobre las solicitudes automatizadas.

Asimismo, le pedimos que:

- + *Haga un uso exclusivamente no comercial de estos archivos* Hemos diseñado la Búsqueda de libros de Google para el uso de particulares; como tal, le pedimos que utilice estos archivos con fines personales, y no comerciales.
- + *No envíe solicitudes automatizadas* Por favor, no envíe solicitudes automatizadas de ningún tipo al sistema de Google. Si está llevando a cabo una investigación sobre traducción automática, reconocimiento óptico de caracteres u otros campos para los que resulte útil disfrutar de acceso a una gran cantidad de texto, por favor, envíenos un mensaje. Fomentamos el uso de materiales de dominio público con estos propósitos y seguro que podremos ayudarle.
- + *Conserve la atribución* La filigrana de Google que verá en todos los archivos es fundamental para informar a los usuarios sobre este proyecto y ayudarles a encontrar materiales adicionales en la Búsqueda de libros de Google. Por favor, no la elimine.
- + *Manténgase siempre dentro de la legalidad* Sea cual sea el uso que haga de estos materiales, recuerde que es responsable de asegurarse de que todo lo que hace es legal. No dé por sentado que, por el hecho de que una obra se considere de dominio público para los usuarios de los Estados Unidos, lo será también para los usuarios de otros países. La legislación sobre derechos de autor varía de un país a otro, y no podemos facilitar información sobre si está permitido un uso específico de algún libro. Por favor, no suponga que la aparición de un libro en nuestro programa significa que se puede utilizar de igual manera en todo el mundo. La responsabilidad ante la infracción de los derechos de autor puede ser muy grave.

Acerca de la Búsqueda de libros de Google

El objetivo de Google consiste en organizar información procedente de todo el mundo y hacerla accesible y útil de forma universal. El programa de Búsqueda de libros de Google ayuda a los lectores a descubrir los libros de todo el mundo a la vez que ayuda a autores y editores a llegar a nuevas audiencias. Podrá realizar búsquedas en el texto completo de este libro en la web, en la página <http://books.google.com>

R. P. THOMÆ
TAMBURINI
E SOCIETATE JESU
THEOLOGIA
MORALIS.

ANNALS OF

THE COLLEGE

OF THE

WISCONSIN

UNIVERSITY

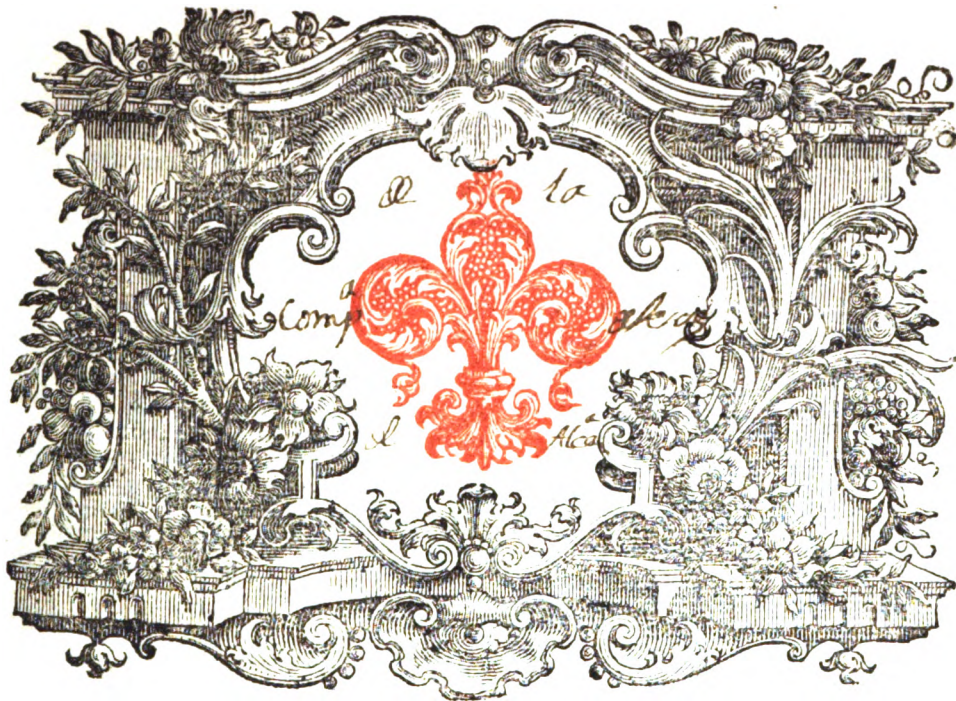
THEOLOGIA MORALIS
R. P. THOMÆ
TAMBURINI
CALTANISETTENSIS
SOCIETATIS JESU.

IN HAC NOVISSIMA EDITIONE
Præter Indices locupletissimos, atque opiniones hæctenus ab Apost. Sede præscriptas,
notula & diversoque charactere propriis locis insertas.

ACCEDUNT
R. P. FRANCISCI ANTONII ZACHARIÆ S. J.
THEOLOGI AC BIBLIOTHECÆ ESTENSIS PRÆFECTI

*Uberrima Prolegomena, in quibus TAMBURINI Elogium exhibetur, & ejus Doctrina
a veteribus recentibusque RR. PP. DANIELIS CONCINÆ, ac VINCENTII
MARIE DINELLI criminationibus vindicatur. Adduntur insuper plures Roma-
norum Pontificum, præsertim BENEDICTI XIV. feliciter regnantis Constitutiones
ad Moralem Theologiam pertinentes, quas in fine Operis apposuimus.*

TOMUS PRIMUS
DE PRÆCEPTIS DECALOGI.

V E N E T I I S,
Apud NICOLAUM PEZZANA.

M D C C L V.

SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO.

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

I N D E X

CAPITUM, PARAGRAPHORUM ET TITULORUM

utriusque partis Explicationis Decalogi.

Prior numerus Paginam, alter numerum marginalem notat.

Intentio, & divisio operis.

pag. 1

Doctore. *ib.* 15. De Medico. *ibid.* 17. De Ministro Sacramentorum. *ib.* 15. De Rege quoad bellum gerendum. 16
29. De Militibus. *ib.* 36
5. An liceat modo unam, modo alteram probabilem sententiam in eadem materia sequi. *ib.*
6. De conscientia dubia. 17. 1. Peccetne operans ex conscientia dubia. *ib.* 2. Explicatur illa regula: *In dubiis melior est conditio possidentis.* In materia justitiæ. 18. 5. In aliis materiis a justitia. *ib.* 10
7. Percurruntur ea, in quorum dubio praevalet possessio, idque ordine Alphabeti. *ib.*

LIBER I.

Ifagoge.

CAPUT PRIMUM.

De Peccatis.

1. **D**ivisio peccatorum. *pag. 1*
2. De mortali, & veniali ex genere suo. *ib.*
3. De veniali per accidens. *ib.* 2
De veniali ex parvitate materiæ. *ib.* 2
Unde desumenda sit materiæ parvitas. 2. 13
De veniali ex imperfectione actus. 3. 26
Peccatum in genere. *ib.* 30
De veniali ex aliena causa excusante. 4. 35
4. De mortali per accidens. *ib.* 1.
Mortale ratione finis. *ib.* 2
Mortale ratione contemptus. *ib.* 4
Mortale ratione periculi. 4. 10
Mortale ratione conscientie erroneæ, scandali, & unionis plurium venialium. 5. 17

CAPUT II.

De voluntario.

1. **Q**uid sit voluntarium. *pag. 5*
2. Quotuplex sit voluntarium. *ib.*
3. De violento, coacto, necessario. *ib.*
4. Ira, & concupiscentia quomodo se habeant circa voluntarium. 6
5. Metus quomodo se habeat circa voluntarium. *ibid.* Qui metus sit justus cadens in constantem virum, *ibid.* 3
Quid operetur metus gravis injuste incussus in contractibus. *ib.* 11
Metus gravis in Matrimonio. 7. 22. Metus idem in aliis actibus. *ib.* 23
6. Quid operetur metus levis injustus. *ib.* Contractus ex metu levi injusto. *ib.* 1. Matrimonium ex metu levi injusto. 8. 12
Alii actus ex metu levi injusto. *ib.* 13
7. Quid operetur metus gravis, vel levis juste incussus. *ib.*
Contractus ex metu levi, vel gravi justo. *ib.* 1
Matrimonium ex metu quocumque juste incusso. *ib.* 3
Alii actus ex metu juste incusso. *ib.* 6
8. Quid operetur metus sive gravis, sive levis in votis etiam solemnibus, qualis est professio in Religione. *ib.*
Quid operetur metus in juramento, remissive. 9
9. Quid operetur metus in transgressione præceptorum. *ib.*
10. De involuntario ex ignorantia, & inadvertentia. *ib.*
De ignorantia poenæ impositæ a lege positiva. 10. 9
Ex dictis colliguntur nonnulla ad praxim. *ib.* 20

CAPUT III.

De Conscientia.

1. **Q**uid, & quotuplex sit conscientia. *pag. 11*
2. De conscientia erronea, ubi de perplexitate. *ib.*
De depositione conscientie erroneæ. 12
3. De conscientia operante, seu de opinione probabili. *ib.*
Quid sit, & quotuplex, *ib.* 1. Auctoritas unius, *ib.* 4. Probabilitas probabilis. *ib.* 7
Æqualitas probabilitatis. Ubi, quid operetur possessio in probabilibus, *ib.* 9. Exempla quando alterutram partem excipere practice non possumus, licet utraque sit probabilis. 13. 16. Exempla de æquali probabilitate circa jus, quando alterutram partem sequi practice valeamus. *ib.* 24
Exempla de æquali probabilitate circa factum, quando alterutra pars excipi potest practice. 14. 27
4. De probabilitate, quam excipere quidem particulares debent. *ib.* De Judice. *ibid.* 1. De Advocato. 15. 14. De *Tamb. De Præc. Dec. Tom. I.*

A	H
Abortus. 18	Hæresis. <i>ib.</i>
Abolutio a peccatis, & censuris. <i>ib.</i>	Hæreticus. <i>ib.</i>
Auctor. <i>ib.</i>	Horæ canonicæ. <i>ib.</i>
Advocatus. <i>ib.</i>	I
Ætas, seu anni. <i>ib.</i>	Jejunium. <i>ib.</i>
Agere. 19	Jejunii votum. <i>ib.</i>
Alere filium. <i>ib.</i>	Juramentum. <i>ib.</i>
B	Immunitas Ecclesiarum. <i>ib.</i>
Baptismus. <i>ib.</i>	Impedimentum matrimonii. <i>ib.</i>
Bellum. <i>ib.</i>	Irregularitas. <i>ib.</i>
Beneficium. <i>ib.</i>	Judex. 25
Beneficiarius. <i>ib.</i>	Judicium temerarium. <i>ib.</i>
Bona derelicta. 20	Jurisdicctio. <i>ib.</i>
C	Jurisdictionis exemptio. <i>ib.</i>
Castitatis votum. <i>ib.</i>	L
Casus, & censuræ reservatæ. <i>ib.</i>	Legatum. 26
Censura. <i>ib.</i>	Leges, & præcepta. <i>ib.</i>
Clericus. <i>ib.</i>	Legitimus. 27
Clerici percussio. <i>ib.</i>	Lis movenda. <i>ib.</i>
Confessio Sacramentalis. <i>ib.</i>	Ludus. <i>ib.</i>
Confirmatio privilegiorum. <i>ib.</i>	M
Confirmatio, seu Chrisma. 21	Maleficium. <i>ib.</i>
Correctio fraterna. <i>ib.</i>	Matrimonium. <i>ib.</i>
Consuetudo. <i>ib.</i>	Medicamentum. 28
Contractus. <i>ib.</i>	Mensis, quo vacat Beneficium. <i>ib.</i>
Contractus minoris. <i>ib.</i>	Missa. <i>ib.</i>
Creditor. <i>ib.</i>	Mors conjugis. <i>ib.</i>
D	Mutuuum. 27
Dammum secutum. <i>ib.</i>	N
Debitor morosus. <i>ib.</i>	Nobilitas. <i>ib.</i>
Decimæ. <i>ib.</i>	Nomen dubium. <i>ib.</i>
Denunciatio. <i>ib.</i>	Novitius. <i>ib.</i>
Depositum, & commodatū. <i>ib.</i>	O
Detractio. 22	Obedientiæ votum. 29
Dispensatio. <i>ib.</i>	Officium divinum. <i>ib.</i>
Donatio. <i>ib.</i>	Oleum sanctum. <i>ib.</i>
Dubii interpretatio. 23	Ordo. <i>ib.</i>
E	P
Elemosyna. <i>ib.</i>	Paupertatis votum. <i>ib.</i>
Epikeja. <i>ib.</i>	Peculium filiorum. <i>ib.</i>
Eucharistiæ susceptio. <i>ib.</i>	Percussio Clerici. <i>ib.</i>
Excommunicatio. <i>ib.</i>	Privilegium. <i>ib.</i>
Executor sententiæ. <i>ib.</i>	Professio religiosa. 30
Extrema unctio. <i>ib.</i>	Professio. <i>ib.</i>
F	R
Famulus. <i>ib.</i>	Religionis votum. <i>ib.</i>
Festum. <i>ib.</i>	Rescriptum. <i>ib.</i>
Filii obligatio. <i>ib.</i>	Restitutio. 31
Filius legitimus. 24	Reus, & testis. <i>ib.</i>
Filius. <i>ib.</i>	S
Filii gemelli. <i>ib.</i>	Scandalum. <i>ib.</i>
Filiorum peculium. <i>ib.</i>	a
Furtum. <i>ib.</i>	3
G	Se-
Gabella. <i>ib.</i>	
Gemelli. <i>ib.</i>	

Index Capitum, Paragraphorum, & Titulorum.

Sepeliri in loco sacro.	32	Tertis.	ib.
Servus.	ib.	Tutor.	ib.
Simoniam.	ib.	V	
Sigillum Confessionis.	ib.	Venatio.	ib.
Solutio debiti.	ib.	Venditio.	ib.
Sponsalia.	ib.	Virgo.	ib.
Subditus.	ib.	Voti irritatio.	ib.
Suffragium.	ib.	Voti dispensatio.	ib.
T		Votum.	ib.
Testamentum.	ib.	Usura.	34
8 De conscientia scrupulosa. Unde oritur, & quomodo cognoscatur scrupulus.			
			34.1
Instructio scrupulosi pro seipso.			35.4
Instructio Confessarii pro scrupuloso.			ib.13

LIBER II.

De primo Decalogi Præcepto.

Unum cole Deum.

CAPUT I.

De Fide.

1. **D**E primo, & secundo præcepto, idest credendi, & sciendi certos articulos fidei. 38. Quando, & quomodo obligantur Fideles elicere actum fidei. 36
2. De tertio præcepto Fidei, illam exterius confitendi. 37
De interrogato de sua Fide. ibid. 1. De interrogato an sit Sacerdos, vel quid simile. ibid. 5. De non obedientia persecutoribus Fidei. 38. 5. De vidente sacra conseruari. ib. 7.
3. De quarto præcepto illam exterius non negandi. ibid. De negante se esse Catholicum, vel quid simile. ib. 3. De utente vestibus, seu signis infidelium. ib. 4. De commovente carnes die vetito, ne deprehendatur Catholicus. ib. 8. De ingrediente Templum saltæ lectæ, Thus offerente, & similibus. ib. 12
4. De quinto præcepto non negandi interius fidem. 39. De Hæretico, seu Hæresi. Quid sit Hæresis. ib. 2. Hæresis alia interior, exterior alia. ib. 5
5. De Hæreticorum poenis. ib.
Prima poena, Excommunicatio. ib. 2. Secunda, irregularitas. 40. 6. Tertia, infamia, ib. 7. Quarta, privatio beneficiorum, & officiorum possessorum, & inhabilitas ad futura. ibid. 8. Quinta, non posse esse Patrum in Baptismo Catholicum. ibid. 13. Sexta, non posse hæreticum contrahere matrimonium cum catholico. ibid. 14. Septima, confiscatio bonorum. ibid. 16. Octava, incapacitas testandi, succedendi, &c. 41. 23. Nona, exemptio filiorum, amissio servorum, & jurium, cæteraque poenæ corporales. ib. 24
6. De cooperantibus cum hæreticis. ib. Credens, receptor, defensor, fautor Hæretici. ibid. 1. Poenæ faventis hæreticis. ib. 9
7. De libris hæreticorum, & per occasionem de aliis libris prohibitis. ib. Clausula Bullæ Coenæ de libris hæreticorum. 42. 6. Libri hæreticorum hæresim continentes, vel de Religione tractantes. ib. 7. Sine auctoritate Sedis Apostolicæ. ib. 17. Sciens. 43. 21. Legentes. ib. 31. Retinentes. 44. 42. Imprimentes, 45. 46. Defendentes. ib. 54. Aliqua notanda de libris vetitis. ib. 56
8. De absolutione ab hæresi. ib. Casus facillioris absolutionis, ib. 1. Inquisitorum, & Episcoporum potestas circa absolutionem hæresis. 46. 11
9. De Apostasia, & Schismate. ib.
10. De infidelibus, ibid. Paganis. 47. 2. Judæis, ib. 6. Saracenis. ib. 9
11. De præcepto Ecclesiastico non disputandi de rebus fidei. ibid.
12. De præcepto Ecclesiastico emittendi professionem Fidei, 48. Quoad beneficiatos. ib. Quoad prælatos regulares, ibid. 5. Quoad professores artium liberalium. ib. 8

CAPUT II.

De Spe.

1. **Q**uid sit spes, & de peccatis contra ipsam. 48
De reocatione Dei. ib.

CAPUT III.

De Charitate erga Deum.

1. **Q**uid sit Charitas, & quæ sunt peccata contra ipsam. 49
2. **Q**uoniam obliget præceptum affirmativum charitatis Dei. ib.

CAPUT IV.

De Cultu Dei, hoc est de primo Decalogi Præcepto.

Unum cole Deum.

1. **D**E adoratione. Quid, & quotuplex ea sit. 49. Quid sit, & quotuplex adoratio, & in quos cadat. ib. 1. Qui sint ii Sancti, quos adorare per Dolum licet. 50. 8
2. Quid, & quotuplex sit oratio, deque ejus præcepto, ib. De intentione, & attentione in orando. ib.

CAPUT V.

De peculiari cultu, qui Deo per Horas Canonicas exhibetur.

1. **Q**ui teneantur ad Horas Canonicas. 51. 2. Constituti in sacris, ib. 3. Regulares professi deputati ad Chorum, ib. 6. Beneficarii. 52. 19
2. Quod est illud officium, ad quod recitandum tenentur prædicti. 53. 1. De non recitante ex novo Breviario, ib. 3. De licentia imprimendi nova Breviaria, ibid. 4. An religiosus obligetur recitare Officium Diœcesanorum. ib. 5. De additione, & diminutione officii, 54. 7. De Officio Defunctorum, & de Litanis. ib. 13. De Officium aliena lingua recitante, ib. 15. De mutatione officii unius in officium alterius diei, stando semper in eodem ritu, 55. 20. De mutatione officii proprii ritus in alienum. 56. 33. De officio assumendo ab advena. ib. 36
3. De modo recitandi officium, ib. 1. De attentione, & intentione debita, ib. 2. Sine omissione verborum, & mutilatione syllabarum, 57. 4. De dubitante, an omiserit aliquem psalmum, ib. 9. De non recitante, sed solum audiente lectiones, ib. 10. Sine interruptione, ib. 11. Sine ordinis inversione. ib. 12
4. Quædam de recitatione in Choro, vel cum secio, ib. 1. De non assistente in choro, nec distributiones recipiente. ib. De recitatione, & prolatione eius, qui in choro, vel cum socio officium persolvit, 58. 8. Mente distractus in choro, ib. 15. Nihil dicas in choro, ib. 17. Dormiens ibid. 19. Contabulans, 59. 22. Recitantes tertiatim. ib. 23
5. De tempore recitandi officii. ib. 1
6. De loco, & situ recitandi officium. 60
7. De obligatione, & poenis non recitantium officium. ib.
8. De causis excusantibus ab officii recitatione, ibid. Impotentia, ib. 2. Qui non potest totum recitare, an teneatur ad partem, ib. 3. Quænam sit major, quæ minor pars. ib. 5. Quænam infirmitas excuset ab officio, 61. 13. De nocumento dubio, ib. 15. Gravis occupatio, ib. 16. Dispensatio. ib. 23

CAPUT VI.

De peccatis Religioni oppositis.

1. **D**E superstitione, 62. 1. De Idololatria, ib. 6. De Magia, ib. 7. De divinatione, ib. 9. De Astrologia, 63. 13. De infomnis, ubi obiter de Theauris in somno ostentis, ib. 21. De vana observantia, ib. 23. Vana aliquot superstitiones nostra ætate usurpari solitæ, 64. 33. Sola Sacra, 65. 44. Sola non sacra, ib. 51. Sacra simul, & non sacra, ib. 57. Quid agendum, quando hac in re adest dubitatio, ib. 61. Decernitur, quid sentiendum de superstitionibus allatis. 66. 73
2. De Maleficio, ejusque dissolutione, 67. 1. De poenis contra prædictos, deque eorundem absolutione. 68. 14
3. De sacrilegio, 69. Sacrilegium circa personas sacras. ib. 2. Circa loca sacra. ib. 6. Circa res sacras, ib. 7. An temporis violatio constituat aliquando sacrilegium, ib. 12. An voti violatio sit sacrilegium. ib. 13
4. De Blasphemia, ib. Quid, & quotuplex ea sit, ib. 1. Blasphemiz denunciandæ, 70. 6. Correctio blasphemiz. ib. 7. Modus confitendi blasphemias, ib. 8. Discrimen inter blasphemiam, & maledictionem, ib. 9. Verba certo blasphemata, ib. 15. Verba certo, vel satis probabiliter non blasphemata, ib. 16. Verba dubie blasphemata, 71. 18. De poenis blasphemorum, deque eorundem absolutione. ib. 26

LIBER III.

De secundo Decalogi Præcepto.

Non assumes Nomen Domini Dei tui in vanum.

CAPUT PRIMUM.

De Juramento in communi.

1. **Q**uid sit juramentum.
2. **Q**uæ sunt juramentorum divisio. 72
ib.
An

Index Capitum, Paragraphorum, & Titulorum.

- An juramenta prædicta sint ejusdem speciei, Remissive. ibid. 8.
 3. Norma cognoscendi quodnam sit verum juramentum. ib. 1
 4. De conditionibus juramenti, 73. 1. Veritas. ib.
 Justitia, ib. 5. Judicium. 74. 7
 5. De consuetudine jurandi. ib. 1
 6. Juramentum exigere a pejeraturo, vel juraturo per falsos Deos. ib. 1

C A P U T II.

De juramento assertorio.

- §. 1. **D**E veritate requisita in juramento assertorio. 75. 1
 Certitudo ex parte rei jurata. ib. 2
 Certitudo moralis ex parte jurantis. ib. 6
 2. De juramento assertorio æquivoco, 76. An æquivocatione uti liceat in Doctoratus gradum assumendo, ib. 7. De juramento, quod quis præstat in Acceptatione. 77. 18
 3. De juramento assertorio ficto. ib.

C A P U T III.

De Juramento promissorio.

- §. 1. **D**E veritate requisita in juramento promissorio. 75
 2. De juramento promissorio dolo, ib. De illicito usu juramenti dolo promissorii, ib. Quænam obligatio nascatur ex juramento dolo promissorio, & quando. ib. 7
 3. De materia requisita in juramento promissorio. 78. 1
 De materia dicti juramenti in communi. ib. 2
 De materia ejusdem soli Deo facti. ib. 7
 De materia ejusdem in utilitatem hominis emissi. 79. 11
 4. Qua ratione interpretandum juramentum in ordine ad inducendam obligationem. ib.
 Prima regula, ib. 1. Secunda regula, ib. 3. Tertia. 80. 7
 5. Expenduntur aliqua juramenta promissoria, ib. 1. Juramentum sine consensu, ib. Juramentum de actu irritato per legem, ib. 2. Juramentum ex parte actus illicitum, ib. 4. Juramentum illicitum ex parte ejus, qui illud per metum, vim, injuriam extorquet, ib. 6. Juramentum contra aliud juramentum, ibid. 7. Juramentum in Matrimonio, & in sponsalibus contractus ex metu, 81. 12. Juramentum de non accusando, vel de accusando, ib. 13. Juramentum malum ex fine malo, ubi de Juramento nimis prodigo. ib. 17
 Juramentum errore, vel dolo extortum, ib. 21. Juramenta aliqua de rebus indifferentibus, 82. 28. Juramentum de redeundo in carcerem, ib. 29. Juramentum volentis compensatione uti, ib. 34. Juramentum factum contra leges. ib. 30
 Juramentum non vendendi minoris, & non emendi pluris, ib. 49. Juramentum Medicorum, Rectorum Civitatum, Alumnorum Collegii, 34. 50. Juramentum non ludendi, ib. 57. Juramentum de non propalanda arte, ib. 65. Juramentum dandi, vel non dandi mutuum, vel non fidejuben- 85. 66
 6. De juramento confirmante contractum. ib.
 7. Juramentum an pariat obligationem in altero, atque adeo in successore, vel hærede. 86

C A P U T IV.

De juramento judiciali.

- §. 1. **A**N in contractibus æquivocare, vel fiste jurare liceat. 86
 2. An in judiciis æquivocare cum juramento, aliis a Reo liceat. ib.
 3. An idem liceat Reo. 87

C A P U T V.

- Quis possit jurare, atque ad juramentum admitti. 87

C A P U T VI.

- De poenis perjurii. 88

C A P U T VII.

- De obligatione juramenti. ib.

- §. 1. **D**E irritatione, 88. De Remissione, ib. De relaxatione. ib.
 Quæ juramenta relaxari queant. ib. 2.
 A quo, ib. 5. Ob quas causas; 89. 14. De commutatione, 90
 Quis communicare potest, ib. 2. Quæ, ib. 6. Ob quas causas, ib. 7. De materia subrogata juramento. ib.
 6. Solutio aliquorum casuum huc pertinentium. 91

C A P U T VIII.

De Adjuratione.

- §. 1. **D**E Adjuratione in universum, 91. Veritas in ea requisita, ib. 4. Justitia, ib. 5. Judicium, ib. 6. De Adjuratione Dæmonum, ib. De fine, adjuratione, deque imperio adjurantis in dæmonem, ib. 2. Quæ locutio usurpanda cum Dæmone, 92. 4. An liceat exposcere a Dæmone, ut aliquid faciat, ib. 8. An adjurans licite præcipere queat Dæmoni superiori, ut Dæmones inferiores pellat a corpore, vel ut manifestet maleficia, ib. 11. An contra facere aliquid, aut conivere possit Exorcista ad petitionem Dæmonis, ib. 14. Monitiones non inutiles pro Adjurationibus. 93. 22

C A P U T IX.

De Voto.

- V**otum quid sit, & quætriplex. 93

C A P U T X.

De libertate requisita in Voto.

- §. 1. **Q**ualis deliberatio requiratur. 94
 An ad votum sufficiat deliberatio virtualis. ib.

C A P U T XI.

- De proposito requisito ad Votum. ib.

C A P U T XII.

De promissione requisita in Voto, deque Obligatione inde proveniente.

- §. 1. **D**E promissione vera, & ficta. ib.
 2. De obligatione gravi, vel levi, quæ nascitur ex obligatione sive absoluta, sive conditionata, 95. Poenitere voti facti. ib. 5
 3. Quandonam votum obliget, ib. 1. An votum obliget alios a votente 96. 1. An votum obliget eos, qui sunt sub aliqujus potestate, ib. Religiosorum, & impuberum vota, ib. 5. Qua ratione obliget votum conditionale, 97. 1. Conditio qua ratione implenda, ib. 4. Quomodo obliget votum pœnale. ib.

C A P U T XIII.

Quid operetur error, vel ignorantia in Voto.

- E**rror in substantia voti, 98. 2. Error in qualitate ejusdem. ib. 4
 Error in fine; ubi etiam agitur, quando deficit voti finis. ib. 9

C A P U T XIV.

- De eo, cui sit Votum. ib.

C A P U T XV.

De Materia Voti.

- §. 1. **M**ateria voti possibilem esse oportet. 99
 2. Honestam, non indifferentem, ib. 1. Quando dubitatur de bonitate finis voti. 100. 10. Majoris boni non impeditivam; ib. 1. Expenduntur quædam particularia vota, ib. Votum non votendi, ib. 2. Votum non ludendi, & similia, 101. 3. Contrahendi Matrimonium, ib. 4. Non acceptandi prælaturas, vel sacerdotium, ib. 5. Inferendi in perpetuum, ib. 6. Præstandi hoc, & non aliud, ib. 7. Non petendi dispensationem, ib. 8. De materia partim voto apta, partim non item, ib. 1. Quomodo votum sit interpretandum, 102. 1. Assertur interpretatio aliquorum votorum, ib. Votum virginitatis; ib. 2. Peregrinationis, ib. 3. Audiendi Missam, ib. 4. Recitandi Rosarium, ib. 5. Ingrediendi Religionem absolute, ib. 6. Ingrediendi eandem, si pater consenterit, ib. 7. Jejunandi, ib. 11. Abstinendi a vino, ib. 14. Jejunandi in pane, & aqua, ubi An passilli esculenti, seu macherones hoc jejunium violent, ib. 15. Abstinendi a carnibus. 103. 21
 7. De voto rei indeterminato. ib.

C A P U T XVI.

De obligatione Voti.

- §. 1. **D**E cessatione voti ex natura rei. 103
 2. Quandonam votum cesset ratione temporis. 104
 3. De irritatione votorum 105. Proponitur quidam casus. ib. 3
 An

Index Capitum, Paragraphorum, & Titulorum!

An Antonio per emissionem votorum biennii Soc. JESU extincta fuerint vota praecedentia, ib. 4. An pater potuerit vota Antonii irritare, ib. 9. Tutor, vel curator, 106. 17. An mater, ib. An focer, ib. 21. An superior religionis. Quoad vota emissa in Religione, ib. 28. Quoad emissa ante, 107. 40. De servorum, & conjugatorum votis, ib. 44. Vota servorum, ib. 45. Uxor, ib. 48. Mariti, 108. 54. An repetitio votorum facta ab Antonio obstat, ne ea irritari valeant, ib. 57. Conclusio, qua resolvitur propositus casus, ib. De dispensatione voti, ib. Quid sit, & qualis esse debeat dispensatio, ib. 1. A quo, ib. 4. Ob quas causas, 109. 10. Ob imperfectam deliberationem, ib. 13. Ob difficultatem notabilem, ib. 18. Ob damnum temporale, ubi, quid de elemosyna, ib. 19. Ob damnum spirituale, ib. 21. Ob dubium, ib. 24. An ob commoditatem votantis, ib. 25. Quae vota, ib. 26. An vota conditionata sint reservata, 110. 32. An materia subrogata pro voto reservato sit reservata, ib. 33. Vota reservata an aliquando ab inferioribus Papae dispensentur, ib. 36. Ob necessitatem, ib. 37. Ob imperfectionem voluntarii, ib. 41. Ob consuetudinem, ib. 42. Ob privilegium, ib. 46. De commutatione voti, 111. Quisnam commutandi voti potestatem habeat, ib. 1. De commutatione in majus, Quis, ib. 3. Quae vota, ib. 4. Ob quas causas, 112. 7. De commutatione in minus, Quis, quae vota, ob quas causas, ib. 8. De commutatione in aequale, ib. Quis, ib. 10. Quae vota, ib. 17. Ob quas causas, ib. 18. Praxis aequalitatis servandae in commutatione votorum, ib. Aliquot peculiari servandae, 113. 11. An facta commutatione, vel dispensatione, liceat redire ad prius votum, &c. ib. 1

CAPUT XVII.

Consilium de commutatione ejusdem voti.

- §. 1. **P**roponitur status quæstionis, 114. An Bern. potuerit tunc computari, &c. ib. 5. An liceat dicta commutatio. 116. 19.
4. An congruat, ib. 24. An possit nunc idem P. Bern. ib. 30. Conclusio, 117. 35

LIBER IV.

De tertio Decalogi præcepto.

Memento ut diem Sabbati Sanctifices.

CAPUT I.

De Festo in genere.

- §. 1. **Q**uis instituere dies festivos possit, 117. Quid sint dies festi, & a qua hora incipiant, finiantque. ib.

CAPUT II.

De obligatione Sacram audiendi.

- §. 1. **Q**uæ Missa audienda, ib. 2. Quanta, ib. 3. Ubi 118. 7. Quo situ, ib. 8. A quo, ib. 9. An duæ mediæ Missæ, ib. 10. Quæ præsentia requiratur, ib. 11. Quæ intentio, ib. 17. Quæ attentio, ib. 19. De causis excusantibus ab assistentia sacri, 119. Excommunicatio: Ubi, de obligatione tollendi impedimentum, ib. 1. Interdictum, ib. 2. Impotentia, ib. 3. Periculum mali, ubi, quid de amissione lucris, ib. 5. Charitas, ib. 8. Consuetudo. 120. 9. Esse peregrinum, ib. 10. Quædam ad hoc præceptum pertinentia, ubi de obligatione non ponendi impedimenta ad Sacram audiendum. ib. Prævisio carentiæ Missæ, an obstat venatum ire cupienti. 121. 9

CAPUT III.

De abstinentia ab operibus servilibus die festo.

- §. 1. **Q**uænam sint hæc servilia, 121. An transcribere, ib. Pingere, venari, piscari, sculper, ib. 8. Iter facere, ib. 11. Molere, ubi, de cooperatione cum operibus servilibus infidelium, vel animalium, 122. 3. Emundare triticum ad molendum, ib. 18. De causis excusantibus ab operando diebus festis: Brevitas temporis, ibid. 1. Divinus cultus, ib. 3. Necessitas corporalis, 123. 6. An spes lucris, ib. 8. An panis, ciborum, & similibus confectio, ib. 9. An baritonforis, sutoris officium, ib. 13. An pauperum sublevatio, ib. 14. Necessitas spiritualis. 124. 19. Absentia a loco, ubi celebratur festum, ib. 20. Consuetudo, ib. 21. Dispensatio. ib. 31

CAPUT IV.

De actionibus quibusdam non servilibus die festo prohibitis.

- §. 1. **H**æc sunt mercatus, placitum, seu Judicium forense, juramentum, 125. Placitum. ib. 4

CAPUT V.

De Jejunio.

- §. 1. **D**E qualitate ciborum jejunii, 125. Abstinentia a carnibus, ib. 1. Abstinentia a lactiniis, 127. 19. De unica comestione in die jejunii, ib. Lac, jus, vinum, mustum, cervisia, aqua condita, ib. 2. Sapa, acetum, oleum, & similia condimenta, 128. Uva, ib. 7. Cocholata, ib. 9. Arundines mellitæ, ib. 14. Protractio refectiois, ib. 15. Interruptio, ib. 16. De sentaculo, quod in jejniis indulgetur, 129. Quantitas, ib. Qualitas, ib. 3. Tempus, 130. 10. De hora comedendi in jejunio, ibid. 1. Quædam de obligatione jejunii, 131. De media nocte, qua ratione hic intelligenda, ib. 1. De obligatione non cooperandi cum aliis in fractione jejunii, ib. Pater, & Dominus, ib. 2. Caupones, & qui cibum vendunt, ib. 6. Amici. 132. 8. De excusationibus a jejunio, ib. Ætas, ib. 1. Jejunium voto castitatis a Pontifice subrogatum an obliget sexagenarios, ib. 10. Infirmitas, 133. 14. Ars laboriosa, ibid. 18. Quæ sint exercitia perlaboriosa, ib. 21. Quæ non, 134. 25. Quæ dubia, ib. 26. An baritonforis, ib. Coqui, ib. 27. Sutoris, ib. 28. Baritonforis, ib. 29. Artis non ex officio, ib. 30. Paupertas, ib. 33. Conjugium. 135. 37. Opera pietatis, ib. An difficultas jejunandi. ib. 46. Transitus per terras hæreticorum, & servitus catholici apud infideles, ib. 48. Bona fides, an ratio hospitii, ib. 49. Ratio loci, an excusatio dubia, ib. 51. Dispensatio. 136. 52

LIBER V.

In Decalogum.

Premittuntur quedam de Charitate proximo debita. 137

- §. 1. **Q**uando concurrunt bona temporalia proximi, & nostra, ib. 1. In concursu vitæ privatorum, ib. 2. In concursu vitæ privati, & boni Reip. ib. 4. In concursu honoris, & fortunarum privati, & boni Reip. ib. 6. In concursu propriarum fortunarum cum necessitate temporis proximi, ib. 9. Ubi de elemosyna, 138. 2. Quando concurrunt bona spiritualia proximi cum nostris temporalibus, vel spiritualibus, 139. Necessitas salutis proximi non extrema, ib. 2. Necessitas salutis proximi extrema, ib. 5. De charitate remittere juridice, ib. 9. Salutare inimicum, & non remittere, ib. 10. Salutare inimicum, ib. 11. Refutatio ejusdem, 141. 14. Exclusio a communibus beneficiis, ib. 17. Veniæ petitio, ib. 18. Alloqui inimicum, ib. 25. Desiderare malum alteri, ib. Ubi de invidia, 142. 35. De dilectione proximi quoad non concurrentium cum ejus spiritualium ruina, 143. 1. Permissio peccati, ib. 2. Invitatio ad peccatum, ib. 6. Cooperatio cum peccante, 144. 15. Cooperatio famuli cum domino, & similia, ib. 18. Cooperatio cum Amasia, 147. Ubi plura de puella honesta, ib. 23. Pictor, Histrio, & Vector ejusdem Amasie, ib. 28. Cooperatio vendentium, 146. 33. Cooperatio cum Idolatra, ib. 38. Cooperatio cum ministrante indigne Sacramenta, ib. 39. Cooperatio cum inique pugnantibus, vel aliorum bona diripientibus, ib. 41. De cooperatione cum Pejeraturo, non jejunaturo, maleficium maleficium dissoluturo, remissive, ib. 42. Cooperatio cum usurario, ib. Quoad mutuatarium, ib. 43. Quoad famulos, 147. 46. Quoad alios, ib. 47. Ubi quoad Notarios, ib. 56. Testes, 148. 61. Principem, remissive, ib. 62. Cooperatio cum transgressuro præceptum, ib. 63. Cooperatio cum parato ad peccandum. ib. 66

CAPUT II.

Policrater, seu filiorum instructor; Dialogus plura complectens de Charitate debita parentibus a filiis. 149

- §. 1. **I**ntroductio Dialogi, ib. A filio quid parentibus debeatur, ib. Amor, ib. 2. Reverentia, ib. 12. Obedientia, 150. 18. An invititis parentibus Matrimonium inire filiis liceat, ib. 1. Pater non potest filium compellere, nec ad Matrimonium, nec ad Religionem. 151. 1. An Pater possit retrahere filium a Religione, ib. 1. Impediens vi, fraude, injuria, ib. 2. Impediens sine vi, fraude injuria, ib. 5. Quoad peccatum, ib. Quoad restitutionis obligationem. ib. 9

Index Capitum Paragraphorum, & Titulorum.

CAPUT III.

Quid & parentes filii, quid conjuges conjugibus invicem debeant. 153

§. 1. **P**ater quoad alimenta filii, ejusdemque exheredationem, & vota, ibid. Pater filio legitimo, ibid. 1. Pater filio spurio, vel naturali, ibid. 6. Causa negandi alimenta, & exheredandi, ib. 1. Habens patrem, & filium a quo alendus, 154. 11. Pater quoad irrationem votorum filii impuberis spurii, ib. 12. Pater quoad vota filii, vivente Avo, ib. 13. Quid debeat mater filio, quoad eum lactandum, & alendum, ib. 1. Vir quid uxori debeat, quoad alimenta, 155. 1. Uxor quid viro debeat, quoad alimenta, id. 1. In necessitate extrema quis magis adjuvandus, pater, an filius, an uxor, &c. ib.

CAPUT IV.

Miscellanea quedam de filiis, parentibus, propinquis, in Præcedentibus prætermissa. 156

§. 1. **D**E peculio filiorum, ib. Testamentum, & alienatio peculii filiorum, ib. 2. Ludus filii familias, vivente patre, ibid. 7. Ludus filii familias habentis Tutorem, patre demortuo. 157. 11. Filii professio religiosa nil nocere juri paterno. ib. 12. De furto filiorum, remissive. ib. 13. 2. De donationibus inter patrem, & filium. ib. 3. De legitima filiis debita. 158. 4. De fratrum, sororumque mutua obligatione. Quoad alimenta. ib. 1. Quoad correctionem. ib. 5.

LIBER VI.

Non occides.

CAPUT PRIMUM.

De homicidio justo.

§. 1. **D**E homicidio ob defensionem vitæ, 159. Adulter, & proscriptus an se defendere queant, ibid. 7. An ut defendas unum ex proximis, alterum occidere queas, ib. 10. an te non aggredientem aliquando occidere possis, 160. 12. an per præventionem occidere possis inimicum. ib. 15. 2. De homicidio ob defensionem honorum. ib. 1. 3. De homicidio ob defensionem honoris, & pudicitie. 161. 1. De duello. ib. 8. 4. De homicidio ad malefactores puniendos, 162. Malefactores nondum comprehensi, ib. 1. Malefactores jam comprehensi, 163. 5. Juris ordo in condemnandis malefactoribus, ib. 7. Innocens probatus nocens an possit condemnari, ib. 8. Malefactor omnino occultus an possit condemnari. 164. 18. 5. De homicidio ex bello justo. Remissive. ib.

CAPUT II.

De homicidio sui ipsius.

§. 1. **O**cciso sui directa. 164. 2. Indirecta sui occiso. ib. 3. De mutilatione sui, 165. 1. Eunuchus. ib. 4. 4. De abortu, ib. Fœtus animatus, 166. 3. Fœtus inanimatus, ib. 4. an licitus sit abortus, ne adultera occidatur, ib. 5. Pœnæ, & absolutio abortus. ib. 7.

CAPUT III.

De homicidio injusto proximi.

§. 1. **D**E homicidio voluntario, & casuali, ib. 1. Dans operam rei licitæ, ib. 4. Dans operam rei illicitæ, 167. Omittens, seu non prohibens, quod quis debet ex justitia, ib. 8. Omittens, seu non prohibens, quod quis debet ex charitate, ib. 10. 2. Praxis, qua explicari homicidium injustum oporteat in confessione. ib. 3. Quæ poenitentia imponenda injusto homicidæ in Sacramento Confessionis. 168.

CAPUT IV.

De obligatione restitutionis ex homicidio.

§. 1. **D**E obligatione restitutionis ex homicidio indirecto, 168. 2. De damno dato directo, 169. 1. Damnum indirectum a te illatum, ib. Damnum illatum a tuis. ib. 4. 3. De obligatione restitutionis ex injusto homicidio indirecto, ib. Quibus debeat restituere pro homicidio, ib. Hæres occisoris quid debeat? 170. 14. Excedens modum suæ defensionis, vel invadens, vel provocans an obligetur ad restitutionem ex homicidio, ib. 15. Pro bonis spiritualibus occisi an aliquid debeat. 171. 20. Pro damno personali an aliquid debeat. ib. 22.

Alium pro alio occidens, ib. 23. 4. Quatuor casus ex sparsim dictis deducuntur. 272. 1. 5. Ex iisdem sparsim dictis colligitur quid sentiendum sit de cooperantibus cum homicidæ. ib. 1. Consulens, & auxilians, ib. 2. Mandans, seu quod idem est, jubens, ib. 3. Ratum habens, 173. 7. Non prohibens, ib. 9.

LIBER VII.

Non Adulterabis.

CAPUT PRIMUM.

§. 1. **D**E Fornicatione. 173. 2. Additio, 174. Concubinatus, ib. 2. Copula cum vidua. ib. 4. Copulam non perficiens. Remissive. 175. 8. Copula cum sponsa alterius, ib. 9. Ignorantia in fornicatione, ib. 10.

CAPUT II.

§. 1. **D**E Sacrilegio ib. Sacrilegium ex persona sacra. ib. 2. Ex loco sacro, ib. 7. Additio. 176.

CAPUT III.

§. 1. **D**E Adulterio. 176. 2. Sodoma conjugati. ib. 3. Adulterii poenæ. ib. 4. De restitutione damnorum ex adulterio. 177. Adulterii obligatio. ib. 2. Obligatio adulteræ. ib. 7. 3. De conjugatorum peccatis in materia luxuriæ, ib. Pollutio conjugis. ib. 2. Copulæ finis, 178. 5. Ejusdem intentio, ib. 13. Effusio extra vas, 14. Debitum copulæ, 179. 20. Copulæ modus, 180. 34. Copulæ tempus, ib. 35. Copulæ locus extrinsecus, ib. 39. Tactus, & his similia inter conjuges, ib. 41. Sine periculo pollutionis, ib. 42. Cum pollutionis periculo, 181. 46. De causis pollutionis, ib. 48. De tactibus, &c. inter conjuges cum pollutionis periculo, 182. 54. Tactus, & his similia inter sponfos, ib. 61. Tactus, & similia inter solutos. Remissive. 183. 63.

CAPUT IV.

§. 1. **D**E Incestu. 183. Additio. ib.

CAPUT V.

1. **D**E stupro. 184. 2. Additio, ib. De virgine occulte violata. ib. 3. De obligatione stupratoris, ibid. 1. Deflorator virginis eadem consentiente quid debeat, 185. 5. Quæstio incidens, an virgo pro primo usu sui corporis possit aliquid amplius pretii petere, ib. 8. Ubi, an accepta ob turpem causam fiat restituenda, ib. Quantum pro usu corporis juste exiget mulier, 186. 23. Deflorator virginis vi, metu, &c. ib. 26. Deflorator virginis cum promissione Matrimonii. 187. 33. Cum promissione vera, ib. 34. Cum promissione ficta ib. 42. Dubium incidens de muliere sicte copulam promittente. 188. 49.

CAPUT VI.

§. 1. **D**E Raptu. 188. 2. Additio, ib. 1. Vis illata, ib. 2. Finis inhonestæ libidinis, ib. 6. Abductio, ibid. 7. Copula cum dormiente an sit raptus, 189. 17.

CAPUT VII.

De peccato contra naturam.

§. 1. **M**ollities. 189. 1. 2. Additio. ib. 1. De pollutione vigilantis voluntaria. ib. 2. De pollutione nocturna. 190. 11. De pollutione vigilantis involuntaria, 191. 20. 2. Sodoma perfecta, ib. 1. 192. Sodoma imperfecta, ib. 1. Bestialitas, 1. Additio. ib.

CAPUT VIII.

De impudicitia, hoc est actibus, aspectibus, similibusque actibus impudicis inter solutos. 192.

§. 1. **U**BI de parvitate materiæ in re venerea. ib. 1. 8. 9. 2. Tactus, oscula, amplexus inter solutos. 193. 3. Respectus. ib. 4. Turpiloquium. 194. 5. Turpia legere, scribere, representare, &c. ib. 6. Munera acceptare, & se jactare de turpi. Remissive, ib. 7. Choreæ. ib. 8. Ornatus. 195.

C A-

Index Capitum Paragraphorum, & Titulorum.

CAPUT IX.

Discutiuntur duo dicta Caramuelis in materia luxurie. 195

CAPUT X.

Remedia adversus luxuriam.

LIBER VIII.

Ne furtum facias.

Dispositio hujus libri. 196
Tractatus primus hujus libri Octavi, agens de Dominio.

CAPUT I.

Quid sit dominium, & qua ratione differat a possessione, usu-fructu, &c. ib.

Ubi, an usus distinguatur a dominio in re ipso usu consumptibili, ib. Corollarium pro Religiosis circa acceptationem rerum. 197. 10.

CAPUT II.

Quinam dominium rerum habeant. ib.

§. 1. **S**electa de servis, ibid. 1. Defenditur servorum mitigata conditio, ib. 9. Bona servi ab intestato defuncti cuiusnam. 198. 15. 2

2. Filiis Remissive, ib. 1. Selecta de uxoribus ex bonis mariti aliquid usurpantibus. ib.

Quantum possit sibi congregare uxor ex mariti bonis. ib. 12

4. De beneficiariis. 199

6. Selecta de Religiosorum paupertate circa usum dependentem, ib. De dispositione pecuniae Religioso nomine alieno, vel nomine testatoris facta, 200. 4. De Religioso invitato ad convivium, & de acceptante res comestibiles a seculari. ib.

CAPUT III.

Qua ratione acqueratur dominium. 201

CAPUT IV.

De praescriptione. ib.

§. 1. **C**ommunia de praescriptione summatim afferuntur, ib. Tempus pro rebus temporalibus, ib. 3. Tempus pro legibus. ib.

2. Selecta de praescriptione, 202. An iure praescriptionis in foro conscientiae quis gaudeat in Regno Siciliae, ibid. Judicium D. Marii Cutelli de hac quaestione, 204. 24

Tractatus secundus, qui est de Furto.

CAPUT I.

Quid sit iurtum. 204

CAPUT II.

De quantitate furti sufficienti ad mortale inter extraneos. 205

CAPUT III.

De furtis modicis successive continuatis. ib.

§. 1. **F**urans modica ab eodem. ib.

2. Furans modica a multis. 206

3. Multi furantes modica ab eodem. ib.

4. De quantitate furti sufficienti ad mortale inter propinquos, & domesticos, ib. 1. Quoad uxorem, ib. 2. Quoad filios, ibid. 3. Quoad famulos. 207. 5

CAPUT IV.

De quantitate furti Religiosorum sufficienti ad mortale. ib.

CAPUT V.

§. 1. **A**n sit fur, qui per occultam acceptionem compensat id, quod sibi debetur. ibid.

2. Compensatio in re diversa. 208

3. Compensatio in debito dubio. ib.

4. Compensatio in re, quae mittitur ad debitorem, vel ei debetur. ib.

5. Compensatio famulorum. ibid.

6. Compensatio fidejussorum. 209

7. Compensatio ex bonis defuncti. ib.

CAPUT VI.

An extremo, vel graviter indigenti liceat furari. 209

§. 1. **T**ria certa. ib.

2. Tria controversa. ib.

Indigens an surripere, vel consumere debeat animo reddendi. 210. 2

Indigenti an res ipsi necessaria debeat ex iustitia. ib. 4

CAPUT VII.

De continuitate peccati summi in eo, qui non restituit. Remissive, 210

CAPUT VIII.

De emptione rei furtivae. 16.

CAPUT IX.

De peculiaribus quibusdam furtis in ludendo, venando, lignando, &c. 211

§. 1. **D**E furtis, & obligationibus ludentium, ibid. Ludere pecunia sive numerata, sive credita, 212. 8. Ludere cum animo non solvendi, vel non solvendi nunc. ib. 14

Vincere plus quam amittere, ib. 15. Ludere cum iis, qui alienare nequeunt, ib. 18. Cum filiisfamilias. Remissive, ib. Cum uxore alterius, ib. 19. Cum alterius marito, ib. 20. Cum servo, ib. 21. Cum Religioso, 213. 25. Cum furibus, & usurariis, ib. 28. Cooperatores ludi, ib. 31. Ubi de loco exposito ad ludum; quem vocant Baratteria. ib. 31. 32

2. Venatores, Piscatores. ibid.

3. Lignantes, pascentes. 214

Tractatus tertius hujus libri Octavi, agens de Restitutione.

CAPUT I.

Quid sit restitutio, & quo precepto jubeatur. 214

CAPUT II.

§. 1. **D**E prima radice, seu causa restitutionis, quae est injusta acceptio, seu retentio. 215

Præmittitur regula generalis. ib.

2. Per actionem injustam, ibid. 1. Per actionem externe injustam, ib. 1. Per culpam Theologicam. ib.

5. Per culpam Theologicam gravem, ibid. An culpa levis externa, sed interna gravis pariat obligationem restitutionis. 216

6. Statim, ib. Restitutio ex delicto quomodo statim obliget. ib.

1. Restitutio ex contractu quomodo statim obliget. 217

Restitutio ex re accepta qua ratione obliget statim. ib. 17

7. Totam rem, seu ejus valorem, 218. 1. Petrus rem ablatam consumit primo tempore, ibid. 6. Consumit secundo tempore, ibid. 12. Consumit tertio tempore, ibid. 16. De restitutione fructuum rei injuste ablatæ, 219. 22. Prima regula. ib. 23. Secunda regula. ib. 24.

3. Etiam si res perierit. ib.

9. Onus restitutionis quando adfit, si acceptio, vel detentio sint dubie injustæ, Remissive. 220

CAPUT III.

§. 1. **D**E secunda radice, seu causa restitutionis, quae est res accepta, 220. Consumens rem bona fide acceptam, ibid. 8. Donans rem bona fide acceptam, 221. 9. Vendens rem bona fide acceptam, ib. 10. Donans pretium rei alienæ bona fide venditæ. ib. 13

2. Prima quaestio, an rem, v. g. equum bona fide venditum vel donatum, ubi noscis esse furtivum, tibi liceat furi reddere. ib.

3. Secunda quaestio. Quoad idem, quando adfuit mala fides, 222

De eemente, ut item de acquirente rem alteri obligatam. ib.

4. Occasione praedictorum explicamus, quandonam per conjunctionem res aliena transeat in meum dominium, itaut non debeat rem ipsam in individuo, ib. Per alluvionem. ib. 3

Per adjunctionem, ibid. 7. Per confusionem. ib. 11. Per admistionem, 223. 15. Deciduntur frequentiores casus de rebus mistilibus. ibid. 22

5. De obligatione restitutionis fructuum ex re aliena bona fide perceptorum, 224. Melioramenta. ib. 13

6. Tres dubitationes circa variationem bonæ, & malæ fidei. 225

CAPUT IV.

De tertia radice restitutionis, quae est injusta damnificatio, seu latio.

§. 1. **D**E positiva destructione rei alienæ. 225

De impediendo bonum alteri, ejusque restitutione, quoad ea, quae pertinent ad iustitiam commutativam. 226

2. Dubium incidens de impediendo donationem peccaminose alteri factam. ib.

3. De impediendo bonum alteri, quoad ea, quae pertinent ad distributivam, 227, ubi aliqua de beneficiis, & officiis. ib. De impediendis consecutionem beneficii. ib.

4. De distributione beneficiorum, & officiorum. ib.

CAPUT V.

De quarta radice restitutionis, quae radicaliter est ex contractu. 228

§. 1. **D**E obligatione restitutionis orta ex culpa in proprio dicto contractu. 229

2. De

Index Capitum, Paragraphorum, & Titulorum.

1. De obligatione restitutionis orta ex culpa in quasi contractu. ib.
3. An rem commodatam, depositam &c. debeat quis in communi periculo preferre suam. 230
4. Summa eruta ex dictis quoad obligationem restituendi ex culpa. ib.

C A P U T VI.

De eadem quarta radice restitutionis, qua immediato est ex contractu in universum. ib.

1. **P**remittitur definitio contractus. ib.
 Divisio contractuum. ib.
1. Prima divisio in contractum nominatum, & innominatum. 231
 Secunda divisio in contractum bonæ fidei, & stricti juris. ib. 2
 Tertia divisio in contractum, seu pactum nudum, & vestitum. ib. 6
 Quarta divisio in contractum onerosum, & lucrativum. ib. 9
3. Regula generalis de restitutione ex prædictis contractibus in univertum. ib.

C A P U T VII.

De eadem quarta radice restitutionis: ex contractu particulari venditionis, & emptionis. 232

1. **Q**uid sit emptio, & venditio, ib. Requiritur consensus, & quidem absolutus, ib. 2. Requiritur pretium determinatum, ib. 4. Quæstio incidens pro Gabellariis. ib. 5
 Requiritur item res, & pretium, ib. 7. Duorum casuum huc incidentium resolutio. Primus de permutatione fructuum Hortuli Domus Professæ Soc. Jesu, ib. 8. Secundus casus de permutatione mercis, cujus venditio sit prohibita. 233. 11
 Venditio voluntaria esse debet. ib. 13
 Rem emens aliena pecunia. ib. 17
 Arrham recipiens in venditione. ib. 18
2. Quæ personæ vendere, & emere possunt Remissive. ib. 1
3. De rebus, quæ vendi, vel emi possunt, 234. 1. Hominis venditio, ib. Venditio officiorum, ib. 3. Venditio electionis ad Officium, vel ad legatum, ib. 6. Venditio sententiæ probabilis in Judice, ib. 13. Venditio omnium bonorum, ib. 14. Venditio hereditatis, 235. 16. Venditio debitorum, ib. 17. Venditio rei litigiosæ, ib. 18. Venditio ejus, quod nondum est. ib. 20
4. De pretio justo rerum. ib.
 Quinque capita unde crescant, vel decrescant rerum pretia. ib. 3
 Ex parte rei venditæ. ib. 4
 Ex parte pretii. ib. 5
 Ex parte emptorum, & venditorum, ib.
 Ubi an exteris carius possit vendi. ib. 6
 Ex parte, seu ratione expensarum. 236. 10
 Ex parte modi vendendi. ib. 14
 Necessitas, & utilitas mercium quomodo augeat pretium. ib. 17.
 Quo pretio res emendæ vel vendendæ. ib. 18
 Merces extraordinariæ quanti. ib. 20
 Merces nunc cariores mox futuræ viles, & contra quanti. ib. 21
 In subhastatione quanti. ib. 23
5. Casus aliquot speciales circa rerum pretia. 237
 Occasione prædictorum decernitur cuinam restituendus excessus pretii, immediate damnificato, an damnificato mediate. ib. 7
6. De venditione pecunia credita, ib. 1. An plurius credito, quam numerato rem vendere fas sit. ib. 2
 Frumentum venditum, & consignatum hieme ad præstium mensis Maii, 238. 9. Frumentum venditum a pagano, & consignare, ib. 12. An venditor non soluto pretio ab emptore possit percipere fructus rei a se credito venditæ, quamvis ementi traditæ, ib. 13. Contractus a godere. 237. 16
7. De emptione anticipata, ib. 1. An hæc, & similia anticipato emptæ, ib. 6. De contractu emptionis frumenti celebrato inter Massarium, & Mercatorem anticipato pretio in Sicilia, & Apulia passim usurpato. ib. 9. An Massarius possit cogi ad dandum frumentum, 140. 14. An rescindi possit hic contractus, ib. 16. Augmentum frumenti cujus est, ib. 17. An possit statui certa quantitas frumenti. ib. 18
 An mercatori liceat pignus accipere, ib. 19. An qui Massarius non est, uti hoc contractu queat, ib. 20. Quid debeat Massarius morosus, 241. 28. An renovari idem contractus possit addito lucro sorti. ib. 31
8. De quibusdam modis contractus emptionis, & venditionis. ib.
 An creditum, seu Chirographum possit minoris emi, numerata seu anticipata pecunia. ib. 1.
 An liceat carius vendere credito, ut statim vilius numerato idem ematur, quod alicubi dicitur Porro, alicubi Pillizza, alicubi Baratto, &c. 242. 9
 An liceat vendere, vel emere cum pacto retrovenditionis. ib. 15
 Pactum de retrovendendo in favorem venditoris. 243. 19

- Pactum de retrovendendo in favorem emptoris. ib. 25
- Pactum de retrovendendo in favorem utriusque. ib. 26
9. De venditionibus, & emptionibus nomine alterius factis. ib.
 Venditio alieno nomine. ib.
 Emptio alieno nomine. 244
 Venditio in loco distanti an faveat vendenti alieno nomine. ib.
10. An Mercatoris remissio faveat ementi alieno nomine. ib.
11. De deceptionibus occurrentibus in venditione, & emptione. ib. 1

- De deceptione in pretio. ib. 1
 De venditione facta a duobus. ib. 2
 Prætextu minoris pretii rem venditam diminuisse, ib. 4
 Venditio rei vilioris mixtæ pretiosiori, 245. 6
 Vendere quid pro quo. ib. 7
 De fraude, & dolo interveniente in ipsa venditione. ib. 11
 Quando dolus contrahentis dat causam contractus. ib. 15
 Quando dolus contrahentis incidit in contractum. 246. 18
 Quando dolus tertii dat, vel non dat causam contractus. ib. 19
 Notationes quatuor circa prædicta. ib. 21
 De vendente rem, cujus vitium non cognoscitur ab emente. ib. 25
 Res vendita solum vitiosa ex parte. 247. 30
 Fructus rei vitiosæ venditæ cujus. ib. 31
 Vitium patens an manifestandum. ib. 32
 Interrogatus de vitio quid respondebit. ib. 33
 De vendente rem non incogniti valoris. ib. 34
 Venditio rei in se cognitæ. 248. 42
 Solutio per monetam falsam. ib. 43
12. De fraudibus ex Monopoliis. ib.
 Monopolium ex privilegio. ib. 2
 Monopolium ex pacto. 249. 6
 Monopolium ex emptione omnium mercium. ib. 11
 Monopolium ex remotione aliorum vendentium. ib. 18
 Monopolium ex inducente penuriam. ib. 20
 Pretium in Monopolio. ib. 21

C A P U T VIII.

De eadem quarta radice restitutionis ex contractu particulari mutui. 249

1. **Q**uid sit Mutuum. ib.
2. **Q**uid sit usura. 250
 Gratitude ex mutuo. ib. 6
 Mutuare cum pacto, ut fiat, quod debetur ex Charitate. ib. 9.
 Mutuare cum pacto, ut fiat, quod debetur ex Justitia. 251. 10
 Ubi, an liceat Christiano dare Turcis ad usuram. ib.
 Mutuare cum pacto aliquid faciendi. ib. 12
 De intentione lucri supra sortem ex parte unius tantum ex contrahentibus. ib. 13
3. An ratione damni emergentis, lucri cessantis liceat quid accipere supra sortem. ib.
 Tres conditiones quoad damnum emergens. ib. 2
 De damno emergente ex mora. ib. 7
 Tres conditiones quoad lucrum cessans. 252. 11
 Laboris æstimatio. ib. 15
 Lucrum cessans anticipato sumptum. ib. 16
 Lucrum cessans ex contractu explicite injusto, sed justo implicite. ib. 21
 Duo muliercularum contractus mutui discutuntur. 253. 28
4. Difficultas, vel periculum recuperandi sortem, an det lucrum. ib.
5. An liceat aliquid plus accipere ob promissionem, quam alter quis facit non repetendi pecuniam mutuam intra certum tempus. ib.
 Quanti valeat promissio repetendi mutuum, &c. 254. 17
6. An liceat quid supra sortem reportare ob modestiam privationis suæ præsentis pecuniæ. 255
7. De cooperantibus cum usurario, & de ejusdem poenis Remissive. ib.

Tractatus quartus hujus libri octavi agens de circumstantiis restitutionis, & concessis.

C A P U T I.

De circumstantiis restitutionis. 257

1. **Q**uis. ib.
 Pauper fictus. ib. 2
 Religiosus ære alieno, vel furto gravatus ante professionem. 256. 7
 Ære alieno gravatus post professionem. ib. 16
2. Quid. 257
3. Cui. ib.
 An restituenda domino res ipsi nocitura. ib. 2
 Cui restituendum, non apparente, seu ignoto domino. 258. 11.
 Defuncto domino rei, cui sit illa restituenda. ib. 12
 Ignoto, vel incerto domino, cui restituendum. ib. 15
 Nullo existente domino, cui res restituenda, Ubi, de The-sauris. 259. 32
 Thesaurus inventus. ib. 33
 Quantum. 260

5. Quo-

Index Capitum, Paragraphorum, & Titulorum.

5. Quomodo.
 Restitutio facta domino illam non advertenti. ib.
 Restitutio facta per intermediam personam. ib.2
 Restitutio cum errore facta ex consilio Confessarii. ib.3
 Mediator rem restituendam amittens. 261.9
 Restitutio doni mortuo donatore. ib.11
 6. Quando. ib.
 7. Ordine quo. ib.
 8. Quo loco. ib.2
 Ex delicto. 262.6
 Quo loco, ex re accepta. ib.8
 Quo loco, ex contractu. ib.
 9. Quae causa excuset iniquum. 263.2
 Inopia excusat a restitutione. ib.6
 Impotentia Testis, & Notarii. ib.7
 Cessio bonorum.

CAPUT II.

1. **D**E concussis, seu cooperantibus ad actiones injustas, ex quibus oritur obligatio restitutionis. 264
 Iussio, seu, quod idem est, mandatum. ib.1
 2. Consilium. 265
 3. Consensus, Palpo. ib.
 4. Recursus. ib.
 5. Participans. 266
 6. Mutus, non obtans, non manifestans. ib.
 7. Quo ordine hæc concussæ restituere debent. 267
 8. Quantum singulæ damni concussæ restituere debent. ib.

CAPUT III.

Quatuor Casus a Caramuele adducti in materia restitutionis expediuntur. 268

- Primus casus de servo infirmo. ib.1
 Secundus casus de rebus immistis. ib.6
 Tertius casus de promissione in diem. ib.8
 Quartus casus de mutuo cum quadam obligatione, &c. 269.10.

CAPUT IV.

Quomodo se gerere debeat Confessarius, si quando penitens cum possit, non restituit, nec debita solvit. 269

- Potens restituere, non restituit. ib.3
 Iustus a Confessario nondum restituit. ib.10
 Non potest restituere in foro interno, &c. ib.12

LIBER IX.

Non falsum Testimonium dices.

CAPUT PRIMUM.

De falso, seu temerario iudicio.

1. **D**iscrimen inter dubitationem, suspensionem, & iudicium. 270.1
 Condiciones requisitæ, ut iudicium sit mortale. ib.4
 De ignoto quidpiam iudicare mortale non est. ib.10
 Solum suspicari de re gravi nunquam est mortale. ib.11

CAPUT II.

De falsitate in iudiciis publicis. 271

1. **J**udex. ib.
 Modus procedendi. ib.2
 Munera a iudice non acceptanda. ib.5
 Munera iudici an donanda. 272.13
 2. Reus an licite aperiat occulta crimina testium. ib.
 An debeat stare sententiæ. 273.8
 An fugere queat e carcere. ib.9
 3. Advocatus, & Procurator. ib.

4. Accusator, & denunciator. ib.
 5. Testis, Notarius, seu Tabellio. 274

CAPUT III.

De ledente famam alterius, ejusque restitutione. 274

1. **Q**uid sit fama, & quomodo ledatur. ib.
 2. Excusationes saltem a mortali infamantis. 275.1
 Ignorantia, & parvitas materiæ. ib.2
 Circumstantiæ, in quibus non adhibetur fides. ib.5
 Referre uni, vel alteri probo. ib.7
 Crimen esse publicum. ib.9
 In alio loco. 276.11
 In alio tempore. ib.17
 Affinitas in criminibus. ib.20
 Ob malum advertendum. ib.21
 Iusta querela. 277.27
 3. Excusationes restituendi famam, ib.1
 Non peccasse contra Justitiam. ib.4
 Non graviter læsisse. ib.5
 Sine culpa læsisse. ib.7
 Consensus infamati, vel ejusdem remissio. ib.9
 Iusta, vel non nocens detractio. ib.11
 Infamatio reciproca. 278.16
 Frustranea restitutio. ib.18
 Damnum proprium. ib.19
 4. Qua ratione fama sit restituenda. ib.
 5. An Detractor restituere teneatur famam non solum apud suos auditores, ut certum est, sed etiam apud eos, apud quos iidem auditores detraxerunt. ib.
 6. An se infamare quis possit. 279
 7. De audiente Detractorem. ib.
 8. De ledente honorem alterius, ejusque restitutione. 280

LIBER X.

Non concupiscas uxorem, nec rem proximi tui.

CAPUT PRIMUM.

Præmittuntur quedam scitu necessaria de cogitationibus, & imaginationibus objecti mali. 280

CAPUT II.

An ad peccatum evitandum opus sit positivè resistere cogitationibus, & motibus prævis. 281

CAPUT III.

De delectatione morosa. 281

CAPUT IV.

In quo vite statu liceant cogitationes quedam morosa in materia luxurie. 282

CAPUT V.

An, & quando a cogitationibus malis censeatur separari malitia, ut illæ, earumque delectatio licite admitti possint. 282

1. **P**er præcisionem in aliis materiis a luxuria. ib.
 2. Per præcisionem in materia luxuriæ. 283
 3. Per appositam conditionem in aliis materiis a luxuria. ib.
 4. Per appositam conditionem in materia luxuriæ. ib.
 5. Expenduntur aliquæ aliæ similes conditiones. 284

CAPUT VI.

Qua ratione dignoscatur voluntas consensisse mortaliter in peccatum remissivo. 284

CAPUT VII.

Expenditur decisio Caramuelis de delectatione speculativa. ibid.

i

T Y P O G R A P H U S

L E C T O R I.

ON dubito quin consilium hoc meum recudendorum Tamburini Operum in reprehensionem quorundam incurrat: quid enim, inquit, laxissimum Casuistarum nobis obtrudis, cujus sententias oblivione potius deleri par esset, quam in lucem hominum iterum efferri? Verum hæc gerræ sunt germanissimæ, quas sapiens quisque rideat, non audiat. Non negaverim equidem Tamburinum, quæ humani ingenii infirmitas est, in laxas ac postea damnatas aliquando Theses fuisse prolapsum; Sed & illud certum est paulo severioribus doctrinis indulgisse illum non semel in iis præsertim quæ ad jejunium spectant, & illum ea methodo usum semper fuisse, quæ planissima est, & cum paucis comparanda, ut propterea sæculo quo vixit donari facile possint pauci quos admisit errores, non operis universi utilitas exterminanda. Nunc quæ a nobis præstita sunt, ut majoris esset pretii, atque emolumentum novissima hæc Editio, paucis exequor. Uberrimis, sed necessariis eam instruximus Prolegomenis, in quibus præter Auctoris Elogium a Cl. Viro Antonino Mongitore elucubratum apologeticas Auctoris Vindicationes præmisimus. Duo cum primis e Dominicanæ Ordine Scriptores Tamburinum sunt insectati; Vincentius Baronius sæculo elapso, nostro hoc Daniel Concina. Alterum confutavit Tamburinus ipse opusculo satis raro, quod hic propterea typis rursus exprimimus, paucis illustratum adnotationibus, alterum egregie refellit Carolus Nocetius e Societate Jesu vir oppido doctus, in libro quem *Veritas Vindicata* prænotavit; ex hoc igitur ea excerptimus, quæ ad Tamburinum spectant, atque ad calumnias illi inlatas a Theologiæ Christianæ Scriptore. Partem tertiam Prolegomenorum adjecimus, in qua Romanorum Pontificum Constitutiones, quibus propositiones aliquæ damnatæ sunt, recensentur. Plura insuper eorundem Romanorum Pontificum saluberrima Decreta ad rem moralem pertinentia, & præsertim Benedicti XIV. etiam nunc feliciter regnantis, suis quæque locis accomodata referuntur, quibus vel Tamburini doctrina magis illustretur, vel etiam aliquando, ubi opus est, emendetur. Hæc autem ut facilius ab omnibus distingui secernique possent, virgulis margini adjectis notanda curavimus. Opiniones etiam damnatas suis locis ad Legentium maximam utilitatem securitatemque inserere, atque adposito signo ☞ diversoque caractere notare operæ præmium existimavimus. Illud etiam opportune te hic monendum censeo, Lector humanissime, nullum a nobis laborem esse prætermisum, quo ab innumeris propemodum mendis, quibus reliquæ fere omnes Tamburini editiones scatebant, quæque alicubi Theologi nostri doctrinam turpiter deformabant, Editio hæc nostra plurimum aliarum inter se comparaturum ope, quoad fieri potuit, accurate repurgaretur. Nostra igitur diligentia utere, & nostris conatibus fave.

PROLEGOMENA
IN R. P.
THOMÆ TAMBURINI
MORALIA OPERA
PARS I. HISTORICA
R. P. THOMÆ TAMBURINI
ELOGIUM

Ex Cl. Viri Antonini Mongitore Bibliothecæ Siculae T. 2. p. 263.

Thomas Tamburinus Calatanisædænsis, Societatis Jesu, in lucem editus 6. Martii anno 1591. Societatis institutum amplexus est 25. Septembris 1605. & Votorum quatuor professionem emisit. Ingenu præstantissimi beneficio ita in gravioribus disciplinis addiscendis profecit, ut exinde biennio Rhetoricæ præcepta societatis junioribus tradiderit: doctrina vero cumulatissimus, quadriennio Philosophiam, septennio Scholasticam Theologiam, ac septendecim annis Moralem Theologiam magno cum discipulorum progressu, ac plausu, in Collegiis Panormitano, & Messanense docuit. Diu etiam clarus studiorum Præfectus. In S. Inquisitionis Siculae Senatu fuit consultor, & censor, ac Archiepiscopalis curiæ Panormi, & Montis-R. galis Examinator. Prudentia ornatus Collegia Panormi, Messanae, Montis-Regalis, Calatanisædæ Reſtoris munere gubernavit. A Sicula Provincia electus, Romæ undecimæ Congregationi Generali interfuit. Doctrinam sane egregiam virtutum splendore plurimum illustravit: ideoque moriens sanctimonia omnibus præfulsit, tanquam regularis observantia exemplar. Etsi maximis distractis curis, rerum divinarum meditationes, ac preces nunquam neglexit. Admirabilem conscientia candorem studiosissime illibatum servavit; qui ex ejus facie, oculis, ac Sermone proficiens elucebat. Hinc Confessarius quid in illo absolveret, per sepe desudabat. Summa vigilantia Instituti sui leges adamussum custodire curavit: nec aliquid, etsi parvi momenti, sine Superiorum venia aggrediebatur. Patientia in eo eluxit eximia; ejusque animi lenitatem nunquam res adversæ labefactarunt. Pietatem coluit summam: & ne latum quidem unguem a divina voluntate secedebat: quod in extremo morbo facile detexit; cum enim quidam in spem vocaret Thomam, fore, ut breviter ad pristinam valetudinem revocaretur, respondit: sive vivimus, sive morimur, Domini sumus. Anno ætatis suæ 84. decessit vir celeberrimus in Panormitano Collegio 1. Octobris 1675. Pietatis suæ monumentum, & amoris erga litterarum studia, moriens reliquit; Sacellum etenim Deiparæ Sacrum in Ecclesia Collegii Calatanisædænsis, ac ejusdem Bibliothecam annuis redditibus adauxit. Ipsum laudant Nathanael Sotuellus in Bibliot. Soc. Jesu pag. 795. Antonius Fortis in Epigram. pag. 120. Et Franciscus Marchesius in Sacerdote in Villa cap. 1. sect. 3. suffect. 5. n. 286. pag. 232. Tamburini opera cum Doctiorum manibus passim serantur, præcipuas ipsorum editiones indicare sat erit. Ejus opuscula seorsim primum pro-

dere, variis in locis edita: ac exinde in unum collecta volumen typis tradita sunt; hoc appposito titulo:

Opuscula tria de Confessione, Communione, & Sacrificio Missæ: Panormi apud Petrum Coppolam 1649. fol. Lugduni 1659. in fol. & alibi. Ex his Methodum Expedite Contentionis vices recusum vidit Azor, ut notat Sotuellus. Edidit etiam hæc alia inscripta.

Juris divini, Naturalis, & Ecclesiastici expedita moralis Explicatio, complectens Tractationes tres, de Sacramentis, quæ sunt de Jure divino, de Contractibus, quas dirigit Jus Naturale: de Censuris, & Irregularitate, quæ sunt de Jure Ecclesiastico. Panormi apud Diacum Buam 1661. in fol. Duaci 1663. Coloniae 1665. in 4. Lugduni 1669. in fol.

Expedita Decalogi Explicatio, libris decem digesta. Venetiis apud Turrinum 1654. in fol. & Lugduni 1669. in fol.

Tractatus de Bulla Cruciatæ, cum additionibus ad omnia Opera Auctoris. Panormi apud Andream Colicchiam 1663. in 4. Germana Doctrina R. P. Thomæ Tamburini, edita a R. P. Lucio San Marco Calatanisædænsi. Ibidem typis Augustini Bossii 1666. in 4. Opus hoc, etsi sub nomine dicitur Lucii ejusdem Tamburini discipuli prodierit, attamen nemo dubitat Tamburini factum esse.

Hæc omnes Tamburini lucubrationes simul collectæ, ac duobus Tomis comprehensæ, pluries typis evulgatæ sunt Venetiis apud Blasium Malauram 1674. in fol. Lugduni 1689. & alibi. Scripsit etiam

Tractatus quinque in quinque Ecclesiæ præcepta. Opus Posthumum. Panormi apud Dominicum Anglesem, & Seorem 1694. in 4. Venetiis apud Nicolaum Pezzanam 1696. in fol. Mediolani 1695. in 4. Dilige 1697. in 4. Exinde in recentioribus editionibus opus hoc alius Tamburini lucubrationibus simul editis, additum est.

Italice reddidit.

Della Consolazione della Filosofia di Anicio Manilio Boetio libri cinque. Panormi apud Josephum Bisagnium 1657. in 12.

Ragguagli delli Ritratti della SS. Vergine nostra Signora più celebri, che si riveriscono in varie Chiese nell'Isola di Sicilia. Opera postuma del R. P. Ottavio Cajetano della Compagnia di Gesù. Traportata nella lingua volgare. Ibidem apud Andream Colicchiam 1664. in 4. Suppressio nomine. In Bibliotheca Collegii Panormitani Soc. Jesu servantur etiam m. ff.

Tractatus de Jubileo *. Italici.

L'anno de' Giorni memorabili scritto dal P. Gio: Nadas della Compagnia di Gesù, tradotto in Italiano.

PARS

* Prodiit & iste Tractatus cum ceteris Tamburini operibus Venetiis 1748 apud Nicolaum Pezzanam.

PARS II. APOLOGETICA.
 APOLOGISMUS I.
 SEU GERMANA DOCTRINA
 R. P. THOMÆ TAMBURINI
 SOCIETATIS JESU;
 ADVERSUS IMPUGNATIONES
 R. P. VINCENTII BARONII
 ADVERSUS ILLAM ALLATAS.
 O P U S C U L U M

R. DOM. DON LUCII SAN MARCO Sacerdotis, &
 Caltanissetæ in Diocesi Agrigentina Vicarii F. (1)

OCCASIO SCRIBENDI,
 & intentio Authoris.

PATER Vincentius Baronius in Theologia Morali, quam scribit adversus laxiores Probabilistas, præsertim contra Caramuelem, Anonymi nodos in P. Marconum, Theophilum Raynaudum, & Amadæum Guimenum, ut Theophilum carpat, inter cetera eundem reprehendit disp. p. sect. 5. art. 2. quod Opus in Decalogum R. P. Tamburini Concivis, & Præceptoris mei appro-

baverit, & commendaverit, præfixeritque dicto Operi impresso Lovanii 1659. & iterum anno 1665. hæc verba.

2. Opus R. P. Thomæ Tamburini in Decalogum, post accuratam Theologorum recognitionem, annuentibus majoribus, in Italia eum, dignum est iterato cudi, ob doctrinæ soliditatem, & in explicandis nodis conscientiæ perspicuitatem. Idem videtur de Opusculis quibusdam moralibus expositioni Decalogi atrox. Neque vero Author a sola doctrinæ soliditate, & res dubias exponendi dexteritate, in his lucubrationibus commendandus est; sed etiam quia bonis moribus in eisdem exquisitè consuluit. Lugduni in Collegio SS. Trinitatis 9. Febr. 1658.

THEOPHILUS RAYNAUDUS Soc. Jes.

CAROLUS DULIEU, Soc. Jes.

3. In ipso vestibulo (da veniam, lector, ut id non taceam) averti calumniam contra R. P. Theophilum: nam cur Baronius non attulit alias approbationes eidem Decalogo affixas? Nolo hic transcribere commendationes Patrum Soc. JESU, quos Jansenista suspectos omnes habent, sed viri eximij ex Minoribus de observantia Reform. duntaxat, cujus testimonium datum Venetiis, ubi primo excusum est dictum opus in Decalogum, est hujusmodi; & in eadem pagina, in qua refertur Theophili approbatio rescriptum apparet, & tamen de eo magnum Baronii silentium; illud interim Theophili increpans totis buccis.

J E S U S M A R I A.

Mandatis parens Reverend. P. Ambrosii Fracassini, Quæstoris Gen. Venetiarum recognovi expeditam explicationem in Præcepta Decalogi R. P. Thomæ Tamburini. Legendo, & lecta perpendendo, animo sublevabor, admirans Opusculum, paucis plurima continens; quod nedum difficilia extricata; verum inutilibus rejectis, utilia quæque alias dispersa, affluenter, & quod plurimum valet, tute collecta refert. Unde quæ corrigere minime, at, quæ discerem, utique excepi. Quapropter veluti opus solerter elaboratum, in nullo offendens, pluribus favens, omnibus conducens, & quod suum sapit Auctorem, dignum, ut lucem obtineat, judico, desidero, & efflagito. Datum in nostro S. Bonavent. Venetiarum Cœnobio ultimo Aug. 1653.

Ego Fr. ÆGIDIUS e MELLO, Minor de Observ. Reform. Lector Gen. S. Theolog. Diffinitor, ac Sancti Officij Venet. Consul.

5. Cur item non meminit Approbationis relatæ initio ejusdem Decalogi reimpressi Insulis in Belgio anno 1660. quæ est breviuscula, & facile poterat in loco notari, cum illam, ex ea conjectura colligam, quod ipse Baronius viderit, quia hujus Belgicæ Impressions Dedicatorem citat d. p. sect. 5. s. 2. Approbatio autem est hujusmodi.

Hoc idem Thomæ Tamburini e Societate JESU Sacerdotis Opus eximium, perquam utiliter imprimendum censui.

MATTHIAS NAVÆUS Theolog. Doct. Can. Tornac. Librorum Censor 20. Febr. 1660.

6. Verum encomia hæc, & pura alia, (utpote extra Institutum Tamb. de Decalog. Præc. Tom. I.

meum) negligamus. Quod ego in hoc opusculo intendo, benignè Lector, non est, Theophilum sapientissimum inter nostri sæculi viros vindicare; aliis me sapientioribus id relinquo; sed me Præceptoris doctrinam tam injustè insimulatam, in sua germana luce legentibus offerre, tenebrasque, quas offundit prædictus Baronius, ab oculis minus eruditorum (sapientes enim mea opera non indigent) amoveri. Nec per prolixas Disceptationes id facto mihi opererit. Domi habeo, domique nascuntur, quæ rem expugnabunt. Omnia enim luce clarius patebunt, si conferam duntaxat id, quod cavillatur Baronius cum eo, quod scribit Tamburinus. Admiraberis, prudens Lector, quæ fronte audeat quispiam aliquem carpere, quasi quid noxium is dixerit, exscribendo partem, (non vero totum, ex iis, quæ reprehensus cum prudentissimis limitationibus, commodisque explicationibus docet; imo quæ fronte addat subinde aliquid de suo, parum scilicet, in referendis sententiis, de necessaria fidelitate laborans. Non te diu morabor, jam absque longiore proœmio operam aggredior. Sed prius lego hic, probra & dileria, quæ Baronius profert adversus innocentem præceptorem meum, ut scilicet, quo animo affectus is cum illo agat, ne sis nescius.

PROBRA, ET DICTERIA BARONII
 in Tamburinum.

A pag. 71. ad paginam 83. in titulo, & sæpe. Laxitates Tamburini, laxitates Tamburini, &c.

Disp. prima sect. 5. art. 2. pag. 71. Opus Tamburini in Decalogum auctas exaggerataque habet OMNIUM Authorum liberos, & periculosas opiniones.

Ibid. s. 2. pag. 73. Ego sane, si ita (ut Tamburinus) de abdicatis, aut ad minus diminutis divinæ legis præcipuis partibus sentirem, aut scriberem, vererem illam ex Scriptura sententiam: *Væ qui dicitis bonum malum.*

Ibid. pag. eadem. Relatæ opiniones (Tamburini) adeo a sensu totius Ecclesiæ, ab æquitate humana, & a reverentia in legem divinam alienæ, ut ex Curatis (Parisiensibus) unus doctissimus in illas librum meditaretur, titulo ANTIDECALOGI cum hoc versu. *Tempus faciendi, Dominus, dissipaverunt legem tuam.*

Ibid. pag. 74. Cum Curati Parisienses obtinuerint prohiberi Apologiam Casuistarum, frustra fore monent tot Episcoporum censuras, & Facultatis Parisiensium, summiq; Pontificis decreta, quæ perniciosissimos errores, quibus scater ille liber, damnarunt, si pari audacia liceat, eisdem errorese vulgare, & mutatis Authorum nominibus interpolare, id vero evenisse, editione Tamburini Operis in Decalogum Lugduni facta, cujus plura exemplaria Parisios delata sunt, nec solum damnatos Apologiarum errores eo libro contentos propugnari, sed addi atrociores, qui adeo ab omni æquitate, & pietatis sensu abhorreant, ut unus videatur scopus huic Authori (Tamburino) constitutus, nempe, comprobare, in quam cæcitate devenire possit mens humana, ubi relicto Fidei, ac traditionis lumine, ac tramite, suis se permittit cogitationibus abripi. Conqueruntur [iisdem Curati] non partem Religionis eo opere laceffitam, sed totam funditus everti, &c.

Et paulo post. Illud etiam (iisdem Curati conqueruntur) legibus Ecclesiasticis, his maxime quibus jejunia instituuntur, argutiis pudendis, & ridiculis (*Deus meus adjuvet. Ubinam in gravissimo opere Tamburini sunt hæc pudenda, & ridicula?*) Denique principia constitui iis corruptelis inducendis, & excusandis, quæ adeo late pateant, ut nullam sit scelerum genus adeo insolens, & horrendum, quod his regulis defendi, & honestari nequeat.

Quare, ut moderatius, quam ferat rei atrocitas, loquantur, verissime pronuntiant, hujusmodi Ethicæ (Tamburini) tanto studio per totum orbem (parvam minime Christianam esse, quandoquidem hominis Christiani bonam mentem extinguit; nec He-

b 2 bræam;

(1) Nempe ipse Tamburini,

bream, ac Pharisaicam, cum procul abjiciat, quam Judæi summe colebant legis litteram & externi hominis probitatem, quam Pharisei præferebant; nec debere Philoſophicam, & humanam dici, cum infensa sit æquitati naturali, Fidei humanæ, & sensui communi, quibus Philoſophia humana, ut certis regulis, adhæret; nec Civilem, aut Politicam esse contendam, cum Societatis humanæ fundamenta convellat, & quæ hujusmodi Ethicam admittent Regina, & Imperia, brevi, depulsa omni lege, & fide, mutuis Civium odiis, fraudibus, & cædibus sint peritura: Quare nullum aliud superesse, quonuncupetur, nomen, quam illud Jacobi, *Non est ista sapientia de sursum descendens, sed terrena, animalis.* Hæc Curaci Parisienses de opere Tamburini.

Ibidem eadem pag. Summus Pontifex sua constitutione damnavit Apologiam [illam Casuistarum] quæ multo cautius, minusque licenter agit, quam Tamburinus.

Ibidem pag. 76. Inde vides, erudite Lector, quo tandem Tamburinus promovet probabilitatum jura, & nullum Theologorum, saltem e Societate, probabilitatis leges extra omnes, ne dum veritatis, sed etiam similitudinis veri fines, periculosius laxasse.

Ibidem eadem pag. Tambur. aliorum consilia, & labores corrumpit.

Ibidem pag. 77. Quid ad hæc Tamburinus? Nihil istos sui instituti Authores moratur: uno audaci, ac præcipiti saltu transfilit hos quatuor gradus ab illis accurate constitutos, & veluti aggeres ad legis, & salutis defensionem oppositos humanum cupiditibus, uno impetu amolitur, & deturbat.

Ibidem pag. 78. Qui non obstupescat, ista doceri tanta fiducia, & assecuratione, ut Tamburinus nihil dubitet certiora asserere, quam ut sua ditiosione indigeant, & habuisse laudatorem (Theophilum) qui scripserit ea suæ Theologiæ basi exquilitate Tamburinum bonis moribus consuluisse.

Ibidem pag. 79. Ne mireris lector Tamburinum a ceteris omnibus in sua probabilitate constituenda, dissentire, cum nec se cum conveniat. N. illum est certius falli argumentum, quam a se ipso dissentire. Non caret hoc vitio Tamburinus, & cum te omnes deseruerit, sibi ipsi repugnat, ut inde agnoscant omnes, quam periculosum sit, hunc ducem sequi.

Eadem disp. 1. lect. 5. art. 3. §. 13. pag. 91. Sed multo liberalior, & laxior Tamburinus. Videtur sane eo fine scripturæ, ut quæ præcesser. nt Authorum laxitates, omnes superaret.

Et paulo post. Nec dubito quin (Tamburinus) velit videri, quasi in laxandis conscientis gloriam, & singularitatem affectasse.

Hæc autem Baroniis falsissime, ut sequens opusculum legenti patebit [1]

Hæc autem volui simul colligere, ut si quid in consequentibus sese offerat scire a me dictum contra Adversarium, videat lector, comparatione facta cum his, quæ ille contorquet, quam parce ego egerim cum ipso, quam libere ipse contra præceptorem meum.

C A P U T P R I M U M.

Cogeries sententiarum, quæ Tamburino imputantur.

I. *U*bi Baroniis modo relatum Theophili approbationem damnavit, ut damnationis testimonium ostenderet, in medium profert disp. 1. lect. 5. artic. 1. §. 1. fol. 71. propositiones non paucas, quasi a Tamburino in suo Decalogo scriptas, atque a Theophilo perperam approbatas. Et profecto eo modo, quo Baroniis, ut plurimum, illas refert, censurandæ omnino essent; verum, ut eas Præceptor meus docet; non nisi maxime commendandæ.

2. *A*fferamus ergo prius integrum Paragraphum, in quo vultur unio contextu ab Impugnatore illæ, prout ipsi placuit, hoc est infideliter traduntur; nam deinde eadem erunt a me separatim distinguendæ, & cum germana Tamburini doct. in conferendæ, quo pacto, studiosus, nullo negotio, unius veritatem, vel alterius falsitatem, assequatur.

Baroniis dicto §. 1. sub h. c. titulo (Notantur variaz laxitates Tamburini) sic eas proponit.

3. I. In primis omnimodam securitatem asserit lib. 1. in Decal. c. 3. §. 3. cuilibet opinioni etiam tenuissimæ probabilitatis, quam sequeris unius Authoris suffragio fultus, omnia tutiori, communi, etiam in articulo mortis.

II. Præcepta Charitatis, Fidei, Spei, cultus Religionis, aliarumque Virtutum inter Christianas præcipuarum omnino tollit, aut quod perinde est, vim illis aufert, vel unum actum amoris Dei per totam vitam exigendi, etiam instante morte; quod verbis expressis tempus, & momentum non delignet, quo illi actus sint eliciendi, an vitæ Christianæ prima institutione, an illius progressu, an ad finem.

III. Et quam Christus vult esse perpetuam, & nunquam interruptam ad Deum Patrem orationis necessitatem, fere negat.

IV. Et inter orandum, liberam mentis distractionem permittit etiam dum interis Sacro.

V. A quo eximit eos, qui avidius lucro inhiant, quod illis periret, si ad Missam accederent.

VI. Quid putas alia præcepta curaturum, qui parum pensi habet omnium maximum Charitatis in Deum, Orationis, & Cultus divini.

VII. A jejunii lege eximit omnes artifices, & fere conjugatos.

VIII. Officium colendi Patrem filii remittit; si probabiliter putent, matrem conjugis fidem non admodum sancte servasse, & se ex adulterio potuisse nati.

IX. Indulget etiam illis jus in eundem matrimonium cum dispari, Patre inconsulto, & invito.

X. Permittit vota paternæ mortis, ut vacuam hæreditatem adeant.

XI. Nec minus liberalis est in Reges, quam in Privatos: dat illis jus belli, si aliqua illis saveat probabilitas ex jure in eum, qui parem, aut majorem habet probabilitatem rei potestatis adjunctam.

XII. Habet etiam rationem subditi: eximit illum a vœdicali, cujus non habeat compertam æquitatem.

XIII. Non sunt expertes ejus liberalitatis, & beneficiorum Judices. Quæ omnia profert ex inexhausto Probabilitatum Theſauro, & Promptuario.

XIV. Inde asserit, illis jus rerum omnium, quarum lis apud ipsos movetur, ut visum fuerit, abdicationis, & adjudicationis; quam vendere quid vetat, cum sit gratuita, & arbitraria?

XV. Qui adeo largus est in Judices, non est parcus in fures & in reos: permittit, instante gravi necessitate, cuique, non solum propria occultare bono publico, sed etiam aliena surripere.

XVI. Si reum vitæ, & carceris tædeat, potest, illo auctore, sibi saltum crimen imponere, morte mulctandum.

XVII. Potest idem in testem iniquum, idque citra omnem injustitiam; imo citra culpam mortalem, & forte etiam venialem.

4. *A*dvertis, quantorum scelorum auctorem facit Tamburinum Baroniis? Si quis magnæ auctoritatis vir parisque virtutis in civitate aliqua degeret, ob multa in Republica bona præclarè gesta, notus omnibus, ac Summis, Medijs, infimis apprime earis: adesset autem inibi quispiam ejus illustris viri invidus emulor (cujusmodi bonorum hominum oppugnatores deesse nunquam solent) qui late per urbem disseminaret, illum esse homicidam, adulterum, incestuosum; Quis, rogo, vel ex numero plebis, non sancte juraret, hunc mendacem esse, calumniatorem, quique in hunc fere modum non exclamaret? Ergone tanta virtutis, atque innocentie vir, in quo tot annos, ne levem quidem vitæ labem animadvertimus, imo Angelicos mores admirati sumus semper omnes, homicida, adulter, incestuosus audiet? Apoge tanta hæc scelera in virum optimum contorta, esse nimis manifeste calumnias, putandum est. Profecto, simile de meo præceptore (date Amanti veniam, lectores) sic profertam diserte.

Tamburinus adeo ab ipsis pene incurabulis pius, ut vix decimo sexto ætatis anno cooptari in Religiosum Societatis JESU Ordinem obtinuerit; adeo doctus, ut Rhetoricam, Poësi, opotam, Theologiam Speculativam, & Moralem per annos pluraquam viginti in Panormitano, ac Messanenſi Collegio, atque, in hoc, studiorum Præfatus, cum plura, docuerit; Adeo prudens, ut ex Superiorum imperio Collegium Caltanitense, Montis Regalense, Messanenſe, Panormitanum gubernaverit; Rurſus adeo dicitus, & prudens, ut a tota Sicilia Provincia, ad gravissima negotia Congregationis Generalis Societatis JESU Romæ pertractanda, electus fuerit; Præterea, adeo doctus, prudens, & pius, ut in Tribunali Sacre Inquisitionis hujus Regni Qualificatoris, & Consultoris munere fungatur: Tamburinus inquam, tantorum scelerum, quanta Baroniis una ferme spiritu ac.umulat, Reus erit; Apoge. Calumniæ hæc calumniatorem nimis aperte condemnant. Sed, queso, ne verbis, & amplificationibus exultemus: dividantur prædictæ imposturæ, & ex uno multa facientes, singula Baroniis dicta cum germana Tamburini doctrina conferamus.

C A P U T I I.

De Qualitate Probabilitatum.

1. BARON. **I**n primis omnimodam securitatem asserit (Tamburinus) l. 1. in Decal. c. 3. §. 3. cuilibet opinioni, etiam tenuissimæ probabilitatis, quam sequeris, unius Authoris suffragio, omnia tutiore, communi, etiam in articulo mortis.

2. *V*ides, quam jeure, quam indistincte, & sine explanatione ulla hæc referat Baroniis? Adi nunc Tamburinum, & ejus germanam Doctrinam agnosce.

3. TAMB. Num 3. Jam vero, qui aliquid operatur (ait lib. 1. in Decal. c. 3. §. 2. n. 3.) motus ex opinione probabili, bene operatur, & sine peccato; quia in humanis, ut cum prudentia, quæ est certa regula humanarum actionum, operemur, non nisi probabilitas necessario requiritur, Id quod ita certum est, & ita a Doctoribus Utroque Sanchez l. c. Castrop. tom. 1. tr. 1. d. 2. p. 1. Vajq. p. 2. d. 62. c. 4. n. 6. Meroll. tom. 1. d. 3. c. 4. d. 1. & novissime Bardi contra Philalet. de consc. d. 4. cap. 10. comprobatum, ut postea discussione non indigeat, etiam opinione probabiliore relicta ex Castrop. l. c. Joan. Sanch. d. 42. n. 12. etiam omnia tutiore ex iisdem ib. etiam communi juxta Castrop. l. c. n. 1. Thom. Sanch. lib. 1. in Dec. c. 9. n. 9. etiam in articulo mortis cum Joan. Sanch. d. 19. n. 8. Pasqual. Dec. 27. quia dum probabilitate sive intrinseca, sive extrinseca, quantumvis tenui, juxta Pasqual. dec. 20. Bresser, Franciscum de Amico apud Bardi l. c. c. 13. modo a probabilitatis finibus non exeatur, ut explicabitur mox nu. 11. sine, confisi, aliquid agimus, semper prudenter agimus. Neque obstat, quod in dubiis tutior pars sit eligenda, nam [præter alia] nos hic sumus in probabilitibus, non in dubiis.

4. *S*i hoc Doctores hic laudatos legit Baroniis, ut certe legisse puto, cur solum censura subjicit Theophilum, qui Tamburinum laudat, præterit autem tot insignes Theologos, qui idem tradentes Tamburini-

(1) Similia sunt Baroniis gerris convicia quibus Christianus Lupus Tamburini Opera profcindit. Quare idem de hisce quod de illis in iudicio apud cordatos viros. Viderit ergo Concina, quam inconsulto Lupi Sententiam de Tamburini Opera in Decalogum excerptis Theologiæ suæ Christianæ, Tom. IV. pag. 705.

burini doctrinam approbant? Quod pejus est, cur fugillat Tamburinum, perinde quasi ipse unus isthac docuerit?

5. Rufus, Baronii, cur exscribis (opinionem etiam tenuissimam) cum Tamburinus (tenent) quamvis enim videatur alicui, parum inter hac discrimine intercedere; tamen animadvertito, in ipsis primis cavillationibus aliquid de tuo te voluisse superaddere. Sed de hac tenuitate mox n. 8.

6. Præterea cur illud (quam sequeris unius Authoris suffragio) tam frigide, & mutilato retulisti? quod quidem sic diminue dictum merito dammandum est, quemadmodum S. Pontifex Alexand. VII. in decreto. S. Congregat. dato anno superiore 1665. damnat propositionem illam; Si liber sit alicujus Junioris, & Moderni, debet opinio centeri probabilis, dum non constat rejectam esse a Sede Apostol. tanquam improbabilem. At Tamburinus cause loquitur, nec statim ac ab uno Doctore, sive juniore, sive antiquiore dicitur aliqua opinio probabilis, censet illam putandam esse probabilem; sed ut sit probabilis, accedere debent multa additamenta, quæ breviter sic enumerat.

TAMB. Num. 5. Tunc solum puto (ait l. c. n. 5.) sufficere unum, tamen contra innumeros Doctores is doceat, quando idem est DOCTUS rem EX PROFESSO tractat, firmamque RATIONEM pro se habet (nota id). Nec apparet contra ipsum aliquid convincens. Ita Azor. Vasq. & alii.

8. De hac unius auctoritate vide omnino, quæ docet Lexiana, aliis multis Doctores, hanc doctrinam confirmans, conf. 48.

Explicatur illud (Tenuis probabilitas.)

9. Cur denique, Baronii, oculos non admovisti ad illud modo allatum a me n. 3. meo quod Tamburinus addis (ut explicabitur mox n. 11. sine) qui certe locus orationis videndus; & maxime notandus a Theologo: nam omnem invidiam averbit a legitimis propugnatoribus probabilitatum. Hic enim eam probabilitatem ad nostras actiones dirigendas sufficere docent, (ut colligere poteris ex Suaria de Penitentia disp. 22. sect. 9.) quæ omnino consistet, & nulla modo ab opposita parte deiciatur. Ecce locum Tamburini.

10. TAMB. Num. 11. Atque hæc ratio (ait l. c. n. 11. sine) allatam doctrinam probat, etiam si altera pars sit probabilior, modo major probabilitas alterius dictæ partis non sit tanta, ut deiciat a probabilitate illam oppositam, quia tunc expulsa jam probabilitate, non est mirum, si inclinari ad assentiendum illi oppositæ nequeat prudenter intellectus.

11. Ex quibus, & ex toto contextu apparet germanam Doctrinam nostri Auctoris sanam esse, nec Baronii censura subdendam, (1) Id quod item melius cognoscet, Lector, mox n. 16. & item quando legeris illa, quæ afferam de hac tenuitate c. 20. & 23. Quæ autem sint illa, quæ deiciant, vel non deiciant probabilitatem oppositam, cordate persequitur Tamburinus n. 12. suo, qui immediate sequitur ad præcitatum n. 11.

12. Antequam vero ad reliqua progrediar, juvet audire aliquos Doctores ad pleniorum prædictorum cognitionem. Verum moneo, tum hos, tum alios, quos infra per alias occasiones produxero, non ideo a me illos afferri, quasi præceptor meus illorum verba omnia juraverit; sed solum, ut cognoscatur doctrinæ punctum, de quo ibi disputatur, non esse adeo singulare, ut unus Tamburinus de novitate notetur. Id quod si iterum iterumque monebo, ne te tædeat, Lector; hanc enim notam nimis sæpe objicit, aerem tamen semper verberans, adversarius noster. Jam Pasqualigus decil. 20. sic habet.

An quis possit sequi opinionem, quæ habet minimum gradum probabilitatis?

13. PASQUAL. Tradunt duos casus Doctores, &c. At licitum est eam sequi, tenet Bresserus de consc. c. 7. n. 77. quæ sententia mihi magis placet, & puto, si recte consideretur, non habere difficultatem.

14. Licet enim opinio habeat minimum gradum probabilitatis, adhuc tamen illam habet, & vere probabilis est, sicuti si in pariete sit minimus gradus albedinis, adhuc vere paries albus est, & si in anima sit minimus gradus gratiæ, vere sancta est, & iusta. Ergo vere, & secundum rectam rationem possumus eam tuta conscientia sequi, quia possumus eam amplecti, ut probabilem. Opinio adeo, ut rectam mensuram humanæ rationis. Opinio tamen probabilis non facit, quod operatio sit honesta, quia habeat tantam vel tantam probabilitatem, sed quia probabilis est, atque adeo id præstat ratione Probabilitatis secundum speciem.

15. Atque hoc habet locum, etiam si opinio, quæ habet minimum gradum probabilitatis concurrat cum opinione probabilissima, quia adhuc in comparatione illius retinet suam tenuem probabilitatem, ratione cujus adhuc est secundum rectam rationem, atque adeo etiam operatio per ipsam mensurata.

16. Hoc postremum sic absolvet dictus noster Tamburinus non recipit, nam requirit semper illam nuper dictam exceptionem, Tamb. De Decalog. Præc. Tom. I.

hoc est, (modo a probabilitate majore oppositæ partis non deiciatur.) Id quod ipse explicare consuevit exemplo candæ, vel stellæ, quarum lux, si efferatur coram Sole, statim elanguet. Ita enim sententia tenuis in probabilitate, si opponatur probabilitati magnæ, statim suam vim ita amittit, ut ne umbra quidem probabilitatis noscatur amplius in illa.

17. Atque hic per hanc occasionem duo diligenter nota. Primum (quod modo dixi n. meo 12.) nullam, sed in hac opinione allatis, tum deinceps afferendis Auctoribus in hoc meo Opusculo, non recipi a Tamburino, a me tamen proferri pro ea dumtaxat doctrina, quæ cum ipso convenit.

18. Secundo nota, me scire ab adversariis probabilitatum plura perinde negari in Tamburino, ac in aliis: nam propterea moneo lectorem, ut ex his, quæ afferro, illa solum pro modo recipiat, quæ ad rem nostram, hoc est ad defensionem germanæ doctrinæ nostri Auctoris confirmandam faciunt. Ceterum non deest aliis, qui universalem propugnationem legitimarum probabilitatum moliantur.

Explicatur magis illud (Instante morte.)

19. Illud de [instante morte] quod admirationem ab indocto plebe, si ea instruat, amovebit operæ pretium est stabilire rationibus, & Doctoribus, (nec vero Jesuitis.) Audiamus ergo nunc solum duos, ne tedium fiat lectoribus. Joan. Sancium, & Pasqualigum, nam alios habebis infra c. 25. a n. 16. meo.

Jo. SANCH. d. 19. n. 8. Opinio, quæ in salute securam reddit conscientiam ad operandum, vel non, tutam quoque reddit in articulo mortis, cum in utroque tempore æqualiter constingatur homo Deum non offendere. Tum quia, ut dicemus d. 42. n. 12. inter opiniones in conscientia securas revera una non est securior altera quoad imputabilitatem. Nam supposito, quod juxta quamlibet, nullam committit peccatum, non magis securus erit operans ex una, quam ex alia opinione, cum nulla detur major securitas, quam non peccare, ut dicemus latius d. 44. n. ult. tum quia ut dicemus latius d. 44. n. 1. quoties sit comparatio unius opinionis probabilis ad alteram probabilem, liberatio est cuiusque minus probabilem sectari ob rationem ibi adductam, &c.

20. Hoc ultimum non usquequaque recipit Tamburinus, ut simile non recepit modo n. meo 16. Sed audiamus Pasqualigum ex nobilissimo ordine Theatinorum decil. 27.

An etiam tempore mortis liceat sequi opinionem minus probabilem, relicta probabiliore.

21. PASQUAL. Respondeo affirmative cum Joan. Sanch. In selectis d. 19. n. 8. quia non magis tenemur fugere tempore mortis offensam Dei, quam quocumque alio tempore. Unde si in alio tempore possumus sequi absque periculo offensæ Dei opinionem minus probabilem, poterimus etiam tempore mortis: quia sola obligatio vitandi offensam Dei, potest facere, quod non possumus sequi.

22. Deinde militat eadem ratio tempore mortis, quæ militat reliquo tempore; ideo enim possumus sequi opinionem minus probabilem, quia est conformis regulis rectæ rationis; in hoc enim consistit probabilitas, & ideo eam sequendo, honeste operamur: seu cum conformitate ad rectam rationem; hoc autem semper est licitum, cum ex genere suo dicat illum modum operandi, quo homo ordinate se habet respectu ultimi finis. Unde tempus mortis non potest excludere talem modum operandi.

23. Nec obstat, quod homo tempore mortis debeat habere majorem curam suæ salutis, & proinde sequi, quod securius est, atque adeo probabiliore opinionem; nam eo ipso quod amplectitur curat propriam, securus est, quæ amplectetur. Unde non minus curat propriam, quam si amplecteretur probabilem. Imo cum opinio probabilior non sit certa, ipsa quoque continet idem periculum; præsertim quia ex se potest esse falsa, sicuti est minus probabilis. At verum est, quod nullum continet periculum, quia nulla operatio ex opinione probabilis imputari potest, etiam ad minimum peccatum. Hæc Pasqualigus.

C A P U T III

De Præcepto Charitatis, Fidei, &c.

I. BARON. II. Præcepta Charitatis, Fidei, Spei, cultus Religionis, aliarumque virtutum inter Christianos præcipuarum omnino tollit, aut quod perinde est, vim illis aufert, vel unum actum amoris Dei per totam vitam exigendi, etiam instante morte; quod verbis expressus tempus, & momentum non designant, quo illi actus sint eliciendi, an vitæ Christianæ prima institutione, an illius progressu, non ad finem.

2. Et potes cum conscientia securitate proferre, tolli a nostro Auctore, vel diminui harum virtutum actus? legatur ipse, & incipiamus a fide. lib. 2. in Dec. c. 1. a n. 8.

(1) Memineris damnatam esse ab Innocentio XI. hanc thesim: GENERATIM dum probabilitate sive intrinsicæ, sive extrinsecæ, quantumvis tenui, modo a probabilitate finibus non exeat, confixi aliquid agimus, semper prudenter agimus. At longe aliam a Tamburini propositionem hanc esse, quidquid probabili garriet tum in historia Probabilissimi, tum in apparatu ad Theologiam Christianam T. 2. pag. 453. offendit doctissimus Segnerus episc. I. e. tribus de probabili Lucæ editis an. 1732. §. IX. nec enim particula illa GENERATIM legitur apud Tamburinum. Confer Vivam in eam propositionem, & La-Croix lib. 1. n. 366. Docet etiam Tamburinus (l. c. n. 5.) licitum esse sequi sententiam, quæ probabiliter tantum est probabilis; sed ne hoc quidem reprehensione dignum est, si quid revera sit opinionem quampiam esse probabiliter probabilem intelligas. Nec enim opinio probabiliter probabilis est opinio tenuiter probabilis, ut quidam existimant. Vide La-Croix l. c. n. 366.

F I D E S.

3. **TAMB. Num. 8.** Vel primo sermo est de actu Fidei necessario necessitate salutis, & huic quidem semel in vita elicere satis esse, modo vidimus n. 3. [cum Sanchez, & Aragonio] eliciendus autem est, ut primam propositi sufficienter sunt articuli fidei. *Et paulo post.* Cum igitur actus fidei ex necessitate salutis eliciendus sit etiam, ut notant Theologi, de necessitate præcepti, quia omnia obligamur facere, quæ necessario ad nostram salutem requiruntur, consequenter ad talem actum, quamprimum scilicet possumus, (id enim videtur requirere tanta necessitas) eliciendum obligamur.

4. *Vide igitur, Baronii, an tollat actum fidei, qui non solum ait, esse eliciendum ex necessitate præcepti, verum etiam de necessitate salutis, id est (ut loquuntur Theologi) de necessitate medii, sine quo scilicet salus nullo modo obtineri datur? Sed pergamus ad reliqua.*

5. **TAMB. Num. 9.** Vel secundo est sermo de actu Fidei ex necessitate præcepti, quo scilicet obligamur credere ea, quæ diximus n. 5. Sane nondum obviam habui Doctores, qui hoc explicando mihi satisfecerint; Unde omnibus perpensis, subdendo tamen, ut hoc, ita & alia omnia mea S. R. E. Judicio, pato per se, & directe nunquam obligari fideles ad credenda prædicta mysteria nec implicite, nec explicite ex vi necessitatis præcepti fidei (nam medii simul, & præcepti jam modo dictum est, qua ratione semel, & ad quæ mysteria credenda sit obligatio) sæpissime vero obligari per accidens ex vi aliorum præceptorum. Ratio prioris dicti est, quia ut diximus in *Opusc. de exped. Sacrif. (lib. 2. c. 2. §. 16. n. 5.)* nunquam præceptum aliquod obligat, nisi sit determinatum; cum enim non possit, ut indeterminatum exire in executionem, non censetur præceptum esse completum, taleque fuisse præceptum Confessionis, ut item Communionis extra mortis articulum, antequam Ecclesia determinasset tempus Paschale, ibidem innuimus; ex *Delugo de Eucharist. d. 16. sect. 1. n. 28 (de Pœnit. d. 15. sect. 3. n. 39.* At nunquam invenimus determinatum tempus esse, quo obligemur ad prædictum, (*præter illum de necessitate medii, de quo jam dictum est n. 3.*) actum fidei eliciendum, ut ex n. seq. patet; ergo &c. Ratio posterioris dicti est, quia multoties occurrit, debere nos ad servanda aliqua præcepta elicere quosdam actus, qui necessario supponunt prædictum actum fidei, ergo tunc per accidens, ratione scilicet actus adjuncti, obligabitur fidelis ad eliciendum prædictum actum fidei, sine quo actus per se præceptus constare nequit, ut ex mox dicendis n. 11. clarius intelligitur. Hinc vidēs prudenter Christum Dominum præceptum per se de prædicto actu fidei non imposuisse, quia satis, superque esse judicavit actum fidei ex necessitate, (*hoc est medii, de quo supra*) salutis, & intuper alios necessario prærequisitos in servandis, ut dictum est, aliis præceptis.

6. **Num. 10.** Confirmatur primo nostra sententia; ex *Azor. p. 1. l. 9. c. 4. §. 1. fin.* qui docet, Charitatis præceptum tunc solum obligare quando tenemur justificari, & non habemus aliam viam, qua justificari possimus; quia hoc præceptum non videtur obligare, nisi ut medium justificationis, vel ut dispositio ad illam. Hæc ex illo. Ex quibus colligo, similiter dici posse de fidei actu, & consequenter de actu spei; ut cum de Charitate agam *infra cap. 2. §. 1. n. 2.* huc meremittens, rursus innuam, & *infra ca. 3. paragraph. 2. n. 2.* non teneri scilicet nos ad actum fidei, & spei; nisi quando tenemur justificari per contritionem & ego addo, vel per attritionem cum Sacramento, &c. atque adeo ratione alterius actus virtutis, non autem per se.

7. **Num. 11.** Confirmatur secundo discurrendo per aliqua tempora, quæ nobis contrarii Doctores assignare solent hujus obligationis. Primum tempus, quo fideles per hos Doctores obligantur, ad eliciendum actum fidei assignatur ab *Azorio part. 1. lib. 8. c. 27. q. 8.* quando obligatur quis gratiam per peccatum amissam recuperare, tunc enim non poterit actum, v. g. contritionis, vel attritionis cum perceptione Sacramenti elicere, nisi credat ea, sine quibus constare hi actus nequeunt, nisi enim credat in Deum, spem veniæ ab ipso sperando, nisi credat pœnas Inferni, cujus timore v. g. atteritur, nisi credat Sacramentum Confessionis, cujus perceptione liberari a peccatis intendit; contritionem, attritionemve dictam exercere non poterit.

8. Verum quis non videt, ut ipsemet Azorius vidit, & falsus est, fidei actum tunc non præcipi, nisi ratione contritionis, vel attritionis, non vero per se? nam propterea beneinfert Sanchez *lib. 2. in Decal. c. 1. n. 3. fin.* omitterentem se tunc contere, non peccare contra præceptum fidei, sed solum contra præceptum recuperandæ gratiæ; id quod verum est in aliis casibus, quoties scilicet tale præceptum fidei ratione alterius actus, hoc est per accidens obligare, mox docebimus.

Num. 12. Secundum tempus assignatur ex *Valentia 2. 2. d. 1. q. 2. p. 5. concl. 4.* quando tenetur quis aliquid exterius facere, quod nequit commode præstare sine interno actu fidei; ut si teneatur ipsam fidem exterius confiteri. At *ibid. idem Val. jam* fateretur tunc non obligare præceptum fidei per se, sed ratione præcepti adjuncti, nempe confessionis exterioris. Imo addo, si quis mere exterius tunc fidem confiteretur, præcindendo ab omni actu fidei interno, jam satisfacturum præcepto, id quod fortasse aliquibus Sanctis Martyribus accidit, quando toto animo intenti ad externam confessionem, & ad tormenta patientia; minus ad actum internum fidei eliciendum, & cum externa confessione conjungendum, attendebant.

Num. 13. Tertium tempus simile huic esse potest; quando quis fidelis obligatur jam factus capax rationis, scire prædicta mysteria, non enim commode scire ea poterit, nisi illis assentiat; sed jam vides, id etiam esse per accidens ratione præcepti sciendi.

Num. 14. Quartum tempus ex *Ledesma tom. 2. sum. tr. 1. c. 8. concl. 4.* assignatur semel singulis annis, quando tempus præcepti Confessionis, & Communionis instat. Sed jam tunc non erit nisi ratione præcepti adjuncti, quod si aliud præceptum tunc agnoscat *Ledesma*, gratis agnoscit.

Num. 15. Quintum assignatur a *Val. 2. 2. d. 1. q. 2. p. 5. conclus. 4.* Articulus mortis, quia tunc se debet Fidelis fidei actibus contra Demones in tanta necessitate munire; sed recte Sanchez *lib. 2. in Decal. c. 1. n. 3.* id tempus reprobatur, cum nulla ratione, vel textu comprobatur.

Num. 16. Sextum assignatur ab eodem Sanchez *ibid.* quando quis gravem aliquam contra fidem tentationem patitur, tunc enim tempus est resistendi contrariis fidei actibus. Sed certe hoc etiam gratis dicitur. Primo, quia potest, alio v. g. mentem divertendo, tentationi non succumbere. Ergo non habet necesse, per contrarium fidei actum ei tentationi obviare. Secundo quia nimis durum patienti tentationem fidei est, illum omnino sub mortali obligare ad contrarium actum. Certe tentatum ad odio habendum Deum non obligat ad contrarium actum amoris eliciendum, satis enim erit non consentire tentationi. Cur igitur obligabis in tentatione de fide?

9. Dices: Pone, aliquem non posse vincere tentationem contra fidem, nisi eliciendo actum contrarium, tunc is jam obligabitur ad actum fidei. Resp. tunc etiam esset per accidens, ratione subjecti sic affecti, vel certe ratione præcepti negativi de fide non abneganda, non vero ratione præcepti de actu credendi, de quo hic signanter cum Doctoribus agimus. Adde primo, hunc casum fore tam rarum, ut vix possit in moralem considerationem cadere. Adde secundo, quomodo sciet tentatus, talem tentationem contra fidem non posse alius remedium, aliusque virtutum actibus vinci, sed solum actu contrario fidei? quis ei id revelavit? Ergo jam apparet, per tuam doctrinam scrupulos ingeri fidelibus, & nil præterea. Meam vero in simili approbat *Castrop. tom. 2. d. 1. de orat. p. 8. n. 4.* qui loquens de necessitate orationis sic habet. Nota, te ab hac necessitate si in supradictis casibus contingeret, excutari, quia obligationis invincibiliter oblivisceris, cum nec cognoscas gravitatem tentationis, nec periculum, nec orationis necessitatem. Sic *Val. Less. Suar. Hæc Castrop.*

Num. 17. Septimum tempus assignatur a *Bannez, 2. 2. qu. 12. art. 1. dub. 2.* quando adest gravis tentatio, etiam in aliis materiis, tunc enim recurrendum est ad Deum, quod non potest fieri sine motu fidei circa ipsum Deum, ad quem contagi non potest, nisi illi credatur. Sed jam vides, ut in superioribus dictum est, id esse ratione actus adjuncti.

Num. 18. Octavum denique tempus assignatur ab eodem Sanch. *ibid.* cum primum fides alicui sufficienter proponitur, quia cum actus fidei sit de necessitate medii, non est ratio, cur, quam primum non amplectatur. Sed hoc certe non negatur, ut n. 8. vidimus, cum id sit ex necessitate medii. At vero hic loquimur de necessitate præcepti dumtaxat.

Num. 19. Ex his duo illa n. 9. dicta facile colligis, & sæpissime per accidens urgere præceptum de actu fidei, & rationabiliter proinde præceptum per se, directeque exigens illum actum (*præter illum ex necessitate medii dictum n. 3.*) non fuisse impositum.

Hæcenus de fide, Legatur nunc lib. 2. c. 3. §. 2. ubi agitur de obligatione præcepti Charitatis.

C H A R I T A S.

11. **TAMB. Num. 1.** Laborant Doctores in assignando tempore, quo debet Fidelis ex obligatione actum positivum amoris elicere circa Deum; variaeque tempora, ut varia sunt ingenia hominum, assignant. Primum tempus, quod aliqui assignant, est initium usus rationis. Secundum, finis vitæ. Tertium, tota vita indeterminate sumpta, ut saltem, semel, in ea ametur Deus. Quartum, omnes dies festivi, in quibus debemus specialiter Deo vacare. Quintum, tempus, quo adultus suscipit Baptismum. Sextum, tempus, quo quis suscipit Eucharistiam. Septimum, quando forte sumitur martyrrium. Octavum, quando magnum a Deo accipis beneficium. Nonum, quando audis aliquem contra Deum blasphemantem. Decimum, quando gravi urgeris tentatione, præsertim odii Dei cum periculo contentus, nisi ad Deum per amorem te convertas.

12. **Num. 2.** Mihi placet doctrina *Azorii Tom. 1. lib. 9. c. 4. q. 1. circa finem.* Qui docet hoc præceptum Charitatis impositum fuisse ob justificationem impii; solum igitur tunc obligare, quando impius, quia Sacramentum Pœnitentiæ non est in promptu, non habet aliam viam, qua se justificet, nisi eliciat actum contritionis, quæ semper aliquo tandem modo actum amoris Dei super omnia dilecti involvit. Consequenter igitur, & indirecte ratione suæ justificationis ad actum charitatis fideles obligantur. Vide *supra c. 1. paragraph. 1. n. 10.* Ubi idem loquendi modus mihi placuit de præcepto actus Fidei, & Spei. Nam per *ibidem dicta* & confirmabitur hæc *Azorii doctrina*, & impugnari poterunt tempora modo assignata n. præced.

Num. 3. Confirmatur, quia licet communis sententia DD. doceat, dari præceptum speciale de amando Deo in illis verbis: *Diliges Dominum Deum tuum*, & alibi, tamen non ignobiles DD. docent,

docent, hoc præceptum non esse speciale, & speciali tempore implendum, sed generale imbibitum in omnibus præceptis. Sicuti secundum præceptum de dilectione proximi non est speciale, sed in Decalogi præceptis contentum, nam propterea dicitur in his duobus præceptis, id est dilectione Dei, & proximi: *Universa lex pendet, & Propheta; & qui habet præcepta mea, & servat, ille est, qui diligit me, & plenitudo legis est dilectio.* Si enim qui servat præcepta, diligit, quique diligit, servat; jam unum ex his continetur in alio, & consequenter præceptum Charitatis indirecte solum, & ratione alterius obligabit.

13. Num. 4. Probabilis ergo, & tutissima sententia est illorum, qui negant fidei initio usus rationis (sic Castrop. l. tom. 1. tr. 6. de Charitate d. 1. p. n. 2. c. m. Azor. Val. Sanch. Suar. Coninch. ab eodem cit.) *Et sine vita, & sicidem ib. n. 9. cum Azor. & Sanch. ab eod. cit. obligari ad se convertendum ad Deum, illum amando. Ponere enim ejusmodi obligationem, quæ certe fundamento solido non innoditur, nihil aliud est, nisi scrupulos ingerere, non quidem inlicitis, quia hi ad eam obligationem minus advertunt, sed doctioribus, &c. Lege Castrop. Azor. Sanch. modo cit. Hactenus Tamb.*

14. Et sane, Baroni, quandoquidem præcitatæ Auctores abque dubitatione legisti, & legisti item alios DD. ex Schola S. Thome valde favere prædictæ doctrinæ, ne dicam, eam aperte docere, inter quos Cajetanus unus ex tuis sapientissimus Thomista docet 2. 2. q. 186. art. 2. ad hunc modum. *Intra limites præceptorum communi modo servandorum, salvatur dilectio Dei super omnia, & Joan. Henriquez Augustinianus, qui in Sum. q. 9. Hispanæ, sed in Latinum fideliter translatus sic ait. Probabilior, & magis literalis intelligentia de amore Dei est, intelligi hoc præceptum debere, transcendentaliter, respectu aliorum præceptorum, ita ut, quamvis sit ab aliis distinctum, tamen ejus observantia includatur in custodia ceterorum. Quandoquidem, inquam, hæc legisti, cur solum in motum Decalogi Auctorem tam durum invehis? Hæc de Charitate.*

Legatur denique Tamburinus lib. 2. in Decal. c. 2. §. 1. de obligatione actuum Spei.

S P E S.

15. Num. 1. Spes virtus Theologica est, &c. Duo sunt peccata commissionis contra ipsam, alterum per excessum, id est præsumptio, alterum per defectum, id est desperatio.

Num. 2. Dixi commissionis, nam adest etiam contra ipsam peccatum omissionis, estque ommissio sperandi dictam beatitudinem eo tempore, quo urget necessitas illam sperandi. Id quod quando sit, colligi potest ex dictis supra c. 1. §. 1. n. 8. de necessitate actus Fidei; cum ferme in iisdem casibus, in quibus urget actus credendi, urgeat regulariter, & sperandi, nimirum per accidens & indirecte, nunquam autem directe, & per se. Ita Layman l. 1. tr. 2. c. 2. n. 1. Sanch. in Dec. l. 2. c. 3. num. 3. lege etiam Castrop. tom. 1. tr. 5. de virtute Spei p. 4.

16. Hactenus Tamburinus de necessitate actuum Fidei, Spei, & Charitatis, quæ cum dicit, tollitne virtutum exercitium, quandoquidem frequentius, quam alii, eos actus multiplicari contentat? An forte qui, indirecte id faciendum esse, mones, dicit, illud non esse faciendum? *Et oro te, ut in eas computum actuum harum virtutum juxta sententias prædictorum Auctorum, quorum quisque suum tempus pro dictis actibus d. finit, & confer cum illo actuum numero, quos indigitat noster Auctor; nam certe invenies multo plures esse hos, quam illos.*

Non alia igitur ratione, illa omnia, quæ Baronius brevibus illis, atque incisive verbis attribuit Tamburino, quispiam refellet, nisi naviter perpendendo, quæ ex ipso exscripsimus. Unde is merito potuit signare illas sive clausulas, sive verba efferre, quibus, frequentissimos actus virtutum ipsum velle, manifeste ostenditur. *Sæpius obligari per accidens ex vi aliorum præceptorum. (Item illa) quia multoties occurrit, debere nos elicere aliquos actus, qui necessario supponunt prædictum actum fidei. Et illa (ex his duo n. 9. dicta facile colliges) quorum primum erat, sæpius obligari per accidens, ratione scilicet actus adjuncti obligari fideles, &c. Et illud de actu fidei ex necessitate mediæ, &c.*

Adverte autem, te non debere esse uarudem, ut hoc per accidens, intelligas, quasi contingentè, seu accidentaliter, & non necessario; sed eo modo, quo Auctor ipse, & doctissimus Azorius, a quo desumpta est hæc doctrina, se explicant; juxta frequentissimum modum loquendi DD. id est, per alium, seu consequenter, seu in alio, seu ex necessitate, quæ unum in alio continetur.

17. Præterea de Charitatis actu notentur illa verba. *(Præceptum Charitatis est generale imbibitum in omnibus præceptis) Hoc, Baronii, est tollere, ponere nimirum illud imbibitum in omnibus, & illa ex Christo D. (qui servat præcepta, diligit, quique diligit, servat, jam unum ex his continetur in alio) si ergo toties fideles diligere ex vi Charitatis debere nosse Auctor edicit, quoties alia præcepta debent implere, sæpius diligere, & fere in singulis horis, quia in singulis occurrunt non raro præcepta servanda.*

Utamur item alia ratiocinatione, seu majori explicatione. Aliud longe diversum est, asserere, tolli præceptum, aliud, illud transferri. Tollit, qui neminem obligat ad elicendum actum, quem aliquod præceptum requirit. Transfert, qui ad illum actum elicendum me obligat quidem (unde non tollit) sed obligat, ut

Tamb. De Decalog. Præc. Tom. I.

elicatur occasione alterius præcepti, quod non posset compleri sine illo actu.

18. Imo si id, quod dicimus, recte intelligatur, non est proprie transferre, sed designare tempus, & occasionem exercitii. Patet id ex Auctoribus citatis modo a Tamburino, nam, dum Valentia vult, actum Fidei elicendum esse, quando quis obligatur exterius Fidem confiteri, non tollit præceptum, sed assignat tempus executionis illius. Et quando Ledesma vult, eundem Fidei actum esse elicendum, quando quis debet Confessionis, & Communionis Sacramenta suscipere, præceptum non tollit, sed definit tempus, & occasionem, in qua ille Fidei actus est exercendus, &c. Ita nos, cum dicimus actum Fidei elicendum esse, quando obligamur servare alia præcepta, quæ sine actu Fidei exerceri nequeunt, non tollimus præceptum, sed assignavimus tempus. Ex quibus vides, eum, qui conjurat Tamburinum, censurare etiam debere Valent. Ledesm. illosque alios citatos, certe Theologorum lumina.

19. Dices hæc propositio. Fideles non tenentur unquam vitæ suæ tempore elicere hoc actus ex vi talium præceptorum, videtur male sonare, Nec male sonare tantum, sed etiam videtur tanquam scandalosa jam fuisse damnata a S. Pontifice Alexandro VII. in decreto edito anno superiore 1665. die 4. Septemb. quo damnatur saltem ut scandalosa, plures propositiones, inter quas, ipso primo loco, hæc damnatur.

Homo nullo unquam vitæ suæ tempore tenetur elicere actus Fidei, Spei, & Charitatis ex vi præceptorum divinatorum ad eas virtutes pertinentes,

Ergo non est defendenda.

Resp. Nec nos defendimus. Dicimus enim teneri Fideles scilicet, hoc actus elicere ex vi divinatorum præceptorum Fidei, Charitatis, & Spei; sed tempus eos actus exercendi esse quando servanda sunt alia præcepta. Unde posito quod Deus præcepit, ut hi actus elicerentur, quando alia præcepta servanda erant, noluit præcipere, ut insuper separatim elicerentur ex præcepto. Excipe juxta prædicta illum actum Fidei, qui est de necessitate mediæ.

Atque ad extremum dico, auctoris nostri nomine, illum, pro sua in Sedem Apostol. observantia, ei decreto se per omnia submittere: Quod si fortassis olim ante Decretum quidquam scripserit, quod, sive quoad rem ipsam, sive quoad modum loquendi, videri possit cum illo minus consentiens, illud non aliter, quam juxta ipsius Decreti mentem accipi & intelligi omnino velle.

Explicatur magis illud (Per se.)

20. Dices iterum, hoc ipsum videtur inconveniens, affirmare non per se, sed per aliud; seu in alio hoc præceptum obligare. Resp. Si nos dicereamus, præceptum Charitatis v. g. per se, simpliciter, & absolute non obligare, sane videretur inconveniens, sed nos cum S. Thoma mox proferendo, semper id dicimus cum addito, sic. (Non per se, sed in alio) quo pacto includimus illud (per se) non excludimus; & sensus genuinus est, quod ejusmodi præceptum per se in alio præcepto invenitur, ibique obligat. Sicuti præceptum attentionis in orando, per se obligat (in communiore sententia) licet obliget in alio, id est in præcepto orandi; sic nos dicimus, quod præceptum Charitatis (sicuti etiam Fidei, & Spei) maxime obligat, per se, sed in illis aliis præceptis, quæ impleri nequeunt sine actibus dictarum virtutum. Quare in substantia præcepti ab opinione communi non dissentimus, nisi forte in modo loquendi, qui tamen loquendi modus, susinetur ab aliis Doctoribus, ut videbis mox n. meo 24. & 25. Et, cum etiam usurpetur a S. Thoma, non est, nisi valde commendandus: sic enim habet Sanchus Doctor.

21. S. THOMAS. Tertio, Charitas, (ait 2. 2. q. 44.) est præcipua in omnibus virtutibus, ad quas ordinantur præcepta, si ergo de Charitate dantur aliqua præcepta, deberent poni inter præcipua præcepta, quæ sunt præcepta Decalogi, non autem ponuntur; ergo nulla præcepta sunt de Charitate data.

Et paulo post. Ad tertium dicendum, quod omnia præcepta Decalogi ordinantur ad dilectionem Dei: & proximi; & ideo præcepta Charitatis non fuerunt connumeranda inter præcepta Decalogi, sed in omnibus includuntur.

22. Quis autem ex eo, quod præcepta hæc includantur in aliis, colliges non adesse absolute, & simpliciter ejusmodi præcepta? Pari ergo modo ex eo, quod dicimus, hæc præcepta obligare, & item observari in aliis, quis colligere recte poterit, ea absolute, & simpliciter non obligare, seu non observari, atque adeo (ut cavillatur Baronius) ea tolli? [1]

23. Hic etiam idem confirmamus ex aliis Doctoribus apud Leandrum in decem Decal. Præc. tract. 4. d. 2. q. 18.

An præceptum dilectionis Dei obliget per se, cum quis contritionem peccatorum habere tenetur extra Sacramentum?

LEANDER. **A**firmant communiter Doctores omnes, obligat, quidem hoc præceptum toties quoties quis contritionem habere obligatur, eo quod hæc sine actu Charitatis perfectæ obtineri non possit. Unde solum erit difficultas inter eos, an obliget tunc per se, an solum per accidens ratione contritionis.

Negat tunc obligare per se Azorius, &c. Quem citat & sequitur Thom. Sanch. Ita etiam Filiuc. Sylv. Ægyd. Diana.

24. Et paulo post. Alii, contra dicunt, obligare quidem per se, non per accidens, eo quod tale præceptum institutum est, tanquam remedium ad justificationem impii. Ergo per se tunc obligat ad elicendum sui actus. Addunt, quod contritio est actus

b 4 elici-

(1) Ita sane, quod ad Baronii cavillationes distandas attinet. Ceterum doctrina hæc pugnare videtur cum Innocentiano decreto, quo damnatur hæc propositio: Fides non censetur ceteris sub præceptum speciale, & servandum se.

elicitus a Charitate; ergo quoties quis ad contritionem per se astringitur, etiam per se ad eliciendum Dei amorem. Ita tenet expresse Bonac. quem citat, & sequitur Trull. licet etiam Navar. Cajet. Tolet. Sa, Valent. Philia. Granad. & expresse Rocafull. qui Rocafull. addit rationem. Et ratio est, inquit, quia hoc præceptum includitur in contritione, & quamvis quidam asserant, tunc obligare per accidens, tamen verius alii dicunt, obligare per se: quia tunc per se est necessarium habere actum charitatis, quod per se includitur in actu Contritionis. An tunc committeret quis duo peccata, non eliciendo actum Contritionis, Sanch. & Filliuc. dicunt, non committere duo, quia non ratione sui, sed ratione alterius obligat actus Charitatis. Ego tamen duo peccata committere, existimo, quia agit contra duas virtutes Pœnitentiæ & Charitatis.

Ita ex Rocafull. *Leander, qui tamen hoc u'timum non approbat: sustinet enim ipse cum Sanchez, & Filliuc. committit unum peccatum, quia licet duo sint præcepta, sunt in ordine ad unum finem, &c.*

25. *Advertisti Leitor, vel non esse novum prædictum loquendi modum, vel non esse magni momenti, si unum dicendi modum potius sequaris, quam alium?*

26. *Denique ne quis minus eruditus hereat in aliquibus ex prædictis, audi quid multi Auctores habent apud eundem Leanderum in decem Decal. Præc. tr. 4. d. 2. qu. 11. qui quævis is vos non consequatur, faciunt maxime nihilominus ad institutum meum.*

An hoc amoris præceptum obligare per se, pro aliquo determinato tempore.

LEANDER. Negabunt a fortiori Gaspar. Hurtadus, Maldonatus, Jansenius, Joan. Sanch. Valq. & Molina, qui, ut vidimus *supr. qu. 2.* nullam obligationem specialem eliciendi actum amoris supernaturalis agnoscunt. Negabunt & alii, qui id dicere, loquendo de obligatione, & præcepto eliciendi actum Fidei Theologicæ. De quo *tr. 2. de Fide dist. 2. qu. 30.* & novissime id negat Remigius, &c.

Et apud eundem ibid. d. 9. 2. sic habetur.

An etiam sit speciale Præceptum de Amore proprio Dei.

LEANDER. Negandum videtur primo, quia in Decalogo non continetur tale præceptum. Secundo quia, &c.

Et paulo post. Propter hæc tenet Gaspar. Hurtad. qui citat pro se Maldonatum, Jansenium, & Joan. Sanch. & penesillum Vasquez, & Molina, & D. Thom. 2. 2. qu. 44. art. 1. ad 2. Hæcenus Leander.

Hæc D. Thomæ verba modo ego depræpsi n. 21. & 22. meis. Explicatur magis illud (quando non est determinatum tempus implendi præceptum.)

29. *Ad illud, quod notare videtur hic, & fortasse alibi Baronius, hoc est, quando non est determinatum tempus, quo aliquod præceptum est adu observandum, non inducere illud obligationem donec ab Ecclesia determinetur, alia responsi offerenda non est, nisi admonere Lectorem, ut legat Delugo, cuius omnibus perspecta est sapientia, & quem, quia illum Tamburinus hic adducit pro sua hac doctrina, debuerat impugnatorem accurate legere. Is ergo querens, quandonam Sacerdotes obligentur Missæ Sacrificium offerre juxta illud Christi Domini. Hoc facite in meam commemorationem. Sic habet d. 20. de Euchar. n. 9.*

30. **DELUGO.** Hoc argumentum retorqueri potest adversus P. Valq. qui late probat, præceptum Christi de Confessione extra casum necessitatis fore omnino inutile, nisi simul præcipere Ecclesiæ, ut determinaret tempus illius præcepti divini, eo quod, seclusa determinatione Ecclesiæ, nemo posset scire, quando, aut quoties obligaretur ad confessionem, unde infert n. 9. Ecclesiam debere omnino determinare tempus præcepti divini. Similiter ergo præceptum Christi singulis Sacerdotibus impostum offerendi sacrificium, inutile foret, nisi ab Ecclesia singulis determinetur tempus, quo obligentur ad sacrificandum. Nemo enim scire poterit, seclusa tali determinatione, quando obliget illud præceptum. Unde primo sequitur, Ecclesiam debere omnino illud tempus determinare. Secundo, quando ab Ecclesia non determinatur, prout de facto adhuc non est determinatum, Sacerdotes singulos non obligari ex vi solius præcepti divini.

Idem DELUGO de Euchar. d. 16. n. 28.

31. Hinc oritur dubium, quoties debet Eucharistia accipi ex præcepto Christi, præciso omni alio præcepto Ecclesiastico. Aliqui dicunt tertio saltem, vel quarto anno. Ita Suarez & alii. Melius alii, Christum non determinasse tempus, sed reliquisse determinandum ab Ecclesia, quando fidelium negligentia id exigeret.

Idem de Pœnit. d. 17. n. 39.

Extra mortis vero articulum videtur satis, juxta intentionem Christi, & juxta conditionem hujus præcepti (Sacramenti Pœnitentiæ) esse, quod Ecclesia invigilet, & obliget subditos,

ne diu negligent, aut differant Confessionem. Ceterum immediate, & per se non videtur præceptum divinum aliquo determinato tempore obligare, nisi radicaliter, quatenus voluit obligare, pro tempore ab Ecclesia determinando. Nec mirum, cum aliunde præceptum sit præmittendi Confessionem ad Eucharistiam sumendam, jam ex hoc capite obligantur fideles ad Confessionem præcepto divino, nec oportebat aliam obligationem eorum ad jungerè in ordine ad Confessionem. *Hæc Delugo.*

Vides, præter alia, quantum hæc doctrina faveat modo loquendi Tamburini paulo ante explicato, quod nimirum aliud præceptum seorsim ferri non oportuit? Iterum tamen protestor, P. Tamburini nomine, illud, quod supra n. 19. sum præstissus.

C A P U T I V.

De præcepto Orationis.

1. **BARON. III.** **E**T quam Christus esse perpetuam, & nunquam interruptam orationis necessitatem,

Fere negas? Ubinam gentium sumus, ut tam manifestum insomnium proferatur? Et sunt, qui ex Censoribus hunc Baronii codicem approbavit? qui facultatem evulgandi concessit? qui distrahendi per Provincias permisit? Somnium, hoc eadem ratione discutietur, sicuti plura alia ejusdem Baronii, nempe oculis vigilantibus percurrendo germanam nostri Auctoris doctrinam.

2. **TAMB. Num 3.** Duplex est, ait (*lib. 2. in Decal. c. 4. §. 2. n. 3.*) Præceptum de orando, idemque est de adorando Deum. Alterum naturale, quia præciso quocumque præcepto Ecclesiæ tenemur bona, quæ sunt nobis convenientia, procurare, & mala remove. Remove autem tentationes, multaque alia mala, & procurare bona, maxime supernaturalia, & præsertim perseverantiam in bono; non possumus nisi ea expectando, & impetrando a Deo. Hoc naturale præceptum confirmatum fuit a præcepto Dei positivo. *Deut. 6. ibid. Dominum Deum tuum adorabis, & ibi: Oportet semper orare, &c. & Alibi.* Alterum præceptum est Ecclesiasticum, quo obligamur assistere Sacro diebus festivis; tunc enim omnes circumstantes una cum Sacerdote offerunt Deo Sacrificium, illumque adorant, & orant per orationes, adorationesque ab eodem Sacerdote exhibitas.

3. *Docere, adesse præceptum naturale expectandi, & impetrandi a Deo, & adesse præceptum Ecclesiasticum, quo obligamur, assistere Sacro, &c. id, negare est, orandi præceptum? Sed pergit Tamburinus n. 4.*

At quandonam obligat prædictum naturale præceptum adorandi, vel orandi? Doctores modo citati varia tempora assignare conantur. Ego hic sentio, quod (*supra c. 1. §. 1. a. n. 8.*) dixi de præcepto Fidei, Spei, & Charitatis, non dari scilicet certum tempus, & determinatum, in quo directe obligat, sed esse illud, in quo obligat indirecte, quando scilicet urget necessitas aliquis boni acquirendi, vel mali, seu tentationis avertendæ, quæ acquirere, vel avertere sine Dei auxilio nos non posse, tunc animadvertimus. Vide ibidem dicta, quæ huc maxime faciunt. Unde sequitur, omittentem eo tempore orare, E. G. tempore tentationis gravis contra castitatem non peccare, nisi contra castitatem, quia solum ex periculo violandi castitatem, culpabilis est talis omisio orationis. Ita Lessius *lib. 2. c. 37. d. 3. fine.* apud Castr. *l. c. n. 6.*

4. *Dicit Tamburinus (obligat, quando urget necessitas boni acquirendi, vel mali avertendi) ut vero, Baroni, per negativam malignantis nature dicit, eam fere negare? Coniicio, te bonis valde esse cumulatum, te tentationibus non affigi, te nullum timere malum; ac propterea cum oratione non indigeas, putas, nec illa alios fideles indigere. Sed pergit Auctor cod. n. 4.*

5. **TAMB.** Verum tamen lentiremus, directe hoc præceptum nos obligare, non est nobis in eo explicando diu immorandum, cum illud facile ab omnibus impleatur; quis enim tam perditus est, ut aliquando *Pater, & Ave Maria* non recitet, vel alio modo auxilium a Deo non imploret?

6. *Vel a perditis Auctor dicit servari hoc præceptum, & e. s. qui dicat, illum ejusmodi præceptum negare? (1)*

C A P U T V.

De Distractione in orando.

1. **BARON. IV.** **E**T inter orandum liberam mentis distractionem (*Tamburinus*) permittit, etiam dum interfis Sacro.

Producamus germanam, integramque nostri Auctoris doctrinam

De intentione, & attentione in orando.

2. **TAMB. N. 7.** Nisi intendas, orare (*ait l. 2. in Decal. c. 4. a. n. 7.*) licet orationem ore fundas, vel mente obvolvās, orationem Deo non porrigis; satis tamen est voluntas implicita, seu virtualis: quare si Breviarium legas, v. g. ut studeas, non oras, at si Breviarium leges cum intentione orandi, etiam ab illa intentione actuali cesses, adhuc oras; quia remanet voluntas orandi nondum retractata in ipso effectu, quo Breviarium legis.

Requiritur item attentio sive interna, sive externa, quæ triplex est

(1) Etiam P. Concina hanc Tamburini Doctrinam sugillat; neque admodum repugno, quum idem de præcepto Orationis dicendum videatur, quod de Theologicarum virtutum præceptis ex Alex. VI. & Innoc. XI. decretis par esse sentire. Sed mitius agere cum Tamburino videtur, quam Baronius: neque enim ait Concina, a Tamburino negari Orationis præceptum. Sui tamen similis repente hæc paradoxa, atque errorum portenta ex Tamburini sententia ducit. *Illud solum admonere juvat (ait ille Theol. Christ.) T. 2. p. 316.) ex Tamburini doctrina consequi, homines exemptos per se esse a religionis colendi Dei iugo. Si enim absolute, & v. præcepti non tenerentur colere Deum, illam invocando, eique gratias pro acceptis beneficiis agendo, compertum est religionem nullam amplius futuram; deficiente siquidem ejus actu præcipuo, qualis oratio est, ipsa quoque cesseret. Quis quæso non indignetur hæc legens? Doceri ergo debet auctor Theologicæ Christianæ, in Tamburini sententia non deficere Religionis actum præcipuum, qualis oratio est? Nam sæpe urget Orationis præceptum, licet non directe, sed indirecte. Sed fingit paulisper deficientem actum, hunc præcipuum, cessaretne religio? Eximerentur ne homines per se a religionis colendi Dei iugo? Apagere Muratorius, Trombellius, aliique Theologi Sapientissimi strenue propugnant, nullum urgere per se præceptum invocandi Sanctos; negant ne propterea, Sanctos colendos esse? Næ aut infanus sit, oportet, aut malevolentissimus, qui hæc illis blasphemiam tribuat. Sunt nimirum alii cultus modi, quam qui oratione continentur. Non ergo ex negato Orationis præcepto per se, & directe obligante sit, negari Dei colendi præceptum, ac Religionem everri, quod sonabat Christiana Theol. servidus Scriptor. Sed iterum ajo, Tambur. doctrinam esse rejiciendam.*

est ex S. Th. 2. 2. q. 83. n. 13. ad Verba, ad sensum Verborum, ad Deum.
3. Cum nulla attentione voluntarie orare, an sit mortale, dixi satis Opusc. de Sacrif. lib. 2. c. 9. & infra c. seq. repetam; saltem autem esse veniale, omnes supponimus, quia irreverentia tandem aliqua est, cum Deo loquitur, alio mentem voluntarie divertendo.

Et de audiendo Sacro sic habet germana Tamburini doctrina.

4. TAMB. N. 9. Nono (ait lib. 2. in Decal. c. 2. §. 1. n. 19.) desideratur attentio, estque communis questio cum attentione ad divinum Officium. Necessariam esse attentionem internam, hoc est internam applicationem mentis ad Missam, vel Officium, sive ad verba, sive ad verborum sensum, sive ad Deum, docent communiter Doctores, Vatz. Sanch. Suar. innumerique alij citati a Diana p. 3. de Horis Can. ref. 2. vide etiam p. 3. r. 4. ref. 101. ubi de Missa. Oppositum, id est, solum externam satis esse ad evitandum mortale, docuerunt antiquiores multi. Silvest. Duran. Medina, S. Anton. alique, quos refert Diana. Ex recentioribus Coninch Gasp. Hurtad. Dian. & Probabile vocant Less. Henriq. Victorel. Laym. Novissime denique Jo: Delugo de Enchar. d. 22. sed. 2. n. 27. prædictos citans, opem rationibus id confirmat. Unde & ego, sicut in Opusc. 3. de Sacrificio Missæ l. 3. c. 3. ita hic idem probabile judico.

Hæc autem externa attentio consistit in negatione distractionis externæ, id est in negatione ejus negotii, vel occupationis externæ, quæ ex se distractiva sit mentis ab audicione Missæ; quale esset, v. g. velle Historiam legere, confabulari, ludere, depingere, scribere & similia.

Ratio potissima hujus probabilis sententiæ est, quia falsum assumunt adversarii, dum contendunt actualem internam attentionem esse de substantia orationis; unde cum Ecclesia præcipiat orationem, necesse est, præcipere etiam dictam attentionem; falsum, inquam, id est, quia omnes fateri oportet absque ea posse consistere orationem.

Patet id in forma Extremæ-Uñctionis, quæ est substantialiter oratio, & tamen si Sacerdos sive voluntarie, sive involuntarie distrahatur, adhuc conficit Sacramentum. Signum est igitur, substantiam orationis non dependere in suo esse ab actuali attentione. Patet iterum, quia, orare, est loqui cum alio, at certe ego tecum loqui possum, licet non attendam; Ut esset si ex scripto, vel verbis memoriæ traditis, tecum agerem; imo & cum Rege, & cum Principe, interim aliquid aliud cogitando. Patet denique in eo, qui ex scripto, vel sine interna mentis attentione loqueretur cum excommunicato vitando; vel professionem in Religione emitteret. Nam & ille in excommunicationem incideret, & hic veram emitteret professionem, si intendisset ille loqui, & hic emittere. Aliud enim est intentio interna, quæ omnino est necessaria, de qua locuti sumus n. præc. & sufficere virtuale diximus in Opusc. de Sacrif. Missæ lib. 2. c. 1. §. 2. aliud jactantio interna (quam non esse sub mortali, esto sub veniali, supra lib. 2. cum de orat. &c. necessariam, hic affirmamus.) Cum enim ex dictis attentio actualis interna non ingrediatur orationis essentiam, unde certo habes, Ecclesiam, quotiescumque orationem præcipere & attentionem? Nisi certo habes, non debes onus tam gravis legis certo fidelibus imponere.

Alia minutiora in hanc rem, præsertim vero oppositorum solutiones vide apud citatos.

6. Jam vero cum tot insignes Doctores hanc amplectantur sententiam (sed cum illa additione de attentione externa, & item de peccato veniali, quæ tamen, Baroni, alio præterito silentio, & non vides, libere non permitti, id quod sub peccato, quamvis veniali, prohibetur) quorum aliqui sunt de tui præstantissimi Ordinis familia, cur in unum Tamburinum, tanquam in unum tuum feriendi scopum collimas? (1) Miserum me, cujus Præceptor, quia extollitur a Theophilo æmulo, ut putat, tuo, in tam gravem incidit irridiam! Si Theophilus aliquid contra vestrum Ordinem deliquerit, ad me decernere nequaquam pertinere: pertinet vero toti vestro Sanctissimo Ordini enarrare, id, quod vestri venerabiles Patres, qui Caltanissettam Sicilia Civitatem, Patriam mei Præceptoris, & meam paucis ante annis incoluerunt, satis norunt; quante scilicet animi affectu Tamburini Patens, ejusque familia in Patres Dominicanos ferebatur. Ea, nomine Agatha Tamburini, nominis Matrona, neptis Baronis Niscimæ, relicta Vidua, pene Juvenis habitum Sororum S. Dominici assumpsit, eodemque humili, sed ipsi gratissimo vestimento induta, ejusdem Ecclesiam per annos fere triginta Patrum vestrorum familiaritate semper usa est, actandem in eodem habitu sancte obiit. Quid ergo adversus ejus filium, quem Thomam nominari in obsequium S. Thomæ Aquinatis etiam Mater voluit, tam severe agis, Baroni? id ne gratus tuus animus permittit? Ac dices. Hæc ignorabam. Respondeo. Ideo nullus tibi ignotus erat vulnerandus, ne incideres, ut imprudenter incidisti illud S. Aug. in Ps. 54. Et plerumque cum tibi videris odibile inimicum, fratrem odisti, & nescis.

C A P U T V I.

De Die Festo.

1. BARON. V. **A** Quo (Sacro audiendo) eximit eos (Tamburinus) qui avidius lucro, quod illo inhiant periret, si ad Missam accederent.

Videamus nunc in germana doctrina Authoris, quantum etiam dicit hæc Impugnatio, ut vel puero perspicuum esse possit.

2. TAMB. Num. 5. Tertio excusat a Missa (ait lib. 4. Dec. cap. 2. §. 2. n. 5.) omne justum, ac probabile periculum notabilis mali, vel amissionis boni, sive timeatur damnum in vita, sive in honore, sive in bonis.

3. Et paulo post. Quod mihi contingit in Collegio Montis Regalis, cum ejus Præfecturam gererem, ut Lectorem a seria lectione tantisper avertam, breviter enarrabo. Emerat Collegii Procurator, ut stabulo provideret ex arca cujusdam coloni non paucas palearum mensuras. Iterum, ergo, dum paratur mulio ad eas transportandas, incidit dies festus; quare a me Procurator exquisivit, an rusticus ille noster, quem ad paleascustodiendas addixerat, obligandus esset ad Missam audiendam. Ego, sive Religione Sacri tactus, sive damni securus, dixi, custodi idiceret, ut Sacro interesset. Addidi, tantum præceptum mihi videre non esse transgrediendum propter eas paleas, quamvis non exigui pretii, quæ difficulter, imo vix furto erant obnoxie, præsertim intra tam modicum tempus unius, vel alterius horulæ, quod in itu, reditu, Missaque consumendum erat. Ita igitur factum est. Verum quid deinde est consecutum? Eo temporis momento, quo longe absuit custos, ignis repente, nescio e quo loco vicino casu accensus, in aridas paleas incidens, totas incendit, itaut cineres per aream suffusos, non jam paleas, imo ne palearum quidem pauculas reliquias invenerit, regressus ad custodiam post Missam famulus, qui statim me convenit, de infortunio docuit, factoque ipso me monuit, ne multum difficile, sed vero prudentes in similibus se exhibeant Confessarii.

4. Consideret hic Lector, an Tamburinus, qui tam religiose jussit, famulum Missam non omittere, sit censendus (ut blaterat tam immerito Baronius) cultum Religionis, virtutumque exercitium omnino tollere, & Orationis necessitatem fere negare. Ipse autem n. 7. seq. sic pergit.

5. TAMB. N. 7. Sed redeo ad difficultatem posteriorem in titulo judicatam, an Missa omitti possit sine culpa in die Festo propter lucrum, quod mihi cessaret, si Missæ adessem? Communis hæc mihi videtur questio cum ea. An in eodem die festo propter lucrum notabile possit quis operibus servilibus vacare? & ut affirmative de ea respondebimus infra c. 3. §. 2. n. 8. sic & affirmative propter eandem rationem de hac erit sentiendum. Rationem utriusque doctrinæ ibidem proferemus.

6. Quoniam vero Author se hic remittit ad ea, quæ infra dicturus est, ea nos, ne discedamus ante mysteria, hic tantisper sistamus, atque illa de nostro more proferamus, ut, quam solida sit ejus doctrina pernoscat.

TAMB. N. 8. An sicuti damni gravis timor (ait l. 4. in Decal. c. 3. §. 2. n. 8.) nobis concedit opera servilia, sic etiam concedat spes lucri notabilis. An scilicet, sicuti, ne amittam vindictam, possum die festo eam facere, sic etiam possum vacare labori, quo notabile mihi lucrum conquiram? De extraordinario lucro sermone facimus, nam secus, cuilibet artifici diurna mercede integram esset, laborare; quod ex hoc præciso capite ei nequaquam concedi, certum est. Respond. quamvis Suar. l. c. c. 33. an. 8. & Castropal. tom. 2. d. un. de fest. observ. p. 1. c. 1. n. 3. inclinent in sententiam negativam, tamen affirmativam sententiam esse probabilem. Ratio est, quia, ut notat recte Diana p. 2. r. 15. Miscell. ref. 34. fin. & Sanch. in conf. l. 5. c. 2. dub. 19. notabile lucrum amittere, grave damnum est. Adde, non esse existimandum, piam matrem Ecclesiam velle obligare fideles ad rem oppido difficillimam, qualis est ob abstinentiam servilium amittere centum, ducentos, mille aureos, vel plures, quod certe consequenter dicendum esset, si semel probabilitatem nostræ sententiæ denegaveris.

Favet denique Pontifex, qui cap. licet de Feriis concessit Halecum piscationem die festo (excipit festa solemnia, sed non sub mortali, ut monet Sanch. in conf. l. 5. d. 20. nu. 4.) quæ certo anni tempore nostra maria excurrunt. Faventque DD. Cajet. Navar. Sotus, alique apud Sanch. l. c. d. 20. n. 5. quæ ex paritate cum dictis halecibus piscationem tyrrorum eodem festo, ne magnum lucrum amittatur, concedunt. Scio, hanc concessionem ab aliquibus trahi ad necessitatem, seu utilitatem publicam, ne victui communi hæc deficiant, & ab aliis ad dispensationem; nam propterea ibidem Pontifex imponit piscatoribus, ut dent aliquam elemosynam pauperibus, vel Ecclesiæ viciniore. Verum ad prædicti lucri necessitatem ab aliis probabiliter illam reduci, nec ullam ex præcepto, sed solum ex consilio dandam esse elemosynam, etiam icio.

7. Notasti verba illa (Lucri notabilis. De extraordinario lucro sermone facimus. Notabile lucrum amittere damnum grave est. Centum, ducentos, mille aureos, vel plures amittere; Ne magnum lucrum amittatur) & nihilominus Baronius audeat, reprehendere Tamburinum, quasi exemerit eos, qui avidius lucro inhiant, quæ certe verba ostendunt, quodlibet lucrum, sufficere, cum avidius lucro inhiantes, vel paucos lucrari argenteos, affertent. Verum Baronius dum invidiam eventilas adversus hominem innocentem, ejusmodi pensitationes nil moratur. (2)

C A P U T V I I.

Repetitio aliquorum ex dictis.

1. BARON. VI. **Q**uid putas alia præcepta curaturum, qui parum pensi habet omnium maximum Caritatis in Deum, Orationis, & Cultus Divini.

2. Hæc, ut in superioribus vidisti, manifeste ludibria falsa veri so-

(1) Itaque laudes dandæ P. Concina, qui Tamburinum quidem & ipse hac de causa redarguit Tom. 2. Theol. Christi. pag. 456. non tamen solum, sed etiam Caramuelem, & Gobat. Addere poterat etiam P. La Croix l. 4. n. 1341. qui tamen sub finem sequentis numeri scite monet, oppositam opinionem esse pro praxi suadendam, ac merito sequendam.

(2) Alia in Tamburino reprehendit Concina quod ad Festorum celebrationem attinet (Tom. V. pag. 62.) nimirum quod docuerit, non esse mortale singulis festis per duas operari horas, quamvis animo fixum teneas, id toto anno efficere velle; item Dominum injungentem laborem duarum horarum viginti v. g. famulis simul non peccaturum mortaliter. Sed hac de re confer etiam P. La Croix l. 3. p. 1. num. 580. & 591.

et soperis sunt, ex iis videlicet, qua a porta fugiunt eburnea: quæ tamen, quia vera sunt iurgia contra Tamburinum inorta, patienter ab ipso ferri, ut ejus vitæ probitas exposcit, pro certo habeto.

C A P U T VIII.

De Jejunio.

1. BARON. VII. **A** Jejunii lege eximit omnes artifices, & fere conjugatos.

Parcius isthac, Baronii; Omnes artifices? conjugatos fere omnes? Certe nimis audacter loqueris. At, ne ita loquaris, lege, quoad Artifices, unum verbum, quod addit Tamburinus, & tuam exaggeratam hyperbolem agnoscens, te ipsum pudebit imposterum dicere (omnes) D Hieronymus in Dialogo contra Luciferianos. Hanc igitur bastam (inquit) quam totis viribus misisti, de qua nobis minitaris, uno (ut ajunt) digitulo repellam. Simili quopiam dicendi colore offeram ego. Hanc bastam, quam misisti, &c. uno dumtaxat verbulo repellam. Et quod tandem illud est? En (Laborantes) legamus Auctoritatem doctrinam de Artificibus; nam mox de conjugibus.

2. TAMB. N. 18. Officium, seu Ars (ait lib. 4. in Dec. c. 5. §. 7. n. 18.) quam quis exercet, si sit ex se laboriosa, hominem per se liberat a Jejunio. Ita DD. citati, & passim, Et ita quidem, ut etiam si in illo exercitio quis inveniat, posse tolerare Jejunium, adhuc ad illud non astringatur, Ex declar. Eugenii IV. anno 1442. in Compen. Priv. Fratrum Minor. ver. *Jejunium n. 2. apud Fug. p. 1. Eccl. 4. l. 1. c. 8. n. 15.* quia semper aspicitur a lege id, quod est communiter, & per se. Quareposito quod lex universaliter omnes artem laboriosam exercentes exclusit, non erit hic includendus. Adde rationem, quia laboriosis artibus vacantes, frequenti indigent refectioe, ne in debilitatem, quando minus putant, labantur. Hinc Arator, etiam robustus, patientissimulque inediae (contra Reg. l. 4. c. 16. n. 216.) imo etiam dirisimus ex decl. cit. non tenetur ad Jejunium, quia per se omnes Aratores excusantur: Et, ex alia parte Ecclesia non intendit privare fideles suo officio, modoque vivendi. Præterea, quamvis exercitia ex se non laboriosa obligationi jejunandi subiaceant; tamen si quis ita sit debilis, ut suum officium aliis leve, ipsi sit laboriosum, a Jejunio, per accidens, hoc est, ratione suæ complexionis, excusabitur. Ita Th. Sanch. in conj. l. 5. c. 1. dub. 6. n. 8. Reg. loc. cit. n. 219. quia Mater Ecclesia cum tanto dispendio obligare fideles non intendit. Hinc Scriptorum v. g. obligantur ad jejunandum, quia scribendi officium levis est laboris; & forte modice jejunans, melius scribet, ac facilius, quam cibo referus; tamen si cui Notario ita laboriosa succedat scriptio, ut sine duplici refectioe suum munus obire nequeat, certe excusabitur per accidens, ratione suæ complexionis.

3. Hæc doctrina ante oculos in tota hac materia per diligentem habenda est. Fit enim frequenter, ut in aliquo Doctore invenias, excusari quempiam a jejunio, sed per accidens, tu vero credas excusari per se, regulamque ad omnes alios homines legitime deducas. Nudius tertius fuit, qui referret, quemdam Theologum non vulgaris litteraturæ excusasse a jejunio hominem, equo iter agentem; addebatque Theologus (ut idem referebat) rationem, quia succussans equus ita male hominem tractabat per integros dies, ut satis laboriosum fuisset illud iter equestre. Quibus verbis clare excusatio per accidens fuit, non per se; ille tamen, qui solutionem narrabat, acriter contendeat, Theologum in ea esse sententia, ut iter equo agentis excusandi sint a jejunio. Cumque ego inculcarem ejusmodi excusationem nequam esse universalem, sed tali peculiari ratione additam fuisse, nunquam constans vir veritati manus dedit. Deus immortalis! quantum refert non apices rerum aspicere; sed interiora earum viscera penetrare?

4. Si quæras, quænam sunt officia ex se laboriosa? Dico ea esse, quæ exercentur cum magna agitatione membrorum corporis, tunc enim multo spiritus consumuntur, unde & ciborum auxilio opus est, & inedia, quæ magis corpus excedit, non est addenda.

Porro plura sunt exercitia clare laboriosa, plura denique, de quibus qualia sint, dubitatur; suo igitur ordine breviter singula delibemus, &c. *Hæc omnia Tamburini.*

5. Quid hic mea notatione sit opus? cæcus intuebitur, qua enormitate falsum sit, a Tamburino omnes artifices a Jejunio liberari; (1) sed veniamus ad Conjuges, & videamus, an fallacia alia aliam tradat.

Declaratur illud (de Conjugatis.)

6. TAMB. Num. 37. Conjuges non raro (inquit ib. n. 37.) excusatione docta ab ipsa conditione Conjugii, liberatur a jejunio.

Liberatur autem primo in eo casu, quo non possit alteri reddere debitum, si jejunet. Ita D. Th. Sanch. l. 9. de matr. d. 3. n. 10. Less. l. 5. c. 2. n. 44. Joan. Sanch. d. 54. n. 25. & alii. Ratio est, quia jus justitiæ prævalet præcepto Ecclesiæ, nolentis cum tanto rigore jejunium. Ita Ledesma p. 2. q. 4. ar. 2. vers. *Ex prædictis colligitur*; quia faceret contra jus alterius, dum ad reddendum illi debitum, se notabiliter impotentem reddidit. Tunc autem hic casus locum habet, quando conjuges notabilem debilitatem contraheret ex eo, quod cum jejunio debitum redde-

ret. Debitum, inquam, moderate ab altero petitur, quæ moderatio attendenda est, spectata qualitate conjugum; juvenes enim, fortioresque sæpius, senes, imbecillioresque rarius matrimonio uti convenit. Cum ergo quis non teneatur reddere, nisi juxta qualitatem suæ complexionis, ad quod solum, & non ad amplius virtualiter consentit conjugem, cum matrimonium contraxit; ideo solum tunc debitum conjugale conjugem a jejunio immunem reddit. Quod si precibus, aliove modo possit conjugem removere alterum a petendo debitum, adhuc tamen teneretur uti hoc remedio, atque adeo possit non jejunare, & sic reddere. Ita Thom. Sanch. loc. cit. Ratio est, quia personalis obligatio est ex justitia, quæ non obligat, nisi ad reddendum personaliter debitum, non vero ad conquerenda, vel ponenda remedia, ne alter petat.

7. Negligi item jejunii præceptum non potest, ut potentior, seu etiam ut potens quis sit ad petendum debitum a conjugem, Ita Thom. Sanch. *ibid.* quia solum obligatio justitiæ reddendi debitum excusat a jejunio, at conjugem non habet obligationem justitiæ petendi, sed solum reddendi debitum.

8. Scio quemdam concedere solutionem jejunii ei conjugi, qui nisi comedat, est ineptus ad petendum debitum moderate; quia sicut faber dives, inquit, ne suum officium, ad quod jus habet, deleat, potest laborare, & consequenter non jejunare; Sic conjugatus, ut suum officium usus matrimonii, ad quem jus habet, non amittat, poterit non jejunare, non quidem ut sit valentior, & potentior ad extraordinarias copulas, sed ut sit potens ad petendas copulas moderatas, ad quas jus habet. Verum nulla ratione placet hæc concessio, non solum quia fere sic omnes conjugati liberarentur a jejunio, siquidem pro omnibus est illud, Sine Cerere, & Baccho triget Venus, idemque possent conjuges prætere, quoad comestionem carniæ, quod certe esset inauditum; verum etiam, quia cum usus matrimonii, quoad petitionem sit liber in conjugibus, prævalet lex jejunii, quæ est obligans. Sicut quia fideles omnes tenentur interire se Sacro diebus Dominicis, non potest quis excusari ab illo, quia vult uti sua libertate, qua se conterat eisdem diebus Dominicis ad venandum; & sicut quia Sacerdotes omnes tenentur recitare Horas Canonicas, non potest quis aliquem Sacerdotem excusare, ab iis recitandis, quia is vult uti sua libertate, qua Breviarium suum projiciat in mare. Et ratio horum omnium est, quia idem præceptum, quod obligat ad finem, obligat etiam ad media proxima, & necessaria ad illum, & ne tempore, quo præceptum urget, ponantur impedimenta voluntaria ad ejus executionem, ut alibi a nobis dictum est.

Neque obstat paritas ducta ab Artifice divite, quia lex jejunii absolute non obligat opifices laborantes: Unde non est mirum, quod eisdem non obliget, si divites sint, per accidens enim est, eos esse locupletes; at lex jejunii obligat etiam per se conjuges: unde si ob solam rationem conjugii, nisi alia addatur excusatio, dictam legem a se non possant excutere.

9. Illud approbo, si advertat conjugem periculum incontinentiæ in alio, posse petere, etiam si, ut petat, opus sit jejunium transgredere, quia tum illud periculum æquivalet petitioni; & petitio hujus redditioni, ad quam urget justitiæ ratio. Idem puto (non enim absimilis est ratio) si, nisi petas, ingeras malam suspicionem in altero, quod adulteraveris, vel aliam adamaveris.

10. Liberatur secundo Uxor, si ex jejunio reddatur ita extraordinarie pallida, macieque confecta, ut timor rationabilis sit, ne a viro minus rationabiliter ametur. Ita Sa. ver. *jejunium n. 9.* Thom. Sanch. l. 9. de matr. d. 3. n. 11. Joan. Sanch. d. 54. n. 24. præceptum enim jejunii quieto matrimonii statui, quem certo, sine debito amore, periclitari necesse est, obstat non debet.

11. Liberatur tertio si eadem uxor ita prohibeatur a viro jejunare, ut si jejunet, rixæ oriantur, & notabiles discordiæ. Ita Thom. Sanch. loc. cit. n. 13. alter Sanch. l. c. n. 26. Fag. p. 4. Eccl. l. 1. c. 9. n. 9. quamvis enim peccet vir, si id sine sufficienti causa faciat; uxor tamen si obediatur, non delinquet, propter rationem num. præced. dictam.

12. Liberatur quarto uxor Catholica si prohibeatur a viro hæretico jejunare, idque non in contemptum Ecclesiæ, vel præcepti jejunandi, sed ob alias causas, puta ob incommodum parandi cibos Quadragesimales, ob dispendium eos emendi, vel quid simile. Ita Azor. p. 1. lib. 7. c. 18. q. 7. Fag. l. c. n. 10. Trull. l. 3. in Dec. c. 2. dub. 7. n. 22. Ratio est eadem, vel fere eadem, ac modo dicta.

13. Liberatur quinto (ut id hac occasione dicam) puella nubere volens, si ex continuato jejunio Quadragesimæ (nam in jejunio uno, vel altero, quod incidit intra annum, id vix locum habere potest) speciositatem faciei notabiliter amitteret. Ita Thom. Sanch. l. c. n. 12. Ratio est, quia puellæ honestum matrimonium aucupanti notabile damnum infert speciei deperditio; Sed quod signum tantæ jacturæ? Quando ita colorem deperderet, maciemque contraheret, ut ea visa, statim de dicta macie extra suum morem notaretur. *Hæc omnia Tamburinus.*

14. Unum hic a Leffore esflagito, ut omnes conditiones, & limitationes hac in re a Tamburino dilucide explicatas expendat, & ita inde colligat, an ipse omnes fere conjugatos eximat a jejunio, & eos, quos eximit, an sine rationabili causa, & absque doctis, piisque Auctoribus immunem reddat. Expediat hic audire alium a Tamb. Is sit idem Pasqualigus, quandoquidem innumeros alios Doctores inducit Dec. 280. de Jejunio.

AN.

(1) Cæcus ergo fuit etiam P. Concina qui T. V. p. 150. ausus est, Tamburino affingere sententiam omnes indiscriminatim artifices a jejunio absolventem. Et illud oppido ridiculum, Concina de Tamburino queri, quod pro sua sententia citaverit Azorium. *Liquet*, inquit Concina, *Azorium hic sermonem minime habere de omnibus indiscriminatim artificibus, sed solum de agrorum cultoribus, de fabricis ferrariis, aliisque id genus, quibus propter immodicos, nimisque labores unica refectio non sufficit.* Mi bone. Tamburinus loquitur solum de artificibus qui laboriosam artem exercent, eam scilicet, quæ exigit magnam agitationem membrorum corporis. Quid similis doctrinæ Azorii? Tamen cum Azorio pugnare Tamburinum, conterdit Concina Fag. & um Theologum Christianum!

Aut conjuges excusentur, si non jejunent, quando impedirentur, ne sibi invicem possent reddere debitum.

15. **PAJQUAL.** Communiter affirmative respondetur. Ita Cajet. Armil. Media Navarr. Manuel. Ledesm. Valen. Angles Filiarc. Sanch. Less. Mosfel. Tolet. Reginal. Filliuc. Fagundez Laym. Baltens. Silvius. Bonac. Graff. Ludov. Tabien. Villalob. & Jalli.

Hæc sententia pro certa habenda est, quando tamen jejunium impediret, ne debitum posset reddi. Nam in hoc casu concurrunt duo præcepta, nempe præceptum justitiæ reddendi debitum, & præceptum Ecclesiæ de jejunio. Tum quia obligatio justitiæ est strictior, & propterea jus alterius præfertur obligationi virtutis, qualis est abstinentia. Tum quia Ecclesia non intendit obligare ad jejunium, quando impediret observantiam aliorum præceptorum, præsertim quæ concernunt justitiam. Tum quia præceptum reddendi debitum est naturale divinum, & ideo anteponendum præcepto humano, quale est præceptum jejunii.

17. *Et paulo post.* Sed difficultas est, quando conjux censeatur solutus ab obligatione jejunandi, ut possit reddere debitum?

Respond. tunc esse solutum ab obligatione jejunandi, quando non possit sine notabili debilitate reddere illud debitum, quod teneatur reddere ex justitia. Tenetur autem ex justitia reddere debitum moderare, ut desinitur ex D. Th. in 4. dist. 32. q. unic. ar. primo ad tertium, & cum pluribus notat Sanch. l. c. disp. 3. n. 3.

16. *Et paulo post.* Denique (ut notat Ledesma) ex prædictis colligitur, quod uxor peccat, si se ita jejunio affligat, ut se impotentem faciat ad reddendum debitum. Et ratio clara est, quia voluntariè ledit virum circa dominium sui corporis, quod ipse habet: Unde deteriorum facit rem alterius in ordine ad quam ipse habet jus, & ideo peccat contra justitiam.

C A P U T IX.

De Filio erga Patrem.

1. **BARON. VIII.** Officium colendi Patrem remittit filiis, si probabiliter putent, matrem conjugii fidem non admodum tanctè servasse, & sic ex adulterio potuisse nasci.

2. *In primis id non esset patris colendi officio deesse, tunc enim jam non ut suum patrem Cajus v. g. illum v. g. Titium agnosceret, sed pro sua parte agnosceret adulterum. Quare tota difficultas in eo versari debet, quando nam Cajus, v. g. poterit suæ matris Bertæ maritum negligere, & alium tanquam suum patrem revereri? quam difficultatem mox explicabit meus Tamburinus.*

3. *Deinde displicet hic maxime, quod Baronius imputet Tamburino, quasi dixerit, posse Cajum negare Titio marito Bertæ reverentiam filii, ex eo, quod ipse Cajus potuisset ex adulterio nasci. Profudè tantam stultitiam fuisse a quolibet indoctissimo prolasam, si Baronius mihi juraret, fidem ei habere non possem. Nam, sic, essent quotquot homines sunt, fueruntque, & erunt in mundo, essent probabiliter spurii, vel illegitimi, quia omnes partim potuerunt, partim poterunt, ex adulterio nasci. Sed jam video, quid vult dicere Baronius: vult enim iterum subintelligi illud (probabiliter) ita ut sensus sit, si probabiliter putent, matrem fidem non servasse, & se probabiliter ex adulterio nasci potuisse, &c. Verum, nec hoc mihi sedet: nam diserta locutio fuisse, dicere: si putet se probabiliter natum esse ex adulterio. Ita quidem. At solemne est calumniatoribus, immiscere possibile cum actuali, & sepe putare, imo, & pronuntiare, se v. g. offensum esse ab adversario, quia ab eo offendi potuisset.*

4. *Venio nunc ad elucidandam veram Tamburini doctrinam. Nobile stratagemata, in his sugillationibus educendis, lateet in Baronio: Loca enim, in quibus de argumento Tamburinus tractat, religiose tacet, nimirum ne (ut suspicor) viso loco, mendaciam larvam deponere cogatur. Cum autem difficile cuiquam sit, totum librum evolvere, ut Doctrina, reprehensa inveniantur, constat, bareque firmius impostura. Id autem mihi nullum fecit negotium, siquidem ope cujusdam amici in mei præceptoris doctrina veritatis, statim invenire quidquid invenire oporteat Fateor nihilominus, quoniam in loco de hoc puncto, quem præmanibus habemus, loquatur Tamburinus, fuisse difficillimum expiscari, quia ne umbra quidem ejus, quod illi imputat Baronius in doctrina germana Authoris apparet. Locus autem, ubi hæc de re loquitur, contrarium diserte habens, hic est, nempe lib. 1. in Decal. c. 3. §. 3. ver. legitimus, sed disertissime in alio loco mox afferendo n. 10. meo.*

5. **TAMB.** Quando anceps (ait) es, utrum sis legitimus an naturalis, cum certus sis, te esse filium v. g. Bertæ, qualiteris reputandus? Dico, esse reputandum legitimum. Ita Delugo de Just. t. 1. d. 15. scilicet 2. n. 25. Meroll. Barb. Baldelli. Franc. Delugo aliique quos citat, & sequitur Bardi d. de conf. c. 7. §. 11. quia culpa patris est dubia, pœna illegitimitatis infligenda tibi filio esset certa. Ergo, si esses reputandus illegitimus; pro culpa incerta Patris daretur pœna certa tibi filio. Adde, quemlibet esse damnandum, quanto minus potes, nam propter eandem rationem si dubitetur, an aliquis sit spurius, id est ex coitu damnato, an naturalis, naturalis est reputandus. Ita Menoch. l. 1. præsump. 19. n. 28.

Hinc expoliti in Hospitali possunt sine dispensatione ordinari. Beneficia acceptare, ad Prælaturas ascendere, &c. Ita idem apud eundem Bardi, quia cum nesciatur, an sint illegitimi, legitimi reputantur.

Illud adverte, quoad effectum acquirendi hæreditatem ab alio possessam, non posse hunc dubie illegitimum recurrere ad prædictam doctrinam. Ita Castrop. tom. 1. tr. 1. d. 3. p. 5. a. n. 3. Ratio est quia ille alius est certus possessor: at dubius de facto præcedere certo possessori non debet. Hæcenus Tamburinus.

6. *En hæc igitur doctrina clare colligitur, quod sicuti Cajus fi-*

lius Bertæ, quando anceps est, an sit legitimus, an naturalis, debet se pro legitimo habere, & consequenter maritum Bertæ, hoc est Titium, pro vero Patre, cognoscere; ita si idem Cajus est anceps, an sit spurius ex adulterio matris, debet se pro legitimo tenere, quia pari modo culpa matris dubia legitimitati filii nocere non debet, atque adeo negare ipsi non licet, Titium esse suum patrem, illiunque reverentia debita non colere.

7. *At dices, hic sumus in dubio, quid si probabiliter putaret Cajus, se natum esse ex adulterio?*

Resp. de hoc non agit Tamburinus, sed certe affirmo clare ex ipsius principiis colligi, etiam tum debere suam legitimitatem illasam servare, seque patri Titio, hoc est Bertæ marito observantem præferre. Ratio est (quia ut in superioribus vidimus) solemniter Tamburini doctrina est, probabilitatem dirigentem actiones tunc adesse, quando contrarium non est certum, seu non est moraliter convincens. At in hoc eventu cum certum sit, Titium esse Bertæ maritum, certum item hoc matrimonium fuisse in facie Ecclesiæ celebratum; certum etiam Titium cohabitasse in eodem tecto, & lectacum Bertæ; erit etiam moraliter certum, Cajum esse Titii filium, & ita debere in utroque foro judicari, præsertim, quia delictum (matris) non præsumitur, nisi probetur, & consequenter quod is sit filius ex adulterio, non erit proxime probabile. Adde id, quod supra diximus ex Tamburino, quod hic, & alibi iterum, iterumque repetere non gravabor.

8. **TAMB.** Atque hæc ratio (ait lib. 1. in Decal. c. 3. §. 3. n. 11. fin.) allatam doctrinam probat (id est nos posse (equi opinionem proxime probabilem) etiam si altera pars sit probabilior; modo major probabilitas alterius dictæ partis non sit tanta, ut dejiciat a probabilitate illam oppositam, quia tunc, expulsa jam probabilitate, non est mirum, si inclinari ad assentiendum illi oppositæ nequeat intellectus.

9. *Quoniam ergo Titius maritus Bertæ habet tantam probabilitatem de suo filio (etiam si ad certitudinem moralem non pertingeret) dejicietur jam illa probabilitas, qua apparet in Cajo volente forte negare, se esse legitimum, & patrem Titium non revereri. Quare Caji probabilitas, si qua esset de illegitimitate, vere probabilitas non est, nec minima, nec tenuis, quia a finibus probabilitatis est expulsa. Vides Baroni, sanam, solidamque mei Præceptoris doctrinam? Alter locus, ubi disertissime docet, a prædicto Cajo debere recognosci Titium maritum Bertæ, ut patrem, sic in Tomo de Sacramentis, &c. in tract. de Irreg. c. 10. §. 2. his verbis.*

Qua ratione dubitatio de illegitimo Natali removeatur.

TAMB. n. 1. Qui natus est (inquit) ex conjugata, præsumitur legitimus, nisi contrarium clare appareat, siquidem possidet, tunc, else filium ex matrimonio. Is enim in jure filius est, quem Nuptiæ demonstrant, l. quia Mater ff. de in ju. vocando. Et in dubiis (ut notant Menochius, Maleardus, Merolla) semper præsumitur id, quod honestum est. Hæc ibi.

Si ergo Cajus, donec contrarium clare appareat, legitimus se tenere debet, non poterit ex germana nostri Thomæ doctrina, quacumque probabilitate posita, Titium suæ matris maritum non revereri ut patrem.

C A P U T X.

De matrimonio Filii inconsulto Patre.

1. **BARON. IX.** Indulget etiam illis (Filiis) jus ineundi matrimonium cum dispari, Patre inconsulto, & invito.

Quam aride id affert, ad excitandum odium? Verum lege, quam plene & sapienter Tamburinus ratiocinetur ex S. Thomæ principiis. Tu vero, ut meum Thomam suggilles, nihil pensi habes, deserere tuum S. Thomam, quamvis ejus doctrinam sequi profitearis.

2. **TAMB.** Certum, exploratumque est (ait l. 5. in Decal. c. 2. §. 3. n. 2.) si Filii invitatis parentibus ineant matrimonium cum dignis, & alioqui nullum sequatur incommodum, non peccare lethalliter, imo ne venialiter quidem, si prius modeste a parentibus facultatem petierint, tamen nequaquam exoraverint. Ratio potissima est, quia in electione status, & maxime matrimonii, filii nemini subduntur. Ita S. Thom. in 4. d. 29. q. unic. ar. 4. Ita Sanch. lib. 4. de matr. d. 22. n. 24. Ita ceteri.

Hinc regulariter non tenetur Filius implere sponsalia, quæ absque ejus consensu Pater promittit, sic enim teneretur ad matrimonium: Agit de hac re dilucide Sanch. ib. d. 23. n. 3.

3. Hinc etiam merito Tridentinum sess. 24. c. 9. de reform. matr. ipso facto excommunicat impediens matrimonia; quæ excommunicatio licet solum sit contra eos, qui cum habeant jurisdictionem fori externi in subditos, eos a matrimoniis injustè impediunt, ut clare colligitur ex contextu Trid. quales sunt Episcopus, & Princeps sæcularis (excipitur Rex, & Imperator, quia hos oporteret exprimi, excipitur item Parochus, quia fori externi jurisdictionem non habet in suos) tamen tam rigida prohibitio ostendit sensum Ecclesiæ nolentis, ut matrimonia impediantur. Et merito, nam independenter a lege positiva, ex se culpa mortalis est, impedire in re gravi jus alterius. At vero, ut diximus, in status electione quilibet sui juris est, atque adeo nec a suis, nec ab alio, si peccatum mortale ii vitare velint, impediendus.

4. Dixi (injustè) nam quando adest iusta causa, ut quia matrimonium est indignum, vel quid simile, non peccat Princeps, vel amicus modis suavibus abique vi, vel metu impediens; ut est contors. DD. sententia ipsius luminis ratione comprobata. Lege Sanch. ib. d. 22. n. 7. Difficultas igitur sola superest, an cum indignis possint filii licite contrahere, patre, vel genitrice dissentientibus? Et quidem licet aliquibus videatur non posse, idque sub mortali, quod certe valde probabile est. Ita Sotus, Cordu-

ba. Nav. alique Sanch. l. 4. d. matr. d. 23. n. 9. quibus adde Bellar. l. 1. de matr. c. 19. prop. 3. & in fine. Fateor tamen probabile item esse, ac tutum, quod possint. Ratio præcipua est modo dicta, filium scilicet omnino liberum esse, nec alicui subijci in hac re. Addit S. Th. 2. 2. q. 104. ar. 5. in corp. In iis, quæ ad proprii corporis sustentationem, prolisque generationem attinent, omnes homines esse pares, atque adeo, ne filios quidem in his duobus subiacere parentibus. Et recte docet Sanch. adeo filiam liberam esse, ut etiam apte vigesimum quintum annum nubere valeat, etiam indigno, & sine patris consensu, ne alias matrimonii libertas impediatur, deturque puellis antea occulte delinquendi.

6. Illud adverte, esse conveniens, ut saltem a Patre consilium petatur; siquidem, in re tanti momenti, congruit patris consilium explorare, licet sine obligatione sequendi. Et quamvis Sanch. l. c. arbitretur peccare mortaliter filios, si in matrimoniis eligendis, a parentibus ejusmodi consilium non exposcant; ego tamen, pacetanti viri, huic sententiæ non assentior. Ut quid enim tantum peccati mortalis onus, si eis tandem consilium patris respondere concedatur? Adde primo si, non nisi causa consilii patrem docere de meo matrimonio debeo, posse fortasse mea prudentiore viro illud petere, & sic non indigere paterno.

7. Adde secundo. Cum nos, & ipsemet Sanch. agamus in præsentia de filiis volentibus contrahere cum indignis: si sub mortali obligaremus filios ad patris consilium exposcendum, illos regulariter coniceremus in pericula rixarum. Certum enim erit, patrem contradicendum, cum agatur de suæ familiæ dedecore; multo magis si constans supponitur filius in arrepto proposito contra patris apertum consilium, quam constantiam licere tantam tectam servare posse, merito fatetur idem Sanch.

Satius ergo fore, videtur, curare, ut ignoret pater, quam ut noscat, & coram, ejus autoritas despiciatur.

7. prudenter paulo post Tamburinus sic monet.

Hæc dicta sunt, quando ex ejusmodi matrimonio non timetur fore, ut sequantur gravia mala, sive scandala, sive alia incommoda, tunc enim, ut notat Sanch. l. c. n. 11. contra Charitatem, ex alio capite, quam ex solo parentum involuntario, peccati labes posse emergere.

C A P U T X I.

De Voto paternæ mortis.

1. **BARON. X.** **P**ermittit filius vota paternæ mortis, ut vacuam hereditatem adeant.

Verba hæc sunt accusantis, sed quæ sequuntur sunt verba innocentis rei.

2. **TAMB.** Inquires primo an sicuti (ait l. 5. in Dec. c. 1. §. 2.) inimico licet veile malum punitionis modo dicto, ita universim possit quis proximo malum ex aliquo motivo desiderare?

3. *Resp.* Certe non statim ac illud licet, sequitur & hoc licere: nam inimico desiderat illa punitionis pœna, quam juste meretur, at proximo nullam merenti pœnam malum desiderare, iniquum per se est. Id ergo diligentius excutere hac occasione, ne gravemur. Et solent quidem afferri exempla. An possit filius mortem patris optare, vel de illa gaudere, non ut malum patris (hoc enim esset odium execrandum) sed ut ipse filius paternam hereditatem fruatur? An mater possit desiderare mortem filiz, ne illam alere, vel dotare cogatur? An possit subditus mortem cupere sui Prælati, ut Prælatuz ipse succedat, vel ut ab eo Prælato sibi infenso liberetur, & similia. Si solum desideres, vel cum gaudio excipias ejusmodi effectus, hereditatem, molestiæ carentiam, Prælaturam, &c. Facilis est responsio. Licite enim hæc optas, vel amplecteris, quia non gaudes de alieno malo, sed de proprio bono. Certe non potest quis licite gaudere de fornicatione; de comestione carnis, ut festo die vetita, &c. nec desiderare, ut tunc fiant, quia gauderet de peccato, illudque desideraret (Legè Castrop. l. 1. tr. 2. d. 2. p. 10. §. 2. n. 11.) tamen posito, quod hæc cum peccato quis commisit, potest de habita prole sibi complacere, deque viribus relictis, quia non de peccato gaudet, sed de effectu secuto, qui bonus est. Ita in casu nostro.

4. Rursus, si desideres sub conditione, facilis item est responsio, licite posse. Si quis enim hunc actum eliciat. Si meus pater moreretur, ego hereditate potirer. Si mea filia occumberet, ego molestia liberarer, & gauderet ille tunc non de patris, vel filiz morte, sed de hereditate, deque molestiæ carentia, culpam odit non committeret, utpote qui simili modo de bono suo gauderet, non autem de alieno malo.

5. Denique si absolute desideres in hunc modum. Cupio mortem patris, non ut malum patris est, sed ut bonum meum, sed ut causa boni mei, nimirum quia ex illius morte ego ejus hereditatem adibo. Vel sic. Utinam moriatur mea filia, nam sic sexcentas sollicitudines excutiam, &c. Si, inquam, hæc desideres, major est resolvendi difficultas, quia tunc eligis malum velle illis, quamvis ut causam tui commodi, quod non videtur culpa vacare.

6. Et ita quidem putat Bonacina l. 1. d. 4. circa 4. Decal. præceptum q. un. p. 3. n. 3. his verbis. Secundo sequitur, illum graviter peccare, qui grave aliquod malum corporis parentibus exoptat v. g. cupiendo illis mortem, ut quamprimum in hereditatem succedat. Ita Silvest. Navar. Graff. Regin. Tolet. Clavis Regia, Mollesius. Hæc Bonacina.

7. Nihilominus Castr. l. 1. tr. 6. d. 4. de Char. p. 1. n. 11. postquam firmavit, posse malum proximo desiderari propter bonum justitiæ, vel bonum publicum, vel ipsius proximi, unde licere ex zelo justitiæ desiderari punitionem, & condignam mortem malefactoris, gaudere de morte peccatoris scandalosi, qui non amplius erit causa ruinæ plurimorum, cup. re effrænato filio mortem, ne longiore vita graviora peccata committat, graviusque condemnetur: optare

patri seni, infirmoque, vel filiz inopi mortem, ac in tormentis vivant, & similia; quia hæc desideria sunt finaliter de bono proximi, non de malo; postquam hæc firmavit, sic addit. Credo, si cum debita moderatione facias, te posse absque peccato mortali de vita alicujus tritari, & de illius morte naturali gaudere; illamque inefficaci affectu petere, & desiderare, non quidem ex duplicentia personæ, sed ob aliquod temporale emolumentum, inde secutum. Sic docere videtur Emmanuel Sa, ubi absolute dicit, te posse proximo optare malum corporale ad salutem animæ, & mortem ob Reip. bonum, & honestum, & hosti tibi alioqui valde nocivo mortem, non odio, sed ad vitandum damnum tuum. Item de morte ejus gaudere ob bonum inde secutum. Azor. & Bon. l. 2. disp. 3. circa 1. Dec. præc. q. 4. p. ult. §. 7. n. 7. affirmant, licere matri mortem filiarum optare, eo quod ob deformitatem, vel inopiam non possit eas juxta suum desiderium nuptui tradere, & idem esse dicunt, si obillarum causam male tractaretur a marito, posset enim illarum mortem optare, ut ab illo damno liberaretur. Consentit eis Jo: Sanch. qui sic inquit; licitum est tibi optare, vel proximo mortem, ob vitandam molestim infirmitatem, mendicitatem, vitam pœnalem a marito inflictam; & alia hujus generis, dummodo desideres ut a Deo infligenda, non ab homine injuste, vel a Dæmone. Ratio est, quia hujusmodi desiderium, & gaudium de malo proximi, non tam est desiderium, & gaudium de malo ipsius proximi, quam de bono inde secuturo. Ergo non habet malitiam, quia illam habere non potest, nisi finis illius malus sit; cum tota species actus inefficaci ex fine delinatur. Hæc Castr. qui etiam respondet ad quasdam rationes in contrarium. Recte autem dictum est (morte naturali) nam si occisionem injustam desiderares, te sine dubio peccaturum, paulo ante vidimus.

8. Vereor ne autem Bonac. modo a nobis n. 31. sine allatus, sibi advertetur. In alio enim loco contrarium docuit, ut merito cum pro se Castrop. citare potuerit. Ecce Bonac. verba l. 2. d. 3. circa 1. Decal. præc. q. 4. p. ult. §. 1. n. 7. citata jam modo a Castr. adversantia fuisset verbis dict. r. 31. a nobis allatis. Ex dictis sequitur, eum graviter peccare contra Charitatem, qui alicui malum exoptat ex duplicentia personæ, & non ob bonum ipsius, vel alterius. Et paulo post. Secus si gaudeat de malo, vel tristetur de bono ex bono motivo; actus enim inefficax specificatur a motivo, ab eoque bonitatem, & malitiam sumit. Ob id a mortali excusatur, qui de sanitate alicujus tristetur, quia ex recta valetudine occasionem sumit peccandi. Et post pauca. Idem dicendum videtur de matre, quæ mortem filibus exoptat, quia occasione ipsarum male secum agit a marito, aut injuriis afficitur; non enim proprie detestatur filias ex duplicentia ipsarum, sed in detestationem proprii mali. Hæc Bonac. ex quibus vides opinionem Castr. esse satis probabilem.

9. Hæc Tamb. que si tibi fortasse non arrideant, ne uni Tamburino succenseas, sed Castropalao, sed Bonacinae, sed aliis, quorum doctrinam ille refert, & Emmanueli Sa expurgato a tuo R. M. Sacri Palatii V. Charitas n. 8. qui, si ejus ratio penetratur, multum favet dictis a Castropalao.

Nota nihilominus quam causa sit horum locutio (credo, si cum debita moderatione facias) & illud (non est desiderium de malo, sed de bono venturo) & illud (est actus inefficax, qui specificatur a bono.)

C A P U T X I I.

De Rege quoad bellum gerendum.

1. **BARON. XI.** **N**ec minus liberalis est in Reges, quam in privatos. Dat illis (Regibus) jus belli, si aliqua illis faveat probabilitas ex jure in eum, qui patem, aut majorem habet probabilitatem rei possessæ adjunctam.

2. Hic Baronius videtur modum ponere in scripto. Tamburinus disertissime docet in prædicto casu non posse unum Regem insentare bellum adversus alium; addit tamen esse aliquos nobiles DD. ajentes, posse, & id ita esse probabile ex extrinseca auctoritate illorum, ut id non sit recipiendum, quasi sit universalis doctrina, sed in aliquibus casibus; Baronius autem, & dicit illam esse sententiam Tamburini, & quia ille ait aliorum doctrinam esse in aliquibus casibus probabilem, ipse durum nodum, vel addit, vel supponit, quasi data esset, ut doctrina universalis. Proferrantur textus Tamburini.

3. **TAMB. N. 29.** Rex, seu respublica (ait l. 1. in Dec. c. 3. §. 4. n. 29.) ad gerendum bellum, vel habet probabilitatem fundatam in jure, vel in facto. In jure est, quando est opinio Doctorum, Regnum, in aliquo casu certo, posse occupari. Fac v. g. Regem alicujus Regni esse spurium, certe si adesset opinio Doctorum probabilis, ejusmodi Regem licite posse a tuo Regno repellere, esset hæc probabilitas innixa in jure. Probabilitas fundata in facto est, quando duo, pluresve scripturis, vel testibus contendunt probare Regnum ad se pertinere.

4. **N. 30.** Dico, in probabilitate orta ex jure, quemlibet Regem licite bellum gerere contra alium posse. Sic Jo: Sanch. d. 44. a n. 57. Ratio est, quia, ut est toties dictum, potest quis sequi opinionem probabilem omnia probabiliore. Quid si alter possideat? ut est in casu proposito n. præc. Resp. tunc ex mea sententia non posse; quia ut supra §. 3. n. 14. dixi, & mox, n. seq. repetam, possessionem favere possidenti; est lex Canonica ab omnibus observanda. Antunc recurri valeat ad judices mox tangam n. 33.

5. **N. 31.** Dixi (ex mea sententia) nam ex bonorum auctoritatem opinionem posse, video; quia nihil obstante prædicti unius Regis possessione, putant in dicto casu ab alio Rege bello impeti Regem possidentem posse. Legè item Castr. l. 1. d. 2. p. 7. n. 1. Joan. Sanch. d. 44. n. 58.

6. **N. 32.** Quid si sit opinio practice probabilis fundata probabiliter in jure; quod dictus Rex possit Regnum ab alio possessum occupare?

Resp. tunc sane, etiam in mea sententia, posse: nec mirum, quia jam supponis eam opinionem esse practice probabilem. At ego adverte hanc opinionem nunquam fore practice probabilem ex principis intrinsicis (nam esto ex autoritate extrinseca n. 31. dicta) posse Regnum ab alio Rege possessum occupari, si ejusmodi Rex cum probabilitate juris sit in ejus non controversa possessione, quia nemo, ut toties cantavimus, per hominem privatum (qualis profecto est Rex, vel Respublica quæcumque respectu alterius, qui sit suæ absolutæ potestatis) nemo, inquam, spoliari potest a sua possessione, nisi certo moraliter constet, possidentem inique possidere.

7. Num. 33. In probabilitate ex probationibus facti negant absolute plerique, posse tunc Regem bellum gerere, sed debere recurri ad Judices, modo late tractato a Castrop. l. c. n. 5.

8. Sed sic est distinguendum. Potest primo Regnum, de quo disceptatur, esse in possessione unius ex Regibus, & tunc ob probabilitatem ortam ex facti probatione, non potest contra ipsum intentari bellum ab alio Rege, etiam probabiliores habente rationes facti. Jo. Sanch. d. 64. n. 56. Joan. Delugo tom. 1. de Just. d. 16. sect. 5. n. 98. quia obstat lex Canonica pluries repetita, cujus omnes fideles subiunt, quamque nos supra §. 3. n. 14. attulimus, & inculcavimus.

9. Certe in hoc casu possessionis, quando probatio facti ex probabilioribus rationibus uni favet Regi, & in casu quem n. 30. huc remisimus, non est improbable posse recurri ad Judices eo modo, quo laudatus Castropalaus, l. c. prosequitur; illum si placet, adi, non enim nobis est otium, ea, quæ raro contingunt universa percurrere.

10. Num. 34. Potest secundo dictum Regnum vacare, hoc est in nullius Regis esse possessione, & tunc etiam nullus ex Regibus poterit in eiusmodi probabili facti probatione bellum gerere, ut Regnum occupet. Ita Vasquez & Tanner, quos sequitur citatus Merolla tom. 1. d. 3. c. 4. d. 3. n. 204. Ratio est, quia obstat jus Regni vacantis, dum enim non est certum jus pro aliquo ex Regibus, ipsum Regibus liberum manet. Sic Salas, p. 2. tr. 8. d. un. sect. 13. n. 128. apud Castrop. cit. n. 10. prævalet enim Regni libertas, si non constat de servitute. Quare tunc Regnum vel se gubernet, vel se alterutri ex Regibus gubernandum sponte tradat, vel certe recurratur ad Judices eo modo, quem idem Castropalaus ibidem assert.

11. Num. 35. Postremo si certus sit Rex Regnum ab alio Rege possessum esse suum, illum admoveat, ut Regnum consignet Domino; si renuat, bellum gerere contra ipsum poterit. Ita Vasq. Molin. Salas apud Castr. cit. n. 13. quamvis enim Rex, qui occupat Regnum, non cognoscat veritatem, adhuc injuriam materialiter facit; quam propulsare licet illi, qui de sua re certus est.

12. Limitationes autem necessarias antea attulerat Tamburinus, in quas Baronius oculos non incidisse mirum non est (quare sincere illum nunc excusio) siquidem ille alio in loco sum ab eo, in quo agitur de Rege. Sunt enim, ubi est universalis disputatio de probationibus equalibus circa jus, vel circa factum, & sunt hujusmodi.

13. TAMB. Num. 14. Verum, quando rem (ait l. 1. c. 3. §. 3. n. 14.) de qua sunt æquales rationes quoad probationes juris, altera ex partibus possidet; an possit parti non possidenti ea attribui, major est controversia; puto tamen privatos (nam quid in hoc casu facturus sit Judex, dicam mox §. 4. a num. 1.) non posse sibi a parte, quæ possidet, palam, vel occulte, eam auferre. Ita Thom. Sanch. l. 6. in Decal. c. 3. n. 7. & l. 4. in Decal. c. 40. n. 18. Castrop. tom. 1. tr. 3. d. 3. p. 2. n. 11.

Ratio est, quia licet quis habeat opinionem probabilem; imo probabilior, quoad jus, aliquam rem esse suam, nisi habeat certitudinem saltem moralem, rem vere esse suam, non est probabile, posse facere spoliū autoritate propria contra possidentem. Ulterior autem ratio est, quia etiam hic maxime militat illud, in parca causa melior est conditio possidentis. Par autem moraliter semper est causa utriusque litigantis, donec utriusque causa in jure probabilis perseverat; & alterutra non transit in certam.

14. Num. 15. Non ignoro aliquos apud Jo. Sanch. d. 43. a n. 49. docere, habentem rationes probabiles, quoad jus, posse licite alterum similes probabiles rationes habentem occulte a possessione spoliare, sibi que rem vindicare, modo res non sit deducta ad forum contentiosum; tunc enim ratio dicat, ut expectetur Judicis sententia: Et modo cesset scandalum, & turbatio. Non, inquam, id ignoro, nam propterea propter auctoritatem Doctorum extrinsecam hæc sententia non est censenda, saltem quoad aliquos casus, improbabilis.

15. Et certe quamvis Joan. Delugo de just. tom. 1. d. 16. n. 106. non audeat universaliter hanc sententiam approbare, tamen in particularibus quibusdam eventibus, quos Doctores afferunt, (asseram ego mox n. 25. exemplo 19. & 20. & §. 4. n. 31. nonnullos) non invitatus approbat, quia, inquit, fortasse in particularibus casibus Doctores id propter aliquod caput concedere voluerunt; cum tamen non viderint caput aliquod generale, unde in omnibus casibus idem concedere, potuerint.

16. Audisti, Lector, illud (modo non sit deducta ad forum contentiosum) & illud (modo cesset scandalum, & turbatio) quæ certe turbatio solet magna sequi, quando proceditur ad bellum, & illud restrictivum (saltem ad aliquos casus) & illud (Doctores non audent, hanc sententiam universaliter approbare) & illud (non viderunt caput; unde in omnibus casibus idem concedere, potuerint.)

17. Quod si Jo. Sanch. alique nempe Suar. Th. Sanch. Nav. Regin. Malder. Victoria, Cov. Filliuc. quos affert pro se Jo. Sanch. disp. 44. a n. præsertim 58. aliquid plus concedant, quam concedat germana Tamburini doctrina, fides apud illos sit, cum Tambur. non approbet

sententiam Jo. Sanch. absolute. Et, quando addit sup. n. meo 5. & 6. n. autem suo 31. & 32. (ex bonorum Doctorum autoritate inferri bellum posse, video) ostendit se id videre, non tamen absolute approbare. Et, quando n. meo 14. suo autem n. 15. dicit, eam sententiam non esse censendam improbabilem, addit limitationem (saltem quoad aliquos casus) non ergo universaliter.

C A P U T XII.

De subditis quoad Gabelas.

1. BARON. XII. Habet etiam rationem subditi; eximit illum a Vectigali, cujus non habet competentem æquitatem.

2. Hæc audes comminisci, & ne legisti quidem textum Auctoribus? Faciam ego ut hic legas, & sane absque magna ingenii contentione intelligas. Doctrina Tamburini hæc ipsissima est.

3. TAMB. Subditus (ait l. 1. in Decal. c. 3. §. 3. vers. Gabella) qui omnibus expensis dubitat, an Gabella sit juste imposta, teneatur illam solvere? teneri docent alii, ut Less. & Mald. apud Caramuelem mox citandum, quia possessio justitiæ præsumenda est pro Principe. Non teneri putant Villal. Castrus, Arag. Molin. Filliuc. Silvest. alique apud Caramuelem mox citandum, quia possessio stat pro libertate subditorum, qui non sunt obligandi solvere, nisi certi sint de Justitia. Caramuel l. 3. Theol. mor. n. 1466. asserit tributa sive nova, sive prisca non poniliviter, sed magna consideratione, ergo dubia nequaquam erit tributi justitia, sed certe, vel probabilis. Si certa omnino debetur, si probabilis non debetur, quia probabili neminem involuntarium cogunt, nisi in ea Rep. esset lex acceptata, ut subditi teneantur ad obediendum, etiam in materia probabili. Omnes hæc tres sententiæ sunt probabiles, quia bonis fundamentis innuntur, & Januarius quidem p. p. resp. 51. citans Lessium, alioque contra Suar docet, non teneri quempiam ad Gabelas, non solum quando dubie, sed nec quando, opinabiliter solum, sunt justæ, cujus doctrinæ fides sit apud ejus Authores.

4. Duas igitur hic discernit Auctor quæstiones; altera est, an, quando, omnibus expensis, dubitatur, num Vectigal, seu Gabella sit juste imposta, liceat eam non solvere. Et licet, dicit, esse probabile cum Villalobos, Castro, Aragonio, Molin. Filliuc. & tui Ordinis Silvestro, & cum priore parte dicti Caramuelis, quia tunc dubia est obligatio solvendi, at possessio libertatis, & rerum subditi, certa. Altera est, an quando Gabella est solum opinabiliter (quod idem est, ac probabiliter) justa, licite possit ab ejus solutione se subtrahere subditus, & dicit, Januarius citans Lessium, alioque docere, utique licite posse. Sed noster Tamburinus expressis verbis vel non assentitur, vel decernere refugit. Nam sic addit Cujus doctrinæ fides sit apud ejus Doctores.

5. Qua igitur ratione absolute asseris, Tamburinum eximere subditos a solutione Vectigalis, cujus non habent competentem æquitatem, cum ipse, vel non requirat ad obligationem solvendi, ut competentem, hoc est, certam habeant æquitatem subditi, vel si habeant opinabilem, id est probabilem, remittat ad eorum Doctorum fidem?

6. Et consequenter quando illas tres sententias esse probabiles, censet Tamburinus, cum quæstio proposita solum fuerit de casu, in quo res est anceps, seu dubia, solum pro eo casu dubii tres illas sententias ipse approbat. Nam, quoad posteriorem partem dictam a Caramuele, quando scilicet justitia vectigalis est probabilis, jam id erat Tamburinus relicurus apud aliorum fidem. Video clarius potuisse, & distinctius loqui præceptorem meum, addendo sic, cujus Doctrinæ fides sit apud ejus Doctores, & apud Caramuelem quoad posteriorem partem sui dicti. Sed excusandi sunt scriptores, nam multa sæpe omittunt, quæ accuratus lector ex contextu, & ex precedentibus, & subsequentibus ex se ipse intelligat.

C A P U T XIV.

De Judicibus.

1. BARON. XIII. Non sunt expertes ejus liberalitatis, & beneficiorum Judices. Quæ omnia profert ex inexhausto probabilitatum thesauro, & promptuario.

XIV. Inde asserit illis Jus rerum omnium, quarum lis apud ipsos movetur, ut vilum fuerit, abdicationis, & adjudicationis, quam vendere quid vetat, cum sit gratuita, & arbitraria?

2. Et rursus audes dicere omnium? omniumque legisti in Tamburino, nec notasti, quam caute ipse ratiocinetur? Et, ut fiat dignum patella operculum, addere aude de tuo, consecutionem illam, Quam vendere quis vetat, cum sit gratuita, & arbitraria? Tamburinus hanc consecutionem prorsus inde suo in Decalogo negat, quia antecedens, unde colligi poterat, improbabile omnino putat, sed hunc locum Baronius, vel non legit, vel dissimulavit; legam ego, & benevolis lectoribus legendum mox tradam, utpote qui fideliter loca Auctorum referre, profitear.

3. Sed prius illud agamus, quod prius propositum est, nempe illud (omnium) postea de consecutione superaddita.

TAMB. Si omnibus expensis (ait lib. 1. in Dec. c. 3. §. 3. ver. Judex) lis civilis sit dubia, neutro ex litigantibus possidente (nam, alterutro possidente, lis non erit dubia, sed probabilis pro ipso possidente ut sup. §. 4. a n. 1. vidimus, quem locum omnino recole) si lis, inquam, civilis sit dubia, Judex non potest, nisi rem dividere, idque propter officium Judicis, ut ibidem late dictum est. In lite, seu causa criminali reus erit liberandus, ut ex ibid. n. 10. dictis colligi potest.

4. Hoc nempe est rerum omnium, quarum lis apud Judicem movetur? & hoc item est (ut vilum illis fuerit.) Verum legamus etiam locum, ad quem nos remittit Tamburinus. Ubi quam frequenter, & quam contentiose infrigatur istud (omnium) apertissime constabit.

5. TAMB. N. 1. Dico primo si sint rationes (ait l. 1. in Dec. c. 3. §. 4.) æqualiter probabiles circa factum inter civiliter litigantes,

tes, Judex non potest sequi, quam maluerit, opinionem, sed tenetur rem modo mox explicando dividere. Sic Salas, Villal. Cominch. Sanch. alique apud Castrop. tom. 1. tr. 1. d. 2. p. 10 n. 2. quibus adde Laym. l. 1. §. 3. n. 16. Ratio est, quia juxta nuper dicta hic aliquid obstat, ne probabilem quamlibet opinionem Judex sequatur; est autem ipsum munus Judicis. Prescribit enim lex, imo ratio ipsa dicitur, ut, ex officio, vel ex pacto tacite inito cum Rep. Judices inquirent diligenter, quantum possunt, veritatem, & judicent secundum allegata, & probata; merita causæ ponderando. Adjudicent ergo rem melius probanti; vel si major ratio non adit pro alterutro, dividant utriusque. Quid si res sit individua? aliqua ratione res componatur inter partes, dando uni rem, alteri æstimationem suæ partis, & nisi litigantes quiescant (cum non sit major ratio, cur uni res adjudicetur, alteri pretium) sorte poterit lis, quoad hoc, desiniri. Ita Merolla tom. 1. d. c. 4. dub. 3. concl. 4. n. 170.

6. Num. 3. Ex hac conclusione vides primo, cur privatus possit autoritate propria dare crumenam illam modo dictam Petro, vel Paulo, ut libuerit; Idem autem non possit Judex ex officio, qui tenetur eam dividere, vide supra §. præc. n. 27. v. Septimo si sint, Ratio enim est, quia Judex debet facta tecta custodire merita causæ ex pacto inito cum Republica; cum privatus, quia a simili pacto liber existit, utatur jure suo, sequendo opinionem, quam malit, probabilem, & sic illa circumstantia muneris Judicis facit pro ipso proxime improbabilem opinionem illam, quæ proxime probabilis est pro privato.

7. Num. 4. Vides secundo, cur aliqui (& quidem merito) imitant hanc conclusionem, ut Judex in aliquibus civilibus causis, puta dotis, matrimonii, libertatis, pupilli, peregrini, viduæ, locorum piorum, quæ sunt causæ privilegiatæ non possit rem dividere, sed obligetur ad ferendam sententiam pro his privilegiatis. Ratio enim est, quia lex, quam servare tenentur Judices, decrevit, ut his in pari casu fruere: id, quod si est otium, vide tusus apud DD. *Leg. c. fin. de sent. & re judicata. Mascard. de prob. v. opinio n. 14. concl. 1143. 10.*

8. Num. 5. Dico secundo, si rationes circa factam inter eodem civiliter contendentes, probabilis pro uno probent, quam pro altero, tenetur Judex probabilis probanti rem per suam sententiam adjudicare. Sic Sanc. d. 44. n. 51. §. in secundo. Ratio ducitur ex eodem principio, quia Judex, ex legibus, & pacto inito cum bono publico, ferre sententiam debet pro melius probante causam suam. Excipe nisi majoritas probabilitatis sit adeo exigua, ut (quia modica) pro nihilo reputanda sit; tunc enim recurrendum erit ad præcedentem conclusionem n. 1. dictam.

Num. 6. Major autem probabilitas omnibus diligenter a Judice, sive ex parte facti, sive ex parte juris, perpenis, prudentis arbitrio est ponderanda; & quidem non raro tanta potest esse major probabilitas, ut etiam si alter, cui minor probabilitas favet, possideat, debeat per Judicem a possessione depelli; Id enim Judici ex officio incumbit, ut dictum est.

9. Num. 7. Dico tertio, si rationes circa Jus probent æqualiter pro colligantibus civiliter, nec impediunt rationes circa factum, ut impediunt, si de facto alter possideat, vel quod dixi n. 40. Judex non potest, ut ego certum puto, rem, cui maluerit, adjudicare, sed modo paulo ante dicto, debet rem dividere. Ratio efficax mihi videtur esse, quia non video, cur hic non militet eadem ratio ducta a Judicis munere, modo inculcata. Quæso, Lector, rem naviter perpende, nam summam paritatem, ne dicam identitatem invenies. Dixi (ut ego certum puto) nam propter extrinsecam bonorum Doctorum autoritatem, afferentium in hoc casu posse Judicem pro suo amico, si maluerit sententiam pronuntiare, potesid, ut probabilem si velis, amplecti, cum limitationibus dictis n. 4. lege Meroll. tom. 1. d. 3. cap. 4. n. 182. Ita Sanch. in Dec. l. 1. c. 9. n. 45. Franc. Delugop. 1. de cur. n. 8. n. 66. Texeda tom. 1. contra Mer. l. 2. contr. 8. n. 15. alique.

10. Num. 8. Dico quarto. Multo magis res a Judice dividenda modo dicto est in Civilibus, si sint rationes tam circa Jus, quam circa factum æqualiter probantes. Sic Merol. l. c. n. 166. Bannez, Sanch. Laym. alique apud eundem. Idem multo fortius probat dictum Judicis munus; Ita ut aliqui, qui nobis adversantur in præced. conclusione, ultro hanc præsentem amplectantur.

11. Num. 9. Dico quinto. Si rationes circa jus probent magis pro uno, quam pro altero in litigantibus civiliter, non potest Judex, nec dividere etiam pro rata probabilitatis, nec tribuere cui maluerit, sed ferre sententiam debet pro habente majorem probabilitatem in jure. Semper excipe, nisi majoritas sit exigua, nam tunc juxta regulam communem, parum pro nihilo reputandum erit, & judicandum, ac si essent rationes æquales modo jam dicto. Ita Sor. Val. Tanner. Suar. Sanch. Beeffer, alique, quos citat, & sequitur Pater Bardi de conf. d. 4. c. 27. n. 10. Ratio autem nostri dicti est, ipsum munus Judicis toties repetitum, quod hic ubi agitur de jure, juxta quod resp. vult Judices dirigi, permaxime militat.

Scio, Doctores non infimæ notæ contrarium asserere, ut Jo. Sanch. Salon. Salas, Texed. Gasp. Hurt. alique apud Bardi loc. c. putant enim in hoc casu posse Judicem, cui voluerit, rem adjudicare, quia semper probabiliter, atque adeo prudenter adjudicabit. Sed profecto non probabiliter proxime propter novam hic superadditam rationem muneris Judicis; nolo tamen a probabilitate (saltem extrinseca tantorum sententiam DD. excludere.

12. Non nemo hoc est P. Bardi l. c. a n. 14. admittit hanc doctrinam in hoc quinto nostro dicto allatam, illamque peracriter probat. Sed deinde l. c. n. 21. non admittit doctrinam a

nobis modo n. 8. in quarto dicto traditam: Verum nec ipse tentat disparitatem asserere, nec solidam asserri posse videtur. Hæc omnia habet textus.

13. Quis divisionibus, & limitationibus Tamburinus Judicis potestatem restringit? & nihilominus Baronius dicit, ipsum concedere illis jus rerum omnium, quarum lis apud eos movetur.

Venio nunc ad consecutionem, quam ex jure inextincto thesauro, & proprie voluntatis Promptuario educit Baronius, hoc est ad illam (quam vendere quid vetat, cum sit gratuita, & arbitraria?) de hac venditione sic habet mster Auctor.

Venditio sententiæ probabilis.

14. TAMB. Occurrit hic non ab inanis difficultas (ait l. 8. in Decal. tr. 3. c. 7. §. 13.) in Judice, Sippomam probabilem esse eam opinionem, de qua late dixi l. 1. c. 3. quam præter Dicast. l. 2. de Just. tr. 1. d. 5. dub. 7 a n. 280. licere Judici ex duabus opinionibus æque probabilibus unam eligere, & juxta illam proferre sententiam. Jam inquiri, licetene, & julle accipiet Judex pecuniam, ut potius illam eligat, quæ mihi favet, quam illam, quem meo adversario?

Resp. Cum illam sententiam ego improbabilem judicaverim; & pluribus reprobaverim ibidem, consequenter assero, locum hic non habere quæstionem hanc, eam tamen legat, qui vult apud Leif. l. 2. cap. 14. d. 9. n. 64 Val. 2. 2. q. 63. ar. 4. d. 5. q. 7. p. 4. Salon. 2. 2. q. 62. ar. 4. cont. 2. & probabilem judicat Fag. l. 8. in 8. Dec. præcep. c. 26. n. 34. licet probabilis putet oppositum.

15. Ubi in his postremis verbis cum dicit Auctor (ac probabilem judicat Fagundez) solum refert hujus judicium, & non approbat, cum ipse modo dixerit, eam sententiam improbabilem esse, & a se pluribus reprobata.

16. Unde etiam videre potes, tamen modo n. meo 9. n. autem suo 7. & iterum n. meo 11. n. autem suo 9. fin. dixerit Tamburinus, propter autoritatem extrinsecam posse Judicem ex duabus probabilibus opinionibus eligere, quam malit, tamen hic, dum inculcat eam libertatem in Judice fuisse a se reprobata, audio suspicari, si quid antea forte Tamburinus concesserat, ipsum nunc retraxisse, dum tam expresse, ut dico, docet, eam sententiam fuisse a se reprobata pluribus.

Præterea recole quod supra c. 12. n. meo 15. dixit ex Deluga Tamburinus, hoc est, in aliquibus casibus fortasse DD. aliquos, propter aliquod caput, concedere voluisse, cum tamen non viderint caput aliquod generale, unde in omnibus casibus idem concedere potuerint, Recole, inquam, id: fortasse enim simili modo aliqui ex illis Doctoribus qui concesserunt eam libertatem Judici in sententia ferenda, non propterea statim concedent, sententiam illam, posse ab eodem vendi. Ab hac enim consecutione dum illi abstinunt, fortasse indicant aliquid vidisse, unde illam deducere non potuerint; Baronius vero nimis cito eam consecutionem efformare non dubitavit.

C A P U T XV.

De Furibus.

1. BARON. XV. Qui adeo largus est in Judice, non est parcus in furibus, & reis. Permittit, constante gravi necessitate, cuique non solum propria occultare bono publico, sed etiam aliena surripere.

Duo hic consideranda proponuntur, alterum (instante gravi necessitate permittit propria occultare bono publico. Alterum (permittit in eadem gravi necessitate, etiam aliena, surripere.)

2. Quoad prius asseram Tamburini germanam doctrinam, & a Doctoribus comprobata de occultatione priorum bonorum, quæ solet fieri Fisco, volenti occupare bona confiscata. Id enim (puto) intelligit Baronius per illud (bono publico) nam si per hæc verba intelligat bonum publicum Resp. quod periclitaretur; si occultarentur bona privatorum necessaria ad dictam Rempublicam conservandam; certe valde diversa quæstio esset, quam hæc, & cordate cum suis necessariis distinctionibus tractat Tamburinus l. 5. in Decal. c. 1. §. 1. a n. 6. qui locus, quia ad rem nostram minime pertinet, legatur ab eo, cui est otium, & id sciendi cupiditas. De occultatione igitur bonorum facta Fisco, quæ videtur tandem aliquo modo facta Resp. atque adeo bono publico, ita habet Tamburinus.

3. TAMB. Secunda Regula (ait l. 2. in Decal. c. 1. §. 4. n. 10.) ex DD. mox citandis. Sive dicamus, talem hæreticum amittere dominium suorum bonorum a puncto commissi criminis, sive non amittere; certum sit non obligari in conscientia, ante sententiam se spoliare suis bonis, seu ea Fisco tradere. Ratio hujus Regulæ est, quia extra potestatem legislatoris humani est, posse per legem obligare delinquentem ad exequendam contra se ipsam poenam gravem, & acerbam; cum bono communi repugnet talis obligatio; est enim humanæ infirmitati contraria, multique transgressionibus obnoxia; at gravissima poena est, tuæ substantiæ amittendæ quempiam executorem constituere. Ex hac Regula vides, quantum juventur delinquentes, non solum in hæresi, sed etiam in aliis criminibus, quibus ipso facto annexa est poena confiscationis: possunt enim sine scrupulo retinere, & frui suis bonis, donec detur sententia declaratoria saltem criminis. Possunt item, ante eam occultare sua eadem bona & Fisco non tradere, nec Fisco ante dictam sententiam potest sibi ea accipere, quia delinquentes adhuc jure possident. Solum posset Fiscus ea sequestrare, & alicui custodienda tradere, ne distraherentur. Possunt denique ea dando, alienare, vel vendendo, modo ea recipienti damnum evenire non possit; quia licet illa alienatio annullanda veniat, tamen donec annullerur, valida est. Si igitur ex futura annullatione damnum proventurum non sit recipienti, non est unde illicita ceteri possit. Ita Sanch. l. 2. in Dec. c. 12. n. 63. Far. de heresi q. 190. §. 5. n. 82. Bonac. d. 3. de contr. q. 8. p. ult. §. 3. num. 4. alique ab his citati.

4. Tertia Regula ex Doctoribus citatis (adde & Castrop. d. disp. 5. punct. 18. n. 3.) Post sententiam licet possit delinquens retinere ea bona, paratus tradere, si exigantur, nec obligetur ea offerre, seu manifestare Fisco; tamen non potest positive resistere ejus executioni. Ratio posterioris partis Regulæ est, quia post sententiam Fiscus acquisivit perfecte dominium illorum bonorum. Ratio prioris est, quia nimis durum esset, obligare delinquentem ad exequendam tantam poenam contra seipsum, quare præsumitur, tandiu concedere ea bona fruenda delinquenti, donec Fiscus exigat. Quam legem sequitur Covar. Simanc. Azor. Molin. Sanc. Bonac. Suar. Farin. ab eod. ib. cit. Scio Castropal. l. c. n. 6. contrarium nobis esse in hac priori parte Regulæ; quia si delinquens, ait, amisit omnino dominium, & possessionem per sententiam; non poterit tuta conscientia ea retinere. Scio, inquam, hoc; sed ei sufficienter respondetur; ita quidem futurum fore, nisi lex, ut dictum est, concederet; concedit autem, ne quid nimis acerbum & extra humanas vires præcipere, convincatur.

5. Atque ex hac Regula fit primo, posse delinquentem ita iis bonis frui, non exigente Fisco, ut postea Fisco exigenti non obligetur ad refarciendum consumptum; quia, ut dictum est, donec is non exigit, conceditur delinquenti suorum bonorum liber usus. Ita iid.

Fit secundo, non posse eundem delinquentem, imo & ejus heredem, vel quemcumque possessorem eorum bonorum ex proposito, tunc (scilicet post sententiam) occultare, ne Fiscus ea occupet, nec iidem possunt negare, se ea habere, si a Fisco interrogentur, nec tradere alteri clam conservanda, quia sic positive resisterent, ne Fiscus jam exigens consequeretur ea bona, quæ per sententiam sua jam omnino sunt. Ita iidem, Hallenus Tamb.

Hæc sunt perspicua adversus priorem cavillationem Baronii, transeo ad posteriorem, de rapiente aliena, gravi instante necessitate. Sic autem habet Tamburinus.

An extreme, vel graviter indigenti liceat furari.

6. Quid sit extreme [ait l. 8. in Decal. traß. 2. c. 6.] quid graviter, quid communiter indigere, satis explicuimus in superioribus l. 5. c. 1. §. 1. n. 13. quæ omnino sunt recolenda, ut etiam quæ sunt bona necessaria ad vitam, quæ ad statum, quæ superflua. Quibus habitis, tria pro certis ab omnibus teneri puto, tria esse contraria.

7. Certum est primo, extreme indigentem posse cuilibet surripere, quod sit necessarium ad extremam indigentiam sublevandam. Ratio communis est, quia res temporales sunt a Deo datæ, ut vita omnium rerum temporalium nobilissima conservetur, quod vitæ conservandæ jus, cum nemo a se abdicare poterit per rerum divisionem Jure Gentium introductam; Fit, ut in ea necessitate omnia sint communia; nec illorum Dominus possit sine peccato ejus speciei, quam mox §. 2. a. n. 4. decernam, impedire, imo si impediret, posset cum moderamine inculpatæ tutelæ ab indigente occidi. Si tamen sit, qui probabiliter indigentem sublevet, vel ipse exercendo artem suam sibi succurrere possit non peccabis impediendo, vel non dando, & ipse si a te iureret, fur esset & Latio. Ita Castrop. l. 1. tr. 6. d. 2. Obv. p. 2. n. 4. quia in his circumstantiis non est in necessitate.

8. Certum mihi est secundo, idem esse dicendum in valde gravi necessitate, quod in extrema. Ita idem p. 13. & p. 9. n. 5. Leisius l. 2. c. 12. n. 71. Valquez alique quos refert Delugo l. c. sect. 7. n. 153. contra Curt. Azor. Cajetan. ab eodem relatos, Dicastil. l. 2. de Just. traß. 2. d. 9. dub. 9. p. 256. alios citans. Ratio est, quia pari modo naturæ inditum est, ut gravem necessitatem, quæ facile vergit ad extremam, a se quisque, quoquo modo potest, avertat.

9. Unum pro utrisque his certis adverto, a proximo extreme, vel graviter indigente, te extreme item indigentem non posse illud surripere, quod indigentiam sublevet, nec, te indigentem graviter ab graviter indigente. Ratio communis est, quia tunc sine controversia melior est conditio possidentis, atque adeo hic habet potius jus utendi rebus suis, ne pereat, vel ne cadat ex gravi ad extremam, quam quilibet alius.

Anposito, quod surripueris, obligeris in pari necessitate restituere, alia est questio, alibi, Deo dante, decidenda.

Certum est tertio, sicuti potest indigens in prædictis casibus pro se surripere, sic etiam alium pro ipso surripere in iisdem casibus posse, si is alius non habeat, unde possit de suo indigentem sublevare. Ratio est, quia tunc is surripit nomine indigentis, & ut ejus instrumentum; sed si is habeat unde possit de suo, non vulgaris est difficultas; Verum quia non est admodum frequens, & nimis prolixas exposcit distinctiones, satis est eam videre apud Bonac. p. 2. de rest. in part. q. 8. p. 3. nu. 8. Valq. c. 2. de Elemos. dub. 1. 2. 3. Delugo de Just. t. 1. d. 16. sect. 7. a. n. 173. &c. Nam quæ sequuntur non faciunt ad præsens institutum.

Hæc est vera Tamburini, Castrop. Less. Valq. & aliorum doctrina, quam si Baronius, vel Jansenistæ despiciunt, asserant meliorem, & acquiescam.

CAPUT XVI.

De Reo imponente sibi falsum crimen.

1. BARON. XV. Si Reum vitæ, & carceris tædeat, potest, illo autore, sibi falsum crimen imponere morte multandum.

Valde liberalis est Baronius, putans solum sedium vitæ, & carceris [qui certe modus loquendi videtur significare, molestiam non esse valde gravem] sufficere ex autoritate Tamburini. Videamus ergo quid hic signate requirat stridius, l. 9. in Decal. c. 3. §. 6. n. 4.

2. TAMB. Sub tamen diligenter duo distinguenda. Potest enim se quis infamare, vel propalando peccatum suum verum, vel imponendo sibi peccatum falsum. Hoc difficilius est, illud sane facilius.

3. Dico enim primo, ad evitanda tormenta gravia, imo & levia, posse quemlibet occultum suum, quod commisit crimen, manifesto proferre, etiam si sit sibi mors imminens secutura. Ita Lels. Salon. Clavis Reg. alique apud Bonac. d. 2. de rest. q. 4. p. 10. n. 7. quibus adde Tolet. aliosque cit. a Delugo l. c. n. 174. contra Molin. aliosque ib. cit. Ratio est, qui quilibet potest cum laude mori propter scelus a se patratum morte dignum, & ex alia parte obligatio conservandæ tamæ non est tam rigorosa, ut ex dictis patet.

4. Dico secundo, ad tormenta, damnaque gravia vitanda, posse quemlibet sibi falsum crimen imponere, etiam si mors sit sibi secutura; at non ad vitanda levia. Ita Barthol. a Fausto, in spec. Confess. d. 21. q. 6. n. 5. & 6. licet immemor sui dicti, non posse sine mortali dicat ib. d. 1. q. 24. n. 14. Ratio prioris partis est, quia nemo tenetur cum tanto incommodo vitam sibi conservare, ut alibi dictum est. Ratio posterioris est, quia quilibet tenetur vitam custodire, quando non sine magna difficultate potest; at nunc potest tormenta levia sustinere; ideo enim levia sunt, quia sustineri a te possunt, secus essent gravia. In priore dicto semper supponimus, abesse perjurium, cui infamator sui providere non difficulter poterit per æquivocationem; itemque abesse damnum tertii: quod si forte occurreret, ut si idem infamet familiam, &c. providere etiam illi damno poterit, se statim retractando, ac publice fatendo, se tormentorum vi sibi crimen imposuisse. Verum debet esse spes, ejusmodi retractationem profuturam, quæ regulariter non adest: namquam enim illi retractanti creditur a Judicibus. Hæc noster Author.

5. Notanda sunt illa verba [ut in imponente sibi falsum abest perjurium] cui tamen adhibet remedium, dußum ab æquivocatione; hanc enim adhiberi posse cum causa, [supponit ex multis Doctoribus, &c. Et item illa [ut si sine damno Tertii] & quamvis hic adhibeat etiam remedium ex retractatione, conclusit huic retractationi regulariter fidem non haberi. Cum igitur, ut vides, Lector, tot cautiones Tamburinus adhibeat, potes non succensere Baronio qui duobus verbis tam diminute ejus doctrinam evulgat? quique (quod nimis æpe conquestus sum) supponere videtur esse hanc solius Tamburini? Audiamus Jo. Sanchez alios citantem.

6. JO. SANCH. Hinc ad vitanda gravia (ait disp. 57. n. 16.) tormenta excusabitur quispiam etiam a veniali labe, falsum sibi imponendo, licet ob illius confessionem esset morte plectendus, quia vita non est digna tanto dolore, & mendacium excusatur æquivocatione in mente retenta, scilicet crimen commississe non re, sed solum ut fateatur Judici ad evitanda tormenta. Hanc docet Lelsius, licet solum a mortali excuset; at parratio currit ad excusandum etiam a veniali, & non esse mortale docet Navar. Angelus dicens id licite fieri, ex quo excusat etiam a veniali Sylvest. Tolet. Sotus, Vega; Sa, Coriol. Ant. Ragucius, & est multorum Recentiorum. Favet enim hæc opinio multis miseris, qui alioqui non solum corpore, sed etiam anima perirent, confrendo crimina falsa metu tormentorum, &c. Et paulo post. Quod etiam verum judico, licet falsam sibi impositionem juret, &c.

CAPUT XVII.

De eodem Reo imponente falsum crimen testi iniquo.

1. BARON. XVI. Potest Reus falsum crimen imponere in testem iniquum, idque citra omnem injustitiam, imo citra culpam mortalem, & forte venialem.

Quod Tamburinus cum Bannez, Ledesma, Joann. Delugo, Dicastillo docet, id non esse peccatum contra justitiam, verum est; at, quod sit sine culpa, hoc profecto est nimis audacter, & falso dictum. Ecce germanam doctrinam.

2. TAMB. Hæc passim in ore sunt omnium (ait l. 9. in Decal. c. 2. §. 2. a. n. 4.) Illud singulare est, & difficile, an si alio modo te ab injusto teste tueri nequeas, licite falsa crimina possis illi objicere, quanta sufficiant ad tuam justam defensionem? Duo assero, unum mihi satis probabile, alterum satis incertum.

Probabile mihi est, te, si id facias, non peccare contra justitiam, unde nec obligari ad restitutionem. Ita Bannez, Ledesma. Joan. de la Cruz allati a Delugo t. 2. d. Just. d. 40. sect. 2. n. 26. Dicastil. late contra quemdam innominatum l. 2. de Just. tr. 2. d. 12. p. 4. dub. 2. n. 404. & apud Dian. p. 9. tr. 8. ref. 43. Ratio est, quia sicuti, ad defendendam tuam vitam contra invadentem, mendaciis, & stratagemate curares, ut ille v. g. in foveam caderet, mendax quidem esses, sed non injustus, cum (quoad justitiam) habeas jus te defendendi omnibus viis. Ita in casu nostro, &c. Ratio a priori est, quia defensio vitæ contra injuste aggredientem aufert a quacumque tua actione ad defensionem necessaria, omnem rationem injustitiæ.

Incertain mihi est, an id possit fieri licite sine ulla culpa; & quidem Delugo ib. sect. 2. n. 25. sic habet. Certum est, non licere, quia ad minus erit mendacium, quod nunquam licet: (post quatuor interjectas lineas) hoc falsum, ait, crimen testis erit probandum per testes alios, qui cum debeant jurare, committent peccatum mortale, & per consequens eos ad hoc hortari, erit peccatum mortale. Hæc ille, qui explicat Joann. de la Cruz, Bannez, Orell. Ledesma, apud Dianam mox citandum, quos in contrarium citat idem Dian. p. 3. tr. 5. ref. 4. atque, eos docere, non esse mortale ex parte perjurii, non vero, non esse mortale, ex parte perjurii.

4. Video doctrinam hanc, sed quoniam tota culpa refunditur in mendacium, & perjurium, sequitur, si solum esset mendacium sine juramento, non esse mortale, quia quavis hoc mendacium sit absolute de malo gravi contra proximum, tamen cum juste a me hoc damnum interatur, non esset mihi imputandum ad grave.

grave. Atque hanc sequelam expresse concedunt Hurtad. & Bannez apud Dianam p. 9. trañ. 8. ref. 43.

Secundo, etiam accedente juramento, posset adhiberi æquivocatio, tum a me, tum ab iis, quibus certa est mea innocentia, & sic vitari perjurium, & mendacium, quo solo posito, negant communiter Doctores, & ipse Delugo hanc sententiam. Si igitur hoc tollatur, non sunt huic doctrinæ contrarii. Juramento autem æquivoco etiam in iudicio, si id illegitimum sit, melicite posse uti, docet Callropalaus cum aliis tom 3. d. 1. de Juram. p. 7. n. 1. ergo etiam in iudicio, ubi injustus est testis. Videbitur igitur alicui posse vitari mortale ab eo, qui in prædicto casu, talis, vel illegitimo testi falsa crimina impingat.

5. Adhuc tamen incertum id esse, pronuntio, ut quid enim? Si Sodomitam oporteret probari esse illum testem, si excommunicatum, si hæreticum? Sibi testis falsus id imputer, respondebit aliquis. Audio, sed adhuc hæreo. Quid enim, si sit necesse publicis scripturas ementiri, possitne Notarius publicus ad hoc induci, si Notario constaret mea innocentia? Quidni? Respondebis. Id enim non est Infidelem esse Reip. sed maxime Fidelem, dum ejusdem Reip. sic innocentes defenduntur. Verum si aperiatur hujusmodi ostium, quomodo stabunt publica judicia? Inveniantur, Respondebis, testes veri, ut sancta requirunt Tribunalia. Dum enim falsi testes quacumque ante repelluntur, publica judicia firmantur potius, non infirmantur. Sed ego iterum audio. Quia tamen adhuc durum audio; libenter nodum hunc in aliud tempus evolvendum reservo. An reo liceat, crimen sibi imponere ad evitanda tormenta, dicam inferius c. 3. §. 6. Hæcenus ille.

6. Quæ jam lecta sunt manifeste te convincunt de falsitate Baronii; nam Tamburino videtur difficultis determinatio. Tamburinus hæret ad argumenta. Tamburinus in aliud tempus resolutionem differt, & tu tamen dicis, illius esse doctrinam, id fieri citra culpam posse? Quæ est isthæc licentia fugendi? Olim didici a Poeta Lyrico illud toties decantatum Pictoribus, atque Poetis, quidlibet audendi semper fuit æqua potestas. Nunc disco, etiam Theologum, etiam Magistrum, etiam Prædicatorem posse, in re ipsa comminisci quæcumque velit.

Hæcenus super congerie Tamburino imputatorum, transeamus ad alia, ad quæ Baronius transit.

C A P U T XVIII.

De iis, quæ in §. 2. affert contra Tamburinum Baronius.

1. **T**ria in hoc §. 1. pag. 73. jacula contorquet Baronius. Primo ait, se fidem habere nolle editioni Belgicæ affirmanti, proteclam fuisse in Inquisitione Italica Doctrinam Tamburini in Decalogo allatam.

Secundo, se tamen fidem magnam habere Curatis Parisiensibus, qui curarunt offerre supplicem libellum adversum ejusdem doctrinam.

Tertio, amplificat, censurat, detestatur opinionem prædictas, quas (cum quanta veritate sua fidelitate supra vidisti, lector) in §. primo imputaverat Tamburino, atque inducit quasdam impias persecuciones ex ejusdem doctrina.

Separatim cribremus singula, initium faciente in hoc Capite a primo, nam de ceteris seorsim in Capitibus sequentibus commodius disputabimus.

De protectione Sacræ Inquisitionis Italicæ super Decalogo Tamburini.

2. Baronius fidem non habet editioni Belgicæ, & commentitium judicat testimonium in favorem doctrinæ Tamburini.

Profecto fateor, commentitium esse prædictum testimonium de ea doctrina, quam fingit Baronius esse Tamburini. Quis enim approbare eam propositionem, ut ipse ex magna parte cum falsitate refert? nam paucas cum veritate referri ex supradictis cuicumque perspectum est. Dico tamen verissimum esse suffragium Sanctæ Inquisitionis de vera doctrina Tamburini. Legamus prius testimonium, & deinde illius veritatem indagemus.

Epistola dedicatoria præfixa Decal. Tamburini intulis impresso. Reverendissimo Domino D. Hieronymo de Vecchiis Abbati Montis-Regalis in Belgio, & Burgundicæ Comitatus cum facultatibus Nuncii, Apostolico Internuntio.

3. **T**omæ Tamburini e Societ. JESU, viri cum primis seximii lucubrationes eruditissimas præcticæ Theologiæ summam continentes, totaque Sicilia, & Italia celebratissimas nactus, huic etiam nostro Belgio ad suaviorem desideratissimæ pacis auram post diuturnas gravissimorum bellorum tempestates, nunc primum respiranti, communicare cum esset visum, Reverendissime Domine, cœpi circumspicere cujus potissimum auspiciis istud aggrederer; Cum ecce venit in mentem, nihil præter modum me facturum, si ad Rever. Dominationis Vestræ splendorem accederem, ut ista sub hoc lucem aspicerem, si ad ejusdem amplitudinem confugerem, ut istas illa tuereris hic, ac protegeres, quas in Sicilia, quas in Italia a Cavillatorum maledicendi libidine securas rediderunt Sacri Catholicæ Fidei inquisitores. Et vero quis dubitet, &c. Intulis anno 1660.

Reverendiss. Dominationis Vestræ
addictissimus servus,

NICOLAUS DE RACHE.

4. Hoc testimonium fideliter esse relatam, tum conjecturis, tum accessione alterius testimonii certum dico esse censendum.

Conjectura sunt primo, verisimile non esse dedicantem opus, voluisse Nuncio Apostolico per solemne mendacium illudere. Secundo; Dedicatio hujusmodi solent, antequam evulgentur, communicari Patronis, ad quos Dedicatio dirigitur, ne scilicet in aliquo, vel minimo apice ea sit causa offensionis. Quare Reverendissimus Dominus nequaquam permisisset mendacis (quæ

facile poterant Roma convinci) se codicari. Tertio, credibile sit, ipsum Reverendiss. Internuntium hoc esse testimonium protectionis enarrasse in Belgio: cum enim Nuncio Apostol. frequentissimo commercio utantur cum Romana Curia, non erraret, qui putaret, ipsi Reverend. Domino Roma scriptum id fuisse.

5. Sed fac, nihil esse faciendas has conjecturas, ajo, esse aliud testimonium, quo prædictum (si libere caeas) certo confirmetur.

Nam ego juratur, hoc est, testem mei didi Deum O. M. invocans, affirmo, Virum omni exceptione majorem, magnaque fide dignissimum enarrasse mihi, se ab hinc quinque circiter annos Romæ ob sua negotia commorantem adivisse, coram gravissimo Ministro Sacræ Inquisitionis Rom. ipsum eundem Ministrum præsentem affuisse, quando ad dictam Sacræ Inquisitionis Congregationem opus Decalogi P. Tomæ Tambur. (mibi videtur, addidisse etiam ejusdem tria opuscula, sed hujus non bene memini) fuit allatum, diligenter fuisse lectum, ejusque propositiones, quæ insinulata erant cum libris ipsi, comprobata, ac nihil inventum fuisse, quod expurgatione, aliave nota dignum censeretur. Hæc vir ille Sacræ Inquisitionis Minister; addens, aliud explicatius se enarrare, ob horum Ministrorum solemne secretum, nequaquam posse.

6. His ego, & quilibet non libere tacitus, fidem habere cogimur, si Baronius refragatur, credat suis Curatis, ut libet. Illud certe commendabile omnino fuit, quod Patres Sacræ Inquisitionis Rom. mutilatæ doctrinæ compendiosa propositione contenti nequaquam fuerit, ut Antigonistæ Tamburini fecerunt, sed Codicem ipsum, sed contextum doctrinæ; sed connexionem propositionum, & similia propriis oculis excurrere voluerunt.

C A P U T XIX.

De supplici libello Curatorum Parisiensium.

1. **S**ecundo Baronius in d. §. 2. pag. 73. ait, se fidem magnam Curatis Parisiensibus habere, qui supplicem contra Tamburini Doctrinam libellum obtulerit.

Miror ego, Baronium hujusmodi Curatorum libellum magni facere, cum ipse sciat, sive non oblatum, sive non admittum, sive ab illis, ad quos dirigebatur, ad probatum neutiquam fuisse, quia fortasse non esse germanam doctrinam Tamburini cognoverunt. Et sane si umbra tenuissima alicuius reprobationis contra eam doctrinam affuisset, pro quantum in ea exultaret Baronius! sed merito vel invitatus tacet.

Quare hic mihi nullum superest onus hinc libellum refellendi, solum enim per absolutam negativam pronuntio, & in Superioribus jam ostendi, si propositiones illas supra c. 1. allatas continebat hujusmodi libellus, ut ibi iacent, eas non esse, nec sapere Tamburini germanam doctrinam, exceptis, ut modo notavi, paucis propositionibus, quas ex Superioribus colligere quis poterit.

2. Quod tamen profere hac occasione Baronius, æquis auribus audire non possum, nec deo. Comparat Curatos illos cum Sacris inquisitoribus Italiae, & audeat dicere, eos non esse his inferiores. Hæc sunt ejus verba dicta §. 73.

3. **B**ARON. Nec Inquisitoribus Siciliae, & Italiae (quorum suffragium commentitium cauteo) hi Curati (Parisientes) pietatis, eruditionis, prudentiæ, integritatis opinione, aut etiam amplitudine potestatis in subditos, inferiores sunt, ut ex vera illorum expostulatione gravissima nota non uratur, & illi commendatio accedit ex Inquisitorum suffragio.

4. Ita ne tuis Parisiensibus Curatis (licet alias præstantissimis) adularis, ut eos Superiores facias Eminentissimis Cardinalibus Romanam, seu Italianam Inquisitionem moderantibus? Ergo Prælatos gravissimos Sacræ Italianæ Inquisitionis Præfatos, Præstantissimos Viros a Summa Inquisitione Hispanica in Siciliam, Delegatos, Sapientissimos Doctores, Theologos, Juriconultos, inter quos tu Sacri Ordinis plures doctissimi Magistri sedent; ergo, inquam, hos tuis Parochis equalis, v. inferiores existimas? Mirum: ad illud magis, quo addis (& etiam amplitudine potestatis in subditos) sive enim intelligas de multitudine subditorum, sive de amplitudine jurisdictionis; inquiris; an plures sint subditi singulorum dictorum Curatorum, seu etiam omnium collectivè sumptorum, quam subditi totius Regni Siciliae, totiusque Italiae? Iterum inquiris, an Parochorum tuorum jurisdictio, & amplitudo potestatis se extendat ad ea, ad quæ late excurret jurisdictio Inquisitorum? Verum hæc ad meum institutum non pertinent.

C A P U T XX.

De jurgiis contra Doctrinam Tamburini; deque consequentis impis, quas ex illa male intellecta deducit Baronius.

1. **P**rior hujus Cavillationis pars ex se, & ex dictis ruit. Ex se quia quæ sunt mera verba, vel jurgia, statim atque contorta sunt, languescunt, si Christiana patientia tollerentur. Ex dictis, quia jam in superioribus capitis hujus Opusculi germanas Tamburini sententias mecum ponderavit, approbavitque quilibet non invidiosus lector. Et nota artificiosam Baronii amplificationem. Ea enim subinde vertitur circa illud Tamburini verbum (probabilitas tenuis) & in hoc §. 2. Baronius rursus dicit, quasi a Tamburino dictum sit (probabilitas tenuissima) imo ut Rhetorice gradatim amplificet vocat illam, filium tenuissimæ probabilitatis, & nunquam meminit doctrinæ solemnis Tamburini, qua ea tenuis probabilitas desiciatur ita ab apposita parte, ut jam amplius probabilitas non sit; sed jam de hoc in superioribus dictum est aliquid cap. 2. n. 9. & cap. 9. n. 8. & mox n. seq. & iterum &c. 23.

Expendenda ergo solum a nobis est pars posterior dicti a Baronio. Hoc est, videnda sunt convulsionem impiæ, quas deduci posse ex Tamburini doctrina cavillari non dubitat. Ejus autem convulsionem in forma dialectica disposita hæc sunt in unico argumento, a me faciliore intelligentiæ gratia collecta.

2. **BARON.** Ex Tamburino omnis tenuissima probabilitas sufficit ad prudenter, atque adeo ad operandum citra culpam.

Sed Titius v. g. habet tenuissimam probabilitatem de mortalitate v. g. Animæ rationalis; quis enim dubitat, esse de hac aliqua levia fundamenta, & consequenter adesse tenuissimam aliquam probabilitatem? Idem de creatione mundi non facta a Deo. Idem de negatione existentiae ejusdem Dei. Idem de libertate arbitrii non concordante cum gratia, & similibus, quis enim dubitat, de his adesse aliqua levia fundamenta, &c.

Ergo Titius probabiliter, & prudenter operabitur, adeoque citra culpam, si assentiatur his propositionibus: Anima rationalis est mortalis. Deus mundum non creavit. Deus non est. Libertas non stat cum gratia & similibus.

3. O dialecticum excellentem! quia usum distinctionum non usurpasti, ideo in fallacijs sæpe lapsus es. Distinguenda enim est major, & minor sui syllogismi ex solida doctrina Tamburini, & sic respondendum.

TAMB. Omnis tenuissima, imo tenuis, imo mediocri probabilitas sufficit ad prudenter, atque adeo ad operandum citra culpam, quando hæc probabilitas absorbetur ab opposita probabilitate, sicuti absorbetur Cincindela a majore luce, nego majorem; quando non absorbetur, concedo majorem.

Sed Titius habet tenuem, vel etiam mediocrem probabilitatem de mortalitate animæ rationalis, quæ probabilitas non absorbeatur, seu dejiciatur ab opposita probabilitate, nego minorem; quæ absorbeatur, concedo minorem. Idem dic de creatione mundi, non facta a Deo, de negatione existentiae Dei, de libertate non concordante cum gratia, & similibus.

Ergo Titius probabiliter, & prudenter operabitur, adeoque citra culpam, si assentiatur illis propositionibus; nego, pernego, & quilibet non cæcus pernegabit impiam consequentiam, quia tunc non operabitur ex illa probabilitate, quia jam dejecta fuit.

4. Quod autem in prædictis omnibus illa sint levia fundamenta, quæ absorbeantur a solidioribus opposita partis, nulla est dubitatio, & fatetur ipse idem Baronius, dum dicit, illa esse fundamenta levia. Ad Theologos; imo pro aliquibus ex his consule Metaphysicos, nam ab his illarum veritatum solidissimæ rationes explicantur.

5. Præterea cum fideles his, & similibus mysterijs constanter, & certissime assentiuntur ex fide divina, non indigent alijs fundamentis, & rationibus probabilibus, seu probabilioribus ad assensum illorum, quasi expèctent, quod probabilitas major de his mysterijs absorbeat illam probabilitatem de opposita parte, sive mediocrem, sive tenuem, non, inquam, indigent: siquidem hæc certitudo fidei dejicit omnem probabilitatem cujuscumque gradus, qui possit opponi pro parte contraria.

6. Unum hic denique moneo lætorem, ut vigilet, quando in hoc 2. §. repetit Baronius, & impugnat propositiones eas, quas simul concessit §. 1. nam tunc semper erit recurrendum ad responsiones, seu ad explicationes nostras, seorsim in superioribus Capitibus allatas.

C A P U T XXI.

Primum Paradoxum ex tribus imputatis Tamburino, hoc est, Jurare verbis æquivocis.

1. **P**ergit Baronius l. c. §. 3. contorquere in Tamburinum multa multum amarulenta, quæ, ut alias dixi, ab animo pacato oleoque tranquilliore præceptoris mei sunt silentio superanda. Nulla enim tam atrox intentari potest iniuria, quæ animum illum perturbare queat, qui vel ad patientiam a pietate, vel ad earum despectum a generositate movetur.

Jam post hæc primum Paradoxum Tamburini sic producit lib. 3. c. 3. fol. 91.

BARON. Hujus generis (Paradoxum) est, quod Tamburinus asserit, certum esse, jurare verbis æquivocis cum causa, perinde licitum, ac sine causa, illicitum esse.

Addit immediate in hunc modum.

Quasi paræ veritatis, & æque receptum sit apud omnes, honestari posse quacumque causa juramentum æquivocum, ac sine causa, damnari.

2. In Tamburini doctrina non apparet illud (perinde) unde Baronius colligat interpretationem suam (quasi pars veritatis) neque illud (quacumque ex causa) unde Baronius etiam de levissima ægi causa conqueri possit, neque aliquod verbum, unde Baronius possit reprehendere Tamburinum; quasi dicat doctrinam illam esse receptam ab omnibus, quare igitur illa promittit? Sed secundissimus est nostri impugnatoris campus; & semper Africa novi aliquid apportat.

3. Venio ad rem. Duas habet partes hæc doctrina, quam refert Baronius, ut idem ipse notat; Prior est, jurare cum causa verbis æquivocis, est licitum. Posterior, jurare verbis æquivocis sine causa, est licitum.

Quoniam ergo hæc pars posterior certa est omnibus, etiam Baronio id fatenti, cur is appellat banc doctrinam Paradoxum, per quam vocem a Græcis vocantur admirabilia præter opinionem omnium? Prior autem pars cum a multis Doctõribus (ut ipse idem Baronius notat, licet acriter impugnet) censetur vera, esto a multis falsa, cur eam inter Paradoxa connumerat? Certe si is dixisset, partem banc priorem a Tamburino dictam esse improbabilem, esse a veritate alienans, posse rationibus fortibus refelli, nihil succenserem: sed cur hoc vocabulo odiosa Paradoxa illam appellat? & injuriolosam, atque falsam in eodem §. 3. addit, esse hæc Paradoxa a Tamburino inventa, & a alijs Doctõribus longe distans? Ultra opinionem ne est, & a relijs Doctõribus longe distans id, quod plures doctissimi Theologi non levibus innixi fundamentis opinantur? Hos plures Doctõres mox proferam a meo n. 6.

4. Dices, Illud dixi, quia Tamburinus paræ veritatis, & certitudinis facit priorem partem cum posteriore: Respondeo, ubi Tamb. De Decalog. Præc. Tom. I.

nam est hæc paritas, quam inducat Tamburinus? Nonne illam fingis, sicuti fingisti alia supradicta? Tamburinus non dicit esse paræ certitudinis unam, & alteram partem, sed solum dicit, certum esse, unam partem esse licitam, alteram non item, sine ulla prorsum comparatione, & esto adhuc implicata aliqua comparatio, hæc non est in omnibus: Paritas enim non est necesse, ut ambulet (justa rusticorum locutione) cum quatuor pedibus. Comparatio enim in casu nostro solum effulget in eo, quod utrumque apud Tamburinum sit certum. Quis enim ignorat, posteriorem partem admitti ab omnibus, non autem priorem? Sed ipse utrumque ut certam admittit ob satis firmas rationes, ut mox videbimus. Quare quando dicit, priorem partem esse certam, non dicit esse certam omnibus, sed sibi, qui modus loquendi in meo præceptore in suis operibus est frequens; quando enim sententiam ipse judicat certam, nec solum probabilem, licet alii eam non admittant, dicit (certum mihi est hoc, vel certum hoc est, nam quando est certum etiam alijs, solet addere, sic, vel quid simile (certum est apud omnes, &c.)

Verum hic duo non sunt omittenda. Primo ipsa verba hæc de re Tamburini. Secundo, banc doctrinam non esse ipsius singularem, sed multorum, unde non possit vocari Paradoxum.

De illicito usu Juramenti dolosi promissorii.

5. **TAMB. N. 1.** Certum est primo (ait lib. 3. in Dec. c. 3. §. 2. n. 1.) jurare sine animo implendi esse mortale. Ita Less. l. 2. c. 42. d. 8. n. 42. Suar. tom. 2. de Relig. l. 3. de Jur. c. 17. n. 7. & communiter, patet ex dictis. Certum est secundo, Jurare sine animo jurandi, sive res sit levis, sive gravis, vel jurare verbis æquivocis, non esse licitum sine causa, licitum esse cum causa juxta ea, quæ diximus c. 2. §. 2. & 3. quæ sunt recolenda, quia quantum ad hoc, eadem est ratio assertorii, & promissorii. Illud est advertendum, facilius ex hoc capite in promissorio mortaliter peccari posse, quam in assertorio, quia in promissorio aliquid tertio promittitur, unde facilius potest proximi damnum intercedere, quo notabili accedente, mortaliter peccabitur. Hæc ille.

Nota verba hæc (juxta ea, quæ diximus c. 2. §. 2. & 3. quæ sunt recolenda) per errorem sive Scriptoris, sive Typographi, sive alterius huc irrepsisse; hoc enim §. 2. & 3. dicti c. 2. hujus lib. 3. in quo secundo c. agit Auctor de juramento assertorio, hoc inquam nunquam invenies. Verum hoc obiter profludis Lectõribus moneo, ne scilicet querendo prædicta loca, frustra laborent.

6. Superest nunc illos plures Theologos, qui nostram sententiam amplectuntur, proferre. Ecce apud Gyltop. & Jo. Sanch. illos citatos.

CASTROP. D. xi. esse solum (ait tom. 3. tr. 14. d. 1. p. 7. n. 4.) venialem culpam, quando hoc juramentum fit absque necessitate. Si enim aliqua causa honesta occultandi veritatem intercedit, qualis esset, si ob tuam, tuorumque salutem, honorem, rem familiarem tuendam, conveniret occultatio, aut si conveniret, ne annueres interroganti injuste, nullam culpam committis, sic amphibologice jurans. Et ratio est clara, quia defectus judicii, qui in tali juramento esse poterat, cessat, interveniente causa justa sic occultandi veritatem. Sic tenet expresse Navar. (non cito loca, quia facile possunt videri in ipso Castrop.) Tolet. Suar. Valent. Less. Bonac.

Quod verum habet, tamen si non rogatus jures, sed te offeras ad jurandum, si tamen jurandi, occultandique veritatem honesta causa incedat, qualis intercedere potest, cum obligatis famam proximi restituere, neque alia via commodiore reparare potes, quam usu amphibologici juramenti. Sanch. Bonac.

Ex hac certa doctrina deciduntur plures casus in praxi contingentes. Primo, rogatus de delicto, quod saltem sub opinione probabilis non teneris manifestare, vel ex eo quod non juridice rogaris, vel ex eo quod tibi grave nocumentum ex manifestatione proveniret, negare poteris, fecisse, subintelligendo, in carcere, vel ad dicendum. Si Sanch. Clav. Reg. Nav. Bonac. Secundo, &c. Hætenus Castrop.

Jo. Sanch. sic. Reus (inquit disp. 46. n. 17.) cujus delictum est semiprobatum in causa sanguinis, ob quod morte esset plectendus, aut ad trirèmes, vel exilium, aut honorum amissionem esset damnandus, veritatem delicti Judici interroganti aperire non tenetur, eo quod nullus ad sui damnationem jurare cõstringitur; est namque jus conservandi vitam adeo strictum, quod nulla lege politica abrogari possit; & tunc si reus cõstringeretur veritatem manifestare, cõstringeretur suæ damnationis esse totalem authorem: nam quod testis adversus illum testimonium tulerit, nihil conducit ad condemnationem, cum sine delinquentis confessione damnari non possit.

9. Paulo post. Quod possit æquivocatione utendo, veritatem cælare, docent Navar. Less. Sa, Valer. Silvest. &c. Docet item hanc opinionem Villalob. Octavianus Spatarius; tanquam certam, docet. Item Rodriq. tanquam certam, & hanc pro viribus defendit. Item ut probabilem docet Pitigianus, Peyrinus, & Layman. Salfedo, ut tibi certam. Aragon. ut probabilem, & Reginal. Scot. Filiuc. Malderus; & subintinent aliqui viri docti, quos consului. Quæ quidem sententia non solum mihi probabilis, sed certa videtur.

Quod vero fas sit quoque, in prædicto casu Deum in testem adducere, mihi quoque certum; nam eadem causa, quæ existit ad excusandum mendacium, intercedit pariter ad excusandum, juramentum juxta dicenda (disp. 46. n. 17.) ubi Au. hores referemus.

10. Dicta autem disp. 46. n. 17. idem sic repetit. Nam eadem causa, quæ adest ad excusandum mendacium, æquivocatione

dione retenta, sufficit etiam ad excusationem juramenti, ut docent Angel. Silvest. Navar. Azor. Val. Salon. Sanch. Tolet. Manuel. Philiar. Suar. Less. Mart. Delrio, alios adducens Sa, &c.

11. Undenam igitur hunc purum purum errorem hausisti, Baroni, quod scilicet hoc sit Tamburini inventum, & a Doctoribus longissime distans? Præterea si tam multi (ut modo legisti) Castropalaus, Jo. Sancius, Spatarius, Rodriq. Salcedo non solum id, ut probabile sustinent, sed ut certum, qua ratione tibi admirabile Paradoxon sit? Legite si est osium leiores ingenui, & obstupescite ad tam injustas injurias, quas in hominem innocentem hic jactat Baronius. Hanc unam ex remissionibus audire, ne molestum sit.

BARON. *Ibid.* fol. 91. Hic (Tamburinus) etiam multis Paradoxis a se primum inventis, quasi Parasangis, a reliquis Doctoribus etiam sui instituti, longissime distat; nec dubito, quin velit videri, quasi in laxandis conscientiis, gloriam, & singularitatem affectasse. Hujus generis est, &c. (1)

Nunc moneo tempus, ut agamus de Juramento ficto, hæcenus enim locuti sumus de æquivoco.

C A P U T XXII.

De Juramento ficto.

1. **I**N hoc eodem loco transit Baronius ad Juramentum fictum, doctrinamque Tamburini de eo vocat alteram Paradoxon, prout, quam certe ego vocarem partem tertiam; sic autem habet.

2. BARON. *Ibid.* fol. 93. Altera vero Paradoxon pars sit contra consensum omnium Theologorum. Nam Soto l. 8. de Just. q. 1. ar. 7. ita habet. Emergit dubium, utrum jurare exterius fictæ sine intentione jurandi, sit peccatum mortale; quoniam de veniali non est dubium, quandoquidem qui dicit se jurare, & non jurat, mentitur: ergo hic est extra controversiam posita inter veteriores Theologos, juramenta sine jurandi animo, etiam ex causa illicitè profecti.

3. Cum tamen Tamburinus, certum velit esse, ab omni culpa excusari hujusmodi juramenta. Sed longe recedit non solum ab antiquorum Doctorum, & extraneorum mente, sed etiam ipsius Suarii, qui hujusmodi juramenta accusat gravis peccati mortalis ex genere suo. Neque enim potest nomen Dei fictæ assumi ad jurandum, nisi vane assumatur: id est, ad decipiendum potius, quam ad confirmandam veritatem. Quid autem vanum magis, quam ipsa fallacia, & deceptio, qua non solum irrogatur Dei nomini injuria, sed etiam relolvitur vis juramenti, & sanctitas violatur; cum nequeat ejus contemptus efficacius induci, quam si tibi persuadeas, posse adhiberi juramentum, nulla intentione jurandi. Id ipsum confirmari posset variis exemplis ex Suar. Cajet. & aliis. Si liceat ficto animo jurare ex metu, vel alia quacumque de causa, quidni proferre blasphemias? ut arguit Suar. Quidni Idola colere in specie, animo ab Idololatriæ alienissimo? ut ex Cajetano urget Sotus, quod tamen fictæ Idololatriæ genus imputatur Marcellino Pontifici in grave crimen, &c. Hæcenus &c.

4. In primis verbis nimis indistincte asseris, juramentum fictum ex causa esse peccatum. Præterea dum id confirmas ex consensu omnium Theologorum, cur deinde id probas auctori Soti testimonio? Sed mox videmus de hujusmodi omnium consensu.

5. Prius enim advertendum est, hic tres debere questiones diligenter distingui. Prima est, an juramentum sine animo jurandi, hoc est sine animo vocandi Deum, sit vere, & essentialiter juramentum, & nullus ex mediocribus Theologis affirmabit, esse juramentum; deest enim illi essentia juramenti, quæ est Dei invocatio; Quæritur autem an ita extreme jurare cum causa, sit licitum, præscindendo ab alio inconvenienti, sed sit culpa ex ipsa ratione juramenti; nam si addas dictum aliquod inconvenientis, erit peccatum ex inconvenienti illo. Et in hac prima questione Tamburini sententia est, id, quando adest causa, & nullum adest aliud inconvenientis, non esse illicitum. (2)

6. Secunda questio est, an uti hoc juramento, in quo solum ore tenus invocatur Deus, ad aliquem decipiendum, sit culpa, etiam si fiat cum causa. Et in hac secunda questione. Tamburini doctrina est, esse dupliciter peccatum. Primo, esse peccatum contra justitiam, quo proximus decipitur. Secundo, esse peccatum contra Religionem, quia jurans utitur Dei sacro nomine, tanquam medio ad firmandum peccatum; id quod nemo dubitat, esse contemptum Dei; & de hoc loquitur Suar. a Baronio citans illis verbis, quæ ipse modo n. 3. meo attulit. Neque enim potest nomen Dei fictæ assumi ad jurandum, nisi vane assumatur, id est ad decipiendum, & poterat citari etiam Sanch. lib. 3. in Decal. c. 6. n. 18. & 22.

7. Tertia questio est; an jurare sine animo jurandi, ut item sine animo utendi juramento ad decipiendum aliquem, sed solum mentiendo, dum quis abstrahendo a quocumque alio damno proximi dicit se jurare velle; cum tamen non invocet interne Deum, sed solum externe, sit licitum: Et in hac tertia questione Tamburini sententia est, non esse licitum etiam ex causa, quia intervenit mendacium, atque adeo esse peccatum saltem veniale, nemini posse esse dubium. Porro hoc duntaxat loc. cit. docet Sotus: dicit enim: Quandoquidem dicit, se jurare, & non jurat, mentitur, ergo hic est extra controversiam, &c. Hoc enim (ergo) est nota consequentiæ, quæ deducitur ab antecedente. At in antecedente locutio fuit hæc: Qui dicit se jurare, & non jurat, mentitur. Quare hæc erit doctrina extra litteram quam omnes ultrafatemur nempe etiam ex causa illicitè profecti: & quidem, in præcise casu de quo loquimur, venialiter.

8. Jam vero quia has tres Questiones Baronius non advertit,

ideo tam immerito insurgit contra Tamburinum. Questio enim hoc in loco non est, neque Secunda, neque Tertia, sed Prima: siquidem locutio sit de juramento ex vi juramenti, non verò si addantur alia prædicta inconvenientia. Verum ad pauca respicientes facile pronuntiat.

9. Quod autem ex principis Tamburini juramentum quodcumque si assumatur, tanquam medium ad decipiendum, sit contra Religionem, nec solum contra justitiam, sic ipse docet lib. 3. in Decal. c. 1. §. 4. n. 5. sine.

TAMB. N. 5. Sumere Dei testimonium tanquam medium ad inique agendum præsumptio est, & irreverentia contra Deum. Et iterum alio in loco, nempe eodem lib. 3. c. 3. §. 3. n. 9. sic habet.

10. TAMB. N. 9. Petes, quodnam peccatum est promittere cum juramento rem non licitam? Resp. cum Sanch. lib. 3. in Dec. c. 9. n. 14. esse mortale sacrilegium, si res est illicita mortaliter; quia uteris divino testimonio ad rem inquam faciendam, quæ est summa Dei irreverentia; de qua diximus *sup.* c. 1. §. 4. n. 5. Unde vides in confessione esse explicandum, an juraveris peccatum mortale, v. g. homicidium cum intentione illud exequendi vel cum intentione non exequendi, nam prius habet duas specie malitias, nempe homicidii, & irreverentiæ, potterius, solius perjurii.

Quod si res sit illicita venialiter, vel sit contra consilia, ut cum veritate jures, te dicitur mendacium officiosum, vel non daturum elemosynam, non ingrederis Religionem, non acceptaturum officium Prætoris, &c. puto cum Fagund. l. 2. in præc. Decal. secundum c. 14. n. 1. esse veniale, quia non videtur gravis injuria Dei, uti divino testimonio ad rem leviter illicitam, ut ibidem diximus *Hæc ibi.*

11. Vides in juramento assumpto ad firmandum peccatum, etiam si sit cum veritate, esse peccatum contra Dei reverentiam, nec solum contra justitiam? ut si quis v. g. cum veritate juraret, se cras occisurum suum inimicum, &c. id quod non est ex ratione juramenti, quia hoc verum esse supponitur; sed ex eo, quod invocatur Deus ad finem malum, seu ad firmandum peccatum sic jurantis. Ex hac doctrina clare colligit, Tamburinum esse in ea sententia, ut talis invocatio quæcumque, sive cum vero animo jurandi sive cum animo non jurandi, in casu scilicet, quo invocatio Dei sit solum externa, semper esse contra Dei reverentiam, si dirigatur ad peccatum firmandum, v. l. ad decipiendum, &c. quia tota malitia tunc sumitur a pravo hoc fine, quo scilicet dehonoretur Deus, seu ipse sancti nomen, d. m. adhibetur, ut medium ad peccatum firmandum: id quod cum sit intrinsece malum, non potest ex ulla causa a culpa ex usari.

12. Ne igitur, Baroni, contra Tamburinum proferas Suarii auctoritatem, nec paritatem ductam ex adversæ Demonum, vel fidem negante solum exterius. Utro enim ipse fatetur, sicut hæc, q. amvis solum externa, sunt in Dei contemptum, ita esse juramentum quando sit ad decipiendum, vel quando attingitur aliud inconveniens, ut dictum est. Sed nostra Questio, bone Vir, hujusmodi non est, sed illa primo loco dicta. An juramentum sine animo jurandi, hoc est. An juramentum fictum ex vi solus alicuius jurandi, præscindendo a prædictis adiunctis sit illicitum, quando sit ex causa? Et non esse illicitum, docet Tamburinus; quia illud non est juramentum essentialiter. Cum, jurare sine intentione jurandi, sit simile ac orare sine intentione orandi, quod, non solum non est, ne materialiter quidem malum, sed aliquando est commendabile, veluti quando artifex, dum labori incandit, canit Patet v. g. & Ave, Agrestique suum solatur voce laborem.

Et ex alia parte illa causa facit, ut nulla sit deordinatio, quæ alias esset in illo actu exteriore, qui non conformatur cum animo interiore. Ideo enim illa deordinatio fuisset, quia aliquem deciperem: vel quia mendacium confirmarem; at hæc, aut quid simile in hac questione primo loco explicata supponimus, non ad se. Quæ mox asseram ex Sanchez, id recte confirmabunt.

13. Nunc oro lectorem, ut, claritatis, & majoris confirmationis ergo, sinat me rescribere Tamburini doctrinam hæc de re breviter allatam, & latius a Castrop. & Sanch. explicatam.

TAMB. *sup.* c. 21. meo n. 5. Certum est primo, jurare sine animo implendi esse mortale. Ita Less. Suar. & communiter. Certum est secundo, jurare sine animo jurandi, sive res levis sit, sive gravis, non esse licitum sine causa, licitum esse cum causa.

Hoc dictum Tambur. si bene a Baron reprehendendum erat, oportebat distinguere, quando quis sine animo jurandi jurat verum, quando vero falsum. Nam hæc distinctione præ oculis habita, neque paradoxum est, quod dicitur a Tamb. neque singulare. Cognoscamus id a Castrop.

14. CASTROP. Dico secundo (ait Castrop. Tom. 3. r. 14. d. 1. p. 8. n. 4.) Si juras sine animo jurandi, distinguendum est; vel juras verum, vel falsum. Si juras falsum, tam in judicio, quam extra est peccatum mortale. Si juras verum, probabile est esse solum veniale extra judicium; in judicio, & contractibus, mortale. Priorem partem conclusionis, nempe jurare falsum sine animo jurandi, esse mortale, defendunt Cajet. Sot. Cov. Petr. Ledesm. Less. Suar. Bonac. Sanch. Rationem reddunt, quia juramentum externum, quod est Divinæ Majestatis cultus, assumitur ad falsitatem confirmandam. Unde sicut genuflexio, aliusque externus cultus, si Idolo tribueretur, esset peccatum grave, quia applicatur materiæ indebitæ actio solum debita Deo; similiter erit gravis irreverentia contra Religionem, jurare falsum verbis tantum absque intentione, quia externa cultus Deo per juramentum debitus, materiæ indebitæ applicatur.

Cete-

(1) Et si vero Baronius meritissimo jure hic redarguitur, quod Tamburino veluti auctori primo hæc tribuat, fatgor tamen damnatum esse ab Innocentio XI. hanc thesim: cum causa licitum est jurare sine animo jurandi.

(2) Vide Apologismum sequentem.

Ceterum hæc ratio solum videtur convincere in juramento extemo facto per Idola, vel Creaturam sistendo in ipsa.

Et quæ sequuntur: *Ea enim non est necesse hic rescribere, cum non faciant ad nos, ipse autem paulo post sic pergit dicere quæ ad nos pertinent.*

15. Ceterum retinenda est communis sententia, quia extracalum, quem dixi ex Lessio nullum inveni Doctorem (et si plures evolvi) qui affirmaret, non esse peccatum mortale jurare falsum, etiam sine animo jurandi. Et ratio esse potest, quia videtur Deo gravis irreverentia fieri ex eo, quod tantum in apparentia, & nomine tenas in testem falsi invocetur. Nominum enim Dei summa reverentia debetur, &c.

Et infra.

16. Secunda pars conclusionis, nempe probabile esse, non esse mortale, si verum jures sine animo jurandi, tenet Less. Sanc. Bonac. Ratio est, quia non videtur ex hoc juramento fieri gravis injuria Deo, neque homini. Non Deo, quia esto simuletur adduci in testem, adducitur in testem veritatis. Sicuti cum simulate oras tempore, quo non teneris præcepto orandi, non obinde cenferis, Deo facere gravem injuriam: neque etiam ex tali juramento provenit gravis injuria, quia supponimus, graviter inde illum non lædi. Ex nullo ergo capite mortalem peccatum esse potest. Est tamen absque dubio peccatum veniale, & grave, quando nulla legitima, & honesta causa fieret, quia est quædam fictio vim Juramenti enervans. *Hæc Castrop.*

17. *Notas, hæc ultima verba?* (quando nulla legitima, & honesta causa fieret) quasi dicat, secus si honesta, & legitima fuerit causa, quæ est doctrina Tamburini. Quare non est hæc ab illo inventa, ut, Baroni, dicit. Loquitur enim Tamburinus, quando quis sine animo jurandi jurat illud, quod est verum: nam quando est falsum, quia tunc decipitur proximus, ut sepe diximus ex eodem, est illicitum, & in materia gravi est mortale contra justitiam. Præterea, etiam in materia levi, & in quacumque materia si adhibeatur tale fides juramentum ad finem peccaminosum, seu ut mendacium ad firmandum peccatum etiam veniale, est peccatum grave contra Religionem, ut supra vidimus.

18. Hinc fit, ut si Baroni inveniisset, Tamburinum loqui de jurante falsum sine animo jurandi recte dixisset id esse contra consensum omnium Doctorem: nam etiam est contra consensum ipsius Tamburini. Nunc vero cum ex principiis nostri Auctoris modo didis meon. 9. & 10. non possit hæc doctrina intelligi, nisi de casu, quo juratur res vera, nihil poterit contra ipsum afferri. Sed certe excuso Baroni in præsentia, siquidem vere difficile solet esse, principia Auctorum in suis quæque locis dispersa inquirere, ut deinde ex ipsorum mente questio decidatur.

19. Porro ne tibi, Lector, sit molestum prædictam etiam cognoscere a Thoma Sanchez.

TH. SANCHE. At verus est (ait lib. 3. in Dec. c. 6. n. 10.) quod sic distinguit Valentia. Si jurans (sine animo jurandi dicit verum tunc solum peccat venialiter, quando vult significare se habere jurandi animum, quia est mendacium, & non perniciosum, ut bene Doctores præcitant; secus si id significare nolit, sed quoddam aliud disparatum, ut mox dicemus. Tunc enim Nulla Culpa est. Si autem jurat falsum, velique illa externa juramenti verba referre ad materiam falsam, confirmando illa in eo externo juramento, est mortale, ut probat ratio n. 8. adducta, & concordant omnes DD. n. præc. relati, & citati n. 8. Si autem interiori animo nolit illa ad materiam falsam referri, nec potest ob aliquas rei circumstantias rationabiliter ab alijs putari id velle, ut inde scandalizetur; sed tantum jure suo utens, usurpat ea verba, ad significandum aliquid aliud interius conceptum, quod verum sit, vel usurpat ea tantum materialiter, nil per illa confirmare volens, non peccat mortaliter, nec applicat juramentum indebitæ materiæ. Imo ego credo, nec hunc venialiter peccare, quia nullum est mendacium, & cogit causam justam uti ea equivocatione, & constabit magis ex statim dicendis a n. 15. Atque idem fatetur Sotus n. præc. allegatus, quando injuste coactus usurparet ea verba materialiter; tunc enim non peccaret, ut si ita responderet; Ego juro, vel dico; Deus est mihi testis; secus (ait Sotus) si diceret, Dico, quia Deus est mihi testis, quia tunc, ait capi verba formaliter. Sed existimo, potius id pendere ex intentione dicentis, quippe posset hunc quoque dicendi modum capere solum materialiter, vel ad aliquid aliud significandum, ut proxime diximus ex Val. *Hæc Sanchez.*

20. *Notas, quantum saveat nobis tuus idem Sotus? Verum hæc dicta sufficiant ad ostendendum, hanc non esse sententiam adeo novam, ut singulare Inventum, vel Paradoxon appellari mereatur.* (1)

C A P U T XXIII.

Secundum Paradoxum imputatum Tamburino.

Prima Pars hujus Paradoxi.

De Reo non respondent ad mentem Judicis non certo legitimi.

1. **U**T secundum Paradoxum loco citato efformet, tria dicit Baroni. Primo rediens ad tenuissimam illam probabilitatem a se toties frustra decantatam, ex hac deduci ait, multa incommoda, posita illa alii Tamburini doctrina; qua affirmat posse reum interrogatum a Judice, non tamen omnino certo, an legitimus sit, ad ejus Judicis mentem non respondere. Secundo, impugnat eundem dicentem, posse idem, etiam contra Tamb. De Decalog. Præc. Tom. I.

stante competentia legitima Judicis interrogantis. Tertio, reprehendit eundem, quasi sibi contradicentem. (2)

2. Incipiamus a primo dicto, utque id bene intelligatur, ponamus in forma Syllogistica Baronii rationationem l. c. §. 3. fol. 93.

BARON. Quando habeo tenuissimam probabilitatem, non pecco, operando secundum illam.

Sed ex quacumque incertitudine de incompetencia Judicis habeo probabilitatem tenuissimam, quia semper, vel sæpissime adsunt aliqua fundamenta hujusmodi incertitudinis. Ergo habens quamcumque incertitudinem, non pecco secundum illam, & consequenter possum sine peccato, ad mentem Judicis non respondere.

3. *Hinc argumento sic facile est respondere ex germana doctrina Tamburini, sicuti responsum est supra in simili c. 20. a n. meo 3.*

Quando habeo tenuissimam opinionem, non pecco, operando secundum illam. Distinguo majorem. Si hæc tenuissima opinio non obscuratur a parte opposita, sicuti obscuratur parva lux a magna, concedo majorem, si obscuratur, nego majorem.

Sed ex quacumque incertitudine de incompetencia Judicis habeo probabilitatem tenuissimam, me non obligari ad mentem Judicis respondere: distinguo item minorem. Si hæc probabilitas obscuratur a contraria parte, ut certe in casu nostro obscuratur, quia levia fundamenta, quæ solum incertitudinem pariunt, satis absorbentur a possessione, in qua est iudex, & a similibus circumstantiis, nego minorem. Si non obscuratur; quod posset evenire in alio casu diverso ab eo, qui proponitur, concedo minorem.

Ergo habens quamcumque incertitudinem non peccabo, &c. Nego consequentiam.

4. *Perperam igitur Baroni absolute imponit hic Tamburino, quasi dicenti, satis esse ad non respondendum menti Judicis, quod habeatur tenuissimam probabilitatem, multo minus, quod adsit incertitudo. Hæc enim tenuissima probabilitas, & hæc incertitudo non est vera probabilitas ex doctrina Tamburini. Unde non recte per artificiosum Epiphonema sic conclusit impugnator ibidem.*

5. BARON. Tanti momenti est apud Tamburinum æquivocandi libertas, ut illius libertatis servandæ causa, eludi, & perverti possit quæcumque Judicialia potestas, quantumlibet probabilis & recepta, si aliquod dubium subsit oppositæ sententiæ, quæ saveat reo, vel tenuissimam probabilitatem afferat.

6. *Non recte, inquam, conclusit. Nam ubinam ex ipsius doctrina colligit, receptam potestatem Judicialiam, & quantumlibet probabilem posse tam facile eludi, cum Tamburinus plurimi semper fecerit circumstantiam possessionis? Hanc enim credo a te significari per illud (receptam potestatem) quasi dicas per receptam possessionem Judicialia potestatis. Ad dis, satis esse tenuissimam probabilitatem. Ad dis, satis esse dubium oppositæ sententiæ faventis reo: Quæ omnia debebant distingui sub illa necessaria pensatione; an deiciantur, seu obscurantur ab opposita parte. Sed non est hic omittendum legere quanti ponderis sit apud præceptorem meum dicta possessio.*

7. TAMB. Num. 12. Dixi autem (ait lib. 1. in Dec. c. 3. §. 3. n. 12.) (nisi quid aliunde obest) ut signate notarem, hanc limitationem, seu exceptionem semper præ oculis habendam esse, antequam decernatur, num aliquid sit solum remote probabile, a quo non possumus licite dirigi ad actiones peragendas, an etiam proxime, seu practice, a quo possumus. Nam si adest aliqua lex, vel consuetudo disponens de contrario, vel pactum, vel circumstantia urget aliqua, una tantum pars excipit tuto valeret. Exemplo res explicabitur. Si Paulus illam inventam crumenam supra dictam, pacifice possideret, non posset quis eam ab ipso tollere, & dare Petro, æqualibus testibus vallato, quia tunc obstaret aliquid: obstaret enim illa lex definiens (quod in pari causa melior est conditio possidentis) & sic, quamvis verum sit, stante æquali probabilitate facti pro duobus, posse alterutri rem attribui, ac si alter inveniatur habere rei possessionem, non erit amplius probabile, id est non erit practice, seu proxime probabile, posse dari alterutri; sed possidens debet omnino illam possidere, ac retinere. Ita Suar. Th. Sanch. d. 44. nu. 58. & d. 33. nu. 29.

Ut notationem hujus numeri adeo necessariam altius menti figamus, afferamus alia exempla, quæ illam, qua magis explicent, confirment, & quæ sequuntur. Hactenus ille.

8. *Ex hujusmodi principio, quod in dubio debeat prevalere is, qui est in possessione, resoluit Tamburinus, quid sit decernendum in puncto de Reo, in dubio loquitur, non in probabilitate. De hac enim jam data sunt in superioribus sua Regule. Quod autem in loco hoc de dubio sermonem faciat, ecce, lib. 1. in Decal. c. 3. §. 3. ver. Reus & Testis.*

9. TAMB. Dubitant hi, an legitime interrogentur a Judice, obligabuntur ad ejus mentem respondere? Supponimus hic, obligari hos legitimo Judici parere. Nam ceterum infra l. 2. c. 4. §. 3. de tota hac re benignius disputabitur.

Resp. non obligari, etiam si Judex præcipiat sub pœna excommunicationis. Ita Fagund. in Decal. præc. 2. l. 2. c. 11. n. 18. Delug. de Just. tom. 2. d. 40. scilicet. 1. n. 3. Sanch. in Decal. l. 6. c. 7. n. 13. & in conf. l. 6. c. 3. dub. 31. Pasqual. dec. 129. Ratio est, quia reus, & testis sint in possessione lux libertatis valendi æquivaque ex causa, ergo ab hac possunt deturbari propter dubium legitimæ interrogationis. Causa autem hic semper intervenit, quia temperari possunt, velle custodire suum Jus, quo possunt non aperire veritatem ei, cui ex certa, & manifesta obligatione non debeant.

(1) Et tenenda non est ut monui Superiori capite.

(2) Hæc & quæ sequuntur usque ad caput XXV. limitanda sunt juxta propositiones 26. 27. 28. ab Innocentio XI. proscriptas (Confer Vivam) Baronii tamen calumnias non paucas aperte demonstrant. Ceterum sive Tamburinus quæ ab Alexandro VII. damnata fuerunt damnavit; ita dubio procul quæ Innocentius deinde proscripsit, emendasset, si in vivis fuisset.

10. Scio quosdam nostram responsionem admittere, si timeatur a reo, vel teste magnum malum, non vero exiguum, quale esset modicam pecuniam amittere, &c. Sed hos sequi non possum, quia prædicta possessio libertatis in reo, & teste æque prævalet, sive grave, sive leve damnum timeatur. Lege Dianam p. 3. tr. 5. ref. 106. qui sine distinctione universaliter nostram sententiam amplectitur. Unde colligit, quando superior inquit generaliter super aliquo notorio delicto, cujus author nescitur, posse te vocatum ad testificandum æquivocare, si dubites, num infamia, vel indicia sint contra delinquentem, licet vere delinquentem scias. Nec contrarium docent Sanch. & Delugo, ut quidam putant. Audi Delugo l. c. n. 6. Regulam hanc (inquit) non procedere admodum Sanch. n. 3. & 4. in rebus levioribus, ubi leve sequitur periculum; & in quibus, si certo constat, Judicem esse virum probum, & peritum, tam reus, quam testis debent in dubio respondere, & manifestare veritatem. Tandem Delugo ex Sanch. vides, tunc solum obstringunt hi Doctores reum, & restem, cum Judex pius est, & peritus; sane quia propter has circumstantias præsumendus est Judex certo legitime interrogare, ergo jam non sumus in casu dubio. Quare si vere pergerat, omnibus pensatis, ejusmodi dubium, nunquam hi Doctores videntur nostram Responsionem in levi damno limitasse, solum aliquando ex pericia, & pietate Judicis, legitimam certo esse interrogationem, collegerunt.

Illud nihilominus advertendum est, quando periclitaretur bonum commune, vel innocentis grave damnum, te interrogatum a Judice debere ad eas mentes in similibus dubiis respondere; si solum tibi subsit leve periculum, quia pugnarent hic tua libertas, & bonum grave innocentis, at bono communi semper tuum bonum peculiare est postponendum, & bonum grave innocentis tuo levi damno juxta vulgares leges Charitatis. Hæc Tamburinus.

11. Ex illis clausulis (si constet Judicem esse peritum, & probum. Quando periclitaretur bonum commune. Quando innocentis grave damnum.) collige, quam caute, & solide discurrat Tamburinus. Secunda Pars.

De Reo non respondente ad interrogationem quamvis legitimam Judicis.

12. **I**n hac secunda Paradoxi parte de duobus insinuat Tamburinus. Primo, quod concedat reo, si ad sit spes vitæ, posse licite æquivocando, non respondere Judici, quamvis legitime interroganti. Secundo, quod idem concedat, si tamen spes vitæ non ad sit. Quoad primum, antequam respondeam, necesse est, hic referre germanam Tamburini doctrinam, quæ est hujusmodi.

13. **T**AMB. Jam si legitimus est Judex (ait l. 3. in Dec. c. 4. §. 3.) legitimeque per semiplenam probationem interroget; unde reus ex nullo capite ex his excusari videatur a fatenda veritate, celebri quæstione quæritur, an ob periculum vitæ, quod, sincere respondendo, subit, possit excusari, atque adeo ipsi negare veritatem cum æquivocatione, liceat?

14. Non excusandum, quamvis imminet vitæ discrimen, docet Sanch. in conf. tom. 2. l. 6. c. 34. dub. 29. & dub. 33. S. Th. Silv. Nav. Sotus, alique permulti apud eundem, & apud Jo: Sanch. in sel. max. cit. præsertim antiquiores. Ratio potissima est, quia inter partes justitiæ potissima est obedientia, qua tenetur quis obedire superioribus, juste, & legitime præcipientibus. Sed jam supponimus, legitime præcipere, ideoque jam noscere reum; unde ergo excusari poterit a parendo? Adde, non vulgare Reip. detrimentum fore, si talis obligatio fatendi crimina, negaretur; passim enim, hac impunitatis spe, grafsarentur maleficia.

15. Duo tamen hic Doctores notant; alterum est ad hoc, ut reus teneatur, sine æquivocatione respondere (de reo loquimur, non de teste, de quo alia est ratio videnda, si placita, apud cit. Delugo de just. tom. 2. d. 40. sect. 1. n. 8. & d. 39. sect. 2. n. 14. Th. Sanc. in conf. tom. 1. l. 6. c. 3. d. 56.) requiri prius, infamiam, vel indicia contra ipsum esse legitime probata in processu, saltem per semiplenam probationem, quam sine dubio facit unus testis idoneus de vilis; & item requiri, ut id totum ipsi reo sit notificatum. Ratio est, inquit Sanch. in conf. l. 6. c. 3. d. 32. quia secus potest reputare reus, suum crimen esse occultum, & sic excusari a fatenda veritate: & quia (inquit Sotus apud Sanch. l. c.) sicut nemo tenetur ante promulgationem legis, legi obedire; ita nec tenetur Judici, antequam notificet, se juridice interrogare.

16. Alterum est, si forte quis veritatem Judici occultavit, non obligari ad se coram Judice retractandum, sive fuerit absolutus, sive damnatus, sive adhuc judicium pendat, sive non. Sic Sanch. in Dec. lib. 3. de Jur. c. 7. n. 8. Ratio potissima est, quia esto, tegendo suum crimen, peccaverit contra obedientiam, tamen huic crimini satis medebitur, si de illo rite doleat, &c.

17. Sed jam alii recentiores ut Delugo l. c. n. 15. Jo: Sanch. in sel. d. 43. a. n. 23. cum Doctoribus viginti duobus, post accuratam discussionem, advertentes, onus esse supra naturæ vires difficile, reum obligare ad inferendum testimonium capitale contra seipsum, docent probabilissimum esse, & tutum, reum minime obligari ad fatendum suum crimen, unde tutum malum sibi parari videat. Potissima ratio illa mihi videtur, quia nemo obligandus est concurrere ad se ipsum occidendum, cum sit de jure naturæ, non solum vitam sibi rueri, sed etiam ad mortem suam, quantum quis potest, non concurrere. Adde, esse doctrinam communem, rem multo difficilem reputari moraliter impossibilem, ad quam præcipiendam nulla potestas humana extendi possit. At præceptum de dicenda hac veritate, quod nunc tradit reo Judex, tantum est, & positivum, ergo non se extendit ad rem tam difficilem; qua est ea confessio, quæ reo mortem parat.

18. Hinc solvitur ratio adversariorum n. 3. allata. In re enim tam ardua Judex superior non est. Quod si is soleat cogere, ideo est, quia sequitur contrariam opinionem, quæ saltem ob auctoritatem Doctorum probabilis est. Ita Jo: Sanch. in sel. d. 43. n. 14.

19. Ad id, quod additur, negandum est, periclitari bonum Reip. alia enim via, nempe inquirendum est, & incutiendo timore torturæ reo, ut fateatur, potest se tueri Respublica sine necessitate obligandi reum sub mortali: Et certe patet experientia, nihil adhuc profuisse timorem peccati per tot annos, in quibus opinio prior passim evulgabatur, de qua testatur Delugo tom. 2. de Just. d. 40. sect. 1. n. 6. Quotusquisque enim fuit ille, qui ab ejusmodi peccati timore suum crimen aperuit? Adde, non esse certum, quod ego pro bono communi, ad quod non teneor ex stipendio, seu ex justitia, obliger mortem lubire. De qua re alibi, Interim lege Jo: Sanch. in sel. d. 43. n. 41. Hactenus Tamburinus.

20. **A**dvertisti, Lector, hanc sententiam in eo casu, quo spes affulget evadendi vitam, excipi a Delugo Eminentissimo æque ac Sapientissimo Theologo, & a Jo: item Sanch. cum viginti duobus aliis? Quæ igitur de causa Baronius in unum Tamburinum, tanquam in objectum sibi scopum, suas insinuationes contorquet? & cur hanc sententiam inter Paradoxa numerat, hoc est inter dicta ultra opinionem, quam tamen ad Ausbores, non spernendis jussu rationibus, opinantur? Dixisset, hanc sententiam ab ipso existimari improbabilem, vel minime veram, vel quid simile; nam tunc profecto non ostendisset se a livore contra Theophilum, ejusque causa, contra Tamburinum innocentem in arde scere; Et vide veritatem impugnantis: sic addit ib. fol. 94.

21. **B**ARON. His recentioribus ita mordicus Tamburinus adheret, ut antiquorum sententiam nullam intrinsecam, sed solum extrinsecam probabilitatem coarctat ab auctoritate Doctorum, &c.

22. Sic ille: illo inquam, ex suis consuetis somniis, nam Tamburinus affert quidem hujus sententiæ auctoritatem extrinsecam, sed exprimit etiam disertissime rationes intrinsecas. Oro te, Lector, ut iterum legas, quæ modo legisti n. 14. meo.

23. **T**AMB. Non excusandum (ait l. c. n. 3.) quamvis imminet discrimen, docet Sanc. S. Th. Silv. Nav. Sot. & alii permulti apud eundem, sed Jo: Sanch. præsertim antiquiores. Ratio potissima est; quia inter partes justitiæ potissima est obedientia, qua tenetur quis obedire Superioribus juste, & legitime præcipientibus. Sed jam supponimus, legitime præcipere; idque jam noscere reum; unde ergo excusari poterit a parendo? Adde, non vulgare Reip. detrimentum fore, si talis obligatio fatendi crimina, negaretur; passim enim, hac impunitatis spe, grafsarentur maleficia.

24. **H**e, Deus bone, non sunt rationes intrinsecæ? Abi ergo, oro te, Baroni, in ultimas insulas, ibique tuas fabellas enarra.

25. Illos multos Doctores, video te, Lector, velle cognoscere. Sane libenter producam, ut scilicet sententiam hanc magis confirmem, & clare ostendam, illam nimis immerito fuisse vocatam Paradoxum. Sic ergo scribit Delugo.

26. **D**ELUGO. Dubitatur sexto (ait T. 2. de Just. d. 4. n. 14.) an semper, quoties præcedit probatio semiplena, vel juridice interrogatur, teneatur reus rogatus fateri veritatem contra se: Hæc est quæstio celebris, & necessaria ad praxim quotidianam, oportet enim omnino scire, quomodo Confessarius se debeat gerere cum ejusmodi pœnitentibus.

27. Communis sententia docet, teneri semper reum legitime interrogatum fateri veritatem, etiam si propter eam, morte plectendus esset. Hanc docet D. Th. in præsent. q. 29. ar. 1. Cajet. Henr. Palud. Gabr. Sot. Nav. Cov. & alii, quos affert, & sequitur Lessius c. 3. n. 12. Tol. l. 5. c. 58. Malder. in præsent. tr. 6. c. 3. dub. 1. & alii innumeri, quos congerit, & sequitur Sanch. d. c. 3. dub. 23.

28. Secunda sententia negat, illam obligationem esse adeo universalem. Excipiuntur autem ab aliquibus varii casus. Primus est, si timeatur sententia mortis. Secundus, si damnandus esset reus ad tritemes. Tertius, si confiscanda omnia bona. Quartus, si periclitaretur in honore, & in aliis casibus similibus. Hanc sententiam tenet Nav. l. 2. de rest. d. 4. n. 137. & seq. ubi refert Pannorm. Silvest. Armil. & alios.

Eandem sequitur Eman. Rodriq. in sum. tr. de ord. Judic. c. 10. n. 1. ubi citatur Valzedo in præf. crim. c. 26. pag. 431. eamque dicit probabiliter Verge in præf. lib. 5. c. 422. & Less. ubi sup. nu. 16. Sa ver. Malder. ubi sup. Suar. etiam consultus ann. 1596. eam dicit probabilem, sicut & P. Salas, P. Henricus cum aliis Theologis; ut testatur idem Salas in schedula propria manu subscripta, quam apud me habeo. Unde excessit Turrianus in præf. disp. 10. dub. 2. n. 7. & in sel. cent. 1. de cens. Theol. dub. 75. dum hanc sententiam improbabilem omnino esse affirmat, & non habere pro se nisi tres, aut quatuor Summistas, quorum in hac re nulla auctoritas est; sed certe ex recentioribus tot jam eam probabilem dicunt, ut ii, demptis etiam antiquioribus, sufficerent. Villalob. in sum. tom. 2. tr. 16. diff. 1. num. 10. Filiuc. tr. 4. n. 166. Fagund. ubi sup. cap. 31. num. 11. & seq. Alcoz. in sum. c. 16. §. 9. reo. Reginal. in præf. tom. 2. l. 24. c. 3. sect. 3. n. 3. Portel. in dub. reg. tit. Correctio Fratrum v. Reus, n. 43. Joann. de Religioso subdito t. 1. q. 1. c. 16. Dian. to. 1. Miscell. ref. 27. Joann. Sanch. in sel. d. 43. n. 29. & seq.

Prima sententia probabilissima est, maxime accedente communi auctoritate: Secunda tamen est valde probabilis, & in praxi omnino secuta, præsertim in causis capitalibus. Debet autem intelligi, quando reus sperat posse, negando, fugere condemnationem, alioquin negatio erit omnino inutilis. Probatur hæc sententia, &c. Hactenus Delugo.

30. **A**tque hæc, quoad prius, quando spes allucet effugiendi mortem. Quid, quoad posterius, quando spes ejusmodi non apparet? De hoc sic habet noster Ausber.

TAMB.

TAMB. N. 7. Doctrinam hactenus a nobis (ait l. c. n. 7.) aliam, limitant citati Doctores, asserendo, posse a teo negari sub æquivocatione crimen, modo aliqua tandem eluceat spes effugiendi mortem; secus enim negatio, apertè esset inutilis, si spe nihilominus convictus esset, & certo damnandus. Ego vero cenfeo, etiam nulla elucente spe, factem a mortali esse etiam ejusmodi reum excusandum (excipio cum Sanch. in Dec. l. 3. c. 7. n. 11. casum hæresis; convictus enim de illa, fateri debet, ne negativus hæreticus cum scandalo pœnam subeat) Ratio, quæ me movet, est quia ex una parte de jure naturæ est, hominem non posse contrahi ad concurrendum ad mortem suam, & ex alia parte ad iuramentum in hoc casu offenditur (si tamen offenditur) potestas Superioris in re levi. Si enim reus jam convictus est, certoque plectendus, nihil addet confessio rei, quantum ad punitionem criminis, de qua est sermo, cum iudex sit ad damnandum satis instructus. In qua igitur re gravi offenditur potestas ipsius?

31. Sed certe notat Sanch. l. 3. in Dec. c. 7. n. 11. Iudices reum interrogantes, nunquam solere statum causæ, probationesque illi aperire, freti quorundam sententiæ, quod id, ad legitime interrogandum, non requiratur. Cum igitur reus statum suæ causæ ignoret, semper præsumere poterit, fore spem effugii, si ipse crimen non fateatur; & sic semper in praxi, etiam in adversariorum sententiâ, possit veritatem occultare.

32. Denique quod dictum est de periculo vitæ, extenditur communiter ad quodcumque malum grave; puta exilium, bonorum amissionem, trirèmes, gravem infamiam, &c. Ita Delugo l. c. n. 15. ad hæc enim tam gravia mala perinde, ac ad mortem avertendam, jus naturæ nos armat, imo nos urget.

33. Quid de malo levi præcipiat mihi Superior, ut fatear, an dixerim mendacium joco sum, an sim furatus obolum, an silentium in Religione tregerim, ex qua confessione mihi non nisi malum leve accidere possit; vel præcipiat, ut fatear homicidium, furtum grave, &c. ex cujus confessione certus sim (ita suppono) solum malum leve me incursum, si negotium æquivocatione, quodnam peccatum committam?

34. Resp. A mortali fortasse excusandus esse; quamvis contrarius sit Delugo tom. 2. de Just. d. 40. sect. 1. n. 16. sine. Ratio esse potest, quia, vel de jure naturæ videtur esse, ut ne leve quidem vulnus mihi ipsi infligam; vel, quia, si agitur de pœna levi infligenda, videtur & leve; & non rigorosum superioris præceptum; vel, quia ex negatione talis veritatis non oritur grave malum Reip. si solum levis pœna sit imponenda. Hic tamen excipio, nisi alias bonum commune aliter postulet; vel nisi sic deberet averti malum grave impendens Tertio; tunc enim charitas exigit, ut meo levi malo bonum grave Reip. vel proximi proponantur. Ita Tamburinus.

Animadvertis, quosies Baronius infideliter agit? Si semel in hunc errorem prolapsus esset, illum benignus excusarem, primus enim lapsus, vel casui imputatur, vel imprudentiæ, at, quia iteratus, stultitiæ dandi solet, aut insipientiæ, non possum non meminisse illius Lyrici carminis.

Et Citharædus

Ridetur, corda qui semper oberrat eadem.

C A P U T XXIV,

Tertium Paradoxum.

De instigante jurare falsum, quod jurans verum putat.

1. Tertium hoc Paradoxum sic evulgat Baronius, majore, quam Sybaristæ fastu præturgidus.

BARON. ib. fol. 95. Superiora Paradoxa videntur posteriora vincere, & augere. Refert idem Author (Tamburinus l. 3. c. 1.) quæsitum, an liceret ad falsum juramentum adducere testem, qui bono animo rem putat veram, sed auctori ad jurandum, compertum est, esse falsam.

Ad hanc Quæstionem prius negative respondit Tamburinus ab exemplo ducto illius, qui instigaret ebrium ad incessendum contumeliis parentem, vel infantem ad blasphemandum Deum, vel servum ad laborandum die, quem ignorat, festo.

2. Et paulo post. At hoc consilium retractavit postea commentitia quadam differentia; quia qui author est ebrio conviciandi parentem, vel servo die festo laborandi, cognoscit eas actiones materialiter pravas, & nullo modo induere ullam bonitatem, ac proinde nec intendi, nec persuaderi posse. At juramentum, inquit, quod sine damno proximi bono animo jurantis sit, etiam de re falsa, actus est studiosus Religionis, quem potest, ut finem inspicere, qui persuadet juramentum rei falsæ.

3. Atque hujus inventi gaudii, vix sui compos, addit Subtilis alicui videtur, sed certe vera distinctio, ut spernetur, censenda sit in posterum probabilis hæc sententia ab Eustadio inventa, ante improbabili, donec ista nova cogitatione accessit illi probabilitas. Ad minus aliqua tenuissima. Sed revera nulla accessit. Quid enim dicit ad exemplum servi inducti ab hero ad colendum agrum, quod opus servile potest studiosè fieri a servo, obedientiæ, aut justitiæ causa? Quid de viro cum cognata juncto, cui reddere debitum putat opus justitiæ? Quid si quis ex ignorantia invincibili colat Diabolam, quem credit esse Christum? vel adorat Hostiam, quam etiam ex errore putet consecratam? &c.

4. Audito Baronio, audiamus Auctorem.

TAMB. In quibusdam Civitatibus (ait l. 3. in Dec. c. 1. §. 6. n. 4.) sunt quedam officia, quæ civibus, non vero exteris, quamquam diu inibi per omnimodam domicilii mutationem sint commorati, distribuuntur. Titius ergo, qui a teneris unguiculis in quadam ex his Civitatibus educatus, credebatur a pluribus naturalis civis, a pluribus autem incolæ, cupiebant eos, qui verum sciebant, negligere, qui autem sibi favere possent, in testimonio de certa scientia adducere. Verum an id fieri a se posset, quantum ad juramentum pertinebat, a me peramicè sciscitatus est: nam quantum ad cetera, quæ obstrare poterant (vere enim id erat contra justitiam, siquidem intendebatur præferri veris naturalibus) sibi aliunde consuluisse, prætextu quarundam compensationum asserbat; cumque ego negative respondissem, ac modo allatam doctrinam Bonacini ostendissem, noluit acquiescere, asserens, in hoc casu nec peccaturos amicos, quia verum se jurare putabant, nec ipsam, quia nihil ipse jurabat; Unde ergo peccati ratio deduci posset? Dixi culpam esse inductionem ad illud juramentum, licet solum materialiter falsum.

In qua dicitur Tamburinus non sibi constans.

36. BARON. Sic habet l. c. §. 3. fol. 95.

Hæc duo docet Tamburinus. De jure naturæ est, ne leve mihi vulnus infligam. Et, ad tormenta, damnaque gravia vitanda, potest quilibet sibi falsum crimen imponere, etiam si mors sit inde securura; Hæc duo non conveniunt. Si enim jus naturæ obstat, ne quis sibi vulnus infligat, qua ratione patietur, ut quis se interimat mendacio?

37. Sed nimis obvia est mihi responsio: hanc enim secundam partem docet quidam meus Thomas; sed primam non docet certo, sed sub verbo dubitandi. Deinde Tamburinus non dicit, Jus naturæ obstat, ne quis sibi leve vulnus infligat; sed, de jure naturæ videtur, ne leve quidem vulnus mihi ipsi infligam. Quæ duo sunt longe diversa: nam ex primo sequeretur, peccare in omni casu sibi vulnus leve infligentem, quod falsum est; digitum enim v. g. licite vulnero, imo abscindo, ne totum brachium marcescat. At ex secundo sequitur tantum, quod ex jure naturæ non possim defendere a levi vulnere, non quod omnino debeam. Simile quid dicimus, de jure naturæ esse matrimonium. Non enim sic hominem ad matrimonium obligamus, sed solum ostendimus, ejus juris esse, ut matrimonium inire possit. Præterea non dicit Tamburinus (se mendacio posse interimere) sed cum æquivocatione, quod certe mendacium non est. Et item non dicit (se interimere) sed per dicitam æquivocationem se liberare posse a tormentis gravibus, esto deinde per accidens sequatur mors, a se non intenta; sicut infirmus potest recusare medicinam, v. g. sectionem difficillimam, quia (ut alibi dicitur, & novavit Jo. Sancius supra c. 17. n. meo §. allatus) vita non est digna, ut cum tanto dolore conservetur.

Quæ falsum est, duo Tamburini dicta sibi non convenire, conveniunt enim maxime. Ejus enim dicta hæc duo sunt. Natura concedit, ut ego possim me tueri a vulnere levi, Natura patitur, seu concedit, ut ego per æquivocationem fugiam tormenta gravia, esto indirecto sequatur mors, a me nequaquam intenta, nec a me mihi danda. Ubinam vel umbra hic est discordiæ?

Cum hæc igitur sit vera Tamburini doctrina, qua veritas ipsum contra se pugnasse constringis?

38. Advocatus quidam (narrat Jacobus Masenius in arte argutiarum fol. mihi 200.) in seculo plerumque causarum in judicio victor, postquam Religiosam ordinem subisset, ac pro Monasterio lites propugnaret, victus plerumque cessit: causam rogavit Tamb. De Decalog. Præc. Tom. I.

Illustravi id exemplis allatis a Delugo, l. mox cit. Fac, tuum fratrem ebrium esse, quem inducas ad contumelias graves contra communem parentem contorquendas: certe non peccabit ebrius, at in peccatum tu incidet, qui mediante fratre injurius esse non verearis patri. Fac te, commovere infantem ad blasphemandum Deum, vel conculcandam sacram Imaginem; inians propter infirmam mentem non delinquet; quis autem te unquam excusabit, dum advertens verba illa, & facta esse blasphemata, ea inos, & animum infantis immitis? Fac, tuum servum putare, hodie non esse diem festum; si eum tu sine causa compellis ad laborandum, nonne ipse excusabitur, tu vero de præcepti violatione damnaberis? Hæc & similia, quæ traduntur a DD. apud Castr. t. 1. d. 1. de leg. p. 24. §. 2. in ea Quæstione an sive exculatis a lege, sive a lege non comprehensis liceat subministrare contra legem, ut audivit amicus, viditque, similibus apparere casum nostrum, manus non invitit dedit.

Non me latet, Petrum Hurtadam, quem sequitur Diana p. 3. tr. 7. de Scandalis res. 4. & Tancred. de Relig. d. 5. de Perjurio, n. 31. docere, esse probabile, non esse culpam, inducere testem ad jurandum in prædicto casu. Sed nec me latet, Joannem Delugo t. 2. de Just. d. 39. sect. 3. n. 21. putasse, Hurtadi sententiam apparenter solum posse defendi.

Verum, ut ingenue fatear, post aliquot a consilio dato menses, subit mentem meam disparitas inter casum nostrum, & exempla allata, quibus nitentur tota vis consilii mei, ille enim homo excitando ebrium ad injuriandum, puerum infantem ad blasphemandum, servum ad laborandum die festivo, cognoscit, eas actiones esse materialiter pravas, & nullo modo induere ullam bonitatem, quare eas nec velle, nec intendere, nec consilium potest. At in casu nostro advertit in eo, qui modo dicto, sine proximo (non lupponimus) jurat, adesse bonitatem virtutis Religionis; jurare enim id, quod sine culpa putatur esse verum, actus est Religionis. Hoc igitur bonum si ex proportionata saltem causa intendat is, qui ad illud juramentum proximum inducit, non peccabit, quod bonum formale cum non sit in illis aliis actionibus, non est mirum, si in illa proximum inducere, nequaquam sine peccato potest. Subtilis alicui videbitur, sed certe vera distinctio: ut si penetretur, celandi sit in posterum probabilis Hurtadi hoc modo explicata sententia Hæc omnia habet Tamburinus.

5. Nunc expendamus nonnulla. Primo, hæc distinctio inventa non est a Tamburino, sed ab Hurtado, ut mox videbis, & miraris iterum, iterumque conqueri, quod ceteris ommissis, unus meus, Præceptor, tanquam sceleris inventor accusetur, & leonino dente rodatur.

6. Secundo, Baron. ait (hujus inventi gaudii vix sui compos Tamburini) oro te, lector, ut repetas lædionem prædictæ doctrinæ Tamburini, modo prolata, & vide, an sit unum, vel minimum verbum, quo is præferat ejusmodi gaudium, & ejus generis gaudium, quo vix sui sit compos. Quo igitur in loco hoc gaudium vidit Baronius? extat apud Manuum sol. mihi 783. illud Adagium de eo, qui aliud pro alio fallentibus oculis insuetur. Hic, in duobus, tria videt; Acutior est amicus noster, qui, plusquam tria videt in vobis.

Tertio, dicit quidem Tambur. ejusmodi disparitatem, post aliquot menses, ejus mentem subisse: sed potius animi submissionem sic indicat, cum fateatur ingenue disparitatem illam antea non vidisse, quam tamen videtur, & scripserat Delugo, cuius Tamburinus doctrinam legerat; quia illam, ut vidisti, citat, & nihilominus prædictam disparitatem non adverterat. En verba Delugo, quæ etiam ostendunt ipsum non admodum dissentiri ab hac sententia, præsertim in ultimis verbis n. suo 22.

7. Delugo aliter magis apparenter (ait t. 2. de Just. d. 39. n. 22.) posset id defendi dicendo, juramentum eo casu, nec formaliter, nec materialiter esse malum; quod probari posset ex doctrina a nobis tradita disp. 23. de pæn. sect. 4. n. 76. nempe voces, & assertiones nostras vocales directe, & immediate significare solum conceptus nostros, res vero indirecte & mediate. Quare, quando dicis, Petrus est in foro, asseris immediate scientiam tuam, ac si diceres: Ego scio, Petrum esse in foro: quod idem dicendum est, si jures; nam immediate adducis Deum in testem scientiæ, & mentis tuæ. Sicut si diceres, Sit Deus testis, quod ego puto, Petrum esse in foro. Unde videtur, nunquam fieri perjurium, etiam materiale, quando aliquis jurat juxta suam mentem, quia semper est verum id, quod immediate, & directe affirmat, & jurat, nempe se putare, rem ita esse. Tunc autem dici posset perjurium materiale, quando aliquis scienter juraret contra suam mentem, putans invincibiliter perjurium non esse peccatum, vel non advertens ad ejus malitiam propter distractionem, vel consuetudinem, &c.

Cum ergo testis in casu nostro putet, rem ita esse, verum jurat, nempe se putare rem ita esse, atque adeo qui juramentum ei consuluit, non consulit perjurium etiam materiale, sed juramentum verum de scientia, vel opinione, quam revera habet.

8. N. 22. Quidquid tamen de hoc sit, ego non video, cur in prædicto casu non liceret petere a teste, non ut juret rem ita esse, sed solum existimare, rem ita esse, tunc enim proculdubio nec formale, nec materiale perjurium consuleretur, sed verissimum testimonium, nempe de existimatione actuali, quam revera habet. Sic Delugo.

9. Quarto, ait Baronius, Tamburinum dixisse, banc disparitatem alicui videri posse subtilem. Fateor; sed quid inde? Subtilis visa est ipsi Tamburino ex sui animi submissione & hujusmodi videbitur fortasse alicui mere Casuista, non verotibi, Baroni, nam si tecum dumtaxat, vel cum tui similibus ingeniosis Theologis se ille loqui putasset, ab hac subtilitatis mentione abstinisset.

10. Quinto, Baronius præter exempla contra prædictam Sententiam de instigante ebrium ad convinciendum parentem, vel infantem ad blasphemandum, &c. quæ actiones ita sunt male, ut nemo posset eas consulere etiam illi amenti, qui putat esse bonas, vel nescit esse malas, offert alia exempla de servo laborante die festo ad obedientiam Domini, de Viro cum consanguinea conjuncta, ei reddente debitum ex virtute justitiæ; de colente Cacodæmonem, quem falso putat ob ignorantiam, esse Christum, &c. quæ, & similia exempla fortius aut militare contra prædictam sententiam; quia actus obedientiæ servi, & illi alii sunt actus virtutum, & tamen non potest illi Dominus laborem in die festo præcipere; nec aliquis excitare consanguineam ad reddendum illi debitum, & sic de aliis. Ergo par ratione non potest consulere testis, jurare, quod ipse putat esse verum, quamvis sit actus virtutis Religionis, & ipse sic per ignorantiam putet. Verum fere similis Responsio danda est huic, & similibus exemplis, perinde ac data aliis, antea dictis, & ut clarior id intelligas, relegere illa verba modo allegata Tamburini.

11. TAMB. Ille homo excitando ebrium ad injuriandum patrem, infantem ad blasphemandum, servum ad laborandum die festivo, cognoscit eas actiones esse materialiter pravas, & nullo modo induere ullam bonitatem, &c. Sic Tamb.

12. Itaque duo hic dicuntur. Primo, illas actiones esse materialiter pravas. Secundo, illas nullo modo induere ullam bonitatem. Dico ergo ex hac germana Tamburini doctrina haberi responsionem ad posteriora exempla. Nam esso adjungatur ibi illi virtutum actus, tamen semper ille actiones laborandi die festo, reddendi debitum non suæ, colendi Diabolum, &c. remanent, & sunt materialiter male. Unde vides in prioribus exemplis duo illa intercedere, esse scilicet materialiter mala, & non habere adiunctum ullum actum virtutis, at in posterioribus adesse solum illas esse materialiter malas, quod satis est (quia malum ex quocumque actus) ut non possim ad illas neminem instigare. Non ita profecto, non ita in juramento, quo de agimus; nam in illo intervenit quidem actus virtutis Religionis; sed hic non satis esset ad nostrum intentum; sed nullo modo, ut est in se, est materialiter malus. Me enim jurare, quod puto verum, ut toties diximus, ne materialiter quidem est malum.

13. Hoc, quod tu non vidisti, Baroni, vidit Cottonius ex Tertio Ordine Sancti Francisci lib. 1. contr. 11. c. 1. n. 14. cuius verba hic ponam. Nec mirum quod is videtur, assuere enumerat ad intelligendas Tamburini phrasas utpote Auditor Præceptoris mei in Theologicis, qui sunt ex eo tempore præferebat ingeniosissimus adolescentem. Sic ergo is habet loco cit.

COTON. Melius ergo, ait, id explicatur, quod in casu juramenti assertorii materia actus est objectum, non prout est in re, sed prout est in judicio. Quare cum quis inducitur ad jurandum id, quod existimat verum, non inducitur ad actum malum, ne materialiter quidem.

Videant igitur sapientes, an sit commentitia hæc distinctio, ut Baronius putat.

14. Sexto, ait Baronius, hæc a se dicta esse solidiora, quam excogitata a Tamburino distinctio. Advertis? Modo n. meo 3. in eundem reprehendit de nimio gaudio ex eo, quod dixerit eam distinctionem ipsius mentem subisse: At nunc cum ipse idem Baronius ait, a se dicta esse solidiora quam excogitata ab adversario, sibi blandiri nequaquam cognoscit. Vere, non videmus mentire quod in tergo est.

Porro, quos sint solidiora, judicent sapientes. Quod autem hujusmodi distinctio sit a Tamburino excogitata, fabella mera est, id quod, ut palam faciam, cogor in medium proferre (nec sane extra rhembum) tres illos, qui ab eodem Tamburino citati, ante ipsos eam attulerunt, quos, quia Baronius noluit tunc quando scripsit, legere, æquum est, ut tandem in præsentia legat. Primus sit Diana.

DIANA. An sit licitum (ait p. 5. t. 7. ref. 14.) inducere Petrum ad jurandum de aliqua re, quam ipse ex ignorantia veram putat esse, licet revera falsa sit. Ut, v. g. si posset aliquis in Academia petere ab alio, ut sub juramento affirmet petentem audivisse per majorem anni partem, & tamen qui petit scit, illud esse falsum, & alter, a quo petitur deceptus putat esse verum.

Negativam sententiam docent Az. Suar. Basil. Sed ego puto contrariam sententiam esse probabilem, ut illam etiam vocat, & tuetur Hurtad. Mend. in 2. d. 173. sect. 16. §. 199. quia peccatum illud non est scandalum activum, quia neque formaliter, neque materialiter occasionat proximo ruinam. Non formaliter, quia non vult, ut alter peccando ruat; Non materialiter, quia non petit materiam hic, & tunc malam, sed potius hic & tunc bonam, quia actus petitur hic, & nunc orietur a Religione, ergo illa petitio non est scandalum passivum. Confirmatur, quia, quando nostrum peccatum prævidetur, nullum damnum spirituale illaturum proximo, non habet circumstantiam scandali, ergo hæc petitio non habet circumstantiam scandali. Neque item est peccatum contra Religionem, quia Deo nulla irrogatur injuria; ego enim peto ab amico actionem, quæ est in honorem Dei; jurare enim quod inculpate apprehendimus esse verum, est actus Religionis. Ego vero illum actum peto, & non alium; quod autem ego sciam, objectum illud esse falsum, nihil interest; quia ego id objectum non juro, neque volo, ut alius juret; quod scit esse falsum. Tota igitur injuria Dei esset in juramento falso. At juramentum illud non est moraliter falsum, sed verum, ergo in illo nulla est injuria Dei, sed honor. Ignorantia autem invincibilis multum interest hujus instituti, quia illa reddit juramentum honestum, ob quod & meam petitionem honestat. Hinc ad argumentum responderi posset. Provocare aliquem ad jurandum falsum cognitum ut falsum, esse contra Religionem, non vero provocare ad jurandum falsum, cognitum, ut verum, &c. Hæc Diana.

Secundus est Hurtadus, sed hunc jam babuisti apud Dianam. 15. Tertius igitur est Vincent. Tancredi, qui de Relig. tr. 4. l. 3. d. 5. q. 2. sic dicit.

TANCREDI. Denique si petas juramentum ab aliquo, quod sine mendacia præstare non potest, erit semper mortale, quia inducere ad peccatum mortale, est mortale. Sed in juramento si sine veritate semper est peccatum mortale, ergo: Hæc Suar. c. 14. ad n. 8. quem in omnibus laudat Sanch. & ceteri supponunt.

Putat Suar. n. 8. non licere petere ab alio, ut juret determinate v. g. quod Petrus sit Doctor, quod putat verum, si petens sciat revera esse falsum, contra vero posse petere indeterminate: Jura, quod scis de hac re, persona, &c. & Sanch. addit, esse mortale, & Basilius, & Castrop.

Sed contrarium est probabile, & tutum, quia nec est incitatio ad peccandum, cum revera jurans non peccet; imo facit actum Religionis jurando; nec est contra Religionem, cum Deo per illum actum nulla fiat injuria, sed potius honor tribuatur, cum revera sit actus Religionis. Nec, quod ego sciam, esse falsum, reddit malum juramentum, cum ego non jurem, nec peccem jurari falsum. Sic Hurtad. de Mendoza in 2. 2. d. 173. sect. 26. §. 199. quem citat, & sequitur Diana, &c. Hæc Tancredi.

16. Dicit aliquis, hos postremos Doctores esse Jansenistis infensos, atque adeo eorum doctrinam ab iisdem non admitti.

Respondeo; Ne ab ipsis admittatur, certe admittetur ab aliis sapientissimis viris, quod nobis satis superque est.

17. Illud nolo hic sicutio prætermittere, Antonium Cotonium Philosophum, ac Theologum nostro ævo insignem, sane modestius se gessisse, quam se gesserit Baronius. Cum enim retulisset l. 1. cont. 11. de Jur. n. 12. & 13. prædictam Hurtadi sententiam, cessassetque pro ea Tamburinum, quem suum Præceptorem appellat, deinde modestissime loquens, ita insinuat eam sententiam ipsi videri placere, ut tamen nulla censura nota illam inurat; imo videatur illi indigere nonnihil. Sic enim loquitur n. 14.

18. **COTONIUS.** Melius ergo explicatur id, dicendo, quod in casu juramenti assertorii materia actus est objectum, non prout est in re, sed prout est in Judicio. Quare cum quis inducitur ad jurandum id, quod existimat verum, non inducitur ad malum, ne materialiter quidem, & certe ut fatetur DeJugo n. 23. potest quis inducere alium ad jurandum, non quod res ita sit, sed quod ipse ita existimat, in quo nulla est culpa. Absolute tamen non licet, quia etiam si juramentum cadat immediate supra Judicium, mediate, & remote cadit etiam supra objectum.

19. Hactenus Cotonium; cuius ultimæ huic doctrinæ Hurtadus respondere posset ex dictis, nimirum eos, de quibus loquimur, non petere, nec jurare, nisi quod immediate verum est; nam ab eo, quod est mediate, & remote præcindunt; perinde ac, si quis juraret v. g. se esse Civem Parisiensem, supposita re sibi moraliter certa, verum juraret, quia juraret illud, quod est moraliter certum, quidquid sit, an re ipsa falso, vel vere tu Parisiensis civis existas.

20. Scripserim reprehendit Baronius Tamburinum, quod sic docuerit. **BARON.** fol. 96. Sed certe vera distinctio, ut si penetretur, censenda sit in posterum probabilis Hurtadi hoc modo explicata sententia.

Quibus Tamburini verbis Baronius hæc alia verba subiecit, quasi a Tamburino dicta.

Hæc sententia antea probabilis, donec ista nova cogitatio accessit illi probabilitas.

21. Hæc verba non sunt in mei Præceptoris textu, ille autem ea de more (nam frugi usque frugi est) addit ex abundantissimo penu suo. Quæ verba, quamvis parum rem elevent, vel depriment; nihilominus unum video, alterum suspicor. Video, imponi multa Tamburino, quæ ipse non dicit; Suspico id a Baronio esse additum ad excitandum odium adversus dictam doctrinam, quasi saltem de novitate suspectam.

Denique in calce hujus imputati Paradoxii illud inconveniens colligi ex data doctrina, bis verbis.

BARON. fol. 97. Nec dubium est (inquit) quin ex hac sententia exulare posset Scholasticos Tamburinus, qui, ut suum Curium probent, & muniant sibi iter ad gradus, & subinde ad officia, & beneficia, adhibent in testes ex amicis duos, qui rei sibi incompetentæ, suspecti etiam falsi, verbo, & si velis juramento, fidem faciunt, illum sedulo lectiones frequentasse.

23. Nollem esse ita injurius, ut dicerem hic obdormivisse Baronium, sed tamen id innuere cogor. Siquidem si paulo ante retulisset Tamburinum docentem, tunc illud juramentum excusari a peccato, quando sine damno proximi, bono animo jurantis sit, quomodo nunc dicit, ex hac sententia Tamburini posse a Scholastico excitari amicos ad testificandum de sua frequentia, cum tunc multa damna intercurrant? Intercurrat enim primo damnum quod inferunt Scholis, seu Universitatibus; spe enim ejusmodi testificationum non adeo frequentes essent Auditores. II. ipsi studentibus, qui, hac spe, non valde laborabunt de frequentandis lectionibus. III. præsertim ipsi Scholastico ejusmodi juramentum exposcendo. IV. quod caput est, maximum sit damnum Ecclesiæ, & Cathedralis quæ si ejus generis juramenta concederentur; ab ineptis Ministris subinde regerentur, quod est intolerabile damnum publicum.

Dices: ut Hurtadus, Diana, & Tancredi modo allati non addunt hæc limitationem, quæ excludatur damnum proximi. Respondeo, id mirum esse mihi, quod hi hæc limitationem non addant, & Baronius reprehendat Tamburinum, qui addit: Quod quidem hinc colligi solidam Tamburini, & eundem emulcatam doctrinam, nam animadvertens, hæc limitationem non addita, non posse tam sententiam admitti, ipse expresse prudenter illam apposuit.

1. **I**nter ceteras amplificationes Baronii adversus Tamburinum, excedit illa, quæ per gradationem inducit sententiam ejus esse laxiorem, quam sint aliorum e Societate sententiæ, atque id ita audacter, & ita verbis, seu injuriis insolentibus, ut me pudeat tanta ejus impudentia: Jugis ergo præmissis, hæc sunt ejusdem verba disp. 1. sect. 5. §. 2. fol. 77. quæ faciunt ad nos.

2. **BARON.** Comitulus l. 1. q. 15. nunquam patitur, recedamus a sententia, quæ stat pro lege semper servanda, si sanciat res necessarias ad salutem efficaciam medii, vel causæ.

Alii ex Societate id concedunt, si opinio tuta, quæ favet rebus necessariis, tum necessitate medii, tum præcepti, sit probabilior, & communior, id est firmioribus argumentis, majori numero Doctorum, vindicat opinionem, quæ stat pro libertate, & commodo.

Sanchez l. 1. in Dec. c. 10. credit, in toto vitæ decursu sectanda sit hæc sententia; versanti ad minus in articulo mortis esse eligendam, ne de æternitate periclitetur.

Tamburino uno audaci, & præcipiti saltu transilit hos quatuor gradus; quare securitatem pollicetur iis, qui deserunt opinionem pro lege stantem, etiam tutiorem, etiam communiorem, etiam in articulo mortis.

Et paulo post. Quo vero gradu probabilem liceat sequi? Omnium minimo, non utraq; probabilitate, sed altera, vel extrinseca ab uno Authore contra innumeros, vel intrinseca ab aliquo argumento tenuissimæ probabilitatis.

Quis non obstupescat ista doceri tanta fiducia, & habuisse Laudatorem (Theophilum) &c. Hæc Baronius.

Tot sunt hic ineptiæ, & falsodicta, ut ego contra obstupescam, tanta audacia hæc ab homine Religiosi Ordinis offerri.

Porro recolendum est primo, quænam sit germana doctrina Tamburini in hoc negotio probabilitatum, quam supra exposuimus cap. præsertim secundo a n. meo 8. & cap. 20. & cap. 23. nimirum esse illam, quæ semper debeat esse ejusmodi, ut a probabilitate opposita partis non obscuratur.

Ex hac solemnii ejus doctrinæ clare ostenditur, ipsum potius strictius, non autem mitius loqui, quam prædicti loquantur (sitamen ita loquerentur; nam ceterum mox videbimus, eos infideliter citari.) Ostendo, initium faciens ab ultimo gradu, id est a dicto Sanchez.

4. Hic (est) absolute concedit, sectari nos posse opinionem probabilem solum extra mortis articulum. At Tamburinus id non concedit sic absolute, sed omnino vult, ut fiat semper comparatio cum sententia opposita; quod, si inveniatur ejusmodi, ut obscuratur, illam non liceat sequi, nec extra articulum mortis, nec in illo.

5. Alii e Societate JESU concedunt, debere nos sequi opinionem probabilem, si opinio tuta sit, probabilior, & communior, id est firmioribus argumentis, & majori numero Doctorum vincat opinionem, quæ stat pro libertate, & commodo, concedunt, inquam. Sed quid contra Tamburinum? hæc enim est ipsa germana ejus doctrina; nam non solum is id concedit, ut alii, sed prorsus id requirit. Quando enim opinio sit tuta, sit probabilior, sit firmioribus argumentis, sit majori numero Doctorum vallata, certe obscurabit aliam oppositam, quare hæc, amissa (ut ita loquar) probabilitate non poterit e igit, sed omnino illa alia erit eligenda.

6. Suarez (est) vult, valere sententiam Comitoli de opinione, quæ stat pro lege semper servanda, si hæc sanciat res necessarias necessitate medii, vel causæ; At Tamburinus amplius vult, ut nimirum quando opinio, quæ stat pro lege ea est, ut non obscuratur ab opposita parte, non solum recipi debeat, si sanciat res necessarias medii, & causæ, sed etiam debeat recipi, si res sint necessariae ex quocumque capite, seu præcepto.

7. Denique Comitulus (est) nunquam patitur, ut recedamus a sententia, quæ stat pro lege. At Tamburinus, si non sic absolute, certe cum sua solemnii exceptione, nunquam patitur, ut recedamus a sententia, quæ stat pro lege, si probabilitas ex parte legis obscurat, seu vincat illam, quæ est opposita. Quando autem vincat, vel non vincat, late ipse prosequitur (ut aliae notavi) lib. 1. in Dec. c. 3. §. 3. a n. 12.

Aliæ observationes contra prædicta a Baronio.

8. Recolendum est secundo, Tamburinum noluisse recipere, ut vidimus supra cap. 2. n. meo 16. illam sententiam, quæ dicitur, posse nos indifferenter sequi opinionem in minimo gradu probabilem; quomodo ergo, Baronius; nunc de Tamburino absolute dicit [Gradu omnium minimo?]

9. Recolendum est tertio, Tam urini sententiam, per quam possimus auctoritati extrinsecæ fidere; debere vallari a quatuor conditionibus: hoc est, ut Author, qui illam offert, sit, primo, doctus. Secundo, rem ex professo tractet. Tertio, firmam rationem pro se habeat. Quarto, nihil appareat contra ipsam convincens, ut vidimus supra c. 2. n. 7. meo. Quomodo igitur nunc temere mutilans doct. inam ejus, dicit, (vel extrinsecæ ab uno auctore,) & nil præterea, satens tanti momenti conditiones.

10. Recolendum quarto, quod milles repeti, unde vereor, ne quis mihi exprober cambroam recoccam (sed ignoscat benevolus Lector, ad rigor enim ab Adversario) Recolendum, inquam, quarto, nunquam Tamburinum admisisse tenuissimam probabilitatem, & quando admisit tenuem, cum illa exceptione semper admisit, modo ad opposita parte tenebas non conceperit. Cur ergo iterum, iterumque inculcas illud (tenuissima probabilitatis?)

11. Recolendum quinto, alios Doctores non Jesuitas, ut vidimus supra c. 2. a n. meo 13. justinere etiam in fine mortis probabilitatem illam eligi posse. Cur ergo tam unum Tamburinum reprehendis?

Respon-

Respondet, quia hic est a Theophilo commendatus. Optima responsio. Non ergo doctrina te vellicat, sed aliquid aliud.

CAPUT XXVI.

Qua fidelitate predicti Doctores citentur.

12. **D**atum est modo (esto, esto, &c.) nam ceterum predicti Doctores, qua fidelitate offerantur, nunc, Attica si de breviter expendam.

Initium sumo a Comitolo, ejus verba sic resulis modo Baronius. BARON. Comitolum l. 1. q. 15. nunquam patitur, recedamus a sententia, quæ stat pro lege, quæ una illi tuta est.

Audiamus nunc Comitolum, ac videamus an hæc ipse dicat. cit. l. 1. q. 15.

QUESTIO XV.

COMIT. Annuæ Confessiones siue anni, quo quis de suis peccatis confiteri debet, initium sumendum ne sit ab extrema confessione, an a tempore Paschatis, a dictis quaesitum, & disputatum. Sotus annum confessionis exorditur a postrema. Sanctus vero Antoninus confitendi tempus vult esse Pascha, &c.

Es paulo post. Posterior sententia [hoc est S. Antonini] verior existimari debet, non solum numero, & autoritate Doctorum, sed etiam potissimum ratione, quia Ecclesie leges, quæ generales sunt, debent esse certæ, & fixæ, & certa, & fixa habere tempora; ut & ii, qui parere debent, sciant, quando parendum sit, & Judices, qui non obedientes coercere debent, intelligere possint quando hic obtemperatum non est. Id quod fieri non posset, si a postrema confessione, quæ arbitraria cuique esse potest anni initium ducendum foret.

13. Hæc Comitolum, & ne verbum quidem amplius. In quibus nulla profus mentione probabilis, nulla de eius vi disputatio, nihil de opinione, quæ stet vel minus stet pro lege; sed solum docet, legem debere esse certam, fixam; & certa fixaque habere tempora. Quæ quidem recte esse dicta, quis ambigat? Quo ergo organico instrumento, Baronius, iis hæc trabis ad probabilitatem, qua de agimus fortasse ex illis verbis (leges debere esse fixas, ac certas) sed non advertis, id dici ex parte obiecti, id est quod ipse leges certæ, & fixæ esse debent a legislatore latæ; nostra autem quaestio est ex parte actus; an scilicet homo possit putare probabiles, vel non probabiles rationes pro dicta lege, vel contra ipsam. At nimis subtilis ista distinctio videbuntur amico nostro, quamvis illa sint hodie etiam Tronibus logicis compertissima.

14. Progreddiamur ad Suarium, quem sic refert Baronius. Vult Suarius illius [Comitoli] sententiam valere, &c. si sanctat res de necessitate medii, vel causæ, &c.

15. Nimis indistincte affert sententiam Suarii, & tamen distinctio in aliquo tibi, Baronius, faveret. Duo hoc in loco T. 4. d. 26. sect. 6. a n. 5. docet Suarius prius; in materia Jurisdictionis ad absolvendum a peccatis; ut item in materia de Baptismo, deque aliis Sacramentis debere semper eligi tutiorem viam, & probabilior, omnia probabili. Posterior in quacunque alia materia universaliter, quæ pertinet ad factum conscientie, idem esse sentiendum. Non refero ejus verba, fateor enim ita illum sentire in citato loco. Sed pronuntio, quoad prius, in eadem omnino sententia Tamburinum cum Suario, ut videtur licet ei, qui legit; l. 1. in Decal. c. 3. §. 3. n. suo 20. ubi ipse agit de Ministro Sacramentorum. Quoad posterior, fateor etiam id Suarium dicere in hoc loco, sed incidenter (nam abbi ubi de hoc ex professo tractat, faveret legitimæ probabilitati; ut mox n. meo 19. videbis cum Sanchez) sed noster Tamburinus alios Auctores, & eundem Suarium in hoc alio, ut dixi, loco secutus est, cum limitationibus tamen supra explicatis. Quare si ex fide Baronius loqui voluisset, dicendum illi erat. Tamburinum secutum esse Suarium in eo loco ubi de re ex professo tractat.

16. Denique accedamus ad Thomam Sanchez l. c. a Baronio, qui sic illum refert.

BARON. Sanchez credit, sin toto vitæ decursu sectanda sit hæc sententia, versantem ad minus in articulo mortis esse eligendam, ne de æternitate periclitetur.

17. Dicis ergo, si bene tua dicta interpretor, Baroni, Thom. Sanc. docere si in toto vitæ decursu non sectanda sit sententia eligens partem tutam, vel probabilior omnia probabili saltem esse eligendam in articulo mortis, ne de æternitate periclitemur. Ita sane dicis, sed dicis falso. Nam Sanchez ait, etiam in articulo mortis sequentem opinionem probabilem non peccare, quia sequens opinionem probabilem securus est a peccato; sed addit, si quis habeat peccatum, quod probabiliter credat, non esse mortale, licet ob probabilitatem, quam habet, non teneatur illud confiteri, quia sequitur opinionem probabilem, tamen quia coram Deo illud peccatum forte vere fuit mortale, ideo, necesse habebit, saltem de eo conteri, nam opinio probabilis excusat a culpa, non tamen remittit peccatum, si forte verum fuit. Hæc Sanchez. Falso igitur Baronius dicit, Sanchez absolute velle, ut sententia probabilis non eligatur in articulo mortis; potest enim eligi per illum, etiam tum, sed cum allata explanatione.

Hæc autem sunt verba Sanchez l. 1. c. in Dec. c. 10. a n. 75. quæ libenter hic ascribo, quia præter id, de quo nunc disputamus, faciunt ad totam quaestionem de Probabilitate.

18. THOM. SANCHEZ. Num. 75. Hactenus egimus, quid in dubio superest, quando Judicium est probabile, seu opinio. Salas ait, licet tanquam probabilius opinetur Pœnitens non esse aliquod peccatum mortale, vel jam Confessione detectum, teneri tamen, ad illud confitendum, &c.

Sed dicendum est non teneri hunc fateri peccatum, quod pro-

babili opinione credit, non esse mortale, quia potest quispiam licite operari, sequendo probabilem sententiam, ut satis probavi c. præc. n. 14. nec contrarius Ecclesie usus testimonio aliquo ostenditur.

19. Atque ita docent Rosella, Sylvest. Gerl. Henric. tom. 9. in 3. p. d. 22. sect. 9. n. 5. & 6. qui optime eo n. 6. ait, hoc esse verum, etsi hic judicet tanquam probabilius, illud esse peccatum mortale, quia non tenetur quis sequi probabilior opinionem, sed satis est probabilem, ut satis probant c. præc. a n. 14.

20. Notas, Saurium hoc in loco ubi de probabilitate serio tractat ut vel cæcus in ejus textu citato videbitur non favere solum, sed legitimam omnem probabilitatem amplecti?

Verum pergit Sanchez.

21. Atque eadem ratione idem est dicendum, quando Pœnitens probabiliter opinatur, se id peccatum commissum fuisse, quamvis probabilius credat oppositum. Sic Suar. quod non obscure etiam docuit Navar. &c.

Et paulo post, id est seq. n. 77.

22. Hinc (ait) excipit Henric. nisi Pœnitens sit in mortis articulo; tunc enim ait, teneri illum conteri de illo peccato, quamvis probabiliter credat non esse mortale; & si opinio probabilis excuset a culpa, non supplet tamen necessarium remissione peccatorum medium; si forte hoc coram Deo fuit mortale, ubi de confessione nil dixit; & quidem merito, quia probabilis opinio cum excusat a confessionis præcepto, & ei periculo defectum remedii necessarii ad ejus remissionem, si forte fuit mortale, subvenitur satis contritione illa, cum id non teneatur, durante ea opinione, fateri; & ideo contritio illa remittet id peccatum in ordine ad claves Ecclesie, &c.

Hæc Sanchez, qui, ut legitur, nimis perspicue docet, probabilitatem viam suam excusandi a culpa extorcere, etiam in articulo mortis, quavis non ponendi, seu supplendi illud quod est de necessitate medii. Hoc enim postorius nullus, vel laxissimus Probabilista somnariis.

CAPUT XXVII.

An sibi convenient duo Authoris dicta.

1. **S**ibi pugnantia advenisse Authorem nostrum, frustra dixisset Baronium, vidimus sup. c. 23. a meo n. 36. Simile quid in præsentia cavillatur l. c. §. 2. fol. 79.

BARON. Sibi ipsi (Tamburini) repugnat, &c. Audisti, ad securitatem conscientie ipsum requirere probabilitatem opinionis ab extrinseco tantum, & ab Authore; vel ab intrinseco, & argumentis. Sed quasi hujus doctrinæ ipsum pœniteret utramque permittet probabilitatem; dum respondet l. 1. in Dec. c. 3. §. 3. ad illud quaesitum. An Autoritas unius Doctoris sufficiat ad probabilitatem tutam. Respondet, inquam, unum sufficere contra innumeros, si doctus sit, rem ex professo tractet, firmam rationem pro se habeat, nec appareat contra ipsum aliquid convincens. Atqui hæc omnia ad probabilitatem intrinsecam pertinent.

2. Dicis ergo Tamburini repugnantiam in eo consistere quod in priore loco requirit ad securitatem conscientie probabilitatem, vel extrinsecam, vel intrinsecam, at in posteriore miscet probabilitatem, & requirit ad dictam securitatem utraque, hoc est probabilitatem tum extrinsecam, tum intrinsecam.

Vere usurpabo de te puerile illud, & tritum, legere, & non intelligere, est negligere; intellexisti doctrinam Tamburini; unde colligas in posteriore loco ipsum requirere ad securitatem conscientie utramque probabilitatem? Imo ipse in hoc posteriore loco signate dicit satis esse extrinsecam; describamus hic tenet Tambur. l. 1. in Dec. c. 3. §. 3. n. 5.

3. TAMB. Tunc solum puto, sufficere unum, tametsi contra innumeros DD. is doceat, quando idem est doctus, rem ex professo tractat, firmamque pro se rationem habeat, nec apparet contra ipsum aliquid convincens. Ita Azor. Valq. Ratio est, quia ex tali Authore sic vallato nascitur merito prudens Judicium. Quod si ejusmodi Doctor ratione alicujus momenti non fulciatur, idque tu Doctus animadvertas, non vales illius sententiam regulariter excipere, nec illam aliis amplectendam proponere: cum tamen possit indoctus. Ratio est, quia tibi non potest tunc innasceri Judicium prudens, indocto potest: vel certe illum (Authorem) sequi eidem indocto, qui sine culpa ei Doctori fidem habet culpæ non datur.

4. Dico (regulariter) nam potest contingere, ut ille sit adeo doctus, ut tibi liceat prudenter judicare, rationem illius firmam esse, sed minus a te penetratam, vel notam: & item judicare, ipsum, rationem in contrarium tibi probatissimam, facile posse diluere: in hoc enim eventu ejus opinionem, ut pote EXTRINSECE probabilem, si amplectaris, prudenter ages. Hactenus Tamb.

5. Equidem lego hic, posse indoctum, qui non novit rationem, qua fulcitur ille Doctor, hujus sententiam sequi. Id enim quidnam est, nisi mera, puraque probabilitas extrinseca? Et clarior lego in postremis productis lineis (utpote EXTRINSECE probabilem) ergo quibus tu perspicillius adjutus legisti tantum (ut ais) INTRINSECE? Verum id factum est, ut noveris, Amice Baronii, in quos errores te abripuerit maledicendi Oresis.

6. Sed vela contrahamus: atque arma defensiva pro veritate bademus, quasi parapetis, tractasse sit satis: arma enim offensiva ab aliis impugnator expectet. Meum interius Præceptorem iis verbis salabor, quæ S. Hieron. usurpavit in Epistola ad Furiam de viduitate servanda.

S. Hieron. Fieri non potest, ut absque morsu hominum vitæ hujus curricula quis transeat.

APOLOGISMUS IL

Calumniæ aliæ a P. Daniele Concina nuper Tamburino adfictæ, atque a P. Carolo Nocetio detectæ in libro Lucæ primum, deinde Romæ edito, ac prænotato VERITAS VINDICATA.

CAPUT I.

Vindicatur ab impostura P. Tamburinus.

P. Concina Tomo I. pag. 62.

Satis est actum fidei semel in vita elicere. Hanc quoque opinionem docet Tamburinus. loc. cit. num. 8.

Hec est evidens impostura contra Tamburinum. Tamburinus enim loc. cit. num. 8. numquam docet præfatam propositionem præscriptam, sed aliam longe diversam; ut jam ostendo.

Locus citatus est liber 2. in Dec. c. 1. 9. 1. Tamburinus ibi n. 2. distinguit **NECESSITATEM MEDII**, quam etiam appellat **NECESSITATEM SALUTIS**, a **NECESSITATE PRÆCEPTI**. Aliud est, inquit, querere quidnam credendum sit de necessitate **SALUTIS**, seu **MEDII**, sine quo scilicet ad ultum justificationem, atque adeo salutem consequi non potest; aliud quid de necessitate **PRÆCEPTI** tantum.

Deinde numero 3. docet, satis esse, elicere semel in vita, non **IN GENERE** actum fidei; sed **IN SPECIE** actum fidei **NECESSARIUM NECESSITATE MEDII**. Tria, inquit, insuper hic adverto. Primo in bene moratis, vel confiteri solitis supponi posse, **SEMEL** hæc mysteria credidisse: **SEMEL**, inquam, nam **EX NECESSITATE MEDII SEMEL SUFFICIT**.

Demum num. 8. ubi P. Concina dicit, Tamburinum docere prædictam opinionem damnatam, ita scribit Vel primo sermo est de actu fidei **NECESSARIO NECESSITATE SALUTIS**; & **NUNC** quidem (adverbat diligenter P. Concina; **NUNC**, alium) **SEMEL** in vita elicere satis esse; modo vidimus num. 3.

Ubi evidentissimum est, Tamburinum loqui de actu fidei **NECESSARIO NECESSITATE MEDII**, tum quia numero 2. pro eadem acceperat **NECESSITATEM SALUTIS**, & **NECESSITATEM MEDII**: tum quia n. 3. cuius doctrinam hic se repetere proficitur, apertissime dixerat **EX NECESSITATE MEDII SEMEL SUFFICIT**. Ac proinde opinio, quam citat n. 8. Tamburinus docet, limpide & nitidissime hæc est; **SATIS EST EX NECESSITATE MEDII ACTUM FIDEI SEMEL IN VITA ELICERE**.

His postis. Illa propositio 17. damnata ab Innoc. XI. Satis est, actum fidei semel in vita elicere, æquivalere huic universali, **NULLA EST NECESSITAS** elicendi in vita actum fidei plusquam semel. Opinio Tamburini æquivalere huic particulari: **NON EST NECESSITAS MEDII** elicendi in vita actum fidei plusquam semel.

Jam vero vel P. Concina putat has duas propositiones esse valde diversas, vel non putat. Si secundum; requireretur a quolibet summulista, qui noverit, quantum discrimen intercedat inter propositionem universalem, & particularem; inter **GENUS**, & **SPECIEM**. Si primum, idest si putat esse valde diversas, ergo, impostura est, Tamburinum docuisse primam propositionem; cum docuerit, ut evidenter ex ejus verbis ostendimus, solum secundam.

CAPUT II.

Vindicatur ab alia non ab simili impostura idem Tamburinus.

P. Concina Tom. I. pag. 64.

Sufficit illa mysteria semel credidisse. Hanc **EXPRESSE** docet Tamburinus lib. 2. in Decal. cap. 1. n. 3.

Nequæ **EXPRESSE**, neque implicite hanc docet Tamburinus. Sed hæc est alia impostura superiori non ab simili, quæ ex dictis facile refutatur. Propositio enim damnata æquivalere, ut de propositione superiori dicebamus, huic universali: **NULLA DATUR NECESSITAS** credendi illa mysteria, plusquam semel. Et opinio Tamburini est hæc particularis; **NON DATUR NECESSITAS MEDII** credendi illa mysteria plusquam semel.

Ita enim scribit citato n. 3. Semel, inquam, nam **EX NECESSITATE MEDII** semel sufficit. Porro sicuti qui diceret, equus non est **ANIMAL RATIONALE**, profecto non diceret, Equus non est **ANIMAL**. Ita qui dicit **NON DATUR NECESSITAS MEDII**; ut dicit Tamburinus, profecto non dicit **NULLA DATUR NECESSITAS**, ut dicit propositio damnata.

Reperiat P. Concina, si potest, in toto Tamburino, illas propositiones indefinitas, illimitatas, & æquivalenter universales satis est actum fidei semel in vita elicere: sufficit illa mysteria semel credidisse; Docet ubi sint; in locis enim citatis certissime non inveniuntur; Quod si reperire non potest, nisi has definitas, limitatas, & particulares: Ex necessitate mediis satis est semel. Ex necessitate mediis semel sufficit; quo jure affingit Tamburino utramque illam damnatam propositionem?

Hæc clarissima sunt, & ad refutandam imposturam sufficient. Nihilominus, ut cognoscant Lectores, me non defendere Tamburinum, nisi ubi defendendus est; hæc adjungo.

Tria docuit circa actum fidei Tamburinus, quæ rem nostram propius contingunt.

Docuit primo, Fideles nunquam obligati **PER SE**, ET **EX VI DIRECTA** præcepti Fidei, ad credenda ea mysteria, quæ credenda sunt **SOLA NECESSITATE** præcepti. Et in hoc erravit; atque hæc doctrina damnata postea fuit in hac prima propositione Alexandri VII. Homo nullo umquam vitæ suæ tempore tenetur elicere actum Fidei, Spei, & Charitatis **EX VI** præceptorum divinorum ad eas virtutes pertinentium: & in hac 16. Innoc. XI. Fides non censetur cadere sub præceptum speciale, & secundum se. Neque aliam excusationem meretur Tamburinus, nisi quod illud scripserit ante damnationem, veluti titubanter, & id **EXPRESSE** subjiciendo S. R. E. Judicio. Audi ipsum lib. 2. in Decal. c. 1. 9. 1. n. 9. vel secundo, inquit, sermo est de actu fidei **EX NECESSITATE PRÆCEPTI**, quo scilicet obligamur credere ea, quæ diximus n. 5. (ibi enumeravit credenda sola necessitate præcepti) Sane nondum obviam habui Doctores, qui mihi id explicando satisfecerint: unde omnibus perpensis, **SUBDENDO** tamen ut hoc, ita & omnia alia mea S. R. E. Judicio, puto **PER SE DIRECTE** nunquam obligari fideles ad credenda prædicta mysteria **EX VI** necessitatis præcepti fidei.

Docuit secundo, dari tamen obligationem **PER ACCIDENS**, & **EX VI** aliorum præceptorum, credendi illa mysteria **SÆPIS-SIME**. Ita enim statim subdit post recitata modo verba; **SÆPIS-SIME** verbo obligari **PER ACCIDENS**, **EX VI** aliorum præceptorum. Tantum abest, ut negaverit **OMNEM NECESSITATEM** credendi plusquam semel, ut negant illa due propositiones proscriptæ quas ipsi affingit P. Concina. Quod si **SÆPIS-SIME** elicatur actus fidei, tamen ex vi aliorum præceptorum, ut exigit Tamburinus, quod attinet ad præsumtum sumus; tunc enim satis est cuicumque obligationi **PER SE**, ut in re simili recte concedit P. Concina inferius pag. 342.

Docuit demum tertio in locis citatis a Patre Concina definitæ & limitate, **EX NECESSITATE MEDII** satis esse semel credere. Sed nunquam in iis locis docuit, ut ostendimus, propositiones illas indefinitas, & illas Tamburino affingere dicimus esse imposturam.

CAPUT III.

Restituitur suæ integritati sententia Tamburini.

P. Concina Tom. I. pag. 558.

Duo Religiosi ejusdem Conobii orta rixa omittant consuetam salutationem; peccant ne mortaliter? Resp. .... Adfirmant Tamburinus lib. 5. c. 9. p. 3. n. 13. Sporer Tract. 2. c. 6. sect. 2. n. 30. **ADDITIONE** Tamburinus, cui de more subscribit Sporer, excusari illos posse a culpa gravi si **PROBATA EORUM VIRTUS COMPERTA ESSET**. Verum suspecta mihi evaderet eorum virtus vel ex hoc, quod mutua ejusmodi consueti officia omitterent. Brevitas temporis, **LEVITAS QUÆ DISSIDIUM**, & **ALIÆ CIRCUMSTANTIÆ** possunt interdum a gravi excusare culpa. **PROBATA INIMICORUM VIRTUS SATIS MINIME EST** ad purgandum a crimine ejusdem omissionem. **SI Tamburinus legatur in Tamburino**, non modo apparebit, satis truncate referri ejus doctrinam; verum etiam, quod majus **EST**, ipsum cum P. Concina mirifice consentire.

Minime satis est P. Concina probata inimicorum virtus: neque probata inimicorum virtus satis est Tamburino. Postulat præterea Pater Concina levitatem dissidii, levitatem dissidii postulat, & Tamburinus. Alias quoque circumstantias exigit P. Concina, alias item circumstantias exigit Tamburinus. Audiamus ipsum loco citato.

Excusari, inquit, a mortali tunc possent, quando comperta esset horum probata virtus; (Numquid hoc tantum? Si audiamus P. Concina, hoc tantum: hoc enim tantum retulit. Sed pergamus audire, quæ truncate sunt) **ET RIXA**, **ABSQUE CAUSA FUISSET LEVIS** (en levitas non modo dissidii, ut postulabat P. Concina. Sed etiam **CAUSÆ DISSIDIUM**, quod est aliquid amplius) unde judicentur, **NON EX ODIO GRAVI**,

VI, SED EX LEVI QUADAM PASSIONE; VEL IN SIGNIFICATIONEM ACCEPTI GRAVAMINI ET INIURIAE (*en alia circumstantia*) moveri ad omittendam salutacionem. Idem uluvenire posse vide in timoratis saecularibus LEVI CAUSA (*en rursus levitas*) rixa existente. Clamamus ne injuria, truncatas referri Jesuitarum sententias.

CAPUT IV.

Vindicatur ab artificiosa impostura, quae est in indice, idem Tamburinus.

In indice Tom. I. V. Tamburini.

Aliae ejusdem (*propositiones*) laxae pag. 17. ALIAE ITIDEM LAXAE, pag. 463.

QUI legunt relata Concini indicis verba, sine dubio fibi persuadebunt, Tamburinum docuisse non DUAS propositiones laxas, sed DUAS catervas propositionum laxarum; quarum altera recensetur a P. Concina pagina 417. altera vero pagina 463. Atqui sciant lectores, ut ipsi videre possunt, unam, eandem, atque ipsissimam esse Tamburini doctrinam, quam P. Concina retulit primo loco, & repetit secundo in eo fitam, quod putari probabilem falsam quamdam opinionem Caspopalai.

Si una eademque Tamburini doctrina reponatur saepius in indice, & representetur ut alia semper, & diversa: index laetitiam contra Tamburinum excrecere hac arte poterit in integram bibliothecam. Hoc autem vitium in indicibus non semel a me deprehensum est, & alia quaedam exempla referam in decursu.

CAPUT V.

Vindicatur a falsa criminatione P. Tamburinus,

P. Concina Tom. 3. pag. 399.

Duo hic docet Tamburinus: quorum unum certissime falsum est; nempe QUOD JURANS SINE ANIMO JURANDI, NON JURET; Quae propositio ab Ecclesia DAMNATA est, ut infra videbimus, &c.

CERTissime falsum est; praedictam propositionem esse ab Ecclesia damnatam; ideoque certissime verum est P. Concina falso criminari Tamburinum, quod docens illam primam propositionem debeat id, quod est damnatum.

Propositio damnata est haec 25. Intro. XI. CUM CAUSA LICITUM EST JURARE SINE ANIMO JURANDI, SIVE RES EST LEVIS, SIVE GRAVIS. Quae falsa est, & merito proscripta; quia licet JURANS SINE ANIMO JURANDI, NON JURET: tamen non est licitum, ne cura causa quidem, invocare Deum in testem cum illa simulatione.

Porro quantum propositio damnata differat ab hac doctrina JURANS SINE ANIMO JURANDI, NON JURAT; quamquam oculis pateat; nihilominus ex eo etiam evidenter liquet, quod, fatente ipso Patre Concina usque ad haec sua tempora ea doctrina ita communis sit inter Theologos, ut NEMO DE ILLA DUBITET. Audiatur ipse hoc Tomo 3. pagin. 439. ita loquens.

Questio VI. An QUI DELIBERATE JURAT SINE ANIMO JURANDI, VERUM PROFERAT JURAMENTUM? Respondet COMMUNITER auctores docent VERUM NON ADESSE JURAMENTUM ex defectu intentionis necessariae ad juramentum: ET NEMO HOC IN DUBIUM REVOCAT.

Lequeretur ne hoc passio P. Concina, si ea doctrina, JURANS SINE ANIMO JURANDI, NON JURAT, damnata foret?

Prætorum rejicit quidem ipse eam doctrinam contra communissimam Theologorum sententiam. Sed nunquam utitur ad eam rejiciendam ulla damnatione, quod certe facere non omisit, si potuisset. Utitur solum quadam ratione, quam sibi iam objecerat P. Suarez, & dissolverat; ut videbimus capite sequenti.

Quod ait P. Concina, UT INFRA VIDEBIMUS; infra, & usquam nihil affert, in quo ea damnatio videri possit, sed solum affert ea, quae modo retuli, ex quibus evidenter conficitur, non existere in rerum natura illam damnationem.

Et tamen ea doctrina, quae pag. 439. ita communis est, ut NEMO DE EA DUBITET; pag. 390. ubi sermo erat de Tamburini, certissime erat de falsa, & ab Ecclesia damnata.

CAPUT VI.

Vindicatur ab alia falsa criminatione idem Tamburinus.

P. Concina Tomo 3. pag. 399.

Duo hic docet Tamburinus: quorum unum certissime falsum est: Nempe quod JURANS SINE ANIMO JURANDI, NON JURET; quae propositio ab Ecclesia damnata est, ut infra videbimus: alterum, quod jurans si non advertat se

jurare, seu si praescindat ab invocatione divini testimonii, non juret; quae pariter propositio falsa omnino mihi est & SCANDALI PLENA. Sed quod magnopere animadvertere debemus, est, Tamburinum testari, has suas propositiones communiter a doctoribus edoceri. Laudat namque Layman, qui sane lib. 4. Tractat. 3. capit. 1. numer. 3. eas docet. Citat deinde pro se etiam SUAREZ lib. 1. de Juram. cap. 1. numer. 4. SED FALSO: NIHIL ENIM IBI HABET INSIGNIS ISTE THEOLOGUS, QUOD HIS OPINIONIBUS FAVEAT.

Una impostura pertinet ad illam primam Tamburini opinionem, quod JURANS SINE ANIMO JURANDI NON JURET, rejurata est capite Superiori. Injustam aliam criminationem nunc repellam, in eo fitam, quod Tamburinus falso pro se citaverit Patrem Suarez; & quod NIHIL HABEAT INSIGNIS ISTE THEOLOGUS, QUOD IIS OPINIONIBUS FAVEAT.

P. SUAREZ non modo favet primae opinioni Patris Tamburini relatae hic a P. Concina, sed expresse & disertissime illam docet; validis argumentis communit; & a contraria objectione liberat. Postquam enim numer. 4. & sequentibus explicavit questionem, & adduxit rationem in oppositum, numer. 8. ita scribit:

Nihilominus dicendum est, INTENTIONEM JURANDI esse omnino necessariam AD CONSTITUTIONEM, ut sic dicam JURAMENTI, & ad veritatem ejus in essendo. Nam juramentum exterius prolatum SINE INTENTIONE JURANDI fictum juramentum est, non verum, etiam si assertio in quam cadit vera sit. ITA SENTIUNT DOCTORES OMNES, quos infra referemus tractantes de juramento promissorio: hac enim ratione dicunt, juramentum promissorium falsum SINE INTENTIONE JURANDI non inducere specialem obligationem. Ratio enim est, quia illud non habet ESSE juramenti, & ideo non habet effectum ejus. Probari autem potest primo exetoplis. Quia votum factum exterius sine intentione votendi non est votum; nec Sacramentum sine intentione factum est verum Sacramentum, sed fictum; etiam si non desit voluntas exercendi exterius omnia necessaria Signa. Ergo idem est in juramento, est enim suo modo Sacramentum, id est sacrum signum, ut diximus. Ratio denique eadem est, quae in ceteris cum proportionem adhiberi solet. Quia juramentum debet esse actus humanus, non solum quatenus est materialis quaedam locutio; sed etiam quatenus Juramentum est. Non potest autem esse hujusmodi, nisi AB INTENTIONE JURANDI procedat.

Deinde num. 9. respondet objectioni quam adduxerat; & quam excipit P. Concina, ut defendat, contra communem, sententiam oppositam. Objectionem autem in eo posita est; quod voluntas proferendi verba apta ad jurandum videtur inseparabilis a voluntate, sive intentione jurandi: ad quam sic reponit Suarez.

Ad rationem ergo in contrarium respondetur, voluntatem proferendi verba apta ad jurandum separari posse A VOLUNTATE JURANDI; quamvis e converso VOLUNTAS JURANDI humano modo seu respectu hominis, necessario includat voluntatem exhibendi signum sufficiens ad jurandum.

Quae quidem responsio, suppositis exemplis allatis a P. Suarez ad probandam sententiam suam; imo communissimam, validissima est. Sicut enim voluntas ponendi exterius res aptas ad Sacramentum, e. g. ablutionem & verba formae, quamvis sit efficax, & aliquid operetur, separabilis est a voluntate baptizandi, quae licet exterius nihil operetur, tamen praevalet in ordine ad impendendum verum Sacramentum: ita in casu quem versamus.

Demum P. Suarez eandem Doctrinam repetit lib. 2. de Juramento promissorio c. 7. n. 2. his verbis.

His ergo suppositis circa juramentum promissorium, dicendum est primo, ut obligationem inducat, necessarium esse, ut AB INTENTIONE JURANDI procedat. HOC CERTUM EST APUD OMNES... Et probatur; quia juramentum SINE INTENTIONE factum non est juramentum, ut libro primo in principio dictum est.

Igitur primum, quod docet Tamburinus, erat, JURAMENTUM SINE INTENTIONE JURANDI, NON JURARE. Pater Suarez non obiter & per transcursum, sed ex professo propugnat JURAMENTUM SINE INTENTIONE JURANDI, NON JURARE. Et tamen Tamburinus FALSO pro se citat P. Suarez; ET NIHIL HABET INSIGNIS ISTE THEOLOGUS, QUOD HIS OPINIONIBUS FAVEAT.

Alterum quod docet Tamburinus, ut ait P. Concina initio hujus capituli relatus erat, QUOD JURANS, SI NON ADVERTAT SE JURARE, SEU SI PRAESCINDAT AB INVOCATIONE DIVINI TESTIMONII, NON JURET. Tamburinus lib. 3. in Decalogum c. 1. 9. 3. num. 6. ad quem locum respexit hic P. Concina, illam PRAECISIONEM AB INVOCATIONE DIVINI TESTIMONII explicat his verbis: HOC EST; NEC INTENDIT, NEC NON INTENDIT INVOCARE. His praemissis, secundum, quod docet Tamburinus, sive ejus secunda opinio nitide & clare exposita haec est, QUI JURAT, CARET TUM POSITIVA INTENTIONE INVOCANDI DEUM IN TESTEM, IDEST JURANDI; TUM POSITIVA INTENTIONE NON INVOCANDI; NON JURAT.

Jam vero P. Suarez, quamvis expresse secundam hanc opinionem non tradat, nec propugnet; tamen multum ipsi favet. Hec enim secunda opinio necessario, ut mihi quidem videtur, ex prima profuit. Ratio brevis & clara hæc est.

Quoties deficit positiva intentio invocandi Deum in testem, deficit essentia juramenti. Sed quando quis **NEC INTENDIT**, nec non intendit invocare, deficit positiva intentio invocandi Deum in testem. Ergo tunc deficit essentia juramenti. Ergo ille tunc **NON JURAT**.

Ergo P. Suarez, qui cum communissima Doctorum sententia propugnat positionem majorem dicti syllogismi, idest primam opinionem, favet consequentiæ legitime deductæ, idest secundæ opinioni.

Non defendo, quod repetere juvat, opiniones Tamburini; & multo minus defendo, quæ immiscet citato in loco Tamburinus. Vindico illum ab injusta criminatione, sive impostura, quod **FALSO** pro se citaverit P. Suarez; siquidem P. Suarez & expresse propugnat primam Tamburini opinionem, & propugnando primam multum favet etiam secundæ, ut offensum est.

Facere hic non possum, quin addam aliquid de P. Layman. P. Concina dicebat: Laudat namque Layman, qui sane lib. 4. tract. 3. c. 1. n. 3. **EAS** docet. Pater Layman secundam Tamburini opinionem nec propugnat nec tradat, sed solum tradat & propugnat primam. En ejus verba loco citato.

Notandum est tertio. Ad veram rationem juramenti non sufficit, verba juramenti significantia materialiter tantum proferre; **NISI SIMUL ADSIT ANIMUS, SIVE VOLUNTAS JURANDI, VERUMQUE DEUM IN TESTEM INVOCANDI**; alioquin erit non verum, sed fictum, vel dolosum juramentum.

Et nihil aliud habet, quod ad rem nostram pertineat. Ideoque docet solum primam opinionem Tamburini, quam docet P. Suarez, & de qua, fatente ipso Patre Concina, **NEMO DUBITAT**. Jam vero facio opinionem. Vel docere hanc primam opinionem est favere secundæ, & implicite eam docere, vel non. Si primum: Igitur P. Suarez, qui expresse docet primam, favet secundæ, & multa habet quæ **HIS OPINIONIBUS FAVEANT**. Si secundum: igitur P. Layman qui expressam mentionem facit solum de prima, non docet **EAS**.

C A P U T VII.

Vindicatur ab impostura idem P. Tamburinus.
In indice Tom. 3. V. Tamburinus.

Tamburinus **LAXE** docet, omittere **INTEGRUM ROSARIUM** voto promissum peccare solum leviter.

Auctor Indicis calumniosissime scribit, Tamburinum ista docere. Tamburinus non loquitur de **ROSARIO INTEGRUM**, imo neque loquitur de **TERTIA PARTE**; sed solum de **DUOBUS DECENNARIIS** ut ingenue scripsit ipse P. Concina hoc Tom. 3. pag. 184. En verba Tamburini lib. 1. in Decal. cap. 1. §. 3. n. 21.

Vovisti coronam B. Virginis sex decennariis constantem: duo decennaria comparatione dictæ coronæ cum sint tertia pars, videntur non medica materia: at quia ad finem intentum, idest ad cultum Virginis, id modice nocet, si cetera quatuor decennaria recitentur **VENIALE ERIT DUO TANTUM OMITTERE**.

Ut vero laxitatibus Jesuitarum per fas, & nefas, indices infarcirentur; in eodem indice V. Votum ita, repetitur.

Non esset levis materia **INTEGRUM ROSARIUM** ommittere, ut **LAXE** docent **LA CROIS, TAMB. ET SPOR.**

In quibus verbis est impostura contra P. LaCroix, qui, ut vidimus capite 24. profitetur se non loqui de **ROSARIO INTEGRUM**, cujus nomine communissime intelliguntur quindecim decades, sed de **TERTIA PARTE**. Est impostura contra Tamburinum, ut modo evidenter ostensum est. Est impostura contra P. Sporer Franciscanum, qui Tract. 1. c. 5. §. 9. 4. num. 30. idem docet, ut quæque videre poterit, ac Tamburinus.

Demantur ab indicibus tot repetitiones, quas omnes adnotare piget, demantur impostura, existat aliquis, qui ad examen revocet sententias, quas P. Concina appellat **laxas**, & indices fortasse multum decreverunt.

At eos P. Concina non confecit. Id solum in præsentia dico. Hoc probat Patrem Concina alios habere fœderatos, qui adversus nostram societatem eodem animo sunt.

C A P U T VIII.

Restituitur Sux integritati sententia Tamburini.

P. Concina Tom. 4. pag. 201. in Catalogo propositionum, quas offert ut damnandas.

AN cum indignis possint filii licite contrahere, Patre, vel Genitrice dissentiente? Fateor probabile esse, ac tutum, quod possint. Tambur. lib. 5. in Decalogum c. 2. §. 3. n. 5.

Et inferius pag. 212. refellit **LAXISSIMAM**, ut ipse ait, hujus Theologi opinionem: quia (sunt ejus verba) **EJUSMODI MATRIMONIA PLURA CONSEQUI SCANDALA SOLENT, JURGIA, RIXÆ, DISSIDIA, FAMILIARUMQUE GRAVISSIMA INCOMMODA.**

Si Tamburinus non habet aliud, nisi illud quod P. Concina recitat, ut damnabile; nulli querela locus est. Sed quid, si Tamburinus alia subdit, quæ illam sententiam temperant, limitant, plurimumque coercent? quid, si Tamburinus docet ea matrimonia non licere, si timeantur secutura illa mala, propter quæ non licere propugnat ipse P. Concina? Jactabitne se **INTEGRE** referre sententias Jesuitarum?

Itaque Tamburinus postquam n. 5. ea dixit, quæ a P. Concina tamquam damnanda recitantur, hæc subdit n. 6.

Hæc dicta sunt, quando ex ejusmodi matrimonio **NON TEMETUR FORE, UT SEQUANTUR GRAVIA MALA, SIVE SCANDALA, SIVE ALIA INCOMMODA.** Tunc enim, ut notat Sanch. loc. cit. n. 11. contra charitatem ex alio capite, quam ex parentum involuntario, peccati labes possit emergere.

Eandem Tamburini opinionem avulsam a contextu, & a limitationibus appositis a Tamburino, proposuit Henricus a S. Ignatio in suo Catalogo n. 90. Sed oporteret legere Jesuitas in fonte, & non tantum in Henrico a S. Ignatio, & similibus.

APPENDIX EX LIBRO, CUI TITULUS

Caroli Noceti Societatis Jesu Confutatio Primæ Epistolæ Patris Dinellii.

Cathedratici Casanatensis Ordinis Prædicatorum De Danielis Concina

In indicandis describendisque Casuistarum locis summa fide ac diligentia.

Pater Dinellius cum adversus veritatem vindicatam epistola quadam pro Concina Summa fide ac diligentia pugnavisset, atque hoc ipsum quod nuper descripsi caput adgressus fuisset ad confutandum, hæc quæ sequuntur, Concinae vindici scite graviterque respondit P. Nocetus p. 18.

Obiicit mihi tertio loco P. Dinellius ea, quæ scripsi, capite 34. Docerat Tambur. licere filiis contrahere Matrimonium cum indignis Patre, vel Genitrice dissentiente. Sententiam hanc temperaverat hæc conditione adjecta. Hæc dicta sunt, quando ex ejusmodi Matrimonio non timetur fore, ut sequantur gravia mala, sive scandala, sive alia incommoda. Tunc enim, ut notat Sanch. loc. cit. n. 11. contra charitatem, ex alio capite, quam ex parentum involuntario, peccati labes possit emergere. P. Concina referens, & refellens Tamburini sententiam, non modo temperamentum suppressit; sed eo usus est pro uno ex argumentis, quibus probavit contra Tamburinum ea Matrimonia non licere.

Ob prætermissum temperamentum questus sum in eo cap. de P. Concina, quod non retulerit **INTEGRE** sententiam Tamburini. P. Dinellius, ut ostendat me in hoc errasse, hæc præstat. Refert prolixum locum Tamburini, in quo sententiam suam explicat, & probat; Patresque, Canones, & Scripturas, quibus ea sententia videtur opponi, explicat de consilio, non de præcepto. Deinde refert locum P. Concina, quo Tamburini opinionem acriter impugnat. Tum ait sententiam Tamburini esse periculiosam, P. vero Concina sanam, & veritatis propiorum. Dimum diligenter animadvertit, P. Concina magnam vim collocare adversus Tamburinum in Obedientia, quam præstare debent filii Genitoribus præcipientibus, ne rem inhonestam, & proprio statui indecoram peragant.

Sed hæc omnia ne levissime quidem me attingunt. Numquid enim ego in eo capite propugnavi sententiam Tamburini? Numquid defendi, ipsum recte explicare, Patres, Canones, & Scripturas de consilio, non de præcepto? Numquid ullum argumentum P. Concina infirmare conatus sum? Et quod caput est, numquid ego affirmavi, P. Concina non usi alia ratione adversus Tamburinum præter temperamentum illud, quod addidit Tamburinus, Nihil horum. Sed quæcumque in eo capite dixi, verissima sunt.

En mea verba, quibus postrelata P. Concina loca, ita loquor. Si Tamburinus non habet aliud, nisi quod P. Concina recitat ut damnabile; nulli querela locus est. Sed quid, si Tamburinus alia subdit, quæ illam sententiam temperant, limitant, plurimumque coercent. Quid, si Tamburinus docet, ea Matrimonia non licere, si timeantur secutura illa mala, propter quæ non licere propugnat ipse P. Concina? Jactabit ne se **INTEGRE** referre sententias Jesuitarum?

Excusat quicumque velit hæc mea verba; nunquam ex illis excuspet, me dixisse illa, quæ dixisse modo negavi. Sed hæc tantum, quæ subdo, & quæ verissima sunt: Primo, Tamburinum opposuisse sue sententiæ laudatum temperamentum. Et hoc est evidens ex allatis verbis Tamburini. Secundo, temperamentum illud; prætermissum fuisse a P. Concina, dum referret Tamburini sententiam. Et hoc item est evidens ex loca P. Concina; quem ego dedi capite illo libri mei 34. Tertio, P. Concina usum esse illo etiam temperamento ad impugnandam sententiam Tamburini. Et hoc est evidens ex his ejus verbis, quibus sententiam illam impugnat.

Res suapte natura clara est. Tenentur enim Filii parere Genitoribus præcipientibus, ne rem inhonestam, & proprio statui indecoram peragant. Deducet autem magnopere indignam ducere sponsam: **ET EJUSMODI MATRIMONIA PLURA CONSEQUI SCANDALOSA SOLENT, JURGIA, RIXÆ, DISSIDIA, FAMILIARUMQUE GRAVISSIMA INCOMMODA.**

Quæ verba majoribus characteribus expressa certe P. Concina non

non adiunxit dumtaxat ad implendam paginam; sed ad confirmandam hac etiam ratione impugnationem suam. Si igitur verissima sunt quæcumque dixi; quæ me hic, rogo, P. Dinellius accusat? Quid queritur, me accusasse P. Concina, quod Tamburini sententiam integre non reulerit?

Quod interrogat, quorsum dixerim, eandem Tamburini opinionem avulsam a contextu, & a limitationibus appositis a Tamburino fuisse etiam propositam ab Henrico a S. Ignatio. Statim respondeo: ut specimen aliquod darem, siquidem id ferebat occasio, eius quod utibi a me dictum fuerat, litteras Provinciales, Henricum a S. Ignatio, Theologiam Moralem Jesuitarum, Sinnichium, & alios jampridem collegisse fere omnia, quæ contra Jesuitas in Theologiam Christianam translata sunt.

CAPUT IX.

Vindicatur ab impostura P. Tamburinus.

P. Concina Tom. 4. pag. 698. postquam appellavit NIMLUM LAXAM opinionem Tamburini, de qua statim; ita pergit.

NEc reponas gaudium defendi ut licitum in hypothesi **QUOD OMISSIO PRÆCEPTI SIT OMNINO INNOCENS**, secus si revocetur in dubium malitia omissionis. Non, inquam, hoc reponere vales. Quoniam P. Tamburinus **NON DEFENDIT** licitum esse gaudium de neglecto officio, **IN HYPOTHESI, QUÆ SACERDOS INCULPATE OMNINO OMISSISSET OFFICIUM: SED DEFENDIT**, Sacerdotem reapiæ gaudentem de neglecto officio, quod quidem **SE INCULPATE OMISSISSE CREDIT**.

Ego nescio in quonam Tamburino P. Concina legat Tamburinum. Certissime verus Tamburinus defendit, quod P. Concina negat ipsum defendere: & non defendit, quod ipsum defendere P. Concina affirmat. Defendit enim gaudium de **OMISSIONE OFFICII OMNINO INNOCENTE, & INCULPATA; & nihil habet de OMISSIONE OFFICII, quæ innocens. & inculpata CREDATUR**. Enejus verba lib. 10. in Decal. c. 5. §. 1. n. 2.

Gaudebat quidam Sacerdos, se per **INCULPABILEM OBLIVIONEM** matutinum diei hesternæ non recitasse (ubi hic est per **OBLIVIONEM QUAM CREDEBAT INCULPABILEM; QUÆ IN DUBIUM REVOCARETUR, UTRUM FUISSET INCULPABILIS.**) & reprehendebatur ab alio nimis religioso Sacerdote. Huic dixi, potuisse illum gaudere de carentia illa laboris, quæ tunc **NULLO MODO PECCAMINOSA FUIT**, (non dicit, **QUÆ PECCAMINOSA NON FUISSE CREDEBAMUR; DE QUÀ DUBIUM ERAT, UTRUM FUERIT PECCAMINOSA**) atque adeo tale gaudii objectum erat **AB OMNI MALITIA** separatum.

In qua ergo hypothesi defendit gaudium illud Tamburinus? in hypothesi ne, quæ **omissio CREDATUR, & quidem sub dubio, innocens ut affirmat P. Concina: an in hypothesi, quæ ommissio FUERIT inculpabilis, NULLO MODO peccaminosa, & ab OMNI MALITIA separata; ut P. Concina negat? Propulset aliquanto longius ranciulam cautionem.**

Præter manifestissimam imposturam duo breviter advertenda sunt. I. Tamburinus assignando objectum gaudii, quod defendit, non assignat **OMISSIONEM OFFICII; SED CARENTIAM LABORIS, quæ locutio, & mitior est, & cautior**. II. Tamburinus non adhibet illam vocem **NEGLECTO, quæ præfert semper aliquam culpam; sed ea vox intruditur de suo a P. Concina, qui hoc etiam artificio non raro utitur; ut in referendis sententiis Jesuitarum seligat terminos indivisores.**

Antequam ab hoc quarto Tomo discedo, præterire hoc minime valeo. P. Concina pag. 700. de eodem Tamburino ita scribit. Quæ ibidem n. 2. auget, sunt **PONDERATIONE** digna. Inquit enim, non licere tibi soluto delectari de copula maritali inter conjuges habitam. Fateor tamen posse te ... gaudere, vel desiderare, **UT LEGITIMI CONJUGES DEBIUM SIBI REDDANT**.

In Primis Tamburinus addit hoc, quod **omittitur a P. Concina**. Hoc non est de copula delectationem sumere; sed copulam legitimam approbare. Deinde quid hic, rogo, **carpendum est? Numquid erit peccatum: GAUDERE, VEL DESIDERARE, ut impleatur illud grave præceptum Apostoli 1. ad Corinth. 7. Uxori vir debitum reddat, similiter autem & uxor viro? Ego non aliud video PONDERATIONE dignum, nisi impotens desiderium debonestandi, ubique Tamburinum.**

CAPUT X

Restituitur suæ integritati sententia Tamburini.

P. Concina T. 7. pag. 55. in Catalogo propositionum damnabilium.

P Thomas Tamburinus lib. 3. Methodi Confess. c. 4. n. 5. **Si prævideat Confessor, pœnitentem non restitutum, si illi delegatur nullitas tituli, quam pro se adesse pœnitens putat, non erit ex Sanchez talis nullitas illi a Confessario patefacienda; quamvis sit in præjudicium tertii, qui suo carebit.** Quam sit principium illud iustitiæ, negotiationi, & societati perniciosum, quique iudicet.

Mutilata conficitur in Catalogum propositionum damnabilium

propositio Tamburini; & ea rescantur, quæ equivocationem tollunt, ac sententiam multo minus invidiosam reddunt. Tamburinus enim loco citato expresse dixit, a Confessario **NON INTERROGATO**. Illæ autem voces **NON INTERROGATO**. a P. Concina nescio cur rescæ, non levis momenti sunt. Nam sine illis sententia Tamburini apparet indefinita, & loquens de quocumque Confessario, sive interrogetur, sive non; Et tunc esset contra communissimam opinionem omnium Theologorum; quia si Confessarius interrogetur, patefacienda ab eo esse veritatem omnes concedunt. Utrum vero patefacienda sit a Confessario **NON INTERROGATO**, quando nullum speratur bonum neque Pœnitentis, neque Tertii; & quando, Tertius cariturus est suo; tametsi pœnitens moneatur, in question: est, & negatur, communis, ut videbimus: Ideoque sententia Tamburini, adjectis, sive in sua sede relictis, duabus prædictis vocibus, quas P. Concina detruncavit, est multo minus odiosa.

Sed quoniam huius sententiæ mentio incidit, placet alia subjungere. Incredibile est, quo impetu contra præfatam opinionem invehatur P. Concina multis in locis huius Theologiæ. Ostentando tamen semper more suo ferre solos Auctores societatis, ut iis vel solis, vel potissimum laxitatis nota adhaerescat. Eius convicia, & de lamationes prius referam; tum indicabo Auctores eam opinionem defendentes; postremo dicam, quid colligi velim.

Hoc in loco eam damnationis proponit præfixo solo nomine Tamburini; eamque appellat, ut vidimus: Principium Iustitiæ negotiationi, & societati perniciosum.

Tom. 9. pag. 695. citato unico P. Viva illam sic insectatur: Oro, esflagitoque, ut salvo erga pium, doctumque Auctorem officio (erga multos Dominicanos salvandum erat ut videbimus, hoc officium) ea promere sincere, & libere, quæ imbecillitati meæ vera videntur, valeam.

Hæc doctrina, ut mihi videtur, non modo falsa, & **LAXA** est; sed ex illa **HORRENDA** conlequi **ABSURDA** iudico: nempe **UNIVERSUM EVANGELIUM** everti & subdeque principia **EVANGELICÆ PRÆDICATIONIS** evolvi. Quis alienum possidet bona fide: contractum tenebrem iustum exitimat: ille bona fide versatur in occasione proxima: ipsi bona fide procrastinant, differunt debitorum solutiones, Et minister Evangelicus pœnitentes istos ad confessionem accedentes admonere non tenetur? Imo ignorantia non est amovenda, non debet anoveri? Cur? Ne revelatio veritatis noceat pœnitenti. **O TEMPORA, O MORES.**

Tom. 10. pag. 373. citatis quidem etiam Salmanticensibus, sed præcipue exagitando La-Croix, & Gobatum, eam opinionem in medium rursus producit, & his conviciis afficit. Pag. 374. Commenta peregrina, & Evangelio pugnancia. Pag. 377. Principium, quo recentiores docent, omittendam a Confessario admonitionem, quia scilicet pœnitens prævidetur non paratus, non dispositus, non promptus ad eam acceptandam, est evidenter falsum, Evangelio Christi vi evidenter ratiocinii advertum, laxitatis plenissimum, unde sacrilegia, & innumera absurda proferuntur. Pag. 380. Hæc doctrina, ut locis indicatis palam teci, hostiliter cum Evangelio pugnat.

Videamus nunc, quinam docuerint sententiam **IUSTITIÆ, NEGOTIATIONI, ET SOCIETATI PERNICIOSAM: HORRENDORUM ABSURDORUM PARENTEM, UNIVERSUM EVANGELIUM EVERIENTEM, SUSQUE DE QUÆ EVANGELICAM PRÆDICATIONEM EVOLVENTEM, COMMEATUM PEREGRINUM, ET EVANGELIO PUGNANS, EVANGELIO VI EVIDENTIS RATIOCINII ADVERSUM, LAXITATIS PLENISSIMUM; SACRILEGIORUM, ATQUE INNUMERABILIMUM ABSURDORUM FONTEM, HOSTILITER DEMUM CUM EVANGELIO PUGNANS**. Hi sunt sequentes.

I. **Martinus Ladejma Dominicanus secunda 4. qu. 8. artic. 4. d. 9.** Dubitatur §. an Confessarius debeat dicere veritatem pœnitenti ignorantia invincibiliter, quando ignorantia est **CUM GRAVAMINE ALTERIUS**, ut **SI QUIS HABEAT ALIENUM**, & ignoret, invincibiliter; an Confessarius debeat dicere veritatem, quando ex conjecturis cognoscit? Ad hoc dico, quod, si Confessarius credit, quod restituet, tenetur ei dicere veritatem; quia alias esset socius furti. Secundo dico; quod **SI NIHIL EST PROPECTURUS NIHIL EI DICERE**. Probat. Quia est perire opus, & nihil debet sine utilitate fieri.

II. **Melchior Cano Dominicanus Relectione de Pœnitentia part. 6. qu. 6. §.** Atque id intelligi volo: pag. 255. editionis Ingoßadiensis 1580. Atque id intelligi volo, **Confessarium tenere ad monere, & cum exitimo, me pœnitenti profuturum**. Nam frustra niti, & nihil aliud, quam laborando odium querere, ut Sallustius ait, extremæ dementiæ est. D. August. de pœnit. dist. c. Si quis: Do inquit, do tibi pœnitentiam, quia nescio; nam si scirem nihil tibi prodesse, non tibi darem, non admonerem. Ratio quoque perspicua est; quia nulla lex obligat ad actus inutiles, & ociosos. Item sicut correctio ad bonum illius, qui corripitur; ita confessio ad bonum pœnitentis ordinatur. Sed quando scio, nihil me meam admonitione profuturum, non teneor fratrem corripere aut delinquentem aut ignorantem. Ergo. Hinc facile discernetur, quid in multis eventibus Confessarius habeat facere, **SI PRUDENS ESSÉ VELIT**: Ut si mulier nupsit Petro occulte non consummato matrimonio. Deinde contraxit cum Joanne publice, & consummavit, cum quo manet **BONA FIDE**. Item si mulier contraxit cum fratre suo, vel affine, quem invincibiliter ignorat esse fratrem &c. Nam his omnibus Casibus. **SICREDO MEUM CONSILIUM PROFUTURUM; TENEOR ADMONERE; SIN MINUS, TE-**

TENEOR NON ADMONERE; sive id sit **IN DETRIMENTUM PROXIMI**. sive non: sive contra jus divinum, sive humanum.

III. Magister Bannez Dominicanus in 2. 2. qu. 33. in commentario art. 6.

Ex hac doctrina sequitur quod Confessarius, qui noverit poenitentem ignorantia invincibili laborare, maxime si est ignorantia facti, **NON DEBET DOCERE IGNORANTEM**, si probabiliter aestimat, quod ille adhuc permanebit in suo facto, & amplius peccabit.

IV. Magister Serra Dominicanus in 2. 2. qu. 33.

Si Confessarius sciret, mulierem esse nuptam cum viro, qui revera non est suus vir; timeret tamen probabiliter, ac prudenter, illam, etiamsi admoneretur, non fore recessuram ab eo, **NON TENETUR ILLI VERITATEM APERIRE**.

Quod verum etiam est, quamvis peccatum per ignorantiam excusatum **ESSET IN DETRIMENTUM TERTII**; ut si quis bona fide possideret hereditatem alienam, aut contractum usurarium efficeret, & sciret Confessarius, aut probabiliter timeret, ejus admonitionem nihil esse profuturam; quia difficillimum est relinquere hereditatem, aut lucrum hujusmodi.

V. Dominicus Soto Dominicanus in 4. dist. 18. qu. 2. artic. 4. quamvis teneat, Confessarium debere instruere poenitentem, quando ignorantia est eorum, quae omnes tenentur scire, quia putat talem omnem ignorantiam esse culpabilem; tamen si ignorantia sit inculpabilis, in qua solum hypothesi loquuntur ceteri Auctores, ipse etiam docet praesatam sententiam his verbis.

Quando ignorantia est juris, quod omnes tenentur scire, sive divini, sive humani, vel facti, quod ille poenitens scire tenetur; Sacerdos obligatur poenitentem instruere, quidquid sequatur, sive profit, sive oblit. Res est clara: **NAM OMNISTALIS IGNORANTIA EST CULPABILIS, ET PECCATUM**. Quare si poenitens ignorat articulum fidei; nulla de causa debet filere Sacerdos, sed illum docere. Si autem ignorantia sit eorum quae non omnes tenentur scire, sive sit juris divini, sive humani; tunc distinguendum est. Si Sacerdos viderit quod possit prodesse, idque sine gravi scandalo; tunc tenetur rem detegere. **VIVEROVIDET, QUOD NULLATENUS PRODESSE POTEST, AUT SINE GRAVI SCANDALO; TUNC TENETUR TACERE, ET DISSIMULARE**, si non interrogatur (en verba detruncata a P. Concina in Tamburino) aut si alter non confitetur de illo tamquam de re scrupulosa.

VI. Petrus du-Fay Dominicanus qu. 9. supplementi art. 2. disp. 4. concl. 4. Sacerdos tenetur docere poenitentem tam in communi, quam in particulari ea, quae scire debet, etsi ignorantia invincibili excusetur V. G. contractum aliquem, quem novit esse usurarium; fornicationem simplicem esse illicitam...

INTELLIGENDA tamen haec sunt, quando Sacerdos probabiliter aestimat, poenitenti profuturum suum consilium, & doctrinam: **SI ENIM AB EISDEM NULLUM RELATURUS SIT PRO-FECTUM AUT EMOLUMENTUM, SED POTIUS SCANDALUM ALIQUOD INCURSURUS; EXCUSABITUR AB HOC OFFICIO**... Ratio est, quod sicut correctio fraternalis ordinatur ad bonum fratris corripiendi, ita Sacramentalis confessio, & ea ad quae tenetur Sacerdos in administratione ejusdem, diriguntur ad bonum spirituale poenitentis. Sed quando corrigens probabiliter existimat, quod sua correctione non emendabitur, sed potius scandalizabitur corripiendus, potest, **IMOTENETUR ABSTINERE** correctione. Ergo similiter in nostro casu.

VII. Ludovicus Lopez Dominicanus 1. parte Instructorii c. 27. §. Ad prudentiam Confessoris.

Ad prudentiam quoque Confessoris attinet **TACERE**, & nihil interrogare, quando videt poenitentem ignorantia inculpabili ignorare, aliquid esse peccatum mortale; **QUANDO EX ADMONITIONE NON SPERATUR EMENDA, VEL QUANDO DIFFICILE EST REMEDIUM**.

VIII. Bartholomaeus Medina Dominicanus in Instrukione Confessariorum ex idiomate Hispano in Italicum versa, lib. 2. cap. 3.

Il quarto avviso. Quando il Confessore vedrà il Penitente essere d'un'ignoranza invincibile, o con buona fede in cosa, che per altro sarebbe peccato mortale, **NON BISOGLNA, CHE NE PARLI**; e particolarmente, se dall'avviso del Confessore non dee seguirne profitto; ma molto travaglio, e scandalo.

Omitto, ne tadio sim, alios plurimos, tum Dominicanos, tum Franciscanos, tum Jesuitas, tum cujuslibet conditionis, & instructi. Unum tantum praeterire nolo P. Suarez, quem cum tota theologica Republica P. Concina magni facit, & bene facit. Is agitur disp. 32. de Poenit. Sect. 4. n. 4. ita loquitur.

Tertio, quando Confessor non sperat fructum, vel quia probabiliter, & prudenter timet, poenitentem non effecturum; vel certe non posse sine gravi incommodo id efficere, de quo admonendus est; potest, & **DEBET tacere**, ac poenitentem in sua bona fide relinquere... Ratio autem est, quia tunc Confessor nec ratione officii, nec ratione charitatis tenetur admonere poenitentem. Primum patet; quia tunc poenitens est bene dispositus, & integre confessus. Ergo ex vi officii Confessoris absolvi potest. Secundum etiam est manifestum; quia Charitas, & correctio fraternalis solum obligat quando est spes fructus. Item in eo casu potius esset admonitio contra charitatem, quia potest afferre magnum incommodum proximo sine illo fructu.

Everfionem vero Evangelii, & Apostolicae praedicationis ruinam quam obtrudit P. Concina, praecipuat ibidem P. Suarez paulo post, offerendo latum discrimen inter apostolicam, & publicam praedicationem, ac privatam admonitionem Confessoris.

Tamb. De Decalog. Prae. Tom. I.

Quia nempe illa ordinatur ad bonum publicum; ac propterea omittenda non est, etsi non speretur bonum, imo timeatur malum alicujus particularis. Ac Confessoris admonitio ordinatur ad privatum bonum poenitentis: quod si non speratur, imo timeatur oppositum; admonitio remanet adus omnino inutilis, & otiosus, imo noxius, ad quem nulla lex obligat, ut optime advertebat Melchior Cano, & Martinus Ledesma perdocti Dominicani. Atque eandem objectionem sicuti Suarez ita etiam praecipuat Sanchez lib. 2. de Matrimonio disp. 38. n. 19. his verbis.

Doctor publicus, sive Concionator tenetur publice veritatem docere, licet fructus alicujus privati non speretur, sed scandalum. Quia doctrina ea ad bonum publicum ordinatur: quare propter privatum malum non est intermittenda.

Hi sunt Auctores qui sententiam defendunt, quam P. Concina tam acerbis declamationibus infestat, tam atrocibus conviciis debonestat. Quorum etsi non omnes expresse ad casus particulares descendunt, omnes tamen generatim, & universaliter loquuntur: atque implicite eventa omnia comprehendunt. Nunc dicam, quae a Lectoribus colligenda velim.

Colligant primo: Utrum P. Concina sit omnino vacuus a studio partium, & equus, ut tantopere jabat, erga Theologos cujuslibet Instituti. Poterat praefigere propositioni dimittenda omnia Insignes Dominicanos, atque adeo plures, neque enim omnes adduxit, & tamen praefixit solum Tamburinum, & quidem, detruncanda eas voces **NON INTERROGATO**, quae non levis momenti sunt; si enim Confessarius interrogetur, detegendam ab eo esse veritatem conveniunt omnes. Poterat Tom. 9. citare laudatos omnes Theologos Ordinis sui; & tamen citato solum Patre Viva, & onerata conviciis ejus sententia, alte exclamavit: O tempora, o mores! Quasi mores unius Patris Vivae facerent, ut sorderent haec tempora; & non facerent mores Martini Ledesma, mores Melchioris Cano, mores Magistri Bannez, mores Magistri Serra, mores Dominici Soto, mores Petri du-Tay, mores Ludovici Lopez, mores Bartholomaei Medina. Poterat tandem aliquis ex iis Dominicanis in indicibus legi: & tamen Jesuitae quidem recensentur; ex iis nemo indicatur. Colligant secundo, quam verum sit, quod alias dixi, familiarissimum esse P. Concina hoc artificium, vel occultatis omnino aliis Auctioribus, vel cursim & festinanter nominatis, vel post terga proteritis, ita obiectata, est ostentare Scriptores Societatis, ut appareant Lectoribus vel unici defensores opinionum, quas appellat laxas, vel saltem primipili.

Colligant tertio, Jesuitas in plurimis sane sententiis, quas P. Concina infestat, alios habuisse magistros; quod ego quidem ostendere paratissimus sum. In hoc opusculo, ne nimis ab instituto digrediar, tunc solum id praesto, quando banc mihi dat occasionem sententia aliqua Jesuitarum suae sinceritati restituenda. Dicit forte P. Concina, sua nihil hoc interesse. Hortabitur, quod re ipsa facit, ut aliquis existat, qui Thomistarum laxitate refutet, & tunc pura undecumque splendebit christiana Theologia. (Ejus verbis usus sum:) Verum si flagrat studio reformandae Moralit, cur hanc Provinciam alteri relegat; ipse non suscipit? Cur rivulus purgare nititur; de fontibus non laborat? Cur ramos caedit, & infestat; radices integras atque intactas reliquit?

Colligant quarto, quando convicia & censuras P. Concinae contra aliquam opinionem legent, non esse festinanter precipiendam sententiam. Judicium parumper sustineant, donec illam ab alio aliquo pertractatam videant; & tunc sentiant quod in Domino judicabunt.

C A P U T X L

Restituitur suae integritati opinio Tamburini.

P. Concina T. 7. pag. 122.

AD quid tenetur, qui impedit collatorem ne beneficium ecclesiasticum digniori conferat?... & primum eligendum esse digniorem pro certo habeo: cum Concilium Trid. id expresse sess. 24. cap. 1. definiat. "eosque alienis peccatis communicantes mortaliter peccare, nisi quos digniores, & Ecclesiae magis utiles ipsi judicaverint &c." **RESPONDET P. THOMAS TAMBURINUS** lib. 8. in Decal. Tract. 3. cap. 4. §. 4. Tridentinum Concilium vel primo videtur per hoc **DIGNIORES** non aliud significare velle, nisi dignitatem eligendorum sumpto comparativo pro positivo; vel secundo, locutione minus propria ponit digniores, ut excludat indignos non vero dignos... Vel tandem tertio loquitur quando fit concursus, & adducit auctoritatem Laurentii Valla afferentis juniorem & seniore accipi pro Juvene & sene. Hanc Tamburini, & aliorum **PROBABILISTARUM** opinionem damnavit Innoc. XI.

Vacuitas a studio partium, & bona fides postulabat, ut quem admodum ex opinione Tamburini affertur illa pars, quae ipsi invidiam constat, ita detegeretur alia pars, quae invidiam multum imminuere, & temperare poterat. Praesertim cum suppressa hac alia parte: representetur Tamburinus absolute & simpliciter adhaerere Nisi primae, quod falsissimum est.

Igitur Tamburinus adhibuit quidem illam interpretationem textui Tridentini: & in hoc lapsus est: atque illi interpretationi damnata postea fuit ab Innoc. XI. in propositione 47. Sed illa interpretationem dedit, **UT MERE PROBABLEM**, docendo

cendo expressissime ac disertissime oppositam interpretationem esse **MULTO PROBABILIOREM**, & **UNICE IN PRAXI CONSULENDAM**. En ejus verba *l. c.* n. 11.

Respondeo secundo ad instantiam n. 8. factam; me **INGENUE** lateri, propter hunc Tridentinum textum **ESSE MULTO PROBABILIOREM**, Episcopatus, & similia majora beneficia curata, de quibus solum hic loquitur Tridentinum, debere **DIGNIORIBUS** conferri, **NEC IN PRAXI ALITER ESSE CONSULENDUM**.

Hoc posito; referre solum primam partem invidiosam, & occultare hanc aliam; persuadere lectoribus, Tamburinum absolute & simpliciter amplecti primam interpretationem, cum secundam interpretationem oppositam Tamburinus reputet **MULTO PROBABILIOREM**, & **UNICE** in praxi consulendam, est ne representare **INTEGRE** & sincere Tamburini opinionem? Lectores sint Judices.

Ad illud, Hanc Tamburini, & aliorum **PROBABILISTARUM** opinionem quod dictum de more est ad conciliandum odium Probabilissimo, & ad persuadendum, ipsum esse hujus quoque laxitatis parentem; respondeo, etiam oppositam sententiam, nempe beneficia, de quibus hic loquitur Tridentinum, sub gravi conferenda esse dignioribus, esse **PROBABILISTARUM**.

Illam acriter defendunt **PROBABILISTA** Vasquez opusc. de Beneficiis c. 2. §. 3. dub. 1. **PROBABILISTA** Sanchez lib. 2. consiliorum cap. 1. dub. 2. **PROBABILISTA** Lessius lib. 2. cap. 34. dub. 14. **PROBABILISTA** Castropalaus Tract. 13. disp. 2. puncto 11. §. 2. **PROBABILISTA** Cardinalis de Lugo Tomo 2. de Just. disp. 35. sect. 2. Et alii plurimi. Hec artificia adversus Probabilissimum fortasse sciolis possunt imponere: Doctis, qui noverunt quid sit Probabilissimus, non possunt.

C A P U T XII.

Restituitur fama Patri Tamburino,

P. Concina T. 8. pag. 338.

Quid sentiendum de interpretatione P. Tamburini in præceptum Concilii Tridentini consistendi **QUAMPRIMUM**? Respondeo. Si sacerdos in peccato mortali celebravit, tenetur quamprimum confiteri, ut declaravit Concilium Trident. sess. 13. c. 7. his verbis: "Quod si necessitate urgente sacerdos absque prævia confessione celebraverit, quamprimum confiteatur." Disputare non pauci **PROBABILISTÆ** coeperunt, num hoc præceptum sit, an merum consilium, P. Thomas Tamburinus de methodo Commun. c. 1. §. 6. n. 49. refert utramque sententiam & asserentem, & negantem præceptum latum esse a Tridentino; & de more **VI PROBABILISMI** utramque probabilem adfirmat his verbis: "Equidem non possum priorem sententiam; agnoscentem in illis verbis præceptum sub mortali non fateri probabilem, bisem. Ajo tamen, & hanc non agnoscentem esse probabilem." Hanc Tamburini opinionem, quam etiam alii docuerunt, ut Villalobos, Ledesma, Macad. quos refert ex Diana P. Viva in Trutina n. 1. damnavit Alexand. VII. in hac propositione n. 38. "Mandatum Tridentini factum sacerdoti sacrificanti ex necessitate cum peccato mortali consistendi quamprimum, est consilium, non præceptum," **NULLO MODO ERGO PROBABILIS EST**. Opportunitissima enim vero est hæc dialectica, qua intertur ex damnatione, opinionem illam **NULLO MODO ESSE PROBABLEM**. Perinde ac si quis eilet, qui amitteret probabilem post damnationem.

Bona fides, & rigidior Ethice postulabant, ut quemadmodum P. Concina publice manifestavit erratum Tamburini, qui reputavit probabilem illam sententiam: sic etiam ad famam restituendam manifestaret retractationem, quæ ibi proxime habetur num. 54. his verbis.

Adversus doctrinam hanc olim a me bona fide traditam insurgunt hodie duæ propositiones ab Alexandro VII. damnatæ, **CUI OMNINO PARENDUM EST**.

Tamburinus nusquam, quod ego sciam, doctrinam hanc typis impresserat, nisi hoc ipso in loco, in quo ingenue fatetur errorem suum, illumque retractat. P. Concina ex libro impresso Tamburini errorem avide arripuit; retractationem statim atque immediate sequentem reliquit, & occultavit.

Quod ait, Tamburinum **VI PROBABILISMI** utramque sententiam probabilem adfirmare, mihi videtur minus recte dictum. **VIS PROBABILISMI** non in eo posita est, ut hæc vel illa sententia, vel utraque ex oppositis reputetur probabilis. Reputare probabilem hanc vel illam sententiam, vel utramque ex oppositis, commune esse potest Probabilistis, Probabilioristis, Benignistis, Rigoristis. Ut cuique mediocriter Theologo notum est. **VIS PROBABILISMI** in eo tantum: si quod ex duabus opinionibus prædicæ æque probabilitibus sequi possumus, quam libuerit; imò quod possumus sequi prædicæ probabilem faventem libertati in conspectu probabilitatis faventis legi. Siquidem P. Concina adeo insensus est Probabilissimo, ne jactulando erret, noscat saltem de facie inimicum suum.

Quod ait, opinionem Tamburini traditam fuisse etiam a **LEDESMA**; videtur parum. Opinionem negantem præceptum in laudatis verbis Tridentini Tamburinus adfirmavit solum probabilem, & quidem cum retractatione statim adjacta, & a P. Concina suis Lectoribus non manifestata. **LEDESMA** Dominicanus eam opinionem adfirmavit **PROBABILIOREM**. "Ita enim habet in summa Hispania part. 1. cap. 11. de Eucharistia paulo ante conclusionem 9. Però a mi me pare cosa **MUT MAS PROBABLE** lo que tienen unos, che **NO ES PRECEPTO**." Quod tamen a me non dicitur factum **VI PROBABILIORISMI**.

Sed siquidem de Ledesma mentio incidit: quero hic a P. Concina, cur in loco quem persamur; tum in titulo capituli, tum in proponenda questione nominatum posuit, & quidem dixeris caracteribus, ne Lectorum oculos fugeret, solum Tamburinum, qui eam opinionem adfirmavit solum **PROBABLEM**; non posuit vero Ledesmam Dominicanum, qui ultra progressus est & eamque opinionem pronuntiavit **MULTO PROBABILIOREM**, **MOT MAS PROBABLE**? Cur non proposuit potius questionem sic: "Quid sentiendum de interpretatione P. Ledesma, in præceptum Concilii Tridentini consistendi quamprimum?" Cur propter hanc opinionem legitur in indice Tamburinus; Ledesma non legitur; Constringat fortiter, ne elabatur, **VVENDROCIANAM EXCUSATIONEM**.

Artificium hoc præfigendi sententiis solum nomen aliquorum Jesuitarum, vel ut eos solos totam invidiam exoneret, vel ut imperitis earum opinionum laxitatem facilius persuadet, familiarissimum est Patri Concina, ut sæpe animadvertimus. Aliud exemplum præterire non possum, quod habeo sic sub oculis citata pagina 338.

Antiqua est questio inter Theologos, & fere statim post Tridentinum excitata, num supradictum præceptum eos solum Sacerdotes afficiat, qui **OB INOPIAM CONFESSARII**, ut sonant verba legis, **ET NECESSITATE URGENTE** sine prævia confessione celebraverunt: an vero etiam eos, qui **NULLA URGENTE NECESSITATE** celebrare voluerunt absque confessione, ac proinde celebraverunt sacrilege.

In hac questione ita scriptis amplius ante seculum cum dimidio eximus Doctor Franciscus Suar. T. 3. in 3. p. disp. 66. sect. 7. in fin.

Tertio declarandum est, an Sacerdos, qui sine necessitate ob malitiam celebrat absque confessione præmissa hac lege comprehendatur. Videtur enim obligatus multo majori ratione. Nam si obligatur is, qui non peccavit omittendo contumeliam: cur non multo magis obligabitur is, qui peccando eam omisit? **NIHILOMINUS** dicendum est, hujusmodi hominem non comprehendi hac lege. Quia Concilium solum loquitur de illo, qui **NECESSITATE URGENTE** hoc facit. Lex autem positiva solum obligat **PROUT LATA EST**: & argumentum a paritate rationis in hac materia **EST INEFFICAX**.

Et per eadem tempora ita scripsit Gabriel Vasquez Tom. 3. in 3. part. disp. 208. cap. 3.

Jam vero videamus quo pacto hoc præceptum Concilii Tridentini obliget quamprimum finita Missa confiteri. Sunt autem tres casus, in quorum uno tantum existimo, hoc præceptum sacerdotem obligare. Primus est cum sacerdos sciens, & prudens, & habens copiam Confessarii noluit confiteri; & in hoc casu censeo, eum non obligari præcepto Concilii ad consistenda præta quamprimum possit. Quoniam præceptum solum latum fuit pro iis, qui, non habentes copiam Confessarii, antequam accederent ad celebrandum **URGENTE NECESSITATE** sine confessione ad altare accesserunt, & celebraverunt, & existeret pater. Et certe **MAJOR RATIO** fuit, ut prout ferretur, ne prætextu illo diu differret Confessionem, & in peccato celebrarent; sed elapsa illa occasione Confessarium quaerent. Nam qui scienter habita copia noluit confiteri non indigebat hoc novo præcepto, cui satis deberet esse divinum de præmittenda Confessione.

Eandem sententiam, & propter eadem rationes tenet **NUMENUS Dominicanus de Sacram. Tom. 2. q. 80. art. 4. difficult. 4. concl. 2.** Illustrissimus **ARAUXO** Dominicanus Episcopus Segobitensis in 3. p. q. 80. art. 4. n. 29. Villalobos Franciscanus Tr. 7. diff. 37. n. 9. Card. de Lugo disp. 14. de Euch. sect. 7. n. 147. & 150. Franciscus de Lugo Frater de Sacram. l. 4. c. 6. qu. 8. n. 70. Filiucius Tr. 4. de Euch. c. 8. n. 223. Granada in 3. p. contr. 6. Tr. 10. disp. 7. n. 15. Diana coordinatus T. 1. Tr. 3. Resol. 172. Mercerus de Sacram. qu. 80. art. 4. d. 30. Stephanus a S. Gregorio de Sacram. l. 3. c. 26. n. 12. Thomas Hurtado T. 1. tr. 3. c. 1. Resp. 14. n. 62. Bonacina de Sacram. Euch. disp. 4. qu. 6. p. 1. n. 38. Leander Tom. 2. Tr. 7. disp. 7. qu. 51. Et demum alii plurimi; ita ut hæc sententia appelletur passim ab Auctoribus communissima; & merito; nam cum a tam multis Theologis, & quidem non levibus propugnatur, non invenio citatos contra ipsam nisi Silvium, VVigers, & Zanardum Dominicanum, quem P. Concina non magni facit.

Audite nunc quam conviciose loquatur P. Daniel Concina de sententia tot gravium Theologorum; & quod propius re in nostram attingit, quam artificiose conetur totam invidiam, si qua est, exonerare in solos La-croix, & Vivam, perinde ac si essent inventores & antesignani antiquæ hujus sententiæ. Ejus verba referam brevissimis animadversionibus interiectis.

Quid dicendum de interpretatione P. **CLAUDII LA-CROIX**, P. Viva, & aliorum in præfatum Tridentini præceptum?

Cur nominatum, & diversis caracteribus, ne Lectorum oculos fugerent, P. **CLAUDII LA-CROIX**. P. **VIVA**? & non potius **NUGNI** **DOMINICANI**, **ARAUXO** **DOMINICANI**? & si paritum Dominicanis voluit; cur non Suarii, Vasquii, Dian. Bonac. & sic de reliquis supracitatis, qui La-Croix, & V. præceperunt?

Respondeo. **COMMENTUM** exponendum est, ut mihi videtur, **VALDE LAXUM**, **ET PEREGRINUM**.

Utrum jure videtur P. Concina **COMMENTUM VALDE LAXUM** sententia, quæ incipiendo a Suarez, & Vasquez, communissima est inter Theologos cujuslibet conditionis, & Instituti, Lectores judicent. Ego de laxitate, rigore, veritate, vel falsitate opinionum in hoc opusculo more meo nihil definio. Nescio tamen cum vocetur **commentum PEREGRINUM** (illa sententia, quæ)

tantum primam a La-Croix, & Vira introducit; & sed jam inde a temporibus Patris Suarez theologia civitate donari cepit.
P. Claudius La-Croix cum pluribus aliis in disputationem vocat, num Sacerdos peccati mortalis conficius, qui Confessarii copiam habens, celebret non præmissa Confessione, teneatur quæ primam confiteri vi præcepti Tridentini.

Seculum, & amplius ante Patrem La-Croix id vocaverant in disputationem P. Suarez, P. Vasquez, & alii; & cum istis negantem sententiam communissime Theologi amplexi sunt.

Video, te commoveri, lector Christiane, ob hoc solum quod in controversiam id adduci audias.

Si Lector Christianus sit quidam sciolus, imperitus, Jesuitarum osor, & qui solum P. Concina, legerit fortasse commovebitur contra Patrem La-Croix. Si doctus sit & noverit, id esse adductum in controversiam a summis Theologis fere statim post Tridentinum; & negantem sententiam ab iis usque temporibus communiter apud Theologos cujuscumque instituti obtinuisse, commovebitur fortasse contra alium quemdam.

Quid? Tenentur quamprimum confiteri Sacerdotes, qui urgente necessitate carentes copia Confessarii nequeunt confiteri: & ab hoc præcepto immunes erunt, qui Confessarios obvios ex mera malitia confiteri recusant?

Ciceronianum illud QUID? quod tam sæpe usurpat P. Concina, ut illud videatur tamquam filiolium osculari suum; præoccupaverant jam & dissolverant P. Suarez, & P. Vasquez verbis supra relatis, quæ, rogo ut relegantur.

CUINAM in mentem venire potest TAM PEREGRINUM INTER RETAMENTUM?

CUINAM? Nugno Dominicano; illustrissimo Arauxo Dominicano, nescio cui Francisco Suarez, nescio cui Gabriel Vasquez, nescio cui Cardinali de Lugo, nescio cui Bonacina, nescio cui Diana, nescio cui Thomæ Hurtado; Denum omnibus supra laudatis, & communissime omnibus Theologis, sitres, vel quatuor excipias.

Audique scribit P. LA-CROIX lib. 6. p. 1. de Euch. n. 549. 9. 4. Integrum licet prolixum COMMENTUM transcribo, ne ADVERSARI DE MORE CLAMITENT, TRUNCATUM ESSE TEXTUM.

P. LA-CROIX scribit, quæ ante ipsum scripserant fere omnes Theologi, ducendo initium a PP. Suarez, & Vasquez. ADVERSARI vero non clamitant, truncatos esse textus, nisi cum IN DAMNUM AUCTORUM re ipsa truncati sunt.

Hæc opinio, SALVO MELIORI JUDICIO, FALSA IMPROBABILIS, ET LAXA NIMIUM mihi videtur, & in nihilum redigit Tridentinum præceptum.

Talis non est visa Suariorum, Vasquiorum, Nugno, Arauxo, Bonacina, Diana, Card. de Lugo ac tot Theologis supra laudatis quorum Judicium forte non omnibus videbitur contemnendum.

Sed quid diutius immoror in LAXA opinione convellenda, quam COMMUNIS SENSUS DETESTARI VIDETUR TAM QUAM NIMIS CAPTIOSAM?

Vel loquitur de COMMUNI SENTU THEOLOGORUM, vel de COMMUNI SENSU HOMINUM ab ipso natura lumine proficiscente. Si de primo; id falsum est; nam COMMUNIS SENSUS THEOLOGORUM eam opinionem adoptat; & tres solum vel quatuor illam rejiciunt, non tamen DETESTANTUR; hujusmodi enim verba ante P. Concina Theologis non erant nota. Si de Secundo: ergo COMMUNI SENSU caruerunt, & DETESTABILEM, AC NIMIS CAPTIOSAM opinionem docuerunt Suarez, Vasquez, NUGNUS, Arauxo, Bonacina, Diana, Card. de Lugo, & ne tædio Lectores afficiam, fere omnes Theologi.

Hæc retuli, ut idem tamen Lectores specimen darem cujusmodi sint, & quibus Auctoribus commendentur sententiæ; quas conviciorum plausibus P. Concina operat; propter quas fere solos La-Croix, & Vira exagitat; eorumque nominibus vel ipse, vel quicumque sit alius, tam multas in indicibus laxitates attexit.

C A P U T XIII

Restituitur suæ integritati sententia Tamburini.

P. Concina Tom. 8. pag. 344.

Nimis laxa quoque est opinio Tamburini de meth. Comm. c. 1. n. 63. & Leandri qu. 18. qui docent, posse Laicum assidentem cum aliis scamno seu mensæ Communionis Eucharistiam suscipere non præmissa confessione lethalis culpæ, cujus recordatur etiam si abique scandalo recedere valeat.

Non est erratum, si velis, magni momenti, nihilominus non exponitur integrè & sincere sententiam Tamburini. Tamburinus enim non loquitur indefinite & universaliter de quacumque culpa lethali, cujus quis recorderetur: E. G. de culpa lethali, postquam ille nunquam confessionem peregerit, quod esset dicitur. Sed loquitur definite de culpa lethali non manifestata per oblivionem in confessione præmissa, & in ea indirectè absoluta, quod est minus durum. In titulum illius paragraphi.

De eo, qui ante communionem recordatur peccati INDIRECTE ABSOLUTI. Rationem vero, cur hunc liberet ab obligatione recedendi, etsi post sine scandalo, Tamburinus sic exponit.

Ratio est, quia ex una parte irreverenter se gereret inchoatam quasi actionem sine clara necessitate relinquendo: sicuti non bene morate se gereret qui invitatus a rege, ubi sedet ad mensam vellet vel ad leve tempus recedere; & ex alia parte non apparet clare necessitas: quia hic jam est, JUSTUS, BENE-
Tamb. Decalog. De Præc. Tom. 1.

QUE DISPOSITUS PROPTER ABSOLUTIONEM INDIRECTAM TALIS PECCATI.

Quod si P. Concina scire cupiat, quisnam loquatur laxius quam Tamburinus statim dicam.

Victoria Dominicanus in Summa num. 79. ubi idem docet non tantum de Laico sed etiam de Sacerdote, & quidem non cobibendo ac restringendo doctrinam ad peccatum INDIRECTE REMISSUM. Cum enim dixisset, Sacerdotem, qui inchoata missa recordatur alicujus lethalis, nec addit INDIRECTE REMISSI, non teneri præmittere confessionem, etsi possit absque scandalo, subdit:

Idem dicendum est de his qui sunt ibi parati ad recipiendam Eucharistiam, qui si recordati fuerint alicujus mortalis, SECURE possunt communicare etiam ante confessionem PROPTER REVERENTIAM SACRAMENTI. Nec de hoc dubito.

Victoriam magistrum nunquam lego. Tamburinum discipulum, qui Magistri doctrinam temperavit, tum hic, tum in indice lego cum consueto LAXE DOCET. Nova semper habemus documenta Concina vacuitatis a studio partium.

Predicam sententiam Victoris, & deinde Tamburini optime impugnat Eximius Suarez Tomo 3. in 3. p. Disput. 66. sect. 4. Ubi advertit, irreverentiam illam in qua vim faciunt, tam parvi esse momenti, ut propter majorem causam contemnenda videtur.

A P P E N D I X

ex libro alias citato, cui titulus

Caroli Naetti Societatis Jesu confusatio primæ Epistolæ Patris Dinellii Cathedralis Casanatenfis Ordinis Præcatorum De Danielis Concina.

In indicandis describendisque Casuistarum locis summa fide ac diligentia p. 7.

Refellitur prima criminatio.

Initium facit P. Dinellius a mei libri cap. 82. in quod se forte incidisse dicit. Questus sum in eo capite de P. Concina, quod erratum quoddam in methodo Communionis a Tamburino commissum luce palam manifestaverit: tacuerit vero retractationem hanc ibi proximam: Adversus doctrinam hanc olim a ME bona fide traditam insurgunt hodie duæ propositiones ab Alexand. VII. damnatæ, cui OMNINO PARENDUM EST.

Hujus querelæ injustitiam Pater Dinellius tripliciter demonstrare conatur. Primo, quia retractatio illa non est Tamburini; sed intrusa a Probabilistis, qui hac ratione uti solent ad incurstandos errores suorum Theologorum. Ut divinetur, quod indicare velis, Oppido non est opus.

Secundo, quia mihi ignotum erat, utrum Pater Concina usus fuerit editionibus Venetis, in quibus unius retractatio legitur; potius quam editione Lugdunensi anni 1679. quarto nempe anno post Tamburini obitum adornata, in qua retractatio nulla conspicitur.

Tertio demum; quia magno potius malo Tamburini futurum fuisset, si illam retractationem P. Concina commemorasset.

Antequam respondeo; offero locum hunc Tamburini de Præceptis Ecclesiæ tract. 3. c. 8. n. 49. Quod opus publice ab ipso Patre postremum suorum operum dictatum est.

Sub qua obligatione Sacerdotes prædicti confiteri quamprimum debeant.

Respondeo, Suarez, Vasquez, alique permulti cum Joan. Sanchez disp. 32. num. 102. & communiter Theologi ajunt sub obligatione mortali. Petrus Ledesma de Euch. p. 2. cap. 11. & Villalobos in summa p. 1. tract. 7. difficultate 37. & Delgadillo capit. 2. de Euch. dub. 2. alios citans ajunt, vel sub nulla, quia hoc Tridentini est solum consilium, vel sub veniali, quia si hoc præceptum est sane, est de re parva. Quid enim magni habet, quod quis contritus celebravit, unde nunc sit in statu gratiæ, debeat cum tanto rigore sub peccato mortali hodie & non cras, vel postmodum, vel postea præcepto huic confitendi satisfacere, dummodo suo tempore satisfaciatur.

PRIOR SENTENTIA EST OMNINO APPROBANDA; NAM POSTERIOREM CONDEMNAVIT ALEXANDER VII. dum cum cæteris propositionibus ab ipso condemnatis die 18. Martii 1666. adest hæc 38. "Mandatam Tridentini factum, Sacerdoti sacrificanti ex necessitate cum peccato mortali confitendi quamprimum, est consilium, non præceptum."

Hæcenus Tamburinus. Quo posito.

Ajo primo, me rectissime judicasse, & etiamnum judicare; retractationem esse Tamburini, non vero a Jesuitis intrusam: nimirum vel reliquam fuisse a Tamburino in aliquo suo scripto: vel, quod verius puto, appositam, ut fit, in margine alicujus exemplaris ex impressis ante damnationem; a quo deinde prima editio Veneta, & ex ipsa alia profecta sint. Cursum indico quibus ad ita existimandum adductus fuerim, & de eorum efficacia lectores judicent.

Tamburinus protem annos vixit post damnationem propositionum editam ab Alexandro VII. atque tæcirco & spatium habuit & rationem retractandi errorem suum.

In opere de Præceptis Ecclesiæ, illum re ipsa disertissime retractavit, & quidem propter hanc ipsam rationem, quia ejus doctrina prior damnata fuerat ab Alexandro VII. ut patet ex loco allato.

In omnibus editionibus Venetis ann. 1680. 1687. 1692. 1702. 1707. 1710. 1719. & 1734. retractationem lego de qua est controversia, & illam video retractationem qua habetur de præceptis Ecclesie omnino consentaneam.

Jesuita in nullum alium locum Tamburini, quamquam indigeret, retractationem ullam intruserunt: neque est potior ratio cur de hoc uno tantopere laboraverint.

Demum nullum est argumentum, ut clarius infra patebit, affingendi Jesuitis hoc artificium mendacium; ut voluerint ponere in ore Tamburini (A ME olim traditum) verba, quæ ipsius non essent: Et multo minus, ut voluerint intrudere in opus de Præceptis Ecclesie sub nomine Tamburini sententiam, quam ipse non tradidisset.

Et hæc omnia collectim sumpta non satisfiunt, ut quilibet cordatus pro certo habeat, eam retractationem fuisse, non dico a Tamburino mortuo pro Venetis editionibus excaratam, sed a Tamburino vivo relictam?

Ego in hac causa, quam agimus, defensor sum. Satis mihi esset postremum argumentum allatum, quod vocant negans; & tamen multis positivis non careo; ut modo vidimus P. Dinellius esse accusator. Accusat enim Tamburinum de retractatione omiffa: accusat Jesuitas de retractatione malitiose intrusa. Ipsi incumbit onus probandi hæc crimina ad defendendum P. Concina nunc primum excogitata. Quæ quamdiu solide non probentur, manet mihi integrum jus existimandi, eam retractationem Tamburini esse. Atque hoc jus possum persequi sine ullius querela contra P. Concina, imo contra quemcumque, & in quacumque controversia mihi libererit.

At editio de præceptis Ecclesie posthuma est. Si libet pro arbitrio negare, ea, quæ sunt in editionibus posthumis, negabo hunc & illum locum esse S. Thomæ; hunc & illum esse S. Augustini; & sic de reliquis, quorum editiones posthumæ sunt. Et quæ ratione probabitur, hunc & illum locum istorum esse; probabo, locum allatum de præceptis Ecclesie esse Tamburini.

At editio Lugdunensis anni 1679. qui ab obitu Tamburini quartus est, retractatione caret. Hoc tantum probat Typographum Lugdunensem habuisse præ manibus unum ex eis exemplaribus quæ prodierunt ante damnationem; & retractationem Panormi a Tamburino relictam ad ipsum non pervenisse. Non vero probat, ut contendit P. Dinellius, nihil ad illud usque tempus cogitatum fuisse de retractatione.

At post retractationem adjectam in fine num. 54. doctrina damnata repetitur a Tamburino in fine numeri 55. Huic difficultati, quæ (ut abene) non militat contra locum de præceptis Ecclesie, inferius satisficiam.*

Ajo secundo, me prudenter existimasse, P. Concina voluisse Venetas editiones, in quibus legitur retractatio laudata.

Mitto conjecturas. Mitto nempe, quam vero simile mihi esse libuerit, Homines eruditum, Venetus scribentem, usam fuisse editionibus Venetis, quæ tam multæ, tam familiares, tam sparse sunt, potius quam Lugdunensis, ad quam confugit P. Dinellius, quæ adeo rara est, ut in illustratissimis bibliothecis vix reperitur. Certe in collegio Romano tum in bibliotheca, tum in cubiculis, ibi editiones Tamburini permultæ sunt, illa caremus. Et cum pluris Romæ bibliothecæ lustratam miserim, invenire illam licuit Casanænsi. Hæc, inquam, mitto, & certiori via procedo.

P. Concina tom. I. suæ Theologiæ pag. 64. n. 11. ita scribit. Indicavi damnatarum thesium auctores non alio fine nisi ut illorum operum lectores admonerem. Tamburini opus manibus omnium teritur; & alioquin damnatæ thesæ haud lunt sicuti in quibusdam aliis notatæ. P. Dinellius pag. 28. & seqq. editiones Tamburini eruditæ tribuit in tres Classes. Prima continet eas, quæ ante damnationem propositionum prodierunt. Secunda continet Lugdunensem anni 1679. in qua retractatio non legitur. Nam de alia Lugdunensi anni 1669. ab Alegambe citata non loquor; quia tum a P. Dinellio, tum a me nescitur, ubinam gentium lateat. Tertia continet Venetas, in quarum omnibus sequitur retractatio.

Quæro nunc a P. Dinellio; de quibus editionibus loquitur P. Concina, quando queritur opus Tamburini teri omnium manibus, nec tamen damnatas thesæ notatas esse? De prima classe loqui non potest, quia ante damnationem thesæ damnatæ notari non poterant. Nec potest loqui de secunda, sive de editione Lugdunensi anni 1679. quia hæc non teritur omnium manibus, ut diximus, est rarissima. Restat igitur ut loquatur unice de editionibus Venetis. Iste enim unica sunt, quæ & teruntur omnium manibus, & in quibus, si unam vel alteram excipias, proscriptæ propositiones non sunt notatæ. Velut erat ergo P. Concina Venetas editiones, si quidem animadvertat damnatas thesæ in eis adnotari: atque idcirco ego prudenter credidi, ipsum legisse in Venetis editionibus etiam erratum, quod est in methodo communionis cum retractatione ibi proxima. Nisi dicere velimus, editiones quæ Jesuitis nocent, P. Concina notissimas esse, quæ vero prosunt, ignotissimas.

Ajo tertio magnum bonum, & nullum malum Tamburini fuisse futurum, si P. Concina laudatam retractationem commemorasset.

Ad bonum quod attinet; profecto retractatio manifestasset ejus animi demissionem, qua erratum suum palam professus est, ejusque obedientiam decretis Pontificiis, quibus dicit omnino parendum esse. Quod attinet ad malum, quodnam, rogo illud fuisset? En, inquit P. Dinellius.

Tamburinus post oppositam retractationem in fine numeri 54.

agit deinde quasdam alias questiones n. 55. atque illum ita conclusit repetendo doctrinam proscriptam. Sed quoniam nos probabile duximus, hoc non esse nisi consilium, illa querere superfluum existimamus, uno enim verbo questionem omnes amputamus: ad nihil ex obligatione teneris.

Jam vero nonne hic Tamburinus, si ejus est retractatio, illud voluisse videtur Alexand. VII. cui postquam dixit omnino parendum esse, continuo ad proscriptam opinionem tuendam revertitur; ex eaque novis questionibus, quas sibi proponit, impavide respondet? Quantam porro hoc præbuisse P. Concina dicendi copiam contra Tamburinum, contra rationem Probabilitatum emendandi libros, & incrustandi errores suorum Theologorum; contraque editores operum Tamburini anno 1679 qui damnatam propositionem, ut Pontifex præceperat, expungere neglexerunt.

Verum hæc nullam vim habent. Si Tamburinus COMPOSUISSET numerum illum 55. post adjectam retractationem ut latenter persuadet lectoribus P. Dinellius, sine dubio quod contra Tamburinum contendit, obtineretur. Verum longe aliter se res habet. Editiones Venetæ nihil differunt ab impressis ante damnationem, præterquam in adjecta retractatione. Quamobrem numerum illum 55. jam composuerat Tamburinus antequam retractationem adjoheret; quæ adjecta in fine numeri 54. rectissime putabit, intelligi retractatum quidquid ad eandem opinionem pertinet deinde consequatur.

Quod ut clarius demonstrarem; Fingamus Tamburinum adjectisse retractationem initio questionis. Plus: Fingamus, illum apposuisse, ut aliquando fit, initio omnium operum in Prefatione. Advenerint deinde Typographi, qui lucro suo consulentes, antiqua exemplaria recuderint cum retractatione præposita. Quæ ab æquis lectoribus: Tametsi tota doctrina Tamburini damnata consequeretur, ut ita dicam; ordine locali retractationem, posset ne hic effici, Tamburinum Alexandro VII. illud voluisse, & post retractationem ad errores suos confirmandos reperjsum esse? Puto, non dicent. Porro idem in re nostra.

At satis fuisset illam adjectam in fine num. 55. Ad summum hoc probat, Tamburinum non adjectisse retractationem opportunissimo loco. Non vero probat retractationem non esse Tamburini de quo uno nunc disputamus. Deinde dico, retractationem fuisse adjunctam loco opportuno. Nam in fine numeri 54. absolvitur questio ex professo tractata, utrum verba Tridentini sint consilium, vel præceptum. Et retractatio posita in fine questionis ex professo tractata, recte intelligitur cadere in omnia consequentia; in quibus doctrinam proscriptam, non post retractationem appositam, iterum enim admonendum est, sed iampridem ante damnationem dicitur repetitæ. Quomodo de retractatione initio libri præfixa dictum est.

Quamobrem non nisi cavillando poterat P. Concina hinc arripere occasionem dixandi Tamburinum, & Probabilistam; ac multo minus editores operum Tamburini anno 1679. cum nulla pacto constet, Jesuitas præfuisse editioni illi Lugdunensi; aut illam eorum voluntate vel consilio, curatam esse.

Igitur, ut veni consiciam. Cum rectissime existimaverim retractationem non fuisse a Probabilistis intrusam: Cum prudentissime crediderim Patri Concina fuisse notam; & cum magnum bonum, nullumque malum commemoratio retractationis allatura Tamburino fuisset; Jure optimo questus sum, Patrem Concina divulgato errore retractationem non manifestasse; præsertim cum eo in loco, quem habebam præ manibus, Tamburinum propter illud erratum omni artificio debonestari viderem.

Nisi quis forte contendat, evidentia metaphysica vel physica mihi opus fuisse, ut jure optimo quererem. Quod profecto nimium est; præsertim cum P. Concina plurima in Jesuitis accuset, quæ certissime ipsi nec metaphysice, neque physice, imo neque moraliter evidentia sunt. De quo non nihil vide in fine paragraphi 4. hujus consuetudinis.

Quod ait P. Dinellius, me adnotasse, Ledesman quoque Dominicanum eandem cum Tamburino propugnasse opinionem; quod ipsum tamen P. Concina non tacuit; mihi videtur minus recte dictum. P. Concina, & P. Dinellius ajunt, Ledesman propugnasse opinionem EAMDEM: Ego ostendi propugnasse PEJOREM. Tamburinus enim opinionem proscriptam affirmavit dumtaxat PROBABLEM: Ledesma vero affirmavit MULTO PROBABILOREM, MUT MAS PROBABLE. Et tamen ibi Ledesma a P. Concina cursim vix nominatur; Tamburinus omni artificio in lectorum odium adducitur. Legatur, quæso, caput illud libri mei octogesimum secundum; in quod primum P. Dinellius forte incidit.

Denique superest, ut ab alia criminatione me purgem.

P. Dinellius pagina. 40. ita me alloquitur. Extremum est, ut moneam errasse HAUD LEVITER te, ubi dicis, nusquam eam doctrinam fuisse a Tamburino impressam, nisi hoc loco, seu libro de methodo Communionis. Nam eam ipsam questionem agitatam reperio in eo opere quod inscribitur de præceptis Ecclesie.

Ego ibi locutus sum de Doctrina proscripta. Locutus enim sum de ea doctrina, quam, ut ibi continuo addidi, P. Concina ut erratum Tamburini avide arripuit, & retractationem ibi proximam occultavit. P. Dinellius, ut probet, me HAUD LEVITER errasse: sive ut probet, Doctrinam, de qua ego locutus sum, nempe proscriptam, reperire etiam in alio loco; citavit questionem de Præceptis Ecclesie, ubi disertissime traditur a Tamburino doctrina proscriptæ opposita.

CA-

* Monuit me nuper per litteras doctissimus P. Nocetius, in Neatenfi Provincia Siculæ, collegio inventum esse Tamburini opusculum, quo de hic agitur manus Auctoris hic illic notatum, auctum, expunctum, cum adiecta margini ab ipsomet Tamburino retractatione, de qua Dinellium inter, & Nocetium ipsum controversia extat. Ut igitur hæc disceptatio tandem Nocetio victore finijatur, unum id restat ut Neato ad nos hac de re authenticæ litteræ mittantur; quod brevi fiet.

Vindicatur ab impostura idem Taburinus.

P. Concina Tom. 8. in Indice.

Taburinus (P. Thomas) LAXE quotidianam communionem omnibus peccato lethali inquinatis CONGEDIT.

Evidentem hanc imposturam non possum melius lectorum oculis subjicere, quam recitando verba Taburini, in methodo communionis cap. I. §. II. ubi sic:

Licere communionem quotidianam Laico etiam uxorato, imo eam vetare illi nec Confessarium, nec superiorem posse, quia cum Christus Dominus omnibus qui peccati mortalis sibi conficii non sunt, sive cum magno, sive cum parvo devotio-

nis affectu liberaliter concessit, docet CUM PAUCIS Joannes Sanchez in selectis disput. 22. Negat CUM ALIIS MULTIS Joannes de Lugo disput. 17. de Eucharistia sect. 2. solumque concedit maximo fervoris spiritu accensis, Sanctæ Catharinæ, & similibus. Lege eos, si hanc questionem late discussam videre in animo est. Nos breviter NEGANTEM SENTENTIAM amplectimur, quia putamus id cedere majori reverentiæ Sacramenti. Affirmans opinio illud a Confessariis obtineat, ut Fidelibus sacram Communionem (non dicit QUOTIDIANAM, aliter sibi statim & immediate contradiceret, quare significare non potest, nisi FREQUENTEM) appetentibus, sive etiam solum petentibus se facile in posterum exhibeant.

Facile crescet census laxitatum attentus Taburino, si cum iste disertissime amplectatur SENTENTIAM NEGANTEM, in indice ponatur CONGEDIT.

PARS III ETHICA,

In qua Romanorum Pontificum Constitutiones, in quibus propositiones aliqua damnatae sunt, recensentur.

ALEXANDRI DIVINA PROVIDENTIA PAPÆ VII. DECRETUM

Prius adversus propositiones 28. scandalosas, & perniciosas in praxi.

Feria V. die 24. Septembris 1665.

SANCTISSIMUS D. N. audivit, non sine magno animi sui mœrore complures opiniones Christianæ disciplinæ relaxativas, & animarum perniciem inferentes; partim antiquitas iterum suscitari, partim noviter prodire: & summam illam luxuriantium ingeniorum licentiam in dies magis excrescere, per quam in rebus ad conscientiam pertinentibus modus opinandi irrepsit alienus omnino ab Evangelica simplicitate Sanctorumque Patrum doctrina, & quæ si pro recta regula fideles in praxi sequerentur, ingens irreptura esset vitæ Christianæ corruptela: Quare ne ullo unquam tempore viam salutis: quam suprema veritas Deus, cujus verba in æternum permanent, arctam esse definivit, in animarum perniciem dilatari, seu verius perverti contingeret, idem Sanctissimus D. N. ut oves sibi creditas ab ejusmodi spatiosa, lataque, per quam itur ad perditionem, via, pro Pastoralis sollicitudine in rectam semitam evocaret, earumdem opinionum examen pluribus in S. Theologia Magistris, ac deinde Eminentissimis, & Reverendissimis D. D. Cardinalibus contra hæreticam pravitatem Generalibus Inquisitoribus serio commisit: qui tantum negotium strenue aggressi, eique sædulo incumbentes, & mature discussi usque ad hanc diem infrascriptis Propositionibus, super unaquaque ipsarum sua Suffragia Sanctitati suæ sigillatim exposuerunt.

I. Homo nullo unquam vitæ suæ tempore tenetur elicere actum Fidei, Spei, & Charitatis ex vi præceptorum divinatorum ad eas virtutes pertinentium.

II. Vir equestris ad duellum provocatus potest illud acceptare, ne timiditatis notam apud alios incurrat.

III. Sententia asserens, Bullam Cœnæ solum prohibere ab solutionem hæresis, & aliorum criminum, quando publica sunt, & id non derogare facultati Tridentini, in qua de occultis criminibus sermo est, anno 1629. 18. Julii in Consistorio Sacræ Congregationis Eminentissimorum Cardinalium visa, & tolerata est.

IV. Prælati regulares possunt in foro conscientiæ absolvere quoscumque sæculares ab hæresi occulta, & ab excommunicatione propter eam incurfa.

V. Quamvis evidenter tibi constet, Petrum esse hæreticum, non teneris denunciare, si probare non possis.

VI. Confessarius, qui in Sacramentali Confessione tribuit poenitenti chartam postea legendam, in qua ad Venerem incitatur, non censetur sollicitasse in Confessione, ac proinde non est denunciandus.

VII. Modus jevadendi obligationem denunciandæ sollicitationis est, si sollicitatus confiteatur cum sollicitante, hic potest ipsum absolvere absque onere denunciandi.

VIII. Duplicatum stipendium potest Sacerdos pro eadem Missa licet accipere, applicando perenti partem etiam specialissima fructus ipsimet celebranti correspondentem, idque post Decretum Urbani VIII.

IX. Post Decretum Urbani potest Sacerdos, cui Missæ cœ-

Tamb. De Decalog. Prac. Tom. I.

lebrandæ traduntur, per alium satisfacere, collato illi minore stipendio, alia parte stipendii sibi retenta.

X. Non est contra justitiam pro pluribus sacrificiis stipendium accipere, & sacrificium unum offerre: neque etiam est contra fidelitatem, etiamsi promittam, promissione etiam juramento firmata, danti stipendium, quod pro nullo alio offeram.

XI. Peccata in Confessione omissa, seu oblata ob instans periculum vitæ, aut ob aliam causam, non tenemur in sequenti confessione exprimere.

XII. Mendicantes possunt absolvere a casibus Episcopis reservatis, non obtenta ad id Episcoporum facultate.

XIII. Satisfacit præcepto annuæ confessionis, qui confiteatur Regulari Episcopo præsentato sed ab eo injuste reprobato.

XIV. Qui facit Confessionem voluntarie nullam, satisfacit præcepto Ecclesiæ.

XV. Pœnitens propria autoritate substituere sibi alium potest, qui loco ipsius pœnitentiam adimpleat.

XVI. Qui beneficium curatum habent, possunt sibi eligere in Confessarium simplicem Sacerdotem non approbatum ab Ordinario.

XVII. Est licitum Religioso, vel Clerico calumniatorem gravia crimina de se, vel de sua Religione spargere minantem occidere, quando alius modus defendendi non suppetit; uti suppetere non videtur, si calumniator sit paratus, vel ipsi Religioso, vel ejus Religioni publice & coram gravissimis viris prædicta impingere, nisi occidatur.

XVIII. Licet interficere falsum accusatorem, falsos testes, ac etiam Judicem, a quo iniqua certo imminet sententia, si alia via non potest innocens damnatum evitare.

XIX. Non peccat maritus occidens propria autoritate uxorem in adulterio deprehensam.

XX. Restitutio a S. Pio V. imposita Beneficiatis non recitantibus non debetur in conscientia ante sententiam declarationem Judicis, eo quod sit pœna.

XXI. Habens Capellaniam collativam, aut quodvis aliud beneficium Ecclesiasticum; si studio litterarum vacet, satisfacit suæ obligationi, si officium per alium recitet.

XXII. Non est contra justitiam beneficia Ecclesiastica non conferre gratis, quia collator conferens illa beneficia Ecclesiastica, pecunia interveniente, non exigit illam pro collatione beneficii, sed veluti pro emolumento temporali, quod tibi conferre non tenebatur.

XXIII. Frangens jejunium Ecclesiæ, ad quod tenetur, non peccat mortaliter, nisi ex contemptu, vel inobedientia hoc faciat, puta, quia non vult se subjicere præcepto.

XXIV. Mollities, sodomia, & bestialitas sunt peccata ejusdem speciei infimæ, ideoque sufficit dicere in confessione se procurasse pollutionem.

XXV. Qui habuit copulam cum soluta, satisfacit confessionis præcepto, dicens commisi cum soluta grave peccatum contra castitatem, non explicando copulam.

XXVI. Quando litigantes habent pro se opiniones æque probabiles, potest judex pecuniam accipere pro ferenda sententia in favorem unius præ alio.

XXVII. Si liber sit alicujus junioris, & moderni debet opinio censori probabilis, dum non constet rejectam esse a Sede Apostolica tanquam improbabilem.

XXVIII. Populus non peccat, etiamsi absque ulla causa non recipiat legem a Principe promulgatam.

Quibus peractis dum similium Propositionum examini cura, & studium impeditur, interea idem Sanctissimus re mature considerata statuit, & decrevit, prædictas Propositiones, & unamquamque ipsarum, ut minimum tamquam scandalosas esse damnandas, & prohibendas, sicut eas damnat, ac prohibet, ita ut quicumque

etiamque illas, aut conjunctim, aut divisim docuerit, defende- rit, ediderit, aut de eis etiam disputative, publice, aut priva- tim tractaverit, nisi forsitan impugnando, ipso facto incidat in excommunicationem, a qua non possit (præterquam in articulo mortis) ab alio, quacumque etiam dignitate fulgente, nisi a pro tempore existente Romano Pontifice absolvi.

Insuper districte in virtute Sanctæ Obedientiæ, & subintermi- natione divini iudicii prohibet omnibus Christi fidelibus cujus- cumque conditionis, dignitatis, ac status etiam speciali, ac spe- cialissima nota dignis, ne prædictas opiniones, aut aliquam ip- sarum ad praxim deducant.

SS. D. N. post latum Decretum die 24. Septemb. proxime elapsi, quo viginti octo Propositiones damnatæ fuerunt, examinatis se- dulo, & accurate usque ad hanc diem infra scriptis aliis quadra- gesimum quintum numerum implentibus, per plures in S. Theolo- gia Magistros, ac per Eminentissimos, & Reverendissimos D.D. Cardinales adversus hæreticam pravitatem Generales Inquisito- res, eorum suffragia sigillatim super unaquaque ipsarum audivit.

PROPOSITIO XXIX.

IN die jejunii qui sæpius modicum quid comedit, etsi nota- bilem quantitatem in fine comederit, non frangit jejunium.

XXX. Omnes Officiales, qui in Republica corporaliter labo- rant, sunt excusati ab obligatione jejunii, nec debent se cer- tificari, an labor sit compatibilis cum jejunio.

XXXI. Excusantur absolute a præcepto jejunii omnes illi, qui iter agunt equitando, utcumque iter agant, etiamsi iter ne- cessarium non sit, & etiam si iter unius diei conficiant.

XXXII. Non est evidens, quod consuetudo non comedendi ova & lactinia in Quadragesima obliget.

XXXIII. Restitutio fructuum ob omissionem horarum suppleri potest per quascumque elemosynas, quas antea Beneficia- rius de fructibus sui beneficii fecerit.

XXXIV. In die Palmarum recitans Officium Paschale satisfacit præcepto.

XXXV. Unico officio potest quis satisfacere duplici præcep- to, pro die præsentis, & crastino.

XXXVI. Regulares possunt in foro conscientiæ uti privile- giis suis quæ sunt expresse revocata per Concilium Tridentinum.

XXXVII. Indulgentiæ concessæ Regularibus, & revocatæ a Paulo V. hodie sunt revalidatæ.

XXXVIII. Mandatum Tridentini factum Sacerdoti sacrifi- canti ex necessitate cum peccato mortali, confitendi quamprimum, est consilium, non præceptum.

XXXIX. Illa particula *quamprimum*, intelligitur, cum Sa- cerdos suo tempore confitebitur.

XL. Est probabilis opinio, quæ dicit esse tantum veniale oscu- lum habitum ob delectationem, carnalem & sensibilem, quæ ex osculo oritur, secluso periculo consentus ulterioris, & pollutionis.

XLI. Non est obligandus concubiniarius ad ejiciendam concu- binam, si hæc nimis utilis esset ad oblectamentum concubina- ri, vulgo *regalo*, dum deficiente illo, nimis ægre ageret vitam, & aliæ epulæ tedio magno concubinariium afficerent, & alia famula nimis difficile inveniretur.

XLII. Licitum est mutuantem aliquid ultra sortem exigere, si se obliget ad non reperendam sortem usque ad certum tempus.

XLIII. Annuum Legatum pro anima relictum non durat plus quam per decem annos.

XLIV. Quoad forum conscientiæ, reo correcto, ejusdem con- tumaciæ cessante, cessant censuræ.

XLV. Libri prohibiti donec expurgentur, possunt retineri, usque dum adhibita diligentia corrigantur.

Quibus mature pensatis, idem Sanctissimus statuit ac decrevit prædictas propositiones, & unamquamque ipsarum, ut minimum tanquam scandalosas esse damnandas & prohibendas, sicuti eas da- mnat ac prohibet. Ita ut quicumque illas &c. uti in priore decreto.

Insuper districte in virtute Sanctæ obedientiæ &c. uti in prio- re etiam decreto.

I I.

INNOCENTII DIVINA PROVIDENTIA PAPÆ XI.

DECRETUM

Contra propositiones 65. scandalosas, & in praxi perniciosas.

Feria V. die 2. Martii 1679.

Santissimus D. N. Innocent. Papa XI. prædictus, ovium sibi a Deo creditarum saluti sedulo incurans, & salubre opus in segregandis noxiis doctrinarum pascuis ab innoxiiis a fel. record. Alexandro VII. Prædecessore suo inchoatum prosequi volens, plurimas propositiones, partim ex diversis vel libris, vel thesi- bus, seu scriptis excerptas, & partim noviter adinventas, Theo- logorum plurium examini, & deinde Eminentissimis, & Reve- rendissimis Dominis Cardinalibus contra hæreticam pravitatem Generalibus inquisitoribus subiecit. Quibus propositionibus sedulo, & accurate sæpius discussis eorundem Eminentissimorum Cardinalium, & Theologorum votis per Sanctitatem suam au- ditis; idem SS. D. N. re postea mature considerata, statuit, & decrevit pro nunc sequentes propositiones, & unamquamque ipsarum, sicuti nunc, ut minimum tanquam scandalosas, & in praxi perniciosas esse damnandas, & prohibendas, sicuti eas damnat, & prohibet. Non intendens tamen Sanctitas sua per hoc decretum alias propositiones in ipso non expressas, & Sanctitati suæ quomodolibet, & ex quacumque parte exhibitas, vel exhibendas ullatenus approbare.

I. Non est illicitum in Sacramentis conferendis sequi opinio- nem probabilem de valore Sacramenti, relicta tutiore, nisi id veter lex, conventio, aut periculum gravis damni incurrendi. Hinc sententia probabili tantum utendum non est in collatione Baptismi, Ordinis Sacerdotalis, aut Episcopalis.

II. Probabiliter existimo judicem posse judicare juxta opinio- nem etiam minus probabilem.

III. Generatim dum probabilitate sive intrinseca, sive ex- trinseca, quantumvis tenui, modo a probabilitatis finibus non exeat, consili aliquid agimus, semper prudenter agimus.

IV. Ab infidelitate excusabitur infidelis non credens, ductus opinione minus probabili.

V. An peccet mortaliter qui actus dilectionis Dei semel tan- tum in vita eliceret, condemnare non audent.

VI. Probabile est, nec singulis quidem rigore quinquenniis per se obligare præceptum charitatis erga Deum.

VII. Tunc solum obligat, quando tenemur justificari, & non habemus aliam viam, qua justificari possimus.

VIII. Comedere, & bibere usque ad satietatem ob solam vo- luptatem, non est peccatum, modo non obicit valetudini, quia licite potest appetitus naturalis suis actibus frui.

IX. Opus conjugii ob solam voluptatem exercitum, omni- penitus caret culpa ac defectu veniali.

X. Non tenemur proximum diligere actu interno; & for- mali.

XI. Præcepto proximum diligendi satisfacere possumus per solos actus externos.

XII. Vix in secularibus invenies, etiam in Regibus, super- fluum statui; & ita vix aliquis tenetur ad elemosynam, quan- do tenetur tantum ex superfluo statui.

XIII. Si cum debita moderatione facias, potes absque peccato mortali de vita alicujus tritari, & de illius morte naturali gau- dere, illam inefficaci affectu petere & desiderare, non quidem ex displicentia personæ, sed ob aliquod temporale emolumentum.

XIV. Licitum est absolute desiderio cupere mortem Patris, non quidem ut malum Patris, sed ut bonum cupientis; quia nimirum ei obvoluta est pinguis hæreditas.

XV. Licitum est filio gaudere de Parricidio Parentis a se in ebrietate perpetrato, propter ingentes divitias inde ex hæredi- tate consecutas.

XVI. Fides non censetur cadere sub præceptum speciale, & secundum se.

XVII. Satis est actum fidei semel in vita elicere.

XVIII. Si a potestate publica quis interrogetur, fidem inge- nue confiteri; ut Deo, & Fidei gloriosum consulo; tacere ut peccaminosum per se non damno.

XIX. Voluntas non potest efficere, ut assensus fidei in se ipso sit magis firmus, quam mereatur pondus rationum ad as- sentium impellentium.

XX. Hinc potest quis prudenter repudiare assensum, quem habebat supernaturalem.

XXI. Assensus fidei supernaturalis, & utilis ad salutem stat- cum notitia solum probabili revelationis, imo cum formidine, qua quis formidet, ne non sit locutus Deus.

XXII. Nonnulli fides unius Dei necessaria videtur necessitate mediæ, non autem explicita remuneratoris.

XXIII. Fides late dicta ex testimonio creaturarum, similive motivo ad justificationem sufficit.

XXIV. Vocare Deum testem mendacii levis non est tanta ir- reverentia, propter quam velit, aut possit damnare hominem.

XXV. Cum causa licitum est jurare sine animo jurandi, si res sit levis, sive gravis.

XXVI. Si quis vel solus, vel coram aliis, sive interrogatus, sive propria sponte, sive recreationis causa, sive quocumque alio sine juraret, se non fecisse aliquid, quod revera fecit; in- telligendo intra se aliquid aliud, quod non fecit, vel aliam viam ab ea in qua fecit, vel quodvis aliud additum verum, revera non mentitur, nec est perjurus.

XXVII. Causa iusta utendi his amphibologiis est quoties id necessarium aut utile est ad salutem corporis, honorem, res familiares tuendas, vel ad quemlibet alium virtutis actum, ita ut veritatis occultatio censeatur tunc expediens, & studiosa.

XXVIII. Qui mediante commendatione vel munere ad Ma- gistratum vel Officium publicum promotus est, poterit cum re- strictione mentali præstare juramentum, quod de mandato Re- gis a similibus solet exigere; non habito respectu ad intentionem exigentis, quia non tenetur tateri crimen occultum.

XXIX. Urgens metus gravis est causa iusta Sacramentorum administrationem simulandi.

XXX. Fas est viro honorato occidere invasorem, qui niti- tur calumniam inferre, si aliter hæc ignominia vitari nequit; idem quoque dicendum, si quis impingat alapam, vel fuste percutiat, & post impactam alapam vel ictum fustis fugiat.

XXXI. Regulariter occidere possumus furem pro conservatione unius aurei.

XXXII. Non solum licitum est defendere defensione occisi- va, quæ actu possidemus, sed etiam ad quæ jus inchoatum habemus, & quæ nos possessuros speramus.

XXXIII. Licitum est tam hæredi, quam legatario contra inju- ste impediendum, ne vel hæreditas adeatur, vel legata solvantur, se taliter defendere; sicut & jus habenti in Cathedram, vel præbendam contra eorum possessionem injuste impediendum.

XXXIV. Licet procurare abortum ante animationem factus, ne puella deprehensa gravida occidatur, aut infametur.

XXXV.

XXXV. Videtur probabile omnem factam, quamdiu in utero est, carere anima rationali, & tunc primum incipere eandem habere, cum paritur, ac consequenter dicendum erit in nullo abortu homicidium committi.

XXXVI. Permissum est furari non solum in extrema necessitate, sed etiam in gravi.

XXXVII. Famuli & famulae domesticae possunt occulte harris suis parare ad componendam operam suam, quam majorem judicant salario, quod recipiunt.

XXXVIII. Non tenetur quis sub poena peccati mortalis restituere quod ablatum est per pauca furta, quantumcumque sit magna summa totalis.

XXXIX. Qui alium movet aut inducit ad inferendum grave damnum tertio, non tenetur ad restitutionem istius damni illati.

XL. Contractus mohatra licitus est etiam respectu ejusdem personae, & cum contracta retrovenditionis praevie inito, cum intentione lucris.

XLI. Cum numerata pecunia pretiosior sit numeranda, & nullus sit, nisi majoris pretium praesentem, quam futuram, potest creditor aliquid ultra sortema mutuario exigere, & eo titulo ab usura excusari.

XLII. Usura non est, dum ultra sortem aliquid exigitur, tanquam ex benevolentia, & gratitudine debitum, sed solum si exigitur tanquam ex iustitia debitum.

XLIII. Quidam non nisi veniale sit detrahentis auctoritatem magnam, sibi noxiam, falso crimine elidere?

XLIV. Probabile est non peccare mortaliter, qui imponit falsum crimen alicui, ut suam iustitiam, & honorem defendat: Et si hoc non sit probabile, vix ulla erit opinio probabilis in Theologia.

XLV. Dare temporale pro spirituali non est simonia, quando temporale non datur tanquam pretium, sed dumtaxat tanquam motiivum conferendi, vel efficiendi spirituale, vel etiam quando temporale sit solum gratuita compensatio pro spirituali, aut e contra.

XLVI. Et id quoque locum habet, etiam si temporale sit principale motiivum spirituale, imo etiam si sit finis ipsius rei spiritualis, sic ut illud pluris aestimetur, quam res spiritualis.

XLVII. Cum dixit Concilium Tridentinum eos alienis peccatis communicantes, mortaliter peccare, qui, nisi quos digniores & Ecclesiae, magis utiles ipsi judicaverint, ad Ecclesias promonent, Concilium, vel primo videtur per hoc, digniores, non aliud significare velle, nisi dignitatem eligendorum, sumpro comparativo pro positivo; vel secundo, locutione minus propria ponit digniores, ut excludat indignos, non vero dignos; vel tandem loquitur tertio, quando sit concursus.

XLVIII. Tam clarum videtur, fornicationem secundum se nullam involvere malitiam, & solum esse malam, quia interdicta, ut contrarium omnino rationi dissonum videatur.

XLIX. mollietate iure naturae prohibita non est: Unde si Deus eam non interdixisset, saepe esset bona, & aliquando obligatoria sub mortali.

L. Copula cum conjugata consentiente marito non est adulterium; ideoque sufficit in confessione dicere se esse fornicatum.

LI. Famulus, qui submissis humeris scienter adjuvat harum suum ascendere per fenestras ad stuprandam Virginem, & multoties eidem subservit deferendo scalam, aperiendo januam, aut quid simile cooperando, non peccat mortaliter, si id faciat metu notabile cooperando, puta, ne a Domino male tractetur, ne torvis oculis aspiciatur, ne domo expellatur.

LII. Praeceptum servandi Festa non obligat sub mortali, seposito scandalo, si absit contemptus.

LIII. Satisfacit praeco Ecclesiae de audiendo Sacro, qui duas ejus partes, imo quatuor, simul a diversis celebrantibus audit.

LIV. Qui non potest recitare Matutinum, & Laudes, potest aurem reliquas Horas, ad nihil tenetur, quia major pars trahit ad se minorem.

LV. Praeco communionis annuae satisfat per sacrilegam Corporis Domini manducationem.

LVI. Frequens Confessio, & Communio etiam in his qui gentiliter vivunt, est nota praedestinationis.

LVII. Probabile est sufficere attritionem naturalem, modo honestam.

LVIII. Non tenemur Confessario interroganti fateri peccati alicujus consuetudinem.

LIX. Licet sacramentaliter absolvi dimidiate tantum confesos, ratione magni concursus poenitentium, qualis v. g. potest contingere in die magnae alicujus festivitatis, aut indulgentiae.

LX. Poenitenti habenti consuetudinem peccandi contra legem Dei, naturae, aut Ecclesiae, etsi emendationis spes nulla appareat, necesse neganda, nec differenda absolutio, dommodo ore proferat se dolere, & proponere emendationem.

LXI. Potest aliquando absolvi, qui in proxima peccandi occasione versatur, quam potest, & non vult omittere, quinimo directe, & ex proposito quaerit, aut ei se ingerit.

LXII. Proxima occasio peccandi non est fugienda, quando causa aliqua utilis, aut honesta non fugendi occurrit.

LXIII. Licitum est quaerere directe occasionem proximam peccandi pro bono spirituali, vel temporali, nostro, vel proximi.

LXIV. Absolutionis capax est homo, quantumvis laboret

ignorantia mysteriorum Fidei, & etiam si per negligentiam etiam culpabilem nesciat mysterium sanctissimae Trinitatis, & Incarnationis Domini nostri Jesu Christi.

LXV. Sufficit illa mysteria semel credidisse.

Quicumque autem cujusvis conditionis, status, & dignitatis illas vel illarum aliquam, conjunctim, vel divisim defenderit, vel ediderit, vel de eis disputative, publice, aut privam tractaverit, vel praedicaverit, nisi forsitan impugnavit ipso facto incidat in excommunicationem latae sententiae, a qua non possit (praeterquam in articulo mortis) ab alio, quacumque etiam dignitate fulgente, nisi pro tempore existente Romano Pontifice, absolvi.

Insuper distincte in virtute Sanctae obedientiae, & sub interminatione divini iudicii prohibet omnibus Christi fidelibus, cujuscumque conditionis, dignitatis, & status, etiam speciali, & specialissima nota dignis, ne praedictas opiniones, aut aliquam ipsarum ad praxim deducant.

Tandem, ut ab injuriosis contentionibus Doctores, seu Scholastici, & alii quicumque postestorem se abstinere, & ut paci, & charitati consulatur, idem Sanctissimus in virtute Sanctae Obedientiae eis praecipit, ut tam in libris imprimendis ac manuscriptis, quam in thesibus, disputationibus, ac predicationibus caveant ab omni censura, & nota, nec non a quibuscumque conviciis contra eas propositiones, quae adhuc inter catholicos hinc inde controversantur, donec a Sede recognita super iisdem Propositionibus iudicium proferatur.

CONSTITUTIO INNOCENTII XI.

Proscribitis, octo & sexaginta Theles, quae praetextu Orationis quietis a MICHAELE DE MOLINIS docebantur.

INNOCENTIUS EPISCOPUS,
SERVUS SERVORUM DEI,

ad perpetuam rei memoriam.

Celestis Pastor Christus Dominus, ut jacentem in tenebris mundum, varisque gentium erroribus involutum a potestate Diaboli, sub qua misere post lapsum primi Parentis tenebatur ab inestabili miseratione liberet, primum sumere, & in ligno Crucis Chirographo Redemptionis nostrae affixo in testimonium suae in nos charitatis sese hostiam viventem Deo pro nobis offerre dignatus est, mox rediturus in Coelum Ecclesiam Catholicam sponsam suam tanquam Civitatem Sanctam Jerusalem descendentem de Coelo, non habentem rugam; neque maculam, unam sanctamque in terris relinquens armis potentiae suae contra portas inferi circumvallatam, Petro Apostolorum Principi, & Successoribus ejus regendam tradidit doctrinam ab ipsius ore hauritam, sartam rectamque custodirent, ne oves pretioso suo sanguine redemptae pravaram opinionum pabulo in antiquos errores reciderent; quod praecipue Beato Petro mandasse sacrae litterae docent. Cui enim Apostolorum, nisi Petro dixit, *Pasce oves meas*, & rursus, *Ego rogo pro te, ut non deficiat fides tua; Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos?* Quare nobis, qui non nostris meritis, sed inexcusabili Dei Omnipotentis Consilio in ejusdem Petri Cathedra pari potestate sedemus semper fixum in animo fuit, ut populus Christianus eam spectaretur fidem, quae a Christo Domino per Apostolos suos perpetua, & nunquam interrupta traditione praedicata fuit, quamque ipse usque ad saeculi consummationem permanens esse promisit.

Cum igitur ad Apostolatum nostrum relatum fuisset, quemdam *Michaelem de Molinos* prava dogmata, tum verbo, tum scripto docuisse, & in praxim deduxisse, quae praetextu Orationis quietis contra doctrinam, & usum a Sanctis Patribus ab ipse nascentis Ecclesiae primordiis receptum, Fideles a vera religione, & a Christianae pietatis puritate in maximos errores, & turpissima quaeque inducebant: Nos, cui semper cordi fuit, ut fidelium animae nobis ex alto commissae, purgatis pravaram opinionum erroribus, ad optatum salutis portum tuto pervenire possint, legitimis praecedentibus indicis, praedictum *Michaelem de Molinos* carceribus mancipari mandavimus; deinde coram nobis, & venerabilibus Fratribus nostris S. R. E. Cardinalibus, in tota Rep. Christiana generalibus Inquisitoribus Apostolica auctoritate specialiter deputatis, auditis pluribus in Sacra Theologia Magistris, eorumque suffragium voce, tum scripto susceptis, matureque perentis; Implorata etiam Sancti Spiritus assistentia, cum praedictis Fratrum nostrorum unanimi voto, ad damnationem infra scriptarum Propositionum ejusdem *Michaelis de Molinos*, a quo fuerunt pro suis recognita, & de quibus Propositionibus tanquam a se dictatis, scriptis communicatis & creditis ipse convictus, & respectively confessus fuerat, ut latius in processu & Decreto de Mandato nostro lato die 28. Augusti praesentis anni 1687. devenire, ut infra decrevimus.

PROPOSITIONES.

I. **O**portet hominem suas potentias annihilare; & haec est via interna.

II. Velle operari active est Deum offendere, qui vult esse ipse solus agens; & ideo opus est seipsum in Deo totum & totaliter derelinquere, postea permanere velut corpus exanime.

III. Vota de aliquo faciendo sunt perfectionis impeditiva.

IV. Activitas naturalis est gratiae inimica, impeditque Dei operationes & veram perfectionem, quia Deus operari vult in nobis sine nobis.

V. Nihil operandum anima se annihilat, & ad ipsum principium redit, & ad suam originem, quæ est essentia Dei, in qua transformata remanet, ac divinizada, & Deus tunc in seipso remanet, quia tunc non sunt amplius duæ res unitæ, sed una tantum, & hac ratione Deus vivit, & regnat in nobis; & anima seipsam annihilat in esse operativo.

VI. Via interna est illa, qua non cognoscitur, nec lumen, nec amor, nec resignatio, & non oportet Deum cognoscere; & hoc modo recte proceditur.

VII. Non debet anima cogitare, nec de præmio, nec de punitione, nec de Paradiso, nec de Inferno, nec de morte, nec de æternitate.

VIII. Non debet velle scire, an gradiatur cum voluntate Dei, an cum eadem voluntate resignata maneat, necne; nec opus est, ut velit cognoscere suum statum, nec proprium nihil, sed debet ut corpus exanime manere.

IX. Non debet anima reminisci, nec sui, nec Dei, nec cuiuscumque rei, & in via interna omnis reitutio est nociva, etiam reflexio ad suas humanas actiones, & ad proprios defectus.

X. Si propriis defectibus alios scandalizet, non est necessarium reflectere, dummodo non adsit voluntas scandalizandi; & ad proprios defectus non posse reflectere, gratia Dei est.

XI. Ad dubia quæ occurrunt, an rectæ procedatur, necne, non est opus reflectere.

XII. Qui suum liberum arbitrium Deo donavit, de nulla re debet curam habere, nec de Inferno, nec de Paradiso, nec debet desiderium habere propriæ perfectionis, nec virtutum, nec propriæ sanctitatis, nec propriæ salutis, cujus spem expurgare debet.

XIII. Resignato Deo libero arbitrio, eidem Deo relinquenda est cogitatio, & cura de omni re nostra, & relinquere, ut faciat in nobis sine nobis suam divinam voluntatem.

XIV. Qui divinæ voluntati resignatus est, non convenit, ut a Deo rem aliquam petat, quia petere est imperfectio, cum sit actus propriæ voluntatis, & electionis, & est velle quod divina voluntas nostræ conformetur, & non quod nostra divinæ, & illud Evangelii, *Petite, & accipietis*, non est dictum a Christo pro animabus internis, quæ nolunt habere voluntatem. Imo huiusmodi animæ eo perveniunt, ut non possint a Deo rem aliquam petere.

XV. Sicut non debent a Deo rem aliquam petere, ita nec illi ob rem aliquam gratias agere debent, quia utrumque est actus propriæ voluntatis.

XVI. Non convenit Indulgentias quærere pro pœna propriis peccatis debita, quia melius est divinæ justitiæ satisfacere, quam divinam misericordiam quærere; quoniam illud ex puro Dei amore procedit, & istud ab amore nostri intere. lato; nec est res Deo grata, nec meritoria, quia est velle crucem fugere.

XVII. Tradito Deo libero arbitrio, & eidem relicta cura, & cogitatione animæ nostræ, non est amplius habenda ratio tentationum; nec eis alia resistentia fieri debet, nisi negativa, nulla adhibita industria; & si natura commoveretur, oportet sinere, ut commoveatur, quia est natura.

XVIII. Qui in oratione utitur imaginibus, figuris; speciebus, & propriis conceptibus, non adorat Deum in spiritu, & veritate.

XIX. Qui amat Deum eo modo, quo ratio argumentatur, aut intellectus comprehendit, non amat Verum Deum.

XX. Asserere quod in oratione opus est sibi per discursum auxilium ferre, & per cogitationes, quando Deus animam non alloquitur, ignorantia est. Deus nunquam loquitur, ejus locutio est operatio; & semper in anima operatur, quando hæc suis discursibus, cogitationibus, & operationibus eum non impedit.

XXI. In oratione opus est manere in fide obscura, & universalis, cum quiete, & oblivione cuiuscumque cogitationis particularis, ac distinctæ attributorum Dei ac Trinitatis, & sic in Dei præsentia manere ad illum adorandum & amandum, eique interveniendum, sed absque productione actuum, quia Deus in his sibi non complacet.

XXII. Cognitio hæc per fidem non est actus a creatura productus, sed est cognitio a Deo creaturæ tradita, quam creatura se habere non cognoscit, nec postea cognoscit se illam habuisse, & idem dicitur de amore.

XXIII. Militici cum S. Bernardo in Scala Claustralium distinguunt quatuor gradus. Lectionem, Meditationem, Orationem, & Contemplationem insulam. Qui semper in primo sistit, nunquam ad secundum pertransit. Qui semper in secundo persistit, nunquam ad tertium pervenit, qui est nostra contemplatio acquisita, in qua per totam vitam persistendum est, dummodo Deus animam non trahat, absque eo quod ipsa id expectet, ad contemplationem insulam; & hac cessante, anima regredi debet ad tertium gradum, & in seipso permanere; absque eo quod amplius redeat ad secundum, aut primum.

XXIV. Qualescumque cogitationes in oratione occurrant, etiam impuræ, etiam contra Deum, Sanctos, fidem, & Sacramenta, si voluntarie non nutriantur, nec voluntarie expellantur, sed cum indifferentia, & resignatione tolerantur, non impediunt orationem fidei: imo eam perfectiorem efficiunt, quia anima tunc magis divinæ voluntati resignata remanet.

XXV. Etiam si superveniat somnus, & dormiatur, nihilominus fit oratio, & contemplatio actualis: qui oratio, & resignatio, & resignatio, & oratio idem sunt; & dum resignatio perdurat perdurat & oratio.

XXVI. Tres illæ viæ: Purgativa, Illuminativa, & Unitiva est absurdum maximum, quod dictum fuerit in Mystica; cura non fit nisi unica via, scilicet via interna.

XXVII. Qui desiderat, & amplectitur devotionem sensibilem, non desiderat, nec quærit Deum, sed seipsum, & male agit, cum eam desiderat, & eam habere conatur, qui per viam internam incedit, tam in locis sacris, quam in diebus solemnibus.

XXVIII. Tædium rerum spiritualium bonum est; siquidem per illud purgatur amor proprius.

XXIX. Dum anima interna fastidit discursus de Deo, & virtutes, & frigida remanet, nullum in se ipsa sentiens fervorem bonum signum est.

XXX. Totum sensibile, quod exprimitur in vita spirituali, est abominabile, spurcum, & immundum.

XXXI. Nullus meditativus veras virtutes exercet internas, quæ non debent a sensibus cognosci. Opus est amittere virtutes.

XXXII. Nec ante, nec post Communionem alia requiritur præparatio, aut gratiarum actio (pro istis animabus internis) quam permanentia in solita resignatione passiva, quia modo perfectiore supplet omnes actus virtutum, qui possunt, & fiunt in via ordinaria. Et si hac occasione Communionis insurgunt motus humiliationis, petitionis, aut gratiarum actionis reprimendi sunt, quoties non dignoscatur eos esse impulsu specialis Dei; alias sunt impulsus naturæ nondum mortuæ.

XXXIII. Male agit anima, quæ procedit per hanc viam internam, si in diebus solemnibus vult, aliquo conatu particulari excitare in se devotum aliquem sensum; quoniam animæ internæ omnes dies sunt æquales, omnes festivi. Et idem dicitur de locis sacris, quia huiusmodi animabus omnia loca æqualia sunt.

XXXIV. Verbis & lingua gratias agere Deo, non est pro animabus internis, quæ in silentio manere debent, nullum Deo impedimentum apponendo, quod operetur in illis; & quo magis Deo se resignant, experiuntur se non posse Orationem Dominicam, seu Pater Noster recitare.

XXXV. Non convenit animabus hujus viæ internæ, quod faciant operationes, etiam virtuosas ex propria electione, & activitate, alias non essent mortuæ, nec debent elicere actus amoris erga B. Virg. Sanctos, aut humanitatem Christi; quia cum ista objecta sensibilia sint, talis est amor erga illa.

XXXVI. Nulla creatura, nec B. Virg. nec Sancti sedere debent in nostro corde, quia solus Deus vult illud occupare, & possidere.

XXXVII. In occasione tentationum, etiam furiosarum, non debet anima elicere actus explicitos virtutum oppositarum, sed debet in supradicto amore, & resignatione permanere.

XXXVIII. Crux voluntaria mortificationum pondus grave est, & infructuosum, ideoque dimittenda.

XXXIX. Sanctiora opera, & pœnitentiæ, quas peregerunt Sancti, non sufficiunt ad removendam ab anima vel unicam adhærentiam.

XL. Beata Virgo nullum unquam opus exterius peregit, & tamen fuit Sanctis omnibus sanctior. Igitur ad sanctitatem perveniri potest absque opere exteriori.

XLI. Deus permittit, & vult ad nos humiliandos, & ad veram transformationem perducendos, quod in aliquibus animabus perfectis, etiam non arreptis; Dæmon violentiam interat earum corporibus, easque actus carnales committere faciat etiam in vigilia, & sine mentis offuscatione movendo phylice illorum manus, & alia membra contra earum voluntatem. Et idem dicitur quoad alios actus per se peccaminosos, in quo casu non sunt peccata, quia his non adest contentus.

XLII. Potest dari casus, quod huiusmodi violentiæ ad actus carnales contingant eodem tempore ex parte duarum personarum scilicet maris & femine, & ex parte utriusque sequatur actus.

XLIII. Deus præteritis sæculis sanctos efficiebat Tyrannorum ministerio, nunc vero eos efficit sanctos ministerio Dæmonum, qui causando in eis prædictas violentias, facit ut illi ipsos magis despiciant, atque annihilent, & se Deo resignent.

XLIV. Job blasphemavit, & tamen non peccavit labiis suis, quia fuit ex Dæmonis violentia.

XLV. S. Paulus huiusmodi Dæmonis violentias in suo corpore passus est, unde scripsit: *Næ quod volo bonum, hoc ago, sed quod nolo malum, hoc facio.*

XLVI. Huiusmodi violentiæ sunt medium magis proportionatum ad annihilandum animam, & ad eam ad veram transformationem & unionem perducendam, nec alia superest via; & hæc est via facilior, & tutior.

XLVII. Cum huiusmodi violentiæ occurrunt, sinere oportet ut Satanas operetur, nullam adhibendam industriam, nullumque proprium conatum, sed permanere debet homo in suo nihilo; & etiam si sequantur pollutiones, & actus obsceni propriis manibus, & etiam pejora, non opus est seipsum inquietari, sed foras mittendi sunt scrupuli, dubia, & timores, quia anima fit magis illuminata, magis roborata, magisque candida, & acquiritur sancta libertas. Et præ omnibus non opus est hæc confiteri, & sanctissime fit non confitendo, quia hoc pacto superatur Dæmon, & acquiritur thesaurus pacis.

XLVIII. Satanas qui huiusmodi violentias, infert, suadet deinde gravia esse delicta, ut anima se inquietet, ne in via interna ulterius progrediatur; unde ad ejus vires enervandas melius est ea non confiteri, quia non sunt peccata, nec etiam venialia.

XLIX. Job ex violentia Dæmonis se propriis manibus pollebat, eodem tempore quo mundas habebat ad Deum preces (sic interpretando locum ex capite 19. Job.)

L. David, Jeremias, & multi ex Sanctis Prophetis huiusmodi violentias patiebantur harum impurarum operationum externarum.

Ll. In Sacra Scriptura multa sunt exempla violentiarum ad actus

actus externos peccaminosos: uti illud de Samone, qui per violentiam seipsum occidit cum Philisthæis, conjugium iniustum cum alienigena, & cum Dalila meretrice fornicatus est, quæ alias erant prohibita, & peccata fuissent: de Juditha; quæ Holoferni mentita fuit; de Eliseo, qui pueris maledixit; de Elia, qui combussit Duces cum turmis Regis Achab. An vero fuerit violentia immediata a Deo peracta, vel Dæmonum ministerio, ut in aliis animabus contingit, in dubio relinquatur.

LII. Cum huiusmodi violentiæ etiam impuræ absque mentis offuscatione accidunt, tunc anima Deo potest uniri, & de facto semper magis unitur.

LIII. Ad cognoscendum in praxi, an aliqua operatio in aliis personis fuerit violentia, regula quam de hoc habeo, nedum sunt protestationes animarum illarum, quæ protestantur se dictis violentiis non consensisse, aut jurare non posse, sed iis consenserint, & viderit, quod sint animæ, quæ proficiunt in via interna; sed regulam sumerem a lumine quodam actuali cogitatione humana, ac Theologica superiore, quod me certo cognoscere facit cum interna certitudine, quod talis operatio est violentia, & certus sum quod hoc lumen a Deo procedit, quia ad me provenit conjunctum cum certitudine quod a Deo proveniat, & mihi nec umbram dubij relinquit in contrarium; eo modo quo interdum contingit, quod Deus aliquid revelando, eodem tempore animam certam reddat, quod ipse sit qui revelat, & anima in contrarium non potest dubitare.

LIV. Spiritualis vitæ ordinarie in hora mortis se delusos invenient, & confusos, & cum omnibus passionibus in alio mundo purgandis.

LV. Per hanc viam internam pervenitur, etsi multa cum sufferentia, ad purgandas, & extinguendas omnes passiones, ita quod nihil amplius sentitur, nihil, nihil; nec ulla sentitur inquietudo, sicut corpus mortuum, nec anima se amplius commoveri sinit.

LVI. Duæ leges, & duæ cupiditates, animæ una, & amoris proprii altera tandem perdurant, quamdiu perdurat amor proprii; unde quando hic purgatus est, & mortuus, ut fit per viam internam, non adjunt amplius illæ duæ leges, & duæ cupiditates, nec ulterius lapsus aliquis incurritur, nec aliquid sentitur amplius, ne quidem veniale peccatum.

LVII. Per contemplationem acquisitam pervenitur ad statum non faciendi amplius peccata nec mortalia, nec venialia.

LVIII. Ad huiusmodi statum pervenitur non reflectendo amplius ad proprias operationes, quia defectus ex reflexione oriuntur.

LIX. Via interna sejuncta est a Confessione, a Confessariis, & a casibus conscientiæ, a Theologia, & Philosophia.

LX. Animabus proventis, quæ reflexionibus mori incipiunt, & eo etiam perveniunt, ut sint mortuæ, Deus Confessionem aliquando efficit impossibilem, & supplet ipse tanta gratia præservante, quantum in Sacramento reciperent; & ideo huiusmodi animabus non est bonum in tali casu ad Sacramentum Pœnitentiæ accedere, quia id est in illis impossibile.

LXI. Anima cum ad mortem mysticam pervenit, non potest amplius aliud velle, quam quod Deus vult, quia non habet amplius voluntatem, & Deus illi eam abstulit.

LXII. Per viam internam pervenitur ad continuum statum immobilem in pace imperturbabili.

LXIII. Per viam internam pervenitur etiam ad mortem sensuum; quinimo signum quod quis in statu nihilitatis maneat, id est mortis mysticæ, est, si sensus exteriores non repræsentent amplius res sensibiles, unde sint, ac si non essent, quia non perveniunt ad faciendum, quod intellectus se ad eas applicet.

LXIV. Theologus minorem dispositionem habet, quam homo rudis, ad statum contemplativi; primo quia non habet fidem adeo puram; secundo quia non est adeo humilis; tertio quia non adeo curat propriam salutem; quarto quia caput refertum habet phantasmatis, in speciebus, opinionibus, & speculationibus, & non potest in illum ingredi verum lumen.

LXV. Præpositis obediendum est in exteriori, & latitudo voti obedientiæ Religiosorum tantummodo ad exterius pertinet. In interiori vero aliter se res habet, quo solus Deus, & Director intrant.

LXVI. Rifu digna est nova quædam doctrina in Ecclesia Dei, quod anima quoad internum gubernari debeat ab Episcopo; quod si Episcopus non sit capax, anima ipsum cum suo Directore adeat. Novam dico doctrinam, quia nec Sacra Scriptura, nec Concilia, nec Canones, nec Bulla, nec Sancti, nec Authores eam unquam tradiderunt, nec tradere possunt, quia Ecclesia non judicat de occultis, & anima jus habet eligendi quemcumque sibi bene visum.

LXVII. Dicere quod internum manifestandum est exteriori Tribunali Præpositorum, & quod peccatum sit id non facere, est manifeste deceptio; quia Ecclesia non judicat de occultis, & propriis animabus præjudicat his deceptionibus, & simulationibus.

LXVIII. In mundo non est facultas, nec jurisdictio ad præcipiendum, ut manifestentur Epistolæ Directoris quoad internum animæ, & ideo opus est animadvertere, quod hoc est insultus Satanae, &c.

Quas quidem Propositiones tanquam hæreticas, suspectas, erroneas, scandalosas, blasphemias, piarum aurium offensivas, temerarias, Christianæ disciplinæ relaxativas, & everivas, & seditionas respectivè, ac quæcumque super iis verbo, scripto vel ty-

pis emissa, pariter cum votum eorumdem Fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium, & Inquisitorum Generalium damnavimus, circumscriptimus, & abolevimus; deque eisdem, & similibus omnibus, & singulis posthæc quoquo modo loquendi, scribendi, disputandi, easque credendi, tenendi, docendi, aut in praxim reducendi facultatem quibuscumque interdiximus, & contra facientes omnibus Dignitatibus, Gradibus, Honoribus, Beneficiis, & Officiis ipso facto perpetuo privavimus, & inhabiles ad quæcumque decrevimus, vinculoque etiam anathematis eo ipso innodavimus, a quo, nisi a nobis, & a Romanis Pontificibus Successoribus nostris valeant absolvi. Præterea eodem nostro Decreto prohibuimus, & damnavimus omnes libros, omnia opera, quocumque loco, & idioma impressa, nec non omnia Manuscripta ejusdem *Michaelis de Molinos*, vetustiusque, ne quis, cujuscumque gradus, conditionis, vel status, etiam speciali nota dignus, audeat sub quovis prætextu, quolibet pariter idiomate, sive sub ejusdem verbis, sub æqualibus, aut æquipollentibus, sive absque nomine, seu ficto, aut alieno nomine ea imprimi tacere, neque impressa, seu Manuscripta legere, vel apud se retinere, sed Ordinariis locorum, aut hæreticæ pravitatis Inquisitoribus statim tradere, & consignare teneantur, sub eisdem pœnis superius inflictis, qui Ordinarii, & Inquisitores statim ea igni comburi faciant.

Tandem ut prædictus *Michael de Molinos*, ob hæreses, errores, & turpia facta prædicta, debitis pœnis in aliorum exemplum, & ipsius emendationem plecteretur, lecto in eadem nostra Congregatione toto processu, & auditis dilectis filiis Consultoribus nostræ Sanctæ Inquisitionis Officii in sacra Theologia, & Jure Pontificio Magistris, cum eorumdem Venerabilium Fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium unanimi voto, dictum *Michael de Molinos*, tanquam reum convictum, & confessum respectivè, & uti hæreticum formalem, licet pœnitentem, in pœnam arcti, & perpetui carceris, ad peragendas alias pœnitentias salutare prævia tamen abjurazione de formali per ipsum emittenda, servato juris ordine, damnavimus: Mandantes, ut die & hora præfigendis in Ecclesia Sanctæ Mariæ supra Mynervam hujus almæ Urbis, præsentibus, & omnibus Venerabilibus Fratribus nostris S. R. E. Cardinalibus, & Romanæ Curie nostræ Prælatibus; universonque populo ad id etiam per concessionem Indulgentiarum convocando, ex alto tenor processus, stante in suggestu eodem *Michael de Molinos*, una cum sententiâ inde secuta legeretur: & postquam idem *de Molinos* habitu pœnitentiæ indutus prædictos errores, & hæreses publice abjurasset, facultatem dedimus dilecto filio nostro sancti Officii Commissario, ut eum a centuris, quibus innodatus erat, in forma Ecclesiæ consueta abolveret; quæ omnia in executionem dictæ nostræ ordinationis die 3. Septembris labentis anni solemniter adimpleta sunt.

Et licet supra narratum Decretum de Mandato nostro latum ad majorem fidelium cautelam typis editum publicis locis affixum & divulgatum fuerit; nihilominus ne hujus Apostolicæ damnationis memoria futuris temporibus deleri possit, utque populus Christianus Catholica veritate instructior per viam salutis incedere valeat, Prædecessorum nostrorum Summorum Pontificum vestigiis inhærentes, hæc nostra perpetua valitura Constitutione supradictum Decretum denuo approbamus, confirmamus, & debitæ executioni tradi mandamus, iterum supradictas Propositiones definitivè damnantes, & reprobantes, librosque, & Manuscripta ejusdem *Michaelis de Molinos* prohibentes, & interdicentes sub eisdem pœnis, & censuris contra transgressores latis & inflictis.

Decernentes insuper præsentibus litteras semper & perpetuo validas, & efficaces existere, & fore, suosque plenarios & integros effectus sortiri, & obtinere, sicut per quoscumque Judices ordinarios, & delegatos, & quavis autoritate fungentes, & functiones ubique judicari & definiri debere, & sublate eis, & eorum cuilibet quavis aliter judicandi & interpretandi facultate & autoritate, ac irritum & inane quicquid secus super his a quoquam quavis autoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari. Volumus autem, ut præsentium transumptis, etiam impressis, manu Notarii publici subscriptis, & sigillo alicujus personæ in dignitate Ecclesiastica constitutæ munitis, eadem fides prorsus adhibeatur, quæ ipsis originalibus litteris adhiberetur, si essent exhibitæ, vel ostensæ. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ approbationis, confirmationis, damnationis, reprobationis, pœnitentiæ, decreti, voluntatis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem Omnipotentis Dei, ac Beatorum Petri, & Pauli Apostolorum ejus, se noverit incursum.

Datum Romæ, apud S. Mariam Majorem, anno Incarnationis Dominicæ 1687. 12. Kalendas Decembris, Pontificatus nostri anno duodecimo.

I V.

DECRETUM SS. D. N.
ALEXANDRI PAPÆ VIII.

24 Augusti 1690.

Sanctissimus D. N. Alexander Papa VIII. non sine magno animi sui mœrore audivit duas Theses, seu Propositiones, unam denuo, & in majorem perniciem fidelium suscitari, alteram de novo erumpere; & cum sui Pastoralis officii munus sit, oves sibi creditas a noxiis pascuis avertere, & ad salutaria semper dirigere, dictarum Thesium sive Propositionum

num examen pluribus in Sacra Theologia Magistris, & deinde Eminentissimis, & Reverendissimis D. D. Cardinalibus Inquisitoribus sedulo commisit, qui pluries re mature discussa infrascriptis Testibus, seu propositionibus, super unaquaque ipsarum sua suffragia Sanctitati suæ sigillatim exposuerunt.

I. Bonitas objectiva consistit in convenientia objecti cum natura rationali: Formalis vero in conformitate actus cum regula morum. Ad hoc sufficit ut actus moralis tendat in finem ultimum interpretative: *Hic homo non tenetur amare neque in principio, neque in decursu vite suæ moralis.*

II. Peccatum Philosophicum, seu morale est actus humanus disconveniens naturæ rationali, & rectæ rationi. Theologicum vero, & morale est transgressio libera divinæ legis. Philosophicum quantumvis grave, in illo, qui Deum, vel ignorat, vel de Deo actu non cogitat, est grave peccatum, sed non est offensa Dei, neque peccatum mortale dissolvens amicitiam Dei, neque æterna pœna dignum.

Quibus peractis, Sanctissimus, omnibus plene, & mature consideratis, primam Thesim, seu Propositionem declaravit hæreticam, & uti talem damnandam, & prohibendam esse, sicuti damnat, & prohibet sub censuris, & pœnis contra hæreticos, & eorum fautores in jure expressis. Secundam Thesim, seu Propositionem declaravit scandalosam, temerariam, piarum aurium offensivam, & erroneam, & uti talem damnandam, & prohibendam esse sicuti damnat, & prohibet, ita ut quicumque illam docuerit, defenderit, ediderit, aut de ea etiam disputaverit publice, seu privatim tractaverit, nisi forsan impugnando, ipso facto incidat in excommunicationem, a qua non possit (præterquam in articulo mortis) ab alio, quacumque etiam dignitate fulgente, nisi a pro tempore existente Romano Pontifice, absolvi. Insuper districte in virtute Sanctæ Obedientię, & sub interminatione divini iudicii prohibet omnibus Christianis fidelibus, cupiscumque dignitatis, conditionis, & status, etiam speciali, & specialissima nota dignis, ne prædictam Thesim, seu Propositionem ad praxim deducant.

V.

DECRETUM SS. D. N.
ALEXANDRI PAPÆ VIII.

Contra Propositiones 31.

Feria V. die 7. Decembris 1690.

Sanctissimus D. N. Alexander divina providentia Papa VIII. prædictus: Pro pastoralis cura ovium a Christo Domino sibi commissa de eorum salute sollicitus, ut inoffenso gradu perrectas semitas possit incedere, & pascua nimium perniciosa in pravis doctrinis exhibita vitare, unius supra triginta Propositionum examen pluribus in Sacra Theologia Magistris, & deinde Eminentissimis, ac Reverendissimis D. D. Cardinalibus contra hæreticam pravitatem Generalibus Inquisitoribus commisit, qui tantum negotium diligenter aggressi, eique sedulo, ac pluries incumbentes, super unaquaque ipsarum sua suffragia Sanctitati suæ sigillatim detulerunt.

Propositiones autem sunt infrascriptæ, videlicet.

I. In statu naturæ lapsee ad peccatum formale, & demeritum sufficit illa libertas, qua voluntarium, ac liberum fuit in causa sua, peccato originali, & voluntate Adami peccantis.

II. Tamen detur ignorantia invincibilis juris naturæ, hæc in statu naturæ lapsee operantem ex ipsa, non excusat a peccato formali.

III. Non licet sequi opinionem, vel inter probabiles probabilissimam.

IV. Dedit semetipsum pro nobis oblationem Deo, non pro solis electis, sed pro omnibus, & solis fidelibus.

V. Pagani, Judæi; Hæretici, alique generis nullum omnino accipiunt a Jesu Christo influxum, adeoque hinc recte interes in illis esse voluntatem nudam, & inertem, sine omni gratia sufficienti.

VI. Gratia sufficiens statui nostro non tam utilis, quam perniciosa est, sic ut proinde merito possimus petere: *A gratia sufficienti libera nos Domine.*

VII. Omnis humana actio deliberata est Dei dilectio, vel mundi; si Dei, Charitas Patris est; si mundi, concupiscentia carnis, hoc est mala est.

VIII. Necessè est infidelem in omni opere peccare.

IX. Revera peccat, qui odio habet peccatum mere ob ejus turpitudinem, & disconvenientiam cum natura, sine ullo ad Deum offensum respectu.

X. Intentio, qua quis detestatur malum, & prosequitur bonum, mere ut cœlestem obtineat gloriam, non est recta, nec Deo placens.

XI. Omne, quod non est ex Fide Christiana supernaturali, quæ per dilectionem operatur, peccatum est.

XII. Quando in magnis peccatoribus deficit omnis amor, deficit etiam fides, & etiamsi videantur credere, non est fides divina, sed humana.

XIII. Quisquis etiam æternæ mercedis intuitu Deo famulatur, charitate si caruerit, vitio non caret, quoties intuitu licet beatitudinis operatur.

XIV. Timor gehennæ non est supernaturalis.

XV. Artritio, quæ gehennæ, & pœnarum metu concipitur sine dilectione benevolentię Dei propter se, non est bonus motus, ac supernaturalis.

XVI. Ordinem præmittendi satisfactionem absolutioni, induxit, non politia, aut institutio Ecclesiæ, sed ipsa Christi lex, & præscriptio, natura rei id ipsum quodammodo dictante.

XVII. Per illam praxim mox absolvendi, ordo pœnitentiæ est inversus.

XVIII. Consuetudo moderna quoad administrationem Sacramenti Pœnitentiæ, etiamsi eam plurimorum hominum sustentet autoritas, & multi temporis diuturnitas confirmet, nihilominus ab Ecclesia non habetur pro usu, sed abusu.

XIX. Homo debet agere tota vita pœnitentiā pro peccato originali.

XX. Confessiones apud Religiosos factæ, pleræque vel sacrilegæ sunt, vel invalidæ.

XXI. Parochianus potest suspicari de Mendicantibus, qui elemosynis communibus vivunt, de imponenda nimis levi, & incongrua pœnitentiā seu satisfactione ob quæstum, seu lucrum subsidii temporalis.

XXII. Sacrilegi sunt iudicandi, qui jus ad Communionem percipiendam præterdunt, antequam condignam de delictis suis pœnitentiā egerint.

XXIII. Similiter arcendi sunt a Sacra Communionem, quibus nondum inest amor Dei purissimus, & omnis missionis expertus.

XXIV. Oblatio in Templo, quæ fiebat a B. M. V. die Purificationis suæ per duos pullos columbarum, unum in holocaustum, & alterum pro peccatis, sufficienter testantur, quod indiguerit Purificatione, & quod filius, qui offerrebat, etiam macula Matris maculatus esset secundum verba legis.

XXV. Dei Patris sedentis simulacrum netas est Christiano in Templo collocare.

XXVI. Laus, quæ defertur MARIÆ, ut MARIÆ vana est.

XXVII. Valuit aliquando Baptismus sub hac forma collatus: *In nomine Patris &c. prætermittis illis: Ego te baptizo.*

XXVIII. Valet Baptismus collatus a Ministris, quomnem ritum externum, formamque baptizandi observat, intus vero in corde tuo apud se resolvit: *Non intendo quod facit Ecclesia.*

XXIX. Futilis, & toties convulsa est assertio de Pontificis Romani supra Concilium Oecumenicum autoritate, atque in Fidei quætionibus decernendis infallibilitate.

XXX. Ubi quis invenerit doctrinam in Augustino clare fundatam, illam absolute potest tenere, & docere, non respiciendo ad ullam Pontificis Bullam.

XXXI. Bulla Urbani VIII. *In Eminentis*, est subreptitia.

Quibus mature consideratis: idem Sanctissimus statuit, & decrevit 31. supradictas Propositiones, tanquam temerarias, scandalosas, male sonantes, injurias, hæresi proximas, hæresim sapientes, erroneas, schismaticas, & hæreticas respectively esse damnandas, & prohibendas, sicuti eas damnat, & prohibet, ita ut quicumque illas, aut conjunctim, aut divilim docuerit, defenderit, ediderit, aut de eis etiam disputative, publice, aut privatim tractaverit, nisi forsan impugnando, ipso facto incidat in excommunicationem, a qua non possit (præterquam in articulo mortis) ab alio, quacumque etiam dignitate fulgente, nisi a pro tempore existente Romano Pontifice absolvi.

Insuper districte in virtute Sanctæ Obedientię, & sub interminatione divini iudicii prohibet omnibus Christi fidelibus, cupiscumque conditionis, dignitatis, & status, etiam speciali, & specialissima nota dignis, ne prædictas opiniones, aut aliquam ipsarum ad praxim deducant.

Non intendit tamen Sanctitas Sua per hoc Decretum alias Propositiones in majori numero ultra supradictas 31. jam exhibitas, & in hoc Decreto non expressas approbare.

VI.

BREVE INNOCENTII XII.

Proscribens tres & viginti Theses, quæ prætextu Amoris erga Deum purissimi in Gallis docebantur.

INNOCENTIUS PAPA XII.

SERVUS SERVORUM DEI.

ad perpetuam rei memoriam.

CUM alias ad Apostolatus nostri notitiam pervenerit, in lucem prodiiisse librum quemdam Gallico idiomate editum, cui titulus: *Explication des Maximes des Saints sur la vie intérieure, par Monsieur Francois de Salignac Fenelon Archeveque Duc de Cambrai, Precepteur de Monseigneurs les Ducs de Bourgogne, d'Anjou, & de Berry. A Paris chez Pierre Aubouin, Pierre Emery, Charles Clouster 1697.* ingens vero subinde de non sana libri hujusmodi doctrina excitatus in Gallis rumor adeo percrebuerit, ut opportunam Pastoralis vigilantie nostræ opem efflagitaverit. Nos eundem librum nonnullis ex Venerabilibus Fratribus nostris S. R. E. Cardinalibus, aliisque in Sacra Theologia Magistris, mature ut rei gravitas postulare videbatur, examinandum commisimus. Porro hi mandatis nostris obsequentes, postquam in quamplurimis Congregationibus varias Propositiones ex eodem libro excerptas diuturno, accuratoque examine discusserant, quid super eorum singulis sibi videretur; tam voce, quam scripto nobis exposuerunt. Auditis igitur in pluribus itidem nobis desuper actis congregationibus memoratorum Cardinalium, & in Sacra Theologia Magistrorum sententiis, Dominici Gregis nobis ab æterno Pastore crediti periculis, quantum nobis ex alto conceditur, occurrere cupientes, motu proprio, ac ex certa scientia & matura deliberatione Nostri, deque Apostolicæ potestatis plenitudine, librum prædictum ubicumque, & quocumque alio idiomate, seu quavis editione aut versione huc ulque impressum, aut in posterum imprimendum, qui ppe cujus lectione, & usu fideles

scn-

sensum in errores ab Ecclesia Catholica jam damnatos induci possent, ac insuper tanquam continentem Propositiones, sive in obvio eorum verborum sensu, sive attenda sententiarum connexionem, temerarias, scandalosas, male sonantes, piarum auzum offensivas, in praxi perniciosas, ac etiam respective erroneas, tenore presentium damnamus, & reprobamus, ipsiusque usum omnibus & singulis Christi fidelibus, etiam specifica, & individua mentione, & expressione dignis, sub poena excommunicationis contrahentes ipso facto abique alia declaratione incurrenda, interdicimus & prohibemus: Volentes & Apostolica auctoritate mandantes, ut quicumque supradictum librum per nos habuerint, illum statim atque presentem litterarum eis innotuerint, Locorum Ordinarios, vel hereticarum pravitatis Inquisitores tradere, assignare omnino teneantur. In contrarium facientibus non obstantibus quibuscumque &c. Ceterum propositiones in dicto libro, contentas, quas Apostolice censura iudicii, sicut, in premissis, fingendis, quibusque, ex Gallico idiomate in latinum versas sunt, tenoris, qui sequitur, videlicet.

I. Datur habitualis status amoris Dei, qui est Charitas pura, & sine ulla admittance motivi proprii interesse. Neque timor poenatum, neque desiderium remunerationum habet amplius in eo partem. Non amat amplius Deum propter meritum, neque propter perfectionem, neque propter felicitatem in amando inveniendam.

II. In statu vite contemplativae, sive unitivae amittitur omne motivum interessatum timoris, & spei.

III. Id, quod est essentiale in directione Animae, est non aliud facere, quam sequi pedetentim gratiam cum infinita patientia, precautione, & subtilitate. Oportet se intra hos limites, ut sine Deo, ut sinatur Deus, & unctioem interiore incipit aperire cor huic verbo, quod adeo durum est animabus adhuc sibi affixis, & ideo potest illas scandalizare, aut in perturbacionem conjicere.

IV. In statu sanctae indifferentiae anima non habet amplius desideria voluntaria & deliberata propter suum interesse, exceptis iis occasiombus, in quibus toti suae gratiae fideliter non cooperatur.

V. In eodem statu sanctae indifferentiae nihil nobis, omnia Deo volumus. Nihil volumus, ut simus perfecti & beati propter interessatum proprium, sed omnem perfectionem ac beatitudinem volumus, in quantum Deo placet efficere, ut velimus res istas impressione suae gratiae.

VI. In hoc sanctae indifferentiae statu nolumus amplius salutem, ut salutem propriam, ut liberationem aeternam, ut mercedem nostrorum meritum, ut nos, ut gloriam & beneplacitum Dei, ut rem, quam ipse vult, & quam nos vult velle propter ipsum.

VII. Derelictio, non est nisi abnegatio, seu sui ipsius renuntiatio, quam Jesus Christus a nobis in Evangelio requirit, postquam externa omnia reliquerimus. Ista nostri ipsorum abnegatio non est, nisi quoad interessatum proprium: Extremarum probationum, in quibus haec abnegatio, seu sui ipsius derelictio exerceri debet, sunt tentationes, quibus Deus Aemulator vult purgare amorem, nullum ei ostendendo perfugium, neque ullam spem quoad suum interessatum proprium, etiam aeternum.

VIII. Omnia sacrificia, quae fieri solent ab Animabus, quam maxime disinteressatis circa earum aeternam beatitudinem sunt conditionalia: Sed hoc sacrificium non potest esse absolutum in statu ordinario. In uno extremarum probationum casu hoc sacrificium fit aliquo modo absolutum.

IX. In extremis probationibus potest animae invincibiliter persuasum esse persuasione reflexa, & quae non est intimus conscientiae fundus, se iuste reprobam, & e a Deo esse.

X. Tunc anima divina a semetipsa expirat cum Christo in Cruce: dicens: *Deus Deus meus, ut quid dereliquisti me?* In hac involuntaria impressione desperationis conficit sacrificium absolutum sui interessati proprii quoad aeternitatem.

XI. In hoc statu anima amittit omnem spem sui proprii interesse, sed nunquam amittit in parte superiori, id est, in suis actibus directis & intimis spem perfectam, quae est desiderium disinteressatum promissionum.

XII. Director tunc potest huic animae permittere, ut simpliciter acquiescat iacturae sui proprii interesse & iuste condemnationi, quam sibi a Deo indictam credit.

XIII. Inferior Christi in Cruce non communicavit superiori suas involuntarias perturbaciones.

XIV. In extremis probationibus pro purificatione amoris fit quaedam separatio partis superioris animae ab inferiori: In ista separatione actus partis inferioris manant ex omnino caeca & involuntaria perturbacione; nam totum, quod est voluntarium intellectuale est partis superioris.

XV. Meditatio constat discursivis actibus, qui a se invicem facile distinguuntur: Ista compositio actuum discursivorum, & reflexorum est propria exercitatio amoris interessati.

XVI. Datur status contemplationis adeo sublimis, adeoque perfectus, ut fiat habitualis, ita ut quoties anima acta orat, sua oratio fit contemplativa, non discursiva. Tunc non amplius indiget redire ad meditationem, ejusque actus methodicos.

XVII. Animae contemplativae privantur intuitu distincto, sensibili, & reflexo JESU CHRISTI duobus Temporibus diversis: Primo in fervore nascente earum contemplationis: Secundo, Anima amittit intuitum JESU CHRISTI in extremis probationibus.

XVIII. In statu passivo exercentur omnes virtutes distinctae, non cogitando, quod sint virtutes. In quolibet momento aliud non cogitatur, quod sint id, quod Deus vult amplius & aequalior simul efficit, ne quis sibi virtutem velit, nec unquam sit adeo virtute praeditus, quam cum virtuti amplius affixus non est.

XIX. Potest dici in hoc sensu, quod anima passiva & disinteressata, nec ipsam amorem vult amplius, quatenus est sua perfectio, & sua felicitas, sed solum quatenus est id, quod Deus a nobis vult.

XX. In confitendo debent animae transformatae sua peccata detestari, & condemnare se, & desiderare remissionem suorum peccatorum, non ut propriam purificationem, & liberationem, sed ut rem, quam Deus vult, & vult nos velle propter suam gloriam.

XXI. Sancti Mystici excluderunt a statu animarum transformatarum exercitationes virtutum.

XXII. Quamvis haec doctrina (*de puro amore*) esset pura, & simplex perfectio Evangelica in universa traditione designata, antiqui Pastores non proponebant passim multitudini iustorum, nisi exercitatio amoris interessati eorum gratiae proportionata.

XXIII. Purus amor ipse solus constituit totam vitam interiorum, & tunc evadit unicum principium, & unicum motivum omnium actuum, qui deliberati & meritorii sunt.

Non intendimus tamen per expressam Propositionem hujusmodi reprobationem, alia in eodem libro contenta ullatenus approbare. Ut autem eadem praesentem litterarum omnibus valeat allegare, volumus pariter, & auctoritate praefata decernimus, ut illae ad Valvas Basilicae Principis Apostolorum, ac Cancellariae Apostolicae; nec non Curiae generalis in Monte Citorio, & in Acie Campi Flore de Urbe, per aliquem ex Curatoribus nostris, ut moris est, publicentur, illarumque exemplaria ibidem affixa relinquantur, ita ut sic publicatae, omnes & singulos, quos concernunt, perinde afficiant ac si unicuique illorum personaliter notificatae & intimatae fuissent: Utque ipsarum praesentium Litterarum transumptis, seu exemplis etiam impressis, manu alicujus Notarii publici subscriptis, & sigillo personae in Ecclesiastica Dignitate constitutae munitis, eadem prorsus in fides tam iudicio, quam extra illud ubique locorum habeatur, ipsis praesentibus haberetur; si forent exhibitae vel ostensae.

Datum Romae apud Sanctam Mariam Majorem sub annulo Piscatoris die 12. Martii 1699. Pontificatus nostri anno octavo.

V I I I

S. S. D. N. P A P A E B E N E D I C T I X I V.

C O N S T I T U T I O.

qua quinque propositiones de duello proscribuntur.

BENEDICTUS EPISCOPUS SERVUS SERVORUM DEI, ad perpetuam rei memoriam.

Detestabilem, ac divina naturalique Lege damnatum Duellorum abulum, a barbaris gentibus atque superstitionis, non republicam auctore Diabolo inventum, cum semper execrata sit, atque improbari Ecclesia, tum praecipuo in eam curam studio, vigilantia ac zelo incubuerunt Romani Pontifices, ut a Fidelium coetu longissime arceretur. Nam, ut antiquiora mittamus Praedecessorum Nostrorum Nicolai I. (a) Coelestini III. Innocentii II. Eugenii III. Alexandri III. Innocentii IV. (c) & verus Constituciones, quibus Romani Pontifices Julius II. (d) Leo X. (e) Clemens VII. (f) ac demum Pius IV. (g) gravissimas poenas antea statutas confirmarunt, aliasque de novo addiderunt, contra duellantes ex quacumque causa, etiam per Saeculares Regiones aut Locorum Leges forsitan permissa, adjecta infamia, bonorumque proscriptio etiam adversus complices ac participes, & qualemcumque operam iisdem praebentes.

Tridentina vero Synodus (h) latam in eos excommunicationem extendit ad Imperatores, & Reges, Duces, ac Principes, ceterosque Dominos Temporales, si locum ad Monomachiam in terris suis concesserint, ac iurisdictionem, & ecclesiam in quo duellum fieri permiserint, nec ab Ecclesia obtineant, eo ipso privatos declaravit Committeutes vero pugnam, eorumque Paternos, excommunicationis ac omnium bonorum proscriptio, nec non perpetuae infamiae poenam incurere statuit; & si in ipso conflictu decesserint, Ecclesiastica sepultura perpetuo carituros decrevit.

Cum vero praefatis saluberrimis Legibus judicialia dumtaxat, ac solemnia duella comprehensa, ac proscripta viderentur, pia memoriae praedecessor noster Gregorius Papa XIII. (i) hujusmodi poenas adversus eos omnes extendit, qui nedom publice sed etiam privatim ex conducto, statuto tempore, & loco Monomachiam commiserint, etiam si statuto tempore, sive ad id vocati fuerint, nec loci securitas habita, nullave provocatoriae Litterae, aut denuntiationis Chartulae praeserint.

Denique

(a) Epist. L. ad Carolum. (b) Concil. Lateranense Cap. 1. & 2. de Tournamentis, ubi trium Praedecessorum i. cetera citantur. (c) in Epist. ad Archiepiscopos, Episcopos, aliosque Ecclesiasticos Regni Franciae, apud Reynald. ad ann. 1252. n. 31. (d) Constit. incip. Regis Pacifici. (e) Constit. Quam Deo & hominibus. (f) Constit. Consuevit Romanus Pontifex. (g) Sess. 25. Cap. 19. de Reform. (i) Constit. Quod tollendum.

Denique felicitatis recordationis Clemens Papa VIII. etiam prædecessor Noster, Apostolicas Romanorum ante se Pontificum Leges omnes, & pœnis in eis statutas, sua Constitutione, quæ incipit *Illius vicis*. Data XVI. Kal. Septembris Anno MDXCII. diserte complexus, easdem extendit ad omnes non solum duello certantes, sed etiam provocantes, suadentes, equos, arma, commeatu præbentes, comitantes: Chartulas Libellos, Manifesta mittentes, scribentes, vel divulgantes, aut quomodolibet circa ista cooperantes, Socios, Patrinos, de industria spectatores, fautores, criminis demum participes, illudque permitteutes, vel, quantum in ipsis est, non prohibentes, ac delinquentibus veniam & impunitatem concedentes, quique se prædictis quoquomodo immiscuerint, etiamsi neque pugnae effectus, neque accessus ad locum sit subsecutus.

His tam sapienter, tam aperte, atque perspicue ab Ecclesia, & ab Apostolica Sede constitutis, dubitari jam nullo modo posse videbatur, quin duella omnia, tam publica, quam privata, & naturali, & Divino, & Ecclesiastico jure prorsus illicita, vitia, atque damnata censerentur debere, sed nonnulli earum Legum interpretes, per benignitatis speciem humanis pravisque cupiditatibus plus equo faventes, Apostolicas Sanctiones ad corrupta hominum judicia inflectentes ac temperantes, *licere*, docuerunt, (k) *Viro equestri duellum acceptare ne timiditatis notam apud alios incurrat: (l) Pas esse defensionem occisiva vel ipsi Clericis, ac Religiosis, tueri honorem, dum alia declinandæ calumnia via non suppetat: (m) propulsare damna, quæ ex iniqua Judicis sententia certo imminet; (n) defendere non solum quæ possidentur, sed etiam ea ad quæ inchoatum habemus, dum alia via id assequi non valeamus*: Quas quidem assertiones duellis faventes Apostolica Sedes censura notavit, rejecit, proscripsit.

Et nihilominus excitavit quam proxime recentiores alii, qui etiam Duella, vel odii, vel vindictæ, vel honoris tuendi causa, vel levioris momenti res fortunatæ servandi, fateantur illicita; aliis tamen in circumstantiis, & casibus, vel amittendi Officii, & sustentationis, vel denegatæ sibi a Magistratu justitiæ, defensionis innoxie titulo, ea licere pronuntiant. Laxas, & periculi plenas opiniones hujusmodi, ex vulgatis eorum Libris ad Nos delatas, ubi primum accepimus, earum examen nonnullis ex Venerabilibus Fratribus Nostri S. R. E. Cardinalibus, & quibusdam Dilectis Filiis Sacræ Theologiæ Magistris specialiter ad id per Nos deputatis, commisimus; qui re mature discussa, latis coram Nobis tum voce tum scripto suffragiis, infrascriptas propositiones censura, & proscriptione dignas existimaverunt.

PRIMA PROPOSITIO

Vir Militaris, qui nisi offerat, vel acceptet duellum, tanquam formidolosus, timidus, & reclusus, & ad Officia Militaria ineptus habereatur, indeque officio, quo se suosque sustentat, privaretur, vel promotionis, alias sibi debite ac promerite, sive perpetuo carere deberet, culpa & pœna vacaret, sive offerat, sive acceptet Duellum.

I.

Excusari possunt etiam, honoris tuendi, vel humane vilipensionis vitandæ gratia, Duellum acceptantes vel ad illud provocantes, quando certo sciunt pugnam non esse securam utpote ab aliis impediendam.

III.

Non incurrit Ecclesiasticas pœnas ab Ecclesia contra duellantes latus, Dux, vel Officialis Militiæ, acceptans duellum, & gravi metu amissionis famæ, & officii.

V.

Licet in statu hominis naturalis, acceptare, & offerre duellum, ad servandas cum honore fortunas, quando alio remedio earum saluti propulsare nequit.

V.

Asserta licentia pro statu naturali, applicari etiam potest statui Civitatis male ordinatæ in qua nimirum, vel negligentia, vel malitia Magistratus, justitia aperte denegatur.

Auditis itaque, super unaquaque earum Propositionum, dictorum Cardinalium & Consultorum judiciis, atque omnibus rite & mature consideratis. Nos ipsas, præsentium Litterarum tenore, & Apostolica Auctoritate, tanquam falsas, scandalosas ac perniciosas reiicimus, damnamus, ac prohibemus, ita ut quicumque illas aut conjunctim, aut divisim docuerit, defenderit, ediderit, aut de iis, etiam disputandi gratia, publice, aut privatim tractaverit, nisi forsitan impugnando, ipso facto incidat in excommunicationem, a qua non possit (præterquam in mortis articulo, ab alio, quacumque etiam dignitate fulgente, nisi ab existente pro tempore Romano Pontifice absolvi.

Insuper districte, in virtute sanctæ obedientiæ, & sub interminatione Divini Judicii, prohibemus omnibus Christianidelibus cujuscumque conditionis, dignitatis, & status, etiam speciali & specialissima nota dignis, ne prædictas Opiniones, aut aliquam ipsarum ad praxim deducant.

Jam vero ut exitiosam Duellorum licentiam, in Christiana, ac præsertim Militari Republica, non obstantibus providis Legibus a plerisque etiam Sæcularibus Principibus & Potestatibus ad eandem extirpandam laudabiliter edictis, adhuc gliscentem, validiore manu coerceamus, gravissimumque scelus Apostolicæ districti gladio magis magisque inalequamur, omnes & singulas dictorum Romanorum Pontificum Prædecessorum Nostrorum Constitutiones superius enunciatas, quarum tenores, ac si præ-

sentibus de verbo ad verbum insertæ forent, pro sufficienter expressis haberi volumus. Apostolica auctoritate confirmantes & innovantes, ad hoc ut pœnarum gravitas & severitas majorem perditis hominibus ingerat peccandi metum, Nostro Motu proprio, ac de Apostolicæ auctoritatis plenitudine, earumdem præsentium Litterarum serie, statumus atque decernimus, ut si quis in duello, sive publice, sive privatim indicto, hominem occiderit, sive hic mortuus fuerit in loco conflictus, sive extra illum ex vulnere in duello accepto, hujusmodi homicida, tanquam interficiens proximum suum animo præmeditato ac deliberato, ad formam constitutionis felicitatis recordationis Prædecessoris Nostri Benedicti Papæ XIII. quæ incipit *Ex quo Divina*, data VI. Idus Junii Anno MDCCXXV. ab Ecclesiasticæ Immunitatis beneficio exclusus & repulsus omnino censeatur; ita ut a cujuscumque Sacri aut Religiosi loci Asylo, ad quod contulerit, servatis tamen de jure servandis, extrahi, & Judicis competentis Curie pro merito puniendus, tradi possit & debet; super quo Nos Episcopis, aliisque Superioribus Antistitibus, ad quos respectively pertinet, & pertinebit impostitum, necessarias & opportunas facultates præsentium quoquo tenore impertimur. Quin etiam, vivente adhuc altero singulari certamine graviter vulnerato, si percussor in locum immunem se receperit, ex quo, eveniente illius morte, fugam arripere, & legum severitatem evadere posse prospiciatur, volumus, & respectively permitimus, ut, quatenus Periti ad inspicendum vulnus acciti, grave vitæ periculum adeste retulerint, percussor ipse, prævio temper Decreto Episcopi, & cum assistentia personæ Ecclesiasticæ ab eodem Episcopo deputatæ, ab hujusmodi loco immuni extractus; sine mora carceribus mancipetur; ea tamen lege Judicibus indicta, ut illum Ecclesiæ restituere debeant, si vulneratus superites vivat ultra tempora legibus, quæ de homicidio sunt, constitutum; alioquin in eadem pœnas incidant, quæ in memoratis Benedicti XIII. Litteris constitutæ sunt adversus illos, qui delinquentem in aliquo ex casibus ibidem expressis, ex iudiciis ad id sufficientibus sibi traditum, restituere reculent, postquam is in suis detentionibus hujusmodi indicia diluerit.

Præterea, simili motu & auctoritate decernimus ac declaramus, sepulturæ sacræ privationem a sacrosancta Tridentina Synodo indicta morientibus in loco duelli & conflictus, incurrendam perpetuo fore, etiam ante Sententiam Judicis, a decedente quoque extra locum conflictus ex vulnere ibidem accepto, sive duellum publice, sive privatim indictum fuerit, ac etiam si vulneratus ante mortem non incerta Pœnitentiæ signa dederit, atque a peccatis & censuris abolitionem obtinuerit; sublata Episcopis, & Ordinariis Locorum super hac pena interpretandi ac dispensandi facultati, quo ceteris documentum præbeatur fugiendi sceleris, ac debitam Ecclesiæ Legibus obedientiam præstandi.

In hujus demum sollicitudinis nostræ societatem vocantes Charissimos in Christo filios Nostros, Imperatorem electum, cunctosque Catholicos Reges, nec non Principes, Magistratus, Militiæ Duces, atque Præfectos, eos omnes & singulos pro sua in Deum Religione, ac pietate, enixe obtestamur in Domino, ut conjunctis studiis, & animis, exitiosæ duellorum licentiæ, qua Regnorum tranquillitas, populorum securitas, atque incolumitas, neque corporum solum, sed, quæ nullo pretio æstimari potest, æterna animarum vita certo periclitatur, omni nitu & constantia vehementer obstant. Neque sibi, suæque in Deum fidei, munerisque rationi fecisse satis intelligant, quod optime constitutis Legibus, indictisque gravissimis pœnis, horrendum scelus proscriptum sit nisi accuratam ipsarum Legum, pœnarumque executionem naviter urgeant, ac promoveant, seque inexorabiles Dei vindices in eos qui talia agunt, diligenter exhibeant; Nam si delinquentes aut oscitanter ferant, aut molliiter puniant, alieno sese crimine polluent, omnisque illius sanguinis reos se constituent, quem ita crudeliter inultum effundi permiserint. Vani enim fallique honoris Idolo humanas litari victimas non impune feret supremus omnium Judex Deus, rationem ab iis aliquando exacturus, quorum est Divina, & humana jura tueri, sibi que creditorum hominum vitam servare, pro quibus sanguinem ipse suum Jesus Christus effudit.

Volumus autem, ut præsentium Litterarum Transumptis etiam impressis, Notarii publici manu subscriptis, & Sigillo Personæ in Ecclesiastica Dignitate constitutæ munitis, eadem ubique, etiam in judicio, fides habeatur, quæ ipsis præsentibus haberetur, si originaliter forent exhibitæ vel ostensæ: Utque ædem præsentibus in consuetis locis publicis hujus Almæ Urbis per Curios nostros, ut moris est, publicatæ & affixæ, omnes & singulos, quos concernunt, seu concernent in futurum, perinde afficiant, ac si unicuique illorum personaliter intimatæ & notificatæ fuissent.

Nulli ergo omnino hominum liceat paginam hanc nostrarum prohibitionis, damnationis, præcepti, statuti, declarationis, facultatum impertitionis, obtestationis, decreti, & voluntatis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumperit, indignationem Omnipotentis Dei ac Beatorum Petri & Pauli Apostolorum ejus se noverit incursum.

Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majorem Anno Incarnationis Dominicæ MDCCCLII. quarto Idus Novembris, Pontificatus nostri Anno Tertio decimo.

D E

(k) 2. Prop. damnata ab Alexandro VII. (l) 17. Prop. ex damnatis ab eod. (m) 18. Prop. ab eod. damnata. (n) 32. Prop. ex damnatis ab Innocentio XI.

D E
PRÆCEPTIS DECALOGI
LIBRI DECIM.

Intentio, & Divisio Operis.

QUAE ANUM palmo concludere nitor, dum casus fere omnes ad Decalogum spectantes brevibus opusculis explicare contendo. Vires assumit timor. Unde enim in tanta nobilium Scriptorum de eodem argumento obvia multitudine, ac frequentia novi aliquid ad Lectorum animos alliciendos mihi expiscari concedetur? Nitar tamen, & certe si assequar, lucro apponam; sin minus, excusabit me obedientia R. P. N. Vincentii Caraffæ totius nostræ Societatis Moderatoris; qui opusculum primum meum *De expedita confessione* evolvere non dedignatus, adeo sibi placuisse mihi indignissimo significavit, ut etiam me ad summam Casuum universalem, eodem modo, ac stylo conscribendam, adhortaretur, hoc est (ut sunt Superiorum nutus explicandi) pro suo in me imperio præciperet; id autem, quod dirigendum suscipio, *quam sit operosum, atque prolixum* (cum S. Aug. l. 17. de Civ. Dei c. 1. merito loquor) & *quam multis indigeat Voluminibus, quis ignorat, qui hoc vel mediocriter cogitat?* Proinde (cum eodem *ibidem* concludo) *ita, si potuero, stylo moderabor meo, ut huic operi, nec ea, quæ supersint, dicam: nec ea, quæ satis sint, præmittam.*

Decem ergo Libris decem Decalogi præcepta complector. In primo quasi Isagogen instituo pro consequentibus Libris, siquidem de quibusdam ago, quæ scitu sunt, generatim, atque univèrse præneccessaria, antequam ad sequentes tractationes speciatim descendatur; hæc sunt de Peccatis, de Voluntariis, de Conscientia. In cæteris vero differam de Præceptis ipsius Decalogi, ita scilicet, ut singuli Libri singula præcepta contineant, præter Librum decimum, qui duo, hoc est nonum, & decimum, Præceptum complectetur: ubi multa tamquam in proprio loco de internis actibus desiderii simul colligam, quæ Confessariis, imo & Pœnitentibus fructum parient, si Deo placet, non contemnendum. *Erudi me, Divina Sapientia, & doce me; abs te enim sapere, desipere est.* S. Aug. in medit. c. 5.

P R I M A P A R S.
L I B E R P R I M U S.

Isagoge, seu de cognitu præneccessariis ante Decalogi tractationem.

C A P U T P R I M U M.

§. II. De mortali, & veniali ex genere suo.

De Peccatis.

§. I. Divisio Peccatorum.

Peccatum, quod ex S. August. l. 22. contra Faustum, cap. 27. est dictum, factum, concupitum contra legem æternam, atque adeo contra rectam rationem, aliud est Mortale, aliud est Veniale. Differunt autem hæc in eo, quod Veniale leviter adversatur legi æternæ, Mortale graviter: unde fit, ut illud mereatur æternam pœnam, hoc est pœnas Inferni; hoc vero pœnam temporalem.

1 Ejusmodi autem peccata possunt patrari per commissionem, ut furando, blasphemando, &c. vel per omissionem, ut non restituendo, non adjuvando extreme indigenti, non audiendo sacrum, &c.

2 Rursus aliud est Mortale, vel Veniale ex se, seu ex genere suo, aliud est Mortale, vel Veniale per accidens. Ita Sanch. l. 1. in dec. cap. 1. nu. 3. Meroll. tr. 2. disp. 1. cap. 4. aliique passim. Ex genere suo Mortale, vel Veniale est, quod ex objecto, seu considerata materia, circa quam versatur, grave, vel leve quid est, v. gr. grave est homicidium, adulterium, &c. Leve est verbum otiosum, mendacium officiosum, impatientia laborum, &c. Mortale per accidens est, quando ex aliquo accidente veniale transit in mortale, ut si verbum otiosum v. gr. sit occasio, seu periculum proximum alicujus peccati mortalis. Veniale per accidens est, quando mortale ex aliquo accidente transit in veniale, ut si homicidium fiat ex imperfecta deliberatione. Unde habes non statim te posse pronunciare actum esse culpam mortalem, vel venialem, nisi perpendas, an quod ex se est tale, per accidens tale nequaquam fit, id quod enucleatius explicandum breviter suscipio.

1 **R**egula passim obvia ad hæc discernenda est ejusmodi. Illud ex genere suo est mortale, quod charitatem Dei, vel proximi, vel sui ipsius graviter lædit; secus erit veniale ex genere suo. Nec dissimilis est ea, quam aliqui afferunt: Illud est mortale, quod continet gravem deformitatem contra rectam rationem; illud veniale, quod levem. Ita Sanch. l. c. n. 4. ex Azor. tom. 1. l. 4. c. 9. qu. 8. aliique. Veræ, sed insufficientes regulæ: nam hoc ipsum inquiri, ecquodnam est illud, quod charitatem graviter lædit; vel quod gravem continet deformitatem?

2 Quoniam vero difficulter potest id per universalem regulam definiri, multa signa ad hoc faciendâ proponere merito solent Authores. Erit ergo actio ex se graviter charitatem lædens, ac propterea culpa mortalis primo, si in sacris Litteris Deus ejusmodi actioni comminetur exclusionem a Regno cœlorum, ut ad Galatas 5. Fornicatio (inquit Apostolus) Immunditia, Contentiones, Æmulationes, Iræ, Dissensiones, Sectæ, Invidiæ, Homicidia, Ebrietates, Comestiones, & his similia, qui talia agunt, regnum Dei non assequuntur.

Secundo, si Ecclesia declaravit esse peccatum mortale.

Tertio, si viri docti communiter, considerata naturâ actus mali, iudicent esse mortale, nec sit ratio in contrarium.

Quarto, si sint peccata contra graves virtutes Theologicas, v. gr. Religionem, Justitiam, &c.

Quinto, si sint contra Præcepta Decalogi.

Sexto, si sint contra Ecclesiæ Præcepta, ad quod caput revocantur omnia, quæ præcepto humano sub mortali præcipiuntur; quando autem sic præcipiuntur, dicemus in opuscul. de expedit. sacrif. Miss. l. 3. p. 1. §. 8.

8 Erit vero actio ex se leviter lædens, quando, cum mala sit, sub istis prædictis signis saltem principalibus non comprehenditur. Atque hic vides, cur non raro aliqui Doctores dicant, actionem quampiam esse mortalem, negent mordicus alii. Ratio enim est, quia cum omnes conveniant in illo universali, peccatum mortale esse, quod graviter lædit charitatem, vel quod difforme est rectæ rationi; non tamen

raten (ut sunt hominum diversa ingenia) convenire omnes possunt, An hoc, de quo controvertitur, graviter ledat, An huic peculiari actioni gehenna scriptura comminetur, An ab Ecclesia sic decernatur, An laedantur graves virtutes, An adsit excusatio, per quam mortale transeat in veniale, &c. Et doctus quidem, atque discretus melius resolvat, quam indoctus, & prudens: ille enim cordate scripturam intelligit, ac doctores rationelque expendit: hic ab obvia quapiam auctoritate, vel simulata ratione seductus, imprudenter pronunciat. Verum, ne inter hos posteriores connumereris, facient (Deo aspirante) ea, quae in his opusculis disceremus.

§. III. De Veniali per Accidens.

1 Mortale transire in veniale potest per accidens tribus fere ex capitibus. Primo ex parvitate materiae. Secundo ex imperfectione actus. Tertio ex aliqua causa excusante. Jam de singulis.

De Veniali ex parvitate Materiae.

2 Quae ratione, quod est ex genere suo mortale, transeat aliquando ex parvitate materiae in veniale, non obvium est cuique discernere: ac propterea sit huiusmodi regula (Lege Sanch. l. 1. in Dec. 14. n. 1. Suar. de leg. l. 2. c. 22. n. 25. Bonac. d. 2. de pecc. q. 3. p. 3. n. 11. Castr. to. 2. tr. 1. d. 2. p. 7. n. 1. Merol. to. 1. d. 2. c. 4. d. 7. n. 30.)

3 Quoties ratio malitiae gravis, seu offensio gravis contra charitatem Dei, vel proximi (quod alii, & recte quidem dicunt, contra rectam rationem) invenitur in materia parva aequae, ac in magna, toties perstat mortalis culpa in esse mortalis, etiam in materia quantumvis parva, secus transibit in venialem. Ratio est manifesta, quia malitia peccati mortalis consistit in gravi offensioe, si ergo haec invenitur, in aliqua materia etiam levi, semper erit mortalis: si non invenitur, non est, unde sit pronuncianda mortalis.

4 Sed quando id erit, vel illud non potest id melius explicari, quam per aliqua discurrendo, in quibus quacumque posita vel levi materia, gravis formaliter offensio reperitur.

5 Dico igitur, eam reperiri primo in actionibus, quae immediate, & directe contra Deum versantur, ut in odio Dei, contemptu ejusdem, Blasphemia, infidelitate, in peccatis contra spem Theologicam, &c.

Quare quodcumque modicum odium, contemptus, &c. erit culpa mortalis, Ratio est, quia in his (ut ex majestate Dei patet) etiam in quacumque parvitate, gravis apparet contra rectam rationem deformitas.

6 Dixi (immediate, & directe) nam contemptus indirectus, ut *gr. contemptus* in rebus Deo sacris, videtur posse habere parvitatem; sicut perpendit Sotus in 4. d. 1. q. 1. art. 8. si attendatur, in eo contemptu, quo quis in consecratione calicis pronunciat omittit illud (enim) ut nos explicuimus in opusculo de sacrificiis. Miss. l. 2. c. 5. n. 3. vel in eo, qui jocosè diceret aliquid leve de Sanctis, quia homines sunt, ut sanctum Crispinum fuisse sutorem, &c. De quo Sanch. l. 2. in Dec. c. 32. n. 42. Haec enim mediate ad Deum pertinentia, quando sunt modica, non videntur gravem deformitatem continere, cum ejusdem Dei reverentiam graviter nequaquam violent.

7 Secundo reperitur gravis semper offensio in perjurio assertorio, ita Castr. l. c. Sanch. l. 1. in dec. c. 4. n. 1. Semper enim apparet grave, instituere Deum testem mendacii, quamvis levissimi: ei enim sic tribuitur posse mendacium approbare. Non autem reperitur semper in juramento promissorio, vel in voto, quando cum fuerit tibi animus illa observandi, deinde non observas; tunc enim non observare erit veniale, si res promissa sit levis, ut *infra* l. 3. c. 5. de jur. §. 3. n. 4. ex probabilissima sententia disputabimus.

8 Tertio reperitur eadem semper gravis offensio in magia, & superstitione, quae est de pacto expresso cum Daemone, quia semper malum grave est pacisci cum hoste Dei, & hominum infestissimo. Lege Merollam, l. c. nu. 112. Vide nihilominus quae dicam *infra* l. 3. c. 6. §. 1. de superstitione, n. 46.

9 Quarto reperitur item in Simonia ex jure divino, per quam datur pretium temporale pro re spirituali. Ita Sanch. l. c. Meroll. l. c. dif. 1. Semper enim gravis est irreverentia quamcumque rem sacram temporali pretio quamvis modico aequalem, ipso facto emptionis, proferri, quae gravis irreverentia non apparet, saltem semper in simonia jure Ecclesiastico prohibita, ubi res empta est temporalis, seu de temporali participat. Hujus posterioris generis est officium v. g. oeconomici, sacristae, quando aliquid parvum datur pro eo consequendo.

10 Quinto, reperitur in re venerea deliberato quaesita. Ita Meroll. l. c. dif. 2. quia omnis delectatio libidinosa (cum juxta Gal. l. 14. de usu partium, c. 9. & 10. ex se ordinatur ad seminis effusionem ob generationem, quae est graviter prohibita in solutis) quomodocumque; modica ab illa prohibita effusione deformitatem gravem semper concipit. Dixi (libidinosa) ut inuam male ad verbarios hanc doctrinam impugnare ex eo, quod nimis severa videatur. Concedimus enim oscula, amplexus, aspectus, &c. non libidinosos, sed ex joco, curiositate, vel simili causa factos non pertinere ex se ad gravem deformitatem, quia non sunt in re venerea, cum non habeant ex se ordinem ad dictam seminis profusionem; id quod delibidosus dicere nequaquam possumus. Lege Castr. to. 2. tr. 16. dif. 5. p. 9. n. 8.

11 Sexto reperitur in irritatione Sacramentorum, in fractione sigilli, in Jejunio naturali praenecessario ad Eucharistiam suscipiendam; in his enim ratio integra malitiae eadem propter Sacramenti dignitatem semper residet: ita idem to. 1. tr. 4. d. 2. p. 7. n. 2.

12 Septimo, reperitur in homicidio injusto: cum enim mors sit omnium temporalium damnarum in homine maximum, graviter semper ejus charitatem laedit. Ita idem *ibid.*

Haec satis sit compendiose collegisse, in quibus parvitas materiae non datur; non datur, inquam, formaliter, in ratione offerentiae parvae, licet enim materia sit ex se materialiter modica, gravis tamen est (ut vidimus) contra rectam rationem offensio.

Quotiam autem in aliis materiis praeter haec distas ejusmodi materiae parvitas regulariter adest, sollemniter hic illa emergit discretio; quoniam modo, & unde ea sit delumenda, & dignoscenda, quod jam subdo. Lege Dian. p. 5. tr. 5. de parvitate materiae.

Unde desumenda sit materiae parvitas.

13 Profecto ex triplici capite desumi potest: Primo, ex re ipsa in se absolute spectata: Secundo, ex comparatione ad totum, quod praecipitur: Tertio, ex relatione ad finem, propter quem res praecipitur. Labor v. g. in die festivo per unam horam exhibitus, potest primo considerari, an ex se absolute spectatus, sit modicum quid, an magnum. Secundo, an sit tale comparatus cum labore totius diei viginti quatuor horarum. Tertio, an sit tale, ut relatus ad finem vacandi Deo, multum scilicet an parum labor dictae unius horae nocet cuius Dei, qui est finis in praeepto de non laborando in die festivo.

14 Dico, quamvis primum, & secundum caput, imo & aliae circumstantiae forte concurrentes, attendendae omnino sint, tamen ex tertio tota haec conjectura principaliter desumi debet. Itaque illa erit parva materia, quae supposita gravitate finis, parum conducet ad dictum finem intentum a legislatore: illa magna, quae multum. Quia ergo labor unius horae parum nocet fini vacandi Deo in die festivo, erit venialis: labor vero decem v. g. horarum, quia multum nocet, erit mortalis. Unde, ut id cognoscatur, opus valde est iudicio viri prudentis spectantis omnes circumstantias, & expendentis primum, & secundum caput ex praedictis, sed semper in ordine ad tertium; an scilicet res, de qua agitur, graver, vel leviter ad finem intentum conducatur, an eidem obstat. Habe exempla: Aliqui concesserunt laborem non excedentem duas horas in die festivo esse venialem, aliqui laborem unius horae dumtaxat: unde haec iudicandi diversitas? quia nimirum utrique prudenter judicare se crediderunt, omnibus praedictis expensis, eo tempore laborare; parum finem praeeptum impedire.

15 Praeterea, quia furari obolum, parum domino regulariter nocet, at furari aurum v. gr. multum: ideo illud veniale, hoc mortale erit; Et quia intenta circumstantia paupertatis alicujus, unius v. gr. acus ministerio se sustentantis, acus iactura multum huic noceat, necesse est, ideo acum ab eo furari mortale erit. Rursus, quia aliqui, contendunt quatuor Juliorum furtum parum nocere dicto fini, alii qui multum, etiam ratione ditissimi: siquidem cum quatuor Juliiis potest quis se alere per unum diem, quod his videtur grave, ideo haec ejusmodi furtum mortale, illi veniale pronunciant. Sicuti etiam, quia furari centum Julios surripiendo unum a singulis multum nocet, si non singulis certe toti communitati ipsorum, ideo mortale erit. Ita Meroll. to. 1. d. 2. c. 4. d. 9. Coroll. 4. alique *ibid.* cit.

16 Pari modo si obligeris elargiri elemosynam mille aureorum, omittens dare quinquaginta aureos, peccas mortaliter, quia licet quinquaginta respectu numeri millenarii sit parva materia, at respectu finis intenti sublevationis pauperum, vel exercitationis pietatis materia notabilis est, ita Castr. to. 1. tr. 2. d. 2. p. 7. num. 7.

17 Item si vovisti, vel jurasti audire Missam ob cultum Dei, grave quid est illam non audire; cum graviter conducatur ad illum finem vel una missa; nam secus non audire Missam die festivo, mortale non esset. Ita Sanch. des. l. 2. c. 4. n. 2. & 6. At si idem jurasti ob observantiam quandam bonae gubernationis (ut fieri solet a scholaribus in quibusdam Academiis) non videtur grave unam, vel alteram Missam omittere quia vel finis non est admodum gravis, cum sit finis secularis gubernationis, vel certe omisso unius Missae ejusmodi fini non admodum nocet, ita Castr. l. c. n. 4. Sanch. l. c.

18 Ad haec multiloquium, ingressus in alienam cellam, & similia de se levia, quia notabiliter possunt conducere in aliqua Religione ad solidam observantiam, erunt ratione finis gravia, & sic poterunt illa superiores sub mortali praecipere: ita idem *ibid.*

19 Dico (poterunt) nam caeterum invitatus haec licentiam superioribus concedo. Cum enim subditi ignorent, vel tubinde non credant finem magni esse momenti, & per se res leve apparet, facile, & quidem probabiliter, (si sine magno consilio sub mortali res levis praecipitur) putabunt superiorem potius ad terrendum (& utinam non imprudenter) quam ad solidum quempiam finem obtinendum eam praecipisse.

20 Illud non invitatus addo. Si quando expresse tantum onus peccati mortalis non declaratur, nec ex aliquo tandem capite colligatur, praesumendum esse praeeptum grave nequaquam ferri de re levi. Exemplum. In quibusdam monasteriis advertebatur panem, vinumque, & similia notabiliter deficere ex eo, quod subditi illa per minutas largitiones exteris donarent: statuerunt ergo sub mortali reservato Praelatis, ne quis quidpiam panis, vel vini sine expressa facultate externis largiretur: Dubitatum fuit, An si Petrus subditus clam parvam panis, vinive quantitatem semel, aut iterum daret, quamvis adverteret (alios sed non cum illis cooperaretur,) pari modo donare, unde notabilis quantitas dissiparetur, An inquam mortaliter peccaret?

Respondi, si statutum fuisset, ne quis quidquam etiam leve elargiretur, considerandam fuisset doctrinam n. praec. allatam, & n. 24. mox afferendam: nunc vero, quando quidem statutum fuit absolutum (Ne quis quidpiam daret) nec expresse levitas sub mortali interdicta, putavi, statutum loqui de notabili quantitate respectu singulorum, de materia nimirum culpa mortali accommodata, & consequenter Petrum graviter non peccasse. Sed redeo ad exempla.

21 Insuper si vovisti coronam Beatissimae Virginis ex sex decennariis

nariis constantem, duo decennaria comparatione dicta coronæ, cum sit tertia pars, videtur non modica materia, at quia ad finem intentum, id est ad cultum Virginiis, modice nocet, si cætera quatuor decennaria recitentur, Veniale erit duo tantum omittere. Idem videtur in omittente tertiam partem cujuslibet Horæ canonicæ ex minoribus, nempe Tertiz, Sextæ, Nonæ, &c. nisi forte benigniorem sententiam, quam infra afferemus, cum de horis canonicis agendum erit, amplecti velis.

22 Si adsit prohibitio sub mortali, ne frumentum, merces, vel pecunia ob bonum publicum extrahatur a Regno, materia pertinet ad mortale menfuranda erit a fine intento per legem, id est a dicto bono publico. Quare, quamvis Sanch. l. 2. in dec. cap. 4. n. 8. censet esse mensurandam ex ipsa quantitate exportatæ mercis spectata in se, etiam si parum Reipublicæ noceat: tamen probabilius est cum Castr. t. 1. tr. 2. d. 1. p. 7. n. 6. esse ex dicto nocentio mensurandam, quod si grave inferatur, spectatis omnibus circumstantiis, caritate annonæ, necessitate regni &c. mortaliter peccabitur: secus, venialiter.

23 Quando quis parum cibi multoties in die jejunii assumpsit, si non perveniat ad graviter nocendum fini intento per præceptum jejunii, abstinendi a refectione, venialiter peccabit: si perveniat, mortaliter. Quoniam ergo si semel, aut bis unam vel alteram nucem v. g. eodem die comedas, non te reficis, nisi ad modum leviter, ideo veniale erit, illas sive simul, sive successive eodem die comedere; at si ita multiplices, ut notabiliter reficiaris, peccabis mortaliter. Aliqui docent intra diem jejunii (extra unicam comestionem, & extra jentaculum vespertinum) unam unciam cibi comedere, esse parvitatem materiæ, atque adeo sic comedentem peccare solum venialiter. Turrianus 1. p. sum. Theol. mor. cap. 256. d. 17. n. 2. quem citat Pasqu. de jejuniis dec. 139. extendit ad duas uncias. Unde hoc certe non nisi quia ex dictis illi unam unciam, Turrianus etiam duas, parum tamen prædicto jejunii nocere, ut sunt hominum diversa judicia, probabiliter putant.

Recolle hic Propositionem vigesimam nonam ex damnatis ab Alex. VII. In die jejunii qui sepius modicum quid comedit, et si notabilem quantitatem in fine comederit, non frangit jejunium.

24 Hic denique adverte. Quando dubitatur, an res præcepta graviter conducat ad finem, vel an gravis sit finis, præsumi probabiliter posse, ac debere ita esse, si ejusmodi præceptum magno consilio, & a superiori prudenti constituitur. Ita Castr. t. 1. tr. 1. d. 2. p. 7. n. 4. ex Sanch. l. 1. in dec. cap. 4. n. 3. Ratio est, quia ex communiter contingentibus præsumendum est pro superiore prudente: prudentes enim non solent præceptum grave imponere, nisi ad finem gravem, dequere ad gravem finem graviter conducente. Quod si clare de imprudentia constet, vel etiam, omnibus perpensis dubie, vel ex aliquo capite præsumatur præceptum, ejusque poenam ad terrorem dumtaxat ferri, leve quid est reputandum, quia tunc prævalet subditi libertas, juxta ea, quæ disputabuntur infra c. 3. §. 7. v. leges, latius.

25 Semel Episcopus prohibuit sub poena excommunicationis, ne Moniales aliquid exceperent ex floribus domestici Hortuli, sic urgente horti præfecta; ad communem recreationem conservandam. Interrogatus ego, an id sub mortali obligaret? respondi, nequaquam, quia manifeste constabat, finem esse ad modum levem, imo, ut eram Vicario per familiaris, eum admonui, ne modicis hujus generis culpis tam gravem poenam imponeret: sciret potius sic contempni præcepta solere, quam custodiri, poenamque excommunicationis, quæ severissima est, tam vulgarem habere, nimis esse reprehensibile.

Facit ad hæc Sanch. qui excommunicationem forte latâ adversus consummantes matrimonium, non præmissis benedictionibus, ait minime ligare; quia Excommunicatio ferri non potest, nisi ubi adest materia imponendi præceptum obligans ad mortale; quæ materia non apparet in consummatione, nisi forte aliquando diu in aliqua diæcesi solent differri ejusmodi benedictiones, nam tunc posset sub excommunicatione præcipi, ut intra tempus commodum, v. g. intra semestre adhiberentur. Hæc ex illo. Ubi vides invalide excommunicationem ferri circa rem, quæ non est apta, ut de ipsa imponatur præceptum grave; At certe materia, cujus finis modo dicto est levis, gravis esse moraliter non potest, &c.

De veniali ex imperfectione actus.

26 Duplici modo transit mortale in veniale ex imperfectione actus, ait S. Thom. p. 2. q. 88. art. 2. communiter receptus. Primo ex defectu deliberationis: id est, quando non plene, ac perfecte intellectus advertit ad objecti malitiam, nec de ea, expendendo singula, deliberat; ita sæpe occurrit in semidormiente, in semiebrio, in distracto ad alias cogitationes. Secundo, ex defectu pleni consensus: quando scilicet voluntas objectum malum non amplectitur toto, ut ita dicam, actu, sed subreptione quadam, unde & imperfecte; ita fere accidit in motibus quibusdam subitaneis.

27 Ad quorum intelligentiam, nota, in voluntate triplicem reperiri posse motum in rem, seu objectum aliquod, ita Petr. Sotus de inst. Sacerd. tract. de discrim. pecc. lect. 8. & passim apud Meroll. to. primo, disp. 2. cap. 4. d. 7. n. 103. Alius est primo primus, qui ita celer est rationemque hominis prævenit, ut illum cohibere sub ejusdem potestate non sit. Alius est secundo primus, qui impediri quidem potest, sed sub quadam tenui, seu semiplena libertate, id quod accidit propter hominis ad singula discurrendam tarditatem: qui non raro, licet advertat rem esse malam, imperfecte tamen, & veluti in confuso advertit, unde & non pleno consensu ad illam movetur. Alius denique motus est deliberatus, & perfectus, quando nimirum est plane liber, cum sit ex ratione singula expendente, & ex voluntate, expedito consensu, se inclinante.

Primus motus ex his, etiam quando objectum est moraliter ma-

Tamb. de Dec. Præc. Tom. I.

lum, nullum est peccatum: Secundus est veniale: Tertius mortale; quæ est communis doctrina, quidquid Jo. Sanch. in Sel. d. 18. quem recte Castr. to. 1. tr. 2. d. 2. p. 6. nu. 3. impugnat, in contrarium innuat. Jam vero difficultas in eo sita est, qua ratione dignoscendum sit adesse, vel abesse in actu plenam deliberationem, plenumque consensum? Dantur sequentes conjecturæ ex eodem *ibid.* a nu. 5. nam aliquando certitudinem habere, nisi Deus, qui animum nostrum solus introspectit, homo non potest.

28 Prima est desumenda ex defectu ætatis, quia non attigisti septimum; tunc enim si dubites, an acquisiveris plenam libertatem, seu ulam rationis, præsumere potes non acquisivisse. Item, si dubites, an perfecte a somno fueris excitatus, vel ebrietatem deposueris, vel distractionem mentis alias res cogitantis excuseris, quia hæc, cum perfecta sunt, libertatem impediunt, ergo cum imperfecte existunt, illam diminuunt, ita Bonac. disp. 2. de pecc. q. 2. p. 3. num. 19. sine, citans Thom. Sanch. & Filliuc.

Secunda conjectura est, si animum firmum habeas, & sæpe repetitum nunquam committendi mortale; præsumere enim potes peccato non plene consensisse, nam quando aliquid odio multoties est habitum, si deinde plene ametur, facile, & sine difficultate cognoscitur, ita Cajet. in summ. v. delectatio morosa, apud Meroll. tom. 1. d. 2. c. 4. d. 7. n. 108. sine.

Tertia est, si facile potes peccatum exequi, illudque cum tui compos es, pro viribus respicis; præsumere enim potes, antea non plene consensisse, siquidem non ita facile affectus mutatur. Ita Sanch. loc. cit. n. 17. Bonac. loc. cit. num. 19. Hinc quando motus pravus tempore fere imperceptibili insurgit, & paulo post, ut advertis, cura expellere, est signum nullius, aut certe imperfecti dumtaxat consensus præstiti.

Quarta conjectura sumitur ex communiter contingentibus, quæ est efficacissima, ita Menoch. l. 1. præsumpt. 18. c. 1. 5. præsumpt. 32. Unde si quis timorata sit conscientia, peccatumque mortale abhorreat, præsumendum est non plene consensisse, cum de consensu dubitat; secus si perditis moribus sit: hic enim, cum peccatum velut aquam bibat, cum dubitat, præsumere potest vere ebuisse. Ita Sanch. loc. cit. n. 20. Bonac. num. 19. Sayr. in clavi. l. 8. c. 7. n. 6.

29 Quælibet ex his conjecturis regulariter facit opinionem probabilem, qua tuti esse possumus, non affuisse libertatem saltem perfectam, unde nec peccatum mortale.

Peccatum in genere.

30 Quæres, si quis solum advertat in objecto malitiam in genere, v. gr. mendacium cum juramento, vel verbum otiosum esse mala, sed præcindat, an mala sint gravia, an levia, potestne id habere pro conjectura, quod amplectendo tale objectum commiserit solum peccatum leve? Resp. in pueris potest: ita Jo. Sanch. in Selec. d. 17. n. 10. quando enim hi sunt in confinio adipiscendæ rationis, sæpe occurrit, ut cognoscant in confuso rem esse malam, sed nondum pertingant ad cognoscendam qualitatem malitiæ, an gravis sit, an levis, & tunc certo mihi videntur in mortale ii nequaquam labi, quia malitiam mortalem nondum cognoscunt. Vide mox n. 33.

31 At vero, si de iis, qui perfectum usum rationis habent, sit locutio, non est universalis conjectura; nam propterea Doctores apud Thom. Sanch. lib. 1. in Dec. cap. 11. n. 6. alique apud Castr. to. 1. tr. 1. d. 1. p. 3. n. 4. c. 5. citan. Valq. p. 2. q. 19. art. 6. d. 59. c. 3. n. 10. communiter docent tunc gravitatem, vel levitatem peccati desumi debere ex ipso objecto, seu materia peccati, & sic illud mendacium cum juramento allatum n. 30. esse mortale, verbum vero otiosum esse veniale, etiam si in utroque solum advertatur malitia præcindens a gravi, & levi. Cujus doctrinæ ratio esse potest, quia ut habet Laym. l. 1. tr. 2. c. 4. n. 7. in tanta determinatione dicti casus præsumendum est, hominem, licet non actualiter, at certe virtualiter, apprehendere objectum ut peccaminosum, sub ea gravitate, vel levitate in qua re ipsa est, vel saltem præsumendum est, non nimis ab ejus qualitate aberrare, licet distincte non satis cognoscere videatur.

32 Ergo quoad praxim, probabile puto, si de hominibus cultis, & doctioribus agamus, acquiescendum esse allatæ doctrinæ, atque adeo tunc conjecturam peccati faciendam esse ab ipsa qualitate objecti, seu materiæ; at si de rudioribus, v. g. rusticis, mulierculis, & similibus sermo sit, pronuncianum esse non peccare nisi venialiter.

Ratio est, quia præsumere possumus illos doctiores aliquo tandem modo (ut diximus ex Laym.) qualitatem malitiæ cognoscere. At hi rudiores nec praxim ad illam virtutalem apprehensionem habendam, nec sciunt, nec regulariter advertunt ad obligationem examinandi, utrum id, quod agunt, mortale sit, an veniale: cum igitur solum se illis offerat malitia quædam indeterminata, illam tantummodo contrahent, quæ cum sit communis, & præcindens a mortali, & veniali, imperfecta est, atque adeo ad culpam levem reducendam, ita Val. p. 2. d. 2. q. 24. p. 4. q. 3. sine, citans Nav. in summa latina prælud. 9. n. 9. Idem posse evenire doctioribus non dubito, quia sapiens non semper sapit, ut ait Plinius, præsertim in subditis quibusdam casibus, in quibus & ipsi non solent ad prædictam obligationem advertere.

33 Confirmo ex Joan. Sanch. d. 27. num. 10. Quæ sit (inquit) pueros falso jurantes, non discernentes, an sic jurare sic malum grave, vel leve, venialiter delinquere ex imperfecta cognitione offensæ, quia non sunt potentes discernere gravitatem malitiæ, & quamvis plures apud Thom. Sanch. lib. 1. in dec. cap. 11. num. 6. dicant peccare mortaliter eum, qui cognoscens aliquid mali agere, non curat discernere, an veniale sit, an mortale; ex eo enim, se pericula peccandi mortaliter ultro tradit, quod verissimum arbitror: non tamen a nobis tradita adversantur, cum puer, cum jurat, et si cognoscat se malum committere, non tamen se illi offert, quod

non obligatur sit exanimare quam a sit culpa, nec ob id se tradere peccato committendi mortale, cognoscit, sicut percipitur a grandauro. Hæc Joann. Sanch. Sublumo: At grandævus rudior, imo interdum etiam doctior non advertit ad dictam obligationem, ergo nec peccabit mortaliter. De hac re dixi olim breviter l. 2. *Metb. confessionis, cap. 1. §. 15. n. 92.*

34 Si quis ita in genere statuat: Volo offendere Deum: non est mirum, quod peccet mortaliter; quia tunc non adest solum malitia præciscindens, de qua hæctenus, sed determinata, & veluti immediata contra Deum, id quod sapit Dei contemptum; cum enim ad nullam materiam descendat, videtur contra ipsum Deum immediate operari velle, quod est grave.

De Veniali ex aliqua causa excusando.

35 Hæc solet esse vel ignorantia, vel in aliquibus casibus necessitas. Quoad primum; Si quis ex ignorantia inculpabili putet aliquid esse veniale, quod alias est mortale, venialiter tantum peccabit. Ita S. Th. p. 2. q. 76. art. 3. quem omnes sequuntur apud Merollam, tom. 1. d. 1. c. 3. dub. 2. n. 18. Ratio est, quia, ut infra videbimus, peccatum debet esse liberum, & voluntarium procedens ex cognitione singulorum: cum ergo hic supponamus cognoscere solum, & quidem citra culpam, malitiam levem, leve erit peccatum.

Idem erit si ignorantia sit culpabilis tantum venialiter: ita Val. Suar. Sanch. alique apud eundem Merol. *ibid. dub. 8.* quia tunc, cum non adsit nisi culpa ignorantia, quam supponimus esse venialem, non nisi venialiter inficiet actionem. Quænam sint ejusmodi ignorantia, habebis, si Deo placet, *infra c. 2. §. 10.*

36 Quoad secundum, advertendum est, adesse præceptum grave, ne quis cooperetur cum peccato alterius, qui enim cum alio concurrat ad actionem malam, peccati illius particeps sine dubio sit: v. g. si quis mulierem excitat ad fornicandum cum alio, quamvis ipse non fornicetur, particeps est peccati illorum. Jam evenire aliquando solet, ut quis cooperetur ad quasdam actiones materialiter malas, & tamen non peccet, quia nimirum quasi invitus, & non potens aliud agere, cum ea actione cooperatur. Locat v. gr. domum suam quasi Meretricis: hic videtur cooperari cum ejus peccato, dum dat illi opportunum locum peccandi; & tamen quia ad facit, ne amittat locationis suæ pretium, non censetur peccare. Necessitas igitur excusat in aliquibus materiis a peccato, quæ tamen debet esse proportionata actioni, cui quis cooperatur; hoc est, ut sit gravis, quæ excuset a peccato cooperationis cum actione graviter mala materialiter: gravior, quæ a peccato cooperationis cum actione graviter mala materialiter; fortior enim causa, ut ex se patet, debet excusare a cooperatione cum actione, cui conjungitur homicidium, quam cui furtum: vel cum actione, cui proxime conjungitur idem homicidium, quam, cui remote &c. Hinc ergo fit, ut si parum, seu leviter deficiat necessitas a tali debita proportione, leviter tantum peccetur; de qua tamen tota re commodius dicitur inferius, & inter legi potest Merolla, tom. 1. c. 4. dub. 10. Castrop. t. 1. tr. 6. de charitate, tota disp. 6.

§. IV. De Mortali per accidens.

1 Veniale transire per accidens potest in Mortale sex fere modis. Ratione finis, contemptus, periculi, conscientia erronea, scandali, denique ratione unionis multorum venialium, in aliquibus casibus. Jam de singulis breviter.

Mortale ratione finis.

2 Duplici id modo venit. Primo, si veniale committatur propter finem mortalem, ut si quis mentiatur, ut adulteret, ita Sanch. l. 1. in dec. cap. 5. n. 7. Ratio est, quia actio specificatur a fine, ergo a fine gravi ter malo mala graviter fiet. Qua ratione id peccatum aperiiri confessorio debeat, fuse declaravimus l. 2. *metb. conf. c. 1. §. 11.*

3 Secundo, Veniale transire in Mortale, si in veniali ultimum finem quis constituat. Ita S. Thom. 2. 2. q. 132. art. 3. & communiter. Ratio est, quia in hoc magna intervenit deordinatio, cum enim id eveniat, sive explicite, quando plus appetitive amatur venialis illa res, quam Deus ultimus noster finis; vel implicite, quando quis actualiter paratus est præcepta obligantia ad mortale transgredi, ut obtineat rem illam venialem, non potest non edesse gravis deordinatio, atque adeo culpa gravis juxta illud S. Augustini *hom. 24. in Jo. & refertur c. unum orarium 25. dist. §. 1. Nullum peccatum est adeo veniale, quin fiat criminale, dum placet: Subintellige, dum placet ut finis ultimus.*

Mortale ratione contemptus.

4 Si quis, sive ex malitia, sive ex prava consuetudine, sive ex alia simili causa violat præceptum, non dicitur contemnere: at dicitur, si contemptus est causa alicujus peccati, ideo scilicet violat quis præceptum, quia contemnit. Quoniam autem contemnere quis potest vel præceptum, seu quod nunc in idem recidit, rem præceptam, vel ipsum præcipientem, seu legislatorem, ideo de utroque differendum.

5 Quoad posterius, quando præceptum est divinum, si quis violat præceptum leve, v. gr. mentiatur, quia contemnit præcipientem, sive formaliter, ut præcipientem est, & superior, sive materialiter, ut talis est in suo esse, semper peccat mortaliter. Ita Val. Less. Suar. apud Meroll. *to. 1. d. 2. cap. 4. d. 8. n. 136.* quia id semper est quid grave contra obedientiam, vel reverentiam debitam Deo, qui est præcipientis in dictis præceptis, quæ propterea vocantur divina.

6 Quando autem præceptum est humanum, si violetur præceptum etiam leve, eo quod contemnitur præcipientem formaliter, id est quatenus superior est, atque adeo spernit ipsa potestas, ac si nullus esset momenti, peccatum mortale committitur: iidem *ibid.* At vero si præceptum leve violetur ex eo, quod contemnatur præcipientem materialiter, id est quatenus talis homo est, quia v. gr. est imprudens, vel indiscretus, peccatum mortale non committitur: iidem, *ibid.* Idemque erit, si quis nolit alicui obedire, non quidem, quia is superior est, sed ne hominem in ea re levi solatio afficiat. Ratio horum est, quia in primo casu injuria fit Deo, a quo est omnis legitima potestas: in aliis duobus contemnitur solum ipse homo, & quidem in re levi.

7 Quoad prius, id est quoad contemptum rei præceptæ; si præceptum rei levis est humanum, & illud quis violat, qui spernit ipsum præceptum cum relatione ad præcipientem formaliter, id est spernit, quia illi, ut superiori, non vult se subicere, mortaliter peccabit; quia tunc contemptus, ut modo dictum est, vergit contra ipsum præcipientem ut sic. Si quis vero illud leve violat, quia spernit sive illam rem levem, sive ipsum leve præceptum sine relatione ad præcipientem ut sic, vel cum relatione sola ad præcipientem, ut talis homo est peccabit solum venialiter; quia tunc contemptus cadit in rem vere levem, unde non nisi leviter culpabilis erit: iidem, *ibid.*

8 Quod si præceptum rei levis sit divinum, illudque quis violat, quia spernit ipsam rem levem, seu leve præceptum, cum relatione ad præcipientem ut sic, nolens se illi subicere, certe erit elare mortale: tunc enim adest injuria contra Deum: si vero quis illud leve violat non cum tali relatione, sed solum (mentitur verb. gratia) contemnens ipsam mendacium, distinguunt DD. iidem, *ibid.* Si enim contemnat quasi putans illud præceptum de non mentiendo esse inutile, & vanum, peccat mortaliter, & in hoc fere omnes conveniunt, quia id continet tacitam blasphemiam contra Deum, qualem etiam contineret, si quis consilia Christi Domini eadem ratione, ac si essent vana, contemneret. At si putetur quidem utile præceptum, sed parvipendatur, quia est res levis, & non obligans ad mortale, docet Sanch. in dec. lib. 1. cap. 5. n. 11. *fn.* adhuc esse mortale; quia (inquit) est magna inordinatio præceptum Dei ita contemnere. Verum Sanchez nimis rigorose loquitur: cum certe illa deordinatio non sit magna, sed levis, ut leve est objectum. Temperat ergo Lessius *lib. 2. cap. 46. d. 6. num. penultim.* dicens forte non esse mortale. Ego sequor libens Laym. *lib. 1. tract. 3. de pecc. cap. 7. num. 6.* qui absolute, & sine distinctione docet contemptum rei præceptæ levis, quia non redundat saltem graviter contra legislatoris auctoritatem, esse venialem. Ratio autem esse potest, quia in hoc casu non parvipenditur nisi res levis, & nequaquam redundans, nisi multum remote, contra Deum. Sane si ego contemnam non ex alio capite, sed solum, quia est leve quid, satellitem Regis resalutare, graviter ne Regem offendo? nequaquam: parigitur modo proportionabiliter in casu nostro. Et ulterior ratio est, quia quando ego contemno rem levem, quia levis est, resolvitur mea culpa in hunc modum: Contemno rem levem, quia levis est; nam si esset gravis injuria Dei, non contemnerem.

9 Ex dictis facile colligere potes, peccantem ex contemptu duo peccata committere, utrumque explicite confessorio aperiendum, quia scilicet primo præceptum in tali materia violat, & quia secundo, vel agit contra obedientiam nolendo se superiori subicere, vel contra Religionem, Deum præcipientem contemnendo.

Mortale ratione periculi.

10 Veniale, imo & quælibet actio indifferens transire in mortale, si in illa advertatur adesse proximum periculum committendi mortale, ita Doctores *mox cit. & passim.* v. g. si quis verbum otiosum dicat foeminae, ex quo ipse expertus est sæpe alias in mortale peccatum esse lapsus, mortaliter peccabit. Ratio est, quia mortale velle convincitur, qui tam proximum peccandi periculum sponte subit, juxta illud, *Qui amat periculum, peribit in illo.* Hinc fit, sic peccantem debere Confessorio aperire speciem peccati, cujus periculo se exponit, illud enim censetur committere: quandoquidem eodem præcepto, quo vitare tenemur peccatum, tenemur & illius periculum proximum vitare. Quando ab hac culpa excusamur, urgente nimirum necessitate, & de praxi absolvendi in proximo periculo peccandi constitutos, diximus in *met. exp. conf. l. 3. c. 3. §. 3.*

11 Sed hic tanquam in proprio loco queritur, An qui vult committere omnia venialia quæ se offerunt committenda, peccet mortaliter ratione periculi committendi mortale. Peccare mortaliter docet Sanch. in dec. l. 1. c. 5. n. 4. Bonac. d. 2. de pecc. q. 3. p. 5. nu. 17. quia peccata venialia sunt dispositiones ad mortalia.

12 Si vera esset hæc opinio, v. plurimis Fidelibus, qui verbis & factis profitentur se hoc uno esse contentos, non peccare mortaliter, ceterum non admodum laborant de venialibus. Benignior igitur est, imo & probabilior sententia Castrop. *to. 1. tr. 2. d. 2. p. 9. §. 2. n. 5. & Salas c. 2. tom. 3. qu. 88. tr. 13. d. 16. sect. 23. num. 67. fine, & sect. 26. num. 84.* negantium. Ratio præcipua fit, quia falsum est, venialia esse dispositiones proximas ad mortale, atque adeo proxime periculosas, esto sint remote. Videmus enim plures, qui de venialibus non multum curant, vel ad ipsum nomen mortalis horrere, & re ipsa diu a mortalibus abstinent. Ulterior autem ratio esse potest, quia dum malitia coarctatur a terminis levis offensæ Dei, minus hominem Christianum afficit, ac percellit: at valde urget, & terret, dum transcendit ad gravem, ex quo tam diverso affectu nullo modo judicandum est, eum, qui priorem affectum habet, habere posteriorem. Excipe tamen aliquas occasiones sive in genere luxuria, sive alterius materiæ, quando ex ali-

quo capite in illa levi actione vere apparet proximum labendi periculum, sed id non est ex vi peccati venialis, sed ex vi naturæ talis actionis. Certe consuetudo jurandi verum sine necessitate, non videtur Th. Sanch. l. 3. in dec. c. 5. n. 9. occasio proxima jurandi falsum, quia qui curam habet jurandi verum, non ex hoc inducitur ad jurandum falsum, imo potius abducitur. Similiter ergo universaliter in casu, de quo agimus, &c.

13 Secundo queritur, An qui concupiscit foeminam, cujus statum ignorat, aut foeminam in communi, peccet peccato stupri, adulterii vel sacrilegii, ex eo quod exponit se periculo sic peccandi. Affirmat Sanch. l. 1. in dec. c. 8. n. 5. cui adde Merol. c. 1. d. 2. c. 4. d. 8. num. 146. alioque, atque adeo teneri id in confessione explicare. Ratio est, (inquit) quia quantum ex parte sui desiderii fertur in foeminam cujuscumque status sit, vel certe se exponit periculo peccandi cum illa, quibuscumque sit conditionibus affecta: excusari tamen sæpe sic concupiscentem, ait, quod eam malitiam, ejusque periculum non advertit. Hanc excusationem libens amplector, sed doctrinam non item. Ratio potissima est, quia, vel hic in mortale dilabatur ratione periculi, vel ratione indeterminationis. Non ratione periculi, siquidem non fere semper nec frequenter, qui concupiscit puellam alicujus conditionis, v. g. solutam, concupiscit conjugatam, vel Deo dicatam, quod est peccatum majus, quam sit solutam concupiscere. Quod enim ad constituendam culpam ratione periculi sit necessarium fere semper, vel certe frequenter cadere, diximus *Opusc. Meth. confess. l. 3. cap. 3. §. 1.* Nec ratione indeterminationis, quia cum hic supponatur ignorare statum, vel a statu abstrahere, contra statum non peccat. Adde, cujusnam generis erit illa culpa? Primo enim stupræ erit, an adulterii? an potius sacrilegii? Secundo, an omnium? Tertio, an generis innominati? Primum esse non potest, cum non sit major ratio de uno, quam de alio. Secundum est difficile creditu, quia voluntarium non est, quod est incognitum. Tertium denique videtur potius fingi, quam probari.

14 Puto igitur esse peccatum simplicis fornicationis, & ratio est, quia licet non habeat circumstantiam foeminae solutæ, per quam constituitur Fornicatio simplex ut sic, habet tamen torum illud malitiæ, quod morali judicio continet simplex dicta fornicatio, & nihil amplius; id autem in rebus moralibus ad culpam notiones cognoscendas, seu constituendas satis est.

15 Fateor interim in confessione aperiendum esse, concupitam fuisse a te mulierem, cujus statum ignoras, vel puellam in communi. Id autem, non ob rationem Sanch. quæ nobis non arrisit, sed quia, ut docuimus *Opusc. Meth. confess. l. 2. §. 1. num. 6.* in simili, si sic dicas, non explicas peccatum quod commisitisti, sed aliud, quod non commisitisti: quod esset mentiri in confessione in re gravi. Si enim diceres, concupivi solutam, vel concupivi conjugatam, &c. non vere diceres, siquidem tu nec solutam concupivisti, nec matrimonio ligatam, sed abstraxisti ab utraque.

16 Dices, fatebor me concupivisse foeminam. Resp. vel confessarius ex circumstantiis percipit te in foeminam indeterminatam oculos mentis conjecisse, ut si sciat te esse advenam in hac civitate, teque concupivisse foeminas, quæcumque obviam tibi fuere, ac propterea incognitas, & sic jam servatur nostra monitio; vel non percipit, & tunc vel ille obligabitur interrogare, vel tu rem explanare, ut sciatur, An foemina concupita fuerit contracta ad conditionem conjugii, vel voti, nec ne.

Mortale ratione conscientie erroneæ, scandali, & unionis plurimum venialium remissive.

17 Si quod est tantum veniale, putet quis per conscientiam errantem esse mortale, mortale erit. Item si quis leve quid agat, v. g. jocosè mentiat, intendens ruinam alterius spiritualem, est similiter mortale ratione scandali: sed de priore agemus *infra c. 3. §. 2.* de posteriore diximus *Opusc. Meth. conf. l. 2. c. 1. §. 17.*

18 Denique si quis multa venialia unibilia ad malum grave committat, graviter peccat: ut accidit in furto per modica, & in nonnullis aliis materiis: de qua re ea, quæ per occasionem diximus *sup. §. 3. n. 15.* satis superque pro præsentis disputatione sunt.

CAPUT II.

De Voluntario.

§. I. Quid sit Voluntarium.

1 Voluntarium late sumptum, seu actio late voluntaria (quo pacto etiam vocatur spontanea, conveniens item Brutis) est, quæ procedit a principio intrinseco cognoscente singula: Arist. 3. *Ethic. c. 1. S. Tho. 1. 2. q. 6. art. 1.* & Theologi communiter. Cognoscunt enim Bruta per suas potentias sensitivas convenientiam, vel disconvenientiam aliarum rerum, v. g. cibi, vel sustigationis, eamque spontaneè prosequuntur, fugiuntve.

2 Liberum autem, seu actio libera, (quo pacto erit stricte, & magis proprie voluntaria, & differens a spontanea, conveniens solum creaturæ ratione utenti, & præneccessaria ad peccatum) est, quæ procedit quidem a prædicto principio cognoscente singula, sed ita, ut sit in potestate agentis illam actionem facere, vel non: ita Azor. l. 1. c. 3. q. 4. & passim, v. gr. Homo, dum per voluntatem amat bona delectabilia, (quæ per operationem intellectus, seu rationis, ut talia cognoscit) ita amat, ut possit amare, & possit non amare. Si amet igitur, vel si non amet, voluntarie ea velle, vel nolle dicendus erit. Hinc vides voluntaria *Tamb. de Dec. Prec. Tom. I.*

rium late sumptum esse magis late patens, quam liberum: omne enim liberum est voluntarium, non vero contra: fateor tamen apud Authores hæc sæpe confundi.

3 Adverte, ipsam actionem, verbi gratia prosecutionem boni delectabilis cibi, dici voluntariam, ipsum vero bonum delectabile, verbi gratia cibum, dici volitum, seu objectum volitum, & consequenter differre voluntarium a volito, licet & hæc non raro confundant authores.

4 Rursus adverte, potentiam illam, a qua immediate procedit talis prosecutio, esse, & appellari in homine voluntatem, quæ etiam vocatur appetitus rationalis, quia regi solet a ratione: in brutis vero invenitur appetitus, qui appellatur sensitivus, quia regitur a potentiis sensitivis. Quoniam vero homo aliquando operatur ex ratione, aliquando vero more brutorum, ex appetitu sensitivo, ideo illi non solum competit libere operari, sed etiam operari spontaneè, ut faciunt bruta, & consequenter non raro sine peccato.

5 Verum quæ regula id discernendi? Sit hujusmodi: si actio ab homine fiat ex advertentia rationis, quod tunc est, quando ratio considerat bonum & malum honestum & inhonestum, si inquam ita fiat, erit actio voluntaria libera: & consequenter actio virtutis, vel vitii, vocabiturque proprie actio humana, quatenus scilicet est ab homine, ut homo est. Si autem non fiat ex advertentia rationis, sed subito quodam motu animi, absque eo quod ratio consideret honestum, vel inhonestum, &c. illa non erit voluntaria libera, nec actus virtutis, & vitii, nec digna præmio, vel pœna, vocabiturque quidem actio hominis, non vero actio humana, cujus conditionis esse motus primos innuimus *seq. §. 3. num. 27.*

§. II. Quotuplex sit Voluntarium.

1 Duplex est. Aliud directe seu in se, aliud indirecte, & in alio, seu in causa. Directe in se voluntarie: amas v. gr. Vinum, cum illud, volens, bibis: at vero indirecte & in causa amas pollutionem, vel homicidium, dum videns, quod vinum usque ad ebrietatem bibens, pollutionem in ebrietate patieris, vel homicidium in eadem patrabis, adhuc tamen bibis. Dixi (dum videns, &c.) nisi enim præcognoscas effectum ex illa causa a te suscepta, secuturum, v. g. homicidium ab ebrietate, non diceretur, ne indirecte quidem ille effectus tibi voluntarius, sed diceretur esse mere per accidens, & consequenter non imputabitur tibi ad peccatum: sicuti, quia avis non prævidit se capiendam ex impulsu in viscum, captio illa voluntaria non est.

2 Illud adverte, ad hoc, ut tibi aliquid sit indirecte voluntarium, necesse esse, ut elegeris aliquam actionem, vel omissionem, quæ tibi sit directe voluntaria, quæ actio, vel omisio sit vel causa physica illius indirecte voluntaria, quæ actio, vel omisio sit vel causa physica illius indirecte voluntarii, vel causa moralis; ita S. Thom. p. 2. q. 6. art. 3. Val. Vasq. aliique *ibid.*

Exemplum causæ physicæ habes in ebrietate, quæ tibi est directe voluntaria, & est causa physica dicti homicidii. Exemplum causæ moralis, quæ omnino supponere debet obligationem ad aliquid faciendum, habes in gubernatore v. g. navis, qui eligit directe dormire tempore tempestatis, ex quo somno, atque adeo ex omissione navim gubernandi, indirecte, & moraliter sequitur naufragium: nam directe, & physice sequitur a tempestate, quod quidem naufragium merito imputatur ipsi gubernatori, qui poterat & debebat navi opitulari; non autem imputari potest mihi, qui tali debito carebam: esto potuissim, sed quia erat cum meo gravi periculo, certe obligabar, ut ex *tr. de præcepto charitatis* suppono. Confirmatur, quia secus Deus videns nos peccaturos, quando quidem potest impedire, & non impedit, voluntaria illi essent peccata nostra; sed certe non sunt illi voluntaria, quia nulla legentur impedire.

3 Inquires, in hoc voluntario indirecto, v. g. in homicidio commisso in ebrietate, quando nam peccatur, quando vinum largiter bibitur, an quando homini vulnus lethale infligitur ab ebriore? Resp. peccari quando vinum usque ad ebrietatem bibitur; nam propterea in hoc casu homicidium dicitur esse peccatum in causa. Imo idem dicendum est aliquando etiam in voluntario directo: quando enim venenum v. gr. inimico propinas, directe, ut illum interimas, peccatum non committis, quando is post aliquot dies moritur, in quibus fortasse te poenituit propinati veneni, divinamque amicitiam consecutus es, sed quando venenum propinasti. In utroque autem casu an mors dicenda sit effectus peccati cum Laym. *tr. 2. l. 1. c. 3. de voluntariis, n. 5.* an peccatum denominative cum Castr. *to. 1. tr. 2. de pecc. disp. 1. p. 3.* quæstio est nobis inutilis. Vide tamen quæ alibi explicuimus in *opusc. Methodi confess. l. 2. c. 6. nu. 2.* quantum pertinet ad modum, quo sit in confessione id aperiendum.

4 Est & alia divisio voluntarii, nempe in expressum, quando scilicet explicite aliquid volumus, & in tacitum seu interpretativum, seu juris fictione, quando scilicet aliquid volumus implicite. Verum id, & ejus quasdam limitationes vide apud Laym. *l. 1. tr. 2. c. 3. a. 3.*

§. III. De Violento, Coacto, Necessario.

1 Violentum proprie (nam aliquando hæc nomina confunduntur) est, quod fit a principio extrinseco contra propriam inclinationem ejus, in quo fit, & convenit tam rebus inanimatis cognitione carentibus, quam animatis cognitione utentibus. Coactum addit ad violentum, cognitionem; nam lapis v. g. sursum projectus violentari dicitur non cogi: animal vero, aut homo si in aliquo ligetur loco, dicitur cogi. Necessarium est illud, quod est determinatum ad unum; quod convenit tum violento, tum coacto.

cto. Convenit etiam spontaneo, quando ad illud habetur animi propensio; nam sic amor Dei in anima beata dicitur necessarius, ut item actus primoprimum in voluntate: quamvis enim in his sponte, seu secundum propriam inclinationem, anima, & voluntas agant, tamen quia determinantur ad unum, necessario, & non libere operantur. Hinc nota voluntarium liberum non solum tolli per coactionem, quando scilicet cogitur quis ad aliquid præstandum contra propriam inclinationem, sed etiam quando non cogitur, sed necessitatur, seu determinatur ad unum, quamvis cum magna sua inclinatione, ut accidit in dicto amore, & dictis actibus primo primis.

2 Sit ergo regula: omnes illæ actiones, seu passionem, quæ in nobis sunt secundum alias inclinationes, sunt tamen contra deliberatam voluntatem, non sunt nobis voluntariæ, & liberæ, sed in illis violentiam, & coactionem patimur, quare non peccamus. Ratio regulæ est clara ex dictis, quia quamvis sint secundum inclinationem aliarum potentiarum, tamen sunt contra inclinationem voluntatis deliberatæ. Hujus generis est prædictus amor in patriam. Hujus sunt prædicti actus primo primi in voluntate. Hujus item sunt motus in appetitu sensitivo, seu in membris corporis, quando voluntas advertens repugnat.

3 Sed ecce tibi celebris difficultas. Ad hoc ut aliquis actus vel passio facta in nobis sit coacta atque adeo involuntaria, & non peccaminosa, satisne est, ut voluntas deliberata non consentiat, negative scilicet se habendo, an requiritur, ut positive dissentiat? v. gr. vis infertur Virgini, aut aliquis rapitur ad Idola, ita ut manus ejus cogantur offerre incensum ipsi Idolo, aut sentit quis in parte interiori motus sensuales; Si prædicti solum non consentiant, satisne faciunt suæ obligationi, ad hoc ut tales actus, seu passionem, sint ipsis involuntariæ, atque adeo non peccaminosæ, an necessesse est, ut per actum positivum talibus motibus repugnent?

4 Resp. Multorum sententia est, non satis esse negative se habere, quia si positive non dissentiant, videntur illis motibus consentire. Ita S. Th. p. 2. q. 74. art. 6. Meroll. 10.1. l. 4. c. 6. qu. 5. aliique apud Jo. Sanchez. mox citandum.

5 Non desunt tamen plures, ut Tolet. Th. Sanch. aliique apud Jo. Sanch. d. 21. per totam, qui docent cessante periculo positivi consensus satisfieri obligationi, si tantum negative quis se habeat, quia præceptum ad nihil aliud obligat, nisi ad non volendum illos motus; at satis non vult, quia non consentit. Verum de hac re parco nunc meam proferre sententiam, infer. l. 10. si Deo placuerit prolaturus.

§. IV. Ira, & concupiscentia quomodo se habent circa Voluntarium.

1 Hujusmodi animæ passionem (sub quibus comprehenditur Amor, Desiderium, Spes, Gaudium, Odium, Desperatio) non tollunt regulariter voluntarium acceptum pro libero: ita S. Thom. p. 2. q. 6. art. 7. secus, communiter nunquam homines peccarent, quia communiter ad peccandum ab his passionibus inducuntur. Ratio autem ulterior est, quia regulariter supponimus, ab his passionibus non ita obscurari rationem, vel cogi voluntatem, ut impediatur debita advertentia, debitaque libertas.

2 At minuunt ne? sane minuunt, ita Castr. tom. 1. tr. 2. d. 1. p. 5. quia ejusmodi perturbationes, si non tollunt, turbant certe intellectum, ut non sinant considerare omnes objecti conditiones, & circa illas expedite deliberare: videmus enim hominem eo magis inclinare in objectum, quo major est passio, quæ ad illud movet.

3 Ex his fit, ut contractus initi ob magnam spem lucri, vel ob magnam amorem circa aliquid, juxta eundem *ibid.* ut item promissiones, donationes, legata, hæreditates extortæ blanditiis, & precibus sine dolo, & fraude, sint observanda, juxta eundem *ibid.* aliis citatis, quia ex una parte sunt maxime spontanea, & ex alia debita libertas in illis regulariter non deficit.

4 Dixi (regulariter) nam non nego aliquando has passionem adeo esse vehementes, ut omnino ab iis obscuraretur nobis ratio: in quo eventu (nisi in causa quis peccaverit admittendo tales passionem cum prævisione effectus secuturi) a peccato excusabimur, quemadmodum nonnulli a peccato excusant interdum eos, qui ex vehementi passione se ipsos interficiunt, hi enim facile præsumuntur in brevem quasi amentiam incidisse, dum tantum malum propriæ intercessionis non apprehendunt.

§. V. Metus qua ratione se habet circa Voluntarium.

1 EA, quæ sunt ex metu, licet interdum (quando scilicet displicet actio, quæ ex metu fit) involuntaria sint secundum quid, absolute tamen sunt voluntaria, tantamque habent voluntarii liberi rationem, quanta sufficit ad peccandum, vel ad mendum: Ita S. Thom. p. 2. qu. 6. nu. 6. & passim Theologi. Ratio est, quia, qui merces v. gr. projicit ob naufragii timorem, vere omnibus expensis, ob bonum vitæ, (quam servare hic & nunc intendit) ejusmodi jacturam, licet cum displicitate, eligit, esto metu illo non urgente nequaquam electurus.

2 Quod si tantus excresceret metus, ut turbaretur mens, ac tolleretur deliberatio, certum est, non fore actum, nisi involuntarium; ut in simili vidimus §. præced. n. 4.

Moneo, disputationem hic esse de gestis casualiter ex metu; nam facta comitanter cum illo, adulterium v. gr. susceptum a muliere cum metu instantis infamiz, vel mortis, sunt ex omni parte voluntaria, quia sunt a cognoscente singula, ut supponimus, nullo extrinsecocogente, cum propensione voluntatis; secus omnia peccata, quæ certe committuntur comitante metu gehennæ, involuntaria essent.

Qui metus sit justus cadens in constantem virum.

3 Duplex est metus: Gravis alter, quem etiam justum, probabilem, cadentem in constantem virum appellamus: Alter levis, qui vocatur etiam injustus, improbabilis, non cadens in constantem virum.

4 Si autem censetur Metus prioris generis, qui a gravi malo inducuntur, quique solent esse sequentes: Metus mortis corporalis, gravis cruciatus corporis, mutilationis alicujus membri; infamiz notabilis sive juris, sive facti, Metus amittendæ virginitatis, vel patiendi violentam copulam, amittendi omnia bona temporalia, vel notabilem eorum partem amittendi proprium statum, amittendi honorem, & similia. Ita Sanch. l. 4. de matr. d. 5. Castrop. t. 1. tr. 2. d. p. 7. & alii. Ratio probans hos esse timores graves, qui vel ipsos prudentes viros concutiant, est, quia hæc mala, nisi ex aliquo capite mox explicando diminuuntur, gravia esse, & merito timenda ipsi cæci vident.

5 Huc item pertinet metus excommunicationis injustæ: Injustæ inquam non vero justæ; siquidem justa fertur, ut homo resipiscat a pertinacia, & a culpa, quod cum is facile possit præstare obediendo, tenetur præstare; nisi taxit, sibi impuret: At injusta, licet coram Deo nequaquam liget, tamen, quia ligat in foro externo, timenda est; nam cogitur sic excommunicatus, (ut vitet scandalum) abstinere a Sacramentis, divinis officiis, fideliumque participatione, quibus abstinere, malum est non contemnendum. Vide, quæ dicam §. 7. de timore juste incusso.

6 Dixi (nisi ex aliquo capite diminuatur) nam ad cognoscendum, an metus sit gravis, non solum expendi magnitudo ipsius mali debet, quod hæctenus fecimus, verum etiam qualitas personæ; tum ejus, quæ infert, tum ejus, quæ patitur metum: adde & modum, & similia adjuncta, sub quibus ejusmodi metus incutitur: Ita de Lugo t. 2. de just. d. 22. sect. 7. nu. 133. Si enim puer v. gr. vel foemina inermis cordato homini mortem comminetur, non illi inducet metum cadentem in constantem virum: ad gravem enim metum oportet, ut qui timorem infert, ejus sit conditionis, ut ei nequeat facile resisti. Vel certe si alias possit, sunt tamen ex circumstantiæ, ut hic, & nunc non possit: ut si egov. gr. essem funibus astrictus, & puer nudo gladio mortem mihi minaretur.

7 Etiam si similia non sit solitus facere, si tamen serio mala gravia minitetur, satis esse ad inducendum metum gravem existimo; siquidem qui agnus fuit, potuit (quæ prava est hominis propensio) repente in leonem verti.

8 Rursus id, quod foeminae, vel puero causa est sufficiens justus metus, non erit regulariter viro, cum puellæ, puerique facilius timeant, quam viri, qui majori prudentia rerum metuentiarum momenta perpendunt.

9 Metus reverentialis Superiori debitus tum demum mihi videtur gravis, quando est conjunctus cum rationabili timore, ne superior vel rigide, vel male tractet subditum, ita Castrop. l. c. nu. 6. id enim rationabiliter conturbat hominem vel constantem: Alias solus pudor, & erubescencia, quam pati subditus prævideat, si superiori contradicat, non videtur levis, & qui vinci possit & debeat.

10 Solas importunas preces, hoc est instantissimas, & sæpius inculcatas cadere in virum constantem, easque merito timeri a viro gravi affirmat Pont. l. 4. de matr. cap. 5. num. 17. negat Sanchez l. 4. de matr. d. 7. n. 7.

11 Denique nota duo. Primo, metum non solum cadere in constantem virum, quando prædicta mala timeantur in persona, sed etiam quando in filiis, uxore, parentibus, consanguineis, amicisimis, in iis scilicet omnibus, quorum bona, vel mala ad personam propriam pertinere judicantur; ita idem *ibid.* num. 12. Secundo metus prædictos aliquando injuste alicui incuti posse, ut si mortem latro comminetur innocenti viatori; Diversos effectus hi diverfi metus pariunt, ut ex dicendis patebit.

Quid operetur metus gravis injuste incussus in contractibus.

12 Quæstio celebris est, an contractus ex metu cadente in constantem virum celebrati sint validi? posse enim a judice propter bonum publicum ut invalidos declarari, omnes fatemur ita DD. citati: juvat autem permaxime id noscere: nam ex testamento v. gr. in favorem meum extorto per metum injustum ego hæres ero, si illud sit validum, esto post sententiam contra me ferendam amissurus sim hæreditatem: at si non est validum, ne ante sententiam quidem, hæres ero. Eodem modo si per similem metum mihi aliquid elargiaris, solvas, vendas, ego siam illius dominus, si hi contractus sint validi, secus apud te dominum de jure remanebit.

13 Adverte autem nos hic de metu gravi injuste incusso ad extorquendum ipsum contractum loqui; secus omnes fatentur contractum esse validum, vide Sanch. l. 4. in dec. c. 3. n. 4. Lessi. l. 1. c. 17. n. 40. si quis v. gr. ob timorem mortis ab inimico suo inferendæ eligeret sua prædia mihi vendere, ut expeditius a patria discederet, mortemque vitaret, valida erit venditio, quia timor ab inimico illatus cum non fuerit directus ad extorquendam venditionem, venditionem inficere non potest; idem esse in matrimonio, Sanch. l. 1. de matr. d. 12. idem in votis recte docent Th. Sanch. l. 4. in dec. c. 3. n. 4. aliique. At si quis v. gr. te injuste occidere minetur, nisi illi tua prædia vendas, tunc enim vero quæstio est, an si vendas, valide vendas.

14 Jam vero idem Sanch. de matr. l. 4. d. 8. aliique, quibus adde Castrop. t. 1. tr. 2. d. 1. p. 8. n. 4. Joan. de Lugo t. 2. de just. d. 22. sect. 7. an. 73. plurimique docent contractus celebratos hoc metu injuste incusso ad eos extorquendos jure naturæ esse validos, & consequenter per illos transferri dominium: posse tamen a Judice nullos invalidosque declarari, celebratos intellige cum vero consensu, licet meticuloso; si enim verum consensum removeas, tunc sine dubitatio-

ratione contractus invalidus est ex defectu consensus, qui est de contractus essentia. Excipit tamen idem Sanchez Matrimonium, dotis promissionem, vel donationem; promissionem, vel traditionem bonorum Ecclesie, & denique votum Deo factum: hæc enim extorta per dictum metum saltem propter declarationem factam ab Ecclesia, nulla prorsus sunt, & irrita. Ratio præcipua prædictæ validitatis est, quia non obstante injuria illata per metum, jam adest justus titulus dati, & accepti, promissi, venditi, &c. vere enim datum, acceptum, promissum, venditum est, &c. adeo item voluntarius consensus, quia metus ut supra nu. 1. vidimus, voluntarium absolute non tollit. Adest ergo totum illud, quod essentialiter requiritur ad rationem validi contractus; adde, Baptismum receptum ex dicto metu validum esse, ut item cetera Sacramenta, excepto matrimonio; cur igitur non sic contractus?

14 Verum Molina, Rebellus, Valentia, aliique apud Onnate t. 1. de contractibus, tr. 1. dist. 3. sect. 13. n. 237. docent esse jure naturæ invalidos, hoc est nullam ex iis oriri obligationem, & consequenter per illos non transferri dominium. Cum his ego sentio, & ratio mea est, quia in jure naturæ impossibile est, ut ex injuria oriatur justitia, seu jus: sicuti in physicis ex vicio profluere non potest actus virtutis: & in metaphysicis ex differentia leonis oriri non potest risibilitas: sed si ex contractu meticulous oriretur obligatio justitiæ, sane ex injuria oriretur Justitia: ergo, &c. Minor probatur, nam obligatio justitiæ oriretur ex contractu per injuriam extorto, hoc est ex contractu injusto, atque adeo ex injuria. Quoniam ergo ejusmodi contractus obligationem non parit, contractus essentialiter non erit, qui definitur, *Ultero citroque obligatio.*

15 Confirmatur. Nam qui per metum injustum extorquet contractum, & ex eo aliquid habet, tenetur illud statim restituere, ut concedunt ipsi adversarii apud Castropalaum loc. cit. n. 5. ergo signum est, contractum esse nullum, secus expectari posset, donec judex irritaret. Scio responsum quorundam apud Sanchez, de Lugo, Castrop. citatos, sed non satisfacit, id quod tamen fuisse persequi nobis otium non est.

16 Ex dictis solvitur Ratio adversariorum allata n. 15. nego enim adesse sufficientem consensum, ut in casu nostro requiritur: quamvis enim adfit consensus voluntarius sufficiens ad meritum, vel peccatum, quod solum n. 1. docuimus; tamen, quia ex ejusmodi consensu voluntario, sed per injuriam extorto, non oritur obligatio justitiæ, quæ est de essentia ejus consensus, qui est contractus, ideo sufficiens in casu nostro non est. Id quod solvit illud de Baptismo, & Sacramentis, ad quæ (præter matrimonium) satis est consensus voluntarius, & liber, non vero requiritur consensus, qui sit contractus. Quod si ex Baptismo, vel alio Sacramento oritur obligatio ad servanda præcepta Ecclesie, &c. non est hæc obligatio justitiæ orta ex contractu, de quo loquimur, sed alterius virtutis, ut Religionis, &c.

17 At in promptu sunt multa jura l. 1. de rescind. vendit. l. qui in carcere, 22. ff. de eo quod met. l. 2. de jud. & alibi, statuentia contractus aliquos ex metu esse infirmos, ergo supponuntur esse ex se validos. Adde, esse nonnulla item jura, quæ dicunt, vel insinuant esse validos.

18. Resp. esse etiam jura, quæ dicunt hos contractus esse irritos: unde nego consequentiam; illa enim jura, quæ nobis videntur contraria, solum statuunt, eos esse declarandos nullos, ita Pont. l. 4. de matr. c. 8. n. 8. sine; sicuti re ipsa sunt: id quod jura faciunt ad positive retundendos contractus injustos, & injuriosos. Et certe frequenter id necesse est, propter illos, qui contrariam sententiam sequuntur, quæ certe probabilis est.

19 Ad id, quod additur, dico vel ea jura loqui de metu levi, ut mox §. 6. dicemus, qui contractum nequaquam irritat in foro externo; vel loqui de validitate, quoad forum externum, sic Onnate to. 1. de contract. tr. 1. dist. 4. sect. 13. nu. 239. jura enim antequam contractum meticulousum irritum declarent, eundem validum esse supponunt, quatenus ob bonum regimen (ne turbentur inter se sine auctoritate judicis contrahentes) permittunt.

20 Sed quid respondebimus ad paritatem de dolo, quæ ab adversariis magni fieri videtur? Communis est opinio (sic Castrop. de Lugo l. c. aliique) invalidos esse contractus, qui celebrantur ex dolo dante causam ipsi contractui, ex dolo inquam versante circa substantiam rei, at ex dolo versante circa accidentia validos esse: v. gr. mihi vendis vitrum, fingendo esse gemmam, venditio invalida est; mihi vendis equum multorum annorum pro juvene, valida est; jure naturæ, & per aliquos etiam jure positivo, venditio, licet possit per judicem irritari pro arbitrio illius, qui fuit deceptus; dummodo contractus non sit ex natura sua indissolubilis, ut est matrimonium. Hoc posito sic arguunt: contractus per dolum extortus circa accidentia est injustus, & tamen est validus licet irritandus, ergo ejusdem rationis erit contractus per metum extortus.

21 Resp. & primo quidem. Quid si negetur hoc antecedens, contractum hunc esse validum, ut certe plures negant? Sic Rebel. p. 2. l. 1. q. 6. sect. 2. num. 11. apud citatum de Lugo. Sed expedite secundo Distinguo idem antecedens; est injustus quoad substantiam nego, quoad accidentia concedo, atque adeo est validus qua parte est justus, id est quoad substantiam concedo: qua parte est injustus, id est quoad accidentia nego: ex hac enim parte, cum adfit injuria, obligatio justitiæ fluere non potest nam propterea compensari omnino debet. Atque hinc confirmo nostram doctrinam, cum enim in contractu meticulouso injuria sit in tota substantia, ut nemo negat, atque adeo nulla ejus pars sit justa; non poterit ab illo ex ullo capite oriri jus. Rursus si metus, atque injuria in casu nostro cadit in totam substantiam, cur adversarii ducunt paritatem a contractu doloso circa sola accidentia? de-

Tamb. de Dec. Præc. Tom. I.

bnissent profecto ducere ex contractu doloso circa substantiam, quo pacto illis nullo modo suffragaretur paritas; cum contractus dolosus circa substantiam, per omnes, nullus omnino sit.

Metus gravis in Matrimonio.

22 Ex his sequitur primo, Matrimonium ex dicto metu contractum esse jure naturæ nullum, quia illud etiam ut Sacramentum fundatur in contractu valido. Adde annullatum fuisse ab Ecclesia, cap. Significavit, de eo, qui duxit in matrimonium, cap. requisivit. c. gemma de sponsalibus, sicut alias annullatum fuit matrimonium clandestinum a Tridentino, sect. 24. c. 2. de reform. matrim.

Metus idem in aliis actibus.

23 Sequitur secundo, ut pronuntietur, an alii actus celebrati ex ejusmodi metu sint jure naturæ nulli, esse naviter naturam actuum expendendam: Si enim ejus generis, ut debeant parere obligationem justitiæ, eo ipso sunt nulli, quia metus est in causa, ut non oriatur (sicuti modo statuimus) dicta obligatio; hujusmodi sunt promissio sponsalium, ipsa sponsalia, promissio, vel traditio dotis, Venditio, Emptio, & universim omnistraditio, vel promissio alias obligatoria. Si vero sunt ejus generis, ut ad eorum validitatem satis sit esse voluntarios, ac liberos, nec debent dictam justitiæ parere obligationem, erunt (quantum ex hoc capite metus) satis validi, licet possint a judice rescindi; & videndum, an ex alio capite invaliditatem forte contraxerint.

24 Certe Sacramentum valide confertur, si fulcipiatur ex metu, ut modo n. 1. diximus: & absolutio v. gr. ab excommunicatione, vel interdicto ex simili metu collata, (cum voluntaria absolute sit,) valida item ex se esset, tamen quia invalidata est ab Ecclesia, c. unico, de iis, que vi in 6. nulliter ex metu confertur: lege Castrop. tom. 1. tr. 2. dist. 1. p. q. a numer. 2. Joannem de Lugo, de just. tom. 2. dist. 22. sect. 7. n. 120. aliosque ab ipsis laudatos, qui de constitutione procuratoris, de sententia Judicis, de concessione jurisdictionis, de electione, & similibus ex metu factis late disputant, an, quamvis ex hoc capite Metus, quoad validitatem non claudicent, quia eis sufficit esse voluntarios, invalidi nihilominus ex alio capite inveniantur.

§. VI. *Quid operetur Metus levis injuste incussus Contractui ex Metu levi injusto.*

1 **M**etus illum, qui respectu viri prudentis est levis, respectu vero mulierculæ v. gr. est gravis, huc non advocamus, quia de illo, utpote tunc gravi, in præcedentibus disputatum est; loquimur ergo nunc de metu omnibus expensis levi; hoc est de metu levi alicui licet injuste incussus, nihilominus tam modico etiam respectu subjecti, cui incurritur, ut insufficientis sit ad ipsum graviter conturbandum, & querimus: An si quis ex hoc levi metu, si ex levi tentatione cui facili negotio resistere potest, commotus ineat contractum quempiam cum aliquo (præter matrimonium, de quo mox separatim) valide ineat?

2 Convenimus, ejusmodi contractus, siue onerosos, siue lucrativos esse validos. Ratio aliorum est, sic de Lugo mox citandus num. 135. quia si contractus sunt validi ex ipsorum sententia facti ex metu gravi, ergo multo magis ex levi. Sed nos, qui hoc antecedens §. præced. non admisimus, aliam rationem mox num. 4. proferemus.

3 Præterea quoniam contractus initus ex metu gravi rescindi solet a Judice, ut supra insinuavimus; queritur & hic, an etiam initus ex levi a Judice rescindatur, & facilis, communisque est responso negativa; ne enim detur anxia litibus, ita juribus sancitum est.

4 Superest ergo controversia, quid in foro conscientie? Rescindi docent nonnulli cum Castrop. l. c. p. 12. n. 2. atque adeo eum, qui accepit aliquid ex hujusmodi contractu, teneri ante omnem sententiam restituere, quia etiam qui levem metum incurrit, injuriam facit. At alii cum Medina C. de restit. q. 3. causa 2. vers. si fiat remissio, Pontio l. 4. de matr. c. 10. n. 5. hæc duo negant, ajunt enim nec in foro conscientie rescindi posse nec extorta tali metu esse sub obligatione restituenda. Cum posterioribus ego sentio; & ratio hujus, & doctrinæ datæ n. 2. fit, quia metus levis est in potestate patientis metum, hoc est, facile illum homo repellere valet, illicque non acquiescere; ideo enim est, & appellatur levis; quare qui non repellit, præsumitur etiam in conscientie foro, libere velle contrahere, nec ipsi factam esse injuriam ab alio; libere enim, & sine injuria tibi contorta contrahere mihi videris, si tam leve impedimentum, tam leviter obsidens (ut supponimus; nam secus esset metus gravis, non levis) a te remove, cum facile posses, ultro negligis.

5 Hanc rationem Castr. l. c. & de Lugo t. 1. de just. d. 22. n. 134. sine, referunt ex Pontio; verum ne tentant quidem (quod mirum est) solvere. Certe ex ipso Castr. d. 1. p. 10. alii que contractus initi ex metu gravi juste incussis sunt validi, quia per metum justum nulla fit, ut nos etiam mox §. seq. dicemus, contrahenti injuria: at in casu nostro nulla item sit confidebilibus injuria: ergo &c. Idem Castrop. l. c. p. 12. n. 4. docet, contractum initum per importunas preces, (quæ metum levem per Thomam Sanch. l. 4. de matr. dist. 7. n. 7. constituunt) validum esse, quia illas facile item potest quis repellere, ergo.

6 Objicit de Lugo t. 1. de just. d. 22. sect. 7. num. 142. contractus initus per dolum levem est saltem ex parte injuste, pro ratione scilicet, qua dolum levis dat causam contractui, & saltem, pro rata aliqua, restitui debent ea quæ ex illo dolo levi conquiruntur: nam

pari modo quæ ex consilio levi alicujus aguntur, imputantur saltem ex parte dantis consilium, quatenus cum aliis concausis is concurrat ad actionem. Licet igitur metus levis leviter concurrat, leviterque commoveat hominem ad contrahendum, tamen dat saltem ex parte causam contractui, & consequenter incuriens metum illum tenuem saltem ex parte facit injuriam, adeoque saltem pro rata injuriæ ad restitutionem tenebitur.

7 Resp. Quidquid sit de doctrina antecedentis, certe pro casu nostro adest manifesta disparitas. Qui enim dolus patitur, cum fallatur quamvis leviter non habeat in se principium tollendi illum, quamvis levem dolus, ideo non voluntarie, etiam quoad illam partem, se gessisse nullo modo præsumi potest. At metum levem patiens, videt eum esse metum levem, & facile illum posse a se totaliter rejicere, & tamen non rejicit: quare numquam concedendum est Joan. de Lugo metum levem reipsa influere in consensum, nec ut unicuique motum, nec ut parziale. Ratio est jam dicta, quia cum facile possit levem metum a se quis tollere, si non tollit, non consentit, seu non consentire præsumitur ex vi metus, sed ex sua libertate. Atque ex hoc patet ad illud de consilio levi; consilium enim quamvis leve partialiter influit, unde non est mirum, quod illud dans teneatur ad restitutionem, saltem juxta consilii mensuram: ac noster metus non influit, ut dictura est.

8 Ex opinione aliorum n. 4. relata infertur, eum, qui consentit ex importunis solis precibus, vel ex puro metu reverentiali, quæ in sententia aliquorum metum asserre levem diximus sup. §. 1. n. 1. & 9. infertur, inquam, non teneri stare contractui, atque adeo eum, qui ex ejusmodi contractu aliquid accepit, teneri restituere: unde mulier, vel filius, vel subditus, qui a tali metu reverentiali, vel dictis precibus ductus Marito, Patri, Superiori fidejubeat, etiam cum debitis solemnitatibus, solvere legata, seu aliud quidpiam promittat, vel hereditatem renunciet, non tenebitur ex hac opinione prædictis contractibus stare, imo si quid ex vi horum forte solvit, poterit se clam compensare, quando aliam non habet viam recuperandi suum, & is, qui aliquid accepit ex iisdem contractibus, tenetur ante omnem sententiam in conscientia restituere. Ita Castr. tom. 1. tr. 2. d. 1. p. 12. num. 3. Ratio est, quia in hac sententia contractus ex metu levi initus rescinditur, & obligatorius in foro conscientie non est.

9 At vero ex doctrina a nobis allata eodem num. 4. infertur contrarium, hoc est hujusmodi contractibus standum esse, & illum filium, uxorem, subditum teneri solvere, nec ab iisdem, si quid solverint, posse intentari clanculam compensationem, & qui aliquid ex horum contractuum vi accepit, non teneri restituere. Ratio est, quia per nos non est injuriosus, atque adeo est obligatorius ejusmodi contractus.

Hæc sententia probabilior mihi est, ut vidimus; contraria, saltem propter honorem Auctorum reverentiam, probabilis est, illamque, ejusque illationes n. preced. dictas sequi tuto potes. Vide Tancredum l. 4. d. 9. de matr. contra Pontium pro ea argumentem.

10 Qui auctores, ut Petrus Navarr. l. 3. de restit. c. 1. d. 7. n. 332. Sarmiento l. 1. select. c. 11. n. 10. recte advertunt, non omnia, quæ faciunt subditi ob reverentiam Superiorum, esse in conscientia modo dicto num. 4. rescindenda, multa enim agunt v. gr. filii, ut parentibus gratificentur, quæ licet aliter non facerent, libenti tamen animo faciunt. Solum ergo ea etiam in ipsorum sententia rescissioni sunt obnoxia, quæ a subditis fiunt quasi coactis, & voluntate omnino repugnante, sed præ timore, & reverentia contradicere non audentibus.

Matrimonium ex metu levi injusto.

11 Matrimonium contractum ex metu gravi injuste ad illud extorquendum incusso invalidum est, ex supra dictis; at contractum ex metu levi est ne invalidum? Quamvis modo num. 4. statuerimus ceteros contractus ex metu levi injusto celebratos validos esse, tamen de matrimonio potior apparet difficultas, quia cum sit indissolubile, ac perpetuum vinculum, debet esse omnino, & perfecte liberum, atque adeo, dicit aliquis, ne levi quidem metu extortum.

12 Dico esse probabile, matrimonium metu levi injuste ad hoc incusso celebratum nullum esse in foro conscientie, idque potissimum propter dictam rationem perfecti consensu ad matrimonium requisiti: sic Sanch. l. 4. de matr. d. 17. n. 2. de Lugo t. 2. de justit. dist. 22. sect. 7. n. 141. fin. at multo esse probabilius validum in eodem foro esse tum jure naturæ, tum positivo: ita idem Sanch. ibid. Pont. l. 3. de matr. c. 18. nu. 2. aliique. Ratio potissima est, quia cum metus levis sit in potestate matrimonium contrahentis, & facile illum is depellere possit: si non depellit, libere, & perfecte sine ulla coactione contrahit, & cum perfectissima libertate consentit, ut ex supradictis a n. 4. patet, ex quo ratio præcedentis sententie solvi utcumque possit.

Alii actus ex metu levi injusto.

13 Non vitari hos actus colligitur ex dictis, sunt enim absolventur voluntarii nec injuriam patiuntur ex levi metu, qui facile repellere possunt; ergo non est caput, unde claudicent.

§. VII. Quid operetur metus gravis, vel levis juste incussus. Contractus ex metu levi, vel gravi justo.

1 Quando quis, V. G. Petrus minetur alicui tollere, vel non tribuere id, quod ab ipsius Petri libertate dependet, non cadit in questionem, an per eum metum contractus quicumque iniustus valeat: valet enim sine controversia. Ita Castr. tom. 1. tr. 2. d. 1. p. 7.

n. 2. Sanch. de matr. lib. 4. dist. 5. n. 28. Ita v. g. Petrus alicui comminatus: Nisi contrahas cum mea filia matrimonium, nequamquam tibi elargiar centum aureos, vel tollam a te equum, quem tibi commoda-vi. Certe matrimonium ex hac comminatione contractum validum erit. Ratio est, quia tunc non jam terroris metu mali, seu pœnæ, sed spe præmii, vel mercedis excitaris: spes autem, seu boni expectatio auget, ut supra dixi, voluntarium, non minuit.

2 De vero igitur metu, sive gravi, sive levi, si sit juste incussus ad extorquendum contractum, adhuc dico illum non irritare, sed esse contractum in utroque jure naturæ, & Ecclesiastico validum. Ita Castr. l. c. p. 10. Sanchez cit. dist. 13 num. 3. Pont. citat. cap. 13. Ratio est, quia radix, unde nullus sit, vel rescindi possit contractus, est injuria, quæ fit contrahenti: at nulla injuria fit ei, qui sibi causa est metus: ergo &c. quid enim tibi injuriæ irrogo, si dicam, Nisi mihi hoc vendas, accusabo te juste de homicidio a te patratum? gratiam potius a te invero, quippe tibi propono, hoc remedio malum punitionis tibi debitz posse non difficulter effugere.

Matrimonium ex metu quocumque juste incusso.

3 Quid de Matrimonio? idem esto judicium ex probabiliori sententia, sive metus a lege, sive ab alio quocumque proveniat, ita Sanch. cit. dist. 13. n. 3. Pontius, cit. c. 13. Lessius, l. 2. c. 7. dist. 6. n. 41. de Lugo de just. 10. 2. dist. 22. sect. 7. n. 159. Ratio est, quia etiam in matrimonii contractu tota ratio illius irritationis est injuria, quæ fit in illo contrahendo: at in casu nostro non fit injuria, ut patet ex num. preced. ergo, &c.

Dices: At matrimonium debet esse perfecte liberum, quæ libertas certe læditur per metum etiam juste incussum ad extorquendum matrimonium. Respond. non lædi injuste, sed juste; matrimonium autem debet esse perfecte liberum libertate non læsa injuste, non vero libertate quomodocumque perfecta. Sic a Castr. respondetur huic rationi: sed quia alicui videri poterit rationi non plene satisfieri, adde & auctoritatem multorum, ut Covarr. Manuel. Gutierrez. aliorumque apud citatos, asserentium ejusmodi matrimonium nullum esse; non puto improbabilem ipsorum opinionem.

4 Bonac. de matr. q. 3. p. 8. a n. 10. alique nonnulli, ut Coninch disp. 28. d. 1. n. 15. apud Sanch. & Castr. cit. distinguunt in hunc modum: Ejusmodi metus gravis injuste aliquando incutitur ad alios fines, aliquando ad extorquendum matrimonium, v. g. habet Cajus jus accusandi Titium ob injuriam sibi illatam per furtum mille aureorum, potest tunc Cajus metum accusationis incutere Titio ad extorquendos mille aureos, dicens: Redde mihi aureos, secus te accusabo. At non potest licite dictum accusationis metum incutere ad extorquendum matrimonium, sic dicens: Duc meam filiam, secus te accusabo. Ratio est, inquit, quia hic metus injuste incutitur ad hunc finem matrimonii, cum ipsius libertati repugnet: æ vero ad finem extorquendi juste incutitur, quia ad eos recuperandos utitur Cajus modo licite accusationis. Pari modo si Judex minetur carcerem Petro stupratori Virginis nisi illam ducat, vel doctet; tunc licite (ajunt,) & juste Judex carcerationis metum incutit ad extorquendum matrimonium, quia stuprator tenetur secundum leges illud celebrare.

5 Sed nos putamus in utroque casu, & exemplo esse validum. Ita Castr. to. 1. tr. 2. cit. d. 1. p. 7. n. 2. de Lugo 10. 2. de just. d. 22. sect. 7. n. 160. Ratio est, quia in utroque abest injustitia, & coactio. In judice jam sponte conceditur, in alio probatur, quia tunc Cajus non se illicite gerit; nam si recte, & attente res expendantur, Cajus non minatur accusationem, quia Titium absolute nullo modo cogit, sed solum sub conditione proponit ipsi Titio, ut, si velit evitare accusationem, cui ipse causam libere dedit, & quam sine peccato deferre Cajus potest, filiam libere ducat. Non tamen interim nego propter extrinsecam Doctorum auctoritatem, atque eorundem non contemnendam rationem posse Bonacini opinionem probabilem reparari. Vide Tancredum contra Pontium libr. 4. de matrimonio d. 12.

Alii actus ex metu juste incusso.

6 Alii quicumque actus ex metu justo quomodocumque incusso validi sunt; si enim validi sunt contractus, & matrimonia, multo magis ceteri actus qui pauciores, minoresque conditiones requirunt, & ex alia parte satis sunt voluntarii, ut suo loco supra univèrse conclusimus.

§. VIII. Quid operetur metus sive gravis, sive levis in votis etiam solemnibus, qualis est professio in Religione.

1 Institutio peculiarem de hac re brevem questionem, quia suis peculiaribus scaturit difficultatibus.

Qui aliquid Deo vovet, motus timore periculi provenientis ex causa non libera, ex periculo verbi gratia quod inferitur ex tempestate, ex morbo, &c. dicitur vovere ob metum incussum ab intrinseco, qui motus timore periculi, quod inferitur a causa libera, v. g. a latrone, a judice, &c. dicitur vovere ob metum incussum ab extrinseco.

2 Jam si metus levis, vel gravis, sive justus, sive injustus, sive ab intrinseco, sive ab extrinseco non incussus sit ad finem extorquendi votum, certum est nihil officere validitati voti; votum ergo erit, & obligabit. Ita Sanch. l. 4. in dec. cap. 3. n. 4. Castr. t. 3. de voto, d. 1. p. 5. n. 2. Ratio est quia tunc a nemine impellitur vovens, sed sponte sua illud elicit, tanquam remedium imminentis mali. Huc reducitur, quando elicitur votum, tanquam conditio oblata ad malum evitandum, de qua re videatur Sanch. ib. n. 5. & l. 4. de matr. d. 12. n. 12.

3 At vero metus gravis injuste ad extorquendum votum ab aliquo incussus, illud sive simplex, sive solempne professionis invalidum reddit,

reddat, saltem ex jure positivo, & per aliquos, etiam ex jure naturali, unde, ut non servetur, relaxatione nequamquam eget. Sic Sanchez, l. 4. in dec. c. 3. n. 13. Sotus, Abbas, Navarrus, Aragonius, Toletus, Sa, aliique *ibidem cit.* Ratio est, quia ex una parte votum describitur esse spontaneum Dei obsequium, unde omnino voluntarium esse convenit, & ex alia parte irritum esse votum sic emissum, declaratum est ab Ecclesia. Ita Sotus, aliique apud Sanch. *loc. cit. n. 8.* & apud Castr. *to. 3. disp. 1. de voto, punct. 5. n. 6.*

4 Hinc merito deducunt aliqui, ut Navarr. Sa, Tolet. aliique cum Sanch. l. 4. in dec. c. 3. n. 12. initiatum Ordine Sacro metu viri constantis, non teneri Voto Castitatis Ordini annexo, atque ita posse sine ulla dispensatione ad nuptias transire, si nolit in Ordinis Sacri usu permanere: sic Sanch. d. c. 3. n. 18. monet tamen, si cessante metu vel semel eo Ordine usus sit, quod nequeat resiliire: quia usus ille est Ordinis ratificatio: ratificari etiam posse interno consensu etiam post multos annos, & quo modo, recte admonet idem Sanch. *de matr. l. 2. d. 33. n. 11. & 14.* Sed quoad professionem ne omit- tas legere, quæ infra dicentur, c. 3. §. 7. *V. professio Religiosa.*

5 Quod si metus gravis iuste incussus sit ad extorquendum votum five simplex, five solemne, v. g. si quis te homicidam cogat ad emit- tendum votum aliquod, secus minetur tuum crimen apud Judicem delaturum (quod quidem iuste potest) plurimum probabilis est sen- tentia, illud irritum reddi. Sic Lopez, Vega, Manuel, apud Sanch. l. 4. in dec. c. 2. n. 20. quia licet sine injuria possit quis tibi illud malum comminari in ordine ad punitionem, vel quid simile: at semper erit cum injustitia illud comminari in ordine ad votum emittendum, quod summam petit libertatem, ut in simili de ma- trimonio aliquid paulo ante §. *præced. num. 4.* dixerunt; tamen probabilis est, illud votum esse validum, & obligare sic voventē. Ita Sanch. l. cap. num. 21. Castr. *tom. 3. tr. de voto, disp. 2. p. 5. n. 5.* aliique. Ratio est *ibidem* iniquata, quia tunc solum tibi sine injuria, imo cum beneficio proponitur sub conditione, non sub coactione vo- tum, ut scilicet voveas, si malū, cui libere causā dedisti, evitare velis.

6 Denique a metu levi extrinseco sine quo votum non fieret, vo- tum invalidari in foro conscientie, atque adeo nec votum simplex, nec solemne professionis, vel Ordinis Sacri sic emissum esse vali- dum, docent multi probabiliter, ut Navarr. aliique apud Sanch. *loco citato n. 23.* quia huic voto deest perfectus, & omnino liber consensus: tamen probabilis est, non invalidari, adeoque tale vo- tum esse in conscientia observandum, esto det facilem causam rela- xationi. Ita Sanch. l. c. n. 24. Valent. Sotus, Lopez, *ibid.* citati. Ratio est, quia consensus habitus ex levi metu, qui facile repellit potest, satis perfectus est, ut supra §. 6. n. 4. vidimus in simili.

Quid operetur metus in juramento, remissive.

An si promissioni factæ per metum addatur juramentum, promif- sio reddatur valida, obligetque, dicendum erit, Deo favente, cum de juramento l. 3. c. 3. §. 5. n. præsertim 6. & 12. disputabimus.

§. IX. *Quid operetur metus in Transgressionem præceptorum.*

1 Certum est, metum gravem, etiam mortis, vel gravis cu- juscumque damni non excusare a peccato eum, qui ex illo transgreditur præceptum naturale in iis actionibus, quæ sunt in- trinsece malæ, quæque nulla ratione honestari queunt, qualia sunt Mendacium, Idololatria, Odium Dei, Pollutio voluntaria, Ac- cessu ad non suam, Occisio directa innocentis, &c. Ita Castropal. *tom. 1. tract. 2. d. 1. p. 13. n. 2.* aliique passim. Ratio est, quia ex u- na parte si actio intrinsece mala est, malitia tolli nulla ratione ab ea potest, & ex alia nequit duci excusatio ab Involuntario; metus e- nim voluntarium absolute, ut sæpe dictum est, non tollit. Quod si minuit, jam fatemur, diminui ex metu & peccatum, *C. Sacris de iis, que vis sibi licet metus attenuat culpam.* Sed certe, si adfit debita advertentia, numquam ita, ut ex mortali extenuet usque ad veniale; quandoquidem, ut dictum est, malitia intrinseca gravis semper remanet.

2 Dixi (occisio directa innocentis) nam indirecta excusari non raro potest, ut accidit in eo, qui fugiens persequentem, conculpat in via puerum innocentem: & in Milite, qui dum iuste bellum gerit explodit bombardam, interficitque simul cum hostibus infantes innocentes, & in eo, qui occidit agredientem injuste: in his enim, & in similibus ex metu mortis potest quis alium occi- dere, quia non interfecionem alterius, sed suæ vitæ justam defen- sionem intendit, & per accidens evenit innocentis mors.

3 Dixi iterum (quæ nulla ratione honestari queunt,) nonnullæ etenim sunt actiones, quæ extra necessitatem prohibentur, at illa ad- veniente honestari judicantur. Si enim v. g. in extrema necessitate alienum rapias, jam hoc furtum honestatur a necessitate, imo ne furtum quidem est, quia tunc omnia sunt communia. Ita etiam esse mortale cooperari cum alio ad fornicationem, ad homicidium, ad usuram extorquendas, & tamen ex metu gravis mali si famulus comiterur dominum ad turpem congressum, si Christianus remiget in tiremibus Turcarum Christianos persequentium, si debitor solvat foeneratori usuram, excusantur, modo alibi enucleatius ex- plicando; quia illa cooperatio a necessitate cohonestatur.

4 Certum sit secundo, eumdem metum excusare a peccato trans- gressorem præcepti divini positivi respicientis bonum, seu utilita- tem propriam operantis. Ita Vasq. l. 2. disp. 161. c. 2. Suar. *de censu- ris, d. 6. sect. 3. n. 9. & de legib. c. 30. n. 9.* aliique apud Bonac. d. 2. de pec. q. 8. p. 2. n. 3. Ratio est, quia etiam tunc actio honestatur a gravi ne- cessitate: nec Deus præsumitur illud præceptum datum in utilitatem particularis velle ut cum tanta difficultate servetur. Exem- pla sunt integritas confessionis, ipsa confessio præmittenda ante

Communione, Vota Deo facta, Vacatio a servilibus die fe- stivo: hæc enim, & similia cum jubeantur ob bonum spiritali- le operantis, non censentur obligare cum tanto rigore: semper autem, præciso scandalo, contemptu, & ut non fiant ex odio Religionis; nam sic essent ejusmodi actiones ex iis finibus pro- cedentes intrinsece malæ.

5 Dixi (ob utilitatem propriam) nam, si prædicta præcepta sine respicientia bonum commune status Ecclesie, non excusatur quis a metu, qui illa transgreditur; siquidem bonum commune status Ec- clesie est bono particulari præferendum. Ita idem. Hujus generis censentur omnia Christi positiva præcepta pertinentia ad admini- strationem Sacramentorum, cujusmodi est sigillum Confessionis, Consecratio in duplici specie, Consecratio Sacramentorum secun- dum debitam materiam, & formam; præstat enim hæc intacta servari, quam hominem damnum quodlibet pati.

6 Nota hic obiter, non peccare eum qui contrahit matrimo- nium adductus ad contrahendum ex metu gravi, quia sic contrahens vere non contrahit matrimonium, unde non ponit materiam, vel formam indebitam, in qua indebita positione consistit injuriam Sa- cramenti: cum enim non ponat contractum validum, id est vali- dam traditionem, validamque acceptationem, in quibus materia, & forma Sacramenti matrimonii consistit; (metus enim invalidat, ut supra dictum est, matrimonii contractum, unde nec peti, nec reddi debitum tunc potest) nihil Sacramenti ponit quod in irritum abeat; debere autem hunc æquivocatione uti, ne mentiatur, certum est.

7 Difficultas jam ergo superest de præceptis positivis humanis. Dico, omnes fere Theologos convenire, metum gravis mali justum, imo omnem magnam difficultatem excusare a quocumque huma- no præcepto sive Ecclesiastico, sive Civili, etiam si supponamus obli- gare alias ad mortale. Ita Castrop. *to. 1. tr. 2. disp. 1. p. 13. n. 9.* Valentia, p. 2. *dist. 7. de lege humana, q. 5. p. 6. §. superest, 5. q.* Sotus, Silvester apud eundem. Ratio est, quia leges humanæ non obligare sive so- lent, sive valent cum tanto dispendio; cujus tamen rei rationem vide apud Valentiam, l. c. §. *Que autem Cajetanus.* Sic præceptum jejunii, auditionis Missæ Festivæ, sic solutionis Decimarum, sic præceptum de non communicando cum excommunicato, sic similia non obligant gravi urgente necessitate. Supponitur autem sem- per abesse scandalum, & contemptum, nec rem præceptam lege positiva esse aliunde jure naturali, vel divino imperatam, vel contra ejusmodi jus redundare, ut ex se patet.

8 Ex dictis fit primo, habentem votum Castitatis, quod est im- pedimentum matrimonii, posse timore mortis, vel gravis mali, quantum est ex hoc capite, contrahere matrimonium: Ita Castrop. l. c. n. 9. quia cum votum obliget ad modum legis, non obligat cum tanto rigore. Sed hoc non erit verum matrimonium, unde non po- terit reddi, nec peti debitum, quia metus extrinsecus ad extor- quendum matrimonium in cussus ut supra §. 5. n. 2. dictum est, ir- ritum eo ipso reddit matrimonium. Quid si ratificet transacto metu? Respondeo, peccabit violando votum. Verum si votum erat simplex, valide contrahet, quando solum possit reddere, non vero petere debitum, ut suo loco dicetur, & docet Sanch. l. 9. *de matr. d. 33. juncta d. 34. n. 3.*

9 Fit secundo, timore eodem licere pariter matrimonium con- trahere, cum quocumque alio impedimento impediante, vel etiam dirimente inducto ab Ecclesia (intellige, ne mentiaris, te æqui- vocatione hic, & n. præcedente; sicuti diximus n. 6. uti debere) ita Castr. l. c. n. 9. *fine.* citans Sayrum. Ratio est, quia Ecclesia non te obligat ad non contrahendum cum tanto tuo detrimento. Sed tunc, quando quidem propter metum, vel propter impedimentum dirimens nullum fuit matrimonium, nec debitum petere potes, nec reddere. Insuper si impedimentum erat dirimens, non poterit vali- de ratificari, sine debita dispensatione, ut ex *tract. de matr.* constat,

§. X. *De Involuntario ex Ignorantia, & Inadvertentia.*

1 Ignorantia (idem de oblivione, & inadvertentia, si quidem qui non advertit, actu ignorans est) alia est juris, alia facti. Rur- sus alia in vincibilis, seu inculpabilis, alia vincibilis, seu culpabi- lis. Et culpabilis quidem alia est crassa, alia affectata, alia lupina. Et iterum alia culpabilis notabiliter, alia leviter. Quarum ex- actam explicationem habes *infra lib. 2. c. 1. §. 7. n. 21.*

2 Certum autem est primo, Ignorantiam graviter culpabilem si- ve rerum, quas lex jubet omnino esse sciendas, ut sunt Mytheria fidei, sive rerum, quæ ad tuum statum, & officium graviter pertinent, ut sunt præcepta te sub gravi obligatione servanda, ex se esse pec- catum mortale. Ita Castrop. *l. 1. tr. 2. d. 1. p. 16. n. 1.* Sanch. *lib. 1. in dec. c. 17.* Omnes enim obligantur scire ea, quæ graviter perti- nent ad statum suum, ne scilicet periculum subeant, circa sibi pertinentia, graviter errandi.

3 Certum est secundo, ignorantiam minuere culpe gravita- tem Castr. *ib. n. 1.* Nam si ea sit omnino inculpabilis, a culpa omnino nos liberat, ut mox n. *seq.* dicemus. Si sit quomodo- cumque culpabilis, quia semper minuit voluntarium, minuit & pro rata culpam.

4 Certum est tertio, Ignorantiam Invincibilem sive juris, sive facti tollere in foro conscientie omnem culpam a transgrediente præceptum: at vero Crassam, Affectatam, Supinam non tollere culpam, sed, si fit in re gravi, afferre mortale peccatum. Ratio horum est, quia invincibili nullum voluntarium adest, unde nullum peccatum; in Crassa, Supina, Affectata, est Voluntarium indire- ctum contra præceptum; quia præceptum, quod cum tanta igno- rantia sciri negligitur, vere non intenditur servari.

5 Certum est quarto, negligentiam levem diminuere culpam us- que ad

que ad ventale. Ratio est, quia negligentia solum levis contra obligationem sciendi præceptum non potest, nisi parere levi culpam.

6 Afferamus claritatis gratia exemplum in Antonio, Cajo Titio, qui cum ignorarent hodie esse diem jejunii, carnes ad mensam adhibuerunt. Contigit enim, ut Antonius nullo peccato peccaret, Cajus peccaret mortaliter, Titius solum venialiter. Nam Antonius inculpabiliter nescivit esse diem jejunii, ergo inculpabiliter carnes comedit. Dices, at debuit inquirere, ut sciret. Respondeo, cum ipsi ne in mentem quidem venerit hoc debitum inquirendi, nulla ratione imputabitur ei ad culpam non quæsi- visse: quod si in mentem occurrit, nec tamen inquisivit, certe ignorantia esset hæc culpabilis, de qua mox, non vero incul- pabilis, de qua nunc proferimus exemplum.

7 Cajus ex negligentia vel crassa, vel affectata, vel supina, vel notabiliter gravi, sive de industria, ut non obligaretur abstinere a carnibus, sive ut sine remorsu conscientie comederet, sive ex temeraria pigritia, cum facilem potuisset rem cognoscere, idque adverteret, non curavit, carnesque comedit. Hic ex culpa gravi nescivit esse diem jejunii: ergo cum culpa gravi carnibus se refecit. Scio nonnullos excusare a mortali transgredientem præcepta, non quidem naturalia, sed positiva ex ignorantia notabiliter gravi, quæ tamen non pertingat ad crassam. Verum id per occasio- nem, *infra l. 2. c. 1. §. 7. n. 29.* tradam.

8 Titius incidit quidem in dubium, an hodie dies esset jejunii, veritatemque exploravit a suis vicinis, cum potuisset facile a Paro- cho, vel Viro docto, sed negligentia quadam naturali captus ab his non quæsiit; unde factum est, ut carnes comederit. Hic culpabiliter ex levi negligentia nescivit prohibitionem, ergo culpabili- ter cum levi peccato carnes manducavit.

At non possum discernere, gravisne fuerit Titii hæc negligenti- a, an levis? Respondeo, tunc usui esse debent regulæ allatæ in Superioribus, *c. 1. §. 3. n. 3.* proportionaliter hic applicandæ.

Diximus jam satis de ignorantia quoad culpam, dicamus nunc ad uberiorem doctrinam, de ignorantia quoad incurrendam poenam culpæ a positiva lege impostam.

De ignorantia poenæ impostæ a lege positiva.

9 Duobus modis tibi contingere hæc ignorantia potest.

Primo, si neque legem, seu prohibitionem scias, neque conse- quenter poenam impostam transgredienti ejusmodi legem, & sic illam transgrediaris; ut si ignores prohibitam esse sub lata ex communicatione percussioem Clerici, & hunc percutias. Huc etiam pertinent, si noveris dictam prohibitionem, sed te fugiat hunc, quem percutis, esse Clericum; illam ignorantiam juris, hanc facti ignorantiam appellamus.

10 Secundo, si legem quidem compertam habeas, sed non poenam legi annexam, & sic legem transgrediaris. Ut si scias, Clerici per- cussionem esse ab Ecclesia prohibitam, sed te lateat esse prohi- bitam sub poena excommunicationis, & illum percutias.

11 Si neutrum, id est nec legem, nec poenam scias, semper excu- sabis ab incurrenda poena. Quare si percutias Clericum igno- rans hanc percussioem esse ab Ecclesia veritam, in poenam excom- municationis non incurris. Ita Navarr. Sayr. Rodriq. aliique apud Merollam, *t. 1. d. 1. c. 2. dub. 3. & dub. 16. n. 28.* Castrop. *t. 1. tr. 2. d. 1. p. 17. n. 1.* aliique. Ratio est, quia sic non delinquis voluntarie contra Ecclesie prohibitionem, cum illa m ignores, poena autem non debetur nisi propter delictum volitum. Idem est si ignores per- cussum esse Clericum; tunc enim ex errore inculpabili nescis pro- hibitionem cadere in hanc percussioem.

12 Si legem scias, sed non poenam, adhuc probabile est a te non incurri poenam, sive hæc sit Excommunicatio, Suspendio, Interdi- ctum, quibus adnecto Irregularitatem, quæ est ex delicto, quia tunc cum Censuris convenit, sive sit alia quæcumque extraordina- ria poena. Ita Suar. Sanch. Bonac. Coninch. aliique apud Castr. *t. 1. tr. 2. d. 1. p. 17. n. 5.* Ratio quoad censuras est, quia ad has incur- rendas requiritur contumacia, quæ in ignorante certe non est. Ra- tio, quoad alias poenas extraordinarias, id est quoad penas, quæ libere dependent a voluntate Legislatoris, quia voluit eam deter- minatam poenam imponere; ratio est, inquam, quia ad has in- currendas requiritur, delinquentem consensisse saltem tacite in pe- nam, quam subire debeat, ni obediat; injustum enim esset obli- gare quempiam ad solvendam poenam, qui nullo modo se sub- jecit, subjicere autem non se potuit, qui eam ignoravit, esto scriperit culpam, unde & culpam commiserit.

13 Sed cur dictum est (extraordinaria?) Ut intelligatur, eum, qui forte ignorat poenam Inferni annexam peccato mortali, adhuc tamen illam incurrere, dummodo cognoscat peccatum suum mortale esse: id enim est, quia in hanc inferni poenam, imo & in omnes alias, quæ sunt ex natura sua annexæ trans- gredientibus leges, tacite, & interpretative consentit is, qui delinquit: eo enim ipso, quod scit malum esse eas leges trans- gredi, scit poenam illi malo veluti ex natura sua esse connexam; om- ne enim malum, seu culpam mereri suam poenam naturali lumine notum est: suam, inquam, hoc est, quæ culpæ ex se hæret, non quæ ad libitum hominis imponitur. Nam propterea illam, veluti naturalem, appellamus Ordinariam; hanc ex Legislatoris voluntate pendentem, vocamus Extraordinariam, & hanc dicimus non in- curri, nisi expresse sciatur, cum implicite non involvatur in culpa.

14 Petes, ad excusandum modo dicto delinquentem requiri ne quælibet ignorantia, & sufficiens est?

Respondeo: Quando poena imponitur sub his, vel similibus ver- bis: *Qui scienter, qui temere, qui audacter, qui malitiose, qui con-*

sulto id fecerit, hanc poenam incurrat, communis est sententia, sa- tis superque esse ad excusandum ab incurrenda poena non solum ig- norantiam Invincibilem, sed etiam Crassam, Supinam, vel Affe- ctatam, nisi forte adeo sit temeraria, ut scientie moraliter compa- retur. Ita Sanchez *lib. 9. de matr. d. 32. a. n. 23.* & *lib. 6. in dec. c. 8. n. 43.* Bonac. aliique apud Castrop. *d. p. 18. n. 1.* Ratio est, quia quan- do sub illis qualificatis verbis poena imponitur, lex non videtur solum requirere ad incurrendam poenam ipsam meram trans- gressioem, sed etiam contemptum quandam, & contumaciam quæ certe non adsunt in ignorante etiam crasse, & affectate, nisi affectatio temeraria sit, ut dictum est.

15 At quando poena non sub illis formulis qualificatis imponitur, sed absolute in hunc, vel similem modum: *Qui hoc fecerit, hanc poenam, v. g. excommunicationem incurrat*; quid dicendum.

Dico primo, Ignorantiam Crassam, vel Supinam, vel Affectatam non excusare tunc ab incurssione poenæ prædictæ extraordinariæ. Ita Meroll. *t. 1. d. 1. c. 2. dub. 16. a. n. 23.* Ratio est, quia sic ignorans vi- detur cum dolo operari; cum ergo dolus nemini suffragari debeat non est, cur a poena incurrenda sit liberandus: siquidem dum sic dolose, & culpabiliter contra legem se gesserit, interpreta- tive in poenam doli consensisse est dicendus.

16 Dico secundo, Ignorantiam invincibilem sufficientissime excu- sare. Ratio est, quia hic maxime militat ratio *d. n. 12.*

17 Dico denique tertio, Ignorantiam leviter culpabilem, quæ non pertingit ad crassam excusare a d. poena legis positivæ. Ra- tio est, quia, ut *infra lib. 2. c. 1. §. 7. n. 29.* dicemus, in legibus posi- tivis ejusmodi ignorantia, si non pertingat ad crassam; non est re- putanda vero notabiliter culpabilis, sed solum culpabilis leviter; ex levi autem culpa gravem te mereri poenam non est. Hoc ter- tium dictum perfecte non intelliges, nisi citatum locum *d. lib. 2. c. 1. §. 7. n. 29.* legas, & cum præcedenti doctrina conferas.

18 Superest magis magisque explicandum, quid enucleatius in- telligatur nomine d. poenæ extraordinariæ? Doctores communi- ter intelligunt eam poenam, quæ non sit commenturata, sed ma- jor delicto, adeoque sit exorbitans, & transcendens delicti gra- vitationem. Ita Layman, Rodriq. Sanch. aliique, quos sequitur ci- tatus Merolla, *d. c. 2. dub. 3. n. 76. & 77.* sed ego paulo ante *n. 12.* asserui esse eam, quæ libere dependet a voluntate Legislatoris po- sitivi, qui voluit ejusmodi determinatam poenam imponere. Ex prio- re explicatione Doctorum sequitur, si Legislator sic v. g. legem fe- rat: *Qui adulteratur, eo ipso jejuret per diem*: sequitur, inquam, ignorantem hanc poenam, si adulteretur, illam incurrere, quia unius diei jejunium non est poena exorbitans pro adulterio. At ex nostra explicatione sequitur non incurrere, quia est determinata poena dependens a mera voluntate Legislatoris.

19 Sane mihi persuadere non possum, eum, qui est inculpabili- ter ignorans poenæ, quamvis levissimæ, reum esse jusdem poenæ nam si nescivit, nullo modo consensit in illam. Et certe si admittas ejusmodi explicationem, vix ulla esset excusatio hætenus ducta ab ignorantia poenæ in præceptis positivis. Cum enim positiva præcepta sint multum rationabiliter imposta, & semper bt præ- sumendum pro Legislatore, semper præsumetur poenas ab ipso ta- xatas commensurari delictis a se prohibitis. Adde, magnum scrupulum Fidelibus iniici, quibus necesse est suo momento expendere, an, & qua ratione, poena sit proportionata delicto. Admitteretur ergo nostra explicatio: Cui non obstat illud de poena Inferni, quando supponitur ab aliquo ignorari, non obstat inquam, si attente ea, quæ *n. 13.* sunt d. perpendantur.

Ex dictis colliguntur nonnulla ad praxim.

20 Ex his colligit primo Novarrus, *in summ. c. 23. n. 47. & c. 27. n. 274. Vers. 13.* apud Castrop. *t. 1. tr. 12. d. 1. p. 17. n. 7. fine*, Judi- cem, si sciat delinquentem ignorasse poenam, ita ut illam, modo dicto non incurrerit, non posse eam a Reo exigere, quia vere illam non debet. Damnet igitur illum ad poenam arbitrariam juxta qualita- tem intrinsicam delicti, & ita secum illo gerat, ac si illi de- licto nulla poena ex jure positivo annexa fuerit.

21 Colligit secundo Castrop. *ibid. n. 3.* & Merolla, *t. 2. d. 1. c. 2. dub. 3.* Sanch. *ibid. n. 21.* Excommunicationem, Suspensionem, In- terdictum, Irregularitatem, quæ sit pura poena delicti (Cur adda- tur pura, vide apud Meroll. *d. dub. 3. n. 87.*) annullationes actuam quando non sunt propter defectum solemnitatis, sed in delinquentis poenam, non incurri ab invincibiliter ignorante, vel ab igno- rante cum ignorantia solum notabiliter culpabili. Ratio est pe- tenda ex *n. 13. & 17.* imo neque ex Ignorante per ignorantiam crassam, supinam, vel non temerarie affectatam, quando dic- tæ poenæ sunt fulminatæ contra scienter, & consulto operan- tes, cujus ratio eruenda est ex *n. 14.*

22 Colligit tertio idem Castrop. *ibid. & p. 19. n. 3.* Ignoran- tem, esse poenam impostam non petendi debitum iis conjugibus, qui cognoverint consanguineam in primo, vel secundo gradu suæ conjugis; ut item Ignorantes, eos, qui absque necessitate bapti- zant, vel levant filium suæ conjugis, incurrere poenam non peten- di debitum: colligit, inquam, non incurrere dictam poenam non debitum petendi, etiam si ignorantia sit crassa. Ratio est, quia a Sacris Canonibus hanc poenam imponentibus requiritur scientia in delinquente, atque adeo videtur esse lata contra scienter operantes modo dicto *n. 14.*

23 Colligit quarto Duardus *ad Bullam Cœne c. 2. q. 5. n. 2.* igno- rantem invincibiliter esse impostam excommunicationem in Bulla Cœnæ, licet sciat esse impostam in Sacris Canonibus, excusari ab incurrenda excommunicatione impostam a Bulla Cœnæ, non vero ab impostam a Sacris Canonibus; unde si hæc non sit reservata Ponti-

Pontifici, poterit ab ordinario Confessore absolvi, v. g. raptor bonorum naufragantium excommunicatus, ut excommunicatione reservata in Bulla Coenae, & item in iure, sed excommunicatione non reservata *C. excommunicationis de raptorib.* si hanc scias, & non illam, hanc solum incurres, quia cum non sit reservata, poteris ab ordinario Confessore absolvi.

24 Verum haec Duardi illatio nullo modo placet, quia haec non sunt duae excommunicationes, sed una, & eadem, quae fulminatur prius in Canone, & deinde reservatur in Bulla Coenae. Sic Merolla *ibid. n. 82.* cum ergo reservatio sit restrictio Jurisdictionis in Confessario, Jurisdictio autem tota dependeat a voluntate Superioris, non est necesse, ut deliquens eam restrictionem sciat, satis est, si eadem sibi compertam habeat Confessarius.

25 Colligit quinto Sanch. *lib. 4. in Decalog. c. 22. n. 19.* Merolla *to. 1. dist. 1. c. 2. dist. 3. n. 88.* si quis votum v. g. non fornicari sub poena profitendi in Religione, si melior voti, sed immemor poenae, fornicetur, non obligari ad d. poenam, quia votum obligat ad modum legis, lex autem non obligat ad poenam exorbitantem, quando ea poena ignoratur, seu, quod idem hic est, quando non advertitur. Addunt iidem, coherenter ad suam sententiam d. n. 18. secus esse dicendum, quando poena voto promissa non est exorbitans; at in nostra sententia haec additio non est necessaria, ut ex dictis n. 19. manifeste colligitur.

Alias similes illationes affert Merolla, quas tamen, & similes poterit ex se quispiam ex principiis altis facili negotio cognoscere.

Quid operetur Error, vel Ignorantia in Juramentis, vel in Votis, vide propriis in locis *infra, cum de Juramento, & de Voto.*

CAPUT III.

De Conscientia.

§. I. Quid, & quotuplex sit Conscientia.

1 **N**omine conscientiae intelligitur dictamen, seu iudicium rationis, quo iudicamus aliquid esse hic, & nunc licitum, vel illicitum, seu quod idem est, aliquid esse sine culpa agendum, vel non agendum. Quapropter, quamvis iudicet quis in universum, die festo v. g. non esse laborandum, si tamen iudicet die hoc festivo, ad quarendum cibum, laborari posse (haec enim duo iudicia stare simul valent, cum sibi non adversentur) poterit sine peccato laborare, quia licet tunc agat adversus prius iudicium, non tamen agit contra posterius, in quo proprie consistit ratio conscientiae, quae est regula proxima, iuxta quam suas actiones homodirigere, quamque excipere omnino tenetur.

Prius iudicium aliqui vocant speculativum, seu etiam conscientiam speculativam, posterius practicum. Sed non immerito in vocibus: iis, ut liber, nomen imposito.

2 Conscientiam autem alia est vera, & certa: alia erronea, seu errans: alia opinativa, seu probabilis: alia dubia, alia scrupulosa. Ita Tom. Sanchez, *lib. 2. de matrim. d. 41. n. 2. & lib. 1. in Dec. c. 9. n. 1.* Jo. Sanch. *in selectis d. 41. n. 4.* Si enim iudicium nostrum circa aliquod agibile sit conforme ipsi rei, id est vera res ita se habeat, ut iudicamus, dicitur Conscientia vera; quae si procedat ex aliqua ratione certa saltem moraliter, dicitur conscientia vera, & certa.

3 Si vero dictum iudicium non sit conforme rei, sed tamen appareat nobis verum, & certum ex vi alicujus falsae rationis, qua decepti certo putamus rem ita esse, dicitur conscientia erronea: ut si quis motus a reverentia Ecclesiae debita, certo sibi persuaderet expuere in illa esse mortale.

4 Quod si dictum iudicium procedat ab aliqua ratione, non quidem certa, sed probabilis, id est, quia intellectus inclinatur ad assentiendum rem ita esse, sed cum formidine, quod pars opposita vera sit, appellatur conscientia opinativa, seu probabilis.

5 Si autem intellectus sit omnino anceps, nullamque rationem saltem probabilem habeat, per quam inclinet ad aliquam partem, dicitur conscientia dubia, seu vocatur, & est dubium, quod aliqui merito appellant dubium negativum, quia negative se habet in illa incertitudine intellectus, nec scilicet assentiendo, nec dissentiendo, sicuti, quia non habemus rationes saltem probabiles ad iudicandum arenae maris grana paria esse, vel imparia, vere de illis dubitamus. Quod si aliqua ratio apparet, sed non adeo efficax, ut intellectum movere possit ad aliquem prudentem assensum, dicitur etiam conscientia dubia, & recte ab aliquibus suspicio appellatur; quia tunc, cum non pertingat ad probabilitatem, adhuc intellectus negative se habet ad assensum, vel dissentium; sed solum ita esse a longe suspicatur. Sic esset, si unus testis non multum probatae fidei affirmaret hanc pecuniam a me in via forte repertam esse Pauli, & alter infirmae similis fidei negaret.

Quando autem sunt aequales probabiles rationes pro utraque parte opposita, licet aliqui iudicium ex illis ortum vocent improprie dubium positivum, at vere iudicium probabile utrumque est, de qua re *infra §. 3. n. 9.*

6 Si denique, dum ex idoneis rationibus certo, vel probabiliter iudicamus, aliquid esse licitum, vel illicitum: nihilominus sine rationabili fundamento occurrit aliqua haesitatio in contrarium, vocabitur, & erit Conscientia scrupulosa, quae sic describitur: Apprehensio ex levibus rationibus orta, iudicium certum, vel probabile nequaquam includens.

Jam de singulis breviter agamus, excepta prima, quae est Con-

scientia certa, & vera, siquidem, si secundum illam nos operemur, recte nos operaturos non est ambigendum.

§. II. De conscientia erronea, ubi de perplexitate.

1 **Q**ui agit contra Conscientiam, qua sibi persuadet aliquid esse peccatum, licite id peccatum nequaquam fit, peccat ex conscientia erronea, sive mortaliter, sive venialiter, juxta quod iudicat: ita Vasquez, aliique *passim* apud Jo. Sanchez *d. disp. 41. n. 1.* Ratio est, quia operatur contra proximam regulam humanarum actionum, ut modo diximus §. 1. n. 1. Confirmatur, quia si conscientia tibi proponit hoc esse malum contra legem: ergo convinceris peccare.

2 Quoniam autem conscientia erronea duplex est, invincibilis seu inculpabilis alia, alia vincibilis seu culpabilis, potest quis v. g. putare, hoc die Dominico, non oportere Missam audire, vel ex ignorantia inculpabili, vel ex ignorantia culpabili, juxta superius dicta c. 2. §. 6. ideo sic erit distinguendum: Si est invincibilis, obligamur juxta illam nos gerere, ut n. *precedenti* dictum est, donec affulgeat aliqua lux, qua moveamur ad illam conscientiam erroneam deponendam, de qua depositione mox a n. 9. Si vero est vincibilis, ni eam vincamus, peccamus, tum sequendo ejusmodi conscientiam, tum non sequendo.

3 Exemplo id clarius reddo. Si quis invincibiliter sine ulla sua culpa iudicet, se posse, debereque mentiri, ad tuendam proximi vitam; hic sane, periclitante vita proximi, tenetur ex dictis n. 1. mentiri: secus enim ageret ex conscientia erronea contra proximi charitatem: contra charitatem dico, siquidem peccatum ex erronea conscientia sumit suam speciem, ut etiam suam gravitatem, levitatemque a virtute, contra quam agere peccans putat. At vero si id vincibiliter, id est cum culpa sua sibi persuadet, quia v. g. affectate nolit id a Confessario sciscitari, ajo hunc peccaturum, tum mentiundo, tum non mentiundo. Peccabit non mentiundo, quia faciet adversus charitatem, dum certo credens se obligari ad adjuvandum proximum, illum non adjuvat. Peccabit item mentiundo, quia potest, & debet illum errorem a se removeare interrogando Confessarium. Ibi peccat directe contra charitatem; hic indirecte contra veracitatem, ad quam sicuti directe pertinet non mentiri, ita indirecte amovere omnia impedimenta, quae ad mentiendum inducunt, quaeque amoveri possunt, qualis certe est ignorantia culpabilis, nam propterea culpabilis est, quia illam potest quis vincere, & sua culpa non vincit.

4 Dices. At Theologi docent non dari in moralibus perplexitatem, hoc est non dari casum, in quo quis considerato praesenti statu peccet operando, & peccet non operando: sic enim necessarium peccaret, cum necessarium sit, alterum ex duobus contradictoriis eligere: cum igitur in casu nostro hic peccaret mentiundo, & peccaret non mentiundo, certe ejusmodi perplexitatem pateretur.

Respondeo: Theologi negant, aliquem posse esse perplexum sine sua culpa: idque merito, propter rationem dictam: at in casu nostro adest culpa; quare cum obligetur ille, & possit tollere ignorantiam, non necessario peccabit, sed ex sua prava voluntate nolente ab ignorantia recedere. Ita Castr. *t. 1. tr. 1. d. 1. p. 2. n. 3.* Sanch. *loco mox cit.*

5 Quid, si olim potui interrogare virum doctum, nunc non possum? Rursus, quid si olim sciebam illud mentiri esse peccatum, nunc vero, quando instat tempus mentiendi, puto sine culpa peccatum non esse? Respondeo in utroque eventu adest conscientiam inculpabilem, atque adeo a peccato excusantem. Ratio est, quia in priori casu jam non potes hic, & nunc ignorantiam depellere, ergo jam laboras conscientia practica inculpabili. Sic Thom. Sanch. *lib. 1. in dec. c. 11. n. 12.* Jo. Sanch. *d. d. 41. n. 26.* In posteriore, nec item potes, cum enim tibi menti non occurat illud esse peccatum, nec ullum dubium de indaganda veritate, jam laboras inculpabili conscientia per oblivionem, seu inadvertentiam, a quibus excusari operantem perinde ac ab ignorantia, in *sup. c. 1. §. 6. n. 1.*

6 Denique, quid, si quis per inculpabilem ignorantiam putat utramque partem alicujus contradictionis esse peccatum? Aliquis v. g. aegrotum gravi assistens, putat, si Missam die festo audiat, & sic infirmum deserat, se mortaliter peccare contra charitatem proximi; putat etiam se peccare, si non audiat, contra obedientiam Ecclesiae, auditionem Missae praecipientis. Idem esset in excommunicato non valente absolutionem impetrare, si putet sibi imputari ad peccatum die festivo non interesse Sacro, quia non obedit Ecclesiae, & similiter interesse, quia contra ejusdem Ecclesiae praecipium, se irretitum excommunicatione immiscet divinis. Simile quid evenire posset in carcere detentis, in nemorum, & gregum custodibus, & similibus. In his ergo casibus interceditne vera perplexitas, ita ut peccent ii, quamcumque elegerint partem?

7 Respondeo, nec intercedere hic veram perplexitatem, nec ullum ab iis peccatum committi, quamcumque partem eligant; Sic Thom. Sanch. *lib. 1. in Decalog. c. 11. n. 14.* Ja. Sanch. *d. 41. n. 27.* Manuel. Rod. *2. tom. summ. c. 51. n. 6.* Ratio est, quia, in his casibus sine culpa occurrentibus non adest sufficiens libertas ad peccandum, si enim quamlibet ex partibus eligendo, peccarent, jam necessario peccarent, necessario enim aliquam eligere compelluntur: cum tamen ad peccandum requiratur ea libertas, qua in operantis arbitrio sit potestas peccandi, & potestas non peccandi.

8 At enim vero ipsi iudicant se peccare. Respondeo, nihil id officit, nam peccatum non consequitur ad iudicium intellectus, sed ad actum liberae voluntatis; quam voluntatem libere agere in casibus positus non posse, praedicta ratio probat. Alia hic speculative pertinentia lege apud Caltrop. *t. 1. tr. 1. d. 1. p. 5.*

De depositione Conscientie erroneae.

9 Non peccaret quis ex Conscientia erronea, si errorem relinqueret seu a se illum removeret. Docet ergo Cajetanus p. 2. q. 29. art. 5. posse huiusmodi errorem removeri sine ulla nova superveniente ratione, sed solum per exclusionem iudicii erronei. Errat v. g. quis putando hodie esse diem festivum; iudicet non esse, & sic laboret, Vasq. p. 2. d. 67. e. 1. n. 5. docet debere adesse rationem, quæ vincat illum errorem, non quamcumque, sed efficaciorē illa, per quam conceptus est errore. Putavit v. g. hunc diem feriæ esse diem festivum ex dicto unius testis fide digni, non potest deponere hunc errorem nisi vel per plures testes eadem fide dignos, vel per testem digniore certior fiat de contrario. Neutrum dictum arridet.

10 Ajo enim contra Cajetanum, necesse esse, ut error deponatur ex vi alicujus rationis saltem probabilis. Ratio est, quia secus temerarie prius illud iudicium licet in se erroneum, sed a te non ut sic cognitum relinqueres. Adde, si nulla affulgeat ratio contra ejusmodi prius iudicium, non posse intellectum judicare contrarium, quantumcumque a voluntate impetretur; intellectus enim est potentia necessaria, quæ objecto cui libet non assentitur, nisi ex vi alicujus tandem veritatis visæ in aliqua ratione saltem probabilis.

11 Limitant Merolla, alique, quos citat, sequiturque P. Bardi de consc. disp. 3. c. 11. n. 5. hoc nostrum dictum, nisi intellectus erret sine ulla ratione, tunc enim, si idem intellectus advertat falsitatem ejusmodi erroris, poterit (inquit) illam respuere sine ulla ratione. Vera doctrina, sed limitatio non necessaria: non enim video, quo pacto intellectus, nisi aliqua ei affulgeat probabilis lux contra eam falsitatem, possit falsitatem agnoscere: at illa nova suborta lux, ratio nova est, vel rationi novæ æquipollens, ergo semper stabit nostra assertio, non posse errorem dictum deponi nisi probabilis accedente ratione.

12 Ajo secundo contra Vasquez, ad depellendum errorem, de quo loquimur, satis esse rationem probabilem, nec necessariam esse sive probabiliorē, sive efficaciorē. Ratio est ducenda ex eo principio quod *infra* §. seq. sæpe repetetur, nimirum posse quemlibet moveri ad prudenter operandum ex qualibet ratione practice probabilis: Si igitur unus dignus fide asserat hodie non esse diem festivum: alter vero eadem dignus fide neget, cur in tanta æqualitate illi potius, ut contendit Vasquez, fides habenda sit, quam huic? Certe, vel probabiliter alterutri, ut maluerit. Et quidem hoc posterius me posse facere *infra* probabimus.

13 Peccatum ex Conscientia erronea, an sit ejusdem speciei, & eodem modo confitendum perinde ac peccatum ex scientia, diximus *opuscul. met. conf. lib. 3. c. 1. §. 15.* Rursum quodnam peccatum committatur, quando quis agit contra conscientiam distantem illam actionem esse peccatum in genere, diximus *supra* c. 1. §. 3. an. 39.

Denique qua ratione Confessarius se gerere debeat cum penitent laborante Conscientia erronea, diximus item *in opusc. Method. Confes. l. 3. c. 4.*

§. III. De conscientia opinante, seu de opinione probabilis.

Quid sit, & quotuplex.

Opinio probabilis est assensus intellectus de aliqua re, qui nitatur ratione, vel auctoritate alicujus momenti, modo pro parte opposita nihil appareat convincens, quamvis ad sit nonnulla ejusdem partis oppositæ formido. Ita Thom. Sanch. *lib. 1. in Dec. c. 9. n. 2. Port. in dub. reg. V. opinio, n. 1. Cast. t. 1. tr. 1. disp. 2. pu. 1. & passim.* Quando ejusmodi assensus innititur rationi, dicitur probabilitas intrinseca; extrinseca, quando auctoritate. Rursum, quando idem assensus hic, & nunc dirigit proxime actionem, quam gerimus, juxta dicta §. 1. n. 1. appellatur probabilitas practica, quam Jo. de Lugo *de just. t. 1. d. 16. se. 3. n. 97.* vocat probabilitatem proximam: quando remote, seu in univertum, quam idem de Lugo appellat probabilitatem remotam, vocatur speculativa. An autem aliquid speculative tantum possit esse probabile, non vero practice, lege apud P. Bardi *de conscientia disp. 4. c. 8.*

3 Jam vero; qui aliquid operatur motus ex opinione probabilis, bene operatur, & sine peccato, quia, in humanis, ut cum prudentia, quæ est certa regula humanarum actionum, operemur, non nisi probabilitas necessario requiritur. Id quod ita certum est, & ita a Doctoribus, utroque Sanch. *l. c. Castrop. t. 1. d. 2. p. 1. Vasq. p. 2. d. 62. c. 4. n. 8. Meroll. t. 1. d. 3. c. 4. d. 1. & novissime Bardi contra Philaletem de consc. d. 4. c. 10.* comprobatur, ut nostra discussione non indigeat, etiam opinione probabiliori relicta, ex *Cast. l. c. Jo. Sanch. d. 42. n. 12.* etiam omiſſa tutiore, ex *eadem ib. etiam communi juxta Castrop. l. c. nu. 1. Thom. Sanch. lib. 1. in Dec. c. 9. n. 9.* etiam in articulo mortis, cum Jo. Sanch. *d. 19. n. 8. Pasq. dec. 27.* quia dum probabilitate sive intrinseca, sive extrinseca, quantumvis tenui, juxta *Pasq. dec. 20. Præſſer. Franciscum de Amico apud Bardi l. c. c. 13.* modo a probabilitatis finibus non exeat, ut explicabitur mox *numer. 11. in fine*, confisi aliquid agimus, semper prudenter agimus. Neque obstat, quod in dubiis tutior sit pars eligenda, nam (præter alia) nos hic sumus in probabilibus, non in dubiis.

Habes tertiam Propositionem ex damnatis ab Inn. XI. *Generatim dum probabilitate sive intrinseca, sive extrinseca, quantumvis tenui, modo a probabilitatis finibus non exeat, confisi aliquid agimus, semper prudenter agimus.*

Auctoritas unius.

4 Ut autem faciliore negotio dignoscas, quænam sit ejusmo-

di præsertim practica probabilitas. Dubitabis primo. An auctoritas unius Doctoris sufficiat ad probabilem practice, & proxime opinionem constituendam, an scilicet, ut tuto, & sine peccato ex vi ipsius in actionem prorumpamus?

5 Respondeo: Tunc solum puto sufficere unum tametsi contra innumeros Doctores is doceat, quando idem est doctus; rem ex professo tractat, firmamque rationem pro se habet, nec apparet contra ipsum aliquid convincens, Ita Azor. *p. 1. c. 17. q. 6. Vasq. p. 2. t. 1. d. 62. c. 4. n. 12.* alique. Ratio est, quia ex tali auctore sic vallato nascitur merito prudens iudicium. Quod si ejusmodi Doctor ratione alicujus momenti non fulciatur, idque tu doctus animadvertas, non vales illius sententiam regulariter excipere, nec illam aliis amplectendam proponere; cum tamen possit indoctus. Ratio est, quia tibi non potest tunc innasci iudicium prudens, indocto potest: vel certe illum sequi eidem indocto, qui sine culpa ei doctori fidem habet, culpæ non dabitur.

6 Dico (regulariter) nam potest contingere, ut ille, rem serio tractans, sit adeo doctus, ut tibi liceat prudenter judicare, rationem illius firmam esse, sed minus a te penetratam, vel notam, & item judicare, ipsum rationem in contrarium tibi probatissimam facile posse diluere, in hoc enim eventu, ejus opinionem utpote extrinsece probabilem, si amplectaris, prudenter te geres.

Vigesima septima Propositio ex proscriptis ab Alex. VII. est huiusmodi: *Si liber sit alicujus junioris, & moderani, debet opinio censori probabilis, dum non consistat rejectam esse a Sede Apostolica tanquam improbabilem.*

Probabilitas probabilis.

7 Dubitabis secundo, ut valeat quis firmare opinionem probabilem, an debeat ipsi constare evidenter, talem opinionem esse probabilem, an sufficiat illi constare probabiliter.

8 Distinguit Merol. *t. 1. d. 3. c. 4. dub. 1. Coroll. 3.* asserens, si opposita est evidenter probabilis, debere constare pariter evidenter alteram esse probabilem. Si opposita solum probabiliter est probabilis, satis esse alteram esse probabiliter probabilem. Sed absolute puto cum Salas, Vasquez, Sanch. Merolla apud Bardi *de consc. d. 1. c. 5.* quibus adde Vasq. *dec. 18.* satis esse in omnibus casibus constare probabiliter opinionem esse probabilem: tunc enim satis firmabitur certa moraliter illa veritas me in hunc fere modum dirigens: *Ego hic, & nunc prudenter operor; quia dum probabiliter puto hoc esse probabile, satis prudenter illud iudicium in praxi sequor.* Ne enim quod opposita sit evidenter probabilis, deiciat opinionem meam a sua probabilitate; non sic, si contraria esset evidenter certa; tunc enim (cum una sit veritas) mea esset falsa, nec consequenter probabilis.

Æqualitas probabilitatis. Ubi quid operetur possessio in probabilibus.

9 Dubitabis tertio, an probabiles rationes pro una parte, & æquales rationes probabiles pro alia faciant, ut utraque pars sit reputanda probabilis? Ut id intelligatur, præmitto, ejusmodi rationes posse esse vel circa jus, vel circa factum; circa jus est, quando rationes ducuntur a legum, & statutorum interpretationibus, eorumque interpretibus. Circa factum est, quando ducuntur ex ipsa positione facti, seu conjecturis factum testificantibus. Exemplo res fiet manifestior. Sunt probabiles rationes, quæ probant rem ab aliquo inventam, v. g. Crumenam argento plenam, facta diligentia, nec ullo comparante, posse quemlibet sibi illam applicare; sunt etiam æquales rationes probantes debere pauperibus distribui. Hæ rationes sunt circa jus, quia ponderant id quod de jure competit, & ex vi legis sive naturalis, sive positivæ. At si quatuor fide digni testificentur, Crumenam esse Pauli, alii vero quatuor simili fide asserunt esse Petri, æqualesque conjecturas pro se Petrus asserat, asseratque Paulus, hæ rationes erunt circa factum, quia probant id, quod in facto est.

10 Conveniunt ergo Doctores, rationes alicujus momenti æquales circa jus parere opinionem practicam probabilem pro sua parte, sic idem Jo. Sanch. *disp. 3. n. 49.* & communiter, ratio est toties dicta, quia quælibet pro parte sua inclinatur intellectum ad formandum prudens iudicium.

At vero similes rationes æquales circa factum asserunt non pauci parere non posse opinionem probabilem, sed dubiam, sic idem Jo. Sanch. *ib. a n. 48.* Garz. *2. t. de Ben. p. 11. c. 5. nu. 362.* Merolla *t. 1. disp. 48.* Ratio est (sunt verba Jo. Sanch. *l. c. n. 48.*) *quia dubium solum circa factum versatur, & tunc dicimus proprie aliquem dubitare, quando certo non scit, an aliquid factum sit, vel non, vel an ita factum sit, vel minus.* Hæc ille; sed falsum est, primo dubium solum circa factum versari. Nam etiam an solide jus aliquod interpretemur, merito dubitamus, quando scilicet interpretatio non est ejus generis, ut efficax aliquo tandem sit modo ad prudenter assentiendum; secundo falsum item est, proprie dubitare esse, quando certo quis non scit, nam etiam quando quis probabiliter opinatur, certo non scit: opinatur enim solum probabiliter. Quid igitur sit proprie dubitare, *supr. §. 1. num. 5.* definitivimus; est enim, quando quis ita anceps est, & incertus, ut nec ad assensum inclinetur, nec ad dissentium, modo *ibid.* explicato.

11 Sed jam Respondeo ad dubitationem propositam. Rationes æquales probabiles non solum si sint juris, verum etiam si sint facti, sem-

semper (nisi quid aliunde obstat) pariunt opinionem practice, seu proxime probabilem. Ratio est, quia rationes probantes aliquid, five probabiliter probent jus, five factum, non relinquunt intellectum incipitem & incertum, seque negative habentem, sed æque ipsum inclinant ad prudenter assentiendum ex vi ipsarum, rem ita esse: non absolute, sed ut dico, ex vi ipsarum; quare donec ab alia evidenti ratione in unam solam partem impellatur intellectus, tendere in utramque partem poterit, & consequenter, alterutram excipiendo, prudenter operari. Atque hæc ratio allatam doctrinam probat, etiam si altera pars sit probabilior: modo major probabilitas alterius dictæ partis non sit tanta, ut dejiciat a probabilitate illam oppositam, quia tunc, expulsa jam probabilitate, non est mirum, si inclinari ad assentiendum illi oppositæ nequeat prudenter intellectus.

12 Dixi autem (nisi quid aliunde obstat) ut signate notarem, hanc limitationem, seu exceptionem semper præ oculis habendam esse, antequam decernatur, num aliquid sit solum remote probabile, a quo non possumus licite dirigi ad actiones peragendas, an etiam proxime, seu practice, a quo possumus. Nam si adest aliqua lex, vel consuetudo disponens de contrario, vel pactum, vel circumstantia urgeret aliqua, una tantum pars excipere tuto valeret. Exemplo res explicabitur. Si Paulus illam in ventam crumenam n. 9. d. pacifice possideret, non posset quis eam ab ipso tollere, & dare Petro æqualibus testibus vallato, quia tunc obstatet aliquid; obstatet enim illa lex definiens, quod in pari casu melior est conditio possidentis, & sic quamvis verum sit stante æquali probabilitate facti pro duobus, posse alterutri rem attribui; at si alter inveniatur habere rei possessionem, non erit amplius probabile, id est, non erit practice seu proxime probabile, posse dari alterutri, sed possidens debet omnino illam retinere: ita Suar. Th. Sanch. quos citat Jo. Sanch. *disp. 44. n. 53. & disp. 33. n. 29.* Ut notationem hujus numeri adeo necessariam altius menti figamus, afferamus alia exempla, quæ illam magis explicant, quam consursumt.

13 Verum, an ea, ne iterum ad hanc doctrinam, de meliore possidentis conditione regredi cogar, Rogas, an hæc possidentis melior conditio vera sit, five rationes equaliter pro utraque parte probantes sint ex parte juris? Respondeo, si sint ex parte facti, id verum esse; lege Castrop. *l. 1. r. 1. d. 3. p. 2. n. 11.* Jo. de Lugo *l. 1. de just. du. 16. sect. 5. n. 106.* Nam si rem, de qua sunt probabiles facti probationes pro duobus, unus ex illis hoc habeat amplius, quod rem v. g. possideat, nec privatus quispiam, nec ut mox §. sequenti dicam, Judex poterit eam a possidente auferre. Ratio est, quia illa lex disponens, in pari casu meliorem esse conditionem possidentis, ut deciditur *C. ex litteris, de probationibus, ibi, Quod si ambarum partium testes sint æque idonei, possessoris testes præferuntur*, maxime locum habet in pari casu ex parte facti.

14 Verum quando rem, de qua sunt æquales rationes quoad probationes juris, altera ex partibus possidet; an possit parti non possidentia attribui, major est controversia; puto tamen privatos (nam quid in hoc casu facturus sit Judex, dicam mox §. 4. a. n. 1.) non posse sibi a parte, qua possidet, palam, vel occulte eam auferre: ita Thom. Sanch. *lib. 6. in dec. c. 3. n. 6. & lib. 3. in Dec. c. 40. n. 18. Caltr. l. 1. r. 1. d. 3. p. 2. n. 11.* Ratio est, quia, licet quis habeat opinionem probabilem, imo probabiliorem, quoad jus, aliquam rem esse suam; nisi habeat certitudinem saltem moralem rem vere esse suam, non est probabile, posse facere spoliū auctoritate propria contra possidentem; ulterior autem ratio est, quia etiam hic maxime militat illud, in pari casu melior est conditio possidentis; par autem moraliter semper est casus utriusque litigantis, donec utriusque causa in jure probabilis perseverat, & alterutra non transit in certā.

15 Non ignoro, aliquos apud Jo. Sanch. *d. 43. a. nu. 49.* docere habentem rationes probabiles quoad jus, posse licite alterum similes probabiles rationes habentem occulte a possessione spoliare, sibi que rem vindicare, modo res non sit deducta ad forum contentiosum: tunc enim ratio dicat, ut expectetur Judicis sententia, & modo cesset scandalum, & turbatio: non, inquam, id ignoro; nam propterea propter auctoritatem Doctorum extrinsecam, hæc sententia non est tenenda, saltem quoad aliquos casus, improbabilis.

Et certe quamvis Jo. de Lugo *de just. l. 1. sect. 5. disp. 16. n. 106.* non audeat universaliter hanc sententiam approbare, tamen in particularibus quibusdam eventibus, quos Doctores afferunt, (afferam ego *n. 25. exemplo 19. & 20. & §. 4. n. 31.* nonnullos) non invidus approbar, quia (inquit) fortasse in particularibus casibus, Doctores id propter aliquod caput concedere valuerunt, cum tamen non viderint caput aliquod generale, unde in omnibus casibus idem concedere poterint.

Sed redeamus ad exempla commonstrantia nihil debere obstatere ad constitutionem practice probabilitatis.

Exempla quando alterutram partem excipere practice non possumus, licet utraque sit probabilis.

16 Femina habens solam probabilitatem mortis sui viri, non valet alteri nubere, Jo. Sanch. *disp. 33. n. 50.* quia cum Matrimonium cum hoc viro sit in possessione, non est sua possessione spoliandum, donec certo constet de viri interitu.

17 Habens rationes probabiles, medix noctis signum nondum sonuisse, & probabiles, jam sonuisse, propter diversitatem horologiorum, quamvis possit manducare carnes tempore noctis superveientis ad diem Jovis, contra diem Veneris: tamen non potest idem facere nocte Sabbati adveniente Dominica, ita Sanch. Fan. Trullench. alii que apud Pasq. *de jejunio dec. 163.* quia tunc possidet Sabbatum, in quo carnibus vesci non licet: posse tamen etiam adveniente Dominica idem facere, docent probabiliter iidem

apud eundem *dec. 164.* quibus adde Meroll. *l. 1. disp. 3. c. 3. n. 129.* ut dicemus *infra §. 5. n. 6.*

18 Quando testamentum est minus solemnne, hoc est celebratum sine requisitis a Jure, cum sit controversia, uter habeat melius jus in foro conscientie, hæres ne ab intestato, an hæres institutus in dicto testamento minus solemnne, & pro utroque sit probabilis opinio; si tamen alteruter ex his occupaverit bona, & inveniatur in legitima possessione, juvabitur ab illa, meliusque jus habebit in foro conscientie, quare non poterit a possessione decurbari, Sanch. *in cons. l. 4. c. 1. d. 14. n. præsertim 6.*

Pari modo quando hæres institutus in minus solemnne testamento obtinuit bona, dubitatque probabiliter de Testantis animo, an fuerit fraus, potest adhuc bona Testatoris retinere, quia in dubio melior est conditio possidentis, ita ex Burgo de Paz Sanch. *ib. n. 7.* Ad do, quia nemo, nisi certo constet, præsumendus est fraudem fecisse: vide aliqua huc pertinentia, *e. 3. §. 7. v. Testamentum.*

19 Asserentibus quatuor v. g. fide dignis, vel authenticis scripturis attestantibus alicui esse dispensatum ad consanguineam ducendam, quatuor similibus negantibus, non posset illam ducere, quia possidet impedimentum, Jo. Sanch. *d. 43. n. 49. & 57.*

Simile quid eveniret etiam præscindendo a possessione impediti, si contra duos afferentes sibi fuisse a Papa dispensatum ad consanguineam ducendam, decem æqualis fidei assererent non dispensatum fuisse; illi enim duo, licet absolute facerent probabilitatem, tamen in hac circumstantia tot contrariorum non facerent, siquidem illi decem probabilitatem ex duobus testibus ortam prorsus obturant, ac deiciunt.

Contra, in sententia probabili, quod ad sit impedimentum dirimens v. g. si sit probabile, imo etiam si sit minus probabile, quod non ad sit, potes contrahere, ita Sanch. *l. 8. de matr. disp. 6. n. 18.* quia satis est sequi opinionem, quamvis minus probabilem in rebus moralibus, ubi nihil aliud obstat; ut in hoc casu, ubi nec obstat possessio impediti, de hoc enim dubitatur, nec ab aliquo obscuratur alterutra probabilitas, ut supponimus.

20 Obstat item practice probabilitati contractus: ita Caramuel *l. 5. Theol. mor. n. 1524.* sicut enim illicite, & inique venderes aurum probabile pro certo quia minus valet aurum certo probabiliter tale, quam aurum: pari modo injuria fieret ementi a te prædium, si ipse numeraret tibi certum pretium, tu vero dares prædium, quod ex probabili solum jure posset a te vendi: certo enim pretio non satisficit per probabile jus. Huc reducitur pactum implicite cum aliquo initum, ut mox dicemus de Judice, & Medico, §. 4. n. 1. & 17.

21 Obstat præterea Votum, & Juramentum, ut si juraveris, vel voveris alteram ex sententiis probabilibus sequi. Idemque esset, si juramento, vel voto promiseris sequi opinionem probabilem, quam superior voluerit, juratam enim, & promissam sequi debes, non vero illam, quamvis alioqui probabilissimam.

22 Obstat etiam aliquando necessitas proximi: ut accidit in opinione, que concedit, posse conferri Baptismum in aqua rosacea, tanta enim potest esse necessitas proximi, quæ occurreret, si is esset in fine vitæ, & alia aqua non adesset, ut tu tenereris omittere opinionem negantem (quamvis hæc sine dubio sit multo probabilior) & sub conditione illum cum aqua rosacea baptizare.

23 Obstat denique non raro confessio Sacramentalis, debes enim absolvere poenitentem juxta ipsius probabilem, non vero tuam, quamvis probabiliorem opinionem, ut mox aliquanto fusius §. sequenti, n. 22. dicam. Stet ergo aliquid probabile esse remote, seu speculative posse, quod tamen practice, & proxime improbabile ob supervenientem aliquam circumstantiam omnino sit, ut in præcedentibus exemplis hæctenus animadvertimus. Superest nunc afferere exempla decem æquali probabilitate, quando alterutram partem excipere practice possumus.

Exempla de æquali probabilitate circa jus, quando alterutram partem sequi practice valemus.

24 Ex doctrina allata n. 11. quod rationes æqualiter circa jus probantes faciant æqualem probabilitatem resolvitur.

25 Primo. An unicus testis omni exceptione major constituat semiplenam probationem in criminalibus, unde sine aliis adminiculis possit Reus ad torturam astringi?

Secundo. An in causa capitali possit Judex Reum interrogare, illum ex præcepto obligando ad respondendam veritatem in delicto semiprobatō?

Tertio. An Judex, vel eius Minister possit in carcerem conicere delinquentem in alieno territorio inventum?

Quarto. An possessor bonæ fidei teneatur restituere fructus industriales bona fide consumptos?

Quinto. An filii Reorum Majestatis divinæ, vel humanæ geniti ante parentum crimen afficiantur poenis in jure statutis contra Hæreticorum filios?

Sexto. An filii expositi reputentur legitimi?

Septimo. An jus patronatus possit præscriptione acquiri?

Octavo. An pater sit astrictus filiam naturalem dotare?

Nono. An pestis tempore valeat testamentum cum minori Testium numero?

Decimo. An collatio Beneficii facta Infami, vel Irregulari sit ipso jure nulla?

Undecimo. An Blasphemo immunitas Ecclesiæ faveat?

Duodecimo. An committenti delictum in Ecclesia faveat Ecclesia pro aliis delictis extra Ecclesiam patratīs?

Decimotertio. An exeunti ab Ecclesia, committendi criminis causa, faveat Ecclesia?

Decimoquarto. An occidenti Clericum faveat Ecclesia?

Deci-

Decimoquinto. An delinquenti, qui e manibus satellitum eripitur, & ad Ecclesiam confugit, saveat Ecclesia?

Decimosexto. An Episcopus possit dispensare in impedimento dirimenti, quando illud est occultum, & ad Papam non potest propter paupertatem, vel aliam causam recurri, & in separatione matrimonii magnum scandalum oriretur?

Decimoseptimo. An ab aliquo infamatus, (si qui infamavit vel non vult, vel non potest refarcire damnum infamati in ipsa fama) possit compensatione sibi facere negando peccuniam ipsi infamanti, quam infamatus apud se habet; quia est probabile infamiam compensatione debere pecunia, quando alius modus non suppetit?

Decimooctavo. An quando duo se mutuo aequaliter infamarunt, possint invicem compensare, itaut neuter teneatur restituere, quam diu alter restituere non vult, quia probabile est esse licitam compensationem famæ unius cum fama alterius, licet non esse licitam etiam sit probabile?

Decimonono. An is, cui ex testamento minus solemniter legatum debetur, possit legatum detinere, vel de manu hæredis tollere, vel occulte sibi compensare, cum sit opinio probabilis deberi in foro conscientie ejusmodi legata: licet non deberi sit etiam probabile?

Rursus. An Hæres ab intestato licite uti possit simili occulta compensatione contra eum, qui bona defuncti possidet ex simili testamento minus solemniter?

Vigesimo. An is, qui sponsalia contraxit, possit ea dissolvere, si causa secundum probabilem opinionem sit sufficiens ad eadem dissolvenda? Et an sufficiat autoritas viri docti asserentis causam esse sufficientem ad dissolvenda, quamvis nunc agatur de spolianda sponsa suo jure?

26 In his inquam, & similibus, ideo probabiliter resolvit Jo. Sanch. d. 44. a. n. 42. quoad sexdecim priores casus, & de Lugo de just. t. 2. d. 16. sect. 5. n. 95. quoad alios quatuor, posse quemlibet sequi affirmativam, & posse item negativam, quia adest probabilis opinio apud Doctores pro utraque; unde & prudenter ex alterutra ex illis, quilibet operari, ut maluerit, potest.

Dixi (resolvit Jo. Sanch. & de Lugo) nam ego video in aliquibus ex his exemplis obstare possessionem, ut in 19. obstare videtur possessio hæredis, & possessio habentis bona defuncti, & in 20. possessio sponsalium in sponsa, imo & in primo, secundo, aliisque nonnullis possessionis libertatis.

Exempla de Aequali probabilitate circa factum, quando alterutra pars excipi potest practice.

27 Ex doctrina asserente aequales rationes circa factum parere aequalem probabilitatem proximam, itaut quod maluerimus, excipere possimus, si nihil obstat, resolvitur primo: An qui habet probabiles rationes se commississe mortale, habet autem aequales se non commississe, obligetur illud confiteri? Non obligari docet Suar. de penit. dist. sect. 9. n. 6. aliique apud nostram methodum confessionis l. 2. c. 1. §. 3. n. 6.

Secundo. An qui, cum certo sciat se commississe mortale, habet rationes probabiles se illud confessum esse, habet autem item probabiles non fuisse confessum: an inquam teneatur illud clavibus subicere? Non obligari idem docet, aliique *ibid.*

Tertio. Si sit probabilis opinio inter Medicos, an semen corruptum sit, negantibus aliis, aliis æque affirmantibus, an possit summi medicamentum directe illud expellens? Possit docet Sanch. l. 9. de matr. d. 17. n. 19. in fine.

Quarto. Si adsint quatuor testes fide digni asserentes coniuges esse consanguineos v.g. in quarto gradu, sint autem aliis non dissimiles quatuor, qui negant; an post contractum matrimonium possit conjux reddere debitum sequendo negantes, an possit non reddere sequendo affirmantes? Possit utrumlibet docet Hurtaq. de matr. d. 10. dist. 9. n. 37.

Quinto. Quid in eodem casu ante contractum Matrimonium, An scilicet possit contrahere? Possit docet Merolla t. 2. disp. 3. c. 3. dub. 2. coroll. 10. n. 135.

Sexto. Si probabile tibi sit aliquid vovisse, vel promississe, probabile item contrarium; an possis non servare votum, vel promissionem? Possit docet Th. Sanch. l. 1. de matr. d. 9. n. 11. fin. & lib. 1. in decal. c. 10. n. 36. sibi contrarius l. 2. de matr. disp. 41. n. 34. posse item docet Jo. Sanch. disp. 43. n. 2. Suar. de voto lib. 4. c. 5. n. 5.

Septimo. Si sint quatuor fide digni asserentes, crumenam plenam argento a me inventam esse Petri, aliis similibus quatuor asserentibus esse Pauli; an cui maluerit, tradere illam possim, cum jam neuter nunc eam possideat? Possit, cui maluerit, docent viri docti consulti a Jo. Sanch. disp. 43. n. 54. licet contra doceat Castr. t. 1. tr. 1. p. 10. n. 2. & 9. fin.

Octavo. In jejuniis naturali quoad Eucharistiam suscipiendam, si habeas rationes probabiles quod sonuerit media nox, & probabiles quod non sonuerit, propter diversitatem v.g. duorum horologiorum, de quibus non constat esse certo falsa, & comedas, an possis die crastino communicare? Possit docet Th. Sanch. disp. 41. de matr. n. 40. Jo. Sanch. d. 34. n. 30. §. propterea videtur.

28 In his, inquam, & similibus, resolvitur posse nos complecti partem, quam citati Doctores tenent, posse & contrariam, quam tenent alii, quia nimirum etiam in aequalibus facti probationibus residet nonnumquam in singulis partibus sua proxima, practicaque probabilitas.

29 Video nonnullos contra sentire circa aliqua exempla ex his, propterea quod jus militet melior conditio possidentis in alterutra ex partibus: lege Merol. t. 1. d. 3. c. 4. coroll. 1. & 2. Verum est nobis probabilem doctrinam attulisse, cum nobis non sit necesse omnia fuisse persequi. Non tamen gravari debeo aliqua adhuc su-

peraddere quæ ad majorem præcedentium declarationem hic solent late a Doctoribus agitari.

§. IV. De probabilitate, quam excipere quidam particulares debeant. De Judice.

1 Dico primo. Si sint rationes æqualiter probabiles circa factum inter civiliter litigantes, Judex non potest sequi, quam maluerit, opinionem; sed tenetur rem, modo mox explicando, dividere, sic Salas, Villalobos, Coninch. Sanc. aliique apud Castr. t. 1. tr. 1. d. 2. p. 10. n. 2. quibus adde Laym. l. 1. §. 3. n. 16. Ratio est, quia juxta nuper dictum aliquid obstat, ne probabilem quamlibet opinionem Judex sequatur: est autem ipsum munus Judicis. Præscribit enim lex, imo ratio ipsa dicitur, ut ex officio, vel ex pacto tacite inito cum Republica, Judices inquirent diligenter quantum possunt veritatem, & judicet secundum allegata, & probata, merita causæ ponderando: ad judicent ergo rem melius probanti, vel si major ratio non adfit pro alterutro, dividant utrique.

Innoc. XI. hanc Propositionem sub n. 2. damnavit: *Probabilem existimo, Judicem posse judicare juxta opinionem etiam minus probabilem.*

2 Quid, si res sit individua? Aliqua ratione res componatur inter partes, dando uni rem, alteri æstimationem suæ parti, & si sic litigantes quiescant, cum non sit major ratio, cur uni res adjudicetur, alteri pretium, forte poterit lis, quoad hoc, definiri: ita Merolla t. 1. d. 3. concl. 4. n. 170.

3 Ex hac conclusione videtur primo, cur privatus possit auctoritate propria dare crumenam illam modo dictam Petro, vel Paulo, ut libuerit; idem autem non possit Judex ex officio, qui tenetur omnino eam dividere. Vide supra §. præced. n. 27. verum septimo si sint. Ratio enim est, quia Judex debet factate cta custodire merita causæ ex pacto inito cum Republica, cum privatus quia a simili pacto liber existit, utatur jure suo, sequendo opinionem, quam malit, probabilem; & sic illa circumstantia muneris Judicis facit pro ipso proxime improbabilem illam opinionem, quæ proxime probabilis est privato.

4 Vides secundo, cur aliqui (& quidem merito) limitant hanc conclusionem, ut Judex in aliquibus civilibus causis, puta Dotis, Matrimonii, libertatis, pupilli, peregrini, viduæ, locorum piorum, quæ sunt causæ privilegiatæ, non possit rem dividere, sed obligetur ad ferendam sententiam pro his privilegiatis. Ratio enim est, quia lex, quam servare tenetur Judices, decrevit, ut his in pari casu faveretur: id quod, si est otium, vide fusius apud Doctores. Lege c. fin. de sent. & re judicata, de probat. v. opinio, n. 14. concl. 1143. 10.

5 Dico secundo. Si rationes circa factum, inter eosdem civiliter contendentes, probabilius pro uno probent, quam pro altero, tenetur Judex probabilius probanti rem per suam sententiam adjudicare: sic Sanch. disp. 44. n. 51. §. in secundo. Ratio ducitur ex eodem principio, quia Judex ex legibus, & pacto inito cum bono publico, ferre sententiam debet pro melius probante causam suam. Excipe, nisi majoritas probabilitatis sit adeo exigua, ut (quia modica) pro nihilo reputanda sit, tunc enim recurrendum erit ad præcedentem conclusionem n. 1. dictam.

6 Major autem probabilitas, omnibus diligenter a Judice, sive ex parte facti, sive etiam ex parte juris perpendis, prudentis arbitrio est ponderanda, & quidem non raro tanta potest esse major probabilitas, ut etiam si alter, cui minor probabilitas favet, possideat, debeat per judicem a possessione depelli: id enim Judici ex officio incumbit, ut dictum est.

7 Dico tertio. Si rationes circa jus probent æqualiter pro collitigantibus civiliter, nec impediunt rationes circa factum, ut impediunt, si de facto alter possideat, vel quod dixi n. 4. Judex non potest, ut ego certum puto, rem, cui maluerit, adjudicare, sed modo paulo ante dicto debet rem dividere. Ratio efficax mihi videtur esse, quia non video, cur hic non militat eadem ratio ducta a Judicis munere modo inculcata. Quæso, Lector, rem naviter perpende; nam summam parvitatem, ne dicam identitatem, inveniet. Dixi (ut ego certum puto) nam propter extrinsecam bonorum Doctorum auctoritatem, asserentium in hoc casu posse Judicem pro suo amico, si maluerit, sententiam pronuntiare, potest id, ut probabilem, si velis, amplecti, cum limitationibus dicti n. 4. Lege Merollam Tom. 1. d. 3. c. 4. n. 182. Ita Sanch. in dec. 9. n. 45. Franciscus de Lugo p. 1. de cur. q. 8. n. 66. Texeda 10. 1. contra Mer. lib. 2. contr. 8. n. 15.

8 Dico quarto. Multo magis res a Judice dividenda, modo dicto, est in civilibus, si sint rationes tam circa jus, quam circa factum æqualiter probantes. Sic Merolla l. c. n. 166. Bannes, Sanchez, Layman, aliique apud eundem; id enim multo fortius probat dictum Judicis munus, itaut aliqui, qui nobis adversantur in præcedente conclusione, ultro hanc præsentem amplectantur.

9 Dico quinto. Si rationes circa jus probent magis pro uno, quam pro altero in litigantibus civiliter, non potest Judex nec dividere etiam pro rata probabilitatis, nec tribuere cui maluerit, sed ferre sententiam debet pro habente majorem probabilitatem in jure: semper excipe, nisi majoritas esset exigua: nam tunc juxta regulam communem, parum pro nihilo reputandum erit, & judicandum, ac si essent rationes æquales modo jamjam dicto. Ita Sorus, Val. Tanner. Suarez, Sanchez, Bresser. aliique, quoscitat, & sequitur Pater Bardi de cons. d. 4. c. 27. n. 10. Ratio autem nostri dicti est ipsum munus Judicis toties repetitum, quod hic, ubi agitur de jure, juxta quod Respublica vult Judices dirigi, permaxime militat. Scio, Doctores non infimæ notæ contrarium asserere, ut Joan. Sanch. Salonus, Salas, Texeda, Gasp. Hurtadus, aliique apud Bardi l. c. putant enim in hoc casu posse Judicem, cui voluerit, rem adjudicare: quia semper probabiliter, atque adeo prudenter adjudicabit; sed profecto non probabiliter proxime, propter novam

hic supradictam rationem auneris Judicis: nolo tamen a probabilitate saltem extrinseca tantorum sententiam Doctorum excludere.

Non nemo (vid. P. Bardi *l.c. n. 14.*) admittit haec doctrinam in hoc quinto nostro dicto allatam, illamque peracriter probat, sed deinde *l.c. n. 21.* non admittit doctrinam a nobis modo *n. 8.* in quarto dicto traditam. Verum nec ipse tentat disparitatem afferre, nec solida afferri posse mihi videtur.

10 Additum est autem semper in predictis (civiliter) nam in criminalibus probabilis puto, Judicem debere sententiam proferre in favorem Rei juxta rationes probabiles: sive hae rationes circa factum sunt, sive circa jus, ac parvi facere debere rationes probabiles, imo & probabiliore, quae essent contra eundem Reum. Sic Merolla *l.c. d. 4. n. 180.* Ratio est, quia pro criminalibus superadditur illa nova ratio, puta dispositio legum *Reo 11. de reg. juris in 6. cum sunt partium jura obscura, Reo favendum potius quam Actori.* Per quas praescribitur, ut quando jura partium non sunt clara, faveatur Reo: at stantibus rationibus probabilibus pro Reo, rationes contra ipsum omnino clare non sunt, faveatur ergo Reo: Reo, inquam, qui proprie sic dicitur in criminalibus; nam in civilibus, is, quis urgetur, proprie vocatur coeventus.

11 Non nego, probabile esse, Judicem non teneri ad se ita gerendum, licet possit; id enim non ignobiles Doctores, videlicet Saloniarius & Sayr. apud Merollam *l.c.* asserunt, juxta quam opinionem nonnulli atroxissimus in exemplis *§. praecedente* traditis.

12 Quandoquidem de Judice sermo est: Quare, ubi sunt a Republica creati plures Judices pro causarum decisionibus, potestne licite unus se remittere sententiae alterius? Resp. Absolute non potest, quia ideo Republica plures exposcit, ut plurimum suffragio, atque adeo cum majori cautione res decernantur, atque ad id se Judices, acceptando officium cum Collegis, tacite obligarunt. *Lege Valq. p. 2. d. 64. c. 1. n. 5.*

13 Illud licitum puto, posse unum deponere suam opinionem probabilem, & sequi opinionem alterius, quem doctum, moribusque integris, & fortasse se meliorem cum fundamento credit: id enim non est se remittere alteri, nec relinquere cognitionem causae, sed est ipsum moveri ad decidendum ex principio extrinseco probabili, nempe ex auctoritate sui Collegae viri docti, ac justi. Ne igitur incidat in errorem *n. praeced.* dictum contra pactum initum cum Republica, consideret Judex causam; quod si nihil clarum occurrat contra opinionem alterius Collegae, tunc enim vero poterit, modo dicto, ejus se probabili sententiae remittere.

De Advocato.

14 Is potest sequi probabilem opinionem in advocando, etiam probabilior relicta, dummodo de majore probabilitate contrarii iurum clientem admonet. Sic Less. *lib. 2. c. 31. d. 9. Valq. p. 1. q. 19. art. 6. d. 64. c. 1. n. 3. Azor. 1. 1. lib. 2. c. 17. q. ult.* Ratio est, quia ex una parte Advocatus prudenter agit sententiam probabilem defendendo, & ex alia nulla lex id prohibet. Neque obstat tacitum pactum cum cliente, ne illum in periculum probabile amittendi causam deiciat, jam enim huic malo occurrit, dum ei major adversari probabilitas explicatur. Nec rursus obstat illud, *In dubiis Reo, & possessori est favendum*, & illud modo dictum, *In pari casu pro possessore*, non obstat inquam; nam haec sive ad Judicem, sive ad privatum, quoad sibi rem vindicandam diriguntur, non vero ad Advocatum, cui favere suo clienti omni meliori modo, quo sine calumniis potest, semper concesserunt leges: siquidem is nulli injuriam facit partem minus probabilem defendendo; jam enim denique Judex pro habente melius jus sententiam proferet. Nec denique obstat expensae colligantis interim faciendae, nam ad id dat Advocato rationabilem causam illa sua probabilitas, & spes illa quamvis modica, quam habet, ut causa bene ex utraque parte coram Judice discussa pro se, ut non raro accidit, sententia proferatur.

De Doctore.

15 Is a quo petitur consilium, potest illud dare juxta probabilem opinionem, etiam relicta propria, imo & probabiliore, quia semper Consilium dat prudens: ita Castr. *t. 1. tr. 1. d. 2. p. 3.* Sayr. uterque Sauch. Valq. apud eundem. Nam propter eandem rationem Sauch. *lib. 1. in decal. c. 9. n. 24.* merito concedit interrogantem, cui grata non est resolutio unius Doctoris, posse querere aliam, qui benignius, sed tamen probabiliter, loquatur.

Duas tamen adhibeo limitationes. Primo, quod si quis interroget tuam, tuam dare teneris, non alienam, quamvis probabiliorem. Secundo committitur, qui petit consilium in casibus ad suam conscientiam spectantibus, semper intendit noscere, an partem sibi benigniorem sequi sine peccato valeat, v. g. si quis petit quid faciat de invento argento, nullo domino post diligentiam comparente, petit, an sibi possit illud retinere, id quod, quia est probabile, licet etiam sit probabile debere pauperibus distribuere, illud, non vero hoc consilium dare teneris ex suppositione, quod consilium dare suscepisti: sic Idem *ib. n. 4.* Unde indoctos Confessarios, qui semper putant se bene facere obligando poenitentes ad restitutionem, quia id semper est tutius, reprehende. Sane si id, quod est tutius, ii cognoscere voluissent, tuum consilium non expectassent, sed ex se restituissent. Verum tu, dum faves alteri, tuo huic clienti iniquus es, qui non vult, nec tenetur restituere, nisi omnino debeat.

16 Dum idem Doctor sive publice, sive private docet, peccat moraliter, si falsam in re gravi doctrinam, praesertim in moralibus doceat, quia sic graviter Auditores decipit, viamque pandit erroribus, atque peccatis; sic Castr. *t. 1. tr. 1. d. 2. p. 3. n. 8.* Docere tamen potest probabiles opiniones etiam praetermissis probabilioribus, modo non praevideat aliquod scandalum exorturum, quia

sic jam se prudenter gerit, siquidem probabilem bene gerendam viam Auditoribus ostendit,

De Medico.

17 A Medico in medendo semper excipienda probabiliore opinio. Ita Val. *2. 2. d. 3. q. 30. §. 2. V. Altero modo apud Sauch. lib. 1. in Dec. c. 9. n. 43.* Nec sine peccato contra justitiam aegroti probabile medicamentum applicabit, omisso aerto, vel probabiliore. Sic Brefferus *lib. 3. de confc. c. 3. n. 125.* Ratio est, quia id requirit lex, seu pactum tacitum cum aegroti initum. Medicus enim, & aegrotus tacite conveniunt, ut quandoquidem agitur de salute, eamque Medicus suscipit, quamvis sine pretio conservandam, omni meliori modo medicamenta porrigat. Nam propterea non est Medico concedendum, ut experientiam faciat de suis medicamentis, etiam in desperatis; sic Azor. Corduba, Villalobos, aliique cum Castr. *l.c. p. 9. n. 3.* tum quia non licet morte proximi, quam certe accelerari saepe continget cum ejusmodi experimentis, scientiam comparere: tum quia non observaretur dictum pactum de medendo omni meliori modo.

18 In casu autem, quo duo sese offerant medicamenta cum aequali profusa probabilitate profutura, nec posset haberi certum, vel magis probabile, concedatur Medico libera electio: quia tunc prudenter se geret, omnique meliori modo, quo nunc potest, aegroti famulatur.

19 Denique quando est aequale dubium, nec vinci potest, an medicamentum profuturum sit, an nociturum, & aliud certum vel probabile medicamentum non adest, Valencia *2. 2. d. 3. q. 10. p. 2. vers. Non improbo* concedit adhiberi posse, Castr. *l.c. p. 9. n. 5.* negat nisi in casu, quo (ut etiam notat Sauch. *l.c. n. 43. fine*, vide etiam *l. 9. de matr. disp. 20. n. 18.*) aliqua tandem spes luceat proficiendi. Ratio Castr. palai est, quia tunc Medicus, quantum est ex se, sine necessitate se exponeret periculo infirmi mortem accelerandi, quod nunquam licet. Ratio Valentiae est, quia periculum ejusmodi dubiae accelerationis fati, superque compensatur ab illa spe licet dubia sanitaris. Tunc enim (addit hic Valentia) habet locum, quod lex Galeno fertur: *interfice audacter.* Utraque sententia est probabilis, & ex affirmativa sequitur, debere Medicum adhibere, quia, quandoquidem potest, debet omni meliori via decumbenti consulere.

De Ministro Sacramentorum.

20 In conficiendis Sacramentis poterit eorum Minister sequi opinionem probabilem, etiam probabilior relicta, nisi tamen obest usus, & consuetudo Ecclesiae, vel tacitum pactum cum suscepturo Sacramentum. Ita Valq. *1. 2. q. 10. ar. 6. dub. 63. c. 2. & 4. Basil. de Ponc. l. 4. de matrim. c. 25. n. 9.* quibus adde alios apud Merollam *to. 1. d. 3. c. 4. corol. 3.* Explico, qui V. G. conferret Baptismum per illa verba: *ego te baptizo in nomine Genitoris, Geniti, & Procedentis ab utroque*: quibus probabile est confici Sacramentum; vel qui eundem conferret in aqua rosacea; vel consecraret in pane facta ex frumento silvestri, quibus, quia est probabilis sententia in philosophia, aquam ex herbis extractam non differere ab aqua naturali, & frumentum illud non differere a vero tritico, quibus, inquam, est probabile confici Sacramentum, non peccaret ex hoc capite sic conficiendo, quia qui juxta probabilem opinionem operatur, peccatum non committit coram Deo; nec consequenter injuriam faciunt Sacramento. At, quia adest Ecclesiae gravissima consuetudo, ut Baptismus conferatur sub illa certa forma: *In nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti*, & in aqua naturali, atque Eucharistia in vero, indubitatoque tritico consecraretur, graviter peccaret contra legem, qui secus extra necessitatem faceret: peccaret etiam contra justitiam ille Baptizans ex eo capite, quia (sive sit Parochus, qui tenetur ex justitia stipendii dati, sive sit alius) tacite videtur contrahere cum suscipientibus, vel cum Ecclesia, ut in re tam gravi salutis spiritualis, quandoquidem munus ministrandi acceptat, omni meliori modo, quo tunc potest, suscipienti famuletur, juxta dicta de Medico corporali quae hic applicanda proportionatiter sunt. Absolvere autem solum attritum cum attritione cognita, ideo absolute semper Confessarius poenitentem potest, quia sic confici Sacramentum poenitentiae, non est solum probabile, sed post Concilium Tridentinum est saltem moraliter certum. Praepositus de *pen. d. 2. n. 56.*

Hic habe praec oculis primam ex damnatis Propositionibus ab Innoc. XI. *Non est illicitum in Sacramentis conferendis sequi opinionem probabilem de valore Sacramenti relicta tutiore, nisi id velit lex, conventio, aut periculum gravis damni incurrendi.* Hinc sententia probabilis tantum utendum non est in Collatione Baptismi, Ordinis Sacerdotalis, aut Episcopalis.

21 Quando autem adest probabilis opinio de jurisdictione, approbatione, vel simili dependente ab Ecclesia, potest quilibet juxta eam probabilem sententiam operari, in administrandis Sacramentis. Sic Lessius, *l. 2. c. 29. d. 68. Suar. 4. to. in 3. p. d. 26. sect. 6. a. n. 7. aliique.* Ad est V. G. probabilis opinio, te, qui es Sacerdos, posse propter quandam Episcopi licentiam absolvere a peccatis, a censuris, a reservatis, vel posse assistere matrimonio, &c. potes absolvere, & assistere sine necessitate admonendi proximum de opinione, contraria, quamvis probabiliore. Ratio est, quia in his casibus certo sit Sacramentum ex eo, quia quoties est probabilis opinio de similibus dependentibus ab Ecclesiae potestate, ipsa ex consensu tacito, & de praesenti rati habitatione supplet, seu confert jurisdictionem certam, ut fuse apud Doctores Less. Suar. *l.c. Thom. lib. 3. de matrim. d. 22. n. 65. & in Dec. c. 9. n. 35. Basil. de Ponc. lib. 5. de matr. c. 19. num. 8. & c. 29. n. 7.*

22 Denique Confessarius, dum agitur de peccato poenitentis, potest sequi opinionem probabilem, neglecta etiam probabiliore, ut item potest, imo interdum, sicuti docuimus in *methodo nostra Confess. lib. 3. c. 1. §. 1.* debet secundum opinionem probabilem poenitentem.

tenentis se gerere. Ratio est toties d. quia sic coram Deo prudenter agitur. Nec intervenit damnum ullum poenitentis, siquidem certissimum est, nullum peccatum committi ab eo, qui secundum opinionem practice probabilem operatur, unde sufficienter ad suscipiendam absolutionem erit is dispositus, si opinionem suam, quæ probabilis sit, velit excipere, & non aliam.

23 Hinc quando est probabile, peccatum aliquod non esse reservatum, licet sit probabile, & multo magis si sit solum dubium, reservatum esse, poterit Confessarius ordinarius licite, & valide ab illo absolvere, quia ex probabili opinione operabitur, quæ ex communi jam Doctorum sententia dat jurisdictionem. Sic Merolla t. 1. d. 3. c. 3. de coroll. 23. n. 370.

24 Imo puto obligari Confessarium in hoc casu ad absolvendum; siquidem non absolvere, esset condemnare, ita Jo. Caramuel, l. 3. Theol. mor. n. 1146. Adde, charitatem velle, ut si potes sine tuo incommodo (ut certe hic potes) non dimittas in absolutum poenitentem graviter ex mortali peccato laborantem. Non obligari tamen, quando opinio se tenet ex parte Ministri, puta Confessarii, notat de Lugo l. 1. Resp. mor. d. 28. & ego dixi l. 3. Methodo Confessionis, c. 9. §. 1. n. 4. in Addit. & iterum dicam cum Jo. Sanch. quando agam de Poenitentia l. 5. c. 5. §. 4. n. 39.

De Rege quoad bellum gerendum.

29 Rex, seu Respublica ad gerendum bellum vel habet probabilitatem fundatam in jure, vel in facto. In jure est, quando adest opinio Doctorum, Regnum in aliquo certo casu posse ab aliis occupari. Fac v.g. Regem alicujus Regni esse spurium, certe si adest opinio Doctorum probabilis, ejusmodi Regem licite posse se Regno repellere, esset hæc probabilitas innixa in jure. Probabilitas fundata in facto est, quando duo, pluresve scripturis, vel testibus contendunt probare Regnum ad se pertinere.

30 Dico, in probabilitate orta ex jure quemlibet Regem licite bellum gerere contra alium posse. Sic Sanch. d. 44. an. 57. Ratio est, quia, ut est toties dictum, potest quis sequi opinionem probabilem, omnia probabiliora. Quid si alter possideat, ut est in casu proposito n. precedenti? Resp. tunc ex mea sententia non posse, quia ut sup. §. 3. n. 24. dixi, & mox n. seq. repetam, possessionem favere possidenti est lex canonica ab omnibus observanda. An tunc recurri valeat ad Judices, mox tangam n. 33.

31 Dixi (ex mea sententia) nam ex bonorum Auctorum opinione posse video, qui, nihil obstante prædicta unius Regis possessione, putant in d. casu ab alio Rege bello imperi Regem possidentem posse. Lege item Castr. t. 1. disp. 2. p. 7. n. 10. Jo. Sanch. d. 44. n. 58.

32 Quid, si sit opinio practice probabilis fundata probabiliter in jure, quod d. Rex possit regnum ab alio possessum occupare? Resp. tunc sane, etiam in mea sententia, posse: nec mirum, quia jam supponis eam opinionem esse practice probabilem. At ego adverte, hanc nunquam fore opinionem practice probabilem ex principiis intrinsecis (nam esto ex auctoritate extrinseca n. 31. dicta) posse Regnum ab alio Rege possessum occupari, si ejusmodi Rex cum probabilitate juris sit in ejus controversia possessione, quia nemo, ut toties cantavimus, per hominem privatum (qualis profecto est Rex, vel Respublica quæcumque respectu alterius, qui sit suæ absolutæ potestatis) nemo, inquam, spoliari potest a sua possessione, nisi certo moraliter constet, possidentem inique possidere.

33 In probabilitate ex probationibus facti negant absolute plerique posse tunc Regem bellum gerere, sed debere recurri ad Judices modo late tractato a Castr. l. c. n. 5.

Sed sic est distinguendum. Potest primo Regnum, de quo disceptatur, esse in possessione unius ex Regibus, & tunc ob probabilitatem ortam ex facti probatione non potest contra ipsum intentari bellum ab alio Rege etiam probabiliora habente rationes facti: Jo. Sanch. d. 64. n. 56. Jo. de Lugo t. 1. de just. d. 16. sect. 5. n. 98. quia obstat lex canonica pluries repetita, cui omnes Fideles subiungunt, quamque nos sup. §. 3. n. 14. attulimus, & inculcavimus.

Certe in hoc casu possessionis, quando probatio facti ex probabilioribus rationibus uni favet Regi, & in casu, quem n. 30. huc remisimus, non est improbabile posse recurri ad Judices eo modo, quo laudatus Castr. l. c. profequitur: illum, si placet, adi; non enim nobis est otium ea, quæ raro contingunt, universa percurrere.

34 Potest secundo dictum Regnum vacare, hoc est in nullius Regis esse possessione, & tunc etiam nullus ex Regibus poterit in ejusmodi probabili facti probatione bellum gerere, ut Regnum occupet, ita Vasq. & Tanner. quos sequitur citatus Merol. t. 1. d. 3. c. 4. dub. 3. n. 204. Ratio est, quia obstat jus Regni vacantis: dum enim non est certum jus pro aliquo ex Regibus, ipsum Regibus liberum manet, sic Salas p. 2. tr. 8. d. un. sect. 13. n. 128. apud Castr. c. n. 10. prævalet enim Regni libertas, si non constat de servitute. Quare tunc Regnum, vel se gubernet, vel se alterutri ex Regibus gubernandum sponte tradat, vel certe recurratur ad Judices, eo modo, quo idem Castr. ibidem assert.

35 Postremo si certus sit Rex Regnum ab alio Rege possessum esse suum, illum admonet, ut Regnum consignet Domino: si renuat, bellum gerere contra ipsum poterit: ita Vasq. Mol. Salas apud Castr. c. n. 13. Quamvis enim Rex, qui occupat Regnum non cognoscat veritatem, adhuc injuriam materialiter facit, quam propulsa licet illi, qui de sua certus est.

De Militibus.

36 Milites denique, sive subditi, sive non subditi alicujus Regis, si culpantur 23. q. 1. sive actu serviant, sive ad bellum mercede conducantur, dum illis non constat de injustitia belli, possunt licite

militare. Ita Valent. Vasq. Sanch. alique apud Castr. mox citandum. Ratio est, quia cuilibet licitum est alterum juvare in re, quæ præsumitur bona: bona autem præsumitur, donec non constat esse malam. Id certe ita se habet in bello suscepto a Principe Christiano, suscepto enim ab infideli difficilius justitia præsumenda est. Suarez, Vasq. contra Thom. Sanch. l. 6. in Dec. c. 5. n. 5. quos sequitur citatus Castr. to. 1. tr. 1. disp. 2. p. 8. n. 8.

Collatio Beneficii in mense reservato.

37 Beneficiarius in ultima nocte mensis Papæ reservati moritur, postquam unum ex Horologiis signum mediæ noctis dedit. Sed aliud ex iisdem mediis eandem noctem per suum pulsus signavit ante mortem Beneficiarii. Quæritur, an possit providere de hoc Beneficio Episcopus, qui vult se conformare cum secundo Horologio: atque adeo judicare Beneficium vacasse in suo mense? an potius Pontifex Summus, qui conformare se vult cum primo?

38 Dico, posse quemlibet providere: & ille prævalebit, qui prius conferet. Ratio est eruenda ex dictis, quia cum Horologium quodlibet non aperte falsum, faciat opinionem probabilem, probabile erit jus pro utroque, id est, Episcopo, & Pontifice. Prævalebit autem qui prius conferet, quia tunc subintrat Regula, quod melior est conditio possidentis, juxta jam dicta. Et certe passim Doctores firmant, quando plures conferre possunt idem Beneficium, subsistere provisionem, quæ est prior tempore. Si res sit dubia, dicam inferius §. 8. v. Mensis, Vide etiam ibidem V. Beneficium.

39 Dices. Provisus ab Ordinario ut excludat provisum a Pontifice, debet eollationem probare suam intentionem, & quod Beneficium sit liberæ collationis. Resp. id solum verum esse, quando Papa prius tempore providit, & quando agitur de Beneficio, de quo dubitatur, an sit reservatum; non autem, quando agitur de spiratione mensis, & res est probabilis pro Episcopo: nam tunc, quia certum est Episcopum posse in suis mensibus providere, & duratio reservationis non est evidenter certa, imo est probabile talem durationem non adesse, prævalebit possessio juris Episcopalis. Quare potius debet adversarius evidenter probare (secus nihil faciet) contra possessionem, quam supponimus habere provisum ab Episcopo.

§. V. An liceat modo unam, modo alteram probabilem sententiam in eadem materia sequi.

1 Probabile est v.g. hoc vectigal injuste esse impositum: probabile item, esse impositum juste: possumne ego hodie, quia sum exactor regius vectigalium, exigere ejusmodi vectigal, sequendo opinionem asserentem illud juste esse impositum, atque adeo licere mihi sine injuria illud exigere, & cras, imo etiam hodie, quia sum mercator, illud occulte defraudare, sequendo opinionem asserentem illud a justitia deficere? Abstrahimus ab eo quod exactor acceptando officium, promisit tacite sequi opinionem probabilem faventem Regi, juxta dicta §. 3. an. 20.

2 Probabile rursus est, ablationem famæ pecunia compensari, probabile non compensari: possumne ego hodie infamatus velle ab infamante compensationem in pecunia, & cras, imo hodie ego ipse alium infamans nolle famam proximi a me ablatam compensare pecunia?

3 Probabile item Reo licere æquivocare in judicio causa semiplena, probabile non licere: possumne ego hodie Reus æquivocare, cras vero creatus iudex cogere Reum, ut non æquivocet? Hæc, & innumerabilia ejusdem generis hic in controversiam vocantur.

4 Pater Franciscus Bardi in utraque Theologia vir Nostræ Societatis eruditissimus, cujus familiaritatem ab hinc annis triginta, & amplius, cum in Collegio Romano cursui Theologico operam navavimus, contraxi, & deinceps similibus studiorum communicatione, fovimus utrique, & auximus; Pater, inquam, Bardi de conscientia disp. 4. c. 14. de hac opinione late disputat; & pro negativa sententia assert Card. de Lugo, Pasqualigum, & Franciscum de Lugo.

5 Verum quidquid sit de Auctoribus, venio ad quæstionem. Asero posse licite fieri ejusmodi variationem, prout libet, tum in casibus relatis n. 1. 2. & 3. tum in similibus, modo unam, vel alteram limitationem præ oculis habeas, quam mox subdam. Ita Jo. de Lugo de Euch. d. 15. sect. 2. alique. Ratio efficax hujus assertionis est, quia in nostra libertate est sequi quamcumque opinionem practice probabilem, siquidem ea sequendo semper prudenter humano more, ut supra sæpe dictum est, operabimur.

6 At ex hac sententia sequuntur sequentia incommoda. Primo, si hodie sit jejunii dies, cras vero sit dies Dominica, & audita hora mediæ noctis comedat quis carnes, utpote in tempore pertinente ad diem Dominicum sequentem, ex vi probabilitatis, quam facit prædictum horologium, certe peccatum non committet, quia sequitur opinionem probabilem, quam facit quodlibet horologium, quoties non clare constat esse falsum. Hic idem audiat post quadrans aliud simile horologium dans signum ejusdem mediæ noctis, possit se huic conformare sequendo opinionem probabilem, quam facit hoc secundum horologium, ac dicere comestionem prædictam pertinuisse ad diem præcedentem, seque pro die Dominico esse profus jejunum, ac proinde posse recipere Sacram Eucharistiam. Ita Jo. de Lugo l. c. n. 46.

7 Secundo, si quis, audito primo horologio dante signum mediæ noctis, Sacrum facit (suppono hunc gaudere privilegio celebrandi statim a mediâ nocte) & illo absoluto audiat aliud horologium signans eandem noctem mediam, possit prætere juxta hoc horologium non celebrasse hoc die, sed præcedente, atque adeo iterum celebrare. Ita Jo. de Lugo l. c. n. 48.

8 Tertio, in quadragesima posset quis audito primo horologio post mediâ noctem prandere, pro die sequenti, sequens opinionem illam,

Jam, quod anticipatio comestionis non sit peccatum mortale, sic idem *ibid.* postea vero audito secundo horologio, possit se huic conformem reddere, & ex tunc computare diem sequentem jejunii, ut possit denuo plene comedere, prætextu quod in hoc die computato juxta secundum hoc horologium nihil comederit.

9 Quarto: Sacerdos, qui nondum recitavit Vesperas hodiernas, prævidens parum abesse, ut detur signum mediæ noctis ab hoc horologio, potest se conformare alteri horologio, a quo prævidet tardius esse dandum ejusmodi signum, & sic recitationem tantisper differre: At deinde dato signo mediæ noctis a primo, possit sibi persuadere se esse liberum a recitatione, quia juxta hoc primum horologium, quod nunc vult sequi, jam dies præcedens præterit, cui onus Vesperarum erat additum. Idem *ibid.*

10 Quinto: debet quis hodie dare ex justitia nummum aureum alicui, quod sit onus diei, itaut, si intra diem non solvat, non debeat duplum solvere sequenti die. Hoc posito: imminente sonitu mediæ noctis exigit creditor aureum, abnuere debitor possit, quia vellet expectare aliud secundum horologium tardius sonaturum, at postea dato sonitu a primo horologio celeriore, possit debitor dicere, sequor hoc primum horologium, atque adeo contendo transactum esse præcedentem diem, & sic me aureum nummum non debere. *ib. n. 49.*

11 Sexto: ex contractu cum Petro debes auferre equum tuum ab ipso intra hunc annum: sed ex alio contractu si abstuleris transacto anno, debes illi dare centum aureos. Hoc posito; ultima die anni post mediam noctem juxta primum horologium auferes equum a Petro, debes ergo centum, quandoquidem abstulisti equum incepto jam secundo anno: Sonat deinde secundum horologium aliquanto tardius, sed postquam equus fuit a te ablatu, posses dicere, Amice nihil debeo, quia sequens opinio probabilem hujus secundi horologii non abstuli equum in sequenti, sed in præcedenti anno, in quo esto non potuerim ex vi prioris contractus, poenam tamen solvendi centum non incurri; nam poena solum adest in secundo contractu. Idem *ib. n. 53.*

12 Septimo: Si quis subiaceat voto hodie jejunandi, amplecti possit opinionem probabilem, quæ affirmat licere votum propria auctoritate commutare in æquale: commutet ergo sibi dictum jejunium in certam elemosynam, & sic impune frangat jejunium; Possit deinde amplectens opinionem probabilem affirmantem non licere votum propria auctoritate commutare in opus æquale, possit inquam non elargiri elemosynam: & quia jejunium jam invenitur fractum irreparabiliter, libere etiam esset a jejunio, ex Bardi *n. 5. loc. cit.*

13 Octavo: Sit jejunandum in vigilia cujusdam Sancti, sit autem probabile: hodie esse vigiliam, sit item probabile esse cras, possit quis dicere: hodie nolo, jejunabo cras, quando est probabile esse onus jejunandi, & ex hac probabilitate licere ei hodie comedere. Cras deinde possit dicere: Hodie nolo jejunare, quia est probabile, heri fuisse jejunandi onus, quare possit hodie plene comedere, & sic vigiliæ jejunium effugere. Ex de Lugo *l. c. n. 50.*

14 Nono: Sacerdos, meridie jam imminente, die festo, dicat: Sequor sententiam docentem posse celebrari sacrum paulo post meridiem, & sic a Sacro tantisper sine peccato supersedeat; Possit mox, post meridiem, variare opinionem, ac dicere: sequor contrariam sententiam asserentem illicitum esse celebrare Sacrum a meridie, atque ita, eodie festo possit Missam non celebrare, nec ut supponimus, audire, quia Missa non adest. De Lugo *l. c. n. 51.*

15 Est probabilis opinio Testamentum factum sine requisitis a jure esse servandum in foro conscientie, tum quoad hereditatem, tum quoad legata, & est probabilis etiam opinio servandum in eodem foro non esse. Jam sit Petrus Hæres ex dicto testamento, possit, sequens opinionem docentem illud testamentum esse validum retinere hereditatem; sed insuper, sequens opinionem aliam asserentem illud non esse validum, possit negare legata legatariis, & sibi eadem retinere, quod videtur absurdum. Lege Sanchez *in cons. l. 4. c. 1. d. 14. late.*

16 Ut hæc incommoda ab universali doctrina n. 8. data vitentur, afferunt varias distinctiones, limitationesque prælaudati Doctores, ita ut operosum valde sit, vel mediocriter docto Confessorio dignoscere in particularibus eventibus, quandonam militet universalis doctrina, quandonam limitatio. Experiamur ergo nos, an, superis aspirantibus, possimus, duarum Regularum luce facilem terere, atque expeditam viam.

17 Præmitto, opinionem quampiam practice probabilem esse duplici modo posse, altero independentem, altero dependentem proxime a nostra voluntate. Quod v. g. hoc vestigial si probabiliter justum, vel probabiliter injustum, unde probabile fiat, posse, vel non posse illud defraudari, vel exigi non dependet a nostra voluntate, sed ex natura, & circumstantiis tributorum propriis. At, quod quadrans v. g. illud temporis inter pulsus primi, & secundi horologii fluens pertineat ad diem sequentem vel præcedentem, a mea voluntate dependet proxime, & immediate; nam propter incertitudinem horologiorum, probabilium tamen, possum non recipere & possum recipere illud tempus pro die alterutro, ut mihi libuerit. Dico (immediate, & proxime) nam si ego ex hoc territorio v. g. ubi adest obligatio jejunandi, me transferam in locum, ubi ejusmodi obligatio non adest, unde me probabiliter liberem a jejunio, a me quidem dependet translatio, sed non proxima a me habetur probabilitas, habetur enim hæc immediate a loco excepto, ad quem me libere contuli.

18 His positis, facilis, expedita, & brevis sit prima Regula: Nunquam nos posse opinionem probabilem semel electam relinquere, & aliam quamvis probabiliorum, in eadem occasione amplecti, quando probabilitas a nobis immediate, & proxime dependet. Ratio regulæ est, quia sic in eadem occasione possemus dare, & tollere probabilitatem, quod esset simul ædificare, & destruere, quo nihil absurdius.

Hinc in casibus Vestigialis, Famæ, & æquivocationis in Judicio positis n. 1. 2. & 3. licebit (nisi obstat secunda regula, quæ tamen

Tamb. de Dec. Prec. Tom. I.

in his tribus eo modo, quo allati sunt, non obstat (ut iterum mox n. 21. dicam) licebit inquam in eadem occasione, & materia variare opinionem, quia probabilitas in his materiis non dependet immediate a nostra voluntate, sed a natura Vestigialis, Famæ, Judicii. Contra in eventibus variorum horologiorum positis a nu. 9. usque ad 14. & in illa voti commutatione posita n. 15. quia probabilitas immediate a nostra electione dependet, nequaquam licebit.

19 Secunda Regula: Quando probabilitas a nobis immediate non pendet, in eo tantummodo casu nequit variari in eadem occasione sententia, quo propter aliquam circumstantiam apparet ratio, quæ reddat hic, & nunc alterutram practice improbabilem, aliis enim casibus poterit: id ut facilius intelligas, meminisse ex supradictis §. 3. n. 12. debes, aliquid esse speculative probabile, quod in particulari hic, & nunc, seu practice propter aliquam supervenientem rationem est improbabile. Probabile est v. g. valide conferri Baptismum per illam formam: *Ego te baptizo in nomine Genitoris, Geniti, & Procedentis ab utroque*; at proxime propter illam rationem, ne cum certum possis Sacramentum conferre proximo, conferas quod aliquam continet incertitudinis formidinem, omnes *sup. §. 4. n. 20. conclusimus*, proxime, & in ordine ad praxim non esse sic Baptismum conferendum. His in memoriam redactis, exemplo hæc secunda Regula probabitur simul, & fiet manifesta. Probabile est votum v. g. mei jejunii posse auctoritate propria in opus æquale a me commutari, probabile item non posse: atque hæc ex natura, & circumstantiis voti, non vero ex nostra libertate.

20 Dico, in hoc casu, posito quod elegerim sequi opinionem affirmantem, posse jejunium a me commutari, amplius non licere mihi in eadem occasione sequi negativam, quæ asserit non posse, quia nunc adest clara circumstantia, quæ reddit hic, & nunc improbabilem hanc negativam: circumstantia autem est obligatio certa, quam ego habeo servandi vel ipsum votum, vel id, in quod legitime sit commutatum, quæ obligatio eluderetur, si fieri illa variatio opinionum in eadem occasione possit. Pari modo si ego centum tibi certo debeo, non possum per mutationem opinionum quantumcumque alias probabilium, ea tibi denegare, quia hæc particularis circumstantia certi debiti id omnino modo dicto prohibet.

21 Ex his habes, quia prima regula officit sex primis incommodis relatis n. 6. & secunda officit octavo & nono n. 1. 3. & 14. allatis, ideo negamus in omnibus his novem, & similibus casibus excipi sine peccato posse in eadem occasione mutationem opinionum: At vero quia in casibus relatis n. 1. 2. & 3. ut ibi referuntur, atque in similibus, neutra ex his regulis obstat, ideo tunc, etiam in eadem occasione, materiaque licitam esse ejusmodi mutationem concedimus.

22 Denique in casu relato n. 15. de Testamento minus solemnium, dico ibi obstat secundam Regulam; nam posito quod acceptes tantquam validum illud testamentum, obligaris acceptare omnia, quæ in eo continentur, ergo posita tua acceptatione ponitur obstaculum, ne aliam opinionem amplecti valeas. Antecedens manifeste probatur, quia illud testamentum se habet quoad omnes sui partes, per modum unius, & indivisibiliter ratione unius ultimæ voluntatis Testatoris cadentis super hæreditatem, & ei hæreditati connexa legata. Vel ergo juxta forum externum rejiciatur totum Testamentum, vel si a te in foro interno recipitur, recipi totum necesse est, sic eadem una voluntas Testatoris a te recipere, & non recipere, quo nil absurdius.

Unde habes legata prædicta legatariis omnino a te deberi, siquidem neque ea tibi potes retinere, nec Hæredi ab intestato dare; nam Testamentum a te acceptatum, quod (ut probavimus) quoad omnes sui partes acceptari a te debet, legatariis esse danda disponit.

23 Scio Thomam Sanchez *in cons. l. 4. c. 1. d. 14. n. 11. sic docere: Nota quod hæres in minus solemnium testamento non potest retinere hereditatem, & nolle solvere legata, quasi utens una opinione, quoad retinendam hereditatem, & utens una opinione, quoad retinenda legata. Ratio est quia sententia, que dicit non deberi ea legata, non ea applicat sibi, sed hæredi ab intestato. Item quia ubi semel vult uti illo testamento tanquam valido, tenetur omnia ejus legata implere saltem vel dando legatariis, vel hæredi ab intestato.* Scio inquam hæc, & in cæteris quidem non dissentio, sed non approbo hoc postremum: *Vel dando Hæredi ab intestato*, me enim id non approbare posse facit ratio modo dicta, quam si Sanchez, attulisset, is enim solum dixit: *Ubi semel uti vult illo Testamento, tenetur omnia ejus legata implere*, nec hujus dicti rationem attulit: quam, inquam si attulisset, advertisset, ea legata non posse dari Hæredi ab intestato, & colligitur ex ipsa doctrina Sanchez, nam si eo ipso utens illo testamento tenetur implere omnia legata, quomodo poterit ea negare legatariis, & dare hæredi? Sane si hoc posset, convinceretur non teneri ea legata implere.

§. VI. De conscientia dubia.

1 **R**ecole quæ dicta sunt §. 1. n. 5. ut quid sit conscientia dubia, noscas, ne scilicet ea, quæ hic dicuntur, cum conscientia probabili, quæ hæcenus explicata est, confundantur.

Peccata operans ex conscientia dubia?

2 Peccare secundum qualitatem peccati, de quo dubitat, si possit de rei veritate doceri, & non curet, certum est apud omnes: ita Vasquez, Thomas Sanchez, alii que apud Jo: Sanchez. *d. 41. n. 2.* quia qui dubitat, an hoc his circumstantiis sit peccatum, necne, & operatur, dubium non deponendo, videtur parum curare, an id, quod agit, peccatum sit, necne, ergo eligit eam actionem indiscriminatim sive bonam, sive malam, ergo, quantum est ex se jam infectam malitia.

B

3 Dixi

3 Dixi (in his circumstantiis) ut notarem, nihil tibi nocere dubium aliquod speculativum, seu in genere; si non adfit hic, & nunc practice & proxime ad actionem. Sic Vasq. p. 2. dist. 66. c. 1. n. 2. Thom. Sanch. l. 2. de matr. dist. 41. n. 5. & in Decal. l. 1. c. 10. n. 7. Jo: Sauch. d. disp. 41. Potes V. G. dubitare, An laborare die festo sit licitum, atque hoc dubium est in genere speculativum: at non dubitabis, sed recte existimabis, hodie tibi propter paupertatem licere laborem: quod est iudicium practicum, per quod recte deponitur dubium illud in genere, quod alibi satis explicatum est.

Ut deponas ejusmodi dubium in genere, deberet tibi aliquod assulgeri, per quod tibi liceat illud deponere, ut in casu dicto est paupertas; secus temere deponeres, supra in simili dictum est §. 2. a num. 9.

Sed quid faciet, qui diligentiam apponere non valet ad deponendum dubium, vel ea posita, nihil invenit, quo dubium avertat? Resp. tunc illud, quod est tutius, erit eligendum, pro hoc enim casu maxime est illa regula: *in dubiis tutior pars est eligenda, C. illud Dominus, de Clerico excom.* Ita Azor. p. 1. l. 2. c. 16.

4 Sed quid, si quod tutius est, discernere nequeas, & ex alia parte urgeat opus faciendum? Dubitas V. G. an in hoc die festivo, propter paupertatem, laborare tibi sit concessum, nec habes, qui te de veritate doceat, dum tu interim fame torqueris; similiter si instent duo precepta, V. G. audiendi Missam, & assistendi graviter aegrotanti, dubites autem, quodnam sit urgentius preceptum, careasque magistro, qui docere te possit, quid tibi faciendum?

Resp. Facias, quod tibi magis expediet in Domino, ex c. duo mala, dist. 13. c. c. Nerviteficulorum, attentis omnibus, videtur, quod si adhuc anceps fueris, fac illud quod tibi placuerit; cum enim non sit major ratio de uno, quam de altero, quodcumque elegeris, ratum coram Deo erit. Quid si adhuc per ignorantiam pures, quodlibet, quod eligas esse peccatum? Resp. Nullum tunc committi peccatum, dixi *supr.* §. 2. n. 7. & 8. Eadem Castrop. to. 1. tr. 1. dist. 3. p. 1. n. 7. citans Thom. Sanch. Hæc in universum: ceterum ex mox dicendis multa habebis, per quæ, quod magis in similibus eligere tibi liceat expedite cognosces.

Explicatur illa regula, In dubiis melior est conditio possidentis.

In materia Justitiæ.

5 Communis doctrina resolvit dubitantem. Utrum res sit sua, an aliena, si facta morali diligentia, dubium evincere nequeat, rem stare pro possidente bona fide, illamque alienare posse, consumere &c. juxta regulam ab omnibus receptam: *In dubiis melior est conditio possidentis.* Vide Joan. Sanch. dist. 43. n. 12. aliosque citatos passim apud Dian. p. 4. tr. 3. v. 32. Ratio præcipua sit, quia possidens habet duos titulos, unum dubium, eundemque valde exilem, id est suspicionem, an rei proprietatis ad se pertineat, & in hoc convenit cum alio non possidente, ut supponimus, alterum verum, & sine controversia, id est certitudinem, quia possidet, quo titulo jam alter caret, ergo ipse possidens semper prævalebit. Vide, quæ in hanc rem dicenda sunt infra §. 7. V. *Restitutio*, & V. *Furtum*, & V. *Dammum*.

6 Si forte rem a te sic possessam alicui vendas, Primo movere de dubio eumentem debes: Ita Jo: Sanch. ib. Castrop. to. 1. d. 3. p. 2. n. 13. licet enim vendas rem tuam secundum præsentem justitiam, subest tamen periculum, necerto comparent Domino, redemptor amittat. Secundo debes vendere minoris, quia vendis rem oneratam timore, ne appareat Dominus, eamque sibi viadicet. Si tamen moraliter es certus, Dominum non compariturum, ab utroque onere liberaberis, quia ea certitudine morali posita, nihil damni cedit ementi.

7 Quod in dubio sit melior conditio possidentis, verum est etiam si magis propendeas ad putandum, seu (ut recte aliqui loquuntur) ad suspicandum rem ad alium non possidentem pertinere, modo hæc propensio (quia scilicet sit ex levi ratione) sitat juxta limites dubii. Ita Vasq. Salas, Th. Sanch. cum Castrop. eos citante to. 1. tr. 1. d. 3. p. 1. n. 11. Ratio est, quia certa possessio præponderat rationi cuique, quæ sit intra terminos dubii.

Quod si ratio transeat ad probabile: non possidenti danda res est a Judice, non autem auctoritate propria potest alius possidentem spoliare, quia ad dictum spoliium a privato intentandum contra possidentem, requiritur certitudo moralis, ut ex dictis de opinione probabili constat.

8 Illa tamen æquivocatio est hic fugienda: si enim v. g. certus sis te debere centum Paulo, dubitas autem, An illa ei solveris; quamvis tu dicta centum possideas, non propterea eximeris ab iis solvendis: ita Suarez, uterque Sanch. aliique apud Dian. p. 4. tr. 3. ref. 32. Ratio est, quia nunc contra tuam possessionem pecuniæ prævaleat possessio Actionis debiti, quam Paulus habet contra te: certum enim est, quod debeas, dubium quod solveris; ergo debitum, seu actio debiti contra te prævaleat.

9 Id quod in materia justitiæ verum est, ex Merolla to. 1. d. 3. c. 3. n. 65. etiam non solum debitor, sed creditor dubitet, num debitum sit satisfactum (quidquid alii cum Tanner. to. 2. disp. 1. q. 6. d. 4. n. 49. sentiant) nam semper vincit certitudo debiti Laym. l. 1. tr. 1. c. 5. §. 4. n. 42. quem sequitur Dian. l. c. (certe non improbabiler) putat tunc satisfieri, si solvatur pars juxta quantitatem, & proportionem dubii, quia æquitas non patitur, ut debitor exponatur periculo solvendi bis. Probabiliter quidem, sed adhuc contra Laym. dici posset, nec æquitatem pati, ut creditor certo exponatur periculo, ne sibi totum, sed solum pars solvatur. De hac re iterum redibit sermo §. 7. V. *Restitutio*: ubi multa huc pertinentia congeremus.

In aliis materiis a Justitia.

10 Quamvis aliqui negaverint, ut Sotus in 4. de just. q. 5. art. ultimo, *versus finem*, Aragon. 2. q. 62. art. 1. trac. de Domino; Jam hodie probabilissimum est etiam in aliis materiis, v. g. Religionis, Obedientiæ, Temperantiæ, &c. meliorem esse conditionem possidentis. Sic Thom. Sanch. lib. 2. de matr. d. 41. n. 32. & l. 1. in dec. c. 10. n. 11. *fin.* aliique. Est certus v. g. Sacerdos, quod construngatur præcepto sive Obedientiæ, sive Religionis de recitandis horis, dubius autem, an recitaverit: dico, quia certa est obligatio, dubia recitatio, meliorem fore conditionem præcepti, quod veluti habet possessionem obligandi Sacerdotem: atque adeo Sacerdotem obligari ad recitandum. Ratio est eadem, quæ dicta est n. 5. hic proportionaliter applicanda.

11 Illud igitur solum, & quidem difficile hic explicandum est, ex quibusdam conjecturis, seu qua ratione mihi constare poterit, ex qua parte sit possessio? Quidquid autem alii, ut Sotus l. 7. de just. q. 3. art. 2. Thom. Sanch. l. 1. in dec. c. 10. n. 13. asserant, qui quidem regulam generalem dare, quamvis velint non possunt: dico debere in variis materiis vario modo rem definiiri; nam propterea, quia interdum in pluribus materiis Doctores discrepant ex qua parte se teneat possessio, ideo discrepant in resolutionibus. Id in exemplis tum pro materia justitiæ, tum pro aliis materiis, quæ subdam, apparebit.

§. VII. *Percurruntur ea, in quorum dubio prævaleat possessio.*

Operosum id ita est, & prolixum (quippe per omnes fere materias est percurrendum) ut integrum merito volumen exposcat. Satagam tamen per Alphabeti ordinem, quo facilitati legentium consulam, ea, quæ solent passim occurrere ad compendium meo more conferre. Prosper aspiret Deus. Neque me mihi contrarium esse suspicetur is, qui sorte animadvertat me interdum aliquam sententiam approbare, quam alias non sum amplexus: id enim tunc solum facio, quando utraque sententia probabilis a me judicatur, quod non est mihi advertari, sed docere potius sententias illas posse ad libitum tuto excipi

A

Abortus Vide Verb. Casus, & Censura reservata, & Verb. Irregularitas.

Absolutio a peccatis, a censuris, ab Irregularitate. Vide ibidem, & V. Confessio.

Absolutio ab hæresi dubia. Vide V. Hæresis. Ab hæresi dubia externa. Vide infra l. 2. c. 1. §. 8. n. 4.

Actor, Vide V. Lis movenda.

1 *Advocatur.* An is possit patrocinari in causa dubia, concedunt aliqui, alii negat, alii denique distinguunt inter causam civilem, & criminalem: ego breviter sic statuo: Si advocatus prævidet rem, licet non possit evinci, posse tamen saltem semiplene pro tuo cliente probari, & universim si avertit causam dubiam esse, & controversiam, potest ejusmodi causis patrocinari, quia hujus generis causæ in Republica utiliter agitantur, & posita ea probabilis spe, non imprudenter Advocatus se gerit. Ita apud Layman l. 1. tr. 1. c. 5. §. 3. n. 17. Vide §. præcedentem, n. 14. ubi monendum esse clientem diximus; nam id multo magis hic esse faciendum adverto. At si nihil speret, non poterit initio; Solum poterit inceptam causam, in uno dumtaxat casu, defendere, quando nimirum sit periculum, ne Actor, qui est ejus clientis, poena talionis puniatur: rationabile enim videtur, ut non rejiciatur ab Advocato clientis, si defendi in hoc utcumque potest.

2 Si Actor (velit nolit advocatus) accusare vult, vel jam accusavit, tamen si nullum jus videatur habere, posse illi advocatum patrocinari sensit Camaruel l. 3. Theol. mor. n. 1470. nimirum quantum per leges licet; quia non apparet (inquit) quare prudens advocatus debeat deserere accusatorem temerarium, & cur non possit illi favere, quantum licet per leges: in tali tamen casu Actor ad expensas damnandus. Hactenus ille.

Verum hæc sententia mihi probari non potest; quia si Advocatus videt actoris temeritatem, qua ratione cum illa cooperari sive incipiendo, sive proseguendo licite, & sine obligatione restitutionis potest?

3 *Ætas seu Anni.* Si dubites an expleveris annos viginti, & unum, non teneris ad jejunia Ecclesiastica, quia libertas, qua per totum tempus antecedens certo gaudes, non potest tolli a præcepto dubio, de quo scilicet nondum constat, quod obligare inceperit.

Contra, si dubitas an explicaveris annos requisitos ad ordines, vel beneficia, vel matrimonium, non potes licite ad ea admitti, quia certa obligatio ætatis requisitæ non potest vinci a dubio, quo laboras provectioris ætatis. Sic Jo: Sanch. d. 43. n. 7. quoad matr. Vide Thom. Sanch. l. 7. de matr. d. 104. n. 4.

4 Pari modo discurrendum in dubio de annis sexaginta requisitis pro exemptione jejunii, prævaleat enim obligatio, si sis dubius, an ad illos pertingas. Quod si ad beneficium, ordinesve admisus fuisti, & post eorum possessionem incipis dubitare de annis, sane tunc prævalebit possessio beneficii, ordinisve.

5 Si quis certus est de voto, dubitet autem, an emisit ante annos, quibus possunt vota irritari a Patre, poterit ne irritationem obtinere? Hæc difficultas supponit, Patrem posse vota filii irritare etiam post multos annos, sed certe personalia emissæ ante 14. annum, at realia etiam emissæ ante 25. de qua re infra suo loco. Nunc autem,

rem Resp. ad difficultatem, satis probabiliter posse. Ita Jo: Sanchez, Diana, Villalobos, apud Caram. in *Theol. moral. n. 1378*. Adde Suarezium, quem sequitur, & cit. Thom. Sanch. *l. 4. in decis. c. 32. n. 2*. Ratio vere esse debet, quia prior est minor ætas, deinde majori: ergo; donec constet te esse majorem, potes te gerere ut minorem, atque adeo irritationem ejusmodi legitime impetrare.

6 Illud in universum tene: quando dubium est, An pueri rationis usum habeant, præsumendum esse habere, si septennium compleverint: secus, antea; Ita Diana, *p. 4. tr. 3. ref. 52*. quia præsumptio est defumenda ex communiter contingentibus: communiter autem contingit, ut post septennium effulgeat rationis usus, non vero antea. Imo (addit huic doctrinæ Caram. *l. c. n. 2389*.) hic non videtur dubium, sed probabilitas, ubicumque non probetur contrarium; nam hæc consequentia: *Fere omnes septennes usum habent rationis: ergo etiam Petrus*: videtur probabilis, & debere rationibus fortibus elidi: quare si nulla ratio contra eam militet, videtur moraliter certa.

7 Quod si certus sis, te vovisse, at dubitas, an voveris antè septennium, quando non eras certus usum perfectum rationis habuisse, obligaris ad votum ex Sanch. *lib. 4. in dec. 1. n. 14. & 15*. quia tunc constat de promissione, dubitatur de excusatione. Verum puto cum Castropalao, *to. 1. tr. 1. d. 3. q. 1. n. 4*. esse probabile, te non obligari, quia tunc non constat de promissione, siquidem cum dubitatur, an affuerit perfecta deliberatio, dubitatur de constituente essentiali promissionis, atque adeo de promissione. Quod si certus es, te vovisse dum usum rationis haberes, quamvis sis incertus, num expleveris septennium: obligaberis ad votum, ad voti enim validitatem sufficit usus rationis.

8 Item non obligaberis, si certus sis te vovisse ante septennium, in quo ratione non utebaris, sed dubius, an postea ratum illud votum habueris. Ratio est prædicta, quia possidet tua libertas certa contra ratificationem dubiam.

9 Quid in contractibus? Resp. cum Caram. *lib. 3. Theol. mor. n. 1477*. Ante contractum initum, si dubites an minor habeat annos sufficientes, judicandus est non habere, quia possidet minor ætas: at post contractum bona fide factum, standum pro contractu, quia semper præsumendum pro valore actus, ut in simili dicitur *infra v. Dispensatio num. 5*.

10 Agere. In dubio an quis egerit nomine proprio, an alieno, præsumitur egisse nomine proprio, quod prius est alieno: sunt tamen aliquæ exceptiones, quas lege apud Riccium, *p. 2. dec. 139*.

11 Alere filium dubium. Si dubitatur de duobus, uter sit Pater hujus pueri, quis debet illum alere? Respond. plures apud de Lugo *to. 1. de just. d. 13. sect. 2. n. 19*. Caram. *l. 3. Theol. moral. n. 1368*. communiter ajunt dividendos esse sumptus, & quidem a ditioe plus contribuendum. Quod si alter deficiat, alterum obligari contendunt ad sumptus integros, ne scilicet proli deficiant alimenta. Ratio potest esse, quia necessitas proli alendæ certa est, dubium vero, quisnam debeat: dividantur igitur sumptus pro rata dubii. Verum cum de Lugo *l. c. n. 24*. probabile est in rigore justitiæ neutrum debere alere ejusmodi dubium filium, quia uterque est in possessione antiqua suæ libertatis, nec obligatur se credere debitorem proli, nisi se debitorem esse constet: proli, inquam; nam, an alteri, vide omnino apud de Lugo citatum. Quid si sit probabile (id supponamus) unum ex duobus esse verum Patrem?

Resp. nec obligari puto, quia in hoc casu esset etiam probabile contrarium, id est ipsum non esse verum Patrem; poterit ergo huic posteriori probabilitati se ille conformare.

B

1 *Baptismus*. Quoties prudenter dubitatur, quocumque tandem dubio sive juris, sive facti, an quis sit rite baptizatus, iterum sub conditione baptizetur. Ita Castr. *4. tr. 19. disp. unic. p. 13. n. 4*. licet enim in aliquibus casibus præsumptio sit pro Baptismo, ut communiter evenit in infantibus apud Christianos (nam apud infideles est præsumptio in contrarium) tamen tanta ejus necessitas debet, sic urgente charitate, evincere omnes præsumptiones. Dixi (prudenter dubitatur) nam dubitatio debet esse rationalis, secus, quia nemo scit metaphysice certitudinem sui Baptismi, cum semper possit dubitare, An minister habuerit intentionem baptizandi, An protulerit verba formæ, & similia; omnes iterum effemus baptizandi. Nam propterea infantes expositi in Terris Christianorum (si inveniatur scriptura, vel aliquod testimonium eorum Baptismi) non sunt baptizandi, sunt autem, si non inveniatur: quia nimirum ibi imprudenter, & temere, hic prudenter dubitatur. Ita Suarez *t. 3. in 3. p. d. 22. sect. 2*. Bonac. mox citandus *n. 38*. Parique modo Infantes Christiani, quos Infideles rapiunt, si non sint signa moraliter certa fuisse ante baptizatos, baptizandi sub conditione erunt, &c. Ita Bonac. *de Sac. d. 1. q. 2. p. 1. n. 39*.

2 Si quando nascantur duo gemelli ita monstruose juncti, ut dubitetur, utrum unus sit homo, an duo, erit expectandum, ut ipsa ætate res melius dignoscatur, si mors brevi futura non timetur: nam si timetur, baptizentur absolute tanquam duo existentibus certis signis indicantibus esse duos, quales esset unum vigilare altero dormiente. Secus, unus, qui apparet principaliter, absolute sub conditione alter baptizandus erit. Ita Laym. *l. 5. tr. 2. c. 6. q. 6*. Castrop. *l. c. p. 6. n. 4*. lege etiam Comitolum in *Resp. l. 1. q. 8*.

3 Quoniam vero Infantes Gentilium ante rationis usum, & mortis periculo non urgente, baptizare non licet sine consensu unius saltem ex parentibus, quæri potest, quid, si dubitetur de usu rationis, & puer Baptismum deposcat invito utroque parente? Aliqui negant, ut Henric. in *Sum. l. 2. c. 25. n. 3*. quia possidet rationis carentia, atque adeo sunt certo in potestate parentum. Aliqui contendunt, *Tamb. de Dec. Præc. Tom. I.*

ut Vasq. Suar. quos citat, & sequitur Laym. *l. 1. tr. 1. c. 5. §. 4. n. 41*. quia debet prævalere bonum pueri, & favor fidei. Aliqui distinguunt, ante septennium, non licere quia possidet præsumptio carentiæ rationis: postea licere, quia possidet præsumptio usus rationis. Ita Bonacina, & Sanch. quos sequitur Bardi *d. 6. de conf. c. 11. §. 1. n. 4*.

Ex his certum pronuntio secundam sententiam, quia bonum pueri tam ingens debet, propter obligationem charitatis, quascumque inferiores præsumptiones evincere.

4 Sed quid, si parentes consentiant, ille autem puer, de quo dubitatur, an potiarur rationis usu, reluctetur? Resp. urgente mortis periculo baptizetur sub conditione, ob pueri bonum: eo non urgente, differatur, donec perfectum usum rationis nanciscatur; ita Laym. *l. c. Vasquez to. 3. in 3. p. d. 153. c. 3. n. 38*. Cujus dilationis ratio est, quia puero reluctante, periculum timetur invaliditatis Sacramenti, & apostasiæ in ipso puero, quod periculum in *n. præced.* quia puer consensum utcumque præbebat, non tam graviter timebatur. Cum ergo nullum incommodum ex mora consequatur, ut supponimus, prudenter Baptismos differretur.

1 *Bellum*. An militi dubitanti de justitia belli militare in eo liceat? Tres sunt sententiæ. Prima concedit: ita Navarra, Suar. Salas, Diana, Tannerus apud de Lugo *de just. tr. 1. disp. 17. sect. 1. n. 17*. Secunda negat: ita Vasq. Lorca apud eundem *ibid.* & ipse idem de Lugo. Tertia distinguit; nam concedit militi subdito, negat non subdito: ita Val. Azor. Thom. Sanch. aliique apud eundem de Lugo. Certe non passim occurrit ejusmodi dubium in bello Fidei contra Fideles, quia bella inducuntur a Senatoribus, & a Principe, qui cum regulariter supponantur prudentes, seu certe non imprudentes, nec suarum animarum prodigi, poterunt probabiliter milites (& ne peccent, debent) propter auctoritatem saltem extrinsecam suam conscientiam deponere. Lege Caram. *l. 3. Theol. moral. num. 1412*.

Verum admisso dubio, Dico standum esse pro possessore ante dubium. Cum igitur Princeps fuerit in possessione præcipiendi, & subditus in possessione obediendi, poterit subditus obedire militando. Idemque est in non Vassallo tum conducto, antequam bellum indiceretur, tum conducto postea est; enim & hic in possessione valendi libere servire in militia.

2 Nec obitat argumentum de Lugo, *ib. n. 20*. quatenus docet, nemini licere exponere se periculo injuste alios occidendi, quod est intrinsece malum, nisi sit ex legitima auctoritate, vel nisi sit in propriam defensionem, quando jam tollitur ab occisione circumstantia, quæ illam intrinsece malam reddebat: non obtat, inquam, nam dum miles obedit, vel servit principi, satis probabiliter judicat se ex legitime auctoritate pugnare, & occidere; atque adeo satis probabiliter judicat non adesse circumstantiam reddentem occisionem intrinsece malam.

3 Jam si miles militando in bello dubio, in quo, cum potuisset deponere conscientiam, tamen non deposuit, unde ex conscientia erronea mortaliter peccavit bona hostium diripiendo, obligaturne ad restitutionem, si peracto bello comperiat ipsum fuisse injustum? Respondo non obligandum ex injusta receptione. Ratio est, quia ab obligationem restitutionis ponendam non sufficit actionem fuisse injustam ex conscientia erronea, seu, ut loquimur, fuisse solum formaliter iniquam, sed etiam requiritur, ut actio vere, & materialiter sit injusta: ita Molina quem sequitur, & citat Bardi *de conf. d. 4. c. 6. §. 15. n. 12*. Cum ergo actio ejusmodi militis vere, & materialiter injusta non sit, quia ipse, ut modo diximus, potest militare in bello dubio, sequitur non esse illi obligationem restitutionis imponendam. Si forte adhuc extant apud ipsum bona direpta, vel id, in quo factus sit ditior, restituere hæc tenebitur; sed id ex re accepta est, non ex injusta acceptione.

4 *Beneficium*. Si cerro scio, me possidere Beneficium, sed ambigo sæcularene sit, an regulare, Curatum, an simplex, (Quid hæc sint, vide apud Castropal. *to. 1. tr. 13. d. 1. p. 3*.) merito presumere possum esse sæculare, & simplex; de quo lege Barbofam, *p. 3. de potest. Episcop. alleg. 57. n. 167*. Dianam, *p. 4. to. 4. ref. 74*. Ratio est, quia in dubiis presumere possum pro eo quod prius est, quod enim est prius, possessionem contra posterius obtinet: at esse Regulare, & Curatum cum sint qualitates, quæ advenerunt Beneficio, quæ suo initio sæcularia, & simplicia instituta sunt, posteriora esse presumuntur.

5 Quod si certus sim, me titulum utcumque habere Altaris, vel Ecclesiæ; sed omnibus expensis, anceps sum, an Cappellania hæc sit, an Beneficium, merito item presumere mihi conceditur esse Capellaniam, quia id minus meam libertatem aggravat. Lege Barbofam *de jure uni. l. 3. c. 5. n. 14*.

6 Huc reducamus incertitudinem eam, que ducitur ex collatione Beneficii: Certus sum mihi legitime a Summo Pontifice fuisse collatum Beneficium, & insuper sum certus idem Beneficium alteri legitime collatum fuisse ab Ordinario, uterque enim in sua probabilitate fundati Pontifex, & Ordinarius dictum Beneficium contulerunt, & quidem in eodem prorsum die, (nam secus, anterioritas alterutri ex nobis sine dubio faveret) quid faciam? dubius enim sum, an Beneficium meum sit, an alterius, nec possum recurrere ad possessionem, quæ sine dubio daret jus possidenti, neuter enim ex nobis adhuc in possessionem missus est. Lege Rebuffum *de pacifica possessione a. n. 293*. ubi ponit quasdam limitationes; & Barbol. *l. mox citando n. 12*. Respond. cum Barbola, *de potest. Episcop. p. 3. alleg. 37. n. 14*. in hac tanta rerum paritate, tu præponendus es illi alteri; quia ob dignitatem Provisoris, provivus a Summo Pontifice est per jura præferendus, *cap. si a Sede Apost. de præb. in 6*.

1 *Beneficiarius*. Probabile jam est, licite posse Beneficiarium se sustentare de redditibus Beneficii, servatis ad alios usus redditibus sui patrimonii, vel aliunde acquisitis; & consequenter posse se al-

re redditibus patrimonii animo repetendi, seu compensandi cum redditibus beneficii. Contigit ergo, ut quidam familiaris meus dubitaverit, an hunc animam compensandi habuerit, potestne adhuc compensare? Resp. cum Lessio, l. 2. c. 4. dub. 6. n. 38. Jo. de Lugo to. 1. de Just. d. 4. sect. 3. a n. 45. posse, non solum si dubitet, verum etiam si est certus hoc animo caruisse, imo etiam si positive ejusmodi animam compensandi respiciet. Ratio est, quia ille animus, seu propositum (cum non sit votum) non admittit a Beneficiario potestatem exequendi oppositum, ad quod jus esse habet: lege fufe de Lugo mox laudatum.

2 Dicemus infra l. 2. c. §. num. Beneficiarium tenue beneficium possidentem non obligari ex probabili sententia ad Horas Canonicas persolvendas. Quid ergo erit, si quando omnibus expensis ambigatur, utrum beneficium sit tenue, nec ne?

Respond. puto probabile cum Vasq. p. 2. disp. 65. d. 4. n. 11. vers. primum de eo, obligari, & item probabile non obligari, cum Caramuel. l. 3. Theol. mor. num. 1364. quare altera ex his sententiis, quam tibi liber, amplecti licet. Ratio obligationis duci potest ex eo, quia hic possidet certitudo Beneficii, quod obtinet, atque adeo recitandi obligatio, quae non potest evinci ab incertitudine tenuitatis. Ratio de obligationis sumitur ex eo, quia tua certa libertas, quae precedit omne beneficium a te comparatum, soluta est ab obligatione, ergo non potest ligari superveniente incerta obligatione, qualis invenitur in hoc tuo beneficio incerte sufficienti ad praedictam obligationem pariendam.

1 Bona derelicta. Ea bona, quae Dominus non curat recuperare, derelicta dicuntur, & quilibet ea potest sibi applicare; nam Bullae Coenae excommunicatio solum est n. 3. contra arripientes bona naufragantium, quae Dominus praesumitur velle recuperare. Quid ergo erit, si omnibus expensis, nimirum qualitate, seu pretio rei, distantia Domini, difficultate recuperandi, &c. non potest conjici, an Dominus recuperare velit, atque adeo an vere sint derelicta? Respond. esse judicanda Domini, atque adeo non derelicta. Ita Bonac. disp. 1. de vestit. in gener. qu. 3. p. 5. n. 3. Ratio est, quia prius est ea bona esse Domini, & deinde esse derelicta, ergo in dubio praevalet possessio, quae est prior, nempe esse Domini.

C

Castitatis Votum. Vide votum, n. praesertim 7. & n. 12.

2 Casus, & Censura reservata. Certum est me commississe peccatum, sed dubium siue juris, siue facti est, an id sit reservatum: sententiae est casus reservatus? v. g. certo scio, me propinasse venenatam potionem puellae gravidae: sed ponamus dubium esse, An abortus sit a lege reservatus, quod est dubium juris; vel ponamus me dubitare, An deliberate venenum dederim, vel an in quantitate sufficienti ad mortem inferendam, vel an foetus fuerit animatus, quae sunt dubia facti: eritne ejusmodi propinatio casus reservatus? Idem quaeritur de censuris, quando dubium sit, an sint reservatae.

Resp. cum Merolla, to. 1. disp. 3. c. 3. d. 2. num. 366. de Lugo de pen. d. 20. sect. 2. num. 28. aliique permultis, Non erit: multo minus, si quae diximus esse dubia, essent probabilia, quoad carentiam reservationis. Ratio est, quia reservatio est odiosa, & restringenda: cum ergo possideat carentia reservationis (prius enim est, casum non esse reservatum, postea esse,) non potest amoveri a superveniente dubia reservatione.

1 Hinc puto cum Thoma del Bene, de immunitate Ecclesiastica dub. 4. subsect. 31. sub coroll. 10. num. 9. casum in Bulla Coenae dubios non esse etiam intra Italiam nunc, post secundum Clementis VIII. decretum, reservatos, quia saltem rationibus hinc inde discussis, probabile est Clementem moderatum esse prius decretum, quod casus Bullae Coenae dubios reservabat.

3 Si tamen certo constaret, Pontificem voluisse aliquem casum, vel de jure, vel de facto dubium reservare, is certe esset reservatus: Nec mirum, quia tunc certe constat de reservatione. Hoc patet Pontifex Extravag. perlectis, apud Molinam, to. 4. tr. 3. de Just. disp. 57. n. 2. Bonac. tr. 3. de censuris in part. d. 2. qu. 3. p. 6. sect. 5. n. §. voluit, ut percussio, de qua dubitetur, levisne sit, an mediocris, mediocris reputaretur, & consequenter esset Pontifici perinde, ac gravis reservata: Sed id, ut dixi, jam certo propter eam Pontificis voluntatem constat: nos vero loquimur, quando res dubia est.

4 Jam vero si certus sis, hunc casum esse reservatum, sed ego Confessarius ambigam, an mea potestas ad illud se extendat, potero ne illud absolvere? Resp. per diligentem esse distinguendum cum Caram. l. 3. Theol. mor. n. 1330. & n. 134. Si enim dubites, an spiraverit tua potestas, quam certo sciste antea habuisse, potes illud absolvere. At vero si dubites, an tibi concessa fuerit ejusmodi potestas, quia v. g. Praelati verba concessionis subobscura fuerunt, non potes. Ratio est, quia ibi possidet potestas, quae a superveniente dubio non est infringenda: hic possidet carentia potestatis, quae ab insurgente dubio de concessionem tolli non potest.

1 Censura. Si dubites siue per dubium Juris, siue facti, an lata sit contra te, vel a te incurta excommunicatio, suspensio, Irregularitas, uno verbo, Censura (praeter Irregularitatem ex homicidio injusto, de quo suo loco Verbo Irregularitas) vel quilibet alia poena, si facta debita diligentia non potes veritatem assequi, non obligaris te gerere, ut censura, vel alia poena innodatum: quia possidet tua libertas, & incurtus est dubius. Ita Sanch. Bonac. quos citat, sequiturque Meroll. t. 1. d. 3. c. 3. coroll. 27. n. 201. Caram. l. 3. Theol. mor. n. 1938. Laym. l. 1. tr. 1. c. 5. §. 2. n. 38. Vide, quae dicam V. Lege, & Praecepta.

2 Hinc in dubio, de quo Caram. n. 1404. An censura sit lata, vel ferenda, praesumatur: In dubio, an verba contineant

cenfuram, nullam continent; In dubio, an quis Clericum percussit, vel an percussit publice, non est vitandus; In dubio, an Superior sit legitimus, praesertim, de quo Merolla, *ibid.* n. 206. si non sit in possessione superioritatis, cenfuram legitime non fulminabit, unde ea a praetento subdito non incurretur; In dubio, an impleta fuerit conditio, sub qua forte censura fuit lata, judicanda non esse impletam, ita Merolla, *ibid.* n. 207. Ratio horum est, quia libertas, quae in sua residet possessione, quanto magis valet jugum excutere, potest. Adde odia esse restringenda, favores ampliandos, verba legis duplicem sensum ferentis benigniori sensui addicenda. Ita Caram. n. 1403.

3 Si dum rationabiliter dubitas, negligis veritatem inquirere, peccas, & ut censura affectum te gerere debes, quia tunc malae fidei possessori assimilaris. Vide intra v. Restitutio in simili.

In dubio an fueris ab excommunicatione, suspensione, Interdicto, &c. absolutus, debes te ut non absolutum gerere, quia certa est censura, incerta absolutio; ita Sanch. Bon. Laym. cum Meroll. *sup. c.* n. 204.

4 Si certum sit, latam esse a Judice contra te excommunicationem, seu cenfuram quamlibet, sed facta diligentia dubitas, an fuerit justa, vel an ex causa sufficienti, vel an solum voce tenus, vel an servato modo requisito ad validitatem, vel an praecesserit ante ejusmodi sententiam appellatio, unde & nulliter sit lata; vel denique, an a Superiore, qui, quamvis existat in possessione Superioritatis, dubitetur esse legitimus, multi ut Merolla *ibid.* Bardi de conscientia, discept. 6. cap. 7. §. 1. probabiliter censent, debere te existimari, ut censura devinctum, quia in his omnibus praevalet ipsa excommunicatio, quam certo fulminatam esse constat, dubia autem sunt capita nullitatis. Ego vero, licet fatear in foro externo te in his esse judicandum a Judice propter jura, *Cod. Cum tu, de Test. & Attest. & alibi*, faventia praesumptioni talium censurarum, ejus contrarium probare pertinere ad Reum, & donec non probat, sententiae est subiiciendus: tamen, si in foro Conscientiae vere is Reus, facta diligentia, dubitet in praedictis, vere dubitat, an innodatus censura existat, ergo cum certus sit de possessione suae libertatis, non poterit a dubio censurae vinculo colligari.

Vide, quae dicam Verbo Subditus, & verbo Leges.

1 Clericus. Quidam a Judice Saeculari captus fuit; nunc vero dubitatur, an is Clericus sit; quis rem decernet, Ecclesiasticus ne Judex an saecularis? & donec res decernatur, debetne saecularis Judex illum Ecclesiastico tradere?

Respond. Si id consideres praescindendo a Sacris Canonibus, Saecularis decernet, nec delinquentem Ecclesiastico tradet; ipse enim saecularis est in possessione; & sicut si superveniat dubium, an hoc praedium v. g. quod Laicus possidet, sit Ecclesiae necne, non statim est tradendum Ecclesiae, sed ab ipsomet laico diligentiae de veritate indaganda praestanda sunt, & interim eo dictus laicus non est spoliandus: ita in casu nostro. Sed Sacri Canones, *Cod. si Judex, de sententia excommunicationis, in sexto, & ibi Glossa Covarruvias in pract. q. cap. 33. n. 1. Gutierrez, l. 1. pract. q. 6.* alique ex optima congruentia, ut personae sacrae plus favoreat, quamejus bonis, merito itatunt, in hoc dubio de clericatu Judicem Ecclesiasticum judicare debere, & interim delinquentem ad Ecclesiasticum Judicem debere remitti. Caetera similia cum pertineant ad forum externum, hic exponere superfedeo. Videri apud Doctores citatos facile poterunt, quibus adde Carolum de Grassis, *effectu primo*, Molina, to. 4. tr. 3. disp. 54. Zerola, in *praxi V. Clericus ad 6.*

Clerici percussio. Vide Percussio Clerici.

1 Compensatio. Debebat mihi Cajus centum, titulo anteriori, & privilegiato, & item alia centum nullius privilegii; cum ea exigere non potuerim, clam mihi compensavi centum. Sed quia sum dubius, quoniam intenderim compensare, quid credam? Respond. cum de Lugo de Justitia, to. 1. disp. 26. sect. 6. a nu. 129. crede fuisse compensatum creditum non privilegiatum. Ratio est, quia actio compensativa fit a creditore independenter a debitore; at quilibet, atque adeo hic creditor praesumitur in suis actionibus velle sibi favere, quanto magis potest. Sicut enim debitor solvens debitum praesumitur velle solvere, quod magis gravat, quia id est sibi favorabilius: ita creditor sibi compensans, praesumitur compensare, quod ipsi magis favorat.

1 Confessio Sacramentalis. Quae de peccatis dubiis pertinent ad Sacramentum Poenitentiae, a nobis disputata suat satis in opusculo de confessione, lib. 2. cap. 1. §. 3. & 4. ubi etiam de pueris, vel aliis afferentibus materiam dubiam; & in opusculo de communione, cap. 1. §. 16. quae vero de casibus reservatis, Vide Verbo Casus, & Censura reservata. Illud hic habe: Posita ea sententia, quae docet in mortis articulo non posse quemlibet Sacerdotem absolvere moribundum a reservatis, sed debere, si tempus permittat, expectari Confessarium habentem jurisdictionem ad illa, cujus tamen contrarium ego sum sequutus, tanquam probabilissimum, lib. 3. Method. Confessariorum, cap. 7. 1. posita tamen, ut dico, ea sententia: inquires, quid faciendum, si sit dubium, an infirmus sit supervicturus, donec ille Confessarius jurisdictionem habens advocetur? Respond. Absolvatur. Lege Caltr. t. 1. tr. 3. disp. 4. part. 2. §. 10. etiam in illa sententia, quia ne subeat infirmus periculum damnationis, ita certo velle Ecclesiae, praesumatur, iudicandum omnino est.

1 Confirmatio privilegii. Solet Pontifex privilegia confirmare sub forma communi, solet sub forma speciali, quae appellatur ex certa scientia; haec autem exprimi consuevit in confirmationis tenore, vel per ipsas has voces, *ex certa scientia*, vel per aequipollentes, quales sunt *de plenitudine potestatis, non obstante lege contraria*, & ite Tenor praecedentis privilegii ad verbu in confirmatione insertus: ni sic exprimat, erit forma communis. Lege Castrop. t. 1. tr. 3. disp. 4. p. 2. §. 4. 10. Confirmatio ex certa scientia habet (inter caetera) vim, & efficaciam revocandi, seu iterum concedendi privilegium, etiam

etiam si id fuerit usu, vel alia via revocatum, quam vim non habet forma communis; nam propterea multū proderit ea forma specialis.

2 Dubium ergo hic enascitur: Quid præsumendum, quando verba, quibus confirmatur aliquod privilegium non sunt clara, sed ambigua, an contineant dictam formam specialem, nec ne?

Dico cum Sanch. l. 7. in Decal. c. 19. n. 144. Merolla t. 3. dist. 6. c. 5. dub. 1. n. 7. debere præsumi esse in forma communi. Ratio est clara, quia certum est (ut supponimus) privilegium usu, vel alia via, fuisse deperditum, at dubium an adsit confirmatio ex certa scientia illud revalidans, ergo prævalet amissio.

1 *Confirmatio, seu Chrisma.* Ambigis, an sis confirmatus, sive dubio juris, sive facti? Respond. iterum cum Bonac. de Sac. d. 5. q. unic. p. 4. n. 10. Diana p. 3. tr. 4. ref. 2. 3. sub conditione confirmeris. Neque majus dubium require hic, quam in Baptismo, quamvis Baptismus sit magis, quam Confirmatio necessarius, contra Nugnum in 3. p. S. Th. q. 72. art. 5. post tertiam conclusionem. V. notandum est, quia modo res sit dubia, sufficientem habes causam fulciendi certo tam utile Sacramentum. Hinc, cum sit apud Theologos controversia, An balsamus oleo sit admiscendus in chrismate Confirmationis; si non fuit admixtus, vel si dubitetur an commixtus fuerit, reiteretur sub conditione tua Confirmatio, propter rationem dictam. Ita Suar. in 3. p. t. 3. de Sac. d. 33. sect. 1. vers. Dico ergo quarto. Suar. ib. ait posse reiterari sine conditione, sed immerito, per conditionem enim obstitit periculo ne reiteretur idem Sacram. quod forte coram Deo vere collatum fuerit.

1 *Correctio fraternalis.* Si dubitas peccasse tuum fratrem, atque adeo dubitas, an a te debeat ille corrigi, corrigere non teneris. Ita Caram. l. 3. Theol. mor. n. 1402. quia in dubio innocens proximus est præsumendus; imo etiam si (addit hic Caramuel) probabiles rationes, atque adeo graves, non tamen convincentes habeas, non teneris, quia sic te exponeres periculo dandi medicinam sano. Hæc ille, melius dicere, ex l. Merito, ff. de dubio, quia si solum est probabilitas peccati, peccatum non est certum: at nemo ex citata lege est præsumendus malus; nisi certo moraliter constet de ejus malitia, ergo, &c.

Consuetudo. Vide *Leges.*

Contractus. Eodem die duos celebros contractus, quibus mea bona duobus hypotheco, seu subjicio: si bona mea utrique non sufficiunt, quis prævalebit, si neutrius creditum sit anterius, seu privilegiatum? nec alteruter inveniat bonorum meorum possessionem re spisse? Respond. Antonius de Marinis in resol. quot. l. 1. c. 72. n. 10 & 11. docet, prævaliturum eum contractum, qui invenitur esse scriptus priore loco in Notarii prothocollo: juxta regulam juris, Prior in tempore, potior in jure, & ita decisum fuisse Neapoli. Sed questio nondum plene soluta est, quid enim si ejusmodi prothocolli non habeatur copia? Respondet Novarius in praxi miser. person. priv. 54. tunc prævalituram personam miserabiliorem. Sed nec id solvit plene questionem; quid enim si personæ sint æquales? Imo nec doctrina Novarii universaliter placet, præsciendando enim ab extrema, vel saltem gravi necessitate, vel manifesta alia ratione, seu manifesto privilegio, a quo nunc abstraho, res unius non est alteri tradenda. Respond. igitur in hoc casu, in quo nulla affulget lux prælationis, dividenda esse bona utrique creditori, quia uterque jus æquale, hoc est jus dubium habet. Vide, quæ dicam infra V. *Restitutio.*

Contractus minoris. Vide V. *Ætas.*

Creditor. Vide V. *Solutio debiti nu. 5. & V. Restitutio.*

D

1 *Damnum secutum.* Si certus sis, te aliquam actionem exhibuisse, unde damnum secutum sit proximo; sed dubius, an id fuerit ex culpa Theologica levi, an ex gravi, te non obligari ad restitutionem damni illati, dicam mox V. *Depositum.* At si certus sis, te actionem malam per culpam gravem egisse, sed ambigis, an illa actio habuerit influxum in damnum proximi, id in præsentia querimus. Animo v. gr. pendes, utrum, per tuum consilium, vel associationem moraliter pravam, concurreris ad furtum, vel homicidium, tenerisne ad resarciendum damnum secutum?

2 Respond. Nonnulli ut Sayr. in clar. l. 10. cap. 8. n. 1. Reb. l. 1. c. 14. sect. 1. n. 5. & 7. docent te nequaquam obligari, quia certa est tua libertas, incertum, an fueris causa damni. Alii ut Sanch. l. 2. de matr. disp. 41. n. 17. Caramuel, l. 3. Theol. mor. n. 1464. asserunt te obligari, quia certa est actio injusta, seu delictum, ergo præsumendum est, te cooperasse ad illud, quod ad delictum consequi solet, nempe ad damnum. Utrumque probabile, & ad hanc sententiam affirmantem faciunt, quæ dicam V. *Suffragium:* Illud prius nihilominus videtur probabilius, quia nemo est obligandus ad aliquod, nisi constet ab ipso id certo deberi: Solum excipitur Homicidium dubium quoad pœnam Irregularitatis, de qua mox V. *Irregularitas.* Sed enim vero pro praxi notandum est, te in dictis exemplis de consilio, & associatione, ex natura ipsa talium actionum obligari regulariter ad resarciendum damnum. Nam eo ipso, quod consulueris, vel associaveris, debes esse moraliter certus, te concurrisse: atque id fortasse est, quod modo asserbat posterior sententia. Ratio est, quia communiter qui consulunt, vel associant, sine dubio sunt delicti cooperatores.

3 Non inficior tamen, si adest rationes efficaces, quæ certo probarent te nihil adjuvasse, vel rem ponerent in dubio, ut si consilium tunc dederis, quando Homicida jam erat inimicus capitalis occisi, omnia preparaverat ad homicidium, & similia, non inficior, inquam, tunc te fore probabiliter excusandum, quia es in vero dubio, an vere interfuerit cooperatio tua.

4 Subadverto excusationem hanc faciliorem fore in consilio, quam in associatione, quia associatio semper per se animum addit associato; nisi forte socius sit puer, senex, infirmus, merus servus, &c. Di-

Tamb. de Dec. Præc. Tom. I.

stum delinquentis, quo affirmet, se nihil fuisse a tua actione motum nisi is sit fide dignus, vel nisi alia adsint adminicula, certitudinem excusationis non affert, ut merito putat Sanch. l. 1. in Dec. c. 10. n. 44.

De damno secuto ex mora debitoris. Vide *Debitor morosus.*

Debitor morosus. Debet Cajus ex contractu centum Titio, quia Cajus præfixo termino ea non reddidit, unde Titio damnum secutum est, oportuit enim, ut pro suo victu pecuniam ad cambia acciperet cum interesse decem v. gr. aureorum. Quoniam autem est probabilis opinio de Lugo, de Justitia, to. 1. disp. 18. sect. 2. n. 32. Cajum nisi de eo damno præmonitus fuerit a Titio (idem de lucro cessante) ad illud damnum resarciendum non obligari; quia si admonitus fuisset, vel solvisset fortasse, vel aliqua tandem ratione sibi consulvisset, quoniam, inquam, hæc probabilis est, imo mihi certa sententia, questio subnascitur, si Cajus dubitet, an quando fuisset admonitus, vere solvisset illa centum nec ne, & consequenter dubitat, an occurrisset damno secuto ipsi Titio, quid tenendum, obligabitur ne ad dicta decem restituenda? Resp. non obligari. Ratio est deducenda ex prædictis; sicut enim non debeo præsumere delictum de proximo, sic nec de me, unde non debeo præsumere me non fuisse soluturum. Adde me esse in possessione meæ innocentia, cur ergo prævalere debeat dubium de iniquitate? lege de Lugo loc. cit. ex ejus doctrina idem confirmabis.

2 Sed quid, si certus sim me (quia paupertatis meæ satis eram conscius) non fuisse prorsus soluturum? Respond. te in hoc casu ex alio capite non obligo, nempe quia ex more theologice inculpabili, id est ex mora admisa sine peccato mortali, qualis est hæc propter paupertatem, probabile est non teneri quempiam ad restitutionem damni emergentis, vel lucri cessantis. Ita de Lugo, loc. cit. a num. 34.

1 *Decima.* Si certus sis te privilegio gaudere Decimas non solvendi, anceps autem, an privilegium eximat a Decimis tua prædia extantia tempore, quo privilegium concessum fuit, an etiam ea, quæ postea acquisivisti, quid judicandum? Respondeo, si ejusmodi privilegium solum præjudicet ipsi Pontifici, qui privilegium concessit, cui nimirum soli deberent solvi decimæ, nisi privilegium tibi concessisset, extenditur ad prædia acquirenda, quia tunc est ample privilegium interpretandum, ut mox dicam V. *Privilegium.* At si præjudicat tertio, v. gr. Episcopo, Parocho, &c. quibus dictæ decimæ debebantur, non extenditur, quia tunc ex ibidem dicendis, stricte est interpretandum. Nota, tamen extare privilegium aliis quibus a Summo Pontifice concessum, ut illud extendatur ad prædia acquirenda, etiam si sit cum tertii præjudicio. Lege decisionis Rotæ apud Paulum Rubeum t. 2. dec. 44. n. 5. & dec. 10. n. 2. Verum id ex Summi Pontificis indulgentia speciali est, quia circa decimas, utpote bona Ecclesiastica, jus plenum solus habet, nos autem loquimur abstrahendo a speciali privilegio.

2 Si certus sis, te eximi a Decimis solvendis, ambigas vero, an privilegium loquatur de prædiis propriis, an etiam de conductis, idem cum eadem distinctione propter paritatem rationis videtur esse sentiendum.

1 *Denunciatio.* Adest lex, vel edictum de aliquo delicto denunciando; dubius autem sum primo, an Petrus v. gr. illud commiserit: secundo certo scio illud commisisse, sed dubius sum, an prorsus sit emendatus, obligare illum denunciare? nam si est emendatus, & crimen est occultum, damnumque si quod fuit reparatum est, nec aliud ingruit, non obligor ne ejusmodi legem docet alios citans Castrop. t. 1. tr. 4. d. 3. punct. 4. n. 7. cum Sanchez, Tolet. Sot. Navarr. cumque sit satis probabile, disputatione non indiget.

Respond. ex principiis dictis te non obligari in priori casu, quia possidet bona fama personæ denunciandæ, & de nomine præsumitur delictum, nisi de eo constet, l. merito, ff. de Dubio. In posteriore casu prima facie videris obligari, quia possidet delictum certo commissum, quod a dubia emendatione non evincitur: verum distinctione modo insinuata opus est: Si enim agitur de crimine, cujus infamia præcesserit, ingruitque alicujus damnum, obligaberis, ita bono proximi requirente: at si peccatum sit occultum, & sub nullius damni timore, non videris obligandus, quia peccato existente occulto possidet bona fama denunciandi: quare videtur hæc præferenda. Quando nam sit peccatum occultum, & quando præsumatur quis emendatus, vide apud Castrop. loc. cit. & tr. 6. de charitate, d. 3. p. 14.

2 Facit item ad questionem hanc de dubio id, quod his verbis docet idem Castrop. d. punct. 14. n. 11. *Quando Prelati, seu Inquisitores mandant denunciationem sibi fieri de iis, & aliis delictis, absque eo quod cum aliquo communices, hoc intelligi debet de delictis, quæ tibi certe constant in edictis contineri, quæ tibi mandantur denunciari: Nam si dubius es, an peccata, quæ scis, sint contra in edictis, vel non; poteris absque dubio consulere Confessarium, vel virum doctum, neque hanc communicationem intendunt Inquisitores prohibere, ut advertit Joannes Sanchez in sel. disput. 11. num. 57. cum Aravelo, & Baum. Hæc Castropalaus.*

1 *Depositum, & commodatum &c.* Probabilis jam est sententia, cum de Lugo mox citando, neminem obligari in foro conscientia ad restituendum sive ex officio, sive ex contractu sine sua culpa gravi Theologica, id est sine peccato mortali. Quare si depositum, vel commodatum alicujus, quod apud te habes, pereat sine tua negligentia mortali; ad illud restituendum non teneris. Pari modo si sine gravi negligentia Medici, vel Advocati pereat ægrotus, vel cliens causa cadat; si sine gravi culpa Viatoris sequatur mors equi locati; si sine gravi tua negligentia, dum ignem ad tuum commodum incendis, forte sequatur incendium generis proximi, & similia, ad nullam restitutionem in foro conscientia teneris. Illud tamen per diligentem hic notandum est, culpam illam, quæ in una occasione, seu contractu, seu officio levis est,

est, & venialis, & posse esse gravem in aliis, v.g. illa quæ levis culpa forte judicatur in Officio Advocati, ubi agitur de bonis externis, non judicabitur levis, sed oppido gravior in officio Medici, ubi agitur de vita. Et illa quæ exigua est in conservando deposito, quod est solum in utilitate deponentis, non vero depositarii, erit notabilis in Commodato, quod est in utilitatem solius commodatarii, non vero commodantis. Quæ omnia suse, & optime explicat Card. de Lugo *tr. 1. de just. disp. 8. sect. 3. usque ad 9.*

His positis, Certus sum, me habuisse depositum, commodatum, locatum rei alterius, & item hæc periisse apud me. Certus sum præterea me habere officium Medici, Advocati, Fabri, &c. & item ægrotum e vita sub mea cura migrasse, causam amissam esse, ædificium corruisse. Certus insuper sum me ad meos cibos coquendos ignem accendisse, & item ab eo igne segetem fuisse combustam: sed dubius sum an in his omnibus graviter peccaverim, ad quid teneor?

Respondeo ad nihil. Ita Sanctus Thomas 2. 2. *qu. 62. art. 6.* Joan. Sanch. *in select. disp. 43. n. 21.* ex parte, alique ab eodem citati, quibus adde de Lugo *l. c. disp. 18. sect. 1. nu. 14.* Ratio est, quia tunc in prædictis omnibus debere obligari ad restitutionem, quando assuisset tua culpa respectu gravis, ut dictum est; at in dubio nemo præsumendus est graviter peccasse, quia delictum nunquam præsumitur, ergo prævalet libertas tuæ innocentia. Si is certus te graviter peccasse, sed incertus an per tuam actionem peccaminosam influxum habueris ad prædicta damna, dixi modo *V. Damnum secutum.*

1 *Detrahitio.* Placuit semper mihi rerum, & quæstionum exacta distinctio. Audi, amice lector: Detrahit quis graviter de proximo, dubitans, an eisdem fama sit jam prostituta, hoc est, an ejus delictum sit jam publicum: peccatne detractor cum onere restitutionis famæ? Rursus quia audit detractorem, sed illum non excitat, nec illico cooperatur, licet non obligetur ad restitutionem, peccat nihilominus, si potest detractori sine magno incommodo obistere, & non obstitit, juxta ea, quæ in tractatione de *Detractione* dicuntur, de quo Azor. Molina, Lessius, alique apud Bonac. *de restit. in gener. d. 2. q. 4. p. 11.* peccabitne hic, qui audit, si pari modo dubitet, an fama ejus, de quo versatur oblocutio, sit prostituta; & in universum, si dubitet an detractor ex aliquo tandem capere possit licite detrahere?

Respond. hæc duo esse prorsus distinguenda. In priore enim casu peccatur cum onere restitutionis. Ita Malder. apud Dian. *p. 2. q. 17. resol. 24.* in posteriore nequaquam. Ita Malderus, Rebelius, apud eundem Dianam *loc. cit.* Bonacina *l. c. n. 8.* Ratio est, quia in priore, fama bona stat pro proximo, possidet enim quilibet famam, donec illam amississe certo, & publice constet: ergo non potest ea lædi propter peccatum dubium, sive propter publicitatem dubiam. At in casu posteriore, fama bona stat pro ipso detractore; cum enim nemo sit judicandus malus, nisi ejus malitia clare cognoscatur, ego debeo ejusmodi detractorem non judicare malum, seu male agere, sed debeo judicare, cum posse peccatum illud proximi patefacere. Ipse ergo viderit, an famam proximi lædat, ut certe in dubio lædit; ego lædere ipsum detractorem non debeo, certo autem læderem, si in dubio illi obstarem, illum enim corripere de actione detrahendi peccaminosa, quam peccaminosam esse mihi nondum constat.

1 *Dispensatio.* Pro sequenti, potissimum prima difficultate præmittendum est, dispensandi potestatem esse eam auctoritatem, seu jurisdictionem, quæ residet in dispensante. Dispensatio autem est ipse actus jurisdictionis, quo aliquid dispensatur. Conveniunt ergo fere recentiores, potestatem dispensandi esse per se favorabilem, adeoque ample interpretandam; ipsam vero dispensationem esse per se odiosam legibus, adeoque utpote quæ a jure exorbitet, esse restringendam. Dixi, per se; nam limitationes, quæ hic adducuntur, & proluxæ sunt, & nostræ brevitati adversantur, nec nobis nunc necessariæ.

2 Jam, si certus sis, te potestatem habere dispensandi, dubius autem, an ad aliquem casum ejusmodi potestas extendatur, præsumendum per se est pro extensione. Ita Sanch. *de matrimonio l. 8. d. 2. n. 9.* alique *ibid.* citati. Contra, si dubites an ipsa dispensatio, quæ tibi concessa fuit, ad aliquid se extendat nec ne, nequaquam se extendere censo. Ita Sanch. *l. c.* Merolla *to. 2. disp. 4. cap. 6. dub. 1. n. 5.* alique. Ratio, est, quia tibi amplior, hic restrictior interpretatio est eligenda. Hinc si Pontifex dispenset alicui Votum Castitatis, dubiumque emergat, an Pontifex dispenset totaliter, an solum ad effectum contrahendi matrimonium, judicandum erit solum ad effectum matrimonii, quia dispensatio stricte est interpretanda. Sed per quæ ad alias difficultates, de eadem materia dispensationis.

3 Si dubites, an indigeas aliqua dispensatione in Bigamia, ad Sacerdotium assumendum, in impedimento dirimenti ad contrahendum matrimonium cum aliqua, & in similibus, potes tibi persuadere ea non indigere, & consequenter posse te Sacerdotium, & matrimonium inire, quia possides libertas, dum inrerim dubia est indigentia dispensationis, seu dubium est impedimentum. Ita Merolla *t. 1. d. 3. cap. 3. dub. 2. coroll. 1. num. 34.* Sanchez *l. de matr. d. 6. num. 18.*

4 Unum notat ex Sanchez Merolla, *l. c. n. 137.* Nam licet non raro indigentia dispensationis, seu impedimentum, primo aspectu, dubia appareant, nihilominus propter præsumptionem ductam ex communiter accidētibus, re ipsa non sunt dubia, sed certa; quare tunc indigentia seu impedimentum, non vero libertas possidebit. Dubius es v. gr. an emiseris semen intra vas sororis ejus, quam ducere intendis, (quod est necessarium ad contrahendam affinitatem dirimentem matrimonium) cum tamen illam cognoveris valde proxime ad dictum vas (nota illud valde) tunc enim vero ex communiter con-

ingentibus, certo præsumitur fuisse intra, atque adeo certo ad certam indigentia dispensationis seu impedimentum dirimens.

5 Si vero certus es te indigere dispensatione, sed dubius an illam obtineris, prævalet indigentia certa contra dubiam dispensationem.

At si es certus de indigentia, seu impedimento, & item certus quod obtineris dispensationem, sed ambigis, an dispensatio sit valida, quia dubitas, num causa in petitione dispensationis tacita, vel falso expressa, sit finalis, hoc est, ut sine illa adhuc fuisset concessa: vel quia dubitas, an superior, qui est in certa possessione superioritatis in aliquem sit Superior legitimus necne, validane erit judicanda dispensatio? Respondeo: aliqui ut Molina, Balduinus, Soncinus, quos citat, & sequitur Merolla *l. coroll. 14. & coroll. 15. a nu. 175.* autumant, in validam esse censendam, atque adeo te in exemplis modo allatis non posse licite ad Sacerdotium ascendere, vel matrimonium contrahere, quia constat de impedimento: at dispensatio omnibus pensatis est incerta. Aliqui, ut Santarellus, aliis citatis, quem sequitur Diana, *p. 4. ref. 4.* item Salas, Bonacina apud Merollam, *ib. n. 177.* & Caramuel, *l. 3. Theol. mor. n. 1468.* existimant esse præsumendam validam, quia semper in re dubia, est judicandum in favorem actus. *Abbate de verb. sign. l. quoties, ff. de rebus dubiis,* ut scilicet actus potius valeat, quam pereat, & consequenter non erit incerta dispensatio, sed certo valida, valida, inquam, præsumptione Juris. Adde, dum ille Superior possideat Jurisdictionem, non esse ab ea repellendum ex superveniente dubio, quo ambigitur non esse legitimum. Utraque opinio saltem propter auctoritatem extrinsecam probabilis est.

6 Quid, si Superior certus sit de causa dispensandi, at incertus, an illa sit sufficiens, poterit ne dispensare? Quid secundo, si sit incertus an aliqua causa ad sit? Resp. in priore casu posse dispensare, in posteriore licite non posse. Ita Sanch. *l. 4. in Dec. c. 44. n. 6.* ibique plures. Ratio prioris est, quia nimis onerosum esset, si Superior insufficientiam expendere tam rigide deberet. Ratio posterioris est, quia potestas dispensandi, ut alibi dicemus, causam necessariam exposulat; si ergo dubitetur, an illa ad sit, dubitatur an ad sit ipsa potestas dispensandi; at nemo uti potest dubia potestate dispensandi ad certo dispensandum. Dixi (licite) causa enim in omnibus Superioribus requiritur ad licite dispensandum, at id dispensandum valide, non in omnibus, ut *infra cum de juram.* disputabitur.

7 Sed quid fiet, si processu temporis deprehendatur, Superiorem non fuisse legitimum, quia scilicet, nec habuit verum titulum, nec titulum coloratum cum errore populi, nec saltem communem ipsum populi errorem? Respondeo, si habuit aliquem ex his, jam legitima fuit dispensatio, sic Ecclesia supplet; at si nullum habuisse deprehendatur, corruat dispensatio necesse est. Ita Sanch. *l. 4. in Decal. c. 44. n. 10.* Lege item Pontium: & iterum si ea uti velit, a legitimo Superiore postulanda. Ratio est clara, quia illa prior nulla omnino fuit.

8 Quid si processu temporis appareat causam fuisse insufficientem, vel potestatem delegati non se potuisse extendere ad hanc dispensationem expediendam, vel materiam, v.g. votum fuisse reservatum? Persistit dispensatio a delegato facta, ita Sanch. *ib. n. 11.* quia ex Ecclesie benignitate judicatur Pontifex, ne scrupulis omnia scateant, dare in his potestate amplam dispensandi bona fide, dispensat autem bona fide, si dispensat juxta doctrinam datam *n. 5. & n. 6.*

9 Verum si detegatur falsum fuisse expressum, vel verum fuisse tacitum in causa finali, vel causam finalem, qua motus est Superior ad dispensandum nullo modo adfuisse, corrueret dispensatio, & iterum erit petenda, quia tunc patebit non adfuisse in Superiore voluntatem dispensandi, atque adeo apparet, ipsum dispensationem non dedisse. Ita docet Sanch. *ib.* Sed quæro te, cur hic ex benignitate Ecclesie non judicetur Superior voluisse dare pari modo dispensatione ei, qui bona fide sic petiit, sicut d. est *n. præc.* Lector me doctior id expendat. Dixi (bona fide) nam si mala fide petiit, id præsumi non posse, cum dolus nemini patrocinari debeat, certum est.

1 *Donatio* Si dubium sit, an ego librum v.g. tibi donaverim, non potes illum a meis manibus auferre: quia prius fuit librum esse certo meum, & deinde dubitatur, an sit tuus, ergo possessio stat pro me.

2 Si autem certum sit, te mihi quidpiam donasse, sed dubium insurgat, an per donationem gratuitam dederis, an per remuneratorem, pronunciatum cum Lessio *l. 2. c. 20. dub. 6. n. 45.* fuisse per remuneratorem, quia nemo præsumitur res suas velle prodigere nisi forte qui acceptat, sit pauper, tunc enim recte præsumitur res non magni valoris in elemosynam gratis data. Ita Navarr. *in praxi misera. person. priv. 8.* Similiter si quis dederit alimenta alicui, dubitaturque an ea præstiterit, animo donandi, an animo repetendi, judicandum animo repetendi: excipe diligenter, nisi donator fuerit Pater, Mater, Frater, vel quomodocunque peramicus: nam tunc præsumitur ex communiter contingentibus, præstita fuisse animo donandi. Nonnulla huc facientia vide *V. Solutio debiti, n. 4.*

Propter eandem rationem, si ego tibi centum mutuem, & tu reddas mihi post annum similia centum, atque insuper decem, dubiumque sit, an hæc decem dederis ex libera donatione, an ratione mutui, judicandum est, te dedisse ratione mutui; quia scilicet nemo, ut dictum est, nisi coactus, res suas dare præsumendus est; quare obligaris illa decem restituere, utpote accepta per usuram sine justo titulo.

4 Quid, si certum sit, non fuisse ex libera donatione, sed dubitetur, an ratione mutui, an vero ratione interesse damni emergentis, vel lucri cessantis? Resp. si es bona fide in possessione illorum, ne angaris, prævalet enim possessio contra omnes rationes non convincentes; at si mutuatarius nondum illa decem solvit, & nunc ambigatur, an ad sit ejusmodi justus titulus damni, vel lucri, puto tibi abstinendum ab acceptatione illorum decem. Ratio est, quia certum est mutuatarium illa non debere, incertum an tibi debeantur; prævalet ergo jus mutuatarii.

¶ Pari modo si famulus servitia, ad quæ non obligabatur, Domino exhibuit, ipso iubente Domino, dubiumque nunc enascatur, an gratis id fecerit Famulus, an sps mercedis, censendum erit spe mercedis: Dicast. l. 2. de just. tract. 14. dist. 5. n. 121. quia nemo, ut dixi, suas operas perdere, seu prodigere præsumendus est. Dixi (Domino iubente) nam si Dominus videat, sed non jubeat, aliqui docent, ut Bardi de consc. dist. 4. c. 9. §. 32. resolutione prædictam non procedere, quia potest merito tunc Dominus putare gratis sibi servitia fieri. At Valq. p. 2. d. 123. c. 2. n. 20. docet sufficere si videat: quia Dominus videtur consentire in mercedem dandam ad servitium compensandum, dum non prohibet sibi servitium exhiberi, & dum ex alia parte scire debet neminem solere servire alteri gratis. Si in his casibus certo famulus voluit servire gratis, non potest mutare deinde voluntatem, & velle mercedem, quia jam gratis dedit ea servitia: at si certo voluit servire propter mercedem, potest illam petere, & accipere si Dominus vidit servitia: nam, si non vidit, cum potuisset nolle sibi illud servitium exhiberi a famulo, famulus non videtur habere jus contra Dominum: Tamen adhuc probabile est deberi famulo mercedem: ita Dicastillus loc. cit. ex Valquez, Lessio, & Navarro; quia jam Domino utile fuit illud servitium, (de hoc enim agimus) & illud ab alio gratis non habuisset, ut suppono, ergo non deneganda merces famulo. Solum igitur tunc deneganda erit, quando Dominus ab alio gratis illud servitium habuisset, ut a me dictum est fule, in opuscul. de sacrif. Miss. l. 3. c. 55.

Dubii interpretatio. Vide *judicium temerarium*.

E

1 *Elemosyna*. Si dubius sis, an elemosynam sub voto promiseris, ad illam non teneris, quia possessio est pro te: at si certo promissisti, dubius autem an erogaveris, erogare debes, quia prævoto promissio. Utrum autem possit colligi ex infra dicendis Verbo *restitutio* n. 1. non esse improbabile, deberi solum pro rata dubii, me sapientiores decernant. Aliqua ad hoc pertinentia vide V. *Votum a n. 7.*

2 Illud pro certo tradit Sanch. l. 4. in Dsc. c. 1. n. 17 si in dubio, an votum elemosynæ emiseris, illam pauperi nihilominus erogas, non erogatus si scivisses, te obligatum non fuisse, non posse te a manibus pauperis illam amplius auferre: quia tunc legitima possessio est pro paupere: legitima inquam, quia est etiam probabilis opinio ex tali voto fuisse obligatum: quare pauper sequens hanc probabilem opinionem legitime possidet, a qua deturbari non potest. Sicut (inquit Sanchez) si qui restituit Petro V. G. pecuniam credens contractum cum illo in initum fuisse usurarium, de quo sunt opiniones, at non restituit, si scivisses se juxta opinionem aliam probabilem potuisse retinere, nequit pecuniam datam auferre. Porro quippe is legitime possidet, dum innititur suæ probabili opinioni: ita in casu nostro, &c.

1 *Epicheja*. Præmittendum est primo, epichejam, quam, & emendationem legis, & interpretationem late dictam secundum æquum, & bonum appellamus, ita Laym. l. 1. tr. 4. c. 19. n. 2. est benigna interpretatio, qua casum aliquem particularem, ob aliquam circumstantiam, seu necessitatem, hic & nunc occurrentem, in lege universaliter lata non esse comprehensam, judicamus: lex ergo quia universalis esse supponitur, etiam hunc casum, per se involvit, at propter circumstantiam occurrentem prudenter judicatur illum casum noluisse, vel non potuisse includere: nam si ejusmodi casum legislator per aliqua verba excepisset, is non diceretur exceptus ex vi epichejæ sed ex vi legis ipsius, seu ex vi interpretationis proprie dictæ verborum legis. V. G. sit lex hujusmodi: *Sub Pena carceris nemo de nocte exeat ab Urbe*. Si occurrat adesse necessitatem succurrendi v. g. tuo patri graviter extra urbem ægrotanti, ex vi Epichejæ diceris posse exire. At si ea lex in hunc alium modum fuisset lata: *Nemo ex urbe exeat, exceptis Medicis aliisque ad salutem extra urbem infirmantium necessariis*, ex vi propriæ interpretationis verborum legis exire poteris.

Posimus autem exemplum in legibus humanis; nam in legibus naturalibus, vel divinis aliqui negant dari posse epichejam, quod disputare nostrum non est. Lege Bardi de consc. d. 6. c. 3. §. 6. & 7. has sententias expendentem.

2 Præmittendum secundo, quando prædicta necessitas esset moraliter certa, certum esse uti nos posse epicheja, quia prudenter judicamus illum casum, ea necessitate urgente, a lege non includi, & consequenter possessionem esse pro libertate. Idem dic (quidquid alii apud Bardi d. 6. de consc. c. 3. §. 5. sentiant) si probabile sit, veram adesse necessitatem, qua pari modo tunc prudenter judicamus, &c. Ita Merolla, to 20. d. 4. c. 8. dub. 3. n. 34. At si dubium sit, an tanta sit necessitas, quid faciendum? Dico cum Castr. to 1. tr. 1. d. 3. dub. 3. p. 8. n. 2. esse ad Superiorem recurrendum, ut explicet mentem suam, si ad illum recurrendi locus detur, quia quoties dubium ad legem observandam enascitur, obligamur veritatem inquirere, si possumus, ut ex supradictis patet. Sed quid, si urget tempus executionis, adest necessitas, & ad Superiorem non est nisi difficilis recursus: enim vero hic consistit hujus cardo difficultatis.

3 Dico, ex vi possessionis debere legem servari: S. Th. Sor. Medina, Valq. uterque Sanch. Suar. apud Castrop. l. c. n. 4. In ea V. G. lege absoluta de non exeundo ab urbe, si dubitas, an pater infirmus extra urbem degens indigeat tuo auxilio, non potes ab urbe exire. Ratio est, quia lex est in possessione; certa enim est lex, quare non potest negligi propter dubiam excusationem.

4 Dixi (ex vi possessionis) nam ex alio capite poterit aliquando prævalere dubia illa necessitas, atque adeo in dubio locum esse epichejæ: ita Sylvester, Corduba, Henriquez, Salas, *ibid. cit. n. 3.* sic enim est distinguendum: Vel adimpletio legis est molesta, &

Tamb. de Dec. Prec. Tom. I.

incommoda, vel non ita: si prius, in prædicto dubio potest lex non observari, quia præsumendum ex benignitate legis est, ut rebus incommodis, & molestis nolit subditum obligare, quando particularis casus propter aliquam prudentem circumstantiam, a lege universalis eximi judicatur, ut scilicet subditi non aggraventur a legibus, nisi sint omnino, & usquequaque certi; si posterior, lex servari debet, quia tunc ex una parte militat possessio legis, & ex alia non adest excusatio, quæ ducatur ex præsumpta benignitate legislatoris. Cujus autem ponderis debeat esse ejusmodi molestia, non nisi a viro prudenti decerni potest, spectata necessitate actionis, gravitate legis, & similibus.

5 Quæres primo: An quando possum transgredi legem ex vi epichejæ, seu ex prædicta legislatoris benignitate, debeam sub obligatione transgredi, si transgressio contra aliquod aliud præceptum sit V. G. in exemplo nuper allato, possum ne licite me conformem reddere legi prohibenti exitum ab urbe non exeundo ad auxiliandum patri, quamvis id præcepto caritatis adversetur?

Respondeo universaliter nequaquam posse, Suarez lib. 6. de legibus c. 8. n. 2. Merolla to 2. d. 4. c. 8. dub. 5. n. 33. quia regula generalis est in concursu duorum præceptorum, debere servari id, quod urgentius est. Quoniam ergo in casu proposito magis urget præceptum caritatis erga patrem, quam ea lex, illud erit, non autem hæc observanda. Quædam alia de concursu præceptorum vide infra V. *Leges*. Quod necessitas nullum præceptum respiceret, V. G. si exire mihi ab urbe per epichejam concederetur, ut mille aureos V. G. lucrarer, certe tunc licet non obligarer, possem cum laude legem observare, & sic ab urbe non egredi, quia nullum in me urget præceptum de lucro illo acquiriendo, ut suppono.

6 Pari modo potest contingere tam laudabile esse legi me conformem reddere, ut etiam concurrente alio præcepto, possem hoc negligere, & illam observare, atque adeo possem licite servare legem, & epichejæ renunciare. Sic solent Doctores, Valq. p. 2. d. 262. per totam, Sanch. in consil. l. c. Cartusiano concedere abstinentiam a carnibus in ultima vitæ necessitate propter laudabile exemplum suum institutum observandi, licet in ea necessitate, vel per epichejam, vel per prudentem seu voti, seu præcepti interpretationem, carnem velci licite possit.

1 *Eucharistiæ susceptio*. Diximus in opusc. de comm. c. 2. §. 7. si vis certus de comestione, & dubius, an comestio fuerit ante, vel post mediam noctem, si vis dubius, an illa fuerit vera comestio, quamvis certus eam fuisse post noctem mediam, diximus, inquam, probabile esse, tibi licere mane sacra Eucharistia refici; nam propterea iterum in præsentia non sunt repetenda.

2 Illud, quod ibi exciderat, hic addo. Sit Petrus, qui expergefactus a somno de nocte bibit, nesciens, nec omnibus pensatis scire potens, qua hora biberit, poterit ne mane licite ad communionem accedere? Posse videtur colligi ex dictis *num. præcedenti*, in hoc enim casu dubitatur, An potus fuerit ante, vel post mediam noctem. Dico tamen non posse.

3 Ratio est, quia in *num. præcedenti* loquitur de eo, qui comedit: existens, & persistens in vigilia, hic autem casus est de dormiente, qui expergefactus bibit, quæ duo sunt longe diversa, ille enim persistens in vigilia, potest suas diligentias ponere ad inquirendum, num ante, num post mediam noctem comederit, & re ipsa, ne temere se gerat, omnia expendit, quibus expensis, nihil certum contra se inveniens, judicat, & quasi sententiam fert pro libertate sua: at ille expergefactus omnia expendere non potest, diligentias debitas exhibendo, cum de horis transactis in somno dijudicare nequeat: remanet igitur sine factis diligentibus: ergo remanet improteat ad judicandum pro sua libertate: quod si sententiam proferret, temere proferret. Prudenti autem judico nequaquam posito ad licitam communionem percipiendam, accedere sine culpa non poterit, quia est certus se comedisse, comestionemque esse impedimentum communionis, at judicare non potest; an sua libertas prævaleat. Video hanc rationem alicui non omnino forte satisfacere. Verum in re morali satis superque sit.

Excommunicatio. Vide Verb. *Censura*, Verb. *Leges*, Verb. *Percussio Clerici*.

1 *Executor sententiæ*. Si Principis Minister incertus sit, an sententia sit iniqua, potest illam, imo debet regulariter exequi. Ita Caram. lib. 3. *Theolog. moral. n. 1418*. Ratio est, quia semper præsumendum (nisi luce meridiana clarior sit iniquitas, quæ in Principe Christiano vix unquam presumetur) Principem moveri gravibus rationibus ad sententiam proferendam. Adde, ministri esse obedire, non vero disputare. Tunc ergo solum minister ab exequendo abstinere, quando manifeste, & sine dubio constat iniquitas.

Extrema Unctio. Vide Verb. *Oleum sanctum*.

F

Famulus. Vide *Servus*.

1 *Festum*. Si dubites, an hic sit dies festus, operibus servilibus vacare potes, quia prævaleat laborandi libertas. Ita Suar. de cens. d. 4. sect. 5. n. 15. contra Biesserum l. 4. de consc. c. 7. n. 61. Contra, si hodie sit certo dies festus, dubitetur autem, an propter aliquam necessitatem laborare tibi concedatur, abstinendum tibi a servilibus est, quia possidet obligatio, quæ certa est contra excusationem incertam; in hoc autem casu posse a Superiore dispensari, dicitur *infra*.

1 *Filii obligatio erga parentes*. Si certo scis, tuum V. G. patrem esse in extrema, vel etiam in gravi necessitate, non potes Religionem ingredi, quia certa est obligatio Patrem adjuvandi. Ita Caram. lib. 3. *Theol. mor. n. 1474*. At si dubie de dicti Patris necessitate timeas, nec factis diligentibus, veritatem comperire possis, prævaleat tua li-

bertas, quæ certa est, cum incerta interim sit obligatio. Dixi dubie, nam si probabiliter opinaris tuo auxilio Patrem non indigere, sequi opinionem probabilem potes, illum, si velis, deserendo. Quod si Religionem vovisti, debes in prædicto dubio Religionem ingredi, quia voti obligatio certa est, excusatio, dubia: ita Castrop. *to. 15. tr. 16. d. 1. p. 7. §. 5. n. 6.*

Filius legitimus. Vide Legitimus.

1 *Filius.* Vide *Alere.* Natus sum a Matre, quæ statim, mortuo marito Petro, nupsit Cajō, ego autem natus sum nono mense a secundis nuptiis, cujus sum censendus filius, & hæres? Respondeo Caii, quia in dubio major est præsumptio pro possidente matrimonium, nunc autem possidet Cajus.

2 Quid, si sum similis vultu ipsi defuncto: Secundo, si sum eidem similis in moribus: Tertio, quid, si certum sit posteriorem virum uxorem aliqui castam non cognovisse, nisi post aliquot menses a nuptiis? Respondeo, in hoc tertio casu clara est præsumptio te esse filium defuncti. In secundo, si maxima sit morum similitudo, esset magna item præsumptio pro paternitate defuncti: sed raro contingit tanta similitudo, ut tollat omnino dubium. In primo res manet item dubia, quia similitudo potuit evenire ex recenti memoria defuncti, quare, in utroque casu regulariter erit Caii filius reputandus.

Filii Gemelli, Vide Gemelli.

Filiorum peculium. Vide Peculium filiorum.

1 *Furtum.* Princeps quidam cum advertisset clam sibi pretiosum argenti vas fuisse surreptum; constaretque manifeste crimen non ab aliis quam a famulis, qui tamen ad argenti custodiam non tenebantur, juxta consuetum alicubi morem, ubi uni tantum hæc cura mandari solet, princeps inquam, quoniam qui esset determinatus fur deprehendere non poterat, intendebat a singulis famulis partem pro rata sibi esse solvendam, nisi facerent, eam partem sibi de constituto eisdem salario se subducitur minabatur; sciscitatus est nihilominus a me, an id juste exequi valerem. Respondi afferendo verba Jo. de Lugo *de Just. to. 1. d. 13. sect. 2. n. 22. Si quis* (inquit) *invenitur occisus, & dubitetur, an occisus sit a Petro, vel a Paulo, nec possit dubium illud separari, iniquum erit utrumque punire, cum certum sit alterum ex illis esse innocentem, atque adeo si uterque puniatur, certum erit innocentem puniri: unde barbarum omnino, & crudele fuit, quod princeps quidam fecisse narratur, qui cum nesciret, quis ex tribus famulis certos suos fructus pretiosissimos comedisset, iussit singulos secari: ut apparet in cujus stomacho reperirentur, pro ut in secundo apparuerunt: primus autem innocens sectus est. Non enim sunt puniendi innocentes, ut in eos delinquens puniatur, sed potius dimittendus est delinquens, ne innocentes puniantur. Hæc ille, & nil diversum ego in casu Principis allato, &c.*

G

1 *Gabella.* Subditus, qui omnibus expensis dubitat, an Gabella sit juste imposita, tenetur ne illam solvere? Teneri docent alii, ut Lessius, & Malderus apud Caramuelem mox citandum, quia possessio justitiæ præsumenda est pro Principe. Non teneri putant Villalobos, Castropalaus, Aragonus, Molina, Filiucius, Silvester, aliique apud Caramuelem mox citandum, quia possessio stat pro libertate subditorum, qui non sunt obligandi solvere, nisi certi sint de justitia. Caramuel, *l. 3. Theol. mor. n. 1466.* asserit tributa sive nova, sive prisca non poni leviter sed magna consideratione: ergo dubia nequaquam erit Tributi justitia, sed vel certa, vel probabilis. Si certa, omnino debetur: Si probabilis, non debetur, quia probabilia neminem involuntarium cogunt, nisi in ea Republica esset lex acceptata, ut subditi teneantur ad obediendum etiam in materia probabilis. Omnes hæc tres sententiæ sunt probabiles, quia bonis fundamentis inantuntur. Et Januarius quidem *part. 1. resp. 51.* citans Lessium, aliosque contra Suar. docet, non teneri quempiam ad Gabellas, non solum quando dubie, sed nec quando opinabiliter solum sunt justæ, cujus doctrinæ fides sit apud ejus Auctores.

1 *Gemelli.* Nascuntur simul duo filii, ex quibus quisnam sit censendus primogenitus, dignosci nequit. Cuinam prædium, seu majoratus in dubio attribuentus?

Respondeo. Si alteri data sit forte possessio, is manutenedus, donec alter probet, se natum fuisse prius, quia possessio prævalet contra omnes rationes non convincentes. At si neuter possideat, Tiraq. *de jur. primog. q. 12.* duodecim sententiæ hac de questione recenset.

Verum tu sic judicatur, si prædium dividi potest, utrique dividatur: si non possit, quale est Regnum, Castrum, Majoratus &c. datur alteri medium æstimationis pretii, alteri Majoratus; cui autem Majoratum, cui æstimationem dari oporteat, ex pari fratrum concordia; vel si dissentiant, sorte demum decernatur. Ratio horum est alibi tacta, & infra *V. Nomen dubium, n. 3. & V. Resitutio, n. 1. & 8.* sæpe est repetenda, quia nimirum nemo est privandus jure, quod habet; cum ergo hi fratres simul sumpti jus certum habeant ad Regnum, sed separatim sumpti, sub dubio, ne alterutri injuria fiat divisione insinuata eos uti debere, ipsa ratio dicat.

2 Sicut Merollam *to. 3. d. 6. c. 8. d. 29. n. 281.* ex eodem Tiraq. videri velle admittendum quidem esse utrumque fratrem, sed ita res componenda, quando est indivisibilis. V. G. quando est Regnum, ut vel ambo in solidum regnent, vel uno anno regnet unus, alter altero. Verum id non arduum debet enim compositio fieri meliori modo, quo Reipublicæ minus noceatur: at grave periculum multorum inconvenientium Regnum subiret ex duobus simul regnantibus, vel ex annua regnantium mutatione: satius ergo erit id facere, quod nos invenimus, & innuit ipsemet Tiraq. dum concedit, posse hos fratres rem sorti committere, sed non invidios, nisi forte res aliter transigi non possit, & immineret aliquod periculum. Hæc ille.

H

1 *Hæresis.* Dubius sum, an in hæresim consenserim, possum ne absolvi per Ordinarium, simplicemque Confessarium? Respondeo possum, ut patet ex iis, quæ dixi *V. Casus, & Censuræ reservatae. De hæresi,* dubie externa, Vide infra *lib. 2. c. 1. §. 8. n. 4.*

1 *Hereticus.* Si favisti hæretico, illum domi recipiens, sed dubium est, utrum receperis ut amicum, seu consanguineum, an ut hæreticum, censendus es recepisse ut amicum. Ita Bonac. *disp. 1. de censuris in particul. q. 2. p. 3. n. 2.* Ratio est duplex, tum quia ex communiter contingentibus præsumitur pro affectione, vel inclinatione naturali, tum quia quilibet præsumitur bonus, seu quanto minus potest, malus.

1 *Horæ Canonice.* Si Sacerdos, qui jam certo tenetur ad horas, dubius sit, an eas recitaverit, adhuc recitare tenetur, quia possidet obligatio recitandi. At si dubitet, an teneatur ad illas, ut accidit in habente beneficium tenue, de quo dubitatur, an ad illas teneatur, dixi supra *V. Beneficiarius n. 2.*

De eo, qui recitavit Officium sed dubitat, an omiserit aliquem Psalmum, vide infra *lib. 2. c. 1. §. 3. n. 9.*

2 Quid, si dubium non recitandi emergat ex dubia infirmitate Sacerdotis?

Respondeo: *Suar. to. 2. de Relig. lib. 4. c. 28. n. 21.* ait, tunc Sacerdotem obligari ad recitandum; quia obligatio recitandi est certa, dubia autem est excusatio: dubitatur enim, an ea recitatio damnum saluti grave sit allatura; solum igitur tunc erit causa dispensationis, non vero absoluta excusatio. At Castropalaus *to. 2. d. 2. p. 6. n. 10.* Bonav. *Caram. loc. cit. n. 1396.* & nonnulli asserunt non obligari. Ratio est, quia licet sit dubium, an nocitura sit illa recitatio, tamen periculum certum est, in quo certo periculo scimus Ecclesiam nos non obligare; imo nec posse, quia non potest præcipere contra præceptum Decalogi quartum, de non exponendo se periculo occasionis. Quoniam ergo possessio, quam habet homo non se exponendi periculo gravi, est prior (est enim de jure naturæ) quam præceptum recitandi officium; illa prævalet, non hoc: utraque sententia sua est probabilitate donanda.

I

1 *Jejunium.* Si dubites an sonuerit media nox, potes comedere carnes nocte sequenti ad diem Jovis, quia possidet libertas diei Jovis; dubium autem est, an præceptum diei Veneris inceperit. Ita Th. Sauch. *lib. 1. matr. d. 41. n. 0. & 44.* Jo: Sanch. *d. 42.* Contra, non potes nocte sequenti ad diem Sabbati, quia contra, possidet præceptum pro Sabbato. Idem quoad alia jejunia Ecclesiastica, semper enim est videndum, ex qua parte se teneat possessio.

2 In jejunio autem naturali pro recipienda sacra Eucharistia, Vide Verb. *Eucharistiæ susceptio.*

Si dubites, an jejunium, vel abstinencia carnis tuæ saluti nocitura sit, te posse, imo debere comedere, docet Caramuel *lib. 3. Theol. moral. n. 1395.* aliique, & ratio est modo dicta verbo *Horæ Canonice. Jejunii Votum V. Votum.*

Juramentum. V. Votum.

1 *Immunitas Ecclesiarum.* Gregorius XIV. per Bullam communem (ut ego certum habeo: lege Tancredum *de Relig. to. 1. l. 4. d. 8.* contra aliquos,) toti orbi, aliquot casus excipit, pro quibus Ecclesiæ refugium non patet. Accidit autem sæpissime, ut Judices sæculares, & Ecclesiastici contendant, num Reus in Ecclesiis receptus immunitate gaudeat, nec ne? Judex ergo Ecclesiasticus, ad quem id decernere pertinet, cum claris argumentis careat, anceps omnino est, cuinam per sententiam favere oporteat: cui igitur favebit? Respondeo, faveat Reo, hoc est immunitati Ecclesiæ. Sic DD. mox citandi. Ratio est, quia prius fuit Ecclesiis fuisse refugium delinquentium, & postea exceptio a Gregorio facta: possidet ergo jus refugii pro Reo, quod superari non debet a superveniente incertitudine exceptionis, imo, ut Judex Ecclesiasticus ejusmodi Reum sæculari potestati tradat, requiri puto probationem concludentem, ita Bonac. Farinac. aliique quos citat, sequiturque Diana *p. 3. tr. 1. resol. 38.* quia ex una parte Reus possidet jus refugii, ut dictum est, & ex alia adest lex, semper favendum esse Reo: quæ duo non possunt elidi, nisi per vehementem probationem.

1 *Impedimentum matrimonii.* Vide *V. Matrimonium, & V. Dispensatio.*

Incestus. Quando est dubium, num uterque semina verit, an sit casus reservatus, Vide infra *lib. 7. c. 4. §. 7. n. 5.* ubi loquor de incestu.

1 *Irregularitas.* In facto homicidii injusti, quando scilicet ambigis an de facto illud injuste commiseris, debes te gerere in utroque foro pro irregulari, quia ob reverentiam rerum sacrarum decrevit Pontifex *c. ad audientiam, c. significari, c. petitio, de Homic.* in dubio facti (non juris) de homicidio, debere eligi tutiorem partem: at nomine homicidii non intelligitur occisio justa. Unde nec occisio dubia in bello justo, vel in condemnatione justa, nec dubia mutilatio etiam injusta, (quia mutilatio homicidum non est) irregularitatem parient, tunc enim valet regula allata Verbo *Censuræ*, poenæ non incurri, nisi ex delicto certo: lege *Suar. de cens. d. 4. sect. 5. a. n. 11.*

2 Quoniam autem homicidium debet esse certotectum, ut irregularitas incurratur, puto dubitantiem, an factus fuerit animatus, in cujus abortum suo quis consilio, vel opera cooperatus fuit, non debere se censere Irregularem: Ita Præpositus, aliique apud Bardi *de cons. d. 6. c. 7 §. 4.* quia cum non consistat de corpore delicti, hoc est, de

foetu animato occiso, homicidium, de quo loquitur Canon, non praesumitur adesse. Contra vero si constat, foetum a natum fuisse, ut si masculinus post quadraginta dies, foemininus post sexaginta, vel octoginta, fuisset oppressus, (& in dabo quidem, foemininus erit judicandus, ut minus aggravetur delinquens) si constet, inquam, fuisse animatum, sed dubitetur, An ex tuo consilio, vel opera ejus mors secuta fuerit, Irregularis eris: idemque erit, si certo constet, homicidium a Petro V. G. fuisse commissum, sed dubites, an ex tua cooperatione, seu consilio. Ratio est mihi manifesta, quia hi casus clare comprehenduntur in supradictis canonibus.

Dixi in proxima parenthesi (foemineus est judicandus) Verum Naldus *Verb. Abortus*, Filiucius *de Abortu*, aliique non pauci putant, in dubio foetum censendum esse masculinum, & ita servari in sacra Poenitentia. Nihilominus esse, quoad forum internum, censendum foemineum, adhuc mihi improbable non est, dum loquimur de irregularitate; nam caeterum Poenitentia tutiori, & certe probabili sententia contraria se conformat. Id autem hae rationes inter caeteras probare possent. Primo, quia ut innuimus, minus gravari debet delinquens, & in dubio semper est favendum Reo. Sano Castropalaus *to. 1. d. 3. de leg. p. 2. §. 1. n. 8. Quoties* (ait) *duae praesumptiones concurrunt in uno actu, illa praevaleat debet, pro qua est honestas, & excludenda praesumptio delictum committens*. Dicitur, & excludenda praesumptio majus delictum committens. Secundo, quia prius est foetum esse inanimatum, quam animatum; ergo donec mihi clare ostendas, illud habere animam, pronuntiabo esse sine illa, quia praevalet possessio prioris status. Tertio, si percipias quompiam, de quo dubitatur, an sit Clericus, non Clericus est reputandus, quia prius est hominem esse non Clericum, quam Clericum, & similia multa haecenus habuisti, & paulo post habebis. Cur igitur non idem in casu nostro?

Olim sic item argumentabar: Ex frequentiori eventu est in re dubia judicandum: at frequentius est, quod foemina nascantur, quam mares; ergo &c. Sic, inquam, olim: sed numeratis deinde infantibus, qui nati per aliquot annos sunt in hac Parochia sita in Cathedrali Ecclesia hic Panormi, in qua habitant fere duodecim millia Capitem, hoc argumento amplius non sum usus; Nam cum ex libris Baptizatorum me diligenter visis collegissem numerum marium, & foeminarum, qui toto decursu trium annorum sacro fonte lavati sunt, inveni, quindecim amplius fuisse mares, quam foeminas, qui parvus excessus certam parere praesumptionem non potest, qua potius judicemus, masculinum esse foetum, quam foemininum, vel contra.

Et ut obiter mireris Divinam Providentiam, quae ex una parte facit, ut vincat vis naturae ad perfectum semper intendens, plures mares procreando, & ex alia seae aequales producat mares, foeminaeque ad sobolem propagandam, legitimo, non cum multis, sed cum singulis uxoribus contracto matrimonio; ut id, inquam, obiter mireris, eos distinctam, & annuatim a me numeratos hic lege.

Anno Domini 1649. a primo Sept. usque ad primum Septembris consequentis nati sunt

Mares — 251. foeminae — 253.

Anno 1651. a primo Sept. usque ad primum Sept. sequentis

Mares — 286. foeminae — 292.

Anno 1652. a primo Sept. usque ad primum Sept. sequentis.

Mares — 283. foeminae — 260.

3 Illud operae pretium erit hic adhaerere. Cum Episcopus possit ex Concilio Tridentino *sess. 24. de reformat. c. 6.* abolvere ab irregularitate incurra propter homicidium occultum casuale, non autem propter voluntarium, si omnibus pensatis non appareat, an tuum homicidium fuerit voluntarium, an casuale, poteritne tecum ille dispensare? Respondeo cum Fagundes *in Dec. in 5. praecip. lib. 5. c. 9. n. 6.* posse; quia, ut modo innui, semper praesumi debet id, quod minus peccatum est, quare in casu dicto praesumatur homicidium casuale.

4 Haec de irregularitate ex homicidio injusto; nam in aliis quibuscumque irregularitatibus in dubio, non est censendus irregularis, ut citato Verbo *Censura*, pro omnibus censuris, probabiliter dixi.

1 *Judex*. Si omnibus expensis lis civilis sit dubia (neutro ex litigantibus possidente; nam alterutro possidente, lis non erit dubia, sed probabilis pro ipso possessore, ut supra §. 4. *an. 1.* vidimus, quem locum omnino recole) si lis inquam civilis sit dubia, Judex non potest nisi rem dividere: idque propter officium Judicis, ut ibidem late dictum est: In lite, seu causae criminali Reus erit liberandus, ut ex *ibid. n. 10.* dictis colligi potest.

1 *Judicium temerarium*. Id tunc est, quando sine sufficienti fundamento aliquid pravum de proximo judicatur. Judicatur autem vel per suspensionem, vel per opinionem, vel per assensum firmum, vel denique per suspensionem ab his, quae proprie dicitur Dubium, quando scilicet, vel dubitat quis negative de bonitate proximi suspendendo judicium, nihil in utramque partem judicando, vel quando dubitat positive, id est quasi per reflexionem, sic dicit intra se, *eligo dubitare de bonitate ipsius*. Suspicio, & Dubium ex levibus conjecturis oriri solent: Opinio ex probabilibus rationibus, quae non excludunt formidinem sive implicitam, sive explicitam oppositi: assensus firmus ex rationibus moraliter saltem certis. Quoniam ergo conveniunt ferme Doctores apud de Lugo *de just. ta. 1. d. 14. sect. 2. n. 11.* assensum firmum, & deliberatum de malo proximi gravi, esse mortale, si eliciatur sine sufficienti fundamento, quia sic graviter laeditur proximi fama: Suspicionem autem, Opinionem, & Dubium negativum modo explicato saltem est probabile esse venialia, ita Faber, Layman, Cajetan, Navarr. aliique quos citat, sequiturque Diana, *p. 3. tr. 5. miscell. resolut. 31.* etiam si sint sine

sufficienti fundamento de peccato gravissimo, & contra gravissimam personam, cujus rei rationem *n. sequenti* proferemus, ideo remanet hic proprio in loco quaestio de dubio positivo, An scilicet peccet moraliter, qui positive eligit dubitare de bonitate actionis proximi sine fundamento sufficienti; nam si sit ex indicis sufficientibus, temerarius non esset, sed prudens assensus.

2 Dico non esse nisi veniale, neque ex hoc capite illud dictum apud S. Th. *2. 2. q. 60. art. 4. Dubia sunt in meliorem partem interpretanda*, sub alia culpa per se obligare, quam sub veniali. Ita Faber, Layman, aliique apud Dianam citatum. Ratio est universalis pro omnibus judiciis praedictis, quae concipiuntur sine firmitate. Nam Suspicio, Opinio, Dubitatio etiam positiva sunt in genere iudicii actus imperfecti, atque ideo non sunt plene temerarii, neque necessario conjuncti cum contemptu saltem gravi proximi, ut recte habet S. Thom. *Quodlib. 12. art. 43.* Et ratio ulterior est; quia ubi non est perfecta certitudo, non est perfecta temeritas, & qui actualiter, vel virtualiter habet formidinem oppositi, paratus assensum illum contra proximum facile deponere, proximum graviter non laedit, ergo sicut caetera peccata contra justitiam non sunt nisi venialia ex parvitate materiae, ita & haec. Non nego esse interdum mortalia, si ex odio mortali vellet quis ita dubitare, suspicari, opinari, vel si quis grave quid ad extra operaretur contra proximum motus ex illis infirmis judiciis, sed hoc non est nisi aliunde, & per accidens.

3 Aliqui peccari mortaliter putant ab eo, qui deliberate suspicatur, vel dubitat positive, vel opinatur de persona honesta, & proba alicui enorme sine proportionato fundamento, ut si quis de gravi Praelato haeresim, vel incestum cum matre suspicetur, &c. quia tantae personae (ajunt) sit hoc modo gravis injuria. Ita de Lugo *loc. cit. n. 19.* Sed non approbo, cum enim hi actus sint etiam hic in genere suo leves, levis erit & culpa. Ita Navarr. & Cajet. quos citat sequiturque Laym. *lib. 3. sect. 5. tract. 3. p. 2. cap. 2. n. 6.*

4 Dices: potius eligeret quis amittere decem aureos V. G. quam suum bonum nomen, etiam per levissimam suspensionem, vel dubitationem apud unum: ergo si amittere decem aureos res est gravis, erit & id, de quo loquimur. Confirmatur primo, quia vere est majus bonum, altiorisque ordinis fama, quam pecunia: ergo etiam levissima ejus jactura est gravior quam jactura pecuniae. Confirmatur secundo, quia si amicus nosceret meam suspensionem contra ipsum, averteretur a mea amicitia: signum ergo est a suspensione graviter amicum laedi.

5 Respondeo. Quandoquidem suspicio, & quaelibet dubitatio est ex se leve malum, nullumque effectum graviter malum post se trahit, ut supponimus, nec ex odio procedit, nemo prudenter eligeret amittere potius decem aureos, quam illa pati: quia cum procedat ex humana fragilitate, qua carere non valemus, juxta illud Sancti Augustini *Suspiciones vitare non possumus*, non debet judicari prudenter afferre laesionem notabilem. Ad confirmationem primam, Respondeo, famam esse altioris ordinis, sed in suo ordine posse interdum esse levem, atque adeo ejus ablationem esse venialem: non enim valet illatio, saltem semper, ab uno ordine ad alium; secus laedere tantillum in honore per levem injuriam esset mortale, quia ex se honor est nobilioris ordinis, quam sint bona temporalia: ita etiam levissime Deum offendere, esset mortale, quia ex se ejusmodi offensio ordinis est altioris. Ad confirmationem secundam dico irrationabiliter illum amicum fore averendum ab amicitia, cum omnes parati esse in hac valle nostrae fragilitatis. debeamus ad hujus generis suspensiones tolerandas, quae non confluant ex malo odio; nec grave externum damnum inferant, quaeque frequenter ex amore nascantur, cum de maxime amicis male subinde suspicemur, quia mala in illis esse nollemus.

6 Ex his obiter vides, quam raro judicia, quae vulgo temeraria appellantur, sint peccata gravia, sunt enim fere leves assensus, vel saepissime judicia prudenter ex proportionatis indicibus elicit, nec procedunt, ut dictum est, ex odio, nec damnum externum pariunt.

1 *Jurisdicchio*. Si sis in possessione jurisdictionis alicujus, & superveniat dubium, an illa sit legitima, perge porro in ea exercenda, quia possessio tibi favor, donec per diligentias (quas facere omnino debes, si dubium oriatur ex gravi fundamento, juxta dicenda in simili infra Verbo *Restitutio*) donec inquam clara sit ratio contra te: At si nondum es in possessione, eam exercere non vales, quia tunc per dubium potestatem certos actus jurisdictionis facere tentares, quod non licet.

2 Si tibi lex, vel Princeps concedat jurisdictionem, nec ex verbis, vel subiecta materia possit cognosci, detne ordinariam, an extraordinariam, seu delegatam, detne privative, an cumulative, & alia ejusmodi quamplura, cum pertineant fere ad forum externum, lege apud Doctores passim. Menoch. *de praesumpt. lib. 2. Merol. tom. 3. d. 7. c. 2. an. 30.* aliique apud ipsos citati, apud quos apud Bardi *de cens. d. 6. c. 2. §. 15.* etiam habebis, num Judex habens jurisdictionem ordinariam, & item delegatam, judicetur agere ex hac, an ex illa.

1 *Jurisdictionis exemptio*. Si oriatur dubium: An Summi Pontificis privilegia eximant in aliquo casu Religiosum a Jurisdictione Episcopi, ad quem pertinet dubium tollere? Respondeo certe non ad Episcopum, tum quia ita explicuerunt Summi Pontifices, tum quia congruum fuit non constituere Episcopum in causa propria judicem, ita Sanchez, *in cons. lib. 6. dub. 1. n. 34.* lege item Lezzanam, *v. Privilegium*, Tamburinum *de jure Abbatum d. 16. q. 6. to. 1.* Pertinent igitur ad ipsum Summum Pontificem, & cui ipse delegaverit, ut aliquibus Religiosorum Generalibus delegasse contendit Lezzana *ibid.* nam, utrum evincat, ignoro.

L

1 *Legatum.* Testator hic Panormi legavit Titio pauperi mensuram frumenti; quoniam vero in hac Civitate uti est mensura magna, & parva, dubitatur. sub qua sit Titio frumentum consignandum?

Hæc difficultas petit altiorē illam quæstionem, An legata strictè sint interpretanda, ut scilicet quanto minus fieri potest, servata proprietate verborum, noceant hæredi, an vero large, ut quanto fieri possit, faveant legatario? Si prius, parva erit Titio mensura danda: si posterius, magna. Tres sunt sententiæ, omnes, fateor, probabiles. Prima docet, omnia legata strictam habere interpretationem, quia sunt odiosa, cum in damnum hæredis cedant, ita Molina *de just. 10. 1. d. 198. num. 10.* Trullench. *in dec. lib. 7. cap. 18. d. 12. n. 4.* Alciat. *conf. 14. n. 14.* alique ab his citati, & apud Merollam loco mox citando. Secunda, omnia habere largam, quia sunt favorabilia, cum in favorem legatarii cedant. Ita Merolla *t. 3. d. 6. cap. 6. dub. 3. coroll. 3. n. 208.* Tertia, legata pia large, non strictè, esse interpretanda, quia sunt in favorem animæ Testatoris, cui voluisse favere quanto magis potest, præsumitur fidelis testator, id quod non adest in legatis non piis. Ita Bardi *d. 6. de conf. cap. 10. §. 22. n. 6.* alique ibi cit.

2 Mihi videtur probabilior prima sententiæ; juxta quam aliquid innui per aliam occasionem in *opusculo de Sacram. Missæ. lib. 4. cap. 1. §. 3. n. 81.* Ratio est, quia in dubio melior est conditio ejus, qui prior est in aliquo jure, & veluti illud jus possidet: cum igitur certus sit hæres de jure, quod ipse habet ad hæreditatem, quod est prius, quam sit jus legatarii, (quia jus legati supponit constitutionem hæredis, non contra) sic autem incertus de jure, quod habet legatarius, contra hæreditatem, prævalebit jus certum hæredis, ut quantum potest de possessione non deturbetur. Nec in legatis piis agnosco differentiam, cum certum enim sit, Testatorem hæredi, & non legatario quantumvis pio, maxime gratificari voluisse, semper hæredis certitudo contra dubium legatarii prævalebit.

Illud hic per maxime est advertendum, Hæredem non posse quod minus est legatario tribuere, si ex usu loquendi, vel ex conjecturis (de quibus plura habes apud Mantiam, *de conject. ult. volunt. & Menoch. de præf.*) colligatur Testator velle, quod majus est, relinquere; v. gr. si in tua Civitate usualis communis mensura tritici est magna, quis dubitet hanc magnam legatario deberi? si Calicem Testator Ecclesiæ relinquat, quis ambigat, non deberi æneum (sed vero nec aureum) deberi autem argenteum, saltem quoad cuppam sacro cultui aptum? Hoc ipsum erit repetendum infra *V. Votum num. 17. c. 18.*

3 His positis, Respondeo ad difficultatem propositam *nu. 1.* Hæredem debere Titio mensuram frumenti parvam, ex duplici capite. Primo, quia hic Panormi, ubi facta est dispositio, parva mensura in usu communi est, cum agitur de mensurando frumento, non vero major. Secundo, quia in mea sententiæ de legato stricta est faciendæ interpretatio.

4 Si Hæres certus sit adesse legatum pro Titio v. g. in Testamento, in quo ipse hæres est constitutus, incertus, an illud solum Titio fuerit, debet solvere, quia possidet certitudo legati. Contra, si est incertus, an legatum adsit, quamvis sit certus non solvitur; nihil debet, quia possidet libertas hæredis; neque enim solvere certum quis obligatur, propter obligationem incertam.

5 Incidit hic alia difficultas. Testator legat Titio centum, ad effectum aliquem determinatum, v. g. ad domum pauperum construendam, vel ad Missas celebrandas. Hæres ergo solvit prædicta centum Titio, sed nunc dubitat, imo certo scit, domum non fuisse constructam, nec Missas fuisse celebratas, obligabitur ne Hæres iterum solvere? Respondeo: Ut proponitur casus, non obligatur, quia hæres voluntatem Testatoris jam est exequutus dando centum Titio: ceterum si Titius inique se gessit, ipsius culpa est, non hæredis.

6 Dixi (ut proponitur casus) nam si executionem ædificii, vel alterius operis hæredi Testator imposuisset, alia esset ratio, ut ex se patet; nec tamen condemnarem Hæredem non Sacerdotem, si pecuniam solvisset Sacerdoti non manifeste malo ad celebrandas Missas, si comperiret deinde hunc Sacerdotem Missas non celebrasse, non condemnarem, inquam, ad iterum solvendum, quia quoad Missas non potuit hæredem non Sacerdotem Testator obligare ad aliud, nisi ad dandam fideliter pecuniam, quod jam hæres fecit. Si quid simile eveniat, idem decernitur. Quoad ædificium, vel simile, quandoquidem executionem hæredi testator commisit, ipse hæres exequi debet, secus est obligandus, vel non obligandus juxta gravem, vel levem culpam, qua aliis illud commisit, quæ est doctrina communis in similibus commissionibus susceptis.

7 Denique Doctores citati a Bardi *d. 6. de conf. cap. 10. fere per tot.* passim multa quærunt de legatis. Primo, An legatum, seu dispositio his, vel illis verbis explicata, sit censenda conditionalis, an modalis? Secundo, An legatum relictum viro in dignitate constituto, censendum sit in dubio relictum illi, ut talis est, an ut tali dignitate præditus est? Tertio, An si Testator relinquat Joanni pauperi legatum, si is nempe Joannes obeat, legatum debeatur: an potius cedat hæredi. Rursus, ponito quod debeatur, an erogandum sit alteri pauperi, an potius hæredibus Joannis? Quarto, An si Testator relinquat pecuniam pro Missis, & nil addat præterea, sint ex celebrandæ pro anima defuncti, an vero pro cultu Dei absolute? Quinto, An legatum factum Ecclesiæ talis nominis, si inveniantur duæ Ecclesiæ ejusdem nominis, debeatur uni, an alteri? Hæc inquam, & innumerabilia ejusdem generis, dum quærunt Doctores, investigant diligenter conjecturas, & præsumptiones, quibus, quod in his dubiis statuendum sit, cognoscatur. Verum licet id prudenter

fiat, (de quo lege Menoch. *de præsumpt. Mant. de conject. ultim. volunt. Utrumque fuse,*) imo semper ex necessitate fit faciendum, ut mens Testatoris, quantum fieri potest, innotescat, ut & nos de legatis Missarum fecimus in *opusculo de sacr. Missæ. lib. 3. c. 1. §. 3. præsertim n. 15.* tamen id hic quærendi locus non est cum solum hic quæramus, quid faciendum, quando omnibus prorsus conjecturis, ac præsumptionibus expensis, adhuc anceps remanet intellectus.

8 Nos igitur breviter rem ex dictis decernamus. Dicendum est pro qua parte stet possessio, & pro illa decidendum: quod si pro neutra, dividendum erit, seu transigendum inter partes, quia (ut diximus *supra v. gemelli, n. 1.*) quando est æquale dubium, non alio modo, nisi per divisionem utrique parti satisfiat: quod si divisioni, seu transactioni locus non est, pertinet ad Principem in legatis non piis, in piis ad Episcopum, rem decernere. Hinc in prima ex dictis quæstionibus dispositio censenda est, ex nostra sententiæ asserente legata esse strictè interpretanda conditionalia, quia sic magis faveat Hæredi suum jus possidenti. In secunda decernat Princeps, seu Episcopus. In tertia dividatur legatum inter illos, super quos cadit dubitatio, & quidem pro mensura dubii. In quarta decernat Episcopus, nisi valeant ad decernendum conjecturæ a nobis allatæ in *opusculo de sacr. Missæ, loc. cit.* In quinta dividatur, & de hac quidem quinta quæstione. Vide infra *V. Nomen dubium, n. 3.*

Si dubium sit, an ut legatum fieret, intercesserit fraus; Vide *V. Testamentum.*

1 *Leges, & Præcepta.* Si adhibita diligentia dubites, An sit aliqua lex excommunicationem v. gr. vel præceptum imponens, de quo Thom. Sanch. *lib. 2. de matrim. d. 41. num. 36* Sa *V. Dubium, n. 2.* Vel, An dicta lex ad aliquem casum se extendat, de quo Thom. Sanch. *ibid. n. 33.* vel, An sit usum recepta, vel an fuerit promulgata, vel an aliqua lex sit consuetudine introducta, de quo Azor. *p. 1. lib. 3. cap. 19. qu. 12. Salas p. 2. tr. 8. disp. unica, sect. 18. n. 189.* vel an sit introducta ex obligatione, Cattropal. *tom. 1. tract. 2. d. 3. p. 7. n. 3.* Caramuel. *lib. 2. Theol. moral. n. 1344.* an potius ex devotione, de quo Suar. *lib. 7. de leg. cap. 15. n. 13.* Diana *p. 1. tr. 10. resol. 30. c. p. 4. tr. 3. resol. 58.* non teneris ad illam. Ratio est, quia tunc possidet libertas, quæ cum sit certa, non potest ligari lege incerta, qualis est quælibet ex prædictis, si attente consideretur.

2 Contra, si certus sis de lege imposita, dubites autem, an fuerit abrogata, vel an ratione alicujus necessitatis, vel circumstantiæ sis ad illam obligatus, de quo Thom. Sanch. *in Dec. lib. 2. cap. 10. n. 34.* Joan. Sanch. *d. 43. n. 8. initio,* teneris illi parere. Ratio est, quia tunc lex possidet. Hic tamen recole, quæ dicta sunt de Epicheja supra *V. Epicheja.* Hinc, si dubites, num lata sit, vel promulgata lex, quod hodie sit dies festus, vel quod sit die jejunii, non teneris Missam audire, vel jejanare: at si dubites, an lex certa lata, vel promulgata, de hodierno festo, vel jejunio, ablata fuerit, vel abrogata, teneris, quia hic possidet lex, ibi libertas.

3 Rursus, si dubites, num sub mortali, an veniali, vel num sub peccato, an sub consilio lex feratur, de qua re lege Thom. Sanch. *in Dec. cap. 4. fuse,* potes judicare ferri sub consilio, vel sub veniali: Ratio est non ab similibus, quia libertas quanto minus, potest esse gravanda, nisi constet de contrario. Sic uterque Sanch. *ibid.*

4 Similiter in concursu duorum præceptorum, quorum alterum est dubium, alterum certum, certum est cum Cattrop. *ib. d. p. 8. n. 5.* observandum, quia certum possidet ex meliore conditione. Sic servus, si facta diligentia sit dubius, an hodie dies festus celebratur, laborare pro Domino debebit, quia obligatio laborandi est certa, obligatio feriandi dubia. Quod si sit concursus duorum præceptorum, nec decernere, vel ab alio discere possis, quod magis urgeat, serva illud, quod tibi prohibito videbitur, quia tunc non est major ratio de uno, quam de altero. Ita Granados apud Dian. *p. 4. tr. 3. ref. 70.*

5 Præterea, quando lex habet duos sensus dubios, consulendus quidem est, qui legem tulit, at si eum consulere non possis, judicandum semper erit pro libertate, modo præ oculis semper habeas favore esse ampliandos, odia restringenda, Reo favendum, possidentes favendos: ita Caramuel *loc. cit. a. n. 1303.* his enim servatis, probabiliter potes legem interpretari, & sic interpretari sequi, ut ex Vasq. *Opusc. de Com. cap. 4. §. 4. n. 54. fine* notavi. Hinc si dubites num verba præcepti sint a Superiore, ut est Pater per potestatem dominativam, An ut est Prælati per potestatem Jurisdictionis, An potius ut est Superior, cui præstitum sit votum, vel juramentum obediendi, dic esse ut Patrem, quia id est favorabilius, & consequenter qui inobediens erit, peccabit quidem mortaliter, sed non sacrilege. Hinc, si dubites, num præceptum sit mere pœnale nec ne, dic esse pœnale. Hinc, si dubites, num teneris obedire statim, an post aliquod tempus, dic teneri post aliquod tempus, & similia, quia libertas, quanto minus potest, est gravanda.

6 Sed quid, si certus es, legitimum Superiorem aliquid præcipere, & certus item eum velle præcipere sub mortali, sed dubitas an materia legis, seu præcepti sit gravis, an potius levis, eritne judicandum præceptum obligare sub culpa gravi, an sub levi?

7 Respondeo: Sanch. *in Dec. lib. 6. cap. 4. nu. 46.* & Meroll. *tom. 2. disp. 4. cap. 3. dub. 26. n. 254.* dicunt esse judicandum sub gravi, quia nunc possessio est pro Superioris legitima potestate, & pro præcepto, seu lege, quæ certo adest. Addit Merolla exemplum; Sicut enim (ait) dubitans, an hoc sit mortale, vel veniale, si illud facit, mortaliter peccat, quia se exponit periculo peccandi mortaliter, si forte contingat illud esse mortale, ita hic se exponeret periculo mortaliter peccandi, si forte contingat materiam esse gravem.

8 Sed certe mihi videtur probabile esse tunc judicandum fore sub levi. Ratio est, quia donec constat, materiam esse capacem obli-

obligationis gravis, non constat de constitutivo præcepti gravis, ergo prævalet libertas, quæ non potest ligari a præcepto omnibus pensatis dubio. Falsum igitur est, nos in casu de quo loquimur, esse certos de præcepto mortaliter obligante, quod hic est considerandum; solum enim sumus certi de præcepto abstracte ab obligatione mortali, & veniali. Vide, quæ in simili *sup. c. 1. §. 3. n. 37.* diximus de peccato pari modo abstracte a mortali, & veniali.

9 Confirmatur. Si adest certo præceptum, & dubitatur, an sit sub mortali, vel veniali, possumus credere esse sub veniali, ut modo ex eod. Sanch. vidimus *n. 7.* Ubi, cum certi sumus de præcepto, malitia mortalis non prævalet; ergo pari modo licet in casu nostro certi sumus de præcepto, poterit mortalis malitia non prævalere, existente nimirum dubia capacitate materiæ.

10 Ad exemplum Merollæ facilis est disparitas: nam ibi, ideo peccatur mortaliter, quia cum possis indagare veritatem, id negligis, unde indiscriminatim videris amplecti illam materiam, sive bona sit, sive mala, ut nos *supra §. 6. n. 2.* explicuimus. At, in casu nostro, supponimus, non posse subditum certum reddi de gravitate, vel levitate materiæ. Urge: faciat quod tutius est, ut *ibid. n. sequenti* diximus. Respondeo: Tunc ideo quod tutius est facere obligaris, quia ex nullo capite dubium evincere potes; at jam hic illud evincimus ex eo capite, quod certa est possessio libertatis, & gravitas præcepti dubia; unde etiam sequitur, te non exponi periculo peccandi graviter, in ea enim tua libertatis possessione nullum est periculum graviter errandi, si eam libertatem tibi pro tuo jure custodias.

Quando dubitatur, An quis sit legitimus Superior, Vide *V. Subditur, & ibid.* Vide, quando dubitatur an res præcepta sit licita, necne?

Quando incertus ambigis, an res levis præcepta conducatur graviter ad finem gravem, vel an finis gravis sit, vide *supra lib. 1. cap. 1. §. 3. n. 24.*

Quando dubium est, an præcepti positivi observatio sit sanitati nocitura, quid faciendum, lege *Verbo Honoræ Canonice, n. 2.* Si dubium sit, an lex sit justa, non obligat illi parere, quia lex debet esse certo justa, ut fuisse probat *Januar. 1. p. resol. 44.* nec sufficit esse justam opinabiliter, vel dubie; neque enim mea libertas certa cessare debet legi dubiæ. *Januar. resol. 46.* Illud addit *Januarius*, dubitantem de materiâ justâ legis, si cognoscit Superiorem indoctum, non posse obedire cæco modo, sed teneri ad examinandum legem; secus, si cognoscit doctum. Adde, & non malum.

1 Legitimus. Quando anceps es, utrum sis legitimus, an naturalis, cum certus sis te esse filium verbi gratia Bertæ, qualis eris reputandus? Dico esse reputandum legitimum: ita *De Lugo de just. 10. 1. d. 13. sect. 2. n. 25.* Merolla, Barbosa, Baldelli, Franciscus de Lugo, alique, quos citat, sequiturque *Bardi d. 2. de cons. c. 7. §. 11.* quia culpa patris est dubia, poena illegitimitatis infligenda tibi filio cset certa; ergo si es reputandus illegitimus, pro culpa incerta patris, daretur poena certa tibi filio. Adde, quemlibet esse damnandum quanto minus potest: nam propter eandem rationem si dubitetur, an aliquis sit spurius, id est ex coitu damnato, an naturalis, naturalis est reputandus. Ita *Menoch. lib. 1. præf. 19. n. 28.*

Hinc expositi in Hospitali possunt sine dispensatione ordinari, Beneficia acceptare, ad Prælaturas ascendere, &c. Ita iidem apud eundem *Bardi*, quia cum nesciatur, an sint illegitimi, legitimi reputantur.

Illud adverto, Quoad effectum acquirendi hæreditatem ab alio possessam, non posse hunc dubie illegitimum recurrere ad prædictam doctrinam: ita *Castrop. 10. 1. tr. 1. d. 3. p. 5. an. 3.* Ratio est, quia ille alius est certus possessor, at dubius de facto præcedere certo possessori non debet.

1. *Lis movenda.* In dubio (ait *Carramuel in lib. 3. Theolog. mor. n. 1384.* licet litem institueret contra eum, qui etiam dubitat, & tamen non vult concordiam admittere. Et quidem tunc duo dubitant, quando neuter possidet; nam contra possidentem debent esse rationes moraliter convincentes. Hæc ille. Sed profecto, si res hoc modo se haberet, quis unquam posset litem movere? passim autem videmus a probabilibus rationibus moveri homines ad litigandum, non semper a convincentibus; fortasse quia processu litis quilibet sperat suam rationem fore cognoscendam ut convincentem. Aliud igitur est rem sibi adjudicare a possidente, aliud litem movere ad judicandum; ad illud prius requiritur ratio convincens, ad hoc posterius sufficit ratio probabilis. Vide *Verb. Advocatus.*

Benignius item loquitur *I. aym. l. 1. to. 1. c. 5. §. 3. n. 17.* sic enim habet: *Quotiescumque causa dubia, seu controversa est, permittitur parti, litem cum adversario contestari, atque propositis juribus, ac rationibus suis, Judicis dirimentis sententiam postulare.*

1 Ludus. Ludis cum Titio, quem facta fraude vincis, lucrari, que adeo docem; obligaris sine quaestione hæc decem restituere: at quia si usus fraude non fuisses, erat spes pro Titio, ut ipse te vinceret, haberetque a te similia decem, quaritur, an tu propter illam dubiam Titii spem, non solum reddere debeas ea decem fraudulenter acquisita, sed etiam aliquid aliud, quanti scilicet spes hæc, considerata peritiam ludentis, cæterisque circumstantiis, valebit.

Respondeo cum *Less. lib. 2. c. 26. disp. 2. n. 13. Bonac. disp. 2. de restit. 4. 3. p. 2. n. 7.* non obligari nisi ad illa decem, Ratio est, quia in hoc casu spes vincendi in Titio est dubia, poterat enim & tu vincere etiam sine fraude: at nemo est cogendus solvere aliquid certum pro dubio. Dico (poteras) nam si certo perdidisses, te obligari, tum ad decem acquisitos, tum ad alia decem, manifestum est.

2 Dices, si impedis Petrum V. G. vi, vel fraude a consecutione beneficii, debes illi restituere quanti valet spes beneficium conse-

quendi, ergo pari modo in ludo, Ita *Less. lib. 2. c. 12. n. 132.* Respondeo: in casu ludi prædicto spes Titii est dubia; nam in ipso, licet sit spes vincendi decem, est etiam in eodem, ut supponimus, æqualis timor perdendi alia decem: compensatur ergo inter se spes, & timor, & remanet in te libera, & certa possessio tue pecuniæ. At in casu beneficii non est in Petro timor perdendi aliud simile beneficium, Petrus enim habet spem obtinendi beneficium, sine timore, quod, si non obtineat illud, debeat aliud simile perdere, quare remanet ipsum habere spem acquirendi sine timore perdendi alterum tantum de suo, cum ergo ea spes sit judicio prudentis pretio æstimabilis, restituenda erit ejus æstimatio ab eo, qui per fraudem contra illam agit.

3 Sequitur alia difficultas. Ludis cum eodem Titio, ac vincis facta fraude ejus rationis, ut non possit esse certus, an ex ea fraude viceris, an ex arte, seu fortuna: ad quid obligaberis? Respondeo cum *Filliuc. 10. 3. tract. 37. c. 7. n. 103.* te obligo ad indagandam veritatem, quæ si sciri non possit, te obligo ad restitutionem, quia perseverante dubio, melior est conditio alterius possidentis suam pecuniam; nam cum tu inceperis acquisita per hunc ludum possidere cum dubio, æquipararis mala fide possidentis

M

Maleficium. In dubio, an Magus maleficium maleficio dissolvendum suscipiat, quid nos licite possumus, dicam fute infra *sup. loco.* In dubio, an Maleficæ transferantur re ipsa ad locum Sagarum, præsumendum esse transferri, affirmat *Castrop.* quem, si est otium, lege *10. 4. tract. 17. disp. 1. de superstitione, p. 9. n. 7.*

1 Mutuum. Do tibi mutuos centum aureos cum obligatione reddendi mihi lucrum, V. G. decem post annum; si Dubium sit, an contractus hic sit usurarius, possumus eam decem accipere? Respondeo: Non potes, quia possessio stat pro mutuatario, qui est certus Dominus suæ pecuniæ, cum interim tu mutuans dubium titulum habeas ea retinendi. Si bona fide acceperis, an possis retinere, Vide *V. Restitutio.*

1 Matrimonium. Vide *V. Dispensatio V. Sponsalitia. V. Mors conjugis.* Si facta diligentia dubites de impedimento dirimenti ad ducendam aliquam, potes illam sine dispensatione ducere. Ita *Merolla 10. 1. c. 3. disp. 2. corol. 10. n. 134.* ex *Sanch. lib. 8. de matrim. disp. 6. n. 8.* quia possidet tua libertas, dum interim dubium est impedimentum. Quod si processu temporis impedimentum discooperiatur, necessariam tunc fore Pontificis Summi dispensationem, certus esto, quia tunc cessat præsumptio pro libertate, sub qua contraxisti. Impedimentum aliquando apparere dubium, sed révera esse certum, monui *supra V. Dispensatio, n. 4.*

2 Quando impedimentum oritur ex dubio de morte conjugis, vide *V. Mors conjugis.* Quando oritur ex superveniente impotentia, de qua dubium sit, an fuerit antecedens matrimonium, an supervenerit, & alia similia raro contingentia, vide apud *Doct. citatos.*

3 Si post contractum bona fide matrimonium superveniat dubium etiam in utroque conjugis de ejus invaliditate, nec post diligentiam veritas haberi possit, poterit uterque conjux reddere, & petere debitum: ita *Suarez, Sa, alique,* quos refert, & sequitur *Thom. Sanch. lib. 2. de matr. disp. 41. n. 46.* quia possidet matrimonium, quod est propter dubium superveniens a sua possessione spoliandum. Adde semper præsumi debere in favorem validitatis contractus. Antequam incipiant adhibere diligentiam, si utriusque conjuges rationabiliter dubitent, non possunt uti matrimonio; ita iidem, & *Vasquez p. 2. disp. 66. c. 9. initio,* quia tenetur diligentiam moralem ad dubium dilucidandum apponere, & donec apponant, equiparantur malæ fidei possessoribus. At si alter dubitet, poterit is, qui dubitat, ante dictam diligentiam reddere (non vero petere) debitum non dubitanti. Ita iidem. Ratio est, quia conjux alter, qui bona fide contraxit, possidet conjugem tanquam suam, ergo non est illo spoliandus: si quidem ipsi fieret injuria, si debitum negaretur. Intellige, post primum bimestre matrimonii: in primo enim bimestri, cum nulla injustitia sit, debitum negare, nec alter jus petendi habet; is, qui prudenter dubitat, ne reddere quidem poterit, juxta *Sanch. l. c. n. 48.* cum intra bimestre non adfit excusatio ducta ex injustitia, quæ fieret conjugis petenti. Quod vero hæc redditio debiti non necessario fieri debet, in quibusdam casibus, affectu maritali, sed solum ne a conjugis tollatur sua possessio, Vide apud *Sanch. de matrim. lib. 2. disp. 43. n. 8.*

4 *Caramuel lib. 3. Theol. moral. a. n. 1425.* concedit, dum adhibetur diligentia, posse prædictos dubitantes conjuges petere, & reddere: dum enim inquirunt (quod prudenter faciant) a sua possessione matrimonii bona fide concepti, non sunt deiciendi. Sicut si Paulus bona fide prædium pro suo habet, non statim superveniente dubio, quod prædium pertineat ad Petrum, debet illius possessione privari, imo fructus colligere potest, donec dubium elucidetur, eo quia contra possessorem debent rationes esse convincentes, nec sufficienter probabiles, multo minus incertæ, & dubiæ; ita in casu nostro. Hæc ille contra *Hurtadum* id negantem ab eodem citatum.

4 Hæc post contractum bona fide matrimonium. At si mala fide uterque contraxit, nihil illi suffragabitur possessio, quia mala fide nullum jus tribuit; tunc ergo possidet sextum Decalogi præceptum, quod est certum; matrimonium vero, quod est veluti dispensatio sexti præcepti, est dubium, atque adeo tunc conjuges nec reddere nec petere, donec impetrent dispensationem, poterunt.

6 Quid, si dubitetur, an affuerit unus consensus in conjugibus, vel an fuerit præseps Parochus, intercesserit metus, vel quid simile, unde ambigatur, an sit validum matrimonium?

Respondeo, Judicem debere in foro externo judicare pro validitate

tate matrimonii, & compellere coniuges ad simul cohabitandum, certum est apud Doctores, Sanch. lib. 1. de matr. disp. 18. n. 5. Excipe quando dubium provenit ex impedimento impotentiae, de quo supra Regulæ videndæ apud Sanch. Idem lib. 2. de matr. ad 97.

7 Sed difficultas est, an idem sit asserendum in foro conscientiae.

Non idem, docet Henricus lib. 11. de matr. c. 13. n. 4. & c. 11. n. 5. quia nemo in dubio obligatur in conscientia subire certum onus, quale profecto summum est in Matrimonio, quia in dubio melior est conditio possidentis; cum ergo coniuges certo suam possident libertatem, matrimonium autem non sit certum, sed dubium, prævalere libertas, sicuti eadem prævalet in dubio voto. Id quod nos etiam dicemus inferius, V. *Votum*.

Verum Sanchez, lib. 1. de matrim. disp. 18. n. 6. cum Covarr. & Menoch. apud eundem, quibus adde Pontium lib. 2. de matr. c. 9. n. 16. cum communi sententia idem asserendum esse docet in utroque foro; atque adeo in dicto dubio validum fore etiam in conscientia matrimonium, quia utrumque forum, externum & internum idem iudicant, ubi exterium non innititur falsæ presumptioni.

Ad illud de voto respondet, adesse disparitatem; quia quod votum (utique simplex) quando est dubium non obligat votentem inde est, quia in hoc voto non adest traditio, & sic non est possessio ex parte alterius, quasi dicat: quia in matrimonio, & in voto solemnibus adest traditio, per quam alter, id est, vel matrimonium, vel unus ex conjugibus, vel Religio sunt in possessione, ideo ejusmodi matrimonium, & votum valida sunt, vel certe ut valida sunt censenda.

9 Equidem idem hic assero, quod mox reperam V. *Professio Religiosa*, nimirum me polle a tam communi tantorum Doctorum opinione discedere, ut etiam me non discedere ostendunt ea, quæ modo n. 3. dixi; tamen in confirmationem sententiæ Henrici hæc consideranda propono. Primo in casu matrimonii dubij, cur, quoad forum conscientiae (nam in foro externo semper debet iudex iudicare juxta communem sententiam modo n. 6. dictam propter rationem, quam superius attuli hoc eodem c. 3. §. 4. n. 4.) cur, inquam, prævalere contra dubium non debeat id, quod firmum, & certum est, puta, libertas conjugum? Secundo, cur non dicamus, nihil obitare huic libertati traditionem, quam innuit Sanchez? nam de ipsa traditione dubitatur, quare traditio, atque adeo possessio matrimonii, vel etiam professionis sollemnium non est certa, cum de ipsis dubitetur, an habeant sua essentialia, id est, an ad sit consensus, sollemnitas substantialis, præsentia Parochi, &c.

Negandum est igitur Sanctio, in matrimonio, & in voto solemnibus, de quibus est præsens controversia, adesse traditionem, per quam alter sit in pacifica possessione: Non enim est in possessione, quæ prævalere possit certæ libertati is, qui solum est in possessione dubia.

10 Jam vero illud certum iudicat Sanchez. ibid. alique, si, stante eo matrimonio dubio, conjux certo contrahat aliud matrimonium cum alia, prævalere debere posterius hoc matrimonium. Ratio est (inquit Sanchez) quia hoc est certum, illud prius dubium.

11 Sed oro te, doctissime Sanchez. Si a posteriore matrimonio certo in hoc casu vincitur matrimonium prius dubium, cur a libertate conjugum certa illud idem matrimonium vinci in præcedente casu non poterit?

Rursus, si in priore matrimonio adest in tua doctrina certa traditio, & certa possessio, cur tam certa possessio sit a consequenti posteriori matrimonio (quod certe valde dubium esse debet, cum superveniat priori forte valido; imo per te, ratione traditionis, profusus ut valido putando) cur, inquam, sit tam facile vincenda? Sed hæc tenus sic dubitasse sufficiat.

12 Denique (ut id etiam hac occasione proferam) si prius matrimonium, in suis essentialibus sit probabiliter certum, & posterius forte contractum, existente priore, sit item probabiliter, imo probabilius certum, prævalere debet prius matrimonium.

Ratio est ducenda ex superius dictis. Si enim prius est probabiliter certum, est in possessione moraliter certa; unde a nemine dimoveri potest, donec manifeste ipsius probabilitas infringatur, & matrimonium posterius, stante dicta probabilitate prioris, semper erit in suis essentialibus incertum, & consequenter certitudine morali invalidum.

Medicamentum dubium Vide supra c. 4. §. 4. n. 19. de Medico.

1 *Mensis, quo vacat Beneficium*. Ultimo die Mensis Episcopalis vacat Beneficium per mortem V. G. Beneficarij, nec sciri potest, an is mortus sit ante mediam noctem, an postea, quando incipit Mensis Pontificius. Quid iudicandum? Provisio Beneficii in hoc dubio, pertinetne ad Ordinarium, an ad Pontificem.

Respondeo, plures magnæ litteraturæ Doctores, ut Gonzales, Garzia, Barboza, Masfobr. Merolla, quos citat, sequiturque Bardi de cons. disp. 6. c. 6. to. 11. ajunt, si nemo est in possessione beneficii, nec ulla extat provisio a Pontifice, vel ab Ordinario emanata, præsumendum pro Ordinario. Ratio est, inquiunt, quia jus commune favet Episcopo, per quod ipsi datur conferre omnia Beneficia suæ Diocesis: cum ergo hæc facultas sit a Summo Pontifice restricta contra jus commune, pro ipsa facultate certa Episcopi, quæ prior fuit, est in dubijs iudicandum.

3 Admitto libens hanc doctrinam, ex alio principio, quia nimirum in hoc casu possidet dies Episcopalis; certum enim est, Episcopi diem esse incertum, an advenit dies sequens, qui addicitur Papæ; ergo prævalet jus Episcopi in suo die fundatum.

4 Sed quid, si formetur casus in contrarium, cujus non meminit Pater Bardi loc. cit. meminit tamen Merolla to. 1. disp. 3. coroll. 12. n. 173. (neque enim universa possunt singuli Auctores complecti) Facenim beneficium vacare ultimo die Mensis Pontifici, nec sciri possit, num ante, num post mediam noctem vacaverit: oro quo præsumendum? Certe Doctores modo laudati adhuc

asserent præsumendum pro Episcopo, quia ratio ab iis modo allata hic etiam urget. At ex illo nostro, & communi principio sequitur præsumendum pro Pontifice; quia certa est ejus possessio pro illo die, at incertum, an sequens, qui pertinet ad Episcopum, inceptus fuerit.

5 Dictum autem est n. 2. (si nemo est in possessione, nec ulla possessio, &c.) si enim alteruter possideret Beneficium propter privilegium possessionis, is, qui possidet præferretur, ex Gonzales apud eundem Bardi loc. cit. quod si nullus possideret, & Pontifex provisionem pro uno fecisset, Episcopus pro altero ex his, nec appareret, quis nam antea providisset, provisus a Papa propter dignitatem provisoris esset præferendus, Ex c. si a Sede Apostol. de præceden. in 6. licet utrumque neget Garzia apud eundem Bardi loc. cit. & Castrop. to. 2. tr. 13. disp. 2. p. 22. §. 2. an. 3.

Missa. Vide v. *Legatum* n. 6. in medio.

1 *Mors Conjugis*. Anceps est uxor, factis omnibus exquisitis diligentibus, an suus vir e vivis deserit: nec potest contugere ad lapsum temporis, cum sciat, ad præsumptionem mortis hominis requiri lapsum annorum: poteritne hæc uxor licite ad secundas nuptias evolare? Respondeo non posse, quia hic non possidet libertas uxoris, sed potius obligatio matrimonii, quæ non potest deiici, nisi certo contet dissolutio per mortem alterius ex conjugibus. Imo nec probabilitate sufficere, colligi potest ex supradictis, possessio enim actualis non potest vinci nisi a rationibus clare contrarium convincentibus.

N

1. *Nobilitas*. In dubio quilibet præsumitur ignobilis. Ratio inter alias est, quia magis communiter contingit esse ignobilem: ergo hoc præsumi in dubio debet. Lege Riccium in *praxi aurea variar. resol.* 286. ex Baldo, aliisque.

1 *Nomen dubium*. Vide verb. *Resstitutio* Testator instituit in sui filii tutorem Titium: inveniuntur autem duo ejusdem nominis, quis in tutorem erit instituendus, si non sint conjecturæ pro altero determinato, quales essent, alterum esse amicum Testatoris, propinquum, in negotiis ejusdem versatum, &c. Respondeo, cum Sanchez lib. 8. de matrim. disp. 27. n. 36. neutrum, donec Princeps declaret, quem ipse ex officio eligat. Ratio est clara decisio Textus l. Duo sunt Titii de testamentaria tutela, suffragaturque congruentia, quia, quicumque eligatur, semper dubitabitur, an tutelam illi Testator crediderit. Nec possumus hic recurrere ad partis consensum modo dicendo infra V. *Rescriptum*, quia pupillus, qui est hac in re pars, non est aptus ad eligendum tutorem. Nec item possumus recurrere ad præsumptam voluntatem Testatoris, quia supponimus non habere conjecturas aptas ad eam præsumendam.

2 Quid de legato? Legat quis danda Titio V. G. centum: duo autem sunt Titii, nec apparent signa pro alterutro, qualia essent alterum majori paupertate vexari, esse propinquum, esse familiarem, esse famulum, &c. Testatoris. Idem evenire potest in legatis piis, ut si legentur centum Ecclesie Sancti Joannis, & duæ ejusmodi Ecclesie inveniuntur, sine ullis signis distinctionis, quæ persuadeant pro alterutra: hæc autem essent, alteram esse Parochiam Testatoris, vel sitam esse in ejus Parochia, vel esse ejus habitationi proximam, vel fuisse ejus peculiaris devotionis, vel esse ejus sepulturæ locum, vel similia.

3 Respondeo: Multi Juristæ propter similitudinem cum præcedenti casu de tutela, dixerunt neutri dandum legatum, sed in legatis non piis cedere hæredi, in piis, eligi debere ab Episcopo ex prædictis Ecclesiis, quam maluerit. Verum vera mihi sententia est, legatum ejusmodi sive piis, sive non piis esse dividendum utique pro rata dubij. Vide de Lugo de just. t. 2. disp. 24. sect. 9. §. 2. an. 251. Ratio est, quia certo constat, legatum hoc non pertinere ad hæredem, extraxit enim illud Testator ab hæreditate: cum ergo dubium jus participetur ab illis duobus, ratio postulat, ut pro rata dubij neuter defraudetur sua legati parte. Vide V. *Resstitutio*, n. 1. & 8. Alia hic prudentia lege apud de Lugo citatum.

Atque ex tradita doctrina multa similia colligi possunt. Si promittas v. g. præmium primo ascendenti Murum hostium, primo pervenienti ad metam cursus, primo nuncio de accepta victoria, &c. duoque sint, qui sine ulla prælatione hæc exhibeant, cuinam præmium erit largiendum? sane dividendum, quia æquale jus habent, &c. Quod si præmium sit indivisibile, transactione resagatur, ut in simili dictum est supra Verbo: *Gemelli*.

1 *Novitius*. Post debitas indagaciones decernere non valeo, an Novitius sit aptus ad professionem emittendam, possumne illi suffragium dare ad profectum?

Respondeo: Cum nemo sit iudicandus malus, atque adeo indignus professione, nisi probetur, hic malus, & indignus iudicari non potest; cum ergo ex alia parte is habeat jus, ne a religione dimittatur, posito quod ad Novitiatum fuerit admissus (de quo lege Suar. t. 1. de Relig. lib. 5. c. 10. n. 14. faciunt que lit. Caltr. t. 3. tr. 14. disp. 4. p. 30. n. 4.) prævalet hoc jus, quod esse jus iustitiæ merito placet Jo. de Lugo de just. t. 1. d. 9. sect. 3. in Append. Quare secundum illud potes, imo debes pro ipso, secus illi injurius esses, suffragari. Contra vero, si is sæcularis esset, deque eo ageretur, an ad Novitiatum esset admittendus, suffragari non potes, quia licet non debeat iudicari indignus, nisi probetur, tamen prævalet jus Religionis, quæ non debet admitti nisi positive dignos, & ex alia parte, is nullum jus habet ad ejusmodi receptionem. Illud adverte, ad indagandam commodius Novitii aptitudinem, posse eidem differri tempus professionis; nam quando Tridentinum sess. 25. c. 16. de Regularibus jubet Novitium, finito anno, si inveniatur habilis, debere ad professionem

tionem admitti, nequaquam interdicat dilationem, quæ sit ob rationabilem causam, id enim de jure naturæ est, & S. Congregatio apud Rōdr. 10. 3. q. reg. 17. art. 10. sæpe declaravit.

Obedientie Votum. Vide Verb. Subditus.

Officium Divinum. Vide Horæ Canonice.

1 *Oleum Sanctum.* Parochus dubitat primo, An ægrotus efflaverit animam, necne: debeatne Sacro Oleo illum inungere? Secundo, cum hoc Sacramentum non sit dandum, nisi morti proximis, dubitat idem, An ægrotus morbo labore periculoso: nec vel ex Medicis, vel expectando per aliquod tempus, id valet, saltem probabiliter, dignoscere, quid agat? si enim posset has diligentias præstare, sine controversia ad illas teneretur.

Respondeo ad primum: Conferat Sacramentum sub conditione saltem mente concepta, etiam si ægrotus alia Sacramenta susceperit: ita Suar. 10. 3. in 3. p. d. 42. sect. 1. n. 1. Sa v. Extr. unc. n. 25. Præpositus n. 3. p. q. un. de Extr. unc. d. 7. n. 56. quia ex una parte non est privandus tanto auxilio ægrotus, si forte sit vivus, & conditio tollit periculum frustrandi Sacramentum, & ex alia parte possidet vita ægroti, quæ fuit prior, quam superveniat dubium mortis. Ad secundum, conferet item sub conditione, si capax est, ita Chapea-willa de Ministr. Extr. Unc. c. 5. q. 11. nam licet in hoc secundo casu possideat morbus non periculosus, qui prior est, quam periculosus, tamen magnum boni ægroti prævalere debet, quo privari, quando nullum incommodum sequitur, is non debet: nullum autem, posita dicta conditione, sequi certum est. Si coram Deo ejusmodi ægrotus non est morti proximus, an adhuc valide, nec solum licite Sacramentum conferatur, Scholastici Theologi est querere.

2 *Ordo.* Qui dubitat de ætate requisita ad Ordines, an initiari possit, V. Verb. Ætas.

Qui vero rationabiliter dubitat, an rite quoad substantialia sit ordinatus, quid agat? Dubitat, V. G. nec dubium potest vincere, An vera forma, vel materia adhibita sit, an illam ipse ordinatus rite tetigerit, An Episcopus (quia V. G. erat Hæreticus) intentionem habuerit initiandi, &c. quid inquam agat? Dico hunc vel se gerere debere, ac si non esset ordinatus; ita Sanch. lib. 7. consil. c. 1. d. 13. & multi apud Dianam p. c. tr. 13. res. 17. & 48. (quare puto non obligandum ad Horas Canonicas, si dubium sit de Ordinibus sacris, cum possideat hominis libertas, quæ non est opprimenda ab obligatione dubia superveniente) vel esse iterum initiandum sub conditione, eo modo, eoque tempore, quo tradit idem Sanch. *ibid.* Ratio est, tum quia prius est hominem carere ordine quam eo gaudere, ergo prævalet carentia; tum quia jus ipsius sacrificii, & jus fidelium ad accipiendum certa, & non dubia Sacramenta, requirunt hominem certo, & non dubie ordinatum. Solum invenio apud Dianam *ibid.* ordinatum Ordinibus Sacerdotio inferioribus, oriente dubio, quod Ordinatus moraliter, non vero physice, materia tetigerit, liberari posse a reiteratione talium Ordinum, quia, modo postea receperit certo Ordinem Sacerdotii, nullum damnum saltem notabile oritur ex illa dubia inferiorum Ordinum susceptione.

Paupertatis Votum. Vide V. Religiosorum vota.

1 *Peculium Filiorum.* Præmittenda hic sunt duo. Primo ejusmodi peculium quadruplex esse. Castrense, quasi Castrense, Adventitium, Profectitium: quæ his fere verbis Azor. p. 4. lib. 2. c. 22. & 23. explicat ex jure communi, nam jura propria quisque consulat.

2 *Castrense l. Castrense, ff. de Castrensi peculio, & l. 1. C. eod. tit. lib. 12. & alibi,* est, quod a Parentibus, vel quibuscumque aliis Filio familias in Militia agenti donatum est, vel quod ipse Filius in Militia acquisivit, quodque, nisi Miles esset, acquisiturus non erat. Milites autem etiam hic dicuntur Nautæ, Remigesque in destinatis ad pugnam navibus navigantes, & quicumque Castris, Arcibus, Oppidis, aliisque locis præfunt, ut custodiant. Præterea Castrense putatur, quod filius acquirit in Famulatu Regis, quodque ludendo, vel negotiando ex peculio Castrensi forte lucratur.

3 *Quasi Castrense, l. fori C. de Advocatis divers. jud. & ibi passim Doctores,* est, quod acquirit Filius ex artium liberalium professione, vel ex publico munere, puta Advocati, Medici, Judicis, Prætoris &c. vel ex Sacerdotii, seu Clericatus proventibus. Ejusmodi etiam est quod Filius, vel ex propria parsimonia, vel ex Regis liberalitate consequitur. Imo Clerico omnia bona, quæ alias Laico essent Adventitia, ipsi sunt quasi Castrensa. Talia ergo putantur, quæ ex Officio suo, vel ex sui Beneficii redditibus, vel aliunde quam ex bonis Ecclesiæ habet: bona enim quæ ex Ecclesiæ rebus acquirit, sua non facit, sed sunt ipsius Ecclesiæ.

4 *Adventitium* est, quod filius aliunde, quam ex re Patris, vel propter Patrem consequitur; *l. cum oporteat C. de bonis que licet ubique.* Quare quod Filius a Matre, vel ab Avis maternis, vel ab aliis extraneis accepit, adventitium est.

5 *Profectitium* est, quod ex bonis Patris, ejusve causa seu proxime propter ipsum ad Filium proficitur, modo Castrense non sit, vel quasi Castrense.

6 *De acquisitis a Filio suo labore, vel industria, distinguendum* est. Si enim is cum suis Parentibus habitet, eorumque bonis sustentetur, vel lucratur ex re Patris, v. g. colendo Patris agrum damno, & periculo ejusdem Patris, totum lucrum erit Profectitium. Quod si Filius vivat suis sumptibus, vel suo periculo rem, seu pecuniam Patris negotietur, lucrum reputabitur Adventitium. Ita

Silv. v. *Peculium, primo, n. 11. Glossa, Speculat. Aron. Apud Azor. l. c. c. 22. q. 1. & c. 23. q. 6.*

7 Præmittendum cum DD. l. c. secundo, in Peculio Castrensi, vel quasi, Patrem nihil juris habere, sed proprietatem, & usum fructum ejus esse penes Filium; ita ut ipse Filius censetur Patrifamilias, & de illo possit disponere sine Patris consensu, & quando est pubes, testari.

8 In Adventitio jus proprietatis habet Filius, at ususfructus pertinet ad Patrem. Quod si filius, Patre superstite, moriatur, totum peculium Adventitium ad Patrem pertinebit, nisi Filius Filios reliquar; nam tunc hi loco sui Patris succedunt. At si Pater ante filium obeat, bona Adventitia filio cedunt universa, nec erunt inter Fratres dividenda. Quod si Pater Filium emancipaverit, dimidia pars ususfructus ad Filium pertinebit, dimidia remanebit in Patre.

In Profectitio denique jus proprietatis, tum ususfructus omne jus habet Pater, nihilque ejus spectat ad Filium. Quare Patre mortuo, dividendum erit inter Fratres perinde ac reliqua Patris bona.

Jam vero his præmissis, difficultas est hujusmodi. Quando Filius aliquid acquirit, & dubitatur, an ex re, vel gratia Patris illud habeat, an potius ex gratia sui ipsius, putandumne erit bonum Adventitium, an Profectitium? expedit enim id scire, ut videatur, an filius ejus rei proprietatem habeat, an Pater? Respondeo cum Bart. *in tract. de duob. Fratribus n. 7. & 8. lege item Azor. l. c. c. 22. q. 1. & c. 23. q. 5.* si filius sit industrius, judicabitur Adventitium utpote tanquam ex meritis, vel industria sola Filii acquisitum, secus propter contrariam rationem reputabitur Profectitium. Quod si omnibus expensis adhuc res dubia manet, tunc locum habebit favor possessionis, hoc est, si inveniat Pater illam possidere, reputabitur Profectitia, si filius, Adventitia.

Propter eandem rationem si omnibus expensis dubitetur, an bonum, quod acquisivit Filius, sit Castrense, an Adventitium? erit Castrense tantum si possidet filius, Adventitium, si Pater.

Sed quid, si neuter forte possideat? De hoc certe casu nec Bartolus, nec Azor. meminere. Equidem judicarem pro rata dubii tale, vel tale esse reputandum: atque adeo partem ejus rei pertinere ad Patrem, partem ad filium. Ratio est, quia ut diximus *supra v. tamen dubium, n. 3. & infra v. Restitutio, n. 1. & 8.* regula est generalis, rem esse tradendam juxta jus, quod quisque participat. Cum ergo nunc Pater, & Filius sub dubio jus participant, ratio dicat, ut pro qualitate dubii participant & rem.

Percussio Clerici. Vide V. Censuræ, n. 2.

1 *Privilegium.* Præadvertite sequentia. Privilegium Personale est, quod alicui conceditur ratione ipsius personæ, moriturque cum ipsa. *Lege Castrop. 10. 1. tr. 3. d. 4. p. 2. q. 1.* Reale est, quod alicui conceditur ratione rei distinctæ a persona, puta ratione dignitatis, officii, loci, &c. & perseverat toto tempore, quo durat res, cui adnectitur; unde est, quod ad Hæredes transire solet.

2 *Rursus, Privilegium Conventionale* est, quod ex conventionne, & pacto conceditur, quare appellatur onerosum; Purum est illud, quod ejusmodi pactum non involvit: nam propterea appellari solet gratiosum, vel remuneratorium. Denique aliud privilegium derogat juri communi, vel alicui tertio, aliud nulli derogat, sed solum forte ipsi concedenti, qui tale privilegium libere concessit.

3 His positis: si certus sis, te privilegium obtinuisse, dubium vero, an concessum ratione personæ sit, an ratione rei, judicandumne est esse Reale, an Personale? Respondeo esse distinguendum cum Basil. Pont. lib. 8. de matr. c. 18 §. 1. a n. 7. Si non derogat juri communi, nec præjudicat alicui tertio, sed soli ipsi concedenti, est judicandum reale: si derogat, vel præjudicat, est personale judicandum. Ratio est, quia ex communi doctrina privilegium non derogans, nec præjudicans est ample interpretandum: Derogans est restringendum: amplius autem est Reale, utpote ad hæredes transiens, quam Personale.

4 *Rursus si privilegium sit conventionale, in dubio, an concessum fuerit personæ, an rei, censendum est fuisse concessum rei: ita idem ibid.* Ratio est, quia conventionale cum sit onerosum, & ex pacto, ampliari in favorem recipientis merito debet. Quod si privilegium sit purum, & pari modo dubitetur, reine, an personæ concedatur, erit distinguendum modo dicto *n. præcedente*, idque propter eandem ibidem dictam rationem.

5 Præterea concessum tibi sit privilegium, seu officium aliquod *Ad instar*, hoc est in hunc fere modum: *Concedo tibi hoc officium, sicut illud habuit Prædecessor.* Inquiri: Si Prædecessor præter illud officium habuit etiam aliqua alia privilegia personalia, participabile tu etiam & hæc, quia debes ad instar ejus prædecessoris privilegia acquirere? Respondeo cum Suarez lib. 8. de leg. c. 15. n. 11. *Morolia 10. 3. d. 6. c. 2. diff. 4.* esse diligenter distinguendum. Si enim id evenit per meram successionem (potest enim occurrere V. G. ut tu hæres succedas Testatori habenti aliquod officium,) sane tunc non participabis nisi officium reale, non vero privilegia personalia, quæ forte ille habebat: Ratio est, quia ut modo dixi, in solis realibus datur successio, non autem in personalibus, & consequenter illud *Ad instar*, cadit solum super officium personale.

At si id evenit per concessionem Principis, quia scilicet Princeps sic dicat: *Confero tibi officium, seu Beneficium ad instar, sicut habuit tuus prædecessor,* est iterum distinguendum. Si concessio fiat a Principe sub forma ordinaria, quæ solet fieri in provisione ejus officii, non extraordinaria, quæ semper usurpata fuerit, cum annexione scilicet aliorum privilegiorum personalium, extendetur ad personalia. Ratio est, quia ejusmodi extraordinaria forma, cum sit major Principis gratia, id emolumentum videtur asserre, quod non videtur, si sit forma ordinaria.

6 Denique si dubites, an privilegium obtinueris, illo uti nequis, quia carentia privilegii certa est, concessio autem dubia. Contra, si cer-

si certus sis de privilegio, at dubius, an illud fuerit revocatum, præsumere revocatum non esse. Ita Ponc. *loc. cit. c. 19 §. 2. a n. 17.* Merolla *l. c. c. 7. dub. 8. n. 222.* Diana *p. 4. tr. 3. resol. 15.* quia tunc possidet certitudo privilegii, quæ non valet deici ab incertitudine revocationis. Sic alibi asserimus, Mendicantes posse benedicere paramenta Missæ etiam externa. Vide in *nostro opusc. de Sacrament. Missæ lib. 1. c. 3. §. 2. n. 7.* Sic docebimus *infra lib. 2. c. 1 §. 8. n. 8.* Episcopum posse abolvere ab occultis Cœnz Domini. Sic *infra ibidem §. 7. n. 19.* etiam dicemus eundem Episcopum posse suis subditis concedere licentiam legendi libros vetitos, præter libros hæreticorum hæresim continentes, vel de religione tractantes, quia de his privilegiis, seu potestate certo constat, incerta interim existente eorundem revocatione.

Nonnulla huc pertinentia, Vide *V. Confirmatio Privilegii, & V. Jurisdicatio.*

1 *Professio Religiosa.* Si ambigat Religiosus, an sua Professio sit valida, communiter Doctores, Merolla *to. 1. disp. 3. c. 3. n. 282.* Pelliz. *in man. Reg. to. 1. tr. 3. c. 1. n. 75.* Bordonus *in conf. Regul. resol. 57. 69. & 131.* doceant præsumendam esse validam, quia constat de professione, sed dubitatur, de ejus valore. Adde semper judicandum esse, ut supra diximus, in favorem valoris actus, multo magis in favorem Religionis, a qua jus contra Subditum acquisitum est. Lege Castrop. *to. 1. disput. 3. p. 11 n. 4. fine.* Verum, quæso te, cur hic non dicamus valere regulam illam generalem dandam *infra V. Votum*, quando non constat de voto, ejusque essentia, prævalere libertatem? cum enim in dubio, an sit valida Professio, dubitetur de essentia ipsius, seu de constituentibus ipsam, prævalet libertas, & invalida erit Professio. Id aliis discutendum relinquo, ne contra tot Auctores sentire videar; certe Caramuel *lib. 3. Theol. mor. n. 1472.* huic sententiæ sic favet: *A paucis annis (inquit) consultus de professione in Judicis sententia dubia, resolvi libertatem fuisse professionem priorem, adeoque pro Religio libertate standum. Erat timorata, aut potius timida conscientia: Judex ille, & quia timebat, ne injuriam communitati faceret, illum liberum declarando, subjunxit, talium Religiosorum discessum esse Monasteriis utilissimum, nocivam stabilitatem &c.*

2 Sed quid de Novitio, si dum dubitat, an V. G. habeat annos sexdecim necessarios ad professionem, profiteatur, licite ne, & valide profiteatur? Respondeo, certum est, hunc, nisi a bona fide excusetur, peccare mortaliter, quia cum possideat ætas insufficientis quæ est prior sufficienti, ut dixi *V. Ætas*, debuerat Novitius se ineptum ad professionem judicare: An vero sit valida, perseverante dubio, jam universaliter vidisti *n. præcedenti.* Quod si facta diligentia comprehendatur, ætatem dicti Novitii insufficientem fuisse, tunc sine controversia ex *Trid. sess. 25. c. 15. de regul.* requirente in professione sexdecim annos, invalida erit. At si inveniatur postea habuisse ætatem sufficientem, dico validam fuisse professionem. De hac ultima resolutione Caramuel *ibid. n. 1358.* dubitat, aliisque decernendum relinquit: *Cum enim hic Novitius (ait) sic proficendo peccaverit, Prælati, seu Religio non præsumitur consentisse ad talem professionem (etiam quoad substantiam) tam illicite factam, atque adeo professio erit invalida ex defectu consensus illam excipientium.* Hæc ex illo. Sed profecto hic dicta præsumptio non adest, adest enim in Religione universalis quædam voluntas admittendi omnes, qui legitime re ipsa profiteantur: at hic revera jam ætatem legitimam habet, quare legitime profiteatur: ergo &c. quod enim ab ipso ea sufficientia non cognoscatur, nocere non potest prædicto universali consensui excipientium. Vide, quod in simili a nobis dictum est *in opusc. de Sacrament. Missæ lib. 2. c. 1. §. 3. a n. 11.*

3 Si dubitetur, An metus fuerit incussus ad professionem emitendam, præsumendum est non esse incussum; Sanch. Suar. alique apud Dianam, *p. 4. tr. 3. resol. 55.* quia possessio stat pro libertate, & negatione metus, cum quilibet præsumendus sit fuisse bonus, & metum non incussisse.

4 Rursus si certum sit ad fuisse metum, sed ambigatur, an parvus, ac magnus, resolve fuisse parvum, quia prævalet possessio incipientis metum in sua bonitate; atque adeo præsumendus est incussisse parvum, donec magnum fuisse demonstratur. Colligitur ex *ibidem ib.*

5 Si denique Religiosus, sive propter metum, sive propter aliud invalida certolaborat professione: sed dubitat, utrum ante, vel post quinquennium illam ratificaverit, distinguendum erit cum Merolla, *to. 1. disput. 3. c. 3. n. 283.* nam si dubitat, an ratificaverit ante quinquennium, non erit censendus ratificasse. Ratio est, quia ante quinquennium finem non præsumit Ecclesia ratificationem, ergo Novitius remanet in possessione suæ libertatis. At vero si dubitat, an confirmaverit post quinquennium, judicandum est confirmasse; nam elapso quinquennio, si Religiosus non reclamât, jam tollit omne dubium, ipsum enim non reclamare, est ratam habere professionem priorem, & Ecclesia ratihabitionem hanc acceptat, solemnemque reddit. Intellige, nisi adhuc duret aliquod impedimentum essentialiter, puta nisi ipse positive velit non profiteri, vel nisi aliqua solemnitates essentialiter necessariæ factæ non essent, &c. tunc enim nulla enascetur in foro conscientia professionis confirmatio; nam cæterum certum est reclamare in foro exteriori Religioso non permitti, quinquennio elapso, nisi prius probet habuisse causas non reclamandi.

Promissio. V. Votum.

R

Religionis Votum, Vide V. Votum, præsertim n. 7. & 16.

1 *Religiosorum Vota, quoad obedientiam, Vide Verb. Subditus, & V. Votum. Quoad Castitatem, Vide V. Votum. Quoad Pauper-*

tatem hic breviter locus est dicendi. Præmittendum est, probabilem esse sententiam, posse Religiosum ex tacita, seu præsumpta licentia Superioris, quam Ratihabitionem appellamus, aliquid expendere, retinere, accipere &c. Ita Suarez, Rebell. Fagund. Diana, Pelliz. alique apud Bardi *d. 6. de cons. c. 3. §. 9. n. 2.* Hæc autem est, quoties adest Judicium, quo prudenter credatur Superior licentiam concessurus, si petatur; ratio est, quia non fit contra paupertatem, quando dependenter a Superiore hac in re subditus operatur, dependenter autem operatur satis, dum tacitam judicat habere licentiam. Et quamvis non pauci, ut Joannes de Lugo *to. 1. de just. disp. 3. sect. 7. n. 124.* ad licitam ratihabitionem constituendam, requirant ulterius, ut Superior credatur non solum licentiam concessurus quoad substantiam, sed etiam quoad modum, scilicet, quod ille modus, quo hic, & nunc subditus expendit pecuniam cum præsumpta licentia, placeat Superiori, vel saltem, (ut habet Sanch. *lib. 2. Decalog. c. 19. n. 15.*) non graviter eidem displiceat. Nihilominus, Lessius, Fagund. Suar. Tann. alique apud Bardi *loc. cit.* probabiliter docent, hoc nequaquam requiri (semper intelligo, quando displicentia Superioris non est adeo notabilis, ut trahat, seu inferat negationem licentiæ quoad substantiam) non requiri, inquam, nisi ad vitandum veniale contra obedientiam; & ratio est, quia ex una parte ea non est sub obedientia mortali præcepto prohibita, ut supponimus, juxta Doct. cit. & ex alia non est contra votum paupertatis, quia jam adest licentia tacita, posito quod non adfit displicentia Superioris quoad substantiam expensionis, nec tanta displicentia modi, ut redundet in substantiam.

2 Petes primo: qua ratione prudenter judicabit subditus tacitam adesse prædictam veniam quoad substantiam? Respondeo si advertat naturam non rigidam, sed benignam Superioris, merita, & dignitatem ipsius subditi, familiaritatemque cum eodem Superiore. Item ipsa res parvane, an magna est expendenda, ut etiam finis. & omnes circumstantiæ operationis; licentia enim V. G. ad munusculum etiam devotionis elargiendum foeminae, facilius dabitur Seniori, quam Juveni, & facilius pro matrona benemerita, quam pro levi quapiam puella, & facilius dabitur licentia expendendi ad emenda necessaria, quam superflua, &c.

3 Petes secundo, ad majorem hujus doctrinæ declarationem: si Superior se declaret nolle has præsumptas licentias, sed velle, ut subditus tunc solum prædicta facere possit licite, quando prudenter judicat, Superiore fore contentum, ut expendat sine licentia; vel si in aliquo peculiari casu sic dicat Superior: *Nemo expendat aliquid ad emendum id genus V. G. picturæ, nisi expressam obtineat a me licentiam:* poteritne adhuc locus esse dictæ licentiæ tacitæ sine peccato mortali, si judicetur superior esse solum invitus, quoad modum? Respondeo posse in utroque casu, donec id sub virtute obedientiæ legitime Superior prohibeat. Ratio est, quia adhuc poterit esse casus, in quo, etiam illis declarationibus extantibus, judicetur superior hic, & nunc non fore quoad substantiam invitus. Et atque interim solito fortiores debere conjecturas adesse, ut Superior, positus illis declarationibus, invitus non censeatur etiam quoad substantiam: id enim illæ declarationes tam rigide significare videntur. His declaratis,

4 Duo addo: Primo, non solum satis esse, si certo moraliter constat adesse ejusmodi licentiam tacitam, sed etiam si probabiliter. Ita Sanch. *lib. 7. in Decalog. c. 19. n. 53. fin.* Peliz. Castropal. Fagund. Caramuel, quos citat, sequiturque Bardi *l. c. §. 10.* (quidquid aliqui dicant, qui semper certam moraliter exposcunt) Ratio est quia, ut sæpe dictum, probabilitas semper sufficit ad prudentem operandum. Secundo, me putare post factum non obligari Religiosum ad patefaciendum Superiori id, quod ex præsumpta licentia fecit, nisi in eo casu, quo continuanda esset aliqua actio contra paupertatem, ad quam requireretur nova licentia, & ex alia parte desinerent conjecturæ, quibus dicta nova licentia præsumatur. Lege Suarez *to. 3. de Relig. lib. 8. c. 11. n. 2.* Sanchez *in Decal. l. c. n. 8.* Pelliz. *in man. Reg. to. 1. tr. 4. c. 2. n. 215.* aliosque. His declaratis,

5 Difficultas propria hujus loci est; Quando ejusmodi tacita licentia est dubia, hoc est, Dubitas, an Superior licentiam concessurus sit, an licite eas actiones possis contra paupertatis votum efficere? Resp. negative. Ratio est, quia in hoc casu certum est paupertatis Votum, seu certa, & firma est obligatio, at dubia exemptio ducta a tacita licentia: ergo votum ejusque obligatio prævaleat necesse est.

1 *Rescriptum.* Contigit, ut cum Summus Pontifex causam quandam Vicario Generali commississet, invenirentur in eo Episcopatu duo Vicarii Generales, nec apparebat unus altero principalior, nec aderat caput, unde colligeretur uni potius, quam alteri rescriptum esse præsentandum: quis in tanta incertitudine præferendus?

Respondeo, vel rescriptum est concernens ad forum contentiosum, & tunc neuter ex Vicariis eligi in judicem potest, partibus non consentientibus, sed recurrendum iterum ad Pontificem. Ita Sanchez *8. de matr. d. 27. n. 37.* Pirr. Corrad. *de disp. l. 7. c. 4. n. 49.* Ratio est, quia cum partes hic non convenire supponantur, possidet æque libertas utrisque ad eum dubium Judicem repellendum; & ex alia parte, cum neuter ex iis Judicibus sit a Pontifice determinate designatus, neutri jurisdictionem delegatur. At si partes consentiant in alterutrum, is eligi merito potest, quia tunc voluntas Pontificis, quæ intendit partibus providere, præsumitur illi ab utraque parte electo jurisdictionem communicare. Facit huc, quod dixi *V. Nomen dubium, n. 1. de Tutore.* Vel ejusmodi rescriptum est gratiosum, quale est in dispensationibus matrimonii, bigamiæ, legitimitatis, &c. tunc puto posse eligi quemlibet ex duobus, quem velis, in cuius favorem emanavit rescriptum, seu dispensatio: ita Sanchez, *ibid.* Ratio est, quia præsumitur Pontifex designare eum, quem dispensandum voluerit, ut pote

potest in cuius favorem Summus Pontifex rescripserit. Si simile quid eveniret in delegato a Principe seculari, eadem resolutio erit casui proportionaliter applicanda.

1 *Restitutio*. Vid. *v. Furtum*, & *v. Damnum secutum*, & *v. Solutio debiti*. Debes certo centum, dubitas, an solveris? adhuc solvere centum teneris: ita de Lugo *de justit. t. 1. d. 18. sect. 1. a. n. 8.* Debes sub dubio centum, quæ certus es non solvisse? ab onere solvendi liber es. Ratio est, quia ibi possidet vinculum debiti, hic tua libertas. In priore casu, non solum debitor, sed etiam creditor dubitat de solutione. Laym. *lib. 1. tr. 1. cap. 5. § 4. n. 41. fine*, Dian. *p. 4. tr. 2. ref. 31.* docent probabile etiam rem esse dividendam, & solum partem, pro rata dubii, dandam huic creditori. Ratio, & quidem in materia justitiæ probabilis est, quia cum is non habeat, nisi dubium jus, non est æquum, ut ei solvatur tantum, quantum solveretur, si haberet jus certum: solvatur ergo pro rata dubii. Id iterum me notasse memini supra §. 6. n. 9. Dico autem (in materia justitiæ) nam in aliis materiis multa absurda sequerentur, ut expendit de Lugo *de justit. t. 1. d. 18. sect. 1. a. n. 18.* contra Laym. Ego vero ajo, id solum esse probabile in materia justitiæ, disparitatemque pro aliis materiis alteri non difficulter inveniendam relinquo: cum mihi sit factis modo auctoritas Layman, & Dianæ, qui non de aliis materiis, sed solum de materia justitiæ loquuntur.

2 Verum ad illa, quæ hic dicenda se offerunt, accedamus. Possessionem cujusdam rei certo obtineo, sed ambigo, an ea res mea sit? Ad restitutionemne teneor?

Resp. vel incepisti obtinere bona fide, vel mala, vel dubia? de omnibus separatim.

Si primum, & deinde quidem incepit confurgere contra te dubium, inquiri: Incepitne ejusmodi dubium ex levibus, vel probabilibus rationibus, an ex moraliter convincentibus, hoc est ex rationibus ejus generis, quæ omnem probabilitatem contrarium depellunt? Si ex levibus, vel probabilibus, non teneris ad restitutionem, possessio enim tibi suffragatur contra omnes rationes non convincentes; teneris tamen veritatem inquirere, modo mox n. 5. dicendo. Si ex convincentibus, rem restituere teneris, quia jam mala fides certa contra possessionem incipit non pugnare solum, sed etiam expugnare.

3 Si vero incepisti mala fide possidere, locus quæstioni non datur, omnino enim restituere teneris, cum possessor malæ fidei semper restitutioni subjaceat. Cui autem restituito sit facienda, quando ignoratur Dominus, mox intelliges ex n. 9. fine.

4 Denique, si dubia fide possidere incepisti, & ad indagandam veritatem minus attendisti: nec est locus quæstioni; assimilari enim mala fide possidenti, ut omnes docemus; de qua re lege de Lugo *t. 1. de just. disp. 17. sect. 4. & disp. 18. sect. 1.* quare obligaris ad novam diligentiam, qua verus Dominus possit inveniri, faciendam: Quod si hic inveniri non possit, cui res sit restituenda, mox dicam.

5 Nunc doctrinæ ratio monet, ut de hac diligentia subdamus. Primum omnium cum diligentiam adhibendam esse dico, intelligo hic, tum in similibus, moralem, & ordinariam: ad extraordinarias enim nemo, ex vi legis ordinariæ tenetur. Deinde si bonæ fidei possessor incipiat dubitare, an res sit sua, videndum, an semper teneatur examinare, & inquirere veritatem? Ut item an semper possessor dubiæ fidei ad idem obligetur? Respondeo: Si ille incipiat dubitare, & hic fuerit, vel sit dubius propter leves rationes, non tenetur, si propter graves, id est probabiles, tenetur. Ita Villalob. *in summ. tom. 1. disp. 20. n. 4.* alii que.

Ratio prioris dicti est, quia nemo tenetur inquisitionem contra se instituere ex levibus rationibus; sicut enim ipse superior non tenetur, & forte non potest ex levibus conjecturis moveri ad inquirendum contra te, sic multo magis nec tu adversus te ipsum. Ratio posterioris est, quia tunc prudenter timere debes, ne tua possessio vincatur a certitudine contrarii, quæ probabiliter sit apparitura, quando rem apud te retinere non poteris.

6 Jam si adhibita morali diligentia verus Dominus inveniatur, ei res attribuetur. At si non inveniatur, poterit (ajunt Castrop. *to. 1. tr. 1. disp. 3. part. 2. n. 9.* Coninch. Vasquez, utriusque Sanch. Molin. alii que apud Dianam *part. 4. tr. 3. ref. 25.* sane probabiliter) possessor sibi rem retinere, quia cum illæ rationes, propter quas dubitat, supponantur solum esse ad summum probabiles, semper prævalebit possessio, quam ipse habet rei, quæ possessio solum cedit, ut millies diximus, rationibus convincentibus. Alii ut de Lugo *t. 3. de just. disp. 18. sect. 1. n. 4. & ibid. disp. 12. sect. 4. n. 84.* quos libentius sequor, docent, rem esse dividendam pro rata dubii inter ipsum possessorem, & alios, si ii noscantur, quia hæc possessio non est nisi dubie bona, ergo non potest totaliter favore possidenti. Quod si ii nequaquam inveniri possunt, tunc rem totam dictus possessor retineat, quia tunc nullus potest contra ipsum etiam sub dubio aliquid petere, ergo illa possessio, quamvis dubie bona illi soli favebit, illi, inquam, qui ab initio possessor bonæ fidei fuit, de quo loquimur.

7 Inquires primo: equis censendus sit verus Dominus? Resp. is, qui per probabilem aliquam rationem negari non potest: si enim probabiliter negari possit, non erit certo Dominus verus, & consequenter contra possessorem non prævalebit.

8 Inquires secundo: quid, si inveniatur duo, qui veri Domini appareant, nec possit dignosci, quisnam ex his certo Dominus sit? Resp. esse rem dividendam pro rata dubii; ita Mol. *to. 3. de just. disp. 72. n. 5.* Less. *lib. 2. cap. 15. d. 1. n. 2.* Bonac. *de ressit. d. 1. qu. 2. part. 2. n. 11.* est enim regula generalis restitutionem esse mensurandam juxta jus, quod quisque participat, ut modo in simili n. 1. & Verbo *Nomen dubium n. 3.* & alias nimis sæpe dictum est.

9 Sed quid, si omisit quis prædictam inquirendi diligentiam, & interim supervenit circumstantia, per quam Dominus verus non

possit amplius innotescere, ut si mortui fuerint ii, qui apti testes esse potuissent, valerent sibi rem illam retinere? Respond. hunc mortaliter peccasse; sed eam retinere sibi licite posse, ita Bonac. *de contr. disp. 1. q. 2. p. 2. n. 8.* & probabile putat Castr. *t. 1. tr. 1. disp. 3. p. 2. n. 9.* quibus adde Dianam *p. 4. tr. 5. ref. 25.* quia posita morte testium, nemo nunc (quidquid sit antea) habet meliorem conditionem, seu jus, quam ipse qui bonæ fidei possessor ab initio fuit, qui certo rem possidet. Si enim initio malæ fidei possessor, vel huic similis fuit, de quibus dixi n. 3. & 4. retinere non potest, sed pauperibus erogare tenetur (ut fuse explicat de Lugo *de just.*) vel per Bullam compositionis sibi consulere juxta ea, quæ docentur in *expositione Bullæ Cruciatæ.*

10 Denique, si adhibita diligentia, & Domino non apparente, is, qui est bonæ fidei possessor, rem consumat, vel vendat, si post eam consumptionem appareat verus Dominus, ad quid ejusmodi possessor tenebitur? Resp. teneri solum ad restituendum Domino id, in quo factus est ditior, quia is post exhibitam diligentiam, fuit etiam possessor bonæ fidei: at possessor bonæ fidei, ut est communis doctrina, non obligatur in similibus casibus, nisi ad restituendum id, in quo locupletior factus est. Quid, si is dubitet, an in aliquo factus sit ditior? Resp. Tunc sibi persuadere licite valet, se non esse factum ditiozem, & sic potest nihil restituere, quia ex communiter contingentibus præsumitur latius vixisse; ita Sanch. & Bonac. apud Bard. *de conf. d. 6. c. 9. §. 9.*

11 Petes, dum diligentia exhibetur ad inveniendum Dominum, licetne ejusmodi possessori rem retinere, vel alienare? Resp. potest retinere, sed cum intentione rem servandi tanquam in deposito, si enim hodie non dat, poterit securius dare cras; si quidem si imprudenter nunc daret, pro quam difficulter possit postea recuperare? si res sit fructifera, an possit colligere fructus, innui supra *V. Matrimonium n. 4.* Alienare autem non potest nisi cum duabus conditionibus, quas in simili dixi supra §. 6. n. 6. quem locum recole.

1 *Reus, & Testis*. Dubitant hi, an legitime interrogentur a Judice; obligabunturne ad ejus mentem respondere? Supponimus hic obligari hos legitimo Judici parere; nam ceterum *infr. l. 2. c. 4. n. 3.* de tota hac re benignius disputabitur.

Resp. non obligari, etiam si Judex præcipiat sub poena excommunicationis, ita Fag. *in Dec. præc. 2. l. 2. c. 12. num. 18.* de Lugo *de justitia t. 3. d. 4. sect. 1. d. 3. Sanch. in Dec. l. 6. c. 3. n. 33. & in conf. l. 6. c. 2. dub. 31.* Pasqual *dec. 129.* Ratio est, quia Reus, & Testis sunt in possessione suæ libertatis valendi æquivoicare ex causa, ergo ab hac non possunt deturbari propter dubium legitimæ interrogationis; Causa autem hic semper intervenit, quia semper ii possunt velle custodire suum jus, quo possunt non aperire veritatem ei, cui ex certa, & manifesta obligatione non debeat.

2 Scio, quosdam nostram responsum admittente, si timeatur a Reo, vel Teste magnum malum, non vero exiguum, quale esset modicam pecuniam amittere, &c. Sed hos sequi non possum, quia prædicta possessio libertatis in Reo, & Teste æque prævalet, sive grave, sive leve damnum timeatur.

3 Lege Dianam *p. 3. t. 5. ref. 105.* qui sine distinctione universaliter sententiam amplectitur; unde colligit, quando superior inquirit generaliter super aliquo notorio delicto, cujus Auctor nescitur, posse te vocatum ad testificandum æquivoicare; si dubites num infamia, vel indicia sint contra delinquentem licet jure delinquentem scias. Nec contrarium docent Sanch. & de Lugo, ut quidam putant. Audi de Lugo *l. c. n. 6.* Regulam hanc (inquit) non procedere admonet Sanch. *n. 3. & 4.* in rebus levioribus, ubi leve sequitur periculum, & in quibus, si certo constat Judicem esse virum probum, & peritum, tam Reus, quam testis debent in dubio respondere, & manifestare veritatem. Tantum de Lugo ex Sanch. Vides? tunc solum obstringunt hi DD. Reum, & Testem, cum Judex pius est, & peritus; sane quia propter has circumstantias præsumendus est Judex certo legitime interrogare, ergo jam non sumus in casu dubio. Quare si vere perseverat omnibus pensatis ejusmodi dubium, nunquam hi Doctores videntur nostram Responsum in levi damno limitasse: solum aliquando ex peritia, & pietate Judicis, legitimam certo esse interrogationem collegerunt.

4 Illud nihilominus advertendum est, quando periclitaretur bonum commune, vel innocentis grave damnum, te interrogatum a Judice debere ad ejus mentem in similibus dubiis respondere, si solum tibi subsit leve periculum, quia pugnarent hic tua libertas, & bonum grave innocentis; at bono communi semper tuum bonum peculiare est præponendum; & bonum grave innocentis tuo levi damno, juxta vulgares charitatis leges, debet anteponi.

S

1 *Scandalum*. Dubitat quis, an sua actio sit futura causa peccati in proximo, licetne illam exercere potest? supponimus autem ipsum non intendere peccatum alterius; si enim intendat, erit scandalum directum, & sine dubio peccaminosum, ut dictum est in *nostro opusc. de exped. conf. l. 2. c. 1. §. 15. n. 100.*

Resp. recolendo prius quod *ib. n. 103.* ex Sanch. notavi, plures excusari a prædicto peccato scandalum, quod *ib.* indirectum vocavimus, quia vel ipsi tam pravi sunt, ut eorum malum exemplum parum noceat, vel qui inducuntur, tam faciles sunt proclivesque ad peccandum, ut qui suo exemplo occasionem illis obtulit, non censetur eos moraliter inducere.

Hoc posito, assero, licite prædictam actionem exerceri posse. Ratio est, quia tunc pecco peccato scandalum, quando actio mea moraliter censetur inducere proximum ad peccatum, ut jam dictum est; sed quando dubito, an mea actio futura sit causa peccati in proximo, non

non censetur ipsum inducere ad peccatum, ergo, &c. Minor probatur ex Doctrina toties allata; neminem in dubio censendum committere delictum, & omnes, nisi contrarium constet, debere reputari bonos: *l. Merito, ff. pro socio lege Menochium de pres. l. 1. presump. 29. n. 18.* docentem presumptionem, quæ delictum excludit esse omnium fortissimam; nam inde fit, ut quoties dubito, an proximus sit admitturus peccatum, debeam deponere, imo repellere hoc dubium, & censere illum non peccaturum, atque adeo putare meam actionem nequaquam inducere proximum ad peccatum.

1 *Sepeliri in loco Sacro.* Puer, de quo dubitatur, an sit Baptizatus, in loco Sacro sepeliendus nequiquam esset, quia certo possidetur, in loco Sacro sepeliendus nequiquam esset, quia certo possidetur, in puero Paganismus, qui fuit ante Baptismum dubius: at spectata Ecclesie benignitate, sepeliatur, usurpando caeremonias Sacras sub tacita conditione, si est Baptizatus; ita Bonac. apud Dian. p. 4. tr. 3. ref. 69. Ratio est, quia ipsa non presumitur repellere ab Ecclesiastica sepultura, nisi certo non Baptizatus.

2 Qui se ipsum voluntarie interfecit, non est Ecclesiastica sepultura decorandus, c. *Placuit qui 23. q. 5.* nisi signa contritionis forte dederit antequam spiraret, ita ex Sylvest. Laym. l. 3. sect. 5. tr. 3. p. 3. c. 1. n. 8. Si quis igitur in veniatur domi laqueo suspensus, gladio confectus, in puteum projectus, &c. nec adsint conjecturae, utrum ex te, an ab alio, vel casu occisus fuerit, gaudebitue sacra sepultura? Resp. gaudebit: ita Covar. l. 2. var. c. 1. n. 11. Latorius de prisco, & recenti sum. mor. t. 2. c. 12. a nu. 31. quia in dubio nemo presumitur delictum commississe. Contrariæ autem Conjecturae, ut iudex posset huic negare humationem sacram, vehementes esse debent, hoc est evincentes eam universalem presumptionem, qua nemo est existimandus admisisse delictum. Si certum sit, aliquem sibi mortem conscivisse, dubitatur vero an ex amentia, vel furore, deliberate, an vero voluntarie sana mente id fecerit, Laym. l. c. docet non esse sepeliendum in loco sacro, quia possidet certo delictum, & quia praxis Ecclesie ejusmodi occisionem arcere solet a sacra sepultura, nisi ex signis coniciatur ex aliqua gravi causa in furorem abiisse: sed tu expende illud Canonis citati (voluntarie) & vide, an huic favere possit.

1 *Servus.* Certum est, te meo patri famulatum exhibuisse, seu ipsi operam tuam locasse; incertum, an mercedem habueris, teneor absolute loquendo ego hæres, ad exhibendam tibi congruam mercedem, quia debitum est certum, solutio incerta: prævalet ergo debitum. Dixi (absolute;) nam si obstat legitima præscriptio, vel quid simile, non versaremur in dubio, sed certa lex esset observanda. Lege Molin. t. 1. de just. d. 67. Fag. l. 2. de just. c. 15. n. 39.

De servitiis exhibitis ultro a servis, Vid. V. *Donatio n. 5.*

1 *Simonia.* Contra Simoniacos sive Communes, si ve Confidentiales sunt multa poenæ, præsertim excommunicatio, & obligatio dimittendi Beneficium simonice obentum. Et quidem si simonia fuerit certo indubitanter commissa, te poenas incurrisse, non est, quod ambigamus. Si fuerit probabiliter non commissa, eas non incurristi, quia secutus fuisti, vel nunc sequi potes opinionem probabilem. At quid in dubio? Scis v. g. certo te centum aureos dedisse, sed dubitas, an dederis in pretium rei spiritualis, seu rei aenææ spirituali, an potius ob aliquid temporale, seu ob aliquid, quod solum se remote habuerit ad rem illam obtinendam.

Resp. te non incurrisse poenas, quare posse te reputare liberum ab obligatione dimittendi beneficium, & ab excommunicatione. Ratio est, tum quia in utroque foro, de quo lege Farinac. conf. 71. l. 1. non est æquum, ut subeat poena certa pro delicto incerto, cap. grave 11. q. 3. c. Judicante, 30. q. 5. c. Habuisse, d. 33. instit. de rerum divisione, §. Illud questum, & Inst. de Act. §. Curare, tum quia possessio tuæ innocentie prævalet, donec certum delictum probeur. Quod si mala fide te in possessionem Beneficii immisisti, quia scilicet dubitabas de simonia patrata, peccasti quidem ex conscientia erronea, qua putabas habere malam fidem, & de hoc peccato debes in Confessione absolvi; sed revera ob rationes d. nequaquam poenas incurristi, quæ fulminantur contra non dubiam simoniam: Quare nunc deponere illam erroneam conscientiam, & Beneficium retine.

1 *Sigillum Confessionis.* Cadere in sigillum Confessionis peccatum dubie ex confessione notum, dicitur in appendice, seu lib. 5. opusc. de Confess. c. 3. n. 20. nec me ab hac certissima sententia movent aliqua in contrarium allata novissime a P. Bardi de conf. disp. 6. c. 11. p. 4. §. 11.

1 *Solutio debiti.* Debeo tibi centum ex uno, & alia centum ex alio titulo, si tibi solvam centum dumtaxat, pro quo debito satisfaciam, si nihil exprimam?

Resp. Hic locum non habet questio de conscientia dubia: constat enim id debitum extinguere, etiam in foro externo, quod magis gravat debitorem; & ratio est, quia quilibet censetur operari quod sibi utilius est, ita de Lugo aliquos citans t. 1. de ju. dis. 16. se. 6. n. 128.

Hinc debitum solvens, censetur in dubio velle solvere potius pro debito maturato, quam pro maturando; pro debito nomine proprio contracto, quam alieno ex fidejussione; pro liquido, quam non liquido; pro anteriore, quam posteriore; pro debito, de quo currit interesse, quam pro mero mutuo. Favent huic doctrinæ ea, quæ dixi V. *Donatio n. 2.*

2 Si tamen debes Decursiva, & Capitale, & aliquam partem modo dicto solvas, pro decursiva satisfacies, non pro Capitali, quia ad indemnitate creditoris id merito decernit l. de sol. & l. usur. cod. de usur. Quod si debita sint paræ onoris, tunc judicaberis solvisse omnibus pro rata, quia non est major ratio de uno, quam de altero.

3 Dicitur est autem n. 2. (si nihil exprimam) nam si debitor verbis dixit, vel mente voluit pro uno potius, quam pro alio satisfacere; tali dicto, vel intentioni standum erit etiam in foro conscientie, quia obligatio tollitur dependenter a voluntate ipsius,

quare cum per illam intentionem jam ablata sit, non poterit illa obligatio per quamvis retractationem reviviscere.

4 Sed quid, si tibi debeo centum ex quocunque titulo justitiae, sive ex contractu, sive ex re accepta, sive ex injusta acceptione, & interim do tibi gratis centum, sive per remunerationem non debitam ex justitia, sive gratiosam donationem, nihil exprimens, imo nihil cogitando de debito illo justitiae, intelligiturne extinctum illud justitiae debitum, quod mihi multum siue dubio grave est? Resp. licet non extingui sit probabile, quia debitum non extinguitur, nisi per solutionem: hæc autem donatio est; Ita Sanchez aliique apud Dianam mox citandum: Tamen etiam est probabile extingui: ita Nicol. Baldell. Magister in Theologicis meus t. 1. l. 5. d. 25. n. 18. l. cum ex pluribus, ff. de sol. quia adest voluntas semper in homine implicita, & generalis satisfaciendi, prout potest, per unumquemque actum suis obligationibus, quas ipse habet, tum in materialibus, tum in materia justitiae; ex qua sententia sequitur, si quis ex devotione inviseret Ecclesiam, recitaret coronam, daret elemosynam, Missæ interesset, &c. & deinde reconderetur, se illa vovisse, vel a Confessario iussa sibi fuisse, vel adesse præceptum ea faciendi, de quo vide Dianam p. 3. tr. 6. ref. 57. & 77. sequitur, inquam, non teneri iterum ad ea, quia jam per illam generalem voluntatem illi satisfecit; nam propterea is, ait Sanch. in Dec. l. 1. c. 13. n. 11. qui nihil cogitas elemosynam v. g. centum aureorum per totum annum sparsim pauperibus dedit, fideinde advertat se centum debuisse reddere ob aliquam obligationem, ad iterum largiendum non obligabitur, & item Beneficiarius, quicentum Ecclesie suæ deberet ex omissione Officii divini, si eidem Ecclesie, nihil de hac obligatione cogitans, sacram v. g. vestem ejusdem pretii donavisset, ad nihil propter eandem rationem amplius satis probabiliter tenetur. Ita Laym. l. 3. sect. 5. tr. 2. c. 22. n. 9. & apud Dianam p. 3. tr. 6. ref. 57.

5 Dicitur est de debitore, quando ex se solvit debitum: quid de creditore, quando sibi compensat de bonis, quæ potest clam habere sui debitoris, parine modo censetur sibi compensare illud creditum quod sibi utilitusest? Resp. ita: quod, quia longe est a nostro instituto, vide fusc apud de Lugo de just. l. d. 6. sect. 6. n. 129. Dixi nihilominus de hoc breviter V. *Compensatio.*

1 *Sponsalia.* Si dubium sit, post habita sponsalia, num aliquis defectus notabilis superveniat, vel cognitus de novo fuerit, questio solet fieri, an possit Sponsus a contrahendo matrimonio resilire, & regula quidem universalis hæc dari consuevit: quando sponsus, quamvis ignorasset defectum illum, ita erat affectus, ut si illum agnovisset, adhuc contraxisset, non posse resilire, quia implicite habet universalem quandam voluntatem contrahendi, etiam sub eo defectu; posse si in eo affectu non fuisset, quia prædictam voluntatem non habuit. Ita Molina, t. 1. de just. disp. 270. Sanch. de matr. lib. 1. dub. 74. n. 2. Audio. Sed nostra questio est; quid, si de eo animo dubitet Sponsus? (nam si probabiliter judicet non habuisse, certe resilire, formando sibi opinionem practice probabilem posset.) Resp. tunc expendendum esse cum Sanch. l. c. n. ult. de Matr. p. 1. p. 8. n. 20. an id, quod supervenerit, vel de novo cognoscitur, afferat Sponso damnum notabile, necne: si afferat notabile, pro libertate sponsi decernito; Secus, si solum afferat damnum leve. Ratio est, quia ex communiter contingentibus, in priore casu, presumitur Sponsus non habuisse illam voluntatem: nemo enim vult promittere matrimonium cum tanto suo damno; at propter contrariam rationem presumitur cum levi. Neque dicas, tam in gravi, quam in levi debet vincere certa libertas sponsi, atque adeo poterit semper resilire: ne id dicas, inquam, quia in damno gravi cum presumatur non affuisse voluntas contrahendi, libertas sponsi possidet, at in damno levi, cum contra presumatur affuisse dicta contrahendi libertas sponsi, sed contractus sponsalitus, ejusque certa obligatio possidet.

1 *Subditus.* Si ambigas primo, utrum restitui a superiore præcepta, licita sit an illicita; Secundo an legitimus sit superior; Tertio, cum sit certus superior, an nunc excedat in præcipiendo limites suæ jurisdictionis, necne, te non obligari obedire, docent Vasq. l. 2. q. 19. art. 6. disp. 66. c. 9. an. 51. Rodr. in Sum. v. *Obedientia*, 2. p. c. 9. a concl. 2. quia nemo est in potestate præcipiendi ea, de quibus dubitatur, an sint honesta, vel an sint extra suam jurisdictionem: prævalet ergo tunc subditi libertas. Aliqui docent, S. Thom. Sanch. l. 6. in Dec. c. 3. n. 3. Jo. Sanch. disp. 33. n. 37. Diana p. 4. tr. 3. ref. 8. & 9. te obligari in hoc tertio (esto non obligaris in duobus prioribus casibus,) quia eo ipso, quod ille superior est, & tu subditus, teneris tu obedire, cum ejus certa potestas non possit vinci a dubio exemptionis. Utraque sententia videtur probabilis.

1 *Suffragium.* Decretum fuit suffragii secretis Gabellam v. g. injustam populis esse imponendam; Beneficium, Cathedram, Officium esse huic injuste concedendum, & similia, ad quæ decernenda, licet sufficiens suffragia v. g. undecim ex viginti Senatoribus, seu Electoribus, tamen adjuere quindecim, quid dicendum? nam omnes hi dubitant, an suffragium suum fuerit ex primis undecim, de qua re lege Lessium l. 2. c. 13. disp. 3. n. 22. & 23. adeoque an rem illam injustam ipsi concluderint, unde ad restitutionem teneantur, esto peccaverint, quia consenserunt decreto injusto, ut notat Less. l. c.

2 Resp. tres esse sententias. Prima absolute (Merolla t. 1. disp. 3. coll. 6. n. 41.) affirmat, omnes ad restitutionem in solidum teneri, quia omnes conflant unam causam adæquatam; sicut enim si centum traherent navim, licet nonaginta sufficerent, omnes tamen trahunt, ita in casu nostro. Secunda absolute Rebell. Sayr. Henriq. Diana Granad. aliique apud de Lugo, t. 1. de just. disp. 19. sect. 2.

Henriq. Diana Granad. aliique apud de Lugo, t. 1. de justit. disp. 19. sect. 2. n. 20.) negat, quia singuli sunt in possessione certæ suæ pecuniæ, quam non tenentur alteri tradere, nisi obligatio sit luce meridiana clarior. Tertia denique (Molina t. 1. disp. 736. n. 6. de Lugo l. c. n. 22.) obligat quidem omnes, at non ad totum in solidum, sed solum ad partem pro rata dubii. Ratio est, quia solum ad partem clara videtur obligatio: siquidem omnes inceptuam dare suffragium cum dubio, an ipsi essent, qui iniuste damnum decernerent, & datis suffragiis, remanet idem dubium, ut supra diximus V. Restitutio n. 1. incipientem possidere cum dubia fide, eademque dubia fide perseverante, restituere debere. Cum ergo ex alia parte omnes sic dubitent, omnes participare debent de obligatione restitutionis. Alias rationes vide apud Mol. & de Lugo l. c. nam propterea hæc tertia sententia est excipienda, licet primam, & secundam, tum propter bonas rationes, quibus innuntur, tum propter auctoritatem tot Doctorum, non audeam vocare improbables; & secundam quidem etiam favent DD. citati, & doctrina lata supra V. Restitutio n. 1.

3 Dixi numero primo (suffragiis secretis) nam quando suffragia sunt aperta, non adest simile dubium. Quare peccabis quidem mortaliter, si suffragis rei iniuste jam ab aliis conclusæ, quia consentis, ut dictum est, injusto decreto: ita Laym. Tann. aliique apud Dian. p. 1. tr. 3. ref. 16. & ref. 30. ubi docet eadem rei conclusæ te non posse subscribi: sed te non obligari ad restitutionem, quando tuo suffragio impedire injustitiam nequis, docent probabiliter iidem apud eundem. Quod si res iniusta concludenda a posterioribus suffragantibus sufficienter erit sine tuo suffragio, tu tamen suffragis inter priores, & peccabis, & restituere obligaberis quia sic certam causam tunc iniusti damni das, ut docent communiter DD. Turrian. Lessius l. c. Pilliuc. Villalob. cum Dian. l. c. ref. 17. Vide de iis suffragiis multa apud de Lugo t. 2. de just. disp. 20. sect. 1. n. 17. & sect. 2. §. 3. n. 55. & §. 5. n. 87.

T

1 Testamentum. Anceps sum, an testamento (idem proportionaliter de legato) affuerit fraus, possumelicite ex vi hujus testamenti hæreditatem consequi? Respondeo, si ejus in possessione, te in ea firmum serva, quia in dubio melior est semper possidentis conditio. Ita Sanch. lib. 4. conf. c. 2. disp. 14. n. presertim 7. at si hæreditatem nondum adivisti, major est difficultas. Affero nihilominus, te posse adire, quia fraus, & dolus, utpote delictum, non sunt præsumenda, nisi certo content.

2 Imo etiam si fraudem adfuisse scias non quidem certo, sed probabiliter, idque nunc post habitam bona fide possessionem, non teneris dimittere hæreditatem ante Judicis sententiam, quia inter privatos, ut ex dictis constat, contra possessionem legitimam sola certitudo non vero probabilitas prævalet. Atque hic est casus allatus supra §. 3. n. 19.

3 Sed quid, si probabiliter adfuit fraus, & nemo est in possessione hæreditatis? Resp. tunc dividendam esse hæreditatem inter probabiliter prætendentes juxta ratam probabilitatis. Imo idem dicendum erit ex nostris principiis, etiam si dubium sit de fraude, quando nemo possidet.

Vide V. Nomen dubium n. 3. & V. Restitutio, n. 1. & 8.

Testis. Vide V. Reus, & Testis.

Tutor. Vide V. Nomen dubium.

V

1 Venatio. Dabito, an fera laqueo tuo irretita possit effugere, necne, & illam ego capio. An primo tibi debeam feram? An secundo tibi saltem debeam, quanti spes illa valet, quod forte tua fuisset? An tertio teneam saltem solvere valorem laboris tui, quo laqueum tendidisti?

2 Resp. non debeo ex de Lugo t. 1. de just. disp. 3. nu. 33. primo feram, quia in dubio, an fera amisit libertatem, ne fera quidem præsumitur eam amisisse. Si igitur ipsa adhuc libera censetur, ego utor jure meo illam capiendi.

3 Non debeo secundo valorem spei ex de Lugo l. c. esto Lessius l. 2. c. 5. n. 11. n. 50. Molina d. 42. Laym. lib. 3. tr. 1. c. 4. n. 12. dicant pro rata dubii esse feram dividendam. Ratio autem nostre responsionis est, quia licet mihi uti jure meo, esto per accidens sequatur frustratio suæ spei in alio: ut patet, si ego utar arte non iniusta ad habendum beneficium, vel Cathedram, esto alter spe sua frustretur, &c.

4 Debeo tamen tertio valorem laboris: quia hujus certus est Dominus ille qui laqueum paravit, & idem labor mihi viam struit ad capiendam feram. Institutio de rer. divis. §. ex diverso, h. adeo ex diverso ff. de rer. divis. l. quare ff. de acquir. rer. Dom.

1 Venditio. Consigno tibi vestem, quam pro me vendas decem aureis: tu alteri vendidisti undecim, dubitaque an potius tu ipse emeris pro decem, & deinde alteri nomine tuo vendideris undecim, an vero tibi non emeris, sed absolute nomine Domini vendideris, quid judicandum? In priore enim casu tuus erit undecimus ille aureus, utpote pretium tuæ rei; in posteriore erit Domini quippe suæ rei pretium. Resp. de Lugo de just. t. 2. d. 16. sect. 9. n. 152. aliique laborant in assignandis conjecturis, an hæc venditio nomine alieno fuerit, an proprio, & recte. Verum si in hoc sistamus, quæstionem non diminuis: nostra enim quæstio est, an adhuc remanente dubio post expensas conjecturas, statuendum sit pro domino, an pro venditore. Dico igitur statuendum pro Domi-

Tamb. de Dec. Prec. Tom. I.

no vestis. Ratio est toties dicta, quia prius fuit vestem fuisse Domini, & hoc certum est; at postea dubitatur, an fuerit empra ab hoc venditore: prævalet ergo Dominus.

1 Virgo. Desloravit quis virginem multa promittens, inter quæ omnibus expensis ambigit, an intercesserit promissio illam ducendi, vel dotandi, ad quid obligatur? Resp. ad nihil, quia libertas ipsius est certa, promissio incerta. Vide Verb. Vota.

Idem dico, si quis dubitet, an virginem per fraudem, vim, metum seduxerit, in quibus casibus leges, desloratorem urgent ad dotandum, vel ad damnum alia via resarciendam: ita inclinatur Pater Bardi, de cons. d. 6. cap. 9. §. 22. contra Molinam, & de Lugo ab eodem citatos. Ratio est, tum quia possidet certo desloratoris libertas, tum quia nemo præsumitur delictum fraudis commisisse l. Merito ff. de dubio.

At certo quis promittit dictam virginem ducere, vel dotare, sed dubitat, an ab ipso fuerit virgo inventa. Respondeo: judicandum est fuisse inventam virginem, atque adeo ducendam, vel dotandam a desloratore. Ita Menoc. l. 6. pres. 49. n. 2. & 3. Molina, t. 4. de just. tr. 3. d. 104. n. 14. Lug. de just. t. 1. d. 12. sect. 1. n. 3. Ratio est, quia prior est virginitas, quæ est qualitas naturalis, quam non virginitas; illa ergo possidet, nec vinci ejus possessio potest, nisi ex aliis potentioribus conjecturis colligatur præsumptio contra illam, quales essent eam habitasse in prostibulo, habitu meretricio incessisse, & similes a Menoch. allatæ; l. c.

Voti irritatio. Vid. V. Vtas.

Voti dispensatio. Vid. V. Dispensatio.

1 Votum. Si dubites, an voveris, vel juraveris, non obligaris ad votum. Ita Sanch. l. 1. in dec. c. 10. n. 26. & l. 1. de matr. d. 9. n. 11. Rebel. l. 1. q. 3. n. 23. & passim, etiam si magis propendeas, quod voveris, vel juraveris; modo hæc propensio lineam dubii non transiliret. Ita Castr. t. 1. tr. 1. d. 3. p. 13. n. 17. citans Suarium, & utrumque Sanch. Ratio est, quia semper possidet libertas, & iniquum esset pro debito incerto certam solutionem exposcere.

2 Idem dic, si dubites, an votum, seu promissio se extendat ad illam, vel illam materiam, v. g. an voveris in jejuniis te abstinere a laeticiis, &c. jam enim tunc dubitas de ejus rei promissione; At vero si certo promiseris, seu voveris, sed anceps, an solveris, solve te teneris, quia tunc possidet promissio, seu votum. Ita Sanch. Rebel. l. c. aliique.

3 Si dubites, an res sint ita notabiliter mutata, ut excuseris a promissione, sane excusari non poteris: ita Castr. t. 3. tr. 13. d. 2. de juram. p. 15. n. 14. ex Sanch. v. g. jurasti, seu vovisti ingressum in Religionem, a quo excusaris ob gravem habitualem morbum, deinde incipis bene habere, sed cum dubio, an restitutus integre, teneris ingredi, quia obligatio est certa, excusatio dubia. Sed certo licet doctrina hæc vera esset propter rationem dictam; circa quam tamen lege, quæ supra diximus V. Sponsalia, & expende affectum voveris: at aliquid peculiare hic haberi possit, per quod excusaretur quis ab ingressu: si enim ingrediendo subiret etiam sub solo dubio, grave periculum reincidenti in morbum, excusaretur, eo modo, quo supra v. Hora Canonice, n. 2. diximus excusari quempiam a præceptis in simili dubio periculo.

4 Si certus sis te vovisse jejunium v. gr. Sabbati, sed dubitas, an dictus dies signatus a te fuerit ob devotionem ejus particularem, an vero tanquam terminus, ne scilicet differretur jejunium ultra illum diem; tunc transacto sine jejuniis Sabbato, debes adhuc jejunium, quia possidet votum, certus enim es de illo, incertus de termino. Ita Suar. Sanch. Azor. cum Bonacin. d. 4. de voto, qu. 2. p. 5. §. 1. n. 11.

5 Si dubites, an tua verba continerint promissionem potius, quam propositum, non teneris, quia dubius es de ipsa substantia promissionis, certus de tua libertate.

6 Sed quid, si certo vovisti, vel jurasti, & ambigis, an animum te obligandi habueris per illa verba, seu per illud juramentum; & quid, si dubites, an tua verba invocationem Dei, quæ est de essentia juramenti, saltem tacite continuerint? Respondeo Suarez de voto, lib. 4. cap. 6. n. 3. tr. 1. Castr. d. 3. p. 19. n. 4. Meroll. t. 1. d. 3. cap. 3. dub. 2. coroll. 3. n. 84. aliique censent in utroque casu te obligari, quia possidet promissio, quæ certo voce tenus emissa est, & consequenter, cum nemo sit præsumendus voluisse peccare, aliud proferendo verbis, aliud habendo in animo, præsumendum est affuisse certum animum te obligandi. Puto tamen non esse improbabile, te nequaquam obligari. Ita Alphonsus de Leone, quem citat, & sequitur Caram. lib. 3. Theol. mor. n. 1338. quia possidet libertas, & dum solum voce tenus est promissio, vere dubitatur de substantia ipsius, dum dubitatur, an animus se obligandi, vel Deum invocandi affuerit; ergo ejusmodi dubitatio non potest prævalere contra certam libertatem. Nec obstat allata præsumptio, juxta quam fateor Judicem judicare debere contra promittentem: at in conscientia, si vere dubitetur, prævalet, ut dictum est, libertas.

7 Si, cum certo promiseris, vel voveris, dubitas, num promiseris ingredi Religionem aliquam indeterminate, an determinate hanc; Vel num promiseris castitatem perpetuam, an temporalem; Vel num Religionem hanc strictam, an illam laxiorem; Vel num voveris dare centum, an ducentum; Num majores mensuras, an minores; Vinumne optimum, an mediocre; Totumne Rosarium recitare, an tertiam ejus partem, & similia: potes eligere id, quod minus est; quia in hisce omnibus possidet libertas, quæ non est a superveniente dubio comprimenda, C. ex parte, de censibus, & ibi Gloss. & Abbas, lege item, Merolla t. 1. d. 3. cap. 3. dub. 2. coroll. 3. Caramuel loc. cit. n. 1339. Suar. t. 2. de Rel. tr. 6. l. 4. c. 8. n. 8. Idem esse in legatis dixi Verb. Legatum, ubi notavi, & mox n. 17. advertam necessariam cautionem.

C

8 Pro-

8 Propterea recte docet Sanch. *in Dec. lib. 4. c. 13. n. 15.* Si vovisti orationem, vel eleemosynam, satis esse recitare unum Ave, vel unum largiri obolum; si vovisti dare plures res, satis esse dare duas, quod scilicet minus est minusque gravat votum. Vide V. *Eleemosyna.*

9 Propterea item, si vovisti sub conditionibus aliquibus, & dubitas, an sub iis copulative, an disjunctive? potes putare quod copulative, quia id minus te onerat, v.g. promisti jejunium, si tutus pater absens convalesceret, domumque rediret, nec potes dignoscere, an utramque conditionem simul intenderis, an tantum unam v.g. sanitatem, potes putare utramque intendisse, &c. ita Sanch. *l. c. 22. n. 20.*

10 Propterea etiam si dubites, an in voto jejunandi omnibus vigiliis, vel Sabbatis v. g. incluseris Vigiliam Natalis Domini, potes jentaculum pingue tunc assumere, quia potes eligere quod minus te gravat. Ita Sanch. *l. c. 11. n. 65.* aliique passim apud Bardi *de cons. d. 6. c. 1. §. 14. n. 2.* Adde, te certum esse de concessione illud pingue tunc assumendi, incertus de obligatione: ergo praevalet jus concessionis.

11 Pari modo si certus es, te vovisse non ludere sub poena largiendi in eleemosynam unum aureum; vel certus es te vovisse jejunium in vigilia, verbi gratia, B. Aloysii: at incertus num solum pro prima vice quod ludis, vel pro prima vigilia anni, non obligaberis, nisi pro prima vice, vel pro primo anno. Ita Sa, Verbo *Votum*, n. 26. Ratio est jam dicta, quia potes eligere, quod minus est.

12 Ex eodem principio resolve id, quod alii, ut Bardi *l. c. §. 31.* late ex aliis principiis recte item statuunt, utrum scilicet, qui vovit non habiturum copulam cum foemina, & sine dolo incertus sit, an intellexerit etiam de copula licita; utrum inquam possit licite uxorem ducere, illamque cognoscere? Dico enim posse, quia potest eligere, quod minus est. Et certe votum est stricti juris, atque adeo odiosum, siquidem est lex, quam sibi imponit contra suam libertatem vovens; ergo coarctanda est ad interpretationem strictam, non vero extendenda ad latam includendo in casu dicto etiam copulam licitam.

13 Adhuc, si certo scias te vovisse, v.g. castitatem, dubites autem in speculatione, an potius in Religione solemniter emittendam, non teneris ingredi Religionem, quia potes eligere quod minus est, cum in hoc casu pari modo possideat libertas manendi in saeculo: serva igitur in saeculo castitatem. Ita Caram. *l. c. n. 1381.*

14 Eodem modo, si ambigis, an voveris castitatem absolute, an conditionatam, si Religiosus v.g. fieres, potes judicare te conditionatam vovisse, quia id minus est. Ita Sanch. *in dec. lib. 4. c. 16. n. 114.* An autem debeas ponere dictam conditionem, si a te dependeat, dicitur *infra, cum de voto conditionato.* Quod si certo scias vovisse ponere aliquam conditionem, teneris illam ponere: at si dubitas, non teneris propter regulam generalem toties repetitam, quia praevalet tunc libertas.

15 Insuper si dubites, utrum voveris absolute castitatem v.g. ad honorem Dei, an sub aliqua conditione, vel poena, si sanitatem receperis, vel si laeseris, potes tibi persuadere sub conditione, vel sub poena, vovisse, atque adeo ex sententia probabili infra dicenda, votum tuum non esse reservatum, id enim certe minus est. Si dubites, an conditio, sub qua vovisti, fuerit impleta, necne, censeto non esse impletam, quia tunc dubium est de ipsa essentia obligationis. Et quia, quando (licet certo quid voveris) dubitas, seu non recordaris, an gratiam, v.g. sanitatem, ad quam impetrandam votum direxisti, obtinueris, necne, dubium cadit super conditionem, an scilicet illa fuerit adimpleta, ideo propter eandem rationem praevaleret tua libertas, nec voti reus eris. Colligitur id ex Sanch. *lib. 4. sum. c. 25. n. 9. & c. 61. n. 3.* Ita idem *ib. c. 23. n. 29.*

16 Denique, si dubites, utrum voveris perseverantiam, vel professionem, an solum ingressum, teneris solum ad ingressum, quia hoc minus utriusque est; Ita Suar. *l. 2. de rel. tract. 6. lib. 4. c. 8. n. 7.* Lege item Sanch. apud Dianam *p. 4. tr. 3. res. 36.* Caram. *lib. 3. Theol. mor. n. 1465. & in Reg. S. Bened. n. 460.* non improbabiler notat, hunc ne ad ingressum quidem teneri: Ratio est, inquit, quia malum est ingredi cum animo egrediendi, nec certe ullus prudens id juveni ingenuo consulere. Adde, hunc mandacem, & injurium ipso facto fore contra Religionem, quae nec illum acciperet, nec illi victum exhiberet, si eo animo instructum illum esse subodoraretur. Verum id aliquantulum illustremus. Tribus enim modis contingere ejusmodi casus potest. Primo si simul voveas per modum unius ingressum simul, & egressum paulo post faciendum: & hoc pacto, certum est votum esse invalidum, quia totum complexum est malum, dum continet unam partem malam, scilicet egressum, qui saltem ex suppositione ingressus, & nulla rationabili existente causa malus est, & inconstantiam sapit. Secundo si ingressum solum voveas, de egressu vel nihil decernas, vel solum de illo timeas, vis tamen ingredi, saltem ad probationem, & hoc modo validum est votum, quia totum, quod vovetur, bonum in se est, & servari cum laude potest. Tertio si voveas ingressum, & simul proponas, sed non voveas egredi. Dico hunc esse casum Caramuelis, & satis probabiliter votum hoc validum nequaquam esse. Dices cum aliquibus, ut Bardi, *de cons. d. 6. c. 1. §. 21.* at totum, quod vovetur, servari cum laude potest, ingressus enim in Religionem, qui solus vovetur, bonum quidem est. Respondeo: Nego antecedens, nam ingressus, prout refertur ad egressum, quamvis sola voluntate propositum, & non promissum, malum quidem est, quippe jam refertur ad egressum, qui posito ingressu bonus esse non potest, cum pari modo sit contra constantiam, & contra Religionem nolentem acceptare eum, qui hoc animo laboret.

17 Redeo ad libertatem, qua potes id, quod minus est, in dubio eligere. Notare enim oportet id, quod Verb. *Legatum*, etiam

notavi; non raro id quod minus est eligi a te non posse, si ex communiter contingentibus, ex usu loquendi, vel ex aliquibus adiunctis colligitur, te vere promississe, quod majus est; nam tunc, ut ex se constat, non essemus in casu dubii, v.g. si in tua regione mensura usualis sit magna, parva vero esset extraordinaria, magnam debes, si mensuram vovisti.

18 Rursus si vovisti Calicem, & dubitas, an voveris aureum, argenteum, an stanneum; argenteum, saltem quoad cuppam, debes: quia nomine Calicis intelligitur is, qui sit aptus ad usum sacrificii. Simili modo, si vovisti non permanere in saeculo, debes Religionem ingredi: quia illud (non permanere in saeculo) hoc sonat, id est Religionem se tradere, non autem eremiticam v.g. vitam assumere, vel quid simile.

19 Si dubites, num voveris, seu promiseris deliberate, ex eo quia dubites, an promissio fuerit facta tempore somni, ebrietatis, vel phrenesis, obligaris ex Sanch. *l. 4. in Dec. c. 1. n. 15. & 16.* quia constat de promissione, ambigitur de excusatione. At Castr. *l. 1. tr. 1. d. 3. p. 11. n. 4. & 7.* merito probabile etiam esse ait, te non obligari, non enim est omnino verum, tunc constare de promissione, si quidem dum dubitatur, an affuerit plena deliberatio, dubitatur de eo, quod necessario requiritur ad promissionem, atque adeo dubitatur de ipsa promissione.

20 Si certus de promissione, vel voto, anceps sis, an promiseris tempore amentiae, idem propter eandem rationem dicendum est cum Castr. *l. c. n. 8.* Solum per diligentem est advertendum difficulter oriri posse ejusmodi dubium. Primo, quia, ex communiter contingentibus, is, qui certus est de suo voto, certus esse debet de suo usu rationis; nunquam enim insanus vovere solet: ergo si voveat, sanus est; si vovit, sanus fuit. Secundo, quia qualitas, quae naturaliter inest, semper adesse supponitur, nisi clare constet de opposito: at usus rationis naturaliter homini inest, ergo, &c. Si tamen omnibus his perpenis adhuc res est dubia, jam dictum est n. 19. probabiliter ex Sanch. obligari, & probabiliter ex Castr. non obligari.

21 Quod si dubites, an promissio facta fuerit sine deliberatione ex eo, quod fuerit emissa tempore irae, vel subitae passionis, eodem quo dictum est modo non obligaris. Ita Suar. *l. 4. de voto, c. 7. n. 10.* quia dubitatur de eo, quod necessario requiritur ad constitutionem liberae, atque obligatoriae promissionis. Moneo tamen hic iterum, iterumque regulariter non adesse ejusmodi dubium, quia subita ira, vel passio non solet sufficienter usum rationis tollere: secus occidens aliquem toleret excusari a peccato, quem tamen regulariter non excusamus. Ita Th. Sanch. *l. 1. de matr. d. 8. n. 10.*

22 Si voveris, vel juraveris aliquid, quod tunc dubitas, an sit licitum, necne, nec potes fieri certus de qualitate rei promissae, ad nihil obligaris, quia certa est tuas libertas, sed dubia obligatio, cum rem non esse licitam, de essentia sit obligationis voti. Quid si dubitetur, an votum sit de meliori bono, *infra l. 3. de voto c. 15.* explicando? Respondeo tunc te obligari ad exequendum illud bonum, quia ejusmodi votum honestum est, nec habet, unde maculetur, & totum servari cum laude potest. Ita Sanchez, *in dec. l. 4. c. 6. n. 6.* At quidem dicendum, si certum sit, votum, vel juramentum esse de re indifferenti, dubium vero, an sit de re bona? Respondeo ejusmodi votum, vel juramentum soli Deo factum non est validum, quia invaliditas est certa; vota enim, & juramenta soli Deo exhibita necessario debent esse de bono, ut *infra l. 3. c. 3. de jur. §. 3. n. 7.* dicitur: at juramentum homini praestitum validum erit, quia juramenta, ut item suo loco dicitur, *infra ib. n. 11.* homini praestita, valida sunt de re indifferenti.

23 Si certus sis, te vovisse Visitationem v.g. Virginis Lauretanae, sed vere dubitas, an in eo voto incluseris laborem peregrinationis ad illam, satisfaciesne huic voto si recreationis causa, vel negotio inveniariis Laureti, & ibi Ss. Virginem visites? Resp. satisfieri, non solum si illuc eas animo & visitandi, & negotiandi, ut certum est Castr. *l. 1. tr. 15. disp. 1. c. 12. n. 9. & 10.* sed etiam si casu illic inveniariis, & non animo visitandi illuc accesseris. Ratio est toties repetita, quia certus es de tua libertate; incertus, an incluseris dictum laborem peregrinationis, atque adeo num adit votum de labore: ergo praevalet libertas quando est dubium qualis sit finis voti malus, an bonus, an indifferens. Utrum valeat votum, dicitur commodius *lib. 3. cap. 15. §. 2. n. 10.* Superfedeo a sexcentis similibus; nam ex allatis facile non allata diluentur.

Usura V. Verb. Mutuum.

Atque haec de conscientia dubia nimis fortasse contra nostrum institutum proluxa, sed profecto nequaquam inutilia, sufficient.

§. VIII. De Conscientia scrupulosa: unde oriatur, & quomodo cognoscatur scrupulus.

1 **E**X dictis supra §. 1. n. 6. cognosci scrupulum esse leve fundamentum, seu argumentum, quo quis movetur ad credendum aliquid crimen esse, quod vera non est: scrupulosum autem esse illum, qui motus ex his levibus fundamentis existimat cum errore, vel dubitat aliquid esse peccatum, quod non est. Oritur ejusmodi scrupulus ex variis causis; scilicet ex Daemone suggerente, ex consortio cum hominibus scrupulosis, ex ignorantia, addita aliquando ingenii perspicacia, qua quis cognoscit objectiones contra suam actionem, sed nescit eas solvere, ex capitis imbecillitate, seu laesione imaginationis ex mala corporis constitutione, praesertim melancholia, ex animi infirmitate, praesertim pusillanimitate, ex nimio amore sui ipsius, ex lectione librorum casuum Conscientiae in indocto, ex Deo sic disponente sive ob poenam alicujus peccati, praesertim superbiae, vel ob poenam multorum peccatorum, quae quis commisit in adolescentia, sive ob majus hominis bonum, ejus-

ejusque exercitium, & purgationem. Ita Azor. p. 1. lib. 2. c. 20. §. 5. Sayr. lib. 1. c. 14. n. 19. Rodr. in Summ. 2. p. c. 54. n. 1.

2 Sed difficultas hic in eo versatur, exquanam ratione quis deprehendat sua argumenta scrupulos esse, & que esse scrupulosum? ipse enim semper putat illud, quo hic & nunc movetur ad credendum hoc esse peccatum cum non sit, non esse leve argumentum, sed grave, & solidum: si enim esse leve adverteret, jam non fineret ab illo moveri, atque adeo scrupulosus nequaquam esset.

3 Dico (hic & nunc) nam non raro contingit, ut quis ex dicto confessoris, sive experientia, quod sua argumenta, quæ alias sibi solida videbantur, invenit levissima, se cognoscat esse veluti habitualiter scrupulosum: verum deinde in singularibus actionibus, levia illa fundamenta ipsi offerantur ita gravia, ut secundum illa cogatur operari, & consequenter errare.

Confessarius certe, sive alius vel mediocriter doctus facilius scrupulos aliorum, quam suos deprehendet, quia in re aliena facilius actionum momenta, qualia sunt, cognoscuntur. Quoniam igitur scrupulosum ex se sua actualia damna cognoscere difficile est, utatur sequentibus remediis mox afferendis.

Et quidem, qui scrupulis angitur caligat aliquando in una materia, aliquando in omni: Alii scrupulis opprimuntur in peccatis præteritis, perperam (ut ipsi putant) seu sine dolore confessi: Alii in actionibus præsentibus exhibendis: Alii in cogitationibus quibus se semper confensum præbuisse formidant: Alii in aliis. Ideo remedia sequentia partim universalia sunt, partim in uno, aliove genere; ut nimirum iis uti quisque possit, quibus indiget.

Instructio scrupulosi pro se ipso.

4 Primum, & pene dixertim unicum remedium est pro omni classe scrupulorum, ut ejusmodi morbo laborans eligat pro Confessario, vel animæ direttore virum doctum, & pium, cujus consilio paratus sit omnino acquiescere. Valentia, t. 1. d. 1. q. 14. p. 4. q. 5. addens hoc remedium continere omnia remedia, D. Anton. Sylv. Navarr. ab eodem citati. Nisi sic animo sit paratus, & in operando deinde vere Confessario obediat, vel certe conetur, pro incurabili illum habe. Accessit ad me olim foemina nobilis innumeris agitata scrupulis, totaque Urbe talis cognita: sponendi me illam, pro virili parte, directurum, modo mihi promitteret se paratam esse obsequi meis consiliis, nec ad Confessionem iterum peccata deferre, quando ego non deferenda judicarem, ad Sacram Communionem accedere, quando præciperem, & alia ejusmodi. Noluit bona mulier hæc mihi promittere: quare illam ut immedicabilem dimisi, veluti dimissam deinde cognovi a plurimis prudentissimis Patribus fuisse. Ejusmodi genere homines pro cerebro læsis habe, non pro scrupulosis.

5 Primum igitur, ut dico, remedium est, ut scrupulosus animæ suæ Directori se subdat omnino, illic credat, atque ea faciat, quæ is imponit, & quamvis ipse apprehendat gravissima argumenta peccandi, deponat libens conscientiam suam ex sola auctoritate Confessarii sic docentis. Nec erit necesse mutare suum judicium, seu habere rationes intrinsecas, quibus evacuet sua illa argumenta, sed satis est, ut putet, se, etiam stante suo illo judicio, non peccare: & certe de facto coram Deo non peccat, quia sequens sui Directoris dictamen, id quod probabile est sequitur, atque adeo præctice prudenter operatur. Ita Vasq. Lessius, Thomas Sanch. Coninch. Salas, Laym. apud Joan. Sanch. d. 41. n. 7. & 8.

6 Secundo: quæ diximus, faciat scrupulosus, non solum ex actuali, ut ita dicam, Directoris consilio, sed etiam habituali hoc est ipsemet ex se operetur juxta Doctrinam Directoris, vel juxta regulas sequentes, absque necessitate eadem apud Directorem deferendi, imo nec deferat, & data opera faciat contra suos scrupulos; prudenter enim gerit, ita operando; quod si forte inveniat aliquando se vere male egisse, malè quidem materialiter se gessisse, non vero formaliter, atque adeo non peccavisse, pro certo, & explorato habeat. Ita Vasquez, Sayrus, Valentia citati a Joanne Sanch. Ita Merolla, t. 1. disp. 3. c. 3. dub. 3. n. 281.

7 Tertio. Nihil putet esse mortale, nisi quod manifeste, & absque formidine mortale videatur, v. g. non putet se consensisse turpi cogitationi, infidelitati, blasphemiz, &c. nisi certo, & pene dixerim evidenter videat consensisse: consensisse autem difficilimum sane est in timoratis horum conscientis, qui potius mori eligerent, quam mortaliter peccare. Expedi etiam similes cogitationes spernere, nec eas ut peccata aperire Confessario, peccata enim vere non sunt. Ita Granada p. 2. tr. 12. d. 5. nu. 8. Imo aliquando potest quis adeo esse scrupulosus, ut nisi jurare possit illud esse mortale, credere non debeat esse mortale. Ita Vasq. p. 2. d. 67. c. 72. n. 8. Addit Joannes Sanch. l. c. n. 24. fin. & merito, aliquos ita scrupulorum tenebris offundi, ut quod primo in mentem venit, statim admisisse putent; (cognovi ego quosdam hujus ingenii) si igitur etiam si putent se posse jurare in cogitationibus ejusmodi mentem voluntarie fixisse, sibi persuadeant non ita esse, & tunc solum credant peccasse, quando in actum exteriorem proruperunt.

8 Quarto, qui confessus est diligenter, ut sibi tunc videbatur, bona fide, & deinde incipit dubitare, an sit confessus aliquod peccatum, vel circumstantiam, vel numerum, an cum dolore &c. certo credat rite se gessisse, nec indigere nova confessione, licet aliqua peccata relinquenda sint per accidens non confessi. Ita Cajetanus, Verb. *Scrupulosus*, qui vehementer commendat hoc consilium, Cast. t. 1. tr. 1. d. 4. p. 2. n. 4. Et quidem Sa Verbo *Dubium* n. 5. sic scribit: *Scrupulosus non tenetur fateri, nisi quæ potest jurare, & fecisse peccata mortalia, & se nunquam fuisse confessum.* Imo ex modo

Tamb. de Dec. Præc. Tom. I.

dictis habes nec cum juramento aliquibus esse fidem habendam: unde absolute ii, qui scrupulosi sunt, non tenentur fateri peccata, sive alias confessi, sive ante confessionem bona fide factam commissa, tum quia ipsos ea confessos esse præsumendum est: tum quia, ne ipsorum scrupuli foveantur, a tali confessione sunt excusandi. Certe scrupuloso concedi aliquando facere confessionem non integram materialiter, diximus *Opusc. de confess. exp. l. 2. c. 10. §. 1. n. 22.*

9 Quinto. Scrupuloso sufficit mediocrem diligentiam apponere ad examinandum conscientiam pro confessione. Imo in timoratis, & frequenter confiteri solitis modicissima sufficit: ii enim si peccarent mortaliter, ob oculos certe peccatum semper haberent, ita Jo. Sanch. disp. 41. n. 17. Facit ad hoc id, quod narrat de Lugo de *pænis disp. 16. sect. 14. n. 591.* *Quidam juvenis nobilis, & quoad reliqua prudens, sed nimis scrupulosus, cum confessionem generalem totius vicis facere vellet, per quindecim dies se ad illam præparavit, & plurima folia de suis peccatis scripsit, quibus legendis multi dies non suffecerunt. Sed neque his contentus novum adhuc examen instituit, quo facto, cum jam per dies aliquot confiteri cepisset Vallisoletii, ubi ipse cum regia Curia morabatur, in eas tandem angustias Confessionis occasione redactus est, ut ipsemet pugione se lethali percuisset, Deo tamen providente, ut ante mortem posset iterum confiteri.* Hæc de Lugo. Hic ergo nonne a tam exacto examine, ac rigorosa Confessione erat excusandus?

10 Sexto, multum confidat in gratia Dei, humili animo sit, se aliorum judicio submittere astuet, Deum, Sanctosque assidue deprecetur. Fertur Cardinalis Bellarminus probitate, & sapientia toto orbe clarus affirmasse, tum demum a se scrupulos recessisse, cum affulsit lumen, quo cognosceret se non suis meritis, ac diligentia, sed Dei miseratione, & Christi meritis fore salvandum.

11 Septimo, si est melancholicæ complexionis, abundetque humore, sumat pharmacum, utaturque honestis recreationibus cum bonis amicis, ita Sylvester V. *Scrupulosus*, nu. 6. Azor. p. 2. l. 2. c. 20. q. 6. sed non familiariter agat cum scrupulosis, ne magis inficiatur, abstineatque ab immoderatis vigiliis, & jejuniis. Ita Jo. Sanch. *disp. 41. n. 23.*

12 Octavo, sciat se aliquibus regulis generalibus, & quidem benignioribus uti posse, v. g. licitum esse sequi quamcumque opinionem probabilem, etiam minus tutam; Probabile esse id, quod aliqui sapientes docent, ita Merolla, t. 1. disp. 3. c. 3. d. 3. n. 385. Non oportere abstinere ab iis, quæ docti, & timorati faciunt, vel etiam, quæ sine sapientium reprehensione alli usurpant, *ibi*. Vora dubia, an sint emissa, & præcepta, an sint imposita, non obligare *sup. §. 7. Vota, & V. Leges.* Confessiones absque dolore sufficienti non ex industria factas, vel dimidiatas, non esse repetendas, ita Merolla, *ibid.* Lege nostrum opus de *confess. l. 2. c. 1. §. 4. n. 29.* posse quempiam uti epicheja in legibus positivis: hoc est non peccare eum, qui observat legem secundum mentem legislatoris, licet offendat verba legis, nec peccare eum, qui eam observat juxta communem sensum bonorum, licet is sensus laxior videatur, ita S. Th. 2. 2. q. 220. *leges civiles de facto, vel raro, ex Cajetano, n. summa, V. Clericus, & V. Jejunium, Imola, Felino apud Navarrum, in summa, c. 23. n. 55.* vel certe, ex Bonac. *de legib. disp. 1. q. 1. §. 1. n. 1. sine,* non frequenter obligare sub mortali: Ecclesiasticas item nec multum frequenter, ut late diximus *Opusculo de Sacrificio Missæ, l. 3. c. 1. §. 8. n. 7. & 9. juncto n. 17.* In audiendo Milsam de præcepto, vel recitandis horis ex obligatione fati esse attentionem externam, unde posse quemlibet voluntarie distrahi: sic Coninch. Laym. Hurt. Sylvest. alique citat. *in d. opusc. l. 2. c. 3. n. 5.* peccata dubia pro scrupulosis non esse sub obligatione Confessarii aperienda, sic Suarez, Granada, Becanus, alique relati a Joanne Sanch. *disp. 41. n. 16.* Cast. t. 1. tr. 6. *disp. 4. puncto 2. nu. 4. in nostro opusc. Method. Confessariorum, l. 1. c. 1. §. 3. n. 16.* multo minus numerum dubium, vel dubias circumstantias, imo omnia peccata dubia pro his censenda non esse peccata: sic itidem, & de Lugo, *de pæni. imperf. ad Lectorem.*

Instructio Confessarii pro scrupuloso.

13 Is servanda omnino curet ea, quæ modo pro remediis scrupulorum dicta sunt, sed insuper ex prædictis suas & ipse regulas sequentes colligat.

Primo non permittat, scrupulosum suos scrupulos tanquam peccata confiteri, audiat nunquam confessiones ejus generales, nisi certissime constet de necessitate, illique persuadeat, ut a peccatorum præteritorum memoria perinde, ac Dæmonum suggestionibus abhorreat: cogitationes turpes, infidelitatis, blasphemiz, si semel, aut iterum audire velit a scrupuloso Confessarius judicans id ad curationem, & consolationem poenitentis conferre, id faciat, cum Jo. Sanch. *disp. 41. n. 14.* Th. Sanch. *in Dec. l. 1. c. 10. n. 81. fin.* verum persuadeat poenitenti, se non ad confessionem, sed ad consilium audire, si non sint certo peccata. Ita Jo. Sanch. *l. c. n. 34.*

14 Secundo, dubitationes, & hæsitaciones scrupulosi in mitiorem partem semper interpretetur. Sic Castrop. *l. c.* memor prædictæ doctrinæ, quod dubia, quæ sunt ab aliis confitenda, non sunt a scrupuloso, & dubia, quæ pro aliis fortasse peccata censentur, non præsumuntur pro scrupuloso. Interrogationes minutiores, & fortasse necessarias pro aliis, ad cognoscendas species peccatorum, non inculcet. Scite de Lugo, *l. c.* *Requiritur prudentia Confessoris, ne nimium poenitentem torqueat aliis, & aliis interrogationibus minutissimis, sciens quod nunquam ita exacte illum examinabit, ut ab alio doctiore non posset ulterius interrogari: sicut etiam ex parte poenitentis prudentia requiritur, ne se examine conscientie nimium vexet, sed humano examine contentus sit.* Hæc ille. Si ergo id dictum est de cæteris, quid dicere de scrupuloso debeamus?

15 Tertio, eum sæpe Deo commendat, erigat animo: interdum item juvabit asperere eum reprehendere, ac dimittere, si quando acquiescere iudicio directoris refugiat.

16 Quarto, assuefaciat scrupulolum, ut suo Directori pareat obedientia cæca; ne Director sui consilii rationes, & doctrinas scrupuloso regulariter asserat; experientia enim comperi, majores scrupulos ab hoc eum deducere, & sic magis offuscari.

17 Quinto. Docet non immerito Vasq. p. 2. disp. 67. c. 2. n. 8. difficile remedium posse adhiberi iis, qui laxa conscientia, cum faci-

les sint ad multa peccata committenda, scrupulosi in ipsis sunt actionibus, vel in confitendo. Pro his ergo aliud remedium non supponit, nisi quod a Confessario ad Dei timorem, & ad frequentes Confessiones, & Communiones adducantur. Interim tamen, si vere sunt scrupulosi, non est cum illis tam severe, ut cum aliis, agendum; sed regulæ prædictæ cum iisdem benevole, & prudenter sunt observandæ: secus facile propter molestiam, quam sentiunt, & propter laxam conscientiam, qua laborant, omnem Confessarii curationem diffugient, peribuntque.

Laus Deo, Beatissima Virgini, ac Beato Aloysio.

LIBER SECUNDUS, DE PRIMO DECALOGI PRÆCEPTO.

Unum Cole Deum.

Nisi in Deum per Fidem credas, ipsum colere nequaquam potes; cultum autem ejusmodi educat Spes, firmitate Charitas; nam propterea, ut ordine procedamus, casus circa Fidem, Spem, Charitatem, antequam ad præceptum Religionis de Cultu Dei, quod primum est in Decalogo, veniamus, sunt breviter præmittendi.

CAPUT PRIMUM.

De Fide.

FIDES, quæ ex S. Th. 2. 2. q. 4. art. 1. aliisque Theologis, est Virtus Theologica, a Deo infusa, per quam firmiter propter ipsius Dei auctoritatem assentimur iis, quæ a Deo revelata sunt, & ab Ecclesia proposita, quiaque præcepta continet, tria priora affirmativa, atque adeo non obligantia ad semper, sed in quibusdam casibus; duo posteriora negativa, ac propterea obligantia semper, & ad semper. Jam de singulis.

§. I. De primo, & secundo præcepto, id est credendi, & sciendi certos articulos Fidei.

An te lectionem huius §. recolenda omnino est prima Propositio ex proscriptis ab Alex. VII. *Homo nullo unquam vite tempore tenetur elicere actum Fidei, Spei, & Charitatis vi Præceptorum Divinorum ad eas virtutes pertinentium.*

Item quinta ex damnatis ab Innoc. XI. *An peccet mortaliter, qui actum dilectionis Dei semel tantum in vita eliceret, condemnare non audemus.*

Et sexta. *Probabile est, ne singulis quidem rigoroſe quinquennis per se obligare præceptum Charitatis.*

Et septima. *Tum solum obligat, quando tenemur justificari, & non habemus aliam viam, qua justificari possumus.*

Et decima sexta. *Fides non censetur cadere sub præceptum speciale, & per se.*

Et decimaseptima. *Satis est actum Fidei semel in vita elicere.*

Et vigesima secunda. *Non nisi Fides unius Dei necessaria videtur necessitate mediæ, non autem explicita Remuneratoris.*

Et vigesima tertia. *Fides late dicta ex testimonio Creaturarum, similisve motivo ad justificationem sufficit.*

Et sexagesima quarta. *Absolutionis capax est homo, quantumvis laboret ignorantia Mysteriorum Fidei; & etiam si per negligentiam, etiam culpabilem, nesciat Mysteriorum Sanctissime Trinitatis, & Incarnationis D. N. J. C.*

Et sexagesima quinta. *Sufficit illa Mysteria semel credidisse.*

1 Hac de regi dilucide per occasionem in opusc. de expedita Conf. l. 1. c. 5. §. 1. Id quod, ne lectorem meum ad illum locum exquirendum cum molestia dimittam, hic repetere, aliqua tamen addendo, non otiosum iudico.

2 Aliud est querere, quidnam credendum sit de necessitate salutis, seu mediæ, sine quo scilicet adultus justificationem, atque adeo salutem consequi non potest; aliud quid de necessitate præcepti tantum. De credendis ex necessitate mediæ sic habet perspicue Sanch. lib. 2. in Dec. c. 3. n. 13. fin. *In rigore non tenetur Confessarius penitentem instruere procurando, ut tunc addiscat, quæ credenda sunt, sed satisfaciens proponendo illi, & explicando duo Mysteria, Trinitatis, & Incarnationis, ut ea explicitè credat, & inducendo ad negligentiam dolorem, & emendatæ propositum, si quæ in hoc fuit.* Hæc ille.

3 Tria hic insuper adverto. Primo, in bene moratis, vel confiteri solitis supponi posse semel hæc mysteria credidisse, semel, inquam; nam ex necessitate mediæ semel sufficit. Vide Sanch. ib. nu. 18. & 24. lege item Aragonem apud eundem Sanch. ib. c. 1. n. 2. Benignius loquitur Castr. t. 1. tr. 4. disp. 1. p. 11. n. 5. & 7. dum de mysteriis credendis necessitate mediæ ait, sufficere ea implicite credere, credendo scilicet Deum potentem remittere peccata, & gratiam, gloriamque dare; atque adeo raros, vel nullosea ignorare.

4 Secundo. Recte paulo ante dictum est (si qua negligentia fuit) nam communiter puto vix, præsertim mortaliter, gravem affuisse. Vel enim sunt penitentes ex urbanis, & cultis, & supponuntur scire: vel ex rudibus, seu pueris, & supponuntur inculpabiliter non advertere ad tale onus. Ita Azor. & Vasq. apud eundem Sanch. c. 3. nu. 30.

Tertio. Ab aliquibus hanc necessitatem salutis multo benignius explicari. Ita Turr. de fide disp. 27. dub. 4. citans Vasquez, Coninch.

de fide disp. 14. dub. 9. n. 163. vide etiam Dian. p. 3. tr. 5. ref. 46. & 48. Instar omnium sit Emmanuel Sa, Verb. Fides, qui sic habet: *Necesse explicitè credere Fidei Mysteria, quæ publice in Ecclesia celebrantur, sentiunt multi cum Divo Thoma; alii excusari multos ignorantia, præsertim cum deest qui doceat, sufficereque in illis cum Baptismo credere, quod credit Ecclesia. Quam opinionem, etsi adhuc solebam improbare, nunc non ausim. Quid enim? Dicemusne perire infinitam Christianorum, alioqui bonorum multitudinem, qui de Mystero etiam Trinitatis, & Incarnationis vix quidquam recte norunt, imo perverse sentiunt, si interroges? Potius crediderim condemnari Christianorum pastores ob negligentiam docendi hæc eadem.* Hæc Sa.

5 Quoad alterum caput, communior sententia est, quemlibet Christianorum teneri scire, & credere saltem quoad substantiam omnes Articulus Symboli Apostolici (excipie Communionem Sanctorum, quæ intellectu difficilis est etiam pro doctis.) Additur etiam eodem modo Sacramentum Baptismi, Pœnitentiæ, Eucharistiæ, itemque Decalogum. Ratio est, quia quilibet tenetur ea scire, quæ pertinent ad suum statum, & officium. Sanch. l. c. c. 3. n. 16. & 17.

6 Dixi primo (quoad substantiam) ut significarem, necesse non esse memoriter ea callere. Ita Sanch. ib. (nisi forte sub culpa veniali ob textus id præcipientes. Lege Bonac. to. 2. circa 1. Dec. præcept. d. 3. q. 2. p. 2. n. 14. alios citantem;) siquidem satis est ea, quoad res ipsas scire, præsertim rusticis, & rudibus, qui sine dubio propter impotentiam excusandi sunt. Ita Sanch. ibid. n. 16. cit. Imo etiam hi rudes facile præsumi posse scire quantum sufficit, Baptismum, Decalogum, adde & præcepta Ecclesiæ, eo ipso quod se Christianos baptizatos fatentur, & quod ad Confessiones accedant, sacramentum Eucharistiæ adotent, atque inter Christianos versentur cum aliquo timore peccandi. Lege Gastr. to. 1. tr. 4. p. 11. n. 7. Ratio est, quia hæc sunt signa, quod illa, quoad substantiam ab ipsis sciantur.

7 Dixi secundo (quemlibet Christianum) nam Pastores, Confessarii, & similes tenentur scire hæc cum aliqua majori explicatione; nam quilibet ex præcepto tenetur scire ea, quæ sui muneris sunt; prædictorum autem munus cum sit alios docere, explicatis illa scire oportebit. Sicuti etiam qui alia Sacramenta præter prædicta suscepturi sunt, eadem propter parem rationem scire tenentur.

Excusantur tamen communiter multi ex inadvertentia, vel ignorantia: quis enim rusticum non excuset matrimonium ineuntem, vel puerum Confirmationem suscipientem, quando ad talia Sacramenta, quamvis sine notitia ipsorum, bona tamen fide accedunt? Quorum curam gerunt minus excusabiles sunt, si non doceant.

Quando, & quoties obligantur Fideles elicere actum fidei.

8 Vel primo sermo est de actu fidei necessario necessitate salutis, & hunc quidem semel in vita elicere satis esse modo vidimus n. 3. Elicendus autem est, ut primum propositi sufficienter sunt articuli fidei. Id quod pro Infideli adulto, ex Sanch. l. 2. in Dec. c. 1. n. 8. vel etiam baptizato, seu nutrito non inter Catholicos, ib. n. 6. erit, quando per annunciationem Evangelii instructus incipit jam prudenter cognoscere, mysteria audita esse credenda, & contrarias sectas esse falsas. Pro fidei autem, qui nutritur inter fideles, tempus hoc erit, cum primum rationis usum assequitur, ib. c. 3. n. 3. quia tunc etiam ad alia præcepta incipit obligari. Cum igitur actus fidei necessitate salutis elicendus sit etiam, ut notant Theologi, de necessitate præcepti, quia omnia obligamur facere, quæ necessario ad nostram salutem requiruntur; consequenter ad talem actum, quam primum scilicet possumus (id enim videtur requirere tanta necessitas) elicendum obligabitur.

Recte tamen pro praxi advertit Sanch. ib. c. 1. n. 3. non esse cum pueris scrupulose agendum, hi enim quamvis statim, ac perveniunt ad usum rationis, obligentur elicere talem fidei actum, tamen quia ipsi numquam advertunt ad talem obligationem, vix potest evenire, ut peccent non elicendo. Adulti etiam inter fideles nutriti, nec sunt passim cogendi ad talem actum faciendum: nam quan-

quando didicerunt mysteria fidei, festaque Christi Domini coluerunt, conciones, aliaque similia audierunt, nisi prorsus animalium more vixerint, iis mysteriis præbuisse saltem semel assensum, atque adeo satisfacisse huic præcepto, iudicandi erunt.

9 *Vel secundo sermo est de actu fidei ex necessitate præcepti; quo scilicet obligamur credere ea, quæ diximus n. 5. Sane nondum obviam habui Doctores, qui id explicando mihi satisfacere; unde omnibus perpensis, subdendo tamen, ut hoc, & alia omnia mea S. R. E. iudicio, puto per se, & directe nunquam obligari Fideles ad credenda prædicta mysteria nec implicite, nec explicite ex vi necessitatis præcepti fidei (nam medii simul, & præcepti jam modo d. est, quæ ratione semel, & ad quæ mysteria credenda fit obligatio) sæpissime vero obligari per accidens ex vi aliorum præceptorum. Ratio prioris dicti est, quia ut diximus in opusc. de exped. sacrif. l. 2. c. 2. §. 16. n. 5. nunquam præceptum aliquod obligat, nisi sit determinatum, cum enim non possit ut indeterminatum exire in executionem, non censetur præctice esse completum; taleque fuisse præceptum Confessionis, ut item Communionis extra mortis articulum, antequam Ecclesia determinasset tempus Paschale, ibi inuimus ex de Lugo, de Euch. disp. 16. sect. 2. n. 28. & pæn. d. 15. sect. 3. n. 9. At nunquam invenimus, determinatum esse tempus, quo obligemur ad prædictum actum fidei eliciendum, ut ex n. seq. patebit, ergo &c. Ratio posterioris dicti est, quia multoties occurrit debere nos ad servanda aliqua præcepta elicere quosdam actus, qui necessario supponunt prædictum actum fidei; ergo tunc per accidens, ratione scilicet actus adjuncti obligabitur fidelis ad eliciendum prædictum actum fidei, sine quo actus per se præceptus constare nequit, ut ex mox dicendis n. 11. clarius intelligetur. Hinc vides, prudenter Christum Dominum præceptum per se de prædicto actu fidei non imposuisse: quia satis superque esse iudicavit actum fidei ex necessitate salutis, & insuper alios necessario prærequisitos in servandis, ut dictum est, aliis præceptis.*

10 *Confirmatur primo nostra sententia, ex Azorio, p. 1. l. 9. c. 4. q. 1. fn. qui docet charitatis præceptum tunc solum obligare, quando tenemur justificari, & non habemus aliam viam, quæ justificari possumus, quia hoc præceptum non videtur obligare, nisi ut medium justificationis, vel ut dispositio ad illam. Hæc ex illo. Ex quibus colligi similiter dici posse de fidei actu, & consequenter de actu spei (ut, cum de spe infra c. 2. §. 1. num. 2. & cum de charitate agam infra c. 3. §. 1. n. 2. huc me remittens, rursus ianuam) non teneri scilicet nos ad actum fidei, & spei, nisi quando tenemur justificari per contritionem, & ego addo, vel per attritionem cum Sacramento &c. atque adeo ratione alterius actus virtutis, non autem per se.*

11 *Confirmatur secundo, discurrendo per aliqua tempora, quæ Doctores nobis contrarii assignare solent hujus obligationis.*

Primum tempus, quo Fideles per hos Doctores obligantur ad eliciendum actum fidei, assignatur ab Azor. p. 1. lib. 8. c. 28. qu. 8. quando obligatur quis gratiam per peccatum amissam recuperare: tunc enim non poterit actum v. g. contritionis, vel attritionis cum perceptione Sacramenti elicere, nisi credat ea, sine quibus consistere hi actus nequeunt: nisi enim credat in Deum, veniam ab ipso sperando, nisi credat penas Inferni, cuius timore v. g. atteritur, nisi credat Sacramentum Confessionis, cuius perceptione liberari a peccatis intendit, contritionem, attritionemve dictam exercere non poterit.

Verum quis non videt, ut ipsemet Azor. vidit, & fassus est, fidei actum tunc non præcipi nisi ratione contritionis, vel attritionis; non vero per se? nam propterea bene infert Sanch. lib. 2. in Decal. c. 1. n. 3. in fin. omitterentem se tunc convertere, non peccare contra præceptum fidei, sed solum contra præceptum recuperandæ gratiæ: id quod verum est etiam in aliis casibus, quoties scilicet tale præceptum fidei, ratione alterius actus, hoc est per accidens obligare mox docebimus.

12 *Secundum tempus assignatur ex Valentia, 2. 2. disp. 1. q. 2. p. 5. concl. 4. quando tenetur quis aliquid exterius facere, quod nequit commode præstare sine interno actu fidei; ut si teneatur ipsam fidem exterius confiteri.*

At ibid. Valentia jam fatetur, tunc non obligare præceptum fidei per se, sed ratione præcepti adjuncti, nempe confessionis exterioris. Imo addo, si quis mere exterius tunc fidem confiteretur, præscindendo ab omni actu fidei interno, jam satisfacturum præcepto, id quod fortasse aliquibus Ss. Martyribus accidit, quando toto animo intenti ad externam confessionem, & ad tormenta patiendam, minus ad actum internum fidei eliciendum, & cum externa confessione conjungendum attendebant.

13 *Tertium tempus simile huic esse potest, quando quis ex fidelibus obligatur, jam factus capax rationis, scire prædicta mysteria, non enim commode scire ea poterit, nisi illis assentiatur. Sed jam vides, id etiam esse per accidens ratione præcepti sciendi.*

14 *Quartum tempus ex Ledesma, t. 2. sum. tr. 1. c. 3. concl. 4. assignatur semel singulis annis, quando tempus præcepti confessionis, & communionis instat. Sed jam tunc non erit, nisi ratione præcepti adjuncti. Quod si aliud præceptum tunc agnoscat Ledesma, gratis agnoscit.*

15 *Quintum assignatur a Valentia 2. 2. disp. 1. q. 2. p. 5. concl. 4. articulus mortis, quia tunc se debet Fidelis fidei actibus contra Demones in tanta necessitate munire. Sed recte Sanch. l. 2. in Dec. c. 1. n. 3. id tempus reprobatur, cum nulla ratione, vel textu comprobetur.*

16 *Sextum assignatur ab eodem Sanch. ibi. quando quis gravem aliquam contra fidem tentationem patitur; tunc enim tempus est resistendi contrariis fidei actibus. Sed certe hoc etiam gratis dicitur. Primo, quia potest is alio v. g. mentem divertendo, tentationi non succumbere; ergo non habet necesse per contrarium fidei actum el tentationi obfistere. Secundo, quia nimis durum patienti*

Tamb. de Dec. Præc. Tom. I.

tentationem fidei est, illum omnino sub mortali obligare ad actum contrarium. Certe tentatum ad odio habendum Deum non obligabis ad actum amoris eliciendum; satis enim erit non consentire tentationi: cur igitur obligabis in tentatione de fide?

Dices, pone aliquem non posse vincere tentationem contra fidem, nisi eliciendo actum contrarium: tunc is jam obligabitur ad actum fidei. Resp. tunc etiam esset per accidens ratione subiecti sic affecti, vel certe ratione præcepti negativi de fide non abneganda; non vero ratione præcepti positivi de actu credendi, de quo hic signanter cum omnibus Doctores agimus. Adde primo, hunc casum fore tam rarum, ut vix possit in morale considerationem cadere. Adde secundo, quo modo sciet tentatum tentationem contra fidem non posse aliis remediis, aliisque virtutum actibus vinci, sed solum actu contrario fidei? quis ei id revelavit? Ergo jam apparet per tuam doctrinam scrupulos ingeri fidelibus, & nil prætere. Meam vero in simili approbat Castr. t. 2. d. 1. de orat. p. 8. n. 4. qui loquens de necessitate Orationis sic habet: *Nota te ab hac necessitate in supradictis casibus contingere excusari, quia obligationis invincibiliter obli visceris, cum nec cognoscas gravitatem tentationis, nec periculum, nec orationis necessitatem.* Sic Valentia; Lessius, Suarez. Hæc Castr.

17 *Septimum tempus assignatur a Bannes, 2. 2. q. 12. art. 1. dub. 2. quando adest gravis tentatio etiam in aliis materiis; tunc enim recurrendum est ad Deum, quod non potest fieri sine motu fidei circa ipsum Deum, ad quem confugi non potest, nisi illi credatur. Sed jam vides, ut in superioribus dictum est, id esse ratione actus adjuncti.*

18 *Octavum denique tempus assignatur ab eodem Sanchez, ibidem cum primum fides alicui sufficienter proponitur, quia cum actus fidei sit de necessitate medii, non est ratio, cur quamprimum non amplectatur. Sed hoc certe non negatur, ut n. 8. vidimus, cum id sit ex necessitate medii: at vero hic loquimur de necessitate præcepti dumtaxat.*

19 *Ex his duo illa n. 9. dicta facile colligis, & sæpissime per accidens urgere præceptum de actu fidei, & rationabiliter proinde præceptum per se, & directe exigens illum actum impositum non fuisse.*

§. II. De Tertio Præcepto Fidei, illam exterius confitendi.

1 **R**egula prima. Tunc solum fidem exterius confiteri sub mortali debes, quando exterior tua confessio necessaria est, vel ad Dei magnum honorem, vel ad animæ proximi salutem, vel ad tuam. Ita S. Th. 2. 2. q. 3. art. 2. Suar. de fide conf. l. 6. c. 9. n. 3. alique allati a Bon. circa primum Dec. præceptum d. 3. q. 2. p. 3. n. 2. & Lay. l. 1. t. 1. c. 11. n. 1. Ratio regulæ est, quia etiam & aliarum virtutum actus tunc lunt in præcepto, quando sunt necessarij ad finem charitatis erga Deum, erga proximum, erga se ipsum. Nota cum Valentia t. 2. q. 3. p. 2. illud (magnum) quia secus, semper teneris, cum semper aliquis honor simpliciter Deo subtrahatur, te non consentente.

2 **Regula secunda.** Quando non est necessaria, vel non utilis, quin potius tua exterior fidei professio perturbationem gigneret, peccabis eam exhibendo venialiter, vel mortaliter juxta perturbationis mensuram. Ita Laym. ibi. alique. Ratio est, quia nisi forte, (uti certe sæpissime accidit) a bona fide, & inadvertentia exoriente perturbationis excusarieris, temere ageres, & imprudenter.

Ex his duabus regulis sunt omnes fere particulares casus decidendi, quorum aliquot producam hic in gratiam lectoris, & solvam.

Primus casus. De interrogato de sua Fide.

1 **Q**uidam, evaginato gladio, multis in navi existentibus minatus est, ut dicerent, quinam ex ipsis Catholicis essent; nam eos occidere omnino se velle jactabat. Nemo ex Catholicis suam fidem falsus est, & recte ab ipsis factum esse Theologi pronunciarunt, ita Tabiena, V. Fides, q. ult. Sanch. in Decal. l. 2. c. 4. n. 6. Bonac. l. c. alique, quia, nullus inde honor Christi Domini periclitabatur, & scurra ille, cum publicam auctoritatem non ageret, potius fuit illudendus, quam audiendus. E contra, Judice, seu publica Potestate interrogante Christianum de sua fide, tenetur is, etiam cum mortis periculo fidem fateri; secus magnus Deo, & Christo Domino honor subtraheretur. Ita idem, & passim. At unde tantus subtrahetur honor? Resp. Id supponunt Doctores, & colligunt ex sensu Ecclesiæ primitivæ, quæ se in hujusmodi casu obligatam esse fidem fateri semper existimavit; & merito, quia vere magnus est Dei honor, quod Christianus, coram Principibus hujus sæculi contra oblatrantibus, fidem suam fateatur. Præterea quædam mortis, & periculorum minis in publico Iudicio Fides nequamquam cedit, mirum in modum ejus veritas confirmatur, atque in Regnis radicem agit. Quare si quando exterior ejus confessio urget, tunc certe urgere, multum est rationabile.

Atque hinc recte colligit Sanctus Thomas, si vir admodum gravis interrogetur etiam a privatis, v. g. ab hæreticis, ipse autem si taceat, vel respondere effugiat, magnum aliquod populo scandalum oriri rationabiliter timeat, tacere non posse, quia in illis circumstantiis magnus Dei honor externam fidei confessionem exigit, ut supponis.

Secundus casus. De interrogato, an sit Sacerdos, vel quid simile?

4 Si quis interrogetur ab hæretico, v. g. Primo, esse Sacerdos, vel Monachus? Secundo, Audivistine Missam? Tertio, abstinere a carnibus die Veneris? Quarto, esse Papista? Advertatque interrogatus has interrogationes apud interrogantem æquivalere huic, esse Catholicus? obligaturne fateri se esse talem? Resp. cum Do-

Coribus citatis, si interrogans est privata persona, non obligari jam patet ex dictis. At, si sit persona publica, dico adhuc non obligari, sed filere, vel responsum eludere posse in tribus prioribus interrogationibus, obligari fateri se esse talem in quarta. Ratio est, quia in quarta illud (es ne Papiſta?) æquivaleret illi (esne Catholicus?) in tribus prioribus non item, multi enim sunt Catholici, qui nec sunt Sacerdotes, nec abſtinent a carnibus feria sexta, nec Miſſam audiunt, &c. An poſſit poſitive reſpondere, ſe non audiviſſe Miſſam, non eſſe Sacerdotem, &c. dicam mox §. 3 n. 3. *ſine*.

Tertius caſus. De non obediēte perſecutoribus fidei.

5 Eticit Tyrannus Chriſtianosa ſuis Regnis, vel quaſdam pœnas pecuniarias contra illos taxat vel præcipit, ut certas veſtes ſerant in ſignum ſuæ Religionis, tenenturne ii abire in exilium, vel pœnam ſolvere, vel illud ſignum ferre? Sic enim obediendo teneretur prodeſſe ſe, atque adeo ſateri ſe eſſe Chriſtianos? Reſp. non teneri. Ratio eſt, quia ex una parte Tyrannus tunc iniuſte agit, & ex alia ad ſeſe propalandum, nullo interrogante, nemo tenetur. Sic Sanch. *ibid.* d. 6. c. 4. n. 29. Excipe, niſi forte magnus Dei honor, vel ſpiritualis proximorum ſalus aliud requireret, id quod colligi ex dictis poteſt. Ita Caſtr. *t. 1. tr. 4. fide, d. 1. p. 15. n. 4.* Propter eandem rationem teneris e contra te occultare, ſi ſic crederes te in meliora tempora reſervatum, poſſe melius fidem promovere, ut recte monet Caſtr. *mox. c. n. 3.*

6 Quid autem? poteſtne Chriſtianus fugere e Regno, in quod timetur ſuperventura perſecutio contra fidem? Reſpond. cum eadem exceptione, ſi ejus ſis conditionis, ut te fugiente, periclitetur Dei honor, vel ſalus animarum, tuique muneris obſervantia, fugere non potes: ſecus potes, ut modo dictum eſt. Sic Sanch. *Becan. Regin. Fill. aliique apud Bonac. l. c. n. 9.* Quod ſi ſolum eſſes utilis, non tamen neceſſarius, potes remanere, ſed non obligaris. Quod ſi denique remanendo turbares potius, quam rem Chriſtianam promoveres, peccares non fugiendo propter malum, quod inferis, niſi ex bona fide, & ignorantia eſſes, ut ſupra dixi, interdum excuſandus. Ita Caſtr. *ib. n. 3. ſin.*

Quartus caſus. De vidente ſacra contemni.

7 Si advertas Turcam, vel infidelem militem v. g. Sacras Imagines conculcare, Virgines ſacras, & Tempſa profanare, teneris, ſi potes, illos cohibere, etiam ſi cum vitæ periculo te Chriſtianum manifeſtare oporteat. Sic apud eundem Bonac. *l. c. n. 13.* Ratio eſt, quia ita expoſcit Dei honor, & veræ fidei indemnitas: ſi potes, inquam; nam ſi tua prohibitio, ſeu conatus non judicentur profutura, non eſt caput, unde obligeris.

§. III. De quarto Præcepto Fidei illam exterius non negandi.

1 Connexum eſt hoc cum præcedente præceptum: ſi enim exterius fides eſt conſtitenda, certe a fortiori non erit exterius neganda, illud additur, quod, cum ſit præceptum negativum, expoſcit, ut nunquam liceat externis actibus negare, etiam ſi cæterum mente fidem quæ teneat; præceptum enim fidem exterius non negandi eſt diſtinctum a præcepto nunquam negandi interius, de quo §. ſeq.

2 Regula univerſalis eſt hæc. Omnia illa verba, vel actiones vitare ex hoc præcepto debemus, quæ ſunt ex ſe, & ſpectatis circumſtantiis ſignificativa internæ denegationis fidei, ut eſſet v. g. dicere, non ſum Catholicus. Quæ vero non ſunt absolute ſignificativa internæ denegationis fidei, non tenemur vitare, ut v. g. dicere, non ſum Italus. Quæ denique ſunt ſignificativa internæ denegationis, vel ex inſtituto particulari alicujus, vel per accidens, licet absolute teneamur vitare, ne demus anſam credendi aliis nos fidem negare, ex cauſa tamen licebit non vitare, quia tunc neceſſitas cauſæ excuſabit ut v. g. uti communibus veſtibus infidelium. Ratio regulæ, quæ ex caſibus particularibus mox fiet clarior, eſt, quia præceptum, de quo loquimur, prohibet, ne exterius negemus fidem: at factis id ſervatur per dictam regulam.

Primus caſus.

De negante, ſe eſſe Catholicum, vel quid ſimile.

3 Certum eſt id licere nunquam, etiam ſi quis ſicte, hoc eſt animo retinendi fidem neget; ſiquidem id eſſet absolute exterius negare. Quod vero aliquando contingere poſſet, ut nomen hoc (Chriſtianus v. g.) apud aliquas gentes non ſit ſignificativum Religionis, ſed Nationis, ut in India Occidentali contigiſſe teſtis eſt Bannes, *p. 2. q. 3. art. 2. d. 2.* ubi nomine Chriſtiani, intelligebant Hiſpanum, ideo tunc poſſet quis ſine mortali negare ſe eſſe Chriſtianum, quia non negaret niſi ſe eſſe Hiſpanum, quod eſſet leve mendacium, & ſi accederent leges juſtæ æquivocationis, ne mendacium quidem eſſet.

Idem dic de negante ſe eſſe Sacerdotem, Clericum, Monachum, ſe audiviſſe Miſſam, ſe abſtinere a carnibus die Veneris, & his ſimilia; hoc enim eſſet negare ſtatum, vel conſuetudinem; actioneſque ſuas; non vero fidem.

Secundus Caſus.

De utente veſtibus, ſeu ſignis infidelium.

4 Ut ſeparemus certa ab incertis; certum eſt primo, ſi veſtes

vel ſignum ſint diſtinctiva ſolius Nationis, v. g. Indi, vel Mauri, poſſe quemlibet iis uti, ut eſſet veſtis Turcarum oblonga, & galeæ ſalcia alba turbinatum. Ita Sanch. *lib. 1. in dec. c. 1. a. n. 16.* Ratio eſt, quia id non eſt negare fidem, ſed ad ſummum proſiteri ſe eſſe talis Nationis.

5 Certum ſit ſecundo, ſi ſint diſtinctiva quidem Religionis, ſed ſolum ad ſinem politicum dignoſcendi, quiſnam ſit talis Religionis, non vero, ut ſignum inſtitutum ad conſtitendam illam ſalſam Religionem, certum, inquam, ſit poſſe quemlibet iis uti, ut eſſet v. g. pileus ſervi coloris, quo Romæ utuntur Hebræi. Ita Sanch. *ib. nu. 29.* Ratio eſt, quia omnibus circumſtantiis attentis illarum veſtium uſus non eſt ſignum falſæ Religionis, ſed politicæ illius diſtinctionis dumtaxat: id quod quamvis ſit quædam ſimulatio, poteſt ex gravi cauſa excuſari a culpa. Imo, ſi quis non intendat ſe fingere Judæum v. g. vel Turcam, ſed ſolum diſſimulare ſe Chriſtianum eſſe in eo loco, ac tempore, quod fidem ſuam non tenetur propalare, videtur excuſandus, etiam ſine magna cauſa; utitur enim jure ſuo, illas veſtes, ex ſe indifferentes induendo. Ita Laym. *l. 2. tr. 1. c. 11. n. 1.*

6 Certum ſit tertio, in Comediis ad repræſentandum, in vexillis ad decipiendos hoſtes, in ſpeculatoribus ad explorandos Turcarum apparatus, & in ſimilibus, licere uti communibus veſtibus, & ſignis ipſorum. Ita Sanch. *ib. n. 22. & 23.* quia id non eſt proſiteri illorum ſectam, ſed ſolum mores, & politica ſymbola exhibere. Nam pari ratione Sacerdos, Clericus, monachus, ut incolumis evadat iter agens per loca infidelium, poteſt ſuas deponere, & infidelium uſuales veſtes induere, ut a fortiori, ex d. n. 3. patet. Hæc ſunt certa.

7 Illud remanet incertum: An liceat uti veſte inſtituta ad profitendam falſam ſectam, v. g. veſte Sacerdotali Turcarum, vexillo, ubi ſit depictus Mahumetus, vel falſum Idolum. Negat Axor. *p. 1. l. 8. c. ult. q. 4. & Sanc. ib. n. 22. & 23.* etiam graviffima exiſtente cauſa, quia in his apparet ſectæ falſæ profeſſio, cum talia ſigna ſint deſtinata ad exhibendum cultum, vel obſequium authoris illius ſectæ. Sed alii merito, gravi exiſtente cauſa, puta ad mortem vitandam, & ad victoriam de Infidelibus reputandam &c. benignius loquuntur: *Hanc profeſſionem, ait Laym. d. l. 2. tr. 1. c. 11. n. 4. & probabile fatetur Caſtr. t. 1. tr. 4. d. 1. p. 17. n. 7.* citatque Azor. & Coninch. *falſicultus generatiſim loquendo non cogimur agnoſcere, cum etiam apud Chriſtianos ejuſmodi ſigna, puta Mercurii, Veneris, &c. tanquam fabuloſa, ornatus gratia adhibeantur. Igitur non damnamus milites noſtros, ſi iis, tanquam indifferentibus inſidiarum cauſa in bello uterentur.* Hæc Laym.

Tertius caſus.

De comedente carnes die vetito, ne deprehendatur Catholicus.

8 Catholici, ne ut tales cognoſcantur in hoſpitiis hæreticorum, non poſſunt comedere carnes die v. g. Veneris, nec Sacerdotes poſſunt negligere recitationem Officii, ſi ſolum timeant parvam quandam irriſionem hæreticorum: ita Becanus apud Laym. *c. n. 5.* Quia hæc, cum ſit modica cauſa, ſuperare non poteſt grave Eccleſiæ præceptum: ſed poſſunt, ſi rationabiliter aliquod malum proportionatum ex gravioribus, timeant. Ita Sanch. *n. 25.* Laym. *n. 5.* aliique. Ratio hujus eſt, quia ex una parte illa non ſunt per ſe ſigna falſæ ſectæ, cum ex variis cauſis & Chriſtiani ſoleant comedere carnes, & ſacerdotes Officiū negligere; & ex alia, illud præceptum Eccleſiæ, ut cætera poſitiva præcepta, non obligat, gravi imminente periculo.

9 Hinc colligo, aliquos noſtros Miſſionantes inter Turcas ob magnum bonum quod ſperabatur, ne deprehenderentur, licite potuiſſe, (adderem libens, & debuiſſe) Miſſam non celebrare, nec audire die feſto; quamvis occulte utcumque valuiſſent; id enim periculum, quod regulariter dum agit inter hoſtes, imminet, expoſcebat, eventusque rem docuit; nam propter Miſſam, & alia ſimilia ſacerdotum propria ab infido ſamulo delati, captivique facti Miſſionis fruſtu privati ſunt.

10 Illud notat cum communi Laym. *l. c. n. 4.* fas non eſſe Catholicis, qui occulte vivunt inter hæreticos, ob metum quarumcumque poenarum cœnam Hæreticorum ſumere, quia ex circumſtantiis perſonarum, loci, temporis, adjunctorum verborum, &c. determinatur ea cœna ad profitendum cultum hæreticæ Religionis. Merito quidem: ſed id intelligo, aliquo vidente, vel cum prædictis cæremoniis adjunctis: nam cæterum nullo advertente, & nihil referendo ad falſum cultum, eas carnes materialiter comedere eſt indifferens, nec ex ſe peccatum. Ita Caſtr. *l. c. n. 10.* Sanch. *lib. 2. in dec. c. 31. n. 7.* Idem docere ſolemus de Idolothytis, hoc eſt de carnibus ſacrificatis Idolo.

Quartus Caſus.

De ingrediente templum falſæ ſectæ, thus offerente, & ſimilibus.

11 Thus adolere, adorare, genuſteſtere Idolo, nunquam, quocumque metu mortis, licere certum ſit. Ita Laym. *lib. 2. tr. 1. c. 11. n. 3. & 4.* Quid enim eſt proſiteri exterius cultum Idolorum, ſi hoc non eſt? Difficultas ergo ſolum ſuper eſt de ingrediente Templum, ſeu Moſchæas falſæ Religionis, deque conciones inibi audiente: poſſet enim id fieri ob ſinem indifferentem, v. g. curioſitatis, vel obſervandi, quid ibi fiat, ut conſuetur, vel cauſa aſſociandi Dominum infidelem, vel ob quid ſimile. Puto diſtinguendum eſſe. Si nullum ſit tuum periculum deſerendi fidem, nec ſcandalum aliorum, qui forte tuo exemplo ad cultum Idolo profitendum commoverentur, utique non eſſet ſaltem culpa mortalis, illuc accedere, & cum cauſa proportionata, ne venialis quidem. Ita Sanch. *l. 2. in dec. c. 31. n. 26.* Bonac. *t. 1. circa 1. Dec. præc. d. 3. q. 2. p. 3. n. 27. ſin.* licet contrarium doceat Caſtr. mox citandus *n. 12.* Ratio eſt, quia his conditioni-

Hæresis alia interior, exterior alia.

ditionibus positis, non apparet, unde graviter delinqui possit. Et hoc fortasse concessisset Eliseus Naamanno, ut scilicet ad famulandum domino suo ingrederetur in templū Idoli, imo & genuflecteret, domino genuflectente, non quidem in gratiam Idoli, sed in commoditatem domini se innitentis super ipsum. Ita Sanc. *l. 2. in dec. c. 4. n. 14.* At vero si ex circumstantiis appareat illum templi ingressum esse ad profitendam falsam sectam, nunquam licebit; *ib. n. 25.* quia (quidquid videatur in contrarium innuere Azor. *p. 1. lib. 8. e. 27. q. 5.*) sic esset intrinsece malum, idque videtur declarasse Paulus V. apud Sanch. *ib. n. 27.* Laym. *ib. n. 6.* nam cum in dubium verteretur, an in Anglia liceret Catholicis ingredi hæreticorum templa, sic jubente Rege hæretico, liceret, inquam, cum protestatione, quod id facerent mere ad obediendum civiliter Principi in re indifferenti qualis est materialis ingressus templi: Paulus V. doctissimique insuper viri censuerunt, nequaquam licere. Ratio potissima fuit, quia in iis circumstantiis non poterat præsumi juberi materialem prædictum ingressum, sed ingressum ut signum profitentium hæreticorum sectam, quam Rex ab omnibus excipi contendebat, & per illum ingressum tanquam per implicitum signum extorquebat.

12 Ex dictis solvitur ille casus, an Rex animo Catholicus, possit prædictas, similesque actiones exercere, ut nimirum sic, vel non irriter infideles subditos, expectetque aptius tempus ad eorum conversionem, vel facilius in cognitionem hæreticorum deveniat, quo deinde illos punire, & de Regno ejicere possit, &c. solvitur inquam: nam ut ex dictis constat, potest eas exercere, quæ non sunt professiones falsæ sectæ, nec in aliorum scandalum sint, ut comedere carnes diebus vitatis, induere vestes nationis, ingredi materialiter templa, &c. at non potest adolere thus Idolo, illi genuflectere, adorare, & similia ex se, & circumstantiis significativa falsi cultus: non enim sunt faciendæ mala, ut eveniat bona.

13 Solvitur secundo illud, an liceat matrimonium contrahere coram Parocho hæretico? Non enim licet, quia esset testificatio, seu approbatio hæreticæ sectæ. Ita Coninch. *de fide d. 13. dub. 3. n. 63.* Liceret tamen coram Magistratu civili, modo antea Catholico ritu matrimonium fuerit contractum, vel postea contraheretur. Ratio utriusque dicti est, quia ibi saltem implicite approbatur secta Ministri hæretici, hic sola recognitio politici præcepti, per quam civiliter constat, initium a Catholico fuisse matrimonium.

§. IV. De quinto præcepto non negandi interioris fidem.

Duplici modo contra id præceptum delinqui potest: primo negando, vel dubitando per deliberatam voluntatem de articulis fidei: secundo amplectendo aliam sectam, Paganismum v. g. vel Judaismum: qui enim has amplectitur, veram fidem jam negat, & communi vocabulo Infidelis vocatur; nam ille prior dicitur hæreticus, vel apostata a fide, vel schismaticus. De singularibus, quæ sunt necessaria, breviter delibabimus.

De Hæretico, seu Hæresi.

Quid sit Hæresis.

2 Est error hominis baptizati in intellectu voluntarius contra aliquem fidei articulum cum pertinacia. Ita Sanch. *l. 2. in dec. c. 7. n. 1.* aliique; nam si contra omnes, erit Apostata, de quo paulo post.

Non ergo Cathecumenus erit proprie hæreticus saltem ad hoc, ut incurrat pœnas ab Ecclesia statutas, quia is nondum suscepit Baptismum, per quem tanquam per januam ingreditur quis in Ecclesiam, ejusque fit subditus. Præterea non erit hæresis, factum, vel dictum externum contra fidem, si non sit cum errore intellectus, nec ejusmodi error sit sine pertinacia, qua nequaquam posita, merito ait S. Aug. *ep. 6. errare quidem potero, sed hæreticus non ero.*

3 Dubii item in fide, hoc est, qui deliberate putant, rem fidei dubiam esse, ut etiam qui opinative solum assentiuntur rebus fidei, putantes articulum aliquem fidei esse solum probabilem, hæretici sunt: siquidem ad fidem requiritur, ut certo articuli credantur ex Dei revelatione. Ita Sanch. *ib. n. 12.* aliique. Dico (solum) nam ex vi alicujus rationis affirmare probabilem esse aliquem articulum, non est hæreticum, imo laudabile, modo teneas ex vi revelationis esse certum. Ita Castr. *t. 1. tr. 4. d. 3. p. 2. n. 12.*

Sed in quo consistit d. pertinacia? Dico non consistere in aliqua temporis mora, ut innuere videtur Sylvest. *V. Hæresi, q. 2.* sed in electione deliberata voluntatis cum certa cognitione, quod illud sit contra id, quod sentit Ecclesia. Pertinax igitur eris, si doctrinam Ecclesie noscens, propriæ opinioni illi contrariæ adhæres. Ex quo vides in momento temporis hæresis actum consummari posse. Fateor ex mora brevi posse conjici, Fidelem præsertim timoratum non consentisse cogitationi de hæresi admittenda, quod solum fortasse docere voluit Sylvest.

4 Qui vero errat contra fidem ex ignorantia crassa, & affectata quomodocunque culpabili, per quam nescit illud, in quo errat esse extra fidem, estne vere hæreticus? Affirmat Sotus, Lorca, aliique apud Castr. *n. 2.* quia peccatum ex ignorantia culpabili, & ex certa scientia sunt ejusdem speciei, v. g. idem specie peccatum committit, qui ex ignorantia inculpabili, quod hodie fit dies festus, non audit Sacrum, ac qui sciens esse diem festum, non tamen audit. Sed melius cum communiore sententia negat Suar. Azor. Coninch. Aret. Far. ipseque Castr. *ib. n. 6.* (esto in foro externo reputetur ut hæreticus) quia ad hæresim non satis est quilibet culpa, ut accidit in aliis materiis, in quibus procedit doctrina Soti, sed requiritur præterea pertinacia, quæ certe non est in ignorante, de quo loquimur.

Tamb. de Dec. Præc. Tom. I.

5 Hæresis autem alia est mere interna, quæ scilicet consummatur in iplo intellectu, nullo signo exterius dato: alia externa, quæ exterius prodit aliquam vocem, vel nutum, etiam si nullus profusus sit, qui illam audiat, vel illum videat, & si quidem prodeat coram multis, dicitur publica, si vero nullo audiente, vel paucis, puta duobus, vel tribus, dicitur externa occulta.

Quod si quis solum exterius affirmat hæresim, sed non habet in mente errorem, vere non dicitur hæreticus exterior, vocari tamen solet hæreticus pure exterior. At quia ipsi non creditur, si alleget se interius non habere errorem contra fidem, ideo regulariter in foro externo reputatur, & punitur ut verus hæreticus. Ita Castr. *t. 1. tr. 4. d. 3. p. 2. n. 16.*

6 Illud hic nota ad hæresim externam constituendam requiri duas conditiones. Ex Sanch. *lib. 2. in dec. c. 8. n. 7.* Primo, ut signum seu vox exterior procedat ex affectu hæresis. Secundo, ut signum illud ex se, vel ex aliis circumstantiis hæresim determinate exprimat. Ejusmodi sunt ipsa verba hæresim absolute, & non sub dubio, significantia: ejusmodi ipsa facta propria hæreticorum, ut eorum cœna, similesque cœremonie: ejusmodi ipsamet operæ bona ipsorum, v. g. visitare infirmos, adire Ecclesiam, &c. si ex circumstantiis colligatur fieri ab aliquo, ut se conformet falsæ sectæ illa præcipienti. Ita Sanch. *ib. n. 8.*

7 Quare quis, dum confitetur suum peccatum, dicit se non credidisse, vel loquens cum amico dicit, se fuisse hæreticum, nunc vero non esse, vel dum scribit, vel disputat, vel legit, pronunciat hæresim illam, quam etiam ipse habet interius, sed ipse tunc pronunciat solum, ut hæresim aliorum nihil ad se referendo, non erunt hæretici exteriores, ex defectu nimirum prioris conditionis.

8 Simili modo, si quis dum mente non credit, moveat caput ex tali hæretico affectu, vel dicat solum non esse, vel etiam disputet; ita tamen, ut non appareat ex tali disputatione ipsum confirmare velle hæresim, sed solum disputandi causa illam hæresim proferre, imo si quis non aperiat caput v. g. Eucharistiæ in iis circumstantiis, in quibus apprehenditur potius id fuisse irreverentiæ signum, quam incredulitatis, & si quis comedat carnes die vitato v. g. vel ducat duas uxores, vel rebaptizetur, &c. in similibus circumstantiis, in quibus ejusmodi actiones apprehenduntur fieri ob aliud, quam ob errorem contra fidem, non erunt hæretici exteriores ex defectu posterioris conditionis, quia nimirum hæc signa hæresim determinate non expriment. Ita Sanch. *ib. n. 8.* Castr. *ib. n. 16.* aliique apud Dian. *p. 4. tr. 4. res. 240.* Nam sicuti quicumque alius conceptus interior hominis per similia indeterminata signa prodians non dicitur saltem perfecte manifestatus, sed adhuc remanens in terminis conceptus interioris; ita in conceptu hæresis. Non nego, ejusmodi signum imperfectum esse peccatum hæresis, & aperiendum expresse in confessione, sed dico non esse hæresim absolute, & perfecte externam, atque adeo per hanc non incurri censuras, pœnas, & reservationem impositam contra hæresim externam, quæ pœnæ cum sint odiosæ, & restringendæ, requirunt non actum quemcunque externum, sed externum determinate, & perfecte.

Ad secundam prædictam conditionem reduco, si quis motus hæresi interna aliquid agat, quod sit veniale peccatum, v. g. comedat parum carnis die vitato, animo sequendi hæreticorum sectam, ajo enim hunc non fore per illam externam comestionem hæreticum absolute externum. Ita Sanch. *ib. n. 7. & n. 16.* quia non complectitur per eam levem actionem errorem internum; & patet, nam si quis illum in quacunque circumstantia videret eam levem actionem exhibere, non statim rationabiliter judicare posset illum errare interius in fide.

§. V. De Hæreticorum pœnis.

Præmittendum est, omnes pœnas contra hæreticos ab Ecclesia constitutas intelligi esse contra hæreticos externos, sive occultos, sive publicos, modo in frequentibus explicando, nullam vero contra internos. Id semel dixisse sufficiat, sed notetur diligenter. Ratio est supra tacta, quia Ecclesia visibilis non judicat de internis, sed de externis, qualis certe est hæresis foras prodians, quamvis nullo præsentente.

Prima pœna. Excommunicatio.

2 Prima igitur pœna contra hæreticum externum est excommunicatio latæ sententiæ, *c. excom. 3. & 2. c. ad absolvend. de heret. Bullæ Cœnæ*, Summo Pontifici reservata.

3 Hinc nota primo, Hæreticum, donec sit nominatim declaratus excommunicatus ex Sanch. *lib. 2. in Dec. c. 9. n. 3.* Castr. *t. 1. tr. 4. d. 4. p. 1. n. 5.* non esse vi excommunicationis vitandum post Conc. Constantiense in *extra vag. ad evitand.* Non ergo sufficit esse declaratum illum hæresim externam commisisse, sed insuper requiritur alia declaratio ipsum in excommunicationem incidisse.

4 Nota secundo, ex eo quod hæreticus est excommunicatus, consequenter eum incurrere in cætera, quæ excommunicationem comitantur.

5 Hinc fit, ut sit privatus omnibus officiis, quibus privatus excommunicatio, non possit recipere Sacramenta, nec ex se ministrare, non possit exercere actum Ordinis, privatus communibus suffragiis Ecclesiæ, & similibus, quæ dicuntur in tractatu de excommunicatione. Verum quia nos hic agimus de pœnis propriis hæreticorum, addere necessè est alias, quæ licet non sint annexæ cæteris excommunicationibus comitantur tamen excommunicationem

contractam propter hæresim, quales sunt Irregularitas, infamia, privatio beneficiorum, alizque, quas jam subdimus.

Secunda Pœna. Irregularitas.

6 Nota, hæreticum publicum, seu notorium, per omnes incurre-
re irregularitatem *C. nec si, §. Item Samuel 2. q. 7. c. præbyter de*
pœnis d. 7. at occultum esse probabile non incurere. Ita *Cast. t. 1.*
tr. 4. d. 4. p. 4. contra Suarium, & *Soc. ib. relatos.* Ratio est, quia jura,
quæ hanc penam imponunt, & loquuntur de delicto notorio, & ex
alia parte irregularitas nulla contrahitur nisi in casibus jure expres-
sis. Quid sit publicum, quid occultum hac in re, innui *sup. §. 4. n. 5.*

Tertia Pœna. Infamia.

7 Nota, ad hanc perfecte contrahendam, debere hæresim esse
notoriam, vel notorietate facti, vel juris, hoc est, vel ex se vel ex
sententia Judicis, *c. infames 6. q. 1. c. excommunicamus de hæreti-*
cis, & alibi. Ita *Sanch. lib. 2. in Decal. c. 26. n. 2. Cast. l. c. n. 4.* alique.
Ratio est, quia Infamia est prava opinio de alio circa plures. Donec
igitur ad plures notitia delicti perveniret, perfecta non erit per com-
missum crimen, erit solum veluti inchoata, & crimini debita.

Quarta Pœna.

Privatio Beneficiorum, & Officiorum possessorum, & inhabi-
litas ad futura.

8 Certum est, durante hæresi, hæreticum non posse admitti ad
Beneficia, Officiaque publica, cum sit excommunicatus, & subinde
irregularis; unde si admittatur, collatio erit nulla, cum onere resti-
tuendi fructus ante omnem sententiam; quia eos nullo titulo possi-
det, *C. ut commiss. §. privandi de hæret. in 6. §. statutum 1. eod. ita*
Sanch. lib. 2. in Dec. c. 26. n. 4. Cast. t. 1. tr. 4. disp. 4. p. 5. n. 1.

9 At difficultas est primo, an quando hæresim reliquit, Ecclesieq;
fuerit reconciliatus, possit ad illa admitti sine nova dispensatione?
Secundo, an statim atque quis in hæresim labitur, privetur jure pos-
sessus? Beneficiatus v. g. hæreticus cogaturne ex se relinquere bene-
ficium, fructusque restituere, an possit expectare, donec a Judice
per sententiam compellatur. Tertio, An si reconcilietur, possit ea
sententia contra illum fulminari, dictisque beneficiis privari, ob
peccatum hæresis ante reconciliationem contractum?

10 Breviter nostro more Resp. sententiam de hisce tribus quæstio-
nibus tum negativam, tum affirmativam esse, si recte explicetur, sal-
tem probabilem. Ita *Sanch. Cast. l. c.* alique ab ipsis allati. Quare
benigniores volens quis eligere, tuto potest; atque adeo affirmare
quoad primam, reconciliatum posse admitti, si hæresis occulta fuit:
si enim publica, jam contraxit irregularitatem, per quam non potest
ad beneficia sine dispensatione admitti. Quoad secundam, hæreti-
cum non obligari se spoliare nec Beneficio, nec ejus fructibus ante
sententiam, imo post illam non ex se, sed per executionem a Judice
faciendam. Quoad tertiam, non posse reconciliatum, saltem eum,
qui sponte ad fidem rediit, spoliari possessis. Ratio horum est, quia
non extant textus contrarium ita clare decedentes, ut non relin-
quant has opiniones in sua probabilitate.

11 Nota secundo, filios hæreticorum, eosque, qui hæreticis fa-
vent (qui sint hi faventes, dicam mox §. 6.) ad nullum beneficium
Ecclesiasticum, vel officium publicum admitti posse, *c. quicumque §.*
Hæretici de Hæreticis in 6. non tamen amittere beneficia, vel officia
antea possessa. Ita *Azor. p. 1. lib. 8. c. 13. q. 8. §. Octava pœna.* Secundo,
intelligi de filiis tum legitimis, tum non legitimis; deque natis tum
ante, tum post hæresim a parte commissam: denique de filiis solum
usque ad secundum gradum per lineam paternam, per maternam
vero usque ad primum dumtaxat. *Ibid. & c. statutum 2. de hæreti-*
cis in 6. Jo. Andreas, alique in d. c.

12 Nota tertio, huc reduci aliam pœnam, quam alii hac occa-
sione contrahunt, de quibus sic habet Textus. *Ad hæc quoscumque*
viros Ecclesiasticos, qui ad preces hujusmodi pestilentium persona-
rum (hoc est Hæreticorum, vel credentium, receptatorum, defenso-
rum, fautorum eorum) dignitates, personatus, & quæcumque alia
Ecclesiastica beneficia sunt adepti, ex nunc, privamus totaliter ac-
quisitis, volente quod tales, & habitis pareant perpetuo, & si re-
ceperunt illa scienter, ad alia, vel similia, nequaquam in po-
sterum admittantur.

Ubi adverte quinque. Primo, non includi nisi viros Ecclesiasti-
cos, non ergo Sæculares. Secundo, non includi ea, quæ non sunt
dignitates, vel personatus, vel Beneficia. Tertio, preces debere
esse efficaces, hoc est ita, ut ex vi illarum obtentum fuerit Benefi-
cium. Quarto duas hic esse pœnas, alteram privationem acquisito-
rum, alteram inhabilitatem ad futura: ad priorem incurrendam
non requiritur, te scivisse hæreticorum intercessionem: ad poste-
riorem requiritur, ut clare patet ex textu: quæ duo nescio, cur
non distinxerit *Cast. l. c. n. 9.* Quinto cum textus non dicat, hunc fore
inhabilem, sed non esse admittendum ad futura beneficia, incli-
nat recte idem Doctor, inde colligi admissionem non fore invali-
dam, sed solum illicite factam.

Quinta pœna. Non posse esse patrinum in Baptismo Catholicis.

13 Justa pœna: cum enim Patrini officium sit rudimentis ve-
re fidei filium instituere, non potest id ei competere, qui in il-
lis errat. Ita *Sanch. lib. 2. in dec. 9. n. 12.* Intelligo autem dum
est hæreticus; nam si sit perfecte reconciliatus, non video tex-
tum, unde illum excludere oporteat.

Poste Catholicum esse patrinum filii hæretici, si Baptismus ritu

Catholico conferatur, neque scandalum adfit, concedimus ul-
tro cum *Sanch. ib.* quia nullo jure id interdictum invenimus.

Sexta pœna. Non posse hæreticum contrahere matrimonium cum
Catholico.

14 Licet matrimonium fidelis cum hæretico sit validum, ex
Sanch. de mat. lib. 7. d. 72. n. 2. apud eund. *ib. n. 1.* (quidquid aliqui ad-
versantur) quia nullibi in jure ut irritum statuitur; est tamen illicitum,
& quidem cum mortali culpa contractum *c. cum oportet 26. q.*
2. Ratio est, quia est ab Ecclesia merito prohibitum propter perva-
sionis periculum, quod Catholico conjugii immineret; id quod verum
est, etiamsi sit spes certa conversionis conjugis hæretici, quia adhuc
preceptum est in suo robore, solumque id esset in causa, unde Pon-
tifex Summus moveri facile posset ad dispensandum. Ita *Sanch. de*
mat. lib. 7. d. 72. n. 4. Si rite contracto matrimonio contingat alterum
ex conjugibus hæreticum fieri, qua ratione se fidelis gerere debeat,
quidve juris sit divertendi, agitur *in tr. de matr.* Interim vide *Sanc.*
lib. 10. de matr. d. 15. Præterea contra uxorem scienter cum hæretico
contrahente imposita est pœna amissionis dotis, expectata tamen
sententia Judicis, ut notant iidem *Sanch. in lib. 2. dec. 17. nu. 18.*
Cast. t. 1. tr. 4. d. 5. p. 13. n. 10.

Excipit *Sanch. l. 7. de matr. d. 72. n. 4.* loca, in quibus hæretici non-
dum denunciati cum Catholicis permixti vivunt, ut in Gallia, Ger-
mania, Polonia, quia ibi ejusmodi matrimonia ex recepta eon-
suetudine ob bonum pacis Reip. adde & propter difficultatem in-
veniendi pares conjuges, tolerantur.

15 Quoniam vero ius Ecclesiasticum, *c. Judæi, c. 28. q. 1. c. fin. de*
convers. infid. præcipit sobolem debere sequi conditionem parentis
fidelis, id quod fundatur in jure divino, per quod incumbit parenti-
bus cura educandi liberos in vera fide, ideo inire pactum, ut aliqui
filii nutriantur apud fidelem parentem, aliqui apud hæreticum,
illicitum est, & impium. Ita *Sanch. lib. 7. de matr. d. 72. n. 4.*

Quare filius etiam triennio minor, qui alias apud matrem esset
educandus, apud patrem fidelem nutriri debet, & major apud
matrem fidelem, quia ætatis, patriæque potestatis ratio cedit
in favorem fidei. Idem *ib. d. 73. §. ult.*

Septima pœna. Confiscatio honorum.

16 Innumeras hæc pœna habet difficultates, quas tribus regulis
pro nostra praxi sufficientibus breviter concludam: Doctrinas
enim limitationesque varias, præsertim ad forum externum fa-
cientes, apud Doctores citandos vide fule tractatas.

17 Regula prima. Omnia bona, quæ sunt hæretici, quando
is in hæresim (utique externam) labitur, sunt confiscationi ob-
noxia: ita *Cast. t. 1. tr. 1. d. 5. n. 1.* Nota singula.

Dicitur primo (omnia bona) ergo tum mobilia, tum im-
mobilia, tum jura.

18 Dicitur secundo (quæ sunt hæretici) Non ergo confiscantur,
quæ donaverat (sed non in fraudem fisci) nec jus patronatus, nec
(quoad proprietatem) bona subjecta majoratui, vel fideicommis-
so, nec emphyteusim, nec bona quæcumque illius, qui crimen hæ-
resis committit, cum non est Dominus prædictorum, vel ipso de-
ficiente sunt transmittenda ad alios: confiscantur vero quoad u-
sum fructum *ib. in d. disp. 1.* sparsim per totam. Ratio est, quia
tunc proprietates non est delinquentis, est vero usus fructus. Præ-
terea *Sanch. Suar. Farin. alique apud ipsum lib. 1. praxis, q. 25. n.*
51. & 143. quos sequitur *Cast. c. nu. 2.* docent jura, id est ea,
quæ debentur hæretico, si debeantur ex testamento, qualis est hæ-
reditas, Fideicommissum, legatum, non confiscari, quia ea so-
lum transire possunt ad fiscum, quæ ad hæredes extraneos tran-
smitti possunt fisci enim loco hæredis extranei succedit: si ve-
ro debeantur ex contractu, puta venditione, stipulatione & c. con-
fiscari, quia hæc transmitti possunt ad hæredes extraneos. Hæc au-
tem ideo Doctores docent, quia eorum, quæ debentur hæretico ex
ultima Testatoris voluntate, ipse testator est veluti Dominus, &
disponens, non vero ipse hæreticus, unde transmitti ad Fiscum
contra Testatoris disponentis voluntatem, rationabiliter non de-
bent: at eorum, quæ ex contractu ipsi hæretico debentur, ipse est
absolutus Dominus, & disponens, atque adeo perinde ac alia sua
bona sunt confiscationi subjecta. In super delinquentis per Hæresim
Patris confiscatur legitima, quæ eo mortuo debebatur filio, quia
dum Pater vivit, illa legitima bonum Patris delinquentis est, non
filii, *l. Suis de liberis, & posthumis,* & eodem modo delincente
per similem hæresim filio, vivente Patre, non confiscatur prædicta
legitima contra Patrem innocentem; imo nec bona filii profectitia,
nec adventitia, quoad usum fructum, quia similiter omnia hæc bona
Patris sunt, non filii delinquentis: *Castrop. d. disp. 5.* sparsim per
totam. Bona vero Castrensia, vel quasi, & bona adventitia:
quoad proprietatem, confiscantur delincente filio, quia hæc ipsius
sunt. Denique ut alia taceam, dos, bona paraphernalia, arrhæ,
& quæcumque sunt uxoris non publicantur, viro facto hæretico,
quia hæc sunt bona uxoris innocentis, non viri delinquentis. Sic
Farin. Sanch. Vasq. Azor. Bonac. quos citat & sequitur Cast. d.
disp. 7. p. 15. n. 3. Ex his cætera similia non difficulter intelliges.

19 Dicitur tertio. Quando is peccatum hæresis committit, ut
notentur omnia bona delinquentis a puncto commissæ hæresis ex-
ternæ esse subjecta fisco; idem *ib. p. 17. n. 1.* itaut, etiamsi ea hæ-
reticus vendat v. g. venditio, vel nulla sit, vel certe annullanda;
ib. p. 19. n. 4. & quamvis talis delicti notitia ad Judices tarde per-
veniat, sententiaque contra hæreticum post multos annos feratur,
tamen hæc sententia retrotrahitur, ac si pronunciata esset eo pun-
cto, quod delictum ante dictos annos commissum fuit.

20 Secunda Regula, ex Doctoribus mox citandis. Sive dica-
mus,

mus, talem hæreticum amittere dominium suorum bonorum a puncto commissi criminis, sive non amittere, certum sit non obligari in conscientia ante sententiam se spoliare suis bonis, seu ea fisco tradere. Ratio hujus regulæ est, quia extra potestatem legislatoris humani est, posse per legem obligare delinquentem ad exequendam contra se ipsum poenam gravem, & acerbam, cum bono communi repugnet talis obligatio, est enim humanæ infirmitati contraria, multisque transgressionibus obnoxia. At gravissima poena est, suæ substantiæ amittendæ quempiam executorem constituere. Ex hac regula vides, quantum juventur delinquentes, non solum in hæresi, sed etiam in aliis criminibus, quibus ipso facto annexa est poena confiscationis; possunt enim sine scrupulo retinere, & frui suis bonis, donec detur sententia declaratoria saltem criminis. Possunt item ante eam occultare sua eadem bona, & fisco non tradere, nec Fiscus ante dictam sententiam, potest sibi ea accipere, quia delinquentes adhuc jure possident. Solum posset Fiscus ea sequestrare, & alicui custodienda tradere, ne distraherentur. Possunt denique eadem alienare dando, vel vendendo, modo ea recipienti damnum evenire non possit, quia licet ea alienatio annullanda veniat, tamen donec annulletur, valida est: si igitur ex futura annullatione damnum proventurum non sit recipienti, non est unde illicita censeri possit. Ita Sanch. lib. 2. in Dec. c. 22. n. 69. Farin. de hæres. q. 190. §. 4. n. 82. Bonac. d. 3. de cont. q. 8. p. ult. §. 3. num. 4. alique ab his citati.

21 Tertia Regula ex DD. citatis, adde & Castr. l. d. 5. p. 18. n. 8. Post sententiam, licet possit delinquens ea bona retinere, paratus tradere, si exigantur, nec obligetur ea offerre, seu manifestare Fisco, tamen non potest positive resistere ejus executioni. Ratio posterioris partis regulæ est, quia post sententiam Fiscus acquisivit perfectæ dominium illorum bonorum. Ratio prioris est, quia nimis durum esset obligare delinquentem ad exequendam tantam poenam contra se ipsum: quare præsumitur tum lex concedere ea bona fruenda delinquenti, donec Fiscus exigat. Quam legem sequitur Covar. Simanc. Azor. Molin. Sanch. Bonac. Suar. Far. ab eod. ib. cit. Scio Castr. l. c. n. 6. contrarium nobis esse in hac priorie parte regulæ, quia si delinquens (ait) amisit omnino dominium, & possessionem per sententiam, non poterit tuta conscientia ea retinere. Scio, inquam, hoc; sed ei sufficienter respondetur, ita quidem futurum fore, nisi lex, ut dictum est, concederet: concedit autem, ne quid nimis acerbum, & extra humanas vires præcipere convinceretur.

22 Atque ex hac regula fit primo, posse delinquentem ita iis bonis frui, non exigente fisco, ut postea fisco exigente non obligetur ad refarciendum consumpta: quia, ut dictum est, donec is non exigit, conceditur delinquenti suorum bonorum liber usus. Ita iidem. Fit secundo, non posse ipsum delinquentem, imo & ejus hæredem, vel quemcumque possessorem eorum bonorum, ex proposito tunc, scilicet post sententiam, occultare, ne fisco ea occupet, nec illi possunt negare se ea habere, si interrogentur, nec tradere alteri clam conservanda, quia sic positive resisterent, nec fisco jam exigens consequeretur ea bona, quæ per sententiam sua jam omnino sunt. Sic iidem.

Octava pœna. Incapacitas testandi, succedendi, &c.

23 Hæreticus est incapax Testandi, c. excommunicamus, §. credentes, de Hæreticis, quia cum ejus omnia bona sint addicta fisco, inestabilis redditur. Insuper durante Hæresi ex multorum sententia incapax est hæreditatis, successione, legati, donationis: ita Castr. d. tr. 4. disp. 6. p. 26. n. 3. unde eam repudiare debet: ni repudiat, succedunt ii, qui succedere debent ab intestato. Est tamen etiam probabile esse iidem capacem, atque adeo non obligari ad ea repudianda, sed posse expectare sententiam Judicis. Ita Sanch. lib. 2. c. 14. n. 32. alique apud ipsum, & apud Castr. citatum n. 5. Ratio est, quia Canones pro utraque explicari probabiliter possunt.

Dixi (durante hæresi,) nam illa per veram poenitentiam abjecta, tum in foro interno, tum externo, non erit incapax. Ita iidem *ibid.* contra Vasq. p. 2. disp. 169. c. 3. in princ. quia hæ incapacitas non sequitur ad excommunicationem, sed sequitur præcisè ad hæresim: hac ergo cessante, cessat & illa.

Nona pœna. Exemptio Filiorum, amissio servorum, & jurium, ceteræque pœnæ corporales.

24 Filii eximitur a patria potestate, & servusa servitute Domini, Patre, vel Domino facto hæretico: & universaliter Hæreticus amittit quodlibet jus, & obligationem sibi alias debitam, etiam ex vi juramenti, cum hoc discrimine, quod filii eximitur statim a puncto hæresis paternæ; ita Sanch. lib. 2. c. 24. nu. 6. servus, & ceteri obligati non nisi post sententiam; ita Castr. d. disp. 5. p. 26. nu. 16. & 19. Hæc patent ex testibus a Doctoribus Simanca, Roja, Pen. Sanch. Suar. aliisque a Castr. d. tr. 4. d. 6. passim citatis, apud quos etiam invenies alias corporales pœnas, nempe fustigationis, exilii, carceris, mortis, &c. quibus solent, & debent hæretici condemnari, quæ, & similia cum pertineant ad forum externum, non sunt hic a nobis necessario prolixius expendenda.

25 Illud nota: Relapsus hæreticum, qui punitur poena mortis c. ad solvendum, §. c. illos quoque, de hæreticis, non esse eum, qui in foro poenitentia læpius in hæresim habitur, ex Azor. t. 1. lib. 8. c. 14. q. 1. sed qui cum fuerit publice correptus, & emendatus, iterum labitur, vel in eandem hæresim, quam abjuravit, ut tenent Suarez, alique disp. 23. de fide sect. 2. n. 8. vel, putant Castr. alique d. tr. 4. cit. disp. 6. p. 2. nu. 13. etiam in aliam quamcumque. Id juvat notasse, inter cetera, ut scias, quosnam excludit Pontifex, quando concedit in Compendio priv. Soc. Jesu verb. Absolutio, n. 6. & 7. quædam privilegia circa absolutionem hæretici, non vero hæretici relapsi. Notat vero Peana apud Suar. l. c. priorie opinionem in praxi nullum habere locum, quia, qui est publice correptus,

semper ex praxi tribunalium facit abjuramentum generalem omnium errorum: quare si relabatur in quamcumque hæresim, in abjuratam relabatur atque adeo relapsus sine dubio erit.

§. VI. De Cooperantibus cum Hæreticis.

Credens, Receptor, Defensor, Fautor Hæreticorum.

1 **C**redens est ille, qui assentitur erroribus hæretici; ut si quis etiam nesciens errorem particularem, dicat se credere quod hæreticus credit. Ita Suar. de cens. d. 21. sect. 2. n. 5. & 24. de fide sect. 1. n. 2. Sanch. lib. 2. in Dec. cap. 20. Pen. 2. p. Director. qu. 50. n. 75. Farin. d. hæres. q. 181. n. 104. Hic autem, quamvis vere sit hæreticus, jam enim assentitur implicite errori contra fidem, unde & incurrit eisdem prædictas pœnas, tamen hic ad majorem expressionem ponitur sub nomine credentis.

2 Receptor est is, qui Hæreticum causa hæresis fugientem, quocumque in loco, vel modo recipiat, seu abscondat, modo sciat illum ob hæresim fugere.

3 Defensor est, qui vel hæretici etiam mortui errorem, vel hæretici personam ob causam hæresis defendit, ut si rationes afferat in favorem erroris, vel errorem, seu errantem hæreticum laudet, vel si dolo, potentia, muneribus, aliave arte impediatur, ne hæreticus capiatur, vel curet, ut captus fugiat. Ita Sanch. ib. n. 17.

4 Fautor est, qui similiter in causa hæresis hæretico favet, vel commissione, vel omissione. Primo modo esset, si illum domi quis abscondat, auxilium præbeat, ut fugiat, processum falsificet, vel celet; qui, & similes, quamvis reducantur ad Receptores, vel Defensores, tamen majoris explicationis gratia etiam sub nomine Fautoris designantur.

Secundo modo esset, si cum teneatur quis ex officio illum capere, indicare, punire, non capit, non indicat, non punit.

5 Dixi (ex officio) nam licet alii omnes non indicantes, & non capientes, cum possint, saltem quando ab Inquisitoribus id illis præcipitur, sub nomine fautorum comprehendantur, ex Pen. cit. q. 53. Sanch. cit. n. 15. probabile tamen est in conscientia non esse ejusdem generis eos, qui ex justitia ad illas actiones non obligantur. Sic Farinac. qu. 182. §. 2. n. 36. Emericius, 2. p. q. 52. n. 1. Castr. t. 1. tract. 4. de fide, d. 3. c. 5. num. 1. Esto v. g. quod homo privatus delinquat, si non denunciatur hæreticum, non est tamen fautor ex injustitia: at officialis, seu, ut vocant, familiaris, puta, Inquisitor, si non puniat, cruce signatus si non denunciatur, erit fautor, quia ex officio, & justitia ipsis incumbit magis hæreticos corrigi, quam incumbat privatis. Hos omnes prædictos a n. 1. uno verbo vocabimus deinceps Faventes hæreticis.

6 Nota tamen tria. Primo si ejusmodi actiones cedant quidem in favorem hæresis, sed non a te fiant ob favendam hæresim, sed ut amico, vel consanguineo favas, non es censendus favens hæretico: ita Sanch. c. 10. n. 5. contra Castr. n. 9. Ratio est, quia vere hic non favet hæretico ut hæretico, sed ut subjecto alterius obligationis humanæ, & per accidens est, quod redundet in favorem hæresis. Si res sit dubia, an faveris ut amico, an ut hæretico, vide supra lib. 1. c. 3. §. 7. V. Hæreticus.

7 Secundo, si favor non habuit effectum: v. gr. occultasti hæreticum causa hæresis, ne caperetur, sed tamen captus est, eris censendus favens: ita Castr. ib. n. 11. contra Bon. de cens. in par. disp. 1. q. 1. p. 3. n. 3. & Sanch. ib. n. 9. Ratio est, quia ex parte tua posuisti totam protectionem, ergo absolute favens fuisti. Fateor & hic opinionem Sanch. & modo n. præc. opinionem Castr. saltem propter eorum auctoritatem esse probabiles.

8 Tertio, Favor debet esse de vera hæresi, non vero de hæresi quomodocumque præsumpta. Ita Suar. disp. 24. de fide, sect. 1. n. 13. v. g. si favet quis excommunicato ob causam fidei non curanti per annum se ab illa absolvi, qui certe præsumitur in foro externo hæreticus: qui inquam, favit huic excommunicato, non erit in conscientia favens hæretico, quia vere is excommunicatus non est hæreticus. Idem dic de faventibus maleficis, veneficis, & similibus, qui hæretici non sunt. Ita Sanch. n. 14.

Pœnæ faventium hæreticis.

9 Potissima pœna Faventium hæreticis (utique etiam non denunciatis in Bulla Cœnz, n. 3.) est excommunicatio lata, Pontifici reservata. Quod si sic excommunicati denunciatur ab Ecclesia nominatim, ipsi vero per annum in ea inforduerint, ejus absolutionem non curantes, tunc incurrent alias pœnas in jure latas, c. excommunican. §. credentes de hæretic. nempe infamiae, inhabilitatis ad officia, &c. quas vide apud citatos. Vide etiam aliqua huc facientia supra n. 15. & 16.

§. VII. De Libris Hæreticorum, & per occasionem de aliis Libris prohibitis.

1 **E**xstant quatuor prohibitiones circa lectionem librorum. Prima est in Bulla Cœnz de libris Hæreticorum hæresim continentibus, vel de Religione tractantibus, de quibus infra late.

2 Secunda est Sixti V. Cæli, & Terræ, qui sub excommunicatione lata sententia, Summoque Pontifici reservata, prohibet libros Astrologiæ Judiciaræ, seu divinationis de futuris contingentibus liberis; additque in hunc modum: *Mandamus, ut contra scienter legentes, aut retinentes libros, & scripta hujusmodi, Inquisitores procedant.*

3 Tertia Clementis VIII. in Indic. lib. prohib. & apud Azor. to. 1. lib. 8. c. 16. q. 14. lege item Meroll. to. 1. d. 2. c. 2. coroll. 7. difficul. 4. n. 354. qui sub eadem excommunicatione lata, sed non reservata prohibet libros Hæresiarcharum, etiam si non tractent de Religione nec hæresim contineant, donec corrigantur. His adde libros eorum, qui sunt de hæresi suspecti; item Catholicorum, in qui-

quibus sunt aliquæ hærefes immixtæ, donec expurgentur; item Talmud, & alios libros Hebræorum, in quibus sit aliquid contra fidem; denique Alcoranum Bafilæ impressum.

4 Quarta Pauli V. *Cum sicut accepimus initio expurgat. Hispaniæ impressi anno 1612.* & Urbani VIII. *Cum sicut asserimus, initio ejusmodi expurgatorii impressi 1632.* qui pro Regnis Hispaniæ prohibet omnes libros damnatos, vel reprobatos ab ipso Summo Pontifice, vel Generali Inquisitione Hispanica, idque sub censura Pontifici, vel dicto Inquisitori reservata, licet Merolla *l. c. Azor. l. c. q. 5. Bon. de cons. in part. d. 1. q. 2. p. 4. nu. 2.* & Sanch. *lib. 2. in Dec. c. 10. n. 26.* dicant hanc excommunicationem non esse reservatam, quia scripserunt ante datas dictas Constitutiones. Qui autem sint hi libri damnati, cum sint prope innumerabiles, cognosci poterunt ex ipso *expurgatorio Hispanico*, omnibus obvius.

5 Notat ex his recte Bonacina *l. c.* distingui debere tres classes librorum. Primo libros hæreticorum hæresim continentes vel de Religione tractantes, de quibus mox fuse. Secundo libros, vel scripta ob hæresim, vel falsi dogmatis suspicionem, qui prohibentur sub excommunicatione dicta n. 3. & pro Regnis Hispaniæ n. 4.

6 Tertio libros alios præter dictos, inter quos numerantur libri ex professo tractantes de rebus oblianis, quorum lectio non prohibetur sub censura, sed solum sub mortali, & quod Episcopi legentes puniant. Vide *reg. 7. expurgatorii Hisp. impressi anno 1612.* & *regul. 6. ejusdem impressi anno 1632.* & *7. expurgatorii Trid. per Joannem Mariam Breschellensem.*

Jam vero, quamvis nostrum hic sit primam ex Bulla Coenæ prohibitionem explicare, tamen per occasionem non negligemus & alias.

Clausule Bullæ Coenæ. De Libris Hæreticorum.

6 **E**xcommunicamus Hæreticorum libros hæresim continentes, vel de Religione tractantes sine autoritate nostra, & Sedis Apostolicæ scienter legentes, aut retinentes, imprimentes, seu quomodolibet defendentes ex quavis causa, publice, vel occulte, quovis ingenio, vel colore.

Libras Hæreticorum hæresim continentes, vel de Religione tractantes.

7 **A**lterutrum ex his sufficit ad totius libri prohibitionem, ita Castropalaus *t. 1. tr. 4. d. 2. part. 10. §. 1. n. 7.* sive scilicet sit liber Hæretici, Hæresim etiam unam, eamque non ex professo continens; ita Bonacina *de cens. in particulari d. 2. q. 5. part. 4. n. 9. Coninch. disp. 28. de fide, dub. 11. n. 177.* Sanch. *lib. 2. Dec. c. 10. n. 37.* sive sit liber Hæretici de Religione ex professo tractans, etiam non appareat ibi Hæresis; id enim clare notat illud (vel) semper tamen debet esse liber authoris hæretici, licet nondum damnatus fuerit, ex Suar. *disp. 30. de fide, sect. 2. n. 11.* idque certo; nam in dubio, quique præsumitur bonus, & Catholicus. Tractabit autem de Religione, si libri argumentum erit Scripturæ Sacræ declaratio, vel Theologica, sive scholastica, sive moralis quaestio, puta de mysterio Fidei, de Dei, Sanctorumque cultu, de recta morum institutione. Ita Sanch. & Castrop. *ibid.* Quid, si primo liber agat de Deo, ut objecto Metaphysicæ? quod pacto etiam Philosophi infideles de Deo agunt. Quid Secundo, si agat de politica institutione, præscindendo ab institutione morum? Puto in priore casu librum hic prohiberi, quia certe est de Religione; in posteriore propter contrariam rationem non prohiberi.

8 Liber ergo non Baptizati, quamvis Cathæcumeni, vel Paganus, vel Hebræi, etiam hæresim continens, vel de Religione tractans, sub hac prohibitionem non continetur. Ita Suarez, *d. 20. de fide, sect. 2. n. 11. fin.*

Continetur vero liber Græcorum, vel Armenorum, qui sunt schismatici, atque adeo communiter Hæretici, de suis ritibus tractans. Ita idem *ibid.* contra Sanch. *lib. 2. in Dec. c. 10. n. 27.* Ratio est, quia ille non est liber hæretici, hic est; & licet non contineat Hæresim, de rebus tamen ad Religionem spectantibus tractat.

9 Pari modo libri Necromantiæ, Astrologiæ Judiciaræ, &c. hic non prohibentur, quia libri Hæreticorum non sunt: si quidem Magi, & similes, ut sic, non sunt Hæretici. Ita Bonacina *de cens. in p. d. 1. q. 1. punct. 4. n. 21.* esto tales reputentur in foro externo: *ibid. n. 4.* liber item Catholicus, qui vel propter Authoris ignorantiam, vel propter malitiam alicujus, qui errorem ibi inseruit, vel quomodocumque hæresim, sive unam, sive multas, ex Sanchez, *ibidem*, Bonacina, *ibid. n. 6.* sive hæreticorum Scholia; seu adnotationes copiosissimas habeat, ex Sanch. *ibid. n. 25.* non est hic prohibitus, & possent ex hoc capite legi etiam ipsi errores copiosi. Ratio est: quia adhuc absolute liber Catholicus, sicut Summa S. Thomæ, est ejus liber, licet copiosas annotationes inseruerit Cajetanus. Liber denique a Catholico, & ab Hæretico simul compositus, ex Merolla, *to. 1. dist. 1. cap. 2. coroll. 7. different. 10. n. 408.* contra Suarez ab eodem citatum, & tomus hæretici non continens Hæresim, nec de Religione tractans, per se omnino distinctus ab alio tomo de his tractante, ex Sanchez, *loco cit. n. 37.* Suarez, *loc. cit. n. 16.* hic non prohibentur, quia ille liber non est absolute liber hæretici; hic tomus, qui diversus liber censetur, hæresim non continet. Dicitur est autem semper (sub hac prohibitionem, vel hic,) nam cæterum tum in prædictis, tum in mox dicendis resolvendum est adesse alias prohibitiones, quas modo innuimus n. 2. & declarabimus amplius infra a n. 47.

10 Tres super sunt difficultates. Prima est, an brevis scriptura, oratio, concio, disputatio, epistola typis impressa hæretici de Religione tractans, vel Hæresim continens sub hac prohibitionem concludatur? Respondeo: licet probabile sit cum Suar. *l. c. n. 10.* concludi: probabile tamen etiam est cum Sanch. *l. c. n. 19.* aliisque

apud Merollam *l. c. diff. 3. n. 333.* non concludi. Ratio potissima Suarii est, quia hæc librorum prohibitio, cum sit in favorem fidei, favorabilis dicenda est, non odiosa: ergo non debet limitari ad proprie dictum librum. Multo magis quia eadem ratio militat in hisce opusculis, ac in proprie dictis libris. Ratio potissima Sanchez est, quia in communi modo loquendi hæc libri proprie non sunt. Confirmat hanc Sanchez sententiam Castrop. *l. c. n. 5.* ex eo quia parvæ prædictæ scripturæ, si sub nomine libri comprehenderentur, non liceret eas publicare, seu imprimere sine nomine authoris, quando sunt de rebus sacris, etiam a Catholico catholice scriptæ; siquidem id prohibetur in Tridentino de libris. Cum igitur usus obtinuerit, ut hæc sine nomine authoris prodeant, signum est, non venire sub nomine libri. Ita Azor. *2. q. lib. 8. cap. 17. q. 3. fin.*

Ad rationem Suarii respondent idem Sanchez, & Castropalaus, negando hanc non esse legem odiosam; licet enim favorem fidei respiciat, tamen immediate gravamen continet, dum privat fidelem libertate, qua alias fruitur, legendi: secus omnis lex pœnalis, v. g. lex, quæ homicidam morte punit, esset favorabilis, quia est in favorem Reipublicæ. Imo etiam si hæc, de qua nos agimus, esset favorabilis, sane non esset extendenda ultra proprietatem verborum; nam prædicta, ut diximus, proprie libri nequaquam sunt.

11 Nota scripturam, atque adeo concionem, epistolam, &c. decem foliorum, librum reputari a Castr. *d. n. 5. vers. fin.* ut contra, unius folii (adderem, vel alterius folii) non reputari librum a Sanch. *l. c. n. 55.* in simili & quidem merito, quidquid dicat in contrarium Bonac. *de cens. in par. d. 1. q. 2. p. 4. n. 16.*

12 Secunda difficultas est: An si quis habens ejusmodi librum hæretici, in quo legatur una, vel altera hæresis, illas deleat, debeat deinceps librum ut prohibitum æstimare? Debere, ait Sanch. *l. c. n. 35.* & Castr. *l. c. n. 7.* quia particularis expunctio non tollit communem prohibitionem: sed vide *infra n. 45.*

13 Tertia difficultas est, an sub nomine libri hic intelligatur manuscriptum? Intelligi ex communi sententia testantur Suar. *disp. 20. de fide, sect. 2. n. 10.* & Sanch. *loc. cit. n. 28.* Ratio potissima est, tum quia secus facile eluderetur præceptum de libris hæreticorum impediendis; siquidem jam legerentur impune manuscripta: tum quia manuscripta adhuc sub nomine libri censenda sunt.

14 Verum pace tantorum virorum puto hic non intelligi. Ratio potissima est, quia vere manuscriptum, etiam transcriptum a libro, non est proprie secundum usum communem loquendi liber. Nec est verum sic eludi hoc præceptum; nam satis contra manuscripta provifum est per aliam prohibitionem allatam *nu. 5.* Adde libros typis excusos merito per hanc Bullæ Coenæ legem, quæ est certe magis ardua, quam alia, prohiberi; quia typis excusi libri amplius promulgantur, diutius durant, & facilius leguntur, quam manuscripta: quam rationem modo n. 9. approbant idem Sanch. Castr. de brevibus epistolis, & similibus: nam propterea debuerunt & hic approbare. *Lege dict. n. 9.* huc enim permaxime, quia ibi dicuntur, faciunt, maxime illud, quod hæc est lex odiosa, atque adeo restringenda.

15 Confirmo primo: quia quando Pontifex scripturas vult sub prohibitionem librorum includere; facit speciatim nominando scripturas: ergo dum hic solum libros nominat, illas non includit. Antecedens patet ex Leone X. quia in Concilio Lateranensi sub Leone X. *sess. 10.* & apud Bonac. *dist. 2. de cens. in p. p. 2. part. 16. n. 1.* Nullus (ait) librum aliquem, seu aliquam quamcumque scripturam imprimere præsumat, nisi prius per Vicarium, &c. approbetur. Et ex Tridentino *sess. 5. sub fin.* Nullus liceat (inquit) imprimere quosvis libros de rebus Sacris, &c. Qui autem scripto eos communicant, nisi approbati fuerint, eisdem pœnis subjaceant.

16 Confirmo secundo ex Bonac. *ibid. n. 12.* & Azor. *tom. 1. lib. 8. c. 17. q. 4.* qui quærent, an manuscripta vulgari possint sine timore excommunicationis latæ a Trident. in dicto loco, *Qui autem scripto eos libros, &c.* responderetque cum distinctione, negando posse ea scripta, quæ sint opera completa, & perfecta, quæ typis mandari solent; concedendo vero posse ea, quæ solent fieri ad privatum usum, & commodum: quis est enim, qui suas conciones, suas disputationes Theologicas etiam digestas in magna volumina in Scholis, & extra illas discipulis, aliisque, nulla præmissa approbatione sine scrupulo non communicet? Et ratio datæ responsionis est, inquit Bonac. *l. c.* quia cum Tridentinum loquatur de libris, qui sunt manuscripti in dictis verbis, *Qui autem scripto eos libros communicant, &c.* nomen libri stricte accipiendum est, non large, cum versetur in materia pœnali, & odiosa, in qua stricte verborum interpretatio faciendâ est *c. pœna de penitentia, dist. 1.* Hæc ille. Si igitur in ea lege Concilii Tridentini, ubi fit mentio libri, & scripturæ, nomine libri, seu scripturæ non intelligitur merum, & quodcumque manuscriptum, multo magis in casu nostro, ubi nulla fit mentio scripturæ, sed solum libri.

Sine Autoritate nostra, & Sedis Apostolicæ.

17 Occasione hujus clausulæ possumus primo quærire, quisnam habeat potestatem concedendi licentiam libros vetitos legendi? Secundo: quisnam actu habeat eisdem libros legendi licentiam? Quoad primum, dico primo, nullum posse concedere licentiam legendi libros Hæreticorum hæresim continentes, vel de Religione tractantes, nisi Summum Pontificem, vel cui ipse potestatem concesserit. Hinc fit ut nec Episcopi, nec Inquisitores ex Merolla *to. 1. disp. 1. c. 2. coroll. 6. diff. 12. n. 418.* nec Cardinales possint, ex Sanch. *l. c. n. 44.* Suar. *disp. de fide 20. sect. 2. n. 28.* Azor. *tom. 2. l. 8. c. 16. q. 12.* imo nec iidem Cardinales etiam Sede vacante, nisi in causa

summæ necessitatis, quam certe rarissime occurrere posse video) observataque forma, quæ præcipitur in Clementina, *Ne Romanæ, De electis*.

18 Verum Pontifex alicuius hanc potestatem concessit? Nemini, docet Castrop. *to. 2. tr. 4. disp. 2. p. 10. §. 3. n. 5.* ne ipsis quidem Episcopis, vel Inquisitoribus. Imo Inquisitores licet habeant potestatem concedendi licentiam legendi alios libros vetitos, non tamen legendi libros hæreticorum hæresim continentem, vel de Religione tractantes. Extant tamen quedam privilegia concessa Religiosis, de quibus sua quisque consulat.

19 Petes. Episcopi possunt ne concedere licentiam legendi libros vetitos (præter Hæreticos) sicuti, iisdem exceptis, posse, modo diximus Inquisitores.

Tacet, seu fugit id decernere Castropalaus *ibid.* Sanchez, alique communiter solum loquuntur de libris hæreticis, ad quos legendos non posse eos dare licentiam docent. Puto tamen in Regnis, ubi viget Hispanica Inquisitio non posse, posse ubi illa non adest. Ratio prioris dicti est ducenda ex privilegiis concessis Inquisitioni Hispanicæ privative quoad alios quoscunque, apud Pennam in Bulla. Ratio posterioris est, quia Episcopus est primus Inquisitor in sua Diocesi: ergo dum non constat ab ipsis hanc potestatem fuisse adeptam, non sunt de potestate deiciendi.

Favet Regula secunda expurgatorii: *Hæreticorum libri*, inquit, *qui de Religione ex professo tractant, omnino damnantur. Qui vero de Religione non tractant, a Theologis Catholicis iussu Episcoporum, & Inquisitorum examinati, & approbati permittuntur.* Sane si Episcopis datur jus examinandi, & approbandi, non videtur iisdem denegandum jus concedendi licentiam legendi. Imo, cum hæc Regula sit in *expurgatorio Hispanico*, vide, an etiam faveat Episcopis etiam pro Regnis Hispaniæ.

20 Quoad secundum, dico secundo, neminem habere licentiam legendi libros Hæreticorum hæresim continentem, vel de Religione tractantes. Solum invenitur ejusmodi licentia concessa Inquisitoribus, ejusque Commissariis a Paulo V. & Pio IV. apud Penna. *loc. cit.* & in Regnis Hispaniæ solum Inquisitoribus, non vero eorum Commissariis ex *Bulla Pauli V. postea in initio expurgatorii* Castrop. *loc. cit.*

Quid habeant Religiosi, id ex suis privilegiis quisque cognoscat. Si vero sit sermo de aliis libris vetitis, generaliter eam habent Inquisitores, & ii, qui ex modo dictis possunt dictam licentiam aliis concedere: si enim aliis concedere possunt, certe poterunt & sibi. Denique ii omnes, qui post Constitutionem Urbani VIII. *Constit. Apostolatus Officium* 1. *Octobr. 1631.* auferentis omnes præcedentes licentias legendi libros prohibitos, novam legitime licentiam obtinuerunt. An autem ibidem Urbanus restrinxerit Episcopis extra Hispaniam, imo & Inquisitoribus omnibus potestatem dandi licentiam legendi libros vetitos non hæreticos, qua eos, perinde ac Inquisitores, frui modo dixi *nu. 19.* viri docti considerent. Verba Urbani VIII. *l. c. n. 3.* in fine, hæc sunt: *Neque de cætero similes licentiæ, nisi a Congregatione Sancti Officii, dum singulis hebdomadis coram nobis habetur, vel ab aliis per nos etiam in eadem Congregatione specialiter deputandis, concedantur.* Considerent autem Docti, num hæc Urbani clausula (*ne concedantur*) auferat potestatem: non enim dicit: *Ne possint concedere, sed non concedantur.*

Scienter.

21 Excusabit ergo ignorantia. Sed ecce nodus: quæcumque, an aliqua solum ignorantia excusabit?

Præmittendum est primo, aliam esse ignorantiam juris, aliam facti. Facti est, ut si quis in casu nostro sciret quidem librum Hæretici esse jure prohibitum, sed nesciret librum hunc esse Hæretici. Juris est, ut si quis, esto sciat hunc librum esse Hæreticum, nescit a jure ejus lectionem prohiberi: ita Sanch. *lib. 1. Dec. c. 16.* Castr. *to. 1. tr. 2. disp. 1. p. 25.* Merolla *to. 1. d. 1. c. 2. d. 1.* alique passim.

26 Præmittendum secundo, ignorantiam aliam esse invincibilem, aliam vincibilem: ita iidem. Invincibilis, quæ etiam appellatur inculpabilis, justa, probabilis, antecedens, est, quoties cogitatio nulla, nec scrupulus de aliqua obligatione menti hominis occurrit, qua cognitione possit homo excitari ad inquirendam obligationis notitiam: vel si menti occurrit, fecit, juxta qualitatem rei, morale diligentiam ad habendam notitiam, & non habuit, ut si quis in casu nostro, cæterum idiota, ne dubitavit quidem, hunc esse librum Hæretici, vel si dubitavit, interrogavit Parochum, responsumque accepit, non esse. Sane hinc idiota dicitur laborare ignorantia invincibili, quia illam evincere non potuit.

Vincibilis, quæ etiam dicitur culpabilis, improbabilis, injusta, consequens, est quoties ejusmodi moralis diligentia non est facta ab eo, cui jam occurrit dubitatio de obligatione: est autem quadruplex, Affectata, Crassa, Notabilis, Levis; nam Supinam, aliqui ad Crassam, aliqui ad affectatam reducunt.

Affectata est, cum quis data opera ignorare vult, & affectat; nam propterea hæc ignorantia dicitur directe voluntaria, ut si quis consulto non vult scire, an hic sit liber Hæreticus, quo liberius illum legat.

Crassa est, quando quis propter meram negligentiam piger est in ea ignorantia depellenda, sic dicta, quia crassi homines, & pingues desides esse multum solent. Huc ego reduco ignorantiam Supinam, quia, more hominis supine in lecto jacentis, non curat surgere ad illam depellendam.

Notabilis, seu notabiliter culpabilis est, quando quis adhibet quidem aliquam diligentiam, sed non tantam, quanta moraliter sufficit; ut si quis inquirat, an hic liber sit hæreticus, sed non a sufficienter perito.

Tenuis est, quando quis adhibet mediocrem, & quidem sufficientem diligentiam ad habendam obligationis notitiam; sed non tantam quantam in summo rigore potuisset. Ut si quis petat, an liber sit hæreticus a mediocriter docto, potuisset autem a doctiore, vel ab Inquisitore, &c. Hic solum supponitur levis culpa, in prædictis tribus culpa lata, vel gravis.

23 Quanta autem, seu qui gradus diligentiz adhibendus sit in ejusmodi nostris obligationibus indagandis, non potest certa regula definiri; illa enim faciendæ est, quæ more humano, juxta qualitatem negotiorum, prudenti judicio fieri solet: nam certe major requiritur in iis, quæ sunt juris naturalis, quam quæ sunt juris positivi: major, ubi agitur de damno tertii, quam ubi hoc non adest: major, quando agitur de Vita, quam quando de Bonis, &c. Lege Sanch. *lib. 1. in Dec. cap. 17. n. 19.*

24 Denique si quis legem five vincibiliter, five invincibiliter ignorans, eo esset animo, ut etiam si sciret, legem non servaret, diceretur habere ignorantiam comitantem; id quod semel innuisse sit satis. His positis, & omnino revisis iis, quæ supra *lib. 1. c. 2. §. 10.* diximus de Voluntario ex ignorantia,

25 Dico primo, Ignorantia invincibilis, five juris, five facti, non solum antecedens, sed etiam comitans excusat legentem libros hæreticorum tum a peccato, tum ab excommunicatione: ita Suar. Farinac. apud Castrop. *tom. 1. tr. 4. d. 2. p. 10. §. 2. n. 1.* Meroll. *tom. 1. disp. 1. c. 2. d. 16. coroll. 7. n. 322.* Ratio est, quia universaliter quando nulla alia lege actio aliqua est prohibita, nisi ab illa, quæ pœnam imposuit, ignorans invincibiliter legem illam, si eam transgrediat, nec peccat, nec pœnam contrahit. Non peccat, quia involuntarie agit, cum legem invincibiliter non agnoscat; non contrahit pœnam, quia, qui non peccat, non est lege puniendus *ex reg. 23. de reg. jur. in 6.*

26 Dices, quando ignorantia est comitans, transgressor habet illum malum animum, seu affectum legendi, etiam si sciret prohibitionem; ergo peccat. Resp. Si ille malus animus est solum in habitu, non est peccatum, donec exeat in actum, ut ex se constat; quod si sit in actu, erit quidem peccatum; at actus ipse externus legendi, cum nullo modo procedat de facto a tali affectu, ut supponimus, sed ab ignorantia, a tali peccaminoso affectu infici nequaquam potest. Ita Merolla, *ibid. n. 3.* in simili.

27 Dico secundo, qui legit prædictos libros ex vincibili ignorantia five juris, five facti, ex ignorantia, inquam, five notabili, five crassa, seu supina, five etiam affectata, quamvis peccet, non incurrit pœnam excommunicationis. Ratio est, quia est probabilis opinio, quando lex imponit pœnam excommunicationis, imo & suspensionis, interdicti, & irregularitatis pœnalis iis, qui scienter aliquid committunt, (ut est in casu nostro, & est etiam, quando lex fertur contra audientes, præsumentes, consulto violantes, &c. quæ verba, cum requirant contemptum, æquivalent verbo *scienter*; de quibus *lib. 1. c. 2. §. 10. a. n. 9.* satis diximus) probabilis est (inquam) ex ibidem dictis opinio, quæ excusat transgressores ab incurfu pœnæ, si ex quacumque ignorantia legem non servant, quia adhuc contumaces non sunt, cum vere non scienter legant: ita Sanch. *lib. de matr. d. 32. a. n. 35.* Bonac. *de cens. in comm. disp. 1. q. 2. p. 1. n. 10.* Castr. *t. 1. tr. 2. d. 18.* alique. Excipio, quando ignorantia affectata esset conjuncta cum ingenti temeritate, ut *ibi dixi n. 14.*

An sit peccatum diversæ speciei legere hos libros ex ignorantia graviter culpabili, & legere scienter; & quomodo id Confessori aperiendum, satis colligi potest ex dictis *in opusc. de exped. confess. lib. 2. cap. 2. §. 16.*

28 Dico tertio, idem dicendum esse de legentibus alios libros, si venentur sub illa clausula (præsumant, vel scienter.) Ratio est eadem jam dicta.

29 Illud pro eo quod facit ad peccatum, nota hic, & in præcedenti conclusione: Ignorantiam, quæ est solum notabiliter culpabilis, quando agitur de diligentia faciendæ sciendi præcepta naturalia, non esse notabiliter culpabilem, si agatur de diligentia faciendæ sciendi præcepta positiva. Ita Sanch. *in Dec. lib. 1. e. 17. n. 20.* ut expendit Merolla, *l. c. dub. 10. n. 167.* quod non advertit Castrop. *t. 1. tr. 1. disp. 1. p. 16. n. 3.* Ratio radicalis est, quia magis non obligamur ad exhibendam diligentiam circa jura naturalia, quam circa positiva, ut modo *n. 23.* Nam hinc colligimus in positivis præceptis, atque adeo in hoc de libris vetitis, solam negligentiam Crassam, Supinam, & Affectatam, peccatum mortale asserre, non vero aliam etiam notabilem, quia in his positivis legibus ea, quæ non est crassa, vel ad crassam proxime non accedit, vere non censetur esse notabilis, sed levis, cum in his sufficiat aliquam diligentiam licet non exactissimam adhibuisse ad mortale peccatum evitandum. Lege etiam Valent. *disp. 6. de lege humana, q. 5. p. 6. fm.* & in hoc sensu, seu per hanc explicationem potest admitti eorum doctrina, qui docent in præceptis positivis ignorantiam notabilem non asserre mortale; quam rem decernere huc remisimus supra, *lib. 1. c. 2. §. 10. n. 7.*

30 Dico quarto, legentes prædictos cum ignorantia levi excusari a peccato gravi, & pœna excommunicationis, patet, quia negligentia levis non potest parere peccatum grave, & peccatum non grave non potest inducere pœnam gravem, qualis est excommunicatio.

Legentes.

31 Non legit, unde contra hanc prohibitionem non facit, qui sensum libri non percipit: ut esset, qui in aliena lingua, quam ignorat, librum compositum materialiter legeret. Ita Castrop. *t. 1. tr. 4. disp. 2. p. 10. §. 2. n. 2.* contra Bonac. *ib. cit.* legit vero, qui usu, & mente librum percurrit; non enim necesse est ad proprie dictam lectionem, ut ipsa verba proferantur. Ita Sanch. Suar. Bonac. ab eodem Castr. *ib. cit.*

32 Quid si alium audias legentem? Respondeo, nec facies contra prohibitionem legendi ex probabilissima sententia; ita Sanch. *l. 2. in Decal. c. 10. n. 48.* Coninch. *disp. 18. de fide, dub. 11. nu. 178.* Castrop. *ib. n. 3.* quia quamvis subeat idem periculum, tamen vere non legis, quod solum hic cavetur.

33 Objicis. Dominus jubeat, famulum indoctum, ut legat librum v. gr. latinum prohibitum, ipso Domino docto audiente. In hoc casu famulus non incurreret censuram, & consequenter nec peccatum, quia sensum non percipit ex dictis *n. 31.* (idem esset si excusaretur ex gravi damni periculo non in contemptum legis incusso, tamen si perciperet sensum.) Rursus nec incurrit Dominus, quia ipsi non prohibetur audire, ex dictis *n. præcedente*, & inducendo servum ad legendum, cum solum inducat ad materiale lectionem, quæ non est prohibita ex dicto *n. 31.* non cooperabitur ad peccatum ullum: quare Dominus sic audiens, præsciudendo a retentione libri, non peccaret, & consequenter frustraretur sua intentione lex de prohibitione Librorum. Respondeo ita colligi ex Doctrina, quæ est Sapientissimorum Doctorum, nec esse censendum inconveniens, si in aliquo raro casu suam non consequatur intentionem lex. Habebit communiter in aliis, de quibus loquitur.

34 Excusari autem legentem tum a mortali, tum ab excommunicatione ex parvitate materiz, ut regulariter solet esse in cæteris præceptis, certum est: ita Suarez *disp. 20. de fide, sect. 2. n. 200.* Sanch. *lib. 2. in Decal. c. 10. n. 31.* quidquid aliqui negent cum Tol. *l. 19. n. 9. vers. Sextum genus.*

Quid, si quis intenderit multum legere, & postea parum de facto legerit? Peccaret quidem mortaliter in ea lectione ex pravo animo ulterius præcedendi; at non incurreret in censuram, quia hæc non punit intentionem, sed executionem. Castrop. *l. c. n. 9.* Materiz parvitate aliqui determinant esse legere unum, aut alterum versiculum, seu paucula verba, Azor. *to. 1. lib. 8. c. 15. q. 3.* Alii legere non multas lineas, sic Suar. *l. c.* Alii pauculas lineas, sic Reg. *lib. 6. n. 254.* Alii decem lineas, sic Sayr. *de cens. lib. 3. c. 5. n. 12.* Alii unam paginam, sic Sanch. *l. c. n. 31.* Laym. *lib. 1. tr. 1. c. 15. n. 5.* Alii unam paginam libri in folio impressi; sic Castrop. *l. c.* Omnes probabiliter, quidquid contra duas ultimas sententias nimis asperè immerito obstat Merolla *tom. 1. disp. 1. c. 2. d. 16. coroll. 7. diff. 3. num. 344. fine.* Ratio autem probabilitatis est, quia in tam brevi lectione non apparet regulariter grave periculum.

35 Nota denique: Sive locum, ubi nullus est error, legas, ex Sanch. *ibid. n. 35.* Bonac. *disp. 1. de cens. in partic. q. 2. p. 4. n. 22.* sive Epistolam Dedicatorem, vel Proæmium, vel Indicem, ex Sanch. *ibid. n. 30.* contra prohibitionem facis, quia ob unum errorem qui ibi reperitur, totus liber, atque adeo omnes ejus partes sunt prohibitz.

Quod si illæ paucæ lineæ contineant eam doctrinam, propter quam liber ille fuit proscriptus, certe non possent liberare a peccato eum, qui scienter, seu consulto eas, quamvis paucas, legat: Cum enim illæ sint tota causa prohibitionis, inobedientia gravis erit, non levis. Dixi (consulto) nam si casu, & non ex intentione, tunc propter parvitate materiz poterit excusari.

36 Superest discernere, An qui legit (idem si retinet) ejusmodi libros sine ullo periculo subversionis, scandali, alteriusque mali, qui legit v. g. ad confutandos errores, an incurrat in peccatum, & consequenter in censuram.

Gravis est difficultas, & pendet ab ea celebri quæstione: An cessante fine adæquato legis positivæ in aliquo particulari casu, cesset pro eo casu & lex? Exemplum est: Si præcipiatur, ne quis noctu arma portet ob periculum rixandi; si quis senex v. gr. certus mortaliter se non habere hujusmodi periculum, ea portet, licet ea portabit? Adverte autem nos loqui in legibus positivis, nam in naturalibus, quia semper sunt ob honestatem intrinsecam, quæ est in actu bono, vel in carentia actus mali, nunquam adæquatus finis ejus legis cessare potest. Si præcipiatur v. gr. Jejunium, licet cesset finis mortificationis carnis in satis alias mortificato, non tamen cessat honestas ipsa temperantiz imbibita in virtute abstinentiz, propter quam regulariter jejunium præcipitur. Dico (regulariter) nam si præciperetur idem jejunium ab Episcopo, ad imperandam v. g. sanitatem Regis, cessante Regis infirmitate, cessaret ex mox dicendis & lex jejunii, quia licet jejunium habeat ex se honestatem temperantiz, tamen in hoc casu non præcipitur propter respectum ad Temperantiam, sed adæquate propter Regis sanitatem, qua habita, cessat pro omnibus totus dicti præcepti finis.

37 Porro communis opinio docet, cessante fine adæquato in uno particulari non cessare pro eo legem, nec consequenter obligationem; ita Suarez, Vasquez, Sanchez, Coninch. Sotus, Covarr. Bonac. aliique usque ad 31. apud Dian. *p. 1. tr. 10. ref. 18.* Ratio est, quia cum lex nunquam feratur ob finem particularem, sed generalem, nisi cesset fere in omnibus, esto cesset in aliquo, semper dictus finis generalis durabit, atque adeo perseverabit & lex. Delatio v. gr. armorum non prohibetur ob peculiare periculum tuæ rixæ, sed ob periculum quod esse potest in Republica; quamvis ergo ejusmodi periculum cesset in te, cum non cesset quoad alios, id quod respexit Legislator, nec lex cessabit; ergo & te obligabit.

38 Alia minus communis opinio asserit cessare. Ita Henriq. Comitol. Sa, Granado, Fose, Mezia, Navar. Abbas, Angelus, Sofa, Megala, apud eundem Dianam *ibid.* Adde eundem Dian. *ibid. p. 5. tr. 14. ref. 96.* ubi ait, hanc opinionem cum magno plausu a viris Doctis fuisse receptam. Adde & Hurtadum de Mendoza *in 2. 2. to. 1. d. 47. sect. 3. §. 26. fufe.* & docte. Ratio est, quia sicuti cessante adæquato fine in unum, ex omnium sententia cessat lex in omnibus, ita cessante adæquato fine in uno, cessare debet lex in illo. Et hujus ulterior ratio esse debet, quia ideo cessante fine in unum cessat lex in omnibus, quia tunc lex redditur ex

communi sententia inutilis; siquidem lex, cum semper feratur ob bonum publicum, non solum non debet esse damnosa, sed nec inutilis negative, hoc est nullam utilitatem afferens; at cessante fine in uno, jam redditur inutilis in hoc; ergo & c.

Quod enim sit utilis aliis, non facit ad utilitatem hujus, nisi multum remote, tanquam bonum proximi, ad quod remotum ex hac sententia non respexit lex. Certe nihil mihi non febricitanti prodest lapis Belzuar, quamvis aliis febriliter laborantibus sit proficiuus, Adde & argumentum ductum a paritate præcepti de correctione fraterna. Hæc enim lex non obligat particularem, quando cessat in eo particulari finis legis, nempe spes emendationis. ergo idem erit in casu nostro. Ad hanc paritatem respondet Covarruvias, aliique apud Suarez mox citandum: legem correctionis datam esse propter privatum bonum singulorum, ideo non esse mirum, quod hoc cessante cesset & lex. Sed Suar. *lib. 6. de leg. c. 9. n. 15.* ait, se non intelligere hanc responsionem, quia omnis lex (ait, & merito) habet hoc, quod sit data communitati propter bonum singulorum, & sic etiam lex correctionis, data est toti communitati propter bonum fratrum, seu singulorum.

39 Respondet ergo ipse Suar. præceptum correctionis esse affirmativum, quod non obligat ad semper. Quando ergo non est spes emendæ, non cessat obligatio correctionis; sed suspenditur, quia non est tempus utile: sicut præceptum dandæ elemosynæ indigenti non cessaret, sed suspenderetur, si adverteretur pauper ea elemosyna fore abusus: eodem igitur modo (ait Suar.) non cessabit in casu nostro obligatio legis. Sed, pace tanti viri, hæc responsio non satisfacit, & contra ipsum facit. Sicut enim lex correctionis, & elemosynæ, (quia correctio, & elemosyna in prædictis casibus sunt inutiles) suspenditur; ita in aliis legibus, quia cessante causa in uno particulari, redditur pro eo inutilis lex, suspenditur pro illo, & consequenter non obligabit. Quod ad intentum hujus secundæ opinionis, satis superque est.

Atque ex hoc solvitur etiam ratio prioris sententiz.

Concedimus enim, legem, stante periculo in aliis, cum sit pro illis utilis, non cessare, sive absolute, sive pro illis, sed asserimus satis esse, si suspendatur, atque adeo non obliget illum particularem, pro quo Lex inutilis evasit.

40 His positis ad id, a quo recesseram, revertor. Cum hæc secunda opinio propter Authores, rationesque quibus innititur, non possit non esse probabilis, probabile etiam videbitur alicui in foro Conscientiz, non incurri in peccatum, nec in censuram a legentibus, vel retinentibus ejusmodi libros, si cesset causa prohibitionis: ita Felin. Albert. Mascar. Decian. apud Castrop. *tr. 5. disp. 2. p. 10. §. 2. nu. 8.* ipso Castrop. contradicente *ibid. n. 9.* favet tamen Laym. *l. 2. to. 1. c. 14. n. 5.* hoc est si vere nullum legenti periculum esse appareat, quod periculum esse finem hujus prohibitionis fatetur Sanch. *in dec. cap. 10. num. 51.* & insinuat Castrop. *d. §. 2. n. 9.*

41 Verum, quia revera nunquam deest adæquatus finis; difficile enim videtur deesse periculum in re tam lubrica: nec apparet periculum solum esse tantæ prohibitionis finem; est enim etiam hæreticorum contemptus ex eorum exterminatione librorum enascens; est evitatio, quantum fieri potest, communicationis cum ipsis, etiam in eorum scriptis; est, ut ipsi, cum videant tuas lucubrationes de rebus Sacris a fidelibus non esse legendas, a scriptione desistant; est, ut debita Sacrorum Inquisitorum, Conciliorum, Pontificum tam severis decretis reverentia, & obedientia in re summi momenti servetur: quia, inquam, adæquatus finis nunquam deest, nullo modo aperienda est janua, qua ejusmodi libros evolvere impune possis, tamen si putes te in periculum errandi non prolapsurum. Putes, inquam: Sed quandonam, vel quis ferreus se nunquam adeo constantem, fortemve putare poterit, ut in occasionem labendi ultro se conjicere audeat? Equidem dum hæc scribo, quadraginta quatuor annos ago a Sancta hac mea Societatis Jesu Religione suscepta. Nihilominus in rebus sanctis, ac sacris tamdiu versatus luteum me figmentum portare in dies ex prior. Tu, si æneum portas, periculis te ingerito, ut lubet.

Retinentes.

42 Sive in tua, sive in aliena domo, si vetuo nomine, sive alieno scienter dictos libros, seu eorum partem notabilem retineas, facis contra prohibitionem; Ita Sanch. *2. in dec. c. 10. n. 53. 54.* Ita ut etiam aromatarios, & librarios Sanch. *ibid.* non excuset, quia licet illi ad aromata, hi ad eosdem ligandos, & non ex intentione legendi retineant, adhuc legem violant. Eisdem si retineas in aliena lingua scriptos, etiamsi a te intelligi non possint, condemnaris a Sanch. *ibid.* quia adhuc retines libros vetitos.

43 Excusat autem parvitas materiz, ut si retineres unum, duo vel tria folia, quia licet plusquam unam paginam legere excedat parvitate, ut dixim. *n. 34.* non tamen excederet in retinendo; cum minor culpa sit retinere, quam legere, *ibid. n. 54.* Excusat item parvitas temporis, quo retines.

44 Imo si tempus etiam notabile requiratur, ut commode Inquisitori tradatur liber, non est scrupulis agitandus, potes enim etiam diu expectare, modo sine fraude, & fallacia id facias *ibid. n. 55.* Data autem commoditate per unum, vel alterum diem differre, non erit culpa saltem gravis, quia retentio levis est.

45 Si quando ex legitima facultate librum vetitum retineas, adverte, ne tua occasione serpat ad alios facultate carentes libri venenum. Equidem cum essem Romæ, incidi in quendam librum prohibitum, quem palam quidam amicus apud se in aperto pluteo retinebat, cujus multa folia (ut eram meo more avidus evolventi quoscumque libros, quos antea non vidissem) cum securus perlegissem, adverti in fine libri sic adnotatum ex scripto fuisse: *Hic liber est prohibitus, sed ego ex legitima licentia apud me retineo.*

In-

Imprimeres.

46 Hoc est componentes litteras, preparantes papyrum, & atramentum, torcular prementes, & ceteros cooperantes: item Officinæ Impressoriæ Dominos, ipsosque librorum Authores, qui eos imprimendos urgent: hi enim omaes imprimere librum dicuntur: imo qui corrigit folia impressa, ut emendatiora exprimentur, hic comprehenditur; nam præterquam quod jam legit librum hæreticum, etiam censetur imprimere, dum ad imprimendum corrigit: ita Sanch. *l. c. n. 57.* Suar. *disp. 20. de fide sect. 2. n. 24.* Castrop. *loc. cit. n. 13.* Bonac. *disp. 1. de cens. in p. 2. p. 4. nu. 19.*

Qui vero solum expensas dat ad imprimendum, qui exemplar rescribit, ut imprimatur, quique æneos characteres, vel atramentum, vel similia Impressoribus dictis vendit, licet fautores sint Hæreticorum, & in poenas fautorum incurrant, non sunt impressores, cum remote satis ad Impressionem concurrant.

47 Hæc quoad libros Hæreticorum hæresim continentis, vel de Religione tractantes, de quibus Bulla Cœnæ loquitur. Quid de aliis?

Tres hæc de re Constitutiones sunt apud Bonac. *disp. 2. q. 2. p. 16. a. n. 1.* Prima est Concilii Lateranensis, sub Leone X. *sect. 20.* ubi imprimentes, vel imprimi facientes libros, vel quamcumque scripturam in Urbe sine Vicarii, & Magistri Sacri Palatii, in aliis Civitatibus sine Episcopi approbatione, excommunicantur ipso facto, & poena pecuniaria, ac suspensione ab exercitio imprimendi per annum afficiuntur: librique comburuntur.

48 Secunda est Indicis librorum prohibitorum *reg. 10.* ubi innovatur dicta Conc. Lateranensis Constitutio.

49 Tertia est in Concilio Tridentino, quod solum loquitur de Libris Sacris (ii autem sunt iidem, quos diximus *nu. 7.*) ubi eadem Constitutio confirmatur, additurque: Libri Sacri, cum nomine Authoris imprimantur, & si sint libri Regularium, præter Episcopi, vel Magistri Sacri Palatii approbationem, approbentur a suis Superioribus; secus nec vendi, nec retineri queant, sub poenis ejusdem Constitutionis: ipsa vero approbatio detur in scriptis, & appareat in fronte libri. Ex quo vides, hos, nisi aliunde sint prohibiti, posse legi, si apud se retineantur, quia Conc. prohibet vendi, vel retineri, nihil de lectione.

50 Porro aliquæ hic insurgunt difficultates. Prima, an ubi receptus mos est, ut solum Domini temporales examinent librum imprimendum, delinquat contra dictas Constitutiones, qui sine Episcoporum approbatione imprimi? Respondeo non delinquere. Ratio est, quia jam suppono Constitutiones has non esse legitime receptas; ergo contra ipsas non peccabitur.

Adde cum Bonac. *l. c. num. 6.* in hoc casu Ecclesiam, usu sic approbante, subrogasse Dominos temporales in approbatione librorum. Simile quid dicam *c. 5. §. 2. n. 4.*

51 Secunda, in libris Sacris, in quibus juxta Tridentinum apparere debet Approbatio in fronte libri, si moraliter constet adesse, non tamen sit in libro apposita, an peccetur? Respondeo: Credo non peccari saltem graviter, quia jam servatur tota substantia præcepti: multo magis si præponatur illud (cum superioris licentia) quod usu ipso totum comprobari video. Ita Bonac. *ibid. num. 7.*

52 Tertia, An qui habuit prædictam licentiam, sed deinde dum imprimit, addit, vel demit aliqua sine nova licentia, peccet in legem hanc?

Respondeo negative cum Bonac. *ib. n. 8.* nisi tale, & tantum addat, dematve, ut novus moraliter liber censetur. Ratio est, quia per pauca adjecta, non censetur quis librum sine licentia imprimere; per multa, sane censetur.

Id explicatius decidamus. Si quod addis, quamvis non multas continens lines, tu cognoscas esse prohibitum, sane, cum mala fide agas, condemnaberis: Id quod ego modo insinuavi per illud (tale): si vero certo cognoscas prohibitum non esse, procedit doctrina allata ex Bonacina. Si denique dubius sis, certe prævalet lex, atque addere nullatenus potes.

53 Quarta: An qui in libris Sacris, de quibus solis loquitur Tridentinum, non apponit nomen veri Authoris, sed alterius, peccet? Quid si nomen sit fictum, & ementitum? Quid, si adhibeatur nomen Collegii, vel Academix, tacito nomine determinatæ personæ? Resp. Non possum excusare eum, qui fictum nomen præponit: qui vero nomen alterius sufficientis, vel Collegii, merito excusare debeo. Sic Bonac. *ib. n. 10.* Ratio est, quia in hoc posteriore jam adest, qui de libro rationem reddere potest, qui fuit finis in ea lege Tridentini; in priore autem non adest: nam propterea idem dicendum puto, si apponatur nomen authoris, sed anagrammaticè mutatum, quia sic perinde est, ac si nullius, qui possit librum defendere, nomen inscriberetur.

Defendentes occulte, vel publice, qualibet causa, vel colore.

54 Sive factis defendas, ut si libros in Cœna Domini prohibitos occultes, vel impediatis, ne comburantur, vel deferantur; sive verbis, ut si eos ut tales laudes, vel persuadeas, ne exterminentur; sive scriptis, ut si pro iis rationes etiam in tuo cubiculo occulte scribas, peccas contra legem. Patent hæc extendere Bullæ. Ita Castr. *n. 14.* Sanch. *n. 48.* Suar. *sect. 2. n. 25.*

55 Dixi, ut tales: nam si dicas, librum esse optimum, quoad cætera, laudisque styllum, ingenium &c. nec ejusmodi verba faciant ad libri conservationem, non condemnaberis; quia sic non faves hæresi. Quid si dicas, te velle librum defendere, nec tamen defendas? Aliqui cum Sanch. *ib.* Castrop. *ib.* putant id non esse contra Bullam, quæ defendentes, non vero volentes defendere damnat: Aliqui asserunt hoc ipsum esse defendere; adesse nimi-

rum aliquem, qui illius defensionem velit suscipere. Puto ex se hoc non esse defendere: sed si sit in circumstantiis, in quibus significetur adesse Patronum libri, unde retrahi possint, qui librum exterminare debent, erit certe defensio, & consequenter violabitur lex. Sicuti esset defensio arcis, te paratum esse ad propugnandum pro ipsa.

Aliqua notanda de libris vetitis.

56 Denique nota primo, eos, qui sunt sub Hispanica Inquisitione, teneri illos tantum libros pro vetitis habere, quos ipsa vetat: etiam si Romæ, vel alibi non sint, vel sint vetiti; constat id ex privilegiis datis Hispanicæ Inquisitioni usu ipso comprobatis.

57 Secundo. Quando per edicta præcipitur, ut quisque ostendat suos libros, seu eorum Catalogum Inquisitori, solum obligaris ad deferendos eos, quos alias non ostendisti; semel enim ostendisse sufficit: Insuper si certus sis librum non esse ex vetitis, probabiliter non obligaris ostendere in foro conscientix. Ratio est, quia videtur esse res levis negligere libri delationem, si certus sis, nullum in libro errorem irrepsisse.

Quid, si, ut usu venire solet, aliquem librum, quem tu Inquisitoribus protulisti, prohiberi postea contingat? Respondeo: urget tunc obligatio proferendi. Quare nisi certo scias librum, quem ostendisti, nec fuisse prohibitum, nec periculum ullum adesse, quod postea vetitum fuerit, semper (præsertim ab indolentioribus, qui ejusmodi periculum discernere non valent) ille erit ostendendus.

58 Tertio, cum per edicta præscribitur terminus infra octo dies ostendendi ejusmodi libros, inciditne in excommunicationem, qui vel post terminum, vel etiam nunquam ostendit? Respond. salvo meliori Judicio, nequaquam quoad libros *n. præcedente dictos.* Ratio est, quia in edicto, ut hic in Sicilia publicatur, dicitur (*v. g. si comanda, id est, recipimus ostendere libros &c.*) & paulo post (*procederemo ad altre pene, hoc est alias poenas infligemus,*) unde nulla apparet lata excommunicatio. Dices, in fine edicti fulminatur excommunicatio. Resp. si attente edicti tenorem legas, videtur hæc excommunicatio, cum sit tam rigorosa, cadere solum in hæresim, cæteraque gravia delicta superius allata; non vero in eos, qui dumtaxat a tali librorum ostensione se subtrahunt, si libri, vel alias ostensi fuerint, vel certe nihil erroris contineant.

59 Quid de peccato mortali? Resp. Quia illud, præcipimus, est nota in legibus peccati mortalis; quando materia est gravis: peccati levis, quando materia est levis: ex Castr. *t. 1. disp. 1. de legib. p. 9.* aliisque *ib. citati, &c.* In nostra autem materia, quando libri nihil erroris continent, videtur res esse levis, ut modo *n. 57.* dictum est: quando vero continent hæresim, res est certe gravis, ideo hic esse mortale, ibi non esse, dicendum erit.

60 Quarto denique, recte notat ex Becano Laym. *l. 2. tr. 1. c. 14. n. 4.* ubi recepta non est Bulla Cœnæ, vel Index librorum prohibitorum, ut alicubi in Germania, non excommunicari Catholicos legentes, &c.

§. VIII. De Absolutione ab Hæresi.

Casus facillioris Absolutionis.

1 Statim atque tibi offertur absolvendus aliquis ob Hæresim, perpendendum est, an possis, vel ab Hæresi reservata illum excusare, vel te esse in illis circumstantiis, in quibus ab illa absolvi, licet privilegiatus nequaquam sis, valide possis.

2 Primo igitur, si hæresis fuit mere interna, non est reservata. Ita Azor. *p. 1. lib. 8. c. 19. q. 1.* de Lugo *de poenit. disp. 30. sect. 2. n. 13.* quia Ecclesia non judicat de interiori; est autem talis in iis casibus, quos supra *§. 4. n. 5.* diximus.

3 Secundo; si item fuit solum externa, & non interna, puta si metu, vi, subita ira, aliquid factum, vel dictum sit contra fidem, sed manente intellectu sine voluto errore contra ipsam, licet fuerit gravissima culpa contra externam confessionem: at, cum non sit vera hæresis, non inducit probabiliter excommunicationem Bullæ. Ita Fagundez *pr. Ecclesie 2. lib. 8. cap. 8. n. 38.* Toletus, Sanchez, Suar, Filliuc. aliique apud Dianam *tom. 3. tr. 4. ref. 145. & par. 4. tr. 4. ref. 240. sine.* Quare nisi in aliquo Episcopatu sit specialiter reservata, poterit non solum ex vi Bullæ Cruciatæ, ex Henriq. Portell. Duen. Sanch. Suarez, aliisque apud Diana *ar. 1. tr. 5. ref. 7.* vel privilegiorum mendicantium, ex Portell. aliisque apud Dian. *loc. cit. ref. 8.* sed etiam a quocumque Ordinario Confessario absolvi. Ratio est, quia, quamvis in foro externo hic præsumatur hæreticus, unde & denunciandus, & puniendus; tamen coram Deo, cum talis non sit, non incurrit coram eodem excommunicationem reservatam in foro interno, circa quod est forum poenitentix. Hinc qui propositionem hæreticam enunciat, qui comedit carnes tempore prohibito, qui Idolo cultum externum exhibet, qui hæreticalem blasphemiam ex ira profert, & similia, si interim corde nulli errori contra fidem consensum præbet, absolvi, ut dictum est, poterit.

4 Si quis certo sciat, se lingua hæresim pronunciasse, sed dubitet, an mente consenserit, esse reputandum commississe Hæresim externam, atque adeo absolvi non posse ab Ordinario Confessario, cæterisque poenis subdi, docet Sanch. *to. 1. in Dec. lib. 1. c. 10. n. 74.* Ratio est, inquit, quia cum verba sint naturaliter signa intentionis, & nullus præsumatur dicere, quod in corde non habet, præsumptio est, & possessio in hoc dubio, quod hæresis illa processerit exterius ex vero consensu interiori in illam.

Sed quamvis non negem, forum externum contra hunc posse procedere, puto cum Caram. *in Theol. mor. c. 3. n. 1333.* posse a Confessario non privilegiato absolvi in conscientia, nec subdi in conscientia dictis poenis. Ratio est, quia cum odia sint restringenda, reservatio, & poe-

& pœnæ debent restringi ad certam Hæresim externam, sic Merolla *t. 3. disp. 3. c. 3. dub. 2. coroll. 2. n. 370.* At hæc est omnibus pensatis dubia: ergo &c. Non esset autem hæresis dubia, si forte ex aliis circumstantiis (ut si is cognosceretur solitus similes hæreses pronunciaré) colligeretur adfuisse consensum, tunc enim non esset dubium eum consensisse, sed moraliter certum; atque adeo item certum in Hæresim reservata incidisse.

5 Tertio, si sit externa simul, & interna, vide an pœnitens sciverit ei delicto fuisse annexam excommunicationem; si enim nescivit, cum non adfuerit contumacia, excommunicationem non incurrit. Quare cum Hæresis, omnesque casus Pontificii in eo sint reservati, quia annexam habent excommunicationem, tunc ea hæresis reservata non erit, atque adeo a quocunque rite approbato absolvi poterit. Ita Sanch. *l. 2. in Dec. c. 8. & c. 11. n. 1. Castr. t. 1. tr. 4. disp. 4. p. 3. initio.*

6 Quarto, si pœnitens jam certo lapsus in excommunicationem ob Hæresim internam, externamque est in articulo mortis, poterit etiam absolvi a quocunque Sacerdote simplici, etiamsi hæresis fuerit externa, imo, & publica. Ita de Lugo *de pœn. disp. 18. sect. 2. §. 1. Castr. d. p. 3. §. 5. n. 8.* quia id concedit Tridentinum *sess. 14. c. 7. de pœn. & in sententia probabilis ib. de Lugo §. 2. n. 23. Castrop. ib. etiam præsertim proprio Parocho.* Tunc autem debet imponi, & juramentum de stando mandatis Ecclesiæ, & onus, ut si convaluerit, se Superiori præsentet, juxta a nobis dicta *in methodo exp. Conf. l. 3. c. 6.* Quibus adde duo. Primo ab impuberibus hæc juramenta non esse exposcenda: sic Sanch. *l. 3. in Dec. c. 13. n. 96. Bonac. disp. 1. de censuris in communi q. 3. p. 3. n. 11.* quia non præsumuntur pollere eo rationis usu, ut juramentum pro dignitate præstent: & quia ex probabili sententia *in nostro opusc. de exp. comm. c. 4. §. 2. an. 11.* non sunt subjeti pœnis Ecclesiasticis, atque adeo excommunicationi. Secundo quando judicatur, ejusmodi juramenta, vel onera impleri non posse, ut quia v. g. Pœnitens statim est certo moriturus, vel impedimentum fore perpetuum, illa non esse imponenda, quia frustra imponerentur; ita Castrop. *ibid. disp. 5. n. 18.*

7 Nota autem articulum mortis, & grave periculum ex probabilissima sententia pro eodem hic accipi; ita Tolet. *lib. 3. c. 13. Avila de cens. p. 5. disp. 4. sect. 1. dub. 5. Sayr. l. 2. Theol. c. 20. n. 28.* est autem quoties judicio boni viri morale periculum, seu, ut alii loquuntur, probabile periculum mortis imminet. Quare, præter febres graves, similesque morbos, qui reperitur in probabili periculo naufragii propter exortam tempestatem, qui in bello est conflicturus, quæ primo est paritura, imo quæ est paritura, quia partus semper periculo subjacet, dicuntur esse in articulo mortis, atque adeo, modo dicto, possunt absolvi. Qui longam navigationem, vel qui iter v. g. inter Indes est aggressurus, hæc reducit, si non speretur copia Confessoris potentis absolvi, quando adierit deinde mortis discrimen.

8 Quinto, si pœnitens habet perpetuum impedimentum, v. g. ægritudinem, paupertatem, servitutem, pœnam carceris, vel tremem, quia sic impeditus est moraliter certus se non posse ante mortem habere copiam potentis absolvi, dicitur esse in articulo mortis, poteritque pari modo absolvi ab hæresi etiam publica in foro interno. Ita Castr. *t. 1. tr. 4. disp. 4. p. 3. §. 5. n. 4.* Quamvis enim Sanch. *l. 2. in Dec. c. 13. n. 37. Suar. disp. 21. de fide, sect. 4. in fine;* & aliqui id concedant de aliuscriminibus, non vero de Hæresi propter ejus gravitatem, tamen Castr. *l. c.* fati probabiliter, etiam de hac, merito concedit: est enim par ratio de cæteris, ac de hæresi.

9 Quid, si impedimentum sit longum, non vero perpetuum? Puto esse tunc distinguendum; si enim putatur fore admodum longum, v. g. per quinque, vel decem annos, erit judicandum perpetuum, cum in illo valde longo impedimento morale subit periculum mortis, in quo supponimus non absuturum Confessarium, qui potens sit absolvi; Si vero putatur non ita longum, non erit perpetuum judicandum, quia dictum morale periculum non præsumitur affuturum. Breviter erunt pendenda futura pericula, fanitas pœnitentis, & similia, ut si judicetur morale periculum subesse, cum prædicto juramento, & onere absolvatur; secus nequamquam.

10 Duodenique adverte: Primo, si dubites, an possis vivere, donec habeas copiam potentis absolvi, adhuc judicaris esse in articulo, quia hæc concessio, cum sit contenta in corpore juris, & in favorem animarum, late interpretanda est. Adverte secundo, si constitutus in dicto articulo possis vocare ad te Superiorem, vel medio Confessario, vel missis litteris, possis expectare ab illo præsertim absolutionem, vel facultatem, ut absolvaris ab excommunicatione, te non obligari hæc facere, sed posse a quocunque modo prædicto absolvi. Ratio est, quia tua obligatio est adeundi Superiorem, ut habent textus hanc obligationem inducentes, non vero faciendi alias diligentias: quare si adire non potes, excusaris. Ex hac doctrina potui consilium dare Sacerdoti Confessario, ut Monialem, quæ in hæresim externam incidit, absolvet tanquam constitutam in articulo mortis. Ratio est, quia hæc habebat perpetuum impedimentum adeundi ad potentem absolvi, nec obligabatur vel Episcopum vocare, vel per litteras, seu internuncium absolutionem petere; ut recte pluribus expendit Castr. *l. c. n. 7.* adducens Sanch. & Henriq.

Sexto, si quod remedium ex dictis non suppetit, vide, an hæresis externa fuerit publica, an occulta, nam facilius invenies qui occultam, quam qui publicam absolvi possit, de qua re jam dictum est *num. 11.*

Denique hic recole, quid faciendum sit ei, qui incidit in hæresim, nec habet, qui eum possit absolvi, urgeat autem infamia, vel quid simile, nisi communicet: possit nimirum vel cum contritione communicare, vel dimidiare confessionem, ut late universim dicitur *in nostro opusc. de exp. comm. c. 1. §. 6. a. n. 20.*

Inquisitorum, & Episcoporum potestas circa absolutionem Hæresis

11 Dico primo, licet hæreticus externus publicus, seu deductus ad forum externum non nisi a Summo Pontifice de jure absolvatur, tamen ex ejusdem Pontificis concessione in Hispania, hoc est, ubi residet Hispaniæ Inquisitionis Tribunal, ab Inquisitoribus simul cum proprio hominis absolvi Episcopo saltem requisito, juxta Castr. *l. c. §. 2. n. 1. & Pzn. in Bullis in fine directorii ab ipso relatis;* extra Hispaniam vero, ab Episcopo absolvi potest, & reconciliari Ecclesiæ, *c. ut officium, §. si vero, de hæreticis in 6. lege Castr. l. c. §. 1. n. 23.* quamvis neget Bardi *p. 2. in Bull. Cruc. tr. 6. c. 2. sect. 3. n. 25.* Patent hæc ex sacris testibus, & ex privilegiis concessis Inquisitoribus Hispaniæ.

Occultum hæreticum Inquisitores, etiam separatim unus ab alio (ex eo, quia invicem sibi causas committere in hoc supponuntur) absolvi possunt, sed non nisi per depositionem, quam ipse absolvendus faciat sui delicti coram testibus, vel saltem coram notario: ita Sanchez, Farin. Suar. Garzias apud Castr. *c. §. 2. n. 3.* An vero possint sine hac solemnitate, sed omnino secrete, & in foro Confessionis, concedunt nonnulli, ut Navarr. alique quos refert Sanch. *l. 2. in Dec. c. 12. n. 2.* dicens, id esse probabile, licet probabilius nonnulli negent, addentes praxim ipsorum Inquisitorum esse pro negantibus: ita Castr. alios citans *d. num. 3.* Utrumque probabile. *Professio* (habet Escobar *in summa tr. 7. exam. 4. §. potestine Confessarius?*) *Inquisitores Hispaniæ possunt, uti ex Sanch. didici, ab hæresi absolvi non solum in foro externo, sed etiam in conscientie foro, ita ut quilibet Inquisitor eandem cuiuslibet Confessario possit facultatem impartiri.*

12 Dico secundo, licet probabile sit, Episcopos non posse post publicationem Bullæ Cœnæ absolvi ab ulla hæresi, quia Bulla revocat omnem potestatem absolvi ab hæresi occulta, quam Episcopi habebant ex Conc. Trid. *sess. 24. c. 6. de reformat. ita Suar. Sanch. Bonac. alique innumeri relati a Barbosa 2. p. de potest. Episcopi, allegat. 40. n. 24. & in Conc. Trid. v. & in hæresis crimine,* quibus adde Castr. *l. c. §. 1. n. 22.* tamen etiam probabile, & tutum est, posse in foro conscientie suos subditos absolvi ab externa occulta, sive per se, sive per alium, cui occurrente casu committat suas vices Episcopus, non vero per Vicarium, seu alium ad hanc absolutionem indifferenter deputatum. Ita Bannes, Navarr. Henriq. Arag. quos refert Barbosa *loc. cit. n. 21.* quibus adde Fagund. *secundo Ecclesiæ præcepto l. 8. cap. 8. an. 30.* qui ait, fundamenta negantium esse parum firma. Adde & Granadam apud Dian. *p. 4. tr. 4. resol. 239.* imo ipse Suarez, Castr. *loc. cit.* fatentur hanc esse probabilem. Ratio est, quia hac potestate Episcopi potiuntur ex dicto Tridentino, probabilissimumque est eam non revocari a Bulla Cœnæ. Durum enim Patribus Concilii visum fuit, ut pro occulto delicto extra Diocesim esset remedium exquirendum. A Bulla autem Cœnæ solum revocatur facultas absolvi prætextu privilegii, ut ex verbis Bullæ patet: at Episcopi esto absolvi non possint ob privilegia a Summo Pontifice concessa, certe absolvent ex auctoritate a Christo Domino illis data (posito quod sint Episcopi) neque a Pontifice impedita. Rursus illud (prætextu) dicit colorem quæsitum, non verum, ut explicat Budzus *in ll. ff. de officio præsidis, l. sub prætextu C. de transact.* seu dicit speciem veri, non veritatem. At Episcopi absolvent non colore quæsitum, vel sub aliquo velamine, sed sine auctoritate jam dicta a Christo concessa, sive etiam a veris privilegiis concessis a Pontifice, & præsertim a Tridentino. Denique potestas Episcopi est certa, revocatio dubia: prævalet ergo potestas.

Alex. VII. sub n. 3. sequentem propositionem damnavit. *Sententia asserens Bullam Cœnæ solum prohibere absolutionem hæresis, & aliorum criminum quando publica sunt, & id non derogare facultati Tridentini, in qua de occultis criminibus sermo est, anno 1629. 28. Julii in Consistorio Sacræ Congregationis Eminentissimorum Cardinalium visa, & tolerata est.*

Quod potest Episcopus, potest & Capitulum Sede vacante, ita Sanch. Henriq. Arag. Rodriq. Suar. citati a Merolla *tom. 2. disp. 4. c. 6. n. 133.* contra Bon. Filiuc. Castr. eundem Suar. *in alio loc. cit.* ab eodem Merolla *n. 132.* id est, quando casus occurrerit, poterit Capitulum alicui Sacerdoti committere absolutionem ab hæresi occulta. Verum deferenda erit hæresis Capitulo sine expressione personæ absolvendæ, ne scilicet hæresis coram tot de Capitulo expressa fiat publica, & absolvi deinceps nequeat, quo pacto occurrerit potissimæ rationi, quam a dicta publicitate Castropal. *to. 1. tr. 4. p. 3. §. 1. n. 3.* ducit, qui nobis contrarius est.

Quid conferant privilegia Bullæ Cruciatæ, vel Jubilæi, vel Regularium circa absolutionem ab hæresi, in propriis Tractatibus agitari solet.

§. IX. De Apostasia, & Schismate.

Pura Apostasia, quæ ut supra §. 4. n. 2. diximus, est totalis negatio fidei, ab hæresi, quæ negat aliquot articulos dumtaxat, differt secundum magis, & minus. Quare quidem pœnis, si sit externa, subjacet, quibus subjacet hæresis. Ita Sanch. *l. 2. in Dec. c. 7. n. 16.* Nam propterea omnia huc pertinentia, ex supradictis de hæresi petenda sunt. Dixi (pura) nam si ultra fidei negationem amplectatur quis aliam sectam v. g. Paganismum, Judaismum, &c. certum est tunc superaddi & novam speciem.

2 Illud hujus est loci; An purus Apostata, qui sine dubio gravius delinquit, quam Hæreticus, ratione ejus gravitatis debeatur explicite Confessori suam Apostasiam, & hic suam hæresim patefacere? Dico certum esse, hos non posse fateri se aliquos articulos negasse, cum negaverint omnes, vel omnes negasse, cum solum aliquos negaverint, quia sic cum mendacio confiterentur peccatum, quod non commiserunt, ut in simili dictum a nobis est *in nostro opusc. de exp. Conf. l. 1. cap. 1. §. 9 n. 61.* Possit autem in genere dicere se

re se negasse fidem, seu articulos fidei, probabile est, quia, ut item diximus *ibid.* §. 18. circumstantiæ licet aggravantes, si speciem non mutant, non sunt necessario Confessario aperiendæ. Aliqua alia ad confessionem Apostasie pertinentia, vide *ibid.* l. 2. c. 1. §. 1.

3 Purus Schismaticus is est, qui, cum credat omnes articulos Fidei, retrahit se ab obedientia Summi Pontificis, ut est Christi Vicarius; seu, ita se gerit, ac si ipsi subjectus non esset: constituitur enim schisma ipso opere externo, licet nullus error adsit in intellectu. Ita Sanch. l. 2. in Dec. c. 36. aliique. Si ergo schismaticus ultra divisionem a capite, scilicet a Summo Pontifice, addit aliquam hæresim, qualis est, si ideo a Pontifice deficit, quia asserit, creditque Pontificem caput Ecclesiæ non esse, jam non est purus schismaticus, nam etiam est hæreticus, pœnalque hæretici omnes incurrens. Sed si sit purus schismaticus, certe præter gravissimum peccatum, quod committit, est etiam ex vi Bullæ Cœnæ ipso facto excommunicatus: sit item inhabilis ad beneficia Ecclesiastica obtinenda, & omnes insuper jurisdictionem, & quæ habuerat, amittit. Ita Sanch. *ibid.* & Azor. p. 1. l. 8. c. 20. Ex vi tamen puri schismatis nec contrahitur irregularitas, nec privatio beneficiorum jure obtentorum, quia id in jure nequaquam habetur. Ita Sanch. *ibid.* n. 20. contra Azor. *ibid.* citat. nisi forte dicas, schismaticum notorium esse irregularem ex irregularitate generali infamiae, quæ oritur ex quovis crimine notorio, quod dignum est pœna depositionis, quale est sine dubio schisma; quæ tamen irregularitas cessat, ablata infamia per contrariam positionem. Ita idem n. 20. contra eundem q. 8.

4 Porro hic advertite, eos, quia schismaticis scienter, & sponte Ordines, vel beneficia suscipiunt, esse ipso jure suspectos ab usu, & functione Ordinis, & a beneficiis sic impetratis, de qua re lege Sanchez n. 20. in medio, aliofque citatos.

§. X. De infidelibus.

1 Infidelem hic intelligimus, vel Paganum, vel Hebræum, vel Saracenum; hi enim omnes de Christo Fidem veram non habent. Et Paganus quidem, seu Gentilis est, qui Idola colit, dictus propterea item Idololatra.

Saracenus est, qui Mahumetum imbutus veneno, ejus sectam colit, ideoque appellatur etiam Mahumetanus, quales sunt Turci, Mauri, Arabes, &c.

Hebræus, seu Judæus est, qui credit veteri Testamento, novum vero, & consequenter Christum Testamento novo promulgatum reprobat. Adde Atheum, qui nullam Religionem, & ne Deum quidem ipsum esse cognoscit: sed id scelus particularis hominis & non nationis, aut populi; cum nulla, quamvis fora natio, vel populus compertus sit, qui numen aliquod non coleret, & ex alia parte nihil de Atheo hic asserre speciatim occurrit.

Jam de singulis aliqua dicamus, dummodo advertas multa dicenda esse omnibus communia, quamvis propter occurrentem docendi opportunitatem de aliquo in particulari declarentur.

Pagani.

2 Certum est Paganos, Christiano Principi subjectos, sive non subjectos, non posse cogi ad Fidem, posse autem muneribus alligi. Ita S. Thom. 2. 2. q. 10. art. 8. & communiter, probaturque ex cap. secut. Judæi, de Judæis, & Sar. lege Azor. p. 1. l. 8. c. 24. a q. 2. & Castrop. t. 1. tr. 4. disp. 2. p. 6. Ratio est, quia Christi Fides voluntarie suscipienda est; secus magnum periculum esset fictionis, & sacrilegii in suscipiente illam coacte, cui tamen libertati manerem propositio non nocet.

Hinc non potest Bellum suscipi contra Infideles, eo solum titulo, quod fidem respuant, nec id posset ipse Summus Pontifex demandare. Contra vero mulier Christiana potest contrahere cum Pagano hac conditione, ut is ante celebratas nuptias fiat Christianus; potest Rex liberare populum a tributo, si is Fidem recipiat; potest Judex capite plebendum liberare a morte, si is vitale Baptismi lavacrum suscipiat, &c. hæc enim non cogunt, sed alliciunt.

3 Certum sit secundo, vel sane probabile juxta Azor. l. c. q. 3. Bannes, Suarez Bonac. cit. a Castrop. tom. 1. tract. 4. disp. 2. p. 5. n. 4. eosdem subjectos Principi Christiano posse cogi, tum ad audiendum Evangelium, ut de more coguntur Hebræi Romæ, ex vi Bullæ Greg. XIII. *Sancitæ mater Ecclesiæ*; tum ad abstinendum a peccatis contra Deum, & Christum, & contra jus naturæ, minime vero non subjectos. Ratio est, quia in sibi subjectos habet Princeps Christianus jurisdictionem eade poterit illos cogere tum ad illam actionem, quæ non est compellere ad Fidem, sed solum eam audire, tum ad abstinendam ab iis delictis, quæ communitatis bono & tranquillitati nocent. At vero cum in minime subjectos jurisdictione careat, ad prædicta illos cogere non poterit. Quod si ii etiam, non subjecti præcludant Prædicatoribus aditum prædicandi, si maledicta, & probra in Christum jactant, si persequantur eos, qui Evangelium amplectuntur, si inimis, & fraudibus Christianos ad infidelitatem pertrahant, si diis suis homines immolent, vel eosdem comedant, si hæc, inquam, universali fere consensu faciunt, possent etiam bello impeti, nisi a scelere desistant: tunc enim non esset judicare in non subjectos, sed defendere innocentes, & punire eos, qui injuriam Christo, ejusque Religionis inferunt. Dixi (universali fere consensu) nam ad bellum inferendum, cum id sit magnum, & publicum malum, non satis est quodcumque delictum hominis particularis, sed requiritur culpa gravis, & universalis.

4 Certum sit tertio, Principes Christianos tolerare posse in Paganis sibi subjectis ipsorum ritus, dummodo non sint contra jus naturale, nec sit periculum subversionis aliorum: Ita S. Tho. 2. 2. q. 10. art. 11. imo puto tolerare debere, quoties vel diffidia, rixæ

que oriuntur, vel ad fidem converterentur difficilius, si ea permissio illis non concederetur: ita idem *ibid.* Ratio est, quia ita bonum publicum tunc exposcit, &c.

5 Certum sit quarto, Paganos expelli posse ex regione, ubi pacifice subjecti Christiano Principi vivebant, absque ullo novo scelere commisso, solum quia Infideles sunt, modo detur ipsis electio, ut maneant, si velint ad Christum converti; si vero nolint, vendant omnia bona, & libere alio secedant: ita Azor. l. c. qu. 4. Ratio est, quia quamvis possent tolerari, ut modo diximus, tamen propter mala, quæ solent ex commercio cum Infidelibus oriri, possunt etiam expelli, & quidem modo dicto, quo non sit illis tanta injuria, quæ non compensetur, imo vincatur a publico bono, quod ex malæ pestis separatione Christianis accrescit.

An infantes infidelium possint parentibus invititis Baptismo abluari, insinuavimus supra l. 1. c. 3. §. 7. *V. Baptismus*, n. 3.

Judæi, seu Hebræi.

6 Jure Ecclesiastico interdicitur communicatio Christianorum cum Judæis; & speciatim quidem prohibentur undecim Actiones, nimirum cum Judæis habitare, eorum azymis vesci, Judæis Medicisuti, ab eisdem medicamenta accipere, cum ipsis simul se in balneo lavare, eos invitare, vel ad eorum convivium accedere, esse obstetrices, aut nutrices ipsorum, in eorundem domibus eisdem famulari, eisdem legata in testamentis relinquere, eorundem esse mancipium, eisdem publica officia committere. Ita toto titulo de Judæis, &c. nullus, &c. omnes 28. q. 1. aliique Textus adducti a Castrop. t. 1. tr. 4. disp. 2. p. 9. n. 6. & a Sanch. Bonac. Coninc. *ibid.* cit.

7 Hæc autem speciales prohibitiones solum sunt de Judæis, non vero generaliter de omnibus infidelibus: quia textus de Judæis dumtaxat loquitur: ita Castrop. *ib.* n. 18. contra Sanch. & Suar. *ib.* cit. Dux nihilominus actiones ad alios extenduntur. Prima est famulari Judæis; nam additur, & Saracenis, c. Judæi 2. de Judæis; Secunda est, præponere Judæum publicis officiis; nam additur vel Paganum, c. cum sit c. 1. ex speciali de Judæis, quibus addo illa generaliter prohibita, portare nimirum lignamina, vel vitælia, vel arma, &c. ad Christiani nominis inimicos, matrimonia cum infidelibus inire, &c. in Bulla Cœnæ Domini.

8 Sed, contra dictas prohibitiones ire, estne mortale? Dico contra has duas postremas esse mortale, quia delatio lignaminum sub excommunicatione lætæ sententiæ Pontifici reservata cavetur in d. Bull. Cœn. & matrimonium contrahere cum infideli, non est solum illicitum, sed invalidum ex disparitate cultus, quod est impedimentum dirimens. Lege suse Sanch. l. 7. de matr. a d. 71. At cum in cæteris non sit universim fulminata excommunicatio, & in aliquibus sit solum ferenda, non facile possumus, ut dicitur in nostro opusc. de exped. sacrif. l. 3. c. 1. §. 8. ex ipsa pœna gravitatem culpæ colligere. Castrop. l. c. n. 17. docet, solum esse mortale delinquere in sex postremis casibus adductis n. 6. quia in illis, tum ex parte materiæ, actiones prohibitz, sunt graves. Sa, Genuinus *V. Judæus* n. 1. & Aragonius 2. 2. q. 18. art. 9. putant nunquam esse mortale, nisi ea sit familiaritas, ut suboritur periculum subversionis: adde, vel nisi communicatio per illas actiones exhibitz fiat ad favendum falsis ritibus. Ratio autem esse potest, quia præcisè hoc periculo, vel est res non magni momenti, qualis consuetudo civilis communicatio in humanis etiam cum excommunicato vitando, vel certe, cessante eo periculo, cum cesset finis saltem præcipuus prohibitionis, videtur cessare & prohibitio, juxta supra dicta §. 7. n. 38. Utraque sententia sua probabilitate non caret.

Saraceni, seu Mahumetani.

9 Præter famulatum, officia publica, & delationem armorum, quæ modo n. 7. insinuavimus, & alia, quæ universim in superioribus de Paganis dicta sunt, unum dumtaxat de quo olim interrogatus sum, hic explicandum occurrit.

10 Erat Turca Messanzæ ita suæ superstitionis non bibendi vinum tenax, ut illud, propinante Domino, omaino respueret, testans vinum ebibere esse adversus suam legem, atque adeo grave peccatum contra Deum. Quæsit Dominus, an vinum ipse nihilominus propinare licite posset, & ad illud ebibendum invitare? Respondi, ex objecto certe peccatum non esse, vinum bibere; ac nunc esse peccatum ex conscientia erronea illius mancipii: Nam sicuti, si Christianus putans esse mortale vinum extra questionem bibere in die jejunii, si bibat, peccat ex conscientia erronea, quia conscientia est proxima regula operationis in omnibus etiam in Turca, &c. Poterit igitur Dominus docere mancipium de suo errore, quo a Turca deposito, jam licebit ei vinum propinare. At difficultas erat, quod Turca docenti Domino nulla ratione acquiescebat, & interim vini suavitæ pelectus, bibere cum prædicta conscientia erronea subinde non recusabat. Hoc igitur est, quod quæritur: an scilicet potuerit tunc Dominus ad bibendum excitare? Dixi non potuisse, quia vere cooperasset cum alterius peccato, perinde ac si illi Christiano, eo errore non deposito, porum vini contra diem jejunii persuasisset. Scio, quendam putasse hanc doctrinam nimis scrupulosam, sed certe immerito, cum non appareat, unde Dominus id sine ulla causa præstans possit a peccato cooperationis excusari.

§. XI. De præcepto Ecclesiastico non disputandi de Rebus Fidei.

1 Quamvis naturale præceptum sit, ut indoctus de fidei dogmatibus non disputet; esset enim periculum se fallendi, docipendique simplices, si forte audirent, unde & peccatum mortale ex genere suo committeret, cum in rem gravem se imprudenter

ter laegeret; tamen adest etiam præceptum Ecclesiasticum his verbis, *c. Quicumque, §. Inhibemus de heret. in 6. Inhibemus quoque, ne cuiquam laicæ personæ licet publice, vel privatim de fide Catholica disputare, qui vero contrafecerit, excommunicationis laqueo innodetur.*

2 Circa præceptum naturale nota, ad illud teneri sive Clericum, sive Laicum, sive indoctus sit, sive doctus: insuper tunc fieri contra illud præceptum, quando adest dictum periculum, & juxta gravitatem periculi erit & culpa.

3 Circa præceptum Ecclesiasticum; Nota primo illud (laicæ personæ:) Non ergo Clericus, etiam primæ tonsuræ tantum, tenetur hoc præcepto, qui, si indoctus fuerit, solum tenebitur præcepto naturali. Scio Glossam *ind. c. sic habere: Forte intellexerunt de Laico ad modum ultramarinorum, qui illiteratos Laicos vocant, & litteratos Clericos 88. dist. 6. inutile. Quid enim est dicere: quod ruralis Clericus disputando de fide non incidat in hanc penam, & Doctor Decretorum laicus incidat?* Scio, inquam, sed non acquiesco, quia verba sunt explicanda juxta communem sensum, non vero Provinciæ particularis, legesque feruntur de iis, quæ communiter accidunt: accidit autem communiter quod Clerici sint docti. Ego igitur ex alio capite excuso laicum doctum disputantem, ex eo nimirum, quod probabilis est illa sententia, quæ docet cessante sine legis in uno particulari, cessare & legem pro illo; at disputante docto, cessat periculum errandi. Ita Sanch. *l. 2. in Decal. c. 6. n. 4.* licet oppositum dicat probabilius. Imo quando Hæreticus sollicitat Catholicum, teneri doctum Laicum illum confutare disputando, injuriamque ab Ecclesia repellere, facetur cum Aragonio idem Sanchez *ibid. num. 7.*

4 Nota secundo illud (disputare.) Nam quia disputare significat illam altercationem, quæ proponendo, & solvendo argumenta, ad aliquid persuadendum, suscipitur, quæque vocatur disputatio formalis, ideo non vetatur ea disputatio de rebus fidei, quæ solum sit exercendi ingenii causa, vocaturque disputatio materialis, ut passim fit in Scholis.

5 Nota Tertio illud (innodetur) nam, quia est futuri temporis, significat excommunicationem ferendam; non latam. Hæc communiter. Cæterum

6 Dico primo, hunc Canonem vix esse in usu in locis, ubi hæretici grassantur: hanc enim prohibitionem esse ibi consuetudine abrogatam, inquit Valent. *2. 2. disp. 1. q. 10. p. 4. post 2. conclus. ubi vero hæretici non adsunt, cum raro occurrat casus persuadendi argumentis fidem, raro contra illam posse peccari.*

7 Dico secundo, etiam si Canon hic ubique urgeret, probabile esse non obligare sub mortali. Ratio est, quia probabile diximus in *opusc. de exped. Sacr. Miss. l. 3. c. 1. §. 8. ex Castr. t. 1. tr. 4. de leg. disp. 1. p. 15. a. d. 3.* alios citan. & Valent. *p. 2. disp. 7. q. 3. p. 6. V. quartum signum*, poenam excommunicationis ferendæ, (ut hæc est) impositam in lege non esse signum obligationis sub mortali.

§. XII. De præcepto Ecclesiastico emittendi professionem Fidei.

Quoad Beneficiarios.

1 **T**Ria circa hoc quoad Beneficiarios decreta inveniuntur. Primum est Trident. *sess. 14. c. 12. de reform.* ut provisum de Beneficiis curatis emittant fidei professionem in manibus Episcopi, vel eo impedito (probabiliter sufficit, si is adhuc non impeditus, aliis vices suas demandet) in manibus Vicarii: idque intra bimestre adeptæ possessionis Beneficii. Utque provisum de Canonicatibus, & Dignitatibus in Cathedrali, idem faciant, non solum coram Episcopo, sed etiam in Capitulo: secus non faciant fructus suos, nec illis possessio suffragetur.

Huc reducitur & aliud decretum ejusdem Concil. Trid. *sess. 25. c. 2. de ref.* ut promovendi in Patriarchas, Archiepiscopos, vel Episcopos idem faciant in prima Synodo Provinciali, cui interfuerint, Huc etiam facit decretum Greg. XIV. *Onus Apostolicae servitutis*, apud Ugol. *de potest. Episc. c. 1. §. 3.* per quod absolute obligantur omnes Episcopi hanc professionem facere.

2 Ubi nota primo, non comprehendi in hoc decreto Parochos non beneficiatos, nec Canonicos in Collegiatis: ita Sanch. *l. 2. in dec. c. 5. n. 1.* quia decretum ait, *Provisi de Beneficiis: & provisum de Canonicatibus in Cathedrali.* De eo provisum, qui per aliam occasionem fidei professionem emisit, vide mox *n. 6.*

3 Nota secundo, licet aliqui doceant, cum, qui intra bimestre modo dicto fidem non profiteretur, perdere in conscientia fructus Beneficii, nulla expectata sententia Judicis; ita Azor. *p. 2. l. 7. c. 2. q. 1.* est tamen probabile posse expectare sententiam; quare non esse obligandum ante illam reddere fructus. Ita Sanch. *ib. n. 10.* Ratio est, quia in poenis est benignior interpretatio faciendæ, & sic, cum lex dicit, *fructus ne faciat suos*, intelligenda est, ne faciat post sententiam. Adde, cum lex vult statim, commissæ culpa, fructus esse restituendos, solere explicare, ut fecit Conc. Trid. *sess. 23. c. 1. de refer.* quando obligavit non Residentes, & Pius V. quando obligavit non recitantes Officium ad dictos fructus Beneficii restituendos.

4 Nota tertio. Cum hoc Decretum contineat poenam restituendi fructus, atque adeo sit lex poenalis, non est improbabile obligare solum ad illam, & non (ut putat Sanch. *ib. n. 1.* & Bon. *d. 3. de fide q. 2. p. 3. n. 14. & 15.*) ad peccatum mortale. Ratio est, quia ut dicitur in *nostro opusc. de exped. Sacr. l. 3. c. 1. §. 8.* legem poenalem ad nil amplius, nisi ad poenam obstringere transgressorem. An satis sit profiteri per procuratorem, vide Castr. mox citand. *n. 10.*

Quoad Prælatos Regulares.

5 Secundum Decretum est Pii V. *Injunctum nobis*, qui prædictam Concilii Constitutionem extendit ad omnes Prælatos Regu-

lares etiam Militarium; ut nimirum intra bimestre a possessione suæ Prælaturæ fidei professionem emittant.

6 Ubi nota primo, in multis locis hoc usu receptum non esse; quare ibi non obligare recte monet Sanch. *ib. n. 3.* Sorbus apud Castr. *t. 1. tr. 4. disp. 1. p. 19. n. 5.* ait nullibi esse receptum. Addo pro locis, ubi fortasse servatur, satis esse si semel per aliam occasionem emisit quisdictam professionem, quia sic menti legislatoris factum est satis. Propter eandem rationem probabile est, si facta professione, Canonicus ad aliam Ecclesiam transferatur, non teneri ex necessitate iterum profiteri: ita Sanch. *ibid. n. 6.* licet Azor. *ib. citat. neget*, negetque Castr. *n. 7.* trahens ad se Sanch. sed immerito. Quod si adest declaratio Cardinalium in contrarium, de ea non constat authentice. Idem puto, ut affirmat Garz. *de Benef. c. 4. c. 5. n. 17. & 38.* cum Sanch. *l. c. de Magistro artis liberalis*, de quo mox dicam, idemque de iis, qui primo Beneficium curatum admittunt, si per aliam occasionem professi sunt: iidem enim quoad substantiam præcepto satisfecerunt.

7 Nota secundo, hoc Decretum probabiliter non obligare sub mortali. Ratio est, quia a Pio V. extenditur ad Regulares illud idem Decretum, quod Tridentinum dederat de Beneficiatis Curatis; ergo si illud probabiliter non obligat ad mortale, ut *n. 4.* vidimus, durum esset dicere hoc obligare.

Quoad Professores Artium liberalium.

8 Tertium Decretum est Pii V. in *Sacro sancto*, qui in eadem fidei professionem decrevit teneri omnes Doctores, Magistros, Regentes, & alios professores Artium, utique liberalium; atque adeo juxta Sanch. *l. e. n. 4.* Grammaticæ, Rethoricæ, Musicæ, Arithmeticæ, &c. sive ii Magistri laici sint, sive Clerici, & sive publice, sive privatim doceant. Additque excommunicationem latam, privationemque Beneficiorum, ac Dignitatum, & inhabilitatis ad alia obtinenda, contra quoscumque promoventes eos, qui fidei ejusmodi professionem non emisierint.

9 Ubi nota primo alicubi hoc Decretum in usu non esse, ac propterea non obligare, & in locis, ubi viget, satis esse semel alias professum esse, ut modo *n. 6.* diximus.

10 Nota secundo excommunicationem latæ sententiæ, aliasque poenas, atque adeo peccatum mortale, quod ex dicto Pii V. Decreto colligitur, fulminari solum in promoventes, non in promotos, ut patet ex ipso tenore Decreti. Promoti ergo tantum obligabuntur ex vi præcepti intimati per illud (teneantur) quod certe verbum in materia gravi obligari sub mortali cum communi sententia dicitur in *nostro opusc. de exped. Sacrif. l. 3. cap. 1. §. 8.* At ex alio capite promotos excusarem a mortali, quia nimirum, quod vir Catholicus suscipiat munus sine tali externa professione, mihi non apparet res gravis; dum enim ipse nullum periculum habet recedendi a fide, non videtur grave, relinquere illam externam actionem. Non sic putandum de promoventibus, qui cum sint Ministri publici, debent attendere ad executionem Decreti tam utilis ad fidei puritatem conservandam.

C A P U T I I.

De Spe.

§. I. Quid sit Spes, & de peccatis contra ipsam.

1 **S**Pes, virtus Theologica, est expectatio certa beatitudinis ex Dei gratia, & nostris meritis ipsi gratiæ cooperantibus. Magister in *3. dist. 26.* Duo sunt peccata commissionis contra ipsam; Alterum per excessum, vocaturque Præsumptio; alterum per defectum, appellaturque Desperatio. Utrumque est ex peccatis contra Spiritum Sanctum. Ita S. Th. *2. 2. q. 14. art. 2.*

2 Dixi (commissionis) nam adest etiam contra ipsam peccatum Omissionis, estque Omissio sperandi dictam beatitudinem eo tempore, quo urget necessitas illam sperandi. Id quod quando sit, colligi potest ex dictis supra *c. 2. §. 1. a. n. 8.* de necessitate actus fidei, cum ferme in iisdem casibus, in quibus urget actus credendi, urgeat regulariter & sperandi, nimirum per accidens, & indirecte, nunquam vero directe & per se; ita Laym. *lib. 1. tr. 2. c. 2. n. 1.* Sanch. *in dec. lib. 2. c. 33. n. 3.* lege Castr. *t. 1. tr. 5. de Virtute Spei p. 4.*

Huc pertinet prima ex propositionibus ab Alex. VII. damnatis: *Homo nullo unquam vitæ tempore tenetur elicere actum Fidei, Spei, & Charitatis ex vi Præceptorum divinatorum ad eas virtutes pertinentium.*

3 Præsumptio igitur committitur, cum quis confidit ex se ipso, vel ex naturæ viribus consecuturum, sive Gratiam, sive Virtutes supernaturales, sive Gloriam; vel confidit quidem consecuturum ex Dei auxilio, sed sine sua cooperatione. Ita iidem.

4 Desperatio est, cum quis desperans se gratiam, vel gloriam consecuturum, suam cooperationem adhibere non curat. Nota in nostris regionibus rusticos confiteri solitos se in desperationem incidisse; at non intelligitur de peccato spei Theologicæ contrario, sed de quodam iræ, seu impatientiæ impetu cum blasphemis non semel admixto, vel quid simile, quod ipsi, patrio sermone, Desperationem appellant.

5 Duo nota. Primo, in prædictis peccatis contra spem non adest materia parvitatem, ut ex supradictis *l. 1. c. 1. §. 3.* constat. Secundo, si solum præsumas, vel desperes, peccas contra spem: at si addas errorem in intellectu, affirmando v. gr. te adultum posse sine tuis meritis salvari, peccas insuper peccato contra fidem, speciatim, ut ex se patet, confitendum.

§. II. De Tentatione Dei.

1 **E**st tentatio Dei quædam præsumptio; qui enim Deum temere tentat, de eo non sperat, sicut oportet. Constat enim malitia, quæ posset vocari voluntas de experientia Dei, in indebita, & temeraria investigatione divini beneplaciti, vel divinorum attributorum per media incongrua, & aliena ab ejus providentia. Ita Castrop. tom. 3. disp. 2. de Tentat. Dei p. 1. n. 5. sine. si ejusmodi investigatio fiat ex dubia fide, quam quis habeat divinorum perfectionum, addetur species peccati hæresis; si ex mera curiositate, vel temeritate, erit simplex Dei tentatio: quæ duplex est; Explicita, & Implicita, seu interpretativa. Ita S. Th. c. 2. q. 97. art. 1. & passim.

2 Explicite Deum quis tentat, quando vel a Deo petit miracula, seu extraordinarium quemlibet providentiæ modum, vel exponit se gravi periculo, v. gr. mortis, ut exploret potentiam, vel amorem, vel similem attributum Dei, qui ipsum per miraculum liberet. Implicitè, seu interpretative tentat, quando hæc, vel similia expectat sine actuali animo explendi, re ipsa tamen petit, vel facit aliquid, quod ex se miraculum poscit. Utrumque est peccatum, sive contra Religionem, sive contra spem, nisi obstet indeliberatio, vel nisi peculiaris Spiritus Sancti instigatus urgeat, ad quem cognoscendum magna debet intervenire ejusdem Spiritus directio, ne Angelus Satanæ transfiguret se in Angelum lucis. Ita Bonac. in primum Dec. Præcep. d. 3. q. 9. par. 1. n. 2.

3 Expressa Dei tentatio facilius, quam implicita est mortalis, quia in ipsa semper adest temeritas, qua peritur experientia de Deo: si tamen fiat ex curiositate, atque in re levi, puto cum Tolet. lib. 4. c. 19. n. 7. posse esse veniale. Contra, Interpretativa potest facilius esse venialis ex parvitate materiæ, ut accidere solet in homine docto, si velit prædicare sine prævia meditatione, vel in homine pio, si in levi morbo nolle uti medicinis, sperando vane salutem a Deo, sed non petito miraculo. At se offerre temere martyrio, vel per longum tempus se ab omni cibo abstinere sub prædicta spe, grave quid est mea sententia.

4 Sperare in Deo principaliter, & minus principaliter in sua, vel creaturarum opera, non est præsumptio nec Dei tentatio, cum ipsemet Deus eam operam in nobis velit, & jubeat, ita Azor. p. 1. l. 9. c. 2. q. 7.

C A P U T I I I.

De Charitate erga Deum.

§. I. Quid sit Charitas, & que sint peccata contra ipsam.

1 **C**haritas Dei (nam de charitate erga proximum suo loco) est virtus supernaturalis, qua Deum super omnia appreciative diligimus. Dico (appreciative) quod alias dici potest, toto corde, & tota anima, hoc est, ita ut Deus vero animo magis æstimetur, quam æstimentur cætera; esto cætera aliquando intensius, seu tenerius diliguntur. Sic homo intensius nonnunquam amat pecuniam, quam filium; at certe nequaquam magis appreciative, quia in concursu jacturæ filii, vel pecuniæ, pecunia negligitur, non filius. Debemus igitur Deo amorem appreciativum, quia omnis recta ratio dicit, ut summum bonum, a quo omnia bona nobis fluunt, summo, ac perfectissimo amore, tanquam ultimum nostrum finem amemus. Perfectiorem autem esse amorem appreciativum, quam quemcumque alium, per se notum est.

2 Contra Charitatem Dei dupliciter peccatur. Primo, per omissionem contra præceptum affirmativum de amando Deum, ut si ipsum non ames eo tempore, & eo modo appreciativo, quo a mandis est. Secundo, per commissionem contra præceptum negativum de non odio habendo Deum, ut, si cui, apprehendendo Deum ut sibi infestum, displiceat Deus, seque odio abominationis ab ipso avertat, illique optet simplici affectu (nam non potest efficaci, hoc est, ita ut effectum habeat ea prava voluntas) aliquid malum, quod est scelestum omnium gravissimum, Dæmonibus damnatisque familiare.

3 Petes: peccatne contra Dei charitatem, qui ultimum finem in hac vita constituit, volendo hic perpetuo manere?

Huic petitioni sic respondet Castrop. t. 1. tr. 7. disp. 2. de charitate p. 2. n. 6. Sanch. l. 1. in Dec. c. 35. n. 11. fin. cum Bon. circa primum Dec. Præc. disp. 3. qu. 4. p. 1. sine, aliique, affirmat peccare mortaliter, quia præfert Deo, ejusque visioni, & fruitioni delicias hujus sæculi; at desiderare longam vitam affirmat vacare culpa. Sed hoc dictum non universaliter approbo; si enim ex eo, quod velis in hac vita perpetuo durare, inferatur, te delicias humanas divine fruitioni præferre, etiam cum longam vitam desideras, præfers pro illo tempore delicias humanas divine fruitioni. Ergo hoc etiam sufficit, ut pecces; quia summa perveritas est pro uno, & minimo instanti divinam fruitionem humane voluptati postponere. Quapropter cum vitam sine termino desideras, solum videris desiderare hac vitam non privari. Hoc autem per se malum non est, sed potius bonum, ergo, &c. Adde, te nescire, an post hanc vitam salvandus sis, an condemnandus; ergo cum desideras in hac vita perpetuo manere, poteris illud desiderare, ut periculum condemnationis fugias; sed hoc periculum fugere non est malum: ergo non est peccatum mortale tale desiderium absolutum: ergo solum esse potest cum de facto præponis tuam vitam hujus sæculi bonis, que tibi Deus in æternum præparavit; quod raro, vel nunquam, nisi sceleratissimo accidit. Hæc merito Castrop.

§. II. Quando nam obliget præceptum affirmativum Charitatis Dei.

Præhabenda est hic prima ex Propositionibus ab Alex. VII. damnatis: Homo nullo unquam vite tempore
Tamb. de Dec. Præc. Tom. I.

teneretur elicere actum Fidei, Spei, & Charitatis ex vi Præceptorum divinorum ad eas virtutes pertinentium.

Item 5. ex damnatis ab Innoc. XI. An peccet mortaliter qui actum dilectionis Dei semel tantum in vita eliceret, condemnare non audemus.

Et 6. Probabile est ne singulis quidem rigoroze quinquenniis per se obligare præceptum Charitatis.

Et 7. Tunc solum obligat, quando tenemur justificari.

1 Laborant Doctores in assignando tempore, quo debeat Fidelis ex obligatione actum positivum amoris elicere circa Deum, variaque tempora, ut varia sunt ingenia hominum, assignant. Primum tempus, quod aliqui assignant, est initium usus rationis. Secundum, finis vite. Tertium, tota vita indeterminate sumpta, ut saltem semel in ea ametur Deus. Quartum, omnes dies festivi, in quibus debemus Deo specialiter vacare. Quintum, tempus, quo adultus suscipit Baptismum. Sextum, tempus, quo quis suscipit Eucharistiam. Septimum, quando forte sumitur Martyrium. Octavum, quando magnum a Deo accipis beneficium. Nonum, quando audis aliquem contra Deum blasphemantem. Decimum, quando gravi urgeris tentatione, præsertim odii Dei cum periculo consensus, nisi ad Deum per amorem te convertas.

2 Mihi placet doctrina Azor. t. 1. lib. 9. c. 4. q. 1. circa fin. qui docet hoc præceptum Charitatis impositum fuisse ob justificationem impii: solum igitur tunc obligare, quando impius, quia Sacramentum Pœnitentiæ non est in promptu, non habet aliam viam, qua se justificet, nisi eliciat actum contritionis, quæ semper aliquo tandem modo actum amoris Dei super omnia dilecti involvit. Consequenter igitur, & indirecte ratione sue justificationis ad actum Charitatis Fideles obligantur. Vide supra c. 1. §. 1. nu. 10. ubi idem loquendi modus mihi placuit de præcepto actus fidei, & spei; nam per ibidem dicta & confirmabitur hæc Azorii doctrina, & impugnari poterunt tempora modo assignata n. præc.

3 Confirmatur, quia licet communis sententia doceat dari præceptum speciale de amando Deo in illis verbis: Diliges Dominum Deum tuum, & alibi: tamen non ignobiles Doctores docent, hoc præceptum non esse speciale, & speciali tempore implendum, sed generale imbitum in omnibus præceptis, sicuti secundum præceptum de dilectione proximi non est speciale, sed in Decalogi præceptis contentum; nam propterea dicitur: In his duobus præceptis, id est dilectione Dei, & proximi universa lex pendet, & prophete; & Qui habet præcepta mea, & servat ea, ille est, qui diligit me; & Plenitudo legis est dilectio. Si enim qui servat præcepta diligit, quique diligit servat, jam unum ex his continetur in alio; & consequenter præceptum charitatis indirecte solum, & ratione alterius obligabit.

4 Probabilis ergo, & tutissima sententia est illorum, qui negant Fideles initio usus rationis, sic Castrop. t. 1. tr. 6. de charit. d. 1. p. 4. n. 2. cum Azor. Valen. Sanch. Suar. Coninch. ab eod. cit. & sine vite, sic idem ibid. nu. 9. cum Azor. & Sanch. ab eodem cit. obligari ad se convertendos ad Deum, illum amando: ponere enim ejusmodi obligationem, quæ certe fundamento solido non innititur, nihil aliud est, nisi scrupulos ingerere, non quidem indoctis, quia hi ad eam obligationem minus advertunt, sed doctioribus, &c. Lege Castrop. Azor. Sanch. modo citatos.

C A P U T I V.

De cultu Dei; hoc est de primo Decalogi Præcepto, Unum cole Deum.

1 **P**ræmissis iis, quæ fuerunt præmittenda, jam tandem ad primi Præcepti explicationem, Deo favente, pervenimus. Porro virtus Religionis, qua Deo debitum cultum exhibemus significando ejus excellentiam, nostramque subjectionem, alios actus habet exteriores, interiores alios: per hos sola mente, per illos etiam externa locutione, vel operatione Deum veneramus. Veneramur autem specialiter per Orationem, Adorationem, Votum, Juramentum. Sed quia de voto, & juramento aprior videtur locus in secundo Præcepto, hic solum breviter prius agemus de Adoratione, & Oratione virtutis Religionis actibus; deinde de peccatis eidem Religioni contrariis.

§. I. De Adoratione.

Quid sit, & quotuplex Adoratio, & in quos cadat.

1 **A**doratio late sumpta est actus creaturæ rationalis, quo significat submissionem, & reverentiam ob alicujus excellentiam, juxta illud Gen. 10. ubi Loth dicitur adorasse Angelos, & Reg. 11. ubi refertur, Bersabee adorasse Salamonem. Stricto sumpta est actus, quo quis proficitur cognoscere, seu colere excellentiam Dei. Sic Deuter. 6. dicitur, Dominum Deum tuum adorabis; sic Matth. 4. Magi procedentes adoraverunt Puerum; sic Joan. 19. Cæcus illuminatus procedens adoravit Christum.

2 Triplex autem a Theologis solet adoratio distingui, Latria, Hyperdulia, Dulia. Ita S. Thom. 3. p. q. 25. & Commentatores, aliique passim. Prima ea est, quæ fertur in Deum increatum: Secunda in Beatam Virginem, quæ habet peculiarem Sanctitatis excellentiam supra ceteros Sanctos: Tertia in Sanctos, & Angelos, qui sunt Beatissima Virgine inferiores. Strictè enim sumpta adoratione Sanctos adoramus, quoties eorum sanctitatem licet creatam, in qua tamen resplendet modo quodam peculiari, & supernaturali Dei excellentia, veneramus.

3 Rursus dupliciter potest quid adorari latria: primo per se, & ratione sui; & sic ipse solus Deus est per latriam adorandus. Secun-

cundoratione ipsius Dei, & per conjunctionem ad ipsum, cum quo facit unum; & hoc modo adoratur per patriam Humanitas Christi, quæ est personaliter unita cum Deo. Unde vides, Christum hominem adorandum esse patriam per se, & ratione sui, quia Christus absolutus est, & dicitur Persona divina; at ipsa Humanitas Christi adoranda per patriam ratione conjunctionis cum personalitate divina. Eucharistia item per patriam ratione sui est adoranda, adoratur enim ibi præsentialiter idem Christus Dominus. Lege Suar. *to. 1. in 3. p. d. 51. sect. 2.*

4 Reliquiæ ejusdem Christi Domini, ut Spinz, Sudarium, Crux, seu ejus fragmentum, in quibus idem passus est, & mortuus, adorantur etiam patriam per conjunctionem, sicut ipsa Humanitas; quia adorantur, ut quid unum cum Christo: nam ex se nullam habent excellentiam, vera, & stricta adoratione dignam. Reliquiæ Beatissimæ Virginis, & Sanctorum eodem proportionali modo adorantur per Hyperduliam, vel Duliam ratione conjunctionis cum Virgine, vel Sanctis.

5 Sed quid de Imaginibus dictorum? Respondeo has adorari eodem modo, quo adorantur prototypa, seu exemplaria, id est quo adorantur ipsæ res, quæ per imaginem repræsentantur, seu propter significationem: referunt enim, seu significant prototypa: ita S. Thom. *3. p. q. 23. art. 4. & Comment. ibid.* Hinc imagines Dei, Christi, Eucharistiæ, adorandæ veniunt per patriam; Imagines Beatæ Virginis per Hyperduliam; Sanctorum per Duliam: omnes, non quidem per se, sed per relationem ad ea, quæ repræsentantur, per se enim spectant, & veluti materialiter, & sine ordine ad res repræsentatas, licet mereantur quandam venerationem, quia sunt res materiales spectantes ad pietatem, & Religionem; ut sunt materialia ligna v. gr. & lapides templorum, non tamen merentur propriam adorationem, de qua nos agimus. Ita Conc. Trident. *sess. 25. in Decr. de Vener. Sanctorum.*

6 Imagines Crucis, Spinarum, Sudarii, & similibus instrumentorum, si efformentur ad repræsentandam Christi passionem, seu Christum passum, adorabuntur adoratione patriam per significationem, quia tunc sunt Imagines Christi pro nobis passi: at si sumantur præcisè, ut significant illa instrumenta passionis inanimata, tali adoratione non sunt digna. Notat tamen S. Thom. *3. p. q. 24. art. 4.* differentiam inter Crucem, & cætera dicta instrumenta, quod Crux semper assumitur non solum ad repræsentandam Crucem, in qua pendit Christus, sed etiam ad repræsentandum ipsum pendentem Christum: alia autem instrumenta raro assumuntur ad repræsentandum Christum passum. Quare cuiusque Crucis adhibetur patriam per significationem, non vero cæteris instrumentis.

7 Petes. Beatissima Virgo, quandoquidem est conjuncta cum Christo Domino per relationem Maternitatis; potestne adorari per patriam ratione conjunctionis? Resp. posse, sed non solere, nec fidelibus id suadendum, propter periculum ipsam propter se ipsam adorandi, quod non subest cæteris vilioribus rebus, licet Christo conjunctis, ut fuit Theologi. S. Thom. *d. q. 25. art. 5. clarius Castr. tom. 2. tr. 4. disp. 1. p. 3. n. 6. aliique ibid. citati.*

An sit præceptum de adorando, dicam §. 3. n. 3.

Qui sint ii Sancti, quos adorare per Duliam liceat.

8 Recole primo, cultum, seu adorationem aliam esse publicam, quæ scilicet ab Ecclesia instituta est, & illius nomine fit: aliam privatam, quæ fit nomine, & devotione privatorum fidelium. Recole secundo, Sanctos alios esse canonizatione, beatificatione, vel generali approbatione Ecclesiæ tales, alios esse tales ob certitudinem, quam tu de illorum sanctitate privatim habes, ob certitudinem, inquam, moralem, sine qua certitudine semper esset temerarium adorare.

9 His in memoriam redactis, Dico primo cum Suar. *to. 1. in 3. p. d. 52. sect. 3. vers. Respondet, Bellarm. de Sanctis c. 10. Sanch. in Dec. l. 2. cap. 43. n. 3.* ad adorandum, seu colendum privato cultu aliquem, sufficit, si prudenter nobis persuademus illum esse sanctum, seu Dei amicum in gloria. Ratio est, quia sic non erit morale periculum errandi; secus autem erit.

10 Dico secundo cum iisdem, Ad colendum cultu publico, debet sanctitas ejus qui colitur, esse ab Ecclesia publice proposita. Ratio est, tum textus in *cap. fin. de Reliquiis, & Vener. Sanctorum*, aliæque Pontificum prohibitiones, tum quia Ordo rectus exigit, ut publice solum qui publice propositus est, colatur.

11 Ex his inferitur, defuncti viri, quem Sanctum putas, licere tibi (præcisè servare, ei orationem fundere, ejusdem imaginem depingere, & domi habere; diem mortis ejus privatim ut festivum colere, in ejusdem vigilia jejunare, in privatis colloquiis, aut precibus Sanctum, & Beatum nominare, & invocare, *Pater, & Ave* in illius honorem privatim recitare, votum privatim ei nuncupare, quia hæc omnia publicum cultum nequaquam sapiunt. Contra non licet ejus nomen in Litanis, etiam privatim eas recitando, apponere, ejus imaginem in Altari etiam privato, vel in Ecclesia collocare (nisi constet collocari ad solum ornatum) in orationibus, seu collectis Missæ, vel Officii nominare, vota publica (ut solent Civitates facere in publicis necessitatibus) ei promittere, diem festivum publice in ejus honorem, etiam approbante Episcopo, instituire, & similia; quia hæc vel publicum cultum supponunt, vel sunt instituta solum ad Sanctos publice propositos, venerandos. Lege Barbol. in coll. ad Trid. *sess. 25. de invoc. Sanct. vers. Ullam solitam exponere, & Lezanam V. Sanctorum cultum n. 6.*

12 Dixi autem (defuncti viri) nam adorare virum, quem sanctum reputas, dum vivit, non licet, nisi peculiari Spiritus Sancti instinctu, juxta illud: *Neminem in via saluaveritis.* Ejus ora-

tiones coram, vel per litteras, implorare, seu petere, quod liceat; non est dubium, quia hæc non est adoratio, sed commendatio. Solum quæri posset, an liceat me commendare homini, quem reputo Sanctum, dum vivit, & absens est. Sane leguntur aliqui etiam multum distantes se S. Antonio cum divina approbatione commendasse. Id quod innuisse satis est.

§. II. *Quid, & quæ sit Oratio, acque ejus Præcepto.*

1 **O** Ratio proprie est petitio, quæ ad Deum, vel ad alium propter ipsum dirigitur, quæ petimus res, seu bona nobis decencia. Ita S. Thom. *2. 2. q. 83. ibid. Comment. Dixi* (proprie) quia large significat quamcunque elevationem mentis ad Deum per laudem, invocationem, confessionem peccatorum, gratiarum actionem, &c.

2 Ex parte ejus, qui orat, alia oratio est publica, alia privata. Ex parte ipsius actus orationis alia est vocalis, alia mentalis.

3 Duplex est præceptum de orando, idemque est de adorando Deum. Alterum naturale, quia præcisè quocunque Ecclesiæ Præcepto, tenemur bona, quæ nobis sunt convenientia, procurare, & mala removere; removere autem tentationes, multaque alia mala, & procurare bona maxime supernaturalia, & præsertim perseverantiam in bono, non possumus, nisi expectando, & impetrando a Deo. Hoc naturale Præceptum confirmatum fuit a Præcepto Dei positivo Deut. 6. ibi, *Dominum Deum tuum adorabis, & ibi, Oportet semper orare, & alibi. Alterum Præceptum est Ecclesiasticum, quo obligamur assistere Sacro diebus festivis. Tunc omnes circumstantes una cum Sacerdote offerunt Deo sacrificium, illumque adorant, & orant per orationes, adorationesque ab eodem Sacerdote exhibitas.*

4 At quandonam obligat prædictum naturale præceptum orandi, vel adorandi? Doctores modo citati varia tempora assignare conantur. Ego hic sentio quod *sup. c. 1. §. 1. n. 8.* dixi de Præcepto Fidei, Spei, & Charitatis; non dari scilicet certum tempus, & determinatum, in quo directe obligat; sed esse illud, in quo obligat indirecte, quando scilicet urget necessitas alicujus boni acquirendi, vel mali, seu tentationis avertendæ, quæ acquirere, vel avertere sine Dei auxilio, nos non posse, tunc animadvertimus. Vid. *ibid.* dicta, quæ huc maxime faciunt: unde sequitur, omittentem eo tempore orare: v. gr. tempore tentationis gravis contra castitatem, culpabilis est talis orationis omisio. Ita Lessius *lib. 2. cap. 37. disp. 3. fine, apud Castr. loc. cit. num. 6.* Verum tamen sentiremus directe hoc præceptum obligare, non est nobis in eo explicando diu immorandum, cum illud facile ab omnibus impleatur; quis enim tam perditus est, ut aliquando *Pater, & Ave* non recitet, vel alio modo auxilium a Deo non imploret?

5 Dixi paulo ante (Præceptum naturale,) nam ab Ecclesia pro omnibus Fidelibus esse determinatum tempus orandi medio Sacerdote in Missa audienda die festivo diximus *nu. 3.* & pro ministris in recitatione divini Officii dicemus *c. seq.*

6 Quæ a Deo petere in Oratione debemus, explicantur, & divine comprehenduntur in Oratione Dominicali, *Pater noster, &c.* Utrum autem, Primo: nostra Oratio sit Meritoria, Satisfactoria, & magis proprie Impetratoria? Secundo, utrum solum Sancti, & Angeli nunc pro nobis orent in Cælo, an etiam possit in rigore dici Christus Dominus, ut homo est, pro nobis orare? Tertio, an etiam animæ Purgatorii? quia non sunt quæstiones morales, lege Doctores citatos: & breviter dic, ad Primum, & Secundum affirmative, ad Tertium, negative quidem cum S. Th. *2. 2. q. 83. art. 15. Castr. l. 2. tr. 7. de Orat. p. 5. n. 1.* & aliis, quia illæ animæ non sunt in eo statu, ut possint cognoscere preces, & desideria nostra, cum nondum videant Deum, in quo tanquam in speculo ea, quæ longe distant, cognoscuntur a Beatis: ita S. Th. *2. 2. q. 83. art. 11. ad 4. aliique ibid.* Affirmative autem dic cum Bellarminio *l. 2. de Purgat. c. 15. Suario l. c. c. 11. n. 16.* aliisque, quia possunt in genere orare proiis, qui vel sibi benefaciunt, vel ipsorum Orationes implorant. Imo Angelos Custodes iis nostras particulares Orationes deferre, vel alio modo eas Deum illis ostendere, cur improbable sit?

De Intentione, & Attentione in orando.

7 Nisi intendas orare, licet orationem ore fundas, vel mente obvolvās, orationem Deo non porrigis. Satis tamen est voluntas implicita, seu virtualis. Quare si Breviarium legas v. g. ut studeas, non oras: at si Breviarium legas cum intentione orandi etiam si ab illa intentione actuali cesses, adhuc oras, quia remanet voluntas orandi nondum retractata in ipso affectu, quo Breviarium legis.

8 Requiritur item attentio sive interna, sive externa, quæ triplex est, S. Thom. *2. 2. qu. 83. art. 13.* ad verba, ad sensum verborum, ad Deum.

9 Cum nulla Attentione voluntarie orare, an sit mortale, dixi satis *opus. de Sacerd. lib. 2. cap. 5. & infra cap. sequent. §. repetam.* Satis tamen esse veniale, omnes supponimus, quia irreverentia tandem aliqua est cum Deo loqui, alio mentem voluntarie divertendo.

C A P U T V.

De peculiari cultu, qui Deo per Horas Canonicas exhibetur.

1 **H** Ora Canonicæ, seu Officium divinum sic definitur a Bellarm. *l. 1. de bonis operibus c. 10. Est certa oratio publice laudandi Deum, & precandi mente simul, & voce, auctoritate Præfulum Ecclesiæ instituta.*

De hac ergo potest Primo quæri, quinam ad ipsam teneantur? Secun-

Secundo, quid est illud quod est recitandum? Tertio, quo modo? Quarto, quo tempore? Quinto, quo loco, & situ? Sexto, sub qua conscientiae obligatione? Septimo, sub quibus externis poenis? Octavo, quae causae excusent? Separatim, si Deo placet, de singulis.

§. I. Qui teneantur ad Horas Canonicas.

1 Tres hi sunt. Clerici constituti in sacris. Regulares deputati ad Chorum. Beneficarii; nam Clericos in minoribus, si non habeant Beneficium, non teneri, certa est, & communis doctrina.

Constituti in Sacris.

2 Sacerdotes obligari ad has recitandas docet c. Presbyter de celebr. Missarum. Diaconos docet c. ult. d. 92. De Subdiacono nullus est textus, ut docet Nav. c. 7. de Orat. n. 2. sed est consuetudo vim habens legis, ut docent communiter Doctores.

3 Ordinati in sacris, qui ex concessione Pontificis post sacros Ordines uxorem duxerunt. Rursus Latini, qui ducta prius uxore susceperunt (certe cum peccato) eosdem Sacros Ordines, & postea coguntur, ut cogi debent, ad uxorem redire. Tertio, qui sunt damnati ad Triremes. Quarto, qui ab infidelibus capti, iisque captivi inserviunt. Hi inquam omnes, licet probabiliter, ex Azor. p. 1. l. 10. cap. 5. q. 5. & 6. aliisque obligentur ad Horas recitandas, si aliam excusationem (de qua re infra) non habeant; tamen satis item probabile est eximi ab hoc onere. Quoad captivos, & damnatos, Sotus, Sanch. Less. apud Dian. p. 2. tr. 12. ref. 40. Quoad uxoratos Sanch. l. 8. de matr. dis. 8. n. 11. Ratio est, quia sunt in statu ab hac obligatione alieno: nec immerito videtur usus ipse sic explicuisse. Et quoad damnatos, & captivos sane alienum esset ab Ecclesiae benignitate, & decore, si eos in tanta afflictione positos, & inter illam hominum colluviem ad Officii onus astringeret. Sacerdotem uxorandum ex dispensatione Summi Pontificis, Sanch. ibid. merito liberat ab Officio, non quidem a die dispensationis concessae, sed a die usus concessae dispensationis. Squillante de oblig. cleric. p. 1. n. 33. & rursus de Privit. Cler. c. 7. n. 39. putat, hunc dispensatum non deobligari ab Officio recitando, nisi post contractum matrimonium. Sanch. vero loc. cit. ait, deobligari ante contractum matrimonium, sed dimisso jam habitu, quia tunc videtur dispensatione, quod mihi videtur probabilius, quia tunc assumit alium statum. Excommunicatum, suspensum, interdictum esse obligatum, fatemur fere omnes, quia nec debet commodum reportare ex suo delicto; nec est in statu alieno a recitatione. Ita Navar. d. c. n. 17. Silvest. V. Hora, q. 9. & communiter.

De inclusis in carcere distinguere oportet: Privatos enim carceres non excusare a negligendis Horis certum fit; quia ibi nulla militat excusationis ratio. Publicos excusare alicui videbitur, propter illum miserum statum valde similem Triremibus. Verum excusare non audeo propter onus magnum, quo ibi abundant inclusi, & ubi se facile recolligere ad orandum Deum possint.

4 Degradatus propter eandem rationem cum excommunicato videtur obligandus; ita communiter apud Castr. t. 2. tr. 7. d. 2. p. 6. n. 3. sed certe est probabile non obligari, quia ab Ecclesia spoliatus est omni privilegio Clericali, atque adeo in statum saecularem ejectus, de quo sic Sa Verb. Hora n. 2. Degradatum quidam excusant, alii obligant, Sotus, Navar. & id durum. Hæc Sa genuinus: emendatus vero sic habet: Degradatum quidam excusant, alii communiter obligant: merito Toletus, Tuius est recitare; omitte tamen solemnitates, & Dominus vobiscum: Hæc expurgatus.

Trancredi, t. 1. de Relig. tr. 3. l. 4. d. 25. n. 2. Primo liberat sacerdotem damnatum ad mortem ab Officio, pro tribus diebus, dum est in facello mortem expectans. Secundo, captum ob aliquod enorme crimen, v. g. Rebellionem. Tertio, affectum aliquo repentino, eoque maximo mœrore, ut morte filii, iactura magni Patrimonii: & similis. Liberat, inquam, propter animum valde perturbatum, quo ille laborat. Equidem primo ex iis dictis assentior, quia illa mortis propinquitas parit magnam debilitatem, infirmitatemque, qua omnes fatemur excusari alias obligatos. Secundum dictum, & tertium tunc approbo, quando tanta esset perturbatio, ut magnam afferret difficultatem recitandi, quam certe in omnibus non semper agnosco, cum eisdem, in iisdem perturbationibus, negotia magni momenti expedire non raro videamus.

Regulares professi deputati ad Chorum.

5 Consulto dixi (professi deputati ad Chorum) ut excluderem Novitios, Novitiasque qui in odiosis habentur ut saeculares, utque excluderem Religiosos non deputatos ad Chorum; quales sunt v. g. Religiosi Societatis Jesu, qui obstringuntur solum ex obligatione communi, si sint in sacris constituti. Hujus etiam generis sunt Religiosi Militantes, v. g. Equites Melitenses, quos, nisi gaudeant Beneficio, vel aliunde obligentur, nec teneri ex obligatione mortali ad recitandum Officium B. Virginis, nec ad alias Orationes illius loco, recte docet Castrop. t. 1. de Orat. p. 1. n. 1. alique; quia hi additi sunt Militariæ, non Choro. Idemque puto de Laicis, seu Conversis omnium Religiosorum, quia hi sunt additi ad servitia temporalia, nisi ex peculiari præcepto ad illas teneantur.

Duplex autem in ejusmodi professis obligatio consideranda est; altera, quoad recitationem publicam in Choro; altera, quoad privatam, si forte a Choro absint.

6 Quoad priorem certum est primo, curam providendi, ut in Choro Horæ recitentur, esse apud Prælatum: ni provideat, peccare ex genere suo mortaliter. Quod si is muneri suo desit, curare obligantur subditi; Superiore enim deficiente, obligatio Officiorum Communitatis recidit in particulares.

Tamb. de Dec. Præc. Tom. I.

Duo monet Suar. t. 1. de Relig. lib. 4. de Orat. c. 10. nu. 10. Primo quamdiu Superior non imponit grave præceptum (quod imponere legitime in hac re potest) subditi non tenentur frequentare Chorum ex obligatione saltem mortali. Imo puto cum Filliuc. Bonac. Suar. apud Dianam p. 3. tr. 2. resol. 18. etiam si frequentissime quis a Choro abesset, mortaliter non peccaturum; quia secluso scandalo, contemptu, cura providendi, & ejusmodi præcepto forte a Superioribus lato, non esset nisi Regulam frangere. Et cap. ult. dist. 92. præcipiens esse damnandum Clericum Choro non assistentem, loquitur de Clerico Beneficario, non de Religioso. Secundo monet, si adsint, qui voluntarie cum decore satisfaciunt Choro, non debere Superiorem facile imponere præceptum speciale singulis, quia jam communi obligationi per illos voluntarios satisficit sufficienter; adhortari autem, imo & consuetis in Religione poenitentis urgere omnino docet.

7 Certum est secundo, non licere alicui sine mortali emittere professionem solemnem in Religione deputata ad Chorum, nisi is speret quamprimum fore, ut sciat legere Horas, quia deciperetur Religio in re gravi, ad quod neque Prælatus potest dispensare, cum sit dispensatio extraordinaria, & Religioni onerosa. Illud (quamprimum) dixit quidam esse duos, vel tres dies, sed de hoc dicam mox n. 14.

8 Certum præterea semper mihi visum est, per solos Novitios posse Choro satisfieri. Ita Pelliz. t. 1. Man. Reg. tr. 5. c. 8. nu. 49. Ratio est, quia in favorabilibus ii reputantur ut professi; quare sicuti iisdem datur participatio privilegiorum Religionis, ita erit rationabile, ut possint ejusdem onera professis annexa sublevare. Sane si Religiosi alicujus Conventus Missas per se, & non per saeculares celebrandas pro aliquo ex legato debeant, quis unquam illis Scrupulum injecit, si suis Novitiis celebrandas commiserint? & tamen onus illud Communitati Conventus annexum esse supponimus.

9 Hæc sint certa. Illud de numero est controversum; & est duplex difficultas. Prima; quotnam Religiosi satis sunt ad satisfaciendum in Choro? Secunda; quæ paucitas Religiosorum requiritur ad excusandum Monasterium a Chori obligatione? Hæc posterior difficultas pertinet ad *Ultimum caput* de causis excusantibus ab Officio; sed hic propter connexionem cum prioribus resolvenda est commodius.

10 Dico igitur primo, quatuor, vel quinque, multo magis plures satis esse; unum non esse satis. Ita Diana p. 1. tr. 12. ref. 31. sine Ratio est, quia illi faciunt recte Chorum; unus nequaquam, siquidem essentia Chori consistit in alternatione cantantium. Quare si Prælatus Monasterii permittat in Choro Officium recitari ab uno solo, suæ obligationi non satisficit. Quid si a duobus, vel tribus tantum? Resp. licet non negem fore scandalum aliquod, si id in Monasterio frequenti permittat Prælatus; tamen ex natura sua videri posset alicui probabile satisfieri; quia in rigore jam servatur essentia Chori, scilicet cantus alternus.

11 Dico secundo, excusari Communitatem Religiosorum a Choro, si constet solum ex quatuor, vel quinque: ita Bordon. apud Pelliz. loc. cit. n. 50. Ratio est, quia, tametsi quatuor, vel quinque, imo & duo sufficiant ad rigorem Chori; tamen, cum sit probabilis opinio plures requiri ad constituendum Chorum ex obligatione, ut scilicet cum aliquo decore alternatim cantetur, ne tantum onus quotidianum tam paucis ex obligatione imponatur, potest Communitas Religiosorum hanc opinionem sequendo, a dicto onere se tunc liberare. Dixi (Religiosorum) nam strictius est jus, quo urgentur Beneficarii, & Collegiati, quos certe obligo, etiam si essent duo dumtaxat (non autem obligo, si sit solum unus.) Ratio est, quia pactum inter Fundatores, & Beneficarios saltem implicite initum requirit ex Justitia, ut servetur Chorus; quoties alternitas canentium servari aliqua tandem ratione potest. Scio Carolum Macignum c. 16. n. 24. & 28. docere Canonicos non teneri ad restitutionem fructuum, si non sint saltem quatuor, sed ei propter dictam a nobis rationem non assentior.

12 Jam vero quoad posteriorem obligationem n. 6. propositam, celebris est hodie quaestio; An professi non Sacerdotes in Religione additi ad Chorum, ut sunt etiam omnes Moniales, teneantur recitare privatim Officium, quando a Choro absunt? Communis opinio affirmat: ita Suar. Navar. Valentia, Vasquez, Bonac. apud Castr. to. 2. tract. 7. dist. 2. de orat. p. 1. §. 3. n. 1. & 2. Ratio non est, quia obligantur ex vi Professionis, vel ex vi conventionis cum Fundatoribus Monasteriorum, vel ex jure communi, seu particulari; hæc enim recte consideranti non adsunt: sed quia obligantur ex vi consuetudinis ab omnibus receptæ in re gravi, & a Prælatis ipso usu legitime confirmatæ.

Aliqui pauci negant, quam opinionem negativam licet Reginaldus lib. 18. n. 4. temerariam vocet, Sanch. lib. 7. conf. c. 2. dist. 3. n. 6. non probabilem Diana, p. 6. tract. 8. resol. 12. prorsus improbandam, Bordonus tamen in consil. Regul. ref. 30. n. 3. & Caramuel in Reg. S. Benedicti, n. 1359. alios citantes probabilem judicant. Mihi vero illos sequi placet magis, & doctos, & plures, & antiquiores, quam hos paucos, & recentiores. Multo magis in nostra Diocesi, ubi extat Declaratio edita ab Illustrissimo Domino Martino de Leon solertissimo nunc Archiepiscopo Panormitano, qua declarat hic adesse legitimam consuetudinem obligantem Moniales ad ejusmodi privatam Officii recitationem, quam Declarationem ad verbum affert P. Bardi in selectis, l. 8. qu. 1. §. 2.

13 Ex his respondeo dubitationi propositæ n. 8. ad quantum scilicet extendatur illud (quamprimum) in nesciente legere, & volente profiteri Religionem deputatam ad Chorum. Dico enim si improbabilis est hæc secunda opinio, nimium concessisse aliquos extendendo illud (quamprimum) ad duos, vel tres dies: quia is

deberet per illos dies non recitare Officium, quod in professione Deo promittere non licet, dum noscitur certum impedimentum; sicut non licet alicui promittere Principi, se cras iturum ad bellum, si videat se certo tunc ire non posse; esset enim illum decipere. At vero si esset probabilis, puto illos parum concessisse, cum potuissent concedere etiam duos, vel tres menses; quia ex una parte dilatio duorum, vel trium mensium non est iudicanda contra Religionem gravis, ut in simili diximus in opusculo de Sacra Missa, lib. 3. cap. 1. §. 9. n. 3. ex alia non peccaret non recitando Officium privatim, quia sic supponimus ex hac secunda opinione; nec peccaret non frequentando Chorum, ab aliis, ut supponimus, decenter frequentatum, quia sic docuimus supra, n. 7.

15 Insuper hic dubitatio, An professus ad Chorum, qui non sit in sacris, possit transire ad statum Laici, & consequenter ex dictis n. 6. non obligari ad Officium.

Resp. Negat Navarrus, cap. quando q. 21. n. 10. Portella in Respons. Reg. p. 2. c. 8. n. 11. Concedit Sanch. l. 6. in Dec. c. 8. n. 80. cum quo sentio. Ratio est quia professum esse Choro addictum, non est substantialiter annexum professioni, sed oritur ex eo, quod Religiosus ex sua voluntate, consentiente Prælo, deputetur ad Chorum. Cum igitur tota substantia professionis adsit in statu laicali ejusdem Religionis, si Religiosus, & Superior consentiant, non est ratio, cur ea status mutatio fieri nequeat. Facta autem mutatione status, non est mirum, quod consequatur exemptio ab officio: sicuti, tolerate per sententiam Episcopo Beneficium a Clerico, non est mirum, quod consequatur, Clericum ad Officium non obligari. Eiusmodi autem Superior debet esse vel Generalis, vel juxta cujuscumque Religionis consuetudines saltem Provincialis, quia res est multum extraordinaria: accedere item debet consensus Conventus, in quo hæc mutatio faciendæ est, ut notat ibidem Sanch. alique Alcan. Tamb. de Jure Abbat. t. 2. d. 10. c. 33. n. 4.

16 Sed quæ causa requiritur? Aliquantulum gravis, qualis esset ex Sanch. ibid. n. 81. summa consolatio Religiosi in eo statu humili servire volentis, vel ineptitudo ad sufficientes litteras addiscendas. Est etiam causa delictum Religiosi non leve, propter quod possit per legitimam sententiam tollere Prælatus superior ab eo etiam invito statum illum nobiliorem: sicuti modo potuit Episcopus tollere Beneficium.

Dixi (superior) cum enim hæc sit poena gravis, non videtur commissa Prælato inferiori, sed Generali, vel saltem Provinciali secundum consuetudines Religionum varias, quas consule.

Dixi item (ab eo invito) nam præter hunc casum delicti, non potest Religiosus sine suo consensu depelli ad laicalem statum; posito enim quod ad Clericalem est admissus, fieret illi gravis injuria, si ipso repugnante eo statu spoliaretur.

17 Qui nesciens legere suscipiat sacros Ordines (ut id etiam hac occasione dicam, & lege Suar. Castrop. Garziam citans a Tancredi mox citando) aut Beneficium, graviter peccat, & Beneficium dimittere obligatur: sed postea si sit jam constitutus in sacris, nulloque Beneficio gaudeat, non peccabit Officium non recitando: quia ad impossibile nemo tenetur. Quod si bona fide Ordinibus initiatus fuit is, qui parum legere scit, sperans auxilium a Socio, vel sperans brevi a Magistro doceri, non peccabit, propter bonam finem, bonamque spem: at tenetur recitare eo modo, quo potest, quia magna difficultas est impossibilitas moralis. Episcopus tamen hunc ordinans vix unquam peccatum vitabit, quia examen de doctrina ordinandi ex officio ipsi incumbit.

18 Quendam, qui totum fere diem infumebat in recitatione Officii, illud mutilando, deturpando, multa propter summam insipientiam, imo & incapacitatem omittendo, liberavit ab Officio recitando Pater Tancredi, to. 1. de Relig. tr. 3. l. 4. dist. 15. n. 7. & merito quia impotentia morali laborabat, nec præscripsit alias preces loco Officii, quia nullum Jus adeit in eo casu compensationem cum aliis precibus esse faciendam: ad dimittendum tamen Beneficium, si quod haberet, merito condemnavit, quod est semper faciendum, nisi forte in casu, quo concurrerent hæc tria: Primo, quod ipse non fuerit in culpa in sua ordinatione. Secundo, quod non habeat, unde vivat. Tertio, quod statum illum non assumpserit, nisi spe illius Beneficii. Adde quarto, modo vel per se, vel per alium admoveat male ordinantem, ut is Ecclesie satisfaciatur in restitutione fructuum Beneficii.

Excludo etiam satis probabiliter cum Bonac. Tancred. mox citandis (licet non excludi sit probabilius cum Suar. Filliuc. aliique apud Dian. p. 3. tr. de Hor. Can. resol. 18. & resol. 39. & apud Bonac. de Horis Canonis, dist. 1. qu. 2. p. 2. & Tancred. t. 1. de Relig. tr. 3. l. 4. dist. 9. n. 11.) ab obligatione recitandi Officium eos Religiosos Professos, qui permanentes ad longum tempus vivunt in sæculo, si non sunt in Sacris. Quare excludo ejectos ob incorrigibilitatem (addit Bonac. l. c. etiam fugitivos, sed non approbat in praxi) ut etiam in Carceribus publicis, vel Triremibus existentes, & multo magis eum, qui vivit in sæculo ob Pontificis dispensationem. Ratio hujus probabilitatis est, quia quamvis hi non mutaverint statum (ex quo ducitur argumentum alterius sententiae) tamen recitatio privata Officii Religiosis non constituitur in Sacris, solum est inducta ex consuetudine, ut modo vidimus. At non potest ostendi esse introductam consuetudinem pro prædictis, quando vivunt extra Religionem; cum rari sint, qui sic vivant, & ex alia parte consuetudinem inductam in Religionibus probabile est non obligare extra Religionem.

Beneficiarii.

19 Omnes, qui Beneficio gaudent, Episcopi, Abbates, Canonici, Beneficarii simplices ad recitandum Officium Divinum obstringuntur; idque ex Jure Canonico, habito respectu ad fructus,

juxta illud c. ult. de res. in 6. Beneficium datur propter Officium. Hinc, qui habent Capellaniam non Sacram, hoc est, quæ est sine auctoritate Episcopi, & Laicis solet conferri, non tenentur, quia hæc, etiam fructus afferat, non tamen vere est Beneficium; Beneficium enim est illud, quod confertur a Prælato personæ Ecclesiasticæ ad Officium Ecclesiasticum exercendum. Qui est Vicarius Beneficii uniti alicui Ecclesie, quamvis habeat stipendium sui laboris, & quamvis sit perpetuus, non obligatur, quia non est Beneficiarius, sed Beneficarii substitutus. Ita Castr. t. 2. tr. 7. dist. 2. de Orat. p. 1. §. 2. n. 5. Pari modo Coadjutorem cum futura successione huc reduco; neque enim Coadjutor Beneficii, etiam si gaudeat, pro sua substitutione, aliqua Beneficii portione, Beneficiarius est, sed erit.

20 Contra, qui habent Cappellaniam Sacram, quam vocant Collativam, quia Episcopi auctoritate confertur, tenentur ad Officium: Ita Azor. p. 1. l. 20. cap. 1. §. 5. hæc enim vere est Beneficium fructum afferens. Rursus qui habent Beneficia manualia, scilicet ad nutum Superioris amovibilia, ex eodem, ibid. c. 4. §. 2. & qui habent Præbendam, scilicet Beneficia quædam simplicia, quæ non impediunt aliorum Beneficiorum possessionem, juxta eundem c. 3. §. 4. ex Bulla Pii V. 138. ex præmissis, nec requirunt residentiam ex Castr. l. c. n. 3. quicumque habent Beneficium in Commendam, hoc est habent administrationem sive temporalem, sive perpetuam Beneficii, fructusque percipiunt, licet titulum non habeant, tenentur ad Officium pro eo tempore, quo hæc possident; quia vere hæc Beneficia sunt.

21 Eximo autem ab obligatione recitandi intrusum, id est recipientem Beneficium injuste, vel nulliter, ut si per violentiam, vel per simoniam, vel existens excommunicatus, seu irregularis quis Beneficium reciperet: Ita Sanch. in conf. l. 1. l. 2. cap. 1. dist. 73. n. 5. Castrop. l. c. n. 30. contra Bonac. & Suar. ib. citat. Ratio est, quia hic nec habet titulum Beneficii, nec fructus facit suos: sed obligatur illud relinquere, & hos reddere. Addit recte Sanch. hunc, si petat a Pontifice revaliditatem Beneficii, teneri exponere, se Officium non recitasse, ut scilicet fructum perceptorum compensationem, quæ est quid diversum a revaliditate Beneficii, obtineat. Imo etiam si recitasset, debet hanc fructuum compensationem petere, quia, adhuc ea illegitima, ut ita loquar, recitatione posita, nulliter recipit fructus.

22 Verum, quid de habentibus pensionem? Resp. qui possidet pensionem laicam, id est, quæ confertur alicui, in quo non requiratur Tonsura Clericalis, qualis solet dari ob inopiam, senectutem, merita Ecclesie exhibita, vel quid simile, ad nihil tenetur: nisi forte ex gratitudine congruum sit orare pro Fundatore Beneficii, unde extrahitur sua pensio. Qui vero clericalem obtinet, hoc est illam quæ Clerico ut sic confertur, tenetur per Sixtum V. Sacramentum, & tonsuram, ferre habitum clericalem, ac tonsuram, & tenetur ex Jure novo Pii V. 138. & apud Navarr. in Manual. c. 25. n. 122. recitare Officium Beatissimæ Virginis. Possit autem huic obligationi satisfacere per recitationem Officii Divini, cum satisfaciatur abundantius, certum sit, Suar. Bonac. Garzia apud Castr. t. 2. dist. 1. de Orat. p. 1. §. 2. n. 6. Dixi (ut sic) quia pensio Laicalis potest etiam dari Religioso, sed non qua Clericus, & de hoc casu est intelligendus Navar. conf. 22. de celebrat. Missarum, quando docet, Religiosum pensionarium non teneri recitare Officium Beatissimæ Virginis. Si enim detur huic pensio ob senectutem, inopiam, merita &c. cum videatur illi dari non ut Clerico, non datur sub dicta obligatione. Puto similiter pensionarios sacros, si ex aliis obligationibus recitent Officium Divinum, non obligari ad Officium Virginis: ita Garzias alios citans, 3. p. de Benef. c. 1. n. 116. Suar. l. 4. de Hor. Canonis, cap. 22. n. 6. & hoc etiam forte voluit insinuare idem Navarr. quia mens Pii V. fuit, ut Clerici pensionarii non essent omnino immunes ab orando. Si ergo onerati inveniantur Officio magno, sive ex professione Religiosa, sive ex alio Beneficio, sive ex Ordinibus Sacris, sive etiam si quis Pensionarius fiat Religiosus laicus, unde ex peculiari præcepto obligetur ad quasdam alias Orationes, non obligabuntur ad dictum parvum Officium, quia non præsumitur Pontifex alio superaddito onere eos aggravare voluisse. Colligitur ex Azor. l. c. cap. 4. §. 3. & ex Garzia loc. cit. Adde remittens pro hoc Laico, modo prædictæ Orationes non sint multo minores, quam sit Officium Beatissimæ Virginis.

23 His explicatis adhuc dubitabis Primo de eo, qui habet solum titulum, & possessionem Beneficii, sed fructus omnes alteri resequantur.

Resp. hunc non teneri ad recitandum ex probabilissima sententia: ita Cajetanus, Sotus, Sylvester cum Navarro, de orat. c. 7. n. 28. Ratio est, quia licet Beneficium habeat, tamen non habet, ut relatum ad fructus, unde cum de Altari non vivat, non est æquum tanto onere prægravari. Idem sentio cum Azor. l. c. c. 4. §. 6. fine de eo, qui etiam est spoliatus Beneficio; par enim est ratio.

Dixi fructus omnes; nam si accipit distributiones in Choro sufficientes, jam habet fructus; & tenebitur. Sic idem ib. §. 5. etiam si illud servitium assistendi in Choro alteri committat, suasque distributiones concedat; tunc enim, utpote proprietarius distributionum, tenebitur ad Officium. Ita Castr. l. c. n. 10. ex Suario. Nam propterea merito Azor. nequaquam liberat ab Officio Canonicum absentem etiam cum licentia Episcopi, & causa studii, & etiam si substituerit alium; quia ipse semper retinet Beneficii proprietatem.

24 Dubitabis Secundo de obtinente Beneficium tenuerit.

Resp. licet communior sententia sit, hunc teneri ad Officium, Suar. Valentia, Regia. alique apud Dian. p. 2. tr. 2. ref. 9. quibus adde Castr. l. c. n. 9. probabile tamen est etiam, & tutum, non teneri. Ita Sotus, Lessius, Malderus, Molfesius, alique apud Dian. l. c. & apud Castrop. l. c. n. 1. Ratio est, quia Beneficium tenuerit reputatur pro nullo: parum enim pro nihilo reputatur in Jure: & non

& non est credibile, benignam Ecclesiam tantum onus apponere voluisse tam parvo proventui: unde si is de Altari simpliciter non vivit, Altari non ferviet; esto ex gratitudine conveniat, ipsum orare pro benefactore.

25 Sed quodnam est beneficium tenue? Resp. Alii dicunt esse illud, ex quo octo circiter aurei a Beneficio proveniunt. Ita Sotus, l. 10. q. 3. art. 3. Alii, ex quo aurei sexdecim; sic Lessius, l. 2. c. 34. dub. 31. p. 2. tr. 9. Alii, ex quo viginti, sic Ledesma, p. 2. tr. 9. cap. 4. concl. 5. Alii melius ut Arag. 2. 2. q. 83. art. 12. ex quo minor tertia parte mediocris sustentationis Clerici exigitur, habita prudentis arbitrio ratione personæ ipsius Beneficarii, & victus honesti, quo utuntur communiter alii Clerici similis conditionis in tali loco. Qui ergo tertiam partem, vel majorem tertia suæ sustentationis habet, non dicitur habere Beneficium tenue. Si de tenuitate Beneficii dubitatur, vide sup. l. 1. c. 3. §. 7. verb. Beneficarius, nu. 2.

26 Quod si Beneficium fuit pingue, sed processu temporis, sive culpa Beneficarii, ut ex bello, peste, sterilitate fructus exigui proveniunt, vel per vim, fraudemve impediatur is a dictorum fructuum consecutione, dico tunc, compensandum esse unum annum fertilem cum alio, & obligandum Beneficarium ad recitationem, sicuti diximus lib. 3. de Sacrif. Missæ, cap. 1. §. 3. nu. 96. quoad onus Missarum: licet Castropalaus mox citandus nu. 18. in hoc casu etiam deobliget, quia, inquit, percepti fructus, vel percipiendi correspondent suo tempori, & pro Officio suo tempore persolvendo dantur, & non pro alio. At si multum tenue fit factum beneficium, sine spe incrementi, itaut judicio prudentis ad æquam dictam compensationem pertingi amplius non possit, vel certe non nisi post longum tempus sibi inutile, non audeo manentibus his, obligare pro tempore, quo fructus non exigat ascendentes ad tertiam partem sustentationis, quia tunc vere, nec fructus, nec jus utile ad illos ipsi remnet. Nam propterea id ipsum docent non ignobiles Doctores, si in totum sine sua culpa Beneficium pereat, quia non est justum, quempiam suo stipendio alienis in castris militare. Ita Castrop. t. 2. tr. 5. de orat. p. 1. §. 2. n. 17. Dixi (sine culpa) nam, si ex tua negligentia, vel delicto hæc diminutio, vel extinctio contigerit, non eximeris ab obligatione: non enim æquum est, ut Ecclesia ex tua malicia suo servitio privetur. Dixi item (sine spe) nam ceterum spes firma, sicuti dat tibi tunc jus percipiendi pro suo competente tempore fructus hujus anni, sic obligationem inducit nunc inserviendi.

27 Denique si plura quis exigua Beneficia obtinet pertinentia saltem ad tertiam suæ sustentationis partem, obligabitur ad Horas, quia jam notabilem sustentationem ab Ecclesia recipit. Ita idem n. 10. ex Suarez, Bonac. Garzia. Contra, ut id hac occasione dicam, si plura etiam pingua Beneficia habeat, non obligabitur nisi ad unum Officium, & non, ut aliqui asserunt, ad dicenda tot Officia, quot ejus generis beneficia possidet. Ita Suarez l. 4. de Horis Canonicis, cap. 18. n. 3. Bonac. to. 1. dub. 1. de Horis Canonicis, disp. 1. q. 2. p. 4. n. 27. Ratio nostra est, quia hæc videtur benignæ Ecclesiæ intentio, ut solum multiplicentur tituli, ob quos debetur recitatio, sicuti ordinatus omnibus Sacris Ordinibus unum debet recitare Officium, & in die Festivo, occurrentibus pluribus Festis, uni Missæ debent Fideles assistere.

28 Dubitabis tertio de habente Beneficium in Ecclesia, in qua sit consuetudo, ut per annum, vel per sex menses primos Beneficarius nec habet fructus Beneficii, nec distributiones, sed ut dividantur inter antiquos Beneficiarios, vel in opera alia pia, &c. Respondeo, licet consuetudo sit per Canones abolita, Extravag. Joannis XXII. suscepti de elect. Conc. Trid. sessio. 24. de reformat. c. 14. Pius V. Durum, Constit. 106. volentes, ut saltem mediam partem habeant Beneficarii: tamen, si alicubi adhuc, & legitime viget, est probabile non teneri Beneficarium ad recitationem Officii. Ita Castr. l. c. n. 19. Ratio est, quia consuetudo est irrationabilis, ad quam non consentit Beneficarius, nisi admodum violenter, ne a Beneficio excludatur. Cum ergo fructibus, & distributionibus sine sua culpa careat, servire per Officium non tenebitur eo tempore correspondente fructibus ablatis. Beneficarios dictos antiquos exculo a restitutione, & peccato, quia favet illis consuetudo, licet irrationabilis, at legitime jam nunc introducta, ut supponimus.

29 Sed quid, si solum titulum Beneficii habeam, nondum tamen ejus possessionem saltem pacificam?

Resp. tribus dictis. Dico primo; si per te stat, quia possessionem habeas, fructusque percipias, te obligari, quia ob tuam culpam non debet Ecclesia privari suo servitio. Ita Suar. l. 4. de orat. c. 19. n. 7. & 8.

30 Dico secundo; si possessionem habeas licet litigiosam, sed tamen fructus percipis, vel spem moraliter certam habes percipiendi, te item obligari: sic Bonacina, to. 1. dist. part. de Horis Canonicis, q. 2. p. 4. n. 36. alios citans; quia tunc commodum, saltem per certam spem, sentis, unde & oneri te subesse æquum est. Quod si certa dicta spes non adesset, quia commodum careres, careres & onere.

31 Dico tertio; si, licet titulum habeas, a possessione tamen sine tua culpa, sive ob litem, sive ob aliam causam excluderis, te non obligari. Sic Bonac. ibid. p. 5. n. 25. Ratio est, quia dum non possides, non diceris habere proprie Beneficium, cui annexa est obligatio recitandi: quæ, cum sit onus grave, non est extendenda, sed limitanda ad habentem proprie, & perfecte Beneficium. Quare si possessionem cras sis certo habiturus, cras eris obligatus, non hodie. Quid, si duo litigarent de Beneficio, & neuter esset in possessione? Neutrum obligari ex dictis, deduci debet, quia neuter in rigore Beneficium habet. Ita Castrop. t. 2. tract. 7. d. 2. de Orat. p. 1. §. 2. n. 15.

32 Petes primo; An qui omittit Officium uno, vel altero die in anno, mortaliter delinquit?

Angelus Verb. Hora, q. 10. refert, nec reprobatur sententiam Ric-Tamb. de Dec. Prac. Tom. I.

cardi dicentis, omittere Officium tunc esse mortale, quando vel ex fastidio Divini cultus, vel ex contemptu, vel ex consuetudine omitteretur: secundum Juristas autem binum actum inducere consuetudinem. Sed hæc sententia caret probabilitate, sic enim ex mera negligentia semel, aut iterum non jejunare in Quadragesima, vel non interesse Sacro aliquo die festivo intra annum, pari modo non esset mortale, quia non esset ex consuetudine: sed profecto grave quid esset uno die Horas non persolvere, ut item semel in Quadragesima non jejunare, vel Sacro non adesse die præcepto, ut certum, & exploratum omnes supponimus.

33 Petes secundo; Beneficarius, qui sit Sacerdos, vel Religiosus deputatus ad Chorum, si Officium omittat, dupliciter, an unico peccato peccat? Respondeo: licet probabilius sit cum Sanch. Suar. Bonac. apud March. de Ord. tr. 3. p. 6. cap. 12. peccare dupliciter, contra justitiam, & contra Religionem, tamen est etiam probabile, cum Henr. Garzia alios referente, apud eundem March. ibid. unice delinquere, scilicet contra Religionem. Beneficarii enim, & cujuscumque deputati ad Officium obligatio ad Religionem, seu ad colendum Deum resolvitur.

§. II. Quod est illud Officium, ad quod recitandum tenentur prædicti.

1 **U**No verbo Officium ex Breviario Romano. Excipiuntur nihilominus, qui alio Breviario utuntur ex consuetudine ante ducentos annos, quales sunt v. g. Monachi S. Benedicti, Dominicani, Ecclesia Mediolanensis, Samburg. Leodicen. & si quæ aliæ sunt hujusmodi: quibus tamen conceditur posse, si velint, consentiente Capitulo universo, hoc est saltem majore ejus parte, & suo Episcopo (in Monasteriis exemptis consentiente suo Prælato) conceditur, inquam, amplecti posse prædictum Breviarium Romanum: ita Castr. t. 2. tr. 7. dist. 2. de Orat. p. 2. n. 1. quod si fiat, non licere deinde ad antiquum Breviarium regredi, recte notat Lessius lib. 2. c. 37. dub. 12. n. 74.

2 Jam qui secus, ac dictum est, recitat, obligationi nequaquam satisfacit. Impressores vero, ac Bibliopolæ sub pœna excommunicationis latæ prohibentur imprimere, vel vendere Breviaria Romana, nisi præcesserit licentia Inquisitoris: ita Clemens VIII. Cum in Ecclesia, vel (ubi is non fuerit) Ordinarii, in principio vel fine Breviarii apponenda. Advertit ejusmodi Romanum Breviarium fuisse primum a Pio V. Quod a nobis, editum, deinde a Clemente VIII. Cum in Ecclesia citat. recognitum, & denique cum Hymnis novis ab Urbano VIII. Divinam Psalmodiam, revisum, in junctumque omnibus, ut ita novo hoc uterentur, ut qui haberent illud Pii, vel Clementis, eo possent uti, illudque vendere: at in posterum imprimerentur semper nova cum prædicta Inquisitoris, vel Ordinarii facultate.

Prima Difficultas.

De non recitante ex novo Breviario.

3 Huc plurimæ conflunt difficultates a nobis breviter enodandæ. Prima: an qui possunt emere novum, teneantur? Non teneri certum sit: quin etiam, si domi novum quis habeat, potest is solvere pensum Officii ex illo Pii V. vel Clementis VIII.; quia cum hæc extant, permittuntur. Imo, nec scrupulum ego injeci cuidam, qui Matutinum cum Breviario Pii, vel Clementis, Horas cum Breviario Urbani, vel contra recitabat: Multo minus ei, qui penitentiam de recitando aliquoties Officio in junctam a Confessario, semel ex uno, semel ex alio persolvebat, jam enim semper legitimis Breviariis utebatur.

Secunda Difficultas.

De Licentia imprimendi nova Breviaria.

4 An possis uti novis Breviariis impressis v. gr. Parisiis, cum sola approbatione supremi Consilii Regii, non vero Inquisitoris, vel Ordinarii? Puto posse, ita Navarr. in summ. cap. 17. n. 158. in Reg. Cast. & Franc. Bonac. dist. 2. de cens. in partic. q. 2. p. 16. n. 6. quia jam usu receptum est alicubi, facultatem imprimendi haberi a dicto Supremo Consilio, quod idoneum solet virum deputare ad libros approbandos. Quare tunc, vel non sunt receptæ leges, quibus jubetur esse libros approbandos a persona Ecclesiastica, vel non deest ejusmodi approbatio, quia ex ipsa introducta consuetudine censetur Ordinarius deputare eos ipsos, quos Regium Consilium deputat: quam praxim Roma ipsa comprobat, cum passim ejusmodi libri Romæ palam vendantur. Vide, quæ dixi c. 1. §. 7. n. 50.

Tertia Difficultas.

An Religiosus obligetur recitare Officium Diœcesanorum?

5 Si quando in Diœcesi rite celebrentur festa propria, v. gr. Patronorum, vel similibus, reus ne erit Religiosus exemptus, si Officia ejusmodi festorum non recitet, recitet vero juxta suam consuetudinem, v. gr. de Feria? Resp. fore reum, si Festa Patronorum, aliaque in Diœcesi Universalia non persolvat, non vero si cætera particularia negligat, quæ tamen, si velit, recitare licite poterit, suoque oneri satisfaciet. Ratio est, quia ita colligitur ex quadam Bulla Pii V. apud Castrop. t. 2. tr. 7. dist. 7. de Orat. p. 2. n. 8. quæ licet ad Ecclesias Hispaniarum directa fuerit, tamen propter paritatem rationis, & convenientiam, quam continet, si ab omnibus observetur, laudabile est. Hic obiter advertit non posse Episcopum statuere, ut Clerici suæ

Dioecesis recitent Officium alicujus Sancti Constitutione perpetuo observanda, quia id illis legitime prohibetur a Greg. XIII. apud eundem *loc. cit.* Excipe nisi sint instituenda ex vi Rubricarum, v. gr. pro Patrono, pro insigni Reliquia, &c. quia tunc jam ad est licentia data per leges Rubricarum. Una, vel altera vice propter aliquam occurrentem causam posse puto: ita Sanch. Navar. Armilla apud Pelliz. in *Manual. Regal. to. 1. tr. 5. c. 8. n. 11. & 12. in simili*: quia id, cum raro contingat, nec multum Breviarii ordinem perturbat, Episcopi potestatem, cujus est in casibus contingentibus providere, nequaquam transcendit. Eiusmodi Episcopi potestas innuitur in Decreto S. Rituum Congregationis appposito in fronte Breviarii Urbani VIII. de hac re ibi, *Non posse locorum Ordinarios addere Kalendaris; & ibi, Nec mutare ritum; & ibi, Nihil propria auctoritate constituant*. Hæc enim verba, *constituere, mutare*, non quidem notant temporarias institutiones, sed perpetuas. Hanc potestatem pro una, vel altera vice extendit Pelliz. *l. c. sect. 1. n. 22.* ad Prælatos regulares, utique pro suis subditis. Instituire autem Festa Sanctorum quomodo possit Episcopus, unde & consequenter ad Officium talis Sancti obligare, dicitur infra *l. 4. c. 1. §. 1. 6* Imo probabile iudico, cum Antonio Quintanad. *tr. 7. singul. 1. & tr. 8. singul. 1.* Episcopos, vel Ordinarios, etiam Capitulum sede vacante, Regulareque Prælatos posse sine novo recurso ad Pontificem, vel Sacram Congregationem in sua Dioecesi statuere, ut Missa, & Officium celebrentur suo die deius Sanctis, in quorum Canonizationis Bulla extant hæc verba, *& singulis annis die tali ejus Officium Breviarii Romani celebrari possit* (extant autem in Bulla Canonizationis S. Ignatii, Xaverii, Philippi Neri, & aliorum quorundam.) Ratio est quia per hæc verba accedit Auctoritas Pontificia, (sub nomine enim Officii intelligitur etiam & Missa) quam auctoritatem requirunt Decreta de hac re hæcenus edita. Hoc ipsum possunt Episcopi in qualibet Ecclesia Hispaniæ pro Sanctis naturalibus suarum Dioecesium; siquidem id illis indulget per peculiarem Bullam Greg. XIII. atque adeo Episcopi, dum ejusmodi festa statuunt, nihil statuunt sine Pontificia auctoritate. Ita idem *ib. sing. 9.*

Hoc privilegio concessio Hispaniæ posse uti etiam omnes Insulas, & loca Regi Hispaniæ subjecta, quibus communicari solet Bulla Cruciatæ (qualem scimus esse Siciliam) videtur judicare Quintanadvenas, *tr. 7. singul. 25. n. 12.* propter extensionem, quam Gregor. XIII. fecit in Bulla superius laudata die 30. Decembris anno 1573. quæ præfigitur Officiis Sanctorum Hispaniæ propriis.

Profecto, quia sumus in materia favorabili, ac nemini nocente, & ad cultum Sanctorum spectante; atque præter dictum Auctorem id probabile propter alias rationes indicant aliquot viri docti ex nostra Societate a me consulti: idcirco non possum ego huic sententiæ refragari, & non putare probabilem, de quo argumento doctam disputationem typis edidit amicusissimus P. Franciscus Bardi.

Quarta Difficultas.

De Additione, & Diminutione Officii.

7 Qui notabiliter de Divino Officio diminit, graviter peccare, quia non satisfacit suæ obligationi, certum est. Qui addit aliquid Divino Officio, nisi animo mutandi ritum addat, satisfecit; quia additio sine ejusmodi animo non mutat substantiam Officii, quod jam totum recitari supponitur.

8 Quamvis autem aliquid sic addere, interdum culpa non sit, hoc enim pacto adduntur ad solemnitatem Motteta, & Cantus inter unum, & alterum Psalmum, & in privato Officio semel, aut iterum id præstare sine animo ritum mutandi, non item sit gravis saltem culpa; tamen, si, ut in perpetuum duret additio, id facias, mortalis culpæ reum te constituit Castrop. *to. 2. tr. 7. disp. 2. de Orat. p. 2. n. 15.* quia id mutationem ritus sapit: sed te liberat Bonac. *to. 1. dist. 1. de Hor. Canon. q. 3. p. 1. n. 21.* quia in privato Officio non facile a bono viro novi ritus susceptio eligi præsumitur. In Missa autem etiam private dicta (quia ex se publicum est Sacrificium) nunquam licere aliquid addi, disputavimus in nostro *opusc. de Sacrificio Missæ, lib. 2. cap. 5. §. 3.*

9 Sed difficultas hic in eo non vulgaris vertatur: Ecquænam sit Officii pars notabilis, quam diminuere, seu omittere peccatum mortale sit?

Præmitto duas esse sententias; Alteram communiorem Vasquez, Suarez, Bonacina, Garzia apud Merollam mox citandum, dicentem totum unius diei Officium præcipi unico individuo præcepto, unumque esse peccatum totum illud omittere, licet gravius quam si ommitteretur una hora solum, v. g. Matutinum. Alteram Cajet. in *Summa, V. Horæ Canon.* item Less. Tolet. aliorumque apud Merollam, *t. 1. dist. 2. c. 4. dnb. 7. n. 132.* afferentem tot esse præcepta, quot Horæ, nempe septem, totidem esse peccata ea omittere. Prior putat præceptum Horarum unius diei esse unum, sicuti est unum jejunandi uno die: posterior putat esse plura, sicuti sunt plura præcepta jejunandi diversis diebus.

Unde ex priore sequitur, omitteri omnes Horas unius diei satis esse, si in confessione sic se accuset, *Omissi Officium semel*; quod non sequitur ex posteriore, ut in *opusc. Methodi Confess. loc. mox cit.* a nobis explicatum est. Ratio autem prioris sententiæ ducitur ex eo principio, quia una Hora unius diei ordiatur ad aliam ejusdem diei, ita ut omnes Horæ unum integrum, individuumque Officium constituant. Quoniam vero posterior sententia id negat, putatque unam Horam ejusdem diei independentem ab alia præcipi, ideo docet quamlibet Horam per se suam obligationem ab alia independentem parere. Utraque sententia est probabilis. Sed quia prior animo nostro insedit in *Method. Confess. lib. 2. c. 5. §. 4. n. 12.* eandem & nunc amplectimur.

10 Venio nunc ad propositam difficultatem. Nonnulli docent decimam partem alicujus Horæ parvæ, v. g. Completorii esse notabilem partem; ita Moneta apud Bonacinam mox citandum. Alii tertiam; ita Azorius, Malderus, Navarrus apud Bonacinam mox citandum. Alii medietatem ejusdem parvæ Horæ. Ego sequor Lessium *lib. 2. c. 37. dub. 9. n. 52.* & Bonac. *t. 1. dist. de Hor. Canon. q. 5. p. 1. n. 2.* sentientes integram Horam parvam esse notabilem partem Officii.

Qui igitur tantum negligit Officii, quantum notabiliter non æquat integram parvam Horam, non omitti partem notabilem, atque adeo non peccabit mortaliter. Hoc dictum probant illa duo principia; quod nimirum præceptum Officii unius diei sit unicum, ut modo explicuimus; & quod notabilitas, seu gravitas materiæ in præceptis principaliter desumitur ex fine præcepti, spectata tamen etiam qualitate rei in se, & in ordine ad totum, quod præcipitur, ut declaravimus *lib. 1. cum de parvitate materiæ, &c.*

11 Sic autem formari ratio potest. Omittere minus, quam sit non parva Hora, non videtur nocere notabiliter fini intento a Legislatore per præceptum de recitando Officio, qui est cultus Dei. Rursus talis ommissio, nec ex se, & absolute, nec ut relata ad totum Officium unius diei videtur magna; ergo non est notabilis. Confirmatur; quia verisimile non est, piam Matrem Ecclesiam velle æternis ignibus addicere eum, qui leviozem partem Officii eam, quam diximus, omittit.

Si modicam tantum partem recites unius parvæ Horæ, censuris totam negligere, atque adeo mortaliter peccabis, quia ea pars, quæ recitata est, cum sit quid parvum, pro nihilo reputatur.

Scio, aliquem docere omitterentem integram Tertiam, vel Sextam, vel Nonam non peccare mortaliter, quasi sit illa brevis Hora, parva materia in comparatione totius Officii Divini. Sed profecto id, cum sit contra innumeros Doctores, approbare animus refugit. Et ulterius ratio fugæ est, quia quamvis alicui appareat esse materialiter quid modicum, Tertia v. g. respectu totius Officii diei, sicut labor per duas horas respectu viginti quatuor horarum totius diei festi: tamen revera non ita est formaliter, consideratis omnibus circumstantiis, & sine Ecclesiæ, quæ voluit, ut singulis horis aliquid Deo a Sacerdotibus impenderetur, a quo notabiliter deficit, qui totam integram Horam, quamvis ex se parvam, omittit. Certe Sacerdos non recitans in Missa, *Gloria, vel Credo*, quid modicum negliget: at si omittat in Canone tot versus, quot numerantur in *Credo*, grave quid omittet, ut omnes docemus, nempe ob circumstantiam illam, quod sint verba potissimæ partis Sacrificii. Rursus oculus, vel manus, vel pes, parvæ partes singulæ sunt, respectu totius corporis; tamen, qui unum ex illis amputat, Irregularis fiet per omnes Doctores. Non ergo respicienda sola est ipsa parvitas materialis, sed cætera omnia, ut prudenter dijudices, utrum grave sit, vel leve, quod omittitur.

Si omittat quis Vesperas Sabbati Sancti ex peculiari ratione, non audeo affirmare, eum peccare mortaliter, quamvis integram Horam omittat. Nam ex Vesperæ & extraordinariam habent parvitatem, & ex alio capite pro illo die tantæ lætitiæ, atque Indulgentiæ, & in quo præcesserunt in Ecclesia satis prolixæ orationes, non est putandum notabiliter lædi finem, & præceptum orandi.

12 Quod dictum est de Officio privato, dic (ut id obiter hic notem) de officio in Choro (quamvis ad versari nobis Suarium *l. c. sciam.*) Ita Bonacina, *ibidem*. Ratio est, quia non est diversum præceptum quoad substantiam, illud quo tenemur recitare in Choro, ab eo, quo tenemur privatim; ergo nec est diversa gravitas, vel levitas, quoad ejus materiam.

Quinta Difficultas.

De Officio Defunctorum, & de Litanis.

13 Non obligari Sacerdotes utentes Breviario Romano hæc privatim, (imo nec in Choro) recitare; obligari autem alio Breviario utentes dilucide pronunciat Pius V. *l. c. Lege Pelliz. tom. 1. man. Reg. tr. 5. c. 8. n. 46.* At subdubatur, an saltem in die Commemorationis Defunctorum, & quoad Litanias in Rogationibus, festoque S. Marci urgeat obligatio?

14 Probabilius est, obligationem urgere, quia tunc illa sunt pars Officii ejus diei. Lege eundem *ibid. n. 48.* afferentem, Dian. aliosque. Non urgere tamen plures *ibid.* autumant, negantes illa ad Officii illius diei partem pertinere. Confirmant, quia Pius V. absolute liberat Sacerdotem a privata recitatione Officii Defunctorum. Quare si rubrica illorum dierum nihilominus illud Officium, & Litanias imponat, quid vetat asserere eam esse mere directivam, non vero præceptivam? Non possum a probabilitatis meta hæc sententiam excludere. Supersedeo tamen a longiore disputatione; siquidem illam apud citatos fuisse leges.

Sexta Difficultas.

De Officio aliena lingua recitato.

15 Quæsitum olim a me P. Octavius Tedeschi nostræ Societatis Vir eruditus, & doctus, an sibi liceret Psalmos Officii, Idioma Græco recitare, ut sic Græcas litteras, quas apprime profitebatur, familiarius sibi ex ejus usurpatione conciliaret? Negative respondendum videbatur non paucis: Castrop. enim *l. c. num. 14.* licet id semel, aut iterum facere non esse grave delictum asseret, tamen grave esse ex Bellar. Suar. Sa, Bonac. si aliquoties fieret, concludit; Primo, quia sic censetur quis Ecclesiæ Latine generale ritum parvipendere: Secundo, quia si publice id fieret, præberetur occasio scandali, & erroris.

16 Profecto, si publice id fiat in Choro, pedibus in Castropalai sententiam eo. Quale enim scandalum oriretur in Templo Latino, si Græci, vel Hebræi Psalmi decantari deprehenderentur? Idem dico, si privatim fiat intentione mutandi ritum; id enim & per se grave est, & graviter prohibetur a Pio V. Idem denique de Vulgari lingua etiam privatim, quia ab hac semper abstinendum dixit Romana Ecclesia, de qua loquitur Bellarm. & Sanch. citati a Castrop. a me diligenter visi. At vero ad aliquem finem bonum, privatim, & sine periculo errandi, Græco, vel Hebræo idiomate Psalmos, etiam multoties, imo semper in Officio recitare, cum Bonac. t. 1. d. 1. de Horis Canonicis, q. 3. par. 1. n. 15. afferente, id consuevisse P. Maphzum Societatis Jesu, & Sa, Verb. Hor. Can. n. 10. quos pro se immerito assert Castrop. l. c. puto peccatum non esse, & satisfieri præcepto, ad quod ex quocumque titulo obligaris. Ratio est, quia etiam sic retinetur formula Romana precandi quoad substantiam; hæc enim non tam ex Idiomate Latino, vel Græco, quam ex sensu verborum, & illius dispositione constat. Lege Elcobar. tr. 5. exam. 6. c. 50.

17 Dixi (ad aliquem bonum finem) nam, hoc non intercedente, merito docet Bonac. l. c. non vitari veniale, quia, utcumque, sit contra consuetudinem Ecclesiæ Latinæ: quamvis, quia est in re accidentaria, & de qua non valde laborare Ecclesia creditur (quando privatim fit) leviter solum erretur.

18 Idem Bonacina *ibidem* approbat obligatum ex toto, vel penitentia ob bonum finem, majoris v. gr. devotionis, (quam forte quis sentiat in Græca, Hebræa, imo Vulgari lingua) recitare sic privatim posse Psalmos, aut alias preces. Admitto hanc doctrinam de Psalmis Græcis, & Hebraicis; sed de Vulgari distinguendum omnino est. Si enim votum, vel penitentia sit de recitandis *Pater*, & *Ave* v. gr. eaque tu Vulgari lingua quando oras pronuncias, non te reprehendo; imo laudo, quia *Pater*, & *Ave* vulgari sermone translata passim in compendiis Doctrinæ Christianæ ab Ecclesia proponuntur. At quia Ecclesia licet Hebræos, & Græcos Psalmos admittat (unde propterea uti iis possumus) nunquam tamen admittit, imo damnat, & prohibet Vulgares; ideo te, si iis vulgaribus utaris, merito reprehendo, quia Orationibus ab Ecclesia nullo modo permixtis voto, & penitentia satisfieri posse, nullus putare rationabiliter potest.

19 Urges: qui Rubricas etiam mere directivas in Missa semper negligeret, censetur illas contemnere: sic Baldell. in *Theol. Moral.* to. 3. lib. 3. d. 21. n. 33. unde & graviter peccare, ut in *opusc. de Sacrif. Miss.* lib. 2. c. 5. §. 1. n. 9. a nobis etiam dictum est; ergo idem de eo dicendum, qui Psalmos Latinos semper negligeret. Resp. Missa ex se publicum opus est, non ita recitatio, de qua disputamus. Præterea Psalmorum Græcorum recitator in nulla negligentia culpa est, sed consulto motu illo sine bono formula, seu modum loquendi, qui in Oratione non est de substantia, omittit, Psalmosque Græcos ab Ecclesia non rejectos suscipit; at Rubricarum ille tam ordinarius defensor negligentia culpam committit, suasque, ut ita dicam, Cæremonias sibi confingit, in quo bonus adesse finis non potest.

Septima difficultas.

De mutatione Officii unius in Officium alterius diei.

De mutatione, stando semper in eodem ritu.

20 Licetne alicui sine peccato recitare Officium pro Officio? Varia Doctorum placita tribus dictis restringo.

21 Dico primo: si id raro sine causa ob solam commoditatem v. g. fiat, errari venialiter: si vero fiat ex aliqua causa, ut ratione studii, itineris, infirmæ valetudinis, vel etiam ratione non vulgaris devotionis (idem si ex semiduplici facias duplex) ne venialiter quidem peccari (citra contemptum, vel animum introducendi ritum novum, ut semper supponimus) etiam si Officium, quod assumitur, sit brevius, longius quod omittitur. Ita Cajetanus, Filliuc. Sa, Zerola, Valentia, Lessius, Vasquez, Castropalaus l. c. nu. 17. alique apud Dianam, p. 2. tr. 12. de Horis Canonicis, resolut. 3. & Pelliz. t. 1. man. Reg. tr. 5. cap. 8. an. 73. Ratio est, quia præceptum de percurrendis Horis jam servatur quoad substantiam: & ex alio capite, etiam si modus, hoc est recitatio secundum formam præscriptam pro hoc die, negligatur, unde & peccetur, si fiat sine causa; tamen cum tam raro fit, non videtur offensio gravis, & ex causa videtur nulla. Huc reduco inadvententiam: non enim eum, qui inadvententer Officium pro Officio recitavit, obligo ad resumendum proprium illius diei, quamvis commode possit, quia illa inculpabilis inadvententia una est ex prædictis causis, cum non præsumatur Ecclesia velle ad duo Officia obstringere eum, qui sine culpa est.

22 Dico secundo, non propterea licere etiam semel, aut iterum, omisso proprio, recitare Officium octavæ Resurrectionis: Diana p. 5. tr. 11. ref. 7. Pellizar. l. c. n. 73. Ratio est, quia hoc adeo breve est, ut omisso proprii Officii sane notabiliter longioris, non censetur res levis, quæ ex aliquibus ex dictis causis honestari queat.

23 Dico tertio, si id sæpe fiat, peccari mortaliter. Ita Suar. Regin. Filliuc. Bonac. alique apud eundem Castrop. l. c. num. 18. & apud Marchin. de ord. tr. 3. p. 6. c. 12. diff. 4. Sæpe autem fieri dicitur, quando sine delectu, & communiter (ut in similibus morali modo a prudenti decerni solet) Sacerdos dicta mutatione uteretur. Ratio dicti est, quia Pius V. non solum principaliter præcipit esse percurrendum Officium Romanum veluti in genere, sed etiam esse percurrendum illud, quod tali die præcipitur, ut attente legenti Bullam planum fiet, præsertim ibi: *Qui tenentur ad Officium sub pænis, ut quotidie solvant ex hujusmodi Breviarii præ-*

scripto, & ratione. Cum ergo qui sæpe mutat Officium, lædat graviter Bullæ præscriptum mortaliter peccabit.

24 Dices: ex his Bullæ verbis sequeretur peccari mortaliter etiam si uno die feret sicuti si uno die omitteretur omnino Officium, quia jam non servaretur Pii V. præscriptum: at supra dictum est solum peccari venialiter, si sine causa id uno, vel altero fiat die.

Respondeo, ex his verbis Bullæ solum sequi peccari, & fieri contra præceptum Pii, quod sane concedimus etiam pro uno, vel altero die: At utrum mortaliter, an venialiter, dependet a gravitate, vel levitate materiæ. Quoniam igitur relinquere proprium diei, & aliud Officium ejusdem Breviarii raro assumere, leve quid est, ideo peccatur solum venialiter. At, quia tum sæpe mutare Officium pro Officio, tum relinquere Officium, nullum aliud simile ex eodem Breviario supponendo, grave est, ideo mortaliter sic peccabitur.

25 Sed adhuc supersunt aliquot curiosæ, ac practicæ quæstiones. Prima sic proponitur: Sacerdos Panormitanus hodie sub Vesperas Panormi existens, ubi diescurrit Feriæ, cras est perrecturus Montem Realem ubi celebrabitur memoria S. Castri Patroni: poteritne hic Sacerdos hoc sero Panormi recitare Matutinum S. Castri, & primas Vesperas? Respondeo posse, sed non obligari. Ratio est, quia cum cras sit futurus peregrinus in ea Civitate, poterit, sed non sub obligatione, se ibi reddere illi Ecclesiæ conformem, & cras Officij S. Castri operam dare. Cum ergo Officium hoc vespertinum sit pars Officii crastini, non est improbabile posse illud anticipare tanquam pertinens ad diem crastinum licite ab hujusmodi Sacerdote persolvi.

Quid, si is Panormi percurrerit Matutinum Feriæ? Quando adveniet cras Montem Regalem, melius ne prosequatur Horas Feriæ, an assumet illas S. Castri? Respondeo æque utrumque. Nam si recitabit de Feriæ, se conformabit cum Officio a se legitime incepto: si de Sancto, se conformem reddet loco. Utrum ex his melius, in privato Officio non discerno; ideo quod mavis, gere; nam Missam, & Horas in Choro, quia sunt publica, de Sancto sunt celebranda.

26 Secunda quæstio: Sacerdos Panormi v. gr. non recitavit Officium de S. Ignatio, quia dies ejusdem fuit impeditus Patrono Civitatis Panormi. Jam is discedit Panormo, venitque Montem Regalem v. gr. ubi jam S. Ignatii Officium persolutum est; ad quid obligabis Sacerdotem hunc Panormitanum? Respondeo illum non obligo ad recitandum Officium S. Ignatii, licet enim possit, quia potest sequi ritum suæ Ecclesiæ, donec alterius Ecclesiæ domicilium fixum non acquirat: at minime obstringitur illud S. Ignatii Officium reassumere: cum sibi concessa sit facultas assumendi mores loci, ubi eo die adest, ejusdemque diei Officia persolvendi. Cum igitur eo loco nihil de S. Ignatio recitetur, nec ipse ex obligatione recitabit.

27 Tertia quæstio est: An liceat cuilibet ritum socii, cum quo Officium recitat, rationemque sequi. v. gr. Regularis recitat hodie de suo Patrono Officium duplex, vel ex privilegio de Conceptione Virginis: mihi, qui deberem de Feriæ, licetne recitare de illo Patrono, si ut socius ab eo Religioso, etiam nulla accedente causa, ad secum recitandum, adhibeam?

Respondeo, licere, nisi sit aliunde vetitum: idemque esse, si ille habet facultatem anticipandi horam; licet enim & mihi propter dictam Societatem anticipare recitare. Ita Henriq. alique apud Quintanad. tr. 8. sing. 8. n. 9. Ratio utriusque est, quia id videtur consequi ex natura societatis, in quo contractu pares sunt socii in lucro. Rursus quod lex, seu privilegium disponit in uno ex correlativis, extendi solet ad aliud, cum correlativo rum eadem sit ratio, l. *fin. ff. de accepti lat.* & alibi, Nav. cap. 22. n. 47. alique apud eundem Quintanad. n. 33.

28 Dices, ex hoc sequi mihi Romano licere, si advocer ad recitandas Horas ab Ambrosiano Sacerdote, Ambrosiano Officio obligationi meæ satisfacere, quod durum videtur. Resp. hoc non sequi, id enim est peculiariter prohibitum, ut ex mox dicendis num. 33. constabit; quod ego notavi in responsione, dum dixi (hinc aliunde sit vetitum.)

29 Quarta quæstio: Ille, qui ex errore de festo duplici, vel semiduplici die proprio non recitavit, potestne recitare de eo, prima die non impedita, Officium novem Lectioinum; an potius debebit omittere eo anno ejusmodi Festum duplex, vel semiduplex? Respondeo, probabilius est cum Quintanad. *ib. sing. 9.* debere omittere: probabile tamen est, & tutum, posse dicto die non impedito recitare. Ratio prioris est, quia onus Officii est alligatum illi diei; evolante ergo die, evolat & onus. Multo magis, quia sic perturbaretur nimis sæpe ordo Breviarii. Ratio posterioris est, quia Sancti, & recitantes habent jus, ut recitetur ejusmodi Officium in eo anno: ergo non sunt eo privandi sine ulla sua culpa, l. *crimen, ff. de pænis* l. 2. *reg. jur. in 6. & alibi.* Adde, esse quidem onus additum illi diei, sed non ita, ut non possit transferri, quando dies est impeditus ut præscribitur in Rubricis. Cum ergo ea oblivio impedimentum fuerit, non videtur turbari ordo Breviarii, sed jus Rubricæ potius observari, si omissa reassumantur.

30 Quinta quæstio: Quid fiet, si contra quis hodie recitavit de Festo, quod debebat aliquo ex diebus seqq. recitare? Respondeo: vel die illo sequenti iterum recitet de festo, quod puto probabiliter cum Quintanad. *ibid. singul. 5.* vel dicto die sequenti recitet (sed privatim) illud Officium, quod deberet recitari, si festum non esset; quod certe non est improbabile cum eodem *ibid.* Ratio prioris est, quia festum possidet proprium Officium eo die; ergo non debet omitti propter errorem ante factum de præcedenti. Adde absolum esse, dum omnes eo tempore recitant de Sancto, te de Feriæ, vel Simpliciter recitare. Ratio posterioris est, quia inusitatum est, bis de eodem Sancto idem Officium recitare; multo magis, quia jam

Sancto factum est satis per illam veluti anticipatam solutionem. Unde licet Sanctus possideat contra alios, non tamen contra me, qui jam solvi: & licet sit absolum, si hoc fiat in Choro, vel Missa, ubi sic fieri certe negandum est, non est absolum si fiat privatim.

31 Sexta quaestio: Hodie per oblivionem Sacerdos recitavit Vesperas, vel Matutinum cum Laudibus diversum ab eo, quod legitime cras recitandum est. v. gr. erit recitandum de duplici, recitavit de feria, vel de alio duplici; quid melius faciet, prosequetur Officium inaeceptum per errorem, an recitabit reliquum Officium, diei sequentis omisso Matutino, quod legitime recitare debuerat? Resp. Licet optabile sit, ut repetat, quod erravit, tamen non obligatur, ut ex dictis supra constare potest. Satis autem erit, si solum recitet reliquum de Officio proprio, quod currit. Ratio est, quia, ubi comprehenditur error, ibi corrigendus est: non obligatur autem repetere illud Matutinum, quod erat recitandum, quia bona fides eum excusat; eo vel maxime, quod per æquivalentiam pensum jam solvit. Aliquis ita fortasse iudicabit, Sacerdotem hunc posse prosequi, quod reliquum est Officii, recitando Horas congruentes Matutino, & Laudibus, quamvis per errorem recitatis, quia major pars debet trahere ad se minorem: Ita idem *ibid.* n. 4. sed non assentior, quia id esset velle errorem approbare. Adde, semper meliorem debere esse conditionem possidentis: at tunc possidet jus Officii huius diei, non alterius a te per errorem recitati.

32 Septima quaestio: Dixi in *Opusc. de Sacr. Miss. lib. 2. c. 6. §. 2. n. 7.* congruentius Capellano Monialium esse, si Missam in Ecclesia Monasterii celebret de Sancto, quem Moniales forte propter suum ritum proprium celebrant (sed de Missali proprio, quo ipse legitime utitur) quia se concordem reddere debet cum solemnitate earum, quibus infervit. Jam quid de Officio? Potestne & domi Officium privatum de ejusmodi Sancto recitare?

Resp. iudico satis probabile cum Quintanad. *tr. 8. sing. 7.* posse cum suo Breviario proprio. Ratio est, quia connexorum, seu correlativorum idem est iudicium; si ergo potest Missam, poterit & officium, & jure quidem, quia hic æquiparatur beneficiario, qui potest ex sententia aliquorum, cum eodem *ibid.* *sing. 8.* Imo ex aliorum sententia cum Azor. *Regin.* aliisque apud eundem *ibid.* obligatur recitare Officium Ecclesie, in qua habet beneficium, in quocumque ipse tandem loco resideat. Cum ergo Capellanus Monialium sit addictus servitio Ecclesie illarum, congruum est, ut juxta illas oret in iis, in quibus expresse non prohibetur, ubicumque ipse resideat. Cum igitur non prohibeatur quoad conformitatem Officii, prohibeatur vero a Pio V. in Bulla initio Missalis primita, quoad varietatem Breviarii, illud poterit, non autem hoc.

De mutatione Officii proprii ritus in alienum.

33 Certum mihi est, in gravem culpam eum prolabi, qui obstrictus recitare more Romano, recitet etiam pro uno tantum die, more peculiaris Ecclesie, v. g. Mediolanensis. Ita Castropal. *t. 2. tr. 7. dist. 2. p. 2. n. 6.* Ratio est, quia Pius V. *Quod a nobis*, expresse dicit, eum, qui suæ Ecclesie orandi formam non custodit, præcepto non satisfacturum: at præcepto non satisfacere, vel per unum diem, materia gravis est. Contra vero, obstrictum orare more suæ peculiaris Ecclesie non puto peccaturum, si nulla præmissa licentia uno, vel altero die Romanorum ritu privatim oret: ita Sa, Cajet. Suar. Bon. Lessius apud eundem Castrop. *n. 3.* quia tunc conformem se reddit Romanæ Ecclesie omnium Matri, id quod placere Pontifici merito præsumimus: consensum autem Episcopi, atque Capituli ad ejusmodi mutationem solum pro Choro a Pio V. *l. c.* requiri, vel saltem pro usurpatione perpetua, non improbabiler assentimus. Excipe, nisi forte obstet præceptum Superioris. Certe sic obstitit Mediolanensibus Clericis S. Caroli lex, qui præceptum suis imposuit, ne alio quam Ambrosiano Officio uterentur; potuit enim sanctissimus vir id præcipere, quia sic obsecutus est voluntati Pii V. relinquens mores Ecclesiarum annis ducentis antiquiores.

34 Dicitur est autem (uno, vel altero die) ut tutissimam opinionem proponerem; nam cæterum adhuc benignius loquitur Sa *Hor. Can. n. 6. in utraque editione tum genuina, tum expurgata*; absolute scilicet concedens extra Chorum posse quempiam dicere Officium Romanum. Probabiliter quidem: nam Pius V. dum dicit: *Quibus in vet. eratum illud jus psallendi suum Officium non adimimus*, videtur concedere privilegium: privilegio autem utimur, quando volumus: merito autem deinde idem Pius V. jubet pro Choro adhibendam esse prædictam licentiam, quia ad publicam mutationem publicum accedere consensum omnino decet.

35 Quæres. Licetne Episcopo suis subditis, vel Prælato suis Religiosis concedere licentiam recitandi privatim Officium in alio ex prædictis ritibus? Respondet Tancred. *de Rel. tr. 3. l. 4. d. 11. n. 7.* probabile esse licere, ita tamen, ut quando fit dispensatio, per quam commutetur Officium proprii ritus Religionis, vel Diocesis in Romanum, minor causa exigatur, quia tunc fit conformatio, ut dictum est, cum jure communi, id quod etiam sine licentia posse privatim fieri, modo nos probabiliter insinuavimus: ad hoc autem, ut Romanum Breviarium mutetur in alienum, major causa requiritur; alias esset nulla. Sic Trancr. ex mente, ut ait Suar. Equidem approbo illius prius dictum; hoc posterius, in quo supponit posse Prælatum Papa inferiorem licentiam concedere mutandi Breviarium Romanum in alienum, mihi difficile redditur quia Pius V. prohibuit ejusmodi ritus alienos a Breviario Romano & solū concessit iis, qui ante ducentos annos eos ritus usurpaverunt. At Prælati inferior non potest ire contra Leges Pontificis præsertim in re extraordinaria, qualis hæc sine dubio est. Ita Castr. alios citans, *l. 1. tr. 3. d. 6. p. 4. n. 8.*

Octava Difficultas.

De Officio assumendo ab advena.

36 Cui ex beneficio preces Romanas recitandi onus est, si forte is domicilium transferat v. g. Mediolanum, fiatque Ambrosianus; Ambrosianum ei Officium indico, quia jam illius Ecclesie Clericus effectus est: Ita idem *t. 2. tr. 7. d. 2. p. 2. n. 5.* Non tamen puto improbabile, posse Romanas Preces retinere, quia ratione Beneficii, quod ab eodem retineri suppono, Romanus Clericus esse non desinit. Quod si Mediolani per parvam moram adsit, non posse Ambrosianorum more psallere, docet Castr. *ib.* quia licet Peregrino, ut alias diximus, liceat, si velit, leges sectari loci, fallit id tamen, quando aliquid obstat, ut quando privilegium quidpiam restringitur pro iis signatis, qui permanentes alicubi habitant: tale autem esse hoc privilegium de recitando Officio peculiari, diversoque a Romano, habetur in relata Pii V. Constitutione. Nihilominus puto posse, quia non invenio ejusmodi restrictionem. Ecce Pii V. verba, hoc privilegium indulgentis: *Illis tamen exceptis, que ab ipsa prima Institutione a Sede Apostolica approbata, vel Consuetudine, que vel ipsa institutio ducentos annos antecedit, aliis ceteris Breviariis usui suis se constituerit, quibus inveteratum illud jus dicendi, & psallendi suum Officium non adimimus.* Advertit? ne ullum quidem adest verbum, quod eam indicet restrictionem; concedit enim illis, sed non addit, *qui permanentes habitent*, vel quid simile.

37 Præterea si Mediolanensis ex Beneficio obligatus more Ambrosiano precari mutans domicilium, Romanus fiat, Romano Officio utatur necessario: ita idem *ib.* quia jam est ex Clericis Romanis; licet probabile etiam sit, si retineat beneficium, posse suum Ambrosianum ritum retinere, quia ratione beneficii, ut modo dictum est, non desinit esse civis Mediolanensis, unde & posset ab Episcopo Mediolanensi Ordinibus initiari. Confirmo, quia Officium consequitur ad Ordines Sacros: si ergo huic conceditur ordinari ab Episcopo Mediolanensi, videtur concedi & accessorium, quod est, more Mediolanensi orare posse.

38 Quid, si is Beneficiarius Mediolanensis obiter solum Romæ affuerit? Respondeo, posse eum Romano more precari, sed non astringi. Ratio est, quia ut toties assentimus, Advena potest, licet non teneatur, loci leges admittere. Dices: at obstat statutum S. Caroli *n. 33. sine* allatum. Obstat secundo paritas; nam Dominicanus V. G. five permanentes, five per transeuntem alicubi moram faciat semper Dominicanum ritum custodit ex necessitate; ergo pariter suum custodiat Ambrosianum. Resp. ad primum. Statuta Diocesana, quæ fuit illud S. Caroli, extra Territorium nihil obtinent virium. Ad secundum nego adesse paritatem. Nam Dominicanus, simileque Religiosi ex vi voti, & professionis suæ obligantur ad proprium ritum, quæ obligatio ubique eos comitatur, cum Religiosi Diocesi fixam non habeant. At Mediolanensis Clericus solum obligatur ex vi statuti Diocesani, quod, ut dictum est, extra Territorium vim non habet.

39 Denique, quando Sacerdos Beneficiatus non est, si alio domicilium transferret, ejus Ecclesie Officium assumere debet. Si autem in loco obiter sit, potest, sed non debet: quia peregrinus potest, sed non obligatur, conformare se legibus loci.

Putavit quidam Recentior, hunc Sacerdotem obligari, atque adeo, si Sacerdos alieni ritus a Romano, v. gr. Mediolanensis etiam per parvam moram Romæ v. g. sit, debet Romanum Breviarium sequi. Quia, inquit, privilegium proprii ritus hac in re est affixum loco, & Territorio Mediolanensi; non ergo alibi. Hæc ille. Sed certe cur non dicam esse privilegium Ecclesie formaliter, atque adeo cum loco, tum multo magis Clericis Mediolanensibus Ecclesiam illam constituentibus?

Relege Pii V. Bullam, illud privilegium five concedentis, five permittentis: eam enim solius loci affixionem Bulla continere nequaquam videtur.

§. III. De modo recitandi Officium.

1 **U**T Officium studiose, & devote recitetur juxta Cap. *Dolentes de Celebratione Missarum*, sex conditiones sunt observandæ: ut nimirum recitetur cum attentione debita, cum debita intentione, sine omissione verborum, sine eorundem mutilatione, sine interruptione, sine ordinis inversione.

De attentione, & intentione debita, remissive.

2 De his egi per aliam occasionem, *Opusc. de Sacr. Missæ l. 2. c. 3.* vide etiam infra *l. 4. c. 3. §. 1. n. 19.* Illuc, ne cadem cogar repetere, Lectorem meum remitto. De attentione, qua caret, qui timidus recitat, dicam mox *n. 19.*

3 Illud hic de intentione est addendum, te satisfacere præcepto, si Horas recites animo non satisfaciendi: ita Castr. *t. 1. tr. 3. d. 1. de leg. p. 17. n. 11.* Ratio est, quia probabilissimum iudicamus satis observari præceptum, etiam sine eo animo, dummodo res præcepta exhibeatur; siquidem jam ponitur totum, quod præcipitur: præcipitur enim Jejunium v. g. in Quadragesima, non vero animus satisfaciendi. Teneris tamen tempore præcepti ab hoc animo cessare, & velle te obedire præcepto; secus enim præceptum ipsum voluntate violares, unde & peccares. Infervit nihilominus allata doctrina ad non repetendum opus, cum solum necesse sit, ut mutetur intentio, si quis adhuc est in termino satisfaciendi, ut docetur *l. 4. c. 2. §. 1. n. 18. cum de Missa.*

Sicut etiam, ne incidat in pœnas, v. g. in excommunicationem forte fulminatam contra non facientes illud opus; jam enim fecit, licet sine intentione, Castr. *de orat. d. 2. p. 3. Sanch. l. 1. Dec. c. 13. n. 9.*

Sine

Sine Omissione verborum, & Mutilatione Syllabarum.

4 Omnia Officii Verba debere pronuciari, atque esse mortale ea negligere, five extra Chorum, five intra, nisi excuset materiæ parvitas, omnes docemus: æque autem excusari puto propter parvitatē materiæ, intra Chorum, atque extra: quia eadem est ratio utrobique. Scandalum autem intra Chorum, si relinquantur solum aliqua verba, vix adesse unquam video; Fidelis enim ad hæc, & similia minutiora non attendant.

Qua voce ea privatim pronucianda sint, dixi *opusc. de Sac. l. 2. c. 9. §. 3.* in Choro autem mox n. 15. dicam.

5 Hic ergo tanquam in proprio loco sic proponitur sequens difficultas. Sacerdos quidam ita Psalmum percurrerat, ut proferret initium versus, & finem, sed præcipiti quodam cursu verba intermedia vix, seu ne vix quidem proferebat. Inquiri, equoniam is peccato reus erat?

6 Dico, si in Versuum notabili quantitate id voluntarie præstiterit, deliquisse mortaliter, quia notabilem Officii partem omisit: si in modica, propter materiæ levitatem, venialiter. Dico (voluntarie) nam propter inadvertentiam, vel linguam balbutientem, & non raro etiam propter inveteratam consuetudinem; quam non valeat quis sine magna difficultate corrigere, excusari aliquem posse, docet Lessius *l. 2. c. 37. d. 10. n. 56.*

7 Syllabas verborum abscindere, malum quidem est: Sed quandoquidem verbum, licet diminute, jam profertur, regulariter non esse mortale, notat Bonac. *t. 1. d. 1. de Horis Canon. q. 2. p. 2. §. 1. n. 4.*

8 Hic facit error eorum, qui quando cum Socio adjuvante Psalmos percurrunt, ita festinato præoccupant, ut nondum absoluto Socii Versiculo, ipsi suum aggrediantur.

Graviter hi peccant, si notabili quantitate versus id præstent, ita Azor. Tolet. Filliuc. apud Bon. *l. c. §. 1. n. 4.* quia tunc ex praxi Ecclesiæ censetur quis recitare totum Officium, licet ejus partem recitet Socius, quando illo partem non recitante, eandem recitat Socius, ipse vero eandem audit; sic enim fit utriusque Oratio utriusque communis. Cum igitur id in casu dicto non observetur, non reputabitur totum Officium persolvi. Nisi sic doceremus, liceret dimidiam partem Officii canere, illam dimidiam eodem tempore canente Socio, quod esset præceptum Ecclesiæ notabiliter eludere.

Illud noto, in bene moratis Sacerdotibus difficulter hanc præoccupationem esse mortalem, quia semper levis est, & solum in aliquibus initiis Versiculorum fieri contingit.

De dubitante an omiserit aliquem Psalmum.

9 In superioribus, *l. 1. c. 3. §. 7. Verb. Horæ Canonice* innui, ad quid obstringendus sit is, qui dubitat, an Officium persolverit. In præsentia est alia, & quidem consequens difficultas: An qui recitatis Horis non recordatur, seu incipit dubitare, num partem earum notabilem omiserit, obligetur ad eam eodem die suppleendam, seu repetendam?

Respondeo. Si non recorderis, seu dabites negative, hoc est multas rationes probabiles habeas, vel certe satis exiguas, quæ consensus non sufficiant a prudenti extorquere, utrum recitaveris necne, dico, te non teneri repetere, seu supplere. Ratio est, quia possessio videtur esse pro te; certus enim es, te Officium recitavisse, incertus autem, an ejus partem omiseris. Neque dicas, de hac parte non adesse certitudinem fuisse persolutam; ne id dicas (inquam) nam ex communiter contingentibus supponere debemus recitantem Officium totum certo recitasse, nec partem omisisse, nisi contrarium evidenter constet. Si vero positive propter aliquas rationes solum probabiles tibi id persuadeas, puto te pariter non teneri: quia prædicta ratio duæ ex communiter contingentibus, quod totum recitaveris, prævalet cuicumque rationi contrariæ, quæ sit probabilis dumtaxat. Solum igitur tunc repetere cogaris, quando clare moraliter tibi aliquid omisisse constat.

De non Recitante, sed solum Audiente Lectiones.

10 Quando recitas cum socio, obligaris proferre alternatim versus Psalmorum: cæterum Responsoria, Antiphonas, Capitulum, Orationes, ac Lectiones, sufficit si proferat socius; tu vero attendas (qua attentione, dicam mox *§. 4. n. 9.*) Ratio ducitur ex praxi recitantium in Choro, cui similis est recitatio cum socio, &c.

Sine Interruptione.

11 Quæcumque interruptio sit: extra Chorum, five (præcindo a scandalo) in Choro, dummodo continuatio fiat intra eundem diem, peccatum mortale nequaquam attingit. Ita Bonac. *l. c. n. 28.* contra Suarium. Itaque qui unum Nocturnum, vel etiam unum dumtaxat Psalmum hoc modo v. g. recitat, vel qui Matutini partem, etiam unum Psalmum ejusdem recitavit pridie vespere (Id docuisset Jo: de Lugo testatur Tancred. *t. 1. de Rel. tr. 3. lib. 4. d. 12. num. 8.* quamvis immerito contrarius, si postea antequam spiraret tempus præscriptum recitandi, nempe media nox sequens recitet quod recitandum superest, non erit culpæ mortalis reus. Ita Arag. Lessius, Suar. Laym. alique apud Bonac. *l. c. & apud Pelliz. t. 1. Man. Reg. tr. 5. c. 8. sect. 2. n. 78.* Lege item Quintanad. *tr. 8. sing. 2.* Ratio est, quia jam intralitudinem temporis, in quo urget præceptum, totum Officium persolvitur: & ex alia parte non apparet irreverentia gravis id in Oratione facere, quæ tamen gravis esset in Celebratione Missæ, quia hæc non est sola Oratio, sed Sacrificium, cui plura debentur inficiabuntur nemo.

Dixi (gravis) nam si id fieret sine causa, peccatum veniale non effugeretur, quia non custodiretur statutus orandi modus: accedente autem causa itineris v. g. negotii supervenientis. Charitatis,

imo & Eutrapeliæ, hoc est affabilitatis, etiam levis culpa facile vitabitur, Deo optimo humanis moribus per suam benignitatem sic indulgente; quod certe non indulgetet superbus quilibet humanus Princeps.

Si quando Matutinum a Laudibus divides (id quod laudabile est, nedum licitum ex Filliuc. *tr. 23. n. 235.*) opus non esse Matutinum absolvi cum Oratione, nisi in nocte Natalis Domini, docet Sanch. *l. 7. consil. c. 2. dub. 29. n. 2.* nec oportere Laudes incipere cum Pater noster, docet merito Gavantus *in rubr. Brev. sect. 4. c. 2. n. 4.* quia de his nulla apparet nec obligans, nec consulens Rubrica.

Sine ordinis Inversione.

12 Quid dictum est de interruptione, assero de Inversione; non esse scilicet (abstrahendo a Rubricarum contemptu, vel a scandalo) gravis culpæ obnoxium eum, qui Vesperas V. G. prius recitat, quam Matutinum; Primam, quam Laudes; Unum Psalmum, quam alium, &c. sine causa autem, reum venialis, cum causa ne venialis quidem. Ita Bonac. *disp. 1. de Horis Canonicis, qu. 3. par. 4. n. 6.* alique apud Pellizz. *t. 1. tr. 5. c. 8. sect. 2. n. 78.* contra Suarium. Ratio est, quia ordo non est de essentia Officii. Hinc si quis mane non habeat præ manibus nisi Diurnum, poterit sine scrupulo etiam venialis culpæ recitare Horas domi recitaturus Matutinum ejusdem diei, quia illa Breviarii carentia videtur causa sufficiens. Huc pertinet illa difficultas, An matutino nondum recitato, Missam celebrare sit culpa, de qua tamen diximus in *Opusc. de Sacrific. Miss. lib. 1. cap. 5. §. 2.*

§. IV. Quædam de recitatione Officii in Choro, vel cum Socio.

1 Non pauca hætenus exposita lucem afferunt jamjam dicendis, atque hæc invicem illis. Quare ad complementum tractationis, nihil erit lectori ex utrisque negligendum

De non assistente in Choro, nec distributionem recipiente.

Quinam obligentur recitare Officium in Choro, quales sunt Canonici, & similes Præbendati, & quales sunt Religiosi ad Chorum deputati, supponimus hic, non inquirimus. Quilibet sui muneris obligationem, five procurandi ut chorus non desit, five canendi, five solum assistendi, ante oculos habeat.

2. Solum, quoad hoc, illud est pro conscientiz foro afferendum: An prædicti Præbendati, hoc est ii, qui redditus, seu distributiones habent ad canendum in choro, peccant mortaliter, quando sine causa excusante (de causa mox *infra §. 7.*) absint a choro ultra tempus ipsis a jure concessum: conceduntur enim tres menses in anno, five continui, five interpolati, in quibus abesse sine scrupulo possunt. Ita Trid. *sess. 24. c. 12. de ref.*

3 Et quidem si recipientes distributiones, certum est peccare, quia contra justitiam recipient, cum hæc assistentibus solum concedantur, iidemque accrescant distributiones absentium.

4 Difficultas ergo est, si distributiones non recipient, sed aliis de more assistentibus eas dividendas sponte relinquunt. Canonici V. G. dives, qui ultra illos tres menses, residet quidem in loco suæ Ecclesiæ, recitatque privatim Officium, sed per desidiam, & quia distributionibus non indiget, Choro, qui cæterum per alios satis decenter frequentatur, non assistit per notabiles dies, puta viginti, triginta, plures, imo per totum annum, peccatne mortaliter, si suis Collegis distributiones ultro remittit?

5 Dux, ut solet, sunt Doctorum diviæ sententiæ: nonnulli affirmant esse culpam ex se gravem: nisi forte a gravi parvitas excuset materiæ, puta, si duobus, vel tribus dumtaxat diebus absentia perseveret. Ita Suar. Vasq. Garz. Bonac. apud Castrop. *t. 2. tr. 17. d. 3. p. 2. n. 3.* eisdem sequens. Ratio præcipua ducitur a tribus, vel quatuor testibus, apud eundem *ibid.* qui videntur graviter obstringere Præbendatum ad talem assistentiam, additis excommunicationis ferendæ, & depositionis poenis.

Præterea Præbendati obligantur graviter ad residentiam, præter illos tres vacationis menses; ergo graviter ad assistendum choro: ut quid enim residentia est necessaria, nisi ad Chorum frequentandum? Denique pro hac sententia quinque declarationes Sacræ Congregationis asserit Garzia *de ben. p. 3. c. 2. n. 323.*

6 Nonnulli tamen negant. Cajet. Valent. Regin. Navar. Barb. apud eundem Castrop. *loc. cit. n. 2.* Ratio præcipua est, quia duæ obligationes sunt in Præbendato, seu Canonico distinguendæ: altera recitandi Officium, altera recitandi illud in Choro. Propter priorem obligationem recipit Canonicus fructus Beneficii, propter posteriorem recipit distributiones. Si igitur quando a Choro abest, aliis hæc cedit, non est, unde contra ipsum intermineris culpam. Afferere enim, quod ex vi beneficii, seu ex vi cujuscumque fructus beneficii nascatur obligatio non solum ad privatam Officium, verum etiam ad publicum, in Choro, est gratis divinare. Quamobrem cum hæc saltem appareat dubia obligatio, nihil urgetur; cum non sint imponenda opera certa sine certo, & indubitato fundamento, ut alibi explicatum est.

7 Utraque ex his sententiis probabilis est. Posteriorem utpote benigniorem (præcisio semper scandalo, vel aliquo explicito pacto in contrarium) libentius admitto. Ad rationes prioris sententiæ respondeo, ex illis Testibus nihil contra posteriorem concludi, posita probabilis opinione, (de qua dictum est satis *Opusc. de Sac. Miss. l. 3. c. 1. §. 8.*) quod dictæ poenæ non sint necessaria signa mortalis culpæ. Præterea dico, aliud esse residere in sua Ecclesia, aliud Choro assistere. Admittatur ergo adesse in Canonico præceptum residendi, ut nimirum promptus, & facilius Chori necessitatibus ab ipso, si quæ sint, consulatur: at ex hoc non sequitur esse etiam præceptum remittenti distributiones, & Choro per alios Col-

legas

legas decenter perfoluto, ut per se Chorum frequentet. Sane Episcopus obnoxius est præcepto residendi in sua Diocesi, ut nimiram illam facilius regat, instituatque; non tamen propterea per se, quando per Vicarium utiliter regit, regere, saltem in omnibus sub culpa (ut omnes fatemur) obstringitur. Denique ad declarationes Cardinalium, præter cætera, dic de iis authentice non constare. Illud certum mihi est, hunc Præbendam posse, imo & debere cogi a Superiore, vel ad dimittendum Canonicatum, si ad dimittendum causas sufficientes habeat, vel ad assistendum, saltem non infrequenter; licet enim ipse, donec cogatur, non peccet, ut dictum est, Ecclesia tamen habet jus volendi suum numerum cantantium in Choro, quod jus possunt, imo, ut dictum est, debent Superiores omnino curare, ut factum tectum custodiatur.

De recitatione, & prolatione ejus, qui in Choro, vel cum Socio Officium perfolvit.

8 Propositis aliquot quæstionibus breviter id explicabimus.

Mente distractus in Choro:

Primo enim quæritur, an qui, vel in Choro vel cum Socio partem suam legitime pronunciat, ad partem autem, quam alter Chorus, vel Socius recitat mente distractus non attendit, an, inquam, suæ obligationi faciat satis.

9 Dico ex probabili sententia non satisfacere: ita Azor. p. 2. l. 10. c. 11. q. 5. Bonac. d. 1. de Hor. Can. q. 3. p. 2. §. 1. n. 19. & 21. alique, etiam posita illa opinione alias admissa in nostro opus, de Sac. Miss. l. 2. c. 3. quæ docet neminem obligari interne attendere, dum Officium percurrit. Ratio est, quia in ea sententia, ideo, quamvis quis non attendat, satisfacit, quia non attendendo interne, jam adhibet aliquid, nempe externam attentionem; siquidem profert devote verba externa Officii: at in casu nostro, de quo loquimur, ex una parte non attendit interne ad verba alterius Chori, seu Socii, ut supponimus; & ex alia nec eadem externe pronunciat; ergo nullo modo illam Chori partem perfolvit; ergo solum suam partem, atque adeo dimidium Officii recitat.

10 Dices: is facit sibi communem Chori, vel Socii partem per assistentiam, quam in Choro, vel cum socio recitans præstat; ergo satis illam perfolvere censendus est. Respondeo: si probabile esset per solam assistentiam sibi fieri communem Orationem Chori, vel Socii, probabile esse, quod urgetur. Sicut enim Fideles, solum assistendo devote Sacro, etiam si interne non attendant, faciunt illud sibi commune in probabili sententia (quam ibi l. 2. c. 3. attulimus, & afferimus infra l. 4. c. 3. §. 1. n. 19.) unde & præcepto de audienda Missa satisfaciunt: ita apud Pelliz. in Man. Reg. t. 1. tr. 5. c. 8. n. 33. se res haberet in casu nostro. At non ita quidem videtur. Officium enim eatenus cum socio, & in Choro alternatim recitari conceditur, quatenus tuam partem te recitante, ad aliam, quam tu recitare debebas, aliquo modo active concurras. Cum igitur non concurras, eam dictam partem recitando, saltem debes, attendendo. Atque ex his vides facilius esse recitare sine socio, quam cum illo: cum hoc enim recitans attendere ad ejus partem obstringeris, ad quod sine illo, in ea probabili sententia, non obligaris.

11 Non inficior tamen, aliquos absolute concedere, ut probabile, hominem voluntarie distractum satis solvere pensum Officii in Choro (atque adeo cum Socio) unde non videri eos necessario requirere dictam internam attentionem ad partem, quam Socius recitat; id quod certe (ne peioris conditionis sit, qui solus recitat, quam qui cum aliis; & quia non clare constat necessitas illa modo d. active concurrendi ad partem Socii) non est improbabile. Et Caramuel. quidem in Reg. S. Bened. d. 108. n. 1383. citans Filliucium docet, recitantem cum Socio non teneri partem illius audire, sed tantum expectare ejus finem; id quod & majus est, & placuit etiam Tancredi, t. 1. de Rel. tr. 3. l. 4. d. 15. n. 15. merito ne? judicent alii.

12 Illud sine hæsitacione pronuncio cum Sa, V. Hor. n. 9. te satisfacere tuæ obligationi, si attendas quantum moraliter vales, licet propter socii, Chorive culpam nihil ex iis percipias. Ratio est, quia hoc modo tu præstas id, quod potes, nec per te stat, quin audias; quare per recitationem tuæ partis, addita assistentia ad socium, additaque tua hac attentione pro alia parte, satis tibi communem in re moralis facis eam socii Orationem. Scio Castrop. t. 2. d. 5. p. 4. n. 9. huic concedere quidem distributiones cantantibus in Choro debitas, sed eundem obligare, (ut satisfaciat præcepto) ad privatim recitandam eam partem, quam non percepit. Sed certo ratio a nobis adducta, & distributiones concedit, & eximit hominem ab ejusmodi privata recitatione.

13 Idem propter eandem rationem dico de surdastro, & de cæco, qui possunt suam partem recitare; dum enim suam partem solvunt, ad aliam vero attendunt, quantum possunt (nec enim obligatur, propter surdastri indispotionem, Chorus, vel Socius alta voce personare) satis sibi socii orationem communem reddunt. Ita Sanch. t. 2. de Relig. l. 4. de Orat. c. 28. nu. 15. Non sic de omnino surdo, qui nullo modo socii partem audire potest, vel de omnino cæco, qui nullam partem recitet: hi enim non satisfaciunt per prædictam attentionem, quia omnino surdus (more humano loquendo) non censetur recitare illud, nec ad illud moraliter assistere, quod audire nullatenus potest; & ille cæcus non dicitur recitare Officium, dum nec suam partem recitat, nec socii partem audit.

14 Obiter adverte, si quando loco antiphonæ, vel similis personet Organum, vel instrumenta musica, adhuc te obligari illam antiphonam submissa voce recitare, quia Organi sola pulsatio non est oratio. Ita Suar. Bon. apud Castr. t. 2. d. 3. p. 4. n. 7. nisi forte illam aliquis alta voce, (ut certe fieri solet in bene moderatis Ecclesiis) vel ipsi musici

cantent cum Organo, tunc enim eam audiendo jam satis oras in Choro. Quod si totam Horam Canonicam ipsi Musici cantent, ut fieri in solemnioribus festis consuevit, aliquibus apud Pellizz. l. c. n. 42. probabile est satis fieri a Præbendis, vel Religiosis suæ obligationi, si solum externa devotione ibi assistant non notabiliter confabulando, vel legendo, &c. etiam si interne non attendant. Ratio potest esse, quia in iis circumstantiis nihil aliud requirit ab iis Ecclesia, nisi modeste assistere: secus magnum onus esset, illos Præbendatos, seu Religiosos vel debere eam domi repetere, vel debere pertam longum tempus, quo per voces Musicas ea Hora Canonica canitur, internam attentionem adhibere.

Confirmatur ex Bauci, in selectis, q. 37. Petes 17. qui citans Sanchez in Conf. l. 7. c. 2. d. 16. ait; non obligari servientem Choro recitare illam partem, quam pulsatur Organum, quia (inquit, Ecclesia sumit illam partem pulsationis Chori pro Oratione.

Submissæ cantans.

15 Quæritur secundo: An si quis partem suam submissa voce, ita ut audiri a Choro non possit, profert; ad partem autem ejusdem Chori rite attendit, an, inquam, satisfaciat? Dixi (partem suam) nam partem alterius Chori, ut etiam Lectiones, Antiphonæ, &c. quæ ab aliis cantari solent, melius esse non recitare, etiam submissa voce, sed ad illam devote attendere, ne submurmurando aliis detur causa perturbationis, merito notant Doct. Suar. Sanch. Navar. apud Pell. tr. 1. Man. Reg. c. 8. n. 26.

Dico, hunc præcepto quidem dicendos Horas satisfacere, non vero Ecclesiæ servitio; ideo non obligari ad iterum recitandum privatim, sed non posse distributiones accipere. Ita Bonac. disp. 1. de Hor. Can. q. 3. p. 2. §. 1. n. 16. & 17. Præceptum adimplet, quia ponit, quod debet, quoad præceptum orandi. Servitio non satisfacit, quia minus horum ad Chorum deputatorum non est solum recitandi quomodocumque Officium, sed publica, atque adeo elata voce, Sanch. Garz. Diana apud Merchin. mox citandum, videntur contrarium sequi, sed ex March. tr. 2. de ord. p. 6. c. 12. diff. 7. n. 8. ii loquuntur de Canonicis non obligatis nisi ad meram assistentiam, de quibus mox n. 18. Atque hic nota: cum Beneficiatus soleat exigere fructus a suo beneficio, tum etiam has distributiones ob assistentiam Chori, hunc, de quo loquimur, distributiones solas amittere, non fructus; nam hi dantur propter Officium etiam private dictum, illæ propter Chori assistentiam. Quod si quis non habeat alios fructus, nisi distributiones, certe eas amittet, quia non ponit id, propter quod ejusmodi emolumenta ipsi conceduntur. Amittit, inquam, etiam ante sententiam, quia eas Choro non inserviens nunquam facit suas, ut ex vulgatis juribus constat: ita Bonif. VIII. c. 5. de Clerico non residente in 6. Trid. sess. 24. c. 12. de ref.

16 Petes: huic licetne saltem mediocritatem distributionum recipere, scilicet pro ea parte, quam Chorus cantat, ad quam ipse jam rite attendit? Respondeo licere putant nonnulli, quia jam ponit partem sui muneris. Ita Suar. aliique, quos citat, sequiturque Bonac. ibi n. 17. Negant alii melius, quia Pius V. prohibet dari distributiones interessenti, & non recitanti Officium: at hic ita submissæ orans, licet ad aliam partem attendens, non dicitur absolute recitare in Choro. Ita Castrop. t. 2. tr. 17. dist. 3. p. 4. n. 5.

Nihil dicens in Choro.

17 Quæritur tertio: An qui nihil in Choro dicit, attendat vero ad omnia, satisfaciat?

Dico, hunc multo minus satisfacere; ita Castr. ibi. quia is nullo modo dicitur recitare in Choro, vel orare vocaliter. Quare etiam si privatim domi recitaret, satisfaceret quidem sic præcepto, sed non Ecclesiæ servitio, unde fructus beneficii suos faceret, non vero distributiones.

18 Excipe illud, quod modo diximus n. 14. fm. excipe item eos Canonicos, seu Beneficiatos, quibus vel ex consuetudine, vel ex privilegio conceditur solum interesse Choro, alii Clericis Chori omnes partes perfolventibus: ita Nav. Lessius, Filliuc. aliique apud Bon. q. 3. p. 2. §. 1. n. 17. Castr. l. c. p. 3. Azor. t. 1. l. 10. c. 11. q. 10. iis enim modeste attendentibus, neque confabulantibus, non puto sive S. Pium V. sive Tridentinum suum acquisitum jus, vel privilegium ademisse. An vero ex dictis n. 10. & 11. colligatur his satis esse solam attentionem externam, tu perpende.

Dormitans in Choro.

19 Huc facit casus sequens: Beneficiarius dum Choro rite assistit, maxime a somno impetitur, ipse tamen ei, quantum potest, resistens, evincere non valet, ita ut eo oppressus, nec ad verba, nec ad Officii ministerium attendat, ad quid obligabitur?

20 Puto primo, eum obligari ad privatam, iteratamque recitationem. Ratio est, quia ipse sic dormiens Officium per actionem humanam, & liberam non perfolvit.

21 Puto secundo, hunc lucrari distributiones illius Officii sic imperfecte recitati. Ratio est, quia ad illas acquirendas sufficit assistentia, quantum sine culpa potest quis afferre. Certe omnes docemus distributiones acquiri ab legitime impedito, v. g. ab infirmo, qui Choro non assistat: at quod magis legitimum impedimentum, quam somnus ille pertinax, qui evinci moraliter non possit, quique si actuali infirmitati comparetur, non erit error? Recitare autem postea ad finem acquirendi distributiones, eundem frustra obligarem; si quidem hæ per Horas in Choro recitatas acquiruntur, non per recitatas extra Chorum.

Confabulans in Choro.

22 Quæritur quarto: An Canonicus amittat distributiones quotidianas, si non attendat ad ea, quæ recitantur in Choro, sed cum aliis confabuletur, si tamen legitime recitat, quæ sunt a se recitanda? Respondeo, non est improbable non amittere, quia vere hic suo muneri non deficit assistendi in Choro, esto peccet contra Religionem, obligeturque, quod omisit, recitare privatim.

Recitantes tertiatim.

23 Sacerdotes tres ut laborem Officii temperarent, singuli Versiculum ex Psalmis recitabant. Ita fiebat, ut non alternatim, sed tertiatim penam maiore facilitate persolverent: legitime id præstasse sentiendum erit? Respondeo, nequaquam, quia obligantur Sacerdotes recitare Officium more Ecclesiastico, id est, vel totum a singulis, vel ex Choro alternatim, nunquam vero quoad Psalmos tertiatim. Et certe si id liceret, liceret etiam quatuor, quinque, plures Sacerdotes suum singulos versiculum recitare, & sic præcepto satisfacere; quod nemo dixit. Huc facit, quod asseram *infra* l. 3. c. 25. §. 5. ex Castropalao, qui negat votum recitandi Rosarium, posse impleri recitando alternatim; nam licet nos ibidem secuturi simus oppositum, ubi mos est recitandi sic Rosaria, id tamen probat hanc doctrinam de non recitando Officio tertiatim, quia id in Ecclesia receptum more non est.

§. V. De tempore recitandi Officii.

1 Suis ab Ecclesia statutis Horis recitandas esse preces Canonicas clarius est, quam ut quæri oporteat: hoc est, jam tunc ex introducta consuetudine timoratorum, sine culpa etiam veniali, Matutinum, & Laudes ab inclinatio præcedenti die usque ad unam circiter horam post ortum Solis diei sequentis; Primam, Tertiam, Sextam, Nonam, ab aurora usque ad meridiem: Vesperas, & Completorium a meridie usque ad semihoram circiter post Solis occasum. Nihilominus si intra eundem diem recitentur, licet non in suis horis non peccari certum sit, nisi venialiter, & aliqua existente causa (certe non necessario magna) ne venialiter quidem in privata recitatione: nam cæterum Prælati sub mortali tenentur diligentes esse, ut regulariter suis horis cantetur Officium in Cathedralibus, ac Regularibus Ecclesiis; præcipitur enim sub indignatione Dei, & Sedis Apostolicæ Clem. I. *de celebr. Missæ*. Alii autem inferiores, ad quos non pertinet Chori cura, solum obligantur, quando esset grave scandalum, vel grave detrimentum divini cultus, cui ipsi succurrere possunt. Vide quæ dixi §. 1. n. 7.

2 Solum ergo hic quærimus primo; Cum Matutinum, & Laudes possint anticipare, hoc est sub Vesperas antecedentis diei jam ex introducta consuetudine persolvi, quam hora præcise liceat sine mortali.

Nonnulli sive hyeme, sive æstate putant tribus horis ante occasum Solis, nempe 21. hora Italica. Ita Joseph. Aug. *in brevi notitia, de Hor. Canon. n. 6.* nonnulli tribus Horis post meridiem, ut hodie v. g. die 24. Julii, quo hæc scribo, quia meridies Panormi ad latitudinem gradus 38. est hora decimasexta, min. 53. poterit in horum sententia recitari matutinum hora 19. min. 33. Ita Bonac. *disp. 1. de Hor. Can. q. 3. p. 3. nu. 15.* Barbosa, Gavant. Sa, Henr. apud Dianam, p. 1. tr. 12. *resol. 14.* Nonnulli circa tertiam, & quartam horam a meridie, hoc est tribus circiter horis cum dimidia post meridiem: quæ esset in dicto die 24. Julii, hora 20. min. 23. Ita Suar. *t. 2. de Rel. l. 4. c. 26. n. 14.* Nonnulli diem sive longum æstatis, sive hyemis brevem partiuntur in duodecim æquales partes, quas Horas Planetarias appellant, & novem ex his elapsis, hoc est tribus ex his horis ante occasum, docent recitari posse sine scrupulo Matutinum. Nonnulli denique dicunt duabus horis post meridiem v. g. in dicto die 24. Julii licere recitationem Matutini hora Italica 18. min. 53. Ita Sanch. *in cons. t. 2. lib. 7. c. 2. dub. 37. n. 4.* ex D. Thom. Viger. Turrecr. & novissime Fontanad. *tr. 8. fng. 2. n. 1.*

3 Dico, has omnes sententias esse probabiles, sequere, quæ tibi melius ceciderit: & ratio est, quia ex recepta consuetudine licet recitare Matutinum, & Laudes, quando dies inclinatur ad occasum: at quilibet ex dictis Auctoribus probabiliter putat, eo tempore ab ipsis assignato diem ad finem vergere; ergo merito tunc licere illarum precum solutionem arbitratur.

Imo Sanch. *ibidem* asserit quendam, qui asseruit, statim a meridie, præsertim in Quadragesima, quando Vesperæ ante prandium cantantur, posse recitari Matutinum, & Laudes diei sequentis. Credo, quia is putavit, tunc jam incipere diei declinationem: sed nimis est late dictum.

4 Illud licet benignum excipi tutius potest pro talibus Horologiis rotalibus; hæc enim per pulsus campanæ dant signum communiter media hora, post quam det per styli umbram horologium solare. Lege Pelliz. *t. 2. Man. Reg. tr. 5. cap. 9. num. 103.* In eo puncto v. g. quo Sol infra nostrum hemisphærium sese abscondit, horologium rotale dat signum horarum viginti trium cum dimidia, cum solare ostendat horam vigesimam quartam. Cujus differentiarum ratio est, quia horologium rotale indicat horas civiles; cives autem usque ad mediam horam apparentis noctis negotia sua propter Solis crepuscula in luce sine tenebris agunt, atque adeo intra diem semihoram illam computant. At horologium solare, cum adamussim Solis cursum notet, recte notat vigesimam quartam horam in ipso puncto occasus, quando vere corpus ipsum solare sese a nobis subducit, noctemque parere incipit. Dixi (communiter) hoc est quasi pingui Minerva. Nam cæterum apud bene gubernantes Horologia Italica, solare præcedit rotalia in Æstate per me-

diam horam, in Hyeme per quadrantem, in Autumno, & in Vere per quadrantem cum dimidio, ut habet Pellizarius *t. 1. Manual. tr. 3. c. 8. n. 105.* Jam vero, quia Matutinum recitari potest inclinante Sole ad Occasum, poterit recitari juxta notationem horologii solaris talem inclinationem ostendentis. Cum ergo solare præcedat communiter media hora ante notationem horologii rotalis Italici, poterit Matutinum recitari semihora ante pulsus dicti rotalis horologii. In Æquinoctio v. gr. quando meridies est hora decimas octava, potest persolvi Matutinum sequentis diei duabus horis post dictum meridiem, ex opinione Sanch. *n. 3.* allata. Poterit ergo vigesima hora horologii solaris; sed vigesima hora solaris est decimanona cum dimidia horologii rotalis; ergo poterit hora decimanona cum dimidia horologii rotalis recitari Matutinum. Id quod certe quantum commodi afferat se ex Officii penso expedire volentibus, luce clarius vides.

5 Diximus de peccato mortali: quid de veniali? Sanch. *in consil. tom. 2. lib. 7. cap. 2. dub. 27. n. 6.* ait, ne veniale quidem esse, Matutinum, Laudesque sequentis diei persolvere una hora ante occasum Solis diei præcedentis, quia moraliter censetur recitari Matutinum de nocte, quæ tota nox (non autem ipsa sola nox, in tempesta, seu media, ut aliqui falso putant) deputatur ad Matutini recitationem. Addit tamen esse veniale, illud recitare sine causa duabus, vel tribus, vel aliis horis prædictis ante occasum, quia, inquit, sine causa tunc tempore indebito recitaretur.

6 Pace tanti viri in hunc modum ratiocinor: Persolvere Matutinas preces ante occasum præcedentis diei, est consuetudine introductum, ut ipsemet Sanch. *ibid.* fatetur: sed ex eodem Sanchez consuetudo jam introduxit, ut duabus, vel tribus illis horis, vergente nimirum ad finem die, persolvatur: ergo secundum legitimam consuetudinem licebit tunc recitare: sublimo; consuetudo legitima admittit non minus veniale, quam mortale; ergo, &c. Confirmo primo, nam passim video etiam timorata conscientia Sacerdotes hac in re solum de hora inclinante ad occasum esse sollicitos: cæterum aliam causam nec requirunt, nec considerant: credo, quia totas illas horas ad noctem sequentem pertinere ex ipsa praxi sua præsumunt, sive interpretantur. Confirmo secundo, quia idem Sanch. *ibid. n. 2.* asserit, & non reprobatur quendam doctum Magistrum dicentem quamlibet causam sufficere, & non necessitatem solum, sed etiam commoditatem. Jam ergo nunquam erit peccatum veniale: quia quando alia causa deest, certe non deest commoditas; semper enim homo in similibus, nisi amens sit, si ab alia vehementiore causa non urgetur, satis a propria movetur commoditate.

7 Petes: licetne Matutinum Defunctorum diei eorum Commemorationis primo Novembris eodem modo pridie sero recitare post Vesperas Sanctorum? Respondeo licere. Circumfertur autem quædam declaratio Sacre Congregationis Rituum in contrarium apud Cavantum, *in Romano Breviario, sect. 9. c. 2. n. 16.* in qua solum excipiuntur Episcopi in Cathedralibus: sed quia in declaratione dicitur (prohibuit pridie cantari) clara sit censure prohiberi publicam recitationem in Ecclesiis, non vero privatam, de qua loquimur. Adde primo, de hac prohibitione non constare auctoritate. Adde secundo, Rubricam diei Commemorationis Defunctorum in Breviario Romano præscribere, ut dicto, *Benedicamus Domino*, post Laudes Sanctorum, incipiat absolute Officium Defunctorum (nota obiter illo die omitti post Laudes Antiphonam *Sakve Regina*:) unitim ergo eo die recitanda per Rubricam sunt hæc Officia; ergo, si unione hac supposita relinquatur potestas recitandi privatim die antecedenti Matutinum cum Laudibus diei infra octavam Sanctorum, id quod nullus unquam negavit, consequitur, relinquatur potestatem recitandi eodem tempore Matutinum Defunctorum unendum cum prædicto Sanctorum.

Atque hinc contra colligo, Litanias die Sancti Marci, & Rogationum recitari consuetas, supposita eorum obligatione, de qua tamen dixi *cap. 5. §. 2. n. 41.* non posse pridie Vesperis recitari: tum quia Litaniz illæ sunt loco assistentiz Processionis, quæ certe pridie non celebratur; tum quia Rubrica Missalis Romani *in die S. Marci, & triduo Rogat.* de iis persolvendis non signat unionem Laudum cum ipsis Litanis: non enim dicit, percurrantur Litaniz dicto *Benedicamus Domino*; sed, hodie post Matutinum, seu post Laudes, puta suo debito tempore; tum denique quia pro Litanis adest istud hodie, quod non est pro Matutino Defunctorum.

8 Quærimus secundo; An qui proficitur Religionem deputatam ad Chorum, vel sacris initiatur, vel incipit possidere Beneficium, hodie v. g. circa meridiem, obligetur recitare Horas respondentem tempori antemeridiano, hoc est Matutinum, Laudes, Primam, Tertiam, Sextam, Nonam? Dico nequaquam obligari, obstringitur enim is illas dumtaxat solvere, quæ correspondent tempori pomeridiano. Ratio est, quia vis Professionis, Ordinis, Beneficii ad consequentia Officia obligat, non vero retrahit obligationem ad antecedentia.

9 Difficilius est discernere, an si prædictus recitavit mane Horas respondentem tempori ipsi pomeridiano, v. g. Vesperas, obligetur post Professionem, seu Ordines in meridie susceptos, iterum eisdem recitare? Obligari docet Bonacina, quem sequitur Castrop. *to. 2. tr. 17. disp. 2. part. 4. n. 3.* citans Bonac. quia non satis præcepto eo tempore, quo nullum præceptum urget, sicuti non satis fit præcepto de audiendo Sacro die Dominico, per Missam auditam die Sabbati: siquidem die Sabbati nullum urget præceptum. Non obligari repetere, supponit ut certum de Lugo, *de Euch. disp. 16. sect. 2.* multa enim adsunt præcepta (ait) quæ satis observantur, si paulo antequam urget præceptum, adimpleantur: sic, si mane Sacrum fecisti, vel eidem interfuisti in loco, ubi non est festivus dies, nullus te accedentem eodem die mane in locum, ubi celebratur festum de præcepto, obligabit iterum assistere Missæ.

Hanc

Hanc ego sententiam sum secutus in *opusc. de Comm. c. 5. §. 2.* Hanc iterum amplector, cujus rationem ibi, si juvat, relego.

Quoniam de tempore Officii agimus, quæret quis? An Officium ex obligatione recitare liceat tempore Missæ; quæ auditur ex præcepto? Ex communi fere calculo licere respondebimus inferius *lib. 4. c. 2. §. 1. n. 16.* quia utraque est attentio ad divina, neutra alteram impediens.

§. VI. De loco, & situ recitandi Officium.

1 Pro publica recitatione locus est Chorus, & tota Ecclesia, ejusque Cappellæ; imo alicubi, ex introducta consuetudine, Sacristia, quæ patet ad Ecclesiam: private vero nullus est assignatus locus. Solum advertit Castrop. *l. c. n. 7.* ex Bonac. *disp. 1. de Horis Canonicis, q. 3. p. 4. n. 5. & 6.* (lege item Bellarm. *de bon. operibus lib. 1. c. 18.* & Navarrum *de Orat. c. 5. n. 9.*) ne in locis immundis, vel distractioni expositis recitetur sine necessitate, qua non existente, venialiter, inquit, peccaretur: ibi propter irreverentiam, hic propter periculum distractionis.

2 Ego hoc de loco distractionibus exposito libens amplector: Illud de locis sordidis, præciso contemptu (qui sane gravissimum est scelus) vix possum admittere; nam pari modo, si quampiam orationem vocalem Deo, vel Sancti in loco effundere, imo si orationem mentalem tunc exercere, aspirationemque haberes ad Dominum Deum, venialiter peccares. Et sane nimis durum videtur velle Fidelem obligare ad abstinendum ab Oratione eo tempore, quo humanis necessitatibus inservit. At in conceptu hominum Oratione ejusmodi sordido facta loco, reputatur irreverenter fieri. Resp. ita reputari a vulgo, non a sapientibus, qui res suo momento expendant. Deus optimus operis mundi æque, atque immundi Creator est, & conservator, a nullis unquam sordibus, radii solaris instar, inquinandus; & recte assertit P. Tancred. *t. 1. de vel. tr. 3. lib. 2. d. 2. n. 3.* S. Anselmum id ex illis verbis comprobantem: *Deus ubique est, & S. Chrysostomum hom. ad pop. Ant.* sic hortantem: *Templum es; ne locum quæras:* & item illud David. *Psal. 102. In omni loco dominationis ejus benedic anima mea Domino: Lege Suar. l. 2. de Orat. disp. 3. & disp. 4.*

Distinguendum igitur est; si locus ejusmodi sordidus sine delectu eligatur ad Horas recitandas, aliaque preces effundendas, cum possit mundior eligi, aliquam venialem irreverentiam committi probabile est: at si vel casu ex aliqua occasione in loco immundo reperiaris, orato libenter, quia etiam in loco sordido melius est orare, quam otiosum esse, Molfes. apud Bonac. *l. c. q. 3. p. 5. n. 6.* narrat quandam, qui in locis immundis recitabat Officium, in iisdem post mortem luisse pœnas. Merito, is enim non ex amore non cessandi a Dei Laudibus in quocumque loco, sed fortasse temere, & sine delectu, cum alibi facile potuisset, in locis sordidis sacrum pensum persolvebat.

3 Quod asseruimus de loco, dictum esto de situ corporis; si enim sine necessitate in lecto decumbens, vel sub immodesta corporis positione sine delectu recitares, cum id sit aliquis de sidæ effectus, irreverentiam, puto, venialem committeres, præscindendo semper a contemptu, ut dictum est.

4 Non stare cum standum; non genuflectere, cum est ex præcepto Rubricæ genuflectendum, non excedit, citra eundem contemptum, fines peccati venialis: imo ne venialis quidem culpæ terminum attingere putat Castrop. *l. c. n. 7.* quia ex Rubricæ solum videntur consilium dare, non præcipere, cum videantur ad Chorum ordinatæ.

§. VII. De Obligatione, & pœnis non recitantium Officium.

1 Satis ex dictis liquet, præceptum Horas Canonicas recitandi esse sub mortali, idque ut dictum est, in *opusc. de Confessione, lib. 2. c. 2. §. 4.* satis probabiliter unicum uno die, pœnamque insuper contra Præbendatos, seu Beneficiatos esse restitutionem; contra alios enim præter mortalem culpam, nullam invenio pœnam in jure statutam. De ejusmodi ergo restitutione si plane eam cognoscere cupias, adi Castrop. aliosque *ib.* citatos.

§. VIII. De causis excusantibus ab Officii recitatione.

1 Potest esse sermo, vel de recitatione absolute, vel de recitatione in Choro pro Præbendatis. Quoad posteriorem sunt illæ tres, quarum meminit Bonifacius Octavus. Infirmetas, corporalis necessitas, utilitas Ecclesiæ, de quibus fufe Doctores. Quoad priorem, de qua utpote magis nobis, necessaria aliquid distinctius hic operæ pretium est asserere, sunt item tres. Impotentia, gravis occupatio, dispensatio.

Impotentia.

2 Impotens eris ad recitandum, ac proinde sine ulla culpa Officium omittes Primo, si inculpate obliviscaris. Secundo, si ignores te obligari, vel si legere nescias, qua utraque ignorantia pueros in Beneficium assumptos laborare non raro contingit: non tamen excusato, ut supra §. 1. n. 7. dixi, nescientem legere, si is Beneficium, vel Ordinem suscipiat, quia in ipsa susceptione peccat, dum graviter indispotus Officii recitandi onus advertenter acceptat. Recole locum citatum. Tertio, si sine culpa Breviario careas. Quarto, si gravi quopiam malo, v. g. infirmitate, cæcitate, &c. premaris, vel ne illo vexeris, jure times, puta febri, dolore vehementi, &c. Quinto denique, si jacturam non mediocrem timeas fortunarum, vitæ, honoris, quod licet raro inter Catholicos evenire soleat, solet in locis Hæreticorum, vel infidelium etiam præscindendo a contemptu Religionis, &c. Huc reducitur, si graves rixæ, & discordiæ timeantur, si Officium recites, id quod certe rarissime evenire video,

Filliuc. *tr. 27. p. 2. c. 7. §. 9. n. 125.* non excusat eum, qui ex pravo habitu magnam habet difficultatem Officium recitandi, quia illum habitum a se tollere obligatur. Merito: sed limita, nisi tanta sit difficultas, ut impossibilitas moralis reputetur, qualis esset, si timeretur futura febris, vel gravis dolor capitis, isque continuus, &c. Sicut enim sua culpa incidens in impotentiam jejunandi, ea contracta, ad jejunium non tenetur, ita in casu nostro.

Verum circa causam infirmitatis quatuor mihi sunt obviam non vulgares difficultates.

Prima Difficultas.

Qui non potest totum recitare, an teneatur ad partem?

3 Visis multis, variis, confusisque dicendi modis hanc judico omnium expeditissimam, & sane tutam regulam: Qui non potest majorem divini Officii partem recitare, potest autem minorem, ad neutram obligatur. Contra: Qui non potest minorem, potest autem majorem, ad majorem (omissa licite minore) plane tenebitur. Ita Sanch. *lib. 7. consiliorum, c. 2. dist. 47. nu. 3.* Azor. *to. 1. lib. 10. c. 13. q. 4.* Castrop. *tr. 7. dist. 2. p. 6. n. 8. & 9.* Ratio regulæ est, tum quia sic consuetudine receptum est a prudentibus; tum quia major pars trahit ad se minorem, non vero contra; tum denique quia sic suavius redditur onus Officii, & scrupulis minus obnoxium.

4 Qui potest æqualem, hoc est dimidium Officii dicere, obligatur ad illam, ommissa dimidia parte, quam non potest. Ratio est, quia tunc non possumus recurrere ad regulam, per quam major pars trahit ad se minorem: cum ergo dimidia sit plane pars notabilis, ab illa excusari aliquis non poterit.

In hac materia Propositionem habes quinquagesimam quartam ex proscriptis ab Innoc. XI. *Qui non potest recitare Matutinum, & Laudes, potest autem reliquas Horas, ad nihil tenetur, quia major pars trahit ad se minorem.*

Secunda Difficultas.

Quenam sit major, que minor pars.

5 Sed ex his ecce secunda difficultas in praxi emergens, eoquez nam sentenda sit major, quæ minor Officii pars? Ex quatuor dictis, quæ apud non ignobiles Doctores invenio, id facile fortasse ad lucem evocabimus.

6 Primum dictum Navarii, Lessii, Azorii, Valentiz apud Castrop. *l. c. n. 8.* Qui potest recitare Laudes, Primam, Tertiam, Sextam, Nonam, Vesperas, & Completorium, licet non possit Matutinum, compellitur illas recitare omisso Matutino, quod supponimus non posse. Ratio est, quia tot Horæ sunt major Officii pars. Atque ex hoc dicto sequitur, quod, si contra potest quis solum Matutinum recitare, non autem illas Horas, ad nihil obligabitur ex *d. n. 3.* quia nimirum solum Matutinum est minor Officii pars.

7 Secundum d. Rodriq. Garz. Molfes. apud Bonac. *disp. 1. de Horis Canonicis, q. 6. p. 2. n. 6.* & apud Jo. Sanch. *in selectis, disp. 15. n. 1.* Contra sentit Th. Sanch. *lib. 2. in Dec. c. 10. n. 8.* Qui non potest recitare Matutinum, & Laudes, potest autem Primam, Tertiam, Sextam, Nonam, Vesperas, & Completorium, ad nihil tenetur. Ratio est, quia Matutinum, & Laudes sunt major, & certe potior Officii pars. Atque ex hoc d. sequitur, quod ex adverso, qui potest recitare Matutinum cum Laudibus, non potest autem illas cæteras Horas, tenetur his neglectis ad illud, quia illæ cæteræ Horæ sunt minors pars Officii divini.

8 Tertium d. Castrop. *l. c. p. 6. n. 5.* Qui potest recitare cæteras omnes Horas præter Vesperas, ad illas cæteras solvendas obligatur. Ratio est eadem, imo ut ex se patet, major. Ex quo contra sequitur, valentem solas Vesperas, adde & Completorium, non autem cæteras alias recitare, ad nihil teneri, quia Vesperæ, & Completorium, cum sint pars minor, trahuntur ab excusatione aliarum, quæ sunt major.

9 Excipe tamen hic, & in similibus, nisi forte superveniat præceptum. Explico. Sit qui statim a meridie Sacro Ordine initietur: hic, licet non obligetur recitare majorem partem Officii illius diei, nempe Matutinum, Laudes, cæterasque Horas, ut supra §. 5. n. 8. vidimus, obligatur tamen ad Vesperas, & Completorium materiam sane capace gravis obligationis, nullo respectu habito ad Horas antecedentes.

10 Quartum d. Jo. Sanch. & Gar. apud Pelliz. *t. 1. tr. 5. c. 8. n. 110.* Non es obligatus recitare illam Horam, cujus notabilem partem necesse habes omittere, v. g. si sit cæcus, qui memoria teneat Psalmos Matutini, non autem Lectiones, non tenetur Matutinum recitare, quia Psalmi sine Lectionibus non sunt substantialiter Matutinum Ecclesiasticum, atque adeo Lectiones sunt notabiles Matutini partes. Quid, si sciat Psalmos Horarum, nesciatque Capitula, & Orationes? Certe similiter non videtur ad Horas recitandas obligandus; ita Tol. Diana, & ex parte Sotus apud Pelliz. *l. c. n. 112.* quia pariter illi Psalmi non sunt substantialiter Horæ Canonicæ juxta formam a S. Pio V. præscriptam. Si cæcus nesciat, vel tu non habeas hodierni Officii majorem partem, sciat vero ille, vel habeas tu majorem partem Officii alterius diei, non obligamini ad recitandum hoc alterius diei Officium, imo neque ad alias preces. Ratio est, quia non tenemur ex ullo præcepto aliud supponere loco Officii diurni.

11 Occasione hujus exempli ducto a cæco, petes: Si possit ejusmodi cæcus vel quicumque alius asciscere socium, cum quo valeat Officium totum rite recitare, obligabitur? Resp. obligari ad asciscendum socium docent nonnulli; ita Bonac. alios referens *disp. 1. de Hor. Can. q. 6. p. 1. n. 8.* sed certe probabile etiam est sacris initiatum,

zum, vel Religiosum non obligari, quia facultas admittendi socium etiam sponte sese offerentem est privilegium: Privilegiis autem utimur, quando volumus. Majori jure idem sentiendum de surdato, qui quamvis, ut dixi sup. §. 4. n. 13. sit obligatus recitare Officium, tamen si ejus conditionis esset, ut non posset illud sine socio, cum socio posset, non tamen obligaretur ad illum ascendendum, atque adeo posset recitationem negligere. Ratio est, tum quia, ut d. est, recitare admisso socio est privilegium; tum quia valde onerosum esset socio, eum obligari ad vociferandum, quod certe deberet prestare, ut surdaster audire posset.

12 Dixi (sacrisinitiatum vel Religiosum) nam Suar. Vasquez, Azor. Regia. Laym. aliique apud Bonac. l. c. id merito negant Beneficiato; hic enim cum ex justitia debeat recitare Officium, obligatur aliquanto plus, quam alii. Unde si facile, & non cum gravi suo incommodo socium habere potest, advocare tenetur; siquidem qui se obligavit ad Officium acceptando Beneficium, se videtur obligasse ad media saltem non multum difficultia apponenda.

Ex his difficultatem secundam modo propositam satis concepiisse luminis jam vides.

Tertia Difficultas.

Quenam infirmitas excuset ab Officio?

13 Dico, nec levem, nec certe necessario gravissimam; quia levis non avertit moraliter impedimentum: & pia Mater Ecclesia nequaquam cum tanta severitate nobiscum agit. Statuatur ergo hæc Regula; si absit Medicus vel vir expertus, qui possit de notabilitate infirmitatis judicare, nec adsit Superior, qui certe in dubio valet dispensare, tunc decerne infirmitatem esse notabilem, ad effectum negligendi Officium, cum a recitatione times aliquod non parvæ considerationis malum. Video adhuc regulam non esse expeditam; verum planior fiet ex corollariis.

Hinc enim ex Sanch. l. 7. conf. c. 2. d. 45. timor, quod sit occasione recitationis futura stomachi cruditas, vel capitis gravedo, vel virium lassitudo, vel tardior febris remissio, excusabit hominem ab Officio.

Hinc, ex eodem ib. n. 6. imbecillitas ejus, quem febris deseruit, eundem per aliquot dies excusabit; quia illa imbecillitas infirmitas est, & Mater Ecclesia convalescenti per aliquod tempus requiem ab Officio concedere putanda est. Quid, si Missam hic celebrare velit? Celebret, inquit Sanch. ib. esto vacet per eos dies ab Officio; hoc enim suavitati Ecclesiæ tribuere omnino debemus. Hi autem dies numerari debent judicio prudentis, proportionem habita ad gravitatem præteritæ infirmitatis, & præsentis difficultatis.

Hinc ex Pellizzario mox citando n. 158. quartana laborans, quando expectat vespertinam febris accessiorem, quamvis, si mane bene se habeat, debeat Horas matutino tempore respondententes perolvere, nec obligetur mane, ex probabili sententia, Vesperas, & Completorium recitare, præveniendū tempus; nihilominus, si mane imbecillis existat, timeatque sibi recitationem nocituram, a toto Officio absolute, ut ex dictis patet, excusabitur.

Hinc lucus, & quicumque ex oculis laborat, si timet videndi vim ex legendo paulatim deperdere, Horas Canonicas ne legat.

14 Quid, si hic lucus, vel ille valetudinarius legat volucarie fabulas, vel historias, omittit autem Officium, peccabitne? Resp. non peccaturum contra obligationem recitandi Officium: ita uterque Sanch. apud Pellizz. t. 1. tr. 3. c. 8. n. 166. quia ab illo jam excusatur: sicuti non peccat contra præceptum jejuniæ, qui ex infirmitate comedit carnes, sed ex gula concupiscentia comedit pisces. Verum quemadmodum hic peccat contra charitatem in seipsum, si multum ei noceant pisces, ita peccaturum non ambigo illum, qui fabulas cum sanitatis detrimento legit: quod tamen detrimentum saltem notabiliter eveniet, quia hisce Lectionibus, quantum est ex hoc capite, recreatur animus, non multum opprimitur.

Quarta Difficultas.

De Nocumento dubio. Remissive.

15 Quid faciendum, quando omnibus pensatis, tu, vel etiam Medicus ancipites remanetis, an sit allatura notabile nocumentum Horarum perolutio? Resp. de hac re dictum esse satis sup. l. 1. c. 3. §. 7. Ver. Hor. Canon. n. 2.

Gravis Occupatio.

16 Ut occupatio superveniens a recitando excuset, gravis esse ac necessaria debet: gravis inquam, sive in re pertinente ad animæ salutem, sive etiam ad honorem, vitam, fortunas. Ita Suar. Vasq. Laym. aliique apud Bonac. mox citandum.

Ex hoc ergo capite excusantur communiter recitaturi publicam Lectionem in concursu ad Cathedram, vel ad Doctoris lauream acquirendam. Item Concionatores, atque Confessarii, quando nec concionem, nec confessionem sine nota, vel scandalo queunt ommittere, nec simul cum illis Officium perolvere. Sed quid erit in magna frequentia confessionem exposcentium? Rarissime hanc solam excusationem admitto, quia ex una parte facile potest differri in alium diem aliquorum confessio (nisi forte non posset in magno Jubilæo, ubi pauci essent Confessarii;) & ex alia parte congrua est unius, vel alterius Horæ vacatio e confessionibus, ut quod orationi deberetur, exolvatur.

17 Illud admitto libeas, si quis bona fide Officium remississet ad finem diei, ad unam vel alteram scilicet horam ante mediam no-

ctem, & ad confessionem, vel communionem, vel etiam extremam Unctionem moribundo conferendam advocaretur, admittito inquam, si ad utrumque, id est ad Officium, & talia Sacramenta ministranda tempus non superpet, posse Officium negligere, & ad orientem evolare, etiam si non sit Parochus: tunc enim elucet clara necessitas, quæ certe non est in vulgaribus Confessionibus, vel Communionibus.

18 Sacerdoti pauperi tum demum hanc excusationem indulgerem, quando extrema, vel etiam gravis necessitas victum quærendi, ita illum opprimeret, ut nequiret vitæ necessaria invenire, & Officium perolvere. Sed quando Sacerdotibus patrimonio communiter fruentibus tam acerba fors necessitatis?

19 Audi hic, amice Lector, facetum casum, non tamen facilis solutionis. Remisit bona fide quidam Parochus, gravibus distentus per diem negotiis, recitationem Horarum parvarum simul cum Vesperis, & Completorio in ultima horam ante mediam noctem; (forte autem erat dies Jovis,) quando reversus domum incenatus, voluit hac intentione cibo se reficere, ut absoluta per mediam horam cœna, Officium recitaret alia media hora, quæ ante initium diei sequentis jam superfutura erat. Vix sedet ad mensam, cum vocatur ad audiendam confessionem cujusdam forte graviter de nocte in subita rixa vulnerati. Advolat, audit rite confessionem, domumque redit sub eam temporis angustiam, ut semihorula, quæ supererat ante noctem intempestam, non sufficeret ad utrumque, quod ipsi erat præstandum; nempe ad cœnandum, & certe cum carnibus (impendente enim die Veneris expirabat dies Jovis) & ad Officium perolvendum. Quid ergo faciet Parochus, præsertim volens die sequenti Sacrificium rite jejunos celebrare?

Si de Consilio hic ageretur, facile illi hoc consilium dares, ut jejunos & incenatus Horas alias solito Deo gratiores perolveret: sed de obligatione agimus, non de consilio. Obstringamne hunc jejunare nolentem? Jus cœnandi, quo homo fame, & negotiis oppressus gaudet, dixerimne necessitatem levem, an potius gravem? Deinde, quid melius? recitatio hæc Officii, an Sacrificium diei sequentis, quod omittere absque dubio deberet Parochus, si propter recitationem comedere ante mediam noctem non posset? facile enim comedit, si non carnes, certe pisces post mediam noctem, ac propterea indispositus evadet ad Sacrificium peragendum. Hæc & similia expende, & prudens rem decernito: ego enim ad utiliora progredior.

20 Si gravem occupationem (idem dic de quolibet alio impedimento) mane v. g. prævideas, obligaberisne Officium prævenire, & totum mane recitare?

Respondeo, ita cum Suar. t. 2. de Relig. l. 4. de Hor. Can. c. 28. n. 28. & 36. Azor. p. 1. l. 10. §. 15. Bonac. disp. 1. de Hor. Can. q. 6. p. 2. n. 2. aliique ab eodem relatis; quia præceptum de Officio percurrendo non urget solum suis correspondentibus horis, sed toto die: est enim unicum præceptum totius diei. Quoniam ergo toto die, atque adeo in qualibet ejus parte urget præceptum, obligaberis mane, si sero non potes; vel sero, si non potes mane; sicut qui prævidet die festo, se non posse adesse Sacro circa meridiem, posse autem mane, adesse obligabitur, & e contra, ut a nobis dictum est, in opusc. de comm. c. 5. §. 4. n. 19.

Scio primo, Emmaquelem Sa V. Hor. Can. n. 1. in genuina impressione (nam in expurgata expunctum est) sic habere: Nec tenetur ad Horas, qui urgente negotio est impeditus, huic enim sufficit recitare Horas temporis non impediti.

Scio item secundo, nonnullos, ut Henric. Sanchez, Dianam apud Pellizzar. t. 1. tr. 3. c. 5. n. 119. uti distinctione, ac velle te obligari quidem ad præveniendum, si impedimentum est a te voluntarie apponendum, non vero si tibi sit involuntarium: unde laboraturus a meridie febri quartana non obligatur (inquiunt) mane, etiam si bene valeat recitare Vesperas, & Completorium, quia hoc impedimentum involuntarium est; at iter acturus obligatur, quia iter impedimentum voluntarium est. Scio, inquam, hæc; sed certe hoc posterius dictum, ejuisque distinctionem video esse probabilem, id, quod ego supra admisi n. 13. ex Pellizzario. At illud prius propter rationem modo a nobis allatam admittere non possum.

21 Nec obstat Officium esse distinctum per diversas horas; id enim factum est propter significationem, non vero propter obligationem, quasi partis Officii recitatio sit addicta uni horæ. Si enim ita esset, transacta illa hora, non obligaretur quis partem Officii illi horæ respondentem recitare; sicuti transacta die Dominica, non obligamur amplius Missæ interesse, quod nullus dixit. Quæ ratione non possit quis tunc suscipere voluntarium impedimentum, quo prævidet se impediendum a crastina recitatione Officii, & habes apud Bon. l. c. & nos universim de hoc egimus in opusc. de Sac. Missæ, l. 3. c. 6. §. 2. & iterum infr. l. 4. c. 2. §. 2. an. 5. cum de Auditione Sacri.

22 Petes, quando gravis occupatio impedit solam Officii partem, qua ratione obligabimur ad aliam partem recitandam? Resp. ea ratione, qua diximus paulo antea n. 13. de Infirmo: licet enim Suar. t. 2. de relig. l. 4. c. 28. n. 12. eam Doctrinam solum tradat ad Infirmum excusandum, tamen Castr. t. 2. tr. 7. d. 3. p. 6. an. 4. eam extendit ad quamlibet altam occupationem; & merito, par enim videtur ratio, ut ex ib. dictis constet, dummodo firma remaneant, quæ n. 20. dicta sunt.

Dispensatio.

23 Dispensatio de Horis Canonicis non percurrendis potest considerari, vel ut concedenda a Summo Pontifice, vel ab Episcopo, vel a Prælati Regularium: de singulis separatim.

Dispensatio.

Dispensatio a Summo Pontifice.

Dispensatio etiam sine causa a Summo Pontifice concessa; valida est, ac sufficienter excusat hominem ab Horarum solutione. Silvest. Toler. Navar. & passim, apud Bonac. *disp. 1. de Hor. Can. q. 1. p. 2. n. 5.* Ratio est, quia valide Pontifex dispensare potest in iis, quæ sunt de jure positivo Ecclesiastico, quale est hoc, de quo agimus, ut fatentur omnes. Sic videtur dispensare, quando scienter dat Beneficium infanti, vel puero ignoranti; id quod intellige pro tempore impedimenti.

Dispensatio ab Episcopo.

24 Dispensare item valide poterit Episcopus quoad culpam (poterit etiam Vicarius generalis tum ejusdem Episcopi, ex Merolla *to. 3. disp. 7. c. 6. d. 27.* tum Capituli Sede vacante, sed non nisi ex speciali mandato Episcopi, vel Capituli respective, ut habet Merolla *ib. c. 1. d. 1. n. 33. & 34.*) dispensare, inquam, valide poterit, sed cum rationabili causa in casibus occurrentibus, non vero in perpetuum: sic Pelliz. *to. 1. tr. 5. c. 8. n. 124.* Ratio est, quia ex una parte, (ut est communior sententia cum Castr. alios citan. *to. 1. tr. 3. de dispens. disp. 6. p. 4. n. 8.*) Episcopus non potest dispensare in lege Superioris, nisi quando Superior eidem posse positive concessit; & ex alia parte valet idem dispensare in eadem lege Superioris, quando necessitas adest, nec commode adiri potest Pontifex, & multo magis in casibus, qui frequenter occurrere solent: In iis enim censetur Superior potestatem Episcopi concessisse, ne in rebus frequenter occurrentibus ad Pontificem recurrere cogantur Fideles; sed ita est in casu nostro; ergo. Ita idem *ib. p. 5. n. 5.*

25 Dixi (quoad culpam) quia quod restituendos fructus non potest Episcopus dispensare. Ratio est, quia quoad hos, qui ex justitia restitui a negligente Officium debent, non apparet posse adeste rationabilem causam dispensandi, & applicandi fructus alienos alteri.

Dispensatio a Prælati Regularium.

26 Denique de dispensatione pro Religiosis exemptis est distinguendum; posse nimirum nos loqui vel de subditis aliquo Ordine sacro initiatis, seu forte Beneficium possidentibus, vel de subditis solum obligatis ad Officium ex universali ratione professionis ad Chorum.

Si de prioribus agamus, poterit Prælati in suos, eodem modo, quo potest in suos Episcopus, nisi a Superiore fuerit prohibitus: quia Prælati etiam Conventualis, ex Suar. *l. 4. de rel. tr. 8. l. 2. c. 23. n. 15.* (nisi a Superiore limitetur) se habet in hisce casibus frequentibus, sicut Episcopus.

27 Si de posterioribus, facilius poterit idem dispensare. Ita Bonac. *disp. 1. de Hor. Can. q. 2. p. 2. num. 9.* dispensaretur enim tunc in jure Religioso, circa quod plus, quam in jure communi Prælati Religionis auctoritatis habent, sicuti enim ii possunt in aliis præceptis Religionis, (nisi prohibeantur) sic poterunt in hoc. Hinc colligit Bon. *ibid.* Prælatum posse dispensare suos subditos non initiatos sacris, ab Officio ratione studiorum, vel negotiorum.

28 Si quæras, quinam Prælati Regulares possint in prædictis dispensare? Respondet Bonacina, supremum, nempe Generalem. At ego pro casibus occurrentibus posse Conventualem non ambigo; quando a Superiore non limitatur: quia si potest, ut modo dixi, cum initiatis, multo magis cum cæteris. Pro longo tempore, seu semper non potest Regula certa constitui. Consulatur quisque Superioris sui Conventualis auctoritatem, præsertim vero proximam suam Religionis, & multo magis privilegia. Qua ratione Episcopus, vel dicti Prælati si dispensent sine causa, non illicite solum, verum etiam invalide dispensent, a nobis *inf. l. 7. c. 73.* Deo aspirante, tractabitur.

Existente denique dubio, an, ut excuseris a recitatione, non indigeas dispensatione; eamque an petere obligeris ex supra dictis *l. 1. c. 3. §. 7. V. Hor. Can. & V. Dispens. colligi potest.*

C A P U T V I.

De Peccatis Religioni oppositis.

HÆc sunt Perjurium, Simonia, Adjuratio, Superstitio, (quo nomine multa includimus, ut mox patebit) Sacrilegium, Blasphemia.

De perjuracione, & adjuratione agam cum de juramento: de Simonia, cum de contractibus: hic de tribus posterioribus breviter differemus. Adest & tentatio Dei, verum hanc ad vitia Spei adversa nos reduximus *sup. c. 2. §. 2.*

§. I. De Superstitione.

1. **D**uplex ea est; Altera, qua cultus Deo debitus tribuitur Creaturæ; Altera, qua eidem Deo tribuitur cultus indebitus. Ita Castr. *to. 3. tr. 16. disp. 1. de supersti. p. 1.* aliique *ib.* Quoad priorem, quæcumque veneratio Creaturæ impensa, animo illam ut Deum venerandi, mortalis est, soletque distingui in quinque species: Idololatriam, Magiam, Divinationem, Vanam observantiam, & Maleficium, de quibus mox sigillatim.

2. Quoad posteriorem (quæ nomine generis vocatur absolute Superstitio) si tribuis Deo indebitum cultum, hoc est falsum, peccas mortaliter, ut si eum nunc colas per cæremonias Judaicas, vel Ma-

hometanas; profiteris enim sic, veras esse Sectas illas falsas. At si tribuas indebitum cultum, hoc est verum quidem sed superfluum, communiter est veniale; ut si in Missa unam, vel alteram orationem, seu versum adderes, quæ non addit Ecclesia. Dixi (communiter) nam ad mortale posset ascendere, si intermisceretur aliquod Dæmonis pactum, vel aliqua gravis irreverentia, vel aliquid sive expressus, sive tacitus contemptus Rubricarum (ut *in opusc. de Sac. Miss. l. 2. c. 1. §. 1.* dicitur,) vel similia.

3. Ex his colligit Sanch. *l. 1. in dec. c. 37. n. 7.* turpem sonum, vel turpia cantica, profanaque admiscere inter divina Officia ad turpem finem esse mortale, quia videtur coli Deus per cultum falsum, qui scilicet Deo displicet: quod intellige præter peccatum contra castitatem ob finem inhonestum, adeste peccatum superstitiosum propter irreverentiam, quo, modo dicto, tunc afficitur Deus. Quid, si non fiat ad colendum Deum, sed solum ad ipsum finem turpem? Erit etiam superstitio mortalis, quia præter scandalum, adest Dei injuria, dum in Officio divino, ubi colitur Deus, intermiscetur materialiter id, per quod offenditur. Quid, si non sint turpia, sed solum vana? Puto tunc esse veniale, & universim hanc regulam serva: esse mortale, quando ex circumstantiis advertitur esse gravis Officii irreverentia; secus esse veniale.

4. Colligit secundo *ib. an. 9.* falsas Sanctorum reliquias intrudere adorandas, vel in signum falsi miraculi, vel beneficii accepti, tabellas in templo, vel figuræ exponere, falsa item miracula prædicare, vel typis imprimere, esse mortalia. Merito; quia gravis veræ Religionis sic infertur injuria: nec excusatio duci potest a bona intentione propagandæ devotionis, cum potius hæc eo modo diminuat, dum aperitur via ad vera neganda. Præterquam quod Deus verus honorari mendaciis valde refugit.

5. Colligit denique Sanch. *n. 11. & 12.* jejunare die Dominico, nisi id fiat ad confirmandam Manichæorum hæresim contra Christi Domini Resurrectionem, ne veniale quidem esse, quia ablato illo contemptu resurrectionis, adde & ablato aliquo studio singularitatis (quod ex se esset veniale, quodque magis apparet, si comedendo aliis diebus, die Dominica frequenter quis jejunaret) non apparet, unde ex se colligatur vel levis culpa.

De Idololatria.

6. Hæc est illa actio, qua divinus cultus tribuitur creaturæ, illam ut Deum honorando. Gravissima culpa; & in Baptizato, si sit cum errore intellectus, quo putetur creaturam illam Deum esse, est subjecta censuris Bullæ Cœnæ: nam si sit exterior, licet mortale sit, & quidem non vulgare peccatum, est tamen a prædictis Bullæ Cœnæ censuris immunis. Sed hæc de Idololatria sufficienter; nam cætera satis sit *sup. c. 1. §. 3.* breviter innuisse.

De Magia.

7. Magia Dæmoniaca est, qua a Dæmone mirabilia quis exposcit, vel expectat. Dixi (Dæmoniaca) nam Magia naturalis, quæ est scientia, quia per abditas herbarum, vel similibus rerum naturalium virtutes aliquid mirum agitur, cum ea improbanda non sit, hic nequaquam locum habet. Ad hanc Magiam naturalem aliqui reducunt Alchimiam, per quam vilia metalla in aurum commutantur; quamvis nonnulli ejusmodi virtutem naturalem adeste prorsus inficiuntur. Lege Delrium *l. 1. d. mag. t. 5. q. 1. sect. 2. & 3.* alioque passim.

8. Solet autem ut plurimum inter Magum, & Dæmonem intercedere pactum: Magus enim abnegat Sacramenta, & Fidem, spondereque Dæmoni obedientiam; hic repromittit, se facturum quod Magus ille voluerit. Hoc autem pactum erit expressum, si expressa conventio celebretur inter Magum, & Dæmonem: at erit tacitum, si Magus utatur actionibus mediis magicis, non ab ipso, sed ab alio conventis cum Dæmone; tunc enim utendo conventis, censetur voluntati Dæmonis assentiri, factoque ipso Dæmonem invocare: utrumque peccatum mortale gravissimum, licet hoc minus grave, & magis excusationis capax, ut ex dicendis constabit, ubi etiam *n. 25. & 26.* regulæ afferentur ad pactum tacitum cognoscendum. Cætera, quæ de Magia cognosci a nobis debent, ex dicendis fient palam.

De Divinatione.

9. Est inordinata earum rerum, quæ naturaliter sciri nequeunt, prædictio per media a Divina providentia non constituta: ita S. *Th. 2. 2. q. 91. art. 1. lege Aurel. fuse l. 9. c. 12.* Sanch. *l. 2. in Dec. c. 18.* Hæc media possunt esse varia. Astrologi enim motibus Stellarum utuntur ad occulta prænoscentia, Aruspices avium volatibus, Sortilegi sortium jactibus, &c. Ipsæ item res occultæ sunt variae, nimirum sive præteritæ, sive præsentis, sed nobis remotæ, sive futuræ. Denique alii sunt modicæ res occultas dignoscendi; nam aliquando cognoscuntur cum expressa Dæmonum invocatione, aliquando per fictam mortuorum resuscitationem, quæ proprie dicitur Necromantia; non raro per signa visa in aqua, appellaturque Hydromantia; sæpe per eadem apparentia in terra, aere, igne, diciturque Geomantia, Aeromantia, Pyromantia. Huc etiam reducitur, quando per somnia vana, &c. Cum ergo tam varia sint ejusmodi media, varia etiam, diversaque species solent describi Divinationis. Nobis ad praxim dumtaxat spectantibus has innuisse sat est; modo notentur tria, & modo de Astrologia, quæ frequentior est, & de Inlomis separatim differemus.

10. Nota primo: quando intermiscetur expressa Dæmonum invocatio

vocatio, committi alterius speciei peccatum, atque adeo specialiter Confessori aperiendum; imo majus, quam quando est tantummodo tacitum, quia explicitum addit commercium cum Dæmone, & subinde promissionem actualem eidem factam, id, quod non inveniantur in tacito, ut a nobis dictum est *in opusc. de conf. l. 2. c. 2. §. 5.*

11 Secundo: si divinatio (idem est in cæteris superstitionis speciebus) habeat admixtum aliud genus peccati, utique duplici peccato, utroque Confessori aperiendo, peccabitur, v. g. si augurium bonum, vel felices sortes, &c. exquiras ad puellam subornandam, præter divinationem, aderit & peccatum incongruentiæ. Ratio est ex se manifesta.

12 Tertio: ad cognoscendum, quandonam sit mortalis divinatio, hanc regulam habe: five per expressam Dæmonis invocationem sciri querantur occulta, five per tacitam, semper esse mortalem; posse tamen per tacitam, non infrequenter excusari. Sed ecce nodus: & quandonam hæc excusatio tandem erit? Evolve. In tribus casibus. Primo, accedente ignorantia excusabili: Secundo, si non fiant ejusmodi divinationes animo invocandi, ne tacite quidem, Dæmonem, sed jocandi: ita Cajet. *in summa v. Divinatio*; modo tamen nullo modo expectetur occultorum cognitio tanquam vera. Sic solent excusari, qui sortes mittunt ad cognoscendum, qui sit felicior, qui infelicior; jocandi enim gratia id faciunt, non prorsus credendi. Tertio aderit excusatio, si ejusmodi cognitio queratur non a Dæmone, sed a naturalibus mediis, & quidem qualis per illa naturaliter haberi potest. Præscindendo ab alio inconveniēti, non est malum rerum occultarum captare scientiam per media tali scientiæ proportionata. Sic apud D. Thom. 2. 2. q. 95. ar. 7. ex quibusdam avium, aliorumque animantium cantibus, vel motibus prænantiantur aliqua eventura; ut pluvia, tempestas, serenitas; imo ex iisdem possunt aliqua, quæ pertingant ad hominem probabiliter colligi, eadem enim causa, seu constellatio, quæ movet aves v. g. ad garritus, & motus, movere potest homines ad rixas, & bella: ita Sanch. *in dec. l. 2. c. 38. n. 39.* Hinc quidam Astrologus, & non infimus Theologus, cujus meminit Sanch. l. 2. in dec. c. 4. n. 17. cum impressiones cholerae, aut alterius inordinati motus ex cœli dispositione metuebat, se occasionebus vitatis, aut oratione communiare solitus erat.

De Astrologia.

13 Si ex Astrologia queratur, quod pertinet ad sanitatem, vel ad temporum mutationem, vel ad ubertatem, sterilitatem, vel ad naturales hominum inclinationes, vel ad sciendum in communi, quid natus sub tali constellatione faceret, non tamen ad certo sciendum in particulari de hac, vel illa actione pendente a libero arbitrio, non erit, ut docet S. Th. p. 1. q. 115. ar. 4. ad 3. culpa, quia naturaliter hæc ab astris cognosci aliquo tandem modo possunt.

14 Imo ex Tol. l. 14. c. 15. Valent. 2. 2. disp. 2. q. 12. p. 3. V. jam vero ex conditione, Cajet. *in summa V. Auspicium*, Mart. del Rio apud Sanch. l. c. n. 32. Castr. t. 3. tr. 17. disp. 1. superfl. p. 4. n. 6. si quis per Astrologiam vellet cognoscere aliquod contingens liberum, judicando tamen illam cognitionem esse incertam, & solum conjecturalem, non est mortale, nisi in casu, quo quis in suis actionibus, præsertim majoris momenti, uti vellet hac Astrologia regula ad aliquid faciendum, vel vitandum modo magis mox declarando n. 20. Idem propter eandem rationem dic de Physiognomia, Chiromantia, & similibus; illud tamen, quod hic evenire non raro solet, advertet,

Si quis cooperaretur in hac materia cum peccato alterius mortali, & ipsum mortaliter peccaturum. Tunc autem cooperaretur, quando licet ipse, non nisi incertam illam cognitionem reputaret, Astrologus tamen, a quo ipse petit, putaret, profitereturque esse certam, & infallibilem: non facile tamen id suspicabor ab Astrologo Catholico, & alias probo.

15 Dices primo, Saltem fore contra Motum proprium Sixti V. Adversus Astrologos, id contingens liberum etiam per dictam levem conjecturam, divinare, ut videtur docere Sanch. atque adeo esse semper mortale.

6 Respondeo negando, id esse contra prædictum Motum, saltem in foro interno: ita Castr. l. c. n. 8. afferens Suar. Valent. del Rio. Quoad Sanch. l. 2. in Dec. c. 38. n. 34. in fine: vereor, ne is duo afferat sibi non constantia, quodque n. 16. negat, affirmet n. 34. sic enim habet n. 16. *Quamvis moneat Ecclesia in prædictis capitibus (inter quæ prædictum Sixti V. motum contra Astrologos posuerat) Fideles abstinere ab Astrologia somniorum, & linearum manuum observatione, ob periculum in usum illicitum declinandi; at re vera nullum præceptum verum indicere intendit, sed eam solum occultorum Inquisitionem damnat, quæ jure nature ini- qua erat. Quod constat ex eo, quod in his locis dicitur earum rerum observationem pertinere ad Paganorum ritus, & Dæmonis societatem, quod de sola observantia juro nature interdicta verum est: ita Cajetanus, Valentia, Sayro. Hæc Sanch.*

Ex hoc loco sic ratiocinor: In Motu hoc proprio Sixti V. ex Sanch. d. n. 16. non est præceptum prohibens, nisi de eo, quod iniquum est jure naturæ; at non est jure naturæ iniqua ea cognitio conjecturalis; ergo hæc per ipsum Sanch. non prohibetur. Non igitur videtur sibi constare (pace tanti viri) dum contrarium docuit ib. n. 34.

17 Quod autem cognitio illa conjecturalis ab Astris ducta non sit jure naturæ iniqua; (præterquam quod inde certum est, quia si ea naturaliter haberi potest, ut habere posse fatemur passim, & colligit ex S. Th. 2. 2. q. 95. ar. 5. in fine corp. aliique Sanch. n. 33. l. c. & docet idem S. Th. p. 1. q. 115. ar. 4. ad 3. non apparet, cur ex se iniqua censenda sit) etiam ipsemet Sanch. d. n. 34. initio fatetur

nullo jure antiquo esse damnatam, atque approbat, quoad hoc doctrinam S. Thomæ dicentis conjecturalem cognitionem rerum pendentium ab arbitrio, posse haberi ab Astris.

18 Dices secundo, saltem futurum mortale, si hæc ut probabilis, nec solum ut conjecturalia prædicentur.

Resp. ita docet Sanch. *ib. n. 33.* quia sic transcenditur vis astro- rum, quæ solum conjecturas leves pariunt, non probabilitatem. Addit tamen id ita esse, quando ut probabilis ex meris astris præ- nuntiantur; si enim cum astris consideretur temperamentum per- sonæ, qualitates, circumstantiæ, &c. tunc non est saltem mor- tale aliquid liberum contingens probabiliter asserre, quia hæc non est (inquit) divinatio, sed providentia: Hæc ex Sanch. con- sentitque Castr. t. 1. tr. 17. disp. 1. de superfl. p. 4. n. 6.

Facile ergo poterit a peccato recedere Astrologus, eumque con- sulens, si dum hæc, ut probabilis enunciat, non astra solum con- sideret, sed prædictas circumstantias; cognitis enim v. g. perso- næ nobilitate, ingenio, bonis moribus, bona, grataque indole, & similibus, statim ac videt portendi per astra hunc fore v. g. Prælatum, poterit, ut probabile prænunciare eum, si Clerica- tum assumat, Romæque in Curia versetur, litterisque, ac bonis artibus operam navet, fore, ut in Prælatum eligatur.

19 Confirmantur, quæ dicta sunt; quia video viros pietate, & do- ctrina non mediocres ab Astrologis sui Natalis figuram, suosque; parti- culares futuros eventus non cum scrupulo exposcentes, dum nec ipse, nec Astrologi prædictam cognitionem modo dicto transiliant.

20 Quid, si is, cui talia prædicuntur, regi se in suis actio- nibus velit secundum illa?

Resp. si cum infallibili credulitate id faciat, peccabit mortali- ter, ut patet ex dictis. Idem censetur, si velit quis in suis ac- tionibus semper vel frequenter a prædictis cognitionibus regi, quia est signum certæ credulitatis adhibitæ, vel periculum in illam incidendi, commerciique cum Dæmone; ita Sanch. l. 2. in Dec. c. 38. n. 21. At semel vel iterum, & quidem sub incerti- tudine eventus, non transcendit culpam venialem, quia non videtur magna deordinatio aliquid aliquando operari ob spem, vel timorem etiam levem alicujus rei; ita *ib. n. 22.*

Certe eum, cui prædicatur, modo dicto, Prælatura, non con- demnarem saltem de mortali, si adire Romam velit, ad illam sub aliqua spe, non vero certitudine, expectandam: nec hominem, cui prædictum ex astris fuit, ipsum hoc anno periclitaturum in aqua, si eo tempore a navigando abstinere: nec eum, cui morbum an- no v. g. vigesimo primo suæ ætatis, ratione nuptiarum comminatur astra, si eas tunc respuat celebrare: nec illum, cui ex iisdem nunc promittitur fortunatus negotii eventus; si nunc illud aggrediatur. Hæc enim non ut certa, sed solum ut conjecturalia modo explicato cre- dere, atque expectare non videtur ullo jure prohibitum; id quod confirmabis ex Suario de infomniis, de quibus jam subjungo.

De Infomniis, ubi obiter.

De Thesauris in somno ostensis.

21 De infomniis satis sit id asserre, quod lego apud Suarium, t. 1. de Rel. tr. 3. l. 2. de superfl. c. 13. n. 25. *Potest hoc peccatum, inquit, credendi infomniis a gravitate mortali excusari, quando homo non omnino credit, rem in somno ostensam esse veram, seu futuram, & nihilominus aliquid operatur ratione talis somni, quod alias malum non est, nec contra præcepta Dei, vel Ecclesiæ (& ita non potest obesse, potest autem prodesse) ut evitet aliquid malum, quod som- nium minatur, vel quid simile. Tunc enim licet sit aliqua levitas, vel simplicitas, aut nimia timiditas, non apparet gravis malitia, quia ille non tam credit illud esse a Deo, vel esse verum, quam pos- se esse: in quo multo minus erroris est, licet multum sit vanitatis. At vero si quis ita sit observator somniorum, ut ordinarie per illas indicationes, vel divinationes in agendis negotiis gubernetur, non potest excusari a gravitate, & superstitione: nam hæc obser- vatio auguriis comparatur, &c. Hæc ille. Noto autem illud (& similia) nam sicut ad malum averendum, ita ergo erit ad lucrum acquirendum.*

22 Narravit mihi quidam amicus, his, vel ter admonitum se olim fuisse in somnis a puella sibi incognita, ut ad certum locum accederet, ibique aliquantulum terram foderet; nam certo in ol- lam auro plenam incideret. Flexus ergo secunda, seu tertia moni- tione adolescens ad locum se contulit, & ollam quidem invenit, sed nigris carbonibus plenam. Inquiri: peccavitne hic mortaliter? Certe nequaquam, propter Doctrinam ex Suario modo allatam.

Quid, si sibi is persuasisset puellam illam non fuisse quidem a Deo, sed a Dæmone immisam? Neque peccasset mortaliter, quia ipse cognitionem illius ollæ a Dæmone non inquisivit, sed solum scientia jam habita usus est; quod non esse peccatum, paulo post §. 3. de malef. n. 11. per occasionem dicam.

De vana observantia.

23 De hac specie prius breviter aliqua in unum redigam, quæ apud Auctores invenio; mox addam, si Deo placuerit, non pau- ca; quibus totius Quæstionis cognitio explicatius habeatur.

Est vana observantia ea substitutio, qua mediis inutilibus, & a Divina Providentia nequaquam institutis, procurantur com- moditates, sanitates, benevolentia, divitiæ, & similia. Ita Val- ent. 2. 2. disp. 6. q. 13. Tolet. *lib. 4. c. 15.* Cajet. *V. Superstitia: & V. Incarnatio*, Sanch. *lib. 2. in Dec. c. 40.* aliique. Vi- des discrimen? Divinatio refertur ad aliquid cognoscendum; vana observantia ad aliquid obtinendum.

24 Hæc igitur, ut patet ex supra dictis, erit cum expressa Dæmonis invocatione, atque adeo mortalis culpa, si ille ex- presse

preſe invocetur; erit cum tacita, atque adeo ex ſe etiam culpa mortalis, ſi de factu uſurpentur media illa inutilia, ut aliquid obtineatur. Sed quoniam aliquando non clare apparet, an in hac materia ejuſmodi invocatio tacita intermiſceatur, ideo ad hoc dignoſcendum hæc duæ Regulæ afferuntur.

25 Prima Regula. Dæmonis tacita invocatio eſſe præſumitur, primo, quando adſunt verba non ſignificativa. Secundo, figuræ inutilis. Tertio, falſitas, ut quod Chriſtus Dominus habuerit febrim. Quarto, conditiones vanæ. Quinto, promiſſio effectus infallibilis ſupra vires mediorum. Quæ omnia in ſimili ſupra ſunt explicata.

26 Secunda Regula. Cum vana obſervantia ideo ſic dicatur, quia ſemper aliqua ſaltem inutilia, & vana commiſcentur, unde tacita præſumatur Dæmonis invocatio; hinc ſit, ut ex ſe ſemper ſit mortalis, niſi excuſet primo, Ignorantia. Secundo, Jocus, modo tamen dicto, cum de Divinatione n. 31. egimus. Tertio, animus ea non certo credendi. Quarto, Cautela, qua uſurpatio illorum, ad vitam iſi vanis obſervantiis dirigendam, nec ſemper, nec frequenter adhibeatur, ut ſup. item n. 20. diximus. Denique parvitas materiæ, de qua mox infra n. 49.

27 Ex his Regulis colligere poſſumus cum Sanch. l. c. c. 38. & c. 40. per tot. ſuperſtitioſum eſſe obſervare dies, quaſi quidam ſint faulti, quidam in faulti: ut nolle opus incipere die Martis, nolle die Veneris ungues præſcindere; puellam nolle die Sabbati nere; majorem vim tribuere Aquæ Benedictæ uno die, quam alio; certis diebus ſcopis tangere olera, ne a vermibus lædantur; ſervare ova excluſa die Paraſceves ad extingendum incendium; mulierculas nocte S. Jo: Baptiſtæ aliquid precari, auditumque applicare, quo nomen hominis alicujus audiant, quem ſuum fore maritum putent; Orationes ſacras recitare, vel ſcriptas geſtare, quibus a manu violentia, vel ab aliis malis liberari, beneque fortunatos fore ſe credant; luſores locum, ſeu luſorias chartas mutare, vel tantisper ſurgere ad malam ludi fortunam avertendam; gallinam gallorum more forte cantantem, uti infortunii portentum occidere, & alia ſimilia quamvis mere vana, & inutilia, nullamque graviorem ſuperſtitionem continentia: quæ ſi certo credantur, vel ſi ſemper adhibeantur ad vitam dirigendam, cum periculum ſubſit, ne Dæmon ſe illiſcerto intermiſceat, erunt mortalia, Sanch. l. c. c. 38. n. 22. At ſi ſemel, aut iterum; non ita, ut ſupra dictum eſt n. 20. Nam quamvis Doctores cum Sanch. l. c. c. 40. n. 10. 21. ſignate ſolum eſſe veniale, in dicto raro caſu, noſt de alicuius, v. g. de nolentibus ſuſcipere opus die Martis, & de recitantibus Orationes errore carentes, deque mutantibus locum in ludo; & Caſtr. l. c. p. 5. n. 7. ex Suario a nobis ſupra n. 21. alato, de ſperante proſperum, vel timente infaſtum ſomnium; tamen quando par eſt ratio in aliis, eadem erit applicanda Doctrina.

28 Præterea eſt ſuperſtitioſum obſervare quædam tempora, vel feſta Sæctorum ad aliquid obtinendum, idque meditiſ vanis, & inutilibus, ut jumenta die S. Antonii novies per ejus templum circumducere; venam aperire die Sabbati; herbas colligere die S. Joannis, & ſimilia fere innumerabilia, quæ tamen tunc erunt mortalia, quando eæ inutilis circumſtantia eſſe putentur infallibiles, & efficaces ad effectum: ſecus ſi a Sancto, in cujus honorem illa ſiant, auxilium ſpectetur, & incolumitas; ita Sanch. in Dec. l. c. 40. n. 20.

29 Sola proteſtatio, qua quis nolit effectum expectare a Dæmone, non eſt ſatis ad excuſandum a mortali; ſiquidem per illam ſolam pactum cum Dæmone verbis renunciaretur, ſed approbaretur factis. Eſſe autem ſatis parvitate materiæ, mox dicam n. 49.

30 Denique colligit idem Sanch. l. mox c. non eſſe ſuperſtitioſos eos, quos Hiſpani vocant *Empſalmiſtas*, qui per *Empſalmos*, hoc eſt, per quaſdam Scripturas ſuaſes *Psalmis*, ſive ex aliis Orationibus ſelectas curant infirmos; nec item eos, quos vocant *Salvatores*, qui ſuo tactu, vel Orationibus, etiam incurabiles morbos pari modo ſanant.

31 Adde, nec eos, quos Siculi vocant *Citanlos*, qui quia naſcuntur nocte Conversionis Divi Pauli, ſputo, vel tactu venoſis, felici ſucceſſu, morſibus, ut ajunt, medentur. Ratio, quod hi non ſint ſuperſtitioſi, dummodo aliquid, quod ſuperſtitionem ſapiat, juxta ſupradicta non admisceant, eſt quia fortasſe hæc ſunt gratiæ gratis datæ, de quibus vide ſuſe eundem Sanch. l. 2. in Dec. c. 40. n. 45. Caſtrop. t. 3. diſp. 1. de ſuperſt. p. 10. an. 13. Valle de Moura de *Incant. & Empſalmis ſect. 2. c. 28.*

32 Videbitur fortasſe alicui res hæc eſſe ſatis hæctenus explicata. Sed certe moleſtior eſt, quam primo intuitu adhuc apparuit: nam propterea aliquid enucleatius afferre nequaquam gravabor: & ut expeditior, atque diſtinctior ſit doctrina, proponam prius aliquas peculiareſ ſuperſtitiones, quam in noſtris regionibus uſurpari mihi exploratum eſt; deinde illis quid ſentiendum ſit, decernam.

Vane aliquot ſuperſtitiones noſtra ætate uſurpari ſolite.

33 Ictericam, quam Siculi *Zafaram* vocamus, aliqui ſanant quodam ſilo conſiſto a telarum textricibus, quem iidem Siculi *Lixam* appellant, quo quidem ſilo ægri ſtaturam, ejuſdemque extenſa brachia ter metiuntur, mox ſilum complicant, vulgarique forcipe ſuper caput, humeros, pectus infirmi complicatum idem ſilum ſecat, addentes interea quædam verba ſeprecatorum; nam ſecare ſic, & proſſigare morbum proſitentur, ſanitateque inducere, ſi id ſemel, bis, tertio, continuis tribus diebus, faciant, certo putant. Nonnulli cæremoniam illam dimensionis omittunt, cætera, quæ dicta ſunt, expedientes. Imo non nemo ſolum ſupra caput, non vero ſupra humeros pectusque ſilum ſecat. Sunt & alii, qui eandem curant jubentes, ut Ictericam pariens mingat in herbam Marrochium, quæ in ipſo fundo vaſis urinarii, in quo mingunt, ſit impoſita.

34 Morbo caduco quidam arreptus in via publica pene mortuus humi proſtratus cum jacuiſſet, acceſſit quidam ex plebe, me præſente, qui obmurmuravit quidpiam in ægri auriculam: quo murmure æger, quaſi expergefactus poſt paululum ſenſus recuperavit. Curioſe ego a ſene forte aſtante familiari meo interrogavi, num ſciret quidnam ille in ægri aurem inſufflaverit? Reſpondit, ſe ſcire, fuiſſeque hæc ſola verba: *O Creatura Dei, memento Creaturæ tuæ*; præſens amuletum, inquiens, contra mali caduci affectum. Simile quid uſurpant nonnulli, cum equi dolore inteſtinarum vexantur; quædam enim verba inſufflant in eorum ægroantium aures, quibus eos ad ſanitate revocare ſe jaçant.

35 Qui die feſto S. Stephani Protomartyris pane, & aqua jejunat, & rite confeſſus communicat, non moriturum ab alio occiſum, etiam ſi multis ictibus ſit impetitus, nonnulli prædicant.

36 Si forte convivium invitati ſint tredecim, pro infelici omine habetur; nam ſicuti in Cœna ultima Chriſti Domini ex tredecim unus Chriſtus deſunctus eſt, ita unum ex diſcumbentibus moriturum, timent. Sane cur non & duo, ſicut duo, ideſt Chriſtus Dominus, & Judas ex illa ultima Cœna deſecerunt?

37 Non nemo gladium, quo quis ab inimico vulnus accipit, quibuſdam medicamentis fovet & interim ſanitate recipit ille, qui vulnere affectus domi ſuz diſtans jacet.

38 Filum cannabis quidam aſſumebat, quod puella virgo neverat, eoque ſubmurmuratis quibuſdam precibus, utebatur ad ſanandos infirmos.

39 Filum cujuſcumque materiæ, a quo pendeat aliquid graviuſculum, ſive lapillus, ſive annulus, ſive aliud, inter pollicem & indicem apprehendunt nonnulli, ſuſpenduntque in medio interiori cujuſcumque vaſis, cyathi, amphoræ, etiam caldarii (ſane admirans vidi cum eſſem junior, nihil ſuperſtitionis in eſſe ſuſpicans) nam ſic ſuſpenſus a ſilo, pendentque lapillus, ex vi pulſus (ut quidam ajebat) qui eſt in ſummitatibus digitorum pollicis, & indicis, ſenſim ſe incipit movere in utrumque latus, motum augendo, donec alterum ex lateribus vaſis tangat, torque ictus in illud impingit, quot horæ Italicæ ſunt eo tempore, quod id moliris. Quæſivi poſtea ſæpius, an apud Hiſpanos v. g. qui utuntur horologio Aſtronomico de meridie ad mediam noctem, Horæ Aſtronomice, an Italicæ notentur a prædicto ſilo? ſed quæſtioni nemo mihi unquam expertus potuit reſpondere.

Verum poſt hæc ſcripta, dum has meas lucubrations Pater Philippus Septimus, vir omnibus virtutibus, omnique Philoſophiæ, ac Theologiæ litteratura excoltiſſimus, juſſu N. R. P. Generalis, antequam eæ publicæ luci darentur, de more relegeret, ubi in hæc, quæ ſcripſeram de ſilo hoc horario, incidit, me per amice convenit, retulitque, feſte, cum Romæ degeret, audiviſſe ab Eminentifſimo Jo: de Lugo tunc ipſius Patris Philippi in Theologicis præceptore, plane illud, quod ego diutius exquiſiveram. Dum enim publicam lectionem Auditoribus excipientibus dictaret idem de Lugo, enarravit, ſe in Hiſpania ſæpiſſime hoc ſili artificio in vaſculum impendentis, ad horas dignoſcendas, uſum feliciter eſſe, ratus vera eſſe, quæ ab ipſa pueritia didicerat; motu ſcilicet pulſus, & coeleſtis alicujus conſtellationis occulta vi eos horarios ictus in lateribus vaſis ſedi. Porro cum jam ætate, ac ſapientia major Romam ad docendam ibi Theologiam accitiſſus primos fines Italiæ perveniſſet, ubi Horologium Italicum ſicut communiter ſolare eſſe probe ſciebat, cum voluiſſet cognoſcere, quota tunc hora eſſet, ſilum de more vaſculo ſuſpendiſſe. Verum ecce ibi edictus non ad numerum Horologii Aſtronomici, ſeu Hiſpanici, ſed Italicæ, (ita ut dederit v. g. in die Æquinoctii, ipſo initio ortus Solis ictus duodecim, cum debuifſet, per Horologium Hiſpanicum, dare tantummodo ſex.) Admiratum ſe id eſſe teſtabatur, atque concluſiſſe illud artificium ſuperſtitioſum eſſe: in tanta enim vicinitate locorum, quæ inter fines Italiæ, & ultra montes intercedit, neque pulſus arteriæ digitorum, nec ſtella ulla tantam phyſicam mutationem parere rationabiliter poteſt.

Si enim ictus ad placitum hominum pro horis ſignandis inſtituti tam exacte, pro diverſitate placitorum, ab illo ſilo producantur, non naturæ opus, quod ſemper eſt idem, ſed alterius virtutis eſſe manifeſte convincitur, quæ nunc nonniſi ex Dæmonis pacto provenire comprobatur ex dictis paulo ſuperius. Hæc ille. Quare hujus eventus enarratio Decisionem meam, quam inferius n. 79. ponam, nempe hoc artificium redolere ſuperſtitionem ita confirmat, ut jam, ne ibi ſic legas, Amice Lector, ſilum adhibere ad horas dignoſcendas ſuperſtitioſum mihi videtur: ſed hoc modo, ſilum adhibere ad horas dignoſcendas ſuperſtitioſum eſt. Sed ad cætera pergamus.

40 Canes latrantes nonnulli compeſcunt, ac pene mutos reddunt, & manſuetos, illud *Psalmi* proferentes: *In chamo, & freno maxillas eorum conſtringe.*

41 Sanguinem e naribus vel in magna copia profluentem cohibent aliqui, ſimili verſu ex *Psalmis*: *Liberame de ſanguinibus.*

42 Denique, ut alia taceam, quidam quibuſdam precibus & *Psalmis*, additis verbis, aliarumque herbarum ſuffumiſſis, morbos quosdam propellere proſitentur. Adhibent nonnulli præter herbas, oleraque communia Aquam benedictam, vel Incenſer, vel Sal benedictum, & ſimilia.

43 Ut hæc mihi explorata, & ſexcenta ſimilia non cognita comprehendam, & explicem, tres modos, quibus ejuſmodi ſuperſtitiones uſurpari poſſunt, diſtinguo. Primus modus apponit ſola Sacra: Secundus ſola non Sacra: Tertius utitur utriſque. Jam de ſingulis diſtincte diſcurramus. Solum pro cognitione terminorum advertet, quando reſacræ apponuntur per modum orationis imperatoriæ, ac veluti ex opere operantis, appellari a nonnullis, Benedictiones, ſeu Cæremonias Invocativas: quando vero apponuntur

nuntur instar operis operati, quasi ex vi, & institutione sua apta sint effectus speratos operari, dici ab iisdem Constitutivas; ita Emmanuel Valle de Moura in opusculo de inc. & Empf. initio, & per tot.

Sola Sacra.

44 Verba ex Psalmo devote profers, rite jejunas die S. Stephani, preces, si non ab Ecclesia approbatas, certe pie compositas privatim Deo, vel Sancto fundis, vel in papyro rite scriptas tecum geris, uno verbo, religiose quid agis, vel recitas ad sanitatem, vel grave quid tibi utile (nam si ad vanos, inutilesque effectus, dicam n. 50.) super naturam obtinendum, superstitionemne committis?

45 Dico; si hæc (præciscendo ab aliis inconvenientiis, quæ in similibus facile contingere solent, ut ex mox dicendis constabit, nam propterea oculatissime sunt cavenda) si hæc, inquam, cum pietate, ac spe aliquid obtinendi agas, in superstitionem non laberis, nec peccas; si cum credulitate infallibilis eventus, superstitionis es, & delinquis mortaliter, nisi parvitas materiæ excuset, (de qua mox n. 49.) vel ignorantia. Ratio prioris dicti est, quia in sacris illis verbis, seu rebus, dum speras, in Deo speras, ad quem confugere cum fiducia sacræ nos Scripturæ semper docent. Ratio posterioris est, quia, cum præter Sacramenta, & Sacramentalia nihil sit ex sacris verbis, vel rebus, quod infallibilem habeat effectum, si tu illum ab aliis five per benedictiones Invocativas, si ve per Constitutivas expectes, non nisi a Dæmone expectare per tacitam invocationem clare convinceris: aliunde enim expectare non potes. Adverto tamen facile hic superstitionem evitari posse, si nimirum ita quis illis verbis utatur, ut eam credulitatem corrigat; solumque a Deo cum fiducia, non autem cum infallibilitate, effectum præstetur. Ita Suarez t. 2. de relig. l. 2. c. 15. n. 27. Sanch. l. 2. in Decal. c. 40. n. 31. & n. 44. fn.

46 Jejunium illud die festo S. Stephani cum Communionem peractum, de quo memini n. 35. frequentissime hic Panormi præsertim apud viros nobiles usurpatur, sæpiusque a me sciscitati sunt an superstitionem redoleat? Respondi, maxime, si infallibilitatem eventus expectent. Addidi id esse plurimum scelerum causam; si quidem ea credulitate ducti non pauci, temere peccatis habenas laxant. Profecto aliquem ex his, qui prædictum jejunium, cæteraque quotannis nimis religiose custodiebant, vulneribus cecidisse, satis constans est fama. Quare vix illis, qui ea spe freti peccatis commaculata animam habere nihil laborant. Adhortor hos, ut *Promontorium male Spei* a Patre Paulo Zehentner erudite compositum meditato legant. Si vero errorem corrigant, sperentque cum fiducia auxilium, quod Deo placuerit, fore impartendum, superstitione, culpaque carebunt; quia nihil mali tunc Jejunium, Confessio, Communio, sed plurimum laudis continebunt.

47 Eadem doctrina utimur, si loquamur de sacris precibus, vel versibus Psalmi, sive canum latratus, sive sanguinem, sive morbum quemcumque cohibentibus. Hinc Cassiodorus Ps. 115. merito dixit fuisse variis morbis efficax remedium trinam recitationem hujus versus: *Domine, dirupisti vincula mea; tibi sacrificabo hostiam laudis*: quod recte intellexit Sanch. l. 2. Dec. c. 4. n. 36. non esse ad superstitionem, quando nequaquam ab ipsa terna repetitione; sed a devotione ter repetentis in honorem Sanctissimæ Trinitatis effectus (& quidem non infallibiliter) intendetur impetrari.

48 Quando ergo hisce sacris aliquid inutile, seu vanum misceri contingeret, regulam hanc serva: Te securum esse a superstitione, si quemadmodum corrigis prædictam infallibilitatis credulitatem, sic corrigas, vel tollas illas circumstantias vanas, & inutiles, & consequenter periculo superstitionis expositas: ita Sanch. ib. n. 31. v. g. ad sanitatem vel gratiam impetrandam requirit quis, ut Missa dicatur cum vestibus incongrui coloris; vel ut preces novies effundantur, vel afferatur in elemosynam ad Sacram Aedem pondus cereæ infirmo æquale; vel candela cerea longitudinis eidem infirmo æqualis, &c. Si Missam celebres, si preces effundas, &c. sine illo colore incongruo, & sine illo signato numero precum, ac sine illo præciso, imo cum majori pondere, &c. rite eas vanas circumstantias tollis. Si vero ideo novies Orationem effundas, ut novem Angelorum Chori tibi auxilientur; ideo ter, quia Sanctiss. Triadid fidem, reverentiamque profiteris, rite corrigis, & utroque modo actionem illam a superstitionibus liberas, eaque uti (sed semper sine infallibilitatis spe) tuto poteris.

Pari modo, si morbum caducum patienti insuffletur ad aurem illud quod dixi n. 34. ob finem vanum, vel ut clamea verba dicantur, suspicio magna est superstitionis: at si insuffletur, ut morbum patiens audire possit, Deoque se commendare, ablata certi eventus credulitate, correctæ videtur superstitio. Quo pacto non potest corrigi insufflatio, n. eodem dicta, in aures equi. Quare tollatur hæc omnino, & sic emendabitur ejusmodi superstitio: ita Sanch. l. 2. c. 42. n. 35. in fine.

49 Dictum autem est n. 45. (nisi parvitas materiæ excuset) nam licet Valentia 2. 2. disp. 6. q. 13. cui adde la Turri 2. 2. tr. 2. q. 95. ar. 3. dec. 2. concedat, Sanch. l. c. c. 40. n. 13. neget in superstitione posse inveniri parvitatem materiæ; tamen utriusque conveniunt, quando modicæ sunt ejusmodi vanæ observationes, semper esse veniale peccatum: Valentia, ex ipsa natura parvitatibus, quam hic inveniri posse docet, cum ex eo solo parvo commercio tacito cum Dæmone, non imminet notabile salutis damnum sic operanti, Sanch. vero ex eo, quod posita parvitate materiæ, cum actus non fiat seriosus, sed fiat joco & curiositate, vel ad experiendum, vel denique ex animi quadam levitate, erit imperfectus; atque adeo non erit, nec vocabitur superstitio sed animi levitas, & consequenter solum culpa venialis. Ponit uterque exemplum Cajetani in *Summa Verb. Incantatio* de volente moveri annulum dictis quibusdam

Tamb. de Dec. Præc. Tom. I.

dam Psalmi verbis; id enim semel facere, modo explicato n. 29. veniale esse, ambo consentiunt. Multo ergo magis excusantur a peccato, qui (ut hac occasione etiam dicam) naturalia sola, seu sola non Sacra cum ejusmodi vanitate, seu animi levitate semel, vel iterum sine spe infallibilitatis ad effectum quempiam etiam levem, & vanum consequendum usurpant. Ratio est eadem, quia exiguum periculum deceptionis adest. Vide tamen quandam cautelam mox apponendam n. 70.

50 Dices, hoc ipsum, quod Verba Sacra, precesque afferantur ad vanos, inutilesque effectus obtinendos (v. g. ad motum annuli) gravis est superstitio; quia Deus non se intermiscet his rebus vanis, unde convincitur, tunc expectari effectum a Dæmone. Respondeo ita esse. Ideo enim notanter diximus n. 44. (ad sanitatem, vel grave quid tibi utile obtinendum.) Quando ergo Sacra adhibentur ad effectum levem, & inutilem etiam sine infallibilitate, erit ex se, & genere suo mortale, quia est irreverentia rerum sacrarum; non tamen propterea non est excipienda parvitas materiæ modo dicta n. præc.

Sola non Sacra.

51 Quando ad aliquem effectum consequendum, nihil nisi quid profanum, seu non Sacrum adhibes, quod vires non habet ad illum efficiendum, superstitione uteris, quia tacite, modo supradicto, a Dæmone illum expectas.

52 Certum autem hac in re est, uti his temere ex pacto explicito, vel tacito cum Dæmone, esse per se mortale. Ratio patet ex dictis.

53 Certum secundo est, iisdem uti cum discretionem, & prudenter, ad habendos effectus vere naturales, ad quos medium a te adhibitum vires habet licet occultas, esse licitum; quia id nullam prorsus sapit superstitionem.

54 Certum denique tertio est, hic adesse multo magis parvitatem materiæ, ut per occasionem modo dixi n. 49. in fine.

55 Illud hic, ubi Sacra non apponuntur, sed naturalia, adverte, necessariam non esse eam cautelam, qua effectus non sit infallibiliter expectandus, cum enim a causa naturali, quæ necessario agit, illum expectes, tanta certitudine expectare licebit quantam afferret vis ipsa causæ naturalis. Contra, necessarium etiam hic erit, ut tollantur, vel corrigantur verba, vel circumstantiæ vanæ inutilesve (si quæ forte irreperierint) modo supradicto n. 45.

56 Nota insuper, huc reduci posse, quando aliqua sunt, vel fieri omittuntur spe boni, vel timore mali eventus: siquidem communiter hæc Sacra non sunt, ut nolle iter incipere die Martis, nolle tredecim invitatos simul discumbere, &c. de quibus tamen nihil superest dicendum præter ea quæ n. 27. & 49. dicta sunt, & dicam a n. 83.

Sacra simul, & non Sacra.

57 Non est nobis hic sermo, quando cum irreverentia profanis Sacra miscentur, ut si Oleum benedictum, Sacram Eucharistiam, & similia adjuvantur: id enim Sacrilegium esse per se constat. Sermonem igitur solum habemus, quando, præciso alio inconvenienti, aliquis Sacras cum vanis adjungit; v. g. Orationem Sacram, vel Aquam, Incensum, Sal, benedicta unit cum circulo, ad movendum filum, vel morbum curandum, vel unit cum Herbis, & Medicamentis naturalibus ad sanandum infirmum, &c.

58 Dico primo; si res naturales adhibeantur ad obtinendum effectum ab illis solis effectum expectando, Sacra autem illa solum apponantur ad precandum Deum, cum debita reverentia, & fiducia; idem dicendum erit, quod diximus a n. 51. quando adhibentur solæ res naturales. Ratio est, quia tunc a re solum naturali effectum naturalem expectas, resque Sacra rite, & sine culpa, modo dicto, afferuntur, ut supponimus.

59 Dico secundo; si Sacra adhibeantur, ut ab istis solis effectus speretur, res autem naturalis adjungatur, ut aliquid juxta ejusdem rei naturales vires ea conferat ad effectum: idem dicendum est, quod diximus n. 44. quando adhibentur solæ res sacræ. Ratio est, quia cum a sola re sacra effectum præstoleris; res autem naturalis sine peccato adjungatur, sola res Sacra est consideranda, quam satis ibidem consideramus.

60 Dico tertio; hæc Sacra ita miscere cum rebus naturaliter operantibus, ut ea credantur his indigere, seu ab his habere vim efficacem, esse meram superstitionem, ne dicam hæresim; sic enim Spiritualia & Sacra æquarentur naturalibus, imo illis postponerentur.

Quando Sacra adhiberentur cum non Sacris ad habendum effectum inutilem, & vanum, idem est dicendum, quod n. 50. jam diximus.

Quid agendum, quando hac in re adest dubitatio.

61 Difficultatis hujuscordo in eo versatur, utrum, quando quis re quapiam naturali sola utitur ad aliquem effectum, quem infallibilem expectat, nec videt; an ejusmodi restantam vim habeat, sed nec videt, facta diligentia quacumque, an non habeat, utrum, inquam, sit judicandus superstitionem committere? Videt v. g. quis annulum pendente filo dare signum horarum, gladium medicatum afferre sanitatem ægro distanti, & si non constet hæc naturaliter operari, sed nec constet contrarium, eruntne superstitionis judicanda, & ab illis abstinendum?

62 Tradunt nonnulli regulam universalem: Quotiescumque effectus quilibet nascitur ab aliqua causa, quæ non cognoscatur habere vires ad illum, toties est mera superstitio illum a tali causa expectare. Ratio regulæ est, ajunt, quia tunc expectaretur solum a Dæmone.

E Sed

Sed certe doctioribus hæc regula nequaquam placet; plurima enim sunt in rebus naturalibus, quorum vis prorsus non laet. Noscitur virtutem Magnetis, Succini, Mercurii, seu Argenti vivi, circa ferrum, paleam, pretiosius metallum, & sexcenta similia? Non igitur valet: ego non cognosco, unde sit hic effectus; ergo est a Deo, vel a Dæmone: poterit enim procedere ex causa illa naturali, cuius vis mihi incognita est, & occulta. Lege Sanctum Augustinum l. 14. de Civ. c. 24. qui mirabilia a quibusdam hominibus facta esse recenset, quæ certe ignarus virtutis naturalium causarum facile Dæmoni tribueret.

Inter hos hominem nomine Restitutum refert, qui ita ad libitum alienabatur a sensibus, ut etiam ignem admotum non sentiret; & alium, qui sudare solitus erat, quoties volebat; & multo qui ferant. Equidem ego hominem ex nostra Societate cognosco per familiarem meum, qui quoties ei liber, compositus ad mœstiam oculis, lacrymas emittit.

63 Formemus ergo probabilis hanc regulam, quam ponit Sanch. ib. n. 44. In his rebus naturalibus, quoties non apparet immixta aliqua superstitio, ut sunt verba incognita, determinatus numerus rerum impertinentium, vel quid simile, præsumendum esse pro viribus naturæ, atque adeo non esse culpam (præcindendo ab alio inconvenienti) ea reuti. Ratio Regulæ est, quia tunc res est dubia, a Dæmone, an a vi occulta naturali sequatur effectus: at in dubiis, melior est conditio nostræ voluntatis volentis uti illis actionibus. Rursus, est melior conditio naturæ, quæ ex sæpius contingentibus præsumenda est potestas, & multum mirabilis in suis operationibus. Quamvis enim ejus vis vel a Doctissimis non videatur in se, poterit cognosci in suo effectu, & hic discursus a posteriore formari: Sicuti, quia video a Magnete, & Succino ferrum, & paleam trahi, cognosco in illis esse virtutem trahendi; ita, quia video sanitatem fieri a gladio solis naturalibus medicamentis peruncto, colligo, virtutem illis occultam inesse ægrum absentem sanandi. Vide tamen quoad hoc exemplum, quæ dicam mox n. 77. lepidè Caramuel l. 3. Theol. mor. n. 1381. *si quid verum (inquit) vides, gratias age naturæ conditori; potentissimus potentissimum condidit; hoc suppono: sublatere aliquod pactum, aut Dæmonis interventum, quomodoque videam evidenter, non credam.*

64 Evidenter autem constare effectum non esse a viribus naturæ, quadruplici saltem via posset. Pimo, si effectus adeo esset super naturam, ut a nulla naturali vi esse posset; qualis esset manifestatio secretorum cordis, mortui resuscitatio, &c. Numerat inter hos Sanch. statim ab infirmitate convalescere. Sed licet id in radicatis infirmitatibus ab infirmitate regulariter fit; potest tamen in aliquibus præsertim repentinis morbis contingere, ut remedium naturale illos statim expellat; pravum scilicet humorem, sicut ignis aquam, vel extinguendo, vel temperando. Novi Caltanissetæ in patria mea hominem jecoris languore affectum, atque ita incensum, ut in ipsa exteriori carne jecori proxima turpis appareret nigredo, qui, dum aquam ex nive frigidam, sic consulentibus medicis, ebiberet, dolorem in ipso actu bibendi minui, nigredinem vero (ipse æger id mihi retulit) in eodem actu ita sensim disparere ut aquæ epotæ locum cedere, quasi victa videretur.

65 Constaret secundo, si Docti viri, & prudentes affirmarent causam illam impotentem esse ad talem effectum producendum; secus, nihil certum in Philosophia pronuciari posset, ut Valentia docet apud Castrop. t. 3. disp. 1. de subst. p. 10. n. 1. Placet hoc dictum, sed est temperandum ex doctrina modo data, qua dictum est, mirabilem aliquando etiam doctioribus esse naturæ potentiam.

Colligere herbas tali die ad aliquem effectum, fateor sæpe esse superstitiosum: v. g. nocte S. Joannis, die Sabbati Sancti, &c. si non est in illius mysterii reverentiam: & tamen aliquid esse quædam quædam, ut potentior sit virtus herbæ collectæ in Æquinoctio, quam in Solstitio, Vere, quam Hyeme, &c. quando scilicet herba est in incremento, non vero in decremento virtutis, vel quid simile, negari non potest.

66 Constaret tertio, si adhiberentur quædam, quæ alias in iisdem omnino circumstantiis apposita clare apparuit ejusmodi vi nequaquam pollere, v. g. expertus sum lapidem vulgarem nequaquam ferrum attrahere: si ergo attrahit, clare pronuntio non esse id a virtute lapidis.

67 Constaret quarto, si vana, & superstitutionem sapientia naturalibus admiserentur. Prohibui nudiustertius euidam honestæ matronæ, ne uteretur filo illo a virgine ducto, de quo dixi n. 38. quia auctor ejus medicamenti volebat ad se prius afferri filum, si quidem ad usum paulo post remisisset. Profecto ex hoc, aliisque circumstantiis certam conjecturam feci de tacita aliqua obmurmuratione; nam cæterum si filo dumtaxat uti voluisset, non utique fortasse prohibuissem. Rupertus l. 1. t. 3. de Trinit. c. 1. apud Valle de Moura, sect. 2. c. 8. n. 15. ad illa verb. Genes. *Ponam inimicitiam inter te, & mulierem: Si nuda, inquit, mulieris planta dentem Serpentis prævenit, & vivacissimum caput ejus vel leviter presserit, statim totum cum capite corpus repente interit, ita ut omnino motus nullus, nullus sensus in aliqua parte residuus sit; id quod non malleis, aut vectibus, aut gladiis corcidentibus cito, ac leviter effici potest, si quidem excisum caput cum tribus, aut duobus digitulis vivere, & abire perhibetur. Hoc quod prædictum est, ita esse, ipsorum, qui per industriam exploraverunt fide, & relatione comperimus.* Hactenus Rupertus. Si ergo mulier, non autem vir id efficacie habet, cur non possit Virgo innocens, non vero mulier corrupta, alicujus efficacie nobis incognitæ particeps esse, ut suis manibus, imo etiam suo sputo, quo tæminæ solent nendo filum inungere, occultam virtutem ad aliquem morbum propellendum communicare? At quia, ut dictum est, Auctor medicamenti certam mihi suspi-

cionem ingessit vanæ, & superstitiosæ obmurmurationis, vel similis, fuit merito repellendus.

68 Superest alia non minor difficultas. Quando constat effectum quempiam admirandum non posse esse a causa naturali, v. g. sanitatem moribundi a scripta quapiam chartula; an statim judicandum erit a Dæmone esse, non autem a Deo; tunc enim, quia in dubium vertitur, sitne a Deo per gratiam gratis datam, an a Dæmone tacite invocato, quid præsumendum?

Communis est Doctrina, præsumendum adesse pactum tacitum cum Dæmone. Ratio est, quia cum res illa, quæ adhibetur, non sit causa naturalis effectus, erit regulariter solum signum, ad cuius positionem vel Deus, vel Dæmon effectum ponat: cum autem non sit Deus, quia de Sacramentis solum, vel Sacramentalibus tale fit per revelationem habetur, non vero de aliis, restat non jam esse dubium, sed moraliter certum illum effectum fieri a Dæmone.

Multo magis, quando adhibentur signa vana ad effectum obtinendum; iis enim Deus non se immiscet, immiscet vero se scilicet Dæmon: Vide Valle de Moura de incan. & empysalm. sect. 2. c. 18. qui solvit aliquas rationes in contrarium.

69 Dixi regulariter; nam mihi non semper placet illa Sanch. argumentatio l. 3. in Dec. c. 40. n. 40. Hæc cæremonia vana certo non agit ex vi naturali ipsius, nec ex vi Divina, ergo ex pacto cum Dæmone; non, inquam, placet, quia potuit haberi effectus casu & fortuito. Confirmo, & explico: Experientia compertum est, nonnullos impostores, ut pecunias extorqueant, proprio Marte componere eas vanas Cæremonias: quod si quando habeatur casu effectus, in sede sua virtute jactant; secus, asserunt rite non esse exhibitam cæremoniam. Febrim quartanam v. g. quidam amovit, propinata ad manducandum papyro quibusdam circulis scripta; non recte argumentaris: Sanitas hæc non fuit a Deo per miraculum, nec a causa naturali; ergo a Dæmone; potuit enim esse, ut eveniret ex defectu humoris peccantis, qui tunc defecit, quædam amuletum illud inscriptæ chartulæ manducatum est. Exponendæ igitur sunt omnes circumstantiæ per diligentem. Et quidem in his similibus examinandis, Theologorum, Doctorumque peritiam non oportunitam modo, verum etiam omnino necessariam, certum esse.

70 Adhuc duo notare libet. Primum, si in ejusmodi duo infallibilitatem sincero animo excludis, nec certo expectes effectum, jam liberaris a superstitutione mortali, si semel, aut iterum eam opereris. Ratio est, quia si id cum prædictis circumstantiis absolute diximus supra n. 45. sine, multo magis in prædicto dubio; & merito, quia tunc vel est actus imperfectus, vel non grave periculum commercii cum Dæmone, seu alterius notabilis inconvenienciæ, ut ex *ibid.* & n. 49. dictis colligi potest.

71 An vero, si tu semel, aut iterum dictas Superstitutiones usurpes, usurpet tamen frequenter is, qui ad te sanandum accedit, an inquam propter tuam necessitatem excuseris a mortali cooperatione cum ipso, est quæstio similis ei quæstioni, qua quærimus an possis petere solutionem malefici ab eo, qui cum peccato soluturus est, de quo mox §. 2.

72 Secundum. An usus dictarum superstitutionum possit aliquando justificari ex eo capite, quod propter meas necessitates illis utar? Dico, si certum est esse superstitutionem, nunquam licere. Ratio est clara, quia superstitio est intrinsece mala; involvit enim contemptum Dei, Dæmonisque reverentiam: si autem dubium est, an sit superstitio, five quia potest effectus attribui causæ naturali, five quia cum non possit naturæ attribui, dubium, omnibus pensatis, est, an a Deo per gratiam gratis datam, an a Dæmone per pactum; dico probabile esse (nisi aliud aliunde obstat) possite cum protestatione mox in fine hujus numeri dicenda, ex tua notabili necessitate, sine peccato ea uti. Ratio mihi non est intrinseca, quia etiam hic militat argumentum factum n. 68. ubi vidimus cæremoniam, de qua dubitatur esse a Dæmone, vel Deo, statim esse certum moraliter, a Dæmone procedere, atque adeo esse intrinsece malam: sed est extrinseca bonorum Doctorum; sic enim colligit a Salas, licet nobis contrarius, Valle de Moura d. sect. 2. c. 1. *Salas* (2. 2. tr. 8. disp. 5. sect. 17. n. 154.) *putat regulam illam quod in dubiis tutior pars de præcepto sit eligenda, quam alias tenet, limitari, quando ex eo incurretur notabile, seu magnum nocumentum. Probat, quia lex dubia in eo casu non censetur sufficienter promulgata, citatq; pro se Suarium, & alios; unde saltem ad medendum vulneribus, infirmitatibus, aliisque similibus malis, fas erit in dubio illis uti; limitationem vero, de qua Salas, judicat Sanch. (lib. 1. in Dec. c. 10. n. 33. & in eam videtur incidere n. 37. sine) probabilem, licet contrariam probabiliorum.* Hæc Valle de Moura, quæ tamen n. 28. refellit. Verum Lessius l. 2. c. 44. n. 46. sic docet apertius: *Non est licitum uti remedio, de quo dubium est, an contineat tacitam Dæmonis invocationem; hoc enim est se exponere manifesto periculo superstitutionis, nisi forte id fiat cum expressa voluntate contrariæ protestatione.* Hæc Lessius. Vide Lessium sentire, te vallatum hac cautela, qua facile muniri vales, posse uti eo remedio, ob necessitatem scilicet recuperandæ sanitatis.

Decernitur, quid sentiendum de superstitutionibus allatis n. 33.

72 De Isteritiæ sanitate ex filo, explicata n. 33. sic pronuntio: In ea sananda, omnia apparent vana, quare per se ab illa erit abstinendum. Utrum autem ex dictis n. 49. & 72. colligatur posse semel, aut iterum, videant me sapientiores.

Eandem Isteritiæ, mingendo in herbam, expellere, de qua re memini eodem n. 33. forte superstitiosum non est, si nihil aliud addatur; posset enim esse vis naturalis herbæ Marrobbii Isteritiæ contrariæ, quæ herba per eisdem meatus, qui propter urinæ exitum

exitum aperientur, emittit exhalationes suas ab calida urina exci-
tatas, in interiores partes corporis, malam Isteritiz tabem repel-
lentes. Confirmo; nam aliqui hoc morbo infecti eandem her-
bam ponunt intra calceos, alii sub nuda planta pedum, alii
fructuosius alligant ad nuda crura, rescicque se hoc remedio te-
stantur. Forte quia ejusmodi herba occulta vi Istericium bilem a-
vertit, dissipat, vel certe mitigat. Nam non omnino ab ejus-
modi mictu, vel alligatione se fuisse valetudini redditum qui-
dam adolescens mihi narravit, sed solum aliqua ratione refe-
ctum; qui tamen addidit tandem omnino se sanitati restitutum
intra paucos dies a prædicta fili scatione fuisse.

74 De verbis insufflatis in aurem patientis malum caducum,
vel equi ægrotantis, quorum mentio est n. 34. quid sentiend-
um, diximus satis n. 48. fine.

75 Jejunium Sancti Stephani de quo n. 37. qua ratione pro-
bandum sit, n. 46. explicuimus.

76 De decimotertio nolente ad convivium sedere, de quo
diximus n. 36. assero, si id quis faciat, non certa credulitate,
sed quodam levi timore ductus, de mortali non esse dam-
nandum. Vide in simili n. 20. 27. & 29. Risi olim quoad hanc
rem, & simul amicum sum collacrymatus. Cum agerem Mon-
tis Regalis, tredecim ex Canonicis invitati simul discubuerunt,
ejusmodi superstitionem parvi facientes. Porro die sequenti
quidam ex Collegio Canonicorum, qui in vitatus ad con-
vivium non fuerat, obvius casu procedens uni ex conviviis
dixit fore, ut ex ipsis tredecim unus eo anno moreretur;
cui alter subridens respondit, potius fore ut ipse non invitatus e-
vivis desineret, quam unus ex invitatis; adeo vanam eam ob-
servantiam se existimare. Hanc non insulsam responsonem mi-
hi idem, qui respondit, cum risu narravit; & ego, fateor,
cum plausu illam excepi, sed cum lacrymis, non post multos
dies, amicum illum, qui convivio non interfuerat, e vita ab
inexpectata sublatum febre sum prosecutus.

77 Gladii medicatio d. n. 27. videtur manifesta superstitio, si
quidem nihil naturale, vel divinū in eo effectu apparet. Apud Veche-
rum de secretis nature describatur hic medandi modus, & ego
eum curiose legi: volui eundem relegere post aliquot annos in no-
va (in quam forte incidi) ejusdem libri editione; nec inveni,
expunctumque propter nostram rationem merito credidi. An se-
mel aut iterum propter necessitatem infirmi possit id tentari,
quasi dubia sit superstitio, propter d. n. 72. vel quasi sit par-
vitas materiz propter allata n. 49. decernant docti, & timorati.

78 De Cannabaceo filo a Virgine deducto, de quo diximus
n. 38. quid sentiendum, satis innuimus n. 67.

79 Filum adhibere ad horas distinguendas, eo modo, quo vidi-
mus n. 30. superstitiosum mihi videtur & vanum. An tamen so-
lum veniale sit, semel aut iterum ex vanitate, vel curiositate id
experiri velle, ut etiam annuli motum, de quo n. 49. semel ead-
em curiositate velle cognoscere, collige ex dictis n. 49. Certe vel-
le experiri curiose ex joco quid accidat; si filum cum annulo adhi-
beatur ad horas signandas, esse veniale docet P. Vinc. Tancredi. i. t.
de Rel. i. l. 2. d. 4. n. 14. assertitque Suar. c. 9. n. 11. Sanch. Bonac.

Unum de hoc filo ad vertas velim; nam Baldelli t. 2. disp. mor.
disp. 12. n. 2. sic loquitur: *Ad hac Hydromantiam reducitur ex
Delrio l. 4. c. 2. q. 6. lect. 3. Si quis per annulum de filo suspensum, &
intra aquam immisissum intendat cognoscere quanta sit hora, ipso an-
nulo certis ictibus ex se pulsante latera vasis.* Hæc tamen Baldelli.
Adeamus autem Delrium, is certe l. c. hæc habet verba: *Una spe-
cies Hydromantia febat per annulum de filo suspensum in aqua, &
vasculi latera confisutis ictibus pulsantem.* Hæc Delrius. Adverte
igitur aliud esse hoc quod de horis, per filum cognoscendis hic ex-
plicuimus, & aliud quod Delrius protulit, quæ duo simul confudif-
se videtur Baldelli. Probatum Primo, ex verbis utriusque inter se
collatis. Secundo, quia ea superstitio fili ab utrisque his auctoribus
vocatur, & est Hydromantia, idest Divinatio per aquam, & sit
in vase, in quo sit aqua; at in casu nostro nulla adeest, nec adesse
debet aqua, ut ego meis oculis pluries aspexi. Tertio, nec in casu
eodem nostro debet necessario esse annulus suspensus ex filo, cum fa-
ctus sit quodlibet grave filo, serico, vel simili proportionatum: nec
annulus debet in aquam immitti, quæ videntur requiri a Delrio.
Quarto, quia noster casus solum est ad dignoscendas horas diei,
vel noctis: cum superstitio a Delrio descripta videatur esse ab-
soluta, atque adeo ad alios item fines.

Rursus idem Baldelli ib. d. 15. sic habet: *Si quis annulum filo ap-
pensum digitis teneat intra aliquod vas, & pronunciet certum ali-
quem versiculum Psalmi, ad hoc ut annulus ex se moveatur ad latera
vasis, & certo ictuum numero det horam diei, ideo est superstitio, quia
verba sacra adhibentur ad effectum vanum, qualis est motus annuli,
& horæ pulsatio.* Hæc tamen ille; qui adhuc nostrum casum vel non
tangit, vel ejus plenam notitiam non habuit, ut signate tangeret.
Nam in casu nostro nullus Psalmi versiculus usurpatur, ut ego sic-
uti dixi, sæpius vidi. Verum hæc pro Curiosis innuisse sit satis.

80 Verba Sacra pro latratu canum, proque effluente sanguine,
quorum mentio facta est n. 40 & n. 41. & pro morborum expul-
sione, de quibus n. 42. amota certa expectatione, & vanis, si forte
adfiat, cœremoniis, esse licita, colligi potest, ex n. 45. & 48.

§. II. De Maleficio, ejusque dissolutione.

Maleficio, sive amatorium, quo Malefici utuntur ad fle-
tendos animos ad a morem, sive Veneficum, quo iidem
utuntur ad occidendum, ad inferendum morbum, ad bona tem-
poralia adipiscenda, &c. est vis, ac potestas nocendi aliis ex pacto
expresso, vel tacito cum Dæmone. Huc reducuntur peccata La-
Tamb. de Dec. Præc. Tom. I.

miarum, seu Strigum, quæ Latine Sagar nuncupantur, quæque
duo potissimum quæruunt; delectationes nimirum turpes ex com-
mixtione cum Dæmonibus, & damna in aliis, &c. Quoad hæc
porro vide Auctores, Sylvestrum, Vor. malefic. Tolet. lib. 4. c.
16. Azor. i. p. lib. 9. c. 25. & 26. Valent. 2. 2. disp. 6. q. 13. p. 4. Sanc.
l. 2. in Dec. c. 41. & l. 7. de matr. disp. 95. Suarez, Delrio, alioque ab
iisdem cit. nobis enim satis sit tria, vel quatuor hic adnotasse.

2 Primo; quando occurrit deferri a pœnitente peccatum Ma-
leicii, duo examinare Confessarius debet: Alterum, an præter
maleficium exercitum fuerit actuale commercium per expres-
sum pactum cum Dæmone; esset enim tunc duplex peccatum,
ut supra §. 1. n. 10. innui. Pari modo multiplex esset, ac si-
gnate confitendum, si additæ fuissent aliæ peccatorum species;
hæresis v. g. vel Idololatria externa, vel sacrilegium, vel forni-
catio, &c. Alterum est; utrum intulerit damnum suo venefi-
cio Malefici; essent enim juxta regulas restitutionis omnia da-
mna refarcienda, ut ex se constat.

3 Secundo: Celebris est quæstio, an sit peccatum uti opera Ma-
lefici ad maleficia dissolvenda. Equidem directe petere a Male-
fico etiam parato, ut maleficium maleficio dissolvat, certum
esse esse peccatum, cum sit cooperatio ad id, quod est intrin-
sece malum, idest ad maleficium exercendum, & quamvis pe-
nitio fiat, ut sanitati restituatur maleficio affectus, adhuc ta-
men peccatum est, quia non sunt facienda mala, ut evoniat bona.

4 Dico (opera Malefici) nam si nesciam illum esse Maleficum,
seu Magum, non debeo illum ut Magum reputare, sed solum
obligor ad inquirenda illa, quæ adhibet, an sint superstitiosa.
Quod si is ea nolit declarare, erit ab illis abstinendum, ut po-
te suspectis de superstitione: multo magis si non sit vir do-
ctus, & pius, qui possit judicari remediis licitis uti.

5 Difficultas ergo est, si petam, ut maleficium dissolvat,
non petendo, ut id faciat per aliud maleficium, an licite pe-
tam? Respondeo: certe si petam, ut dissolvat solum tollendo
signum maleficii, vel illud destruendo, sciamque illum sic fa-
cturum, nec alio maleficio usurum, esse licitum omnes fate-
mur; quia tunc res licita petitur, quam quilibet posset facere
sine culpa, idque non sit connivere Dæmoni, sed potius ejus
signa, ejusque pacta destruere.

6 Rursus, si petam absolute, ut dissolvat, sciam autem ipsum
non posse dissolvere, nisi aliud maleficium moliendo, quia a-
lium modum non habet, me mortaliter peccare certum est: quia
tunc directe maleficium, quod est intrinsece malum, exposcerem.
At si petam absolute, ut dissolvat, sciens eum posse dissolvere sine
maleficio, & posse cum maleficio, at ipsum sine maleficio dis-
soluturum, sane propter rationem modo dictam n. 5. licite petam.

7 Quod si absolute petam, ut dissolvat, sciens ipsum posse dis-
solvere cum maleficio, & posse sine maleficio, putans tamen, imo
certo sciens ipsum cum novo maleficio dissoluturum; major est,
& multum celebris controversia, num licite possim petere? Dico ta-
men esse saltem probabile, & tutum licite posse. Ita Sanch. d. disp.
95. de matr. n. 12. & d. c. 42. in Dec. n. 13. & novissime Bardi alios ci-
tans dif. de cons. c. 2. §. 20. n. 6. Ratio est; quia tunc ego peto, quod is
licite facere potest: ipsi ergo imputetur, si eligat, quod illicitum
est. Quod si mea licita petitio est occasio, ut ipse peccet, sibi impu-
tet: nam me summa necessitas avertendi a me, vel a proximo ma-
leficio, excusat a cooperatione, quæ fortasse ibi esse videtur. Solet
afferri paritas de Usurario, & infideli, licite enim possum ab his
petere mutuum, & juramentum, licet sciam eos peccaturos ac-
cipiendo usuram, & jurando per falsos Deos, quia ego rem bo-
nam, vel indifferentem peto; non enim peto, ut juret v. g. Gen-
tilis per falsos Deos; hoc enim plane esset peccatum, quia directe
poscerem juramentum per se malum: sed peto solum, ut juret. Id
quod ipse potest bene præstare jurando per verum Deum; ni præ-
stet, ipsi imputetur; me enim a cooperatione peccati, quæ vide-
tur hic adesse, excusat necessitas firmitatis contractus in eundem cum
Infideli; sicuti in casu mutui necessitas, quam parior pecuniæ.

8 Inquires primo: quando ego exposco ut maleficium quis dis-
solvat, ac mihi medeatur, cum possit sine novo maleficio, si acci-
dat, ut ipse velit exercere in mea persona, vel in meo equo V. G.
præsentem me, aliquas superstitiones, possumne permittere? Re-
spondeo cum Suarez, t. 1. de Relig. lib. 2. de Superst. cap. 8. n. 10. fine.
Less. lib. 2. cap. 44. n. 46. non posse, quia tunc positive cooperaris ad
superstitionem illam, quæ actu sit; quod non est, cum male-
ficus sine te superstitiones adhibet, cum possit non adhibere.

9 Inquires secundo: cum debeamus (ut licita sit nostra petitio)
cognoscere, quod Maleficus possit sine novo maleficio morbum de-
pellere, qualifnam esse debebit ejusmodi cognitio? Respon-
deo moralis, vel certe probabilis; si enim mihi probabile est, ipsum
habere modum maleficium dissolvendi sine peccato, satis est, ut
ego petendo non peccem; cum probabilitate enim operari, est opera-
ri cum prudentia, ut in superioribus sæpe doquimus.

10 At sufficitne dubitare? Dubito V. G. negative, an Ma-
leficus modum licitum habeat dissolvendi maleficium; possum-
ne licite ab eo dissolutionem petere?

Respondeo: Credo saltem aliquando posse, quia non raro præsu-
mere mihi integrum est, ex communiter contingentibus, a malefi-
co modum licitum non ignorari. Communis enim modus est
signum Dæmonis dissolvere, in quo dissolvendo, non est ne-
cesse, ut interveniat novum maleficium. Neque contrarii
sunt Doctores Suar. Less. Sanch. apud Castropal. tom. 3. tract.
17. disp. 1. de Superst. part. 12. numer. 2. & apud Bardi ibid.
numer. 7. dum in hac re calcululo sentiunt, in dubio præ-
sumendum esse maleficium per novum maleficium, maleficium dis-
solvere, cum semel malus semper præsumatur malus, ex regulis
juris

juris in 6. Non sunt, inquam, contrarii; nam statim addunt, nisi dubium vincatur. Cum ergo vinci aliquando possit, ut dictum est, Doctores adversus nostram resolutionem nequaquam stant. Fateor tamen, multa prudentia; in tanto dubio, parique cautela opus esse. De hac re satis benigne loquitur Less. l. 2. c. 44. n. 46. illis verbis allatis §. 2. n. 72. ex quibus præsertim doctrinam confirmari posse alicui videbitur: *Non est, an contineat tacitam Dæmonis invocationem: hoc enim est, se exponere manifesto periculo superstitionis, nisi forte idem fiat cum expressa voluntatis contrariæ protestatione.*

11 Dices: Qui petit a Malefico dissolutionem, modo quantumvis licitum, & in sacris Litteris prohibitum; Maleficos, est per se malum, & in sacris Litteris prohibitum; ergo saltem ex hoc capite grave peccatum. Ita P. Antonius Marsilius Vir doctus Soc. Jesu Lector Casuum conscientiarum in Rom. Collegio in manuscript. super Dec. tr. 4. cap. ....

Resp. consulere Maleficos, ut tales, certe est prohibitum: at non ut tales, sed ut scientes bonis artibus maleficium tollere, prohibitum non est: secus nec possem legitimum medicamentum, & bonas scientias addiscere ab eo, qui hæc a Dæmone habuit; quamvis enim ipse, quando habuit, peccavit ex pravo commercio cum communi hoste, non pecco tamen ego: imo nec ipse, dum iis naturalibus medicinis, scientiaque bona, ad bonum finem utimur, ut Theologi probatissimi Suar. Delrio, Val. Sanch. Viclor. apud Castr. loc. cit. p. 11. n. 1. docent; non enim tunc viculum Maleficos ut tales, sicut dictum est, sed ut viros doctos, & expertos; nec nisi res ex se bonas tunc usurpamus. Ex eadem ratione possum uti equo v. gr. meo invento per artem magicam; & frui sanitate per eandem acquisita, imo & pecuniam retinere a Dæmone forte habitam (modo non consistet moraliter) fuisse ab aliquo ablata; tunc enim esset Dominus restituenda) & similia, non quamvis postea peccatum in illis a Dæmone obtinendis, non tamen postea illis rebus ex se bonis utendo, peccatum committo: ut nec committit Meretrix, dum retinet, fruiturque pecunia illicite ex suo peccato comparata.

12 Mihi puero narravit quidam (fabellane ad puerorum animos aucupandis inventa, an vera res fuerit, ignoro) senem thesaurum magice artibus terræ noctu infindisse, hac habita cum Dæmone conventionis, ut hinc in finem thesaurum patere posset, nisi ei, qui in ipso thesauri loco existens bonæ pulvis pingui patina se recrearet, vinumque biberet liberaliter: inaudisse quemdam rusticum non longe ab illo loco forte decumbentem: mane pulcrum comedisse, vinum hilariter ebibisse, thesaurumque sibi nullo repugnante, arripuisse; quo dolore avari senis, qui non talia post ad locum inviscendum se contulit, aurumque expilatatum reperit, verbis explicet qui potest. Jam inquiri, an sine peccato potuerit rusticus hoc signum apponere? Respondeo, potuisse, quia id non fuit nisi contrarium signum apponere, quo posito Dæmon promittit non amplius thesaurum custodire: quando enim tale signum apponendum bonum est ex se, vel indifferens, apponi licite potest, cum apponatur medium ad dissolvendam confederationem Dæmonis, qui finis bonus est: ita Less. Sanchez apud Castrop. l. c. n. 10. Idem ergo, & multo magis dicendum erit ad finem sanitatis consequendum. An is rusticus potuerit sibi thesaurum retinere, dependet ex ea questione, utrum thesaurus, cujus Dominus scitur, solum ex eo quod terræ sit infusus ad nullum certe usum, reputetur non esse sub alicuius dominio, sed esse primi occupantis? De qua re loco alibi.

13 Quare quando Judicibus pilas adunt, vel lavant maleficos torquendos, ne ii insensibiles sint ad tormenta, non solum id licite faciunt, ut tollant signum Dæmonis fortasse sub pilis, vel in unctione corporis latens (quæ est communis Doctorum explicatio) sed etiam, quia potuit evenire, pactum cum Dæmone fuisse, ut ad unctionem pilorum, vel lotionem corporis cessaret conventio. Ex dictis colligere poteris, non solum tertium aliquem, sed ipsum etiam Magum posse, imo & debere, sive destruere signum, sive positive ponere signum contrarium pacto, quo scilicet posito (sed sine novo maleficio) definit nocere Dæmon. Sicut enim (ait Lessius l. c. l. 2. cap. 4. n. 53.) Maleficus, qui Diabolum invocavit verbis, vel scriptis, ut noceat curpiam, tenetur cessare ab ista invocatione, nec solum quia superstitiosa, sed etiam quia noxia, ita quoque tenetur signa posita, quibus illicite ad nocendum, tollere, si aliter nocuum impediendi nequit.

Dixi (sed sine novo maleficio) nam propterea illa signa contraria quæ forte debent poni, solum possent esse, vel bona, vel indifferentia. Veneficium v. gr. sit hujusmodi: Si Venefica te tangat, tu morbo inficeris, & paulatim tabesces; at si illam tu repercutias, impediatur morbus. Dico, te posse repercutere, quia percussio est res indifferens, nec enim percussio est novum maleficium.

Id enim clare docet Sanch. l. 2. sum. 41. n. 23. Tandem, inquit, licet etiam signum positivum contrarium apponere, dummodo sit ex se licitum, aut indifferens ad pactum illum cum Dæmone initum rescindendum. v. gr. si Dæmon esset pactus cum malefice nocendum, nisi maleficiatus postea se signet cruce, aut laxet corpus, licebit huic se signare, at lavare non intentione sanandi positive eo medio, aut opera Dæmonis, sed solo animo tollendi signi, & pacti nocendi dissolvendi. Hæc Sanch. citans Suarium, Lessium, Sylvestrum, Delrio.

Objicies primo. Lessius l. c. n. 48. docet posse tolli, vel poni dicta signa ad hoc, ut cesset nocere Dæmon, non vero docet, posse, adhuc ut Dæmon positive det sanitatem: at in exemplo a nobis allato, potuit evenire, ut illa percussio fuerit signum, non solum ut Dæmon prosequeretur nocere, sed etiam ut positive afferret

sanitatem; ergo illam ego ponere non possum, directe enim tunc vellem sanitatem a Dæmone positive illam conferente.

Respondeo: Huic objectioni sic discrete satisfacit Castr. l. 3. tr. 27. disp. 11. n. 8. Negari non potest, (inquit) posse Maleficium destructionem illius signi ad unum finem dirigere (intellige tu ad desinendum nocere) & non ad pactum (intellige, & non ad sanitatem positive conferendam.) Concedo igitur (sic habet n. 10.) nemini licitum esse uti signis a Dæmone datis eo fine, ut Dæmon excitetur ad fidem servandam, vel sanitatem concedendam: at bene poterit illis signis uti, ut tollatur Dæmonis incentivum, quod habebat ad nocendum. Quod autem Dæmon destructo signo, non solum cesset nocere, sed etiam concedat salutem, per accidens est intentioni destruenti signum consequi destructionem præterit. Hæc Castr. quæ est ipsissima doctrina Sanch. modo jam allata.

Objicies secundo. Esto illa positio signi contrarii sit tantum, ut, eo signo posito, Dæmon desinat nocere: At potest evenire, ut ea positio signi non sit solum pacti prioris destructio, sed sit novum pactum, ob quod Dæmon nocere desinat; ergo tunc esset novum maleficium.

Respondeo: Novum pactum non potest iniri, nisi ex nova consensione duorum, atque adeo nisi destruens signum consentiat. At ipse nullatenus consentit, solum enim intendit prioris pacti dissolutionem, & nihil præterea. Adde primo, non consuevisse Dæmonem, pro nova pacificenda conventionis, rem bonam, imo nec regulariter ex se indifferentem adhibere, semper enim aliquid vani saltem admiscet. Adde secundo, cum mihi non liquet, hoc esse novum pactum (pactum enim non destruitur novo pacto, sed solum recedendo ab ipso) cum non consistet, inquam, hoc esse novum pactum, ad summum dubia res erit, quare querendum restaret, quid in dubio hoc faciendum esset? Id quod jam subdo.

Inquires enim: Licet bene ponere ejusmodi contrarium signum, quando omnibus licet bene ponere ejusmodi contrarium signum, quibus expensis debent esse, an talis signi positio sit maleficium, atque adeo novum pactum? Lavare enim se, ex Sanch. citato, vel repercutere, ex Lessio cit. clare non sunt Maleficia. Sed quid si sit v. gr. lavare se cum aqua benedicta, vel dicendo quædam verba, de quibus dubitatur, an sint vana, unde dubitetur, an illa lotio, vel percussio sit novum maleficium?

Respondeo. Lessius l. c. n. 40. inclinatur, licere, sed cum protestatione non consentiendi pacto forte novo. Similiter, inquit, non licet, si res sit dubia, non enim licitum est uti remedio superstitioso, aut de quo dubium est, an contineat tacitam Dæmonis invocationem, hoc enim est, se exponere manifesto periculo superstitionis; nisi forte id fiat cum expressa voluntatis contrariæ protestatione. Hæc Lessius.

Verum absolute nunquam licere, docet Sanch. l. c. his verbis: Ad dit Lessius, si dubium sit, an id signum sit superstitiosum, non licere, nisi forte præmissa contrariæ voluntatis protestatione. Sed nec hoc modo audeo id approbare. Hæc Sanchez dumtaxat. Ubi vide, nullam hic ab ipso rationem afferri, unde illud non approbet. Afferret tamen Castrop. l. c. n. 10. qui huic sententiam Sanch. adhæret, & sic habet: *Bene advertit Sanchez, si dubium sit, an medium, quod assumitur, superstitiosum, aut illicitum sit (quousque dubium deponas) se non posse illo uti, quantumcumque protestetur nolle ullam cum Dæmone societatem habere, quia hæc protestatio non vincit dubium, neque purgat malitiam, quæ in illo esse potest.* Hactenus ille.

Ego in praxi Lessium libens amplecterer. Et ratio esse posset, quia semper in eo dubio est caput, unde dubium deponere facile queam, qua depositione habita, concedit ipse Castropalaus. Nam quando est dubium, an hæc res, quæ adhibenda est, sit superstitio nocens, judicandum præterea est, non esse superstitionem, quia prius est, rem esse indifferentem, imo & bonam ex se, & deinde est, seu supervenit, esse malam ex pacto cum Dæmone; & ergo nec ostendat, supervenisse pactum, semper possidebit indifferentia, vel bonitas. Cum ergo nemo possit, vel debeat de jure a sua possessione per superveniens dubium, ut late diximus lib. 1. cap. 3. per totum, prævalebit in casu nostro negatio superstitionis, atque adeo deponetur dubium.

Dixi (amplecterer) nam absolute tunc amplectar, quando eam tu, re maturus expensa, sapiens lector excipies.

De pœnis contra prædictos, deque eorundem absolutione.

14 Contra Divinatores, sortilegos, &c. si hæresim externam non committant, nullæ sunt pœnæ in jure latae, nisi forte ferendæ: nam si Inperaddatur hæresis, erit excommunicatio lata in Bulla Cœnæ, de qua suo loco dictum est: pœnæ autem a Judicibus inferendæ ad nostram tractationem minus pertinent, de quibus nihilominus lege Farinaccium de heret. p. 182. an. 51. alioque ab ipso citatos.

15 Quoad absolutionem: si cum hæresi formali, & externa adjuncta sit culpa prædictorum, ille solus potest absolvere, qui potest hæresim, de quo sup. c. 1. §. 8. satis vidimus. Si hæresis intermissa non fuerit, quolibet adoratio Dæmonis, pactum, commercium, superstitio, & quodcumque aliud, quod hæresim formalem externam non contineat, poterit absolvi a quolibet ordinario Confessore, nisi tamen aliqua ex his in Diocesi sint ab Episcopo reservata: ita plures apud Dian. 1. p. tr. 5. ref. 8. cum Bulla Cruciatæ, & sine illa p. 4. tr. 4. ref. 44. Vide etiam p. 4. tr. 4. ref. 240. De abortu est quædam peculiaris dispositio, de qua dicam lib. 6. c. 2. §. 4. nu. 8. Ratio est, quia, cum hæc omnia, licet gravissima scelera, non subjaceant excommunicationi latae sententiæ, non sunt Summo Pontifici reservata, huic enim nullum crimen regulariter reservatur, nisi ratione

tionem excommunicationis, ut diximus in nostro opusculo de conf. lib. 4. c. 7. §. 1. n. 2. Nec sunt ex jure reservata Episcopo, quia, ut ibi diximus, nulli casus, vel excommunicationes sunt hodie Episcopo in jure reservatae. Remanet igitur, ut nisi in aliquo loco peculiari reservatione afficiantur, libere possint ab ordinariis Confessoribus remitti: multo magis virtute Bullae Cruciatæ: ita Diana l. c. & Escob. in summ. tr. 7. exam. 4. §. potestine Conf. Nec obstat reservatio DD. Inquisitorum; nam hanc esse solum pro externo foro habes apud Dianam, alioque apud ipsum.

§. III. De Sacrilegio.

Sacrilegium proprie est *Sacræ rei læsio; seu violatio*, ita S. Th. 2. 2. q. 99. art. 1. Lege Suar. t. 1. de Relig. tr. 3. lib. 3. alioque passim. Dico (proprie) nam frequenter quælibet irreligiositas, hoc est irreverentia contra Deum, quæ est genus ad omnem culpam Religioni generice sumptæ oppositam, dicitur Sacrilegium. Sic Idololatria, Pactum cum Dæmone, Superstitio, & alia similia peccata Sacrilegia late nominantur. Proprie igitur Sacrilegium solum respicit rerum sacrarum violationem. Quæ res sacræ, hoc est ea omnia, quæ lege divina, & Ecclesiastica ad cultum Dei sunt destinata, quia ad tria communiter reducuntur, nempe ad personas sacras, ad locum sacrum, ad res sacræ, ideo triplex Sacrilegii genus constituitur, quodlibet suas species continens, utique specialiter in confessione aperiendas; cum teneamur, ut diximus lib. 2. Method. Confess. c. 1. §. 9. nu. 59. confiteri ex Tridentino singulas species, & singula numero peccata.

Sacrilegium circa personas sacras remissive.

1. Personas sacras, hoc est, vel vitæ statu per votum, vel sacro Ordine Deo peculiariter destinatas, quatuor modis, atque adeo quatuor speciebus sacrilegii, offendere potes. Primo, per violentam manus injectionem, de qua agitur, cum explicatur excommunicatio *Si quis suadente*. Secundo, per usurpatam jurisdictionem, personas Ecclesiasticas ad iudicium sæculare trahendo, vel iisdem vestigalia imponendo; de qua re agi solet in tractatu de immunitate personarum Ecclesiasticarum. Tertio, per rapinam, & furtum, de quibus in tractatu de restitutione, & nos, quæ sufficiunt lib. 2. Method. conf. c. 8. §. 2. explicuimus. Quarto, per actiones venereas, de quibus in sexto præcepto disseritur, quæque nos breviter ibi c. 7. §. 5. n. 30. attigimus, quantum scilicet necessarium pro Confessoribus iudicavimus, quibus tamen adde sequentem resolutionem.

2. Nudius tertius Græcus Sacerdos uxorem quæsitit a me, An ipse si aliam a sua cognosceret, præter adulterium, contraheret peccatum sacrilegii ex eo, quod sacro Ordine initiatus contra castitatem peccaret? Respondi; si Sacerdos Græcus in ipsa ordinatione votum hoc nullo pacto emittit, nequaquam contrahere. Ratio fuit, quia ideo Sacerdos sacrilegium, turpibus vacando, contrahit, quia five explicite, five implicite in receptione sacri Ordinis emittit votum Castitatis, sequæ hoc pacto sacrum reddit; id quod non est, si voti obligationem secludamus: ita Castr. l. c. p. 3. §. 2. n. 2. circa finem; sed Sacerdos Græcus nullum ejusmodi votum, ut supponimus, emittit: ergo, &c. Dicere enim cum certo emittere votum non tangendi alias præter uxorem esset gratis loqui, & ego ab aliquibus hujusmodi Græcis id sciscitatus, nihil certi habere potui. Quare si tibi Sacerdoti Græco idem dubium sit, an a te id votum emissum fuerit, te votum non obligat, ut universim de votis dubiis supra lib. 1. c. 3. §. 7. V. Votum, notavimus.

Nec obstat primo, hoc apud Græcos æstimari passim sacrilegium. Nec obstat secundo, ejusmodi Sacerdotes, uxore extincta, aliam ducere nullatenus posse. Nam ad primum respondeo; æstimari late sacrilegium propter gravem circumstantiam, non propter speciei diversitatem. Ad secundum, non posse aliam ducere ex vi præcepti prohibentis in Sacerdote Bigamiam, non ex vi voti, &c.

3. Hanc resolutionem quidam Doctor minus approbavit, asserbat enim Sacerdotem Græcum statui Sacerdotali additum multo magis suum statum per fornicationem, etiam abstrahendo a voto, coinquinare, quam si per pollutionem, seu effusionem seminis polluat Ecclesia benedicta, quamvis non consecrata: ergo saltem ex hoc capite sacrilege se gerit. Confirmabat primo, quia per Aragonium 2. 2. q. 38. art. 7. ad finem, & Enriq. l. 3. c. 5. nu. 6. Religiosus fornicans non solum debet confiteri fornicationem, & votum absolute, sed etiam votum solemne professionis, quia a Religioso non læditur votum quomodocumque, verum etiam status Religiosus; ergo cum a Sacerdote Græco lædatur status Sacerdotalis, idem erit dicendum.

4. Sed respondi, verum esse ab ejusmodi Græco commaculari sacrum Sacerdotis statum, at intra latitudinem eandem, qua Christianus lædit suum statum hominis baptizati, id est hominis participantis Sacramenta a Christo Domino instituta; sed quia non adest votum, non est læsio adversus aliam peculiarem virtutem Religionis, sed solum est notabiliter gravior. Cum ergo circumstantiæ etiam notabiliter aggravantes non constituent diversam speciem, (unde non sint specialiter ex probabili sententia confitentæ) ideo nec in casu nostro nova sacrilegii species enascetur. In violatione Ecclesiæ non est mirum inveniri sacrilegium, quia specialis, & expressa prohibitio facta in honorem loci sacri transfert illam turpem actionem ad novam speciem: quam prohibitionem specialem in Græco Sacerdote non invenimus. Ad Confirmationem Resp. Aragonium, & Henr. ideo putasse Confessori aperiendum (in casu de quo loquuntur) statum Religiosum, quia putaverunt circumstantias notabiliter aggravantes esse clavibus specialiter subjiciendas, quam nos sententiam non sequimur.

Tamb. de Dec. Præc. Tom. I.

Sacrilegium circa loca sacra remissive.

5. De hoc item ea, quæ ad sufficientem cognitionem pertinent, alibi melius disputantur. Tripliciter enim circa loca sacra sacrilegii labem quis contrahit. Primo, si eum, qui refugium invenit in loco sacro, violenter, vel per fraudem extrahat ab eo loco. Secundo, si in iisdem sacris locis strepitum forensem, vel mercaturam adhibeat. Tertio, si quis venereas actiones in iisdem locis exercent. De prioribus agitur in tr. de Immunitate: de tertio in sexto præcepto, de quo nos in Meth. conf. lib. 2. c. 9. §. 7. n. 35. satis multa disseruimus.

Sacrilegium circa res sacras.

6. Cum variz sint res sacræ, variz & erunt hujus sacrilegii species. Quatuor enumerat S. Th. 2. 2. q. 99. art. 3. Primo, Sacramenta. Secundo, vasa sacra, sanctas Imagines, Reliquiasque Sanctorum. Tertio, ornamenta Ecclesiæ, & ministrorum ejus. Quarto, bona temporalia Ecclesiastica in sustentationem Ecclesiæ ministrorum deputata. Scriptura sacra, sacræque cæremoniæ ad secundum caput reduci commode possunt. Qui igitur male, & irreverenter erga hæc se gerit, sacrilege peccat, quia irreverentia illarum in Deum, qui in iis rite, & sacre colitur, tandem redundat.

7. Duo hic sunt notatu digna. Primo: An qui conculcat sacratissimam Eucharistiam sit proprie sacrilegius? Ratio dubitandi est, quia sacrilegium est rei sacræ, hoc est rei Domino deputatæ violatio: at Eucharistia non est res Domino deputata, sed ipsemet Dominus: ergo ejusmodi conculcatio erit quidem atrox irreligiositas, non vero proprie sacrilegium. Respondeo, communis sententia sentit, esse proprie sacrilegium; ita Cajet. 2. 2. qu. 99. art. 1. c. 3. dub. 6. Less. lib. 2. l. c. 16. dub. 3. n. 30. alique, quia Eucharistia, licet Deum Dominum contineat, est tamen signum gratiz sanctificantis, est enim Sacramentum: quare prædicta injuria non videtur facta, seu exercita immediate circa ipsum Dominum (cum ipse ibi sit invisibilis,) sed irrogata ipsi signo visibili Deum significanti, & continenti.

8. Secundo. An quælibet bona Ecclesiastica læsa constituent sacrilegium? Resp. nequaquam: sed solum ea, quæ aliquo modo sacra sunt, atque in Dei cultum ordinantur. Hæc solent esse bona, quæ destinata sunt ad Ecclesiæ servitium, & ad ejus ministrorum, ut tales sunt, sustentationem. Quare alia bona patrimonialia, vel quocumque alio sæculari titulo possessa, ab Ecclesiastico, cum non sint vere sacra, locum hic non sortiuntur.

9. Quid, si quis sibi retineat legata, vel hæreditates, & similia Ecclesiis pro dicto servitio relicta, contrahitne præter malitiam injustitiæ, malitiam sacrilegii, dum non solvit? Respond. cum Castr. l. c. §. 1. n. 1. contra Valent. & Less. ibi citat. solum injustitiæ, quia donec Ecclesia ea possideat, non sunt sacra: antea enim solum videntur remote destinata ad Ecclesiæ servitium, quæ remota destinatio non videtur esse satis ad rem sacram proprie constituendam.

10. Quid, si quis Decimas non solvat? Respondeo cum Castr. ibi. nec hunc fore proprie sacrilegum; sed tamen præter injustitiam incidere in pejus crimen, nempe in irreligiositatem, seu irreverentiam immediate contra Deum: ita idem ibi. Ratio est, quia solutio Decimarum est ordinata in recognitionem supremi dominii Dei; ergo eas negans, omittit Deum recognoscere, quod est nolle exhibere cultum Deo debitum: sicuti si quis jussus legitime aliquo actu Deum venerari, illum venerari negligeret.

An temporis violatio constituat aliquando Sacrilegium proprie dictum?

11. Uno verbo. Tempus estne objectum Sacrilegii? v. g. qui die festivo, vel tempore Quadragesimæ, &c. peccaret, contraheretne speciem Sacrilegii? Resp. de hac re me dixisse in opusculo Meth. conf. lib. 2. c. 7. §. 5. n. 40. ubi respondi non contrahere: addidi tamen contrahi non raro posse culpam irreligiositatis contra reverentiam Deo debitam, ut si comedias, vel ludicra spectacula die Veneris Sancti celebrare v. g. quis velit. In hoc enim facto non solum esset scandalum populi, sed etiam irreverentia erga Christi Domini Passionem.

An Violatio voti sit Sacrilegium.

12. Vovet quis jejunium v. g. si id non exhibeat, estne sacrilegus? Resp. ita videri plerisque apud Valent. 2. 2. d. 6. q. 19. p. 1. in initio. Ratio est, quia eo ipso quod res voto dicata Deo est, Deo est destinata: ergo si violatur, sacrilege violatur. Sed certe probabilitus est cum Suar. t. 1. de vel. tr. 13. lib. 3. an. 5. non ita esse; tunc enim peccatur quidem contra fidelitatem Deo debitam ex promissione, sed non proprie cum sacrilegio, quia nihil sacrum violatur, sed immediate Deo negatur, quod promissum fuit. Neque obstat, per votum Deo rem destinari; non obstat, inquam, quia non destinatur nisi in ordine ad ipsius voti executionem, solum scilicet, ut res promissa executioni mandetur, non vero ipsa (donec actu Deo detur) sit sacra. Si quando ergo hæc infidelitas sacrilegium, seu irreligiositas sacrilega nominatur, late, ut in simili supra dictum est, sacrilegii nomen usurpatur.

§. IV. De Blasphemia.

Quid, & quotuplex sit.

1. **B**lasphemia est convicium, seu verbum contumeliosum contra Deum: ita S. Th. 2. 2. q. 13. art. 2. Est igitur peccatum con-

contra reverentiam Deo debitam, quod an habeat parvitatem materiam, supra lib. 1. c. 1. §. 3. diximus.

2 Alia est hæreticalis, ut *Deus injustus*. Id quod si etiam sic mente affirmetur, non hæreticalis solum erit, sed etiam hæretica, utraque Inquisitori deferenda: ita Sanch. lib. 2. in Dec. cap. 32. Laym. lib. 4. tract. 10. cap. 6. n. 7. Bonac. circa 2. Dec. præc. disp. 3. q. 8. p. 1. Alia est simplex, & quidem quadruplex: Enunciativa, ut *ad injuriam Dei volo hoc efficere*. Detestativa, ut *pereat Deus, maledictus sit Deus, displiceat Deo*. Irrisoria, ut, *Vab, qui destruis Templum Israel*; idemque erit, si nominetur irrisorie membra Christi Domini pudenda. Juratoria, quando scilicet cum blasphemia quis jurat, *pereat Deus, si ita non est, vel erit &c.*

3 Rursus blasphemia committitur, vel aliquid demendo a Deo, Sanctive, vel aliquid iisdem addendo. Demis, si dicas, Deum non esse Omnipotentem, non Misericordem, non Providentem, Sanctos non esse in gloria, &c. Addis, si dicas Deum esse crudellem, Sanctos esse impudicos, &c. sive autem addas, vel demas ex intentione inhonorandi Deum, sive sine tali expressa intentione, quia tamen sic addendo, vel demendo vere inhonoras illis verbis Deum, Blasphemus eris; & quidem puto eadem specie blasphemiz, cum uterque modus sit tandem, & resolvatur contra Dei reverentiam: ita colligitur ex Castr. t. 3. disp. 2. de tem. &c. p. 2. §. 3. num. 3. licet deinde contrarium sentiat n. 6.

4 Denique, alia est in Deum, alia in Sanctos, alia in cæteras creaturas, sive rationales, sive irracionales; advertendo, ut sit blasphemia illa, quæ jacitur in Sanctos, vel cæteras Creaturas, debere semper redundare in Deum: si quis enim vel dicat, vel imprecetur malum tempestati, seu ventis, certo, si præscindat ab eo, quod hæc referantur ad Deum tanquam ad Creatorem ipsorum, injuriam non Deo, sed ipsis creaturis faciet, ut mox clarius explicabitur.

5 Atque hinc vides, cur torquere convicium in Sanctos semper sit blasphemia, non autem semper in alias creaturas: quia nimirum Sancti semper referuntur, seu apprehenduntur referri ad Deum, sive ut ipsos glorificantem, sive ut ipsorum amicum: non semper creaturæ cæteræ. Nam propterea, qui maledicit patri V. G. impius quidem erit contra reverentiam debitam patri ex quarto præcepto, & aliquando contra Charitatem ejusdem, si ex animo aliquid malum ei desideraret, ut mox explicatius dicam: at non erit irreligiosus in Deum contra præceptum hoc, de quo agimus.

Denique Blasphemia quæcumque joco prolata regulariter est mortalis, ex Sanch. lib. 1. c. 32. n. 41. Castr. tr. 17. disp. 2. p. 2. §. 2. quia adhuc sic prolata vergit in diminutionem divini honoris. Dixi (regulariter) nam si talis esset jocus, ut omnibus expensis nulla diminutio Dei honoris appareret, (quod raro esse posse mihi videtur) certe moralis Blasphemia non esset, quia blasphemia vere non esset, quippe cui deest Blasphemiz essentia: & de hoc rarissimo casu intelligi debet Valentia 2. 2. dist. 1. q. 13. cum docet, Blasphemiam joco prolata non esse blasphemiam.

Blasphemiz denunciandæ.

6 Quatuor hic nota. Primo, blasphemias hæreticales esse Inquisitoribus, ut modo innui, ab audientibus denunciandas, juxta regulas denunciacionis, de quibus alibi: ita Sanch. loc. cit. n. 37. simplices vero Judici Ecclesiastico, vel Sæculari; nam ita præcipiunt decreta Julii III. & Pii I. quæ tamen decreta, quoad simplices Blasphemias, propter defuetudinem, obligare nequaquam videntur. Vide Castr. cit. §. 4. num. 3.

Correctio Blasphemi.

7 Secundo nota, audientem Blasphemiam non teneri Blasphemantem increpare, nisi periclitetur honor Dei, qui raro nunc inter Fideles periclitatur; ita Sanch. ib. n. 46. Imo increpare Blasphemantem non expedit, dum fervet ira, quia is irritaretur magis. Correctio igitur fraterna debito loco, & tempori reservetur.

Modus confitendi Blasphemias.

8 Tertio pro praxi Confessariorum, quoad Blasphemias, a nobis dicta in nostro opusc. de confess. lib. 2. cap. 3. §. 1. recollantur, ubi resolvimus omnes Blasphemias esse ejusdem rationis, sive in Deum, sive in Beatam Virginem, sive in Sanctos, &c. Addo nunc varias Blasphemias in Deum, variasque in Sanctos, &c. non differre specie. Unda satis est in confessione dicere, *toties blasphemavi*. Ratio est, quia omnes specificantur a Contumelia, quæ Deo inferitur. Excipe Blasphemiam hæreticalem, illa enim superaddit, ut modo dixi, peccatum infidelitatis, si adcrit error intellectus, vel peccatum contra præceptum de externa confessione Fidei, si solum ea fuerit verbalis, &c.

Discrimen inter Blasphemiam, & Maledictionem.

9 Quarto, quia sæpissime indignatio Blasphemantis est solum contra homines, ideo mihi placet regula Laym. lib. 4. tract. 20. cap. 6. num. 12. quæ est hujusmodi: *Si penitens neget affectum indignationis suæ erga Deum directe se extendisse, sed solum adversus hominem, vel jumentum, cui iratus fuerit, tunc Confessarius attendat ad verba, quibus homo usus fuit; si enim secundum se divini honoris diminutionem nullam exprimunt, non censenda est Blasphemia, atque mortale peccatum; sin autem verba tali, aut tali modo prolata sint, ut contumeliam Dei, aut Sacramentorum significent, videlicet per mille Sacramenta, per septem Sacramenta, perdat te Dei Chrisma, censeri debent Blasphemiz, dummodo homo attenderit ad vilipensionem Dei, aut rei sacræ, quæ talibus verbis exprimitur. Sæpe autem ejusmodi verba blasphemia profertur inadvertenter, ac materialiter tantum,*

non attendentes, quid significant: tum vero excusantur a gravitate peccati propter imperfectionem cognitionis, ac voluntarii; modo interim continentur perverſam ejusmodi consuetudinem deponere. Hæc Lay-

10 Ubi nota, si Blasphemia sit sine relatione ad Deum, & solum contra Creaturas rationales, vel irracionales contorqueatur, proprie vocari maledictionem, & ut dictum est, communiter esse culpam venialem: quia tamen potest aliquando esse mortalis, idque contra charitatem, ideo clarius hoc tribus dictis sic explico.

11 Dico enim primo, quando maledicitur diabolus, raro esse peccatum mortale, quia semper solet maledici, ut auctor malorum, & ut Dei inimicus, quo pacto abstrahendo ab impatientiz impetu, ne veniale quidem est.

12 Dico secundo, quando maledicuntur homines, & optantur eis mala, ut *Possit crepare, occidi, &c.* communiter esse veniale, quia nec maledicuntur, ut aliquid Dei, neque desideratur deliberate, ut illi eveniat illud malum. Si tamen deliberate desideraretur, esset peccatum odii contra charitatem proximi, grave, vel leve juxta gravitatem, vel levitatem mali. Audi, quod Escobar in summa tr. 1. exam. 3. cap. 6. n. 26. in hanc rem asserat: *Affoles interdum in amicos indignari, ut filios, famulos, vicinos: interdum in inimicos. Cum ex inimicitia affectu maledicta prodeunt, plerumque cum plena intentione feruntur; cum autem in amicos, rarissime ex intentione exoriantur, sed solum ex perturbatione, ebrietate, &c. unde lethalia peccata non erunt. Si interrogers mox post prolationem maledicti, num intendas filios, aut famulum a diabolo arripere? Respondebis: minime plane. Fateor quosdam tam immoderata passione perturbari solere, ut etiam illo instanti vel filios intendant deperire: id quod prudentie Confessarii ex diligenti examine relinquo.*

13 Dico tertio, Si maledicuntur animalia, arbores, &c. si hæc res sint proximi, & ex odio ipsius hoc dicatur, & cum animo, ut vere pereant illæ res, est similiter peccatum odii contra proximum: id quod tamen raro solet communiter evenire, & solum in casu, quo, ut offendas Dominum, ejus rebus malum deprecaris. Quod si res illæ nostræ sint, tametsi animo desideraretur, ut eveniat eis malum, solum erit veniale, quia odium est circa res nostri domini.

14 Dico quarto: Quando maledicitur dies, hora, locus, ventus, ignis, pluvia, eliet mortale, si malediceretur quatenus illis Deus ut mediis utitur ad nos puniendos, vel periculum sit, ne indignatio sit contra Deum: at quando neutrum ex his adest, non est mortale, quia indignatio non est contra Deum. Quod si redundet in parentes, ut quando dicitur: *Maledicta hora, qua mei parentes me ediderunt, esse contra pietatem, seu observantiam, graviter, si desideraretur illis malum, vel notabiliter pietas erga parentes læderetur; leviter si neutrum.*

Jam vero quoniam aliqua verba sunt certo blasphema, alia certo non sunt; alia denique sunt dubia; de singulis classibus aliquot exempla ad claritatem, more nostro, sectandam subjiciamus.

Verba certo blasphema.

15 *Abnego Deum, vel Crucem, vel Sacramenta, vel Chrisma, quod fronte percepi. Non credo in Deum. Malgrado abbia ladio, idest malum Deo contingat. A dispetto di Dio, non est potestas in Deo. Deum tedeat, vel displiceat. Velit, nolit Deus. Pœniteat Deum, vel Sanctum Petrum. Pereat Deus. Amittant Sancti vitam.* DD. citati, aliique sparsim.

Maledicta omnia in Deum, vel Sanctos, imo, & in creaturas quascumque si ad Deum referantur modo dicto n. 4.

Vituperia in Deum, Sanctos, res sacras. Huc faltem reducuntur illa, *Abnego S. Petrum, S. Paulum, Apostolos, & similia.*

Laudare Deum obscœnis verbis; quia id spernere potius est in actu exercito, & irridere, quam laudare.

Jurare per pudenda Christi: dicere meretricem Virginem, vel ad injuriam Virginis; intelligitur enim ex communi loquendi usu de Sanctissima Deipara.

Jurare serio per falsos Deos vere, vel falso, vel jurare per creaturam sistendo in ea tanquam in infallibili veritate: quod posterioribus vix inter Fideles uluvenire solet.

Denique dicere Dæmonem, sanctum, vel omnipotentem, ex Joseph Aug. in brevi notitia, primo præc. Decal. n. 14. vel puellæ amariæ proprie tribuere nomen Deitatis ex Thoma Sanch. cit. n. 34. aperte enim hæc sunt Blasphemiz, quia sit commune creaturis, quod proprium est Dei. Dixi loquendo de Amasia (proprie) nam si non ex animo significandi, quod verba sonant, sed per hyperbolem sic quis loquatur, perperam quidem loquetur, verum ex probabili tandem sententia, non peccabit ex hoc Blasphemiz capite mortaliter: Ita Lorca apud Dianam, p. 5. tr. 5. ref. 3. in fine.

Verba certo, vel satis probabiliter non blasphema.

16 Qui dicit, *Volo hoc facere, quamvis grave peccatum, vel Dei offensa sit*, licet graviter peccet, non blasphematur, quia nisi in Dei contumeliam expresse id faciat, nihil addit, vel aufert a Deo. Ita Bonac. l. c. p. 2. n. 9.

Maledicere vento, tempestati, pluviz, bestiis, &c. non est blasphemia modo explicato n. 13. Maledicens homini, licet, si animo malum illi exoptes, peccas contra Charitatem, ut ib. n. 12. vidimus; non tamen blasphematur, quia communiter ea maledicentia ad Deum non refertur.

Hoc verum est sicut Evangelium, vel sicut Deus verus est, non est Blasphemia. Ita Azor. Medin. Bonac. n. 13. contra Suarium, & Sotum apud eundem Bonacinam, quia communiter non æquiparatur veritas creata cum increata, sed solum judicatur similitudo quædam, quoad conformitatem cum objecto.

Jura.

Juramentum per *intemeratam Virginem* non est blasphemia. Ita Sanch. *l. c. n. 32.* contra Sotum, & alios, & quia nec est execratorium, nec significantur pudenda Virginis, sed solum adducitur in Testem Virginitas Deiparæ, seu Deipara ut Virgo.

Juramentum falsum non eo ipso, quod est falsum, seu perjurium, est blasphemia, S. Th. 2. 2. q. 13. art. 3. ad 2. Quamvis enim pejorans falso adducat Deum ut Testem, unde & peccet, non tamen blasphemus est, quia nihil demit; additve Deo in ejus conviciam. Nec si jurans petit (sicuti putat Castr. *t. 3. d. 2. de tent. Cr. p. §. 3. n. 9.*) ut Deus firmet falsitatem, sed solum cum temeritate profert enunciative illud falsum a Deo confirmari, non autem operative.

Dicere in eventibus: *sic tandem fatos futurum erat*, non est blasphemare: sic Sanch. *l. c. n. 35.* quia per hæc verba non affirmatur factum Gentilium regi universa; si id enim intenderetur affirmari, sane hæreticalis esset blasphemia: sed significatur necessitas consequens ejus eventus a Deo prævisa. Dicere, *O Fides Dei! o Sanctus Deus! o Virgo Sanctissima* cum tali homine, non est blasphemia, quia indignatio solum fertur contra hominem, at contra Deum nihil.

17 Verba contra Deum in ebrietate, vel phrenesi, vel ex inadvertentia orta ex inveterata consuetudine, blasphemiarum nequaquam sunt: malicia enim blasphemiarum, sicut, & perjurii, atque hæresis requirit procedere ab homine, qui a curatione utatur, neque enim quis contumelia rationabiliter afficitur ex convicio dicto a Pſyttaco: ita Vasquez, Turrian. apud Laym. *l. 4. tr. 10. c. 5. n. 2. & 3.* alique. Vide, quæ dixi in nostro opusculo. *methodi Confess. l. 2. c. 3. §. 3. n. 25.*

Asterre verba aliqua Scripturæ sacre ad confirmandam facetiam, si non ex contemptu, nec tam sæpe fiat, ut contemptum sapiat, vel non est blasphemia, sed venialis quædam irreverentia, ex Villalob. apud Dianam *p. 5. tr. 5. ref. 3.* vel si admittit parvitatem materiæ in blasphemia, erit hæc materia levis; sic idem *ib.*

Verba dubie Blasphemia.

18 Multas esse blasphemias solum ex prava intentione dicentis, modo dictum est. Hæ ergo dubiæ, & incertæ vocari possent, & ex dicta intentione, æquales tandem sint, colligendum. Sed nos hic aliud querimus; An scilicet aliqua externa verba, quæ non clare, sed dubie ex se videntur continere Dei contumelliam, sint censenda continere.

19 Placet autem mihi illa regula; quoties aliqua verba possunt accipi pro blasphemia, & pro non blasphemia, debere pro non blasphemia accipi. Ita Lazarus, alique, quem citat sequiturque Bonac. *l. c. p. 2. n. 12.* & colligitur ex Castr. *t. 3. disp. 2. de tent. Dei, Cr. p. 2. §. 3. n. 6.* Ratio est, quia verba in dubio nunquam sunt accipienda, ut sonent delictum; nunquam enim presumitur delictum, nisi de ipso clare constet. Hoc igitur posito,

20 Dubitatur primo de illis verbis: *Renego talem*, Italico *Rinego al tal*, vel *Santo del tal*, &c.

Respondet, si per illud (talem) intelligis, vel indicas Deum, quis dubitet esse blasphemiam? At puto, nisi signanter Deum, vel Sanctos notes, te non incidere in blasphemiam. Ratio est, quia ex praxi communi video, ideo Fideles dicere *Renego talem*, & non *renego Deum*, quia effugere volunt se contumeliose cum Deo agere. Sane usus viliorum prærebit in Sicilia, ut in gravibus indignationibus Dæmonem vocent Sanctum, quam esse aperte blasphemiam modo diximus. Sunt autem aliqui melioris conscientiæ, qui sic proferunt *S. Dia*, seu *S. Dianam*, ajuntque sese ideo sic dicere, quasi sese cohibentes, ne Diabolum Sanctum vocent. Hos ergo non peccare peccato Blasphemiarum (abstrahendo a conscientia aliorum erronea) ego, & aliquot docti a me consulti judicavimus. Pari modo qui in Italia dicit, *al dispetto di Di*, vel *rinego Di*, non blasphemant, quando ex modo proferendi videntur se velle cohibere a nominando Deo, quem abnegare, vel despiciere nolunt: adde regulam dictam n. 19. Si tamen signate intelligant Deum, tunc non est dubium Blasphemiam committere. Atque hoc solum casu loquitur Bon. *circa 1. dec. præc. disp. 3. q. 8. p. 2. n. 11.* dum ait *al dispetto di Di*, esse mortalem Blasphemiam, quia ipse scripsit in eo loco ubi per proprium idioma verba communiter dimidiata proferuntur, & ubi per illud, *Di*, vere intelligitur *Dio*, idest *Deus*.

21 Dubitatur secundo de his, *Al dispetto di quel becco, che mi sostiene al mondo. Poder far Dio. Al cospetto di Dio.* Resp. præcisa contumeliosa proferentis intentione, hæc non esse Blasphemias: nam prima potest non minus in homines cadere, quam in Deum, cum etiam homines hominem sustentent præbendo alimenta: sic Bonac. *nu. 2.* Secunda non negat Dei potentiam, nec illam conviciatur, vel irridet, sed solum enunciat: sic idem *n. 8.* Tertia potius fatetur homines esse coram Deo (quod verum est) quam proferat contumeliam: sic idem *n. 9.* Recole regulam n. 19. dictam. Quod si quis ideo hoc ultimum proferat, ut ostendat se veritatem dicere ad eum modum, quo veritas dici coram Deo debet, juramentum erit, non blasphemia.

22 Dubitatur tertio de verbis Blasphemiarum sub conditione in hunc modum dictis: *Non credo Deum*, seu *abnego Deum*, *si ita res non est*, *Deus est injustus*, *si te non percussero*. Resp. mihi, & Salaz. apud Sanch. mox cit. videri hæc non esse blasphemias. Videantur Th. Sanch. *l. c. n. 24.* & Castr. *l. c. §. 4. n. 3.*

Ratio nostra est, quia non est sensus, ut Thomas putat, quasi fides mea, vel justitia Dei dicatur dependere a veritate rei creatæ, vel a futuro eventu, quo pacto certe esset Blasphemia: sed sensus

communiter est in hunc modum: Sicuti est mihi certum (ex Dei gratia) me non recessurum a fide, ita certum est, quod assero; & sicuti certum est, Deum non esse injustum, ita certum habeo, a me fore percutiendum, ita, inquam, per similitudinem modo n. 16. dictam, non per æquiparantiam. Neque per ejusmodi verba me offero, ut si res ita non sit, Deum renegem, ut putat Castropalaus; absit; nam ex dictis, sic colligo sensum horum verborum, Abnego fidem, si res ita non est: sed impossibile (ut ego judico) cum gratia Dei, quod fidem abnegem: ergo impossibile est, quod res ita non sit. Eam igitur certitudinem huic rei dare, per similitudinem pronuncio, quam certitudinem profiteor habere constantiæ in mea fide.

23 Dubitatur quarto de Juramento per Dei, vel Sanctorum vitam. Respondeo, mihi videri cum Deciano allato a Castr. *l. c. n. 6.* (quod & idem Castr. dicit esse probabile) Azor. aliique ab ipso citati. non importare Blasphemiam. Ratio est, quia non est, saltem certo, sensus, quod amittat Deus, vel Sancti vitam, si ita non est. Quo pacto esset sine dubio Blasphemia; siquidem enunciantur Deus, vel Sancti quasi subjecti amissioni vitæ. Sed sensus est similis illi legitimo juramento: *Vivit Deus*, idest sicut Deus vitam habet, sic (per similitudinem quam toties diximus) verum est quod dico. Confirmo: nam qui jurat per vitam patris se aliquid facturum, hunc sensum facit: Sicut meus Pater vivit, illumque vivere firmiter volo, ita firmiter hoc, quod promitto facere, intendo.

24 Confirmatur secundo. Qui per vitam Dei, vel sui Patris jurat, si interrogetur, an injuriam illis facere velit, pernegabit, quia tota sua intentio est ostendere firmitatem sui dicti, vel promissionis, & nil præterea. Confirmo tertio: Ille, qui sic dixit *Aeneid. 9. Per caput hoc juro, per quod Pater ante solebat*, explicavit Patrem jurasse solum per Caput, seu per vitam Filii, ostendens amorem, quo Pater filium prosequatur; illum enim per quem juramus, amamus, & reveremur. In tali igitur modo jurandi ne implicite quidem contumelia includitur; pari modo in juramento per Dei, vel Sanctorum vitam.

Quarto, certum est, illud juramentum, quo utitur Deus, Gen. *Per memetipsum juravi*, esse venerandum, nec solum licitum: ergo etiam, potuisset Deus jurare per vitam suam, cum æquivalcat illi. Cur ergo homo non possit jurare per semetipsum, & per vitam suam, & consequenter per vitam sui patris; & præterea cur illud juramentum, quo utitur Deus non possit cum reverentia imitari creatura, dicens per vitam Dei? Dic, amice Lector, nonne idem est per Deum jurare, quod est per omnes licitum, ac jurare per vitam Dei? nil enim aliud est vita Dei, nisi Deus ipse. Si ergo licitum est juramentum, Blasphemiam nequaquam erit.

25 Dubitatur quinto, an nominare, seu jurare per membra honesta Christi Domini, vel Sanctorum, ut per Capillos, per Caput, per Oculos Sanctorum, vel Dei, idest Christi, sit Blasphemia? Respondeo cum Sanch. *l. c. n. 29.* non esse, quia ea membra nominando nihil additur Deo, vel Sanctis nihil tollitur, & per nominare in ullam vergit Dei contumeliam. Si tamen irrisorie, vel contumeliose nomines, blasphemabis, ut ex se patet; & merito id solum reprehendunt Sacri Canones *c. si quis 22. q. 21.* Authentica, *ut non luxuriantes homines, coll. 6.*

Hinc non est Blasphemia dicere ex indignatione contra hominem, vel jumenta *Corpo di Dio, con voi. Al Sangue di Dio. Sacramenta Dei, o Vulnera Dei*: ita idem Sanch. *n. 30.* quia tota indignatio est contra eas creaturas, ut supponimus, & ex alia parte, nomine Dei, Christum qui Corpus habet, & Sanguinem intelligere semper Christiani, nisi expresse Deum notare velint, presumuntur. Quamvis ergo prædicta verba in ea indignatione effundere sit peccatum Irreligiositatis contra 2. præceptum, *Non usurpabis nomen Dei frustra*, unde recte absterri ab hujusmodi loquutionibus debent Fideles; tamen non nisi tunc peccari venialiter, docet merito Laym. *l. 4. tr. 10. c. 6. n. 8.* citans Cajet. Arm. Sanch. Valent. Suarium, cum indignatio tota feratur, ut dicebamus, contra creaturas. Si autem ex ira, & passione in Deum talia verba proferres, esset Blasphemia, quia in actu exercito significaretur, Deum in dignationem mereri; & certe summa esset Blasphemia, adversus Deum irasci, ex Castr. *l. c. n. 7.*

De pœnis Blasphemorum, deque eorundem Absolutione.

26 Nullæ pœnæ sunt in jure contra meros Blasphemos latæ: ferendæ autem a Judice, quænam sint, pertinet ad forum externum examinare; id quod satis erudite facit Castr. *t. 3. disp. 2. de tent. p. 2. §. 5.*

27 Absolutio Blasphemiarum hæreticalis cum errore intellectus petenda est ab eo, qui hæresim absolvere potest, de qua res nos *sup. c. 1. §. 8.* satis disputavimus.

At Blasphemiarum quæcumque, quantumvis atrocissimæ, sed non continentis hæresim formaliter, hoc est quamvis contineant verba hæreticalia, non tamen cum errore mentis interno assentientis, possunt absolvi in foro conscientiæ a quocunque Confessorio ordinario, nisi in ea Diocesi sint signate reservatæ. Ratio hujus doctrinæ est ea, quam diximus cum *de Maleficii absolutione* tractavimus *sup. c. 6. §. 2. n. 15.* nam propterea hic repetenda nequaquam est. Lege item Dianam *p. 1. tr. 5. ref. 6.* & rursus *p. 3. tr. 6. ref. 143.* & *p. 4. tr. 4. ref. 240.* Ego enim quiescere tantisper appeto.

LIBERTERTIUS

DE SECUNDO DECALOGI PRÆCEPTO

Non assumes Nomen Dei tui in vanum.

Peculiaris, & germana tractatio secundi Præcepti est ea, quæ actus bonos, vel pravos circa honorem Deo debitum suscipit explicandos. Ideo enim jubetur Dei nomen non esse in vanum assumendum, ne is congrua reventia defraudetur. Quoniam vero propter connexionem materiarum pleraque de eadem in primo præcepto sunt disputata, superest hic locum de Juramento, Adjurationeque Juramento affini, ac de Voto discernere: nis enim, si rite ea nuncupentur, observenturque, honore Deus afficitur, secus, contra.

CAPUT PRIMUM.

De Juramento in communi.

§. I. Quid sit Juramentum.

St invocatio Divini testimonii ad faciendam fidem: ita S. Th. 2. 2. q. 89. art. 1. Aliquando autem explicitè assertur Deus in testem, ut quando juratur per ipsum Creatorem: aliquando vero solum tacite, ut quando juratur per creaturas, referendo ad Deum modo explicando *inf.* §. 3. & utroque modo perinde est juramentum, quia in utroque Divinum testimonium invocatur.

2 Potest item hujusmodi Dei invocatio exhiberi Verbo, Nutu, Facto, Mente. Verbo, ut si ore proferas, dicendo v. g. *Juro per Deum hoc ita esse, hoc me facturum.* Nutu, ut si tibi dicatur *Jures per Deum*, tu verum oculis, vel capite annuas, ut si cui offeratur Juramentum cum Libro Evangeliorum, ipse vero illi tangat; eo enim ipso, etiamsi nihil proferat, jurare censetur. Idem evenit, si se subscribat scripturæ jurisjurandi formam continenti: propria enim subscriptio ipsissima est juramentum.

Mente denique, ut si quis intra animum suum juret. Quare si quis se aliquid facturum mente sic spondeat, obligabitur in foro conscientiæ, ex virtute Religionis, quia jam invocatur Deus in sui sponsionis confirmationem: licet, ut in foro externo constet, (utque item constet alteri parti acceptanti, unde irrevocabilis ex vi justitiæ promissio fiat) necessarium sit aliquod ex tribus dictis externis signis,

3 Rursus aliquando verus Deus invocatur, aliquando a Gentilibus falsus; & hoc posterius verum juramentum non est, quia divinum testimonium nequaquam invocatur. Unde sequitur promittentem quod sub Jovis nomine Dei falsi, solum teneri ex conscientia erronea, quia putat se vere jurasse. At si errorem deponeret, adverteretque se Deum verum in testem non adduxisse, minime teneretur ex vi juramenti, sed solum ex vi promissionis, seu fidelitatis humanæ.

Quod peccatum sit cooperari cum juraturo per falsos Deos, dicam mox §. 5. n. 7. & per occasionem innui supra, cum de maleficio l. 2. c. 2. §. 2. n. 7.

4 Quid, si quis juraret *per hæc Evangelia*, & deinde adverteret, illum non fuisse Librum Evangeliorum, sed prophanum, sed papyraceum, sed ligneum, ad libri formam edolatum? Respond. hunc verum nuncupasse Juramentum; siquidem error fuit materialis, dum inter imptenderet per vera Evangelia jurare. Non sic fuit modo in Ethnicis, qui ita juravit per Jovem, ut per verum Deum, quem ipse non cognovit, jurare nullatenus intenderit; si enim intenderet, ac sub Jovis nomine verum Deum, licet imprudenter, invocare voluisset, certe verum emisisset juramentum, eique omnino stare, etiam errore deposito, debet.

5 Hinc oritur quæstio frequentissima praxis. Jurat quis *per Evangelium, in veritate, certo, profecto, &c.* ex prædicta conscientia, an eo putans se vere jurare, obligaturne ad rem tali Juramento commissam, si deinde factus resciat illud, quia Deum non invocavit, nequaquam fuisse juramentum?

Ad hæc, hæc in recertum est primo, si scivit in illis verbis non invocari Deum, sed solum propriam fidem, vel veritatem Juramentum, existens hanc rem proinde sufficere ad legitimum Juramentum, obligaturne tempore inducendum, certum, inquam, est, huic vere non jurasse, unde deposito errore, ad nihil deinceps ex vi Juramenti teneri, sic Suar. t. 2. de Rel. lib. 1. c. 13. n. 15. Ratio est, quia hæc nunquam fuit Dei invocatio.

6 Certum sit secundo, cum Sanch. l. 3. in Dec. c. 2. n. 7. si non adfuit talis error, quo putavit propriam fidem sufficere ad Juramentum, protulit tamen ea verba, non existimans per illa proferri verum Juramentum, sed nec existimans verum proferri, certum, inquam, si non efficere Juramentum, atque adeo ad nihil ex vi ipsius obligari. Ratio est, quia ad verum Juramentum non satis est offerre verba dumtaxat, sed oportet positive velle jurare, hoc est Deum invocare; id quod in hoc casu supponimus non adesse.

7 Superest ergo propositum dubium, si per illa verba intendat quis, existimetque se juramentum efficere, an verum efficiat, & consequenter, quacumque adveniente cognitione, an ad illud observandum constringatur? Dico doceri absolute a Sanch. in hoc casu fieri verum Juramentum, quia in ea intentione verum Juramentum efformandi clauditur virtute relatio ad Deum; velle enim efficere verum Juramentum nihil aliud est, nisi Deum velle invocare. Si ergo non exclusit positive talem relationem ad Deum, convincitur ad Deum retulisse, quia verum voluit concipere Juramentum.

8 Sed certe huic doctrinæ, nisi accedat distinctio, consentire non possum. Si enim is sciat, quid sit jurare, & velit jurare, procedit hæc doctrina, quia tunc habet vim ratio Sanchez. At si nesciat, ut communiter nesciunt rudes, pueri, mulierculæ, puto per ea verba non effici verum juramentum, atque adeo, remota conscientia errante, illud nullam obligationem inducere.

Ratio est quia, cum hic ex una parte nesciat, quid sit jurare, nesciat etiam in vero juramento invocari Deum: & ex alia parte, per sua verba illum non invocat: ergo quævis ipse velit jurare, non jurabit: cum enim hæc voluntas non dirigatur a præcognitione, qua sciatur, quid sit jurare, vere, & efficaciter juratorum esse non potest. Erit igitur solum voluntas inefficax jurandi, imo erronea: vere enim jurare quis libere non potest, nisi ex positiva præcognitione saltem confuse sciat in vero jurejurando invocari Deum. Vide omnino inferius cum de Voto, c. 12. §. 1. n. 8.

Quid, si quis juret quidem invocans, seu putans invocare Deum, sed nesciat Juramentum asserere obligationem implendum, obligabiturne illud Juramentum? Respondeo de hac re me acturum cum de Voto *infra cap. 12. §. 1.*

§. II. Juramentorum divisio.

1 **P**rima Divisio. Aliud est assertorium, aliud est promissorium. Assertorium est, in quo juramus aliquid ita esse, vel non esse. Promissorium est, in quo juramus aliquid nos facturos, vel non facturos.

2 Secunda Divisio. Contestativum, cum quis simpliciter invocatur Dei Testimonium, Ut: *per Deum ita res se habet.* Comminatorium, cum quis alicui promittit malum poenæ, Ut: *per Deum te puniam.* Execratorium, cum nos ipsos, vel rem nobis charam Divinæ ultioni subjicimus, si verum non sit, quod asserimus, Ut: *Deus me destruat, vel filios meos occidat, si hoc ita non est.*

3 Tertia Divisio, & extrajudiciale. Illud certa quadam forma, & ritu coram judice, vel Notario exhibetur. Hoc, sine certa forma inter privatos. Rursus, Simplex, & Solemne. Hoc constat certa forma, acceptaturque a publica potestate: illud non item.

4 Quarta Divisio, seu purum; conditionatum, & poenale: v. g. *Juro hoc me facturum. Juro me hoc facturum, si cras tu huc veneris. Juro me hoc facturum sub poena solvendi centum, ni feceris.* Primum ex his est Juramentum absolutum, Secundum conditionale, Tertium poenale.

5 Quinta Divisio, aliud est juramentum, in quo explicitè invocatur Deus, vel Divina: ut, *per Deum, per Christum, per Crucem, per Sanctos.* Aliud, in quo implicite, seu tacite, ut cum juramus *per Evangelium*, in quibus elucet Deus, ut mox §. seq. declarabitur.

6 Tactice item invocatur Deus, quando quis rogatus ab offerente v. g. Crucem, vel Librum, ut juret, ipse illa tangit: item si interrogatus, ut jurare velit, ipse vel respondeat *volo*, vel quid simile. Rursus si se subscribat scripturæ modo dicto supra §. 1. n. 2. Præterea si dicat *Juro*, vel simile verbum in eo loco, & circumstantiis, ubi intelligatur per illud verbum invocari Deum, seu constanti Juramentum.

Dico (in eo loco &c.) quia ex se verbum *Juro*, cum abstrahat ab invocatione Dei, & Creaturæ, & a Juramento vero, ac ficto, Juramentum ex se non continet. His, inquam, modis tacite invocatur Deus, secus Juramenta non essent.

7 Sexta Divisio. Ratione adjunctæ blasphemæ, id quod quatuor contingentem divinitatis, ut, *Juro per Jovem, &c.* Huc reducit si per creaturam, ac si esset sancta, juret, ut *per Butherum, Mahumetum, Dæmonem*; honorarentur enim, dum invocarentur, ut testes veritatis. Sic Sanch. lib. 3. in Decal. c. 2. n. 11. Secundo si abnegetur fides, ut: *Abnego Deum*, vel *Baptismum*, vel *Sanctos, si ita non est.* Tertio si Deus, vel Sancti poenæ subjiciantur, ut: *Deus pereat*, vel *Sanctus Petrus, si ita non est.* Quarto si juret per membra obscœna Dei, vel Sanctorum,

An Juramenta prædicta sint ejusdem speciei, remissive.

8 Præter Juramentum blasphemum, in quo clare apparet esse adjunctam aliam speciem blasphemæ, sunt ejusdem speciei, unde omnia perjuria ex defectu veritatis abstrahendo ab alio scelere, quod admisceri posset, ejusdem sunt rationis, nec necessario in confessione distinguenda, ut dictum est satis *nostro opusc. de Conf. lib. 2. c. 3. §. 2.*

§. III. Norma cognoscendi, quodnam sit verum Juramentum.

1 **O**perosum est non raro internoscere, verumne fuerit Juramentum, quod emisisti. Quare hæc regula dari solet. Si Deus, vel Divina invocentur in testes, erit sine controversia jusju-

jurandum. Si vero invocentur creaturæ communes, tunc de-
mum erit juramentum, quando illæ ad Deum referuntur.

Hæc posterior pars regulæ sic magis enucleatur a Sanch. lib.

3. Dec. c. 2. n. 9. Quando juratur per creaturas, quasi creaturæ
sint futuri testes infallibiles veritatis, est clara blasphemia, si
quidem nullus præter Deum infallibilitatem testimonii partici-
pat. Quando vero per easdem juratur, sistendo in ipsis, adhibe-
turque tanquam fallibiles testes, Juramentum non erit, quia jam
Deus non imploratur. Quando denique in ipsis non sistitur,
sed in testes adducuntur, ut aliquid, in quo Deitatis lux relu-
cet, tunc utique erit verum juramentum.

2 Sed ecce iterum difficultas, æquanam ratione in ipsis non sibi
dignoscere valeam? Sic hæc regula. Quoties juratur per creaturam,
quæ aliquam insignem habet dignitatem a Deo, & in quia excita-
tur peculiaris quodammodo in nobis memoria Dei, vel ejus attri-
butorum, tunc fit relatio ad Deum, constatque verum juramentum;
secus, non ita. Quoniam igitur, si jures per barbam, per capillos,
per tuum equum, per aërem, per ignem, per vitam talis, nullum
nominando, per fidem tuam, nobilis, vel boni viri &c. juras per
res, in quibus peculiari modo non emicat Deus, ideo juramenta
vera non emittis. Contra, si jures per Evangelium, per Beatos,
per Sacramenta, per Sanctissimam Virginem, per Crucem San-
ctam, &c. juras per res, in quibus Deus, ejusque Sanctitas ni-
tet; ideo vera concipis juramenta. Huc reducitur, si creaturis
addas in obliquo Deum, ut, per ignem Dei, per hunc aërem,
&c. illa enim explicita Dei nomenclatura, ipsum invocari probat.

3 Adverte tamen ex alio capite oriri posse, ut non fiat juramen-
tum, etiam si Deum, vel Divina proferas, nimirum, quia illa
non invocando, sed enunciando, vel alia simili ratione a juramen-
to aliena compellas; v. g. si sic dicas, O Corpus Dei, o Fides
Dei cum tali homine: Hoc quod dico est Evangelium, coram Deo ita
est: Deus scit, Deus videt ita esse: Maledicti illi nummi, quos
habeo: Tot Angeli me associant, quot nummos tu habes. Sicut Christia-
nus, sicut Sacerdos, sicut Religiosus sum, ita res est, &c. si inquam
sic dicas, non juras, quia solum enuncias te esse contra illum ira-
tum, tuum dictum esse verum instar (non quidem æque) Evan-
gelii, te esse coram Deo, nummos, non vero te, esse maledic-
tos, Angelos te esse associandos, te esse Christianum, &c.

4 Verum enim vero alia submergit molestior difficultas; nam
plura afferuntur Juramenta, quæ, an referantur ad Deum, valde
dubitatur; ut si jurem, per Animam meam, vel mei Patris, per
Fidem, per Cælum, per vitam meam, per conscientiam: occid-
dar, ni ita res sit; dubium enim est, an hæc ad Deum refe-
rantur: quare investigandum erit, an prædicta vera sint Juramen-
ta. Rursus, quia incertam non raro est, an etiam illa verba, quæ
Deum, vel Divina manifeste continent, invocent Deum, an solum
eo modo, quo diximus n. 3. enunciat, ideo dubia etiam erunt
juramenta v. g. non credo in Deum, si ita non est; non constat
an solum enunciative, an etiam invocative appelletur Deus ut
Testis. Simile est etiam illud: Coram Deo ita est, &c.

5 Hinc ergo laborant nobiles Doctores, Sanch. Castr. citati a
Laym. lib. 4. t. 3. c. 2. Azor. p. 1. lib. 11. cap. 2. in percurrendis
juramentorum formulis, quo videant, quæ certo juramenta, quæ
certo non talia sint judicanda. Cum autem ex formulæ pene sint
innumerabiles juxta varias variarum regionum loquendi consue-
tudines, nimis prolixum earum catalogum excubere, cum exi-
gua certe utilitate, nituntur. Præterquam quod tractationem
dilucidam in tanta varietate formularum exhibere nequaquam
possunt. Nos igitur hic regulam efformemus.

6 Per quæcumque verba etiam perspicue Deum continentia,
multo magis dubie, emittatur Juramentum, erit omnino & sem-
per in foro conscientie ad intentionem jurantis attendendum, si
velimus deprehendere, an vere juratum sit. Velenim (quæcum-
que tandem verba proferantur) intendit quis primo positive invo-
care Deum, vel secundo positive non invocare, vel tertio, (sive
quia non advertit, sive quia nescit) præciudit ab ejusmodi invo-
catione, hoc est, nec intendit, nec non intendit invocare. Parti-
tio videtur adæquata; continet enim contradictoria, & præcisi-
onem ab ipsis. Jam si primum, certo erit juramentum, ut ex se pa-
tet: si secundum, certo juramentum non erit, ut fatentur com-
muniter Doctores; Sanch. l. c. n. 1. Laym. l. 4. tr. 3. c. 1. n. 3. citans
Suar. Malderum, aliosque: licet enim ego dicam *Juro per Deum*, si
molim per hæc Deum ut testem mei dicti implorare, utique non
implorabo, nisi valde materialiter; sicuti si Pſyttacus a Magistro
edoctus eadem verba proferret. Certe in Sicilia ignobiles Viri
unoquoque verbo (*per Dio*) jurant. Quis autem dicat eos igno-
biles vere jurare, cum nec ipsi aliquando sciant, quid significet
illud (*per Dio*)? Videtur autem ex sua notione significare
per Deum. Denique si tertium, certo item Juramentum non
erit, quia non invocatur Deum: cum enim hic abrahah ab invo-
catione, clare apparet invocationem non exhibere.

7 Dices. At tacite invocatur, si verba juramentum continen-
tia voce proferat. Respondeo id prorsus negari; aliud enim ta-
cite invocare Deum, aliud materialiter solum vocetenus pro-
ferre verba juratoria. In priore modo est tacita invocatio, quia
licet non expresse, ipse tamen Deus imploratur, de qua re di-
ctum est c. 2. n. 5. at in posteriore ne tacita quidem invocatio
intervenit, quia nullo modo imploratur Deus.

8 Dices secundo. At sic decipies eum, qui a te juramentum ex-
pescit, si dum verba juramentum certo sonantia is petit, tu aliud
mente intelligendo, vere non jures. Respondeo, vere tunc in fo-
ro conscientie non jurari, quia non invocatur Deus, certum es-
se. Cæterum an liceat propter tertii damnum, quem tunc de-
cipis. sic æquivocare, alia quæstio est, de qua *infra* c. 3. §. 2.

9. Dixi n. 6. (in foro conscientie) nam in foro externo, si verba
continentia certo juramentum protuleris, reum te juramenti pro-
nunciabit Judex: liberabit vero ab omni obligatione, si tua verba
illud certo non protulerint. Quod si dubium sit, an protulerint,
innui l. 1. c. 3. §. 9. V. Juramentum, qua ratione sit judicandum.

10 Jam vero pro Confessariis in foro interno hæc debet esse pra-
xis: Fatetur quis, se cum mendacio jurasse, *per animam, per con-
scientiam, per Cælum &c.* ne condemnet statim Confessarius de per-
jurio sine alio examine: sed juxta doctrinam datam interfoget Pœ-
nitentem, an ipse per ea verba intenderit jurare, vel invocare
Deum, vel se juxta consuetudinem graviter obligare (id enim es-
set implicite verum asserere juramentum) vel quid simile: si ab-
nuat, vel dicat se ab his præcidisse, non erit perjurium; si an-
nuat, erit. Unum tamen adverte, quando pœnitentes confiten-
tur, se jurasse *per Deum, per Sanctissimam Virginem*, perque si-
milia clare ad Deum relata, vel si sint viri culti dicant se menda-
ces cum juramento fuisse, interrogandos non amplius esse, an in-
tenderint Deum invocare; nisi enim sint plane rudes, sciunt
saltem in consulo, se sic invocasse Divinum Testimonium. Cæ-
terum si aliqua muliercula hæc vere nesciret, eam non peccas-
se fatendum esset, prout in pari casu diximus c. 1. n. 8.

§. IV. De conditionibus Juramenti.

1 Tres conditiones habere oportet Juramentum, quas Juramen-
ti comites appellant DD. Veritatem, Justitiam, Judicium.

Veritas.

Veritas in eo consistit, ut jurans advertat, seu bona fide putet,
verum esse, quod jurejurando affirmat, sive rem præsentem af-
firmet, sive præteritam, sive futuram; v. g. si jures, Petrum be-
ni eleemosynam dedisse, nunc velle dare, cras daturum, debet
saltem moraliter scire ita esse & fore. Veritas ergo non tam su-
mitur ex ipso objecto, seu re jurata materialiter, quam for-
maliter ex ipso animo jurantis: contingit enim sæpe, rem non
ita esse, ut ego sine dolo, & facta sufficienti diligentia inqui-
rendi veritatem, deliberate juro: sed tamen, quia ita est in co-
gnitione mea, juramento non deest Veritas. Dico (delibere)
excusatur enim quis a mortali, si perfecta deliberatio defuit,
ut est universalis doctrina in similibus actibus humanis.

2 Unum nota: non solum juramentum promissorium esse de re
futura, sed posse etiam esse de eadem re futura ipsum merum
assertorium; sic Sanch. l. 3. in Dec. c. 4. n. 2. id quod contingit,
quando quis nihil promittit, sed solum asserit, rem ita esse futu-
ram: ut si quis juraret, cras futuram fore solis eclipsim, is cer-
te id assereret, non promitteret. Pari modo possem jurare, me
cras eleemosynam largiturum, sine promissione, sed sub simpli-
ci proposito, asserendo nimirum me nunc certum esse de mea
futura voluntate eleemosynam largiendi, quo pacto est merum
juramentum assertorium: nam si adderem præterea promissio-
nem largiendi, tunc sane esset promissorium.

3 Porro qui sic per merum assertorium juravit rem futuram, obli-
gaturne eandem facere, sicuti si jurasset per promissorium? Resp.
æque obligari, sive res sub rigorosa obligatione jurata sit, sive so-
lum sub simplici proposito. Ita Castr. t. 3. tr. 14. d. 1. de jur. p. 2. n.
6. citans Suar. de reb. t. 2. l. 1. de jur. c. 9. n. 7. Vide eundem Castr.
l. c. d. 2. p. 1. n. 3. Sanch. l. 3. in Dec. c. 6. n. 6. vide an sit sibi contra-
rius, ib. c. 1. n. 2. Et hujus rei ratio est: quia juramentum in ra-
tione juramenti etiam præciudendo a promissione semper rem
juratam cadit: quare in Dei reverentiam ad illius rei executionem
(ne falso Deus in testem sit adductus) juramentum astringit.

4 Petes denique, an defectus Veritatis sit specie morali diversus
in juramento assertorio, ab eo qui est in promissorio? Resp. vide-
ri diversum; ibi enim invocatur Deus ut testis veritatis, hic ut fi-
dejus promissionis. Instas, ergo deberet pœnitens explicare in
Confessione, an peccaverit juramento assertorio, an promissorio; ad-
quod tamen illum supra §. 2. n. 8. non astrinximus. Respondeo: nec
nunc astringimus abstrahendo ab iniuria, vel alio peccato, quod
admiseri posset; idque saltem ex opinione probabili, quia utrum-
que juramentum, qua tale est, resolvitur tandem in invocationem
divini testimonii, quod injuria afficitur. Dico (ex sententia proba-
bili) nam scio Castr. l. c. contra sentire, quem, si placet, lege.

Justitia.

5 Justitia in eo consistit, ut id, quod juratur, honeste, & sine
peccato juretur. Sic Doctores citati, passim: hic enim Justitia
non sumitur strictè pro virtute reddendi unicuique suum, sed la-
te, juxta illud, oportet me implere omnem justitiam. Qui ergo ali-
quem v. g. infamaret cum juramento, dicens, *juro per Deum, hunc
esse adulterum*, juramentum justitia carens, Confessori specialiter
(præter infamiam) aperiendum committeret: & ratio ejusmodi
specialis culpæ est, quia sumere Dei testimonium tanquam medium
ad inique agendum præsumptio est, & irreverentia contra Deum.

Quare etiam si ille adulter esset occultus, unde juramento non
deficeret veritas, atque adeo illud proprie perjurium non esset, quia
perjurerum proprie vocatur a Doctoribus illud, cui deficit Veritas;
tamen esset perjurium late, quod ab iisdem appellatur proprie jura-
mentum temerarium; quia in illo temere adducitur Deus ad ini-
quam actionem confirmandam, nempe in casu dicto, ad proximum
infamandum. Quid, si iniqua actio sit solum venialis, v. gr. *Juro per
Deum hunc mendacia officiosa dixisse?* hæc enim actio detractionis
venialis est. Resp. fore juramentum venialiter temerarium. Ita Cas-
trop.

strop. *ib. p. 5. n. 4.* alique *ib. cit.* Ratio est, quia sicuti gravis est irreverentia Deum adducere tanquam medium ad inique mortaliter agendum; ita levis ad leviter.

6 Atque ex hac ratione deduco, affirmantem, se esse adulterum v. g. vel velle inimicum occidere, &c. deque hoc cum juramento, ut ab astantibus credatur se gloriantem, committere quidem crimen mortalis jactantiz, sed non temerarii ex defectu justitiz: ita apud Castrop. *ib. n. 6. Suar. t. 2. de rel. tr. 2. de Jur. l. 1. c. 3. n. 6.* & alibi apud Sanch. *l. 3. in Dec. c. 4. n. 33.* Ratio est, quia in hoc casu juramentum non assumitur ut medium ad peccandum, seu ad gravius peccandum, imo nec invocatur Deus, ut testis sit peccati, sed solum invocatur ut testis Veritatis, ad infundendam credulitatem in animos audientium, quæ credulitas cum non sit ex se peccati, juramentum non assumitur ut medium ad peccandum.

Judicium,

7 Judicium consistit in eo, ut adsit causa necessaria, sive utilis, sive pia ad jurandum: irreverenter enim Deum implorares, si nulla causa rationalis ad tantum testimonium interponendum accederet. Hujus autem conditionis defectus est ex se venialis. Sic Doct. *cit. passim*; siquidem, posita Veritate, & Justitia, non irrogatur gravis Deo irreverentia per solum dictum defectum: ex se inquam; nam ceterum, si inde nascatur gravis negligentia, unde non inquirentur legitime necessaria ad nuncupandum Juramentum, erit mortale ob periculum grave falso, vel inique jurandi.

§. V. De consuetudine jurandi,

1 Triplex potest esse ejusmodi consuetudo. Prima Jurandi verum. Secunda male, vel falso jurandi advertenter. Tertia jurandi male, vel falso inadvertenter.

Quoad primum, certum esto consuetudinem non addere juramento gravitatem mortalem, quia consuetudo ad aliquem actum non potest nisi ejusdem actus gravitatem, vel levitatem contrahere. De Secundo, & Tertio satis dixi in *meth. Conf. lib. 2. c. 3. §. 3.* Solum hic tanquam in suo loco decernendum clarius; An, qui consuetudine male jurandi laborat, peccet mortaliter, quoties illius pravæ consuetudinis recordatur, illamque extirpare non procurat? peccet, inquam, mortaliter peccato non diverso ab eo, quo de facto pejerat? Affirmativam sententiam docet Castrop. his verbis: *Peccas mortaliter quoties illius pravæ consuetudinis recordaris, illamque extirpare non procuras; sicut si domi concubinam haberes, & advertens ad periculum peccandi, illam non removeres, cum posses, & sicut si obligatus esses restituere, & advertens omittes restitutionem facere, quia in his omnibus amas periculum peccandi; peccas ergo mortaliter: Ita Suarez, Valentia, Petrus de Ladesma, Sanchez, Reginaldus, Bonacina. Ratio videtur manifesta. Quia talis consuetudo est occasio sæpe pejerandi, ergo si illam non procuras expellere, senseris velle perjurium, ut in exemplis de concubina, & restitutione alieni est manifestum. Hæc ille.*

2 Sed videtur huic doctrinæ refragari omnes illi, qui absolute docent, consuetudinem, ex qua quis peccavit, non esse necessario specialiter confitendam: at si esset ipsa peccatum, confitenda utique foret. Ita Suarez. Reg. Bonac. Joan. Sanch. quos sequitur, citatque Dian. *p. 1. tr. de circumst. aggr. ref. 15. & 19.* Certe Valq. *to. 4. in 3. p. q. 91. art. 1. dub. 3. n. 3.* sic habet: *Consuetudo peccandi non est circumstantia aperienda in Confessione, nisi quando consuetudo illa peccandi fuisset ex occasione proxima, quam ille tenetur rescare; secus quando fuisset consuetudo, ubi non est hæc occasio; tunc enim non tenetur hanc consuetudinem explicare, nisi a Confessario iusta de causa interrogetur.* Videscum semper consuetudinem esse confitendum? Si autem semper esset occasio peccandi, atque adeo peccatum, confitenda semper esset. Audi item Joan. Sanch. *in sel. d. 9. num. 5.* *Notandum aliud esse habere consuetudinem peccandi, aliud occasionem, ut tradit Sanchez, Suarez, & communiter Doctores.*

3 Hæc Joan. Sanch. Non ergo consistat Castrop. argumentatio: est consuetudo pejerandi, ergo est pejerandi occasio; sunt enim hæc duo, scilicet consuetudo, & occasio, quid diversum. Idem Jo. Sanch. *ib. n. 6. in med.* firmans opinionem concedentem absolutio-nem assueti peccare, addit unum verbum, quod maxime faciet ad solutionem argumenti Castrop. *Igitur impertinenda est* (inquit dictus Joannes) *paenitentia absolutio volenti, & proponenti cessationem peccati, & nullam externam habenti occasionem, quantumcumque consuetudini peccati addicto.* Hactenus Jo. Sanchez.

4 Sed jam ex his respondeo directe ad rationem Castrop. & aliorum, si qui sententiam ejus contestantur, distinguendo illud, *consuetudo est occasio peccandi*; Est occasio peccandi extrinseca, qualis est retentio concubinæ, vel retentio alienæ pecuniæ, & rursus est voluntario assumpta, & retenta, nego: est intrinseca, & involuntarie, vel certe non voluntario assumpta, & involuntarie retenta, ut mox clarius explicabitur, concedo. Quoniam autem nos illam extrinsecam peculiari modo tenemus extirpare, non hanc, ideo ibi peccatum, non hic. Sane omnes excusamus a tollenda occasione, quam quis vitare non potest. Ita Hurtad. *de paenit. disp. 19. diff. 13.* excusamus v. g. fratrem habitantem juxta morem patriæ in eadem domo parentum cum uxore, licet habitatio sit illis forte causa peccandi, quia ejusmodi occasio (quamvis extrinseca) non est voluntarie assumpta. At in casu nostro, præterquam quod est intrinseca in ipsa anima, est item non voluntarie assumpta: ergo &c. Minor probatur, quia qui frequenter incidit volens in culpas, non advertit, unde nec deliberate vult habitum ex illa consuetudine peccandi confurgentem, ergo non voluntarie, nec directe, nec indirecte talem habitum recipit, re-

tineteque: ad quodcumque enim voluntarium advertentia opus est, ut supra diximus. Quod si illum habitum, v. gr. peccandi reciperet, & expresso actu retinere quis vellet, ut majorem facilitatem haberet in peccando (quod certe nimia esset perversitas) novo enim saltem peccato peccaret, non inficior; etiam si actu non peccaret: at nos de tanto crimine hic non disputamus, sed de eo solum, quo quis non curat, seu negative se habet ad extirpandum. Præterea esto adsit aliqua obligatio extirpandi dictum habitum, (qui certe non est ex se peccatum, sed effectus peccati præteriti) ex eo quia est causa facilitandi peccata sequentia: tamen ejusmodi obligatio est imbibita in ipsa obligatione iterum non peccandi, & cum illa moraliter confunditur, neque enim in moralibus est tanta subtilitate agendum, ut numero diversa una ex his obligationibus judicetur ab alia, sicuti e contra judicatur illa externa, & voluntarie assumpta de concubina.

5 Confirmatur; quia fragilitas, imo malitia in peccando sunt occasiones, & causæ, propter quas homo peccat, sed quia sunt internæ, nec voluntarie per actum positivum volitæ, non arguunt novum peccatum in eo, qui remedia se corroborandi, ac fragilitatem malitiamque tollendi, Jejunia v. g. Orationes, Sacramenta, pietatemque frequentando, non assumit; & tamen sic argumentari quasi per eadem verba Castrop. quis posset. Fragilitas est causa sæpe pejerandi, fornicandi, &c. ergo qui illam non procurat expellere, censetur velle perjurium, fornicationem, &c. quo certe argumentandi modo nullus adhuc usus est.

6 Stet igitur, puram negligentiam non extirpandi dictam consuetudinem non esse novum numero peccatum, nisi quando expresso actu haberi, seu teneri (quod rarissimum est, ut dixi) ea intendatur, licet ad illam positive pro viribus evellendam Pœnitentes exhortari, atque urgere, ne dicam cogere, Confessarius omnino debeat.

§. VI. Juramentum exigere a pejeraturo, vel juraturo per falsos Deos.

1 Cum iusta, & proportionata causa non est id peccatum, sive a parato, sive a non parato id exigas: est utique, si sine causa etiam a parato petas, & quidem ex genere suo mortale. Ita S. Th. *2. 2. q. 9. ar. 2.* Suarez, Sanch. Sal. Lefs. apud Bon. *t. 2. d. 4. de jur. q. 1. p. 11.* idemque propter paritatem rationis est in juramento promissorio, si illud ab eo petas, qui creditur promissa non observaturus. Ita Suarez *t. 2. de Rel. lib. 3. de jur. c. 14.* Sanch. *lib. 3. in Dec. c. 8. n. 8.* Castr. *t. 3. d. 1. de jur. p. 16. n. 11.* Ratio posterioris dicti est, quia sic inducitur proximus ad peccatum. Ratio prioris est, quia iusta causa excusat a culpa, quando ab aliquo exposcit opus ex se indifferens, licet sciatur cum peccato illud opus esse faciendum: nam propterea non debes postulare, ut Infidelis juret per Deos falsos, vel ut Fidelis juret falso, seu temere, sed absolute, ut juret. Nonnulli, ut Sanch. *in dec. lib. 3. c. 8. n. 23. 24.* & ex Hurtado, Diana *p. 5. t. 7. ref. 9.* judicant esse tantum peccatum veniale exigere sine causa juramentum ab Infideli parato, quia probabile est ex multis non esse nisi veniale petere ab usurario mutuum sine causa: sed certe probabilius est quod diximus, ex Castr. *l. c. n. 6.* licet & hoc sit etiam probabile.

2 Hinc Judex ratione officii, hinc Privatus ratione sui juris tuendi, vel exposcendi, hinc Imperator ratione fœderis firmandi poterunt ab iis petere juramentum, qui perperam juraturi per ipsorum malitiam probabiliter creduntur, sic Azor. *p. 1. l. 21. c. 11. q. 2.* alique citat. a Bonac. *ib. n. 3. fin.* Dico probabiliter, sic enim solum sub dubio, etiam sine causa, petere ex omnium sententia poterunt, si quidem in dubio alterum velle pejerare non est præsumendum.

3 Sed quid, si quis inducat ad jurandum falsum, quod jurans putat verum, ipse vero inducens sciat esse falsum? Respondeo, hunc mortaliter peccaturum; sic Bonac. *ib. n. 3. cit.* Azor. Sanch. Suarez. facit enim, ut Deus re vera in testem falsi adducatur, quamvis jurans propter bonam fidem excusetur.

4 In quibusdam Civitatibus sunt quædam Officia, quæ Civibus, non vero exteris, quamquam diu ibi per omnimodam domicilii mutationem sint commorati, distribuuntur. Titius ergo, qui a teneris unguiculis in quadam ex his Civitatibus educatus, credebat a pluribus naturalis Civis, a pluribus autem incolæ, cupiebat eos, qui verum sciebant, negligere, qui autem sibi favere possent, in testimonium de certa scientia adducere: verum an id fieri a se posset, quantum ad juramentum pertinebat, a me peramicè sciscitatus est, nam quantum ad cætera, quæ obstare poterant (vere enim id erat contra justitiam, siquidem intendebatur proferri veris naturalibus) sibi aliunde consuluisse prætextu quarundam compensationum aserebat: cumque ego negative respondissem, ac modo allatam doctrinam Bonacinz ostendissem, noluit acquiescere, afferens in hoc casu non peccaturos amicos, quia verum se jurare putabant: non ipsum, quia nihil ipse jurabat; unde ergo peccati ratio deduci posset? Dixi, culpam esse inductionem ad illud juramentum, licet solum materialiter falsum.

5 Illustravi id exemplis allatis a de Lugo *l. mox cit.* Fac tuum fratrem ebrium esse, quem inducas ad contumelias graves contra communem in parentem contorquendas: certe non peccabit ebrius, at in peccatum tu incidet, qui mediante fratre injuriosus esse non verearis patri: fac te commovere infantem ad blasphemandum Deum, vel conculcandam sacram Imaginem; infans, propter infirmam mentem, non delinquet: quis autem te unquam excusabit, dum advertens verba illa, & facta esse blasphemia, ea in os, & ani-

num infantis immittis? fac tuum servum putare hodie non esse diem festum; si cum tu sine causa ad laborandum compellis, nonne ipse excusabitur, tu vero de præcepti violatione damnaberis? Hæc & similia, quæ traduntur a Doctoribus apud Castr. t. 1. d. 1. de leg. p. 24. §. 2. in ea quæstione; an sine excusatis a lege, sine a lege non comprehensis liceat subministrare contra legem? ut audivit amicus, viditque similem apparere casum nostrum, manus non invitæ dedit.

6 Non me latet, Petrum Hurtadum, quem sequitur Diana, p. 5. dr. 7. de scandalo, ref. 14. & Tancr. t. de vel. disp. 5. de perjurio n. 11. docere esse probabile, non esse culpam inducere testem ad jurandum in prædicto casu; sed nec me latet Joannem de Lugo t. 2. de just. d. 30. sect. 3. a n. 21. putasse ejusmodi Hurtadi sententiam apparenter solum posse defendi.

7 Verum, ut ingenue fatear, post aliquot a consilio dato menses, subijt mentem meam disparitas inter casum nostrum, & exempla n. 5. allata, quibus nitebatur tota vis consilii mei: Ille enim homo excitando ebrium ad injuriandum Patrem, infantem ad blasphemandum, servum ad laborandum die festivo, cognoscit eas actiones esse materialiter pravas, & nullo modo induere ullam bonitatem; quare eas, nec velle, nec intendere, nec consilium potest. At in casu nostro advertit in eo, qui modo dicto sine proximo damno, ut supponimus, jurat, adesse bonitatem virtutis Religionis: jurare enim id, quod sine culpa putatur esse verum, actus est Religionis. Hoc igitur bonum, si ex proportionata saltem causa intendat is, qui ad illud juramentum proximum inducit, non peccabit: quod bonum formale, cum non fit in illis aliis actionibus, non est mirum si in illas proximum inducere nequaquam sine peccato potest. Subtilis alicui videtur, sed certe vera distinctio: ut, si penetretur, censenda sit in posterum probabilis Hurtadi hoc modo explicata sententia.

C A P U T I I.

De Juramento Assertorio.

EX omnibus supradictis divisionibus Juramenti, Assertorium, Promissorium, Judiciale propria (ut exequar in sequentibus) indigent tractatione: cætera enim a sparsim dictis, & dicendis opportunam, quanta satis est, explicationem nanciscuntur.

§. I. De veritate requisita in juramento Assertorio.

NE sis perjurus, certum te moraliter esse oportet de veritate, quam juras. Quare si de illa dubitans, vel non facta sufficienti ad veritatem indagandam diligentia, tamen eam, ut certam juras, mortaliter peccas, quia cæteris jurare falsum, ut ex se constat. Illud contingere potest, ut commodam quidem adhibueris in inquirendo solertiam, sed leviter defeceris: tunc certe ad levitatem negligentiam levis erit & culpa.

Sed in quo consistit ea certitudo moralis? Dico, cum ea possit considerari vel ex parte Jurantis, vel ex parte rei juratæ, facilius explicari, si de his separatim breviter disputemus.

Certitudo ex parte rei juratæ.

1 Id sufficienter habetur, si res, de qua profertur Juramentum, secundum modum, & sensum humanum sumpta, sic se habeat, ut profertur, v. gr. si quis juret, se laute hoc mane comedisse, se vidisse statuam marmoream lacteam, se scire Petrum esse iracundum, &c. non est necesse, ut lautissimum fuerit convivium, marmor vere lacteum, Petrum quocumque momento irasci solere: sed satis est, juxta consuetum civitatis morem, opipare comedisse, marmor ad lactis candorem accedere, Petrum identidem excandescere; id enim est moraliter lautum, lacteum, iracundum, &c.

Hinc non est condemnandus Parochus, si testificetur, suum Clericum frequentasse toto anno Ecclesiam, cum tamen per majorem solum anni partem Divinis Officiis assisterit; id enim est moraliter toto anno frequentasse. Idem dic de scholasticis, si testificetur, aliquem ex suis scholas simili modo frequentasse. Excipe, nisi forte Universitatis, vel Ecclesie constitutiones requirant annum mathematicum; tunc enim non de re morali, sed de re, prout adamus se habet, jurandum est.

3 Excusavi olim Sacerdotem jurantem se in Parochia per Hebdomadam Majorem Confessionibus excipieudis operam dedisse, juxta Edictum Episcopi sub excommunicatione latæ sententiæ id præcipientis (vides quam severe? sed non juxta Concilium Tridentinum, quod gravissimam hanc poenam non adeo facile fulminandam prudenter monet) excusavi autem ex prædicta doctrina, quod licet per aliquem diem abfuerit, moraliter tamen semper adfuit; unde etiam ab excommunicatione eundem liberavi. An liberari potuerit ab excommunicatione, ex eo, quia officium, vel beneficium ejusmodi Sacerdos non haberet, sicut in simili Edicto excusatus fuisset a Processionibus, ex Bart. in Conc. Trid. Less. 25. c. 23. de Reg. n. 40. vel ex eo quod non obstante illo (latæ sententiæ) ex modo fulminandi, & ex consueta acceptatione similium Edictorum, illa fuerit solum comminatoria, aliorum esto judicium. Quid, si is in alia, & non in Ecclesia Parochiali, Confessiones audisset? Excusasset etiam non invitus, quia jam suum munus utiliter, saltem per æquivalens, obiisset: multo magis si id fecisset in sua Ecclesia, cui forte serviebat; ei enim, ejusque servitio non censendus est Episcopus præjudicare voluisse.

4 Ad moralem certitudinem ex parte rei juratæ pertinet

locutio hyperbolica. Juro Petrum infinitis pollere divitiis, a me infinito amore te diligi, innumerabiles esse tuos æmulos, &c. ut enim veritate non careant hæc juramenta, satis est divitias, amorem, æmulos, aliquo tandem modo excedere: id enim est, prædicta esse talia humano more, & moraliter.

5 Atque hæc, ut semel dicam, locum etiam habent in juramento promissorio, ut si tibi promittam infinitas gratias aucturum, si mater juret filium rixantem se occisuram, vel caput fracturam; si vir urbanus, ut honore alium præveniat, juret se primum non egressurum ex janua, &c. Ad horum enim veritatem satis superque est extraordinaria quædam gratitudo, punitio filii qualicumque, animus qualicumque non egrediendi: siquidem hæc dumtaxat per illa verba intelliguntur.

Certitudo moralis ex parte jurantis.

6 Hæc tunc adest ex Sanch. mox citando, cum jurans, juxta ac jurat rem se habere prudenter putat, & non levi conjectura ductus, sed certa, verisimili, aut probabili.

Profecto illud (verisimili, aut probabili) explicatione indiget, licet enim ad prudenter, & sine peccato operandum satis sit probabilitas bonæ actionis: at ad jurandum non quælibet probabilitas, sed ea, quæ ad certitudinem moralem faciendam proveniat, necessaria est. Explico. Probabile est v. g. Sacerdotem Religiosum alias consuetum quotidie celebrare, hoc mane celebrasse: possum ego sine culpa mendacii, & prudenter affirmare, eum Missæ Sacrificium hoc mane obtulisse: at non possum id ipsum jurare, quia licet probabile sit, non est tamen certum: quod si accedat dictum alicujus viri fide digni, qui mihi testatus sit, vidisse illum Sacerdotem hoc mane celebrantem, possem jurare, quia tale testimonium facit rem morali, & suo modo certam. Ratio autem hujus doctrinæ est, quia ad prudenter agendum satis est certitudo, quam humana prudentia requirere solet: at ad jurandum requiritur insuper ea certitudo, quæ digna sit, cui adhærere cum reverentia possit invocatio Dei in testem, id quod aliquid plus, quam quamlibet probabilitatem adeste debere convincit.

7 Illud advertit: in judicio, & in contractibus non satis esse certitudinem moralem, quæ consurgit ex auditu cujuscumque etiam fide dignissimi, quia communiter in his non petitur (& quidem a legitima potestate, cui ex vi justitiæ legalis, saltem posito quod testificaris, respondere cum veritate debes) non petitur, inquam, certitudo ex auditu, qui non facit semiplenam probationem, sed ex certa scientia, quæ facit. Ita Sanch. in Dec. l. 3. c. 4. n. 13. Bonac. t. 2. d. 4. de jur. q. 1. p. 3. n. 7. & sic præcipitur c. testis 3. q. 9. Dixi (communiter) nam quando petitur informatio personæ, v. g. vel vitz, & famæ, vel similitum, cum non intendatur a Judice certitudo de visu, satis est certitudo moralis ex auditu, ex Sanch. ibid. siquidem metaphysica, & omnimoda de his, nec haberi, nec queri solet.

8 Atque ex his recte Hurt. 2. 2. d. 173. sect. 7. §. 200. apud Dian. p. 5. tr. 7. de scand. ref. 10. Scholasticus, inquit, volens probare cursum, ad quod eget duobus testibus, adhibere potest duos amicos, qui illum non viderunt interesse lectionibus, ac satis sibi persuadent illum interfuisse: at non possunt jurare, se id vidisse. Hæc ille: Quæ sola approbat de Lugo t. 2. de just. d. 39. sect. 3. nu. 19. & nil amplius, si attente legatur.

9 Quidam multa fide dignus testibus carebat pro credito mille aureorum, qui a debitore sibi negabatur. Ergo viros duos sibi per familiares convenit, rogatque, ut pro se suoque credito apud Judicem testificentur; sic fore ut adversarius ad solvendum legitime compelleretur. Ii ad me confugerunt interrogaturi, an possent fidem certam habere dignissimo illi creditori, & testimonium deponere de certa scientia crediti.

10 Respondi non posse; quia tamen si ejusmodi creditori integrum sit propter certum debitum, omni meliori via contra debitoris bona consurgere, sibi que clam, quod suum est, compensare, & insuper jurare cum æquivocatione coram judice; amicis tamen non licet testimonium certum de scientia ferre in judicio: Judices enim, ut modo dicebam, non petunt, an quid quis noverit quacumque certitudine morali, sed certitudine scientiæ, quam tamen non habent dicti testes, habet vero ipse creditor. Quare nisi ad Judicis mentem juraretur, omnia humana judicia enervarentur. Hanc autem mentem legitime habet Judex ad bonum publicum, cui ex justitiâ legali cedere debet quacumque peculiaris utilitas. Dixi, in hoc casu, ubi legitime jam procedit Judex: si enim non legitime procederet, tunc posse testes æquivocare dicitur infra c. 4. §. 2.

Consule hic Propositiones damnatas, quæ afferuntur ante §. 2. proxime sequentem.

11 Jam vero alia, non multo post fuit solvenda difficultas. Boni illi viri, nescio qua moti causa, testimonium tandem fecerunt, quo facto, creditor pecuniam suam facile obtinuit: ad quid ergo eos obligabimus?

Resp. Si bona fide fecissent, ad nihil: quia sic non peccassent theologice, atque adeo ex probabili sententia ad nullam poenam (cum hæc condignam culpam sequi debeat) essent condemnandi: at vero cum contra datum consilium, atque adeo fide mala processerint, res difficultate non caret. Putavi nihilominus ad restitutionem non teneri: ita de Lugo ibid. ex Nav. in man. c. 25. n. 41. & ratio fuit, quia esto pejeraverint, peccaverintque contra fidelitatem Judici, seu foro, bonoque publico debitam; non tamen peccaverunt contra justitiam commutativam: quia vere pecunia debebatur, idque ipsis, ut supponimus, moraliter constabat. Cum ergo ad prudenter operandum, vel non operandum

dum satis sit, ut diximus probabilitas, multoque magis certitudo moralis pro restitutione non sunt compellendi.

12 Petes, an eadem certitudo moralis requiratur in juramento jocosio? Respondeo eadem; sic Azor. t. 1. l. 11. c. 12. q. 4. quia posito quod tale juramentum sit verum, invocativum scilicet Dei, veritatem æque ac juramentum serium continere, propter æqualem rationem, debet.

§. II. De Juramento assertorio æquivoca.

Propositiones prælege ab Innoc. XI. in hac materia prescriptas. 24. *Vocare Deum in testem mendacii levis non est tanta irreverentia, propterquam velit, aut possit damnare hominem.* 25. *Cum casualitum est jurare sine animo jurandi, sive res sit levis, sive gravis.* 26. *Si quis vel solus, vel coram aliis, sive interrogatus, sive propria sponte, sive recreationis causa, sive quocunque alio fine, juret se non fecisse aliquid, quod revera fecit, intelligendo intra se aliquid aliud, quod non fecit, vel aliam viam ab ea, in qua fecit, vel quodvis aliud additum verum, revera non mentitur, nec est perjurus.* 27. *Causa justa utendi his amphibologiis est, quoties id necessarium, aut utile est ad salutem corporis, honorem, res familiares tuendas, vel ad quamlibet aliam virtutis actionem, itaut veritatis occultatio censeatur tunc expediens, & studiosa.* 28. *Qui mediante commendatione, vel munere ad Magistratum, vel Officium publicum promotus est, poterit cum restrictione mentali prestare juramentum, quod de mandato Regis, similibus solet exigi, non habito respectu ad intentionem exigentis, quia non tenetur fateri crimen occultum.*

1 Quæstio est, an liceat juranti accipere verba in alio sensu ab illo, quem ea præferunt? Juro v. gr. per Deum, me hac nocte non dormivisse, intelligendo, vestitum; me habere pecuniam, intelligendo, quam tibi elargiri velim: uxorem, vel maritum matrimonii leges non fregisse, intelligendo manifeste: non deberi me tibi centum, intelligendo, ita ut ea non possim mihi compensare cum aliis centum, quæ tu mihi debes: me, si sim scholasticus, non esse locutum cum Candidato ad Cathedralam, intelligendo ita ut sim subornatus: me ementem, vel vendentem rem tantundem vendidisse, vel emisse, quando non possum ad justum pretium pervenire, vel ob aliam rationabilem causam, intelligendo quoad debitum valorem rei, vel quoad contractum externum, vel alio modo. Quæritur ergo, an hæc, vel similia quæ per extensum, ponit Castr. t. 3. tr. 14. d. p. de Jurament. p. 5. Rebellius, Lessius, Bonac. apud Trancred. t. 1. de Relig. d. 3. de Perjurio a n. 18. liceant sine mortali?

2 Resp. licere, ut iidem docent, & docetur passim (præcindendo tamen a damno, quod dolosa hoc juramento injuste facerem) etiam si quis non sit rogatus jurare, sed se offerat. Ratio est, quia tunc Deus non nisi ad veritatem testificandam imploratur.

At estne falcem veniale sic per æquivocationem jurare? Resp. Si aliqua subsit causa, & ego movear solum ad occultandam veritatem, non vero ad proximum decipiendum, nullum est peccatum, causa me prorsus excusante. Si nulla sit causa, veniale erit: audientes enim, licet sine ipsorum damno, ut suppono, tamen sine causa, licet non ex directa intentione decipiuntur in facto. Ita iidem.

3 Quid, si sic æquivocem ad finem decipiendi audientes? Resp. mortale peccatum esse. Ita Sanch. l. 3. in Dec. cap. 6. n. 18. & 22. Videbitur id fortasse alicui scrupulosum: non enim sic pecco peccato Perjurii, ut ipse idem Sanchez fatetur, nec infero damnum grave proximo, ut hic supponimus, unde ergo ejusmodi peccatum? Dico inde esse, quia utor juramento tanquam medio ad finem peccaminosum decipiendi proximum, juxta quæ diximus supra de judicio tertio comite juramenti. Decipiendi, intelligo, in re gravi; nam si in re levi, veniale esset, ut ex ibidem dictis facile colligitur.

4 Quando verba nullo modo ex se patiuntur talem æquivocationem, seu mentis restrictionem, licetne aliud intelligere, solum ex mea mera voluntate? Juro v. gr. me non dormivisse, intelligendo, me non comedisse: quo pacto materialiter solum dico, me dormivisse, non significative.

Resp. Sanch. ib. n. 15. in fin. negat licere, quia non est in cujusvis arbitrio significationem vocibus imponere. Verum hæc ratio me non potest avellere a probabilitate, quod liceat: fateor enim, non esse in meo arbitrio significationem imponere vocibus, meque inepte, & contra constitutionem vocum illam meam significationem imponere, At hæc ineptia vel inobediencia, quod tandem peccatum est? Cum ergo ex alia parte ego verum jurem, idque sine cujusquam damno, & sine gravi deceptione, non est, unde ex hoc capite peccatum cognoscam, sicuti omnes non cognoscimus in verbis ex se restrictionem patientibus.

5 Huc pertinet, quando quis, joci causa, juret Petrum v. g. esse suspensum, intelligendo, quoad ejus imaginem, quæ vere suspensa est a fenestra. Sic etiam pueri aliquando jurant, per hanc animam ita est, intelligendo animam, seu osciculum ligneum in globulo sui thoracis &c. Dico enim de his esse dicendum perinde, ac de æquivocatione hæctenus dicta, & consequenter sine causa, esse dumtaxat veniale. Ita Bonac. de Juram. d. 4. q. 1. p. 12. n. 9. citans Sanch. & Fill.

6 At hoc modo loqueris contra pactum Reip. quod in constitutione linguæ inter homines tacite initum fuit, ut significative proferrentur verba, non vero solum materialiter. Lege Storiam Pallavicinum in sua Theologia lib. 3. c. 2. nu. 17. apud Tancredum T. p. de religione tr. de Perjurio lib. 3. d. 3. n. 7.

Resp. ejusmodi pactum nimis speculative ab ingeniosissimo Viro

excogitatum esse. Adde, est, adfuisse conventionem, ut per illas voces possent aperire homines conceptus suos: at contendo nunquam adfuisse pactum, quo minus iidem possent, (quando vellet) illas materialiter efferre. Certe sic efferunt infantes, sic adulti, quando incipiunt discere linguas externas, sic scriptores, & Typographi, quando exscribunt, vel imprimunt verba alterius linguæ. Cur ergo non in aliis occasionibus, quando homini liberit?

Dubium incidens.

An æquivocare liceat in Doctoratus gradum assumendo?

Dum in Universitate nobilis urbis Messanz versarer, sæpe ad me allata est hujusmodi quæstio: Quare ut multa simul complecterer resolutionem edidi in sequentem modum, quam peronorifice citat, antequam eam legeret, solum quia subaudierat, me illam conscripsisse, amicissimus, satis cum laude notus P. Vincentius Tancredi loco nuper citato n. 52.

8 Pono ex Sanch. T. p. Consil. lib. 2. c. p. dub. 57. & Sa v. Docere, n. 2. culpam esse mortiferam conferre indigno Doctoris gradum, sive in Theologia, sive in utroque Jure, sive in Medicina, quia bono publico minus idoneus Doctor in gravi facile nocere potest. Idem dic in gradu Licentiatu; siquidem is sine alio examine ad Doctoris lauream ascendere jus sibi per licentiam acquirit. Non autem idem est in Bacchalaureatu, propter contrariam rationem, nec in Magisterio artium, seu Philosophiæ, quia minus idoneus Philosophus notabilis damni causa vix esse potest, ut notat ibidem ex doctis Recentioribus Sanch.

9 Pono rursus in Universitatibus requiri solere quasdam conditiones in hac re. Ea est potissima, & pene dicam, essentialis, idoneitas personæ, cui conferendus est gradus: cæteræ sunt minus principales; ut scilicet Candidatus tot annos ei scientiæ vacaverit; ut id fecerit in eadem, vel simili Academia; ut sit adscriptus, seu ut loquuntur, matriculatus in eadem, &c.

10 Jam quæstio est, an liceat testibus de hisce conditionibus æquivocando testificari, quando eæ non adfunt. Atque an iis Promotoribus, qui conscii sunt talis æquivocationis, liceat illi Candidato Doctoratum conferre? Rursus an ipse Candidatus possit per eandem æquivocationem asserere, non carere iis conditionibus; testes prædictos ad testificandum urgere, ac denique Doctoratum lauream sic suscipere.

11 Et quidem, si non interponitur juramentum, facilior est, & planior solutio; omnino nimirum licere hæc omnia, ut notat idem ib. in eo casu, quo Candidato non deest conditio principalis, est nimirum æque idoneus atque illi, qui communiter in ea universitate Doctorali gradu decorantur. Ratio est, quia tunc elucet rationabilis causa æquivocandi, hoc est ne repellatur is, qui dignus est, & ne sit deterioris conditionis, quam cæteri idonei. Denique injustum esset vere idoneum repelli ab eo gradu quem (heu) quam inepti nimirum sæpe per fas, nefasque consequuntur.

12 Superest ergo discernere, an liceat addere juramentum de iis minus principalibus conditionibus? Salva meliore sententia, cum eadem æquivocatione puto licere. Ratio ducitur ex dictis: quoties enim est justa causa veritatis occultandæ, neque alicui damnum inferitur, toties adhiberi potest æquivocum juramentum: at in casu nostro justa adest causa, ne scilicet is, qui dignus est, careat merita laurea: nec ulli adducitur detrimentum, imo emolumentum afferatur Reipublicæ, dum ea de apto Doctore providetur; ergo, &c.

13 Dices hoc ipsum est non vulgare detrimentum, Universitatis leges non observari. Adde primo fore non raro præjudicium Civitatis, & Academiæ, quam frequentari plurimum auditorum concursu voluit Princeps, si juret quis ibi navatam esse operam litteris, ubi navata non est. Adde 2. tunc prætensionem Candidati esse contra justitiam, nempe velle habere jus ad Doctoratum, quod ipsi legitime non competit, posito quod ibidem cursum non absolverit; operari autem vel cooperari ad rem injustam injustum est, ut argumentatur De Lugo t. 2. de just. d. 39. n. 21. contra Scholasticum petentem a condiscipulo simile testimonium.

14 Respondeo, eas leges ideo latas esse, ut idonei Doctores prodicant. Cum igitur is finis, qui potissimus est, in nostro casu habeatur, cætera non sunt magni ponderis. Profecto in Procemio ff. præscribitur a Jure, ut scholaris peragat cursum per quinque annos, & tamé Bart. l. p. C. de Dignitatibus n. 11 docet, scholarum idoneum non teneri ad illam legem. Cujus ratio alia esse non potest, nisi quia in hoc scholari jam habetur finis legis, nempe idoneitas; quare frustra requiretur cursus ille quinquenni: sed ita est in casu nostro; ergo &c. Ad quod primo additur, ajo, frequentiam illam esse finem secundarium, nec tanti momenti, ut possit vincere jus, quo idoneus candidatus fruatur ad illum gradum obtinendum. Ad quod secundo additur, dico, eam candidati prætensionem non esse ullo modo in casu nostro injustam, imo, posito quod sit aptus, est ipsi gradus debitus: In nostro casu, inquam, nam de Lugo, quia fortasse non supponit in scholastico dignitatem, ideo prætensionem illam injustam esse docet.

15 Quæres: Scriba, seu officialis quicumque Academiæ, qui testes hujusmodi disponit, scripturas concinnat, & similia necessaria expedit, conscius, imo non raro auctor talis juratæ æquivocationis, peccatne? Respondeo; neque ipsum peccare, constanter sibi idoneitate personæ, sicuti neque cæteri testes, quia eadem est ratio: cum tunc exhibeatur cooperatio cum Candidato juste gradum deposcente, supponendo semper hos advertere juramentum esse verum ratione illius æquivocationis, & Candidatum, ut dixi, idoneum esse.

16 At Officialis infideliter suum munus sic obit. Respondeo, non infideliter; saltem in re gravi, constante idoneitate Promovendi. Huic responsioni favet praxis, quæ fortasse a Superioribus non igno.

ignoratur, licet ignorari exterius fingatur; cum ejusmodi testimonia dissimulanter tolerari quotidie videamus. Quare videntur Officiales sic officium assumpsisse, ut non obligentur nisi ad id, quod requiritur de jure naturæ, & eo modo, quo illud munus exerceri a non malis prædecessoribus invenerunt: invenerunt autem, ut sola obligatio caderet in inquirenda idoneitate personarum.

17 Quid, si pecunia pro prædictis æquivocationibus admittendis recipiatur? Puto, moderatam juxta laborem, consuetudinem, ceterasque circumstantias juste recipi posse; vendit enim tunc operam suam Officialis, ad quam alias non obligabatur. Imò tamen inceptus sit Candidatus ad promotionem, unde cum peccato pretium recipiatur, & ante factum restituendum sit, dissolvendaque promissio, post factam tamen operam retineri potest sine obligatione restitutionis, ut jam probabilis est opinio de omni simili lucro ex turpi, sed non injusta negotiatione comparato; de qua re alibi.

Dubium alterum incidens.

De Juramento, quod quis præstat in Acceptilatione.

18 **E**X hæcenus sparsim allatis, quid in sequenti casu sentiendum sit, facile statuemus.

19 Titio Petrus debet aureos centum. Inquiro: poteritne licite Titius confessionem coram Notario exhibere, qua juret se recepisse a Petro eos centum, cum tamen non receperit, sed tantum pro acceptis habuerit? Idem quaeri solet de Viro; an possit is jurare se recepisse dotem promissam ab uxore, cum tamen nondum receperit, sed solum pari modo acceptam ferat? Ejusmodi confessiones, Acceptilationes appellantur jurisperiti ff. de pass. & alibi 19. Respondeo: Triplici modo id fieri accidit. Primo, si Titius absolute, & in sensu proprio juret, asseratque, pecuniam, vel dotem a se fuisse receptam. Hoc modo constat esse perjurium; siquidem absolute falsum juratur. Onnate de Contract. t. 2. tr. 11. dub. 40. sect. 1. nu. 35.

20 Secundo, si Titius juret, sensum suorum verborum impropriando ita, ut asserat, nummos, dotemve se recepisse, quia ea accepta tulit, seu pro acceptis habet (gl. ha per rivoti) eaque mente, animoque juramentum profert, ut ex parte sua ea remittat, seu gratis donet: atque hoc pacto verum erit juramentum, quia hujusmodi Acceptilatio æquivalet veræ receptioni. Adverte illud (remittat) nam nisi hunc animum vere, & non ficti, quantum ex parte sua habeat, perjurus erit. Hac vero remissione posita, jus nullum deinceps habebit Titius contra Petrum, cum res ex vi dictæ remissionis ad Petrum pertineat.

21 Per hoc autem non tollitur, quin Titius possit habere certam spem, imò morale certitudinem, quod Petrus eam remissionem vel acceptare nolit, vel si acceptet, rem acceptatam sit retrodonaturus: id enim non tollit, quo minus ipse vere remisit.

22 At poteritne licite Titius, antequam juret se recepisse, pacisci cum Petro, ut ipse Petrus se obliget etiam cum juramento, mox non acceptare Titii remissionem, vel si acceptaverit, acceptilatam retrodonaturum post aliquas horas, vel dies?

Respondeo: Non video, cur id licite fieri nequeat, abstrahendo ab aliquo alio inconvenienti, quod occurrere posset. Satis enim est ad veritatem prædicti juramenti, ut vere, & ex corde remittat ex se: non enim vitiat veritatem juramenti assertorii emissi a Titio quæcumque voluntas exhibita, vel exhibenda ab alio.

23 Tertio, si Titius juret accipiendo sensum suorum verborum in sensu morali, & humano, verum erit etiam juramentum, Ratio, & explicatio hujus tertii dicti est, quia quæ statim, ac certo habituri sumus, nunc nos habere, imò jam habuisse dicimur, juxta illud S. Laurentii, *Gratias tibi ago, Domine, quia januas tuas ingredi merui*, hoc est brevi, & spe certa sum ingressurus. Cum ergo in ejusmodi juramentorum genere non exigatur nisi certitudo moralis, & humana, poterit Titius jurare se recepisse a Petro centum, quia ex fidelitate, quam in illo agnoscat, pro certo sibi persuadet, post paululum, sive intra horas, vel paucos dies accepturum.

24 Quæres hac occasione: Contingit sæpe simulatas has Confessiones fieri, ut Titius excludatur a suo Creditore; quæres, inquam, an hæc etiam licite fieri valeant? Idem Titius v. g. qui est creditor Petri in dictis centum, debet Antonio alia centum. Ne ergo Antonius intenter sequestrem, velitque pro se exigere a Petro centum; Titius simulat per dictam Acceptilationem ea a Petro recepisse. Potestne id sine scrupulo facere?

25 Respondeo: Si Titius manifeste, & absque ulla dubitatione noscat ea centum pertinere ad Antonium, non potest dictam Acceptilationem expedire, quia sic injurius esset Antonio. At si illi nequaquam constet, utique licite poterit. Titius enim scit se habere jus certum in illa centum; at nescit, vel certus non est de jure Antonii; ergo prævalere debet jus Titii. Insuper Petrus si certo scit ea pertinere ad Antonium, nec licite poterit dictæ Acceptilationi consentire, quia pari modo Antonio injuriam faceret. At si nescit, vel putat Titium (nemo enim est iudicandus malus nisi clare constet) suas rationes habere, cur Antonio non satisfaciat, licebit Petro consentire, quia ipsi solum incumbit suo creditori satisfacere, nec obligatur quærere jura aliorum contra creditorem. Quare sicut posset, imò si debitum sit maturum, deberet solvere dicta centum Titio, ita poterit dictam confessionem acceptare.

§. III. De Juramento assertorio ficto.

De hoc nihil a me hic dicendum remanet; luculenter enim D. Lucius Summario mentem meam explicat hac de re in vendicatione, quam in mei favorem edidit contra Vincentium Baronium. Illam, si lubet, lege.

§. I. De Veritate requisita in Juramento promissorio.

Juramentum promissorium cum veritatem de presenti habere debeat, conveniatque in hoc cum assertorio, requirit, ut is, qui illud assert, animum habeat adimplendi quod promittit: scelus, peccare vero perjurio nimis clarum ex dictis est. Unde controversia apud Doctos non est, an rem etiam levissimam cum animo non implendi per Juramentum promittere, peccatum sit mortale; est enim certo mortale, ut supra vidimus: Controversia quidem est, an sub mortali illam rem levem adimplere is, qui juravit, obligetur? Sed de hoc mox §. 3. n. 4.

Quid si quis promittat, se commissurum peccatum mortale? quid si veniale? quid si rem contra Christi consilia? De his agam mox §. 6.

§. II. De Juramento promissorio dolo.

Ilicitum an sit hoc juramentum, est primo quærendum; mox an ex illo aliqua nascatur obligatio? Et quidem tribus modis potest in illo dolus intercedere. Primo, si juret sine animo implendi. Secundo, si sine animo jurandi. Tertio, si sine animo se obligandi, seu (quod in idem videtur recidere) sine animo promittendi.

De illicito usu Juramenti dolo promissorii.

1 **C**ertum est primo, jurare sine animo implendi esse mortale. Ita Less. lib. 2. cap. 42. dub. 8. n. 42. Suar. t. 2. Rel. lib. 3. de jur. c. 17. an. 7. & communiter: patet ex dictis. Certum est secundo, jurare sine animo jurandi, sive res sit levis, sive gravis, vel jurare verbis æquivocis non esse licitum sine causa, licitum esse cum juxta ea, quæ diximus cap. 2. §. 2. & 3. quæ causa, sunt recolenda; quia quantum ad hoc eadem est ratio Assertorii, & Promissorii. Illud est advertendum; facilius ex hoc capite in promissorio mortaliter peccari posse, quam in assertorio: quia promissorio aliquid tertio promittitur, unde facilius potest Proximi damnum intercedere, quo notabili accedente, mortaliter peccabitur.

2 **H**abes Propositionem sequentem ab Innoc. XI. sub n. 27. damnatam. *Cum causa licitum est jurare sine animo jurandi, sive res sit levis, sive gravis.*

3 **U**num ergo superest, an sit licitum jurare sine animo promittendi, vel sine animo se obligandi? Semper autem præcindiimus a damno proximi; propter hoc enim peccari contra justitiam, nimis sæpe dictum est.

4 **P**remittit tripliciter, quantum facit ad nos, posse quempiam jurare sine animo promittendi, seu non se obligandi. Primo animo promittendi sub obligatione promissionis ex vi fidelitatis debet ei homini, cui sit promissio. Secundo, sine animo promittendi sub obligatione juramenti ex vi Religionis, licet cum animo dictæ humanæ promissionis. Tertio, sine animo promittendi absolute, hoc est, quo quis nullo modo vult promittere, nec scilicet coram Deo, nec, ut ita dicam, coram homine; & item, nec cum obligatione promissionis, nec cum obligatione verificandæ assertionis futuræ.

5 **D**ico primo; si quis juret cum expresso hoc animo, nullo modo promittendi, vel se obligandi, non esse mortale. Ratio est, quia sic jurare est non jurare: nec enim potest esse vel intelligi juramentum, nisi ut productivum obligationis. Si ergo hanc obligationem positive excludis, nec vis ut juramentum illam producat, convinceris nolle jurare. Ita Sanch. l. 3. c. 6. n. 7. & cap. 10. num. 8. Bonac. disp. 4. de jur. q. 1. p. 7. n. 3. aliique. Vide etiam Castr. t. 3. tr. 14. disp. 2. p. 2. n. 6. Dixi (cum expresso animo) nam ad verum juramentum non requiritur expressus animus promittendi vel se obligandi, si quidem satis superque est, si animus jurandi habeatur; eo enim ipso, quo quis jurat, scitque, quid sit jurare, velle censetur, quæ necessario sunt connexa juramento, nisi expresse excludat. Sic Sanchez, Suar. Bonac. citat. a Castr. l. 6. disp. 1. p. 8. n. 8. Notanter pono illud (scitque, quid sit jurare) propter ea, quæ dicta sunt c. 1. §. 1. n. 8. & iterum dicuntur de Voto c. 9. §. 1. V. Remanet.

6 **D**ico Secundo; si quis juret cum animo solius promissionis humanæ, atque adeo non sub auctoritate testimonii divini, seu quod idem est, non cum animo se obligandi ex vi virtutis Religionis, idem dici debet, quod modo n. 4. inuimus; quia illud, quod sub divino testimonio non assertur, nullo modo est juramentum, ut colligitur ex iisdem *ibid.* Remanebit ergo solum promissio humana, de qua alibi disputatur.

7 **D**ico Tertio; jurare sine animo promittendi ex vi humanæ fidelitatis, sed cum animo obligandi se ex vi Religionis, non esse saltem mortale, si sit animus implendi. Ratio est, quia jam invocatur Deus cum veritate, & voluntate rem promissam implendi ex vi testimonii divini. Quod si non ad sit ejusmodi implendi animus, erit sane perjurium, quia invocatur Deus cum falsitate. Quando autem deest animus implendi ex vi solius fidelitatis humanæ, erit quidem peccatum, sed veniale, quia quantum est ex hoc capite, nisi damnum grave inferatur, vel quid simile, solum est mendacium leve.

Relege hic Propositionem in hoc §. n. 1. allatam.

Quenam obligatio nascatur ex Juramento dolo promissorio, & quando?

8 **D**ico Primo. Ex quibuscumque æquivocis juramentis, vel quomodo fictis, quæ in conscientia non sunt vera juramenta promissoria, non nascitur obligatio ex vi Religionis. Sic Sanch. l. 1. de matrim. disp. 9. n. 8. & l. 3. Dec. c. 10. n. 4. Ratio est, quia obligatio non oritur,

tur, ut ex dictis patet, nisi ex vero juramento, in quo invocatur Deus. Hinc vides non requiri dispensationem ad hæc juramenta negligenda, cum ubi non est vinculum, solutio esse non possit.

Contra, quando fuit fictio circa rem implendam (jurat quis v.g. se eleemosynam daturum cum animo non dandi) enascitur obligatio ex vi Religionis, seu quod idem est, ex vi Juramenti. Ita *ibid.* contra Sa, *V. Juram. n. 4. fin.* Ratio mihi certissima est, quia sic jurans vero Juramento jurat, (licet sine animo implendi, atque adeo illicito:) ergo contrahit obligationem implendi annexam vero Juramento: illa enim notitia executionis non tollit, quin ponatur substantia Juramenti, & consequenter ejus obligatio. Pari modo quando adest intentio se obligandi ex vi Religionis, sed ficto fiat promissio ex vi fidelitatis humanæ, (jurat quis v.g. eleemosynam se daturum cum intentione, quod non se velit obligare ex vi humanæ promissionis, sed solum ex vi testimonii divini) enascitur obligatio ex vi Religionis. Ratio est eadem, quia jam ponitur substantia Juramenti.

8 Dico Secundo. Quando ex quocunque vel æquivocis, vel fictis Juramentis, quæ vere juramenta non sunt, aliquod damnum promissario obvenit, obligabitur sic jurans, non quidem ex vi Juramenti, sed ob dolum præstitum, ad omne damnum, ac si prorsus vere jurasset. Ita *ib.* Ratio est, quia tunc contra justitiam delinquitur. Hinc fit, ut promissio sub ficto Juramento, quæ non impleta, nullum damnum sit promissario, quia fuit promissio liberalis, non pariat obligationem executionis, quia ex nullo ex his duobus capitibus, de quibus agimus, exoriri potest: non ex capite Religionis, quia vere juratum non est, nec ex capite damni, quia nullum est illatum, ut supponimus.

9 Dices: At hoc ipsum, quod non des quod promissisti, damnum est. Resp. hoc non esse damnum, sed esse lucrum cessans, ad quod enlargiendum, posito quod verum Juramentum quis non fecerit, non se obligavit. Dices iterum: at aliquando erit scandalum, si Juramentum fictum non observetur, credent enim audientes, te pejerare. Sic Sanch. *lib. 2. in Dec. c. 10. n. 13.* Resp. fateor duplex scandalum adesse hic aliquando posse. Alterum contra charitatem, si proximo vere detur occasio peccandi. Alterum contra Religionem, si detur similis occasio Deum per similia perjuria contemnendi: sed hæc universalia sunt cæteris peccatis convenientia, juxta declarata de scandalo in *nostro Meth. Confess. l. 2. §. 17.* & dicentur Deo dante *l. 5. in Dec. c. 1. §. 3.*

10 Dico tertio. Judex debet condemnare jurantem ficto, vel æquivoco, non solum ad omnia prædicta damna, sed etiam ad talia juramenta exequenda, quamvis promissio quoquo modo liberalis fuerit. Ratio est, quia Judex debet secundum juris præsumptiones judicare; at qui verbis externis jurat, præsumitur vero animo jurare.

11 Quid, si cesset ejusmodi præsumptio, & jurans clare probet, se sine animo vero jurasse, poteritne Judex eum condemnare? Possit, & debere docet Sanch. *ib. c. 10. n. 6.* Castr. *t. 3. tr. 14. d. 2. p. 2. n. 5.* non ex vi Juramenti, sed ex legibus Castellæ sic disponentibus in poenam delicti dolose jurantis.

At quid, si talis lex alicubi non adsit? Respondeo, tunc arbitrio Judicis secundum gravitatem culpæ sic jurans erit condemnandus. In quocunque æquem casu, quo condemnabitur, parere post sententiam obligabitur, sed cum distinctione: Si enim sententia innititur factæ præsumptioni, obligabitur condemnatus parere solum ratione scandali; quare hoc cessante, ad nihil obligabitur, nisi ad damnum, modo dicto *n. 2.* At si innitatur legibus, vel arbitrio Judicis jurantem condemnantis in poenam delicti, obligabitur sane, etiam in conscientia, quia quilibet justæ pronuntiatæ contra se sententiæ obedire tenetur.

Quando autem enascatur obligatio, hoc est, quando incipiat Juramentum obligare, dicam cum de voto; nam eadem est utriusque ratio.

§. III. De materia requisita in Juramento Promissorio.

1 VEL Juramentum fit ipsi soli Deo, vel in utilitatem etiam hominis. Si prius, induit rationem voti: si posterius, erit solum promissio homini facta, sed sub Dei invocatione. Quoniam vero diversimode ex his obligatio nascitur, separatim de iis erit disputandum.

Omitto autem, utpote ad praxim non pertinens, quænam sit obligatio major, Juramentine, an Voti. Videat, qui velit, apud Suarium *lib. 8. de Juram. c. 3. n. 1. fin.* Sanch. *l. 3. in Decal. c. 8. n. 4.* Fag. *t. 2. præc. Dec. c. 51. a n. 16.* aliosque.

De materia Juramenti Promissorii in Communi.

2 Primo in Juramento promissorio materia promissa possibilis esto, secus temere ea temeritate, quam dicam *num. 3.* jurares, quod implere tu non potes. Hinc tuum juramentum de facto aliquo, ut quod Petrus solutus sit debitum; quod matrimonium sit contracturus, &c. illicitum est, nisi intendas jurare, quantum in te est, nimirum nisi solum jures diligentiam adhibere, ut ille solvat, ut ille contrahat, &c. & certe id communiter juratur, dum factum alienum juratur.

3 Secundo licita res sit, & honesta. Hinc Juramentum de re peccaminosa mortaliter, vel venialiter, seu de re contra consilia, est peccatum, ex Castr. *t. 3. disp. 1. de jur. c. 6. n. 11.* nec obligat; unde non indiget relaxatione ex eodem *ib. disp. 2. p. 6. n. 6.* (quid enim relaxabitur, si nulla adest obligatio?) Ratio est, quia Juramentum non est vinculum iniquitatis: *c. Quando de jurejurando, & alibi: quod autem peccatum sit, dicam n. 9. & 10.*

Huc reduco v.g. si Amicus, & Amasia invicem jurent, alios se turpiter non cognituros; non valet enim hoc Juramentum. Sic Fagund. *in præc. Dec. l. 2. c. 4. n. 19.* Ratio est, quia est de peccato mortali: est enim mortale, velle nis promissionibus turpem amoris inter se fovere.

4 Tertio, debet esse res gravis; si enim levis sit, non oritur obligatio sub mortali, sed sub veniali dumtaxat. Hoc tertium dictum duo involvit. Alterum de omnibus admittitur, sub poena nimirum mortali esse præstandum, quod juratur, si notabilis sit res promissa; quia gravis est Dei injuria, quando ejus auctoritas in re notabili parvi fit. Alterum non omnes amplectuntur, sub poena nimirum veniali esse faciendum quod juratur, si res promissa sit exigua.

Dico tamen quamvis probabile, etiam rem levem, si sub Juramento promissa sit, esse faciendam sub mortali, nihilominus esse solum sub veniali, videri probabilius. Ita Azor. *p. 1. l. 5. c. 17. & l. 11. c. 5. q. 3.* Suar. *t. 2. de Rel. l. 3. de juram. c. 16. a n. 9.* Ratio potissima est ducenda ex ipsa natura Juramenti promissorii: in hoc enim non invocatur Deus ut testis futuræ executionis, sed ut testis præsentis voluntatis; quoad futuram executionem autem assertur Deus, ut sua auctoritate promissionem suscipiat, ut scilicet fideliter executio correspondeat factæ promissioni: ergo si non correspondeat, infidelis erit jurans, non vero proprie mendax. Quare cum in casu nostro sit infidelis in re levi, leve solum peccatum attinget.

5 Petes: quæ, quantaque culpa committitur ab eo, qui rem malam exequitur propter illud expresse, quia ad illam Juramentum adhibitum fuit? Resp. ex ignorantia hunc excusari non raro; nam cæterum Sacrilegium esset, putare Dei invocationi deberi executionem peccati promissi; præcindendo autem ab hoc errore, veniale committeretur in materia levi; grave peccatum, in re gravi. Sic Sanch. *l. 3. in Dec. c. 4. nu. 29.* Ratio est, quia in his non intercedit, nisi continuatio ejusdem voluntatis, quæ habita fuit, quando exhibitum fuit Juramentum, ut consideranti patebit.

6 Ex his colligit recte Sanch. *ib. c. 9. a n. 16.* juramenta Parentum, vel Dominorum, quibus jurant se puniuros filios famulosve: item juramenta puerorum, quibus jurant accusare consodales apud præceptorem, & juramenta, quibus viri nobiles jurant se nolle prævenire in egressu, vel ingressu domus, & similia, communiter, vel non obligare, vel facile excusari aliquo ex sequentibus capitibus (præter illud, quod non adsit intentio jurandi; sed solum comminandi.) Primo quia communiter fiunt ex ira, vel passione, animoque vindictæ, & ut sic sunt de re saltem venialiter mala. Secundo quia fere materia est levis. Tertio quia supervenit frequenter causa excusans ab executione: talis solet esse emendatio filii, turbatio Domus, amici intercessio, veniæ petitio, &c. Quarto remissio ejus, in cujus gratiam fit juramentum, ut accidit in prædictis viris nobilibus, qui facile remittere præsumuntur promissionem in sui honorem factam. Si filiorum, aliorumve poenitio serio juramento confirmata, verget in eorumdem bonum, adeoque in Dei obsequium, præstanda omnino est: nec tamen deerit excusatio, si superveniat emendatio; nam similia juramenta imbibunt tacitam conditionem nisi rerum status mutetur, quod est commune in omnibus Juramentis promissorii, ut *infra* dicetur.

De materia requisita in Juramento promissorio soli Deo facta.

7 Habetur hæc regula. Quia votum non solum esse debet de materia licita, & honesta, sed etiam non debet esse de re indifferenti, nec de impeditiva majoris boni, ideo juramentum soli Deo factum, cum æquivalet voto, eisdem debet habere conditiones, ac votum. Ratio hujus regulæ dabitur mox *num. seq.* Hinc si jurasti Deo jejunium; hoc autem majus bonum, v.g. animarum conversionem impediatur, ad jejunium non teneris: si jurasti non dare eleemosynam, non colloqui cum proximo, &c. non teneris observare; quia hæc sunt contra Dei consilia, majusque bonum impediunt, & sic de similibus. Quomodo autem intelligatur rem esse impeditivam majoris boni, habebis *infra*, cum de Voto *c. 15. §. 1. vers. Verum huic doctrinæ.*

8 Hinc item, si jurasti in honorem Dei non transiturum v.g. per hanc viam, quia id res est indifferentis, Deus non accipit, utpote non cedentem in ejus honorem. In quo tamen, & in similibus adverte, non raro rem alioquin indifferentem fieri, propter aliquod adjunctum, materiam admodum bonam, & tunc juramentum fore licitum, atque obligatorium, ut si quis juret non transiturum per aliquam viam, quia in illa habitat puella causa peccati. Quod si tunc jures rem indifferentem, sed deinde post dies fiat bona, juramentum non obligabit; quia, ut habet Laym. *l. 4. tr. 3. c. 6. n. 4. non firmatur tractu temporis, quod de jure ab initio non subsistit*, ut universaliter dicam *infra de voto c. 11. §. 4. v. Contra;* ubi etiam declarabimus, an quando finis promittentis est malus, licet res promissa sit bona, enascatur obligatio.

9 Petes: quodnam peccatum est promittere cum juramento rem non licitam? Resp. cum Sanch. *l. 3. Dec. c. 9. n. 14.* mortale sacrilegium, si res est illicita mortaliter, quia uteris divino testimonio ad rem iniquam faciendam, quæ est summa Dei irreverentia, de qua diximus *sup. c. 1. §. 4. n. 5.* Unde vides in confessione explicandum, an juraveris peccatum mortale, v.g. homicidium cum intentione illud exequendi, an cum intentione illud non exequendi; nam prius habet duas specie malitias, nempe homicidii, & irreverentiæ: posterius, solius perjurii.

10 Quod si res sit illicita venialiter, vel sit contra consilia; ut si cum veritate jures te dicturum mendacium officiosum, vel non daturum eleemosynam, non ingressurum Religionem, non accepturum Officium Prætoris, &c. puto cum Fag. *lib. 2. in præcep. Dec. secundum, c. 14. n. 1.* esse veniale, quia non videtur gravis Dei injuria uti Divino testimonio ad rem leviter illicitam, ut *ibid.* diximus, vel ad nolendum facere id, ad quod non teneris. Quod si deinde deseleeemosynam, fias Religiosus, vel

Præ-

Prætor, non peccas, quia juramenta, quæ adversantur charitati, non obligant. Excipe, nisi Officium v. g. Prætoris tibi sit causa mortaliter peccandi, & in similibus: quia tunc juramentum fuit de re bona.

Quid si res sit impossibilis physice, vel moraliter, & ut sic tibi cognita; ut si jures te cras volaturum, vel daturum centum, quæ moraliter non habebis? Mortale esse docet communior sententia; ita Suar. t. 3. de Reg. l. 3. c. 18. n. 7. Fag. l. 2. tit. c. 6. n. 24. Castr. t. 3. d. 1. de juram. p. 6. nu. ad tertium, Sanch. l. 3. dec. c. 4. nu. 4. quia jam deest animus implendi promissum; idemque esse, si jures temere non advertendo, an res sit possibilis necne, quia virtualiter falsum juras. Recte autem notat Sanch. ib. c. 9. n. 12. facile in his casibus obtineri dispensationem. Non est tamen improbabile ex Arag. 2. 2. q. 89. art. 3. in 4. dict. Sayr. l. 5. c. 4. fin. quando non deest implendi animus, esse tantum veniale, quia tunc solum deficit Judicium secundus comes juramenti, cujus defectus non semper est mortalis, ut sup. vidimus.

In tota hac materia de Juramento vide, ne doctrina, qua traditur, ullo modo faveat ex Propositionibus ab Innocent. XI. damnatis, quas habes in initio §. 2. Cap. 2. hujus tertii Libri.

De materia requisita in Juramento promissorio in utilitatem hominis emisso.

11 Sit hæc regula ex Sanch. l. 3. c. 9. n. 19. Materia requisita in hoc juramento ad inducendam obligationem implendi, satis est, si possit sine culpa mortali, vel veniali apponi; unde, etiam si res indifferens sit, quando hæc sub juramento promittitur, est omnino executioni mandanda, gravis sub gravi, levis sub levi, juxta superius dicta. Ratio regulæ, & cur id sic sit, non vero in juramento, seu voto, quod Deo fit, est, quia in promissione semper habetur ratio, ut sit grata illi, cui res promittitur. Deo autem non potest esse gratum, quod est impeditivum majoris boni, seu quod indifferens est, nec ad suum obsequium perticiens: at homini sapissime gratum est, quod est indifferens, quodque minus sibi bonum est, & ex alia parte in hoc juramento Deus non est acceptor, sed solum testis.

12 Hinc si jures soli Deo foemina ducere, & non in gratiam alicujus, poteris castitatem vovere, quia tunc matrimonium esset impedimentum majoris boni, qualis est ex se vita cælebs. Ita Sanch. ib. n. 19. in medio. Dico ex se; nam si matrimonium jurares ad sedandam tuam impudicitiam, obligare juramentum, quia tunc matrimonium esset tibi majus bonum. At si idem jures ipsi foemina acceptanti in ejus, vel parentum gratiam, castitatem vovere non potes; quia ad observandum juramentum homini factum, nil aliud requiritur, nisi quod servari sine ullo peccato valeat.

13 Quod si nondum acceptavit nec puella, nec alius locupletius, adhucne illo teneberis? Respondeo esse diligenter distinguendum. Si enim per modum voti Deo promississes aliquid in utilitatem Tertii in hunc fere modum: Promitto Deo, seu quod in idem recidit, Promitto cum juramento Deo me daturum pauperi, vel Petro pauperi centum; & in casu nostro: Promitto Deo puellam hanc ducere ad vitandos meos lapsus, cum additum est (ad vitandos) *V. infra c. 15. §. 3. n. 4.* teneris; licet enim pauper, vel puella nondum acceptaverit, unde non debeas ex justitia, & possit relaxari ex causa a Superiore, vel ab habente potestatem, Deus tamen statim acceptat, utpote votum sibi factum: quare, nisi adsit relaxatio, debebis centum dare, & puellam ducere ex virtute Religionis. Sic Laym. tr. 3. lib. 4. c. 11. nu. 6. fin. An hæc relaxatio possit etiam fieri post acceptance, colligitur ex dicendis c. 7. §. 6. n. 3. & c. 17. de Voto §. 2. At si juramentum fuit factum homini soli sine ulla promissione ad Deum (ne implicita quidem, quæ implicita promissio esse solet, quando ad Dei honorem promittitur opus pium) ut si jures v. g. te centum daturum amico, isque neque per se, neque per alium acceptavit, non obligaris. Ratio est, quia promissio homini facta nondum acceptata, non est completa, & propterea non obligat: sic Sanch. l. 1. de matr. d. 7. n. 25. Less. l. 2. c. 17. d. 7. n. 52. aliique passim. Cum ergo juramentum sequatur naturam promissionis, cui adnectitur, ut *infra §. 4. n. 3.* dicemus, si hæc non obligat, nec illud obligabit; sed auctoritate propria poterit infringi.

14 Regula allata, quod juramentum homini factum nil requirit, ut observetur, nisi quod possit sine peccato servari, fallit, ex Sanch. l. 4. in dec. c. 10. n. 30. Castr. t. 3. de jur. disp. 1. p. 4. n. 4. fin. seu restringitur quando promissio jurata liberalis obstaret susceptioni status Religiosi: si enim liberaliter jurares, te daturum foemina in ejus gratiam, vel famulaturum alicui toto vitæ tempore, vel quid aliud simile, etiam his acceptantibus, adhuc potes ingredi Religionem, & non obligaris juramentum servare. Ratio quoad promissionem matrimonii est, quia in jure c. ex publico, de conversione conjugatorum, & passim a Doct. conceditur sponsum etiam de præsentibus ante consummationem posse intra duos menses Religionem ingredi. Si ergo ipsum matrimonium in initio non obstat volenti ingredi in Religionem, multo magis non obstabit juramentum de matrimonio ineundo, quod est minus, semper enim propter perfectionem status religiosi (ut deducitur ex jure Canonico) sive in matrimonio intra illud bimestre, sive in promissione etiam jurata matrimonii, involvitur illa conditio, nisi Religionis status magis placeat. Ratio autem quoad promissionem juratam aliarum rerum est, quia si talis conditio involvitur in ipso matrimonio ineundo, vel per illud bimestre etiam in initio ante consummationem, multo magis involvetur in cæteris promissionibus, quæ sunt vincula minus fortia, quam matrimonium.

15 Consulto dictum est (liberaliter) nam si accedat alia obligatio justitiæ v. g. dampni dati, injuriæ, &c. diversa est ratio, nec poterit Religionem ingredi, qui ratione horum juravit. Jurat v. g. quis matrimonium foemina, quam prostituit, jurat famulatum toto tempore vitæ is, qui pecuniam accepit, &c. Hæc sane Religionem ingredi non possunt, renuente parte, quia tunc promissio jurata non est liberalis, sed onerosa, cujus executio ex justitia debetur.

16 Quid, si quis alicui cum juramento promittit vel matrimonium, vel dictum perpetuum famulatum, vel vitam in sæculo cœlibem, vel quid simile liberaliter, potestne Ordines sacros suscipere? Respondet Sanchez promittentem cum juramento matrimonium non posse, promittentem vero famulatum, vitam cœlibem, vel aliud quid, posse. Ratio est, inquit, quia alie promissiones non sunt tanti momenti, ut Ordinibus suscipiendis obstare debeant: at promissio matrimonii potens est, & fortis, nec nisi a Religionis vero, & proprio ingressu vinci debet; non vero ab Ordine sacro, qui licet affinis statui Religioso sit propter votum Castitatis solemnne, Religiosus tamen status proprius non est. Qui ergo jurat aliquid modo dicto impeditivum Ordinis sacri præter matrimonium, involvit conditionem, nisi ipsum Ordinem sacrum, statum nempe Religionis similem, elegero: at qui jurat aliquid impeditivum vitæ cœlibis, vel servitii Nosocomii, &c. non involvit dictam conditionem; nisi vitam cœlibem, vel dictum servitium elegero: quia hi non sunt status affines, seu similes Religionis, cui Religionis, & (propter congruentiam) statui, qui Religionis est similis, facta est dumtaxat a jure dicta concessio.

§. IV. Qua ratione impetrandum juramentum in ordine ad inducendam obligationem.

Tribus regulis id perspicue definitio, quæ etiam sua proportionem sunt applicandæ ad Votorum obligationem, de qua *infra*.

Prima Regula.

1 SI de intentione Jurantis constet, non est opus interpretatione; secus interpretari debet juramentum, ut servata proprietate verborum, quanto minor potest obligatio inducatur, quia semper præsumitur jurans minus voluisse suæ libertati nocere. Ita Abbas, Sylv. Suar. apud Castr. t. 3. tr. 14. disp. 2. de jur. p. 14. Lege item Laym. l. 4. tr. 4. c. 3. n. 4.

2 Hinc Jurans Religionem ingredi, quamlibet etiam minua strictam ingredi potest. Promittens alicui servire, potest per paucos dies. Promittens servare statuta v. g. Collegii, potest non observare quæ postea eduntur. Quod si ex circumstantiis, vel modo communi loquendi, certus sit jurans se promississe Religionem observantem, servitium longo tempore, largam elemosynam, observantiam statutorum edendorum, (ut assolet esse in statutis, quæ de novo juxta proprium institutum servantur in Religionibus) juramentum debere observari ex se patet.

Secunda Regula.

3 Juramentum restringendum est juxta naturam actus, super quem cadit. Sic Laym. Castr. aliique cit. quia *accessorium sequitur naturam principalis*, Reg. Juris 42. in 6. nec jurans præsumitur alio modo se obligare voluisse. Quare omnes restrictiones, vel conditiones, quas de jure, vel consuetudine habet promissio, omnes habet juramentum illi adhaerens. Habet autem communiter quatuor, quæ generales conditiones promissionis appellantur. Prima: si potuero (ad impossibile enim nemo tenetur) vel si licite potuero. Secunda: si superior legitime non contradicat. Tertia: si res non fuerint notabiliter mutata. Quarta: si promissio fuerit acceptata, vel si non fuerit remissa a parte.

4 Hinc si jurem tibi aliquid, aliudque tu mihi, te fidem frangente, ad nihil ego obligor. Si autem tibi quidpiam donare, te ingrato existente, ad nihil item teneor. Si jurem solvere tuum debitum fidejubendo, & non instar principalis; si prius tu non excutiaris, nihil ego debeo. Si Clericus juravit residentiam, potest non residere in casibus a jure concessis. Si quis juravit statuta Collegii, Civitatis, Universitatis, potest non servare ea, quæ legitima consuetudine sunt abrogata; & ratio horum, & similibus est ex Less. l. 2. cap. 42. n. 22. quia promissiones involvunt has tacitas conditiones, si alter fidem servet, si gratus existat, si sit solvendo, si a jure, vel legitima consuetudine aliter non fuerit dispositum, &c. ergo & easdem involvet juramentum.

5 Ex illa tertia conditione, si res non sint notabiliter mutata, multa speciatim inferuntur. Hinc enim qui juravit daturum sponsum, certe si illa fornicetur, si in lepram, si in morbum incurabilem, si in paupertatem notabilem incidat, imo si inveniat non habere dotem competentem, non obligabitur illam ducere. Si quis, facta pace, juravit se non nociturum inimico, si is dat novam inimicitiam causam, juramento deinceps jurans liberabitur. Juravit quis se donaturum cuidam mille, si qui sic promissit, in paupertatem deveniat, potest non donare. Si quis juravit se non dissoluturum contractum societatis, potest, si socius rixosus, vel notabiliter molestus evadat, dissolvere. Si quis in Universitate licentiatu juravit se non assumpturum Doctoratum in illa; si in hac alia iterum licentietur, potest in eadem Doctoratus lauream accipere. Hæc autem, & similia ideo sic se habent, quia rebus notabiliter mutatis sicut non obligat promissio, ita nec juramentum. Nam propterea qui juravit usuram reddere, vel latroni pecuniam dare, quamvis, si prævidit omnes diffi-

difficultates in solutione futuras obligetur ad solvendum saltem momentanea solutione, vel ad petendam relaxationem juramenti a Superiore; tamen si eas non prævidit, & quando est soluturus pati cogitur grave detrimentum accipiendo ad interesse, vel sua bona vendendo, non tenetur solvere, nec relaxatione indiget, quia facta est mutatio notabilis, &c. Propterea item jurans non loqui cum hoc, quia fuit causa tibi v.g. fornicandi, si mutentur ejus mores, ac probus efficiatur, non teneris illum vitare, quia permutatio notabilis facta est. Imo etiam si hic sit occasio alterius peccati, illum ex vi juramenti non teneris evitare: sicuti enim jurans non fornicari cum hac, non tenetur ex vi Juramenti ad evitandam societatem, in commitendo alio peccato, v.gr. murmurationis cum eadem; ita jurans vitare occasionem fornicationis non tenetur quantum est ex Religione Juramenti ab aliis occasionibus abstinere.

6 In dubio, an mutatio superveniens sit tanta, ut Juramentum non obliget, judicandum obligare, quia possidet Juramentum: poterit nihilominus peti relaxatio, ipso dubio causa relaxationis concedente. Ita Suar. l. 2. de juram. c. 35. num. 10. Pag. l. 2. in Dec. præc. 2. c. 19. num. 17.

Tertia Regula.

7 Juramentum nunquam censetur factum in præjudicium Tertii, c. venientes cum contingat de jurejurando, cap. 2. eod. in 6. & alibi; quia sic esset illicitum.

8 Hinc qui juravit secretum servare alicui, si ex secreto penderet alicui malum, poterit illud revelare ei, cui prodesse, non obesse potest. Qui juravit se de tali loco non abcessurum, si a Superiore serio jubeatur discedere, potest, imo debet obedire, secus fieret eidem superiori præjudicium. Qui juravit solvere centum Petro posteriori, potest, debetque solutionem dare anteriori, si alia centum non suppetant. Qui juravit longam instituere peregrinationem, potest, ac debet ab ea desistere, si Dominus, in cuius forte potestate est, abnuat. Atque hæc, & similia ideo sic se habent, quia illicitum est nocere proximo, vel alicui præjudicium ferre.

§. V. Expenduntur aliqua juramenta promissoria.

1 EX doctrina hæcenus in superioribus sparsim allata, solvi possunt plures non contemnendæ difficultates circa aliqua juramenta particularia, quæ ad majorem claritatem sunt hic sigillatim proponenda.

Juramentum sine consensu.

Quando tu consensum ex quacunque causa non præbuisisti (sed dissentiendo interne, solum v.g. vocetenus promissisti, vel jurasti) etiam si peccatum tibi non foret servare juramentum, tamen non teneris servare ex vi Religionis, nec obligaris petere relaxationem, sed gerere te poteris perinde ac si nihil jurasses, nec promississes. Sic Onnate t. 1. de contr. tr. 1. disp. 3. sect. 13. n. 234. Ratio est, quia tunc, cum non affuerit ullus animi consensus, ne meticulous quidem, nulla obligatio contractus oriri potest.

Hinc vides discrimen, cur consensus meticulous juratus obliget saltem ad momentaneam solutionem, ut mox n. 6. dicam, hic vero consensus fictus ad nullam. Discrimen autem est, quia hic nullus adest consensus, cum tamen ibi quamvis meticulous adfit. Si quando tamen per ejusmodi fictionem injuste proximum decepisti, te obligari ad illius damna nimis læpeditimus.

Si ex doctrina hujus numeri putes juramentum licere sine animo jurandi, recole Propositionem 25. inter damnatas ab Innoc. XI. Cum causa licitum est jurare sine animo jurandi, sive res sit levis, sive gravis.

Juramentum de actu irritato per legem.

2 Quando jus non solum irritat contractum, seu actum, sed etiam juramentum, seu irritando ipsum actum, sive prohibendo ne ei contractui juramentum apponatur, non obligat juramentum. Sic de Lugo l. 2. de just. disp. 22. sect. 8. n. 596. Onnate t. 2. de contract. 10. 4. disp. 11. sect. 2. n. 66. Basil. Pont. de matr. l. 12. c. 8. num. 37. Ratio est, quia tunc Ecclesia veluti antecedenter propter bonum Communitatis sive irritavit, sive relaxavit illud juramentum. Sic Trident. sess. 23. cap. 16. de Reg. irritavit renunciationem etiam juratam Novitii, nisi certis conditionibus assignatis: sic etiam Matrimonium gravi, injustoque metu celebratum, etiam accedente juramento, invalidum est ex cap. 2. de eo qui duxit; idem in professione solemni, & in quibuscunque votis ex metu, modo explicato sup. l. 1. c. 2. n. 8.

3 Solum posset esse controversia, an sicuti certum est, id posse facere Ecclesiam, cujus est potestas juramenta relaxandi, etiam antecedenter quam emittantur; ita possint Principes alio modo, sive remittendo obligationem, sive reddendo materiam ineptam juramento, sive constituendo jurantem incapacem, &c. Et quidem posse docent nobiles Doctores Sanch. l. 3. in Dec. c. 22. n. 10. de Lug. l. c. n. 243. Basil. Pont. l. c. a n. 38. Castr. t. 3. tr. 3. disp. 2. de jur. p. 4. nu. 6. id quod nobis satis sit innuisse.

Juramentum ex parte actus illicitum.

4 Si actus ipse jurandi sit illicitus ratione alicujus circumstantiæ, ut si v.g. juramentum de donando equum amico, fuit cum

magna ira, cum blasphemia, contra præceptum Superioris, contra votum, quod quis fortasse emisit de non jurando, &c. obligabitne ad sui executionem?

Resp. cum Suar. tom. 2. de Rel. l. 2. de jur. cap. 24. n. 2. & 3. obligare, quia licet juramentum comitetur aliquod ex illis capitibus prædictis; tamen ipsa materia, circa quam versatur juramentum, nempe ipsa donatio equi non est illicita, ut supponimus, & actus ipse juramenti ex comitatu iræ quoad substantiam non vitiatur.

5 Quod si præceptum, verbi gratia, Superioris non solum fuerit de non jurando, sed etiam de non donando ex vi juramenti, & supponatur tale præceptum validum esse, & legitimum, certe tunc ipsa materia juramenti erit illicita, quia contra prohibitionem, atque adeo non aderit obligatio illam exequendi. Idem dic, si ex ira promittatur puniri in vindictam aliquis, v.g. filius a patre, servus a Domino, &c. tunc enim cum illa puniatio, quæ est materia juramenti, sit mala, sive venialis, observanda ex dictis §. 3. n. 3. non est.

Juramentum illicitum ex parte ejus, qui illud per metum gravem, vel vim, vel injuriam extorquet.

6 Extorquet a te latro juramentum, ut promittas ei dare pecuniam. Idem facit per injuriam Usurarius, ut promittas ei solvere usuras ex mutuo: obligarise stare promissis? Respondeo, te obligari. Ita S. Th. Molin. Sanch. Bonac. alique apud Castr. tr. 3. disp. 2. de jur. p. 4. n. 3. Laym. l. 4. tr. 3. c. 7. n. 1. Ratio est, quia licet illi peccent accipiendo, & ad restituendum accepta teneantur, tu tamen potes sine peccato dare. Adverte tamen id a te fieri momentanea solutione posse, ad servandam Deo, & juramento reverentiam; sed statim poteris etiam (si opus fuerit) Officio Judicis implorato, repetere; cujus rei ratio redditur infra §. 6. n. 2. Poteris item, si libuerit, a Superiore petere juramenti relaxationem, & nihil dare, ipsa enim injuria sufficientem asserti Superiori causam dispensandi. Duas disparitates huc facientes vide infra n. 21. & n. 24.

Juramentum contra aliud juramentum, vel votum.

7 Si juramentum sit de re, seu materia opposita rei per aliud juramentum, vel votum promissa, obligabitne? v.g. juravi, vel voti castitatem; deinde promitto etiam cum juramento ducturum hanc puellam, obligorine illam ducere?

Resp. te non obligari. Ita Suar. t. 2. de Rel. tr. de jur. l. 2. c. 19. nu. 10. Onnate tr. 11. disp. 40. sect. 5. n. 119. aliis relatis, contra Gomez. Ratio est, quia hic non solum adest peccatum in ipso actu jurandi, sed etiam adest materia jam reddita mala ex vi antecedentis juramenti, vel voti. Similiter enim si promissisti sponsalia etiam sine juramento huic foeminae, non valet juramentum de ducenda alia, ex Sanch. l. 1. de matr. disp. 50. quia propter priora sponsalia reddita sunt mala hæc posteriora, atque adeo non sunt apta ad recipiendam obligationem novi juramenti.

8 Audi Casum. Juravit Petrus se ducturum Bertam, deinde juravit se ducturum Catharinam. Post hæc Berta remisit voluntarie sponsonem sibi factam a Petro, obligabiturne Petrus ducere Catharinam? Atque idem posset queri, si ex quocunque alio capite prius juramentum incipiat vim non habere?

Respondeo non obligari. Ita Sanch. l. 1. de matr. disp. 50. n. 4. Suar. l. c. n. 15. Castr. t. 3. disp. 1. p. 8. §. 6. fin. Ratio fuit, quia, quod initio invalidum est, tractu temporis non convalescit, Reg. Non firmatur, de reg. jur. in 6. Cum ergo posterius juramentum de Catharina ducenda, quando fuit emissum, invalidum fuerit, quia de materia mala, sic reddita propter prius juramentum, postea convalescere non potuit, unde nec obligare. Si tamen post priora sponsalia dissoluta, de novo ineanantur posteriora, certe hæc obligabunt, quia posterior materia sponsalium mala non est.

9 Inquires. Dispositiones factæ contra prius juramentum suntne validæ? Juravit v.g. quis non vendere suumequum, deinde de facto vendit, alterique tradit; valetne traditio? Jurat quis suum testamentum non commutaturum; deinde mutat; valetne mutatio? Jurat quis sponsalia puellæ, deinde aliam ducit; valetne matrimonium, & similia? Quid, si dicta venditio, mutatio, matrimonium &c. fiant cum novis juramentis? Resp. non dubium, has posteriores dispositiones, & juramenta continere perjurium, quia sunt contra priora graves, & non dispensatas, seu remissas, ut suppono, promissiones: & sic sunt de re illicita, ut modo diximus. Superest ergo videre, an nihilominus tales actus contra prius juramentum validi sint, licet illicite facti. Et quidem validos esse defendit communis & vera sententia. Ita Sanch. l. 6. de matr. disp. 13. n. 4. Laym. l. 3. tr. 3. c. 8. n. 1. alique apud Castr. tom. 3. tr. 14. disp. 2. p. 9. §. 7. Ratio est, quia per juramentum non tollitur potestas a Jurante, ne possit facere actum, quem alias facere poterat, quique a mera facultate agentis pendet. Sicut enim a jurante jejunium se servaturum, non tollitur potestas physica comedendi, sed illi solum per juramentum fit comestio illicita, sic nec tollitur potestas, de qua loquimur in casu nostro, &c.

10 Dixi (quem alias valide facere poterat) si enim aliunde actus erat invalidus, non est mirum, quod etiam invalide fiat post prius juramentum. Vendidisti v.g. cum juramento equum, & de facto tradidisti emptori, deinde eundem cum juramento vendis alteri: hæc posterior venditio nulla est, quia per traditionem factam primo emptori, equus non est amplius in tuo dominio, quem valide vendere possis. Pari modo alienasti cum juramen-

Juramento fandum dotalem, sed sine requisitis, idque post juramentum antea factum de eo fundo non alienando: invalide alienasti, quia alienatio ejusmodi sine debitis requisitis alienandi fuit invalida, hoc est, ex legibus disponentibus non posse sine debitis requisitis fundum dotalem alienari; nam per juramentum ejusmodi alienationi appositum, non esse in nostra sententia confirmatam, nec validam factam ejusmodi alienationem, docebimus infra.

11 Quod si in favorem tertii aliquid jurasti, nec juramento stetit, sed per novum juramentum alteri rem de facto donasti, vel quid simile fecisti, unde damna evenerunt illi tertio; ea omnia ex supradictis esse ipsi refarcienda meminisse oportet.

Juramentum in Matrimonio, & in sponsalibus contractis ex metu ad illa extorquenda injuste incusso.

12 Antonius diro metu, & quidem gravi coactus ducit, vel promisit ducere Bertam, addiditque juramentum. Queritur Primo: an sicut matrimonium fuisse irritum, si juramento caruisset, sic etiam & illo adito? Secundo: an saltem illa juramenta Antonius teneatur ratificare, vel de novo emittere? Tertio: an indigeat relaxatione, ut ea possit non observare?

Resp. ad primum esse irritum tum matrimonium, tum juramentum tum utrumque unitum. Ita Sanch. aliique apud Tancr. l. 4. de matr. disp. 10. Ratio est, quia matrimonio huic deest perfectus consensus: adde & jus Ecclesiasticum illud irritans, ut diximus sup. l. 1. c. 2. §. 5. n. 27. & §. 7. nu. 3. Cum ergo juramentum superveniens non inveniatur perfectum consensus, matrimonium semper remanebit in sua nullitate.

13 Ad Secundum, si ve juramentum fuerit de presenti, ut Juro me ducere Bertam; si ve de futuro, ut Juro me huic matrimonio (ex metu contracto) non contraventurum; non teneatur Antonium illud ratificare, vel iterare. Ratio est, quia cum utrumque sit extortum per injuriam, non est unde ea obligatio oriri possit: adde peccatum fore, si velit non contravenire dicto matrimonio, esset enim velle persistere cum non sua: nisi tamen, deposito metu, velit vero animo, & non meticoloso iterum Antonius contrahere id, quod posset quidem facere, sed ut dictum est, non obligabitur.

14 Ad tertium, non esse opus relaxatione, quia ubi nullum est vinculum, nulla est necessaria relaxatio. Ita Tancr. *ibid.* d. 21. n. 1. Quae dicta sunt de matrimonio, dic de sponsalibus, quae perfecte voluntaria etiam esse debent.

Illud nota, si vel matrimonium, vel sponsalia sint contracta ex simili metu, sed levi, cum in nostra sententia sup. l. 8. c. 2. §. 6. nu. 11. & §. 7. nu. 3. sint valida, juramentum illi additum validum erit: puto tamen, probabile esse ejusmodi juramentum in sponsalibus contractis ex metu levi, posse ab Episcopo in foro interno relaxari (nam in externo non conceditur, ut *ibid.* dixi) ipse enim metus, licet levis, sufficientem causam dat relaxationi; at in matrimonio de presenti contracto ex simili metu levi non potest, quia matrimonium est contractus natura sua irrefcindibilis: quare posito quod in nostra sententia ipsum sit validum, erit etiam validum juramentum, atque adeo nec matrimonium dissolvi, nec juramentum illi adhaerens relaxari poterit.

Juramentum de non accusando, vel de accusando.

15 Juramentum de non accusando in universum irritum est. Sic Suar. l. 2. de jur. d. 17. n. 14. Sanch. l. 3. in Dec. c. 21. n. 12. quia est de mala, cum aliquando expediat bono communi accusare. Dices; at aliquando non expediat: ergo pro hac parte, quando expediat, validum erit. Resp. nego consequentiam: cum enim hoc juramentum fuerit per modum unius includens omnes casus, ut supponitur, inhonestum est, quia malum ex quocumque defectu, atque adeo totum corrumpit, etiam quoad illam partem forte honestam. Quod si loquamur de juramento, quod fiat de non accusando aliquo determinate, vel de non accusando in tali materia &c. valebit, vel non valebit, perinde, ac poterit, vel non poterit servari sine peccato, modo nimis saepe dicto.

16 Pari ratione juramentum de accusando in universum invalidum erit, ita Castr. disp. 2. de jur. p. 6. §. 3. n. 2. Basil. Pont. l. 1. de matr. c. 8. n. 28. quia id contra charitatem, & saepe contra prudentiam est. Quod si juramentum sit de accusando aliquo particulari, est distinguendum: si enim sit ante commissum delictum, poterit esse validum, quando accusare bonum esse praevideretur, ut si praevideretur non sufficere meram denunciationem, sed necessariam esse accusationem, ob bonum commune, vel bonum tertii. Si vero juramentum de accusando fiat post commissum delictum, aliquando item erit validum, quando accusatio affert bonum communitati, vel tertio, vel emendatione rei: non erit validum, quando accusatio est propter aliquam circumstantiam mala, vel ex odio, seu vindicta; nam tunc materia est incapax obligationis juramenti, ut supra docuimus.

Illud video, juramentum de accusando, raro obligare. Ita Sanch. l. 8. in Dec. cap. 9. n. 17. Castr. l. c. Les. l. 2. cap. 42. d. 4. in simili; nam si fiat ad vindictam, non obligat, imo peccatur mortaliter sic jurando, nisi vindicta sit levis, ut accidit in pueris jurantibus se accusaturos sodales magistro, vel pedagogo; si fiat ob bonum, certe vel non solet esse verum juramentum, cum sit solum comminatorium, ut consueverunt matres jurare contra filios, vel facile mutatae inveniuntur circumstantiae, v. g. reus est emendatus, vel ommissio accusationis est majus bonum, siquidem rixae vitabuntur, &c.

Tamb. de Dec. Praec. Tom. I.

Juramentum malum ex fine malo: ubi de juramento nimis prodigo.

17 Paterfamilias qui juravit se daturum mille aureos impudicæ puellæ, obligabiturne illos ex vi juramenti dare?

Duo hic inquiruntur. Primo, an obliget hoc juramentum, quod certe parvum est ratione mali finis, ob quem conceptum fuit. Secundo, an obliget ex eo, quod hæc promissio sit nimis prodiga, atque, ut suppono, saltem venialiter mala: & quidem adverte, certum esse hanc promissionem ante parvum crimen esse sub mortali rescindendam, nec ullo modo obligare; quia continuare promissionem mortaliter pravam, illamque firmam juramento velle est in peccato habituali commorari. At parvum jam scelere?

18 Resp. ad primum; valere juramentum, atque obligare. Sic Sanch. l. 3. dec. c. 9. n. 28. Bon. t. 2. disp. 4. de jur. q. 1. p. 4. n. 3. quia licet actus fuerit turpis, juramentumque illicitum in se; tamen materia ipsa, id est donatio ex nullo capite illicita supponitur: Non sic, si quis juraverit dare aliquid simoniace: non obligaretur enim illud dare, quia omnis donatio Simoniaca prohibita est jure Canonico, ut explicatius in tract. de Simonia dicitur.

19 Resp. ad secundum: probabile esse valere dumtaxat, & obligare juramentum prædictum quoad partem, qua promissio prodiga non est: non valere, quoad excessum. Sic Sorus, Bannes, Aragon. Suar. citati a Sanch. *ibid.* n. 27. Ratio est, quia quoad excessum aliqua est culpa, nempe, ut supponimus, saltem venialis; quoad aliquam partem, nulla: Juramentum autem alteri factum servari debere, quando, & quantum potest sine ullo peccato, satis dictum in superioribus est.

20 Dixi (esse probabile) nam etiam judico probabile esse, ejusmodi donationem, seu Juramentum, quoad omnes partes esse nullam. Lege Tancr. l. 9. de matr. disp. 25. & 1. 10. de Rel. lib. 2. de jur. disp. 8. num. 34. Ratio est, quia promissio videtur facta (nisi aliud expresse intantum fuerit, ut si jurans habuisset animum donandi ea, quæ sine prodigalitate potuisset) videtur, inquam, promissio per modum unius, & indivisibiliter facta de toto millenario aureorum. Cum ergo tota materia sit inhonesta, quia totum inficitur a quacumque parte, totum Juramentum quoad omnes partes corrumpit necesse est. Sanch. *ibid.* docet esse etiam probabile, valere quoad integram promissionem; quia esto saltem venialiter peccaverit prodige promittens: at in executione non appareat culpa, imo adest justitia, nempe solutio debiti jam contracti: sed non acquiesco; quia posita prodigalitate materiz, nunquam ejusmodi debitum fuit a Juramento, quod non est vinculum iniquitatis, confirmatum.

Si vero tunc post promissionem culpabilem donatio non esset prodiga, certe adest obligatio ad donandum. Quoad dictam conditionatam solam potest evincere, de Lugo to. 1. de Just. d. 18. sect. 3. n. 60. qui nobis contrarius videtur. Vide eundem t. 3. d. 23. sect. 8. n. 11; At re ipsa in casibus, de quibus loquimur, Donatio, quæ exhibetur ex vi promissionis prodigæ, prodiga est & ipsa (esto vocetur solutio promissionis factæ) quia refertur ad materiam prodigam, cum sit perseverantia in prodigalitate promissæ, & quia donans exequetur id, quod prodigum est, atque adeo saltem venialiter malum. Fac me tibi cum Juramento promississe projicere in puteum mille aureos, nonne tum promissio, tum promissionis executio est prodiga? Ita sane: nec enim fidelitas promissionis extrahit projectionem a sua malitia intrinseca prodigalitate; ergo fidelitas hæc honesta non est, nec observanda: ita in casu nostro: idem enim est projicere in puteum aureos illos, ac projicere eisdem in tuum sinum, quod utrumque prodigum esse supponimus.

Exemplum, quod ex Cajetano approbat Sanch. d. l. 3. in Dec. c. 9. n. 27. quod scilicet solutio promissionis pretii factæ meretrici sit nulla culpa, licet fuerit culpa ipsa promissio, non est contra nos, quia solutio justii pretii est debita ex justitia post actum illum, quamvis turpem, ut alibi a nobis fuisse dicitur, nec ullo modo supponitur ex alio capite peccaminosa: at Donatio, de qua nos loquimur, est, ut diximus, prodiga, & saltem peccatum veniale.

Juramentum errore, vel dolo extortum.

21 Quando per errorem, vel dolum in substantia dantem causam contractui, aliquid cum juramento promissisti, ad nihil obligaris. Ratio est, quia tunc absuit consensus. Si quis enim deceptus quod hæc sit gemma, cum sit vitrum, illam, etiam cum juramento, emit, non consentit in emptionem hanc, quæ est vitri, nec in illam jurat. Nota: In metu adest consensus licet meticolosus; hic non adest: non est igitur mirum, si tibi obligat juramentum ad momentaneam illam solutionem; hic ad nullam.

22 Dixi autem (per dolum in substantia) nam si dolum, vel error verferet circa accidentia, licet deceptus semper habeat jus ad sui damni, si quod patitur, compensationem, tamen non infirmatur juramenti obligatio, sed relaxatione opus est, quia tunc jam adest consensus quoad rem substantialem. Ita Laym. l. 4. tr. 3. c. 7. n. 5. Suar. Mol. Sanch. ab eodem citati, & passim.

23 Adverte, non solum quando dolum, seu error est in accidentibus talibus, ut ex se redundet in ipsam substantiam, nullus est contractus, sed etiam quando similis error, vel dolum in accidentibus dat totam causam contractui, quando scilicet contrahens expresse ideo contrahit, quia illam qualitatem vult. Ita Onnate to. 1. de contractibus, tr. 1. disp. 3. sect. 8. n. 154. quidquid dicant de Lugo t. 2. de Just. disp. 22. Mol. de contract. d. 139. qui sine distinctione loquuntur de metu, & dolo. Ratio est, quia tunc qualitas illa est tota ratio consensus; ergo si illa non adest, nec consensus aderit, atque adeo nec contractus, nec obligatio: ut si cui volenti vinum vetus expresse emere, tu porrigas novum, nulla erit emptio, si quidem tunc

voluntas e mentis est velut sub conditione hoc modo, *volo (nec solum vellem) emere vinum, si talem quantitatem habet; secus absolute nolo emere.* Id quod puto habere locum uuum in errore, seu dolo antecedente, ut loquuntur, id est, sine quo contractus non fieret, tum etiam in concomitanti, id est, quo errore, vel dolo posito, fieret, sed tamen non sit contractus: jam enim utrobique non adest consensus contractui essentialis.

24 Hinc infert Fagund. *de contract. l. 5. c. 42. n. 11.* si jurasti puellæ tecum fornicanti nuptias, putans illam virginem; vel jurasti emere, seu locare domum, quam a Dæmonibus deinde vexatam inuenis; vel jurasti vendere fundum tali pretio, quo te graviter læsum deinde inuenis; vel renunciaſti hæreditati contentus dote, quam deinde multo minorem inuenis, quam erat hæreditas, infert inquam Fagund. ex Lessio *l. 2. c. 42. dub. 9. n. 35.* re ad standum contractui, vel Juramento non obligari, quia scilicet in his omnibus, vel ratione doli, vel ratione erroris, ex modo, quo solent communiter fieri similes promissiones, seu contractus, tu vere non consentisti.

25 Dices; ergo in matrimonio si quis accipit conjugem, quam credit nobilem, diuitem, virginem, & talem deinde non inuenit, nulliter contrahit, quod est contra omnes Doctores apud Sanch. *de matr. l. 7. disp. 18. n. 11. & 25.* qui docent, errorem in persona invalidare matrimonium, non verò in sola qualitate. Respondeo cum Onate *de contract. to. 1. tr. 1. disp. 3. sect. 6. n. 132.* Sanch. *de matr. l. 5. disp. 18. n. 21.* si expresse cum prædicta conditione quis contrahit, certe nulliter contrahit, absente conditione, etiam quoad qualitatem, irritumque faciet jure naturæ matrimonium: ut si sic dicat: *Ego consentio in Bertam, si est virgo, & tamen ipsa esse virgo non inuenitur.* Ratio est, quia tunc vere deest consensus, qui est de essentia matrimonii. Idemque est in voto, & Juramento propter eandem rationem.

26 Dixi (expresse;) nam cæterum tum in quocumque contractu, voto, Juramento, ex Castr. *l. 3. d. 2. de jur. p. 5. n. 11.* tum multo magis in matrimonio, professione Religiosa; quæ matrimonio propter perpetuitatem æquiparatur, nisi expresse sub conditione circa qualitatem contrahas, semper valide contrahas, quia ex modo, quo consensus dari solet, & ex communiter contingentibus præsumitur, quod nisi conditionem de qualitatibus accidentariis expresse animo ponas, absolute consentias, atque adeo valide. Simile quid evenire solet in Episcopo ordinante, qui quamvis alias noluit, imo prohibeat excommunicationem V. G. ordinari, tamen quando actu ordinat, illum non excludit, sed absoluit, unde & valide ordinat. Simili igitur modo in casu nostro; nam licet fortasse, si scires illam qualitatem, non contraheres, nihilominus, quia actu contrahis, habet is contractus in substantia omnia requisita ad validitatem, ac propterea non poterit dici invalidus esse ob ignorantiam qualitatis. Huc spectavit fortasse Mol. cum apud Bon. *l. 2. in 2. præc. Dec. d. 4. p. 3. §. 2. n. 9.* dixit, ideo Matrimonium & Professionem in erroribus quoad qualitatem non irritari, quia qui statum aliquem perpetuum assumit, censetur velle illum assumere, etiam si res aliter, quoad accidentia, sit, ac judicat, modo constet quoad substantialia.

27 Hinc vides discrimen. Error in persona, vel in personam redundans, uti etiam error in Religionem, vel in Religionis substantialia redundans semper irritat contractum, seu votum, quia tunc deest consensus in substantialia: quare si contrahas cum Berta, quam deinde inuenis servituti mancipatam, eo ipso irritum est matrimonium: si ingrediaris Religionem hanc, putans S. Francisci, sed inuenias deinde esse S. Dominici, eo ipso nulliter profiteris, &c. At in qualitate (nisi in casu expressionis modo dicto) non irritat, quia jam adest consensus in ipsum objectum, & in omnia substantialia: semper tamen, ut modo dictum est, remanet jus in decepto ad compensationem, si ea potest dari. Vide de his, quæ dicam infra, cum de voto ex errore & dolo.

Juramenta aliqua de rebus indifferentibus.

28 Juramentum Deo factum non scribendi, non suendi, non navigandi, non laborandi aliquo die, non exercendi mercaturam, vel talem artem, non comedendi hæc vel illa, donec maritus v. g. domum veniat, & similia, si emittentur ob fines temporales, ob malum eventum habitum talis negotii, ob mortificationem de marito absente, ob vindictam, ob avaritiam, &c. non obligabant: Sic Suar. *l. 2. de jur. c. 17. an. 3. ad 7.* quia hæc, ut vidimus *sup. c. 3. §. 2.* sunt vota, quæ etiam jurata de rebus indifferentibus Deus non acceptat. At si ex circumstantiis colligantur fuisse emissa propter bonum finem, v. g. ut melius Deo vacetur, ut ab ea exercitatione non impellatur quis ad peccatum, ut ea abſtinentia reditus mariti impetretur a Deo, obligabant sane, quia sunt de re bona. Moneo item semper esse observanda, quando emittuntur in commodum, seu utilitatem aliorum, quia tunc est Juramentum factum homini, quod, ut diximus, *supra c. 3. §. 3. n. præsertim 12.* obligat, modo *ib.* explicato.

Juramentum de redeundo in Carcerem.

29 Jurat quis se rediturum in carcerem, an teneatur redire? Communis, & vera Doctorum responsio est, obligari, etiam cum vitæ vel gravissimo periculo, si reditus ex aliquo capite habeat rationem virtutis, ut si carcer sit justus, & mors juste inferenda, si eo non redeunte injuste vexandus sit custos, si redire faciat ad bonum publicum, vel ad avertendum scandalum contra Religionem Christianam. Ratio est; quia tunc Juramentum est de re virtuosa, atque adeo servandum. Imo iidem Doctores dubitant, an hoc Juramentum possit ab Episcopo relaxari, quos mox citandos, si est otium, vide.

30 Sed quid, si carcer sit injustus? Negat obligari Vasquez, Basil. Pont. Navar. Covar. aliique citati a Castr. *to. 4. tr. 14. disp. 2. p. 3. n. 14.* quia opus est temeritatis se sine necessitate morti offerre: ergo & juramentum de ea re temerarium erit, & non obligatorium; nam propterea aliqui, ut Covar. Gutt. aliique apud Tancr. *de Relig. l. 2. de jur. q. 2. n. 21.* adjuvant peccare, si redeat.

31 Affirmat Suar. Sanch. Less. Bon. aliique apud eundem Castr. *ib. n. 15.* obligari, quia esto se offerre morti sine causa sit temerarium: at se offerre morti post Juramentum, est cum maxima causa, atque adeo non temerarium; nempe ut fidelitas, & veracitas Juramenti servetur; ergo, &c. Confirmat ex Laym. *l. 4. tr. 3. c. 7. n. 3. fin.* quia licet Princeps peccet promittendo cum Juramento sine urgentissima causa Hebræis libertatem tuorum rituum, tamen supposito quod juraverit, obligatur Juramentum servare, ne cum damno commercii humani fides rumpatur. Sententia prior est probabilior; hæc posterior sit saltem propter auctoritatem extrinsecam probabilis.

32 Notat autem Suarius in sua sententia, hoc posterius Juramentum, quando scilicet carcer est injustus (nisi aliud bonum publicum exposcat) posse ab Episcopo relaxari; ipsum enim jus vitæ dat causam relaxandi.

De illo priori, quando scilicet est de re vitiosa, dubitant Doctores citati, quos si est otium, vide.

33 Illud denique libens addo, si pro reditu mutata sint circumstantiæ, quia non prævidit quis mortem, vel alia gravia pericula, quando juravit, quæ prævidet in reditu, non teneri Juramento. Sic Tancr. *ib. an. 18.* Ratio est superius dicta, quia mutata tunc essent circumstantiæ. Imo aliqui concedunt, etiam si prævidisset mortem, cum juravit, posse non redire ex eo capite, quia vix potest accidere, ut qui jurat redire, concipiat periculum mortis eo horrore, quo concipit quando redit; quare jam ratione ipsas mutantur notabiliter circumstantiæ.

Juramentum volentis compensatione uti.

34 Quidam per familiaris meus (vocetur hic ficto nomine Joannes) generosum equum vendidit credita pecunia centum aureorum Consobrinum suo, quam exigere sola petitione nequaquam valuit, atque ob sanguinis conjunctionem cogere per Judicem nunquam voluit. Quid tandem remedii? Sors, sive occasio, quæ se obtulit, filiarum nuptias celebrandi, modum (prudenterne, an fraudulentum ignoro) Joanni aperuit. Adit Consobrinum, mutuosque petit in ea necessitate aureos centum, jurans se infra mensem esse redditurum. Consobrinus Juramenti Joannis hominis religiosissimi obligatione contentus, mutuum concedit, nulla utrimque mentione facta debiti ex equi venditione contracti elapso mense, imo mensibus aliquot exactis, nulla apparente solutione, Joannem Consobrinus interpellat, monendo de debito. Is compensationem se uti velle cum iis aureis centum, quos alter ex equo debebat, disertis verbis exposuit. Clamare creditor, Juramenti religionem obtrudere, hominis alioquin omni virtute præditi fidem implorare. Contra Joannes, nihil se debere, Juramentum juri compensationis nequaquam officere, de oblata occasione nuptiarum Deo se grates agere immortales, respondebat. Itaque dum alter compensationem, alter Juramentum urgeret, ad me delata res est, quid juri, quid rectæ rationi consonum magis esset, dijudicaturum.

35 Censui locum esse compensationi; nec familiari meo emissi Juramenti Religionem obstare. Absit autem, ut me familiaritatis affectus in transversum egerit, si quidem una veritatis vis Jurisperitorum (sic Bart. *l. Amplius, ff. rem ratam habere, Pannorm. c. Ad nostram 1. de jurejur. Bald. Cumanus, Faber, quos citat, sequiturque Covar. de pactis p. 1. §. 4. n. 9. & 10.*) Theologorum (ita Sanch. *l. 3. & in Dec. c. 27. n. 15. Mol. de just. tr. 2. disp. 560. Suar. t. 2. de Relig. l. 2. c. 37. an. 9. Sa, v. Jur. n. 20. Azor. p. 1. l. 11. c. 8. q. 10. Bonac. d. 4. de juram. q. 1. p. 16. n. 2.* aliis cit.) auctoritate comprobata, ad sic decidendum, animum meum non movit modo, sed compulit. Ratio potissima (nam cæteras, ut etiam aliquarum objectionum solutiones, vide apud Doctores laudatos,) illa fuit, quam adduxit recte Bartolus, quia non est censendum perjurus, qui juste impeditur a promissis implendis, ut probatur a jure, *l. fin. ff. qui satis dare cogantur*, & nos item insinuavimus in superioribus: at juste impediatur solvere centum tibi, a quo centum mihi debentur. Quæ enim, per fidem tuam, æquitas postulat, ut te non solvente debitum mihi, ego ad tuum debitum solvendum impellar?

36 Et quamvis aliqui, ut Gutt. *p. 3. de jur. c. 6. n. 7.* id, quod docemus, solum concedant, quando debitum contrahitur post Juramenti obligationem, ut si Consobrinus prædictus illa centum exequi emptione inceptisset debere Joanni post mutuum ob filiarum nuptias concessum, non vero antea; tamen dicta ratio utrobique semper urget: neque enim quando Joannes juravit se redditurum mutuum Consobrinum, intentionem habuit renunciandi Juri compensationis, quogauderet, ut perperam putant adversarii; sed potius Judicandum est eo animo jurasse Joannem, quo sibi commodius esset, nempe se solviturum intra mentem per legitimam quamcumque solutionem, qualis certe est compensatio.

37 Hac prolata sententia, ad me iterum, ut erat tenerrimæ conscientiarum, scrupulis exagitatissimus Joannes clanculum venit, asserens se, quando mutuum a Consobrinum petit, intentionem habuisse, si is non urgeret, compensationem utendi: si instaret, atque hoc modo se multum offendi ostenderet, animum habuisse omnino solvendi. A me ergo exquirebat, an illo perurgente, ipse ex vi justitiæ ad mutuum solvendum obstringeretur; nam cæterum solas consanguinei injustas querimonias non magni se nunc facere profitebatur.

Dixi non obstringi; nihil enim sibi nocuit per illam intentionem mente retentam. Ita Sanch. *l. 3. in Dec. c. 17. n. 16.* quidquid contradicat Bon. *to. 2. d. 4. de jur. p. 16. vers. Addit.* Sane si hanc voluntatem Confobriano Joannes aperuisset, isque acceptasset, quia tunc cum juramento compensationis juri renunciasset, a renunciatione resilire non posset, & sic sibi utique nocuisset. Nunc vero, quia id mente opertum retinuit, suæ justæ indemnitati nihil nocuit: deficiente enim acceptatione, juramentum in utilitatem hominis solius factum nihil obligat, ut nos diximus *sup. §. 3. n. 12.* & merito docet Sanch. *de matr. l. 1. d. n. 24.* ex eo potissimum capite, quia juramentum sortitur naturam primordiale, & conditionem actus, super quo interponitur: sed promissio alteri facta habet ex sui natura tacitam conditionem, si acceptetur: ergo & juramentum promissioni additum.

38 Si hæc ita se habent, quid dicendum de sequenti casu? Petrus, vel usurario ex mutuo, vel latroni ex metu promissit cum juramento dare centum; potestne Petrus compensare cum illis centum, quæ reddere debet usurarius, vel latro, casu quo Petrus observet juramentum momentanea solutione? atque adeo potestne ex nunc non solvere? Respondeo non posse. Ratio est clara, quia compensationis natura requirit, ut fiat compensatio cum illa re, quæ tibi a debitore debetur: at antequam observes tu juramentum, solvasque, Usurarius, vel latro nihil tibi debet; ergo, &c.

Juramentum factum contra leges.

39 Quoniam juramentum de re contra leges civiles aliquando obligare, aliquando non item, docent Doctores, inquirimus modum id dignoscendi. Dico (contra leges civiles) nam contra leges Ecclesiasticas certum est non obligare; ut si quis juraret se matrimonium in futurum sine coerectione (quamvis accidentariis) Ecclesie. Ratio est, quia leges Ecclesiasticæ vel sub veniali saltem constringunt, vel certe ita pertinent ad bonum commune, bonumve animæ, quales etiam esse solent nonnullæ Constitutiones Religionum ad nullam culpam obligantes, ut contra illas juramentum non valeat. Sic Suar. *to. 2. de Reg. l. 2. de jur. c. 20. n. 2.* Loquendo igitur de legibus civilibus.

40 Respondet Sanch. *l. 3. in Dec. c. 9. n. 19.* asserendo hæc regulam: Quando lex principaliter est lata circa bonum publicum, quod cognoscitur ex eo signo, quod verba legis diriguntur ad omnes universaliter; tunc contra ipsam non obligare juramentum, cum tunc sit saltem veniale contra illam operari: Quando vero lex, seu verba legis diriguntur ad personas particulares, obligare; quia tunc præsumitur lex ferri principaliter propter bonum privatorum, atque adeo non cum tanto rigore peccati. Hinc si quis Minor inicit cum aliquo contractum, si quis renunciat futuræ successioni, si quis alienat fundum dotalem, atque hæc cum juramento, non peccat; quia leges hæc prohibentes sunt directæ principaliter ad bonum privatorum, atque adeo juramenta dicta obligant. Contra, si quis juret se asportaturum arma, frumentum, vinum, &c. extra territorium contra legem id forte prohibentem, peccat juxta damnum, quod facit communitati; quia ejusmodi lex respicit principaliter bonum publicum, cum sit directæ ad omnes universaliter; atque adeo juramentum contra ejusmodi legem obligationem inducere non poterit. Hastenus ex Sanch.

41 Huic doctrinæ non acquiescit Castr. *t. 3. tr. de jur. d. 2. p. 8. n. 6.* potissimum ex eo, quia Reipublicæ maxime interest, ut illæ leges directæ ad bonum privatum ferventur; quare omnesque videntur vere, sive directæ, sive indirectæ ad bonum publicum pertinere: periende enim bono publico in veritate servitur, si merces extra non asportentur, atque si non remaneant puellæ indotatæ, Minores non depauperentur, filii hæreditate non careant. Regulam ergo sequentem, quam fuse Castropalaus ponit, sic breviter nos proponamus, & quia expedita ad praxim est, amplectamur.

42 Vel leges sunt prohibentes, jubentesve aliquid, vel sunt solum permittentes. Si juret contra priores, non valet, nec est obligatorium juramentum: sic Onnate *t. 1. de contr. tr. 4. d. 11. sect. 2. n. 49.* quia sic, etiam si aliunde ne venialiter quidem peccaretur, fieret contra bonum publicum, dum non servarentur leges superiorum: unde oriri non potest obligatio ulla, nec ratione puræ assertionis, nec alio modo; quia eo ipso, quod juramentum est de re contra leges prædictas, est de re sine mala, sive quæ a Deo non acceptatur ob bonum publicum, & animarum. At si jures contra posteriores, valet juramentum; quia non est, unde illud sit malum, non quidem ex se, ut supponimus, non ex lege, quia jam ipsa solum est permissiva, ergo, &c. Exemplo res fiet dilucida. Prohibet lex, ne fundus dotalis a muliere alienetur. Si quæ igitur juret se sine debita solemnitate alienaturam contra legem prohibentem, jurat de re contra bonum publicum, & consequenter juramentum est inutile, & non obligatorium: verum quia eadem lex permittit, ut si quæ fundum dotalem de facto alienavit, non obligetur illud repetere, alienationemque rescindere, quia nullibi invenitur lex ejusmodi repetitionem præcipiens; ideo si quæ juret se non repetituram, validum emittet juramentum, atque obligabitur non repetere; quia non repetendo contra nullam legem operatur.

43 Ex hac regula fit, ut si Minor juret sine auctoritate Prætoris contractum aliquem; si ludens juret se daturum id, quod amittit pecunia credita ubi lex est, ne sic ludatur; si quis juret se conditurum testamentum sine solemnitate (tametsi leges hæc disponant non sub aliqua culpa, sed sola politica gubernatione ad bonum publicum) fit, inquam, ut ii non obligentur ad

Tamb. de Dec. Prec. Tom. I.

ejusmodi juramenta custodienda; sed si Minor contractum dictum sine Judice instituit, si ludens pecuniam jam solvit, si ille testamentum sine solemnitate condidit, & deinde iidem jurent hæc se non esse rescissuros; obligabuntur juramenta servare: & ratio utriusque est jam dicta, quia ibi est resistentia juris, hic adest permissio; idem enim jus, quod tibi prohibet, ne a te illi actus celebrentur, permittit, celebratos non rescindi, si ita tibi libuerit. Multo magis Clericus renuncians cum juramento fori privilegio, vel fidelis jurans se non denunciaturum Hæreticum sacro Tribunali, vel alicui ex metu jurans futurum matrimonium, seu sponsalia, non obligantur ad prædicta servanda, nec relaxatione indigent, quia hæc clare sunt vel contra leges Ecclesiasticas, vel contra leges statuentes illa ex bono publico. Lege Basil. Pont. *lib. 13. de matr. c. 8. n. 57. 75. & 76.*

44 Quod si juramentum, de solvendis usuris mutuataro, vel de danda pecunia latroni per metum eam extorquenti, ut supra diximus, obligat, ideo est, quia hæc permittit lex; licet enim leges contradicant usurario, & latroni, ne injustas hic usuras, & ne extortant ille pecuniam recipiant; non tamen contradicunt, sed permittunt solvi usuras, & pecuniam a mutuante, vel promittente. Eodemque modo præsumerentur ludenti pecunia credita permittere illam solvere, si non solvendo gravis infamie notam ludens contraheret; siquidem leges contra subditorum necessitates, honoremque (si aliud non requirat majus aliquod bonum publicum) non judicantur agere. Quare in iis circumstantiis valeret ex tali sine juramentum, quia tunc juraretur id, quod est honestum, conducent ad propriam jurantis charitatem, lege non contradicente.

45 Denique si accidet fieri juramentum contra prædictas leges, quo confirmetur prius juramentum, cum vigorem habeat hoc posterius juramentum, quem prius, quare si prius nullum est, nullum est & posterius. Juraisti v. g. alienare omnia bona in eo casu, quo nulla est alienatio, & deinde alienationem jam factam altero addito juramento confirmasti; assero, neutrum juramentum obligationem parere. Ratio est, quia quod nullum est, & inutile, confirmari nequit. Non ita, si jures te non repetere velle id, quod renunciaturus per talem tuam alienationem forte acquisivit, & possidet: valet enim hoc juramentum, cum recurat regula jam data, quod scilicet a jure non præcipiatur repetitio, sed permittatur.

46 Dices: aliqui saltem ex his contractibus contra legem factis, qui ex se obligatorii in vim justitiæ non essent, tales fiunt, si addatur juramentum, quando proprio vocabulo dicuntur ejusmodi contractus confirmari juramento: ergo insufficientis est data doctrina. Resp. nego tales fieri, ut *max §. 6.* explicabimus ex nostra sententia.

47 Duo hic denique noto. Primo, quia diversæ sunt opiniones, an dicta juramenta contra leges, imo & similia, sint eo ipso irrita, ex eisque nascatur obligatio saltem ex vi Religionis; ideo semper esse tutum petere dispensationem. Et fortassis invenies aliquos textus apud Laym. *l. 4. t. 3. c. 6. juncto c. 8.* asserentem multa juramenta obligatoria, quæ talia non videntur; in quibus dicitur oportere aliquorum juramentorum relaxationem petere, quæ non apparent ex se esse obligatoria, & tamen ita judicantur, vel ob majorem conscientie securitatem, vel quia in iis textibus Pontifex loquitur juxta opinionem asserentium enasci prædictam obligationem. Causa autem dispensandi satis erit, ne homines ultra necessarios usus contra leges disponant. Ita Castr. *disp. 2. de juram. p. 9. §. 1. n. 4. v. e contra.*

48 Secundo, non raro Leges aliquid prohibent, quia præsumunt fraudem, dolum, injuriam: quæ leges, si absit dicta præsumptio, non obligant in conscientia ex nobilium Doctorum opinione. Lege Cabbedum *1. p. dec. 138. n. 3. ex lege. ult. C. de pactis. & Gloss. V. Eventus.*

Noto igitur, tunc juramentum contra has leges in foro conscientie valere, si alias res illicita non est, & fraus, dolum, vel injuria vere absunt. Patet; quia tunc juramentum non est vere contra leges. Habe exemplum. Nepotes v. g. pactum ineunt inter se cum juramento, ut moriente Avo dividant hoc, vel illo modo hæreditatem: hoc pactum etiam juratum, nullum est ex legibus, ne scilicet detur ansa captandæ mortis Avo. Lege Tiraq. *l. c. v. unquam, in præfat. an. 135.* Si tamen nullus subsit ne a longe quidem ejusmodi timor, sive propter virtutem nepotum, sive propter senectutem morti proximam Avi, vel quid simile; assero, hoc pactum in conscientia valere; item juramentum, atque obligatorium esse: quia vere contra legem, seu ejus prohibitionem in conscientia tunc non oritur. Certe Advocatus non potest esse Judex causæ, cujus fuit patronus. Idem non potest pacisci cum Cliente de quota litis; Hæres non conficiens inventarium tenetur solvere legata, & æs alienum vires hæreditatis excedentia; & tamen hæc solum sunt secundum forum externum præsumens fraudes: at iis cessantibus, has leges nihil urgere in conscientia, non ignobiles Doctores affirmant. Ita Cord. apud Dianam *p. 3. tr. 5. ref. 56. Val. in different. utriusque fori v. Hæreditas, different. 2. n. 3. alii que.*

Juramenta non vendendi minoris, & non emendi pluris.

49 Hæc certe non obligant, quia regulariter nec credunt in honorem Dei, nec in proximi utilitatem. Quod si in emolumentum proprium jurantis aliquando cadunt, jam ipse potest sibi remittere. Sic Castr. *t. 3. tr. 14. d. 2. pun. 7. §. 2. n. 4. fin.* Bonac *to. 2. disp. 4. de jur. q. 1. p. 4. n. 3.* Addidi (regulariter) si enim in aliqua occasione moveris ad sic jurandum propter bonum tertii, ne v. g. merces pro filiis decrescant, vel quid simile, certe, si affuerit acceptatio, ut patet ex dictis, obligaberis.

Juramenta Medicorum, Rectorum Civitatum, Alumnorum Collegii.

50 Quoniam Regula fuit universalis; juramentum de servanda aliqua lege, vel statuto etiam individuo, &c. esse intelligendum, fuisse emissum sub ea conditione, quam, secluso Juramento, habet statutum, sive ex se, sive ex consuetudine: ideo idem dicendum est de Juramentis præfixis in hoc titulo. Ita Suarez t. 4. in 3. p. d. 35. sect. 3. n. 4. & 6. Sanch. l. 5. in Dec. c. 16. n. 10. Nunnus, & Homob. apud Dian. p. 3. tr. 4. ref. 3.

51 Hinc satis est (Sanch. ib.) ut Medicus sive per se, sive per alios, imminente periculo, moneat infirmum de Confessione, nec tenetur testimonium exhibere Confessionis scriptum petere, ut possit ad curandum ægrum redire, quamvis id, aliaque juraverit observare ex præscripto S. Pii V. *Super gregem*, 1565. 8. Maii. Ratio est jam dicta, quia ejusmodi S. Pii lex non videtur aliter recepta; quare non obligat, nisi ubi usu recepta cum toto suo rigore esset.

52 Hinc Rectores Civitatum, Judices, similesque Officiales cum jurant observare multa eorum statuta, ea ex vi Juramenti dumtaxat custodire tenentur, quæ sunt in usu, consuetudineque recepta.

53 Hinc Scribæ, Procuratores, alique jurantes taxam præscriptam se servaturos, eam debent, & possunt pro sua impensa opera mercedem recipere, quam legitima consuetudo introducit. At certe consuetudinem nondum fore introductam puto, quamdiu clanculum plus accipitur, & Princeps, cum id noscit, punit. Ita Castr. t. 3. d. 2. de jur. p. 7. §. 5. n. 4.

54 Hinc Alumni jurantes statuta Collegii servare, ea obstringuntur ex vi Juramenti custodire, quæ alias firma sunt, & servari solent. Sic Salas de leg. d. 16. sect. 1. Bon. to. 2. d. 4. q. 1. de jur. p. 16. n. 6. Et quidem si ex se sunt levia, vel ut levia existimata, sub levi obligatione; si ex se sunt gravia, vel reputata ut gravia, sub gravi: neque enim ejusmodi juramenta aliquid addunt, sed solum magis firmant obligationem, quæ alias aderat.

55 Alumni autem Seminariorum jurantes ad patriam post absoluta studia se redituros, vel Clericatum professuros, poterunt, non obstante Juramento, Religionem ingredi. Ita Basil. Pont. l. 12. de sponsal. c. 8. n. 5. quia hic status, utpote majoris perfectionis, semper censetur exceptus, nisi ob aliquod majus bonum expresse renunciaverit: ut per tres annos post absoluta studia ab Alumnis Collegii Anglicani huic potestati Religionem ingrediendi renunciari ob inopiam Operariorum in Anglia laborantium, refert Pelliz. t. 1. man. Reg. tr. 2. c. 4. n. 34. Laym. lib. 4. tr. 3. c. 6. n. 6. sentit, nunquam posse dictos alumnos Religionem ingredi, si ingressus sit in Religionem, in qua satisfieri Juramento non possit; quia illud Juramentum, seu votum factum fuit in utilitatem Ecclesie suæ Patriæ. Sed certe quia status Religiosus, ut dixi, probabiliter censetur semper exceptus, & ut addit Fag. lib. 2. in Dec. c. 16. n. 5. quia commutatur Juramentum in melius (quod, ex dicendis cum de voto, omnibus est licitum) ideo nostra sententia est probabilior; faventque ea, quæ dixi sup. §. 3. n. 13.

56 Dubitabis. Quod si quis juret statutum, quod nunc propter aliquam rationem non obligat, obligabit postea; teneaturne is postea servare? Respondeo, distinguendum esse cum Sanch. ex parte, l. 3. in Dec. c. 14. n. 12. ex Fag. ex parte lib. 2. in 2. præcep. dec. c. 24. n. 1. Tanc. ex toto, t. 1. de reg. lib. 2. d. 19. a. n. 8. Si nunc, quando juras, statutum non est usu receptum, vel est legitime abrogatum, & nullum, etiam si ponas postea illud statutum redire, non teneris. Ratio est, quia Juramentum fuit de statuto, quod existebat, quando jurasti. Si ergo tunc nullum existebat, & nullum fuit Juramentum de ipso, non poterit deinceps tractu temporis convalescere. At si statutum fuit dumtaxat suspensum propter aliquam causam, & deinde, cessante illa, reviviscit, ut ita dicam, sane teneris; siquidem Juramentum fuit validum pro lege valida: at jam dicta lex valida est, & solum per accidens eo tempore, quo suspensa fuit, observatione caruit; ergo &c.

Evenit id sæpe in taxis, & pretiis rerum. Jurasti V. G. non vendere frumentum, nisi juxta pretium a Republica taxatum, accidit maxima penuria per duos menses, quando taxa minor antea facta suspenditur, sed post duos menses, cessante penuria, rediit: sane si tempore illorum duorum mensium jurasti taxam Reipublicæ servare, quamvis non obligeris pro duobus his mensibus, postea tamen, redeunte taxa, redit & tua obligatio.

Juramentum non ludendi.

57 Quandonam Juramentum non ludendi obligat jurantem? Respondeo, tribus regulis id definiri posse.

Prima Regula. Si jurasti absolute non ludere, nil cogitando, an de ludo immoderato, & periculoso dumtaxat, an etiam de moderato intellexeris, non teneris te abstinere a moderato. Ratio est, quia secundum jura, l. quidquid asstringenda, ff. de v. obl. debet interpretatio ita fieri, ut minor, quoad fieri potest, obligatio inducatur. Lege Bon. t. 2. d. 4. q. 1. de jur. p. 16. n. 3.

58 Secunda Regula. Si jurasti te non lusurum, mente comprehendendo tum immoderatum, tum moderatum ludum, neutro ludo tibi licet ludere. Ratio est, quia quamvis ludus moderatus pertineat ad virtutem Eutrapeliæ, ex S. Th. 2. 2. q. 168. art. 2. in corp. unde ipsius abstinencia videatur non esse bona, & honesta, adeoque non esse Juramenti materia; tamen, quia perfectius est ob mortificationem eo privari, materia est Juramenti. Ipse in ceteris honestis recreationibus assumptis ex

cibo, ex potu, ex similibus, quorum abstinencia apta est materia voti, atque adeo juramenti.

59 Sed quis modus dignoscendi, num uterque ludus, non solum immoderatus comprehendatur a jurante? Dico cognosci id ex fine, a quo motus quis juravit. Sic Castr. to. 3. tr. 14. de jur. d. 2. p. 7. §. 1. Si enim solum intendit vitare jurgia, jacturam bonorum, malaque non abfimilia, solum immoderatum ludum excludit: si vero voluit se a delectatione ludendi, a jactura temporis, &c. cohibere, etiam moderatum comprehendit.

60 Atque ex eodem fine parvitas materiz in ludente contra Juramentum expendenda item est. Si enim juravit quis abfinitiam a ludo, ne prodige rem familiarem contereret, a modico, vel notabili damno, quod excludo juxta ejusdem statum patitur, levis, vel gravis culpa metienda est. Si vero, nec tempus consumaret, vel ne delectatione ludi amiceretur, juravit; a tempore notabili infumpto, puta plus quam per duas horas, metiendum peccatum mortale est: ita idem ib. nu. 6. Fagund. lib. 3. in præcept. decal. c. 26. n. 4. Quare in hoc casu, quamvis notabilem pecuniam brevi tempore ludo exponeres, non peccares mortaliter, quantum est ex vi Juramenti, quia finis intentus notabiliter non laederetur.

61 Regula tertia. Si Juramentum fuit sub aliqua limitatione, V. G. non ludendi cum hac persona, in tali loco, tali genere ludi &c. distinguendum est; si enim id fuit sine ullo sine honesto, sed sive ad vindictam contra colludentem, sive quia in eo loco male fortunatum se quis credit, &c. non obligat Juramentum, quia est de re mala, vel certe fuit Juramentum Deo soli factum de re indifferenti: ita Navar. c. 13. n. 28. Bonac. t. 2. d. 4. p. 4. n. 2. Si vero id factum fuerit, quia cum hac persona, vel in eo loco adest occasio peccandi, quæ non adest alibi, Juramentum sane constabit, quia de re fuit utili, & honesta.

62 Denique hic duo adverte. Primo, Juramentum tuum de non ludendo, non includere de non ludendo per intermedium personam, nisi id expresse mente conceperis; quia tunc tu non ludis, sed alius, etiam si tu præsens es, cum pro te ludit. Castr. ibid. num. 5.

63 Secundo, Juramentum de non ludendo, an includat promissionem de non ludendo nomine alieno; ex fine, qui te impulit ad jurandum, debet colligi. Ita Castr. ib. n. 6. Si enim rationem habuisti jacturæ temporis, vel discordiarum, dum domi fero redis &c. includeret. Si vero jacturæ rei familiaris dumtaxat, non item. Ratio est, quia illa obstant; hæc autem sui juramenti non obstant. Quod si finis fuit, ne in blasphemias erumperes, ne vana, vel falsa juramenta effunderes, ne cum collusore rixas ageres, & similia; perpendendum est, an quando nomine alieno ludis, tuamque pecuniam non perdis, hæc solitus sis committere. Si solitus, includit; secus, probabile est non includere.

Si jurasti alicui, V. G. filiis, non ludere in ipsorum commodum, teneris Juramento, si fuerit ab ipsis id acceptatum: sic Sanch. lib. 3. in Dec. cap. 18. a num. 9. usque ad 17. sed si non fuerit acceptatum, poterit non observari; eo modo, quo potest promissio soli homini facta, nondum acceptata, de qua dictum est cap. 3. §. 3. num. 22.

64 De Juramento non ludendi limitato, donec duret aliqua conditio, satis sit legere sequentem resolutionem.

Titius profecturus Romam recipit Juramentum a filio, ipsum aleis non lusurum, donec pater rediret. Verum is morte oppressus Romæ nunquam redire potuit: quare quæsit filius, an ludus ipsi concedi licite posset? Nunquam posse, respondet Bonacina, tom. 2. de jur. q. 1. p. 16. n. 6. quia nunquam ponetur illa conditio reditus.

Sed profecto ita se res habet, si verba ad litteram sumenda forent: sed quia Juramentum, ut dictum est §. 4. est ex animo, & mente jurantis interpretandum, mihi videtur mentem filii non fuisse, nisi se a ludo continere per aliquid tempus, & quidem per illud, quo sub potestate est Patris absentis, & non in perpetuum; si enim illum quando juravit interrogasses, ita respondisset. Ex rationabili igitur interpretatione dati Juramenti, licite, quantum est ex hoc capite, ludere posse puto. Fac filium jurasse, se non ducturum uxorem, non iturum venatum, donec Pater Roma rediisset, vel se non iturum ad villam, imo se non exiturum domo, nisi Pater rediisset a foro V. G. & morte subita correptus, nunquam rediret: num filium ad illa observanda in perpetuum obligares? Minime.

De Absolutione Juramenti non ludendi, quis eam concedere, & qua ratione concedenda, lege apud Sanch. lib. 3. in Decal. cap. 21. n. 10. & cap. 19. n. 4.

Juramentum de non propalanda arte.

65 Medicus quidam Empyricus secreti cujusdam medicamenti contra febres malignas conficius; cum Juramento promisit suo Magistro illud secretum nulli communicare, nisi uni ex consanguineis ejusdem sui Magistri. Quæsit Empyricus, an posset nihilominus aliis communicare?

Dixi esse legendum Fagund. lib. 2. in Dec. c. 13. n. 17. & Suar. t. 1. de Rel. lib. 2. de jur. c. 17. n. 11. qui explicant Sanctum Thomam asserentem absolute posse, quia promissio, quamvis justa, est contra charitatem. Certe id ita est communiter. Sed ego unum omnino, vel addendum, vel monendum puto: Nam si bono publico, seu etiam bono tertii ex febre forte laboranti satis consulitur per alia medicamenta, vel per illum unum, qui secreti conficius medicamentum satis pro infirmis in casibus occurrentibus

has distribuat (ut accidit hic Panormi in Electuario Moretti, ubi unus satis illud per totam Civitatem, imo Regnum spargit,) obligat illud juramentum; quia tunc non est contra charitatem, & ejus violatio esset contra jus tertii, id est, Magistri, cui lucrum reportare ex sua privata scientia congruit, & de hoc solo casu juramentum fuisse ab Empyrico emissum præsumendum est; nam si bono publico, vel tertii non provideretur, tunc sane fateor, non urgere juramentum, utpote de re mala, & contra charitatem nuncupatum.

Juramentum non commodandi, vel non dandi mutuum, vel non fidejubendi.

66 Hæc irrita sunt, nec obligant, quia sunt contra proximi charitatem: Sic Suar. t. 2. de Rel. l. 2. de jur. c. 17. n. 17. Sanch. ibid. 4. Dec. 2. n. 18. Illud nihilominus est advertendum, circumstantias, vel finem aliquando causæ esse, ut irrita ne sint, sed obligatoria; si enim hæc jures in gratiam filiorum V.G. vel tui hæredis, ne res familiaris decoquatur, ne tibi sint occasiones blasphemandi, furandi, elemosynam non elargiendi, &c. valeret jusjurandum, quia esset de re Deo grata, vel filiis (si acceptaverint) utili.

67 Contra, juramentum de mutuando, vel fidejubendo omnibus ex quadam humana urbanitate emissum non obligat: quia ex se, nisi per aliquam circumstantiam honestetur, includit vitium prodigalitatis, vel imprudentiæ.

68 Quod si juramentum fiat in honorem Dei, sane obligat: quia sicuti potest quis distribuere omnia sua bona pauperibus propter Deum, si non habet alia onera familiarum, vel æris alieni, ita omnibus mutare.

69 Adverto autem, si ejusmodi juramentum fiat absolute, intelligi sine notabili saltem periculo solvendi de proprio, ut scilicet juramentum interpretetur, quanto minori præjudicio contra jurantem possit. Ut ergo intelligatur cum dicto periculo, debet expresse id jurari. Juramentum dictæ mutuacionis, vel fidejussionis pro aliqua determinata persona, si omnibus spectatis, sapiat prodigalitatem, vel imprudentiam, irritum est; si aliqua ratione honestatur, validum, ut ex dictis constat.

70 Huc facit sequens difficultas. Si juret quis pecuniam mutuum dare propter charitatem proximo, vel etiam dare elemosynam, an liceat illi expectare, donec pauper petat elemosynam, & donec aliquis mutuum exposcat?

Respondeo, quoad mutuandum posse expectari petitionem Mutuatarii. Ratio est, quia obligatio ad mutuandum, & similia, nisi jurans expresserit contrarium, intelligenda sunt juxta naturam actus: at natura mutuandi hæc est, ut tunc mutuetur, cum petatur. Quoad elemosynam distinguendum est: Si enim jurasti eam elargiri pauperi, vel Religioso mendicanti ostiatim, intelligitur, cum petent; hæc enim est natura ejusmodi elemosynæ promissæ, nisi aliud intendatur. Verum si jurasti dare elemosynam pauperi absolute, debes quamprimum, si sine notabili incommodo poteris, etiam non petenti porrigere; absoluta enim elemosynæ promissio (nisi tamen tempus, vel aliam circumstantiam in juramento expresseris) ita requirit.

§. IV. De Juramento confirmante contractum.

1 Juramentum promissorium aliquando, ut ex dictis constat, validum est, solum in ratione juramenti, hoc est obligat solum intra limites Religionis, ne scilicet Deus falso in testimonium adducatur: & tunc juramentum vocatur per se stans. Aliquando præter hoc dicitur confirmare contractum, hoc est facit, ut contractus, cui adjicitur, qui alias erat invalidus, vel qui non inducebat obligationem justitiæ, sed solum V.G. fidelitatis, fiat validus, & obliget in ratione justitiæ dans jus justitiæ ei, in cujus favorem juratur: & tunc juramentum vocatur confirmatorium, seu confirmans contractum.

2 Quando ergo juramentum est per se stans, id est, quando obligat, ut solum juramentum, & non confirmat contractum, primo ipse contractus remanet qualis erat in sua natura, sive validus, sive non, & nihil recipit a tali juramento: unde relaxato a Judice Ecclesiastico juramento, si contractus ex se erat invalidus, potest iri contra contractum; quia ex illo nullum jus confertur tertio. Secundo potest relaxari a Prælato, quia juramentum, ut solum juramentum, Deum dumtaxat respicit, cujus nomine illud relaxare Prælatus potest. Tertio potest in casu contractus invalidi ipsi juramento satisfieri momentanea solutione, hoc est potes dare V.G. centum illi, cui totidem per invalidum contractum juratum promissisti, ut sic adimpleas in reverentiam Dei per juramentum invocati, quod promissisti: sed potes statim eadem repetere: quia ex una parte tu non jurasti non repetere, & alias is ea centum invalide recepit, cum nullum jus ea retinendi obtinuerint: solum tu ex Religione tui juramenti debebas, cui jam satisfecisti per illam dationem momentaneam.

3 At vero si quando juramentum confirmaret contractum, daretur jusei, in cujus favorem juratum est, & consequenter contractus, si forte erat ex se invalidus, fieret validus, nec posset ei satisfieri sola momentanea solutione, nec ab Episcopo posset absolute, & in totum relaxari, quia esset contra jus acquisitum tertii, nisi forte a Summo Pontifice in aliquo raro casu boni communis, & nisi forte ex parte, ut non raro accidit, quando a Prælato tale juramentum relaxatur ad effectum agendi: semper enim intelligitur remanere jus justitiæ acquisitum tertio, *Tamb. de Dec. Præc. Tom. I.*

& solum esse relaxatum id, quod est ex parte Religionis: ita Sanchez l. 3. in Dec. c. 12. n. 60. Molin. t. 1. d. 150. §. illud etiam.

4 His positis celeberrima est, & multum implexe tradita hæc difficultas: An juramentum confirmet contractum? Sed Deo favente, clara, & brevis a nobis inietur via.

Potest aliquis contractus vel primo esse in se validus, sed jure positivo rescindibilis; vel secundo, esse absolute eodem jure positivo invalidus: & de utroque quærimus: An, si illi adjungatur juramentum, confirmetur; hoc est, non solum obliget ex vi juramenti, & Religionis, sed etiam ex vi justitiæ? Dico (jure positivo) si enim contractus est invalidus jure naturæ, constat apud omnes non confirmari posse juramento, cujus rei rationem afferam mox n. 10.

5 Duæ sunt sententiæ, quæ dignæ sunt, ut referantur.

Prima universaliter docet, nullum contractum confirmari juramento, & nunquam a juramento solo haberi, ut surgat jus justitiæ: habetur enim solum a juramento id firmitatis, quod ex se juramentum habet, hoc est jus Religionis. Alienavit V.G. Uxor fundum dotalem: hic contractus ex jure positivo invalidus est. Quod si addatur juramentum, adhuc remanet in suo statu invaliditatis, nec ei accrescit ullus valor ex justitia. Solum, si nihil obstaret, confurgeret obligatio Religionis, quam afferit ex se juramentum; unde eo rite relaxato ad nihil uxor tenetur. Ita Jason, aliique juris interpretes apud Sanch. l. 3. in Dec. c. 12. n. 4. & 8. Fateur probabilem Suar. lib. 1. de jur. c. 29. nu. 1. ad quam merito propendet Castr. t. 3. tr. de jur. d. 2. p. 9. §. 3. n. 4.

Secunda sententia universaliter docet contra saltem aliquos, quorum Catalogum vide apud Onnate t. 1. de contr. tr. 4. disp. 11. sect. 6. n. 30. confirmari juramento, atque ideo in his confurgere ex juramento duplicem obligationem, alteram propriam Religionis, alteram justitiæ. Ejusmodi inter cæteras esse docent dictam alienationem fundi dotalis: quare eo alienato ab uxore cum juramento, etiam si rite dictum Juramentum fuerit relaxatum, Uxor ex horum sententia tenebitur ex justitia stare alienationi factæ. Afferunt autem apud Onnate ib. sect. 4. n. 99. præter dictum Catalogum, regulam dignoscendi, quando nam juramentum confirmet contractum, quando non item. In eo casu (inquunt) juramentum non confirmat contractum, quando illud servando vel jurans peccat, vel peccat exigens juramentum, in cæteris confirmat. Hinc si jures usuras daturum usurario, vel per metum, dolumve jures dare latroni pecuniam, ejusmodi promissiones non confirmabis juramento, quia quamvis tu non pecces, peccat usurarius, & latro exigentes. At in exemplo dictæ uxoris confirmabitur juramento dicta alienatio, quia nec ipsa alienans, nec recipiens, seu alienationem acceptans peccat. Sanch. d. c. 12. n. 5. & 11. & 12. Molin. Reb. Sa, de Lugo eos citans t. 2. de just. disp. 22. sect. 8. n. 202. & 206. Onnate c. max citando sect. 4. n. 91.

6 Profecto, ut hinc incipiam, quamvis hæc secunda sententia sit communior, inde mihi difficilis est, quia non possum mihi persuadere, jura voluisse firmare tales contractus cum tanto dispendio foeminarum, & debilium, qui sicuti facile contrahunt, sic facile & ex levitate jurant; & sic voluisse negare illis remedium rescissionis, quod illis competeret, nisi jurassent: nam semper etiam juramento relaxato a Prælato, remaneret obligatio justitiæ, ut modo diximus; quod absurdum licet concedant aliqui adversarii, ego tamen tam prudentibus legislatoribus hanc notam innuere non audeo.

7 Dico igitur probabiliorē esse, & certe proforo conscientia expeditiorē primam sententiam. Ratio potissima est, quia, quod juramentum addat vim justitiæ, non habetur ex ipso juramento; ut ex se patet, & diximus supra, quia juramentum est accessorium contractui, & relinquit illum (quantum est ex natura juramenti) ut est in se. Non ex jure, quia nulla jura dicunt juramentum confirmare contractus; solum enim dicunt (Authent. Sacramenta puberum, c. s. adversus venditionem c. debitores de usuris, c. cum contingat de jurejurando c. 2. eod. tit. in 5. cap. Quamvis pactum de pactis in 6. quibus nituntur Castr. t. 2. tr. 2. de Juram. disp. 2. p. 9. §. 3. n. 4. Onnate l. c. sect. 4. nu. 98. & sect. 6. n. 129 & 130.) debere servari inviolabiliter, & non raro expresse addunt, in reverentiam juramenti, vel quid similis; id, quod optime salvatur, si juramentum servetur ex vi Religionis: unde non habemus necessitatem afferendi ea jura velle, ut addatur jus justitiæ. Inventum hoc fuit Juristarum, non juris: & sane id maximum quid est in Republica, ut contractus, qui alias propter bonum publicum, sive primum, sive secundarium universaliter usurpantur, qui que aliquando a juribus cum tanta consideratione invalidi sunt constituti, statim, nullo negotio, adhibito dumtaxat juramento, validi evadant, & sic res, seu bona, quæ sunt unius, statim ex justitia fiant alterius. Non facile id admitto, nisi expresse, & meridiana luce clarius id jura pronuncient: quam claritatem nec ego vidi, nec adversarii possunt ostendere.

8 Urget contra nos ratio secundæ sententiæ, quæ inter potissimas est hujusmodi.

Contractus in se validi, sed jure humano rescindibiles, ideo rescindi possunt, quia lex dat actionem contrahenti ad illius rescissionem petendam: sed quando adest juramentum, lex non dat talem actionem, sed vult servari juramentum: ergo rescindi non possunt: ergo per Juramentum validantur, seu confirmantur. Simili modo quando contractus sunt eodem jure positivo irriti (quales sunt alienatio fundi dotalis, renunciatio futuræ successione, contractus Minoris absque auctoritate Curatoris ex Decreto Judicis circa immobilia, &c.) si illis addatur juramentum, lex vult, ut tales contractus sint perpetuo firmi, nec ulla actio competat

perat contra ipsos: ergo per juramentum facti sunt validi, seu confirmati. Confirmatur; quia in contractibus per metum celebratis, in promissione V. G. facta latroni, leges dicunt, juramenta debere servari saltem momentanea illa solutione; at in aliis spontanee factis, in alienatione V. G. fundi dotalis eadem leges absolute dicunt debere similia juramenta omnino servari: ergo signum est, leges voluisse per hæc juramenta sponte facta dare contractibus validitatem, atque adeo jus justitiæ.

9 Respondeo negando ultimam consequentiam, id est, eos contractus sive rescindibiles, sive ipso jure irritos, fuisse per juramentum factos validos; solum enim jura inculcant jus juramenti ex vi Religionis, & nihil aliud, ut accuratè textus consideranti patebit. Ad Confirmationem, Respondeo esse clam disparitatem, cur jura dicantur contractum ex metu juratum esse servandum momentanea illa solutione, contractum vero sponte juratum esse servandum omnino; semper tamen, per nostram sententiam, ex solo vinculo Religionis. Nam ubi adest metus, habetur in ipso contractu causa, cur facienda sit non perpetua, sed momentanea solutio, & causa cur relaxari a Superiori possit, quæ causa est ipse metus, seu injuria, quæ per metum sit juranti: at quando juramentum est spontaneum, licet adjectum contractui, vel rescindibili, vel nulli, non habetur in ipso contractu causa momentaneæ solutionis, vel relaxationis, quia in ipso non interfuisse injuriam metus, vel doli supponimus; quare si relaxandum sit, ea causa petenda est aliunde, & sic, si res promissa servari sine peccato potest, omnino servanda est, donec inveniatur dicta causa relaxandi: quamvis fatear facile inveniri posse, ut *supra* §. 5. n. 7. innuimus cum Castropalao.

10 Hic denique notandum cenfeo, cur etiam in adversariorum sententia, apud Onnate *tom. 1. de contr. tr. 3. disp. 11. sect. 4. n. 102.* juramentum confirmare non possit contractum jure naturæ nullum, quales sunt contractus infantium, & amentium, vel contractus simulati, id est, sine ulla voluntate, vel contractus de re aliena, &c. apud Onnate *ibid.* Ratio enim est, quia jura positiva si possent facere, quod juramentum confirmaret contractum, ideo possent, quia darent actionem ex vi justitiæ ei, in favorem cujus contractus juramento vallatur: at jura positiva non possunt dare actionem ex vi justitiæ contractui, qui nullus est ex jure naturæ, nisi tollendo bona uni, & alteri applicando, quod non posse fieri, nisi in quibusdam casibus pertinentibus ad bonum commune, omnibus constat. Dicere autem id fecisse univèrsam, quoties intervenit juramentum, quasi id esset bonum commune, est nimis gratis loqui. Placet mihi hæc ratio, quia doctrinæ a me allatæ n. 7. sine egregie favet.

§. VII. *Juramentum an pariat obligationem in altero a jurante, atque adeo in successore, vel hærede?*

1 **V**el das juramentum, id est, alicui aliquid cum jurejurando promittis, vel recipis, ideit, tibi quispiam promittit aliquid cum juramento: illud se tenet ex parte jurantis, hoc ex parte ejus, cui juratur.

Quoad prius, Juramentum parit obligationem in solo jurante, non vero in ejus hærede, vel successore: sic *lib. 3. in Dec. c. 13. n. 1. Castr. to. 3. tr. de juram. disp. 2. p. 11. n. 1.* & passim. Hinc si quid jurasti homini (nam de voto, vel juramento Deo præstito dicemus mox n. 4. & multa addemus, cum de Voto *infra* cap. 12. §. 4.) tuus hæres non obligatur, te mortuo, illud ex vi Religionis observare, etiam si juraveris prote, & tuis successoribus. Ratio est, quia non potest quis contrahere obligationem ex vi juramenti, nisi habeat intentionem jurandi, de quo *infra*, at successor nunquam habuit intentionem jurandi; ergo, &c. unde vides rectè ab auctoribus obligationem juramenti appellari personalem.

2 Dixi (ex vi Religionis) nam ex alio vinculo poterunt contrahere obligationem hæredes: hoc autem solet esse vel ratio contractus, vel ratio statuti. Prioris exemplum est: Si tu equum cum juramento vendidisti Petro acceptanti, & equo nondum consignato, tu moriaris; tuus hæres equum consignare Petro debet, non ex vi Juramenti, quia tuus hæres non juravit, sed ex vi contractus emptionis, & venditionis: obligatio enim seu jus contractus cum sit fundatum in jure acquisito a parte, sitque obligatio Justitiæ, ad successores necessario transmittitur. Idem dicendum in omnibus Juramentis acceptatis ab alio, ex quibus alter Jus Justitiæ acquirit. Exemplum posterioris est, si sis in Civitate lex solvendi gabellas, tuusque Pater promiserit cum Juramento eas solvere: eo defuncto tu, non ex vi Religionis, sed ex vi legis, & statuti univèrsalis solvere debebis, etiam si Pater tuus non juraverit, ut ex se constat.

3 Atque hinc fit, ut si in aliquo casu solum urgeat vis juramenti, nihil debeat tuus hæres. Ita idem *ib.* V. G. cum juramento extorto per metum latroni, vel usurario acceptanti promissisti pecuniam: te mortuo, non obligatur hæres tuus solvere, quia non obligatur ex vi juramenti, ut dictum est; nec ex vi statuti, quia nullum statutum invenitur, per quod obligemur latronibus, & usurariis pecuniam erogare; nec denique ex vi contractus, quia nullum jus justitiæ acquisivit latro, vel usurarius in pecunia alienam.

4 Dices: si quis Deo juraret, se velle dare pauperi stipem centum v. g. aureorum, deberet hæres, eo defuncto, dictam elemosinam erogare; & tamen Testator solo vinculo Religionis tenebatur.

Respondet Sanch. *ib.* n. 5. id ita esse, quia Deus illud voluit, vel juramentum sibi factum ad utilitatem pauperis acce-

pravit, ut pars contrahens; quare præter vinculum Religionis adest ratio contractus, atque adeo justitiæ.

5 Non placet hæc responsio Castropalao, quia non apparet, nisi gratis dicatur, adest talem contractum, seu Deum hic se habere ut contrahentem, & acceptantem. Ideo docet id esse, quia jus canonicum, & civile statuit hæreditatem a successore non adiri nisi sub conditione exequendi vota, & juramenta realia defuncti, quæ non sunt per injuriam extorta. Quod autem id statuerint jura, probat ex aliquibus textibus, *c. licet de voto, c. si hæredes, de testam. & præcipue ex c. ex parte de Censibus*, ubi id expressè deciditur: & clare *in l. 2. ff. de pollicitationibus*, ibi: *Qui decimam partem bonorum vorvit, si decesserit ante solutionem, hæredem illius hæreditario nomine decimis obstrictum esse: Voti enim obligationem ad hæredem transire constat.* Aliqua huc pertinentia addentur, cum de Voto *infra* c. 11. §. 4.

6 Quoad posterius breviter dic, certam esse sententiam; obligationem, quam contrahit jurans servandi tibi juramentum, (nisi contrarium expressum fuerit in juramento) contrahere etiam servandi tuo hæredi, seu successori. Si v. g. juravit quis fidelitatem Regi, hoc mortuo, ejus successori eandem fidelitatem sine novo juramento debet. Ita Laym. *lib. 4. tr. 3. c. 10. nu. 5.* & passim. Ratio præter multos textus est, quia successor subintrat in omnia jura ejus, qui præcessit, seu ejus, cujus est hæres.

C A P U T IV.

De Juramento Judiciali.

1 **T**ria hic discutienda propono, (cætera enim huc spectantia, vel sparsim in toto Tractatu satis habentur, vel propria sunt fori externi, quæ videri possunt apud Laym. hic, Doctoresque ab ipso citatos.) Primo; an in contractibus æquivocare homini liceat; huc enim id reduco, cum contractus & publici sit fori, & initium Judicii. Secundo; an liceat æquivocare aliis a Reo, v. g. testi. Tertio; an ipsi Reo.

Ex occasione hujus Capituli Propositiones recole quas attulimus in initio §. 2. cap. 2. hujus lib. tertii, ab Innocent. XI. damnatas.

§. I. *An in contractibus cum juramento æquivocare, vel fictè jurare liceat.*

1 **C**ertum est, neutrum licere, idque sub gravi culpa, si inde notabile damnum alteri injustè nascatur; certumque est, ut sæpius supra per occasionem dixi, jurantem debere omnia damna ob causam sui juramenti dolosi alteri obvenientia refarcire: ita Sayr. *in clavi lib. 5. c. 4.* & passim Doctores. Ratio est manifesta, quia tunc contra justitiam agitur, dum socius deluditur.

2 Dixi Primo (notabile:) si enim leve, levis erit culpa; ita Sanch. *l. 3. in Dec. c. 7. n. 1. Bon. d. 4. de jur. q. 1. p. 12. a. n. 7. & 8.* Hinc quia dolose in contractu jurans semper in Judicio habebitur, ac si vere jurasset, quia forum externum solum considerat ipsa externa juramenti verba: ideo ex hoc capite difficulter notabile damnum alteri fiet, unde graviter peccetur. Propter eandem rationem (ut id hac occasione innuam, quod mox disputabo distinctius) idem erit coram Superiore, quidquid contra sentiat Castr. *t. 3. tr. 14. de jur. d. 1. p. 8. n. 5. fin.* nec enim gravior Superioris potestas offenditur, modo falsum non juretur, & modo ut verum in foro externo juramentum habeatur.

3 Dixi secundo (injustè;) si enim justè, ad justam v. g. compensationem jurares, mortaliter non delinqueres, imo nec venialiter, si causa æquivocandi adest, ut ex superioribus patet. Ratio est, quia tunc nec contra Religionem peccas, nec contra justitiam; siquidem, data æquivocatione Deum vere cum falsitate non invocas, & nullo supposito damno, nullam proximo injuriam inferis.

4 Hinc in contractu promissionis sive liberalis, sive onerosæ, in contractu mutui, sponsalium, venditionis, emptionis, &c. si quis contraheret cum juramento æquivoco, vel ficto, justam habens causam sic suis rebus, sine alterius injusto damno, consulendi: immunis esset a culpa, cum nil committeret contra Religionem, vel justitiam; imo nec contra fidelitatem, justam existente causa simulationis.

§. II. *An in Judiciis æquivocare cum juramento aliis a Reo liceat?*

1 **C**onveniunt Doctores non licere, si Judex legitime interroget. Ratio communis, & vera est, quia ob bonum publicum testes tenentur parere suo Superiori, qualis est legitimus Judex. Quando autem testis legitime interrogari dicendus sit, non est hujus loci: colligitur tamen ex mox dicendis; & fufè Sanch. *in conf. lib. 6. c. 3. d. 36. & c. 5. d. 5.* de Lugo, *to. 2. de just. d. 40. sect. 1. n. 6.* alique. Si vero non legitime procedat, vel, quod in idem recidit, Judex legitimus non est, licere cuilibet uti æquivocatione, conveniunt item omnes: quia tunc Superior non est, adeoque non necessario illi parendum. Ita Sanch. de Lugo, Castr. mox citandi, & passim.

2 Hinc testis interrogatus a Judice de occulto crimine alicujus, vel de crimine, de quo tenetur testificari, ut quia V. G. notabile damnum sibi subsequeretur, potest jurare se rem nescire, intelligendo ita, ut teneatur illi judicio subdere, vel quid simile.

3 Hinc si quis illicite aliqua bona abscondit V. G. a fisco, eo quod illis indigeat ad vitam sustentandam, non solum ipse, sed etiam alii sive rogati, sive ex se (si tamen indigentia iis constat) possunt æquivocando testificari illum nihil abscondisse: Judex enim non legitime procedit, si velit Fisco applicare bona externa alteri necessaria. Quod si hæc excludit, ut excludere certe præsumendus est, jam testes ad ejus sanam mentem cum veritate respondent.

Hinc non solum ipse Reus, si V. G. sit Clericus, sed etiam alii possunt jurare cum æquivocatione coram Sæculari Judice, Clericum non deliquisse, intelligendo ita, ut obligentur id coram Sæculari deponere; quia hic illegitimus est, quoad Ecclesiasticos.

4 Imo obligabitur testis aliquando sic æquivocare. Solet afferri exemplum de eo, qui Judicis peccatum omnino occultum Rei manifestavit: is enim tenetur testificari coram eodem, Reum non commississe tale delictum, intelligendo ita ut subdit externo judicio; quia, si speret se profuturum, reparare sic juste poterit damnum injuste latum. Ita Sanch. in Dec. lib. 3. de jur. c. 3. n. 28.

§. III. An idem liceat Reo?

1 SI non legitime interrogetur, posse Reum cum æquivocatione negare crimen a se commissum, certum apud omnes est. Ita Sanch. in consil. lib. 6. c. 3. d. 29. de Lugo de just. tom. 2. disp. 40. sect. 1. n. 1. Jo: Sanch. in select. disp. 43. alique ab ipsis citati: suffragatur enim ratio, quam modo diximus præcedente n. 1.

2 Hinc excusant communiter Doctores l. c. & Sanch. in Dec. l. 3. de jur. c. 6. & Castr. t. 3. tr. 14. d. 1. de jur. c. 1. Reum negantem cum æquivocatione crimen, si Judex procedat contra leges, si semiplena contra ipsum Reum probatio non est, si suspensa sit Judicis potestas, sive per appellationem, sive quia is est excommunicatus denunciatus nominatim, vel notorius clericis percussor. Hinc excusant negantem se quid commississe, quod sine culpa commisit; ut si inculpabiliter, putans feram, hominem occidit. Hinc excusant negantem se vendidisse pluris, quam sit taxa justa, cum vendiderit tamen in justo pretio. Hinc excusant negantem aliquam circumstantiam, seu indicium criminis; quod crimen ipse non commisit: ut si interrogetur, an per illam viam transferit, per illam urbem, ubi est, cadaver, cum tamen ipse transferit: vel an ingressus sit domum meretricis occisæ, quamvis ingressus fuerit, sed tamen non occiderit. Hinc excusant negantem se debere quidpiam alteri, si vere nihil debeat, quamvis appareat instrumentum, vel scripturam, in qua debeat. Hinc excusant negantem se promississe aliquid, quod vere cum juramento promisit, etiam si sint sponsalia, si ex aliquo capite ea promissio, seu sponsalia non obligent. Hinc excusant negantem se adulterium commississe, cum occulte commiserit. Hæc, & similia cum æquivocatione jurando negare, ideo cuilibet licet, quia vel judex, contra leges procedendo, superior non est; vel etiam si procedat secundum leges quoad præsumptionem externam, unde ipse non peccet; Reus tamen jus habet respondendi juxta rei veritatem; atque adeo semper ad mentem boni, & justi Judicis respondebit.

3 Jam si legitime est judex, legitimeque per semiplenam probationem interroget, unde Reus nullo capite ex his excusari videatur a fatenda veritate, celebri questione quaeritur, An ob periculum vitæ, quod, sincere respondendo, subit, possit excusari, atque adeo ipsi negare veritatem cum æquivocatione liceat? Non excusandum, quamvis imminet vitæ discrimen, docent Sanch. in consil. t. 2. lib. 6. c. 3. d. 29. & d. 33. S. Thom. Sylv. Nav. Sor. alique permulti apud eundem, & apud Jo: Sanch. in sel. max. cit. præsertim antiquiores. Ratio potissima est, quia inter partes justitæ potissima est obedientia, qua tenetur quis obedire Superioribus juste, & legitime præcipientibus: sed jam supponimus legitime præcipere, idque jam noscere Reum; unde ergo excusari poterit a parendo? Adde non vulgare reipublicæ detrimentum fore, si talis obligatio fatendi crimina negaretur, passim enim hac impunitatis spe grassarentur maleficia.

4 Duo tamen hi Doctores notant. Alterum est, ad hoc ut Reus teneatur sine æquivocatione respondere (de Reo loquimur, non de teste, de quo alia est ratio, videnda, si placet, apud citatos de Lugo de just. to. 2. d. 40. sect. 1. n. 8. & d. 39. sect. 3. n. 14. Th. Sanch. in consil. to. 3. lib. 5. c. 4. d. 36.) requiri prius, infamiam, vel indicia contra ipsum esse legitime probata in processu, saltem per semiplenam probationem, quam sine dubio facit unus testis idoneus de visu; & item requiri, ut id totum ipsi Reo sit notificatum. Ratio est, inquit Sanchez in consil. l. 8. c. 6. dub. 32. quia secus potest reputare Reus suum crimen esse occultum, & sic excusari a fatenda veritate: & quia (inquit Sor. apud Sanch. l. c.) sicut nemo tenetur ante legis promulgationem legi obedire: ita nec tenetur Judici, antequam notificet se juridice interrogare.

Alterum est; si forte quis veritatem Judici occultavit, non obligari ad se coram Judice retractandum, sive fuerit absolutus, sive fuerit damnatus, sive adhuc Judicium pendeat, sive non: sic Sanchez in Dec. l. 3. de jur. c. 7. n. 8. Ratio potissima est, quia, esto regendo suum crimen peccaverit contra obedientiam, tamen huic crimini satis medebitur, fide illo rite doleat, &c.

5 Sed jam alii recentiores, ut de Lugo l. c. n. 15. Jo: Sanch. in sel. d. 43. n. 23. cum Doctor. viginti duobus, post accuratam discussionem advertentes onus esse supra naturæ vires difficile, Reum obligare ad inferendum testimonium capitale contra seipsum, docent, probabilissimum esse, & tutum, reum minime obligari ad fatendum crimen suum, unde tantum malum sibi parari videat. Potissima ratio illa mihi videtur, quia nemo obli-

Tamb. de Dec. Præc. Tom. I.

gandus est concurrere ad seipsum occidendum, cum sit de jure naturæ, non solum vitam sibi tueri, sed etiam ad mortem suam, quantum quis potest, non concurrere. Adde esse doctrinam communem, rem multum difficilem reputari moraliter impossibilem, ad quam præcipiendam nulla potestas humana extendi possit: ac præceptum de dicenda hac veritate quam nunc tradit Reo Judex, humanum est, & positivum; ergo non se extendit ad rem tam difficilem, qualis est ea confessio, quæ Reo mortem parat.

6 Hinc solvitur ratio adversariorum n. 3. allata: in re enim tam ardua Judex Superior non est. Quod si is solet cogere, ideo est, quia sequitur contrariam opinionem, quæ saltem ob auctoritatem Doctorum probabilis est. Ita Jo: Sanch. in sel. disp. 43. n. 14.

Ad id, quod additur, negandum est periclitari bonum Reipublicæ, alia enim via, nempe inquirendo testes, & incutiendo timorem torturæ Reo, ut fateatur, potest se tueri Respublica, sine necessitate obligandi Reum sub mortali. Et certe patet experientia nihil adhuc profuisse timorem peccati per tot annos, in quibus opinio prior passim evulgabatur; de qua testatur de Lugo, to. 2. de just. disp. 40. sect. 1. nu. 6. Quotusquisque enim fuit ille, qui ob ejusmodi peccati timorem suum crimen aperuit? Adde, non esse certum quod ego pro bono communi, ad quod non tenor ex stipendio, seu ex justitia, obliger mortem subire, de qua re alibi. Interim lege Jo: Sanch. in sel. d. 43. n. 41.

7 Doctrinam hæcenus a nobis allatam limitant citati Doctores asserendo, posse a Reo negari sub æquivocatione crimen, modo aliqua tandem eluceat spes effugiendi mortem: secus enim negatio (ajunt) esset inutilis, si ipse nihilominus convictus esset, & certo damnandus. Ego vero censeo, etiam nulla elucente tali spe, saltem a mortali esse etiam ejusmodi Reum excusandum (excipio cum Sanchez in Dec. l. 3. c. 7. n. 11. casum hæresis: convictus enim de illa, fateri debet, ne negativus hæreticus cum scandalo poenam subeat.) Ratio, quæ me movet, est, quia ex una parte de jure naturæ est, hominem non posse constringi ad concurrendum ad mortem suam, & ex alia parte in hoc casu, ad summum offenditur (si tamen offenditur) potestas superioris in re levi. Si enim Reus jam convictus est, certoque plectendus, nihil addet Confessio Rei quantum ad punitionem criminis, de qua sermo est, cum Judex sit ad damnandum satis instructus. In qua igitur re gravi offenditur potestas ipsius?

8 Sed certe notat Sanch. lib. 3. in Dec. cap. 7. n. 11. Judices Reum interrogantes nunquam solere statum causæ, probationesque illi aperire, freti quorundam sententia, quod id ad legitime interrogandum non requiratur. Cum igitur Reus statum suæ causæ ignoret, semper præsumere poterit, fore spem effugii, si ipse crimen non fateatur; & sic semper in praxi, etiam in adversariorum sententia, posset veritatem occultare.

9 Denique quod dictum est de periculo vitæ, extenditur communiter ad quodcumque malum grave; puta exilium, bonorum amissionem, Trirèmes, gravem infamiam, &c. Ita de Lugo l. c. n. 15. ad hæc enim tam gravia mala, perinde ac mortem avertendam, jus naturæ nos armat, imo nos urget.

10 Quid de malo levi? V. G. præcipiat mihi Superior, ut fatear, an dixerim mendacium jocosum, an sim furatus obolum, an silentium in Religione fregerim; ex qua confessione mihi non nisi malum leve accidere possit; vel præcipiat, ut fatear homicidium, furtum grave, &c. ex cujus confessione certus sim (ita suppono) solum malum leve me incusurum, si negem æquivocatione, quodnam peccatum committam.

Resp. A mortali fortasse excusandus essem, quamvis contrarius sit de Lugo t. 2. de just. disp. 40. sect. 1. n. 16. fin. Ratio esse potest, vel quia de jure naturæ videtur esse, ut ne leve quidem vulnus mihi ipsi infligam; vel quia si agitur de poena levi infligenda, videtur & leve, & non rigorosum superioris præceptum, vel quia ex negatione talis veritatis, non oritur grave malum Reipublicæ, si solum levis poena sit imponenda. Hic tamen excipio, nisi alias bonum commune aliter postulare, vel nisi sic deberet averti malum grave impendens Tertio; tunc enim charitas exigit, ut meo levi malo bonum grave Reipublicæ, vel proximi præponatur,

C A P U T V.

Quis possit jurare, atque ad juramentum admitti.

1 PRÆTER Deum, qui, quando dicitur in scripturis jurare, (ut Jerem. 22. *Eccæ ego juravi in nomine meo magno &c.*) improprie jurare dicitur, cum Superiorem non habeat; Christus ut Homo, Angeli, Dæmones, Damnati, Beati, homines viatores jurare possunt, quia Superiorem Deum cognoscunt, quia adhiberi ab ipsis in testimonium veritatis potest. Rursus ex hominibus possunt omnes utentes ratione, etiam si sint impuberes, c. 1. de delictis puerorum: lege Suar. de juram. lib. 1. cap. 14. num. 5. unde & juramento se obligare. Hæretici item, infidelesque omnes, si modo Atheos excipias, qui ex errore (cum Deum Superiorem non agnoscant) ipsum invocare non possunt. Sed hæc, & similia sunt speculativa, quæ vide apud Doctores, Suar. tom. 2. de Relig. lib. 1. de Juram. cap. 14. lib. 2. in Dec. cap. 5. alioque.

2 Illud ad præxim pertinet scire, quinam in judiciis admittantur ad juramentum, qui repellantur. Primo ob defectum ætatis perfectæ repelluntur impuberes in causis civilibus, nempe qui non habent ex masculis quatuordecim annos completos, ex foeminis completos duodecim; nam in criminalibus etiam puberes, nisi habeant viginti annos, excluduntur. Si quando prædicti puberes, impuberesque admittantur, an sufficiant ad torturam,

probationemque faciant, an non solum magnam præsumptionem, nostrum non est querere. Vide Suar. l. c. Fagund. l. c. Sanch. lib. 3. in Decal. c. 3. Juristas ab iisdem citatos.

Secundo, ob sexum repelluntur foeminae: licet in quibusdam admittantur, &c.

Tertio, in poenam multi repelluntur, ut infames, perjuri, &c.

Quarto, ratione solius criminis, homo vilis, inimicus, confanguinei, domestici repelluntur. Vide apud citatos, citandosque.

Quinto ob privilegium: ut Sacerdotes, vel Clerici, qui prohibentur jurare in manibus Laici sine licentia sui Prælati, Laici inquam ut superioris, & ut Judicis. Possunt autem jurare in causa fidei, vel ad expurgationem delicti, vel cum tortus læditur defectu probationis, vel ob indemnitate Ecclesie, vel cum ab excommunicatione absolventur, vel in causa propria quoad juramentum de calumnia, &c. quæ, & similia lege apud citatos, & Farinac. de testib. q. 54. Gomez, cap. 12. alioque, inter quos fit Bonac. 10. 2. disp. 10. circ. 8. Dec. præc. qn. 3. p. 3. qui hæc in compendium accurate redigit.

C A P U T VI.

De Poenis Perjurii.

IN jure Civili valde incertum est, an poena aliqua determinata quoad forum externum pejeranti sit imposita. Quoad forum Conscientie, præter peccatum mortale, an in jure Canonico sit aliqua poena eidem inflicta, queri potest. Nullam esse ipso facto impositam, certum sit.

Imponendæ autem sunt tres, Infamia juris, Privatio, seu Repulsio a testificando; alia poena arbitraria a Judice decernenda: quæ omnia satis fit inuisse. Legatur Suar. l. 3. de jur. c. 30. Castrop. disp. 1. de jur. p. 11. alique ibid. cit.

C A P U T VII.

De deobligatione a Juramento.

Deobligaris a Juramento, Irritatione, Remissione, Dispensatione, seu Relaxatione, Commutatione. Jam de singulis.

§. I. De Irritatione.

Quando is, qui dominativam habet potestatem in re, tuasque res, ab obligatione juramenti omnino te liberat, dicitur tuum juramentum irritare. Omnes ergo illi juramenta irritare, ita ut nunquam reviviscant, possunt (ita Lessius, Sanchez, alique apud Bonac. tom. 2. disp. 4. de jur. q. 1. part. ult. n. 6.) qui aliis legitime præstant, quales sunt Pater, Prælatus Regularis, Dominus, Vir, respectu Filii, Sabditi, Servi, Uxor. Ita S. Thom. 2. 2. qn. 89. art. 9. ad 3. Azor. 1. part. lib. 11. cap. 20. qn. 5. Laym. lib. 4. tract. 3. cap. 11. num. 1. alique passim, de quibus explicatius cum de Voto infra cap. 16. §. 3.

Id tamen est intelligendum cum distinctione; nam juramenta soli Deo præstita poterunt hi irritare prædictis, etiam sine causa, sicuti possunt, ex probabili sententia (de qua re ibid. infra) & vota: sic Sanch. l. 3. in Dec. c. 19. n. 2. alique contra Valent. ab eodem cit. At vero juramenta in aliorum utilitatem emissa tunc solum, & quidem etiam sine causa, possunt irritare, quando juramenta emissa sunt de materia subjecta potestati ipsorum. V. G. si servus, filius; uxor, &c. jurent dare alicui pecuniam, vel quid simile, quod afferat detrimentum, & incommodum rebus Patris, Viri, &c. poterunt hæc juramenta a Patre, vel viro, &c. etiam nulla existente causa, rescindi: sic Laym. l. c. n. 2. alique ab ipso cit. Ratio est, quia pecunia, quæ est materia prædicti juramenti, est in Patris, vel Viri potestate, de qua ipsi solum disponere, non alii possunt. Sic etiam Pontifex, vel Episcopus potest irritare juramenta suorum Clericorum de rebus pertinentibus ad sua beneficia, ad suas leges, ad sua statuta, &c. propter eandem rationem. Quod si prædicti filius, & servus jurent de suo peculio, quo forte independenter ab alio gaudent, certe non poterunt Pater, & Dominus, &c. irritare; quia ea pecunia non est sub Patris, Dominive potestate, ac dominio; & illud juramentum non est solum, ut supponimus, Deo præstitum, sed homini.

§. II. De Remissione.

Quando is, in cujus favorem principaliter conceptum est juramentum, remittit obligationem, seu non accipit promissionem, dicitur remittere juramentum.

Et quidem id non posse fieri, si juramentum est soli Deo præstitum, non est dubium; posse autem, si homini est præstitum, docet communis, & vera sententia, idque etiam sine causa, cap. 1. de jurejurand. cap. significavit, de cons. c. 2. de spons. Ratio est, quia promissio quamvis jurata semper tacitam imbibit conditionem, si alter velit accipere.

Sed quid, si juramentum sit præstitum, saltem secundario, homini, sed principaliter in Dei obsequium? V. G. si quis juret se daturum centum pauperi ob ejus paupertatem intuitu pietatis in Deum; se ducturum puellam, ut inopem, in San-

ctissimæ Virginis obsequium, potestæ pauper, vel puella etiam sine causa remittere?

Respondeo, distinguendum sic esse: Vel promissione signatus est pauper peculiaris, V. G. Petrus, vel non ita, sed pauper indeterminate. Si signate nominatus fuit, probabile est posse; si indeterminate, certum mihi est non posse. Ratio prioris dicti est, quia juramentum, ut modo diximus, censetur semper habere tacitam illam conditionem, si is, de cujus commodo agitur, acceptarit, vel non remisit; at hoc juramentum, dum designat pauperem, licet in Dei obsequium, vere de pauperis commodo agit: ergo is poterit remittere.

Ratio posterioris est, quia tunc nullus pauper jus in illam elemosynam acquirit, sed Deus: & sic ejusmodi juramentum voti rationem inducit; quod non nisi ab habente potestatem, de qua re mox, relaxandum venit.

3 Petes: Si quando ex conventionione partium prorogatur terminus juramento forte præfixus, eritne perjurus, qui alicui rem post illam prorogationem promissam non servet? V. G. si jurasti homini alicui intra mensem aliquid te facturum, & deinde is concedat tibi alium mensem prorogationis; hoc alio finito, obligarisne rem promissam facere ex vi præstiti juramenti? Respondeo ita sane: sic Suar. lib. 2. de jur. cap. 50. Sanch. l. 4. in Dec. c. 55. n. 6. alique: quia remansit tota numero obligatio juramenti, & solum dilatio fuit quoad tempus. Id sæpe evenire in compromissis notant Doctores, qui addunt, nisi in principio compromissi conventum sit, terminum posse prorogari ad secundum V. G. mensem, non esse improbabile, absoluto primo mense, finire jurisdictionem compromissariorum; atque adeo in secundo mense non adesse amplius juramenti obligationem, nisi de novo emittatur. Ita Suar. l. c. n. 14. Sanch. l. c. n. 10. Castrop. de jur. p. 4. n. 3.

4 Dubitavit curiosus, an si quis alicui juret principaliter in suum commodum, V. G. juret se iturum Romam ad obtinendum beneficium: se, cum sit pauper, iturum ad accipiendam elemosynam a divite, & similia, an, inquam, possit sibi ipsi ejusmodi juramentum remittere, & consequenter Romam licite non adire, & elemosynam non recipere etiam sine causa.

Resp. Negat Abbas cap. quarto, de jurejur. n. 8. his verbis: Aut juramentum respicit principaliter commodum hominis, & tunc sine causa Papa remittere non potest, sed cum causa sic: is tamen, de cujus commodo agitur remittere potest; quod procedit, etiam si juramentum concernit utilitatem utriusque contrahentium, ut quando aliqui jurant sibi ad invicem aliquid facere (intellige, quando id non fit intuitu divini servitii: sic Escobar in Tit. de leg. §. Hoc quoque.) Secus puto, ubi quis simpliciter juraret ad commodum suum: nam non poterit sibi remittere juramentum, ne authorizet in facto proprio, nec alius poterit remittere sine causa, ut sentit Speculator. Hæc Abbas; quam sententiam sequutus est Suar. lib. 2. de jur. c. 12. nu. 25. Abbatem tamen non citat.

Sed profecto discrimen non inspicio, cur recipiens juramentum alterius in suum commodum, remittere possit; non possit autem remittere recipiens juramentum suum: & mirabile mihi est Patri juranti se empturum equum V. G. in commodum sui filii licere non emere, filio remittente; at juranti se eundem empturum in commodum sui, non licere, se volente, commodum illi renunciare. Puto igitur propter paritatem rationis licere: neque id est auctorizare in facto proprio, sed sua sponte suam utilitatem negligere. Confirmatur, quia sup. cap. 3. §. 5. n. 49. docuimus ex Castrop. tom. 3. tr. 14. d. 2. p. 7. §. 2. num. 4. ff. ne, & sequitur Sanch. lib. 3. in Dec. cap. 9. num. 15. juramentum de non vendendo minoris posse remitti ab ipso jurante, quando in utilitatem propriam est emissum: ergo & universaliter in casu nostro, &c.

Post hæc scripta, cum Pater Vincentius Tancredi amicissimus meus, suum utilissimum opus in Suar. de Relig. peramanter mihi ostendisset, inveni ipsum hanc sententiam meam contra Suarium hic amplecti. Profecto (ingenue loquor) amicorum ingenia, altero nesciente de altero, in eandem sententiam conspirasse gavifus sum.

§. III. De Relaxatione.

Quando qui potestatem habet a juramento subditum absolvit, dicitur dispensare, seu magis proprie illud relaxare: nam id quod in materia voti appellatur Dispensatio, hic propria voce vocatur Relaxatio. Porro tria nunc sunt exponenda. Primo, quænam juramenta, Secundo, a quonam Superiori, Tertio, ob quas causas relaxari queant. Monco tamen legenda etiam esse, quæ de dispensatione Voti infra dicentur.

Quæ Juramenta.

2 Uno verbo relaxari queunt juramenta omnia soli Deo præstita, quæ diximus c. 3. §. 3. num. 7. Arag. 2. 2. q. 88. art. 12. d. 3. dicto 1. alios citans. Juramenta vero in utilitatem solius hominis præstita, si sint acceptata, si sint acceptata, a nemine, ne a Summo quidem Pontifice (nisi forte dispensationem bonum commune exposceret) dispensantur; imo nec dispensari posse docet recte Cajet. 2. 2. q. 8. art. 9. & sup. §. 2. nu. 4. docuit Abbas; quia nullus potest suo jure privari: acceptatio autem facit, ut ex justitia illi debeat, quod juratum est. Dixi (in utilitatem solius hominis) nam si secus, vide mox §. 4. n. 3. & c. 17. de Voto.

3 Si vero non sint acceptata, etiam si fiant juramenta publi-

ca,

ca, & coram testibus, poterit Superior ex causa dispensare, vel commutare. Lege Sanch. in *Decal. lib. 4. cap. 41. num. 6.* quia tunc solum adest vinculum Religionis, cui ex causa dispensare concessum est Superioribus, ut mox dicemus: ita Dian. Ledef. Trullench. apud Pellizz. in *Man. Reg. tract. 8. c. 3. sect. 2. num. 158.* contra Sanch. & Suar. *ibid.* citatos; ut probabiliter accidit in juramentis Deo principaliter, homini autem minus principaliter praestitis, de qua re dicto cap. 17. de Voto dicam; & ut certo accidit in juramento per injuriam a latrone extorto, & similibus, quia pari modo tunc non adest vinculum justitiae, sed solius Religionis: imo ipsam solum injuriam sufficientem esse causam ad dispensandum mox dicemus. An acceptatio praedicta legitime fiat a Notario, vel ab aliis, non est disputatio hujus loci. Vide tamen fuse apud Meroll. t. 1. disp. 1. c. 2. a num. 871. & de Notario a num. 885.

4 Sunt praeterea aliqua juramenta, ad quae relaxanda, quia saltem vix datur causa dispensandi, possunt vocari indispensabilia. Ejusmodi est juramentum, & votum annexum professioni Fidei; & ejusmodi etiam esset juramentum, quo quis professionem Religiosam, Matrimonium, statum Sacerdotis confirmaret: cum enim haec juramenta sine adhaerentia praedictis actibus ex se perpetuis, & firmis, perpetua etiam & illa sunt. Vide Pellizz. t. 1. *Man. Reg. art. 5. c. num. 25.*

A quo.

5 Certum est, in Summo Pontifice residere potestatem relaxandi juramenta; quod enim pertinet ad bonam, suavemque Ecclesiae gubernationem, maxime debuit in ejus Capite residere.

6 Dubitatur Primo: An sicuti certum est, omnes Praelatos Ecclesiae jurisdictionem habentes (qui sint hi, vide infra c. 16. §. 4. n. 4.) ex communi doctrina gaudere hac potestate respectu suorum subditorum: ita certum sit dari aliqua juramenta uni Summo Pontifici reservata? Resp. cum Sanch. *lib. 8. de matr. disp. 13. n. 7. & lib. 4. in Dec. c. 54. n. 21.* esse probabile dari aliqua reservata: afferri autem ad haec dignoscenda hanc regulam. Illa juramenta sunt Pontifici Maximo reservata, quae si fuissent voto promissa, ipsum votum fuisset Summo Pontifici reservatum. Quoniam ergo, ut infra dicemus, vota Papae reservata sunt communiter quinque, nempe Castitatis perpetuae, Religionis, Triumque Peregrinationum, Romanae ad limina Apostolorum, Compostellanae, & Jerusalemicae, quando absolute, & non sub poena, vel sub conditione sunt emissa: ideo juramenta his votis, seu promissionibus addita, Summo Pontifici sunt reservata.

7 Sed certe aliqui docent etiam probabiliter, & tuto sola vota de illis esse reservata, sed non juramenta per se stantia, id est, quae non adherent Voto, quale est hoc, V. G. *Juro*, (non autem *voveto*) me Religionem ingressurum: ita Laym. *lib. 4. tract. 3. cap. 11. num. 4.* dicens putatum esse probabilem a Sanch. *lib. 2. in Decal. cap. 19. num. 6.* cit. seipsum alibi: lege etiam Pellizz. t. 2. *Man. Reg. tract. 8. cap. 3. n. 148.* Favet Bonac. *tom. 2. d. 4. de jur. qu. 1. p. ult. n. 9.* Ratio est, quia a diverso non fit bona illatio: vinculum autem Voti est satis diversum, imo majus ex S. Th. 2. 2. q. 99. art. 3. quam vinculum solius juramenti: ergo &c. Quare omnia juramenta, ad quae modo n. 1. diximus extendi potestatem Superioris, possunt dispensare Episcopi, eorum Vicarii, saltem ex specizli mandato, Capitulum Sede vacante, & omnes, qui jurisdictione quasi Episcopali potiuntur. Lege Sanch. *lib. 3. in Dec. c. 22. a n. 28.* Castrop. *to. 2. tr. 14. disp. 3. de juram. p. 4.* apud quos etiam habebis, quoad forum externum pertinere ad Episcopum loci, in quo emissum est juramentum, dispensare juramenta homini praestita (semper intellige juxta superius dicta, quoad vinculum Religionis) sed ita, ut necessario praecedere debeat citatio partis: at quando debet dispensatio fieri in foro conscientiae tantum, non esse necessariam citationem partis, & tunc Dispensationem pertinere ad Episcopum loci, in quo degit jurans, qui dispensationem postulat.

Praeter illa quinque, alia quaedam juramenta esse reservata docent aliqui, ut Azor. *p. 1. l. 11. c. 9. q. 4.* Sanch. *ib. c. 19. num. 7.* quae cum sint rara, hic transcribere non est opus.

8 Dubitatur Secundo: An qui habet potestatem dispensandi, vel etiam commutandi in Votis, eo ipso intelligatur habere potestatem dispensandi in juramentis soli Deo praestitis, sive juramenta sint Voto accessoria, ut *Voveto*, & *Juro jejunium*: sive nequaquam, sed sint per se stantia, & sine Voto, ut *Juro me cras iturum ad Templum, ad venandum*, &c.

Respondeo, probabile esse ita intelligi tum in potestate ordinaria, ex Basil. Pont. *l. 8. de matr. c. 11. n. 1.* aliisque; tum in delegata, ex eodem a n. 1. Suar. t. 2. *de Relig. tr. de Voto l. 6. c. 14. a n. 19.* Sa *V. Votum, de irrit. voti, n. 59.* qualem habere mox dicemus in foro interno Mendicantes. Ratio est, quia quamvis in rigore aliud sit vinculum Voti, aliud Juramenti, quare potestas solvendi unum non est potestas solvendi aliud; tamen quia juramenta haec pia, seu soli Deo praestita, de quibus procedit haec doctrina, Voti naturam induunt, & sunt multum Voto affinia, existimantur in communi modo loquendi ut Vota; ac propterea dant potestatem, seu privilegium solvendi unum, dare censetur & aliud. Eodem modo posse dispensari juramenta, quae principaliter sunt facta in obsequium Dei, licet minus principaliter ob utilitatem hominis, sive is acceptaverit, sive non, dicam infra c. 17. de Voto §. 2.

9 Dubitatur Tertio: Quisnam habet ex Religionis hanc dispensandi, vel etiam commutandi potestatem? Respondeo, privilegium dispensandi in Votis etiam Episcopo reservatis (at-

que adeo in juramentis soli Deo praestitis ex probabili opinione modo num. 7. dicta) Martinus V. concessit Benedictorum Confessariis deputatis, atque adeo omnibus participantibus eorum privilegia: sed nobis ex Societate sic illud restringit in *Comp. priv. V. Dispensatio, §. 10.* R. P. N. Generalis. Haec facultas communicatur omnibus Superioribus, & aliis Confessariis, quibus ipsi eam commiserint.

10 Privilegium vero commutandi concessum Societati (ut id hac occasione advertam) atque adeo participantibus ejus privilegia strictius est in uno, benignius in alio, quam sit praedictum privilegium dispensandi; concedit enim, posse nostros commutare omnia Vota, exceptis illis quinque, & sic est strictius: sed ex Gregorio XIII. extenditur ad Vota jurata, dummodo commutatio non fiat in praedictum tertium, & sic est benignius. Nec Pater Generalis Soc. nobis hoc privilegium commutandi restringit; sic enim habet in *comp. priv. Soc. V. commut. §. 1.* Communicatur haec facultas omnibus Confessariis approbatis juxta Concil. Trid.

11 Quid de juramento homini praestito in iis casibus, in quibus posse diximus num. 7. & 8. Episcopos? Concediturne id relaxari posse ab iis, qui habent privilegium circa Vota jurata, hoc est a Religiosis participantibus privilegio Societatis?

Respondeo: Negat Sanch. *lib. de matr. disp. 32. n. 17.* quia juramenta haec sola, quae homini praestantur, nec sunt vota, nec voti rationem induunt. Sed certe probabilissimum est commutari a praedictis posse. Ita Trullen. Ledef. alique cum Pell. *to. 2. Man. Reg. tr. 8. c. 3. n. 159.* Ratio est, quia dans privilegium commutandi vota jurata, concedit commutari posse duo vincula Voti, & Juramenti: ergo non est, cur negemus, concessum esse, posse illos commutare, quando adest unum dumtaxat vinculum, id est, juramentum. Quid enim tollit, vel addit illa conjunctio cum voto, si aequae sit sine tertio praedictio? Atque hinc fit, ut in casibus, in quibus tertius propter turpitudinem injuriae, metus, doli, &c. & in casibus, in quibus tertius nondum acceptavit (unde jus ex justitia nondum acquisivit) possit hic privilegiatus ejusmodi juramenta commutare: quia tunc commutatio nullo modo est in praedictum juris, quod vere tertius habeat, ad quam commutationem privilegium extendit (ut modo diximus) Gregorius XIII.

12 Verum poteruntne haec etiam dispensare? Respondeo: cum in facultate dispensandi solum detur potestas circa vota, ut modo notavimus, non vero circa Vota jurata, difficilior est resolutio; nam propterea aliqui probabiliter negant, cum Sanch. *lib. 8. de matr. disp. 8. n. 23.* apud Pellizz. *l. c. nu. 155.* Dico tamen cum Suar. *l. 6. de voto c. 14. nu. 7.* citante Arag. Vivald. Rodr. & alios probabile esse, posse; & quidem, ut semper loquimur, in foro interno. Ratio est supra tacta, quia cum haec juramenta, quamvis homini praestita, vinculum justitiae, ut supponimus, non involvant, habent solum vinculum ex vi Religionis, quod aequiparatur vinculo Voti; imo quod in rigore minus est, quam Voti vinculum; atque adeo qui hoc Voti vinculum dissolvere potest, non est negandum posse & illud. Nec obstat, quod si ita esset, frustra Gregorius XIII. potestatem commutandi Vota extendisset ad Vota jurata: non obstat, inquam, quia id factum est ad majorem conscientiae securitatem ad scrupulos eximendos, & pro iis, qui contrariam sententiam sequuntur, ut alibi in simili docuimus.

13 An civilis potestas aliquo tandem modo possit relaxare juramenta, vide apud Laym. *lib. 4. tr. 5. c. 9. n. 9.* & Doctores supra cit. c. 3. §. 5. n. 3. *litt. D.* aliosque ab ipso laudatos. Illud solum noto, quando quis jurat aliquid in praedictum Superioris, etiam saecularis, posse hunc Superiorem remittere ejusmodi juramentum, seu potius illud non acceptare. Jurat quis V. G. se non acceptaturum Officium Capitanei. Potest Superior illum cogere, & post coactionem, poterit is non obstante juramento, acceptare, quia juramentum illud non potuit praedictare potestati Superioris. Puto tamen non posse post illud Officium acceptatum, aliud sine nova coactione acceptare: quia illa non fuit juramenti relaxatio, quam non potest saecularis expedit, sed fuit solum pro illa vice suae potestatis usurpatio. An nihilominus acceptare sit culpa solum levis, dixi supra c. 3. §. 3. num. 10. cum Fagundez.

Ob quas causas.

14 Certum est, adesse debere causam dispensandi: secus irrita erit, & nulla relaxatio, etiam si a Summo Pontifice feratur: ita S. Thom. 2. 2. q. 89. art. 9. Abbas c. 4. *de Jurejur. n. 8.* alique (excipe, nisi sit materia ipsi relaxanti omnino subjecta, ut diximus §. 1. n. 2.) Ratio est, quia Summus Pontifex in legibus ab ipso latis valide quidem sine causa ideo dispensat (quidquid sit, an aliquando illicite) quia ab ipso libere dependet: at vinculum Voti, & Juramenti ab ipso non dependet, cum de jure naturae sit, Vota, & Juramenta Deo esse reddenda; ergo non poterit valide sine causa dispensare; siquidem ipse dum dispensat, id facit nomine, & ex parte Dei: Deus autem relaxationem temerariam, & sine causa ratam habere nequaquam potest.

15 Difficultas igitur sola superest in explicandis his causis, quae sunt sufficientes ad hoc, ut Superior relaxet juramenta homini praestita in iis casibus, quos posse supra diximus; nam de causis pro juramentis soli Deo praestitis, seu quando solum urget vinculum Religionis, innum infra §. 4. num. 12. & colligitur ex dicendis fufius c. 16. §. 4. a num. 10.

16 Ad sex reduci solent. Primo quando adest turpitudine ex parte extorquentis juramentum, ut accidit, quando juramentum metu, vi, seu dolo extortum fuit; ipsa enim injuria sufficientissimam causam præbet relaxandi. Et quidem, si metus sit gravis, poterit ab Episcopo etiam in foro externo relaxari; si levis, solum in foro conscientie. Lege Sanch. ibique cit. lib. 3. in Dec. cap. 21. a nu. 6. Secundo, quando adest dubium, an juramentum valeat. Vide Covar. Regul. peccatum, 2. p. §. 3. n. 7. initio, Vinc. Tancred. lib. 4. de matr. disp. 20. n. 7. Tertio, quando adest dubium, an cedat in injustam læsionem tertii. Quarto, quando est dubium, an ex observatione juramenti enascatur occasio, seu periculum peccandi. Quinto, quando juramentum est temere, inconsiderate, vel ex ira, dolorisve perturbatione factum: & in his quidem solvitur ad effectum agendi a Superiore vinculum Religionis: at remanet videndum apud Judices, an jus Justitiæ faveat alterutri ex partibus. Recte autem id potest a Superiore fieri, quia pertinet ad Ecclesiam providere, ne jurans vexetur injuste: Castrop. t. 1. disp. 3. de jur. p. 3. n. 4.

Dictum est (quando est dubium) quia non raro in prædictis, quando res est certa, nullum est, nec indigens relaxatione juramentum: quale est, si turpido sit ex parte materie juratæ, si juramentum cedat in injustum tertii detrimentum, &c. ut ex supra dictis constat.

17 Sed quid agendum, quando causa dispensandi adest quidem, sed omnibus expensis, non est omnino sufficiens? Respondeo cum Sanch. lib. 3. in Dec. cap. 19. n. 4. tunc intermiscendam esse commutationem, de qua mox, & infra cum de voto; hoc est, non esse absolute juramentum remittendum, sed loco rei per juramentum promissæ esse aliquid boni operis injungendum juranti, magis, & minus juxta insufficientiam causæ, non mathematicæ, sed morali modo prudenter expendendam. V. G. si est certa, & gravis causa dispensandi juramentum de semel jejunando, absolute superior relaxet: si autem causa est mediocris, ita relaxet, ut obliget jurantem ad aliquam V. G. orationem recitandam; puta Coronam Beatæ Virginis, vel Officium Defunctorum, vel unum Miserere, &c. juxta proportionem insufficientiæ causæ, &c.

§. IV. De Commutatione.

1 Quando loco rei juramento promissæ substituitur ab habente potestatem aliud opus honestum, dicitur juramentum commutari. Potest autem substitui vel opus bonum majus, vel æquale, vel minus: & circa hæc querimus, quis commutare possit? quæ juramenta? ob quas causas?

Quis.

2 Non solum Pontifex, & Episcopus cæterique juxta dicenda c. 16. §. 4. n. 4. jurisdictione Episcopali fruentes, sed etiam Confessarii, quibus id concessum est per privilegia, ut per occasionem diximus §. præcedente, n. 10. sub hoc tamen discrimine, quod Pontifex potest ea omnia, quæ sup. §. 3. n. 5. diximus ipsum relaxare posse; at Episcopus restrictior hæc est potestas, juxta ibidem dicta. Rursus Pontifex, & Episcopus, quia hanc potestatem ordinariam habent, possunt illam aliis delegare; quam non possunt Confessarii, quia ipsi solum sunt Delegati. Denique iidem Confessarii solum quoad forum internum; Pontifex vero, & Episcopus, etiam quoad externum.

3 Omnes autem, qui possunt dispensare, possunt & commutare, non contra: quia dispensare est majus, quam commutare: cui autem conceditur majus, conceditur & minus in eo majori contentum, cum tamen cui minus conceditur, non concedatur majus.

4 Dubitatur hic primo; An Confessarii electi per Bullam Cruciatæ possint juramenta commutare? Ratio dubitandi est, quia Bulla solum concedit commutationem votorum; de juramentis autem ne verbum quidem. Respondeo tamen, posse juramenta soli Deo præstita, seu quæ solum afferunt vinculum Religionis: sic Francisc. Bardi de Bulla Cruciatæ, p. 2. tr. 7. c. 1. sect. 10. alique ib. cit. Ratio est, quia hæc æquiparantur votis, ut sup. §. 3. n. 8. diximus, & probat fuse Suar. l. 6. de Voto, c. 14. n. 11.

5 Dubitatur secundo; An ipse jurans aliquando possit sibi etiam sine causa commutare dictum juramentum soli Deo præstitum? Respondeo, posse in opus melius; sic Tol. Valent. Bonac. Sanch. alique apud Castr. t. 3. tr. 14. disp. 3. p. 1. n. 6. Ratio est, quia non dicitur promissum infringere, qui in melius illud commutat: ita Abbas communiter receptus apud Syl. V. Jurament. §. 4. 6. Azor. t. 1. lib. 10. c. 10. q. 1. Imo probabile etiam est in opus æquale. Ita Bonac. t. 1. disp. 4. q. 1. p. 17. num. 11. citans Val. Regim. Sa, aliosque, & nos infra, cum de commutatione Voti: quia tunc redditur Deo, quod æque illi gratum est, ipsumque opus æqualis, vel melioris bonitatis satis causa sufficiens est commutandi. In minus nullo modo potest, quia ad hoc requiritur potestas jurisdictionis, ut mox n. 11. dicam, & infra cum de commutatione Voti.

Dixi (juramentum soli Deo præstitum) nam non ita in juramentis homini principaliter factis, quia non æque gratum est homini bonum æquale, vel melius: nam propterea in eadem specifica forma, qua res promittitur, est juramentum implendum a jurante. Sed de hac re iterum dicitur, cum de voto recurrit sermo, c. 16. §. 5. a n. 5. & c. 17. ubi consilium quoddam afferam de juramento homini minus principaliter factis, sive acceptato, sive non acceptato.

Quæ Juramenta.

6 Omnia ea, quæ possunt a superiore habente potestatem relaxari, multo magis possunt ab eodem commutari. Vide, quæ dixi §. præcedenti a n. 2. Solum igitur hic querendum esset, an juramenta pœnalia, & conditionalia possint commutari ab Episcopo, vel privilegiatis, etiam si sint de materia Summo Pontifici reservata: sed quia nos supra §. 3. n. 7. probabile putavimus illa quinque juramenta per se stantia non esse reservata, ideo multo magis reservata non erunt, quando sunt conditionalia, vel pœnalia: quare poterunt a prædictis commutari.

Ob quas causas.

7 Ut Superior possit Juramenta homini præstita commutare, sufficiunt eadem causæ, quæ sufficiunt ad dispensandum, ut in §. præcedente & illæ, illisque sub conditionibus requiruntur hic, quæ ibi. Ut autem commutentur hæc juramenta soli Deo facta, quæ votis, ut sæpe dictum est, æquivalent, cujus ponderis causæ requirantur, hic superest breviter explicandum.

8 Præmitto autem primo, licite posse ab habente potestatem commutari juramentum non solum in bonum majus, vel æquale; sed etiam (licet existente causa, ut mox nu. 11. dicam) in minus; atque hoc regulariter esse licitum, quoties habet quis potestatem commutandi vota, vel juramenta: ita Arag. 2. 2. qu. 88. art. 12. citans Cordub. in summ. de casibus, qu. 180. & 150. Tol. Sa, Less. Sayrus, alique apud Sanch. mox citand. nu. 1. Ratio est, quia alioquin illa potestas frustratoria esset; nam, ut commutetur votum, vel juramentum in bonum majus, sufficit probabiliter propria auctoritas, ut modo diximus n. 5. Quare si facultas commutandi aliquid tribuit, tribuit in minus. Adde aliqua jura apud eundem Arag. adde & ipsam praxim.

9 Scio Sanch. lib. 3. in Dec. c. 50. n. 4. & alios omnino velles, ut commutatio etiam ab habente potestatem semper debeat expediri, vel in æquale, vel in quasi æquale; quia commutatio ex D. Th. in 4. dist. 39. q. 1. art. 4. q. ult. in corpore, est veluti contractus inter commutantem nomine Dei, & voventem: at contractus permutationis debet æqualitatem habere. Sed fortasse Sanch. intelligit non posse ita in minus, ut moraliter æquivaleret dispensationi; non enim esset licita commutatio, si jejunium V. G. commutaretur in unum Ave: fateor enim debere adesse aliquam proportionem inter rem juratam, & materiam suppositam, ne scilicet commutatio in dispensationem, quæ majorem requirit potestatem, transeat; id quod videtur Sanch. notasse per illud (quasi.) Ad rationem ex D. Thoma patet responsio, quia in mero contractu permutationis non intercedit potestas jurisdictionis, ut intercedit in casu nostro; nam propterea aliquid plus est casui nostro concedendum.

10 Præmitto secundo, ut fiat licite, & valide commutatio in majus, nullam requiri causam; & in æquale satis levem, cum ipsa bonitas operis causa sit sufficiens: ita Castr. t. 3. d. 2. de Voto, p. 15. n. 7. & 8. ut fiat in minus requiri causam, ita, ut nec licite, nec valide sine causa expediat: ita Sanch. lib. 3. in Dec. c. 19. n. 4. Ratio est, quia tunc admiscetur aliqua dispensatio, ad quam semper requiri causam supra diximus.

11 Dictum est num. 8. (ab habente potestatem) quia nullus potest sibi ipsi in minus commutare suum votum Deo præstitum. Ratio est eruenda ex dictis; nam ad hanc intermiscetur aliqua dispensatio, quæ non potest oriri, nisi ab habente jurisdictionem: at nemo ex seipso habet in se jurisdictionem, quæ requirit superioritatem in alium, &c.

12 His positis, causæ ad commutandum ad tres reducuntur. Primo, si res promissæ sit reddita illicita, vel inutilis. Secundo, si ex parte voventis, seu jurantis reddita sit difficilis, seu incommoda, ut si supervenerit infirmitas, vel imbecillitas, &c. Tertio, si magis bono communi expedit, ut non impleatur tale votum, seu Juramentum. Alia huc pertinentia dicemus cum de commutatione voti; eadem enim est voti, & hujus Juramenti ratio, ut nimis sæpe dictum est.

§. V. De materia subrogata Juramento.

1 Qui non observat id, in quod suum Juramentum commutatum legitime fuit, estne perjurus? Respondeo, non fore perjurus, quia rem subrogatam nec juravit; nec, ut suppono, illam sub novo Juramento acceptavit: ita Less. lib. 2. cap. 42. n. 57. Trull. lib. 2. in Decal. disp. 33. num. 7. Bonac. to. 2. disp. 4. de jur. q. 1. p. 17. n. 13. citans Suar. Sanch.

Tenebitur ergo solum ex pacto, quo ad rem illam loco materie juratæ præstandam consensit. Unde si res subrogata gravis erit, graviter contra pactum peccabit: quod si levis, etiam si loco gravis rei juratæ supposita fuerit, puto probabile esse leviter peccatum. Id quod mihi persuadet paritas sumpta a pœnitentia Sacramentali, quæ si levis sit, licet pro peccatis gravibus imposita, non obligat ex probabili opinione in nostro opusc. de Confess. lib. 2. cap. 2. §. 2. n. 5. nisi leviter.

2 Illud advertite; ab omittente materiam subrogatam voto, peccari contra votum: quia ex eo quod quis acceptat materiam subrogatam in Voti commutatione, censetur promittere Deo illam servare; atque adeo consentit transferri vinculum Religionis, quod erat in materia voti, in materiam subrogatam: vide infra cap. 16. §. 6. num. 2. ubi citatur Sanch. id quod in casu juramenti, ut juramentum est, non ita se habet; quia non statim ac promitto aliquid facere, id sub juramento censor promittere. Ita Lessius l. c.

Alia

Alia spectantia ad materiam subrogatam dicentur infra c. 16. §. 4. n. 36. & §. 7.

§. VI. Solutio aliquorum Casuum huc pertinentium.

EX dictis operæ pretium erit sequentes solutiones practicas deducere. Petrus vovit, & juravit pauperem puellam, nullam determinando, se ducturum. Franciscus vovit idem, sed sine juramento. Antonius juravit idem dumtaxat, sed sine voto; & nulla adhuc acceptatio ab aliqua certa puella facta est. Quis potest hæc dispensare, vel commutare? Dico tum Episcopum in utroque foro, tum in foro interno te privilegatum, seu Confessarium delegatum posse cum causa, ut semper supponimus, dispensare, vel certe commutare juxta privilegium, quo gaudes. Ratio est eruenda ex probabiliter dictis §. 3. *num. 2.* quia hæc sive vota, sive juramenta, solum continent vinculum Religionis.

2 Rursus Petrus juravit Bertæ puellæ matrimonium, quæ nondum acceptavit. Franciscus idem juravit eidem, quæ jam acceptavit. Antonius vovit, & juravit idem eidem acceptanti. Martinus vovit, & juravit idem eidem non acceptanti. Quisnam dispensabit, vel commutabit? Dico Episcopum, & te privilegatum dispensare, vel juxta tua privilegia commutare posse primo, & quarto, id est, Petro, & Martino; quia cum non sint juramenta, vel vota acceptata, solum continent vinculum Religionis, ad quod Episcoporum, & privilegatorum potestas extenditur.

Aliis vero duobus secundo, & tertio, id est, Francisco, & Antonio, dico neminem posse. Ratio est, quia hæc sunt vota, vel juramenta emissa principaliter, ut supponimus, in commodum tertii acceptantis; ad quæ nec Episcopi, nec Delegati potestas, quæ est ad ea, quæ in solum Dei obsequium præstantur, extenditur; eo ipso enim, quo sunt acceptata, nec intervenit injuria ex parte recipientis, involvat vinculum justitiæ, quod solvere nulla auctoritas valet, nisi ob bonum publicum, &c.

2 Denique Petrus propter amorem Dei vovit, juravitque puellam inopem indeterminate ducturum (supponamus hoc votum esse validum, de quo tamen dicam infra c. 15. §. 3. n. 4.) mox determinatæ Bertæ id manifestavit, quæ acceptavit promissionem. Antonius pari modo vovit, juravitque eleemosynam alicui pauperi, seu Ecclesiæ nullam signando, erogaturum: mox determinatum pauperem, seu Ecclesiam acceptantem elegit. Quæritur, an Petrus possit aliam puellam inopem ducere, & Antonius alteri pauperi ab electo eam elargiri? Rursus, quis dispensare in his, vel commutare valet?

Dico, posse Petrum, quantum ex vi Juramenti, vel Voti, aliam ducere, & Antonium alteri stipem erogare: ita Sanch. *lib. 4. in Dec. c. 14. n. 14.* Castr. *t. 3. tr. de Voto, disp. 1. p. 16. n. 7.* Ratio est, quia cum hæc promissiones non nisi Deo directæ sint, non possunt prædicta Bertæ, & Ecclesia dici legitime acceptare; acceptat enim legitime aliquis id, quod illi promittitur: nunc vero nihil ipsis promissum fuit; ergo si acceptant, illegitime, & nulliter acceptant. Hic ergo casus est longe diversus ab eo, quem posuimus modo §. 3. n. 2. in quo Votum, vel Juramentum emissum supponitur solum in hominis commodum, atque hunc legitime accepisse. Propter eandem rationem, in utroque foro poterunt dicta juramenta, ab Episcopo, vel in foro conscientie a privilegiato dispensari, seu commutari, perinde ac cætera solum retinentia vinculum Religionis, de quibus dictum est *supra*. Si juramentum, vel Votum sit principaliter in obsequium Dei, sed minus principaliter in commodum hominis etiam determinati, itaque acceptaverit; dicam c. 17. *de Voto, §. 2.*

4 Dixi (quantum est ex vi Juramenti, vel Voti) nam si Petrus sponsalia cum dicta Bertæ iniisset, requirerentur causæ a Doctoribus apud Sanch. *de matr. l. 1. a. d. 55.* explicatæ, ad ea dissolvenda, aliamque ducendam. Pari modo si Antonius, quando elegit dictum illum pauperem, vel Ecclesiam, se principaliter in commodum ipsorum nova jurata promissione illis acceptantibus obligasset, effemus in alio casu, in quo est legitima jam acceptatio, ubi dispensare, ut sæpe docuimus, nullus potest. Nam si principaliter fuisset in obsequium Dei, & minus principaliter in ipsorum utilitatem, jam promissi medieturum, cum de Voto, c. 17. §. 2.

CAPUT VIII.

De Adjuratione Juramento affini.

§. I. De Adjuratione in univ ersum.

SI quis ita obtestetur: *Hoc præsta per amorem, quem Deo, Sanctis, tuo Patri geris. Per vitam tuam, per vitam Patris tui hoc age.* Item si sic te quis terreat aliquid impetrando: *In virtute Dei, vel Sanctorum, in nomine Regis, id gere,* dicetur te adjurare. Adjuratio igitur non est juramentum, nec deprecatio (Suarez, Sanch. Castr. *loc. mox cit.* aliique) sed imprecatio, seu jussio per aliquam rem dantem moraliter, hoc est in conceptu hominum, ipsi imprecationi, seu jussioni vim. Et quidem si per Deum, vel per ea, quæ ad Deum pertinent, exhibetur, erit actus Religionis Latræ; si per Virginem, Hyperdulæ; si per Sanctos, Dulæ; si per hominem, erit actus politicæ, humanæque imprecationis.

2 Hinc vides Primo, omnes creaturas adjurari posse; omnes inquam, quæ jussione, imprecationemque percipiunt, quales sunt Rationales. Irrationalia tamen, improprie, quatenus Deo obedientiam physice præstant, adjurantur; Ut si monti dicatur a Sancto viro: *In nomine Christi hinc transfer te in alium locum;* quo pacto vere Deus adjuratur, ut scilicet in illa re assistat.

3 Vides Secundo, adjuratum ex vi solum adjurationis nequaquam

obligari ad rem præstandam: quia adjuratio est tantum inducta ad inducendam majorem quandam reverentiam, vel timorem ipsi personæ adjuratæ, non vero ad inducendam obligationem, qualem inducit commemoratio juramenti facti, vel obedientiæ Votum, præceptumve. Ne autem temere contra virtutem Religionis exerceatur adjuratio, requirit eisdem proportionaliter comites, quos Juramentum: nempe Veritatem, Justitiam, Judicium.

Veritas.

4 Hæc consistit in eo, quod non fiat adjuratio per falsos Deos, V. G. per Saturnum, per Jovem, &c. vel per eum, cui non debeatur reverentia, v. g. per Luciferum, per Dæmones, &c. quibus modis peccatum esse mortale non est dubium.

Consistit etiam in eo, quod non intermiscetur aliquod in adjuratione mendacium, ut si quis occultus dives eleemosynam petat ut pauper, propter amorem Dei, At peccatne is mortaliter? Resp. sive hic peccet contra justitiam, sive non item, de qua re alibi, certe non peccat nisi venialiter contra Religionem. Ita Sanch. *lib. 2. in Dec. c. 42. n. 5.* citans recte Suarium; quia inducere alium ad præstandum bonum, etiam cum fictione, & mendacio levi, ut hic supponimus, non est gravis Dei irreverentia. Neque enim tunc assumitur Deus ad iniquitatem patranda, ut contendit Castr. *to. 3. tr. 14. disp. 4. de adjur. p. 1. n. 5.* immerito citans Suarium: assumitur enim ob bonum actum faciendum ex parte dantis eleemosynam, licet, quia ex parte recipientis actus bonus non sit, aliqua committatur, nempe venialis irreverentia. Non esse autem mendacium leve fictis miraculis ad fidem allicere, *suo loco* docebitur.

Justitia.

5 Hæc consistit in eo, ut non petatur, nisi res justa, & honesta. Ita Sanch. *Cast. l. c.* aliique. Quare si quis per Deum, vel Sanctos, etiam sistendo in illis, adjuret quempiam ad committendum peccatum mortale, præter ipsum mortale in propria materia, mortaliter peccat contra Religionem; si ad committendum veniale, venialiter: quia ibi gravis, hic levis est irreverentia, At si per hominem, v. g. per vitam Patris, amici, consanguinei adjuret quis ad patranda sive mortale, sive veniale peccatum, non addit aliud peccatum præter peccatum, quod petit, quia ex hac adjuratione non transfertur culpa pravæ petitionis in aliam speciem.

Judicium.

6 Hoc in eo consistit, ut adhibeatur modus discretus, & prudens: Ita Suar. *l. 4. de Jur. qui est de Adjur. c. 4. num. 9. & 11.* Quare non decet passim, & sine occasione per Dei, & Sanctorum nomen aliquem adjurare: esset enim culpa, sed certe venialis, sicut est juramentum verum, quod sine consideratione in vanum emittitur. Rursus ne adjuretur Deus, & Sancti imperative, nec Dæmon deprecativè, quæ, ut patet, essent mortalia peccata: nec homo non subditus, imperative, quod esset mortale, si injustitia, quæ ipsi fieret sic imperando, esset gravis: venialis, si modica. Irrationalia, sive imperative, sive deprecativè, eo modo proprie, ac si intelligerent, adjurare vanum certe est, & consequenter veniale. Posset tamen aliquando mortale, & superstitiosum esse, si fieret ex pacto expresso, vel tacito cum Dæmone; & sic est (nisi excuset ignorantia) quando his creaturis, v. g. locustis frugibus nocentibus, ventis, grandini, vel similibus, aliqui constituunt advocatum, assignant terminum, pronunciant sententiam &c. quia tantus rerum vanarum apparatus non videtur fieri sine tacito saltem pacto cum Dæmone.

7 Denique Deus adjurari potest per semetipsum, juxta illud Danielis 9. *Ne moreris propter semetipsum Deus meus:* Potest item per creaturas, quas utpote eorum conditor, non potest non amare, & sic adjuratur Exod. 32. *Recordare Abraham, Isaac, Jacob servorum tuorum.* Dæmon solum per Deum, Sanctosque ad Deum relatos adjurari recte potest; Creaturas enim vel non timet, vel parvi facit. Creaturæ per Deum, per Sanctissimam Virginem, per Sanctos adjurantur, ut innui n. 1.

§. II. De Adjuratione Dæmonum.

Potissimæ difficultates in hoc argumento versantur circa adjurationem Dæmonum corpus hominis obsidentium; nam propterea de illa hic merito figillatim disputare operæ pretium erit. Illud præadvertite diligenter; Exorcistam (sic Græci vocant adjuratorem, sicut Exorcizare dicunt, quod nos dicimus adjurare) cognoscere debere hominem vere esse a Dæmone obsessum. Signa certa sunt, si abreptus loquatur diverso, ignotoque idiomate; si canat, scribat, aliaque facit, quæ antea nulla ratione callebat; si ita stet immotus, ut a robustissimis quibusque nequeat dimoveri; si distantia, & vere occulta patefaciat, & similia. Ita Delrius *l. 1. c. 2. q. 3. sect. 2.* Corvelo *de Superst. 3. p. c. 8.* Alia signa, ut dissonæ voces, sævi dolores, motus corporis insoliti, & similia valde sunt incerta.

De fine adjurationis, deque imperio Adjurantis in Dæmonem.

2 Dæmonis adjuratio tunc solum est licita, cum sit ad finem ut is a nocendo desistat, & ab homine, locove aliquo expellatur. Ita Suar. *t. 2. de Rel. l. 4. de adjur. c. 3.* Sanch. *l. 2. in Dec. c. 42. n. 25. & 26.* aliique ab ipsis cit. Ratio est, quia

cum Dei inimico, eoque, qui nostra æterna mala semper intendit, commercium, familiaritatemque habere, esset charitatem Dei, propriamque violare. Neque obstat, Sanctos aliquos non ignobiles aliquod ministerium a Dæmone poposcisse, atque admisisse, ut sternere lectum, equum ducere, &c. idem enim ii fecerunt ex peculiari Sancti Spiritus instinctu ad publicam utilitatem, ejusdemque Dæmonis confusionem.

3 Præterea hæc adjuratio fieri debet imperative, V. G. *exi, fac, dic*, non vero deprecative, V. G. *rogo te, ut facias, ut dicas, hanc amegratiam inear, ut exear, &c.* Quia nimirum de precatio præfert humilitatem, & amicitiam, quæ non ostendit imperium, quod exercere solum concessit Fidelibus Christus Dominus in Dæmones ad eisdem suo nomine profligandos.

Que locutio usurpanda cum Dæmone.

4 Si exorcista nomen Dæmonis interroget ab obsesso; si sciatur ingressus, causam, numerumque Spirituum; si petat aliquam veritatem, quam vere hic, & ad Dei gloriam conveniat ab ipso propalari, & similia cum Dæmoniaco tractet, quæ ad Dæmonem fugandum, terrendumque conducant licite operabitur; at si longos sermones, vanos, curiososque cum illo commiscat; scientias rerum ab ipso expostulet; præterita quæque recensere, vel occulta, futurave prædicere eum cogat, mortaliter peccabit, quia sic cum eodem familiaritatem habere vel factu ipso convinceretur.

Dixi (sermones longos) si enim quis aliquid modicum semel vel iterum curiose peteret, esset veniale ex levitate materiæ.

Certe in hoc nimis rigide loquitur Castr. 1.3. tr. 25. disp. 4. n. 8. dum sic habet: *Verius est quamlibet interrogationem, quæ ad expulsionem non conducit, esse peccatum mortale.* Ex alia parte nimis late Navarr. in *sum. c. 11. n. 28.* cum quo Less. 1.2. c. 42. n. 71. *vers. unde sequitur*, Cajet. 2. 2. q. 90. art. 1. dum absolute, & sine ulla restrictione sic ait: *Colloqui cum ipsis Dæmonibus corpora hominum obsidentibus ob curiositatem, vel vanitatem tantum non est plus, quam veniale.* Media igitur via est eligenda, ut sit veniale sermones hos obiter, & judicio prudentis modicos intermiscere; mortale, prolixos. Ratio est mihi manifesta, quia hi sermones ostendunt socialem, ut recte loquitur Cajetanus, conversationem habere velle cum communi hoste; illi nequaquam, sed meram, vanamque curiositatem. Duc exemplum ab homine: si enim quempiam de aliqua re vane interrogas, non statim ex ea interrogatione habere cum illo amicitiam, societatemque velle præsumeris; si serio, & protracte, præsumeris certe.

6 Dices cum Castr. l. c. Deprecative, ut modo dictum est, cum Dæmone loqui sub culpa mortali non licet, sed solum imperative: At si vel breviter cum illo loquaris curiose, loqui cum ipso deprecative convinceris, quia per curiositatem illam imperative te habere non potes; ergo &c. Resp. nego Minorem; non enim valet: non loquor cum Petro imperative, ergo loquor deprecative; possum tertio modo loqui, nempe, ut ita dicam, expositive, exponendo si illa, quæ discere intendo, expectandoque responsum.

7 Dices iterum cum eodem: Dæmon quidquid dicit, facitque, ex odio contra Deum dicit, & facit: ergo cum illius peccato cooperor, si illum invito ad aliquid faciendum, quod non sit illud quod concessit Christus ad eum fugandum. Resp. cum Dæmon semper sit ad tale peccatum paratissimus; ergo non quidem causa, sed mera occasio sum ejus peccati; ad quam occasionem evitandam Deus non me obligat, sicuti probabilis opinio non obligat me ad non petendum mutuum ab Usurario parato. Lege Dianam p. 4. tr. 7. ref. 8. & ib. citatos.

An liceat exposcere a Dæmone, ut aliquid faciat?

8 Ad tria reduco ea, quæ gerenda exposci possunt a Dæmone, Primo, quæ ad fugam, vel desitionem nocendi conducunt, vel easdem significant, quale est genuflectere, stare, tacere, dare signum egressus lampadem extinguendo, vitrum frangendo, &c. Secundo, quæ ad obsequium tuum, vel tui amici, ut sternere lectum, ducere equum, mederi infirmo, &c. Tertio, quæ ad neutrum, seu ad nihil; ut movere lapidem, extirpare arborem longe positam, &c. quæ ad nihil conducere, sed solum ad curiositatem pertinere supponimus.

9 Jam licite exposci posse quæ in primo capite comprehenduntur, patet ex dictis: non posse autem quæ in secundo capite jam etiam ex dictis patet: nimirum, quia hæc utraque sunt manifesta signa, imo illectamenta amicitiae, & societatis; & quia Christus Dominus non ad Dæmonum ministeria admittenda, sed solum reliquit potestatem Ecclesiæ ad eos arcendos: Ita Castr. mox citandus n. 12.

10 Ex Tertio ergo nonnulla suboritur dubitatio. Et quidem Castr. d. 4. cit. p. 4. n. 8. ait, id esse mortale, quia petere quid ab aliquo in quem potestatem non habes, est te humiliter illi subijcere, ac deprecari, & veluti pactum societatis cum illo inire: atqui ad hæc vana non habet homo potestatem in Dæmonem a Christo, ut dictum est; ergo &c. Sed merito Sanch. lib. 2. in Dec. c. 42. n. 25. Navar. Sylvest. Bonac. Valent. Suar. alique citati ab eodem Castr. l. c. nu. 7. putant esse veniale, quia est levitas materiæ, & imperfectus actus commercii socialis: neque enim eo ipso, quod aliquid vane a te peto, pactum tecum in eo, amicitiam tuam mihi concilio, vel me tibi submitto, ut Castrapalai ratio gratis contendit. Intellige autem, si id fiat semel, aut iterum, & quidem non deprecative, consequenter ad ea, quæ modo diximus de colloquutione; nam si sæpe vel deprecative, convinceretur appeti cum Dæmone absolute socialis amicitia, vel subordinatio, quod esset mortale.

An Adjurans licite præcipere queat Dæmoni superiori, ut Dæmones inferiores pellat a corpore, vel ut manifestet maleficium?

11 Accidit non raro in obsesso adesse superiorem Dæmonem, & simul inferiores (id autem suppono potius cum Less. 1.2. c. 44. nu. 22. & Suar. tom. 1. de Superstit. cap. 18. num. 8. quam quæro.) In hoc ergo casu quamvis demus non posse a Dæmone qui sit extra corpus peti, ut pellat eos, qui sunt in corpore, de qua tamen redicam mox num. 13. casus noster nunc est de Dæmone superiore, qui est in obsesso. Ratio dubitandi, quod non possit id peti, est, quia sic videtur beneficium postulari a Dæmone, quod non licet. Sed certe (quidquid sentiant Castr. tom. 3. disp. 4. de Adjur. p. 4. n. 10. Sanch. l. 2. in Decal. c. 42. num. 21. alique) licite adjurantem id præcipere posse indubitanter censo. Ita Sylv. V. Adjurat. qu. 5. vers. & hac etiam variatione. Ratio est, quia falsum est eo modo peti beneficium, vel obsequium sociale; non enim statim ac a te peto, vel imperative volo id, quod mihi bonum est, recipio, vel peto amicabile beneficium; sic enim Exorcista ne expulsionem quidem imperative petere posset, quia expulsio bonum quid est. Beneficium ergo debet quidem esse mihi bonum, sed quod gratis, sed quod ex voluntate bona, sed quod ex tuo amore procedat. Sive ergo sic præcipiat adjurator, *exi cum aliis tuis sociis*, in quo loquendi modo non manifeste apparet petitio a superiore Dæmone, ut depellat socios; vel sic ubi apparet, *exi, & pelle tuos socios*, licite præcipit, quia nec amicabile Beneficium attingit, & utitur potestate, quam Christus circa ejiciendos sive directe, sive indirecte Dæmones ample concessit.

12 Dices Primo: At ostenderet Exorcista se indigere auxilio superioris Dæmonis, in corpore obsessi existentis, quod esset se illi submittere. Respondeo nego id ostendere. Patet in hominibus; si quis enim habet plenam potestatem expellendi milites, eorumque ducem ab arce quapiam, utque illos de facto expelleret, imperium non in milites dirigeret, sed in Ducem, ut scilicet ipse suos secum alio duceret; nullo modo diceretur præferre indigentiam auxilii, sed solum velle uti potestate sive immediate, sive mediate hostes ab eo loco expellendi. Videat me doctior, an etiam propter hanc rationem licite possit adjurator petere, imo & cogere, ab hoc Dæmone, ut dicat, an alius v. g. infirmus sit maleficio affectus necne, & ut manifestet maleficii genus vel signum, & in quo loco forte inveniri possit, quæ omnia videntur dirigi ad salutem proximi, & ad arcendos Dæmones a fidelium vexatione.

13 Dices Secundo: Hæc rationes posse etiam idem peti (certe imperative) a Dæmone superiore existente extra corpus obsessi. Respondeo, ita quidem; id quod docet Sylvest. l. c. alique apud Tanc. de Rel. disp. de adjurat. n. 48. Unum tamen video, id vix posse in praxim deduci, quia nescit Exorcista quisnam ex Dæmonibus extra corpus sit superior, nec facile credendus ipse Dæmon in corpore, si aliquem sibi superiorem extra corpus assermet; Mendax enim est ipse ab initio: at in corpore magis credendus, quia ex usu Ecclesiæ huc spectant Exorcismi.

An contrafacere aliquid, vel convivere possit Exorcista ad petitionem Dæmonis.

14 Certum est non posse, si res sit illicita, vel si quævis alias licita, animo amico Dæmoni concederetur. Solum ergo ea possunt ad ejus petitionem fieri, vel permitti, quæ faciunt ad ejus expulsionem, & fugam. Sed tamen adhuc pro his controversia triplex agitari solet.

15 Prima, An si Dæmon petit, ne illum in Infernum amandet, (quo illum amandare certe licite posset Exorcista, quia ei loco a Deo Dæmon addictus est) sed releget in locum desertum; possit ab exorcista id concedi? Resp. licite posse sub spe divinæ ratificationis; cum enim Deus Dæmonem nondum actu in Inferno conclusit, id reservans post finale Judicium, relegationem in locum desertum nomine Dei, ab Exorcista concessam idem Deus ratificare credendus est. Quod si Exorcista potest, videtur teneri (sic Castr. d. disp. 4. q. 4. n. 14.) quia charitas dicitur, ut proximo succurratur, quando sine incommodo potest, hic autem proximo succurratur, quia facilius redditur expulsio, nec incommodum ullum inde timetur.

16 Secunda, An si Dæmon petat, ut immittatur in equum, v. g. Petri, sicut petiit, ut immitteretur a Christo Domino in gregem percorum, concedere id liceat? Christus enim erat Dominus illius gregis: atqui Exorcista non est equi Dominus. Resp. Conveniunt Doctores apud Tancr. mox cit. licere in equum immittere, vel in quid simile non admodum grave damnum inferens tertio. Ratio est, quia etiam hic tertius cum modico suo incommodo illi Dæmoniaco subvenire obligatur. Sed quid, si id damnum tertii grave notabiliter esset? Nequaquam licere consent aliqui cum Tancr. t. 1. de Relig. disp. de adjur. n. 67. *fm.* quia nemo tenetur cum gravi suo incommodo saluti corporali alterius succurrere.

17 Verum mihi videtur licere. Ratio est, quia hanc Dæmoniaco non puto esse solum gravem necessitatem, sed extremam, in qua ex communi sententia omnia sunt communia. Audi Castr. p. 1. disp. 2. de charit. p. 2. n. 1. sic recte docentem: *Extrema necessitas est, si proximus in probabili, & moraliter certo periculo vitæ versetur, nisi illi succurras. Ad hæc reduci potest periculum mutilationis membri, perpetui carceris, aut alicujus infirmitatis perpetuæ, quia hæc morti comparantur, ideoque a Doctoribus necessitas horum eventuum vocatur quasi extrema.* Hæc ille. At certe quæ gravior infirmitas quam a Dæmonibus vexari? & certe sine fine obsessus vexabitur, nisi succurratur. Servanda tamen regula: ne proximus, qui est in possessione suarum rerum, ponatur in simili malo.

malorum; vel notabilis paupertatis periculo; id quod, & familia vide apud Gastropalaum citatum.

18 Tertia, An si Dæmon petat, ut immittatur in alium hominem, seu dicat se exiturum quidem, sed velle alium hominem arripere, an inquam, possit id concedere, seu connivere Exorcista?

Non posse, communis, & vera docet opinio. Ita Delrius *lib. 2.6. disp. mag. c. 3.* Sanch. *lib. 2. in Dec. c. 42. nu. 36.* Castr. *tom. 3. disp. 4. de Adjur. p. 4. num. 13.* quia nemo est Dominus vitæ proximi. Neque dicas, saltem posse permittere, ne id, inquam, dicas; quia ejusmodi promissio esset tacita concessio: sicuti si servus volens aliquem interimere, expectaret nutum Domini, Dominus autem conniveret; sane ejusmodi permissio nutui in his circumstantiis æquipolleret.

19 Illam exceptionem faciunt ex Tyraco Sanch. *ib. & Castr. ib.* Ajunt enim, tunc posse Exorcistam connivere translationem Dæmonis in alium hominem, quando concurrent hæc quinque conditiones. Primo, si is, qui de novo opprimendus est, sit pessimæ vitæ. Secundo, si circa opprimendum habeat Exorcista suum dominium, Tertio, si Exorcista summam potestatem habeat Dæmonem a noviter obsesso, quando vult, expellendi. Quarto, si adsit spes majoris boni ex prioris obsessi liberatione, & istius posterioris damno. Quinto, si non fiat ex voluntate placendi Dæmoni.

20 Sed profecto huic exceptioni, pace tantorum virorum, non est acquiescendum. Primo, quia tot ponuntur conditiones, ut vix simul in praxi conjungi possint. Secundo, quia nullus omnino homo in hominem tanto dominio potitur, ut eum vexare per Dæmonem possit. Quod si Princeps in reos propter Reipublicæ bonum animadvertere etiam usque ad inferendam mortem potest, testes sunt proferendi, reus est audiendus, sententia est pronuntianda, quæ non potest facere, nedum non facit Exorcista. Quare si Sanctus Paulus Satanæ tradidit semel pravum hominem, ut Spiritus salvus fieret, fuit dispensatio peculiaris Dei ex Spiritus sancti instinctu. Tertio equis erit ille, cui in potestate certa sit, iterum repellere a nova sede Dæmonem? Id & illi supernaturaliter concedendum esset, & per aliud miraculum foret eidem revelandum, id fuisse concessum: quæ, & similia quam ardua sint, nullus non videt.

21 Aliam exceptionem, seu declarationem legi apud Tancr. *to. 1. de Relig. d. de adjur. n. 67.* posse scilicet adjuratorem concedere, ut exeat Dæmon, si concessio non feratur in hunc hominem determinate, sed in aliquem indeterminate, ut si Dæmon diceret, *Si hinc abeo, alium hominem arripiam*, posset respondere Exorcista, *Exi, & alium aggredere*. Ratio est, inquit, quia jam Dæmon non potest deinde in aliquem determinate ingredi, sine Dei voluntate.

Verum animo nequaquam sedet hæc exceptio, perinde ac non sedet ejus ratio. Si quidem ne sine Dei quidem voluntate in hominem determinatum ingredi eidem conceditur; & tamen id ab Exorcista permitti nequit. Quare cum contra utramque permissionem, tum de determinata scilicet, tum de indeterminata persona obsidenda militent inconvenientiæ, ut accurate consideranti constabit, concedi, seu permitti neutra poterit.

Monitiones non inutiles pro Adjuratoribus.

22 Primo ex Suarez *tom. 2. de Relig. lib. 4. de Adjurat. cap. 2. num. 1.* Sanchez, *lib. 2. in Decal. c. 42. num. 4.* Castrop. *disp. de Adjur. p. 1. n. 1.* sciat Exorcista, & ex justitia se obligari ad adjurandum Dæmonem, si sit Pastor, & prudenter judicet se posse obsessis suis adjurationibus opitulari: imo qui non est Pastor (modo non adsit aliud remedium aquæ benedictæ, aliarum orationum, Agnorum Dei, &c.) tenebitur ex charitate, quando sine magno suo incommodo per adjurationem adjuvare potest, juxta regulas generales de Præcepto Charitatis.

Video tamen vix prudenter posse Exorcistam judicare, se tantum auxilium ferre, nisi sit admodum peritus, & prospero experimento contra Dæmonem comprobatus.

23 Secundo, qui solemniter, & publice dæmoniacum adjurat, Sacerdos sit, vel saltem prima tonsura Clericus insignitus, vel certe Religiosus Deo dicatus, & quidem ejusmodi, ut non subit periculum, quod a Dæmone decipiatur: id enim pertinet ad publicum ministerium a Christo Domino relictum Ecclesiæ.

24 Quid, si Laicus sine dicto periculo Dæmonem vellet solemniter, & publice adjurare? Respond. peccatum mortaliter, etiam si doctissimus sit, aliqui docent. Ita Tancr. *loc. cit. num. 42.* Ratio est, inquit, quia assert aliis scandalum, & quia a gradibus Ecclesiasticis sejunctus publice eorum ministeria, ac solemniter usurparet. Ego non peccatum mortaliter puto. Primo, quia neque sic peccat, qui publice Missæ inservit, Acolythi v. gr. munus exercens: multo minus ergo qui Exorcistæ. Secundo, quia omnes Fideles Baptismo Christi insigniti terribiles sunt Dæmoni, juxta illud, quod Fidelibus dictum est, *In nomine meo Dæmonia ejiciunt*. Tertio, quia jam insinuas privatim posse, etiam exorcismos Ecclesiæ recitando. Ita Suar. *tom. 2. de Relig. lib. 4. de Adjur. cap. 2. num. 16.* Sanch. *l. 1. in Decal. cap. 42. num. 18.* Castropal. *disp. 4. citata, p. 3. num. 2.* Cur ergo non publice? Propter scandalum? Vereor ut sit scandalum passivum. Sed fac esse activum. Fateor, si quando ejusmodi apparet, non licere: sed ajo, hoc inter Fideles raro contingere: quod si contingat, facile posse astantes ab ipso adjurante instrui de rei veritate. Quarto, quia non obstat alieni ministerii usurpatio; nam in re tam necessaria, atque utili proximo, tamque modici præjudicii, facillimo

negotio Ministrorum rati habitio præsumi potest. Quinto, quia quod aliquibus ex officio competit, non negatur aliquando aliis, qui idem non ex officio faciunt. Sic baptizare convenit ex officio Sacerdoti, nec tamen propterea negatur Laicis, imo & foeminis in necessitate; & sexcenta similia, &c.

Hæc igitur sententia probabilis est, si semel, aut iterum Dæmoniacus a docto, pioque Laico publice adjuretur. Cæterum si sapius, cum admiratione gravi populi, cum contradictione Parochi, &c. id attentaretur, certe tunc juxta gravitatem scandalii, vel contradictionis, gravis esset constituenda culpa.

25 Tertio licet Exorcistæ scribere nomen Diaboli, & illud comburere; licet in obsessum expuere, licet leviter percutere, & similia; atque hæc in Dæmonis contemptum. Ita Delr. *lib. 2. Magic. qu. 30. sect. 3.* Sanch. *lib. 4. in Dec. cap. 4. num. 33.* Trullench. *lib. 1. in Dec. cap. 14. num. 21.* Castr. *loc. cit. p. 4. num. 15.* aliique passim. Quia cæterum res corporales vim nullam habent ad vexandos spiritus, qui rebus corporeis non afficiuntur: nisi forte ut signis. I. lege Sancti Augusti. *lib. 1. de Civ. Dei c. 6.* Capillos radere, si fiat ad superstitionem; v. g. ut facilius exeat, pilis non impediuntibus, Dæmon, certe non licet: sed licite possit fieri, vel ad Dæmonis contemptum, vel ad amovendum signum maleficii, forte in capillis per unguenta adhærescens, ut alibi dixi, cum de Maleficio.

26 Quarto Medicamenta, vel suffumigia naturalia adhibere etiam licet, quia Dæmoniacus non raro atra bili, aliisque noxiis humoribus abundat: sed hæc medicis præstanda potius relinquat adjurator, quam ipse exhibeat. Atque hic in multis peccant Mulierculæ remedia adhibentes inutilia. Nam primo, peccant contra Justitiam extorquentes pro se immerito pecuniam, & inutiles sumptus causando in alijs. Secundo, contra Justitiam iterum, & contra Charitatem, dum sunt causa, ne infirmus alia utilia remedia quærat, quibus forte convalesceret. Tertio, contra Religionem, dum sunt causa, ut vanis superstitionibus, quas ipsæ frequentissime admiscunt, simplices, ac rudes adhæreant, atque insistant.

27 Quinto, non licet acriter flagellare, vel pugnis percutere Dæmoniacum. Ita Delrius, Sanch. Castr. *ibid.* quia & esset contra charitatem proximi, & nihil utile fieret expulsionem eorum spirituum, qui corporeas percussiones non sentiunt.

Quid si Dæmoniacus esset Clericus? Si Exorcista, licet imprudenter, & cum culpa, Dæmonem in obsesso graviter percuteret, incidere tunc in excommunicationem, *Si quis suadente?* Respondeo. Nisi ignorantia excusationi esset, sane incidere, quia jam Clericus percutitur.

Dices; at non percutitur Clericus, sed Dæmon in Clerico. Respondeo: at percutitur etiam Clericus, atque adeo Clericus in Dæmone, idque sit suadente Diabolo, posito quod ignorantia non excuset, & advertas, injuriam gravem te facere Ecclesiasticæ personæ. Idque verum haberetur, si Dæmon te contumeliis v. gr. afficeret, & tu exandescens, illum in vindictam graviter cæderes; tunc enim, quamvis directe tua intentio ad Dæmonem contemnendum ferretur, tamen non Dæmoni, sed Clerico realem percussione injuriam infligeres, idque non suadente solum, sed excitante etiam, ut ita dicam, & commovente Diabolo exandescantiam tuam. Si canem v. gr. contra te latrantem stricto gladio prosequeris, & illum in sui Domini Clerici sinum proficientem simul cum Domino (id advertens) confoderes; nonne in excommunicationem incideres? Ita sane; quia sic injuriam Clerico facis: & tamen directe, & ex prima intentione canem ferire, non Clericum percutere, contendebas. Non ab simili modo in casu nostro, &c.

C A P U T I X.

De Voto.

Votum quid sit, & quotuplex.

1 Votum, quod est promissio facta Deo de re ipsi grata, id est, ad ejusmodi Dei cultum, ut constituatur, quinque requirit: Primo, Deliberationem: Votum enim debet esse voluntarium liberum. Secundo, Propositum. Tertio, Promissionem sub obligatione. Quarto, esse Deo factum. Quinto, esse de re ipsi grata. Hæc igitur suo ordine declaremus: quibus si quid addiderimus de Voti cessatione, satis erit de hac materia completa tractatio.

2 Dividitur autem Votum Primo, in Absolutum, pure Conditionatum, Pœnale.

Secundo, in Solemne, id est quod acceptatur ab Ecclesia; & Simplex, quod privatim emittitur.

Tertio, in Necessarium, hoc est de re ex præcepto debita; & in Liberum, seu ut alii loquuntur, in Commune, & Singulare.

Quarto, in Reale, in quo promittitur resexterna; in Personale, in quo votetur actio personæ; & in Mixtum, in quo utraque. Quinto, in Affirmativum, quo scilicet promittitur aliquid positivum, v. g. elemosyna; & in Negativum, quo aliquid negativum, v. g. abstinencia a carnibus.

3 Adde denique quasdam alias divisiones accidentales: v. gr. in Perpetuum, & Temporale: in Reservatum, & non Reservatum: in Publicum, & Occultum, &c. quorum, & similibus explicationem, ubi opus erit, in deinceps afferendis non negligemus.

CAPUT X.

De Libertate requisita in Voto.

§. I. Qualis deliberatio requiratur.

EA requiritur, & sufficit, quæ ad peccatum mortale: ita Sanch. Suar. Arag. Molin. apud Laym. lib. 4. tr. 4. c. 1. n. 3. Quod ea requiratur, ratio est, quia Votum est lex, quam sibi vovens imponit: at imponere sibi, ut etiam alteri obligationem, esse grave quid est, nec est rationale, eam posse sine maturo iudicio, plenoque imperio libertatis imponi: nam propterea semiplena libertas, quæ est in semidormiente, & semiebrio, vel in primis quibusdam motibus, licet sufficiat ad culpam venialem, non tamen ad Votum; quia hoc modo grave aliquod onus sine matura discussione imponeretur voventi. Quod ea sufficiat, ratio est, quia illa deliberatio, quæ in peccando sufficit ad demeritum, sufficit ad voti meritum: & recte Glossa c. Mulier 32. quest. 1. Quæ (ait) per tantam deliberationem potest obligari Diabolo, nempe per peccatum, potest etiam obligari Deo, nempe per Votum. Non ergo requiritur omnis convenientiæ, & disconvenientiæ exacta discussio circa Votum emittendum: secus certe satis pauci essent, qui verâ Vota conciperent, cum communiter in calore timoris, vel iracundiæ, imo non raro in fervore devotionis Vota emitti soleant. Nec statim pœnitentia Voti facti, vel quod sine calore Votum non fuisset emittum, signa sunt non adfuisse debitam deliberationem; sæpissime enim multa deliberate in aliqua circumstantia sunt, quorum statim pœnitentia, & in alia circumstantia omnino rejicerentur.

2 Dices, vovere sine exacta discussione prædicta, ut v.g. in calore iracundiæ, asserit aliquando peccatum veniale, sicuti asserit mox dicemus, vovere cum sola deliberatione semiplena; quia in utroque casu deest prudentia in vovendo; ergo non validum est Votum, cum Deo gratum esse non possit, quod fit cum peccato. Resp. negari debere consequentiam. Ratio est, quia cum in nostro casu jam ponatur libertas necessaria, ut supponimus, ponitur jam complere votum in substantia, & solum defectus est in circumstantia extrinseca, idest votum conjungitur cum defectu exactioris discussionis: Quare Deus acceptabit substantiam, respuet qualitatem: sicuti acceptat sacrificium, & quodcumque opus in substantia bonum, respuit culpam venialem, qua quis v. gr. per aliquam levem negligentiam, vel vanam gloriam illa operatur.

3 Vovere autem cum sola semiplena deliberatione, quæ, cum ad Voti substantiam non sufficiat, Votum verum non constituit, semper est veniale. Sic Suar. Sanch. Cajet. Valent. apud Cast. 10. 3. tr. 15. d. 1. p. 4. nu. 5. quia tunc sive in Voto de re gravi, sive de levi semper adest defectus prudentiæ, qui non videtur posse ascendere ad deordinationem mortalem.

Excipit primo Castrop. *ibid.* nisi ob vovendum cum imperfecta deliberatione exponeret se quis periculo vovendi aliquid graviter illicitum. Excipit secundo Sanchez cum Suario apud eundem *ibid.* nisi quando se quis exponeret periculo transgrediendi Votum grave: sed certe veniam mihi dabunt tanti Doctores proferendi, quod sentio. Vel hi casus sunt admodum metaphysici, vel profus nulli. Si enim is, de quo loquimur, semiplenam habet deliberationem circa vovendum, semiplenam etiam deliberationem habebit circa periculum, cui se exponit: ergo non peccabit mortaliter sic se exponendo: nam ad mortale, omnes scimus plenam debere adesse deliberationem. Quod si iudicas posse occurrere casum, in quo quis semiplene deliberate voveat, sed plene deliberate videat prædictum periculum; mirum dices, & mihi vel quid incredibile, vel quid valde metaphysicum. Propterea si iidem dicti Auctores Suar. Sanch. Lest. apud eundem *ibid.* nu. 2. & omnes docemus, Votum ex semiplena deliberatione non esse verum Votum, atque adeo nullam asserre obligationem, ut modo num. 1. vidimus; quodnam peccatum grave erit illud, quod omni caret obligatione non observare, ejusque fractionis periculo se exponere? Denique falsum est, hunc se exponere periculo vovendi rem tunc illicitam. Paret, quia nihil vovet, obstante scilicet semiplena, seu imperfecta deliberatione, quæ substantiam voti de medio, ut dictum est, omnino tollit: qui autem non vere vovet, nec illicite vovere vere poterit.

Quando dubium incidit, an Votum cum debita deliberatione fuerit conceptum, quid præsumendum? *sup. l. 1. c. 3. §. 17. V. Votum diximus.*

An ad votum sufficiat deliberatio virtualis?

Quidam exacto probationis anno rite ad Oratorium accessit, Vota professionis coram Prælo ex vero animo emittens: illa tamen ex scripto recitavit quidem, sed profus nulla actuali deliberatione, animo nimirum distractus, atque ad omnia alia, præter ipsa vota, intentus; & quod caput est, affirmat se voluntarie distractiones illas admisisse. Dubitavit, an sine necessitate eadem ratificandi valida fuerint sua Vota? Dixi valida fuisse. Ita Sanch. *l. 4. in Dec. c. 1. nu. 6.* Castrop. *loc. cit. num. 5.* alique. Ratio fuit, quia jam adfuit deliberatio, seu intentio virtualis, quæ sufficit ad validitatem Voti: sicut enim virtualis intentio sufficit ad ministranda Sacramenta, imo & ad omnes humanas actiones præstandas, sic ad vovendum: Certe si sola adfuisset habitualis, vel indirecta, ut si dormiens, vel ebrius Vota legisset, nullatenus fuissent valida. Verum quænam sit intentio actualis, virtualis, habitualis, indirecta, *in opusc. 3. de Sacrif. lib. 2. c. 1. §. 2.* explicuimus: quare ibi dicta hæc a te sunt omnino transferenda.

Metus, qua ratione impediatur obligationem Voti, satis supra *lib. 1. cap. 2. §. 4.* disputavimus. De errore vero vel ignorantia in votis, dicam mox *cap. 13.*

CAPUT XI.

De proposito requisito ad Votum.

Propositum est voluntas deliberata aliquid faciendi, quæ quidem semper prærequiritur in Voto: Propositum enim continet solam voluntatem faciendi opus: Promissio, huic voluntati, seu intentioni addit aliam voluntatem, se nimirum alteri, & in casu Voti, se Deo obligandi.

2 Hinc fit, solum propositum non esse Votum. An vero (ut id obiter decernam) nolle facere illud bonum, quod firmiter quis proposuerat, fit veniale, (nam certum est non esse mortale, nisi alias sit sub mortali præceptum) apud Doctores controversatur. Castrop. *tom. 3. tract. 15. disp. 1. de Voto, p. 1. nu. 4.* citans Suar. & Lest. affirmat: Quia, inquit, fit contra virtutem constantiæ, quæ non solum inclinatur, ut quis perseveret in bono obligatorio; sed etiam, nisi legitima excusetur causa, in voluntario firmiter proposito. Sane levitas est cordis, & saltem actus otiosus se sine causa mutare.

Negat Sanch. *lib. 4. in Decal. c. 1. num. 21.* citans Navarr. *in Sum. Hisp. Tol. Valent.* quia si nulla lex nec divina, nec humana te ad illud obligat, undenam orietur peccatum? Dices; ipse proponens sibi illam legem imponit. Respondeo at ipse nullam obligationem sibi assumere per merum propositum profiteretur, ergo nullam sibi imponit. Probabilior est hæc posterior sententia: quod enim ad perseverandum inclinet constantia, fateor; at nulla sub culpa: sed sub solo consilio, eodem modo, quo virtutes aliquas inclinare etiam ad actus supererogationis, scimus omnes. Esto igitur resilire a bono proposito sit aliqua levitas, hoc est defectus majoris boni, non erit levitas peccaminosa. Quod si sit aliquando actus otiosus; quia fiat sine causa, non erit venialis ex vi mutationis propositi contra constantiam, sed ex generali capite, quo in aliquorum sententia omnes actus humani in individuo requirunt finem aliquem honestum, quæ est longe alia consideratio, de qua alibi.

CAPUT XII.

De promissione requisita in Voto, deque obligatione inde proveniente.

§. I. De promissione vera, & ficta.

Vere promittis, quando intendis quid facere sub obligatione alteri exhibita: & quidem per externam locutionem respectu hominis, qui secus eam acceptare non possit: per internam solam voluntatem respectu Dei, qui externis verbis non indiget, ut acceptet.

2 Fictè promittis primo, quando solis verbis, non autem animo; Secundo, quando animo quidem promittendi, seu rem promissam exequendi, sed positive expresso animo te non obligandi; Tertio, animo quidem quomodocumque rem exequendi, sed abstrahendo a voluntate te obligandi: Quarto denique, animo quidem te obligandi, sed cum voluntate rem promissam nullatenus exequendi.

3 Certum autem est primo, in primo, & secundo casu sive noctas vim voti, sive nequaquam, non oriri in te obligationem rem promissam exequendi. Ita Azor. Sanchez Valen. Lest. Bonac. alique apud Castrop. *tom. 3. tract. 23. disp. 1. par. 3. num. 2.* Ratio est, quia dum expresse a te rejicis obligationem, illam non contrahis; siquidem Votum est lex privata, quam sibi quilibet in Dei obsequium imponit, lex autem non obligat ultra intentionis intentionem. Atque hinc fit, summa probabilitate firmari, cuilibet licere quidpiam grave, V. G. jejunium vovere sub sola obligatione venialis, quia tota obligatio ab ipso vovente dependet. Illud nota, sic simulate etiam in re gravi verbatenus vovere, non transcendere peccatum veniale, quia solum est mendacium, nec redundans in gravem Dei irreverentiam. Excipe in Voto Castitatis annexo Ordini sacro, & in Voto Professionis religiosæ: in his enim posito, quod externe voves, juxta intentionem Ecclesiæ, & Religionis vovere ex justitia debes; nisi forte gravis metus causam det æquivocandi, ut diximus in simili *sup. lib. 1. §. 9. a num. 6.*

4 Certum fit secundo, in quarto casu verum esse votum, & inde validam enasci obligationem. Ita Sanch. pluribus relatis, Azor. Suarez, apud eundem Cast. *loc. cit. nu. 4.* Scio Valent. 2. 2. *disp. 6. q. 6. p. 1. versic. secundo obstat*, censere tunc nullam exurgere obligationem, quia si nullam habes voluntatem rei faciendæ, quam supra diximus prærequiri ad Voti essentiam, nullum emittis Votum: sed ratio nostri dicti est altera a posteriori: a priori altera. A posteriori quia secus Sacerdos concubinam domi retinens, non emitteret valide Votum Castitatis, si (ut evenire facile potest) animo illam retinendi sacros Ordines suscipiat. Pari modo Eques Melitensis V. Gr. si professionem emittat eodem crimine, & proposito maculatus, castitatem non voveret valide; idemque temporalia bona sub suo dominio servare statuens, non voveret valide paupertatem. Et denique qui solum ut Commendas lucraretur, aliquam profiteretur Religionem animo non observandi, quæ solemniter promittit, Religiosus non esset, unde illici-

illicite, & cum iniustitia fructibus Commendarum postea frueretur: quæ tamen omnia absurda censentur, hi enim, quamvis voveant illicite mortaliter, propter illam pravam dispositionem vota gravia non exequendi, nihilominus valida ea esse vota nullus negat. A priori, quia hæc duo, obligatio ad aliquid exequendum, & ipsa rei executio, sunt admodum diversa, ut patet in contractu emptionis, & venditionis, de quarum essentia est obligatio ad tradendum, non vero ipsa traditio, quæ satis est, ut deinde suo tempore ponatur. Quando igitur dicimus requiri propositum, & voluntatem exequendi in promissione, est sensus, ne peccetur, requiri, ut suo tempore executio ponatur; nam cæterum, pro promissione, seu voti essentia satis est voluntas suscipiendi in se obligationem exequendi.

5 Remanet igitur solum decernere de tertio; pro quo adverte, dupliciter posse quempiam negative se habere circa obligationem Voti, seu promissionis. Primo, quando non habet huiusmodi intentionem se obligandi neque explicite, neque implicite: Secundo, quando habet saltem implicite, ut si quis cognoscens naturam Voti, quæ est adducens obligationem, voveat non advertens nunc ad obligationem; vel nesciens dictam naturam voti, voveat tamen juxta modum ordinarium, quo alii voveant; in his enim duobus exemplis dicitur quis implicite habere intentionem se obligandi.

6 Dico igitur primo, in posteriore hoc modo esse verum votum, veramque ex eo oriri obligationem exequendi. Ita Sanch. *de matrim. lib. 1. disp. 9. n. 11.* Castrop. *loc. cit. n. 2.* Ratio est, quia jam voluntaria tunc est obligatio, dum sciens quis, & volens suscipit id, a quo necessario obligatio sequitur, nec illam obligationem ullo modo excludit: magis magis si expresse intendat vovere juxta modum ordinarium vovehdi, in hac enim intentione involvitur intentio te obligandi.

7 Dico secundo, in priore modo non esse verum votum, nec ex eo surgere obligationem. Ita Sanch. *ib. num. 2.* sed contrarius videtur Castrop. *loc. cit. n. 2. fin.* imo & implet Sanch. *alibi, idest lib. 3. in Decal. c. 10. n. 9.* sed forte in hoc n. 9. loquitur de casu a nobis dicto *n. præced.* Ratio est, quia obligatio consurgit ex animo voluntario promittentis: at si non cognoscas ex promissione oriri obligationem, voluntaria tibi obligatio esse non potest, ergo ea oriri nec poterit.

8 Hæc duo dicta non solum vera sunt in Voto, vel simplici promissione, verum etiam in juramento. Ita Sanch. *d. l. de matrim. n. 9. V. etiam, & in dec. lib. 4. c. 1. a n. 23.* Quare si jurasti, ut cæteri jurare solent, vel sciens naturam juramenti, obligabit te juramentum: si vero jurasti cum ignorantia invincibili, seu negative te habens ad obligationem, illam scilicet non includens, nec excludens, juramentum non obligat, nec indiget relaxatione. Atque horum duorum ratio est, quia juramentum sequitur naturam actus, cui adjicitur: cum igitur in priore ex his duobus adsit promissio obligans, in posteriore non item (ne implicite quidem, ut supponimus, secus enim esset casus *n. 6.*) valebit in priore juramentum, ut & votum, non autem in posteriore.

§. II. De obligatione gravi, vel levi, quæ nascitur ex promissione, sive absoluta, sive conditionata.

1 Votum absolutum est, quod obligationem parit ex nulla conditione pendente. V. G. *Voveo jejunium.* Purum conditionatum est, quod eandem obligationem suscipit, cum ponitur conditio, v. g. *Voveo jejunium, si sanitatem obtinuerō.* Quod si rem promissam exequi voves quasi in poenam delicti, vocabitur Votum conditionatum penale; v. g. *Voveo jejunium, si lusero:* & tunc profecto bonum negationis ludi tu potius intendis, quam bonitatem jejunii: nam si jejunium assumis, ut medium ad obtinendam, tanquam finem intentum, ludi negationem. Advertendum tamen per diligentem est, illud (si) non esse semper signum Voti conditionati; hæc enim particula non raro æquivaleret particulae (quando) & sic absolutum erit omnino votum. V. G. *Voveo elemosynam, si domum redibit meus Pater,* duplicem habet sensum: Primus sensus est, *Promitto elemosynam, quando redibit meus Pater, quando scilicet nummis non carebo:* & hoc modo votum est absolutum, & nunc obligationem inducit, licet ejus executio usque ad Patris reditum suspendatur. Secundus sensus est, *promitto elemosynam, sub ea conditione, quod a Deo reditum Patris obtineam:* & hoc modo votum erit conditionatum, nec obligationem nunc inducit; sed tunc quando Pater redibit.

2 Interdum autem negotii difficilis est ejusmodi discrimen agnoscere: sed illud expiscaberis, tum ex ipso modo, seu verbis promissionis, tum ex affectu rei, quæ promittitur, tum ex appetibilitate rei promissæ, quæ voventem potuit allicere: Conditionalia enim Vota emitti solent ex affectu habendi, vel non habendi conditionem; Absoluta ex affectu rei, quæ promittitur. V. G. *Voveo jejunium, si convalescero,* ideo conditionatum regulariter est, quia huiusmodi votum solet emitti ex affectu conditionis habendæ, idest sanitatis. Dico (regulariter) nam si infirmas ex amore jejunandi propter Deum voveret se jejunaturum, quando convalesceret, votum sic explicaretur: *Voveo jejunium pro eo tempore, quo convalescero,* & hoc pacto esset votum absolutum, quia affectus voventis ferretur in ipsum jejunium.

3 His positis, votum quodcumque de re gravi sive absolutum, sive purum conditionale, sive penale, graviter obligare nimis est manifestum; idque, ut probabilior sententia fert, ex sola virtute Fidelitatis Deo debita, cui res promittitur. An vero votum de gravi re, leviter obligare possit ex mera intentione voventis, licet nonnulli refragentur, ut Sotus, Valquez, Pont. apud Ca-

strop. mox citandum, tamen probabilissimum est posse. Ita Sanch. Suar. apud Castropal. *tom. 3. tract. 25. disp. 1. p. 11. n. 34.* quia ad promissionem obligantem requiritur, ut quis voluntarie sibi imponat obligationem: poterit igitur, ut libet, imponere limitatam. Leviter autem votum obligare, si levis sit res promissa, sic ut accidit in præceptis de rebus levibus, jam communis est, & tuta sententia. Ita Sotus, Navarr. Suar. Valent. Sanchez, alique apud eundem Castrop. *num. 6.*

4 Difficultas superest in decidendo molestissima: Undenam levitas, vel gravitas materiæ in Votis, Juramentis, ut & in aliis præceptis mensuranda sit? Sed ego hac de re egi satis superque in superioribus, *l. 1. cap. 1. §. 3. a n. 2.*

Pœnitere Voti facti.

5 Inquires, Peccatne contra obligationem Voti, quem Voti facti poenitet? V. gr. qui tristatur se emisisse votum Castitatis, Obedientiæ, Religionis, &c.

Respondeo, non esse saltem mortale, modo ex hac poenitentia nihil imminuatur de Voto. Ratio est, quia ejusmodi dolor, inobservantia Voti non est: sicuti non est inobservantia, seu inobedientia præcepti, si sentias, dolensque de præcepto Superioris gravari.

At estne veniale? Respondeo: Non esse innuit Suar. *de Voto lib. 5. c. 7. a n. 4.* quia ex objecto is dolor nullam continet malitiam; sicut enim potuisti non vovere, sic potes nolle vovisse. Esse docet probabilis Castrop. *to. 3. tr. 15. d. 2. p. 21. n. 3.* quia ejusmodi dolor saltem infirmat ex se propositum, & executionem Voti. Esto igitur potueris sine culpa non vovere: at ex suppositione quod voveris, obligaris non ponere id, quod aliquantum retardare potest, quamvis re ipsa non retardet, executionem ejus, quod promissisti.

§. III. Quando nam votum obliget?

1 Certum est primo, si voveas aliquid faciendum tempore determinato, v. g. anno sequenti, te antea non obligari, etiam si intenderis, non tamen promiseris, antea facere. Ratio est, quia non nisi pro anno sequenti urget obligatio. Quod si dubium sit, intenderisne solum, an etiam promiseris, standum pro libertate, & judicandum, te nequaquam promississe. Ita colligitur ex dictis *lib. 1. c. 4. §. 7. V. votum n. 1.* & docet Sanch. *lib. 4. in Dec. c. 11. n. 5.*

2 Solum inquiri posset; an si prævides forte anno sequenti impedimentum, quo non posses totum adimplere, teneris prævenire? Dico non teneri. Ita idem *ib. c. 14. n. 18.* Suar. *to. 2. de Relig. tr. 6. lib. 4. de Voto c. 14. a n. 1.* Bonac. *to. 1. d. 4. in 2. Dec. præc. q. 1. p. 5. §. 1. n. 13.* quia obligatio non potest nunc esse major, quam tu tibi imposuisti; imposuisti autem pro solo sequenti tempore, ut supponimus. At poterisne prævenire? Respondeo: si annus sequens fuit signatus, ne ultra differretur Voti executio, licebit cum laude prævenire; quia in hoc casu obligat votum etiam hoc anno, licet cum libertate, ut possit ad consequentem annum, sed non ultra, transferri. At si consequens annus decretus fuit ad suspendendum obligationem usque ad illum, veluti si annum illum elegisses in honorem talis anni, verbi gratia anni sancti, vel ex alia quapiam tua intentione, præveniri nequaquam licebit. Ratio est, quia tuum votum non de præsentis anno fuit, sed signate de sequenti. Simile quid evenit in Voto conditionato, quod nec obligat, nec consequenter impleri potest ante positam conditionem. Excipe, nisi anticipes intentione commutandi votum in æquale, vel in melius, juxta dicenda suo loco: melius enim est hodie hoc opus bonum, quam cras operari.

3 Si quis autem vovit elargiri elemosynam v. gr. vel jejunium in hoc mense, obligabitur prævenire, si prævidet in fine mensis impedimentum. Ita Sanch. *ib. Suar. c. 12. num. 7.* Bon. *loc. cit. Laym. lib. 4. tr. 4. c. 3. num. 5. qu. 5.* quia in totam latitudinem mensis, licet cum libertate singulorum dierum, cadit obligatio; sicut enim si prævides te die Dominico impedendum ab auditione Sacri, non teneris audire die Sabbati; at si ipso die Dominico prævides impedendum hora v. gr. decima octava Italica, teneris antea, hora v. g. decima quarta audire, quando nullum obstat impedimentum: ita in calu nostro.

4 Si voverit quis ad Sacerdotium promoveri anno 25. suæ ætatis, docet Sanchez *loc. cit. n. 23.* non obligari prævenire susceptio- nem aliorum Ordinum: potest enim eodem anno 25. ab Episcopo interstitia dispensante ordinari omnibus: quod si Episcopus noluerit, excusabitur vovens. Sed profecto tanto viro hac in re absolute non adhæreo. Qui enim vovit finem, vovit & media saltem ordinaria: quare si hic sibi persuadet, fore ut Episcopus probabiliter dispenset, probanda est sententia Sanchez; secus, pertinet ad voventem media necessaria apponere ad votum implendum pro suo tempore, quod in casu nostro non potest fieri, nisi mediis aliis Ordinibus suo tempore susceptis.

5 Certum est secundo, si nullum determinaveris in Voto tempus, te obligari illud exequi quamprimum, si sine notabili incommodo potes. Ita idem. Ratio est, quia si sine determinatione temporis rem promissisti, sine dilatione saltem notabili, & more morali, & humano censis velle rem solvere. Dixi (sine notabili incommodo) non enim præsumitur quis tam rigore se velle obligare, ut cum magna incommoditate ad executionem astringatur.

6 Anceps si fueris, an tempus in tuo Voto decreveris, necne: vel cum certum sit te statuisse, ambigis, brevene fuerit, an longum, judicandus es perinde, ac si nullum tempus determinaveris, vel statuissem longum: quia in dubio standum est pro libertate. Ita Sanch. *lib. 4. Dec. t. 14. n. 3.* Intellige, nisi substantia Voti ex se posceret tale tempus. Vovisti v. g. peste infectis inservire; anceps autem sis

de tempore: certe nunc, quando grassatur pestis, servire debet, quia in tuo Voto hoc tempus implicite imbibitur.

7 Ex illa particula (sine notabili incommoditate) excusant Doctores iidem *loc. cit.* differentem Religionis ingressum debitum ex Voto; quia expectat tempus aptum, quo suus Pater consentiat, quo vires aptas acquirat ad religiosos labores sufferendos, cum nunc idoneus non sit, quoad scientias, sine fraude volendi differre, ediscat, quibus notabiliter melius Religioni deserviat, &c.

Illud advero: eiusmodi dilationem facilius extendi posse in Votis, in quibus etiam post longam expectationem, possum eandem rem prestare, quam in iis, qui per temporis lapsum diminutionem patiuntur. V. G. si promissum ieiunium differas, idem postea exhiberi potest; at si differas ingressum Religionis, non idem postea prestabitur, cum diminuat tempus, quo victurus in Religione sis. Pari modo si vovi eleemosynam anno sterili pro sublevandis pauperibus, non æque sublevabuntur anno fertili consequenti.

8 Difficultas jam in praxi illa superest; ecqua tandem ratione agnosceremus, tantam esse dilationem, ut incurratur in mortale, quando tempus a vovente determinatum non fuit? Aliqui sic distinguunt: In voto Religionis, similique pro tota vita, in quo adest prædicta servitii diminutio, moram trium annorum non videri asserre dilationem mortalem, nisi aliunde adsit periculum impedimenti, vel ulterioris dilationis, vel transgressionis: in Votis vero non patientibus eiusmodi diminutionem, nunquam dilationem esse mortalem, nisi in eo casu, in quo ex dilatione subesset periculum Voto nunquam satisfaciendi.

9 Non placet hæc doctrina Castr. *to. 3. tr. 15. d. 1. de Pot. p. 13. num. 7.* nam propterea in posteriori casu concedit moram duorum, vel trium dumtaxat mensium, in priori aliquanto amplius, nempe sex mensium; quia, inquit, pro longiore dilatione, Deus, qui est Creditor, videtur invitus: sicut invitus esset homo, si tamdiu solutionem expectare a creditore cogeretur.

10 Ego sic statuo primo: in Votis, in quibus dilatio cogitur diminuit, v. g. in Religione, in Xenodochio, &c. considerandum esse tempus, seu ætatem voventis: nam si vovens agat V. G. decimum quintum annum, trium, imo quatuor annorum dilationem non iudicarem notabilem: suscipere enim vitam religiosam solent adolescentes circa decimum quintum, & vigesimum annum, quando scilicet status vitæ consuevit assumi: quare dum aliquis decimum quintum annum agens perpetuum Religionem vovet, nisi tempus determinet ad ingressum, non videtur renunciasse consueto modo, & tempori in assumendo statu vitæ. Certe Ledesma *t. 2. summa, tr. 10. c. 3. dub. pen.* docet juvenem sexdecim annorum satisfacere Voto Religionis, si intra triennium illud expleat; at fore transgressorem, differendo octo, vel novem annis: verum, si vovens quadragesimum V. G. annum ætatis attingeret, dilationem ultra sex menses satis esse notabilem libens admitte; talis enim ætas, longiorem moram non permittit. Adde, tres annos forte videri alicui parvam materiam, si demantur a servitio totius vitæ ab adolescentia ad senectutem; at non videri parvam materiam, si similes anni tres demantur ab ætate provecta ad mortem usque.

11 Statuo secundo: in aliis votis, in quibus dilatio nihil mali asserit, nisi meram temporis moram, licet probabilis sit, quod modo docuit Castropalus, tamen, ut indicat Sanchez *lib. 4. in Decal. cap. 14. n. 21.* apud Castrop. *disp. cit. 1. de Voto, p. 13. nu. 7.* non videri improbableem dilationem quancumque, modo non sit probabile periculum omittendi omnino Votum, non esse nisi venialem; imo ex Bonac. *d. 4. de Voto, qu. 2. p. 5. §. 1. num. 3.* citantem Aragon. Tabienam, Sanchez ne veniale quidem rationabili causa intercedente. Ratio esse potest: Primo, quia nemo cum dat totum, quod promissit, & nullum damnum ex mora creditorum facit, condemnandus non videtur de gravi errore, sed solum de levi negligentia: at nullum damnum ex prædicta dilatione Deo cedit; ergo, &c. Non igitur ducenda paritas a creditore humano; huic enim semper aliquid officit dilatio. Secundo: Omnia sunt Deo præsentia: quare ex suppositione quod vovens ponet etiam post multos annos id quod vovit, præsens est Deo solutio non futura: id quod certe non est in homine creditore. Tertio: Votum est lex, quam privatim sibi quisque indicit; at eo ipso quod quis tempus in suo Voto non determinat, videtur ad nullum terminum se arctare voluisse, sed solum ad rem quocumque tandem tempore exhibendam; ergo, &c. Quod si objicias illud Deuter. *c. 23. cum Votum voveris Domino, non tardabis reddere, quia requirit illud Dominus, & si moratus fueris, reputabitur tibi* (intellige sine rationabili causa) in peccatum, facilis est responsio, nempe in peccatum, hac commoda proportione; mortale, si additum fuit tempus, vel ex mora periculum subest transgrediendi, &c. veniale, si tempus determinatum non fuit, & simile periculum prudenter non timeatur.

12 Illud merito certum ex Bon. *l. c.* quando non adest periculum diminutionis servitii, posse etiam sine veniali Votum factum sine temporis determinatione differri, usque ad tempus, quo credit quis, se illud cum majore devotione adimpleturum; quia hæc cedit ad majorem Dei honorem, ad quem Votum ordinatur. Quare illa major sperata devotio iudicanda est causa sufficiens dilationis.

§. IV. An Votum obliget alios a vovente?

1 Vota esse personalia, sicuti docuimus de Juramento, *sup. c. 3. §. 6.* atque adeo non nisi ipsum voventem iis obligari, communis est doctrina. Si pater V. G. voveat filium Religionis mancipare, abuere licet filio. Solum ergo pater obligabitur ex sua parte (nam sic interpretandum est eiusmodi Votum, ut & similia de facto alieno) ad præstanda, quantum potest ea, quæ ad eiusmodi Voti executionem conducunt.

2 Hinc sequitur; nec hæredes, nec successores astringi ex vi religionis ad Vota Testatoris exequenda. Ita Sanchez, Castrop. alique *mox citati*. Dico (ex vi Religionis) nam sive ex vi statuti, sive ex vi contractus, aliquando eos obligari recte docet Sanchez *l. 4. in Dec. c. 15. a num. 16.*

3 Tria sunt hic addenda. Primum, Vota realia, adde & mista ex ea parte, qua sunt realia, & separabilia a parte, qua sunt personalia, (de qua separabilitate *mox* dicetur) deberi ex vi iustitiæ ab hæredibus: sed certe non nisi juxta vires hæreditatis aditæ, & quidem in foro conscientiæ, etiam si confectum inventarium non fuerit. Ita Bonac. *d. disp. 4. de Voto, qu. 2. par. 5. §. 1. nu. 4.* citans Sanchez. aliosque. Ratio est, quia quando quis hæreditatem adit, illam suscipit cum oneribus hæreditati annexis: at onus hoc adimplendi Vota realia, & Juramenta defuncti, esse annexum hæreditati, saltem ex legibus canonicis, & civilibus probavimus *sup. c. 3. §. 7. num. 5.*

4 Secundum. Concurrentibus aliis defuncti debitis, præferendane sunt Vota, an postponenda? Dico cum Layman *l. 14. tr. 4. c. 2. n. 13.* primum omnium solvendum esse æs alienum defuncti; & expensas funeris; mox legitimam integram, sive ascendentibus, sive descendentibus debitam; deinde Vota, denique legata pia; præferuntur enim Vota legatis, quia prior fuit obligatio Votorum, quippe quæ testatorem astringebant, quam legatorum, quæ nunc hæredes obligant.

Quod si ære alieno, & legitima solutis, hæreditas non sit solvendo omnia defuncti Vota, non est implendum unum, & alia omitenda, sed singula pro rata: (Laym. *ib.*) cum enim æque ex vi Religionis debeantur, non est, cur unum alteri præponatur.

Tertium. Hæredem non debere Vota realia persolvere, si forte ante aditam hæreditatem defunctus obtinuerit commutationem, vel irrationem. Patet, quia non obligatur Hæres ad Vota extincta, sicuti non obligatus fuisset ipse vovens, cujus nunc Hæres personam gerit. Nam præterea recte Bon. *disp. 4. cit. de Voto q. 2. p. 5. §. 2. n. 7.* insert Monasterium succedens in bonis Professi non obligari ad solutionem Votorum, quæ forte is emisit ante professionem: siquidem probabile est, omnia etiam realia Vota extinguere per professionem.

§. V. An Votum obliget eos, qui sunt sub alicujus potestate?

1 Omnes ratione utentes, nisi specialiter ab habente potestatem inhabiles reddantur, & nisi sint sub alicujus dominio, Voto obstringi possunt. Ita S. Th. *2. 2. qu. 88. art. 9. & passim*. Ratio est, quia omnes hi possunt aliquid Deo gratum promittere: quare si Deus id acceptat, (ut certe, quia ipsi gratum est, acceptare supponitur) enascetur obligatio.

2 Dixi Primo (utentes ratione) ut excluderentur amentes, puerique nondum septennes, nisi eviderent constiter perfectio usu rationis potiri; nam in dubio nequaquam possunt præsumuntur ante septennium, ut dictum est *sup. lib. 1. c. 3. §. 17. V. Aetate, n. 6.*

3 Dixi Secundo (nisi inhabiles reddantur) nam sic Ecclesia inhabiles Fideles reddidit ad Votum professionis Religiosæ ante sexdecim annos, & non expleto rite anno probationis; id quod fecit non acceptando loco Dei ea professionis vota. Ita Suarez *lib. 3. de Voto, c. 4.* Laym. *lib. 4. tr. 4. de Voto, c. 7. n. 2.*

4 Tertio (nisi sint sub alicujus dominio) nam dubitatur, an impuberes, Religiosi, servi, uxor, filii valide voveant, obligationemque Voti contrahant. Quare de his disputandum erit in consequentibus; & prius quidem de duobus prioribus, quorum voluntas secundum omnes suas actiones subdita est alteri: nam de cæteris, qui solum ratione materiz alteri subiecti, sub aliorum sunt potestate, colligetur ex dicendis, illam esse dependentiam a Superiore quoad voluntatem, quæ offert hanc, quoad rem offerendam, recte monet Valent. *2. 2. d. 6. q. 6. p. 6. vers. secundo diligenter*.

Religiosorum, & impuberum Votum.

5 Dico primo cum Laym. *ib.* & aliis apud citatos esse probabile, horum Vota de materia honesta, quæ non sit præjudicialis superiori, vel patri, valere, parereque obligationem, nec esse necessarium consensum positivum dicti patris, vel Prælati; sed sufficere consensum veluti negativum, hoc est, quod hi non contradicant: si enim, sive ante votum factum, sive postea, illud positive irritent, non valere Votum omnes fatemur. Ratio prædictæ probabilitatis est, quia cum pueri, & Religiosi dicuntur esse sub dominio Prælati, vel patris, quoad voluntatem, non est sensus, quod nihil possint velle, vel nolle; sed quod eiusmodi nolle, vel velle potest ab illis firmum relinqui, vel irritum reddi, prout ii voluerint. Illud, quoad Religiosos, obiter hic advertet: non posse a suo Prælato irritari Vota eorum de transendo ad arctiorem Religionem; idemque esse de quibusdam Votis annexis Professioni: quia quoad hæc Religiosus non est subditus suo Superiori, sed Pontifici. Ita Suarez, Sanchez, Less. quos citat sequiturque Laym. *loc. cit. n. 6.*

6 Si Religiosus voveat aliquid, quod non licet in ea Religione facere sine licentia, cum supponamus in hac sententia valere Votum, quæri potest, an obligetur licentiam illud faciendi postulare: V. G. si in Religione quarepiam non potest quis sine licentia jejunare, at ipse jejunare Deo promissit, teneatne licentiam jejunandi petere?

Resp. teneri. Ita Azor. Sotus, Armilla, Rodriq. Sanchez. Suar. alique apud eundem Laym. *ib. n. 7.* qui enim se obligat ad finem, se obligat & ad media saltem ordinaria, quæ sunt necessaria ad finem; talis autem nunc est licentia Prælati: excipe, nisi expresse, vel tacite secus intellexisset.

7 Illud certe dubium est; an tunc Religiosus obligetur decla-

rare

rare superiori suum Votum: facilius enim fortasse Superior licentiam concederet? Resp. licet tutius sit suum Votum explicare, tamen non obligari probabile esse censeo cum Cajet. Navar. Sanch. contra Sotum, Less. Azor. apud Laym. *ib.* nisi tamen aliud expresse, vel tacite vovens intenderit. Ratio est, quia cum Voti obligatio strictè sit interpretationis non est censendum, voventem se obligasse, nisi ad media ordinaria, non vero ad extraordinaria: at ad præstanda ejusmodi opera sufficit Religioso, si suum desiderium superiori ostendat. Fac Religiosum promississe dare quid alicui, quod sine licentia dare non licet: nonne satis ei erit petere licentiam donandi, sine necessitate explicandi se promississe? Ita profecto: ita igitur in casu nostro.

Dico secundo; aliquos docere omnia, etiam de actibus externis, vota Religiosorum, atque impuberum, etiam Patri, vel Prælato non præjudicantia, esse invalida, nec obligationem ullam inducere, nisi positive ipsi consentiant, seu approbent: itaque hæc sententia requirit ad voti valorem scientiam, & consensum superioris positivum; illa prior allata n. 5. solum requirit Superiorem non contradicere, etiam si ignoraret. Ratio hujus sententia duci posset. Primo, ab auctoritate, eam enim videtur docere S. Th. quam assertit Valent. 2. 2. d. 6. q. 6. p. 6. Hæc sunt S. Doctoris verba 2. 2. q. 88. art. 8. ad 3. *Nullum Votum Religiosi est firmum, nisi sit de consensu Prælati.* Idem habetur c. *Monacho* 20. q. 4. ubi ex S. Basilio refertur, non licere vovere Monacho sine consensu Abbatis; si autem voverit, frangendum esse votum.

Ratio secunda potissima esse potest, quia ex quo Deus acceptavit votum Professionis in sui cultum, & impubes potestati Patris propter eorum fragilitatem subjecit, satis probabiliter dici potest, ipsum Deum non acceptare obligationes illorum, nisi ii, quos superiores, & veluti directores eis præscripsit, positive consentiant. Hæc opinio non placet, neque enim ratio subjectionis tanta est in prædictis, ut libertatem volendi cætera alia tollat: ergo nec putandum est tollere libertatem volendi vovere in rebus nihil præjudicantibus superiori. Lege eundem Valent. *ib.* *vers. cæterum tutius est.*

§. VI. *Qua ratione obliget Votum conditionale.*

1 **S** Votum fiat sub conditione præterita, vel præterita quæcumque, vel sub conditione futura necessaria, ut *Voveo jejunium, si Pater meus mortuus est, si nunc vivit, si cras orietur Sol*, non suspenditur voti obligatio, posita veritate conditionis. Ita Azor. p. 1. l. 11. c. 15. q. 9. Sanch. l. 4. in Dec. c. 23. alique, quia conditio habetur pro adimpleta, adeoque habetur, ac si ejusmodi votum pure, seu sine conditione emissum fuisset.

2 Rursum votum sub conditione impossibili, ut *Voveo jejunium, si volavero*, nunquam obligat, quia nunquam ea conditio ponitur. In quo ex Sanch. *ib.* n. 8. Bonac. *disp. 4. de Voto, q. 2. p. 2. n. 3. vers. dico 2.* Votum differt a contractu matrimonii, & ab ultimis voluntatibus; hæc enim valent, conditione impossibili rejecta; ratioque diversitatis satis pro nunc illa sit, quia in his ita leges sanxerunt, quod non est in voto.

3 Hinc ergo solum sermo remanet de voto sub conditione futura contingente; v. g. *Voveo me jejunaturum, si meus pater convalescerit.* Ajo ante impletam conditionem obligationem voti manere suspendam; ea posita, statim obligationem urgere. Ita Sanch. l. c. c. 22. num. 28. Ratio ducitur ex intentione voventis: sic enim sibi ipse voluit legem imponere. Quod si sub duplici conditione vovit, ut, *Jejunabo, si pater meus non morietur, & ego pecuniam exigam*, utraque erit expectanda, si indivisibiliter utramque intendisti: vel solum altera, nempe principaliter intenta, si unam principaliter, alteram accessorie intendere mens fuit, ut in simili dicitur *infra*. His tanquam jactis fundamentis, duplex est enodanda difficultas.

Conditio qua ratione implenda.

4 Primo: An sufficiat conditionem impleri æquivalenter, an sit necesse, ut impletur sub propria forma? Vovet quis v. g. eleemosynam, si ex negotiatione frumentorum lucrum reportet: An si lucrum obtineat ex alio negotio, v. g. ex collectione fructuum sui prædii, ad illam eleemosynam obligetur: idem in casu, quo frater voveat se ingressurum Religionem, si soror nupsit, vel filius, si pater divitias obtinuerit, quia hi propter eorum paupertatem sunt ipsis impedimentum: quaritur enim, an si soror, & pater aliquem statum assumant, ut impedimento amplius non sint, ad Religionem ingrediendam adsit obligatio? Respondeo, quando votum emittitur sub conditione illa determinata, *si ex ea præcisa negotiatione acquirat, si pater dicitur, si soror nubat*, non obligari, quia non ponitur conditio, quam præcise intendebat vovens, ut patet ex dictis; at difficultas est, quando sub illa conditione vovit, non ob finem habendi lucrum, vel divitias patris, vel sororis nuptias; sed quia judicat his positis se habiturum, unde pauperibus subveniat, & habiturum faciliorem aditum ad Religionis ingressum. Obligari docent aliqui cum Sanch. l. 4. in Dec. c. 23. n. 26. quia intentio voventis fuit, ne impediretur a paupertate: at jam per illam æquivalentiam vere non impeditur; ergo, &c. Sed probabile etiam est cum Castr. t. 3. tr. 15. p. 17. d. 1. n. 5. non obligari, quia votum nuncupans non se obligavit in eventum, quo cessaret quomodocumque impedimentum (nisi id expresserit) sed quo cessaret illo modo, quo ipse expresse pronunciavit, v. gr. ex determinata illa negotiatione frumentaria, non ex fructibus in agro collectis.

5 Secundo: An possit licite impediri ejusmodi conditio a vovente? Voveo v. gr. religionem vel primo, si ego, vel secundo, si meus pater Panormum accedamus, quæro, possumne, vel ego non accedere, vel patrem, ne accedat, impedire?

Tamb. de Dec. Præc. Tom. I.

Resp. primo. Quando a te conditio dependet, potes; nam propterea integrum tibi est Panormum non adire, & sic obligationem subterfugere. Ita Bonac. *disp. 4. de Voto, q. 3. p. 2. nu. 5.* Ratio est, quia, si quid vovisti sub conditione libere a te dependente, signum est te intendisse cum tua libertate illam esse ponendam. Quædam nobilis Matrona vovit Primo, quoties domo exiret, daturam eleemosynam, vovit Secundo, quoties in nostrum templum ingrederetur, jejunaturam in honorem S. Xaverii. Illa ergo nec domo egrediebatur, ne stipem elargiretur; nec templum adibat, ne ad Jejunium obstringeretur. Dixi primo, licere ei domo non egredi, quia ab ipsa dependet hæc conditio, & consequenter posse eleemosynam non distribuere. Dixi secundo idem, quantum est ex hoc capite, licere in Voto ingressum in templum; sed addidi, hoc Votum imprudenter fuisse emissum; & quia retrahit a meliori bono frequentandi Ecclesias, esse irritum, & nullum: ac propterea libere illa mulier in templum ingredebatur sine necessitate jejunandi.

6 Resp. secundo. Quando conditio ab alia dependet, eam impedire vi, vel fraude non potes. Ita idem *ib.* quia, dum conditionem ponendam in alienam voluntatem remisisti, signum fuit, te vovisse, velle dependere ab aliena, non a tua voluntate: at a tua omnino dependeres, si posses modo dicto impedire. Dixi (vi, vel fraude) in quo omnes convenimus: nam utrum liceat bonis artibus, nempe petendo, rogando, persuadendo, controversia est; ut si in dicto exemplo roges tuum patrem, ne Panormum accedat, ut sic ad Votum non tenearis. Idem esset, si quis v. gr. voveret Religionem, si Petrus positive approbet, si confessarius consilium det, &c. licet utne voventi Petrum, vel Confessarium rogare ne approbet, ne det consilium, &c.

Dico, quamvis aliqui negent cum Sanch. quoad petitionem, l. c. c. 23. n. 34. esse tamen probabile licere, quia sic petendo, vove, & absolute non ponitur impedimentum Voto, cum semper liber maneat Pater ad accedendum, &c. Petrus ad approbandum, Confessarius ad dandum consilium, &c. Ita Suar. l. 4. de Voto, c. 27. n. 18. Laym. l. 4. tr. 4. c. 6. q. 1.

7 Sed esto quis cum gravi culpa vi impedierit conditionem ab alio pendente; v. gr. fraude, vel vi impedierit Confessarium, ne approbaret, ne consilium daret, &c. teneaturne ad Votum servandum, tamen si id præstiterit ad finem non servandi votum; an solum peccavit impediendo, sed nunc ad votum non obligetur? Respondeo, si adhuc res est integra, cessare debet ab impediendo (id quod nemini dubium est) & expectare, an ponatur conditio, hoc est approbatio, ut votum serves. At si conditio amplius poni non potest, ut si Confessarius, & Petrus mortui sint, quid dicendum? Suar. quem sequitur, citatque Laym. l. c. n. 1. Castr. t. 3. tr. 15. *disp. 1. p. 17. n. 11.* alique probabile putant non teneri amplius: sed teneri putant Bonac. *disp. 4. cit. q. 2. p. 2. n. 6. & 7.* Ratio hujus est, quia ex eo quod vovisti sub conditione dependente ab alio, tacite te obligasti velle ingredi v. gr. Religionem, si per Patrem non stet apponere conditionem; at jam in casu nostro non per Patrem, sed per te impedientem stetit; ergo &c. Assert exemplum. Si promiseris dare decem Petro, si tuam domum ingrediatur: tu vero illi fores claudas, ut ipse ingredi nequeat; teneris promisso, quia per te, non per Petrum stat, quo minus is ingrediatur. Ratio Laym. est, quia conditio, quam omnino, & expresse respexit intentio voventis, non adest, nec adesse potest: at Votum non obligat ultra expressam intentionem voventis; quare immerito (ait) recurritur ad tacitam; quandoquidem hic adest expresse contraria. Ad exemplum respondet, id verum esse, quia id in promissionibus humanis sic leges, considerata ea tacita obligatione, statuerunt, quod non est in promissionibus Deo factis, in quibus tota obligatio pendet ab ipsa expressa intentione voventis. Utraque opinio est probabilis.

Si votum fuit non sub conditione de positivo consensu, sed solum de negatione consensus; dicam mox §. 6. n. 10.

8 Qui de industria male se in Religione gerit, ut sic dimittatur, etiam post biennium in societate, non est tutus in conscientia, sed post dimissionem, debet instantè petere ingressum, ut voto satisfaciatur. Ratio nostra (quæ enim adducitur a Castr. t. 3. tr. 15. d. 1. p. 17. n. 13. non satisfacit) est, quia res semper est integra, siquidem qui sic se male gessit, potest se emendare: unde & debet juxta modo dicta, impedimentum per fraudem appositum tollere, & per ingressum bonis virtutibus associatum a dolo desistere.

Quod si fraude, qua usus es ad extorquendam dimissionem, detecta, Superior ad quem pertinet dimittere simul, & recipere te nihilominus repelleret, liber manebis. Ita idem t. 3. tr. 16. *disp. 4. p. 20. a num. 11.* quia aperiendo fraudem fecisti pro virili parte, quod in te fuit. Cur dixi (ad quem pertinet dimittere simul, & recipere) vide Castr. *ib.*

§. VII. *Quomodo obliget Votum pœnale.*

1 **Q**uid sit Votum pœnale, & quid in eo principaliter intendatur, dixi supra c. 1. §. 2. n. 1. Aliud autem est simplex aliud duplex; nam si voveat quis, jejunaturum si ludat, simplex est: at si voveat non ludere, & item si ludet, se jejunaturum, duplex est; alterum absolutum, hoc est, Votum non ludendi; alterum sub conditione ludi, hoc est si luserit, volendi jejunare. Utrumque tamen unum constat Votum, quia ad unam abstinentiam a ludo tendit.

2 Si pœna exprimitur sine determinatione quoad vices, quibus pœna fit assumenda, v. gr. sic; *Voveo jejunare, si ludam: voveo peregrinationem Hierosolymitanam, si adulterium commiserim, &c.* non semper intelligitur toties esse subeundam pœnam, quoties Votum violatur. Sed teneto regulam. Quando pœna est ex ordinariis

nariis, quæque iterari solet, intelligitur toties quoties; quare in prædicto Voto de jejunando, si luseris, toties te ad Jejunium condemno, quoties ludis. Quando autem est ex gravissimis, quæque iterari non consueverunt, qualis est dicta peregrinatio, in prima solum transgressione urgetur poena, non in consequentibus, ex Doctr. Sanch. Laym. apud Castr. 1.3. tr. 15. d. 1. p. 18. num. 6. Ratio est, quia non est verisimile votantis intentionem (quam ex communi hominum more interpretandam esse in votis, post paululum dicemus) fuisse, sibi imponere toties quoties poenas illas insolitas verisimile est voluisse moderatas, & solitas: semper intellige, nisi quid contrarium expresseris.

3 Si recorderis, sciasque te Votum emisisse, at nescias, an sub poena aliqua emiseris, ad nullam poenam te obligo, quando, quamvis cum gravi culpa, contra Votum agis; quia nemo sibi debet poenam indicere, si certa non est.

4 Si recorderis Voti, non autem poenæ, Votumque transgrediaris; te ad poenam nequaquam obstringi diximus *sup. l. 1. c. 2. §. 6. num. 26.* probabiliter,

Præterea quando ob quamcumque rationem a Voti transgressione excusaris, te poenæ reum neutiquam facio. Ita Sanchez *l. 4. in Dec. c. 22. an. 14.* Vovisti v. g. te jejunaturum, ni Sacro intersis, sive die feriato, sive etiam die festivo; impeditus autem ex assistentia infirmi, vel ex invincibili oblivione Missam non audis, ad Jejunium non teneris. Ratio est, quia intentio fuit te in poenam jejunare velle; at ubi nulla culpa est, nulla debetur poena, & secundum hanc regulam te Votum emisisse præsumendum est. Idem dic, si in transgressione adsit sola venialis culpa; quia gravis poena levi culpæ nequaquam imponitur.

5 Denique in Voto poenali duplici, cum poena sit accessoria Voto, sequitur, quod si absolveris a Voto, censurarum absolutus a poena. Ita Castrensi *l. c. n. 4.* Imo non est improbabile, si petas dispensationem dicti duplicis Voti, satis esse explicare Superiori ipsum Votum principale, v. g. Votum de non ludendo, sine necessitate explicandi poenam, sub qua dictum Votum confirmasti. Sic idem *n. 5.* Ratio est, quia tota ratio dispensandi residet in ipso principali,

C A P U T XIII.

Quid operetur Error, vel Ignorantia in Voto.

1 **E**RROR, sive ignorantia potest esse vel circa Voti substantiam, vel circa qualitates, vel circa finem. De singulis breviter. Et quamvis nonnulli distinguant, quando adest ignorantia positiva, & quando negativa: ego tamen non distinguendum censeo; quia quoad hæc, quæ in hoc capite tractamus, necessaria non est,

Error in substantia Voti.

2 Dico Primo: si erretur circa Voti substantiam, vel ea ignoretur, Votum irritum est, quia deficiente substantia, omnia, quæ ab ea consequuntur, deficiunt. Ita Less. *l. 2. c. 40. dub. 2. n. 31.* Suar. *2. 2. de Relig. l. 1. de Voto, c. 11. n. 6.* Sanch. *l. 4. in Dec. c. 2. n. 6.* Hinc si quis non cognoscens votum inducere obligationem exequendi, illud emitteret, emitteret nulliter; obligatio enim est de essentia Voti. Si quis erraret in objecto, seu materia, quam vovet, idem esset, materia enim est de Voti substantia: ut si quis voveret ire Jerosolymam, putans sine navigatione id fieri posse. Idem esset; si ignorans professionem Religionis esse perpetuam, illam quis voveat; perpetuitas enim in Religione pertinet ad essentiam.

3 Illa in prædictis, & dicendis notanda est exceptio: nam si quod de substantia est, nescias, voveastamen, prout res in se est, & prout alii voveant (id quod ex animo tuo colligendum erit) reuseris Voti; quia tunc tacite consentis in substantiam Voti.

Error in qualitate Voti.

4 Dico secundo; si ignorantia sit circa Voti circumstantias, vel qualitates, distinguendum esse. Ita Less. *l. c. dub. 10. & 13.* Sanchez *l. c. c. 3. an. 8.* Suar. *l. c. an. 11.* Bonac. *2. 2. disp. 4. q. 2. de Voto, p. 3. §. 2. an. 4.* nam si tanti sint ponderis, ut in ipsum Voti objectum redundent, vitabitur, annullabiturque votum, tum quoad substantiam, tum quoad illas circumstantias: at si circumstantiæ sint parvi ponderis, validum erit Votum. Ratio est, quia ignorantis circumstantiis magni ponderis, ignorari censetur ipsa Voti substantia; at ignorantis circumstantiis modicæ considerationis, non censetur ignorari substantia Voti: solum circumstantiæ illæ ignoratæ porrigent causam faciliorem relaxationi. Explico utrumque exemplis,

5 Si voveas Religionem Carthusianorum, vel Minorum, nesciens eos se continere a comedendis carnibus: vel Religionem Capuccinorum, ignorans ab eis nudum corpus rudi lana contegi, nulliter voves; nec eas, imo nec aliam ingredi obligaris; quia ex una parte tu illam Religionem vovisti, non aliam; & ex alia parte eæ qualitates tantæ sunt gravitatis, ut prorsus immutent objectum tui voti; itaut iis qualitatibus non cognitis, unde nec promissis, Religio incognita censetur, & non promissa.

6 Contra vero, si voveas dare elemosynam huic pauperi, credens eum esse v. gr. Sacerdotem, si invenias sacris non esse Ordinibus insignitum, adhuc teneris Voto: ejusmodi enim error in illa circumstantia non videtur esse tantus, ut tuum Votum immutari possit; licet enim non vovisses, si illum Sacerdotem non putasses, vovisti tamen consentiendo substantiæ elemosynæ ex vi pietatis in pauperem, quæ te principaliter movebat.

7 Petes; si solum circumstantia parvi momenti sit ignorata, unde validum sit Votum quoad substantiam, eritne obligatio exequendi, si ea sit inseparabilis pars materiæ Voti?

Resp. erit: quia cum parum pro nihilo reputetur, censetur Votum esse etiam de illa parva circumstantia necessario imbibita in principali: quod si forte esset separabilis, possetque integre substantia voti poni sine illa circumstantia, tunc ea circumstantia posset omitti, quia cum fuerit ignorata, sub Voti obligationem non cadit.

8 Video operosum esse aliquando dignoscere, an qualitas sit magni, vel parvi ponderis, sitque tanta, ut redundet in substantiam: nec tamen aliam regulam tradunt Doctores, nisi prudens boni viri iudicium, quo ex circumstantiis, mente, sineque quem de facto habuit vovens (nec solum quem habuisset, si scivisset) tota res morali diligentia examinatur.

Error in fine Voti. Ubi etiam agitur, Quando deficit Voti finis.

9 Finis quantum ad nos hic pertinet, vel est solum impulsivus, & veluti quædam occasio vovendi, vel est principalis, & directe intentus.

Hanc vocant Auctores causam finalem voti; illam causam excitantem, & moventem. Si V. G. Voveas visitare Virginem Lauretanam occasione, quod Laureti adsit tuus amicus, visitatio Lauretana est causa finalis; Amici, est solum motiva.

10 Dico jam Tertio: si error sit in causa finali, nullum est Votum, si in motiva, Votum est validum. Ita Less. *loc. cit. n. 11.* Suar. *l. c. num. 14.* Sanch. *loc. cit. num. 45.* Bonac. *loc. cit. num. 13.* Ratio est, quia finis intentus pertinet ad essentiam promissionis; ex fine enim promissio, & ac ceteræ humanæ actiones speciem suam, & essentiam trahunt: contra vero ad essentiam promissionis non pertinet causa solum impulsiva. Hinc si voveas ire Neapolim, quia credis ibi esse corpus S. Nicolai, corrui Votum; quia error est in causa finali: at vero si non adisset Laureti tuus ille amicus, cujus forte occasione peregrinationem vovisti, certe Voti vinculo tenereris: quia amici visitatio solum fuit causa motiva.

11 Quid, si sancta Domus Lauretana alio v. g. translata esset, vel corpus modo dictum S. Nicolai alibi inveniretur? Resp. si multum, seu notabiliter in loco plus distanti, quam a te distat Civitas Neapolitana, & Lauretana inveniretur, sane dissolveretur Votum; si parum, non item, sed obligabit, ut ex modo dictis a *n. 4.* colligitur.

12 Hæc doctrina probat, non solum, si dicta causa finalis non adsit, seu ignoretur tempore Voti, Votum non obligare; sed etiam si illa cesset post factum Votum, etiam si illam intendisset, & adesse scivisset vovens. Quare si totus tuus finis vovendi peregrinationem Lauretanam fuit, ut Virginem salutes, si casu Laureti deficeret sancta Virginis Domus, deficeret & Votum.

13 Quod si assuerint duo fines principales, V. Gr. Visitatio Virginis, & confessio facienda cum docto Confessario Laureti commorante, deficiat autem alteruter ex his, vel in alterutro erretur, non valebit Votum, si per modum unius vovisti; quia jam tuus finis deest: at si non per modum unius, sed separatim, valebit; quia jam constat alter ex finibus, quia, cum sit principalis, firmitatem Voto satis communicabit. Quod si alter finis dependenter ab altero fuisset intentus, certe elanguente eo, a quo est dependentia, elangueret & Votum. Exemplum est in promissione, quam cum Voto emisit Episcopus Trecensis *c. Magnæ de Voto* de Hierosolymitana peregrinatione, animo obtinendi libertatem suæ Ecclesiæ a Comite Campaniæ ibidem commorante; ut enim mortuum eum esse perlatum fuit, fuit & nulla iudicata promissio. Dices; at Pontifex illud Votum commutavit, ergo iudicatum fuit validum. Respondeo cum Sanch. *l. 4. Dec. c. 2. num. 43.* commutasse Pontificem ob dubium, quod peregrinatio promissa fuerit independenter ab auxilio Comitum, vel ad majorem conscientie securitatem.

14 Qua ratione autem dignoscendum causæ finalis sit, an motiva, aliam regulam non habeo nisi *n. 8.* insinuatam, nempe id ex circumstantiis, & præsertim ex animo voventis, a prudenti esse iudicandum: nam interdum vovens est ita affectus ad unum finem, qui videtur minus principalis, ut ipsi sit maxime præcipuus.

Quomodo error irritet, vel non irritet Votum solemne Professionis, ut item Matrimonium; vide in superioribus *de jur. c. 3. §. 5. a num. 25.*

C A P U T XIV.

De eo, cui fit Votum.

1 **I**S certe est Deus, per quem vota recognoscimus, & ab omnium auctore impetrare bona quæpiam intendimus. Ita Sanct. Thom. *2. 2. qu. 88. art. 45.* Quod si quis opus bonum Sanctis promittat, duplici se modo gerere potest. Ita idem *ibid. & passim* Doctores. Primo, ut ipsi sint testes Voti, vel mediatores, seu intercessores apud Deum; & tunc, quia principaliter Deus est, cui fit promissio; Votum in omni proprietate nominabitur. Secundo, ut ipsi immediate colantur spectata eorum excellentia, & spectatis beneficiis per ipsos alicui concessis; & tunc, quia promissio ipsis Sanctis principaliter præstat, proprie Votum non est, sed late, & proportionaliter; non tamen illicitum erit sic vovere; sicut enim ipsi possunt orari, imo adorari propter propriam dignitatem per cultum Dulciæ; ita & propter eandem possunt ipsis promissiones bonorum operum fieri, quæ omnino servandæ sunt; nam secus committeretur peccatum specialiter confitendum contra fidelitatem Sanctis debitam. Certe sicut licet nobis per promissionem

fiorem humanam, & politicam aliquod bonum opus homini spondere, ut *promitto tibi me jejunaturum*, cur non ita licebit & Sanctis? Ita Navarr. *cap. 12. num. 15. initio.*

2 Dixi (is solet esse Deus) ut innuerem, Deum esse ordinarium finem principalem voventium. Quare cum in professione Religiosorum dicitur Votum fieri coram Deo, Sanctis, & Prælato, Deus est, cui proprie fit Votum: Sancti sunt intercessores, vel mediatores, vel testes: Prælati est vel item testes, vel ut Minister acceptans loco Dei. Ita D. Thom. Sanch. Azor. Suar. Bonac. Val. apud Castrop. *t. 3. tr. 15. disp. 1. part. 7. n. 2.*

C A P U T X V.

De Materia Voti.

1 **M**ateria Voti possibilis esto, honesta, non indifferens, nec impediens majus bonum, quæ insequentibus breviter enodabimus.

§. II. Materiam Voti possibilem esse oportet.

2 **I**N potestate voventis id, quod quis vovet, esse debet: quia impossibile nulla est obligatio. Ita S. Thom. *2. 2. q. 88. art. 2.* aliique communiter. Si quis tamen videns rei impossibilitatem, illam voveat, non puto peccatum mortaliter: Dei enim injuria saltem gravis hæc non videtur esse. Ita Castrop. *t. 3. tr. 14. de Voto, d. 1. p. 8. §. 1. num. 14.* Hinc Votum defacto alieno, de non moriendo, de non peccando neque mortaliter, neque venialiter, & similia perinde se habent, ac si non fuissent emissa: solum in primo diligentia adhibenda tibi erit, ut alius faciat rem a te promissam, is enim bonus sensus est illius voti. Simile quid in secundo, si intenderit non dare causam morti. In tertio, an saltem obligeris ad partem, nempe ad non peccandum mortaliter, quod in tua est potestate, & alia, quæ ad hoc votum de non peccando pertinent, quia tale Votum raro emitti solet, vide apud Doctores *ibidem a num. 6.*

3 Quid de vovente duo, quæ separatim possible sunt, unitim impossible? v. g. Si quis pro die hoc Dominico voveat se inservitutum Hospitali, & pro eodem se auditurum Confessiones? Respondeo, simul per modum unius vovit, quasi utrumque omnino voluerit exequi, certe impossible vovit, atque adeo neutrum jure vovit: at si simul, sed separabiliter, dico debere unum eligere, sed cum distinctione: nam si unum ex his est de meliori bono quam alterum; illud de meliori valebit, & erit observandum, ita Sanch. *in Decalog. lib. 4. cap. 5. num. 23.* majus enim bonum a Deo acceptari præsumitur. Quod si utrumque votum æqualem, vel quasi æqualem continet bonitatem, alterutrum licebit eligere, & observare, altero neglecto, quia tunc nulla est urgens ratio pro uno determinato. Ita Sanch. *ibid.*

4 Nota posse contingere, ut non simul, sed prius, v. g. heri factum fuerit Votum de uno, v. g. de inservitutum Hospitali, & hodie de altero, v. g. de audiendis Confessionibus, quid erit tunc dicendum? Asero: si memor fueris prioris Voti, sive immemor, valere prius Votum, & sic in exemplo allato valere illud de servitutum Hospitali, illudque esse servandum. Ratio est, quia prius illud jam fuit absolute validum, suamque obligationem induxit: ergo non potest a superveniente deici.

5 Sanchez, *lib. 4. in Decal. cap. 5. num. 42.* aliique docent, quando Votum postea factum, V. G. hodie, est majoris Dei obsequii quam Votum antea factum, V. G. heri, prævalere posterius utpote Deo gratius, ac negligi debere prius: solum si sit dubium quodnam sit majus bonum, prævalere observandumque esse prius. Unde vides in exemplo de famulatu in Hospitali heri promisso, & de auditione Confessionum promissa hodie, quia certum est, auditionem esse meliorem famulatu, consequenter dicendum fore, auditionem esse eligendam, non famulatum. Ita quidem Sanchez, & Ratio est (inquit) tum quia illud Votum, V. G. servitutum in Hospitali non valet, quia est impeditivum majoris boni: tum quia concurrentibus duobus præceptis gravius est observandum: cum ergo in casu nostro concurrant duo Vota, quæ sunt præcepta privata, gravius, seu melius erit observandum.

6 Verum huic doctrinæ non acquiesco, quia semper prævalet, ut dictum est, prior obligatio, quæ certo possidet contra secundam promissionem. Ad primam rationem in contrarium, respondeo ex ipso Sanchez, *lib. 4. in Decal. cap. 8. n. 40.* qui tradit hanc regulam: Quando Votum includit aliquod bonum, V. G. statum Religionis laxioris, quod est sufficiens ipsius Voti materia, quamvis illud perfectiora bona excludat, V. G. excludat statum Religionis strictioris, validum est, quia materia illa promissa, V. G. perseverantia in dicta laxiore Religione est sufficiens Voti materia respectu status imperfectioris, quem tunc vovens habebat, qui est esse in sæculo, atque est res consilii. Esse igitur impeditivum majoris boni; quod invalidat Votum, non est esse impeditivum boni majoris cujuscunque, sic enim ulla fere vota valerent, cum semper sit invenire majus aliud bonum, quam sit Votum factum: sed est esse impeditivum majoris boni, quod vovens habeat tunc, cum vovet; ut si quis dum est Religiosus in Religione observanti, vellet vovere aliam non sic observantem. Hac doctrina ipsius Sanchez posita, sic subsumo; sed servitutum hospitali non est impeditivum majoris boni, quod habeat vovens, tunc cum vovet; melius enim est servire, quam otiosum esse; ergo validum erit votum, licet sit impeditivum auditionis Confessionum: sicuti erat Religio laxior impeditiva strictioris.

Tamb. de Dec. Præc. Tom. I.

Si ergo est validum, quomodo a superveniente promissione invalidari poterit? Non nego interim, cessare Votum, si superveniat urgens necessitas, sive corporalis, sive spiritualis, ut infra dicetur: & iterum non nego posse ipsum voventem, si velit prius votum famulatus commutare in auditionem confessionum, utpote in melius bonum, secundum communem doctrinam asserentem licere cuilibet suum Votum commutare in melius, Deoque gratius. Solum assero, valere illud prius Votum.

7 Ad secundam rationem neganda est minor argumenti: Falsum enim est concurrere duo vota, prius enim solum est verum Votum quod obligationem sine impedimento in vovente peperit, posterius vero, cum sit impossibile cum priore, obligare non potest, atque adeo præceptum privatum non est: imo hæc posterior promissio posset dici esse impeditiva majoris boni: impediret enim, si executioni mandaretur, illud prius, ad quod inveniris ex privato præcepto obligatus, sicut enim si voveres, seu promitteres Religionem ingredi contra præceptum charitatis subveniendi tuo patri extreme indigenti, non valeret promissio, quia hæc esset contra præceptum obligans, ita in casu nostro, quia promissio posterior pariter contra præceptum est, scilicet contra Votum, jam, ut probatum est, obligans, nequaquam valebit.

§. II. Materiam Voti oportet honestam esse, non indifferentem.

1 **B**onam, honestamque debere esse votorum materiam inde constat, quia debet esse de re Deo grata: secus eam Deus acceptare non poterit: nam propterea potest esse etiam de re alias præcepta. Ita S. Thom. *2. 2. q. 88. art. 2.* Quid de re indifferenti, quæ est illa, cujus executio non magis est utilis ad vitam æternam, quam ejus privatio? Respondeo, neque illam Deus acceptabit, utpote ut sic incapacem divini cultus, & obsequii: quamvis rem indifferentem, ut item venialiter malam, vovere, non putem nisi veniale, siquidem gravis esse Dei injuria non videtur: nam rem graviter malam vovere, certum est esse duplex peccatum mortale: alterum contra virtutem oppositam, alterum contra Religionem; cum sit peculiaris Dei injuria velle Voto firmare peccatum.

2 Ex his advertis differentiam juramenti promissorii, quod homini fit, & Voti, seu juramenti quod fiat Deo. Illud enim potest esse de re indifferenti, quia homo, cui sæpe placet quod non est melius, rem indifferentem acceptat; hoc vero non ita, quia Deus non acceptat, nisi illud, quod sibi gratum est, siquidem cultus capax: neque obstat in juramento illo promissorio homini, invocari Deum; invocatur enim solum ut testis, non ut acceptator.

3 Duo hic explicationem postulant. Primo: An malus finis, vel indifferens adjunctus a vovente materiæ bonæ illam vitiet, irriterque votum. Secundo: An e contra bonus finis materiam indifferentem afficiens, illam Voti capacem reddat?

Quoad Primum, sunt hæc duæ regulæ, ex Sanch. *lib. 4. in Decal. c. 6. an. 11.* Quoties finis, sive mortaliter, sive etiam venialiter malus, sive solum indifferens, ita adjungitur a vovente materiæ promissæ, ut vere sit finis ipsius promissæ materiæ (id quod fit, quando vovens intendit per illam rem, quam promissit, obtinere aliquod malum, vel solum indifferens) toties ultra peccatum, quod forte invenitur in illa materia, Votum est irritum. Ratio est, quia tunc res redditur mala ex illo pravo fine, atque adeo non acceptabilis. Sic esset, si quis voveret eleemosynam dare pauperi, ut per illam pauper usuras exerceret, vel ut potens esset ad occidendum inimicum, & similia.

4 Regula secunda. Quoties finis malus additur ipsi Voto, remanente re promissæ in sua bonitate, toties Votum est validum; quia tunc materia ipsa bona est, unde & a Deo acceptatur: id autem tunc accidit, cum vovens non intendit uti ipsa re promissæ, sed solum ipso vovendi actu ad obtinendum finem malum. V. G. si quis voveat eleemosynam pauperi coram multis, ut ii id audientes, vanam æstimationem concipiant de virtute voventis; valet Votum, quia res promissæ nulla inficitur pravitatis macula: & solum ipse vovendi actus ad finem illum malum dirigitur.

5 Una est sive exceptio, sive declaratio: nam si ipsum Votum emittitur, atque adeo ipse actus vovendi ordinetur, ut obtineatur a Deo malus quispiam finis, tunc, quia hoc Deo gratum esse non potest, irritum erit, ut supra diximus. Quare si voveret quis dare eleemosynam, ut obtineret a Deo potiri posse puella, vel inimicum occidere, &c. invalide voveret. Idemque esset, si voveret eleemosynam, ut obtineret a Deo vanam hominum æstimationem: in quo notes, velim, differentiam; nam modo *num. 4.* fuit validum Votum factum ob vanam gloriam, quia Votum non fuit emissum ad illam a Deo obtinendam; sed solum comitanter ex actione vovendi illam vanitatem quis aucupabatur: at nunc ipsum Votum concipitur ad imperandum a Deo vanitatem illam, quæ ingrata prorsus Deo est, & quidem si res Deo mortaliter ingrata per Votum exorari intendatur, peccabitur mortaliter: si venialiter ingrata, venialiter: qualis enim est finis, tale reddat Votum necesse est.

Ex dictis cum eodem *l. c.* si quis voveat rem bonam, V. G. jejunium ut ex bello injusto incolumis evadat, ut ex concubina filium suscipiat, ut ex ludo illicito, sed non injusto lucrum reportet, lucrum scilicet, ad quod restituendum ex nulla lege sit obligatio, valide voveret; quia esse incolumem, habere prolem, lucrum illud retinere, mala nequaquam sunt; nam ideo licet de his effectibus gratias Deo agere. Contra vero, si quis voveat, ut lucrum ex usuris, vel ludo injusto reportet, ut obtineat a Deo vires ad inimicum occidendum, ut recuperet fa-

nitatem ad adulterandum, invalide voveret, quia habere lucrum injustum, pollere viribus ad occidendum, habere sanitatem ad adulterandum, mala sunt, Deoque ingrata. Hæc ex Sanchez. Sed Castropalaus mihi hic magis placet, ait enim, etiam in præcedenti casu non esse validum votum, quia neque in illo est votum de re bona: Jejunium enim, ut relatam ad habenda prædicta, imbibit ulum mediocrium ad illa, at, ut sic, malum quid est.

Sed adhuc unus est casus, in quo est validum ejusmodi votum, quando scilicet sit, non quidem ad habendos illos effectus ex illis medijs, verum illis effectibus jam habitis, fiat propter gratitudinem ad agendas gratias Deo de illo filio, incolumitate, lucro: tunc enim ex una parte hæc non sunt mala ex se, & ex alia non intenduntur haberi (jam enim sunt habita) in illo pravo medio, a quo in casu præcedente inficiebantur.

6 Unum denique adverte cum eodem *loc. cit.* malum, quod apparet in ejusmodi votis, interdum non esse finem, sed conditionem; nam tunc valet votum, v. gr. si quis voveat Religionem, si suus colligitans iniustus litem vincat, bonisque suis iniuste potiatur, illa iniustitia colligitantis non est finis voventis. Patet, quia voventi mala est: sed est conditio, sensusque voti est: posito quod illud malum mihi eveniet, Deo Religionem voveo. Simile quid evenit aliquando in voto pœnali; nam si quis ita voveat, *promitto ingredi Religionem, si adulterium commiserero, seu in pœnam quod commiserim*, valide voveret, quia sensus non est, quod ipse adulterium tanquam finem velit, sed quod in pœnam sui sceleris Religionem velit suscipere.

7 Quoad secundum; quid dicendum, si bonus finis jungatur materiæ indifferenti? illamne voto aptam reddet, & sic de ea constabitne votum? Respondeo reddere aptam in eo casu, quo aliqua circumstantia facit, ut res indifferens grata Deo evadat, pertineatque ad ejus obsequium. Ingressi v. g. vel non ingredi domum hæc, equitare, vel non equitare rusticari, vel non rusticari, res est indifferens: at si tibi ingressus, equitatio, rusticatio sit occasio peccandi, dum manet talis occasio, honestum tibi, gratumque Deo erit horum privatio. Quare si tuum votum ad bonum hoc ordinatur, valebit votum: nam si a te non ordinaretur, remaneret in sua indifferentia respectu tui voti res illæ, nec voti capaces erunt. Pari modo votum ad obtinenda bona temporalia, quia finis est indifferens, non valet: at votum ad hæc obtinenda, ut illis impetratis Deo gratiæ reddantur, validum est, quia hic finis honestissimus est; & certe cum fideles vota propter temporalia nuncupant, hoc posteriori, vel simili modo se gerere præsumuntur, non priori. Ita Sanchez *cap. 7. num. 28.*

8 Illud notandum, ut res indifferens, modo dicto, ex bono fine bona fiat, debere esse aptam ad talem bonitatem, ut ita dicam recipiendam, Ponit exemplum Sanchez *ibid. n. 5. & n. 13.* in vovente non præcindere unguis, vel exercere ludum agitationis Taurorum in Festo Sanctissimæ Virginis: hæc enim vota irrita ex se sunt, nec relaxatione indigent, quia unguis non præcindere, & Taurum agitare, cum in Dei, vel Sanctorum obsequium non cedant, materia est incapax bonitatis.

9 Si quis voveret capita animalium non comedere in honorem S. Joannis Baptistæ, vel vestibus quibusdam vestiri, vel non nere die Sabbati in honorem Virginis, & similia, invalide voveret, quia hæc sunt vana, & inutilia ad fines prædictos: at si propter aliquam circumstantiam hæc pertinerent ad aliquam virtutem, utique valeret vota de iisdem. Si quis enim multum alliceretur a cibo capitum animalis, si quis vestibus illis se per humilitatem contemnere intenderet, si quis ab affectu nendi retardaretur vel ab oratione, vel ab exercitijs spiritualibus, valide ea vota conciperet, quia sic pertinerent ad virtutem abstinentiæ, humilitatis, Religionis. Ipsum vestiri albo colore, cedere in honorem Virginis, ut etiam vestiri colore Ordinis alicujus Religionis, vergere in obsequium Sancti Fundatoris, communitur homines prudentes existimant: nam propterea votum de hujusmodi vestibus induendis communiter valere censeo. Ita Sotus *lib. 7. de justitia q. 1. art. 3. circa secundam conclusionem*, favetque Azor. *p. 1. lib. 11. cap. 14. qu. 5.*

Quando dubitatur de Bonitate finis Voti.

10 Denique illud est hic explicatu molestum; quid sentendum, quando dubium est, qualis nam sit finis ipse principalis, bonusne, malus, an indifferens? Ut huic difficultati faciam satis, recole, finem in voto esse posse duplici modo. Primo, si quid, executione rei promissæ, obtineri intendatur, v. gr. per Jejunium intendit quis obtinere, vel victoriam a tentatione prava, vel vindictam inimici, vel indifferenter corporis recreationem. Secundo, si quid non sit finis rei promissæ, sed ipse voventis, quod alii dicunt, esse finem ipsius voti, ut si quis promittat eleemosynam, non quidem, ut acquirat mediante illa, vanam gloriam (hoc enim modo effect finis rei promissæ) sed ut exercent quidem actum misericordiæ, at illo actu intendit vane laudari a circumstantibus. Vides? Hic finis est ipse voventis, ipsumque afficit, non vero inficit actum eleemosynæ, qui etiam tunc est actus bonus: solum comitanter ex illo vana gloria captari intenditur.

11 Jam vero communis doctrina est, in primo casu esse invalidum votum, si finis est malus, vel indifferens, quia tunc res promissæ affecta illo fine male est, vel, indifferens; unde materia voti esse non potest.

Contra, validum est in secundo casu, quia res promissæ bona est, et ille comitans affectus sit malus malitia vel veniali, vel mortali, juxta affectum ipsius voventis.

12 Non est igitur in hoc difficultas, ubi supponimus, esse nos certos de hujusmodi finibus; sed implicita difficultas est, quando dubitamus: ut ergo clare procedatur, distinguere diligenter.

Vel enim primo agi potest, quando finis principalis est unicus, & certo malus, vel certo indifferens; dubitatur autem, an hic afficiat rem promissam, an vero ipsum voventem.

Vel secundo, quando finis idem principalis pari modo in se unicus certo afficit rem promissam; sed dubium est; an in se sit malus, vel indifferens, an potius sit bonus. Dico (afficit rem promissam) nam si afficit solum voventem, etiam si finis sit certo malus, nec solum dubie malus, vel dubie indifferens, jam diximus *n. 11.* validum esse votum.

Vel tertio, quando duo sunt fines, a quibus moveri principaliter vovens potuit, alter certo bonus, alter certo malus, vel certo indifferens, sed dubitatur, a quoniam ipse motus ad vovendum fuerit, ab hoc, an ab illo? Petrus v. gr. certo vovit Visitationem Lauretanæ Virginis, sed dubitat motumne principaliter fuerit a pietate erga Sanctissimam Virginem, an a mera curiositate, vel an ab impudico amore puellæ inibi habitantis.

13 His distinctis: dico primo, Sanchez, *loc. cit. n. 28.* docere in primo casu valere votum, atque adeo obligare, quia certi sumus de voto, incerti de fine: sed mihi videtur esse etiam probabile, nequaquam valere, cum Tancredi *in qu. mor. tract. 3. dist. 4. qu. 14.* Ratio est, quia in eo dubio, an finis ille cadat in rem promissam, an potius in ipsum voventem, seu votum, jam dubitatur, an votum habeat bonitatem, quæ est de essentia voti; atque adeo, an adsit votum. At ad illud quod dubito, num sit votum, non obligor, quia tunc prævalet mea certa libertas contra votum dubium.

14 Dico secundo cum eodem Sanchez *ibid. c. 16. n. 24.* in secundo casu non valere votum. Ratio est, quia tunc dubitatur de bonitate rei promissæ; & consequenter dubitatur, an bona sit, an mala: at operari cum hoc dubio, malum est.

Sed quid, si in hoc secundo casu dubitatur, an bona sit, an indifferens? Respondeo, adhuc non valere, quia in casu hoc dubitatur, an Deus votum hoc acceptaverit; dubitatur enim, an id habuerit essentiam voti, quæ est, esse de re bona.

15 Dico tertio, neque esse validum votum in tertio casu, idque satis probabiliter, etiam aliqui probabiliter etiam asserant, esse validum. Ratio nostræ probabilitatis est eadem, quam modo attulimus: si enim omnibus diligenter expensis (ut certe a te semper supponimus hic, & in præcedentibus esse expendenda) manet dubium, an motus fueris ad vovendum ex hoc bono, vel illo fine non bono, semper remanet dubitatio de constitutivo essentiali ipsius voti; ergo votum erit dubium; ergo non obligans, cum prævalet certa libertas.

Dices, in hoc tertio casu sumus certi de voto, sed incerti, qualisnam finis fuerit adhibitus; ergo prævalet votum. Ita sentire videtur Sanchez *loc. cit. n. 28.* Respondeo: Nego, nos certos esse de voto, quamvis per verba illud exterius fuerit explicatum; cum enim dubitemus, an ejusmodi promissio habeat bonitatem finis, de voti essentia, atque de ejus certitudine dubitamus; prævalet ergo certa nostra libertas: nam verba illa solum materialiter se habent.

Replias. Nemo præsumitur commississe delictum; ergo quando est dubium, an voveris v. g. Peregrinationem Lauretanam ex fine visendi Amicam, vel visendi Sanctissimam Virginem, præsumeris vovisse ex posteriore hoc fine; nam secus, peccasses, dum vovisses illam peregrinationem instituere, ut turpem amorem foveres. Ita quis poterit ex illis Sanchez. verbis ibi (*ut minus delictum præsumatur*) argumentari.

Respondeo, nos loqui, quando omni præsumptione considerata, & omnibus expensis circumstantiis, adhuc remanet res dubia; tunc enim dico, in foro conscientiæ votum esse æstimandum invalidum, quia non adest certo essentia voti. Est igitur in foro externo me urgere possit ad votum propter dictam, vel quascumque alias præsumptiones; at in interno, cum vere nesciam qualitatem finis, unde & nesciam, an commiserim delictum necne, tum in eodem foro dubius de essentia voti; ergo illud exequendi nequaquam reus.

§. III. Materia Voti impeditiva majoris boni esse non debet.

1 Hujus generis tunc esse materiam voti, cum impedit majus bonum, quod vovens actu habet, dixi per occasionem *sup. §. 1. n. 6.* Si quis ergo dum est Religiosus strictæ Regulæ, voveret Regulam laxiorem, certe nulliter voveret; quia Deo id, quod meliorem bonitatem impedit, gratum esse non potest. Id quod satis fit in memoriam revocasse.

§. IV. Expenduntur quedam particularia Vota.

1 Porro quia non raro negotium facessit dijudicare, an majus bonum per remissum votum impediatur, vel alia quedam peculiararia; ideo nonnulla vota, quæ in controversiam vocari solent, hic examini subjiciam, & manifeste decernam.

Votum non vovendi.

1 Votum non vovendi absolute nullum est: ita Azor. *p. 1. l. 11. c. 14. q. 6.* quia opponitur votorum emissioni, quæ Deo grata est. At votum non vovendi indiscrete, temerarie, sine consilio Confessarii, validum est; quia vovere cum tali cautela honestatem, & virtutem prudentiæ sapit.

Non

Non ludendi, & similibus.

3 Vota non ludendi, modeste, seu per Eutrapeliam, non recrandi; cibis delicatis non utendi, valent communiter; procedunt enim ex amore mortificationis, & poenitentia, quæ melior est, quam illa quamvis honesta recreatio. Ita Suar. to. 2. de Rel. l.2. de Voto, c.8. n.8. & c.40. dub.5. n.43.

Dico (communiter) nam si ea recreatio, ludus, cibus, in speciali casu essent animæ tuæ utiliora, Vota de abstinendo ab illis non valerent; quia tunc bonum Deo gratius impedirent. Ita Suar. ib. num.9.

Pari modo nec valerent, si emitterentur ab uxore v. g. ob mæstilitiam, quam profiteri velit ob mortem viri; ut sic enim illa abstinencia vel indifferens est, vel potius vana, nec Deo grata. Votum non ludendi, ne fiat iactura rei familiaris; valet ex Sanch. l.4. in Dec. cap.7. n.29. & merito, quia actus virtutis est nolle prodigere:

Contrahendi Matrimonium.

4 Votum absolutum contrahendi Matrimonium non valet, quia impedit calibatam, bonum nimirum melius. Ita Suar. l.c. c.9. n.2. Laym. l.4. tr.4. c.12. Sanch. l.1. de matr. dist. 4. n.1. & in Dec. c.8. num.51. & 52. alique. Votum contrahendi cum hac puella paupere, cum hac meretrice, &c. nec item valet, ex Suar. d. c. 9. n.8. quia puellam esse pauperem non vincit majus bonum calibatus. Excipe, nisi forte matrimonium esset tibi necessarium ad vitandos tuos lapsus, vel esset necessarium ad prolem pro bono publico suscipiendam, vel ad ducendam puellam, quam dara fide violasti: in his enim casibus urget præceptum, quod observare melius est, quam servare calibatam, quod est de consilio. Idem est (ait Bonac.) si sub conditione sic voveas: si quam ducam, ducam meretricem, vel pauperem. Ratio est, quia quandoquidem calibatam non servas, melius est; majorisque charitatis opus, illis per tuum matrimonium auxilium impendere.

Non acceptandi Prælaturas, vel Sacerdotium.

5 Votum non acceptandi Prælaturas, sæcularesve dignitates, validum est, si recta fiat intentione. Ita D. Th. 2. 2. q. 185. art. 1. & 2. alique; licet enim primo aspectu videatur impedire majus bonum, nempe Episcopatum v. gr. quæ est status perfectior eo, quem habet actu vovens, tamen propter humilitatem, mortificationem, & pericula debitum munus non exequendi, melior est ejus privatio. Hinc infert Suar. l. c. 11. num. 10. fm. Votum non suscipiendi Ordines irritum esse, quia Ordinum susceptio non avertit illud periculum: ac votum non suscipiendi Beneficium, aut quodcumque regimen animarum, reatum esse; quia in hoc voto dictum periculum adest: sed certe puto etiam Votum non suscipiendi Ordines validum fore, si finis sit humilitas, & reverentia, qualem respexit S. Franciscus, dum ad Sacerdotii gradum noluit ascendere. Qua ratione Superior possit nihilominus præcipere prædictis ejusmodi munera, vide *sup. c. 7. §. 3. n. 13. de jur.*

Inserviendi in perpetuum.

6 Votum inserviendi hospitali in perpetuum, quamvis impediatur ab ingressu in Religionem, quod est melius bonum, validum est; quia *supra §. 1. vers. ad primum*, vidimus non debere considerari in hac materia, quodcumque majus bonum, sed illud, quod vovens habet actu, dum vovet: ac certe melius est inservire hospitali, quam non inservire, seu domi suæ cum libertate otianti permanere.

Præstandi hoc, & non aliud.

7 Votum præstandi hoc determinatum opus, non vero aliud, valet, necne? Si quis v. gr. Deo promittat, hanc, & non aliam Religionem ingressurum, hanc aureorum decem elemosynam distributurum, & non aliam: Coronam Virginis non nisi flexis genibus recitaturum, validene promittit? Sanch. lib. 4. in Dec. c. 8. n. 47. asserit, valide promittere; quia licet hæc vota sint conditionalia, excludantque alia bona, quia tamen indirecte excludunt, sunt certe directe de bono honesto. Adde, melius esse hæc bona ex obligatione facere, quam liberum esse in aliis, quæ forte non fient. Castr. t. 3. tr. 15. d. 1. de Voto, p. 8. §. 5. n. 16. affirmat invalide promittere: quia cum in his votis hoc, & non aliud majus bonum, imo nec aliud minus promittatur, (vult enim hic vovens coronam non alio modo nisi flexis genibus recitare, elemosynam non nisi decem aureorum dare) immiscetur in illis materia apta voto cum inepta: inepta enim materia est privatio faciendi bonum opus, v. g. privatio facultatis dicendi coronam stando, vel deambulando, si forte non possit flexis genibus; privatio volendi dare elemosynam quinque aureorum, si non possit decem, vel, si velit, viginti, &c. & consequenter invalide ex mox dicendis §. *sequenti*, sic vovebitur.

Certe utraque sententia est probabilis; sed in hac posteriore, ne error irrepat, est advertendum, non raro ibi videri esse immixtam materiam ineptam, cum non sit: nam si quis voveat v. gr. ingredi hanc Religionem, & non aliam, quia judicat pro sua dispositione hanc omnium aptissimam esse ad famulandum Deo, non audebis dicere, illum nulliter vovere; quia licet hoc votum uniat cum privatione strictioris cujuscumque Religionis, tamen, cum respectu talis personæ alia strictior non sit quid bonum coram Deo, ea voti materia non erit immixta cum ma-

Tamb. de Dec. Præc. Tom. I.

teria inepta; quare valebit Votum. Eodem ergo modo in similibus philosophandum per diligentem erit.

Non petendi dispensationem.

8 Votum non petendi sine causa dispensationem voti facti, vel faciendi, validum pronuncio; quia ad prudentiam pertinet nolle sine causa a voti obligatione eximi. At votum non petendi dispensationem absolute, nequaquam valere puto. (Ita Sanch. l. c. c. 8. n. 21. & lege etiam Castr. l. c. a. n. 4.) quia impedit majus bonum, nempe libertatem petendi dispensationem, quæ aliquando necessaria, vel saltem valde utilis erit voventi.

9 Votum denique non petendi dispensationem non includeret votum non petendi irritationem, vel commutationem, & contra, probabilius negari potest: quia hi sunt satis diversi modi, quorum unum qui vult, vovetque, non statim alterum vovisse præsumendus est.

§. V. De materia partim Voto apta, partim non item.

1 **Q**uoties tuum votum ita est de materia partim apta, partim inepta, v. g. partim impossibilis, mala, indifferens, contra consilia, sine malo infecta, &c. partim possibilis, honesta, bona, sine bono affecta, &c. ita, inquam, est, ut indivisibiliter per modum unius, sic poscente talis rei natura, vel sicte intendente, promissis, nullum est votum. Si divisibiliter, & vere dividi materia possit, votum est validum, & obligans quoad partem aptam durat. Ita Sanch. l. 4. in Dec. c. 10. a. n. 1. Castr. l. c. p. 8. §. 2. a. n. 10. Vovet v. gr. quis construere Ecclesiam: si non potest totam, non tenetur ad partem ædificandam; quia indivisibiliter, & per modum unius tota Ecclesia promissa esse videtur: at si intenderit divisibiliter, si nimirum totam non posset, partem voluerit, ad hanc tenebitur. Ratio hujus doctrinæ est, quia vovens, dum indivisibiliter quid vovit, unum non promissit sine alio; promissit, dum divisibiliter.

Tota difficultas est, qua ratione id, quando clara non apparet voventis intentio, dignosci queat. Tres afferuntur communiter conjecturæ.

1 Prima. Quando res ex natura sua est inepta dividi per modum unius censetur promissa, quando est apta dividi, censetur promissa divisibiliter; hinc quia elemosyna est hujus posterioris generis, qui promittit decem, nec potest nisi quinque, ad hæc obligatur: at quia Jejunium unius diei est prioris modi, qui non potest usque ad meridiem a cibo abstinere, liber a Voto est.

2 Secunda conjectura desumitur ex usu loquendi, & communi estimatione. Quare qui promissit nunquam peccare, quia ex usu loquendi intelligi solet indivisibiliter, id est, nullo tempore velle peccare, cum id non possit; siquidem ab omni etiam veniali peccato nemo potest se semper liberare, ideo quamvis possit aliquo tempore non peccare, totum votum corrumpit.

3 Tertia conjectura ducitur ex illo principio: *Accessorium sequitur principale, non contra*. Quare si pars principalis voti est apta materia, licet pars accessoria sit inepta, obligabitur vovens ad partem principalem: quia pars principalis, utpote magis intenta, censetur absolute promissa sine dependentia ab accessoria, v. g. si quis vovit se peregrinaturum Romam sacco indurum, sacco deficiente, reus erit peregrinationis, quia sacci usus accessorius est. Excipe nisi accessorium sit tanti ponderis, ut merito appareat rem non esse absolute, sed cum illa accessoria inseparabiliter promissam: ut si quis promississet dictam peregrinationem equestrem; certe deficiente equo non teneretur ad pedestrem. Si vero pars principalis est inepta voto, licet accessoria sit apta, ad nihil vovens obligatur; quia corrumpente principali, non censetur accessorium subsistere, cum per se accessorium fuisse promissum non præsumatur, nisi contrarium expresse fuerit intentum in voto. Quare in allato voto, si quis peregrinari non posset, non propterea obligaretur sacco induere, vel expensas itineris satisfacere, quia hæc sunt accessoria peregrinationis.

4 Quid primo, si materia initio fuit inepta, postea apta? Quid secundo, si contra? Unum ante responsum moneo: An materia sit voto apta, necne, non est dijudicandum ex tempore, quo votum emittitur, sed ex tempore, pro quo emittitur: certum est enim, si hoc sero voveas audire Missam, videndum esse, an pro tempore matutino audire possis, quando est aptum tempus audiendi; non vero pro serotino.

5 Hoc monitu, sit hæc regula ex Sanch. lib. 4. in Dec. c. 9. num. 4. pro casu, quo initio materia fuit inepta, postea apta, nec clara est intentio voventis: Votum non valere, nisi quando ineptitudo fuerit ex aliqua circumstantia accidentali, & Voto extrinseca. Exemplum clarius regulam explicabit. Si voveas non ingredi domum quampiam ullo bono sine motus, etiamsi deinde adveniat bonus finis, in illam v. gr. transmigret puella periculum tibi afferens; non obligaris voto, quia illud votum initio fuit invalidum ob materiam tunc voto ineptam: at quod initio fuit invalidum tractu temporis non convalescit.

Verum si voveas, dum es in mari, vel dum es excommunicatus, audire v. gr. Missam per annum, obligaris ad Missam. remoto excommunicationis, vel maris impedimento; quia hoc votum valet pro suo tempore habili: illæ enim circumstantiæ maris, & excommunicationis licet reddiderint votum ineptum, pro tempore, quo existerat, tamen utpote extrinsecæ voto, & accidentariæ, votum, pro tempore apto nequaquam invalidaverunt. Cum igitur hujus voti executio tractum successivum habeat, impleturque remotis illis circumstantiis possit, omnino debet.

6 Jam vero pro votis, quorum materia initio fuit apta, deinde

de evasit inepta, Regula sit hujusmodi: Quando sit inepta omnino, & in perpetuum, extingui omnino votum: quando autem sit inepta ad tempus, suspendi votum pro eo tempore, unde redeunte aptitudine, redire & votum. Ratio regulæ est, quia pari passu procedit obligatio voti cum aptitudine materiæ. Quare si vovisti non ingredi illam domum ob peculiarem puellam ibi commorantem, si ea vitam absolvit, absolvitur & tuum votum: si autem eadem discedit ab ea domo per annum, & deinde redeat, votum tuum suspenditur, nec obligat per illum annum; obligabit postea.

8 Quod si votum fuit pro hac determinata puella, v.g. Berta, adveniatque in eam domum alia, v.g. Lucretia, licet afferat idem, vel etiam majus periculum; ad illam domum non extenditur votum; quia intentio voventis non fuit universalis ad omne periculum, ut supponimus, sed ad illud ex hac individua persona dimanans.

9 Quid si votum sit disjunctivum, cujus una pars cadat in materiam aptam, altera in ineptam? Ut si quis ita voveat: *Ego promitto Deo vel me furaturum, vel Religionem ingressurum. Ego promitto Religionem ingredi, vel ut furer, vel ut Deo serviam. Voveo vel te occidere, vel me per aliquot dies jejunaturum*, & similia. Respondeo, dandam esse non ab similem regulam; videndum enim est, an disjunctio cadat in duplicem illam materiam, vel finem, necne: si cadat in utramque, illicitum est votum, quia existente una parte mala, utraque pars mala erit, cum malum ex quocumque defectu, quare voti materia esse non potest: quod si disjunctio non cadat in utramque partem, sed determinate intendatur una pars, altera vero solum sit apposita, ut conditio, valebit votum quoad illam partem determinatam, si aliunde apta voto est. Exemplo clarior evadat doctrina: Sit qui sic voveat: *Promitto aliquid furari, quo sim dives; vel si furari non possum, promitto me in Religionem ingressurum*. Vides hic adesse veluti duo vota; Alterum *promitto furari*; & hoc invalidum est: Alterum *promitto me Religionem ingressurum*, si furatus non fuero; & hoc validum est, quia de re ex se bona, & ommissio furti est solum conditio.

10 Quid denique, si votum ideo disjunctive emittatur, quia vovens nescit, quamnam materia apta sit voto; ut si quis voveret se, vel daturum elemosynam anno sequenti, vel jejunaturum, quia nescit an anno sequenti habeat pecuniam, quam pauperibus largiatur? Resp. ad alteram partem possibilem obligari nemini dubium sit; quia tunc adest virtualis voluntas se obligandi ad partem, quam possibilem inveniet: sic etiam si muliercula voveret jejunium, ut obtineret a Deo vel amasium, vel virum, certe invalide voveret ex modo dictis n. 9. at si ipsa ex ignorantia sic voveret, ut deinde a Confessario suo instructa elegeret id, quod bonum fuerit, virtualiter determinatam illam partem pertinentem ad maritum voveret; quare & valide.

§. VI. Quomodo Votum sit interpretandum.

1 **B**Revis est Regula, fusior petenda ex dictis cum de juramento supra, c. 3. §. 4. Cum Votum obliget solum secundum intentionem voventis, benigne, & non stricte erit interpretandum, ut quanto minus possit gravet voventem. Lege Suar. l. 4. de Voto, c. 7. n. 2. & 9. Laym. l. 4. de Voto, c. 3. n. 3. Quod si de ejus intentione non constet, præsumendum est votum fuisse emissum, juxta id quod requirit natura rei promissæ, de qua re, si item non constet, præsumendum erit juxta, quod significant verba, quibus facta est promissio, & quidem secundum communem usum loquendi, cum semper præsumatur quis sua verba menti velle conformare, eademque juxta morem patrium proferre.

Afferatur interpretatio aliquorum Votorum. Votum Virginitatis.

2 Votum puellæ de Virginitate perpetua, imo de Virginitate, nisi expresse aliqua limitatio addatur, non solum eam obligat ad recusandum primum actum turpem, sed omnes deinceps. Ita S. Th. quem citat, sequiturque Suar. l. c. n. 5. & 7. quia ex usu loquendi illud (voveo virginitatem) significat perpetuam castitatem: quare amissa per primum actum virginitate, adhuc obligatur ad recusandos omnes actus tum externos, tum etiam internos contra virtutem continentis. Ita in nostro opusculo de Confess. in editione Patrum normitana, l. 2. c. 7. §. 1. num. 4. & colligitur ex Suar. l. c.

Votum Peregrinationis.

3 Votum Peregrinationis potest impleri per peregrinationem equestrum: sic Bon. disp. 4. q. 2. p. 6. n. 16. hæc enim in omni rigore peregrinatio est, & sic minus gravatur vovens; ut item propter non ab similem rationem, potest impleri per peregrinationem factam propter alia negotia, dum adsit intentio volendi voto satisfacere.

Audiendi Missam.

4 Votum de audienda Missa impletur juxta, ac impletur si esset de præcepto Ecclesiæ, hoc enim modo præsumitur promitti: Sic Suar. l. c. n. 14. Si vovisti audire Missam quotidie, censo ex vi hujus voti tibi die festivo satis esse unam audire, quamvis hæc sit de præcepto, quia intentio tua videtur solum fuisse, nullum transire diem sine Missa.

Recitandi Rosarium.

5 Votum de recitando Rosario absolute intelligitur de tertia parte, quia hæc communiter Rosarium appellatur: sic Suar. l. c. c. 8. n. 5. Sanch. l. c. c. 13. Rarius poterit recitari cum socio alternatim,

quia hic jam est usus apud nos communis: qui apud Hispanos, quia fortasse non aderat, ideo Castr. t. 3. tr. 25. d. 1. p. 12. n. 5. ejusmodi alternationem in eo voto adimplendo negavit: at sola mente recitari non poterit, quia oratio vocalis est in eo voto promissa.

Ingressiendi Religionem absolute.

6 Votum ingrediendi Religionem, vel suscipiendi Ordines Sacros non obligat ad castitatem, donec status ille assumatur: secus plus nimio gravaretur vovens, nec enim illis nondum assumptis est emissum castitatis Votum. Ita Valentia, 2. 2. d. 6. q. 4. vers. atque ex hoc quidem. An idem votum ingrediendæ Religionis obliget filium in necessitate parentum, fratrum, sororum, &c. vide apud Castr. t. 3. tr. 16. d. 2. p. 6. §. 5. per totam.

Ingressiendi Religionem, si Pater consenserit.

7 Hoc votum tunc obligat, quando Pater id a filio sincere proponente sciens, non contradicit. Ita Sanch. mox cit. non enim opus esse censo, ut Pater assensum positivum præbeat; quia ex communi more hic sensus ejus voti est: *Ingressiar, nisi pater egre ferat, & contradicat*.

8 Quid, si Pater contradicerit, sed deinde mutata voluntate consensit? Dico, tunc impletam esse conditionem, votumque obligare: jam enim abest contradictio.

9 Quid, si contra hoc est, si consenserit, sed deinde ante ingressum filii in Religionem contradicat? Ajo, votum non obligare, quidquid dicant Sanch. l. 4. in Dec. c. 24. nu. 14. Laym. l. 4. tr. 4. cap. 6. q. 2. quia non est impleta conditio juxta sensum voventis, qui voluit molestiam patris vitare.

10 Quid denique si, vel antequam Pater posset significare assensum, vel dissensum, vel antequam adveniat tempus ingressus, ipse Pater moriatur? Dico, votum obligare, quia solum, nisi aliud manifeste fuerit expressum, requirebatur, ne Pater contradiceret, molestiamque pareretur, quæ nec jam nunc adest.

Jejunandi.

11 Votum jejunandi intelligitur de jejunio more Ecclesiastico; unde pro quocumque die voveris, licet tibi lacticiis vesci, ex Sanch. l. 4. in Dec. c. 11. n. 5. 3. quamvis Castr. t. 3. tr. 15. d. 1. de Voto, p. 12. n. 18. neget, si votum fuit pro Quadragesima, vel aliis temporibus, in quibus ex consuetudine ab his abstinetur: uterque probabiliter. Si vovit quis jejunare in vigilia alicujus Sancti, quando hæc incidit in Dominica, potest, imo præstat jejunare die Sabbati, quia hæc translatio de more Ecclesiæ est; nam propter eandem rationem eum, qui per totum mensem jejunare vovit, non obligo Dominicis, nisi expresse etiam se pro illis obligaverit.

12 Si jejunium promissum violasti carnis comestione, vel iterata comestione, licet peccaveris, poteris deinceps sæpius comedere, quia jam jejunium illius diei impossibile redditum est. An vero si iterum carnes comedas, contra votum pecces, controversia est. Negat Sanch. in Dec. l. 4. c. 11. num. 42. quia abstinentia a carnibus erat debita ex vi solius voti jejunii, & accessorie ad illud; non vero per se, ut per distinctum præceptum jubetur in diebus jejuniorum Ecclesiæ: jejunio igitur impossibili per primam comestionem carnis reddito, abstinentia ab illis non amplius urgebit voventem. Affirmat Suarez, quia votum jejunii intelligitur more Ecclesiæ; hæc autem ita præcipit jejunium, ut per dictum præceptum prohibeat carnes comedere pro quacunque hora. Hæc, & alia Suarez satis probabiliter, asserens contrarium esse absurdissimum, & contra omnes; nihilominus Sanch. instar multorum nobis sit, ut etiam fuit Laym. l. 4. tr. 4. cap. 3. nu. 3. sententiam Sanch. non improbabilem reputa.

Votum jejunandi in perpetuum an obliget sexagenarios, vide infra l. 4. c. 5. §. num. 8.

13 Si vovit quis omnibus sextis feriis, vel Sabbatis jejunare, probabile est, si tunc inciderit Natalis Domini, posse a jejunio se continere. Ita Molin. t. 2. d. 272. n. 3. Azor. p. 1. l. 11. c. 20. q. 3. Fag. pract. & c. 4. l. 1. c. 6. n. 6. quia is est mos Ecclesiæ; nisi tamen expresse contrarium intenderit, vel ex professione Religiosa (hæc enim expressioni æquivallet) id voverit: Sic Th. Sanch. l. 6. in Dec. cap. 6. nu. 20. Propter eandem rationem, qui vovit in vigilia ejusdem Natalis Domini jejunare, poterit Vesperti refectiunculam solito majorem fumere, nisi expresse, vel modo dicto æquivalenter rigorosum jejunium promiserit: Ita Th. Sanch. l. 4. in Decal. c. 11. nu. 65.

Abstinendi a vino.

14 Votum abstinendi a vino etiam ad evitandam ebrietatem, non prohibet cervisiam, & similia, quia hæc sunt satis diversa, & finis extrinsecus sub voti obligationem non cadit. Alia de hoc voto mox afferam, num. 15. & 17.

Jejunandi in pane, & aqua; ubi, An pastilli esculenti, vulgo macherones; hoc jejunium violent?

15 Votum jejunandi in pane, & aqua obligat sub mortali, ne aliud comedas, vel bibas, excipe parvitatem materiæ: qua certe in re nimis laxè mihi videtur Caltrop. t. 3. tr. 15. d. 1. p. 12. num. 21. dixisse, dum docuit votum abstinendi a vino obligare sub gravi culpa, ne bibatur in ea quantitate, quæ vi temperate utentibus sufficeret pro una comestione; quasi ad minorem non obligetur graviter: nimis inquam laxè. Si quis enim quater bibat vinum aqua de more

more mistum in prandio, temperate bibet; ergo sequitur, quod is, cui non liceret vinum propter votum bibere, posset sine gravi culpa bibere bis, vel ter. Id non credo. Semel igitur modo dicto bibere, non putarem grave; pluries, putarem. Nec id durum videatur: nam idem Castr. *ib. num. 19.* nescio an sibi repugnans, non multo ante dixit, seu supposuit, semel bibendo vinum frangi jejunium promissum in pane, & aqua.

16 Qui in pane, & aqua jejunare vovit, si non potest sic jejunare, obligabitur jejunare cum piscibus; si nec cum his, vel similibus potest, obligabitur cum lacticiis jejunium servare. Ratio est, quia accessorium sequitur principale; non contra. Cum igitur ex mente communiter voventium (nisi aliud expresse intendatur) in prædictis promittatur principaliter jejunium, si illud observari potest, debet. Contra vero, si jejunare non possit, non propterea a prædictis cibis, & etiam a carnibus te continere jubeo, quia abstinencia ab his accessorie ad jejunium fuit promissa: Ita Laym. *l. 4. tr. 4. c. 2. n. 3.* Propter eandem rationem, si vovens jejunium in pane, & aqua, hora consueta alios cibos quadragesimales adhibuerit, violando graviter votum, adhuc tenetur ad jejunium; quia jam remanet principale, scilicet jejunium, quod servari potest. Dixi (nisi aliud expresse intendatur) nam si intendam te jejunare præcise sub hac forma, sine vino, sine piscibus, &c. & non sub alia: illa forma semel, quamvis cum primo violata, ad aliam ex vi voti non obligaberis; quia illam vovisti non aliam.

17 Sed quid, si vinum biberis, atque adeo quoad hanc circumstantiam votum violaveris, licebitne tibi sine novo peccato vinum iterum, iterumque potare, posito quod aliud in contrarium expresse non intenderis? Affirmat Sanch. *lib. 4. in Dec. cap. 11. n. 41.* quia per abstinenciam vini semel violatam redditur pro illo die impossibilis dicta abstinencia. Negat Castropalaus *to. 3. tr. 15. d. 1. p. 12. n. 19.* quia intentio voventis videtur adstrinxisse jejunio abstinenciam vini pro singulis horis totius diei. Ego assentior Sanchio, si sermo sit de voto jejunandi in pane, & aqua: Castropalaus autem, si de voto abstinendi eo die a vino; nam in his duobus votis licet videatur magna affinitas; quia tamen in altero est negatio bibendi vinum, quæ est malignantis naturæ, in altero est affirmatio bibendi aquam, videtur adesse non spernenda diversitas, quam pro doctioribus inuuisse sit satis.

18 Huc facit sequens casus: Voveram ego per omnes sextas ferias solum panem comedere; & item voveram in Vigilia B. Aloysti panem non comedere, sed vero res alias, ciceres, fabas, lentes, imo & pisces, &c. Incidit autem hoc anno Vigilia Beati in sextam feriam: quid agam? sive enim solum panem, sive sola alia esculenta comedam contra alterum ex votis faciam. Respondeo: hac in re non puto attendendum ad prioritatem temporis emissi voti, quia tempus in Votis Deo factis videtur res valde extrinseca, neque ad intentionem voventis: supponimus enim hanc concurrentiam ipsum non prævidisse. Puto ergo hunc obligari ad ponendum, quod Deo gratius existimabatur: sicut enim si tibi duo promissi, gemmam v. g. pretiosam, & mediocre picturam, quæ ab amico expectabam, si deinde ab eodem non possim obtinere utrumque, sed alterum, quem malueri, certe gemmam eligere debeo, quo tibi in re majore quam possim satisfaciam: ita videtur in casu nostro.

19 Verum quid Deo erit gratius in re, de qua agimus, ubi utrumque jejunium ab eadem virtute abstinenciæ procedit, nec ad excellentiorem actum recurrere possumus? Respondeo: Censuit quidam jejunium sine pane esse gratius Deo; quia in genere abstinenciæ rigidius est, quam jejunium cum solo pane. Non assentior: puto enim esse rigidius jejunium in solo pane, quam jejunium in cæteris; nam ego potius eligerem, sive ad incitandum palatum, sive ad nutritionem, comedere pisces, ciceres, lentes, pultes varias, variaque saccaro condita, fructusque cum libertate diversus, præsertim pro una tantum die, quam unum aridum, siccum, insipidum; nullo obsonio associatum panem. Merito ergo assero gratius esse Deo jejunium in solo pane, quam jejunium cum libertate in cæteris.

Sed quid, si vovens advertisset, cum vovit, ad utrumque jejunium, ad quod obligabitur?

Respondent aliqui cum Sylv. *V. Votum, 2. q. 17.* ad utrumque, si potest, quia utrumque promissit; quare nihil comedat. Alii cum Vasq. *de jejun. d. 2. q. 3.* respondent ad neutrum, quia satis diversum jejunium est nihil comedere, quod certe vovens non videtur vovisse; quam jejunium sine pane, & jejunium cum cæteris, quæ promissit.

Dico congruentius loqui priores, quia nisi vovens amens fuerit, dum vovit panem non comedere, & alia esculenta non comedere, nihil comedere promissit. Id ergo seruet, si potest; nam cæterum facile Superior dispensabit, vel gravis debilitas, consideratis voventis viribus, juste timenda excusabit.

20 Qui vovit Jejunium in pane, & aqua, potestne comedere pastillos esculentos, quos Itali *Macheronas*, vel *Vermicellos* appellamus? nam si in illos dum coquantur, parum olei, & amaraci paucelæ frondes infundantur, gratos se palato exhibebunt; cumque ex alia parte concedamus omnes solum esse veniales, propter parvitatem materiæ, tam exigua additione non violandum mortaliter sic esse jejunium, videbitur alicui. Quid, si neque hæc addantur, sed meri vermicelli, & similes aqua cocti comedantur?

Respondeo: quamvis hoc posterius sit concessu facilius, tamen utrumque pato esse contra ejusmodi votum. Ratio ducitur ex intentione communi sic voventium, qui dum jejunium vovent in pane, & aqua, solo pane se fore contentos promittunt, nisi expresse aliud intendant. At illa, quamvis ex simili farina, qua panis, compacta edulia longe aliud sunt in usu humano, quam panis, illud facile indulgeo, ut panem possit quis aqua coquere, quia sic non se extrahit ab usitato pane:

Tamb. de Dec. Præc. Tom. I.

quare sicuti posset illum ad prunas asiare, asiatoque tunc vesci, quod nemo negat, sic poterit aqua elixare, elixatumque comedere.

Abstinendi a carnibus.

21 Qui vovit abstinere a carnibus, potest comedere lacticia; quia hæc non veniunt in communi loquendi more, nomine carni: propter eandem rationem, qui vovit abstinere a lacticiis, videtur posse carnibus vesci, & ita putat Sa *V. Votum num. 25.* Sanch. *d. c. 11. n. 46.* Sed non assentior; quia ex communi hominum existimatione, qui a se prohibet lacticia, prohibet & carnes, seu supponit carni prohibitionem: & certe mirum esset hominem tunc non posse comedere ova, posse gallinam: tacite igitur (nisi expresse contrarium intendatur) in voto abstinenciæ a lacticiis involvitur promissio abstinenciæ a carnibus, non vero e contra. De abstinencia carnis accessorie ad votum jejunii, Vide *nu. 12.*

§. VIII. De voto rei indeterminata.

1 **V**otum de materia indeterminata; sive primo quoad quantitatem, ut *Voveo Eleemosynam*; non designando quantitatem, sive secundo quoad qualitatem, ut *Voveo dolium Vini*, non decernendo cujus bonitatis; sive tertio quoad individualitatem, ut *Voveo dare in eleemosynam unum ex his duobus servis: hunc, vel illum equum, &c.* Votum, inquam, de re indeterminata validum est, & licitum; quia indeterminatio non tollit bonitatem materiæ, sed solum obligat voventem, ut illam decernat: Sed ecce difficultas, qua ratione ea determinari in ipsa executione debeat.

2 Dico Primo, quoad priora duo ita determinari debere, ut secundum regulam §. precedente datam, quanto minus potest vovens gravetur; usum tamen loquendi, & voventis intentionem semper præ oculis habendo. Ita Valent. *2. 2. disp. 7. q. 6. punct. 4. q. 3.* Azor. *1. p. l. 11. cap. 20. q. 2. & 10.* Bonac. *to. 2. disp. 4. q. 2. de Voto, punct. 6. n. 12. & 31.* aliique. Poterit igitur minimam, infimamque, prout maluerit, eligere: dixi (Usus loquendi, & intentionem præ oculis habendo) per diligentem enim advertit (quod & Doctores advertunt, *l. Nummis, ff. de legatis 3. & nos supra l. 1. c. 3. §. 7. V. Legatum, & V. Votum*, monuimus in legatis) tacite in ipso Voto interdum determinationem involvi. v. g. si Calicem voveas, certe argenteum, non vero vilioris materiæ debes; quia ex usu loquendi, dum voves Calicem, pro Missa celebranda voves, qualis est ad minus argenteus quoad cuppam: pari modo si vovisti panem, oleum &c. non potes quæcumque vilissima, sed quæ usui communi solent convenire.

3 Vinum pro celebrandis Missis vovit quidam dandum singulis diebus Patribus Capuccinis, atque hoc Votum in hæredes transmissit, qui (ut assolet) sui genitoris pietatem obliti, vinum dabant infimæ qualitatis. Interrogatus ego de hæredum obligatione, eosdem monui, Votum Patris non servari, nisi bonum Vinum, ac Sacrificio dignum ministrarent; hoc enim tacite promissit, ex communi more, Pater.

4 Dico Secundo quod tertiam indeterminationem individualitatis, posse voventem quod libuerit eligere: quia dum quisita promissit, tacite voluit non unam partem determinate promittere, sed libere offerre quam voluerit. Si quando alterutrum ex his ante electionem pereat, an quod superest integre debeas, variant Doctores. Dividendum putant Sanch. *lib. 4. in Dec. 13. n. 19.* & Molina *to. 2. de just. d. 270. vers. quando res una;* integre dandum docet Bonac. *d. 4. de Voto, q. 2. p. 6. n. 34.* & Castropal. *to. 3. tr. 15. disp. 1. p. 12. n. 26.* illi, quia Voto remanens non erat tota res addita, sed solum veluti pars; quia sensus promissionis videtur hic: *Dabo equum v. g. quem habeo ex his duobus.* Utrumque probabile.

C A P U T X V I.

De obligatione Voti

1 **N**on obligat Votum, Primo, si cesset ex natura rei. Secundo, si ex lapsu temporis. Tertio, irritatione. Quarto dispensatione. Quinto, commutatione; de quibus ea, quæ magis sunt necessaria, in sequentibus explicabuntur.

§. I. De Cessatione voti ex natura rei.

1 **C**essat veluti ex natura sua Votum Primo, quando materia promissa sive in re, sive secundum prudentem hominum estimationem diversa notabiliter sit. Ita Valent. *2. 2. disp. 6. q. 6. p. 4. vers. eo igitur modo;* Sanch. *l. 4. in Decal. c. 2. n. 20.* Ratio est, quia illam promissit vovens, non vero diversam.

An sint mutata circumstantiæ in eo, qui vovit castitatem, vel Religionem, si multos, vel aliquos annos vixit uxoratus, disputat amicissimus Tancreda, *p. 1. de mort. tr. 3. de voto, disp. 1. q. 52.* An nimis benignæ, qui legit, expendat.

Diversa autem fiet, quando notabiles difficultates superveniunt, vel de novo quid simile cognoscitur, ex parte ipsius materiæ promissæ, quale est periculum vitæ, honoris, gravis alicujus damni, Sic Suarez, *lib. 4. de Voto, cap. 10. num. 1.* tunc enim res videtur transire in alium statum moraliter diversum, quem vovens nequaquam promissit.

Dixi (de novo cognoscatur) nam si, non obstante illo periculo cognito, adhuc vovisti, obligaris promissio, quia res pro te non est mutata: solum erit perpendendum, an honestum fuerit cum

ed vitz v. g. periculo vivere, atque adeo an votum valuerit. Sane interdum valere, quando virtuti consonum est tali periculo se exponere, certum est, ut accidit forte Carthusiano, voventi, nunquam, nec in infirmitate quidem, carnes comedere.

2 Cessat secundo, cessante causa finali, non vero impulsiva: Sic Sanch. *l. c. n. 42. Azor. par. 1. lib. 11. cap. 15. q. 14.* fine enim non subsistente, nec subsistit promissio. Quod si finis principalis sit duplex, videndum est utrum divisibiliter, an indivisibiliter uterque fuerit intentus, & inde vigorem voti cognoscere, ut *supra*, c. 13. num. 12. & 14. inuimus satis.

Hinc si vovisti dare eleemosynam Petro pauperi, & hic dives evasit: Si eandem vovisti ad finem impetrandi salutem absentis filio, & hic mortuus erat, quando votum emittebas: Si ad finem liberandi captivum a servitute, & hic non inveniatur fuisse captivus, vel ante tuum votum ad libertatem fuga se vindicasse: Si ad finem edificandi Ecclesiam, atque hæc propter hæreticos v. g. ingruentes, edificari non concedatur, ad nihil teneris; siquidem causa finalis tui voti nequaquam subsistit.

3 Non raro solum suspendit votum, quia materiz bonitas, vel finis, non omnino, sed ad tempus cessat, satis sit *supra*, c. 15. §. 4. num. 7. breviter insinuas.

An cesset votum ingrediendi Religionem in eo, qui ingressus est Novitiatum, & Religio illi non placuit, tam bene, & clare docet Sanchez *lib. 4. sum. c. 16. & num. 88.* ut superfluum omnino iudicem, hic doctrinam illam exscribere.

Cessat tertio votum transacto tempore, quo illud amplius non obligat; quod clarius per solutionem sequentis casus intelligitur.

4 Sed antea non est omittendum notare, interdum cessare votum per illius satisfactionem, etiam si voti immemor fueris, vel etiam si satisfacere voto nolueris, id quod breviter sic habet de Lugo, *de just. d. 4. num. 46. fine.*

Si ex voto debebas dare, v. g. hoc mense aliquam eleemosynam, & immemor voti eam dedisti, satisfecisti proculdubio, sicuti, si cum voto audiendi Missam voti immemor eam audisti, ut docet Sanch. *lib. 1. in Dec. c. 13. n. 10. & 18. & 4. c. 14. n. 40.* qui notat, idem esse, licet haberes intentionem non satisfaciendi voto per illud opus; nisi forte novo voto te voluisses obligare ad illud opus iterum faciendum. Hæc de Lugo.

Quod si quaras hujus doctrinæ rationem, ea est, quia jam nunc est communis sententia, quod qui ex lege debet facere aliquod opus, v. gr. die Dominico interesse sacro, si illi interest immemor legis, imo etiam memor, & nolens per illam Missam satisfacere præcepto, adhuc præcepto satisfacit: quia jam ponitur ab illo id, quod lex præcipit, nec enim lex præcipit, & obligat ad ponendum opus cum intentione satisfaciendi legi, sed solum ad ponendum illud opus. Unde sequitur, quod si hic intra tempus habile mutet intentionem, seu advertat, jam se satisfecisse, non peccat, non audiendo aliud Sacrum. Ergo idem merito dicimus de voto, quæ est lex privata obligans ex vi Religionis, non vero ex vi justitiæ.

Quod ultimum addo, quia in obligationibus ex justitia est quæstio inter DD. an quando quis aliquid ex justitia debet, extinguitur debitum, si illud solvit immemor ejus obligationis, vel si solvit animo donandi: & quidem negat extingui de Lugo, *l. c. n. 45.* concedit Baldelli, *to. 1. lib. 5. d. 25. n. 18.* ex *L. Cum ex plurib. ff. de solut. quem refert, & sequitur Diana, p. 3. tr. 13. resol. 44. vide etiam p. 3. tr. 6. resol. 5.* At cum nos loquamur de obligatione, quæ non pertinet ad justitiam, jure dicimus hanc nostram communem esse sententiam. Redeamus nunc ad promissam casus solutionem.

§. II. Quando Voti obligatio cesset ratione temporis.

Tertius vovit orationem, jejunium, eleemosynam, pro certo designato tempore, quando ea nequaquam præstitit, obligaturne alio die, an potius ille jam liber est a voto?

Respondeo hoc pendere ex intentione voventis: si enim illo die signato intendit orare, jejunare, &c. illo elapso die, non jam tenetur amplius; si vero diem illum præfixit potius pro termino, ante quem non vult obligari, quam quod velit illo signato die orare, jejunare, &c. signavit enim solum, ut initium suæ obligationis, tunc, eo elapso tempore, tenetur, cum primum potest. Ita Arag. Cajetan. Val. Vasq. Suar. Sanch. apud Castrop. *to. 3. tr. 15. d. 1. p. 14. nu. 1.* Ratio est, quia sic se vovens voluit obligare, & non aliter.

5 Sed quid, si incertum sit, utro ex his modis quis voverit? Respondeo, colligi etiam ex voventis intentione debere. Nam si tempus præfixum continet specialem devotionem, nec contrarium expresse intendatur, præsumitur dies ille signatus fuisse in honorem talis diei, & consequenter res inseparabiliter cum tempore fuisse promissa. Ut si voveris jejunium diei Sabbati eo fine, quia hic dies est peculiari modo devotioni Virginis addictus, inseparabiliter cum jejunio dies ipsa ex tua intentione conjungitur; atque adeo si non potes, vel si cum peccato non vis eo die Sabbati jejunare, ad nihil postea teneris. Sic Sanch. *l. 4. Dec. cap. 1. num. 32.* sicuti si vovisses recitare Coronam coram signata Imagine Sanctissimæ Virginis propter ejus Imaginis peculiarem devotionem, si coram illa non potes, alio in loco Coronam recitare non teneris. Et ratio est, quia, seu pro tali die, seu pro tali loco, te, & non aliter, obligasti. Fateor tamen interim in eo casu, quo promissisti, v. g. jejunare per unum annum integrum, si per sex menses priores non jejunasti, teneri te ad jejunia sex mensium posteriorum; quia pro his remanet implenda pars voti, quæ in hoc casu, ut ex se patet, dividua est, & impleri potest.

6 Si vero tempus præfixum non continet specialem devotionem, vel si continet, tu principaliter ex illa ad votum emittendum non te movisti; tunc separabiliter a tempore res fuisse promissa præsumitur, & tempus præsumitur esse additum, ut initium tuæ obligationis: quare urgebit promissio, etiam post præfixum terminum, v. g. voves eleemosynam dandam die S. Joannis eo fine, quia tunc tuos census exigere soles, vel quia commodius eo tempore promptos habes pauperes, vel quid simile: transacto S. Joannis die, nec impleto Voto, postea adimplendum erit, quia in hoc Voto præfigitur ille dies, non in ejus honorem saltem principaliter, sed in tuam commoditatem, principaliter autem intenditur ipsa pauperum sublevatio: sicuti si Coronam illam modo dictam vovisses ex amore ipsius Virginis, locum autem Imaginis solum ut aptiorem ad illam recitandum elegisses; si ibi non posses, alibi recitare teneris.

7 Hinc Votum jejunandi diebus sextis feriis hujus anni, si non potes, vel etiam cum peccato non vis hoc anno jejunare, evanesceat Votum pro alio anno. Sic Sanch. *l. 2. num. 2. Bonac. de Voto, p. 2. p. 5. §. 1. n. 9.* quia inseparabiliter cum hoc anno, in honorem Dominicæ Passionis, jejunia fuere promissa; vovisti enim his sextis feriis, non vero alterius anni jejunare, atque adeo signatis his, alias exclusisti.

Hinc Votum peregrinandi Romam hoc Anno sancto, illo transacto, cessat; quia inseparabiliter conjuncta est res promissa cum ejusmodi anno.

8 Hinc si jejunare quis voveat semel singulis hebdomadis, per totam suam vitam, si in aliqua hebdomada non jejunet, sive quia nequit, sive quia cum peccato non vult, non tenetur supplere alia hebdomada bis v. g. jejunando; quia ex ipsa mente voventis addicitur jejunium illis singulis septimanis, cum finis principalis sit, vel se in singulis semel mortificare, vel in singulis Dominicam Passionem semel recolere, &c. Idem posset esse in eleemosyna, ut si quando quis voveret singulis diebus illam elargiri vel in honorem Sancti illius diei, vel ut nulla dies præteriret sine pauperum sublevatione, vel quid simile. Quia tamen communiter solet eleemosyna promitti ob ipsam inopiam misericordiam, recte monet Sanch. *l. c. n. 37.* communiter obligari quempiam, qui sic vovit, ad supplendum, si forte aliquo die omisit.

9 Hinc contra, promittens ingressum Religionis die v. g. S. Francisci, nec id eo termino adimplens, obligatur postea ingredi. Ita Suarez, Bonacina, apud Castr. *1. 3. tr. 1. p. 14. nu. 3.* quia licet is dies contineat peculiarem devotionem, ex mente tamen voventis clare apparet, devotionem illam nec fuisse voti finem, nisi minus principalem, & separabilem.

10 Pari modo si vovisti jejunare tot diebus, quot sunt anni Sabbata, si hoc anno non jejunasti, teneris ad supplendum anno sequenti: quia jam apparet Votum non fuisse propter devotionem hujus anni, vel huic anno additum. Imo si expresse vovisti te continuato anno, omnibus Sabbatis v. g. jejunaturum, anno, inquam, non designato propter devotionem peculiarem illius, sed propter commoditatem, vel quid simile, alio anno continuato tibi erit jejunandum, ut ex jam dictis patet.

11 Quid, si dubium sit, an vovens decreverit tempus in honorem diei, necne? Respondeo, tunc censendum esse cum Sanch. *l. 4. in Dec. c. 14. n. 38.* ac si non decreverit in honorem. Ratio est, quia de Voto jam certi sumus, dubitamus de tempore; ergo prævalet possessio voti: quare transacto tempore, nec adhuc obligabit.

12 Sed quid, si voveat quis jejunaturum v. g. die Sabbati, & certus quidem sit non Sabbatum quodcumque elegisse, sed determinatum, sit tamen dubius, quodnam signate fuerit? Respondeo cum Bonac. *disp. 4. de Voto, q. 2. p. 5. §. 1. n. 9.* tunc jejunandum illi erit proximo Sabbato: quare si Votum fuit intuitu temporis, eo transacto non obligabitur amplius. Ratio est, quia ea videtur esse intentio voventis, sumpto exemplo a simili promissione humana, quæ obligat proximo quoque tempore. *l. exm qui Kalendaris; in princ. ff. de verb. oblig.* Denique quando dicimus extingui obligationem, vel te non obligari amplius ad Votum, intelligimus nec te obligari ad rem promissam, nec ad aliud opus ejus loco. Ita S. Thom. *2. 2. q. 88. art. 3. q. 1. ad 1.* Suarez *l. 4. c. 15. n. 7.* quia vovens illam rem promissit, non aliam in ejus compensationem, ut supponimus: atque hæc, de qua loquimur, non est commutatio, sed obligationis cessatio.

Ex his resolvi sequens dubium: Antonia vidua vovit se daturam pauperibus totum suum Dotarium, quod mox sperabat recuperaturam ab hæredibus sui viri defuncti. Recuperavit non multo post dimidiam ejus partem, alteram hæredibus dimisit bona fide, nil cogitans de voto: & pone etiam fuisse mala fide, adeoque cum peccato, ex eo quod advertenter disposuerit de re jam Deo dicata; Quæritur nunc, an habeat obligationem restituendi pauperibus, alterum tantum ejus, quod remisit?

Respondeo, non obligari. Solum si mala fide remisit, cum potuisset non remittere, peccavit contra Votum peccato delendo per poenitentiam. Ratio est eruenda ex dictis: & in simili sic assertur Suar. *l. 5. de Voto, c. 16. n. 9.* Si quis, inquit, solti Deo vovit dare Hospitali servum suum Petrum, & postea illum occidit, non tenetur ad aliquam compensationem: deberet enim esse aliqua restitutio æquivalentis valoris, vel alterius servi similis. Nemo autem dixit, vinculum voti præcise spectatam obligare ad restitutionem aliquam Deo faciendam. Et paulo post probat illam culpam, quando ea affuit, non esse contra Justitiam, sed contra Fidelitatem, seu Religionem; & ideo non esse mirum, si obligationem restitutionis nequaquam pariat.

§. III. De Irritatione Votorum.

Ille dicitur Votum irritare, qui tollit absolute, & finetimore reviviscant obligationem Voti cujuscumque sive futuri, sive præteriti, sive sola mente, sive etiam voce prolata: tollere autem eam solum potest is, a quo vovens dependet. Quoniam ergo dependentia vel est quoad voluntatem, ut est filius, vel Religiosus, qui dependet a voluntate Patris, & Superioris: vel quoad rem promissam, ut est servus, qui quoad bona temporalia, quando non habet, nec habiturus est peculium proprium; dependet a Domino; ideo duplex est irritatio; alia scilicet directa, quæ est, quando a Superiore, vel Patre tolluntur vota dependentia a sua voluntate; alia indirecta, quando tolluntur vota de rebus subjectis dominio alicujus. Et recte quidem Pontius l. 20. de Matr. c. 27. n. 22. notat non esse necesse, Superiorem quemcumque respectivo ad vota, quæ irritare potest, ea speciatim cognoscere: sic enim potest irritare: *ego auctoritate quæcumque tua vota.* Non sic in dispensatione, vel commutatione; debet enim dispensans, vel commutans peculiariter vota cognoscere, ut causam dispensandi, vel æqualitatem commutandi perpendat; quæ expensio, ut docemus, in irritatione non requiritur.

2 Directa irritatio semper est actus dominativæ potestatis: Indirecta potest esse etiam actus jurisdictionis; & ita quidem esset, si Pontifex prohiberet materiam ab aliquo promissam, prohiberet v. g. Jejunium in die Dominica, quod quis vovisset, &c.

Porro tractationem de Votorum irritatione breviter, sed spero complete hic dabo, subscribendo sequentem resolutionem.

Propositus Casus.

3 Antonius tredecim annos natus duo emisit Vota, alterum ingrediendi, perseverandique in Religione: alterum dandi notabilem quandam elemosynam. Verum, eo egresso a pubertate, post annum scilicet decimum quartum completum, Pater cum Votum filii conficiendum esset, eadem irritavit; sed Antonius cum dubitaret, an id liceret patri, putaretque se reum esse nihilominus Votorum, eadem sæpe ratificavit: nec multo post, mortuo Genitore, ingressus Societatem Jesu, atque anno decimo octavo suæ ætatis vota biennii de more nuncupavit: mox duobus post annis, nulla antea facta renuntiatione bonorum, e Societate, ipso petente, dimissus est; regressusque in sæculum matrem viventem invenit, itemque patruum tutorem suorum fratrum, imo & futurum eorum Curatorem: Pater enim ex testamento constituit dictum Patrum administratorem, curatoremque suorum bonorum omnium, donec filii, inter quos numeravit etiam Antonium, annum vigesimum quintum compleverit. Antonius ergo multas difficultates, nec vulgares proposuit de prædictis, Votis quas jam sigillatim subdo, & diluo.

Difficultas Prima.

An Antonius per emissionem Votorum Biennii Societatis Jesu extincta fuerint vota præcedentia?

4 Concedimus omnes, universa Vota tum realia, non acceptata tamen a Tertio, tum personalia in Sæculo, vel in Novitiatu facta, extinguuntur per Professionem solemnem sive jure Divino, sive Ecclesiastico; atque adeo, etiam si commutandi intentionem non habeat proficiens, non obligari amplius ad illa Vota. Ita D. Th. 2. 2. q. 189. art. 3. ad 3. Cajet. Azor. Sanch. Lessius alique apud Castr. t. 3. tr. 16. de susceptione Religiosi status, disp. 2. p. 8. n. 4. Ratio cur tanta prærogativa Professioni gaudeat, est, quia in illa continentur eminenter quæcumque alia opera particularia forte promissa; quare qui se totum Deo in perpetuum dedicat, perfectissime solvit quæcumque ab ipso promissa illi fuerint.

Quoniam vero Vota biennii Societatis Jesu non afferunt Professionem solemnem; sed sunt simplicia, licet ex jure Pontificio novo verum constituent Religiosum, matrimoniumque irritent; ideo amplius quærendum est, quid juris in casu nostro, quo Antonius non solemnem Professionem, sed prædicta Vota biennii nuncupavit: pro quo,

5 Præmitto primo, sive ab ipso vovente, sive a suo Superiore posse omnia prædicta in Sæculo, vel Novitiatu facta Vota commutari in d. Vota biennii: Ita Laym. l. 4. tr. 4. c. 8. n. 30. Castr. ib. n. 5. alique ab eodem citati. Ratio est, quia commune est omnibus, ut infra dicitur, quemlibet posse Votum suum in melius commutare: at assumptio Religiosi status per d. biennii Vota, cum æquivalent ex parte voventis Professioni solemnī, melior est, quam sint quæcumque alia vota sæculi.

Hac autem commutatione facta, jam non amplius vota præcedentia obligabunt; quia vota semel irritata, dispensata, commutata, quando observantur conditiones, sub quibus expedita forte fuit dispensatio, vel commutatio, non amplius obligant, sed solum obligat materia subrogata. Unde si sine culpa quis ita commutatus a Societate dimittatur, non amplius vota sæculi ipsam urgerent. Dico cum Sanch. l. 5. in Dec. c. 5. nu. 55. (sine culpa) nam si cum culpa, tunc teneretur, vel iterum ingredi, vel prioribus votis satisfacere. Sicut enim Professio Religiosi, ita & vota biennii imbibunt conditionem perseverandi quantum est ex se in Religione. Si ergo quis ex culpa sua non perseverat, non observat conditionem a se dependentem; ergo non ponit materiam subrogatam; ergo obligatur reverti ad priora vota: vel certe iterum ingrediatur Religionem; nam sic dictam subrogatam materiam apponet.

6 Præmitto secundo, ex vi dictorum votorum biennii sine dicta commutatione non extinguuntur, sed solum suspendi vota præcedentia: Ita idem l. c. Ratio est, quia hæc prærogativa conceditur Professioni solemnī Religiosæ; at vota biennii vera professio solemnī non sunt: & merito in Cañ. 2. pr. Congregationis Societatis id clare explicatum est, dum ibid. dicitur *revertenti in sæculum reviviscere vota, illumque iterum obligare.*

7 Nota autem ad commutationem explicatam n. 5. requiri ipsius voventis, vel superioris intentionem; non enim commutantur vota sine voluntate ejus, qui commutat: at ad suspensionem explicatam n. 2. illam non requiri, cum ea suspensio sequatur veluti ex natura sua ad ejusmodi status assumptionem.

8 Ex dictis colligo resolutionem propositæ difficultatis. Nam quia audivi Antonium suorum votorum commutationem nec intendisse, nec a Superioribus habuisse, ideo ejus vota in sæculo emissa, si non fuerint a Patre legitime irritata, suspensa solum fuerunt per votum biennii: quare per regressum ad sæculum reviviscant, & illum reum faciant, necesse est.

Difficultas Secunda.

An Pater potuerit Vota Antonii irritare?

9 Dico, Patrem potuisse licite, & valide, dummodo Antonius egressus pubertate vota legitime non ratificaverit: Ita Doctores mox citandi, & passim. Ratio est, quia propter dominativam potestatem, qua potitur in filium legitimum, imo & in illegitimum (Vide Castr. t. 3. tr. 15. disp. 2. p. 7. n. 5.) quando tamen pro hoc non adest tutor; de qua re vide infra, l. 5. c. 3. §. 1. n. 12. Vota omnia filiorum impuberum (id est in ætate usque ad duodecimum annum, in masculis usque ad decimum quartum completos) Vota, inquam, impuberum habent imbibitam hanc conditionem, si Pater consentiat, vel non contradicat. Id quod recte, sive ex jure naturæ, sive ex jure Ecclesiastico dispositum est, ut imbecillitati ejus ætatis consulatur. Si ergo Pater libere hanc conditionem non ponet, jam omne Votum corruet. Nec solum potest Pater hæc Vota irrita reddere, dum adhuc filius impubertatem tenet, sed etiam quocumque tempore post adeptam pubertatem; quia semper militat ratio, quod ea Vota fuerint nuncupata tempore ætatis imperfectæ. Ita Cajet. Navarrus, Sanchez, Lessius, Bonacina, Suarez, Valentia, alique apud Castr. l. c. p. 3. §. 4. n. 5. contra Sotum, Arag. aliosque ab eodem citatos.

10 Extenditur hæc Patris potestas ad prædicta omnia Vota in impubertate emissa, licet implenda tempore pubertatis, seu implenda, quando filius fuerit sui juris, v. g. ad Vota, quæ nunc puer undecimum annum agens emitit de elemosyna danda, de jejunando, de peregrinando, etiam quando ipse erit grandior, quando sua bona possederit &c. Ita Sanch. l. 4. in Dec. c. 39. n. 9. quidquid dicat Castr. d. p. 3. §. 4. n. 3. Ratio est, quia irritativa hæc potestas fundatur in imperfectione, qua puer Votum emitit: at hæc vovendi imperfectio jam adfuit tempore, quo ea Vota fuerunt emissa.

11 Extenditur item ad aliqua Vota facta a filio post pubertatem, si tamen adhuc sit sub potestate Patris. Ita idem apud eundem Castr. d. p. 2. §. 7. n. 9. hæc autem sunt omnia, & sola Vota quæ præjudicant dictæ patriæ potestati. Quandonam ab hac egrediat, vide Molin. t. 1. de just. d. 240. Ant. Hom. l. 47. T. avi n. 1. & passim Jurisconsult. Ratio est, quia circa hæc jus ipse non habet disponendi: esto de aliis, in quibus est sui juris, disponere, atque adeo vovere sine dependentia possit.

12 Hinc non solum elemosynam dicto tempore promissam ex bonis ad patrem spectantibus, sed longas etiam peregrinationes, diuturnam a domo absentiam, jejunia immoderata, & longas orationes, quibus domus perturbatur, vel quibus filius infirmari timetur, potest irritare pater dicto filio puberi. Contra, Vota Religionis, Castitatis, & dandæ elemosynæ ex suo peculio irritare non potest: Sic Sanch. l. 4. in Dec. c. 35. Idem est in Voto de frequentandis Sacramentis, de jejniis, & orationeque moderatis; deque similibus eodem dicto tempore promissis: quæ cum nihil præjudicent patriæ potestati, irritare non valet pater; quia in his sui juris est pubes.

13 Nota, posse a patre fieri irritationem, etiam contradicente filio; quia patria potestas non dependet in suo usu a filii voluntate. Non obstat commutationem Voti non posse intentari invito vovente; non obstat, inquam, quia in commutatione vovens acceptare debet materiam subrogandam, ad quod requiritur consensus voventis: quod non est in irritatione; nam propterea probabile etiam reputatur cum Castr. disp. 2. cit. p. 4. n. 6. contra Sua. l. 6. de voto, c. 11. n. 13. ex gravissima causa posse Dispensationem Voti tradi invito; quia liberam habet Prælatus potestatem disponendi, nec a subdito dependentem, licet necessario, non nisi ex rationabili causa, exercendam.

14 Quæres: Requiritur ne causa, ut prædicta Vota irritet Pater? Respondeo, quamvis aliqui, ut Lessius l. 2. c. 40. disp. 12. n. 70. & dub. 3. n. 76. Laym. l. 4. tr. 3. c. 7. n. 18. causam requirant, afferantque sine illa tam irrazantem patrem, quam filium irritationem petentem peccare venialiter, aliqui vero id negant, ut Azor. p. 1. l. 11. c. 7. q. 5. citans Sylvest. Angel. aliosque, Basil. de Pont. de matr. c. 17. n. 20. video tandem utrosque Doctores quoad proximam esse concordem: fatentur enim & illi, causam ad excusandum a quacumque culpa eam unam sufficientem esse quia scilicet gravatum se filium Voto sentiat. Cum igitur tam; modica causa sit satis, moraliter loquendo, culpa semper evitabitur. Sic Sanch. l. 4. in Dec. c. 24. n. 15. & 16.

15 Quid, si pater concessit licentiam vovendi, vel Votum filii confirmavit, licite ne valebit deinceps irritare?

Negativam sententiam sectantur Lessius *lib. 2. c. 40. disp. 10. num. 76.* citans Cajet. & Panor. Suarez *lib. 6. de Voto, c. 8. n. 7.* sed probabilior esse affirmativam puto cum Sanch. *lib. 4. in Decal. c. 17. n. 18. & 21. & Laym. lib. 4. tr. 4. c. 7. n. 17.* quia per licentiam concessam non se pater privat, nec se privare potest potestate, quam a natura, vel a jure habet irritandi. Unum limita; nam si Votum sit reale, paterque per licentiam concessam filio illud emitendi, tacite, vel expresse rem promissam filio donavit, ut per Votum de ea disponderet, non posset revocare, quia eam a suo dominio jam abdicavit: Si Pater promissit non irritari, an adhuc possit; dicam mox *num. 37.*

16 Ex dictis collige, Patrem tuto potuisse Antonio irritare prædicta Vota, quia nulla sua licentia fuerunt emissa: fieri eorum legitima ratificatio subsecuta non est (de qua tamen *max*) liber a votis est filius.

Difficultas Tertia.

An Tutor, vel Curator &c.

17 Tutor dum Tutoris officio fungitur, potest omnia pupilli Vota facta in impubertate irritare, quæ potest pater; ejus enim loco succedit. Ita Castr. *d. 2. p. 7. n. 6.* ex communi sententia. Idem jus est in Curatore quoad Vota facta concernentia ad bonum temporale, vel præjudicantia gubernationi domus. Ita Sanch. *lib. 4. in Dec. c. 37. num. 69.* alioscitans; in hoc enim Patris, & Tutoris vicem subit Curator, dum Curatoris munus obit. Tutor autem datur pupillo usque ad 14. annum completum: Curator datur minori, idest a dicto anno 14. usque ad 25. item completum. Quædam difficultas de Tutore, vel Curatore superveniente videatur *n. 42.*

18 Quid, si sint plures Tutores, vel Curatores? Respondeo cum Bonac. *d. 4. q. 2. p. 7. §. 7. n. 25. fine,* quemlibet ex his posse; quia hæc potestas iis convenit ratione officii, nec videtur concessa dependenter a socio.

19 Sed insurgit difficultas, An Curator irritare valeat Minoris Vota etiam personalia, tempore impubertatis emissa; negandum enim inde visum fuit Suar. *to. 2. de Relig. lib. 6. de Voto, c. 6. n. 24. & 25.* quia Curator non succedit loco patris in totum, perinde ac succedit Tutor, sed solum in administratione bonorum. Dico tamen cum Sanch. *lib. 4. in Dec. c. 30. n. 52.* probabile esse posse, quando est in eo munere; quia esto directe, & principaliter detur Curator in prædictum finem, datur tamen etiam secundario in filii personam.

20 Ex his vides, patrum Tutorem, seu Curatorem valuisse Antonii Vota irrita pronunciare, nisi tamen Votum Religionis confirmasset post pubertatem, de qua ratificatione *max.* Dico (Votum Religionis) nam alterum de elemosyna danda, etiam si Antonius ratificasset ante annos 25. cum fuerit reale, nec factum ex licentia patris, ut supponimus, potuisset a Curatore patrum usque ad 25. annos, ut modo diximus, irritari.

Difficultas Quarta.

An Mater &c. Ubi an Socer &c.

21 Certum est ex Suario *lib. 6. de Voto, c. 6. n. 21. & passim,* vivente patre, vel hoc mortuo, seu longissime agente, si tamen existat Avus, Tutor, vel Curator filii, nihil Matrem posse circa irritationem votorum ejusdem sui filii: quia Mater nullam tunc in filium potestatem habet. Si vero omnibus illis sit filius desitutus, certe succedit Mater, & hac deficiente, Avia, poteritque Vota filii in impubertate facta irritare, dum filius est impubes. Ratio non est, quia Mater tunc sit Tutrix, supponimus enim illam non esse Tutricem, licet tutelam filii possit petere a JUDGE, sed est, quia de jure naturæ est, ut tunc Mater, vel Avia impuberem filium loco Patris gubernet, sitque Tutoris loco.

22 Duo hic sunt contròversa; Primo, an Mater, quæ nec Tutrix, nec Curatrix sit, possit, Patre Avoque de mortuis, Vota filii emissa in impubertate irritare, non solum quando filius impubes est, ut modo dixi, sed etiam postquam filius adeptus est pubertatem usque ad annum 25. dum scilicet est minor, & non emancipatus. Ita Mol. Covar. alique apud Suar. *loc. cit. c. 5. n. 1.* Negat Sanch. *lib. 4. in Dec. c. 30. n. 17.* quia Matri, inquit, non concedendum est, nisi quod conceditur Tutori: At Tutor circa Vota pupilli facta in impubertate nihil potest, ubi pupillus ab eadem egressus est. Addit Castr. *tom. 3. tr. 15. disp. 2. p. 7. num. 15.* idemque Sanch. hujus rei rationem esse, quia in jure §. *Famine, instit. de adopt.* Mater nullam habet potestatem neque in personam, neque in bona filii impuberis.

23 Sed certe probabile etiam judico cum Sayr. *in Clavi l. 6. c. 16. num. ult. Sa V. Irritatio nu. 1.* posse, & ea prorsus ratione, qua posse diximus *n. 17.* Curatorem. Ratio est, quia valde rationi consonum est, ut sicut Mater, aliis deficientibus, subintrat in Tutoris locum, ita etiam sit loco Curatoris; ergo eidem officia Curatoris non sunt deneganda. Ad ea, quæ contra afferuntur, nego, Matri non esse concedendum, quod conceditur Curatori; nego, inquam, quia ejus loco ipsa succedit: unde quamvis Tutor omni privetur potestate in pupillum, quando hic pubertatem acquirit, non tamen omni privatur Mater; quia Tutor, relicta tutela, non eo ipso subintrat in officium Curatoris, subintrat modo dicto Mater. Ad jura in contrarium, dic ea loqui de Matre, ut Mater est, non vero quando jure naturali in eo munere subintrat; vel loqui de rebus pertinentibus ad usum politicum,

non vero spectantibus ad conscientiam. Ita Sanch. *d. l. 4. c. 30. n. 15. Castr. l. c. n. 7.*

24 Volo item advertas discrimen non vulgare, quod *n. 22.* innui. Nam Pater potest irritare impuberis vota (intellige ex prædictis *a n. 9.* non confirmata post pubertatem) semper, etiam post longissimos filii annos, etiam post emancipationem; at Mater solum usque ad 25. annum filii non emancipati. Ratio est, quia vota impuberis propter ejus modicam discretionem censentur facta sub conditione, si Pater non contradicat, ut supra vidimus: cum ergo Pater semper talis remaneat etiam post emancipationem, semper poterit irritare: at vero cum Mater, ut & Tutor, & Curator irritent loco Patris, tamdiu poterunt irritare, quamdiu illius loco substituatur, hoc est Tutor usque ad annum 14. filii, Curator usque ad 25. ejusdem non emancipati.

25 Secundo. An mater filio minori prædicto possit irritare Vota realia de bonis temporalibus, vel Vota præjudicantia gubernationi domus, emissa tempore pubertatis? Censent perique cum Suar. *lib. 6. de Voto, c. 5. Sanch. lib. 5. c. 35. n. 77.* neque hæc realia, neque quæcumque alia emissa in dicto pubertatis tempore posse, quia filius pubes nullo modo est sub Matris potestate, nec quoad se, nec quoad bona sua: sed certe probabile est cum Sayr. *in Clavi l. 6. c. 10. num. ult. Sa, V. Voti irrit. n. 1.* posse realia, vel præjudicantia; quia ex modo dictis Mater in hoc casu succedit loco Curatoris; ergo non est illi denegandum, quod ex omnibus Curatori conceditur. Ita Suar. *l. c. c. 6. n. 21. Bon. disp. 4. q. 2. p. 7. §. 2. n. 25. in fin.*

26 Ex his collige, potuisse gemtricem, si non adfuisset Curator; & filius non ratificasset, eidem filio consulere: sed quia Curator adfuit, nihil Mater potuit pro filio.

27 Inquires obiter, Socer poteritne vota irritare Generi carentis Patre, Matre, Tutore, Curatore, &c. Resp. Socerum tunc subintrare loco Patris, atque adeo posse, docet ex Neoterico Pater Tancredi de *Rel. t. 1. disp. 16. n. 6.* sed id mihi difficile est: Ipse autem promittit se hoc probaturum, cum de Voto ager *t. 1. de Relig.* quem molitur. Expectemus ergo, donec videamus probationum vires.

Velim etiam expectes solutionem illius difficultatis, An Avus, vivente Patre, votum impuberis Nepotis irritare possit? de qua re dicam, Deo favente, *l. 5. infra, c. 3. §. 1. n. 13.*

Difficultas Quinta.

An Superior Religionis, &c.

Quoad Vota emissa in Religione.

28 Superiores possunt suis Religiosis omnia vota muncupata in Religione, etiam non impediencia ipsorum gubernationem, irritare, præter Vota constituentia statum Regularem, illique annexa, & præter votum assumendi strictiorem Religionem. Ita S. Th. *2. 2. q. 88. art. 3. ad 3. & 4. Laym. l. 4. tr. 4. c. 7. n. 6. Bonac. d. 4. q. 2. p. 7. §. 2. n. 26.* alique apud ipsos. Ratio dicti est, quia assumpto eo modo vivendi, & obediendi in Religione, conveniens fuit, ut Subditorum voluntas in totum a Superiore regeatur. Ratio exceptionis primæ est; quia quæ statum Religiosum constituunt, sunt fundamentum talis potestatis in Prælo: ergo si hæc irritari possent, ipsum fundamentum potestatis seipsum everteret, quod est impossibile, cum Superior potestatem non habeat suam potestatem, & ea quæ potestati adhærent, destruendi. Ratio denique secundæ exceptionis est, quia in hoc subditi ex sacris Canonibus *c. licet de Regul.* sui juris sunt, nec a Superioribus impediri valent. Petes: Vota facta tempore, quo quis est Religiosus, implenda, quando non erit amplius subiectus, v. gr. quando erit creatus Episcopus, possuntne Superiores irritare? Resp. de hoc dicitur *infra,* cum de servorum, uxorumque votis.

29 Nomine autem Superioris hac in re veniunt. Primo, Summus Pontifex: Ita Valen. *2. 2. d. 6. q. 6. p. 6. t. 3. tr. 15.* quilibet enim Religiosus per Votum Obedientiæ, ipsi tanquam Capiti omnium Religiosorum subijcitur; unde vides, Pontificem posse quidem dispensare fidelium, non Religiosorum Vota, non vero directe irritare: quia potestas irritandi ortum habet ab obedientiæ Voto, quod non omnes Fideles emittunt: at facultas dispensandi consequitur ad potestatem jurisdictionis Pontificis, cui omnes iidem fideles subijciuntur. Dixi (indirecte) propter illud, quod docui §. 3. *n. 2.*

30 Secundo Generalis, Provincialis, Prior, seu Rector, hoc est Superior localis, & quicumque habet absolutum regimen Conventus: hi enim jurisdictionem habent sufficientem in subditos.

31 Tertio Abbatissæ in valde probabili opinione. Ita Sanc. *l. c. c. 33. n. 19. Suar. l. c. fin.* Subditæ enim emittunt Votum Obedientiæ Abbatissæ, sicuti subditi Prælati: quidquid sentiant Azor. *p. 1. l. 11. c. 17. q. 3. Castr. l. c. n. 17.* qui solum Abbatissæ concedunt posse irritare Vota præjudicantia gubernationi domus.

32 Nomine autem Subditorum veniunt Primo, dicti professi solemniter. Secundo, ii, qui vota biennii emittunt in Soc. Jesu: Ita Suar. *lib. 6. de Voto, c. 7. n. 20. Sanch. lib. 4. in Dec. c. 33. n. 24.* quia hi sunt vere Religiosi, atque ex parte sua omnino Superioribus subiecti. Id autem intellige de Votis factis in Societate; nam de factis in sæculo, non ita, ut *n. 6.* diximus.

33 Non vero veniunt Primo Novitii. Sic Suar. Sanch. alique apud Castr. *l. c. n. 10.* quia nondum Votum obedientiæ Religioni emiserunt, quamvis particularia quæcumque Vota emiserint. Neque obstat, Novitios in favorabilibus reputari Religiosos, ut diximus *sup. l. 2. c. n.* nam tales reputantur ob privilegio at potestas irritandi, de qua hic agimus, fundatur in potestate domi-

sententia veniale, requiritur causa, eo modo, quo supra diximus de Religiosis, n. 37.

Vota Mariti.

54 Uxorem posse solum irritare vota Mariti, matrimonii tempore emissa, sibi præjudicantia, ut longæ peregrinationis (excipiunt Doctores, & Castr. l. c. d. 2. p. 6. n. 9. Less. ib. Hierosolymitanam in terræ Sanctæ subsidium, vel contra hæreses, & infideles) castitatis, immoderatæ elemosynæ, in damnum familiæ, & docet communis, & vera sententia. Ita Less. l. 2. c. 40. d. 15. n. 98. in 2. edit. & merito; quia vir non subicitur quoad voluntatem uxori, sed solum quoad materiam promissam, si sit matrimonio præjudicans. Inter hæc præjudicantia vota merito numerant Suar. l. 6. de Voto. c. 4. n. 8. & 12. Less. l. 2. c. 40. d. 15. n. 98. Bonac. d. 4. q. 2. p. 7. §. 2. n. 17. immoderatam abstinentiam, nimias preces, similiaque mutuam habitationem, reddendique debiti obligationem impedientia; nam propterea addunt posse etiam irritare votum de susceptione habitus Eremitæ, seu tertii Ordinis S. Francisci; quia ob horrorem vestis (ajunt) retraheretur uxor a debiti petitione. Vota mariti emissa ante matrimonium, posse item ab Uxore dumtaxat suspendi, si sunt præjudicantia, colligi potest ex dictis.

55 Sed quid? Votum mariti factum cum licentia uxoris, poteritne ab eadem irritari? Resp. cum iisdem ib. si dedit uxor meram licentiam, posse, quia, ne sibi plus nimio præjudicetur, iudicatur dedisse ad suum arbitrium: at si promisit non revocare, irritare nec licite, nec valide potest: Sic ib. Ratio est, quia ideo uxor potest vota quædam mariti irritare, quia sibi sunt præjudicantia: at per promissionem non revocandi a marito acceptatam, ejusmodi præjudicio uxor cessit: ergo, &c. Confirmatur, quia idem docent Doctores cum Sanch. l. 4. in Dec. t. 27. n. 22. fin. Castr. ib. de Domino respectu votorum servi, si quando Dominus concessit ei licentiam votandi cum promissione illam non revocandi: & merito, Sicut enim potest Dominus integram libertatem servo concedere, quam concessam & acceptatam revocare non potest, ita poterit concedere libertatem circa partialem materiam, quam servus voveat, quam ubi concessit, servulque accepit, revocare utique non poterit. Ita ergo in casu nostro, &c.

56 Si ex mutuo pacto conveniant conjugati, sibi que invicem promittant non revocare Votum, v. g. Castitatis, vel Religionis, an adhuc possint pacto ex utroque consensu rescisso, sibi votum invicem irritare; vide apud Sanch. l. 4. in dec. c. 34. n. 25. & l. 9. de matr. d. 40. n. 2. & Castr. t. 3. tr. 15. d. 2. p. 6. n. 6. nos enim ad Antonium, nostram de suis votis resolutionem nimis diu expectantem, regredi tempus monet.

Difficultas sexta.

An repetitio Votorum facta ab Antonio obstat, ne ea irritari valeant.

57 Diximus, Antonium ideo sæpe ratificasse sua vota, quia existimabat post irritationem a suo Patre exhibitam, adhuc illis obstringi. Id nunc expendamus.

Dico primo. Ex eo quod vovens velit, vel incipiat exequi votum in impubertate, vel alias factum, non censetur illud ratum facere, seu confirmare; Ita Val. 2. d. 6. p. q. ult. Less. l. 2. c. 49. dub. 14. n. 83. Ratio est, quia sola voluntas exequendi, imo executio ipsa, non potest præcedenti voto obligationem novam inducere; unde si quis vovit aliquid tractum habens successivum, ut quotidie elemosynam distribuere, singulis Sabbatis jejunare, &c. & observasset hæc Vota aliquandiu; si deinde votum fuisset nullum, vel irritabile comperiret, non propterea immutaretur ex illa observantia votum, nec certe confirmaretur, vel irritabile redderetur.

58 Dico secundo. Quamvis votum sæpissime quis renovaverit, seu repetierit, non ideo illud ratificavit: Ita Navarr. c. 12. n. 71. Less. l. c. in Dec. c. 30. an. 38. Ratio est, quia id nil aliud fuit, nisi prius vinculum approbare, non vero de novo suscipere: quare si illud infirmum ab initio erat, infirmum remanebit.

59 Dico tertio. Tria requiruntur ex parte voventis ad veram voti obligatoriam ratificationem. Primo, ut vovens sit conscius debilitatis prioris voti. Secundo, ut velit de novo se obligare firmiter, perinde ac si nunquam obligatus fuisset. Tertio, ut ita dispositus, voce, vel saltem mente vota præterita repetat, seu certe approbet. Ita idem. Ratio cur hæc requirantur, est, quia secus remaneant præterita vota eo prorsus modo, quo antea erant. At his positis, novam obligationem sine dubitatione contrahant necesse est.

60 Si immemor quis votorum antea emissorum, denuo, & non ex vi prioris obligationis votum emittat, reus erit voti; tunc enim Votum recens suam novam obligationem independenter ab antiquis, parit. Ita idem.

Dixi n. 59. (ex parte voventis) nam in nonnullis votis, ut in solemnibus Professione, sicut etiam accidit in contractu matrimonii; an hæc tria sufficiant, accedente ex parte Religionis, vel alterius contrahentis acceptatione, & qua ratione accedere possit, vel accessisse præsumatur; vide de Professione apud Castr. t. 16. d. 2. p. 5. de Matrimonio apud Sanch. l. 4. in Dec. c. 30. n. 38.

61 Consequitur manifeste ex his, Antonium per repetitionem suorum votorum, de quibus est sermo, vel per assumptionem status Religiosi vota priora in impubertatem emissa, nequaquam ratificasse; quia eorum repetitio, imo & executio, in errore validitatis suorum votorum, infirmo satis fundamento nitrebatur, ut ex propositione casus initio num. 3. clare constat. Quare nunquam legitime, seu valide ratificavit.

Conclusio.

Concludamus ergo breviter: Antonium regressum ad saculum, liberum esse, tum a Voto Religionis, tum a Voto distribuendæ elemosynæ emissis tempore impubertatis. Ratio præcipua est, quia hæc ejus genitor legitime irritavit, nec ipse sibi postea ratificavit valide. Adde, etiam si Pater non irritaverit, posse nunc a Patruo curatore utrumque Votum irritum reddi; cum ea Vota fuerint emissa tempore impubertatis, quæ irritare potest Pater, si is vivat, vel valde probabiliter ejus vice Tutor, seu Curator, & denique aliis deficientibus, Mater, quæ omnia ex dictis patent.

§. IV. De Dispensatione Voti.

Quid sit, & qualis esse debeat dispensandi causa.

1 Tunc dispensatur Votum, cum is, qui potestatem habet, illud Dei nomine absolute relaxat, seu remittit. Ita DD. mox cit. nam si aliquid Voto subrogat, tunc dicitur commutare; vel certe, si quod subrogat minus est, quam quod Voto fuerat promissum, dicitur dispensationi intermiscere commutationem.

2 Hinc videtur Irritationem, quia sit a potestate dominativa, qua quis suo nomine potitur, validam esse, etiam si sit sine causa: dispensationem sine causa non illicitam modo esse, sed invalidam, quia sit a potestate jurisdictionis, quam habet Superior nomine Dei: Deus enim non approbat solutionem Voti, temere, & sine ratione factam. Ita S. Th. Nav. Sotus, alii que quos sequitur, citatque Suar. l. 6. de voto, 17. n. 2.

3 Quid, si bona fide data est dispensatio, & deinde invenitur fuisse sine sufficienti causa, validane erit? Affirmant Less. l. 2. c. 40. d. 27. n. 119. & Sanch. l. 4. in Dec. c. 44. n. 10. sicuti valida etiam erit, si dispensatio fuit cum causa dubia, & ut sic explicata; sed deinde invenitur nulla fuisse. Ratio est, quia pertinet ad Dei benignitatem approbare, quod bona fide concessum, & acceptatum fuit. Negat Castr. t. 3. tr. 15. disp. 2. de voto, p. 9. num. 4. putans Votum obligare, ubi comperta fuerit causæ insufficientia: Ratio est, quia vere tunc nulliter Superior operatus est. Utraque sententia est probabilis: illa benignior; atque adeo, quia suavitati regiminis Ecclesiæ est conformior, lubentius excipitur. Quod hic dicimus de dispensatione, dicendum proportionaliter de commutatione est.

Porro tria breviter, ut in materia juramenti fecimus, sunt hic examinanda. A quo; ob quas causas; & quæ Vota dispensari possunt?

A Quo.

4 Pontificem Summum in omnibus Votis dispensandi potestatem habere, nimis certum est: at Archiepiscopus confirmatus, licet nondum consecratus, & nondum accepto pallio; Episcopus item solum confirmatus (sed utique post acceptam possessionem ex c. *injuncta*, de cler. inter. extr. xv. com. Azor. p. 2. l. 3. q. 9.) Capitulum sede vacante; Abbates, qui jurisdictione Episcopali gaudent; Legatus Pontificis in sua Provincia; Prælati Ordinum exceptorum; Pœnitentiarii Summi Pontificis in Votis non reservatis (quæ hæc sint dicam mox num. 49.) respectu suorum subditorum habent potestatem ordinariam ad dispensandum: ita Sanch. l. c. cap. 38. a num. 4. Delegatam vero habent, primo Vicarii Episcopi, vel Capituli Sede Vacante; modo advertas debere delegationem esse specialem, cum non sufficiat ipsa Vicariatus constitutio: ita Sanch. ib. n. 1. Merolla tom. 3. d. 7. c. 6. n. 17. & c. 7. num. 33. Secundo ii, quibus prædicti Pontifex, Episcopus, &c. commiserint: Parochum ex se non puto habere ullam potestatem in dispensando in Votis, ut & in juramentis: sic Sanch. lib. 8. de matr. disp. 9. num. 27. licet enim is possit aliquid in dispensatione jejunii, vel operis servilis die festivo, ut suo loco dicemus, non tamen in prædictis; quia pro jejniis, & operibus introducta est consuetudo, ut Parochi possint, non vero pro Votis, & juramentis.

5 Archiepiscopus quoad Episcopos sibi suffraganeos habet potestatem ordinariam dispensandi in Votis, nullam vero quoad ipsorum suffraganeorum subditos, nec dum eos non visitat, nec dum visitat: sic Sanch. l. 4. in Decal. cap. 38. a num. 9. Illud Archiepiscopo non denegatur, ut scilicet possit dispensare prædictis suffraganeorum subditis in eo casu, quo alicui Episcopus, causa subsistente, denegaret injuste Voti dispensationem. Horum rationem, vide apud Avilam. Henriq. Laym. lib. 5. tr. 4. de Voto, c. 8. n. 7. aliosque passim.

6 Sed quis dispensabit Episcopum in suis Votis? Resp. vel Archiepiscopus, cujus est suffraganeus, ut modo dixi, vel poterit ipse secum dispensare, vel denique committere suo Confessario, ut etiam extra Confessionem dispenset; pari modo Prælatus inferiorum regularem dispensabit Superior, v. g. Provincialis Rector; vel ipse Rector sibi; vel denique committat suo Confessario, ut id, etiam extra Confessionem faciat. Ratio horum omnium est, quia cum non repugnet hanc jurisdictionem dispensandi exerceri in seipsum, sive mediate, sive immediate, cum hæc sit voluntaria, & non contentiosa, nec ex se sit Sacramentalis, quæ requirit distinctionem personarum; & ex alia parte dicti Prælati habeant plenam dispensandi in Votis jurisdictionem, nec, quoad hoc, restrictam, ut supponimus, non est a nobis restringenda. Ita Sanch. late l. 8. de matr. d. 3. contra Suar. t. 2. de rel. l. 6. de Voto, c. 11.

7 Quid de iisdem Prælatibus exemptorum quoad suos Novitios? Resp. hos posse suorum Novitiorum Vota dispensare, vel commutare probabiliter est, cum Rodr. Less. Bonac. Sanch. apud Castr. d. 2. de Voto,

Voto, p. 10. n. 3. quia in eos habeat omnem potestatem jurisdictionis, dum ipsi sunt subditi: esto non habeant potestatem dominativam, unde eorum Vota irritare non valeant. Nec tamen iidem Novitiis negatur posse ab Episcopo (certe eo in cujus Diocesi domicilium habent) ex Sanch. *l. 4. in dec. c. 38. n. 19.* dispensari; quia ante professionem non desinunt esse Episcopis subiecti.

8 De Prælatiis, & Confessariis cæteris Regularibus; quoad Sæculares, cum Religiosi nullam habeant jurisdictionem ordinariam in eorum Vota, ac nihilominus habeant delegatam ex privilegiis, mox ex citandis *a n. 46.* colligetur.

9 Superest innuere aliquid de Abbatissis. Asero, Abbatissas non posse dispensare, nec commutare suarum Monialium Vota, licet eadem (quod est plus) possint irritare. Ita Rodr. *in compen. ref. 2. n. 12.* Sanch. *l. 4. in d. 39. n. 7.* alique; ratio est, quia irritatio provenit a potestate dominativa, qua ipsæ gaudent in Subditas (non vero in Novitias, ut *sup. c. 16. §. 3. n. 33.* diximus) at dispensatio, & commutatio ortum ducit a potestate jurisdictionis, qua de facto carent Abbatissæ.

Ob quas causas.

10 Regula generalis hæc brevis esto. Illæ causæ sufficient, quæ obstant executioni Voti. Sed ecce nodus. Equænam sunt ejusmodi; non valet id melius dignosci, quam prudentis arbitrio; quod certe lucem concipiet ex examine aliquarum, ex quibus cæteræ poterunt non difficulter expendi, quas jam subijcio.

11 Præmitto tamen primo, quando causæ, considerata gravitate Voti, etiam ipsa gravis est, vel plures leves satis gravem constant, absolute concedi posse dispensationem; at quando adest quidem causæ, sed expensis omnibus non adeo sufficiens, tunc admiscendam aliquam esse commutationem, hoc est subrogandam aliquid operis boni, quod dispensantis judicio Voti gravitatem compensare prudenter possit.

12 Præmitto Secundo, stante causæ, obligari Prælatum ad concedendam dispensationem: Ita Sanch. *Castri. citandi*, alique *passim*: quia potestas dispensandi ipsis data est ad subditorum bonum; ut e contra, dispensare in Voto gravi sine causæ, est mortale, ex Sanch. *in Dec. c. 45. n. 3.* quia juxta *d. n. 2.* usurpatur auctoritas sibi non concessa: porro causæ ad dispensandum sunt sequentes.

Imperfecta Deliberatio.

13 Hæc sufficientem dat causam, etiam sola. Ita Suar. *t. 2. de Relig. l. 6. de Voto, c. 17. n. 8. juncto n. 14.* *Castri. t. 3. de Vot. p. 9. n. 6.* contra Val. *ib. cit.* quidquid aliqui Doctores dicant qui ad sufficientiam petunt, ut præter imperfectam deliberationem, adde alia causæ, quale esset v. g. periculum violandi votum, magna ejus difficultas, &c. Ratio quod sola sufficiat, est, quia hoc ipsum periculum violandi, magna que difficultas, quæ ab iis Doctoribus requiruntur, regulariter interveniunt, vel timentur in eo, qui minus voluntarie, per imperfectam nempe deliberationem, vovit.

14 Potest autem ejusmodi imperfecta deliberatio tribus modis evenire. Primo, ratione ætatis, ut cum quis in pupillari, vel minus capaci ætate votum emisit; poterit enim tunc votum etiam sine commutationis admisione dispensari. Sic *Castri. ib. n. 8.* Sanch. *l. c. n. 30. & l. 8. de matr. d. 20. n. 13.* Ratio est, quia benignitatis est Dei non ita rigide acceptare votum in tenera ætate conceptum, ut nequeant Superiores remittere; quo autem imperfectior est ætas, eo major erit causæ, quia de majore in voluntario timentur.

15 Secundo, cum Sanch. *lib. 4. in Dec. c. 45. n. 30.* *Castri. l. c. n. 9.* ratione turbata mentis, ut cum quis ira, tristitia, metu oppressus imprudenter voverit; huc facit ex Laym. *l. 4. tr. 4. c. 8. n. 5.* facilitas, seu levitas vovendi, ut consuevit esse in feminis, alisque timidæ naturæ. Ratio est, quia in ejusmodi non omnino voluntariis votis non est multa affectio ad rem promissam: quare semper aderit periculum illa violandi.

16 Hinc si quidem vovisti ob timorem mortis, v. g. naufragii, vel cujusque alterius mali, dispensationem impetrare licite vales; nam tamen hic timor non sit incussus ad extorquendum votum, præstat tamen regulariter, ex Sanch. *ib. n. 31.* *Castri. l. c. n. 9.* sufficientem causam dispensationi: quia cum immatura deliberatione sic voveri solet. Dico (regulariter) si enim matura fuit deliberatio, jam non erit ex hoc capite causæ sufficiens. Si vero vovisti ex timore incusso ad extorquendum votum, causam sine dubio habes sufficientem, ex Sanch. *ib. n. 32.* Imo etiam si timor levis fuerit, probabile esse votum tunc non obligare, adeoque non eger relaxatione, diximus *sup. l. 1. c. 2. n. 3.*

17 Tertio, ratione erroris, vel doli in causæ impulsiva voti, (Ita *Castri. l. c. n. 10.* nam si sit error in causæ finali, vidimus *sup. c. 13.* qua ratione votum sit irritum) vel in aliqua Voti conditione. Ratio est, quia error, vel dolus minuit sine dubio voluntarium: licet fatear admiscendam hic esse aliquam commutationem; quia votum jam supponitur, quoad principale, satis esse voluntarium.

Difficultas notabilis exequendæ Votum.

18 Si hæc non fuit prævisa, quamvis non sit tanta, ut abolere possit obligationem Voti; tamen ad benignitatem Dei spectat, ut saltem sit causæ dispensandi. Sic Sanch. *Suar. Castri.* eos citans *l. c. n. 13.* Si vero fuit prævisa, refugiant aliqui concedere esse causam sufficientem. Puro tamen regulariter sufficientem esse; quia semper multo difficilior apprehenditur res, quando instat execu-

tio, quam quando remote prævidetur faciendæ. O quoties dum mente, & cognitione soli præliamur, iniquæque menti obvia pericula ruimus, ad quorum tamen primum occursum statim expalescimus, & terga etiam nolentes vertimus.

Dammum Temporale, ubi quid de Eleemosyna?

19 Si voti executio tibi causæ est damni vel tui, vel publici, vel tuæ familiæ, &c. sufficienti causæ instructus dispensationem voti petis. Sic Sanch. *l. c. c. 49. n. 50. 51.* *Castri. l. c. n. 15. & 16.* Hinc longæ peregrinationes, austeræ, jejunia, site, vel familiam notabiliter lædant, dant sufficientem causam; quia tibi providere, vel familiæ, ad charitatem pertinet, pietatemque; huc reducitur causæ dispensandi in castitatis voto, ne quis caste vivens morbo continuo forte divexetur, ne familia illustri pereat, ne inimicitia grassetur inter Cives, quando, dispensato Voto, his malis matrimonio occurreretur. Si causæ est mere temporalis, ut accidit in dicto morbo, illustri familiæ conservatione, &c. utpote non omnino sufficiente, semper erit aliqua commutatio admiscenda; sic enim in praxi servat sacra Pœnitentiaria. Ita Sanch. *l. c. c. 51. 52.*

20 Quid de largæ eleemosynæ, datæ ea causam dispensandi voti? Si enim vovens, ut sibi dispensetur in Voto v. g. jejunii, eleemosynam offerat ad opera pia, poterit ex sola hac causæ a jejunio dispensari? Resp. negative, cum Sanch. *l. c. n. 7.* quamvis enim ea sufficiat ad commutationem, quia eleemosyna connumeratur certe inter opera bona, in quæ potest bonum opus Voti commutari; non tamen sufficit ad dispensationem, quia dispensatio requirit aliquid obstat executioni Voti, quod non adest quæcumquæ oblata eleemosyna.

Dammum Spirituale.

21 Si tibi facta est materia Voti inutilis, vel mala, impediens majus bonum, ut si Votum sit tibi causæ ruinæ spiritualis, sufficientem habes causam pro Dispensatione; tale esset Votum castitatis in Conjugato; difficulter enim in tanta Conjugii occasione cohibere quis a culpa se potest; talem item esset idem Votum, quando vel ex fragilitate, vel etiam ex malitia a te sæpe illud esse violandum notabiliter timeres. Sic Suar. *c. 2. de Rel. l. 6. de Voto, c. 17. n. 11.* Sanch. *l. c. n. 44. 45.* quia posito quod ex quocumque capite tibi Votum inutile, vel perniciosum est, congruum est, ut pia Ecclesia tanto malo subveniat per dispensationem.

22 Huc reducitur, si speretur aliqua major utilitas spiritualis voventi per concessam dispensationem: Sic Suar. *l. c. n. 10. & l. c. n. 38.* nam id dat causam sufficientem: quia per Votum, principaliter bonum spirituale voventis intenditur.

23 Huc item pertinet, quando vovens multis scrupulis a Voto exequendo divexatur; id enim damnum spirituale est, cui pium est succurrere. Sic Sanch. *l. c. n. 43.*

Dubium.

24 Si sis dubius, an intentionem habueris vovendi, an Votum impediatur majus bonum, an ex executione Voti malum, damnumve impendat, an Votum impleveris, &c. satis superque dispositus es ad dispensationem. Ita *Castri. l. c. n. 11. & 14.* citans Suar. & Sanch. quia benignitas Dei petit, ut in obligatione incerta facilitas sit eam remittendi. Imo in aliquo dubio ex his Votum non obligare, dictum est *sup. l. 1. c. 3. §. 17. V. Votum.*

Commoditas Voventis.

25 Illud non admitto, solam commoditatem esse causam sufficientem. Licet hæc sufficiat ad commutationem, ut alacrius Deo serviat; at satis nequaquam est ad dispensationem; quia ad hanc requiritur causæ obstat executioni Voti, qualis certe mera commoditas non est.

Quæ vota?

26 Omnia Vota, quæ non sunt in præjudicium tertii, possunt dispensari ab Episcopis, Episcoporumque jurisdictionem participatibus, præter quinque, Castitatis perpetuæ, Religionis, triumque peregrinationum, nempe Jerosolymitanæ, Compostellanæ, Romæ devotionis causæ. Ita *max. cit. & passim.* Quoniam vero reservatio odiosa est, utpote ordinariam potestatem restringens, erit stricte interpretanda; ita ut ea quinque Vota tunc reservata intelligantur, cum sunt stricte talia. Ita Azor. *Sayr. Less. alique, apud Castri. t. 3. tr. d. 2. de Voto, p. 11. n. 1.*

27 Unde Vota dicta peregrinationum non devotionis causæ, reservata non sunt, nec Votum Religionis non approbatæ, nec Castitatis non perpetuæ, nec Votum non contrahendi matrimonium, non fornicandi, non se polluendi, non tangendi turpiter mulierem, non petendi debitum in Conjugatis, non petendi dispensationem de Voto Castitatis perpetuæ, & similia: quia non sunt absolute, & stricte Vota reservata. Ita Sanch. *l. 4. in Dec. c. 40. n. 77.* Pont. reputat probabilem *l. 8. de matr. c. 8. §. 2. n. 27.*

28 Idem dic de quibusdam circumstantiis Voto reservato a te annexis, v. g. de Voto illarum trium peregrinationum pedibus, vel de Voto Religionis statim, vel de Voto Religionis strictæ: Ita idem, quibus adde Nav. *l. 3. conf. 41. de Voto, in 2. edit.* non enim sunt reservatæ illæ conditiones; *pedibus, statim, strictæ*: quare poterunt dispensari ab Episcopis, remanente tamen substantia dictorum votorum, quæ certe reservata est.

29 Dixi autem (quæ non sunt in præjudicium Tertii) nam quæ sunt in hujus præjudicium, an possit dispensari, diximus *sup.* l. 7. §. 3. n. 2. & 3. & dicemus mox c. 17.

30 Quid de Voto disjuncto? Si quis v. g. vovit vel Castitatem, vel Jejunium? Dico non esse reservatum. Ita iidem; quia libertas, quam is habet eligendi partem non reservatam facit, ut totum ejus Votum absolute a reservatione sit liberum. Quid, si pars non reservata reddatur illi impossibilis? ut si diæctus vovens in gravem infirmitatem incidat, unde jejunare non possit? Adhuc dico, partem alteram non remanere reservatam, quia per accidens est alteram eligi non posse. Ita iidem, quibus adde Laym. l. 8. tr. 4. c. 8. n. 11.

31 Quid denique si is elegerit partem reservatam? hæc post electionem eritne reservata? Dico; si elegisti per novum Votum, reservata utique erit, ut ex se patet: at si elegisti absolute sine novo Voto, puto non esse reservatam, quia sic remanet in sua primæva natura.

An Vota conditionata sint reservata? ubi an materia subrogata pro voto reservato sit reservata?

32 Occurrunt hic tres difficultates. Prima de Votis vere conditionalibus, & pœnalibus in materia reservata. Si quis ita v. g. voveat: *Promitto Deo castitatem ob amorem hujus viri, vel ob amorem Dei*, est Votum absolutum, & certe reservatum: at si voveat in hunc modum: *Si a Deo impetravero sanitatem, et Religionem promitto*, dicitur Votum conditionatum. Si vero in hunc alium modum: *Si lusero, in pœnam voveo castitatem*, dicitur Votum pœnale. Quæritur jam, an hæc duo Vota, conditionale, & pœnale, sint reservata? Addidi autem illud (vere) propter dicta *sup.* c. 12. §. 2. n. 1. & 2. & hic notat Castr. d. 2. p. 13. n. 17. de Voto.

Respondeo, probabilem quidem esse ex Sor. Azor. Pont. aliisque apud Castr. l. c. p. 12. n. 14. hæc Vota, saltem adveniente conditione, subitare reservationi, quia tunc transeunt in absoluta: sed esse etiam probabile *ib.* & tutum tum ante, tum post conditionem impletam, reservationi nequaquam subijci. Ratio potissima mihi videtur esse, quia ejusmodi vota, cum sint sub conditione de futuro eventu; adventus autem conditionis non facit, quin consensus fuerit imperfectus, nec ejus naturam mutare potest; ergo hæc ea vota transeant, quoad alios effectus in absoluta: at semper primævam imperfectionem retinent, atque adeo subjacent reservationi, quæ, cum sit odiosa, cadit solum in vota perfecte voluntaria. Adde dictum a nobis *sup.* l. 1. c. 3. §. 7. v. *Votum n. 15.* parentibus Doctoribus, votum, de quo est dubium, an reservatum, sit reservatum non esse; quia reservatio est odiosa, unde & stricte interpretanda: at nemo negat, saltem dubium esse, an hæc vota sub conditione, vel sub pœna afficiat reservatio; ergo ab illa erunt immunita.

An materia subrogata pro Voto reservato sit reservata?

33 Secunda difficultas. An quando Pontifex commutat Votum reservatum in alias pias actiones, v. g. Votum Castitatis in Jejunia; an, inquam, ipsum opus subrogatum, puta Jejunium, sit reservatum, an potius ab Episcopo, similemque jurisdictionem participantibus dispensari queat, vel commutari?

34 Dico non esse reservatum, dispensarique vel commutari posse. Ita Sanch. *Cast.* mox cit. P. Bardi in *Bull. Cruc.* p. 2. tr. 7. c. 2. sect. 5. §. 4. aliique ab ipsis citati. Ratio præcipua sit, quia ejusmodi opus submissum nec ex se est reservatum, nec ex Pontificis nova reservatione.

35 Dices. At per regulam *Juris l. unic. C. de rei uxoriæ actione c. Ecclesie 1. ut lite pendente, Subrogatum sapit naturam ejus, cuius loco subrogatur.* Sed facilis est Responso, id verum esse in Favorabilibus, non in Odiosis. Alias responsoes vide apud Sanch. l. 4. in dec. c. 6. & Castr. t. 3. tr. 15. d. 2. Voto, p. 11. n. 5.

An Jejunium subrogatum Voto Castitatis perpetuæ, cesset perveniente anno sexagesimo ætatis: & similia. Vide infra l. 4. c. 5. de Jejunio §. 7. an 9.

Vide etiam de Lugo l. 4. *Resp. mor. d. 41.* ubi recte monet petentem commutationem, vel dispensationem materiae subrogatæ cuiuslibet voto, multo magis reservato, debere explicare ipsum votum; ut scilicet Dispensans, vel Commutans gravitatem vinculi cognoscat, nec plus æquo de promissione temere remittat.

Vota reservata an aliquando ab inferioribus Papa dispensentur?

36 Tertia difficultas. An adsit aliqua exceptio, ita ut Episcopus, aliique similis jurisdictionis, valeant in aliquo eventu dispensare, vel saltem commutare Vota reservata? Assero adesse quatuor. Prima habetur a Necessitate. Secunda ab Imperfectione voluntarii. Tertia a Consuetudine. Quarta a Privilegio: habe de singulis.

Necessitas.

37 Petrus Voto castitatis astrictus Bertam virginem violavit, cuius honor, nisi Petrus eam ducat, nequit reparari: si tamen expectanda sit Summi Pontificis dispensatio, timeatur interim ne a cognatis alterutrius res impediatur. Idem erit, si Petrus, morti proximus, ni Bertam duceret, relinqueret filios illegitimos, vel orientur graves discordiæ inter cognatos, vel familia. Poteritne tunc inferior Papa, v. g. Episcopus dispensare? *Resp.* cum Less. Suar. Pont. Barb. Sanch. apud Castr. d. disp. 2. p. 12. n. 4. posse ex præsumpta Pontificis voluntate; sic enim bonum Ecclesiæ regimen postulat, ut in extraordi-

nariis hujusmodi urgentibus causis non desit remedium. Hanc potestatem non concedi Privilegiatis, mox dicam n. 49.

38 Nota duo: Alterum, si posset esset recursus ad aliquem, cui specialis facultas a Papa dispensandi in reservatis commissa fuisset, non posse tunc Episcopum, docet sententia communior. Ita iidem apud eundem n. 5. quia tunc non esset urgens necessitas; jam enim in promptu esset, qui adiri posset: at probabile puto etiam tunc Episcopum posse. Ita Henr. l. 8. de pœn. c. 10. n. 1. & l. 12. de matr. c. 3. n. 1. Avil. de cens. 2. p. 6. 7. d. 1. d. 6. not. 4. aliique, quia per accidens est, quod ejusmodi potens delegatus præsto sit; nec inde tollitur ab Episcopo potestas, qua valde ampla gaudet in casibus hæc necessariis.

39 Alterum, potest tunc Episcopus id dumtaxat, quod necessitas postulat, & non amplius; quare mortua hac uxore V. G. non licebit Petro aliam ducere; atque si idem fornicetur, si se polluat, si adulteret, addet hujusmodi peccatis peccatum contra Religionem, id est contra proprium Votum; quia hoc non fuit dispensatum, nisi ad effectum illius peccularis matrimonii.

40 Quid, si periculum, quod immineret, esset spirituale, v. g. rationabilis timor sæpe violandi Votum, dum expectatur Papæ rescriptum? *Resp.* multo magis judicandum propter eundem posse Episcopum. Ita iidem apud eundem Castr. l. c. n. 4. Sed puto hunc casum, præsertim in nostris Regionibus non valde Roma distantibus, rarum fore; quia non longa est mora, qua te continere debeas.

Imperfectio voluntarii.

41 Si Votum reservatum, v. g. castitatis emittatur ex metu, etiam levi, incutio ad extorquendum Votum, quamvis ex sententia aliquorum sit validum (nam in probabilissima non esse validum, *sup.* nos docuimus) non esse tamen reservatum iidem fatentur. Ita Nav. c. 12. n. 69. Less. l. 1. c. 40. d. 18. n. 127. quia Votum per injuriam extortum non præsumitur, ita a Pontifice approbati, ut reservatum velit; ne scilicet is iniquitati favere videatur.

Gutierrez l. 2. *Can. quæst.* c. 12. n. 49. aliique apud ipsum omnia Vota reservata emissa ab iis, qui sub dominativa potestate vivunt, posse putant ab Episcopo dispensari; quia si irritari possunt ab iis, quibus subduntur, non est credibile, Pontificem ea sibi reservare voluisse: sed quia potestas irritandi est satis diversa a potestate dispensandi, unde non valet illatio unius ab alia; nec Sanch. nec Suar. nec Castr. d. 2. de Voto, p. 12. n. 12. citans Suar. Sanch. eam sententiam admittunt: nec igitur ego.

Consuetudo.

42 In jure nulli, ne Legato quidem a latere, ex Castr. *ib.* n. 1. concessa est facultas dispensandi in prædictis quinque reservatis. At concessane est aliqui ex legitima consuetudine? Invenio, Episcopos, similique jurisdictione fungentes, posse ex consuetudine ob incontinentiæ periculum dispensare ad petendum debitum ei, qui castitatis Votum emisit, si sit conjugatus; verum id clariose indiget explicatione, quam sequentibus dictis jam subdo.

43 Dico Primo. Ei, qui cum sit solutus, emittit castitatis Votum, nullus, nisi Summus Pontifex, dispensare Votum potest, nec absolute, nec ad effectum contrahendi matrimonium: at si idem non obtenta dispensatione, nihilominus (certe cum peccato) contrahat matrimonium (quod certo est validum, quia supponimus hoc esse Votum Castitatis simplex) etiam si nondum consummaverit, poterit Episcopus dispensare ad petendum debitum, manente Voto firmo quoad cætera alia, V. G. ad non fornicandum, ad non se polluendum, ad castitatem servandam, mortua conjugæ, &c. Atque hic est casus, qui ex consuetudine concessus est prædictis Papa inferioribus, ex omnium sententia.

44 Dico Secundo. Ei, qui post contractum matrimonium Votum castitatis emisit sine licentia conjugis, qui cesserit juri petendi, potest Episcopus dispensare: sed tunc non dispensat nisi jure proprio, cum hoc non sit Votum castitatis absolute, sed partialiter, scilicet non petendi debitum; absolutam enim castitatem nulliter vovet conjugatus, cum is reddere semper debitum ex obligatione justitiæ teneatur.

45 Dico Tertio. Ei, qui castitatem vovit cum licentia conjugis cedentis juri petendi, vel quod idem est, iis conjugatis, qui mutuo consensu idem Votum castitatis emittunt, quamvis aliqui negent posse Episcopum dispensare, quia hi tunc tenentur non cohabitare simul, atque adeo non habent periculum incontinentiæ, quod est radix prædictæ consuetudinis; tamen probabile judico posse; quia vivente conjugæ, quamvis in alia d. mo, semper subest incontinentiæ periculum; multo magis, quia esto hoc periculum fuerit radix, tamen occasione illius inducitur est absoluta consuetudo, qua in conjugatis possit modo prædicto ab Episcopo dispensari: patet; quia si esset ob solum, præcisumque periculum, non esset diversa hæc potestas consuetudine inducitur, ab ea, quam urgente necessitate spirituali habent Episcopi, de qua diximus n. 40.

Privilegium.

46 Ex privilegio posse Mendicantes, quique eorum facultatum sunt participes, Vota omnia Sæcularium ad se accedentium, præter illa quinque reservata, dispensare, vel commutare, notum est omnibus. Tria autem ejusmodi privilegia reperio.

Primum est Pauli III. in comp. priv. Soc. Jesu V. Commutatio n. 1. concedentis, Confessarios Societatis Jesu posse commutare omnia vota, exceptis prædictis quinque. Et quidem noster P. Generalis hanc facultatem omnibus Confessariis juxta Tridentinum approbatis communicat.

49 Secundum est Innocentii VII. apud Sanch. l. 4. in Dec. c. 43. n. 4. qui concessit Mendicantibus posse dispensare in votis, in quibus possunt Episcopi, demptis Votis peregrinationis ultra duas dietas: verum aliud Mertini V. est sine restrictione; concedit enim in comp. priv. 5. 7. V. Dispensatio, §. 10. Benedictinis, posse dispensare in Votis etiam Episcopo reservatis. Idem concessit per Bullam Eugen. IV. apud Pelliz. in man. reg. tr. 8. c. 3. n. 141. Et quidem idem P. N. Generalis hanc potestatem communicat omnibus Superioribus, & quibus ipsi commiserint.

48 Tertium est Pii V. in comp. priv. Soc. Jesu V. Dispensatio §. 9. concedentis *viræ vocis oraculo*, Provincialibus Mendicantium, ut possint concedere suis Confessariis approbatis juxta Tridentinum facultatem dispensandi ad petendum debitum cum iis, qui ante matrimonium voverant castitatem. Et Pater idem Noster Generalis hoc privilegium communicat Provincialibus, & aliis Confessariis, quibus ii per se, vel per alios id commiserint.

Hanc facultatem, ut etiam dispensandi ad petendum debitum ex superveniente affinitate, esse etiam per Bullam, notat Th. Hurrad. tr. 12. n. 1195.

49 Horum Privilegiorum ampliolem declarationem vide apud Sanch. l. 4. in dec. c. 43. Castr. d. 2. p. 15. a n. 6. Pelliz. in Man. reg. tr. 8. tot. c. 3.

Lege Ascanium Tamburinum, qui affert Catalogum Votorum, quæ possunt dispensare Mendicantes, quem in Lectorum gratiam breviter contractum hic subdo.

Mendicantes, & qui cum ipsis communicant in Privilegiis, possunt in votis Papæ reservatis dispensare, quoties in iisdem possunt Episcopi ratione alicujus circumstantiæ, unde vere deficiant a rigorosa reservatione. Possunt ergo dispensare.

I. Voto disjunctivo, cujus altera tantum pars reservata est.

II. Voto Castitatis non perpetuo, sed temporali; at, ad centum annos, judicatur perpetuum.

III. Voto, quo alter conjux absque alterius licentia, vel absque illa promisit se non petiturum debitum.

IV. Voto non reservato, in quod Pontifex Votum reservatum commutavit.

V. Voto Virginitatis servandæ, si fuit solum pro prima vice, &c.

VI. Voto, in quo vovens intendit, se solum ad culpam venialem obligare.

VII. Voto de nunquam contrahendo matrimonio.

VIII. Voto non fornicandi, vel non tangendi mulierem.

IX. Voto castitatis emisso ex metu, licet levi, incusso ad Votum emittendum.

X. Voto castitatis, ubi dubitatur, an sit validum.

XI. Voto assumendi Ordines Sacros.

XII. Voto expresso promittendi Castitatem.

XIII. Votis diversis ad Castitatem pertinentibus, separationem emissis, &c.

XIV. Voto ingrediendi Religionem non approbatam.

XV. Voto paupertatis, vel obedientiæ in sæculo, aut in Religione non approbata.

XVI. Voto ingrediendi Religionem militarem, excepta Jerusalemiana; hæc enim est vera Religio, de aliis controvertitur.

XVII. Voto arctioris Religionis, ut commutetur in Votum laxioris.

XVIII. Qualitatibus peregrinandi; ut si pedester vovisti, commuteris in equestrem.

XIX. Voto Religionis non perpetuæ, v. g. ad duos, vel tres annos. Ad centum judicatur perpetuum.

XX. Voto, quo quis promisit perseveraturum, & professurum in Religione, Votum enim Religionis reservatum est illud, quo quis velit legitime ingredi in Novitiatum, & ibi sine fraude experiri; secus ex justa causa egredi.

XXI. Executioni in differendo ingressum in Religionem, vel aliis reservatis, dummodo non impediatur totaliter, vel æquivalenter ingressum.

XXII. Votis trium Peregrinationum reservatarum non in eorum locorum devotionem, sed ad alium finem emissis. Ad finem devotionis præsumitur, si de fine alio expresse non cogitur.

XXIII. Voto non petendi dispensationem ab alio quam a Summo Pontifice.

XXIV. Voto reservato penali, & vere conditionali ob conditionem defuturo: sed ex Ascanio Tamb. l. c. nondum impleta conditione; at ex me, aliique ut supra n. 32. vidimus, etiam post eam impletam.

Hæc ex Ascanio Tamburino, qui *ib. q. 9.* addit eum, qui obtinuit a Pontifice Voti dispensationem exequendam ab Ordinario, voti, inquam, cui valeat Prælati inferior, vel Religiosus dispensare, posse huic gratiæ Pontificis renunciare, & illam habere a Prælato hujusmodi, vel Religioso: quod si Pontifex nolit dispensare, non poterit alius inferior, nisi nova superveniente causa, ex Sanch. l. 8. de matr. d. 14. n. 5.

Non sunt tamen hic tria prætermittenda. Primo, discrimen inter potestatem Episcoporum, & Religiosorum: Religiosi enim nunquam possunt propter urgentem necessitatem dispensare in aliquo ex quinque votis reservatis: at Episcopi possunt in omnibus quinque, si quando urgeat necessitas, adiri que Pontifex non possit. Ratio differentiæ est, quia potestas dispensandi ex vi urgentis necessitatis, fundatur in jurisdictione ordinaria, quam habent Episcopi: at, quoad Sæculares, hac non fruuntur Religiosi.

50 Rursus Mendicantes possunt exercere sua dicta privilegia circa omnes Fideles ad se accedentes; agunt enim Summi Pontificis

nomine: at Episcopi, quia per suam jurisdictionem agunt, extra suos Diocesanos se extendere nequeunt.

51 Præterea Episcopi possunt suam potestatem dispensandi, & commutandi aliis delegare, quia in ipsis hæc potestas est ordinaria: at Mendicantes non item, quia delegatus non potest subdelegare, si ejus sit industria electa. Adverto tamen cum Pellizz. l. c. n. 14. cit. Laym. l. 4. tr. 4. c. 9. n. 27. posse Religiosum hac uti forma cum suo poenitente; *Commuto tibi hoc votum in opera, quæ vir ille doctus tibi designaverit, cujus sententiæ volente stare*: posse, inquam, quia id non est delegare, sed prudentia alterius uti ad statuendam materiam subrogandam.

52 Conveniunt tamen primo, quod utrique possunt vota commutare, vel dispensare extra Sacramentum Confessionis. Ita Sanch. l. c. aliique; imò & absentibus, ex Pellizz. l. c. n. 170. quia nec pro Episcopis a jure ullo, nec pro Religiosis a clausula ulla exercitium ejusmodi potestatis ad forum Sacramentale restringitur.

53 Secundo, quia diximus supra n. 32. Vota conditionalia, & penalia non censi reservata; ideo hic consequenter advertimus illa omnia tum ab Episcopis suo jure, tum a Religiosis per privilegia posse dispensari, vel commutari. Id quod certe amplissimam potestatem continet, ut consideranti patebit.

54 Tertio, quia item diximus n. 42. ex consuetudine posse Episcopum dispensare Votum castitatis conjugati ad petendum debitum; cum Regulares habeant, ut modo diximus n. 47. privilegium dispensandi ea, quæ potest Episcopus; consequenter iidem Regulares poterunt cum conjugatis, quod possunt Episcopi; idque non solum ex vi privilegii *viræ vocis oraculo*, de quo dictum est n. 48. sed etiam ex vi privilegii Bullati dicti n. 47. Sic Sanch. Hurt. Henriq. Rodr. quos citat, sequiturque Quintanad. tr. 9. sing. 2. 3. 4. Scio id negari ab aliquibus, quia (inquiunt) Episcopus non dispensat in hoc ex jure ordinario, sed ex consuetudine; scio, inquam, id; sed immerito negatur, Privilegium enim Mendicantium dicit, posse eos dispensare in Votis, in quibus potest Episcopus; & quidem recte omnes declaramus, in quibus potest ex vi jurisdictionis, nec solum ex vi necessitatis urgentis, quando non ex vi suæ ordinariæ jurisdictionis, sed ex præsumpta voluntate Pontificis dispensat: at Episcopus, posita dicta consuetudine, jam ex vi ordinariæ jurisdictionis acquirit per consuetudinem dispensat; ergo poterunt Regulares: Consuetudo enim dat jurisdictionem ordinariam, ut probat Sanch. l. 8. de matr. d. 12. n. 5. *ex c. cum contingat, de foro competentis*.

Quid possit fieri circa aliqua vota reservata per Bullam Cruciatæ, vel per Jubilæum, insinuabitur mox §. 5. n. 1.

Facta dispensatione, an quis possit redire ad prius Votum, dicitur item mox §. 7.

§. V. De Commutatione Voti.

Quis commutandi voti potestatem habeat.

1 **H**Abent sine dubio commutandi Vota potestatem, Primo, omnes Superiores jurisdictione Episcopali potentes: Secundo, omnes Regulares, ut diximus a n. 47. Tertio, omnes Confessarii per Bullam Cruciatæ, vel per Jubilæum electi, modo n. 11. dicendo.

2 At enim vero, eo ipso quod quis potestatem habet dispensandi, censetur habere potestatem commutandi? Resp. ita; quia quibus conceditur majus, concessum intelligitur & minus in eodem genere rerum juxta illud; *Cui licet, quod est majus, licet, quod est minus*. Ita Sanch. l. 4. in Dec. c. 49. n. 28. Castr. d. 2. de Voto, p. 14. & tr. 25. d. unic. de Bull. Cruc. p. 10.

Quid contra? eo ipso quod quis commutare potest, potestne dispensare? Resp. non ita, quia major potestas nullo modo continetur in minori. Sic iidem *ibidem*.

De Commutatione in majus.

Quis?

3 Non solum prædicti Superiores, & Privilegiati, sed quilibet potest suum Votum non reservatum, nec Tertio præjudicans, in melius commutare. Ita Nav. Cov. Sayr. Val. Suar. Sa, aliique apud Castr. l. c. de Voto, p. 15. n. 2. Ratio est, quia melius bonum Deus accipiat loco minoris, utpote sibi gratius. Certe id non accidit in hominibus, quibus non eo ipso quod aliquid melius est, placet magis. Regulæ autem ad discernendum, quodnam sit opus melius, videantur infra c. 17. §. 3. n. præser. 23.

Quæ?

4 Omnia Vota, præter vere reservata, & præterea, quæ in utilitatem Tertii emissa sunt, & ab eo acceptata, potest quis in evidenter melius commutare. Ita Nav. Val. Sayr. Sa, Suar. Sanch. aliique apud Castr. l. c. d. 2. p. 15. n. 2. Dixi primo (præter reservata) non enim quis ver. gr. peregrinationem Romanam sibi in quodcumque aliud commutare, ne in aliud quidem reservatum, v. g. castitatem, potest. Ratio est, quia eo ipso quod Votum est reservatum, subditur Superioris arbitrio, & non vovens dispositioni relinquitur. Vide tamen quid benignius infra in tr. de Bull. Cruc. c. 13. §. 3. n. 12. Excipe, nisi commutatio fiat in ingressum Religionis; quia propter summam perfectionem status Religiosi, potest quodlibet Votum in illum mutari: quam exceptionem fecit Pontifex c. *Scripturæ, de Voto: Reus fracti Voti non habetur, qui temporale obsequium in perpetuum noscitur ob Religionis obsequium commutare*.

5 Dixi secundo (preter ea, quæ in utilitatem Tertii, &c.) non enim, ex Sayr. Suar. Less. apud Castr. *l.c. de Voto*, nu. 2. si quis forte vovit dare v. g. pauperi huic determinato elemosinam decem aureorum, isque acceptaverit, potest in aliquorum sententia in aliud melius opus, v. g. in Missas permutare; quia tunc acquisitum est jus a Tertio, cui non semper, ut modo dixi, quod melius est, placet. Dico (in aliquorum sententia) nam cæterum, vide, quæ docui c. 7. §. 6. n. 3. & mox infra docebo c. 17. §. 2.

6 Quid, si Votum ejusmodi acceptatum non fuerit: Ajo cum iisdem, posse commutari, ut ex dictis *sup. §. 4. n. 29.* manifestum est; nam propterea si Calicem huic Ecclesie pauperi vovisti, nec ipsa, vel ejus Rector, aliusve legitime acceptavit, potes pauperi dare. Ita Sanch. *l. 4. in dec. c. 49. Less. n. 6. Pont. aliiq. apud Castr. de Voto l. c.*

Ob quas causas?

7 Nulla causa ad explicatam commutationem in melius desideratur; siquidem opus ipsum Deo gratius esse, satis causam præbet. Ita Nav. Sayr. Azor. Laym. Sanch. Suar. aliiq. apud Castr. *l. c.*

De Commutatione in minus.

Quis, Quæ Vota, Ob quas causas?

8 Nullus, nisi qui potest dispensare, potest Vota sive reservata, sive non reservata, in notabiliter minus commutare (si enim sit in paulo minus, cum parum pro nihilo reputetur, non minus, sed æquale moraliter, reputabitur) Ratio dicti est clara, quia tunc admitteretur remissio partis voti, atque adeo dispensatio; unde etiam sit ut causa ejusmodi commutationis in minus, eadem debeant esse, quæ sunt in dispensatione, nempe, obstantes executioni Voti, ut suo loco *sup.* diximus; quod si quis Superior, vel Delegatus ab ipso sine causa Votum grave in notabiliter minus commutaret, v. g. jejunium in quinque Pater, & Ave; peccaret mortaliter, quia usurparet auctoritatem sibi non concessam, hoc est potestatem dispensandi sine causa, quod esse mortale, diximus *sup. §. 4. n. 12.*

9 Quid de validitate? Resp. quando commutatio fit in minus auctoritate Prælati, vel Delegati per Bullam, Jubilæum, Privilegia, etiam nulla subsistente causa, valet commutatio: concipit tamen vovens gravem obligationem supplendi id, quod deest ad æqualitatem materiæ subrogatæ cum promissa. Ita Sanch. *l. 4. de Voto, c. 51.* Ratio est, quia contractus permutationis, sicut & venditionis non annullatur ex inæqualitate pretii, vel rei cum re; sed solum est onus supplendi id, quod ad æqualitatem deest: ita proportionaliter in casu permutationis voti. Eadem ratio idem persuadet, si commutatio in minus fiat propria auctoritate; sat enim erit implere, seu habere animum supplendi, quod deest: vel certe redeat vovens ad prius votum. Hæc ex Sanch. cui non in omnibus consentit Castr. *d. 2. de Voto, p. 17.*

De Commutatione æqualis.

Quæ?

10 Constat ex dictis Episcopos, Episcoporumque jurisdictione potentes, item Religiosos ex privilegio, posse etiam extra confessionem commutare vota non reservata in æquale, vel ex modo dictis n. 8. in quasi æquale.

11 Eadem etiam extra Confessionem facultate potitur Confessarius electus virtute Bullæ Cruciatæ, vel Jubilæi. Verba Bullæ hæc sunt: *Possunt eligere Confessarium, &c. & illis Vota omnia, ultramarina, Castitatis, & Religionis dumtaxat exceptis, in aliquod subsidium hujus expeditionis per eundem Confessarium commutari possunt.* Verba Jubilæi: *Possint approbatores Presbyteros eligere, qui valeant Vota quæcumque ab eis emissa, Castitatis, & Religionis dumtaxat exceptis, in alia pietatis opera commutare.* Ex quibus verbis vides ad dandam licentiam petendi debitum ei, qui cum castitatis voto matrimonium contraxit, non se extendere nec Cruciatam, nec Jubilæum: quia ea licentia esset partialis dispensatio voti facti castitatis, quod hic excipitur.

An elemosyna data ob Bullam Cruciatæ, & an privilegium ipsum Jubilæi faciant, ut commutatio votorum licite, vel valide fiat in minus, & similia; pertinent ad tractationem de Bulla, & de Jubilæo.

12 Jam vero, an quilibet propria auctoritate possit votum utique non reservatum in æquale sibi commutare, celebris est quaestio: Negat Suar. *l. 6. de Voto, c. 19. n. 1.* Sanch. *l. 4. in Dec. c. 43. n. 12.* alios citans, quibus adde Castr. *d. 2. de voto, p. 15. n. 5.* & communior sententia; quia quamvis opus subrogatum sit æquale operi promissio per votum, at eo ipso quod hoc sit promissum, melius est quam non promissum; ergo si tunc quis commutaret, convinceretur commutare in minus, quod non posse, modo n. 8. diximus.

13 Affirmant Henric. *l. 5. de pen. c. 20. n. 5.* & *l. 6. de indul. c. 30. n. 5.* Manuel. *l. 2. summe, c. 100. n. 4. conc. 4. initio,* aliiq. apud Sanch. *l. c. nu. 10.* quia si materia est evidenter æqualis, non potest Deo non esse æqualiter grata; quare ea ipsi laudabiliter, & æqualiter satisfacit.

14 Utraque sententia est probabilis: mihi autem probabilior apparet affirmativa; nam etiam homini per æquale satisfacit debito, si ipse in virtus non est: at invitum non esse Deum in opere æqualiter bono, satis ob suam benignitatem præsumere debemus, & ad argumentum in contrarium respondemus, negando, melius esse quoad substantiam opus promissum, esto quoad promissionem sit melius; sed quia ob benignitatem Dei jam satisfacti per opus quoad substantiam æquale, illa ratio promissionis remittitur, non est

ejus habenda amplius ratio: sicuti si tibi debeo decem aureos ex promissione, vel contractu, dem autem totidem in frumento, juxta tuum beneplacitum, æqualiter tibi satis facere dicor, non vero minus. Adde, remanere vinculum promissionis, quando fit commutatio; ut mox dicam §. *seq. n. 2.* & solum transferri in rem subrogatam; ergo ex hoc capite dicta res subrogata minor non erit.

15 Unum tamen per diligentem advertere, non raro tibi videri æqualem materiam voto subrogandam, quod non est, quia bene circumstantias non expendis. Promissisti v. g. hunc servum Ecclesie, filium hunc Religioni, Calicem Altari: non erit æquale, si des pro servo pretium etiam valde excedens, si offeras alium filium, si largiaris Calicem majoris pretii, quam fuerit promissum; quia poterit individuis ille servus, filius, calix aliquid utilitatis, vel æstimationis habere, per quod hic & nunc sint eligibiliores, quam quodcumque aliud.

16 Recte denique notant Doctores, ne fallamur in subrogando materiam æqualem voto, sed semper consulendum esse, ut aliquanto plus subrogetur: non solum quando propria auctoritate commutatur votum, verum etiam quando id ex jurisdictione Superioris, nullam admiscere volentis dispensationem exhibetur; nihilominus pro Superioribus, & Privilegiatis adest aliqua major benignitas; quam mox leges n. 20.

Quæ vota?

17 Non modo vota non reservata; verum etiam reservata, sed deficientia in aliquo, ut conditionalia, penalia, & similia *sup. §. 4. n. 32.* dicta: Item omnia vota facta in favorem Tertii, sed nondum acceptata, commutari in æquale a prædictis Episcopis, Religiosis, electis ex Bulla, vel Jubilæo Confessariis, possunt. Ita *DD. c. litt. B.* adde Lud. a Cruce *de Bull. Cruc. d. 1. c. 6. d. ult.*

De commutatione voti Jurati dixi, cum de commutatione Juramenti. Lege etiam Ludovicum a Cruce *in explicatione Bullæ Cruc. d. 1. c. 6. d. 5.*

Ob quas causas?

18 In nostra sententia (quidquid sit in alia) in qua potest quis propria auctoritate votum sibi commutare in evidenter æquale, causam satis levem requiro. Ita Henric. aliiq. quoscit & sequitur Ludov. a Cruce *In expositione Bullæ Cruc. d. 1. c. 6. d. 4. n. 2.* Ratio est; quia ipsam opus subrogandum esse Deo quæ gratum, valde sufficiens causa est. Adde, remanere idem vinculum, licet translatum in re subrogata; quare solum levis aliqua causa tunc requiritur, ne imprudenter mutet propositum: sufficere autem pro causa, quod hilariter votum per materiam a te subrogandam implebitur, mihi certum est, propter rationem n. *seq.* asserendam.

19 Dices; ergo pari modo, quando votum, sive per Episcopum, sive per Bullam, &c. commutatur in æquale, levis sufficere causa. Resp. ita profecto; nam propterea sufficientem esse causam putant Doctores apud Sanch. *l. c. c. 50. n. 23.* si commutationem quis petat, sperans se alacrius rem subrogatam executionum; id enim benignitatem Dei commendat, allicitque Fideles ad promptius vovendum.

20 Dictum est (in evidenter æquale) nam apponendum est discrimen inter potestatem, quam habet hac in re Superior, sive Ordinarius, sive Delegatus, ab ea, qua diximus, ipsummet privatum uti posse; superiorem enim, vel electus per privilegium potest commutare in aliquantum minus; at vero ipse privatus in evidenter æquale, sed certe moraliter, hoc est prudenti judicio æquale; quis enim in actionibus possit, quænam sint æqualia, vel inæqualia metaphysice deliberare? Ratio discriminis est, quia si privatus posset (ut certe ex nostra sententia potest) commutare votum in æquale, & Superior, vel per Bullam electus non posset in aliquanto minus, ad nihil inserviret Superioris jurisdictioni; posset enim superior solum id, quod per se jam habet ipse privatus vovens. Ut sit igitur proficua jurisdictioni, & ut voventes eleventur non nihil a Superiore, & a privilegiis dictis, poterunt ab his in aliquanto minus eorum vota commutari. Vide, quæ dixi c. 7. §. 4. n. 8.

§. V. Praxis æqualitatis servandæ in commutatione Votorum.

1 **O**perosum est suo momento expendere æqualitatem, vel quasi æqualitatem, quæ inter materiam voto promissam, & subrogandam intercedere in commutatione debet; nam propterea, ut *sup. §. 5. n. 16.* innui, consilium præbent Doctores, ut ad securitatem conscientie semper ea fiat in aliquanto saltem majus. Regula autem hujus rei certior dari nequit, quam prudens arbitrium Confessarii, qui omnibus circumstantiis expensis, æqualitatem vel quasi in Domino constituat; has autem ut expendas, hæc, quæ fufe habes apud Doctores, breviter sic habe.

2 Primo; materiæ voti gravitas est ex se, præciscendo a vinculo voti, consideranda: sic Sanch. *l. 4. in dec. c. 56.* Ratio est, quia in commutatione vinculum voti remanet, & solum transferitur in opus subrogatum; quare cum non sit illud relaxandum, non erit opus hic illud in lancem inducere; Non sic in dispensatione, in qua vinculum voti omnino tollitur.

3 Secundo, non est spectanda sola excellentia virtutis, quam habet materia subroganda, ita ut melior sit commutatio, quæ fiat in excellentiorem virtutis actum; sed quod est melius ipsi voventi hic & nunc, seu pro tempore, loco, dispositione ipsius. Si flagellationem v. g. ad domandam carnem vovisti, melius erit si illud commutes in jejunia, quam in orationes; quia jejunium, magis quam oratio, licet hæc sit excellentior actus, ad carnis mor.

motificationem conducit. Ideo in frequentiam Sacramentorum omnia vota commutari regulariter consilium est; quia Sacramenta ad bonum voventis melius, quam opera cætera, sunt utilia.

4 Tertio; expende item difficultatem implendi rem promissam, & rem subrogandam; & in peregrinatione pericula, laborem, expensasque proprias pro eundo, & redeundo faciendas; quæ quidem expensæ ex probabiliore sententia cadunt intra votum peregrinandi, nisi expresse excluseris, vel nisi mendicando ire promiseris.

Quarto commutatio, licet convenientissimum sit, non tamen est necesse, ut fiat in favorem ejus Sancti, vel Ecclesiæ, cui factum est votum; quia supponimus, promissionem ab ea Ecclesia nondum acceptatam legitime fuisse.

5 Quinto, non est opus, ut votum personale commutetur in actionem personalem, vel reale in reale, neque ut actio subroganda sit æqualis in duratione, vel numero, vel ut certo die fiat; possunt enim hæc aliunde compensari.

6 Sexto, quando dilatio nihil minuit de voto, nec multum interest implere votum die destinata, modica commutatione suppleri potest: sic Ludov. a Cruce. *d. 1. c. 7. d. 7. num. 3.* Certe ego petenti commutari jejunium hujus diei in alium, præscindendo ab aliqua peculiari circumstantia, facile concederem sine alio supplemento; quia tunc dilatio parum, aut nihil demit de obsequio Dei.

7 Sed occurrit difficultas circa Votum conditionale pœnale. Diximus in commutatione Votorum expendendam esse gravitatem materiæ Voti, ut illi per commutationem subrogetur opus æquale. Cum ergo in Voto conditionali pœnali adsit duplex materia, utraque ne est expendenda? Petrus v. gr. vovit non ludere: quod si ludat, vovet dare quandam eleemosynam, adest hic pro materia Voti ipsa eleemosyna, adest ipsa negatio ludi, quæ per Votum illud intenditur. In commutatione ergo bonitas non ludendi sola, an etiam bonitas eleemosynæ expendenda est?

8 Añero cum Sanch. *ib. num. 30.* si commutatio petatur, & facienda sit post impletam conditionem, hoc est post ludum, utriusque nimirum bonitatis non ludendi, & bonitatis eleemosynæ rationem habendam esse. Ratio est; quia ex una parte non ludere fuit res per Votum directe promissa; ex alia vero parte, ipsa eleemosyna, purificata conditione, hoc estposito ludo, jam transit in rem absolute promissam.

9 Si vero petatur ante completam conditionem, variant Doctores. Nonnulli negant esse etiam expendendam pœnam; id est, in casu dicto eleemosynam, quia illa nondum est promissa, cum nondum purificata sit conditio: verum dico primo, esse expendendam non ratione sui, sed ratione bonitatis directe promissa. Explico, & probo. Votum non ludendi est gravius, si referatur ad pœnam illam dandi eleemosynam, quam si ad talem pœnam non referatur; gravius est enim sic promittere; *Voveo non ludere: quod si lusero, voveo eleemosynam*: quam solum sic; *Voveo non ludere*: ergo non est mirum, esse expendendam illam pœnam, ut videtur gravitas totius Voti. Fateor tamen ejusmodi pœnam, scilicet in casu dicto eleemosynam, non esse accipiendam hic secundum totam suam nobilitatem, seu gravitatem. Ratio est; quia cum nondum sit incurfa, sed a voluntate voventis, quoad futurum eventum, adhuc pendeat, multum sine dubio a sua gravitate deficit.

10 Denique subjiciam hic aliquas commutationes approbatas a Doctoribus apud Sanch. *l. 4. in Dec. c. 56. n. 39.* & Lud. a Cruce *mox cit.* ut nimirum facilius, ad harum exempla, praxim commutationum deducere valeat, qui legit.

Alique peculiæres commutationes.

11 Votum Jerosolymitanum cujusdam pueri commutatur a Pontifice *c. Venientis, de voto*, eleemosynis, & ut uni pauperi toto vitæ suæ tempore vovens provideat.

12 Votum simile cujusdam Episcopi commutatur, *cap. Magnæ eodem*, ut expensas quædam, redeundi, ibique commorandi integre in subsidium Terræ Sanctæ mittat, laboremque itineris compenset sollicitus instando Vigiliis, Orationibus, Jejniis.

13 Peregrinationem pedestrem Viri docti apud Sanchez *l. 4. in Decal. c. 46. num. 40.* commutant in æqualem laborem; id est, præter expensas pie distribuendas, labor tot dierum tolerandus in itinere compensetur cum jejunio totidem dierum: at non pedestrem commutant ita, ut labor quatuor, vel etiam quinque dierum compensetur cum jejunio unius diei. Ludovicus a Cruce *de Bull. Cruc. d. 1. cap. 7. d. 7. num. 2.* sic commutat ejusdem peregrinationis Votum: Si quæstus quis peregrinaturus per Votum sit, est facienda sumptuum computatio, & hi Monasterio pauperi, vel orphanæ maritandæ, vel alteri pio operi dentur. Pro labore autem itineris, toto tempore, quo duratura erat peregrinatio, singulis mensibus confiteatur, & communicet; singulis ejusdem temporis hebdomadis semel jejunet, ac ter in hebdomada Rosarium recitet; & ad majorem securitatem sex Sacrificia celebrari curet. Si pedester erat peregrinaturus, ultra expensas modo dicto erogandas, pro labore fateatur, communicetque decimoquinto quoque die, toto tempore, quo duratura fuisse censetur peregrinatio; semel in hebdomada ejusdem duraturi temporis jejunet; unum vel alterum Rosarium recitet; eleemosynam quampiam juxta sui status possibilitatem erogat, ac sex Sacrificia celebrari curet.

14 Si quis potestatem habet commutandi Votum Religionis

Tamb. de Dec. Præc. Tom. I.

Dominicæ, in qua quotidie recitatur Officium, jejunatur in septem mensibus anni, abstineturque semper a carnibus, commutare hæc posset, ex Sayro *in clau. reg. 6. c. 12. num. 21.* in jejunium feriæ sextæ pro tota vita: item eleemosynam suis facultatibus congruentem, qui petit commutationem, largiatur; quotidie septem Psalmos recitet; & decimo quoque quinto die peccata fateatur. Addit Medina, *l. 1. summ. c. 14. §. 7. in tract. de commutat. reg. 3.* ut etiam dicto decimoquinto quoque die communicet.

Non placet Ludov. a Cruce *de Bull. Cruc. d. 1. c. 7. d. 4. n. 2.* sicut nec Sanch. *ibid. num. 43.* hæc commutatio; videtur enim esse in minus, cum onera Religionis sint his multo majora: quare tandem concludit, ut intermiscetur dispensatio.

15 Votum absolutum tum Castitatis, tum Religionis nunquam posse proprie commutari, quia omne opus est minus, quam Castitas, & Religio, notant Sanch. *loc. cit. num. 41.* aliique cit. (quod tamen mihi difficile dictu videtur) unde semper admiscendam esse dispensationem. Absolutum dixi; nam conditionatum, vel pœnale, cum a Votis absolutis aliquantum deficiat, unde minorem exigant compensationem, commutari in æquale, vel quasi æquale sine dubio possent: Sic Sanchez *num. 41. fin. esto neget Lud. a Cruce ibid. num. 41.*

16 Votum assumendi Religionem certam non bene commutatur in aliam laxiorem, vel in aliam magis inobservantem: sic Suar. *t. 3. de Rel. l. 4. c. 9. num. 2.* unde vel miscetur dispensatio, vel alia opera addantur. Ratio est manifesta, quia laxior est minus bonum, minusque Deo grata, quam strictior.

17 Votum non ineundi matrimonium commutant aliqui docti in Confessionem mensibus singulis biennio, aut triennio faciendam, & in novem sacra: sic Sanch. *ibid. num. 42.* Sed Lud. a Cruce *de Bull. Cruc. l. c. d. 5.* cui merito minorâ videntur, addit injungendum esse aliquod pium opus in perpetuum, sicuti perpetuum est Votum; quod tamen necessarium non esse, nos notavimus supra *num. 5.*

18 Tum Sacerdotii Votum commutant aliqui apud Sanch. *ibid. num. 43.* in recitationem quotidianam septem Psalmorum Pœnitentialium cum Litanis, vel in quotidianam recitationem Officii Beatissimæ Virginis, vel Calculorum Virgineorum, & in Confessionem, & Communionem decimoquinto quoque die, & ut cures celebrari Sacrum singulis mensibus, utque insuper voveas castitatem: quod si castitatem vovere refugas, hujus loco jejunes omnibus sextis feriis.

19 Sed certe hæc commutatio valde minor videtur; quare vel aliud addatur, vel intermiscetur dispensatio.

20 Votum semper singulis ver. gr. Sabbatis, jejunandi potest commutari in Confessionem, & Communionem decimoquinto quoque die per annum integrum, & in tria Sacra celebranda, vel in recitationem Calculorum Virgineorum, & in eleemosynam modicam Sabbatis perpetuo faciendam. Ita nonnulli apud Sanch. *mox cit.* Aliis id parum videtur. Ita Ludov. a Cruce. *l. c. d. 7. nu. 3.* fateaturque Sanch. *num. 44.* nam ideo ita commutant, ut vovens perpetuo Rosarium Beatæ Virginis genuflexus semel recitet in hebdomada; vel eleemosynam aliquam distribuat semel item in hebdomada, addita Corona Christi Domini flexis genibus recitanda.

21 Votum recitandi singulis feriis sextis perpetuo septem Psalmos legitime commutabitur in modo dicto; vel ut in eadem feria sexta, seu alio die semel in hebdomada jejunetur. Ita Lud. a Cruce. *ibidem.*

22 Jejunium in pane, & aqua recte commutabitur in recitationem integri Rosarii genibus flexis, addita verberatione corporis: vel in eleemosynas competentes facultatibus voventis, vel melius in Confessionem, & Communionem. Ita Bar-di *in exp. Bull. Cruc. p. 2. tr. 73. sect. 2. §. 10.*

23 Eleemosyna commutetur in servitium in Hospitali tot dierum, quot judicantur sufficientes ad compensandam quantitatem eleemosynæ. Ita idem *ibid.*

24 Confessio, & Communio in actum contritionis, vel amoris Dei, & jejunium, addita recitatione Rosarii, vel Coronæ Virginis. Ita idem *ibid.*

25 Celebratio Missæ in Communionem, in recitationem Officii, vel Coronæ Virginis: vel in eleemosynas, vel in jejunium. Ita idem *ibid.*

§. VII. *An facta commutatione, vel etiam dispensatione, liceat redire ad prius Votum?*

1 FACTA per legitimam jurisdictionem commutatione extinguitur prius Votum. Ita Sanch. *l. 4. cap. 55. num. 42.* quia commutatio est translatio in novam materiam, adeoque prioris extinctio. Hinc si subrogata materia fiat inutilis, vel impossibilis etiam culpa ipsius voventis (qui subrogatam eandem materiam omiserit cum peccato; juxta Ludov. a Cruce. *de Bull. Cruc. d. 2. cap. 6. dub. 16. nu. 12.*) non obligatur vovens ad redeundum ad prius Votum. Ita Sayr. Sanch. Suar. Laym. apud Castr. *d. 2. de Voto, p. 18. n. 2.* Commutatur v. g. oratio S. Ignatio promissa in jejunium ejus vigilæ: si in vigilia propter infirmitatem jejunare tibi non datur, vel cum peccato non jejunasti, ad orationem non teneris, quia Votum de oratione jam extinctum per commutationem fuit. Idque locum etiam fortitur in commutatione votorum sæculi, quæ fit vi Professionis religionis. Sic Castr. *ibid. num. 3.* (quidquid negent Vivald. *in Condel. 3. p. c. 24. nu. 28.* Graff. *1. p. dec. l. 2. c. 30. nu. 3.*) quare si in sæculum sine culpa, ex dispensatione Pontificis redeas, ad Vota sæculi non teneris: sicum culpa, vide *sup. c. 16. §. 3. num. 5.*

2 Si dispensetur, vel commutetur ad tempus tuum Votum per subrogationem alicujus pii operis, teneritne (finito tempore, Votoque iterum redeunte) ad illud opus subrogatum? v. g. dispensat Pontifex tuum Votum Castitatis ad effectum nubendi, subrogat jejunium singulis hebdomadis: si moriatur uxor, adeoque ad Votum castitatis redeas, obligarisne prosequi jejunia, posito quod in Breui commutationis Pontifex neque dixit, neque negavit jejunia debere esse perpetua?

3 Respondeo: Sanchez *lib. 4. in Dec. c. 55. nu. 21.* quamvis in commutatione aliorum Votorum te non obliget ad dictam perpetuitatem; te tamen obligat in commutatione predicti Voti castitatis: quia tenor Brevis Pontificii videtur eam requirere. Sed certe probabile est cum Castr. *d. 2. de Voto, c. 18. n. 6.* te non obligari, quia cum redeat prioris voti obligatio, longe est a benignitate Ecclesiae, ut remaneant opera subrogata: gravaretur enim duplici onere vovens, altero voti, altero operis subrogati. Facta commutatione a Pontifice v. g. jejunandi, ad effectum matrimonii ineundi, an obligatio jejunandi incipiat, antequam ineat matrimonium; vide apud Sanch. *l. 4. in Dec. c. 51. a nu. 21.*

Ut item, an Pontifex pro semper tibi dispenset in Voto v. g. castitatis, dum nullam aliam strictiorem clausulam apponens, dicit (*pro hac vice*) & sic intelligatur, pro hoc voto, atque adeo absolute; unde mortua una uxore possis aliam ducere; vide apud eundem Sanch. *lib. 8. de matrim. d. 31.* Basilium Pontium *lib. 8. de matrim. c. 20.* Summam Dianæ *v. dispensatio num. 13.* id tanquam probabile judicantem.

4 His præmissis, venio ad difficultatem in titulo propositam: An scilicet impetrata dispensatione, vel commutatione voti a Superiore, liceat voventi negligere materiam subrogatam, seque subjicere iterum priori voto? Dico cum Laym. *l. 4. tract. 4. cap. 8. num. 27.* Sanchez *loc. cit. nu. 26.* licere, si res subrogata sit minor, sive major, sive æqualis, (quamvis si sit major, neget Suar. *lib. 6. de Voto, cap. 20. n. 4.*) idque quoties vovens vollet. Ratio est, quia tamen prius Votum, ut *num. 1.* dictum est, fuerit extinctum, tamen ex benigno, & interpretativo consensu benignissimi Dei, qui est creditor Voti, & ut Fideles ad vovendum alliciantur, præsumimus, hanc libertatem nobis Deum concessisse. *Hinc etiam sequitur* (inquit Lessius *l. 2. cap. 40. dub. 16. in fin. num. 111. in 2. editione*) *si sapius facta sit commutatio, posse servari quidvis illorum, in quæ facta fuit, v. g. votum peregrinationis annu commutatum est in mensuram confessionem, mensuram confessio in jejunium hebdomadarium, jejunium hebdomadarium in certas preces quotidianas: potest vovens satisfacere voto, vel precibus, vel jejunio, vel confessione, vel peregrinatione.* Hæc ex Lessio.

5 Hactenus dictum est de commutatione impetrata a legitima jurisdictione: nunc de eadem dicamus, quando fuit facta propria auctoritate voventis.

Si commutasti Votum tuum in majus, vel æquale, & hoc implesti, non teneris amplius redire ad prius votum, quia jam satisfactum est Deo, ut ex se patet. Ita Ludov. a Cruce. *in exp. Bull. Cruc. d. 1. cap. 6. dub. 16. num. 2.* Si commutasti in minus, & hoc item implesti, teneris supplere, quod deficit; vel si id nolis, poteris reassumere prius votum. Quod si rem propria auctoritate subrogatam, v. g. jejunium subrogatum Rosario non implesti, distinguendum erit: si enim res subrogata fuit vel major, vel æqualis, potes, quod tibi libuerit exhibere: v. g. in dicto exemplo, potes, vel Rosario recitare, vel jejunare. At si res subrogata minor fuit, tunc vel addendum aliquid, quo pertingat ad æquale seu majus, vel prius Votum erit assumendum. Patet ex dictis.

6 Denique si materiam subrogatam, v. g. jejunium exhibere non potes, potes autem prius votum, v. g. in dicto casu Rosario, certe obligaris redire ad Rosario, hoc est ad prius votum, sive ad majus, sive ad minus, sive ad æquale fuerit facta a te commutatio. Colligitur ex eodem Lud. a Cruce, *l. c.* Ratio est, quia per commutationem propria auctoritate exhibitam non transfertur vinculum ad rem subrogatam, sed solum per æquipollens satisfit benignissimo Domino: cum igitur ipsi satisfieri per materiam subrogatam, quæ tibi impossibilis, vel inutilis est reddita, jam non posse supponas; consequenter sequitur, urgente vinculo voti, quod a tuo robore per tuam commutationem nunquam cecidit: quod tamen cecidisset, si per legitimam jurisdictionem concessa fuisset commutatio, ut *n. 1.* didicisti.

An peccet contra Votum, qui, neglecto Voto commutato, negligit & materiam subrogatam, dixi supra *c. 7. §. 5. n. 2.*

C A P U T XVII.

Consilium de quadam Voti commutatione.

Interrogatus dum hæc scriberem de cujusdam Voti, ac juramenti commutatione, aliqua dedi, quæ non parum erunt accomoda, ut magis, magisque confirmetur, lucemque majorem nonnulla hæcenus allata concipiant: nam propterea labori eadem exscribendi, in Lectorum gratiam, hic non parcam.

§. I. Proponitur status quæstionis.

1 Pater Bernardinus a S. Stephano, antequam suam apud Minores de Observantia professionem emitteret, legavit uncias centum monetæ Siculæ, id est, scuta ducenta supra quinquaginta annuatim solvenda quibusdam puellis Monialium statum suscepturis. His verbis:

Item voluit dictus donator P. Bernardinus, quod quoad par-

titam unciarum centum rendalium de summa dictorum reddituum liberorum, ut supra, donatorum Hospitali magno hujus Civitatis Panormi, quolibet anno dentur, & dotentur pro monachatu illius personæ eligendæ per prædictum Patrem Bernardinum, quæ debeat se monachare, & Professionem facere in aliquo Monasterio: & mortuo dicto Patre Bernardino, vel etiam eo vivente dicta electio fieri debeat ab illa persona declaranda, & nominanda per ipsum Patrem Bernardinum per acta publici Notarii; itaut persona eligenda pro dicto Monachatu sit virgo nobilis, ætatis annorum sexdecim completorum, pauper, & orphana, periculosa &c.

2 Post aliquot menses idem P. Bernardinus, nondum eadem sua Professione nuncupata declaravit prædictam electionem expediendam esse per P. Provinciale Provincie Siculæ pro tempore existentem: & insuper voluit, ut idem P. Provincialis prædictam dispositionem de puellis monachandis possit in aliud opus pium, quod ipsi adhibuerit, commutare. Hæc sunt verba dispositionis.

P. Bernardinus a S. Stephano præsens coram nobis, &c. omnem potestatem sibi reservatam valendi eligere, ac nominare, &c. dedit, & dat Reverendo P. Provinciali Ordinis Minorum de Observantia hujus Provincie, præsenti, vel qui pro tempore erit in posterum, qui ea omnia præstare possit, quæ posset ipse P. Bernardinus, addita amplissima potestate, qua Pater Provincialis dictus possit eandem potestatem eligendi, & nominandi, alteri personæ tradere. Quod si eidem P. Provinciali præsenti, vel pro tempore existenti videatur obsequium fore Dei commutare dictum legatum in aliud pium opus; in eo casu dictus P. Bernardinus habet valendi commutare dictum legatum in prædicta donatione irrevocabili factum, &c.

3 His duabus dispositionibus ita se habentibus, intendens in præsentia P. Bernardinus ad majus, præstantiusque Dei obsequium, instat apud P. Provinciale, ut is commutet legatum pro puellis monachandis in aliud opus pium, nempe in augmentum Missionum inter Infideles, & Turcas, in quibus Sacerdotes nonnulli maximo Christianorum ibidem degentium bono pro Religione Catholica in utroque ritu Latino, & Græco laborant: & laborabunt plures, majorique securitate, ac stabilitate, si hujus subsidii accessu fundatio earundem Missionum confirmetur.

4 Ut ordine procedamus, tria in hac difficultate sunt disputanda, Primo, an potuerit P. Bernardinus per posteriorem dispositionem allatam *nu. 2.* transferre in P. Provinciale potestatem commutandi legatum, quod juramento confirmavit in priorè dispositione allata *nu. 1.* Quod est idem, ac quærere: An P. Bernardinus, constante priorè dispositione, habuerit potestatem illud legatum commutandi? Si enim ipse ea potestate gaudebat, cum quilibet rei suæ, suorumque jurium sit dominus & dispensator, sine controversia consequitur, potuisse illam P. Provinciali communicare.

Secundo; An valide jam concessa hæc facultate, inculcate uti, & legatum in prædictum opus licite possit P. Provincialis commutare?

Tertio, An & congruenter?

Addam quarto ad uberiores doctrinam, an quod nunc potest P. Provincialis, possit & P. Bernardinus?

§. II. An P. Bernardinus potuerit legatum a se factum in aliud opus pium commutare, unde & eandem potestatem P. Provinciali delegare?

5 Præmittendum est, priorè dispositionem cum fuerit directa ad Virgines pauperes dotandas, Deoque consecrandas, nihil aliud reipsa fuisse, nisi votum Deo nuncupatum: & quia fuit juramento vallatum, appellari passim a Doctoribus votum juratum, seu, quia solum hic apparet juramentum voto saltem explicito non adhzrens, sed per se stans, vocari communiter juramentum pium. Quamvis enim verba sint directa ad ipsas puellas (*dentur, & dotentur pro monachatu personæ eligendæ, &c.*) tamen clare apparet ex fine disponentis, totum id fuisse dispositum in honorem Dei, cum nunquam præsumatur quis velle inopes alere, & pro monachatu dotare, nisi intuitu virtutis Misericordie, Charitatis in proximum, & Religionis in Deum. Et quidem recte docent Cajet. *in his quod libetis tr. 11. qui est de voto, q. 3.* & Suar. *to. 2. de Rel. tr. de voto, lib. 6. c. 15. nu. 2.* promissionem soli Deo fieri, an etiam homini, pendere ex voventis intentione. At P. Bernardini intentionem fuisse solum, Deo se gratum per eam dispositionem exhibere: & nimis clarum est, cum cætera sua bona in similia opera pia, ut Deo se expeditus in Religione consecraret, tunc distribuerit; & ipsemet nunc vivens diserte id ipsum affirmat: licet fatear adfuisse minus principaliter aliquem respectum ad dictas puellas, præsertim suæ familiæ, quæ erant aliis præferendæ; id quod nihilominus nobis nihil obstare paulo post videbimus.

6 Quod autem hujusmodi jurata dispositio, seu juramentum pium sit censendum votum, seu voti omnino naturæ particeps, docet his verbis Sanch. *lib. 3. in Dec. c. 19. nu. 2.* *Dicendum est, eos omnes, qui potestatem habent irritandi vota subditorum, posse juramenta de iisdem rebus Deo præstita irritare eodem prorsus modo, & in eisdem casibus, in quibus possunt & vota.* Ducor, quod hujusmodi juramenta induant voti rationem, & ita *c. 30. Nam æqua facultas tribuitur patri, & marito relaxandi vota, & juramenta.* Atque idem docent S. Thom. D. Anton. Sylvest. Armill. Tabien. Sot. Aragonius, Alcozer, Azor. Toletus, Sa, Ledesma. Hæc Sanchez, apud quem horum Doctorum loca videre poteris.

7 Atque his velim addas Ludovicum a Cruce *in exp. Bull. Cruc. d. 1. c. 6. dub. 5. nu. 10.* qui loquens de juramento pio, quale est illud

illud de quo agimus, sic habet: *Nec intendo solum potestatem ordinariam circa vota extendi ad juramenta pia, sed idem sentio etiam de potestate delegata, ex duplici ratione: Primo, quia cum juramentum ordinatur ad Deum dumtaxat, perinde reputatur ac Votum: unde sub nomine Voti solet juramentum comprehendere, & e converso, praesertim juxta communem loquendi modum. Atque ideo Canonistae interdum asserunt, hujusmodi juramentum esse quoddam Votum. Ita Abbas, cap. si vero, de jurejurand. fine: & D. Antonin. 2. p. tr. 11. c. 2. §. 2. inquit, juramentum promissorium de iis, quae pertinent ad Dei honorem, includere votum. Hinc autem in communi aestimatione tale juramentum quomocumque fiat pro voto reputatur, & sub ea voce comprehenditur: ita ut votum sic generatim sumptum, significet debitum voluntarie contractum ex Religione ad Deum.* Hæc Ludovicus.

8 Præmittendum est Secundo, Dispositionem prædictam P. Bernardini ex ea parte, qua minus principaliter respicere illas puellas facti sumus non multo ante, nequaquam fuisse ab ipsis acceptam, nec ab alio pro ipsis. Patet id primo, quia nec in dispositione allata num. 1. & 2. id apparet, nec invenitur alibi. Secundo, quia cum hæc dispositio non fuerit directa ad personam certam, & individuum, sed ad puellas illas in communi, non potuit ab aliqua ex ipsis acceptari, &c.

9 His tanquam firmis jactis fundamentis, Dico primò, P. Bernardinum semper potuisse prædictum votum, seu juramentum pium de dotandis ad monachandum puellis commutare in aliud pium opus melioris, imò æqualis bonitatis, &c.

Quod potuerit in melius, probatur: quia Vota quæcumque jurata, & juramenta pia, etiam per se stantia, Deo principaliter præstita, possunt ab ipso vovente, seu jurante propria auctoritate in opus melioris bonitatis commutari; sed dispositio, de qua loquimur, Votum est, seu pium juramentum: ergo, &c.

Minor hujus argumenti constat ex n. 5. Major vero est certa, eamque sequuntur innumeri Doctores, Navarr. Covar. Sayr. Azor. Valentia, Salas, Suar. Sanch. apud Castr. t. 3. d. 2. de voto, p. 15. n. 2. Et Sanch. quidem l. 1. in Dec. c. 49. num. 4. postquam firmavit hanc opinionem, quam communissimam appellat, assert pro illa triginta quatuor magni nominis Doctores.

10 Verum ne solum auctoritate pugnare videar, in medium afferre unam, vel alteram rationem non gravabor. Nam si opus subrogatur rei per Votum, vel per juramentum promissæ, est melius & Deo gratius: illud si vovens reddat, reddet id, quod gratius Deo est; ergo abundantius satisfaciens: ergo satis superque suam obligationem adimplebit.

Adde primo in omni nostra promissione facta Deo videri inclusam esse conditionem illam, nisi perfectiorem materiam elegero; cumenim id recte rationi, & Dei beneplacito magis conveniat, magis promissioni satisfactum sic censetur. Adde secundo, adesse Sacros Canones hanc sententiam approbantes. Satis sit ille textus c. pervenit, de jurejurando. Promissum (ait Pontifex) non infringit, qui illud in melius commutat. Cæteros textus cap. 1. de Voto, c. licet, de Regularibus, lege apud Sanch. & Castrop. citatos. Adde tertio ex jure etiam civili, Instit. quibus modis tollitur obligatio, in initio, de consensu creditoris posse unum pro alio recte solvi: At vero scimus, Deum consentire, ut ipsi solvatur opus præstantius, utpote sibi gratius.

11 Hæc quoad commutationem in melius. Quoad commutationem in æquale, licet sit mutorum sententia, non posse ab ipso vovente commutari Votum in opus æqualis bonitatis; est tamen probabile, & tutum posse. Ratio est, quia si materia subrogata Voto, vel juramento pio est evidenter æqualis, non potest Deo non esse æqualiter grata, & consequenter erit obligationi per Votum contractæ æqualiter satisfaciens: unde vides huc recurrere meliora fundamenta, quæ modo probaverunt commutationem in melius. Hanc sententiam amplectitur Henriq. l. 5. de pæn. c. 20. n. 5. & l. 7. de Indul. c. 3. n. 5. Manuel. t. 2. sum. p. 100. n. 4. in initio, alique apud Sanch. l. 4. in Dec. c. 49. n. 10. & probabile vocant Aragonius, Suar. Alcozer, Less. ab eodem Sanch. ibid. cit. Sed quoniam commutatio, de qua nos agimus, est in bonum evidenter melius; ideo diutius hic non immorandum censeo.

12 Illud moneo cum Castr. t. 3. d. 2. de Voto, p. 15. num. 7. ad commutationem præstandam in opus manifeste perfectius, nullam causam requiri specialem; quia ipsamet susceptio perfectioris operis, utpote Deo creditori gratior, sufficit pro causa, ut tenent communiter Doctores Cajet. Navarr. Sa, Less. Suar. Sanch. Laym. ab eodem Castr. cit. Pro commutatione autem in materiam æqualem, licet necessaria sit aliqua causa, levem tamen sufficere moneo cum eodem n. 8. quia cum hæc non sit absoluta voti obligantis remissio, sed illius obligationis in aliam materiam translatio, levis causa satis superque est. Sic Cajet. Val. Suar. Sanch. Laym. Less. apud eundem Castr.

13 Objicies. Dicitur commutationi obstat jus tertii, nempe jus puellarum illarum, ad quas habitum respectum minus principaliter fuisse modo n. 5. insinuavimus. Respondeo: Quoniam hæc objectio potissimum locum habet in hac quæstione, ut studiosis magis magisque faciam satis, afferam verba Castropalaj, qui directe sic respondet ibid. n. 2. *Neque obstat, quod vota sint facta in favorem tertii, nisi specialiter ipsi promissio facta sit, & ab eo acceptata: quia seclusa hac promissione, & acceptatione, jus tertio acquisitum non est: ac proinde solum spectari debet, quod Deo; & creditori gratius sit, ut tradit Suar. l. 6. de Voto, c. 18. nu. 11. Less. l. 2. c. 40. dub. 19. n. 104. in 2. edit. Sanch. l. 4. in Dec. 41. num. 8. Sayro in Clavi l. 16. c. 11. n. ult. Hinc si promiseris calicem dandum Ecclesie determinatæ, potes alteri pauperiori tradere, nisi forte promissionem non solum Deo, sed etiam ipsi Ecclesie direxeris, & Tamb. c. Dec. Præc. Tom. I.*

ab ea fuerit acceptata: utrumque enim requiritur, ut bene dicit Less. supra, & explicavit Basilius Legionensis, l. 8. de matr. c. 8. num. 15. Hæc Castr. Ex quibus a minori ad majus sic possumus argumentari: Si Votum dandi determinatæ Ecclesie, quando ea nondum acceptavit, potest in melius commutari; quanto magis Votum factum personis indeterminatis, quale est illud, de quo egimus, quod, ut patet ex n. 2. directum est puellis in incertum, quodque ex n. 8. a nemine est acceptatum?

14 Sed operæ pretium erit, si idem confirmetur a Sanch. lib. 4. in Dec. c. 41. n. 11. *Ex promissione (inquit) aut donatione factis causæ piæ nullum jus acquiritur ante acceptationem, ac proinde vota illa manent sicut facta soli Deo, dum ea Præpositus illi Ecclesie, aut pauper ille non acceptavit: Nec Deus ea vota acceptat, nisi quatenus in suum honorem redundant, quæ acceptatio in reliquis quoque votis invenitur. Atque ut jus irrevocabile acquiratur causæ piæ, est opus acceptatione more humano. Et sic hujus sententiæ sunt clare Tabiena, Armilla, Ludovicus Lopez: ajunt enim tunc acquiri jus Ecclesie per promissionem, quando ipsa sciens acceptat, & non ante: quamvis instrumentum publico, & coram testibus fiat. Et Angelus, Sylvestrius, & Grassius ajunt, per id votum non acquiri jus, quia non fit eis acceptantibus, aut aliis pro eis: & Sayr. Usualdus, & Suarez, petunt acceptationem Rectoris Ecclesie, ut jus irrevocabile acquiratur, & in propriis terminis Leonardus, &c. Hactenus Sanch. cui addatur Fag. qui l. 2. in 2. Dec. præcept. c. 49. n. 4. & 11. innumeros auctores pro hac sententia citat, & refert id, quod tamen satis sit innuisse.*

15 Denique non præmittam aliud magis amplum hic adnectere. Nam non ignobilium Doctorum est etiam opinio, posse commutari votum, vel juramentum pium in honorem Dei emissum, etiam si Ecclesia, vel pauper, in quorum utilitatem cedit, acceptaverit. Audi ex Fagund. c. 1. in dec. l. 2. c. 49. n. 10. aliqua, id tanquam probabile excipiente: *Tertia opinio (inquit) docet juramentum pium, etiam post acceptationem Rectoris Ecclesie, cui facta est promissio; & Votum, etiam post acceptationem pauperis, cui propter Deum, voto; aut juramento promissa res fuit, posse non solum auctoritate Superioris, & Episcopi, sed etiam auctoritate propria voventis, ac promittentis in melius commutari, dando scilicet rem promissam alteri Ecclesie pauperiori, aut pauperi egentiori. Primo, quia hæc vota, & juramenta principaliter, & ultimate in Deum dirigitur, tanquam finem cuius, & solum pauper est finis cui, atque adeo accessorius, & minus principalis: cum ergo accessorium sequatur principale, si potest votum propter respectum ad principale commutari in melius propria auctoritate, nihil obstat acceptatio ejus, qui fuit finis accessorius. Secundo, quia etiam si dirigat intentionem ad hunc peculiarem pauperem, id fit propter Deum: & sic tota ratio promissionis est Deus, & per accidens est, quod pauper acceptaverit, unde & quod jus aliquod acquiserit; acquisit enim dependenter a beneplacito Dei, cui non potest non esse gratius, quod melius est. Unde facta commutatione non poterunt illi, ad quos utilis est voti, & juramenti spectabat, officium Judicis implorare, quia voventes, & jurantes obligationem suam satisfecerunt. Tertio, quia in omni voto includitur illa conditio; Voveo hoc, nisi in melius voluerit hoc votum commutare, quam conditionem alterius minus principalis acceptatio tollere nullo modo valet. Quarto, quia cum, qui in aliqua religione proficitur, jam Religio acceptat: & tamen potest ad meliorem transire, petita & non obtenta venia a suo Prelato, atque adeo invitata Religione, juxta Sacros Canones, (cap. licet de regulari.) y cuius rei rationem reddens Cajetanus, (apud Fagund. loc. cit.) dicit, in eo capite nihil novi juris statui, sed declarari naturam ipsius voti, nempe posse quempiam votum suum, etiam acceptatum, in melius sua propria auctoritate commutare: & ratio, cur possit in tali casu præjudicari Prelatis, & Religioni prioris, est (inquit Cajetanus) quia non propter illos, sed propter Deum Prelatis, & Religioni data est religiosi persona; & propter hoc solius Dei ratio habetur in hujusmodi commutatione.*

Quinto, quia cessante sine præcepto, & ultimato voti, & juramenti, cessat ejus obligatio; ergo cum facta commutatione in meliorem Dei cultum, cesset finis Voti præceptus, cessabit & obligatio. Hanc sententiam videtur aperte sequi Cajetanus, (2. 2. qu. 88. art. 2. vers. ad hujus evid.) & Navarr. (l. 2. de rest. c. 2. in nova edit. disp. 3. n. 14.) Hæc ex Fagund.

Cui adde de Lugo d. 29. de fruct. n. 93. Votum (ait) non dat jus iis, in quorum favorem vota emissa sunt, quando promissio non ipsi, sed soli Deo fit: quo casu, etiam si ipsi præsententur, & acceptarent, nullum jus acquirerent, & ipsi invitatis, posset dispensatione, vel commutatione tolli illud votum, ut fatetur Sanch. l. 3. in Dec. c. 51. n. 14.

16 Dico Secundo, P. Bernardinum semper etiam habuisse jus petendi a legitimo Superiore irritationem, vel dispensationem, vel commutationem prædictæ dispositionis. Probatur id manifeste: nam quicumque subditus Religiosus, imò quicumque absolute habet jus petendi relaxationem sui voti, vel juramenti pii, de qua re nullus dubitat, ergo & P. Bernardinus: quam doctrinam, quia nunc usui nobis non erit, satis sit innuisse dumtaxat.

17 Dico tertio, ex dictis consequenter fieri, ut totam potestatem, quam P. Bernardinus habebat ad commutandum suum hoc votum, seu juramentum in melius, vel in æquale, & jus, quo poteratur ad petendam illius relaxationem, legitime translulerit in P. Provincialem. Patet ex illis verbis allatis n. 2. *Dat omnem illi auctoritatem, ac potestatem, quam ipse P. Bernardinus habet valens commutare dictum legatum.* Cum ergo ipse P. Provincialis possit in præsentia, quod antea poterat P. Bernardinus, consequens est, ut P. Provincialis possit nunc illud votum, seu

juramentum in opus præstantius, vel in opus æquale transferre; sicut antea potuisse P. Bernardinum, hæcenus probatum est.

18 Dices in priore dispositione allata *num. 1.* non invenitur, P. Bernardinum potiri hac potestate commutandi, ergo illa nequam gaudebat: ergo eam Patri Provinciali communicare non potuit. Respondeo negando omnino antecedens. Cum enim certum sit, votum, seu juramentum pium subjacere ex natura sua commutationi; eo ipso, quod in priore illa dispositione adfit votum, seu juramentum, adest, seu inibitur in eadem, quidquid est de natura Voti, & juramenti, & consequenter facultas prædicta commutandi, &c. Imo etiam si quis aliquando voluisset, vel jurasset se de priore suo aliquo voto non petiturum dispensationem, seu illud non commutaturum: adhuc posse, existente causa, de hoc posteriore voto dispensationem obtinere, & deinde procedere ad dispensationem prioris, firmant passim Doctores. Legantur Sanch. *lib. 4. in Dec. c. 8. n. 36.* Suar. *lib. 2. de Voto, c. 11. num. 6.* Castrop. *t. 3. d. 1. de Voto, p. 8. §. 5. n. 5.* Quare si in prædicta priore dispositione (cum sit irrevocabilis inter vivos) adfuit juramentum de non revocando, erit præcommutandum & hoc juramentum: quod cum sit accessorium ad juramentum pium de legato, erit & ipsum pium, atque adeo propria auctoritate in melius transferri poterit. Transferri autem in melius videtur, statim atque commutatur in aliud juramentum de non revocando subsidium illud missionum; quod certe subsidium præstantius bonum esse mox probabimus, & consequenter juramentum illi adhærens.

§. III. *An liceat expedire commutationem prædicti juramenti in subsidium missionum inter Infideles?*

19 **A** Sfero licere. Ratio potissima est, quia ut supra vidimus, licet, etiam propria auctoritate, juramentum pium non acceptatum, & in sententia probabili, etiam acceptatum, in opus evidenter melius commutare. Sed subsidium prædictum est longe, & evidenter melius, quam puellarum illarum sustentatio: ergo, &c. Minor hæc, in qua est vis argumenti, adeo mihi videtur manifesta, ut me pudeat eam velle argumentis comprobare: probatur tamen ad alicujus pertinaciam evellendam, Primo, quia bonum ad plures se extendens, semper est excellentius bono se extendente ad pauciores, ut per se notum est: sed Monachus ille est bonum aliquarum puellarum particulare; subsidium vero hoc vergit in bonum totius communitatis, seu populi orientalis, imo totius Ecclesie, ut per se etiam constat: ergo, &c.

20 Probatur secundo. Dicitur illæ Virgines destituuntur, fautor, sed illas animas inter Infideles degentes remediis, & auxiliis pro spirituali salute, majori damno destitutas esse inficiabitur nemo. Quare tu ipse cogita, quod bonum ex objecto præstantius est, proximo nec in temporalibus, nec in spiritualibus multum periclitanti; an vero in spiritualibus graviter periclitantibus esse subsidio?

21 Probatur tertio. Subsidium, de quo agimus tandem pertinet ad bonum Fidei, ut conservetur scilicet, augeaturque Fides apud Infideles, & Schismaticos; ergo sine controversia excedit eam bonitatem, quæ residere posset in illis puellis adjuvandis: quibus non deerunt aliunde apud Christianos, suosque consanguineos congrua alimenta; quæque si dote careant sufficienti, poterunt in paterna domo cum omni puritate divinis rebus intervenire. Confirmatur primo, quia tanti semper æstimata est cura propagandi fidem, ut statim atque pro fidei prædicatione fuerit quis a Barbaris interfectus, numeretur inter martyres Christi sine controversia: quod non ita esse, docet S. Th. propter alias causas, tametsi ad cæteras virtutes pertinentes, nisi addatur aliquis ordo ad fidem. Ergo tanti æstimanda est cura dilatandi fidem, eandemque conservandi inter Infideles, ut merito sit præferenda illi ætui virtutis, quo Virgines prædictæ sublevari possent. Doctr. D. Th. his verbis assert Laym. *lib. 3. sect. 4. num. 5. Causa Martyris debet esse pia, quæ per fidem supernaturalem innouit; nam Martyr dicitur, qui testimonium voluntaria sua morte præbet veritati fidei Christianæ secundum verba Christi: Omnis, qui me confitebitur, &c. Notat autem S. Th. (2. 2. q. 124. art. 5. in corp.) quando aliquis patitur pro opere virtutis cum ordine ad doctrinam Christi, id est, dum opus bonum deserere recusat, quia consentaneum est Fidei Christi, vere martyrem esse, &c. Confirmatur secundo, quia Summi Pontifices si quando velint in aliqua concessione causam non vulgarem, sed magnam, seu urgentissimam assignare, ajunt eam pertinere ad cultum Fidei, & Christianæ Religionis conservationem: ergo eam maximum bonum, & præstantius esse profitentur. Lege Bullam Pauli V. de Societatis nostræ confirmatione, qui dum omnium supremam causam nostro Instituto vellet asserere, ad cultum fidei illud pertinere disertis verbis edocuit. Id quod si de eo toto corpore Societatis recte dicitur, multo magis de missionibus immediate versantibus in partibus Orientalibus, Infidelium, ac Turcarum ditioni subjectis, idem erit sentiendum.*

22 Probatur quarto, quod sit in cultum fidei. Certe hujusmodi subsidium dandum Missionibus est ad finem cooperandi cum salute animarum: at omnes Sancti Doctores cum Sancto Dionysio clamant, divinisimum esse cooperari cum animarum salute. Inquiri nunc ego: quænam major sit cooperatio cum salute animarum, auxilio esse octo, vel decem puellis, an tot concionatoribus, sacerdotibus, operariis laborantibus in vinea Domini, nec jam inter Fideles, sed inter Turcas, ubi major urget necessitas animarum, & ubi vel nullus, vel satis exiguus est numerus operariorum Christi, &c.

23 Probatur quinto. Nec defunt præstantissimi Doctores, ex quorum doctrina possumus colligere id, quod in præsentia disputamus. Suar. *tr. 2. de Relig. de Voto, l. 6. c. 18. n. 8.* In commutandis votis (ait) sunt maxime spectanda spiritualis votantis utilitas, & finis voti intentus. Hæc ille. Cum ergo certum sit, P. Bernardinum intendisse majorem Dei gloriam, & hæcenus probatum sit subsidium Missionum urgere ad majorem gloriam Dei, non est unde de nostra assertione dubitemus. Soc. *l. 7. de Just. q. 4. art. 3. col. 8. vers. ex istis consequitur*, asserit ad commutationem in melius factam non exigi causam executioni Voti obstantem; sed satis esse materiam subrogatam magis ad finem conducere: subsumo, sed jam magis ad finem obsequii Dei conducit opus adjuvandi Missiones: ergo. Gabriel *supplem. 4. d. 38. qu. 1. art. 5. l. 1. y. ad fin. docet*, melius bonum attendendum sive ratione personæ votantis, sive Reipublicæ, id est, juxta id, quod exigit charitas majoris boni votantis, aut publici, ex quo sic breviter arguo: sed subsidium illud Missionum magis facere pro bono publico, vel cæcus videt: ergo, &c. Verum quid pluribus Lectorem meum in re tam clara detineo?

§. IV. *An congruat prædicta commutatio, &c.*

24 **A** Sfero non licere modo id, quod hæcenus probatum est, sed etiam congruere. Hæc conclusio ideo est hic brevibus confirmanda, quia adfuit non nemo, qui præcedentibus rationibus convictus posse eam commutationem expediri, & sine culpa licere fatebatur; sed ne puellis illis, earumque consanguineis querimoniarum causa contra P. Provinciale, ejusque Religionem præberetur, negabat congruere.

25 Sed contra hunc est primo, quia illæ Virgines nullum jus justitiæ habent in illud legatum: ergo immerito conqueri possunt: nec propter irrationabiles paucorum querelas negligi id debet, quod ad gloriam Dei magis, magisque conducit. Proh quam frequenter contra Religiosos invehunt Sæculares? At non querimoniarum, sed earum justæ causæ timendæ sunt: & recte S. Chryostomus *l. 5. de Sacerdotio. Si quis (inquit) ob populi dicta animo statim dejecti cæperit, is nihil unquam quod generosum, admirandumque sit, parere poterit.* Ne igitur expulvas: injusta enim ista expostulatio statim intra horas, nec solum intra dies, defervescet: major vero Dei gloria, quæ in Missionibus intenditur, diu stabit.

26 Secundo, quia facili negotio a P. Provinciali ejusmodi odium avertetur, cum scient illæ quæcumque sint puellæ, hanc commutationem ab ipso P. Bernardino exposci, qui sicuti olim voluit ipsis libere gratificari, ita nunc libere vult aliis.

27 Tertio, quia audio admodum, paucas esse ejusmodi puellas de eisdem P. Bernardini familia, quas magis legati cura tangit; & per triginta fere annos ab hujus legati dispositione usque ad hæc nostra tempora devolutos, vix duæ, vel tres ejus generis inventæ sunt, quibus eo legato frui concessum est. Erigunt igitur laborandum de unius, vel alterius querela, adversus tam grande bonum, quod per commutationem intendimus? Non ita profecto prudentia dicitur, non ita.

28 Quarto, semel accidit, ut (quia multæ conditiones requiruntur in iis puellis eligendis) sine ullo delectu quædam nominata fuerit; unde eam nominationem rescindere oportuit. Ne quid ergo simile futuro tempore eveniat, mortuo præsertim P. Bernardino, ac propterea nemine illas conditiones perurgente; congruum satis, ne dicam necessarium, erit, vel in illud subsidium missionum, vel in aliquod simile certum, quod ejusmodi negligentis subjacere non facile possit, juramentum dictum commutare.

29 Denique video de querimoniis prædictis neminem rationabiliter debere esse sollicitum; quia eas nunquam futuras esse sperandum est: tum quia, ut dictum est, manifestæ rationes pro commutatione, & pro libera P. Bernardini voluntate stant, tum quia admodum ad paucos ejus commutationis fama pervenit. Ut quid enim eam per multos evulgare necesse sit?

§. V. *An quod potest nunc P. Provincialis, possit & P. Bernardinus, &c.*

30 **F**inis impostus jam esset huic quæstioni, nisi illud vellem non prætermittere. Affero enim mihi satis probabile fieri; P. Bernardinum communicasse quidem potestatem commutandi suum pium juramentum P. Provinciali; sed illam se non abdicasse: quod idem est atque asserere, non privative, sed cumulative P. Provinciali eam concessisse: ex quo sequitur P. Bernardinum ex se posse eam commutationem facere, atque si ipse præveniat Patrem Provinciale, prævalituram suam commutationem, ut accidit in similibus eadem potestate fruentibus, in quibus datur locus præventioni, &c.

31 Ducor ad id affirmandum, quia verba allata *num. 2.* hæc sunt: *Dat, & dedit omnem potestatem, & auctoritatem valendi commutare, &c.* At hæc verba significant quidem eam potestatem latam fuisse P. Provinciali, sed non ablatam ab ipso P. Bernardino: id quod significatum fuisset, si adfuissent hæc, vel similia verba, *abdicaavit, se privavit ea facultate, ei renunciaavit, &c.* quorum verborum, vel similibus nec umbra quidem apparet in P. Bernardini dispositione.

32 Secundo, quia pari modo Episcopus v. g. vel Delegatus a Principe ad universitatem causarum, qui alium subdelegare potest, *c. fin. ff. de off. deleg. init. & c. cum causam, de app. a jud. cap. a judiciis*, vel Prælati quicumque regularis: communicant quidem

quidem subinde suam aliquam auctoritatem Vicario, Subdelegato, Confessario Monasterii, vel Conventus; & non raro addunt se concedere totam suam auctoritatem ad agendum, ad dispensandum, ad absolvendum: at non propterea suam potestatem ab se ablegant, vel renunciant. Ita ergo videtur in casu nostro.

33 Tertio, quia juramentum, cum sit lex privata, quam sibi indicit jurans, est interpretandum ita, ut minus quam possit præjudicet juranti, nisi contrarium expresse de ejusdem jurantis intentione constet. Cum ergo expresse non constet de intentione P. Bernardini, qua voluerit facultatem commutandi suum juramentum in melius omnino a se renunciare, præsumendum est, nequaquam renunciasse, sed eam sibi retinuisse. Quod autem juramentum, servata proprietate verborum, sit ita interpretandum, ut quanto minus potest, obligatio inducatur, quia semper sumitur jurans minus voluisse suæ libertati nocere; est doctrina nimis vulgaris, & potest videri apud Abbatem, Sylv.

Suar. aliosque apud Castrop. *to. 3. tr. 14. d. 2. de jur. p. 14. lege etiam Laym. l. 5. tr. 4. c. 3. num. 4.*

34 Neque te scrupulus commoveat, quasi non potuerit P. Bernardinus eam facultatem nominandi, eligendi, & commutandi sibi post professionem retinere; potuisse enim, discis ex dictis per similem occasionem a Castrop. *to. 3. tract. 16. d. 4. par. 13. §. 1. num. præsertim 12. & de Lugo, to. 1. de justit. d. 3. sect. 6. nu. 111.* quos, si est otium, lege; nam nobis id fufius prosequi opus non est.

Conclusio.

35 Summa igitur hujus Consilii est, P. Provinciam posse valde, licite, & congruenter legatum de monachandis puellis in subsidium Missionum transferre: ac probabile esse, idem posse fieri ab ipso P. Bernardino, nisi eam potestatem a se abdicare expresse intenderit, quando eam cum juramento P. Provinciali communicavit.

LIBER QUARTUS

DE SEGUNDO DECALOGI PRÆCEPTO.

Sabbata Sanctifices.

PER Sanctificationem, seu observationem Sabbati præcipitur observatio festorum, quæ nunc propria sunt populi Christiani. Ejusmodi autem observatio consistit ex Cajetano in *summa v. Festorum violatio*, in tribus: In Missæ auditione; In abstinentia ab operibus servilibus; In abstinentia quorundam operum forensium. Addo & quartum, in observatione jejuniorum, quæ instituta sunt certis diebus in honorem Christi, & Sanctorum.

Primum ex his est præceptum positivum: Secundum, & Tertium negativum: Quartum, alii positivum, ut Bonac. *t. 2. disp. ult. de præcept. Eccl. q. 2. p. 3. n. 7.* alii probabilius negativum esse contendunt, ut Sylvester *v. Jejunium, n. 22.* Joannes Sanch. in *selectis, disp. 54. n. 42.* Præmittam aliquid de festo in universum: tum de his quatuor correspondentia capita digeram, favente Deo.

CAPUT PRIMUM.

De Festo in genere.

§. I. Quis instituire dies festivos possit.

Dies indicare festivos pro universa Ecclesia in honorem Domini, & Sanctorum *c. conquestus, de ser. c. 1. de cons. secr. dist. 3.* (utique Canonizatorum dumtaxat, ex Sylv. *max cit. vel certe etiam Beatificatorum.* Sic Suar. *t. 2. de Rel. l. 2. c. 11. num. 4. & 5.* esto oppositum doceat Dian. *p. 3. tr. 4. res. sol. 9.*) pertinet ad Pontificem summum: pro Diocesi, vel oppido ad Episcopum modo *max* explicando. Eandem vim habet legitima consuetudo, vel universalis pro tota Ecclesia, sive peculiaris pro Diocesi, vel oppido. Legitima, inquam, quia ex se consuetudo sola, orta dumtaxat ex populi observatione, ejusmodi vim non habet, nisi quando saltem tacite Prælati consensum includeret. Ratio est, quia id pertinet ad jurisdictionem spiritualem, quam nullam habet populus, sed solum Prælati, quibus eam Christus Dominus communicavit. Quod non ita se habet in jurisdictione temporali; hanc enim primitus residere in populo; ab ipso tamen Principibus sæcularibus ad meliorem sui gubernationem communicatam esse, docent communiter Auctores, &c.

2 Si quando autem Princeps mandet observari aliqua festa, ut ob insignem victoriam, ob incoronationem Regis, imo, etiam ob reverentiam alicujus Sancti de Rep. benemeriti, (quæ non accedente Prælati jussione, festa sæcularia, non vero Sacra appellari recte possunt) non erit obligatio in conscientia ex virtute Religionis audiendi Missam, vel abstinendi a servilibus: lege Abbat. *c. quantum de feriis, Sylv. v. Domin. q. circa init. S. Anton. 2. p. tit. 9. c. 7. §. 1.* solum enim tunc externa festivitas, & abstinentia a negotiis prohibetur. Interim tamen non nego contra legem peccari posse, & contra Principis obedientiam; sed hoc ad mortale vix, aut ne vix quidem de facto pertingere, alibi a nobis est disputatum.

3 Episcopus vero, episcopalemque jurisdictionem habens indicare potest festos, quos voluerit. Ita Suar. *t. 2. de Rel. tr. 2. l. 2. c. 12.* Castrop. *t. 3. d. 2. p. 1. num. 5.* alique ab omnibus etiam Regularibus observandos, ex Pell. *tr. 5. c. 4. a n. 9. notante n. 14.* Reg. non obligari ad festa sola consuetudine introducta, sed accedente consensu Cleri, hoc est majoris partis Capituli, & consensu populi: ex *cap. cum Clerici, de verb. signif. & conquestus, de feriis.* Vide Dian. *p. 4. tr. 4. res. 178.* Sic etiam intelligit Castr. *t. 2. ubi de Gabellis quoad Ecclesiasticos, & de Lugo t. 2. de just.*

Monet tamen Urbanus VIII. in *Bulla edita anno 1642.* (sed non jubet, nec potestatem tollit) ut parce, ne fideles aggraventur, hanc potestatem Episcopi exercent. Puto insuper in rigore Episcopum sine positivo consensu populi, quem satis est non contradicere, id etiam licite (cum consensu tamen disti Cleri) posse, consuetudine nimirum sic legitime introducta.

T. amb. de Dec. Præc. Tom. I.

§. II. Quid sint dies festi, & a qua hora incipiant, & finiantur.

Præter omnes dies Dominicos, festosque quosdam Sanctissimæ Deiparæ, ac Sanctis dedicatos, omnibus satis cognitos, illi ex universali regula inter dies festivos sunt connumerandi, quos constitutio Synodalis præcepit, & non abrogavit consuetudo, quosque eadem consuetudo legitime introduxit; ita Cajet. in *sum. v. festorum violatio, q. 2.* Navar. *c. 12. n. 5.* Pro quibusdam festis dubiis Regula hæc est: esse observandos eos, quos magna pars populi observat: Si multi festum non violant, violant multi, verum Prælati silent; habendum est eos festos esse ex libera populi pietate, atque adeo non obligare.

2 Quoad inceptionis horam, licet olim ea fuerit a Vesperis ad vespertas *cap. 1. de feriis; Navar. loc. cit.* jam nunc (nisi alicubi legitima sit diversa consuetudo) a media nocte ad mediam noctem dies festus incipit, & absolvitur. Ita Abb. *c. 2. de feriis, num. 2.* Silv. *v. Dominica, num. 4.*

CAPUT II.

§. I. De obligatione Sacrum audiendi.

Teneri omnes baptizatos adultos ad Missam (& quidem unam etiam in Natali Domini) die festivo audiendam, idque sub mortali, (quia res est gravis, etiam semel omittere, ex Suar. *t. 3. n. 3. p. d. 88. sect. 3.*) jam omnium Fidelium sensus edocuit. Nec autem tenentur non baptizati, quamvis catholici sint, nec usum rationis non habentes, quales sunt parvuli, & amentes: illi, quia nondum subduntur Ecclesiæ legibus; hi, quia assistentiam humanam exhibere non possunt. Quæ ad ejusmodi obligationem faciunt, in illis ab Auctoribus scripta, in summam sic redigo.

Quæ Missa?

1 Primo, quam Missam audire tenemur? Resp. Catholico ritu peractam, quacumque lingua, de quocumque Sancto, quacumque votivam, etiam si sub mala fide in recitanda una Missa pro alia Sacerdos erraverit. Ita Azor. *p. 1. l. 7. c. 5. q. 5.* Ratio est, quia præcipitur audiri Missa, non vero hæc, vel illa.

Quanta Missa.

3 Secundo, quantam Missam? Resp. totam. Excusaberis tamen a mortali si omittas levem partem; levis autem jam nunc judicatur, omisso ab initio usque ad Evang. exclusive. Sic Fag. in *1. præc. Eccl. l. 2. c. 6. n. 2.* Bon. *t. 1. d. 4. de Miss. Sac. q. ult. p. 11. num. 16.* alios citans. Imo (si audias sive ab eodem, sive ab alio celebrante ultimum Evangelium S. Joannis) etiam inclusive: sic Fag. *ib. n. 7.* alique. Levis item censetur, si audias ab initio usque ad Communionem inclusive, omisis cæteris usque ad finem. Qui non est præsens consecrationi, sed cæteris partibus, licet consecratio, quia dignior est, multum valeat; tamen præcepto satisfacit. Ita de Lugo, *de Euch. d. 22. sect. 1. n. 4.* quia potest adhærere opinioni asserenti Sacrificii essentiam in Communionem consistere, atque adeo non est id dicendum omisisse sacrificium:

ficiam: Quod si tum Consecrationi, tum Communioni præsens non est, nullo modo satisfacit, quia nulli assistit Sacrificio.

4 Erat quidam Sacerdos, quidam sacrificium in privata ædificula faceret, in *Memento*, vel Communione orabat tere per horam: Certe huic auctor essem, ut viam communem iniret, oraretque potius ante, vel post Missam: singularitas semper est odiosa, nec Deo, vel in rebus sanctissimis, grata; imo vereor, ne id fiat contra Rubricas modicam tunc orationem præscribentes. Nam c. 16. *Rubr. gen. n. 2.* expresse præcipitur *ne nimis morose dicatur Missa*, quo scilicet audientes tædio non afficiantur, & c. 8. *ritus celebr. Miss. n. 3.* dicitur de *Memento*, ut tunc junctis manibus stet paulisper in quiete: sed ad nostra. Minister ergo ab æde ad sua negotia peragenda discedebat, tum exacta hora rediens, ministeriumque reassumens, rite sacrificio usque ad finem intererat: Inquiro, ejusmodi minister faciebatne præcepto satis?

5 Is, cui integræ Missæ assistere propter legitimum impedimentum non conceditur, & Ecclesiam ingreditur, dum Sacerdos celebrans nondum pervenit ad consecrationem, debet, quod superest, audire. Ita de Lugo, *de Euch. d. 22. sect. 1. n. 6.* quia tunc pars principalis, & quæ potissimum intenditur a præcepto, audiri potest. Nec est audiendus Jo. Sanch. *in sel. d. 25. n. 5.* qui docet, accedentem ad audiendum sacrum tempore Præfati, minime teneri interesse, qui nullam hujus rei rationem affert, solumque airtalem esse usum Fidelium etiam timoratorum; de quo tamen usu auctoritas solum apud ipsum est.

6 Quod si post consecrationem accedat, non obligatur ad assistendum parti, quæ recitanda superest: quia tunc deficit pars principalis, & substantialis; exemplumque proferre possumus ex feria sexta Hebdomadæ Sanctæ, quando licet in Missa adsit Communio, & quædam alia, quia non adest consecratio, non tenemur audire, si tunc incidere dies festus: ita ergo in casu nostro.

Ubi?

7 Tertio, quo loco Missa est audienda? Resp. in quacumque Ecclesia, etiam extra Parochiam: imo nunc non possunt subditos cogere Episcopi ad audiendam in Parochia, ex declaratione Congregationis Cardinalium, quam refert de Lugo, *ib. n. 3.* An & in quibus Oratoris privatis; diximus *opusc. nostro 3. de Sac. Miss. lib. 3. c. 4. §. 4.*

Quo situ?

8 Quarto: ut audiatur Sacrum genibus v. g. flexis, vel stando, vel alio modo, non est de necessitate præcepti. Caveatur tamen irreverentia, vel scandalum.

A Quo?

9 Quinto: a quocumque Sacerdote Catholico celebratam Missam audire potes, modo is non sit nominatim excommunicatus, vel publicus Clerici percussor: quare si nullus præsto est Sacerdos die festo, qui rem sacram facere vellet, nisi is excommunicatus; omitendum tibi potius erit sacrificium illo die, quam cum illo Sacrum audiendo communicare. Ratio est, quia fortius judicatur in Ecclesia præceptum vitandi ejusmodi excommunicatum non toleratum, quam audiendi Missam. Ab excommunicato autem tolerato potes: quia tametsi antea id non licuerit; tamen Concilium Constantiense ad sedandas conscientias, retrinxit prohibitionem, ut scilicet solum obligentur non communicare sive in humanis, sive in divinis cum non toleratis. Ab hæretico nondum nominatim denunciato, cum donec accedat denunciatio sit toleratus, possit ex hoc capite audiri Sacrum: sed obstat in hæretico cognito scandalum, ne scilicet videaris ipsi vel favere, vel ipsius hæresis particeps esse.

Duc mediæ Missæ.

10 Sexto, qui mediam Missam, v. g. post consecrationem usque ad finem audit ab uno Sacerdote, audiendo postea eadem die ab alio aliam mediam, hoc est ab initio usque ad consecrationem, præcepto satisfacere, saltem propter auctoritatem extrinsecam multorum id asserentium, probabile est: ita Sa, Nav. Sot. Henr. apud Dian. *p. 2. tr. 3. misc. ref. 18.* Major. Ægid. Medin. apud Fag. *2. Eccl. præc. l. 2. c. 6. n. 11.* Bonac. *t. 1. d. 4. de Sac. Miss. q. ult. p. 1. n. 13.* Hurtad. *d. 5. de Sac. Miss. diff. 4.* Sed in rigore veram autumo contrariam sententiam, quia ex illis duabus partibus nequaquam conflatur unum sacrificium, cui interesse jubet Ecclesia. Adde & absurdum quod ex priore opinione consequitur; nam sic possit quis simul ab uno Sacerdote dimidiam Missam audire, & ab alio celebrante, eadem hora, in vicino altari, aliam dimidiam, & hoc pacto satisfacere; cum ad utrumque Sacerdotem præsentia moralis haberi possit: quod certe (quidquid sentiant aliqui) Suar. *de Euch. disp. 88. sect. 2.* merito reputat absurdum, quia sic posses a tribus, vel a quatuor Sacerdotibus simul in vicinis altaribus Missas celebrantibus varias partes Missæ audire, & satisfacere, & in Officio divino a sex recitantibus sex diversas lectiones simul audire, & satisfacere, cum præsentia moralis ad omnes jam habeatur,

Innoc. XI. hanc Propositionem, quæ est 53. proscriptit: *Satisfacit præcepto Ecclesiæ de audiendo Sacro, qui duas ejus partes, imo quatuor simul audit a diversis celebrantibus.*

Præsentia.

11 Septimo: requiritur ad audiendam Missam præsentia moralis, & humana; unde non satis est, si coeperis vigilans interesse, & deinde obdormias. Ita Sanch. *2. to. conf. l. 7. c. 2. dub. 33.* Imo

neque si raptum, aut extasim patiaris; cum tunc præsentia moralis per somnum, vel raptum interrumpatur. Ita Fag. *l. c. l. 2. c. 7. n. 3.* Gasp. Hurt. *l. c. disp. 5. diff. 1.* Non autem est necesse audire, vel videre, nam cæcus, & turdus, satis præceptum adimplent.

12 Hinc infero primo, satis esse, ejusmodi assistentiam exhiberi humano modo, vel audiendo, vel videndo celebrantem, vel saltem ita sociando alios videntes, aut audientes (quamvis sit qui extra Ecclesiam omnes præsentem non capientem) ut ex signis, & gestis Missæ aliqua colligere possit, & ut ad multitudinem assistentium censeatur moraliter pertinere: id, quod certe semper contingit in sacello parvo, etiam post columnam ejusdem parvi sacelli, etiam in Choro post altare pro Religiosis, vel Clericis ibi cantantibus: at in templo magno, ut v. g. S. Petri Romæ, non satisfaceres, si tu es in una Capella, & in altera fieret sacrum: multo minus si post columnam ab Altari distantem, vel post parietem Capellam dividentem; quia tunc tanta distantia, vel divisio inter te, & celebrantem nullis aliis intermediis, tollit præsentiam moralem; nam propter contrariam rationem satisfaceres, si adesses magna hominum multitudo, tu vero esses ex postremis in eadem magna Ecclesia, quia scilicet tunc moraliter faceres unam cum ea multitudine præsentiam.

13 Ex hac doctrina olim resolvi, num Moniales a loco post Altare quod in suis claustris habent, qui locus non videtur pertinere ad Ecclesiam, cum sit solum ad commoditatem ipsarum, ut inibi aliquibus diebus Officium cantent; num inquam, a tali loco illæ possint visitare Altare, & indulgentiam illud visitantibus concessam lucrari: an potius obligentur illud visitare a Choro, qui est in ipsa Ecclesia ad Altaris prospectum directe sito? Dixi, cum inde horis Canonicis satisfaciant, indeque Missam etiam audire soleant, ut ipsæ a me interrogatæ falsæ sunt, & quidem rite propter rationem *n. præc.* dictam; nullam posse esse dubitationem quoad Indulgentias, utrobique enim eadem præsentia moralis in Ecclesia requiritur, & sufficit.

14 Infero secundo, a fenestra tuæ domus, si sit parva distantia ad Altare Ecclesiæ; posse te satisfacere præcepto inde audiendo Sacrum, etiam si sit intermedia via publica. Ita de Lugo *de Euch. disp. 22. sect. 2. n. 21.* quia sic vere præsentis moraliter Sacro: secus erit in magna arbitrio prudentis distantia, propter oppositam rationem.

15 Infero tertio, non esse moraliter Missæ præsentem eum, qui Sacramentaliter confitetur, dum Missa celebratur. Ita Suar. *de Sac. disp. 38. sect. 6. v. septimum capit. Azor. 1. p. l. 7. c. 7. q. 8.* quia non satis est pietas actionis, si hæc distrahat, seu excludat moralem assistentiam: distrahit autem in casu nostro, quia actio externa confessionis impedit ipsum externum cultum attendendi ad Missam.

16 Infero quarto, satisfacere præcepto de audientia Missæ eum, qui dum eam audit, recitat Psalmos, vel alias Orationes, etiam illas, quas ex obligatione recitare tenetur. Ita Suar. *l. c. Azor. c. 5. q. 3.* aliique communiter, quia talis attentio ad res divinas moralem præsentiam nequaquam tollit.

Imo dum Sacerdos secreto orat, orationes aliquas a fidelibus recitari, bonum consilium est; si quidem mentis evagatione, hac ratione, melius evitabitur. Quomodo autem duabus obligationibus possit uno opere aliquando satisfieri, vide late apud Sanch. *lib. 1. in Dec. c. 14. n. 5.*

Intentio.

17 Octavo, requiritur intentio volendi audire. Quare non satis est esse in Ecclesia ad expectandum v. g. amicum, nisi intendas etiam Sacro interesse. Pari modo etiam si Missæ quis intersit ad videndam mulierem, vel ad aucupandam vanam gloriam, licet aliunde peccet, satisfaciet nihilominus, si interim Sacrificio vacet; modo hæc non impediunt, ut certe ex se sola non impediunt præsentiam humanam ad Missam. Ita Sanch. *ib. n. 2.*

18 Si quis Missæ assistat, intentionem habens non satisfaciendi præcepto, adhuc satisfacit (esto peccet ex malo affectu, si die festivo non habet animum implendi præceptum) ita Sanch. *ib. c. 13. n. 8.* Suar. *t. 2. de Relig. lib. 4. c. 26. n. 8.* quidquid apud March. *de ord. tr. 3. p. 3. c. 17. n. 10.* cum Azor. aliisque *ib. cit.* quia ponit jam rem præceptam: præcipitur enim, ut audiatur Sacrum, non vero ut cum illa, vel illa intentione audiatur. A peccato autem satis abunde desistet, si intra debitum tempus, v. g. ante meridiem, voluntatem illam retractet, velitque per auditam jam Missam obligationi satisfacere. Hinc fit, ut ignorans hodie esse diem festum, si audiat Missam, non obligetur aliam audire post scientiam festi: jam enim præcepto satisfecit.

Attentio.

19 Nono desideratur attentio, estque communis quæstio, cum attentione ad Divinum Officium. Necessariam esse attentionem internam, hoc est internam applicationem mentis ad Missam, vel Officium, sive ad verba, sive ad verborum sensum, sive ad Deum, docent communiter Vasq. Sanch. Suar. innumerique alii citati a Dian. *p. 3. de hor. Can. ref. 2.* Vide etiam *p. 3. tr. 4. ref. 101. ubi de Missa.* Oppositum; id est, solam externam satis esse, ad evitandum mortale docuerunt Antiquiores multi Sylvest. Duran. Medin. S. Antonin. alique, quos refert Dian. ex recentioribus Coninch. Gasp. Hurt. Dian. & probabile vocant Lefs. Henriq. Victorell. Laym. Novissime denique Jo. de Lugo *de Euch. disp. 22. sect. 2. n. 27.* prædictos citans optimis rationibus id confirmat; unde & ego, *in opusc. 3. de Sac. Miss. lib. 2. c. 3.* ita hic, idem probabile judico.

20 Hæc autem externa attentio consistit in negatione distractionis externæ, id est, in negatione ejus negotii, vel occupationis externæ, quæ ex se distractiva fit mentis ab auditione Mis-

Missæ, qualis esset v. g. velle historiam legere, confabulari, ludere, depingere, scribere, & similia.

21 Ratio potissima hujus probabilis sententiæ est; quia falsum assumunt adversarii, dum contendunt actualement internam attentionem esse de substantia Orationis; unde cum Ecclesia præcipiat Orationem, necesse esse præcipere etiam dictam attentionem: falsum, inquam, id est, quia omnes fateri oportet, absque ea posse consistere Orationem.

Patet id in forma extremæ Unctionis, quæ est substantialiter Oratio; & tamen, si Sacerdos sive voluntarie, sive involuntarie distrahatur, adhuc conficit Sacramentum: signum est igitur substantiam orationis non dependere in suo esse ab actuali attentione. Patet iterum, quia orare est loqui cum alio; at certe ego tecum loqui possum, licet non attendam; ut esset, si ex scripto, vel verbis memoriam traditis tecum agerem, imo & cum Rege, vel Principe, interim aliquid aliud cogitando. Patet denique in eo, qui ex scripto vel sine interna mentis attentione loqueretur cum excommunicato vitando; vel professionem in Religione emitteret; nam & ille in excommunicationem incideret, & hic veram emitteret professionem, si intendisset ille loqui, & hic emittere: aliud enim est intentio interna, quæ omnino est necessaria, de qua locuti sumus n. præced. & sufficere virtualem diximus, in opusc. 3. de Sac. Miss. lib. 2. cap. 1. §. 2. aliud attentio interna, quam non esse sub mortali (esto sub veniali sup. l. 2. cum erat &c.) necessariam, hic affirmamus. Cum enim ex dictis attentio actualis interna non ingrediatur orationis essentiam; unde certo habes Ecclesiam, quotiescumque orationem præcipit, præcipere & attentionem? Nisi certo habeas, non debes onus tam gravis legis certo fidelibus imponere. Alia minutiora in hanc rem, præsertim vero oppositorum solutiones, vide apud citatas.

§. II. De causis excusantibus ab assistentia Sacri.

Excommunicatio.

Ubi de obligatione tollendi impedimenta.

1 Excusatur primo ab audiendo sacro Excommunicatus, vel Interdictus, sive publice, sive privatim. Ita Suarez d. disp. 88. sect. 6. initio, Marc. de ord. tr. 3. p. 3. c. 17. n. 17. quia hoc prohibet, nedum excusat Ecclesia: Idque procedit, etiam si culpabiliter negligat, sibi procurare absolutionem (nollem tamen ut negligeret ex fine non audiendi Sacrum) nam sicuti infirmus, & captivus, si de sua sanitate, vel liberatione solliciti minus sunt, non peccant, non audiendo Sacrum, quia non tenentur tam remota impedimenta tollere; ita esse in casu nostro diximus opusc. 2. de Com. c. 4. §. 4. a n. 37. & opusc. 3. de Sacrific. Miss. lib. 3. c. 6. §. 2. Mox §. 3. a nu. 5. de obligatione non ponendi impedimenta, nonnulla subdemus.

Interdictum.

2 Qui sive personaliter, sive localiter est interdictus, eodem modo, & propter eandem rationem, quam n. præced. diximus excusatur a Missa: solum dubitatur, an qui habet Bullam Cruciatæ concedentem privilegium, ut possit Sacro assistere tempore interdicti localis, teneatur illi interesse die festivo? Respondet: Non obligari tenent plures: ita Avila, Victoria, Canus, Conin. Alterius, Ledesma. Llamas, Diana eosdem sequens, & citans p. 1. tr. 11. ref. 2. alique Doctores Salmaticenses apud de Lugo mox citandum n. 12. quia nemo cogitur uti suo privilegio. Obligari tenent multo plures, ita Suar. Navar. Ufuald. Medina, Valdez, qui citat, sequiturque hoc obligat, quoties non habes legitimum impedimentum, seu quoties potes; at nunc posito privilegio, potes; ergo, &c. certe si carcere detento detur privilegium, seu licentia a Judice, ut die festo adeat Ecclesiam interfuturus Sacro, nonne obligabitur uti hoc privilegio, ut audiat Sacrum; cur igitur non in casu nostro? Hæc sententia est verior: præcedens solum attingit fines probabilitatis propter auctoritatem Doctorum extrinsecam.

Impotentia.

3 Secundo excusat Impotentia corporalis. Unde excusantur carcere detenti, ægroti, & regulariter omnes ii, quibus propter debilitatem, vel aliud exire a lecto, vel lecto ad similia negotia non datur. Incolentes loca valde a templo distantia communiter excusantur: verum aliqui tria, aliqui duo, aliqui unum milliare magnam esse distantiam statuunt. Ita Marc. l. c. n. 19. Sed revera est attendenda personæ, viæ, pluvie, tempestatis, & similibus ratio, ut omnibus perpenis tali personæ judicetur iter notabiliter difficile. Item excusantur itinerantes, & navigantes, quando vel Missa carent, vel notabilis esset difficultas divertendi ad Missam: præterea excusantur iusto præcepto Superioris domi detenti; imo & ii, qui bona fide promissione præsertim cum juramento, viro v. g. nobili data, e domo exire non valent.

4 Sed quid, si tunc domi suæ in Oratorio privato haberi ex Sacerdote alias stipendiato sacrum posset, obligabitur domi inclusus ad Missam audiendam? Negative respondet Suar. d. disp. 88. sect. 6. c. 1. & apud Lugo disp. 22. de Euch. sect. 2. n. 14. sed affirmative probabilius Marchinus de ord. tr. 5. p. 3. c. 17. n. 18. de Lugo ib. n. 15. quia non videtur excusandus, qui cum in promptu Missam habere, quamvis ex privilegio, possit, tamen audire nolit. Dixi (alias stipendiato) nam cæterum non te obligo ad accersendum Sacerdotem, dato novo stipendio: quia hoc præceptum obligat solum ad audiendam Missam, non vero ad illam peculiari stipendio procurandam.

Tamb. de Dec. Præc. Tom. I.

Incidit hic curiosa dubitatio. Pater, vel quivis dominus filium, vel servum, ob correctionem domi, vel in cubiculo, quasi in carcere inclusum retinet, vel negat iis indumenta ipsorum statui convenientia, unde non possunt exire ad sacrum audiendum. An sicut excusatur ipse filius, vel servus, ob impotentiam, ut certum est, sic excusetur Pater, vel dominus? Ita etiam Superior Religiosus, vel Princeps in ordine ad suos, &c.

Respondet: Huic scrupulo, quoad filium, his verbis obviam ita Fagund. Eccles. præcept. lib. 4. cap. 5. nu. 2. Aliquando possunt patres si non omnino negare, saltem restringere, & moderari filii alimenta circa victum, & vestitum ad tempus in pœnam criminis, & ut in posterum respiciant sine gravi eorum damno, aut valetudine. Quod intelligendum est, etiam si filii ob vestitus negationem sacrum non audiant diebus festis; quia parentes solum intendunt filiorum emendationem, non omissionem Missæ: per accidens enim est, quod illam omittant: emendatio enim a parentibus intenta rationaliter causa est ad utrosque tam filios, quam parentes excusandos. Hæc merito Fagundez, quæ sunt etiam propter paritatem rationis applicanda ad servum, subditum, vassallum.

Solum de subdito Religioso adverte duplicem posse esse inclusionem: alteram in Monasterio; alteram in carcere, seu cella, utramque rationabilem, ut suppono. In posteriore excusabitur tum ipse subditus, quia non potest; tum ipse superior, quia rationabiliter inclusit. In priore, cum possit Religiosus audire sacrum in Ecclesia Monasterii (& eodem modo esset, si filius prædictus posset audire in Oratorio privato suæ domus, &c.) non excusabitur. Fateor interim graviorem causam requiri, ut prohibeatur Religiosus, ne e cella ad Oratorium pro Missa, etiam associatus, si opus fuerit, accedat, quam ut prohibeatur secularis, ne ad Ecclesiam extra domum adeat: id quod Superior prudenti examine ponderabit.

Periculum mali; Ubi quid de amissione lucri.

5 Tertio excusat omne justum, ac probabile periculum notabilis mali, vel amissionis boni, sive timeatur damnum in vita, sive in honore, sive in bonis. Ita March. ib. n. 19. Hinc excusantur ægroti, convalescentes, prægnantes, peste infectam, vel bello vexatam Civitatem incolentes, quando sine notabili incommodo, iudicio prudentis, domo exire nequeunt: item mulieres nobiles, quando decenti vestitu, suo statui accommodato carentes, extra domum eas esse non datur, nec occulte eas exire posse conceditur. Præterea matres, nutricesque, quæ nec relinquere possunt infantes, nec propter magnos vagitus possunt eosdem ad Ecclesiam adducere: similiter quæ domo exundo, cum gravida sit, propalaret suum lapsum. Item itinerantes, cursoresve, ex eo etiam capite, ne amittant socios, vel viarum ductores, vel quando urget periculum latroquum, vel quid simile notabile incommodum. Mulieres insuper, quæ ob mariti zelotypiam, si e domo contra viri voluntatem exeunt, timent rixas, perturbationes, notabile malum. Item famuli, qui nisi dominis pareant, aliquod sibi damnum timent: sed certe de alio domino se tunc famuli provideant, si possunt, quando ex consuetudine eos ab auditione Sacri dominus avertit. Denique custodes Gabellarum Civitatis, mercium, vineæ, gregis, vel domus, quando propter Missam dubitant de furto, &c.

6 Quod mihi contigit, cum Collegii Montis Regalensis Præfecturam gererem, ut lectorem a feria lectione tantisper avertam, breviter enarrabo. Emerat Collegii procurator, ut stabulo provideret, ex area cujusdam coloni non paucas palearum mensuras. Interim ergo, dum paratur multo ad eas asportandas, incidit dies festus, quare a me procurator exquisivit, an rusticus noster, quem ad paleas custodiendas addixerat, obligandus esset ad Missam audiendam? Ego sive religione Sacri tactus, sive damni securus dixi custodi, indiceret, ut sacro interesset. Addidi tantum præceptum mihi videri non esse transgrediendum propter eas paleas, quamvis non exigui pretii, quæ difficulter, imo vix furto erant obnoxie, præsertim intra tam modicum tempus unius, vel alterius horulæ, quæ in itu, reditu, Missaque consumenda erat. Ita igitur factum est: verum quid deinde est consequutum? Eo temporis momento, quo longe absuit custos, ignis repente nescio e quo vicino loco casu accensus, in aridas paleas incidens totas incendit, ita ut cineres per aream suffusos, non jam paleas, imo ne palearum quidem pauculas reliquias invenerit: regressus ad custodiam post Missam famulus; qui statim me convenit, de infortunio docuit, factoque ipso me monuit, ne multum difficile, sed vero prudentes in similibus se exhibeant Confessarii.

7 Sed redeo ad difficultatem posteriorem indicatam in titulo. An Missa omitti possit sine culpa die festo, propter lucrum, quod mihi cessaret. si Missæ adessem? Communis hæc mihi videtur quæstio cum ea, an in eodem die festo propter lucrum notabile possit quis operibus servilibus vacare. Et ut affirmative de ea respondebimus infra cap. 3. §. 2. num. 8. sic & affirmative propter eandem rationem de hac erit sentiendum; rationem utriusque doctrinæ ibid. profereimus.

Charitas.

8 Quarto excusat titulus charitatis; ut quando non potest quis Missæ interesse, & infirmo assistere, qui vel periculum subiret, vel medicamentis opportuno careret tempore, vel solus relictus laborem, animique anxietatem pateretur. Ad eundem titulum reducitur, si quando femina sciens se ardentem amari a juvene,

qui preſto eſt in Eccleſia, a Miſſa abſtinet; excuſantur enim propter charitatem, ne ſcilicet labatur proximus. Ita Suar *l. c. ſect. 6. §. quartum caput*; (licet a Joan. Sanch. *in ſelect. diſp. 37. n. 2. & 8. & diſp. 54. n. 6. ſin. Dian. p. 5. tr. 7. ref. 22.* citante Granadum, hanc non excuſari ſciam; quia propter ſcandalum paſſivum non ſunt omittenda opera præcepti) puto tamen illam non teneri ad ejuſmodi Miſſæ omiſſionem; quia poteſt ſequi hanc poſt-riorem ſententiam, quæ certe probabilis eſt; & ex alia parte hoc non eſt ſcandalum datum, ſed acceptum, quod homo non tenetur vitare cum tanto detrimento amiſſionis Miſſæ. Ita Suarez *ibid.*

Conſuetudo.

9 Quinto; Conſuetudo introducta excuſationem merito aſfert. Ejuſmodi eſt illa, qua mulieres poſt partum, habitamque ex partu ſalutem, aliquot dies ſe domi continent; & qua filiz, vel uxores, ſororeſve ob defunctum domo non egrediuntur; in quo certe conſuetudo patriæ præfertim in ejuſmodi dierum numero decernendo eſt attendenda. Pari item modo excuſantur in Regno Neapolitano, præfertim Aquilæ virgines nubiles, quæ nunquam exeunt e domo. Ita March. *l. c. n. 12.* quæ quidem conſuetudines eſſent proſus extirpandæ; ſed donec ab Episcopis tolerantur, non videntur eſſe damnandæ.

Peregrini.

10 Sexto; Excuſantur iter agentes, & Peregrini, qui tranſeunt per locum, vel in locum ſe conferunt, in quo celebratur, feſtum de præcepto, ſi in loco ſuz habitationis feſtum ejuſmodi non celebratur? Reſpondeo; ii, qui ſunt in tranſitu, prandendo v. g. vel ibi pernoctando, etiamſi una, vel altera nocte ibidem hæreant, non obligantur audire Miſſam; ita Coninch. *qu. 74. de Euchar. art. 4. d. 4. n. 114.* Contra, ſi ibidem permaneant per majorem anni partem, obligantur. Ita idem *ib. nu. 715.* lege Sanch. *de matrim. lib. 3. d. 18. & in Dec. lib. 1. cap. 12.* Fagundez *1. Eccl. præc. lib. 1. c. 7. nu. 8.* Suar. *tom. 1. de Relig. tr. 2. lib. 2. c. 24.* Ratio utriuſque eſt, quia omnes tenentur legibus Communitatis cujuſſunt partes: at in priore caſu partes non ſunt ii, qui tam modico tempore in ea Communitate permanent; ſunt in poſteriore. Quod dictum eſt de Miſſa, dictum eſt propter paritatem rationis de faciendis operibus ſervilibus, & de jejunio, remoto tamen ſcandalo, quod in his contingere poſſet.

11 Quid, ſi nec majore anni parte, nec una vel altera nocte, ſed per octo, decem, viginti dies ibidem peregrinus commoraturus ſit? Reſpondeo: Mihi ſatis fuit præſcribere illos duos terminos, ſub quibus certo urget, vel non urget obligatio. Cæterum in caſu nunc propoſito Jo: Sanch. *nu. 4. in ſelect. diſp. 54. n. 31.* citans Thomam Sanchez, alioſque, docet, non teneri, dummodo is non maneat, ſeu non habeat animum ibi manendi per majorem partem anni. Ratio eſt ſæpe dicta, quia peregrini non tenentur legibus loci, per quem tranſeunt, vel in quo per modum hoſpitii repertiuntur. At Suar. *l. 1. de Rel. tr. 2. lib. 2. c. 14. n. 7.* alique apud Jo: Sanch. citatum docent teneri; quia ſecus nimis concederetur peregrino; nam etiam per quatuor, vel quinque meſes non teneretur, eo prætextu, quod ibi non remaneret, ſeu manere nollet pro majore parte anni.

12 Afferamus aliud oppoſitum. Si enim contra, in loco tuz habitationis ſit feſtum de præcepto, non ſit autem in loco, quo per tranſitum accedis; teneberisne mane ante diſceſſum audire iacrum? Reſpondeo: Si pridie egrederis a tuo loco, non obligaris. Ita Coninch. *ib. n. 109. ſine.* Ratio eſt, quia exeundo ex loco, ubi aderit præceptum, illud a te excutis (neque enim leges particulares obligant extra Territorium) etiamſi de industria, ut non audias ſacrum, ut non jejunes, ut ſervilia opera exerceas, ab eo loco diſcedas: fugis enim ſic legitime legis onus, ſicuti ii qui diſpenſationem petunt; non vero violas. Ita Doctores paſſim apud Caſtr. *de legib. d. 5. tr. 1. p. 24. §. 5.* At difficultas eſt, ſi eodem mane velit quis exire a loco, ubi præceptum urget audiendi ſacrum, & in locum ubi non urget pervenire. Nonnulli ut Coninch. *ib. n. 106.* Suar. *ib. c. 15. n. 9. & 10.* Baſil. Pont. *l. 5. de matr. c. 8. n. 6.* docent obligari Miſſam audire; quia ante profectioem jam erat præcepto attriſtus; ergo ſi ejuſmodi obligationi non ſatisfacit, perveniendo ad locum, ubi non eſt feſtum, peccabit, cum ſuam obligationem non adimpleat. Nonnulli reſolvunt non obligari, etiamſi de industria modo dicto id faciat, dummodo ad locum, ubi non eſt feſtum, perveniat ante ultimum ſacrum ibi peragendum, nempe ante meridiem. Ita Sanch. *loc. cit.* Leſſius *l. 4. c. 2. dub. 8.* Salas, Jo: Sanch. quos citat, ſequiturque Caſtr. *l. c. num. 8.* Ratio præcipua eſt, quia in proprio loco poterat differre audicionem Miſſæ utque ad meridiem, ut certum eſt. Cum igitur diſceſſerit, inque illum locum pervenerit intra illud tempus, in quo nulla eſt obligatio, poterit ſe illius loci moribus conformare, & a ſacro, ut etiam a jejunio, atque ab abſtinentia ſervilium ſe liberare. Utramque ſententiam ut probabilem amplectimur.

13 Si in tuo territorio ſervatur feſtum peculiare, v. g. Sancti Rochi, & in alieno territorio ſervetur aliud feſtum peculiare, v. g. Hyacinthi; ſi te in alienum hoc territorium tranſeunter ante meridiem transferas, non obligaris probabiliter audire ſacrum. Sic Joan. Sanch. *diſp. 54. n. 31. circa ſinem,* contra Th. Sanch. & Granad. *ib. cit.* quia non ex vi legis tui territorii, ſi quidem jam exiſti ab illo, & leges peculiare extra non obligant: nec ex vi legis alieni territorii, quia ibi tu eſt peregrinus; ergo &c.

14 Vagos, hoc eſt, qui nullam certam habent habitationem, donec vagi ſunt, non tenebuntur audire Miſſam in feſtis particu-

laribus civitatum. Sic Jo: Sanch. *ib. n. 34.* alios citans; quia jam non ſunt ibi commorantes per majorem anni partem juxta dicta *num. 11.* ut ſupponimus. In feſtis particularibus, dixi: nam in univerſalibus Eccleſiæ, eos teneri nulla eſt dubitandi ratio.

Confefſio mortalium Sacramentalis a te faciendæ.

15 Dixi, a te; nam ſi, ut fiat a moribundo confefſio, tu Sacerdos omittas ſacrum, ſi tempus aliud non ſuppetit, te excuſari a ſacro non eſt dubium ex dictis *n. 8.* ſicuti nec eſt dubium, te obligari, ſi tempus ſuppetat.

16 Dixi rurfus (mortalium) nam cum confefſio venialium, quo etiam reducuntur mortalia, alias abſoluta, non ſit de præcepto, Miſſæ autem auditio de præcepto ſit, non poterit relinqui ſacrum die feſtivo, ut illa confitearis.

17 De mortalibus igitur alias non abſolutis eſt quaſtio. Et quidem Suar. *l. 3. in 3. d. 88. ſect. 6. Verſ. Septimum Caput,* neque confefſionem hanc, neque concionem putat eſſe excuſationem aptam ad omittendum ſacrum, etiam quando occurrit moralis neceſſitas, ut quando nunc habetur Confefſoris copia, & non habebitur poſtea, ſive quia Confefſarius diſcedet, ſive quia pater, vel maritus nolunt, ut filia, vel uxor redeat ad Eccleſiam.

18 Sed certe, ſicuti Suario aſſentior de concione (quidquid dicat Angelus, Suar. *loc. cit.*) quia hæc non eſt admodum neceſſaria; ita ab eodem diſcedo, de confefſione mortalium in illa neceſſitate, non quidem unius, vel alterius diei, ſed aliquorum, juxta ea, quæ a me alibi *c. 1. Meth. comm. §. 6. num. 24.* dicta ſunt in eo caſu, quo quis gravatur peccatis reſervatis, nec habet Confefſarium potentem ea abſolvere.

Ratio noſtræ doctrinæ, quam merito ſequitur Bauci, *in ſingul. c. 19.* eſt primo, quia licet per contritionem deleri poſſit peccatum, id tamen medium eſt difficile, & ex altera parte diu permanere in inimicitia Dei, valde eſt percuſoſum, cum, qui a Dæmone poſſidetur, facile in alia peccata prolabatur, juxta vulgatum illud S. Gregorii: *Peccatum, quod per poenitentiam non diluitur, mox ſuo pendere ad aliud trahit.* Secundo, quia DD. pro neceſſitatibus valde hac inferioribus excuſant a Miſſæ audicione, ut hætenus vidimus: ergo non eſt hæc, de qua nunc loquimur, improbanda. Tertio, ex charitate excuſavimus *n. 8.* puellam ab audicione ſacri, ne adoleſcens illam videns, peccet, & non excuſabimus, ut illa ipſa a ſe peccatum excutiat, divinamque ſibi amicitiam recuperare diu nequaquam differat?

§. III. Quædam ad hoc præceptum pertinentia.

Ubi,

De obligatione non ponendi impedimenta ad ſacrum audiendum.

1 **A**Dverte denique breviter quinque. Primo, eum, qui rationabiliter excuſatur ab aſſiſtencia Miſſæ, non teneri ſunder orationem aliquam loco illius.

2 Secundo, omittentem cum culpa Miſſam die feſto, præter mortale, nullam incurrrere poenam.

3 Tertio, præter Miſſam in die feſto, non ad eſſe obligationem audiendi concionem, vel alterius boni operis faciendi. Ratio horum trium eſt, quia de his nullum apparet præceptum. Ita Navarr. *c. 21. n. 7.* Silv. *v. Dominica, q. 8.* alique.

4 Quarto, docuimus *in opus. 3. de Sacrif. Miſſæ, lib. 3. c. 6. §. 2.* lege item *opus. 2. de comm. §. 4. n. 37.* eum, qui mane diluculo poteſt audire ſacrum, prævidetque non poſſe ſub meridiem, obligari audire diluculo; quia præcepti obligatio tunc jam adeſt, urgetque toto tempore matutino: id quod nunc recoluiſſe ſit fatiſ.

5 Quinto, quid dicendum eſt de ponente impedimentum? Poteſtne quis licite ſe in negotium v. g. aliquod grave implicare, vel in aliquem locum diſtantiem ab Eccleſia diſcedere, in quo prævidet non poſſe die feſtivo Miſſam audire?

6 Dico primo, poſſe tempore a die feſto remoto, etiam eo ſine, ne audiat, ſeu ne teneatur audire ſacrum. Ita Caſtrop. *to. 1. diſp. 1. de l. p. 12.* Sanch. *lib. 1. in Dec. cap. 16.* Meroll. *tom. 1. d. 4. de l. dub. 37.* Ratio eſt, quia tunc præceptum actu non obligat, nec eſt in proximo, ut ſupponimus. Ergo ponendo etiam cum illa intentione impedimentum, non tam cenſetur ponere impedimentum executioni præcepti, quam ſe eximere a præcepto, ſeu effugere ne obligetur ad præceptum: quod quamvis non ſit univerſale in omnibus præceptis, & in omnibus impedimentis, ut paulo ante innui de excommunicatione *§. 2. nu. 1.* certe admittitur in his præceptis humanis, quæ non cum tanto rigore obligant, ut eſt præceptum de Miſſa, de jejunio, & ſimilibus, & in his impedimentis temporalibus. Non abſimili modo, qui exit a loco, ubi eſt aliqua lex, v. g. jejunii, & ſe etiam cum intentione non jejunandi confert ad locum, ubi ea lex non eſt, non legem tranſgreditur, ſed legem ipſam a ſe legitime ſine peccato excutere ſatagit. Idem evenit in eo, qui diſpenſationem a lege legitime petit; exemptionem enim a lege petit, non vero inobſervantiam. Idem ergo in caſu noſtro.

7 Dico ſecundo, non poſſe quempiam impedimentum ponere eodem die feſto, vel feſti proximo, quo poſito non valeat intereſſe ſacro. Ratio eſt, quia eodem die, vel tempore proximo, quo moraliter, & humano modo ad eundem diem pertinere videtur, urget præceptum, & conſequenter obligatur fidelis tollere impedimenta executioni præcepti per ſe obſtantia: qui enim obligatur ad finem, obligatur ad media per ſe & proxime neceſſaria ad illum conſequendum; ergo multo magis obligabitur ad illa impedimenta de novo non ponenda: quis enim non cenſeat te nolle audire ſacrum, & non obedire præcepto, ſi eodem die a loco, ubi Miſſa adeſt, recedas, atque ad alium, ubi nulla inveniendæ eſt Miſſa, ſine neceſſitate te conferas? Ita nos *Opus. 3. de Sacrif. Miſſæ, c. 6. §. 1.*

De his duobus dictis fufe Diana p. 10. tr. 14. ref. 11. ad meam sententiam: loquitur autem ipse de ludente pila, an sic defessus obligetur jejunare? Scio. Januarium p. 1. ref. 53. & 54. dicere, se ludo defatigantem; vel pharmacum sine necessitate fumentem in die Jejunii non peccare, non jejunando, etiamsi ad finem non jejunandi ea suscipiat; scio, inquam, id: sed certe ejus rationes ad libram expensæ probabiles nequaquam apparent.

8 Adhuc tamen vellicat me quidam scrupulus; quantamam propinquitas desideratur, ut judicetur impedimentum esse positum tempore proximo ipsius diei præcepti; atque adeo ut sic censetur moraliter esse positum in eodem die, quo urget præceptum de quo loquimur in hoc n. 7. non vero censetur esse positum antecedenter, de quo num. 6. loquuti sumus.

Provisio carentia Missæ an obstat venatum ire cupienti?

9 Id expedius explicabitur, si proposuero casum, de quo olim fuerunt interrogati duo quidam ex nostris Patribus, dum ego in eodem, quo illi, Collegio adolescens versarer, meoque more jam tum omnia fere similia ad futurum tempus; etiam scripto reservabam. Quidam ex congregatione nobilium selecti adolescentes, ad feras in remoto nemore venandas se egressuros, ut fit ex pacto decreverunt; quo in nemore opportunitas audiendi sacrum die festo nequaquam suppetebat. Agebatur autem dies Veneris illius hebdomadæ, & die consequenti iter arripere, cum intenderent, interrogaverunt a Patre sodalitatatis Præfecto, an illis id liceret, quandoquidem fore prævidebatur, ut die Dominico instanti, in eo loco ab Ecclesiis remotissimo; Missæ non essent interfuturi? Respondit Pater, sine culpa licere, quia nunc (agebat) hoc est die Sabbati, non est in præcepto auditus Missæ: die autem Dominico propter remotam ab Urbe distantiam, excusatio aderit satis legitima: potestis ergo uti hodie vestra libertate egrediendi, quolibuerit. Præfecto si vobis ad venandum hoc die proficiscendi venia non daretur; nec simili die concederetur voluntario Peregrino possiter proficere, vel suscipere: nec mercatori diviti posse navem conscendere, & a portu solverè; nec Dominis ulla necessitate oppressis ad sua prædia diebus festis immediate præcedentibus se conferre: quæ tamen, & similia Fidelibus interdiceret, durum esset, & rigorosum nimis. Hæc ille. Verum adolescens quidam ex illis, paulo cæteris religiosior, hujus Patris consilio non acquiescens, Patrem Rectorem ejusdem Collegii, quid de hoc ipse sentiret, interrogavit: qui nequaquam licere respondit: additque rationem, quia, quamvis die Sabbati (dicebat) quando paratur profectio, non appareat præceptum; instat tamen, atque in proximo urget, & consequenter adest præceptum moraliter: nam fac velle quempiam exire ab Urbe una hora ante mediam noctem, quæ diem Dominicum præcedit, nullus non illum reum faciet præcepti; quia ita est in proximo tunc præceptum, ut moraliter adeste censetur: sed etiam moraliter adeste censetur die præcedenti, id est, toto Sabbato; ergo pariter reus erit censendus, si tunc exeat. Illi autem iter agentes mercatores, similesque certe nec excusari deberent; communiter tamen excusantur, quia ad obligationem non attendunt, bonaque fide procedunt. De hac responsione Rectoris admonito Patre congregationis, versa res est in disputationem, altero negante, concedente altero, qui fatebatur quidem moraliter censi adeste præceptum illa hora una, vel altera ante mediam noctem; negabat, toto die Sabbati: idque propter sufficientem distantiam a die Dominico, præsertim in hoc præcepto, quod non judicatur tam rigorose recipiendum; ut ex praxi, quapropter tot capita fideles ab eo excusare consuevimus, perspicuum est. Et hæc quidem illi Patres. Sed cujus sententiæ profecturi juvenes annuerint, ignoro: illa duo scio, & utrumque Patrem probabiliter esse loquantur; & quantum sit hac in re propinquitas, vel distantia, ex gravitate & rigore præcepti, ex praxi timoratorum, ex operis necessitate, utilitate, honestate, & cæteris similibus, judicio prudentis; ut *opusc.* 3. l. 2. c. 6. §. 1. fecimus, esse judicandum. Quod quidem judicium cum diversum ex variis causis esse soleat, ut fuit in proposito casu, mirum non est, si frequenter idem casus diversimode a diversis probabiliter resolvatur.

C A P U T III.

De Abstinencia ab operibus servilibus die festo,

§. I. Quenam sint hæc servilia?

1 **O**pera proprie servilia, quæ sub mortali in diebus festis ventantur, ea sunt, ad quæ deputantur servi, atque exerceri a liberis nequaquam solent, & immediate in corporis utilitatem fieri, ut plurimum consueverunt. Ita Suar. t. 1. de Rel. tr. 2. lib. 2. c. 2. Castrop. t. 2. q. un. de observ. fest. p. 5. Hujus generis sine dubio censentur, arare, fodere, serere ligna, lapideve cædere, fabricare, & universaliter opera artium mechanicarum exhibere: liberalia sunt ea, quæ ad artes liberales pertinent, atque a liberis exercentur, & immediate referri ut plurimum solent ad instruendam mentem, seu ingenium; qualia sunt dare consilium, concionari, studere, docere, discere, cantare, organa musica pulsare, choreas agere, digladiari, vulgo (*scheruire*) Bellum gerere, &c. Ita Laym. l. 4. tr. 7. c. 2. n. 6. citans Molinam & Besarium. Inveniuntur & alia tertii generis, quæ scilicet sunt servis, & liberis communia, ut iter facere, venari, piscari. Vide tamen, quæ dicam n. 8.

2 Jam vero certum sit primo, servilia esse prohibita; liberalia &

communia, non item. Pareat ex illo Levit. 27. *omne opus servile non facies in eo*, quod ab Ecclesia receptum jam est *licet, de feriis*.

3 Certum sit secundo, servilia, tametsi non fiant propter lucrum, esse prohibita, quia adhuc sunt servilia: prohibitio autem non est nisi de ipsi operibus; quare parum facit, an ob lucrum exercentur, an vero gratis: contra, tum liberalia, tum communia, si fiant ob lucrum, non propterea prohibitioni sunt obnoxia (idem si fiant ex officio) quia spes lucri, vel ea facere ex officio, non transferunt opus ex se liberale in servile. Studere v. g. sive ob lucrum fiat, sive gratis, suam operis liberalis naturam semper retinet.

4 Certum sit tertio, si quid facias ad finem moraliter bonum, v. g. ares ad sublevandos pauperes, ad reparandam Ecclesiam, &c. te non extrahere opus servile a suis terminis, & in liberale transmittere: quamvis enim interdum opera servilia ob talem finem liceant diebus festis, id non est, quia induant rationem operis liberalis; sed ob alias rationes infra expendendas.

5 Certum sit quarto, in hac re maximam habendam esse rationem usus, & consuetudinis: potest enim usus aliquas artes pro servilibus habere, & consequenter eas vetitas esse diebus festis, & contra. Servitus enim, & ignobilitas operis permixtæ ex existimatione hominum comprobatur. His jactis fundamentis, in illis operibus, quibus aliqua subdubitatio de ipsarum conditione exorta est, rantisper immoremur.

Transcribere.

Licet die festo transcribere. Ita Pelliz. *in man. Reg. tract.* 5. c. 4. n. 23. Laym. l. 4. tr. 7. c. 2. Sanch. c. 2. l. 5. d. 11. Castr. l. c. n. 4. & 5. sive enim gratis, sive ex mercede, sive ex officio, sive alio modo fiat, semper est opus liberale: quia non differt ab ipsa actione scribendi; & Romæ passim copistæ die festo sine scrupulo suum hoc munus obeunt publice.

7 Hinc licet Brevia, & Privilegia transcribere; item libros corrigere, sive id fiat delendo lineas, sive superposita charta conglutinata, id enim quamvis videatur servile, est tamen accessorium, quando per accidens fit ab ipso corrigente: sicuti etiam Typographo licet characteres ordinare, seu componere, non autem Torculari exprimere, quod certe servile est. Ita Homobonus, & Laym. apud Dian. p. 4. tr. 4. ref. 62. Licet denique computare mercedem, & illam solvere operariis, rationes dati, & accepti facere, ac transcribere; non enim hæc sunt servilia. Ex his discite similia.

Quid de scribendis, vel exscribendis notis Musicis? Resp. id pertinere ad artem liberalem Musicæ; atque adeo, non esse diebus festis prohibitum, nequaquam ambigo: at lineas iidem notis subjectas, serio, & per se ducere non permitto: id enim mechanicum quid est, & apparatus ad scribendum, non vero est scribere; nisi forte per accidens interdum fiat, quando nimirum eas designare necessarium videatur ad præsentis notas describendas.

Pingere, Venari, Piscari, Sculptere.

8 Concedunt non pauci, die festo imitari, seu retrahere exemplaria, item designare, item sceminiis acu eadem exemplaria excipere, item discipulis Pictorum aliquid ad discendum delineare: hæc enim (ajunt, & quidem recte) ad ingenium exercendum magis, quod est quid liberale, quam ad operandum referuntur. Ita Castr. l. c. n. 7. alique apud ipsum; sed de ipsa absoluta pictura idem docere prædicti Doctores nequaquam audent. Breviter arridet mihi sententia Laym. l. 4. tr. 7. c. 2. n. 3. cui adde Sa *V. festum*, n. 5. Pell. tr. 5. c. 4. n. 25. alioque apud Castr. l. c. n. 6. qui cum dixisset, Pictores contendere, suam artem unam esse ex liberalibus, concludit, esse probabile, pingere sine magno apparatu licere die festivo: merum enim pingere, liberale est, ipsi scriptioni simillimum: nam perinde color in pictura, ac atramentum in scriptura, ex vase in telam, seu chartam artificiosè deponitur, & quoad operationem ipsam materiale, quæ ab hoc præcepto potissimum respicitur, & prohibetur, parum facit quod pictura intendat rerum imagines exprimere; scriptura autem internos conceptus.

9 Sed urget scrupulus, quisnam est ejusmodi magnus apparatus? Puto esse eum, quo conteruntur, seu miscentur colores, edolantur tabulæ, gypso parantur telæ, efformantur pennicili; &c. hæc enim vere famulorum sunt ministeria; & certe idem esset in venatione, vel piscatione: quia quamvis hæc licite ex se exercentur die festo; tamen si aliqua intermiscantur propria servorum, non exercentur licite. Ita Laym. l. c. n. 6. Dian. p. 4. tr. 4. ref. 222. lege Castr. ib. n. 8. multi pro hac sententia citantur, Azor. Sa, Bonac. &c. Hujus generis esset reficere ex proposito retia, componere serio, armamenta, escas, hamos, nassas, principaliter compingere; imo & eadem magna retia, quas *sciabbricas* vocamus, magno nisu, & piscatorum labore, longo tempore attrahere, & similia. Vide *infra* §. 2. n. 23.

10 Quid de arte sculptoria? Resp. certe hanc esse servilem puto, sive sculpas, statuasque formes marmore, sive gypso, cera, creta, metallo, vel simili: Ita Castrop. d. disp. 2. p. 5. n. 7. pertinent enim hæc ad veras artes mechanicas; saltem sit interpretante usu hominum, juxta dicta *sup.* n. 5.

Iter facere.

11 Sive id pedibus fiat, sive equo, sive lectica ab hominibus, equisque portata, semper licet, quando etiam omnia itineri necessaria deferri possunt; quia sunt itineri necessaria. Castrop. l. c. n. 12. alique ib. cit. Bon. 3. dec. præc. d. 5. qu. un. p. 2. n. 25. Quid de bestis, ac curribus onustis? Resp. Sententia Suarii de reb. t. 1. tr. 2. l. 2.

e. 27. est, absolute non licere: quia onera levando, & imponendo, quid servile, & laboriosum est, sive loquamur de Mulionibus, atque Agalonibus ex officio, sive de quibuscumque aliis. Dixi absolute; nam propter necessitatem tui itineris, vel propter publicam utilitatem, vel ne Agalones ex officio cogantur vacare omnibus festis cum suo notabili nocimento, excusantur saltem, quando bona fide ejusmodi iter inceperint.

12 Sed bene advertit Dian. p. 2. tr. 15. ref. 36. quia regulariter ejusmodi labor solet esse modicus (ecquando enim is duas horas, quæ est, ut dicemus, parvitas temporis in hac re, perdurabit?) non esse eos sive iter continent, sive incipient, de mortali culpa damnandos, audita semper Missa, si aliunde non adfit excusatio.

Molere. Ubi de cooperatione cum operibus servilibus infidelium, vel animalium.

13 Licetne in diebus festis uti molendinis non solum aquatilibus, sed etiam iis, quæ animalia solent obvertere? Resp. ex necessitate, vel consuetudine, quæ facile adesse in hoc opere poterit, non est dubium licere. Sed his præcisus puto distinguendum; nam si cooperari cum his rationis expertibus nullam, vel modicam habet applicationem, licere puto: si notabilem, nequaquam. Ratio est, quia ea applicatio, seu labor, servile opus manifeste continet.

14 Id ni fallor docet Sanch. l. 5. conf. c. 2. d. 13. cum enim quærat, an sit licitum in festis molere, afferatque Abulensem c. 12. Exod. q. 38. omnino id condemnantem tanquam illicitum, sic distinguendo resolvit: licitum quidem esse in festis molere mola trusatili, idest mola, quæ circummagitur aqua, vel vento; non autem pistrino, hoc est mola quæ ab animantibus circumferatur. Ratio est, inquit, quia in pistrino habetur magnus labor, & occupatio; in trusatili minime. Ex qua doctrina duo colligo: Primo, si in molendinis animantium, quos nos Siculi *centimulos* appellamus, molam ducet aliquid animal, tam bene instructum, ut sine notabili hominis ministerio, suum munus obiret, non fore prohibitum sic molere die festo: siquidem nec animanti id culpæ vertitur, quod est rationis expertus, & legibus minime subditum: neque homini, qui supponitur non notabiliter operari, sicuti non notabiliter idem homo operatur in mola trusatili. ex Sanch. quando aquæ cursus dumtaxat in molam derivat, vel quid simile modicum laborat. Lege Fill. tr. 7. c. 9. q. 10. n. 109. qui excusat opus distillandi aliquid simplex, vel mistum, in quo exigua corporis fatigatio impenditur. Quare voce, sibilo, strepitu animal excutere, vel etiam baculo identidem stimulare, videtur modicus labor; ut non semel adverterim, famulum, recitantem devotissime Coronam Virginis, his centimulis facillime præsidere potuisse. At si sapius eilet alligandus, vel solvendus equus, si cum eodem malo instructo sæpe incidendum esset, si mola obvertenda non raro foret, & similia; notabilis tunc labor intercederet, & prohibitus.

15 Sed hic exurgit non inutilis difficultas. Si animanti opus servile injungere die festo ex dictis possum, possumne & infidelibus servis, Mauris, Turcis, Ethnicis, qui Ecclesiæ legibus non subduntur? Sanch. l. 1. in dec. cap. 12. num. 18. promittit se de hac re in 3. præc. tractaturum, quod deinde morte præventus in lucem non edidit. Ego autem volui hunc nodum conferre cum quodam ex nostris docto, & diligenti Theologo, qui negavit id nobis licere; nam tunc ille infidelis servus labori incumberet, ut instrumentum nostrum: quare nos vinceremur in nostris servis laborare, adeoque nobis imputaretur servilis ille labor. Institi: At cur eidem Infideli possumus sine peccato subministrare carnes, ab ipso utpote legi Ecclesiasticæ non subdito, comedendas die v. g. Veneris? sic Castr. t. 1. d. 1. de lege p. 24. §. 2. n. 11. alios citans; Sanch. l. c. n. 14. alique. Quia (respondit) in commodum suum, & non ut nostrum instrumentum. Institi rursus præter alia; ergo saltem possem infideli injungere, ut laboraret die festo pro se, & pro commo- do suo. Concessit ultro Theologus id posse.

16 Verum tamen si ipse infidelis ex se, sive in suum, sive in alienum commodum sine peccato diebus festis valeat laborare, quia non est subditus legibus Ecclesiasticis, Fidelis tamen nunquam eidem poterit sine culpa ejusmodi laborem injungere. Ratio est, quia prohibitio operum servilium fundatur in illo Decalogi præcepto, *Sabbata sanctifices*; at non dicitur quis diem festum more humano, & morali sanctificare, si, quamvis ipse quiescat, aliis tamen, ut laborent, præcipit. Certe si videris dominum præcipientem opus servile suis famulis, quamvis in pacatissima sede alias quiescat, diem festum ab eo coli, & sanctificari nequaquam reputabis: signum igitur est, non solum nobis immediate, sed mediate etiam quocumque alio homine (non quidem animanti rationis experte, quod magis remote se ad festi sanctificationem habere potest) laborem servilem diebus festis fuisse prohibitum.

17 Post hæc scripta, inveni hanc nostram sententiam fuisse approbatam ab Antonio Fernand. nostræ Societatis in *inst. conf.* apud Dian. p. 4. tr. 14. ref. 7. *Facere* (inquit,) *quod meum mancipium Maurum laboret die festo, non licet; et mancipium quidem per se, vel ex se, laborare licite potest; at in ordine ad me, laborare, me imperante, non debet.* Hæc ille. In eandem valde propendit Merol. t. 2. d. 4. c. 3. n. 467. qui tamen sic concludit: Hæc omnia dicta sunt, non omnino affirmando, sed potius dubitando. Quoniam vero scio, Paulum Laym. l. 1. tr. 4. c. 9. n. 3. docere, perpetuo amentibus fas esse opera servilia diebus festis imponere, quare idem concessurus esset propter parem, imo majorem rationem Infidelibus, ut in terminis idem concedit Dian. l. c.

ideo non improbabilis est ea sententia, præsertim, quia rationes nostræ n. 16. allatæ (fateor) non sunt omnino convincentes. Lege item Januarium p. 1. ref. 57. contententem solvere argumenta contraria adducta a Merolla, atque affirmantem, licite nos infantibus, & infidelibus jubere posse opera servilia die festivo, cujus rationes in eo fundantur, quod ille labor, ut est ab Infideli, vel Infante, peccaminosus non est; ergo illum ipsi injungere, mihi non est prohibitum.

Emundare Triticum ad molendum.

18 Solent famuli, & mulierculæ in nostris regionibus, antequam triticum ad molam destinent, illud cribris a crassioribus ramentis, lapillis, hordeo, loliove purgare, deinde minutiora purgamenta manibus quærere, delegere, ac diligenter emundare. Quæsitum sæpe fuit, an hæc duo liceant, præcisus semper necessitate, ac consuetudine, quam certo in hisse introductam nondum possumus affirmare? Resp. licitum non esse cribro purgare (nisi forte excuset parvitas materiz, quæ certe facile hic adest; cum per brevi tempore non modica tritici quantitas cribrari possit.) Ratio fuit, quia id est proprium servorum; & ex alia parte id ad ciborum utum, quos parari die festo licere concedimus *infra*, satis remotum est. At vero frumentum cribro eventilatum, minutius manibus expurgare non licere; olim sine hæsitacione putabam; quia militat eadem præcedens ratio: at nunc animi pendeo, an liceat; quia modicissimæ applicationis est ejusmodi occupatio, unde recreationis etiam causa ab honestis sæminis excipi solet. Certe Fill. modo n. 14. citatus, excusavit opus distillandi aliquid simplex, vel mistum, in quod exigua corporis fatigatio impenditur, at exigua etiam impenditur in tritico, per otium emundando. Pari modo *ibid.* excusavimus a mortali eum, qui mola bene instructa præfidet in pistrino; quia hæc modica præaret applicatio, &c. Sed hæc dubitandi causa sunt dumtaxat dicta.

§. II. De causis excusantibus ab operando diebus festis.

Brevitas temporis.

1 Per duas horas vacare servilibus non esse mortale, est jam nostra ætate recepta sententia. Ita Dian. p. 2. tr. 15. ref. 36. & p. 5. tr. 5. ref. 6. quia modicum tempus judicatur duarum horarum spatium, comparatione viginti quatuor horarum apud Marchantium q. 1. c. 3. q. 2. Apud Dian. cit. aliquis dat etiam horas quatuor, ipse requirit tres ad mortale: sed his, saltem ob communem sensum Fidelium in contrarium, assentiri non debeo.

2 Notat hic Sanch. l. 1. in Dec. c. 4. n. 12. Bon. mox citandus n. 3. non esse mortale, singulis festis per duas operari horas, quamvis animo fixum teneas id toto anno efficere velle, & de facto efficias. Ratio est, quia unus dies festus non adnectitur cum alio, ad hujus materiz gravitatem efformandam. Non ab simili modo advertit Bon. *disp. 5. de 3. Dec. pr. q. un. p. 3. n. 4. Pell. tr. 3. man. Reg. c. 4. sect. 1. n. 8.* alique dominum injungentem laborem duarum horarum, viginti v. g. famulis simul, non peccaturum mortaliter; quia unius opus nequaquam unitur cum opere alterius: idemque erit, ex Portella *in dub. Reg. v. laborare, in additione*, si singuli successive per modicam horam in eodem die laborent, etiam si uno post alterum laborante, totus dies occupetur, quia pari modo unius opus cum alio non connectitur. Contra, peccabitur mortaliter, si idem in eodem festo, diversis vicibus interpolatis, modice quidem laboret, ut unitum ascendatur ad tempus notabile. Ita Sanch. *in Dec. l. 1. c. 4. n. 8. Portella in dub. Reg. v. festi dies, n. 2. in addit.* quia tunc diversa illa parva intervalla violata in eodem die constant etiam notabilem violationem: sicuti si quis eodem die jejunii per diversa intervalla singulis vicibus modice comederet, jejunium violaret, quando illa modica unita notabilem facerent comestionem.

Divinus cultus.

3 Opera servilia immediate, vel propinque divino cultui servientia, ut crucem deferre, organa, campanasque pulsare, &c. exerceri in festo possunt. Ita Suar. Fag. Bon. Azor. alique apud Castr. t. 2. d. 2. de *obs. fest. d. unic. p. 10. n. 1.* quia extanta propinquitate cum divino cultu, sufficientem concipiunt liberalitatem: & sane præceptum hoc, quo divinus cultus attenditur, non debuit ea, quæ proxime ad ipsum cultum faciunt, prohibere. Altaria ornamentis vestire, templum verrere, parietes Ecclesiæ aulæis adornare, conficere Hostias, &c. etiam quando potuissent die non festivo, probabile est, culpam non esse mortalem, si die festo fiant; idque propter aliquam cum rebus Sacris propinquitatem. Ita Tolet. l. 4. c. 25. Suar. t. 1. *Rel. tr. 2. l. 2. c. 22. n. 11.* At arare, ligna cædere, lapides ferre, etiam ad Ecclesiam ædificandam, nequaquam licet, prætextu quod hæc fiant pro Ecclesia, ex Castr. l. c. n. 1. *fin.* Bon. apud Dian. p. 3. to. 3. ref. 8. remote enim cultum divinum respiciunt, & consequenter non judicantur sanctimoniam, liberalitatemque sufficientem participare: secus omnes rustici, omnesque famuli servientes Ecclesiis, non tenerentur servare festa; quod est inauditum, contra Sa *in edit. gen. v. festum n. 13.* ubi sic excusantur laborantes pro loco pio, aut publico, in expurgata hoc expulsum fuit.

Quid hac in re fieri ob paupertatem Ecclesiæ licebit, mox dixim a num. 14.

4 Fagund. p. *Eccl. præc. lib. 1. cap. 14. num. 4.* Pell. *in man. Reg. tr. 8. cap. 4. num. 20.* docent, præparare vias ad processiones, licere sine mortali; sed esse tantum veniale, si pridie parari possint: at tabulata ad eandem processionem v. gr. videndam, licet si pridie construi propter oblivionem, vel propter alia

alia legitima impedimenta non potuerint, licite die feſto con-
truantur, quia ita concedit hic & nunc cultus divinus; tamen
ex ſe peccatum mortale eſſe, ſcienter diſſerre in diem feſtum,
quia de ſe talis actio ſervilis omnino eſt, & multum a re Sacra
diſtans, & remota: non ſic viam parare, id enim eſt magis con-
junctum cum divino cultu, quam diſta tabulata compingere.

5 Ex qua doctrina infero, Sepulchra Chriſti Domini pro heb-
domada Sancta, & præſepia ejuſdem prodiebus Sacri Natalis,
& moles artificioſas ad exponendam in iis Divinam Euchariftiam,
& Scenam ad repræſentationem Sacram; licite collocari in Ec-
cleſiis ſaltem ſine mortali poſſe die feſto; eſto cum veniali, ſi
potuiſſent antea: at non poſſe eadem fabricari, vel arcus trium-
phales erigi, vel Pyras igneas, & ſimilia conſtrui. Ratio eſt, quia
illa æquiparantur præparationi viarum, cum habeant aliquam
propinquitatem ad res Sacras; hæc ſimilia ſint tabulatis, quæ
latis remote ad res Sacras referuntur. Semper intellige, præci-
ſa neceſſitate, quæ facillime tum in tabulatis, tum in his inve-
niri poteſt, quando nimirum, ut modo dixi, non potuerunt die
non feſtivo illa fieri, vel certe bona fide præviſum id antea non
fuit, vel tandem adfuit diſpenſatio, de qua mox ſuo loco.

Diximus n. 3. de ornandis Templis: ſed quid de iſdem ab
ornatu ſpoliandis? & hoc abſtrahendo ab alia neceſſitate, ut
eſſet notabilis obligatio ſtatim reddendi ornamenta, carentia
eorum, qui poſſent id efficere die ſequenti non feſtivo.

Puto, in hoc caſu non poſſe duci excuſationem a cultu ſa-
cro, ſicuti diximus in caſu, quo idem Templum ornetur. Ra-
tio eſt, quia ornare ad ſacrum cultum aliquo tandem modo
propinque pertinet, ut ibidem vidimus. At ornatum auferre,
non ita, cum potius id dirigatur ad eos ornatus aſſervandos,
quod ſacrum quid non eſt.

Neceſſitas Corporalis.

6 Quia præceptum, de quo agimus, non eſt interpretandum
rigoroſe, ſed benigne, & moraliter, ut ex ipſo Fidelium uſu
colligimus; ideo quælibet non modica, ſed nec neceſſario ma-
xima neceſſitas excuſabit a culpa eum, qui die feſtivo opera
ſervilia peregerit.

7 Excusat ergo neceſſitas corporalis propria, vel proximi, vel
Reipublicæ; hinc pauperi ad ſe ſuoſque alendos conceditur (au-
dita Miſſa, & ſine ſcandalo, quod in ſequentibus etiam ſemper
intelligitur) arti ſervili cuique vacare: imo tanta poteſt urgere
neceſſitas, ut is poſſit etiam Miſſam relinquere. Hinc licet ci-
bos ſibi coquere, panemque neceſſarium conficere, ac fructus ad
quotidianum uſum colligere. Dico (ſibi neceſſarium ad quoti-
dianum uſum) nam præſcindendo ab his, quid ſit ſentiendum,
mox n. 9. afferam. Hinc ſerere, arare, vindemiam facere; me-
tere, meſſem colligere, quando eſt probabile periculum pluviæ,
vel alterius impedimenti, omnino licet. Hinc Sartori, vel cui-
que licet veſtes ſuere, quando bona fide abſolvi diebus feriatis
non poſſunt & eas ad uſum expectant, qui ſuendas dederunt.
Hinc Chirurgus, vel Pharmacopola, vel quilibet poteſt medica-
menta componere, vel aliud facere, ſi tunc infirmus iis indiget,
nec commode, prudentis iudicio, compoſitio, vel alta quæpiam
res transferri, aut prætriri poteſt. Sit autem ex Suar. t. 1. de Rel.
tr. 2. l. 2. de dieb. feſtis, c. 32. n. 6. hoc iudicium benignius, ſi agatur
de ſalute proximi, quam ſi de tua, quia in tua eſt periculum
amoris proprii; in aliena, facilius a charitate dirigeris. Hinc
in ſolemnitatibus etiam ſæcularibus licet vias parare, & locos
pro ſpectaculis videndis conſtruere: publica enim feſta, & pu-
blica lætitiæ reducuntur ad utilitatem Reipublicæ, id quod eſt ali-
quando benignius, quam quod modo diximus ex Fag. n. 4. Hinc
Ferrarii ferreas laminas equorum pedibus imponentes excuſan-
tur ob neceſſitatem iter facientium. Sine neceſſitate igitur hi
Ferrarii ſunt condemnandi, niſi excuſet parvitas laboris, nam
id ex ſe opus eſt nimis manifeſte ſervile. Hinc excuſantur co-
quentes lateres, calcem, vitrumque, quoties, vel cum detrimen-
to coctio interrumpatur, vel detrimentum eſſet, ſi expectari
dies non feſti ad coquendum deberent. Hinc ne aliquod damnum
notabile quis patiatur, poterit laborare; exemplumque poni ſo-
let de famulis, quibus concedimus laborare ob timorem, ne a
dominis dimittantur, & ita cogantur paupertatem pati; quam-
vis ipſi domini laborem imperantes, a culpa nequaquam immu-
nes ſint. Advertit denique Suar. ib. c. 21. n. 11. ſm. ſi quando ali-
qua opera ſervilia pridie fieri poterant, & ſive cum culpa, ſive
ſine culpa non ſiant, fieri poſſe, ſi ſint neceſſaria, in die fe-
ſto; quia tunc jam eſt caſus neceſſitatis, a novo peccato excu-
ſans. Sed remanent enodandæ ſequentes diſcultates.

Spes lucri.

8 An ſicuti damni gravis timor nobis concedit opera ſervilia,
ſic concedat ſpes lucri notabilis? An ſcilicet ſicuti, ne amittam
vindemiam, poſſum die feſto eam facere; ſic etiam poſſim va-
care labori, quo notabile mihi lucrum conquiram? De extraor-
dinario lucro ſermonem facimus; nam ſecus cuilibet artificio pro
mercede diurna integrum eſſet laborare, quod ex hoc præciſo
capite ei nequaquam concedi certum eſt. Reſp. quamvis Suar.
l. c. c. 33. an. 8. Caſtr. t. 1. d. un. de Feſt. obſ. p. 10. n. 3. inclinent in ſen-
tentiam negativam; tamen affirmativam ſententiam eſſe probabi-
lem. Ratio eſt, quia ut notat recte Dian. p. 2. tr. 15. Miſ. ref. 34.
ſm. & Sanch. in conſ. l. 5. c. 2. dub. 19. notabile lucrum amittere,
damnum grave eſt. Adde, non eſſe exiſtimandum, piam Matrem
Eccleſiam velle obligare fideles ad rem oppido difficillimam, qualis
eſt, ob abſtinentiam ſervilium amittere centum, ducentos, mille,
plures aureos; quod certe conſequenter dicendum eſſet, ſi ſe-
mel probabilitatem noſtræ ſententiæ denegaveris, Favet deni-
que Pontifex, qui c. licet de feriis, conceſſit Halecum piſcacio-

nem die feſto (excipit feſta ſolemnia, ſed non ſub mortali,
ut monet Sanch. in conſ. l. 5. dub. 20. n. 4.) quæ certo anni tempo-
re noſtra maria excurrunt: faventque DD. Cajet. Navarr. Sot.
aliique apud Sanch. l. c. diſ. 20. n. 5. qui ex paritate cum diſtis
Halecibus, piſcationem Tynnorum eodem feſto, ne magnum
lucrum amittatur, concedunt. Scio hanc conſeſſionem ab ali-
quibus trahi ad neceſſitatem, ſeu utilitatem publicam, ne vi-
ctui communi hæc deſiciant; & ab aliis ad diſpenſationem;
nam propterea ibid. Pontifex imponit piſcatoribus, ut dent
aliquam elemoſynam pauperibus, vel Eccleſiæ viciniore: verum
ad prædicti lucri neceſſitatem ab aliis probabiliter illam
reduci, nec ullam ex præcepto, ſed ſolum ex conſilio dandam
eſſe elemoſynam, etiam ſcio.

Panis, Cibi, Fructus, &c.

9 Eſtne legitima excuſatio Panes conficiendi, Cibos delicatos
parandi, Fructus colligendi, Animalia ad victum occidendi,
domum verrendi? Reſp. certum eſſe, has eſſe actiones ſerviles;
quare ſi nullam neceſſitatem importent, non eſt, unde eaſper
ſe licere pronuncies: ſolum conſuetudo excuſaret, quæ facile
potuit introduci in rebus quotidie neceſſariis, quæque ubi eſt,
ſervetur. Et certe Panem conficiendi, Animalia occidendi, Fru-
ctus colligendi ſolum, ut recentiora, & meliora & cum abundan-
tia habeantur, an adſit abſoluta conſuetudo, non audeo affirma-
re, cum Doctores Bon. 3. præc. in dec. d. 5. q. un. p. 3. Caſtr. Fag. l. c.
aliique paſſim ad aliquam ex ſupradictis rationibus ſemper recur-
rant: Solum Caſtr. t. 2. diſp. un. de obſerv. feſt. p. 10. n. 3. ſic habet: Pa-
rantes cibum & potum, tametſi ſuperflua, & ad delectationem, ex-
cuſantur conſuetudine, namque hoc jam eſt introductum; idque ex-
tenſum eſt ad colligendos fructus eodem die, ut ſaniores, & integrio-
res ſint; & ad occidenda, & excorianda animalia: præcipue ſi ſit
ratio aliqua, qualis eſt cibaria non eſſe ita ſuaavia, ſi alio die diſponan-
tur, &c. Hæc ille, ubi vides ab ipſo affirmari has actiones con-
ceſſas jam eſſe ex conſuetudine, nam illud (præcipue) non re-
ſtringit, ſed addit majorem rationem. Non ſic loquitur deco-
quentibus panem, eos enim ſolum excuſat, ſi panis coctus non
ſit ſufficiens, ſi concurrant multæ feſtivities, ſi denique coctus
non ſatis aptus ſit. Atque aliquam ex his rationibus requirunt
etiam in conficiendo pane Fagund. 1. Eccl. l. 1. c. 11. num. 20.
Bon. l. c. n. 9. Sanch. l. 5. conſ. c. d. 18. n. 4. aliique, ut intelligas, non-
dum conſtare, an adſit conſuetudo abſoluta de pane conficiendo.

10 Illud nota, parare cibos, etiam ſuperfluos pro ordinaria
menſa, non improbabiler doceri a Fagund. l. c. n. 1. non ſo-
lum per conſuetudinem, ſed per ipſam legem concedi; quia
nunquam fuit intentio Eccleſiæ, has tam ordinarias actiones,
in præcepto de abſtinentia a ſervilibus comprehendere.

11 Ex his colligo, parare paſtillos, eſculentos, quos Itali
Maccherones appellamus, ut & cæteros ex farina confectos ci-
bos, quos nos Siculi Cuscusum, Gnocchitos, Vermicellos voca-
mus, & frequentiffimo uſui habemus, ex ſe eſſe opus ſervile,
& conſequenter in die feſto prohibitum: verum erit totalis ex-
cuſatio, ſi quando opus eſſent ad publicam abundantiam, vel
ſi quando fierent a privatis, ut eodem die illa uſui eſſent;
tunc enim id reduceretur ad proprii victus præparationem: &
denique erit excuſatio a mortali, ſi quando una, vel altera tan-
tummodo in iis hora conficiendis conſumeretur, quæ eſt excu-
ſatio communis a parvitate materiæ.

12 Denique ut domum verras, excuſat perſæpe parvitas ma-
teriæ, nonnumquam neceſſaria domus mundities, quam vel præ-
videre non potuiſti, vel bona fide pridie neglexiſti. Sic Sanch.
l. c. n. 7. nam cæterum, ut dixi, nimis clare opus id ſervile
eſt, Fagund. l. c. cap. 11. n. 9.

Barbitonſoris, Sutorisve Officium.

13 Barbitonſores: Primo, excuſantur a parvitate materiæ,
quando nimirum unum, vel alterum tondent. Ita Azor. Sayr.
Nav. aliique apud Dian. p. 1. tr. 15. ref. 34. Secundo ex neceſſitate
ruſticorum, vel aliorum, quibus non conceditur niſi diebus fe-
ſtis poſſe tonderi: ſic Sanch. in conſ. l. 5. c. 2. d. 21. n. 7. Tertio ex con-
ſuetudine jam ſcita, & tolerata Prælatorum, de qua quamvis
incerti ſint aliqui Doctores, aliqui tamen expreſſe eam jam eſſe
introductam affirmant: ita Fernand. apud Dian. l. c. Quarto ex
lucro ceſſante non ordinario: idem ib. ſi enim Barbitonſor die-
bus feſtis ſuis Parochianis neget ſuum laborem, facile a plerif-
que relinquetur cum notabilis lucri jactura. Quæ ultima ratio
militat etiam pro Sutoribus, qui niſi calceos novos ſuis Paro-
chianis imponant, ab ipſis facili negotio derelinquentur.

Pauperum ſublevatio.

14 Excusabiturne quis a peccato, ſi velit die feſto laboribus infi-
ſtere ad pauperes ſublevandos? Reſp. ſi neceſſitas pauperis, vel Ec-
cleſiæ alicujus particularis ita notabilis eſſet, ut licite poſſet ipſe labo-
rare, poſſet & quilibet tertius: ſic Sanch. l. 5. conſ. c. 2. dub. 23. tunc
enim hic operator eſt instrumentum ipſius pauperis, vel Eccleſiæ.

15 Verum nodus difficultatis, quoad proximum, eſt, gradum ejuſmo-
di neceſſitatis agnoſcere. Breviter ex Caſtr. to. 1. tr. 6. d. 2. de char.
p. 2. n. 1. Neceſſitas alia eſt extrema, quando ſcilicet proximus in pro-
babili, & moraliter certo vitæ periculo verſatur: alia gravis, quan-
do nimirum proximus in periculo moraliter certo exiſtit gravis da-
mni, ſive in corpore, ſive in honore, ſive in bonis. Huc autem per-
tinet, quando Eccleſia eſt nimis pauper, ita ut non habeat neceſſa-
ria ad cultum divinum, vel ad ſuorum miniſtrorum ſuſtentionem.
Ita Tol. in ſum. l. 4. c. 25. num. 2. vide Fagund. 1. Eccl. præc. l. 1.
c. 14. n. 6. Alia denique communis, qua ſcilicet pauperes commu-
niter laborant, cui neceſſitati poteſt ipſe pauper ſive ſua, ſive
alterius ope, licet cum difficultate, ſuccurrere.

16 Dico jam pro communi non licere: pro extrema, & gravi
alt-

alicujus certi pauperis, vel Ecclesie, licere tibi in die festo mechanicis artibus operam dare; in quem diem si incidere praeceptum de jejunando, dico te posse licite etiam tum laborare, & sic a jejunando excusari. Lege Fag. *ib.* v. 16. 19. Ratio est, quia festorum, ut & jejuni observatio praecipitur sub gravi praecepto, quod non est probabile vinci posse a qualibet proximi necessitate: secus passim omnes dies festi, & jejunia omnia violarentur, cum passim ejusmodi necessitates occurrant: at ab extrema, vel gravi vincitur, saltem tacite Ecclesia consentiente. Certe ex communi sententia, apud Castr. t. 1. de tr. char. d. 2. p. 9. n. 1. ad necessitatem extremam proximi sublevandam licet rem divitis surripere; & ex multum probabili, etiam ad gravem, ita ut tunc minime obliget praeceptum de furto non committendo: multo ergo magis non obligabit praeceptum Ecclesie de abstinentia a fervilibus, & a cibis. Ita idem Fagund. l. c. n. 6. citans Suar. Navar. Toletum, & alios.

Hanc habes Propositionem ab Innoc. XI. sub num. 36. damnatam. *Permissum est furari non solum in extrema necessitate, sed etiam in gravi.*

17 Ex his collige rationem consilii, quod olim dedi nobilissimae, & ac piissimae puellae hic Panormi. Sciscitata ea est a me, an diebus festis posset alicui operi servili suendi, vel vestes phrygias elaborandi vacare, quopost impletum Missae praeceptum, otium falleret dici: quem quidem diem alia ejusmodi conditionis foeminae in nugis, atque confabulationibus, ut interim alia taceam, vane consumunt?

18 Dixi, sententiam esse DD. non ignobilis notae, licere ad otium vitandum aliquid laborare die festo. Ita Sylv. V. *Dominica q. 5. cor. cl. 4. marg. praec. f. 22. Sa. v. festum, n. 6. Pell. in man. Reg. tr. 8. c. 4. fin. sed id negari verius ab aliis; ita Sanch. l. 1. conf. c. 2. d. 8. n. 13. Laym. l. 4. tr. 7. c. 4. n. 2. fin. alique; nam alius viis, licitisque operibus otio provideri potest; nec tantum praeceptum pro causa tam levi negligendum est. Excipitur dumtaxat ab iisdem Doctoribus, si quando in otio Daemonis tentatio urgeret, ut labore illo succuri posse tanto malo crederetur, quia certe in eo eventu urgeret boni spirituales notabilis, gravisque necessitas puellae. Haec responsio nequaquam placuit; tum quia religiosissima erat conscientia, tum quia non quidem tentationes illas graves in hoc suo otio experiebatur, sed tantummodo molestiam quamdam, animique moestitiam.*

Dixi ergo iterum ipsam, imo & ancillas suas quemcumque laborem, audita Missa, posse suscipere, quo aliquid laborarent, quod pauperi alicui Ecclesie, necessariis ornamentis ad cultum divinum pertinentibus, carenti consecrarent, vel quo pauperi alicui peculiari, extremam, gravemque necessitatem patienti, auxilium praestarent; tunc enim & ipsa ab otii tadio se, suasque ancillas subduceret, & Deo ob doctrinam modo allatam ejusmodi servilis labor non displiceret. Nota, Lector, me dixisse (alicui peculiari) nam in genere pro Ecclesia, vel paupere laborare, cum in tali universitate non appareat urgens, gravisque, ac certa necessitas, non posse die festo laborari, recte advertit Fag. 1. *Et ult. praec. l. 1. c. 14. n. 10.* Porro acquievit huic consilio nobilis puella, & non paucis aegrotis in summa necessitate constitutis suo festivo labore per maximam pietatem deinceps alimenta festive suppeditavit.

Necessitas Spiritualis.

19 De hac per occasionem satis sit pausa modo dixisse n. 18. *Absentia ubi celebratur Festum.*

20 Si quis, ex Sanch. Suar. Fill. Nav. aliisque apud Bon. 3. *Eccl. praec. d. 6. q. un. p. 3. n. 17.* five casu, five etiam cum intentione, ut laboret, exit a loco, ubi agitur dies festus, accedens ad locum, ubi festum non est: ibidem posse eum servilia operari, nec per illam intentionem peccare, & alia similia satis colliguntur ex supradictis, cap. 2. §. 2. n. 10. quia nimirum is non transgreditur praeceptum, sed utitur jure suo, illius obligationem a se excutiendo: illum locum recole, & satis erit.

Consuetudo.

21 Haec est excusatio communis in omnibus praeceptis, & legibus humanis: nam propterea solum hic aliquas consuetudines subdam circa nostram materiam, ab Auctoribus approbatas. Caeteras quae circum exploret in Patria sua, inventasque custodiat.

22 Cajet. 2. 2. q. 142. l. 4. & Suar. 10. 1. de Rel. l. 2. c. 21. n. 3. cum docuissent, actiones coquendi cibos, aliasque, quae ad preparationem culinam, mensaque ordinariae pertinent, esse de servationem, addunt, consuetudinem tamen eas fecisse jam licitas. Notat insuper Fag. 1. *Eccl. l. 1. c. 11. n. 19.* fuisse hanc consuetudinem auctam ad parationem ciborum artificialium, atque ad actiones colligendi fructus, occidendi, excoxiandique animalia, quando haec fieri antecedenti die non potuerunt.

23 Toletus in sum. l. 1. c. 24. Cajet. l. c. *Sot. l. 2. de just. q. 4. art. 4.* 22. Cajet. 2. 2. q. 142. l. 4. & Suar. 10. 1. de Rel. l. 2. c. 21. n. 3. cum docuissent, actiones coquendi cibos, aliasque, quae ad preparationem culinam, mensaque ordinariae pertinent, esse de servationem, addunt, consuetudinem tamen eas fecisse jam licitas. Notat insuper Fag. 1. *Eccl. l. 1. c. 11. n. 19.* fuisse hanc consuetudinem auctam ad parationem ciborum artificialium, atque ad actiones colligendi fructus, occidendi, excoxiandique animalia, quando haec fieri antecedenti die non potuerunt.

24 Fag. l. c. cap. 11. n. 2. cum docuisset actionem delineandi imaginem, & lineas ducendi ad illam postea pingendam, esse (in sua sententia, nam in nostra jam diximus supra) opus servile, addit solam excusari posse, vel ex parvitate materiae, seu temporis, vel ex consuetudine, vel ex eo, quod illud non sit pingere, sed memoriam juvare.

25 Idem *ib.* n. 22. cum statuisset opus digladiandi esse opus mechanicum, subdit: *Consuetudo tamen hanc actionem fecit licitam, addiscunt enim juvenes artem digladiandi diebus Dominicis, videntibus, & consentientibus Praelatis.*

26 Rodriq. in sum. c. 12. n. 4. & Nav. conf. 1. de festorum observatione exculant venditiones Calceorum, ob consuetudinem visam, & toleratam a Praelatis.

27 Castr. 10. 2. d. 2. de observ. festorum, p. 6. num. 11. docet usum, quo fiunt aliquae exercitationes militares, licere die festivo; tum ratione consuetudinis, tum moralis necessitatis, quia non possunt commode aliis diebus fieri.

28 Sanch. in conf. l. 5. cap. 2. d. 18. n. 12. sic habet: *Etiam cessante necessitate, ex consuetudine antiquissima sunt licita aliqua minuta, quae solent facere Agricola in vere, dum habent segetes in area, scilicet, trituram vertere, extendere, aut separare: & idem est de consuetudine Florulanorum riganium olere in die festo, maxime quando in his omnibus intervenit aliqua necessitas: sic docti juniores.*

29 Sanch. v. festum, n. 5. sic docet: *iter agere etiam comitantibus mulis onustis suppellectili, licet, concedente iam consuetudine; molendina item, & nudinas excusat consuetudo.*

30 Addam denique & ego junior consuetudinem illam, quae omnibus fere diebus festis a prandio famuli praediis inservientes, solent in Sicilia lignatum a dominis mixti, ut nimirum singuli suum fascem, certe cum notabilis temporis jactura colligentes, domum ad communes usus humeris asportent. Observavi id, cum ruri essem persaepe (rusticari enim me persaepe juvat; & illo otio, quo nunquam minus otiosus sum, litteris vacare) observavi, inquam, & quaesivi non semel a dominis, quo jure id die festo praecipere? responderuntque; sic morem in suis locis convaluisset, ut qui famuli die festo domini panem comederent, & idem & domino, ne tota die otio torperent, aliquid intervirent. Arrisit excusatio, atque ubi ejusmodi mos inductus est, non videri condemnandum existimavi.

Dispensatio.

31 Si adest causa moraliter certo excusans ab observatione festi, perpensa scilicet solemnitate festi, necessitate operis, caeterisque circumstantiis, Superioris dispensatione opus non est. Ita Azor. Sylv. Suar. alique, quos sequitur, citatque Fag. *Eccl. l. c. 14. n. 17.* solum si publice sit laborandum, ut vitetur scandalum, petatur dispensatio, quae gratis ex Conc. Trid. *sess. 25. cap. 18.* (ut caeterae omnes dispensationes) dari debet. Si vero nulla adest causa, nec est petenda, nec concedenda dispensatio: quod si concedatur, peccabitur. An valide tamen detur, n. 37. docebimus. Denique quomodo prudentis judicio (nam certior regula ad sufficientem causam hac in re dignoscendam non habetur) dubium est, an causa sit sufficienter excusans; tunc enim vera dispensatio concedi potest, qua impetrata, operi servili die festivo sine scrupulo vacabitur.

32 Sed quis Superior eam legitime dabit? Summum Pontificem in festis quibuscumque posse valide, etiam sine causa, licet sine eadem illicite, dubium ne sit. Ita DD. cit. & passim: illicite ne mortaliter, an venialiter, vide apud Castr. t. 1. tr. 6. de disp. d. 6. p. 8. §. 1. n. 5. Pont. l. 8. de matr. c. 14. n. 4. Sanch. l. 8. d. 18. nu. 7. seque tractans l. 5. conf. c. 1. d. 5. n. 6. lege eundem Sanch. de matrim. l. 8. d. 8. num. 4. Simili modo Ordinarius in festis jure Dioeceseo, propria consuetudine introductis: hi autem cum causa ita dispensare possunt in particularibus casibus, quo ad festa introducta a jure communi, ut hac non existente, non solum illicitam, verum etiam invalidam dispensationem, si attentaverint, frustra concedant, cujus rationem trademus *infra c. 5. §. 7. a. n. 55.*

33 Nomine Ordinarii in hac materia veniunt ex Fagund. *ibid.* aliisque cit. Primo Episcopi, omnesque jurisdictionem Episcopalem exercentes, eorumque Vicarii Generales in spiritualibus, non jam ex Generali Vicariatus concessione, sed ex speciali mandato. Ita Mer. t. 3. d. 7. c. 6. dub. 57. n. 146. Barb. de potest. Episc. p. 2. c. 54. n. 21. alios citans, Sanch. de matrim. l. 2. d. 40. n. 12. si quidem in mandato generali non committuntur ea, quae sapiunt liberalitatem, & gratiam, qualis certo est quaecumque dispensatio. Quod si in generali Vicariatus creatione committi intelligitur dispensatio in denunciationibus Matrimonii, id propter peculiarem concessionem Trid. esse, notant juris Doctores apud Merol. *ibid.* n. 154. Nam caeterum, utpote gratia, mandatum speciale requireret & ipsa.

34 Secundo veniunt Praelati Regulares, quales sunt Generales, Provinciales, Superioresque locales, totius Monasterii regimen habentes, semper, quoad suos dumtaxat subditos.

35 Quid, quoad famulos saeculares? De jure nihil circa hos Praelati Regulares hac in re possunt, quia saeculares de Religiosorum jurisdictione spirituali non sunt, & ex vi privilegiorum modicissimum quid illis conceditur, quod sic tradit Portella in dub. reg. v. laborare. Eugen. IV. (orat. 7. in Bull. Rodr. lege & alium Rodr. in comp. resol. 67. n. 13.) concessit, quod saeculares absque peccato possint laborare in nostris Conventibus in die S. Crucis Septemb. in die S. Michaelis, Sanctorum Innocentium, S. Silvestri quando non incidunt in Dominicam. Unde videant Praelati se peccare mortaliter, alios si contra praedictam explicationem invitent, vel patientur, quod in suis Conventibus saeculares laborent etiam gratis. Haec ille.

Ubi nota. Primo, hoc esse vivae vocis oraculum: Secundo, propter paritatem cum praedicto festo Sanctae Crucis, mihi dubium esse de quonam festo S. Michaelis sit locutio, de eo, qui celebratur mense Septembris, an qui mense Maii: Tertio, nobis, ex Societate in compend. priv. Soc. Jesu, hoc tantulum privilegium nondum a N. P. Generali communicatum esse.

lib. 1. v. 2. n. 5. quidquid dicat Jo: Medina *Cod. de jejun. q. 5. d. 2. ad fin.* Ratio est, quia ad actionem quampiam quis teneri non potest, si ad id, quod est de ejus essentia, non obligatur. Hinc illi, cui conceduntur ob dispensationem carnes, licet sero cœnare, imo pluries in die se reficere; quia ab obligatione jejunii jam est solutus: *Ita idem contra eundem.* Non placeat ergo qui sentium cum *Less. l. 4. c. 2. dub. 6. fin.* Dispensatum ad carnes ob debilitatem virium, posse non observare jejunium; dispensatum vero ob detrimentum, quod alii tibi viliores ipsi inferunt, obligari ad jejunium: non placeat, inquam; nam æque jejunii essentiam ponere neutri possunt. Ita Jo: Sanch. *in select. disp. 51. n. 1.* Illud placet, dispensatum ad comedendas semel dumtaxat carnes, licet possit pluries comedere cibos alios quadragesimales, non tamen pluries easdem carnes, quia præceptum abstinendi a carnibus perdurat die. Ita idem *ibid. n. 15.* Verum cum dispensat quis aliquem ad carnes (nisi aliqua circumstantia contrarium suadeat) intelligitur absolute, & per totum diem: quare regulariter poterit multoties eas manducare.

3 Secundo, Dispensatus ad carnes, est liber ab abstinentia a lacticiis. Ita Thom. Sanch. aliique apud eundem Jo: Sanchez *l. c. n. 17.* Ratio est, quia dispensatus ad majus, censetur etiam ad minus in eodem genere.

4 Eodem modo dispensatus ad carnes, eo die, quo ex libito carnes non manducat, non obligatur jejunare, sed licite potest sæpius comedere, siue dispensatio fuerit circa præceptum, siue circa *Votum jejunandi:* ita Auctor *Caluum Conc. Bononiensium anni 1638. casu 2. mensis Januarii. vers. Respon. 2.* apud Dian. *p. 9. tr. 6. n. 11.* Ratio est, quia ab hoc jam ex dispensatione est ablatum jejunium quoad essentiam; ergo ab illo non amplius obstringitur. Aliqui distinguunt, conceduntque prædicta; si dispensatus fuerit quis ad carnes propter virium debilitatem: at si fuerit dispensatus ex eo, quia cibi quadragesimales sunt illi nocivi, eodie, quo carnes non comedit, non poterit jejunium frangere, & pluries comedere; quia hic in tantum possit, in quantum comedit carnes, quæ sunt destructivæ jejunii; at jam eas non comedit; ergo non habet rationem, unde ad jejunium non teneatur. Ita Thom. Sanch. *l. 5. conf. c. 1. dub. 30. n. 3. & 4.* aliique apud Dian. *l. c.*

Ex vi hujus discursus acquiescerem huic distinctioni; verum ex alio capite fit mihi probabile, in utroque casu ejusmodi dispensatum posse pluries comedere: ita Henr. Rodr. Azor. aliique apud Jo: Sanch. *in sel. d. 51. n. 22.* Nam hic fuit dispensatus ad carnes propter eam rationem, quod cibi quadragesimales sunt ipsi notabiliter nocivi; ergo die illo, quo non carnes, sed cibos illos comedit; jam habet in stomacho causam notabilem infirmitatis, nempe dictos nocivos cibos: ergo est liber a jejunio, utpote infirmus. Quare licet, iterum iterumque comedendo quadragesimalia peccet contra sui charitatem, ut mox *n. 7.* dicemus, non tamen peccabit contra præceptum jejunii.

Quod si quis dispensetur ex mera liberalitate Pontificis, adhuc puto posse sero comedere quodlibet, si mane pisces comedit. Ratio est, quia si potest sero propter dispensationem, cujus jure toto die fruitur, ut etiam ipsi adversarii fatentur; poterit & pisces: cui enim conceditur majus, minus in eodem genere non negatur. Quam rationem licet Sanch. *l. 1. c. 1. d. 30. n. 6.* conetur solvere, tamen nequaquam solvit.

5 Tertio, qui inadvertenter in die jejunii non contemnendam carniarum quantitatem forte comedit, si errorem postea advertat, non obligabitur jejunium servare. Ita Basil. Pont. contra Manriquez apud Dian. *p. 9. tr. 5. ref. 28.* quia modo non ab simili jam habet sufficientem in stomacho nutritionem eodem die sumptam, directe incompatibilem jejunio Ecclesiastico, eam nutritionem essentialiter excludenti.

6 Quarto, Dispensatus ad carnes, potest simul comedere pisces, quia nulla lex adest, quæ hæc simul comedere prohibeat: quod si saluti noceant, fiet quidem contra Temperantiam, non vero contra legem Ecclesiasticam jejunii.

7 At si potes (ait Navarrus) vesci piscibus, injusta fuit tibi concessio carniarum. Resp. nulla consequentia; fortasse enim pisces simul cum carnibus, vel saltem modica piscium portio, non nocent. Deinde ajo hunc non posse comedere sine detrimento pisces, & propterea recte illi dispensatum fuisse; at ex gula irritamento vult pisces etiam addere: peccatum ergo committet contra Temperantiam, quod tamen solet communiter esse veniale; non vero contra legem jejunii, quod esset mortale.

8 Quinto, Dispensatus ad unum genus carniarum, v. gr. ad Gallinas, poterit quascumque carnes comedere, laridum, farcimen, porcina, &c. Ratio est, quia una est, & individua omnium carniarum prohibitio: quare licet illa nocumentum valitudini pariant, unde ea comedens peccet contra Temperantiam, non tamen peccat contra legem jejunii.

9 Prædicta intelligenda sunt non solum pro legitime dispensatis a jejunio; verum etiam pro non obligatis, vel quomodocumque excusatis, quales sunt infideles, infantes usque ad septennium, excusatis, infirmi, qui omnes cum non teneantur abstinere ab usu carniarum, non tenentur ad legem jejunii. Obiter tamen recole, pueros a termino, in quo ratione potiuntur, seu ab ætate septenni usque ad annum vigesimum primum, & senes sexagenarios, teneri ad abstinentiam a carnibus, nisi aliunde excusarentur; quamvis non teneantur ad jejunandum, ut ex universali consuetudine patet. Quare advertis, hæc esse duo præcepta dividua, alterum de non comedendis carnibus, alterum de unica comestione; nam propterea non valens propter debilitatem unica comestione contentus esse, poterit quidem sæpe comedere in die cibos quadragesimales; at non poterit vesci carnibus, nisi debilitas hoc etiam petat.

Sed quid dicendum de illis, qui prædictis non obligatis car-

nes ministrant? Resp. Infidelibus, ut etiam pueris ante septennium completum, imo & postea, si usum rationis nondum acquisiverunt, poterunt ministrari carnes (Jo: Sanch. *l. c. nu. 31.*) quia cum hi non teneantur Ecclesiæ legibus, cooperatio non est ad actionem contra leges: sicuti enim ipsi licite illas comedunt, ita & licite eisdemque porriguntur. Idem dicere quoad perpetuo, & omnino amentes, idque propter duas rationes: Primo, quia probabile est, hos amentes nullis humanis legibus astringi; siquidem lex humana nunquam intenditur dari, nisi humano, & rationabili modo viventibus. Secundo, quia ii sunt vere infirmi, cum cibi quadragesimales, utpote pravos humores foventes, regulariter noceant amentibus. Quoad amentes in aliqua materia, vel aliqua intervalli luce gaudentes, idem dicendum puto; si non propter primam, certe propter secundam rationem: Ebrii denique nullo pacto concedendum est posse a te die jejunii ministrari carnes. Ita Th. Sanch. *l. 1. in Dec. c. 12. n. 16. fin.* Ratio est, quia hi sunt per se comprehensi a legibus, nec ab infirmitate aliqua, ut supponimus, excusantur: & quamvis si ipsi comederent, non peccarent, quia tunc propter turbationem, quam a vino patiuntur, non advertunt; peccarent tamen ministrantes, dum cooperarentur ad comestionem illam materialiter malam.

10 Illud superest. Quorumnam animalium carnes hic prohibentur? Resp. non nisi eorum, quæ communis hominum existimatio, & consuetus usus jam decrevit; habito semper præ oculis sine Ecclesiæ, quæ propterea prohibet in jejuniis carnes, ut alimenta multum nutritiva, hominumque vires admodum reficiant, a Fidelibus excludat; ita Bon. *t. 2. ult. circa octavum præc. q. 1. p. 2. n. 1.* Trull. *l. 3. in Dec. c. 2. ad 3. n. 1.* Tamb. *t. 2. de jure Abbat. d. 12. q. 9. n. 9. in ult. edit.* Certe regula dari hac de re non potest: illa enim, quæ assignat pro prohibitis ea animalia, quæ vivunt extra aquam, & terrestria vocantur: pro concessis, quæ intra aquam degunt, & aquatilia nominantur, fallax regula est: nam Testudines terræ, & Limaces extra aquam vivunt, & tamen prohibita die jejunii nequaquam sunt.

11 Si forte appareat nondum nobis cognitum animal, ut in orbe novo occurrere facile potest, incidatque dubitatio, an fit caro prohibita necne; recurratur ad finem prohibitionis, & ad similitudinem cum aliis prohibitis: si enim valde nutriat, assimilaturque animantibus nostratibus prohibitis, erit & illud censendum prohibitum; secus non item.

Novi ego hominem nobilem genere, pietate, ac litteris nobiliorem, qui nescio qua elephantiasi lepra diu vexatus, post multas peritorum consultationes a non illiterato Medico, hoc remedium nactus est suæ incurabilis, ut ab aliis censetur, infirmitatis; ut per annum integrum nullis aliis vesceretur dapibus, nisi præcis capite, & cauda viperis. Horror fuit, id initio attentare, variisque, atque exquisitis modis carnes illas condiendas, ut imaginationem suam, nauseamque falleret, curabat sanitatem per omnia appetens ægrotus: verum non multo post tempore non horrorem modo deposuit, sed viperea fercula ita adamavit, ut postquam in pristinam, imo majorem valetudinem præter multorum expectationem, fuit restitutus, pro deliciis haberet vesci viperis. Incidit interim jejunium quadragesimale, nec a viperis undique conquirendis, atque comedendis bona fide bonus vir destitit, donec ab amico semel, qua ratione eas carnes diebus vitis comederet, interpellatus, in scrupulum incidit, seque ab illiseo tempore comedendis (ut religiosissimæ conscientiæ) statim abstinuit, quæstionemque, An ex carnes prohibita censenda essent, nobis Theologis disputandam reliquit.

12 Quid ergo, quæ te, de hac quæstione sentis, docte Lector? Ego ex modo dictis *n. præc.* nisi me mea fallit ratiocinatio, colligerem, carnes hæc prohibitas nequaquam esse, quia vipera similior est Anguillis, quæ prohibita non sunt, quam cæteris animalibus prohibitis: exigua item nutritionis viperam esse, cum fit multum terrea, atque admodum medicinalis, non improbabiler conjicio. Quare nisi Medicus aliunde ostendat eas esse validæ nutritionis, sicuti sunt cæteræ carnes, carnes prohibitas viperas non esse puto.

13 Sed quid de partibus dictorum prohibitorum animalium? omnesne sunt prohibita? Resp. omnes, eas nimirum, quæ sunt partes quomodocumque constitutivæ animalis, cartilagine, nervos, sanguinem, &c. quia dum animal prohibetur, non possunt non prohiberi omnes eæ partes, quæ ipsum constituunt. His adde jus ex carnibus, ex Sanch. *l. 4. in Dec. c. 11. n. 5.* Bon. *t. 2. circa secundum dec. præc. d. 4. q. 2. p. 6. n. 23.* jus enim continet partes subtiliores substantiæ carnis, per elixationem eliquatæ.

14 Quæcumque item medulla, laridum, axungia, & quæcumque pinguedo nondum vi ignis liquefacta, inter carnes sunt omnino censenda: quia vere sunt partes utcumque animalis in omnium hominum conceptu, & non mera, & propria excrementa. Idem in rigore dicendum esset de iidem liquefactis, quo pacto ali-quod illorum vocatur a nostris *Sagimen*, de quo mox: quia modica illa liquefactio mutare naturam substantiæ carnis non potest.

15 Dices, at pinguedo, & laridum nondum liquefacta continent qualdam venulas, nervulosque vere carneos, quos non continet Sagimen, cum ejusmodi partes carneæ virtute ignis vel expurgentur, vel resiliant, vel evaporent: ergo possit dici, pinguedinem esse carnem, non vero Sagimen. Resp. si propter ejusmodi solas venulas, nervulosque laridum, & prædictæ pinguedines essent interdixtæ, semper excusaretur a mortali, qui ea comederet; quia semper esset parvitas materiæ: in magno enim laridi frusto, proh quam parvæ, modicæque venulæ reperiuntur? Si igitur sub mortali sunt vitata, certe non propter aliud, nisi quia ipsa vere sunt ex se carnes.

16 Dixi autem signate in rigore; nam quia modo *n. 9.* dictum est, hac in re existimationem hominum esse maxime attendendam, probabile

babile autem est, sagimen existimari inter carnes, ut item non existimari, sed esse numerandum inter lacticia, ideo probabilis etiam erit utraque sententia, atque adeo posse recipi in jejunio, & posse ab eodem rejici. Ita multi apud Henr. l. 7. c. 13. n. 11. Lud. a Cruce de Bull. Cruc. d. 1. c. 6. d. 6. n. 4. Dian. p. 1. tr. 9. ref. 21. inclinat Fagund. Eccles. præc. 4. l. 1. c. 2. n. 20. aliique ab iisdem cit.

17 Superest & aliud: An pluries peccet, qui pluries die jejunii carnibus vescitur.

Duplicem quæstionem hæc una quæstio complectitur. Alteram, An qui per sufficientem distantiam plures carniū manducationes, v. g. mane, meridie, sero facit, plura numero distincta peccata committat? Et certum est plura committere. Ita Suar. to. 2. de res. l. 4. c. 7. n. 2. & Doctores passim, quia hoc præceptum est negativum, quod obligat semper, & ad semper. Non ita res se habet in præcepto de unica comestione dumtaxat faciendâ eodem jejunii die; Ita Henr. Tol. Laym. Fill. Suar. aliique apud Dian. p. 1. tr. 9. ref. 44. quando enim plene bis comedisti, vel semel carnes manducasti, atque adeo jejunium cum culpa fregisti, si tertio vel quarto, vel deinceps eodem die quadragesimalia comedas, non iterum peccas; quia fracto jam per secundam comestionem, vel per carniū manducationem jejunio, ipsum adimplere non amplius potes, ac propterea contra nullum præceptum, quod a te observari possit, operaris.

18 Altera quæstionem est: Quænam sit censenda continuatio comedendi carnes, ut sic censetur una comestio, adeoque unicū numero peccatum? Si quis enim initio mensæ comedat ferculum intritum ex carnibus, mox pergat ad tria, quatuorve fercula ex piscibus, denique redeat ad aliud ferculum carneum, duone numero peccata committit, Confessori, ut duo aperienda, an unicū dumtaxat?

Resp. in hoc exemplo unicū numero peccatum committi censeo; quia per continuatam comestionem una est refectio, unaque moraliter transgressio: at si interrumpatur per alia negotia, iudicio prudentis viri iudicandum erit, an si reditum sit ad iterum comedendum, consistat unica moraliter comedendi, seu se reficiendi actio. Certe si post integram horam redeat quis ad carnes, sive recesserit animo continuandi postea comestionem, sive non continuandi, puto multiplicari peccata, quia tam distans tempus hac in re videtur sufficiens ad morale multiplicationem: si vero redeat post quadrantem cum dimidio, non ita, propter contrariam rationem. Sic persuadet paritas ducta ab eo, qui die Jejunii surgit a mensa, & deinde post horam, vel semihoram redit: post horam enim puto, quantum est ex hoc capite discontinuationis, tracturum jejunium, post quadrantem ejusdemque medium, non item; de qua re *max suo loco*.

Abstinencia a Lacticiis.

19 Lacticianorum nomine veniunt Lac, Caseus, Butyrum, similiaque ex lacte confata, atque ova, & etiam illa, quæ vocantur *non nata*; nec solum ea, quæ tenero albimine sunt circumvolata, sed etiam, quæ solum continent vitellum: omnia enim sunt ipsa substantia ovorum, licet magis minusve completa; excludimus tamen nervorum illum racemum, unde hæc ova pendent, is enim totus est carneus. An sagimen sit inter lacticia connumerandum, vidimus n. 15.

Dispensatum autem ad unum ex his, dispensari etiam ad omnia certum esto, cum Trull. l. 3. in dec. c. 2. n. 9. Lezana in summo. V. Jejunium n. 11. aliique, quia sunt in eodem genere, & pro uno, eodemque sumuntur; ut in simili diximus de diversitate carniū, modo n. 8.

20 Porro controversia est, an ejusmodi lacticia sint in jejuniis prohibita? Si loquamur de jejuniis infra annum, Vigiliarum nimirum, vel quatuor Temporum, probabile est, non esse jure interdicta, quia, ut recte advertit Vasq. p. 2. to. 2. disp. 177. c. 5. n. 54. idemque docet Regin. Villal. Th. Sanch. apud Dian. p. 1. tr. 9. ref. 41. id præceptum nullibi apparet.

21 Quid de Consuetudine? In Hispaniis, & consequenter ubi evulgata Bulla Cruciatæ, consuetudinem abstinendi a lacticiis in prædictis jejuniis non adesse, merito docet idem Vasq. quia cum ibi major Fidelium pars ab hinc quadragesima annis sumat Bullam, comedatque lacticia, allegari non potest consuetudo contra lacticia.

Dices: at si non fumerent Bullam, abstinere a lacticiis. Audio; sed consuetudo non ex agendis, sed ex actis consurgere legitime debet. Ita Jo. Sanch. in select. d. 51. n. 19.

22 In quibusdam locis extra Hispaniam, lego nec esse ejusmodi contra lacticia consuetudinem: addunt tamen non ignobis DD. etiam si esset, non obligare Fideles saltem ad mortale. Ita Henr. Villal. uterque Sanch. Portella, aliique apud Dian. p. 1. tr. 9. ref. 41. & ref. 5. c. 6. quibus adde Escob. p. 3. de jejun. c. 3. quia non constat esse introductam scilicet, & animo se mortaliter obligandi, sed potius ex ignorantia, qua crediderunt simpliciores, se esse a jure obligatos; ita Salas, aliique apud Jo. Sanch. d. 51. n. 9. Si incerta ergo est, & anceps obligatio, prævalet contra illam Fidelium libertas, quæ est certa, nec ab ullo jure, ut vidimus, ligata, cum in dubio lex non sit censenda obligare, ex Suario l. 7. de leg. c. 15. n. 13. Castr. l. 2. d. 3. p. 2. §. 5. n. 13. Merolla l. 3. c. 3. d. 2. n. 31. & alii.

23 Si vero loquamur de jejuniis Quadragesimæ, quæ sunt solemniora, & strictiora, major est, & controversior difficultas. Nichilominus, quod neque pro Quadragesima adsit in jure, saltem rigorosa prohibitio, inde nonnulli probant (ita Fag. præc. Eccl. 4. l. 1. c. 2. n. 11. in edit. Lugd. Anno 1632. afferens Doctores Conimbricenses, Eboracenses, Salmaticenses) quia in jure, ubi est de Quadragesima locutio, solum sic habetur, *cap. denique, dist. 4. par est ut*

ab iis, quæ sementinam in carnibus originem trahunt (sic vocantur in jure lacticia) *abstineamus*. Ubi Glof. par, id est, æquum, & justum. Lege Baronium t. 8. anno 622. Explicare autem illud (*par est*) quasi sit sensus, par debere esse præceptum de carnibus, & lacticiis, est nimis negligere vocis latinæ significationem: *par enim est*, significat æquum est, conveniens est, non vero, par præceptum est. Dixi (solum) quia alium textum de prohibitione lacticianorum non invenies in jure; quidam enim alius, qui assertur ex Can. 56. Trullano sextæ Synodi, ut nullius est auctoritatis, cum illos Canones ediderint peculiare quidam Episcopi, nec omnino Catholici, ut constat, ex eo quod asserant, Ecclesiam Constantinopolitanam esse supra Romanam. Azor. p. 2. l. 1. c. 16.

24 Sed quid de consuetudine obligante? Resp. eam nequaquam adesse, videntur probare modo dicta n. 21. de consuetudine extra quadragesimam, æque enim utrumque persuadent.

Quid ergo tandem sentiam, noli a me expectare, amice Lector, donec clarior declaratio Summi Pontificis accedat, vel firmior usus Fidelium alterutram sententiam amplectatur.

Sed jam Alex. VII. declaratio accessit sequentem Propositionem sub n. 32. proscribens. *Non est evidens, quod consuetudo non comedendi ova, & lacticia in Quadragesima obliget.*

25 Ex eo, quod n. 20. dictum est, jejunia intra annum admittente in jure lacticia, sequitur dispensatum ad lacticia teneri ad jejunandum; quia cum in jure stet jejunium cum lacticiis, poterit, atque adeo debet illud servari, ad quod non se extendit dispensatio. Inde etiam infertur, per Jejunium cum iisdem exhibitum posse quæpiam lucrari Jubilæum, uti etiam satisfacere Voto, & poenitentia Sacramentali, nisi ex circumstantiis contrarium conjiciatur. Ita Azor. p. 1. l. 7. c. 10. qu. 2. aliique contra Nav. conf. 5. de observ. jejun. Ratio est eadem; quia jejunium Ecclesiasticum est.

26 Inquires: Dominicæ infra Quadragesimam occurrentes admittuntne usum lacticianorum, more Vigiliarum intra annum, mitto repellunt ad modum feriarum ipsius Quadragesimæ? Respondeo: ex communiore sententia repellunt. Ita Dian. p. 3. tr. 6. ref. 80. Trull. l. 3. in dec. c. 2. dub. 1. n. 3. Dian. in sum. v. jejunium, n. 3. Sanch. in sel. d. 51. n. 25.

27 At per Bullam Cruciatæ, Sacerdotes, Religiosos secure posse in dictis Dominicis lacticia comedere, puto: Ita Palatius, Corduba, Hunnus, Llamas, Villal. Diana, Ludovicus a Cruce, quos citat, sequiturque Pasqualigus de Jejunio dec. 73. n. 4. Ratio est, quia in Bulla latina, cum est locutio de Sacerdotibus, & Religiosis, signate dicitur, eos non posse licite comedere lacticia in diebus jejunii. At dies Dominicæ dies jejunii nequaquam sunt.

28 Dices: in Bulla vulgari, quæ solet publicari a Commissario Cruciatæ, non dicitur *in diebus jejunii*, sed *in diebus Quadragesimæ*; at dies Dominicæ, de quibus loquimur, dies sunt quadragesimæ. Resp. cum Commissarius minime gaudeat facultate mutandi substantialia Bullæ, credendum est, eum nomine dierum quadragesimæ, quod ponit in Bulla vulgari, intelligere dies jejuniorum quadragesimæ, & quidem merito: nam dies Dominicæ sunt ultra dies quadragesimæ, qui dies proprie sunt quadragesimæ. Responso ipsius Pontificis, qui contrarium decrevisse a nonnullis apud Rodr. in Bull. Cruc. §. 8. dub. 1. assertur, eodem eliditur modo, quo dicere solemus in simili, nimirum de ea responsione autentice nequaquam constare.

§. II. De unica comestione in die Jejunii.

1 Comestionem unicam esse de substantia jejunii supra diximus; unde n. 17. intulimus per tertiam, quartamve, vel aliam comestionem non frangi jejunium; quia jam fractum irreparabiliter fuit per secundam. Contra, certum est frangi, si pluries eodem die cibus in parvitate materis ultra unicam refectioem sumatur: quia ex pluribus parvis fit una notabilis comestio. Ita Merolla t. 1. disp. 2. c. 4. dub. 9. n. 215. & passim.

2 Proscriptam habes ab Alex. VII. oppositam Propositionem sub n. 29. *in die Jejunii qui sæpius modicum quid comedit, et si notabilem quantitatem in fine comederit, non frangit jejunium.*

Lac, Jus, Vinum, Mustum, Cervisia, Aqua condita,

2 Unicam comestionem diximus, non unicam potationem: hanc enim pluries in jejunio adhibere nullo jure prohibetur, cum in die jejunii prohibetur solum nutritio, & delectatio gulæ, ut provenientes ex cibo, non vero ut ex potu procedentes. Ita S. Thom. 2. 2. q. 147. art. 6. Azor. p. 1. l. 7. c. 10. q. 7. Sanch. in conf. l. 5. cap. 1. dub. 23. n. 2. aliique passim.

3 Verus autem potus in eo consistit, quod adhibetur ad vehiculum cibi, seu alimentum, & vere talis sit; non enim sufficit quod tu ad talem finem assumas, nisi etiam resejusmodi sit, ut per se, & natura sua adjuvet ad elixandum, vehendumque alimentum, non vero sit alimentum: secus Gallina distillata potus esset, quia liquida, quia sedat fortasse sitim, quia ad finem vehendi per venas cætera alimenta a te posset assumi.

4 Hinc non licet intra diem jejunii ebibere lac, vel jus: sed licet bibere vinum, mustum, cervisiam, aquas ex herbis, vel eodem vino distillatas. Ita Ant. de Leon. in q. cocholata, p. 2. §. 1. etiam de mane, etiam ob solam delectationem, etiam multoties in die, etiam in fraudem jejunii: quia illa in usu communi cibi sunt; hæc autem etiam cum prædictis circumstantiis vere sunt potus. Ita Laym. l. 4. tr. 8. c. 1. n. 7. Sanch. l. c. n. 4. Lezana. v. jejun. n. 2. Fag. Eccl. præc. 4. l. 2. c. 4. n. 14. in edit. Lugdun. anno 1632.

5 Idem puto de aqua Saccaro, Citro, Gelsiminis, Anito, Aromaticis, & condita, eo modo, quo nostra ætate usui Proceribus sunt; tum quia modica est quantitas sacchari, vel aliarum rerum, quæ in ea aqua inter-

v. g. linteo, possum sine violatione jejunii aliquid addere meae refectio? vel quanto tempore ante, nondum v. g. eodem explicato, possum aliquid prae gustare? Resp. quantum judiciis morali satis est, ne interrumpatur unitas refectiois, hoc est, ne distrahatur unica comestio ad constituendam secundam. Ita colligo ex Sanch. *in conf. l. 5. c. 1. d. 24. n. 5.* Quadrantem unum cum dimidio, inui *sup.* non afferre moralem interruptionem, etiam si animo destinaveris, nil amplius comedere; quia dum adhuc remanet unitas moralis comestiois, illam voluntatem mutare, culpa non est. Ratio, cur plus temporis admittendum non sit, ea est: quia secundum moralem, communemque hominum existimationem in hoc casu, ubi nulla necessitas excusat, ex refectiois non erunt unica comestio, sed plures.

17 Sed quid, si propter aliquam causam, v. g. propter negotium aliquod interrumpat quis comestioem, quando nondum plena habita est refectio? Resp. Huic propter d. necessitatem aliquid longioris temporis indulgerem, nempe horam; ita Sanch. *ib. n. 1.* Multo magis si animo redeundi interruptio facta sit: in quo casu alter Sanch. *d. 52. nu. 4.* duas horas concedit; hinc infert Th. Sanch. *ib. n. 2. & 3.* Lectores ad mensam, immediate ante lectionem aliquid comedere posse, ut item famulos, quando domino comedenti inserviunt; propter necessitatem enim legendi, vel inserviendi, censetur tunc incipere suam refectioem, quam post unam circiter horam perfecturi sint. Simile quid licet Mercenariis, qui dum ad mensam sedent, vocantur ad merces vendendas; haec enim artis necessitas facit, ut illae semiplena refectioes per moram unius horae, plus minus, interruptae, animo praeteritam redeundi, unam moraliter constituent; duas horas concedit Sanch. sed nimis id esse putat El. Sob. *tr. 1. exam. 13. de jejun. c. 3.*

18 Audivi asserentem, posse refectioem propter aliquod negotium interrumpi a meridie etiam usque ad Vesperas; illae enim (ajebat) semiplena comestioes uniantur per intentionem unicam volentis sero ad sibi debitam refectioem redire: sed nimis id ample dictum est; cum enim jam plene digesta sint alimenta sub meridiem assumpta, nequit unicam refectioem vespertina refectio constare cum meridiana. Illud igitur in hoc, & similibus casibus attendendum est, an negotium sit magni momenti, necne, & iterum, an notabili refectiois parte carueris: si enim magna causa fuit, cur notabilem coenae partem in Vesperas rejeceris, pia Mater Ecclesia non intendit te sine sufficienti refectioe diem transigere; quod si modicum coenae reliquisti, cum parum pro nihilo reputetur, non habes justitiam refectiois; jam enim mane sufficienter quoad substantiam refectus es: si vero necessitas interrumpendi notabilis non est, tibi imputabitur: non enim debueras sine urgente necessitate refectioem disticare; fateor tamen posse evenire, ut peccaveris mane, dum sine necessitate refectioem interrupisti cum animo comedendi sub noctem; non vero sero peccas comedendo; quia nimirum poteris ita viribus destitui, ut refectioe prorsus indigeas; haec autem omnia iudicio prudentis viri, gravitatem negotii, temporis distantiam, personae vires, & similia perpendentis potius, quam certa regula definiri valent; ita Azor. *p. 1. l. 7. c. 9. q. 1. Reg. in t. 4. c. 14. n. 17.* aliique.

§. III. De Jentaculo, quod in Jejunis indulgetur.

1 Quae possunt de Vespertina refectiuncula quaeri, ad tria reducuntur; ad ejus quantitatem, ad qualitatem, ad tempus sumendi.

Quantitas.

Jam apud Recentiores opinio recepta nunc est, ad octo circiter uncias pertingere eam posse, non quidem ex lege scripta, sed ex consuetudine legitime introducta. Ita Fag. *l. 2. de Eccl. pr. c. 4. n. 13. & 19.* cit. Suar. Dian. *p. 1. tr. 6. ref. 1.* Jo: Sanch. *in sel. d. 32. n. 7.*

Posse te quartam partem solitae coenae pro jentaculo comedere: ut si viginti uncias assumere in coena soles, posse assumere quinque, si quadraginta, decem, probabilis est opinio. Ita Reg. *t. 1. l. 4. c. 14. dub. 10. n. 185.* Laym. *l. 4. tr. 8. c. 1. n. 9.* Filiuc. *t. 2. tr. 26. p. 1. c. 3. q. 7. nu. 33.* Sed quia communiter vix ad triginta duas uncias hominum coena solet ascendere; ideo qui concedunt uncias octo absumi posse, quae sunt quarta pars de triginta duobus, non longe ab hac opinione videntur recedere: recedunt tamen; quia hasce uncias octo concedunt omnibus sive ampla, sive modica coena utentibus, sive robustis, sive valetudinariis; sive iis fames prorsus extinguitur, sive nequaquam: id quod prudenter inductum propraxi est, ne scilicet scrupulis pateret paulo religiosioribus via.

Dixi autem (octo circiter uncias) nam parum excedere addendo unam, vel alteram unciam supra praedictas octo, esset ex nonnullorum sententia parvitas materiae, nec peccatum mortale constituens. Ita Pelliz. Leand. ex Turriano apud Dianam *p. 9. tr. 6. ref. 15.*

2 Petes. Potestne licite quis panem in quantitate debita, vel ciceres, fabas, similemque materiam coquere in aqua, vel alio liquore, illamque totam pro jentaculo assumere? Resp. non posse docet Filiuc. *t. 2. tr. 27. p. 2. c. 2. n. 31.* quia sic liquor ille non retinet amplius rationem porus; sed propter coctionem ex illo, & materia solida fit unus cibus solidus, & quidem excedens concessam jentaculi quantitatem; posse probabiliter censet Boss. *sect. 4. de jubil. casu 18. nu. 128.* quia in substantia ille liquor

Tamb. de Dec. Prac. Tom. I.

semper remanet liquor, & vehiculum alimenti, nihilque addit ad substantiam nutritionis, illaque coctio solum reddit cibum magis stomacho convenientem, & nil praetera. Quare sicut panis in vinum infusus extumescit quidem, sed non fit major in substantia, unde nec Fideles timent concessam quantitatem panis sic pro jentaculo absumere; ita in casu nostro, &c. His in prima editione evulgatis, volens quidam meus per familiaris id in praxim deducere, panis uncias ad bilancem octo, in aquam infudit, elixavitque: coctione autem facta, bilancem iterum admovit, comperitque augmentum valde excedens, hoc est, usque ad triginta fere uncias, pulvem illam ascendisse. Bonam ergo partem ejus cum sumpisset, teque illa fere ad satietatem refectum esse sensisset, sive noluit, sive non valuit ad id, quod reliquum erat comedendum, procedere, dicebatque deinde amicis, *jejunarene hoc est, an plene coenare? Certe Filiucius, & qui eum sequitur Pasqualigus, de jejun. dec. 106. dam illam sententiam proferebant, rem experti non erant.* Haec ille. Quare ejusmodi opinionem vocare probabilem nequaquam audeo; non quia putem, aquam illam augmenti causam, in aliquo commutari per ignem, sed quia non potuit consuetudo, unde totum jentaculi jus haberetur, introducere, ut tantam pulvem pro jentaculo absumeres, quanta fere sufficit, si non ad plene nutriendum, certe ad plene satiandum. Introducere vero potuit biscocum, panemque in aquam, vel vinum, dum actu te reficis, infusa (id, quod parvam mutationem asserit) comedere.

Huc, quando agimus de quantitate jentaculi, reduci potest quantitas, quae in die jejunii sumpta, judicanda sit parva materia. Hanc igitur vel esse unam, vel alteram unciam ex nonnullorum sententia dixi: nunc confirmo ex mea, quia tam parva quantitas cibi Quadragesimalis (nam de carne mox) non nocet notabiliter jejunio.

Addit Bauci, *in select. q. 241.* & Henriquez, unum ovum, aut parum orizae cum lacte, vel frustum casei esse parvam materiam, affirmanque, tum propter hanc parvitatem, tum propter paupertatem, posse concedi ostiatim mendicantibus, quando alia ii non habent, ut ea comedant in die vetito. Haec ex Bauci. Verum Henr. *l. 2. c. 13. n. 9.* propter paupertatem ea concedit, non propter parvitatem. Id autem probabile est, quia aliud non habenti parum obsonii videtur esse praedicta quantitas talis cibi: at propter parvitatem, nec unum ovum posse concedi, ex mox dicendis nu. 3. colligitur. Verba autem Henr. haec sunt: *Habet enim paupertas multa privilegia, & unum ovum, aut parum orizae cum lacte, vel frustum casei est in his parva materia.* Nota illud in his.

Sed quid de parvitate in esu carnis? Respondeo: Cum haec sit majoris nutrimenti, quam leviores cibi Quadragesimales: & pro illa ad sit aliud praereceptum de ea non comedenda tempore jejunii, parva ejus quantitas indicatur ab Alphonso de Leone, & Dian. citati a Palq. *mox citando*, quam sumere solent coqui, ac pincernae ad prae gustandos cibos (qui certe ne venialiter quidem peccant), quando ob necessitatem famulatus, & sui muneris id praestant.) Palq. autem de jejunio *dec. 49.* quem refert, nec refellit Bauci *in sing. cas. 287. vers. Peter duodecimo*, ait, in esu carniis dimidiam circiter unciam esse parvitatem materiae.

Quoniam igitur volui ego expendere, quanti ponderis esset ovum unum, atque inveni, illud mediocris magnitudinis, & deducto cortice, tum aqua coctum, seu elixatum, tum crudum, tum sartagine frictum, duarum unciarum pondus attigisse; ideo fit, ut quarta pars ovi, vel aequalis illi carnis portio fit in hac re nostra materiae parvitas judicanda.

Qualitas.

3 Hic certant Theologorum arbitria. Breviter dico primo: de cibis communibus quadragesimalibus, herbis nimirum sive crudis, sive elixatis, piscibus sive parvis, sive magnis, sale coctis; fructibus sive recentibus, sive siccis, dulciariis, pultibus, quas *minestras* appellamus, ex amygdalarum cremore, ex leguminibus, & similibus: ea accipi possunt pro jentaculo, quae cuilibet arident, modo conflatum ex pane, ut fit, & ex praedictis, quod accipitur, non excedat uncias octo. Colligitur ex Bonac. *t. 2. disp. ult. de praec. Eccl. q. 1. p. 3. n. 3.* & sic Cajet. *in summ. v. Jejun. §. 1. sm.* Bizot. *p. 4. summae de 3. praec. dec. ult. memb. 3. n. 3.* & plures apud Dian. *p. 9. tr. 6. ref. 8.* Ratio hujus dicti est, quia licet jentaculum ex consuetudine sit introductum, & passim non accipiantur nisi cibi leviores ex praedictis, quales sunt fructus, dulciaria, &c. tamen non est certum, esse introductam absolute consuetudinem de sumendo jentaculo, sub hac stricta necessitate; ut non possint nisi tales, vel tales cibi a jejunantibus assumi: ergo nec nos astringere sub peccato debemus. Certum etiam est jentaculo posse nos frui; incertum, an tales cibi substantiales sint exclusi: ergo praevalet libertas valendi illa assumere.

4 Dico secundo. In diebus jejunii, in quibus diximus posse ex Bulla Cruciatæ, vel ex aliquo capite comedi lacticia, probabile est, posse ea assumi pro jentaculo (exceptis ovis, de quibus postea) in modica praedicta quantitate; ita scilicet, ut juncto proportionato pane, octo unciarum fines non transfiliantur: Ita Laym. *lib. 4. tr. 8. c. 1. nu. 9.* Turr. *in summ. p. 1. c. 256. dub. 37. concl. 4.* & plures apud Dian. *l. c.* Ratio est, quia ex una parte per Bullam, vel aliud caput licet tunc Fideli iis lacticiis, caseo, lacte, butyro vesci, ex alia non apparet, unde ea certo prohibeantur pro refectiuncula vespertina, ut modo de quadragesimalibus cibis dictum est; ergo, &c.

Adde si ii, qui strictissime de jentaculo loquuntur, concedunt, posse in eo assumi ea, quae apponi pro secundis mensis solent, fructus, dulciaria, &c. cur non poterit caseus, qui communiter in secundis mensis adhiberi consuevit? At est magna nutritionis.

I Re.

Respondeo non ita, ut *max* dicam, cum de ovis, de quibus jam subijcio.

5 Dico tertio: pro jentaculo ova adhiberi non licet: Ita Sanchez *lib. 5. conf. c. 1. dub. 25. n. 3.* Filliuc. *t. 2. tr. 27. p. 2. c. 2. dub. 6. nu. 30.* Diana *p. 2. tr. 9. ref. 1. & p. 4. tr. 4. ref. 117.* Ratio est, quia sunt magna substantia, & nutritionis, atque adeo ex diametro jejuniis opposita; ut vix unquam invenias, qui videns Fidelem vespere ova comedentem, judicet eum jejunare.

Non sic de caseo, ceterisque lacticiis, quæ certe, ut omnes fatentur, minus sunt nutritiva, & nullo modo ovis similia: nam propterea viribus ob debilitatem destitutis, vitellos propinant Medici; non vero alterius generis lacticia.

Instas, licet ova sint valde nutritiva, tamen in jure pro aliis quibus saltem jejuniis conceduntur, ut supra vidimus: ergo, unde habetur, quod pro eorundem jejuniis jentaculis prohibeantur? Resp. habetur ex hac ipsa eorum nutritiva: si enim ea concedantur in refectioe meridiana, & iterum in refectiuncula vespertina, jam sufficientem, vel quasi sufficientem habebris toto illo die nutritionem: ergo non habebris Ecclesiasticum jejunium; quare non sumus incerti, an vetentur ova in jentaculo, sed certissimi; siquidem propter tantam oppositionem, quam habent cum fine intento per jejunium, censetur certissimum ea esse ab Ecclesia pro jentaculo prorsus interdicta.

6 Remanent dubitationes duæ. Prima; an in jejuniis, etiam in quibus tenes non posse comedi lacticia, liceat nihilominus propter materiam parvitatem assumere mustacea, seu placentalia ex ovis confectas? Respondeo licere, si ovi quantitas his immixta, imo & sagiminis sit parva, quia parum pro nihilo reputatur, & regulariter ab igne tam modica quantitas absumitur. Ejusmodi sunt, quos *Biscotellor* vernacula lingua nuncupamus, quique passim usui sunt pro jentaculis; quod si magna pars sit in illis, ovorum substantia, ut in pane, quem *Hispanicum* vocamus, qui fere totus ex ovis modico immixto farinae flore constat, nequaquam licere per se patet.

7 Secundo; an in Vigilia Natalis Domini majori refectiuncula vires sibi reficere liceat? Resp. licere duplo circiter majori, hoc est pertingente circiter ad uncias sexdecim; & quidem propter paritatem rationis ex iisdem obloniis, quibus in cæteris jejuniis licite uteris, atque adeo etiam ex lacticiis præter ova. In Vigilia Paschatis, & Pentecostes, nisi legitima sit alibi consuetudo introducta, quæ in Sicilia nondum est, nequaquam hæc benignitas locum habet.

At utraque est vigilia lætitiæ. Scio; sed unde habes, quod in Vigiliis lætitiæ major sit refectio corporalis assumenda? Cupi lætitiæ iactam audis, ne ad corporales delicias, sed ad spirituales animum adjicias; juxta illud S. Pauli; *Itaque opulemur non in fermento malitiæ, sed in azymis sinceritatis, & veritatis.*

8 Quod dictum est de Vigilia Natalis Domini, intellige etiam, si ea incidat in diem Sabbati, in quo celebretur jejunium quatuor Temporum. Ita uterque Sanchez *ib.* quia magis dignum trahit ad se minus dignum: quare etiam si festum Natalis sit celebrandum post die, nempe die Lunæ (quia dies Sabbati jam est Vigilia Natalis) hæc prærogativa benignioris refectiunculæ illi conceditur.

9 Qui vovit in hac Vigilia jejunare, an possit duplo jentaculo frui, docuimus *sup. c. 15. §. 6. n. 13.*

Tempus sumendi Jentaculum, seu Cœnulam.

10 Sub Vesperas jentaculum sumi consuevit, cum sit introductum ad somnum nocte conciliandum; quia tamen posita jam ob hanc causam consuetudine, absolute illud licitum est; ideo licite illud meridiæ assumere, etiam sine necessitate, poteris, rejecta in Vesperas integra refectioe. Ita Jo: Sanchez *d. 53. n. 10.* Quod idem probabiliter facere poteris in Vigilia Natalis Domini, quamvis pinguior, modo *sup.* dicto, sit assumenda refectio. Ita Pell. *Man. Reg. t. 2. tr. 5. c. 5.* contra Th. Sanchez. & Trull. cit. a Diana *p. 8. tr. 6. ref. 17.*

11 Quid, si mane diluculo sumas refectiunculam, sero deinde complete comedas? Resp. propter tantam temporis anticipationem, causam in hoc aliquam requiro; secus nonnulla erit culpa: non tamen mortalis, quia in substantia nihil ultra debitum sumis. Ita Angles in *Florib. q. 9. de jejun. nu. 2. diff. 3.* Fernand. *p. 2. exam. Theol. mor. c. 7. §. 2. n. 7.* Bassæus in *Flor. Theol. v. jejun. 1. n. 9.* Palq. *de jejun. dec. c. 102. & 103.*

12 Quid, si eodem diluculo refectiuncula te firmes, sed postea hora meridiæ plene comedas, sero autem omnino in cœnarsucubitu discedas? Resp. Non audeo sine notabili causa, vel dispensatione id approbare: esset enim aliam jejunii formam inducere; sed neque audeo id sine causa facientem condemnare de culpa mortali. Colligitur ex iisdem, tum quia servatur substantia jejunii, quæ consistit in unica talium ciborum comestione, & unica refectiuncula, ut iisdem *l. c.* docent; tum quia quod mane deest de inedia, suppletur satis superque vespere, dum tunc nihil omnino comeditur.

13 Quid denique si mane; vel meridiæ te levi refectiuncula, quanta Vesperis fieri solet, recrees: & deinde duabus, seu tribus horis a meridiæ integram cœnam exhibeas? Resp. Neque id approbare sine gravi causa, vel dispensatione possum; videtur enim etiam hæc diversa forma jejunandi: sed nec reprobare sub mortali audeo, propter rationes *n. præc.* dictas. Ita ex iisdem.

14 Illud fateor posse occurrere, ut quis summo mane jentaculum neficiens, vel non advertens esse diem jejunii, sumat; tunc profecto licite etiam sine causa poterit, sive meridiæ, sive paucis interjectis a meridiæ horis, sive vespere perfecte comedere.

Nam propter illam bonam fidem jentaculum matutinum poterit

intervire pro vespertina refectiuncula; cum bona fides leniat inconveniens ductum a nova forma jejunandi; & non sit cogendus Fidelis plenam sibi debitam refectioem in Vesperas sine sua culpa protrahere.

Quidam dixerunt in hoc casu licere jejunanti hora consueta prandere, & deinde sero iterum sumere consuetum jentaculum, præter matutinum casu, & bona fide sumptum. Videtur colligi ex *Fag. præc. Eccl. 4. c. 4. n. 7.* Villal. *in sup. p. 2. tr. 23. diff. 6. n. 7.* Verum id approbandum, nec in bona, nec in mala fide cenfeo. Ita Less. *l. 4. c. 2. d. 5. n. 19.* Laym. *l. 4. tr. 8. c. 1. n. 13.* Jo: Sanch. *d. 52. n. 2.* quia bona, vel mala fides non abstulit vires vere per illud jentaculum matutinum fuisse refectas. Id ergo in duobus solum casibus approbarem. Primo, quando parum quid, v. g. una, vel altera cibi uncia mane fuisset per errorem assumpta; tunc enim tam modico alimento refectæ nequaquam vires fuerunt, unde non est homo de sua refectiuncula defraudandus. Et quidem Turrian. apud Dian. *p. 5. tr. 5. ref. 11.* fumentum mala fide per peccatum veniale parvum illum cibum, concedit posse vespere consueta refectiuncula frui: multo ergo magis bona fide fumentum. Secundo, cum sero notabile propter inedia incommodum aliquis pateretur: necessitas enim tunc licentiam se reficiendi concederet; non defuit item, qui diceret, cum, qui sive ignorans esse diem jejunii, sive sciens, atque adeo cum animo peccaminoso non jejunandi, mane prædictum jentaculum sumpsit, non teneri amplius ad jejunium, quia jam est (inquit) destructum jejunium. Sic Bonac. *d. ult. de pr. Eccl. q. 1. p. 3. n. 8.* Sed immerito id dictum esse judico; quia adhuc stare posse substantiam jejunii, nil sero sumendo, vel cæcus videt.

§. IV. De hora comedendi in Jejunio.

1. Consuetum tempus in nostra ætate plepe nos reficiendi, cum in jejuniis vacamus, est sub horam meridiæ plus minus. Meridiæ, inquam, horologii solaris, quod cætera horologia artificialia per semihoram præcedere solet: ita Azor. *p. 1. l. 7. c. 11. q. 1.* Fill. *tr. 27. p. 2. c. 4. n. 68.* Si qua enim lex unquam de tardiore cœna fuit, usu legitime jam est abrogata. Consuetum autem ita est, ut volenti tardius differre usque ad vespere, utique libere liceat, cum rigorosis jejuniis sic exhibeatur.

2. At contentio inter Theologos non mediocri in anticipatione defudat. Prolixas amputo quæstiones. Ajo primo, non esse de essentia jejunii Ecclesiastici, nec de præcepto, horam comedendi meridiæ; non de essentia, ut omnes fere DD. *max cit.* contra Jo: Sanch. *d. 53. n. 5.* concedunt; quia jejunii essentia est solum unica comestio, cum abstinentia a certo genere ciborum; nam propterea eum, qui quomodocumque horam comedendi anticipat, tenent fere omnes ad jejunium ea die obligari, cum substantia jejunii non sit adhuc violata. Ita Trull. *l. 3. in dec. c. 2. d. 4. nu. 7.* Fagund. *4. Eccl. pr. l. 1. c. 3. n. 11.* Th. Sanch. *in conf. lib. 5. c. 2. d. 28. n. 8.* Laym. *l. 4. tr. 28. c. 1. n. 11.* Fill. *tr. 27. p. 2. c. 4. n. 66.* Bonac. *t. 2. d. ult. de pr. Eccl. q. 1. q. 4. n. 5.* Non de præcepto, vel consuetudine obligante; quia quamvis non nemo illa querere fatagat, nunquam invenit tamen. Ajo insuper consequenter non esse mortale, horam prædictam anticipare, etiam si comedatur summo mane. Ita Laym. *ib. n. 10.* Filliuc. *l. c. c. 5. n. 72.* Bonac. *l. c. n. 7.* Lezz. *v. Jejunium, n. 5.* Tol. *l. 6. c. 2. n. 5.* quia contra nullum præceptum delinquitur, & corpus toto integro die non comedendo, æque, ne dicam plus, maceratur. Ajo denique cum dispensatione, vel aliqua causa, ne veniale quidem esse; sine illis, culpam esse tantummodo veniale; ita iidem, quia est aliqua deordinatio tam cito ad prandium accedere, quando cæteri se continent; a qua liberat dispensatio, vel causa.

3. Pro iis autem, quos juvat putare meridiem esse horam reficiendi statutam sub mortali; nota posse eos prandere una hora circiter ante meridiem in hieme. Ita Jo: Sanch. *d. 35. n. 1.* Trull. *in dec. l. 3. c. 2. dub. 4. n. 2. fin.* & duabus in ætate: Ita Bossi. *sec. 4. de jubil. c. 18. n. 100.* Ratio est, quia una hora ante, vel post punctum præcisum meridiæ hiemalis, & duabus ante æstivum, quando longior est dies, potest hac in re meridiæ moraliter haberi; hinc, quoniam Mendicantes, quique eorum privilegia participant, gaudent privilegio anticipandi refectioem jejunii per horam (ita *Comp. priv. Soc. Jesu*) ideo poterunt hi prandere duabus horis hieme, tribus ætate ante meridiem solaris horologii; nam unam, vel alteram dat moralitas meridiæ, reliquas Pontificis concessio. Et quia multi probabiliter concedunt, comedere semihora ante statutum, vel concessum tempus, etiam sine causa, non esse notabilem culpam, quia parum pro nihilo reputatur (ita Dian. *p. 5. t. 6. ref. 10. & p. 1. tr. 9. ref. 17.* Fill. *tr. 27. p. 2. c. 4. n. 73.*) idcirco hieme poterunt hi duabus horis cum dimidia, ætate tribus cum dimidia ante solarem meridiem mentæ accumbere; & quidem ex causa studii, itineris, negotii, &c. etiam sine veniali; atque hæc quantum jejunantibus saveant, etiam in opinione illa rigorosa, jam vides.

4. Illud denique hic proprium sibi vindicat locum; an in quadragesima liceat ante recitatas Vesperas comedere? Præscribitur enim in *Missali Rom. rubr. fer. 4. cin.* Vesperas eo tempore esse recitandas ante cœtionem. Resp. licere sive iis, qui in Choro Vesperas persolvunt, sive iis, qui extra Chorum. Ita Medin. *c. de jejunio, q. 2. ff. Cæter. in summ. v. jejunium, §. hora competent.* Nav. *c. 21. Man. 27. Fag. præc. Eccl. 4. l. 1. c. 3. n. 9.* Regio. *l. 4. c. 13. n. 159.* Ratio est, quia Horæ Canonicæ non habent hanc connexionem necessariam cum jejuniis. Solum ita congruenter servari disponitur (non jam jubetur) per Rubricas, ne vespertinum officium diu differatur, si decantandum sit post cœnam jejunii, quæ valde sero facienda supponitur in quadragesima. Imo quia apud nos jam inolevit usus comedendi circa Meridiem,

ridiem, opportunius esse post meridiem, atque adeo post comestio- nem, sua scilicet congruenti hora, vespere recitare. Cum Romæ Sacerdotio ego initiatus recenter fuisset, operamque rubricis edi- scendis de more darem, narrabat quidam ex meis sodalibus, Rober- tum Bellarminum Sapientissimum æque, ac Sanctissimum Cardina- lem solitum dicere, congruentius esse nostra hac tempestate Vesperas quadragesimales recitare post prandium, quam antea; *Nam apud majores nostros* (dicebat prudentissimus vir) *ideo vespere recitaban- tur ante refectioem, quia refectio protraheretur ad horas ves- pertinas, & in quadragesima quidem longe post Nonam; c. so- lent de consec. dist. 1. at nunc si jam a statuta hora est cæna de- jecta, & in prandium mutata, ascendit ad Meridiem: ne, quæso, per novam licentiam dejiciatur hora recitationis Officii Vespertini, & contra debitum ritum ad tempus antemeridia- num transmittatur.* Hæc Bellarminus.

§. V. *Quædam de obligatione Jejunii; ubi,*

De media nocte, qua ratione hic intelligenda.

1 **F**Rangere jejunium etiam unius tantum diei, semper existima- tum esse mortale peccatum, communis docet Theologorum sententia. Ita Vasq. p. 2. q. 72. ar. 6. disp. 1. q. 8. n. 8. Suarez, 3. p. tr. 4. d. 22. sect. 4. n. 22. Sanch. lib. 9. de matr. d. 15. n. 6. &c. non autem esse culpam duplicem, sed unam contra Temperantiam, cum per præceptum Ecclesiæ jejunium constituatur in materia temperan- tiæ, docent iidem; nisi forte ex intentione inobediendi, velex contemptu Superioris non jejunes; tunc enim non est mirum, si superaddatur alia species peccati, ut ex se patet.

2 Porro circa obligationem jejunandi nota sunt sequentia. Primo, si pluries comedas Quadragesimali die jejunii, solum in secunda plena refectioem peccas. Ita Thom. Sanch. lib. 5. in dec. cap. 11. num. 42. alter Sanch. d. 54. n. 2. at si carnes, toties quo- ties, ut supra dictum est satis.

3 Secundo: qui initio Quadragesimæ statuit nunquam in illa jejunare, unum numero, sed gravius, nempe æquivalens multi- plici omissioni, peccatum committit: at in executione toties peccat, quoties diem jejunii frangit, vel quoties carne vescitur: quæ cum ita sint, & qua ratione in Confessione aperienda, ex a nobis dictis in opusc. exp. conf. lib. 2. facile colligens.

3 Tertio: Jejunandum esse ex præcepto Ecclesiæ in Quadra- gesima, in Vigiliis, in quatuor Temporibus, & in omnibus diebus forte in Diocesi ab Episcopo decretis.

5 Quarto: Qui jejunium solvit obligatus ex duplici Ecclesiæ præcepto, v. gr. Vigiliæ, & Quatuor Temporum, vel Vigiliæ, & Quadragesimæ, &c. unum numero peccatum committit: quia utrumque obligat ex eadem Temperantiæ virtute. Ita Vasq. p. 2. q. 72. ar. 6. d. 98. n. 8. Suar. 3. p. to. 4. sect. 4. n. 22. Sanch. lib. 4. d. 16. n. 6. aliique. At qui solvit jejunium, v. gr. Vigiliæ, quod is forte voverat, vel illi ex professione suæ Religionis impositum erat, duplici specie peccati peccat. Ita Sanch. ib. Vasq. ib. num. 9. quia tunc adversus Temperantiam, atque adversus Religionem agit.

6 Quinto: Jejunium Ecclesiasticum incipit a media nocte in noctem mediam subsequentem. Ita Sylv. V. Jejun. n. 8. Azor. p. 1. l. 5. c. 17. q. 6. & passim. Quoniam vero diximus §. 4. num. 3. Meridie in hac jejunii materia moraliter esse sumendum, atque adeo comprehendere mediam circiter horam ante ipsum punctum meridiæ mathematicum, & mediam postea; quæri- mus, an idem dicendum sit de media nocte?

7 Certe in jejunio naturali requisito ad sumendam Eucharistiam mathematicè sumendum pro comperto habeo; is est enim omnium Fidelium sensus, ut ex alibi dictis colligi potest, at in Ecclesiasticè, tantus requirendus rigor non est. Ut elarior evadat solutio, fac in Æquinoctio, in quo media nox incidit in horam sextam Italicam noctis, adesse obligationem jejunii, ita ut in die sequenti sit jejunan- dum; præcedenti vero præcesserit dies liber a jejunio. Nam inqui- ro, media hora post sextam noctis; licetene possum carnes comede- re? Si mathematicè media nox est in materia jejunii accipienda, non possum, ut ex se patet: si vero moraliter, possem; quia media ho- ra post sextam pertinet ad mediam noctem moralem; atque adeo ad diem præcedentem liberum a jejunio. Quare cum morali mo- do datum sit ab Ecclesia hoc præceptum; ut cætera similia dari solent; consequenter fit, ut tunc licite carnes comedantur, cum nondum pertransierit media nox moraliter sumpta.

8 Dico tamen Primo: si quis non multum attendens ad sciendum, utrum in hoc puncto sit media nox necne, verum humano modo procedens non curet exactè id more mathematico, sed solum mor- aliter cognoscere, comedatque carnes circiter illud tempus; non peccat, quamvis revera fuerit hora sexta cum dimidia noctis. Ra- tio est modo insinuata, quia præcepta hæc non tam rigorosa morali modo sunt intelligenda, ne Fideles cogantur tam subti- les apices a communi procedendi modo alienos investigare.

9 Dico secundo: si quis sciat, vel facile ex horologiis, seu aliunde scire potest punctum noctis mediæ mathematicum, secundum illud debet se gerere, nec post illud ne per minutum quidem in casu proposito potest carnes comedere. Ita Jo: Sanch. disp. 42. n. 20. innuit Castr. t. 1. tr. 3. d. 5. p. 1. n. 8. & supponit Sanch. lib. 2. de matr. d. 4. n. 40. Ratio est, quia supposita scientia de mediæ noctis momento, vel faci- litate morali eam habendi; non possum etiam humano modo, & mor- ali non censere illud tempus ad hujusmodi momentum consequens pertinere ad diem sequentem additum jejunio, & consequenter non possum non cognoscere præceptum jejunii urgere. Si ergo præcep- tum urget, atque est in possessione obligatio jejunii, non vero mea libertas comedendi; qui fieri potest, ut a jejunando sim liber? Res

Tamb. de Dec. Præc. Tom. I.

est metienda, sicuti in numero peccatorum proferendo in Confes- sione; si enim nesciam præcisum numerum, sat est dicere, *toties peccavi plus minus*, nec obligor nisi moralem diligentiam ad- hibere ad numerum sciendum: at si sciam, vel facile recorda- ri possum, ter v. gr. peccasse, & non amplius; deo fateri ter mathematicè me peccasse, &c. Ita igitur in casu nostro.

Hinc in ultima nocte Bacchanalium, illucescente feria 4. Cine- rum, si sciam, vel facile possum momentum mediæ noctis, a cœ- na abstinere omnino deo: quia falsum est, quod possideat, ut qui- dam non rectè judicavit, cœnandi libertas; possidet enim clare je- junii quadragesimalis obligatio. Idem dic de nocte diei Jovis, illu- cescente feria sexta, quoad carnes comedendas, cum par sit ratio. Quod si prædictum momentum nesciam, nec per moralem dili- gentiam scire possum, tunc enim vero ad moralem mediam no- ctem tuto confugiam. Denique si, factis omnibus diligentis, adhuc sit dubium de mediæ nocte, quid faciendum, diximus satis lib. 1. cap. 3. §. 7. verb. *Eucharistia susceptio.*

§. VI. *De obligatione non cooperandi cum aliis in fra- ctione Jejunii.*

1 **C**um certum sit, comestioem indebitam ministrare alicui Fideli ex intentione, ut ille jejunium frangat, esse mortale: est enim directe intendere rem mortaliter malam: quæritur tamen, an idem sit; si sine hac intentione ministraretur comestio? Id ergo ut ordine quæramus, dicamus primo de Patre, vel Domino: Secundo, de Cauponibus, cibosque vendentibus: Tertio, de familiaribus, & amicis. Dixi (alicui Fideli) nam respectu Infidelium, vide, quæ dixi c. 3. §. 1. num. 15. & 16. & universim plura de cooperatio- ne cum alieno peccato dicentur, Deo dante, lib. 5. c. 1. §. 3.

Pater, & Dominus.

2 Patrem, & Dominum ad compellendos filios, vel famulos, ut ii jejunent, non obligo. Ita Fagund. p. Eccl. 4. lib. 1. c. 10. n. 11. fin. Sanch. lib. 5. conf. c. 1. d. 17. n. 5. Azor. p. 1. lib. 2. c. 20. qu. 12. ad mo- nendum, corrigendum, modestèque increpandum, obligari eosdem puto. Ita iidem. Ratio est, quia filii, ac servi juxta illud 2. ad Timoth. 5. *Si quis suorum, & maxime domesticorum, curam non habet, fidem negavit, & est Infideli detestior*, ad Patrum, Domi- norumque curam pertinent. Et quia ii non sunt horum Præla- ti, nec spiritualem in hos jurisdictionem exercent, monere pos- sunt, atque adeo debent: non vero compellere.

3 Quare poterunt, imo & debent illis cibos, quamvis sciant, eos non jejunaturos, ministrare, quia ex una parte hæc submi- nistratio opus est ex se indifferens; & ex alia Patrem, Dominum- que excusat proprium officium alimenta suis cum debita libe- ralitate præbendi, modo secundum auctoritatem, qua in illos pollent, monent, & increpent, prout dictum est.

4 Ipsi item famuli, filii, similesque subditi, poterunt Dominis, Pa- tribusque frangentibus jejunium, scienter cibos parare, ac ministrare. Ita Azor. p. 1. lib. 7. c. 31. q. 11. Sanch. lib. 1. in dec. c. 7. nu. 13. quia hæc sunt opera ex se indifferens, & ex alia parte, famulatus, ac filiationis ratio ipsos satis excusat.

5 Sed quid? Possuntne licite Domini, laboriosas actiones servis, filiisque, imo & operariis imperare, quibus consequenter fit, ut hi a jejunii lege liberentur? Respondeo: Si bono fine Domini proce- dunt, imperando labores, qui communiter imperari solent, etiam si differri valeant, non peccant. Ita Bonac. t. 2. d. ult. de pr. Eccl. q. 1. p. ult. n. 9. Sanch. in conf. lib. 5. c. 1. d. 9. n. 2. quia utuntur jure suo, præcipiendo quæ possunt servis: qui servi nec item peccabunt, quia ex officio laborant, atque adeo legitime a jejunio, ut mox in proprio loco dicemus, excusantur. Imo propter eandem rationem poterit quia ex Escobar, tr. 1. c. 13. de jejun. n. 3. operarios conducere cum pacto, ut non jejunent, ne alias minus laborent. Ita DD. mox citandi.

Caupones, & ii, qui cibos vendunt.

6 Quando probabiliter putantur accedentes ad hos non violaturè jejunium, posse Caupones, & Vendentes cibos iis ministrare, ven- dere, atque invitare, patet ex se. Sed quid, si sit dubium? Adhuc poterunt, quia, nisi certo constet contrarium, nemo est præsumen- dus malus: atque adeo non est præsumendus jejunium violaturus.

7 At quando probabiliter, vel certo sciunt violaturos? Concessu est difficilius. Concedimus tamen satis probabiliter. Ita Sanch. l. 5. conf. c. 1. d. 16. n. 2. lege item Dian. p. 1. tr. 9. ref. 38. & eundem Sanch. lib. 1. in Dec. c. 7. nu. 34. Ratio concessionis est, quia ministratio illa imo ultronea invitatio non fit a Caupone, vel Venditore, directe alliciendo ad non jejunandum, atque adeo peccandum; sed ad lu- crum expiscandum: idque sciunt, probeque noscunt ementes; & ex alia parte illa subministrandi, atque invitandi actio, opus est ex se indifferens, cum possunt illi cibi emi ad licitum usum; & quam- vis per malitiam accedentium conjungatur talis emptio cum peccato transgressionis præcepti: Vendentes tamen excusantur propter offi- cium, quod ipsi sine fraude exercent: eosdem Caupones posse nol- le recipere eos, qui cœnaturi non sunt, modo ex circumstantiis il- lud nolle non æquivalet coactioni, probabilis est sententia. Tunc enim non compellunt ad cœnam, sed utuntur jure suo, quo hospi- tes alliciant; cujus rei clara conjectura est, quia ii possent, si vel- lent, solum cœnare, non præmittendo prandium, & sic non vio- lare jejunium; quare sensus Cauponum est hujusmodi: *Si tu ve- lis apud me disvertere, mane ac cibo abstineas, cœnaturus apud me vespere; secus de alio hospitio tibi consule.* An Caupones pos- sint ministrare carnes, inquam per occasionem mox n. 14.

Amici.

8 Quidam die Quadragesimali nobilem per familiarem hospitio sub vespere recepturus, lautissimam coenam ex permixtis cibis, atque lacticiis, ut erat dives, & liberalitatis amans, cum paravisset, cognovit nobilem illum amicum cum toto comitatu opipare per viam apud alium hospitem mane comedisse. Incidit ergo in scrupulum, an posset suam coenam expectatis hospitibus proferre, offerre, & ministrare; imo & eisdem invitare ad sese reficiendos, certus non paucos ex comitatu sine ulla necessitate jejunii leges violaturos, ac sine Bulla lacticiis se refecturos?

9 Diximus Primo, (Nam nostros consilii gratia convenit) parare coenam, proferre, ministrare urbanitatis gratia eum licite posse. Ita Trull. lib. 3. in dec. c. 2. d. 5. n. 10. Angles in florib. q. 7. de jejun. diff. 4. in concl. quia ex una parte ratio Hospitalii excusat, & ex alia hæc sunt opera indifferentia, nec ex se mala; poterit enim hospites tantum ex ea coena, si veliat, accipere, quantum sufficiat ad vespertinam refectiunculam; si plus assumant, sibi imputent, cum scire debeant hæc fieri solere ad ostentationem liberalitatis, conciliationemque amicitiarum, non vero ad eos omnes cibos ventri infarciendos.

10 Diximus Secundo; hæc exhibere ex directa intentione, ut hospites cœnent, licite non posse; quia id esset velle eos hic, & nunc peccare, ut modo n. 1. dictum est.

11 Diximus Tertio; posse licite tum paratis forte alibi cœnare (sic Elcob. ex Sa. exam. 13. tr. 1. de jejun. c. 3. fin.) tum etiam non paratis offerre coenam, eisdemque invitare non quidem animo, sicuti dictum est, ut hospites oblata acceptent, atque complete cœnent, sed animo, ut sua hospitibus liberalitas appareat, amicitiarumque signa videant amici: nullo autem modo potest cogere, ut comedant. Ita Dian. p. 1. tr. 9. ref. 38. aliique ab eodem citati, & rursus late p. 5. tr. 7. ref. 7. ex Hurt. Ratio prioris dicti est, quia ea obligatio, & invitatio eodem modo nunc se habet, ac modo dicta subministratio, & prolatio ciborum; apparet enim clare esse merum urbanitatis signum, & ex alia parte ex se opus indifferens, cum invitentur amici ad comestionem, quæ sit merum jentaculum, non ad omnia devoranda. Ratio posterioris dicti est, quia si urgeret absolute (nam urgere expresse ad solum jentaculum, non esset ex ullo capite culpa) urgeret ad actionem hic, & nunc mortaliter peccaminosam.

12 Diximus Quarto; lacticia etiam posse ministrare, eaque offerre hic, ubi viget usus Bullæ Cruciatæ. Ita Sanch. lib. 5. conf. c. 1. d. 16. n. 3. Ratio est, quia sensus offerentis semper intelligitur conditionatus, ut scilicet ea quis comedat, si licite potest. Quid, si certo sciatur accumbens carere Bulla, & tamen sine necessitate ea manducaturus, Sanch. ib. docet non posse, quando est dubium, an accumbentes habeant Bullam: unde sequitur multo minus posse, quando est certum: sed profecto, si sit dubium, potest, quia in dubio nemo est judicandus immemor esse suæ salutis: at si sit certum, non poterit, nisi iusta, ac proportionata urgeat causa; quia tunc sine causa excusante esset offendiculo ipsi proximo ad illud peccatum, quod facile remove posses; facile enim posses, si causa nulla te ad ea ministranda cogeret.

13 Diximus Quinto; si invitans commode potest, ut si nec inurbanitatem sibi exprobranda, nec aliud malum timeat, multo magis si speret futurum, ut sua monitione invitati ab illa peccaminosa refectioe se retrahant; obligari ex Charitate ostendere se ex parte sua eos cibos præparasse quidem, obtulisse, ad eisdemque invitasse; cæterum velle, ut quisque suæ conscientię consulat. Ratio est, quia tunc Charitas dicitur, ut quam facile potest, peccato proximi occurrat.

14 Diximus denique Sexto ad uberiores doctrinam, Patrem hunc familias nullo modo carnes parare, ministrare, vel ad eas invitare accumbentes posse: ita Laym. Less. max. cit. quia tunc (ut supponimus) peccarent invitati eas comedendo; quare sine ulla causa (neque enim ratio hospitalii causam dat, ut diebus jejunii carnes apponantur) cooperaretur Pater familias ejusmodi peccato. Non sic accidit, cauponi inter hæreticos, & Catholicos degenti; a suo enim officio fortasse in quibusdam casibus excusabitur, ministrando simul carnes, & cibos quadragesimales tempore jejunii, de qua re vide Laym. lib. 2. tr. 3. c. 13. n. 5. Less. lib. 4. c. 2. n. 23. Fill. tr. 27. p. 2. c. 5. nu. 92. Castr. tr. 2. disp. 6. de charit. p. 14. & nos inf. lib. 5. c. 1. §. 3.

§. VII. De excusationibus a jejunio.

Causæ excusantes a Jejunio multiplices sunt, quæ ordinis, & claritatis gratia operæ pretium erit distincte percurrere.

Ætas.

1 Qui vigesimum primum annum non complevit, ex S. Th. 2. q. 147. art. 4. ad 2. & passim DD. & qui sexagesimum annum attingit, quamvis nondum illum compleverit, excusatur a jejunio. Ita Jo: Sanch. d. 54. n. 10. Trull. lib. 3. in dec. c. 2. d. 4. n. 3. ille propter adolescenti necessitatem, hic propter vires (licet robustæ alias appareant) jam senio declinantes. Qui anceps est de sua ætate, quid faciet, diximus supra lib. 1. c. 3. §. 7. V. Ætas.

2 Porro quoad hæc, Dubitabis primo: si quis in prima hora mediæ noctis hoc die, quo jejunandum est, compleat annum vigesimum primum, obligandusne erit ad jejunandum hoc eodem die?

Respondeo, si compleat ex eo, quod ipse natus sit in ipsa mediæ nocte, ita ut prima hora jam dicta fuerit terminus extrinsecus sui natalis, obligabitur; quia tunc totus dies, cujus initium dat hæc prima hora, pertinet ad annum vigesimum secundum talis ætatis, in quo urget jejunandi præceptum: at si compleat ex eo, quod natus sit in ipsa prima hora mediæ noctis, ita ut prima hora sit terminus intrinsecus ortus sui, non obligatur. Ita Jo. Sanch. l. c. num. 4. Dian. p. 1. tr. 9. ref. 49. Bon. c. ult. de pr. Eccl. q. ult. n. 7. quia tunc illa prima hora pertinet ad complementum intrinsecum anni vigesimi

primi, in quo toto, atque adeo etiam in hoc complemento habet adolescens ille jus comedendi. Cum igitur possit hac hora comedere, & deinde non sit fraudandus communi refectioe, quæ conceditur in jejunio, bis legitime comedit plene, adeoque ut ex dictis liquet, legitime jejunio liberabitur; atque hæc excusatio multo erit clarior, si annum vigesimum primum compleat hora secunda, post mediam noctem, tertia, quarta, cæteris.

3 Simile quid præterea eveniet in senes: non enim obligabitur jejunare eo die, in cujus prima hora intrinsece attingit annos sexaginta, ut ex dictis item patet.

4 Quod si quis compleat annum vigesimum primum post aliquot dies quadragesimæ, certe solum ad consequentia jejunia obligabitur; ut contra, si quis attingat annum sexagesimum post eundem aliquot dies, ad jejunia consequentia non obstringetur. Ita Sanch. lib. 5. conf. c. 1. dub. 2. n. 8. Lez. V. Jejun. n. 6. aliique. Ratio est, quia præceptum juniorum in diebus quadragesimæ divinum est; quare potest urgere uno die, & non alio.

5 Dubitabis Secundo: estne probabile foeminam non obligari ad jejunium, si pertingat ad annum ætatis quinquagesimum? Respondeo mihi non videri probabile: quia non invenio jus, nec consuetudinem, nec ratione hanc sententiam solide confirmantes. Ita Fagund. 4. Eccl. pr. lib. 1. c. 8. n. 11. Laym. lib. 4. c. 1. n. 2. Jo. Sanch. d. 44. n. 11.

Quod enim dicunt, foeminas facilius senescere, non convincit; quia ex alia parte a jejunio, ut omnibus est compertum, non perinde, ac homines, hoc est, non multum macerantur. Non inficior interim, si quæ debilior notabiliter sit, posse excusari: verum non erit tunc ex ætate, sed ex mala valetudine ducta excusatio.

6 Dubitabis tertio: Religiosus, qui nondum explevit annum vigesimum primum, teneturne ad jejunia per suam regulam mortaliter indicta? Respondeo, probabile est obligari: ita Jo. Sanch. d. 34. n. 3. Sa, V. Jejun. n. 3. Th. Sanch. in dec. lib. 4. c. 11. nu. 56. Fagund. pr. Eccl. 4. lib. 1. c. 8. n. 6. quia aliud est vinculum Religionis, quo tenetur dictus Religiosus ex vi regulæ; aliud temperantiæ, quo ex vi præcepti Ecclesiastici. Non igitur si uno non astringatur, ab altero liberabitur, cum non valeat illatio, quæ fit a diversis. Sed probabile est etiam non obligari. Ita Ascan. Tamb. 2. de jur. Abb. d. 12. q. 2. n. 4. in ult. edit. Med. lib. 1. sum. c. 4. §. 10. Grass. 1. p. lib. 3. c. 37. n. 42. apud Jo: Sanch. l. c. quia præsumi potest, nullam regulam velle sub mortali urgere eum ad jejunandum, quem Ecclesia obligare non solet. Utraque sententia tuta est, & excipi sine timore potest. Limita, nisi regula expresse, vel tacite (quod verbis ipsius colligetur) includat etiam hos minores adolescentes: tunc enim ad jejunium hi ex vi voti a se emissi obligabuntur.

7 Quid, si regula præcipiat, ut a suis Religiosis serventur jejunia Ecclesiæ, tenebunturne Minores anno vigesimo primo, ex vi Regulæ eadem Ecclesiastica jejunia custodire? Resp. cum Jo. Sanch. l. c. nu. 1. Fagund. l. c. n. 6. Dian. p. 1. tr. 9. ref. 16. si id præcipiat regula, solum, ut ita dicam demonstrative, & tanquam id, quod de jure inest, hoc est, veluti in memoria revocet Ecclesiastica præcepta, nequaquã tenebuntur: quia hoc modo non additur nova religionis obligatio, sed pristina tantum recolitur, pro iis, qui alias per ætatem obligantur: at si id regula novo mandet præcepto, utique, ut ex se patet, tenebuntur.

8 Ex dictis collige, an obligentur sexagenarii ad jejunia prædicta ex sola regula obligantia? Dico enim probabile quidem esse obligari. (Ita Bord. in conf. Reg. vers. 18. n. 6.) at esse etiam probabile neutiquam obligari. Ita Jo: Sanch. d. 54. n. 8. fin. Ascan. Tamb. de jur. Abb. l. c. q. 5. n. 7. in ult. edit. Rodr. in comp. ref. 74. n. 10. quia, ut dictum est, nisi contrarium expresse constet, lex Religionis proportionari præsumitur cum lege Ecclesiæ.

9 Simile quid in quibuscumque Votis de jejunando. Si enim quis vovit singulis Sabbatis v. gr. jejunare toto suæ vitæ tempore addita etiam clausula, in perpetuum, probabile est excusari post annum sexagesimum. Ita Sanch. lib. 4. in dec. c. 11. n. 54. Dian. p. 1. tr. 9. ref. 20. Fagund. disp. ult. de pr. Eccl. q. 1. ult. n. 4. fin. Laym. lib. 4. tr. 8. c. 2. n. 2. Vota enim jejunandi præsumuntur (nisi contrarium expresse quis intendat) non emitti, nisi ad modum legis Ecclesiasticæ, & ratio ulterior est, quia post annum dictum præsumitur subiectum incapax jejunii propter vires jam jam cadentes, atque adeo jejunii non obligatum.

Jejunium Voto Castitatis a Pontifice subrogatum an obliget sexagenarios?

10 Facit ad hoc argumentum Lectori non ingrata quæstiuicula. Illustri quædam virgo exoravit a Summo Pontifice Voti castitatis dispensationem, ad Matrimonium cum pari adolescente contrahendum, impositumque fuit in Voti commutationem jejunium in qualibet sexta feria, constante saltem Matrimonio servandum. Annos prudenit Mulier usque ad sexagesimum, & amplius, partique fortunæ vir; uterque tam validis viribus, ut adolescentiam agere videretur. Quæsitum fuit, An obliganda mulier esset ad prosequenda injuncta a Pontifice Jejunia?

11 Fuerunt Theologorum, quibuscum ego quæstionem communicavi, divise sententiæ. Affirmabant nonnulli. Primo, quia veluti matrimonium constabat, ita constare juxta Pontificis præscriptum debebat Jejunium. Secundo, quia incongruum esset, eam mulierem gaudere Voti dispensatione, castitatem non servando, & negligere opus loco Castitatis impositum. Tertio, quia subrogatum sapit naturam rei, cui subrogatur, lib. 5. C. de rei uxoriæ actione, c. Eccl. 1. c. 2. ut lit. pend. si ergo perpetuum erat Votum, perpetuum esse debet & jejunium Voto subrogatum. Quarto, quia ejusmodi jejunii injunctio videtur reduci ad hanc conditionatam concessionem, quandiu vis Matrimonio frui, tãndiu exhibe jejunium: non ergo rejicere licet Jejunium, si adhuc eidem datur Matrimonio frui.

12 Negabant alii. Primo, propter illud fundamentum, quod modo attulimus, quia scilicet Votum Jejunii non obligat, nisi juxta men-

mensura præcepti... deur esse in peccati... nam tali mulier... az, eisdem condi... minumque habe... mendum plus Po... get ipseme: Po... subditos ad Je... annum sexages... cur sexagesim... est, quiantan... lier, quando... cufata sunt: nunc excusab... robustæ vale... vere, & intr... Hus ipsa est... nunquam pr... conitet: ad... mulierem: e... pxum, quod... exemptione... cepto, in de... 13 Ad rati... scriptum Po... cis in legib... az ætatis Ad... impositum e... miam sexages... interim alias ex... pere naturam... n. 35. non vero... se vota perpet... tificæ commu... Ad quartam... dico enim e... cet ab ipsa... des hæc se... 14 Exci... est certa ni... Ita DD. m... notabilem... pr. Eccl. 5. l... d. 14. n. 10... plenam ref... sumere non... gitime jeju... mo, cui for... tunc enim... esto per acci... jejunet, pecc... propriam cha... de jejunando... non potest, r... Fag. l. c. Jo Sa... mane jejunare... tum rectum... licet id con... ad extraor... di circa n... Idemquæ... ri notab... non con... 15 V... dissolven... da? De g... esse dicit... bona fid... rat sibi g... nonnull... nanti, o... tolerare... c. 24. h... lofo satis... iudicium... beargo r... & p... 17 Illa i... operatione... fuero suo... Tam

mensuram præcepti Ecclesiæ; idemque propter parem rationem videtur esse in poenitentis a Confessore impositis. Cum igitur Jejunium tali mulieri impositum, vel æquipolleat Voto, vel Poenitentia, easdem conditiones participabit, atque adeo mensuram, terminumque habebit in anno sexagesimo. Secundo, non est præsumendum plus Pontificem velle obligare hanc foeminam, quam obliget ipsemet Pontifex, prout est legislator universalis, obligatque subditos ad Jejunandum: sed ipse tunc non adstringit Fideles post annum sexagesimum; ergo; &c. Tertio, quia ratio fundamentalis cur sexagenarius etiam robustarum virium ad Jejunia non obligetur, est; quia tanta ætas ad debilitatem vergit: jam peto, si hæc mulier, quando erat junior in gravem morbum incidisset, nonne excusata fuisset a tali Jejunio? utique ut omnes fateamur: ergo & nunc excusabitur post sexagesimum annum, etiam si videatur esse robustæ valetudinis. Probatur hæc consequentia, quia sexagenaria vere, & intrinsece infirma est, cum ætas provecta juxta illud, *Seneſtus ipsa est morbus*, magnis infirmitatibus æquipolleat. Quarto, nunquam præsumitur adesse præceptum obligans nisi de obligatione constet: at dubium saltem est, an hæc obligatio urgeat prædictam mulierem: ergo illam non obligat; neque dicas, prævalere præceptum, quod possidet: dico enim ego prævalere libertatem, & exemptionem senectutis, quæ est certa; dubitari autem de præcepto, an scilicet hoc dictam ætatem comprehendat.

13 Ad rationes negantium respondere possum. Ad primam, præscriptum Pontificis esse regulandum juxta morem ipsiusmet Pontificis in legibus de jejunio ferendis; non ergo pro tempore tam provectæ ætatis. Ad secundam, nego, mulierem negligere opus impositum: impositum enim jejunium fuit solum pro tempore antecedente anno sexagesimo, nempe juxta morem Ecclesiæ. Ad tertiam (ut interim alias explicationes taceam) dico opus subrogatum debere sapere naturam rei, cui subrogatur in favorabilibus. Vide *sup. c. 16. §. 4. n. 35.* non vero in odiosis; & ex alia parte communis est doctrina, posse vota perpetua in actiones temporales a Confessario, nedum a Pontifice commutari. Ita Sanch. *l. 4. in dec. c. 46. n. 27.* citans Less. & Suar. Ad quartam, negandum est, conditionem illam esse perpetuam; dico enim esse regulandam juxta morem Ecclesiæ, pro tempore scilicet ab ipsa consueto, usque ad annum sexagesimum. Ex his igitur videtur hanc sententiam esse intra probabilitatis terminos admittendam.

Infirmitas.

14 Excusari a jejunio notabiliter infirmos, ac valetudinarios res est certa nimis; etiam si in infirmitatem inciderint propria culpa. Ita DD. *max. cit.* Idem dic de iis, quibus jejunium infirmitatem parit notabilem, ut capitis vertiginem, stomachi dolorem, &c. Ita Fagund. *pr. Eccl. 5. l. 1. c. 8. n. 13.* Trull. *l. 3. in dec. c. 2. d. 7. n. 4.* Sanch. *l. 5. conf. c. 1. d. 14. n. 10.* Idem de illo, qui ita stomacho debili friget, ut unicam plenam refectionem, quanta ad plenam nutritionem est necessaria, sumere non possit; is enim cogitur sumere duplicem, atque adeo legitime jejunium non violabit. Ita Sanch. *ib. n. 11.* Idem de eo infirmo, cui forte conducerent ad sanitatem jejunia: ita idem *ib. n. 2.* tunc enim, quia vere est infirmus, liberatur a præcepto jejunandi; esto per accidens proficuum aliunde illi sit jejunium; unde si non jejunet, peccat; peccabit enim contra temperantiam, vel contra propriam charitatem; non vero contra præceptum Ecclesiasticum de jejunando. Idem de eo, qui noctu dormire per notabile tempus non potest, nisi coenat, nimis enim esset onerosum sic jejunare. Ita Fag. *l. c. Jo. Sanch. d. 5. n. 13.* Laym. *l. 4. c. 3. n. 3.* Neque hunc obligo mane jentare, seque sero plene reficere: quo pacto jam jejunium factum testum, ut ex supradictis patet, conservaret. Non obligo, inquam, licet id commode facere queat; quia nemo in jejunando est obligandus ad extraordinaria remedia, & ad relinquendum suum jus comedendi circa meridiem. Sic Th. Sanch. *l. c. n. 10.* Jo. Sanch. *l. c. Fag. l. c. n. 10.* Idemque denique de eo, qui de nocte absque perfecta cæna calefieri notabiliter nequit. Ita Fag. *l. c. Th. Sanch. l. c. n. 10.* quia id non contemnendum sanitatis detrimentum judicatur.

15 Addidi in prædictis casibus illud (notabiliter, vel notabile) quia notare velui, non quodlibet leve valetudinis detrimentum, quale est regulariter v. g. duplex habere cauterium, contra Jo. Sanch. *d. 14. n. 1.* vel temporaneus, & brevis, remissusque dolor capitis, vel quid simile; sed vero grave, (licet fatear propter Ecclesiæ benignitatem, non necessario gravissimum) debere esse illud, quod a præcepto jejunandi liberum hominem reddat. Insuper non est expectandum ipsum actuale detrimentum; sufficit enim timor rationabilis de damno per jejunium inferendo: timor, inquam, non levis, sed mali notabilis, notabilis timor.

16 Verum enim ecce nondum non facile a scrupulosioribus dissolvendum: ecquanam ratione hujusmodi gravitas est mensuranda? De gravitate timoris satis dixi, cum rationabilem eum debere esse dixi, & communiter conscientia ipsius jejunantis sufficere, quia bona fide, sive ex experientia præterita, sive ex probabili ratione putat sibi graviter nociturum jejunium: Ita Jo. Sanch. *d. 5. n. 24.* Idem nonnulli recte dicunt de ipso damno: credendum enim est ipsi jejunanti, qui bona fide sibi persuadeat jejunium sine gravi damno se tolerare non posse: ita Sanch. *l. 1. in dec. c. 27. n. 21.* Suar. *de leg. l. 3. c. 24. fin. Sa. V. jejun. n. 14.* alique: adhuc tamen non fecimus scrupuloso fati, qui licet fateatur id iudicio prudentis esse dijudicandum, facilius enim uni jejunium officiet quam alteri, tamen qua ratione id iudicium fieri cum facilitate possit, a nobis doceri expectat; habeat ergo regulam illam; quam, ut expeditissimam Doctores cit. & *passim*, communiter hic afferunt.

17 Illa infirmitas: seu illud damnum salutis notabile est, quod operationes ordinarias cujuslibet personæ impedit: ita ut, qui consueto suo operandi modo eas exercere commode cum jejunio ne-

queat, graviter ab illo offendi censendus sit; hinc si scholasticus ex jejunio capite doleat, vel quomocumque cum difficultate studeat: Si mulier ex debilitate jejunii servitia domus incommode operetur: Si vir quilibet suum officium, artemque jejunando difficulter exerceat, & similes; ex hoc capite damna a jejunando legitime excusantur. Nutrientes, prægnantesque huc reducuntur. Ita Cajet. *in summ. V. jejun. c. 3.* Azor. *l. 1. l. 7. c. 17. q. 6.* Sanch. *l. 5. conf. c. 1. d. 14. n. 12.* Dian. *p. 1. tr. 9. ref. 14.* Propter salutem enim sive infantis, sive suam a jejunio communiter excusantur: carnes autem tunc solum comedere eis conceditur, quando sic complexio, & necessitas earum, vel infantium expolcit: idque etiam puto, antequam foemina concipiat, si à Medicis judicentur jejunia matris nocitura proli suscipiendæ, quia multum grave est, foeminam uxoratum, prolem probabiliter in utero concipiendam fovere non posse, sicuti enim alia remedia, sic convenientia alimenta poterit, imo & debet ponere, ne foetus forte concipiendus elanguescat.

Ars laboriosa.

18 Officium, seu ars, quam quis exercet, si sit ex se laboriosa, hominem per se liberat a jejunio. Ita DD. cit. & *passim*; & ita quidem, ut etiam si in illo exercitio quis inveniatur posse tolerare jejunium, adhuc ad illud non astringatur, ex declar. Eug. IV. *anno 1440. in c. priv. Patr. Min. V. jejun. n. 2.* apud Fagund. *p. 1. Eccl. 4. l. 1. c. 8. nu. 15.* quia semper accipitur a lege id, quod est communiter, & per se; quare posito, quod lex universaliter omnes artem laboriosam exercentes excluderet, non erit hic includendus. Adde rationem, quia laboriosis artibus vacantes, frequenti indigent refectione, ne in debilitatem, quando minus putant, elabuntur. Hinc Arator etiam robustus, patientissimulque inedia, contra Reg. *lib. 4. c. 16. n. 216.* imo etiam ditissimus, ex *declar. cit.* non obligatur ad Jejunium; quia per se omnes Aratores excusantur; & ex alia parte Ecclesia non intendit privare Fideles suo officio, modoque vivendi. Præterea, quamvis exercitia ex se non laboriosa obligationi jejunandi subjaceant; tamen si quis ita sit debilis, ut suum officium aliis leve, ipsi sit laboriosum, a Jejunio per accidens, hoc est ratione suæ complexionis, excusabitur: Ita Th. Sanch. *in conf. lib. 5. c. 1. d. 6. n. 8.* Reg. *loc. cit. n. 219.* quia pia Mater Ecclesia cum tanto dispendio obligare Fideles non intendit. Hinc scriptores v. gr. obligantur ad jejunandum, quia scribendi officium levis est laboris, & forte modice jejunans facilius scriberet, quam cibo refertus. Tamen si cui Notario ita laboriosa succedat scriptio, ut sine dupliti refectione suum munus obire nequeat, excusabitur certe, per accidens, ratione suæ complexionis.

19 Hæc doctrina ante oculos in tota hac materia per diligentem habenda est; sit enim frequenter, ut in aliquo Doctore invidias excusari quepiam a jejunio, sed per accidens: tu vero credas excusari per se, regulamque ad omnes alios minus legitime deducas. Nudius tertius fuit, qui referret quemdam Theologum non vulgaris litteraturæ, excusasse a jejunio hominem equo iter agentem; addebatque Theologus (ut idem referebat) rationem, quia succussans equum ita male hominem tractabat per integros dies, ut satis laboriosum illi fuisset illud iter equestre, quibus verbis clare excusatio per accidens fuit, non per se; ille tamen, qui solutionem narrabat, acriter contendebat Theologum in ea esse sententia, ut iter equo agentes, excusandi sint a jejunio. Cumque ego inculcarem, ejusmodi excusationem nequaquam universalem, sed tali peculiari personæ addictam fuisse, nunquam constans vir veritati manus dedit. Deus immortalis! quantum refert, non apices rerum aspiceret, sed interiora eorum viscera penetrare.

20 Si quæras, quænam sint officia ex se laboriosa; Dico ea esse, quæ exercentur cum magna agitatione membrorum corporis; tunc enim multi spiritus consumuntur, unde & ciborum auxilio opus est; & inedia, quæ magis corpus exedit, non est addenda.

Porro plura sunt exercitia clare laboriosa, plura manifeste non laboriosa; plura denique de quibus, qualia sint, dubitatur. Suo igitur ordine breviter singula delibabimus.

Exercitia per se laboriosa.

21 Fabri Ferrarii, Lignarii, Murarii, Fossores, Agricola, seu Aratores, Lapidicidæ, Bajuli, id est, onera per diem integrum portantes, Piftores, seu panem conficientes, Textores, Mollitores, Fullones, hoc est, qui toto die pannis, telis, vestibus lavandis vacant, Coriarii, Lanarii, hoc est, qui lanas lavando, tergendo, discutiendo curant, Argentarii, vel Aurifices, hoc est, qui utentes malleo, lima, simili instrumento laborioso, argentum, aurum, imo & quodlibet metallum versant; iter agentes pedibus, Cursores (Italice *quelli che corrono la posta*) Remigantes, Nautæque toto die remos, vel alia navis exercitia præstantes, Typographi, non quidem qui litteras ordinant (leve enim id opus est) sed qui torculari operam navant; Mercenarii, hoc est, qui ut merces vendant, iis onusti per urbem toto fere die circumeunt; Ornantes templa, quando scilicet scalas transferentes, perque eas salientes cum magno labore hinc inde agitantur; Hi, inquam, omnes, similesque, quia laboriosas ex se artes exercent, a jejunio merito liberantur. Ita DD. citati, & citandi, *sparsim*.

22 Nota autem duo, vel tria. Primo, hic sermonem nostrum esse de his artibus absolute acceptis; secus si diminute sumantur: si enim quis v. g. in die jejunii duo, vel tria indusia lavet: parvo labore frumentum, bestiarum, vel aquarum vi, molar, leviusculas vittas texat, quod cum modico sit labore; Merces

vendat, longas vias nequaquam terens; non vocabitur absolute Fullo, Molitor, Textor, Mercenarius, licet integrum diem in his consumat, nec consequenter a jejuniis immuniserit: quia ejusmodi exercitia, sic diminute accepta, non sunt per se laboriosa.

23 Præterea ejusmodi opera jam certo laboriosa, totum diem, vel majorem ejus partem, vel certe in laboriosis artibus, bonam diei partem occupare debere, ut per se valeat exculatio: si enim vel laboriosissimus faber unam, vel alteram horam ligna, vel lapides cædat, non propterea eo die absolute, quantum est ex hoc uno labore, a jejuniis liberabitur.

24 Denique Artifices, vel similes ex officio laborantes, si forte a suis laboriosis exercitationibus aliquo die vacent, an dicto die vacationis jejunare teneantur? Ajo probabile esse, si vacent uno vel altero, non obligari regulariter ad jejunia: Ita Fag. *Eccl. præc. 4. l. 1. c. 8. n. 16.* Dian. *p. 1. tr. 9. ref. 9.* Sanch. *in conf. c. 1. d. 7. n. 20.* quia ne deficient illis vires, legitime possunt vel eas servare ad sequentia opera, vel easdem reficere pro operibus antecedentibus; at si multis vacent diebus, obligantur ad jejunium; quia exculatio neque a præcedenti, neque a præsentis, neque a consequenti labore peti tunc potest.

Exercitia per se non laboriosa.

25 Scriptores, Notarii, Pictores, Statuas fingentes, sed sine magno mallei strepitu, conatuque (secus ad lapidas modo dicto reducerentur) Filum ex Lana, vel Lino nentes; famuli comitantes dominum per urbem moderate, etiam cum rheda obambulantem; Iter lectica, navi, equo perageantes; Cantores, Sartores, qui vestes confuunt; Ancillæ levia servitia domus exhibentes; Medici, Chirurghi, Confessarii, Lectores cujuslibet scientiæ, etiam qui plures Lectiones more ordinario legunt, & in universum ii, qui ea officia exercent, quæ ingenii vi perficiuntur; ut Advocati, Procuratores, Scholastici, & similes: omnes, inquam, hi mihi videntur arte minime per se laboriosas exercere, ideoque a jejuniis per se nequaquam excusari. Ita DD. citati, & citandi *sparsim*, quid quid aliqui de aliquibus ex his asseverent. Per se, inquam; nam scio facile ratione alicujus gravis circumstantiæ, per accidens excusari posse. Fac enim peditem famulum domino per civitatem totum diem equitanti famulatum præstare debere. Fac Cantorem ex inedia a voce consueta deseri: Fac Advocatum, Lectorem, Confessarium, nisi alimento se recreent, suis clientibus, auditoribus, poenitentibus facere satis non posse: Fac navi iter agentem, sive gravem pati nauseam, sive cibo sufficiente destitui, &c. nonne; sed vero per accidens, iis jejunii immunitatem concedes?

Exercitia dubie laboriosa:

26 Dubium sit primo; an concionatores munus suum pro laborioso habere debeant? Resp. mihi ita distinguendum videtur. Si per totam quadragesimam quotidie, vel etiam ter, quaterve in hebdomada consueta horariam, plus minus, concionem habeant ad populum; affirmative est respondendum, etiam si voluntarie, & propter lucrum (est enim opus per se pium) concionentur; ac propterea a jejuniis tunc erunt excusandi. Ita Fag. *præc. Eccl. 4. l. 1. c. 8. n. 19.* Sanch. *v. Jejun. n. 9.* Dian. *p. 1. tr. 9. ref. 10.* Laym. *l. 4. tr. 8. c. 3. n. 4.* Si semel vel bis in hebdomada, negative. Ita Dian. *ib.* Ratio est, quia frequens illa dicendi exercitatio juncta cum necessario mentis labore, labor videtur non contemnendus, qualis certe in raris concionibus non apparet; hinc una, vel altera concio in diem jejunii forte incidens, jus ad solvendum jejunium nequaquam dabit, nisi per accidens, si quando scilicet debilitas, vel quid simile id tibi indulgendum persuadeat; id quod extendo cum Sanch. *l. 5. conf. c. 1. d. 13. n. 6.* etiam ad diem præcedentem concioni; si debilitas, judicio prudentis, idem requirere videatur.

27 Dubium est secundo de Coquis. De quibus sic sentio: Si sint Coqui Magnatum vilioribus ministris solum assistentes, vel sint Coqui communes pauca fercula parantes, non excusantur a jejuniis: at si sint Coqui toto fere die per se exercitia culinæ exercentes, sive sint unius magnatis, sive numerosæ familiæ; tunc certe satis probabile est eximi per se a maceratione jejunii: quia tunc est ars vere ex se laboriosa, cum in præcedenti casu non sit.

28 Dubium est tertio de Sutoribus, hoc est de iis, qui calceos confuunt; quos quidem, quamvis ego censeam non excusari, horum enim artem quæ sedendo exercetur, non apprehendo esse valde laboriosam; tamen quia invenio multos, hosque magni nominis DD. *Less. l. 4. c. 2. d. 3. n. 43.* Fag. *præc. Eccl. 4. l. 1. c. 8. n. 15.* Laym. *l. 4. tr. 8. c. 3. n. 3.* Sanch. *in conf. l. 5. c. 1. dub. 7. n. 1.* Trull. *l. 3. in dec. c. 2. dub. 7. n. 7.* illis admodum favere, edendique libertatem per se concedere; ideo hanc esse opinionem probabilem, ac tutam, negare non possum. Suffragatur & ratio: quia hæc ars non solum manibus, & brachiis, sed erubus etiam, & pedibus, adeoque notabili conatu corporis exercetur. Excipe; nisi Sutor solum scindat corium levi labore, deinde a ministris suendum; vel tam molle sit corium, ut non calcei, sed pannus, vel vestis consui videatur: nunc enim hæc Sutoria assimilabitur arti Sartoriæ, quam a jejuniis per se paulo ante non libera vimus. Dico denique propter auctoritatem Doctorum esse probabile, nullos artifices, atque adeo Sutores obligari ad jejunia: quia Eug. vel concessit (ajunt) iis privilegium non jejunandi, vel declaravit eos non comprehendi a lege jejunii. Ita Trull. *l. c. n. 9.* citans Fag. & Sa, Azor. *p. 1. l. 7. c. 17. q. 8.* Laym. *l. 4. tr. 8. c. 3. n. 2.* Sanch. *in conf. l. 5. c. 1. dub. 7. n. 7.* aliique.

Sed Doctorum auctoritas nulla est post damnatam ab Alex. VII. sub n. 30. illam Propositionem. *Omnes Officiales, qui in Republica corporaliter laborant, sunt excusati ab obligatione jejunii, nec debent se certificare, an labor sit compatibilis cum jejuniis.*

29 Dubium est quarto. De Barbitonsoribus. Et quidem hos per se non excuso: tum quia ipsa conditio talis artis non mihi apparet valde ex se laboriosa, ut mihi non apparuit paulo ante Sartoria: tum quia regulariter satis successive, & interpolatim, non autem continuo per integrum diem hæc solet ars exerceri. Fateor tamen facillime iis excusationem accidentariam convenire posse, cum pedibus stantes, non vero sedentes laborare cogantur. Dices: Eug. IV. supra allatus declaravit, omnes artifices eximi a præcepto jejunii. Resp.pondeo negandum id esse, quia Pontifex tantum loquitur de artificibus exercentibus artes laboriosas; quare semper remanet nobis faciendum de artis labore discussio, nisi forte auctoritatem Doctorum *n. præc.* dictam velis amplecti.

Sed lege ibi Propositionem ab Alex. VII. proscriptam.

30 Inquires. Si quis artem, seu vivendi modum laboriosum non est ex sua conditione sortitus, potestne ex sua voluntate laboriosum opus aliquo die assumere, & consequenter eo die abstinentiæ legem licite non custodire? Resp. Si id fiat aliqua notabili ex causa, posset; ut si quis carens v. g. Ornatore Templi, ipse cum diurno labore, ne festum relinquatur, exornet: idem erit si pietatis gratia iter pedestre ad sacram Imaginem arripiat: si se flagellis usque ad sanguinem notabiliter cædat: si ad serviendum infirmis totum diem, etiam cum proprio lucro laborando consumat, ipsa enim pietas satis rationabilem dat causam. Ita D. Th. *in 4. d. 15. q. 3. art. 7. q. 2. c. non mediocriter, de conf. dist. 15.* Je: Sanch. *d. 64. n. 21.* Th. Sanch. *in conf. l. 5. c. 1. d. 11. c. 12.* ex parte. Idem judico, si quando aliquod grave commodum laborando acquiram, vel incommodum a me grave abducam: tantæ enim gravitati indulgere censetur Ecclesia. Ita *Less. l. 3. de just. c. 2. n. 43.* Fill. *s. 327. p. 2. c. 6. n. 120.* Trull. *l. 3. in dec. c. 1. d. 7. n. 13.* At si sine causa, ut si quis pedestre ad venandum solum ob voluntatem se conferat, vel pila ludat, vel hastiludium vacet; multo magis si cum peccato, ut si ad adulterandum, vel ad furandum dictum pedestre iter arripiat; distinguendum erit: nam si hæc fiant eodem die, quo urget jejunii præceptum, cum id sit ponere directum impedimentum executioni præcepti, dum præceptum urget, illicite contra præceptum de jejunando fiet. Lege *Less. l. 4. c. 2. n. 43.* Laym. *l. 4. tr. 8. c. 3. n. 4.* Trull. *l. c. n. 13.* Si vero fiant tempore remoto, nec multum proximo ipsi diei, quo jejunium urget, non illicite fieri *sup. §. 2. de Causis excus. ab auditione Sacri*, per occasionem diximus: quem ut recolas, omnino velim.

31 Olim non excusavi a jejunii lege adolescentem nobilem, qui magna animi propensione per integros quandoque dies, etiam si cum jejuniis dies concurrerent, per summam voluptatem, arti ferrariæ operam navabat, & sclopetos, similiaque bellicæ artis exquisita instrumenta, artificis instar peritissimi fabrefaciebat. Fabrum ex officio, dixi, in eodem hoc opere lubens excuso, te vero excusare nequaquam debeo; quia illi quamvis divitiis ars propria, qua neminem privare intendit Ecclesia, excusationem offert: te vero non officium tuum, non ars propria, non labor ex aliqua rationabili causa susceptus, non aliud caput a jejunandi lege potest eximere.

Scio, quosdam excusare eum, qui semel, aut iterum assumit pilæ ludum v. g. vel venationem, licet, prævideat, se sic non posse eodem die jejunare; quia præceptum (inquiunt) jejunii non obligat ad abstinentiam ab iis honestis actionibus; ita Trull. *l. c. n. 10.* cit. *Medin. & Ledesm.* Scio inquam; sed iis assentiri nequeo, si quidem dum urget præceptum, vel est in proximo, obligor non apponere impedimenta ad illius executionem, ut dictum est *latis sup. d. §. 2.*

32 Illud tanquam certum libens admitto; si etiam cum peccato te ita defatigasti, ut non possis jejunium pati, peccatis quidem, dum impedimentum jejunio exhibendo apposuisti: at poteris deinde sine novo peccato comedere, quia tunc vere incipit es maceratione jejunii.

Paupertas.

33 Duplici via paupertas jejunium tollit. Primo, si pauper, quia indiget, laboret die jejunii: unde propter defatigationem se cibis reficere opus habeat. Secundo si careat cibis, quibus integram, eandemque sufficientem refectionem assumat: nam tunc, quia coetur pauca identidem per diem comedere, jejunium dissolvit. Utraque excusatio, ut ex se patet, legitima est. Ita S. Th. *2. 2. q. 147. ar. 4. ad 4.* Fag. *præc. Eccl. l. 1. c. 8. n. 12.* Sanch. *in conf. l. 5. c. 1. dub. 15. n. 1.* aliique.

34 Sed adhuc dubitabis primo de eo, cui solum suppetit panis, & aqua, an is obligandus sit ad jejunium? Quid, si præter panem, suppeteret & vinum, vel potus vino similis? Quid denique, si præter panem, & vinum, non desit aliquid unum obsonium modici succi, ut v. g. pisciculi, vel olivæ, vel nuces, vel cæpæ, vel alia, &c. Resp. non obligarem habentem solum panem, nec habentem insuper & vini copiam; quia nimis esset onerosum, & laboriosum ejusmodi jejunium: at habentem aliquid unum ex dictis obsoniis obligarem, si raro v. g. semel, aut iterum id contingat; non autem, si sæpe. Ratio est, quia si sæpe, maceraretur nimis, atque extra modum corpus: quæ certe nimia maceratio non habet locum, si id raro contingat, præsertim in homine rustico, firmæ sanitatis, & his vilioribus obsoniis assuetis. Quod si cui in promptu essent non pauca ex dictis obsoniis, tum olivæ scilicet, nuces, tum pisciculi, & similia; non audeo, facultatem eidem non jejunandi concedere (quidquid non nemo in contrarium sentiat) quia sufficiens haberi alimentum a multis cibis vilioribus potest, quod ab uno, vel altero pretiosiore potuisset.

35 Dubitabis secundo; qui habet, unde vivat, non vero unde restituat, vel alat familiam, potestne primo laborare, & consequenter jejunium negligere, ut pretio laboris, quod debet, exolvat, familiamve sustentet? Potestne secundo de victu sibi detrahere, & consequenter propter parvitatem victus non jejunare; ut sic pecuniam cumulans dictis suis debitoribus, familiarique satisfiat? Resp. posse utrumque puto, quia restitutio, quæ est debita ex justitia.

sticia, & sustentatio familiarum, quæ est ex charitate, prævalent debito jejunii, quod non est inductum ab Ecclesia cum tanto rigore. *Lege c. non mediocriter, de consecr. dist. 5.* Certe propter opera pietatis posse dissimulari jejunium, modo *nu. 1.* diximus. An sicuti potest, ita etiam debeat? Colligetur ex mox dicendis *n. seq.*

36 Urges: sequeretur ex his, primo, pauperem, quando aliunde non habet, posse laborare die festivo, imo & omittere sacrum solum ut reddere debitum, vel familiam alere valeat; par enim videtur ratio de his, & de jejunio. Sequeretur secundo, ad id etiam obligari; potens enim adhibere media apta ad solvenda debita, a justitia obstringitur, ut ea adhibeat. Resp. ad primum, concedendam esse sequelam. Solum adverto, Sacrum non esse tam facile dimittendum; quia præceptum audiendi sacrum die festo suam gravitatem habet, quæ non videtur regulariter vinci a modico illo lucro, quod a labore tam modici temporis, quo Missa durat, acquiri ordinarie potest. Resp. ad secundum cum distinctione: nego enim ad id obligari, ut quis restituat; poterit enim debitor sibi persuadere creditorem nolle esse tam severum, ut obstringat ipsum ad conquirendam pecuniam mediò tam extraordinario, quale est labore die festivo, in quo omnibus conceditur quies ad vacandum Deo: at vero concedo, te obligari ad laborandum, quando tanta necessitas premit, ut sine illo festivo labore notabile damnum tua familia patiarur; tunc enim urget, ut bene tu mones, ratio Charitatis.

Conjugium.

37 Conjux non raro excusatione ducta ex ipsa conditione conjugii liberatur a jejunio.

Liberatur autem primo, in eo casu, quo non possit alteri reddere debitum, si jejuset. Ita Th. Sanch. *l. 9. de matr. d. 3. n. 12. Less. l. 5. c. 2. n. 44. Jo: Sanch. d. 54. n. 23.* aliique. Ratio est, quia jus justitiæ prævalet præcepto Ecclesiæ nolentis cum tanto rigore jejunium; imo tunc peccaret conjux jejunando, ita *Lecl. 2. p. 4. q. 17. art. 2. v. exp. predictis colligitur*; quia faceret contra jus alterius, dum ad reddendum illi debitum se notabiliter impotentem reddat; tunc autem hic casus locum habet, quando conjux notabilem debilitatem contraheret ex eo, quod cum jejunio debitum redderet; debitum, inquam, moderate ab altero petitum, quæ moderatio attendenda est spectata qualitate conjugum; juvenes enim, fortioresque sæpius; senes, imbecillioresque rariis matrimonio uti convenit. Cum ergo quis non teneatur reddere nisi juxta qualitatem suæ complexionis, ad quod solum, & non ad amplius virtualiter consentit conjux, cum matrimonium contraxit; ideo solum tunc debitum conjugale conjugem a jejunio immunem reddit; Quod si precibus, aliove modo posset conjux removere alterum a petendo debitum, adhuc tamen non teneretur uti hoc remedio, atque adeo posset non jejunare, & sic reddere. Ita Th. Sanch. *l. c.* Ratio est, quia personalis obligatio reddendi est ex justitia, quæ non obligat nisi ad reddendum personaliter debitum: non vero ad conquærenda, vel ponenda remedia, ne alter petat.

38 Negligi item jejunii præceptum non potest, ut potentior, seu etiam ut potens quis sit ad petendum debitum a conjuge. Ita Th. Sanch. *ib.* quia solum obligatio justitiæ reddendi debitum excusat a jejunio: at conjux non habet obligationem justitiæ petendi, sed solum reddendi debitum.

39 Scio, quandam concedere solutionem jejunii ei conjugi, qui nisi comedat, est ineptus ad petendum debitum moderate, quia sicut faber dives (inquit) ne suum officium, ad quod jus habet, deferat, potest laborare, & consequenter non jejunare; sic conjugatus, ut suum officium usus matrimonii, ad quem jus habet, non amittat, poterit non jejunare: non quidem ut sit valentior, & potentior ad extraordinarias copulas, sed ut sit potens ad petendas copulas moderatas, ad quas jus habet.

40 Verum nulla ratione placet hæc concessio; non solum, quia omnes fere conjugati sic liberarentur a jejunio, si quidem pro omnibus est illud: *Sine Cerere, & Baccho friget Venus*; idemque posset conjuges præterdere quoad comestionem carni, quod certe esset inauditum; verum etiam, quia cum usus matrimonii, quoad petitionem, sit liber in conjugibus, prævalet lex jejunii, quæ est obligans. Sicuti quia Fideles omnes tenentur interesse sacro diebus Dominicis, non potest quis excusari ab illo, quia is vult uti sua libertate, qua se conferat iisdem Dominicis diebus ad venandum; & sicut, quia Sacerdotes omnes tenentur recitare Horas Canonicas, non potest quis aliquem Sacerdotem excusare ab iis recitandis, quia vult uti sua libertate, qua Breviarium suum in mare projiciat. Et ratio horum omnium est, quia idem præceptum, quod obligat ad finem, obligat etiam ad media proxima, & necessaria ad illum, & ne tempore, quo præceptum urget, ponantur impedimenta voluntaria ad ejus executionem, ut alibi a nobis dictum est.

41 Neque obstat paritas ducta ab artifice divite: quia lex jejunii absolute non obligat Opifices laborantes; unde non est mirum, quod eisdem non obliget, si divites sint; per accidens enim est, eos esse locupletes: at lex jejunii obligat per se etiam conjuges: unde ii ob solum rationem conjugii, nisi alia addatur excusatio, dictam legem a se non possunt excutere.

Illud approbo, si advertat conjux periculum incontinentiæ in alio, possit petere, etiam si, ut petat, opus sit jejunium frangere, quia tunc illud periculum in altero æquivalet petitioni, & petitio hujus redditioni, ad quam urget justitiæ ratio. Idem puto (non enim absimilis est ratio) si nisi petas, ingeras malam suspicionem in altero, quod adulteraveris, vel aliam adamaveris.

42 Liberatur secundo Uxor, si ex jejunio reddatur ita extraordinarie pallida, macieque confecta, ut timor rationabilis sit, ne a

Tamb. de Dec. Præc. Tom. I.

viro minus notabiliter ametur; ita Sa, *V. jejun. n. 9.* Th. Sanch. *l. 9. de matr. d. 3. n. 11.* Jo: Sanch. *c. 54. n. 24.* præceptum enim jejunii quieto matrimonii statui, quem certe sine debito amore periclitari necesse est, obstare non debet.

43 Liberatur Tertio, si eadem uxor ita prohibeatur a viro jejunare, ut si jejuset, rixæ exoriantur, & notabiles discordiæ: Ita Sanch. *l. c. n. 13.* alter Sanch. *l. c. n. 26.* Fagund. *pr. 5. Eccl. l. 1. c. 6. n. 9.* quamvis enim peccet vir, si id sine sufficienti causa faciat: uxor tamen, si obediatur, non delinquet, propter rationem *n. præc. dictam.*

44 Liberatur Quarto uxor catholica, si prohibeatur a viro hæretico jejunare, idque non in contemptum Ecclesiæ, vel præcepti jejunandi, sed ob alias causas, puta ob incommodum parandicibus quadragesimalibus, ob dispendium eisdem emendi, vel quid umile. Ita Azor. *p. 1. l. 6. c. 18. q. 7.* Fag. *l. c. n. 17.* Trull. *l. 3. in dec. c. 2. d. 7. n. 22.* Ratio est eadem, vel fere eadem, ac modo dicta.

45 Liberatur Quinto, ut id hac occasione dicam, puella nubere volens, si ex continuato Jejunio Quadragesimæ (nam in Jejunio uno, vel altero, quod incidit infra annum, id vix locum habere potest) speciositatem faciei notabiliter amitteret. Ita Th. Sanch. *l. c. n. 12.* Ratio est, quia puellæ honestum Matrimonium aucupanti notabile damnum infert speciei deperditio. Sed quod signum tantæ jaceturæ? Resp. quando ita calorem deperderet, maciemque contraheret, ut, ea visa, statim de dicta macie extra suum morem notaretur.

Opera Pietatis: Remissive.

Difficultas jejunandi.

46 Licere ob pietatis opera jejunium de præcepto negligere, satis per occasionem tetigimus *c. 3. §. 1. n. 6.*

47 Quoad difficultatem: Certum est, molestiam aliquam in jejunio residere, atque hac nihilominus cognita præcipi jejunium Fidelibus ab Ecclesia: quare non est cur ob quamlibet difficultatem a jejunio te eximi imprudenter putes. Agimusigitur hic de magna, ac valde extraordinaria difficultate; de qua sic distingue: Si difficultas oriatur ex malo habitu tuo, tuaque gulositate, etiam si sit magna, obligaris eam vincere, ac jejunare. Ita Filliuc. *tr. 27. p. 2. c. 36. q. 9. n. 125.* omnes enim tenemur malos habitus, quamvis inveteratos, extirpare. At si difficultas oriatur ex præva corporis dispositione, quia v.g. stomachi notabilem, atque extraordinariam debilitatem sentias, insolitam lassitudinem, & similia; excusaberis a jejunio, etiam si ejusmodi debilitas provenit ex malo habitu nimis comedendi. Sic intellige Bonac. *t. 2. d. ult. de pr. Eccl. q. 1. ult. n. 15.* Ratio est, quia tunc ejusmodi incommoda reducuntur ad corporis infirmitatem, de qua supra satis, superque disputatum est.

Transitus per Terras Hæreticorum.

Servitus Catholici apud infideles.

48 Quando nullum adest, timetur ve incommodum, & quando, nisi jejunetur, apparet Religionis contemptus, jejunium esse observandum, etiam inter Infideles, nulla est dubitatio; at si sit vitæ periculum, vel alterius mali gravis, sine dicto contemptu, poterit vel peregrinus, vel servus inter Hæreticos, seu infideles, & jejunium frangere, & carnes comedere die Fidelibus vetito. Ita Azor. *p. 1. l. 7. c. 18. q. 7.* Trull. *l. 2. in dec. c. 2. dub. 7. n. 22.* quia præcepta Ecclesiæ positiva non obligant, ut nimis sæpe diximus, cum tanto dispendio; hinc si Remiges christiani in triremibus infidelium, vel servi in eorundem domibus alium cibum præter carnes non haberent, vel si jejunando in odium notabile domini infidelis inciderent, a jejunii præcepto propter dictam rationem eximerentur.

Bona fides: Ratio hospitii.

49 De bona fide sic habet Sa *v. Jejunium n. 14.* *Qui se putat justam causam habere non jejunandi, non peccat mortaliter, non jejunando: sic ille.* Imo nec peccare venialiter, si nulla prorsus fraude ita putat, certum sit; nam si negligentiam adhibuerit in exquirenda causæ sufficientia, jam aliqua adest fraus, juxta cujus gravitatem, si ad sit, vel levitatem, pensanda est culpa, ut universim explicuimus *l. 1.*

50 Atque ex hac fide bona excusandos esse aliquos sanctos viros præficus imbutos moribus, puto; qui Charitate urgente, si hospites esse intinerent, ut plurimum pedestri defatigatos ad cibum allicerent, jejunium etiam obligans se posse frangere existimabant: nisi eosdem excusari potius velis, quod non jam jejunium de præcepto Ecclesiæ, sed de regula ad mortale non obligante violaverint; nam cæterum mihi non probatur solum hospitii rationem posse causam fractionis esse jejunii, sive ex præcepto, sive ex voto, sive ex poenitentia debiti. Ita Azor. *p. 1. l. 7. c. 18. & 19. q. 1. & 2.* Fag. *pr. Eccl. 4. l. 1. c. 10. n. 11.* Ratio præcipua est, quia in hac potissimum ætate nostra tam culta facile hospes; nisi sit inhumanus, & barbarus, poterit persuaderi jejunium a te, non ex aliquo capite Hospitii offensivo, sed solum ex obligatione tibi injuncta, fervari: raroque admodum, ne dicam nunquam, timeri aliquod damnum videretur posse ex tua sola abstinentia, si humaniter cætera hospitii jura custodias.

Ratio loci: Excusatio dubia, remissive.

51 De excusatione ratione loci, satis per occasionem dictum est in superioribus, *c. 2. §. 2. n. 10.* cum de excusatione ab assistentia Missæ tractaremus. De excusatione dubia vide nonnulla *mox n. 6. fin.* & ea, quæ supra diximus *l. 1. c. 3. §. 7. V. Jejunium.*

Dispensatio.

52 Dispensationem de non jejunando concedi a Summo Pontifice posse, ex iusta causa, licite, & valide; sine causa autem faltem valide, ex supra dictis c. 3. §. 2. n. 32. satis constat.

53 Et quidem causa iusta duplex est. Altera ex parte Summi Pontificis; altera ex parte eius, qui dispensationem postulat. Ex parte huius causa debet esse excusans, seu aliquo tandem modo impeditiva, de qua *mox nu. 6.* Ex parte Pontificis non est improbabile satis esse quamcumque, etiamsi non sit impeditiva jejunii: quare sufficit, si Pontifex moveatur ab aliqua sibi bene visa ratione, ita ut solum, quia vult se benignum alicui benemerito ostendere, sufficiat aliquando ad dispensandum. Lege Sanch. l. 8. de matr. d. 18. n. 6. Pont. l. 8. de matr. c. 14. Castr. t. 1. tr. 3. de disp. d. 6. p. 8. §. 1. n. 3. Dian. p. 1. tr. 10. ref. 35. Trull. l. 3. in dec. p. 2. dub. 7. n. 18. cuius rei ratio est, quia similes dispensationes concessæ pro persona particulari non lædunt bonum commune, nec sunt in alicujus præjudicium, nec bonum ordinem Reipublicæ turbant; convenit enim ipsi Reipublicæ bono, Principem aliquando se benignum exhibere: ergo cum hæc dispensationes sint circa leges humanas ab ipso Pontifice dependentes, non est, unde tunc committatur ne levis quidem culpa. Proportionali modo esse discurrendum de dispensationibus concedendis per Episcopos a jejuniis solo jure Diocelano, (non autem universalis, de his enim *mox n. 35.*) inductis, paritas rationis ostendit.

54 Atque ex his fit, peti posse dispensationem ex nulla causa a Summo Pontifice, & ab Episcopis in eorum proprio jure sine ulla culpa. Ita Sanch. l. 8. de matr. d. 18. n. 9. tum quia integrum mihi est proponere desiderium meum; cæterum ad Superiorem pertinet inquirere causæ sufficientiam: tum quia supponere possum adeste dictam causam benignitatis ex parte Prælati proprio jure. Fit insuper, posse quempiam uti prædicta dispensatione; ita Suar. l. 9. de leg. c. 19. n. 14. Pont. Dian. Barb. Nav. Val. alique, quos citat, sequiturque Trull. l. c. tum quia suppono semper adeste dictam causam ex parte Pontificis, vel Episcopi: tum quia dispensatio sine causa concessa a legitimo Superiore, quales sunt in proprio jure Prælati, jam est valida, ut supra vidimus: non igitur peccabit, qui dispensationem jam valida utitur, cum per dispensationem validam valide a lege exemptus sit; esto Superior peccaverit.

Dixi (sincere) nam si fallum exprimas, vel verum taceas, longe alia est ratio, de qua re alibi.

55 Loquamur jam de Episcopis, Prælati Regularium, Episcoporumque jurisdictione gaudentibus (qui sunt hi, vide in simili *sup. c. 3. §. 2. nu. 35.*) quoad universalis jejunia indicta tori Ecclesiæ.

Primo: Dicti Prælati Papa inferiores, non solum possunt dispensare in jejuniis proprii juris, ut modo dictum est; sed etiam possunt cum suis subditis aliquando dispensare in jejuniis lege universalis institutis. Ita S. Th. in 4. dist. 15. q. 3. art. 2. q. 4. ad 3. Suar. l. 6. de leg. c. 14. fin. Sanch. l. 5. cons. c. 5. dub. 5. n. 16. Fag. pr. Eccl. 4. l. 1. c. 9. n. 2. Ratio est, quia potest Prælati inferior dispensare in lege superiore, quando non est recursus ad Superiorem: casusque dispensandi est frequens, qualis certe est hic de jejuniis. Intellige semper, dummodo in hujusmodi universalibus legibus existat causa se tenens ex parte subditi; quia dispensare in lege superiore, hic solum concessum est, ut subditorum necessitatibus subveniatur.

56 Inter hos potentes dispensare dicto modo in jejuniis universalibus, connumerata Parochum, etiam præsentem Episcopo. Ita plures, quos citat, & sequitur Jo: Sanch. d. 54. n. 36. Th. Sanch. l. 8. de matr. disp. 9. n. 17. Et ratio præter præscriptam consuetudinem est, quia secus nimis gravarentur fideles, imo & Episcopi, si hi essent pro ejusmodi minutis, & frequentibus dispensationibus semper aedeundi.

57 Secundo: quilibet ex dictis, imo & a delegatis ab ipsis, eo modo, quo cum subditis suis dispensare potest, poterit et-

iam secum ipse immediate, vel mediate, committendo scilicet suo Confessario, ut dispenset: id, quod satis sit, hic innuisse. Lege Castr. tr. 3. disp. 9. de disp. p. 7. §. 1. n. 2. Dian. p. 1. t. 9. ref. 15. Laym. l. 1. tr. 4. c. 32. n. 32. Alcan. Tamb. t. 2. de jur. abb. d. 12. q. 8. n. 1. & 2. in nova edit.

58 Tertio; quamvis Episcopi non possint abrogare jejunia universalis Ecclesiæ, quia nihil potest, absolute loquendo, Inferior in lege Superioris; tamen concurrente gravi causa, valet pro tota sua Diocesi aliquando dispensare. Sic paucis ab hinc annis dispensatum fuisse ad edendas carnes tempore Quadragesimæ, grassante Peste Panormi, Fame premente Messianæ, scimus omnes; multo magis poterunt ex causa transferre. Ita Sanch. in cons. l. 3. c. 1. d. 7. n. 27. Unde recte factum est Panormi, ut in die Natalis S. Christinæ Civitatis Patronæ, quæ incidit in Vigiliam S. Jacobi, non jejunetur; sed ob celebritatem festi transferatur jejunium in diem præcedentem.

59 At poteritne Episcopus commutare, hoc est, sine ulla causa concedere mihi, vel tori Diocesi, ut loco jejunii aliquid opus spirituale, sive æquale jejuniis, sive majus exhibeatur? Resp. non posse in jejuniis indictis jure communi, vel jure provinciali; posse in jejuniis a se, vel Prædecessoribus, vel Concilio Diocelano inductis. Lege Suar. l. 6. de leg. t. 16. init. Castr. t. 1. tr. 3. d. 6. de disp. p. 9. n. 4. Indicat Sanch. l. 3. de matr. d. 10. n. 11. & c. licet de fer. Ratio prioris dicti est: quia Episcopi solum ex causa excusante subditos dispensare in legibus Superioris valent (vide quæ dixi, cum de dispensatione ad laborandum die festo) si ergo nullam supponis causam ex parte subditi, nullam supponis auctoritate. Ratio dicti posterioris est; quia leges a se dependentes abrogare potest ex quacumque causa, quamvis subditos non excusante, ut modo n. 53. dictum est: opus autem bonum, in quod commutari jejunium supponimus, jam aliqua causa est.

60 Quarto: quænam debet esse causa excusans, seque ex parte subditi tenens, in hac materia? Resp. satis erit una ex illis causis excusantibus a jejuniis hæcenus explicatis, licet non totaliter, sed aliquo tandem modo insufficienter excusans. Ita Sanch. in cons. l. 5. c. 1. d. 6. n. 2. Item satis erit, si dubium sit, an dicta causa sufficiat ad excusandum absolute subditum a jejuniis; ita *ibid.* vel an sufficiat Superiori ad expediendam dispensationem. Ita idem *ib. dub. 9. n. 36. lib. 3. in dec. c. 2. d. 7. n. 19. Lessi. V. Jejun. n. 10.* Ratio horum est; quia si causa est magna, & gravis, non indigemus dispensatione; si nulla, non potest ea licite dari: ergo, ut aliquid operari possit potestas dispensandi, satis erit, si causa non sit adeo gravis, vel sit dubia; Quando Superiores advertunt, causam minus esse sufficientem ad absolutam dispensationem, miscent aliquam commutationem, puta orationem, elemosynam, &c.

61 Majorem causam requiri in dispensatione ad carnes, quam ad frangendum jejunium, admonitione non indiget; quid de lacticiis, comparatione facta ad jejunium? Ajo majorem requiri causam ad dispensandum jejunium, quam ad edenda lacticia, quia cum lacticiis stare jejunium potest, atque adeo minus dispensatur in iis solum edendis, quam in violando jejunio.

62 Quinto denique: Confessarius, ex Sanch. cons. l. 5. c. 2. dub. 1. n. 28. & l. 8. de matr. d. 9. c. 27. Fag. pr. Eccl. 4. l. 1. c. 9. n. 4. Trull. l. 3. in dec. c. 2. dub. 7. n. 18. Medicus, ex *ibid.* vel quilibet vir prudens, ex *ibid.* ut etiam Abbatisa, ex Jo: Sanch. in sol. d. 54. n. 37. fin. Lex V. Abbatisa, nu. 14. dispensare in jejuniis non valent: solum possunt, quatenus sunt periti, declarare causam adeste sufficientem ad non jejunandum. Ratio est manifesta; quia ad dispensandum non requiritur jurisdictio spiritualis, qua hi carent; at ad declarandum, sufficit peritia.

63 Verum quid fiet in casibus, in quibus nec adest Superior, qui dispenset; nec vir peritus, qui declaret? Respondeo, sufficit ipse subditus bona fide putans sufficientem sibi adeste causam, ut colligimus ex Sa allato n. 49. Sed jam librum hunc quartum feliciter, si Deo placet, cum gratiarum actione claudamus.

DE PRÆCEPTIS DECALOGI

SECUNDA PARS.

LIBER QUINTUS IN DECALOGUM.

Honora Patrem tuum, & Matrem tuam.

CAPUT PRIMUM.

Premittuntur quadam de Charitate Proximo debita.

AD Præceptum hoc quartum, imo, & cætera, quæ in secunda Tabula Decalogi continentur, expeditius explicanda, necessaria est saltem compendiaria de dilectione proximi tractatio: id in hoc capite agere, quasi in frontispicio consequentium Librorum, Deo duce, & auspice, non detrectabo.

1 Sicuti autem certum est, nos obligari ad proximum diligendum, juxta illud Matth. 22. *Diligens proximum tuum, sicut te ipsum;* ita mihi certum videtur non adesse obligationem eum diligendi per aliquem actum internum, expresse tendentem in ipsum proximum. Ita D. Th. 2. 2. q. 26. art. 8. in corp. Suar. de Char. d. 1. sect. 4. n. 4. Coninch. de Char. d. dub. 4. satis enim superque est, si ames Deum, ejusque voluntatem velis exequi; ut sic enim jam involvitur amor proximi, qui est de Dei voluntate. Quare site abstineas ab eliciendo actum odii contra ipsum proximum; & si erga eundem exequaris opera externa benevolentiz (de quibus mox) facto ipso, & sæpe etiam interne (cum hæc opera fieri subinde nequeant sine aliquo tandem interno benevolentiz actu) proximum sufficienter amabis.

Propositiones sequentes damnavit Innoc. XII. sub n. 10. *Non tenemur Proximum diligere actu interno, & formali.* Et sub num. 11. *Præcepto Proximum diligendi satisfacere possumus per solos actus externos.*

2 Duo ergo hic explicationem postulant: Primo, qua ratione abstinendum sit ab actu odii: & de hoc agam §. 3. *cum de charitate erga inimicos erit sermo:* Secundo, quam ratione opera in bonum proximi sint exhibenda: quoniam vero duo sunt bona proximi, Temporalia, & Spiritualia, de iisdem erit sigillatim hic disputandum: an scilicet, & quomodo bonis temporalibus, & spiritualibus propriis, in utrorumque concursu, sint aliena præferenda.

§. I. *Quando occurrunt bona temporalia proximi, & nostra?*

1 **S**i æqualiter ego, & alter privatus (nam de Repub. mox) re aliqua indigemus, mihi providere de ea possum, neglecto proximo. Ratio est, quia ordo Charitatis prior est, cæteris paribus, ad se, quam ad alium; hinc mea, & proximi vita extreme periclitante, si utrique nequeo, mihi sine ulla culpa consulere, absque dubio, possum.

In concursu vite privatorum.

2 Difficultas est autem prima: Quando inæquales sunt necessitates, agiturque de utriusque vita, ut si proximus privatus sit in extrema necessitate, tu in communi; vel ille in gravi, V. Gr. periculo mortis certo, tu in probabili; quisnam erit tunc præferendus?

Resp. te tunc non teneri providere proximo, sed posse tibi. Ita D. Th. 2. 2. q. 26. art. 4. Coninch. d. 25. de charit. dub. 6. n. 79. Suar. de char. d. 9. sect. 3. Ratio est, quia jus, quod habes ad tuam vitam est tantum, ut quoties probabile est illam offendi, tueri contra quemcumque eandem possis. Certe nimis arduum, & fragilitati hominum impar onus exigeretur, si exigeretur aliud. Dico, posse; nam, An tunc liceat, te relicto, consulere proximo, tangam infr. l. 6. c. 1. §. 1. num. 6.

Illud est certum, in bonis, quæ non teneris ex obligatione conservare, posse te proximo potius consulere, quam tibi; id enim munus est Charitatis: quare potes, pro bono proximi, tuas divitias profundere, si eas pro alimentis, seu legitima filiorum, vel pro reddendo ære alieno, vel simili conservare non teneris. Si ita inæquales sint necessitates, ut ad vitam proximi tuendam non quidem tua vita, sed fortunæ bona tibi sint amittenda; an amittere teneris, dicam num. 8.

In concursu vite Privati, & boni Reipublicæ.

3 Difficultas est secunda; An extreme periclitante bono communi, seu Repub. seu Principe, necessario ad commune bonum, ego teneat hoc malum, etiam mea morte, evertere, si possum? Pro hac difficultate juvat duorum Recentiorum diversimode sententiarum doctrinam hic excipere.

Joannes enim Sanch. in sel. d. 43. num. 4. sic habet; Imo nec ob

conservandum bonum commune, astringi quem propriam exponere vitam reor; est namque jus propriam tuendi vitam adeo strictum, quod a nullo jure conservandi alienam vinci possit. Miles vero murum occupare cum periculo vitæ tenebitur ratione pacti, & pecunie acceptæ: ut diximus disp. 10. n. 9. explicantes D. Thomam, quem usque modo credo non fuisse a Doctoribus perceptum. Ex quo sequitur non devinci, aliquem teneri Regem defendere cum dispendio propriæ vitæ, nisi ad id pactione se obstrinxisset. Hæc Joan. Sanch.

5 Castropalaus autem t. 1. tr. 6. de Char. d. 1. p. 8. n. 1. cum communi sic contra docet: *Certum est, te debere in equali tui & Reip. necessitate, non solum bona fortunæ, sed etiam vitam expendere pro Reipubl. conservatione.* Sic D. Thom. 2. 2. q. 26. art. 3. ab omnibus receptus: *quia bonum commune præferendum est speciali, & pars exponenda est ob conservationem totius.* Et paulo post. *Quod dictum est de Reipubl. dicendum est de Principe, seu alia persona Reipubl. necessaria, si vero necessaria est: quia id ipsum est Reip. providere.* Sic Suarez, Valentia, &c. Hæc Castr.

In concursu honoris, & fortunarum Privati: & Reipublicæ.

6 Difficultas est tertia; Cum certum sit, si concurrant bonum notabile Reipub. & bonum notabile meum, illud debere præponi, non vero meum, quia hic maxime valet illud, *Totum est præferendum parti;* Difficultas, inquam est, si ob bonum aliquod notabile sit necesse me, non quidem vitam (de hac enim dictum est n. præced.) debere amittere, sed omnes meas fortunas, vel omnem meum honorem, An obliget hæc amittere, ut illi bono notabili succuram? Bonum notabile dico; nam quid ob conservationem absolutam totius Civitatis, seu Reipub. dicam n. seq. Resp. Puto, me non obligari. Ita colligo ex S. Thom. Coninch. Valentia, Suar. aliisque allatis a Castr. t. 1. d. 1. de char. p. 6. n. 9. in simili. Jus enim conservandi propriam vitam, & ea, quæ vitæ sunt maxime necessaria; est adeo naturale, ut me excuset a procurando ejusmodi bono, quamvis notabili Reipub.

7 Sed quid pro bono absoluto, seu conservatione totius Reipub. Respondeo: Vel possumus loqui, quando cum amissione mei honoris illam conservaturus sum: Vel quando cum amissione mearum omnium fortunarum.

Quoad honorem, distinguendum censeo: Si enim modicum dedecus, nec multum excedens iustitiam mihi sit, teneor illud pro publici boni conservatione tolerare; nam id ad minus probat ratio ducta ex bono communi: at si agatur de magna honoris jactura apud ingenuos, cum plus ea timeatur, quam mors, videtur tunc habere locum doctrina Joannis Sanch. modo allata; sicut enim per ipsum non obligor vitam, sic nec honorem vita apud me æstimabiliorem prodigere. Sed contendet opinio Castropalaus cum communi, suam doctrinam locum habere, ut modo n. 8. videbimus.

8 Non dissimili distinctione uterem in casu, quotæ fortunæ essent necessariae ad vitam, seu conservationem Reipublicæ. Si enim ita depauperandus esses, ut vitæ necessaria tibi essent defutura, dicit Jo. Sanch. te non obligari; quia sic æquivalenter, & moraliter vitam profunderes. Sed obligari affirmabit cum communi sententia Castr. n. eod. allatus. Quod si non esses hoc modo depauperandus, obligaberis ob dictam conservationem Reipub. ut omnes fateamur; quia tunc id poscit bonum commune.

In concursu propriarum fortunarum cum vita Privati,

9 Verum ob conservationem vitæ alicuius privati, quoad expendenda bona temporalia, quid dicendum? Resp. esse non ab simili distinctione utendum, cum Coninch. d. 27. de char. d. 8. a nu. 134. In extrema vitæ privati necessitate obligaris, aliqua saltem superflua, imo, & aliqua convenientia tuo statui expendere, si sic currere possis. Ubi enim Charitas vitæ proximi urget, si hic, ubi agitur de bonis tibi non admodum necessariis, non urget?

10 At ea expendere, quæ sunt tuo statui ita necessaria, ut iis amissis ab eo notabiliter cadere debeas; ut si ex notabili artifice artificem mendicum te fieri oporteat, non obligaris. Ratio est, quia non teneris arctius vitam tuam conservare, quam proximi; sed tuam non obligaris sic conservare: non enim teneris v. g. ad sanitatem recuperandam, omnes tuas fortunas expendere, itaut omnino miser reddaris, quia id moraliter æquiparatur. Ergo nec alienam, Addit Castr. t. 1. tr. 6. d. 2. p. 2. n. 6. uti-

utilius Reipub. esse, nobilem retinere suum statum, quam privatum pauperem mortem oppetere.

11 Dixi n. 9. (aliqua saltem superflua) nam nec obligare possum divitem, magnam summam expendere, v. g. aurum aureorum millia ob vitam privati conservandam, etiam si is ex peccatis a suo statu casurus non esset; nec pro privato infirmo extraordinaria medicamenta, Medicosque magnis sumptibus advocare; ex Coninch. *ib. num. 145.* solum enim ordinariis mediis, non vero extraordinariis succurrere proximo charitas jubet; esto etiam id, ut quid perfectus, consulat.

Cum ego Syraculis, urbe toto Orbe clara, humanioribus litteris Juvenes olim imbuerem, incidit in manus famosi cujusdam Grassatoris, filius hominis prædivitis, quem impius latro se omnino velle interficere per occultos nuncios Patri minatus est, nisi sex aureorum millibus, condito die, missis, filii mortem redimeret. Ille quidem paterno actus amore redemit: sed in conscientia ad quid obligatus fuisse ejusmodi Pater, qui ex similibus ejusdem latronis commissis sceleribus, certo moraliter sciebat, eum minas fore factis comprobaturum? Si de alio, quam de parente ageretur, ad nihil obligarem, cum Castr. *l. c. n. 8.* quia ex dictis, neminem obligavimus, magnis sumptibus vitam proximi custodire: nunc vere, cum sermo sit de Patre (& quid, si ipse Pater in simili vitæ discrimine versaretur, pecuniamque a divite filio exposceretur?) difficilior est resolutio. Equidem hæc uterque distinctio: Si ea summa demi potest ex superfluis, vel solum statui convenientibus, obligarem Patrem, filiumque. Si debeat demi ex necessariis, itaut, vel omnino depauperandi, vel admodum notabiliter a suo statu dimovendi essent; neutrum obligarem.

Ratio prioris dicti est, quia aliquid plus invicem sibi debent pater, & filius, quam alii. Quare licet alios non obligaverimus n. 11. tamen hostiam conjunctos, ubi agitur de superfluis, obligare valde est consentaneum. Ratio posterioris dicti est illa, quam *hoc n. 11. dixi*; ea enim, ut consideranti patebit, etiam hunc casum probat. Et nihilominus priorem dictam partem non tanquam omnino certam affirmo; si quidem ratio, cur nemo sit cogendus multam summam expendere etiam de superfluis pro vita proximi (ut modo innui) & fusius asserunt Castr. *l. c. n. 7. & 8.* & Coninch. *d. n. 145.* videtur item probare de vita patris, vel filii, imo etiam de propria.

12 Ex prædictis una mihi dubitatio nondum est e mente sublata. Diximus, non obligari quempiam magnam pecuniam summam expendere pro vita proximi, id que propter duas rationes n. 10. allatas; unde, per oppositam consequentiam, infert Castr. *t. 1. tr. 6. d. 2. p. 9. n. 7.* in extrema necessitate non posse hominem, pro sua vita conservanda, rem valde pretiosam a divite surripere; quia scilicet non tenetur tunc dives, ut dictum est, magnam summam dare. Diximus item ex firmo omnium consensu, in extrema necessitate omnia esse communia. Ex his ecce dubitatio: Si omnia tunc sunt communia; ergo & res pretiosæ; ergo & duo, & tria, & quatuor millia aureorum; ergo, dummodo non coniciatur dives in æqualem necessitatem, vel in valde gravem, quia hæc æquivalet extremæ, id quod n. 15. advertimus; poterit extreme indigens ea ab ipso sumere tanquam communia. Vide *infra §. 4. n. 40.* ubi asseretur idem Castr. qui concedit ex Molina Christianum, ob metum mortis, posse in classibus Turcarum diripere bona Christianorum omnia: curigitur hic negat? Neque obstant duæ illæ rationes n. 10. allatæ: quarum prima est, quod sicuti non obligaris vitam tot sumptibus, totque medicamentis extraordinariis custodire; sic potes non servare alienam. Secunda est, quia utilius est Reipub. nobilem conservare suum statum, quam privatum vitam finire. Non obstat inquam: nam ad primam responderi potest modo mox dicendo n. 15. *fin.* nimirum hominem in hoc posse cedere juri suo, non autem juri alterius. Ad secundam, negando propter tam parvam utilitatem Reip. amitti Jus vitæ suæ a privato: & sane hic captari potest dictum illud Jo. Sanch. *§. 2. n. 8.* asserentem; *hos Doctores, quod ipsi non facerent, aliis nimis rigide præcipere.* Hæc mihi probabile faciunt, posse extreme indigentem surripere modo dicto prætiosam; & consequenter ex hujus opinione vi, debere ea divitem elargiri. Sed quia contraria opinio, ut vidimus probabilis est; ideo poterit dives eam sequi, & illam non tradere, Nec datur bellum iustum ex utraque parte absolute, sed ex vi diversarum opinionum probabilium; quod non esse inconveniens, omnes docemus.

In concursu propriarum fortunarum cum necessitate temporalis Proximi: Ubi, de Eleemosyna.

☞ In hac materia recole prius Propositionem ab Innoc. XI. sub num. 12. damnatam. *Vix in secularibus invenies, etiam in Regibus, superfluum statui: & ita vix aliquis tenetur ad eleemosynam, quando tenetur tantum ex superfluo statui.*

13 Denique difficultas est quarta: An extra necessitatem extremam, tua bona pro privato effundere aliquando, seu dare in eleemosynam tenearis: nam pro publica dixi n. 6.

Adverte primo, necessitatem in temporalibus aliam esse extremam, aliam gravem, aliam communem. Extrema necessitas est ea qua proximus tuo auxilio indiget, ne brevi moriatur, vel malum morti simile incurrat, nec alius adfit, qui adjuvare possit, vel velit. Cum dicitur (ne brevi moriatur) intelligitur, ait Ledesma *t. 2. p. 4. q. 13. art. 3.* itaut in una hieme, vel in uno vere moriturus sit. Verum Sotus *l. 3. de just. q. 3. art. 4.* ait, licet longe quis sit a morte, si sit certo moriturus, ni succurratur, adhuc esse in extrema necessitate. Dictum autem est (morti simile) quia non solum, qui moriturus sit, sed eum, qui certo incurtus sit in morbum incurabilem, vel amissionem alicujus membri principalis, vel sensus corporis, esse in extrema necessitate, docent merito Bannes, & Angelus apud Sanch. *l. c. conf. c. 5. d. 5. n. 6.*

Gravis est, quæ hominem constituit non in certo, sed in gravi pe-

riculo morbi incurabilis, vel morbi gravis, vel abbreviationis vitæ, vel captivitatis injustæ, vel cadendi notabiliter a suo statu, denique vel cujuscumque mali gravis. Periculum non lucrandi magnam famam, vel magnam vim pecuniæ, vel non acquirendi nobiliorem vitæ statum, non est gravis necessitas, quia hæc non est jactura, sed acquisitio majoris boni. Nota autem, hanc gravem necessitatem habere plures gradus, veluti majora, vel minora sunt, intra latitudinem gravitatis, prædicta mala.

Communis est, qua homines communiter, non decedendo notabiliter a suo statu laborant; & cui cum aliqua morali sollicitudine succurri ab eodem patiente potest: unde vides Pauperem, qui mendicare solet, non esse nisi in communi necessitate; nam mendicando non decedit a suo statu, imo in illo persistit. Non ita dici potest de eo, qui alias est honestæ conditionis; huic enim periculum incidendi in mendicitatem, grave enimvero malum est.

14 Adverte secundo, bona temporalia, alia esse vitæ necessaria ad vitæ propriæ, tuorumque sustentationem; alia ad statum tuum decenter conservandum; alia, quæ nec vitæ, nec statui sunt necessaria, quæ superflua vocantur. Quoniam vero aliqui contendunt probabiliter ea, quæ sunt necessaria ad acquirendum meliorem statum, non esse superflua (sic Granadus *2. 2. contr. tr. 11. d. 2. sect. 4. n. 18.* lege de Lugo *in resp. l. 5. d. 11.* quamvis aliqui cum Lorca *2. 2. sect. 3. d. 39. membr. 1. n. 7.* id negent? ideo raro quis, in hac sententia, dicitur habere bona superflua. His positis.

15 Resp. ad quartam hanc difficultatem propositam: Aliquos docere præter extremam; de qua in præcedentibus difficultatibus est disputatum, nunquam nec ad gravem, nec ad communem necessitatem proximi avertendam, obligari Fidelem suum auxilium adhibere. Ita Bonat. *t. 2. d. 3. c. 1. Dec. 1. præc. q. 4. p. 6. a. n. 6.* aliique plures apud Vasq. Azor. Coninch. cit. a Castr. *t. 1. tr. 6. d. 2. p. 2. n. 10.* Consilium id esse ajunt non præceptum, quia sicuti ipsemet Fidelis posset ob Dei amorem gravem necessitatem pati, sic potest alius idem permittere. Sed probabiliter assero primo, obligari quempiam ex superfluis, & suo præsentis statui non admodum necessariis, gravi necessitati proximi succurrere; ita Suar. *dis. 7. de char. sect. 3.* Bellar. *§. 3. de bonis oper. c. 7.* Coninch. *d. 2. dub. 8. n. 125.* & 130 apud Castr. *l. c. n. 12.* id enim videtur innuere illud Jo. 3. *Qui viderit fratrem suum necessitatem habere, & clausit viscera sua ab eo, quomodo Charitas Dei manet in illo?* Ratio est, quia Virtus Charitatis jubet proximo succurrere, sine gravi succurrentis incommodo: at succurrere ex bonis superfluis, incommodum grave non asserit; ergo, &c. Nec mirum; posse quemlibet eam necessitatem pro Christo pati; posset enim, si vellet, quia in rebus suis potest suo juri cedere: at non potest idem velle in aliis; hi enim suo juri, quod a virtute Charitatis habent de expectando aliorum auxilio, cedere non præsumunt.

16 Assero secundo, ex notabiliter necessariis suo præsentis statui in dicto casu Fideles non obligari: ita idem. Ratio est, quia ordo charitatis nequam dicitur, ut dum gravi proximi necessitati succurro, in gravem ego, vel gravi similem incurram; nam propter eandem rationem, tu etiam extrema necessitate vitæ laborans, non potes surripere rem ab alio æque illa indigente: quia tunc ipse non tenetur dare, imo propter possessionem est melioris conditionis.

17 Assero tertio, in communi necessitate satis esse, si aliquando a te proximus adjuvetur, dando ei aliquam interdum ex bonis tuis eleemosynam. Ita Bonat. *l. c. n. 8.* aliique apud ipsum. Crederem satis, si ex centum aureis annuis duos des, ex ducentis quatuor: sed non in eadem proportionem, si multum tuæ excedat divitiæ (Vide omnino *infra l. 8. tr. 1. c. 2. §. 3. n. 14. cum de Usuris, & furtis*) Ratio est, quia ex una parte id videtur satis pro ea necessitate non adeo urgenti; & ex alia, si semper obligareris, facile in gravem tu ipse incideres, ad quod, ut dictum est, te charitas non adstringit, sed solum allicit, invitaturque. Ex his multa necessario repetenda erunt *inferius l. 8. tr. 2. c. 6.*

18 Ad complementum hujus tractationis de Eleemosyna, operæ pretium erit adire sententiam Laym. *l. 2. t. 3. c. 2. n. 9.* *An obligatio, inquit, dandi eleemosynam communibus pauperibus sit sub culpa mortali, an venialis? Respondeo, cum pauperum communis miseria, levis, ac tolerabilis esse soleat; auxilium aliquod denegare, si commode offerri possit, & nulla negandi ratio adfit, videtur esse culpa tantum venialis.* Porro hæc ipsa rogantibus pauperibus eleemosynam justa negandi causa esse solet, si dives propositum habeat illis dandi loco, aut tempore commodiore, vel magis indigentibus, vel si superflua, quæ habet, ad alium pium usum conferre velit, ut Medina notavit *qu. 3. de Eleemosyna, §. videtur Secundo.* At vero si abundans divitiis nulla rationabili excusatione motus, omnes a se mendicos, & pauperes inhumaniter repellat; is nimis inordinato divitiarum amore affectus, & Dei, ac proximi charitate exutus, ideoque in malo statu versari videtur, juxta verbum Christi Matth. 6. Non potestis Deo servire, & Mammonæ: quamvis Confessarius absolutionem a peccatis diviti non facile negare debeat. quod communes pauperum miseras per eleemosynam sublevare monitus recuset; tum quia de obligatione hac, an, & qualis sit, Doctores non conveniunt; tum quia semper dives aliquam causam in specie præfert, cur recuset. Hæc ille. Lege Castr. *t. 1. tr. 6. de Char. d. 2. p. 2. num. 3.* qui notat duo: Primo, te non esse obligatum inquire egenum, ut illi subvenias; sufficit, si sis paratus illi subvenire, cum ejus necessitatem certo moraliter scias. Secundo, hanc certitudinem necessitatis alterius non posse constare, nisi spectatis omnibus, prudentis arbitrio. Illud certum esse, ait ex Bonacina; testimonium patientis indigentiam, non esse sufficiens, quia facile in causa propria præsumi potest simulatio.

19 Quid amplius debeant Pastores, & Beneficarii, vide *infra l. 8. t. 1. c. 2. §. 3. cum de dominio.*

§. II. Quando concurrunt Bona Spiritualia Proximi cum nostris Temporalibus, vel Spiritualibus:

1. **P**otest Proximus tripliciter indigere tuo auxilio in Spiritualibus, Primo extreme: quod est solum, quando ille damnatur, te non auxiliante; ut si infans certo moriturus esset sine Baptismo, quem tu solus conferre posses: nam si alius sit, qui succurrere possit, ac velit, vel si adhuc te succurrere, non est certus moraliter proximum esse salvandum, non est is certe dicendus extreme tuo auxilio indigere.

Secundo graviter: Quod est, quando aliquod malum in Spiritualibus grave proximus incurreret, a quo posset ex se, sed cum magno conatu effugere.

Tertio leviter: Quod est, quando cum parvo labore se a dicto malo posset quis liberare.

Necessitas salutis Proximi non extrema.

2. His declaratis, Certum mihi, vel saltem factis probabile est, extra necessitatem proximi extremam (nam si hæc existat, non disputabimus) neminem, qui non sit Pastor, cum periculo propriæ vitæ, vel gravi jactura honoris, vel fortunarum, vel rerum spiritualium teneri gravi, multo minus levi necessitati proximi privati succurrere in Spiritualibus. Ita D. Thom. Sa. Bonac. Suar. aliique, quos citat, sequiturque Castr. t. 1. tr. 6. de Char. p. 9. n. 9. Ratio est, quia nimis asperum, & contra Domini Nostri suavitatem esset, urgere fidelem ad amittendam vitam, vel cætera notabilia prædicta ob necessitatem, a qua se ipse proximus, licet cum magno conatu, liberare posset; nam propterea ad meretricem, vel peccatorem convertendum non teneris, quia ipsi per se converti cum suo conatu possunt, addita Dei gratia, quæ præsto est semper. Adde, te non esse certum de eorum conversione. Adde, regulariter esse alios, qui eas conversiones procurant: nam propterea duæ postremæ rationes, & præsertim incertitudo boni eventus te excusant a professione ad Iudæos, vel Infideles convertendos.

3. Dixi autem primo (qui non sit Pastor) Qui eadem ex officio tenetur, is profecto non solum extremam, sed etiam gravi necessitati subditorum occurrere, etiam cum sine vitæ periculo, debet, si moraliter sperat necessitati occurrendum, nec alius sit, qui Pastoris subeat vices sufficienter; id enim officium, & stipendium, pactumque implicite, saltem cum subditis in initium, ex iustitia requirit. Hinc tempore pestis Parochus non potest suos deserere, nec officio, invitis subditis, renuntiare, nisi ad sit æquidoneus, qui succedere velit: eundem tamen sub poena peccati absterreo, ne propter necessitatem unius, morti se exponat, si ejus vita tota Respublica indigeat; nam si tunc se morti exponeret, faceret contra ordinem Charitatis, quæ unam, vel alterum tantum communitati debere postponi, merito dicitur.

4. Dixi secundo (necessitati proximi privati) nam in prædictis necessitatibus gravibus Rei publicæ quemlibet teneri cum vitæ periculo eidem Reipublicæ succurrere, docet Suar. d. 6. de char. sect. 2. n. 4. idque ex ea ratione, quia probabile est, in Republ. graviter laborante, adesse non paucos extreme, quoad salutem Animæ, periclitantes. Sed quia tunc tota ratio obligationis esset ducta ex obligatione, quam quis habet, cum propriæ vitæ jactura sublevare proximum, extreme in Spiritualibus indigentem; de qua te max. n. seq. dicam; ideo idem hic decerne, quod mox decernemus.

Necessitas salutis Proximi extrema.

5. Difficultas ergo jam est non exigua, An existente extrema proximi necessitate, si nimirum certo proximus damnaretur, ni tu succurras; tenearis cum tuo temporalis vitæ discrimine succurrere? Temporalis, inquam; nam si tu damnareris, nec debere, nec posse nimis est manifestum: lege nihilominus Joann. Sanchez. d. 10. numer. 9. Respondeo ex communiori doctrina te teneri: juvat tamen, ut fecimus §. præc. num. 4. & 5. in simili, sic in præsentis, eorumdem duorum Doctorum placita hic ad verbum describere.

6. Castropalaus l. c. n. 3. sic habet: *In extrema proximi necessitate debet non solum bona temporalia, sed etiam vitam expendere, si tibi spes est fore profuturum. Sic cum D. Thom. 2. 2. d. 26. art. 5. tradunt omnes ejus Expositores, Cajetanus, Bannes, Arag. aliique, Val. Torres, Lorca, Azor. Tolet. Conturb. Suar. Bon. Ratio est, quia præceptum expendendi vitam propriam pro salute proximi in aliquo casu obligat, alias supervacaneam esset: ergo ad minus obligare debet in casu extrema necessitatis.* Hæc ille.

Quod autem in aliquo casu obliget, probaverat n. 2. tribus rationibus: Primo ex illo Jo: 14. *Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos:* at Christus dilexit nos expendendo vitam pro salute nostra; ergo, &c. Secundo ex Jo: 1. cap. 13. *In hoc cognovimus Charitatem Dei, quia ille animam posuit pro nobis, et nos debemus pro fratribus animas ponere.* Quod expendens S. Augustinus l. 1. de mandato, c. 6. dixit: *Temporalem vitam suam pro aeterna proximi non dubitavit Christus amittere.* Tertio, quia bona Spiritualia, & maxime æterna, excellentiora, & Deo gratiora sunt quolibet temporali bono, etiam proprio; ergo ex charitate huic bono illa præferri debent.

7. Ex dictis infert Primo Castr. si scias Petrum v. gr. dormientem esse in mortali, & esse nunc occidendam, unde & damnandam; si potes eum defendere, omnino te debere, etiam cum tua vitæ periculo: debes tamen moraliter esse certus, postea esse a peccato liberandum; secus, non esset extrema necessitas, ut etiam nos diximus num. 2. Infert Secundo, te obligari, etiam

sub vitæ periculo, ad baptizandam infantem filium Patris Christiani, si sit morti proximus, nec præter te sit alius, qui possit illum baptizare. Dicit (Filium Christiani) nam si sit filius Patris infidelis, qui repugnet; ex alio capite (ait) non obligaris, nempe ex eo, quod probabilis est sententia, quam sequi potes, Filium non posse baptizari parentibus repugnantibus. Infert Tertio, si te Confessarium advocet peccator morti proximus, te obligari, etiam cum vitæ discrimine illum audire, & absolvere, quando es moraliter certus, ipsum non esse eliciturum actum Contritionis, quod evenire potest in rudibus; nam in bene cultis potes præsumere eos scire necessitatem contritionis; quare si non eliciant, non esse in extrema necessitate. Sicut potes occidere aggressorem, & nolle ejus ictum tibi in gratia existenti mortem asserentem excipere, etiam si Aggressor esset moriturus in mortali; quia cum possit ipse te non aggredi, & ponere sui peccati, in extrema necessitate pari modo non est. Hæc, & similia ex Castropalao.

2. Jam vero Jo. Sanch. disp. 10. n. 9. contra sic habet: *Unde credendum Soto, & Sa, consentibus, neminem cum periculo vitæ tenori infantem baptizare. Quod docet quoque Arvalo dicens, unum vestrorum communitate sentire.* (Nota: unum vestrorum, dixit, & tamen Castr. modo n. 6. adductus pro se dixit stare omnes Expositores: *alias femina gravida constituta esset secationem pati, ut filius baptizaretur. Et hæc probabilem docet Lopez. Et ad secationem, non teneri docet Sa, Zambranus, Antonius Regucius, licet id debeat fieri post ejus mortem*) D. Th. Suar. Paludanus, Sotus, Armilla, D. Antonius, Angelus, Gabriel, Manuale Hispanense; nec tenetur scissionem pati, etiam si damnata esset ad mortem, ut notatur Gabriel, Armilla, Sotus.

Nec adversatur D. Thom. 2. 2. qu. 26. num. 5. dicens: *obstrictus esse nos plus proximi animam amore prosequi, quam propriam carnis, id est vitam. Nam intelligi debet, quod quis amore sua conservanda vitæ, proximo non præstet consilium patrandi scelus, si ve quod possit ad necem spirituales ipsius non concurrat; quia tunc amans vitam corporalem, æternam perdit, peccato depravati consilii intercedente: at quod non omittat providere anime proximi ob conservandam propriam vitam, non affirmat D. Thom. nisi forte in casu, quo pactum intercessisset de non omittenda cura anime proximi, etiam cum periculo propria vitæ; si est devinctus esset ratione peccata accepta prospicere vitæ corporali proximi, etiam cum periculo amittendi propriam: quæ ratio Parochos obnoxios reddi Sacramenta ministrare suis oribus cum periculo vitæ, præcipue penitentiam, cum ob id decimas, & cætera percipiunt involvunt, consent Doctores; unde tenetur ob propriam vitam conservandam damnam spirituales proxime non inferre; non autem illud impedire, nisi intercedat conventio. Unde Doctores indistincte loquentes de obligatione diligendi vitam spirituales proximi; posthabita propria corporali, abertant sane, & quod ipsi nequaquam exequerentur, ceteros exequi esse obnoxios docent.*

Hæc Joannes Sanchez. Ex quibus illationes modo n. 7. a Castropalao allatæ, qua ratione corruant, jam vides.

9. Sed quomodo Joan. Sanchez respondere posset tribus illis argumentis, quatenus contra se militant, quibus usus est Castropalaus sup. n. 6. exscriptus? Putarem posse in hanc modum. Ad primum: illud; *sicut dilexi vos*, non indicare omnimodam similitudinem, sed aliquam, juxta morem Sacra Scripturæ: *Es flos perfecti, sicut Pater vester perfectus est*, &c. Præterea Christus Dominus expendit vitam, quamvis illa nostræ saluti non fuisset extreme necessaria; poterat enim alijs vitis homines redimere. Cum ergo nos nemo obliget in minus necessarijs, clare patet, illud (*sicut*) non esse intelligendum secundum omnem æquiparantiam.

10. Illud, *Sic debemus animas pro fratribus ponere*, notat convenientiam, & consilium, non vero præceptum; ut expedites verbum *debet* ex more Sacra Scripturæ probavit in Opusculo de Commun. c. 1. §. 6. n. 52. Quod si contendas notari præceptum, dic illud esse dumtaxat, ne proximus ad peccatum inducatur; non autem ut a peccato abducatur, quæ est explicatio doctrinæ S. Thomæ modo e Joann. Sanchez. allata.

11. Ad tertium neganda est Consequentia absolute, & quatenus facit contra præsentem doctrinam. Patet, quia argumentum nihil probat; posset enim quis sic arguere: Bona spiritualia, & maxime æterna sunt Deo gratiora, quam quodlibet temporale; sed unus actus virtutis, sed secundus, & alii consequentes gradus Gratiæ sanctificantis, sed ipse primus, etiam quando peccator illum acquirere ex se, vel amicorum consilio facili negotio, adjuvante semper Deo, posset; est gratior Deo, &c. ergo ex Charitate, etiam in quocumque casu, vitam postponere ego pro bono quolibet spirituali proximi deberem, quod tamen nemo dixit. Concedenda solum igitur est Castropalao consequentia in casu inductionis ad peccatum, de quo jam constat adesse præceptum; non vero abductionis ab ipso, de quo non constat: imo ne Matrem obliges ad patiendam prædictam secationem, constat non adesse. Hæc in gratiam hujus posterioris sententiæ sint dicta satis; quam benigniorem, & hominum fragilitati magis accommodam esse inficiabitur nemo.

12. Ex opinione Castropalai sequitur, te omnes fortunas debere profundere ob extremam spirituales necessitatem proximi, quia si per ipsum debes vitam; multo magis fortunas. Sed quid in sententia Joannis Sanchez? Num sicuti per ipsum ob jus naturale vitam conservandi non obligor ad salutem spirituales proximi; ita nec obligor ob jus naturale conservandi eas saltem fortunas, quæ ad vitam sunt necessaria? Id diligenter expende.

§. III. De charitate inimicis debita.

OMnes scimus esse a nobis inimicos diligendos; sed in quo ea dilectio, quae sub mortali praecipitur; consistat, non scimus omnes. Consistit porro in tribus. Ita Suar. *dist. 5. de Charitate, sectio quinta num. praesertim 9.* Coninch. *dist. 24. de Charitate, dub. 6. nu. 82.* Castr. *to. 1. tr. 6. dist. 1. de Charitate partis sexta a n. 2.* aliique ab eodem citati, & passim. Primo, ne inimico, veletiam peccatori malum velimus, ut malum ipsi, seu incommodum, seu molestum est: id enim est merum odium, & ex genere suo mortale, atque a fidelium animis omnino repellendum. Ex eo autem (ut Joannes Sanch. *dist. 2. nu. 11. fine;* advertit) quod experiaris te trepidare coram eo, quite offendit, imo & expallescere, & cupere eum non videre, vel ut longe discadat; non statim putes te peccare, si ad male illi desiderandum non procedas: illi enim sunt motus naturales, necessarii sequentes ex praesentia objecti apprehensi, ut sibi molesti; non vero actus voluntarii de malo alterius.

Secundo, ut ex corde offensam nobis ab inimico illatam remittamus. Sed quid est illud remittere? Ajo id ipsum, quod modo dixi: id est, non debere nos moveri ab offensa per inimicum accepta, ad volendum ipsi malum, quatenus malum ipsi est.

Tertio, ut hanc remissionem non in corde solum, & animo confoveamus occulte, sed ut proximis, & ipsi praesertim inimico palam faciamus: ex virtute enim Charitatis obligamur nulli esse scandalum, seu non esse occasionem proximo, quia ipse peccat: at si inimico hunc remittendi animum non ostendamus, perdarit ipse in inimicitia, cujus nos potissima causa jamaessemus.

Ut autem haec, & alia dicenda clarius intelligantur; quinque actus sunt cum Lessio *lib. 2. c. 47. dub. 4. n. 21.* distinguendi circa malum, quod inimico velle ex quinque possumus.

Primus est, quem modo dixi, quo malum eo sine, eaque intentione inimico velimus, ut ipsi malum absolute sit, nihil aliud addendo.

Secundus, ex intentione ut inimicus emendetur; qua ratione, Pater filio vult verbera infligere, ut is corrigatur.

Tertius, ex intentione, ut Malefactor, quique melius, a malefaciendo mihi, & proximis avertatur. Vides? Hic bonum aliorum, in praecedente bonum ipsius Malefactoris intenditur.

Quartus, quia bonum, & secundum Justitiam est, ut qui male agit, tantumdem habeat poenae, quantum meretur ejus culpa; ideo actus, quo malum inimico desideratur, potest hoc quarto modo, fieri ex intentione, ut Malefactor ideo poenam & incommodum subeat, ut justitiae aequalitas custodiatur. Hac intentione Deus, puniens, seu justam vindictam sumens de peccatoribus, malum poenis illis infligit.

Quintus, ut fiat aliqua (sunt verba Lessii l.c.) reparatio injuriae, & satisfactio: dum enim ille punitur propter injuriam illatam, restituitur ex parte honoris partis laesae, eique aliqua satisfactio exhibetur: qui enim laedit, plus justo suo affectui indulget, sibi que sumit, & alteri detrahit: dum autem punitur, illud ei quodammodo adimitur, cum contra voluntatem patitur: & quia id agitur in gratiam laesi, censetur ei donari: Et sic fit nonnulla compensatio, ut experientia probat; tunc enim animus laesi acquiescit, & sibi satisfactum putat. Est igitur in vindicatione moralis quaedam restitutio honoris, & injuriae reparatio; hic finis intime conjunctionis est cum praecedente, & ex eo necessario resultat.

His distinctis: Affero, Primum actum, nisi parvitas materiae laesae, esse mortalem, & ut dixi, a Charitate omni interdictum: Secundum, Tertium, Quartum, Quintum, non esse peccata, imo esse actus Virtutum, eo modo, quo ibid. fufe Lessius explicat. Fateor tamen in Quinto inesse magnum periculum, ne, dum illum exerces, transillas ad primum.

8 Dices: in hoc quinto non solum apparet dictum periculum, sed is prorsus videtur esse ipsissimus primus actus: in utroque enim desideratur alteri malum, ut illi sit malum, & incommodum; nam hoc incommodum, quod alter patitur, dum poenam subit, reputatur a laeso suum bonum, & grata satisfactio; quod certe videtur esse proprium odii.

Respondet bene Less. *ib. nu. 25.* esse magnum discrimen inter primum, & quintum actum: In odio enim, in quo consistit primus actus, desideratur alteri malum, solum ut ei sit male, idque absque modo, vel mensura; in vindicta vero (ita vocatur actus quintus; imo & caeteri praeter primum) solum secundum mensuram delicti: in odio sistitur in malo proximi; in vindicta sistitur in recto ordine justitiae: in odio non fit reparatio injuriae eo modo, quo debet fieri; in vindicta vero fit debito modo, nempe medio Judice, non autem immediate per ipsum laesum; laesus enim licet possit ex Joan. Sanch. *d. 2. nu. 11:* a Judice, imo & a Deo petere praedictam vindictam justam, quantum scilicet meretur culpa laedentis; non potest tamen ex seipso infligere, juxta illud ad Rom. 12: *Mihi vindictam, & ego retribuam.* Cum ergo in primo actu laesus ex se desideret malum, ut malum alteri: in quinto autem non ex se, sed a Judice; idque cum moderatione juxta quantitatem delicti; clare apparet, esse hos actus valde diversos.

Verum nondum animus quiescit, nisi ad peculiare nonnullis casus, de eodem hoc argumento explicandos, descendamus.

Accusare inimicum, non remittere juridice, &c.

6 Licetne apud Judices inimicum accusare, accusationem prosequi, nec ab illa velle desistere, nec velle remissionem per publicum instrumentum, seu Notarii scripturam exhibere?

Respondeo: Si haec fiant intentione dicta in primo actu, certum est esse mortalia, si aliis modis, non esse, etiam si quamcumque aliam satisfactionem laedens afferat. Ita Lessius *ibid. n. 24.* Suar. Coninc. Lorca, aliique apud Castr. *l.c. num. 9.* Ratio est, quia laesus in his, quod justum est, exposcit. Absit tamen scandalum: quod aberit, si tuam intentionem palam facias.

Videbitur alicui esse aliquis scrupulus, si haec fiant, ex intentione quinta loco explicata. Verum fateor esse consulendum, ut juxta Christi Domini consilium, huic tuae satisfactioni propter ejusdem amorem renunciis: tamen in rigore peccatum non est; quia cum Judices sint a Republica positi, ut reos puniant, & laesi satisfactio exhibeatur; idque sit bonum justitiae, ut modo vidimus; & secus inique ejusmodi Judices pro satisfactione offensorum ponentur; consequenter dicendum, si laesi hoc ipsum petunt, jus ex justitia debitum petere: quod si ipsi reo id sit provocativum odii, scandalum erit passivum; laesus enim, dum rem justam petit, & dum a publico Judice eam petit, nihil mali, & nihil speciem mali habens committit; adeoque in scandalum peccaminosum non incurrit.

10 Si tua satisfactio, exemplum punitionis delinquentis, & huiusmodi boni fines sint adeo leves, & cum ea facilitate animi negligi possint, ut longe superentur a damno, quod inops v. gr. familia rei puniendi passura esset; tunc alicui videbitur obligare Charitas ad publice remittendum; nam ex probabiliori sententia dicta §. 1. n. 18. Charitas obligat proximo malo gravi succurrere, & cum parvo proprio incommodo possumus. Notanter dixi (alicui videbitur) nam hic adest culpa, quae semper meretur dignam poenam, & haec re ipsa a Judice, ne impunita remaneant delicta, infligitur nullo respectu habito ad damna familiae Rei, quod non est in casibus, de quibus sermo fuit *in d. n. 18.* Cur ergo non licebit ad dictam poenam concurrere ei, qui ex bonis finibus praedictis accusat? nam fortasse propterea absolute Lessius paulo ante n. 6. dixit licere, nec hanc, vel similem exceptionem adhibuit. Id tamen expende, Lector, accuratius.

Mancinus in pratica visitandi infirmos *pract. 7. dub. 5. in fine,* sic habet: Non bene agunt aliqui Confessarii poenitentis scrupulis afficientes, dum dicunt illis non posse salvari, nisi etiam coram Judice actiones injuriarum remittant; nam secundum jam dicta res est definita: Sed notandum quod quando laesus causam laedendi dedit, v. g. si laesus fuit primus & injustus aggressor, & ille ad se defendendum percussit, tunc laesum remissionem coram Judice in conscientia facere debere, assero. Et ratio est, quia laedens juste se defendit, & non ipsi damni causa imputari debet, sed aggressori damni operam rei illicitae juxta illud: *Qui causam damni dat, damnum dedisse videtur;* & melius de Reg. juris in 6. *Dammum, quod quis sua culpa fecit, sibi debet, non aliis imputare.*

Habet ibidem Mancinus idem esse, si laesus inventus fuit cum uxore, vel consanguinea laedentis, & familia: verum si in hoc, vel similibus casibus laedens laesit, ut se, vel suum honorem cum moderamine inculpatae tutelae defenderet, idem esse jam video: at si excessit terminos defensionis, utrum idem in foro conscientiae sit, quia adhuc laesus occasionem tandem aliquam sui damni dedit, res est profecto diligentius consideranda. Haec Mancinus.

Salutatio inimici.

11 Frequens Confessariorum, & Poenitentium scopulus Ajo te non esse regulariter obligatum salutare inimicum; ita Suarez, *d. 5. de Charit. sect. 5. n. 8.* Con. *d. 24. de Char. d. 7. nu. 91.* Bonac. *t. 5. d. 5. c. 2. Dec. praec. q. 4. p. 3. n. 3.* Dian. *p. 2. tr. 15. ref. 62.* Ratio est, quia cum non teneamur salutare quosque nobis obvios, salutationis ommissio non est per se signum odii, nec ex se excitans inimicum ad odio habendum non salutantem.

12 Dixi (regulariter) nam si antea illum solitus erat salutare, & nunc a salutatione abstinere; vel si ex circumstantiis colligatur, te nunc salutationem omittere ex odio propter injuriam acceptam; si inimicus sit tuus superior; vel si occurratibus pluribus, inter quos est inimicus, caeteros salutes, excepto inimico; vel si ultra omissionem salutationis, oculis praeter solitum torvis inimicum aspicias; in solitove fastu pileum capiti comprimis, peccabis sane; quia sic fomitem odii sine dubio praebebis. Juvat afferre Hurradi de Mendoza sententiam apud Dian. *p. 5. tr. 13. ref. 89.* *Ab obligatione salutandi (inquit) salvo, Primo Parentem, Praetulum, Judicem, quando ex circumstantiis colligitur, in poenam justam eos non salutare inimicos. Secundo, eos, qui sine gravi incommodo honoris non possent salutare inimicum: hoc tamen est valde rarum. Tertio, eum, qui infamem accepit injuriam, cujus aestimatio petit austeriorem vultum, ut si vocatus fuisset Furr, Fudaeus, Sodomita; tunc enim prudenter censetur omissionem salutationis non esse ex odio, sed ex justo dolore, & ingenti acerbitate, quae juste adimit urbanitatis signa: item esset multis argumentis, eum parvi aestimasse tam acerbam injuriam.*

13 Duo Religiosi, cujusdam rixae causa, se intra septa domestica non salutant: peccant ne mortaliter, si antea se invicem salutare consueverunt? Respondeo; ita profecto, quia par est scandalum aliis Religiosis, ipsisque invicem, qui rixam habuere. Excusari a mortali tunc possent; ex Trullen. *l. mox cit. n. 7.* quando comperta esset horum probata virtus, & rixae ejusque causa, quam alii sciant, fuisse levis, unde judicentur, non ex odio gravi, sed ex levi quadam passione, vel in significationem accepti gravaminis, & injuriae moveri ad omittendam salutationem. Idem usu venire posse video in timoratis saecularibus, levi causa rixae existente, & praesertim aliis cognita; ut item inter maxime conjunctos; Inter quos diffi-

cultus

culter præsumitur intercedere ex hoc solo signo odium grave; ut inter patrem, & filium, &c. ita Valerius apud eundem Trull. loc. cit. vide etiam Dianam, p. 2. tr. 4. ref. 62.

Refalutatio ejusdem.

14 Si inimicum modo dicto graviter tibi inferum te salutantem non refalutes, peccas mortaliter. Ita Suar. Coninc. Bonac. *ib.* Ratio est, quia posita inimicitia, ommissio refalutationis non solum imputatur inurbanitati, sed maxime odio. Excipe, nisi adeo inferior esset salutans, vel ex adesse circumstantiæ, ut ejusmodi odii indicium non fieret. Idem, puto, esset, si ita animo distractum te similes, ut vere appareas ad salutationem non advertisse.

15 Quæsit nuper quidam a me; An si certo moraliter prævideam mihi salutanti inimicum, ipsum cum debita refalutatione non responsurum, an, inquam, obliger salutare, quamvis mihi tunc incumbat priorem esse in salutando? Certe non ausus sum obligare; quia sic subiret periculum graviter invehendi contra non refalutantem, fierentque pejora prioribus; & quia tunc sibi imputare debet inimicus, qui ita se gerit, ut certitudinem moralem de omissione suæ refalutationis alteri det. Vide, quæ *mor. n. 23.* dicam de nolente acceptare sibi oblatam satisfactionem.

16 Quæsit rursus nobilis Matrona, cui paris nobilitatis vir sanguineum occiderat; an obligaretur illum refalutare more patrio, quo Matronæ viros nobiles salutantes refalutant inclinato corpore, vel saltem capite? Ego voluissem obligare; quia salutationem tunc denegare est ostendere odium: verum quidam doctus a me consultus, nequaquam sub mortali obligavit; in muliere enim Matrona, cujus non est viadictam sumere de injuriis, illa denegatio salutationis non est odii signum, sed sensus justis doloris, vel muliebris fastus, vel quid simile.

Exclusio a communibus beneficiis.

17 Dixi in opusc. de Sac. Miss. lib. 2. c. 2. §. 13. fore peccati mortalis ream Sacerdotem, si a participatione sui sacrificii inimicum velit excludere: idem in præsentia universim addo: si enim pro omnibus incolis hujus Urbis oras, omnibus vicinis elemosynam impartiaris, omnibus hujus familiæ legata, quamvis voluntarie distribuas, &c. non potes inimicum, qui forte inter hos invenitur, excludere. Ita Suar. *ib.* n. 2. Coninc. *ib.* n. 85. Valent. 2. 2. d. 3. q. 3. p. 2. c. fin. *vers. Tertio sequitur.* Ratio est, quia licet orare, stipem elargiri, legata distribuere non tenearis; tamen posito quod ea exhibes, perspicuum esset indicium odii, si nolles aliquem ex illis admittere. Quod si Beneficium pro omnibus non sufficit, tunc profecto amicis præferes sine culpa: Ita S. Th. 2. 2. q. 29. ar. 9. id enim non est signum claræ inimicitiae, sed ad summum non amicitiae: at signa positivæ amicitiae ostendere ex consilio quidem, non vero ex obligatione tenemur. Unde etiam fit, ut positive orare, ex præcepto, pro inimicis non obligeris: hoc enim solum est de consilio, cum ad vitandum mortale sit satis in communi oratione illum non excludere, nam sic virtualiter jam includit. Ita Trull. lib. 1. in doc. c. 5. du. n. 4.

Veniæ Petitiõ.

18 Veniam petenti nolle dare, nimis aperta odii demonstratio esset. Sic Conic. l. c. n. 95. Suar. l. c. n. 9. Sa v. Charit. n. 9. Ita si veniam per se, vel per alium petenti, negares signa aliqua, quibus te inimicitiam deposuisse significes. Solus Superior offensus potest subdito, ut is emendetur, vel juste puniatur, reconciliationem in hoc casu differre, quia id non odii signum, sed potius est amoris, utpote ad emendationem conducens: verum multa prudentia opus est, ne plus æquo subditus exacerbetur.

19 Difficultas est; quando lædens veniam quidem petit, ad debitam satisfactionem, vel dare non vult, vel certe non potest; lædens, inquam, huic enim soli competit veniam postulare; non læso; cum huic satis sit, si se promptum præferat ad decentem reconciliationem, atque si a signo odii, ut dictum est superius, se se contineat. Pro hac difficultate,

20 Dico Primo. Si non potest, ut si damnum factum fuit irreparabile; quale fuisset homicidium, vel etiam non debet, ut si læsus exposcat ab offendente tantam satisfactionem; ut prudentum arbitrio excedat offendenti culpam: si, inquam, non potest, vel non debet; obligatur offensus cum signis depositionis inimicitiae respondere, & veniam dare: secus merito indicaretur in odio gratis velle persistere, dum debito suo ejus adversarius non deest.

21 Illud tamen nota: quacumque satisfactione ab hoc petente veniam exhibita, adhuc læsum posse exposulare satisfactionem punitionis delicti a Judice infligendæ. Ita S. Thom. Cajet. Arag. Tolet. alique quos citat, sequiturque Fag. lib. 1. in præc. Dec. c. 28. n. 12. quia, ut supra diximas, ad hanc jus justitiæ habet: licet iterum moneam; rem esse periculo peccandi expositam.

22 Illud insuper nota: non esse coarctandum offensum, ut statim ac injuria illata est, veniam dare teneatur; cum tunc satis sit negative se habere. Ita Azor. Fill. Villalobos, apud Trull. l. c. nu. 11. Sufficiens ergo tempus prudentis arbitrio fit elapsum. Est enim supra humanam fragilitatem, recenti vulneri, necdum sedata animi perturbatione, offensum cogere ad positivam reconciliationem concedendam: quare tunc dilatio non erit signum odii, sed potius indicium infirmitatis humane.

23 Dico Secundo. Si lædens nolit satisfactionem debitam æfferre, & tamen veniam sibi dari postulet, obligaris quidem ostendere te odium in animo nequaquam fovere; ceterum, potes modeste tuam satisfactionem urgere, atque ante reconciliationem expectare; rem

causa tibi debitam expectas, & odii fomitem non tu ministras: sed adversarius, qui satisfactionem, quam potest dare, immerito negat.

24 Inquires: Inimicus, qui læsit, obligaturne semper a læso veniam submissæ animo petere? Resp. Frequentissime hanc obligationem non cognosco: semel tamen, aut iterum cognosco. Nam Primo, ejusmodi obligatio non adest, quoties aliam æquivalentem satisfactionem læsus exhibet, v. g. per pecuniam, per præventionem in honore, per amicitiae signa, vel officia, per amicorum intercessionem, &c. Secundo, quoties injuriæ inter inimicos factæ, invicem se compensant. Tertio, quoties læsus eam veniæ petitionem, vel non curare, vel ad iracundiam magis ea incitare judicabitur, vel quando apud aliquos, v. g. nobiles viros usui illa non est. Quarto, quoties is qui offendit, multo superior est, ut non conveniat a subdito veniam postulare; nisi forte tanta fuerit injuria superioris, ut ad ejusmodi petitionem ipsum prudenti Judicio urgeat. Quinto, quoties (inquit hic Castr. 2. 1. tr. 6. disp. 1. p. 8. n. 10. ex Bonac.) præsumis, petita venia, & satisfactione pro tua parte exhibita, alium non correspondurum: tunc enim titulo compensationis retinere, quasi in depositum, satisfactionem poteris; quosque videas alium paratum debitum exhibere. Sexto, quoties offensus est absens, nec facile per se, vel per alium conveniri potest. Ita Trullench. l. c. citans Azorium. Septimo, quoties non est elapsum competens tempus, ut in similibus dixi n. 22. Solum igitur tunc erit necessaria, quando gravis fuit læsio; & aliud remedium ad reconciliationem adhiberi, vel non potest, vel omnibus a viro prudenti expensis, non debet. Sic filius respectu patris, subditus respectu religiosi Prælati, uxor respectu viri, servus respectu domini in gravibus injuriis sæpe veniam petere debent; a quolibet alii facilius ex prædictis, vel similibus capitibus excusabuntur.

Alloqui inimicum.

25 Inimicum non alloqui, signum per se odii non est, cum non sit omni proximo debita colloquendi familiaritas. Ita idem *ibid.* n. 12. Tamen si ante conceptam inimicitiam cum eo sermones miscbas, obligaris a colloquendo te non subtrahere: eo modo, iisque limitationibus, quas dixi de salutatione n. 12.

26 Quando allocutio debita non est, si prævideas ex tua allocutione fore, ut inimicum odium deponat; obligaris alloqui, si sine multa animi difficultate potes; nam si notabilem difficultatem patiaris, te nequaquam cogo. Ratio est, quia bonum speciale proximi, quale nunc est depositio odii, procurare ex Charitate tenemur cum aliquo incommodo, non autem cum magno.

27 Quando autem collocutio debita est, dubitatur, quisnam tunc eam incipere debeat? Sane debet lædens; sane inferior; sane, qui prior injuriam intulit, & rixæ fuit, quasi primus excitator; sane, qui notabilius offendit, etiam si fuerit in offendendo posterior. Sed quid, si vel æquales moraliter fuerint injuriæ; vel omnibus prudenter consideratis, non sit major ratio, quod potius incipiat unus, quam alter? Respondeo: Tunc utriusque incumbet, capta occasione, locutionem aggredi. Quod si accidat occasio, in qua uni potius, quam alteri secundum mores regionis, seu propter aliquam circumstantiam, uni conveniat loqui, non alteri; ille sermonem incipere debet, non hic, quia tunc ita recta ratio dicitur. Certe regulariter inter æquales ei incumbit prius salutare, qui coram altero pertransit, quive de novo accedit; non vero illi, qui statim simile igitur quid evenire potest in colloquendo. Pari modo, si ego indigeam tuo auxilio in re quapiam, mihi incumbit loqui prius auxilium postulando, quam tibi: & sic in similibus.

28 In Monasterio quodam Monialium, duæ ex illis, post rixam, nescio quam, profitebantur, omnibus advertentibus, per multos annos nunquam invicem colloqui. Dubitavit earum Confessarius, an eæ in peccato mortali versarentur: & obstinato sic perseverantibus, an esset absolutio, & sacra Communio iisdem impertienda?

Equidem si per aliquam hebdomadam post rixam colloquendo abstinuisset, non condemnasset de mortali; quia præsumi tunc potuisset, expectari interim, ut ira deserviret, utque captaretur: loquendi prudentior occasio, vel quid simile: unde non statim cessatio locutionis judicari potuisset odii signum. Eodem recidisset, si per aliquod non valde longum tempus rarissime se obtulisset sermocinandi occasiones: nunc vero cum hæc non supponas, puto esse distinguendum. Et si quidem causa rixæ fuit de re levi, ipsa que rixa fuit levis erit, quantum est ex hoc capite, odii, vel scandali, hæc ommissio loquendi a mortali excusanda (esto sit venialis, & ex alio capite, v. g. ex gravi contemptu, vel simili possit esse peccatum grave.) Ratio est, quia tunc, maxime in timoratis, ut in similibus dixi n. 13. non præsumitur id oriri ex odio gravi. At si causa rixæ fuit gravis, vel gravis rixa, certe cessatio loquendi de mortali erit condemnanda; quia in his casibus cessatio loquendi per tot annos, merito præsumitur ab odio non levi proficisci. Porro Confessarii per maxime adhortentur omnes, præsertim eos, qui simul convivunt, ut in amicitiae signis exhibendis prodigiis sint, ut ita dicam, nec solum liberaliter: id enim nos reddis amabiles hominibus, Angelis, Deo. Odi ego acriter eos, qui semper amaro sunt vultu, & austero; nec subditos, confodalesque solum, sed multo magis superiores: dum de S. Romualdo prudentissimo æque, ac sanctissimo Abbate, cujus hodie, cum hæc scribo, memoriam celimus, sic lego in festo S. Romualdi 7. Febr. *Vultu adeo læto semper erat, ut intrantes exhilararet: Nec immerito statim additur, magno apud Principes, & Reges in honore fuit.*

Desiderare malum alteri: Ubi

De Invidia.

Hic habe præ oculis tres Propositiones ab Innoc. XI. damnatas; nempe 13. *Si cum debita moderatione facias, potes absque*

absque peccato mortali de vita alicujus tristari, & de illius morte naturali gaudere, illam efficaci affectu petere, & desiderare, non quidem ex displicentia personæ, sed ob aliquod temporale emolumentum. 14. Licitum est absoluto desiderio cupere mortem Patris, non quidem ut malum Patris, sed ut bonum cupientis, quia nimirum obvenerit ei: ei pinguis hereditas. 15. Licitum est filio gaudere de parricidio Parentis a se in ebrietate perpetrato propter ingentes divitias inde ex hereditate consecutas.

29 Inquires Primo: An sicuti inimico licet velle malum punitionis modo dicto; ita universim possit quis proximo malum ex aliquo motivo desiderare?

Respondeo: Certe non statim ac illud licet, sequitur, & hoc licere: nam inimico desideratur illa punitionis poena, quam juste meretur; at proximo nullam merenti poenam malum desiderare, iniquum per se est: id ergo diligentius discutere hac occasione, ne gravemur: & solent quidem afferri exempla; an possit filius mortem patris optare, vel de illa gaudere, non ut malum patris (hoc enim esset odium execrandum) sed ut ipse filius paternæ hereditate fruatur? An mater possit desiderare mortem filiz, ne illam alere, vel dotare cogatur? An possit subditus mortem cupere sui Prælati, ut Prælaturæ ipse succedat, vel ut ab eo Prælato sibi infenso liberetur? & similia. Si solum desideres, vel cum gaudio excipias ejusmodi effectus, hereditatem, molestiæ carentiam, Prælaturam, &c. facilis est responsio; licite enim hæc optas, vel amplecteris, quia non gaudes de alterius malo, sed de proprio bono. Certe non potest quis licite gaudere de fornicatione, de comestione carnis, ut facta die vetito, &c. nec illa desiderare, ut tunc fiat, quia gauderet de peccato, illudque desideraret (lege Castr. t. 1. tr. 2. d. 2. p. 10. §. 2. n. 11.) tamen posito, quod hæc cum peccato quis commisit, potest de habita prole sibi complacere, deque viribus refectis; quia non de peccato gaudet, sed de effectu secuto, qui bonus est: ita in casu nostro.

30 Rursus. Si desideres sub conditione, facilis item est responsio, licite posse. Si quis enim hunc actum eliciat: *Si meus Pater moreretur, ego hereditate potirer. Si filia mea occumberet, ego molestia liberarer.* & gauderet tunc ille non patris, vel filiz morte, sed de hereditate, deque carentia molestiæ, & culpam odii non committeret, ut potest qui simili modo de bono suo gaudeat, non autem de alieno malo.

31 Denique si absolute desideres in hunc modum; *Cupio mortem patris, non ut malum patris est, sed ut bonum meum, seu ut causa mei boni; nimirum, quia ex illius morte ego ejus hereditatem adibo,* vel sic: *Utinam moriatur mea filia, nam sic sexcentas sollicitudines excutiam,* &c. Si, inquam, sic desideres, major est resolvendi difficultas, quia tunc eligis velle malum illis, quamvis ut causam tui commodi, quod non videtur culpa vacare.

Et ita quidem putat Bonac. t. 1. d. 4. circa 4. Dec. præc. q. un. p. 3. n. 3. his verbis: *Secundo sequitur, illum graviter peccare, qui grave aliquod malum corporis parentibus exoptat: Exempli gratia, cupiendo illis mortem, ut quamprimum in hereditatem succedat: Ita Syl. Navarr. Grassius, Reginald. Tolet. Clav. Regia, Molfesius.* Hæc Bonac.

32 Nihilominus Castr. t. 1. tr. 6. d. 4. de Char. p. 1. n. 11. postquam firmavit, posse malum proximo desiderari propter bonum Justitiæ, vel bonum publicum, vel ipsius proximi; unde licet ex zelo Justitiæ desiderare punitionem, & condignam mortem Malefactoris, gaudere de morte peccatoris scandalosi, qui non amplius erit causa ruinæ plurimorum; cupere effrenato filio mortem, ne longiore vita graviora peccata committat, graviusque condemnatur; optare patri seni, infirmoque, vel filiz inopi mortem, ne in tormentis vivat, & similia; quia hæc desideria sunt finaliter de bono proximi, non de malo: postquam, inquam, hæc firmavit, sic addit: *Credo, si cum debita moderatione facias, te posse absque peccato mortali de vita alicujus tristari, & de illius morte naturali gaudere, illamque inefficaci affectu petere, & desiderare: non quidem ex displicentia personæ, sed ob aliquod temporale emolumentum inde secutum. Sic docere videtur Emmanuel Sa, ubi absolute dicit, te posse proximo optare malum corporale ad salutem animæ, & mortem ob Resp. bonum, & honestum; & hosti tibi alioqui valde nocivo mortem, non odio, sed ad vitandum damnum suum item de morte ejus gaudere ob bonum inde secuturum.* Azor. & Bonac. to. 2. disp. 3. circa 1. Dec. præc. qu. 4. part. ult. §. 7. nu. 7. *affirmant licere matri mortem filiarum optare, eo quod ob desormitatem, vel inopiam non possit eas juxta suum desiderium nuptiis tradere, & idem esse dicunt, si ob illarum causam male tractaretur a marito: posset enim illarum mortem optare, ut ab illo damno liberaretur.* Consentit eis Joan. Sanch. qui sic inquit: *Licitum est optare tibi, vel proximo mortem ob vitandam molestiam infirmitatem, mendicitatem, vitam penalem a marito inflictam, & alia hujus generis; dummodo desideres, ut a Deo infligenda, non ab homine injuste, vel a Dæmone. Ratio est, quia hujusmodi desiderium, & gaudium de malo proximi, non tam est desiderium, & gaudium de malo illius, quam de bono inde secuturo; ergo non habet malitiam, quia illam habere non potest, nisi finis illius malus sit, cum tota species actus inefficacis ex fine desumatur.* Hæc Castropalaus, qui etiam respondet ad quasdam rationes in contrarium. Recte autem dictum est (morte naturali) nam si occasionem injustam desiderares, te sine dubio peccaturum, paulo ante vidimus.

33 Vereor autem ne Bonac. modo a nobis n. 31. sine, allatus sibi adverteretur. In alio enim loco contrarium docuit, ut merito eum pro se Castr. citare potuerit. Ecce Bonacina verba to. 2. ad 3. circa primum Dec. præc. q. 4. p. ult. §. 1. n. 7. citato jam modo a Castr. ad verfantia sui met verbis d. n. 31. a nobis allatis: *Ex dictis sequitur, eum graviter peccare contra Charitatem, qui alicui malum exoptat ex displicentia personæ, & non ob bonum ipsius, vel alterius.* Et paulo post: *Secus si gaudeat de malo, vel tristetur de bono ex bono motivo; actus enim inefficax specificatur a motivo; ab eoque*

bonitatem, & malitiam sumit. Obiã a mortali excusatur, qui do sanitate alicujus tristatur, quia ex recta valetudine occasionem sumit peccandi: & post pauca: *Idem dicendum videtur de matre, quæ mortem filiaz exoptat, quia occasione ipsarum male secum agit a marito, aut injuriis afficitur; non enim proprie detestatur filias ex displicentia ipsarum, sed in detestationem proprii mali.* Hæc Bonac. Ex quibus vides opinionem Castropalai esse fati probabilem.

34 Inquires Secundo: An sicuti aliis, ita sibi ipsi possit quis modo dicto malum optare, v. g. mortem, ad ærumnas vitæ hujus evitandas?

Respondeo, Ita: propter easdem rationes, quia tunc bonum sibi optat, non malum. Ita Vasquez, Sa, Turrianus, Navarr. apud Bonac. d. disp. 3. q. 4. p. ult. §. 2. n. 11. Neque sequitur ad easdem molestias declinandas posse aliquem necem sibi, vel aliis inferre velle, vel re ipsa inferre: non sequitur, inquam, nam ibi actus desiderii est inefficax, hoc est, sistit solum in ipso desiderio, qui actus inefficax sumit suam bonitatem, malitiamve a motivo, seu fine. At hic est efficax, hoc est tendit ad ipsum externum effectum, qui actus efficax speciem sumit suam, non a motivo solum, seu fine; verum etiam ab ipso opere externo, quod patrare quis intendit. Cum ergo in hoc casu ipsum opus externum sit nex propria, quæ semper est illicita, illicita etiam erit & illius volitio.

Sunt apud nos non pauci rudes, qui tanquam de mortali se accusant, sibi mortem optasse, quo incommoda vitæ hujus effugiant. Ejusmodi Pœnitentes, eorumque Confessarii sunt admonendi; illi, ut conscientia erronea liberentur: hi, ut sollicitiores sint in docendis Pœnitentibus; nam profecto admirans sæpius adverti, aliquos solitos frequentissime confiteri, hæc erronea conscientia laborasse. Deus Immortalis! nunquamne Confessarius sibi scrupulo vertit, se teneri ex Charitate, & ex Officio, Doctoris munus erga Pœnitentes exercere? Medicus est Confessarius, Judex, & Magister.

Invidia.

35 Inquires Tertio, An sicuti potest quis modo hæc tenus explicato gaudere de malo alterius, quia sibi bonum sit; ita, e contra, licite queat tritari de alterius bono, ut sibi malum est? Respondeo. Hic videtur esse actus invidiæ, quam sic communiter describitur Doctores ex S. Thom. 2. 2. q. 36. art. 2. & 3. Valent. Coninc. Suar. alique apud Castrop. to. 1. tr. 6. d. 4. p. 2. n. 3. *Est inordinata tristitia, quæ quis dolet de bono alterius, non quatenus est illius bonum, sed quatenus videtur diminuere propriam excellentiam, seu proprium bonum:* Quare quando quis tristatur de bono alterius, quia vult, ut illi malum sit, est actus odii: quando tristatur de eodem alterius bono, quatenus hoc bonum vere est malum ejusdem, vel est malum tuum, vel est malum Reipublicæ, pertinet ad Charitatem: at quando tristatur de bono alterius, ut est diminutivum, seu ut apprehenditur diminuere propriam excellentiam; bonumque proprium, est (inquit) actus invidiæ.

36 Hæc communiter. Quæ tamen mihi difficultia semper visa sunt. Cum enim ad eundem habitum pertineat amare rem, & odio habere ejus contrarium; per eandem enim virtutem amo, v. g. bonum mei Patris, & odio habeo malum meo Patri adversarium; sane ad eundem habitum, quo naturaliter saltem se quis amat, pertinebit gaudere de malo alterius, ut est bonum suum, modo supra concessio; & pertinebit tristari de bono ejusdem, ut est suum malum. Lege S. Th. 3. p. q. 36. art. 2. ad 1.

37 Præterea, ex communi doctrina, non peccat is, qui videns v. g. divitias in proximo, tristatur eas se non habere, si non tristetur eas a proximo possideri; quia sic non dolet de bono alterius, sed de propria carentia, quæ sibi mala est. Lege Bonac. to. 2. d. 3. qu. 4. p. ult. §. 2. n. 1. & passim. Jam sic arguo: Quando doleo de bono alterius, ut est diminutivum meæ excellentiæ, non doleo de bono alterius absolute, sed formaliter de malo meo, seu de diminutione meæ excellentiæ, quæ mihi mala est: Ergo (nisi aliud addatur, quod *nox* nos addemus) actum peccaminosum non elicio. Et ratio fundamentalis est, quia omnes modo docuimus, actum inefficacem sumere speciem suam a fine, vel motivo. Quoniam ergo in casu nostro finis tristitiæ est diminutio mei boni, de qua tristari licite possum; actus ejusmodi, ex hoc capite, peccatum non erit.

Fatetur Castrop. l. c. n. 3. imminutionem propriæ excellentiæ malum esse, & dignum, ut de illo quis tristetur: sed quia invidus non solum de illo malo, sed etiam de bono proximi per se, & non per accidens tristatur, quia bonum proximi per se, & immediate hanc imminutionem causat; ea de causa, inquit, hæc tristitia mala est.

Sed id non satisfacit; nam falsum est, invidum in hoc actu tristari de bono alterius per se, & non per accidens: tristatur enim de eo bono, ut causat diminutionem excellentiæ propriæ, atque adeo ratione alterius, & consequenter per accidens. Quod autem immediate causat diminutionem dictam, non obest: sed favet nostræ doctrinæ; nam tanto magis erit odio dignum. Sicut enim, si gauderem de malo alterius, v. gr. de morte patris, ut causante immediate bonum meum, puta hereditatis successione, non esse peccatum supra omnes vidimus; sic contra, si doleam de bono alterius, ut causante immediate malum meum, culpa non erit.

38 Urges. At sic tolleretur de medio peccatum invidiæ, unum ex septem Capitalibus. Respondeo nequaquam tolli. Est autem menti revocandum, non inde illa septem Capitalia appellari, quia semper sint mortalia; neque enim semper Superbia, Gula, Ira, &c. mortalem culpam attingunt: sed quia sunt veluti capita, & radices, unde frequens mortalium numerus enascatur, & cetera ex tristitia boni alterius, quatenus apprehenditur diminuere pro-

propriam excellentiam, sæpissime progignuntur insidiæ contra proximum, odia, detractiones, infamiz, &c. propter quæ recte dixit S. Paulus; *Invidios tradit in reprobam sensum*: sicut simile quid dicimus de Superbis, Iracundis, Ventri deditis, &c.

39 Ipsum ergo peccatum invidiæ in se, & ut differt ab aliis (quod recte Doctores dicunt oriri ob animo pusillo) consistere puto in ea voluntate, qua admittitur illa apprehensio, per quam quis credit bonum alterius, ut bonum alterius est, esse causam proprii mali, v. g. quod honor sodalis mei sit dedecus meum. Dico (falso) nam si vere ita esset, invidiæ culpa non esset. Fac eaim Antonium ignobilissimum duxisse matrimonio sororem Petri nobilissimi; cum id bonum Antonii revera sit dedecus Petri, quis eundem Petrum de invidia damnabit, si tristetur de matrimonio, seu de hoc bono Antonii, non ut est Antonii bonum, sed ut est causa ignominiz sui ipsius Petri? At si falso simile quid apprehendam, ut si sanitatem, divitias, scientiam mei proximi, ego sine ullo fundamento cedere in meum dedecus deliberate apprehendam, deque illius proximi bonis trister; merito invidiæ reus existimabor; non autem dico invidiæ peccatum consistere in apprehensione, quæ est actus intellectus; sed dico consistere in evolitione, qua admitto, seu non repello, nec corrigo eas pusillas apprehensiones, ex quibus ducor ad prædictam tristitiam. Atque id, quod diu mente revolvi, ad essentialem notionem invidiæ invenendam per diligentem notetur: omnes enim alii modi, quibus invidiæ descriptio definitur, minus sufficientes esse videntur.

40 Et Sanctus quidem Thomas, cæterique Doctores citati, quando tanquam certum supponunt invidiam esse tristitiam, qua quis dolet de bono alterius, ut est diminutivum propriæ excellentiæ, sunt intelligendi descripsisse invidiam ab effectu; ex voluntaria enim admissione illius pusillæ apprehensionis, in qua vera invidiæ culpa residet, nascitur tanquam effectus tristitia illa, peccaminosa quidem, si sit alicujus mali causa, ut esse solet facile; non tamen peccaminosa, si in ea dumtaxat siteremus.

41 Quod si constanter velit quis contendere, invidiam consistere in prædicta formali tristitia; ita id admittimus, ut culpabilis invidia non sit quælibet dicta tristitia, sed quæ est excedens, anxietatibus plena, uno verbo, inordinata: sicut non quamlibet iram, vel gulam, sed vere excedentem, & inordinatam culpabilem esse docemus omnes; verum vides, tunc non fisti in ipsa substantia tristitiæ; sit enim transitus ad dictas accidentarias deordinationes.

42 Ex his collige, a melibenter excipi sententiam Lorcæ 2. 2. q. 56. in addit. ad 3. art. qui peccatum invidiæ ex se, & ex genere suo non esse mortale, sed veniale, docet (fateor tamen ad insidias graves, & damna contra proximum eligenda, facile transire posse;) ratio nostra est, quia tota ejus malitia, vel consistit in eo, quod quis apprehensiones illas pusillanimes admittit; vel in deordinatione modo dicta: at five ea admissio, five hæc inordinatio, dummodo sit modo supra explicato inefficax, nec transeat ad gravius quid, non videtur esse notabiliter contra bonum proximi, vel sui ipsius: ergo non videtur mortalis.

§. IV. De dilectione Proximi quoad non concurrendum cum spirituali ruina.

DE scandalo egimus universim, in opusc. de exp. Conf. l. 2. c. 1. §. 17. nunc de eodem nonnulla speciatim; dislerendum enim est de obligatione, quam quisque ex virtute Charitatis habet, ne sit proximo causa peccati, & consequenter damnationis æternæ: obligatio autem hæc triplex est. Prima; ne peccatum proximi quis permittat, si impedire potest: Secunda; ne ad illud invitetur, consiliumve det; Tertia; ne cum ipso peccante cooperetur.

Permissio Peccati.

1. Si permittis in alio peccatum eo fine, ut ipse peccet; te peccare quis ambigit? Sed difficultas est, an aliquo bono fine illud permittere tibi liceat? tibi, inquam, potenti id peccatum impedire? Distinctione opus habemus. Ita Sanch. de matr. l. 10. d. 12. n. 52. Bonac. d. 3. de pec. q. 4. p. 2. §. unic. n. 28. citans Navar. & Turrian. Nam si permittas cum spe certa, vel valde probabili, ut proximus in peccato deprehensus respiciat, v. g. ut filius deprehensus a patre in furto, non amplius furetur; vel ut quis se indemnem servet, v. g. ut maritus uxorem in adulterio, adhibitis testibus, comprehendat, quibus deinde testificantibus, divortium intentare possit, sine peccato permittit, quamvis impedire possit: semper tamen supponendo alium modum non adesse, quo illi boni fines haberi queant; Ratio doctrinæ data est, quia illa spes certa, & hæc necessitas se indemnem servandi, dant sufficientem causam ad eam permissionem.

3 At si permittas, ut solum a peccante poenam sumas, v. g. si Custos gabellæ, vel horti se abscondat, quo mercis asportator, vel viator civitatem, vel hortum ingrediatur, & sic poenam solvat, peccat; quia poena illa, cum nondum sit contracta, non potest a te intendi, nisi intendatur & peccatum, ad quod illa consequitur, & poena alio modo a te haberi non potest, nisi habeatur peccatum; te tamen tunc ad restitutionem obligare non audeo. Ita Bartholom. & S. Faustino in Specul. d. 11. n. 130. quia esto peccaveris contra Charitatem, contra Justitiam non peccasti; si quidem tuum officium non est consulere bonis delinquentium, eosque a poenis præcavere.

Dixi autem te peccare, si permittas, ut solum a peccante poenam sumas; nam si tu Custos non intendas peccatum, nec damnum, nec poenam proximi; sed te abscondas, ut melius res tua

curæ consignatæ custodiantur, rariisque delinquentes peccent, dum timent, ne forte a latitantibus deprehendantur; te reum peccati non facio. Ita idem ib. qu. 131. citans Navar. & Rebell. quia tunc ad summum non nisi præbes materiam minoris mali, ut majus, vel certe frequentius evitetur.

4 Inquires; quando ob bonum finem permittere licet peccatum modo dicto n. 2. licebitne etiam positive occasionem offerre ad illud? Licet v. g. Patri relinquere clavem in arca; ubi sunt pecuniæ, quo filius furans deprehendatur ad correctionem? Secundo, licetne marito dicere uxori, quod per æquivocationem conveniat cum Amasio, ut is veniat tali hora (non posse licite dicere, ut ventat ad peccandum; quia sic clara esset acceptatio peccati, certum sit) quo sic deprehendi possit, & emendari? Tertio, licetne dominus convenire cum servo, ut afferat res ipsius domini ad eum furem, qui ipsum servum ad furandum excitat, quo fur comprehendatur cum re furtiva, & sic non amplius eundem servum ad furtum sollicitet? quia est casus, quem videtur permittere l. si quis servus, C. de furtis.

5 Resp. Negant hæc, & similia licita esse, Sanch. l. c. n. 53. & Bonac. l. c. n. 28. & 34. quia oblatio illa est tacita; imò expressa peccati volitio, seu acceptatio; nec in tertio casu faveret lex: quia illa locum propter aliquam præsumptionem solum habet foro externo. Concedit, licet raro (hoc est, ut ego interpretor, causa non levi existente) Petrus Navarra apud Castr. mox citandum, inclinatur non parum Castr. t. 2. tr. 6. d. 6. p. 5. n. 6. docentes, eam legem prædesse etiam in foro interno. Ratio concessionis potissima esse debet, quia causa illa non levis excusat a cooperatione cum alterius peccato, eo modo, quo de hac cooperatione docebimus mox universim: & ex altera parte, illa clavis oblatio, dictum illud æquivocum, illa adductio rei, non sunt actiones ex se peccaminosæ, sed indifferentes, nec ullo modo expressæ, vel tacitæ peccati acceptationes, ut rem accurate consideranti patebit. Prior sententia est absolute probabilis, posterior aliquo modo probabilis videtur (ait Castr.) sed eam Doctorum judicio submitto. Submitto igitur & ego.

Invitatio ad peccatum.

6 Invitare ad peccatum, consiliumve dare, culpam esse nullus dubitat; Sed quæstio gravis est; an interdum possit licite quis invitare ad peccatum minus, v. g. ad furtum, vel fornicationem, eum, qui omnino decrevit majus committere, v. g. homicidium, vel adulterium, quando alia via non apparet, quia omnino a peccato is averti possit, quod in hac tractatione semper est supponendum?

7 Aliqui negant: ita Valent. 2. 2. d. 5. q. 21. p. 5. Sa v. Peccatum, n. 8. Cajet. 2. 2. q. 78. art. 4. notab. 3. ad fin. Quia illud minus peccatum, peccatum est; comparativum enim supponit positivum; ergo esset invitatio ad peccatum, quod nunquam licet. Præterea eligere minus peccatum, prætermittendo majus, culpa est, quamvis minor; ergo & illud consulere, seu ad illud invitare.

8 Aliqui concedunt, ita Sanch. l. 7. de matr. d. 11. n. 15. multos citans, quibus adde Bonac. d. 1. de res. q. 2. p. 7. num. 8. Basil. de Leon. l. 5. de matr. c. 8. §. 5. nu. 26. Vasq. in opusc. de scandalo, d. 1. aliosque; quia illud minus peccatum, quamvis in se sit, & supponatur peccatum; tamen relatum ad majus, hoc est, intentum ad eum finem, ne majus committatur, concipit quamdam æstimabilem bonitatem, quæ est carentia majoris mali; ad hanc igitur eligendam, si proximum in illis circumstantiis invites, ad bonum invitabis; quare licet ratione peccantis malum absolute illud sit, quia per ipsum stat, ne malum illud etiam minus abjiciatur; non tamen ratione consulentis, seu invitantis, qui prudenter agit, avertendo proximum ab illo majori malo; avertio enim illa, seu deviatio a malo bona est.

9 Aliqui distinguunt, cum Castr. t. 1. tr. 6. d. 6. de charit. p. 6. n. 8. Si proximus est determinatus ad peccandum duplici illo peccato, v. g. decrevit furtum facere, & homicidium patrare; tunc licet ad minus, v. g. ad furtum hortari, quia tunc non tu allicias ad hoc minus: jam enim ipse etiam hoc minus facere decreverat, sed avertis a majore; at si solum erat determinatus majus peccatum committere; non potes ad minus allucere, quia alluceres ad culpam, quam ipse admittere non intendebat, quod propter rationes primæ sententiæ non licet.

10 Hæc tres sententiæ sunt satis probabiles, ob rationes probabiles, & doctos Auctores, quibus inniuntur. In eo autem convenimus omnes, licite posse afferri rationes de minori malo. Explico: furari quis vult, adulterare quis appetit, occidere inimicum tentat: Possumus rationes, ac motiva afferre, quæ probent usuram, fornicationem, verberationem esse minora mala, quam prædicta; nam sic nos non allucimus proximum ad malum, ne ad minus quidem; sed solum dicimus illa minora mala esse, quod verum est; cæterum ipse deinde eliget minus malum, non vero nos ad electionem incitamus.

11 Dices, Ex secunda sententia sequeretur, posse te licite persuadere volenti furari a paupere, ut furetur a divite; volenti furari a Petrocentum, ut furetur a Paulo quinquaginta; volenti furari absolute, ut potius furetur a divite, quam paupere, & similia, quæ sunt dura, & contra justitiam; siquidem tunc fieret damnum Tertio in illo minori furto. Confirmatur; quia etiam sequeretur, posse te licite persuadere volenti furari ab uno, ut furetur ab alio, quamvis equali, quod etiam contra justitiam est.

Respondeo: esse contra justitiam videtur aliquibus. Ita Sor. apud Vasq. mox citandum. Sed ego sequor doctissimum Vasq. opusc. de scand. art. 1. n. 14. qui has sequelas concedit; quare liberat sic consu-

consulente a peccato, & a restitutione. Ratio est (inquit Vasquez) quia hoc genus consilii eo tendit formaliter, ne committatur majus peccatum. Ex quo fit, ut is, a quo latro furatur, quod minus est, non sit rationabiliter invitatus de eo, qui consilium præbuit; siquidem in causa fuit, ne majus peccatum committeretur: non est igitur ratio ea, quam putat, & solvit Sanch. quasi dicamus, Tertio non inferri damnum a consulente: concedimus enim; sed dicimus ipsum Tertium non debere esse invitatum contra hunc consulente, utpote suo consilio peccatum majus avertentem; esto sit merito invitatus contra latronem, cui tota malitia imputanda est.

12 Ad Confirmationem, neganda prorsus est sequela, quia in malo æquali non apparet illa bonitas deviationis a majori malo; unde nec in materia justitiæ, nec in alia consulti illud ullo modo potest. Quando quis decrevit patrare malum aliquod æquale, sic: *Volo occidere Petrum, vel Franciscum, violare Antoniam, vel Catharinam;* an possis consulere unum potius, quam aliud, dicam mox n. 64.

13 Urges, At ex eadem sententia secunda sequeretur, posse te licite volenti occidere Patrem, persuadere, ut occidat non patrem, sed v. g. servum; volenti occidere Petrum, ut amputet brachium Paulo; multo magis volenti occidere quempiam, ut eundem tantum vulneret, & similia. Respondeo: Has sequelas esse absurdas docet Sanch. *dematr. lib. 7. disp. 11. n. 24.* aliique, propter eandem rationem modo insinuatam, quia inferretur directe malum Tertio injuste, etiam supponendo aliam non affulgere viam, qua possit peccator ille averti a decreto malo. At Vasq. *l. c. nu. 13.* expresse concedit, licite posse illud de scissione membri; quæ est circa eandem personam, quæ intendebatur occidi. Verum de alia persona, & de prædicta occisione servi, vel non Sacerdotis, & similibus vitæ nocuentis, loco aliorum, qui offendi intendebantur, non loquitur, sed ejus ratio idem videtur probare; semper enim is, dum tendit formaliter ad amolendam Dei offensam, licite agit sine ulla obligatione restitutionis, & sine poena irregularitatis ex delicto, vel excommunicationis si forte percussus sit Clericus: qui enim culpam non committit, poena dignus nulla est. Verum, quemadmodum Vasquez solum respectu ejusdem personæ id resolvit; ita resolutum & ego volo: respectu enim diversarum, nimis durum est, idem sine meorum lectorum approbatione velle concedere.

Quæres; Volenti rapere bona mea, possumne licite persuadere, ad mea servanda, ut rapiat ab alio?

Respondeo: Sanchez de hac quæstione docet duo. Primum, id minime licere, quia non licet alteri damnum inferre, illudque consulere, ut meis rebus consulam; adhuc enim consulerem peccatum. Secundum, licere tamen, sic furi persuadere, nulla nominata persona: *Si furari vis, me relinque: multi alii sunt, a quibus furari possis; tunc enim nullius malum consulitur, sed proprium avertitur.* Hæc Sanch.

Equidem hoc posterius dictum, quod cum tanta generalitate approbat, approbo & ego, quia cum dicis: *multi alii sunt, a quibus potes furari,* non consulis, ut furetur.

Sed difficultas est in dicto priore, an scilicet liceat sic dicere, nullum tamen determinando: *Relinque me, & furevis ab alio.* Non dicis nunc: *potes furari,* ut modo dicebas, *sed furevis.* Quid si, aliquem determinando, sic, *Relinque me, & furevis a Petro?*

Respondeo: Sanch. *l. c. n. præced.* videtur inclinare, quod liceat, quando nulla persona determinatur. Sed ipse profecto id nequam docet, solum enim ibi ait, licere sic dicere; *Me inopem relinque, & furevis ab aliquo droite.* Id quod nos etiam modo concedimus; quia sic minus malum consulitur.

Puto ergo ex dictis, licitum non esse æquale, vel majus persuadere, sive designando personam, sive in genere loquendo, quia tunc semper persuaderes peccatum, nec adesset excusatio deviationis a majori delicto, sed licitum esse persuadere minus modo supra explicato; quia sive personam determines, sive nequaquam, locum habet dicta excusatio. Quando autem dicimus (ab alio determinato, vel indeterminato) semper intellige; ut si possis avertere latronem, solum indeterminate loquendo, certe non liceat determinate signare personam, ut ex se constat.

14 Atque hæc de mero consilio, invitatione, persuasione. At si latro ita dicat: *Nisi tu me adjuves ad furandum minus a Petro, ego furabor majus ab eodem Petro,* poterisne illum adjuvare, si alia via non est furem avertendi a majore summa? Respondeo posse, quia dominus in re sua, & de qua potest disponere, censetur id velle, cum tu in hoc auxilio rem utilem pro illo geras. Ita Vasq. *ib. n. lege item Dianam p. 5. tr. 7. ref. 19. fm.* Quod si latro pari modo poscat auxilium ad furandum minus ab hoc; secus dicat se furaturum ab alio tertio majus, vel poscat auxilium ad vulnerandum Petrum; secus, occidet Paulum: esto posses modo supra dicto id consulere, non tamen potes adjuvare. Ita Vasq. *ib. n. 14.* Ratio est, quia consilium per se tendit ad evitandam majorem culpam; at auxilium, seu cooperatio per se tendit ad ipsum peccatum, quod licet minus, peccatum tamen est, quodque sicuti committere tibi non conceditur soli, ita neque cum socio.

Cooperatio cum Peccante.

15 Non est quæstione dignum, An possis cooperari in actione ipsa peccaminosa proximi, v. g. in accipiendo aliena invito domino, in occidendo, in percutiendo innocentem; manifeste enim tunc, ut n. præced. dictum est, complex es peccati. Sed quæstio, & quidem varia, ac frequentissima praxis est, An liceat cooperari cum actione proximi ex se indifferente, ex qua ipse sumit occasionem peccandi: An verb. grat. liceat scilicet fenestram admove- re, quæ actio ex se non est mala, si scias aliquem velle il-

la commoditate uti ad furandum, licet furtum tu nequaquam intendas.

Præhabe hic Propositionem ab Innoc. XI. sub nu. 51. damnatam. *Famulus, qui submissis humeris scienter adjuvat herum suum ascendere per fenestras ad stuprandam virginem, & mul- toties eidem subservit, deferendo scalam, aperiendo januam, aut quid simile cooperando, non peccat mortaliter, si id faciat metu notabilis detrimenti, puta ne a domino male tractetur, ne torrens oculis aspiciatur, ne domo expellatur.*

16 Sit regula universalis: Ex causa rationabili, justa nimirum, & proportionata, non committit peccatum, nec consequenter onus restitutionis contra hit, qui scienter participat, seu scienter cooperatur cum aliquo in actione, quæ non est intrinsece mala, sed in se considerata indifferens est; si ipse illam actionem ordinet ad finem bonum, id est vel ad suam necessitatem avertendam, vel ad suam utilitatem consequendam, quamvis alius ea abutatur ad peccandum.

Hanc regulam quamvis plures impugnent, sequuntur tamen doctissimi plures, Mol. *tr. 2. d. 115. 240. 340.* Valent. *d. 1. q. 10. p. 5.* Azor. *10. 1. lib. 8. n. 22. q. 6. c. 24. q. 14.* Less. *lib. 2. c. 9. n. 122. & c. 23. n. 30. & lib. 4. cap. 2. n. 24.* Rebell. *q. 14. a. n. 49.* Suar. *10. 3. in 3. part. d. 18. sect. 1.* Sanch. *lib. 1. in Decal. cap. 7.* Castrop. *10. 1. tr. 6. dist. 6. de charit. a part. 7.* Dian. *p. 5. tr. 7. per tot.* citans Pontium, duos Hurtados, aliosque. Cujus ea ratio brevise est: quia, quando te urget causa rationabilis, ut facias illud opus, moraliter censeris non posse aliud facere; illa enim urgens necessitas auferat a te potentiam moralem: ergo tunc non teneris ab eo opere te cohibere. Probatur consequentia; quia abstinere ab eo opere, quod ex se malum non est; ideo deberes, at impedire, seu, ut non permitteres peccatum proximi: at impedire tunc non potes; ergo, &c. Probo hanc minorem, tunc non potes: tollit enim a te, ut dictum est, potentiam moralem urgens illa causa; ergo non debes, siquidem ad impossibile nemo tenetur: quare tunc non judicaberis velle peccatum proximi, sed propter necessitatem tuam solum censeris negative permittere. Ubi vides totam rationem hujus doctrinæ fundari in duobus; Primo, in natura operis, seu actionis, quæ ex se fit non mala: Secundo in causa rationabili excusante, quæ fit justa, & proportionata cum opere faciendo; hoc est, quæ ejus sit rationis, ut respectu operis, quo male utitur criminolus, censeatur pro te moraliter urgens, & necessaria. Si alterum ex his absit; cooperantem peccare, non est dubium: solum dubitare quis possit quo peccati genere? Respondet Sanch. *loc. cit. n. 10.* eo genere peccati, quod committit ea actione abutens. Quid si dicas, esse solum contra Charitatem? cum de Lugo de pœnit. *d. 10. sect. .... §. 2.* legantur, quæ dixi in opusc. de Confess. *lib. 2. c. 1. §. 17. nu. 101.* de scandalo; inde enim, an id possit dici, colligit studiosus Lector.

17 Verum enim vero unde exploratum habeam causam esse sufficienter excusantem? Arbitrio prudentis potius, quam certa regula id definiri potest. Non enim semper eadem causa excusabit; sed maxime perpendi debet Primo, si remote, an proxime opus indifferens sit conjunctum cum peccato abutentis: nam si remote, minor causa te excusatur; si proxime, majori, & urgentiori causa opus erit ad excusandum. Secundo, an sit in materia justitiæ, ubi intercedit damnum tertii, majorque urget obligatio, ne cum ejus damnificatione coopereris; an in aliis materiis, in quibus minor solet urgere obligatio: major enim in materia justitiæ causa excusationis esse debet, minor in aliis. Tertio, conducet item advertere, an si tu eam cooperationem proximo negando, cessaturus is sit a peccato; si enim cessaturus esset, major causa requiritur, quam si nequaquam. Vides, quam implexa, quam confusa sit allata regula? Illi ergo acquiescere non possumus, nisi ad casus particulares, praxis gratia descendamus: nam sic aliquando clarior evadet regula, & non nihil accuratus Confessarius sublevabitur.

Cooperatio famuli cum Domino, & similibus.

18 Ipsa communis famulatus, & obsequii ratio est proportionata causa, cur excusetur famulus, filius, uno verbo, subditus, sequentia opera ex se indifferentia faciens. Ita Sanch. *l. c. n. 22.* Primo, si iussu heri usurarii pecuniam numeret, deferat, recipiat, referat mere in libros; sed de his fufe mox n. 42. Secundo, si ejusdem iussu, quem scit ire ad adulterandum, sternat equum, ipsum mere comitetur, mereque expectet ante fores (mere, inquam, hoc est non ut custodiat, animosioresque ad peccandum reddat) sternat lectum, cibos condiat, ministretque concubinæ, eandemque mere associet, ducendo ad locum, ubi dominus peccaturus est, januamque aperiat eidem ingressuræ. Tertio, si ornet suam heram meretricem, si deferat scripta, & internuncia solius urbanitatis plena, si deferat munuscula, & esculenta, præstetque alia officia, quæ alius famulus æque præstaret.

Dixi (soliis urbanitatis) nam si contineant turpia, & amatoria, vel directe ad peccatum provocantia, ut item si contineant claram provocationem ad duellum, nulla erit excusatio; nam hæc sunt intrinsece mala ex Sanch. n. 26. quamvis Castrop. *t. 1. tr. 6. d. 6. p. 11. n. 7.* hæc licere ex aliqua urgentissima causa, dubitative doceat. Quod si famulus ignoret, quid in eo scripto lateat; siquidem est certus de turpitudine amoris domini, vel personæ, inter quas intercurrunt illa scripta, sunt valde suspectæ; nunquam licere deferre, sentit *ib.* Sanch. quia debet servus ex communiter contingentibus præsumere ea esse amatoria, & mala, benignius tamen etiam in hoc loquitur Castrop. *ib.* cit. Rebell. eam enim delationem ex aliqua urgentissima causa, puta mortis, vel similis gravis mali avertendi, uterque concedit.

19 Præterea, subditus non ex sola famulatus ratione, sed me-

u notabilis detrimenti (quale esset, si quis timeret, ne dominum hunc deserens, cogatur alium cum sua molestia, & damno querere, ne a domino male tractetur, ne torvis oculis aspiciatur, ne e domo cum suo detrimento expellatur) subditus, inquam, excusabitur, si referat adulteræ, vel inimico, ut tali hora ad domum heri, vel ad conditum locum accedat (sed nedicat, ut accedat ad peccandum, vel ad pugnandum in duello; hæc enim sunt intrinsece mala) si jussu heri insequatur puellam; visurus, vel requisiturus, ubi ea habitet, & nihil aliud; si jussu ejusdem non aperiat modo januam, sed doceat, ubi herus sit; si dominum adjuvet ad ascendendum per fenestram, quo ingrediatur in locum, ubi peccaturus sit: hæc enim, & similia cum sint aliquanto propinquiora peccato abutentis, indigent causa aliquanto graviore, quam sit ratio famulatus; & ea, quæ dicta est, sufficiens satis superque censetur; si famulus ad duellum associet dominum, vel eundem fornicantem custodiat ante fores, ut in utroque peccato animosior sit; clare peccabit, ut modo inauimus: ita Sanch. n. 13. quia finis est pravus: ut si materialiter associet, custodiatve, id est, ut dominum suum non derelinquat, licet videat eum uti hac associatione, ut animosior fiat ad peccandum, excusari quidem potest: sed non sufficit ratio sola famulatus, nec notabile illud nocumentum, quod diximus *instio hujus numeri*: sed maximum debet esse, quia custodia illa animosiosem dominum reddens, valde propinqua est peccato; multo magis id dico de associatione eadem materiali ad duellum, deque omni cooperatione, qua quis utatur ad occidendum, quia majorem causam requiri supra dicimus, quando culpa abutentis est contra justitiam.

20 Quæsitum semel fuit, An si amicus meus velit, ut ego famulam munuscula, & similia, turpis scilicet amoris incitamenta, quæ ipse mittit ad suam concubinam, possim ego sine peccato deferre? Responso fuit absolute negativa, quia ex una parte hæc actio, licet alias indifferens, est conjuncta cum peccato amici, ejusque concubinæ, & ex alia parte non adest causa excusans ducta ex famulatu, vel ex alio detrimento, ut supponimus: nec enim, si adest quidam modicus rubor, videtur esse regulariter tanti momenti, ut satis excuset: fateor tamen, si tibi magni sit ejusmodi amicitia, ac vere timeres eam amittere, excusari te posse; quia tunc notabilis nocumentum justus metus accedit: simile quid erit, si te amicus petat, ut cubiculum ei accommodes, in quo scis eum fornicaturum; nisi enim notabilis necessitas te excuset, peccabis, si illi morem geras. Ita Sanch. l. c. n. 31. Et notabilior quidem posco, si in tuo cubiculo securius, & confidentius sit amicus peccaturus, ob rationem modo dictam in associatione: atque eodem modo philosophare in cæteris similibus, ubi ratio famulatus, & obsequii non invenitur.

21 Occasione famuli, illud de dominis adverto; nam si dominus non ejiciat servum habentem extra domum dominiconcubinam, seu universim servum malum, vel si non subtrahat aliquid ex necessariis, quando probabiliter creditur, servum ex tali ejectione, vel subtractione ad sanam mentem rediturum, peccaturum mortaliter: quod si verisimile esset domo expulsum deteriorem futurum, (ut certe facile præsumi posset) liceret domini retinere, dummodo non sit familiæ perniciosus. Lege Sylv. verbo Dominus, §. 7. Nav. in summ. cap. 14. n. 21. Ratio est, quia in priore casu videtur peccato servi favere, non item in posteriore: addit Trull. lib. 4. in Dec. c. 1. d. 6. n. 1. citans Azor. p. 2. l. 2. c. 39. (Vide Nav. c. 14. n. 21. cit. & Bauci in sel. q. n. 240. Peter 14.) aliam excusationem: si nimirum ex expulsionem notabile damnum domino sequatur, eo quod sit famulatu debito, & necessario cariturus, vel pretium servi, vel ipsum servum amissurus.

22 Quod dictum est de domino, intellige multo magis dictum esse de Patre respectu filii. Quare sicuti aliquando excuso parentes, fratresque majores, quando actu filios, fratresque non expellunt, quia deteriores extra domum verisimiliter evadent: & quia dedecus est familiæ extra majorem curam in alterius domibus illos agere; ita eisdem graviter accusare debeo, si continua remedia, quæ moraliter possunt, ad curandos eos, qui sub ipsorum cura sunt, nequaquam adhibent.

Foveret etiam peccatum dominus (multo magis pater respectu filii) si servum, ejusque Amasiam domi retineret: nam sic dominus receptaret peccantes. Inquiris: Poteritne hic herus excusari nunc ex eo capite, quia alios servos, vel servas invenire facile non potest, qui perinde ac illi naviter famulentur? Respondeo, non possum excusare: nam in hoc casu non solum est servus malus, ut *num. præced.* sed est securius peccans, & commodius. Idem dic quoad filium, volentem domi parentum retinere Amasiam. Quid de scandalo? Quid de periculo contagii totius familiæ? Apage a te ejusmodi lues.

Cooperatio cum Amasia, ubi plura de puella honesta.

23 Licet cuilibet Judici concubinæ munera tradere, atque ab eadem petere, ut intercedat pro ipso apud Judicem; quando ejus intercessione sperat, ut justam sententiam de re alicujus momenti Judex pro ipso ferat; nec alia via se offert, qua possit ejusmodi sententiam obtinere: ita Castr. l. c. p. 5. Hurtad. apud Dian. tr. 8. ref. 34. contra Sanch. ab iisdem citatum. Ratio est, quia id potest puella obtinere sine exercitio, vel incremento turpis amoris. Quare actio ex se est indifferens: & ex alia parte expectatio sententiæ dat sufficientem causam.

24 Quid de puella adeunte Judicem pro sua causa, vel de eadem vocante Medicum pro sua curatione, vel de homine indigente assistentia scæminæ pro infirmitate? Peccabuntne hi hæc facientes, quando sine gravi incommodo ea omittere non possunt?

Tamb. de Dec. Præc. Tom. I.

lunt; & nihilominus sciunt, Judicem, Medicum, scæminam his occasionibus turpiter labi? Respondeo: Præscindendo ab alio inconvenienti, puto posse, necessitate nimirum gravi, & proportionata eos excusante; id quod patet ex dictis.

25 Si puella (ut id semel occasione dicam) advertat se ab alio libidinose tangi, quando tactus sunt impudici, seu libidinosi (qui sint hi, dicitur pluribus *infra lib. 7. c. 8. §. 2.*) non potest licite permittere se tangi: nam concurreret ad actum intrinsece, & mortaliter malum. Si vero sint pudici ex se, & honesti, quale esse solet osculum ex more patriæ, vel tactus manus in choreis, distinguendum est: Si enim fiant in publico, licite eos permittet puella: in re per se non mala, adest excusatio sufficiens, ne scilicet in suspicionem malitiæ, apud se spectantes veniat repulsus bonæ alias famæ: at si hæc suspicio vitari posset, vel illi tactus, quamvis ex se pudici, fierent secreto, debet puella omnino repellere, si certo moraliter tangentis, osculantisve malitiam advertat: nam tenetur ad non concurrendum cum alieno peccato, ubi non adest excusatio permittendi. Certo, inquam, advertit; nam si solum sub dubio, ex alio capite non obligatur repellere, quia nimirum nemo præsumendus est malus: ita Filiuc. tr. 39. n. 197. sed certe eo ipso quod secreto hi tactus fiant, suspecti sunt, & repellendi. Licite (ut id etiam obiter tangam) possit a puella Medicum, & sic negligere curationem sui morbi, ne tangatur in partibus inhonestis, concedunt Doctores Bonac. de matr. q. 4. p. 10. n. 9. Joan. Sanch. d. 3. n. 7. quia nemo tenetur admittere curationem, a qua non minus abhorret, quam ab ipso morbo.

26 Illam etiam causam sufficientem existimo, ut sine peccato possit puella habere amatorem, & finire se ab illo videri; idemque parentes posse concedere, quando id sit ad finem nubendi. Vide omnino de hac re *infra l. 7. c. 5. §. 2. a n. 49.* Cautè tamen id fiat, nec in se permittat delectationes carnales de presenti: quod facillimum, & frequentissimum solere esse, prudenter notabat Pater Nicolaus Baldelli, meus in Theologicis amantissimus Præceptor.

Munera Amasii an acceptare liceat puellæ, dicam *infra lib. 7. l. c.* ut etiam, an se ornare *infra l. 7. c. 8. §. 8. per totum.*

27 Quid, si puella præscindendo a prædicto sine nubendi, sciat labi in peccatum adolescentem, quando eam conspicit, potestne Primo, permittere se ab illo videri? Secundo, se illi conspicendam tradere? Utrique petitioni sic respondet Sanch. to. 1. in Dec. lib. 1. cap. 6. n. 15. 17. ad Primam, communiter Doctores docent, eam peccare mortaliter, quando nulla necessitate ducitur, sed ut sue libertati satisfaciatur, huc atque illuc discurrendo; secus, si ut invisitat vicinos, ne inurbana videatur, eat ad Ecclesiam, &c. Alii tamen docent non peccare mortaliter: Primo, quia ea occasio potius est ex propria amantis malitia; quam a muliere data, qua libertate sua juve utitur. Secundo, ne millo scrupulis subjaceat, dum vult expendere, quando est necessitas domo exeundi, &c. Tercio quia ex hac causa mulieres se superflue ornantes, semper peccarent: quia sciunt se a pluribus turpiter fore amandas. Hæc igitur sententia verior est (quam sequitur etiam Diana cum aliis ab ipso citatis p. 1. tr. 15. ref. 30.) Ad secundam sic habet: Si data opera (multo magis, si se ornata offerat conspicendam) absque ulla necessitate se ejus conspectui offeret, sed quadam vanitate ducta, nec turpis amoris alterius ignara, etsi illum non intenderet, nescio eam a culpa mortali liberare: quia aliud est, sua se quocumque eundi libertate privare, quod commode, & absque anxietate, atque absque aditu ad scrupulos præstare nequit; alium autem, data opera se ejus conspectui offerre. quod facillimo negotio vitare potest: nec in oblatione illa aliquid utilitatis est. Hæc Sanchez. Quam distinctionem, quia Albertus Alberti de ornatu mulier. d. 1. c. 5. §. 3. noluit admittere: nimis scrupulose de priori casu locutus est: si enim omnes cum eodem Recentiores *ibid. n. 30.* concedunt, ex justa causa puellam excusari in dicto priore casu, ob necessitatem aliquam, vel utilitatem: quæ major utilitas, vel necessitas huic rei proportionata desideranda sit, quam ea, quæ ducitur ex scrupulis, ex libertate, &c.

Pictor, Histrio, Vector ejusdem Amasie.

28 Non licet regulariter Pictori pingere Amasie imaginem pro eo, quem Pictor certo sciat in eam turpiter esse affectum; quia non apparet causa sufficiens ipsa sola amissioni lucri, quod ex ea pictura conquirendum sit: nam idem puto sentiendum de pingentibus valde turpia; imo de Histronibus eadem repræsentantibus, ex quibus moraliter scitur multos peccaturos. Dixi (regulariter) si enim tanta esset Pictoris, vel Histronis necessitas, ut eo lucro indigeret ad victum, vel quid simile, non recusarem semel, aut iterum licere (sed sine periculo morali suæ impuræ delectationis, quod cavere maxime in Histrone turpium, proh quam difficile est!) donec alia vivendi ratio diligenter conquirenti non aperitur: ita Sanch. Pontius, Castr. contra Azorium, & Bon. apud Dian. p. 5. tr. 5. ref. 5. Petr. Hurt. apud eundem ref. 6.

29 Licet tamen famulo, sed non nisi addito timore notabilis damni explicati n. 19. emere pro domino depictam jam imaginem concubinæ, sicut etiam modis dictis *ib. & n. 18.* ornare heram, meretricem comitari, &c. quæ tamen simplici amico non concedimus, ut colligitur ex n. 29. Ratio quod servus emendatam imaginem facilius possit, quam Pictor pingere, est, qui minor cooperatio est in sola emptione: ipse enim dominus facile emere per se posset; at non potest per se pingere.

30 Qui ex officio lecticas humeris portant, vel rhedas agunt, possuntne licite, pretio conducti, puellam scienter ad lascivum adolescentem adducere? Ajo, non posse, quia id nec excusari

K tio

tio famulatus; hi enim famuli, seu subditi non sunt: nec amissioni lucri, quia hoc est satis exiguum, juxta modum dicta de pingentibus Amasiam. Habeo tamen unum apud Navarr. *lib. 5. consil. in secunda edit. conf. 5. de penit. circa finem*; ex quo aliquid benignius colligi probabiliter potest. *Ex his* (inquit) *videtur colligi ratio defendendi multos a peccato saltem mortifero: modo, ut in casu proponitur, non placeat eis peccatum, & faciant obsequia praevidenda ob aliquem bonum finem; puta, eo quod exhibeant illa, officii sui causa, vel ob justam mercedem: licet enim haec officia, & obsequia sint valde commixta peccato, non tamen sunt secundum se, & suapte natura peccata: & ideo se jungi possunt a peccato per finem diversum, & se junctum: haec ille: nota illud officii, vel ob justam mercedem: hanc sententiam sequitur etiam Merolla *to. 1. d. 2. c. 4. dub. 10. coroll. 3. num. 280. & Diana p. 3. tr. 6. ref. 11. excusantes eos, qui ex officio puellam in curru ad Amasiam ducunt.**

31 Disparitas autem erit inter hos, & inter pingentes turpia; nam si ii vectores, seu bajuli adeo sint religiosi, ut nolint se, suasque oporas locare in ejusmodi vectionibus, facile in tuo lucro notabiliter laederentur, quod non est communiter in illis turpibus depingendis.

32 Et hic item nota discrimen inter has artes: qui enim profiteatur artem, v. gr. histrionicam turpia representantem, semper est damnandus: ita Petr. Hurtad. *2. 2. disp. 79. sect. 6. §. 281.* (nisi forte illum rarissimum casum dictum *n. 28. excipias*) quia proxime ejusmodi ars adnectitur ad turpia: at non ita sculptura, pictura, bajulatus, vel similes artes: haec enim per se non sunt occasiones peccatorum in proximo, sed merè per accidens; ita ut peccata facile, & ut plurimum vitari possint.

Cooperatio Venditorem.

33 Causa justa, & proportionata censetur, ut quis sua vendat, factura, quam pateretur, si res suas, quas venales habet, nequaquam venderet, dummodo venditio non sit contra justitiam: itaque potest quis vendere agnum infideli, quem scit usui fore ad sacrificium Idoli; fucos mulieri, quos scit emi, ut ad turpem amorem illis peruncta juvenes alliciat; aleas, & taxillos eis, qui in ludo illicito sunt illis abuturi. Caupones item possunt ministrare cibos in die jejunii; tum quando dubitant, an ad se divertentes a jejuniario excusentur; tum quando putant eos non excusari.

34 Potest etiam quis venderè, vel etiam locare domum suam meretrici, vel usurario publico: imo id posse fieri ex Sanch. *lib. 1. in dec. cap. 6. n. 20.* etiam nulla excusante causa, quia locus est valde remote conjunctus cum peccato abutentis, & sic posset etiam abuti aere, cibis aliisque rebus innumeris. Nisi tamen locus esset ratione situs magis aptus ad alliciendos homines, vel vicinitas meretricis multum noceret honestis foeminis in vicinia commorantibus; nam tunc requiritur causa, qualis certe sufficiens esset, non posse aliis honestioribus locari, & nisi esset lex, ne id fiat; ut certe excommunicatur in Sacro textu *c. 1. de usuris in 6.* qui domum locat usurario alienigenae.

35 Qui vendunt esculenta soluturis jejunium, excusantur, si timeant diminutionem emptorum; praecipue cum raro ex tua denegatione ii jejunio sint vacaturi: nullo enim negotio, quod tu denegas, alii porrigent.

Unam, vel alteram rem non magni pretii invenditam tibi superesse causa sufficiens certe non judicatur, ut de pictura Amasiae modo dictum est: at vero diminutio successiva pretii exigui, in satis notabile damnum cum possit excrecere, satis sufficiens causa existimanda est.

36 Ad vendendum vinum scienter se inebrianti, causam majorem aliquid, praeter ipsum vini merum pretium, exposulat Castropalaus *l. c. p. 24.* (Adde Sa, *V. Ebrietas, Sanch. l. c. nu. 33.*) nempe vel timorem, ne nolens vendere injuria afficiatur a volente emere, vel timorem, ne multum sic diminuatur emptores. multum, inquam; quia ebrietas videtur majus malum, quam solutio jejunii; & ideo majorem causam requirit, quam requirat jejunii fractio; simile quid hac occasione dic de reddente gladium furioso, vel cum illo inimicum occidere volenti; nam licet ex justitia gladium alienum reddere quis domino teneatur, tamen in hac circumstantia furiosi, nisi a gravissima necessitate cogatur, reddere non debet; idque sub onere restitutionis, si damnum forte sequatur, ut dicitur inferius *lib. 8. tr. 4. c. 1. §. 3. n. 6.*

37 Peccant cum onere restitutionis ii, qui tradunt vinum, frumentum, caeteraque aliis, ut hi cum injustitia ea vendant; quia hi operantur nomine illorum, at si eadem vendas aliis; quos scis per fraudem, miscendo v. g. aquam vino, vel demendo de mensura, & c. aliis esse revendituros; tunc licite poteris, quando tu, nisi iis venderes, districte, vel cum tuo damno, aliis vendere cogeres; nam si aliis sine tuo damno aequè posses, cur ex Charitate non debeas? Ita Sanch. *l. c. n. 27. Castrop. l. c. nu. 3. lege Dian. p. 3. tr. 6. ref. 44. Merolla to. 1. tr. 1. d. 2. dub. 10. coroll. 7. n. 305.*

Cooperatio cum Idololatria.

38 Idoli, ejusque templi fabricatio, ut item Idoli jam facti venditio, cum sint ordinatae ad Idololatriam, non possunt ex se licite praestari in gratiam ejus, qui ad hunc finem scitur ea velle, quia sunt claræ, & valde immediatae occasiones Idololatriæ; qualis certe non est agni sacrificandi venditio, cum agnus multis aliis rebus non peccaminosis usui sit.

Urgentissima tamen existente causa (ut esset, semel, aut iterum, juxta dicta *n. 28. magna paupertas artificis*) peccatum vitaretur: ita Castrop. *l. c. p. 12. n. 3. Pauperes to. 3. d. 1. q. 9. dub. 5. n. 144.* quia (quid-

quid aliquid dicant) non sunt actiones intrinsece malae, sed ex se indifferentes, cum Idolum possit appeti ad honestos fines; nempe, ad ornandam domum, vel ad memoriam Antiquitatis conservandam, templum vero, ad usus humanos licitos, &c.

De ingressu in templum Idoli, deque genuflexione ad illud, dixi per occasionem, *lib. 2. c. 1. §. 3. a num. 11.*

Cooperatio cum ministrante in ligne Sacramenta, &c.

39 Si Sacerdos sit in mortali, idque tu certo cognoscas (nam si abest certitudo moralis, semper erit bonus praesumendus) non peccas petendo, ut is conficiat Sacramentum, v. g. ut te absolvat, quando alius bonus praesto non est, quia tunc necessitas, seu spiritualis utilitas excusat a peccato, quod Sacerdos ille posset, media saltem contritione vitare: ita Azor. *p. 2. lib. 2. c. 17. q. 7.* Sacerdos, inquam, five Parochus sit tuus, five nequaquam; eadem enim mihi videtur utriusque ratio: an liceat ab ejusmodi Sacerdote Sacramenta petere, quando sunt alii probi, a quibus petere possum, an, inquam liceat, solum ex capite, quod is est paratus, dicam *mox n. 65.*

40 Si Sacerdos esset excommunicatus, distinguendum diligenter est: si enim est vitandus, hoc est publicus percussor Clerici vel nominatim denunciatus; illicite a te posceretur, ut is Sacramenta conficeret: ita Suar. *de cens. d. 14. c. 16.* quia tunc communicares in divinis cum excommunicato vitando: imo, quoad confessionem, invalide eam ab illo susciperes, siquidem a vitando Ecclesia vel tollit, vel suspendit omnem jurisdictionem: at vero, si est non vitandus, hoc est, si habet quaecumque excommunicationem, modo non sit, vel publicus percussor, vel nominatim denunciatus; potest a te licite, & valide rogari, ut conficiat: quia Concilium Constantiense id, in gratiam Fidelium, concessit: unde tunc ejusmodi excommunicatus, modo non seipse ingerat, sed ad Fidelium petitionem, Sacramenta ministret, & licite, quantum est ex capite excommunicationis, & valide operatur: ita Sanch. *lib. 7. de matr. d. 9. n. 8.* Petr. Hurtad. *2. 2. disp. 173. sect. 18. §. 249.* contra Suarium *disp. 16. cit. sect. 1.*

Dico (quantum est ex capite excommunicationis) nam si per ipsum stet, quod non obtineat absolutionem, esset in peccato mortali, & tunc recurreret Doctrina *num. praeced.* jam enim tunc peteres Sacramenta ab existente in mortali.

Cooperatio cum inique pugnantibus, vel aliorum bona diripientibus.

41 Urgentior causam ad excusandum requiri, quando opus est magis vicinum peccato abutentis, & quando est contra justitiam; statuimus *supra.* Cum autem urgentem hanc causam, esse metum mortis, vel similis valde gravis detrimenti pateat ex dictis, consequenter fit, ut excusentur Christiani remigantes in tremibus Turcarum, contra similes Christianos pugnantium; & praeterea ii, qui arma porrigunt a Turcis petita, ad eosdem Christianos interimendos: asportantes item sarcinas ad bellum injustum necessaria, admoventes scalas, &c. ita Less. Sanchez, Valent. alique, Castrop. *1. 1. tr. 3. disp. 6. p. 11. nu. 10.* quia nisi Christiani captivi haec faciant, incurrunt periculum vitae: at non excusantur etiam metu mortis, si Christianos occidant; si percutiant, si contra eosdem immediate pugnent; si applicent ignem, quo comburantur naves, & Christiani in ea existentes; si eundem ignem applicent Bombardis, ex quibus Christianis non terrendi solum essent (nam pro hoc sine dubio excusarentur) sed etiam occidendi: quia haec sunt intrinsece mala. Excusantur tamen, si inferant damnum Christianis, in rebus externis, eas capiendo, vel destruendo; quia tunc sunt in extrema necessitate illorum bonorum, ad vitam tuendam: nam propterea eodem metu excusatur is, qui admovet scalas, vel humeris sustentat latronem, qui vult furari; imo & qui eundem furem adjuvat ad furandum; quilibet enim ad haec jus habet in extrema necessitate. Ita Castrop. *l. c. n. 12.* citans Molinam, & universaliter loquendo, praeter extremam necessitatem, illa causa te excusabit, si concurras ad actiones indifferentes, quibus alter abutitur ad furandum, vel damnum in bonis inferendum, quæ judicio prudentis judicetur proportionata ad quantitatem furti, vel damni, ut ex dictis colligi potest.

De Cooperatione cum Pejeraturo, non Jejunituro, Maleficio Maleficio dissoluturo. Remissive.

42 De primo ex his egi *lib. 3. c. 1. §. 6.* de Secundo, praeter modo *n. 33.* dicta, & a *num. 40.* dicenda, habuisti multa *lib. 4. c. 5. §. 6.* de Tertio dictum est satis *lib. 2. cum de Maleficio.*

Cooperatio cum Usurario.

Tres classes personarum hic se offerunt: ipsi mutuarius, id est ille, qui recipiat ab usurario pecuniam mutuam sub onere solvendi usuras. Famuli tum mutuarii, tum Usurarii. Caeteri alii non famuli, inter quos Notarius, Testes, Princeps.

Mutuarius.

43 Quoad mutuarium, tria quaeri possunt: Primo: An ipsi liceat solvere usuras ob mutuum jam acceptum? Respondeo, licere: ita Sanch. *lib. 3. in Dec. c. 8. n. 10.* & de Lugo *to. 2. de Just. d. 25. sect. 11. §. 1.* quia haec non est occasio peccandi, quæ detur usurario, cum ipse facile posset illas non recipere: sibi ergo imputet, si recipiat: nam mutuarius excusatur solvere, quod promissit, ne habeatur infidelis, & ne cludat sibi ostium ad habendum iterum mutuum.

44 Secundo; An absolute petere liceat ab Usurario pecuniam mutuam? Respondeo licere, si eo mutuo quis indigeat: ita *ib.* communiter, Castrop. Pont. Suar. aliique allati a Diana, p. 5. tr. 7. de scandalo resol. 8. tunc enim, qui sic petit, nec consulit, nec intendit eam usurarii iniustitiam, quod certe esset iniquum, sed intendit utilitatem propriam supposita malitia usurarii, quam solam permitti, non vult: at si mutuo non indigeat, sed eam pecuniam procuret; ut illicite expendat: etiam licere, probabile esse dicemus paulo post a num. 65. eo capite, quod petat ab usurario parato.

45 Tertio; An petere liceat mutuum ab usurario, sic ad dendo; *Da mihi mutuum, nam tibi solvam in usuras.* Respondeo adhuc licere, quando scitur usurarius non mutuaturus sine usuris: ita Molin. Valentia, aliique apud Dian. l. c. Ratio est, quia id non induceret ad usuras, atque adeo ad peccatum; sed sensus est conditionatus in hunc modum: *Da mutuum; nam quia non vis mutuare gratis, solvam tibi tuorum.*

Famuli.

46 Quoad famulos mutuatarii dico, certum esse illos, imo & quoscumque alios ejus ministros, amicosque posse licite efficere, quod potest ipse mutuatarius: quia agunt personam domini. Possunt ergo totum, quod dictum est a num. 43. Quoad famulos vero usurarii, multa sunt dicta num. 18 sed plura jam subdo, quæ sunt communia cum non famulis.

Non famuli.

47 Quoad omnes ergo alios, placet mihi hanc formare regulam, ex Mol. l. de contractibus, d. 3. Lessi. l. 1. c. 2. dub. 21. & aliis, quos ipse citat: si quis se tenent ex parte usurarii, & cum eo cooperantur ad committendam usuram, peccant, & obligantur ad restitutionem saltem secundo loco post usurarium: dum tamen excipias eos casus, in quibus mutuatio ingrata non est cooperatio; nam tunc neque peccant contra mutuatarium, nec a restitutionis obligatione ligantur. Regula, & ejus ratio clarior jamjam evadet.

48 Etenim radix peccati, & obligationis ad restituendas usuras, est involuntarium mutuatio, qui absolute loquendo invitus usuras solvit. Quare, quando quoad eos, qui cooperantur cum usurario, mutuatarius, vel vere, & ex animo non est invitus, vel certe iis facile illam cooperationis culpam (si qua est) remittit; tunc iidem cooperatores (quantum est ex hoc capite iniustitiæ) nec peccant, nec onus contrahent restituendi: sed ecce difficultas: ecquando enim invitum non esse mutuatarium censendum erit? Dic, id sciri posse Regulæ sequentis auxilio, quam colligo ex Lessi. *ib.* Molina, aliiisque.

49 Quoties cooperatur quis cum usurario in re, quæ grata est mutuatario, invitus hic non erit; siquidem tunc cooperator ille nullam injuriam irrogat: quod si quam forte irroget, facile ea condonari a mutuatario præsumitur, quia in gratiam ipsius mutuatarii totum denique negotium refunditur; unde consequenter fit, ut ille cooperator non peccet contra mutuatarium, nec restitutioni sit obnoxius. Quoties vero cooperator in re ingrata cooperabitur, invitus erit mutuatarius, quia tunc adest clara injuria, nec injuriæ remissio præsumi rationabiliter potest; & sic aderit peccatum, ac restitutionis obligatio. Exemplo res fiet clarior. Numeras pecuniam mutuam dandam ad usuram: excusaris a peccato, & a restitutione, quia id gratum est mutuatario, cum sine numeratione is non haberet mutuum, quod ipse cupit. Contra, consulis usurario, ut non det mutuum, nisi sub usuris, peccas, & ad restitutionem obligaris, quia id ingratum est mutuatario.

50 Hinc sive famulus, sive quicumque si ob finem bonum, ac mutuatario utile, consulat usurario, ut det mutuum cum usura, nempe ut is, qui solet mutuare cum usuris, eas non denegat huic petenti: si quis deponat, seu donet pecuniam usurario, non ut usuras exerceat, sed ob alium honestum finem, sive ob amicitiam, sive ad custodiam; si quis adjuvet usurarium in numeranda, vel deferenda pecunia, vel in scribendis, seu notandis rationibus, & debitorum nominibus per meram scripturam, quæ non faciat fidem ad cogendum mutuatarium; si quis in exigendis usuris sine ulla coactione, amice moneat debitorem de suo debito, imo & adhortetur, ut solvat, ne appareat infidelis: si quis deserat pignora pro securitate usuræ: si quis, cum sit superior, permittat, propter bonum forte publicum, usuras (si tamen non sit lex de ea non permittenda, quæ nunc certe adest, c. Post milles. c. Quanto amplius, de Usuris, & alibi, & ideo servanda. Leges Lessi. lib. 2. c. 20. n. 179. & Salas, de Usur. dub. 44. n. 6.) Si quis mediator eat, redeatque, quærens usurarium jam alias paratum, qui alicui velit mutuare; imo quærat mutuatarios, qui forte velint ab illo usurario parato accipere mutuum: si quis cum sit dominus, locet suas domos, vel officinas usurario (præscindendo a lege, quæ nunc certe adest, ne usurario alienigenæ domus locetur, ut supra innui n. 34.) Si quis, inquam, aliqua ex prædictis faciat, non peccat contra mutuatarium, nec onus incurrit restitutionis, quia mutuatarius ad hæc vel non est invitus, vel facile remittit. Et sicut ipse, ejusque amici prædicta sine ipsius injuriâ facerent, ita & quicumque alii; æque enim rem ipsi non ingrati exequuntur. Hæc passim ex Mol. Salas, Delugo, Lessi. Dian. aliiisque.

51 Contra. Si Tutor, Curator, absolutus Procurator, negotiorum gestor dent mutuum sub usura, ut tales sunt, quamvis nomine aliorum: si famulus, vel quicumque cogat mutuatarium ad solvendas usuras: si quis scribat libros usurarii, qui fidem faciant ad cogendum mutuatarium, ut usuras solvat; ut item si subscribat Apodixas, simili modo fidem facientes ad cogendum: si quis do-

Tamb. de Dec. Præc. Tom. I.

ponat pecuniam apud usurarium, ut is usuras exerceat, & simul ipse deponens earum particeps sit: si quis mediator volentem dare gratis mutuum, excitet ad dandum cum usuris, vel si cogat mutuatarium ad usuras solvendas, vel falsis motivis alliciat, quo ipse mediator plus acquirat pro suo labore: si quis inquam, aliqua peragat ex his, peccat cum restitutionis onere, quia iis nihil remittit mutuatarius; cum eorum dictæ actiones sint ipsi injuriolæ, perinde ac si essent; ab ipso usurario: ita ex iidem *passim*.

52 Dixi (absolutus Procurator) ut innuerem illud, quod merito docet Lessius, lib. 2. c. 20. dub. 21. n. 181. his verbis: *Si ipse contra-ctus usurarius per famulum (puta, ut per procuratorem) fit ineundus, non excusatur famulus; quia tunc videtur causa efficiax damni: si tamen non erat in potestate famuli absque eo contractu pecuniam dare, eo quod dominus esset præsens, non videtur famulus teneri ad restitutionem; quia mutuatarius non censet sibi injuriam fieri a famulo, qui aliter pecuniam numerare non potest, sed a domino.* Hæc Lessius.

53 Dixi (si subscribat Apodixas) nam si solum scribat illas, quæ non faciant fidem (esto deinde cum iniustitia subscripturus sit usurarius) non videtur rem ingrati, seu certe graviter ingrati facere mutuatario. Favet Bonac. de irreg. d. 7. q. 24. p. 5.

54 Dixi (& simul ipse deponens particeps sit) si enim solas deponat quis pecunias, ut iis usura exerceatur; peccabit quidem eo malo affectu; at non obligabitur (quamvis obligari putet Sal. dub. 44. n. 4. & 5.) ad restitutionem, quia hæc non est injuria contra mutuatarium; huic enim certe gratum est adesse pecuniam apud usurarium, quam ipse recipere facile possit.

55 Superfunt duæ difficultates: altera sic clare proponitur: Antonius usurarius debet Petro ex justo titulo centum aureos; Titius autem debet eidem usurario alios centum propter iniustas usuras. Si Antonius, ut Petro satisfaciat, dicat eidem: *Exige tibi illos centum, quos mihi debet Titius,* licetene potest Petrus hos a Titio sibi exigere? Respondet Delugo to. 2. de Just. deo. 25. sect. 1. n. 22. contra Lessi. *ib.* citatum cum duabus simul conditionibus, posse; scilicet, nequam. Prima conditio est, ut solum exigat monendo de debito, non cogendo; Secunda, ut pecuniam illam non accipiat nomine proprio, quasi jus habens ipsi datum ab usurario; jus enim nulum is habet, quare nec alteri dare potuit, sed accipiat nomine usurarii, cui applicetur; nam deinde ipse Petrus ex ejusdem usurarii tacita commissione sic applicare poterit. Quibus conditionibus positis, constat, inquit, responsio data; nam sic nec fiet res ingrata mutuatario, & Petrus ad satisfaciendum sibi non utetur illo iniusto jure usurarii, quo uti esset intrinsece iniquum. *Quare si tota hæc industria (concludit Delugo) explicetur ipsi mutuatario, & ipse consentiat, non obligarem Petrum ad peccatum, nec ad remissionem.*

Notarius.

56 Altera difficultas est de Notario celebrante actum, seu contractum usurarium: adde & de testibus ad eum contractum adhibitis; nam de mero scriba, seu copista, qui nullo modo fidem facit, patet ex dictis: adde denique de Principe supremo, permittente usuras in suis ditionibus: quoad Notarium ergo duo sunt certa, unum sub controversia.

57 Certum est primo: si Notarius celebret contractum expressa usura, unde, ex vi illius (quia versatur apud iusta tribunalia) non possit cogi mutuatarius ad solvendam usuram; peccare quidem Notarium, quia, quantum est ex se, concurrat cum iniusto usurario, & facit contra juramentum a se initio officii emissum de non faciendis ejusmodi iniustis actibus; at non obligatur ad restitutionem, quia re ipsa nihil solvit supra sortem mutuatarium, ut supponimus: quid; si in aliquo loco, sive per iniustitiam Judicis, sive per ignorantiam, sive propter aliud caput mutuatarius usuras solvat? Respondeo: tunc obligabitur Notarius ad restitutionem saltem tertio loco, in defectum scilicet usurarii primo obligati, & Judicis iniusti, qui obligatur secundo loco: ita Sylv. v. 1. usur. 7. Lessi d. 20. d. 21. n. 80. Malderus, tr. 3. c. 3. dub. 24. contra Jo. Med. c. de usuris q. 4. §. de cooperationibus. Ratio est, quia, quod usura solvatur immediate ex iniustitia Judicis, vel ex ignorantia, non tollit, quia Notarius antecedenter iniustam causam huic coactioni dederit.

58 Certum est secundo: si Notarius celebret contractum usurarium, sed palliate fingendo alium titulum; peccare, & obligari ad restitutionem, quia & operatur contra juramentum, & concurrat ad iniustitiam.

59 Controversum ergo remanet; an vel palliatum hunc, vel clare usurarium illum contractum Notarius si celebret, petente, & volente mutuatario, peccet, & ad restitutionem solutarum usurarum teneatur? Resp. ex dictis, cum peccare quidem, quia facit contra juramentum; sed non obligari ad restitutionem: ratio est, quia, ut modo prosecuti sumus, volenti, & scienti non fit injuria: quod si in hoc casu aliqua fiat, facile remittitur a mutuatario, cui res grata facta est.

60 Sed cur usurarius obligatur ad restitutionem, quamvis volenti, & scienti mutuatario rem gratam fecerit, mutuando cum usuris; non autem hic Notarius? Respondeo, quia Notarius hic, & illi omnes, quos supra excusavi, nihil recipiunt ex usura; totum enim hoc lucrum usuræ accipit usurarius. Hinc fit, ut mutuatarium respectu usurarii non sit volens, atque adeo sit invitus simpliciter, & absolute; sed sit solum volens, ex suppositione voluntatis usurarii, aliter mutuare nolentis: at respectu cooperatorum prædictorum est simpliciter, & absolute volens; cum ab ipsis recipiat beneficium, nec in ipsis adsit iniquitas actionis recipiendi iniustas usuras.

Testes.

61 Quoad testes: Ajo, ea, quæ hæcenus dicta sunt de Notario, dicenda esse de testibus; hienim unum faciunt cum Notario, tum ad communicandam vim scripturæ publicæ, tum ad alia prædicta.

Princeps, remissive.

62 Quoad Principem permittentem usuras; Ajo, posse id sese videri apud Dianam, p.9. tr.8. resp.14.

Cooperatio cum transgressore præceptum.

63 Cajus decrevit jejunium violare, inimicum occidere, rem alienam surripere, etiamsi ego illi cibos, gladium, scalas non subministrarem; sibi enim certo providebit ab aliis, quare merito hic dicitur præcepta transgressurus. Titius vero ita est dispositus, ut ubicumque inveniat cibos, eos etiam die verito comedat; sed nunc de illis actu comedendis nequaquam cogitat: vel, quia est grassator viarum, ita est dispositus, ut ubi in rem alienam inciderit, eam surripit; vel quia est usurarius, ubicumque invenit modum injustum lucrandi, lucrum extorquet, quare merito dicitur paratus ad peccandum. Nota discrimen. Cajus jam actu interno peccavit hoc singulari peccato, contra præceptum jejunii, per determinatam illam voluntatem volendi omnino comedere: at Titius nondum actu hoc singulari peccato interius deliquit, sed propter illam pravam dispositionem habituales statim, oblata occasione, peccabit. Qui facile peccaturus est, non eo ipso dicitur, vel transgressurus, vel paratus; sic enim plenus, heu! nimis esset mundus: sed requiritur, ut quis versetur in statu malo, sive actuali, sive habituali, ut explicatum est. Jam de utroque sigillatim.

64 Quoad transgressurum, negat Castr. t.1. tr.6. d.6.p.9.n.4. me licite posse cooperari alicui, præstando actionem ex se indifferenter, qua ipse abutatur; negat, inquam, me posse, solum propter hoc caput, quia jam aliquis peccare decrevit: concedit Lessius, distinguit Sanch.

Primus sic habet, loc. cit. *Non sufficienter excusaris ex eo solum, quod proximus aliis actionibus usus esset, si tue non adessent, quia hæc conditionalis non tollit, quo minus tu causa sis illius peccati: si proximus verb. grat. alibi non esset solutus jejunium, & tu, nulla causa intercedente, carnem subministraves, peccares; quia aliquo modo concurreres peccato alterius: at quod alibi proximus solutus sit jejunium, non immutat tuum concursum, qui in subministracione carnis consistit; ergo similiter peccabis.*

Lessius sic l.4.c.2. nu.24. *Non potest intelligi sine causa, &c.) apponi causa solutis jejunium, quando alibi eam habere non possunt; si enim alio iuri, & ibi carnaturi erant, non est necesse recusare: quia peccatum non potest impediri, juxta ea, quæ scribit Navarrus, & Cajetanus.*

Sanchez l.1. in Dec. c.7. n.16. distinguit in hunc modum: *Si res indifferens sit proxime ad peccatum ordinata, suppeditans illam non excusatur a mortali; ut nemo excusaret admoventem scalam, vel humeris sustentantem, quando quis vult furari, aut hominem interficere, aut fornicari; quamvis non desit, qui hæc suppeditet: quia tales actiones ita proxime peccato, male merito dici queunt, nisi causa aliqua urgenti excusentur: si vero res indifferens remote se habeat ad peccatum, ut vendere agnum infideli, quem scio velle ad immolandum Idolo; fucos mulieri, quos scio velle ad alliciendum juvenem: tunc probabile censeo vendentem excusari a culpa saltem mortali, si certo sciat, ipso non vendente, alterum venditurum; quamvis nulla alia causa excusans concurrat: Quia in tantum esset peccatum, in quantum suppeditans non evitat peccatum ab usuri illis actionibus: at non suppeditando jam alterius peccatum non evitat; ergo, &c.* Hæc Sanchez, cujus certe hæc posterior ratio, non posteriorem solum partem probat; sed universam, ut universim ea utitur citatus Lessius: sed protecto omnes tres sententiarum sunt probabiles. Tantorum scilicet Doctorum sententias, bonis rationibus innixas, improbabilitatis censura notare nullus audebit.

Recole hic Propositionem ante n.16. hujus ejusdem § allatam.

65 Petes. Potestne quis licite invitare ad transgredienda præcepta illum, qui, modo dicto, jam transgressurus est, dicendo v.g. *apud me comede, Petrum percute, Paulum occide, &c.* Respondeo, certum esse, sic absolute nunquam posse; quia tunc invitaret ad peccandum exterius, seu ad exequendam malam voluntatem, quam mente transgressurus conceperat, quod semper est illicitum; qui actus exterior est peccati interioris complementum: & de hoc loquuntur Doctores, Vasquez art.1. de scandalo, n.17. Castr. l.c. part.10. n.2. cum eam invitationem fieri posse negant: at sub hypothese sic: Primo: *Si omnino velis carnare, cæna apud me.* Secundo: *Si decreveris occidere Petrum, vel Joannem, occide Petrum.* Tertio: *Si violare vis Bertam, vel Catharinam, potius viola Bertam, &c.* putat Hurtadus 2. 2. d.173. sect. 12. §.162. apud Dianam p.1. tr.7. ref.7. citantem Castr. Bonac. Azor. ex causa rationabili posse. Idem dic, si quarto sic consulas: *Si vis furari Petro pecuniam, fureris potius frumentum tali pecunie æquivalentis;* quia invitatio, seu consilium hoc, cum sit conditio, videtur honestari posse a causa proportionata: qualis esset, in Primo, ne inurbanus quis appareat; in Secundo, ne occidatur Joannes meus consanguineus; in Tertio, ne violetur Catharina mea consobrina; in Quarto, ut ego habeam facilius pecuniam, quam a Petro expecto. Lege de Lugo to.2. de justit. d.19. sect.2. §.2. a n.51. Si criminofus non decreverat violare, occidere, &c. alterum ex duobus, sed tantum unum, nil cogitans de altero, non posse

me alium, de quo non cogitat offerre, vel consulere, notatib. Hurt. & nos sup. n.12. & 13. de hac se aliquid insinuavimus.

Cooperatio cum parato ad peccandum.

66 Certum sit, paratum ad peccandum non posse absolute invitari ad actum in se peccaminosum; quamvis ex hypothese possit, eo scilicet modo, & propter eandem rationem, quam ex Hurtado dixi n. præced. At nunc difficultas est, an quis sine ulla necessitate licite possit parato peccare, absolute offerre peccati occasionem, quæ ex se sit res indifferens: v. gr. an parato comederie die jejunii, liceat suppeditare cibos; an a parato usurario liceat mutuum petere, a parato ministrare Sacramenta in mortali, liceat illa exposcere; idque, præcindendo ab alia causa, sed ex eo solum, quod illi jam parati sint ea peccata committere; nam si parati non sint, alias causas requiri, modo paulo ante explicato, jam patet ex dictis.

67 Ut in superiore difficultate, ita & hic triplex est sententia. Ledesma, t.2. summe, t.27. c.2. d.4. & Manuel. t.1. summe, in 2. edit. f.23.n.8. (quibus adde de Lug. t.2. de just. d.26. sect.12. §.1. nu.134. loquentem de petente sine necessitate usuras ab usurario parato) consentisse posse. Sanc. lib.1. in Dec. c.7. n.15. & Castr. t.1. ref.6. d.6.p.10. n.5. negant. Hurtadus, 2. 2. d.173. sect. 13. §.174. & Diana p.5. tr.7. ref.8. distinguunt. Ratio primæ sententiæ est: quia dum tu facis, quod tibi utile est, & non est malum, estque tale, quo alius recte uti potest; si non utatur, sibi imputet.

68 Ratio secundæ est: quia ex una parte tu es causa, ut hic & nunc hoc singulare peccatum committatur, & ex alia, charitas dicitur, ut quoties commode potes, non coopereris cum ruina spiritali proximi: at jam commode potes, quia supponimus, in te nullam adesse causam: ergo, &c. Vides discrimen? In transgressuro, de quo n. 61. non potest a te impediri peccatum; quia is certe peccavit interne, licet nondum exterius: at paratus, de quo hic loquimur, nondum peccavit actu, ne interas quidem, sed est solum habitu dispositus ad peccandum: propterea ergo hæc secunda sententia docet adesse obligationem non ponendi eas actiones; ne scilicet concurratur ad peculiare peccatum.

69 Ratio, & simul explicatio Tertiarum sententiæ est: quia non obligamur continere nos ab actionibus ex se non malis, nec speciem mali habentibus, quando proximus ex pura malitia iis abutitur ad peccandum: est enim tunc scandalum passivum, quod vocant *Pharisaicum*: at quando proximus peccat ex passione vehementi, idest ex fragilitate, seu infirmitate; ad quam reducit etiam ignorantia culpabilis non affectata, tenemur sub poenæ peccati scandalii (quod vocant *scandalum passivum pusillorum*) nos continere a prædictis actionibus, saltem quando nulla causa adest, cur eas faciamus, ut fuit in tractatu de scandalo. Quare quando proximus (ait hæc tertia sententia) est paratus peccare ex malitia, possumus, ut dictum est, cum eo cooperari; quia esset scandalum Pharisaicum, quod non tenemur vitare: at vero quando est paratus peccare ex passione, non possumus; quia est scandalum pusillorum, quod tenemur vitare; & solum causa proportionata nos excusaret.

70 Atque hinc Hurtadus ib. apud Dianam l.c. colligit, posse semper ab usurariis sine ulla causa peti mutuum, etiam signate ad usuras: ita Sanch. lib.3 in Dec. c.8. n.27. Valent. Mol. Bann. apud Dianam l.c. Et ex Azor. q.2. lib.12. c.17. q.7. colligit Diana, p.5. tr.7. ref.4. a parato ministrare Sacramenta in mortali, v. gr. a Sacerdote pravo, qui in templo confessiones excipit, posse peti, ut ea tibi ministret, quamvis commode eadem ab alio habere valeas; quia cum usurarii, & ejusmodi Sacerdotes fiat parati, non ex passione, sed ex malitia peccant.

71 Et sub prædicta distinctione colligit Vasquez, opusc. de scandalo, art.8. dub.2. n.20. & n.28. mulierem ornata juxta consuetudinem Patriæ, posse domo exire causa audiendi Missam, vel se recreandi, etiam si sciat aliquem, vel aliquos ex malitia peccaturos: at si sciret aliquos ex infirmitate lapsuros, debere se aliquoties abstinere, non autem semper; quia pro semper adest causa excusans, nempe notabile mulieris incommodum idem tamen advertit, nunquam judicandum esse peccatum ex infirmitate, vel ignorantia, nisi cognoscatur qualitas, & conditio personæ, de qua timetur. Hæc ex illo: quid enim nos de prædicta muliere sentiamus, diximus cum Sanch. sup. n.27.

72 Sed adversus hanc tertiam sententiam duo meis Lectoribus propono. Primo, si nos hic sermonem de parato ad peccandum facimus, semper locutio erit de peccato ex malitia: siquidem etiam peccans ex passione, vel ignorantia culpabili, si est paratus, ac dispositus ad peccandum, convincitur ex malitia velle peccare; id enim ostendere videtur illud, esse paratum; neque enim, qui ex fragilitate peccat, diceretur esse paratus ad peccandum; quare distinctio hujus tertiæ sententiæ locum hic non habebit. Secundo, illa distinctio scandali Pharisaici, & pusillorum, saltem quantum facit ad nos, non videtur sibi constare: cum enim etiam ille, qui peccat mortaliter ex fragilitate, ita supponatur peccare, ut sufficienti potius deliberatione, & sua culpa in peccatum trahatur, a quo absolute posset se cum divina gratia (quæ semper præsto est) liberare; secus enim, mortaliter non peccaret: ideo omne mortale peccatum (dicit aliquis) est ex sufficienti malitia constitutum scandalum, quod vocas Pharisaicum; & consequenter sine obligatione illud vitandi in hac tertia sententia.

Probabiliorem ergo puto secundam; primam tamen non improbabilem: tertia denique propter auctoritatem docentium, ne a probabilitatis finibus excludatur.

C A.

C A P U T II.

*Policrates, seu Filiorum instructor. Dialogus plura
complectens de Charitate debita Paren-
tibus, & Filiis,*

Jam propius, his præmissis de Charitate in univèrsùm, ad Cha-
ritatem debitam parentibus accedamus: & quidem ad meum
Lectorem a labore inter legendum suscepto sublevandum,
multa ex his, quæ huic titulo præfixi, Dialogorum more, ac
poetica disputare sùde, animus est. Sic nimirum fiet, ut utile
miscendo dulcibus, altius, & jucundius in animos multiplicis
hujus quæstionis veritas instilletur.

§. I. *Introductio Dialogi.*

PAnormi in Urbe felicissima, plurimus ubi honestarum nu-
merus incolit familiarum, debebat vir omni virtute præ-
ditus, uxori pari honestate, modestia, prudentia, supra mulieres
claræ, a juventute conjunctus, Plutogenes nomine commodo,
divitiis affluens, domoque ampla, ac villa non procul ab Urbe
sita, omnibus plena amœnitatibus, instructus. Is duobus gaude-
bat filiis, totidem filiabus; sed qui moribus quisque suis inter se
mirum in modum dissiderent. Primogenitus Thermagoras, Patri
obediens, domestici census amans, litteris vacans, genitori per
omnia similem se præferebat. Minimus omnium Policrates inobe-
diens parentibus, in eisdem injuriosus, moribus pervicax, armo-
rum tractationi apprime deditus, rixas undique ferebat, prodig-
aque effusione domesticum exhauriebat Patrimonium; nec dis-
similes fratribus erant duæ germanæ sorores. Harum enim æta-
te grandior, nomine Aloysia, vultu quidem non indecoro, sed
majori, quam species exposceret, arrogantia, Veneris, vel Ju-
nonis pulchritudinem antecellere se posse vane putabat; ad Mu-
liercularum pompas nimis propensa, videri sæpius, videreque
cupiebat; nihil amabat magis, quam nuptiarum, similibusque
celebritatum coetibus interesse. Contra, Metilde germana mi-
nor, pulchrior moribus, id curæ, & cordi habebat, adolescen-
tes fugere, domi se continere, familiæ servire, Parentibus in
omnibus præsto esse, matrem subinde templa, incognito, eo-
que vulgari vestitu frequentantem, pari modestia comitari.

Et jam filiorum ætas Patrem grandævum admonebat, ut
de illis collocandis cogitaret: sed ecce difficultatum acervus.
Filia minor in Virginum Monasterium sese abdere, divinis re-
bus vacatura, permaxime avehbat; ne dicam, petebat. Id quod
genitores jamjam ad senectutem vergentes, supra quam credi po-
test, ægre, molesteque ferebant. Aloysia anno vigesimo quinto
major adolescenti cuidam infimæ fati conditionis ex vicinia, se
nubere velle, claris verbis, ac perstricta fronte dicebat; eique fa-
vebat miris modis Amita, quæ nepem Aloysiam sibi moribus non
abfimilem singulari dilectione complectebatur: Nec minor solici-
tudo pro fratribus; nam primogenitus Thermagoras apud pater-
nam domum commorari quidem non detestabatur; verum, con-
tra Patris voluntatem ab uxore ducenda, ut sese litteris totum,
ac præsertim utriusque studio juris dederet, abstinere velle, pa-
lam profitebatur. Denique Policrates ætatis annorum viginti pro-
fectionem Hispanicam meditabatur, Avi paterni merita Regi illi
propositurus, atque ab eodem stipendium in exercitu deinceps
recepturus; nam propterea a patre arma, & reliqua ad mali-
tiam necessaria, peculium nempe Castrensè incredibili animi
contentione, ac replicatis precibus exposcebat. Deus Immorta-
lis! Quantum homo differt ab homine! Quantum est inter
utriusque cogitationes, moresque diffidium!

3 Pater ergo, ut erat vir prudens, ac Summi judicis memor,
quid sibi factò opus esset, quidque amplecti, sine animæ piacu-
lo posset, diu, noctuque mente volvebat. Aderat per ea tempo-
ra Panormi vir omni scientia præditissimus, ac præsertim casuum
conscientiæ, hoc est Theologiæ moralis pericia insignis, Jerotheus,
eidem Plutogeni per familiaris, universæque ejus familiæ, supra
quam dici potest, charus, quocum sæpe colloqui, eundemque
sæpe domi, ac ruri apud se habere Plutogenes consueverat.
Quare hunc semel enixe obtestatur, ut Policratem Hispanicam
professionem urgentem, præ sua in adolescentem auctoritate,
compelleret; eaque occasione ejus pravos mores, quibus præfer-
sim parentes usque ad insaniam lacescebat, aliqua ratione cor-
riperet. Is mandatum non recusans, Policratem in secreto cu-
biculo forte otiantem, sic solus aggreditur.

§. II. *A filio quid Parentibus debeat.*

Fili (nam te filium, quem in domino ab infantia parturivi,
non gratis compellabo) ut quid tanta contra tuos amantis-
simos parentes pervicacia? Docebo te brevibus, quid filius de-
beat Patri: tria nimirum, Amorem, Reverentiam, & Obedien-
tiam; ut quid denique a te nunc velim exposcere, manifeste con-
cludam. Hæsit Policrates præ observantia, quam Jerotheo ge-
rebat; sed quia erat curiosus, acutoque ingenio, sic respondit:
Arridebit mihi ista Theologiæ moralis prælectio, Pater: Ve-
rum oppugnabo, si per te mihi licebit, quæ contra meam His-
panicam professionem disputaveris; & expugnabo fortassis:
huc enim tua oratio tendit, ut video. Age, quod proposuisti,
aggreditor: ego expeditis auribus, ut ex reverenti officio tibi
debeo, quæcumque attuleris, excipiam. Tum Jerotheus:

Tamb. de Dec. Præc. Tom. I.

Amor.

1 Amet filius parentes. Primo, dilectione interna, ita ut
eos nunquam odio habeat, neque illis malum aliquod notabile
animæ, vel corporis inferendum exoptet; si secus in re non
modica faxit, peccabit mortaliter, tenebiturque hanc circum-
stantiam, utpote constituentem peculiarem impietatis speciem,
in Confessione, ut recte monent Doctores, patefacere. Lege
*nostrum opusc. de Conf. lib. 2. c. 5. §. 1. & in edit. Panormit.
anni 1649. & benignius lib. eod. c. 7. num. 48. vers. dices.*

3 Præterea amet & amore externo, hoc est: Obstringitur fi-
lius signa benevolentiae externa parentibus ostendere.

4 Quapropter qui dure, vel aspere cum iis notabiliter ageret,
eolve sperneret, vel ad non vulgarem tristitiam compelleret, le-
thaliter peccaret; ut Sylv. V. *Filiis q. 22. & Navarro, c. 14. n. 11.
in summa, cui adde Bonac. circa 4. Dec. d. 4. unica p. 3. n. 3.*

5 Tertio, in spiritali necessitate illis opituletur; si filius ergo
negligat, ut in articulo mortis Pater, Materve Exomologesis Sa-
cramentum suscipiant; si prohibeat, ne si necessarium condant
testamentum; si eos abducat, ne quid rationi consonum pauperi-
bus, vel operibus piis pro salute animæ relinquunt, in mortale
crimen ex sententia ejusdem Navarri *ib. prolabitur*; si enim ple-
raque ex his salutem proximorum debemus, quid non debemus Patri?

6 Pari modo huc reduco obligationem filiorum in adimplendis
quamprimùm, quæ sunt in testamentis a parentibus disposita
circa æs alienum, vel legata: imo hæc, absque causa, notabili
temporis intervallo differre piaculam esse mortale, merito docet
idem Navar. *ib. n. 15. citans Antoninum.*

7 In eo est difficultas: an si pater nulla bona relinquat filio,
teneatur filius ex suis propriis bonis solvere debita; mutua v.
gr. pecuniam acceptam a patre, & eam quidem potissimum, quæ
expensa fuit pro alimentis ejusdem filii? Lis hæc vertitur inter
Jurisperitos; & tamen nequaquam obligari, quia mutui peten-
di obligatio est personalis, constanter affirmo. Ita Dec. *in l. si
cum servum, n. 11. ff. si certum petatur, & ibi, Alc. n. 27. alia
jura citans.* Cum enim filius nomine suo pecuniam illam nequa-
quam susceperit, nihil omnino debet: & ratio ulterior, quo-
ad pecuniam susceptam pro filii alimentis, in quo major viget
difficultas, est; quia pater tenetur alere filios, atque hi jus ha-
bent adversus patrem exposcendi alimenta: nam propterea mu-
tuum illud a genitore acceptum, semper cadet contra genito-
rem; adversus filios nunquam.

Quemadmodum enim deficientibus viri bonis, uxor regulari-
ter non tenetur ex suis dotalibus debita viri solvere: Ita Sanch.
*lib. 9. de matr. d. 4. a n. 29. ubi n. 30. assert quidam casus in quo te-
netur uxor; debita, inquam, etiam ad ipsammet uxorem, & ad
familiam alendam contracta; quia utraque alere marito incumbit,
non uxori: ita profecto in casu proposito, si paritate
bona paterna non supersint.*

8 Neque opponas cum nonnullis legem, in qua sancitur: *Si
quis rem alienam acceperit, & res illa in utilitatem alterius fue-
rit conversa, teneat hunc tertium ad solutionem; si is, qui accepit,
solvendo non fuerit.* Ita Jason. *leg. his solis, ff. de conced. indeb.
n. 2. Rom. in singul. 220. Ne opponas, inquam, id enim esto ve-
ritatem habeat, si quando hic tertius accepit ex causa lucrativa;
non vero si onerosa: at filius alimenta ex causa onerosa con-
quisivit; quia ipsi omnino a parente debebantur.*

9 Sed quid, si Pater alia bona reliquit filio vinculata (v. g. ma-
joratum) quæ jam apud filium extent, debebitne filius ex his, vel
horum fructibus solvere patris debita? Respondeo: si debita sint
contracta ab eo, qui instituit vinculum, & quidem antequam
vinculum instituerit, certum est filium debere, non autem, si
post vinculum jam factum irrevocabile: nec item, si debita sint
contracta ab majoratus possessore, qui institutor non fuit. Ho-
rum rationes lege apud Sanch. *in conf. t. 2. l. 4. c. 1. dub. 31. ac
Jurisconsultos ab eodem citatos: nam Bonacinam, to. 2. circa 4.
Dec. præc. d. 6. q. un. p. 4. n. 10. asserentem Azor. & Filiucium
in aliquo ex dictis discrepantes, nequaquam sequor.*

10 Quarto denique, subveniant in necessitate corporali, quan-
tum vires sufficiunt, parentibus filii. Quare, si pater infirmus est,
si in carcerem detrusus, si mente captus, si extrema, vel gravi
necessitate pressus; debet filius, quæ opus erunt, porrigere, cu-
rare, ut liberetur, eidemque etiam ex proprio peculio providere.
Ita Nav. *in sum. c. 14. n. 12. & 13.*

11 Illud fateor ex Navarro, *ib. non obligari filium alijs ca-
rentem bonis, artem suo statui indecentem exercere, quo pa-
trem alat; quia ejusmodi incommodum merito filium excusabit:
ut item assero, teneri filium parentis necessitati subvenire, ta-
met si parens esse sibi subsidio posset exercitatione alicujus artis,
minus suo statui concedentis: ad id enim esset nimis durum obli-
gare Patres, dum prognato gaudet, qui alia via sublevare caden-
tem possit. Colligitur ex S. Thom. 2. 2. q. 101. art. 1. Ang. *conf.
85. n. 3. & colligitur l. sicut, ff. de oper. libert.**

Reverentia.

12 Verum revertamur ad id, quod secundo loco proposuimus
a filio deberi parentibus; nempe Reverentiam. Primo enim, si
filius parentem percutiat, etiam si percussio sit levis, ex Nav. *in
sum. c. 14. n. 12. imo secundum aliquos, etiam si solum attolla-
tur manus ad verberandum, piaculum mortale committit: ita
Bonac. t. 2. circa 4. Dec. præc. d. 6. q. unic. p. 2. n. 4.*

13 Secundo, si deliberate maledicat parentibus, sive super-
stitibus, sive jam fato sublatis, vel eos contumeliis afficiat.

K 3

14 Ter-

14 Tertio, si eodemparentes alicujus criminis, quamvis crimen verum sit, accusare non dubitet, mortaliter item delinquit: qua ratione tamen in hoc postremo capite excipiatur casus læsæ Majestatis, divinæ per Hæresim, vel humanæ per conspirationem adversus Principem, cum sint delicta minus frequentia: supercedamus nunc dicere, & scribentibus de hoc Argumento libentes relinquamus, *Lege Azor. p. 2. lib. 2. q. 15. & deinceps Nav. l. c. n. 12. aliosque.*

15 Quid, si Princeps det liberam facultatem occidendi proscriptos a patria, licetene filius patrem occidere poterit?

Respondeo: nonnulli Jurisconsulti posse contendunt. Ita Bart. in l. si adult. §. libertæ, ff. de adult. Gom. in instit. de actionib. §. Rursus, n. 22. apud Dicastill. mox citandum, tum quia filius debet alimenta negare Patri proscripto; ergo & poterit occidere: tum quia alicubi adsunt leges, ut qui proscriptos occiderit, certam mercedem consequatur, a cujus consecutione non excluduntur filii.

16 Sed profecto pro hac sententia nec ego, nec Covar. de matr. l. 7. §. 7. n. 5. Decius, in c. 5. qua Eccl. n. 4. de const. alique, iudragium dabimus; quia id graviter, atque adeo mortaliter repugnat cum charitate, & pietate, qua filius debet patrem amplecti: lege Dianam p. 8. tract. 7. ref. 42. & Julium Clarum apud Dicastillum mox citandum. Leges vero illæ, quæ filium non excipiebant, merito jam desinere, quia impiæ sunt; ut & impium esset, denegare alimenta patri proscripto. *Lege Laym. l. 5. sect. 5. tract. 3. part. 3. c. 2. num. 2.* qui hanc nostram sententiam extendit etiam ad parentes respectu filii, & ad uxorem respectu mariti, &c. Quod si pater sumeret arma contra Patriam, vel Principem, vel sit, ut loquimur, captivans viatores, quem alicubi numerari audio inter rebelles primi capitis, utpote admodum Reipub. ac Principi nocentem; prohibeo quidem filium; ne patri alimenta ministret, id enim quid negativum est: at positive interficere, præcipere non audeo. Quærat alia via, qua illud Communitati publicum malum averti possit. Quid, si pater nulla via possit ab armis contra patriam averti? Occidatur, inquit Dicastill. lib. 2. de just. tract. 1. d. 10. dub. 1. n. 23. propter bonum universale Reipubl.

17 Quarto denique, contra reverentiam filialem peccaret filius, si recognoscere, ut notat Azor. p. 2. lib. 2. c. 2. q. 10. ex contemptu nollet patrem, ob ejus paupertatem: at si non ex contemptu, sed ad vitandum aliquid incommodum, aut erubescenciam, certe, quia non esset injuria directa in patrem, a mortali culpa (sic puto) esset excusandus.

Obedientia.

18 Superest obedientia, quæ parentibus debetur: primo in iis quæ spectant ad bonos mores. Quare præcipienti patri, ne filius scortetur, ne ludis prohibitis vacet, ne noxias familiaritates foveat, si is minus obediatur, mortale peccatum committet, ex S. Th. 2. 2. q. 104. art. 5. speciatim in confessione declarandum. Ita Arag. 2. 2. q. 26. art. 3. d. 1. ad 2. Angelus V. Filius, n. 29. Præcipienti, inquam: nam si solum interposita fuerit, quamvis replicata admonitio, ipsa inobedientia mortalis non erit. Secundo, in iis parere parentibus obstringitur filius, quæ ad domus gubernationem pertinent: sub culpa gravi in rebus gravibus, præsertim si accedat contemptus, vel pertinax obstinatio; sub veniali in levibus.

19 Ex quo complexionem contra te sic instituiam, Policrates; si in iis, quæ ad familiæ gubernationem graviter pertinent, obligatur filius parentibus morem gerere, qua fronte tu deferere, atque in exteris nationes, contra eorumdem replicata imperia, te conferre ingratus audebis?

20 Ad hæc Policrates, qui erat, ut modo innui, ingenio, ac varietate loquendi promptus, præmissa non vulgari officiosorum verborum insinuatione, sic interrogat: Inquiri, Pater sapientissime, an peccet filius ætate jam grandior, causis instructus vehementibus, præsertim ad solidam animæ suæ salutem pertinentibus; parentibus vero, ac familiæ nullum inferens detrimentum; si a domestica consuetudine postulata, ut fas est, a patre venia quamvis minus impetrata, an, inquam, peccet, si domo discedat? Non peccaturum, respondit Hierotheus: tunc enim filius, cum tam multa adjuncta congeras, quæ certa supponis, suum majus bonum (multoque magis, si de æterna agatur salute) exiguo patris sensui præponere legitime valet. Teneo igitur te (sublimis adolescens) teque pronuntio meis consiliis assentientem. Tu non ignoras; ego invitatus (altum hic suspirium traxit Policrates) experior mores pernicaces meos: non certe erga alios, in quorum gratiam liberalem me, atque urbanum ingenium habere animadverto; sed, nescio qua sanguinis disjunctione insolenti adversus Parentem meum Plutogenem. Sæpissime enim data vel levissima occasione in illum vehementer indignor, imo per meum gravissimum scelus (erubesco, sed ingenue fateor) injuriis illum aggredi, atque obstinate lacerare non dubito; qua turbatione familiæ, etiam inter edendum, etiam inter domesticos consanguineorum, familiariumque convictus, quove malo exemplo, tu Pater; imo universi ex vicinia norunt. Remedium tantis meis malis cum naviter exquirerem, dum cum ipso in eadem domo versamur, invenire datum non est. Oppugnant naturæ semel vel bis te cum victoria opponis; sæpe vel semper si id moliaris, occumbes. Quid ergo? Heu fuge non jam crudeles, sed natales terras; fuge litus amatum, an mihi etiam litus amatum? Domo exire juvat, reverentiam, quam patri debeo, sic melius præ me feram, nihil conviciando absens, quam coram, semper in contumelias incidendo. Deinde, familiam nostram (quod Deo optimo acceptum referre grati debemus) ita patre,

germanoque fratre solertissimo orata constat, ut nihil prorsus detrimenti ex mea absentia passura sit. Quamobrem ergo me crimine condemnas? Præsertim cum ex hac professione, quamplura sperem exorare a Rege, ad splendorem familiæ nostræ, ad amplificandas fortunas, ad sororum meorum nobiliora matrimonium conquirenda. Hæc, & alia similia ita diserte, & cordate concessit adolescens, ut Hierotheus non modo illum ab omni prorsus peccato vindicaverit, sed se iaturum intercessorem apud Plutogenem, pro ejusmodi discessu, receperit; Tum consueta verborum urbanitate ultro citroque habita, e cubiculo discessit ad patrem; qui exoratus tandem per Hierotheum, sub eodem fere mensis, & quidem optimo eventu, ut deinde rescivimus, Policratem libens, volensque dimisit.

§. III. An invitis parentibus Matrimonium invire filiis liceat?

1 ET jam instabant Paschales feriæ, atque ad aperienda peccata, sacramque Synaxim suscipiendam confluebant in templa frequentes de more Fideles, cum Plutogenes Hierotheum convenit, precaturque, ut sacro illorum dierum tempore Aloysiam filiam a proposito nuptiarum illarum deterreret. Spondit is operam suam: nec multo post Puella amita, & conductis pedissequis associata, animæ labes depositura, ad Hierotheum suum, familiæque a confessionibus, accessit; qui illam præveniens: Tecum, inquit, ante, breviter agam, quam peccata patefacere agrediaris; quid scilicet in assumendo statu tibi liceat, vel congruè expositurus. Vix his auditis, præsentit Aloysia, quo tenderent ejusmodi verba; Et, o Pater, respondit, quam grate antevertis desiderium meum, quo jam idem a te sciscitari non multo antea proposueram: neque enim apud parentes meos ex firmo animo dixi, quod de illo juvene ad tuas aures forte pervenit; sed potius, ut eos oscitantes ad me, digno; ac justo matrimonio collocandam, excitarem: me, inquam, annum jam vigesimum sextum agentem, nec a Deo impulsam (sic ipsi placet) ad calibem vitam conservandam. Cæterum in posterum, ni ipsi mihi consulaat, consulat amita mea; nec ego amitæ dissentiam, modo mortalis peccati rea (a quo, tanquam a facie colubri semper exhorribet ego, & illa) ob hanc causam, nequaquam sumus. Aurea admove, respondit Hierotheus, ut sapientium dogmata excipias, filia: excipiat, quandoquidem hic adest, & amita.

2 Certum, exploratumque est, si filii invitis parentibus in eam matrimonium cum dignis, & alioqui nullum sequatur incommodum, non peccare lethaliter; imo ne venialiter quidem, si prius modeste a parentibus facultatem petierint, tametsi nequaquam exoraverint. Ratio potissima est, quia in electione status, & maxime matrimonii, filii nemini subduntur: ita S. Th. in 4. d. 29. qu. un. art. 4. ita Sanch. lib. 4. matr. d. 22. n. 4. ita cæteri.

3 Hinc regulariter non tenetur filius implere sponsalia, quæ absque ejus consensu pater promittit; sic enim tenetur ad matrimonium. Agit de hac re dilucide Sanch. ib. d. 23. n. 3.

4 Hinc etiam merito Tridentinum sess. 24. c. 9. de reform. matrimonii, ipso facto excommunicat impediens matrimonia: quæ excommunicatio licet solum sit contra eos, qui, cum habeant jurisdictionem fori externi in subditos, eos a matrimonii injure impediunt, ut clare colligitur ex contextu Tridentini; quales sunt Episcopus, & Princeps sæcularis (excipitur Rex, & Imperator, quia hos oporteret exprimi; excipitur & Parochus, quia fori externi jurisdictionem non habet in suos) tamentam rigida prohibitio ostendit sensum Ecclesiæ, nolentis ut Matrimonia impediatur. Et merito; nam independentem a lege positiva, ex se culpa mortalis est impedire in re gravius alterius. At vero, ut diximus, in status electione quilibet sui juris est; atque adeo, nec a suis, nec ab aliis, si peccatum mortale in vitare velint, impediendus.

Dixi (injuste) nam quando adest iusta causa, ut quia Matrimonium est indignum, vel quid simile, non peccat Princeps, vel amicus, modis suavisibus absque vi, vel metu impediens; ut est concursus Doctorum sententia, ipso lumine rationis comprobata. *Lege Sanch. ib. d. 22. n. 7.*

5 Difficultas igitur sola superest: an cum indignis possint filii licite contrahere, patre, vel genitrice dissentientibus? Et quidem licet aliquibus videatur non posse, idque sub mortali, quod certe valde probabile est (ita Sozus, Corduba, Navar. alique, Sanch. lib. 4. de matrim. d. 23. n. 9. quibus adde Bellar. lib. 1. de matr. c. 19. prop. 3. & in fine) fateor tamen, probabile item esse, ac tutum, quod possint. Ratio præcipua est modo dicta: filium scilicet omnino liberum esse, nec alicui subijci hac in re. Addit S. Th. 2. 2. q. 104. art. 5. in corp. in iis, quæ ad proprii corporis sustentationem, prolisque generationem attinent, omnes homines esse patres; atque ideo filios quidem in his duobus subjacere parentibus. Et recte docet Sanch. ideo filiam liberam esse, ut etiam ante vigesimum quintum annum nubere valeat etiam indigno, & sine patris consensu, ne alias matrimonii libertas impediatur, deturque puellis anxia occulte delinquendi.

6 Illud ad verito: esse conveniens, ut saltem a Patre consilium petatur, siquidem in re tanti momenti congruit Patris consilium explorare, licet sine obligatione sequendi. Et quamvis Sanch. l. c. arbitretur peccare mortaliter filios, si in matrimoniis eligendis a Parentibus ejusmodi consilium non exposcant; ego tamen, pace tanti viri; huic sententiæ non assentior. Ut quid enim tantum peccati mortalis onus, si eis tandem consilium Patris respondere concedatur? Adde Primo, si non nisi causa consilii Patrem docere de meo matrimonio debeo; possem fortasse me a prudentiore viro illud petere, & sic non indigere paterno. Adde Secundo, cum nos & ipsemet Sanch. agamus

mus in præsentia de filiis volentibus contrahere cum indignis; si sub mortali obligarem filios ad Patris consilium exposcendum, illos regulariter conjiceremus in pericula rizarum. Certum enim erit, Patrem contradicendum, cum agatur de suæ familiæ dedecore: multo magis si constans supponitur filius in arrepto proposito contra Patris apertum consilium, quam constantiam licite famtatectam fervare posse, merito fatetur idem Sanch.

Satius ergo fore videtur curare, ut ignoret Pater; quam ut noscat, & coramejus auctoritas despiciatur. Quare si statuit Evaristus Papa, c. *Aliter*, 30. q. 5. ut pro nupta nequaquam habeatur puella, quam pater ipse non desponsat: Si Leo Pontifex, c. *quas*, 30. q. 5. & S. Ambrosius, c. *honorantur*, 32. q. 2. ajunt; non esse virginalis pudoris maritum eligere; sed judicium parentum esse expectandum; si in Sacris litteris parentibus tribuitur hoc munus Sap. 7. *Da filiam tuam viro prudenti*; si S. Paulus 1. Cor. 7. expresse docet a Parentibus tradendas esse filias nuptiis; si multa Sacrarum litterarum exempla, quæ assert Bellarminus, l. c. prop. 3. & in fin. id manifeste demonstrant: Responde cum eodem Sanch. in simili, hæc, & similia probare quidem esse valde honestum ejusmodi consilium a Patre conquirere, diram peccati mortalis necessitatem non probare.

Hæc dicta sunt, quando ex ejusmodi matrimonio non timeatur fore, ut sequantur gravia mala, sive scandala, sive alia incommoda; tunc enim, ut notat Sanch. l. c. n. 11. contra charitatem, ex alio capite, quam ex sola Parentum involuntario, peccati labes posset emergere.

7 Filios ergo, sive hi excedant, sive non attingant vigesimum quintum ætatis annum, nuptias ineuntes, invito genitore, ab hæreditate expellere non potest pater; iisdemque debet (ex Sanch. citato, aliisque passim) genitor dotem competentem, vel saltem alimenta juxta sui status conditionem constituere, si bona, unde vivant, hi filii non habent. At si habent, licet probabile sit, justam adhuc dotem iis debere patrem conferre, si digne contraxerunt, quia nihil peccarunt in libero matrimonio deligendo; tamen certum est, & legibus jure statutum, nec dotem, nec alimenta iisdem debere, si contraxerunt indigne. Quorum ratio brevis ea est: quia, si digne sese gesserunt, non sunt fraudandi sua dote: si vero indigne, sed nihilominus sunt pauperes, æquitati, ac paternæ pietati consonum est, ut pater alimenta saltem necessaria, ne fame pereant, filiis indigentibus, nec contra jus patrum peccantibus, præbeat. At si qui indignas conceperunt nuptias, divites sint, cum negari non possit indigna ea electione familiaris decus ab ipsis fuisse commaculatum; quandoquidem victu necessarius non caret, merito a parentibus sunt destituendi.

8 Ex quo postremo dicto clare consequitur tibi, Aloysia, si forte hujus adolescentis indignas nuptias appetas, posse Plutogenem negare dotem: & negabit quidem, ut millies palam professus est; siquidem habes, unde vivas ex hæreditate, quam nuper amica tibi irrevocabili donatione concessit. Unde perpende, filia, an velis quinqueaginta aureorum millia contempui habere; ad hanc enim summam pertingere dotem paternam tuam, & amplius multo, si soror Metilde, quod constanter molitur, in Monialium claustra sese recipiet, probe nosti.

9 Quod vero is Adolescens, de quo fama percrebuit, indignus tuis nuptiis censetur, luce clarius est meridiana, si ea, quæ afferunt Doctores ad hanc indignitatem metiendam, breviter cognoscas. *Is Conjux* (ait Thom. Sanch. de matr. l. 4. d. 26. n. 23.) dicitur indignus, cui alter matrimonio copulari, absque dedecore, juxta Civitatis mores nequit. *Is dicitur indignus* (ait Baldus, l. *Necessarium*, C. de nupt.) qui malis moribus imbutus sit. *Is dicitur indignus* (ait Menoch. de præsumpt. l. 4. præsumpt. 189. n. 85.) qui altero conjugem multo est pauperior: quod dictum recte intelligimus, nisi aliunde, nobilitate v. g. litteris, militiæ meritis, vel simili non vulgari prærogativa excessus in divitiis compensetur. *Is in summa dicitur indignus* (ait Bartol. leg. cum ita l. 1. ff. de condit. & demonstr. aliique) qui imparis est conditionis cum altero conjugem: certe est ille (inquiunt) qui ignobilibus ortus parentibus, nec aliis ornamentis vite suffultus, nobilissimam puellam, eamque ditissimam sibi connubio sociari contendit. At enim vero, juvenem illum tuum magna ex parte esse ejusmodi notis affectum, non ego solus, non sola vicinia, sed univèrsa Civitas nimis palam docet, & utinam absque tuæ familiæ dedecore! nimis passim obloquitur.

10 Erubuit hic, præsertim cum audit illud (juvenem tuum) virginali pudore Aloysia; & ut Anacreontis utar lepore, apparuerunt puellares genæ, perinde ac si in lactis candorem rosarum purpura fuerit immisita: Nec tamen sibi defuit; eandem enim exultationem, nempe se ex vero animo juvenem nunquam dilexisse, justis Jerothei, & parentum expostulationibus cum jurejurando rursus opposuit. Mox culpas suas rite confessâ, obediens parentibus, imo & in factu remissior facta est: nec multo post ab Jerotheo, aliisque perfamiliaribus excitus pater, filiam viro nobili, ac supra quam credibile est, prudenti, nuptui dedit, collætantem familia.

§. IV. Pater non potest filium compellere nec ad Matrimonium, nec ad Religionem.

1 **A**bsolutis ergo Aloysiæ nuptiis, per totam ætatem intra Civitatis mœnia se continuit Plutogenes; solitus cæterum rusticari non semel cum univèrsa familia. Apparente tamen Autumno, ipse cum filiis, conjugem, ac Genero, invito præterea Jerotheo, ab urbana domo sese subduxit: in suis amœnissimis hortis, ubi fontium scaturigines, arborumque opacarum condensa nemora, fructuum copia, atque in primis commodissima *Tamb. de Dec. Præc. Tom. I.*

domus aderat, vindemiarum tempore commoraturus. Et ibi quidem semel, dum a meridie omnes fere e familia ad auras stantes captandas, æstumque illius diei temperandum, in porticus confiderent: Edisere, amabo te Jerothee (dixit Plutogenes) an ego Thermagoram filium hunc meum, a nuptiis adeo alienum, licite valeam ad matrimonium contrahendum compellere? Tum Jerotheus conversus ad Adolescentem: Thermagora (inquit) qui tam diligenter, me præceptore, litteris non minus profanis, quam sacris hæctenus vacasti, & toto animo vacas, id a te prius audiat Pater: mox si quid tuæ defensionis addendum, vel demandum erit, ego subjiciam.

2 Ad hoc Thermagoras: Parebo libens, sive ut tibi morem geram, sive ut a me invidiam cælibatus avertam, sive ut observantiam, quam parentibus amantissimis meis debeo, in hoc meo proposito, nunquam obscurasse, ipsis in primis persuadeam. Nec aliud præter ipsa Thomæ Sanch. Theologiæ moralis fulgentissimi luminis verba, lib. 4. de matr. d. 22. n. 4. quæ consulto nudiustertius in hunc usum notavi, hic in medium coram ipsis parentibus afferam: *Non possunt* (inquit) *parentes cogere filios ad matrimonium, vel ad tales nuptias, sed libere contrahere filii debent; vel alium statum eligere: sic fatentur omnes cum Divo Thoma (in 4. d. 20. quæ unica) qui rationem hanc insuper reddit, quia in matrimonio est servitus quedam perpetua; & ideo, cum homo liberæ conditionis sit, nequit a patre ad servitutem hanc compelli. Quod si arguas (leg. 2. C. de patribus qui filios suos) posse filiam a parente in necessitate constituto vendi, & ita sua libertate privari; dic disparem esse rationem: quia hæc servitus non exigit mutuum amorem, non est perpetua: potest enim redimi; quæ seculum se habent in matrimonio.* Hæc Sanch.

3 Quæ eo confirmari possunt argumento: Nam est certa omnium, explorataque sententia, nemini, atque adeo nec patrilicere filios cogere ad Religionem capeffendam, neque directe, neque indirecte; ut si pater male agat cum filiis in victu, vestitu, verbis, hoc animo, ut tædio affecti ad Religionem confugiant: quia gravis, & contra justitiam ex suo genere injuria est, aliquem ad id cogere, ad quod non tenetur, quodque Deus liberum cuique esse voluit. Imo contra eos, qui fœminas ad Religionem cogunt (etiam metu reverentialis, ex mea sententia, quidquid dicat Portella, in addit. V. *Moniales*, nu. 11. & Riccius, quem sequitur citatus Diana loco mox citando, quia quæ per metum illum vere cogitur filius) rigidissima prohibitione lata est a Trid. sess. 25. c. 18. de regul. excommunicatio (de qua fufe Suar. de Rel. t. 3. lib. 5. c. 9. ubi etiam Dian. p. 5. tr. 15. ref. ubi multa ad praxim pro hac re) nimirum Religionis ingressus liber omnino sit, & voluntarius. Quanto ergo magis liberum voluisse matrimonium, quod periculosiorem vitæ statum assert, quam Religio, eos Tridentini prudentissimos Patres credendum est? Sane ad vitam Religiosam, quæ valde animæ favet, quamvis allicere aliquem munusculis possit, cogere tamen non potes: cur igitur ad statum cogere matrimonium aliquid licite possis; qui status permaxime est sexcentis sæculi perturbationibus, atque periculis obnoxius?

4 Nolo tamen ita rigidus audiri, ut aliquid parentibus non indulgeam: Cum Goffrino enim, Soto, & Bellarmino, l. *supra cit.* fateor licite posse patrem, non quidem adigere absolute, sed paterne filium ad nuptias invitare. Justa siquidem causa familiarum propagandi, nepotes progignendi, paupertatem accepta dote sublevandi, vel quid simile parentem excusare a peccato, non est improbable; sed inde pro meo instituto sic breviter conficio; tu, amantissime genitor, longa progenie ex genero filiaque, spero, gaudebis; idemque ex Policrate fratre meo, itidem spero: familiam vero nostram, quam divitiis affluentem (Deo immortali sint gratiæ) alienis bonis non indigere norunt omnes; ego expeditius fovebo sine propriæ uxoris, prognatorumque cura, & mania insuper præclariora, nobilioresque Præfecturas ob diligentiore operam quam navabo litteris, faciliore negotio, Divis aspirantibus, assequar; ut quid ergo me ad matrimonium, vel compellere potes, vel velis allicere? Verum hæc pro mea defensione hæctenus satis: orationem enim meam libenter supprimo, quamvis restent plura dicenda; quia (ut verbis utar S. Joannis Chryostomi, homil. 1. de parit. fin. concione Flaviani Episcopi, lepidissimi Oratoris audire exoptantem) *Cupio tuam, Jerothee sapientissime, audire vocem personantem, mecum patres confirmantem; siquidem vos pastorales pueri subtili cæcitate sibilamus, veluti sub quercu quadam, aut fago ad umbram viridantium prætorum confidentes: tu vero optimi instar, atque artificiosi musci, auream oitharam modulatus, dulcissimi sonitus consonantia, univèrsam excitas cum admiratione theatrum: hæc Chryostomus; hæc ego.* His postremis verbis præ modestia, rubore suffusus est Jerotheus; at subinde pleraque in rem ex sanctis Patribus admirando eloquentiæ pondere cum addidisset, reprobare ea convictus Pater latum unguem non potuit; unde factum est, ut in posterum molestiam filio nequaquam attulerit: remque felici successu Deus Optimus promovit; nam aliquot post annis, Sacerdotio initiatus Thermagoras, promovente apud Hispaniæ Regem fratre Policrate, Archiepiscopus Panormitanus incredibili parentum adhuc viventium, usque ad lacrymas lætitia, totiufque Civitatis gratulatione, creatus est.

§. V. An Pater possit retrahere filiam a Religione.

1 **R**edeo, unde discesseram. Aderat huic disputationi Metilda cum reliquis, ut dictum est, de familia. Et, o disertissime Pater, subjunxit; Quandoquidem mei germani fratris hæctenus confirmasti partes, quæso te, ut partes etiam meas suscipias;

seipias; atque exponas, an me a Religione (quam tam studiose appeto) licite retrahere possit Pater?

Hæc disputatio (respondit Jerotheus) universaliore methodo dirigenda est. Vel enim sermo instituitur de impediendo ingressum in Religionem; vel de consulente egressum ab illa. Rursus, vel de impediendo, & consulente, vi, fraude, injuria, vel sine his, puta, precibus dumtaxat, vel mero consilio. Denique potest esse locutio, vel de peccato, vel de obligatione restitutionis,

Impediens vi, fraude, injuria, &c.

2 Porro certum sit, impediens ingressum, vel consulentem egressum Religioso, imo & Novitio (ex Dicast. l. c. n. 26. sequente, Rebellionis; alioque) vi, fraude, injuria, peccare mortaliter, & ad restitutionem teneri, quod homini, vel Religioni damnum emergat. Ita Dicast. l. 3. de just. tr. 2. d. 9. dub. 2. a n. 16. Joan. de Lugo t. 1. disp. 9. sect. 3. a n. 28. Auctoresque ab eodem citati. Ratio est manifesta, quia omnis vis, & fraus contra justitiam est: ergo in gravi, qualis est hæc, sine dubio parit obligationem restitutionis illam inferenti. Certe tum homo, tum Religio habet jus, ne alius per vim, & fraudem impediatur emolumenta, quæ ipsis ex tali habitu assumptione, vel conservatione obvenire possunt: ergo qui contra hoc jus operatur, contra justitiam agit.

3 Dixi (si damnum emergat) nam evenire potest, ut ille homo infructuosus fuerit, vel futurus esset Religioni; vel alius loco illius fuerit admissus; vel, ut compensentur emolumenta, quæ is per se assergebat, vel allaturus erat cum expensis sui victus, & vestitus: tunc ergo cum nullum damnum factum fuerit, nullum est restituendum nam onus. Notanter dictum est per se, nam quædam per accidens forte eventura, an hic consideranda sint, fufe habes apud Doctores. Lege Jo. de Lugo l. c. n. 34. Pari modo, si ingrediendo in Religionem nihil amplius homo ibi habuisset, quam si remansisset in sæculo, nihil ei restituendum est, cum nihil ex illa vi, doloque perdidit: imo quando sive Religioni, sive homini damnum est restituendum, semper aliquid judicio prudentis viri diminuendum est, ex illo capite, quod non omnino certum est damnum a vim inferente illatum: cum potuerint esse aliquæ causæ, cur homo ille, vel non ingrederetur in Religionem, vel egrederetur ab illa.

4 Damnum autem hoc vel est spirituale, qualis est ipse non ingressus, & egressus, vel temporale. De hoc posteriore locuti sumus, nam cum prius sit malum irreparabile, ratione illius, tu, qui vim, dolumve intulisti, vel pravum consilium dedisti, solum obligaberis ad vim, dolumque auferendum, consiliumque malum retractandum (si hæc adhuc persistant) nam ceterum si postea homo ille perseveraret in abjicienda Religione, ipsi, suæque voluntati imputaretur, non tibi, qui vim, deceptionem jam, pro virili, removisti.

Scio, aliquos te pro damno temporali Religioni illato obligare, ut vel alium ad Religionem adducas, vel te illi mancipes. Ita Gabr. Scotus, aliique apud Dicast. l. c. n. 34. sed certe non assentior. Ita Sotus, Rebell. Less. Valq. aliique quos ibi citat, sequiturque Dicastillus, quia nemo obligatur libertatem dare; quæ est ordinis superioris, pro damno temporali, quod est ordinis inferioris.

Impediens sine vi, fraude, injuria.

5 Jam vero difficultas major est de impediendo, vel consulente, sed sine injuria; an peccet, restitutionique sit obnoxius?

Quoad peccatum.

Quoad peccatum: sic habet Mol. t. 5. tr. 4. d. 51. §. secunda vero pars. Qui absque rationabili, vel justa causa dissuadet alicui Religionis ingressum, aut ei suadet egressum, graviter peccat, quoniam retrahere a tanto bono grave est: tenebiturque, qui ita retraxit, charitatis lege suadere contrarium, si spes sit iri resarcitum, quod ita impeditur. Unde graviter peccant parentes, qui solo carnali affectu permoti, absque rationabili causa, nullum non movent lapidem, ut filios a Religione, quam ingressi sunt, extrahant lacrymis, & aliis viis conando, a tam sancto proposito illos avertere: soletque Deus illos, ac filios ita extrahos graviter etiam in hoc sæculo punire. Videant etiam Senatores regii, se graviter peccare, concedendo mandata, ut absque rationabili causa prius sufficienter cognita, & examinata, extrahant, & collocentur in domo aliqua, ubi acriter eorum constantia tentetur. Hæc Molina qui videtur supponere hanc causam examinari a Senatoribus regis posse; in quo, tanto Doctore nulla ratione consentium præbeo: cum enim hæc causa sit spiritualis, ad Ecclesiasticum judicem pertinet, non ad Sæcularem.

6 Dictum autem merito est (sine rationabili causa) hæc enim existente, cum prudenter agatur ab eo, qui hac motus ingressum dissuadet, non est timenda culpa. Rationabilem causam putat ibid. Molina, Primo, si ingressus est futurus nocumento ingredi volenti, Secundo, si in ea Religione dissolute vivatur. Tertio, si candida complexio sit jugo Religionis inepta. Quarto, si ejusdem mores sint adeo pervivaces, ut majora mala Religioni, vel etiam ipsi merito timeantur. Quinto si aliquo impedimento quod Religionem professionem impediatur, v. gr. ære alieno, matrimonii promissione, infirmitate corporis, vel simili labore. Sexto, si parentes, sororeve graviter ejus auxilio indigeant. Hæc ex illo. Quanta autem debeat esse ejusmodi necessitas, & qua ratione necessitas extrema parentum impediatur ingressum, imo & licite extorqueat filium, & quoscumque alios professos a Religione; non vero necessitas gravis, quæ solum per aliquos, impedit quidem ingressum filii, & aliquid quando fratris, sorore periclitante; non vero justificat egressum, quia

obligatio tunc non est tanta, ut vincere possit possessionem, quam habet Religio in personam Religiosi jam professi: hæc, inquam, fufe docent Sanch. l. 4. in Dec. c. 10 a n. 14. Suar. t. 3. de Rel. l. 5. c. 6. n. 5. Caltr. t. 1. tr. 16. d. 1. p. 7. §. 5. n. præsertim 13. Valent. t. 3. d. 7. q. 1. p. 2. Bonac. t. 2. in 4. Dec. præcep. d. 6. q. unica, p. 4. n. 7. ubi addit, quamvis non desint, qui contrarium sentiant, Azor. p. 2. l. 2. c. 3. q. 5. Trull. t. 1. in dec. l. 2. c. 23. & 24. & l. 4. c. 1. d. 9. & omnium horum primus S. Th. 2. 2. q. 101. art. 4. ad 4. & quodlib. 2. q. 2. art. 16. & quodlib. 10. qu. 5. art. 9.

7 Quoad peccatum, de quo agimus, video Suar. t. 3. de Rel. l. 5. c. 9. n. 9. aliquid benignius indulgere parentibus, atque adeo aliis, Filios alioque a Religionis ingressu, modeste, ac temperate retrahentibus: sic enim habet: Si quis absque injuria violentie, aut deceptionis alium avertat ab ingressu religionis precibus, vel promissionibus, illud non esset ex genere suo peccatum mortale: quia ibi non intervenit injuria, neque inductio ad malum, neque aversio, sed abstractio a bono ad salutem non necessario. Cur ergo ibi erit gravis malitia? Nam licet alter grave detrimentum patiat, non tamen involuntarie, sicuti per vim, aut deceptionem: sed quia libere consentit: ergo inde non recondat in alium malitia saltem gravis: sed licet verum sit, tunc non esse tam grave peccatum, est tamen sine dubio peccatum, multum repugnans ordini charitatis, & respectu Dei, a cuius majori obsequio homo separatur.

Et paulo post: Si quis intendat, ut solum ingressus differatur, minor erit culpa, & talis possit esse causa, ut esset nulla; sic enim excusari possunt parentes, qui aliquantulum filios detinent, ut eorum constantiam experiantur, vel eorum vocationem magis examinent. Hæc Suarez. In cuius loci margine breviter, & perspicue sic ejus tota doctrina in compendium redigitur. Qui avertit alium a Religionis ingressu solum precibus, ac promissionibus, non peccat graviter, nisi preces sint importune, & sine ulla causa, contra certam Spiritus Sancti vocationem. Hæc ibid.

8 Facit insuper ad hoc argumentum prohibitio Tridentini sess. 25. c. 18. de Regul. de qua fufe Suar. l. c. quod ubi excommunicationem contorsit adversus eos, qui per vim foeminas cogunt (non loquitur de Maribus) ad ingressum Religionis; tandem extendit ad eos, qui illas impediunt, his verbis: Simili quoque anathemati subjicit eos, qui sanctam virginis, vel aliarum mulierum voluntatem velum accipiendi, vel voti emittendi, quocumque modo, sine justa causa, impediunt. Hæc Concilium. Impediunt vero, Primo (ut ibid. habet Suar. n. 13.) omnes illi, qui per vim directe, vel indirecte illatam foeminae, directe impediunt ejus voluntatem, id est per graves minas, vel similia &c. Secundo, qui per similem vim Monasterio illatam impediunt, ne ibi mulier admittatur. Tertio valde probabiliter etiam ii, qui decipiunt falsis rationibus foeminam, ut mutet voluntatem ingrediendi in Monasterium, vel in eo perseverandi. Atque, qui precibus, & promissionibus obtinet a foemina, ne continentiam profiteatur, quamvis sic impediatur, ne velum accipiat, aut votum emittat; non comprehendi ab hoc Concilii decreto, docet ibid. Suar. quia sic non proprie impedit voluntatem, sed procurat, ut voluntas mutetur, seu non habeatur; multo magis, quia modus hic per preces dissuadendi, nullam continet injustitiam; sicuti continet vis, fraus, & prædicta deceptio. Atque ex his animadvertitis, sive parentes, qui filium, sive alios, qui quamlibet puellam retrahunt precibus, & lacrymis a Religione, immunes esse ab excommunicatione lata per hoc Concilii decretum, sed solum facere contra charitatem n. præced. declaratam.

Quoad restitutionis obligationem.

9 Veniamus jam ad aliud caput de restitutione. Affero precibus, similibusque blandimentis, sive vi, vel fraude dissuadentem alicui ingressum, vel suadentem egressum, ad nullam restitutionem obligari: ita Less. Sanch. aliique apud de Lugo de just. tit. 1. dist. 9. sect. 3. Petr. Nav. Bannes, aliique apud Dicastillum l. 2. de just. tr. 2. d. 7. dub. 2. num. 41. Non ipsi egresso, vel non ingressu; quia contra eum, cum ipse voluntarie assentiat, nulla injustitia committitur; quare nulla restitutionis obligatio nascitur, quæ ad solam injustitiam consequitur. Non ipsi Religioni (quidquid alii in contrarium sentiant, cum Mol. t. 5. de just. tr. 4. d. 51. §. 1. arbitror vero) quia neque contra ipsam hoc modo injustitia fit, cum enim peccatum hujus consulentis, seu allicientis non sit aliud, nisi cooperari ad egressum Religiosi, vel ad non ingressum, cum ejusmodi egressus, vel non ingressus non sint peccata contra justitiam, sed ad summum contra Divinam inspirationem, vel contra Votum; nec erit contra justitiam, peccatum ad illas actiones permoventis. Pluribus hæc profequuntur Doctores laudati: mihi autem hæcenus disputasse, sufficiat; quo, amantissima filia, noscas, vim nullam adversus pium propositum tuum a quopiam afferri licite posse.

10 Hæc, aliaque similia Jerotheus. Quæ ita permoverunt Patrem Plutogenem, ut is Meildæ sacrum velum assumendi bonam veniam se concessurum sponderit. Et certe statim ac in urbem ab agro post mensum regressus est, constituta ei pingui dote, promissa stetit, Tu vero hic suspice, Lector, divina consilia. Tandiu vitam produxit Plutogenes senex, ut hanc sanctissimam puellam jam grandiore ætate provectam, totius Monasterii, quod sub nomine, & tutela Sancti Salvatoris, nostro Panormitano Collegio non multis passibus distans, celebre est Panormi, viderit præfecturam agere, hoc est vulgari vocabulo, Abbatissam; eo prorsus tempore, quo ejusdem filius Thermagoras Antistes, ut modo meminimus, admirabili prudentia, ac singulari morum probitate, Panormitanam Ecclesiam gubernabat.

11 Illud animadversio dignum porro est: Vidisti enim, amice Lector, consilio, opera, auctoritate doctissimi Theologi moralis, quo hæc sapientissima familia pro expiatione peccatorum utebatur, quam multo fortunatum exitum, ultra omnem expectationem, for-

tita

ita fiat; tantum ergo præstat sapientibus viris, ac piis animas Fidelium instruendas, regendasque committere; nam propterea Theologos morales, qui huic operi insudant, atque in edocendis, instituendisque confessoribus permaxime laborant, magni faciant (absque vero invidia) velim omnes; tu, qui mea legis, si adolescens es, ac tyrocinium tantæ scientiæ ponere jam decrevistis, eorum limina tere, eos sæpe interroga, illorum lectionibus assidue, ac frequenter assiste; quo aptior ad tantum munus animas regendi, quo nullam est excellentius, efformeris.

12 Jam vero dum avidis auditorum auribus, quæ retulimus, aliaque plura propinaret Hierotheus, ex cujus ore magis, quam ex Platone, melle dulcior, ob auditum a natura leporem fluebat oratio; vergebat ad occasum Sol, atque a vicinis montibus, arboribusque longiores se demittebant umbræ; quare Theologo dicenti quies, familiarique suo cujusque libitu, consuetæ ambulationes per amœna viridarii spacia concessæ sunt; quorum exemplo & mihi a benigno Lectore ne plus nimio in scribendo desudem, tantillum oro quietis, absoluto jam Dialogo permittatur.

CAPUT III.

Quid Parentes filiis, quid conjuges conjugibus invicem debeant, &c.

UT valde obvia, & omnibus pene cognita prætermittam, ea dumtaxat compendiose disseram de Patre, ac Matre, nec aliqua subicebo de Marito, & Uxore, quæ nonnulla explanationis luce pro tyronibus indigere videbuntur.

§. I. *Pater quoad alimenta filii, ejusdemque exheredationem, & Vota.*

Pater filio legitimo.

1 QUoad Patrem; quæret quis primo; an pater teneatur alimenta præstare filio legitimo? Resp. teneri, etiam si filius auctoritate Principis fuerit proscriptus, etiam si fuerit excommunicatus, etiam si dissipaverit ea, quæ pater forte eidem assignaverat pro alimentis, etiam si filius potuerit sibi suo labore, vel aliunde providere, re ipsa tamen non providit. Ita Azor. q. 2. l. 2. c. 4. q. 7. Ratio horum, & simillium est, quia adhuc filius est, & pars patris, de jure naturæ patri commendatus: excipe, quæ dicam n. 8. quod si pater bonis careat, polleat vero mater; hæc succedit in hac obligatione, & utroque deficiente, Avi, vel alii progenitores paterni; & his quoque deficientibus, Avi, progenitores matris; addit Azor. ib. c. 5. q. 8. & tandem consanguineis propinquiores; id, quod, nisi forte intelligas fratres, sorores, ac patruos, durum mihi videtur; Lege Sord. de alimentis, tit. 1. q. 28. Si filius habeat, unde vivat, liberabitur pater, matremve, aliique ab alimentis porrigendis; quia cessat tota causa, nempe filii necessitas.

2 Nomine autem alimentorum hic veniunt victus, vestitus, domus, lectus, medicinæ, impenzæ funeris, imo & uxoris, filiique sustentatio: atque hæc omnia juxta cujuscumque conditionem; ita ut filio nobili debeantur & famuli, & pædagogus, & libri, & impenzæ necessariæ ad studendum, & juxta morem patris, etiam equus. Ita Sanch. in conf. t. 2. l. 4. c. 3. dub. 34. & passim. Hæc enim, & similia, cum his indigeat filius, alimentorum nomine hic comprehenduntur; uno verbo, debentur alimenta secundum statum, non vero solum secundum naturam.

3 De excommunicato addit Azor. l. c. q. 8. limitationem, ut ei a patre non debeantur alimenta, sed solum victus, ne fame pereat, quando sponte sua filius in excommunicatione persistit. Id mihi difficile videtur; esto enim peccet tunc filius absolutionem negligens, tamen non videtur pietati Ecclesiæ conveniens, ut velit cogere parentem ad deferendum filium; nec obstat Glossa, & Abbas apud Azor. ib. adducti pro ea limitatione; ii enim non loquuntur de parentibus; quibus peculiaris cura filiorum insita est a natura, sed de aliis extraneis.

4 Adeo rigorosum est hoc onus filium alendi, ut peccent mortaliter parentes, si sine gravi causa suos infantes in Hospitali alendos exponant. Ita Sanch. conf. t. 1. c. 5. d. 4. vide etiam d. 5. n. 74. Azorius l. c. c. 5. q. 5. facit huc de Lugo, t. 1. de Jusf. Quod si timor infamiz v. g. matris, vel similibus necessitas ad talem expositionem divitem patrem compellant (quo casu certe non peccabitur) debet ex probabili sententia Sanch. Azor. l. c. id fieri, animo restituendi Hospitali impenzæ faciendas in alendo Exposito: Hospitali (inquam) nam non placet Bassæus in floribus, v. adulterium, n. 9. dicens posse restituere aliis pauperibus; si enim extat dominus, seu legitimus administrator earum impenzarum, nempe Hospitali, qua ratione ad alios pauperes revertere jure potes? vide, quæ dicam l. 8. tr. 4. c. 1. §. 3. n. 17.

5 Dixi (ex probabili sententia) nam mihi non est improbabili cum limitatione mox dicenda ex Laym. alia opinio Henrici apud Sanch. l. c. n. 17. fin. quam sequitur Dicastillus, l. 2. de Jusf. t. 2. d. 6. n. 171. docentes in eo timore, seu necessitate, non solum non peccare parentes etiam divites exponendo filium in Hospitali, sed nec ad restitutionem teneri; ratio est præsumpta voluntas Fundatorum, qui videntur ejusmodi Hospitalium erectione, cujuscumque generis necessitatibus voluisse consulere; & mihi placet distinctio Laym. l. 3. tr. 3. p. 3. c. 17. n. 4. si Hospitali sit dives, posse id sine dubio præsumi, quod non ita facile potest, si dives non sit. Hospitali magnum Panormi (ut audio) ita hos filios expositos alit, ut si in eorum patrum, matrumve noticiam veniat, statim illis eosdem reddat, repetitis expensis hæctenus exhibitis;

certe sic proficitur eos tantum alere velle, qui sunt omni ex parte destituti; quare ejusmodi observatio si adest, declarat, hæc fuisse voluntatem Fundatorum, atque adeo observandam.

Pater filio spurio, vel naturali.

6 Quæres Secundo: an ejusmodi alimenta debeat Pater etiam filiis spuris, quales sunt ex damnato congressu geniti, puta incestu, adulterio, sacrilegio, quibus Pater prohibetur aliquid causa mortis donare, vel relinquere? quod certe, præter cætera factum est, ne legitimis hæredibus decrescat hæreditas. Resp. debere. Ita Molin. Azor. Sanch. mox cit. nam licet leges civiles etiam alimenta videantur prohibere, tamen quoad hæc sunt correctæ a Jure Canonico; cum sit de Jure naturæ, ut pater alat filium, quacumque tandem ratione ab ipso sit genitus; hinc sequitur ex Sanch. in conf. t. 2. l. 2. c. 3. dub. 35. & 36. patrem posse, imo & debere relinquere filio spurio alimenta proportionata suo statui; & filiz spuriz similem dotem (hæc enim succedit loco alimentorum) constituere, non solum ex bonis patrimonialibus, sed etiam ex fructibus reddituum Ecclesiæ a patre perceptis, ex Azor. p. 2. l. 2. c. 42. q. 4. dotem, inquam, alimentis respondentem: si enim excedat, non potest: nam propterea ejusmodi excessum tum filia spuria, tum ejusdem maritus restituere, etiam ante Judicis sententiam, legitimis hæredibus (nisi forte ipsi libere remittant) obligabitur; vide hæc diligenter disputata apud Molinam, de Jusf. tr. 2. disp. 168. Sanch. l. c. dub. 39. & l. 4. de matr. d. 26. an. 10. & disp. 88. n. 32. Azor. l. c. & c. 8. Fagund. l. 4. in dec. c. 1. an. 6. ubi invenies, hanc doctrinam non esse contra Constitutiones S. pii V. qui videtur spuris prohibere etiam alimenta; nam intelligit, quando aliunde alii possunt.

Imo Doctores apud Bardi l. 1. sel. q. 21. non ignobiles docent filium, etiam spurium, si nascatur post donationem bonorum a Patre factam, posse a donatario legitime petere alimenta; donatario, inquam, nam si bona Patris ad alios pervenerint ex contractu oneroso, id non posse, iidem notant.

7 De filiis naturalibus, qui illi sunt, qui generantur ex copula, nec reprobata, nec approbata jure civili, hic non meminimus; iis enim certum est, non posse patrem alimenta denegare: imo posse, deficientibus filiis legitimis, omnia bona sua donare, vel relinquere, ut fufe Doctores; cum autem dicimus, patrem non posse denegare alimenta filio, intellige, si filius (quicumque ille sit, etiam si is sit legitimus ex Bonac. loco mox citando p. 2. n. 2.) indiget: quando enim non indiget, non obligatur Pater. Id quod etiam docet Molina, & Sanch. locis cit. quibus de Lugo de Jusf. d. 24. n. 121.

Denique spurius hæres constitutus a Patre sub conditione, si legitimeretur a Principe, potest petere hæreditatem, & eam interim possidere, donec impetretur Legatas, ut ex Sanch. notat de Lugo l. 3. resp. mor. d. 25. n. 5. Lege Sanch. t. 2. conf. l. 4. c. 7. dub. 16. 17. & 18. alioque ab ipso cit.

Causæ negandi alimenta, & exheredandi, &c.

8 Quæres Tertio: Potestne licite aliquando parens alimenta negare filio? Resp. posse; quando scilicet adest aliqua ex causis, ex quibus jure pater filium exheredare valet, etiam legitimam eidem negando: nam ex iisdem valebit alimenta negare, filizque dotem non constituere; quæ eadem causæ faciunt, ut filius patri alimenta negare licite possit. Ita Bonac. t. 2. d. 4. in dec. præc. q. untc. p. 6. §. 3. n. 1. Covar. Molina, Sanch. aliique passim apud eundem Bonac. Ratio horum tangetur mox. n. seq. Hæc autem causæ quatuordecim fere numerantur in legibus, Auth. ut cum de Appell. cognosc. §. causa autem, hoc est. Si filius (intellige etiam & filiam, imo & nepotes respectu avorum) manus graviter in patrem iniiciat. Si contumelia gravi afficiat. Si accuset, extra calum conditionis Patris, vel Principis. Si cum maleficus se intermiscet; si insidietur vitæ patris; si patris uxorem, hoc est novercam violat; si in iudicium deferat patrem cum ejusdem gravi detrimento; si requisitus a patre incluso filius (non autem filia) illum non adjuvet; si prohibeat patrem testari; si Histronicam, vel Gladiatoriam exerceat, quando pater non est ejusdem artis; si, patre offerente dotem, & nuptias, filia minor viginquinque annis luxuriose vixerit; si parentis forte furiosi curam filius negligat; si eundem captivum non redimat, cum possit; si fiat hæreticus, patre existente Catholico, Bonac. l. c. addit aliam causam, idest, si filius dilapidaverit bona patris, quam non posuit Azor. l. c. c. 3. q. 6. Vide Authent. cit. Causæ, propter quas possit filius exheredare parentes, vel avos, in aliquo differunt ab his, easque breviter collectas ponit idem de Lugo d. 2. de Jusf. n. 166.

9 Sed insurgunt duæ difficultates. Prima; an quando Parentes exheredare possunt filium, unde & licite negare alimenta; id intelligatur de omnibus, hoc est etiam de necessariis ad vitam sustentandam? Resp. ita intelligi docet Molina uterque apud Sanc. l. 4. matr. d. 20. n. 1. aliique, quia tunc filius ob suam ingratitude, non habetur amplius pro tali: solum igitur, perinde ac cæteri proximi, in extrema necessitate erit adjuvandus.

Non ita intelligi, sed patrem teneri hæc necessaria alimenta præstare, docet Covar. apud eundem Sanch. quia esse physicum filii nunquam amittitur, atque semper in patre aliqua major obligatio residet, quam in aliis; utraque sententia est probabilis; hanc ut probabilior, & certe magis piam libentius amplector.

10 Secunda difficultas; an possit exheredari filius; atque a dictis alimentis expelli, si committat contra patrem aliquod peccatum simile, vel majus, quæ dicta sunt? Resp. Negant plerique,

riquo, Mol. t. 1. de just. tr. 2. d. 176. alique apud eundem; nam in Authentica dicitur, ut præter causas numeratas, nulli liceat ex alia lege alias ingratitude causas opponere: concedunt Clarus, Covar. Regin. apud Bonac. t. 1. circa 4. Dec. præc. d. 4. q. un. p. 6. §. 3. n. 2. alique apud Mol. cit. v. *dubium deinde est*; si enim pater ex hæredationem filii potest intendere, propter minora ejusdem peccata, poterit propter æqualia; multo magis propter maiora: lege enim similia trahi posse, præsertim cum similis causa, aut gravior existit, fatetur Azor. p. 2. l. 2. c. 19. q. 6. v. *Duo hic merito*. Utraque sententia in conscientia probabilis est; et si apud Juristas prior habeatur probabilior.

Habens patrem, & filium a quo alendus?

11 Quæres Quarto; quid sentiendum de patre, quem *patrum* appellant Latini, a quonam erit alendus? Pater Patratus est ille, qui filio gaudet, nec caret patre; hic igitur, si forte egeat, eritne alendus a suo patre, an a suo filio? Resp. a patre (ajunt Franc. M. Pratus, alique apud Dian. p. 10. tr. 13. ref. 3.) quia qui filium genuit, eundem educare, & instituere jure naturæ debet; a filio (alii contendunt, & inclinatur, sed non resolvit Dian. l. c.) quia plus debet filius patri, a quo suum esse habuit, quam pater filio; utrumque probabile, ut indicat Azor. p. 1. l. 2. c. 5. §. 13. dum sententiam priorem probabiliorē vocat.

Dices: si uterque ex his sequi velit opinionem probabilem sibi faventem, remanebit pater patratus sine alimentis. Resp. si uterque persistat in sua opinione sequenda, erit dividendum onus in utroque: profecto id æquitas postulare videtur; esto, sit speculative & probabile, id non exigi a rigore justitiæ. Vide l. 1. c. 3. §. 4. v. *Alere filium dubium*.

Pater quoad irrotationem votorum filii impuberis spurii.

12 Quæres quinto; quid de Votis? Filio spurio, ut item naturali non legitimo potestne pater irritare vota in iis casibus, in quibus posse legitimo diximus *sup. l. 3. c. 16. §. 3. per totum*? Ratio dubitandi est, quia radix, ex qua in patre procedit facultas irritandi vota, est patria potestas in filium: at ex jure non habet pater potestatem patriam in spurium, nec in naturalem: ergo, &c. Resp. tamen posse perinde, ac legitimo. Ita Caltr. t. 3. tr. 15. de voto, d. 2. p. 7. n. 5. Ratio est, quia distinguere debemus Minorem prædictæ rationis dubitandi: ex jure non habet pater eam summam potestatem, quam ipsa jura invexere, concedo: non habet eam potestatem procedentem ex ipsa generatione, quæ patri competit ex ipso jure naturæ, quæque sufficit ad munus regendi illum impuberem, atque adeo ad irritandum ejus vota; nego minorem; confirmatur: quia interdum, ut diximus *sup. eodem l. 3. c. 6. n. 21*. matri competit hæc potestas irritandi; & tamen certum est matri non esse concessam ex legibus in filios patriam potestatem.

Caltr. l. c. & Sanch. l. 4. in Decal. c. 35. n. 82. docent, hanc potestatem competere patri in filium legitimum absolute: at in filium illegitimum, tunc solum, quando is tutorem non habet; quando enim cum habet, gubernatio ejusmodi filii ad ipsum tutorem spectat, utpote ex legibus *inst. de patria potestate, in pr. sub ejus potestate constitutus*. Idem ego docui superius, *cum de Voti irrotatione*. Verum nunc, re attentius considerata, difficilis mihi doctrina videtur; si enim in patre residet potestas naturalis, qua filii imbecillitati pater consulat ante constitutum Tutorem, ut omnes fatentur, & per adventum Tutoris hæc naturalis potestas non tollitur, nec diminuitur, nec impeditur; solum enim Tutori conceditur gubernatio quoad cætera civilia, non vero quoad ea, quæ pertinent immediate ad res spirituales animæ, quarum dispositio ad jus civile nulla ratione spectat, cur tolli debeat potestas irritandi vota? Ad summum poterit irritare Tutor ex consequenti, quia nimirum ex potestate gubernandi, quam illi concedunt jura, consequatur facultas irritandi; & poterit etiam pater principaliter, quia per jura non tollitur, quod filium genuerit, in quo firmiter radicatur irritandi facultas; nec novum apud plures posse eodem tempore residere irritandi potestatem; cum sciamus omnes, idem Religiosi votum posse irritari a Superiore locali, & a Provinciali; consideret hæc sapiens Lector; nova enim, & singularia decernere, nisi sint mihi valde manifesta, singularis nolo.

Pater, quoad vota filii, vivente Avo.

13 Quæres sexto; de Avo, vivente Patre, quoad eandem irrotationem votorum; id, quod ut commodius intelligi queat, reducatur in mentem illa juris dispositio, *l. nam Civium, ff. de his qui sui, vel alieni juris sunt; qui ex me, & uxore mea nascuntur, in potestate mea sunt*. Item; *qui ex filio meo, & uxore ejus id est nepos meus, & neptis mea) æque sunt in mea potestate, & pronepos, & proneptis, & deinceps cæteri*. Hactenus Textus. Ex filio, inquit, id est descendentes per lexum virilem, sive ipsi mares sint, sive foeminae; nam descendentes ex filia nupta, sunt in potestate patris eorum. Et quidem hanc potestatem habet Avus, non solum ex legibus positivis, sed etiam ex vi naturæ; cum ad priorem genitorem pertineant cæteri descendentes; tanquam ad principium primum, sine quo non essent posterii.

14 Ex his ergo oritur difficultas; cum tota potestas irritandi vota sit innixa in potestate patria, hanc autem habeat Avus; consequenter poterit, etiam vivente patre, nepotis impuberis vota irritare, & rursus, non poterit pater tunc suo filio impuberi eadem vota irritare, vivente Avo; quia tunc pater non est sui juris, nec consequenter videtur habere filium in sua potestate; auge-

tur difficultas, quia Doctores, quos sequitur Caltr. t. 3. tr. 16. de voto p. 7. n. 2. *versus fin.* passim docent, si filius efficiatur servus, suspendi patriam potestatem in patre; ne scilicet filius teneatur pluribus obedire, nempe patri, & domino: eodemque modo si efficiatur servus ipse pater, ne scilicet simili ratione filius teneatur obedire duobus, nempe patri, & domino, in cuius dominio, seu potestate est pater, & consequenter omnia patris; ergo pariter in casu nostro, si nepos est in potestate Avi, non erit in potestate patris, ne obedire duobus obligetur; & consequenter is, vivente Avo, filii vota irritare non poterit; Ex alia parte, cum in patre semper resideat potestas veluti naturalis in filium, ratione generationis immediatæ ejusdem, neque sit inconveniens potestatem irritandi vota esse in duobus; sicuti respectu Religiosi est in Rectore Conventus, & in Provinciali; videbitur alicui, etiam Avo convenire ejusmodi facultatem; nihilominus video Sanch. in Dec. l. 4. c. 35. n. 81. Suarium, t. 2. de Relig. l. 6. de Voto, c. 6. n. 22. Caltr. t. 3. tr. 16. de Voto, dist. 2. p. 7. nu. 7. diserte docentes, Avum nihil posse in vita nepotis, nisi mortuo patre; quare private solum patri viventi eam facultatem concedere manifeste videntur. Et ratio esse potest, quia facultas irritandi non est fundata solum in quacunque patria potestate absolute sumpta, sed maxime in ea potestate, quam quis habet in gubernatione domus, familiæ, & præsertim filiorum, quos genuit: hanc autem habet immediate pater, eoque deficiente Tutor, vel Curator, juxta doctrinam, & limitationes supra datas l. 3. c. 16. §. 3. n. 19. hiisque deficientibus, Avus ex parte patris; & demum etiam Avo deficiente, mater: quod si hæc etiam deficiat, jam sub nullius potestate erit filius; Atque ex hac ratione respondere facile poteris ad difficultates allatas n. præc.

§. II. *Quæ debeat mater filio, quoad eum lactandum, & alendum?*

1 Quæres Primo; an mater filium nutrici det licite lactandum? Resp. Id certe nemini sine causa libens indulgeo, sed adhuc sine ulla, non nisi de veniali condemno: libero autem ab omni culpa, rationabili existente causa. Ita Nav. in summa, c. 14. n. 17. Ratio est, quia dummodo infans commode nutriatur, non videtur tam gravis defectus, ut præscindendo ab alio inconvenienti, excusari nequeat ab aliqua competentia causa, qualis esset, imbecillitas matris, mos Patriæ, vel quid simile. Inconveniens autem grave, ac propterea mortale pronuncio; si periculum appareat, a nutrice infantem gravi morbo, vel grandiusculum effectum malis moribus, præsertim hæresi fore inficiendum.

2 Quæres Secundo; mater quænam alimenta filio debeat? Resp. ea usque ad triennium exactum debet filium etiam spurium alere, lac præbendo; Cæterum reliquæ impensas sunt a patre faciendæ.

Si lacte mater careat, vel lactare filium nequeat, quia commode (ut loquitur Dicastillus, lib. 2. de just. tr. 2. dist. 7. dub. 11. n. 172.) lactare non potest; tunc patris etiam onus est, lactis impensas solvere; quod si pater solvendo non sit, qua ratione in onere alendi plene filium succedit mater dives, dictum est §. præced. num. 1.

Apud patremne, an apud matrem proles educanda sit, altero ex his Infidele, seu hæretico existente, ut item divortii tempore; cum casus non sint frequentes, legantur Doctores, Sanch. l. 10. de matr. dist. 10. per tot. Azor. p. 2. l. 2. c. 5. q. 9. Propter eandem rationem, vide apud Juristas, in Auten. Sacramentum, Cod. quando mulier trahat off. & in Auth. *et sine prohibitione, §. propterea agitur*: nec omittantur Theologi, Molina, t. 2. de justis. tr. 2. dist. 220. V. *Quando impuberi*, Caltr. & Th. Sanch. apud Dianam, p. 10. tr. 13. ref. 12. qua ratione mater si transeat ad secundas nuptias, amittat curam, seu educationem filii, ejusve tutelam, & similia: ego enim de his aliquid inuam, l. 7. c. 1. §. 2. n. 5.

3 Quæres Tertio circa expensas a matre pro filiorum alimentis factas, in hunc modum; Antonia genitrix aluit filium usque ad decimum annum, vivente patre, sive præsentem, sive peregre agente: tum, mortuo eodem, filium aluit usque ad decimum octavam, quando scilicet Antonia filii bona ministrabat. Exposcit nunc a filio omnes impensas ab ipsa factas, imo æstimationem sui laboris; legitime exposcit?

Resp. tres hic difficultates uno spiritu congesti, tribus necessario dictis distinguendas.

4 Dico Primo; si vivente patre alioqui divite, vel existente tutore, mater filium aluit, & protestata est se alere animo impensas repetendi, repetere quidem potest, l. *Nesennius, ff. de negotiis gestis*. Si nihil est protestata, præsumitur, si non contemplatione patris, certe amore filii, liberaliter id fecisse. Simile quid esse in marito, quando uxorem alit, non soluta a focero dote, docet Sanch. l. 9. de matr. dist. 5. n. 7. Pro foro interno sufficiens ratio petendi mihi videtur (*l. si quis a liberis, l. si mater, ff. de liberis agnoscendis*, etiamsi mater non sit protestata) si concurrant hæc duo ex Azorio, p. 2. l. 2. c. 5. q. 10. Primo, ut positivo animo repetendi aluerit. Secundo, ut ommissio protestationis non fuerit causa damni in patre, vel tutore: quando enim pater, vel tutor si scivissent, matrem ejusmodi animo repetendi alere, ipsi aluissent nullis, vel paucioribus sumptibus; tunc profecto mater in conscientia non posset expensas repetere, quia ipsa fuisset in culpa, quod tot expensas fuissent factæ. Solum igitur illas pauciores, quæ factæ vere fuissent, tunc juste repetet.

5 Dico Secundo: Si mortuo patre, nulloque tutore existente, animo positivo se compensandi mater bona filii ministrans, filium aluit, potest alimenta repetere; secus, reputatur amore

filii

filii id fecisse; idque maxime, si bona matris, & filii non erant divisa. Ita ibi. Quod si bona divisa erant, & cuique sui rationum libri respondebunt, praesumitur in matre ejusmodi filii bona administrante assidue animum repetendi; sed enim ostendit illa rationem, & librorum distincta divisio.

6 Duo Tertio; astimationem sui laboris nequit mater exposcere; quia mater pro filio laborem suum gratis impendere jure praesumitur, imo fortasse jure cogitur.

§. III. Vir quid Uxori debeat, quoad alimenta.

1 Non est nostrum omnia, quae sibi invicem debent conjuges, hic colligere, cum id fere Doctores apud Trullench. l. 4. in Dec. c. 1. d. 4. prosequantur; illud enim tantummodo ex occasione, quod de alimentis filiorum egimus, disputamus; an conjuges sibi mutua alimenta praebere teneantur? Et obligari quidem virum uxori, luceclarius est: ita Sanch. de matr. l. 9. d. 4. an. 10. ubi citatur Jarrisperit; quia id extorquet aetate conjugalis conjunctio, allataque dos ab uxore: Imo si vir uxorem inopem sine dote duxisset, illam adhuc alere oportebit; quia sibi vir imputare tunc debet, si indotatam duxit: Inopem, inquam; si enim divitem; tacite jam ab uxore dos promissa censetur; siquidem uxor per Matrimonium se, & interpretative sua bona, saltem quoad competentem dotem, marito tradit.

2 Eadem obligatione tenetur vir, si dos casu, & sine culpa uxoris pereat; etiam si uxor propter suam culpam, non tendentem tamen directe ad separationem ab ipso viro, sit perpetua carceri mancipata; etiam si propter suam culpam in morbum contagiosum, v. g. lepram incidit, unde separatim a viro habitare cogatur: multo magis, si sine culpa sua, ut si haec separatio necessaria fuerit propter viri contagium; ratio horum est, quia id requirit reciprocus conjugum amor. Et sicut uxor non inops maritum exulem, vel in tristemibus propter sua delicta detentum alere tenetur; ita invicem maritus uxorem. Quid si dos pereat, quia propter uxoris haereditatem, aliave delicta, fuerit publicata, seu fisco addita? quaestio est, an vir, an potius pater uxoris ipsam teneatur alere; & distinguendum est, cum Sanch. l. 3. de matr. disp. 5. n. 10. Si enim parentes uxoris divites sint, ipsi tenebuntur; si inopes, tunc succedet ex obligatione maritus; quod idem videtur dicendum, si uxor dotem sine valide, sive invalide diraxit, vel consumpsit, marito non consentiente; quod est dotem perire culpa uxoris; ratio utriusque dicti est, quia quando dos culpa uxoris perit, perinde est, ac si soluta dos ab ipsa non fuisset; in quo eventu non obligari virum uxori alimenta porrigere, mox dicemus: id, quod certe dici non potest, si sine culpa, vel casu pereat. In duobus ergo duntaxat casibus ab hac obligatione certo liberatur vir; primo, si uxor recedat a mariti cohabitatione sine culpa viri, sed ex propria levitate: si enim ob viri saevitiam non levem, (levem enim uxor ferre patienter debet, neque potest propter levem culpam separationem, quae est res gravis, intentare) uxor discedat, non liberabitur vir ab ea alenda; quia tunc culpa mariti est, non uxoris; imo si temere uxor recesserit, sed deinde poenitentia ducta redire velit, tenetur eam alere vir, quamvis adhuc extra domum degat; ratio est, quia poenitentia, & emendatio culpam, atque adeo caput, unde alimenta negare vir poterat, plane tollit; hic non loquimur, quando affuit legitimum divortium; de quo plura Sanch. l. 10. de matr. per totum.

3 Secundo: Excusabitur vir ab alenda uxore, si dos promissa non afferatur; ita Sanch. eadem disp. 4. per totam, quia dos datur ad sustinendum onus familiae alendae; ea igitur deficiente, deficit & onus; quod si partem dotis accepisti, pro rata uxorem ales; cum valeat argumentum si integra dote frueris, integre aleres: ergo si parte, partialiter.

4 Quid, si ii, qui dotem promiserunt, vere solvendo non sint? Resp. si dotem promissit ipsa uxor, vel ejus pater, tenetur adhuc illam alere vir, nisi dolose ii promiserint, scientes se solvere non posse. Ita idem ibi. n. 4. 5. At si promissit extraneus (quo nomine hic venit quicumque is fuerit, sub cujus potestate non erat uxor) non tenebitur vir; horum rationem lege apud Sanch. citat. apud quem etiam invenies, non posse a viro expelli ad habitationem, vel a debito conjugali uxorem, propter dotem non solutam, cum haec sint longe diversa, non alere, & non cohabitare; nec ex priore posse posterius inferri; sed proh quanti ponderis est habere in eodem tecto, & lecto uxorem, illamque non alere; moraliter, & in praxi haec admodum sunt difficilia: nam propterea cogitent sapientes, quid hac in re consulendum tandem sit; & legant Auctores allatos a Sperelio, t. 2. dec. 138. n. 10. qui contra Sanch. tenent, ob dotem nulla ex parte solutam, posse a cohabitatione uxorem expelli.

5 Huc facit sequens dubitatio; uxor ex consensu viri, vitam agit extra ejus consortium, seque suis laboribus alit: accidit autem, ut vir aliquando ad illam accedat, copulamque exigat, qua habita, denuo recedit, nec illam curat alere: an possit dicta uxor debitum huic viro negare? Resp. Bauca in select. q. 60. doctiori judicio se submittere, quia resolutionem hanc se non invenisse dicit in alio auctore, Respondet, inquam, si uxor est pauper, & vir habet unde se, & illam alat, posse negare, donec respiciat vir, alaturque uxorem; ratio est; quia saevitia est causa Divortii: at quae major saevitia, quam uxorem non alere, cum possit? Neque in hac denegatione requiritur, ait, sententia Judicis: nos enim loquimur in conscientiae foro, pro quo sufficit auctoritas propria, ubi factum est verum, &

non sequitur scandalum, ut hic certe non sequitur, quia ex communi consensu facta est separatio.

6 Haec ex Bauca, unde dici etiam posset non iniuste ab uxore negari debitum viro, etiam simul cohabitanti, si eam indigente: vir non alat, cum possit; haec enim par est saevitia, ne dicam major.

7 Insuper contra Sanch. modo citatum dici posset, plus esse non alere, cum possis, quam non cohabitare; non alere enim est saevitia, non vero, solum non cohabitare.

8 Denique posset etiam dici, uxorem posse dictum virum non lentem ipsam alere, domo ejicere, sicuti potest, si ipsi valde saevum se praebat (vitato ex aliquo praetextu scandalo, si quod est) non potest enim negari, & durissimum esse inopi uxori, & causam esse discordiarum, ipsam fame contabescere, & praesentem videre maritum potentem, sed notentem ipsi alimenta praebere; quae omnia merito sapientiori judicio submittantur.

§. IV. Uxor quid Viro debeat, quoad alimenta?

1 Quoad uxorem queri potest; an haec aliquando maritum alere debeat? Resp. cum Sanch. l. c. dist. 4. n. 27. multis citans debere; quando scilicet pressio ex inopia viro, ipsi suppetit, unde marito succurrere queat, sive ex bonis dotalibus, sive ex paraphernalibus, sive aliunde acquisitis; hoc enim expostit mutuum conjugum nexus, etiam si maritus culpa sua sit carceri affectus, sit tristemibus mancipatus, sit infirmus; non autem si culpa sua ab uxore recedat, nisi forte redire velit, ut ex proxime dictis colligi manifeste potest. Quid, si maritus ad alienam contraxit, ut uxorem aleret; cogeturne illud solvere uxor ex propriis bonis marito defuncto? hac de re dixi breviter, c. 2. §. 1. n. 5.

2 De donationibus inter virum, & uxorem, multa jurisperiti: tibi sufficiat legere Molinam, aliosque apud Dicastillum, l. 2. tr. 6. d. 1. dub. 5. an. 71. Castr. de just. commat. dist. 1. p. 25. per tot.

§. V. In necessitate extrema quis magis adjuvandus, Pater, an filius, an uxor?

1 Si quis patrem suum, suumque filium, atque uxorem, fratremque in extrema, vel gravi necessitate constitutos animadvertat, & uni duntaxat ex his auxiliari possit; quaerimus cum Lessio apud Castr. t. 1. tr. 6. dist. 3. de char. p. 11. n. 2. cuiusmodi auxilio esse ipsum oporteat; duo v. g. modici panes ipsi suppetunt in extrema fame; unum sibi, ut certe potest, reservat ob individui proprii conservationem; alterum, cuiusmodi comedendum porriget, Patrine, Fratrine, an Uxori, an Filio?

2 Profecto ex communi calculo apud Less. l. c. aliosque Patri porrigendum: plura enim debet filius Patri, quam Pater filio, vel quam frater fratri, vel conjugi conjux: siquidem filius a Patre, tanquam rivus a fonte, hujus usuram lucis participat; habet item educationem, constitutionemque; quid de laboribus pro filio a Patre exantlatis? quid de non interpolata, ac nunquam remissa sollicitudine? quid de expensis? Sane Arist. 9. Eth. filius inquit, honestius subvenit parentibus, quam ipse sibi. Vides, quanti facienda sit Patris cura; non quod ex obligatione se ipsum quis postponere obligetur, nam Charitatis ordo, tanquam in primum scopum, in vitam propriam collimat; sed, quod possit cum laude, si velit.

3 Dictum signate est (in extrema, vel gravi necessitate) nam extra illam teneri hominem potius filio succurrere, quam genitoribus, ipsa praxis docet, illi rationi innixa; quia filius sub cura parentis est; non autem parens sub cura filii. Genitoribus item plus deberetur in communi necessitate, quam fratribus, ratio naturalis dicitur. Ita Castr. t. 1. tr. 6. dist. 1. de char. p. 10. n. 13. De insigni amico, vel benefactore, vide Castr. l. c. n. 10. & 11. & n. 15. Uxor vero potius, quam parens, vel filius, est in communibus necessitatibus alenda, ac sublevanda. Ita Sanch. l. 2. de matr. dist. 4. n. 26. utpote in communi commercio illa, tanquam inseparabilis socia Marito data, juxta illud Gen. 3. Propter hoc relinquet homo Patrem, & Matrem, & adheret Uxori suae (utique in communibus necessitatibus) id quod ita est intelligendum, ne hoc dictum sit contra jus naturae modo allatum; quo probavimus in extremis, potius esse subveniendum Parentibus, & Filiis, quam conjugi.

4 Quare his explicatis, cum apud aliquos legis absolute potius subveniendum esse uxori quam filii. Ita Henr. l. 10. c. 8. n. 1. Castr. l. c. n. 12. citans Suar. Bonac. Coninch. (id quod certe sua probabilitate non caret). sic admitte in nostra sententia, quam probabiliorum putamus, ut potius subveniendum uxori in communibus necessitatibus, non vero in extremis.

5 Sed, amabore, Lector, cui potius optulareris, si Pater, & Mater perinde indigerent; tu vero non utriusque, sed alterutrius opem ferre duntaxat posses? Patri potius, respondes, quam Matri succurrendum. Ita S. Th. 2. 2. q. 23. art. 10. Valent. t. 3. dist. 3. q. 4. p. 5. sicut enim ordine Charitatis tenemur magis amare Patrem; sic & succurrere. Tua digna pietate responso: nec deest responsioni ratio; Parentis enim necessitati subveniendum, tanquam principio nostrae originis, est; at nobiliorem, altioreque principii rationem habet Pater, quam Genitrix.

6 Illud hic denique noto: inter hos consanguineos adeo stricte conjunctos non esse mortale, dictam praelectionem non observare. Ita Rodriq. p. 1. cap. 14. concl. 9. Castr. t. 1. tr. 6. dist. 1. p. 10. n. 14. citans Suarium, & Bonacinam, quia inter ejusmodi obligationes tantum discrimen non intercedit, ut sub poena mortali altera alteram antecellat.

CAPUT IV.

Miscellanea quædam de Filiis, Parentibus, & Propinquis.

Nonnulla, quæ aptum locum *in superioribus* sortita non sunt, hic ad quatuor capita reduco: Ad peculium filiorum: ad donationes inter patrem, & filium; ad legitimam filii debitam; ad cæterorum propinquorum mutuas obligationes; quæ omnia, ut etiam, superius dicta de parentibus, atque conjugibus, fuisse (sed fateor subinde confuse) a Theologis, ac jurisconsultis disputata reperies; nos pro nostro instituto ea hic compendiose seligimus, atque ea perspicue proponimus (quamquam passim obvia omittere decreveramus) quæ ad pinguem quandam cognitionem pro regendis conscientiis necessaria omnino sunt visa; adjectis auctoribus, qui adiri facile a studiosis poterunt.

§. I. De Peculio filiorum, &c.

In memoriam omnino redeat, quid sit peculium filiorum Castrense, vel quasi Castrense, Adventitium, Profectitium; quodque jus in illa pater habeat; de quibus dixi supra l. 1. c. 3. §. 7. v. *Peculium*, & potest id videri breviter apud Azor. p. 2. l. 2. c. 23. nam secus nihil eorum, quæ hic subdenda sunt, intelligetur.

Recolatur secundo ex Molina t. 1. tr. 20. d. 229. de Lugo, t. 1. de just. d. 5. sect. 1. Azor. p. 2. l. 2. ac 19. aliis citatis: Filium egredi a patria potestate, seu, quod idem est, filium emancipari; primo per mortem naturalem patris, & avorum; secundo, per mortem ejusdem patris civilem; tertio, per Hæresim; quarto, per Nuptias forte a patre sine dispensatione cum affini, vel consanguinea contractas; quinto, per Cardinalatum, vel Episcopatum filii (non vero per presbyteratum) sexto, per professionem religiosam filii, vel patris; septimo, per dignitatem patritiam, qua scilicet filius fiat regis consiliarius, &c. octavo, per legitimam emancipationem, qua scilicet contentientibus patre, & filio coram Judice, filius a patre liberetur ab ipsius patris potestate; nono, in aliquibus Regnis, ut in Lusitania, & Castella, per legitimum matrimonium, etiam invito patre, contractum; decimo, per captivitatem patris apud hostes suspenditur patria potestas, quamdiu captivitas durat; hæc ex pluribus citatis Doctoribus; quæ ad nostrum institutum satisfuit breviter collegisse,

Testamentum, & alienatio Peculii filiorum.

2 Quæres jam primo; filius familias, qui ille est, qui nondum emancipatus, sub patria est potestate; potestne de suis bonis valide testari?

Resp. impubes non potest; quia illi testari prohibetur a jure; etiam si sit doli capax; jura vulgata apud Azor. l. c. c. 24. n. 10. pubes vero solum potest testari de bonis castrensibus, vel quasi etiam sine patris consensu; sicut & in vita, & in morte eadem donare; at de aliis, ne ad pias quidem causas, ex communitari sententia, testari pubes potest; recale autem, pubertatem in masculis haberi anno 14. in fœminis anno 12. completis (diem ultimum hic haberi pro completo, etiam si inceperit, notat Azor. ib.) post annos prædictos dicuntur minores, usque ad annum vigesimum quintum postea filii familias, donec emancipentur.

Adde hic tria; primo, an pubes possit de bonis adventitiis (quorum ipse proprietatem habet, licet non usufructum) saltem disponere, seu alienare, seu donare causa mortis, ut etiam in vita? Resp. posse, etiam si sit pubes minor viginti quinque annis; cum patris tamen consensu (quamvis ipse filius dominus sit) & cum Judicis decreto, si de re immobili agatur. Ita Mol. t. 1. de just. tr. 2. disp. 138.

Ratio est, quia non semper valet: *Non potest testari; ergo non potest donare, seu disponere, etiam causa mortis.* Leges enim testamentum filiofamilias prohibere propter bonas rationes; non vero quamcumque dispositionem.

Quod si filius liberam eorum bonorum administrationem de consensu Patris habeat, ut quia v. g. longe a patre degit, vel quia plenum usufructum, & proprietatem ei pater dedit, &c. judicatur habere consensum patris, atque adeo poterit de illis libere disponere.

3 Secundo: an idem pubes, quando non habet descendentes, testans de bonis castrensibus, vel quasi, possit præterire patrem, nec ei debitam legitimam relinquere?

Resp. non posse; sed si præterit in totum, esse testamentum nullum; si in partem minorem legitimam, esse testamentum validum quidem, sed inofficiosum: hoc est, potest pater agere querela inofficiosi testamenti, petendo incrementum usque ad debitam partem. Ita Azor. jura citans, p. 2. l. 3. c. 23. q. 8. Mol. dist. 2. t. 158. n. 150. Ratio est, quia superstiti patri, & matri, & his mortuis, superstiti avo, & avia semper ex bonis filii debetur legitima, quando filius moritur sine descendentibus; hæc autem legitima ex jure communi nunc est tertia pars bonorum defuncti filii, dividenda per capita; seu quod idem est, per viriles partes, idest inter patrem, & matrem, &c.

4 Tertio; an impubes de suis bonis castrensibus, vel quasi, quibus forte gaudet, vel quibuscumque aliis a patre ipsi forte libere donatis, possit disponere, seu donare, sive in vita, sive in morte, licet certum sit (ut modo diximus) non posse, nisi de castrensibus testari? Resp. præmittendum esse, filium impubem (qui pupillus dicitur, quando ei deest pater) in triplici

statu considerari a jure; primo, quando est infans, idest minor septem annis; secundo, quando est infantia proximus, hoc est, quando, si sit masculus, pervenit ad decimum annum cum dimidio, si fœmina ad nonum cum dimidio; tertio, quando est pubertati proximus, hoc est, si masculus excedat decimum annum cum dimidio; fœmina vero, nonum cum dimidio. Ita Molina, & jura ab ipso allata, t. 1. de just. d. 224. §. ut ad minorum causas. Dico ergo: si filius, vel pupillus sit minor septem annis, cum rationis usu careat, & in legibus æquiparetur mente captis, nec dare, nec alienare, sive in vita, sive in morte potest; tunc ergo bona filii integre administrare debet sive pater, sive tutor.

5 Si sit infantia, vel pubertati proximus; qua ratione in foro externo se obligare, atque adeo donare, vel alienare possit, vel non possit, vide apud Molinam ib. & disp. 230. §. licet filius familias, & novissime apud Castrop. de just. commut. d. 1. p. 4. nobis enim solum sufficit scire, quid sit in conscientia sentiendo; pro qua, quicumque impubes, si doli capax non sit, hoc est, si perfecto usu rationis careat, invalide donat, sive in vita, sive in morte, quia ad validam donationem requiritur consensus domini ratione utentis; nam secus, ebrius, vel amens, rem suam alienare valide posset; si vero sit doli capax, licet concederemus, non posse valide donare, hoc est, ejusmodi impubem non posse transferre dominium, etiam de suis bonis castrensibus in donatarium, nisi sit pubertati proximus, quæ est communis opinio videnda latius apud Doctores (lege de Lugo de just. disp. 22. sect. 10. an. 286. aliosque ib. cit. & præsertim Sanch. l. 7. de matr. d. 38. a n. præsert. 24.) tamen si sit, ut dico, doli capax, & aliquid tibi donet ex suis bonis castrensibus, vel de quibus libere disponere potest, sine ullo peccato donatum poterit a te retineri, donec repetatur, etiam si donatum fuerit sine consensu patris, vel tutotis; ratio est, quia tunc filius disponit de re sua, & probabiliter a legibus talis dispositio non irritatur, sed solum datur actio ad repetendum. Ita colligo ex Angelo, ejusque ratione apud Sanch. l. c. fin. Nec mirum si in conscientia repetere licite valeat: nam id in simili, cum agitur de contractibus onerosis factis a minore, docet Molina, l. c. & nos tangemus mox n. 11. Non autem licere huic repetere, si juraverit se non repetiturum, colligitur ex dictis de juramento.

6 Denique si sit dubium, an perfecto usu rationis potiat, tunc (ut diximus sup. l. 1. c. 3. §. 7. verbo *Ætas*,) si supra septennium sit, præsumetur perfecto usu potiri, atque adeo res ab ipso accepta retineri in conscientia poterit, donec repetatur; secus, si infra, nam retineri tunc licite non poterit, quia contra, integro usu rationis gaudere non præsumitur.

Ludo filii familias, vivente patre.

7 Quæres Secundo; quæ potest ludo exponere licite filius familias, sine obligatione restitutionis faciende, sive ab ipso filio, sive a collutore? Resp. sola castrensia, vel quasi? cæterorum autem sive sint profectitia, sive adventitia, cum saltem usufructum pater habeat, non potest, nisi judicetur, remittere pater: ut certe judicatur in modica summa: quia sic est parvum damnum patris, & dedecus esset filii parvum illud restitui.

Filius in ludo illicito non est subditus patri, atque adeo lucrum ex illo habitum absque controversia sibi acquirere, notat Rebellius l. mox c. n. 6. Unde inferitur posse vincere a filio familias ea, quæ a te ipso in illicito ludo vicit; ex ludo licito propter aliud caput potest, communiter loquendo, sibi filius retinere; nam numquam solent (ut Rebellius advertit 2. p. disp. 12. q. 4. n. 1.) ea lucra a filii exigere patres, etiam scientes provenisse ex ludo; unde sequitur, hæc ludo acquisita esse filii, non teneri ea adducere in divisione hæreditatis cum fratribus, posse eadem jure acquiri a collutore in sequentibus ludis, &c.

8 Sed quid, quando filius de bonis adventitiis habet etiam usufructum, id quod non raro evenit, ut v. g. quando ipsi filio a matre, vel ab alio ea lege aliquid donatur, ut nullum usufructum habeat pater: vel quando idem pater ipsum usufructum concedit filio: vel quando aliquid filio donatur contradicente patre, vel quando ipse usufructus alicujus rei filio relictus est? Resp. filium posse ejusmodi bona, præscindendo ab alio inconvenienti, ludo exponere, & consequenter non debere restitui, si vincatur a collutore; ratio est, quia illorum plenam habet administrationem: sicut ergo hæc alienare, & donare modo supra dicto potest, sic ludo expendere.

9 Hinc filius sive domi, sive peregre agens, ex pecunia, quam pater ei dat ad alimenta, vel ad libere expendendum, potest aliquid ludo exponere, ut etiam in elemosynis, donationibus, ac honestis recreationibus. Ita Azor. p. 2. l. 2. c. 24. q. 2. §. quæres. Posse autem quotannis quatuor, vel quinque aureos ex centum annuis, quos habet pro suis alimentis, docet Sotus apud Molinam, t. 1. de just. d. 242. cui adde Rebell. 2. p. l. 12. q. 4. n. 3. Tunc enim censetur pater dare liberam illius pecuniarum administrationem, nec esse patrem invitum in concedendo licito ludo juxta qualitatem sui status, &c.

10 Inquires; si filius negotietur in bonis paternis, id quod sua industria acquirit, valetne libere ludo exponere?

Resp. nequaquam; quia hoc lucrum est bonum profectitium, pertinens tum quoad usum, tum quoad dominium, ad patrem. Instas: at industria est filii? Resp. Hanc industriam gratis censetur exhibere in parentis commodum filius; nam quoties negotiatio, & industria rationabiliter existimatur gratia exhibita (ut in casu nostro; filius enim ex amore, quem patri debet, judicatur ipsi servire) nemo potest pro illa pretium exigere, ut modo c. 3. §. 2. n. 3. cum de alimentis filio datis a Matre disputavimus;

mus; nisi forte protestetur se gratis nolle servire, vel saltem, ut propter reverentiam patris desierit protestari; tunc enim præsciendando a peculiari jure alicujus provincie (id additur propter jus Regni Castellæ, de quo legatur Mol. apud Dicast. *max. cit.* n. 189.) poterit, deductis expensis, quas pater facit in ipso alendo, tantundem exigere pro suo extraordinario labore, & industria (nam ordinarius debetur a filio patri) quantum daretur extraneo. Ita Nav. Less. aliique apud Dicast. *l. 2. de just. t. 2. d. 9. dub. 8. n. 187.* & tunc illud videtur bonum filii adventitium, de quo jam dixi n. 7. Adverte; debere moraliter confutare, patrem non facturum per se illa negotia, nec inventurum alium, qui gratis, vel minori pretio faceret; secus recurreret doctrina, quam de servo tradam in simili *l. 8. tr. 3. c. 7. §. 9.*

Ludus filii familias habentis tutorem, Patre demortuo.

11 Hæc quoad filios vivente patre; quid de pupillo, & minore vigintiquinque annis, habentibus tutorem, vel curatorem? Resp. Hæc quæstio pendet ex illa; an dictus pupillus, & minor obligentur in conscientia ad standum contractibus a se initis sine auctoritate tutoris, vel curatoris; quæ vocatur obligatio naturalis, nam scimus civiliter non obligari, hoc est per leges irritam pronuntiarum ejusmodi obligationem.

Dico autem primo, satis esse probabile, puberes, ut etiam impuberes, ac pupillos pubertati proximos, imo, ut colligo ex Mol. *t. 1. d. 224. §. ex dictis infero,* & ex Angelo apud Sanch. *l. 2. de Matr. d. 38. n. 22.* pubertati non proximos, dummodo sint perfectio usu rationis præditi, seu, ut dicimus, doli capaces, in contractibus onerosis, initis cum quocumque (præterquam cum tutore, nisi in quibusdam casibus satis a Sanch. *l. c. n. 20. allatis*) probabile esse, inquam, naturalem obligationem contrahere, quamvis non adfuerit auctoritas tutoris, vel curatoris, & dummodo contractus non fuerit circa res immobiles, & quæ servando servari possunt. Ita Laym. Lessius, Rebb. Tannerus apud Dianam, *p. 3. tr. 5. ref. 44.* Ratio est; quia ad naturalem obligationem circa res suas, alias non impeditas, subeundam, satis est liber consensus utentis ratione, qui certe esse in dictis supponitur.

Dico secundo, cum ludus (ut etiam emptio, venditio, & locatio &c.) sit contractus onerosus, pupillum, & dictum Minorem ex sententia probabiliter obligari naturaliter ad standum justis legibus ipsius ludi. Patet ex dictis.

Nota ergo primo: si pupillus, & minor creditori, vel colutori aliquid solvant, posse hos illud, donec per Judicem repetatur, retinere; utpote habitum ab iis, qui in conscientia probabiliter obligati erant; nota secundo: eisdem pupillum, & minorem posse non solvere, quod promiserunt, dummodo non juraverint; cum enim exceptione legis valeant se defendere, possunt non solvere vitando circumulum, quo solvant, & deinderepetant; nota tertio: cum iidem, si quid propter illos contractus solverunt, valeant per Judicem, ut dictum est, repetere, posse eisdem sibi per legem justæ compensationis reassumere, quando Judex contra ipsos negligenter se gerit: quæ omnia ex hic, & alibi dictis constant, ostenduntque minorem, atque pupillum si nolit solvere, & creditorem, si nolit restituere, quod illi solutum est, posse non restituere, donec per Judicem cogatur.

Filii Professio Religiosa nil nocet juri Paterno.

12 Quæres tertio: an per professionem Religiosam amittatur a patre ususfructus, qui ipsi competeat ex filii bonis adventitiis? Resp. five pater profiteatur, five filius, nunquam pater suum ususfructum amittit; quia professio nulla patris juri præjudicare debet. Ita Azorius multa jura citans, *p. 2. l. 2. c. 22. q. 4. & 5.* Solum est advertendum, si pater fiat professus, ususfructum prædictum competere Religioni, si hæc est succedendi capax, donec pater vivit in Religione; nam eo mortuo cedit ei, qui de jure patris hæres erit; quod si Religio sit incapax (quales sunt solum tres, Minores de observantia, Capuccini, Societatis Jesu) ususfructus competet ipsi filio in sæculo remanenti, qui jam erat bonorum adventitiorum proprietarius. Lege Sanch. *in dec. l. 7. c. 27. Suar. t. 4. de Relig. lib. 4. c. 5. Castrop. t. 3. tr. 16. disp. 3. p. 9.*

De furto Filiorum.

13 Agetur de hoc infra, *l. 8. tr. 2. c. 3.*

§. II. De Donationibus inter Patrem, & Filium.

1 Pater filio, filiaeve familias nihil donare posse, certum est in jure, *l. p. c. de impub. & aliis subdit. lege Azorium, p. 2. l. 2. c. 24. & Molina, t. 1. d. 238. Caltr. de just. commut. d. 2. p. 26.* Quod si rem donatam pater filio tradiderit, adhuc jus est patri eam sibi revocare; si tamen non revocat, confirmatur patris morte donatio; itaut filio res tradita absolute cedat. In aliquibus tamen casibus potest pater valide donare: hoc est ob dotem, ob alimenta, ob nuptias, ob militiam; & ob hanc quidem, hoc est, ut filius ad militiam commode instructus eat, potest dare res mobiles (non vero immobiles) & statim donata fiunt bona Castrensia; quæ omnia ex superius dictis liquent.

2 Huc reducuntur ex iisdem *ib. si* quæ expendat pater, ut a servitute filium, filiamve redimat; ut a carcere, vel simili pæna eundem liberet; ut munus publicum, vel dignitatem idem filius consequatur, puta præturam, doctoratum, &c. Præterea

si patrimonium eidem assignet ad ordines Sacros suscipiendos; si pecuniam det, ut piam, vel necessariam peregrinationem suscipiat; si expensas necessarias (non vero voluntarias, & ad splendorem) ad ingressum in Religionem faciat; hæc enim omnia, vel ad alimenta filiorum, vel ad Castrensia reducuntur; tria notant *passim* DD. ex lege cum oportet, *§. fin. autem, C. de bonis, que lib.* Primo, posse patrem remittere ususfructum, quem habet ipse pater in bonis adventitiis filii: id enim non est donare de suo, sed nolle acquirere pro se; remittit enim duntaxat jus exigendi fructus, quo gaudebat in filii bonis; Secundo donationes matris, & avæ, vel avi maternorum nullo jure infirmari, quia nulla sunt jura in contrarium; Tertio, donationes factas filio illegitimo validas esse; ratio est, quia jure solum infirmantur donationes factæ filiis, qui legitime sunt sub potestate patris constituti: at nothi, & illegitimi physice sunt sub patris potestate, non moraliter, seu secundum leges, &c. Ita Caramuel. *l. 2. Theol. moral. n. 641.*

3 Quoniam autem quoad forum conscientie data a patre filio retineri sine peccato possunt, donec repetantur a donante, modo quo supra dictum est de donatione impuberis; difficultas illa sese offert: an mortuo patre filius, qui invenitur habuisse aliquid ab ipso, teneatur illud in conscientia conferre cum cæteris fratribus; hoc est, de legitima, vel hæreditate paterna tanto minus accipere, quantum invenitur accepisse ex donatione paterna?

Hoc autem quærimus, quando filius velit succedere patri; nam si contentus donatis, succedere hæres nolit, nihil conferre tenetur; solum tunc, si nimis habuit a patre vivente, possent alii filii, hoc est ipsius fratres, agere contra ejusmodi donationem, utpote inofficiosam, & ipse obligaretur iis Legitimam saltem dare, de qua reagitur *in tr. de donatione.* Interim lege de Lugo, *disp. 24. de just. n. 197. & Bon. d. 3. de contr. q. 6. p. 7. §. un.*

4 Sint hæc quæ breves, sed pro nostro instituto sufficientes regulæ, in re satis prolixa, & involuta apud Jurisperitos; Prima regula ex Molina *ib. disp. 238.* Quæ pater in causa necessaria dedit filio (præter alimenta) filius in conscientia conferre tenetur; nisi tamen pater expresse voluerit, ne filius conferret: & illa pater potuerit filio donare sine diminutione legitime aliorum filiorum.

Secunda regula ex eodem *ib. disp. 243.* Quæ gratis eidem, & liberaliter pater donat, non tenetur filius conferre; nisi pariter expresserit pater, ut filius conferret; & nisi alter filius teneatur conferre ea, quæ ipsi donata, quamvis ex causa a patre fuere; quod ultimum vide apud Molinam *l. c. fusius;* ratio utriusque regulæ est, quia quando pater dat ex causa, cum det, quod filio debet, videtur dare coactus; atque adeo nisi contrarium exprimat, videtur dare de portione, quæ filio negari non potest; quæ est, vel pars hæreditatis, vel legitima; unde a parte, vel legitima erit ducenda; quando autem dat liberaliter, cum sponte det, videtur dare de suo (cum suo enim quilibet quemlibet gratificari potest) unde ducenda non erit; semper intellige, dummodo donatio, non sit ejusmodi, ut præjudicet legitime filiorum aliorum; hæc enim semper filiis debetur; quare si legitime præjudicet, esset ejusmodi donatio, ut modo dixi, tanquam inofficiosa revocanda.

5 Dixi (præter alimenta;) hæc enim quamvis necessario dentur, tamen videntur expensa ob bonum ipsius patris, cui incumbit suum filium alere, utpote partem suæ substantiæ; hæc autem alimenta largiora potest uni potius, quam alteri donare pater (sed sine fraude, qua pater velit alios depauperare) quia dum in terminis alimentorum sistat, non est tam rigoroſe agendum cum patre, suorum bonorum domino.

6 Ex his recte deducunt Doctores apud Azorium, *p. 2. l. 2. c. 24. q. 2.* citantem jura, & jurisperitos, & quoad ordines Marchinus, *de ordine, tr. 2. p. 6. c. 7. different.* 10. quæ dat pater filio ob dotem, ob ingressum in Religionem, ob nuptias, ob patrimonium ad Ordines suscipiendos, esse, mortuo patre, conferenda cum fratribus; contra, impensas pro solemnibus conviviis in nuptiis, vel prima Missa, vel primo ingressu in Religionem, non esse conferenda; quia illa exhibentur ex causa necessaria; hæc voluntarie, & gratis; adde, hæc ad honorem ipsius patris spectare, & omnibus fratribus esse communia. Scio, aliquos data ob patrimonium ad ordines computare inter alimenta: quare non sunt conferenda. Ita Barbosa, aliique apud Dianam, *p. 9. tr. 8. ref. 24.* quæ certe opinio probabilissima est.

7 Quæ pater infumit, dum filium alia bona non habentem alit in studio litterarum, imo & in cujuscumque artis mechanicæ professionem; dum emit pro eodem libros, eique jam Doctorem, vel proxime ad exercendas scientias apto eisdem libros tradidit; dum eum misit ad militiam, armisque, & pecunia instruxit, quæ bona castrensia supra sunt appellata; dum expensas fecit, ut filius officium publicum, dignitatemve non vendibilem, nec ad hæredes transferibilem consequeretur, aut promoveretur ad Magistri, Doctoratûve gradum: non sunt, defuncto patre, conferenda. Ita Molina, *t. 1. de just. a disp. 237.* quia hæc omnia ad alimenta filiorum vel reducuntur, vel per commune jus extenduntur; nam cæterum, quisque sua municipalia jura, si diversa habeat, legitime custodiet.

8 Præterea, quæ filius a patre occulte accipit, infumitque in meretricibus, illicito ludo, vel simili turpi modo, nisi pater ea condonaverit, cum vixit; vel nisi alterum tantum alii fratres simili ratione consumpserint, tenetur adducere in collationem cum fratribus, quia hæc nec ad alimenta, nec ad rationabilem liberalitatem patris spectant; addit recte Mol. *disp. 242.* regulariter posse præsumi patrem condonasse, quando consumptio est per

per intervalla, nec multum, spectato cujuslibet statu, exorbitans; quia quando non sunt insolita, nec simul, possunt reduci ad alimenta ampliora tacite filio concessa.

9 Denique quæ pater dat filio pro obsequiis, suæque in patris bonis colendis industria, non ordinariis (ordinaria enim debentur patri a quocumque filio) sed extraordinariis, filius adducere non obligatur. Ita Azorius p. 2. l. 2. c. 24. q. 2. Molina, d. 224. quia illa tanquam pretium sui insoliti laboris filio debentur; nam propterea si defuncto patre, nondum filio hæc soluta sunt, debent ei solvi, ex toto acervo hæreditatis, tanquam si esset æs alienum. Vide Molinam citatum.

§. III. De legitimis filiis debita.

Diximus in superioribus filium carentem descendantibus, debere legitimam ascendentibus, si forte superstitibus sint. Lege Sperellum t. 1. dec. 31. & DD. ib. citatos, ubi plura de legitima, &c. jam nunc differendum, quando descendantibus fruitur; sane his vel hæreditas tota patris debetur, dividenda per capita ex æquo inter filios, filiasque, hisque deficientibus, dividenda inter nepotes, si adsint, sed per stipites, vel saltem integra legitima, nullo aggravata onere, danda iisdem eodem modo ut est ex bonis relictis a patre, vel matre; deductis tamen ære alieno, & impensis pro funere; nisi si quis ex filiis propter causam ex sup. allatis ab hæreditate expresse depulsus fuerit; legitima autem hodie ex jure Cæsareo, l. Novissima, & l. pater, de inoffic. Testam. authent. de triente, & semiss. §. hæc nos, colum. 3. cor. 5. (nam si diversis regnis alia sunt jura, sunt omnino servanda) est tertia pars honorum distribuenda æqualiter inter filios, filiasque, si ii sint quatuor, vel pauciores, at si sint quinque, vel plures, est pars dimidia; juxta vulgare carmen.

Quatuor, aut infra dant natis jura trientem: id est tertiam partem.

Semissim vero dant natis quinque, vel ultra: id est partem dimidiam.

2 Quoniam vero filio non competit legitima, nisi post parentis obitum; eo enim inter vivos agente, filius quoad legitimam jus duntaxat habet ad rem, non in re: hinc duplex oritur difficultas; prima: an quando pater, dum vixerat, sua bona dissipavit, seu prodigas largitiones aliis distribuit cum præjudicio legitimæ filiorum; possit nihilominus filius integram petere, quantum fuisset consecutus, si dissipatio nequaquam processisset.

Resp. Si mala fide pater, puta, ut filio legitima decreveret, sua bona diminuit, posse non vero, si bona fide. Ita Azor. p. 2. c. 27. q. 9. Ratio est, quia mala existente fide pater peccavit contra jus debitum filius; ergo injuriam propellere semper poterit filius; at non peccavit, si bona fide; unde jus filius non habebit contra bona sine fraude diminuta patris.

3 Difficultas secunda; si pater vivens exposcenti filio, filiave suam legitimam integram tradidit juxta facultates, quibus tunc fruebatur, potestne deinde filius, vel filia extincto patre, petere aliquid amplius, si forte amplificatum postea fuerit patrimonium patris?

Resp. Non posse docent aliqui apud Covarr. in c. quamvis, de pactis, in 6. p. 3. §. 1. n. 2. quia satis est, eos assequi legitimam, habita ratione ejus temporis, quo illam exegerunt; posse tamen docet communior sententia. Ita Covar. alique apud ipsum ib. quia legitima debetur omnino ex bonis, quæ mortis tempore parentes relinquunt.

4 Sed quid, si filia renuncia verit futuræ patris successioni? certe id in filiabus uluvenire solet, quæ cum nuptias contrahunt, pactum ineunt cum parentibus, ut contentæ sint sua dote, & sic renunciant cuicumque juri, quod alias habent, vel habere poterunt in parentum bonis.

Resp. Si vi, metu, dolo inductæ, etiam cum juramento renunciaverint ejusmodi filia, an possint adhuc præmissa, vel non præmissa dispensatione ingressum habere ad bona paterna, quando advertunt, se fuisse notabiliter deceptas, constat ex dictis supra, l. 3. c. 3. §. 5. n. 6. 21. & 24. rursus c. 7. §. 3. n. 16. At si voluntarie sine ulla deceptione renunciaverunt, sed absque juramento irritam esse ejusmodi renunciationem: jura, quæ asserto Azorius, p. 2. l. 2. c. 28. q. 1. decernunt; si vero prædictæ voluntariæ renunciationi juramentum adjunxerunt, ut nunc communiter adjungi solet; valet renunciatio, & a jurante servari debet; quia, ut dictum est, supra l. 3. in dec. c. 3. §. 3. n. 11. juramentum homini præstitum semper observari debet, quoties sine peccato observari potest, ut certe potest in casu nostro; neque enim filia peccat, si sua dote contenta, velit reliqua parentibus cedere.

Puto nihilominus primo, filiam posse a superiore petere relaxationem ab hoc juramento etiam voluntarie facta, ut dictum a nobis est supra l. 3. in dec. c. 3. §. 5. n. 47. Puto secundo ex dictis supra, l. 3. in dec. c. 7. §. 2. & docet Azorius, ibid. q. 3. Parentem posse remittere hoc juramentum filia, quia factum fuit in commodum ipsius patris: quare tunc filia, sine alia juramenti dispensatione, consequi ex æquo poterit hæreditatem cum fratribus. Imo si pater in suo testamento ad aliquam hæreditatis partem filiam eandem vocaverit, debet omnino a fratribus admitti, non obitante ejusdem filia renunciatione. Ita Covar.

apud Azor. l. c. q. 4. Ratio est, quia illa vocatio est tacita re, milio juramenti filia; adverte, quod dictum est de filiabus, intelligendum esse cum Covar. ibid. etiam de filiis, si forte hi, modo dicto, cum juramento renunciaverint; par enim est ratio de utrisque: quicquid aliqui contra opinati sint.

5 Dictum autem est n. 4. (pactum ineunt cum parentibus) nam quando pactum hoc initum est inter fratres, gratia ipsorum, non vero patris, etiamsi fuerit cum juramento, irritum omnino est; quia turpitudinem continet, dum de patris viventis hæreditate, absque ejus consensu tractatur; quod si is patris consensus pacto jurato additus fuerit, valebit pactum, obligationemque non regrediendi ad bona patris inducet; jam enim non amplius dictam turpitudinem continet; solum advertendum, idem pactum juratum, etiam cum consensu patris, gratia fratrum initum, evanescere, si moriantur fratres, superstiti patre; quia tunc cessante sine principali juramenti, cessat ejus obligatio.

6 An Monasterium stare obligetur hujusmodi pacto: an idem pactum pro nullo habeatur transeunte patre ad secundas nuptias; an eadem renunciatio de bonis paternis extendatur ad hæreditatem Avunculi, & similia? vide fuse apud DD. citatos ab Azor. l. c. c. 22.

§. IV. De fratrum, sororumque mutua obligatione quoad alimenta.

Quidam filio prodigo effusor, hæreditate demortui patris, imo & viventis germani fratris ad alicum exhausta luxu, atque deliciis, poscebat alimenta ab eodem suo fratre, qui exilatam a suo germano patrimonium, aliis bonis per extraordinarios labores acquisitis, fortunate compensaverat; obligaturne frater ea fratri subministrare? is enim, ut vita innocens est, & pius, a Theologis nostris id sciscitatur; certus alioqui, nisi peccet, ea profusissimo fratri omnino velle denegare.

2 Diximus, fratrem, etiam ex una parte fratrem, sive ex matre tantum, quo pacto vocatur *Uterinus*, sive ex patre tantum, obligari fratribus suis; non solum extreme, vel graviter indigentibus succurrere: id enim, ut supra c. 1. diximus, commune est omnibus proximis: sed etiam ordinaria paupertate laborantibus; atque adeo fratres fratribus debere convenientia, juxta cujuscumque statum alimenta præstare, quando aliunde ea frater habere non potest. Ita Azor. l. c. c. 40. Trull. l. 4. in dec. c. 1. d. 9. citantes jura civilia; quod etiam in simili necessitate extenditur ad filios ex fratre, ut innui c. 3. §. 1. n. 1.

Ratio est, quia plus urget pietas in tanta propinquitate, quam in gradu remotiore: cum igitur major pietas urgeat pro fratribus, ac dictis nepotibus; etiamsi male dissipaverint facultates suas, aderit obligatio; ut in simili de patre, & filio, non multo ante dictum est.

3 Quod affirmamus de fratre, affirmamus de sorore, quoad danda illi alimenta (alimenta inquam; nam de dote, lege Molinam, tr. 2. de iust. d. 225. causa legitima) ut autem respiciatur frater, vel soror a malo, atque assuescat labori, & industria, posse ad tempus aliqua te (dummodo fame non pereant) ab illis subtrahere, ne dubium sit.

4 Objicies: Ergo sorori, quæ v.g. in prostibulo familiam infami nota, sine fratris culpa, deturpavit, si is postea indigeat, fratrem coges ad suppetenda alimenta? a recta hominum estimatione id absolum omnino videtur; idem dici potest de fratre, qui per grave aliquod familiaræ dedecus se depauperavit. Resp. in hoc, vel simili tam severo eventu, aliunde fratrem probabiliter, saltem ad tempus, non cogo: memoria enim est revocandum, patrem filio denegare posse alimenta, si filius committat aliquod scelus ex illis, quæ supra c. 3. §. 1. nu. 9. declaravimus; in casu igitur sororis hujus eodem modo, quo ibi, philosophare, summiq; Dei legem non esse, nisi admodum rationi consonam intelliges, & denique sic distingue; si soror adhuc in patrando scelere persistit, deleratur, ut hac medicina in sanam mentem redeat: si satis fit emendata, non video, cur a fratre sit deferenda; saltem quoad vitæ necessaria, præsertim si sine gravi detrimento id possit frater; Idem proportionaliter dic de cæteris propinquis &c.

Quoad Correctionem.

5 Quandoquidem de obligationibus inter conjunctos locuti sumus; illud denique hic obiter meminisse, non erit inutile; assero enim, sive ob correctionem, id est ne rursus delictum committatur; sive ob justam vindictam, id est, ut solvatur debita pæna a committente delictum; posse moderate (non licere enim immoderate, certum est) verberari: multoque magis verbis (sed non, quæ graviter infamant) increpari a patre, viro, fratre; magistro, domino, seniore, filium, uxorem, sororem, seu fratrem minorem, discipulos, servos, pueros, etiam clericos, Bonac. de censuris, disp. 2. q. 4. p. 4. Reginald. l. 20. n. 51. Trullenc. l. 4. in dec. dub. 6. n. 8. Molina, t. 1. disp. 228. Sanch. l. 10. de matr. dist. 18. n. 6. Ratio est, quia superiores omnes possunt uti mediis moderatis ad subditorum bonum; filium sacerdotem ob causam vere rationabilem, ut semper in prædictis supponimus, posse licite, & sine timore excommunicationis a patre moderate verberari, docet Bonac. ib. cit. Navar. alique: negat Toletus, l. 1. c. 23. Salon. 2. 2. q. 65. art. 2. concl. 1. Utrumque probabile; quia utrique sua non deest cognita facilis ratio.

LIBER SEXTUS IN DECALOGUM.

Non occides.

Hoc ordine de Homicidio sermonem instituemus. De Homicidio iusto. De iniusto sui ipsius. De iniusto Proximi. De obligatione restitutionis ex illo.

CAPUT PRIMUM.

De Homicidio iusto.

1 **I**USTUM, & sine peccato est Homicidium, si (etiam auctoritate propria) fiat ob defensionem vitæ, bonorum, honoris: deinde si fiat ad malefactores puniendos; denique si fiat in Bello iusto.

§. I. De homicidio ob defensionem vitæ.

2 **U**T vitam meam defendam (non vero ut vindictam sumam) communis est doctrina, posse a me occidi eum, qui me iniuste aggreditur, etiam intendendo ejus mortem, ut medium meæ vitæ (licet is sit meus pater, filius, frater, dominus, conjux, Sacerdos, Religiosus, &c. sine periculo excommunicationis, vel irregularitatis; sic Hurtadus, Dicastillus, aliique contra alios apud Dianam p. 6. tr. 7. ref. 41.) cum moderatione inculpataz tutelæ, hoc est, quando alia via tutari meam vitam, vel mutilationem non possum; sic Petrus Navarrus, l. 2. c. 3. n. 326. & 345. Sylvester, V. Bellum, 2. q. præsertim 5. & 7. Sayr. l. 3. Thesaur. c. 27. n. 13. Lessius, l. 2. c. 5. dub. 8. Bonac. t. 2. disp. 2. de res. in part. q. ult. sect. 1. p. 8. Ratio est, quia naturæ insitum habemus, velle vitam, & membra, quantum possumus; custodire, juxta illud l. ut vim, ff. de just. & jur. & alibi toties decantatum; Vim vi repellere licet.

3 Obstat primo; at fortasse ille est amens, velebrius; & sic, non peccat me invadendo. Resp. at certe iniuste materialiter mecum agit; Adde, a nulla recta ratione posse innocentem constringi, ut se permittat occidi a quolibet, quacumque bona fide procedente. Ita Molina, Bartolus, Gomel. Less. apud Dicastill. mox citand. n. 27.

4 Obstat secundo; at fortasse invadens est in mortali. Resp. at fortasse ego invalus non sum in gratia; cur ergo teneam vitam amittere, & damnari? non enim teneor æternam salutem meam alterius saluti postponere; adde, tunc ad summum me debere vitam meam temporalem vitæ æternæ proximi postponere, quando proximus ita est in extrema necessitate, ut non sit alia via pro ipsius salute, nisi meæ vitæ amissio: sed in casu nostro, jam habet proximus aliam viam, nempe desistere ab invadendo; ergo, &c. dico (ad summum) propter dicta supra, l. 5. c. 1. §. 1.

5 Jam vero si possum, obligor sub mortali cum morte temporali alterius me defendere? Resp. me non obligari communior fert sententia. Ita Lessius, l. 2. c. 9. n. 55. & 92. Molina, Toletus, Sa, aliique, quos citat: sequiturque Dicast. lib. 2. de just. tr. 1. d. 11. n. 43. disp. 10. quia cum laude ex virtute charitatis præferre possum proximi vitam vitæ meæ; confirmatur, quia nemo tenetur horrido illo modo, nimirum occisione alterius, vitam suam defendere, sicuti nemo tenetur difficili sui brachii abscissione eandem vitam conservare; Verum, licet hanc opinionem censeam probabilissimam, quia tunc non est velle mortem propriam, sed actum illum honestum charitatis; quæ honestas melior est, quam vita mea: tamen puto esse distinguendum, si enim proximus sit pater, filius, princeps meus, &c. possum præferre ob pietatis officium. Et sic concedunt communiter Doctores cum Jo: Sanch., disp. 10. n. 9. versus fin. me ad salvandum patrem a naufragio posse permittere, ut ipsi accipiat tabulam, etiam a me occupatam, imo illam ipsi tradere, mea vita neglecta: id enim virtutis est pietatis; at si absolute de communi proximo agamus, puto, probabilius esse, non posse; ratio est, quia ego non sum dominus vitæ meæ, quam mihi veluri usque ad ultimum spiritum conservandam commendavit Deus: ergo, nisi aliud major virtutis actus permittat (ut diximus in prædictis pater, & filio, &c. & ut fuit in S. Martyribus, qui noluerunt se defendere propter fidem) obligor omnia media, saltem non multum mihi difficilia, ponere ad illam custodiendam: quale profecto esse suppono, me defendere, quamvis cum alterius morte; quæ, experientia teste, mihi horrida non est, si mihi eidem vitam parit; ad rationem in contrarium modo dictam; ajo, illud ipsum indigere probatione, an ab honestate charitatis communis evincatur obligatio, qua urgeor ad custodiendam vitam meam; cum tamen contrarium probet illud ab omnibus admissum pronunciatum: *Prima charitas incipit a seipso*. Dixi (absolute:) nam, ut innui, ob aliquem excellentiorem virtutis actum possum permittere me occidi: sic enim, si mea mors damnum nullum infert Reipublicæ, infert mors alterius, sinam me occidi cum laude, ex motivo charitatis patriæ; sic etiam, qui ad moriendum ex fame juste damnatus est, potest cibum sibi forte oblatum respicere, & mori, quia exercebit actum virtutis obedientiæ; præterea, si prudenter putem me esse in gratia, invalorem vero in

mortali; tunc profecto non teneor (esto possum, sicuti innui, n. 5.) ut me defendam, illum occidere; quia tunc intercedit actus virtutis misericordiæ. Et de his, ac similibus, non vero absolute (ut concedit Bon. t. 3. disp. 3. circa 1. dec. præc. q. 1. de Charit. p. 4. n. 5.) intelligitur illud S. Jo: *Majorem hac dilectionem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis.*

6 Adverte duo; alterum moderamen inculpataz tutelæ requiritur, ut non plus agas, quam opus sit ad defensionem; puta, si tuam satis defendere vitam potes minis, ac verbis, ne verberes; si verberibus, ne mutiles; si mutilatione, ne occidas; alterum: si alia via, v. g. fugiendo tutari possis, fugere teneris, si dedecori magno tibi fuga non vertitur: ut certe non vertetur, si esses Religiosus; non ita si vir sit nobilis, quamvis sit Clericus, cui dedecus esset, se in pedes dare: ita Dicastill. & de Lugo apud Dian. p. 9. tr. 7. ref. 46. Pari modo fugere obligaris a patre, filio, marito, fratre, & ex mea quidem sententia, sive minore, sive majore: imo ab ebrio quocumque; nam non dedecus, sed pietas, vel prudentia, ejusmodi fuga censetur ab omnibus; sic Mend. 2. 2. disp. 170. sect. 16. §. 236. Mald. 2. 2. tr. 3. c. 1. dub. 12. Quid si, cum sine dedecore possis fugere, non fugias, sed occidas invasorem injustum, tenerisne ad restitutionem ex homicidio? Resp. de hoc dicam inferius, c. 4. §. 3. n. 16.

7 Innoc. XI. hanc Propositionem sub n. 30. damnavit. *Fas est viro honorato occidere invasorem, qui nititur calumniam inferre, si aliter hæc ignominia vitari nequit: idem quoque dicendum si quis impingat alapam, vel fuste percutiat, & post impactam alapam, vel ictum fustis fugiat.*

Adulter, & proscriptus an se defendere queant?

7 Sed adhuc inquires, primo: an adulter in adulterio deprehensus, & an proscriptus a principe, idest, qui ex statuto potest a quolibet occidi, possint se defendere occidendo eos, qui ipsos occidere aggrediantur?

8 Resp. adulterum posse, quia in foro conscientiæ non jure invaditur a marito, ut mox §. 4. n. 3. dicitur; de proscripto seu bandito, major est difficultas; Nullus, in tr. de banditis, p. 2. secundi temporis, q. 49. probabiliter negat; quia, si is jure occidi ab altero potest, iniuste contra illum pugnabitur, secus, si esset bellum justum ex utraque parte; concedit Carterius, in pract. crim. de homic. & Decius, in l. ut vim, ff. de just. quia statutum illud non potest præjudicare juri, quod quilibet habet ad suam vitam defendendam.

9 Hinc ex Soto, l. 1. q. 1. art. 7. qui scit bellum, in quo militat, esse injustum, licite potest etiam in ipsa pugna (cum quadam cautione jam offerenda) militem alterius jure exercitus occidere, ne ipse ab hoc occidatur; ratio est, quia iniustitia belli gerendi ex parte principis non tollit jus defendendi propriam vitam; cautio autem est, ut dictus miles injustus cesset ab occidendo, & admoneat militem justum de sua hac cessatione; nam statim tunc non erit amplius injusti belli, & sic poterit se defendere, & ille alter jam non poterit amplius hunc jure interficere; hic tamen injustus miles jure punietur a suo Rege, ut legitimo judice, de delicto patrato, quo militavit iniuste. Ita S. Antonianus, Abbas, Petrus Navar. Less. Covar. Bonac. aliique, quos citat, sequitur Dicast. l. 2. de just. tr. 2. disp. 10. dub. 8.

An ut defendas unum ex proximis, possis alium occidere?

10 Inquires secundo; an liceat aggressorem proximi occidere, ut defendas ipsius proximi innocentis vitam? nam ut defendas bona ejusdem temporalia, mox §. 2. n. 6. dicam. Resp. sicuti ad meam sic ad innocentis vitam defendendam cum dicto moderamine possum, quia si licite occido invadentem iniuste mea bona, ut mox dicitur, multo magis, iniuste invadentem vitam mei proximi; quam, ut bonum meum, reparare debeo.

11 An teneor? distinguendum est; nam si invasus est pater, mater, filius, uxor, princeps, subditus, imo solum vassalus, vel simili modo mihi conjunctus, nec mihi ex defensione imminet grave periculum; obligor eos morte injusti aggressoris defendere; id enim poscit charitas iis debita, & aliquando justitia, si curam proximi geram, &c. Ita Lessius, Molin. apud Dicastill. l. c.

Si vero est unus ex communi proximo, non obligor. Ita Suarez, t. 5. disp. 49. sect. 3. n. 2. quidquid in contrarium videatur innuere Dicastill. loco citat. numer. 84. quia tunc quasi æqualiter, & non cum magno excessu, urgere me charitas potest pro vita invaloris: unde alterutri favere, non est magna deordinatio; quod si invasus est tuus pater, filius, vel similis, non te obligo ad eos occidendos, ut defensas invasum, quamvis innocentem; quia te excusat, imo prohibet tanta conjunctio: sicuti nec obligaris morte invaloris, eum defendere, qui licite

licite v. gr. ob martyrium, vel aliam causam honestam, suam mortem permittit: ita Dicast. l. c. n. 100. eadem enim causa honesta te a morte invaloris poterit cohibere.

An te non aggredientem aliquando occidere possis.

12 Inquires Tertio: An liceat aliquando ob tuam defensionem, interficere innocentem non aggredientem? Solet afferri exemplum duplex. Primum: si quis v. gr. te aggrediat, obiciatque, quasi pro scuto, hominem innocentem; potesne occidere hunc innocentem, ut ab aggressore te defendas? Secundum: si tu v. gr. equo affdens fugiens inimicum te occidere volentem; potesne conculcare puerum, vel claudum in via forte jacentem, si aliter vitæ tuæ servare non vales? Respondeo, utramque posse, non intendendo mortem pueri, nec impetendo innocentem, sed aggressorem; quamvis inde intermedia persona innocens vulneretur, & cadat. Ratio est, quia id non est directe occidere, sed tuam servare vitam; quamvis inde per accidens, & indirecte alterius mors consequatur. Quemadmodum omnes concedunt, posse in bello justo contra civitatem rebellem bombardas explodi, quorum ictibus morientur plures pueri prorsus innocentes, si aliter victoria contra civitatem haberi non possit.

13 Quid si ille puer in via jacens, non sit baptizatus? Resp. Less. l. 2. c. 9. dub. 9. n. 59. putat licere tunc illum modo dicto conculcare, at, an licere, colligatur ex dictis sup. l. 5. c. 1. §. 2. n. præsertim 8. in sententia Jo. Sanch. tu perpende; nos enim, in casibus tam raro accidentibus, diu immorari non debemus.

Hinc obiter advertas velim, cur Respub. Tyranno volenti totam communitatem destruere, possit tradere innocentem, quem ipse occidet communitate servata; non possit vero eadem ipsa Respub. eundem innocentem occidere, quamvis sic servanda sit Civitas? Ita Petrus Navarr. l. 2. cap. 3. n. 120. Lopez, p. 1. cap. 60. Less. l. 2. cap. 9. dub. 7. n. 39. Ratio enim est, quia hoc esset directe innocentem necare; illud indirecte; & ratio ulterior est, quia actio tradendi illum innocentem Tyranno, non est se intrinsece mala; potest enim esse ad alium finem; esto Tyrannus abusus ea sit ad injuste occidendum; quare illum poterit exhibere Respub. propter suam necessitatem: ut etiam potest exponere periculo vitæ suos ad defendendam civitatem; imperando ut maneat in sua statione, ut militent, ut hostes aggrediantur, & similia: at actio innocentem occidendi cum sit per se intrinsece mala, nullam excusationem admittere potest.

14 Quod si innocens renuat in priori casu tradi in manus Tyranni, tunc Remp. posse illum condemnare ex Valentia, to. 3. disp. 5. qu. 8. & Soto l. de justit. qu. 6. art. 5. in poenam inobediendi in gravi: occideret enim jam nocentem: sed in sententia Jo. Sanch. supra lib. 5. cap. 1. §. 1. n. 4. id an procedat, ib. vide. Quod si (stando in sententia Valentiz) renueret; quia vellet potius a sua Republica morte benigna interfici, quam a Tyranno morte fortasse crudeli, possitne licite occidi a Republica: id tu cogita; est enim casus, si non metaphysicus, certe rarissimus.

An per præventionem occidere possis inimicum?

15 Inquires Quarto: An possim licite prævenire occidendo eum, qui me parat occidere? Resp. Duo hic sunt distinguenda. Alterum videtur certum; incertum; & periculosum alterum. Certum videtur, posse a me cum moderamine dicto interfici eum, qui proxime, & in procinctu parat me injuste aggredi: ita Navarrus in summa, c. 15. n. 3. Sylvester. V. Homicidium 1. q. 2. Bannez, 2. 2. q. 62. art. 7. dub. 4. Less. l. 2. c. 9. d. 8. Ratio est: quia illa propinquitas periculi est moraliter actualis aggressio. Dari solent exempla, si Maritus evaginet gladium, si sub cervicali abscondit pugionem, si sicarium domum adducit ad uxorem noctu occidendam; potest tunc, si moraliter certo id præadvertat Uxor prævenire occidendo illum, vel sicarium, si alia via non apparet salutis. Secundo; si quis eat ad solvendum canem, vel leonem, ut me fugere non valentem dilacerent, possum eum ante necare, quam bestias solvat. Tertio; si famulus me interimere tentet, præsentem, atque impetente domino, possum ipsum dominum præveniendò e medio tollere, si aliter mortem vitare nequeam. Quarto; si venenum mihi parasti, nec ego possum illud vitare, nisi aliquo artificio illud tibi propinque, propinare tibi utique possum: hæc, & similia, ideo licite sunt (sed non ex affectu odii, at, ut me liberem) quia adest jam præsens, & moraliter actualis aggressio, &c.

Et fortasse quando Molina, de just. to. 4. tr. 3. disp. 7. n. 1. videtur concedere, in propriam, vel aliorum defensionem, latronem, qui vias publicas tenet, posse a quopiam interfici; tunc (puto) concedit, quando proxime is mortem parat, & damna viatoribus. Rursus quando Lessius, lib. 2. c. 9. n. 48. docet maleficam, quæ magicis artibus assidue nocet per dæmonem, posse cogi verberibus ad desistendum, quando non adest alia via eam compescendi: imo quando Bonac. t. 2. disp. 2. 2. restit. in par. q. ult. sect. 1. p. 9. n. 4. addit, posse occidi, tunc est, quando actu vitæ aliorum insidiatur per dæmones quasi per famulos, &c.

Alterum incertum: an liceat interficere eum, qui veluti remote parat me de medio tollere? Varia afferuntur exempla. Inimicus meus querit opportunitatem me occidendi, an antequam illam inveniat, possum ego illum interficere? Idem præcipit suis famulis, ut ii me circumveniant, occidantque, an possim famulos, vel dominum præveniendò occidere? Meus adversarius adit Judicem, nec desistere vult, tentatque falsis testibus mihi delictum imponere, vel omnino occultum propalare, ut sic ego injusta morte puniar, possumne vel testes, vel ad-

versarium occidere, vel etiam ipsam Judicem; quando aliam evadendi viam non habeo, & mihi clare constat ipsum injustam scienter sententiam in me esse prolaturum? Idem queritur, si ob hos testes falsos deberem amittere honorem, vel ampla bona temporalia: idemque si falsis, seu injustis detractionibus famam graviter obscurare quis tentaret. Idem si quis inique impediret creditores meos, ne mihi in re notabili satisfiant: nam ad honorem, bonaque mea tuenda possum, ut mox dicitur, injustum actualem invasorem, cum moderamine prædicto, interficere.

16 Dico. Quamvis aliqui id concedant, ut Bannes l. c. probabileque putet Petr. Navarrus l. 2. c. 3. n. 361. & 375. Dicastill. mox citandus; & quoad accusatorem, Sanch. in Dec. l. 2. c. 39. n. 7. (lege item Laym. l. 3. sect. 5. tr. 3. p. 3. c. 3. n. 1.) ego cum aliis sic pronuncio, licet speculative hæc fieri posse probabile appareat; tamen in praxi nullo modo sunt excipienda. Ita Sotus, l. 5. q. 1. a. 8. Less. l. 2. c. 9. dub. 8. n. 64. Dian. d. 3. ref. 97. & p. 5. tr. 4. ref. 6. 7. & 10. Bon. l. c. n. 7.

Ratio est, tum quia quando aggressio est modo explicato remota, nunquam moraliter deest alius modus defensionis; tum quia facile sic perturbabitur Respub. dum aperitur otium ad plura homicidia occulte committenda. Scio has, simileque nostras rationes non placere Dicastill. l. 2. de just. tr. 1. disp. 10. dub. 9. & apud Dian. p. 8. tr. 7. resol. 43. vide etiam ref. 52. sed immerito.

Recole hic Propositionem mox allatam in fine num. 6. & habe præterea alias duas ab Alex. VII. in hac materia proscriptas sub num. 17. Est licitum Religioso, vel Clerico calumniatorem gravia crimina de se, vel de sua Religione spargere minantem, occidere, quando alius modus defendendi non suppetit, uti suppetere non videtur, si calumniator sit paratus vel ipsi Religioso, vel ejus Religioni publice, & coram gravissimis viris prædicta impingere, nisi occidatur. Sub num. 18. Licet interficere falsum accusatorem, falsos testes, ac etiam judicem, a quo unquam certo imminet sententia, si alia via non potest innocens damnum evitare.

An ad recuperandum honorem liceat occidere? Remissive.

17 Inquires Quinto. An finita aggressione, liceat injultum aggressorem persequi, ad meum honorem rescindendum? Respondeo id pertinere ad ea, quæ mox §. 3. a nu. 2. sunt explicanda.

§. II. De Homicidio ob defensionem Bonorum.

1 Licere occidere volentem mea bona alicujus momenti injuste occupare, si aliter ea defendere nequeam, certum est, tum jure naturæ, tum civili. Ita Sotus, Less. l. c. alique, Sylvester, Cajet. Navarr. Valent. Molin. Laym. alique apud Dicastillum, l. 2. de just. tr. 1. d. 10. dub. 5. quia secus improbis daretur occasio bonis, & innocentes spoliandi, l. furem. ff. ad legem Corneliam, de sicariis, & l. 4. ff. ad legem Aquiliam, c. interfuisti, de homic. Quo jure truantur etiam Clerici, Religiosique sine periculo irregularitatis, cum nulla ratio, nec ullum jus eos condemnet. Dixi (injuste) nam extremo indigens v. g. cum habeat jus ad bona, quæ sibi opus sunt ad vitam; occidi, si ea occupet, non potest. Ita Mol. t. 3. tr. 3. disp. 16. n. 8.

2 Verum tres apparent nodi, qui sunt explanandi. Primus, Ecuus momenti hæc bona esse oporteat? Respondeo. Certum est, pro re minima occidi furem non licere; non enim Christianæ Charitatis est uno, vel altero aureo vitam proximi posthabere. Docent ergo Sotus, lib. 5. q. 1. art. 8. alique, debere esse bona magni momenti, Bonac. t. 2. disp. 2. de rect. in par. q. ult. sect. 1. p. 10. n. 1. magni valoris; Molin. t. 4. tr. 3. disp. 16. nu. 6. non satis esse valorem trium, quatuor, vel quinque ducatorum; Dicastillus, lib. 2. de just. tr. 2. d. 10. dub. 5. n. 50. longissime majorem quantitatem requiri, quamea, quæ in furto est sufficiens ad mortalem. Annotationes ad Arcinum, de Maleficis, apud Dianam p. 5. tr. 4. ref. 18. monent non debere esse minoris valoris, quam duorum aureorum. Sed profecto cenleo debere ex circumstantiis id expendi; unus enim, vel alter aureus erit magni momenti pro eo inope, cujus integrum patrimonium in illo aureo residet. Contra, decem, vel viginti erunt exigui ponderis, pro Rege, vel valde divite: in summa, res, propter cujus defensionem est quis interficiendus, debet esse magni momenti vel ex se, vel in sui ultimatione, vel ex aliquo damno consequente, &c.

3 Est Propositio ab Innoc. XI. sub nu. 31. damnata. Regulariter occidere possum furem pro conservatione unius auri.

3 Illud Molinæ, ib. n. 8. contra Baldum, alioquin non reprobo, licet res sit unius, vel minoris valoris, si illam quis resistente domino, vel custode, vellet auferre, seu ejus possessionem occupare, posse interfici, si aliter repelli nequeat, quia non injultus solum, verum etiam contumeliosus graviter est (ut supponit omnino debet) contra præsentem dominum is, qui sic tentat alienum arripere. Addit Lessius, l. 2. c. 8. dub. 11. n. 69. qui ex Covar. etiam si deinde recuperare per Judicem possit. Hinc decerne, peccavisse Vineæ magnæ custodem nudius tertius, qui accedentem de die homunculum ex plebe, ad uvas non multas, ut sit, fusturandas, clamoribus primo, inox expulso in vacuum sclopo exterruit, denique nolentem desistere ejusdem sclopi vi, emissio plumbo interfecit: & ratio, quod peccaverit, est, quia res surripienda erat modica, & contumelia, quæ sic custodi inferebatur, fere nulla.

4 Secundus nodus. Si re jam ablata fur fugiat, licetne illum persequi, & occidere, nisi rem dimittat? Resp. esse distinguendum. Id enim, vel sit in continenti, hoc est, in ipso actu, vel sine fugæ, quando nondum moraliter censetur res esse sublata, sed re auferri, & tunc furem occidere tibi conceditur. Ita Sylvester V. Bellum, 2. nu. 3. & n. 10. Less. lib. n. 74. Sanch. l. 2. de matr. d. 2. n. 27. multo magis, si illum clamando admonuisti, ut nisi

rem

rem dimitteret, scilicet v.g. in ipsum exploderes; vel id fit ex intervallo, postquam scilicet fur rem ablata tam pacifice domi suę habet, & tunc non potes furem occidere, quia esset mera vindicta.

5 Fateor tamen esse probabile, cum Vasq. c. 5. de res. §. 1. n. 4. 3. aliiſque apud Dian. p. 8. tr. 7. ref. 47. Less. & Reginald. apud Bonac. l. c. n. 4. si non est spes aliter recuperandi, vel esset timor recuperandi cum magna difficultate, posse te tentare rem tuam five immobilem, five mobilem (si extat in individuo; cur id ponatur, vide mox §. 3. n. 4.) resumere; quod si fur contra renitatur, indebitamque suam possessionem custodire contendat, posse occidi, quia tunc injuste te fur impedit, & moraliter, seu æquivalenter te aggreditur, & consequenter infert vim, quam repellere fas erit tibi.

6 Tertius nodus; nolente, seu repugnante in vaso, possumne licite ejus res defendere morte invadentis? Resp. si de vita defendenda ageretur, possem; quia nemo est dominus vitę suę: quare in vas non potest cedere juri vitam suam defendendi; at deberem ne?

Resp. Cum repugnantia hæc invasi sit, ac si nulla esset, ideo idem hic dicendum, quod diximus §. 1. n. 10. ubi nulla mentio est repugnantię; illud noto; si in vas justa de causa suę vitę juri cederet, ut ob virtutis actum, modo dicto §. 1. n. 6. tunc quamvis licite possem ipsum in vas defendere, tamen non tenerer, quia licet & mihi ex eodem virtutis actu defensionem ommittere.

7 Verum cum nunc agatur de defendendis bonis externis, honore, fama, &c. dico non posse, quia invadens nullam vim tunc infert in vaso, qui jam valide cedit juri suo, & consequenter cessat ratio, cur ego occidere possim illum, qui cum aggreditur; excipe cum Less. l. c. dub. 13. n. 88. nisi res invasi ad me pertineat, ut si bona ablata essent mihi debita, tunc enim mihi invito vis inferretur; sic etiam maritus potest occidere juvenem vim inferentem uxori, quomocumque consentienti, quando illum aliter avertere non potest, nam pudicitia uxoris pertinet ad honorem mariti.

§. III. De homicidio ob defensionem honoris, & pudicitie: ubi de Duello.

1 Quod modo statuimus de defensione bonorum temporalium, extendi ad defensionem honoris, & pudicitie palam est; siquidem hæc æstimabiliora, quam illa sunt bona; ita Saloñ. 2. 2. q. 64. art. 7. Contr. 1. Tolet. l. 3. c. 6. aliiſque apud Dian. p. 8. tr. 7. ref. 48. sine, quibus addit Val. Mol. Navarr. apud Dicaſtill. loc. citat. num. 64. & 66.

Honestus ergo vir, ne alapa v. gr. percutiatur, honestaque mulier, ex Gajet. 2. 2. q. 64. Sylv. V. Homicidium 1. q. 5. & passim, ne impudicam maculam patiantur, occidere etiam sine timore irregularitatis in vasores possunt, quando aliter consulere sibi nequeunt; ita Suar. Bonac. Coninch. & passim apud Dian. p. 5. tr. 15. ref. 16. & patet ex Clem. si furiosus, de Homic. Addit Bonac. t. 2. d. 2. de res. in partic. q. ult. sect. 1. p. 10. n. 12. posse in vasum condonare vitam in vasori patiendo violationem sui, quando non est periculum consensus; nam teste S. Lucia, non coinquinat corpus, nisi de consensu mentis; hæc ille; sed quia difficile est non adesse in tanta occasione periculum consensus, nemini ego ejusmodi condonationem indulgerem; vide mox n. 7.

2 Sed quid, si fueris jam alapa v. gr. percussus, potesne ad refarciendam contumeliam repercutere, quantum satis erit pro tuo honore? Resp. statim & incontinenti, etiamsi qui percussit, aufugiat, & tu illum insequare ad repercutiendum, non ut vindictam sumas, sed ut recuperes honorem, quem veluti secum actum fert, aufugiens, speculative probabile est posse: ex intervallo nullo modo; ita Navar. in sum. c. 19. n. 4. Victoria de jure belli, n. 5. Petr. Navar. l. c. n. 383. Henr. l. 4. de Irreg. c. 3. n. 10. ratio est, quia hic esset vindictam sumere, ibi, aggressioem moraliter adhuc existentem vi repellere.

3 Dixi (speculative) nam propter non absimiles rationes dictas §. 1. n. 16. in praxi id recipiendum non judico; quamvis sciam ab Hurtado apud Dian. p. 8. tr. 7. ref. 48. cum aliis id etiam in praxi, & sine limitatione doceri, & Diana quidem p. 2. tr. 15. ref. 15. ait, idem pios, & doctissimos viros docuisse.

4 Objicies: possum ex §. 2. n. 6. cum Vasq. rem meam resumere a domo suris, si ipse renitatur, etiam post dies: ergo & honorem. Resp. nego consequentiam; nam ibi notanter dictum est (si res tua extat in individuo) at tuus honor in casu, de quo disputamus, cum ablatus jam fuerit, & veluti deperierit, convinceris, alium æquivalentem velle acquirere, media contumelia, vel percussione; quod non esset vim vi repellere; non ita, quando resumis statim; tunc enim quamvis statim ab alapa v. g. tibi inflicta, honor tuus deperierit physico, non tamen moraliter, & in hominum existimatione: nam propterea id speculative concessimus; licet contrarius nobis sit de Lugo, t. 1. de just. tr. 1. disp. 10. n. 189. & 190.

5 Objicies rursus: si quamvis speculative, liceret statim repercutere aggressorem, teneretur hic aggressor pati talem repercutionem, imo etiam mortem: nam cum juste repercutiatur, illam pati obligabitur; alioqui esset bellum justum ex utraque parte; sed quis dicat, percussorem obligari ad patiendam repercutionem, vel mortem? Ergo nec licebit repercutere. Resp. percussorem non teneri pati ejusmodi repercutionem; nam potest veniam petere, & dare percusso congruam satisfactionem; ita Petr. Navar. l. 2. c. 3. n. 380. & 381. Quod si facit, tunc injuste repercutietur, & poterit se defendere; at si nolit id facere, tunc amittit jus se defendendi, sicuti fur non tenetur per-

Tamb. de Dec. Prac. Tom. I.

mittere se occidi, vel percuti; tenetur tamen reddere dominorem sublatam: qua reddita, si dominus vellet adhuc illum percutere, poterit fur jure defensionis uti.

6 Denique habe duo; primo, si verbo contra te injuste contortam injuriam repellas, dicendo (mentiris) te non peccare probabiliter, etiam practice puto cum Soto, l. 5. q. 9. art. 3. in corp. Henr. l. 14. de Irreg. c. 3. n. 10. vide Dian. p. 6. tr. 6. ref. 16. quia tunc vindictam non sumis; sed cum non possis alio modo, injuriam injuste allatam avertis; at vero efficientem te quibuscumque atrocibus contumeliis, occidere non potes; ita Azor. & Lessius apud Dicaſt. l. 2. de just. tr. 1. d. 10. dub. 6. n. 78. quidquid alii dicant apud eundem n. 76. quia aliter honorem tuum defendere potes, quando solum agitur de contumeliis.

7 Secundo: Puella, vel juvenis quando sollicitatur, tangitur, vel osculum jam accepit per vim ab aliquo, posse licite, imo cum laude non solum verbis asperioribus, verum etiam pugnis, alapa, imo & fuste illum statim non graviter repercutere (ita de Lugo t. 1. de just. d. 10. sect. 10. n. 196.) id enim non esset vindictam sumere, sed puritatem animi, & constantem disensum ostendere: & quamvis ejusmodi repercutio sit post susceptum v. g. osculum, tamen est etiam defensio pudicitie; nisi enim sic acriter hominem illum repellas, facile redibit, nec facile discedet; nec facile quis crederet, te consensum non præbuisse.

Recole hic Propositiones §. 1. n. 6. & 16. allatas.

De Duello.

8 Restat illa difficultas; si occidere aliquem possum ad meum honorem defendendum, possumne propter eundem honorem duellum acceptare? Antequam id decernam, nonnulla sunt de duello præmittenda.

Duellum est singulare, & quidem grave, atque ex privatis causis certamen inter duos, vel plures, ex conditio, designato tempore, & loco. Ita Sanch. in sum. l. 2. c. 39. Clavis Reg. Valent. Fill. Bon. aliiſque citati a Bafizo v. Duellum. In qua descriptione illud (&) copulative se habere mihi videtur; ita Bonac. citatus, & exceptus a Diana p. 5. tr. 13. ref. 59. itaut si condicatur locus dumtaxat, vel dumtaxat tempus, non sit duellum, pro ut sumitur in prohibitione Pontificum mox afferenda, quæ cum sit odiosa, stricte est interpretanda pro rigoroso duello; ita Hurtad. apud Dian. p. 5. tr. 3. ref. 99. §. Notandum est.

9 Dixi primo (grave) pugna enim, quæ fit sine armis aptis ad interficiendum, vel vulnerandum v. g. virga, levi baculo, pugnis, avulsione capillorum, non est duellum.

10 Dixi secundo (ex privatis causis) in bello enim justo, contra communes hostes, cum iisdem suscipere, & condicere duellum ad reddendum milites animosiores, vel ad hostes terrendos; vel ad finienda propter bonum publicum, bella, ex Principis auctoritate, sine dubio licet; lege Reg. t. 2. l. 21. c. 7. n. 75. & Bafizum l. c. n. 7.

11 Dixi Tertio (ex conditio) quare, si dum duo rixantur, alter dicat; Exere gladium: si dum sunt in Ecclesia, navi, aula Principis, domi, alter ob reverentiam, vel periculum loci dicat; Exeamus, eodemque impetu exeunt, & pugnant, si in loco aliquo rixam incipiunt, & eodem tempore, atque calore, in ipso impetu exeunt ad alium locum, ibidemque evaginatis gladiis pugnam prosequuntur: si duobus contendentibus pugno vel verbis; alter vel uterque domum petat, armaque capiens redeat, & pugnent; certum mihi videtur non esse hæc duella, de quibus loquimur: quia in his non adest conditio determinati loci, imo ne temporis; lege Dianam alios referentem, p. 2. tr. 16. ref. 1. Idem putat contra Bonac. Mancinus apud Dian. p. 5. tr. 15. ref. 59. si quis dicat, Tecum pugnabo prima vice, qua per urbem obvius tibi fuero: quia tota urbs non est locus determinatus: & prima vice, non est tempus certum.

12 At, si dum sunt in Ecclesia, navi, aula, &c. non ob reverentiam, vel periculum, sed ut possint liberius pugna vacare, exeant, vel alter dicat ob eundem finem, Exeamus; si duobus contendentibus, alter condicens locum dicat; Hic expecta, donec veniam, sumensque domi arma redeat, vel dicat; Hic expecto, donec cum armis tu huc redeas: Si quis dicat inimico manenti domi, Exi, hic in via te expecto: Si quis absolute dicat, Invito te ad pugnam, quocumque in loco mihi occurreris; dubium videtur, an sint provocationes ad duellum, de quo agimus; esse videtur nonnullis apud eundem l. c. quia licet sub aliqua indeterminatione, condicatur tamen locus & tempus; verum cum ex dictis prohibitio hæc sit odiosa, nonnulli apud eundem l. c. censent, non esse: tum quia in aliquibus ex his non indicitur tempus, vel locus determinate: tum quia videtur ex circumstantiis, esse solum in his invitatio ad pugnandum, valde per accidens ad pugnandum in tali loco, seu tempore: tum præcipue quia, quando conventio, & pugna fiunt in illo calore, non sunt duæ, sed una moraliter actio: lege eundem p. 6. tr. 6. ref. 21. Quare conventio tunc non est dicenda Duellum, sed pugna extorta ex rixa, cum in hujusmodi actionibus principium potius attendatur, quam finis.

13 Hoc igitur duellum etiam privatum est prohibitum sub poena excommunicationis latæ Pontifici Summo reservatæ (per Bullam Cruciatæ poterit semel in vita, & semel in morte absolvi; ut item, quando delictum est occultum, semper per Episcopum; quid per privilegia mendicantium universaliter vidimus, sed semper ex prædictis privilegiis in foro conscientie tantum in Meth. Confess. l. 3. c. 7. §. 4. Videatur Dicaſt. l. 3. de just. tr. 1. d. 10. dub. 15. n. 238.) & sub aliis poenis, præsertim sub poena privationis Ecclesiasticæ sepulturæ, si moriatur in ipso actuali conflictu, & (ut ego interpretor) si sine sacramentali Confessio-

L ne:

ne: nam cum intercedat tempus a vulnere ad Confessionem, non dicitur is mori in ipso conflictu; nec obstat Rituale Pauli V. dum sic habet in rubrica præfixa ordinationi, de excois: *Morientibus in duello deneganda est Sepultura Ecclesiastica, etiam si signa penitentiae dederint*; non obstat, inquam, quia minus est dare penitentiae signa, quam sacramentaliter confiteri, & cum in articulo mortis quilibet Sacerdos habeat potestatem absolvendi a qualibet excommunicatione, modo alias explicato, prædictus sic absolutus non decedet cum excommunicatione; &c. ita in nostro *Methodo confessionis*, l. 2. c. 10. §. 3. n. 57. li nihilominus, qui in dicto conflictu sine his signis morientem sepeliunt, graviter quidem peccant; sed non incurrunt excommunicationem ullam; ita Hurtad. apud Dian. p. 7. tr. 3. ref. 99. Bannius & Castr. apud eundem p. 7. tr. 11. ref. 44.

Ordo autem prohibitionis Duelli hic est: nec solum committentes Duellum incidunt in excommunicationem; verum etiam instigantes, consilium, arma, favoremque dantes, patrini, domini loci, & similes clare positi in citatis constitutionibus; quamdam exceptionem, quod dantes arma amico omnino volenti Duellum committere, vide ex Hurtado apud Dianam, p. 7. tr. 14. ref. 101.

14 Ut contra, quia solum rorum habentes sive ipsum Duellum, sive provocationem ad illud nomine suo factam, non sunt in d. Constitutione, ideo non incurrunt in excommunicationem; ita Floronus, de *Duello*, apud Summam Dianæ *Verbo Duellum*, n. 10. Dubium solum est de duobus; primo, an spectatores? Resp. In Bulla Gregorii incurrunt, *Spectatores ex composito*. In Bulla Clementis, *Hujus delicti socii, de industria spectatores*. Ex quibus verbis, conjicio, non incurrere eos, qui casu, & per transitum sistant, ut videant: imo nec qui eunt ad videndum curiositatis gratia, & nihil eorum præsentia movet Duellantes: multo minus, qui illuc se conferunt ob finem advocandi Confessarium, vel medicum, &c. Sic Bonac. apud Dianam p. 5. tr. 14. ref. 100. Sed solum ii incurrunt, qui adsunt, animum, vel auctoritatem dantes Duellantibus, vel tanquam testes, vel iudices, seu Arbitri, &c. id enim videtur significare illa verba *ex composito, & socii spectatores*.

15 Secundo: dubium est de ipsis principalibus; si enim provocent, vel acceptent, sed deinde propter aliquam rationem, altero v. g. non comparente, pugna non committatur, dubitatur an dictam excommunicationem incurrant? affirmant Filliucius, t. 2. tr. 29. c. 8. n. 170. Elcobar. tr. 1. exam. 7. n. 64. cap. 2. Negat Mendoza t. 2. d. 170. sect. 2. §. 190. etiam in terminis Bullæ Clementis apud Dianam dicentem p. 5. tr. 14. ref. 102. an hæc sententia Mendozæ sit probabilis, alii judicent, Filliucio favet stylus Curia, quæ eos pro excommunicatis habet, Mendozæ favent verba Gregorii, qui dum excommunicat principales, addit, *si pugnam commiserint*; Sed Filliucii sententia tenenda est, non quidem propter stylum Curia, qui plerumque est pro foro externo; sed quia, eito per Gregorium ita res se habeat, tamen Clemens §. 7. excommunicare videtur mere provocantes: dixerat enim §. 6. in fine, de instigantibus, *etiam si pugna aliqua secuta non fuerit*; quæ clausula videtur etiam intelligenda, seu supplenda d. §. 7. de provocantibus; certe prohibitio tam exaggerata Clementis, & præsertim illa verba ejusdem d. §. 6. (*& his familia*) manifeste ostendunt solum provocationem; etiam non secuta pugna, imo etiam non secuta acceptatione, sub excommunicatione reservata prohiberi; hæc enim verba (*& familia*) non cadunt solum in instigantes ad Duellum, ut aliquis putat, sed in principales etiam; id enim videtur ostendere modus loquendi tam universalis Clementis. Et sane mirum mihi esset, hominem mere instigantem ad Duellum, vel provocationem scribentem, incurrere in excommunicationem reservatam non secuta pugna, ut patet ex ipsa Bulla Clementis; ipsum vero principalem non incurrere.

16 His jam prælibatis, ad difficultatem propositam revertamur: an viro nobili Duellum acceptare liceat, ne vilis habeatur, & consequenter, ne honorem suum amittere cogatur?

¶ Audi prius Propositionem ab Alex. VII. sub n. 2. proscriptam: *Vir equestris ad duellum provocatus, potest illud acceptare, ne timiditatis notam apud alios incurrat?*

Resp. nequaquam licere, nisi in casibus inferius ponendis a n. 17. Sanch. Becan. Molin. Less. Rodriq. Bannes, Sotus, Laym. quos citat, sequiturque Dicastill. l. 2. de just. tr. d. 10. dub. 6. & communiter. Etto Vidal. contrarium asserat, *Inquis. secunda de Duello*; inclinæque in gravissimo casu Laym. apud Dicast. l. c. n. 72. ratio est, quia ex una parte fieret contra gravissimas Constitutiones Pontificum: imo & contra jus naturale, per quod omnis pugna privata præsertim exposita periculo cædis proximi est illicita, nisi ipsum jus naturale permittat in casibus, ut dico, ponendis inferius. Et ex alia parte, non desunt alia remedia conservandi honorem in similibus provocationibus; ut si vir honestæ existimationis, hoc, vel simili modo respondeat provocanti: *Equidem tua isthac conditione non indigeo ad me, meaque conservanda; quocumque in loco, vel tempore paratus sum, gladio illa defendere*.

17 Nec tamen desunt casus, in quibus licite acceptabis Duellum; lege Hurtadam de Mendoza apud Dian. p. 5. tr. 13. ref. 27. & ib. tr. 14. ref. 99. Quidam iniinicum inermem aggressus est, gladioque stricto sic est interminatus: *Tecum pugnare volo in eo condito loco, nisi acceptes, hic te confodiam*. Sane illicite, sine periculo excommunicationis, Duellum acceptavit; alter non dissimili modo domum de nocte cujusdam divitis ingressus, sic locutus est, *Auferam a te hæc pretiosa bona, nisi Duellum acceptes*.

Pari modo licite hic Duello consensit, si alia via suas res servare non valuit; ratio utriusque est, quia ex una parte humana jura non urgent in tanto periculo, & ex alia hæc ipsissima defensio vitæ, & bonorum contra injustum aggressorem; imo aliqui ibidem, quibus adde Dicast. l. 2. de just. tr. 1. d. 10. d. 15. n. 217. & Th. Hurt. p. 2. tr. ult. ref. 5. merito idem extendunt ad provocationem; si quis enim alia caret via, qua suam vitam servet, nisi provocet ad Duellum (quem tamen casum fatore esse rarissimum) licite provocabit; quia, in hac suppositione, hæc non est provocatio, sed justa defensio.

Qua ratione excusari possunt acceptantes Duellum, vel ad illud provocantes, quando certo sciunt, pugnam non securam. Vide apud Dian. p. 2. tr. 16. ref. 54. & p. 3. tr. 6. ref. 1. Multo magis, si ex pacto, cum certa occulta promissione, quod impediendi omnino sint ab omni damno (semper tamen præciso scandalo, legisque contemptu) etiam si descenderint ad locum pugnae, gladios strinxerint, levelesque sine periculo ictus aliquot contorserint. Ita Elcobar, tr. 1. exam. 7. c. 3. n. 66. §. *Qui provocato*, Bassius, V. *Duellum*, n. 9.

§. IV. De Homicidio ad Malefactores puniendos.

Malefactores vel sunt in sua libertate, nondum a potestate publica comprehensi, vel sunt sub manibus Judicis, v. g. in Carcere.

Malefactores nondum comprehensi.

1 Quoad priores, habe quatuor, Primo, a nullo privato hi possunt occidi, nisi forte in casibus, quos innui superius §. 1. n. 15. fin. quia ad privatos non pertinet aliena peccata punire, potissimum tanto mortis supplicio.

2 Secundo. Potest publica potestate concedi privatis facultas eos occidendi, ut solet fieri contra banditos, seu proscriptos, etiam proposito præmio: ita Silvest. Azor. Tolet. alique apud Dicast. l. 2. de just. tr. 1. d. 10. dub. 1. n. 7. & apud Menoch. de arbitr. l. 2. q. 90. n. 4. etiam se ipsos invicem, idque proditorie, occidendo; etiam si, præter voluntatem tamen occidentis, Sacramentali Confessione careat occisus, ex Dicast. l. c. n. 12. contra Sotum apud eundem Dicast. ib. tunc enim ipsi proscripto imputatur Confessionis carentia, & quia secus nullus banditus posset (cum semper fere ipsis Confessio desit) interfici; sed in his omnibus privati quicumque ut ministri publici occidunt. Excipe Parentes, Filios, Conjuges, &c. de quibus dictum est superius l. 5. c. 2. §. 2. n. 16. Illud adverte, cum hujus facultatis exercitium pertineat ad jurisdictionem contentiosam, posse quidem a te occidi proscriptum in proprio Principis proscriptoris territorio, non vero in alieno, nisi ex tacito, vel rationabiliter præsumpto legitimi principis consensu; quod si in alieno occidas, non facies solum injuriam principi alieno, verum etiam injuste occides; utpote qui occidas sine legitima facultate; aliqui apud Dian. p. 5. tr. 4. ref. 24. banditum ubicumque occidi posse doceat; ratio potest esse, quia, saltem regulariter, adest prædictus tacitus consensus.

Si non sint legitime proscripti, sed solum rei, grassatoresque, regulariter non possunt occidi, (ne a satellitibus quidem eos capere volentibus, solum ex eo, quod ipsis resistunt;) nec possunt tunc iudices satellitibus facultatem concedere, ut occidant; ratio est, quia nondum sunt convicti de crimine capitali; Dixi (regulariter,) quia positus sex circumstantiis, posse docet Farin. apud Dian. p. 8. tr. 7. ref. 44. quem, si libet, adi.

3 Tertio; quando l. *Maritus ff. ad l. Jul. de adulteriis, & l. Graviss. eodem*, permittunt marito deprehendenti uxorem in adulterio (idem patri respectu filia) illam occidere posse: si constaret tunc dari marito, vel patri auctoritatem publicam, non peccaret maritus, vel pater eos occidendo, quia procederent, ut ministri publici; at quia ex communi Theologorum calculo, id ita non est; nam leges solum propter illum vehementem dolorem, animique perturbationem non damnant in foro externo eas occisiones, non vero eos creant ministros suos, ideo semper mortaliter peccabunt, c. *Interfectores* 23. q. 2. quamvis illos deprehenderint in fragranti crimine; nisi tamen dictus maritus, vel pater occidant per primos motus, qui in tanta passione probabiliter præsumi non raro possunt; si post sententiam latam a iudice, adultera uxor traderetur occidenda ab ipso marito, tunc sane ut minister justitiæ, posset illam is sine peccato interficere; Verum id non est consulendum, cum proclive sit, ut vir potius in vindictam occidat, & in odium, quam in zelum justitiæ, & uxor odio detestetur tantam mariti, quamvis permissam, crudelitatem.

¶ Alex. VII. hanc propositionem sub n. 19. proscriptit, *Non peccat maritus occidens propria auctoritate uxorem, in adulterio deprehensam*.

Qui Clericum cum uxore, matre, vel forore, vel propria filia turpiter inventum occidit, peccat, sed non incidit in excommunicationem, c. *si vero p.* quia justum dolorem compescere, difficillimum esse, ait Glossa ibid. V. *Turpiter*. Idque recte notat Laym. l. 1. tr. 5. p. 2. c. 5. n. 8. & apud Dian. p. 9. tr. 4. ref. 2.

4 Quarto Clericis in majoribus ordinibus constitutis, sub mortali non licet occidere ejusmodi proscriptos; imo iidem sine Pontificis facultate, neminem tanquam iudices condemnare possunt, vel tanquam ministri justitiæ; quia illis graviter hoc prohibitum est, & quidem sub irregularitatis pena, c. *Clericis, c. sententia: Ne Clerici, vel Monachi, & ib.* Glof. lege Dicast. l. 2. de just. tr. 2. d. 10. dub. 1. n. 13. contra Ricc. Clericis in minoribus solum sub veniali hæc non licet, docet Tolet. l. 5. c. 6. n. 14. ex Soto.

Malefactorum jam comprehensorum.

5 Jam vero quoad posteriores: certum est, auctoritate publica posse, & debere malefactores interfici, servato tamen juris ordine: nimirum quod si citentur, audiantur, ac factum probetur, &c. Debere, inquam; sed non dubito, quin aliquando possit Princeps vitam condonare malefactori, jam per sententiam damnato; siquidem raro id efficere bono publico nequaquam nocet: quod si noceat, manifestum est non posse.

6 Affui ego semel in loco, ubi quatuor, vel quinque detrabe suspendendi erant, tota quamvis latissima platea plena spectantibus: porro unus ex his in blasphemias, nomine nedum Christiano indignas, prorumpere cepit, sub ipsis scalis: & quamvis constricto ore cogere ad silentium, vi tamen nituque corporis incredibili, humi provolutus, ad scalas patibuli ascendere renuebat: imo, nec inde sublevari a circumstante satellite patiebatur: ita factum est, ut ministri post multas horas, quas benigne, sed omnino frustra concesserunt Sacerdotibus assistentibus, quo hominem ad poenitentiam commoverent, laqueo ad ipsas imas scalas contorto, humi prostratum misere suffocarent; si non ore, certe oculis, nutu, animo, & subinde detruncatis verbis blasphemantem: fateor id me, & frequentissimos ceteros cum summo horrore spectavisse: inquiri jam, an potuerit Princeps (quem fuisse de toto eventu intra illas horas admonitum ferebat fama) hunc ad mortem compellere? Rursus, an potuerit saltem per aliquot dies vitam illi prorogare? Id cum accidit, puer ego eram Caltanisseta in Patria mea: & viros mea ætate grandiores (nunc certe meminimus) afferentes audivi, licuisse Principi illius mortem urgere, eidem parcere, vel supplicium differre, non licuisse: rationem addebant; quia tanta spectantium frequentia bonum publicum exposcebat, ut criminosis spes hæc non daretur procurandæ condonationis tam scelestæ arte blasphemiarum, quam facile alii emulari velle, ab hoc unico exemplo potuissent.

Juris ordo in condemnandis malefactoribus.

7 Superfunt tres graves quæstiones. Prima. Certum est Judicem ordinarium debere juris ordinem servare, ut dicitur infra, l. 9. c. 2. §. 1. quid de principe, seu jure supremo? Resp. Hic, quia potest dispensare in legibus juris ordinem præcipientibus, poterit in aliquibus casibus sine illis solemnitatibus (urgente certe causa, ne temere agat) condemnare: ita Dicast. l. 2. tr. 1. disp. 4. d. 5. d. 2. m. 109. afferens Arag. Covar. aliosque. Solent tres casus afferri.

Primo, quando delictum est vere notorium; nam tunc non tenetur citare.

Secundo, quando grave imminet periculum Reip. si statim non fiat poenitentia; ut si adsit timor rebellionis, vel gravis turbationis in civitate, licite solemnitates illas omittet.

Tertio, quando apparet periculum fugæ ejus, qui de re gravi reus est, &c. Sed in his omnibus debet semper princeps esse certus, crimen probari posse: rursus debet summarium formare processum, aptumque defensorem constituere reo, etiamsi absens sit; & tunc posset condemnare; imo & occulte laqueo, vel veneno interficere, post recepta sacramenta, præsertim Confessionis.

Jam vero estne in Principe nullum agnoscenæ Superiorem, legitima potestas aliquem occidendi, vel sententiam de alterius morte ferendi more belli (ut dicitur) sine ullo prorsus ne summario quidem processu, sed statim, & in continenti? Negat de Lugo, t. 2. de just. d. 37. sect. 5. num. 52. Concedit esse probabile in aliquo valde urgenti casu Lesl. l. 2. c. 29. n. 96. cui favet Fagund. præc. 8. dec. c. 20. n. 18. Dicast. l. 2. de just. tr. 1. d. 4. d. 5. q. 2. conceditque Bossius apud Dian. p. 10. tr. 15. ref. 34. dat enim, posse Regem sine judiciali strepitu occidere occulte adulteram, qui vim Reginæ inferret, solusque Rex id sciret; quia sic Regi expedit ad regiam infamiam evitandam.

Innocens probatus nocens, an possit condemnari?

8 Secunda quæstio: An possit unquam innocens morte damnari? Respondeo: In tribus id casibus quæri solet: & quidem duos parum habent difficultatis; multum habet tertius.

9 Nam Primo: Qui actu est innocens, sed prudenter timeatur, si supervivat, noxius Reip. esse futurus, nulla ratione potest occidi: ita Salon. 2. 2. qu. 64. art. 2. contr. 3. & communiter: nullus enim pro peccato futuro puniendus, cum præsertim possit occurrere damno, quod forte timeatur, trudendo illum in carcerem, ejiciendo in exilium, &c.

10 Secundo. Filius innocens nunquam occidi potest pro peccato patris; multo minus quilibet alius pro alieno peccato; lege S. Th. 2. 2. qu. 108. art. 4.

11 Hæc plana sunt. Molesta autem est tertia difficultas: an scilicet judex, vel princeps licite possit sententiam mortis in eum ferre, quem certo scit esse innocentem; qui tamen, secundum allegata, & probata, mortis reus apparet? Ipse judex, v. gr. vel princeps occulte Petrum interfecit; sed Paulus propter aliqua indicia vehementia infamatus, convictus tandem secundum legitimas probationes, de ea occisione fuit: potestne licite ipse judex, vel princeps Petrum capite damnare?

Respondeo. Certum mihi est, ex DD. mox citandis, principem non posse, sed teneri eum liberare: ratio est, quia princeps potest sibi dispensare in ea lege, qua jubetur, debere procedi in judiciis secundum allegata, & probata: quod si subesset

Tamb. de Dec. Præc. Tom. II.

periculum scandali, quod Rei non puniantur, tunc princeps palam, etiam cum juramento (si hoc necessarium judicabitur ad faciendam fidem) debet pronunciare, sibi notam esse illius hominis innocentiam: sed quandonam tantum scandalum contra summum supremi principis imperium?

12 Punctus ergo difficultatis de inferiore judice est, qui hac dispensandi sibi potestate non gaudet: nonnulli consentent, cum pari modo non posse: ita Lesl. l. 2. c. 29. n. 84. inclinatur de Lugo, t. 2. de just. disp. 37. sect. 4. Rotel. Angel. Petr. Navar. Sa apud Dicast. lib. 2. de just. tr. 1. dub. 5. q. 1. quia innocentem certo cognitum directe occidere, intrinsece malum est: nonnulli docent posse: ita S. Th. 2. 2. q. 67. art. 2. Th. Sanch. lib. 2. conf. c. 1. d. 17. aliique ab ipso, & a dicto de Lugo citati; quibus adde Cajet. Bann. Aragon. Salon. Covar. Azor. Valent. aliosque citatos, & exceptos a Dicast. l. c. n. 79. quia jura præcipiunt, ut judex puniat eum, qui secundum allegata, & probata, mortis esse reus invenitur: obligabitur igitur hic omnem movere lapidem, quo impediatur hujus innocentis interfectionem; præveniendæ, ne testes contra illum deponant, vel diligentius eos examinando, & periendo clam, si potest, ipsi carcerem, ut fugiat, monendo principem de illius innocentia, imo & deponendo judicis officium si ex depositione grave damnum non accipiat, &c. verum si hæc non proficiant, iustetque Princeps, ut condemnet, poterit (hi dicunt) condemnare.

13 Ex his sententiis prior menti meæ adeo certa se offert, ut hæc posterior non sit mihi intrinsece probabilis: quia tamen eam doctissimi, & præsertim S. Thom. amplectuntur, probabilis saltem propter auctoritatem extrinsecam censetur: ratio nostra est, quia sacratissima jura cum præcipiunt, ut Judex puniat secundum allegata, & probata, semper intelligunt de judice regulariter, id est de judice, cui regulariter constare non solet de delicto rei, nisi per allatas probationes: de judice autem innocentiam rei certo cognoscente, qui casus rarissimus est, & pene dixerim metaphysicus, nunquam agunt: sane etiam leges universaliter damnant, qui alienum rapuit, sed non propterea eum damnant, qui per justam compensationem alicuius accepit: licet enim hoc non explicent, semper tamen ex jure naturæ esse id exceptum intelligitur; & sexcenta quidem similia in jure reperies.

14 Dices. At ita publicum bonum exposcit, ne scilicet juris ordo pervertatur, neve iudicibus detur occasio, ut etiam nocentes liberent, prætextu, quod eos innocentes esse cognoscant.

Facilis responsio: Juris ordinem non pervertit, qui contra jura non agit: at jam vidisti, nullum jus esse contra certo cognitum innocentem: præterea majus malum est semel innocentem interfici, quam aliquoties nocentem liberari; illud enim malum irreparabile est, hoc a Principe, & a Rep. facile reparari valet, ne multum serpat, nimirum vigilando, ne iudices, nisi vero justitiz zelo præditi, eligantur: denique magis favet publico bono populos scire, leges nemini unquam aliquem offendendi causas esse, sed innocentem undecumque repertum, semper innocenter servare; quam scire, eas concedere; imo præcipere, ut vel semel occidatur directe homo ab eo, qui eum innocentem, ac sanctum novit: directe; inquam: nam non video, quomodo aliqui contendant, id non esse occidere directe; sed indirecte; quia nimirum (ajunt) judicis intentio est servare juris ordinem, non hominem occidere: sicuti potest per accidens occidi innocens ad victoriam consequendam, vel ad se salvandum, eo modo quo etiam nos docuimus sup. c. 1. §. 2. n. 12. Id, inquam, non video: cum enim nullum jus, nec juris ordo adsit contra clare cognitum innocentem, ut modo dixi: id non potest intendi; quod enim non est, intendi non potest: quare clare convincitur tunc directe revera hominem occidi; quod secus est in victoria, &c. ut ex *ib.* dictis patet.

15 Cum agitur de rebus civilibus, vel de pœna modici ponderis, acquiesco, posse, & debere judicem inferiorem scientia publica damnare, quem scit scientia privata innocentem, quando illum urget jus, nec (adhibitis remediis n. 12. dictis) via affulget non condemnandi: ita Lesl. l. c. n. 84. Coninch. to. 2. de sacr. d. 13. de censur. n. 106. & 110. & d. 34. de matrim. n. 98. Dicast. l. c. n. 105. quia casus civiles, utpote frequentiores, turbarent facilius tribunalia: adde, privatos videri in his cedere suo juri propter dictum majus Reip. bonum; quæ certe cessio, cum agitur de vita, vel mutilatione, nunquam præsumitur: quando ergo *c. Pastoralis, de officio delegati*, pronuntiat personam publicam non teneri uti scientia privata, de his civilibus, & levibus agit, ut patet ex casu Textus; non de vita.

16 Quid de Ministris? Satelles v. gr. potestne licite exequi sententiam contra Petrum, si certo sciat, eum esse nullius culpæ reum? Nam si dubitat, debere sui Superioris sententiam exequi diximus l. 1. in Decal. c. 3. §. 7. V. *Executor sententiæ*.

Respondeo, in nostra sententiâ non posse in gravibus, posse in minoribus pœnis, propter easdem rationes jam dictas: alii cum de Lugo, to. 2. de just. d. 37. sect. 5. num. 43. & Dicast. l. c. n. 99. distinguunt (& quidem probabiliter probabilitate extrinseca, cui conformare se sine peccato possent minifter:) si innocentia sit soli satelliti nota, potest illam satelles exequi; quia tunc supponitur sententia valida, & justa, bonaque fide a judice prolata, cui obedire potest minister subditus: at si notorium sit, sententiam esse injustam, vel intolerabilem errorem continere, vel, ut alii addunt, ex iniquitate judicis clare proficisci; non potest, quia tunc esset contra bonum publicum, & contra justitiam; siquidem sententia illa sive in levibus, sive in gravibus, non esset solum injusta, sed invalida.

17 Petet curiosus: si Judex Ecclesiasticus ex Confessione Sacramentali sciret v. g. Petri innocentiam; probationes autem legitime essent contra ipsum, poteritne, & tenebitur illum condemnare?

Resp. posse, & debere (supponimus autem potestatem in tali iudice, &c.) sive agatur de levioribus, sive de gravioribus delictis, vel causis; Ita idem de Lugo, *ib. nn. 47*. Ratio est, quia Confessarius in Confessione tenetur credere poenitenti; ac extra ipsam potest, & debet fidem habere potius pluribus testibus, & probationibus, quam uni ipsi poenitenti.

Malefactor omnino occultus an possit condemnari?

18 Tertia denique quaestio est; An vice versa, si Princeps novit privata scientia reum esse dignum morte, sed publice probatur esse innocens; an, inquam, possit eum princeps morte damnare? Princeps, inquam: nam iudicem inferiorem nullo modo posse, certum ex dictis est.

Respondeo regulariter non posse; ita Dicast. *l. 1. de iust. tr. 1. d. 4. dub. 5. n. 2.* cum Arag. Petr. Navar. & aliis; si enim nemo, ut dicitur suo loco, potest proximum diffamare de peccato occulto; quanto magis non poterit eundem occidere? Et ratio ulterior est: quia Princeps jurisdictionem habet fori externi, ad quod non pertinent ea occulta, quae probatione externa carent; adde esse de iure naturae, ut reus audiat in sui defensionem; ut probat Clav. Reg. *l. 12. c. 8. n. 30.* ex Clement. *Patronalis, de sententia, & re iudicata, &c. qualiter 2. de accus.* id quod non potest fieri, nisi per probationes externas, quas ipse velit adducere.

Dixi (regulariter) ut significarem posse, quando instat magnum aliquod Reipublicae, vel alterius damnum; sed tunc res reducitur ad defensionem cum moderamine inculpatae tutelae, relege modo dicta n. 7.

Dices: potest Princeps, imo quilibet Judex cogere debitorem ad solvendum creditori, si certo constet de debito, quamvis non possit in iudicio probari: ergo & potest similem certum Malefactorem occidere.

Resp. negando consequentiam; disparitas enim est manifesta: siquidem in solutione debiti certi Judex operatur ad compensandum, non ad puniendum; ad compensationem autem faciendam, sicuti occulte potest amicus adjuvare creditorem, ita poterit & Judex saltem, ut amicus: at ad puniendum requiritur iudicium, quae non habetur in occultis, ut dictum est.

§. V. De Homicidio ex Bello iusto. Remissive.

DE hoc, ne Crambem delicatō Lectori recoctam apponamus, sufficiant ea, quae attulimus *l. 1. in Dec. §. 4. nu. 29. & n. 36. & rursus §. 7. v. Bellum.*

C A P U T II.

De Homicidio sui ipsius.

§. I. Occisio sui directa.

1 Neminem unquam licere (nisi ex clarissimo Dei instinctu: sed quando is?) se ipsum directe occidere, reseat manifesta nimis; lege S. Aug. *l. 1. de Civitate a c. 17.* quos *Circumcelliones*, seu *Circuitores* appellat, & D. Th. *2. 2. qu. 74. art. 5.* Less. *l. 2. c. 9. dub. 6. & passim* Auctores; qui autem se occidit, quae ratione sit ab Ecclesiastica sepultura arcendus, dixi sup. *l. 2. c. 3. §. 7. V. Sepeliri in loco Sacro.* Adde Laym. *l. 3. sect. 5. tr. 3. p. 3. c. 1. n. 8.* Fagund. *in 5. Dec. praec. c. 11. n. 3.* solum ergo hic sunt tria argumenta solvenda, ex quibus quaedam ad praxim conducentia utiliter explicabuntur.

2 Primum argumentum. Possum, ut *l. 5. c. 1. §. 3. n. 33.* dictum est, licite mihi desiderare mortem ob bonum finem, v. g. ut vitae hujus arumnas effugiam; cur ergo non possum eandem mihi ob finem bonum inferre? Resp. quia si mors desideretur, ut debito modo sequatur, nihil mali continet; at si illam quis sibi inferat, cum debitum modum excedat, multum continet mali; siquidem tunc usurpat potestatem in vitam, quam nullus habet, praeter Deum; quare sicut possum cupere, ut propter bonum Reip. malefactores morte plestantur, sed non possum ego auctoritate publica carens, eam illis conferre; ita in casu nostro. Sic etiam potest licite desiderari pollutio, ut in somnis v. g. eveniat ob bonum sanitatis finem, sed procurari licite nunquam potest, ut dicitur *l. 10. c. 5. §. 2. n. 2.*

3 Argumentum secundum; licet jesuniis, & carnis afflictationibus me macerare, etiamsi mea vita citius sic mihi sit finienda; sed id est directe mortem mihi non solum velle, verum etiam inferre; ergo saltem aliquando licet directe, seipsum interficere. Respondeo: nego licere te sic macerare ex intentione citius moriendi, quia id, ex certissima sententia, esset directe se sensim occidere; at se iis afflictationibus moderate afficere, ex intentione placendi Deo, licebit profecto; quamvis deinde per accidens secutura sit velociter mors; id enim non est nisi indirecte mortis sibi causam esse, quod in multis casibus licere mox ostendam; hinc ex omnium suffragiis, non tenetur quis uti cibis nisi ordinariis per se ordinatis ad vitam conservandam, non vero extraordinariis, & delicatis: ut etiam nec obligatur sumere extraordinaria, & magnis impensis conquesta medicamenta; cum satis sit medicinis uti communibus; imo colligo ex Doctoribus mox citandis, nec me obligari ipsos eisdem ordina-

rios cibos assumere, siquando valde laborem in iis assumendis patiar, quia cum tanto labore, nequaquam propria charitas obstringit; ita etiam, tamen si possit quis ad vitam servandam vesci carnibus hominis jam occisi (quidquid refragentur Valent. *2. 3. d. 9. q. 3. p. 1.* Azor. *p. 1. t. 8. c. 53. q. 4.*) quia non apparet, unde in tanta necessitate id sit prohibitum, & re ipsa illis ad multa medicamenta utuntur Medici; tamen non obligatur, quia non tenetur tam extraordinario cibo, & tam repugnanti ipsi naturae vitam producere; ita Tol. *l. de septem pecc. mort. c. 60.* Cajet. *2. 2. q. 148. art. 1. ad 2.* Nav. *in sum. c. 23. n. 122.*

4 Dixi autem (moderate) si quis enim contra regulas prudentiae indiscrete supra suas vires sese cruciaret, unde notabiliter sibi vitam breviorē redderet, peccati homicidii reusescit; quia sicuti alium v. g. infantem non potes occidere, ob bonum finem citius eum mittendi ad gloriam, sic nec te ipsum.

Neque opponas Carthusianos, vel in ipso periculo mortis, laudabiliter sive ex voto, sive ex pia consuetudine a carnibus abstinentes; Ita Fag. *l. 5. in dec. c. 11. n. 19.* & 20. citans Sayr. aliof. que; Azor. *p. 2. c. 3. q. 13. & 14.* ne hos, inquam, opponas: nam pari modo affirmo cum Th. Sanch. *in cons. l. 5. c. 1. dub. 34.* eos debere in periculo mortis carnes comedere, si alius aptus cibus non adeat; ut si essent in deserto, ubi non nisi carnes haberi ex venatione possunt; verum, quia regulariter alii sunt cibi, vel ex vitellis ovorum recentium, vel ex delicatis piscibus, vel ex similibus confecti, qui carnibus equipollent; ideo regulariter cum laude, tum in vita, tum in mortis articulo, carnes ob mortificationis amorem a mensa repellunt; scio Jo: Sanch. *d. 3. n. 7.* Gerf. *tr. de temper. Caribns.* probabiliter sentire, etiamsi nulli alii sint cibi, atque adeo in necessitate extrema, posse, imo & teneri suum votum (si tamen votum est, ut sentit Less. *l. 4. c. 3. d. 2. n. 12.* nam si sit mera regula, ut putat Gerf. *l. c. & Th. l. c. n. 2.* certum esset non teneri) a carnibus abstinendo custodire: quia saepe licitum est ob justam causam (ut esset hic, ob conservandam religiosam disciplinam, publicumque bonum, ad favorem suae Religionis) non conservare vitam; quod non est occidere se (ajunt) directe, sed indirecte; verum prior sententia mihi magis arridet.

5 Argumentum tertium. Juste damnatus ad mortem, potest in se exequi sententiam; potest v. g. sumere venenum, se vulnerare, sibi venam aperire, injicere se in ignem, &c. ergo licet aliquando se directe interficere.

Resp. distinguendo antecedens; damnatus ea potest facere: si ea ipsi legitime praecipiantur: concedo antecedens; nam sic constituitur minister publicus suae necis, ad quod quamvis iudex non possit reum cogere (nimis enim crudele est, hominem sui ipsius esse carnificem) tamen, accedente consensu ipsius damnati, non est, unde non possit; ita Victoria, Arag. Cord. quibus favet Less. *l. 2. c. 9. d. 6. n. 25.* apud de Lugo, *t. 1. de iust. d. 10. c. 1. n. 11.* quidquid aliqui dicant cum de Lugo *l. c. n. 12.* neque enim tunc damnatus punit se ipsum tanquam iudex, quod certe non potest; quia punitio cum sit actus iustitiae vindicativae, debet esse ad alterum; sed punit se ut constituitur minister iudicis punientis, quod est longe diversum, quodque fieri sane potest, & solet; ut cum ad praecipitum iudicis, vel Confessarii se quis spoliat bonis, se verberat, se in exilium confert, quod proprie est/exequi punitorem, non vero proprie se punire; at ea non praecipiantur; nego antecedens: non enim tunc licet damnato exequi per se ipsum suam sententiam mortis, faciendaeque directe mortem afferunt, quia cum non sit institutus minister publicus, se occidendi potestatem non habet.

Hinc licite ad locum mortis se confert, scalasque patibuli ascendit, quia ad hanc praecipitur saltem implicite a ministris: at illicita a saeculis se dejicit, quia ad hoc non praecipitur, cum regulariter a Carnifice deijci solet.

Pari modo licite venenum, propinante ministro, aperto ore sumit, deglutitque, cibos non assumit, quando est damnatus, ut fame pereat, collum ad ictum securis extendit: quia ad hanc faciendam saltem implicite, ut dictum est, regulariter praecipitur; contra venenum ex se, vel ante tempus, quo propinatur, assumere, sese propria manu vulnerare, venam sibi aperire regulariter nequit: quia regulariter hanc non praecipiantur; & ex alia parte sunt actiones per se mortem afferentes; laqueum collo sibi circumligare ideo permitto, quia est actio satis remota ad mortem: idemque decernito de similibus.

§. II. Indirecta sui occisio.

1 Tunc se quis indirecte dicitur occidere, cum aliquid ponit, vel omittit, quo posito, vel omisso, mors aliunde consequitur; v. g. Tabulam in naufragio tradis amico, vel occupandam relinquis, quo fit, ut ab undis tu ipse absorbearis, & pereas; certum autem est, aliquando licere hanc directam mortem sibi causare; sed difficile est decernere, quando nam id liceat, ejusque rationem afferre.

2 Sit ergo hanc regula; quoties adest causa justa, vel certe gravis aliquid agendi, vel omittendi, quamvis ex illo per accidens sequatur mors, si tamen ego eam mortem non intendam, sed intendam dumtaxat finem bonum; toties licite me gero, esto mors mihi, imo & alteri consequatur; quoties vero ejusmodi justa causa non adest, vel mors per se sequatur, toties me gero illicite; ratio regulae, atque adeo doctrinae est: quia non semper obligamur ad cavenda ea, quae per accidens eveniunt: & ex alia parte causa justa nos urgere potest ad aliquid faciendum, vel omittendum, quamvis ad illud, per accidens malum aliquod consequatur.

3 Video regulam, sed quæ mihi non omnino satisfaciat: ad huc enim inquiri, quandonam ita esse, vel non esse dijudicem? cum autem id non possit alio modo decerni, nisi per prudentem virum, omnibus circumspicentis, præsertim gravitate causæ, & conjunctione vicina, vel remota actionis, vel omissionis cum morte; ideo alia major explicatio addi non potest, nisi aliquorum casuum peculiarium mentio, in quibus Doctores hanc indirectam cooperationem ad propriam mortem agnoscunt, & tamen eam concedunt; nam ex illis difficile negotium non erit, familia decernere; lege Val. l. 3. d. 5. q. 8. p. 2. ad 4. Less. l. 2. cap. 9. dub. 6. aliosque mox citandos.

4 Primo igitur, potest quis ad oppidum juste evertendum, injicere ignem in pulverem tormentarium; potest stationem non deferere; potest scalas ad moenia oppidi ad portas primas ascendere, &c. quamvis prævideat, se sic esse interendum: quo pacto Eleazarus sub Elephanto oppressus fuit cum laude, & Sampson sub tecto Philistinorum; ita Dicast. l. mox c. Ratio est, quia justa causa boni (publici, idest victoriæ, has actiones, ex se non malas, merito concedit.

5 Secundo; quando quis a tyranno injuste morti damnatur, potest & quidem probabiliter per aliquos (nam in nostra sententia legatur c. 1. §. 1. n. 5.) seipsum offerre interficiendum, ut vitam damnato amico servet; dicunt injuste: nam si juste damnatur, non potest, quia sic iudicem volentem non nisi juste reum occidere; induceret ad te occidendum injuste.

6 Tertio; iuste capite plectendus, carcerique inclusus, potest ob honestatem justitiæ, vel obedientiæ non fugere, quamvis ei via pateat ad fugiendum; Et iuste damnatus ut fame pereat, potest oblatum cibum respicere; imo malefactoribus licet se iudici offerre interficiendos; quod si prædicti injuste fuerint damnati, nisi aliud motivum adsit (ut assuit in S. Martyribus motivum fidei, & religionis) tenentur fugere, & comedere, &c. quia tunc justa causa non adest vitam prodigendi, an sive iuste, sive injuste carceri mancipatus, obligetur servare juramentum de redeundo in carcerem: diximus l. 3. c. 3. §. 5. n. 29.

7 Quarto, pro bono communi potest quis exponere propriam vitam; an vero etiam aliquando teneatur, dixi superius, l. 5. c. 1. §. 1.

8 Quinto; potest quis invisere, & servire peste infectis, vel simili morbo laborantibus, quamvis timeat suam infectionem, adeoque & mortem; ita Sa, v. homio. Dicast. l. mox c. n. 537. Sive enim eorum vitam temporalem intendas (quod non esse improbabile, diximus c. 1. §. 1. n. 5.) sive eorum vitam spiritualem, semper ex honestate charitatis operaberis; an tenearis, ib. diximus; multo magis uxor cum suo probabili vitæ periculo afficit cum laude marito peste infecto; imo satis probabiliter excusatur uxor, & amicus, qui assistunt suis infectis ex peste, solum ad amorem demonstrandum; quamvis eorum opera non sit ægris illis profutura; quia adhuc id honestum, & pium est; ita Jo. Sanch. d. 6. n. 7.

9 Sexto; quando quis non potest vitare mortem acerbiorē, nisi se in aliud periculum alterius mortis minus acerbe immitat, poterit in hoc sese immittere; ita Less. l. 2. c. 39. dub. 6. n. 35. v. g. ad evitandum incendium, vel ferocem Leonem, vel invadentem inimicum, potest se quis projicere e fenestra, quamvis moriturus; tunc enim malum apprehensum ut minus, potest majori anteponi, atque adeo eligi; hinc Lessius, ib. n. 22. tenet, milites navales licite ignem injicere in pulverem sulphureum, se conjiciendo in mare, ne navis in hostium manus integra deveniat; quando id faciunt, ne acerbiorē mortem apud eosdem hostes patiantur; addit, posse etiam id fieri ob finem boni publici; ne scilicet potentiores fiant injusti hostes ex tam pingui præda; approbat Dicast. l. 2. de just. tr. 1. d. 10. d. 17. n. 537. idemque n. 5. 8. affirmat de suffodientibus turrim, vel mœnia in bello iusto, etiam si fiant fore se opprimendos simul cum hostibus; his adde Fag. t. 1. l. 3. in Dec. c. 11. n. 14. aliosque apud Dian. p. 6. tr. 7. ref. 48. Addo & ego, ne fiant animosiores ex aperta victoria.

10 Septimo; licet corpus macerare ob mortificationem, ut modo diximus §. 1. n. 3.

11 Octavo; non obligatur quis mutare locum habitationis ad salutem recuperandam, nec uti extraordinariis cibis, vel medicinis, ut ib. diximus, nec ducere uxorem propter eandem salutem, nec patiens magnam sitim tenetur, quis potu abstinere, licet aliquod damnum suæ salutis inferri prævideat; ita Jo. Sanch. l. 3. Dicast. l. c. n. 532. citans Victor. & Arag. Ratio horum est, quia non tenemur ut ib. vidimus, cum tanto rigore salutem conservare; lege Fag. l. 4. in dec. c. 11. n. 18. 19. qui te non obligat ad utendum vino, vel carnibus, etiam si Medicus dicat, te victurum cum illis amplius decem annis, quam si utaris aqua, & piscibus; de puella repellente Medicum, ne contrectetur in partibus inhonestis, dixi superius l. 5. c. 1. §. 4. n. 25.

12 Nono; ad vitanda gravia tormenta potest quis confiteri verum crimen; imo cum æquivocatione falsum sibi imponere, saltem si in damnum aliorum id non redundet: eo modo, quo pluribus dicemus infra l. 9. c. 3. §. 6. n. 6.

13 Denique exercere artem Funambuli, vel venenum sumere, vel vulnerari se sinere, ut ostendat efficaciam sui remedii, quod statim quis adhibeat, inde licita sunt, quia periculum vitæ excusatur per sufficiens remedium moraliter certum; ita Dicast. l. c. n. 153.

§. III. De mutilatione sui. Ubi de Eunucho.

1 Sicut occidere, sic mutilare se nemo licite potest; quia perinde ac vitæ, si: & membrorum corporis nos domini Tamb. de Dec. Præc. Tom. I.

non sumas; unde inferunt recte DD. mox cit. & communiter, neque ex fine, ut a peccato fugias, posse in membris te ipsum offendere, v. g. oculos eruere, ut fœminas tibi ruinæ causas non aspicias; quia non corporis membrum; sed animi malitia causa peccati est.

2 Justa tamen esse causa potest, qua se quis mutilet, evitatio majoris mali, sive hoc ab extrinseco impendat, sive ab intrinseco; ita Malder. & Mendosa apud Dian. p. 5. tr. 4. ref. 32. qua ratione si tyrannus tibi præcipiat, ut manum abscindas, secus te interficiet; potes tibi manum secare. Et propter eandem rationem, alligatus potest manum, vel pedem abscindere, si secus non possit gravius malum a se prohibere, & si rationabiliter timeat quis mori, nisi membrum, v. g. brachium veneno vel tæbe infectum detruncet; poterit sine culpa illud abscindere, vel poterunt alii ex ipsius consensu.

3 Quod si inquiras, an in his & similibus casibus tenearis? Resp. si sit magnus futurus dolor in abscissione, non tenearis; quia eum tanto incommodè, non urget charitas in tuam ipsam met vitam; nam propter eandem rationem modo diximus, non obligari nos medicamentis magno pretio conquisitis, & extraordinariis vitam, annosque protrahere; quod aliqui addunt, tene ri te quamvis magnos dolores pati, si tua vita sit admodum Reip. necessaria; saltem practice non urget, quia regulariter potes prudenter existimare, tibi morienti alterum non minus aptum succedurum; ita Sayr. l. 7. d. n. 39. aliique,

Eunucho.

4 Illud item est hujus loci; an propter magnum luerum amputare aliquod ex membris liceat? Soletque esse quæstio de iis pueris, qui ut sonoram vocem retineant, solertis Medici manu, absque morali periculo mortis Eunuchi fiunt; eo enim periculo existente, nequaquam licere, patet ex dictis; ut etiam certum est, non licere patri id in filio sine ipsius pleno consensu, attentare, quia pater non est dominus membrorum filii.

De illis igitur ajo, esse probabile quod liceat Salon. 2. 2. q. 65. art. 1. contr. 2. Pasqual. dec. 408. fufe id probat Tannerus mox citandus, qui dum aliam veriore sententiam vocat, hanc non esse improbabilem indicat, ipso Diana nobis contrario fatente p. 3. tr. 5. ref. 38. fm. esto probabile etiam sic, quod non liceat; ita Tanner. 2. 2. disp. 4. q. 8. dub. 5. n. 101. Diana cum alii cit. p. 3. tract. 5. resol. 38. Et part. 6. tract. 8. ref. 36. Et eadem p. tr. 6. resol. 35. Ratio nostra (nam contrariorum colligetur ex mox dicendis) est, quia justa videtur esse causa, non deficere in Rep. imo in Ecclesia hos sonoros Cantores ad divinas laudes modulandas; adde, eam abscissione non ita notabiliter nocere ipsi individuo, ut reſarci, seu compensari non possit cum emolumentis vocis, & cum lucro, quod speratur ex illa.

Finge artem adesse afferentem utilitatem, imo solum splendorem Reipub. quæ ars exerceri non possit nisi ab eo, qui ea reat ano dente, vel summitate minimi digiti; condemnare sine de peccato eum, qui sine morali periculo majoris mali, damnum adeo modicum sibi inferret, ut illi arti vacaret? ego certe non condemnarem: sicut nec condemnat Fag. l. 5. in dec. cap. 13. numer. 4. Neque obstat, hominem non esse dominum suorum membrorum, non obstat, inquam, causis enim justis existentibus, posse quempiam aliquod membrum amputare, jam omnes numer. 2. concessimus: & merito, quia debuit Deus homini absoluto administratori suæ vitæ in justis causis, nec solum in malis ab extrinseco provenientibus avertendis, eam libertatem non denegare; neque item obstat, periculum, quod in his Eunuchis timeretur incontinentiæ, non obstat, inquam: quia sic condemnare etiam Castitate perpetuam voventes.

5 Quæret Curiosus: an hic permittens testiculos sibi abscindi, sit irregularis? Resp. esse docent, Sayr. Molina. Suar. cit. a Dian. part. 10. tract. 13. resol. 11. sed non esse, est etiam cum Castrop. tom. 6. d. 6. part. 12. num. 4. probabile; rationem idem assert: quia, inquit, hic non fecit ex indignatione, aut iusto, vel injusto timore perdendæ castitatis, prout requiritur ad irregularitatem hanc a sacris Canonibus; præterea nullus textus hanc pœnam indicens, loquitur de eo, qui sibi testiculos abscidit; sed de eo, qui sibi virilia abscindi fecerit, quod diversum est.

§. IV. De Abortu.

1 **A** Bortus pertinet ad damnum propriæ personæ; nam propterea de eo hic breviter agemus; duplici autem procurari modo ille potest, ex Sanch. de matr. d. 20. l. 9. Graff. p. 1. l. 2. c. 8. n. 3. Castr. d. 3. de matr. p. 4. §. 3. n. 13. (multa de abortu habet Dicast. l. 2. de just. tr. 2. d. 10. d. 13.) Primo indirecte, ut si prægnans sumat pharmacum tendens directe ad sanitatem, licet per accidens inferat mortem fœtui sive animato, sive inanimato: & hunc abortum indirectum procurare, & proportionata causa, licite potest tum ipsa prægnans, tum alii; nam propterea tunc fœmina ægrotans potest sanguinem emittere; debita inedia uti, potiones medicatas ad pravos humores expellendos ordinatas sumere, &c. Ratio est, quia sic, propter illam necessitatem Abortus censetur solum permissus, non vero intentus; cum mater suo jure utatur sanitatem conquirendi; quando medicamenta æque tendunt in salutem matris, & in mortem fœtus, posse ea applicari infirmæ prægnanti, si salus infirmæ est desperata; docet probabiliter Sanch. l. c. n. 19. etiam si dubium sit, an vitam matri allatura sint; ratio est, quia secus periret certo mater

& consequenter foetus; at per illa medicamenta forte uterque liberabitur a morte.

2 Secundo directe; ut si medicus præciperet ebibendam potionem, directe habentem pro sua vi, foetum interimere, vel conceptionem impedire. Et quia certum est ex Sanch. Vasq. Pont. cum Casr. l.c.n.9. tunc esse mortale, illam absolute sumere, vel propinare; quia sic vel occidit per se innocens, si foetus est animatus, vel si nondum est informatus anima, contra finem naturæ impeditur generatio; tamen adhuc dubitatur, an aliquando liceat, quando nimirum, ni ita fiat, periculum vitæ subit mater.

Fœtus Animatus.

3 Dico primo; si constet foetum esse animatum, vel dubitetur, an animatus sit; nunquam licet; ita DD. citati & citandi; ratio est, quia non sunt facienda mala, ut eveniant bona: malum autem intrinsece est, occidere innocentem; foetum masculinum animari post quadraginta dies, femininum post octoginta; & in dubio censeri, quoad nostrum casum, foemininum, ut quo minus potest, aggravetur delinquens, diximus lib. 1. c. 3. §. 7. v. Irregularitas, n. 2.

Fœtus Inanimatus.

4 Dico secundo; si foetus est sine anima, aliqui affirmant, in tanta Matris necessitate licere; ita Sanch. Grass. l. c. Sa, v. Homicidium, Laym. l. 3. sect. 5. tr. 3. p. 3. c. 4. n. 4. aliique apud Dian. p. 3. tr. 5. ref. 11. Aliqui negant; ita Filliuc. tr. 29. c. 6. Less. l. 2. c. 9. 61. & 62. aliique apud eundem Dianam; utrumque probabile; ratio posteriorum potissima, ducitur ab inconvenienti; nam si id liceret, licitum etiam esset, propter sanitatem, directe procurare pollutionem; quod nemo dixit; ratio priorum est, quia tunc foetus est aggressor contra matris vitam: & sicuti pravi humores possunt depelli, quia invadunt vitam; ita & ille foetus, qui nunc instar humoris pravi est; Ad illud de pollutione, esse potest disparitas, propter periculum apertissimum incontinentiæ, si ejusmodi licentia indulgeatur; & quia si ea pollutio permitteretur, impediretur ulus conjugalis, contentis jam hominibus illa voluptate pollutionis licite percepta; quæ inconvenientia non inveniuntur in casu nostro.

An licitus sit abortus, ne Adultera occidatur.

5 Ex dictis confurgit gravis difficultas; an quemadmodum ad servandam matris infirmæ vitam, probabiliter licere diximus dirigere medicamenta directe ad foetum inanimatum propellendum tendentia, ita idem liceat; primo ad servandam famam, seu honorem, & consequenter vitam puellæ, vel Monialis prægnantis ex adulterio, vel sacrilegio? secundo, ad evitandum periculum illius mortis, quod alias experta puella est in parturiendo? Inanimatum dixi, nam ad animatum nunquam licere n. 3. jam docuimus.

6 Dico jam tertio: licet Torrebl. Bord. Lezan. Trull. apud Dian. p. 3. tr. 5. ref. 11. & p. 6. tr. 8. ref. 37. eodemque teste quidam doctissimi ex Soc. Jesu, concedant, ut probabile; communis tamen sententia DD. apud eundem merito in utroque casu negat; imo audio (ait Dian. d. p. 6. tr. 8. ref. 37.) affirmativam sententiam fuisse damnatam in Congr. S. Officii; ratio est, quia periculum est distans, aliisque modis vitari potest, & foetus non est aggressor; adde periculum evidentissimum aperiendi viam ad multa incommoda, cum gravi Reip. pernicie, si hæc licentia concedatur.

¶ Duas habes propositiones ab Innoc. XI. proscripitas, 1. sub n. 34. Licet procurare abortum ante animationem foetus, ut puella deprehensa gravida occidatur, aut infametur 2. sub n. 35. Videtur probabile, omnem foetum, quandiu in utero est, carere animatione, & tunc primum incipere eandem habere, cum paritur; ac consequenter dicendum erit, in nullo abortu homicidium committi.

Pœna, & absolutio Abortus.

7 Quando foetus est animatus, præter alias pœnas temporales incurritur irregularitas, & excommunicatio latæ sententiæ, a provocantibus abortum, hoc est a tradentibus, vel consulentibus, vel cooperantibus, vel juvantibus ad abortum. Ab ipsis accipientibus potionem, ut abortiant, negat Naldus apud Bordonum mox citandum, cui assentitur idem t. 4. contr. 41. n. 6. & Jo: de Lugo in Resp. l. 2. d. 4. valide propendit non incurri excommunicationem, quia de illis in textu non est quoad excommunicationem, expressa mentio; verum incurri contendit Dicastill. l. 2. de just. tr. 1. d. 10. d. 13. n. 179. cum Bon. de rest. d. 2. q. ult. sect. 1. punct. 7. n. 6. utrumque probabile.

Quando autem foetus non est animatus, nulla irregularitas, nullaque excommunicatio incurritur; sic Bon. ibid. Quod si anceps sis, fuerit, necne animatus, quamvis peccatum sit ejus abortum procurare, ut notat signate Sanch. de matr. l. 9. d. 20. n. 7. tamen non incurri irregularitatem, nec excommunicationem dixi supra l. 1. c. 3. §. 7. V. Casus; & censura reserv. num. 1. & v. Irregularitas, n. 2.

8 An autem excommunicatio hæc sit reservata, dubitat non nemo; sed certe per Sixt. V. erat reservata; nunc per Greg. XIV. sic ejusmodi rigor est temperatus; a peccato, inquit Greg. XIV. Sedes Apostolica nu. 2. & ab excommunicatione quilibet Presbyter tam secularis, quam cujusvis Ordinis Regularis, ad Fidei-
lium Confessiones audiendas, & ad hoc casus specialiter per loci Ordinarium deputatus, plenam, & liberam, in foro conscientie tantum absolvendi habeat facultatem; hæc Pontifex; ubi nota, quamvis hodie non sit hæc excommunicatio Summo Pontifici reservata;

tamen neminem, posse ab illa absolvi, nisi (ita Silvius, quem sequitur citatque Bassæus, in Floribus V. Abortus) specialiter ab Episcopo deputetur, Episcopo, inquam; nam propterea non est admittenda sententia asserens posse Confessarium regularem, deputatum a suo provinciali ad illam absolvendam; non est, inquam admittenda: siquidem Pontifex non solum disponit, hunc Confessarium deputandum esse ab Ordinario, sed ab Ordinario loci; qualis certe nunquam est Provincialis.

Notat autem Bauci, in sel. q. 48. Peter 6. satis esse, si quis habeat ab Episcopo facultatem absolvendi ab omni casu; & censura tali Episcopo reservatis, nec esse necesse Episcopum dare facultatem ad abortum specialiter absolvendum, ut ego memini, me notasse l. 3. Meth. Conf. c. 7. n. 8.

9 Censeo tamen a Regularibus Mendicantibus, eorumque Privilegiorum participantibus, ex duplici alio capite posse illam absolvi; primo, si hi habeant privilegium universale absolvendi ab omni censura Episcopo reservata; secundo, si habeant simile privilegium absolvendi ab omnibus casibus Pontificiis, quamvis solum extra Bullam Cœnz; ratio est, quia in utroque casu jam essent sufficienter deputati; lege Bonac. l. 3. de cens. d. 2. p. 10. n. 16. apud eundem Bassæum ib. fm. Ab irregularitate ex abortu occulto, non posse Episcopum dispensare, docet Sperel p. 2. dec. 112. n. 62. ex constitutione Sixti V. non moderata in hoc a Greg. XIV. an autem hæc duo privilegia Religiosi habeant, l. 3. opusc. Methodi Conf. c. 7. §. 4. definiimus.

C A P U T III.

De Homicidio injusto proximi.

§. I. De Homicidio Voluntario, & præsertim, de Casuali.

1 Homicidium aliud esse voluntarium, hoc est volitum, seu intentum, sive in se, sive in causa, aliud esse casuale, præter intentionem agentis, notum est omnibus; homicidium autem voluntarium innocentis esse mortale, ac inducere irregularitatem ex delicto: nimisitem est omnibus exploratum; de casuali ergo solum hic remanent aliqua notatu digna. Pro quo.

2 Adverto secundo, effectum ex causa dupliciter sequi posse; primo semper, aut plerumque, ut mors ex veneni potu, vel gravi vulnere in capite, vel simili membro periculoso; secundo raro, & in paucis, ut ex jactu bombardæ fractio ipsius, & circumstantium interitus; jam, quoties effectus est præter intentionem, sive sit primo modo, sive secundo, dicitur a Doctoribus casualis: sic Tolet. lib. 1. c. 71. §. alterum membrorum: ita tamen, ut si raro, dicatur casualis stricte: si plerumque, vel semper, dicatur minus stricte, & minus proprie casualis, sed tamen absolute casualis, modo sit præter intentionem: nam propterea S. Th. 2. 2. q. art. 8. ad 2. mortem pueri ex eo, quod mater prægnans percussa fuerit, sine intentione occisionis, casuale appellat, cum tamen, ut idem ib. affirmat, ut plurimum ex percussione prægnantis sequatur infantis interitus: ad statuendum ergo, quando homicidium directum, de quo hic loquimur (nam de indirecto mox §. 3.) sit voluntarium, quando casuale, consideranda est agentis intentio, ut quando effectus est intentus, vel prævisus in sua causa, licet raro sequi soleat, dicatur voluntarium, ut si quis pulsans campanam intendat, vel prævideat, ut malleus decidens occidat hominem, quamvis id rarissimum sit: Contra vero, si quis aliquem percutiat gravi vulnere, sine intentione, ut mors sequatur, & nescias ex ea percussione mortem secuturam, si ea sequatur, erit homicidium casuale, & quidem utrobique mortale: sed gravius, quando ex tali percussione frequentius sequitur mors, minus grave, quando raro.

3 Dantur autem ad id melius dignoscendum quatuor regulæ, ex Tolet. lib. 5. c. 7. Prima, pro actione licita. Secunda, pro illicita. Tertia, & quarta pro omissione: quæ sunt etiam universales regulæ pro quocunque alio damno dato, ad effectum obligandi, vel non obligandi damnificantem ad restitutionem damni illati: quod hic noto, ne cum de radice restitutionis ex damnificatione disputabo, eadem repetere cogar: sed jam singulas breviter explicemus.

Prima Regula.

Dans operam rei licitæ.

4 Dante te operam rei licitæ, si mors alterius sequatur ex illa actione licita, præter intentionem tamen tuam, quando nulla affuit culpabilis negligentia in evitanda alterius morte, nullum est peccatum: quando autem affuit negligentia levis, est peccatum veniale: quando gravis, est mortale: ex sufficienti ergo diligentia, vel non sufficienti dependet peccatum homicidii, dum actioni licitæ vacas. Exemplum esse solet de Fabro, qui lapides jacit de alto; vel de eo, qui sagittam emittit volens occidere feram: si enim sequatur mors hominis adhibita sufficienti diligentia, clamando v. gr. circumspiciendo, &c. vel inculpabiliter non advertendo, nullum est peccatum: si vero aliqua levis negligentia intercurrerit, erit veniale: si negligentia gravis, erit mortale. Simile quid debet asserere de accedente ignem prope legetes, & Tolet. ib. offert exemplum Matris dormientis cum parvulo infante, unde infans opprimatur: verum, cum hæc actio propter frequens periculum suffocationis sit illicita, potius ad sequentem secundam regulam pertinet, quam ad præsentem.

Secunda Regula.

Dans operam rei illicitæ.

5 Dante te operam rei illicitæ, ex qua præter intentionem sequitur homicidium, aut damnum, non solum expendenda est negligentia, vel diligentia in evitanda morte, seu damno; verum etiam, an actio ipsa per se sit periculosa; nam si actio ex se periculosa est, etiam si adhibeas diligentiam, ne mors, vel damnum sequatur, peccatum homicidii, vel iniustitiæ non effugies, si de periculo saltem subdubites; tunc enim in illa actione periculosa tacite consentis ad damnum; ut si v.g. pugnes cum altero, non quidem amino occidendi, sed tamen occidas: adhibita enim diligentia, ut non occidas, adhuc peccas mortaliter peccato homicidii casualis, si pugna sit ex se gravis, & periculosa; venialiter autem, si pugna sit levis; contra, si quis se inebriet, quamvis illicite agat contra temperantiam, & quamvis, si sciverit se in ebrietate furere, & sufficienter sibi non providerit; sit homicidii, vel damni reus, si aliquem occidat, vel segetem comburat; tamen, si nesciebat se in furorem abiturum, vel si sciebat, adhibuit diligentiam, ne moraliter damnum posset contingere; ut si domi clave inclusus mansisset, reus non erit damni; quia ebrietas ex se periculosa non est ad causandum homicidium, vel damnum combustionis segetis; sicuti est actio pugnandi, vel ignem temere accendendi; simili modo adulter, qui diligentiam congruam adhibet, ne adultera occidatur, providendo, ut occulteretur delictum, &c. non committit peccatum homicidii, si sequatur mors adulteræ; quia adulterii actio est illicita quidem contra temperantiam, non vero ex se causa periculosa in genere homicidii, & ut supponimus, sufficienti diligentia adhibita fuit, ad illud evitandum.

6 Ex homicidio autem casuali nunquam incurritur irregularitas, nisi vel quando adest negligentia in evitanda morte, & sic ea negligentia gravis est mortale peccatum; vel quando, quamvis adsit diligentia sufficienti, actio tamen est ex se periculosa, ex qua sequatur mors; lege Laym. l. 4. sect. 5. tr. 3. p. 3. c. 50. n. 3. & 4. (Adde omnino Coninch. d. 18. de cens. d. 9. n. 80. & Dian. p. 2. tr. 16. ref. 14.) qui etiam docet, esse probabile, ut nemo se in conscientia foro censetur irregularem ex delicto, nisi delictum sit mortale.

7 Hæc irregularitas ex casuali homicidio contracta, cum non sit perfecte voluntaria, hoc est non sit ex intentione occidendi, seu ut loquitur Tridentinum sess. 34. de ref. c. 7. ex proposito; potest si occulta sit, absolvi, seu tolli ab Episcopo: dispensationem enim irregularitatis ex homicidio intento, quamvis hoc occultum fuerit, idem Tridentinum negat Episcopis.

Tertia Regula.

Omittens, sed non prohibens, quod quis debet ex Justitia.

8 Omittens aliquid, ad quod tenebatur quis ex justitia, si ex ea omissione sequatur mors, vel damnum alterius, tantum peccat, quanta est omissionis malitia; quare si Princeps, qui ex officio tenetur latrones coercere, id negligat; unde viatores occidantur, vel spoliarentur: si iustitiæ ministri non custodiant civitatem, unde de nocte furta, & homicidia patrentur; si dux exercitus, cum possit, milites non coarctet; unde iniuste aliqui occidantur: imputabitur illis ad mortale contra justitiam, vel veniale, juxta gravitatem, levitatemque omissionis, seu negligentiam; ita Navar. Mol. Avila apud Dicast. l. 2. t. 1. de just. d. 10. d. 14. n. 200. Ad quam gravitatem, vel levitatem cognoscendam, tria a prudenti viro sunt expendenda; officium, quo quis fungitur: pericula majora, vel minora, quæ moraliter urgent, vel non urgent; potentia, quam quis habet, ut evitentur homicidia, vel proximi damna.

Superius item l. 1. c. 3. §. 7. v. *Depositum*, per aliam occasionem advertimus, negligentiam ejusdem gradus, quæ in rebus non magni momenti est peccatum leve, esse culpam mortalem, in rebus majoris ponderis.

9 Huc pertinet, si quis occidatur ex notabili culpa domini nutrientis animalia periculosa, & ea non custodientis; de qua re pluribus non multo post c. 4. §. 2. an. 9. Huc, si quis innocens condemnatur ad mortem, ex gravi incuria advocati; huc, si quis infirmus moriatur ex notabili negligentia medici; huc ii omnes, in quibus adest obligatio ex justitia, vel quasi justitia; nam propterea Laym. l. c. 4. n. 8. cum Rodr. & Avila, idem putat esse sentiendum de liberis comparatione parentum, & contra, cum inter illos non solum intercedat vinculum charitatis, sed quasi justitiæ obligatio naturalis; quare si mulier manifestet fornicario patri propositum procurandi abortum, prole jam animata; & pater non impediat, si possit, irregularis fiet ex Laym. cit. quia obligatur impedire ex quasi justitia; licet neget Less. l. 2. c. 9. n. 94. quod utrumque esse probabile, docet Dicast. l. c. n. 220.

Quarta Regula.

Omittens, seu non prohibens, quod quis debet ex charitate.

10 Omittens aliquid agere, ad quod ex charitate quis tenebatur, si ex hac omissione sequatur, seu sequi mors, vel damnum probabiliter poterat; peccat juxta gravitatem omissionis, modo dicto n. 8. Talis esset is, qui cum posset, non succurreret extrema necessitate laboranti; unde si mors sequatur, erit homicida; talis item si quis non revelet, cum possit, insidias alteri paratas: unde sequatur ejus occisio; talis (ex Laym. l. c. licet refragetur Suar. t. 5. d. 45. sect. 4. n. 3. add. a Laym. l. c.) qui hominis occisionem impedire volentem, maligna dissuasionem ab hoc opere charitatis avertit.

Tamb. de Dec. Præc. Tom. I.

11 Discrimen autem, quod intercedit inter omittentem actionem debitam ex justitia, de quo in Regula precedenti; & omittentem actionem debitam solum ex charitate, de quo hic agimus, est valde notabile; licet enim ex utraque omissione, si sequatur occisio, homicidium tibi imputetur; tamen, quando teneris non omittes ex sola charitate, non obligaris ad restitutionem damnorum, quæ ex illo homicidio, seu actione etiam mortaliter peccaminosa, proveniunt; ita Gasp. Hurt. d. 2. de irreg. diff. 6. n. 22. Turr. de cens. l. 9. d. 63. d. 4. Vasq. p. 2. d. 100. n. 4. contra Suarium, Avil. Dian. cit. a de Lug. mox citand. nec incurris ullam irregularitatem, si homicidium non intendisti; cum utriusque sis reus, si per peccatum mortale omittas, quando teneris ex justitia (cur id addo, vide mox c. 4. §. 1. n. 6 & de Lugo, t. 1. de just. d. 6. sect. 7. n. 94. Dicast. l. c. n. 194.) Ratio datæ doctrinæ est, quia homicidium proprie peccatum est oppositum justitiæ: quare quando non est contra justitiam, non potest secum ducere penam, quæ debeat ex justitia, qualis est poena restitutionis: nec irregularitatem, quæ cum sit odiosa, solum intelligitur imposita proprie dicto injusto homicidio.

Et recte Henr. de irreg. c. 3. n. ingl. lit. X. dicit, circa irregularitatem ex delicto homicidii voluntarii, culpam debere esse contra justitiam; idemque censendum esse in irregularitate ex dicto delicto, ac de obligatione restitutionis debite ex delicto.

Quando autem hoc homicidium dicendum sit ex proposito, quando casuale; ut videatur, an Episcopus possit ejus irregularitatem dispensare, si sit occultum; potest colligi ex dictis n. 2. sed distinctius vide Castr. t. 6. d. 6. p. 15. num. 6. apud Dian. p. 10. tr. 11. resol. 20.

§. II. Praxis, qua explicari homicidium injustum oporteat in Confessione.

1 Præsidebat Illustr. D. Jo: Torrifiglia Archiepiscopus Montis regalis examini eorum, qui Sacris initiari postulabant; aderantque de more examinatores, inter quos ego minimus assidebam; simul cum cæteris sese examini obtulit Diaconus quidam non multæ ætatis, utpote paucis ante diebus aptos ad Sacerdotium annos assecutus; qui, ut a me interrogatus fuit: Ecce nam facultati operam navaverit, respondit: Sacræ Theologiæ, ac præsertim casibus conscientiæ; hæc ad illam expressam, nominatamque casuum mentionem; atque ut quantum re ipsa adulesco in ea disciplina profecerit, explorarem dixi; Qua igitur ratione te gereres, si ad te inter Confessarios jam adscriptum poenitens accederet, qui hominem se occidisse fateretur? Respondit: certe laudare eos Confessarios non possum, qui unicam dumtaxat hujus præsertim criminis delationem in tanto tribunali sufficere, minus prudenter putant; quinque enim interrogationes sunt superaddendæ; nisi siquando ex circumstantiis, qualitateve personæ, temporis, loci, vel similibus aliqua ex illis, quia res sit explorata Confessario, prætermittenda videatur.

1 Prima est, de circumstantia personæ poenitentis, nimirum an sit Clericus, an Sacerdos; ut nimirum, qua ratione in irregularitatem incideris, & an in irregularitate sacrificium celebraverit, quod fuisset novum peccatum, innotescat.

2 Secunda, de circumstantia personæ, quæ interempta est; in qua sunt distinguenda quinque genera personarum, quæ speciatim sunt Sacerdoti aperienda; primum est ratione conjunctionis, ut si pater, mater, uxor, filius, vel alii notabiliter conjuncti, occisi fuerint; tunc enim homicidium non solum peccatum esset contra justitiam, sed etiam adversus pietatem parentibus debitam; lege nostrum opusc. Met. Conf. l. 2. c. 5. §. 1. & 2. & in edit. Panor. anno 1649. ib. §. 7. n. 48. secundum, ratione status, ut si sit Clericus, vel Monachus: est enim ejusmodi homicidium in specie sacrilegii contra Religionem, & incurritur excommunicatio Pontifici Summo reservata in c. Si quis suadente; tertium, ratione dignitatis, ut si sit Episcopus, Archiepiscopus, Patriarcha, Cardinalis, Legatus Sedis Apostolicæ, vel Nuncius: est enim adjecta excommunicatio reservata in Bulla Cœnæ; quartum, ratione peculiaris qualitatis quarundam personarum, quales sunt illæ, quæ adducunt victualia ad usum romanæ Curie: quæ ad eandem Curiam accedunt, vel recedunt ab illa; vel morantur; quæque ad eandem recurrunt ob lites, & negotia: est enim similis excommunicatio reservata in Bulla Cœnæ contra omnes interficientes, mutilantes, percutientes, &c. ejusmodi personas; quintum ratione damni ex occisione forte secuti: quo pacto occidens servum alterius id aperire nominatim debet; quia adest simul peccatum illati damni, obnoxium restitutioni pecuniæ æquivalentis; sic etiam occidens Patrem familias, tenetur satisfacere pro damno secuto familiæ ex morte patris, & similia.

3 Tertia interrogatio est de loco: de quo in summa, satis est innuere committi sacrilegium, & præterea pollui Ecclesiam, si in illa cum ejus injuria aliquis occidatur; vel in notabili quantitate vulnerati alicujus sanguis effundatur; legi etiam potest Villaut. dec. 19. a n. 38. qui probat, hoc sacrilegium non subdi excommunicationi latæ, sed ferendæ, quæ ferri non debet, si homicida dignam peraget poenitentiam; non puto tamen, Ecclesiam pollui, nec consequenter sacrilegium committi primo, si a puero non habente usum rationis, vel ab amente aliquis occidatur; secundo, si solum vulneretur; sanguis autem nec effluat in aliqua quantitate, quando vulneratus est in Ecclesia, nec postea ex vulnere inflato, quando exivit ab Ecclesia; tertio, si quis alterum occidat in Ecclesia ad sui defensionem, cum moderamine inculpate tutelæ; verum hæc, & similia, breviter, & cordate Eminentissimus (magisne in sapientia, an in purpura?) Joannes de Lugo colligit disp. 20. de Euchar. sect. 2. a num. 52.

Quarta interrogatio est de auxiliis ad occasionem assumptis; sunt enim explicandi focii, cum quibus forte alium quis occidit, vel percussit: si enim alios convocavit, tot peccata commisit, quot invitavit personas, quibus causa fuit, & scandalum; ut & ipsi ad homicidium concurrerent, modo, & numero, qui explicari solet in *tr. de scandalo*.

6 Quinto denique interrogandum est de duratione temporis: hoc enim explicari omnino oportet, ut dignoscatur numerus peccatorum, atque actuum multiplicatorum ex mala illa voluntate habituali occidendi; si quis enim improviso hominem deliberate necavit, unum numero peccatum commisit; at si mediate, & per multum tempus inimicum occidere tentaverit, multiplicabitur numerus peccatorum; de multiplicatione cujus explicatio perdifficilis non mihi solum, sed Doctoribus semper visa fuit, agitur in *opusc. Meth. Confess. l. 2. c. 1. §. 5. & deinceps*, & ita quidem perspicue, & expedite, ut ad praxim nihil supra; atque hæc de proposita dubitatione, pro mea tenuitate, hæcenus satis.

7 Sic dum disputaret Adolescens, mira voluptate aures admovebamus omnes; præter scientiam enim veterani Theologi, non tyronis, erat habitu corporis venusto, modestiamque, & gratiam non vulgarem in loquendo præferbat; quare se cohibere non potuit alioqui gravis, & sermone parvus Archiepiscopus, quin exclamaret; Maeste litteris, & virtute, nunquam satis laudate juvenis; utinam Diocesis nostra tui non absimiles nancisci plurimos posset; Equidem illum ex animo spondeo, si quod pingue beneficium, vel etiam quælibet ex primariis dignitatibus, quarum nominatio, vel collatio ad me pertinet, unquam vaset, neminem a me tibi esse præferendum; Erubuit ingenuo pudore candidus adolescens; gratias apposite egit, a nostro confesso cum plausu recessit, ac Sacerdotio omnium primus (sic jubente Archiepiscopo) insignitus est postero die; verum (ut miseranda est hominum conditio) nequaquam parem fortunam postea sortitus est novellus Sacerdos: siquidem paucis interjectis mensibus (heu;) Archiepiscopus extremo fato, collacrymantibus omnibus, sublatus est; meoque præsertim tanto doloris sensu, ut cum ejus mortis memoria mori & volo nunc orationem meam: nam præterea tantisper, oro, Lector, fileamus.

§. III. Quæ poenitentia imponenda injuncto homicida in Sacramento Confessionis.

DE hac Paulus Comitulus in *resp. Moral. l. 4. q. 11. n. 8.* in hanc sententiam scribit: *Homicidii poenitentia salutaris esset, veniam petere ab occisi propinquis, iisdem omnia damna resarcire, pro anima occisi per annum tria præstare: singulis hebdomadis unam Missam jurare celebrandam, aliquam elemosynam juxta homicidæ facultates pauperibus erogare; Litanias, vel Rosarium Virginis percurrere; præterea per eundem annum semel in hebdomada confiteri; semel in mense communicare, & semper tota vita quotidie unum Pater, & Ave, genibus flexis pro eadem anima occisi recitare; Hæc Comitulus; quæ satis fit Confessoribus proposuisse, ut ex his in casibus particularibus minuant, augeantque opera juxta conditiones personæ poenitentis, aliarumque circumstantiarum, cum ea prudentia, quam breviter in mea Methodo Confessionis, l. 3. c. 3. & 4. expendo.*

C A P U T IV.

De Obligatione Restitutionis ex Homicidio.

§. I. De obligatione restitutionis ex homicidio indirecto.

ANNUM alteri ex quacumque actione, atque adeo ex occasione provenire, vel directe potest, vel indirecte, seu per accidens. Ne longum faciam, intellige id exemplo. Joannes segetem Petri per culpam mortalem comburit; sane id damnum Petro directe facit; atque eum ad restitutionem Petro teneri de toto damno, nullus ignorat; at si forte Francisco innocenti imputetur earum segetum combustio, unde Franciscus intrudatur in carcerem, spoliatur suis bonis, condemnatur ad trimeses, &c. hoc damnum dicitur indirectum, & per accidens respectu Joannis; idem ergo in occisione; si enim Joannes injuste occidat Petrum, damnum Petro directe facit, & ad restituenda omnia damna Petro obvienti obligabitur; de qua obligatione agam *mox §. 2.* At si Joannes, ut dictum est, occidat Petrum, sed deinde Franciscus de ejusmodi occasione infametur, & solvat poenas; hæc solutio poenæ est indirecta respectu Joannis, & in §. *præsenti* quærimus, an Joannes obligetur hoc indirectum damnum resarcire?

2 Et quidem certum mihi est, Joannem debere compensare Franciscum, vel ejus hæredibus ea, quæ ipse Franciscus coactus forte fuit a Judice tradere Petro directe damnificato; ea, inquam, quæ recompensabant damnum directum ipsi Petro illatum; Ita de Lugo *t. 1. de just. d. 8. sect. 6. n. 84. Rebell. p. 1. l. 3. cap. 11. n. 15.* citans Cordub. Sotum, alioque; ratio est manifesta, quia Joannes damnificans teneretur facere æqualitatem cum ipso Petro, cui directe damnum intulit: ergo cum Petrus a Francisco habuerit suum, & Joannes, ut certum est, per hoc non absolvatur ab obligatione resarcendi damnum, quod fecit; consequens est, ut Francisco vices Petri nunc subeundi reddat; nisi forte Petrus restituat Francisco id, quod coactus a Judice Franciscus ipsi Petro tradidit; nam tunc Joannem Petro debere reddere, nimis est clarum.

3 Redeo ad quæstionem propositam; triplici modo se habe-

re potest Joannes indirecte damnificans, seu occidens Paulum; primo, itaut non prævideat illud delictum esse alteri, v. gr. Francisco imputandum; secundo, ut prævideat, sed non intendat; tertio, ut prævideat, & intendat.

Affero, probabile, & tutum esse, regulariter loquendo, non teneri quempiam ad restituendum damnum ejusmodi secutum indirecte, quocumque ex his tribus modis rescontingat; atque adeo dictum Joannem ad nihil obligari; ratio hujus nostræ sententiæ, quam impugnat de Lugo, *l. c. sect. 6. n. 80.* sequens Mol. *t. 4. d. 86. n. 3. & Rebell. l. c. sed sequitur Lessius l. 2. c. 9. d. 16. n. 113.* est: quia damnificatio tunc solum est radix obligationis restituendi, quando est causa externa physica, vel moralis damni consecuti, ut patet in aliis obligationibus; sed in casibus dictis damnificatio, seu occisio non est causa physica, ut certum est; quia nullum concursum, seu influxum physicum exercet occisio Petri, quam commisit Joannes, in imputatione Francisci: nec moralis; quis enim dicat, quod ideo imputetur damnificatio ipsi Francisco, quia illam fecit Joannes? Ergo, &c. Judex igitur solum capit occasionem imputandi occisionem Francisco ex occisione facta a Joanne; non autem Joannes dat causam; quare etiamsi Joannes damnum Francisci prævideat, vel etiam intendat, unde & peccet contra charitatem; tamen quia hæc prævisio, & intentio non facit ipsam actionem externam injustam, nisi alias ex natura sua sit causa saltem moralis injusæ damni; non potest inde colligi onus restituendi, quod solum sequitur ad injustam causam externam damni.

4 Dixi autem (regulariter loquendo:) quia interdum ex circumstantiis damnificatio est talis, ut influat moraliter ad imputationem; & tunc sane erit obligatio restitutionis; ut si com-burens verbi gratia segetes Petri, vel Petrum occidens utatur famulis, vel gladio alterius, verbis gratia Francisci, ipso Francisco invito; ex quo defumatur indicium, quod Franciscus damnum, vel mortem intulerit; tunc enim ea damnificatio est causa physica damni Petri; sed moralis damni Francisci.

Ad dignoscendum autem, an adit ejusmodi moralis influxus, illa est Regula, ut videatur, an ex tali damnificatione juncta cum suis circumstantiis sequatur, ut plurimum, imputatio, vel damnum tertii: si enim, ut plurimum, signum erit moralis influxus; lege Lessium citatum.

5 Ex dictis sequitur, eum, qui furatur thesaurum Avaro, unde Avarus mœrore confectus moriatur; eum qui occulte aliquem occidit, unde talis occisio alteri ver. gr. inimico occisi imputetur; eum, qui alapam alteri impingit, unde ob dedecoris apprehensionem moriatur; eum, qui vendit militi arma, unde is homicidia injusta committat; eum, qui solo suo exemplo extraneis est offendiculum ad male agendum, & similes, non obligari ad restitutionem ex homicidio, etiamsi intentum id a dictis fuerit: quia tunc, licet peccetur contra charitatem, non tamen peccatur contra Justitiam per actionem externam, quæ fit vera causa physica, vel moralis homicidii.

Qui alium occidit, & collocat cadaver ante januam alterius, unde is alter a Judice condemnetur, non judico esse causam moralem ejusmodi condemnationis (ita de Lugo *tom. 1. de just. d. 1. sect. 6. numer. 84.* loquitur tamen, quando imputatio prævideatur, licet non intendatur; contra Sanch. ab eodem de Lugo cit. *ibid. dist. 18. sect. 5. numer. 116.*) Multo minus, qui invenit cadaver occisi ab alio ante suam januam, & illud collocat ante januam alterius: lege de Lugo *loco cit. d. sect. 5. a numer. 114.* qui (etiam obiter id habe) a restitutione excusat eum, qui infantem ante suam januam inventum, collocat, ut nutriatur ab aliis, ante januam alterius; verum qui alium occidit in domo, vel agro alterius, unde pariter is alius condemnetur; judico esse moralem causam; ratio utriusque dicti est, quia ex prioribus actionibus non sequitur, ut plurimum, imputatio homicidii, siquidem casu ibi mori potuit alibi vulneratus; sequitur ex posteriore; nam præsumitur, domino domus, vel agri consentiente, homicidium fuisse commissum; in utroque adesse causam moralem, probabiliter supponit Sanch. *l. 1. conf. 5. dub. 5. num. 72.* sed propter rationem dictam nostra videtur probabilior.

Dixi *condemnationis*, utique ad mortem; nam alicujus damni, v. g. incarcerationis, vereor, ne tua actio ex dictis *n. 4.* fit aliquando moralis causa: ipsa enim collocatio cadaveris ante alterius domum est talis, ut ex illa, ut plurimum, sequatur incarceration inhabitantis in domo; & sic inducet obligationem restitutionis damnorum ex incarcerationis sequentium.

6 Quando ex actione positiva tua (nam quando ex omissione, dictum est paulo ante *c. 3. §. 2. n. 10. & 11.*) imputatur homicidium alteri, vel aliud contingit, unde mors tertio sequatur, non incurris irregularitatem, si solum peccasti contra charitatem, nec eam mortem intendisti, licet prævideris; ita Les. *l. 2. c. 9. n. 112.* dum dicit dictam imputationem etiam prævisam non facere peccatum contra justitiam: quia tunc non est ullo modo causa homicidii, ut dictum est; at si peccasti graviter, ut semper hic supponendum est, per actionem positivam, licet solum contra charitatem, prævidisti tamen mortem, illamque intendisti, irregularis eris; ita de Lugo *t. 1. de just. dist. 8. sect. 6. n. 78.* ex eo principio, quo putat tunc peccari contra justitiam: lege etiam Dicast. *l. 6. tr. 1. de just. d. 10. dub. 14. n. 194.* Ratio mihi videtur esse, quia causa irregularitatis ex sacris Canonibus est homicidium voluntarium, seu volitum; At homicidium, quod intenditur, sive solum nunc peccetur contra charitatem, sive etiam contra Justitiam, sive ponatur ejus causa multum periculosa, sive parum, dummodo aliqua, quamvis levis causa, vel etiam levis occasio scienter ponatur, atque homicidium, ut dictum est, intendatur, voluntarium est

seu volitum: ergo per illud irregularitas incurretur. Non sic quoad obligationem restitutionis; ad hanc enim inducendam non satis est quodcumque voluntarium, nec quæcumque prævisio, vel intentio; sed necesse est, ut ponatur causa externa physice, vel moraliter influens absolute, & ex se sufficienter ad damnum modo jam explicato. Et hujus rei ratio ulterior est, quia cum de obligatione restitutionis nulla specialis legis dispositio positiva adfit (ut adest cæte de irregularitate) recurrendum pro illa est ad id, quod de jure est naturali; nimirum ad sufficientiam influens dati damni. Vide, quæ dicam inferius l. 9. tr. 3. c. 2. nu. 9. & 10. ubi hæc doctrina magis clarescet, & confirmabitur magis.

§. II. De damno dato. Digressio.

MOnti superius, me huc aliqua consulto addere de indirecta damnificatione, etiam in temporalibus bonis, ne iterum, cum de restitutione agam, eadem repetere debeam.

Damnum indirectum a te illatum.

Ex dictis ergo resolvatur sequens casus: Antonius facem manu præferens, ingressus est domum Petri, furaturus ejus vestes: accidit autem, ut omnino casu, & præter intentionem facula incenderet ornatus, seu aula domus ejusdem Petri, & etiam aula domus vicinæ Titii, quæ nullo modo furari Antonius intendebat: deinde exiens idem Antonius e domo ejusdem Petri, reliquit januam apertam, unde factum est, ut eadem nocte accedentes alii fures, perque domum apertam ingressi, furati sint duos equos ejusdem Petri. Quæritur jam: an Antonius obligetur ad restitutionem non solum vestium, quas est furatus; de quibus non est dubium; sed etiam aulæ utriusque domus, & equorum.

2 Respondeo: Non obligari ad restitutionem aulæ, obligari tamen ad equorum restitutionem: ita de Lug. to. 1. de just. d. 18. sect. 4. n. 87. citans Mol. lege etiam Dicast. lib. 2. tr. 2. de just. d. 3. dub. 3. n. 72. ratio est ducenda ex dictis; nam destructio aulæ domus Petri, multo magis aulæ Titii, fuit omnino per accidens, & indirecta ipsi Antonio; & ex alia parte, actio præferendi faculam, cum non sit ex se periculosa, & causans incendium, non potest dici fuisse causa per se destructionis: est enim omnino casuale, ut ex facula, quam quis fert, oriatur incendium: at quia commune est, & ex se periculosum, ut in apertam domum de nocte ingrediantur fures, ideo Antonius, qui januam apertam reliquit, fuit causa injusta damni illati in furto equorum; ac propterea ad illius damni restitutionem erit obligandus.

3 Dices: quid, si fax casu incendisset eas vestes, quas fur surripere intendebat? Resp. cum eodem de Lugo, ib. n. 88. sub distinctione; si enim eas vestes fursuratus esset, & apud se incensæ fuerunt, obligabitur ad illarum valorem restituendum; quia statim atque eas apud se retinuit, contraxit obligationem restituendi ex injusta acceptione, quomodocumque apud se easdem perire contingat: at si antequam ipse eas surripuisset, incensæ casu, & præter intentionem fuissent, non contraheret obligationem restituendi; quia tunc per accidens latroni fuisset incendium; licet per se futura fuisset acceptio, si incensæ vestes non fuissent.

Damnum illatum a tuis.

4 Huc item spectat quodlibet damnum, atque adeo homicidium a tuo animali, mancipio, filio illatum. De quo dico Primo; si gravi culpa, idest mortali suaferis, vel jusseris damnum, occisionemve, vel negligens graviter fuisti in illis custodiendis, te mortaliter peccare, reumque esse integræ restitutionis, luce clarius est, quia sic injusta causa damni est: de damno hoc, præter citandos, lege Dicast. lib. 2. de rest. tr. 2. d. 4. d. 1. verum, si damnum ab iisdem irrogatum fuerit, te nesciente, vel te nulla gravi culpa negligente; ad nihil ante sententiam in conscientia teneris: ita Less. lib. 2. c. 9. d. 17. n. 115. & passim DD. in l. si servus 2. §. de Noxal. act. &c. si culpa 9. de injur. & damno dato. Ratio est, quia non teneris ex re accepta; res enim supponitur periisse: nec ex injusta acceptione; quia tu nullam gravem culpam, ut supponimus, commisit: post sententiam, est distinguendum: nam aliud de animali, & mancipio, aliud de filio est sentiendum. De quibus.

5 Dico Secundo: si animal tuum, vel tuus servus damnum vere, quamvis sine tua culpa, irrogavit; debes post sententiam, vel damnum refarcire, vel, si mavis, animal, vel servum, qui noxam fecit, dare ei, qui passus est damnum; ratio est, quia ita jura pro foro externo juste sanxerunt; leges enim possunt ob publicum bonum decernere, ut aliquid, etiam si tua culpa non præcesserit, a te solvatur post sententiam, ad quod ante illam nequaquam in conscientia tenebaris; servustamen, etiam post dictam sententiam, possit, ut non sedaret damnificato, alio fugere, & ad fugam ab amicis adjuvari: siquidem nimis esset durum hominem obligare, ad se pro noxa dandum: quod si is habeat peculium independens a domino, debet ipse, si velit fugere, restituere; quando in damno faciendo, mortaliter modo jam dicto deliquit: imo puto obligari ipsum ad restitutionem de suo dicto peculio, si mortaliter peccavit; contraxit enim ipse obligationem restitutionis de jure naturæ (& quidem ante dominum, & ante omnem sententiam in conscientia) ex justa damnificatione.

Dixi (vere, quamvis sine tua culpa irrogavit) nam si verum non fuit damnum a tuo animali, vel servo illatum; tu non obligaris in conscientia ad standum tali sententiæ, & posses occulte tibi compensare, si solvisses: & qui accepit, si ipsi id certo constaret, non posset juste retinere: ratio est, quia sententia semper suppo-

nit damnum factum a tuo animali, vel servo: hoc igitur non posito, te sententia in conscientia non afficit; cum tunc ejusmodi sententia contineat intolerabilem errorem, atque adeo sit re ipsa injusta: quod si res sit dubia, debes stare sententiæ; quia possessio stat ex parte judicis, donec appareat manifeste injustitia.

6 Dico Tertio: si filius absque culpa parentis alium occidat, vel damno afficiat, ad nihil in conscientia foro tenetur Pater; quia ubi culpa non est, nec adest poena. Inst. de noxal. act. §. ult. vide Sylv. v. Inst. v. fin. imo nec in foro externo leges præcipiunt: ut filius unquam dedatur a Patre pro noxa; quia id inhumanam saperet duritiam: quando ergo damnum a filio infertur, sanctæ leges disponunt, ut ipse filius, qui liber est, non vero parens, conveniatur.

§. III. De obligatione restitutionis ex injusto homicidio directo, &c.

EX homicidio directo, & propter paritatem rationis ex vulnere, mutilatione, &c. tunc solum debetur in conscientia Restitutio, cum adfuit culpa gravis Theologica, hoc est peccatum mortale: ita de Lugo t. 1. de just. disp. 8. sect. 6. si enim, nulla, vel etiam in sententia multorum, venialis dumtaxat, saltem communiter non debetur: sicuti etiam excusatur homicida, si unde solvat, non habet si ex solutione inducatur in gravem necessitatem (ita Sanch. lib. 1. conf. c. 4. dub. 7.) quæ sunt alibi universaliter dicta.

2 Jam vero in re nostra, Certum sit Primo, eum, qui occidit scientem, volentemque, peccare quidem, sed ad nullam restitutionem obligari ex vi occisionis: ratio est, sive quia non peccat contra Justitiam, sive quia ille dum sponte occidi vult, remittere videtur, quam remissionem de suis damnis temporalibus facere, dum vivus fuit, potuit: quidquid renuat deinde hæredes. Dixi (ex occisione) nam aliunde, ut si quis occideret servum, quamvis volentem occidi, sed invito domino, debet sine dubio pretium servi restituere. Hinc sponte convenientes in Duellum, nisi occisus fuerit deceptus in aliquo, vel ad duellum coactus, non obligantur ad ullam restitutionem: quia invicem sibi remittere præsumuntur. Vide de Lugo to. 1. de just. disp. 11. sect. 3. a. nu. 71.

3 Certum sit secundo; Homicidam, seu ejus hæredes, si sufficit hæreditas, teneri restituere tum omnes legitimas (non autem superfluas) expensas factas in curatione occisi, si non statim mortuus est; extracta ea pecunia, quam alioqui eodem tempore ad sui sustentationem expendisset: tum omne damnum reale, si ve in honore, si ve in fama, si ve in pecunia per se sequutum ex injusta occisione, seu mutilatione: ita Less. lib. 2. c. 9. dub. 19. n. præser. 127. de Lugo t. 1. de just. d. 11. sect. 2. n. 31. ratio est; quia horum damnorum injusta causa fuit Homicida: dico autem (per se) nam de damno per accidens, seu indirecto paulo ante dictum est: dico rursus (sequutum) nam, si nullum ejusmodi consequutum fuerit damnum; ut accidit, si occisus rei familiaris destructor erat, vel homo nobilis, qui lucro, per artem, vel negotiationem, non vacabat &c. non est, unde restitutio debeat.

4 Verum: Qua ratione dignosces hujus posterioris damni, seu lucri cessantis, vel damni emergentis mensuram, cum divinare non possimus, quamdiu victurus fuisset is, nisi fuisset occisus; quantum lucraturus fuisset pro familia: quantum fuisset periculum forte potius amittendi, quam spes lucrandi, &c. Resp. quidquid aliqui apud Less. lib. 2. c. 9. d. 20. mensurare laborent, id tandem morali, prudentique Judicio esse expendendum; attenda sanitate, juventute, modo vivendi, ac negotiandi, quo utebatur, vel ut probabiliter poterat occisus: dempto semper aliquo pro periculis, & incertitudine, & rursus pro utilitate hæreditatis, quam citius assequuti sunt hæredes. Pro labore, quo Artifex v. gr. occisus, vel mutilatus impendisset, nihil puto demendum in favorem homicidæ: ita idem, ib. d. 19. n. 125. quia injuste ipse homicida a laborando artificem impedit; rursus, puto homicidam non debere expensas funeris occisi; quia hæc semper fieri debebant; quare earum causa is nequaquam censetur.

Denique, quia hæc judicia difficulter haberi exacte possunt, optimum, expeditumque consilium est, ut totum id compositione, & transactione inter eos, ad quos res pertinet, peragatur.

5 Certum sit tertio, homicidam non obligari ad restitutionem eorum, quæ ipse occisus acquisiturus esset, si occisus non fuisset, quando nulli sunt legitimi hæredes. Ratio est, quia nunquam quis tenetur ad damnum refarciendum, nisi in proximo sequutum fuerit: at damnum, de quo loquimur, non, sequutum est contra ipsum occisum: quia hic jam est extra vivos; atque adeo damnum temporale contra ipsum sequi non potest, neque sequutum est contra hæredes, quia hos non esse pari modo supponimus: quando autem sunt hæredes, ea debet, in quibus hæredem læsit: de qua re jam subdo.

Quibus debeat restitutio pro homicidio?

His enim tanquam certis, vel saltem probabilibus præmissis, dubitatur primo, quibusnam homicida restitutionem debeat?

6 Respondeo esse noviter distinguendum. Nam, vel de eo est loquutio, quod occisor debet occiso, antequam hic vitam finiat: quales sunt expensæ in eo curando, si statim mortuus non est, aliaque similia damna ante ejus mortem forte ipsi sequuta, quæ breviter enumerat, expenditque Bossius tom. 2. moralium, tit. 25. n. 6. vel de eo, quod idem occisor debet pro damnis factis, postquam occisus vitam obiit, qualia sunt alimenta, quæ si daturus fuisset parentibus, vel filiis, si non fuisset occisus: si loquamur de priore, debetur hæredi, quicumque ille sit, si ve necessarius, si ve extraneus: ratio est, quia hæres succedit in omnia jura defuncti: si de posteriore, non debetur nisi parentibus,

bus, filijs, uxori Defuncti, juxta ac eis damnum factum est. Ratio est (inquit recte Lessius) non quia hæc res succedit injura defuncti; nam defectus nunquam habuit jus ad restitutionem horum damnorum, utpote cujus obligatio post mortem ejus orta sit; adde & quia defunctus nullum damnum temporale sentit, dum defunctus est, quod refarciri velit: sed ratio est, quia parens & filius, maritus, & uxor censetur una persona; atque adeo, qui unum ex his occidit, alterum lædit: si ergo læsus est, debet ad æqualitatem per restitutionem reduci.

7 Hinc fit, ut si quis ex ipsis læsus nequaquam fuerit, non sit aliquid ab occidente ex hoc capite ipsis restituendum; quia in eo casu in nulla re ipse damnum passus est: ergo in nullo rescindendus. Evenit autem, eos aliquando non esse læsos, quando scilicet ipsi aliunde aluntur; & propter aliquam causam iidem nequaquam futuri fuissent hæredes occisi.

8 Ex distinctione allata *nu. 6.* vides, fratribus, vel sororibus, etiam si hæredes sint occisi, & quibuscumque hæredibus extraneis ejusdem, nihil esse restituendum ex posterioribus dictis damnis: ita Molin. Salon. Lessi. Valent. Filliuc. Bonac. aliique apud Boffium, *t. 1. moral. tr. 25. n. 3.* quia hi non censentur una persona cum occiso: esse restituendum tamen ex prioribus; quia sunt legitimi hæredes, succedentes in omnia jura defuncti. Aliqua contra prædicta habet Th. Hurtad. *p. 2. tr. 8. c. 2. ref. moral. 13.* Illud est favorabile, non obligari quempiam ad satisfactionem pro homicidio, nisi petatur; & nisi petatur intra triginta annos, præscribi actionem, itaut non valeatur amplius peti. Excipe in utroque quando ideo non petitur, quia non potest, vel quia adest timor aliquis, & similia.

9 Quid, si nulli sint hæredes? Debebitne occisor restituere priora damna pauperibus? Posteriora enim non debere, jam patet ex dictis; quia nullis hæredibus existentibus, nulli facta est læsio. Respondeo; ita profecto: quia in similibus debitis ex delicto, censetur defunctus velle in usus pios ad animæ suæ favorem rem suam distribui: sed melior fortasse ratio est, quia sic videtur definitum esse ab Alexandro Pontifice, *c. tamen, de usuris*; ut iterum infra *lib. 8. c. 1. §. 3. n. 20.* dicemus.

10 Quid, si occisus, dum esset in vita, remisit omne debitum homicidæ: omne, inquam; nam recte de Lugo *t. 1. de just. disp. 11. sect. 3. n. 62.* Sanch. *lib. conf. c. 4. dub. 11.* citans Covarruviam, Felin. Bartolum, aliosque advertit, quando morti proximus occisori quis ignoscit, seu remissionem exhibet (quod certe occisus potest, sed non obligatur) intelligi de injuria, non damnis temporalibus; nam hæc, nisi expresse remittantur, semper debentur. Resp. occisum potuisse remittere omnia, dumerat inter vivos: atque adeo si plene remittat, nihil nec patri, nec uxori, nec aliis quibuscumque hæredibus esse ab occisore restituendum: ratio est, quia non fit his injuria, nisi ratione occisi, & contra occisi voluntatem: si ergo hic condonat, nihil contra occisi voluntatem retinebit occisor, quod restituere teneatur: solum ergo potuisset peccare pater remittendo, in aliquo raro casu, quo aliunde filii alimenta non haberent, &c.

11 Verum contra hanc doctrinam, quæ est Lessi. *2. l. 2. c. 9. dub. 26. n. 158.* & Th. Sanch. *lib. 1. conf. c. 4. dub. 12. n. 5.* insurgit de Lugo *t. c. n. 63.* asserens veram eam esse in prioribus damnis, quæ modo distinximus *n. 6.* de quibus poterat occisus disponere, dum vivebat: at non esse veram in posterioribus, quia hæc damna in se patiuntur pater, filius, uxor: non in alio, id est, non in persona occisi: ergo is remittere non potest. Non displicet distinctio: sed tamen Lessii, & Sanchez' opinio probabilis item est: quia hi patiuntur quidem mala in sua persona, sed totum habere debuerant dependentem a Patris voluntate.

12 Denique hic queri solet, an homicida aliquid debeat: Primo Creditoribus occisi: Secundo, Pauperibus: Tertio, Amicis, quibus occisus ex liberalitate, vel gratitudine multa donabat? Respondeo nulli ex his homicidam aliquid debere, quidquid nonnulli contradicant: ita Lessi. *l. c. dub. 26. per totum*, Dicast. *lib. 2. de just. tr. 2. disp. 7. nu. 79.* Salon. Sotus, Becanus, aliique quoscitat, sequiturque Dian. *p. 5. tr. 4. ref. 57.* contra Laym. & Molinam, quoad creditores, &c. *et p. 3. tr. 6. ref. 55.* ratio est, quia hi non sunt ita conjuncti moraliter cum occiso, ut damnum, quod huic inferitur, judicetur & illis inferri.

13 Illud certum puto, quod insinuat Lessius, *l. c. n. 154. vers. Ratio major vera est*; homicidam debere restitutionem prædictis, quando is occidisset eo animo, ut ipsis in iis bonis noceret; siquidem tunc propter illam intentionem peccabit occisor contra justitiam.

Hæc doctrina, quam Lessius, ut dixi, insinuat, non videtur coherere cum alia, quam asserit *lib. 1. c. 9. n. 16.* & nos *superius* amplexi sumus, nimirum occidentem non obligari ad restitutionem damni indirecti, etiam si illud intenderit; v. gr. te non obligari ad damna secuta ex morte Avari, qui mortuus est propter dolorem conceptum ex thesauro a te illi surrepto: cohereret tamen; nam ibi fur sive intendat, sive non intendat mortem, non est causa externa, nec physica, nec moralis mortis Avari: at hic homicida est vera mortis causa, unde illi damnum patiuntur; & ex alio capite, illud damnum intenditur ab homicida; ergo merito tunc peccat contra justitiam, & restitutionem facere debet. Vide, quæ dicam *lib. 8. tr. 3. c. 4. §. 2. n. 3.*

Hæres occisoris quid debeat.

14 Dubitatur secundo: an hæredes homicidæ obligentur refarcire damna occisi *n. 3.* dicta, quando ipse homicida fuit a judice poena præsertim capitali condemnatus? Resp. obligari: ita Sanch.

loc. cit. c. 4. dub. 6. Molina *d. 84. n. 8.* Lessi. *l. c. d. 22. n. 138.* Vasquez *dub. 5. et passim* contra Rosellam, Sotum, aliosque citatos ab eodem Lessio *ibid.* illius enim poenæ postio, sive ex officio processerit judex, sive ad læsæ partis instantiam, est ex justitia vindicativa, & in bonum Reipublicæ: cæterum non apparet, unde per illam ad æqualitatem reducta sit inæqualitas rerum temporalium facta parti læsæ. Nam pari modo fur, si capite plectatur, non propterea illi cessat obligatio restituendi, quæ rapuit: illud concedo, quando hæredes occisi sunt divites, vel nobiles, qui ejusmodi damna temporalia petere non consueverunt, facile posse judicari, esse illis solo supplicio factum satis: at si pars læsa sit ex vulgo, & præsertim quando damnum est grave; non video, nisi expresse remittat, qua ratione remississe præsumendum sit.

Excedens modum suæ defensionis, vel invadens, vel procurans, an obligetur ad restitutionem ex homicidio &c.

15 Dubitatur tertio: De excedente modum justæ defensionis. Petrus, v. gr. aggreditur Paulum. Is, cum se posset defendere, solum vulnerando Petrum; tamen gladio transfodit, & interemit; obligabiturne ad restitutionem?

Resp. hunc incurrere irregularitatem, certum est: ita Sayr. Avila, Reginald. apud Dian. *p. 2. tr. 15. ref. 16.* sed quoad restitutionem, de qua est sermo, Lessius tria docet *ib. dub. 21.* Primo, si Petrus Paulum ad pugnam provocavit, Paulum ad nihil teneri; quia provocans videtur omnia damna remittere provocato, dum facit ei potestatem, ut contra se agat, quod potest: quam doctrinam nos non multo ante *n. 2.* admisimus. Secundo, si Petrus aggreditur Paulum sine provocatione; teneri Paulum, si excedat in se defendendo, ad integram restitutionem, quia peccat nunc Paulus contra justitiam, excedendo modum. Tertio, esse tamen probabile teneri solum ad partem judicio prudenti dimittendam; quia multo minus peccat, qui sic invasus occidit, quam qui sponte, & excitatus a nemine. Ego unum addo, Lector sapientior judicet: Si verum est primum dictum Lessii, sequitur, Paulum invasum, qui extra modum occidit Petrum, ad nihil teneri: ratio enim, cur provocatus ad nihil teneretur, est, quia provocans judicatur remittere: sed invadens judicatur pari modo remittere: ergo, &c. Minor probatur, quia ipse jam scit invasum, omnia mala contra ipsum intentaturum, & tamen adhuc invadit: ergo præsumitur illis malis, seu damnis assentiri. Cum ergo scienti, & volenti non fiat injuria, in ipsum quoad bona temporalia non peccabitur contra justitiam; atque adeo nullum restitutionis onus contrahetur. Vide *n. 2. cit.*

Favet huic doctrinæ Laym. *lib. 3. tr. 3. p. 3. cap. 6. n. 5.* dicens posse judicem in tali casu condonare restitutionem in poenam injuriæ aggressoris, vel rixæ actoris: asseritque Molin. docentem, eum, qui ob acceptam injuriam justo dolore, aut ira affectus vulneravit, vel occidit, v. g. Maritus occidit uxorem deprehensam in adulterio, in conscientia foro posse denegare restitutionem damnorum, donec ad judicem causa delegata cognoscatur, utrum in poenam delicti, atque injuriæ compensationem restitutio ipsa remittenda sit, necne.

Dices: hos sine provocantes, sive solum aggredientes, non posse remittere damnum factum alteri, id est suis hæredibus; ergo non possumus recurrere ad hanc remissionem. Respondeo, de hoc jam dictum est satis *a n. 10.*

16 Huc pertinent tres dubitationes. Prima, an qui potest fugere, si invadatur, nec tamen fugit, sed occidit invadentem, ad restitutionem obligetur? Respondent: qui censent solum tunc delinqui contra Charitatem, utpote quia sine magno incommodo per fugam poterat illud homicidium vitari; consequenter pugnant, nullum urgere onus restitutionis: ita Lessius, *lib. 2. cap. 9. dub. 21. n. 136. et d. 15. n. 107.* Molin. *disp. 81. n. 2.* Qui vero censent etiam peccari contra justitiam, utpote quia unumquisque habet jus, ne occidatur auctoritate privata; restitutionis oneri occidentem merito submitunt: ita de Lugo *10. 1. de just. d. 10. sect. 8. n. 107. et d. 15. sect. 2. num. 55.* Nos expendendum iterum damus, quod *n. 15.* proposuimus; nempe invadentem posse præsumi damna eventura remittere, &c.

17 Secunda: Quid juris in restitutione, quando quis rixæ initium dedit, occidit, vel occiditur? Resp. Si Petrus rixæ det causam solum verbis Paulo, & Paulus occidat Petrum, sane Paulus reus erit restitutionis: ita Mol. *l. c. n. 3. et 4. et lib. 2. c. 9. d. 21. n. 137.* quia ob solam verborum contumeliam injuste Petrum occidit: si contra, in eundem Petrum solis verbis rixantem insurgat gladio Paulus, Petrus autem ne occidatur, ipsum Paulum transverberet, ad nihil tenetur Petrus: quia quamvis prædictæ verbalis rixæ cum peccato auctor fuerit; tamen postquam gladio contra ipsum Paulus insurgit, potest se defendere, & cum moderamine occidere injuste insurgentem: sic ergo de similibus philosophandum.

18 Tertia: Si pugnante Petro cum Paulo, socii alterutrius occidant aliquem, obligabiturne Petrus, & Paulus ad restitutionem occisi? Resp. si excitarunt socios, obligari non est dubium; quia jam sunt concausæ homicidii: at si sponte hi socii se immiscuerunt, ipsimet imputetur; neque enim sola mea pugna causa est (nisi multum per accidens) ut alii accurrant, pugnentque, occidantque: vide tamen, quæ dicam mox *§. 7. num. 6.*

19 Illa quidem difficultas est non vulgaris: si ego socios excitavi ad pugnam, & deinde remanet aliquis occisus ex ipsis meis sociis, an ego huic occiso restitutionem debeam?

Respondeo: Duplex de more est sententia: altera docet, te debere restitutionem, imo & contrahere irregularitatem; quia per consilium, & suasionem causa fuiti mortis: ita Sanch. Avila,

Navar. Coninch. quoscitat, sequiturque Dian. p. 4. tr. 2. de irregul. ref. 22. Altera negat te restitutionem debere, negatque irregularitatem contrahere: ita Valq. Turrian. Gaspar Hurtad. quoscitat, sequiturque de Lugo, d. 12. sect. 3. n. 58. quia suadens, licet peccet contra charitatem, cum tamen nec fraude, nec dolo suadet, non peccat contra iustitiam; scienti enim, & volenti non fit injuria: ergo damna ex occisione orta non tribuuntur illi, ut auctori injusto. Qua si tunc contra iustitiam non peccas, nec debes esse obnoxius restitutioni, nec irregularitati: quod si socios, propter aggressionem tuam injustam contra tuos inimicos, in necessitate coniecisti pugnandi, quia nimirum adversarii, ut te offenderent, contra tuos socios insurrexerunt, atque aliquem ex his occiderunt; sane tunc obligaberis ad restitutionem, & si irregularis; quia tunc injusta causa fuit mortis tui socii, ut ex se constat.

Pro bonis spiritualibus occisi an aliquid debeatur?

20 Dubitatur quarto: an pro bonis spiritualibus, quæ fecisset occisus, si vixisset, debeat aliquid injustus homicida?

Respondet Lessius, lib. 2. c. 9. d. 25. nihil debere; Bona enim illa, vel considerantur quoad meritum, vel quoad satisfactionem. Prius est irreparabile; quia meritum unius non potest alteri dari; atque adeo meritum homicidæ non potest reparare meritum occisi: quoad satisfactionem autem, quamvis hæc possit alteri dari, tamen non constat in casu nostro, an occisus aliqua satisfactione sit privatus: neque utrum ea, quam homicida pro eo exhibebit, illi profutura sit: adde, non posse certam mensuram constitui, quam sit obligatus homicida exhibere: quam ergo dabit? Certe in tanta indeterminatione nullam: hæc ex Lessio.

21 Verum habet sequentem casum: Considerat Petrus testamentum, in quo disponebat, ut ex redditu, quem exacturus erat ex sua pensione vitalitia, centum Missæ pro se celebrarentur: interim occisus est a Paulo, unde ex defectu census, qui ipsius morte cessavit, Missæ non sunt celebratæ: ad quod obligatur?

Resp. Salon. in 2. 2. q. 62. art. 2. contr. 4. fol. 368. apud de Lugo to. 2. de iust. d. 11. sect. 1. n. 3. & quidem merito, ad eas Missas reparandas obligat Paulum; si enim opifici a te restituendum est, quod per operas materiales tua causa minus lucratur, non video cur a te non sit restituendum pro damno spirituali, quod quis tua causa invitus incurrit. Nec obstat, quod modo diximus ex Lessio, nesciri utrum satisfactio hæc occiso profutura sit; quia nec scitur contrarium: ergo res manet dubia negative: in hoc autem dubio, melior esse debet conditio disponentis: quod si verè constet, occisum decessisse in mortali (sed quando de Christiano tanta certitudo?) tunc non urget prædicta obligatio; siquidem inutiliter pro illa anima ex Missæ celebrarentur.

Pro damno personali an aliquid debeatur?

22 Dubitatur quinto: an pro ipsa vita, mutilatione, percussione, vel cicatrice relicta, præscindendo a damnis aliis, de quibus jam hæctenus dictum est, aliquid restituendum sit?

Resp. nihil nec spirituale, nec temporale esse ex obligatione restituendum: ita Sanch. l. c. conf. c. 4. dub. 1. n. 7. Lessius, lib. 2. c. 9. dub. 23. multique recentiores contra Sotum, Scotum, aliosque dicentes debere compensare pecunia; quorum sententiam probabilem putat idem Less. lib. 2. c. 9. d. 23. & c. 9. dub. 23. n. 140. lege Dicast. lib. 2. de iust. tr. 2. disp. 7. dub. 5. n. 53. nobiscum sentientem, citantemque Navar. Bann. Petr. Navar. Valq. Covar. aliosque: ratio potissima est, quia probabilis est sententia docens non esse obligationem restituendi bona superioris ordinis, quando in eodem ordine restitui nequeunt: & hujus ratio est, quia virtus iustitiæ commutativæ, quæ est illa, quæ restitutionem præcipit, respicit æqualitatem: ergo ubi æqualitas inter duo jura esse non potest, illuc non se extendit iustitia: cum ergo nulla hominis vita, nec pars, ut ita loquar, vitæ ulla pecunia, seu ullo bono inferiori æquari possit: sequitur, iustitiam non se extendere ad præcipiendum dari pecuniam, seu aliud bonum inferius pro vita, &c. Ordo autem bonorum est hujusmodi, ex Lessio, lib. 2. c. 11. dub. 15. Primum locum obtinet bonum salutis æternæ: sequitur bonum vitæ, & membrorum: tum honor, & fama; denique facultates temporales. Prolixas rationes, objectionumque solutiones de hac re lege, si libet, apud citatos; & vide, quæ dicam infra, cum de restitutione famæ agam.

Alium pro alio occidens.

23 Dubitatur sexto: Quid juris contra eum, qui volens occidere unum, alium interfecit?

Resp. Ut id planius reddatur, & multa per hanc occasionem explicentur, tria certa breviter separemus, ab incertis quatuor.

24 Certum sit mihi Primo ("quidquid sentiant Covarr. Ugo- linus, alique apud Sanch. lib. 2. de matr. d. 32. n. 26.) eum, qui facta diligentia putat hanc esse feram, occiditque, sed deinde advertit esse Petrum v. g. suum inimicum, quem etiam occidisset, si cognovisset (quæ vocatur ignorantia comitans) peccare quidem ex interno affectu: sed non esse verum homicidam, nec contrahere pœnas: unde non esse irregularem, non obligari ad restitutionem ex homicidio, & si occisus fuerit forte Clericus, non incurrere excommunicationem: ita Sanch. l. c. & n. 28. ratio est, quia illæ pœnæ oriuntur solum ex ipsa actione externa injusta, quæ hic non adest: solus enim pravus ille affectus est interior, nec illo processum est ad occisionem.

25 Quod si quis hoc se animo gerat, ut velit occidere hunc, quem nescit, vel dubitat, vel etiam suspicatur, an sit homo, an sit fera, an sit Clericus, an sit Laicus, certe homicida erit, si ille homo fuerit; & erit excommunicatus, si ille fuerit Clericus: ita Lopez, quem citat, sequiturque Sanch. ib. quia tunc non affectus modo, verum etiam opus externum injustum est; ut etiam est opus externum injustum, quoties debita diligentia non est advertenter apposta, ut ex se liquet.

26 Certum est mihi Secundo: si tu dum vis occidere Petrum laicum, casu, & omnino per accidens, ac præter intentionem occidisti Paulum, qui forte, quia v. gr. illac transibat, in te ictum suscepit, te non esse homicidam, nec obligari ad restitutionem, nec esse irregularem, & nec esse excommunicatum, si forte Paulus fuerit Clericus: ita Sanch. l. c. n. 27. Fragos. de Republica Christiana, t. 2. lib. 1. d. 2. §. 1. n. 36. citans Molinam, & Coninch. & Portellam, & apud Dianam, part. 9. tr. 4. resol. 31. Fagundez, in Decal. lib. 5. c. 1. n. 13. ratio est, quia tu nullum delictum commisit contra Paulum: supponimus enim, inculpabiliter te gessisse, & omnino involuntariam tibi fuisse interfectionem Pauli: ergo nulla pœna dignus es ex hac Pauli occisione adeo tibi involuntaria.

27 Certum est tertio; si occidas, seu percutias Laicum, putans te occidere, seu percutere Clericum, te non incurrere in excommunicationem: ita Sanch. ib. nu. 28. Covar. in c. Alma mater, p. 1. §. 10. n. 15. versic. ult. & passim: ratio est, quia excommunicatio est imposita non contra volentem, sed contra exequentem percussorem Clerici.

Remanent jam quatuor incerta. Primo, An si occidere volens Clericum Petrum, occidas per errorem inculpatum Paulum etiam Clericum, incidas in excommunicationem? Secundo: an si occidere volens Petrum, vel quemlibet alium per similem errorem occidas Paulum, debeas restitutionem ex Paulo occiso? Tertio: quid de irregularitate? Illamne in utroque casu contrahes? Quarto, Quid de violatione Ecclesiæ?

28 Quoad Primum, Communis opinio docet, te incidere in excommunicationem: ita Sanch. l. c. n. 27. citans Covarruviam, Cordubam, aliosque, Bonac. loco mox citando, allens Suarium, Molinam, aliosque, Rebell. part. 1. lib. 3. cap. 11. n. 13. ratio est, tum quia, & re ipsa, & animo Clericum tunc quis occidit; tum quia Ecclesiæ per se primo sub censuris intendit prohibere, ne homo, vel Clericus, quicumque ille sit, occidatur, sive sit hic, sive sit ille.

29 Verum probabile etiam censeo, non incurrere: ita Fragosus, de Republica Christiana, tom. 2. lib. 1. dist. 2. §. 1. num. 36. fuisse id probans, quem excribit Diana, par. 9. tr. 5. n. 31. ratio est, quia actio illa exterior, ad quam solum sequitur censura, non est a te voluntarie admittenda, quia non est voluntas, ubi non præcedit cognitio; quare a te non fuit Paulus injuria affectus, nisi solum materialiter: ergo non est caput, unde procedere debeat pœna excommunicationis; quæ non est imposita, ut dictum est, nisi actioni exteriori formaliter injuriolæ. Confirmatur; quia propter eandem rationem simile quid dictum est modo n. 26. ex Sanch. Id quod quamvis ibi admittat, non autem in hoc præfenti casu; contendatque disparitatem afferre, tamen eam non videtur afferre sufficienter.

30 Quoad secundum de restitutione, est item duplex sententia. Priorem sequuntur ii, qui modo num. 28. priorem ibi positam secuti sunt; par enim videtur ratio: & quidem Bonacina, disp. 3. de restit. in part. qu. ultima, sect. 2. part. 3. nu. 8. sic hanc opinionem firmat: Ratio est, inquit, quia primo, ita habetur: leg. eum qui innocentem, §. si injuria, ff. de injuria: tum quia secundo, hæc actio est injusta contra Paulum, seu contra hunc hominem, licet falso putetur Petrus; tum quia tertio, qui comburit domum Caji, quam putabat esse Titium, tenetur ad restitutionem; ergo idem dicendum est in proposito casu: tum quia quarto qui percussit Cajum Clericum, quem putabat esse Titium Clericum, committit sacrilegium, peccat contra iustitiam, & subjacet excommunicationi, Covarr. Suar. Sanch. Julius Clarus, alique apud Rebellium: quamvis ipse putet homicidam in hoc casu non teneri ad omnimodam restitutionem. Hæc Bonacina.

31 Non obligari tamen ad restitutionem probabile mihi apparet; quia ita sequitur ex ratione jam n. 29. dicta a sententibus non incurrere in excommunicationem. Et de Lugo quidem t. 1. de iust. disp. 17. sect. 13. n. 75. (vide etiam disp. 7. sect. 1. n. 25.) sic habet in hac re: Dices: si volendo occidere Petrum inimicum, per errorem occidis Paulum amicum, quem videns a longe non agnovisti, & putasti esse Petrum, quem eo loco paulo ante relinqueras: non committis homicidium voluntarium, nec fortasse homicidium, quia illud homicidium procedit ex ignorantia, quæ causat involuntarium: ergo si putas, te furari rem Petri, & accipis rem Pauli, non committis furtum. Responderi ad hoc potest, quidquid sit de antecedente, negando consequentiam: est enim differentia: nam in primo casu erras circa substantiam actionis: non enim vis occidere illum hominem, quem occidis, sed alium: quare illa actio videtur potest involuntaria: at in secundo casu error non versatur circa substantiam actionis, (quando adest hic error in furando, cui restituendum, docebo inferius lib. 8. tr. 3. c. 3. §. 6. n. 2.) vis enim accipere, & furari, (dic etiam damnificare) rem istam, circa quam non erras, sed circa dominum illius, quod non pertinet ad substantiam usurpationis hujus rei: quare ista actio secundum se tota est voluntaria: hæc de Lugo. Notasti illud? (non committis homicidium voluntarium, nec fortasse homicidium) id, quod dum non rejicit, videtur admittere: si ergo non committis homicidium, non teneris ad restitutionem ex homicidio.

32 Confirmatur ex Fagund. in Decal. lib. 5. c. 1. n. 14. qui quærens,

rens; an homicidium prædicto modo ex errore commissum leges puniant pœnâ ordinaria mortis, an pœna arbitraria a iudice imponenda, putat probabilis puniri arbitraria: *Et ratio est, inquit, quia huiusmodi homicidium respectu illius, quem quis occidit, fuit mere casuale, & per accidens contigit: quare, licet fuerit culposum, quatenus absolute voluerit occidere, non tamen respectu occisi fuit voluntarium: Hæc ille: si ergo non fuit vere coram Deo voluntarium respectu occisi, cur sic ex-rans restitutionem illi debeat in conscientia?*

33 Confirmatur secundo ex Molina, t. 4. disp. 30. qui distinguit tria in casu huius erroris interfectionis: Primo delictum coram Deo; & hoc certum est esse mortale, ac si fuisset sine errore, &c. Secundo, in ordine ad Rempublicam; & hoc modo acceptum punitur ab eadem Republica æque, ac si fuisset sine errore (sic ipse putat) cum probabilis modo contrarium iudicaverit Sagundez: & ratio est, inquit, quia æqualis læsio facta est Reipublicæ, cum jam unus homo ab ipsa ablati in iuste fuerit. Tertio, in ordine ad ipsum Paulum per errorem occisum; & quoad hoc, sic loquitur: *Tertium vero est injuria Pauli interfecti, quæ in suos propinquos, & hæredes suo modo redundat; & quam prosequi ad ipsos, etiam suo, ac defuncti nomine spectat. Et quoad hoc, negandum non est, injuriam esse levio-rem, culpamque, ac delictum levius esse, eo quod totum interfectoris delictum quodammodo sit divisum in injuriam, ac delictum ad-versus Petrum, quem interficere intendit, & injuriam, ac delictum in Paulum, quem contra suum intentum interfecit: quia ergo id delictum, quoad Paulum, & quoad ipsius hæredes est levius, minusque indignum, ut condonetur, facilius obtinebitur gratia, &c. Hæc Molin. Ubi vides primo fundamentum cur Rebell. modo num. 30. in fine, ad partem restitutionis obligaverit sic interficientem, fortasse fuisse distam a Molina injuriam divisionem: vides secundo, sic nos posse confirmare ne partem quidem deberi: ideo Molina sentit levius tunc esse delictum, quia censet, divisam esse injuriam, partim contra Petrum, partim contra Paulum: sed jam n. 29. & 31. probatum esse videtur, nullam esse voluntariam injuriam contra Paulum; ergo nulla ei debeat restitutio.*

34 Ex dictis respondetur ad rationes Bonac. allatas n. 30. nam ad primam, lex illa nil aliud decernit, nisi dari actionem injuriam; certe in foro externo, sive propter præsumptionem mali doli, sive ne detur apsa excusandi maletacta, sive ut puniatur ille malus animus occidendi jam factus externus per intentionem homicidii. Proferatur textus: *Si injuria, inquit, mihi fiat ab eo, cui sum ignotus; aut si quis putat me Titium esse, cum sim Jesus, prævalet, quod principale est, injuriam eum mihi facere velle: nam certus sum ego, licet ille putet me alium esse, quam sim, & ideo injuriam habeo actionem: Hæc textus, & nil præterea.*

Ad secundam jam dictam est, negari ab hac secunda sententia: illam actionem esse voluntarie injuriosam Paulo: ad tertiam jam respondit modo n. 31. de Lugo: ad quartam, jam quod in ea assumitur, negatum est a probabili sententia, quam diximus n. 29.

35 Quoad Tertium, idest, quoad irregularitatem, duplex est item sententia: qui enim modo dixerunt illud homicidium parere excommunicationem, dicunt & parere irregularitatem ex delicto; jam enim voluit tunc homo occidere hominem: at qui negarunt parere excommunicationem, negant parere irregularitatem: ita colligitur ex Fragofo citato, & ex iis quos ipse citat: quia sicuti probabile est universim esse homicidium, quod omnino casu, & involuntarie, ac præter intentionem etiam ex opere illicito consequitur, incurri irregularitatem, quando nulla illius suspicio, vel dubium inculpate præcessit; ita in casu præfenti, in quo omnino involuntaria est, quoad substantiam ejusmodi occisio, ut jam vidimus: ita Henriquez, Coninch. quoscitat, videturque sequi Gaspar Hurtadus, disp. 2. irregul. de diff. 8. a. n. 23. Sane Farinacius, in 4. to. declarat. fol. 41. colum. 1. in fin. (afferturque a Fragofo apud Dianam, p. 9. tr. 4. ref. 31. fin.) affert declarationem Congregationis Cardinalium super Concilium Tridentinum, quod mandans occidere Petrum, si mandatarus occidat Joannem, non incurrit mandans irregularitatem: at certe par videtur ratio in casu nostro: utraque ergo sententia probabilitatis fines videtur attingere.

36 Quoad quartum, idest Ecclesie violationem, tria dico: dico primo: sicuti si quis alium in Ecclesia occidat ob sui defensionem cum moderamine inculpate tutelæ, vel occidat omnino casu, & præter intentionem sine ulla mortali culpa, non polluit Ecclesiam: ita de Lugo, disp. 20. de Euch. sect. 2. n. 4. quia illi sic non fit injuria; ita, si dum vult se defendere, loco unius, alium omnino inculpate, & involuntarie occidat, nec Ecclesiam violabit; quia id, pari modo, & sine peccato mortali occidentis, unde & sine Ecclesie voluntaria injuria contingit.

37 Dico secundo: Si culpa, unde procedit occisio, sit aliunde, & non in genere injuriæ vitæ, vel effusionis sanguinis; ut si repræsentando turpia, ibi mors alicujus omnino præter intentionem sequatur, Ecclesia non violatur; ideo multo magis, si id cum errore contingat, nec violabitur Ecclesia; quia pariter non supponitur ea injuria, cujus est Ecclesiam polluere: ita de Lugo, *ibid.*

38 Dico tertio: Si quis cum Ecclesie irreverentia occidere volens unum, casu, & præter intentionem alium involuntarie occidat, vel (quod in idem recidit) volens occidere Titium, occidat per errorem Cajum; communis opinio relata n. 28. docet pollui Ecclesiam; quia jam adest peccatum mortale in hoc genere irreverentiæ, & injuria occisionis in Ecclesia: an vero ex secunda opinione allata n. 29. colligi possit Ecclesiam non viola-

ri, quia tunc nulla est voluntaria injuria, sed solum materialiter, me sapientior expendat, decernatque, &c.

§. IV. Quatuor casus ex sparsim dictis deciduntur.

1 **P**rimus casus. Occidisti Petrum, non quidem animo, ut Paulo homicidium imputaretur; sed tamen quia providens fore illi imputandum, animosius occidisti spe impunitatis: imo id circo occidisti (qui casus est fortior,) quia eam imputationem prævidisti, secus, nullo modo occisurus: ideo quæris, quod peccatum contra Paulum commiseris? Respondeo: in utroque casu peccasti in Paulum contra charitatem, non tamen contra justitiam: quia sic nulla ratione fuisti externa causa imputationis, unde a restitutione immunis es, unde & ab irregularitate: ita Molina, t. 4. tr. 3. d. 86. nu. 4.

2 Secundus casus. Veneno infeci vinum bibendum a meo inimico; verum casu advenit amicus, & bibit, me vidente, & me (ne meum crimen proderem) tacente: sumne hujus amici occisor, & ideo irregularis? Respondeo nequaquam: sic de Lugo, t. 1. de just. disp. 8. sect. 6. n. 86. quia hujus mors præter meam intentionem evenit, & ex alia parte: ergo non fuit causa mortis; quia cum tanto periculo meo non tenebar illum monere de veneno.

3 Tertius casus. A sicariis fuit Petrus metu mortis coactus ostendere Pauli domum; unde factum est, ut Paulus occisus fuerit, domusque incensa: ad quid obligatis Petrum? Respondeo: Comitulus apud Dian. mox cit. damnat hunc homicidii, & restitutionis (unde & irregularitatis) quia peccavit contra Charitatem, Justitiamque: neque enim metus mortis debuit illum excusare a tam gravi injustitia, cui ipse indicando ædes cooperatus est. Rodriq. quem sequitur, citatque Diana, p. 5. tr. 4. ref. 63. propendit ad eum liberandum a restitutione: quia (ajunt) ipse non fuit causa moralis ejusmodi damni, sed tora causa fuerunt latrones; ex quo, & ex principiis superius allatis sequitur, nec esse irregularem.

4 Ad idem videtur proponere de Lugo, t. 2. de just. dist. sect. 2. n. 21. 41. *Si scias, inquit, Petrum querere inimicum, ad occidendum eum, & aperias illi, ubi sit, testificaris plane verum; scieris tamen Petrum illa notitia absurdum ad homicidium ex sua malitia, non eris vere liber a peccato injustitiæ, sed particeps homicidii, saltem si nulla cogente necessitate cooperatus es. Nota illud (nulla cogente necessitate) ergo ea cogente, ut certe est in casu proposito, liber ab injustitia esse videris.*

5 Quartus casus. Petrus detexit quandam grassatorem latere in quadam antro, & Paulus videns latronem, clamavit, hic est latro; uterque, ut grassator, & latro comprehenderentur, suntne irregulares secuta ejus morte? Respondeo Bonac. de irregul. disp. 7. q. 4. p. 1. n. 18. Avila, aliique apud eundem, docent esse; Turrianus apud Dianam mox citatum, & Dian. p. 5. tr. 5. ref. 80. negant, nisi quando sic manifestantes essent accusatores, vel testes necessarii ad cognitionem causæ, vel hoc facerent, ut ministri justitiæ: illos adi; hæc enim pertinent ad tractationem de Censuris, nec omittatur Laym. lib. 3. sect. 5. p. 3. c. 7. hæc, & similia breviter complectens.

§. V. Ex iisdem sparsim dictis colligitur, quid sentiendum sit de cooperantibus cum homicida.

1 **H**i sunt Consulentes, Auxiliantes, Mandantes, Ratum habentes: non prohibentes homicidium: de quibus hic breviter; aliquantulum enim fusius dicemus, cum agemus de restitutione, l. 8. tract. 4. cap. 2. per tot. Lege Laym. lib. 3. sect. 5. tract. 5. p. 3. cap. 4. num. 3.

Consulens, & Auxilians.

2 Qui maligno consilio, vel auxilio, promovit hominem ad necem sibi, vel alteri inferendam, vere ac proprie homicida est, si eventus sequatur: quod si ille aliquod, sed non determinatum propositum ante conceperat, quod maligno consilio, vel auxilio tuo magis confirmasti, mitius quidem puniendus eris, sed irregularitatem non effugies: ita idem *ib.* & vide id explicatius infra, lib. 8. tr. 4. c. 2. §. 2. n. 6. si sit dubium an permoveris, supra lib. 1. c. 3. §. 7. v. *Dammum secutum, a num. 2.* diximus: si ille omnino determinatus erat occidere, vide mox num. 5. & omnino infra, lib. 8. tr. 4. c. 2. §. 2. num. 6.

Mandans, seu quod idem est, jubens.

3 Qui homicidium fieri mandaverit; secuto effectu, proprius homicida est, ordinariis pœnis, censurisque subjectus: sunt autem duo discrimina inter consulentem, & mandantem.

Alterum: Qui mandatum occidendi ante ejus executionem expresse, vel tacite revocavit, ab irregularitate, ex Avila, par. 7. disp. 6. sect. 2. dub. 4. securus est, dummodo revocatio ad notitiam mandatarii pervenerit: at vero, qui consilio pravo dato, quod v. gr. turpe sit vindictam non sumere; aliquid ad inferendam necem permovit, licet postea revocaverit, tamen irregularitatem ex eodem Avila, *ib.* incurrit; si persuasus, conceptum semel propositum, nihilominus executus fuit: ratio utriusque est, quia si semel Petrum persuasisti, seu illi consilium dedisti, ut occideret, & deinde illum dissuadere coneris, non tamen ille dissuadetur, sed occidat; in vi occidit tui consilii, quod firmiter animo infudit: ergo homicida eris, & irregularis: at si solum mandasti, cum tota ratio mandati consistat in auctoritate mandantis, mandato revocato, nihil tui remanet in mandatario; quare si is adhuc occidat, ex se occidet, non ex tua auctoritate, & consequen-

quenter tu nec homicida eris, nec irregularis: nam propterea, si forte consilium prædictum non fuisset in alia ratione fundatum, nisi in auctoritate consulentis, æquipararetur mandato: & eo revocato, si adhuc fieret occisio, tunc qui sic movit ad necem, sed revocavit, non esset homicida, nec irregularis: quid si quis erravit in exequendo mandato? De hoc vide supra §. 3. n. 35.

4. Hactenus ex Avila. Cæterum Præpositus, p. 3. q. 5. dub. 8. nu. 63. & 64. (de probabile putat Less. lib. 2. c. 13. d. 3. n. 18. lege Dian. p. 3. tr. 5. res. 83. & par. 4. tr. 2. res. 14.) prædictum discrimen non agnoscit, docetque tum mandantem, tum consulentem, v. gr. abortum animatum, vel mortem inimici, non esse reos homicidii, nec irregularitatis, si ii revocaverunt mandatum, & consilium: quia pari modo, revocato consilio, ac revocato mandato, si sequatur homicidium, non imputabitur consulenti: neutram ex his sententiis audeo appellare improbabilem.

5. Alterum: Si tu alicui mandas, ut is hominem occidat, & ille mandatum excipiat, tuoque nomine exequatur, irregularis eris, licet mandatarius jam ante concepto occidendi proposito, quamvis tu non mandasses, nihilominus hominem occidisset: si autem alicui suavisit homicidium, sed consilium tuum nihil ad effectum contulit, quia per se ipsum ad occidendum plane determinatus, nihil omnino in proposito suo per se confirmatus fuerat; homicidium non commisit; & sic ab irregularitate immunis eris: ratio utriusque est, quia mandatum fit in gratiam mandantis, consilium autem datur in gratiam recipientis: ex quo sequitur, ut si suadeas Petro, ut is occisionem faciat, qui Petrus tale propositum firmiter conceperat; sequitur, inquam, ut tu nihil efficias: efficit enim ille ex suo firmo proposito: at vero si eidem mandes, isque mandatum exequatur, sequitur, ut jam tuo nomine homicidium fiat, tibi que ut causæ adscribatur.

6. Denique nota: si affirmanti tua gratia se hominem necaturum, credas id ab ipso futurum esse, neque contradicas, nec impedias, cum possis, censeri te tacite consentire, & mandare.

Eademque ratio est, si te rixante v. g. cum Joanne, amici tui forte superveniant; & a te non prohibiti, nec repulsi (addo, cum possis) Joannem in tuam gratiam occidunt: quare in utroque casu Irregularis sis: recorde, quæ dixi supra §. 3. n. 18.

Ratum habens.

7. Qui suo nomine necem paratam, postea ratam habet, ad damnorum restitutionem minime tenebitur: ita Medin. Lessius, Vasquez apud de Lugo, tom. 1. de Jus. disp. 19. sect. 19. §. 1. num. 31. nec irregularis fit: ita Vasq. Turrian. Hurt. Suar. Coninch. alique, quos citat, sequiturque de Lugo. loc. cit. numer. 34. contra Molin. Silv. Navar. aliosque: ratio est, quia irregularitas infligitur ei, qui, aliquo tandem modo, est causa homicidii: & rursus obligatio restitutionis consequitur tanquam effectus ad factum homicidium, seu ad damnum illatum: sed quia, per ratificationem homicidii, vel damni ante a tertio commissi, nemo efficitur ullo modo causa, cum ad præteritum non sit potentia: ergo, &c. Neque dicas ratihibitionem retrahere, & mandato comparari ex *Regulis Juris in sexto*, & de facto excommunicationem contrahi ab eo, qui percussione Clerici nomine suo factam ratificat: ergo etiam in casu nostro: ne id dicas, inquam; nego enim consequentiam: & ratio negationis est, quia ratihibitionem retrahere est per fictionem Juris, & ejus dispositionem; ut de facto Jus c. cum quis, de sententia excommunicationis in sexto, disposuit in dicta percussione Clerici, quæ certe dispositio non est in irregularitate, nec in obligatione restitutionis.

8. Porro si quis homicidium, vel damnum non suo nomine paratum postea approbet, non censetur ratificare, atque adeo nec censuram aliquam contrahere, multo minus restitutionis obligationem; quia nemo ratificare potest, quod suo nomine gestum non est, c. cum quis, de sententia excommunicationis in sexto: vide multa recte explicata a Bordonio, viro certe docto, & erudito t. 3. controu. 32. num. 1. & deinceps de natura ratificationis; ubi item multa de ratificatione professionis.

Non prohibens.

9. De hoc dictum est satis paulo ante c. 3. §. 1. a nu. 10. & multa dicentur, lib. 2. tit. 4. c. 2. §. 6.

LIBER SEPTIMUS

IN DECALOGUM.

Non Adulterabis.

Uxuria, quam hic prohiberi, ut certum supponimus, est vitium oppositum Castitati per excessum, & versatur circa delectabilia tactus in rebus Veneris, id est iu rebus ad generationem servientibus. Ejus species numerari solent; Fornicatio, Sacrilegium, Adulterium, Incestus, Stuprum, Raptus, Peccatum contra naturam, quibus claritatis gratia, adde Impudicitiam, quæ consistit in tactibus, aspectibusque impudicis.

De his ego plura docui in *Methodo expeditæ Confessionis lib. 2. cap. 7. per totum*, quæ certe hic repetenda non essent: verum, ne manca sit præsens tractatio, & ne ad alios libros, in re tam frequenti, & quotidiana, lector ablegetur, hunc ordinem servabo, ut in quolibet capite rescribam primo; quæ in *Methodo citata* docui; deinde cætera addam, quæ absolutam reddant tractationem.

CAPUT PRIMUM.

§. 1. De Fornicationem.

1. **I**n *Methodo expeditæ Confessionis, lib. 2. c. 7. §. 4.* sic habes: Initium facimus a simplici fornicatione, quæ est prima luxuriæ species. Huc tamen multa aggerimus, quia hic frequentiora; nam cæterum, non raro in aliis luxuriæ speciebus, quas *mox* subjiciemus, eadem eveniunt.

2. Qui committit, per illicitam copulam, fornicationem, non satis explicat dicendo *se peccasse contra Castitatem*, sed addere oportet *se copulam habuisse*: ita de Lug. d. de penit. sect. 5. n. 38. quia secus, non explicatur malitia propria copulæ fornicariæ, quæ est diversa a malitia quacumque contra Castitatem.

3. Doctrina opposita ab Alex. VII. sub num. 25. damnata est. *Qui habuit copulam cum soluta, satisfaciit Confessionis præcepto dicens: Commisi cum soluta gravi peccatum contra Castitatem, non explicando copulam.*

4. Qui committit tria v. gr. peccata cum tribus foeminis ejusdem rationis, non tenetur declarare fuisse tres foeminas, cum satis si dicere: *Ter fornicatus sum*: ita Bonac. de Sacramentis, disp. 5. sect. 5. §. 3. diff. 3. propos. 3. n. 14. ratio est, quia eadem est malitia five cum tribus, five ter cum eadem; nisi forte aliquando id interroget Confessarius, ut occasio proxima tollatur, quæ ex illa frequentia cum eadem timeri potest: de qua diximus in *Methodo, c. 1. §. 1. num. 5. & 6.*

5. Peccatum cum filia Confessoris nec ex se est Sacrilegium, nec Incestus; sed simplex fornicatio: ita Filliuc. tom. 2. tract. 30. cap. 5. num. 205. alique: quare, qui id commisit, satis est fateri, *se fornicatum esse*: Præscindimus autem a sollicitatione Confessionis: nam sollicitatio ejusmodi est specialiter consentanda, cum sit contra reverentiam Sacramento debitam: præscindimus item, quando esse Confessarium, assumeretur, ut medium ad peccandum, vel quid simile: tunc enim adesset nova

malitia, vel contra reverentiam Sacramenti, vel contra similem Virtutem.

6. Virgo, five vir ex Filliuc. t. 1. tr. 30. c. 3. n. 71. five Puella, ex Sanch. de matr. lib. 7. disp. 4. n. 5. Coninch. de Sacram. disp. 7. dub. 4. nu. 19. qui prima vice voluntarie frangit Virginitatem, non peccat peccato diverso a simplici fornicatione, secundum opinionem aliquorum; quare sufficit fateri fornicationem, nec obligatur virginitatem manifestare: idem dic, si se polluat, si morose delectetur, si vir desideret virginem sine voluntate vim inferendi: in his enim non additur ex qualitate adjuncta virginitati, nova species malitiæ.

7. Fidelis peccans cum infideli, quantum est ex hoc capite, non peccat, nisi simplici fornicatione, ex opinione probabiliori: ita Azor. p. 1. l. 3. c. 29. q. 3. licet etiam esse contra Religionem, id est contra reverentiam Sacramenti Baptismi, non negem esse probabile: ita Sanch. l. 8. de matr. disp. 5. num. 12. de Lugo, disp. 16. de penit. sect. 9. n. 36.

8. Confirmo priorem probabilitatem; quia principalis ratio, cur dicendum foret, hoc esse peccatum speciale, est, quia Ecclesia, dum prohibet conjugium fidelis cum infideli, prohibet etiam quacumque conjunctionem, cum sit idem motivum, id est, ut pro reverentia nostræ Religionis vitetur illa conjunctio, quæ est damnosa tum ipsi fideli, tum proli educandæ: quæ est ratio Sanch. ib. allata, & approbata a de Lugo ib. sed hæc ratio non multum urgere videtur; ergo, &c. Minor probatur: nam Primo; ubi unum prohibetur, non intelligitur & aliud, quantumvis simile, ut est notum in jure: multo plus, quia Secundo, intervenit non parva disparitas; nam in matrimonio est longe major conjunctio, quam in copula furtiva. Tertio; quia etiam sic intelligeretur specialiter prohibitum civile commercium, collocutio, familiaritas, imo & servitium infidelium, ex quibus oriri majus periculum sane potest: fateor esse peccatum, quando quis cum infidelibus (existente everfionis periculo, vel scandalo) familiariter degit: sed hoc non est illud, de quo agimus, sed quid

quid commune ad omnes actiones periculo peccandi expositas. Quarto; cum totam hanc malitiam specialem ducant aduersarii a prohibitione Ecclesie prohibentis matrimonium fidelis cum infideli; sequitur, saltem regulariter, non esse novum formaliter peccatum: quia communiter talis prohibitio inculpabiliter nescitur; imo probabiliter, ut patet ex dictis, iudicatur non adesse: denique poenae gravissimae a legibus contra hoc peccatum constitutae, ostendunt quidem gravitatem, sed non diversitatem specificam: sicuti poenae constitutae, in homicidium qualificatum, v.g. proditorium, non ostendunt differre speciem a non qualificato: sed haec satis, contra nostram brevitatis sectandae consuetudinem.

8 Quid de Sodomia cum infideli? Resp. idem videri dicendum; nempe abunde esse, si fateatur quis, *commissam a se fuisse sodomiam*, siquidem, ut ex dictis constat, non apparet, unde necessario derivetur specificae diversitas.

9 Quando quis, cum sit frigidus, vel Eunuchus, cum aliqua peccat, debet fateri, se esse talem: ita Sanch. *lib. 9. de matr. d. 19. n. 8.* ratio est, quia tunc non solum adest malitia fornicationis, sed etiam malitia contra naturam; cum adsit frustratio finis naturalis, idest finis generationis, atque inutiliter tum suum, tum foemineum semen a tali frigido provocetur.

10 Quando positive invitas alios, sollicitasque, v.g. puellam, cum qua deinde peccas, aliqui sentiunt, non debere te esse sollicitum explicare, te fuisse primum ad alliciendum: ita Joannes Sanch. *in sel. d. 1. n. 24. in fin. de Lugo, de poenit. d. 16. sect. 4. n. 142.* ex sententia Vasq. sed est contra Th. Sanch. *in Dec. lib. 1. c. 6. n. 14.* & contra Bonac. *de Sacram. disp. 5. q. 2. p. 2. §. 5. diff. 3. nu. 19.* eadem enim malitia, licet non tam gravis, est, quando non invitans, cum illa peccas; adhuc enim particeps es ejus peccati: idem diximus *in Methodo, c. 4. §. 1. n. 3.* de confabulantibus in Missa: idemque dic de turpi collocatione, & similibus: neque enim propter eandem rationem te obligo ad explicandum, an primus fueris. Quod si quis sollicitavit, sed deinde non processum est ad opus, vel certe multo post, debet sane Sacerdoti id subicere, utpote peccatum sollicitationis distinctum ab ipso opere pravo.

11 Quando quis in copula non servat debitum modum, sed vel a latere, vel sedendo, vel praepostere, vel viro succumbente; modo servetur vas naturale, ne sit periculum effundendi semen extra vas (id quod tamen raro esset solet, quia matrix saltem partem majorem seminis attrahit) non est circumstantia necessario confitenda: ita Sanch. *de matr. lib. 9. disp. 16. n. 3.* quia id accidentale est copulae; & in conjugatis, vel est veniale, si ob voluptatem, vel peccatum nullum, si in necessitate.

12 Qui incipit, nec absolvit copulam, debet explicare; quia licet tunc sit fornicatio ex affectu, non tamen est re ipsa fornicatio; sed tactus impudicus: ita Sanch. *ib. disp. 19. n. 3.* qui item eandem copulam incipit, & deinde resilit, semenque dispergit, debet id explicare; quia adest tunc duplex malitia, idest fornicationis ex affectu; & mollitiei, qua re ipsa semen dispergitur, ut ex se constat.

13 Quando quis carnaliter, vel alio quocumque peccato peccat; non est necesse explicare se exposuisse periculo peccandi, ingrediendo domum v.g. puellae, & deinde peccasse: sic de Lugo, *disp. 16. de poen. sect. 12. n. 511.* quando enim haec duo, idest, se exponere periculo peccandi, & peccare simul concurrunt, nec inter ipsa tanta mora, vel contraria intentio intercedit, quanta necessaria est ad distinguendum unum numero peccatum ab alio; unum peccatum moraliter sunt: id non est in *Methodo*. sed fuit nunc addendum, propter valde rarum casum, quo quis se periculo exponeret, mox statim poeniteret; sed statim postea peccaret, &c. nec potest objici, esse quidem unum numero, sed includere duas specie malitias; nec, inquam, hoc potest objici, quia se exponere tali periculo peccandi, & eodem peccato peccare, ejusdem sunt speciei: Quod si intercedit praedicta mora, non est mirum debere explicari; quia tunc sunt duo numero distincta peccata: qui media ex se licita, vel ex se illicita adhibet, ut fornicetur, qua ratione fateri debeat diximus *in Methodo lib. 2. c. 1. §. 10.*

14 De eo, qui ex consuetudine inveterata fornicatur, diximus *in Meth. lib. 2. c. 3. §. 3.* de recidivo diximus *ib. lib. 3. c. 3. §. 4.* Eum, qui cum magna contentione peccat, cum magna voluptate, cum tanta continua duratione, quia solum addit circumstantiam aggravantem; explicare eas circumstantias non necessario debere, diximus item *ib. c. 1. §. 18. de Circumst. aggravantibus.*

§. II. Additio.

1 Fornicationem esse peccatum mortale, & contrarium asserere esse haeticum, decretum est in Clem. *Ad nostram, de Haeticis*: sed an sit solum prohibita jure positivo, an etiam jure naturali, atque ideo ex se sit intrinsece mala; quaeritur a Doctoribus: & Durandus quidem, *in 4. d. 3. q. 2.* Martin. de Magistris, *q. 3. de luxuria*, Caram. *in Theol. moral. a nu. 603.* aliique pauci putant, esse solum ex jure positivo: verum communis, & omnium fere Doctorum sententia docet esse ex lege naturali: ita apud Valent. *t. 3. disp. 9. q. 3. p. 3.* & Sotum *lib. 5. de just. qu. 3. art. 3.* contentendum esse errorem in fide contrarium: lege S. Th. *2. 2. q. 114. art. 4.*

Mihi duo sunt certa: Primo hanc communem esse veram sententiam: Secundo, data hac veritate, dicendum a nobis esse, dari rationem naturalem id certo probantem; sed ingenue fateri nos debere, eam a priori nondum clare esse compertam: ita solemus respondere, cum de caeli quibusdam occultis, cum de quadratura circuli, aliisque similibus, etiam in philosophia disputamus: eas nimirum certas esse, certisque rationibus posse probari;

verum eas nondum adhuc fuisse manifeste ab ullo propositas. **D**U xi (a priori) nam a posteriori, satis manifeste probatur, praesertim ex eo, quod si non esset jure naturali prohibita, in aliquo tandem urgentissimo casu posset in ea dispensari; quod nullo modo dici potest. Lege Boss. *t. 3. mor. tit. 24. n. 8. & 9. de Pollutione. & n. 26. & 27. de ipsa fornicat.* alioque, quos idem citat: sed haec Scholasticis enucleanda relinquamus: nos quoad praxim.

Accipe hic Propositionem ab Innoc. XI. sub n. 38. *damnatam. Tam clarum videtur fornicationem secundum se nullam involvere malitiam, & solum esse malam, quia interdicitur, ut contrarium omnino rationi dissonum videatur.*

Concubinatus.

2 Dubitamus Primo; De Concubinatu, qui quamvis possit esse inter conjugatos, sacro ordine Initiatos, Religiosos, &c. & sic pertinere ad alias species; tamen quia frequentius est inter solutos, huc merito illum reducimus.

Resp. Concubinatus non solum est, quando quis concubinam domi retinet, sed etiam quando foris extra domum, modo ad illam per modum habitus, ut liber, accedat: utrumque periculosum peccatum, propter continuationem peccandi, duasque poenas habens: una est in foro interno, ut non possit concubinarius absolvi, nisi domo ejiciat concubinam; vel si ea habitet extra domum, nisi firmiter proponat ad illam non accedere, addita experientia alicujus temporis, juxta prudentiam Confessarii.

3 Quid, si ejici non possit? De hoc *in Meth. Conf. l. 3. c. 3.* (adde Bonac. *de matr. q. 4. p. 14. n. 22.*) non pauca dicta a nobis sunt, sicut etiam, *ib. lib. 2. c. 1. §. 7.* de modo, quo ejusmodi habitualia peccata sunt apud Sacerdotem deponenda.

Altera poena est in foro externo: Tridentinum enim *sess. 14. c. 8.* decrevit, ut concubinarius ter ab Episcopo admoneatur, qui nisi resipiscat, excommunicetur: quod si per annum in excommunicatione perseveraverit; castigetur: concubina item ter admoneatur; quae nisi resipiscat, ejiciatur a civitate, vel etiam ex Dioecesi. De poenis concubinarii lege Azor. *p. 3. lib. 3. cap. 6.* Concubinarius si sit clericus, suspensioni subjacet ex Trid. *sess. 25. n. 14.* sed post sententiam. Lege cit. DD. quibus adde Sayr. *t. 1. Clavis Regia, lib. 8. c. 2. Crais. lib. 1. c. 76. Tolet. lib. 1. c. 76.*

Copula cum Vidua.

4 Dubitamus secundo; An copula cum vidua sit simplex fornicatio? Resp. ita; quia vidua soluta est: & licet Navarr. *in manual. c. 27. num. 67.* putet, hanc, si fornicetur, seu, ut loquuntur jura, inhoneste vivat, amittere tutelam filiorum ante sententiam Judicis; probabilius tamen est, non amittere, nisi post sententiam.

Institas pro Navarro; vidua amittat tutelam per secundas nuptias, etiam ante sententiam; ergo & per vitam fornicariam. Resp. nego consequentiam; nam illud prius expresse sic decretum est in jure; hoc posterius, nequaquam.

5 Rursus: Eadem vidua si fornicetur intra annum luctus, etiam per unicum actum, amittit omnia bona, vel legata sibi ex liberalitate a Marito relicta, sed post sententiam; quia haec est poena: videatur omnino Sanch. *de matr. lib. 7. d. 92. n. 2.* at si post annum luctus fornicetur, nihil amittit; ita Glossa, *in auth. de res. §. fin. maligne*, Covar. *in 4. Decret. c. 7. n. 12.* ratio est, quia jura loquuntur solum de anno luctus: cur ergo ad alios extendamus? Annum luctus jura civilia tanti faciunt, ac reverentur, ut si intra illum transeat vidua ad secundas nuptias, velint, *l. 1. c. de secundis nuptiis*, eam amittere legata sibi a viro relicta: sed merito haec lex a legibus Canonici *l. 1. c. de secund. nupt.* (& ibi Innoc. *num. 1. Holt. num. 2.*) est abrogata, quia cuilibet soluto matrimonio liberum est.

6 Denique: si maritus usufructum, vel legatum relinquat uxori, si caste vivat; tunc certe, si caste non vivat, ante sententiam legatum amittit, etiam in conscientia: quia in eo casu, illa non est poena, sed conditio a marito requisita: illud noto: hoc *caste vivere*; excludere omnem illicitam copulam (non ergo secundas nuptias, ex Molin. Sanch. Vasq. Dicast. apud Dian. *p. 10. tr. 15. res. 21.*) etiam unam, vel alteram ex Rosell. Sylv. apud Sanch. *l. 7. de matr. d. 91. n. 32.* (sic mihi videtur, licet sciam aliter aliquibus videri) imo etiam occultam: ratio est, quia quamvis v.g. mentiri semel, non faciat mendacem; at in materia castitatis, praesertim respectu foeminae semel cecidisse, est non caste vixisse: conjice ex eo, quod si sciretur, utique ad mortem ut inhonesta reputaretur: conjice rursus, quia si forte concipiat, jam per novem menses, dum habet in utero, inhonesta merito habetur; imo & semper deinceps, filio illegitimo existente teste luxuriae matris: cum ergo unus casus etiam occultus ex se ferat conceptionem, & totius vitae dedecus, causabit in casu nostro exclusionem a legato debito caste viventi. Dixi (in casu nostro) nam quando illud, *caste vivere*, exposcitur non ut conditio, sed in poenam delicti, id quod ex verbis testatoris colligi debet, probabile est ex Sanch. *ib. num. 4.* exposci crimen esse aliis notum; quia debet probari in foro externo, & requirit sententiam judicis.

Est nihilominus probabilis contraria sententia; idest legatum relictum uxori, si caste vixerit, intelligendum esse non de turpitudine occulta, sed de ea, quae aliis sit cognita; ita ut foemina existimata tanquam honeste, & caste vivens, possit sibi in conscientia lucrari legatum: ita Castr. *tr. 5. disp. 4. p. 14. §. 7.* cui adharet Dian. *p. 10. tr. 13. resol. 8.* alios citans, licet contrariam dicat esse probabiliorum: vide etiam *ib. tr. 15. resol. 21.* ratio est, quia

quia valde præsumi potest, virum respexisse ad honorem apud homines, non vero ad ipsam naturam turpitudinis: idem propter eandem rationem esse in ea, quæ communiter reputatur virgo, si virgini relinquatur legatum, vel hæreditas, probabiliter docent non pauci: ita Martinus de S. Joseph. Trull. Laym. alique ab eodem Dian. cit. d. ref. 8. v. *Confirmatur hæc opinio*. Multo magis, si non recipiendo legatum, deberet propria turpitudine palam fieri.

7 Porro non puto illud (*si casto viruat*) excludere omne peccatum contra castitatem: unde si polluat, si impudice tangat, &c. dummodo non sit copula, poterit legatum consequi: ita Sayrus t. 1. clau. l. 8. c. 2. num. 8. lege Sanch. ib. num. 39. quia in locutione hominum communi illud *casto viruat*, excludit illicitas copulas, non vero ejusmodi ex se occultos turpitudinis actus: atque id in conscientia: nam in foro externo, si forte ad illud deducantur ejusmodi impudici tactus, cum sint vehementes conjecturæ de copula, facile foeminam a legato repellent: ita Castr. t. 7. disp. 4. p. 13. §. 7. n. 20.

Copula non perficiens. Remissive.

8 Dubitamus Tertio; An fornicans incepta copula possit, & obligetur illam inceptam non perficere, quamvis adsit periculum effusionis seminis extra vas? Sed de hac re dicam infra, c. 31. §. 5. num. 16.

Copula cum Sponsa alterius.

9 Dubitamus quarto; An copula cum Sponsa alterius de futuro sit fornicatio, an adulterium? Respondeo esse fornicationem: ita Sanch. l. 1. de matr. disp. 3. Basil. Pont. l. 12. de matr. c. 6. n. 8. alique, quia per sponsalia nondum Sponsus jus in Sponsæ corpus consecutus est: Cum contra, quia jus hoc consequitur ad matrimonium, sive consummatum, sive etiam tantummodo ratum; ideo tunc adulterium erit.

Ignorantia in Fornicatione.

10 Dari posse ignorantiam invincibilem circa præceptum non fornicandi, saltem apud Barbaros, & incultos, probabile est: ita Azor. part. 2. lib. 3. c. 9. qu. 1. Fag. lib. 6. dec. c. 1. num. 12. quia non admodum manifeste illud deducitur ex principiis luminis naturalis: Lege citatos.

Recole Propositionem in fine num. 1. hujus §. allatam.

C A P U T II.

§. I. de Sacrilegio.

1 IN Meth. exp. conf. lib. 2. c. 7. §. 1. sic habes: Pergimus ad Sacrilegium, quod duplex in hac materia est. Alterum, quod contrahitur ex persona Sacra: Alterum ex loco Sacro.

Sacrilegium ex persona Sacra.

2 Quoad primum, quod est, quando aliquis, qui Deo per votum Castitatis se consecravit, adhuc turpia quæcumque, v. gr. molliem, fornicationem, &c. non veretur admittere, certum est, ut methodo, c. 1. §. 8. præsertim, num. 52. constat, non oportere explicare, an semel, an pluries castitatem voverit, quia id non addit differentiam specialem.

3 Quæstio igitur superest: An qui violat votum solemnem castitatis, id explicare teneatur; an sit satis, sic fateri: *Violavi votum castitatis*; quod est quærere, an votum simplex, & solemnem (quod quidem solemnem habent tum professi, tum Sacerdotes) differant specie?

4 Dico esse probabilissimum, cum Sanch. l. 7. de matr. d. 27. n. 27. & l. 5. in dec. c. 6. num. 14. tutumque in praxi, non differre specie; atque adeo solemnem illam voti non esse necessario declarandam: ratio est, quia utrumque votum eandem Religionis virtutem æque respicit.

Hinc Sacerdos non obligatur in peccatis contra Castitatem explicare Sacerdotium; sed satis est, si dicat, *servoti veum Castitatem violasse*: ita Sanch. d. disp. 27. n. 30. Fag. l. 4. pr. Eccl. 2. c. 3. n. 5.

Hinc Episcopus, & Generalis ordinis Religiosi, ex hoc capite (nam si adesset aliorum scandalum, juxta supradicta de scandalo, aperiendum esset) in fornicatione v. gr. non obligatur manifestare se esse Episcopum, se esse Generalem, &c. Satis erit si votum tantummodo manifestet: ita Sanch. disp. 27. n. 33. quidquid dicat Fag. d. l. 4. c. 3. n. 38. Hinc Religiosus non est obligatus explicare, se vel Religiosus esse, vel Sacerdotem, sed satis est, si explicet *Votum*. Hinc foemina soluta v. gr. peccans cum Sacerdote, Diacono, Subdiacono, vel Professo, vel habente vota biennii Societatis Jesu, &c. sufficit si dicat, *se cum eo, qui voto obnoxius erat, peccasse*: ratio horum est eadem: quæ præced. num. dicta est.

5 Sed jam exoritur alia difficultas: an qui habens votum castitatis, & est causa inducens alios ad turpiter peccandum, debeat suum tale votum explicare? v. gr. Petrus Sacerdos, vel Religiosus consilium dat, vel inducit Paulum, & Antoniam nullo voto obstrictos, ad illicitum congressum; debetne Sacerdos ille, cum eam inductionem faretur, explicare se esse Sacerdotem?

Respondeo non debere: ita Sanch. l. 5. in dec. c. 6. n. 10. in simili: ratio est, quia votum non videtur se extendere nisi ad obligandum voventem, ne ipse in sua persona delectationes vene-

reas admittat, non vero, ne alios ad easdem inducat; propriam enim, suamque castitatem promittit, non alienam.

6 Hic denique nota, Novitium, qui nondum ulla vota emisit, non obligari patefacere se esse Novitium, si forte peccet contra castitatem; quia donec voveat, novam speciem peccati non committit.

De peccato cum filia Confessionis, an sit Sacrilegium explicandum Confessario; dixi superius, §. 1. num. 4.

Sacrilegium ex loco Sacro.

7 Jam vero, quoad alterum genus in hac materia quod est, quando in loco sacro ejusmodi turpia perpetrantur; sciendum est, per voluntariam pollutionem, seu seminis effusionem, quando notoria est, pollui Ecclesiam, & reconciliatione indigere; certum autem est, copulam illicitam, & quamcumque illicitam seminis effusionem, in loco sacro habitam, si sit notoria, superaddere peccato rationem sacrilegii in confessione patefaciendam.

8 Sed quid Primo; quando copula est occulta? Respondeo: licet communior, & probabilior sententia sit, etiam tunc esse sacrilegium (ita Suar. t. 1. de Relig. l. 3. c. 7. n. 4. Sanch. l. 9. de matr. disp. 15. n. 11. Bonac. de matr. q. 5. p. ult. n. 7.) tamen probabile etiam est, non esse, atque adeo in Confessione minime explicandam: ita Vasq. t. 1. p. 2. disp. 98. c. 3. n. 6. Basil. Pont. de matr. l. 10. c. 10. num. 15. citans alios, & dicens esse sententiam communem Doctorum: ratio est, quia intantum est sacrilegium, in quantum polluitur Ecclesia: at non polluitur per occultam copulam; ergo, &c. quando autem fuit occulta copula, sed deinde post aliquot dies v. gr. facta est notoria, polluitur quidem Ecclesia in foro externo, indigetque reconciliatione; at copula præcedens non fuit in foro interno sacrilega, nec ab illa, quia occulta fuit, Ecclesia violata.

Idem docet Ascanius Tamburinus his verbis; *Ecclesia, & cœmeteria occulte polluta, quando pollutio latet, non indigent reconciliatione: at quando incipit publicari violatio, necesse est, ut Ecclesia reconcilietur.*

9 Quid Secundo; si copula sit licita, idest conjugalis? Respondeo: si adsit necessitas, non esse sacrilegam: de qua vide Sanch. l. 9. de matrim. disp. 15. num. 21. & nos dicemus paulo infra, c. 3. §. 5. num. 49.

10 Quid Tertio; de osculis, tactibus, & locutionibus turpibus sine effusione seminis in Ecclesia publice factis? Resp. non esse ex hoc capite sacrilega; unde nec specialiter in eorum Confessione facer locus aperiendus: ita ib. ratio est, quia hoc sacrilegium committitur, ex eo quod violatur Ecclesia (quæ quidem violatio per sacros Canones induta fuit:) at per solos tactus, quomodocumque impudicos, quamvis cum pollutionis periculo (modo pollutio non sequatur) non violatur Ecclesia; ergo, &c.

11 Notanter dixi (ex hoc capite) non enim est negandum: si qui hæc, vel similia exercent in loco sacro, cum magna Ecclesiæ irreverentia, ut si meretricem publice ante altare impudicus quis tangeret, si in sacro templo lascivas Comædias repræsentaret, &c. non est, inquam, negandum, ab hoc sacrilegii scelus in sua propria specie committi, etiam seclusa omni humana prohibitione: ita Bon. circa 1. dec. præc. q. 6. n. 14. & alii passim: ratio est, quia esset gravis irreverentia divini cultus, atque adeo ipsius Summi Dei notabilis injuria.

12 Petes: Quid intelligitur, ad hunc effectum, nomine loci sacri? Respondeo, quamvis ad effectum refugii latius loci sacri nomen intelligatur, includatque non solum ecclesiam ipsam, cappellæque suas, sed etiam sacristiam, monasterium, &c. ita Sanch. l. 9. de matr. disp. 15. n. 23. & 24. at ad effectum constituendi sacrilegium, tum in homicidio, tum in furto, tum hic, intelligitur sola ecclesia, & solum cœmeterium, hoc est ecclesia cum suis capellis consecrata, aut saltem ab Episcopo benedicta, sacris officiis, aut sepulturæ fidelium deputata: ita Sanch. ib. d. n. 23. non ergo oratoria secularium privata, etiam si ibi celebretur ex licentia Pontificis. Sanch. ib. n. 39.

13 Denique adverte duo. Primo, non addere novam sacrilegii speciem, circumstantiam temporis sacri: ita de Lugo, disp. 16. de pen. sel. l. 12. n. 523. si igitur die festivo, si die veneris sancti commissum fuerit peccatum; non est necesse ejusmodi temporis in confessione meminisse; nisi forte ex alio capite Deo, ejusque cultui irreverentia aliqua notabilis irrogaretur: ita ib. n. 524. ut si quis v. gr. ludos publicos, vel comædias, & ludicra spectacula exhibere in die veneris sancti v. gr. vellet; id enim esse contra Dei reverentiam, nemo dubitare debet.

14 Secundo: Nec ex se superadditur similis sacrilegii malitia ex eo quod quis peccet gestando sacras reliquias: ita Filliac. t. 2. tr. 30. c. 7. n. 129. apud Dian. p. 3. tr. 7. ref. 18. ratio est, quia non videtur tam gravis irreverentia.

15 Quid, si Sacerdos v. g. portans Sacram Eucharistiam, vel primo copulam carnalem haberet, vel secundo infamaret, seu furaretur, seu quid simile peccatum patreret? Respondeo: in primo casu magnam irreverentiam agnosco; unde & grave speciale sacrilegium contra Religionem commissum, atque adeo Sacerdoti subijciendum; in secundo tam gravem irreverentiam non video: nec novum est, non omnia peccata æqualem turpitudinem continere; nam propter eandem rationem eum, qui valde impudica ante Altare exercet, modo num. 11. a sacrilegio non liberavimus; liberamus tamen alia peccata non ita turpia committentem: ita Azor. t. 3. c. 27. q. 15.

§. II. *Additio.*

1 **U**Num hic addendum superest: contra eos, qui rapiunt, vel sollicitant, vel corrumpunt moniales, quod est committere sacrilegium ex parte foeminae, fulminatur in jure canonico *p. si quis ruperit* 27. q. 1. poena capitis; & item sacrilegi bona monasterio deputantur: nota illud vel: significat enim eandem incurri poenam, etiamsi raptus non adsit, non sollicitatio, & etiamsi adsit sollicitatio sine raptu, &c.

Duas esse numero malitias in sacerdote, seu professo peccante cum professa, speciatim aperiendas in confessione, dicam mox *c. seq. §. 1. num. 2.*

De Sacerdote Graeco uxorato, an sacrilegium committat, si alias tangat; dixi in superioribus, *l. 2. c. 6. §. 3. n. 2.*

C A P U T III.

§. I. *De Adulterio.*

1 **I**N *Method. Confess. l. 2. c. 7. §. 6.* sic habes: Certum est conjugatum turpiter peccantem cum soluta, vel contra, debere explicare se esse conjugatum; quia tunc adest nova species, nempe adulterium: sed quaestio est: an quando conjugatus cum conjugata (& idem quaeritur, quando professus, seu Sacerdos cum professa) peccat, explicandus sit status utriusque? An satis sit dicere *commisi adulterium, sacrilegium, &c.*

2 Dico non esse satis, sed adulterium, vel sacrilegium ex parte utriusque perpetratum, fore necessario explicandum: ita de Lugo *disp. 16. de poen. sect. 5. n. 258.* ratio est, quia tunc duo sunt commissae peccata; alterum, quo quis peccat in sua persona; alterum, quo cooperatur cum alia, ut illa in propria persona peccet.

3 Sodomiam cum conjugate etiam sua est adulterium: & denique bestialitas, sodomia; & similia delicta uxorati, etiam cum solutis, sunt adulteria; ut item mollities; atque adeo explicanda: idem dic de oculis, & tactibus impudicis, &c. ita Sanch. *de matr. d. 18. n. 4. Azor. t. 3. l. 3. cap. 23.* ratio est, quia in his semper injuria fit conjugati.

De delectatione morosa conjugati, vide infra *l. 10. c. 3.*

4 Superest hic, tanquam in suo loco, quaerere: an qui sponsam habet de futuro, id explicare debeat, si contra castitatem peccet? Respondeo: De hac re dixi paulo superius *c. 1. §. 2. n. 9.*

§. II. *Additio,**Sodomiam Conjugati.*

1 **D**ixi *§. preced. nu. 3.* sodomiam cum propria conjugate esse item adulterium; unde sequitur, speciatim esse in confessione declarandam: quidquid dicat contra Sanch. & alios Machad. apud Dian. *p. 7. tr. 12. ref. 23.* Jam ex hoc emergit difficultas: an satis sit ejusmodi scelus sic patefacere: *Peccavi contra naturam cum conjugata?* Respondeo, non esse satis; addendum enim necessario est, eam conjugatem fuisse propriam: ita Sanch. *l. 9. de matr. d. 18. n. 4. & 5. Pont. apud Castr. disp. 3. de matr. p. 4. §. 3. n. 17. Bossius, p. 3. mor. tit. 23. sect. 11. n. 32.* ratio est, quia secus explicaretur peccatum, quod non commisisti: per illa enim verba: *Peccavi contra naturam cum conjugata,* significatur quod alter vir injuriam passus per te sit. Dices: addat poenitens, se cum conjugata peccasse, viro consentiente. Respondeo: at si significabitur, injuriam factam esse contra propriam poenitentis uxorem; quasi vero poenitens abusus fuerit uxore alterius, non vero uxore sua. Replicas: addat se cum conjugata peccasse, propria ipsius poenitentis uxore consentiente. Respondeo: sic imputaretur propriae uxori peccatum, quod non commisisti; nempe eam cooperasse cum peccato uxoris alterius viri, quae uxor alterius, per haec verba, significatur sodomiam esse passam.

2 Objicis: Dicendo, *Peccavi contra naturam cum mea conjugate,* notam infamiae apud Confessorium inuro eidem conjugati. Respondeo: de hac tota re dictum est universim in *Meth. Conf. l. 2. c. 9. §. 2.*

§. III. *Adulterii poena.*

1 **N**ulla poena spiritualis, qualis est excommunicatio, irregularitas, &c. adulterio, saltem ipso facto, incurritur. Temporales autem sunt quinque. Prima, ut dos, & donata propter nuptias amittantur. Secunda, ut amittatur jus petendi debitum conjugale. Tertia, ut incurrat aliquando obligatio restitutionis. Quarta, mors a iudice infligenda adulterae, non autem adultero. Quinta, ut propter ipsum adulterium possit fieri divortium: de hac quinta, in *tract. de Matrimonio:* quarta pertinet ad iudices externos: de tertia, & secunda, hic nostrum erit nonnulla delibare: denique Prima quamvis pertineat item ad eisdem iudices, quae tamen de illa nobis videbuntur necessaria, non praetermittemus.

2 Primo ergo, licet adultera uxor amittat dotem (non vero in jure communi paraphernalia, ex Sylv. *v. Adulterium, qu. 6. lege Sanch. l. 10. de matr. disp. 8. n. 10.* qui notat aliud ex jure regni castellae,) eamque vir lucretur post sententiam (nam ante sententiam solum potest eam retinere, si forte ejus habet possessionem, non vero ab uxore possidente eripere) ante tamen, si vir adulterante uxore, & ipse adulteretur, non amittit dotem uxoris: sic Covar. in *4. Decr. p. 2. c. 7. §. 6. n. 1.* Menoch. *lib. 1. de arbitr. cas. 287.* afferentes jura; quia, ut habet textus, *l. viro, ff. solut. matr. Paria delicta mutua compensatione dissolvuntur.*

4 Hinc fit, ut vir occulte adulter non possit in conscientia

uxorem publice adulteram accusare civiliter, & dotem acquirere; quod si acquirat, tenetur in conscientia restituere: ratio est, quam tangit Sylv. *v. dos q. 15.* quia leges disponunt applicare dotem viro, non quidem adultero, sed innocenti.

4 Quid, si post dotem ipsi applicatam a iudice vir adulteretur? Respondeo, tunc non teneri eam uxori restituere, saltem post sententiam iudicis; quia ex una parte eam jam fecerat suam, & ex alia, haec est poena, &c.

Dixi (accusare civiliter) nam criminaliter, hoc est ad damnandam adulteram, etiam morte, potest: ita Sanch. *l. 10. de matr. disp. 8. n. 33.* quidquid alii *ib.* contradicant, quia, quoad criminalia sunt impares uxor, & vir in hoc delicto: uxori enim sub poena mortis, non autem viro adulterium prohibetur: de poenis adulterii, praeter citatas, vide Azor. *p. 5. l. 3. c. 8.*

5 Secundo: Adulter amittit per leges jus exigendi debitum conjugale ab uxore; unde sequi videtur peccare adulterum, si suae conjugati conjugatur, quia sine jure conjungitur: lege Navar. *in sum. c. 22. n. 23.* dico tamen cum Soto, in *4. dist. 16. q. un. art. 6.* id non sequi: quia haec est poena, ad quam incurrendam requiritur accusatio partis, & sententia iudicis: adde conjugem innocentem, quando forte scit adulterium sui conjugis, posse remittere injuriam sibi factam; & sic innocentis jus non offendi, quia volenti, & consentienti nulla fit injuria: lege Sanch. *l. 10. de matr. disp. 13. praesertim a nu. 10.* qui optime declarat, quando esset scandalum retinere apud te conjugem adulteram; quid faciendum innocenti, ne videatur cooperari cum adultero.

6 Tertio: Coniux innocens potest negare debitum adultero; quia nimirum frangenti fidem fides non debetur: debet autem esse certus coniux, saltem per vehementem suspensionem, de adulterio; si enim dubiae, vel etiam probabiles essent conjecturae, negare debitum non posset; quia nemo est spoliandus jure, quod possidet, propter dubium, vel probabilitatem, ut late diximus, *lib. 1. in Decal. c. 3. §. 6.*

Dixi (Coniux innocens) nam si & ipse adulter sit, negare debitum licite nequit; quia jam injuriae adulterii compensatae invicem sunt.

7 Quoniam vero coniux innocens potest, si velit, injuriam sibi factam remittere, & reddere debitum conjugati adultero, ut modo dictum est; quaeritur duo: Primo, An sufficiat remittere mente, atque adeo nihil sciente conjugate adultero de tali remissione? Secundo, an si semel innocens remisit, possit in posterum negare debitum, ex vi adulterii, non quidem novi: tunc enim posset sine controversia; sed ejus, quod remissum est?

Respondeo ad primum, sufficere: ita Sanch. *l. 10. de matr. c. 14. n. 2.* quia ejusmodi remissio non est donatio, vel similis contractus, ad quorum valorem requiritur acceptatio; sed est veluti cessio quaedam juris, ad quam sufficit ipsa mera renuntiatio; hac enim posita, statim, sagitta instar, jus competit cessionario: sicuti renunciata haereditate, statim sine alia acceptatione competit substituto haereditas: sic ergo, facta remissione a conjugate innocente, statim adultero competit jus petendi, quod erat per illam injuriam adulterii impeditum.

Respondeo ad secundum, non posse deinde negare debitum, nec accusare adulterum: ita idem *ibid. numer. 1.* ratio est, quia injuria semel remissa, reviviscere nequit, & dare jus negandi, &c.

8 Porro haec remissio duobus exhiberi potest modis. Primo verbis, Secundo factis; quod secundum fit, quando sponte, & nulla necessitate exigente, innocens sciens adulterium alterius, copulam reddit, vel petit, vel ridet, confabulatur, & similia amoris indicia exhibet cum adultero: sponte, inquam; si enim vi, vel levi etiam metu haec praestat, non est aequum, ex Sanch. *l. 10. c. 14. num. 15.* innocentem privari suo acquisito jure, & sibi praedjudicare: cum nemo in necessariis praesumatur liberalis, *leg. rem legatam, ff. de admittendo legato.*

9 Ex hoc autem alia enascitur controversia: si enim innocens det signa illa amoris, vel copulam reddat, petatque; statim intelligitur vere remittere, atque adeo non posse amplius in conscientia negare debitum, vel accusare? Dico (in conscientia) scio enim cum Sanch. *lib. 10. dist. 14. a num. 7.* in foro externo ea signa haberi pro omnimoda remissione, & consequenter, illis exhibitis, repelli a iudicibus accusationem.

10 Respondeo: Triplici modo se gerere potest innocens, dum ea signa sponte exhibet, & scienter. Primo, animo vere remittendi. Secundo, animo nullo modo remittendi: Tertio, abstrahendi ab utroque; hoc est, exhibet quidem illa, sed nec habendo animum expressum remittendi, nec animum non remittendi: si primo modo, jam vere remittit; & inde fit, ut non possit amplius in conscientia negare debitum, vel accusare: quia jam remissio injuriae satis superque facta est, quae, ut modo diximus, nunquam reviviscit.

11 Si secundo modo; cum tunc vere innocens non remittat, remanebit in suo jure, atque adeo negandi debitum, & accusandi: ita Sanch. *l. 10. de matr. d. 14. n. 21.* Dices: at qui fide promittit, obligatur ad damna secuta ex fitione; ergo & qui fide remittit. Resp. ex hac fide remissione nullum damnus adulter patietur; solum enim reddere copulam debet, & pati illa amoris signa, quae in hominum existimatione damna non sunt.

12 Si denique tertio modo se gerat laesus coniux, putat Sanch. *ib. circa fin.* eum non posse negare debitum, vel accusare; quia ea signa amoris tam voluntarie suscepta, sunt vera remissio: nec est eadem ratio (inquit) de professione Religiosa, quae requirit actum positivum profitendi; quare si fiat animo simili negativo, seu praescriptivo, non est valida: non est, inquit, eadem ratio. Primo, quia

quia ad professionem requiritur expressissima quædam voluntas profitendi, cum sit susceptio novi status: secundo, quia illa amoris signa majorem habent connexionem cum reconciliatione, quam ipsum exercitium actuum professorem habeat cum ipsa vera professione. Hæc Sanchez, quæ tu, sapiens Lector, expende; ego enim expeditam disparitatem nondum introspectio.

§. IV. De restitutione damnorum ex Adulterio,

1 **C**æsar locuples juvenis suscipit filium ex Maria uxore Pompei paribus fortunis ornati; quem ratus Pompejus suum esse primogenitum aluit per multos annos, & tandem contulit eidem majoratum, posthabito vero primogenito, quem non multis post annis cum eadem Maria legitime genuit: ad quid ergo obligabimus Cæsarem, & Mariam adulteros, tanti damni causas? si enim nullum damnus reale subsecutum fuisset ex adulterio, ad nullam pecuniæ restitutionem eos esse obligatos, scimus omnes: prius de adultero, mox de adultera scorsim: non deerit interim resolutio de filio ipsa jam grandiuſculo, si forte sciat, se esse ex adulterio.

Adulteri obligatio.

2 Hæc in re certum sit. Primo, si Maritus forte adulterium sciens, exigat satisfactionem pecuniæ pro ipso adulterio, adulterium posse renuere: quia id prohibitum est *leg. transigere, ff. de transactionibus*: quod si occulte adulter velit satisfacere in pecunia, potest maritus in conscientia illam retinere; quia hæc est compensatio sine lenocinio, ut suppono: leges autem solum in foro externo satisfactionem illam vetant, ne detur ansa lenociniis.

3 Certum sit secundo, adulterum, nisi certus moraliter sit, illam esse suam prolem, ad nihil obligari: ratio est, quia in dubio melior est conditio possidentis: illud autem hæc in re certum moraliter censeretur, quod ita prudenter creditur, ut oppositum nullo modo videatur probabile: ita *Less. l. 2. c. 10. d. 6. n. 56. Sotus, Navarrus, Dicastillus eodem cit. l. 2. tr. 2. de just. d. dub. 7. n. 160.*

4 Certum sit tertio, si adulter aliquo modo suavit, ut adultera prolem susceptam supponeret marito pro sua; teneri in solidum, & ex æquo cum ipsa adultera, tum de alimentis, tum de hæreditate: ratio est manifesta, quia tunc adulter est ex se primo causa damni consecuti; quando enim consilium est in consulenti, & executoris commodum, uterque tenetur æque primo pro rata, & in defectu alterius singuli in solidum, hoc est in totum: ita *Lessius, ib. dist. 5. num. 41.*

5 Certum sit quarto, si adulter sit certus de sua prole, licet non suaserit suppositionem, teneri per se ad alimenta (quæ hæc sint, superius dixi *l. 5. cap. 3.*) ratio est; quia ipse est nunc verus Pater, & illi incumbit alere filium: dico per se: nam adesse suas interdum excusationes, ex mox dicendis *a n. 9.* colligetur. Superest igitur decernere de majoratu, vel fideicommissio, vel etiam de parte hæreditatis, quam forte aliquis similis spurius; ac si legitimus esset filius, acquirit.

6 Dico esse probabile, adulterum certo noscentem suam prolem, ac non procurantem, ut ea supponatur pro legitima, non teneri ad restitutionem dictæ hæreditatis, &c. probabile etiam esse, teneri: ratio posterioris dicti est, quia probabiliter censent non pauci, hunc adulterum esse causam directam, proximamque illius damni filiorum: ita *Sotus, Henricus, Diana, alii que recent. apud de Lugo, de justit. tom. 1. dist. 13. sect. 2. num. 10. Dicast. loc. mox cit.*

Ratio prioris est, quia contrarium autumant alii, contententes hanc esse causam per accidens, indirectam, & remotam: addunt, solum matrem esse causam proximam illius damni, dum adulter nec suadet, nec procurat: ita *Lessius, Vasquez, Molina, Turrianus, Rebellius alii que communiter apud eundem de Lugo, quos ipse sequitur, ibid. Habe exemplum: si Petrus v. gr. furretur a te tuam suppellectilem, tu vero ad eam compensandam fureris pecuniã a Tertio; Petrus non tenetur ad restitutionem pecuniæ, sed solum suppellectilis per ipsum ablata: ita adulter est quidem reus adulterii, sed non furri, seu majoratus v. gr. injuste collati filio spurio: hoc enim furtum sola adultera occasione adulterii committere videtur: utraque opinio, saktum propter bonos auctores, probabilis est: legatur & *Dicast. l. 2. de just. tr. 2. dist. 2. dub. 7. a num. 165.**

Obligatio Adulteræ.

7 Dico, eam per se esse obligatam ad restitutionem omnium damnorum per se filiis legitimis provenientium: ita *Lessius l. 2. cap. 10. d. 7. Vasquez, Molin. Turr. alii que apud de Lugo, dist. 13. sect. 3. ratio est, quia ipsa est immediata causa, cur maritus, & filii legitimi credant illum esse verum filium, atque adeo ea damna patiantur.*

Tenetur ergo juxta regulas universales, vel ex suo peculio moderate expendendo; vel filium ad religionem inducendo, vel simili quopiam modo procurare, ut, quantum potest, damnus caveatur, vel refarciatur.

8 Dixi autem (per se provenientium) nam debet restituere veris filiis ea omnia, quæ ipsis tanquam filiis debentur. Tale est fideicommissum, majoratus, hæreditas Avi, Avunculi, consanguineorum, si forte hæc collata fuerint filio spurio: contra, non opus est restituere, quæ filiis veris non debentur: si quis enim putans illum spurium esse verum filium, aliquid ei donet liberaliter, quod forte non dedisset, imò dedisset veris filiis, non obligatur mater id veris eisdem filiis restituere; quia id non est damnus per se, sed multum per accidens proveniens ipsi, qui jus in eam donationem liberalem non habebant.

Tamb. de Dec. Præc. Tom. I.

9 Dixi iterum (per se esse obligatam) nam excusari potest ex sex capitibus, quorum secundum solum excusat a manifestatione sui adulterii, non vero a restitutione bonorum, si alia excusatio non superaddatur.

Primo igitur excusatur, si non sit certa de prole adultera, ut modo diximus de adultero; licet enim raro id mater ignoret, potest tamen contingere, ut propter vicinitatem copulæ adulteri, & mariti, prorsus ignoret, vel ambigat saltim.

10 Secundo: Si non sit moraliter certa, se posse spurio persuadere illegitimitatem; cui certe non tenetur communiter fidem habere contra se filius, cum possit suspicari matrem aliis filiis velle favere: quando ergo filius non tenetur credere, & ex alia parte prævidet mater, nihil se profuturam, frustra esset illa manifestatio.

Signate dixi (communiter non tenetur) nam si filius convinci possit, ut quia est multa fide mater digna, vel testibus, aliove modo eadem mater probet toto tempore partus spurii abfuisse maritum, tunc sane & tenetur filius credere hæreditatemque respuere; & mater tenetur, nisi aliunde adsit excusatio, veritatem patefacere: quia ipsa tenetur ponere omnia apta ad refarcienda, & non continuanda damna filiorum.

11 Tertio: Si filii, vel maritus remittant obligationem: & sane, nisi aliquid multum grave obstet, facile potest præsumere ejusmodi remissionem mater, & sic nihil manifestare: nam maritus potius censetur velle noscitur adulterium uxoris, ne subeat tantum dedecus, periculumque invadendi adulterum, adulteramque, quam amittere aliquid ex bonis fortunæ: & filii, præsertim ingenui, præsumuntur potius nolle suam matrem tanta obligatione urgeri, quam aliquid fortunarum amittere.

12 Quædam sic se liberavit: habebat ea filios tres, quorum unus erat ex adulterio; & quia ab illis nihil sibi timebat, sic eisdem est allocuta: *Unus vestrum non est legitime conceptus; si cum nominatim compellavero, ab hæreditate necessario depelletur.* His auditis timuit quisque sibi, ne spurius declararetur: quare omnes exorant a matre silentiam, spuriumque quicumque is esset, sibi in vicem jura cedentes, in partem hæreditatis admiserunt. Huic remedio obstat unum ait *Covarruvias in Reg. peccatum, p. 1.* nam filii legitimi metu coacti, ideoque minus sponte consentire. Approbo dictum: verum si omnes vere id, & ex animo, non autem ex metu fecissent, idque explicite declarassent, se scilicet jura cedere propter amorem matris, vel ob reciprocam benevolentiam inter se simul eadem in domo educatos; tunc admittatur remedium, quia sic ex omni parte est voluntaria remissio.

13 Quarto: Si mater suis bonis, vel alio modo possit, velletque compensare sufficienter pro omnibus damnis per se provenientibus: quia hoc modo jam habent filii æquivalenter id, quod accepit spurius.

14 Quinto: Si sit periculum vitæ, vel similis mali: hoc enim existente, nemo obligabit adulteram, ut se prodatur; quia vita nullo pretio est æstimabilis, & quia in extrema necessitate omnia sunt communia.

15 Sexto: Denique si sit periculum infamiæ, quia fama est superioris ordinis, & merito rebus temporalibus præferenda.

Sane hæc excusatio frequentissima est: deficit interdum nihilominus, quando scilicet mater est prostituta famæ, vel etiam quando se deberet solum prodere apud prudentem filium, vel apud paucos: & ex alia parte damnus esset tam grave aliorum filiorum, vel Reipublicæ, ut illa parva infamia ex manifestatione proveniens, superaretur notabiliter a tanto damno.

16 Ex his vides raro in praxi occurrere casum, in quo adultera suum scelus prodere cogatur. Favetque Pontifex, dum universali-ter dicit, *cap. Offic. de penit. & remissione*, adulteram esse ad poenitentiam admittendam, licet nolit suum crimen marito revelare.

§. V. De Conjugatorum peccatis in materia luxuria.

1 **O**ccasione adulterii utile fore Lectoribus censeo, in unum hic veluti fascem ea colligare, in quibus peccare solent conjuges in usu matrimonii.

Quæ ut ordinatim proponantur, ad tria capita reducam, ad pollutionem, ad copulam, ad impudicos tactus, tactuique similia.

Pollutio Conjugis.

2 Conjugis impudicis tactibus se polluens, vel exercens ejusmodi tactus intendens habere pollutionem, aut cum probabili periculo illam habendi, mortaliter peccat peccato contra naturam: ita *Nav. c. 6. n. 42. & passim*: ratio est, quia matrimonium non dat conjugibus facultatem, nisi ad eam seminis effusionem, quæ generationi inservit: hæc autem maxime illi adversatur.

3 Propter eandem rationem eodem modo idem peccant si sese mutuo ad pollutionem provocant: imò hæc culpa, & præcedens, species est etiam adulterii, speciatim confitenda: ita nos *in opusc. de Conf. l. 2. c. 7. §. 6.* ratio est, quia per hanc turpitudinem, præterquam quod semen prodigitur, dividitur eorum caro, contra datam in matrimonio fidem: an ipsis liceat provocare se tactibus in ordine ad copulam, & an iisdem liceant alioqui tactus cum pollutionis periculo, dicam *mox n. 43. & deinceps.*

4 Uxor tamen licite petet, & reddet debitum marito, qui solet sine ipsius consensu in sine copulæ extra vas consulto semen effundere: ita *Pontius, l. 10. c. 11. n. 3.* contra aliquos, quia ipsa dum petit redditque, id facit quod ex se bene fieri potest, & propter malitiam viri non debet suo jure mulier spoliari: sed quid faciet in hoc casu uxor, si ipsa nondum seminavit? Paulo post dicam

M

dicam

dicam n. 17. & 18. est item peccatum contra naturam, si conjuges dum congregantur, voluntarie foras semen emittunt, ut ex se patet: voluntarie, inquam, nam si accidat quando festinante natura semen foras emittit, qui congregari legitime conatur, non est peccatum, quia non est voluntarium: ita sæpissime accidere in conjugibus arcta, quando vir primis vicibus eam cognoscere tentat, notat merito Sanch. l. 9. dub. 7. n. 19. & 20. quod foemina, quæ non sit sponsa de præfenti, vi cognita, statim, & inconscienti possit semen viri a se receptum expellere, probabile docet idem Sanch. l. 2. de matr. disp. 22. n. 17. paritate ducta ab eo, qui potest furem in continenti, ubi furtum arripuit, percutere, & non postea: nos hanc doctrinam non admittimus mox n. 14.

Copula.

7 Finis, ut omne peccatum etiam veniale vitetur, in matrimonio usu aliquis ex his quatuor esse debet (lege Sanch. l. 9. d. 8. 9. 10. 11.) Proles in Dei cultu procreanda; carnis concupiscentia sedanda; sanitas propria, uxorisve conservanda; Propria obligatio satisfacienda; quæ duæ postremæ causæ non solum sunt, mea sententia, quando conjuges reddunt, verum etiam, quando moderate petit ab ea puella, quæ propter verecundiam petere non audeat.

6 Neque tamen est necesse, ut ii recti fines expresse actu signato intendatur; satis est enim, alios pravorum fines non admittente, siquidem eo ipso, quod matrimonio uti conjuges volunt, nisi debitos fines expresse removeant, illos virtute, & implicite intendunt. Ita Sanch. *ibid.* & lib. 2. disp. 26. n. 25. in simili.

7 Expresse excludere finem multiplicandæ prolis: imo etiam cupere filios non procreare, veniale est; quia ex una parte jam implicite remanent alii recti fines; & ex alia nonnulla inordinatio est illud optare. Non est tamen mortale, quia tunc nihil conjugum ponit, ut supponimus, quod re ipsa obstat conceptioni prolis: quod si ob bonum finem, v. gr. quia pauper est, nec potest alere filios, illud optaret, ne veniale quidem esset: qui non reddidit debitum, ne prolem multiplicet, an peccet, vide mox num. 23.

8 Dices: Thom. Sanch. l. 9. disp. 9. tunc solum putat, non esse venialem culpam ulum matrimonii ob finem sedandæ concupiscentiæ, vel sanitatis tuendæ, quando non habet conjugem alia media, quibus carnem sedet, vel sanitatem tueatur: respondeo: at Emmanuel Sa v. *debitum conjugale*, nu. 5. cum aliis apud Sanch. l. c. d. 19. num. 2. putat absolute hos duos fines semper liberare conjuges ab omni culpa: confirmo, quia nolo obligare fideles, qui humano modo solent operari, & non metaphyfico, ad speculandum quodnam medium sit aptius ad tentationes superandas: satis habeant, si eligant illud, quod est aptum: adde conjugum uxorato, convivente domi uxore (quare per fugam vincere non potest, quod omnium optimum remedium est in hac materia) imo & ad filios procreandos intento, satis difficilia esse alia media ad sedandam concupiscentiam. Ita Laym. lib. 5. tr. 10. p. 2. c. 4. n. 2. simile quid de sanitate; cum enim obvium habeat hoc remedium, nolo eum obligare ad alia conquirenda.

9 Denique eum, qui sola delectatione petit, vel reddit debitum peccare solum puto venialiter: ita Pontius, lib. de matr. c. 21. n. 6. quare cum apud aliquem legis: Non peccat conjugum, qui alteri ob delectationem petenti reddit debitum (ita Cælestinus Svesionensis in *compendio Theologiae moralis*, ar. 2. c. 30.) sic interpretatur; non peccat, qui alteri ob delectationem petenti, ipse reddit, ut suæ obligationi satisfaciat.

10 Dices: Cur non sequimur Joannem Sanch. disp. 23. n. 25. qui contendit, finem solius delectationis in conjugatis, ne peccatum quidem esse veniale; sicuti non est, pulchrum prospectare campum, fragrantem rosam odoratum ob voluptatem admovere, suavi melodiz liberas aures dare? respondeo: ideo illum in hoc non sequimur, quia saltem in praxi, ad quam tendit semper nostra doctrina, in re tam lubrica, qualis est luxuria, adest communiter in volente solam delectationem, periculum labendi in excessum, nimis ei voluptatis fini adhzendo; qui excessus in re quomodocumque concessa, semper culpa venialis est, veluti excessus cibi, potus, &c. ut explicat idem Joannes Sanch. *ibid.* ex quibus verbis.

Huic Doctrinæ consonat damnatio 9. Propositionis ex damnatis ab Innoc. XI. *Opus conjugii ob solam voluptatem exercitum omni penitus caret culpa, ac defectu venialis.*

11 Atque hic obiter nota, propter eandem rationem dictam n. 9. ibi (ut suæ obligationi satisfaciat) fieri, ut quamvis peccet is, qui petit, habens forte votum castitatis, vel qui petit cum affinitate post matrimonium contracta ex incestu, altero conjugum non consentiente; tamen non propterea peccet is alter conjugum, qui legitime reddit: potest siquidem, licet non teneatur: ita Castrop. disp. 3. de matr. p. 4. §. 10. n. 6. & 7. parvus enim ille finis, & vinculum illius affinitatis se tenentia solum ex parte petentis, & non ex parte actus, nequit commaculare ipsum actum reddentis debitum ex obligatione justitiæ: nonnulli hic addunt, debere conjugem non reddere, quando id non est illi incommodum; id quod dicunt, ne cooperetur conjugum sine ulla causa cum peccato alterius, quod facile possit evitare: sed certe in praxi vix invenies non adesse ejusmodi incommodum; semper enim adest timor, ne alter, qui jam copulam appetit (nam propterea petit) ægre ferat se repelli, & ne enascantur discordiæ.

12 Dixi (legitime reddit) si enim post initum matrimonium appareret aliquod impedimentum dirimens: per quod ii conjuges legitimi non sunt, reddere certe non posset: quia tunc esset fornicatio, non vero copula maritalis; & malitia se teneret ex parte actus, nec solum ex parte petentis: rursus, si qui votum castitatis non habet, petat debitum ab eo qui talem votum habet,

vel ab eo, qui contraxit post matrimonium prædictam affinitatem ex incestu (quæ nunc solum contrahitur ex copula cum consanguineis in primo, vel secundo gradu sui conjugii) potest quidem, ut dictum est, petere, quia non privatur jure suo; & ille, a quo petit, potest, & tenetur reddere, ne ipsum dicto jure privet: at non potest reddere in priori bimestri matrimonii, nec existente altero conjugum adultero: ratio est, quia tunc alter non obligatur reddere ex obligatione justitiæ; unde non habet caput, quo excusetur a cooperando cum peccato petentis.

13 *Intentio.* Conjuges habentes ex intentione copulam, ut haberent etiam si conjugati non essent, vel turpiter cogitando deliberate de alia, vel optando turpiter aliam, vel suam esse aliam sibi non conjugatam; peccant mortaliter: ita S. Thomas, in 4. d. 3. q. 2. ad 3. apud Sanch. de matr. l. 9. d. 11. n. 3. Navarrus, c. 16. nu. 23. Bonac. de matr. qu. 4. p. 6. n. 6. quia sic, per delectationem morosam tenderent in eam, quæ re ipsa non est sua: quam doctrinam sic limitat Sanch. lib. 9. disp. 17. n. 6. *Si delectatio hæc conjugis in nulla re turpi esset, sed in sola pulchritudine viri, aut femina aliena, perinde ac posset in cogitatione arboris pulchre delectari, ut vel sic ad actum conjugalem excitetur; nullam video lethalem culpam, cum delectatio in nullum turpe objectum feratur; & ad honestum finem dirigatur: non tamen est hoc alicui permittendum, sed valde dissuadendum ratione periculi.* Hactenus Sanch. Quia ratione delectari quis possit de copula præterita, futura, vel conditionata, dicam suo loco, l. 10. c. 4. & 5.

14 *Effusio extra vas.* Peccat mortaliter mulier, quæ suscepto semine se erigit, vel mingit, & sic velit conceptionem impedire: ita Sanch. l. 9. disp. 21. n. 3.

Velit dico; nam quia matrix semper retinet multum seminis propter vim retentivam, qua pollet, re ipsa non impedit, licet multum noceat: ita Belloch. de casibus reservatis p. 1. q. 4. n. 365. Peccat nihilominus ex illo pravo animo; quare si hic desit, seque ob alios bonos fines erigat, vel mingat, culpa saltem gravi vacabit. Huc facit quidam casus, quem asseram non multo post c. 7. §. 2. n. 9. Fagundez in Dec. l. 6. c. 3. n. 50. ait non peccare foeminam se invertentem post copulam, ut semen foras ejiciat, ne concipiat; quando aliqua causa rationabilis excusat, v. g. periculum mortis in partu, aut labor magnus, & magnum detrimentum in detinendo: sed certe nulla ratione est audiendus, quia impedire generationem, est ex se intrinsece malum.

Dices: Sanch. alios cit. l. 2. de matr. disp. 22. n. 17. docet, sponfam per vim oppressam a sponso ante bimestre, posse semen in continenti statim expellere: & idem diceret de quacumque foemina vi oppressa, quia (inquit) tunc reputatur mulier se defendere: sicut enim suam rem defendere reputatur dominus, quando statim rem a fure surreptam sibi reassumit; sic, si foemina statim semen furtivum ejiciat, adeoque generationem impediatur: ergo impedire generationem non est intrinsece malum, quia si hujus generis esset, Sanchez non potuisset dicere in prædicto casu licere.

Resp. Hanc doctrinam doctissimi Sanch. merito non admittimus: tum a posteriori, quia sequeretur hoc ipsum, nempe licere generationem aliquando impedire: tum a priori, quia foemina potest quidem se defendere omnibus aliis viis, non vero quando adest damnum tertii innocentis, ut in casu nostro adest damnum prolis: sicuti nec dominus posset sibi rem suam statim a fure repetere cum directo damno innocentis alicuius tertii. Cætera vide apud Texedam, in *Theol. mor.* t. 2. l. 4. tr. 1. n. 124.

15 Peccat item maritus, qui copula incepta, desistit a seminando, quando uxor jam seminavit: at si hæc non seminavit, poterit, ex Diana, p. 3. tr. 4. ref. 204. & 223. Sanch. l. 9. disp. 19. n. 3. de ejus assensu se retrahere, modo non sit periculum pollutionis extra vas. Id tamen magna indiget cautela, quia irritata jam utriusque natura, facilis est alterutrius seminatio contra copulam, quod fufe probat Leander de Sacram. t. 2. tr. 9. disp. 25. q. 15.

16 Illud concedit Præpositus, in *tertia parte*, q. 74. art. 10. dub. 1. apud Dianam, p. 6. tr. 6. ref. 37. si vir ob morbum, aliamve causam copulam interrumpat, si deinde sequatur pollutio extra vas ab ipso nequaquam intenta, nec adest periculum consentiendi, non esse saltem mortale, quia tunc ea sequitur contra voluntatem ex opere licito: nam propter eandem rationem judicant merito nonnulli fornicantem posse, atque adeo debere extrahere se a copula incepta etiam post semen a confornicante emissum, nam recedendo ab illa recedit a peccato, quod semper est licitum, imo debitum; quare si sequatur pollutio, sequetur ex opere licito, & præter intentionem, consentumque: Lege Lessium, l. 4. c. 3. dub. 7. n. 55. Sanch. l. 9. disp. 19. n. 7. docentem esse probabile licere, imo teneri fornicantem ad prosequendam copulam, quando foemina jam seminavit, vel inevitabiliter seminabit, contra quem agit Averfa ciatus, & exceptus a Diana p. 9. tr. 8. resol. 31. & p. 6. tr. 6. ref. 37.

Quod dixi concedi a Præposito, est omnino distinguendum: vel enim primo, vir consulto commiscetur cum uxore volens propter morbum non seminare, prævidens tamen futuram pollutionem extra vas: & id nullo modo est approbandum, quod tamen videtur approbari a Diana, p. 6. tr. 6. ref. 37. ratio mihi manifesta est, quia nunquam licet procurare pollutionem, seu dispersionem seminis: sed quid est magis id procurare, quam commisceri cum muliere, animo se retrahendi, quando natura est irritata satis ad seminandum? Sane commistio hæc magis est provocativa seminis, quam sit quælibet contractio genitalium manibus, vel quolibet instrumento facta: id tu dixeris, conjugem dare operam rei licitæ? Verendo, um tactus aliqui sunt probabiliter liciti conjugatis extra periculum pollutionis; non vero tactus valde impudici, ut est contractio, & motus eorumdem: quia

quia tunc id non est solum tangere, sed ipsammet procurare pollutionem, ut dicitur *mox num. 55. & 56.* multo ergo minus licebit hæc commissio, seu copula inchoata.

Vel secundo, Vir committetur cum uxore animo legitime feminandi intra vas, sed interim incidit repentina alicujus inexpectati morbi accessio, subitus terræmotus, subita rixa, &c. & tunc se retrahit (& id approbare solum potuit Præpositus) quamvis prævideatur futura seminis dispersio, sed non intendatur; tunc enim vere per accidens, & extra intentionem sequitur pollutio.

17 Duo supersunt hic explicanda. Primum sic propono: uxor quædam satis frigida, minusque venerea alio cogitationem vertebat, dum vir cum ea congredebatur, unde fiebat ut ipsa non seminante, seminaret dumtaxat maritus: quo illam peccato damnabis? Resp. nullo condemnat Præpositus 3. p. q. 6. d. 4. n. 35 (lege Dian. p. 5. tr. 14. ref. 37.) quia semen mulieris valde probabiliter nec active, nec necessario ad generationem concurrat: præterea si illam condemnaret, etiam reas efficeret vetulas, sterilese congrederentes cum viris validis, & feracibus: propter eandem rationem nonnulli recte docent mulierem non obligari expectare viri seminationem; & item, ubi vir seminavit, posse ipsam suam seminationem negligere: ita Th. Sanch. l. 9. d. 17. n. 6. Convertere denique animum ad alia, ne natura excitetur, licite potest uxor: ita Martin. de S. Joseph apud Dian. p. 10. tr. 13. ref. 42. *fin.* suæ enim obligationi sufficienter satisfacit, si viro utrumque sui corporis ipsa præstet.

18 Secundo, quid contra? Potestne licite uxor postquam seminavit vir, membrumque retrahit (nam illum obligare non possum, ex Sanch. *ib.* n. 9. ad expectandum, ut post seminationem suam, seminet mulier, licet expectare possit, si velit) potestne, inquam, se ad seminandum manibus adjuvare? Resp. licet aliqui negent, ut Rodriq. in *summa* p. 3. c. 88. n. 4. Castrop. d. 3. de matr. p. 4. §. 3. n. 6. Texeda mox citandus; tamen cum Sanch. l. 9. d. 17. n. 12. licet id in *editione Lugdunensi*, anno 1621. sit expunctum (inclinat Diana p. tr. 17. ref. 38. Lessius l. 4. c. 3. *dub.* 7. n. 55. & *dub.* 14. n. 94. alique ab eodem Dian. *ib.* citati; quamvis idem Dian. contrariam sententiam amplexus deinde fuerit ex Texeda p. 9. tr. 8. ref. 31. & p. 10. tr. 13. ref. 42.) probabiliter puto licere: modo sit continuo, & immediate: ratio est, tum quia est probabilis etiam illa sententia, quod semen mulieris multum conferat ad generationem; tum quia nimis durum esset, irritatam naturam velle compescere; idque non raro, quia mulieres sunt viris frigidiores: tum denique, quia illa mulieris seminatio in eo casu complementum est præcedentis actus maritalis: quibus rationibus conatur respondere Texeda adductus a Diana d. ref. sed illæ responsiones, vel mediocri Theologo pro quantum frigent!

Nec minus friget ratio Castropalæi *loc. cit.* quam contra sententiam Sanch. assert. *Conjugibus* (ait) *ea copula licita est, per quam efficiuntur una caro: at mulier per illam effusionem non videtur fieri una caro cum viro, utpote ab ea separato; ergo, &c.* Hæc ille. Sed merito (sapientissime vir) dixisti (non videtur;) nam maritus, & uxor non sunt una caro, per externum illum tactum corporum, qui videtur; sed per commisionem seminum utriusque, quæ non videtur: unde colligo principium Castropalæi, sententiæ Sanch. valde favere, sic: ea copula (dicit merito Castrop.) licita est conjugibus, per quam efficiuntur una caro: subsumere potest Sanch. sed sunt una caro per commisionem seminum; ergo, &c.

Non nemo benignius aliquid doctrinæ a nobis hæcenus traditæ concedit: docet enim etiam ipsum virum licite posse tunc suis manibus pudenda uxoris contrahere, ut ipsa seminet; quia id, non est nisi licitam copulam perficere: ita Baucius, Leander, Martinus de S. Joseph, quos citat, sed reprobant Dian. p. 10. tr. 13. ref. 42. quod tamen an sit probabile, expendant alii.

19 Illud difficile erit uxori. Diximus n. 4. eam posse reddere, & petere debitum a viro, qui in fine copulæ solet membrum extrahere, & extra vas seminare: jam si ipsa uxor in eocasu non seminavit; irritataque satis est, poteritne se provocare ad seminandum? Resp. Neutiquam id concedo: solum si sequatur suo naturali fluxu sine consensu seminatio, ipsa non erit in culpa: at si se provocat, qua ratione a culpa liberabitur? Semine enim viri in utero non existente, suum semen non emitteretur ad generationem adjuvandam, sed ad libidinem explendam: huic ergo mulieri auctor sum, ut nec petat nec reddat, si id inconueniens imminere prævideat; potest enim non reddere, & consequenter debet non reddere, hoc periculo imminente: ipsa enim ad hanc redditionem ea circumstantia infectam nunquam se obligavit.

Debitum copulæ.

20 Conjugi non adultero, quamvis excommunicato ex Castrop. de matr. disp. 3. p. 4. §. 10. serio petenti etiam semel negare, vel differre conjugale debitum, per se mortale est, ex triplici capite, ex eodem *ib.* §. 1. n. 5. contra Pont. l. 10. de matr. c. 2. n. 2. dicentem semel aut iterum negare non esse mortale, idque etiam dote non soluta, ex Sanch. l. 9. de matr. disp. 5. n. 1. quia conjugi negatur, quod suum est: quia ex negatione exoriuntur discordiæ: quia vere semper adest periculum incontinentiæ in conjugate petente: sunt tamen hujus rigoris ordinariæ exceptiones decem.

21 Prima: quando precibus, & blanditiis vir petit, vel ita remissè petit, ut facile desistat: ita Cornejo & Ochag. apud Dian. p. 5. tr. 5. ref. 14. & tr. 14. ref. *fin.* tunc enim non videtur graviter offendi ex negatione; nam etiam quando solis precibus petit creditor debitum pecuniæ, cum possit serio, judicatur non ferre graviter dilationem solutionis: semper intellige, si absit periculum incontinentiæ, & nisi ex verecundia quis non auderet aliter exigere.

Tamb. de Dec. Præc. Tom. I.

22 Secunda: quando eodem semoto periculo: raro uxor denegat: ita idem *ib.* quare si quinquies soleat vir petere in mense uno; potest uxor semel non correspondere, ut etiam potest matutinae petitioni sero ad vespertas debitum reddere: ratio utriusque dicti est, quia non existente incontinentiæ periculo in petente, levis utraque dicta negatio judicanda est: quid, si nimis crebro vir petat? Resp. sane negare licite potest, si absit incontinentiæ periculum; quia mulier ad ordinarium, communemque modum se obligavit, non ad superfluum: quale tamen sit istud superfluum difficile est dimetiri, nec alio modo nisi iudicio prudentis, spectata ætate, viribus, sanitate conjugum erit expendendum.

23 Tertia: quando conjux negat ob multitudinem prolis, quam sustentare nequit. Ita Sotus contra Navarr. apud Laym. lib. 5. tr. 10. p. 3. cap. 1. n. 16. contra Castropal. *loc. cit.* §. 10. n. 9. sicuti enim in aliis debitis magna incommoditas excusat a solutione, ita hic: semper tamen, ut nimis sæpe dictum est, secluso periculo incontinentiæ: quo item secluso, posse conjuges convenire, ut non exerceant copulam, ne onerentur filiis, mihi dubium non est.

Hinc insurgit nova quæstio: an possit quis negare debitum propter foetorem oris sui conjugis? hæc enim magna incommoditas est.

Resp. non posse, Primo, si foetor non est magnus: Secundo, si aliquibus remedijs, puta odore apud se, vel conjugem assumpto, vel iterata ablutione vinci illa maleolentia possit: Tertio, si aliquo tempore malus odor, cessante fortasse infirmitate, deservat. Posse autem, si foetor est notabiliter gravis, nec ullo modo, vel tempore vinci queat: imo tunc etiam separationem tori fieri posse, docet Bauci in *singul. casu*, de quo casu in terminis a nullo Doctore fuisse disputatum, ibidem asfirmat.

Ratio allatæ doctrinæ esse potest, quia in prioribus tribus casibus difficultas non esse tanta supponitur, quæ possit vincere obligationem debiti, quam contrahunt conjuges ex contractu matrimonii: at in ultimo casu, cum supponatur magna difficultas, non præsumuntur conjuges usum matrimonii cum tanta difficultate (quæ moralis impossibilitas vocatur a Theologis) promississe.

Confirmatur; quia docet Sanch. l. 9. de matr. d. 24. n. 21. *circa fin.* non teneri sanum conjugem reddere debitum conjugi, qui incidit in lepram, etiam secluso periculo contagii, quando accessus est satis difficilis, ac moraliter impossibilis ex nausea talis morbi: assertque Cardinalem dicentem, non compelli conjugem ad debitum reddendum, quando ob lepram nimis horror insurgit. Sed eadem nausea militat in casu, de quo loquimur, Ergo. Quando foetor fuit cognitus ante initum matrimonium, mox dicam.

Quid, si conjux maleolens patiatur morale periculum incontinentiæ? Resp. nec tunc in ultimo casu prædicto obligari conjugem alterum ad reddendum: ratio est, quia lex charitatis non obligat cum tanto incommodo proprio, saltem quando necessitas spiritualis proximi non est extrema, nec gravis, quemadmodum non est hæc, cum conjux maleolens suis stimulis impuris possit alijs remedijs occurrere. Legè num. sequentem.

24 Quarta. Quando negat propter rationabile periculum suæ salutis, ut si ipse sit febri oppressus, vel conjux alter sit morbo contagioso affectus, vel post cibum, vel balneum assumptum, &c. Ita Sanch. lib. 9. de matr. disp. 24. *per totam*, At vero tunc, quamvis non obligetur, possit nihilominus licite reddere? Distinguendum est: si est periculum vitæ, non potest; quia nemo est dominus suæ vitæ: si est solum periculum longi morbi, ut Gallici, lepræ, &c. licet non obligetur, tamen potest; quia in his morbis, quamvis diuturnis, sed non ad mortem tendentibus præponderat matrimonii amor, atque evitatio periculi incontinentiæ in utroque conjugate.

Uxor semper emittens foetus mortuos, an possit reddere, & petere; & posito quod possit (ut certe potest) anteneatur reddere, diserte habes apud Sanch. lib. 7. de matr. d. 102. n. 8.

Sed quid, si sit periculum incontinentiæ, obligari ne cum tuo sanitatis periculo conjugi copulam tunc concedere? Resp. non obligaris: ita Coninch. Laym. alique apud Castrop. disp. 3. de matr. p. 4. §. 10. num. 4. Adde Præposit. 3. p. q. 6. de matr. *dub.* 5. n. 14. quia alia via sibi consulere potest conjux.

Quando lepra præcessit matrimonium, & a te sano cognita fuit; tunc ex Sanch. *ibid.* debes reddere; quia ejusmodi periculo longi morbi consensum legitime præbuiti, & commune est omnibus pactioibus, ut, si detegatur vitium rei, ita obliget contractus, sicuti si vitium abesset. Idem igitur erit in præcedenti casu de oris foetore, si illius conscius fuisti, nisi sit tantus, sive foetor, sive horror ex lepra, ut physice te inhabilem reddat ad copulam, ut *ib.* notavit Sanchez.

25 Quinta. In primo bimestri, post initum matrimonium verbis de præsentem non obligantur conjuges reddere debitum, quo consummetur matrimonium, quia per sacros canones *cap. ex Publico, de conju. conjug.* in illis duobus mensibus, dum est Matrimonium solum ratum, & non consummatum, possunt deliberare de religione assumenda: lege Sanch. lib. 2. de matr. disp. 22. Quod si certi sint, se nolle esse Religiosos, adhuc non obligantur reddere: ita Præp. in 3. p. q. 7. *dub.* 6. n. 47. apud Dian. p. 4. t. 4. ref. 133. favetque Sanch. *loc. cit. num.* 16. contra Coninch. de Sacerd. d. 26. *dub.* 4. *concl.* 2. nu. 46. quia ille animus non tollit jus, quod habent in toto eo bimestri; quod quidem jus datum fuit absolute, licet propter illum extrinsecum finem deliberandi. Post consummationem matrimonii quocumque tempore factam, semper deinde reddere oportebit; quia non est amplius Religioni locus.

26 Sexta. Posse licite conjugem negare debitum petenti ante benedictiones Ecclesiæ, notant probabiliter aliqui: ratio est, quia

quia probabilis censetur opinio, docens copulam conjugalem ante dictas benedictiones, peccatum esse veniale: hoc ergo velle evitare, non se copulando, licebit conjugii.

Petenti vero ante denunciations (si quando matrimonium ante illas contractum de presenti rite fait) multo certius est, posse debitum denegari; quia consummare matrimonium ratum non præmissis denunciationibus esse mortale ex Tridentino colligit probabiliter Sanch. *lib. 3. de matr. d. 11. nu. 3.* alique apud ipsum: velle autem mortale peccatum evitare, non licet solum, sed debet: non inficior interim alios putare non esse mortale, quando certi sunt conjugati, nullum inter se adesse dirimens impedimentum; nam propterea ii sequentes hanc opinionem, possent sine peccato copulari: ita Sotus, Ledesma, Rodrig. alique, quos citat. Dian. *p. 9. tr. 8. ref. 19.*

27 Septima. Ei, qui emisit votum castitatis, & ei qui contraxit affinitatem cum suo conjugate ex incestu, posse alterum conjugem negare debitum, innui supra *num. 12.* Sed adverte, si tu consentisti voto, vel incestui, non solum te non teneri reddere debitum, sed nec posse petere; quia per consensum datum ad fovendum renunciasti juri petendi: ita Laym. *l. 5. tr. 10. 3. p. c. 1. nu. 12. & 15. fin. & per consensum ad incestum, incurristi etiam tu ex Sanch. lib. 9. de matr. d. 27. num. 3.* in peccatum non petendi debitum, ut *ibid.* insinuavi.

28 Octava. Non peccare uxorem nolentem reddere debitum, dum ipsa est in suis menstruis, probabiliter docet cum aliis Bonac. *de matr. qu. 4. p. 6. num. 10.* quia tunc esset peccatum veniale copula, ob difficultatem retentionis seminis &c.

29 Nona. An Amentis debeat sanus conjux debitum reddere? De tota hac re habe summam hæc tria ex Sanch. *lib. 9. de matr. disp. 23.*

Primo, si uterque conjux sit omnino amens, vel raro habens lucida rationis intervalla, sunt separandi, propter damnum prolis forte futuræ sine parentum educatione: quod si sint solum stolidi, non sunt separandi, quia utrumque habebitur educatio.

Secundo, si solus vir est amens, potest uxor sana cum eo copulari; quia non erit damnum prolis, cum hæc habitura sit matrem educantem: sed per se non obligatur reddere debitum, quia petitio amentis non est actus humanus, cui uxor debeat respondere: per se, inquam; nam si adsit periculum incontinentiæ conjugis amentis, obligabitur (ait Sanch.) occurrere huic periculo debitum reddendo: sed oro te, amice Lector, ut expendas, hoc periculum non fore nisi materiale; nam incontinentia amentis non est culpa; facilius ergo dic, obligari tunc uxorem, propter periculum dispersionis seminis sui viricum frustratione generationis, cui ipsa uxor potest consulere, recipiendo in se maritale semen.

Tercio, si sola uxor est amens, vir potest cum ea conjugii, quando amentia non est furiosa, unde non sit periculum abortus, quia proles jam habebit patrem educantem: quando autem adest ejusmodi periculum, non potest; quia cooperaretur ad faciendum abortum.

30 Decima. Dubius de suo matrimonio, vel de impedimentis, an possit potere, vel an debeat reddere, dixi satis superius *lib. 1. in dec. c. 3. §. 7. v. matr. & v. dispensatio.*

31 Sed redeamus ad cætera, quæ pertinent ad debitum copulæ: debitum, ni melius dicam, indebitum petero, vel reddere intra vas præposterum, esse peccatum contra naturam, superius docuimus: quid copulam incipere in præpostero, sed animo consummandi in naturali, & re ipsa ibi consummando?

Resp. adhuc esse mortale: ita Sanch. *lib. 8. de matr. d. 17. n. 4. 5.* & Bonac. *de matr. l. c. p. 11. n. 12.* contra Nav. *de peen. conf. 4.* apud Dian. *p. 2. tr. 17. ref. 37.* ratio mox dicitur *num. seq.*

32 Quid fricere genitalia in superficiei vas præposterum? Resp. adhuc esse mortale. Ita Pont. *lib. 10. matr. c. 11. num. 5.* & Castrop. *de matr. d. 3. p. 4. §. 2. nu. 6.* contra Sanch. *lib. 9. de matr. d. 17. n. 5.* quæ sententia Sanch. in aliquibus Codicibus Lugduni anno 1621. impressis est deleta; illam tamen affert Tancredi *de matr. l. 8. disp. 17. §. quæres 3. vers. dabit. & in hoc,* contra Tixedam. ratio hujus, & præcedentis resolutionis est; quia in præcedente casu, est certe inchoatio peccati contra naturam: in hoc, quia tactus tam vicinus vasi præpostero prohibito, videtur conjugibus etiam ipsis prohibitus: & certe quoad praxim, cum semper ille tactus fiat ex affectu ad locum præposterum, semper erit, saltem ex affectu mortalis: idem puo in casu, de quo nuper interrogatus fui, hoc est de quodam viro, qui voluptatis gratia digitum intromittebat in vas uxoris præposterum; est enim affectus ad præposteram libidinem.

33 Quid denique si genitalia intromittantur in osfœminæcum pari animo leminandi in vase naturali? Resp. adhuc esse mortale: ita Fagund. *in dec. t. 2. l. 6. c. 3. n. 19.* apud Dian. *p. 6. tr. 7. ref. 7. §. Quærendum,* contra Sanch. *l. c.* qui locus Sanch. etiam in dictis codicibus deletus est; sed pari modo affertur ab eodem Tancredi *ib.* ratio posset esse, quia id videtur adeo esse contra rectam rationem, excedens alias deordinationes in materia luxuriæ, ut constituat novam luxuriæ speciem innominatam, seu ejus inchoationem: sed certe aliqui apud Dianam, *l. c. Irrumationem* appellant: Vide tamen quæ dicam inferius *c. 7. §. 1. nu. 3.* ubi ex Filliucio videor sequi opinionem Sanchez.

Copulae modus.

34 Situm variare in copula, sive scilicet a latere, sive a tergo sive alio modo, dummodo conjuges uniantur in vase naturali, est solum veniale; quia non est nisi parva deordinatio: quando autem adest causa, ut si vir, v. g. propter pinguedinem non posset congregari, nisi retro accedat, vel quia uxor est gravida, &c. ne veniale quidem est; quia matrix sufficientem seminis

partem naturæ suæ attrahit ad se, atque adeo non impeditur generatio; esto, certius secutura sit alio modo: conjuges enim ad certam generationem quærendam tenentur, non ad certissimam: ita Pontius *lib. 10. cap. 11. num. 3.*

Copulae tempus.

35 Accedere ad conjugem, dum est gravida, vel dum est in menstruis, non est saltem mortale, & probabiliter nec veniale: ita Sanch. *l. 9. d. 21. n. 7.* quia regulariter in gravida non est periculum abortus, & in menstrua non apparet, unde adfit prohibitio, cum etiam tunc adfit saltem minus principalis finis, qui est concupiscentiam sedare.

36 Nec in Adventu, nec in Quadragesima, nec in diebus festis, &c. adest prohibitio congressus conjugalis: aliud enim est nuptias celebrare, id est benedictiones nuptiales in Ecclesia, & solemnem inducere traditionem sponsæ in domum sponsi, quæ duæ sunt veteræ in Adventu, & Quadragesima, &c. lege Sanchez, *lib. 7. de matr. disp. 7.* Sylvest. *v. matr. 7. qu. 2.* Aliud, copulam exercere post legitimam consensum de presenti; quod esse prohibitum nullibi legitur.

Qua ratione tempore Eucharistiæ sumendæ sit conveniens & copula abstinere, dictum est a nobis pluribus in nostro *opusculo de Comm. cap. 2. §. 1.*

37 Remanet aliquid dicere de tempore senectutis conjugum: ii ergo quamvis credant, non amplius filios generaturos, copula uti queunt: quod si ita sint senes, ut semen non emittant, adhuc ad copulam conari possunt, & tactus alios conjugum, de quibus mox, exercere: ratio est, quia eo ipso quod sunt conjuges, ad hæc omnia jus habent, saltem propter alios minus principales fines, concupiscentiam sedandi, amorem suum fovendi, &c. differunt igitur permaxime hæc duæ quæstiones, an senes conjuges omnino exhausti conari possint ad materialem copulam, & an senes omnino exhausti, itaut judicio medicorum nulla arte adjuvari possint ad copulam habendam, matrimonium inire queant? Illud prius, ut certum concedimus cum Sanch. *l. 7. disp. 102. n. 7.* hoc posterius negari debere, docet cum multis idem Sanch. *l. 7. de matr. disp. 92. num. 24.* quem vide.

38 Quod si ejusmodi senex conjugatus non possit alio modo congregari, nisi semen effundendo extra vas; bene sic distinguit Castrop. *disp. 3. de matr. p. 4. §. 3. n. 7.* si dubius est de senex, an semper ita sit congressurus, potest licite, ex Bonac. *de matr. d. 6. num. 7.* congregari; quia donec dubius est de effusione, utitur jure suo maritali, & illa effusio est ipsi per accidens: at ab eo momento, quo moraliter sit certus, semper ita futurum, illicitè congregietur; quia tunc per se esset illa effusio extra vas, atque adeo peccatum contra naturam.

Copulae locus extrinsecus.

39 Publice conjuges copulari, ut etiam se impudice tangere, est peccatum mortale: ita Th. Sanch. *l. 9. d. 15. n. 1.* quia id est se adversatur honestati, & quia est occasio proximi peccati; cum certum moraliter sit, aliquem ex aspicientibus, saltem in turpem delectationem incursum.

40 Item, si in loco sacro, etiam privatim ea exercentur (quoniam sit locus sacer ad effectum hujus peccati, vide fuse apud Doctores Thom. Sanch. *l. 9. d. 15. a. n. 23.* Castrop. *t. 2. tr. 11. d. 1. n. 2.* & nos innumis supra *c. 2. §. 1. n. 12.*) ratio est, quia ex se magna est irreverentia, in locis Deo deputatis hæc turpia, quamvis alias licita perpetrari: non inficior tamen, a justa causa posse peccatum excusari: sola autem hæc est, periculum incontinentiæ, quo forte laborent conjuges, si in loco sacro sint conclusi per longum tempus, puta unum mensem ex Sanch. *l. 9. de matr. d. 15. n. 12.* quindecim dies ex Lessio *l. 4. c. 3. d. 12. n. 86.* decem dies ex Fagundi *per. Eccl. l. 4. c. 4. n. 2.* quatuor, vel quinque dies ex Suario, quem citant Fagund. *ib.* & Diana *p. 1. tr. 7. ref. 9.*

Tactus, & his affinia inter conjuges.

41 Tactus partium honestarum, vel inhonestarum, aspectus earundem, turpiloquia, morosa cogitationes duplici modo exerceri inter conjuges possunt: altero, sine pollutionis periculo, de quo prius agam; altero, cum ejusdem periculo, de quo posterius.

Tactus sine pollutionis periculo.

42 Omnia n. 41. prædicta inter conjuges licita sunt, si fiant vel ad se præparandos ad copulam, vel ad vitandam incontinentiam, vel ad ostendenda amoris legitima signa: at sunt venialia, si duntaxat ob voluptatem, sive quæ nascitur ex ipsa finali copula, ad quam hæc tendunt, quamque imaginario conjux absens sibi præsentem facit, sive quæ nascitur ab iisdem dictis actibus, abstrahendo a copula: ita Th. Sanch. *l. 9. de matr. d. 44. per totam,* Jo. Sanch. *d. 12. n. 26.* Filliuc. *t. 2. tr. 30. c. 9. nu. 195.* lege Dian. *p. 3. tr. 4. resol. 225.* ratio prioris dicti est, quia, sicuti matrimonium licitam reddit copulam, ita ea omnia, quæ natura sua sive implicite, sive explicite ordinantur ad illam; ita ut conjuges sit osculenter invicem pudenda, sine dicto periculo pollutionis, licet acriter reprehendantur, non tamen damnentur de mortali a Filliucio. Si digito, vel si genitalibus tangat vir partes præposteras, vel os uxoris; jam diximus *a. n. 31.* rationem posterioris dicti diximus *num. 10.*

43 Duæ sunt hic difficultates. Prima, An idem sit, quando conjuges sunt impediti, nec copulam exercere possunt? Resp. esse bene distinguendum: si enim impedimentum esset extrinsecum, ut quando v. g. ob infirmitatem, vel absentiam non datur illis matrimonio uti; vel si alter, aut etiam uterque conjux affinitatem contraxerunt ex incestu post matrimonium initum, quando con-

jugi

jugi incestuoso interdicitur sola petitiocopula; vel si sunt in loco publico, ubi solum illicitæ sunt copula, & tactus, modo superius dicto: si, inquam, extrinsecum est impedimentum, possunt ea omnia, ut modo diximus, exercere, si absit pollutionis periculum: ratio est, quia per illud impedimentum extrinsecum non tollitur jus matrimonii, quod dat licentiam iis omnibus actibus: at si impedimentum est, ut ita dicam, intrinsecum, hoc est tollens jus ad maritales actus, ut si superveniat scientia de invaliditate matrimonii, vel conjuges voverint integram castitatem (nam si solum partem, ut v. gr. voverint non petere debitum, cætera non essent voto subjecta; quare exerceri licite possent) tunc illa omnia essent prohibita: ratio est, quia tunc ideo conceduntur, quia ordinem implicitum, vel explicitum habebunt ad copulam maritalem, sed nunc illa vel non habent ejusmodi ordinem, vel per votum promissisti non habere: ergo &c.

44 Sanch. *ib.* n. 24. Castrop. t. 1. tr. 2. disp. 2. p. 10. §. 3. n. 15. docent, dubium de matrimonii valore non posse exercere prædictos actus: quia tunc nec potest actum conjugalem: sed quia nos supra l. 1. in dec. c. 3. §. 7. v. matr. n. 3. diximus dubium de validitate matrimonii non semper cadere de sua possessione; ideo hic consequenter dicimus, tunc non esse illicitos eos actus, de quibus loquimur; esse tamen illicitos, quando cadit, quem locum recolere: quod si aliquando in dicto matrimonio dubio propter jus uxoris possit conjux reddere, cum non possit petere, non potest tamen licite eos actus, morosæque cogitationes admittere, quæ non consequuntur, nec requiruntur ad debiti redditionem; quia illa non sunt necessaria ad tuendum jus alterius.

45 Secunda difficultas: an conjugatus licite possit seipsum turpiter, seu libidinosè tangere, vel aspicere, mere propter voluptatem, sed sine periculo pollutionis? Respondeo non pauci docent, id solum esse veniale, sicuti est ejusdem morosa delictatio de copula cum conjuge absente: ita Th. Sanch. l. 9. de matr. disp. 44. n. 16. Præpos. & Hurtad. apud Dian. p. 4. tr. 4. ref. 137. ratio est, inquit, quia nisi alius malus finis expresse intendatur, quicumque tactus voluptuosus conjugati ex se refertur ad copulam, quæ ipsi jam licita est; ex nullo enim capite probatur, quod ii actus debeant esse cum conjuge; satis est, ad vitandum mortale, si sint actus conjugis, id est actualiter conjugati: alii nihilominus putant esse mortale; quia intrinsece malum est ut proprio corpore ad explendam secum libidinem: ita Jo. Sanch. disp. 21. n. 26. Diana p. 2. tr. 17. ref. 37. & p. 3. tr. 4. ref. 215. & p. 4. tr. 4. ref. 137. Et denique p. 9. tr. 8. ref. 31. adducens Dicastillum trahentem ad se Vasq. & iterum *ib.* ref. 44. utrumque probabile.

Tactus, &c. cum pollutionis periculo.

46 Præmittendum est Primo: Pollutionem voluntariam ex se semper prohibitam, idque jure naturali: ita Th. Sanch. l. 9. d. 17. n. 15. Lessius l. 4. c. 4. dub. 14. & passim; cujus veritatis ea ratio potissima solet afferri, quia si esset licita, impediretur usus conjugii tam necessarius in mundo: quandoquidem homines ea sola voluptate essent contenti, nec conjugis vacarent. Additur: si fornicatio est jure natura verita, multo magis pollutio, qua prodigitur semen, impediturque generatio. Vide, quæ dixi c. 2. §. 2. n. 3.

Jam habes Propositionem ab Innoc. XI. sub n. 49. proscriptam. *Mollities jure natura prohibita non est: unde si Deus eam non interdixisset, sepe esset bona, & aliquando obligatoria sub mortali.*

47 Hinc directe velle, vel procurare pollutionem extra matrimonii usum, esse mortale certum est, & exploratum; de qua *infra suo loco cap. 7.*

At indirecte, id est, velle causam, ex qua prævidetur futura pollutio, sed non intendatur (si enim illam intenderes, jam directe velles, & certe peccares mortaliter). hoc maxime est in questione, an, & quod peccatum sit?

De causis Pollutionis.

48 Præmittendum ergo est secundo, causam pollutionis duplicis generis esse posse: primo notabiliter, & per se influentem in ipsam: talis est v. gr. vehemens cogitatio, & diuturna de foemina concubitu, voluntarie a calido juvène assumpta: secundo per accidens, & leviter influentem, ex qua scilicet causa nec semper, nec frequenter sequitur pollutio: talis est cibus & potus etiam superfluus: eibus enim influit quidem per se in nutritionem, ac satis per accidens, & infrequenter pollutionis est causa. Th. Sanch. l. 9. d. 45. per totam.

49 Ex dictis communis jam nunc Doctorum resolutio universalis hæc est, pro solutis: quoties das operam alicui causæ, per se notabiliter influenti ad pollutionem, sive in vigilia, sive in somno contingentem, toties peccas mortaliter, si illam prævidisti, licet expresse non intenderis: ita ex Sanch. *ib.* Vasq. Salas, Henriq. Lessius, Filliuc. aliique apud Dian. p. 2. tr. 15. ref. 31.

Excipe, nisi necessitas te cogat illam actionem exercere, ut v. gr. mederi partibus verendis: quoties vero sine necessitate, vel rationabili utilitate das operam causæ leviter, & per accidens fluenti in pollutionem, etiam si illam prævidideris, toties solum peccas venialiter: ratio horum est, quia si causam leviter influentem ponis, cum per accidens sequatur pollutio, illam tibi imputari ad mortale æquum non est.

Præsertim cum valde tenuis sit obligatio vitandi pollutionem in causis, quæ per se proxime non ordinantur ad illam, ut fufe Sanchez; ita ut nec adsit obligatio sub veniali, si intercedet necessitas: quia ei, qui suo jure utitur, non imputatur ad pecca-

Tamb. de Dec. Præc. Tom. I.

tum id, quod per accidens sequitur, cum illud potius patiatur, quam agat: si vero ponas causam notabiliter influentem, & per se in pollutionem (nisi necessitas propter dictam rationem excuset) illa tibi merito imputatur ad culpam mortalem; cum is, qui deliberate vult causam, velit etiam effectum necessario, vel quasi necessario ab illa provenientem: dico, deliberate: si enim bona fide nullo modo prævidisti pollutionem, excusaberis ob involuntarium, & indeliberatum, ut ex se patet.

Porro jam habes, ubinam difficultatum cardines versentur. Quænam scilicet sint causæ influentes notabiliter, quænam leviter? Rursus quænam sint illæ necessitates excusantes?

50 Cum Sanchez, l. 9. d. 45. n. 15. just. n. 18. Lessio loc. cit. præfenti, an. 100 aliique censeo, solum illam esse causam notabiliter influentem, quæ est actio peccaminosa mortaliter in genere luxuriæ contra sextum præceptum (quidquid benignius dicat Jo. Sanch. d. 21. n. 15.) cæteras omnes esse leviter influentes.

Hinc cogitationes, desideria, turpiloquia, aspectus, tactus, oscula, mortalia in genere luxuriæ; si ex illis prævidetur pollutio, quamvis non intendatur, sunt peccata mortalia, non solum in se, sed ut causæ pollutionis: ita ut si calide adolescens concupisti v. g. deliberato, continuoque affectu foeminam non tuam, ex qua concupiscentia prævidisti, te casurum in pollutionem; dupliciter peccasti, peccato scilicet desiderii fornicationis, & peccato contra naturam, cui causam dedisti. Joan. Sanchez l. c. non approbat omnia prædicta esse causas per se notabiliter influentes in pollutionem; sed nos sequimur Th. Sanch. aliosque &c.

51 Contra: Cogitationes, desideria, turpiloquia, lectio vana, seu curiosa turpium, eorumdemque repræsentatio, tactus, & similia, quæ venialia, sive ex indeliberatione, sive aliunde, ut est v. g. tactus levis manus ex vanitate & joco, sive etiam ex parvitate materiz in genere luxuriæ, si ea daretur, quam tamen profusus non dari dicemus *infra*; si in illis prævidetur pollutio, dummodo non intendatur, sunt peccata solum venialia, cessante semper periculo consensus: hoc enim si existat, & prævideatur, seu per negligentiam gravem prævideri negligatur, peccatum esse mortale pollutionis in causa non est dubium; quia, qui deliberate amat periculum, peribit in illa. Præterea loqui verba amatoria (ait Dian. p. 1. tr. 15. ref. 31. citans Thomam Sanch. Salas, aliosque) v. g. cor meum, bonum meum, anima mea, ob solam vanitatem, & ad conciliandum vanum (sed non libidinosum) amorem, quia non excedit culpam venialem (intellige secluso periculo proprio, vel alieno, videlicet illius, ad quem ejusmodi verba diriguntur) ideo etiam si prævideatur, sed citra periculum consensus non intendatur pollutio, mortale non fiet: rursus comestio calidorum, potus vini, & similia, etiam si excedant usque ad culpam mortalem, sed non in genere luxuriæ; multo magis, quæ non sunt ex se peccata, ut temperatus cibus & potus, æquitatio, somnus, situs sedendi, vel cubandi, & similia, si in illis prævideatur secutura pollutio, nec intendatur, nec sit consensus periculum, non erunt nisi ad summum venialia: ratio horum est, quia tum illæ actiones veniales in genere luxuriæ, tum illæ mortales in alio genere, tum maxime hæc per se licite leviter influunt in pollutionem: addit Sanch. *ibid.* num. 21. limitationem doctrinæ datæ n. 49. interdum enim mortale peccatum luxuriæ propter ejus brevem durationem, vel quid simile non est causa notabiliter influens in pollutionem; neque enim momentanea v. g. cogitatio deliberata de habenda puella, vel tactus ex se levis manus cum eadem deliberatione, & consequenter mortalis, potest dici esse causa notabiliter influens in pollutionem, quamvis in vigilia occurrentem; multo minus in pollutionem contingentem nocte in somnis, quæ tam longe distat a prædicta cogitatione, vel tactu habitis die in vigilia: rarissime enim ex illo tam brevi parvo affectu, vel tactu sequitur vel nocturna, vel diurna pollutio: qui ergo ex iis prævidideret pollutionem, sed non intenderet, non daret causam pollutioni, & consequenter non peccaret peccato contra naturam in causa.

52 Quoad causas excusantes; illæ sunt, quæ bona fide apparent necessariæ, utiles, convenientes, imo & commodæ animæ, vel corpori: ita Th. Sanch. *ib.* num. præf. 4. & 5. quod satis sit merum commodum ad omnem etiam venialem culpam tollendam, invenies clare apud Jo. Sanch. l. c. n. 5. *fin. juncto* n. 12. apud Dianam, p. 1. tr. 15. ref. 31. *ibi*: *Et hoc etiam verum est, ubi nec necessitas, nec cause utilitas adest.* Fill. Sanch. hæc Diana.

Hinc potus, cibusque etiam ad eos gustandos, studere, audire confessiones, foeminis caute, vel etiam amicabiliter, sine prava intentione loqui; cubare tali situ in lecto obsolum commodum; equitare ad negotiandum, vel ad recreationem; amplexus, & oscula juxta morem patriæ, ne inurbanus videaris; mederi verenda alicujus, & similia habentur causæ satis excusantes: ita Navar. in *Manuali* c. 16. n. 8. Addunt Th. Sanch. l. 9. de matr. disp. 44. nu. 9. & d. 17. n. 16. & Jo. Sanch. disp. 21. an. 29. verendorum pruriturum, vel ex morbo, v. g. scabie, vel ex pulicibus, vel similibus ortum, manibus, sine intentione impuræ libidinis forte confurgentis, sedare. Sed hoc de pruritu, inveni delectum apud Thom. Sanch. in *editione Lugdunensi anni 1621.* quamvis non desit in aliis editionibus. Et Jo. Sanch. l. c. n. 36. testatur fuisse a tota Universitate Complutensis decretum, ut hæc doctrina Th. Sanch. intacta servaretur. Denique excusat etiam Bonacina, de matr. d. 4. p. 10. n. 8. puellam sua pudenda lavantem ad purgandum fæctorem: quando ergo in aliqua actione ex dictis prævideatur pollutio, si adsit aliqua causa saltem ex tua commo-ditate proveniens, ac pollutio non intendatur, nec sit periculum consensus, vel nulla erit culpa iis actionibus vacare, vel in ali- quibus, solum ad summum venialis: ut dictum est sæpe.

53 Illud denique hic præmitte: ea, quæ hæcenus de causis leviter, vel notabiliter influentibus dicta sunt, intelligi etiam de causis, unde distillatio, vel commotio notabilis spirituum vitalium generationi inservientium consequi solent: ita Th. Sanch. *ib. nu. 1 & nu. 31.* hæc enim perinde, ac pollutio sunt contra castitatem, propter magnam similitudinem, ac propinquitatem cum eadem pollutione: pollutio enim (ne incius sis) est effusio seminis apti per se ad generationem, magnaue delectatione emitti solet: distillatio autem est effusio cuiusdam humoris, qui minus mordax est, & aquosior, quam semen, paucioris quantitatatis, imo non raro stillarum instar, minorisque voluptatis, & aliquando nullius: commotio spirituum est præparatio ad utramque ex dictis.

¶ Addendum tamen non nihil est de distillatione, ut clarior de illa constet vera doctrina: distillatio, ut innuebam, duplici contingere modo potest. Primo, cum voluptate: Secundo, sine illa, ut experientia illorum constat, qui in distillationem solent incidere: de utroque modo sic habet Gerson *par. 2. operum, tr. de poll. diurna, 1. Notabili. Immiscet se talis humor medius* (sic vocat humorem fluentem ex distillatione; quia est medius inter verum semen, seu sperma, & inter urinam; atque hunc humorem ineptum esse ad generationem, & vocari posse salivalem, seu sputalem, & habere diversum ortum, ac meatum ab eo, quem habet semen) *Hic, inquam medius humor se immiscet aliquando cum urinatione, aliquando per se defluit sine cogitatione, & sensu: quandoque vero fit cum delectatione, & pruritu.* Et paulo post: *Humor iste medius ex levioribus causis, ac majori facilitate movetur ad exitum quam seminalis, præsertim in mulieribus; adeo quod ex levissimo motu corporis absque aliqua cogitatione, & absque sensu proveniat: ex effectu autem percipitur per sordidationem quamdam vitiosam in carne sua, vel in pannis:* hæc Gerson. De hac igitur distillatione, ut omnia quæ ad ipsam pertinent, distincte colligam, habe pro solutis tres sequentes conclusiones; nam pro conjugatis addetur unum quid *num. 60.*

Conclusio Prima. Sicut deliberate procurare pollutionem, deque ea complacere, mortale est; ita procurare distillationem, quæ fit cum voluptate: ita Sanch. *l. 9. de matr. d. 17. num. 17.* ratio est manifesta; quia tunc procuratur, seu complacetur de voluptate libidinosa, quæ est distillationi conjuncta.

Conclusio Secunda: Sicuti obligamur remove causas per se influentes ad pollutionem; causas, inquam, in genere luxuriz, non vero per accidens, modo jam explicato; ita obligamur eadem remove per se influentes, non vero per accidens ad distillationem: ita idem *ib.* ratio est eadem, quia semper obligamur remove causas influentes per se ad voluptates illicitas; non vero causas per accidens, modo item explicato: has autem causas, eadem esse quoad pollutionem, & quoad distillationem, eadem excusationes esse pro utraque, patere satis potest ex dictis.

Conclusio Tertia. Quando distillatio contingit sine ulla profusa delectatione libidinosa, seu sensuali, quamvis adsit erectio levis genitalium, ea non est peccatum; unde nulla adest obligatio tollendi ejus causas: ita Cajet. *1. opusc. 22. art. 2. §. Advertentiam;* Sanch. *l. 9. de matr. d. 45. n. 1. Laym. l. 3. sect. 4. n. 18. Regia. l. 22. c. 3. num. 43.* ratio est; quia vel est peccatum, quia dispergitur ille humor, vel quia est delectatio venerea, vel quia est proximum periculum ad veneream delectationem: non primum; quia ut vidimus, ille humor non est semen, nec ejus effusio generationi prodest: non secundum; quia nos loquimur de eo distillationis modo, in quo nulla adsit delectatio sensualis: non tertium; quia si illius humoris effusio nullam afferat delectationem, non est ratio, cur ipsa sola spectata afferat periculum proximum ad illicitam voluptatem insectandam.

Confirmatur Primo, quia nihil potest esse peccatum in hoc genere, nisi sit contra castitatem; hæc enim virtus est, quæ moderatur delectationes venereas: in casu autem nostro nullus est venereus sensus.

Confirmatur Secundo ex S. Thom. *opusc. 64. c. de fluxu libidinis,* qui loquens de distillatione sic habet: *Sciendum est, quod illius humoris effusio non est pollutio: quia, ut dicunt Medici, sine libidinosa delectatione, & carnis motione nullus potest pollutus vigilando:* hæc Sanctus Doctor: si igitur ea nec est pollutio, nec delectationem afferens, undenam peccati reatus orietur? Profecto non immerito pronunciant Cajetan. & Margar. apud Sanch. *l. c.* alique de distillatione, nihil esse, perinde ac de sputo, vel sudore, laborandum, nisi ipsam carnis rebellio comitaretur: at jam nos loquimur de ea distillatione, quæ nullam delectationem, atque adeo quæ nullam carnis afferat rebellionem: ergo &c.

Jam vero, quamvis hæc proprius pertineant ad solutos, sunt tamen fundamenta universalis, & per diligentem in hoc argumento notanda: nunc ad rem nostram propius accedamus, formemusque hanc regulam pro conjugatis; nam pro sponis diximus *n. 16.* pro solutis autem sufficit, quod hæcenus dictum est *a num. 48.*

De tactibus, &c. inter Conjuges cum pollutionis periculo.

54 Eos actus impudicos, nempe cogitationes, desideria, aspectus etiam partium minus honestarum, turpiloquia, & similia in ordine tamen ad suum conjugium exercere possunt inter se conjuges, etiam cum pollutionis periculo præviso, sed non intento, & sine periculo consentiendi in delectationem pollutionis probabiliter sequendæ; eos, inquam, actus exercere possunt, qui exhibentur propter aliquam causam ex dictis excusantem: secus erit peccatum mortale, si actio sit mortalis in genere luxuriz; veniale, si venialis: ratio ducitur ex dictis.

55 Hinc, quia tactus impudici partium verendarum ex se sunt

peccata mortalia in genere luxuriz; ideo conjux, qui eos petit ab altero, regulariter in peccatum incidit mortale, si prævidet in se, vel in altero pollutionem, quamvis non intendat. Excipe, nisi sit in loco, v. gr. in lecto, ubi, adveniente periculo proximo effusionis, possit copula uti: tunc enim illi actus impudici essent præparatio ad legitimam copulam, quia præparationem non esse ex se peccatum, statuimus supra: Dixi autem (regulariter in peccatum mortale incidit) quia regulariter pro histactibus impudicis, extra prædictum locum autem ad copulam, non apparet adesse causam excusantem, si tamen ea inveniretur; ut si maritus esset medicus, mederi utique uxorem in verendis posset, amoto semper periculo consensus, amotaque pollutionis prævisæ intentione, ut nimis sæpe dictum est.

56 At vero conjux, qui eisdem reddit, quamvis pollutionem in se prævideat, si non est periculum dicti consensus, nec illam intendat, licite poterit reddere, ex Sanch. *lib. 9. de matr. d. 45. num. 38.* sed non poterit ex Castropalao, *de matr. d. 3. p. 4. § 2. num. 2.* cui adde Præpositum *p. 3. qm. 6. dub. 26. nu. 127.* adductum a Diana, *p. 9. tr. 8. resol. 31.* ratio Sanchez est, quia tunc conjux excusatur, siquidem reddens dat operam rei licite, & debet ex Justitia: ratio Castropalao est, quia falsum esse putat, tunc debere conjugem reddere ex justitia prædictos tactus; nam interveniente pollutionis periculo, conjuges non habent jus petendi: utraque sententia est probabilis: adverte tamen eos tactus, quos concedit Sanchez, non debere esse adeo impudicos, ut sint initium, & inchoatio proxima pollutionis extra vas: tales essent, si vir peteret ab uxore, ut ipsa contrectaret, moveretque verenda ipsius viri, vel idem vir vellet immittere digitos in vase naturali mulieris, ibique persistere, quasi copulam digitis exercendo: hi enim non solum sunt actus impudici, sed ipsamet procuratio pollutionis; quæ procuratio nunquam licet, & solum in conjugatis non esset mortalis, quando in eo loco sunt, ut dictum est, ubi per legitimam copulam pollutioni possunt obviare.

57 Hinc secundo: Oscula, amplexus, alique tactus manuum, frontis, pectoris, &c. item faciem aspicere, confabulari, & similia amoris signa, si fiant inter conjuges, quando non est nimia voluptas incitans ad pollutionem, non sunt damnanda de mortali; imo nec de veniali, si ex patriæ, vel amoris usu fiant; quamvis prævideatur pollutio, sed non intendatur, nec sit periculum consensus in illam: ita Sanch. *loc. cit. num. 36.* esto, esse mortale contra Sanchez putet Præp. alique apud Diana *part. 6. tr. 7. res. 65.* ratio est, quia causa amoris, vel amoris fortiter excusat conjugatos: certe excusaret etiam fratrem, sororemque se more patrio amplexantes, & in aliquibus locis etiam extraneos, dum post absentiam redeunt in Patriam, ne inurbani videantur; multo ergo magis excusabit conjugatos.

58 Verum delectationes morosæ, aspectus partium inhonestarum, turpiloquia, & similia, quæ supra diximus non esse mortalia, si fiant a conjugatis sine periculo pollutionis; erunt mortalia pro iisdem conjugatis, si in illis prævideatur pollutio, licet non intendatur: ratio est, quia in his *nu. presenti* dictis, nulla apparet causa excusans: neque enim hæc sunt signa liciti amoris, perinde ac sunt ea, quæ *n. præc.* dicuntur: quod si causa excusans adest, dic non esse culpam; sicuti de tactibus partium inhonestarum dictum est modo *n. 55. fin. de marito medico, &c.*

59 Hinc tertio, licet impudice se ipsum conjux tangat, aspiciatque modo dicto *n. 45.* non fit ex probabilis opinione reus peccati mortalis, quando non adest periculum pollutionis; tamen quando illud adest, atque illud prævidet, reus erit, quia nulla causa eum in ejusmodi proprio tactu, vel aspectu excusat.

60 Illud hic denique nota cum Sanch. *loc. cit. nu. 41.* Licet paulo ante *n. 53.* dixerimus, & infra iterum dicturi simus, solutos peccare mortaliter, si per tactus, aspectus, turpiloquia, morosæque cogitationes de copula, dent causam distillationis, & commotionis spirituum generationis, quarum naturam *n. eodem* explicuimus: conjugati tamen excusantur a mortali, quia ejusmodi distillatio, & commotio non afferat grave damnum generationi in conjugatis; & ex alio capite, delectationi ex illis inturgenti assentiri non est in iisdem mortale: ejusmodi enim turpes delectationes, præter effusionem seminis extra vas, non sunt conjugibus cum tanto rigore prohibitz, ne nimis onerosus sit status maritalis, si in tanta occasione præsentis uxoris, & prolis fuscipiendæ desiderio, ab illis se abstinere sub mortali obligarentur. An conjugatis liceant delectationes ex cogitationibus morosis, dicam *lib. 10.* uberius.

Tactus, & his similia inter Sponsores.

61 Sponis de futuro valde probabiliter sine peccato licet quædam amoris signa, qualia sunt oscula, tactus, aspectusque pudici, & locutiones amatoriz, etiam propter delectationem in illis residentem, sed sine periculo pollutionis, vel consensus in illam, vel in copulam; at nullo modo impudici: ita Th. Sanch. *lib. 9. de matr. d. 46. an. 46.* Fagund. *in præc. dec. 9. c. 5. n. 1.* citans Cajet. Med. Valentiam, aliosque: ratio est, quia sponsi videntur ad illa pudica jus consecuti esse ex sponsalitiis; quo carent ad impudica, quia hæc ordinantur proxime ad copulam, quæ non est licita, nisi sponsis de præsentibus; hoc est, copulatis matrimonio saltem rato: unam excusationem invenio in sponso eas actiones pudicas exercentes cum pollutionis periculo præviso, sed non intento, & sine periculo consensus in illam; nam si in occasione esset, ut inurbanus haberetur, si ab illis abstineret, posset eas usurpare, quia jam adest rationabilis excusatio.

62 Inter eos, qui sibi vel sponsalia promiserunt, vel invalide

ea celebrantur, vel sub conditione, si extorta v. g. fuerit a Pontifice dispensatio impedimenti dirimentis, vel quid simile; nec prædicta quidem pudica amoris signa sunt licita: ita Th. Sanch. l. 5. matr. d. 5. a num. 38. Fagund. l. c. nu. 6. citans eundem Sanch. Sotum, & Guttier. aliosque plures nullo contradicente, apud Dian. p. 4. tr. 3. ref. 132. ratio est manifesta, quia hæc conceduntur sponfis; sed hi, antequam impleatur conditio, non sunt sponfi, sed erunt: ergo, &c.

An Sponfis liceat delectatio in cogitationibus morosis, decernendum spondeo l. 10. c. 4. ubi etiam, an viduis, &c.

Tactus, & his familia inter solutos. Remissive.

63 De iis inferius agitur commodius separatim c. 8. §. 1.

C A P U T I V.

§. I. De Incestu.

1 **I**N Meth. exp. Conf. l. 2. c. 7. §. 7. sic habes: non est dubium, incestum esse speciem luxuriæ explicandam in confessione, qua cum consanguineis, vel affinis, contra castitatem, sive per copulam, sive etiam per oscula, tactusque impudicos, &c. peccatur; nam propterea ita communiter definitur: *Est peccatum luxuriæ, quod committitur cum persona conjuncta.*

Sed quæstio, an incestus cum consanguineis differat ab incestu cum affinis, & rursus, An incestus cum alterutris ex prædictis in uno gradu usque ad quartum (nam in aliis a quarto est simplex; fornicatio) differat specie ab incestu in alio? v. gr. peccata cum matre, cum filia, cum sorore, cum neptis, cum consobrina, sive consanguineis, sive affinis, differunt inter se specie, ita ut in confessione talis gradus sit ex necessitate declarandus? An vero si quis cum aliqua ex dictis peccavit, etiam si fuisset mater, satis se explicet, dicendo, *ego incestum commisi?* Quid de peccante cum conjunctis spiritualiter, idest ex baptismo, vel confirmatione, & de conjunctis legaliter, idest ex adoptione?

Tribus dictis hæc, quæ satis confusa propter opinionum varietatem apud Auctores sunt, breviter, distincteque ex meo instituto expediuntur.

2 Dico probabile esse, nec consanguinitatem ab affinitate, (ita S. Thom. 2. 2. q. 15. ar. 9. & Cajet. ib.) nec unum gradum ex his differre specie ab alio: ita Fil. 2. 2. tr. 30. c. 5. num. 97. dicens esse opinionem Sancti Thom. Cajet. Soti, & fere Thomistarum. Gripius, *intr. de casib. reserv. c. 8. n. 5.* Megala, in 1. p. l. 5. c. 12. n. 9. uterque apud Dian. p. 1. t. 7. ref. 31. unde licet sine dubio gravius sit contra unum gradum delinquere, v. gr. contra primum cum matre, quam contra alium, v. gr. cum consobrina; tamen quia non mutatur species, puto non esse ea speciatim ex necessitate patefacienda: ratio est, quia in omnibus his una specie deformitas est (licet modo levior, modo gravior) nempe contra reverentiam debitam conjunctis: quod autem id oriatur interdum ex ipsa natura, ut in primo consanguinitatis gradu, & per alios etiam in secundo; interdum vero ex præcepto ecclesiæ, ut in cæteris, & maxime in gradibus affinitatis, nihil specie diversum ex hoc necessario inferitur; nam præceptum Superioris, cum aliquid præcipit, ponit materiam præceptam in ea specie virtutis, ratione cujus illud præcipit: nunc autem Ecclesiæ abstinere ab illis congressibus præcipit, propter eandem reverentiam conjunctis debitam: quod deinde gradus ipsi non mutant speciem, inde probatur; quia hi nihil aliud inferunt, nisi majorem, vel minorem conjunctionem: magis autem, & minus non variant speciem, etiam in hac re nostra morali, nisi aliunde probetur esse contra particularem virtutem, vel particulariter contra diversum rectæ rationis dictamen: id, quod hic, quamvis multi probabiliter invenire satagunt, nihilominus alii probabiliter item non inveniri posse contendunt.

Dices: Afferimus hic n. 2. ex probabilissima plurium sententia, turpem conjunctionem cum consanguineis non afferre diversitatem specificam necessario in confessione explicandam, ut diversam ab alia conjunctione strictioris consanguinei; quia licet gravius sit contra unum gradum, v. gr. contra primum cum matre, quam contra alium, v. gr. cum consobrina delinquere; tamen magis, & minus speciem incestus diversam non constituit: ergo idem asserere debuimus in Meth. Conf. l. 2. c. 5. §. 1. & 2. in injuriis illatis contra consanguineos, vel affines: atque adeo dicendum fuit, injuriam illatam patri, vel fratri non esse diversæ speciei ab injuriis contortis contra cæteros minus propinquos: quia pariter magis, & minus in debito, quod consanguinei contrahunt non se vituperandi, non afferunt diversitatem specificam.

Resp. Certe urget non improbabiler paritas: unde probabiliter consequitur, tum in hac materia de incestu, tum in illa materia de injuria contra consanguineos, vel affines inflata non esse necessario explicandam ejusmodi diversitatem, sed sufficere si dicatur: *Ego mihi conjunctos contumeliis affeci.*

3 Dico secundo, incestum cum conjunctis conjunctione legali, idest conjunctione orta ex adoptione alicujus in filium (quæ est inter adoptantem, & adoptatum ejusque descendentes, saltem qui in ejus erant potestate, quando adoptatus fuit: inter adoptatum, & filios legitimos adoptantis, qui in ejus sunt potestate: inter uxorem adoptati, & ipsum adoptantem, & denique inter uxorem adoptantis, & adoptatum) Dico, inquam, hunc incestum non esse explicandum, ut distinctum ab aliis incestibus dictis in num. precedenti, & nec necessario explicandas diversitates illas dictas in proxima parenthesi: ratio prioris

Tamb. de Dec. Præc. Tom. 1.

partis hujus dicti est ea, quam num. precedenti diximus: quia nimirum Ecclesiæ propter idem motivum reverentiam conjunctis debite prohibet ejusmodi congressus: ita de Lugo, *disp. 16. de pæn. sect. 6. n. 328.* ratio posterioris est similiter eadem, quam ib. diximus, quia diversitas gradus solum indicat magis, & minus in eadem specie.

4 Dico tertio, incestum cum conjunctis conjunctione spirituali, idest orta ex baptismo, & confirmatione (quæ est inter baptizantem, & baptizatum, inter patrinum, vel matrinam cum ipso baptizato, inter parentes baptizati cum baptizante, & patrinum, vel matrinam: quod idem est respectively in confirmationem) dico, inquam, incestum hunc esse explicandum, ut distinctum ab utroque incestu carnali, & legali prædicto in num. 2. & 3. ita Sanch. l. 7. de matr. disp. 5. n. 9. sed non esse necessarium explicare, an ex baptismo, an ex confirmatione fuerit orta conjunctio: item nec esse necesse explicare, an v. gr. Baptizans, vel confirmans peccaverit cum baptizata, an cum matrina ejusdem baptizate, an cum matre ejusdem, &c. ratio primæ partis hujus dicti est, quia incestus spiritualis addit circumstantiam sacramenti, ratione cujus reducitur ad genus quoddam sacrilegii: ratio secundæ, & tertie partis est, quia semper in prædictis committitur peccatum cum eadem specie deformitatis (esto graviore, vel leviori) quia semper est contra eandem reverentiam debitam personis, ex intuitu sacramenti connexis.

5 Huc commode reducere possumus duo, quæ super sunt explicanda. Primum, circa impedimentum publicæ honestatis. Secundum, circa incestum sodomiticum: quoad primum, sciendum est, impedimentum publicæ honestatis esse illud, quod oritur ex sponsalibus de futuro, valide tamen initis; nam his ita initis, oritur, ex Sanch. l. 7. de matr. d. 68. & seqq. impedimentum dirimens matrimonium inter sponsæ sponsum, & consanguineos sponsæ in primo gradu, & contra; idest non potest valide contrahi matrimonium a sponso, vel sponsa cum dictis consanguineis: idem etiam impedimentum oritur ex matrimonio rato non consummato; cum hoc addito, ut sit dirimens ex Sanch. ib. etiam usque ad quartum gradum; & etiam si matrimonium fuerit irritum, ex quocumque capite, præterquam ex defectu consensus.

6 Jam si quis cognosceret sororem, v. g. vel matrem, filiamve suæ sponsæ de futuro; rursus si cognosceret sororem, aliamve consanguineam suæ conjugis per verba de presenti, sed nondum consummato matrimonio; deberetne in confessione explicare non solum ipsum peccatum, sed etiam ejus qualitatem, nempe fuisse incestum cum matre, cum sorore, cum consanguinea sponsæ, &c. respondeo certum esse, tale peccatum habere malitiam incestus carnalis: ita de Lugo *disp. 17. de pæn. sect. 5. num. 331.* quia est prohibita talis copula per Ecclesiam ponentem in ea impedimentum dirimens, propter reverentiam conjunctis debitam: quare erit ut talis explicandus: quoniam vero superius diximus, non esse ex probabili opinione in cæteris incestis necessario explicandos gradus; ita hic, ubi incestus oritur ex inchoato matrimonio, consequenter propter eandem iniubi allatam rationem, dicendum erit.

7 Quoad secundum, idest quoad sodomiam, quærimus, an si quis sodomitice cognosceret consanguineum, vel consanguineam, vel affinem, vel conjunctum conjunctione legali, vel spirituali debeat explicare conjunctionem, itaut non satis sit dicere, *se sodomiam commisisse*, sed necessario addendum, *se sodomiticum incestum commisisse?*

Resp. necessario addendum: ita Filhiuc. 2. 2. tr. 30. c. 5. n. 106. ratio est, quia ob reverentiam naturalem propinquis debitam, ejusmodi peccatum ultra malitiam sodomie habet & malitiam incestus: quamvis enim per hunc incestum sodomiticum non impediat matrimonium, quia ut impediatur, debet esse seminatio in vase naturali; neque per eundem incurrantur pœnæ contra incestum latæ, quia pœnæ fulminantur contra incestum proprie dictum, idest enatum ex copula naturali; tamen, quia fit contra prædictam reverentiam, non potest propriam incestus malitiam non participare.

8 Major difficultas est, utrum explicandi fiat gradus, v. g. sic: *Commisi incestum sodomiticum cum fratre, cum patre, cum consobri-*no; an satis sit dicere: *Commisi incestum sodomiticum.* Resp. in nostra sententia probabili, non esse necessario explicandos: ratio est, quia omnes sunt ejusdem speciei, & solum secundum magis, & minus in eadem specie differunt; id quod, ut diximus num. 2. notat quidem majorem, minoremve, gravitatem, sed nequaquam specie distinctum peccatum.

§. II. Additio.

1 **D**UO tantummodo hic animadvertenda mihi relicta video. Alterum est, qui conjux rem habet cum consanguinea (ex Sanch. l. 7. de matr. disp. 15. n. 2. & l. 9. disp. 27. num. 14.) suæ uxoris viventis (non vero Affini, ex eodem ib. disp. 27. n. 4.) in primo, & secundo gradu: & quæ conjux habet rem cum consanguineo mariti viventis (nec vero affini) in eodem primo, vel secundo gradu; peccat sine dubio peccato incestus: sed insuper, propter hunc peculiarem incestum commissum, ut dico, cum consanguineis sui conjugis (non autem, si commissum fuerit, ex eodem d. d. 15. n. 16. cum consanguineis suis propriis) dictus conjux, vel dicta conjux incurrit in duas pœnas; semper intelligendo, cum eodem d. d. 27. nu. 1. quando semen incidit intra vas; nam sic fiunt una caro, qua ratione oritur affinitas.

2 Prima pœna est, ut etiam ante omnem sententiam, sub mortali non possit amplius petere debitum a conjuge: ita idem l. 9.

disp. 30. n. 2. cujus rationem dicit se nescire, sed solum ex usu esse) quia contraxit cum illo affinitatem ex copula fornicaria, quæ si est ante matrimonium initum, dirimit, ex Tridentino *sess. 24. de matr. c. 4.* in eundem in dictis gradibus: at cum in casu nostro matrimonium jam sit initum (& satis est ex Sanch. *l. 7. de matr. d. 15. n. 6.* si fuerit ratum, quamvis non consummatum) solum privatur conjux jure petendi: potest tamen reddere in gratiam alterius conjugis innocentis, imo & eidem significare, ne expectet suam petitionem, non tamen potest provocare, ut petat: ita Sanch. *l. 9. de matr. d. 6. num. 12.* quidquid dicat Texeda apud Dian. *p. 9. tr. 8. resol. 32.* innocentis, inquam; nam si alter consentit ad eum incestum, vel uterque similem incestum commisit, uterque amittit jus: ita Sanch. *l. 9. matr. d. 31. n. 2. & d. 27. n. 3. juncta d. 28. n. 26. n. 2. 5.* quare neuter poterit petere, vel reddere: an possit etiam petere, quando videt sibi imminere periculum incontinentiæ, concedit Quintanadveanas, *tr. 9. singul. 12.* saltem quando commode dispensationem petere nequit, & periculum est in mora: sed puto cum communi sententia, quam sequitur Dian. *p. 9. tr. 8. resol. 34.* non esse concedendum; quia sunt alia remedia vincendi tentationem.

3 Dispensat autem huic poenæ Episcopus, ex Sanch. *l. 8. matr. d. 12. n. 10. & 11.* Confessarius cruciatus, *ib. n. 16.* Privilegiati Regulares, *ib. disp. 16. de qua re in tr. de matr. illud cum Castropalao, t. 1. tr. 2. disp. de legib. p. 17. num. presertim 8.* doceo, satis esse probabile, & tutum, non incurrere hanc poenam ab eo conjugis, qui nescivit ejusmodi accessum ad consanguineam sui conjugis, esse specialiter ab Ecclesia prohibitum: vel quamvis id sciverit, ignorabat esse huic incestui annexam prohibitionem petendi debitum: ratio brevis est, quia hæc est poena ex delicto, quam incurrat ab eo, qui inculpabiliter eam ignorat, æquum non est.

4 Secunda poena. Huic conjugii incestuoso non licebit percaones, mortuo altero conjugis, cum ulla alia, seu ullo alio amplius matrimonium contrahere sine dispensatione, idque in poenam sui delicti: sed certe id non est in usu, ex Navar. Sanch. *l. 7. de matr. d. 7. n. 8.* quare sine scrupulo poterit nunc ad secundas nuptias sine dispensatione transire.

Sed occurrit adhuc advertendum tertium, an scilicet, si sit incestus in aliquo loco casus reservatus, intelligatur ejusmodi esse ille, quo seminante viro, non seminet foemina; vel hac seminante, ille nequaquam.

Resp. Communiter ab auctoribus, Bauci *de cas. ref. casu 3.* creditur, esse reservatus, quia jam copula videtur consummata: sed Verricelli *tr. 4. q. 27. n. 78.* putat, non esse censendum reservatum, quia reservatio (nisi expresse contrarium exprimat) semper intelligitur de completo scelere: at dictum scelus est quidem completa seminatio ex parte illius, qui seminat, non vero completus incestus, quia non concurrat utriusque seminis commistio; unde oritur affinitas: hæc ille: sed certe non video, quomodo ille non sit completus incestus ex parte seminantis, qui irreverenter per suam completam seminationem se gerit cum consanguinea, vel affine: cur igitur non erit reservatus, si reservatus est incestus absolute? Ille alter, qui non seminat, ideo non committit casum reservatum, quia ex parte sua non est completus incestus: & licet adsit in ipso cooperatio cum incestu completo alterius, supponimus tamen esse reservatum incestum, non vero cooperationem ad illum: quid si sit dubium, an ille alter seminaverit? Resp. multo magis erit reservatus, ut ex se patet: imo idem Verricelli in hoc nobiscum sentit ex eo principio; quia præsumptio semper est, quod uterque seminaverit: fori autem externus, & internus non discrepant, nisi quando contraria veritas certa est, non vero quando est dubia ex Menochio, *l. 4. præf. 83. n. 82.* Mol. *t. 1. d. 197. fol. 3.* Sanch. *in summ. l. 1. c. 10. num. 13.*

C A P U T V.

§. I. De Stupro.

1 **I**N Methodo Conf. *l. 2. c. 7. §. 8.* sic habes: Stuprum est concubitus viri cum virgine foemina, eadem repugnante: quare ea consentiente, ex probabilissima sententia, est simplex fornicatio: unde sequitur statum *virginitatis* non esse necesse in confessione explicare, virgine consentiente; quem illa repugnante, explicare oportebit.

2 Pari ratione sodomitica copula cum eadem consentiente est mera sodomia; unde nec ibi status virginitatis est declarandus.

3 Cum se *virgo* polluit, vel delectatur, &c. non facit nisi peccatum mollicitæ, de quo dixi *c. 1. §. 1. num. 5.* nam propterea suam virginitatem explicare non obligabitur.

4 Ad expediendam confessionem facit, scire obligationem; quam contrahit stuprator: Dico ergo: cum virgo defloratur ipsa consentiente; nihil nec ei, nec parentibus debet deflorator: ita Lessius *l. 2. c. 10. dub. 1.* At si vi, vel fraude, vel promissione virginitatem quis defloraverit, sane tenetur vel dotare, vel ducere, ac solvere, quod promittit: ita idem *ibid.*

§. II. Additio.

De virgine occulte violata.

1 **A**Mittitur, sive a mare, sive a foemina irreparabiliter virginitas per voluntariam seminis effusionem, seu decisionem, etiam sine exteriori procuratore, ut probat Cajet. *2. 2. q. 125. art. 1.* contra Mart. de Magistr. apud Less. *l. 4. c. 2. n. 120.* sed

id est coram Deo: nam secundum statum; & quoad existimationem humanam in muliere amittitur virginitas per corruptionem, seu fractionem claustris virginibus: de utraque amissione aliquid est hic afferendum.

2 Quoad primum, Monialis, quæ ante professionem, vel consecrationem se voluntarie polluit, quamvis amittat, ut dictum est, virginitatem secundum virtutem; tamen, cum non amittat secundum statum, quia integro virginali claustris gaudet, nulla indiget dispensatione ad profitendum, & ad velum suscipiendum, solum virginitatem concessum: & propter eandem rationem, eadem potest sine scrupulo accipere legatum solis virginibus relictum, sequæ, ut nubat, virginem pronunciare, &c.

3 Quoad secundum, Virginem occulte in claustris violatam, se non posse ingerere ad petendum consecrationis velum, etiam si hoc infamiam sit consecutura, docent Azor. *p. 3. l. 3. c. 12.* Bonac. *de matr. q. 4. p. 17. n. 4.* alios afferens: at posse officia propria virginis exercere, imo se offerre ad illa, ne infametur; quia (inquit Azor. *ibid.*) instituta Ecclesiastica non obligat cum tanto rigore: verum, pace Azorii doctissimi viri, hæc ratio probat etiam posse, in simili periculo infamæ, non solum in prædicta officia se ingerere, sed etiam petere consecrationis velum, ut tenet citatus Suar. Pell. *c. 3. de monial. n. 78.* quia pariter id ex instituto est Ecclesiastico.

4 A legatis tamen relicto solis virginibus excluditur a Sanch. *l. 7. de matr. disp. 91. n. 4.* in conscientia hæc in claustris violata; secus enim non servaretur testatoris voluntas, nisi forte, ni illud acceptet, infamæ gravis periculum subeat; sed tunc debet secreto reddere ei, cui illud competit, vel ejus distributoribus, &c. quod si in aliquo casu, ad acquirendum aliquid requiratur ut virgo sit; sed ut ea excludatur, necessaria sit sententia judicis; tunc poterit occulte violata illud ante sententiam acquirere, quia sententia petit virginem esse publice, vel certe non occulte violatam: dixi (excluditur a Sanch.) nam esse etiam probabile, reputatam communiter virginem, licet occulte violatam, posse acquirere tale legatum, paulo superius dictam est.

5 Quid de Matrimonio? Puella, signaculo virginitatis occulte scisso, peccatæ, si medicamentis, aliisque mediis naviter utatur, quo defectum illum celet, atque ut virgo matrimonio collocetur? Resp. si probabiliter judicet fore, ut futurus maritus nunquam hoc vitium cognoscat, nec ipsam, nec parentes ad occultationem cooperantes peccaturos: ita Bonac. *8. Dec. pr. d. 10. q. 1. n. 8.* Sanch. *l. 6. de matr. d. 27. n. 8. & 9.* Navar. *c. inter verba, concl. 1. coroll. 16. num. 60.* ratio est, quia tunc nullum inferitur viro damnum, nec puella proprie dicitur sic mentiri; dum enim illis mediis utitur, non id agit animo alterum decipiendi, sed animo suum vitium, quod manifestare non obligatur, occultandi: verum si judicet fore, ut delictum veniat in viri notitiam; qui illud ægerrime ferat, peccabit graviter contra charitatem; hoc enim modo præfert occasionem innumeris malis, & præsertim magnæ discordiæ toto fere vitæ tempore inter ipsam, maritumque: nota illud (ægerrime ferat) huc reduco, si quis fileat se morbo Gallico laborare, quo sit periculum inficiendi incautam uxorem, &c.

6 Non tamen puto violatam illam peccatam contra justitiam; quia non solent conjuges vitia, quæ habent, manifestare: & sicuti maritus sua occulta non manifestat, ita nec sua patefacere tenebitur uxor: adde, esse nimis intolerabile, obligare puellam ad se infamandum, vel ad abstinendum a nuptiis, vel ad nubendum hominibus infimæ sortis: nec est par ratio de contractu venditionis, in quo vitia occulta rei venditæ manifestare modo *infra* dicendo necessarium est; non, inquam, est par ratio, quia in contractu matrimonii consuetudo fert, ut sicuti vir sine iniuria sua vitia occulta (abstrahendo ab illis, quæ uxorem inficiunt) non propalat; ita non manifestet sua, quantum est ex vi justitiæ, mulier: quæ consuetudo non est in venditionibus.

§. III. De obligatione Stupratoris.

1 **S**Tylum nunc admoveamus ad explicandam obligationem restitutionis, a stupro derivantem; de qua satis stricte dictum modo est §. 1. n. 4. pro ea ergo ut ordinatim procedamus, meminissem oportet, stupratorem posse Primo, virginem, volentem, & consentientem deflorare: Secundo, vi, metu, similique injuria: Tertio, cum promissione matrimonii: de singulis seorsim.

2 Pro certo autem suppone, Primo, si nullum damnum deflorata virgo passa est, ad nihil teneri defloratorem: cum enim hujus tota obligatio, de qua nunc agimus, oriatur ex damno factis, hoc non existente, evanescit obligatio: ita Less. Vasq. Turrian. apud de Lugo *l. 1. de just. d. 12. n. 16.* hinc si deflorata etiam per vim, bene deinde, & juxta suum statum nupit, ad nihil obligatur deflorator: nam nec pro apertione claustris aliquid debet, quia hoc malum est irreparabile, & alterius ordinis: nec ob dotem datam a parentibus, hæc enim semper danda erat, &c. si tamen propter periculum non bene nubendi aliquid virgini dedit deflorator, quamvis illa deinde optime nupserit, poterit in conscientia virgo illud retinere, quia periculum non nubendi pretio fuit æstimabile.

3 Secundo, Si virgo libere remittit, liber erit deflorator: neque enim requiritur consensus Patris, vel alterius; quia sui corporis, quoad hoc, domina est quæcumque mulier.

4 Tertio, In foro externo etiam si nullum damnum virgo passa sit, si tamen vi oppressa fuerit, raptoris poenas incurret stuprator: de quibus vide Less. *l. 4. c. 3. dub. 9. n. 66. & 68.* Azor. *p. 3. c. 13. & c. 15.* & nos aliquid tangemus, *c. 6. §. 2. n. 9.* Quid, si quis vi violavit, sed nunc non habet, unde refarciat, nec alio modo possit refarcire, nisi eam ducendo, obligabiturne illam ducere? Resp. ad id obligari per se docet de Lugo, *lib. 6. resp. dub. 29.* quem vide,

Deflo.

Deflorator Virginis.

Eadem consentiente quid debeat?

5 Jam vero his positis, communis est recentiorum sententia, deflorem puellæ ex ejusdem puellæ consensu, nihil in conscientia debere nec puellæ, nec parentibus, propter rationem n. 3. dictam; ipsam vero puellam peccare contra charitatem in patrem, & in suam alioqui honestam familiam, si publice peccet, ac Patris conturbatio notabilis prævideatur, communis est item doctrina; ita DD. cit. & passim.

6 Illa explicatione indiget d. recentiorum sententia; nam si puella occulte consentit, tu vero crimen propalasti, ad restitutionem damni teneris: quia fuisti causa injustæ infamationis, unde aliquod damnatum puellæ emerisse supponimus; Idem propter similem rationem puto, si iis modis sollicitares invitam, quibus facile per urbem credatur eam assensum præbuisse: ut si de nocte per fenestras ad ejus cubiculum penetrare tentares; at vero apud ejusdem puellæ domum de nocte cantare, eandem ad Templam cum suis euntem a longe comitari, aspicere, salutare, &c. non sunt ex se ii modi, qui infamationem causant: siquidem hæc displicere honestæ puellæ facile quilibet existimare valet nisi forte ita sæpe, & in iis circumstantiis hæc fiant, ut merito consensum suspicari invitæ puellæ alii possint.

7 Dixi autem, n. 5. (nihil debere in conscientia) nam in foro externo, qui defloravit virginem, etiam volentem, cogitur a judice eam dotare, lege sic statuente, ut notavit Lessius l. 2. c. 7. n. 44. propter bonum commune.

Quæstio incidens: An virgo pro primo usu sui corporis possit aliquid amplius pretii petere? Ubi.

An accepta ob turpem causam sint restituenda?

8 Illud hic per occasionem sciscitabitur aliquis; an virgo licite possit pro usu primo sui corporis mercedem accipere? Rursus, an plus, quam accipere solet alias prostituta? Tertio, qua mensura ejusmodi pretium, ut sit justum, eadem exposcere tuto valeat? Ut hæc quæstiones lucem habeant, altius res est repetenda, & examinandum; an pro quolibet turpi lucro accipi pretium licite possit? nam deinde ad has difficultates de virgine, commodius descendemus.

9 Et quidem regulam universalem sic statuo, ex Azor. p. 3. l. 4. c. 22. Mol. tr. 2. dif. 81. Valent. q. 6. de just. p. 5. §. 2. quæstioncula 5. Salon. contra 4. & 5. Lessio l. 2. c. 14. dub. 8. & c. 18. dub. 3. Vasq. de rest. §. 3. c. 7. Dian. l. 1. p. 1. tr. 16. ref. 38. alios citante, de Lugot. 1. de just. d. 18. sect. 3. Dicast. l. 2. tr. 2. de just. d. 6. dub. 1. Quoties pretii traditio ex parte dantis, vel receptio ex parte recipientis, vel utraque ex parte utriusque est ratione sui turpis, & illicita contra justitiam: toties, ultra peccatum, est obligatio restituendi; quoties vero ipsa receptio est illicita, & peccaminosa contra alias virtutes, quamvis item peccatum antea fuerit contra easdem virtutes, imo & antea peccatum fuerit contra justitiam: tamen, si ipsa receptio non est contra eandem justitiæ virtutem, tunc licite post impletam conditionem potest recipi pretium, & retineri sine obligatione restituendi; ratio fundamentalis regulæ est, quia obligatio restituendi non oritur nisi ex peccato contra justitiam; ut certum est apud Doctores, & dicitur suo loco; cum igitur in prima parte regulæ contra hanc fiat, non in secunda, ibi erit obligatio; hic non item; sed explicatius verba regulæ breviter expendamus.

10 Dixi primo: in priore parte regulæ (traditio ex parte dantis) talis est, si rem tibi det ille, qui ejus non est dominus; qualis esse in rebus non suis solet servus, filius familias, latro, &c.

11 Dixi Secundo (ex parte recipientis) talis est, si usurarius lucrum, vel latro pecuniam a te extorqueat; licet enim tu sine peccato des, illi tamen injuste recipiunt.

12 Dixi tertio (ex parte utriusque) talis est, si simoniace Episcopus v. g. pecuniam ab ordinando recipiat; tunc enim tam Episcopus, dum recipit; quam ordinandus, dum dat, illicitum non solum contra religionem, sed etiam contra justitiam agunt, ut fuse in tractatu de simonia.

13 Dixi quarto (ratione sui) Si enim aliunde actio sit contra justitiam, at ipsa receptio ratione ipsius receptionis injusta non sit; non erit obligatio restituendi, v. g. si custos nemoris, vel gabellæ accipiat pretium, ut sinat arbores sciendi, vel gabellam defraudari, licet, peccet contra justitiam, unde obligetur domino nemoris, & gabellæ totum damnatum refarcire: tamen quia receptio pretii, quod habet a scissoribus, vel defraudatoribus, non est ratione sui injusta, sed justa, cum exhibeatur ob commoditatem ipsi a Custode quamvis injuste datam; non obligabitur ad restitutionem dicti pretii; simili modo pretium, quod Grassator accipit a Petro v. g. pro homicidio in gratiam ejusdem Petri commissio, non obligatur restituere; nam quamvis Grassator contra justitiam peccaverit, homicidium patrando, tamen posita jam occisione, remanet quidem ipse obligatus ad compensanda damna, hæredibus occisi inde secuta: at juste nunc petit, & accipit mercedem sui laboris, periculi, &c. quidquid in contrarium consulerit nimis stricte Navar. in Manual. Latino, c. 37. n. 41. quia nunc nec dario, nec receptio pretii est ratione sui illicita, imo laboris condigna; talis est etiam receptio pecuniæ, quam habet judex propter sententiam injuste prolatam; quamvis enim deliquerit contra justitiam, lædendo partem, cui debebit omne damnatum reficere: tamen, ob eandem rationem, non peccat nunc contra justitiam, recipiendo pretium pro opere, quamvis injusto a se in clientis gratiam, facto; propter

sententiam injuste prolatam, dico; nam propter justam nihil accipere a cliente, vel retinere judex, vel quis similis potest, idque propter eandem doctrinam, quam explicavimus, quia tunc ipsa receptio est injusta ratione sui; si enim sententia est justa, debetur ea clienti: si debetur, ergo ei vendi per pretium a judice juste nequit; pari denique modo nequit uxor accipere juste a marito pretium, ne adulteret; quia ad non adulterandum tenetur uxor ex justitia ipsi marito: ergo venderet marito id, quod mariti est.

14 Nonnulli putant tum d. judicem, uxoremque, tum similes, licet non possint juste accipere pro sententia justa, & pro omissione adulterii quidpiam a cliente, & marito; possentamen ab alio tertio extraneo, nec agente in gratiam, seu nomine clientis, vel mariti; ita de Lugo t. 1. de just. d. 18. sect. 3. n. 64. citans Vasquez. Hanc eandem sententiam sequitur Sot. & Joann. la Croix, apud eundem de Lugo, l. mox. Favent huic sententia ea, quæ dicam n. 21. Ratio est, ajunt, eadem, quam inculcamus, quia tunc talis receptio potest esse justa, ratione sui; nam judex, & uxor nihil debent ex justitia ejusmodi extraneo: ergo possunt juste suam operam vendere, qua venditione posita subibunt novam obligationem ex justitia; antiquam enim habebant, ut judex, & ut uxor respectu clientis, & mariti: at tunc novam subeunt, ut habentes pretium ab extraneo in gratiam ipsius extranei; hanc sententiam cum d. limitatione approbat de Lugo l. c. sed deinde idem l. 2. de just. d. 37. sect. 11. n. 126. cum Mol. ab eodem cit. eam absolute reprobat: nihilominus sic limitata non videtur improbabilis; solum in praxi semper timebo, ne in gratiam clientis, & uxoris detur pecunia: neque dicas hinc sequi simili modo justo pretio posse vendi a judice, & uxore hanc novam obligationem ipsi clienti, & marito; ne id dicas, inquam, quia hæc nova obligatio nihil addit emolumentum ipsis clienti, & marito, cum ipsis satis superque sufficiat ad suum jus consequendum antiqua obligatio: ergo nihil ipsis venderetur; ergo injuste reciperetur pretium, &c. At extraneo aliquid venditur, nempe obligatio ratione ipsius, quæ antea non aderat, &c.

15 Rursus in secunda parte regulæ dixi primo (quoties receptio est illicita contra alias virtutes) Talis est, si quisquid recipiat, v. g. contra Temperantiam, ut si recipiat pecuniam a te, ut se inebriet; talis, si pecunia, quam juste recipis a tuo Genitoribus, velistu uti ad ludendum, fornicandum, &c. non enim obligaberis ad restitutionem acceptæ pecuniæ; licet enim pecces contra alias virtutes, non tamen contra justitiam; idem evenit in Histrionibus, & Parasitis, qui licet actu peccent contra castitatem, turpia v. g. proferentes, non propterea injuste recipiunt mercedem sui, quamvis peccaminosi famulatus.

16 Dixi secundo (quamvis peccatum antea fuerit contra alias virtutes) Talis est acceptio pretii, quod habet faber ob idolum v. g. edolatum Infideli; esto enim peccaverit contra Religionem, vel fidem, adhuc tamen potest pretium laboris accipere, & petere, quia hæc acceptio non est in se contra justitiam; talis item est, quando meretrix accipit pretium pro usu sui corporis homini concessio; peccavit enim contra castitatem, sed nunc pretium juste recipit, petitque sine peccato; vendidit enim non quidem peccatum, quod, cum sit nihil, invendibile est, sed commoditatem, sed famulatum sui corporis, sed honorem suum, sed periculum aliquando suæ vitæ, quæ sane pretio sunt æstimabilia; illud in hoc exemplo nota, publicam meretricem posse, etiam in foro externo, petere pretium sui corporis, quod prohibetur foeminis honestis; hæc enim licet in conscientia possint petere, & retinere pretium pro actu turpi, tamen a foro externo puniuntur, & in pœnam delicti privantur pretio post sententiam.

17 Dixi tertio (quamvis peccatum fuerit contra justitiam, &c.) Talis est, quando judex pro sententia injusta: talis, quando grassator pro homicidio: talis quando uxor pro adulterio jam factio, &c. ut ex dictis liquet.

18 Dixi denique quarto (post impletam conditionem) nam ante semper adest saltem consequenter obligatio restituendi. Det v. g. Petrus centum aureos grassatori, ut aliquem occidat; dico grassatorem, antequam impleat conditionem, id est antequam hominem occidat, teneri ad restitutionem illorum centum; ita de Lugo t. 1. de just. d. 18. sect. 3. n. 45. & 49. Ratio est, quia tenetur ex justitia rescindere hunc contractum, & non itare promissis: posita autem rescissione, jam non habet titulum ea centum retinendi, & consequenter habet obligationem restituendi; idem dic, si pretium acceptum fuit a muliere ob futuram fornicationem, & a quocumque ob futurum quodlibet peccatum; nam semper adest obligatio non peccandi, atque adeo rescindendi promissionem, & consequenter restituendi; id quod non ita esse, si jam peccatum factum fuit, ex se patet; nam illud non fuisse, non est amplius in mea potestate; cum ergo ex alia parte in eo peccato jam patrato inveniatur meus labor, vel quid simile dignum mercede, illa non sum modo d. defraudandus.

19 Jam vero, si resturpis exhibita sit, pretium autem nondum sit traditum: sapius dixi peti illud sine injustitia posse: at an negari possit, nondum dixi; id ergo explicatius proponamus, & illustremus; Promissisti grassatori, meretrici, honestæ puellæ, histrioni, judici injusto, &c. centum aureos ob turpes actiones ab his respective gerendas: ii eas plene exhibuerunt; poterisne tu iis petentibus ea centum negare, & in conscientia non solve-re? Resp. ex nostra, communioreque sententia non poteris; ita Rebell. Lessi. Turr. Mald. Sylvest. Azor. aliique, quos citat, sequiturque Dian. mox citandus; adde Dicast. l. 2. tr. 2. de just. d. 6. d. 1. n. 12. si enim promissisti, & illi ex sua parte rem vendibilem posue-

runt; non est unde tu ab obligatione restituendi liber evadas: excipe semper, nisi leges irritaverint pactum, seu promissionem: ut certe fecerunt in promissionibus simoniacis; addit de Lugo t. 1. de *Just. disp. 18. sect. 3. n. 47. & n. 59.* si negari licite possit pretium pro re turpi, negare etiam licite possit adolescens matrimonium puellæ, qui, ut eam defloraret, illi se vere promisit; jam enim promisit pro re turpi, & tamen omnes fere Doctores clamant negare non posse.

20 Dixi (ex nostra sententia) nam non ignobiles Doctores docent, neminem teneri ad solvendum alteri, quod pro re turpi illi promissum est, secluso juramento, quamvis promissarius conditionem plene posuerit; idque in omnibus casibus, tum scilicet in iis, qui per leges puniuntur, qualis est fornicatio mulieris honestæ, homicidium, adulterium, &c. tum in quibuscumque aliis; ratio est (inquiunt) quia promissio illa de re turpi patrandæ fuit nulla, nec ullo modo obligans, utpote peccaminosa: quare nec erit ex obligatione servanda; addit Navarr. in *Manual. c. 17. n. 40.* donationem, & acceptationem, pro re turpi commissa, esse novum peccatum, quia est approbatio peccati committi; sed certe hoc dictum Navarræ a veritate procul est, ut ex dictis colligi potest.

Hæc sententia, quæ probabilis censetur a non paucis, Lessi. l. 2. c. 14. *dub. 8. n. 60. & c. 18. d. 3. n. 2.* Dian. p. 2. t. 16. *ref. 38. & p. 4. tr. 4. ref. 27.* Navar. Valent. Comitol. apud Dian. l. c. & multis Canonistis apud Azor. p. 3. l. 4. c. 21. q. 2. mihi, & communiter recentioribus non placet, ob rationem dictam *nu. preced.* quia tamen tot viri docti eam nequamquam rejiciunt, nec ego rejicio, sed aliis melius expendendam relinquo.

21 Dictum est de acceptatione pretii pro opere turpi; quid pro omissione operis turpis, atque adeo pro opere bono? Si v. g. Petrus sit deditus ludo, cortis, blasphemis, & ego illi hæc ne committat, do pecuniam; licetne ille accipere, & retinere potest, postquam quod ea non committat? Resp. licite posse; ita de Lugo aliis cit. t. 1. de *just. d. 18. sect. 3. n. 66.* quia quamvis ille astringitur ea peccata ex aliis virtutibus non committere, non tamen ex justitia saltem mihi debita: quare si omittat in gratiam meam, & sub nova hac obligatione, juste præmium retinet; si ea peccata non committere deberet mihi ex justitia, nihil a me possit accipere, propter hæc dicta: a me inquam; nam num possit ab altero colligitur, ex dictis n. 14. nec in casu nostro adest simonia (ita Valquez, apud eundem de *Lug. ib. n. 69.*) quia hæc, quæ donantur propter avertendos homines a malo, vel alliciendos ad bonum, gratis donantur, vel sub conditione, non vero in pretium) quo etiam pacto excusantur a simonia fideles, quando munusculis alliciunt infideles ad fidem, vel pueros ad Religionis ingressum.

22 Porro ex dictis jam facile respondebis primæ quæstioni n. 8. propositæ; ante patratum enim stuprum, debet virgo rescindere promissionem, & reddere pretium, juxta dicta n. 18. At eo patrato, potest licite, & juste illud in conscientia petere, ac retinere, ut ex dictis præsertim n. 19. patet.

Nonnulli (ut id hac occasione dicam) injiciunt scrupulum conjugatæ, quæ accept pecuniam pro adulterio: ajunt enim eam pecuniam deberi ab ipsa (occulte ne prodatur) tradi marito, quia maritus est dominus corporis uxoris; Ita Molin. Regin. Bannes, aliique apud Dian. p. 2. t. 17. *ref. 7.* Sed hos, licet doctissimos, non audio, ut nec audiunt alii non ignobiles Doctores, Megala, Bonacina, Grassius, Diana eos citans d. *ref. 7.* ratio mihi videtur esse, quia vir non est ita dominus corporis uxoris, ut in illud perfectissimum habeat dominium; sed solum ita, ut illo uti queat in debito conjugali omnibus aliis exclusis; quod certe non tollit uxori facultatem acquirendi, licet cum peccato, ex turpi sui corporis concessione; uxor enim non est sicuti mancipium, quod, quia incapax est domini quidquid acquirit, domino acquirit, &c.

Quantum pro usu corporis juste exigat Mulier?

23 Ad posteriores autem quæstiones, quæ hujus pretii taxam inquirebant, communis responsio est, spectatis omnibus, id est personæ nobilitate, pulchritudine, ætate, honestate, &c. esse id decernendum; plus enim meretur honesta, & nemini pervia, quam omnibus obvia, &c. Verum ad hanc responsionem animus, qui explicatius aliquid, & magis determinatum desiderat, non omnino acquiescit.

24 Distinguunt nonnulli; vel enim sermo est de meretrice, vel de foemina honesta; meretrix (ait de Lugo t. 1. de *Just. d. 18. sect. 3. n. 47.*) non potest jure petere, vel accipere nisi quantum plus minus solet ipsa eadem a cæteris conquirere; hæc enim est emptio, & venditio inter illam, & Amasium: hic dat pretium, illa usum corporis; cum igitur conditio emptionis, & venditionis justæ requiratur, ut pretium sit illud, quo communiter res venditur, ita erit & hic; quare si meretrix dolo fingens se esse honestam, cum tamen talis in communi opinione non sit; vel fingens ab aliis multum accipere, plus notabiliter accipiat, obligabitur excessum restituere: nisi forte ex circumstantiis colligat esse liberalem donationem Amasii, quam ego tunc adeste præsumerem, quando is sponte, & non exactus a meretrice, tantam vel tantam mercedem porrigeret. De promissione nimis prodiga, vide, quæ dixi, cum de *Juramento.*

25 At vero foemina honesta potest petere, & sumere quantum ei placet; ratio est, quia in his & similibus rebus, quæ pretio statur, vel vulgari carent, tanti res potest vendi, quanti eam æstimat, qui vendit; at puella honesta plurimi potest suam honestatem æstimare; unde vides meretricem; de qua n. *præc.* fuit locutio, potuisse initio suæ prostitutionis plus accipere; at ubi tanto vel tanto pretio honestatem suam æstimavit, huic æstimationi debet stare; secus venderet supra æstimationem.

Hæc ex de Lugo; fateor hanc distinctionem esse probabilem; sed quoniam non improbabilis est sententia (asserenda *inf. l. 8. tr. 3. c. 7. §. 4. n. 20.* ex Valent. Tolet. Sa, ubi respondebimus arg. allato a de Lugo) dicens in rebus, quæ non sunt victui, ac vestitui, & his similibus necessariæ, quemlibet posse rem suam vendere, quanti sine fraude potest; sic enim conceditur, Falconem, Canem Venaticum, Gemmam tanti vendere, quanti quis potest; quia hæc sunt ad delicias, non ad necessitatem: cur etiam id non sit sentiendum de meretrice, quæ usum actualem sui corporis velit huic vilius, huic carius, ut ei libet, sine dolo vendere? Addidi (sine dolo) nam si mendacis utatur, & fallacis, non illa solum meretrix, verum etiam quæcumque alias honesta, similibus utens, pariter erit injustitæ rea.

Deflorator Virginis, vi metu, &c.

26 Si virgo vi, fraude, metu injusto, aut reverentia (ad dunt Turrianus, aliique apud Dian. p. 1. tr. 16. *ref. 48.* preces importunas, quæ tamen ego non addo, cum Valquez, Petro Navarr. aliique quos citat, sequiturque Dicast. l. 2. de *Just. tr. 2. d. 7. d. 9. n. 117.* preces enim, ut & blanditiæ augment voluntarium, non imminuunt, nisi sint a superiore, cui reverentia debeatur, nam tunc res transit in motum reverentialem) si Virgo, inquam, vi, &c. florem sui corporis deperdidit, obligatur stuprator sub disjunctione, vel eam ducere, vel damnum rescicere dote, seu pecunia; vel curando, ut æque bene nubat, ac si fuisset intacta; ita DD. apud de Lugo t. 1. de *just. d. 12. sect. 1. n. 11.* quibus adde Dicast. l. c. n. 109. alios citantem; ratio est, quia sic latis compensatur injuria; simile quid debet, si solum quis osculatus est vi puellam cum ejus infamia, &c. debet enim rescicere quantitatem damni; quare si sufficienter rescicit, vel rescicere detur pauca pecunia, superaddendo v. g. nonnihil doti, quam illa virgo aliunde possidet; non tenetur in conscientia nec ducere, nec integre dotare; cum enim radix hujus obligationis sit sola injuria (nam si affuisset promissio, alia est ratio, de qua *mox*) profecto injuria compensata, nihil superest obligationis; nam propterea, si deflorator illam vi defloratam ducere velit, illaque tunc ad matrimonium consentiat, fatis etiam injuriam rescicet, nec erit pecunia ulla superaddenda.

27 Quod si stuprator pecunia, vel alia via careat, qua damnum rescicet, obligabiturne invitus illam ducere? Resp. esse distinguendum cum de Lugo *ib. n. 18.* Si enim non est magnus excessus inter ipsum, & ipsam, obligatur; quia justitia urget omnibus competentibus viis rescicere damnum: at si est magnus excessus, vel aliquid grave adsit ex illis, quæ solent sponsalia rite dissolvere, non obligabitur deflorator; solumque tenebitur alias vias compensandi querere, si est spes illas inveniendi; ratio est, quia nec etiam alia debita necessario sunt restituenda, quando longe plus expendere opus est, quam sit valor ipsius debiti, ut dicitur *infra l. 8. tr. 4. c. 1. §. 8. num. 3.*

28 Olim duo virginum violenti stupratores, sed sine promissione matrimonii, accesserunt ad me; quorum alter deperibat defloratam ducere, at illa penitus recusabat; contra, alter (ut sunt hominum propensiones, affectusque diversi) volebat defloratam ducere, at illa enixe cupiebat: interrogabant ergo, quid in conscientia faciendum?

29 Pro responsione non potui ad defloratæ, ac deflorantis disparitatem recurrere, æque enim erant nobiles, divitesque; quare absolute decernenda controversia fuit: dixi in utroque casu pecunia, seu dotis augmento esse injuriam compensandam: non enim virgo, in priore casu, ex Turrian. *disput. 30. dub. 2. num. 15.* debet sine debita satisfactione remanere; & ex alia parte, eadem non potest cogi ad matrimonium, quod omnes sacri canones clamant, oportere esse omnino liberum: adde, iniquum esse, eam puellam, quæ passâ est injuriam stupri, obligari ad patiendam aliam majorem involuntarii matrimonii; pari modo, in posteriore casu ex Lessi. l. 2. c. 10. *dub. 2. n. 3.* deflorator non potest cogi ad contrahendum matrimonium cum puella, quam ipse respuit, modo pecunia, vel alia via illi ob damnum virginittatis lætæ provideat: sibi enim tunc virgo imputare debet, si eam compensationem nolit admittere: ratio est, quia matrimonium etiam ex parte sponsi liberum esse debet: & stuprator, ut modo dixi, non habet obligationem absolutam ducendi, sed solum sub distinctione, scilicet, vel ducendi, vel dotandi; idque non ad electionem liberam virginis, sed ad suam, modo damnum integre rescicet: scio, aliquos in hoc secundo casu obligare stupratorem ad ducendum: ita Azor. t. 3. l. 5. c. 5. q. 4. & 13. sed illis propter dictam rationem assentiri non debeo.

30 Aliam item diremi litem. Asterebat adolescens quidam puellam a se vi cognitam non fuisse virginem; ipsa contra virginittatem suam constanter proclamabat; addebat; esto non fuerit, at certe ab omnibus semper virginem se fuisse putatam.

31 Respondi, in dubio puellam præsumi virginem; quare nisi certo sciat deflorator illam non esse talem, virgini fidem habendam & consequenter rescicendam: vide, quæ l. 1. in *dec. c. 3. §. 7. v. virgo,* in hanc rem notavi: ubi etiam dixi, dubio existente, an metus, seu dolo, imo & an promissio intercesserit in stupro, quid decernendum?

32 Ad id, quod addebatur, respondi: si copula occulta fuit, liber a restitutione adolescens est: ita de Lugo t. 5. de *just. d. 12. sect. 1. n. 35.* lege Dicast. l. c. n. 146. & *seqq.* quia ex una parte claustrum virginittatis non ipse, sed alius abripuit; & ex alia, damnum aliud, quod huc pertinebat, non potuit evenire foemina ex copula illa occulta: at si per adolescentis culpam est patefacta violatio, unde difficultas major orta sit ad nuptias restitutionem deberi juxta supradicta, merito docent Valquez, Turrian. Azor. & alii apud de Lugo *cit. num. 15.*

Deflorator Virginis cum promissione Matrimonii.

33 Vel vera fuit, & ex animo promissio, vel solum fictis verbis fallax; utraque suis scateret non vulgaribus difficultatibus.

Promissio vera.

34 Si fuit vera promissio, multo magis si jurata, defloratorem obligari ad nuptias celebrandas, atque ad Matrimonium consummandum, nisi legitima accedat excusatio, certum est. Ita Vasq. de reft. c. 3. §. 2. dub. 6. Less. Regin. Sanch. Coninch. alique quos citat, & sequitur de Lugo l. mox c. Etiam si votum Castitatis (ut item Religionis) post promissum Matrimonium emiseric, imo etiam si ante; lege de Lugo t. 1. de just. d. 12. sect. 3. per tot.

Ratio est, quia is fuit contractus onerosus in hunc modum; *Promitto conjugium, si desisum corporis.* Si ergo illa usum concessit, conjugium tu exequi omnino debes, nec potes (quamvis voveris) deliberare de Religione, ne intra bimestre quidem; sed debes, ut dictum est, consummare; quia regulariter promissio de ducenda uxore, hoc importat, & non solum, consensum de presenti adhibere, & nil præterea: quid enim utile esset conjugii ejusmodi consensu, si deinde relinquendus esset? Dixi (regulariter) si enim in aliquo rarissimo casu per solum Matrimonium ratum, & non consummatum, totum damnum violatæ puellæ refarciretur, posset, ex de Lugo l. c. n. 49. locum habere sententia illorum, qui dicunt sufficere huic matrimonium ratum; ita Basilius Pont. l. 6. de matr. c. 12. n. 9. apud Dianam, p. 3. t. 4. ref. 403. & tunc obligabitur is non consummare, sed ad Religionem evolare, quam vovit.

35 Neque obstat nostræ sententiæ votum sive subsequens, sive etiam præcedens dictam promissionem; nam dicta promissio ex justitia servari debet virginis (imo etiam viduæ bonæ famæ, sub promissione similis matrimonii violatæ) quod debitum oritur ex delicto deflorantis; at vota illa sunt ex mera promissione; Et certe communis est opinio, debita ex delicto prius esse solvenda, quam debita ex promissione gratuita; sicuti igitur si elemosynam centum aureorum promittas Ecclesiæ, & deinde fureris, vel antea furatus fueris similia centum a Petro; prius deberes reddere alienum ipsi Petro, quam solvere votum Ecclesiæ: ita in casu nostro, &c. Si votum erat notum foeminae, non propterea quis excusari a matrimonio potest; quia potuit tunc foemina putare de illo voto (ut solet) fore, ut peteretur dispensatio; scio a Diana p. 3. tr. 14. ref. 38. putari probabile hunc voventem, ante promissionem matrimonii factam defloratæ, debere votum servare; quia urget prior promissio facta Deo; verum an id sit probabile, penes ejus auctoritatem sit.

36 De hoc autem castitatis voto omnino peti debet dicta dispensatio; non quidem ex Less. l. 2. c. 10. dub. 4. n. 34. quasi sit necessaria dispensatio ad contrahendum, & ad reddendum debitum; jam enim diximus non esse obligationem servandi hæc vota in concurrentia dictæ promissionis, idque in favorem violatæ; sed ut vir possit petere debitum, & post mortem uxoris aliam ducere.

37 Dictum est n. 34. (nisi legitima accedat excusatio) nam etiam si fuerit jurata promissio, excusabitur (ex Sanch. l. 1. de matr. d. 10. n. 4. sed est contra Mol. d. 106. n. 4.) primo deflorator ad non ducendam defloratam, si superveniat aliquod impedimentum dirimens, de quo obtineri dispensatio non possit; nam ad impossibile nemo tenetur. Si tamen potest, certe impetrare omnino debet: quia debitor semper obligatur ponere media factem ordinaria ad solvendum creditori. Quis enim non obligabit Artificem ad laborandum secundum suum statum, ut in furto ablata restituat? Quid, si impedimentum hoc dirimens præcessit promissione? Respondeo eodem modo. Ita de Lugo, l. c. sect. 4. licet contrarius sit Sanch. l. 5. de matr. d. 5. n. 26. quando promissio fuit absoluta, nulla facta mentione petitionis dispensationis, sed solum data fide de matrimonio. Si enim impedimentum est dispensabile, debet a stupratore ejus dispensatio obtineri; ad hoc enim se obligavit promittens matrimonium; vel certe si fide promissit, refarciat damnum, dando dotem competentem; ad id enim saltem obligat deceptio. Solum non obligabitur, quando foemina se ipsam decepit; sciebat enim v. g. impedimentum, & prudenter advertere poterat fictum animum stupratoris, qui non intendebat dispensationem petere; quam tamen sui deceptionem raro esse in mulierculis notabo mox n. 46. in simili. Non obligabitur etiam, quando ipse stuprator inculpabiliter ad eam necessitatem petendi dispensationem non advertit: vel impedimentum ei incognitum erat; & ex alia parte ejus verba non significabant promissionem de dispensatione petenda; tunc enim (ut etiam in præcedenti casu) abest vis, vel fraus stupratoris: at si significabant, licet ipse non advertit, tamen, cum reipsa dederit causam deceptioni, obligabitur saltem damna puellæ refarcire: si non matrimonio, quod non promississet, si advertisset; certe subsidio dotis, quo refarciatur deceptio.

38 Excusabitur secundo deflorator, si mulier fornicetur postea cum alio, vel simile quid dignum divortio committat. Ita Diana p. 3. tr. 6. ref. 53. si enim hæc, matrimonio jam contracto, separationem concedunt, multo magis concedent non contrahere.

39 Excusabitur tertio, si ex tali matrimonio probabiliter timeatur oriturum magnum scandalum, vel fore malum ejus exitum per rixas, discordias, &c. sicuti enim hæc dissolvunt sponsalia; ita & promissionem, de qua loquimur. Quare lege Sanch. qui docet, quantum hoc scandalum, & similia esse debent, ut dissolvantur sponsalia; nam illa etiam hic usui erunt.

40 Excusabitur quarto, si se virginem finxit mulier; tunc enim fiet compensatio, ut sicuti mulier virum decepit fingendo se esse intactam, sic vir non observando promissionem matrimonii. Quod si vir ex se credit illam virginem, & ideo vere

promisit, certe non erit obligatus ducere, quia ipse virginem volebat, & sub hac conditione promissit. An obligetur compensare damnum mulieri, ex ipsa copula illatum? Respondeo: hoc (saltem occulta existente copula) vix ullum solet esse: solum igitur remaneret obligatio restituendi pretium pro ipsa copula, ad quam in gratiam viri consensit mulier: sed fortasse communiter hujusmodi semihonestæ mulieres suum corpus solum concedentes ob promissionem matrimonii, nisi expresse petant, quod rarum est, remittere videntur copulæ pretium.

41 Excusabitur quinto, si vir puellam tetigit dumtaxat, quamvis tactibus impudicis: cum enim ipse promiserit, ut supponimus, conjugium propter copulam, non debet ex solis tactibus. Quod si actus cogniti ab aliis fuerint (tale esset osculum publicum,) & inde infamia nata sit contra virginem; erit distinguendum: vel enim promissisti matrimonium tactui, & copulæ; copulam autem non obtinisti sive tuam, sive utriusque copulæ: & tunc non obligaris ad nuptias; ita Sanch. l. 1. de matr. d. 10. nu. 14. quia non est posita principalis conditio: obligaris tamen ad damnum, quod forte ex tactibus ortum est, ut ex se patet. Vel promissisti matrimonium solo tactu, v. g. osculo: & tunc puto te obligari ad eam ducendam, propter pactum jam initum. Sicut enim si vir superioris dignitatis promissit virginis, ut illam defloraret, matrimonium, eam debet ducere, non obstante illo excessu, ex de Lugo, l. c. sect. 2. n. 32. quia tunc ratione promissionis debitus est totus ille excessus: ita in casu nostro, &c.

42 Ex alio capite puto etiam esse probabile, virum hunc solum tangentem puellam, & matrimonium promittentem, ut item virum illum excedentem dignitate, non obligari regulariter ad eam ducendam, sed solum ad damnum compensandum. Quando enim (ait Lessius l. 2. c. 18. d. 1. n. 9.) aliquid prodige promittitur, excedens valde valorem rei, quæ petitur, non censetur velle se aliquis obligare, nisi quantum operis valor exigit: quare, cum in casibus nostris matrimonium valeat plus, quam tactus ille, vel quam illa virginis infamæ copula, non censentur illi viri se ad illud obligasse. Notanter dixi (regulariter) nam si vere promiserunt animo se obligandi, non video, unde possint hi a servanda promissione resilire: præsertim quia honesta mulier potest suum corpus juste vendere, quantum ipsi placet, ut superius §. 3. n. 25. diximus satis.

Quando deflorator vult promissionem servare, & virginem ducere, illa vero, vel parentes recusant, an obligetur alia via damnum reficere, dicam mox n. 48.

Promissio defloratoris ficta.

43 Quamvis fictæ, & sine animo se obligandi promiserit quis mulieri violatæ matrimonium, tamen obligabitur ad refarciendum totum damnum; quia ejus damni per illam fictionem ipse violator causa est. Ita DD. cit. & passim. Nec obstat votum sive subsequens, sive præcedens. Ita de Lugo to. 1. de just. d. 12. sect. 3. n. 47. & 48. ut ex dictis n. 35. colligi potest. Idem puto, si fictæ quis de presenti matrimonium cum aliqua contraxit, & sub eo prætextu violavit. Idem denique etiam si per promissionem fictam solum extorserit oscula, & tactus; semper enim damnum illatum refarciri propter dictam rationem debet, etiam si ea virgo non fuerit, sed mulier honesta, &c. Ita idem ib. n. 48.

44 Difficultas ergo solum est, an satis sit, si violator tunc refarciat alia via æquivalenti, non autem matrimonio, quod fide promissum est. Et communis sententia est, non esse satis, sed matrimonium contrahere omnino debere. Ita S. Thom. in 4. d. 47. q. 1. art. 3. ad 4. alique multi apud Sanch. lib. 1. de matr. d. 10. n. 2. contra Præpositum allatum a Diana p. 1. tr. 14. ref. 32. Ratio est, quia personalis fuit licet ficta promissio, de sua scilicet danda persona; ergo in hac personali obligatione jus obtinuit decepta; ergo cum hæc possit servari, injustitia mulieri fieret, si poneretur in æquivalenti; sicut si tibi jus est in hunc numero equum, non fit justa satisfactio in pecunia, vel in æquivalenti.

45 Non desunt tamen hic suæ excusationes. Primo, quando supervenit impedimentum irreparabile: Secundo, quando mulier fornicatur cum alio: Tertio, quando timetur scandalum, & malus matrimonii exitus: Quarto, quando mulier se virginem finxit: Quinto, quando habentur soli tactus, de quibus vide d. n. 41. & 42. hic proportionaliter applicanda. Sexto, excusant communiter Doctores, quando tantus forte est excessus inter promittentem, & promissariam, ut facile potuerit foemina vilis v. g. cognoscere fictionem viri admodum digni. Ita S. Th. l. c. Sanch. l. c. n. 10. Vasq. de reft. c. 3. §. 1. dub. 3. n. 19. Huc etiam pertinet, quando vir iis verbis ambiguus utitur in promittendo, ut facile appareat ab ipso velle foeminam decipi.

46 Quoniam vero iidem Doctores fatentur, foeminam facile decipi non culpa sua, sed fragilitate sexus, ac judicii minus perspicacis, unde tunc non posse fictæ promittentem recurrere ad hanc excusationem; ideo puto vix in praxi excusari ex hoc capite violatorem. Et Bossius de contract. matr. c. 2. n. 63. quidem nunquam hanc excusationem esse legitimam pluribus probare contendit. Si tamen in raro casu deceptionis sibi sola causa est mulier, sibi imputet, nec violator ad matrimonium obligabitur.

47 Quid, si mulier non cognoscebat illum virum adeo excellere, obligabiturne vir ille fictæ matrimonium promittens ad illam ducendam? Respondeo; si fictæ promissit (nam si vere, dixi sup. n. 41. fin.) non videtur obligandus, nisi ad refarciendum damnum per æquivalentem. Ita Sanch. ib. n. 27. de Lugo l. c. sect. 2. n. 32. Ratio est, quia ex una parte non obligatur ipse ex vi promissionis; ficta enim illa fuit, & ex alia, si mulier excessum dignitatis

tis non cognovit, non consensit viro sub ratione tantæ dignitatis; ergo non potest matrimonium tam dignum exigere; semper enim haberet plus, quam ei deberetur; sufficit ergo, si ei alio modo recompensetur.

48 Petes hic denique, an teneatur deflorator resarcire damnum alia via, si is velit defloratam ducere, sed ipsa abnuat; vel ea volente, abnuant efficaciter ejus parentes?

Resp. Si nolit ipsa, ad nihil deflorantem obligo, sive ex animo, sive facta tergiversatione sponderit; ita de Lugo *l.c.n.28*: quia vir conjugium promissit, non aliud; in uno casu eum obligarem resarcire damna, quando vir finxit se melioris notabiliter conditionis, quam fuerit mulier; tunc enim hæc decepta fuit, & jure nunc tanquam indignum eum respuit; ergo illi stuprator debet damnum, ratione deceptionis exortum, resarcire; quod si nolint parentes, tunc aliqui non improbabiler obligant ad resarcienda damna alia via; quia non æquum est, virginem sine sua culpa irreparatam remanere; ita Sylvest. Nav. alique, quos refert Sanch. *l.1. de matr. d.10.n.12. Vasq. l.c. §.1. dub. 3.n.22*. Sed certe probabile etiam est, cum Sanch. *l.c. de Lugo l.c. n. 29*. nec tunc obligari ad aliquid stupratorem; quia ipse solum obligatur ad id, quod fæctæ, vel vere promissit; solum autem conjugium promissit. Illud ex supradictis *n.37*. noto: si facile vir parentes inducere posset, obligari ipsum ad illorum assensum obtinendum; quia qui aliquid promittit, promittit etiam implicite ordinaria media ponere, quæ faciunt ad implendam promissionem.

Dubium incidens.

De muliere factæ copulam promittente.

49 Ex ejusmodi promissione nullam obligationem induci, ex se patet; tum quia promissio vera non est; tum quia etiam si esset, deberet, ut dixi supra, *c.1. §.3. nu. 18*. rescindi, utpote de peccato committendo; illud ergo hic explicandum est, an si mulier accepit munera ab Amasio, obligetur restituere? Et restituere quidem obligabitur, si accepit ex pacto futuræ copulæ, pacto, inquam, sive explicito, sive, ut sæpe in hac materia evenit, implicito; quia tunc pari modo obligatur rescindere pactum, verum si sine pacto, sed ex liberalitate Amasii accepit, qui eam iis muneribus allicere tentabat, spe concepta de copula, duæ sunt difficultates; altera, an mulier ea sine peccato accipiat? secunda, an accepta restituere teneatur?

50 Ad priorem; puto in praxi, & communiter non solum mulierem indecore ea recipere, sed etiam si mulier verbis dicat, se recipere, sed nolle consentire, tamen re ipsa fovet amorem alterius, qui semper in praxi putabit, admissio a puella munere, facilius eam expugnari posse; quod si in rarissimo casu id non esset, & donatio Amasii ex parte sua jam completa sit, ut si Amasius eam rem dederit, seu consignaverit mediatori inter ipsum, & puellam; mera acceptatio mulieris non esset ex hoc capite peccaminosa, non enim esset causa illicitæ donationis; quia hæc jam supponitur completa, & ex alia parte jam supponis, nullam esse cooperationem cum alterius peccato.

51 Unum nota: certam moraliter tibi debere esse pravam mittentis munera voluntatem; secus, licite recipis, quia non præsumendum est, nisi constet, delictum velle committere.

52 De Lugo, *1.1. de just. d.18. sect. 3. n.51*. excusat etiam aliquando a peccato mulierem, quæ scit animum depravatum mittentis munera, sed munera ipsa id ex circumstantiis non significant: possent enim (inquit) ex titulo affinitatis, vel honestæ amicitie mitti; adde & titulo futuri matrimonii: qua ratione concedit in aula regis puellas nobiles posse obsequia, & munera nobilium juvenum acceptare: solum enim sic significatur servitus illis nobilibus fœminis debita, vel desiderium nuptiarum; non vero turpe commercium; illa igitur puella non censetur assentiri inhonestæ juvenis intentioni, sed indifferenti illi obsequio dumtaxat; hæc tenet ex illo; de hac relege novissime Th. Hurt. debito benignius loquentem, *p.1.tr.1.c.5.ref.10*. Verum non acquiesco, quando de depravata voluntate mittentis puella certa est; fateor enim posse illa munera admitti ex illis honestis; sed nunc de facto cognoscuntur mitti ex inhonestis, & ex intentione mala, quam fovere ea recipiendo, mulieri nullo pacto licet; praxi igitur illa aulica solum in culpa incerta, & dubia admittatur, explodatur in peccato certo; posset etiam puella non rejicere publice illa munera, quando sic puella malam juvenis intentionem occultam cum ejusdem juvenis infamia propalaret; sed quia prædictis nobilibus, qui solent de suis amoribus gloriari, ea mala intentio infamæ non vertitur; ideo regulariter ejus munera poterant, & debent in prædicto casu non admitti.

53 Ad posteriorem; ajo, mulierem sic accipientem non obligari ad restitutionem; ratio est, quia recipiendo non peccavit contra justitiam; jam enim liberaliter dedit amicus, sciens, ut supponimus, mulierem neque explicite, neque implicite ea acceptare cum pacto copulæ; liberalitati autem, non ex justitia, sed ex gratitudine, sine obligatione restitutionis, datur retributio; quare si sua spe frustratur Amasius, sibi, suæque credulitati imputet; si cuti quando quis inservit, vel munera gratis dat Principi, vel Episcopo, intentione conquirendi dignitatem, vel beneficium, quod deinde non confertur, Principem nullo modo ad restitutionem urget, sed suam inanem spem merito deplorat.

C A P U T VI.

§. I. De Raptu.

1 **I**N Methodo Conf. *l.2.c.7. §.9*. sic habes: in duobus differt raptus a stupro; primo, quia stuprum semper est cum vir-

gine: at raptus est de quacumque muliere, imo etiam puero, qui sane raptus est omnium turpissimus.

2 Secundo, Stuprum solum addit violentiam, vel ad summum fraudem: at Raptus præter violentiam addit abductionem; ita Filliuc. *1.2.tr.30.c.6.* & me citato Diana, *p.9.tr.8.ref.2.* citatisque etiam Hurtado, Præposito, aliisque; est enim raptus peccatum luxuriæ, quo persona aliqua abducitur cum violentia, ad turpem actum cum ea exercendum; addit igitur malitiam contra justitiam, atque adeo specialiter confitendam.

3 Abductio sponzæ de futuro, ut item sponzæ de præsentis, id est conjugis per duos menses ante consummationem matrimonii, ad quod consummandum prædictum tempus conceditur; abductio, inquam ejusmodi sponzarum, si est ad finem rite completi matrimonii non est raptus; ita Filliucius *ib.* quia, etiam repugnantibus parentibus, non est abductio ad id, quod est prohibitum: sed si est ad illicitum finem, explendæ scilicet libidinis, erit raptus, speciatim in Confessione manifestandus.

§. II. Additio.

1 **A**D raptum tria ex dictis requiruntur: lege fute Sanch. *l.7. de matr. dist. 12. c. 13. Less. l.4. cap. 3. dub. 9.* alioque primo, vis illata: secundo, finis inhonestæ libidinis, in qua includitur finis matrimonii contrahendi; nam eo modo, id est violenter matrimonium velle, inhonestæ libido est; tertio, abductio; nonnulla addamus de singulis.

Vis illata.

2 Quare si vis inferatur renitenti mulieri cuicumque, etiam non virgini, quamvis parentibus volentibus, vel tum muliere, tum parentibus invitis, vel solis invitis parentibus ipsa muliere consentiente, semper erit raptus explicandus in Confessione: quia semper in prædictis modis præter malitiam luxuriæ adest malitia violentiæ, quæ est contra justitiam; nomine parentum hic veniunt quicumque sub sua potestate mulierem forte habent, pater, tutor, curator, maritus, sponsus, amici, consanguinei, &c.

3 Petes hac occasione; qua ratione se geret mulier, ne peccet, quando vis illi inferatur? Resp. ex Sa, *Verb. Luxuria, nu. 16.* Quæ ab aliquo opprimitur (inquit) non tenetur ad sui defensionem illum ledere; an vero teneatur clamare, & resistere, quantum possit sine periculo vitæ, & famæ, non convenit inter Doctores; Ego iis accedo qui resistendum putant; Hactenus Sa: ego vero non solum isdem accedo, verum etiam puto tutum nullo modo esse non accedere; ratio est, quia fœcus mulier cooperaretur cum alieno peccato; esto certissima sit se propriæ delectationi non consenturam.

4 Sed quid, si resistere nequeat? Resp. ex Tolet. *l.5.c.11.n. 10.* Si fœmina (inquit) cogetur ad turpem actum, dummodo ista interior non consentiret actui, quamvis pateretur ab altero, & sentiret etiam delectationem, sed sine consensu in ipsam, non peccaret; nam agens absque consensu, non agit, cum consensu autem est mortale.

5 Quid denique? Facile credam fœminæ, se vi oppressam non consensisse? Resp. ex de Lugo, *1.1. de just. d.10. nu. 199.* In praxi (inquit) difficile credendum est violentam oppressionem, & absque culpa ex parte fœminæ; rarissimum enim est, quod si velit, non possit aliquo modo resistere, & violationem impedire; sed ob metum, ob animi imbecillitatem, & aliquando etiam ob latentem lasciviam affectum, quem manifestare amico erubescunt, consentiunt fœminæ, saltem invito; qui tamen consensus, licet ex parte involuntarius sit, sufficit ad peccatum grave: quem consensum, sicut & congressum ipsum debuissent virili fortitudine impedire: & rarissime contingit, virum delectationem turpem ab invita omnino, & reluctante captare velle; Hæc de Lugo; cum autem audis, mulierem impedire potuisse, intellige, illam debuisse apponere non solum negativam resistantiam, sed vero positivam, id est motum, & agitationem corporis, quantum potest; si enim quæta ipsa remaneat, jam cooperatur peccato alterius, nihil enim illi aliud a fœmina querit, nisi quietam congressui se præbere; quod si propter suum motum, semen viri extra vas emittatur, invadenti imputabitur, non ipsi jure resistenti, & notat *ib.* de Lugo ipsam non posse seminare, quamvis viro seminante; quia ad id nullum jus habet, quare quantum potest seminanti resistendum esse.

Finis inhonestæ libidinis.

6 Si ergo est ad alium finem, ut si raperetur puella, ut fieret serva, Plagium esset, & vocaretur, quod est species furti, non raptus.

Abductio.

7 Hinc si per vim sine abductione de loco ad locum fœminæ quis copuletur, peccabit quidem peccato contra justitiam specialiter confitendo, sed proprie raptum non committet; ita sup. §.1. n.2. Idem dic, si per fraudem: nam dolus, & fraus violentiæ æquipollent, *l. unic. §. c. si quidem, versu pœnas autem, c. de raptu Virg.* cum perinde fiat injuria contra justitiam; pari modo si eandem cognoscas per vim ducendo de uno cubiculo ad aliud, vel de loco ad locum non valde distantem in eadem domo, seu prædio, non diceris proprie rapere, licet violentiam specialiter confiteri debeas; quia non est vera abductio illa, quæ mulierem ad diversum moraliter locum non transfert.

8 Si mulier rapiat, abducaturque virum, etiam ad finem libidinis, non esse proprie raptum docent merito non pauci apud Sanch. citat. Ita ipse Sanch. Gaspar Hurt. Præpositus, Pont. Reginaldus, alique apud Dianam *p.10.tr.16.ref. 82.* contra Marantam, Averfam, Martinum; sed id intellige quoad pœnas mox dicendas; quæ solum fulminantur in viros rapientes fœminas, non contra; nam ceterum, si vere adfuit violentia, adfuit & malitia con-

contra iustitiam: quare cum ad sit etiam vera abductio, ut supponimus, non est, unde negandum sit, illum esse quoad culpam, raptum.

9 Hæc quoad culpam; quoad poenas, sive quæ sunt in corpore juris Canonici, c. Raptor. 33. c. Statutum 17. q. 2. sive in Trid. sess. 24. c. 6. de reformat. hæc numerantur (pena enim capitulis, aliæque, quæ infliguntur per jus Civile, & quidem semper post sententiam, ad nos non pertinent; videatur Lessius, l. 4. c. 3. n. 68. & Azor. p. 3. l. 3. c. 15.) Prima est, ut raptor alienæ sponsæ publicæ poenitentia puniatur; secunda, ut idem non possit amplius cum nulla alia matrimonium contrahere; putatur autem a Doctoribus, hoc esse impedimentum impediens, non dirimens, imo hodie jam esse usum abrogatum; tertia, ut tum raptor, tum ejus adjuutores fiat ipso facto excommunicati; quarta, ut donec rapta est in potestate raptoris, invalidum sit matrimonium; ut etiam (ex Molina, & aliis, quos citat, sequiturque Bonac. de matr. q. 4. pag. 18. nu. 10.) sponsalia, si forte, etiam consentiente rapta, matrimonium vel sponsalia celebrantur.

10 Juvat autem hic afferre verba Trident. sess. 24. cap. 6. De reformat. matrim. Decernit S. Synodus inter raptorem, & raptam, quamdiu ipsa in potestate raptoris manserit, nullum posse existere matrimonium; quod si rapta a raptore separata, & in loco tuto, & libera constituta, illum in virum habere consenserit, eam raptor in uxorem habeat, & nihilominus raptor ipse, ac omnes illi consilium, auxilium, & favorem prebentes, sint ipso jure excommunicati, ac perpetuo infames, omniumque dignitatum incapaces; Et si Clerici fuerint, de proprio gradus decedant; tenentur præterea raptor mulierem raptam, sive eam in uxorem duxerit, sive non duxerit, decenter arbitrio Judicis dotare.

11 Hactenus Concilium; ubi noto primo, hoc decretum non habere locum in quocumque raptu, sed in aliquo duntaxat; quare si quis rapiat mulierem causa libidinis, & non ad contrahendum cum illa matrimonio, non incurrit prædictas Concilii poenas; ita Lessius l. c. n. 70. Sanch. l. 7. de matr. disp. 13. n. 4. Ratio est; quia Concilium hic nihil intendit præterea, nisi libertati matrimonii providere; scio Bonac. de matr. q. 4. p. 18. n. 2. putare, decretum habere locum, etiam si sit ad solum finem libidinis; quod certe non est improbable.

Rursus non habet locum in eo raptu, cui mulier consentit, licet invitis parentibus; ratio est eadem, quia scilicet matrimonii libertas, quam Concilium collimat in hoc decreto, non dependet a parentibus, sed solum a muliere.

12 Noto secundo, ad poenas incurrendas non esse necesse, ut sequatur copula cum rapta; ita Lessius, l. c. n. 66. Sanch. l. c. n. 9. malitia enim raptus, saltem pro poenis, satis completur per abductionem cum prædicto fine.

13 Noto tertio, præter excommunicationem latæ sententiæ, quæ non est reservata, ex Sanch. ib. n. 1. & præter impedimentum dirimens matrimonium, imo & sponsalia, ex Sanch. ib. n. 17. quod non est poena, sed dispositio legis, cæteras poenas hujus decreti non incurri nisi post sententiam judicis, ut ex alibi dictis constat.

14 Noto quarto, licet abductio sponsæ, ipsa nolente, sit quoad culpam, raptus, quia etiam sponsa debet libere matrimonio de præsententi consentire; tamen quoad poenas probabile est, ejusmodi raptum non includi hoc decreto; ita Less. l. c. n. 70. Henric. l. 10. c. 12. n. 5. quia non est abductio strictè injuriosa eam sibi recipere, quæ sibi legitime promissa est.

15 Ex his plani fiunt hi duo casus; ignorantibus parentibus, quædam mulier consentiens abducta est; rursus ignorante Cæsare adolescente abducta est ab ejus amico quædam invita puella, ut eidem Cæsari illa puella in matrimonium traderetur; Commissumque est in utroque hoc casu peccatum raptus, prædictis Concilii penis obnoxium?

Resp. ad primum, esse commissum raptum quoad culpam, ut dictum est n. 2. Quoad poenas Concilii non esse, ex Sanch. ib. n. 9. quia consentiente ipsa salvatur libertas matrimonii.

16 Ad secundum, si neque per se, neque per alium Cæsar puellam rapuit, ipse raptor non est, atque ideo poenas non incurrit ex Sanch. l. 7. d. 13. n. 2. Amicus etiam nec incurrit, quia non est raptor pro suo matrimonio, de quo loquitur Tridentini Decretum, quod cum sit odiosum, non est extendendum ultra verba; unde vides in hoc casu tum amicum hunc, tum adolescentem illum, pro quo rapta est mulier, valide posse matrimonium inire cum eadem muliere, etiam non separata; quando vero per alium quis scienter rapit, verus raptor est, incurritque omnes Decreti poenas; ille tamen, qui ex raptoris jussu exequitur actionem rapiendi, tanquam fautor incurrit excommunicationem, & cæteras poenas; cum interim valide possit inire matrimonium cum eadem muliere, quia invaliditas matrimonii solum infertur contra rapientem pro se, non contra rapientem pro altero, ut dictum est.

Copula cum dormiente an sit raptus.

17 Denique decernenda est ea quæstio: an copula cum foemina dormiente, vel sensibus destituta, sit proprie raptus? Resp. Si cum foemina, quæ ante somnum consensit, non esse raptum certum est; ita Pellizz. in Manuale Regul. t. 1. tr. 3. c. 3. sect. 4. n. 70. quia non est cum injuria, nec cum violentia contra parentes; at, si cum foemina, quæ non consensit, ajo primo, præter fornicationis, vel alterius speciei malitiam, adesse peccatum contra iustitiam; ajo secundo, non esse proprie raptum, & consequenter raptus penis subjectum; inclinat, sed non vult discernere Diana, p. 9. tr. 8. ref. 2. Ratio prioris dicti est, quia tamen si ea copula non sit cum vi, certe est cum fraude, atque

ideo cum malitiâ contra iustitiam, ut §. 1. nu. 2. innui; unde speciatim in confessione aperienda, ut modo, n. 7. dictum est; ratio posterioris dicti est, quia, ut alia taceam, ad raptum proprie dictum, requiritur abductio de loco ad locum, ut ibi notavimus.

CAPUT VII.

De peccato contra naturam.

1 **I**N Methodo Conf. l. 2. c. 7. §. 10. sic habes; quatuor sunt species, & quidem distincte aperiendæ, quia habent turpitudinem, si non physice diversam, quia omnes prodigunt semen sine spe generationis, certe ex recta hominum æstimatione diversam moraliter; mollities; sodomia perfecta; sodomia imperfecta; bestialitas, ad quam reducitur congressus cum demone; sic Filliuc. tr. 30. c. 8. n. 142. De singulis aliquid breviter delibabimus,

§. I. Mollities.

1 **E**t pollutio voluntaria sine conjunctione corporum, seu, ut definit S. Th. 2. 2. q. 52. art. 11. ibi. Cajet. est peccatum contra naturam, per quod voluntaria pollutio procuratur extra concubitum, causa explendæ delectationis veneræ.

Si quis tamen, dum se polluit, consentiat, vel cogitet morale in aliquam aliam speciem, v.g. in adulterium, incestum, &c. contrahit eandem malitiam, quam cogitat, adeoque confitendam; Ita Filliuc. tr. 30. c. 8. n. 154.

2 Inanimatum instrumentum, quod quis se polluat, non facit mutationem speciei, ut in Meth. l. 2. c. 1. §. 10. de mediis, quæ assumuntur ad peccandum, universaliter diximus, dixi (inanimatum) nam si animato, ut si manibus alterius, &c. fiat, jam nunc subdo:

3 Si quis se pollueret inter brachia, coxendices, os, &c. foemina, vel viri, cum id regulariter procedat ex affectu perfonæ, seu concubitus cum illa, est sine dubio specialiter explicandum; quia non est mera pollutio, sed copula inchoata; non tamen credo necessario esse explicandas peculiare partes corporis (nisi sit affectus aliquis particularis, v.g. ad partes præpropteras ob sodomiam, unde & explicandum) materialiter enim se habent; & illa major delectatio, quæ in una ex partibus queritur, non transcendit speciem malitiæ, quæ est in alia; ita Filliuc. ib. n. 155. Vide supra c. 3. §. 5. n. 33.

4 Petes: quando quis habet inchoatam prædictam copulam, necessene habet exprimere in confessione seminasse extra, vel intra vas? Resp. ita: quia extra, dispergitur semen; at intra vas naturale foemina, non item; quid in masculis, dicam mox §. 3. n. 3. & addam §. 4. n. 4. utilissimam praxim pro hac re.

5 Si quis se polluat manibus alterius viri, vel foemina, vel suis alium quis polluat, debet id explicare propter cooperationem cum alterius peccato.

Imo si tuis manibus polluas uxoratum, vel Sacerdotem, &c. debes id explicare; quia cooperaris ad adulterium, vel sacrilegium, juxta ea, quæ dixi ibi. Meth. l. 2. c. 1. §. 17. de scandalo, n. 100.

Quod si te suis manibus alius polluat, parum refert pro tuo peccato contra castitatem, quod ille fuerit vir, vel foemina, vel Sacerdos; ex eodem Fill. ibi. tunc enim (si aliud non additur) se habent illæ manus ut merum instrumentum, & solum adest cooperatio cum alterius te polluentis peccato, ut dictum est l. 1. Meth. Conf. §. 10. n. 69.

Nota illud (quod si te, &c.) nam in editionibus præcedentibus erat (at si) quod fuit fortasse occasio, cur Diana, p. 9. tr. 9. ref. 65. putaverit me hic sequi sententiam Llamas, sententis non opus esse explicare in Confessione, an manus te polluentis sint Sacerdotis, vel Laici, quam late defendit Caram. in Regula S. Benedicti a n. 987. cum tamen revera non sequar, ut patebit noviter consideranti loca, ad quæ me refero in hoc n. 5. & latius ego ostendi in disp. de hac re, quam Romam misi; ut ea amici eidem Patri Dianæ de Theologia Morali profecto benemeritissimo per amice communicarent, quamque in calce totius operis appositam invenies; dixi (ad quæ me refero in hoc n. 5.) nam; an ex doctrina Th. Sanch. quam tradidi, in Metho. l. 2. c. 7. §. 5. n. 33. quamque nuper excripsi, c. 2. §. 1. n. 5. in Methodo, confirmari possit sententia Llamas, neque in Methodo censui, neque hic censeo disputandum.

De mollitie sacrilega, dixi cap. 2. §. 1. n. 7.

De mollitie virginis, dixi cap. 5. §. 1. n. 3.

De mollitie uxorati, dixi cap. 3. §. 1. n. 3.

De comedente calida, ut polluat in somno, dixi in Methodo Confessionis, l. 2. c. 6. §. 2. n. 7.

De se sæpius polluente, an statim absolvendus, dictum est universim in Meth. Conf. l. 3. c. 3. §. 4. ubi de recidivo.

De incipiente copulam, & resiliente, semenque dispergente, dixi cap. 1. §. 1. n. 12.

§. II. Additio.

1 **T**Riplex solet distingui pollutio; prima, quæ voluntarie fit homine consentiente, quæque proprie vocatur Mollities. secunda, Nocturna, quæ accidit in somno; tertia, Diurna, quæ accidit in vigilia sine consensu polluti; de singulis aliqua separatim.

Pollutio vigilantis voluntaria.

2 De pollutione vigilantis voluntaria in se (nam in causa diximus supra, c. 3. §. 5. a n. 48. & aliquid mox a n. 12. tangemus;) nota primo, contactum, motumque impudicum virilium in pueris (idem in puellis) qui non possunt per ætatem feminare, esse peccatum mortale; est enim ex se pravus affectus in pollutionem; non dubito autem hanc differre specie a vera pollutione, per quam feminatur; ita Graffius, l. 2. c. 88. n. 3. & seqq. Hæc enim tan-

randem reducitur ad tactum impudicum; illa est dispersio feminis contra generationem; hinc ergo fit, ut in confessione debeat speciatim explicari, nisi obstat regula universalis mox asserenda §. 4. n. 4.

3 Nota Secundo, an Confessarius debeat negare absolutionem juveni sæpius se polluenti? Resp. esse distinguendum: si enim ex occasione v. g. aspectus, vel colloctionis foeminae ejusmodi frequentia accidat, debet prius Confessarius præcipere, ut adolescenti tollat occasionem modo satis a nobis dicto in *Metb. Conf. l. 3. c. 3.* Lege item Bonac. *de matr. q. 2. pag. 14. n. 4.* At si frequentia accidat ex nulla extrinseca ejusmodi occasione, tunc poterit majori facilitate absolvere, vel differre absolutionem, juxta consueta remedia contra recidivos, ut *ib.* dictum est.

4 Nota tertio; quid dicendum, quando semen est corruptum, ita ut venenosas affectiones pariat in patiente, licebitne pollutio? hoc est, licebitne illud semen expellere per medicamenta directe tendentia ad illud expellendum, vel etiam in mulieribus per confractiones partium verendarum, & per intromissionem digitorum usque ad os uteri, illud provocare?

Resp. si semen peccet in quantitate, non licere certum est, quia tunc est verum semen, quod nullo modo potest consulto effundi; nec potest medicamentis, quæ nullum alium effectum habeant nisi semen expellere, ejus effusio procurari; ita Turrian. apud Dian. *p. 4. l. 4. ref. 159.* At si peccet in qualitate certo ex Medicorum relatione, vel saltem probabiliter (nam se qui quisque potest, id quod probabile est) licere docet Sanch. *l. 9. de matr. dist. 17. n. 19. in Editione Veneta.* Quæ doctrina adeo vita est aliquibus improbabilis, ut fuerit deleta in *Editione Lugdunensi anni 1621.* Illam tamen exscribit, & expendit novissime Tancredi, *l. 3. de matr. dist. 17. q. 3.* contra Tacedam.

5 Et quidem multi multa congerunt; verum si Sanch. doctrina fuisset ad ejus sensum intellecta, tot rixæ, & quæstiones de ejus veritate non fuissent subortæ; si enim eum intelligas, quasi dicat licite mulierem, vel virum semen provocare posse, ne hodie, cras, perendie passura sit illas venenosas affectiones ex femine retento proveniendas, male illum intelligis, quia id nunquam, sed semper ejus oppositum docuit; cum enim tunc illud semen corruptum non supponatur, non est, unde possit expelli, vel unde possit dici de eo statuere Sanchez, qui solum statuit de corrupto; si vero eum intelligas, quasi dicat, dum actu semen illud est corruptum, & dum actu generat symptomata furiosa, ita ut actu patiens sit veluti extra sensum; tunc licite posse provocari medicamentis, & confractionibus ab experto Medico exhibitis, ut venenosum solum corruptum semen expellatur; recte eum intelligis; nam hunc solum casum concedit Sanch. *l. c.* non alium; audi ejus verba: *Cur ergo non licebit illam pravam qualitatem, in quam semen transit, expellere, licet per accidens sequatur pollutio? Eo vel maxime, quod in hoc casu procul abest quodvis consensus periculum, ac delectationis; quoniam foemina symptoma illud patiens est tunc temporis sensus, ac mentis imper;* hæc dicit Sanchez.

6 Notas, semper supponi debere, ut concessio sit licita, patientem sensibus carere? notas illud? (*pravam qualitatem, in quam semen transit*) Notas illud? (*tunc temporis*) Affero igitur distinctione omnino opus esse: nam aliud est, si loquamur de medicamentis; aliud, si de tactibus, & confractionibus; quamvis enim in patiente habitualiter ejusmodi morbum licite possent (ut concedit *ib.* Tancredi) adhiberi medicamenta directe provocantia prædictum semen, etiam ante illa actualia symptomata; quia medicamenta remote semen provocant, & sine tanto periculo eliciendi ejusmodi delectationes: tamen confractionibus, & tactibus partium verendarum nunquam potest; ratio discriminis mox n. 8. afferetur; posse autem confractionibus in uno tantum casu, docet Sanch. quando nimirum ita actu symptomata insurgunt, ut ea patiens sine sensu sit; quod certe rarissimum erit, & cujus ratio eod. n. 8. clarior apparebit.

7 Urges: Fac illud semen corruptum non fuisse expulsum, & symptomata illa per aliquod tempus (ut accidere solet) cessare, vel illud semen non efficere tantam turbationem in patiente, ut sensus, & mens abripiatur; id quod etiam sæpe usu venire solet: jam remanebit illud semen corruptum, atque adeo illa lues in corpore; ergo poterit provocari, etiam non posita alienatione mentis.

8 Resp. id, quod ego hæcenus dixi, est, Sanchez de solo illo casu, præsentem alienationem sensuum, loquutum esse; cæterum in hoc casu, quem nunc urges, sic distincte responderi, puto, possit: licere expellere medicamentis, non vero confractionibus, & tactibus verendorum; ratio est, quia medicamenta, quæ per totum corpus permeant, per se expellere intendunt semen corruptum (si tamen semen sit appellandum, & non potius lues, & venenum) esto per accidens provocet & verum: at tactus verendorum, nempe instrumentorum, quæ ad semen provocandum a natura sunt instituta, per se tendunt ad verum semen expellendum (quod expellere extra matrimonium nunquam licet) esto per accidens corruptum.

Solum autem quando actu sunt illa symptomata, potest per confractiones expelli, si tamen certo supponatur, semen illud non esse verum semen, sed tamen corruptum; nam propterea actu causat illa symptomata; & supponitur esse in motu, atque adeo descendisse in partes verendas; & sic non provocari a tactibus verum semen, sed expelli pravum humorem; (notas, quot conditiones requiruntur?) ratio est, quia tunc eo modo, quo expelli potest qualitas gignens prurimum in sententia ejusdem Sanchez, & ea ratione, qua emundari possent sordes, quæ forte sint lavandæ in iisdem partibus; esto per accidens occurrat effusio veri seminis, sed sine consensus periculo, ut semper supponi-

mus; sic posset in casu, de quo loquimur, quia semen corruptum, ut sæpe diximus, non est amplius semen; sed humor peior pruriginæ, & peior sordibus verenda inficientibus.

9 Sed hæc satis; nam ultimam sententiam Lector sapientior præferat; nos occasione feminis corrupti quendam casum de semine infecto proponamus.

Mulier copulam habens cum marito, morbo gallico laboranti, prætextu feminis eadem morbida qualitate affecti, ejiciebat illud immediate post copulam; quæsiturque deinde, an sine culpa id efficere potuerit?

Respondi, non potuisse; ita Sanch. *l. 9. de matr. c. 20. n. 3.* quid dicat Angelus *Verb. Debitum*; licet etiam matrix ex naturali sympathia semen ad se attrahat, retineatque non parum; generationi tamen nocet (ut experientia testatur) directa illa feminis intromissi, quamvis partialis effusio; adde, sic procurari positive impedimentum conceptionis inceptæ, quod numquam licet; hæc ergo mulier deneger debet marito, si denegare velit: quod in eo casu posse, quamvis non obligari, diximus in superioribus, *c. 3. §. 5. n. 24.* verum posito quod reddat: quo jure illud, quod verum est semen, & prolificum, prodigere potest?

10 Denique ad pollutionem voluntariam, de qua agimus, pertinet novus casus, qui nudiustertius mihi propositus fuit. Sequi dam polluebat cogitatione fixa in pulchram statuum marmoream affabre sculptam in communi platea existentem, ac nescio quam Nympham repræsentantem; an satis sit huic in Confessione dicere, *metoties pollui cogitando de foemina?* Sufficere aliquot ex nostris Theologis putarunt; quia si aliud non addatur, totus denique affectus est ad personam mulieris repræsentatæ.

Quid quod eam de nocte amplexando (proh hominum infelicem conditionem) atque illicitam cum illa Statua copulam tentando se polluebat? quæsitum ergo iterum fuit, an satis sit huic in Confessione dicere; *me pollui amplexando mulierem extra vas naturale, & cum affectu ad illam?*

Respondi non fuisse satis; quia sic poenitens mendacium protulisset, & quidem, ut patet, in re graviter pertinente ad Confessionem; si enim illud de statua tacuisset, non explicasset peccatum, quod commisit: dicendo enim se se polluisse cum muliere ex affectu ad illam, significat se se polluisse cum vera foemina, quod certe non fuit; Dicat igitur, se id fecisse cum Statua: vel tu Lector cogita, an sufficiat magis in communi, sic; *cum instrumento inanimato me pollui addendo semper se cogitasse, seu intendisse in foeminam.*

Instas: Copula cum foemina mortua, vel cum Statua est mera mollietas: ergo non est, cur debeat addi cogitatio de foemina. Resp. antecedens esse verum: non enim ea copula est fornicatio, ut putare aliquis posset, quia fornicatio est cum foemina: at quæ mortua est, foemina non est; nec est Bestialitas, ut dixit Pellizar. apud Dian. *mox citandum*; quia hæc pari modo est cum Bruto, quod si mortuum est, non est brutum; est ergo pollutio, malitiam mollietati continens, exhibita cum inanimato instrumento, ut fusc probat, me citato, solertissimus Diana, *p. 9. tr. 9. ref. 1.* Concedo igitur antecedens; sed neganda prorsus est consequentia, siquidem *super §. 1. n. 1.* dictum est, eum qui se polluit cum affectu, seu cogitatione ad objectum aliquod, illud explicare debere.

Pollutio Nocturna.

11 Duo hic vel nota; vel alibi insinuata recole.

Primo. Dupliciter hæc nocturna pollutio esse potest; voluntaria in vigilia; atque adeo peccatum, antecedenter, & consequenter; nam cæterum, ut est in somno, peccaminosa non est, sed actio, seu passio naturalis; antecedenter, erit peccaminosa tribus casibus; primo quando quis eam deliberate desiderat ob delectationem carnalem: si enim desideretur ob bonum aliquem finem, ut ad sedandas tentationes carnis, vel ad levandam naturam, non esset peccatum (ita Navar. *c. 16. n. 7.* alique apud Sanch. quos ipse sequitur, *p. 2. disp. 133. Toletus l. 5. c. 13.*) nisi quando tale desiderium esset tantum, ut notabiliter influeret in pollutionem: quod certe ut plurimum non solet contingere.

12 Secundo; quando quis illam procurat, aut comedendo res calidas in eum finem, aut tali modo cubando in lecto, ut inde sequatur pollutio; nam licet possit pollutio desiderari ob bonum finem, non tamen potest procurari; sicut etiam potest desiderari hominis improbi mors ob bonum finem, non tamen procurari; unde etiam colligitur, cur non liceat desiderare etiam ob bonum finem pollutionem, quando tale desiderium esset causa influens notabiliter in illam, ut modo dictum est; quia tunc non simpliciter desideraretur, sed etiam procuraretur. Dixi (in eum finem, &c.) nam si comedat quis res calidas, vel accumbat tali modo ob aliquam aliam commoditatem, quamvis advertat consecuturam inde pollutionem, dummodo eam directe non intendat, nec sit periculum consensus, non peccat saltem mortaliter; ita Sotus *in 4. d. 12 q. 1. art. 7.* Toletus, *l. 5. c. 13. vers. adhuc non est satis*, quia ut superius *c. 3. §. 5. n. 46.* vidimus, hæc non sunt causæ notabiliter influentes in pollutionem.

13 Tertio. Si quis pari modo, cum debeat, non removeat causam futuræ pollutionis, peccat mortaliter, si ea causa est notabiliter influens in illam in genere luxuriæ; venialiter, si notabiliter non influit, quando in utroque casu ea prævidetur, licet non intendatur, prævidetur, inquam, probabiliter, nec solum in dubio, ex Toletus, *l. c.* siquidem non tenemur adeo esse solliciti, ut etiam dubium nos amoveat a causis involuntariæ pollutionis.

14 Dixi (cum debeat) quia si non tenetur hujusmodi causam remove, vel quia causa est bona, ut studium frequens, seu cogitatio rerum turpium ad docendum, Confessionis auditio, locutio honesta cum muliere, &c. vel quia talis causa non est mala, &

alio-

alioquin ejus omisso non est commoda, v. g. omittere tales cibos, talem accubitus in lecto, &c. tunc neque etiam peccamus non auferendo hujusmodi causas; ita Toletus *ib.* Navarr. *ib.* Sotus, in 4. *dist.* 12. *q.* 1. *art.* 7. Jo. Sanch. *d.* 21. *n.* 12. Cum enim causa sit bona, vel non mala, non tenemur ad illam auferendam propter hunc effectus, qui naturaliter sequuntur, ut nuper diximus, c. 3. §. 5. *n.* 48. Quæ fuerunt hic claritatis gratia breviter repetenda.

15 Atque hæc antecedenter; consequenter autem peccaret quis mortaliter, si post somnum, sub quo secuta est pollutio, deliberate sibi in ea complaceret ob delectationem sensualem: nam si gauderet ob sedatam testationem, vel ob naturam deoneratam, non esse peccatum, colligitur ex modo dictis.

16 Quando autem motus carnis, seu spirituum inservientium generationi, & ipsa decisio feminis accidit in somno; sed emissio in vigilia, non est peccatum saltem mortale: tum quia non adest plenum voluntarium requisitum ad mortale; accidit enim emissio in illo confusio somni, & vigiliæ, quando imperfecta est delibatio: tum quia difficile est cohibere, ne decisum jam semen ex lumbis non emittatur foras: tum denique, quia pollutio magis secundum principium, quam secundum finem judicanda est; principium autem fuit satis involuntarium, cum fuerit in somno.

17 Quod si partim emissio feminis sit in somno, partim in vigilia, multo minus habebit rationem peccati, posita voluntate in illam non consentiente, ut semper supponimus.

Ex dictis colligit Sanch. *l. mox cit.* ex Sa. in eo, qui e somno excutitur, non esse obligationem reprimendi emissionem feminis ejus pollutionis, quæ in somno coepit, & idem propter paritatem rationis diceretur de simili feminis emissionem pollutionis, quæ involuntarie in vigilia accidit. Placet doctrinam, ne scrupulis omnia pereant.

18 Sed unum a me nuper interrogavit quidam probatæ conscientie Sacerdos, cui quamvis utcumque respondi, mihi ipsi tamen (fateor) non satisfacere. Experiebatur is levissimi somni vir, statim se, concepta pollutione, evigilare perfectissime, atque effusionis continuationem clare percipere; quamvis autem illi delectationi nullo modo ipse consensum præberet, sciretque se non obligari ad reprimendum, ac posse fluxionem humoris permittere; tamen aliud illi contigebat, quod scrupuli causa erat molestissimi; experiebatur enim a motu quodam quasi interiore ipsorum genitalium, sub finem pollutionis expelli a se active non modicam feminis quantitatem: perinde (narrabat) ac evenit ei, qui urinam emittit; solet enim is in fine mingendi motu expulsivo aliquas urinae guttas, quæ remanent, expellere; addebat, se voluisse cum alio Sacerdote id conferre, qui fassus est sibi idem non raro evenisse; sed se a peccato excusasse, quia femi vigilans illum expulsionis motum exhibebat; Interrogabat ergo a me, an ipse, qui perfecte vigilantem se dignoscebat, post motu prædicto effluxionem adjuvare ad abstergenda, ut ipse loquebatur, seu deoneranda virilia, præsertim ne decisum semen ibidem forte remanens suæ sanitati noceret; & denique, quia valde sibi difficile animadverterebat, illum motum non usurpare.

19 Equidem, prius volui non paucos Auctores evolvere, quam responderem; cum autem nihil signate ad rem invenissem, dixi, me videre quidem, quanta difficultas sit in polluto perfecte vigilantem, pollutionem, effusionemque jam inceptam non perficere; verum cum in Doctoribus solum legerim licentiam non reprimendi, non coercendi, non prohibendi; licentiam vero active adjuvandi, seu cooperandi disertis verbis eosdem negare, ut perspicue facit Sanchez, me favere illi non posse; sententia benignior, quam hac in re tum dictus Sanch. *de matr. l. 9. disp. 17. n. 16.* tum alii amplectuntur, sic a Marchino, *de ordine, tr. 3. p. 13. c. 2. n. 6.* refertur: *Dum sentitur, ait, humor seminalis effluere in membris genitalibus, non teneris coercere, vel magna cum violentia prohibere, ne fluat: sic pluribus Gerson; ratio est, quia, vel ille conatus, quem multi consulunt, nihil operatur; vel retento contra impetum naturæ semine, supra modum gravatur corpus, & multis subjicitur infirmitatibus; Ex alia parte, illa seminatio est actu exterior, & effectus naturalis ortus absque mea voluntate; at actus exterior sine intentione nunquam est peccatum; hæc ille; notat illa verba (non teneris coercere, prohibere, &c.) nunquam lego (potes adjuvare, expellere, &c.) Te tamen, addidi, bene morate Sacerdos, oro, ut animadvertas, an saltem te excusare possis ex eo capite, quia notant communiter Doctores, delectationem peccati luxuriæ mentem hominis miris modis obfuscare, & illam in eo momento effusionis feminis, quasi bestiis similem reddere; si ergo tu, partim ex somni reliquiis, partim ex delectatione, quam sentis, tui perfecte compos non es, peccati saltem mortiferi reus non eris; verum ille adhuc testabatur se perfectissime vigilare, se non esse scrupulosum, se non esse alias indoctum, ut vigiliam perfectam a semivigilia non discerneret, & ideo non ex aliis adjunctis; sed ex ipso objecto, & prædicta nimirum expulsionem, casum decerni, modeste postulare; hæc cum illo Sacerdote habui; cæterum rem expende, ingeniose Lector, & decerne.*

Pollutio vigilantis involuntaria.

20 Hæc, ut etiam distillatio, & commotio spirituum generationi inservientium, quoad solutos (nam quoad conjugatos diximus supra c. 3. §. 5. *n.* 46.) tunc solum sunt in se mortale, quando adest deliberata complacentia in illis, ob corpoream voluptatem, non vero ob aliquem bonum finem, ut in simili dictum est, *n.* 5. In causa vero, ut quandonam sint mortales, cognoscas, breviter repeto, quæ superius, *ib.* satis fufe sunt explicata.

21 Pollutio, distillatio, commotio potest primo in vigilante oriri ex causis non peccaminosis: quando nimirum oriuntur ex complexione particulari, vel quando ex infirmitate, ut in iis, qui patiuntur fluxum feminis, & qui facillime levi quacumque occasione distillationem, seu carnis commotionem sentiunt: vel

quando ex causis extrinsecis bonis, vel ex se non malis, ut lectione, vel auditione turpium ad scientiam comparandam, equitatu, contactu, & cæteris hujusmodi, quando hæc sunt necessaria, vel utilia, vel commoda; in his omnibus si voluntas deliberate non consentiat, non est culpa, quia hi sunt actus naturales: imo si quis patienter hos ferat, materiam habet magni meriti propter humilitatem; ita Toletus *l. c.*

22 Potest secundo eadem pollutio, distillatio, commotio in vigilante oriri ex causa mortali in genere luxuriæ & tunc eam causam ponere, avertit novum peccatum mortale pollutionis, distillationis, &c.

23 Potest tertio ex causa veniali, & tunc avertit novum veniale, &c. quæ satis abunde dicta sunt supra c. 2. §. 1. *n.* 46.

§. III. *Sodomia perfecta.*

1 **I**n *Meth. Conf. l. 2. c. 7. §. 19. n. 67.* sic habes: Sodomia, & quidem perfecta, est concubitus ad sexum non debitum, ut vir cum viro, foemina cum foemina; ita S. Th. 2. 2. *q.* 52. *art.* 11. Cajet. *ib.* nam concubitus viri cum foemina in vase præpostero, est sodomia imperfecta, de qua mox; concubitus autem est culpa carnalis consummata; naturalis, si sit in vase debito; innaturalis, si sit in loco, seu vase non debito.

2 Sed hic est quaestio, quandonam mutua procuratio pollutionis inter mares, vel inter feminas, debeat dici mollities, quando Sodomia?

Resp. quando ex affectu ad personam adest concubitus, si sit inter indebitum sexum, hoc est inter virum, & virum, foeminam, & foeminam, tunc est sodomia; quando vero est mutua pollutio, absque concubitu, sed solum ad explendam libidinem, est mollities; ita Cajet. *ibid.*

3 Hinc si duo mares commisceant corpora, & moveantur ad procurandam pollutionem, vel quomodocumque se tangant impudice ex affectu indebiti sexus, ita ut effusio feminis vel sit intra vas præposterus, vel etiam extra, puto esse sodomiam. Ita P. Antonius Marsilius Lector casum in Collegio Romano, *in manuscr. in Dec. tr. 51. c. 8. §. 3.* Si sit intra vas, est certum: si vero sit extra, probatur; quia quamvis tunc non sit copula, tamen per illum concubitum est affectus venereus ad indebitum sexum, qui proprie constituit Sodomiam: nam cæterum sive semen effundatur intra, sive extra, semper æque in loco non suo dispergitur; locus enim præposterus videretur materialiter se habere in sodomia, sed formaliter ejus essentia sumitur ex motivo, scilicet ex concubitu cum affectu ad indebitum sexum. Confirmo: quia foemina cum foemina non alio modo commisceatur, nisi per prædictum concubitum cum effusione feminis, & non intra vas præposterus: inter illas enim non potest esse copula proprie; sed si ipsæ foeminae commisceant corpora ex affectu solum se polluendi, id est explendæ libidinis, est mollities, si ex affectu ad indebitum sexum, est sodomia.

4 Scio Graphium, c. 90. *n.* 11. ex Navarro, c. 2. *n.* 29. sentire ad copulam sodomiticam requiri effusionem feminis intra vas innaturale; sed mihi hæc sententia non placet; primo, quia ut dicebam, sic inter foeminam, & foeminam non esset sodomia: secundo, quia talis concubitus ex affectu indebiti sexus, cum effusione feminis extra vas, non est mollities; quia hæc est pollutio ex affectu explendæ libidinis, ut supra diximus: ergo est sodomia.

5 Solum igitur sententia Graphii est vera, quoad penas, & reservationem, si quando sodomia est peccatum reservatum: Poenæ enim, & reservatio, cum sint odiosa, restringuntur ad sodomiam principalem, & maxime notam, & undequaque certam.

6 Ex his ergo collige, cum vir cum viro, vel foemina cum foemina peccant per dictum concubitum, satis esse in Confessione dicere, *se exercuisse sodomiam*, sine necessitate dicendi, an semen intra, an extra vas emiserint; quid dicendum, quando vir præpostere foeminam cognoscit, & semen extra vas dispergit, dicam mox, *cum de sodomia imperfecta.*

7 Unum denique hic advertite, in sodomia non satis esse dicere *sodomiam commissi*, sed explicandum insuper, *an quis fuerit agens, an patiens*; ita de Lugo *disp. 16. sect. 1. n. 247.* ratio est, quia agens committit pollutionem, quam patiens non, eo ipso quod patiens est, committit.

- De Sodomia cum Amicæ, vide c. 4. §. 1. *n.* 7.
- De Sodomia Uxorati, vide c. 3. §. 1. *n.* 3. & §. 2. *n.* 1.
- De Sodomia cum Infideli, vide c. 1. §. 1. *n.* 8.
- De Sodomia cum Virgine, vide c. 5. §. 1. *n.* 2.

§. IV. *Sodomia imperfecta.*

1 **I**n *Meth. Conf. l. 1. c. 7. §. 10. n. 54.* sic habes: Sodomia imperfecta, quam alii vocant innaturalem concumbendi modum, est peccatum contra naturam, per quod vir cum foemina concubuit extra vas naturale. Est species distincta a sodomia perfecta, adeoque speciatim in Confessione exprimens: perfecta enim procedit ex affectu ad indebitum sexum; imperfecta vero procedit, non ex affectu ad indebitum sexum, sed, licet ad debitum, tamen ad partem innaturalem.

2 Sed quid dicendum, si quis polluat inter cæteras partes feminæ, coxendices, brachia, &c. Respondeo: de hac re dictum est superius §. 1. *n.* 3.

Illud hic sive recolere, sive adde; si primo sit concubitus ex affectu ad personam ipsam, sexumque foemineum, est copula fornicaria, sive adulterina, sive incestuosa, juxta conditionem personæ, atque adeo est aperiendus; si secundo sit concubitus ex affectu

affectu ad præposteratas partes est sodomia imperfecta, de qua agimus, ac similiter aperiendus; si tertio denique sit sine concubitu, sed mere ad explendam libidinem, est mollities ex se explicanda.

3 Si quis tamen fateatur absolute, concubuisse se cum foemina, regulariter intelligitur fuisse ex affectu ad personam primo modo, non vero secundo, vel tertio, nisi aliud expresse fateatur; ratio est, quia intelligitur, illum concubitus factum esse more ordinario: mos autem ordinarius est, ut vir cum foemina commisceatur ex affectu ad sexum femineum; unde vides multum differre hunc concubitus viri cum foemina, ab eo concubitu viri cum viro, vel foeminae cum foemina; ille enim est sodomiticus, quia non potest esse ex affectu ad copulam naturalem; hic non est sodomiticus, quia quando vir cum foemina miscetur, semper regulariter est ad copulam naturalem.

4 Hic universaliter pro omnibus peccatis luxuriae velim diligenter pernotes; hæc a nobis dicta esse, ad dandam veram harum rerum essentiam; cæterum in praxi Confessario expediet, tot minutias nequaquam interrogare; audi Filliuc. in *Instruct. brevi pro Conf. c. 2. circa initium*: Prudens, inquit, esse Confessarius debet in inquirendis caute circumstantiis sexti præcepti, præparatoriis ad actum consummationem, modis minutis non necessariis, ne se, vel penitentem excitet ad aliquam tentationem, Audi Coninch. *disp. 7. de Sacr. dub. 7. n. 56. Præstat aliquando, Sacerdotem minus perfecte peccatum penitentis intelligere, quam vel illi, vel sibi aliquod scandalum creare, & esse nimium*, Audi Angelum, *Verb. Interrogationes n. 1. Confitetur*, inquit, *Mulier, quod fuit cognita extra vas debitum, non querat Confessarius in quo loco, vel quomodo, & huiusmodi: sicuti faciunt quidam, qui potius, sunt contaminatores; quam Confessores*. Vide Fagund. *præc. Eccl. 2. l. 4. c. 2. n. 8. Homob. in exam. Eccl. p. 1. tr. 4. c. 12. q. 11. de Lugo. disp. 16 de pen. sect. 14. n. 595. §. V. Bestialitas*.

1 **I**N *Meth. Conf. l. 2. c. 7. §. 104. n. 78.* sic habes: bestialitas est concubitus cum re animata, non ejusdem speciei cum homine; ita S. Th. 2. 2. q. 52. art. 11. Huc reducitur concubitus cum demone; quia adhuc ille non est ejusdem cum homine speciei, etiam si assumat formam hominis; in hoc crimine non necessario explicandum genus animalis, five sit equus, five sit equa, five ovis, five gallina: semper est enim eadem in specie mortalis deformitas; Ita Filliuc. *tr. 30. c. 8 n. 162.* At si sit concubitus cum demone, debet id explicari (ita idem *ib. n. 162.*) quia superadditur peccatum contra Religionem, idest commercium cum Dei, nostrumque omnium nequissimo inimico.

2 Nota insuper exprimi in Confessione oportere, an demone fuerit sub forma foeminae, vel viri, vel sub forma talis conjugati, vel talis Monialis professæ, &c. Ita *ib.* ratio est, quia tunc, præter bestialitatem additur affectus ad talem.

§. VI. Additio.

1 **P**OENE sodomitarum legi possunt apud Doctores, quæ omnes requirunt sententiam Judicis. Lege Azor. *p. 3. l. 3. c. 19. Petrum Matthæum, super Bullam S. Pii V. 27.* quæ incipit. *Horrendum illud scelus*, quæ est contra Clericos exercentes sodomiam: Nav. *c. 27. n. 247.* Solum dubitari possit de excommunicatione in Clericum sodomitam; sed nec est latæ sententiæ, ut patet ex *cap. Clerici, de excessib. Prælat.* Quoad invaliditatem testamenti sodomitarum, lege Menochium, *de Arbitr. l. 2. cent. 3. casu 286.*

2 Ex copula nefanda non oriri Affinitatem ex Sanch. *l. 7. de matr. disp. 64. n. 13. & 14.* sufficere tamen ad divortium ex eodem l. 10. *de matr. disp. 4. n. 42. S. Th. in 4. d. 31. q. un. art. 1. ad 4.* jam nunc communis est doctrina, apud Doctores fusius legenda.

3 Quoniam; ut modo innui, reservatio cum sit odiosa, restringi debet in casu nostro ad sodomiam undequaque certam; Quæritio celebris est: an reservata in aliqua Diœcesi sodomia, absolute intelligatur de agente solum, & quidem, ut modo dictum est, §. 3. n. 3. cum seminatione intra vas præposterum: hæc enim est undequaque certa sodomia; ut etiam de patiente, qui certe sodomita etiam solet appellari; de utroque intelligi propter rationem dictam probabilius est, sed intelligi solum (nisi aliud in reservatione addatur) de agente non possum putare probabile, ut tenet Graphius, *præc. casuum reserv. l. 1. c. 11. n. 7. 8. & 25.* ratio est non multo ante dicta, quia certa, & propria sodomia, ad quam solum debet se extendere reservatio, quæ ex omnium consensu est odiosa, & restringenda, solum est illa, per quam seminatur in vase præposterum masculi; id quod certe non fit a patiente; adde in jure magis puniri agentem, quam patientem, & merito; quia gravius ille peccat, quam hic, ex D. Anton. *in sum. p. 3. tit. 17. §. 4.* ergo non est mirum, si nos censeamus reservationem cadere in illud peccatum, quod est gravius.

4 Diana, *p. 3. tr. 4. ref. 159 & p. 6. tr. 6. ref. 36.* qui in uno loco tenet, esse probabile sodomiam agentis, & patientis esse eandem speciem, unde non esse speciatim in Confessione explicandam, deberet affirmare eam esse pari modo reservatam; & tamen propondet non esse, *p. 2. tr. 17. Misc. ref. 64.* Vide etiam *p. 7. tr. 11. ref. 13.* ubi multa de reservatione huius peccati; at vero ego, qui cum de Lugo constanter docui paulo ante, §. 3. nu. 7. esse diversas (agens enim per se prodigit semen, quod non prodigit patientis) multo consequentius probabile judico reservationem sodomiz absolute positam, solum esse contra sodomiam certam, & principalem, qualis est sola sodomia agentis.

5 Sodomiam imperfectam non intelligi reservatam, ubi sodomia absolute reservata est, jam dixi §. 3. n. 4. cum Graphio: & nunc confirmo cum Bonac. *de matr. q. 4. p. 11. n. 5.*

6 Reservata sodomia, intelligi reservatam bestialitatem, aliqui affirmant: sed verius negat idem Bonacin. quem, si est ocium, lege.

§. I. De Impudicitia, hoc est de Turbibus, Aspectibus, similibusque actibus impudicis inter Solutos.

Ubi obiter de parvitate materiae in re venerea.

1 **D**E his pauca dixi in *Meth. Conf. l. 2. c. 7. §. 2.* ubi in *Edit. Parnormitana 1649.* quæ est omnium amplissima, citantur alia loca, & potius ut aperirem, qua ratione sint in Confessione deferenda, quam ut eorum naturam explicarem: quare in præsentia id uberius erit agendum; loquimur autem de actibus externis inter solutos, & sine periculo pollutionis; nam inter Conjuges, vel Sponfos, vel quando subest periculum pollutionis, dictum est satis supra, *c. 3. §. 3. a. n. 42.* de internis vero desiderijs, & cogitationibus morosis dicam l. 10.

2 Tanquam fundamentum perneccesarium eorum, quæ hic proferranda sunt, præmitto: in prædictis, v. g. in tactu manus mulieris, tria genera delectationum in veniri: primam, naturalem; secundam, libidinofam; quam *Veneriam* appellamus; tertiam, non libidinofam.

3 Naturalem delectationem voco eam, quæ oritur ex naturalium qualitatum proportionem; sic delectatur manustangere mollia, refugit aspera; eademque manus, quando excidit in calore, delectatur tangere manum frigidam, & e contra; si quis ergo tangat manum mulieris, & sine alia ulteriore intentione delectatur de sola mollitie, de solo calore, de solo frigore, &c. ex se nullius erit peccati reus; licet enim difficile sit, & periculosum sistere in his terminis, tamen aliquando certe sistitur; ut quando manibus calidis suæ filiz pater senex proprias calefacit; vel quando pueri, ab omni impuritate alieni, se invicem jocando contrectant, vellicantque, &c.

Huc reduco morealem (sic juvat appellare) delectationem, quæ interdum ex his captatur, quæque potius voluptas mentis est, & gaudium, quam affectio appetitus sensitivi; talis est casta delectatio, quam quis sumit ex osculo more patriæ, vel honesto tactu manus, quando exhibetur causa castæ amicitiz: tunc enim amicus; seu amici pars superior sibi complacet de morali, honestaque amicitia, nihil de sensitiva delectatione.

4 Libidinofa, vel venerea est, quæ oritur ex copula, pollutione, distillatione; vel ex cogitatione ipsarum, ut item quæ oritur ex commotione partium corporis, seu spirituum intervientium generationi, quam appetitus sensitivus maxime percipit; venerea autem appellatur, quia est ordinata ad generationem, cui Venerem prisca antiquitas præficiebat.

Si quis ergo in his extra matrimonium delectatur, peccare mortaliter, est omnibus manifestum, nec enim in his dari parvitatem, dicitur *mox n. 8.*

5 Non libidinofa est illa delectatio, quæ sumitur ab aliquibus actionibus, quæ licet ordinatæ sint aliquando ad generationem, aliquando tamen non sunt; & tamen ut non ordinatæ, suam pariunt propriam delectationem; qua ratione possent dici remote, non vero proxime ad generationem ordinari, v. g. tactum foeminae manus, certum est, posse referri ad se præparandum ad copulam, at potest non referri; & nihilominus tunc ille tactus pariet ex se in tangente suam delectationem, non quidem solum illam naturalem ex proportionem qualitatum, de qua n. 3. sed aliam propriam individualementalis tactus ut relati ad mulierem, sine ulla prorsus intentione libidinis; sicuti enim differt individualiter licita delectatio, quam a visione, & odore purpureæ rosæ sentis, ab ea, quam sentis ab albo lilio, sic differt delectatio pudica, quam capis a mera proportionata pulchritudine vultus mulieris, ab ea, quam caste item sumis a quacumque alia pulchritudine, v. g. floridi campi, exquisitæ architecturæ, frondentis arboris, & cujuscumque alterius qualitatis, naturaliter tibi, tuisque oculis proportionatæ; quare hæc non libidinofa delectatio, licet inter naturales computari possit; tamen claritatis gratia est omnino distinguenda: nam de hoc maxime queritur: an, & quod peccatum sit eam voluntarie suscipere? pro quo.

6 Statuamus hanc universalem regulam, tres habentem partes; omnes actus, v. g. aspectus, tactus, allocutio mulieris, si solum delectationem naturalem afferant; & ex alia parte ob illam solum assumantur, ex nullo peccato assumuntur; imo interdum ex merito, quia illa delectatio ordinatur ex se ad bonum finem, nec in se inhonesta est; Rursus, iidem actus, si pariant delectationem veneriam, vel assumantur propter illam, cum peccato mortali extra matrimonium assumuntur, quia extra illud prohibiti sunt; Denique iidem, si pariant illam delectationem non libidinofam, eaque delectatio assumatur quidem, sed non ad ullam libidinem veneriam; solum cum peccato veniali assumuntur; cujus ultimæ partis ratio (nam aliz probatione non indigent) est, quia ex una parte non habemus, unde, ut sic, sub mortali prohibita sit; si enim esset prohibita, inde esset, quia ad generationem, quæ sit illicita, refertur; at probatum est ex se non referri: ergo, &c. & ex alia parte deordinatio nonnulla est, atque adeo venialis, iis uti actibus ad meram delectationem, licet levem: unde vides, cur tactus v. g. honestæ partis ex se non sit mortalis, sit vero tactus partis inhonestæ inter solutos; ratio enim est, quia honestæ partis tactus delectationem ex se parit, vel naturalem, vel non libidinofam, declaratas in prima, & tertia parte regulæ: at tactus inhonestus non solum parere potest delectationem naturalem, & non libidinofam, sed quando assumitur solum ob ipsas has duas delectationes (nam si assumatur ob necessitatem illas partes v. g. medendi, non sumus in casu) parit etiam inseparabiliter libidinofam; Et ratio huius maxime notanda est; quia impossibile fit, ut delectatio quæcumque licet naturalis, vel non libidinofa eius partis, quæ tam proxime infervit generationi, assumatur ob delectationem non libidinofam,

nosam, quin comitanter non confurgat ipsa delectatio libidinosa. Quare dum aliquis tam proximam, & inseparabilem ex se causam ponit libidinosa delectationis, illam procurare convinceretur, atque adeo juxta dicta n.4. peccaret mortaliter.

7 Sanch. lib.9. de matr. d.46. n. p. r. s. & n.6. & in sum. l.5. c.6. n.13. confundit delectationem naturalem, & non libidinosa; sed deinde in discursu doctrinae re ipsa videtur distinguere: dum enim levem manus foeminae tactum dicit esse venialem, quia non est ex se delectatio libidinosa, quod dictum me juvat sic explicare, ut voluptatem non libidinosa, vocaverit voluptatem modicam, seu parvam; quae certe admodum exigua est praeter illa, quae est libidinosa. Et quamvis idem Sanch. in sum. l.c. n.12. se retractaverit de praedicta parvitate concessa in cit. loco de matr. unde videatur fateri, se intellexisse de libidinosa; tamen pro majori claritate suae sententiae, non admittentis parvitatem in re venerea, id fecisse suspicor: nam ceterum mea interpretatio, utpote constantiam Auctoris defendens, ipsi eidem Auctori (credo) si viveret, non displiceret. Nonnemo suspicatur eam retractationem non esse Auctoris, sed supposititiam, vel certe illi involuntariam. Ita Beyerlinkius, quem laudat, sequiturque Caramuel in Regula S. Benedicti, nu.1053.

Ego huic suspicioni, si vera est, addo, satis fuisse Auctoris mentem declarare, ut ego conatus sum, quam illum pronuntiare sua dicta tractantem.

Parvitas materia non datur in re venerea.

8 Hanc regulam sic a nobis distinctam, quam nisi calleas, semper in hac materia cecuties, confirmare juvat doctrina, & auctoritate Castropalai, qui loquens de Decreto R. P. Claudii Aquavivae, quo prohibuit nostris, ne docerent dari in re venerea parvitatem, haec habet formalia verba, t.3. tr.16. disp.5. q.9. n.9. Sed non levem pluribus Doctoribus difficultatem intulit dictum praecipuum tot parvis affectum, tot verbis exaggeratum, praecipue cum videatur opponi communissime Doctorum sententia, admittenti in materia luxuria leve peccatum ex parvitate materiae. Neque enim credendum est, voluisse Claudium, virum alioqui doctissimum, & prudentissimum, Societatisque Praelator, condemnare tanquam doctrinam omnino exterminandam, quae affirmaret, delectationem sumptam ex visione mulieris pulchrae, ex illius manus contactu, ex illius collocazione absque nullo desiderio, vel periculo ulterioris lapsus, esse peccatum veniale. Verum si verba praecipii attente expendantur, facile supra dicta difficultas dissolvitur. Neque enim Claudius negavit, aut negare potuit, probabile esse, supra dictas delectationes leves esse, solum enim negavit in re venerea dari exiguam delectationem ex levitate materiae. Et quidem merito: nam res venerea proprie est coitus, vel pollutio, vel ad summum, quae ad hoc proxime disponunt, ut est commotio spirituum generationi subservientium, sicuti tradit Galen. lib.14. de usu par. cap.9. & 10. Delectatio igitur, quae ex imaginatione, vel ex contactu sumeretur ex coitu, pollutione, commotioneque spirituum subservientium generationi, nequaquam ex levitate materiae a mortali excusari potest: quia est delectatio in re venerea. At delectatio, quae sumitur ex visione mulieris pulchrae, & ex illius manus contactu ob solam illam delectationem absque ullo alio periculo, vel desiderio, non est delectatio in re venerea, ac proinde nec peccatum mortale, & ita sustinet Filiucius, tractatu 30. in 6. praec. Decal. cap.9. per totum, praecipue num.18. & 19.

9 Hae Castropalaus. In quibus vellem advertas illa (communissima sententia, admittenti in materia luxurie leve peccatum: Et non dari in re venerea, &c.) Vides? Communissimam opinionem vocat dari parvitatem in materia luxurie, negat eandem dari in re venerea; videtur enim, ni fallor, significare haec duo (in materia luxurie. & in re venerea) differre permaxime. Nam luxuria late patet ad omnem culpam, pertinentem maxime ad sensum tactus; res vero venerea, quam proprie vocavimus libidinosa, restringitur ad culpas pertinentes ad generationem: ibi parvitas adest; quia tactus levis ex loco, seu ex delectatione non libidinosa, parva culpa est, licet possit esse gravis, si assumatur ob finem libidinolum. At hic, nimirum in re venerea, nulla parvitas datur; semper enim eo ipso quod venerea est, inchoatio copulae, seu pollutionis est, atque adeo ipsius procuratio, quae inter solutos mortale peccatum semper attingit. Lege de hoc Rebellium fuse, p.2. art. de Just. lib.3. q.19. sect.3. Caltr. t.3. tr.2. d.2. p.10. §.2. n.4. citans Lessium, Salas, Basil. Vasq. quicquid dicant aliqui, quos citat, sequiturque Caramuel. in Regula Sancti Benedicti, a n.1052. Scio cum Sanch. lib.9. de matr. disp.46. sparsim per totam, & in sum. lib.5. c.6. nu.12. tum praescos Auctores confundere luxuriam, & rem veneream: sed nos recentiores, claritatis, & doctrinae gratia, modo dicto distinguimus. His jactis fundamentis, per ejusmodi actus singillatim, facilitatis gratia, discurremus.

§.11. Tactus, oscula, amplexus inter solutos.

1 Tangere manum, faciem, brachia, pedes, & ex Navar. etiam mammillas mulieris, si fiant inter solutos (de quibus hic, & in sequentibus agimus) ex joco, curiositate, levitate, nihil habent mali, praeter ipsum jocum, &c. nam ut sic, non aliam, nisi naturalem parvitatem delectationem. De his, & proxime dicendis lege Sanch. lib.9. de matr. d.46. a nu.7. Less. lib.4. c.3. dub.8. Quod si fiant ob solam delectationem non libidinosa, erit, ut dictum est, cum peccato veniali: At si fiant animo libidinoso, peccati mortaliter, patet ex dictis.

2 Hinc caute sunt legendi, qui dicunt leviter tangere manum mulieris, digitum intorquere, pedem pede premere esse veniale. Tamb. de Dec. Praec. Tom.1.

le. Ita Cajet. 2.2. q.154. ad 1. & in sum. v. Chorea, fin. Navar. in manual. c.16. n.11. alique; caute, inquam, quia semper, etiam in his, est praedicta distinctio praeter oculis habenda. Quis enim negat prementem, vel levissime Mulieris pedem, si fiat ex libidinoso affectu deliberato ad copulam, ad pollutionem, ad commotionem dictam spirituum, peccare mortaliter? Deliberato, inquam: si enim confurgat delectatio libidinosa, tu vero non consentias, seu reprimas, jam non remanebit contra te libere operantem, nisi illa delectatio ex se non libidinosa, quam voluntarie admittis, & consequenter venialis, ut dictum est. Id quod universale esse in dictis, & dicendis, supra notavimus.

3 Jam vero oscula, & amplexus, & faciei seria, & affectata mulieris, vel grandiusculi pueri contrectatio, ejusdem conditionis essent cum tactibus praedictis levibus, nisi necessaria indigeremus distinctione: nam si fiant more Patrie vel a Parentibus, vel a Superioribus, vel similibus ad amicitiae castae signum, nulla quidem ex se laborant culpa. At si fiant ob meram delectationem, quae persistit in ipso osculo oris, & in ipso amplexu, atque affectata contrectatione, est magnum periculum, ne inseparabiliter nascatur etiam delectatio libidinosa, & consequenter ne fiat mortalia. Quoniam ergo, quando fiunt ob captandam delectationem ipsam non libidinosa, praesertim inter duos diversi sexus, naturaliter consequitur ipsa tertia delectatio libidinosa, mortalia erunt. Lege Castr. t.1. tr.2. disp.2. p.10. §.2. nu.4. Vide etiam infra, lib.10. c.5. quia tunc ponitur causa proxima verze libidinis, nisi forte aetas infantibus aliquid amplius permittat, ut permittit Sanch. lib.9. de matr. d.46. nu.13.

4 Tangere partes inhonestas aliorum, five ob delectationem, five ob aliud semper est mortale, propter jam dicta. Dixi primo (ob delectationem) semper enim excipimus necessitatem medendi, &c. ut supra c.3. §.1. n.49. Excipit etiam Sanch. lib.9. de matr. d.46. n. levitatem, & jocum; quod putamus admitti posse (ait Sylv. 2.2. q.54. art.4. concl.3.) si leviter, & quasi per transeuntem hoc fieret; non autem, si omnino deliberate, quia deliberatus tactus est nimis turpis, & periculosus.

Dixi secundo (aliorum) nam si quis suas sine libidine ad calefaciendas v.g. manus tangeret, multo minus ob necessitates occurrentes, non peccaret; quia tactus suarum partium non est tam excitativus ad libidinem, quam tactus aliarum. Ita Sanch. l.c. nu.14. Lessius, lib.4. c.3. dub.8. n.60.

5 Denique tangere catulos, feles, imo pueros, puellasque ob benevolentiam, &c. non est ex se, nisi malus addatur finis, peccatum. Erat quidam certe malis moribus alioquin non imbutus, qui supra modum delectabatur canes, & similes bestias manibus contrectare (quod quidem serio fieri ab amantibus, & profitentibus castitatem, semper mihi displicuit) insuper eorundem pudenda tangebatur, sibi complacens, ut ajebat; dare hanc delectationem catulo: imo & saepe ita eadem perfricabat, ut semen bestia emitteret. Hic ergo petiit a me, an sine peccato id efficere posset? Profecto ab hac impura tractatione hominem absterrui, ob periculum, ne in se delectatio, & commotio libidinosa consurgeret. Dixi praeterea, prodigere semen animalis non esse peccatum: sicut enim domini ipsorum sumus, dum vivunt, ita impedire, ne iidem nascantur, possumus. Sed addidi, si id faciat ob meram curiositatem, levitatemque, experiaturque se nulla commoveri carnis suae voluptate, non posse de mortali damnari; sed certe de veniali: nam, quod nullo crimine damnamus conjugentes animalia, ad filios procreandos, id est, quia tunc satis rationabilis causa adest animalia propagandi. At si quis ob voluptatem etiam illam solam, quae ibi persistit, faciat; me vereri, ne incidat in mortale: quia tanta contrectatio pudendorum, quamvis animalis, tam serio facta ob sensibilem delectationem, principium ex se est impurae libidinis. Neque mihi contrarii sunt, qui docent non esse mortale bestiarum genitalia confricare (ita Dian. p.2. tr.17. ref.37. citans Sanch. l.9. de matr. d.46. n.15.) non suat, inquam, contrarii: quia ipsi solum ibi loquuntur, quando id fit ex curiositate: nos hic, & idem Sanch. ib. n.30. loquimur, quando fit ad captandam illam voluptatem.

An foeminae licite permittant se tangi, diximus, cum de cooperatione amatae nonnulla supra l.5. c.1. §.4. n.25. notavimus.

§. III. Aspectus.

1 Inter tactum, & aspectum, sine dubio non vulgare discrimen intercedit. Tangere enim propius ordinatur ad libidinem, & magis venerem, id est spiritus generationi subservientes commovet, magisque periculum ingerit foedae libidini consentiendi, quam solum aspicere. Quare non immerito minus peccato obnoxii sunt aspectus, quam tactus.

2 Hinc Primo, aspicere mulieris faciem, manus, crura, brachia, pectora, in summa, partes ejus honestas, non est ex se peccatum. Quod si fiat ob delectationem in ipsa pura visione residentem, quam non libidinosa appellavimus, non erit saltem mortale: at mortale erit, si ob libidinosa. Ita Sylv. V. Curiositas q. vers.4. Navar. c.16. n.11. Bonac. de matr. q.4. p.10. n.13. Ratio est toties dicta. Aspicere autem partes inhonestas ejusdem, vel eandem nudam (idem dic, si mulier aspiciat eandem partes viri, vel nudum eundem) serio, & sine necessitate (quae tamen necessitas solet esse in Medico, & similibus, &c.) multo magis, si ob voluptatem ibi persistentem, propter conjunctionem certam cum delectatione libidinosa, ut item propter periculum consentiendi, esset mortale.

3 Dixi (serio) quia brevi tempore, & obiter (idem puto, ex loco remoto, vel interposita opaca veste, seu non tenui velo) curiositatis gratia praedicta aspicere non est nisi veniale; quia

quia ut sic, non adest provocatio ad ulteriorem libidinem. Aspicerem nudum eum, vel eam, quæ sit ejusdem sexus cum aspiciente, ut etiam diversi sexus, si sit valde puer, puto item veniale, quia ex se non multum excitat ad venerem. Illud ergo in his, & similibus, præ oculis habe: An scilicet affectus sit ad libidinem, & an aspectus rei, vel actio sit ejusmodi, ut in impuram libidinem, ut plurimum influat: si enim sic est, provocatio erit mortalis libidinis; secus, non item.

4 Hinc secundo, serio aspicerem duos turpiter se commiscen-tes, a peccato mortali non libero; multo magis, si sit propter delectationem, quamvis ibidem persistentem. At in eadem commissione intueri bestias, vel earum genitalia conspicerem, præsertim obiter, & sine affectu ad libidinem, non puto esse mortale. Ratio est eadem toties dicta.

5 Qui respiciendo mulieres in eis turpiter delectatur, sine desiderio copulæ, an obligetur in Confessione conditionem Mulieris explicare, dixi in *Methodo Conf.* l. 2. c. 7 §. 1. n. 4. & infra repetam, l. 10. c. 3. n. 5.

§. IV. Turpiloquium.

1 **T**urpia loqui, & turpia cantare, participant tres illas species delectationum, naturalem, libidinofam, non libidinofam. Si ergo hæc facias ad bonum finem, causa v.g. studii, &c. nihil peccas; si causa delectationis non libidinofa, ut accidit, quando hæc fiunt per jocum, vel per curiositatem narrationis, vel suavitatem poësis, animo fallendi temporis, relevandique se a laboribus (semper secluso periculo veræ libidinis) non est saltem mortale. At si cum delectatione ad objecta ipsa, hoc est ad res ipsas narratas graviter peccaminosa, vel cum periculo consensus in illam, erit aperte mortale; quia tunc libidinosa est aperte voluptas. Advertit autem merito Salas, apud Castrop. tr. 2. d. 2. p. 10. §. 1. n. 5. (item lege infra l. 10. c. 1. n. 11. & 13.) convinci plurimos consentire in delectationem rerum, seu objectorum turpium, sub prætextu artificiosi carminis, vel musicæ, quando carmina elegantiora rei præterfugant, avidiores ad turpia; indicium sane non leve pravæ affectionis: convinci item, latenter delectatione carnis ferri eum, qui frequentius, & libentius loquitur de oculis partibus corporis, vestibus, ægrorotationibus ad eas partes pertinentibus, quam de rebus aliis. Denique similis peccati argui, qui metaphoris rerum turpium gaudet, & qui facile multa detorquet ad turpes sensus; quamvis enim hæc sæpe excusentur ab inadvertentia, vel quia objectum de quo agitur, non est adeo obscænum, sæpe tamen, quia deliberate procedunt ex affectu ad res, seu ad objecta turpia, a mortali non liberantur.

Si aliis loquentibus, tibi illud turpiloquium, vel impura cantilena displiceat, seu non placeat, nec tamen a loco discedas, nec eosdem reprehendas ob ruborem, imo etiam si (secluso scandalo, & animo te de illo peccato delectandi) rideas, vel quid similes facias; te non accuso peccati mortalis, quia ipsa erubescencia non contemnenda ratio pro tua excusatione est.

§. V. Turpia legere, scribere, representare, &c.

1 **Q**ui libros legunt de rebus turpibus ex professo agentes (præscindendo, an hi libri sunt prohibiti, de qua re diximus supra *lib. 2. in dec. 1. §. 7.*) pari modo non peccant, si ob bonum finem; peccant venialiter si ob curiositatem; mortaliter, si ob delectationem libidinofam. Idem sentio de spectantibus turpes comedias. Ita Sanch. *lib. 9. de matr. d. 49. n. 40.* Dian. *p. 2. tr. 17. resol. 37.* citans Lorcam, Rodriq. aliosque etiam, quoad Clericos (abstrahendo a cooperatione, qua spectantes reddant animosiores ipsos histriones pecunia, verbis, magno plausu, &c. ad ejusmodi turpia representanda) Lege Nicolaum Baldelli, *lib. 3. disp. moral. d. 18. n. 10.* & Bardi in *select. q. 2. l. 9. q. 2. sect. 10.* Idem de serio aspicientibus tabulas rebus turpibus depictas. Semper intellige, quando adest periculum consentiendi. Sed heu in re tam lubrica, quam frequenter adest! Lege Bossium *tr. 2. mor. tit. 10. n. præsert. 19.* At qui eosdem libros valde turpes componunt, idem dicendum esset, quantum est ex capitibus dictis; quia scilicet hæc possent scribi sine voluptate venerea, sed solum ob delectationem provenientem ex curiositate, vel levitate. Verum ex alio capite excusationem minus inveniunt, nimirum ex scandalo: sciunt enim hi, debentque scire aliquos legentes eos turpes libros, in veram libidinem fore lapsuros; & ex alia parte nulla rationabilis causa eos excusat. Quæ enim necessitas, quæ utilitas ejusmodi scriptores cogit ad ea turpia describenda? Cogit utilitas publica Medicum Anatomistam, verenda describere, eademque cogit Theologum moralem actiones scædas minutatim explicare. At, te Poëtam, vel profanum Scriptorem, quæ causa, quæ vis compellit? Respondebis: necessitas sic pecuniam conquiritur: sed quantum hæc excusatio se extendat, diximus supra, l. 5. c. 1. §. 4. n. 28. Idem dic de representantibus res valde impuras. Idem est de eisdem pingentibus. Dixi (valde turpes, valde impuras, &c.) nam scæcus, quia levis esset, & remota provocatio ad libidinem, atque adeo non inseparabiliter cum illa, leviter peccaretur.

2 Obligationem Gubernatorum ad repellendos turpia representantes maximam esse, colligitur ex dictis; cum enim ipsi facile tot lapsus cavere possint, ex charitate, imo ex officio debent. Audi Bossium, *ib. n. 35.* Si neglexerint Principes, inquit, providere, ne impura represententur, sciant se graviter a Deo puniendos, utpote, quia permiserint, & auctoritate sua consenserint, publicam omnium scelerum scholam haberi. Ex paulo post: *Remedium totius est, ut Principes Histriones non recipiant, sed ex Regnis expellant.*

§. VI. Manners acceptare, & se jactare de re turpi. Remissive.

1 **D**E priore ex his per occasionem dixi superius, cum de Stupro, hoc est c. 5. §. 3. n. 49. De posteriore egi, in *Methodo Confessionis*, l. 2. c. 7. §. 3.

§. VII. Choreæ.

1 **C**horearum tres facio classes. Prima est absolute pudica, seu pura. Secunda impura per accidens. Tertia per se impura. De his vide Summis *Verb. Choreas*, Azorium, 3. p. c. 26. Bonac. *de matr. q. 4. p. 9. n. 24.* Filiuc. *t. 2. tr. 30. c. 10. n. 223.* Trull. in *Dec. l. 9. c. 9. dub. 12.*

Pura (esto sint aliquando aliquantulum vana) sunt Choreæ, quæ inter ejusdem sexus personas, sine ullo turpitudinis gestu, vel ulteriori pravo fine non raro fiunt. Ejusmodi sunt, quosmodos potius dixeris, quam Choreas, sunt tamen Choreæ, quasque vocamus *Morescas*, *Incerchiatas*, *Luminarium saltationes*; in quibus ad numerum musicum certatur, saltatur, luminaria in manibus accensa artificiose circumferuntur. Ejusmodi sunt Choreæ, quas puellæ inter se, nullis accitis hominibus, interdum domi solent facere, ad recreationem, tempusque fallendum exercere. Ejusmodi sunt etiam, quæ rustici in suis mapaliis, vespere post laborem ad levandum animum, sine ullo prorsus turpi fine, vel impudico signo exhibent, sonante fistula.

Has igitur, & similes Choreas, puras appella, nec ut peccaminosas reprobato. Has David, l. 2. *Regum c. 6.* ante Artam in Dei cultum assumpsit. Has Maria Aaronis soror, *Excd. 15.* agens Deo gratias ob submersum Pharaonem, cum cæteris mulieribus (non autem mistis maribus) gaudens exhibuit. Has in Cælo decant etiam corporaliter, ut putat Marinus Rhoa, *lib. de statu Beatorum, Sanctorum Chori.* Has, nec alias (ut perperam citat Boss. *t. 2. mor. tit. 19. n. 10.*) permittit rusticis Cajet. *Verb. Choreas.* Has denique permittant Superiores in Tragædiis, & similibus representationibus, ad juvenes exercendos, eorumque animos sublevandos. Huc item reduci possunt etiam, quæ in diebus bacchanalium ad merum jocum, vel vanitatem larvati soli viri, ad artificiosam pedum, corporisque dexteritatem ostendendam, exhibent populo.

2 Impuræ per se sunt, quæ mistis maribus, feminisque, imo etiam separatis, suscipiuntur, obscænis gestibus, tactibus parum pudicis, Amasiarum, Amicorumque interventu, & similibus. Ita S. Th. *in c. 3. Hæc, & in 2. 2. qm. 168. art. 1.* Azor. Filiuc. aliique modo citati. Has enim vero in ultimis terris esse ablegandas, nemo est, qui neget, earumque professores versari in statu peccati mortalis, & denique per Principes Christianos esse ab Urbibus, nec solum a domibus expellendos.

3 Impuræ per accidens sunt Choreæ, quæ per honestas feminas, virosque in conviviis, in nuptiis, in diebus lætitiæ deditis fieri consueverunt. Hæc profecto per se impuræ, & peccaminosæ non sunt: exerceri enim sine mortali peccato per se possunt. Ita Cajet. *l. c.* Trull. Bonac. Filiuc. Azor. *l. c.* quibus adde Lop. *in 2. p. instr. c. 32. n. 4.* Idemque est, si personati homines sub larvis utriusque sexus, in bacchanalibus Choreas agant. Homines, inquam, personati: nam si sint immixtæ feminæ, valde vereor, ne sub illo habitu ementito, res non degeneret in Choreas ex se impuras, de quibus, *n. præced.* Per se igitur, ut dico, hæc peccaminosæ non sunt: solent tamen lætissime per accidens, ratione nimirum periculi, ut in tanto lætitiæ calore, in tanta adolescentularum, juvenumque specie, ornatu, concursu, in articulo illa corporis, grata oculis agitatione, in contactu manuum, qui sæpe adhibetur, non si solum, qui Choreas agunt, verum etiam spectatores facile in impudica labantur. De his igitur idem pronuncio, quod de comædiis paulo ante dictum est; has nimirum valde periculosas, multo magis si frequenter, & ex consuetudine fiant. Nihilominus addo, si ex experientia cognovisti, tibi ejusmodi periculum non subesse, te hoc modo chorizantem, vel chorizantes aspicientem, nequaquam esse mortalis peccati reum. Patres familias potius moneo, ne eas permittant, quando prævident facile, aliquos ex hac occasione in peccata lapsuros.

4 Quoad locum, personas, tempus; ne fiant primo in Ecclesia, vel prope ipsam. Secundo, ne ab Ecclesiasticis, multo minus a Religiosis, Monialibusque. Tertio, ne tempore penitentiarum, v.g. Quadragesimæ, nec festis diebus.

5 Per has tres prohibitiones, quas legimus in Sacris Textibus, c. *Presbyteri. d. 34. c. non oportet 2. de conf. d. 5. & c. cum decorem 4. de Vit. & honest. Cleric. c. Dec. dec. de Imm. Eccl. in 6. Clem. de Celeb. Miss.* non prohiberi puto Choreas absolute, sed immodestas, impudicasque. Ita Sylv. v. *Choreas*, Mazzarius, *de c. 108. super Sermone Domini in monte*, quibus adde Menoch. *de arbitr. cum addit. ad Casum 66. n. 59.* Id loco omnium ostendit ille Canon Clem. 1. *de Celeb. Miss.* his verbis: *Non verentur in ipsis Ecclesiis, earumque Cæmeteriis Choreas facere dissolutas.* Illud (*dissolutas*) prohibitionem certe permaxime lenit. Quare juxta majorem, minoremque irreverentiam, a prudente, secundum omnes circumstantias, expendendam, quæ inferatur statui personarum, sacris locis, sacroque tempore, adde & considerato scandalo, quod forte detur, gravitatem, levitatemque culpæ dimittere. Qua in re strictè loquitur Bossius *l. c. n. 8.* dum absolute dicit, Choreas agere in Ecclesia esset peccatum mortale: sicut nimis laxè loquuntur aliqui apud Boss. *l. c.* dum ajunt absolute non esse mortale. Ita Sanch. *in conf. l. 1. c. 8. dub. 14. n. 22.* ex Lopez, nam secundum mensuram irreverentiarum, & qualitatem Chorearum definienda erit & culpa.

6 In Clem. *de statut. Monach. c. 2.* dum dicitur de Monialibus,

Non

Non choreas, non festa secularium prosequantur, non videtur imponi præceptum, sed ex monentur juxta sana consilia: neque enim Moniales inter se forte ex aliqua occasione puras Choreas agentes, etiam ob recreationis gratiam, audeo de peccato mortali condemnare: quamvis profecto digna sit culpa, quæ severe a Superioribus castigetur.

§. VIII. Ornatus.

Huc Ornatum mulieris reduci curiosus Lector vult: huc ergo reducamus.

Nomine ornatus intelligitur omnis cultus muliebris per pigmenta, & comam apposititiam, per intortos capillos, per pectoris nuditatem, per ornamenta aurea, & gemmata, per novas vestium formas, præsertim si quæ iis utantur supra statum, vel præter receptam consuetudinem. Ita Lessi. l.4.c.4.dub.14.n.105.

1 In hoc ergo certum est Primo, sine peccato posse quæri ornatum corporis ob bonum finem, non solum scilicet ob necessarium corporis tegumentum, sed etiam ad sui status decorem, nimirum ut pro conditione sui status honorifice quis prodat in forum; id enim est laudabile, & rectæ rationi consonum. Contra, certum item est, cum evidenti peccato mortali eundem ornatum quæri, si ob finem graviter malum, quicumque is sit, conquiratur; v.g. ut quis adulteret, ut turpiter concupiscatur, &c. id, quod probatione non indiget. Ita ib. nu.106.

2 Certum est secundo, si se ornet mulier Matrimonio iuncta, vel ad id spirans, ut viro placeat, vel ut virum nanciscatur, nihil peccare. Ita ib. n.108. Ratio est, quia hic finis cum honestus sit, satis honestam illi ornamento causam præbet.

3 Certum fit tertio, mulierem etiam illam, quæ nuncupta est, nec nuptias intendit, imo & adolescentes, & viros, si se ornet, non ut ab aliis turpiter concupiscatur, sed ut censeantur inter pulchros, & laudentur ut pulchri, non peccare mortaliter. Ita ib. n.109. ex S. Th. Cajet. Rosella. Ratio est, quia id non continet gravem deordinationem, sed ad summum vanam quandam gloriam coram hominibus.

4 Remanent ergo duæ difficultates. Prior, An excessus in hujusmodi ornatu sit ex se mortalis? Posterior, An saltem sit mortalis ob scandalum? quia nimirum mulier sic ornata causa est, vel occasio ruinæ spiritualis multorum.

5 Quoad prius, assero cum D.Th. 2.2.q.169.art.2. ad 4. & Cajet. ib. non esse nisi venialem excessum. Ratio est, quia excessus in appetitu, & usu rei per se non malo, non est nisi veniale, ut patet in excessu cibi, potus, divitiarum, &c. qui non est ex se mortalis, nisi ratione gravis nocimenti, quod aliquando inferret. Sed in casu nostro non est nisi excessus in conquiro nitore, pulchritudine, cultuque corporis, quæ non sunt ex se mala, sed indifferentia: ergo, &c. Adde, peccatum, ut sit mortale, debet esse graviter contra charitatem Dei, vel Proximi, vel sui ipsius: id quod non est invenire in casu nostro.

6 Quoad posterius, assero, de eo tam bene, cordate, ac sapienter scripsisse nunquam satis laudatum Lessium, ib. n.112.113. ut iudicem hic sufficere, si illius doctrinam ad verbum excribam. Scio Albertum Alberti, fufe de ornatu mulieris aliquanto scrupulosius disputare; sed me juvat Lessium sequi benigniorum: Potest, ait, in excessu istius ornatus esse peccatum mortiferum per accidens, ratione alicujus pravitatis connexa.

Primo, ratione mali finis: ut si fiat animo pertrahendi ad libidinem.

Secundo, ratione præcepti positivi, ut si talis excessus esset vetitus aliqua lege, sub pœna Excommunicationis, eaque servaretur.

Quod si lex non habeat annexam pœnam, vel saltem non gravem, non erit plusquam veniale: imo credibile est, plerasque Leges Civiles, de hujusmodi excessu, quæ passim variis locis habentur, esse solum pœnales, & obligare tantum ad multam.

Tertio, ratione scandalali, ut si quis uteretur veste adeo tenui, vel ita formata, ut per eam pudenda non satis tegerentur: id enim, iudicio morali, non tam esset pulchritudinem ostentare, quam homines directe ad libidinem allicere.

Secus est in nudando pectore, ut Cajetanus, Fumus, & Navarrus notant, præsertim ubi est ea Consuetudo: nam pars illa honesta censeatur, nec natura, aut pudor humanus postulat illam absolute tegi: grave tamen peccatum esset hujusmodi morem introducere, ubi id non est consuetum: insolita enim magis movent; & res ipsa merito ob periculum, etiam ubi est recepta, tanquam illicitum libidinis, esset abroganda, ut Doctores monent.

Notandum tamen, non ex eo censeri ornatum scandalosum, quod multi occasione illius putentur ad prava desideria provocandi, ut recte prædicti Doctores tradunt; alioquin etiam pulchritudo naturalis scandalosa esset: nam multo magis provocat, quam artificiosa; cum natura longe superet artem. Itaque etiam si fœmina putet aliquos peccaturos, non tamen idcirco sub peccato mortali tenetur talem ornatum dimittere: Sicuti is, qui a multis odio habetur, non tenetur talem ornatum dimittere: Sicuti is, qui a multis odio habetur, non tenetur a publico abstinere, ut inimicis non detur occasio odii. Ratio est, quia ornatus iste solum remote ad malum provocat: ergo non tenetur ab eo abstinere, ne alii peccent; alioqui perpetuo abstinere deberet (cum illa occasio sit perpetua, & universalis) quod nimis grave esset humanæ conditioni: sufficit igitur, ut ei peccatum proximi displiceat, & illius salutem non contemnat. Et confirmatur, quia quod illi peccent, ex eorum provenit malitia, non ex conditione ornatus; sicut enim circa hanc peccant, ita etiam circa alias eximie pulchritudinis: atqui, id quod ex aliorum malitia provenit, non tenemur cum tanto gravamine Tamb. de Dec. Præc. Tom.I.

nostro impedire. Secus, si aliquo casu ad breve solum tempus ob peculiare periculum alicujus abstinendum esset (Hanc limitationem ponit Dian. p.2.tr.15.ref.56. etiam ornatus sit superfluous, & maximus, modo sit secundum morem Patriæ, & de se non sit quasi provocativus ad malum) tunc enim charitas postulariet, ut pro tempore talem ornatum superfluum omittam; ne proximus, qui alioquin putatur non peccaturus, inde peccandi occasionem habeat.

Hæc Lessi. qui etiam n.114. notat ornatum, seu usum vestis alieni sexus, non esse intrinsece malum; unde ob causam justam fieri posse, v.gr. si alia desit, si opus sit se occultare ab hoste, si fiant repræsentationes, &c. Ex levitate id facere, esse solum veniale, jure fatetur.

Vide denique superius, l.5.c.1. §.4. nu.27. ubi notavi distinctionem, cur non liceat Puellæ se ornatam in conspectu Amicis consulo dare, ut conspiciatur.

CAPUT IX.

Discutiuntur duo dicta Caramuelis in materia luxuriæ.

De Tertio dicto, vide lib. 10. cap. 7.

Primum dictum, in Regula S. Benedicti, num.1013. est hujusmodi: Infero peccantem cum virgine sodomice, Primo, non teneri dicere illam esse virginem: ita Diana de circumstantiis aggravantibus ref.11. Secundo, imo neque teneri exponere, se sodomiam habuisse cum muliere, ut ipse docet Diana, ib. ref.2. & Bonac. de Matrim. q.4. pag.11. n.9. Ratio est, quia sodomia cum muliere, aut cum viro solum differunt in genere entis, non in genere moris; non secus ac furari aurum, aut argentum; frangere jejunium pane, vel piscibus. Hæcille.

2 Ex his primum approbo, ut approbavi superius c.1. §.1. n.2. Secundum approbare non possum, sicuti nec superius approbavi, c.5. §.3. n.1. Ratio est duplex: Prima, quia fallum est non differre in genere moris: nam, ut ibid. dixi, perfecta sodomia, quæ est cum viro, procedit ex affectu ad indebitum sexum: quæ vero cum muliere, non est ad indebitum sexum; sed licet ad debetum, tamen ad partem innaturalem: quæ duo certe quilibet bene moratus non potest negare, in genere moris differre. Non sic furari aurum, vel argentum, frangere jejunium pane, vel piscibus, imo in bestialitate congrederi cum mare, vel femina; quia hæc semper sunt ex eodem moraliter affectu ad divitias, ad comestionem, ad bestiam. Secundo, quia nimis est fallum, hanc opinionem doceri a Bonac. imo fortasse etiam nec a Diana. Utrumque profero. Bonac. nu. 9. cit. a Caramuele solum loquitur de primo, quod ego approbavi: at de secundo, non ibi loquitur, sed paulo ante, nempe de matr. qu.4.p.11.n.7. in Edit. Venet. 1639. ubi his verbis meam sententiam firmat, reprobatur illam Caramuelis: Hinc colligi potest (inquit) explicandam esse in Confessione personam cum qua perpetrata sit sodomia, videlicet utrum habita sit a masculino cum fœmina, vel a masculino cum masculino. Quid clarius?

3 Diana, l.c. sic habet: Sufficit dicere, peccavi in sodomia (sive cum mare fuerit, sive cum fœmina) toties: In bestialitate quater, &c. Et ita publice docuit hic Panormi quidam Theologus Societ. Jesu: licet Tannerus (quod mihi magis placet) contrarium doceat, quoad sodomiam, & ante illum Granadus. Hæc Diana. Notas illud? (quod mihi magis placet.) Quoad Theologum autem prædictum, me juvat credere, ipsum de bestialitate id docuisse, quod verum est; non de sodomia, quod est fallum.

4 Secundum dictum Caramuelis in Regula S. Benedicti, nu. 1050. Quiddam furabatur, ut macharetur, ut mensuraretur, dicit: furatus sum toties: toties machatus, & subtraxi ordinem furti ad machiam. Dubitas, utrum sufficienter se explicaverit? Respondeo affirmative. Ita citiam Diana, in tract. de circumstantiis aggr. ref.23. ubi citat, & sequitur alios Auctores. Ratio est manifesta: quia licet illud furtum habeat malitiam fornicationis, non tamen habet malitiam fornicationis distinctam a malitia finis in genere luxuriæ: & ideo pœnitens explicuit omnes circumstantias mutantes speciem: omisi unius circumstantiæ aggravantem extensionem in eadem specie, quam non tenebatur explicare.

5 Sane fateor hunc explicuisse omnes circumstantias mutantes speciem. Sed ajo plus nimio excessisse; addidit enim duas individuationes peccati, quas ipse non commisit, & ideo mendax fuit in Confessione; sane in re gravi ad Confessionem pertinente; quia numerus peccatorum quando exacte scitur, debet exacte, ut omnes fatentur, ad Confessionem deferri. Cum enim audit Confessarius: Furatus semel sum, & deinde machatus semel sum, nonne duo numero peccata te commisisse ex tuis verbis intelligit? Tu autem unum numero peccatum patraisti, nempe furtum relatum ad machiam; hoc est unum numero peccatum, duabus specie diversis malitiis infectum. Scio esse bonos Auctores pro Caramuele: sed certe ubi apparuit evincens ratio, boni etiam Auctores bona earundem venia, fuerint sine nota deferendi. Relege multa valde necessaria, quæ de hac difficultate dedi in Meth. Confes. lib.2.cap.1. §.11. a nu.75.

CAPUT X.

Remedia adversus luxuriam.

Hic id breviter pertingere operæ pretium erit. Et quidem colligit decem remedia Bartholomæus a S. Faustino, in N 2 Thef.

Thef. Rel. l. 3. q. 57. duodecim Peyrinus p. 1. q. 3. c. 2. In promptum autem erant alia quinque, nescio an cæterorum efficacissima.

2 Primum remedium, Humilitas, & Oratio; nam nostra fragilitate cognita ad Deum est confugiendum; secundum, sobrietas; tertium, vestium asperitas, seu cilicia; quartum, carnis mortificatio; quintum, custodia sensuum; sextum, vitatio occasionum, & præsertim fuga conversationis mulierum; septimum, virilis resistentia; octavum, scripturarum sanctarum meditatio; nonum, fervens Dei dilectio; decimum, mortis, & æternarum pœnarum viva meditatio; decimum primum, non occultas fovere in sinu tentationes, sed eas statim Patri spirituali patefacere; duodecimum, fugere otium.

3 His ergo addatur remedium decimum tertium; subita cogitationis malæ fuga; ut cum primum tentatione titillaris, statim, repente surge, recede, fuge a loco, a lecto, ubi moraris, & negotium aliquod quantumvis frivolum cum magna intentione gerendum suscipe.

4 Decimum quartum, Dei summi Judicis viva præsentia. *In desideriis vero carnis, ait Benedictus, in reg. c. 7. nobis Deum*

credamus semper esse præsentem, cum dicat Propheta: Domine, ante te omne desiderium meum. Pl. 37.

5 Decimum quintum, frequens, & aliquando etiam quotidiana Confessio apud eundem Confessarium prudentem, & pium; sed adverte illud (eundem) quo remedio recidivi cujuscumque criminis si utantur, fieri vix potest, ut non facillime curentur.

6 Decimum sextum, frequens communio, juxta illud: *Et vinum germinans virgines. Lege Suar. tom. 4. de Rel. tr. 10. l. 4. c. 3. in fin.* qui tantam continentiam in tanta juventute nostrorum in Collegiis degentium, frequenti Sacre Eucharistiæ sumptioni, quæ apud nos de sancto more usurpatur, acceptam merito refert.

7 Addatur ultimum naturale, sed certe satis efficax medicamentum, discessus a præsentia impuri objecti; beneficio quidam ad puellam amandam urgeri vulgo dicebatur; præsentius amuletum non fuit, quam discessus ab ea urbe, ubi commorabatur mulier: quem quidem discessum ab Adolescente exoraverunt difficilimo conatu sanguinei; sed eo exorato, in sanitatem non multo post illum rediisse læti cognovimus.

LIBER OCTAVUS

IN DECALOGUM.

Non Furtum facies.

DISPOSITIO HUIUS LIBRI.

I uam multa, quam varia, quam implicita mihi obviam in hoc præcepto fiunt; qua ratione in brevem summam illa meo more constringere, & insuper nonnulla de novo, ut soleo superaddere valeam, nisi tu, *omnium lux animarum, Splendor æternæ Sapientiæ, meas tenebras divino igne depellas, foveasque torpentem animum, jam desperatione collabentem?*

2 In quatuor Tractatus librum hunc propter varietates rerum distinguere oportet. *Primus* erit de dominio quod est fundamentum, unde furtum prohibitum sit; nisi enim dominus esses tu rei tuæ, sane non veterer ego, illam mihi surripere. *Secundus* de ipso furto, seu acceptione injusta. *Tertius* de restitutionis obligatione, quæ ex furto, seu injusta acceptione, vel detentione consequitur; ubi ad complementum tractationis, non erunt aliæ radices restitutionis omittendæ, id est: Ex re accepta: Ex damnificatione rerum temporarium, vel famæ, vel honoris: Ex contractu. *Quartus* denique de circumstantiis quibusdam restitutionis. Favent cœlites, prospere aspiret Deus.

TRACTATUS PRIMUS

De Dominio.

CAPUT PRIMUM.

Quid sit Dominium, & qua ratione differat a possessione, usufructu, &c.

Ubi.

An usus distinguatur a dominio in re ipso usu consumptibili?

Dominium proprietatis est jus, seu facultas de re aliqua perfecte disponendi, nisi lex obstat, vel conventio prohibeat; hanc definitionem late prosequuntur Jurisconsulti, ex Bartholo, *l. 17. ff. de acquirenda possessione; lege Dicastillum, l. 2. de just. & jure, tr. 1. dist. 1. dub. 4. n. 29.* Prohibet enim lex aliquando, ut quamvis aliquis dominium suæ rei habeat, disponere de illa re non valeat; ita pupillus licet habeat dominium suarum rerum, prohibetur tamen a lege, ne disponat de rebus suis, donec in perfectam veniat ætatem; ita debitor, licet sit dominus rei datæ in pignus creditori, illam, ex tacita saltem conventionem, non potest idem debitor alienare, dum est in pignus; ita Religiosus Societatis Jesu, per vota biennii, dominus est suorum bonorum, sed de iis disponere sine licentia Superioris non potest.

2 Dicitur autem est (dominium proprietatis) quia est aliud dominium, quod appellatur Jurisdictionis, quæ est potestas gubernandi subditos, præcipiendo, prohibendo, permittendo, iudicando, pœnis, vel præmiis afficiendo, protegendo, vindicando; estque duplex, Ecclesiastica, & Sæcularis; de hoc nos dominio Jurisdictionis non agimus, nisi forte aliqua sint obiter tangenda.

3 Cum autem eodem n. 1. dictum est (Jus) intellige Jus in re quod sit plenum, & perfectissimum; non vero jus ad rem, de quibus passim Doctores; lege Dicast. *l. c. n. 32.*

4 Distinguitur autem dominium a possessione, ab usufructu, & a mero usu; nam his non convenit esse potestas libera disponendi de re; possessio enim nil est aliud, nisi facultas in sitendi in re, quam quis possidet. Usufructus est potestas, seu jus utendi, & fruendi. Merus usus est jus tantum utendi.

Potest v. g. quis uti hoc fundo, solum ad residendum, vel dormiendum in illo; erit merus usurarius. Potest uti fundo, tum ad hoc, tum etiam ad colligendos ejus fructus, illosque usurpandos, sed non ad ipsum fundum alienandum; erit usu-

fructuarius: at dominium comprehendit jus possidendi, utendi, fruendi, & insuper addit jus alienandi, &c.

5 Illud hic obiter nota: Usuarium esse duplicis generis; id est habentem usum facti, & usum juris. Usum facti habet, qui solum utitur re. Sic competit etiam Brutis, qui utuntur herbis, & paleis. Usum juris habet, qui & utitur, & potest ad suum beneplacitum uti re; nam propterea dicitur habere jus utendi competere solum ex dependentia voluntatis Superioris, docet vera sententia, de qua mox redibit sermo, *c. seq. §. 5.*

6 His positis, celebris est quæstio: *An in iis, quæ usu consumuntur, seu ut loquuntur Jurisperiti, quæ functionem recipiunt, separari possit usus a dominio?* v. g. do tibi usum hujus Panis, hujus Vini, statimne do tibi absolutum, & perfectum dominium illorum? ita enim videtur; nam si do tibi vini usum, ergo potes illud bibere, ergo illud destruere: & consequenter de illo perfecte disponere, quod est perfecte de illo dominium habere, quæ quidem consequentiæ fieri nequeunt in re usu non consumptibili: si enim tibi do usum, seu etiam usum fructum fundi, licet possis uti fructibus, eidemque frui; non potest tamen ipsum fundum destruere, deque illo absolute disponere.

7 Resp. Hæc quæstio originem habuit ab Ordine Minorum S. Francisci, qui approbante Nicolao IV. licet reprobante denique Joanne XXII. sed iterum approbantibus Martino V. & Paulo III. profitentur non solum suos Religiosos particulares (in hoc enim conveniunt cum Religiosis particularibus aliarum Religionum) sed etiam suam communitatem, seu Monasteria nullum habere dominium rerum, quæ ipsi donatæ sunt, sive hæc res sint usu consumptibiles, sive non; sed illud solum habere summum Pontificem post Martinum V. nam ex Nicolao IV. harum rerum usu consumptibilium dominium habebant ipsi fideles dantes, donec consumerentur; neque te conturbet horum Pontificum dissenso; si quidem etiam in diversa placita possunt abire citra res Fidei. (Sic Bell. *l. 4. de Summo Pontifice, c. 3. & 5. lege c. a nobis secunda, de Excommunicatione*, ubi se ut hominem privatum errare posse fatetur) & citra res ad statum universalem Ecclesiæ pertinentes, quando hæc decernunt ut Pontifices. Ita Bell. *ib. & l. 1. de Beatitudine, & Canonizatione Sanctorum, Rodriq. t. 1. q. Reg. 1. ar. 4.*

8 Resp. nunc directe ad quæstionem; posse separari. Ita Sotus, *in 4. de just. q. 11. art. 1. Valentia, q. 10. p. 1. Molina, tr. 2. d. 6. Suar. t. 2. d. 28. sect. 2. Lessius, l. 2. c. 3. dub. 8. Sanch. l. 7. summ. c. 18. nu. 5. innumeros referens contra Sylvestrum, v. Dominium q. 2. Aragonum, q. 62. de Dominio, Cajetanum, 2. 2. q. 78. art. 1. alioque; ratio autem separationis consistit in eo, quod qui habet dominium rei, potest illam quomodocumque libere distrahere, vendere, destruere, alteri donare, &c. At vero, qui ejus usum dumtaxat habet, solum potest illa re uti juxta voluntatem domini, seu dependentem a domino; ita ut etiam dum Panis v. g. est in*

est in manu Religiosi Franciscani, illum ad os admoventis posset Pontifex sine iniustitia contra Religionem, vel Religiosum Franciscanum, ab eo illum tollere; simile quid est in eo, qui invitatur ad convivium ab aliquo; dominus enim convivii, semper est dominus ciborum, eosque sine iniustitia, esto cum magna inurbanitate, posset ab invitato nondum acceptante auferre, donec consumantur: postea enim ex defectu materię jam destructę definit dominium; simile quid etiam est in aliis particularibus Religiosis aliarum Religionum: nam propter votum paupertatis non possunt uti rebus pretio æstimabilibus, quamvis ipso usu consumptibilibus, nisi dependenter a voluntate sui superioris: Religiosi ergo alii in eo differunt a Franciscanis, quod aliarum Religionum Communitates, seu Monasteria habent perfectum dominium suarum rerum a fidelibus donatarum, sive hæ sint usu consumptibiles, sive non: at Franciscana id non habet; quia suarum omnium rerum Pontifex dominium retinet; unde fit, ut Religiosi aliarum Religionum utantur prædictis rebus dependenter immediate a suo superiore, qui est legitimus administrator bonorum Religionis: at Franciscana dependet immediate a Pontifice, qui est dominus bonorum Religionis Franciscanę.

9 Ex dictis fit primo, ut Religiosus particularis in rebus unico actu consumptibilibus, quorum usus ipsi a superiore conceditur, non acquirit dominium, seu proprietatem; cum enim usus a dominio separabilis sit, non sequitur dari utrumque, si usus detur; scio multos doctores contrarium docere; ita Caramuel, in *Regula S. Benedicti*, n. 871. citans Cenedum, Petrum de Aragona, Turrecrematam, Sylvestrum; Divum Antonium, Sarmientum: lege item Bassum, in *florib. pag. 256.* nostram vocantem probabiliorem, licet contrariam probabilem; sed ego assentiri non possum, quia claram video separabilitatem, quam n. præced. explicui.

Corollarium pro Religiosis, circa acceptationem rerum.

10 Ex iisdem dictis fit secundo, ut quando Religiosus particularis acceptat a sæculari aliquid ad merum usum, v.g. gallinam ad comedendum, minoris ea valeat, quam si acceptet absolute; vel quam ex se valeat, si absolute vendenda sit; ratio est jam dicta, quia merus usus facti, cum semper supponat in domino remanere perfectum dominium, multum diminuit de pretio, cum possit a domino semper repeti; fac te vendere Gallinam Petro, sic: *Vendo tibi hanc gallinam ea conditione, ut etiam quando erit a te occisa, quando jam cocta, quando ad mensam apposita, quando in manus illam ad os admoventis, ego illam possim repetere;* nonne Petrus propter hanc conditionem volet pretium gallinę diminui? Et licet sciret, te nunquam repetiturum: tamen non est negandum, aliquid tandem diminui de pretio ex tanta potestate illam repetendi.

11 Hinc colligi posse videtur, quando aliquid ex rebus unico actu consumptibilibus datur Religioso, majorem quantitatem rei requiri ad peccatum mortale, quam si detur absolute; quia res data ad solum usum, minus valet, cum possit a domino statim repeti; puto tamen, quando adest certitudo moralis, quod res nunquam sit repetenda, præsertim in his rebus ipso usu consumptibilibus, de quibus postea nihil remanet, ad quod possit dominus jus habere; puto, inquam, tam exiguum esse pretii diminutionem, ut moraliter judicetur nihil diminuere: quando enim adest tanta certitudo, physica illa, ut ita loquar, potestas se habet, ac si non esset, atque adeo non potest in morali æstimatione aliquid de pretio deducere.

12 Illam considerationem puto probabiliorem, ac tutiorem; nam gallina v.g. pluris valet viva, quam mortua, pluris integra, quam in partes concisa; dulciare item integrum pluris æstimatur, quam incisum in frustula, & sic de similibus; poterit ergo Religiosus significare sæculari; ut is rem comestibilem dividat; nam sic ipse Religiosus recipiet minus, quam si reciperet integram; ideoque facilius poterit, si superioris venia careat, gravitatem materię devitare; de qua vide inferius *tr. 2. cap. 4.* ut etiam de Religioso invitato ad convivium vide *mox c. 2. §. 5. n. 9.*

CAPUT II.

Quinam Dominium rerum habeant?

1 **C**erte Deus, Angeli, Homines; de quibus vide Doctores apud *Lecl. l. 2. cap. 4. dub. 1. & passim*: at inter homines (quod ad nos facit) dubitari solet, primo, de servis; secundo, de filiis; tertio, de uxoribus; quarto, de beneficiariis; quinto, de Religiosis; quibus omnibus vel impeditum est dominium rerum temporalium, vel vetitum.

§. I. Selecta de servis.

1 **V**ere servi, proprie mancipia, nullo ex legibus, §. 1. de *inst. de sis qui sui Juris, vel alieni sunt*, Mol. *tr. 2. d. 38.* dominio gaudent, si de temporalibus bonis agamus; nam cæterum vitę, membrorum, honorisque dominium suum habent, ita ut domini, si in his illos offendunt, sint puniendi perinde ac si liberos offenderent; *l. 1. ff. de sis qui sui Juris, vel alieni sunt, & inst. eod. tit.* Dicast. *l. c. n. 147.* Quia tamen leges, quę dominio temporalium servos privant, sunt usu ipso mitigatę; ideo ad sunt septem circiter tituli, seu casus, quos jam a nu. sequenti afferam, in quibus servi dominio rerum temporalium, etiam in

foro conscientię, ex Molin. *l. c.* potiuntur; & ita potiuntur, ut, si dominus eas invito servo contrectet, possit servus occulte sibi compensare.

2 Primus Casus est, si dominus tacite, vel expresse consentiat, servum habere peculium.

3 Secundus, si quid servo ita donetur, legeturve, ut id ad dominum non proveniat; hujusmodi etiam videtur, si detur ipsi aliquid, quo se possit redimere.

4 Tertius, si quid servo relinquatur absolute, id est non intuitu domini; ut ob industriam, vel officium a servo alicui exhibitum; ex quo colligo idem debere dici, si quid relinquatur servo ob ejus amorem, idemque, si ejus consanguinei longe distiti mittant ipsi aliqua dona.

5 Quartus, si servo quid detur ob compensationem injurię ipsi illatę.

6 Quintus, si quid servus pecunia sui peculii lucretur ludo, forte, negotiatione; quia lucrum induit rationem capitalis.

7 Sextus, si quid sibi subtrahit ex his, quę sine domini incommodo poterat libere consumere, vel expendere.

8 Septimus, si quid acquirat faciendo alia opera, præter illa, quę dominus præscripsit.

Defenditur servorum mitigata conditio.

9 Caramuel *2. Theol. Mor. n. 385.* ex his septem titulis, primum dumtaxat, id est peculium a domino concessum servo cum ejus lucro ex negotiatione forte acquisito approbat, reprobat ceteros in hunc fere modum: *Nullus casus dabitur, ait, in quo aut servus, aut Religiosus (quin illorum status alteretur, & mitigetur) possit alicujus rei permanentis dominium acquirere; sed huic propositioni adversatur Sanch. l. 1. conf. c. 1. d. 2. n. 7. quia licet inter servum, & dominum, ut sic, non sit proprie Justitia, nec contractus, est tamen inter dominum, & servum, ut homo est; nullum argumentum, quia sic liceret arguere: aliquando Religiosus posset sibi proprietatem acquirere, emere, vendere, ducere uxorem; quia hæc illi non repugnant, ut homo est, licet repugnent, ut Religioso; conjugata non potest nubere, ut conjugata, sed ut mulier quod est ludere, ut ludis sensus compositus, & divisus in prædeterminantibus; adde, si Jura decernunt, omnia servi acquiri domino, unde & fateris eos esse incapaces domini; quomodo potest, ut homo, acquirere? Esto possit dominus concedere illi dominium: sed tunc erit partialiter liber, non servus.*

10 Adversatur secundo; quia si ea conditione (ait idem Sanch.) expressa, vel tacita bona aliqua sint ita donata servo, ut is non acquirat domino, sed servus sibi acquirat; contra, quia non prodest talis conditio: voluntas enim dantis non potest facere incapaces servum, sicuti nec posset Religiosum: esto igitur illa bona donata veluti vacent, & redeant ad dominum.

11 Adversatur tertio; quia si ab Amasso (inquit idem Sanch.) datur ancillę aliqua bona propter usum corporis, cum in hoc usu non subsistat ancilla domino, ancillę erunt illa bona; idem erit si propter injuriam acceptam satisfaciat vulnerans pecuniam servo percusso: pecunia erit servi, siquidem membra servi sunt, non domini; sed contra; tum quia idem esset in Religioso: cum enim usus corporis sit suus, & membra item sua sint, sibi acquireret, si quid propter similes causas acquireret: hæc tamen ex Caramuel.

12 Sed acutissimi viri contra doctissimum Sanchez argumenta deleri, meo quamvis pingui calamo, facile posse video ex eodem Caramuelis principio; *Nullus (inquit) dabitur casus, in quo servus (nisi ejus status alteretur, & mitigetur) possit alicujus rei permanentis dominium acquirere;* huic principio sic adnecto minorem: sed re ipsa servi status est illis septem casibus mitigatus, non autem status Religiosi; ergo non est mirum, si servus in his casibus possit sibi acquirere, non vero Religiosus; minor probatur ex Lessio, & Molina, qui viderunt certe servos ex Jure esse omnino incapaces domini, etiam in illis dictis casibus: sed addunt tantum rigorem fuisse mitigatum. Proferatur Lessius, *l. 2. c. 4. n. 7. Notandum est, inquit, multos Doctores, concedere servis verum, & perfectum dominium in plerisque casibus supradictis: eisque fieri veram injuriam, obligantem ad restitutionem, si dominus res ipsas concessas auferat; jura autem, que tradunt servos, quidquid acquirunt, domino acquirere, intelligenda regulariter; ita Molin. d. 38. Posset etiam addi: jura illa consuetudine esse mitigata; & hoc malim in praxi; itaque posset servus uti occulta compensatione, si dominus ei res suas abstulisset; hæc Lessius; si ergo militat in primo casu mitigatio servitutis expressa domini voluntate, id quod recte concedit Caramuel; valebit in cæteris ex implicita ejusdem voluntate, quę non potest nisi esse conformis sanctis legibus, & legitime consuetudini; ab his enim servitute mitigari, & res temporales aliis applicari posse, communis est, & trita doctrina.*

13 Non ergo valet sequela Caramuelis: Ergo posset Religiosus, ut homo, acquirere proprietatem, & posset conjugata, ut mulier, nubere, &c. non valet, inquam: quia servitus potest a voluntate domini mitigari, & a legitima consuetudine jam mitigata est; non vero est mitigatus status religiosę paupertatis, quoad proprietatem: nisi forte in Scholasticis Societatis Jesu, habentibus vota biennii, qui veri sunt Religiosi; & tamen retinent (licet sine usu independente a superiore) suorum bonorum proprietatem; quod nunc non facit ad nos; rursus nec status conjugii mitigari potest. Da mihi, qui possit a conjugata, vivente viro, tollere, vel mitigare vinculum matrimonii; & dabo tibi, illam posse nubere, &c. Quare non ludit Sanchez, dum dicit, inter

dominum, & servum, ut homo est, posse esse contractum iustitiae: illud enim (*ut homo est*) significat, ut non est servus, quales non servi sunt ex natura omnes homines, seu ex qua parte non est servus; Sed sicuti ceteri homines.

14 Nec item valet; ancilla acquirat sibi, quidquid lucratur ex usu corporis, vel ex satisfactione propter injuriam acceptam: ergo possit ex eisdem causis acquirere sibi pretium monialis. Non valet, inquam, quia monialis astringitur voto paupertatis, quo constante, est incapax domini: at ancilla, stante illa juris mitigatione capax est; da monialem, cui Pontifex Summus votum paupertatis, quoad proprietatem diminuerit, ut diminueri posse affirmat Sperellus p. 1. dec. 1. n. 73. & ego concedam facile, quod infero.

Bona servi ab intestato defuncti cuiusnam sint.

15 Porro illud mihi singulare oblatum fuit nudius tertius: mancipium cum ex legitimo suo peculio (ut certo, & consentiente domino constabat) collectos habebat in arca ducentos aureos, moritur ab intestato, nulla de his dispositione facta, nec ullis ejus existentibus haeredibus; quare non vulgaris controversia orta fuit inter fiscum regium, & inter dominum servi, cuiusnam illi ducenti aurei essent applicandi; nec in foro exteriori tantum, sed etiam in interiore quaesitum fuit: an dominus occultare eos possit, ut sibi citra lites, faciliore negotio, eisdem usurparet?

16 Et quidem fiscus ita clamabat: primo, bona vacantia, id est bona eorum, qui ex hac vita ab intestato discedunt, neque relinquunt haeredes, qui illis juxta juris civilis praescriptum ab intestato succedant; eo ipso ex dispositione juris l. 1. §. ult. ff. de Jure fisci l. 1. & l. vacantia, C. de bonis vacant. l. 10. & alibi (lege interim Molinam t. 1. d. 63. alioque, & quod ego dicam tr. 4. c. 1. §. 3. n. 12.) ad regem devolvuntur; sed pecunia, de qua agimus, est bonum vacans, ut jam supponitur: ergo ad regem necessario devolvitur.

17 Secundo, ubi lex non distinguit, nec nos distinguere possumus: at lex disponit: omnia bona vacantia esse regis; ergo non possumus nos distinguere, atque asserere, legem loqui de liberorum bonis, non vero de bonis servorum.

18 Tertio, ejusmodi peculium totum pertinebat ad servum, ergo nullo jure ad dominum; qua igitur ratione ipse se intermiscere in hac pecunia velit? potius detur pauperibus ex praesumpta defuncti Christiani voluntate; haec, & similia fiscus.

19 Dominus vero in hunc fere modum suas partes vehementius tuebatur: primo, servus etiam sui peculii non habet perfectum dominium, sed solum imperfectum, ut scilicet illo possit uti, ac frui: at quoties is illo non utitur, ad dominum pertinet; quare injustitia fieret domino, si fiscus illud sibi vellet addicere; quod autem, si servus suo peculio non utatur, id ad dominum pertineat, clare deciditur ex Lessii Doctrina, qui sic habet: *Monachi (ait) & servi conveniunt, quod neutri habeant dominium omnino perfectum; tamen Monachi nullum omnino in particulari habent, & sunt omnino incapaces: servi vero sunt capaces, & propterea habent aliquod dominium, absque domini consensu. Et quamvis potestati domini aliquo modo subjectum sit, esset inhumanitas, si hac potestate dominus uteretur: lege Navarrum, & Petrum Navarrum;* haec Lessius; in quibus vides, servum habere sui peculii imperfectum dominium, & diminutum, dominumque posse absolute uti potestate usurpandi peculium servi; unde inferitur, peculium servi, non esse absolute servi, sed domini, & solum servis concedi illo uti, fruique posse: ceterum ni ipse fruatur, nec disponat, non posse juste ad alium pertinere, nisi ad dominum.

20 Secundo, leges absolute omnia servi bona concedunt domino: id, quod originem habuit ex eo, quod bello justo capti, qui occidi poterant, se liberabant, perpetua servitute, & omnibus suis bonis domino addictis; quae forma servitutis deinde in omnia legitima mancipia a legibus inducitur, ut recte notat Molina l. c. Solum ergo, quoad peculium ex quadam aequitate, & ex usu, ut modo diximus, eadem leges mitigatae sunt ad servorum conditionem mitigandam; cum ergo, iis mortuis, haec ratio non procedat, ad dominum omnia bona servi, sine necessitate in pauperes distribuendi, vi juris redeant, necesse est.

21 Tertio, lex illa de bonis vacantibus est admodum odiosa, applicat enim sibi rex, quod suum non erat; ergo restringenda ad bona, quae in nullius prorsus sunt potestate; sed servi peculium est in radicali potestate domini, ut dictum est; ergo &c.

22 Quarto, ex legibus, quas vide apud Mol. t. 1. d. 137. testari servi absolute non possunt: imo si tempore, quo servus testamentum condit, ignoret, se esse factum liberum a suo domino, vel dubitet de suo statu, esto revera sit liber, testamentum est nullum; jam sic: ideo testari vetatur servus, quia supponitur is non habere bona, de quibus libere disponere post mortem possit, idque quia omnia sua sunt domini, qui non ut haeres, sed ut dominus omnia servi bona sibi vindicat; cum ergo fiscus solum praetendat bona vacantia (id est bona illa, quae nullius sunt; secus enim bona vacantia non essent) ad bona haec, de quibus loquimur, quae vere sunt Domini, se intrudere nequaquam valet.

Confirmatur; quia bona vacantia sunt illa, de quibus cum quis haberet jus testandi, testatus tamen non est: at servus, ut dictum est, non habet jus testandi de rebus suis; ergo &c.

Haec tamen domini defensio, ex cujus argumentis apparent fisci argumenta satis, superque dissoluta; mihi ergo vim majorem facit dominus, quam rex; imo etiam si ejusmodi servus habeat legitimos haeredes, qui ab intestato possint in eo peculio succedere; non hi succederent ex mea sententia, sed integrum redi-

re peculium ad dominum debet; ratio est jam insinuata: quia ex benigna legum interpretatione disponere de eo potest servus; si ergo de eo non disposuit, jam redit domini jus; exciperem, nisi hic servus peculio gaudens, habeat filios indigentes alimentis; pro filiorum enim alimentis disposuisse legitime semper censendus est, quasi pro suo usu, de suo peculio pater. Ex quidem nimis impium esset, indigentibus filiis necessaria alimenta ex patris peculio denegare.

§. II. De filiis remissive.

1 De his multa dixi, & satis sint, in 4. praecipto, l. 5. c. 4. §. 1. de furto eorumdem filiorum vide infra tr. 2. c. 3. §. II. Selecta de Uxoribus ex bonis Mariti aliquid usurpantibus.

2 Pendent, quae dicturi sumus, ex cognitione modi, quo matrimonium initum inter conjuges sit; de jure communi ad sustinenda onera matrimonii certum quid in dotem ab uxore datur marito, cujus soli fructus, & administratio apud ipsum est (lege Mol. t. 2. d. 274. nam proprietas est uxoris) unde dissoluto matrimonio per mortem, vel legitimo intercedente divortio, restituenda est tota dos eidem uxori, vel ipsius haeredi; vir ergo tenetur uxorem alere, familiamque; uxor vero tenetur familiam eandem gubernare juxta statum suum, atque ideo praestare industrias, & operas uxoris proprias ad domus congruam administrationem; quod si ipsa ulterius sua industria, opere, labore, vel suo genio defraudans lucretur, suum erit, non mariti; sicuti etiam sua erunt a se domum allata praeter dotem sua erunt sibi donata: sua sibi relicta, vel legata: sua, inquam, tum quoad dominium proprietatis, tum quoad usum fructum, tum quoad administrationem; nisi forte ipsa velit horum administrationem marito tradere, quam tradidisse censetur, fin. C. de pactis conventis super dote, quoties expresse uxor maritum non excludit; lege Grat. discept. 514. n. 24.

Administrationem dico: nam ad exactionem debitorum uxoris requiritur speciale mandatum eiusdem uxoris, l. cum maritum C. de solutionibus: & advertit Castillo dec. 36. n. 12. & Antonius de Martinis Quotid. ref. l. 2. c. 37 n. 13. vel certe ejusdem ratificatio: secus non erit debitor liber.

2 De jure Lusitano, & Castellae, qua ratione sive contractu medietatis bonorum, sive contractu arraharum, & dotis matrimonium celebrantur, & qua ratione acquisita, matrimonio constante, sint utriusque conjugis, lege apud Mol. d. d. sp. 274. nobis juxta praedictum jus commune, quod est universaliter, quodque Cultiores in Sicilia, ubi scribimus, ex pacto servant (& *allo greca*, ad differentiam *della latina*, dicunt se contrahere) res pertractanda est.

3 Uxor ergo, si auferat ex fructibus dotis, vel etiam ex capitali, cujus ipsa est domina, aliquid notabile invito marito, peccat mortaliter cum obligatione restitutionis; ita Mol. Clavis Reg. alioque passim apud Dicast. l. 2. de just. tr. 2. d. 9. dub. 8. n. 194. ratio est perspicua, quia fructus sunt omnino mariti, & capitale licet sit uxoris, ejus tamen administrationem habet vir; in casu autem, quo ipsa peccasset, auferendo; sed constante matrimonio, non haberet, unde restituere posset, excusaretur quidem ex impotentia, dum matrimonium constat; at eo dissoluto debet restituere ex ipso capitali, quo jam libero potuerit; vel, si ea praemoriatur viro, ex bonis, quae ipsa possit disponere.

4 Sunt tamen multa capita ibi, ubi citantur & alii, ex quibus excusatur saltem a mortali uxor bona conjugis usurpans; nam bonis propriis posse, ut ei libet, uti sine peccato, quia sua absolute sunt, non est dubium.

Primo; si materia notabilis non sit, spectato statu, opibus, familia, & signate, dote allata, de qua re iterum *infra* tr. 2. c. 3. n. 2. cum de furtis domesticorum.

5 Secundo; si vir rogatus concederet.

6 Tertio; si proximus, cui ipsa porrigit, extremam pateretur, aut gravem necessitatem.

7 Quarto; si faceret donationes liberales, & eleemosynas secundum consuetudinem aliarum suae conditionis mulierum, etiam viro invito: quia absque ratione tunc invitus esset.

8 Quinto; si quid alicui daret, ad avertendum damnum temporale mariti; nam tunc praesumitur adesse ejus voluntas; quid ad avertendum damnum ejusdem spirituale, ut si uxor daret eleemosynam, qua Deus Maritum converteret? Mol. t. 2. diff. 234. n. 12. negat, concedit Less. l. 2. c. 12. n. 85. sequens Nav. alioque; utrumque probabile.

9 Sexto; si pro rebus familiaribus, vel pro suo victu, cultuque juxta suum statum, accipiat, &c.

10 Septimo; Si administret bona, quando maritus absens est, vel dissipator, vel stolidus, &c.

11 Octavo; si det quid patri, matrique, imo & fratribus, sororibus, ac filiis ex alio marito, quando hi omnes indigent alimentis; atque in hoc octavo casu adverte, uxorem si habeat aliunde, non posse licite hos sibi attinentes alere fructibus dotis; at si non habeat, poterit quidem, sed ex jure communi debet soluto matrimonio, ea, quae dedit, restituere ex sua dote haeredibus mariti; ratio est, quia quando quis habet, unde suos alat, non potest ab alio accipere; quod si accipiat, quando suae res sunt impeditae, debet, quando eadem erunt expeditae, restituere.

Quantum possit sibi congregare uxor ex mariti bonis.

12 Sed jam singulare aliquid in medium afferamus; ex eo, quod

quod moderatas eleemosynas potest uxor largiri, colligit Molina, *ib. n. 8.* eandem posse illas simul congregare, & totam summam uni simul, v. g. Parenti pauperi tribuere, nos igitur, pari modo, ex eo quod eadem uxor liberales juxta suum statum donationes facere potest, colligere possumus, easdem posse unire, & uni, eidemque simul liberaliter donare; quidam tamen scopulus est cavendus; cum enim ad splendorem familiarum, ideoque ad honorem mariti pertineat, donationes has, & eleemosynas facere, non potest licite ita se gerere uxor, ut semper uni tantum congreget, quia sic merito vir esset invitus; ideo non semper, non saepe, sed parce, sed sine offensione splendoris uti hac arte poterit congregandi in utilitatem unius.

13 Inquiret curiosus: licebit uxori hoc congregandi artificium exercere, ut sibi ipsi summam totam, quam congregat suis usibus liberis applicet? Resp. quoad eleemosynas non licere, licere quoad donationes; ratio discriminis est, quia eleemosyna pauperibus, vel locis piis debet erogari, qualis ipsa certe non est; at liberalis donatio, sicuti potest reservari pro aliis, cur non pro se ipsa? verum tunc scopulus ille detrimenti splendoris familiarum multo magis, ut ex se patet, erit declinandus.

14 Unum difficile te doceri, ut video, cupis; eorumnam sit quantitas, quam in hisce eleemosynis, & liberalibus donationibus possit uxor, vel expendere, vel congregare sine viri consensu? Resp. id non potest nisi a prudentis viri judicio decerni, expensis facultatis viri, dote allata, necessitate familiarum, imo & necessitate, & multitudine pauperum, consuetudine aliarum mulierum similis conditionis, &c. Certe simile quid docet Sanch. *l. 7. in Dec. c. 19. n. 42.* cum loquitur de quantitate, quam in eleemosynas potest superior Religiosis expendere; quinam vero dixi *sup. l. 5. c. 1. §. 1. n. 17.* quemlibet satisfacere præcepto de eleemosyna facienda pauperibus communibus, si det duos aureos quotannis ex aureis centum, quos forte habet, quatuor ex ducentis &c. idem hic dici de eleemosynis posset; altera totidem pro liberalibus donationibus dici posse crederem, quia pro ejusmodi summa, vel non erit invitus vir, vel certe invitus erit immerito; duo tamen adverteo: primo, id dicimus in mediocri patrimonio; nam si divitiarum multum excreverent, nimis excreveret uxorum licentia, ut iterum mox, *infra. tr. 2. c. 3. n. 2.* cum de uxoris furtis dicam, & ibidem dixi, cum de eleemosyna; adverteo secundo, excogitatis regulis quibuscumque, nisi tandem hac in re ad prudentis viri prædictum judicium recurramus, nunquam animos nostros posse conquiescere.

15 Illustrabit, quæ hæcenus docui, sequens resolutio; uxor prædixit viri, quæ parvam, aut nullam dotem adduxerat, advertens se filios non procreare, unde tempore suæ viduitatis fore, ut indigeret, partim ex pecuniis clam sine marito ne præsumpta quidem licentia surreptis ex ejus bonis, partim ex eleemosynis, ac largitionibus liberalibus, quas juxta suum statum, exhibere poterat aliis, quas sibi uni cumulabat, partim ex opera, & suo labore extra id, quod obligabatur, partim ex iis, quæ sibi, defraudando suo genio, reservabat, contenta quotannis v. g. uno, eodemque vulgari, ac panæo indumento, cum licite potuisset petere duos, vel tres, eosque holosericos, & ornatos, collegit summam trecentorum aureorum intra decem annos constantis matrimonii; hos ergo per fidum servum occulte negotiationi applicuit, atque intra alios decem annos, feliciter, ad tria millia aureorum summam pervenit, qua redditum annuum emit suæ viduitatis tempore reservandum; nec multo post, e vivis ablato viro, quæsitivæ vidua a quodam non satis perito Theologo, an eam summam, censumque hæredibus viri restituere teneretur: qui respondit, eam non teneri, sed suæ industriz id emolumentum acceptum referre licite posse.

16 Profecto non debuit ita absolute decernere; quare ad me cum accessisset eam resolutionem referens animo nondum sedata mulier, distinctionem porro necessariam hac in re tota adhibendam esse pronunciaui; nam sex bonorum genera, ex quibus conflata fuit illa summa, perpendenda diligenter sunt; primo, pars pecuniæ clam surrepta; & hæc tota est restituenda, quia injuste accepta; secundo, lucrum ex hujus surreptæ pecuniæ negotiatione acquisitum; & hoc restituendum non est, quia pecunia ex se est sterilis, & lucrum, quod parit, totum cedit industriz negotiantis; solum si ex hac re surrepta cessavit viro aliquod lucrum, vel damnum emerfit, debet illud uxor restituere; quia tamen ea affirmabat, id certo non evenisse, jam, quantum ex hoc capite, liberata fuit; tertio, perpendenda est pecunia, quæ ex suo labore extraordinario comparata est ab uxore, & hæc tota est uxoris; ut etiam lucrum omne ex hujus negotiatione acquisitum; quarto, pecunia, quam, fraudando suo genio, sibi reservavit, & hæc, ejusque lucrum, pari modo plene cedit uxori; quinto, pecunia, quam ex eleemosyna pauperibus eroganda sibi uni applicuit; & hæc tota est viri hæredibus restituenda, vel certe juxta probabilem defuncti viri voluntatem pauperibus distribuenda, quia ipsa sibi eam utpote non pauper, applicare nequaquam poterat: lucrum tamen ex illa uxoris erit, propter rationem modo in secundo capite dictam; sexto denique, pecunia, quam ex liberalibus donationibus, quas potuisset facere, sibi deposuit: & hæc non tota potest uxori cedere; nam sic passa est familia detrimentum splendoris; quare ad illam partem, quæ hoc detrimentum cavisset, invitus merito fuit maritus; hanc ergo restituat uxor necesse est; & quidem morali judicio spectatis personis divitiis, occasionibus, consuetudine familiarum foeminarum, &c. putavi medietatem ejus pecuniæ, quam liberaliter dare potuisset, sufficientem fuisse ad decus illud familiarum conservandum; quare mediam hanc par-

Tamò. de Dec. Prac. Tom. I.

tem omnino restituat; lucrum vero ex negotiatione utriusque medietatis uxori cedit, quia, ut dictum est, fructus est industriz ipsius, & ex alia parte nullum lucrum cessavit ex hoc, nec damnum emerfit marito.

17 Ex dictis ergo bene distinctis apparet, viduam hanc debere restituere: primo, pecuniam surreptam, quam ipsa dixit fuisse aureos quinquaginta; secundo pecuniam congregatam ex eleemosynis faciendis, quam omnibus expensis (dabat enim præter eam, quam sibi reponerat, aliquid subinde pauperibus) censui esse aureos decem; tertio medietatem pecuniæ ex negotiatione liberalium donationum, quas tempore viginti annorum poterat facere, quam medietatem expensis omnibus, ad vigintia aureorum summam circiter ascendere judicavi; cætera sibi ad viduitatem, ut ipsa dicebat, sublevandam tuta conscientia conservet.

§. IV. De Beneficiariis.

1 **T**Oties hæc quaestio discussa a sapientibus est, ut me piget eandem iterum, iterumque reducere; memini ergo dumtaxat beneficiorum, & commendarum non esse dominos quoad proprietatem; esse tamen vel dominos, vel liberos administratores fructuum: quare posse quidem beneficiarios, sive sæculares, ex de Lugo late alios citante *2. 1. de just. d. 4. per tot.* & Sanch. *1. 1. conf. l. 2. c. 2. a d. 36. & deinceps*, Caltr. *tom. 1. tr. de charit. d. 2. par. 5.* Bonac. *propria disp. de obl. Benef. 1. 3. in Editione Lugdun.* sive Regulares ex Sanch. *l. 6. in Decal. c. 6. n. 13. 24.* (hi sunt illi, qui a Religione assumpti sunt ad Episcopatum, Archiepiscopatum, &c.) valide, ut eidem libet, in profanos usus fructus illos consumere: sed peccare mortaliter, si superflua suo statui non expendant in usus pios, & quidem peccato specialiter confitendo, quod tunc committitur, sive contra præceptum Ecclesiz id præcipientis, sive contra præceptum naturale de non expendendo profane res Deo a fidelibus donatas; ita idem, & communiter ex Trident. *sess. 25. c. 1. de reform.* licet non peccare mortaliter doceat Lorca, quem novissime refellit Diana *p. 19. 11. ref. 35.* Ex his ergo fit, ut accipientes ex titulo profano non obligentur ad restitutionem, quia valide accipiunt.

2 At vero, peccantne hi accipientes saltem ex eo capite, quia cooperantur cum peccato dantis? Resp. si inducant, vel excitent dantem peccare (ita de Lugo *l. 8. sect. 3. nu. 49. & 50.*) quia sic fuit causa peccati alterius: si sine inductione solum acceptent ea, quæ sibi donantur, non peccare; quia nunc non sunt peccati causa, sed tota malitia est ex parte dantis.

§. V. Selecta de Religiosorum Paupertate circa usum dependentem.

1 **H**Os ex vi paupertatis non habere dominium rerum temporalium, sed solum usum dependentem a superioribus insignnavimus modo; dependentia autem a superiore in hoc usu duplex distingui potest: prima, veluti comitanter; idest, ita utar v. g. hoc libro, ut semper quidem sim paratus eum relinquere, quoties superior voluerit: at eo utor, sine ulla prævia superioris licentia: secunda antecedenter, idest, ita ut non utar hoc libro, nisi præhabita licentia, sive tacita, sive expressa; jam assero ad posteriorem hanc dependentiam Religiosos obligari a voto paupertatis, nec solum ad priorem; ita Sanch. *l. 7. in Dec. c. 9. n. 53.* Azor *ibid.* citatus; ratio est, quia si ad priorem dumtaxat, jam nulla, vel modica esset paupertatis obligatio; posset enim quis omnia habere, omnibus divitiis frui, paratus ea relinquere, quando superiori libuerit; quo quid absurdius in homine Christi paupertatem sequenti fit, non video; accedit, votum obligare juxta intentionem voventis: at intentio Religiosorum, dum vovet paupertatem, est, se conformem reddere pauperibus indigentibus, qui nec proprietatem rerum habent, nec usum rerum independentem a facultate dominorum; recte ergo de Lugo *de just. 1. d. 2. sect. 3. n. 54.* vide & c. 50. sic habet: *Per paupertatis votum intendimus abdicare a nobis omnem usum rerum temporalium, qui opponatur vitio proprietatis; proprietatem autem intelligimus usum rei non ex communitate, sed ex propriis, & quod non sit ex præscripto Prælati, quam abdicacionem fuisse annexam ab initio status Religioso probat* Suar. *l. 8. de statu Relig.*

2 Hinc non placent quatuor, quæ docet Caram. *in Rel. S. Bened. n. 88. & n. 886. & n. 965.* primo, peccatum contra paupertatem esse solum proprietatem, unde accipientem rei usum, & non proprietatem contra superioris iussionem, peccare contra obedientiam, non contra paupertatem; secundo, non peccare Religiosum contra paupertatem, qui inscio Prælati libros accipit a sæculari, vel nummos, quibus libros emat, atque iis in cella expositis utitur; tertio, Religiosum dantem alteri Religioso ejusdem monasterii quascumque res, etiam pretiosas, ut item eisdem accipientem ab ejusdem Monasterii Religioso, non peccare contra eandem, quia nimirum non facit detrimentum rebus Monasterii, dum in eodem hæc res remanent; quarto, Religiosum commutantem res suas, vestes, v. g. libros, &c. cum aliis dissimilibus rebus suorum correligiosorum, imo & cum rebus sæcularium, servato circumcirca eodem rerum valore, non peccare contra paupertatem, quia semper in Monasterio remanet æquivalens valor; idemque esse, si commodet, vel mutuet; non placent, inquam, tum quia in his omnibus semper intercedit usus a superiore independens, qui, ut dictum est, interdicatur a voto paupertatis; tum quia in quarto, adest in contrarium alia ratio; nam in commutatione intercedit vera rei alienatio, quam nemo facere potest, nisi qui perfectum rei dominium, & proprietatem habet, ut supra vidimus; certe (ut

aliā omittam) si satis esset æquivalens valor ad tollendum peccatum contra paupertatem in commutante, etiam valeret in vendente, & emente; ergo posset Religiosus vendere omnia bona monasterii, quo nihil absurdius.

3 Hæc igitur omnia per se contra paupertatem sunt; solum rigor est temperandus ex eo, quod multa ex his fieri solent per tacitam, vel præsumptam superioris voluntatem juxta consuetudines religionis consuetudines: lege citatos.

Aliqua item excusantur a mortali ob parvitatem materiæ; de parvitate hujus Materiæ lege Sanch. l. 7. in Dec. c. 20. n. 3. & c. 21. n. 30. Benignius habes apud Fag. l. 3. in secundum Eccl. præc. c. 6. n. 7. dum ait, in Religiosis haberi rationem filiorum, quod docet etiam Reb. apud eundem Sanch. d. c. 20. nu. 3. Lege item Dian. p. 1. tr. 6. de paup. relig. ref. 26. Nam propter hanc rationem dare mutuas etiam pecunias Conreligioso, vel sæculari sine licentia, non esse mortale docet probabiliter Ledesma, in addit. ad summ. t. 2. c. 4. dub. 2. aliique apud Dian. p. 1. t. 6. ref. 13. Peyrin. t. 1. q. 2. §. 5. favetque Suar. tr. 3. de Rel. l. 8. c. 11. n. 25. aliique, quia quamvis per mutuum transferatur dominium, tamen ipsum dare mutuum, quando certo moraliter erit reddendum, est res levis, quia datur cum onere restituendi: id, quod Ledesma propter eandem rationem extendit ad permutationem, quod tamen improbat Sanch. t. 2. in Dec. l. 7. c. 20. n. 67. Dixi autem non esse mortale; nam esse veniale, nisi tacita præsumatur licentia Prælati, dubium non est, quia contra votum etiam tum delinquitur, licet in re levi.

De dispositione pecunie a Religioso nomine alieno, vel nomine Testatoris facti.

4 Licetene potest Religiosus accipere pecuniam sine licentia sui superioris, ut ipse libere expendat in elemosynam nomine ejus, qui ad talem finem dedit?

Resp. Si Religiosus eas pecunias sine licentia acceptet, ut sibi donatas, non licere, nimis est certum: at, si non ita, quare totum dominium remaneat in domino, licere absolute docet Sanch. l. 7. in dec. c. 30. n. 4. aliique apud Dian. p. 2. tr. de Paup. relig. ref. 10. quia tunc nec dominium usurpat Religiosus, ut supponimus, nec usum; cum pro se illum non usurpet; non licere docet Rodr. in exerc. Sp. 1. p. 3. tr. 3. c. 15. Laym. l. 4. tr. 4. c. 7. n. 26. Tur. 2. d. 84. dub. 8. quia ipsa distributio, præsertim quando est in pauperes, vel pia opera libere a Religioso eligenda, pretio est æstimabilis, ac propterea paupertati contraria; distinguit denique de Lugo t. 1. d. 2. sect. 3. n. 53. & 54. Si enim distributio, sit, fiat in commoditatem ipsius Religiosi, ut scilicet is possit dare, vel donare aliis, sicuti si haberet bona propria, non licere, quia tunc usum pecunie independentem a superiore usurpat; at si sincere, & bona fide distributio acceptetur, ut cum fidelitate distribuatur pecunia, licere, quia tunc nihil sibi usurpat Religiosus.

5 Ego sic breviter ratiocinor; paupertatis votum non prohibet acceptare, vel pro altero præstare ea omnia, quæ prætio sunt æstimabilia; patet, quia secus peccaret in paupertatem Religiosus associando amicis, illique officia, & beneficia impetrando, honores pro se acceptando, pro aliis apud Principem intercedendo, & similia, quæ maxime sunt pretio æstimabilia; illa igitur dumtaxat paupertatis votum prohibet, quæ ita sunt pretio æstimabilia, ut æquivalent pecuniis, seu bonis temporalibus, & externis, qualia sunt, quæ solent in convictu hominum ex se pretio comparari, & simul pertinent ad ipsa temporalia bona; seu clarius, quæ, si excreverent, constituerent hominem divitem, & non indigentem; audi S. Bonav. apud Faust. mox citandum: *Paupertas est virtus temporalium abdicati va bonorum, qua quis nil proprium gerens sustentatur de non suo; quem locum afferens Faust. in Theol. relig. l. 8. q. 12. (vide eam q. 8.)* definiendo votum paupertatis, sic concludit: *unde paupertas (religiola) nihil aliud significat, quam parvam substantiam, sive pecuniam, exiguum patrimonium, penuriam rerum, & modicas facultates; idem docuit modo ipse de Lugo n. 1. allatus; hoc supposito clare videtur consequi Sanch. sententiam esse absolute veram: esto enim illa distributio pretio sit æstimabilis, non est ejus generis, quod tendit ad hominem ditandum, nisi forte fiat palliate, ut vere hoc medio distetcat Religiosus, quod vix in praxi contingit; coatergeret tamen, quando iis pecuniis Religiosus aleret v.g. pauperem, quem pro suo servo habeat, vel quid simile; at illa sola commoditas imbibita in ipsa distributione (placet enim homini habere a se dependentes pauperes, vel Rectores Ecclesiarum, vel operum piorum præfectos &c. ut in occasionibus ab iis invicem Religiosus beneficia recipiat) illa, inquam, commoditas non est contra paupertatem.*

6 Si pecunia distribuenda, modo dicto, a testatore relinquatur, cum debeat Religiosus tunc esse executor testamenti, an a sacris Canonibus prohibeatur; questio est aliena ab hoc loco; dico tamen breviter, non prohiberi ex licentia superioris; sine licentia prohiberi: & quamvis ex probabiliori opinione Sanch. l. 6. in dec. c. 11. n. 2. Castr. t. 3. tr. 16. d. 4. p. 13. §. 1. n. 8. Mol. t. 1. d. 247. valide Religiosus acceptet onus executoris testamenti, valideque ministret, tamen eum peccare mortaliter, si id faciat sine licentia, quia prohibitio hæc est de re gravi, docet Sanch. ib. n. 18. de quo mox n. 8. Licentiam autem hanc posse concedi a quolibet superiore locali, nec necessario a provinciali, vel generali, docent iidem; solum excipiunt Societatem nostram, quia ejus constitutiones hanc licentiam reservant Generali; sed de Lugo t. 2. de just. l. 4. de Test. sect. 16. n. 26. satis probabiliter concedit

posse etiam in Societate valide concedi a superioribus localibus: solumque contra regulam, & constitutionem illam, quæ ad mortale non obligat, faceret superior localis, si concederet; cum ergo nostri locales superiores habeant potestatem dispensandi in omnibus regulis, pari modo poterunt & in hac, quando id discreta prudentia dixerit.

7 Onus nominandi, seu eligendi pauperes, vel loca pia, quibus hæres Testatoris, vel alii pecuniam deinde ex præscripto dicti Testatoris distribuunt, posse suscipi sine licentia, probabilissime docet Castr. l. c. n. 12. contra Sanch. l. c. n. 34. ratio est, quia nominare, seu eligere non est exequi voluntatem testatoris, quod est Religiosis solum prohibitum; sed est quid antecedens ad executionem, quæ executio consistit in pecuniæ distributione. Confirmatur, quia dum Religiosus nominat ex sua libertate, suam facit voluntatem, non Testatoris; ergo per illam solam nominationem voluntatem Testatoris non exequitur.

8 Denique illud, quod sentit Sanch. peccari mortaliter a Religioso, si is acceptet, exerceatque sine licentia ejusmodi officium, sic tempero, ut esse licite non possit executor testamenti universalis in eo testamento, seu quacunque ultima voluntate, in qua multæ lites sunt protrahendæ, multa bona vendenda, multa peragenda, quæ non congruunt Religioso (id, quod tamen an sit mortale, quando negotia non sunt graviter indigna Religioso, Religionemque infamantia, nolle decernere) at vero si gravis indignitas absit, ac negotia sint pauca, modice scilicet avertentia Religiosum a cultu divino, ut v. g. si Missæ essent ad voluntatem Testatoris, vel pecuniæ ad opera pia distribuendæ, persuadere mihi nequeo peccatum mortale committi; ratio est, primo, quia facile superioris tacitam licentiam in rebus his, præsertim piis, adesse censendum est: quo pacto, non venialis quidem culpa committetur; secundo, quia tunc ejusmodi executio non valde Religiosum abduceret ab applicatione ad divinam, id quod intendunt in prædicta prohibitione sacræ leges; tertio, quia video sine scrupulo Religiosos iis distributionibus piis, vel parvæ occupationis intermisceri; unde apparet in his sacros illos textus non esse usu receptos, vel jam esse abrogatos; quarto denique quia hæc, cum sit odiosa prohibitio, non est extendenda, sed restringenda ad executorem universalem, ac proprie, & absolute dictum Executorem, non vero ad eum, qui unam, vel alteram Testatoris dispositionem executioni mandandam curat.

De Religioso invitato ad convivium, & de acceptante res comestibiles a sæculari.

9 Ex eo capite, quod paupertas negat Religioso usum independentem rei temporalis, qui sit in ipsius Religiosi commodum, colligit de Lugo t. 1. de just. d. 2. sect. 2. n. 51. invitatum ad convivium posse, præsentem domino, etiam pretiosa quæque comedere sine superioris licentia: quia tunc passive potius se habet Religiosus, quam active; nam tunc dominus consumit res illas comestibiles per os Religiosi; quare sicuti, si gemmam pretiosam in mare proiceret Religiosus, ita domino volente, vel si aromata pretiosa combureret, præsentem domino ex ejus jussu, non peccaret contra paupertatem, qui nomine alieno proiceret, & combureret (esto ipse Religiosus odorem sentiat ex aromatibus combustis, vel delectationem ex gemma projecta suscipiat) ita in casu convivii; addit, non ita rem se habere, si res pretiosas, etiam comestibiles, sæcularis ad Religiosum mittat, ipseque acceptet, consumatque; nam peccabit, & acceptando, & consumendo: quia in suum commodum consumit, activeque se habet, non passive tantum, nec incommodum domini.

10 Hæc Doctrina pace tanti viri, mihi animo nequaquam soder; primo, quia Conviva non se passive solum habet, & in commodum dumtaxat domini, se enim active etiam habet (dum consumit) & in commodum suum: qua parte ergo in suum commodum agit, contra paupertatem peccabit; secundo, quia Religiosus, qui sine licentia acceptat res comestibiles pretio æstimabiles, peccat contra votum, ut pro certo omnes supponimus: at quidnam est acceptare res has comestibiles, si non est illud, quo quis eas re ipsa comedit? id certe esse tacitam, imo per ipsum factum expressam acceptationem quis negabit? tertio, discrimen latum est inter gemmæ illius projectionem, illorumve aromatum combustionem, & inter casum nostrum; nam illa fieri possunt sine ulla acceptatione gemmæ, vel aromatum; at frui exculentis, & poculentis sine acceptatione, qua convivio quis accumbere, cibo sibi dividere, ad os applicare consentiat, humano more non potest; adde, convivam non uti his speculationibus, sed more humano comedit cibos appositos: ut more humano tunc cibi acceptantur, & comeduntur, non vero ut instrumentum alterius destruantur; vide infra, cum de restit. ex accepta, tr. 3. c. 3. §. 1. n. 8. quarto; idem de Lugo t. 1. de just. d. 15. sect. 1. n. 5. probans comedentem notabilem ciborum quantitatem rei alienæ committere furtum propriæ dictum, & non damnificationem, quamvis eos cibos destruat, nec aliquid apud se illorum remaneat, assignat rationem: quia, inquit, humano modo illa videtur esse vera usurpatio rei alienæ, & applicatio ad proprium usum; sic ergo dicere possumus in casu nostro. Humano modo illa comestio in convivio videtur vera usurpatio rei, & applicatio ad proprium usum; cur ergo non se habet tunc Religiosus active, nec passive dumtaxat? quinto, etiam si sæcularis mittat ad Religiosum eas res comestibiles, posset Religiosus nomine alieno consumere, quamvis absente domino; sicuti, eodem absente, posset ejus gemmas proicere, sine peccato contra paupertatem: unde enim id repugnat? ergo non subsistit discrimen de domino præsentem, vel absente in comestione ciborum.

11 Satius ergo erit in ejusmodi convivio recurrere ad parvitatem materiz, ut excusetur quis a mortali, & quidem huc facit consideratio a nobis allata *cap. 1. n. 11.* ut autem ab omni culpa immuais fiat, currat Religiosus ad tacitam licentiam, quæ in his comestibilibus facilius, quam in cæteris præsumi potest; quia earum acceptio cedit in commodum monasterii, ut recte notant doctores, & Sanch. in *Dec. c. 21. n. 35.* Paultus l. 8. *Thef. rel. q. 182.* Suar. t. 3. de *Rel. l. 8. c. 11. n. 41.* vide, quæ dicam infra *tr. 2. c. 4.* de quantitate furti religiosorum, de quæ prædicta parvitate materiz.

C A P U T III.

Qua ratione acquiratur Dominium.

1 **D**uo regulariter a legibus requiruntur ad acquirendum Dominium, Titulus, l. 1. 2. 6. & 7. de *acq. dominio*, & Traditio, l. *tradit. C. de pactis, l. quoties, de rei invent.* Sic Mol. t. 1. *tr. 12. dist. 4.* Dicast. l. 2. de *just. & jure tr. 1. dist. 1. d. 9.* quid traditio sit, patet ex ipsa declaratione vocis: at titulus est principium, basis, radix, & veluti causa moralis, ex qua nascitur dominium, unde dicentem se esse dominum alicujus rei, statim inquirimus, quo titulo? Duplex autem est titulus, verus, & præsumptus: Verus est v. g. emptio, legitima donatio, hæreditas, legatum, &c. ut etiam in rebus incorporeis electio, collatio officii, &c. Præsumptus est, quando quis putans bona fide venditorem v. gr. vel donatorem esse verum dominum rei donatæ, vel venditæ, rem habet pro sibi donata, vel vendita, &c.

2 Dixi Primo (regulariter duo requiruntur) aliquando enim sufficit solus titulus, nam hæres v. g. & Legatarius rei determinatæ acquirunt dominium bonorum defuncti sola acceptatione hæreditatis, vel legati; ut etiam Jus Ecclesiasticum acquiritur sola electione acceptata: loca item pia, & civitates acquirunt dominium rerum donatarum, vel venditarum ante rei traditionem, seu possessionem; & denique si princeps det feudum explicando se velle transferre dominium ante possessionem feudatarii, sane transfert: atque in his casibus debet consequenter dicere, hos acquirere statim jus in re, nec solum jus ad rem.

3 Dixi Secundo (a legibus) nam jure naturæ non est necessaria ipsa traditio: est tamen ratione congrua, ut tunc transferatur, seu acquiratur dominium rei, quando res, quæ erat in manu, & possessione materiali unius, transit in manum alterius.

4 Adhuc inquires, quomodo acquiratur dominium, seu hujusmodi titulus, & legitima possessio? Respondeo sane multis modis, varietate juxta rerum exigentiam: ita Mol. Dicast. l. c. aliique Jurisperiti *passim*: nam v. g. dominium hominum acquiritur per captivitatem ex bello justo, emptione, donatione, nativitate ex ancilla, quæ neque tempore conceptionis, neque tempore partus fuit libera: animantia mansueta, ut & bona stabilia, vel mobilia, donatione, hæreditate, emptione, præscriptione, prima occupatione, aliisque similibus titulis. Animantia fera, captione, aliisque modis *passim* videndis apud Doctores: nos enim ex his ea, quæ pro praxi sunt necessaria, explicabimus inferius *cum de furto, & de restitut.* Hic solum de præscriptione tanquam in proprio loco nonnulla tangemus.

C A P U T IV.

De Præscriptione.

§. I. Communia de Præscriptione summam afferuntur.

1 **P**er legitimam præscriptionem acquiri in utroque foro rei dominium, res est jam nunc omnibus certa; quia potuit Princeps per legem ob bonum commune rem unius alteri applicare, ut fufe Doctores mox citandi, quibus adde Tolosanum, abbatem majorem, Facchinacum, aliosque apud Dicast. *mox citandum*, & Mol. *disp. 61. a num. 6.* Quare si ad antiquum dominium post legitimos annos præscriptionis res casu revertatur, illam sine novo titulo is non possit sibi usurpare; usurparet enim alienum, quidquid in contrarium infirmo fundamento dixerit Val. in *diff. utriusq. for. v. Præscriptio, diff. 6. fine.*

2 Præscriptio ergo est acquisitio domini, vel alieni Juris perempti per continuationem temporis lege definiti: lege Molin. *tr. 2. d. 60.* Less. l. 2. c. 6. Dic. l. 2. de *just. t. 1. d. 1. d. 12.* Castr. de *just. in genere d. un. a p. 21.* Ex qua definitione colligis quatuor requiri ad legitimam præscriptionem, possessionem, bonam fidem (mala enim ex jure canonico, cui semper standum, nunquam præscribit) titulum præsumptum, tempus, de quibus *passim* scribentes: solum quoad tempus aliquid est pro Tyronibus explicatius addendum.

Tempus pro rebus temporalibus.

3 Ad res mobiles præscribendas sive privatorum hominum, l. *un. C. de usur. transf. & just. de usuc. §. 1.* sive Ecclesiæ etiam Romanæ, Mol. l. c. *dist. 68.* si ad sit titulus, sufficit triennium; si non ad sit, nihil est in jure constitutum. Putamus tamen cum Mol. *ib.* Less. l. c. n. 22. tum contra privatum, tum contra Ecclesiam, triginta annos requiri: cum enim hoc in jure decretum non sit, erit id statuendum ad normam justæ præscriptionis immobilium, ad quam deposcuntur, ut dicemus, triginta, vel quadraginta anni.

4 Res autem immobiles, inter quæ numerantur servitutes reales, ut adversus privatos cum titulo præscribas, decem anni inter præsentem, satis, superque sunt duplicati, id est, viginti

inter absentes, l. *mala fidei, c. de præscr. longi temp. decem, vel viginti annorum* (præsentem dicuntur, qui in eodem territorio licet, non in eadem civitate; absentes, qui in diverso territorio commorantur, *Inst. de usuc. §. 1. l. cum longi C. de præscr. 19. vel 20. annor.*) At vero, sine titulo, triginta omnino requiruntur, c. de *quarta, de præscr. & communiter*: hinc si quis sit præsens septem annis v. gr. & postea egredietur territorium alibi habiturus, opus sunt alii sex anni, & non solum tres, ut contra illum præscribatur: quia anni, qui deerant in præsentia, duplicari in absentia debent: quare cum in casu posito desint tres anni præsentis, requiruntur in absentia sex.

5 Dixi (adversus privatos) si quidem, ut easdem res immobiles adversus Romanam Ecclesiam præscribas, annos centum effluxisse necesse est, c. *si diligenti, c. cum vobis, c. ad audiens. de Præscript.*

6 Idem adversus civitates, idem adversus Principem, in bonis Coronæ, qualia sunt oppida, regna, & similia, facit, l. *ut inter Divinam, de Præscript. C. de Sacrosanct. Eccles. juncto Molin. loc. cit. d. 74. §. Quinta conclusio*; nam in cæteris bonis perinde se habet princeps, atque privatus quilibet, *ib.* contra alias oculosias, monasteria, loca pia sufficit quadraginta annorum intervallum, c. *illud, c. quia, de profer.* nisi ex privilegio concessum sit, annos esse sexaginta computandos, in *Comp. Priv. Soc. Jesu, v. præscript. & alibi.*

7 Denique adverte Primo, contra pupillum quamdiu est in ætate pupillari, nunquam aliquid sive mobile, sive immobile præscribi; l. *sicut in rem, C. de præscr. 30. annor.* contra minores vero, id est non attingentes quintum annum expletum semper requiri annos triginta, l. *ult. C. in quibus caus. in integrum restitutio necessaria non est*: secundo, ob libertatis favorem, nullo eam tempore præscribi, l. *fin. c. de longi temp. præscr. que pro libertate*: tertio, contra vacantem Ecclesiam, cum legitimus tunc desit defensor, præscriptionem non concurrere, unde illud viduatæ sedis tempus erit de præscriptionis spatio subducendum, c. de *quarta, de præscr. & Gloss. ib.*

Tempus pro legibus, &c.

8 Adversus legem, vel legitimam consuetudinem requiritur præscriptio decem annorum, ita ut si per decem annos illæ per deluetudinem non servatæ fuerint, in posterum non obligent. lege Castr. *to. 1. tr. 3. disp. 3. p. 2. §. 2.* ratio est, quia leges, cum sint perpetuæ, equiparantur bonis stabilibus: modo nota quatuor, ex de Lugo, t. 1. de *just. d. 7. sect. 6. n. 49.*

9 Primo; id intelligitur de legibus civilibus, tum ecclesiasticis, quia cum lex sit lata in bonum subditorum, & non in bonum personæ particularis Principis, vel Pontificis, ea se habet, ut bonum peculiare, ad quod præscribendum satis est decennium.

10 Secundo, Nunquam necessarium esse decursum annorum viginti, ut pro rebus temporalibus requiritur in absentes, quia & lex, & subditi semper sunt præsentem.

11 Tertio, sive prædictæ leges non fuerint observatæ bona fide, sive mala, eas semper præscribi per dictum tempus: ita Castr. & Suar. contra Less. apud de Lugo, *ib. nu. 96.* ratio est, quia secus vix unquam lex præscriberetur; nam cum mala fide nunquam currit præscriptio; & ex alia parte sapissime leges mala fide non observantur: accedit, quod cum lex præscriptionis sit lata propter bonum subditorum; merito ipso usu communiter receptum est, ut præscriptio quidem rerum temporalium non currat ex mala fide, quia sic subditi privarentur re sua ex malitia alterius; præscriptio autem legis currat etiam cum mala, quia si per longum tempus non fuit lex observata, præsumendus est benignus legislator nolle laqueos iniicere subditis, & eos cogere ad illam observandam.

2 Quarto, Nos hic non loqui de lege nunquam observata; hæc enim ipso initio non obligat, quia nondum est acceptata, quam acceptationem esse necessariam ad quamcumque legem civilem docetur communiter, & probabiliter multi docent ad ecclesiasticam. Rursus loqui de lege, quæ non observatur cum tacita, vel expressa voluntate Principis: ut, cum ipse scit & urgere observationem non curat: tunc enim lex non obligat ex Castr. *to. 1. tr. 3. disp. 13. n. 10.* quia Princeps tacite censetur eam revocare: id quod intra paucos annos fit, imo menses, vel dies, quando scilicet prudenter præsumitur dictus tacitus consensus Regis, vel eorum, ad quos pertinet, v. g. Proregis, Supremorum Officialium, &c. Loquimur igitur de vera præscriptione, quæ est sine consensu ejus legislatoris, contra quem currit.

13 De præscriptione, quoad beneficia triennali spatio possessa, quoad jus patronatus, quoad actiones, debita, & pleraque alia hæc pertinentia, vide fufe apud DD. Covar. *Reg. possessor. part. 2. §. 10. num. 9.* Molin. d. 70. De Lugo, *tom. 1. de just. disp. 7. sect. 6.* Dicastill. *lib. 2. de just. tract. 1. distinct. 1. distinct. 12. a num. 240.* Et de Lugo quidem *ibid. num. 97.* disputat item de tempore, quo præscribantur delicta ad effectum, ut delinquens non possit amplius accusari, sive quoad actionem civilem, qua damnatum passus recuperet suum, sive quoad poenam statutam a lege, ad quam quis damnari debeat: quem locum satis sit innuisse. Atque hæc, quæ sunt omnibus obvia, compendio dixisse sufficiat.

§. II. *Selecta de Prescriptione.*

An Jure prescriptionis in foro conscientie quis gaudeat in Regno Sicilia.

1 Titius Panormi pingue latifundium possedit duodecim annos cum titulo, & bona fide: nunc sine ulla hæsitacione pro certo noscit ejusmodi prædium ad Cajum concivem pertinere: quæritur: an Titius prædium restituere ex se debeat Cajo, quandoquidem hic rei nescius prædium illud, neque in judicio, nec extra judicium repetit.

2 Si ejusmodi quæstio verteretur in locis, ubi servatur jus commune, quoad præscriptionem, nimis esset exploratum Titio nullam esse restituendi obligationem imponendam, quia ut modo §. 1. num. 4. diximus; inter præsentis ad præscribenda stabilia sufficit, etiam in conscientia, possessio bonæ fidei decem annorum: verum quia in Regno Siciliae jus hoc præscriptionis non admittitur in regia Curia, quare si prædictus Titius in judicium vocaretur a Cajo, cogeretur per Judices ipsi reddere prædium: ideo molesta est difficultas, an etiam in foro interno cogendus sit, in præsentis casu, Titius ex se Cajo prædium restituere?

3 Volui cum doctissimis hujus urbis theologis, ac Jurisperitis hanc difficultatem communicare, & jurisconsulti quidem assueti a judicii præscriptionem expellere, condemnabant Titium; theologi vero subdubitare videbantur, & tandem me nonnulli exorant, ut quæstionem hanc a nemine adhuc excusam, ego agitarem; nam jurisperiti regni nostri, qui passim varias decisiones de præscriptione typis evulgarunt, solum loquuntur in foro judiciali, quod ad ipsos pertinet, & nostrates theologi, quibus id decernere incubasset, nondum ad eam quæstionem decidendam animum adjeperunt.

4 Duplex hac in re sententia esse potest. Prima obligans Titium, & similes ad restitutionem: ratio potissima hæc esse posset: ideo rem suam in conscientia facit sine onere restitutionis is, qui legitime præscripsit, quia justa lex præscriptionis ei tale jus tribuit, ut supra §. 1. num. 1. vidimus: at in hoc Regno lex præscriptionis est legitime abrogata; ergo &c.

5 Minor, in qua vis est argumenti, probari potest: Primo, quia Martinus Rex, qui in Sicilia regnavit, ex præmio præfixo ad constitutiones Martini, ab anno 1386. usque ad annum 1410. abrogavit cap. 57. de præscript. legem præscriptionis: quapropter sicuti in jure communi legitima est, etiam in foro conscientie præscriptionis lex, quia eam legitime Imperator tulit: ita in jure municipali hujus regni, ideo legitima ea nequaquam erit etiam in conscientia, quia legitime a suo rege fuit abrogata.

6 Secundo, quia in Pragmaticis hujus ejusdem Regni, Pragm. 18. tit. de offic. Jud. M.R.C. in noviss. t. 2. dicitur, ut Judices judicent solum facti veritate inspecta: ex qua Pragmatica fit, ut ii non debeant respicere nisi factum causæ: non ergo habere possunt rationem præscriptionis, quæ fundatur in jure: sicut ergo iudicibus ad præscriptionis legem respicere in judicando non licet, ita neque colligantibus; relatorum enim eadem est ratio: si autem hi præscriptionis rationem non respiciant, qua ratione illa frui in conscientia possunt?

7 Tertio, quia etiam si nulla per prædictas municipales leges inducta esset abrogatio juris præscriptionis; consuetudo tamen tam diuturna, per quam multis ab hinc annis in Sicilia a Tribunalibus jus præscriptionis expulsum est, ita ut ridendus ille esset, qui in iudiciis pro cliente vellet beneficium præscriptionis opponere; consuetudo, inquam, tam diuturna, quæ ex omnium sententia legis vim habet, satis superque in hoc regno jus præscriptionis abrogavit: lege autem, quæ sit abrogata, nemo, ut ex se patet, uti potest in conscientia: de hac consuetudine sic testatur D. Joan. Franciscus de Castillo hujus regni jurisconsultissimus t. 2. dec. 94. nu. 71. citans Urtil. ad Afflict. dec. 13. & Paril. conf. 10. vol. 1. Hodie, (scripsit autem 1622.) præscriptiones non admittuntur in regno, & præcipue in Magna Curia, quæ uti Mater veritatis, & equitatis semper odit præscriptiones, & adversatur etiam perpetuas, seu longissimi temporis. Sic item Antoninus de Amato ex Siculis jurisperitis nemini secundus solut. 43. num. 21. Quamvis per lapsum triginta annorum (ait) quod legitimum tempus præscribendi de jure est, jus istud petendi usuras remissum esse, omnes firment; tamen in Regno difficillime locum obtinere posse existimo; non enim odio habemus præscriptionem, nisi longissimi temporis, aut centenariam, vel immemorabilem, cum existimetur præscriptio iniquissimum præsidium, maxime in Magna Regia Curia, quæ sola facti veritate inspecta procedit, eamque matrem equitatis appellamus. Hæc Amatus, qui scripsit anno 1627. Id quod signate advertit, quia Castillo, qui ante quinque annos scripsit, ne perpetuas quidem, & longissimi temporis præscriptiones admitti modo asseruit; cum Amatus asserat has admitti.

8 Secunda sententia docet, Titium non obligari in conscientia ad restituendum prædictum prædium, sed posse uti in foro interno beneficio præscriptionis: Fundamentum potissimum esse debet, quia in foro conscientie, saltem ante iudicis sententiam, adhuc viget in hoc Regno lex justa de præscriptione a jure communi inducta: Id quod probatur, discurrendo per illa tria capita, quibus prima sententia contendit, in Sicilia abrogatam prorsus esse præscriptionis legem: Cum enim aliud caput assignari nequeat, si ab aliquo ex illis abrogata non est, adhuc illa in hoc Regno saltem ante sententiam, ut mox declarabimus, immota persistet.

9 Primo igitur a Martino Rege Siciliae abrogata non est lex præscriptionis: Ecce verba Martini Regis, Conf. 57. de præscrip. ex idiomatico Siculo in latinum sincera fide conversa.

Continua &c. Quoniam subditi nostri Siculi litibus, persape etiam quæstionibus antiquis vexantur, a quibus nonnulli se tueri ideo nequeunt, quia ob bellorum turbines, Privilegia, Documenta, Scripturas, ac testes amiserunt &c. ideo presenti Constitutione præcipimus, ut omnis præscriptio tempore triginta annorum finiat &c. ita ut omne jus, & omnis actio cujuscumque causæ, ob que triginta annis infra, nulla fuerit lis contestata, vel legitima protestatio exhibita, edicto præsentis constitutionis prorsus submoveatur: at nulla ex prædictis causis triginta annos ultra in ullo iudicio audiat: alie tamen præscriptiones decem annorum, & annorum viginti in suo robore juxta dispositionem Juris communi forme remaneant. Hæc Martinus Rex.

10 Ex his oppositum colligo ab eo, quod prima sententia supponebat. Primo enim in his postremis verbis (Alie tamen præscriptiones decem annorum, &c. remaneant) clare apparet mihi in hoc innovari de jure communi: secundo, per illa verba (triginta annis ultra) adjuncto illo præmio (litibus vexantur &c.) nihil aliud velle Martinum Regem video, nisi prohibere Siculis, ne exposcant a concivibus titulos de rebus ab ipsis possessis ante annos triginta: non ergo per hoc tollitur præscriptio, imo ampliatur, ut si quando per jus commune in aliquibus rebus requirebatur possessio quadraginta annorum, vel amplius, jam per hanc Martini legem sufficiat triginta, id quod in beneficium subditorum præcepit Rex, ne tuncii urgerentur ostendere titulos, propter bellorum tumultus forte perditos: dico (tunc) nam hodie vix locum habet hoc beneficium, cum nemo jam non cogatur ostendere titulum suæ possessionis habitæ tempore illo eorum tumultuum: pro quo tempore disponere dumtaxat videtur Martinus. Tertio perpendatur, imo solum legantur ea verba, quibus veluti concluditur mens hujus legislatoris (nulla ex prædictis causis, triginta annis ultra, in ullo iudicio audiat) Quid clarius?

11 Secundo, Pragmatica Regni beneficium præscriptionis nequam ademit Pragm. 17. in noviss. t. 1. de Offic. Jud. M.R.C. Ecce ejus verba ex Hispano in Latinum fideliter translata.

Considerantes enasci solere in nostro Siciliae Regno non modicas differentias, ac lites ob quandam motum, qui de ritu Magnæ Curie servatur procedendi summarie, vel ordinarie in aliquibus causis, quæ ob id in longum extenduntur, ac pene reduntur immortales cum maximis expensis, & partium damno; ac volentes earum indemnitati consulere, tenore præsentium præcipimus, ut in posterum in omnibus causis, tam Civilibus, quam Criminalibus procedatur summarie, & de plano sine strepitu, & figura iudicii, sed solum veritate facti inspecta &c. Et paulo post: Declarantes nequaquam per hanc præsentem dispositionem aliquid derogari debere dispositioni juris circa probationes necessarias, vel circa appellationes &c.

12 Deus immortalis! & est, qui ex hac dispositione colligat præscriptionum legitima Jura esse sublata? Primo, lex hæc solum intendit expeditionem causarum, non ergo derogationem juris tam certi, quale est jus præscriptionis: Secundo, solum intendit prolixas, easque inutiles lites, atque expensas rescindere: at, qui utitur jure præscriptionis a sanctis legibus tam prudenter instituto, nullo modo lites inutiles, ac superfluas expensas intrudit: Tertio, ei, qui putat sibi injustitiam fieri, datur jus appellandi; signum, quod neque alia jura eidem adimantur: Quarto, hæc Pragmatica tota est in statuendo modum procedendi summarie, ut vel cæcis patet: at jus præscriptionis non obstat summarie procedendi modo, & statim sine strepitu, & de plano ejusmodi jus proponi, & excipi potest: cur ergo ab hac Pragmatica illud abrogari dicendum erit? Quinto; signate legislator advertit ex eo, quod causæ summarie agitantur sint, non fieri, ut ea jura, & modi procedendi, quæ necessario imbibuntur in causis, & necessaria sunt ad probationes firmandas, prætermittantur: quare solum alie juris solemnitates, & terminorum protensiones veluti extrinsecæ, & quæ necessariæ ad jus partium indagandum non sunt, jubentur prætermitti: non ergo jus præscriptionis, quod maxime pernecessarium est ad jura partium cognoscenda. Sexto, quando dicitur in Pragmatica, facti solum veritate inspecta, non removetur præscriptio, sed potius advocatur; nam me possedisse rem tot annos, factum est, non jus; esto, deinde sit necessarium connexum huic facto illud jus præscriptionis, quod ad tale factum consequitur: quapropter inspectio sola facti non excludit inspectionem juris, quod est necessarium ad decidendum de tali facto, secus, temere, & sine ratione deberet judex decidere, quod asserere esset nimis ridiculum: sed solum excludit solemnitates illas, terminos prolixos, & longos, easque non necessarias discussiones, ut dictum est: nec omisit id advertere prudens legislator, ibi: Nequaquam aliquid derogari debere circa probationes necessarias.

13 Tertio, Contraria consuetudo legem præscriptionis in Sicilia saltem ante sententiam iudicis non abrogavit: in præsentis dicto aliquando diutius est nobis immorandum, quia argumentum dictum a prædicta consuetudine videtur magis apprensus contra Siculas præscriptiones.

Et quidem duæ sunt consuetudines in re hac nostra perdiligenter distribuendæ: altera est, quam forte potuissent introducere Populus Siciliae, per quam noluisse servare leges Præscriptionis a jure communi statutas: altera est, quam introducere potuissent iudices, & tribunalia, per quam noluisse judicare

secun-

secundum prædictas leges præscriptionis, & ad id moveri potuissent ex eo, quod præsumerent in Siculis non raro possessionem incepisse mala fide, quo pacto nulla præscriptio est legitima ut §. 1. dictum est; potuerunt ergo repellere exceptionem præscriptionis ob hanc præsumptionem malæ fidei; sed deinde processu temporis fuit absolute, & simpliciter introductus stylus omnem præscriptionem etiam bonæ fidei repellendi; his positis.

14 Dico primo; probabile est, imo mihi certum, nunquam Populos Siculos introduxisse consuetudinem contra præscriptionis beneficium sibi concessum a jure communi, ita ut illo uti nunc non possint ante sententiam; quare ante hanc licite illa uti poterunt, perinde ac cæteri jure communi fruente, & consequenter Titium n. 1. allatum non obligari ad illius prædii restitutionem.

Probatum primo; ad consuetudinem introducendam contra aliquam legem, qua contraria consuetudine lex abrogetur, duo inter cætera concurrere debent; primo, ut actus abrogativæ legis sint voluntarii iis, qui introducere debent dictam abrogantem consuetudinem; secundo, ut sint ex intentione introducendi novam consuetudinem obligantem; jam expendamus utramque pro nostra proposita probatione.

15 De prioribus sic habet Castr. t. 1. tr. 3. disp. 3. p. 2. q. 3. n. 11. (lege etiam multos DD. cit. a Dian. p. 6. tr. 5. ref. præc. 9.) *Ad stabilendam consuetudinem requiruntur actus voluntarii his, qui consuetudinem introducere debent, quia ex eorum consensu libere debet introduci; alias vim legis habere non poterit; & ita dacet cum communi Suarez, Salas, Bonac. Hæc Castrop. Addit Sanch. l. 7. de leg. c. 12. fin. & c. 18. n. 8. Si per vim, aut metum gravem obligetur populus actionem aliquam præstare, & in eo longo tempore persistere, nunquam censendus est præstare consensum sufficientem consuetudini introducendæ: quia præsumi non potest velle stabilire jus actibus ita sibi repugnantibus; idem dic, si illi actus sint ex ignorantia, vel errore circa substantiam consuetudinis, quia nihil magis voluntati contrarium, quam ignorantia, & error; hæc tamen ex Suar. alios referente.*

16 Jam sublimo: Siculi populi, qui introducere debuerant consuetudinem contra beneficium præscriptionis, nunquam exhibuere ante sententiam, de qua loquitur, actus contrarios ejusmodi beneficio; ergo &c. Antecedens mihi fit admodum probabile, quia nunquam audivimus aliquem Siculum ante sententiam restituisse rem, a se per legitimam præscriptionem juris communis traditam, sed semper post sententiam; quod autem iudices per longam consuetudinem judicare soleant contra præscriptionem, nihil obstat communitati; iudices enim condere leges sine communitatis consensu non possunt; audi Castr. ib. n. 7. (vide etiam Fagund. t. 2. in Decal. l. 8. c. 10. n. 9. loquentem de Stylo Curie Romanæ.) *Ex his constat, Decisiones Rotæ, & declarationes Cardinalium, & Sententias Cancellariæ, & Regii Senatus non esse necessario habendas pro lege, quia non procedunt a iudicibus habentibus auctoritatem legis constituendæ, & ita tradit Suar. Sanch. Salas.*

17 Verum, age; demus Siculos non fuisse usos beneficiis præscriptionis; certe vel propter metum iudicum, vel propter ignorantiam, qua putabant eo uti non posse, id evenisse præsumendum est; & consequenter non affuisse sufficientem consensum ad consuetudinem firmandam; quid enim facerent, dum videbant explodi e Tribunalibus illos, qui jus præscriptionis opponerent? Fateor potuisse post sententiam voluntarie acquiescere, ut mox explicabo clarius; sed ante sententiam, ut hic loquimur, probabilissimum est nunquam acquiescisse, quia nunquam, nisi invitus, juri sibi acquisito renunciare quis præsumitur.

18 De posteriore conditione sic habet idem Castrop. ib. num. 12. (lege item multos apud Dian. p. 6. tr. 5. ref. 10.) *Actus, quibus introducitur consuetudo, debent esse ex intentione introducendi consuetudinem; nam absque hac intentione auctoritatem, & efficaciam habere consuetudo non potest. Et paulo post: consuetudo, que legem abrogare debet, vel novam statuere; necessario procedere debet ex speciali intentione statuendi novam, que alia via status non potest, nisi procedat ex intentione se obligandi ad illius observationem, quia juxta intentionem populi talis est consuetudo, & in his fere omnes Doctores conveniunt; ut videre est in Suar. Salas, Bonac. Vasquez, Sa, Azor. & aliis; hæc Castr.*

19 Jam sublimo: nunquam probari potest, communitatem hujus Regni habuisse intentionem abrogandi legem præscriptionis; imo contrarium probari potest: tum quia neminem unquam scitur res modo dicto præscriptas restituisse ante sententiam, tum quia eos voluisse tantum beneficium præscriptionis a se removere, nisi luce clarius ostendatur, præsumi nullo modo, ut modo dictum est, debet.

20 Nec desunt aliæ conjecturæ; quæri enim solet, qua ratione dignosci queat, consuetudinem inductam esse ex intentione inducendi obligationem? Et respondet Suar. l. 5. de leg. c. 16. n. 13. fin. id dignosci posse ex quatuor conjecturis.

Prima conjectura: *Si consuetudo sit rei gravis, & difficilis, & tamen communiter servetur a populo, quia non solet populus in his actibus uniformiter convenire, nisi se sentiat in conscientia obligatum:* hæc Suar. At in casu nostro semper se populus difformiter habuit, quia semper quantum potuit, restitit iudicibus, opponendo suam præscriptionem, licet deinde repelleretur; imo aliquando fuit admittus, ut ex testimonio, quod ponam infra n. 23. patebit.

Confirmatur ex Sylvestro verb. inventum n. 13. qui de Thesauris sic loquitur: *Secundum Petrum de Palude hodie ubicum-*

que invenitur thesaurus, de consuetudine est Principis; sed ego dico hanc consuetudinem in conscientia non ligare, quia non est introducta per modum legis, sed violentiæ, nec fuit unquam moribus utentium approbata, nisi violenter. Est etiam contra jura Canonica, que volunt bona incerta, si restituenda sunt, esse pauperum; & si non sunt restituenda, est contra jura civilia, ut patet Instit. de rer. divis. §. Thesaurus, ubi dicitur, quod Divus Adrianus naturalem aequitatem secutus, &c. contra quam equitatem consuetudo non potest; hæc Sylvest. quæ facillime quilibet ad rem nostram applicabit.

Secunda conjectura: *Si viri timorati male sentiant de his, qui non servant consuetudinem, vel communiter populus scandalizetur.*

Hæc ex Suar. at quis unquam male sensit, vel est scandalum passus ex eo, quod quis in Sicilia ante sententiam præscriptionis beneficium consequi voluerit? Id quod adeo verum est, ut antequam aliqui doctiores scrupulum hunc dimittendi ante sententiam rem per præscriptionem possessam injeccerint, ne in mentem quidem venerit alicui, debere ante sententiam dimitti: quod ex eo colligi potest, quia nemo ex nostris Scribentibus, sive Theologis, sive jurisperitis, hujus scrupuli, vel obligationis meminerint; solum jurisperiti Stylum externum M. R. Curie hac in re inculcarunt, & nil præterea.

Tertia conjectura: *Si Prælati, & Superiores puniant violentes consuetudinem;* ita Suarez; at quis unquam fuit punitus ex eo, quod fuerit usus præscriptione?

Quarta conjectura: *Si materia consuetudinis, & illius obligatio multum conferat Reipub.* Hæc tamen Suar. at abrogatio præscriptionis non solum non confert Siculis, sed officit: licet enim coferat, ne quis possit opponere se possessisse bona fide, cum possederit mala, obest tamen viris probis, qui vere bonam fidem habent, si repellantur; Et profecto majus bonum Reipubl. est, favere his bonis, quam propter illos paucos fraudulentos, damnare in facultatibus probos pati, præsertim quia fraudibus jam satis prævideri potest per providentiam iudicum, &c.

21 Denique communis est doctrina apud eundem Suar. l. c. 115. n. 13. Bonac. disp. 1. de legib. q. 1. p. ult. n. 21. in dubio semper præsumendum esse consuetudinem non ex obligatione introductam; tum quia ea, quæ sunt facti, & non juris, non præsumuntur, & lex non præsumitur, nisi probetur, tum quia nemo præsumitur sibi velle onus, & obligationem imponere, nisi id manifeste constet; quamvis ergo demus, non versari in dubio, semper habebimus, non adesse contra Siculos ejusmodi obligationem consuetudinem, &c.

22 Dixi jam secundo, non esse improbabile, fuisse introductam illam secundam consuetudinem num. 13. explicatam, per quam scilicet in Sicilia post sententiam iudicum non habeatur amplius recursus ad præscriptionem, & consequenter non potest iudices sic judicando, nec rem, quam per ejusmodi sententiam quis sibi vindicat, esse restituendam; ratio est, quia non facile damandus est mos tam antiquus in M. R. C. observatus a tot sapientibus viris, & timoratis iudicibus; unde quia iudices, & advocati, ut modo diximus, non possunt leges, nec consuetudines legi similes contra communitatem facere, ideo judicari probabiliter potest, ad hanc secundam consuetudinem consensisse Populos Siculos: id, quod conjici potest, quia post sententiam, nemo solitus est uti præscriptione: quare videri probabiliter potest propter communem pacem ad id consensisse non invitam Siculam Communitatem; Adde consensum Principis, qui in Sicilia saltem tacite approbavit ejusmodi sententias, & fortasse etiam non raro repulit eos, qui contra illas appellaverunt; cum ergo Princeps possit statuere leges, videtur pro lege hanc consuetudinem itacuisse; id, quod confirmat præcedentem conclusionem; nam nunquam idem Princeps coegit ante sententiam Populos Siculos ad dimittendam legitime præscripta: quare id nunquam ne implicite quidem approbasse censendus est.

23 Quoniam vero fateor, probabilitatem de hac secunda consuetudine esse valde tenuem, cum mihi persuadeam, stylum Tribunalium Magnæ Regiæ Curie fundari in præsumptione, qua supponunt possidentem mala fide possessionem incepisse; ideo rogare iudices nostrates sapientissimos æque, ac religiosissimos, ut nisi malam fidem inveniant, beneficium præscriptionis ne denegent litiganti. Et sicut multis ab hinc annis, neque immemorabilis temporis, neque centenaria præscriptio in Siculis Tribunalibus admittatur; & nihilominus deinde, ut colligitur ex dictis ab Amato allatis n. 7. re melius expensa in iisdem coepit admitti: ita in posterum admittantur & aliæ, ut consequenter tota lex præscriptionis per jus commune sancte introducta a postliminio ad patriam tandem aliquando revertatur; atque huic meo desiderio etiam nostros jurisperitos, & Regis Officiales video permaxime favere; sic enim habet D. Marius Cutelli jurisconsultus admodum celebris, muneribus magnæ hujus Regiæ Curie, ac libris editis toto Orbe clarus t. 2. de donat. tr. 2. div. 1. special. 9. n. 1. *Præscriptionis materiam (inquit) non tantum eliminatam, verum abolitam primis mei patrociniis annis invenit, omnesque more vulgi solitos adaucere Intrigolium dec. 28. n. 19. affirmantem nullam de præscriptione rationem haberi in Tribun. M. R. C. Et paulo post: Omnibus ergo viribus suscepti provinciæ advocati, iudicesque munere dum fungerent, me indistincte omnes, sed illetantum, que jure repubarentur præscriptiones, rejici deberent, legitimis admittis. Et primo obtinui in immemorabilibus adversus census impossitios, id est bullares: postmodum id ipsum tentavi, & obtinui in jurisdictionibus, & non minori demum gaudio etiam in corporibus; & legitimis, vidi per probos iudices admitti; præcipue contra D. Henricum*

cum Turtureti; cumque negotium facefferet capitulum, vel lex sub Martino Rege condita. quæ est 58. illam non obviare pluribus probavi, puto etiam non infelicitè, ut totis viribus præscriptioni in extremis laboranti opem ferret, juxta quæ sæpius ego decidi.

24 Hæc D. Marius, cui cum per P. Franciscum Bardi nostræ Societatis utriusque Theologiæ peritissimum, ac eidem D. Mario perfamiliarè, hanc a me scriptam quæstionem misissem, simulque petissem, ut ubi ipse probaverit, ostenderet, remisit peramanter ad me sequentem responsonem, quam hic honoris causa interferendam duxi.

Admodum reverende Domine, & merito Magister.

25 Vidi disceptationem de præscriptione suo jure disertissimam, eo, publico hujus Regni bono excogitatam, ne conscientia vacillent, & bona omnia quasi errantia fidera aliquando subsistant; quæris a me non tantum quid sentiam, & probem; nam in scripta, quæ tua gratia laudas, incidisti: verum etiam quo jure, quæve ratione illa scripserim, & quo sententiam ablegarim; rogo, parcas; nam infirmus ex tempore respondeo.

26 Non est contendendum hoc in regno, ubi constitutio principis nominata deficiat, jus commune Romanum esse servandum sub moderatione a jure canonico in rebus pertinentibus ad conscientiam allata, puta supra matrimoniis, beneficiis ecclesiasticis, usuris, jure scænerandi, &c. nam licet subdamur Imperio, primo tamen legi Ecclesiasticæ parendum; hinc fit, ut præscriptio, quæ juris civilis munimen duntaxat habet, a nobis conscientia religione repulsa sit *ex c. vigilantibus, & c. fi. de præscript.* quorum prior constitutio fuit Alex. III. posterior Innocentii III. In priori, quadragenalis ab Ephesina Synodo statuta, si mala fides adsit, expellitur: in posteriori, contra primum præscribentem statuitur, ne possit in aliqua temporis parte præscribere, alienam si rem esse cognoscat; non hic decennaria, non de immemorabili sermo; nam prior cum secundæ cedat, reservatur topice *in c. ad audiend. 13. eod. tit. & de immemorabili sunt plures canones, & plura, quæ obtuli in Controv. general. de Immunitate l. 2. q. 4. per tot. & n. 19. ibique alia in eadem rem addidi tua censura digna.*

27 Succedit inter hæc lex provincialis prioris Martini Regis, quæ apertissime præscriptionem triginta annorum pro finali præjudicio inducit, quam ita receperunt patres nostri, ut solum contra præsentem, & desiderium vim haberet; non in absentia Regno, ut refert acceptum Carretius noster in causa Cimminæ, quam luci reddidi *in 2. Decis. l. dec. 20. f. 171. n. 39.* Ideo autem Martinus posuit turbinum causam, & titulos deperditos, ut ex hac occasione bonam fidem induceret, ut canonicæ legi non obistere videretur, & sua constitutio valeret; neminem vero ex senioribus, cum aliquos legerim, vidi firmantem huic legi per consuetudinem fuisse derogatum; quinimo in dicta causa Cimminæ, vicari, verbum caulii, & aliis firmavi legem admittendam esse, licet hucusque decisa non fuerint.

28 Quod vero audeant pauci hujus sæculi auctores ex suo arbitrio non solum illam nostram explodere, verum & immemorabilem divino etiam firmatam eloquio *Jud. c. 11. & Sanctorum patrum unamini consensu, cum nec sententias, nec præjudicia proferant, ipsi videant; perlege, si placet tradita d. p. 4. & seqq. latellige, quia in tam longinquo tempore præsumitur titulus, & bona fides, nam mala fides nunquam præscribit.*

29 Non ignoro, caufidicos repulsam aliquando merito tulisse, qui nudam præscriptionem veris titulis objecerunt, quasi temporis beneficium id juristribuat, ut actor expellatur. Martinus vero Rex, contra, temporis amissionem scripturarum, titulorum, & eorum, in quibus exceptio possidentis fundatur, adjungit, & hoc pacto exceptio fundanda in legitimo titulo deperdito, & amisso ex illo tempore in diem continuatæ possessionis pacificæ per triginta annos; sicuti in immemorabili allegatur titulus penes nos sub nulla lege exhibendi manens; & ita satisfit promissis citatis a domino Doctore scribente, & Intrigliolo, ut diximus *dec. 80. 91. usque ad fin. t. 1. & dec. 8. n. 35. t. 2. iterum t. 1. dec. 8. n. 37. in fin.* ubi notavi, quod Castillus in senectute anno 1630. decidit pro præscriptione.

30 Qua accepta distinctione decisum est sæpius contra proprietarios repetentes res censui reservativo subiectas, ac per immemorabile tempus possessas; non apparente etiam Paulina, vel illa vitiosa, non exhibita tamen per possessorem, ut pro Cardinali de Torres contra Archiepiscopum Panormitanum; pro Principe Curo contra Archidiaconum Montis Regalis; pro Mastrillo, & Algaria contra cantorem regii palatii.

31 Verius est ergo assumptum, ne in Sicilia rejectam præscriptionem dicamus; nam illa ratio pragmaticæ summarie, & de plano, in promptu ac bene reiicitur inscriptio paternitatis vestræ: modum enim procedendi respicit; & ideo præscriptionem generatim in exceptionibus oppositam reiicit, quando in vim dilatoriam opponitur cum dilatoriis similibus; sed quando, ut ajunt caufidici, ad negotii totius peremptionem adducitur, & formatur inde obstaculum, quod articulum dicunt, tunc Pragmatica ad illam ita oppositam non porrigitur.

32 Non mirum, si lege præcipiente bonam fidem, ac justam, indubitamque conscientiam, atque undique quietam, & tutam inducente, possidens nec restituere sponte, nec impetitus teneatur; nam nullam habere potest alieni conscientiam, si lex principis justa, & sancta rem facit illius, quæ & dominia, & possessiones mutare potest.

D. Marius Curtelli.

De Furto.

CAPUT PRIMUM.

Quid sit Furtum.

Furtum Theologicum est, ex DD. mox citandis, Acceptio, seu contractatio rei alienæ externæ, sine vi, invito rationabiliter domino.

Dixi primo (*acceptio rei alienæ*) qui enim rem suam ab alio injuste detentam accipit, non furatur; qui item damnus facit alicui, nihil ab ipso sibi applicando, ut si ejus comburat segetes, quamvis contrahat obligationem restituendi, tamen non dicitur proprie furari, sed damnificare; ita de Lugo *t. 1. de just. d. 16. sect. 1. n. 5.* In hac eadem particula comprehenditur retentio injusta, ex Mol. *t. 3. d. 681. a nu. 16.* quando enim supervenit mala fides post rem a te bona fide, ut tuam possessam, incipis rem injuste possidere, quæ possessio est continuata quædam ablatio, seu acceptio; nam propterea in definitione additum est illud (*vel Contractatio*) hæc enim vox apertius significat ejusmodi injustam retentionem; Denique eadem particula (*rei alienæ*) includit usum injustum rei; ita Bonac. *de rest. in 2. q. 8. p. 3. n. 1.* Oppignorasti Petro v. gr. vas argenteum, vel locasti domum: non potes illa, invito Petro, usurpare; quia, quoad usum, res aliena est, non tua.

2 Dixi Secundo (*Rei externæ*) si quis enim furari posset a te scientiam, vel furaretur artificium secretum de aliqua arte, vel medicamento, proprie furtum non committeret, quamvis si damnus sic tibi injuste inferret, damnificationem faceret cum obligatione restitutionis illati damni; Hinc etiam fit, ut si quis furripere hominem liberum, hoc est sibi illum pro servo applicaret, non diceretur illum proprie furari (ita de Lugo *ib. n. 18.*) quia ejusmodi injustitia est contra bonum corporis, non contra bona externa; non ita si fureris Mancipium ab ejus domino: Mancipia enim computantur inter dominorum externa bona; Furari filium a patre aliqui putant esse verum furtum, quia pater jus externum habet in filius: ita Valen. Turr. apud eundem: at probabilius puto cum Mol. *l. c. n. 14. Less. c. 12. n. 5.* esse damnificationem; quia ex una parte filius non computatur inter externa patris bona, & ex alia parte propter ejus carentiam privetur pater servitiis, & commoditate, vel similibus, damnus patitur absque dubitatione pater.

3 Dixi Tertio (*sine vi*) hac enim posita, constituitur alia species peccati nempe rapina, quæ ultra furtum addit violentiam in personam domini; sic Mol. *d. t. 3. d. 683.* quod si sciente, vel vidente domino, aliquid ab illo sine vi furripias, furtum committes, non rapinam, ut solet evenire, quando dominus servo furtum permittit, ut illum in furto comprehendat, puniatque: at id fit licitum, dixi *sup. l. 5. §. 4. a n. 2.* Vis autem hæc, non solum inferitur manibus, sed etiam verbis, puta minis, incussioneque metus; unde grassator in via incutiens metum mortis, ni ei dones pecuniam, rapinam sine dubio committit: & Molina, *ib. n. 4.* etiam addit malitiam rapinæ inveniri, quando subditi tributa iniqua solvunt, vel principibus sua donant si coacti metu injusto solvant, donentque; Injusto, inquam, nam cum vis rapinam constituens debeat afferre injuriam, injustus debet esse metus.

4 Dixi Quarto (*invito domino*) nam non erit furtum ex Bonac. *de rest. in p. d. 2. q. 8. p. 1. n. 1.* si probabilem rationem habes putandi dominum consentire; hoc modo frequentissime excusantur a peccato amici, filii, conjuges, servi aliquid non valde grave, spectatis cujuscumque facultatibus, aliisque circumstantiis, invicem accipientes; dico (*probabilem rationem*) nam si vel dubius sis vel nescias, an dominus sit invitus, invitum præsumere eum debes, cum ex frequenter contingentibus sciamus, neminem sua velle dispergere; Ita Sa, Syl. Valq. aliique apud Mol. *t. 3. d. 686. n. 12. fin. & apud Sanch. in Dec. l. 7. c. 19. n. 13. fin.*

5 Dixi Quinto (*rationabiliter invito*) nam furtum non committit is, qui rem alienam auferit, ex Bonac. *ib.* aliisque passim, ad suam justam compensationem; nec qui existit in extrema, & per aliquos etiam in sola gravi necessitate: sic Nav. Less. Fill. quos refert, licet non sequatur Bonac. *ib. q. 9. p. 3. n. 5.* nec qui gladium v. g. vel librum hæreticum a domino auferit, ne is hominem occidat, neve hærefes legat; sic Bonac. *ib. d. 2. q. 8. p. 1. n. 1.* quia tunc irrationabiliter invitus esset dominus; idem puto cum Bonac. *ib.* si uxor, vel filii auferant pecuniam, vel quid simile a patre, ne scortetur, ludatque, &c.

¶ Duas habes Propositiones ab Innoc. XI. damnatas. Prima sub n. 36. *Permissum est furari non solum in extrema necessitate, sed etiam in gravi. Altera est sub n. 37. Famuli, & famule domesticæ possunt occulte heris suis surripere ad compensandam operam suam, quam majorem judicant salario, quod recipiunt.*

6 Petes: cur furtum hæcenus explicatum vocavimus, nu. 1. Theologicum? Respond. quia hoc, in foro conscientia, Theologi pro vero furto habent; nam jurisconsulti multa, quæ in conscientia vera sunt furta, nolunt habere pro furtis, & aliquando mitiori poena puniunt; vide DD. apud de Lugo, *to. 1. de just. d. 16. sect. 5. n. 3.*

7 Quare illud hic notum sit, intelligi de furto Theologico, non de civili, quoties fulminatur excommunicatio, vel retervatio contra furtum; hinc omnes ii, qui furantur res immobiles, licet

licet fures apud Jurisperitos non appellantur, volentes semper furtum esse de re mobili; hinc ii, qui expilant hæreditatem defuncti, antequam illam hæres adeat: hinc qui cum sit Coniux, aufert bona sui Coniugis sive demortui, sive viventis: hinc, qui Tutores usurpant pupilli bona, omnes, inquam, hi, cum a Theologis reputentur pro veris furibus (licet non ita reputentur a Jurisperitis, l.2. & tot. tit. ff. de crim. expil. hered. l. adversus, C. de crim. expil. her. & ff. & C. toto tit. rerum amotarum l.1. & 2. ff. de Tutela, & rationibus distrabendis) in excommunicationem incidunt, & in reservationem, si hæ contra furantes forte sint impositæ; ita de Lug. t.1. de iust. d.16. sect.1. n.4. Non ita qui damnificat, vel qui personam liberam, vel qui filium furripit, vel qui censum non solvit, &c. hi enim etiam in foro conscientiarum, & apud Theologos non sunt, ut modo vidimus, veri fures, quamvis contra iustitiam peccent, &c.

8 Solum de retentione injusta dubitari posset, de qua diligenter sic erit distinguendum; si accepisti rem alienam bona fide, & deinde superveniat cognitio, rem illam alienam esse, & tu tamen adhuc illam retines, nec nondum illam consumpsisti, sicuti peccas, ut supra dixi, vero peccato furti, sic in excommunicationem, vel reservationem fulminatas contra furantes incidit: at si res jam consumpta est, nec inveniris habere nisi ejus valorem, vel partem ejus, in quibus ditior factus es, & tamen non restituis, cum certe deberes, peccas quidem: at non proprie peccato furti, sed damnificatione, atque ideo non incurris dictas pœnas; ratio est, quia quando accepisti, non fur fuisti, propter bonam fidem: nunc vero nec fur es, quia valor ille rei alienæ consumptæ, vel id, in quo locupletior factus es, tua sunt, & solum debes dominum ex illa consumptione rei suæ damnificatum servare indemnem, juxta valorem, qui in te invenitur.

CAPUT II.

De quantitate Furti sufficientis ad mortale inter extraneos.

1 Semper mihi infedit animo sententia docens ejusmodi quantitatem desumendam esse respectu ad personam domini rei acceptæ; ratio est, quia furti malitia fundatur in duobus, nempe in detrimento, quod in proximo fit, & in ejusdem proximi rationabili involuntario: at, quod nocumentum sit notabile, quodque dominus sit rationabiliter invitus, dependet essentialiter, ut ita loquar, ab ipsa conditione personæ a qua res aufertur, ut ex se patet; nam propterea mox, ex communi sententia, dicimus, majorem requiri quantitatem ad mortale, quando furtum committitur per modica, perque interpolatas vires, quam quando simul: quia nimirum minus est nocumentum, minusque est invitus dominus ibi, quam hic; non potest ergo decerni quantitas sufficientis ad constituendum peccatum mortale furti, nisi ejusmodi conditio personæ diligenter inspiciatur.

2 Hoc posito, tres personarum conditiones statuo: Pauperes, Divites, & Medios inter hos, quas personas communes vocamus; si a paupere auferas unum, vel duos Regales, seu Julios (unum Regale continet Tarenum unum, & circiter grana quinque monetæ Siculæ) peccabis mortaliter; si a valde divite fureris unum circiter aureum, seu scutum (quod tarenos duodecim continet nostræ monetæ Siculæ) peccabis item mortaliter; solum fateor, propter rationem n. præc. a doctissimo Principe nisi duos, vel tres aureos fureris, fortasse te non peccaturum mortaliter; si denique clam accipias a communi persona quatuor, vel quinque Regales, seu Julios, seu tarenos quinque, vel sex Siculæ monetæ, mortaliter peccabis; quod si a prædictis minus fureris, quam quod dictum est, solum peccabis venialiter; neque te offendat illud (vel) quod semper apposuimus: nam cum tota hæc furti malitia, ut dictum est, dependeat a qualitate personæ, semper illam præ oculis habere debes, ut prudenti, moralique judicio, quod varium esse solet, decernas, quale peccatum committatur; ratio ergo nostræ doctrinæ est, quia qui illa furatur a prædictis, notabile nocumentum iidem immediate infert, unde ipsi rationabiliter sint invitati; secus non item; hanc doctrinam sequuntur Petr. Arag. 2.2. q.66. art.2. Petr. Nav. l.1. de rest. c.1. n.39. Jo. Med. C. de rest. q.10. favetque Sot. l.3. de iust. q.3. apud Barth. a S. Fausto mox citando. Vide etiam Bonac. de rest. in partic. d.2. q.8. p.1. n.7. lege Less. l.1. c.12. n.29. qui probare contendit unum aureum, etiam in Rege ditissimo, afferre ex se grave nocumentum.

3 Dixi (immediate) nam si aliud damnum ex tali acceptione consequitur illi, a quo rem furripuisti; ut si abstulisti acum ab eo, qui ob ejus carentiam blasphemavit, vel ab eo, cui cessavit grave lucrum, vel grave damnum emerfit, peccasse quidem mortaliter; at non ob ipsum immediatum furtum acus; sed si ve ob scandalum, quia nulla excusante necessitate fuisti causa blasphemiarum, si illam prævidisti; sive ob consequens grave damnum, quod certe non est proprie furtum, sed ut supra vidimus, damnificatio; hinc si fuisset imposita excommunicatio, vel reservatio contra furtum, illas non incurrisse, quia proprie furtum grave, dum solum acum furatus es, non commisisti.

4 Aliqui ut Nav. quantitatem sufficientem ad mortale putant esse dimidium Regale, seu Julium: alii, ut Tolet. unum Julium: alii ut idem Tolet. duos: alii ut Valent. tres: alii quatuor, ut idem Valent. alii a communibus personis quinque, ut Jo. Med. Alii a Rege ditissimo centum aureos, ut Bannes: Alii tantum pecuniæ valorem, quanta in unoquoque loco solet conduci opera foforis unius diei; sic Mol. Alii quantum est valor unius

Gallinæ, ut Cord. Hi omnes citantur a Barthol. a S. Fausto in Thes. Reg. l.7. q.19.3. & in Spec. Conf. d.34. q.51. De parvitate hujus materiz lege item Dicast. l.2. de iust. tr.2. d.6. dub.2. Sed certe tanta varietas sententiarum non nisi in nostra doctrina fundari potuit; quia scilicet ii Doctores censuerunt (probabiliter necne ipsi viderint) eam quantitatem afferre nocumentum grave, & involuntarium domino, illam minorem non afferre.

CAPUT III.

De Furtis modicis successive continuatis.

1 Triplici modo, quantum ad nos pertinet, modica furta usurpare contingit; primo, Modica, per interruptas vires, ab uno, eodemque furripiendo, verum ita, ut per priora furta non perveniatur ad damnum notabile proximi; perveniatur, per posteriora; secundo, modica furando a multis modo his, modo illis, non perveniencia ad damnum grave ipsorum; verum ita ut hæc modica unita faciant notabilem quantitatem, & notabile lucrum afferant furi; tertio, si multi modicum quid ab uno eodemque auferant singuli, sed cum notabili hujus damno: cum interim ipsi singuli modicum quid dumtaxat acceperint.

§. I. Furans modica ab eodem.

1 Certum est eum, qui minutatim repetitis vicibus aliqua furatur animo perveniendi ad summam notabilem, peccare mortaliter, etiam prima vice; ita Doctores mox cit. & passim; ratio est, quia jam intentio refertur ad faciendum grave damnum proximo; obligatio autem restitutionis, donec cum effectu ad notabile damnum perveniatur, erit sub levi culpa, sicut leve est damnum re ipsa illatum; hinc emptores mobilium, hinc venditores vini, vel panis; hinc Caupones: hinc quicumque per modica fraudant rerum mensuras non possunt a mortali excusari, si parva furentur, animo continuandi.

2 Certum est secundo, qui pari modo exigua ab aliquo furripit, quamvis animo non perveniendi ad summam gravem, si tamen, repetendo furtula, ad quantitatem notabilem de facto advertens, perveniat, peccare mortaliter, cum æquali obligatione restituendi; ita iidem; ratio est, quia de facto tunc grave damnum infert proximo; dixi (advertens) nam si non advertat ad præcedentia, quia scilicet præcedentium inculpabiliter non meminit, vel eadem non considerat, non imputatur ipsi ad peccatum mortale ultima prædicta exigua acceptio; ratio est, quia ratione inadvertentiæ non unitur moraliter hæc cum præcedentibus, cum damnum notabile proximi tunc non sit huic voluntarium, atque adeo nec mortale; quod autem id sit (quando advertit) restituendum, & per se patet, & dicitur mox n.7. & 8.

Ab Innoc. XI. proscripta est sub n.38. hæc Propos. Non tenetur quis sub pœna peccati mortalis, restituere quod ablatum est per pauca furta, quantumcumque sit magna summa totalis.

3 Certum est tertio, ejusmodi minutula furta, ut mortalem constituent culpam, debere fieri tempore continuato, & non magnis interpositis intervallis; ita iidem; ratio est, quia si magnum intercedit tempus inter unum, & aliud furtulum, ea omnia furtula nequeunt constare unum notabile damnum proximo; unde nec proximus graviter invitus in his fuisse censebitur; quod autem temporis spatium reputetur hac in re magnum, cum sint hominum ingenia diversa, varia a variis assignantur; si inter furtulum unum, & aliud intercedant quatuor anni, intervallum magnum reputatur a Rebello p.1. l.3. q.15. sect.4. n.37. v. Dicitur est. Si unus annus a Sanch. l.7. in Dec. c.21. n.10. Si sex menses, ab aliis: Si unus mensis, ab aliis cum Fill. t.2. tr.31. c.10. n.14. Si quindecim dies, ab aliis apud eundem ih. Sed melior est regula prudentiæ, quam mox innuam n.5.

4 Certum est quarto, Majorem quantitatem rei ablatæ requiri, ut acceptiunculæ sic repetitæ sint mortales, quam si simul: sic iidem: ratio est, quia quando simul, merito dominus est magis invitus, majusque detrimentum sentit, quam quando per partes.

5 Inquires, quanto major quantitas requiratur ad mortale? Respondeo, dimidio majorem docere possent nonnulli: sed profecto tum in hoc casu, tum in præcedenti de tempore interposito intervallo, melius id a prudente decernatur, inspecto nimirum damno proximi, ejusque involuntario &c.

6 Remanet ergo sola quæstio, an qui repetitis vicibus modica sumpsit, peccet mortaliter in ea ultima acceptione, quam advertit complere notabilem rei ablatæ quantitatem, an solum in retentione?

7 Prætermitto, hujus resolutionem vix utilem esse pro praxi: omnes enim fatemur tunc peccari mortaliter cum obligatione restitutionis, saltem ratione retentionis; quia tunc retinetur fur quantitatem rei alienæ conflam ex hac, & ex præcedentibus, quæ quantitas jam nunc esse incipit notabilis, idque etiam postquam latrunculus ea furtula præcedentia rite fortasse cum cæteris peccatis fuit confessus, quia adhuc quantitatem notabilem alienæ rei apud se retinet.

8 Dissensio igitur Auctorum solum in eo vertitur, an ea ultima acceptiuncula faciat ita moraliter unum cum acceptiunculis præcedentibus, ut non solum dicta retentio, sed etiam ipsa acceptio sit peccatum mortale?

Respondeo; probabilius mihi videri etiam acceptionem esse mortalem. Ita Sot. l.5. de iust. q.3. art.1. Molin. t.3. d.688. Vasq. Rebell.

Rebel. Val. Arag. apud Bart. a S. Fausto l. 8. *Thef. Rel. q. 189.* alique contra Nav. in *man. cap. 17. num. 140.* Vega l. 14. in *Trid. cap. 11. fin.* Ratio est, tum quia illa ultima acceptio, licet, si sola fuisset, exiguum attulisset nocumentum, at ut unita cum præcedentibus affert non modicum: tum quia si tunc, per omnes, est mortale ipsum retinere, ergo & ipsum accipere, ut retineatur; nam hæc duo moraliter idem sunt: tum denique quia ideo ea retentio est mortalis, quia unitur cum præcedentibus; ergo quia acceptio pari prorsus modo unitur cum præcedentibus, erit mortalis.

9 Dices cum Sæctatoribus prioris sententiæ: At sic ex multis venialibus conflaretur unum mortale, quod esset contra communem sententiam. Respondeo: In casu nostro illa ultima acceptio, ut nunc fit, nempe cum relatione, ut supponimus, ad cætera præcedentia, semper est mortalis: quare nihil nobis obstat sententiæ dicta communis. Vide, quæ dixi *lib. 1. in Dec. c. 1. §. 1. n. 13.* Acceptiuiculæ autem illæ præcedentes semper in se sunt, & remanent veniales: solum extrinsece sunt materia, & subiectum mortalis; sicuti numerus ternarius v. g. semper est ternarius, sed est subiectum, & materialiter se habens ad quaternarium, ad denarium, ad centenarium, &c.

10 Denique nota probabilissimum esse per vices prædictas furripientem non obligari sub mortali ad restitutionem totius quantitatis surreptæ, sed illius dumtaxat, quod complevit quantitatem notabilem, quod enim remanet, cum sit exiguum, non remanebit obnoxium restitutioni sub mortali; sed solum sub veniali. Ita Rebell. de *just. p. 1. l. 3. q. 15. sect. 4.* Petr. Nav. l. 3. de *rest. c. 1. p. 1. dub. 8. n. 67.* De Lugo. t. 1. de *just. d. 16. sect. 3. n. 41.* Idem dicimus cum Mol. t. 3. d. 688. n. 3. de quocumque, qui furatus est simul materiam gravem, v. g. centum; nam si retineat materiam parvam, duos v. g. vel tres Julios, & reliquam reddat, non peccat, nisi leviter, sicut leve est, quod retinet.

An ex multis acceptiuiculis venialibus oriatur aliquando obligatio restituendi sub mortali, si Deo placebit, dicemus inferius *tr. 3. c. 2. §. 5. n. 6. & 7.*

§. II. Furans modica a multis.

1 **V**enditor vini a singulis ementibus parum furatus est, ita ut singulis ementibus parvum fecerit nocumentum; ipse vero notabilem quantitatem rei alienæ habet; mortaliterne cum obligatione restitutionis peccavit is, simileve? Respondeo affirmative. Ratio, præter alias, est, quia licet detrimentum leve peculiaribus ementibus fecerit, fecit tamen grave Communitati, & Republicæ. Explico, singuli hi domini, a quibus leve quid furripitur, graviter, & rationabiliter inviti sunt, propter periculum, quod imminet, ne multi ditari velint hoc modo furandi levia a singulis; id quod grave esse malum Republicæ per se patet. Quæ autem quantitas in hoc modo furandi, & quanto major debeat esse, ut gravis censeatur, clare colligitur ex dictis *§. 1. a num. 4.*

2 Quid, si ejusmodi detrimentum fecerit personis vagis? Respondeo, easdem personas vagas, & damnificatas ab uno, eodemque uniri moraliter censentur, & facere Communitatem damnificatam. Ni enim ita, vel simili modo dixeris, aditum aperis ditescendi, sine scrupulo peccati mortalis, modica furripiendo de bonis multorum; quod certe nimis est dissonum rationi, & nimis cuicumque Communitati perniciosum: restitutio autem in hoc casu illis peculiaribus personis est facienda, si sciant, &c. non vero Pauperibus, vel Ærario publico Civitatis: quia hi damnificati sunt in propriis bonis, non vero publicum ærarium.

3 Bonac. de *rest. in partic. d. 2. q. 8. p. 1. n. 1.* citans Lessium excusat a mortali pauperes, qui mensis tempore accumulunt sibi quantitatem notabilem tritici, auferendo modicum quid a singulis; nam domini non censentur inviti, supposita illorum paupertate.

4 In publicis quibusdam Granariis (*Carricaturæ* a Siculis appellanti) aliqui Religiosi Eleemosynam ita petunt ab afferentibus illuc triticum, ut si ii recusent, vi modicam mensuram a singulis accipiant: peccantne hi mortaliter? Respondeo, cum hi sic se gerant violenter, & ex alio capite cum supponamus adesse animum prosequendi in ejusmodi violenta exactione, peccare mortaliter non ambigo; quia si domini tam expresse repugnant, ad præsumptum, seu tacitum consensum recurrere non possumus.

At aliqui ex his Religiosis prætendunt obtinuisse a Principe privilegium id faciendi. Respondeo: At Principes non sunt domini bonorum subditorum; inde puto, privilegium esse, ut possint petere, non vero ut possint violenter exigere.

§. III. Multi furantes modica ab eodem.

1 **C**œtus frequens amicorum, societas multorum militum, simileve ingrediuntur vineam v. gr. alicujus, & singuli racemum uvæ, exiguum scilicet materiam, furripiunt; ita tamen ut tota vinea notabiliter expiletur, magno domini nocumento. Mortaliterne peccato sub gravi restitutionis onere omnes delinquant?

2 Hac in re certum est, ex Dicast. *lib. 2. de just. tr. 2. d. 9. dub. 5. n. 75.* si mutuus illorum comitatus fuit causa illius notabilis detrimenti, vel si unus alterum excitavit, omnes mortaliter peccasse sub onere restitutionis in solidum: sicuti, contra certum item est, si seorsim singuli sine scientia furti alterius illud minimum subfurati sunt, neminem peccasse mortaliter, vel restitutionis obligationem mortalem contraxisse, sed solum venialem. Ratio doctrinæ est, quia in posteriori casu nullo modo adest concursus ad furtum alterius, nec consequenter ad damnum notabile domini: in priore manifeste adest.

3 Remanet ergo decernendum, quando quilibet seorsum ex se modica furatur, sed advertit confodales modica quidem furari, at simul unita esse notabile domini nocumentum.

Respondeo, probabile esse peccari mortaliter cum gravi obligatione restituendi; & probabile item esse solum leviter, cum levi restitutionis obligatione. Ratio cognoscendum mortalem culpam est, quia quilibet eorum videtur esse causa damni notabilis, quod prævidit, & non cavit. Ita Henric. l. 13. de *excommunicatione, c. 17. n. 4.* Salon. 2. 2. q. 66. art. 6. contr. 3. Suar. t. 5. in 3. p. dist. 20. sect. 2. n. 3. alique. Ratio cognoscendum solum culpam venialem, id quod mihi magis arripet, est, quia unus nullo modo est causa furti alterius. Ita Sotus, *lib. 4. de rest. q. 7. art. 3.* Sauch. *lib. 7. in Decal. c. 21. n. 22.* Dicast. *lib. 2. de just. tr. 2. d. 9. dub. 5. nu. 79.* alique. Quod si quis fuit aliis suo malo exemplo occasio, idque prævidit, recurrit regulæ de scandalo, de quibus dictum in *Meth. Conf. lib. 2. c. 2. §. 17.*

4 Si ergo contra sic furantes in gratiam domini notabile damnum patientis fulminaretur Excommunicatio, vel reservatio, in priori sententia contraheretur ea a singulis, quia in hac sententia peccarent singuli mortaliter: at in posteriori non item, quia hæc excommunicatio, nec reservatio cadit in veniale peccatum. Majorem quantitatem requiri ad peccatum mortale in hoc furti genere, colliges ex dictis *§. 1. a n. 4.* ubi etiam habebis, quantonam majorem.

§. IV. De quantitate sufficienti ad mortale inter Principes, & Domesticos.

1 **C**onveniunt Doctores citati, majorem quantitatem requiri, ut hi peccent, quam alii exteri. Ratio est, quia minus est invitus dominus respectu suorum, quam exterorum. Quæ autem sufficiens, & necessaria sit ad mortale, difficile est, & molestum statuere, & tandem sapientiores concludunt, id a prudenti esse decernendum: nam minus invitus erit dominus liberalis, dives amicus, quam avarus, pauper, parum amans. Minus, si Domestici furentur ad proprios usus, quam ad dandum aliis. Minus, si panem, vinum, esculentorum reliquias, quam pecuniam, vestes, pretiosa electuaria. Minus, si per modicam, & raro: magis, si per notabilem quantitatem simul, & sæpe res auferantur. Minus, si tu multum frugi sis domi, quam si negligens, & parvi emolumenti, &c. Notat idem de Lugo, t. 1. de *just. d. 16. sect. 4. nu. 76.* pietatem Patris (adde & Conjugis) involuntarium diminuere; is enim non est facile credendus, velle esse ita invitus, ut filius illa furta non admodum gravia imputentur ad peccatum lethale, & consequenter ad damnationem æternam. His igitur, & similibus expensis decernendum erit, an hi domesticos, quales sunt uxor, filii, servi mortaliter necne peccaverint cum obligatione restitutionis mox explicandæ, n. 6.

Quoad Uxorem.

2 Nihilominus, quoad uxorem, explicatius docet Bannes, 2. 2. q. 32. art. 8. sequiturque Cenedo, Ledesma, Vega, alique, quos citat, sequiturque Diana p. 2. tr. 15. ref. 34. posse dari ab uxore divitis singulis annis vigesimam partem lucri annui. At non est id dictum propter parvitatem materiæ, sed propter largitiones, & eleemosynas, quas uxores facere possunt, insciis viris. Et tamen hoc ipsum nimis excedere videtur Joanni de Lugo, *ib. n. 64.* & ita mihi etiam videtur, saltem quando divitiæ multum excreverent: nam sic uxor Principis habentis ducenta millia aureorum annua, posset quotannis decem millia inscio marito usurpare, & expendere: quod certe vel ditissimorum consuetudo non probat; & nos supra, *tr. 1. c. 2. §. 2. nu. 14.* ad aliquanto minorem summam hanc licentiam restrinximus, licet demum prudentiæ Confessarii rem totam commiserimus: id quod hic etiam melius est committendum. Juvæ bunt tamen, & quod dictum est a Bannes, & quæ mox dicentur de furtis filiorum, ut ex omnibus dictis prudens vir colligat, quid ipsi statuendum sit.

Quoad Filios.

3 Quoad filios ergo, Fagund. *præc. Eccl. lib. 8. c. 6. n. 7.* citans Navar. & Rebell. docet, quatuor, vel quinque Regales, seu Argenteos (unum Regale constituere Tarenum unum Siculum, & grana circiter quatuor, vel quinque monimus alibi) si pro honestis recreationibus filius a Patre mediocriter pecunioso furetur, non peccare mortaliter. Hieronymus Cenedo, *tr. de paupert. Relat. dub. 20. n. 10.* absolute docet, si filius furetur a Patre octo, vel novem Regales, sed non sæpius, quam bis in anno, mortaliter non delinquere. Bannes, *ib. q. 66. art. 6. §. secundum documentum*, asserit minus quam quinquaginta aureos non sufficere ad furtum grave in filio parentis prædivitis; quam asseritionem tolerat de Lugo, t. 1. de *just. d. 16. sect. 4. §. 1. n. 76.* in filio Principis, non in aliis. Less. *lib. 2. c. 12. n. 76.* Dicast. *lib. 2. de just. tr. 2. q. 9. dub. 8. n. 183.* dicunt, duos, vel tres aureos non sufficere ad mortale, si eos filius furetur a Patre divite; sufficere, si a Patre artifice, vel angusti patrimonii. Salas apud de Lugo, *loc. c.* cum de hoc interrogatus fuisset, respondit, filium unicum a parente habente aureos annuos mille, & quingentos, posse absque mortali furari aureos viginti, vel triginta in anno: id quod admittit de Lugo, *ib.* in filio non puero, sed adolescente, quando Pater non est tenacioris naturæ, & expensio facienda esset, non ad turpes usus, sed saltem ad indifferentes.

4 Ex his placitis tam variis, quæ certe innituntur variis rerum circumstantiis, vides (quamvis ea juvent ad deliberandam rem

rem adeo molestam) meliorem hujus expensionis trutinam non esse, quam prudentiam Confessarii dictam, n. 1.

An filii, ut etiam uxor, possint occultare bona Patris, vel viri defuncti, ne veniant in manus creditorum, dicam inferius, tr. 4. c. 1. n. 9.

Quoad Famulos.

Quoad famulos, ego distinguo servos conductitios a servis perpetuis, sive mancipiis domino prorsus addictis. Si de his posterioribus loquamur, puto, si modica (juxta conditionem servi, quoad victum, & vestitum sibi competentia) a domino ex nolente dare, accipiant, vix posse perveniri ad mortale; & interdum ne ad veniale quidem. Ratio est, quia in his negandis irrationabiliter est dominus invitus. Quo vero ad pecuniam, aliaque bona, vix asurgit mancipium hoc a conditione extraneorum, expendendus nihilominus est amor in ipsum domini, utilitas, servitia, officiaque ab ipso exhibita, juxta superius universim dicta, n. 1.

In prioribus servis, quibus sua merces ex pacto datur, si hi aliquid amplius auferant, peccabunt: non tamen ad æquam mensuram extraneorum, quia etiam respectu horum, utpote domesticorum, præsertim in modicis, reliquisque ciborum, minus sunt inviti domini. Adde eos tacite consentire in furtulis famulorum, alioqui non valde gravibus, quandoquidem sciunt hæc solere ab ipsis committi, & tamen eos conducunt. Sed enim vero prudentia opus est, ne nimis laxas habenas servis relinquant, nec nimis angustas. An exigua mercede ob suam necessitatem conducti possint per furtum, usque ad justam mercedem sibi providere per occasionem, diximus in 3. opusc. de Sac. Miss. lib. 3. c. 1. §. 3. num. 59.

Prædicti omnes si materiz suæ parvitatem excessere, obligantur sub mortali restituere. Et uxor quidem restituere debet, vel statim, si bona propria habeat, vel habere possit; vel debet post mortem mariti, mariti hæredibus restituere ex dote, quam repetet: filii item ex proprio peculio statim, vel si proprium peculium non habent, debent post mortem Patris in divisionem cum fratribus adducere. Vide, quæ dixi supra lib. 5. Decal. c. 4. §. 2. de donationibus inter Patrem, & Filium. Excusabitur tamen a restitutione filius post mortem Patris, si fratres simile quid furati sint, vel si iidem condonant, vel si Pater actu condonavit, vel putatus fuit condonaturus, si fuisset a filio rogatus, qui ob verecundiam non petiit condonationem, & de summa agatur, de qua disponere poterat Pater: atque hæc excusationem ductam a condonatione expressa, vel præsumpta extendi ad uxorem modo, quo dicimus in filio, dubium nequaquam sit. Denique pari modo obligantur statim, quando habent, unde restituant, nisi ex domini benignitate, amore, &c. confidant parumper, vel diu posse differere; imo & omnia restitutionem negligere.

C A P U T I V.

De quantitate Furti Religiosorum sufficienti ad mortale.

Non est sermo de furtis, quæ forte Religiosus admittit ex bonis omnino alienis: tunc enim si is habet, pendit ac cæteri fures, de quibus hæcenus disputatum est, obligabitur, modo tamen infra tr. 4. c. 1. §. 1. n. 7. explicatius asserendo. Sed loquimur de furtis ex bonis sui conventus, in quo ipse alitur: & quærimus Primo, quænam quantitas sufficit ad mortale? Et quoniam, ut supra vidimus, Religiosus propter votum Paupertatis non potest usurpare bona ulla externa, etiam volentibus dominis, nisi de Superioris consensu; ideo quærimus Secundo, quænam quantitas requiratur ad hoc, ut contra ejusmodi votum mortaliter peccetur? De quibus ne in censuram ab aliquo vocer, ita agam, ut Doctorum potius offeram verba, quam mea.

Quoad priorem sic habet Suar. t. 3. de Rel. lib. 8. c. 11. n. 40. & 41. Quando Religiosus propria auctoritate (id est sine licentia explicita, vel tacita, vel præsumpta, quam nos supra lib. 1. c. 3. §. 7. V. Religiosorum Nota, explicavimus) pecuniam, vel aliud ex communibus bonis usurpat, sufficit ad mortale, si materia attingat quantitatem saltem quatuor argenteorum, & interdum poterit minor sufficere juxta occurrentes circumstantias (intelligo, si quando Monasterio pauperi grave sic damnum inferretur, vel quid simile). De aliis bonis Monasterii usu consumptibilibus, pertinentibus scilicet ad cibum, & potum, si tantum ad proprium usum actualem, ut sic dicam, & transitorius a Religiosis aliquid sumatur, regulariter non videtur peccatum mortale, nisi damnificatio Religionis esset nimia, & in re extraordinaria, & præcensione. Extra hujusmodi enim casum res hujusmodi reputatur levioris conditionis (excipit Sanch. quando Religio pro paupertate, aut alia ratione quid determinatum solum daret Religiosis; tunc enim perinde est invitus Superior quoad comestibilia, sicuti quoad reliqua: intellige excepto casu necessariorum alimentorum). Et quamvis Prelatis hoc displiceat, non tamen ita sunt involuntarii, ut illam reputent materiam gravem in ordine ad paupertatem, sed solum in ordine ad decentiam, & perfectionem Religionis. Accedit, quod Religiosi, quoad usum hujusmodi rerum, tractantur ut filii: inter parentem autem, & filium non censetur similis actio gravis. Secus vero esset, si hujusmodi res in magna quantitate acciperentur, & occulte retente paulatim consumerentur; nam illud esse, posset græve peccatum, quamvis ad id disentiendum in particulari magna prudentia re-

cessaria sit. Et n. 43. sic addit: In rebus, quæ uno usu consumuntur, si accipiantur ab externis, erit major gravitas, si res in magna quantitate accipiantur, ut occulte retenta paulatim consumatur: nam accipere solum ad unum tantum actum utendi, V. G. comedendi, aut bibendi, regulariter non æstimatur materia gravis in ordine ad paupertatem; quidquid sit de obedientia, aut de alia observantia religiosa. In acceptione autem pecunie semper est major deformitas: idemque est in illa, accipere usum, ac dominium. Hæc Suar.

Quoad posteriorem quæstionem sic habet Sanch. tit. 2. in Dec. lib. 7. c. 10. n. 3. Communis, & verissima sententia est, eam quantitatem necessariam esse, & sufficere, quæ necessaria est, & sufficit in hominibus secularibus ad constituendam materiam peccati mortalis furti. Et paulo post: Jam hodie, inquit, communior sententia est, exigui in Hispania furtum quadruplicis argentei (id est quatuor Regalium, seu Juliorum) ad mortale, atque idem dicendum ad mortalem Religiosi paupertatem. Recte idem advertit sic n. 6. Non semper quantitas in se notabilis absque licentia accepta satis est ad mortale proprietatis peccatum; quia res magni valoris potest ob solum brevissimi temporis usum modici valoris usurpari, reddendo statim, & ideo erit solum culpa venialis. Hæc Sanch.

Petes: Possumusne probabiliter sentire tam ad peccatum contra paupertatem, quam ad peccatum usurpandi bona Monasterii, requiri illam quantitatem, quæ requiritur ad hoc, ut filius peccet mortaliter furando a Patre, quando certum est requiri majorem, ut vidimus sup. c. 3. n. 3. & 4.

Respondeo: Negat id Sanch. d. n. 3. & Jacobus Gordonius, lib. 5. q. 3. c. 4. fin. sic habet: Quod recentiorum unus dixit in ejusmodi furtis æque parum videri invitum Superiorem, ac est parens erga filium, probabile non est, cum instituti ratio, vox ipsa Superioris, ac demum omnia clare prohibeant hujusmodi furta.

Quod si quæras, quisnam sit hic Recentior? Respondeo non unum solum, sed quinque obviam statim fieri hujus sententiz.

Primus est Rebell. apud Sanch. l. c. qui sic habet: Rebellius censet, quantitatem hæc pensandam esse juxta quantitatem petitam ad furtum mortale filiorum, quia non sunt Prælati credendi magis invitum ad rem clam acceptam a Religiosis, sed quoad solum modum, quam parentes carnales circa filios suos; quod non minus, sed magis subditos diligere debeant, & ita non debeant censeri invitum quoad rem acceptam ejusdem quantitatis, in qua pater carnalis honeste conditionis invitum non censetur. Item quia Religiosi jus habent, ut ex eis bonis alantur a Monasterio, sicuti filii ex parentum bonis. Hæc ex Rebellio Sanchez, qui tamen hæc sententiam reprobatur in aliis rebus, sed admittit in comestibilibus.

Secundus est Ledesma, cujus sententia, dum tertium Doctorum jamjam proferam, simul in medium producet.

Tertius est Hieronymus Cenedo, qui hæc habet, in tr. de paup. Relig. dub. 20. n. 10. Sicuti filiusfamilias furando a suo Patre de suis bonis majorem aliquam quantitatem, que in alio externo esset gravis, non esset fur: ita Religiosus non esset Proprietarius, nec fur surripiendo aliquam majorem quantitatem, que in alio externo facit peccatum mortale. Idemque dicendum est, si Religiosus illam surriperet ab alio Religioso ejusdem Monasterii. Quare tenet Ledesma, quod si Religiosus suffragetur a Monasterio, vel ab aliquo dicto Religioso octo, vel novem Regales, seu valorum illorum in rebus, quæ usu non consumuntur, non esset peccatum mortale, si id faciat sine facultate Prælati: dummodo id non sæpius feret, quam bis in anno. Hæc Cenedo, qui cum eodem Ledesma addit in rebus comestibilibus ab eodem Monasterio, vel Religioso dicto sublatis, requiri majorem quantitatem.

Quartus est Fagundez, præcept. Eccl. 2. lib. 8. c. 6. n. 7. Petes, inquit, quid possunt Religiosi absque peccato mortali donare, vel recipere ab externis? Et quidem de Religiosis ad modum filiorum ratiocinandum est: Religiosi enim inter filios computantur juxta cap. licet de sepulturis. Et ita docet Navarrus, & Rebellius, & non computantur cum servis, ut male quidam Canonista dixerunt, eo fundamento ducti, quia servi quidquid acquirunt, domino acquirunt. Sed est inutilis comparatio; nam etiam filiifamilias quidquid acquirunt, non sibi, sed Patri acquirunt, unde cum filiifamilias hominum mediocriter pecuniosorum non peccent mortaliter, si eis invitum, ad honestam recreationem, aut donationem furentur quinque argenteos, seu Regales, aut saltem quatuor, ut docet Petrus Navarrus, & Rebellius, ut licite, & honeste gaudeant cum Amicis; pariter dicendum est de Religiosis. Hæcenus Fagundez.

Quintus est Caramuel in Regula S. Benedicti, n. 952. & ipsam per tot. disp. 43. quem satis sit, ne longum faciam, hic citare. Possem fortasse addere Sotum, Rodriguez, Aragonium, apud Dianam, p. 1. tr. 6. res. 36. dum probabile putant tunc Religiosum committere furtum, quando hoc ascendit ad summam duorum aureorum, quæ sententia tam lata non potest inniti nisi opinionum putanti ejusmodi furtum esse decernendum ad mensuram furti Filiorum facti ex Patris pecuniosi bonis.

C A P U T V.

De Compensatione occulta.

§. I. An sit fur, qui per occultam acceptionem compensat id, quod sibi debetur.

Non esse in conscientia furem, nec peccare, nec in excommunicationem incidere, quæ forte sit contra furantes imposta, & posse jurare etiam coram Judice se nihil accepisse, intel-

Intelligendo quod sibi non deberetur, certum jam hodie est apud omnes, etiam si res, quam usurpat, fuerit ipsi in depositum a debitore consignata. Vide Molinam, Lessium, de Lugo, aliosque mox citandos, quibus adde Dicastillum, *lib. 2. tr. 2. de just. dist. 9. dub. 6.* Ratio est, quia qui rem per compensationem sibi vindicat, facit omnino suam; unde si forte postea pereat, sibi perit, non debitori, quidquid in contrarium sentiat Medina, *C. de rest. q. 11.* Adverte, te non posse accipere rem tertii sorte datam in pignus, seu commodatam tuo debitori, quia tunc alienam raperes, ut ex se patet; imo neque rem tuam justo titulo locatam, vel commodatam, vel in pignus datam alteri, quia sic privares hunc jure suo. Lege Molinam, *tit. 3. d. 690. 696.* de Lugo, *de just. t. 1. dist. 19. sect. 8. n. 182.* Hoc tamen intellige (addit Lessius, *lib. 2. c. 12. dub. 10. n. 56.*) si probabile erit, te rem tuam, jure alterius finito, commode recuperaturum.

2 Ut autem juste fiat compensatio, tres sunt conditiones observandæ. Prima, ut sit de liquido ad liquidum, hoc est certum sit, te esse actu creditorem tantæ pecuniæ, & alium esse actu debitorem. Dico (actu) nam est questio, An Creditori liceat prævenire? hoc est, An si V. G. hinc ad mensam tibi aliquis debiturus sit centum, possis ea per compensationem hodie tibi retinere, vel occulte suffurari? Ad quam respondeo, cum Diana, *p. 2. tr. 16. ref. 46.* licere, sed duobus positus: Primo, ut ad sit periculum moraliter certum quod debitor suo tempore non sit soluturus: ratio est, quia cuilibet licet, quando res est in periculo, illius assecurationem, vel pignus inquirere, ac velle. Secundo, ut, si interim per tuam illam anticipatam acceptionem lucrum aliquod cessavit creditori, vel damnum emerit, debeas omnino recompenare, quia secus subiret creditor poenam, antequam peccatum moræ committeret.

3 Secunda conditio: ut non possis, vel facile non possis per potestatem publicam tuam recuperare. Verum hæc conditio solum notat (sed sine obligatione mortali, ex Molina, *to. 3. dist. 790. n. 1.* & Diana, *loca cit.*) ordinem rationabiliter tenendum. At in praxi vix in contra hac ætate locum habet; nam tempus est difficile suum recuperare per auctoritatem publicam.

Tertia: ut removeatur periculum, ne tibi, vel tuo hæredi iterum idem debitum solvatur, quod fiet fingendo condonationem, vel simili alio æquivocationis modo. Quid, si ad sit ejusmodi periculum, sed non appareat modus illud cavendi? Respondeo cum de Lugo, *de just. tom. 1. dist. 16. sect. 5. num. 87.* cum ad illud cavendum, non obligemur ex justitia, sed solum ex Charitate, ut mox probabo, ideo si facile possis cavere, obligaris: quod si non caveas, peccabis quidem, sed sine onere restitutionis, quia id solum sequitur ad peccatum contra Justitiam. At si cum difficultate, seu cum tuo gravi incommodo posses, tunc nec peccares, nec obligationem restitutionis contraheres, si non caveres. Ratio est, quia tunc non peccares contra Charitatem, quæ ut alibi diximus, non obligat cum gravi incommodo: nec peccares contra Justitiam; nam si contra hanc delinqueres, inde esset, quia inferres proximo damnum secundæ solutionis. At hujus tu solum tunc es causa per accidens, & indirecte; illud enim nec intendis, nec tibi utenti tuo jure imputari debet.

Propter eandem imo majorem rationem non te regulariter obligo ad admonendum debitorem, vel ad fingendam condonationem, ne is credens non solvisse, maneat in conscientia peccati mortalis; ita idem, *ibid.* Non, inquam, te obligo: ad id enim cum ex sola Charitate tenearis, tunc solum obligaberis, quando facile potes: Quæ facilitas cum in hoc negotio compensationis, quæ occulte fit, vix locum habere possit, ideo dixi, te regulariter a me non obligari.

4 Pari modo si tu, dum occulte tibi compensas debitum, prævideas alicui tertio id, tanquam furtum ab ipso fuisset commissum, fore imputandum, non obligaris id præcavere, nisi facile possis, quia simili ratione solum obligaris ex Charitate, non ex justitia. Facile tamen puto te posse præcavere, saltem relinquendo compensationem, si tuum debitum V. G. esse unius, vel alterius aurei, & probabile esset alteri imputandum furtum cum periculo, ut is damnaretur ad Trirèmes, vel gravi infamia notaretur, vel graviter castigaretur, vel magnam summam expenderet; tunc enim, si non præcaveres, licet non peccares contra Justitiam, unde non obligareris ad restitutionem, graviter tamen peccares contra Charitatem. Maxime igitur in hac, & similibus rebus expendenda sunt periculum proximi, & tua utilitas: Charitas enim dicat, ne ob parvam tuam commoditatem, gravissimum proximo damnum inferas. Vide Molinam, *tom. 3. distinct. 690. §. tertio*, & de Lugo, *tom. 1. de just. disp. 16. sect. 5. num. 88.*

5 Idem dic, si debitor vivus (nam de defuncto mox §. 7.) propter tuam occultam compensationem non sit futurus aptus ad satisfaciendum aliis anterioribus, & magis privilegiatis creditoribus: quia id damnum anteriorum per accidens sequitur ad tuam compensationem, & illa res, quam accipis, non est creditorum tui debitoris: si enim esset illorum, certe, quia alienum tunc acciperes, tibi illam vindicare non posses. Lege eundem, *ibid. sect. 6. num. 11.*

§. II. Compensatio in re diversa.

1 **A**D explicationem doctrinæ addantur sequentes questiones. Prima, An licite possis tibi compensare accipiendo rem specie diversam ab ea, quæ tibi debetur? V. G. debet tibi quis triticum, vel pecuniam; an possis occulte accipere vinum, vel vestem æquivalentis pretii? Supponimus enim, quod

si V. G. vestis plus valeat, quam tuum debitum, reddatur statim excessus, &c.

Resp. te non posse, si ex acceptione rei diversæ damnum grave sequitur debitori. Vide Molinam, Petrum Navarrum, Rebellium, & alios allatos a Diana, *p. 2. tr. 16. de rest. §. 1. dub. 9. nu. 47.* Posse, si non sequitur. Ratio est, quia si non sequitur, non est unde pecces: ut accidit, quando eam rem quam accipis, facile debitor pecunia, vel alio modo sibi comparare potest. At si sequitur, sine ratione ipsum directe damnificas; quare & peccas, & restituere damnum teneris. Quod si alium modum non habes tibi compensandi, nisi accipiendo rem specie diversam, ejus carentia graviter debitorem aliunde damnificas, sane licite sumere poteris; debitori enim imputabitur tale damnum, dum is debita solvere non laborat. Idem tamen moneo, quod insinuavi §. præcedenti, nu. 5. non enim licebit tibi propter modicum, quod tibi forte debetur, gravissimum proximo damnum asserere.

§. III. Compensatio in debito dubio.

1 **S**ecunda. Quando dubium est, an debitor aliquid tibi debeat, potesne pro ratione dubii aliquid tibi occulte compensare?

Resp. non posse, quia non est æquum pro debito incerto velle solutionem certam. Idem est in probabilitate, quam aliqui (sed perperam) dubium vocant positivum, id est quando sunt probabiles rationes, quod tibi aliquid debeat: idem, inquam, est, quando probabilitas versatur circa factum, quia tunc melior est conditio possidentis, ut diximus, *l. 1. in Dec. c. 3. §. 3. a n. 9.* At quando probabilitas utriusque partis, id est debitoris, & creditoris est circa jus, esto aliqui in aliquibus casibus concedant posse fieri occultam compensationem contra debitorem, nos tamen universaliter id negavimus, *ibid.* quem locum omnino relego.

§. IV. Compensatio in re, quæ mittitur ad Debitorem, vel ei debetur.

1 **T**ertia. An possis tibi compensare, sumendo rem, quam in alium mittit ad tuum debitorem, vel in donum, vel in alium quemcumque finem?

Respondeo cum necessaria distinctione. Vel donum illud, seu pecunia jam est acceptata a tuo debitore; & tunc potes, quia acciperes rem debitoris, in quam jus habes: vel non acceptata, & tunc non potes, quia tunc acciperes rem tertii, in quam jus non habes. Lege Vasquez, *l. c. dub. 45.* & de Lugo, *tom. 1. de Justitia, d. 16. sect. 6. num. 110.*

2 Quid de debitoribus tui debitoris? Antonius V. G. debet Petro tuo debitori centum: potesne ab Antonio centum furripere, eo prætextu, quod tibi a Petro similia centum debeantur?

Respondeo non posse, quia ut casus proponitur, acciperes pecuniam, quæ nunc Antonii est, in quam nullum jus tu habes.

3 Quid si Petrus, tuus nempe debitor, haberet in deposito apud dictum Antonium vas argenteum, vestem, vel quid simile, quod totum tum quoad proprietatem, tum quoad usum, & administrationem esset Petri?

Respondeo: Tunc sane posses, quia dummodo res sit Petri tui debitoris, nec ad alium pertineat, parum facit, ubi materialiter inveniatur. Cavendum tamen est, ne Antonius a Petro suo depositario rem suam per Judicem velit repetere: nam sic Petrus cogeretur geminate solvere.

Sed quid, si hoc periculum immineat, tu vero illud cavere non possis sine jactura tui debiti?

Respondeo: Tunc non possum condemnare, si tuum accipias, quia tunc necessitas te excusat ab obligatione Charitatis, quæ deberes illud damnum a te indirecte solum causatum; a Petro avertere, ut modo simili §. 2. dictum est; ubi etiam mentionem hic applicandam appolimus.

4 Huc facit vulgaris dubitatio de creditore Principis. An scilicet possit sibi compensare id, quod a Principe sibi certo debetur fraudando ipsius Gabellas?

In qua re certum est Primo, posse, si Gabellæ non sunt aliis locatæ; certumque est secundo, non posse, si sint venditæ. Ratio utriusque est, quia ibi creditor jam sumit ex bonis sui creditoris; hic non est.

Sed quid, si sint locatæ? Negant nonnulli propter eandem rationem, quia tunc Gabella non est in bonis Principis, qui supponitur esse debitor. Ita Joannes de Graffis apud Dianam mox citatum. Concedunt alii, quia conductores Gabellarum, dum sciunt fraudari communiter Gabellas, & tamen eas conducunt, videntur, seu præsumuntur non esse invitati in tolerandis iis fraudibus: & fortasse propter hanc causam multo minoris, quam valeant, solent eas conducere, quæ præsumptio non est tam facilis de eo, qui absolute sibi Gabellam emit a Principe. Ita Petrus Navarrus, Lessius, Bonac. Vasq. Molina, aliique, quos citat, sequiturque Diana, *lib. 2. tr. 16. ref. 14.* Ultraque sententia est probabilis.

§. V. Compensatio Famulorum.

1 **Q**uarta. An Famuli possint se compensare occulte a dominis, qui justum salarium negant?

Respondeo certum est, si justum negent, cum conditionibus modo §. I. dictis, posse. At domini sæpissime negant merito, quia vili mercede se conduxerunt Famuli. Sed de hoc dixi in episculo de Sacramentis, *lib. 3. c. 1. §. 3. a nu. 50.* & nonnullis dicentibus.

dicentur inferius, *lib. 8. tr. 3. §. 10. nu. 7. & 8.* Legatur item Dicaftill. *lib. 7. de Jusf. tr. 2. dift. 9. num. 6.*

Recole hic Propositionem, quam habes cap. 1. hujus Tract. in fin. num. 5.

§. VI. *Compensatio Fidejussoris.*

1 **Q**uinta. An si fidejussisti Titio debitori Cajus V. G. in aureis centum; & Cajus debeat alia centum Titio, vel tibi, qui tamen Cajus per Judicem a te fidejussionem extorqueat, solvatque ipsi illa centum: an, inquam, possis occulte ab eodem Cajo ea centum per occultam compensationem auferre?

Respondeo posse: sic de Lugo, *dict. sect. 6. n. 119.* quia in his circumstantiis injuste Cajus fidejussionem exegit: esto Judex, qui nesciebat Cajum esse debitorem tuum, vel Titii, secundum allegata, & probata in foro externo te condemnaverit, cui condemnationi in foro conscientie non est standum, quia innititur falsę presumptioni. Vide in simili Molinam, ac Medinam citatum a de Lugo, *d. sect. 6. a num. 114.*

2 Quid de fidejussore in ordine ad eum, cui ipse fidejussit? Si V. G. tu fidejussisti Titio debenti centum Cajo, & compulsus a judice fuisse ea solvere Cajo, potesne centum occulte tibi accipere a Titio?

Resp. posse, etiam si nec Titius, nec alius expresse promiserit non obventurum tibi damnum ob susceptam fidejussionem. Lege Lessium, *lib. 2. c. 20. dub. 14. n. 119.* id tanquam certum supponentem. Ratio est, quia (nisi prorsus contrarium exprimitur) semper implicite intelligitur fidejussor nolle quid amittere de suo, cum donatio nunquam presumatur, nisi expresse fiat.

§. VII. *Compensatio ex bonis Defuncti.*

1 **S**exta. An licite possis retinere, tibi que applicare per justam compensationem bona tui debitoris defuncti (nam si hic vivat, dixi §. 1. num. 6.) quę forte invenirentur esse post ejus mortem apud te?

Respondeo posse: quia sicuti potuisses alibi depositata occulte accipere, ita potes depositata apud te ipsum.

2 Verum magna est difficultas, an idem possis, quando acceptio esset in præjudicium aliorum creditorum defuncti, qui essent magis privilegiati, seu anteriores, nec adesset facultas satisfaciendi omnibus. Si tibi V. G. defunctus debebat centum ex debito currenti, sed debebat alteri etiam centum ex dote suscepta, quę est privilegiata, nec defunctus relinquat nisi centum, quę sunt deposita apud te, poterisne cum præjudicio dotantium hæc centum occulte retinere?

Respondeo posse. Id quod tamen tribus dictis opus est, ut explicem, ac probem. Et, ut vides, loquimur, quando res tui debitoris apud te invenitur: si enim apud te non esset, illam cum præjudicio magis privilegiatorum, surripere nunquam posses, quia clare tunc surriperes alienum, nullo modo tuum, ut mox clarius patebit.

3 Dico enim Primo; Si res apud te est ejusmodi rationis cum illa, quam tibi debebat defunctus; V. G. pecuniam debebat, & tu inveniris habere apud te, post ejus mortem, sed consignatam in ejus vita æqualem pecuniam, potes illam tibi occulte retinere: ita de Lugo *t. 1. de Jusf. dift. 16. sect. 6. n. 126.* Ratio est, quia, quando tu habuisti pecuniam tui debitoris, visus est debitor, quasi æqualiter pecuniam debitam tibi solvisse, atque adeo ea pecunia jam tua est, & consequenter eo mortuo, tu nihil habes defuncti, quod creditoribus anterioribus obligatum sit.

Neque dicas, quando tibi in vita is prædictam pecuniam consignavit, cum non potuisse illam tibi solvere cum præjudicio anteriorum: ne id dicas, inquam; nam probabilem hic suppono doctrinam Molinæ, *ta. 1. d. 536. n. 46.* apud Dianam mox citandum, docentis, quando debitor ex propriis solvit debitum posteriori creditori, cum solvi deberet priori, non teneri hunc posteriorem creditorem ad restitutionem, de qua re suo loco: ergo, &c. Lege Dianam, *p. 3. tr. 5. ref. 10. & p. 5. tr. 12. ref. 79.* cui quidem solertissimo, & humanissimo Viro gratias ex corde ago, quod me indignum laudet, & citet in *p. 9. & 10.* Nam quod interdum meas sententias approbet, interdum vero nequaquam, imo contra illas non semel insurgat, id omnes perinde facimus, pugnantes nimirum intellectu damtaxat, non voluntate.

Dico Secundo; Si res aliæ, seu diversę defuncti inveniantur apud te, V. G. vestes, vasa argentea, &c. atque hæc habeas in pignus tui crediti, potes tibi ea per compensationem retinere, quamvis cum præjudicio magis privilegiatorum. Ita de Lugo, *l. c. n. 127.* Ratio est, quia tunc rem tuam tenes, pignus enim succedit loco rei. Sensus enim dantis pignus est: *Retine tibi hanc rem, si pecuniam tuam tibi non reddo, seu donec tuam pecuniam reddam.* Cum ergo hæc conditio apposita sit, res tua remanet, non aliena.

5 Dico Tertio; Si eadem res alteri non hypothecata, seu subjecta, quamvis non titulo pignoris, sed alio quocumque, V. G. commodati, depositi, &c. apud te, modo dicto, remaneant, pari modo per compensationem retinere poteris. Ita Homobonus, Fernandez, Tannerus, & ex parte Comitulus, quos citat, sequiturque Diana, *p. 3. tr. 5. ref. 10. & p. 7. tr. 10. ref. 18.* Hoc dictum præ cæteris est controversum, negaturque mordicus a de Lugo, *dict. disp. 16. sect. 6. n. 127.* Ratio, quæ mihi occurrit, quæque omnia contraria argumenta solvit, non est, quia difficile satis apparet persuadere hominibus, ut debeant sinere labi ex suis manibus, quod sibi debetur, & aliis

Tamb. de Dec. Prac. Tom. I.

potius consulere, quam sibi. Hanc rationem assert Fernandez apud Dianam, *p. 3. tr. miscell. ref. 19.* hæc enim ratio præter admirationem, nihil habet præterea. Sed quia, quando tu rem illam tui debitoris, ipso vivente, habuisti, cum illam potuisses tibi applicare in compensationem tui crediti, remansit apud te, quasi in pignus; patet, quia recte statim, atque illam habuisti, dicere poteris; *Jam sum de meo credito securus. Res mei debitoris jam apud me est. Certe si meum mihi non reddet, non ego suam hanc rem illi reddam.* Virtualiter ergo res illa pignus est tuum. Quoniam ergo *num. præcedent.* ex ipsa communi sententia, consentiente eodem de Lugo, actuale pignus tui debitoris retinere potuisti, sic, & hoc veluti pignus virtuale, quod actuali æquivaleret, poteris retinere.

Quodnam debitum ex multis solvatur per primam compensationem, dixi *supra lib. 1. in Decal. cap. 3. §. 7. Verb. compensatio.* De compensatione in Missis, *lib. 3. de Sacrif. Miss. c. 1. §. 3. a n. 102.* & de juramento nolendi uti compensatione, *supra lib. 3. in Decal. cap. 2. §. 5. num. 34.* disputavimus, &c.

C A P U T VI.

An extreme, vel graviter indigenti liceat furari.

1 **Q**uid sit extreme, quid graviter, quid communiter indigere, satis explicuimus in superioribus, *lib. 5. c. 1. §. 1. num. 13.* quæ omnino sunt recolenda, ut etiam, quæ sunt bona necessaria ad vitam; quæ ad statum, quæ superflua.

Quibus habitis, tria pro certis teneri ab omnibus puto, tria esse controversa.

§. I. *Tria certa.*

1 **C**ertum est Primo, extreme indigentem posse quodlibet surripere, quod sit necessarium ad extremam indigentiam sublevandam. Ratio communis est, quia res temporales sunt a Deo datæ, ut vita omnium rerum temporalium nobilissima conservetur: quod vitæ conservandæ jus cum nemo a se abdicare potuerit per rerum divisionem, jure gentium introductam, fit, ut in ea necessitate, omnia sint communia: nec illorum dominus possit sine peccato ejus speciei, quam mox §. 2. a n. 4. decernam, impedire: imo si impediret, posset cum moderamine inculpatae tutelæ ab indigente occidi. Si tamen fit, qui probabiliter indigentem sublevet, vel ipse exercendo artem suam sibi succurrere possit, non peccabis impediendo, vel non dando, & ipse, si a te sumeret, fur esset, & latro. Ita Castrop. *t. 1. tr. 6. dift. 2. de Charitate, p. 2. num. 4.* quia in his circumstantiis non est in necessitate.

2 Certum mihi est Secundo, idem esse dicendum in valde gravi necessitate, quod in extrema. Ita idem *n. 13. & pag. 9. n. 5. lib. 2. cap. 12. n. 71.* Vasquez, alii que quos refert de Lugo, *loc. cit. sect. 7. n. 153.* contra Turrianum, Azorium, Cajetanum ab eodem relatos; Dicaft. *lib. 2. de Jusf. tr. 2. dift. 9. dub. 9. n. 256.* alios citans. Ratio est, quia pari modo naturæ inditum est, ut gravem necessitatem, quæ facile vergit ad extremam, a se quisque, quoquo modo potest, avertat.

Hic habe præ oculis Propositionem 36. ex damnatis ab Innoc. XI. *Permissum est furari non solum in extrema necessitate, sed etiam in gravi.*

3 Unum pro utriusque his certis adverte: a proximo extreme, vel graviter indigente te extreme item indigentem non posse illud surripere, quod indigentiam sublevet: nec te indigentem graviter a graviter indigente. Ratio communis est, quia tunc sine controversa melior est conditio possidentis; atque ideo habet potius jus utendi rebus suis, ne pereat, vel ne cadat ex gravi ad extremam, quam quilibet alius.

An posito quod surripueris, obligaris in pari necessitate restituere, alia est quæstio alibi, Deo dante, decidenda.

4 Certum est tertio: sicuti potest indigens in prædictis casibus pro se surripere, sic etiam alium pro ipso surripere in iisdem casibus posse, si is alius non habeat; unde possit de suo indigentem sublevare. Ratio est, quia tunc is surripit nomine indigentis, & ut ejus instrumentum: sed si is habeat, unde possit de suo, non vulgaris est difficultas. Verum quia non est admodum frequens, & nimis proluxas exposcit distinctiones, satis est eam videre apud Bonac. *qu. 2. de rest. in partio. q. 8. p. 3. num. 8.* Vasq. *c. 2. de elemos. dub. 1. 2. 3.* de Lugo, *de Jusf. t. 1. dift. 16. sect. 7. a n. 173.*

§. II. *Tria Controversa.*

Extreme indigens an a graviter indigente licite surripiat.

1 **P**rimum, quod controversatur est; An extreme indigens possit rem sibi necessariam surripere a graviter re eadem indigente.

Respondeo: Aliqui absolute negant. Ita Rosella, S. Antonius, alii que apud Sanchez, *mox citandum:* alii absolute concedunt. Sanchez, *in consil. l. 1. c. 4. dub. 5. n. 28.* Verum neutri sine sequenti distinctione sunt recipiendi. Si enim graviter proximus hic indiget illa re ad conservanda ea bona, quæ ipsi sunt necessaria simpliciter ad suum statum ita conservandum, ut sine illa in valde gravia mala prolaberetur, non potest extreme indigens ea surripere, nec proximus prædictus obligatur dare: at si graviter indiget illa re ad conservanda sua ea bona, quæ non sunt

O fm.

simpliciter ita necessaria, ut sine illis in valde gravia mala incurreret, potest extreme indigens ea surripere, & proximus prædictus dare obligabitur; ita Coninch. *de Charitate, dist. 27. n. 134.* Ratio est, quia in posteriore casu vere ipsi non imminet grave malum: at in casu posteriore mala illa tam gravia moraliter ipsi morti æquiparantur. Et aliquando sane accidit, ut eligeret quis potius mori, quam gravia illa sustinere: imo *supra lib. 5. cap. 1. §. 1. a num. 12.* attulimus Doctores docentes non solum graviter indigentem, sed nec etiam divitem obligari magnis expensis, & extraordinariis mediis extreme periclitanti in vita succurrere: qui locus est omnino relegendus.

Indigens an surripere, vel consumere debeat animo reddendi.

1 Secundo; An extreme, vel graviter indigentes, quando quid surripiunt (nam quando rem antea surreptam postea consumunt, dicam mox num. 4.) ad suas necessitates amovendas, obligentur accipere eo animo, ut si ad pinguiorem fortunam pervenerint, debeant restituere: quod est, quærere, An accipere queant absolute, an sub ratione mutui? Et rursus; An dives, quando hos indigentes sublevare obligatur, satis suæ obligationi faciat, si det mutuum sub eadem conditione pinguioris fortunæ, an potius debeat dare absolute?

Respondeo: Nonnulli docent, tum eos indigentes debere accipere sub ratione mutui, tum divitem posse sub eadem ratione dare. Ratio est, inquit, quia non adest obligatio, nisi eos pauperes sublevandi: at per mutuum satis superque sublevantur. Ita Navarrus, Toletus, Covarruvias, aliique apud Castropalaum mox cit. n. 4. & apud Sanch. *in conf. l. 1. c. 5. dub. 5. n. 51.* & apud Dicastillum, *l. 2. de just. tr. 2. d. 9. a n. 220.* Nonnulli vero docent contrarium, id est posse absolute pauperes rem subfurari, & divitem non posse restitutionis onus imponere. Ratio est, ajunt, quia in ea necessitate omnia sunt communia; ergo non est unde ad mutuum recurri debeat. Ita Castrop. *l. c. p. 4. n. 5.* afferens Valentiam, Coninch, Suar. alioque; & apud Sanch. *l. c. n. 53.* & Dicastillum, *l. c. n. 224.* approbans hanc sententiam, illamque vocans probabilissimam, & magis piam, quam Valentia, *t. 3. d. 3. q. 9. p. 4. concl. 7.* appellat de Fide. Utraque sententia est probabilis. Quare poterit quidem dominus imponere illud onus, sequendo opinionem sibi faventem; sed poterit etiam indigens illud non acceptare, excipiendo scilicet faventem pro se sententiam.

Locuti autem sumus de his indigentibus, qui nec re, nec spe morali sunt habituri bona, & facultates: nam si spes adest, non videtur adesse ratio, cur & indigens possit furari, & dominus debeat absolute dare.

3 Hactenus dictum est, quando res surripitur tempore indigentis, eodemque consumitur. Sed quid Primo, si surripias, tempore, quo non indiges; at deinde incidens in necessitatem extremam, vel gravem, illam consumas? Furatus es V. G. decem aureos nudius tertius, utique cum peccato: verum hodie existens in gravi necessitate, puta in gravi morbo, sine ulla spe habendi pecuniam, illos ad vitam conservandam expendis; obligaberisne ad meliorem fortunam rediens ad restitutionem? Quid Secundo, si rem domini inveniatis habere ex iusto contractu, V. G. ex deposito?

Respondeo ad Primum: Te obligat communior sententia. Ita Sylvester, *Verb. furtum, q. 5.* Angelus, *Verb. furtum, q. 37. Vasq. opusc. de elemos. c. 1. dub. 8. n. 68.* quia semper remanet obligatio ex radice delicti a te commissi: solum pro illo tempore, quo tu indiges, nec habes, unde reddas, suspenditur. Probat, inquit Vasq. quia tempore necessitatis solum habet homo jus ad suam necessitatem sublevandam. At ad hanc sublevandam satis est, si obligatio suspendatur, seu impediatur, non autem quod omnino tollatur: nihilominus non est improbabilis sententia te tunc liberans ab omni restitutione. Ita Petrus Navarr. *de restit. l. 4. c. 4. n. 24.* Castrop. *t. 1. tr. 6. disp. 2. p. 10. n. 3.* Ratio est, quia sicuti, nilo tempore necessitatis, habes jus surripiendi, & consumendi, nec solum, ut dicebat Vasq. sublevandi quomodocumque necessitatem, ita habes jus tunc rem alias surreptam consumendi; est enim, ac si rem de novo surripes, quod tibi licet. Adde dominum tunc teneri dare; ergo tu veluti de novo potes accipere: unde tunc consumens videris sufficienter implere obligationem restituendi contractam ex delicto, cum rem consumas; perinde ac dominus tenetur velle consumi, si apud ipsum res inveniretur. Denique, *inf. c. 2. tr. 2. §. 8. n. 2.* ut probabile docebimus, non obligari furem rem restituere, si res perit apud ipsum eo modo, quo peritura fuisset apud dominum; sed in casu nostro æque pecunia consumenda erat apud dominum, quia eam tenebatur huic indigenti dare; ergo, &c.

Resp. ad secundum cum necessaria distinctione ex Castropal. *l. c. num. 1.* cit. Bonacinum, Vasquez, Azorium, alioque: Si rem apud te habeas ex contractu transferente dominium, V. G. ex mutuo, debes restituere, quia tunc non consumis rem alienam in necessitate illa, sed tuam, & obligatio ex contractu jam perseverat. Si ex contractu non transferente dominium, V. G. ex deposito, non obligaris restituere, quia consumis rem domini: at contractus depositi, vel similis non obligat restitutionem, quando sine ulla culpa res perit, ut certe nunc sine culpa indigentis perit, &c.

Indigenti an res ipsi necessaria debeat ex Justitia.

4 Tertio. An extreme, vel graviter indigens habeat jus Justitiæ ad res, quibus indiget, ita ut dives eas obligetur ex Ju-

stitia porrigere, non solum ex Charitate, seu misericordia: id valde præstat scire propter obligationem restitutionis damnorum ex negatione rerum, quas dare dives forte recuset, quam restitutionis obligationem sola culpa contra Justitiam, non vero contra alias virtutes, ut sæpe diximus, parit.

Respondeo: Deberent hic separari quatuor quæstiones, quas quia nonnulli clare non separant, valde confuse loquuntur.

Prima quæstio est, Quodnam jus indigens habet in rem, qua indiget, Justitiæ, an alterius virtutis?

Secunda, qua obligatione dives indigenti succurrere obligatur; jus enim accipiendi in uno, & obligatio succurrendi in altero non semper ex eadem virtute procedunt: nam ex Religionem obligor propter Votum V. G. dare eleemosynam Ecclesiæ; & Ecclesia non habet jus nec Religionis, nec Justitiæ clam eleemosynam surripiendi.

Tertia, ea obligatio, quam habet dives succurrendi, estne etiam offerendi, an solum non impediendi indigentem, quando rem vult accipere, & solum non repetendi, quando jam pauper accepit?

Quarta, si est obligatio ad utrumque, estne utraque ex Justitia, an altera ex Justitia, altera ex misericordia? His quæstionibus exacte distinctis cum satisfecerimus, facile erit ad controversiam propositam respondere.

Quoad Primam quæstionem, sic statuo: Ipse indigens habet jus justitiæ accipiendi rem sibi modis dictis necessariam: jus, inquam, justitiæ, hoc modo; non ut statim atque indiget, fiat dominus rei: sic enim cum plures in mundo indigeant, omnes essent domini, quod non est dicendum: sed ita ut statim atque illam accipit, subito facit suam. Ita de Lugo *t. 1. de justit. d. 16. sect. 7. a num. 143.* Ratio est, quia id satis est ad succurrendum necessitati.

6 Quoad Secundam. Dives non obligatur succurrere, nisi ex Charitate, seu misericordia. Ita Castrop. *l. c. p. 3. n. 2.* alios referens, Lessius, *l. 2. c. 12. dub. 12.* Ratio est, quia cum res sit sua, atque ipse antequam eam pauper occupet, sit dominus absolutus, ut dictum est, non apparet, unde obligatio ex justitia nasci queat. Adde, ipsum obligari ad succurrendum, ut sic sublevet indigentem; at hic titulus misericordiæ est, non justitiæ.

7 Quoad Tertiam. Obligatio divitis est, tum ut offerat, tum ut non impediatur. Ratio est, quia, secus, non observabitur præceptum de proximo in necessitatibus sublevando, præceptum, inquam, illud: *Mandavit Deus unicuique de proximo suo.*

8 Quoad Quartam: Dico Primo, hanc obligationem, quam habet dives offerendi, non esse ex Justitia, sed ex Charitate, seu misericordia. Ratio est, quia ipse non obligatur nisi succurrere; ergo non nisi ex motivo succurrendi: At motivum succurrendi est sublevatio indigentis, quæ est motivum misericordiæ; ergo non obligabitur, nisi ex motivo misericordiæ.

Dico Secundo, eandem obligationem, quam habet dives non impediendi indigentem ab occupatione rei ipsi necessariæ esse ex Justitia. Ratio est, quia sicut indigens habet ex sua necessitate jus ad occupandas res, quæ sub nullo sunt dominio, & contra Justitiam faceret, qui illud per vim impediret; sic habet idem jus ad occupandas eas res, quæ sunt sub dominio alicujus; quia in necessitate omnia sunt communia, & primi occupantis, perinde prorsus, ac si ea essent sub nullo dominio.

Dico Tertio, obligationem, quam habet dives non repetendi, seu non resumendi res, quas indigens pro sua necessitate sublevanda occupavit, est ex Justitia. Ratio est clara ex dictis, quia ut vidimus, *num. 5.* post occupationem indigens fit dominus rei occupatæ.

9 Ex dictis jam colligis, divitem, si cibum V. G. non offerat indigenti, non obligari ad reparandam damnam secuta, si forte is fame moriatur, quia tunc dives contra Charitatem peccat, non contra Justitiam: obligari autem si vi impediatur a sumendo, vel si cibum jam ab indigente occupatum per eandem vim repetat, quia tunc peccat contra Justitiam.

C A P U T VII.

De Continuatione peccati furti in eo, qui non restituit. Remissive.

DE hac re etiam, quæ dixi in *Methodo Confessionis, l. 2. c. 1. §. 7.* loquendo universim de peccato habituali satis superque sunt pro praxi. Ea igitur legere ne graveris.

C A P U T VIII.

De Emptione rei furtivæ.

1 Sermo hic est de emente mala fide. Licet autem qui dubius est rem esse furtivam, & sub hoc dubio emit, sit etiam sine controversia emptor malæ fidei, quia debuit prius indagare veritatem, secus culpabiliter rem illam contractat; tamen non statim ac habetur rumor, vel suspicio, in quod, qui vendit, soleat res furtivas vendere, judicandum est injustus venditor: sed debent rationes alicujus momenti id persuadere, quia nemo, nisi constet, præsumendus est delictum committere.

2 Jam vero duplici modo se habere is potest, qui rem ejusmodi furtivam emit. Primo, animo sibi retinendi. Secundo, animo reddendi illam domino, a quo pretium suum recipiat.

3 Si se habeat priori modo, præter peccatum furti debet illam rem domino restituere, ut nunc est clarum, etiam si multo præ-

pretio eam emisset, & etiam si hos pretium a suo venditore nequaquam esset recuperaturus. Ratio est, quia qui dolose agit, dignus est, ut amittat rem, & pretium.

4 Hinc fit, ut ipse fur, qui accepto pretio rem furtivam vendidit, & eandem consignavit ei, qui sciebat rem esse furtivam, si facti ipsam poeniteat, non debet reddere pretium ipsi ementi, sed domino rei. Ita Mol. 10. 3. d. 330. n. 3. Ratio est, quia dum ipse emens sciebat rem illam furtivam esse, sponte, & culpa sua se subiecit periculo amittendi pretium, & rem.

5 Sed emergunt duæ non passim obviæ difficultates. Prima est, an si dominus jam ab emente recuperavit rem suam, possit fur retinere sibi pretium habitum ab emente, quandoquidem diximus pretium reddi non debere ipsi ementi? Respondeo: Sane tunc æquitas non vult, ut latro ditescat aliena pecunia: quare in eo casu reddere debere pretium emptori, & ita judicandum fore a iudice etiam in foro externo, mihi dubium non est.

Quod si forte dominus habuit jam pretium suæ rei ab ipso fure, non est justum, ut idem dominus habeat etiam rem ab emente; sed vel reddat pretium ei, cujus est, suam rem repærendo, vel rem relinquat ei, qui pretium solvit.

6 Secunda. Quisnam primo loco debet restitutionem facere domino; fur, qui vendidit, an emptor malæ fidei? Respondeo: si res in individuo extat apud emptorem, ipsum debere primo loco restituere certum fit, quia res ubicumque invenitur, domini est, ideoque ipsi reddenda: at si emptor eam jam consumperit, vel sine ipse recuperandi alienaverit, major est dubitatio: quia uterque personaliter obligatur ad faciendam æqualitatem cum domino. Puto (ut iterum dicitur cum de ordine restitutionis) emptorem. Ratio est, quia qui rem destruit, omnium maxime domino nocet.

7 Si posteriori modo se quis gerat; emat nimirum rem furtivam animo eam reddendi domino, utatur hac universali regula ex Sanch. lib. 2. de matr. d. 41. n. 29. Castrop. t. 1. tr. 1. d. 3. p. 3. n. 4. Lessi. l. 2. c. 14. d. 3. n. 19. Molina, t. 3. d. 721. n. 2. Toties licite potest quis rem sine certo, five dubie furtivam a fure, quocumque pretio emere, ut tradat domino, quoties sic emendo utiliter negotium domini geret: & tunc dominus pretium illud five parvum, five magnum obligabitur, si rem suam velit, dare emptori. Ratio regulæ est, quia ex omnibus legibus licet cuique benefacere proximo; & ex alia parte, non est de fraudandis suo is, qui negotium utile alterius gerit.

8 Hinc fit Primo: Si rem furtivam modico pretio emas; Secundo: Si iusto, quando dominus propter affectum ad rem suam, vel ejus necessitatem, iustum idem pretium ad eandem suam rem recuperandam contulisset; Tertio: Si etiam excessivo, quando pari modo alterum tantum dominus solvisset pro re sua; fit, inquam, ut tu possis sic emere loco domini, & sic, utpote qui ejus negotium utiliter gessisti, tuum pretium recuperabis.

9 Fit contra Secundo, ut quando ejusmodi affectu circa rem suam dominus caret, non obligetur ad dandum tibi pretium, neque iustum, neque excessivum, si eo pretio emisti, sed solum ad dandum modicum, a prudenti viro secundum varias circumstantias, in præmium diligentiae, vel industriæ taxandum.

Ratio est, quia radix, unde dominus pretium dare debet, est, quia utiliter ejus negotium gessisti: at non utiliter agitur pro domino, si is cogatur emere iusto, vel excessivo pretio rem suam, qua fortasse libentius caret, quam tanto pretio eandem redimat.

10 Unum difficile hic se offert. Si tu inculpate iudices dominum habere ejusmodi affectum, seu necessitatem, revera tamen non habeat, obligabiturne dominus rem a te pluris emptam eodem excessivo pretio redimere? Obligari sentit Lessius, l. 2. c. 15. n. 20. quia bona fide emptor se credidit utilem gestorem negotiorum domini. Non obligari tenet de Lugo, l. 2. de Just. disp. 17. sect. 1. n. 1. quia utilis gestor vere emptor non fuit. Fac enim putasse rem a domino æstimari ut centum, cum æstimeretur ut duo, vertereturne in damnum domini ignorantia, & error emptoris, ut idem dominus centum dare cogatur?

11 Equidem unum inquiri a de Lugo: Si parvo pretio rem domini recuperem, sed deinde dominus vere, & sine fraude (quod ex circumstantiis a prudenti viro erit colligendum) inveniat rem illam ne parvo quidem eo pretio æstimari, privabiturne suis modicis illis expensis emptor? Non puto. privandum, quia licet dominus sic per accideas sit affectus, prudenter per se egit, & utiliter negotium illius emptor. Non ergo est omnino Lessii doctrina a de Lugo repellenda: sed sit hujusmodi regula utrumque concilians. Tunc debet pretium quamvis excedens dominus dare emptori, quando emptor non temere, sed prudentibus innixus fundamentis judicavit, se bene gerere negotium domini, illud excedens pretium latroni offerendo, & in hoc casu intelligendus est Lessius: secus vero non debet, quando scilicet imprudenter; in quo eventu intelligendus est loqui de Lugo. Ratio regulæ est, quia hac distinctio ne posita, vere, & per se dicitur utilis negotiorum emptor.

12 Petes: Licetene emetur ejusmodi res furtiva ingenti domini, eo animo, ut si appareat dominus, illi tradatur; five vero non appareat, retineatur ab emptore? Respondeo, licite emi, & retineri, modo non negligatur moralis diligentia inveniendi dominum, cui dare, si is appareat, omnino debes, recuperato tuo pretio, juxta modo dicta.

Unum valde notandum; Nam si iusto, vel excedenti pretio rem illam, V. G. vestem a fure dicto animo emisti, totam vestem, nullo apparente ejus domino, retinere licite vales: at si emas modico pretio, an debeas, quod deest, usque ad iustum, expendere in usus pios, sicuti aliqui censent de omnibus rebus

Tamb. de Dec. Præc. Tom. I.

incerti domini, colligetur ex dicendis infra to. 4. c. 1. §. 3. num. præsertim 31. Certe ad usus Ecclesiarum solent, ut audio, applicare Christiani Calices, ac suppellectilem sacram, quando ea, quamvis modico pretio, emunt a Pyratibus infidelibus: quo pacto suæ obligationi faciunt, sine controversia, satis.

Si res a te parvo pretio redempta cum animo reddendi domino fuit dubie furtiva, potes post adhibitam diligentiam (quam omnino adhibere teneris, quia secus, ut diximus, n. 1. esles possessor malæ fidei) potes, inquam, si veritas nequeat cognosci, sine ullo onere tibi retinere: jam enim tunc incipis esse bonæ fidei possessor.

13 Quando spes nulla apparet, quod dominus rem suam recuperare possit, quia nimirum, si tu non emisses, emissent alii, qui nunquam domino reddidissent, puto te posse illam emere vilissimè quocumque pretio, & tibi retinere sine onere dandi quid pauperibus. Ratio est, quia tunc dominus pro derelicta debet rem suam habere. Lege Lessium, l. 2. c. 21. dub. 11. nu. 135. cui adde Molin. t. 1. d. 118. qui ex hoc capite excusat eum, qui merces captas ab hæreticis publico mercatu excipit.

14 Quid, si deinde fortuito casu, apparet certus rei dominus? Resp. recuperato a te pretio tuæ industriæ, ipsi rem esse reddendam, quia res ubicumque, & quomodocumque inveniat, domini est. Sed fortasse non videtur alicui improbabile, posse saltem aliquando retineri.

15 Nam si ejusmodi fuerunt circumstantiæ, ut dominus vere illam rem pro derelicta habuerit, jam dominium illius a se abdicavit; atque adeo ad illam jus amplius non habet. Lege infr. tr. 4. c. 1. §. 3. nu. 4. Ad discernendum autem quando rem suam dominus pro derelicta habeat, ita ut ejusmodi res sub nullius dominio sit, & consequenter sit primi occupantis, hanc regulam in simili habet de Lugo, de Just. tom. 1. d. 6. sect. 10. n. 110. Et sect. 12. n. 140. Quando, inquit, sive ratione temporis longinqui, sive aliarum causarum æquivalentium, puta loci distantia, potentia furis, rei utilitas, &c. res jam sit extra potestatem domini, ita ut ab illo non possit ullo modo recuperari, eo ipso censetur jam domino carere. Hæc in gratiam hujus probabilitatis: tamen quia regulariter non præsumitur dominus absolute rem suam velle pro derelicta habere, sed sub conditione, donec sit modus eam recuperandi, cum nemo præsumatur suas res, propter quamlibet vulgarem difficultatem recuperandi, velle profus amittere; ideo apparenti domino res erit regulariter modo dicto restituenda. Vide, quæ dicam, tr. 3. c. 2. §. 8. num. 12.

16 Illud concedo, posse nos sequi cum Lessi. l. c. & Mol. l. c. tibi jus competere petenti a domino illud pretium, quo rem emisti a dictis latronibus, si illam velit: qui si nolit pretium illud dare, eam tibi poteris retinere. Ratio est, quia cum nulla sic fiat injuria domino, imo ejus negotium bene geratur, censetur is consentire in tuam emptionem, & voluisse, ut potius res fieret tua cum onere, ut eam (reddito tibi illo pretio) sibi resumeret, quam omnino irrecuperabiliter amittere.

An qui rem bona, vel mala fide a fure emit, vel dono accepit, possit aliquando eandem reddere furi, dicitur, tr. 3. c. 3. §. 2. & 3.

C A P U T I X.

De peculiaribus quibusdam Furtis in ludendo, venando, &c.

DE his, non solum, quæ ad furtum, restitutionemque pertinent, hic subjiciam, sed etiam quæ ad eorum completionem faciunt tractationem, ut scilicet uno contextu tota eorumdem cognitio habeatur, & ne ad eadem cum molestia lectoris, meoque labore iterum reverti cogar.

§. I. De furtis, & obligationibus ludentium.

1 Ludus est certamen quoddam susceptum ad competentem animi oblectationem, cui, ne frigeat; solet adjungi pactum, seu contractus quidam, ut victori res ab utroque exposita approprietur.

2 Et quidem certum sit Primo, ludum ex se non esse illicitum, sed spectare ad virtutem Eutrapeliæ, seu Affabilitatis. Ita Sanctus Thomas 2. 2. q. 186. art. 2. Ex se, inquam; nam si adsit periculum blasphemiarum, rixarum, furti, &c. esse illicitum, ignorat nemo. Nec item est illicitus ex eo præcise, quod fiat ex intentione lucrandi: siquidem affectus lucris moderatus, si intendatur media via iusta, ut sit etiam in aliis contractibus, illicitus nequaquam est.

3 Certum sit Secundo, aliquos ludos legibus esse prohibitos, nempe eos, in quibus magis fortuna, quam ars dominatur, ut ludus alearum, & taxillorum esse solet. Lege Mol. tr. 1. disp. 521. Rebell. 2. p. lib. 12. q. 2. Lessi. l. c. c. 26. Valentiam, p. 5. Quoad Laicos tamen, secluso alio periculo, ire contra has leges, non est mortale; saltem ob præscriptam illarum legum defuetudinem. Quoad Clericos, si sint Beneficarii, vel in Sacris, vel Monachi, quando sunt aleatores per modum habitus, putat Sanch. t. 2. conf. l. 1. c. 8. dub. 28. esse mortale. Dico (aleatores per modum habitus) nam contra hos videntur Canones loqui. Lege Rebellum, Lessium, l. cit. Quare excusabitur a mortali, qui semel, aut bis, aut ter, luserit, aut si crebro, non tamen per longum tempus. Sylv. & Cajetan. apud Dian. p. 4. tr. 4. ref. 183. (legatur Molina, d. d. 521. n. 6. & idem Dian. p. 7. tr. 9. ref. 2.) excusant omnino hos Clericos, vel Monachos,

quantum est ex vi juris positivi, quia, æque, pro ipsis in do-
suetudinem abiit. Semper excipe, nisi in Diocesi sit aliqua pe-
culiaris constitutio ludum graviter prohibens.

4 Certum sit Tertio, antecedenter ad ludum debere abesse
fraudem, ac dolum. Quare si positive fingis te imperitum lu-
dendi, obligaris ad restitutionem. Notat autem Rebell. *loc. q. 4.*
si tua peritia ignota ludendi tanta sit, ut extra omne pericu-
lum semper lucraturus sis, teneri te ad restituendum totum,
quod lucraris: si vero in duplo, vel triplo minori periculo per-
dendi sis, non teneris nisi ad dimidiam, vel ad tertiam partem,
&c. Sed certe probabile est sive noscatur, sive non noscatur pe-
ritia, vel imperitia alterius, nec illicite agi, nec inde oriri
obligationem restitutionis, si sine positiva fictione, seu fraude
procedatur. Ita Salas, aliique apud Dian. *p. 7. tr. 9. ref. 29. &*
ref. 31. Ratio potissima mihi est, quia more jam recepto quilibet
ex collusoribus cedit in hoc juri suo, dum suscipit sponte ludum.

5 Quando vi, minis, injuriis, vel similibus aliquem pertra-
his, ut ludat, & is postea perdit, te debere restituere acqui-
sita per hunc coactum ludum, communior fert opinio. Lege Dia-
na *p. 2. tr. 17. ref. 37. & p. 4. tr. 4. ref. 169.* At Bonac. *d. 2. de rest.*
in particul. q. 2. p. 2. n. 9. Dicastillus, Trullench, Hurtadus, ci-
tati a Diana *p. 7. tr. 9. ref. 32.* satis probabiliter, non obligant
pertrahentem ad restitutionem, multe minus pertractum. Ra-
tio est, quia esto injuriose se gesserit pertrahens, unde huic
injuriæ, si gravis fuit, satisfacere suo modo debeat; tamen con-
tractus fuit justus: æque enim collusor uterque perdere, & ac-
quirere potuit, & æque sufficiens fuit consensus, quamvis me-
ticulosus in altero. Addit Bonacina a Confessariis non solvere
ejusmodi pertrahentes obligari ad restitutionem.

6 Certum sit Quarto, a ludo ipso debere omnem fraudem
exulare. Quare si ea utaris contra ludi leges, teneris reddere
eum id, quod lucratus es, tum quod victus a te certo (vel si
probabiliter, pro rata probabilitatis) lucratus fuisset. Fraus
autem esset, si chartas suffureris; si eas signis notes; si ludas
tertio quodam admonente de punctis adversarii; si decipias in
numerandis calculis, vel pecunia &c. Quando est dubium, an
alter lucraturus fuit, diximus *sup. lib. 1. c. 3. §. 7. V. Ludus.*

Illud certe est probabile: eum, qui vicit ludentem usurpan-
tem fraudes, posse juste, quæ vincit, retinere. Ita S. Th. Sylv.
S. Antoninus, aliique excepti, ac citati a Dian. *p. 4. tract. 4.*
ref. 160. contra Victor. Garz. Alcozer, & alios. Ratio est,
quia ipse ex parte sua sincere ludit; ergo non est propter cul-
pam colludentis lucro suæ victoriæ defraudandus.

7 Dixi autem (contra legem ludi) quia aliquæ fraudes,
seu astutiae permittuntur, v. gr. quando habes talem fortem,
seu tale ludi initium, ut omnino victurus sis, duplices tamen
sponsonem; vel quando non habes, unde sis certo vincendus,
pari modo duplices ad deterrendum adversarium, &c. Sæpe
etiam alicubi usus receptum est, ut quando quis se decipit nu-
merandis calculis; sibi imputet.

His certis positis, ad peculiare quasdam explicationes de-
scendamus.

Ludere pecunia sive numerata, sive credita.

8 Dicendum est Primo, furtum non committere eum, qui
acquirat aliquid per ludum etiam prohibitum, atque adeo nec
obligari ad restitutionem, nisi post sententiam judicis. Ita Mo-
lina, *d. 523.* Lessius *loc. n. 17.* Ratio est, quia leges (loquimur
de locis, ubi viget jus commune) solum concedunt ei, qui per-
didit per ludum veritum, repetitionem in judicio, & negant
victori actionem, si forte perditor nondum solvit, idque in
pœnam: at penam nemo tenetur solvere, nisi post sententiam.

9 Hinc in ludo vetito perditor, qui solvit numerato, non
potest ante sententiam occulte per compensationem aliquid su-
mere a victore, quia hic nihil debet ante sententiam. Solum
ergo, qui dedit, poterit comminari repetitionem, imo & pa-
cisci cum victore de recipiendo aliquid in pretium, quod juri
suo cedat non repetendo.

10 Quæres: Si perditor non habet animum repetendi a Ju-
dice, sed paciscitur tamen id fingens, potestne retinere, quod
exigit, ne repetat? Respondeo Molina hunc non esse tutum
ait in conscientia, si retineat. Puto tamen esse tutum, quia
vere habet jus repetendi, potestque repetere; cui juri vere ce-
dit, quod est pretio æstimabile.

11 Dicendum est Secundo. Qui ludo prohibito ludit credita
pecunia, potest non solvere. Ita Molina, *d. 523. & 524.* Lessius
l. c. Sotus, Nav. Tolet. contra Medinam, & Salon. apud Bar-
thol. a S. Fausto, *loc. mox cit. q. 12.* Ratio est, quia, quam-
vis præciudicando a jure communi positivo, deberet solvere,
unde, ubi non viget jus commune, omnino debet (in tota
Gallia, Hispania, Anglia, & fere tota Italia, jus commune
Cæsareum non vigere docet Bartholomæus a S. Fausto, *in Spec.*
Conf. d. 32. q. 5. n. 5.) tamen jure hocposito, non tenetur: siquid-
em, quod sit circulo illo (ut nimirum prius solvat, & dein-
de per judicem repetat) potest per se facere, cum moraliter
idem sit, multo magis, si in judicio, ex defectu probationis,
timeatur vel mora magna, vel negatio Justitiæ. Neque dicas:
hæc est pœna, ergo debetur post sententiam: nam respondeo,
ita quidem esse; tamen, cum retinere rem meam ante, vel
accipere post sententiam, re ipsa æquivalent, non est injusti-
tia alterutrum modum eligere. Aliter respondent alii.

Quod si quis forte juravit se soluturum, tenetur solvere ob
reverentiam juramenti: licet possit deinde repetere. At si et-
iam juravit non repetere; nec repetere posse ante absolutionem
juramenti, dictum est, *sup. l. 3. in Dec. c. 2. §. 5. a num. 6.*

12 Carolus V. pro Regnis Hispaniæ tulit legem prohiben-
tem ludere credito, etiam ludis alioqui permisis, & insuper
irritas, & nullas effecit quascumque promissiones, & obliga-
tiones: ex quo fit ut intra Hispaniam, etiam in ludis permis-
sis, non teneatur quis solvere, quod credito perdidit; cum ex
jure communi solum non teneatur in prohibitis.

Petes: si uterque ludens renunciet legi concedenti, cedatque
juri suo, poteritne alteruter non solvere, & solum repetere?
Respondeo: si non intercessit juramentum, potest, quia huic
juri facto in favorem boni communis cedere nullus valet: si
intercessit juramentum, videndum est, an juramentum contra
leges positivas obliget, de qua re nos fere in superioribus,
lib. 3. cit. cap. 2. §. 5. a num. 39. disputavimus.

13 Dicendum est Tertio. Si quis cum luserit creditor, sol-
vat id, quod amisit, posse victorem illud juste retinere. Ra-
tio est, quia lex solum concedit posse repeti, non vero posse
retineri. Ita Molina, *loc. cit.* licet contrarium sentiat Rebell.
loc. cit. q. 8. & saltem ita consuetudo optima legum interpret
explicuit. Consonat, quod dixi *num. 9.*

*Ludere cum animo non solvendi, vel non
solvendi nunc.*

14 Si quis sive credito, sive numerata pecunia, animo non
solvendi, ludat, atque id alter ignoret, non poterit retinere,
quod lucratur. Ratio est, quia contractus fuit inæqualis alte-
rum decipiendo: suppono enim collusorem similem animum
non habuisse. Si quis ludat animo non solvendi nunc, collige
ex dicendis *mox num. 17.*

Vincere plus, quam amittere.

15 Si ludatur pecunia numerata, quæri potest, an alter via-
cere plus quam habeat, possit? V. G. habet quis solum qua-
tuor, poteritne sine injustitia vincere octo, vel plus? Resp. uno
jactu, & cum una persona non potest, quia contractus non
esset æqualis, si solum potest perdere quatuor, sed vult vince-
re octo. Lege Sotum, *in 4. q. 5. art. 2. Arag. 2. 2. q. 32. art. 7.*
Alcozer. *tr. de ludo, c. 16.* alioque.

16 Dixi (cum una persona) siquidem quando sunt plures
colludentes, v. g. sex, & singuli ponunt v. g. quatuor, poterit
victor uno jactu viuere viginti a quinque suis collusoribus.

Dixi item (uno jactu) nam in toto ludo, distingui solet
(id debeat docere Sanch. Lopez, Beja, Toletus, aliique cita-
ti a Dian. *p. 1. tr. 8. ref. 67.* dum ajunt posse vinci plus quam
quis potest perdere) Si enim tu fingas habere multum pecuniæ,
decipiasque alium, qui putat te habere multos nummos, tena-
ris restituere illud plus, quod lucratus es. At vero si non fingas,
non teneri. Ratio est, quia in priore casu tu illum fallis; in
posteriore ipse se decipit. Verum cur eadem distinctio adhibi-
ta non est, quando agitur de uno jactu?

17 Expediunt igitur dic, id, de quo disputamus, in praxi
raro contingere. Nam quamvis lusor non habeat actu nisi
v. g. quatuor, habet tamen potentiam, cum possit regulariter
ab alio sibi mutare: atque ideo perdere credito (sed ad sit
fraus nolendi deinde solvere) hoc enim pacto clare esset inju-
stus contractus, ut dictum est *num. 15.*

Neque obstat pactum fuisse de ludendo numerata pecunia:
non obstat, inquam; nam si revera sim deinde pecuniam ex
mutuo, vel ex aliqua alia ratione habiturus, eamque colluden-
tis sincere soluturus, non est unde judicet pactum graviter in-
fringere. Quæ doctrina, etiam videtur vera in ludente pecunia
priorius nulla, sed cum animo, ut si perdat, sincere soluturus
propediem sit.

Ludere cum his, qui alienare nequeunt.

18 Qui cum his ludit, & peccat, & restituere tenetur, quod
lucrat. Rursus ii, qui nequeunt alienare, quia pecuniam pro-
prium non habent, quam collusori forte vincenti solvere pos-
sint, tenentur eidem collusori restituere, quod lucrati fuerint.

Ratio hujus dicti posterioris est, quia non iniertur contra-
ctum æqualem, dum vincere voluerunt, sed perdere non po-
tuerunt. Ratio prioris est, quia acceptarunt rem alienam invi-
to domino. Excipe, nisi collusor sciat illum alienare non posse,
illum esse V. G. filiumfamilias carentem peculio: tunc enim
restituere filiusfamilias non tenetur quod vincit, quia collusori
scienti, & volenti, nulla facta est injuria: ita Sayrus, Hen-
riquez, Azorius, Bonacina apud Dianam, *p. 1. tr. 8. ref. 67.*

Jam percurramus singulos, qui alienare nequeunt.

Filiusfamilias quid possit in ludis expendere, dictum supe-
rius est, & unum tangam *mox num. 27.*

19 Uxor potest perdere Primo, bona paraphernalia. Secun-
do, ea, quorum habet liberam administrationem. Tertio, quæ
vir tacite, vel expresse concedit: tacite autem concedere cen-
setur ea, quæ similes mulieres ejusdem conditionis solent ludo
apponere, vel in alios usus pro suo arbitrio consumere, ut su-
perius, *tr. 1. c. 2. §. 3.* diximus.

20 Maritus, incia, nolenteque uxore, ea exponere ludo
potest, quæ sunt libere sua. Quare quamvis non raro pec-
cet, etiam in his exponendis, peccat contra filiorum charita-
tem, & familiæ, si propter ludum iis graviter necessaria de-
sint tamen colludentes si vincant, non obligabuntur ad resti-
tutionem, quia a potente alienare pecuniam accipiunt. Quæ
vero ad uxorem pertinent ludo committere ea invita, maritum
non posse, nimis est manifestum; de quibus bonis dictum est
satis, *d. tr. 1. c. 2. §. 3.*

21 Servus potest ludo exponere peculium, idest ea, quæ sub
suo pleno dominio sunt: quæ autem sunt ejusmodi, vide su-
perius *d. c. 2. §. 1.*

22 Quid de famulo, qui ludat pecuniis, quas depositas apud se habet domini sui? Idem quare de depositario non famulo.

Respondeo: vel de peccato interrogas, vel de obligatione restitutionis?

23 Si de Primo: peccat, quando dominus esset graviter invidus, quia injuria est, te re mea velle uti, me repugnante: quoniam vero, quando nullum damnum evenit domino (ut si famulus promptus est in reddendo deposito, ubi primum dominus illud poposcerit) non est gravis rationabiliter injuria; ideo tunc erit a peccato saltem mortali depositarius excusandus. Idem certe solet concedi famulo, si is pari promptitudine reddendi, sine ullo domini damno, negotietur pecuniam ejusdem apud se depositam, applicando sibi lucrum: Ita Sotus, aliique apud Rebelleum, 1. p. q. 4. num. 22.

24 Si de restitutione loquaris, erit distinguendum cum Rebelleo, l. c. si enim nomine suo famulus illam pecuniam ludo committat, debebit quidem eam reddere, non vero, quod ex ludo lucratur.

Ratio est, quia, sicuti damno suo ludit, sic lucro suo acquirit. At si nomine domini, utrumque debebit: fortem, quia est domini: lucrum quia domini nomine acquisitum est.

25 Religiosus vel ludit cum consensu Superioris sive tacito, sive expresso, vel sine consensu: Si sine consensu: Dico primo, certum esse ipsum contrahere obligationem restitutionis tum illius quod ipse lucratur, quod certe debet restitui collusori; tum illius quod idem Religiosus perdit, quod a victore debet Monasterio restitui, & in victoris defectu ab ipsomet Religioso de proprio peculio, si illo fruitur, vel alio simili modo ut de Religioso furtum committente dicitur universim inferius, tr. 4. c. 1. §. 1. Ratio hujus dicti est, quia contractus est nullus, ut ex dictis patet.

Si cum consensu Superioris ludit Religiosus: Dico secundo, non esse obligationem restitutionis, quia contractus est validus, possetque esse utilis Monasterio.

26 Inquires: potestne Religiosus consumere ludo, quod habet tacite, vel expresse a Prælato in suam honestam recreationem? Id, quod etiam potest queri de Religioso, qui ad scientias V. G. discendas, vel ad alia negotia sustentatur extra Monasterium: debet enim & is habere aliquid proportionatum in suam honestam recreationem.

Resp. Rebelleus l. c. q. 4. n. 6. docet, tunc nullam esse obligationem restituendi, quia Prælati, etiam si prohibeant ludum suo Religioso, solum sunt inviti in modo, non in substantia alienationis; jam enim concedunt eam summam alienari posse in recreationibus, quam summam esse quatuor, vel quinque aureos ex centum annuis docet idem Rebelleus. Contra Rodriq. 2. 2. q. Regul. 38. art. 3. ait semper adesse obligationem restitutionis, quia nunquam præsumitur Prælatorum licentia ad expendendum in ludo. Sed est distinguendum: Si ludus sit prohibitus, & indecens statui Religioso, puto cum Rodriquez nunquam præsumi licentiam, ne ad substantiam quidem; quare tunc adesse, præter peccatum, onus restitutionis: si sit licitus, & honestus, cum præsumatur licentia, saltem quoad substantiam alienationis, utrumque onus peccati, & restitutionis evitabitur.

27 Quod dico de Religioso, dictum intellige de filio sæculari ludente cum pecuniis paternis. Solum addo, in patre sæculari præsertim nobili, ac divite facilius, & fortasse semper præsumi Patrem non esse invitum, quoad substantiam, licet sit quoad modum, si filius amittat etiam in ludo prohibito illam quantitatem concessam tacite in recreationem; quia minus sæculares patres ad hanc prohibitionem attendere solent, quam Prælati religiosi.

Fures ludentes.

28 Fur, & usurarius, similesque vel ludo exponunt eandem rem numero, quam furati sunt, vel ejus pretium. Si primum, collusor, qui etiam bona fide lucratur, debet, ubi furtum cognovit, rem domino, non ipsi furi, vel usurario (quidquid alii innominati apud Rebelleum, 2. p. q. 4. n. 15. dicant) restituere, quia dominium rei ablatæ semper remanet apud dominum. Facta autem hac restitutione fur tenebitur æstimationem rei ipsi collusori restituere; nam contractus ludi fuit justus, & validus, unde juste ex Molina, d. 518. collusor æstimationem acquisivit. An ut recuperet quod juste jam vicit, possit collusor rem reddere furi, colligi potest ex dicendis tr. 3. o. 3. §. 2. & 3.

29 Quod si collusor sciebat rem fuisse furtivam, & nihominus lusit, Molina, d. 387. n. 6. negat furem debere restituere collusori illam rei æstimationem, quia contractus ludi fuit nullus, utpote de re scienter aliena.

30 Si secundum, idest si a fure committatur ludo pretium rei ablatæ, tunc si non habet fur alia bona, collusor, qui etiam bona fide lucratur, tenetur, recognita, restituere dictum pretium, quia contractus ludi fuit nullus, cum illud rei pretium omnino solvi debuerit domino, & consequenter ludo exponi a fure non potuerit: at si fur alia bona habet, non tenetur collusor, quæ vicit restituere. Ita Bonac. d. 1. de rest. in partic. q. 2. p. 2. n. 18. quia fur potest per alia hæc bona furto satisfacere, atque adeo exponendo illud pretium, validum fecit ludi contractum. Hinc etiam fit, ut in hoc posteriore casu si fur ipse vincat, non teneatur restituere collusori, quod lucratur, teneatur in priore, quia in posteriore contractus fuit validus: at fuit in priore nullus. Faciant huc, quæ dicam, tr. 3. c. 3. §. 4. num. 26.

Quod si collusor sciebat pretium illud esse furtivum, nec furem habere aliena bona, recurret doctrina mox data a Molina, n. 29.

Tamb. de Dec. Prac. Tom. I.

Cooperatores ludi, ubi de loco, quem appellamus Barattaria.

31 Qui domum, mensam, taxillos, chartas, similiaque subministrant ad ludum, peccant mortaliter, si ludus sit mortalis, quia illi cooperantur; ut taceam interim hanc subministratio nem multis in locis esse lege prohibitam. Tenentur etiam ad restitutionem rerum ibi perditarum, si perdantur fraudibus, aut ab iis, qui alienare non possunt. Lege Navarr. in *Manuale*, c. 20. n. 15. Rebelle. l. c. q. 3. sect. ult. n. 5. Molin. disp. 521. num. 5. & disp. 233. n. 3. Tenentur autem secundo loco, idest in defectum colludentium, ut ex infra dicendis colligetur. Cum autem hæc subministratio sit ex se actio indifferens, posset ex rationabili causa excusari a cooperatione peccati: ita de Lugo 1. 3. de just. d. 19. sect. 1. §. 3. n. 76. Sed quia est in materia justitiæ, causa debet esse major, ut diximus, sup. lib. 5. c. 1. §. 4. & num. 17. quam in cæteris; utique omnibus expensis, proportionata actioni.

32 Appendix prædictorum est illa questio, An Princeps licite possit concedere, vel permittere licentiam liberam exponendi domum (*Barattaria*) ad ejusmodi ludos? Et absolute negative respondemus cum Sanchez, Trullench, aliisque apud Dianam, p. 7. tr. 9. ref. 39. quia æque cooperaretur ad ea damna, quæ non sunt a Principe permittenda.

Dices: Permitti solent meretrices; ergo & hujusmodi lufornia domus. Respondeo, adesse manifestas disparitates. Nam primo, majora mala timentur in republica ex peccatis contra justitiam, quam contra castitatem. Secundo, Princeps non debet esse tam sollicitus de peccatis ex se occultis. Tertio, facilius abstinetur a prædictis injustis ludis non data commoditate, quam ab impudicitis; quæ ne pejores committantur, si meretricium prohibeatur, merito timetur.

33 Exceptit Diana, p. 2. t. 15. ref. 65. ludum (*Bonsuoglia*) & ludum (*Capo di Guardia*) Hos enim posse Principem permittere concedit propter rationabiles causas: Nam prior mundat rempublicam hominibus perditæ vitæ: posterior tollit militum otium. Sed in hoc posteriore adverte, illuc solos milites; non vero alios debere confluere: secus jam non esset ad levandum dumtaxat militum otium, & rediret doctrina data, n. 32.

34 Superioribus hisce diebus exagitarum fuit, An viro nobili liceret in domum suam, non quidem populares quoscumque, sed similes sui nobiles ad ludendum admittere, iidem aleas, & similia subministrare? Distinctum a me fuit: Si omnibus expensis ludus est licitus, nec timentur illa inconvenientia blasphemiarum, nec pecuniæ paternæ, vel uxoris, vel alienæ consumptio, &c. sed mera otii sublevatio, licere; sicuti licitus est ipse ludus. Si contra, nullo modo, quia jam redirent dicta numeris præcedentibus.

35 Inquires: Hi ministrantes mensam, chartas, imo & aquam, vinumque, frigida, & similia ludentibus, possuntne sine onere restitutionis retinere excessum pretii, quem communiter pro dictis rebus accipiunt ab iisdem? Respondeo: probabile est posse, præscindendo ab alio inconvenienti. Ita Diana p. 5. tr. 14. ref. 39. Ratio est, quia quando quis scit valorem rei, & tamen necessitate non compulsus, nec vi, metu, dolo actus, illam majori pretio emit, judicatur excessum velle liberaliter donare. Ita Navarr. Medina, Reginald. Molina *ibid.* citati: Multo magis si res agatur inter consanguineos, & amicos. Ita autem regulariter est in casu nostro. Idem confirmat ex Sa *Verb. Venditio*, num. 1. *Qui pro re emptâ (inquit) plus justâ dat sine vi, fraude, aut errore, præsumitur donare.*

§. II. *Venator, Piscator.*

1 **A** Ccipe de his breves in legis morem aphorismos. Animalia, quæ domino carent, qualia communiter sunt, quæ consuetudinem non retinent redeundi ad dominum, sive in suo, sive in alieno fundo, vel mari capias, tamen si ibi prohibita sit venatio, vel piscatio, tua sunt, nec restitutioni subduntur. Ita Lessius, lib. 2. cap. 5. d. 59. Azor. par. 3. lib. 1. c. 13. q. 2. Rebelle. p. 1. lib. 1. q. 14. Molina, d. 41. & 51. Laym. lib. 3. tr. 1. c. 5. n. 12. Esto si justa sit lex prohibens (quæ etiam justa præscindendo a gravi aliarum rerum damno non obligat ad mortale, ex Lessio l. c. num. 40. Lege Castropalaum, t. 1. tr. 3. d. 1. pag. 15. n. 6. Dicast. loco mox cit. nu. 303.) esto, inquam, tenearis ad poenam, si qua est; sed post sententiam Judicis, & ante illam ad dicta damna vineis, segetibus, arboribus fortassis illata. Ita Layman, loc. cit. num. 14.

2 Pisces, cervi, cuniculi, uno verbo feræ venabiles in locis circumscriptis, nimirum claustris, vivariis, piscinis inclusis, ne communes credantur. Qui temere sine domini consensu iis molestiam ferat, furti condignam multam, etiam in foro conscientie substat. Ita Layman, l. c. n. 12. & 18. *vers. si autem*. Quod tamen nonnemo cum Dicastillo, loco mox citat. num. 312. & Joseph. Januar. apud Dian. par. 9. tr. 8. ref. 59. docet id solum intelligi de locis circumscriptis, ita parvis, ut dominus pro libitu feras ibi inclusas capere queat, non vero de locis ita vastis, etsi conclusis, ut in iis feræ difficillime capiantur, esto probabile.

3 Inter damna, quando justa est prohibitio, numeratur detrimentum, quod qui prohibet, forte patitur, si te animaliam captante, ipse nulla, vel pauciora captaret, non vero si eodem illorum numero cum eadem facilitate frueretur.

4 Si sobolem ferarum notabiliter extinxisti, vel si aquas veneno infecisti, unde mortua sit magna piscium vis cum gravi rei-

CAPUT PRIMUM.

Quid sit Restitutio, & quo præcepto jubeatur?

Restituere ex S. Tho. 2.2. q. 62. art. 1. *Est iterato aliquem statueri in dominium, vel possessionem rei suæ. Clarius: est redditio rei acceptæ, vel damni illati compensatio.*

2 Vertitur autem celebris quæstio: An ea imperetur præcepto negativo, cujus natura est, ut obliget semper, & ad semper; an vero affirmativo, cujus est determinato tempore obligare.

3 Præmitto breviter Primo, præceptum affirmativum, seu, quod idem est, positivum esse de actu positivo, V. G. assiste Sacro die festivo. Negativum esse de negatione, seu omissione actus; V. G. ne blasphemus; ne occidas.

4 Præmitto Secundo, in eo, qui ex iustitia aliquid debet, posse considerari obligationem, quam habet non retinendi rem alienam, quæ est ommissio actus, & posse considerari obligationem, quam habet, eandem reddendi, qui est actus positivus. Utrumque actum iustitia præcipit: Ne retineas alienum: & redde domino, quod ipsius est. Hæc esse duo factis distincta, patet; nam tu debes v. g. reddere famam te retractando, si alium infamasti; & tamen proprie nihil aliud apud te retinet. His positis.

5 Dico, præceptum restitutionis principaliter, & per se, atque adeo absolute esse de actu positivo, ideoque esse præceptum affirmativum; esto minus principaliter, & ratione alterius præcipiatur aliud negativum: Sic S. Tho. l. c. art. 8. ad primum, Navar. Molin. Rebell. apud Laym. l. 3. tr. 2. c. 2. n. 2. contra Petrum Navarrum, aliosque. Est etiam contra Dicast. l. 2. de Just. tr. 2. d. 1. dub. 5. Ita post accuratam considerationem dicendum puto; nam alii modi loquendi, rem bene mihi pendenti, & fortasse aliis nunquam satisfecerunt. Ratio nostra est, quia præceptum restitutionis principaliter, & per se eo tendit, ut fiat a te æqualitas Arithmetica cum domino rei ablatæ, quæ æqualitas est per omnes, ut probat idem Dicast. l. c. dub. 3. contra Suarezium, objectum adæquatum iustitiæ commutativæ, quæque non fit nisi per ipsam positivam redditionem: & quando idem præceptum restitutionis imperat, ne retineatur res domini, ideo imperat, quia vult, ut a te rem non retinente eadem res reddatur domino; nulla enim æqualitas resultaret, si rem tu non retineres, & tamen res domino non redderetur. Dixi (a te) nam si v. g. Equus ablatas fugiat ad dominum, tu per non retentionem equi, non observas præceptum restitutionis, sed solum cessat tibi ex defectu materiæ restituendi obligatio.

6 Ex dictis approbare nequeo quod docet de Lugo to. 1. de Just. disp. 8. sect. 2. n. 18. dicens idem esse restituere, atque non retinere; nam præter modo dicta de reddente famam, & alia, quæ dici possent, illud etiam ostendit hæc duo esse diversa saltem formaliter (quod ad nostrum intentum satis est) quia si ego intelligor quocumque tandem modo rem domini non retinere: si tamen positive non intelligor reddere, numquam intelligar æqualitatem iustitiæ commutativæ ponere, atque adeo non intelligar præceptum restitutionis servare; ergo, &c.

7 Adde: si per de Lugo l. c. idem esse non retinere, atque restituere; cur ipse ita argumentatur *ibid.* Idem est dicere restituere, atque dicere non retinere; ergo restitutionis præceptum est negativum: Cur, inquam, sic argumentatur? nam profecto si idem est, sic etiam ego possem argumentari: Idem est dicere non retinere, atque dicere, restitue; ergo restitutionis præceptum est affirmativum. Vera igitur ratio ducenda est ex fine, & intentione principali, & per se, ut dictum est, &c. Et certe idem videre est in cæteris præceptis. Obligor v. g. abducere equum a via, quæ est actio positiva, ne puer ibi jacens conculetur, & ne occidat. Obligor ad non manendum domi, quæ est actio negativa, ut audiam Sacrum die festo: & tamen nec illud præceptum, de non occidendo est affirmativum, neque hoc de audiendo est negativum; quia nec ibi finis per se est affirmativus, neque hic est negativus.

8 Dices: Retinere alienum semper est peccatum, est enim; ut supra vidimus, continua quædam ablatio rei alienæ: at manere domi, v. g. non est semper peccatum, sed solum quando impedit auditionem Sacri: ergo non currit paritas. Respondeo: nego non currere paritatem; utrumque enim, non ob aliam rationem obligat, nisi quia impedit actionem principaliter intentam. Retinere autem semper erit peccatum, quia retinere semper impedit redditionem; quid enim magis impedit redditionem, seu id quo fiat æqualitas positiva, quam retentio apud se rei, qua fieri debet æqualitas? id quod non est invenire in illa mora facta domi, quæ non semper impedit auditionem Sacri, nisi in tali tempore determinato, nempe die festivo.

9 Quare ipsum retinere, non ideo semper est peccatum, quia præceptum restitutionis sit absolute negativum; sed quia regulariter, ut dictum est, semper impedit hujus præcepti positivi de re reddenda observationem: nam propterea si non impediret, non esset peccatum, ut si retineres per aliquod tempus, quo invenire non posses dominum, &c. Et rursus præceptum restituendi semper obligat, non quia sit præceptum negativum (cujus proprium est ad semper obligare, cum præceptum affirmativum obliget solum pro aliquo determinato tempore) sed quia, qui non restituit, virtualiter continuat ipsam ablationem rei alie-

publicæ, vel domini damno, obnoxius esto restitutioni tum spei lucri ablati, tum justæ oblationis ereptæ, quam tamen oblationis jacturam vix compensari ab ingenuo viro velle merito præsumito.

5 Si Princeps venationem, piscationemve prohibeat ex frequentibus casibus. Primo, ne illæ fiant certo quodam tempore, ut quando feræ sunt gravidæ, vel quando nivali tempore, nimis multæ cum publico detrimento capi possunt. Secundo, ne fiant quibusdam instrumentis, aut retibus, quibus multissimi quique pisces cum damno sobolis multiplicandæ, concluduntur. Tertio, ne piscatores, venatoresve, dum simul conveniunt, rixarum, ac jurgiorum grave periculum pariant. Quarto denique, ne cives propria, & utiliora reipublicæ munera negligant, nimirum agriculturam, militiam, similesque necessarias artes, legitimam esse prohibitionem existimato. Ita iidem Doctores, loc. cit.

6 Usus jam receptus, ut quilibet possit venari in alieno agro, dum non sit septus, vel vitibus confitus, vel seminibus gravidus, tanquam legitimum approbato. Ita Azor. loc. cit.

7 Si quando ab altero vulneratur, ab altero vero capitur fera, si vulnus sufficiens sit, ut fera capiatur, insequente insuper vulnerante, ejus esto fera; secus capientis. Ita Lessius dub. 10. & 11. explicans aliqua jura.

8 Si eandem canes alterius insectentur, alterius vero capiant, simili proportionem certæ, vel incertæ alterutrius canum victoriæ, prædæ beneficium adscribito.

9 Quando fera incidit in laqueum, vel rete a me paratum, si probabile fiat eam se extricaturam a laqueo, esto alterius capientis: Si vero certum moraliter sit ad meas manus perventuram, a me illam nullus auferat: quod enim per instrumentum apprehendo, per me apprehensum fuisse censeo. Ita Molina, dist. 41. Lessius loc. cit. num. 48. & 50. ubi solvuntur aliqua jura, Dicastill. loco mox cit. dub. 12.

10 Præcisus legibus municipalibus, columbæ domesticæ cum ad dominum redire soleant, domini ita sunt, ut ab aliis aucupio capi nequaquam possint, nisi forte nullus cibus a dominis iis porrigatur, unde ab habentibus fara, damnum inde emergens, sine iniustitia earum aucupio compensetur.

Verum quia eiusmodi damnum rarum, & valde exiguum esse ex columbis consuevit (nam propterea licita columbaria reputantur: Ita Molina, Valentia, Rebellius, alii que quos sequitur, citatque Dicastill. lib. 2. de Just. tr. 2. d. 9. dub. 11. nu. 319.) ideo vix unquam propter ejusmodi damnum simplices columbæ alienis aucupiis subiciuntur. Non ita in apris, & canibus alienas vineas cum uvarum notabili detrimento depascuntibus.

11 Eisdem tamen columbas ad tuum columbarium attrahere nisi bonis artibus, & sine fraude, ex Lessio, loco cit. n. 28. non licet. Melius autem alere, commodioremque locum tuis aptare, fraudem ne vocato.

12 Quamvis Clericis, & Monachis, ne muneri suo desint, & ob indecentiam, interdicta sit frequens venatio clamosa, hoc est equorum, canum, accipitrumque strepitu fervens: tamen præcisus extrinsecis, forte aliis incommodis, cum ex se gravis deordinatio nequaquam sit, sub mortali ne facile ejusmodi Clericos, & Monachos illi venationi deditos reprehendito: ita Laym. l. c. n. 4. afferens Cajetanum, Molinam, Abbatem, Rebellium, Sa. Quietam vero quæque raro ob honestam animi relaxationem ab iisdem assumitur, nulla lege ipsis interdictam esse, ne ignorato. Ita Molina, disp. 44. Less. num. 40. Dicast. Gasp. Hurtadus, Diana eodem citans, p. 9. tr. 8. ref. 40.

§. III. Lignantes, pascentesque.

DE his quoque breves proferantur, instar Legum, Canonum. Si pascua, silvæque ad communitatem pertinent, omnes, qui ex eadem sunt, iisdem utuntur, & fruuntur, ita Mol. disp. 58. & 59. Sotus, l. 4. d. 4. de Just. q. 6. art. 4. Less. l. c. disp. 14. Rebell. p. 1. l. 1. q. 15. Si tamen magistratus ob bonum publicum prohibeat, subditi non parentes ad poenam a Judice condemnato, non tamen in conscientia peccare, nec ad restitutionem obligari ante sententiam creduntur: ita Castr. l. cit. n. 6. Dicast. l. 2. de Just. tr. 2. disp. 9. dub. 13. num. 343. præterquam, si debita lignorum portione notabiliter pro concivibus diminuta, grave iisdem intulerint detrimentum.

2 In dubio an silvæ, atque pascua ad cives pertineant, an ad Principem, non ad hunc, sed ad illos ea spectare certum esto. Ita Laym. l. c. num. 18.

3 Alii, qui ex ea communitate non sunt, si ligna cædant, si pascua depascant, furti criminis rei sunt, nisi a mortali, & restitutione excusentur ex Molina. loc. cit. Laym. loc. cit. vel ex probabili opinione contraria, vel ex communi consuetudine, tacitoque consentu, quo cives ex vicinis oppidis vicissim ad quotidianos usus hæc faciant sub illud solum periculum, ut deprehensi multam solvant. Damnum tamen extraordinarium, ac magnum inferentes ab hac consuetudine, vel a probabili illa opinione nequaquam excusantur.

4 Si nemora, vel pascua sub privato alicujus sint dominio, illis, præter dominum, utitur nemo: usum tamen eorum notabilem, non juxta proportionem eorundem in civitates asportatorum, sed secundum pretium in eodem, ubi fixa sunt, loco, & nondum sunt lecta, ac forte sunt arida (quæ certe singula valde diminuunt æstimationem) prudenter dimittitur. Ita Mol. dist. 58. vers. 5. conclus.

alienz; siquidem non restituendo, continuato, & veluti de novo aufert. Præceptum autem de non auferendo, idest de furto non faciendo negativum esse, & ad semper obligare, nemo est, qui ambigat.

C A P U T II.

De prima radice, seu causa Restitutionis, quæ est injusta acceptio, seu detentio.

§. I. Præmittitur Regula generalis.

1 **Q**uamvis ad duas reducant varias restitutionis radices recte Theologi, nos tamen ad plures reduximus claritatis gratia, *sup. in tit. hujus l. 8. nu. 2.* Incipimus ergo a prima, quæ est injusta acceptio.

2 Regula generalis colligitur ex Doctrina, ac Doctoribus maxime citandis: Qui per actionem externe injustam, ac per culpam Theologicam gravem proximi rem accepit, statim illam totam, seu totum ejus valorem restituere domino obligatur, etiamsi ea res non extet, sed quomodocumque perierit. Hoc ultimum (etiãsi non extet) maxime est advertendum in hac radice: nam in alia, quæ est ex re accepta, si res non extet, sed bona fide consumpta invenitur, non est aliquid restituendum, nisi illud, in quo factus sit quis locupletior, ut mox suo loco explicabitur. Ratio autem, cur ex præsentis radice restitutio sit semper exhibenda, est, quia injustitia, qua quis alienum accepit, & ex qua oritur obligatio faciendi æqualitatem, semper remanet, donec re ipsa fiat restitutio; ergo donec ipsa fiat, semper remanet facienda.

3 Porro in hac regula tot sunt, ut ita dicam, mysteria, quot verba. Primo dicitur, Per acceptationem injustam: Secundo, externe injustam: Tertio, Per culpam Theologicam: Quarto, gravem: Quinto, debere restitui statim: Sexto, totam rem, seu valorem: Septimo, etiamsi perierit. Singillatim hæc si percurremus, nihil erit præterea, quod pro explicatione hujus radice desiderandum sit.

§. II. Per actionem injustam.

1 **C**ertum est apud omnes, onus restitutionis oriri solum ex culpa contra Justitiam; ita Regin. *l. c. n. 95.* Valent. *2. d. 3. q. 6. p. 3.* Azor. *3. p. l. 4. c. 9. per tot.* de Lugo, *to. 1. de just. d. 1. sect. 3. n. 52.* Bonac. *d. 5. de rest. q. 2. p. 3. §. un. n. 2.* alique passim. Ratio est, quia sola inducit inæqualitatem in rebus temporalibus; ergo sola illa ad æqualitatem ponendam obligare debet. Quare, quando quis vovit V. G. Calicem dare Ecclesie, illum dando, satisfacere quidem voto dicitur, sed non proprie restituere, quia tunc non operator homo ad ponendam æqualitatem, quam ipse per iniquam acceptationem abstulit. An, non solum Justitia commutativa, verum etiam distributiva jubet restitutionem, *infr. c. 4. §. 3. n. 8.* explicabitur.

2 Ex hoc principio oritur Primo, ut qui elemosynam non offert extreme, vel graviter indigenti: Secundo: qui prædictum Calicem, vel aliud quid vovit, tamen non dat: Tertio, qui segetem V. G. ab alio incensam non extinguit, cum possit; in casu tamen, quo non debeat, quia ejus custos non est, nec suæ curæ seges commendata: Quarto, qui Judex per allegata, & approbata reum juste condemnat, sed verbis, aliisque modis contra Charitatem exhibitis, ad nullam restitutionem obligentur, quia non peccant contra Justitiam, sed solum contra alias virtutes. Idem dic, si reus, etiam legitime interrogatus, negat veritatem, unde damnum sequatur, vel Fisco, cui cedent bona rei, vel alteri, &c. Ita Sanch. *l. 2. in Dec. c. 22. n. 22.* Bonac. *d. 1. de rest. p. 1. n. 4.* citans Vasq. Azorium, Clavem Regiam, contra Sotum, & Mol. neque enim ex Justitia commutativa reus obligatur dicere veritatem, vel curare utilitatem illorum, &c. Alia multa similia dicentur inferius. Ex his deducitur illa celebris questio: An acceptio pecuniarum, vel similis rei ex turpi causa, semper pariat in accipiente obligationem restitutionis? Verum hanc questionem, *l. 7. c. 5.* ex hoc eodem principio satis superque resolvimus.

§. III. Per actionem externe injustam.

1 **O**nus restitutionis oritur solum ex actione externe injusta: Ita Sanch. *in cons. l. 1. c. 4. dub. 5. n. 9.* Less. *l. 2. c. 9. dub. 16.* Vide etiam de Lugo *t. 1. de just. d. 10. sect. 7. n. 158.* id supponentem & *disp. 8. sect. 6. n. 79.* Valent. Navarr. Sylvest. citat. a Bart. a S. Faust. *in speculo Confess. disp. 4. q. 10.* Ratio est, quia ut obligetur quis ad restitutionem, debet fecisse inæqualitatem in altero; at hæc non fit per meram internam actionem, sed per actionem externam materiale, & realem. Actus enim mere sistens in mente nihil operatur exterius.

2 Hinc, quando quis animo, & desiderio interno, ut alius depauperetur, sumit sine ulla culpa externa veras informationes contra illum de ejus homicidio. Quando quis interne gaudet sui inimici segetes incensas ab alio fuisse. Quando Judex profert sententiam justam contra reum suum inimicum, gaudens sic eum in egestatem dejici, non obligantur ad restitutionem, quia ex sola interna culpa illud onus nequaquam nasci potest; Imo si idem Judex proferret injustam sententiam contra aliquem, quam sententiam postea deprehendat esse justam, ad nihil restituendum tenetur; quia illa injusta sententia non fuit materialiter, & realiter injusta, sed solum formaliter, & ex conscientia interna. Pari modo, si ego furor a te vestem, quam puto tuam, sed deinde adverto esse meam, quamvis auferendo peccaverim ex affe-

Tamb. de Dec. Præc. Tom. I,

ctu peccati injustitiz propter conscientiam internam; tamen propter prædictam rationem non obligor ad illam restituendam. Et, si occidi feram putans esse meum inimicum, quem occidere intendebam, non teneor restitutionem ex homicidio, quia actio mea externa fuit circa feram, & nullo modo circa hominem, quem externe non occidi. Vide de hoc *sup. l. 9. c. 4. §. 3. a n. 13.*

§. IV. Per culpam Theologicam.

1 **C**ulpa Theologica dicitur ea, quæ est coram Deo, & in conscientia; quam scilicet Theologi spectare potissimum solent: nam culpa, quam spectant Juristæ, vocaturque Juridica, est ea, quam jura pro foro externo considerant, & juxta quam sententiam ferunt.

2 Theologica est duplex: alia mortalis, venialis alia. Juridica triplex, lata, levis, levissima: lege Azor. *3. p. lib. 4. c. 6. & passim.* Lata est ommissio diligentiz, quæ solent in simili adhibere prudentes, diligentisque. Levis, quam solent diligentiores. Levissima, quam diligentissimi: Si quis v. g. exiens domo relinquit ostium apertum, vel non clausum, unde fures domum expilent, dicitur commisisse culpam latam; commisisse levem, si clausit, sed ita ut non difficulter posset aperiri; commisisse levissimam, si claudere quidem putavit, sed non tentavit, an bene fuerit clausa, nec ejus custodiam commendavit vicinis. Porro lata culpa subdividitur in latiore, & latissimam; latissima, quæ etiam dicitur dolus apertus, est, cum quis omittit, vel aliquid agit, animo, ut damnum, quod prævidet, alicui sequatur; quod si prævidet, sed non intendit, dicitur dolus præsumptus. Latior culpa, quæ confundi sæpe cum lata solet, est, cum non ponitur debita moralis diligentia, & damnum, quod sequitur, sine advertentia, & prævisione sequitur. His præmissis:

3 Affero, injustam acceptationem, ut pariat in foro conscientiz onus restitutionis, debere esse Theologicè culpabilem, nec sufficere juridicè. Ita Mol. *t. 3. d. 698. n. 6.* Less. *l. 2. c. 7. dub. 6. n. 27.* Valq. *de rest. c. 2. §. 2. dub. 2. a n. 15.* Vide etiam *d. 5. & 6.* Dicast. *lib. 2. de just. tr. 2. d. 3. dub. 1. & 2.* aliosque passim. Ratio est, quia tota obligatio restitutionis in hac radice oritur ex delicto, quod committitur in injusta rei alienæ usurpatione: ergo ubi in conscientia tale delictum non committitur, nec obligatio restitutionis oriatur.

4 Hinc primo, Si quis, ut cum moderamine inculpate tutelæ se defendat, aliquod damnum alteri faciat, non obligatur ad restitutionem. Secundo, Si miles ratione obedientiz pugnavit in bello a se prudenter putato justo, non obligatur in conscientia, ex Molin. *t. 1. d. 117.* restituere damna in prælio allata, nisi forte, ut infra explicabitur, ratione rei acceptæ extantis, vel in quo fuerit factus ditior. Tertio, Si quis credens bona fide rem esse suam, illam accipiat, consumatque, nec in aliquo ditior factus sit, non tenetur ad restitutionem ullam. Ratio horum est prædicta, quia tunc in conscientia non peccatur. Quare quando communiter Doctores docent, latam culpam inducere restituendi obligationem, ideo docent, quia communiter lata culpa difficulter invenitur sine culpa Theologica. Si tamen hæc revera abest, obligatio non inducitur. Lege Vasq. *de rest. c. 2. §. 21. d. 2. n. 19.*

§. V. Per culpam Theologicam gravem.

1 **A**d inducendam obligationem restitutionis, debet adesse culpa Theologica gravis, hoc est, culpa in conscientia mortalis. Pro cujus explicatione præmitto, injustam acceptationem posse esse venialem ex duplici capite. Primo, ratione parvitatiz materiz, ut si quis obolum furetur: Secundo, ratione imperfectæ animadvertentiz, seu imperfectæ deliberationis, ut si quis sine perfecta consideratione, quod res sit aliena, illam accipiat, vel consumat.

2 Affero primo; Acceptationem injustam venialiter, & (propter paritatem rationis) damnificationem venialem ex sola parvitate materiz, parere quidem onus restitutionis, sed sub veniali. Ita Sanch. *lib. 2. in Decal. cap. 23. num. 36.* alique contra Vasq. *de restit. c. 2. §. 2. n. 20. & 25.* Ratio est, quia ni restitueres, detineres rem alienam invito domino: sed quia solum restitueres rem levem, non nisi leviter peccares.

3 Affero secundo; ex injusta rei quantumcumque gravis acceptione, seu damnificatione veniali, ratione indeliberationis, non oriri obligationem restituendi sub mortali, imo satis probabiliter nec sub veniali. Ita Sot. *l. 4. de just. q. 7. art. 2.* Sa v. *Restitutio*, Less. *l. 2. c. 7. dub. 6. n. 27.* Sanch. Less. Henric. apud Dicast. *loc. c. dub. 2. n. 56.* contra ipsum Dicast. aliosque *ib. n. 49.* Ratio fundamentalis est, quia actus moralis imperfectus, qualis est indeliberata acceptio, non potest esse causa obligationis moralis perfectæ, qualis est obligatio certa quantumcumque, & præcipue, qualis est mortalis obligatio restituendi materiam gravem: Ecquæ enim proportio esset, si per actum factum a semidormiente, cui assimilatur, qui minus deliberate agit, obligaretur ad subeundam poenam gravem, sub onere certo peccati mortalis? Confirmo, quia ex Sanch. *l. 4. in Dec. c. 1. n. 18.* & Suar. *t. 2. de Relig. lib. 1. de Essentia voti cap. 6. & lib. 2. de juram. cap. 7.* neque promissio facta homini, neque votum factum Deo, nec juramentum, nec præceptum Superioris, si procedant ex imperfecta deliberatione, inducunt obligationem ullam, ne venialem quidem: ergo neque injusta acceptio, pari modo ex imperfecta deliberatione procedens.

4 Ex hac conclusione sequitur: Qui subita ira percitus per actionem malam tantum venialiter, hominem occidit, non obligari ex Lessio, *l. 2. c. 2. n. 28.* ad ullam restitutionem; Qui per negligentiam venialem finit segetem proximi comburi: Qui famulus per similem levem negligentiam relinquit fores domus domini apertas, unde fures domum expilent; Qui custos nemo-

rum, vineæ, vestigialis per levem culpam non recte custodit, & similes, non obligari ad restitutionem; quia supponatur solum venialiter peccasse, unde tantum onus certæ obligationis sub mortali nequit progigni, Adverte tamen per diligentem, negligentiam, quæ in uno genere actionis est leviter culpabilis, esse gravem in alio, ut superius *lib. 1. c. 3. §. 7. V. Depossum*, per aliam occasionem explicuimus. Qui alterius famam gravem tollit per inadvertentem venialiter locutionem, ita etiam se habere, nonnulli apud *Less. lib. 2. c. 11. d. 22. num. 118.* affirmant: nam solum ad restituendam famam cum tunc solum obligant ex virtute Charitatis, cum commode potest: verum an ex alio capite is obligetur ex Justitia, dicitur *lib. 9. cap. 3. §. 3. n. 8.*

5 Affero tertio; Eum, qui post multa furtula tandem per ultimum attingit materiam notabilem, obligari sub mortali ad restitutionem. Ratio est, quia tunc detentio tot furtulorum simul unitorum est detentio quantitatis notabilis, atque adeo mortalis, ut supra vidimus; quare non est mirum, si stante assertionem prima, & secunda stet hæc tertia, in qua supponitur detentio perfecte deliberata rei notabilis. Vide, quæ dixi *cum de furto, c. 3. §. 1.*

6 Sed ecce hic insurgit molesta objectio. Furetur quis modica, illaque consumat; quibus consumptis, non advertens ad præterita furtula furetur aliquid etiam modicum, quod item consumat, sed postea advertat, illa furtula cum hoc ultimo confusse quantitatem notabilem, ac ipsum notabiliter proximo nocuisse; certe hunc teneri ad restitutionem sub mortali, quia notabiliter proximo nocuit, fatemur omnes, & tamen nulla præcessit culpa mortalis: ergo contra assertionem secundam, aliquando a peccato veniali mortalis obligatio oriri poterit.

Respondeo: Propter hoc argumentum concedunt nonnulli (ut concedebat P. Joseph Acosta amantissimus præceptor meus in Theologicis, in *suis manuscriptoris de just. & jur. hic*) ex veniali posse non raro procedere obligationem restituendi sub mortali. Sed minus apta concessio; si enim id semel concedes, principium illud satis commune jam destruitur, quod ex acta veniali, seu levi, propter improprietatem, oriri nequeat gravis obligatio. Nonnulli dicunt tunc oriri obligationem ex detentione mortali: sed nihil dicunt: quia possumus supponere illum, statim atque advertit, velle restituere; ergo tunc nulla aderit culpa retentionis. Nonnulli denique cum de Lugo *tom. 1. de just. d. 8. sect. 5. n. 69.* docent, tunc obligationem sub mortali oriri ex contractu, id est ex consensu implicito; nam quando quis committit furtula, consentit velle subire poenam necessario, & essentialiter illi connexionem, id est poenam restitutionis illius materiz ablata. Cum igitur nunc advertat esse materiam notabilem, ex illo consensu obligatur omnia reddere; sicuti qui promittit Julium unum per diversas vices alteri, debet omnes, si notabilem consentit quantitatem, sub mortali tradere. Sed nec hæc responsio placet; nam, præter cætera, omnes Auctores, *sup. hoc c. 1. §. 2. n. 1.* docent hanc radicem injustæ acceptionis fundare obligationem restitutionis formaliter, & immediate ex ipsa culpa, nec recurrunt ad consensum implicitum, qui certe etiam adest in omni injusta acceptione cujuscumque gravis quantitatis, nec multo minus recurrunt ad poenam; obligatio enim restitutionis in fure non est propriè poena, sed morale debitum inducendi æqualitatem, &c.

Facilior ergo solutio hujus difficultatis sit hujusmodi: Stet, etiam hunc non obligari ad restitutionem, sub mortali ex vi præteritarum acceptionum, quæ omnes supponuntur veniales. Quid inde? Restituit statim, nec unquam mortaliter peccabit. Si autem statim restituit, non dicitur obligationem mortalem restituendi a se contractam extinxisse, nunquam enim illam hæcenus contraxit, ut dictum est; sed dicitur præcavisse, ne incideret in mortalem obligationem, si retinisset quantitatem ex multis minutis collectam, atque adeo notabilem. Quod si non restituit statim, confurget obligatio gravis sub mortali, non quidem ex acceptionibus, quæ omnes fuerunt veniales, sed ex intentione, quæ nunc juncta cum antecedentibus incipit esse retentio materiz notabiliter nocivæ proximo, atque adeo mortalis, & inducens restitutionis obligationem sub mortali.

An culpa levis externa, sed interne gravis pariat obligationem restitutionis.

7 Consequitur ad prædicta celebris illa quæstio, An culpa levis cum intentione interna graviter nocendi, inducat onus restitutionis? V. G. diligentiam adhibuisti, ne, dum feram venaris, hominem occideres, diligentiam, inquam, sufficientem ad vitandum peccatum mortale, non vero illam, quam diligentiores ponere solent; nam propterea peccasti venialiter: an, si huic levi omissioni adeas animum occidendi hominem, si ibi forte adest, & de facto occidatur, tenearis ad restitutionem ex homicidio?

8 Respondeo: Si ille animus nocendi graviter adjungatur actioni venialiter malæ, imo etiam malæ mortaliter, quæ actio ex se non fit contra Justitiam; certum est, eam non inducere onus restitutionis, imo neque irregularitatis. Ratio est, quia ex dictis, ejusmodi onus, ut & irregularitas, non nisi ad actionem injustam consequitur. Hinc Judex licet ex odio gravi damnet reum, & qui cum moderamine inculpatae tutelæ (licet ex animo, & intentione graviter nocendi) occidat aggressorem, non incurrunt onus restitutionis, nec irregularitatem; quia ejusmodi condemnatio, & defensio nullo modo sunt actiones contra Justitiam, ne leviter quidem. At si ille animus adjungatur actioni, quæ ex se fit, licet leviter, contra Justitiam, ut est in exemplo allato *nu. 7.* tunc profecto magna quæstio est, an tale onus inducat.

9 Et præter casum propositum afferri solent alia exempla. Ponis

venenum in loco remotissimo a convictu hominum; pohis tamen eo animo, ut si illuc accedat Petrus tuus inimicus, illud sumat, & occidatur. Preparatio veneni est actio externa contra Justitiam, sed quia est in remotissimo loco, ad summum non erit ex se nisi venialis culpa, imo sæpissime nulla, quia certo moraliter in illum locum nullus hominum judicatur penetraturus. Alapam levis decoris impingis Adolescentulo, eo tamen animo ut ex concepto forte dedecore Adolescentens moriatur. Quatuor obolos furaris ab Avaro, ea tamen intentione, ut forte ex mœrore amissæ pecuniæ is confiscatur. Quæstio est, An ponens venenum, An alapam impingens, An obolos surripieus cum illa interna voluntate graviter proximo nocendi, peccent ita contra Justitiam, ut si de facto sequatur mors, sint rei restitutionis, & irregularitatis?

10 Esse restitutionis reos censent nonnulli: ita de Lugo, *t. 1. de just. d. 8. sect. 6. n. 74.* alique ab ipso cit. Non esse censent alii; ita *Less. lib. 2. c. 9. dub. 16. n. 113.* Sanch. *lib. 1. conf. c. 4. dub. 5. n. 9.* faventque *lib. 3. conf. c. 1. dub. 49. n. 6.* & prædicto *lib. 1. c. 3. dub. 1. & 2.* Ego certe aliud dicendum puto de Irregularitate, aliud de Restitutione.

11 Affero enim Primo, Prædictos incurrere Irregularitatem, uti insinuavi supra *cum de Homicidio l. 6. c. 4. §. 1. n. 6.* Ratio est, quia, ut ibidem notavi, Irregularitas est inducitur a Sacris Canonibus contra homicidium voluntarium, seu volitum, a te aliquo tandem modo causatum, seu, ut ita loquar, occasionatum: at omnes prædicti, si faciant ea, quæ leviter, & ex se insufficienter, imo raro, vel rarissime influant in homicidium, dicuntur voluntarie concurrere ad occasionem, licet, ut dico, per actionem ex se sola ad homicidium non sufficientem: ergo non est, unde irregularitatem effugiant, si homicidium re ipsa sequitur. Vide omnino locum citatum.

12 Affero secundo, Eisdem non incurrere onus restitutionis ex homicidio, vel quocumque alio damno forte secuto. Ratio est, quia, quoad restitutionem, cum non adest lex ulla humana peculiaris, solum est considerandum jus ipsum naturale: at hoc non obligat ad restitutionem, nisi quando quis per suam actionem physice, vel moraliter est absoluta, & sufficiens causa homicidii, seu damni, ut *sup. l. 6. c. 4. §. 1. n. 3.* vidimus. Cum ergo, quando ipsa actio externa levis ex se est, ac leviter; & non ut plurimum ex sua conditione influit in damnum, non fit causa absolute influens physica, vel moralis damni, sed ad summum satis diminute, & imperfecte, cui diminutæ causæ non est æquum, ut gravis obligatio adnectatur; consequens est, ut etiam si fiat animo graviter nocendi, non obliget ad restitutionem.

Quod autem ejusmodi actio non sit absoluta, & sufficiens causa, etiam si adest ille animus, probatur manifeste: quia ille internus animus nihil adjuvat ipsam actionem externam; ergo si ex se ea actio causativa sufficienter damni non est, nihil, quoad hoc, adjuvabitur ab animo, & consequenter semper remanebit non causans absolute ex se homicidium, vel damnum: ac propterea remanebit libera ab onere restitutionis, sicuti erat ante illum animum.

13 Dixi (quoad hoc) nam ab interna intentione graviter injusta in affectu, ultro concedo illam externam ex se levem actionem denominari graviter malam, & injustam: sed quia onus restitutionis non sequitur ad actionem injustam iniustitia interna, sed externa, nihil contra nos. Ex qua doctrina omnia argumenta contraria a studio Theologo facile dissolvuntur.

§. VI. Statim.

Restitutio ex delicto quomodo statim obliget?

1 A Ssertio Prima. Omnis debitor ex injusta acceptione, & universim ex delicto, atque adeo ex damno dato, tenetur restituere quamprimum, non cum valde notabili incommoditate, potest. Quanta hæc esse debeat, ut excuset a restitutione, dicitur *inferius tr. 4. cap. 1. §. 9.* Quod si possit, & nullam habens legitimam excusationem, de qua infra, non restituit, non solum peccat mortaliter, ut certum est, quia est in continuata quadam ablatione, sed etiam tenetur in conscientia solvere omne lucrum, quod cessat, & damnum, quod emergit domino ex ea mora, quæ certe tunc est culpabilis (ita *Molin. to. 3. d. 124. & passim*) quia secus non fieret æqualitas cum proximo: cum enim hic ex furis culpa non solum fuerit privatus re principali, sed etiam sit passus illud interesse, utrumque merito erit refarciendum.

2 Jam vero, pro iis, quæ mox dicenda sunt, præadvertite, hoc interesse aliud esse ordinarium, aliud extraordinarium. Ordinarium oritur, quando res ipsa pluris V. G. valet uno tempore, quam alio, sive quia res intrinsece crescat; ut pluris valet equus adultus, quam pullus: sive quia ab extrinseco crescat ejus valor, ut, frumentum pluris valet mense Maji, quam Augusti. Si priveris ergo hoc lucro, diceris pati interesse, seu damnum ordinarium. Extraordinarium oritur, quando adventit lucrum ex extraordinaria creditoris opera, seu ex ejus negotiatione, centum v. g. auri, si eos negotiationi exponas, pariunt alios quinquaginta: quare si priveris hoc lucro, diceris pati interesse extraordinarium, seu, ut communiter loquimur, interesse ex damno emergente, vel lucro cessante.

3 His positis, inquires, Ut debitor ex delicto obligetur in conscientia ad restituendum interesse, opusne est, ut præcedat monitio, qua creditor dicat debitori, se ipsius causa ejusmodi damnum pati?

Respondeo, quod ad praxim raro locum fortietur hæc quæstio in casu injustæ acceptionis, vel damni (quamvis sæpissime locum habeat in restitutione ex contractu, de qua mox n. 6.) nam tunc regulariter creditor nescit, quinam rem suam surripuerit: quod si sciat, non dabitur facile locus monitioni, imo si detur, prudenter existimare poterit creditor, suam monitionem non profutu-

futuram: unde semper debitor debet totum interesse solvere sive ordinarium, sive extraordinarium, quia totius causa injusta ipse est. Verum si supponas in aliquo casu creditori cognitum esse furum, posses facile illum admonere, & adesse spem proficiendi, nonnulli asserunt adhuc debitorem obligari ad totum utrumque interesse (ita Petrus Navar. *lib. 13. de resst. cap. 2. nu. 181.* Mald. *2. 2. tract. 5. dub. 1. 2. d. 3. q. 2.* Dian. *par. 1. tract. de controu. ref. 87.* Dicastill. *1. 2. de just. tr. 2. d. 2. dub. 5. nu. 113.*) quia, quamvis non admoveatur debitor, tamen totum illud interesse creditor subit ex culpa ipsius debitoris, qui injuste accepit. Nonnulli solum obligant ad restituendam rem ipsam ablatam, ejusque ordinarium interesse, non vero extraordinarium. Ita Azor. *3. 1. 5. c. 4. q. 3. de Lug. 1. de just. d. 18. sect. 2. n. 32.* Ratio est, ajunt, quia si potest creditor monere, & non monet, ipse est causa sui interesse; nam debitor non tenetur ad omne damnum undecumque proveniens, sed ad damnum, quod necessario sequitur ab ipso, nec facile potest impediri: at in casu nostro facile potuisset creditor impedire, si debitorem monuisset. Adde, si potuit admonere, & non admonuit, presumitur remississe hoc lucrum, quod est extraordinarium, &c. Utraque sententia est probabilis.

4 In hac posteriore unum advertas. Si enim debitor ejus esset dispositionis, ut etiam si pramonitus fuisset, non solvisset, obligaretur ad totum interesse, quia tunc ipse creditor non esset vere, & re ipsa sui interesse causa non monendo, cum non potuisset impedire; sed ipse debitor sic male dispositus. Quod si dubius esset, an monitus solvisset, solvat (ait de Lugo *ib. n. 33.*) partem pro rata dubii.

5 Assertio secunda. Omnis debitor ex delicto, licet, quando excusatur ob paupertatem a restitutione, excusetur etiam a peccato, non restituendo, non tamen excusatur ex Less. *l. mox citando*, a restituendo (quando poterit) dictum interesse, ordinarium, & extraordinarium, quod ex hac mora, quamvis nunc inculpabili patitur creditor. Explico: sit qui v.g. furatus sit centum a te, qui postea incidat in summam paupertatem. Hic certe constante paupertate, excusatur a solvendo ea centum: at refloriente fortuna, non solum debet centum restituere, sed omne interesse, quod tu forte passus es. Ratio est, quia, ex Less. *l. 1. c. 16. n. 32.* totum istud damnum creditoris oritur ex delicto, & injuria praterita: quare licet ipsa mora in se culpabilis nunc non sit, fuit tamen culpabilis in radice: quare omnia damna, quæ vel immediate; vel mediate ex injuria praterita procedunt, obnoxia sunt restitutioni, ob injustitiam primo positam. Una tamen est observanda limitatio. Quando enim, post furtum, quis incidit in extremam, vel gravem necessitatem, & rem furto ablatam, adhuc in specie extantem, in dicta necessitate consumpsit (in qua necessitate potuisset illam rem licite surripere, nec sufficisset, eam sibi mutuare cum obligatione eam, ejusque interesse suo tempore reddendi, ut explicuimus, *supra tr. 2. c. 6. §. 2. n. 2.*) tunc non obligatur nisi ad restituendam rem, & illud solum interesse ordinarium, & extraordinarium correspondens tempori antecedenti dictam necessitatem, non vero interesse correspondens tempori talis necessitatis. Ita Castrop. *de just. commutativa, d. 1. p. 17. §. 10.* contra Layman, & Mol. *ibid.* cit. Ratio est manifesta, quia tempore gravis necessitatis, veluti de novo accipit sine culpa, unde non potest obligari ad interesse correspondens huic tempori, quando in accipiendo non delinquit. Quod si rem ipsam principalem debet cum interesse præcedentis temporis reddere, non est ex vi hujus acceptionis hujus temporis, sed ratione primæ, quæ fuit cum delicto, ut diximus, & semper manet, obligatque, donec fiat æqualitas, &c. Imo *sup. ib. num. 3.* diximus non esse improbabile, rem ipsam totam surripitam antea, sed consumptam tempore extremæ, vel gravis necessitatis, non esse necessario restituendam.

Restitutio ex contractu, quomodo obliget statim.

6 Id locum expoleret suum paulo inferius: sed quia est præcedentibus affine, hic tractandum merito suscipio.

Regula universalis: Debitor ex contractu, v.g. ex Mutuo, Emptione, Venditione, Emphyteusi, &c. statim atque advenit terminus in contractu præfixus tenetur (nisi adsit legitima excusatio, de qua *infra tract. 4. c. 1. §. 9.*) solvere, quod alteri debet, etiam si a creditore non admoveatur; nam dies solutionis interpellat pro ipso creditore. Ni solvat, obligabitur in conscientia ad omne alterius interesse, *mox §. 7.* distinctius explicandum. Quod si terminus nullus præfixus fuit, tempus solutionis erit, quando creditor non impeditus petet: nam si ex aliquo impedimento non potest petere, terminus erit, qui prudenter judicabitur esse de ejusmodi creditoris intentione rationabili. Ita Molina *tr. 3. d. 724.* Ratio, quæ probat in dicto termino debere fieri solutionem rei principalis est, quia sic est ex pacto explicito, vel implicito inter creditorem, & debitorem constitutum. Ratio vero, quod secus obligabitur debitor ad interesse, est, quia id inducit mora culpabilis debitoris: æquum enim est, ut ex culpa ipsius, damnum non patiatur creditor. Id in omnibus contractibus verum habe. Nam licet in venditione, & emptione sit per leges positivas quedam exceptio, qua ementes, vendentesque pro mora culpabili non teneantur ad totum damnum emergens, & totum lucrum cessans, quod uno vocabulo nos appellamus *interesse*, sed solum ad immediatum ex ipsa emptione, vel venditione proveniens: tamen quia probabile est cum de Lugo *to. 1. de just. d. 18. sect. 2. nu. 28.* non obligare has leges in foro conscientiarum, esto obligare teneat Molina, Covar. apud eundem *nu. 27.* ideo nos de hac exceptione non laborandum duximus.

7 Porro quatuor sunt in prædicta communi Regula pernotanda: nam primo, si nulla culpa adsit in debitore, vel certe solum adsit culpa Theologicæ venialis, non est is obligandus sub mortali ad

restituendum nec interesse ordinarium, nec extraordinarium. Ita de Lugo *d. 18. sect. 2. nu. 35. 36. & 37.* multos citans, & praxim, &c. nam propterea modo dictum est (quia id inducit mora culpabilis) quare si emisti centum modios tritici mense Januarii, & sine culpa mortali distulisti restitutionem pretii usque ad mensem Maii, quando centum modii pretio majori venduntur, non obligaris, nisi ad valorem mensis Januarii: idem, si ex pecunia, quam reddidisses, creditor mense Maii, quomodocumque lucrum acquisivisset. Ratio est, quia nulla culpa, vel sola venialis parere non posset, modo supra explicato, obligationem mortalem. Excipe nisi in contractu appositum fuerit pactum solvendi interesse etiam ex mora inculpabili; tunc enim debitor obligabitur ex dicto pacto, quod certe licite apponi potest, si debitor velit libere illud apponere velit, vel si creditor hoc gravamen aliqua compensatione emat a debitore. Ita idem *d. 21. sect. 1. nu. 23.*

8 Secundo. Non assentior aliquibus excusantibus viros nobiles, quando præfixo tempore etiam cum culpa, non solvunt emptas merces Mercatoribus, quibus propterea cesset lucrum, & damnum emergens, non assentior, inquam; nam posito, quod vere sunt in culpa, non solvendo, necessario consequitur, ut ad omne illorum interesse refarciendum obligentur. Satius est igitur tum hos nobiles, tum ceteros omnes excusare, vel ex implicito consensu Mercatorum, de quo *num.* sequenti, vel probabiliter ex eo, quod ementes de dicto interesse a Mercatoribus non sunt admoniti, de quo *nu. 10.* dicam.

9 Tertio. Terminus in ejusmodi contractibus præfixus non debet sumi metaphysice, sed more communi humano, & moraliter: hiac plerumque excusatur debitor, ex de Lugo *tom. 2. de Justit. to. 18. sect. 2. n. 28.* a restituendo interesse creditori, non solum quia dilatio solutionis non fuit peccatum mortale contra Justitiam, sive ob impotentiam solvendi, sive ob inadvertentiam, vel oblivionem: sed etiam quia debitor, ob bonam fidem putavit non esse creditorem graviter invitum pro modica illa, & morali dilatione; cum in praxi non soleant urgeri ita debitores, ut ipso præfixo die solvant, sed cum aliqua benignitate. Credere item plerumque poterunt debitores, dum creditores scientes, & potentes exigere, tamen non exigunt, non esse graviter invitos ad prædictam dilationem. Nota illud (potentes) & vide *infra tract. 4. cap. 2. §. 6.*

10 Quarto. Supponamus esse invitos creditores ad dandam dilationem solutionis, dubitari solet de damno extraordinario, hoc est, de cessatione lucri, & de damno emergente; an scilicet debitores ex contractu, ut obligentur in conscientia ad solvendum creditoribus hoc interesse, ex mora culpabili, debeant fuisse prius admoniti a creditoribus dicentibus v. gr. solve mihi centum aureos debitos nunc ex censu; secus meas negotiationes exercere non potero, quarum lucrum tu debebis.

Respondeo: Negant aliqui ejusmodi monitionem debere præcedere ad hoc, ut obligetur debitor ad prædictum extraordinarium interesse: sic Petr. Nav. *lib. 13. de resst. c. 2. n. 281.* Dian. *p. 1. de contract. ref. 87.* Aliqui affirmant præcedere omnino debere. Sic Azor. *1. 3. l. 5. c. 4. q. 3. de Lugo to. 1. de just. d. 18. sect. 2. nu. 32.* Utrumque probabile propter easdem rationes, quæ in fortiori casu, qui supponit injustam acceptionem, dictæ sunt supra *n. 3.* sed superaddatur hic etiam id, quod *ibid.* adverti *nu. 4.* Et nos quidem affirmantem sententiam amplexabimur inferius *c. 8. §. 3. n. 9.* excepta consuetudine Mercatorum, &c.

Restitutio ex re accepta, qua ratione obliget statim.

11 Id etiam, ut tota hæc materia de mora solvendi absolvatur, hic erit decernendum.

Regula universalis ex Doctoribus *supra intoto hoc §.* citatis: Si quis rem bona fide acceptam advertit esse alienam, statim atque advertit, debet domino sine mora tradere, vel rem, si extet, vel, si consumpta est, illud in quo is, qui accepit, factus est ditior: si tradat, erit in mora, & obligabitur ad restitutionem etiam secuti interesse ordinarii, & extraordinarii. Hæc regula constat ex dictis hic prudenter applicandis. Quare videndum, utrum mora sit culpabilis, an inculpabilis; utrum creditor possit censerî rationabiliter invitus, an consentiens; utrum dilatio sit modica, an magna: & his perpensis decernenda erit obligatio restituendi, sive quod extat, sive illius interesse, juxta modo dicta.

12 Solum per diligentem adverte, moram non esse hic mensurandam a tempore, quo accepta res est: illa enim acceptio, ut hic supponitur, non fuit peccaminosa; sed a tempore, quo quis incipit advertere non esse suam, vel quo incipit rationabiliter dubitare, nec adhibet diligentiam inquirendi veritatem, ut diximus *l. 1. Decal. c. 3. §. 7. V. Restitutio.* Præterea non esse considerandum interesse, quod forte provenit creditori ex re accepta absolute, sed ex re accepta, quæ, quando advertitur esse aliena, extet, vel extet aliquid, in quo debitor factus sit ditior: nam si nec res extet, nec aliquid in quo is factus sit locupletior, nihil debet, ut *mox cap. 3.* explicabitur.

13 Si eveniret casus, quo dominus sciret rem suam, vel id in quo ex re sua factus es ditior, apud te esse, & posset te, de interesse quod patitur, admonere, nec admonere curaret, an obligareris ad dictum interesse, idem dic, quod docuimus *nu. 3.* de injusta acceptione, injusta que retentione; quia jam in casu, de quo loquimur incipis esse injustus detentor.

14 Pari modo, si debitor fuisset prius in nulla culpa restituendi, postea vero in culpa, recurreret doctrina data *nu. 5.* quia nimirum esset obligatus ad restituendum interesse respondens tempori, in quo fuit in culpa, non vero respondens tempori inculpato.

§. VII. Totam rem, seu ejus valorem.

1 **S**I quis quid iniuste accipiat (idem dic si iniuste damnum inferat) debet sine controversia totum reddere, hoc est, nondum rem ablatam, verum etiam totum interesse modo dicto in §. præc. & modo deinceps explicando. Ratio est, quia secus, non induceretur æqualitas, &c.

2 Petes: Ultra restitutionem rei debetne restitui aliquid pro injuria, quam quis facit furando? Respondeo, præscindendo a contumelia, vel alio capite, solum ex ipsa injuria exhibita in usurpatione rei alienæ, nihil deberi, saltem ex usu, recte notat Dicast. l. 2. de just. t. 2. d. 2. d. 6. n. 112. vide etiam a n. 124. Si enim quid deberetur, esset petitio veniæ, quæ certe, vel non solet exigi a domino, vel facile remittitur, modo rem suam ipse recuperet.

3 Et quidem si res ablata extet, vel impermissa, vel ut facile discerni queat, non est dubium, eandem debere restitui, etiam si ejus pretium quomodocumque creverit. Ratio est, quia quando res crevit, domino crevit: cum enim fur non sit dominus rei ablatæ, nec potest esse ejus augmenti, seu ejus valoris; at si res non extet, certe debet fur reddere ejus valorem. Sed ecce difficultas: Qua enim ratione is erit expendendus? Per molestum id est, & permolestius reddidit, magisque implicitum plures distinctiones, atque subdistinctiones Theologorum. Lege Mol. to. 4. d. 765. Lessi. l. 2. c. 12. dub. 16. Bonac. d. 1. re rest. qu. 3. p. 11. de Lugo, to. 1. de just. d. 18. sect. 6. Dicast. l. 2. tr. 2. d. 2. d. 3. Galt. disp. unic. de just. in genere, p. 24. §. 9. alioque ab ipsis citatos.

4 Ego, ut distincte procedam, præmitto, rem crevere, ac de crevere posse, vel intrinsece, hoc est in se; ut si pullus equinus adolescat, & deinde senescat: vel extrinsece; ut si triticum nunc valeat singulis mensuris tres aureos, deinde ob multitudinem emptorum, sex, vel contra. Hoc posito figura hunc casum: Petrus furatur ab Antonio mensuram tritici mense Augusti, cujus legitimus valor, hiemis nimirum tempore, crevit ad sex aureos; mense denique sequenti Junii pretium decrevit, rediitque ad aureos tres, imo ad minus. Idem potes dicere de pullo equi; qui primo tempore valebat v. gr. decem aureis, secundo intrinsece crescens, quia factus est equus, valuit viginti, triginta, &c. Denique quia senuit, iterum rediit ad decem, imo ad octo, ad quinque, &c.

5 Ut ergo decepnamus quantum debeat Petrus Antonio, quando ablatum triticum, vel equum consumpsit, vel vendidit, diligentissime considerandum est, quoniam tempore consumpsit, primone, secundo, an tertio ex dictis? Ni sic distinguamus, confusa nimis erit, & intricata tractatio.

Petrus rem ablatam consumit primo tempore.

6 Si Petrus triticum prædictum consumpsit, vel vendidit, vel alienavit, primo illo tempore, nempe mense Augusti; quando valebat tribus aureis, est distinguendum, & videndum, an Antonius esset venditurus, vel consumpturus primo eodem tempore, an secundo, an tertio. Si primo non est difficultas; nam clare Petrus non damnificavit Antonium, nisi in illo valore tunc currenti, id est in tribus aureis: tres igitur aureos debet.

7 At si Antonius triticum illud erat venditurus tempore secundo, hoc est hieme, quando pluris valebat, vel quia tritici per hiemem caruit, illud emit majori pretio, V. G. sex aureis; totum hunc valorem, hoc est sex aureos debet Petrus fur (deductis expensis) reddere. Ratio clara est, quia in toto hoc majore pretio damnum recipit, causa furis, Antonius.

8 Quid si esset dubium, an venditurus tunc esset? Resp. pro ratione dubii (id quod, omnibus circumstantiis a prudenti expensis, erit discernendum) partem reddat.

9 Quod si non erat venditurus, nec loco illius aliud empturus, sed erat ipsemet Antonius consumpturus, vel certe amicis in liberale munus donaturus, quod, quia illo caruit, nec consumpsit, nec amicis donavit; puto adhuc debere Petrum reddere pretium illud majus, quod scilicet currebat hiemis tempore, quo Antonius consumpturus, vel donaturus erat. Ratio est, quia Petrus iniusta causa fuit, ne Antonius re sua sive pro se, sive pro amicis uteretur: ergo debet reddere quanti valebat tunc ille usus: valebat autem pluris, id est sex aureis, ut supponimus. Quod dictum est de tritico, dic de pullo equino, si illum vendidit fur primo tempore, sed dominus erat vel venditurus, vel donaturus amico, tempore illo secundo, quo equus adolevit: par enim est ratio, ac de tritico & de cæteris.

Solum advertet, expensas necessarias, quas in alendo equo, vel etiam in servando tritico vere fecisset Antonius posse a Petro, qui eas fecit, subduci a restitutione; quia secus, quandoquidem has Antonius non fecit: ut supponimus, plus haberet, quam quod exigit damnum ipsi illatum. Excipe, nisi sint compensandæ cum usu, quem ex equo V. G. fur accepit, ut ex se patet.

10 Denique, si Antonius erat venditurus, consumpturus, donaturus, &c. illud triticum, vel equum tertio tempore, nempe quando minus res sua erat valitura, Petrus, qui rem consumpsit primo illo tempore minoris pretii, nihil aliud debet, nisi pretium illius primi temporis, atque adeo tres aureos. Ratio est, quia, ex una parte dominus non est passus interesse ullum, nam servaturus erat rem, usque in illud tempus minoris pretii: & ex alia parte, cum fur obligetur reddere rem, vel rei pretium, quantum est eo tempore, quo ipse consumit (tunc enim fur propter injustam consumptionem subit onus restituendi rei valorem) obligabitur ad pretium illud primi temporis, quando iniuste consumpsit. Quod vero intercurrentis illud majus pretium medii, seu secundi temporis nihil urgeat contra furem in favorem Antonii, dicitur mox in simili nu. 19. & 20.

11 Quoniam vero tum hic, tum deinceps dicemus (nisi do-

minus esset servaturus, venditurus, &c.) Inquiri, an credere debeam domino dicenti se fore servaturum? Respond. in rigore te non obligari, quia præsumere potes dolum. Erunt igitur considerandæ conjecturæ, quibus talem veritatem explicare certo possis. Quod si certo non possis, sed adhuc vigeat dubitatio, restituendum ad proportionem inventæ, vel non inventæ veritatis, seu ad ratam dubii, ut modo dixi num. 8.

Petrus rem ablatam consumit secundo tempore.

12 Quando Petrus fur consumpsit, vel alienavit rem secundo illo tempore, quo res creverat in pretio, v. gr. tritici mensura valebat sex aureis, equus viginti; sunt rursus distinguenda tria illa tempora, quibus Antonius rem suam vendidisset, vel consumpsisset, vel donasset, uno verbo, de re sua disposuisset.

13 Si ergo disposuisset primo illo tempore minoris pretii, dico probabilissimum, imo certum mihi videri, deberi a Petro totum valorem secundi temporis, atque adeo sex aureos pro mensura tritici, viginti pro illo equo, restituere. Ratio mihi manifesta est, quia illa res dum existit impermissa in medio illo tempore, domini est, non furis: ergo si fur tunc consumpsit, vel vendidit, rem alterius consumpsit, vendidit, certe per injuriam factam domino: ergo, utpote pretium alienæ mercis, sibi retinere licite non potest, sed omnino restituere debet. Et sicuti si eo tempore majoris pretii Petrus vellet a peccato furti se liberare, & adhuc res aliena apud se extaret, domino reddere deberet totam eandem rem, quomodocumque five intrinsece, five extrinsece auctam, quia res crevit pro domino, non pro Petro; ita posito, quod eodem tempore inique consumit, vel distrahit, alterum tantum in æquivalenti opus erit restituere.

14 Quod si disposuisset Antonius de re sua secundo eodem tempore majoris pretii, pari, imo potiori jure Petrus debet valorem hunc majorem reddere. Ratio est clara, quia dum ipse tunc consumpsit, damnum hujus valoris Antonio intulit.

15 Denique si Antonius disposuisset de sua prædicta re in tertio tempore minoris pretii; adhuc majus ipsum pretium dictum nu. 13. debet Petrus. Ratio est, quia dum fur iniuste destruxit rem tempore, quo valuit majori pretio, contraxit ex debito obligationem reddendi illam, quantum tunc valebat: tota enim, ejusque totus valor erat domini: & ex alia parte rem fore a domino conservandam pro tempore consequenti, quando decrevit pretium, non tollit a fure eam obligationem, quam ex delicto contraxit. Adde, nimis esse contra rectam rationem, quod fur reportet lucrum & ditescat ex duplici suo delicto, nempe ex furto, & ex iniusta rei consumptione: sic autem esset, si ipse posset sibi retinere excessum illum pretii.

De expensis factis a fure in alendo v. g. equo, nisi compensentur cum usu, quem ex equo fur habuit, idem dic quoad modo nu. 9. sine, dictum est.

Petrus rem ablatam consumit tertio tempore.

16 Quando Petrus consumit rem tempore illo tertio, quo rei pretium decrevit, sive rediens ad primum sive etiam ad minus, ut si mensura dicti tritici descenderet ad pretium trium, vel duorum aureorum, & equus jam senex ad octo, vel quinque pari modo videndum est, quandonam ex illis tribus temporibus Antonius rei dominus fuisset rem suam illam consumpturus, vel servaturus.

17 Si ergo Antonius de re sua disposuisset primo tempore, debet Petrus reddere quanti tunc valebat, atque adeo in exemplis positis tres aureos pro mensura tritici, decem pro equo. Ratio est, quia ex una parte Petrus rem consumendo illo primo tempore, obligationem contraxit restituendi valorem illius temporis, quo consumpsit, ut in simili dictum est modo; & ex alia parte, pro tanto pretio damnum intulit Petrus Antonio, non vero pro majore; jam enim, ut supponimus, Antonius rem non erat ad meliora tempora servaturus. Dices: at si medio tempore crevit valor rei, pro domino crevit. Respond. at jam tertio tempore decrevit; ergo pro domino decrevit. Solum igitur Petrus debet pro damno allato, quod solum fuit, caruisse Antonium pretio primi illius temporis.

18 Si vero Antonius de re sua secundo tempore, quo plus res valebat, dispositurus esset, totum hunc valorem, atque adeo pro mensura dicta tritici sex aureos, pro equo viginti, vel triginta debet Petrus restituere: quia, ut superius in simili nu. 7. & 9. dictum est, dum Petrus rem alienam sibi in eo medio tempore retinuit, unde factum est, ut dominus de re sua disponere eo tempore non potuerit, in toto illo valore damnum intulit; ergo totum est relarciendum; exceptis expensis forte factis, & non compensatis juxta dicta eodem nu. 9. sine.

19 Denique si Antonius de re sua disposuisset in tertio illo tempore minoris valoris, hunc solum minorem valorem debet reddere Petrus, atque ideo in exemplis positis tres, vel duos aureos pro tritico, decem, vel octo pro equo, quantum scilicet mensura tritici, & equus de valore decreverunt. Ratio est, quia pro tempore antecedenti nullum fecit damnum Antonio Petrus, pro tempore præsentis jam reddit quanti res valet: pretium enim illud medium majus licet, ut ita dicam, perierit, dum res fuit in manu furis, æque tamen periisset in manu domini, quia illo valore, ut supponimus, Antonius usus non esset. At infra §. 8. ex probabilissima sententia dicemus, quando res æque peritura erat in manu domini, sicuti periit in manu furis, nihil a fure deberi, quia in nihilo dominus damnificatus est.

20 Confirmatur: quia, si res extaret, nonne satis esset, si suum triticum, suumque equum domino Petrus redderet? Ergo si consumpsit, non nisi valorem ejus temporis debebit, quia non consumpsit nisi rem tanti valoris.

21 Ex expensis, quas medio illo tempore fecit Petrus, eas tantum sibi poterit Petrus compensare; retinendo scilicet aliquid de restitutione, quas necessario fecisset dominus, in his enim domino non damnum intulit, ut in simili supra dictum est *nu. 9. fine*. Quid autem fiet in dubio, an dominus servaturus eliet, &c. vide *num. 8.*

De restitutione fructuum rei injuste ablatae.

22 Fructus rei injuste ablatae, vel injuste retentae, vel etiam injuste destructae omnes domino debent restitui a fure. Lege fuisse apud Sanch. *lib. 3. in Dec. c. 23. Lefs. l. 2. c. 13. dub. 17. Mol. 10. 3. d. 725. Dicast. lib. 2. de Jusit. tr. 2. dub. 5. n. 81.* Ratio est eadem, quae dicitur infra *c. 3. §. 5. num. 2.* Fructus, inquam, tum rei, qui vocantur fructus naturales, ut est partus Ancillae, pulvis ex equa, herba ex campo silvestri, glans ex arbore non culta, &c. tum rei, qui appellantur fructus misti, idest, qui sunt partim ex ipsa natura, partim ex industria sive parva, sive magna, ut est v. g. frumentum, vel fructus, qui colliguntur ex agris, caseus ex ovis, &c. ubi partim adest industria colentis, partim ipsa natura soli, vel ovis.

Dixi (sive magna) nam quando maxima est industria, & modicissima vis naturae, cum parum pro nihilo reputetur, vocarem potius fructum illum meræ industriae, quam mistum. At in hoc solum casu sequor Thom. Sanch. *loc. cit. n. 48. Dicast. l. c. dub. 3. nu. 30.* docentes, in mistis ubi pluris est industriae vocari fructus industriales, ubi pluris naturae naturales. Sed fructuum mistorum etiam nomine veniunt fructus civiles, quale est pretium locationis domus, vel equi; ad hoc enim lucrum concurrunt domus, vel equus simul cum industria locantis.

Fructus meræ industriae, quale est lucrum, quod ex negotiatione pecuniae alienae acquisivisti, non sunt restituendi, quia quod ex sola industria tua est, tuum esse ipsum lumen naturae docet, utpote lucrum personae, non rei. His jactis fundamentis, fit.

Regula prima.

23 Fructus rei injuste ablatae tum naturales, tum misti, semper debentur domino, etiamsi apud dominum res non tantum fructificasset, fructificavit tamen apud possessorem; etiamsi dominum v. g. dominus non locasset, possessor tamen locavit; & etiamsi fur fructus illos quomodocumque consumpserit, nec in illis fuerit factus ditior: & etiamsi illi fructus fuerint percepti a te per furis diligentiam, perque ejusdem expensas meliorata. Ita Sanch. *l. c. n. 130. Lefs. loc. cit. n. 119. Mol. l. c. Dicast. loc. cit. n. 88.* alios citantes. Quidquid enim alii dicant in oppositum, apud Sanch. *l. c. n. 130.* quod probabile judicant Lefs. *l. c. n. 119.* & Dicast. *l. c. n. 87.* cit. Cov. & Sot. ratio nostra est, quia res semper fructificat pro suo domino: & ex alia parte, hæc obligatio oritur ex injusta acceptione, quæ semper manet, donec fiat æqualitas, ut sæpe dictum est. Solum excusari fur poterit in eo casu, quo, sine gravi ipsius culpa fructus sint omnino consumpti; quod evenire potuit, si, dum ipse vellet eos restituere, nec posset, destructi casu fuere, &c.

Regula Secunda.

25 Quamvis lucrum ex negotiatione pecuniae alienae non sit restituendum, tamen restituendum est totum damnum, quod forte emerit domino, & lucrum, quod eidem cessavit, si eam pecuniam, qua per te caruit, ad negotiationem ille tradidisset, ut ex dicto patet. Lucrum illud, quod dominus non solum communi, sed etiam singulari diligentia de facto percepisset, debet restitui; non tamen, quod percipere quomodocumque potuisset casu, vel fortuna. Ita Dicast. *l. c. n. 109.* aliique. Ratio est, quia in illo damnum passus est dominus ex tua culpa, non vero in hoc.

25 Ex dictis solves illam dubitationem; An possessor malæ fidei teneatur restituere fructus, quos ipse fur non percepit ex re aliena, potuisset tamen percipere? solves, inquam, naviter distinguendo, cum Azor. Lefs. Mol. Vasq. aliisque apud Dicast. *loc. cit. nu. 75.* si enim dominus percepturus fuisset, tenebitur fur, quia tunc ex secunda regula fur fuisset domino causa damni: si vero dominus non fuisset percepturus, fur nequaquam tenebitur in foro conscientiae (nam in foro externo cogitur fur restituere ea, *leg. si fundum, de rei vindicatione, Sanch. in Dec. lib. 2. cap. 2. n. 110.*) quia tunc non damnificavit dominum; & ex alia parte nihil ipse accepit a re aliena, nec juste, nec injuste, cum nullos fructus accepit, ut supponimus.

26 Solves item illam aliam difficultatem; An fur teneatur restituere fructus, quos dominus percepisset ex turpi usu suæ rei? Solves, inquam, diligenter iterum distinguendo; si enim percepisset ex re sua inhoneste, idest peccando, ita ut lucrum secutum fuisset ex ipso peccato, non tenebitur fur illud lucrum restituere, quia hujus generis lucrum non est fructus rei, sed humanæ malitiæ: at si percepisset, licet peccando, non tamen ita, ut lucrum secutum fuisset ex peccato, sed ex re ipsa, seu ex usu ipsius rei suæ, tenebitur, quia tunc lucrum fuisset fructus rei domini. Sic solet obligari fur ad restitutionem pretii locationis domus, quam dominus, etiam cum peccato locasset meretrici. Ita idem Dicast. *ib. n. 99.*

27 De ejusmodi fructibus multa dicentur inferius, cum de restitutione ex re accepta, quæ omnino sunt hic applicanda:

ubi tamen propter materiam connexionem agetur, quasnam expensas possit sibi deducere possessor malæ fidei.

§. VIII. *Etiam si res perierit.*

1 SI equus V. G. injuste acceptus, vel casu pereat in manu furis, vel casu deterior evadat, non periturus, nec deteriorandus in manu domini, fatentur omnes, furem debere restituere totum illius valorem, vel quanti existimatur a prudenti viro damnum, quod per illam deteriorationem factum est domino: imo etiam damna inde secuta, & in dubio quod damna consecuta essent, debere pro rata dubii compensare. Ita S. Th. *2. 2. qu. 62. art. 6. in corp. Sotus Con. Med. Sylv. Tol. Petr. Nav. Reb. Vasq. aliique apud Dicast. l. 2. tract. 2. d. 2. dub. 4. n. 49.* Ratio est, quia fur omnium horum damnorum causa est.

2 Verum si equus (idem de cæteris rebus) ita perierit V. G. ex incendio casuali, vel per justam hostium incurfionem, apud furem, ut eodem prorsus modo periturus certo fuisset apud dominum; aliqui obligationem restituendi in controversiam vocant. Lege Cov. *Reg. peccatum, p. 2. §. 6.* & alios, quos ipse refert. Sed controversia non difficulter solvitur. Asero enim ex sententia probabilissima tunc furem nihil debere. Ita Lefs. *lib. 2. e. 12. dub. 15. Mol. 10. 3. d. 725. Vasq. de refl. c. 5. §. 1. dub. 11. nu. 66. Dicast. loc. cit. n. 53.* cit. Sylv. Armill. Cov. Reb. aliosque, quia tunc nihil damni re ipsa fur intulit domino. Confirmatur; quia detrimentum illud erat in sua causa inevitabiliter paratum, ac proinde secundum moralem æstimationem perinde erat, ac si jam illatum foret: ergo fur ille, vel destructor non censetur damnum intulisse moraliter loquendo, si quidem nihil propterea minus habet dominus quam habuisset. Hinc inferebat Præceptor meus, P. Joseph. a Cost. Soc. JESU *in manuscript. de just. & jur. p. 2. sect. 4. dub. 1.* (id quod habuit ex Pet. Nav. *lib. 4. c. 1. dub. 3. n. 28.* & nunc refert Dicast. *l. mox cit. nu. 75.*) cum, qui interficeret hominem paulo post certissime moriturum, esse verum homicidium, atque irregularem, non tamen teneri de damno secuto familiaris, &c. quia non dedit detrimentum, quod moraliter non censetur jam datum per certissimam illam mox futuram mortem.

3 Solum ergo evenire potuit, ut antequam equus periret, eodem modo apud dominum periturus, illo usus fuerit fur, vel equus lucrum aliquod pepererit, vel ex carentia ejus domino ante idem tempus eveniret damnum, seu cessaverit lucrum. Tunc profecto hæc omnia antecedentia damna debere a fure, domino resarciri, ex §. *præced.* satis est certum, quia hæc lucra non erant domino, ut supponimus, defutura; & ex alia parte, ut ad satietatem dictum est, res semper suo domino fructificat.

4 Adverte, me dixisse *nu. 2.* (ex incendio casuali, vel per justam incurfionem) si enim res peritura erat apud dominum per injustitiam alterius, non propterea (ex Dicastillo *l. 2. de just. tr. 2. d. 2. d. 4. n. 75.* citante Lefs. Mol. Vasq. Petr. Nav.) excusabitur fur a restitutione; nam ille, qui per injustitiam abstulisset, obligatus fuisset restituere domino; ergo si tu præveniisti, similiter teneberis: quia obligatio, quam alius subiisset, in te translata est ratione damni, quod alterum præveniens, præintulisti. Verum cur in te translata sit obligatio restituendi, quando res peritura erat apud dominum per injustitiam alterius, cum concedamus non transferri quando casu, vel juste? At neque res aliena apud te perit sine tua præsentis culpa, ut nunc supponimus: nam si tu antea consumpseris, alia est ratio, ut mox *nu. 7.* dicitur.

5 Adverte iterum, me *ibid.* dixisse (certo periturus apud dominum) si enim dubium esset, an res apud dominum peritura fuisset, tenebitur fur ad restitutionem rei ablatae. Ita Sylv. Reg. aliique apud Dicast. *loc. cit. num. 70.* quia in dubio melior debet esse conditio domini.

6 Infas. At modo *num. 1.* dictum est in dubio de damnis consecuturis, debere restitui solum pro rata dubii.

Respondet: ita in damnis consecuturis domino ex privatione rei per furem ablatae; sed in re ipsa ablata, de qua hic loquor non ita. Ratio est eruenda ex illo principio explicato *supr. lib. 1. c. 3. §. 6.* quod semper judicandum est in dubio pro possidente: cum ergo prius sit, rem domini vivere, existere, dubium autem emergat, an fuerit peritura, judicandum erit pro rei vita, seu existentia, atque adeo pro domino ipsam possidente. At cum lucra consecutiva ex re, nondum existant, non possidet, & ideo in dubio pro ipsis non poterit judicari nec pro domino, quasi ipsa possederit. Sed quia ex alio capite supponimus ea sperata certe fuisse a domino, æquum est, ut pro rata dubii, seu quantum spes illa existens æstimari a prudenti poterat, restituatur.

7 Ille alius casus occurrere posset difficilioris solutionis. Petrus tritici mensuram furatur, illamque hodie consumit, vel vendit: cras autem hostes justii irruunt, vel ingruit alluvies, seu incendium, quibus triticum, sive fuisset inventum apud furem, sive apud dominum, æquali modo periisset. Quæri jam potest, an tunc Petrus tritici valorem reddere teneatur? Vides in præcedenti casu non præfuisse Petri injustam consumptionem, sicuti in præsentis. Atque id etiam quæri potest de damificante rem alienam: Segetem V. G. alienam hodie combussisti: debesne restituere totum segetis valorem, si æquo comburenda sequenti die fuisset apud dominum?

8 Respondeo. Id in tribus evenire circumstantiis potest. Primo, si fur consumat, vendatque, vel destruat ante incendium prævisum: & tunc ajo, furem debere totum tritici, vel segetis valorem restituere. Lege Lefs. *loc. cit. nu. 95. Vasquez loc. cit. num. 71. Mol. 10. 3. d. 826. nu. 2. De Lugo, tom. 1. de just. sect. 4. nu. 77. Petr. Nav. l. 4. c. 1. dub. 3. fufe.* Ratio est, quia tunc res erat domini: & quia non prævidebatur periculum vitium, res valebat suo justo

Justo pretio: si ergo inique eam fur consumpsit, contraxit obligationem eam restituendi, quæ tolli non potest, nisi actu fiat restitutio. Legatur Dicastill. l.2. de just. tr.2. d.1. dub.4. a num. 74. qui videtur benignius loqui.

9 Secundo. Si aliquod periculum subodoratum fuit, quæ existente fur inique consumpsit, vel vendidit: & tunc ajo, remanere in fure obligationem restituendi quidem, sed minus; quantum scilicet judicabitur a viro experto, ex illo periculo rei pretium diminui: quod si vendidit, debet pretium dare domino, cujus erat triticum, quia pretium succedit loco rei, & in hoc jam invenitur factus ditior ex re aliena fur. Dummodo advertas, minoris etiam debuisse, propter tale vitium periculi imminenti, rem vendi: quod si vendita est antiquo pretio, debet pars pretii excedens emptori reddi, non domino, quia in illo excessu emptor fuit deceptus, non vero dominus fuit a te injuste damnificatus.

10 Tertio. Periculum timebatur certum, & infallibile, quo pacto res nihil valebat: quis enim rem jam certo perituram nulloque usui sibi utilem emere pretio vellet? Et tunc ajo, nihil deberi a fure, quia nihil damni intulit, consumendo rem nullius valoris. Adde dominum tacite consentire huic consumptioni: quis enim non vellet a te panem V.G. consumi potius, quam absumi ab imminente domus incendio?

11 Petes: Fur, si possit rem a se ablatam eripere a simili V.G. incendio, obligaretur eripere? idque ex Justitiane, an ex charitate? Respondeo, obligari ex justitia; esto negare videantur Lefs. Vasq. loc. cit. obligationem Justitiæ. Ratio est, quia fur, quamvis non sit absolute custos rei ablatæ, quia tamen semper obligatur rem domino restituere, consequenter obligatur eam eandem conservare saltem æquali diligentia, & labore, quo res suas conservaret, ne scilicet ponat voluntarium impedimentum ad restituendum; ergo contra Justitiam peccat, si conservet, cum possit, quod idem est ac dicere, si, cum possit, ab incendio non eripiat.

12 Quid, si quis rem surripiat ante incendium, quo certo res erat apud dominum peritura, obligaturne illam restituere, an vero, ut suam possit consumere? Respondeo, obligari restituere, nec ut suam posse consumere. Ratio clara mihi est, quia res quomodocumque salva fiat, domini semper est, nisi ex circumstantiis certo appareat rem a domino jam fuisse vere, & ex animo, non vero solum ex necessitate derelictam. Vide, quæ dixi tract.2. cap.8. num.14. Fortunæ igitur suæ dominus tribuat, si res in tuto posita fuit a fure: deducere tamen pro se furem posse pretium sui laboris, & industriæ, si quæ fuit, ipsa recta ratio dicitur, Quantum autem erit hoc pretium, facile colliges ex dictis tract.2. cap.8. a nu.7. in simili.

Quando res perit in via, sub ejus manum, cum quo eam mitto ad dominum, quid faciam, dicam infra, tr.4.c.1. §.5. an.3.

§. IX. Quid restitutionis quando nam adsit, si acceptio, vel detentio sint dubie injustæ? Remissive.

1 DE hac cum satis ego disputaverim superius lib. 1. in Decal. cap.3. §.7. verb. Restitutio illuc accedat, si velit, curiosus Lector.

C A P U T I I I.

§. I. De secunda Radice, seu Causa restitutionis, quæ est res accepta.

1 DUM non constat, rem, quam ego possideo, esse alienam, dicor possessor bonæ fidei: cum constat dicor, & sum malæ fidei possessor. Quod si non constat rem esse meam, sed nec constat esse alienam, dicor possessor dubiæ fidei.

2 Sit jam Regula prima ex Lefs. l.2.c.14.d.1. Mol. t.3.d.71.& aliisque apud Sanch. l.2. in dec.23.num.34. Dicast. lib.2. de just. tr.2. d.5. dub.1. Si quis rem alienam bona fide, ut suam quocumque titulo accepit; statim atque certo advertit esse alienam, debet illam eandem, si extat, reddere domino; imo dominus potest sibi eandem, ubicumque illam invenit, vindicare. Ratio est, quia res quomodocumque accepta, ubicumque est, domini est. Quare nisi, qui eam habet, statim reddat, incipit esse injustus detentor, & subintrat pro consequenti tempore radice restitutionis ex injusta acceptione, de qua in præcedenti capite dictum est, quia rei alienæ detentio est continuata ablatio.

3 Dixi (certo advertit) nam si sub dubio, vel sub probabilitate, quæ non faciat moralem certitudinem, non est obligatus reddere, ut fuse diximus sup. l.1. in dec. cap.3. a §.3. & deinceps, & mox innuam num.15.

4 Dixi item (illam eandem) nam non potest unum pro alio, invito Creditore, restitui. l. Manifesti, C. de solut. cum creditor non solum habet jus Justitiæ ad rem, ejusque valorem, sed etiam ad hanc rem. Ita Vasq. Mol. Rebel. Lop. Sotus, quos citat, sequiturque Dicast. l.2. de just. tr.2. d. dub.2. nu.14. & 15. contra Pet. Nav. dicentem solum esse contra Charitatem.

Duas tamen adhibeo limitationes: Alteram, in rebus usu consumptibilibus, seu functionem habentibus facile posse reddi unum pro alio in eadem specie. V.G. habet quis mensuram frumenti æque boni reddere: potest mensuram frumenti æque boni reddere. Ratio est, quia hæc sunt a deo æquivalentia, ut non sit judicandus invitatus creditor. Alteram, in rebus, quæ functionem non recipiunt, tunc solum potest unum pro altero æqualis pretii debitor restituere, v.g. vestem pro equo, hunc equum pro alio, imo pecuniam pro equo, &c. quando creditor non habet pecu-

liarem affectum ad rem suam individuum. Ratio est eadem, quia tunc non erit graviter invitatus creditor. Atque hæc doctrina cum prædictis duabus limitationibus propter paritatem rationis locum habet etiam in possessore malæ fidei, quando res est restituenda ex radice injustæ acceptationis.

5 Regula secunda ex iisdem, & passim. Si rem alienam bona fide acceptam, bona item fide in totum quis consumpsit vel destruxit, nihil remanente, in quo factus sit ditior, sive fuerit res ex se consumptibilis, & ut Jurisperiti loquuntur, functionem recipiens, ut triticum, vinum, &c. sive non, ut equus, vestis, &c. ad nihil tenetur, quando deinde advertit se consumpsisse rem alienam. Ratio est, quia cum sine culpa contra Justitiam fuerit destructa, non est caput, unde oriatur obligatio restitutionis. Dico contra Justitiam; nam quamvis destruxerit lascivendo v.g. vel simili modo, cum non fecerit contra Justitiam, onus restitutionis non incurret.

Petes primo: Quando rem mistibilem alienam cum mea misceo, judicandumne est, rem alienam extare, atque adeo me debere illam in individuo; an judicandum potius esse destructam, atque adeo me debere pretium, seu id, in quo factus sum ditior? Resp. id colliges ex mox dicendis §.4.

6 Petes, hac occasione secundo: Si mihi Mercator tradat merces usu non consumptibiles, quas meæ dispositioni committat, dicendo v.g. Committo tibi has merces, ut de illis disponas, v.g. vendas, quomodo vis, dummodo respondeas mihi, tradendo id, quod ex illarum distractione conquiret: vel quod in idem recidit, si mihi Mercator easdem tradat justo pretio estimatas, ut illud pretium eidem Mercatori post illarum distractionem sine fraude restituam; si inquam, mihi sic consignentur merces, judicandumne erit, rem alienam extare, atque adeo restituendum in individuo: an transisse in meum dominium, atque adeo solum restituendum? Respondeo, esse distinguendum. Nam absolute nulla alia voluntate tua accedente, merces sunt mercatoris; solum enim tibi committit (sic enim supponitur) ut eas more procuratoris, seu utilis gestor negotiorum ipsius, debita moraliter diligentia, vendas. At si accedat aliquis actus tuus, quo illas velis tibi emere, vel ipso actu exercito de illis mercibus disponas tanquam de tuis, ut si illas pignori des tuo Creditori, vel tuo familiari dones, vel alio modo consumas, tunc merces erunt jam tuæ cum obligatione reddendi pretium Mercatori, quia tunc actualiter, vel virtualiter emisti, & consequenter creditor, vel amicus nihil debebunt Mercatori: siquidem sic rem tuam, non rem mercatoris acceperunt. Ita Vasq. decis. 503. Si tamen eas, extra necessitatem extremam, vel gravem, dones, vel pignori des tuo dicto creditori, prævidendo tibi non suppetere, unde possis facere mercatori satis, peccas contra fidelitatem procuratoriam. Et quidem, si id fuerit in re notabili, peccas graviter, ut ex se patet, remanente semper in te obligatione restitutionis pretii, si quando potens solvendo fueris.

An vero creditor, vel amicus dum has acceptant prævidentes suum pretium mercatori defuturum, peccent, necne, sive te inducant ad dandum, sive non inducant; ex dicendis §.4. num.26. colligi poterit.

7 Regula tertia ex DD. cit. litt. C. Si res non est in totum destructa, sed remanet in aliquo, quo redditus est quis locupletior, hoc, in quo factus est locupletior, debet is restituere, ut primum advertit id sibi per se provenisse ex re aliena; ut accidit exempli gratia, si quis rem alienam bona fide vendidisset, & pretium habuisset a venditore. Ratio est, quia hoc succedit loco rei. Quare sicuti rem, vel partem rei, si extaret, debuisset reddere, sic hoc quod remanet. Adde non esse æquum quempiam divitem fieri ex re aliena.

Dixi autem (per se provenisse) id enim solum succedit loco rei alienæ, non vero id quod ex occasione ipsius, seu per accidens acquiri. Si enim V.G. pecuniam, quam bona fide meam puto, negotiationi subdam, totum lucrum meum erit: quia id est fructus industriæ meæ, nec per se provenit ab aliena, quia ex se est sterilis: pari modo si occasione, quod ego vestitus veste aliena pretiosa inviter a Principe, & aliquid lucræ, totum, quod acquiri, meum erit, quia per accidens hoc lucrum sequitur a re aliena.

Consumens rem bona fide acceptam.

8 Ex dictis fit primo, ut si quis invitatus ab amico edat eum illo res furtivas, nesciens esse ex furto, ad nullam restitutionem teneatur, si ipse in nullo factus est ditior. At si insumpserit aliquid æquale in suo loco, vel partem; æquale, vel partem debet ex communi opinione restituere, quia in his factus est ditior. Ita iidem, quibus adde Vasq. 9. c. de restit. §.2. n.4. & 5.

Dico (ex communi) nam de Lugo to.1. de just. d.14. sect.1. n.15, ex alio capite hunc omnino liberat a restitutione: quia nimirum, dum comedit tanquam minister, seu instrumentum invitantis, sine culpa esculenta destruit, veluti si gemmam alienam, quam bona fide putat Petri v.gr. projiceret jussu ejusdem Petri in puteum: ergo cum ipse illa non acceperit, non contrahit obligationem restituendi ex re accepta. Verum id mihi non placuit sup. tr.1.c.2. §.5. num.9.10. cum de Religioso invitato sine superioris licentia agerem: & nunc in hoc casu multo minus placet, saltem ex eo, quod invitatus non utitur his speculationibus, nec intendit comedere, ut merum instrumentum invitantis, sed more humano cibum acceptat, & comedit: quare moraliter rem tacite accipit, & consequenter obligatur re accepta. Non sic quoad gemmam prædictam, vel quid simile: non enim acceptat gemmam, & ut suam proicit. Lege Bannes, & Salon. apud Dianam,

par. 3. tract. 5. resol. 43. qui ex alio capite hunc bona fide consumptam res unico actu consumptibiles liberant a restitutione, quamvis in aliquo factus sit ditior: sed non placent.

Donans rem bona fide acceptam.

9 Fit Secundo, ex iisdem, ut si ego rem furtivam mihi ignorantem donatam bona fide do alicui, vel eidem (postquam rem consumpsi) qui mihi rem illam donavit, aliquid æquale ob gratitudinem retro dono, nihil restituere debeam, cum adverto, rem fuisse furtivam, quia in nihilo factus sum ditior. At si ego donaturus fuisset æquale, vel minus alicui amico, quod mihi reservavi, quia rem furtivam donavi, hoc æquale, vel minus restituere debeo domino jam nunc cognito, quia in hoc factus sum ditior, & hoc succedit per se loco rei alienæ. Quid, si donaturus fuisset majus? v.g. centum aureos in tritico; sed quia dedi quinquaginta in auro furtivo, totum triticum mihi reservavi? Respondeo, ut primum cognosco aurum fuisse alienum, solum debeo quinquaginta reddere domino. Ratio est, quia excessus, quem mihi reservatum invenio, fuit reservatum per accidens ex occasione rei alienæ datæ, non vero per se, atque adeo meum est, non alterius.

Vendens rem bona fide acceptam.

10 Fit Tertio, ut ex dictis decidi debeat, quid sit restituendum, & quantum, si res aliena bona fide vendatur. Dico esse distinguendum: vel enim Primo, rem alienam bona fide emisti; vel Secundo, dono, seu sine pretio habuisti, & in utroque casu deinde, bona item fide, vendidisti. In priori casu, non obligaris quidpiam restituere domino rei. Ita ex iisdem, quibus adde Laym. l. 3. sect. 5. tr. 4. c. 17. §. 3. n. 15. lege Dian. to. 2. tr. 5. miscol. resol. 41. & 42. Cajet. utrumque Med. aliosque apud Dicast. l. 2. de just. tr. 1. d. 5. dub. 8. n. 148. quia apud te res aliena non extat, nec in aliquo ex illa es locupletior; pretium enim, quod nunc vendendo accipis, jam antea solveras emendo. Dixi (domino rei) nam an debeas aliquid ipsi emptori, cui tu vendidisti, dicam modo n. 14. In posteriore casu, debes dare totum pretium domino, quia in hoc factus es ditior. Nota, si dominus forte rem suam recuperavit ab emptore hoc ultimo, ut certe potest, si extet, quia semper sua est; tunc te emptori huic pretium restituere debere, ne scilicet ex aliena re locupleteris, certum est.

Inquires: quantum debet huic emptori, vel domino dari, totumne pretium, quo res tibi dono datas vendidisti, an satis sit dari partem? Respondeo: si bona, ut dictum est, fide vendidisti, medio, vel infimo pretio, totum hoc debes, quia hoc succedit loco rei domino debitæ: at si vendis supremo pretio, vel etiam majore, id potest evenire, ex duplici capite. Lege eosdem qu. 6. adde Dicast. l. 2. de just. tr. 2. d. 6. d. 7.

11 Primo, ex eo, quia res eadem, v.g. equus ex se, vel ex circumstantiis crevit in pretio, sive ob majorem ætatem equi, sive ex penuria equorum superveniente, & in utroque casu debes totum, quantum fuit, pretium reddere. Ratio est, quia res est semper domini, & domino valet, quanti valet. Scio aliquos cum Molin. to. 4. disp. 721. nu. 10. docere, tunc satis tibi esse, si valorem medium reddas domino, & te posse excessum tibi reservare. Ratio est (inquiunt) quia sufficit, si domino reddas, quanti possit rem æqualem sibi emere, vel comparare: at potest emere facile, ut supponimus (secus enim non haberet locum hæc Doctrina) per illud pretium medium: ergo sufficit, si illud dumtaxat restituatur. Confirmant: si dominus recuperasset suam rem ab eo, cui tu rem tibi donatam vendidisti, non teneris domino dare, sed potius emptori: jam enim ipse dominus plene est satisfactus per suam rei recuperationem; ergo nec teneris excessum illum eidem dare, jam enim ipse tantum habet per pretium medium, quantum sufficit ad similem rem sibi comparandam. Scio, inquam, hoc, & certe id esse probabile in praxi inficiari non possum. Tutum id esse fatetur Dicast. l. c. n. 144. licet ipse contrariam sententiam sequatur.

12 Secundum caput, unde tu carius vendere potuisses rem alienam tibi dono datam, est, quia ejusmodi rem in alium locum transtulisti, vel similem non vulgarem diligentiam adhibuisti & tunc, quia ille excessus est fructus solius tue industriæ, potes totum illum tibi attribuere. Ita Molin. & Laym. apud Dian. p. 3. to. 5. res. 41. Verum, quia ad plures rem vendendam non solum valet industria, sed etiam regulariter ipsa substantia rei, quæ venditur (quod non est ita in mera negotiatione pecuniæ, quæ ex se sterilis est) ideo notat Sanchez, l. 2. in Decal. c. 25. nu. 19. non totum hunc excessum posse a te retineri, sed solum quantum arbitrio prudentis responderet tuo labori, & industriæ: & recte de Lugo to. 2. de just. d. 17. sect. 2. nu. 21. ob hanc rationem docet, tunc nunquam sufficere dare pretium infimum.

Donans pretium rei alienæ bona fide venditæ.

13 Sequitur quarto, ut etiam decidatur ex dictis, quisnam restituere teneatur in sequenti casu? Antonius equum Cæsaris bona fide ab amico dono accepit: mox eadem fide illum vendidit Francisco, atque ejus pretium idem Antonius dono dedit Petro, quisnam reddere equum, vel ejus pretium debet Cæsari domino, quando constabit, equum fuisse Cæsaris, Antoniusne, an Franciscus, an Petrus?

Respondeo ex dictis (Lege itam Sanch. l. 2. in dec. c. 23. n. 18.) Nihil Antonius debet Cæsari, quia Antonius in nullo nunc invenitur factus ditior ex Cæsaris equo. Rursus nihil item debet Petrus, quia Petrus nunquam habuit alienum equum: &

pecuniam, quam dono habuit, accepit ab Antonio domino legitimo illius pecuniæ: qui ut suppono ex mox dicendis, per immissionem pretii equi cum sua pecunia factus est dominus illius pretii. Quare sicuti licite quis data a latrone, vel fraudulento latrone potest retinere, quia hi sunt facti domini illius pecuniæ per admissionem cum suis (ut supponimus) nam si facile discerni potest, restituenda est, utpote res domini, esto personaliter remaneant obligati ad restitutionem; ita multo magis in casu nostro, in quo Antonius bona fide illud pretium acquisivit. Et sicuti in casu dicto latronis ex probabili sententia, quam mox §. 4. n. 26. sine, afferam, mihi non imputatur, si quando per donationem illam pecuniæ mihi factam, fiat ipse latro impotens ad dictam restitutionem, quando ego eam impotentiam non prævideo, vel etiam si prævideam, latronem tamen non induco ad donandum, sed solum accepto; ita etiam in casu nostro, &c.

14 Remanet ergo Franciscus, qui quidem est obligandus ad equum reddendum suo domino, ne npe Cæsari, etiam cum jactura suæ pecuniæ: suo enim infortunio debet ascribere, quod res aliena, ad quam semper jus habet proprius dominus, apud se extare invenitur. Sed certe Antonius, quem nihil debere Cæsari diximus, debet tamen Francisco totum pretium reddere in casu, quo idem Franciscus Cæsari equum suum reddiderit. Ita Soc. Per. Nav. Valent. Rebel. Azor. Less. apud Dicast. l. c. dub. 8. n. 150. contra Navarr. qui putat satis esse, si Antonius cedat Francisco actionem, quam habet contra Cæsarem. Ratio non ducitur ex radice injustæ acceptationis, vel ex radice rei acceptæ, quæ hic, ut patet, in Antonio non adunt; sed ex contractu, quo Antonius Franciscus rem vendidit. In hoc enim contractu implicite includitur, ut venditor indemnem reddere debeat emptorem, quoad rem venditam, ut scilicet hæc sit vendibilis, & ut ipse venditor possit transferre ejus dominium in emptorem, &c. Sane eodem modo si vendisti bona fide vitrum pro gemma, cognito errore restituere debes pretium, seu rescindere contractum, ut indemnem servas ementem. Atque hæc ratio valet, etiam si Antonius equum prædictum emerit justo pretio v.g. a Titio; nam licet ipse Antonius possit a Titio venditore, propter dictam rationem indemnitatis, exigere suum pretium: tamen ipse Antonius obligatur ex vi suæ venditionis Franciscum indemnem reddere, nec potest remittere Franciscum ad Titium, cum quo Franciscus nullum iniecit contractum, & per hoc resolvitur id, quod innui sup. num. 16. Lege de Lugo to. 1. de just. d. 17. sect. 5. n. 109. & Dicast. l. c. ponentes aliquas utiles considerationes circa hunc, & similes casus.

15 Petes hic denique; ad quid obligetur quis, si sit dubius, an factus fuerit ditior ex re aliena bona fide accepta?

Respondeo ad nihil, quia in dubio melior est conditio possidentis. Idem dic, si sis dubius, an res, quam bona fide habes, sit aliena, & post moralem diligentiam dubium evincere non potes. Differentia autem magna intercedit inter dubium superveniens, postquam rem bona fide possides, & inter dubium, quod forte fit, antequam rei possessio a te occupetur: nam hic tibi non suffragabitur possessio, suffragabitur tibi in dubio superveniente. Sed de his, ut etiam quando res est probabilis, multa satis sunt disputata sup. lib. 1. cap. 3. 6. & 7.

16 De emptione rei furtivæ multa dixi tr. 2. c. 8. Solum in hunc locum sequentes duas quaestiones reservavi.

§. II. Prima quaestio, an rem, verbi gratia, equum bona fide tibi venditum, vel donatum, ubi nescis esse furtivum, tibi liceat furi reddere?

1 **Q**uoad venditum: dico non licere, si sine gravi incommodo per Judicem, vel alio modo possis tu emptor tuum pretium habere, & dominus suum equum: licere autem, si prudenter credas, dominum facile recuperaturum suum equum & te pretium, ut si furem furti poenitisset, & tibi pretium, dominoque equum is redditurus esset. Imo in hoc ultimo casu puto, te debere eidem furi equum reddere, quando scilicet, secus furi aliquid injustum damnum immiseret, ut bis solveret pretium equi, vel quid simile. Rursus dico, non licere reddere furi, si per talem redditionem non speras te recuperaturum tuum pretium, nec aliquod grave malum a fure times, si illi non reddas. Ratio est clara, quia tunc non esset caput, unde possis rem in manu latronis cum domini damno reponere.

2 Hæc sunt facilia: illud difficile: an quando scio, furem non redditurum equum domino, possim ego ipsi furi reddere equum, a quo bona fide emi, in eo casu, quo mihi aliter meum pretium recuperare non datur? Negat Mol. tom. 3. d. 722. quem sequitur Azor. aliique apud Dicastill. mox citandum, concedit. Rebel. p. 1. l. 2. g. 9. Vasquez de reb. c. 9. §. 2. d. 2. n. 12. & 13. idem sentit de Lugo to. 1. de just. d. 26. sect. 2. Dicast. l. 2. tr. 2. d. 5. d. 4. n. 95. citans Tol. Arag. Bonac. a quo falso citari Azorium pro hac sententia notat *ibid.* Dicast. cum quibus sentio. Ratio est, quia cum ego solum teneam equum reddere ex re bona fide accepta, sufficit, si illum reponam in eodem statu, in quo erat: non enim videor cogendus, illam cura meo damno domino restituere, quia sic æque obligarer, ac ipse fur, qui rem habuit mala fide. Cum ergo minor sit mea obligatio, solum obligabor domino restituere: quando non patior æquale damnum, non vero in nostro casu, quo par detrimentum paterer, meum pretium amittendo. Unde vides idem diceendum esse, si aliquod grave malum a fure rationabiliter timerem, si ipsi non redderem.

3 Dixi (posse me reddere furi, seu illi, qui mihi rem vendidit) nam vendere alteri non possum, etiam ad recuperandum meum pretium. Ratio est, quia sic facerem injustum contractum.

ven-

vendendo rem alienam: at restituere idem furi non est facere contractum, sed preteritum rescindere, quæ rescissio ex se injusta non est, quia ego non teneo stare ei contractui, cum meo illo damno amissionis pretii,

4 Objicies. Non potest debitor restituere rem, V. Gr. gladium domino, si sciat dominum illo abuturum v.g. ad injuste occidendum, ne scilicet cooperetur cum illius peccato: ergo nec emptor, de quo loquimur, poterit restituere rem furi, quia scit furem abuturum, dum eam ipse fur non reddet domino. Respondeo: Nego paritatem, quia debitor ille supponitur nullum pati damnum, si rem eo casu non reddat, at in casu nostro patitur; nempe amittit suum pretium; nemo autem tenetur procurare bonum temporale alterius cum æquali suo damno, ut dictum est. Adde in casu nostro (quidquid sit in illius gradii debitor, de quo *infra* tr. 4. c. 1. §. 3.) cooperationem ad peccatum alterius fore admodum remotam: at cooperatio remota ex multis capitibus excusatur a peccato, ut alibi diximus. Hic autem erit excusatus ab æquali damno, &c.

5 Objicies rursus: Si dominus equi emptorem apud Judicem deferret, Judex illum cogeret reddere equum, non furi, sed ipsi domino: ergo ad idem obligabor in conscientia.

Respondeo. Nego consequentiam, quia Judex supponit furem non inveniri, ut is cogatur ad restituendum pretium, & sic Judex operatur ex præsumptione, quod ego pretium recuperare non possim, quando jam nos n. r. facti sumus non posse rem reddi furi: cum ergo in casu nostro emptor reddendo rem furi, possit suum recuperare, non injuste aget, si se indemnem servet. At cur Judex ita supponit, & non potius quærit furem, quem cogat ad reddendum pretium? Respondeo, quia non tenetur Judex, nisi ad ea, quæ a partibus proponuntur; imo Judex prudenter præsumit, rem alienam mala fide fuisse emptam, & consequenter cogit absolute emptorem ad restitutionem; se- cus daret aditum fraudibus, & quilibet a fure etiam mala fide libenter emeret, quia semper esset securus suum pretium per Judices se recuperaturum. Alias objectiones vide apud citatos.

6 Quoad rem non mistibilem donatam, jam ex dictis colligis, rem tibi a fure donatam bona fide, multo magis mala fide; vel etiam apud te forte ab eodem fure depositam, statim ac furtum advertis, te debere domino restituere. Ratio est eruenda ex iisdem dictis, quia in hoc casu nullam pretii jacturam facis. Excipe, nisi forte a fure tibi grave aliquod proportionaliter damnum immineret; tunc enim sufficeret restituere, ut etiam ex dictis colligi potest. Dixi (quoad rem non mistibilem) nam si fuerit pecunia, vel ita mistibilis, ut immista cum rebus latronis discerni nequeat, jam inquit, §. 1. n. 5. & iterum explicabo §. 4. præsertim, n. 26.

§. III. Secunda questio quoad idem, quando adfuit mala fides.

1 SI rem furtivam a fure mihi venditam mala fide emi, & meum pretium recipere alia via non possim: Quæritur, an possim reddere furi, ut ipse meum pretium reddat? Non posse, docent Less. Turrian. alique apud de Lugo mox citandum. Dicast. l. c. n. 113. afferens Mol. Reb. Bannes, Vasq. quam sententiam ego secutus sum supra tr. 2. c. 7. §. 1. nu. 3. Sed posse docent melius alii, propter paritatem rationis cum emptis bona fide. Ita Diana, & de Lugo, cum aliis ab ipsis citatis, to. 1. de just. d. 17. sect. 2. n. 37. Tolet Sylv. alique apud Dicast. l. c. n. 112. Nam sicuti, qui debet restituere ex injusta acceptione, vel retentione, satisfacit tollendo injustam acceptionem, & injustam retentionem; ita qui debet restituere ex injusta emptione, satisfaciet, quantum est ex hoc capite, si tollat injustam emptionem: tollit autem emptor, si rescindat contractum cum venditore. Ex alia parte idem emptor non cooperatur sic, cum malitia venditoris, quia suum damnum, ne scilicet suum pretium amittat, satis ipsum excusat a tali cooperatione.

2 Dixi (quantum est ex hoc capite) nam, si diu emptor retinuit cum gravi damno domini rem, tunc debet rescindere contractum ob injustam retentionem.

3 Inquires: Quanto tempore hic emptor malæ, ut item ille bonæ fidei potest retinere rem furtivam emptam, ut tractet cum fure de rehabendo suo pretio? Respondeo, id secundum moralem prudentiam ex circumstantiis est discernendum, præ oculis habita illa regula, ut ex retentione (quæ certe non valde longi temporis esse debet) non redundet in novum damnum domini. Vide de Lugo citatum nu. 33.

4 Si rem furtivam mala fide mihi donatam mala fide accepi, omnino me illam debere domino restituere, non autem furi, jam dixi modo nu. 22.

De emente, ut item de acquirente rem alteri obligatam.

1 Incidit hic dubium de re alteri hypothecata, seu obligata, quam ego forte emi, seu per hæreditatem acquisivi, incius ejusmodi obligationis. Domum V. G. emi a Petro justo pretio centum aureorum: deinde apparuit, eam esse obligatam Francisco in aureis viginti, an debeam ea viginti Francisco solvere? Resp. Communis est doctrina, me debere vel solvere, vel tradere illi domum, licet postea regressum habeam contra Petrum venditorem. Ratio est, quia tunc urget radix restitutionis ex re accepta: sicuti enim si emissem eam domum a fure, nullum ego in eam dominium acquisivissem; ita nunc secundum illam partem respondeptem viginti aureis non acquiri dominium saltem plenum, & perfectum, quia secundum illam obligata est creditori, & veluti ejus est ea pars. Si vendidisset tibi eam do-

mus is, qui erat in extrema necessitate, te non obligat Valerius in Diff. utriusque fori, V. Debitum diff. 11. Verum id vide apud de Lugo d. d. 17. sect. 5. n. 95. res est enim rarissimi eventus.

2 Si acquisivisses hæreditatem paternam, V. G. quæ vere non sufficit ad Patris debita, ad nihil teneris in conscientia, etiam si non feceris inventarium: quod si bona hæreditatis sufficiant, sint tamen vinculata, debes solum ex fructibus solvere eadem Patris debita, si hæc debita sint contracta post institutum vinculum: at si fuissent contracta ante vinculum institutum, vel si fuissent contracta ab institute revocabiliter dictum vinculum, debes ex capitali solvere: ut brevibus docet aliis cit. Bonac. 1. 2. circa 4. Dec. præc. disp. 5. p. 4. n. 10. quia antecessoris bona semper transeunt cum onere, quod habent, restituendi cuique suum.

§. IV. Occasione prædictorum explicamus, quandonam per conjunctionem res aliena transit in meum dominium, ita ut non debeam rem ipsam in individuo.

1 AD multa usui erit explicatio, quam paramus afferre; nam propterea universaliter est tractanda, ut ne mire- ris, si ad alia, quæ hujus loci non videntur, divertamus. Id enim facit, ut ea omnia, quæ de ejusmodi conjunctione igno- rari non debent, hic in unum collecta Lector addiscat.

2 Quatuor modis hæc conjunctio formari, & esse potest. Primo, per Alluvionem. Secundo, per Adjunctionem. Tertio, per Confusionem. Quarto, per Admissionem.

Per Alluvionem.

3 Alluvio in legibus *Instit. de rerum divisione*, §. præterea quod per alluvionem, & deinceps; alia est patens, alia latens. Latens est, quando per Alluvionem aliquid insensibiliter tuo fundo ad- jungitur: patens, quando ex fluminali vi detrahitur aliqua pars fundi tui vicini, & transfertur in fundum tuum. His positis.

Dico: Augmentum fundi factum per latentem alluvionem esse tuum, per patentem esse prædicti tui vicini.

4 Rursus Insula, quæ per alluvionem solet de novo nasci, nasci potest: Primo in alto mari, quod sub nullius dominio sit: Secundo in medio fluvio: Tertio in eodem fluvio, sed prope tuum agrum: Quarto in eodem fluvio, sed prope agrum vicini. His positis.

Dico in hanc sententiam: si primum, Insula est primi occupantis. Si secundum, dividatur inter te, & illum, qui est e regione positus. Si tertium, erit tua, etiam si deinde sensim, & latenter extendatur usque ad vicinum. Si quartum, erit vicini, ejusdemque erit similis latens extensio.

5 Denique sic ajo: Si alveus fluvii divertat in aliam partem, novus alveus fiet publicus, vel ejus, cujus erat fluvius: antiquus vero accrescet iis, qui agros utrimque habent. Quod si fluvius ex tuo agro Insulam faciat, nemo dubitat, Insulam illam esse tuam.

6 Hæc vel sancita sunt in variis legibus, quas affert Molin. l. c. alique passim, vel ex aliis deducuntur, quas vide passim apud Doctores, Mol. to. 1. disp. 57. de Lugo to. 1. de just. disp. 6. sect. 13. a nu. 157. apud quos etiam invenies, an hæc accrescant usufructuario, an domino proprietatis, an emphyteutæ, an feudatario, quæ sunt quæstiones pertinentes ad Jurisperitos.

Per Adjunctionem.

7 Quærimus: An quando aliquid alienum adnectitur tuæ rei, totum fiat tuum, V. G. partem vestis pretiosæ alterius confusis tuo vestimento, vel gemmam alienam tuo annulo inseris, an tota vestis, annulusque fiant tua? tua esse colligitur ex §. Quod si partem *Instit. de rer. divisione*, cum obligatione tamen, ut semper supponimus, reddendi domino æstimationem suæ rei.

8 Verum sic est distinguendum: vel primo res aliena non potest separari salva tota re, ut si, non purpureæ vestis pars, sed lanæ, seu fila purpurea aliena fuerint intertextæ cum tuis aliis, vestemque composuerint: & tunc non dicitur purpura adjuncta tuo vestimento, sed vel admista cum tua, vel confusa in tua, nec discerni poterit, ut si ejusdem rationis, colorisque essent tua, & aliena fila: atque de hoc loquitur §. cit. & nos a nu. 11. loquemur: sicuti de admisto dicimus nu. 15.

9 Vel secundo, res aliena potest discerni, ac separari a tua; & tunc vere dicitur adjuncta, ex de Lugo tom. 1. de just. d. 6. sect. 13. num. 160. & ejus tractatio pertinet ad hunc numerum: in quo casu omnis æquitas requirit, ut pars illa adjuncta remaneat sui domini. Ita Dicast. l. 2. de just. tr. 2. d. 5. d. 9. v. 184. & 190. cum enim partis illius dominium nunquam dominus amiserit, & ex alia parte discerni, & separari possit, cur non sit separanda, ac domino restituenda?

10 Sed quid dicendum de ædificiis, & plantis, quæ solo adjunguntur? Respondeo, ut ædificii dominus fias, debes in proprio solo illud construere, §. cum in tuo, *Instit. de rerum divis.* nam si in alieno, ejus erit ædificium, cujus est solum, modo dominus soli tibi solvat expensas, si bona fide processisti; nam si mala, nihil tibi debetur.

Idem dic in plantis, domino nimirum soli eas cedere, §. s. Titio, *Instit. de rerum divisione*. compensatis tibi expensis si bona fide plantasti; nam si mala, nihil merito habebis. Lege Castrop. de just. in gen. d. un. pag. 20.

Per Confusionem.

11 Tunc res tua, & mea dicuntur confundi, quando non potest ex ipsis jam confusis assignari ulla pars, quæ non sit mea, & non

& non tua. Misceas V. G. vinum tuum cum vino meo, vel tuum lac cum meo lacte; assignarene poteris hanc V. G. guttam esse tuam, hanc esse meam? Non ita: Pari modo si ex tuo vino, & melle meo fiat mulsum, si ex tuo ære, & meo argento, vel auro fiat æs Corinthium: ex tuis, & meis medicamentis fiat emplastrum; ex tuis, & meis lanis, ex tuo, & meo serico intextatur vestis: tunc autem dicitur admisceri, quando potest assignari, quæ pars sit mea, quæ tua, licet a me dignosci facile nequeat, V. G. ex frumento tuo admisto cum meo, potes accipere hoc granum V. G. de quo verum est dicere: hoc fuit, seu est ex tuo frumento, vel vere est ex meo, licet a nobis propter admisionem factam non dignoscatur: non potes autem accipere unam guttam V. G. in mullo, & sic dicere; hæc gutta est solum mel, est solum vinum, & consequenter, est solum tuum, &c. De admisione mox; hic enim de confusione loquendum est, de qua sic distingue.

Vel confusio inducta fuit: Primo, utroque domino consentiente; vel Secundo, casu; vel Tertio, altero solum sic volente, nesciente, vel nolente altero, Si primo, ac secundo modo, totum constat erit utriusque, quia consensus reciprocus, vel casus ille, id videtur præstare, & ad iudicem pertinebit dividere pro rata partium. Ita Castrop. *de just. ingen. d. un. p. 21. n. 5.* Si tertio modo, ad illum pertinet dominium, qui operam, & majorem partem materiæ apposuit, quibus tertium illud constat: quare illud mulsum, æs, emplastrum, vestis, tui erit dominii, si tua opera, tuæque majore parte materiæ illa sint facta, cum obligatione tamen reddendi æstimationem partis materiæ alienæ, *ibidem*. Ratio est, quia accessorium sequitur principale: principalior autem in his est opera tua, & pars notabilis tuæ materiæ, quam sola pars materiæ alienæ, ergo, &c.

12 Dixi (notabilis) nam si v. g. parvam mensuram mellis tui misceres cum magno dolio alieni, vini, vel parum purpuræ tuæ cum multis alienis, cum parum pro nihilo reputetur, nec vinum esset tuum, nec vestis. *Eo modo*, inquit Azor. apud Dicast. *loc. cit. num. 185. quo nimis parva aqua benedicta non reddit benedictam magnam aque quantitatem*; tunc enim cum tua pars sit accessoria, illa aliena principaliter, alterius erit dolium, & vestis, cum obligatione reddendi æstimationem exigua illius purpuræ, & mellis.

13 Non dissimili modo iudicarem (ut iudicat Castrop. *de just. ingenere, disp. unica, p. 21. n. 1.*) de pretiosissima pictura, vel scriptura facta a te in vili tabula, vel tela aliena; tuum enim erit totum cum obligatione reddendi pretium tabulæ, vel telæ illius domino. Quod si pictura esset vilior, quam tabula, certe tunc cederet accessionis iure domino tabulæ, quo pacto conciliantur variæ opiniones apud Castrop. *l. c. nu. 3. de simili pictura in aliena tabula variè sentientes. Vide infra. §. 5. nu. 6.*

14 Quod si ejus sit generis rerum confusio, ut non possimus recurrere ad principalem, vel magis notabilem partem, ut si omnibus perpenis æquales essent, vel quasi æquales partes usui erit regula, quæ mox dicitur *nu. 20.*

Ex his collige, quid dicendum in formatione speciei, ut loquantur Juristæ. Nam si v. g. ex uvis alienis exprimas mustum, sine dubio, ex Castrop. *loc. cit. nu. 3.* hoc erit domini uvarum. Solum si bona fide expressisti, dabuntur tibi expentæ: nam si mala, nihil; sicuti in simili modo dictum est *nu. 10.*

Per Admisionem.

15 Si tuum frumentum, hordeum, pecuniam, & universaliter, si quælibet alia mistibilia tua, ut sunt pecora, gallinæ, boves (quæ, quando signata propriis characteribus non sunt, facile admiscuntur; ita ut discerni nequeant) cum meis miscam, in cujus erunt dominio?

16 Dico esse distinguendum modo, quo paulo ante distinximus: vel enim admistio facta est, Primo, ex utriusque consensu; vel Secundo, casu, & fortuito; vel Tertio, uno sic volente. Si primo, & secundo modo, utriusque erit cumulus dividendus pro rata a iudice, ea ratione, qua diximus *nu. 11.* Si tertio modo, in quo maxime urget præsens difficultas, habe quatuor regulas, quas colligo ex Lessio *l. 2. c. 14. n. 22.* & rursus *ib. c. 56. n. 156.* Sylv. *v. usura. 6. q. 1. de Lugo. loc. cit. alii que.* Prima est: Quoties notabile quid alienum admisces tuis rebus, in notabili item proportionaliter quantitate sumptis, ita ut amplius discerni, ac separari non possint (si enim possit, non transferri dominium, certum sit, quia res cum tunc remaneat distincta, & separabilis, semper domini sui est, ut dixi *n. 9.*) sive sit frumentum (quidquid dicat Glossa apud de Lugo *l. c. nu. 160.* quæ solum hanc doctrinam admittit in pecunia, non vero in cæteris mistibilibus) sive pecunia, sive quodcumque aliud, & animum habeas expressum non acquirendi dominium illius cumuli, non erit cumulus in tuo solo dominio, sed utriusque & singulæ partes remanebunt in dominio singulorum: esto, quia non dignoscuntur, quæ partes sint tuæ, quæ alterius, indigeas iudice, vel arbitro ad dandum singulis ex eo cumulo, quod singulis pro rata convenit. Ratio autem, quod cumulus prædictus non fiat totus tui domini, est, quia dominium rei de novo non acquiritur sine voluntate, & acceptione: at tunc supponimus te non habere voluntatem acquirendi; ergo non acquiris.

17 Regula secunda: Si voluntatem acquirendi dominium habeas & ex alia parte ita notabiles partes admisceas, ut discerni, ac separari amplius res singulorum non possint, dominium totius cumuli acquiris, *l. si alieni nummi, ff. de sol. l. idem Pomponius ff. de rei vendit.* & alibi: & communiter DD. citati, præsertim

Vasquez *de rebus. §. 2. d. 5. n. 28.* Ratio est, quia ex una parte jam habes voluntatem acquirendi, & ex alia te perinde habes, ac si frumentum consumpseris, vel pecuniam expenderis (id enim æquivalenter facit illa confusa admistio) & consequenter in te dominium rei transfers, cum obligationem restituendi æquivalens, sicut parem obligationem contrahis, quando consumis.

18 Regula tertia: Si voluntatem illam nec excludis, nec includis, & tamen ita eas notabiles partes misces, ut discerni, & separari non possint, adhuc dominium totius cumuli acquiris. Ratio est, quia quamvis positivam voluntatem expresse acquirendi non habeas, habes tamen implicite, dum te geris, perinde ac si consumeres, &c.

19 Semper autem dixi (notabiles partes) si enim unam parvam mensuram V. G. frumenti tui, integro, plenoque horreo alterius, vel aureum unum tuum magnæ summæ alienæ pecuniæ admisceas, vel contra; non fit translatio domini, quia tunc moraliter non iudicatur facta ulla admistio, cum parum pro nihilo reputetur. Remanebit ergo cumulus in dominio ejus, cuius antea fuerat, cum obligatione restituendi parvam illam partem, &c. Quanta autem hæc pars esse debeat, ut notabilis, vel exigua censeatur, certe non nisi prudentis iudicio, ut in similibus sit, iudicandum.

20 Regula quarta: Si dignosci quidem possit pars tua, sed non separari sine rei totius destructione, ut si fila tua purpurea sint admista filis albis serici alterius, in contexta veste, tunc videndum est, quodnam sit principaliter &c. modo dicto *n. 11. fine.*

Quid, si omnibus expensis partes sint æquales, nec aliis principaliores? Respondeo, si nec dignosci possint, nec separari salva re, uterque dominium in solidum in eo conjuncto habebit, modo, quem in simili diximus *n. 11.* Quod si dignosci quidem possint, sed non separari, salva re, idem puto dicendum: fortior enim circumstantia est, non posse sine destructione rei partes separari, quam solum posse discerni, semper enim favendum est rei, ne destruat.

21 Ex dictis vides; si Religiosus partem V. G. frumenti, vel pecuniæ ab amico forte illi datam ad custodiendum, misceat cum suis, etiamsi discerni nequeat, non transferre ejus cumuli dominium in se, quia non habet voluntatem faciendi suam illam amici partem, & consequenter nec totius aggregati; unde clare fit, ut is non peccet contra paupertatis votum, illam admisionem faciendo. Vides item in eodem casu, si perit cumulus, utriusque pro sua rata perire: nam contra, si habuisset animum transferendi in se dominium (qui animus in religioso non præsumitur, nisi exprimat) & peccasset contra votum, & sibi soli cumulus periret, &c. Illud noto: si admiscuit cum voluntate domini, ex alio capite Religiosum non peccasse, saltem graviter; licet enim demus sic translationem domini in Religiosum factam esse, tamen, cum æqualiter ex illo cumulo habeat tum ipse Religiosus, tum ille dominus, non videtur adesse deordinatio gravis in tali translatione materiali domini.

Deciduntur frequentiores casus de rebus mistibilibus.

22 His ita universim explicatis, asseram hic solutiones illorum casuum circa res, quæ miscuntur, de quibus frequentior esse solet usus, & dubitatio.

23 Dico primo. Si fureris quamcumque rem mistibilem, v. g. frumentum, oleum, vinum, argentum, pecuniam, &c. teneris ad restitutionem quantitatis surreptæ, cum hoc discrimine, ut si miscueris cum tua, ita ut discerni nequeat, teneris saltem ad pretium, vel ad similem rem: si non immiscueris, vel ita sit mista, ut discerni, & separari possit, teneris ad restituendam rem in individuo. Ratio est, quia si cognoscibilis perseverat, cum ea sit domini, domino reddenda est: neque enim harum rerum, etiam unico usu consumptibilium, dominium transfertur statim atque habentur: si vero non cognoscibilis, tunc quia per illam admisionem factus est fur dominus, satis erit, si æquivalens restituatur. Ita Sanch. *l. 2. in Dec. c. 23. n. 34. Less. mox citandus n. 158.*

24 Si tamen extet cumulus (adverto cum Lessio *l. 2. c. 20. n. 156.*) in quo est mea modica pecunia, frumentum, &c. immistum cum illo furis, licet per illam admisionem fur factus sit dominus, tamen mihi relinquatur actio non solum in furem, sed etiam in re, id est in cumulo; unde ego præferri debeo, & postum accipere ab eo cumulo, per compensationem, partem meam. Ratio est, quia id videtur consonum juri naturali, ut si certo sciam ibi esse meum, possim meam partem accipere quantumcumque modicam.

25 Dico secundo. Si fur dat mihi bona fide recipienti aliquod mistibile, v. g. pecuniam alienam, si deinde mihi constet esse alienam, nec fuisse permistam cum pecuniis aliis, quas forte habebat fur, tunc statim atque id scio, debeo restituere domino: multo magis debeo restituere, si recepi mala fide, sive fur remanserit potens per aliam pecuniam solvere, quod furatus est, sive non; dummodo de facto nolit solvere. Ita Petr. Nav. Sanch. eosque citans Dicast. *l. 2. tr. d. 5. dub. 9. n. 190.* Ratio est, quia illa aliena pecunia, cum discerni possit, est domini, & ego debeo ex re accepta: quando autem res ex re accepta debetur, nihil facit potentia, vel impotentia furis, quia res ipsa accepta ubicumque invenitur, domino est restituenda. Quod si prædictam pecuniam immiscuerim cum mea, adhuc debeo restituere, sed in æquivalenti, siquidem jam factus sum ditior in illa quantitate, quam miscui cum meis, unde cumulus factus est major. Quod si denique bona fide in totum consumpsi, tunc ex alio capite nihil debeo, quia scilicet in nihilo factus sum ditior, ut nunc supponimus.

26 Dico tertio. Si fur immiscuit alienam pecuniam cum sua, ut discerni nequeat, & deinde ex tota summa donavit mihi bona imo.

imo etiam mala fide recipienti partem aliquam, imo etiam totam illam summam, nihil debet domino, si fur potens est per alia sua bona restituere, licet debet: at si fur est non potens, de ego tantam pecuniam furtivam restituere. Ita Sanch. alique apud Dicast. *loc. cit. nu. 186.* contra Pet. Navar. *ibid.* citatum. Ratio prioris dicti est, quia per illam immisionem, quæ æquivaleret consumptioni, fur factus est dominus totius; licet semper remanserit obligatus ad restituendum æquivalentis. Cum igitur ego acceptem a fure jam facto domino, non accepti invito domino; ergo restituere ex hoc capite non debeo. Dominus autem ille, a quo ablata est pecunia, solum actionem habet contra bona alia, quæ jam supponimus in hoc priore dicto haberi a fure; esto probabile etiam sit, quo dixi *nu. 24.* ex Lessio. Ratio posterioris dicti est, quia si fur est impotens, mea causa impotens est: mihi enim, qui acceptavi pecuniam, qua fur poterat solvere debitum, imputatur ex Sanch. *l.c.* illa impotentia, atque ideo mihi remanebit onus supplendi defectum furis, sive immiscuerim, sive non cum mea pecunia. Fateor tamen cum Mol. Less. Salas, apud Castrop. *mox* citandum, esse probabile nonnulli. Ratio posterioris dicti est, qui acceptavi solum, & non induxi ad dandum, Quod sub quadam animadversione docet Mol. apud de Lugo *de just. d. 20. n. 13.* Vide etiam Castrop. *de just. commutativa, disp. 1. punct. 14.*

27 Dico quarto; aliquid esse diversum in rebus hisce mistilibus, si hæc mihi a fure venditæ sunt: nam si ego frumentum v.g. in individuo furtivum a fure bona fide emo, & antequam immisceam cum meo frumento, scio esse alienum, totum debeo ex re accepta, atque adeo statim restituendum erit in individuo, sicuti si emissem rem non mistibilem, v.g. equum, vestem, &c. de qua re §. 2. & 3. universaliter dictum est: nisi forte ad recuperandum meum pretium, vellem reddere isti furi modo *ib.* dicto. At si immiscui cum meo non modo frumento, ita ut discerni nequeat, nihil debeo. Ratio est, quia ex una parte per illam admissionem ego factus sum dominus totius, & ex alia in nihilo sum factus donator, quia iusto pretio frumentum illud emi. Non sic, si mihi daturum fuisset, quando jam ex donatione factus essem sit, ut §. 1. n. 7. dictum est.

Dixi autem (frumentum in individuo furtivum) nam si illud fur admiscuerit cum suo, & deinde mihi vendiderit, jam vendidit ex suo, & consequenter, cum juxta doctrinam, datam *n. 26.* ego nihil furtivum emerim, recurret distinctio *ib.* allata.

§. V. De obligatione restitutionis fructuum ex re aliena bona fide perceptorum.

1 **R**ecole *supra, cap. 2. §. 7. num. 22.* fructus rei, alios esse pure naturales, alios meræ industriæ, & alios mistos, ad quos reduximus civiles, v.g. locationis domus equi, &c. Non loquimur pro foro externo, pro quo Jurisconsulti nimis sunt sibi ipsis repugnantes, ut habet de Lugo *t. 1. de just. d. 17. sect. 3. n. 43.* sed pro foro conscientiarum tantum.

2 Regula jam hujusmodi ex Lessio, Molina, Sanch. *mox* citand. & *passim*, figatur menti. Bonæ fidei possessor restituere debet solum fructus extantes in se, vel in aliquo, in quo factus est ditior; fructus, inquam, naturales, & mistos, non vero mere industriales: a mistis tamen suas tum necessarias, tum utiles expensas, & æstimationem sui laboris posse deducere. Ratio regulæ est, quia fructus sunt partus, & quasi partes rei, quæ tota domino debetur; nam propterea dicitur, quod res ubicunque est, domino fructificat, §. *si Titius ei duplici sequente, insit. de rerum div.* & ex alia parte æquum est, ut expensæ, labor, & industriæ cedant in utilitatem ea præstantis.

3 Dictum est atque primo (fructus extantes in se, &c.) quia cæteri bona fide, atque sine culpa consumpti, & ex quibus non est quis factus ditior, non sunt restituendi. Ita Angelus, Sylvest. Less. Molina, Gom. Salon, Valq. Rebell. Sanch. alique quos sequitur citatus Dicast. *l. 2. de just. tr. 2. disp. 5. dub. 3. n. 28.* illud hic notandum cenfeo: cum enim fructus sint res mobiles, possunt a possessore bonæ fidei triennio præscribi: at res, a qua percepti sunt, cum sit stabilis, V. G. prædium, domus &c. non potest præscribi; nisi tempore longiore. Hinc ergo fit, ut persæpe tenearis reddere prædium V. G. quia pro illo nondum est elapsum debitum tempus præscriptionis, non vero omnes fructus etiam extantes, seu in quibus factus est ditior, sed solum illos, pro quibus triennium nondum elapsum est.

4 Dixi Secundo (fructus naturales, & mistos) quod intellige, etiamsi dominus eos percepturus non fuisset ob suam negligentiam, vel aliud, ut siager non fuisset ab ipso colendus, domus non locanda. Ratio est, quia semper sunt fructus rei domini, quæ domino fructificat. Quid de fructibus perceptis a re per possessorem bonæ fidei meliorata? Resp. etiam hos deberi domino eo modo, quo cæteri. Ita de Lugo *t. 1. de just. d. 7. sect. 3. n. 52.* Mol. *t. d. 725. n. 22. Sa. l. 2. in Dec. c. 23. n. 105.* loquendo in simili de possessore malæ fidei, quia res meliorata adhuc est domini; ergo domino fructificat. Qua ratione tunc hic possessor possit expensas ad meliorandam illam rem factas sibi deducere, *mox* dicitur *n. 12.*

5 Dixi Tertio (non vero mere industriales) quare lucrum ex negotiatione pecuniæ, negotiantis semper est: id, quod etiam supra diximus de fure negotiante alterius pecuniam. Est tamen latum discrimen advertendum, quod bonæ fidei possessor non obligatur ad lucrum cessans, & damnum emergens, quod forte passus est ex pecuniæ carentia dominus; obligatur possessor malæ fidei, ut *ibid.* notavi.

6 Inquires hic Primo: Qui sive bona, sive mala fide instrumentato alterius aliquid lucratur, alterius pennicillo v.g. tabulam suam pingit, alterius terra arcam construit &c. an picturam,

& arcam faciat sua, utpote effectus suæ artis, & industriæ, an alterius, nempe domini pennicilli, vel ferræ? Resp. cum Dicast. *l. 2. de just. tr. 2. dub. 5. num. 107.* sua facit. Solum æstimationem usus pennicilli, vel ferræ debet domino; nam pictura partus est artificis, atque adeo industriæ, non instrumenti. Quid si proprio pennicillo fiat in tabula alterius? Resp. tota pictura alicuius videtur domini tabulæ, quia est veluti segeti in solo alieno: solvatur dumtaxat Pictori bona fidei pinguenti suæ operæ, seu laboris pretium: ego tamen probabilius judico id, quod de hoc dixi §. 4. *nu. 13.* Pictori vero malæ fidei esse probabile videtur, nihil dandum, quia pictura est melioramentum voluntarium respectu tabulæ, ut colligitur ex *mox* dicendis de melioramentis prædii, vel domus &c.

7 Inquires Secundo majorem explicationem ejus, quod modo dictum est (segeti in solo alieno) Respondeo: Si tuum frumentum in alieno agro, mala, imo etiam bona fide, seminasti, tota seges est domini agri (ita *ibid. disp. 5. dub. 2. n. 6.*) quia est fructus suæ rei. Accipe igitur tuum frumentum, & expensas laboris, quæ pretium, & nihil præterea. At si quis alienum frumentum in suo agro seminavit, debet ipsum frumentum surreptum, & damnum, quod domino emerit ex frumenti carentia, reddere: at segetem sibi reservabit, quæ fructus est sui agri.

8 Inquires tertio: Quid de locatione rerum, quæ non solent locari? V. G. possessor bonæ, imo & malæ fidei locat torquem aureum alienum, vel etiam aurum, & argentum ad ostentationem, quæ certe non solent locari, sicuti domus, equi &c. cui nam competet lucrum hujus locationis, dominone tanquam partus civiles suæ rei, an possessori tanquam partus suæ industriæ? Respondeo consequenter ad dicta (quidquid Navarr. *in manual. c. 17. n. 25.* alique apud Dicast. *l. c. n. 102.* asserant) hoc lucrum deberi domino, deducto temper pretio laboris, & industriæ locantis, si qua fuit. Ita Sanch. *l. 1. in dec. c. 13. n. 132.* Ratio est clara, quia illud lucrum non est lucrum industriæ locantis, sed datur pro usu ipsius rei, profructus sicuti si locaretur aurum, sed datur pro: quamvis enim ipse ager sterilis sit physice, ut etiam est torques aurea, & ipsa pecunia, tamen, quando non datur absolute (sicuti certe datur absolute pecunia, quando traditur in negotiationibus per venditionem, vel emptionem, &c.) sed pro solo usu, facit fructus civiliter, sicuti emittit domus locata, &c. solo in hoc casu liberarem locantem ejusmodi torquem, & similia a restitutione pretii locationis, quando crederet dominus hoc pretium omnino nolle. Sic Dian. *p. 2. tr. 17. Misellan. resol. 5.* (cui diligentissimo Scriptori multarum opinionum notitiam acceptam merito referimus) liberavit ab obligatione restituendi rusticum, qui mulum a ditissimo fructum locavit per multos annos; quia nimirum nobilis ille ditissimus non putatus fuit velle ejusmodi pretium. Verum quando adest hæc excusatio, universalis est pro omnibus furtis, nec solum ejusmodi locatione.

9 Inquires quarto: An qui domum V. G. alienam, sive bona, sive mala fide locavit, sed pluris accepit ratione alicujus portæ a se affixæ, vel cancelli, vel lapidis pretiosi, tenetur restituere hunc excessum pretii ipsi domino domus? Resp. cum Dicast. *l. 2. de just. to. 2. dub. 5. n. 81.* non teneri, quia hæc melioratio, quæ est per meram adjunctionem, est ipsius furis, atque ideo furi fructificat. Non sic, si fuisset melioratio per arbores plantatas in fundo alieno, quia tunc, ut ex supradictis constat, fructus percepti ex illis arboribus essent fructus domini fundi, &c.

10 Inquires primo: Ex eo, quod dictum est, lucrum meræ industriæ (ut in negotiatione pecuniæ contingit) esse negotiantis, retene colligit, qui asserit posse licite famulum, vel depositarium pecuniæ domini, eo inscio, negotiationi subdere, & lucrum sibi retinere? Respondeo cum Molina, Reginaldo, Beja, alique apud Dian. *p. 1. tract. de contract. res. 32. recte,* si id faciat sine ullo domini præjudicio, seu damno: at si præjudicium illi esset, ut si promptam non habiturus sit suam pecuniam, in domus, ad sua negotia, unde grave damnum sibi eveniat, licet possit dictus famulus retinere lucrum, utpote fructus suæ industriæ, tamen peccaret juxta gravitatem damni, & debet restituere totum damnum, quod emerit, & lucrum, quod cessavit domino ex pecuniæ carentia, ut ex dictis constat. Vide, quæ dixi superius de famulo ludente pecuniis domini *tr. 2. c. 9. §. 1. a n. 22.*

11 Dixi jam quarto (A mistis expensas tum necessarias, tum utiles, & æstimationem laboris posse deducere) Quare non satis consequenter aliqui negant æstimationem laboris, & operæ posse ab ejusmodi possessore deduci, cum tamen concedant (quod certe nego) nam posse deduci expensas. Non facit, inquam, consequenter; nam sicut si labor, & opera fuissent adhibita ab extraneo operario, debuisset dominus eorum pretium solvere, quia tunc jam sunt, ut vocantur, expensæ, eodem modo debet, si exhibita sint ab ipso possessore bonæ, imo & malæ fidei ex de Lugo *t. 1. de just. d. 17. sect. 3. n. 61.* quando vocantur industriæ; neque enim propterea naturam mutant.

12 Adverte autem hæcenus fuisse peremptionem de expensis, & labore in percipiendis fructibus, V. G. in colendis arboribus jam antea plantatis: si enim sermo sit de expensis, & labore factis a possessore, quibus res aliena fuit meliorata, quibus v.g. fuerunt plantatæ novæ arbores, nova domus ædificata, ac de jam puteus effossus, &c. quamvis eadem fere sit ratio, ac de jam dictis expensis, tamen propter suas proprias difficultates de iis erit hic distincte decernendum.

Melioramenta.

13 Dico ego, has etiam expensas posse possessorem bonæ, imo & malæ fidei sibi deducere, & dominum ad eas solvendas, vel compensandas obligari; esse tamen magnam quæstionem, num omnes,

omnes, an aliquas dumtaxat. Lege Gastrop. *de just. in gen. dist. unica pag. 24. §. 11.* Ut autem id statuatur, distingui debent melioramenta in necessaria, utilia, voluntaria, seu voluptuaria. Prima sunt ea, quæ, si adhibita non fuissent, nullos, seu certe deteriores fructus res produxisset. Secunda sunt ea, quæ faciunt, ut res sit utilior, ut si V. G. cum necessariis melioramentis, seu quod idem hic est, expensis, res V. G. reddebat centum, cum his utilibus reddat ducenta. Tertia sunt ad merum ornatum, sine accessu utilitatis redditus annui. Tales sunt fontes, picturæ, statuæ, &c. quibus quamvis sine dubio prædium pluris valeat, & magis æstimetur, tamen, quia ex illis non reddit prædium fructus plures annuos, non vocantur, nec sunt utilia, sed voluptuaria melioramenta.

14. Assero jam, Possessorem bonæ, imo & malæ fidei, posse expensas factas ad melioramenta utilia, & necessaria a domino petere, & hunc debere solvere, vel compensare: non vero factas ad melioramenta voluptuaria. Potest etiam ejusmodi possessor bonæ, vel malæ fidei, hæc melioramenta voluptuaria, si separari queant a re, V. G. portas, statuas, &c. sibi sumere. Quod si separari nequeant, vel per adjunctionem accesserunt rei, ut arbores, vel plantæ infructiferae ad merum ornatum, nihil erit ex eorum pretio solvendum possessori malæ fidei, ut docet Sanch. *l. c. n. 239.* imputet enim sibi, si ea amittit, quæ circa rem alienam sine domini consensu, & sine ejus utilitate expendit. Adde, iniquum esse cogere dominum invitum emere illos ornatus, quibus ille libentius forte careat, quam careat pecunia, quæ est solvenda. Hæc secunda ratio probat, idem esse dicendum de melioramentis his voluptuosis a possessore bonæ fidei forte factis. Scio de Lugo, *l. c. n. 63.* velle saltem modicum quid pro his esse a domino solvendum possessori malæ fidei; quod certe est probabile, quia aliqua tandem domini utilitas est emere modico pretio dicta melioramenta voluptuaria. Quare sicuti cogitur emere justo pretio, utilia propter utilitatem, ita & hæc voluptuaria modico pretio, quia sic utilia omnino sunt.

Pro possessore bonæ fidei idem videretur dicendum; nec enim dominus deberet cogi emere voluptuaria: tamen huic possessori propter bonam fidem conceditur libertas ea sibi separandi, si ea separari possunt: quod si non possunt, ipsi conceditur cogere dominum ad solvendum, quantum ipse possessor expendit, ut ea faceret, addito pretio laboris; vel ad vendendam totam rem ipsi possessori justo pretio deductis melioramentis.

15. Tria denique advertit, ut colligit ex *leg. in fundo, ff. de rei vendicatione, & alibi*, & explicat pluribus Sanch. *l. 1. Dec. c. 23. n. 147.* Primo, pro dictis melioramentis etiam necessariis, & utilibus, dominum non debere solvere, quantum crevit valor rei suæ, sed quantum valuerunt expensæ, quibus ea melioramenta creverunt. Plantavit V. G. possessor arborem fructiferam, expendendo unum aureum; nunc vero arbor plantata valet decem auroos: unum aureum debet dominus, non vero decem solvere. Ratio est, quia illud augmentum est partus sui agri. Quod si contra expensæ fuerunt decem V. G. aureorum, sed arbor nunc valet unum aureum: unum tantum debet dominus, non vero decem, quia pro uno aureo utilis est domino arbor; nec enim æquum est, ut cogatur emere rem pluris, quam ipsa valeat: imo si possessor bonæ, vel malæ fidei expendisset unum aureum, sed dominus, si illud melioramentum fecisset, expendisset minus, v. g. dimidium; dimidium deberet reddere dominus, non vero unum. Ita Sanch. *l. c. n. 140.* cum Lessio, & Molina: quia ipse solum debet id, in quo emolumentum participat; quod nunc solum est in dimidio.

16. Adverte Secundo, non solum possessorem malæ, sed etiam bonæ fidei, ex fructibus quomodocumque consumptis, quamvis ditior redditus non fuerit, teneri eos cum melioramentis, sive necessariis, sive quomodocumque utilibus compensare. Ratio est, quia quo plures fructus percipit possessor, quamvis eos consumplerit, eo minus censetur pro melioramentis expendisse.

17. Adverte Tertio; si res cum melioramentis pervenit in domini manum, antequam dominus solvat possessori bonæ fidei expensas prædictas, posse semper in conscientia a dicto possessore peti eas, quas dominus debet, & dominum dare debere. At si sermo sit de possessore malæ fidei, dubitatur, An dominus in dicto casu, quo rem suam recipit, antequam expensas huic possessori malæ fidei solverit, obligatus sit nihilominus solvere. Negat obligari Sanch. *l. c. n. 143. & 144.* quia quoties lex juste negat actionem ad aliquam rem petendam, & simul concedit debitori repetitionem, si solverit; licebit etiam eidem debitori possidenti non solvere, ut fuisse idem probat, *ibid.* & *l. 6. de matr. dist. 8. & l. 8. dist. 38. n. 15.* sed malæ fidei possessori negat lex actionem petendi expensas melioramentorum, & dat domino repetitionem, si solverit; ergo, &c. Navarrus, quem citat, sequiturque de Lugo, *t. 2. de just. dist. 17. sect. 3. n. 66.* aliique affirmant, eum obligari solvere ante sententiam: & ratio esse potest, quia lex in pœnam delicti negat talem actionem possessori malæ fidei: at pœna non obligat nisi post sententiam, quia ejus executio est actus, qui e publica potestate provenire debet. Utraque sententia est probabilis, & tuta. Quæ dicta sunt, esse pro foro conscientia iterum noto.

§. VI. Tres dubitationes circa variationem bonæ, & malæ fidei.

1. Prima dubitatio; An qui primo habuit bonam fidem, deinde malam, & fructus consumpsit; sit injustus acceptor, itaut obligetur reddere eosdem fructus, etiam non extantes? Quid si contra evenerit, ut prius mala fide laboraverit, deinde acquiserit bonam?

Tamb. de Dec. Præc. Tom. I.

Respondeo: In foro conscientia (si enim Jurisconsultos in foro externo consulas, nunquam rem expedies) solum tunc obligaris ex injusta acceptione, quando consumis fructus eo tempore, quo mala fides tecum est, quidquid fuerit antea, vel postea. Ita Molina, *tom. 2. dist. 569. & tom. 3. dist. 725.* aliique quos sequitur citatus Sanchez, *loc. cit. n. 152.* Ratio mihi manifesta est, quia tunc injuste te geris contra dominum, & tunc peccas contra Justitiam: ergo ex vi illius culpæ tunc contrahis obligationem restituendi. Quod si casus occurrat, ut deinde superveniat certitudo, tuos esse illos fructus, quos mala fide consumpsisti: ideo non obligaris restituere, quia illa consumptio vere non fuit materialiter injusta, sed ex conscientia erronea, qua cessante, jam ab omni onere liber eris.

2. Secunda Dubitatio. Quid erit, si respectu unius sit quis malæ fidei possessor, non vero respectu veri domini? Si possessor V. G. putans prædium esse Petri, consummat ejus fructus, utique mala fide, sed prædium vere est Pauli, eritne obligatio eos restituendi ex injusta acceptione. Ratio dubitandi est, quia tunc possessor ille re ipsa non est injurius, seu iniquus consumptor contra Petrum, quia vere illi fructus, sicut & prædium, non sunt Petri: nec est injurius contra Paulum, quia dum illum, ut dominum non agnoscit, injurius contra ipsum esse non potest; Unde nec potest obligari ex injusta acceptione; ergo solum obligaretur ex re accepta. Sed quia jam supponimus, fructus fuisse consumptos, ex dictis ad nihil nunc non obligabitur.

Respondeo, hunc censendum esse consumptorem malæ fidei, atque ideo, cognita veritate, debere regulariter restituere eos fructus Paulo. Ratio est, quia dum is scit prædium non esse suum, atque adeo nec fructus; & tamen absolute & sine conditione consumit, injuste agit; & quidam interpretative, contra illum, cujus est revera res.

Dixi (regulariter) nam si hoc animo explicito, vel implicito quis affectus esset: quia hi fructus sunt Petri V. G. Principis, ideo eos accipio, & consumo; nam si essent Pauli, vel alterius privati, non acciperem, nec consumerem: tunc certe si fructus de facto sunt Pauli, non esset is injustus nec respectu Pauli, nec respectu Petri Principis propter argumentum factum ex de Lugo, *tom. 2. de just. disp. 17. sect. 3. nu. 78. fine* (lege item Sanchez, *l. c. n. 157.* & Molinam ab eodem citatum; & eundem de Lugo, *dist. 7. ibid. sect. 3. num. 25. 26. & 27.* quem ego attuli *supra, lib. 6. cap. 4. §. 3.*) & consequenter non esse obligandus ad restitutionem ex injusta acceptione, & probabili opinione, de qua in simili dixi superius, *l. 6. c. 4. §. 3. a nu. 30.*

3. Tertia Dubitatio. Quid, si meus prædecessor mala fide laboravit, at ego bonam habui, nocebitne mihi fides hæc mala prædecessoris?

Respondeo: Communis est doctrina nocitura tibi, si es successor universalis, non vero si sis particularis: Universalis successor est, V. G. hæres, qui in omnibus succedit Testatori defuncto: Particularis est, v. g. legatarius, & quilibet, qui ab aliquo habet, emit, dono accipit aliquam rem. Ita Sanchez, *l. c. n. 155.* de Lugo, *disp. 17. cit. num. 79.* aliique Jurisperiti ab eisdem citati. Ratio autem hujus communis doctrinae esse debet, quia hæres v. g. universalis repræsentat personam testatoris, possidetque omnia ejus bona eo modo, quo ipse testator possidebat; nam propterea obligatur, saltem juxta vires hæreditatis, ad omnia testatoris debita: sed testator habebat sua bona obligata propter ejus malam fidem vero domino, illique debebat eos fructus mala fide consumptos restituere; ergo & restituere debet ejus successor; saltem, ut dictum est, juxta vires hæreditatis. Hæc autem repræsentatio cum non adsit in successore particulari, si ipse bonæ fidei titulo, ut supponimus, vallatur, cur ab aliena fide mala premendus sit? Non ergo obligabitur ex injusta acceptione, sed solum ex re accepta.

C A P U T I V.

De tertia radice restitutionis, quæ est injusta damnificatio, seu læsio.

1. **Q**ui obligatus ad restitutionem ex præcedentibus radicibus fuit, aliquid sive bona, sive mala fide usurpavit, nam ideo possessor vocari potuit: nunc vero de eo loquimur, qui contra rem alienam sine ejusdem rei usurpatione, injuriam se præfert. Id, quod fit, vel positive rem destruendo, ut si quis legetes alienas comburat, alienum argentum in mare proicit, aut simile quid faciat; vel positive impediendo, ut si quis proximum injuste impediatur, ne suas res temporales, sua legata, suas hæreditates consequatur.

§. I. De positivo destructore rei alienæ.

1. **H**ic locus esset explicandi, quænam culpa requiratur ad pariendam obligationem in eo, qui rei alienæ damnum infert; Theologicane, an juridica. Vide *supra c. 2. §. 4.* Rursum gravissime, an levis? Vide *supra cap. 2. §. 5.* Deinde quodnam damnum, indirectumne, an directum? Vide *supra l. 5. cap. 4. §. 1.* Denique a quonam illatum, a se, an etiam a servo, a filio, ab animalibus suis? Vide *sup. ibid. §. 2.* Hic satis sit ea, quæ supersunt, insinuare.

2. Quoad hanc ergo damnificationem hæc regula notetur: Qui per culpam injustitiæ rem alienam destruxit, vel deteriore reddidit, non solum debet restituere valorem rei, ejusque fructus, sed etiam omne damnum, quod emergit, ac omne lucrum, quod cessat domino ex ejusmodi læsione. Ratio regulæ est, quia alio

P modo

modo non induceretur aequalitas, quæ per suam injustam actionem a damnificante ablata est.

3 Dicitur est primo (per culpam injustitiam) utique gravem Theologicæ, modo satis explicato, *sup. c. 2. §. 5.*

4 Dicitur est secundo (destruxit, vel deterioravit) utique directe, & ut causa per se; nam, quid sit sentiendum, si sit indirecta destructio, & per accidens, diximus, *sup. l. 6. c. 4. §. 1.*

5 Dicitur est tertio (valorem rei) quanti scilicet valebat, sive in re, sive in spe, quando a te destructa est: nam secundum illam valorem domino damnatum intulisti. Quod si solum rem deteriorem reddidisti, debebis dumtaxat, quanti æstimator deterioratio: sic enim satis inducitur aequalitas.

6 Dicitur est quarto (ejusque fructus) id, quod explicabitur *mox n. 9.*

7 Dicitur est quinto (omne damnatum, &c.) hujus enim totius causa supponitur esse injusta damnificatio.

8 Dicitur est denique (ex læsione) intellige tamquam ex causa per se, nec solum, ut modo dixi, tamquam ex occasione per accidens: id, quod iterum notasse superfluum certe non est.

9 Unum jam superest explicandum: Valor rei considerari in duplici statu, nimirum præsentis, vel futuro potest. Occidisti v. g. hodie pullum equi: hic, spectata spe futuri eventus, deductis expensis, laboribus, & æstimatione periculi, valet V. G. nunc decem aureis, estque valor præsentis temporis; idem vero equus si permanisset usque ad perfectam ætatem, quia generosus erat stirpis, valiturus erat centum aureis. Hic valor est futuri temporis. Pari modo seges hæc, quam hodie mente Martii combussisti, cum nota spe futuri fructus, valet propter expensas, pericula consuetæ, &c. judicio experti viri, decem aureis: at mense Augusti aucta, & collecta seges valebit centum: Quæritur jam, An occisor equi, vel destructor segetis restituere teneatur aureos decem, an centum?

Respondeo, communem esse sententiam teneri dumtaxat decem, sive per malitiam, sive per negligentiam moraliter culpabilem occideris, vel incenderis. Ita S. Th. 2. 2. q. 72. art. 4. Mol. 1. 3. dist. 226. n. 4. Less. 1. 12. dub. 19. Diana, p. 3. tr. 6. Miscell. ref. 6. Petr. Navar. Less. apud Dicast. 1. 2. de just. tr. 2. d. 2. dub. 6. num. 116. & 117. contra Sotum, & Salonium putantes, si per malitiam, restituendum esse pretium, quod erit in re; si per dictam negligentiam, esse restituendum pretium, quod est in spe. Ratio communis est, quia justitia solum exigit, ut restituatur, quantum ablatum est: sed tu, per illam occisionem equi, & per combustionem segetis, solum abstulisti, quanti tunc valebat equus, & seges, nempe aureos decem; ergo hoc dumtaxat restituere debet. Non negat tamen hæc communis opinio, ex alio capite, ut aliquando plus debere restituere, nempe quando ex causa damni emergentis, vel lucri cessantis domino. Si enim propter dictum incendium segetum, sterilitas inducta esset frumenti, unde dominus, vel etiam alii coacti essent ad emendum carius annonam, id totum debes reddere; nam tunc hujus totius damni tu iniqua causa fuisti.

10 Dicit quis: At etiam tu iniqua causa fuisti, cur dominus non habuerit suo tempore equam valentem centum aureis, atque adeo ut cessaverit domino hoc lucrum: ergo etiam hoc centum ei reddere oportebit, deducta æstimatione periculorum, deductis expensis, quas in alendo equo dominus fecisset. Confirmatur etiam sic: Si furatus fuisses pecuniam a domino, deberes eidem restituere tum pecuniam, tum lucrum, quod per negotiationem ex illa pecunia acquisivisset idem dominus.

Respondeo: Urget me argumentum, unde furor, furem illum debere restituere non decem tantum, quod dixi, *n. præced.* communi sententia; sed centum deductis deducendis, quod probat hoc argumentum De Lugo, 1. 2. de just. disp. 18. sect. 4. n. 8. qui sequitur prædictam communem sententiam, & respondit huic argumento, negans furem esse causam talis damni emergentis; est enim, ait, causa ipse dominus, qui potuit alium sibi pullum emere; Idem dicit ad confirmationem; negat enim deberi domino lucrum illud, quia pari modo dominus poterat aliam pecuniam negotiationi subdere. Solum igitur tunc debere concludit ejusmodi lucra restitui, quando dominus nullam aliam pecuniam haberet, qua pullum equinum emere, vel negotiationi subdere posset: tunc enim tu, quia ea abstulisti, vera causa fuisses damni sequentis. Hæc ille, quibus ego libenter subscriberem, si intelligere possem te non fuisset veram causam talis detrimenti, seu specialis damni, quod emergit domino ab hoc individuo ejus equo, quem tu surripuisti.

§. II. De impediendo bonum alterius, ejusque restitutione, quoad ea, quæ pertinent ad Justitiam commutativam.

1 SI ex bono zelo, & sine vi, vel fraude impedis aliquem, v. gr. Petrum, ne consequatur injustam hæreditatem, injustum legatum, nec peccas, nec restitutionis obligationem contrahis, ut ex se patet. Quod si idem facias ex odio, vel cum vi, vel fraude, similive peccato, peccabis quidem interno affectu contra Charitatem, vel alio peccato; sed quia non peccas quoad legatum contra Justitiam: juste enim illud impeditur, si sit injustum, ideo ad nullam restitutionem obligaris.

2 Verum si quem sive vi, vel fraude, sive sine illis quomodocumque impediatis a consecutione boni, quod ipsi ex Justitia commutativa debetur, & peccas, & restitutionem debes, Molina, 1. 3. dist. 727. Less. lib. 2. c. 15. dub. 18. Dicastill. lib. 2. de just. tr. 2. dist. 8. dub. 1. nu. 2. quia tunc contra Justitiam delinquis. Dixi (ex Justitia commutativa) nam si solum debeatur ex distributiva, mox dicam *n. 7.*

3 Quid, si quem impediatis a consecutione boni, quod libe-

raliter datur, v. gr. legati, hæreditatis, elemosynæ, &c. Respondeo, esse diligenter distinguendum; Nam si id fiat fraude, vel simili, ut si suadeas falsis informationibus, vel cogas vi testatorem, ne hæreditatem relinquat Petro v. g. peccas, & restituere teneris, quanti æstimator ab expertis damnatum, quod Petro fecisti. Ita Thomas Sanch. lib. 2. consil. c. 1. dist. 49. Valqu. p. 2. dist. 175. c. 2. n. 13. & tr. de Benef. c. 2. §. 2. dub. 20. Diana, p. 2. tr. 6. miscell. resol. 23. Dicastill. loc. cit. num. 4. Ratio est, quia ex una parte tu es causa moralis ejusmodi damni illati ipsi Petro: & ex alia, peccas contra Justitiam, cum quilibet habeat jus, ne per vim, & malis artibus arceatur a bonorum consecutione. Huc reducitur, quod dixi *supra l. 6. c. 4. §. 3. n. 13.* te obligari ad restitutionem, si occidas elemosynarium eo motivo, ut is elemosynam amplius Antonio v. gr. non largiatur; id enim est vi, idest ipsa morte impedire Antonium ab elemosynæ consecutione. Huc etiam, si vim ipsi donatario, v. g. dicto Antonio inferas, ipsum in carcere injuste retinendo; ne ad elemosynarium accedere valeat. Huc item ex De Lugo, dist. 28. sect. 5. n. 91. si Notarios, vel Confiliarios a moribundo eos vocante avertas; ne scilicet is testamentum, vel legatum in alicujus favorem condar. Huc, ex eodem, *ib. n. 103.* si testatorem volentem disponere in favorem alicujus, tu falsa spe sanitatis, vel longioris adhuc vitæ, a condendo testamento distrahās. Ratio horum est, quia hæc facere, est per fraudem, vel per vim, atque adeo contra Justitiam impedire proximum, ne bona liberaliter ab alio danda consequatur.

4 Quod si id facias sine vi, vel fraude, sed precibus, consilio, &c. quamvis motus ab animo lædendi eum, in cuius favorem concedendum fuisset v. gr. testamentum, esto pecces interius contra charitatem, ut peccaret Judex, qui reum morte dignum ex odio condemnaret; non tamen obligaris ad restitutionem, ut nec prædictus Judex, quia actio ipsa externa non est contra justitiam. Ita idem, quibus adde Bartholomæum a Santo Faustino, in Speculo Confess. dist. 28. q. 2. dicentem hanc esse communem sententiam Theologorum, & Canonistarum. Si vero ex bono zelo, seu prudenti consilio motus id facias, nec peccas, nec restitutioni es obnoxius: quia ubi nulla est culpa, nulla est poena, & prudens consilium non est restitutionis poena multandum. Hinc non peccat, nec restitutionem debent Religiosi, qui ex zelo falsis testatori ipsi suadent, ut potius alius, quam Matrici Ecclesie relinquat: nam licet videatur Clementina id prohibere Religiosis, non ita tamen est, ex Sanc. in consil. c. 1. dub. 49. n. 28. contra Mol. 1. 3. disp. 727. n. 3. quia Sacerdotes prohibere bona, & prudentia consilia nunquam potuit. Adde; esto, quando imprudenter se gerunt, peccent in hoc sine dubio Religiosi, non tamen ad restitutionem tenentur, quia in Canone hæc poena non apponitur.

5 Denique si vera crimina alterius, sed occulta propales testatori v. g. ne hæreditatem illi relinquat, te nec peccati, nec restitutionis reum pronuncio, quia expedit Reipublicæ, ne bona relinquatur ei, qui abusus sit. Quod si alius falsa Testatori injuste propalasti, reddere quidem famam debes, sed non bona. Idem dici debere in materia beneficiorum, ut mox videbimus.

Porro hic ne præmittatur casus sequens: Petrus aperuit litteras directas Paulo Mercatori, quem amicus certiorum reddebat de superventura frumentorum penuria, ex frumenti extractione v. g. a Regno: unde factum est, ut Petrus Paulum præveniens frumenti copiam vili pretio emerit, venditurus pretio magno, nimirum apparente mox penuria: quo pacto impedit Paulum a lucro, quod hic eadem arte comparasset. In præsentem ergo casu obligabitur Petrus ad restitutionem? Et idem quæri solet de præsentibus Beneficium, quando alius simili ratione Beneficii vacationem cognovit, & præobtinuit.

Respondeo: Lessius, lib. 2. de just. c. 12. a nu. 31. sic distinguit: Si Petrus tempestive consignavit litteras Paulo, ipse quidem Petrus peccavit eas aperiendo, sed ad restitutionem non obligatur: quia cum tempore Paulus potuisset negotiationi applicare: aperitio litterarum remota, & indirecte se habet ad Pauli damnatum. Si vero idem Petrus non consignavit litteras Paulo tempestive, & peccavit, & restitutionem obligatur, quia Paulo secutum est damnatum directe ex mora injuriosa consignationis litterarum. Ego hanc posteriorem partem approbo, de prioribus valde incertus animi pædeo, ut in simili sententiam infra, c. 7. §. 2. n. 16. quia etiam in eo casu damnatum patitur Petrus ex radice injuriosæ tuæ apertionis; tunc nihilominus probabilis est sententia Lessii, quam per familiaris meus Pater Franciscus Bardi, lib. 1. select. q. 15. novissime defendit; quando ita se potuisset applicare Paulus ad negotiationem suam, ut integre illam intra morale tempus perficeret, & sua causa non periret, non vero ob preventionem tuam.

6 Alii innumeri casus ex his colligi possunt; & præsertim: An qui mendacis impedit Fiscum, ne confiscentur sua bona, obligetur ad restitutionem: An qui vel vi, vel fraude, vel sine illis impedit Scholasticos, ne aliam scholam frequentent: An pari modo, qui impedit, ne ad alium emptorem accedant: An qui impedit emptorem, ne cognoscat vitium rei emptæ, vel emendæ, ut faciunt tonsores pannorum, occultantes, vel secreto farcientes eorumdem pannorum scissuras, &c. Verum quia non pauca ex his suis in locis a me dicta sunt, atque dicuntur, multa autem dilucide ab Auctoribus tractantur (Sanch. partim lib. 2. in Dec. c. 22. n. 22. partim l. 1. consil. c. 3. d. 5. de Lugo, dist. l. 1. de just. dist. 18. sect. 5. num. 108.) ideo ad ea, quæ sunt difficiliora, veniamus.

Dubium incidens de impediendo donationem peccaminose alteri factam.

7 Dubium hic non vulgare se se offert explicandum. Si Antonius v. gr. velit dare centum Petro, quæ donatio sit peccaminosa,

mosa, licetne ergo, & sine onere restitutionis impediam, ne Antonius donet?

Respondeo: si impedis bono zelo, & sine odio, vel simili, certum est, te licite impedire: iuste enim tunc impedis crimen proximi. Difficultas est, si impedas non ex bono zelo, sed cum peccato, v. g. ex odio, quod geris contra Petrum, vel mediis iniquis, v. g. male dicendo de Petro, &c.

8 Ajo esse diligenter distinguendum, qua ratione dicta donatio, quæ impedienda est, sit peccaminosa. Vel enim primo, ita est peccaminosa, & injusta, ut Petrus rem donatam suam facere non possit; id quod accidere posset, si res v. gr. donanda esset aliena, vel furtiva: & in hoc casu certum est, te posse impedire non solum sine vi, & fraude, sed etiam cum fraude, & vi; nam impedis, ne Petrus aliena bona occupet. Quare si tu ex odio moveris, vel vim illicitam adhibes, peccabis quidem: sed quia non peccabis contra iustitiam debitam ipsi Petro, non contrahas obligationem restitutionis.

9 Vel Secundo, ita est peccaminosa prædicta donatio, ut non sit injusta, ut si Antonius donare vellet ea, quæ suæ familiæ sunt omnino necessaria, vel vellet donare ex malo fine, v. gr. ex vanagloria, ex fine adulterandi, &c. & tunc est nobis nova distinctione utendum: si enim donatio est peccaminosa ex parte utriusque, tum donantis Antonii, tum donatarii Petri (qualis est dicta donatio rei necessariæ familiæ, in ea enim peccat tum donans, quia tollit necessaria familiæ, tum donatarius, quia cooperatur, ut supponimus, peccato donantis) potes etiam vi, & fraude impedire, modo vis sit prudenter illata, nec sit tanta, ut ex aliquo alio capite modum excedat. Ratio est non absimilis, ac dicta: quia non est peccatum contra iustitiam impedire, ne quis recipiat id, quod sine peccato recipere absolute non potest.

10 At vero si donatio sit peccaminosa solum ex parte donantis, non vero ex parte donatarii, qualis est donatio facta ab Antonio ex fine vanæ gloriæ, vel adulterii, tunc potes quidem impedire sine vi, vel fraude, & potes etiam impedire indirecte persuadendo Antonio, ut deponat illum malum finem, unde consequatur donationis ommissio, quia sic ex bono zelo impeditur peccatum alterius: at nullo modo potes impedire vi, vel fraude, & si sic impedas, obligationem restitutionis subibis. Ratio est, quia tunc contra iustitiam impeditur donatarius: cum quilibet habeat jus, ne impediatur malis artibus a consecutione ejus, quod sine peccato ipse consequi potest.

11 Denique si, contra, donatio sit illicita solum ex parte donatarii, non vero donantis, ut si dictus Petrus vellet recipere donationem ex fine vanæ gloriæ, vel adulterii, quem finem, quia Antonius nescit, non est particeps peccati: si tu id scias, licetne tibi impedire ejusmodi donationem?

Respondeo, licere sine vi, vel fraude, & bonis artibus persuadendo ipsum donatarium, ut cesset ab illo malo. Verum si persuaderi non possit, non licere vi, vel fraude impedire, colligitur ex ratione modo dicta, nu. 10. Quilibet enim videtur habere jus donandi id, quod sine peccato dare potest. Id tamen aliis considerandum relinquo.

§. III. De impediendo bonum alteri, quoad ea, quæ pertinent ad Distributivam.

Ubi aliqua de Beneficiis, & Officiis.

Aliqua non raro bona distribuuntur in Republica inter Cives, quæ duplicis dispositionis esse solent.

Prima, quæ danda sint certis, & determinatis personis: v. g. singulis annis danda est a Monte Pietatis mensura frumenti omnibus pauperibus talis Nationis, vel omnibus iis pauperibus, qui eam voluerint. Secunda, quæ danda sit in indeterminatis personis, sed eligendis ex libera voluntate distribuentis: v. g. danda sunt decem mensuræ iis pauperibus, quos libere elegerit Mons Pietatis, vel danda est mensura frumenti alterutri ex his duobus; quem nempe ipse Distributor libere ex duobus elegerit.

2 Dico jam, cum Sylvestro, 2. 2. q. 61. art. 1. q. 25. concl. 5. Qui sine vi, & fraude, sive sine illis quomodocumque impederit in priore jam dicta dispositione, semper peccat, & tenetur ad restitutionem. Ratio est manifesta, quia tunc illi singuli habent jus ad eam eleemosynam, & illis ex voluntate disponentis ea debetur. At vero in posteriori dispositione, si sine vi, vel fraude impedas, non obligaris ad restitutionem, quia sicuti elector libere eligere potest, sic tu illi persuadere; & hic recurrit eadem doctrina, quæ illata est supra §. 2. n. 4. Quod si impedas vi, vel fraude, ad restitutionem obligaris, quanti æstimabitur a prudenti damnum impedito factum. Ratio est, quia licet illi non habeant jus iustitiæ commutativæ ante electionem ad eleemosynam illam, habent tamen jus, ne impediatur fraudibus, & vi a consecutione illius boni, recurrente huc doctrina supra allata, §. 2. n. 3.

Impedientes consecutionem beneficii.

3 Huc pertinent impedimenta contra volentes consequi Beneficia, vel Munia, quæ solent a Republica, vel a Prælato benemeritis distribui; de quibus hæc breviter colligo ex Lessio, l. 2. cap. 12. dub. 17. cui adde Dicast. l. 2. de Jusf. tract. 2. disp. 8. dub. 2. qui alios citant.

Primo. Si quis erat beneficio dignus, illumque tu etiam vi, & fraude impediti, ut conferretur digniori, ad nihil teneris. Ratio est, quia dignus non habet ullum jus respectu dignioris: quare illum impediendo facis juxta voluntatem Reipublicæ intendentis dare beneficia, vel munera dignioribus: quod si vi impediti, ut

Tamb. de Dec. Præc. Tom. 1

conferretur æque digno, ad restitutionem teneris juxta spem, quam alius habebat: si enim nullam spem habuisset, cum nihil damni illi feceris, nihil debebis. Ratio est, quia ille alius dignus, respectu æque digni, gaudebat jure, ne malis artibus impederetur.

4 Secundo. Si abique vi, vel fraude curasti, ut daretur indigno, nihil teneris restituere ipsis dignis, vel dignioribus; sed Reipublicæ, vel Ecclesiæ teneris de damno secuto. Ratio est, quia solum Reipublicæ, non vero illis dignis, vel dignioribus injuriam intulisti; nullus enim habet jus iustitiæ ad beneficia. Et quidem primo loco, tenetur dictæ Reipublicæ is, qui habet Officium. Secundo collator. Tertio tu, qui fuisti suavor. Quod si nullum damnum secutum est, adhuc fructum perceptorum restitutio facienda est ipsi Reipublicæ, vel Ecclesiæ, ad quam pertinet beneficium, quia illud, quod est propria sustentatio ministri idonei, datur contra voluntatem Ecclesiæ indigno. At si simili modo sine fraude procurasti, ut daretur digno, relictis dignioribus, ad nihil ulli teneris; nam, non teneris dignioribus, hi enim non habent jus iustitiæ commutativæ supra dignos; non Reipublicæ, vel Ecclesiæ, quia non est iis facta injuria, dum dignum habuere; ergo, &c.

5 Tertio. Si prodas crimen occultum, unde excludatur aliquis a beneficio, si quidem prodas collatori, etiam malo animo, non teneris ad restitutionem, etiam si collator, si tua non accessisset infamatio, illi beneficium collaturus fuisset. Ratio est, quia quando agitur de beneficiis, atque officiis, cujuscumque est jus patefaciendi ea, quæ minus habilem hominem faciunt, unde etiam solent capi informationes, &c. Quid si prodas aliis, unde diffamatur is, de quo agitur? Resp. Lessius inclinatur te non teneri ad restitutionem valoris spei beneficii (teneri enim ad restitutionem famæ certum est) si is excludatur ex vi commissi criminis: at si excludatur ex vi infamæ per tuam occultis criminis publicationem enatæ, te teneri. Ratio esse potest, quia ibi is excluditur a suo crimine, hic a tuo.

6 Quarto. Si impedas etiam vi, ne conferatur indigno, ad nihil teneris: quia ad ejusmodi beneficia, vel officia nullum prorsus habent jus indigni.

7 Quinto. Si ut tu facilius impetres beneficium, impedas Procuratorem prætendentis illud idem beneficium, quod tu præterendis, eum orando, vel cogendo, vel per alium prætextum in aliis negotiis eundem detinendo: ut item, si impedas Tabelarios afferentes litteras ad tuum competitorem; vel eadem aperias, quo facilius a beneficio illum excludas, an obligeris ad restitutionem, & resolvi potest ex dictis, & habes dilucide apud Doctores, de Lugo tom. 1. d. 18. sect. 5. n. 102. citantem Bon. & Vasq. & nu. 104. citantem Castr. &c.

8 Denique ex iisdem dictis obiter intelligis ex violatione non solum iustitiæ distributivæ non oriri obligationem restituendi, nisi quatenus simul violatur jus aliquod pertinens ad iustitiam commutativam. Ita Rebell. Bannes, Molina, Turr. alique, quos citat, sequiturque Bonac. dist. 1. de rest. q. 1. p. 1. n. 9. contra Vasq. Salonium, aliosque ibid. citatos. Lege item Dicast. lib. 2. de Jusf. tr. 2. dist. 8. dub. 6. junctim d. 1. dub. 3. Hactenus etiam vidisti, tunc in ejusmodi distributionibus, adesse obligationem restitutionis, quando quis violavit jus, quod alius habebat, ne repelleretur, ne impeditur, &c. hoc autem jus ad commutativam pertinet. Adde, obligationem restitutionis fundari in obligatione faciendæ æqualitatis Arithmeticæ, quam quis in rigore debet facere: at hæc ex iustitia commutativa facienda est. Nam propterea Princeps si non distribuat, quæ distribuere Civibus pro eorum meritis debet; & hæres, si non eligat pauperes, quos eligere voluntas testatoris iussit, ideo ad restitutionem obligantur, quia lædunt iustitiam commutativam, dum faciunt contra jus, quod habent Cives illi, & illi pauperes ad distributionem, & electionem, &c. Et quando Princeps, vel alius elector eligat indignum ad aliquod officium, ideo obligatur ad damna, quæ indignus Officialis inferret Communitati, quia tunc Princeps, & elector sunt contra iustitiam commutativam concussæ ad tale damnum, dum indignum ei Communitati præferunt.

§. IV. De distributione Beneficiorum, & Officiorum.

Dicamus hac occasione aliquid de hujusmodi argumento; atque quatuor dictis breviter expudiamus ea, quæ nimis proluxe, & confuse aliqui pertractant.

2 Præmitto autem, digniorem pro his Beneficiis, Officiisque (ex S. Thoma, loco mox citato, aliisque; lege item Sanch. lib. 2. const. 1. dub. 2. & Caram. in Regula S. Benedicti, n. 1504. Dicast. lib. 1. de iustitia, tr. 2. dist. 8. dub. 7.) non esse eum, qui absolute doctior, sanctior, prudentior est, sed qui fore utilior pro bono communi in eo munere prævidetur; nam propterea aliquando minus doctus, dignior in aliquibus circumstantiis erit pro hac Ecclesia contumaci, quia nobilior, vel quia potentior est, quam, qui doctior, vel sanctior. Et dignior erit inter Hæreticos, qui doctior, quam qui sanctior: & inter Catholicos, qui sanctior, quam qui doctior, &c. Jam igitur tota difficultas in hoc argumento est; quænam obligatio sit eligendi ad ea munera istos, qui omnibus expensis sunt digniores, ac repellendi eos, qui vel indigni sunt, vel minus digni.

3 Affero primo, esse suo genere mortale, beneficia, & officia, imo quælibet bona distribuere indignis, & immeritis: ex S. Thom. 2. 2. q. 63. & communiter: lege etiam qu. 185. art. 3. Dicast. l. c. dub. 5. Ratio communis est, quia esset acceptatio personarum vitiosa in re gravi, ut supponimus, & damnum inferretur iis, circa quos illa munera exerceri debent; unde sic distribuens contrahit obligationem restitutionis, ut modo §. præced. nu. 4. breviter insinuavimus.

4 Dixi autem (ex suo genere) posset enim excusatio aliqua sic distribuentem a mortali liberare, ut, si electus sit multum leviter indignus; si res distribuenda esset iudicio prudentum levis; si ratio quidem fuisset habita meritorum, sed merita unius, & alterius parum se invicem superarent; si leve, vel nullum damnum Reipublicæ, vel alteri inferretur, & similia. Ita Sotus, Valent Rebell. aliique apud Dicast. l. c. d. b. 5. n. 84. & de Lugo mox citandus, sect. 3. n. 21. contra Turrianum.

5 Affero secundo, omnia beneficia sive majora, ut Cardinalatus, & Episcopatus, sive minora, ut Canonicatus, & Cappellania, sive curam animarum habentia, ut Abbatia, & Parochia, sive non habentia, ut prædictus Canonicatus, & Cappellania, cæteraque beneficia, quæ simplicia nominantur, abstrahendo ab iis, quæ dantur in concursu (de quibus mox numero 14.) affero, inquam, satis esse ad evitandum mortale, si conferantur dignis, & idoneis, esto, prætermittantur digniores, vel dignissimi. Ita plures de Lugo, lib. 2. de Justit. dist. 35. sect. 2. num. 11. & apud Dian. part. 1. tractat. 15. resol. 40. Caram. in Regula Sancti Benedicti, nu. 1505. dum probat itando juri naturæ in nulla dignitate debere digniorem necessario præponi. Id quod certe semper fit cum veniali, quia semper est aliqua deordinatio. Idem dic de resignante suum beneficium in favorem alterius digni. Idem de dantibus suffragia pro dignis in electionem Prælatorum Regularium, deque eligentibus, seu creatibus eisdem dignos. Loquimur autem præcise Juramento, vel alia obligante constitutione in contrarium; quæ certe, si adsunt, erunt juxta receptam consuetudinem observanda. Hæc tam ampla assertio licet communiter non admittatur, ut plures citati a Dicastil. loc. cit. tamen esse probabilem sic fatetur Fill. tom. 3. tr. 41. in Append. cap. 4. num. 181. Dico quinto (ait) sententiam, quæ censet satis esse dignos ad Beneficia, quæ non dantur in concursu, esse probabilem ex Tridentino, Sessione septima, capite tertio, de Reformatione, dicente, ut conferantur dignis. Et universalis estimatione, in creatione beneficiariorum, ut Cardinalium, Episcoporum, Abbatum, &c. qui si inter dignos habeantur, laudatur elector, & electio: non laudaretur autem communiter si mala esset, & peccatum mortale. Hæc Filiuc.

6 Ratio autem hujus probabilitatis duplex est; altera, quia non videtur graviter esse invita, nec læsa Ecclesia, si ea provideatur de dignis; commune enim est in more humano, sub quo instituta sunt beneficia, & Ecclesiarum provisiones, ut ea iudicetur recta provisio, quæ fiat per aptos, non vero necessario per aptissimos; siquidem ad moralem, & humanam diligentiam ponendam homines obligantur, quam certe dignus exhibere potest; non ad omnino, & ex omni parte perfectam, quia id unus esset non humanis viribus tolerandum: Confirmatur, quia, fac Episcopum esse dignissimum, sed se gerat tanquam dignum Prælatum, non vero tanquam dignissimum, ea nimirum pro utilitate Diocæsis operando, quæ sufficiunt ad ejus diligentem gubernationem, non autem diligentissimam. Certe hunc non condemnare de mortali, quia non obligatur, nisi humano more, moralem diligentiam adhibere, ut alibi universaliter dictum est. Si igitur ego do Ecclesiæ Prælatum dignum, qui similia possit operari, cur eorū condemnandus? Ipse certe, si deficiat, condemnabitur, cum possit non deficere: non ego, &c.

7 Altera ratio, quia hoc ipsum videtur concessisse Tridentinum: quod si contraria appareant alia jura exposcentia digniorem, videntur a Tridentino, vel a consuetudine abrogata. Trident. sess. 7. c. 3. de reform. sic habet: *Inferiora Beneficia Ecclesiastica, præsertim curam animarum habentia, personis dignis, & habilibus conferantur.* Et de majoribus, sess. 24. c. 1. de reform. *Omne, inquit, qui ad promotionem præficiendorum jus habent, monet Sancta Synodus, ut in primis meminerint bonos Pastores, & Ecclesiæ gubernandæ idoneos promoveri, &c. bonos dixit, non optimos, idoneos ad id non maxime idoneos.*

8 Instas: at immediate sic tradit Concilium: *Eosque alienis peccatis communicantes mortaliter peccare, nisi quos digniores, & Ecclesiæ magis utiles ipsi judicaverint.*

Resp. primo, cum immediate antea Concilium videatur esse consensum de dignis, vel primo videtur per hoc (*Digniores*) non aliud significare velle, nisi dignitatem eligendorum sumpto comparativo pro positivo: vel secundo, locutione minus propria ponit Digniores, ut excludat indignos, non vero dignos, quos paulo ante admiserit: vel tandem tertio, loquitur quando fit concursus, de quo mox n. 14. Alias duas responsiones affert Castrop. quas impugnat de Lugo l. c. d. 38. sect. 4. n. 4.

Nec vero quoad primam nostram responsionem, novum est apud Latinos (qualem esse eum, qui Tridentinum Concilium stylo reddidit, scimus omnes) comparativum pro positivo sumere. *Utitur vulgo, inquit Laurentius Valla, l. 1. de elegantia lingue latine, c. 14. comparativus pro absolutis, ut si quis se infirmiore appellat, non dixit pro minus, quam infirmus.* Et paulo post: *Junior, & senior pro positivo accipi solent (nempe pro juvene, & pro sene) quemadmodum ceteris pro ceteris, & minus pro non, semper sere accipitur.*

9 Confirmatur primo hæc prima responsio, quia hoc vel alio simili modo debuit id intelligere Filiucius, dum nostram opinionem vocat probabilem, etiam in Episcopatu.

Confirmatur secundo, quia ita debent intelligere Reginald. quem sequitur, citatque Diana, p. 2. tr. 15. resol. 40. Henriq. Castr. aliique citati a de Lugo, l. c. n. 37. dum docent, eos, qui jus habent conferendi Beneficia per provisionem liberam, ut Summus Pontifex, & Reges, satisfacere suæ obligationi, si dignis conferant, quia aliud exigere in Papa, & Regibus esset valde onerosum. Amabote, siste hic lector; si onerosum Regibus, cur non aliis?

Deinde; An quia Episcopus præsentatur a Rege, dignior, & utilior eo ipso evadit, non vero si ab aliis? Denique jam ergo non amplius rationem habes majoris utilitatis Ecclesiæ.

10 Confirmatur tertio, quia ita etiam debent intelligere, qui concedunt eos laicos, quibus de jure patronatus incumbit præsentare ad Episcopatus, & similia, posse solum dignos præsentare. Ita de Lugo, l. c. sect. 4. n. 39. Dicastillus, l. 2. de justit. tr. 2. dist. 8. dub. 4. n. 100. & n. 101. Et ratio harum confirmationum ea est, quia si Tridentinum loquitur de omnibus, ad quos pertinet cura præficiendorum, etiam nos omnes comprehenderet, & sub mortali obligaret ad digniores præferendos. Si ergo ipsi negant prædictos peccare mortaliter præficiendo dignos, nostram explicationem excipere convincuntur.

11 Resp. secundo, ad instantiam n. 8. factam, me ingenuo fateri propter hunc Tridentini textum esse multo probabilius Episcopatus, & similia majora Curata Beneficia, & de quibus solum hic loquitur Tridentinum, debere dignioribus conferri, nec in praxi aliter esse consulendum.

Opinio hæc ab Innoc. XI. prescripta est sub n. 47. *Cum dicit Concilium Tridentinum, eos alienis peccatis communicantes mortaliter peccare, qui, nisi quos digniores, & Ecclesiæ magis utiles ipsi judicaverint, ad Ecclesias promovent. Concilium vel primo videtur per hoc, Digniores, non aliud significare velle, nisi dignitatem eligendorum sumpto comparativo pro positivo: vel secundo, locutione minus propria ponit digniores, ut excludat indignos, non vero dignos: vel tandem loquitur tertio, quando fit concursus.*

12 Objicies primo, cum Vasq. in opus. de Benef. c. 1. §. 3. dub. 8. Beneficia sunt bona communia; ergo distribuenda pro meritis; ergo præferendi semper digniores.

Resp. Sane probandum esset antecedens, non supponendum. Solum ergo bona communia dici possunt; quia aliquo tandem modo minus principaliter instituta sunt ad excitandos homines ad studia, virtutesque, ut iis præditi Ecclesiis præficiantur. Sed addimus satis excitandos, si noverint dignos esse præficiendos, imo magis sic excitabuntur; nam si exposcerentur solum digniores, cum multi desperarent ab asurgendo a communi dignitate, a sui cultura deficerent.

13 Objicies secundo cum de Lugo, t. 2. de Just. d. 5. sect. 2. n. 18. est de jure naturæ, ut in quibuscumque muneribus prospiciatur bono communi: at in Episcopatibus, & similibus gravioribus non prospicitur pro communi per dignos; quia Episcopi magna, & difficilia pro ovibus suis capessere debent: ergo; &c.

Resp. concessa ultro majore, negatur minor: si enim Episcopus non sit aptus ad prospiciendum in negotiis currentibus juxta moralem, & humanam obligationem, quam satis esse nemo negare potest, certe non erit ne dignus quidem: quare nihil contra nos.

Cætera argumenta ab aliis contra nostram sententiam allata ipsemet de Lugo fufe dissolvit.

14 Affero tertio: Quando Beneficia conferuntur per concursum competentium, tunc sine dubio dignioribus ex concurrentibus debent sub mortali conferri. Ita Filiuc. l. c. n. 180. citans Lessium. Ratio est, quia posito, quod illi convenerint ad examen, prædictum initum cum iis fuit, ut dignior palmam, veluti in studio, sit reportaturus; quare magna injuria fieret vincenti, si promissio bravo non potiretur. Adde in Beneficiis Curatis sancte ejusmodi concursus institutum esse, ut Ecclesiæ de dignissimis, quoad fieri posset, providerentur; quam institutionem tam serio, & exaggeratis verbis a Tridentino, sess. 24. c. 14. de requisitam negligere, grave quid esse, non est dubitandum.

15 Affero quarto: sive Princeps, sive is, cui incumbit absoluta Officii cujuscumque sæcularis collatio, sive Electores, qui dant suffragia ad aliquem eligendum, non obligantur sub mortali, nisi dignis conferre, vel suffragari. Ita Vasquez, l. c. cap. 2. §. 2. dub. 13. Cajetanus, Molfesius, aliique de Lugo, tom. 2. de Just. dist. 34. sect. 2. n. 13. Dicastillus, l. c. a n. 111. vocans n. 113. hanc probabilem, licet contrariam probabiliorem. Excipe semper juramentum, vel quid simile, ut excepisti, n. 5. Ratio hujus quarti dicti est eadem, quæ modo dicta est, n. 6. non enim video, cur his electoribus, & collatoribus Officii sæcularis majus onus imponi debeat, cum per dignos, more humano, satis Reipublicæ consulatur, licet, proh quam optabilis esset per dignissimos!

16 Dixi (Electores, qui dant suffragia.) Nam, qui ea colligunt, secundum ea debent pronuntiare, quare peccaret mortaliter, si digniorem, hoc est habentem sine fraude plura suffragia prætermitteret; siquidem statim atque aliquis pluribus gaudet votis, acquirit jus quoddam electionis, quo privari irrationabiliter non debet.

Hinc, quando pro pluribus, qui numerosiora suffragia æque habuerunt, adhibetur fors (quam adhiberi in munitis sæcularibus non vetatur, vetatur tamen in Ecclesiasticis) peccat cum onere restitutionis, juxta spem boni eventus is, qui fraudes molitur; vel imponendo alia nomina, vel aliqua subtrahendo, vel chartas signando, &c. Tunc enim lædit justitiam commutativam contra concurrentes: perinde facit in ludo is, qui in ipso injustas fraudes usurpat.

C A P U T V.

De quarta radice Restitutionis, quæ radicaliter est ex contractu.

1 SI in eas cum aliquo contractum, deponis v. gr. apud Perum aureos centum, hos quamvis juste acceptos, suo tamen tempore

pore restituere tibi Petrus obligabitur; quæ obligatio immediate est ex contractu: de qua re in capite sequenti, & deinceps. Quod si culpa ipsius pereat depositum, debet alteri totidem reddere, & damna inde secuta; quæ obligatio immediate est a culpa, sed mediate, & radicaliter fundatur (ut ex se patet) in præcedenti contractu: de qua re in præsentis capite differimus. Hujusmodi autem contractus solent esse Depositi, Mutui, Commodati, Precarii, Locati, Pignorati; qui suat proprie contractus. Eiusdem item generis sunt ii, qui vocantur, quasi contractus, qualia sunt Officia, Tutelæ, Procuratoris munera, Professiones, Artes, &c. eo enim ipso, quod quis Officio fungitur, vel tutela, vel arte, &c. videtur tacite inire pactum cum altero, de inculparata administratione Officii, &c.

§. I. De obligatione Restitutionis orta ex culpa.

In proprie dicto Contractu.

1 **P**remitto in Legibus (quas vide apud Less. l. 2. c. 7. d. 7. Vasq. *refl.* c. 2. §. 2. a. dub. 5. & 6. Azor. 3. p. l. 3. c. 6. & 1. 6. c. 4. Rebell. p. 2. l. 1. de *contract.* q. 10. de Lugo, t. 1. de *just. dist.* 8. sect. 8. Molin. *to. 2. dist.* 295. & *passim*, Fagund. l. 1. c. 10. de *contract.*) haberi has tres dispositiones.

Prima est hujusmodi: Quando contractus est in utilitatem tantum accipientis, ut est Commodatum, obligatur accipiens restituere, si ex suo dolo, vel lata culpa, vel levi, vel etiam levissima res accepta pereat, non vero si mere fortuito sine ulla prorsus culpa pereat. Horum terminorum cognitionem explicuimus satis superque supra, c. 2. §. 4. n. 1. & 2. Excipitur Precarium, quod est, quando aliquid tibi conceditur, cum onere, ut ad nutum concedentis restitatur: ad hoc enim restituendum, si ex dolo, vel culpa lata tua pereat, obligaris, non autem si pereat ex levi, vel levissima.

3 Secunda dispositio: Quando contractus est in utilitatem solius dantis, recipiens solum tenetur per dictas leges ex dolo, vel lata culpa. Ut quis apud te suam pecuniam, vel librum, sine tuo commodo deponat; si ea pereant sine dolo, vel lata culpa tua, quamvis adsit tua levis, vel levissima, non obligaris illa restituere.

4 Tertia dispositio: Quando contractus est in utilitatem utriusque, nempe tum dantis, tum recipientis, sicuti cum locatur domus, vel equus tanto pretio: imo & cum commodas in suam, & amici utilitatem. Ut quando commodas equum ad invisendum communem amicum, recipiens tenetur ex dolo; vel ex lata, vel levi culpa, non vero levissima.

5 His ita per leges dispositis, illud in quæstionem vertitur, an hæ dispositiones sint servandæ ante sententiam Judicis; an vero donec illa accedat, non obligemur in conscientia restituere prædicta, quando vere, & coram Deo non adfuit culpa gravis mortalis, quam Theologicam supra in simili quæstione appellavimus.

Servandas esse ante sententiam aliqui contendunt. Ita Onnate, *to. 1. de contract. tract. 5. dist. 15. sect. 3. num. 58.* Lessius, *l. c. Vasq. l. c. præsertim nu. 41. & 48.* aliique, quos citat, sequiturque Fagundez, *l. c. n. 10.* dicens contrariam esse probabilem. Negant alii probabilius, Henricq. *c. 15. de irreg.* alios citans, Sa, *Verb. Commodatum;* de Lugo, aliique apud Fagund. *l. c. n. 11.* cum quibus sentio, Atque assero, nisi ex culpa tua gravi, seu mortali coram Deo, pereat res, quam per contractum debes, te non obligari ad restitutionem ante sententiam, etiam si peccaveris per venialem negligentiam, vel inadvertentiam. Ratio potissima est, quam diximus: *sup. c. 2. §. 5.* quia non est dammandus ad restitutionem rei gravis, qui graviter non deliquit; iniquum enim est, pænæ gravitatem non proportionari secundum gravitatem culpæ. Quare prædictæ leges vel sunt pænales, quæ non obligant ante sententiam: vel si mavis non esse pænales, dic non esse usu ante sententiam receptas, ut probabile putat Less. *l. 1. c. 7. dub. 8.* Nemo enim est, qui pignori, vel rei conductæ, vel commodatæ, &c. putet se majorem custodiam debere ex justitia, quam dominus ipse exhibere solet; solet autem cum ordinaria, & humana diligentia, non cum exquisitissima. Esto, vir ingenuus melius custodiat res alienas, quam suas, restituatque etiam si apud ipsum pereat per levissimam culpam, id enim gratitudinis est, non obligationis; ut patet, quia vir idem honestus, etiam si pereat res sibi commodata per casum omnino fortuitum, solet etiam illam restituere. Illud notavimus *sup. l. 1. c. 3. §. v. Depositi,* & mox *§. 2. n. 2.* & rursum hic notatum perverlim, non eandem diligentiam esse sufficientem ad vitandum peccatum mortale in rebus majoris momenti, quæ sufficit in rebus minoribus. Et naturalis ipsa ratio dicitur, etiam in conscientia, in contractu commodati, quod est in solum tui commodum, majorem aliquam requiri diligentiam, quam in Locato, quod est in commodum utriusque; vel in deposito, quod fit in commodum solius deponentis. Locum recole, ubi etiam decernitur, quid si dubium sit, utrum negligentia fuerit gravis; an levis, &c.

6 Objicies cum Onnate, *l. c. nu. 59.* Positis supradictis legibus, homines talibus legibus subiecti saltem virtualiter intelliguntur celebrare suos contractus juxta illas leges; ergo ex pacto tacito obligantur juxta illas adhibere exactissimam custodiam; nam ideo hæc obligatio restitutionis appellatur ex contractu, non ex delicto: est enim ex dicto tacito pacto.

Resp. negando antecedens, quod certe gratis assumitur: solum enim se obligant homines ad diligentiam humanam & moralem; qualem scilicet in rebus suis ponerent, quod est nolle advertenter ponere dolum, vel culpam latam. Dicitur autem hæc radix ex contractu, non ex delicto, quia non est ex mero delicto, sed radicaliter, ut modo *n. 1.* explicui, a contractu dependens.

7 Instas, ex Vasq. *l. c. n. 42.* Æquitas postulat, ut quandoqui-

dem tu re commodata frueris, hanc æqualitatem saltem intendas, ut velis subire onus restituendi, quando culpa tua levissima rem perire contingat: secus, quæ æqualitas esset, te frui commodato, & ejusmodi onus nolle subire? Hanc vim videtur habere argumentum, quod inducit Vasq. *d. n. 42.* Resp. recolendo prius, in commodato ex usu humano aliquid gratis dari; commodat enim quis rem suam amico nullo pretio: secus non esset contractus commodati; sed venditionis. Hoc posito, ruit argumentum Vasquez: neque enim debet esse tanta æqualitas in commodato, quantum ipse requirit; aliquid enim plus habet amicus ex accepto commodato, quam habet is, qui commodatum dat: sufficit ergo, si recipiens subeat onus custodiendi rem amati, sicuti rem propriam.

8 Quid agendum, quando Judex ex falsa præsumptione gravis negligentie te condemnat, cum tamen gravem non apposueris? Colligi potest ex dictis supra in simili, cum de damno dato, *l. 6. c. 4. §. 2.*

9 Denique si res commodata, locata, deposita, &c. fortuito sine ulla culpa pereat, certum est non adesse in conscientia obligationem restitutionis, neque totius, neque partis. Ita Vasq. *l. c. dub. 7.* Mol. *l. c. aliique passim*, Less. *lib. 2. c. 7. d. 8.* Fagund. *l. c. n. 17.* quidquid dicat Dian. *p. 3. tr. 6. Misc. ref. 10.* citans Valerium, & Paludanum. Ratio est, quia ubi non est culpa, esse nequit pœna; & ubi non adest partialis culpa gravis, nec pœnalis posita gravis. Ita Mol. *l. c. de Lugo, l. c. sect. 9. n. 123.*

10 Excipe tres casus. Primo, si in pactum deductum sit debere rem restitui, etiam si res fortuito pereat. Quod pactum potest fieri licite in gratis commodato, & similibus: non vero quando quid locatur v. g. justo pretio; quia tunc ejusmodi onus esset supra pretium justum, atque adeo illicitum.

11 Secundo excipe, si sis in mora culpabiliter restituendi; tunc enim obligaberis ex delicto injustæ detentionis; & recurrent ea, quæ supra de injusta retentione in secunda radice restitutionis dicta sunt.

12 Tertio excipe, si commodatarius v. g. ad alium usum præter voluntatem domini reculpabiliter utatur, ut si equum commodatum ad unum iter, ducat ad aliud; vas argenteum commodatum pro sua domo, foras a domo efferat, unde equus, & vas deperdantur: tunc enim ipse dat causam casui fortuito. Debet tamen, ut innui, tum in mora, tum in dicto usu, adesse culpa gravis: si enim bona fide putat ea non displicere domino, non est obligandus nec ad restitutionem rei, nec damnum, quæ inde secuta forte sunt, ut si dominus ad usuram sit compulsus aliquid accipere. Et universaliter damnum alteri inferens sine mortali ad restitutionem non teneri, notat Januarius.

13 Si rem commodatam, & universaliter quodcumque aliud debitum per nuntium domino quis remittat, & hic nuntius rem illam furetur, an absolvatur debitor ab iterata restitutione, vide apud Doctores, & de Lugo, *t. 1. de Just. d. 1. sect. 9. num. 127.* & nos dicemus, *to. 4. cap. 1. §. 5. num. 3.*

§. II. De obligatione restitutionis orta ex culpa in quasi contractu.

1 **Q**uamvis major obligatio diligentie apponendæ exigi solet in rebus habitis per verum contractum, v. gr. per commodatum, depositum, &c. quia tunc adest pactum magis explicitum de custodienda re, quam quis recipit, quam requiratur in officiis, tutelis, artibus, &c. quæ sunt, ut modo diximus, quasi contractus, in quibus solum adest implicitum pactum de bene administrando officium: tamen cum in conscientia utrobique sit, seu intelligatur non dissimile pactum, regula erit universalis; ante sententiam Judicis neminem obligari in conscientia ad restitutionem ex officio, tutela, professione, &c. sive hæc aliquis exercet in gratiam dumtaxat aliorum, ut est Medicus, cui merces non datur, sive etiam sui, ut si eidem merces detur, sive ad officium a superiore exponatur, sive officium emerit, ex de Lugo *to. 1. de just. dist. 8. sect. 7.* neminem, inquam, obligari in conscientia nisi ex culpa Theologica mortaliter gravi. Ita Vasq. *de refl. c. 2. dub. 5.* Less. *l. 2. c. 7. dub. 7. de Lugo, l. c. sect. 7. n. 93.* Contrarius videtur esse Dicast. *l. 1. de refl. tr. 2. d. 3. dub. 3. n. 86.* Ratio fundamentalis est similis ac supradicta; quia nunquam homines (sive gratis, sive ex pretio serviant) in dictorum munerum susceptione, vel traditione (præcindendo a nova promissione) intendunt se, vel alios obligare, nisi ad adhibendam in suo munere diligentiam moralem, & humanam, non vero exquisitissimam, sed illam, quam moraliter quis adhiberet, si solum bono sui ipsius tota administratio cederet. Hanc autem moralem si advertenter non ponant, obligabuntur sane ad restitutionem omnium damnorum, ut ex dictis patet.

2 Illud tamen iterum, iterumque moneo, *l. 1. c. 3. §. 7. V. Depositi,* & hoc *l. 8. tr. 3. c. 2. §. 2. nu. 4.* & nuper *§. 1. n. 4.* tum in rebus gravioribus, tum in acceptis ob solum proprium commodum, majorem diligentiam requiri ad culpam mortalem evitandam: at vero minorem in levioribus, vel in acceptis ob solam alterius utilitatem. Aliquæ illationes circa Advocatum, Medicum, Judicem, & similes, ex dictis colligi possunt, quæ tamen, ne erres, sunt videndæ in superioribus, *l. 1. c. 3. §. 4.*

3 Dixi (præcindendo a nova promissione) nam in duobus casibus obligabitur quis, etiam in conscientia, ad exquisitissimam diligentiam: Primo, si accipiat Officium cum promissione dictæ diligentie exquisitissimæ; nam tunc tenetur ex pacto; maxime si ex hoc augmentum sit illi stipendium. Secundo, si tacite ipsum promisit, ut cum quis se jactavit meliorem alio, unde propter hoc alios avertit a meliore v. gr. Medico, Artifice, &c. tunc enim damnum per se secutum ex duplici titulo refarcire tenebitur; & quia imperitus est, & quia per exquisitam diligentiam imperitiam suam compensare noluit.

§. III. *An rem commodatam, depositam, &c. debeat quis in communi periculo præferre suæ?*

1 **I**nstat incendium, vel tempesta, licetene, & sine onere restitutionis possum res meas servare, negligendo, vel projiciendo potius res mihi commodatas, depositas, &c. quam meas, &c.

Si in foro agas externo, jura præsumunt te tuas liberantem, alienasque negligentem, ex dolo malo liberasse, atque adeo te cogunt ad restitutionem, siue eas res in tui, siue in alterius utilitatem habueris: quod si res aliena longe fuisset pretiosior quam tua, multo magis te condemnant: debuisses quippe rem pretiosam alienam custodire; nam ut bonus gestor negotiorum alterius, potuisses repetere pretium rei tuæ: Neque enim leges præsumunt adesse periculum, ne dominus contra fas nequaquam tibi soluturus sit pretium tuæ rei; nam leges numquam præsumunt delictum.

2 At vero cum hic agamus in foro conscientie, duo mihi sint certa: alterum non nisi ambiguum.

Certum sit primo: Si res propriæ sunt æque pretiosæ, multo magis si sint pretiosiores, quam alienæ; quomodocumque hæc apud te siue in tuum, siue in alterius commodum extent, posse te in conscientia tuas res alienis præferre. Ita de Lugo, *to. 1. Just. dist. 8. sect. 10. nu. 139.* Bonac. *disp. 3. de contractib. qu. 1. pag. 6. nu. 23.* Ratio est, quia nullus tenetur ad res alienas conservandas, quocumque tandem contractu apud te remaneant, faciendo extraordinarias expensas; sed solum ad ordinarias, & communes. Neque enim commodatarius V. G. obligatur nisi ad alendum equum, vel servum in sui gratiam commodatum; non vero si forte infirmetur, obligabitur ad eundem medendum extraordinariis, & sumptuosius medicamentis: poterit certe mederi, & aliquando debet, si certo speret, ut bonus gestor negotiorum domini, pretium medelæ recuperare; at non, si non sperat. Imo depositarius, & creditor habens pignus, ne ad ordinarias quidem expensas tenentur, nisi utilitatem, seu servitium expensis æquale a deposito, vel pignore habeant, quia cum contractu depositi, vel pignoris sit solum in gratiam illorum apud te deponendum, non est æquum, ut ex illis damnum patiaris. Ex his ergo fit, ut tu non tenearis ad servandam rem alienam cum detrimento rei tuæ æque, vel magis pretiosæ, quando non speras certo rei tuæ pretium recuperare; quia id esset conservare rem alienam cum extraordinariis tuis expensis, ad quod nemo (nisi clare promiserit) se obligare in ejusmodi contractibus intendit. Præterea si dominus, ut dictum est, obligandus erit ad has extraordinarias expensas tibi solvendas, jam obligabitur tibi totidem solvere, quot tu pro re ipsius expendisti: sed expendisti rem æque vel magis pretiosam; ergo tanti intererit ipsi domino, si rem ipsius prætulisti tuis, quantum, si non prætulisses. Ex qua secunda ratione fit, ut vix sit casus, quo possis sperare te tuum pretium recuperaturum, quia te dominus repellat, tanquam imprudentem gestorem sui negotii.

3 Certum sit secundo: In casu metaphysico, quo sperares pretium tuæ rei recuperaturum, obligari te ad servandam rem pretiosorem, imo & pretiosam alienam. Ratio est, quia tunc nihil tu amitteres, quare non haberes caput, unde excusareris a conservanda re proximi. Vide, quæ dicam *mox nu. 6.* Hæc duo sint certa.

4 Ambiguum autem est, & propter varias distinctiones ab Auctoribus hinc inde allatas valde implicitum, quid sentiendum, quando res tua est vilior, quam sit res commodata, deposita, locata, &c. Lege Molinam, *t. 2. d. 296.* Lessium, *lib. 2. cap. 27. dist. 6.* Bonac. *de contr. d. 3. qu. 1. pag. 6.* Nihilominus id duobus dictis in hunc modum expedito:

Dico primo: Si, quamvis res tua sit vilior, tamen tibi notabile detrimentum facit ejus jactura, te non teneri rem alienam pretiosorem præferre tuæ, quando non es moraliter certus, posse ejus pretium recuperare. Ita de Lugo, *l. c. anu. 140.* Ratio est similis prædictæ: quia nemo se intendit in his contractibus obligare, ad expensas faciendas pro re aliena, cum notabili, & gravi suo detrimento, vel cum ejus probabili periculo. Nec est verum, quod multi Doctores, cum Mol. Bonac. *l. c.* aliique inculcant, negligentem rem pretiosorem pro conservanda minus pretiosa, semper committere culpam, cum vir prudens id nunquam esset facturus: non est, inquam, verum; nam omnes prudenter evitare licite possunt suum quodlibet notabile detrimentum, neglecto alterius etiam gravi proportionaliter damno, nisi bonum publicum, vel altior aliqua ratio contrarium exposcat, de quo hic non agimus. Ut quid enim? Prudenterne faciet inops paterfamilias, qui centum v. g. aureis sine spe uberioris fortunæ, vitam suam, & frequentem familiam, utcumque sustentat, si eos velit, sine spe recuperandi amittere, ut servet gemmam decem mille aureorum Principis prædivitis, ex cujus jactura nullum Princeps notabiliter damnum sentiet? Apage.

5 Dices: qua ratione erit expendendum ejusmodi detrimentum, ut censeatur notabile? Resp. non nisi considerando per virum prudentem, tuam, vel alterius paupertatem, tuæ, & rei alienæ valorem, damna, vel pericula ex jactura alterutris forte consecutura, &c. Modo item advertas pro commodato, vel simili, quod sit in tui solum gratiam, majus aliquod damnum te debere subire, quam pro deposito, vel simili, quod sit solum in gratiam alterius, id enim ipsa recta ratio ex se poscit.

6 Dico secundo: Si res tua vilior sit, ut per ejus jacturam non sis notabile detrimentum incurfurus, debes rem alienam pretiosorem præferre tuæ, siue res aliena eodem modo forte periisset, si inventa fuisset tempore, v. gr. incendii in manu domini,

siue non periisset. Ita idem *ib.* Ratio est, quia semper in prædictis contractibus more humano, & urbano factis, aliqua tamen obligatio imbitur, rem alienam custodiendi, quando potest; ergo non excludetur rationabiliter ejusmodi obligatio, nisi quando futurum est notabile, non vero exiguum detrimentum.

7 Porro si certo prævideas, dominum rei pretiosæ non soluturum tibi pretium tuæ rei vilis, licet peccaturus sis contra charitatem, nisi rem pretiosam illam præ tua vili serves; charitas enim dicat, ut subveniamus gravi damno proximi, quando commode, vel cum modico detrimento possumus: non tamen peccabis contra Justitiam, quia in contractu a te facto in utilitatem alterius, ad patiendum detrimentum te non obligasti: nisi forte adeo hoc detrimentum tibi esset exiguum, ut judicio prudentis judicaretur ad illud te obligasse: negari enim, ut modo dictum est, non potest in contractibus quibuslibet humanis, imbibere aliquam tandem promissionem servandi rem alienam, quam obligationem extendi ad sufferendum modicissimum hoc damnum non recuperandi tuæ vilis rei pretium, admodum esse rationi consonum. Imo in commodato, quod est solum in utilitatem commodatarii, aliquanto majorem hanc obligationem esse, ita ut etiam is obligetur alere equum v. g. vel servum commodatum, modo notavi. Unde fit, ut Commodatarius obligetur ex Justitia præferre rem pretiosam sibi commodatam, cum ea jactura rerum suarum, quæ æquivalent illis alimentis. Atque eodem modo proportionaliter licet philosophari in reliquis contractibus.

§. IV. *Summa eruta ex dictis quoad obligationem restituendi ex culpa.*

1 **O**bligatio restituendi, ut ex hæcenus sparsim dictis liquet, quatuor ex capitibus emergit. Ex delicto, ut ex furto, homicidio, adulterio, damnificatione, &c. Ex quasi delicto, ut cum servus tuus, vel animal tuum, tuusve filius alteri nocent. Ex contractu, ut in mutuo, deposito, empto, locato, &c. Ex quasi contractu, id est, ex officio, quo quis fungi proficetur, qualis est Tutor, Curator, Judex, Governator, Medicus, publici Opifices, &c.

2 Dico: jam in præcedentibus esse statutum, homines tunc solum in foro conscientie ante sententiam Judicis obligari in prædictis ad restitutionem, quando peccaverunt mortaliter.

De obligatione enim ex delicto, puta siue ex iniusta acceptione, siue ex iniqua damnificatione, sic statutum est *hoc tr. 3. c. 2. §. 5.*

De obligatione ex quasi delicto, sic decrevimus, *l. 6. c. 3. §. 2. n. 4.*

De obligatione ex contractu, sic docuimus, *hoc tr. 3. c. 5. §. 1. n. 5.*

De obligatione denique ex quasi contractu, sic diximus, *ib. §. 2. num. 1.*

3 Modo notes, ut nos ntmis sæpe notavimus, *lib. 1. cap. 3. §. 7. v. Depositum*, & paulo ante *§. 2. num. 2.* negligentiam culpam in una re, v. g. in re temporali aliquando esse venialem, quæ mortalis erit in re graviore, v. g. pertinente ad vitam; sic nimirum poscente ipsius rei graviore natura: multo magis si præcesserit aliqua promissio, &c.

CAPUT VI.

De eadem quarta Radice restitutionis, quæ immediate est ex contractu in universum.

§. I. *Præmittitur definitio Contractus.*

1 **C**ontractus, seu pactum strictè sumptum a Jurisperitis sic describitur: *Est ultro citroque obligatio, ex consensu, & voluntate partium consurgens.* Planius autem sic definitur: *Est actus externus inter duos, vel plures celebratus, pariens ex illorum consensu obligationem.* Notas, priorem descriptionem tradi per effectum resultantem ex contractu, id est per obligationem: posteriorem vero tradi per ipsam causam, puta per externum consensum, ex quo inseparabiliter consequatur obligatio. De his lege Molinam, de Lugo, Fagundez; Onnate, *mox citandos*; Lessium, Rebellium, aliosque *passim* ab iisdem citatos.

2 Dixi (strictè sumptus) nam actus continens obligationem unius tantum, ut simplex promissio, vocatur minus strictè contractus. Pari modo actus continens pactum explicitum unius partis, & implicitum alterius (quale accidit in obligatis ex officio, ut est conventio inter Tutorem, & pupillum, inter Curatorem, & Minorem, vel furiosum, inter gestorem utilem tui negotii, & te absentem, inter fungentes publica administratione; & communitatem, &c.) vocantur quasi contractus.

3 Cum obligatio sit tam necessaria, & essentialis contractui, multa notant de illa Doctores. Præcipua sunt hæc quatuor. Primo, consensus debet esse verus, & non fictus: quare verbis dicens se contrahere animo non contrahendi, contractum vere non celebrat; licet aliunde obligetur ad damna omnia, quia scilicet proximum per illam fictionem decept, ut a nobis fuisse dictum est *sup. l. 3. c. 3. §. 2.* qui est *de Juramento promissorio dolo.* Non melatet, Basilium Pontium, *l. 2. de matr. c. 4. n. 3.* (cui adde Turrianum apud de Lugo *mox citandum*) contra Molinam, *dist. 352. vers. ego probabilis* (cui adde de Lugo, *t. 2. de Just. dist. 22. sect. 4. n. 45.* dicentem esse omnium fere Doctorum) aliosque putare, ad essentialiam contractus sufficere verba externa significantia consensum, sine necessitate ipsius interni consensus. Sed nos Molinam sequimur, quia non potest a me oriri obligatio contractus sine voluntate me obligandi: at voluntas me obligandi ipsissimus est consensus.

4 Secundo. Si verum consensum non habuisti, sed postea, persistente alio in vero consensu, tu consensum verum prebeas, revalidatur, seu ratificatur contractus; de qua re multa Doctores passim. Lege Sanch. l.2. de matr. dist. 32. & 35.

5 Tertio. Si voluisti contrahere, sed noluisti te obligare, gertant utrimque Doctores, an vere contraxeris; de quo nos aliqua tetigimus, cum de *Juramento*. Illud est certum, obligati te ad omnia damna, modo jam n.3. dicto ob deceptionem.

6 Quarto. Si consensisti ex metu, si ex dolo, vel vi, si ex errore dantibus causam contractui, five circa substantiam, five circa qualitates, an subsistat contractus, variz sunt opiniones, quarum saltem necessarias nos, cum egimus de *Voluntario*, de *Voto*, de *Juramento*, satis tetigimus, & multa dicemus inferius cap.7. §.11. a n.11.

§. II. *Divisio Contractuum.*

Prima divisio in Contractum nominatum, & innominatum.

1 **N**ominatus est ille, qui habet speciale suum nomen, ut emptio, venditio, locatio, & sexcenti alii. Innominatus nomine speciali caret, sed utitur generali. Estque quadruplex: *Do, ut des*, quando tibi do v.g. panem, ut des vestem. *Do ut facias*, quando do panem, ut scribas. *Facio ut facias*, quando ego scribo, ut tu me doceas. *Facio, ut des*, quando tibi servio, ut tu mihi panem tribuas. Legantur pro omnibus his divisionibus Castr. de *just. commut. d.1.p.2.* alique, quos ipse citat. Licet autem in contractu innominato, si neuter ex contrahentibus illum coeperit implere, non detur in jure externo actio unius contra alium, unde possit alter a contractu resilire; tamen in foro conscientiz, dum alter non recedit, debet uterque stare contractui, nisi circumstantiz sint notabiliter mutatz, modo alibi dicto in simili. Ratio est, quia vere, & in conscientia se obligavit, atque alter, cum onere se obligandi, acceptavit, ut supponimus.

Secunda Divisio in contractum bonae fidei, & stricti juris.

2 Contractus bonae fidei dicuntur illi, quibus Judex poterit, etiam in conscientia, multa ex aequo, & bono arbitrari. Tales sunt, quibus Imperator §. *Actio. Instit. de Actio.* competere dicit actionem bonae fidei his verbis: *Actiones autem quaedam bonae fidei sunt, quaedam stricti Juris: Bonae fidei sunt he, ex empto, vendito, locato, conducto, negotiorum gestorum, mandati, depositi, pro socio (idest contractus societatis) tutela, commodati, pignoratitia, familiae herciscundae (idest jus dividenda facultatis inter haeredes) communi dividendo (idest distributio communium bonorum in eos, in quos dividi debent) praescriptis verbis, quae de aestimato ponitur (idest quando alicui datur res, ut ei aestimationem, seu pretium reddat) & ea, quae ex permutatione competit, & hereditatis petitio.* Haec tenus Imperator Justinianus.

3 Contractus stricti juris sunt ceteri contractus, praeter praedictos, ut emphyteusis, contractus feudalis, &c. sic enim habet Glossa summaria, & ordinaria apud Onnate, t.1. de *contract. tr.1. d.2. sect.2. num.115.* ibi: *quancumque actionem hic enumeratam non inveneris, stricti Juris iudicato.*

4 Ratio hujus divisionis, quae rem totam, alioqui obscuram, tibi planam faciet, est, quia illi contractus, quos vocamus bonae fidei, solent esse frequenter inter cives; unde contrahentes non solent ponere multas condiciones, quas aliqui ponere possent, cum se remittant ad usum, consuetudines, & leges patrias, in dictis communibus contractibus intelligi solitas. Secundum has igitur bonus Judex judicare debet, quamvis in eo contractu explicitae illae condiciones intelligi solitae, non adsint. At alii contractus stricti Juris, quia non solent esse tam frequentes, & quia contrahentes in iis consueverunt omnes particulares condiciones apponere: ideo secundum praescripta verba contractus stricte Judex in illis judicare debet.

5 Differunt hi contractus praecipue in eo, quod dolus dans causam contractui stricti Juris (quia scilicet alter non fuisset contractum celebraturus, nisi dolus intervenisset) in multorum sententia non reddit ipsum contractum ipso jure nullum, sed solum erit rescindendus. Lege de Lugo, t.2. de *Just. d.22. sect. 6. a n.70.* At dolus quicumque cadens in substantiam rei, five in accidentia dans causam contractui bonae fidei, est ipso jure nullus, ut distincte explicabimus *inf. c.7. §.11. a n.11.*

Lege Mol. l.2.d.259. item de Lugo, de *Just. d.21. n.10.* qui bene notat, has differentias parum conferre ad conscientiae forum, in cujus explicatione nostra solum defudat industria.

Operae pretium est item hic non ignorare Sponsalia numerari a Sanch. apud Fag. de *contract. l.1.c.1.n.9.* inter contractum bonae fidei; unde sequitur esse nulla, nec per illa enata impedimentum publicae honestatis, si illis dolus causam dedit: sane probabiliter. Matrimonium item supponitur a Mol. t.2.d.354. §. *Illud est observandum*, esse contractum bonae fidei; unde sequi deberet esse item nullum, si dolus det causam contractui. Tamen propter rationes proprias Matrimonii, solum si dolus cadat in personam, vel in personae libertatem, erit nullus; secus erit validum, ut nos explicuimus, l.2.c.3. §.5. num.26. & docent communiter Doctores.

Tertia divisio in contractum, seu pactum nudum, & vestitum.

6 Nudum est, in quo intervenit conventio partium, & ad nihil aliud est processum; vestitum, cum est processum ad aliquid. Proceditur autem, seu vestitur pactum quinque modis. Primo, re ipsa, ut si ex altera parte incidat adimpleri. Secun-

Tamb. de Dec. Praec. Tom. I.

do, verbis, ut, si accedat forma stipulationis, quae olim fieri consuevit per conceptam verborum formulam, v. gr. Spondeo dare centum? & alter respondebat: Spondeo: Tertio, Scriptura. Quarto, Juramento. Quinto, si integre re ipsa contractus perficiatur: quale esse solet mutuum, commodatum, pignus, depositum, quae jam perfecta sunt, cum res ipsa traditur. Atque ex dictis vides regulariter contractus innominatos solere esse pacta nuda, ut notat recte de Lugo, d.22. de *Just.* Si sit promissio ex una parte tantum, atque adeo non acceptata, non dicitur pactum, ne nudum quidem; quia pactum debet esse contractus, atque adeo saltem duorum.

7 Adverte primo; ex pacto nudo non oriri regulariter civilem obligationem, ac proinde ratione pacti nudi in foro externo non dari actionem contra alterum: ex vestito oriri, & actionem dari. Dixi (regulariter) nam promissioni dotis, promissioni solutionis debiti alterius, ac donationi, etiam quando nudi sunt contractus, conceditur ex specialibus iuribus actio. Lege Mol. de *contract. d.255.* ut in foro conscientiae semper urget obligatio; quando haec vere adest, juxta dicta §.1. a n.3. quia sic jam adest sufficiens consensus utriusque partis, ut supponimus.

8 Adverte secundo; aliquos esse contractus, qui sunt validi, solo consensu exterior legitime utrinque explicato, ut est Venditio, Emptio, Matrimonium, Sponsalia, &c. Aliquos vero indigere scriptura, ut Emphyteusis, & similes. Ex quo ultimo colligo simplicem promissionem gratuitam, & non onerosam (hos terminos mox explicabo *nu. seq.*) etiam acceptatam, quam v. gr. facis donandi, vel vendendi aliquid alicui, nisi accedat scriptura, stipulatio, vel juramentum, ad nihil nunc obligare. Ratio est, quia jam ex communi hodie consuetudine per solam promissionem nullus se obligare intendit, vel putat, nisi alia major explicatio accedat. Unde Sa, v. *promissio, num.1.* sic habet: *Vix autem quis promittentium obligari intendit, nisi juret, aut faciat Instrumentum.*

Quarta divisio in contractum onerosum, & lucrativum.

9 Onerosus, qui dicitur etiam non gratuitus, utrimque obligat, nam propterea est proprie contractus. Ejusmodi est permutatio, venditio, & emptio, &c. Intervenit autem in his pretium, vel compensatio. Lucrativus, qui dicitur etiam gratuitus, vel graciosus, non obligat, nisi ex una parte, ut promissio liberalis, donatio item liberalis, mutuum, depositum, &c. Si enim tu mihi rem aliquam donas, ego non obligor illam recipere, &c. Maxime vero notandum est cum de Lugo, t.2. de *Just. disp.1. sect.1. a n.26.* discrimen illud inter ejusmodi contractus: Nam onerosus non perficitur, nisi acceptetur ex utraque parte; & utriusque intimetur, seu sit nota reciproca acceptatio: cum in gratiofo satis sit, si solum acceptetur ab utraque, non vero sit necesse, ut utriusque mutua acceptatio intimetur. Explico exemplis: Mittat Antonius Epistolam, imo & Scripturam publicam ex Notario, per quam offerat, seu vendat Petro suum praedium, vel equum mille v.g. vel centum aureis, & Petrus acceptet etiam per Notarium. Dico, hunc contractum, quia est onerosus, non esse perfectum, atque adeo posse utrumque, idest Antonium, & Petrum ab eo resilire, donec ejusmodi Petri acceptatio intimetur Antonio, vel ejus legitimo Procuratori, vel saltem donec ipse equus v.g. mittatur Petro, & ab ipso recipiatur: nam tunc equus jam acceptatus ponitur in dominio Petri, & ex alia parte trahit secum onus, ut solvatur omnino ejus pretium, unde amplius resilire a contractu neuter poterit. At vero mittat similem scripturam idem Antonius, per quam promittat, vel donet eidem Petro equum v.g. & Petrus acceptet. Dico hanc promissionem, quando juxta dicta *nu.8.* jam obligat, ut etiam donationem liberalem, quia ut sunt contractus gratuiti, esse perfectos, atque adeo non superesse locum poenitendi, quamvis nondum acceptatio Petri nota sit Antonio, vel ejus Procuratori. Cujus discriminis ulterior ratio est, quia in oneroso utriusque est obligatio, & in utroque est jus exigendi, ergo utriusque nota esse debet acceptatio: At in gratuito, cum obligatio solum sit ex parte donantis, seu promittentis, satis est, si haec nota sit ipsi donatario, seu promissario, quia solum acquirit jus ad rem promissam, seu donatam exigendam. Lege haec fuisse apud citatos, apud quos vide etiam alias divisiones contractuum minus necessarias.

§. III. *Regula generalis de restitutione ex praedictis contractibus in universum.*

1 **I**S, qui contractum, vel quasi contractum cum altero legitime inicit, ea debet (nisi idonea accedat excusatio) restituere, seu ut magis proprie loquamur, ea tradere, ad quae tradenda se obligavit. Vides radicem hujus obligationis non esse aliam nisi pactum, vel consensum, quibus voluit quis alteri se obligare? Et in onerosis quidem ad id jus Justitiae urgere elucescit, quia non fieret aequalitas inter contrahentes, nisi traderetur, quod utrimque conventum est: apparet nihilominus etiam in gratuitis, quia in his etiam (licet voluntarie) te obligasti, ut suppono: quare posita obligatione jam alter acceptans aliquod tandem five grave, five leve jus Justitiae contra te acquisivit.

2 Haec regula adeo universalis insufficientis est pro praxi. Explorandum enim est, an simpliciter se quis obligaverit; an legitime: an sub obligatione gravi, vel levi: an adsit executio, & sexcenta similia, quae certe ex dictis, & ex dicendis in contractibus in particulari, saltem magna ex parte nobis plana fient.

CAPUT VII.

De eadem quarta radice Restitutionis ex contractu particulari venditionis, & emptionis.

1 Non omnes contractus explicandi a nobis suscipiuntur: id enim nimis longum esset, & a nostro instituto alienum. Seligo enim tantummodo usu frequentiores, & ex quorum cognitione lux aliqua pro cæteris sufficienter haberi possit. Erunt autem Emptio, Venditio, Mutuum, & Usura.

§. I. Quid sit Emptio, & Venditio.

2 St contractus bonæ fidei ultro citroque obligatorius, qui perficitur absoluto consensu, re, & certo pretio: & quidem voluntarie. Intellige autem, re, & pretio a te datis, vel certe dandis. Discurramus per singula verba.

Requiritur consensus, & quidem absolutus.

3 Dictum est Primo (qui perficitur consensu) hic enim contractus perficitur per solum mutuum consensum verbis, vel nutibus expressum, imo & per litteras, & per procuratorem, seu nuntium. Perficitur, inquam, quoad substantiam; nam cæterum, quoad integritatem completam, seu quoad complementum, requiritur solutio pretii ex una parte, & accepta possessio rei ex altera. Per venditionem enim non est necesse, ut actu transferatur dominium: satis enim est, ut talis venditio sit translata dominii, & venditor, ex vi venditionis factæ remaneat obligatus ad transferendum. Ita Lefl. l. 2. c. 21. dub. 1. n. 10. aliique. Eiusmodi autem possessio, seu dominium rei venditæ transfertur in emptorem, non quidem quando fit ipsa substantia contractus venditionis per mutuum consensum, sed quando ei traditur res a venditore, & solvitur ab emptore pretium, seu habetur pro soluto, seu loco ejus datur æquivalens, quale est pignus, vel fidejussor. Id notavi per illud (dati, vel certe dandis) Atque hinc fit, ut quamvis posita sit substantia venditionis, unde & debeatur gabella venditioni forte imposita (cui gabellario dicam mox n. 5.) si tamen possessio rei nondum est emptori data, res si perit, pro venditore perit, sicut pro eodem fructificat, quia adhuc est in ejus dominio, Ita Cast. de Just. commud. d. 5. pag. 26. aliique ib. citat. Nam si possessio sit emptori data, quamvis nondum soluto pretio, ipsi emptori fructificat, ipsique perit, præscindendo semper a pacto aliquo justo in contrarium, quo contrahentes nolint ante pretium solutum transferri dominium, sed haberi pro locata v. g. vel pro accepta in pignus, &c.

4 Dictum est secundo (absoluto consensu) si enim fuerit conditionalis, tum perficitur contractus, quando fuerit adimpleta conditio. Atque adverto ex Molina, l. 2. d. 337. Lefl. l. c. obligationem tunc retrotrahi usque ad tempus initi contractus; perinde ac venditio, & emptio ab initio fuerint absolute celebratæ. Idem cum eadem retrotractatione dic, quando requiritur rati habitio alterius: est enim tunc venditio conditionata in hunc sensum: *Vendo tibi prædium, si tuus Pater ratum habuerit*. Quando autem in hoc casu, & cui debeatur gabella venditioni imposita, dicam mox n. 5.

Requiritur pretium determinatum.

5 Dictum est tertio (pretio certo) nisi enim certum, seu determinatum pretium constituitur, invalida erit venditio. Ita Molin. Lefl. l. c. lege Baldum, in lege contractus, nu. 8. Cod. de fide instrumentorum. Quare si quis dicat: *Vendo tibi hanc vestem iusto pretio, vel quanti volueris, quanti judicaveris, quanti concordabimus, quanti judicaveris expertus*, invalida erit venditio, quia certum pretium non constituitur (hanc valere putat Angelus, v. emptio) Contra si ita venditio, & emptio fiat: *Emo a te hanc vestem, quanti tu emisisti, vel quanti emit ille, vel emo ea quantitate pecunie, quæ est in hac crumena*, valida erit venditio, quia jam adest certum, ac determinatum pretium. Propter eandem rationem valet venditio, si dicas: *Emo hanc rem eo pretio, quo communiter hæc res venduntur tali die, tali mense, talibus nundinis*. Quod si in iis diebus fuit varietas pretii, illud erit eligendum, quod majora parte illius temporis vigerit.

6 Quid, si æque vigerit pretium, summum, medium, infimum? Resp. rationabile esse summi medium, sic enim neutra pars conqueri potest. Si quis ita dicat: *Vendo, vel emo, quanti tertius ille decernet*, designando illum tertium, v. g. Petrum; licet partes retrocedere non possint sine mutuo consensu, tamen contractus non erit validus, nisi quando Petrus pretium constituet. In hoc autem casu obligatio non retrotrahitur, quia hæc non est venditio conditionata, cui conceditur illa retrotractatio; sed solum est, per alium determinandum pretium.

Quæstio incidens pro Gabellariis.

7 Inquires obiter, cuinam debeat in his venditionibus gabella, si forte ea sit venditioni imposita? Resp. in illis, in quibus adfuit indeterminatio pretii, non debetur Gabellario, qui est, quando fit venditio; sed Gabellario, qui est, quando determinatur pretium. Ratio est, quia gabella imponitur venditioni: at ut modo diximus, tunc perficitur substantia venditionis, quando cæteris jam positis determinatur pretium. Contra vero accidit, quando pretium est determinatum, sed venditio est con-

ditionata; tunc enim (adveniente conditione) gabella debetur Gabellario, qui fuit, quando facta est venditio, licet propter conditionem fuerit imperfecta. Ratio est, quia, ut idem dictum est modo, venditio conditionata retrotrahitur, &c. Lege Mol. l. 2. d. 337. qui excipit conditionem potestativam. Quando autem fit venditio, pretio jam statuto, sed res, aut pretium dantur postea, debetur gabella Gabellario, qui erat, quando fuit celebrata venditio, quia tunc perfectus fuit, ut n. 2. diximus, contractus, quoad substantiam. Quando denique supervenit gabella, semper pari modo videndum est tempus, in quo perfecta fuit venditio, sive in se, sive per retrotractationem, & Gabellario illius temporis erit gabella solvenda.

8 Gabellam impositam pro venditione, non intelligi impositam pro alio quamvis simili contractu, mox nu. seq. dicam.

In venditione requiritur res, & pretium.

9 Dictum est quarto (re, & pretio) nam si res detur pro re, merx pro merce, erit permutatio, non venditio; si pretium, seu pecunia pro pecunia, erit cambium. Id diligenter advertere oportet; nam, cum ii sint diversi essentialiter contractus, diversos pariunt effectus. V. gr. posita est gabella vendentibus merces; non ergo ea debetur permutantibus, nec cambientibus. Quod si (ut accidit non raro) intercedat utrumque, ut si domum permutes cum prædio minoris valoris, & excessum solvas in pecunia, si pecunia sit minor pars pretii, erit permutatio, nec debetur gabella: si major, erit venditio, & gabella debetur, quia accessorium sequitur principale. Quod si æquales sint, vel quasi æquales, tunc, cum partim sit venditio, partim permutatio, nec adfit ratio, cur una alteram in sui proprietatem trahat, pro rata venditionis, & non amplius, gabellam solvendam esse fert sententia probabilior apud Mol. l. 2. d. 336. nu. 6. Si denique fiant duæ venditiones, ut si domum vendas mihi pecunia credita, & deinde ego tibi prædium vendam, compendando pecuniam, quam tibi ex domo vendita debeo, duæ erunt gabellæ solvendæ, & quidem altera Gabellario, qui forte est tempore venditionis domus, altera ei, qui est tempore venditionis prædii, ut ex dictis constare poterit.

Duorum Casuum hic incidens Resolutio.

Primus Casus.

De Permutatione fructuum Hortuli Domus Professe Societatis Jesu.

10 Ex prædicta essentiali differentia venditionis, & permutationis, videamus, an solvi duæ quæstiones possint. Prima sic proponitur: Domus Professa Societatis Jesu nullis redditibus, nullis possessionibus frui potest. Quod si ei hortus aliquis, seu prædium conceditur, ita ei, etiam domo separatum, conceditur, ut non vendantur ejus olera, vel fructus. Quidam ergo Hortuli nostri Præfectus, cum sciret sibi non licere sui Agelli fructus vendere, id excogitavit, ut eo anno, quo uberes colligere fructus fertilitas daret, illos traderet cuidam domino opulentissimi prædii, ea lege, ut alios similes, vel dissimiles fructus domui nostræ daret, quando iis ea indigeret. Quæsitum fuit, an contra constitutiones sic delinqueret?

11 Profecto primo intuitu nequaquam delinquere existimavi, quia constitutio nostra videtur, non quidem permutationem prohibere, quæ est contractus essentialiter, ut dictum est, diversus, sed venditionem. Verum re accurate perpenſa, Hortulanum violatæ constitutionis reum pronuntiavi. Ratio convincens fuit, quia constitutio nostra, non solum prohibet venditionem, verum etiam quidquid reddituum loco domui nostræ esse possit: at ejusmodi permutatio jam loco redditus esset, seu redditus utilitatem jam afferret. Verba constitutionis Societatis Jesu, p. 6. c. 2. nu. 5. in fine, hæc leguntur: *Et tunc hujusmodi ille locus sit, ut nec alii locetur, nec fructus, qui reddituum loco esse possint, habeat*. Declaratio ejusdem sic habet: *Hujusmodi essent, si vini, vel olei, vel tritici proventus dicte possessiones ferrent, vel si fructus, vel olera ex hortis venderentur, quorum nihil licebit, quamvis fructibus, aut parte ipsorum ad commodum domus sue uti possint*: ubi illud (venderentur) non apponitur quasi solum prohibeatur venditio proprie dicta, sed solum ponitur exempli gratia, ut notat illud (vel) confirmatur primo, quia prohibetur omnis proventus. Confirmatur secundo; quia ejusmodi declaratio paulo inferius concedens Hortulano sorte seculari prædicti nostri hortuli aliquid, ad suam utilitatem privatam, ipsum posse ex eo orto recipere, subdit: *Dummodo tunc, nec ad particulares personas Societatis utilitas interrim ulla perveniret*. Nota illud (utilitas ulla) includit enim tum venditionem, tum permutationem, tum quomodocumque aliud emolumentum præter usum quotidianum, quem declaratio jam concesserat, ibi (ad commodum domus sue uti possint.)

12 Si semel, aut iterum aliquo occurrente anno fertili ejusmodi permutatio fieret, posset alicui videri, non esse saltem graviter contra constitutiones, tum quia apparere posset parvitas materię; tum quia constitutiones annum redditum, & veluti habituale utilitatem prohibent, non vero contingens emolumentum. Atque id notare videntur ea verba (redituum loco, & proventus) idemque videntur significare illa verba temporis imperfecti, *ferrent, venderentur, pervenirent*.

De Lugo in responsionib. moralibus, l. 4. d. 10. n. 17. negat etiam pro una vice ejusmodi permutationem. Probat primo, quia secus posset

posset aliquando ex uvis forte copiose aliquo anno collectis fieri vinum in usum domus professe, quod non licere, ne unum quidem dolium, ostendit R. P. Mutius Vitelleschi Generalis, qui dolium vini ex superfluis huiusmodi uvis a Procuratore bona fide habitum iussit totum pauperibus distribui.

Secundo, quia prohibita venditione, intelligitur & prohibita permutatio, ut nos etiam ex Mol. *max. n. 12.* dicemus in simili.

Tertio, quia nobis permutatio manifeste videtur in declaratione Constitutionum prohiberi, *p. 9. c. 2. l. c. ibi. Dummodo tunc nec ad personas particulares Societatis utilitas interim ulla perveniret.* At ex unica permutatione iam aliqua perveniret utilitas.

Verum hæc sua solutione non carent. Nam ad primum responderi posset: aliud esse loqui de rigore Constitutionis, aliud de perfectione. Laudo zelum R. P. Mutii, cujus exemplum imitari velim omnes: sed, amice, dic, si hortulus noster anno aliquo fertili produceret plures ficus, nonne licite possent a nobis exsiccatae conservari ad usum? Nonne uvæ pari modo superflue possent, ut fit, domi reponi, & consequentibus mensibus apponi ad mensam? Concedit hoc declaratio Constitutionis, *ib. ibi: Quamvis fructibus, aut parte ipsorum ad commodum domus sue uti possint.* Quid ergo non possit vinum ex his uvis expressum conservari? An quia est expressum, ideo fructus hortuli non est? An ex illo musto sapa possit concoqui, ut certe videtur posse ad commodum domus, & non ex illo vinum fieri?

Neque dicas in declaratione *ib.* sic haberi: *Huiusmodi esset, si vini, vel olei, vel tritici proventum dictæ possessiones ferrent, vel si fructus, & olea ex hortis venderentur, quorum nihil licebit.*

Ne id dicas, inquam; nam solum prohibetur proventus vini, vel olei, ut paulo ante in Constitutione prohibiti fuerunt fructus, qui reddituum loco esse possint, quæ nomina, ut dixi, & ut periti notant, non significant unicam forte occurrentem, eamque per accidens utilitatem, sed continuatam, & quasi habituale. Nebrissenfis *vocabular. Juris v. Reditus. Reditus*, inquit, *appellatione omnes proventus continentur. Reditus dicitur a redeundo, quasi sint singulis annis redeuntes.* Calepinus *v. Proventus, unde proventus, at, idest Reditus.* Et *v. Redeo, Reditus*, inquit, *significat proventus, quod quotannis redeat (Entrata.)*

Ad secundum. Prohibita venditione, tunc intelligi prohibitam permutationem, ut modo dixi, quando idem est finis, & quando aliud non exprimitur. At in casu nostro non prohibetur, nisi id quod proventus, & redditum affert, non aliud. Instas: At cur venditio etiam semel est nobis illicita? Resp. quia expresse, & absolute interdicitur venditio: & merito, quia mercaturam, & divitiis maxime sapit: at alia utilitas non prohibetur, nisi quando affert proventus. Relege declarationem: *Si vini (ait) vel olei proventus ferret, vel fructus venderentur, quorum nihil licebit.* Notas? De venditione absolute negat: absoluta autem negatio cum sit malignantis naturæ, omnem venditionem, etiam unicam negat. De vino, oleoque non negat absolute, sed solum sub nomine proventus.

Ad tertium. Cum in hoc ultimo loco veluti per occasionem dicat declaratio: *Nec utilitas ulla perveniat, debet intelligi juxta ipsam constitutionem, in qua per se lata est: at constitutio clare dixerat, ne fructus reddituum loco esse possint: & ejusdem Constitutionis declaratio dixerat non licere proventus: ergo eodem modo in hoc ultimo loco, sunt intelligenda verba declarationis de utilitate veluti habituali, non vero de valde rara, & semel per accidens contingente.*

Hæc potius dubitando, quam affirmando dicta sint satis. Nam certum multimum iudicium fit, ut consulatur R. P. Noster Generalis.

Secundus Casus.

De permutatione mercis, cujus venditio sit prohibita.

11. Secunda questio sic habet: In Sicilia adest rigorosa prohibitio Summi Pontificis Urbani VIII. quæ incipit; *Regnum Siciliae ultra Pharrum, data 1633. die 28. Aprilis presentis, & executoriata Panormi. die 9. Junii 1633.* in virtute sanctæ obedientiæ, & sub pœna excommunicationis latæ sententiæ, contra Ecclesiasticos macchantes ea animantia, quæ ad colendam terram ului sunt, boves, vacæas, vitulos, vitulæque. Atque super hac tota re tres Delegati sunt constituti ab eodem Pontifice, Archiepiscopi Panormitanus, & Messanenſis, atque Episcopus Mazzarenſis. Porro Procurator cujusdam Monasterii, obtinuit facultatem ea occidendi in ejusdem Monasterii usum: ita tamen coarctavit Delegatus facultatem, ut si quid forte carniū ipsi superfluum esset, non venderetur Sæcularibus, sed Ecclesiasticis, idque sub eadem excommunicatione latæ sententiæ, & in virtute sanctæ obedientiæ. Is ergo Procurator, ne ementes Ecclesiasticos querere cogere, quod ipsi ex macchantibus carniibus supererat, dabat cuidam macellario sæculari, ut is scilicet sequenti v. grat. hebdomada redderet alterum tantum carniū, quantum accepisset. Sic fiebat, ut Monasterio carnes non deficerent, & Procurator contra formam concessionis eas nequaquam venderet. Legitimè id factum est? Quid, si carnes commutasset pro aliis rebus, vino, frumento, vestibus, &c.

12. Profecto (præscindendo ab aliis legibus in contrarium, vel inconvenientiis, quæ facile hac in re esse possent.) legitimum utrumque pronuncio. Ratio est, quia longe, ut diximus, diversæ sunt, venditio, & permutatio. Cum ergo ea prohibitio sit odiosa, atque adeo restringenda, de proprie dicta venditione merito eam interpretamur. Merito insuper; nam accepta pecunia carnes vendere, est ipsissimam macellariam artem exercere, quod non est modo dicto, commutare. Idem autem

non diximus in præcedenti questione; siquidem tibi adfuit expressa Legislatoris dispositio in contrarium, quæ hic, ut supponimus, non apparet. Neque item esset idem, si prohiberentur vendi nociva reipublicæ, v. g. Pisces fætidii, herbæ venenosæ, frumentum corruptum: hæc enim neque vendere, neque permutare tunc liceret, quia ex ipso sine prohibitionis clare apparet, ac præsumi debet eam comprehendere universaliter quamcumque onerosam translationem in alium (vide in simili Less. *c. 21. dub. 1. n. 4.* & de Lugo *t. 2. d. 26. sect. 3. n. 21.*) & de hac præsumptione loquitur Molin. *t. 2. d. 396. n. 7.* dum ait, quoties res aliqua vendi prohibetur, censeri etiam permutari prohibitam.

Venditio voluntaria esse debet.

13. Dictum est quinto (& quidem voluntarie) nemo enim potest cogi vendere rem suam, quia quilibet voluntarie debet de re propria disponere. Lege Covarr. *l. 3. var. c. 14.*

Excipe primo, tempore penuriæ, in hac enim potest quis a Superiore cogi, ut vendat frumentum, aliaque necessaria ad victum vel vestitum; quando item Magistratus potest pretium justum spectatis omnibus circumstantiis taxare, ac prohibere insuper, ne quis plus debito de rebus emat. Ita Doctores communiter, *in cap. 1. de empt.*

Quid, si ii, qui frumento v. g. abundant, sint Ecclesiastici, poterunt a sæculari Magistratu compelli?

Respondeo, nequaquam: sed a suo Judice Ecclesiastico tunc cogantur.

Quid, si hi requisiti negligant? Vel eisdem requiri propter distantiam non concedatur? Resp. Poterit tunc potestas sæcularis, quantum moderate fieri potest, cogere. Ita plures apud Dian. *p. 1. tr. 8. ref. 8.* non quidem ex vi jurisdictionis, quia nulla pollent in Ecclesiasticos, sed ob summam, vel gravem necessitatem: sicuti vim vi repellendo potest summus Princeps coercere eisdem Ecclesiasticos, quando eorum libertas nocet reipublicæ, nec remedium ab Ecclesiastico superiore impetrari potest. Ita Mol. *t. 1. d. 31. vers. 6. concl. vide Dian. ib. ref. 7.*

4. Excipe secundo; quando quis publice res suas exponit venales; neque enim potest mihi justum pretium solventi negare.

5. Excipe tertio; Ratione publicæ necessitatis, vel utilitatis. Hinc si domus, vel prædium necessarium est ad ædificandam Ecclesiam, Hospitale, Monasterium, Scholas publicas, Palatium regium, viam publicam, &c. cogi a Principe potest dominus, ut vendat, justo tamen soluto pretio.

6. Excipe denique; quando nimis severe tractat dominus servum, vel ad illicita servum cogit. Item quando unus ex dominis consentiat vendere servum communem duorum alicui, qui servum in libertatem vindicare velit. Hæc, & similia vide apud Molinam *t. 2. disp. 34^a.*

Rem emens aliena pecunia.

17. Dictum est sexto, in definitione emptionis (a te datis) id quod ample intelligendum est; nam etiam empta pecuniis alienis transferuntur in dominium emptoris: quamvis, ut ex se certum est, non absolvatur emptor ab onere restitutionis alienæ pecuniæ, & damnorum forte sequentium. Non sunt autem emptoris, quando pecuniæ sunt Ecclesiæ, Militis, Conjugis, denique pupilli, & minoris respectu tutoris, & curatoris, quæ satis sit innuisse. Vide Bonac. *de contr. d. 3. qu. 2. par. 3. num. 29.* aliosque ab eodem citatos.

Arrham recipiens in venditione.

18. Dictum est denique septimo (datis, vel dandis) Intellege siue integre, siue tantummodo partim; non raro enim datur pars pretii, in venditione, sed non in arrham: id quod pro diversis effectibus est diligenter advertendum. Explico clarius. Quando duo de re vendenda conveniunt, duplici modo contingit, dari partem aliquam pecuniæ: Primo, ut sit pars pretii ob venditionem jam factam, & tunc debetur quidem præfixo ab illis tempore complementum pretii: at quia perfecta fuit venditio, neuter potest resilire a contractu, debeturque gabella venditioni forte imposita, & quidem illi Gabellario, qui tunc gabellis præst. Ita de Lugo, *t. 3. de Jur. d. 26. sect. 1. n. 10.*

Secundo modo, ut ea pecunia sit in signum faciendi postea venditionem, ea lege, ut qui dedit illam pecuniæ partem, rem amittat, si contractum perficere renuat; renuere tamen possit: atque hæc proprie dicitur arrha, quæ datur in securitatem ejus, qui dubitet de alterius constantia. Gabella autem in hoc casu, postea, quando fiet contractus, debetur, & quidem Gabellario, qui tunc existet, ut ex dictis patet.

19. Petes: hæc arrha, quæ datur in securitatem, debetne deinde, si perficietur venditio, computari in partem pretii, necne? Respondeo id dependet ex voluntate contrahentium. Certe in Regionibus nostris in pretii partem computari consuevit; si tamen alia sit contrahentium voluntas, servanda est, modo ea pecuniæ pars non excedat summum pretium justum rei venditæ.

§. II. Que persone vendere, & emere possunt; Remissive.

2. Quæ ratione pupilli, minores ex Mol. *t. 2. d. 261. & 1. t. d. 224.* Mariti, uxores ex Sanch. *l. 6. de matr. d. 3. per totam*, Religiosi, similesque vendere vel emere, cæterosque contractus inire valeant, (vide de Lugo *t. 2. d. 26. sect. 3.* quoad exercendam negotiationem; quoad paupertatem lege eundem *t. 1. d. 3. per totam*) An item seipsum quis vendere, ex Fagun. *de contr. l. 2. c. 1.* vel pater filium possit, vel tutor, & curator emere

emere res pupilli, & minoris, *l. non licet, & l. si in emptione, §. ult. ff. de contr. empt.* & passim agitantur apud Scriptores. Nos autem omnia non admodum frequentia, & præcipue Jurisperitorum propria persequi non debere brevis monet.

§. III. De rebus, quæ vendi, & emi possunt.

Hominis venditio.

1 **Q**UI Æthiopes, & alios ejusmodi servos emunt, quos in his nostris Regionibus vendi contingit, tuti sunt in conscientia, ita Mol. *to. 1. d. 38. late.* Ratio, est quia quilibet venditor præsumitur bonus, & habere jus ad vendendum.

2 Dixi (in nostris regionibus) quia mercatores, quando in Æthiopia, vel alibi emunt, aliquando non excusantur a peccato, & ab onere restitutionis, si non sunt moraliter certi, eos, quos emunt, esse, vel primo; Bello iusto captos: vel secundo; Nativitate servos, idest natos ab ancilla serva: vel tertio; Per justam sententiam ob delictum condemnatos ad perpetuo servendum: vel quarto; Juxta emptione in servitutem redactos, quæ sunt quatuor capita inducentia legitimam servitutem. *Fag. de contr. l. 2. a cap. 2. fise.*

Venditio Officiorum.

3 Non solum Principes supremi, sed etiam quilibet Princeps Regi subditus, Dux, Marchio &c. Imo & Senatores, Civitatumque Prætores possunt vendere Officia sæcularia, Officia, inquam, quæ absolute ipsorum sunt, vel ipsis absolute data. Ita S. Tho. *opusc. 21. ad Ducissam Brabantia;* Azor. *to. 3. l. 8. c. 7. q. 3. Valq. opusc. de benef. c. 2. §. 3. dub. 14. Less. c. 32. dub. 4. Fag. de contract. l. 5. c. 23. de Lugo t. 2. de just. d. 34. sect. 3.* Ratio est, quia quilibet potest vendere id, quod est pretio æstimabile, & suum est. Notanter, sæcularia dixi, quæ etiam sunt ea, quæ Episcopus, si forte sit Marchio, ut talis, idest ut Marchio absolute dare potest. De Ecclesiasticis enim Officiis hic nihil agimus: pertinent enim ad tractationem de Simonia.

4 Sed qua ratione dignoscatur Rex, vel alii, Officium esse absolute sub suo dominio? Resp. duobus signis. Alterum; si absolute de illis disponere solent, hoc est absque obligatione reddendi rationem alteri Superiori, de eorum collatione. Alterum; quando immemorabiliter antecessores sine alterius dependentia, seu licentia soliti sunt illa vendere. Confirmatur; nam quando Rex hæc officia iis donat, quos scit per se non esse obtenturos, ut sceminiis, vel viris nobilibus suæ aulæ, probabile est ex Azor. *loc. cit.* Regem tacite facultatem concedere illa vendendi, seu cum pensione in alios transferendi; ergo eodem modo, quando Rex, vel Respublica absolute concedit Senatoribus, vel Gubernatoribus ea Officia tradenda aliis, tacite licentiam concedit illa vendendi. Videant tamen apud Dian. *par. 6. tr. 6. ref. 3.* Proreges, aliique, an ipsis expressè a Rege, vel supremo Principe sit vetitum: tunc enim nulla favebit vel consuetudo, vel alias collata licentia.

5 Duo tamen scopuli sunt omnino caveandi. Prior, ne immoderato pretio vendantur, sed prudenti consilio, juxta emolumentum Officii: secus, præter injustitiam immoderati pretii, daretur etiam ansa Officiali electo exigendi a populis plus justo. Posterior; ne indignis conferantur Officia: si enim non idoneus Officialis a te creatus damnum faciat, sive particularibus, sive Communitati per sententias injustas, per latrocinia, &c. tu obligaberis ad restitutionem. Et quidem non nego illum, qui immediate damnum intulit, esse prius obligandum, sed certe in ejus defectum tui obligationem non effugies; imo quando ipse electus bona fide credidit se esse idoneum, & sine gravi culpa, utpote ignoranter, injustas sententias protulit, vel quid simile, tu elector omnino restituere debebis (sic de Lugo *t. 2. d. 34. sect. 4. num. 49.*) quia ipse non peccavit culpa Theologica; peccasti tu, dum sciens, vel scire debens, indignum Officiale elegisti.

Venditio electionis ad Officium, vel ad Legatum.

6 Illam difficultatem pertinentem ad Justitiam distributivam hic reducamus: An scilicet Senatoribus, vel cuicumque, qui cum non sint domini aliquorum Officiorum, vel legati, vel pecuniarum, frumenti, panis, &c. curam tamen habent ea distribuendi ad suam electionem; An, inquam, integrum iis, sit aliquid accipere ab illis, qui eliguntur: eo prætextu, quod cum Senator potuisset alium eligere, tamen hunc elegit; cum enim hæc electio sit pretio æstimabilis, posse illam competenti pretio vendi aliquis existimabit?

Resp. esse diligenter distinguendum; vel enim sermo est de pecunia, similibusque rebus temporalibus, quæ sint distribuendæ ex voluntate Testatorum, Fundatorum, Prædecessorum, &c. vel de Officiis, quæ a Repub. vel Senatoribus debent Civibus determinatæ conditionis conferri: & in utroque casu Distributor, ut dictum est, nullum Jus habet, nisi eligendi, non autem sit Dominus, sive Officii, sive pecuniarum distribuendæ. De singulis separatim; nam quia Sanch. *l. c. conf. 1. dub. 56.* (vide etiam *ibid. d. 38. num. præfert. 17. & 18.*) ea non divisit, animos legentium non sedat ejus doctrina.

7 Affero Primo: Quando distribuenda est a te pecunia, vel quid æquivalens, non potes accipere quidpiam propter electionem unius potius, quam alterius: Si accipias, peccas, & acceptum restituere teneris. Ita de Lugo *ib. dub. 56.* Ratio conveniens est, quia sic reipsa, non dares totam summam distribuendam. Si enim testator justit, ut puellæ v. g. nubili darentur a te centum aurei, tu vero velles decem exigere ab illa, qui eam elegisti, jam non centum dares, sed nonaginta. Neque dicas

eam libere dare; ne id dicas, inquam; nam satis involuntarie eam dare præsumendum est: certe ita regulariter contingit, si pactum præcedat; ut fusc alibi. At vero si post acceptos, numeratosque integros aureos, nullo præcedente pacto, sine ullo metu, aliquid ex grato animo vere, & libere tibi dare illa vellet, non repugno. Sed quæso te: id quando erit?

8 Affero secundo: Quando distribuendum est Officium, non potes licite hunc potius eligere, quam illum, quia ab hoc accepisti pretium: verum si proportionatum pretium accipias, ad restitutionem teneris. Ita de Lugo *t. 2. de just. d. 34. sect. 3. n. 28. d. 9. n. 37.* Insinuat Less. *l. 2. c. 14. d. 9. n. 64.* Ratio est, quia quamvis tu obligaris dare Officium alicui, veluti in genere, non tamen obligaris dare huic homini particulari. Cum ergo hæc electio sit sub tuo dominio, & sit pretio æstimabilis, illam moderato pretio vendens, non facis contra Justitiam, & ut suppono, neque Reip. damnum infers, quia idoneum eligis.

9 Dices: Hæc ratio etiam probat, id non esse illicitum. Resp. saltem tunc esset mortaliter illicitum, quando adesset lex sub mortali obligans, ne electio fieret nisi gratis, vel quando data esset tibi electio ea lege, ut gratis, ac sine pretio exhiberes. Sed neque in hoc casu obligaberis ad restitutionem accepti (supponimus autem a lege non invalidari donationem, sed solum prohiberi) quia non peccares contra Justitiam commutativam, sed vel contra obedientiam, vel similem aliam virtutem. In eodem tamen casu, quo peccares mortaliter, advertito si facta a te electione, pecuniaque recepta, adhuc esset res integra, ut resiliri ab electione, & collatione Officii posses, te obligari sub mortali ad rescindendam electionem, pecuniamque reddendam, & ad gratis de novo eligendum, ne scilicet peccatum mortale continuares; nam si irrevocabilis est electio, ad nullam restitutionem teneris, quia tunc ejusmodi restitutio nec peccatum jam commissum, nec electionem irrevocabiliter jam factam imp-dire posset.

10 Urges: Adfunt leges prohibentes, quas ponit per extensum Sanc. *l. 2. conf. c. 1. dub. 56.* Cur ergo dictum est (quando adesset lex) Resp. quia, ut recte monet de Lugo *t. 2. de just. d. 34. sect. 3. n. 37.* hæc leges solum loquuntur de electione, quoad distribuendam pecuniam, vel quid æquivalens, non vero, quoad distribuenda prædicta officia.

11 Anno superiore delegati sunt a Prorege per hoc Regnum nonnulli Viri nobiles, qui censerent, seu describerent numerum animarum, seu capitum Regni, eorumque divitias: concessaque iisdem est facultas asciscendi sibi aliquot ministros, quibus solveretur stipendium sui laboris, nempe unus aureus, vel quid simile pro quolibet die. Quidam ex his nobilibus, quandoquidem ei concedebatur hunc ministrum potius eligere posse, quam illum, quæsit a me, an ipsi liceret exigere pecuniam ab eligendo, itaut dimidium aureum pro singulis diebus ipse sumeret, dimidium minister?

12 Respondi, nequaquam licere, sub pœna restitutionis. Rationem duxi ex hæctenus allata doctrina; nam ejusmodi electio ad Officium seu Ministerium relatum ad illam determinatam pecuniam a Prorege taxatam, non est concessa absolute viro illi nobili, sed sub ea conditione, ut minister lucraretur integrum aureum. Quare hæc electio reducitur ad priorem illam distributionem pecuniarum integre dandam electis, dictam n. 7. Atque adverte eodem peccato contra Justitiam peccaturum eundem nobilem virum, si ab initio acciperet aliquod pretium pro ejusmodi electione; nam tunc revera tota merces illi ministro juste a Prorege attributa nequaquam daretur; partem enim ejus sibi Vir ille nobilis jam anticipato seponeret.

Venditio sententiæ probabilis.

13 Occurrit hic non absimilis difficultas in Judice. Supponamus probabilem esse eam opinionem, de qua late dixi *l. 1. c. 3. §. 4.* quam *ib.* citatos sequitur Dicast. *l. 2. de just. tr. 1. d. 5. dub. 7. a n. 280.* licere Judici ex duabus opinionibus æque probabilibus unam eligere, & juxta illam proferre sententiam. Jam inquiri, licetene, & juste accipiet Judex pecuniam, ut potius illam eligat, quæ mihi favet, quam illam, quæ meo adversario.

Resp. cum illam sententiam improbabilem ego judicaverim, & pluribus reprobaverim ibidem, consequenter assero, locum hic non habere quæstionem hanc. Eam tamen legat, qui velit, apud Less. *l. 2. c. 24. d. 9. n. 64. Valent. 2. 2. q. 63. art. 4. d. 5. q. 7. p. 4. Salon. 2. 2. q. 62. art. 4. contr. 2. ac probabile judicat Fag. l. 8. m. 8. dec. præc. c. 26. n. 34.* licet probabilis putet oppositum.

Ecce Propositio ab Alex. VI. sub n. 26. proscripta. *Quando litigantes habent pro se opiniones æque probabiles, potest Judex pecuniam accipere pro ferenda sententia in favorem unius præ alia.*

Venditio omnium bonorum.

14 Potest quispiam vendere omnia bona sua tam præsentia, quam futura. Ita Bart. *in l. stipulatio, ff. de verb. signif. n. 6.* & communiter. Qui tamen dicit se vendere omnia bona sua (nisi aliud ex verbis colligatur) censetur vendere solum præsentia, & non futura. Ita Mol. *t. 2. d. 340.* quia venditio est odiosa, adeoque restringenda. Idem dic de donatione omnium, si quando est valida, ex Mol. *ib. & dub. 280.*

15 Dices: Donatio omnium bonorum præsentium, & futurorum, non est valida ex Gov. *in Rubr. testam.* aliisque passim (nisi forte titulo oneroso, ut si donatio fiat filiarum, ut matrimonium contrahat, quo etiam reducitur renunciatio volentis profiteri vitam religiosam) ergo nec venditio. Resp. esse disparem rationem, per donationem enim adeo universalem homo fit intestabilis, a quo leges civiles abhorrent: at per vendi-

venditionem non item, quia potest testari de pretio. *Lege Less. l. 2. c. 18. dub. 13. num. 93.*

Venditio hereditatis.

16 Præterea potest hæres vendere totam hæreditatem, vel ejus partem, mortuo tamen illo, cui in hæreditate succedit: At eo vivente, venditio est nulla, cum sit contra bonos mores; *l. 1. ff. de hered. timetur enim, ne emens illius mortem intenteat. Addunt leges, l. fin. ff. de iis quibus indignis; si ad hunc eminentem postea deferretur hæreditas, eam ab ipso esse tollendam, & applicandam fisco. Excipe primo ex Mol. d. 340. cit. quando consentit dominus hæreditatis: nam consentienti non fit injuria. Excipe secundo, quando quis vendit hæreditatem veluti in genere, quam V. G. habiturus est, non indicando, sive expresse, sive tacite personam, cui est succedendum: Si quidem ex hac venditione non potest timeri mortis machinatio, colligitur ex eodem *ib. & sic intelligitur, lex 3. §. cum specialiter, & §. illo, & lex, §. societatem universalem ff. pro Socio.**

Venditio debitorum.

17 Possunt insuper vendi debita, & actiones, *l. emptor, ff. de hered. (quo pretio, dicam *infra*. §. 8. a nu. 1.)* quæ quis habet contra alium (& etiam donare) & tunc emptor non solum habebit actionem in rem debitam, verum etiam in pignus, & in fidejussorem.

Venditio rei litigiosa.

18 Præterea vendi non potest, ut nec donari, res actu litigiosa, idest, super quam cum adversario lis tibi quomodocumque etiam per primam citationem, pendet. *Lege Fag. de contr. lib. 5. c. 24. & *ibid.* citatos; ratio est, quia sic posses vendere, vel donare potentiori, quam sit adversarius, in ejus præjudicium. Adsunt tamen casus, in quibus potest; ut si donaretur in dotem, &c. quos vide apud Fagund. *ibid.* Qui insuper notat duo. Primo, teneri ejusmodi emptorem, vel donatarium reddere rem litigiosam domino, etiam in conscientia, & ante sententiam, quia venditio, vel donatio est nulla. Secundo, non esse nullam, sed validam, si fiat, vel ex causa justa, vel auctoritate Judicis.*

19 Dixi (actu litigiosa) nam ea, contra quam timetur etiam de proximo lis, vendi potest, licet minoris, ut dicitur inferius. Alias res, quæ vendi non possunt, vide apud de Lugo *t. 2. de just. d. 25. a n. 17. legesque ab ipso citatas.*

Venditio ejus, quod nondum est.

20 Quamvis quod non existit, vendi non possit, quia nihil venderetur, tamen, si est in spe, potest, minori, vel majori pretio, juxta majorem, minoremve probabilitatem futuræ existentia. Sic venduntur partus pecorum, ancillarumque, fructus arborum, jactus piscationis, vel venationis, &c. & tunc profecto tenetur, qui vendit, diligentiam apponere moralem, ut ea existant, qualem in rebus adhiberet propriis: secus obligaretur ad restitutionem, quanti intererat emptori diligentia.

21 Unum hic distingue; Nam quando venduntur fructus, & partus, si nihil nascatur, emptor non tenetur solvere conventum pretium: at vero, quando venditur jactus piscationis, vel venationis, tamen si nihil capiatur, tenetur emptor illud solvere. Ratio discriminis, præter jura, *l. nec emptio, & l. emptorem, 3. ult. & c. si jactum, ff. de action. emp. l. nec emptio, ff. de contrab. emp. est, quia priore venditione (nisi aliud forte expresse conventum fuerit, quod raro solet) subintelligitur tacita conditio, si nascantur; in posteriore vero, non ita. Si quidem in priore semper supponitur aliquid esse enasciturum, non vero idem supponitur in posteriore. Collige id ex iisdem verbis contractus: nam in priore contractu dicis, te emere fructus, & partus, idest rem ipsam: at in posteriore dicis, te emere jactum, idest spem ipsam præsentem, atque adeo non effectum jactus.*

22 Quare in Sicilia regno adest lex *t. 1. Pragmat. Regni Siciliae, tit. 61. pragmat. 4.* ne quis emat segetes nondum collectas, atque adeo ne quis vendat frumentum in spe. Debetne ergo limitari pro nostris regionibus, præcedens allata doctrina? Resp. nequaquam, quia lex non loquitur de vendentibus segetes secundum spem futuræ messis, sed de vendentibus, ementibusque sub determinato pretio ipsum frumentum, antequam colligatur, quod est longe diversum, ut patebit ex ipsa lege, quam examinabimus, *inf. §. 7. n. 10. cum de contractu massarii, & mercatoris.*

De pretio justo rerum.

1 **P**remitto ex Less. *l. c. cap. 21. d. 2. Molin. l. c. dist. 347. de Lugo d. 26. sect. 4. & 5. & passim,* Pretium justum duplex esse. Alterum dicitur legitimum, quod publica auctoritate, vel lege constituitur, idque in indivisibili consistit, itaut non possit in nihilo præteriri. Alterum est naturale, seu vulgare, seu arbitrarium, quod constituitur communi hominum æstimatione, spectata naturali ratione, secundum rerum naturas non in se, sed in ordine ad usus humanos, juxta cujusque regionis consuetos mores. Quod quidem triplex est. Primum, summum quod etiam appellatur Maximum, Supremum, Rigorosum. Secundum, Medium, seu Mediocre, seu Moderatum. Tertium, Infimum. Solet V. G. ulna panni ad summum valere triginta duobus Julis; erit ergo hoc pretium supremum. Ad minus triginta, vel viginti novem: erit hoc infimum. Intermedium inter prædicta erit mediocre. Quantum debeat distare infimum, vel medium a supremo, ut justum sit, certa regula definiiri non potest, sed prout in foro, & communibus negotiationibus sine fraude apparet.

2 Pari modo, ad juste discernenda ejusmodi pretia, debet attendi hominum (etiam imprudentium) æstimatio, *l. pretia rerum ff. ad l. falcid. dummodo sit sine fraude, & communis: quanti scilicet res æstimantur, & venduntur communiter. Certe imprudentes sunt Indi, qui argentum, & aurum vendunt, seu commutant vilibus tintinnabulis, & similibus crepundiis: & tamen quia tanti communiter illa ibi æstimantur, non judicatur venditio, vel emptio injusta.*

Quinque capita, unde crescant, vel decrescant rerum pretia.

3 Ut autem id sine errore cognoscatur, subdam hic breviter capita, unde res majoris, vel minoris æstimari consueverunt, quorum profecto notitia maximo erit usui tum subditis in mercibus vendendis, tum Magistratibus in taxandis eorundem pretiis. Quando enim hi non taxant intra latitudinem pretii vulgaris, ut si taxa ab ipsis designata esset clare (nam in dubio, pro Magistratu, ex Mol. *t. 2. d. 364. §. convenient etiam*) supra supremum pretium, vel infra infimum erit (nisi in aliquibus raris casibus obstaret bonum publicum. *Lege omnino de Lugo t. 2. de just. d. 26. sect. 5. a n. 53.*) injusta, & etiam in conscientia, non servanda. Ita Sanchez *l. 1. conf. cap. 7. dub. 7.* late id probans. Hæc autem capita confuse satis, & sparsim ab Auctoribus approbata, ad quinque ordinatim reduco. Primum se tenet ex parte rei venditæ; Secundum pretii; Tertium ementium, & vendentium; Quartum ex parte, seu ratione expensarum; Quintum ex parte modi vendendi.

Ex parte rei venditæ.

4 Primum ergo, quod se tenet ex parte rei venditæ, est abundantia, vel penuria mercium; hæc enim auget pretium, illa minuit. Huc reducitur novitas, & antiquitas rerum, quæ quia raritatem indicant, pretium augent; ut in fructibus novis, & in Imaginibus, & Statuis antiquis.

Ex parte pretii.

5 Secundum est ex parte pretii. Abundantia enim, vel inopia pecuniæ minuit, vel auget rei valorem, ut patet in Indiis: ubi quia est multa argenti, aurique copia, numerosiore pecunia, atque adeo carius res distrahuntur.

Ex parte emptorum, & venditorum, Ubi, an exteris carius possit vendi?

6 Tertium se tenet ex parte ementium, & vendentium. Quando enim emptores frequentes sunt, carius merces venduntur, quam quando sunt rari: & merito, accedentibus enim multis emptoribus inducitur rerum penuria, apparentibus paucis persistit abundantia: quando item multi sunt venditores, vilescunt merces, quia si sunt venditores multi, multa est & abundans merx. Hinc pluris res venduntur in officinis, quam cum venditores per vicos, & domos quæruunt emptores: & pluris, quando merces appetuntur, quam quando offeruntur, juxta illud proverbium, teste Cajetano *2. 2. qu. 77. art. 1. & approbante Lessio l. 2. c. 21. d. 4. nu. 33.* alisque apud ipsum: *Merces ultroneæ vilescunt pro tertia parte.* Imo easdem ultroneas vilescere usque ad medium, docent Barthol. a S. Faust. Rebel. Megala apud Dianam, *p. 1. tr. 8. ref. 23. 53. 78.* Adde Palatium mox referendum.

7 Hinc propter eandem rationem, qui emit in gratiam venditoris, V. G. rogatus, potest emere minoris, & qui vendit in gratiam emptoris, potest vendere pluris. Sane Palatium *v. emptio*, dixit pallium, quod in officinis valet quatuor aureis, posse a te emi duobus, si rogaris, & de Lugo *t. 2. de just. d. 26. sect. 4. nu. 44.* Palatium refert, nec tamen refellit. Joannes item la Crux, *Potest quis (ait) emere censum jam impostum minori pretio taxe; solum quia rogatur*, subdit Diana *l. c. Potest igitur pro censu imposto ad rationem quinque pro centenario, dare tantum uncias octoginta, rogatus tamen emere.*

8 Hinc denique respondetur ad illam dubitationem: an exteris possit aliquando vendi carius? Utiq; posse colligitur ex dictis, quia per adventum multorum exterorum, V. G. in impulsu triremium regiarum crescit multitudo ementium, atque adeo augentur pretia rerum. Venditor ergo his exteris vendere poterit hoc justo supremo pretio, civibus autem ex liberalitate illud remittere, contentus modico, quod vigeat antea: lege Mol. *d. 346. Less. l. c. dub. 4. n. 30. de contr. l. 5. c. 27. nu. 14.* Quid si exteri sint infrequentes, itaut non pariant augmentum pretii? Resp. tunc non posse exteris supra supremum vulgare res vendi: Ratio est, quia si supponis pretium vulgare persistere, injuria ipsis fieret, si illud pro ipsis non servaretur. Idem dic, quando adventibus multis exteris, conflueret item multa copia mercium; nam tunc quod crescit ex una parte, decrescit ex alia.

9 Non absimili modo sentiendum de Principe, seu Magistratu in taxando pretio pro iisdem exteris: solum enim illi concedo, ut possit augere pretium pro omnibus etiam incolis, advententibus multis propter rationem dictam, non autem advententibus paucis. Et illud item non puto improbabile, posse Principem itatuere, ut pro exteris res vendantur supremo vulgari pretio, pro civibus medio; aliquid enim concedendum videtur civibus, qui oneribus propriæ civitatis perpetuo subsunt. At ut iisdem exteris vendantur supra omne justum, nullo modo puto probabile, quia pretium supremum, injustum clare est. Ita colligitur ex Molina, Lessio, Fagundez citatis.

An iisdem exteris possit concedi, ut suas merces carius vendant, dicam *inf. §. 5. num. 1.*

Ex parte, seu ratione expensarum, &c.

10 Quartum caput se tenet ex parte expensarum, &c. Pericula enim, & damna, & expensarum venditorum communiter occurrentia in quarendis, transportandis, & conservandis mercibus, earum pretium augent. Contra, facilitas, securitas &c. minuunt.

11 Dixi (communiter occurrentia) nam ex eo, quod peculiaris mercator multum de suis mercibus perdidit, V. G. ob furtum, ob naufragium, ob quid simile a se passum, non augetur legitime pro ipso pretium, quasi ob id possit vendere carius. Ratio est, quia res tanti valet, quanti per se estimatur communiter, non autem, quanti tibi ob infortunium, vel imprudentiam valuit. Ita Salas *d. 39.* Quod si naufragium V. G. vel fuit commune multis mercatoribus, vel fuit tale, ut induceret penuriam mercium; tunc profecto crescit sine dubitatione pretium, sed non ob unius mercatoris causam, ut ex se patet.

12 Huc spectat, quando res pluris venduntur apud unum artificem insignem, vel mercatorem peritum, quam non ejus generis: nobilitas enim venditoris aliquando nobilitat mercem, sicuti nobilitas artificis artificium, quia supponitur nobiliores mercatores, atque artifices magis laborasse in advehendis mercibus, & in artefactis efformandis.

13 Huc etiam reducit licentia, qua mercatores possunt vendere aliquanto carius ex ipso officio mercandi: Ita Less. *l. 2. c. 21. n. 4. de empt.* Salas *d. 29. n. 1.* cum enim hi assidue laborent, expensaque faciant circa merces, unde cogantur alias lucrandi occasiones relinquere, atque negotia alia post habere, idque in commodum Reipubl. cujus interest habere mercatores ex officio: congruum est, ut hæc licentia iis concedatur in pretio vulgari; nam si adest legitimum, non potest supra hoc mercator vendere, quia in taxatione legitimi, jam haberi solet ratio officii mercatoris. Puto autem, cum Less. *l. cit. num. 29.* cum, qui non est mercator ex officio, posse aliquando ex consequenti vendere pretio, quo ex officio vendunt mercatores: quia posito, quod mercatores ita vendunt, ejusmodi pretium jam sit vulgare in civitate.

Ex parte modi vendendi.

14 Quintum caput se tenet ex parte modi vendendi. Vendere enim V. G. ut dicitur, ad minutum, cum habeat plus difficultatis, & minus utilitatis, regulariter auget pretium: vendere autem ad magnam quantitatem, propter rationes contrarias diminuit. Vendere item per licitationem sub hasta, huc facit, de quo mox separatim *num. 23.*

15 Dixi (regulariter) nam tum in censibus præsertim novis, tum quando taxa est constituta in gratiam venditorum, quod raro fit, hoc non habere locum monet Lessius *l. 2. c. 21. c. 4. n. 34.*

16 Vendere anticipato, vendere cum pacto retrovendendi, & quædam alia huc pertinentia, quia particularibus scaturit difficultatibus, sigillatim de illis *inferius* est tractandum.

Necessitas, & utilitas mercis quomodo augeant pretium.

17 Porro ex dictis colligi potest, qua ratione intelligendum sit ex illis duabus causis, Necessitate, & Utilitate augeri rerum pretia: Nam distinguendum est: vel enim necessitas, & utilitas mercium est communis, & tunc auget, ut dictum est, pretium, quia tunc erunt plures ementes, &c. Vel est solum emptoris, & tunc non auget pretium. Ratio a posteriori est, quia sic posses esurienti, & præ fame periclitanti vendere centum aureis unicum panem. Ratio vero a priori, quam tradit S. Tho. *2. 2. q. 27. art. 1.* quem Molin. Rodrig. Sor. Nav. Less. quos citat Barth. a S. Faustino in *Specul. Conf. d. 6. q. 7.* sequuntur, est, quia nullus potest vendere, quod suum non est: at utilitas ementis non est ulla ratione venditoris: Vel denique necessitas, & utilitas, est ex parte venditoris, quia nimirum venditori res vendenda necessaria est, utilis, commoda, & tamen illam vendit in gratiam emptoris: & tunc potest venditor augere pretium; privatio enim hujus commoditatis, imo & justæ oblectationis est veluti lucrum cessans, & damnum emergens ipsi venditori: communis enim est doctrina, apud Less. *l. c. a. n. 26.* Salas *dub. 30. n. 2.* Mol. *d. 351. §. utrum autem, infra* mox tractanda, quando aliquid vendis in gratiam emptoris, modo illi cum veritate significes, tibi ex ea venditione tantum lucri vere cessare, vel tantum damni confurgere, te posse ejusmodi lucrum, damnumque pretio compensare.

Quo pretio res emenda, vel vendenda.

18 His præmissis Regula generalis est hujusmodi: Quando adest taxa Principis, illa debet sub poena restitutionis observari, quæ cum, ut dixi, consistat in indivisibili, non habet medium, summum, infimum. Quando vero ea taxa non adest, tunc servandum est pretium vulgare, quod quia habet tres illos gradus, licitum est cuilibet, quem velit in vendendo, eligere. Atque in hoc non raro innititur lucrum justè negotiantium; emunt enim infimo pretio, vendunt supremo.

19 Circa hanc regulam habe tres sive exceptiones, sive declarationes. Primo enim si post dictam taxam, mutantur circumstantiæ, ut si appareat abundantia, vel superveniat sterilitas, taxa statim evadit injusta: quare non erit ordinarie servanda. Ita Sanch. *l. 1. conf. 7. dub. 5.* late probans.

Dixi (ordinarie) propter quosdam raros casus, quando meta ponitur in gratiam venditorum, ut in censibus: vide Lessium *l. c. dub. 2. n. 13.* & Salas, *dub. 6.* Rursus si Princeps sciat, & pa-

tiatur populum non vendere juxta taxam, sed pretio vulgari, tunc tacite videtur consentire: idque ex Fagund. *de contr. l. 5. c. 37. n. 6.* etiam si unum, vel alterum puniat, cæteris dissimulatis; nam unius castigatio videtur facta ad experiendum, an alii taxæ legem acceptent. Denique si res tua notabiliter (nam parum pro nihilo reputatur) sit melior, vel notabiliter sit pejor, quam res, quæ communiter in foro venduntur, pluris potes, vel minoris debes vendere, quia taxa semper intelligitur de rebus ordinariæ bonitatis. Si pretium rerum in foro augeatur ex malitia aliorum, vide infra cum de Monopolio.

Merces extraordinariæ quanti?

20 Secundo; Res, quæ non habent communem usum, ut gemmæ, canes, falcones, picturæ, statuz, cantus, saltatio, usus mulieris, interesse comædiis, &c. licet probabile sit, & securius (ut sentiunt Rebell. *p. 2. l. 9. q. 2. sect. 2.* Less. *c. 21. dub. 3.* Salas *dub. 5.* aliique apud de Lugo *l. c. d. 26. sect. 4. n. 46.* Castrop. *loco mox citando*) non posse vendi, quanti potes, quia pretia debent commensurari valori rationabili rerum; tamen est etiam probabile posse. Ita Val. *d. 5. q. 20. §. 3.* Sa *v. Emptio, & v. Venditio*, Tolet. *c. 48.* aliique apud eundem de Lugo *l. c. & apud Castrop. de just. comm. d. 5. p. 3.* Barthol. a S. Faustino in *Speculo d. 6. 12. quia res (ait Toletus) quæ non habent pretium constitutum nec a Principe, nec ab usu fori, habent valorem ex mera voluntate ementis, & vendentis, juxta illud. Unusquisque in rebus suis est moderator, & arbiter, Vel quia, cum in his nulla necessitas (ait Valentia, & Sa) cogat emptorem, judicantur donare venditori liberaliter excessum supra pretium vulgare. Ad illud quod opponit de Lugo *d. 26. de just. sect. 4. num. 47.* ex secunda hac sententia sequi simiam, vel catulum posse licite vendi pretio unius regni: facile respondetur, vel concedendo sequelam; sicut enim is potest renunciare, seu donare regnum alteri liberaliter, si suum omnino est, ut supponimus; sic poterit dare pro catulo, quod minus est: Vel respondetur, nos loqui de venditionibus communiter, & moraliter occurrentibus, quæ nunquam tantam afferunt distantiam pretii a re.*

Merces nunc cariores, mox futura viles, & e contra, quanti?

21 Tertio; qui scit res intra paucos dies, etiam unum, minoris valituras, potest sine injustitia hodie, pretio currenti majore, vendere. Et qui scit pluris valituras, potest hodie, currente minore pretio emere. Ita Mol. *t. 2. d. 354.* citans S. Th. aliosque Fagund. *l. 5. de contr. c. 31. n. 10.* de Lugo *t. 2. de just. d. 26. sect. 8. §. 2.* qui *n. 144.* idem putat de libro mox prohibendo; Castrop. *de just. comm. d. 5. qu. 15.* Ratio est, quia tanti juste res venditur, & emitur, quanti tunc valet, nec scientia debet scienti obesse. Excipe primo, nisi si quis sit ex Consiliariis, vel sit Princeps, qui taxam futuram præsciunt; hi enim ex officio tenentur dare operam, ut ex suis legibus, quantum fieri potest, unus plus alio non gravetur; & nisi (addit Less. *l. c. dub. 5.*) muneribus consiliarium tu corumpas, ut tibi futuram metam revelet. Sed certe etiam Consiliarium seu Principem posse suas merces præsentii pretio vendere, docet de Lugo, *2. 2. de just. d. 26. sect. 8. §. 2. a. n. 139.* quando non differt ex industria promulgationem legis, ut ipse carius vendat. Excipe secundo, nisi fraudibus utaris, ut si sciens superventuram abundantiam, vel librum prohibendum, spargas per amicos fore penuriam, vel librum non fore prohibendum. Ratio hujus exceptionis est, quia quilibet Jus habet, ne per fraudes decipiatur. Nihil ergo dicas; & rogatus dic te nescire (cum æquivocatione) quia ex Less. *l. c.* non teneris cum tuo damno veritatem hanc, quæ pertinet ad bonitatem, vel vitium extrinsecum rei aperire.

22 Dixi (sine injustitia) Adde nunc, ex Less. *ib. n. 42.* & communiter (sine peccato contra Charitatem) quia potest quis rebus suis consulere, etiam si inde damnum aliquod proximo obveniat: tunc ergo solum erit contra Charitatem, quando multum est depauperandus proximus, atque a statu suo notabiliter dimovendus, quod est rarissimum.

In subhastatione quanti?

23 Quarto; In subhastatione (*all'incanto*) tanti potest vendi res, vel emi, quantum sine fraude potes extorquere, etiam infra, vel supra dimidium, quo res extra subhastationem valeret. Loquimur autem de re mobili, nam de re immobili, vide quæ dicam in alio tomo, ubi de contractibus in particulari *tr. de casibus, c. 8. §. 8. n. 24.* Ita Gordon. Villal. Molin. Bannes, aliique quos citat, sequiturque Diana, *p. 4. tr. 4.* Ratio est triplex: Vel quia merces ultroneæ vilescunt: vel quia hic modus vendendi rem exponit periculo utriusque fortunæ, lucrandi, vel perdendi: vel quia excessus judicatur liberaliter donari, cum nulla necessitas cogat hunc vendendi, emendive modum, eligere. Adde quarto, quia justum pretium in eo modo vendendi ex praxi omnium etiam timoratorum, ex Bonac. *de contr. d. 3. q. 1. p. 4. n. 21.* alios citante, est, quanti minoris emere, vel quanti majoris vendere potes.

24 Dixi (sine fraude) si enim emptor avertat, per vim, vel fraudem, vel etiam per preces alios offerentes, vel si venditor fictos offerentes supponat; vel tempus ineptum ad proclamationem, quando scilicet rara est ementium frequentia, elegit, vel quid simile, injustitia committitur, & pretium erit restituendum, juxta probabile damnum, quod domino rei fit, ut ex se patet. Si quis roget amicos, ne supra certam summam offerant, ut ipse emere possit pretio infimo justo (quanti scilicet).

scilicet res infimo pretio sine iniustitia valet) concedunt plerique apud Dian. p. 1. tr. de contr. ref. 76. Imo Caramuel, l. 2. Th. mor. etiam pretio minore, quam sit infimus. Quod tamen ego nullo modo approbo, quia sic jam tolleretur substantia subhastationis, quæ sola dat licentiam vendendi, atque emendi, quanti potes sincere, & sine furo, & fallacia.

§. V. Casus aliquot speciales circa verum pretia.

1 Primo dubitari potest, an exteris, in quibusdam casibus concedi a Principe possit, ut ipsi pluris vendant, quam vendant incolæ? Vide de Lugo t. 1. de iust. d. 26. sect. 5. n. 62.) Præterea, an incolæ, quod pluris sic emerunt ab exteris, pluris etiam & ipsi vendere queant? (Vide eundem n. 71. & 72.) Denique si in una Civitate res sit carior, quam in alia, possumne ego in hæc abducere rem meam, V. G. frumentum, & ibi carius vendere? (Vide eundem n. 63.) Respondeo affirmative.

2 Secundo; an res, V. G. frumentum possim iusto pretio vendere, cogendo insuper emptorem, ut emat ipse aliquid, V. G. oleum a me? (Vide eundem n. 64.) Respondeo negative.

3 Tertio; an merces longe præstantiores possint vendi aliquanto pluris ultra taxam legitimam? (Vide eundem n. 65.) Rursus: An possint separari V. G. fructus longe meliores, & vendi pari modo ultra taxam, vendendo cæteros juxta taxam, si cæteri remanent æque boni, atque illi, qui venduntur communiter? (Vide eundem n. 66. quod negat, Diana, par. 1. tr. de contr. n. 35.) Respondeo affirmative.

Nota tamen illud (longe) & illud (remanet æque boni) Nam hinc damnabis Macellarios, qui danti majus pretium meliores carnes partiuntur, ossa vero porrigunt aliis; debent enim æqualiter miscere carnes cum proportionata parte ossis, vel quo deterioribus dant, eo viliori pretio debeat esse contenti.

4 Quarto; an immisceri aliquid possit rei extraordinariæ bonitatis, & conflatum sic redditum æquale cæteris taxato pretio vendere; ut frumentum electum mistum hordeo, vinum generosum mistum aqua? Respondeo: Concederem id aliquando frumento, vix unquam vino. Ita Idem a n. 67. & præfer. n. 69. lege Bonac. d. 3. de contract. qu. 2. p. 6. n. 17. & Less. c. 21. d. 11. Mol. t. 2. c. 53. n. 33. Dian. p. 1. tr. 8. ref. 41. & 80.

5 Quinto; Ecclesiastici tenenturne res suas vendere secundum taxam a Magistratu sæculari præscriptam? Respondeo affirmative cum de Lugo n. 77.

6 Sexto; quandoam mortaliter peccatur excedendo legitimam taxam, si taxam in raro casu juxta supra dicta est posita intra pretium infimum? Respondeo, quando notabiliter aggravantur Pauperes, vel Communitas.

Hæc quia breviter, & perspicue tractantur a Doctoribus l. c. nec aliquid mihi se offert, quod addam de novo, sic innuisse sufficiat.

Occasione prædictorum decernitur cuiusnam restituendus sit excessus pretii, immediate damnificato, an damnificato mediate?

7 Septimo; si Titius frumentum Pistori V. G. vendidit supra taxam, qui Pistor supra taxam idem Populo vendidit, cuius excessus pretii restituendus est a Titio Pistorine, an Populo? Respondeo, populo. Ita idem de Lugo n. 67. cum Sanch. & Turr. ab eodem cit. Post Pistori in simili, imo debere, docet amicissimus P. Franciscus Bardi in select. mor. l. 1. q. 16. §. 2. qui quoddam argumentum in contrarium a me ipsi propositum ingeniose solvere concedit, quod mox afferam n. 14. Porro hanc questionem si clarius evolvam, curioso lectori (puto) non displicebit.

8 Pater ergo Bardi ingenii altitudine, atque perspicacia cum ingeniosissimis viris nostri sæculi comparandus, docet, prædictum Titium reddere debere excessum Pistori, non populo. Fundamentum ejus potissimum est, quia hic adsunt duæ venditiones, ambæ completæ: altera, qua Titius vendit Pistori: altera, qua Pistor populo vendit, & quidem utraque iniusta est, atque una independenter ab alia, ut supponimus. Quare non est Titius cogendus, nisi ad restitutionem damni illati ex vi suæ venditionis factæ Pistori; ipse enim non est causa venditionis secundæ factæ a Pistore ipsi populo: est enim mera occasio, qua, ex mera sua malitia, utitur Pistor ad faciendam iniustitiam contra populum; ergo solum illi Pistori debet, &c.

9 Confirmatur, quia Titius nihil debet populo, nec ex re accepta, nec ex iniusta acceptione, nec ex damnificatione; ipse enim a Pistore inique accepit illud pretium, cui damnum intulit, non a populo: unde, cum ex nulla radice populo quid Titius debeat, nihil illi restituere obligabitur.

10 Verum ego adhuc in mea sententia persisto. Fateor esse duplicem venditionem metaphysice, imo realiter, & physice completas. Fateor Titium non esse causam iniustitiæ Pistoris contra populum. Fateor esse solum occasionem: sed ajo moraliter, & humano more reputari unam venditionem, atque adeo practice adesse in Titio obligationem reddendi populo. Explico, & probro.

11 Duo enim debes recolere: Primo, vinci aliquando a morali usu speculativum rigorem; sane speculative, imo & physice, qui uno iracundæ impetu multas blasphemias emisit, tot peccata numero distincta committit, quot blasphemias profert, neque enim una dependet ab alia. Qui percutit Clericum decem V. G. percussibus modico intervallo continuatis, physice decies verberat. Qui in peccato mortali decem Pœnitentes absolvit, physice decies indigne Sacramentum ministrat: & tamen in prædictis, & similibus practice, & in ordine ad Confessionem, vel excommunicationem unum censetur quis committere pecca-

tum, modo distinctius explicato in Opusc. Meth. Conf. l. 2. c. 1. §. 9. ex de Lug. de Pœnit. d. 16. sect. 3. a n. 135. quia singuli illi actus physice distincti, quoad blasphemantem, & verberantem ununtur in uno calore iracundiæ, & quoad ministrantem indigne Sacramentum ununtur in uno, eodemque animo continuandi per illam vicem Confessionum auditionem, &c.

12 Secundo recolere debes, in judicando, etiam in foro externo aliquando non considerari rigorem Justitiæ, sed æquitatem. Esto V. G. tuum animal sine tua culpa damnatum alicui faciat, tamen, quia non est æquum, te gaudere animali, & proximum pati damnum, Judex te condemnabit vel ad restitutionem damni, vel ad dandum animal pro noxa, l. si servus §. 2. de Noxalib. actionib. &c. si culpa 9. de injur. & damno dato. Nomine autem æquitatis intelligamus perfectam quandam rationem, quæ legum apices, strictumque jus interpretatur, & emendat, ut recte M. Tullius pro Cæcina dixit: An verbis recedis, & æquitate uteris; & ibidem: Et æquo, & bono, non ex callido, verutoque jure (dicam ego fortasse castigatius) non ex speculativo jure, rem judicari oportere.

13 His positis: Ajo, esto speculative, imo & physice illas venditiones esse duas essentialiter completas; at quia ununtur in eadem una materia, quæ est idem frumentum venditum a Titio ipsi Pistori, & venditum a Pistore ipsi populo: ideo moraliter, in ordine ad restitutionem faciendam, non censentur duæ, sed una venditio, unde ex æquitate illi reddendus sit pretii excessus, qui damnum denique sensit. Non ita res se haberet, si Titius vendidisset aliud numero frumentum, V. G. frumentum A. ipsi Pistori, at Pistor vendidisset frumentum B. ipsi populo; nam tunc cum hæc venditiones non haberent unam, eandemque materiam; sicut physice duæ essent, sic non essent una moraliter. Quemadmodum si illæ modo dicto blasphemix proferrentur non in uno calore iracundiæ, distinctæ essent etiam moraliter, quia non unirentur in illo impetu, &c. Pater igitur Bardi sistendo in ipsa rei mera speculatione recte discurrens: at quoad praxim recte nos asserimus, æquitatem nolle, ut dum Titius possit, nolit populo refarcire damnum ipsi illatum: damnum, inquam, quamvis ex sola occasione venditionis ipsius Titii; sed tamen, quod moraliter censetur ab ipso factum, non quoad peccatum, sed propter æquitatem, quoad restitutionem faciendam illi populo, qui damnum denique passus est.

14 Attuli ego sequentem paritatem ad eam sententiam olim confirmandam. Si Joannes occidat, vel vulneret Antonium (id pono, quia casus frequentior esse posset in vulnerando, quam in occidendo, atque adeo non erit inutilis, ut innuit P. Bardi ib. n. 22.) & imputetur delictum Cæsari, qui Cæsar cogatur a Judice expensas Medicorum solvere Antonio; certe Joannes debet restituere Cæsari, non autem Antonio, quia is est plene satisfactus. Ita ergo in casu nostro, &c. Respondet P. Bardi hic adesse unum idemque homicidium, seu vulnerationem; quare non esse mirum, si restitutio Cæsari debeat; at in casu nostro est duplex venditio, &c. Hæc ille. Verum, quia probatum jam modo est, moraliter censeri unam venditionem in ordine ad restitutionem ex æquitate faciendam, utpote quæ utraque venditio habebat connexionem in uno, eodemque materiali frumento, Responsio hæc paritatem infringens, quod praxim, nequaquam valet.

15 Illud denique contrariæ sententiæ omnino dandum; nam si Titius forte excessum illum reddidit Pistori, non est cogendus iterum reddere populo; eadem enim æquitas postulat, ut quandoquidem ipse purgavit suum delictum, reddendo excessum, nec aliquid alienum inveniatur habere: ut non debeat amplius molestiam pati. Tunc ergo reddat ipsi populo Pistor, neque tunc solum, verum etiam in casu, quo Titius nolit quidpiam ulli reddere: non enim propterea Pistor liberatur ab obligatione restitutionis contractæ ex suo delicto contra populum commissio.

§. V. De Venditione pecunia credita.

1 Quando rem nunc vendens, nunc illam ementi consignas, accepturus ab eodem postea pretium, vendis credito. Quando vero contra, nunc accipis pretium, consignaturus postea rem, anticipato rem vendis: & de utroque contrahendi modo esse debet separata discussio. De priorè hic; de posteriore postea.

An pluris credito, quam numerato rem vendere fas sit.

2 Supra legitimum, vel supra summum pretium fas non est, ex eo solum prætextu, quod credito res vendatur. Ita Mol. t. 2. d. 355. Less. l. 2. c. 22. dub. 6. & passim. Ratio est manifesta; quia in hac dilatione solutionis contineretur implicitum mutuum; perinde enim fieret, ac si mutuarentur V. G. centum, ut ad certum tempus redderentur centum & decem, quæ est aperta usura, ut suo dicitur loco. Excludo etiam prætextum officii mercatoris, & prætextum privationis numeratæ pecuniæ. Illud; quia esse mercatorem non dat jus ad aliquid supra justum pretium solvendum, sed solum, intra, modo supra §. 4. n. 13. explicato. Hæc; quia, an ea privatio aliquo sit digna pretio, erit disputandum inf. cap. 8. §. 5. & 6.

3 Dixi autem (ex eo solum prætextu) quia sunt duo capita, unde fas sit aliquid excedens accipere.

Primum caput est ratione periculi. Quando scilicet mercator probabiliter timet (non ex sua pusillanimitate) emptorem non soluturum, vel cum expensis, seu cum difficultate soluturum. Quanti ergo hoc periculum iudicio prudentis valet, tantum ei, ultra commune pretium, accipere licebit. Ita Val. t. 3. d. 5. q. 20. p. 2. conf. 4. Ratio est, quia hæc subire pericula pretio æstimabile est.

Sane

Sane fidejussor licite potest aliquid accipere ratione periculi, & oneris, quod suscepit, solvendi in defectu principalis. Cur ergo non, & in casu nostro? &c. Vide tamen Molinam d. 356. ac Lessium l. c. n. 59. qui recte monent venditorem sub onere restitutionis, debere emptori manifestare, se propter dictum periculum plus exigere, quia fortasse nollet sic emere.

4 Secundum caput lucris cessantis, & damni emergentis. Lege Abbatem c. *Naviganti*, n. 13. de *usuris*, & communiter Doctores. Ratio est, quia tunc non vendis dilationem temporis, sed quod tua interest. Confirmatur, quia in mutuo aliquid plus supra sortem accipi potest ratione lucris, vel damni cum conditionibus *inf. c. 8. §. 3.* explicandis. Idem ergo in hac venditione, quæ, ut modo dixi, est implicitum mutuum.

5 Notat autem Doctores Molin. d. 355. Less. l. c. & passim, in casu nostro quatuor requiri conditiones. Prima est, ut vere tu es numerata pecunia venditurus. Secunda, ut vere tu es illam, & non aliam pecuniam negotiaturus. Tertia, ut minuatur totum illud, quod ratione periculorum, & expensarum arbitrio boni viri, in ea negotiatione fuisset expensurus. Quarta, ut omnino significetur id emptori, nisi aliunde sciat: lecus erit tibi onus restituendi, cum nollet forte is rem emere cum hoc onere.

6 Ex defectu primæ conditionis Mercatores passim delinquere notat Lopez, l. c. *contr. c. 16. conf. 5.* quia passim vendunt carius credito, etiam ubi pauci sunt, qui emissent numerato, quod injuste fit: cum enim tunc Mercator non vendidisset numerato, non habuisset eam pecuniam, cum qua negotiando potuisset aliquid lucrari, atque adeo nihil lucris tunc illi cessat.

7 Ad secundum hoc caput spectat, quando Mercator erat rem suam alio translaturus, ubi plures vendidisset; hoc enim est lucrum cessans. Admoneatur tamen emptor, expensæque, ac pericula deducantur, ut superius in simili diximus.

8 Ad idem spectat etiam, quando venditor statuerat rem vendere tempore, quo plures ea fuisset valitura. Ita Mol. d. 355. & patet ex c. *in Civitate*, & c. *naviganti de usuris*. Etenim & tunc lucrum cessans. Illas tamen conditiones recole; ut pretium vere, & certo majus futurum fuisset (nam si dubium, mox dicam n. 11. & 12.) ut vere servaturus, & venditurus es; ut expensæ, & pericula deducantur; ut emptor admoneatur.

Frumentum venditum, & consignatum hieme ad pretium Mensis Maii.

9 Ex dictis, præsertim ex secundo capite damni emergentis, lucrique cessantis, solves illud commune Siculis in frumentorum negotiatione, aliis in aliarum mercium genere. Mercator enim vendit, consignatque Colono centum V. G. mensuras frumenti nunc mense Januarii, & id pretio, quod curret mense Maii, quo tempore solet esse propter distantiam a præcedente messe major frumenti penuria, adeoque majus pretium, justene id fieri putandum est? Soves, inquam, asserendo omnino fieri injuste, si absolute loquamur, quia rei pretium justum est illud, quod currit, quando rem venditam consignas, tunc enim transfertur dominium. Qua ergo ratione eligis alium mensem, & hunc Maii, quo pretium carius esse consuevit?

10 At vero, dic, iuste fieri posse, quando eas mensuras vere, Mercator servaturus esset, ac vere illo pretio venditurus, & nihilominus in gratiam Coloni, vel cujuscumque id totum scientis, vendat; imo tunc, quia frumentum (ut solet) crevisset in horreo Mercatoris, hoc incrementum (deductis expensis) a Colono sibi solvi, petere Mercator iuste poterit. Ratio est, quia tunc cessat Mercatori lucrum, &c. Pretium autem sive tradatur mense Januarii, sive mense Maii, sive ex toto, sive ex parte, nihil hic interest, quia tota vis hujus lucris fundatur in valore rei, quæ vendenda, & conservanda pro illo tempore fuisset. Scio, Cajetanum docere, si solutio fiat mense Maii, licet Mercator frumentum pro illo tempore non esset servaturus, & pecuniam (quamvis eam mense Januario habuisset) non esset negotiaturus: ideo, inquam, docere aliquid plus tunc a Mercatore posse sumi, quia complementum venditionis (ait Cajetanus) fit mense Maii. Sed non est ullo modo audiendus, quia venditio quoad substantiam facta fuit mense Januarii, & illud complementum non est aliud, nisi solutio pretii dilata, quæ est implicitum mutuum: unde si propter hanc solam dilationem aliquid plus acciperetur, ex mero mutuo acciperetur, atque adeo, per usuram. Lege Molin. d. 335. & Less. loc. cit. dub. 4. & 6.

11 Inquire: Mense Maii variis diebus, esse pretium solet; licebitne ergo huic Mercatori ratione dicti lucris cessantis vendere mense Januarii pro supremo pretio vulgari currendo mense Maii? Respondeo, nequaquam licere: debet enim vendere pretio, quod majore parte mensis vigeat. Ratio est, quia mercator probabiliter eo pretio erat venditurus, quod communiter, eo mense, erat futurum; hoc igitur pretium illi cessabit, atque adeo hoc solum exigere poterit. Adverte, si futurum esset pretium legitimum, hoc solum exigere posse, non vulgare, quia, in eo casu, hoc solum illi cessaret.

Quid si tanta fuit eo anno mense Maii varietas pretii, ut non fuerit pretium ullum, quod dici posset cucurrisse per majorem partem mensis? Respondeo: sumatur tunc pretium medium. Ratio est, quia supremum non est fas recipere, cum non sit certus Mercator fore in illo pretio venditurus, nec congruit recipere solum infimum, quia potuisset fortasse vendere majori pretio: sumat igitur medium, quo & suam, & ementis rationem commode satis habebit. Non inficior posse mense Januarii communi consensu determinari pretium, quod curret tali die Maii,

imo & tali hora, & quidem iuste, si vere tali die, & hora certo venditurus Mercator esset. Sed quando id?

Pactum illud non improbo: Postquam enim quod Mercator vere frumentum venditurus sit mense Maii, cum nesciatur, quantum augendum tunc sit pretium, poterit convenire venditor cum emente, de aliquo certo pretio, quod prudenti judicio tunc forte currendo nunc determinetur; nam sic, illud semper (sive deinde mense Maii crescat, sive decrescat pretium) accipere Mercator poterit. Certe si sine fraude id fiat, cum sit par vendentis, ementisque periculum, non video, unde condemnare id ullus possit.

Frumentum venditum a pagare, e consegnare.

12 Hoc contractu utuntur sæpe Siculi, quem quia sufficienter explicat, probatque Diana p. 1. tr. 8. ref. 65. hic ejus locum demonstrasse sufficiat.

An venditor non soluto pretio, ab emptore possit percipere fructus rei a se credito vendite, quamvis ementi tradita?

13 Cajus vendit Titio fundum, vel domum aureis mille, quos Titius promittit solvere hinc ad sex v. gr. annos (interdum non designantur anni, sed donec emptor solvet pretium) interim vero tradit possessionem fundi ipsi Titio, ea lege, ut idem Titius reddat Cajo venditori annuam pensionem, v. g. quinquaginta aureorum, nempe juxta fructus, quos Cajus percipere a fundo potuisset: qui quinquaginta aurei non computantur in sortem: nam semper remanent illi mille aurei tempore designato solvendi. Id ne iuste fit?

14 Si ejusmodi contractus per modum absolute venditionis non celebretur, sed per modum locationis, licitus sine dubio est: Modus autem locationis hic esset: *Vendo tibi fundum mille aureis a te olim solvendis, illudque possidendum trado, nunc quidem, pro locato (unde mihi peribit, si peribit; quia ego sum dominus rei tibi locatæ) ac propterea pensionem juxta fructus, quos deductis expensis percipissem, solvas: cum autem solveris totum fundi pretium, habeas pro vendito; unde postea tibi emptori peribit fundus, si peribit, quia postea illius eris tu dominus.* Hic, inquam, contractus licitus est, quia est ipsamet prædii locatio: pactum enim illud, ut omnino simul mille aurei solvantur, iniquum esse non videtur: nam sicut venditor dare promittit simul totum prædium, ita & emptor totum pretium. Quod si pactum fuerit de solvendo pretio prædii per partes, quod iustum etiam erit, propter similem rationem, tunc sane si deinde solvatur aliqua pars pretii fundi, debebit, quantum est ex hoc capite & pars pensionis cessare; quia tunc pro vendita habetur pars prædii: quo casu fundus pro indiviso erit utriusque, sicuti contingit in contractu societatis, vel in hæreditate relicta pluribus.

15 At vero si ejusmodi contractus fiat per modum absolute venditionis in hunc modum: *Vendo tibi omnino fundum dilata solutione: interim vero solvas pensiones, &c.* illicite fieri, & injuste, docent multi apud Jo: Baptistam Antoniacium Eugubinum, in *Catechesi Neap. l. 3. ac. 21.* ubi de hoc casu fute: vide etiam Dian. p. 1. tr. 8. ref. 86. quia tunc fundus fit absolute emptoris, unde ei periret, si periret; ergo ad illum pertinent & fructus. Quare convinceretur tunc pensio exigere propter dilationem solutionis pretii, quæ est mera usura. Aliqui sentiunt iuste fieri. Ratio est (inquit Mol. t. 1. d. 369. §. in eodem Corollario, cui assentitur Sanch. l. 1. conf. c. 7. d. 21. alii quos sequitur, citatque Dian. p. 4. tr. 4. miscel. resol. 139. quibus adde Sperellum, p. 2. d. 118.) quia cum venditor fundum libere tibi tradat, cum tradere non obligetur, nisi quando tu solveris pretium, justum est, ut emptor hoc beneficium, quod valde est æstimabile, pretio recompenso, dando venditori fructus, quos ipse percipisset. Ratio est (inquit de Lugo t. 2. de just. d. 25. sect. 3. n. 149. cui præcedens non arridet) quia venditor, utpote cui nondum solvitur rei suæ pretium, potest nolle dare emptori totum, absolutumque rei dominium, atque adeo potest nolle dare jus percipiendi fructus, seu dominium utile, quamvis det rei proprietatem. Si ergo fructus sibi reservat, eos, prout multi, vel pauci producentur, tanquam suos jure suo accipiet, non vero tanquam rem emptoris, nec in compensationem beneficii facti, vel pretii nondum soluti. Hos deinde fructus possit dominus eidem emptori locare pro tanta pensioe annua, quam solvet deinceps emptor. Et quia antiquo usque uberioris solent esse fructus, aliquo sterilitate, possit judicio prudentis determinari medium quoddam pretium annuatim certo solvendum, quod pactum iustum erit, quia est par periculum pro venditore, & pro emptore; annus enim sterilis favebit venditori, annus ferax emptori, &c. Confirmo; nam sicut per censum Bullarem, ut vidimus *sup. §. 4. n. 32.* in Sicilia eminus fructus prædii alcujus, unde super illud prædium deinceps mihi pensio solvitur: sic nunc fructus mihi reservo, non tibi vendo, &c. Probabilis est ergo hæc secunda sententia, sive ex ratione adducta a Molina, sive ex ea, quam de Lugo produxit.

Contractus (a godere.)

16 Non erit inutile per hanc occasionem, & illum similem contractum breviter excutere.

Antonius dat tibi aureos v. g. mille: tu illi prædium, vel domum æquivalentia: fruitur quisque datis, donec alteruter obligatur acceptum; nam tunc & alter, quod accepit, reddere obligabitur. Ratio, cur hic contractus (qui ideo appellatur a godere, quia alter re alterius gaudet, sine translatione domini in acci-

accipientem, unde danti fundus periret, si periret.) Ratio, inquam, cur videatur injustus, est, quia pecunia non est fructifera, prædium est ex se fructiferum: ergo qui gaudet prædio, fruitur insuper & fructibus, quibus non laudet, qui solam habet pecuniam, quæ ex se sterilis est: Si Antonius tibi daret fruendam domum locabilem, tu vero illi prædium æqualiam fructuum, non esset dubium de iustitia; fructus enim compensarentur fructibus. Nunc vero, cum quod tu accipis, sit infructiferum, quod vero tradis, fructus afferat, clara videtur injustitia.

17 Nihilominus inde puto, posse te excusari ab usura, quia fructus illos accipis ratione lucri cessantis. Ita Azor. p. 3. l. 9. cap. 20. lege etiam Bonac. d. 3. de contract. q. 2. p. 7. §. 1. n. 7. Pilluc. t. 39. a. 5. n. 90. nam illos aureos mille tu poteris negotiis exponere, atque adeo illis aliquid modo magnum, modo parvum lucrari: potes igitur in ejus compensationem accipere fructus prædii, lucro illi incerto ad prudentiam arbitrium æquales. Nisi ex hoc capite iustitiam hæc contractum prædicto modo explicatum, fur eris, vel usurarius; non enim video, qua alia ratione (quidquid alii dicant) defendi ab injustitia possis, Ita de Lugo to. 2. de just. d. 25. sect. 3. n. 136.

18 Dixi (prædicto modo explicatum) nam si Antonius a te illa pecunia prædium emas, cum pacto ut retrovadere illud tibi tenetur, quando tu reddes pecuniam (quomodo ipsi accipienti prædium periret, si periret, non tibi) iustus, sed alius a prædicto erit, de quo, & de ejus conditionibus etiam pluribus inf. §. 8. n. 7.

§. VII. De emptione anticipata.

1 **U**T certum præmissis, minoris rem emere te non posse ex eo capite, quod anticipato rem emas, nunc dans pretium, vel partem pretii, accepturus postea rem ipsam emptam. Ita Mol. l. 2. d. 35. l. 1. c. 21. d. 7. Ratio est, quia iustum pretium rerum est illud, quo res valent tempore traditionis, ut in simili dictum est supra, ubi de venditione frumenti ad prædium Maii. Est item hæc species tacite usuræ: si enim nunc das centum pro equo, tibi consignando hinc ad annum, quando valebit centum & decem, est perinde, ac si nunc dares centum, accepturus post annum centum & decem: quæ est clara usura.

Dixi (per se) nam si interveniat lucrum cessans, damnum emergens, periculum non habendi rem emptam, vel non habendi sinceram, vel quid simile, servatis, quæ in simili diximus sup. poterit aliquid proportionatum ultra accipi.

2 Dubium ergo est, quo modo, abstrahendo a lucro cessante, damno emergente, & dictis peculis, constituendum sit iustum pretium in mercibus, quæ anticipato emuntur. Resp. tribus modis. Primo, ut nunc determinetur certum illud pretium, quo probabile creditur esse res tempore consignationis valitura, & in hoc calu, etiam si consignationis tempore multo pluris valeat, vel multo minoris, in pretio illo determinato standum est, quia par fortuna, & par fuit in conventionem periculum. Ita Mol. d. 35. c. 1. ex Syl. Sal. dub. 39. aliique, quibus adde Bar. a S. Faust. in speculo, d. 6. qu. 42. Quando autem ejusmodi probabilitas futuri pretii haberi non potest, poterit etiam constitui certum pretium prudentis arbitrio, & non ad meram vendentis voluntatem; nam simili modo erit par periculum, & veluti ludus fortunæ.

3 Secundo potest rejici constitutio pretii ad tempus, quo merx est consignanda: potest enim fieri conventio, ut pretium illud detur, quod curret frequentius eo tempore, quo consignabitur, vel si ea frequentia ejusdem pretii tunc non fuerit, ut detur pretium medium, ut in simili paulo superius dictum est, n. 12.

4 Tertio potest conveniri, ut illud pretium detur, quod Magistratus, tempore consignationis, vel paulo post, taxabit, quando id solet a Magistratu in aliquibus locis, ut in Sicilia fieri mox a n. 9. dicemus. Et sane hæc determinatio cum fiat ab expertis, & ab iis, quibus bono Reip. providere incumbit, iusta esse, nisi luce clarius contrarium constet, semper est præsumenda.

Juxta prædicta debet intelligi, quod his verbis docet Caram. l. 2. Thef. Mor. d. 14. n. 745. *Hic contractus emptorius licitus est: Do tibi mille aureos solvendos messis tempore in tritico, vel Primo, tali pretio; vel Secundo, pretio currenti tunc; vel Tertio, pretio currenti modo.* Hæc ille. Sane in primo debet servari, quod modo dixi n. 2. in secundo quod dixi n. 3. & 4. in tertio debet adesse lucrum cessans, vel damnum emergens: secus est usura, si ex hoc capite anticipatæ emptionis minori pretio triticum emas, ut dixi n. 1.

5 Quid, si contractus non sit emptorius, sed meræ mutuam, licitus ne erit? Id enim hæc occasione scire operæ pretium est. Mutuum autem foret, si his duobus modis iaretur contractus; *Do tibi mutuo centum solvendos tempore messis in pecunia, vel si majoris in tritico, iusto aliquo pretio, ex dictis n. 2. 3. & 4. Vel; Do tibi centum mutuo solvendos tempore messis omnino in tritico, pretio aliquo iusto, ex ibid. dictis.*

Resp. primo: priorem contractum absolute esse licitum: Mutuatario enim sit duplex favor, & conceditur pecunia fruenda usque ad tempus messis, & eo tempore statim inveniet emptorem sui frumenti ipsam Mutuantem. Resp. rursus, posteriori rem contractum esse etiam absolute licitum: quia si Mutuatarius habet gravamen dandi frumentum omnino, mutuas subit gravamen non valendi petere suam pecuniam, usque ad messis tempus, quod esse pretio æstimabile dicitur inferius. Adde tum periculum; tum difficultatem exigendi, & similia dicta §. 6. n. 3. quæ sunt gravamina Mutuantis.

Quidam vendidit suas merces dilata solutione, hoc inuito pacto: *Do tibi has merces nunc bieme, sed solvendas pretio cur-*

renti tempore aestatis, si tunc pluris valabunt quam nunc; nam si valebunt minoris, solvere debebis pretio nunc currenti. Quis autem injustitiam hujus pacti non videt, cum in illo venditoris, & emptoris non sit æqua conditio? Ita Sylv. V. Usura, 2. q. 5. *Lana, & similia anticipato emptæ.*

6 Ex dictis solves quæstionem vulgarem de lanis in Hispania; de frumento, vino, caseo, leguminibus, serico, frondibus arboris mori ad alendos Bombices necessariis, & aliis similibus in Sicilia; & denique de aliis mercibus in locis aliis. Alicubi enim est consuetudo, ut hæc anticipato emantur multo minori pretio, quam valeant tempore traditionis, v. g. frumenti mensura valet mense Augusti quatuor aureis, & tamen emitur aliquando antea, v. g. mense ejusdem anni Januarii, tribus, vel duobus aureis. Pari modo, quando post sex menses v. g. in Hispaniam advenient onerariæ lanis plenæ, valebunt et in portu quatuor; nunc tamen emuntur tribus, vel duobus aureis, &c. Quæritur ergo, an hæc emptio ut injusta reprobanda, an approbanda sit ut iusta. Statuamus de lanis; mox de cæteris.

Aliqui approbant, ut Mol. l. 4. d. 360. Less. l. c. d. 7. n. 61. Fagun. lib. 5. de cont. c. 32. Sanch. max. citandi, aliique. Aliqui reprobant, ut Nav. Med. aliique apud cit. & alii apud Sanch. lib. 1. conf. cap. 2. disp. 25. & 16. utique probabiliter. Reprobant enim hi, quia in emptionibus hujus generis non agnoscunt titulum, quo lanæ illæ, quæ erunt magni valoris hinc ad sex menses, quando consignabuntur, emi nunc possint minoris. Approbant illi, quia inveniant iustum titulum.

Sed amabo te, quisnam hic tandem est? Respondent primo, quia si non emerentur tunc anticipato hæc lanæ, venditores non venderent eadem hinc ad sex menses pluris, quam nunc: si enim nihil, vel parum ex dictis mercibus antea fuit venditum, certe postea tempore traditionis tanta esset copia lanarum vendendarum, ut decreveret pretium: si ergo tunc parvo pretio valitura sint merces, iniquum nunc non erit, eodem parvo pretio emere. Hæc ratio mihi nequaquam sedet, quia res non valet, quanti æstimaretur, sed quanti de facto absolute æstimatur: & certe omnes supponimus de facto, postea rem pluris æstimandam, & pluris valituram, ut modo in propositione quæstionis dictum est.

Secundo ergo respondent, quia venditores, nunc passim eas offerunt vendendas, ut sic habeant nunc pretium, vel partem ejus ad sua debita solvenda, atque ad emendas, parandasque res sibi necessarias.

7 Hæc ratio, si bene explicetur, mihi arridet non parum: etiam propter commoda, quæ ex his dilatis consignationibus venditori proveniunt, libentius vendunt homines, quam cum consignatione necessario præsentis, unde multiplicatur venditores, & mercis valor consequenter diminuitur. Non ergo emit quis anticipato merces viliori pretio, ob dilationem rei tradendæ; sic enim per se esset usura implicita, ut modo §. 7. n. 1. dictum est, nec ob commoditatem venditoris, sed propter utilitatem mercis, quæ utilitas nascitur occasionaliter ex commoditate, quam affert præfens pecunia cum mercium dilata consignatione, frequentes venditores afferendo. Ex hac eadem ratione fit, ut venditores rogent propter prædictas suas necessitates, emptores, ut emant anticipato: at merces ultraque vilescunt. Adde difficultates, & pericula; quæ non raro adsunt, & merito timentur, ne suo tempore res consignetur, vel ne sincera; quæ omnia dimissuere pretium aemo negat.

Illud adverte, ut non ad meram ementis voluntatem, sed, omnibus expensis prudentis arbitrio, juxta dicta a nu. 2. pretium decernatur: secus erit merum furtum.

Hæc, quoad lanas. Quoad cæteras merces, idem dicendum est, quia eadem in illis rationes militat: solum nonnulli apud de Lugo, l. 2. de just. d. 26. sect. 8. n. 121. contendunt easdem quidem rationes inveniri in aliis mercibus, sed in frumenti venditione non inveniri; quare putant injuste minori anticipato illud vendi. Sed immerito; nam etiam in venditione anticipata frumenti adsunt plures venditores, ultroneæ merces, pericula, & difficultates, &c. In Sicilia adesse quandam legem municipalem, quoad aliquas ejusmodi anticipatas venditiones fatemur, sed de illa mox fuse n. 16.

8 Adverte denique, si multum temporis, sive parum intercedat inter contractum dictæ emptionis, & inter consignationem faciendam, semper debere esse constans idem pretium prudenti arbitrio, ut diximus, constitutum; nec potest, quando intercedit multum temporis aliquid plus accipi. Ita idem ib. n. 122. Ratio est, quia tunc clare illud plus acciperetur ob solam dilationem temporis, quæ est ipsamet usura. Exemplo rem clarius intelliges. Antonius emit mense Januarii lanam, vel frumentum consignandum mense Augusti: at Cæsar emit mense Maii ejusdem anni eandem lanam, vel frumentum consignandum eodem mense Augusti. Dico idem debere esse pretium pro utraque emptione. Ratio est jam dicta; quia si Antonius acciperet plus quam Cæsar, ob dilationem temporis acciperet, quod est usurarium, cum alium titulum non adesse supponamus: & ex alia parte eadem merx eodem pretio valet, eodem illo tempore Augusti.

De contractu emptionis frumenti celebrato inter Massarium, & Mercatorem, anticipato pretio, in Sicilia, & Apulia passim usurpato.

9 Massarium appellamus eum, qui a suis legetibus frumentum expectat, & ad hujus similitudinem, etiam eos omnes, qui vinum, legumina, lina, sericum, & similes fructus collecturi sunt. Quoniam autem hi tempore hiemis pecunia ad colendos agros

agros indigent, eas a Mercatoribus, vel aliis accipiunt, vendendo iisdem res prædictas suo tempore colligendas, eodemque tempore consignandas. Et quidem ante multos annos ipsi contrahentes conveniebant de pretio juxta ea, quæ paulo ante a n. 2. dicta sunt: sed quoniam plures hinc exoriebantur fraudes, lata fuit lex, quæ cavit, ne arbitrato contrahentium ejusmodi pretium decerneretur, sed emptiones ejusmodi fierent eo pretio, seu taxa (quam Metam appellamus) quæ post fructuum collectionem a publico Magistratu statueretur; etiam possent ementes numerare Massariis anticipato pecuniam in computum. Hæc meta solet statui aliquanto minor, quam sit pretium currens tempore messis, vel certe statuitur juxta pretium infimum, quod currit eo tempore. Id, quod fit in favorem eorum, qui anticipato pecuniam, vel alias res dederunt in computum Massario; nam propterea, qui hac negotiatione utitur, dicitur acquirere lucrum metæ. Non nego in favorem aliquando Massariorum, ne ii propter multas eo anno expensas, in colligendis frumentis factas, vel propter quid simile, plus nimio aggravantur, Metam non adeo minorem, ut dictum est, constitui, cum Mercatoribus tunc satis provilum judicetur, si illo lucro potiantur, quod dicam mox n. 12. *fin.*

10 Pragmatica Regni Sicil. l. 1. tit. 61. prag. 4. in latinum translata hoc fere modo se habet: *Cum plerique suæ conscientie rationem nequaquam habentes emant certo pretio, vel pretio, quod currit quibusdam mensibus, seu diebus inter ipsos emptores, venditoresque constitutis, frumentum, legumina, vinum, cascum, sericum, &c. dantes ante tempus, hoc est, antequam dicti fructus ad maturitatem pervenerint, pecuniam Massariis, qui cum magno detrimento se obligant tot determinatas earum rerum mensuras suo tempore daturus; securus promittunt, se soluturos pretium majus earumdem rerum, quod illo anno exurget; ideo præcipimus, ne quis vendere, & emere prædicta, sub quovis prætextu, præsumat anticipato pretio, nisi per contractum Massarii ad Mercatorem, hoc scilicet modo, ut constituatur a qualibet Communitate post fructuum collationem meta: & juxta hanc metam, & non alio modo emptores, venditoresque expediant contractus de ejusmodi distractione fructuum celebratos, &c.* Prosequitur deinde Pragmatica modum statuendi prædictam metam, quam hic rescribere necesse non est. Recolenda item hic est Pragmatica 6. l. c. quæ propter nonnulla incommoda, quæ sequebantur, excipit oleum ab hoc modo vendendi ad metam; jubetque pretio currenti debere illud omnino vendi, nulla expectata futura taxa, vel futura pretii determinatione.

11 Formula autem hujus contractus Massarii ad Mercatorem, in hunc fere modum vulgo celebrari solet in Sicilia: *Titius nunc mense v. g. Januario vendit Cajò mensuras sexaginta frumenti, vel vini, hordei, &c. quas idem Titius se obligat consignaturus eidem Cajò tali determinato die (pone exempli gratia decimo quinto Augusti) ni consignet, se obligat ad resarcienda omnia, & singula damna, expensasque ad majus pretium, hoc est, se obligat soluturum, quanti dicta frumenta valebunt a tempore moræ in antea in toto anno sequenti: atque id pro pretio, quod erit, juxta metam frumenti per Officiales solitos statuendam. Prædictus autem Titius facietur, de prædicto pretio, se habuisse a Cajò uncias nonaginta, hac communi conventionione, ut promulgata meta, consignatisque suo die frumentis, qui supplere debent, suppleat alteri in frumento, vel in pecunia (intellige respectivo, hoc est Massarius in frumento, emptor in pecunia)* Hactenus formula. Aliquando ponitur in Massarii favorem, ut ipse supplere, quod debet, possit, vel in pecunia.

12 His explicatis, certum sit ejusmodi contractum absolute, nisi aliqua inficiatur circumstantia extrinseca, licitum esse. Ita Dian. p. 1. tr. 8. ref. 16. Ratio est, tum quia non est præsumendum, prædictam pragmaticam maturo latam consilio esse injustam: tum quia hic cum non sit contractus venditionis, & emptionis sub illegitimo pretio, deque rebus vulgo venalibus, non apparet unde injustus ex se censendus sit. Nam quamvis Mercator soleat aliquid per ejusmodi emptionem lucrari, lucratur tamen juste, quia emit frumentum illo determinato pretio metæ, quod communiter est minus, quam sit illud, quo Mercator in sequenti hieme deinde revendet. Emere autem minoris, ut cariore pretio vendas, illicitum non est.

13 Illud hic video inquiri posse, An adhuc liceat Siculo more aliorum hunc contractum celebrare independentem a meta, hoc est determinato pretio, quod erit communiter tempore consignationis, vel alio modo ex dictis §. 7. a n. 2. Cui quæsito Respondeo, præcisè omnibus fraudibus, in conscientia licere: nam quamvis obstat prædicta lex, in qua vocantur etiam rei, Notarii suam operam locantes contrahentibus aliter, quam ex dicta pragmatica; tamen quia lex tota fundatur in præsumptione fraudum, & usurarum, videtur illa ex Dian. p. 3. tract. 5. ref. 115. solum esse pro foro externo; id enim ostendunt ea verba pragmaticæ (sue conscientie rationem non habentes) & illa (nullo prætextu præsumant) &c.

An Massarius possit cogi ad dandum frumentum.

14 Jam vero multæ sunt circa prædicta practicæ difficultates enodandæ. Prima difficultas. Si consignare frumentum (idem hic, & in consequentibus difficultatibus intellige de cæteris fructibus) nolle suo die Massarius; sed pretium dare vellet, possent mercator hoc recusare, & illum cogere ad frumentum promissum consignandum? Respondeo posse, quia Massarius frumentum vendidit, imo tamen in contractu illa fuit adscripta clausula (Massarius solvet in frumento, vel pecunia) adhuc is obliga-

tur primo loco ad frumentum, posito enim, quod hic contractus sit mera frumenti venditio (secus esset purum mutuum, unde illicitum lucrum metæ extorqueretur) sensus illius clausulæ est, ut solvatur pretium in eo casu, quo frumentum omnino desit.

15 Quando autem Massarius pretium frumenti dat, (id, quod consentiente mercatore fieri sæpe solet, non vero cogente, quia mercator non habet Jus, nisi ad rem sibi venditam, hoc est ad frumentum) quando, inquam, dabit pretium, dabitne illud, quod vulgariter currit tempore collectionis, quo tempore frumentum erat consignandum, an aliud quod erit per metam? Respondeo debere dari vulgariter currens in majori parte temporis collectionis, quamvis aliquanto carius soleat esse, quam quod ponitur per metam. Ratio est, quia si mercator habuisset frumentum sibi promissum, illud tali pretio vulgari vendere potuisset: poterit ergo ille a Massario exigere quantum sibi frumentum valuisset eo tempore, quo culpa sua Massarius non consignavit; hoc enim vocatur, & est lucrum præcipuum metæ, quod lucrari potissimum intendunt Mercatores. Cum ergo sibi voluisset pretium currens tempore collectionis, hoc sine injuria exigere poterit.

An rescindi possit hic contractus.

16 Secunda difficultas. Initio prædicti contractus inter Massarium, & Mercatorem multo ante collectionem frumenti, V. G. mense Januarii, data alia pretii parte, potestne intermedio tempore ante dictam collationem v. g. mense Maii mercator reaccipere suam pecuniam a Massario, & rescindere contractum, atque ob ejus rescissionem aliquid lucri ab eodem Massario exigere? Resp. Id debet resolvi juxta aliorum contractuum rescissiones, ut nimirum ille aliquid solvat, in cujus gratiam suo Juri cedit (contra, sed immerito videtur esse in simili Azor. p. 4. l. 10. c. 11. de cambiis, q. 3.) Quare si in casu nostro rescisso fiat, mercatore petente, & in ejus gratiam, nihil poterit mercator exigere, imo debetis Massario aliquid prudentis arbitrio tradere, juxta id, quod valet ejus cessio. Quod si fiat, petente Massario, & in ejusdem gratiam, poterit mercator aliquid sumere, imo & damnum, vel lucrum exigere, si quod illi, juxta regulas generales traditas, emergit, vel cessat: quia tanti valet ipsi sui juris cessio. Si denique fiat in utriusque gratiam, nihil poterit lucri ab alterutro exigi, quia utrinque beneficium compensatur.

Augmentum frumenti cujus est?

17 Tertia difficultas. Augmentum, quod solet facere frumentum in horreo, cujus est, massarii, an mercatoris? Respondeo, ejusmodi augmentum a die collectionis ejus usque ad diem præfixum in contractu, est massarii; postea erit mercatoris. Ratio est; quia illo die præfixo, quo debet fieri, seu sit consignatio, frumentum transit in dominium mercatoris (esto meta, & rationum computatio faciendi sit postea) antea vero est in dominio massarii. Cum ergo res pro domino crescat, ante illum diem frumentum crescat pro massario; post illum pro mercatore. Quod si mercator; quando ratioabiliter timet, ne massarius distrahat alio frumentum, sibi illud, etiam auctoritate Judicis sumat (quod ei ad securitatem suam tunc licite conceditur) & servare debet pro massario augmentum, quod, judicio prudentis, deductis expensis æstimatur esse a die, quo illud sumit, usque ad diem præfixum in contractu: quia hoc massarii est, ut diximus, non mercatoris.

An possit statui certa quantitas frumenti?

18 Quarta difficultas. Licetne celebratur hic contractus, determinando mensuras fructuum consignandas? id enim videtur reprehendere lex allata n. 10. Respondeo, illicite celebrari putant nonnulli propter prædictam legem: Adde, quia possent determinari v. g. mille mensuræ, & solum anticipato dari decem, vel viginti, prætextu pacti, quod, qui deinde debet supplere, supplebit; quod profecto vertetur in Massarii damnum, qui non raro cogetur, in anno præsertim sterili, frumentum quærere tempore præfixo, ut promissas mensuras adæquet. Verum quamvis eas non determinare tutius sit, tamen si sine fraude determinentur tot mensuræ, quot prudenti judicio videbuntur adæquare pretium Massario numeratum; non video unde justitia committatur. Quod si Massario numeretur pauca aliqua pecuniæ quantitas, solum in arrham futuri pretii, quid erit injustitiæ, si ipse consentiat ad pretii dilationem? esto aliquando Mercator peccet contra Charitatem, si inde valde Massarius depauperandus sit. Ad legem responderi posset, eam fundari in præsumptione fraudum: si igitur fiat sine fallaciis coram Deo, non peccabitur.

An Mercatori liceat pignus accipere.

19 Quinta difficultas. Licetne Mercatori in suam securitatem pignus item præter contractum a Massariis exposcere? Resp. licere; quilibet enim jus habet negotiandi circa rem suam majore cautione, qua potest. Lege Azor. lib. 10. de cambiis, c. 11. q. 11.

An qui Massarius non est, uti hoc contractu queat?

20 Sexta difficultas. Is, qui Massarius non est, potestne sine culpa similem contractum venditionis inire cum Mercatore, vel etiam cum eo, qui, Mercator non est? Respondeo tribus dictis.

21 Dictum primum. Qui Pecuniam accepit a mercatore, vel

alio carens intentione vendendi frumentum, cum segetes non habeat, nec alia via, v. g. emptione frumentum habere sperat, celebrat contractum illicitum, & perjurium. Ratio est, quia simulat vendere, cum re ipsa nil vendat.

22 Inquires: Mercator in hoc casu accipiendo suo tempore lucrum metæ, peccabitne contra Justitiam, an solum contra Charitatem dumtaxat, atque adeo sine obligatione restitutionis? Resp. solum peccaturum contra Charitatem senserunt (si vera sunt, quæ a Patribus me antiquioribus accepi) omnes fere Siculi Theologi Societatis nostræ, de hoc interrogati, & consulti a P. Ludovico Maselli ea tempestate Provinciali, attuleruntque rationem; quia qui vendit frumentum, cogitans, & sperans illud non dare, licet perjurus sit, tamen ex vi ejusmodi venditionis habet libertatem, ut si frumentum dare velit, possit: non ergo, quando Massarius accipit pecuniam a mercatore, mutuo illam accipit, & consequenter mercator acquirens lucrum metæ, non acquirit ex puro mutuo.

23 Verum animus nulla ratione huic sententiæ acquiescit; siquidem esto usura non addit propter dictam libertatem, aderit furtum contra Justitiam, quia sine titulo mercator metæ luorum acquirit: titulus enim non alius erat, ut hic supponimus, nisi emptio frumenti. Cum hic ergo emptio nulla sit, nullus erit & titulus: & sicuti mercator boves emens a rustico, qui eos non habet, & deinde eidem eosdem locans pro certo pretio, ideo ex *Fag. lib. 5. contr. c. 34. n. 9.* damnatur de furto, quia nulla ibi intervenit emptio, sed fingitur; ita in casu nostro.

24 Quid, si mercator intendat emere frumentum, & venditor autem vendere non intendat? Respond. cum venditio, & emptio communi consensu perficiatur, verus contractus hic non adærit. Quare nisi mercator curet, ut alter mutet animum, velitque frumentum vendere, lucrum metæ habere non potest. Excipe nisi Massarius fingendo venditionem mercatorem decipiat; tunc enim Massarius mercatori lucrum metæ compensare debet: nam, ut diximus *sup. l. 3. c. 3. §. 2. qui est de juram. dolo*, qui in contractibus socium decipit, totum lucrum decepto refarcire debet: multo magis si mercator pecuniam ficto illi traditam alteri non ficto tradidisset.

25 Quid contra, si Massarius velit vendere frumentum, sed illud emere non intendat mercator? Resp. tunc lucrum metæ mercator exigere non poterit, quia nulla est tunc emptio, quæ sola, ut hic supponimus, lucri acquirendi titulum afferebat.

26 Dictum secundum. Si is, qui Massarius non est, licet segete caret, tamen vel sperat, vel saltem potest per emptionem v. g. frumentum habere, unde contrahat cum vero animo illud vendendi; licite & juste se gerit. Ita Diana, *p. 3. tr. 8. ref. 16.* Ratio est, quia cuiuslibet jus est vendendi id, quod certo sperat se habiturum: lege *Mol. l. 2. d. 259. fin. & Arag. q. 77. art. 4.*

27 Dictum tertium. Qui Massarius non est, quisque non est mercator, si ita contrahant, ut ad nihil attendant, an scilicet possit, an non possit haberi frumentum suo termino consignandum, contrahunt nihilominus animo faciendi, quod alios communiter facere vident cum suo lucro, de injustitia non sunt reprehendendi. Ita Dian. *p. 1. tr. 8. ref. 16.* citans aliquos Theologos Societatis Jesu ab ipso consultos. Ratio est, quia hi bona fide, & tacite, in eo animo, habent implicitam intentionem vendendi, & emendi frumentum; id enim est velle facere, quod alii communiter faciunt.

Quid debeat Massarius morosus?

28 Septima difficultas. Si statuta die venditor frumentum consignare, vel pretium reddere negligat, ad quid ultra tenetur, præter ipsum frumentum, vel ejus vulgare pretium? Videtur enim teneri ad solvendum mercatori pretium summum, quod forte curret in toto anno sequenti, quia ita in contractu, ut vidimus *n. 11.* conventum est. Resp. ad id non teneri; nam solum tenetur juxta pretium tunc vulgariter currens, ut ex dictis *n. 15.* constat. Ratio est, quia ex nullo justo titulo potest dictum pretium summum exposci. Discurre per quatuor titulos, qui solent assignari. Primus est ipse contractus venditionis, & emptionis: at hic perfectus fuit sub pretio, seu ut loquimur, sub lucro metæ; quomodo ergo ratione illius contractus, extorqueri potest pretium summum, quod forte futurum erit? Secundus est ipsum mercatoris officium. At supra vidimus hujus rationem jam habitam fuisse in imponendo pretio, seu metæ. Tertius ratione damni emergentis, vel lucri cessantis: at licet concedam id deberi, posito, quod mercator frumentum servasset, & vere summo pretio vendidisset juxta conditiones suprädictas, & dicendas inferius cum de usura; tamen incertum est, eum summo pretio venditurum. Quando autem adest hæc incertitudo, non posse certum pretium summum a mercatore exigi, docent in simili Lessius, Azor. Molin. Salon. Bonacin. alique citati a Diana, *l. c. ref. 17.* (esto posse videatur concedi a Vasquez apud eundem Dian. *ib.*) Præterea, rarissime sic vendit; & nos hic loquimur universaliter, & ex vi contractus, an debeat illud summum pretium, non vero ex extrinseco damno alicujus particularis mercatoris. Quartus denique titulus esse potest ipsum pactum, seu poena conventionalis in contractu apposta, ut vidimus *n. 11.* atque hic est titulus, quem magis apparenter hic adesse nonaemo contendit. Ad hoc tamen facile respondeo: nam hæc poenæ conventionales in hoc Regno prohibentur, exceptis quibusdam, quas vide apud Mutam, *in comm. 2. consuetud. Senatus Panormi, c. 13.* Adde primo irrationabilem esse poenam adeo indeterminatam (puta ad majus pretium, quod esse

Tamb. de Dec. Præc. Tom. I.

poterit) posset enim esse admodum improporcionata ad delictum; ergo est omnino injusta. Adde secundo esse valde probabile ante Judicis sententiam non teneri quempiam ad has poenæ conventionales solvendas, ut habet idem Muta, *ib. §. ult. Sanch. l. 1. de matr. d. 37. n. 4. Vasq. p. 2. to. 2. d. 173. c. 1. Dian. t. 1. tr. 8. ref. 29.* nisi si quis solvatur ante sententiam expressis verbis se obligaverit, ut notavit Castr. *t. 1. tr. 3. d. 2. p. 3.* legatur Dicast. *lib. 2. de just. tr. 10. d. 2. dub. 12. n. 275.* ergo saltem ante sententiam Judicis liber erit Massarius.

29 Urges: Cur ergo permittuntur ex poenæ poni de facto in hoc contractu? Respondeo, quia ejusmodi pactum sensum habere potest bonum; ut scilicet intelligatur tunc deberi a Massario majorem valorem, quando (quia mercator servasset, atque vendidisset alio tempore) tantum damni (deductis expensis) ex dicti Massarii mora, dictus mercator passus esset.

30 Quod si quæras, cur hæc poenæ absolute prohibeantur in Sicilia; Resp. propter præsumptionem multarum fraudum, & ne per immoderatas poenæ vexentur plus nimio contrahentes: Nam cæterum poenæ conventionales quando sub legitimis conditionibus fiunt ad securitatem mutui, vel rei emptæ, damnandæ ex se non sunt, ut nobiles Auctores docent *Mol. d. 317. Less. l. 2. c. 20. d. 15. Med. q. 3. Dicast. l. 2. tr. 10. d. 2. n. 258. Cast. de just. comm. disp. 4. p. 26. de poena conventionali.* Vide plura apud Sper. *p. 2. d. 131.* conditiones autem sunt hæc: Prima, ut poena non imponatur in fraudem usuræ, sed ut creditor suum tuto habere queat; esto desideret moram debitoris, ut per accidens ipse creditor lucrum inde ferat. Secunda, ut sit moderata, habita ratione rei restituendæ, & culpæ debitoris. Tertia, ut debitor fuerit in notabili mora culpabiliter; sine culpa enim nemo est in conscientia ad poenam ullam condemnandus. Differre solutionem per 20. dies communiter non esse notabilem moram, notant merito nonnulli. Quarta, ut si partialiter sit satisfactum, remittatur & poenæ pars. Quinta, ut nisi aliud exprimat, non urgeat obligatio in conscientia, nisi post sententiam Judicis, ut ex probabili sententia modo notavimus.

An revocari idem Contractus possit?

31 Difficultas octava. Si Massarius, seu frumenti venditor tempore præfixo ad solutionem, neque frumentum habeat, neque pretium, quo mercatori valeat satisfacere, poteritne iterum contrahere cum eodem mercatore, & eidem vendere frumentum consignandum in sequentis anni recollectione, eundemque contractum toties renovare, quoties ipse Massarius solvendo non est? Rursus lucrum potestne adjici forti? hoc est, poterone pro frumento, quod nunc in secundo contractu emo, assignare pro pretio totam illam pecuniam, quam mihi debet Massarius ex vi prioris contractus, in quo includitur lucrum metæ? Respond. utrumque licite posse. Ratio prioris est, quia si primus contractus fuit justus, erit & secundus, & tertius, & cæteri. Ratio posterioris est, quia sicut debitor debet mihi sortem, sic & debet lucrum metæ: ergo sicuti cum sorte possum mihi emere frumentum, sic & potero cum lucro metæ. Lucrum metæ dico, non vero pecuniam debitam ex poena, nec ex ejusdem poenæ interesse, quia poena non debetur, nisi accedente Judicis sententia, ut dictum est. Lege *Molfes. in sum. to. 2. tr. 12. c. 23. n. 37.*

§. VIII. De quibusdam modis contractus emptionis, & venditionis.

An creditum, seu chirographum, possit minoris emi numerata, seu anticipata pecunia?

SI ejusmodi creditum, sive maturum, sive immaturum sit difficile, periculolum, litigiosum, vel cum expensis exigendum, licite posse minoris emi, certum est juxta proportionem talium difficultatum: imo etiam juxta temporis longitudinem, quia quo hæc productior est, eo plura pericula timentur, & eo magis rogaris. Ita *Mol. d. 361. Less. lib. 2. c. 21. d. 8. Salas, de emp. & vend. d. 39. & tr. de usur. dub. 27.* legatur Dicast. *l. 2. de just. tr. 10. d. 2. dub. 20.* Ratio ulterior est, quia prædicta minuunt secundum communem æstimationem rerum pretia. Quare si Princeps v. g. Petro debeat mille, quæ Petrus difficulter posset exigere: tu vero, propter amicitiam, vel industriam facillime potes, licite emis minoris, etiam si ea recuperaturus sis magno tuo commodo, quia vere emis, quanti cum tanta difficultate creditum illud ex communi æstimatione tunc valet; nec tua amicitia cum Rege tibi nocere debet, ut certè noceret, si alii posset, tu nequires tantidem emere.

Quod si tuum creditum est apud eum, qui solvendo non est, vendere illud non potes. Ita Barth. a S. Fausto *in Specul. Conf. d. 6. q. 34.* quia id moraliter non vendibile, cum nullam habeat æstimabilitatem intrinsece.

2 Quando nulla est difficultas, nec periculum, &c. in exigendo, ut solet accidere in certis, tutisque chirographis, seu apodixis, licet tutius sit minoris non emere: probabile tamen (contra *Mol. d. 361. cit. Less. l. c. n. 71.* sed cum *Fag. l. 5. de contr. c. 16. n. 14.* dicente id esse probabile; *Laym. l. 3. sect. 4. tr. 4.* aliisque quibus addatur ipse *Less. n. 65.* qui *ib.* fatetur hanc esse probabilem, eamque docuisse Bellar. *Lov. & Dicast. l. 2. de just. tr. 10. d. 2. n. 414.* eandem probabilem existimantem) est, licite item posse. Ratio est, quia jura, seu credita communi æstimatione minus æstimantur, quam æstimetur ipsa pecunia numerata: & merito; nam illa toto tempore, quo non solvantur, sunt intrinsece inutilia. Adde, merces ultroneas vilescere saltem pro tertia parte: at communiter homines rogantur emere ejusmodi credita: neque hic est periculum usuræ ex virtuali mutuo, quia hæc est vera ven-

venditio, & emptio illius aliquantum inutilis juris. Potius est timendum, ne adsit periculum furti, quod certe erit cavendum, ut si valde minori pretio, sive titulo emas. Si enim creditum mille aureorum v. g. sit tam facile, & tutum, ut post unum, vel alterum diem exigas, vix poteris tribus, vel quatuor Julii minus emere; & aliquando nihil minus poteris, ut si post unam, vel alteram horam facile creditum exacturus sine difficultate sis. At si post unum, quinque, decem annos, poteris multo minoris emere propter pericula, & difficultates, & expensas, quæ licet nunc in casu, de quo agimus, nullæ prorsus prævideantur, semper tamen majora ex longiori temporis lapsu occurrere posse, rationabiliter timetur. Unde vides, id non esse lucrari ex mera dilatione temporis, quod est usurarium: sed ex aliis iustis titulis, ut dictum est.

3 Hæc sunt facilia; illud magis controversum, an creditum immaturum certissimum, licet sit exactu facillimum, emi possit minori pretio, non solum a persona tertia, de qua hætenus dictum est, sed etiam possit minoris emi, seu extinguere ab ipso debitore?

Equidem concedo cum Fag. l. c. n. 17. esto Mol. l. c. dicat id esse omnino improbabile. Ratio est eadem, quæ in casu præcedente, quia minus valet jus rei, quam res; & non præterea, quia si fiat sine fraude, & fiat proportionato pretio, non apparet, cur ipse debitor sit excludendus ab eo, quod potest tertius.

4 Nota tamen per diligentem Primo, in eo casu, quo e, iusto modo venditio fieret principaliter propter difficultates exigendi: si ipse debitor earum difficultatum esset causa, nulla ratione ipsi debitori licere minoris vendere; quia sic venderet id, ad quod removendum ipse tenetur; ipse enim tenetur difficultates solvendi removere, & sine impedimento solvere. Ideo etiam dictum est (immaturum) nam maturum debitum nequit minoris emi ab eodem, qui illud debet, is enim pari modo ex iustitia tenetur statim solvere.

5 Nota secundo, quod dico de eodem debitore, dici debere de eisdem ministro; unde illicite, & iniuste ministri Regii, quorum Officium sit, pecunias Regias exigere, & easdem solvere creditoribus Regis, iniuste, inquam, propter hoc caput ductum ex difficultate exigendi, minoris emunt ab iisdem Regiis creditoribus debita Regis; nam ministri hi personam Regis gerunt, atque adeo omnes difficultates superare ex iustitia debent, quo creditores integre satisfiant.

6 Ex qua posteriore notatione evolve quaestionem sequentem, Petrus emit, vel conducit aliquid a Rege, unde eidem Regi debeat v. g. mille; Rex autem ex aliqua causa debet hospitali v. g. itidem mille. Quid ad lucrandum excogitat Petrus? Regem orat, ut mille, & sic ipse Petrus Regi debet, solvat idem Petrus hospitali, & sic liber sit Rex a debito, quod hospitali debet. Hac facultate impetrata, seu cum spe eam impetrandi, emit Petrus multo minoris, v. g. aureis quinquaginta, creditum illud hospitalis, & sic loco mille aureorum, quos ipse Regi debebat, solum solvit hospitali quinquaginta. Licetne hac industria utitur Petrus? Illicite, sentit Mol. & Salas apud de Lug. mox citandum: quia sicuti Rex non poterat minori pretio extinguere illa mille, ita nec Petrus, qui a Rege illam commutationem impetravit. Licite, putat de Lugo, t. 2. de just. d. 26. sect. 7. §. 1. n. 103. quia non est minister Regis, nec, dum illam facultatem impetrat, se Regis Ministrum constituit, vel se obligat ad integre solvendum.

7 Verum, nisi hic distinguas, errabis facile. Nam si illam facultatem satisfaciendi hospitali cum iis mille aureis debitis a te Regi impetrasti, postquam minori pretio emitte ab hospitali creditum, licite prædictam industriam excogitasti, neque iniuste illam usurpas. Ratio est, quia sic nullo modo es minister Regius, quoad solvendum hospitali; jam enim nihil Rex hospitali debet, sed tibi, qui Jus hospitalis æquo pretio, ut supponimus, emitte: & ex alia parte quando illud emitte, tuum futurum artificium, amicitiaque Regis tibi nocere non debuit. At vero si eam facultatem impetrasti, antequam emeris creditum ab hospitali, illicite, & iniuste te geris, si post impetratam facultatem minoris emas, seu extinguas ejusmodi hospitalis creditum. Ratio est, quia, quando Rex tibi licentiam illam, seu communicationem concessit, transtulit in te onus solvendi hospitali aureos illos mille: onus autem hoc involvit etiam obligationem solvendi sine difficultate. Cum ergo tu debeas ex iustitia sine difficultate solvere, contra iustitiam ageres, si ex hoc capite aliquod exigeres: quod onus contra te certe non est in priore casu.

8 Nota denique tertio; an Debitor possit sic de debito immaturo convenire cum creditore? Debeo tibi centum aureos post annum; do tibi nunc 50. & alia 50. dabo non post annum, sed post duos, vel tres. Resp. duplici modo id fieri posse: Primo, per extinctionem prioris contractus, & celebrationem novi, sic v. g. dicente creditore: Accipe 50. & rescinde contractum, quo tibi mutua veram centum; & novum celebros, quo mutuum 50. per biennium. Atque hunc modum esse licitum per se patet. Vel secundo, nihil immutando, sed relinquendo idem mutuum, quoad partem non redditam, cum extensione tamen ad biennium. Et quamvis usurarium sic esse doceat Nav. apud Caram. mox cit. videtur tamen non esse usurarium, sed licitus, ex Caram. lib. 2. Theol. mor. d. 13. n. 748. cujus verba excribit, & approbat Dian. p. 9. tr. 6. ref. 24. quia debitor tulit gravamen solvendi ante tempus, nimirum tunc illa 50. & creditor subit gravamen expectandi per biennium pro aliis 50. ergo sunt sub pari gravamine. Confirmo, quia hic non est contractus mutui, sed innominatus; Dogravamen meum, ut tu des gravamentum, &c.

An liceat carius vendere credito, ut statim vilius numerato idem ematur, quod alicubi dicitur, porro, alicubi Pillizza, alicubi Baratto.

9 Indigens Petrus præsentem pecuniam emit a Mercatore v. gr. pannum, credito, sub rigoroso pretio, v. g. centum aureorum: mox Mercator idem emit eundem pannum ab eodem Petro, pretio infimo, numerato, v. g. octoginta: & Petrus remanet debitor in rigoroso illo pretio aureorum. Licetne id fiat?

Resp. In conscientia, & ex se, fieri licite. Ita Fag. l. c. c. 34. Less. l. c. c. 16. modo vere prædicti vendant, emantque, nec palliare velint mutuum, & ejus usuram. Ratio est, tum quia & prior, & posterior venditio justa est; quippe justo pretio sine fraude expedita; tum quia tertius quilibet Mercator posset eum pannum infimo pretio emere, ut omnes concedunt. Cur ergo non potest ille idem? imo is liberat Petrum labore quaerendi alium emptorem: tum denique quia merces ultroneè vilescunt; Mercator enim ut redimat prædictam mercem, sæpissime rogari ab indigente illo solet: Imo in hoc casu, quo rogatur, non solum infimo, sed adhuc viliori pretio redimere posset, ut vidimus sup. §. 4. n. 6.

10 Atque hæc vera sunt, etiam si Mercator nullo alio animo vendat credito, nisi ut mox vilius emat numerato, & etiam si Petrus manifestet Mercatori se emere carius, ut eidem vendat vilium; modo enim hæc in pacto nec explicitum, nec implicitum deducantur, contra iustitiam non sunt.

11 Dixi Primo, (in conscientia) nam alicubi, ut Castellæ, id prohibetur pœna exilii in Africam per biennium, & ut debitum non exigatur. Et certe Covar. l. 2. var. c. 3. n. 6. hunc modum contrahendi vocat genus latrocinii maxime execrandum, & iustis pœnis vindicandum.

12 Dixi (ex se) nam ex adjunctis potest non raro sublatare iniustitia; ut si ementem Mercator obliget ad sibi revendendum: tunc enim supra pretium rigorosum imponeret onus pretio æstimabile, hoc est obligationem revendendi. Nonnemo ex timoratis Mercatoribus solet mittere ejusmodi emptorem ad forum, ut si ibi inveniat, qui velit emere, vendat; si vero non inveniat, redeat: nam sic securus idem Mercator infimo redimit pretio.

13 Quid contra? Indigens pecunia Antonius vendit Mercatori pretio infimo libram ferici, inde post mensem v. g. imo post horam redit Antonius ad eundem Mercatorem, emitque illam eandem ferici libram, pretio summo, licetne, & iuste?

Resp. si non fiat ad palliandum mutuum, quia sic esset usura; sed revera sit emptio, & venditio, iuste fieri eodem modo, quo hætenus, n. præc. dictum est, & eadem rationes persuadent. Addit Mol. d. 376. apud de Lugo, t. 2. de just. d. 26. sect. 13. §. 1. n. 195. favetque, Caram. lib. 2. Theol. mor. n. 856. id posse etiam fieri cum pacto retrovendendi; hoc enim nunc in favorem retrovenditoris cedit, quia jam retrovendet majori pretio; quare nunc pactum retrovendendi non est onus, sed imo ipsius beneficium.

14 Et ita quidem, si id sine fraude fiat. Verum ego Messanzæ semel de hoc interrogatus, usuræ reum Mercatorem feci, & fraudem inspexi in eo verbo (eandem ferici libram) nam Antonius, cujus illa ferici libra non erat, sed accepta a domino, ut eam in opus intexeret, quia nummis indigebat, Mercatori vendidit, seu potius tradidit cum pacto, ut nullo modo alteri venderetur, sed sibi post mensem reversuro. Profecto si fericum vendentis non erat, si Mercator dominium perfectum non acquisivit in re mobili, quæ non facit fructus: cum non posset de illo ferico disporre, qua ratione dicenda non sit hæc mera usura ex mutuo, sub illo ficto venditionis contractu palliata?

Recole hic Propos. 40. ex damnatis ab Innoc. XI. Contractus Mohatra licitus est etiam respectu ejusdem persone, & cum contractu retrovenditionis prævie inito cum intentione lucri.

An liceat vendere, vel emere cum pacto retrovenditionis?

15 Vendo tibi, vel a te emofundum v. g. ea lege, ut quando ego voluero, vel quando inter nos conventum fuerit, puta intra duos, quinque, decem annos, ego tuum tibi reddam, te mihi reddente meum. Quæro, an licita sit, atque æqua conventio?

Et quidem hunc vendendi modum aliqui vocant dare in pignus: Sed loquuntur improprie, pignus enim non transit in dominium ejus, qui illud accipit: at in casu nostro fundus sit emptoris, unde si perit, ipsi perit, atque ipsius sunt fundi fructus, non vero venditoris. Supponimus enim esse veram, validamque emptionem: si enim ex aliquo capite invalida esset, certe fructus essent venditoris; res enim semper pro domino fructificat. Lege Mol. d. 374. qui notat, quando ejusmodi pactum est pro tempore determinato, v. g. intra decem annos, iis annis exactis, remanere solum venditionem, & tunc emptorem posse deinde rem, utpote absolute suam, aliis distrahere, quod antea, propter pactum, facere non potuisset. Notat insuper, quomodo venditor, vel ejus hæres posset agere contra tertium possessorem in casu, quo contra pactum ante tempus rem emptor distraxerit.

16 Porro advertet, pactum hoc retrovenditionis posse apponi tribus modis. Primo, ut sit in favorem venditoris. Secundo, in favorem emptoris. Tertio, in favorem utriusque. Primum est, si quis tibi vendat fundum ea lege, ut eo volente restituere pretium, tu debeas reddere fundum. Secundum est, si quis vendat tibi prædium ea lege, ut volente te restituere prædium, ille debeat restituere pretium. Tertium est, ut volente eo reddere pretium, tu reddas prædium, & volente te reddere prædium, ille reddat pretium. His positus.

17 Affero omnibus his tribus modis, pro tempore determinato, sive indeterminato, seu ad alterutrius libitum, licitam per se esse prædictam conventionem. Ita Mol. d. 375. Less. l. 2. c. 21. d. 14. de Lugo, l. c. c. 1. a n. 185. Fag. de contract. l. 5. c. 43. Ratio est, quia potest servari æqualitas in hoc contractu, cum nulla injuria vendentis, ementisve. Et sicuti census fere semper venduntur, seu constituuntur cum pacto explicito, vel saltem implicito retrovenditionis, ut approbarunt Summi Pontifices, & ipsa communis praxis; ita hic.

18 Illud tamen præ oculis accurate semper habendum est, ut, quia pactum hoc est onus quoddam pretio æstimabile, is, qui illud subit, debeat id deducere de pretio, seu de valore rei; nam si res valet decem v. g. quando venditur absolute, certe minus valeat necesse est, si non absolute vendatur, sed cum onere illam relinquendi. Ut autem hæc, & alia huc pertinentia explicatim habeantur, sic distincte procedamus.

Pactum de retrovendendo in favorem venditoris.

19 Res vendenda cum hoc pacto quanti minoris valet? Resp. quando adest lex taxans (ut in aliquibus locis esse audio) illam esse servandam, non est dubitandi locus: quando ergo lex deest, diminui docent aliqui innominati apud de Lugo l. c. nu. 189. pretium debere per tertiam partem, ut si res valebat absolute triginta, cum eo pacto valeat viginti. Aliqui vero docent diminui per quartam. Ita Bonac. de contr. disp. 3. q. 2. pag. 3. n. 2. qui testatur ita esse praxim Mediol. Sed melius alii id statuunt, esse decernendum prudentis arbitrio, expensis longitudine, & brevitate temporis, periculis recuperandi rem, vel recuperandi forte deteriore, &c. Reg. Mol. Menoch. alique cit. a Bon. l. c.

20 Res vendita cum pacto, quanti deinde debet redimi, pretio ne, quo res fuit empta, an quo valet tempore redemptionis? Resp. si præcessit pactum in contractu, ut emptor teneatur eodem pretio revendere (quod pactum esse licitum docet Less. l. c. n. 115.) cum id sit pactum de rescindendo priore illo contractu, & non sit novus, qui requirit pretium currens tempore contractus; ut patet etiam in censibus, in quibus statutum est a Martino, Nicolao, Pio Quintis, ut eodem pretio redimantur (supponere autem semper debet Lessius rem non inveniri saltem notabiliter deterioratam) si præcessit, inquam, hoc pactum, eodem pretio redimi oportet. Quod si præcessit pactum de retrovendendo eo pretio, quo valebit tempore revenditionis (quod etiam esse licitum idem Lessius notat, quia tunc promittitur fieri novus contractus) sub hoc pretio erit redemptio celebranda: novus enim contractus requirit pretium currens.

21 Difficilius est statuere, si nullum præcessit pactum, sed dictum dumtaxat fuit: *Vendo tibi hoc prædium cum pacto retrovenditionis.* In quo casu puto debere afferri pretium currens tempore, quo res retrovenditur. Ratio est, quia tunc fit novus contractus, vel retrovenditor (nisi præcesserit pactum) obligatur solum rescindere contractum præcedentem: novus autem contractus venditionis debet esse sub pretio, quod currit tempore, quo fit venditio, ut dictum est.

22 Denique: quid, si fiat pactum, ut prædium retrovendatur pretio minori, quam sit infimum, quo res valet? Dico, pactum hoc esse iniquum, & non servandum, quia in hoc casu retrovenditor retrovendit sine ullo onere, ut supponimus. Unde ergo minoris, quam res valeat, redimi sine injustitia potest?

23 Quod dictum est de re immobili, dictum etiam sit de mobili; licite enim potes vendere v. g. equum, bovem, vestem cum pacto, ut emptor teneatur revendere: diminuire tamen aliquid de pretio debes, propter hoc onus superadditum, ut constat ex dictis.

24 Petes: Rem stabilem, v. g. fundum sic a me tibi venditum, possitne tu statim deinde locare, constituta justa pensione a me solvenda? Resp. non solum rem stabilem, sed etiam rem mobilem, v. g. vestem, bovem, equum, &c. Ratio est, quia si res jam est tua, de illa disponere, ut libet, potes: solum cave a palliata usura, ut si non intendas vere vendere, & locare, sed solum lucrum habere; &c. quæ certe palliatio facilior est in rebus mobilibus, quam in stabilibus. Vide simile quid paulo superius n. 13.

Pactum de retrovendendo in favorem emptoris.

25 Ego v. g. a te fundum hac lege, ut quoties voluero, possim a te recuperare pretium, restituto tibi fundo. In hac ergo venditione quodnam erit pretium justum? Resp. erit aliquanto majus, ad arbitrium prudentis. Ratio est, quia venditor suscipit in se obligationem onerosam, ut reddat pretium, resumaturque rem venditam. At quando resumit rem venditam, non dabit, quantum accepit, sed quanti valet res eo tempore, quo rem resumit; nam si in manu emptoris res fuit deteriorata, æquum non est, ut redimat eodem pretio, quo valuit sine ulla deterioratione. Quod si pactum aliquid in contrarium præcesserit, dic illud proportionaliter, quod modo n. 13. attulimus.

Pactum de retrovendendo in favorem utriusque.

26 Si pactum sit, ut cum venditor, tum emptor possint rem redimere, vel vendere, eo tempore, quo eis libuerit, pretium debet esse & aliquando majus, quam si venderetur solum cum pacto in gratiam venditoris, & aliquando minus, quam si venderetur solum cum pacto in gratiam emptoris. Quare ita calculat Less. l. c. n. 120. ut si res valeretur aureis centum, in hoc casu posset vendi, seu emi aureis 88. vel 90. ad arbitrium prudentis. Ratio est, quia sicuti pactum est in utriusque gratiam, sic pro utroque in aliquo pretio diminui congruum est: at quando deinde venditur, justum pretium erit, quanti valet tem-

Tamb. de Dec. Præc. Tom. I.

pore, quo fit retrovenditio, modo, quo dictum est n. præced.

27 Petes: in prædictis tribus modis fructus immaturi ad quem pertinent, ad venditoremne, an ad emptorem?

Resp. hæc, & similia, cum non sint admodum frequentia, & multum ad Jurisperitos pertinentia, lege apud Doctores, de Lugo t. 2. de Just. disp. 26. sect. 14. & pro praxi Bon. disp. 3. de contr. q. 2. p. 7.

§. IX. De venditionibus, & emptionibus nomine alterius factis.

Venditio alieno nomine.

1 SI tibi famulo, vel mercede conducto res tanti v. gr. decem aureis vendenda tradatur a domino, multo magis, si dicat: *Vende justo pretio*, tu autem vendas sexdecim, vel summo justo pretio; nec illum aureum, nec aliquid tibi potes attribuire, quia res vendenda tota fit, ut ita dicam, fructifera domino. Dices: at dominus in priore casu determinavit pretium. Resp. censetur determinasse, ne minoris venderes, non quod tibi cesserit reliquum (nisi exprimat saltem tacite, ut dictum mox) nemo enim censetur prodigere rem suam. Ita Mol. l. 5. cap. 16. Less. d. 18. Fag. l. 5. c. 16. Salas, d. 5.

Dixi (tu vendas summo justo pretio) si enim vendidisti supra summum, nec tibi ille excessus, nec domino rei cedit, sed emptori, utpote decepto, reddi debet. Huc faciunt, quæ dicam n. 11.

2 Quando autem dominus indeterminate dixit, ut justo pretio venderes, moralis diligentia, hoc est, ea, quam venditores rerum suarum communiter apponere consueverunt, est a te adhibenda, ad inveniendum etiam summum pretium pro domino; quia, posito quod ex stipendio susceperis officium vendendi, diligentiam tacite promissisti.

3 In eo casu, quo dominus determinavit pretium, illa arte uti potes, ut scilicet, statim pro te rem emas, determinato pretio a domino; nam deinde licite vendere poteris pluris, seu summo justo pretio in tui utilitatem, quia vendis rem jam factam tuam.

4 Verum erit naviter cavendum, ne velis sicte emere ad palliandum furtum. Accipe signum veri, vel ficti animi satis evidens, in casu, quo deinde forte minoris rem venderes, si tuo damno velis vendere, & rem tibi perire velis, si forte periret: enim vero sincerum animum habes emendi: secus usuram palliare te voluisse convinceris. Quid, si ad hunc animum nihil advertens pro te emisti, & deinde pluris vendidisti? Respondeo. Inspice diligenter, quod sensisses, si ea pericula advertisses, nam inde conicies, quemnam animum habueris. Profecto vix credo, ejusmodi famulos animum habuisse subeundi illa pericula: volunt enim ipsi certo lucrari; quare ex communiter contingentibus valde vereor, ne fictus sit animus emendi.

5 Quando denique dominus determinat pretium pro se, atque illud plus, quod vendi potest, remittit expressè famulo, justè famulum illud accipere, adeo nimis est clarum. Dico expressè; nam quando famulus, vel pretio conductus ad vendendum, servit mercede, non præsumitur dominus aliam mercedem, hoc est excessum illum, quo res pluris venditur, velle etiam concedere, ut dixi n. 1. id, quod facilius præsumitur, quando gratis, & sine pretio quis servit; cujus explicationem jam subdo.

6 De famulo enim hætenus dictum est, seu de eo, qui mercede conductus: verum si gratis rem alterius suscepisti vendendam, justè vales aliquid tuo labori proportionatum corraderere? Justè docet Fagund. l. c. etiam si expressè dixeris, te gratis venditurum, quia sic mendax fuisses, non injustus; nemo enim tenetur gratis servire. Mol. ib. omnino id negat; quia, inquit, in domino putante, te gratis suscepisse vendendi laborem, remanet erga te gratitudinis obligatio. Verum Fagund. ib. responderet hanc fore obligationem animi grati, & incertam, quæ interdiceret hunc servientem non potest, ne certum suum laborem compenset.

Fagund. sententia mihi arrideret, nisi unum regulariter obstarer; si enim dominus scivisset te gratis non serviturum, certe elegisset famulum ordinarium, vel amicum, qui sine pretio laborem suscepisset, & quidem illum facile in tanta amicorum frequentia invenisset: quoniam ergo tu dominum, simulando gratis servire, decepisti, illum indemnem reddere debes, nihil corradendo, ut in opusc. de Sac. Mis. lib. 3. c. 1. §. 3. a n. 57. per aliam occasionem fufius dixi. Solum igitur aliquid labori impenso proportionatum sumere posses, quando alius forte inventendus non fuisset a domino, qui gratis servivisset: vel quando dominus facile advertere poterat te servientem non gravis servire, ut si esses multum pauper, & non vulgarem laborem suscepisses, vel hoc officio vendendi te sustentare soleas; tunc enim præsumitur dominus mercedem servienti nolle denegare. Et quidem quando pretium dominus determinat, & nihil se explicans, dat rem vendendam Mediatoribus, seu Proxenetis ex officio, nec mercedem pro ipsorum labore solvit; semper intelligitur excessum supra determinatum pretium ipsis pro sua mercede relinquere. Sed hi, simileque caveant, ne volendo carius vendere, damnum faciant domino rei, plus debito venditionem differendo.

7 Ex his ultimo dictis colligi potest, quando famulus se vili pretio adducit servitio alicujus, non posse regulariter petere amplius, adeoque nec se occulte compensare, ut ex ib. n. 59. a me dictis satis colligi potest: quibus adde, quæ docet Dicast. lib. 2. de just. tr. 3. disp. 9. d. 6. & 7.

Emp. in alieno nomine.

8 Si te rogavi, ut aliquid mihi emerēs, quod cum emere potuisses v. g. decem, emitte octo, non potes illa duo tibi seponere. Ratio est, quia eo ipso, quod annuisti emere, acceptasti utiliter per moralem diligentiam rem meam gerere, & quanti minoris potes, ac si famulus eſſes, vel mercede conductus. Non igitur approbo (ut videtur approbare de Lug. t. 2. de just. d. 26. sect. 9. n. 151.) industriam cujusdam famuli, qui emit rem pro se vili pretio, & deinde facta morali, ut agebat, diligentia, & non invento amplius venditore pro illo vili pretio, ipse famulus vendidit rem domino pro majore currente pretio; non, inquam, approbo, quia erat obligatus primam eam emptionem pro domino facere: hæc enim est diligentia moralis, ut non prætermittatur occasio emendi vili pretio pro domino, ex industria volendi lucrari pro se. In eo tamen casu id non reprobarem, quod sine fraude famulus putavit eodem vili pretio facile empturum pro domino: quia tunc per illud (facile, &c.) non omisit diligentiam moralem pro domino; & nunc non est sine culpa obligandus ad distrahendam vili pretio rem jam factam suam.

Quod si hic non possis emere nisi decem, tu vero in aliam Civitatem, seu alium locum a solitis Mercatoribus extraordinarium te transferas, ut minoris, v. g. octo emas, potes illa duo tibi attribuire; etiam si sis famulus (modo in servitiis debitis domino non desis, nec differas emere cum ipsius damno) Ratio est, quia non teneris nisi ordinarias diligentias exhibere; hæc autem est extraordinaria: & ex alia parte, qui utitur ejusmodi industriis, non intendit domino, sed sibi negotiari.

10 Quid pro ipso mero labore emendi? Si quis enim non est mercede conductus, potestne in aliquo occurrere suam laborem compensare? Resp. idem hic dicendum, quod modo de labore vendendi dictum est n. 6.

Venditio in loco distant, an faveat vendenti alieno nomine?

Una superest molesta mihi dubitatio; an si potes in utilitatem tuam subtrahere id, quod lucraris, quando in aliam v. g. Civitatem per extraordinariam diligentiam pergendo, rem pro domino minoris emis, ut diximus n. 9. ita possis tibi seponere excessum, quando per parem diligentiam in aliam Civitatem pergendo, rem domini majori pretio vendis? Videris certe non posse, quia, ut dixi n. 1. res pro domino venditur, & quocumque portetur, domini est, dominoque fructificat: quare videris solum posse tibi lumere expensas, laborisque portandi æstimationem; cætera vero debere domino restituere. Ex alia parte dominus cum rem tibi vendendam tradit, censetur solum a te velle pretium vulgare in sua Civitate per diligentiam moralem conquistum, cætera tibi remittere, nec multum curare videtur. Quare, quando hic animus domini probabiliter præsumitur, qui regulariter videtur posse præsumi in rebus minutioribus, non apparet ratio convincens, cur tam diligens venditor eo extraordinario lucro sit defraudandus.

§. X. An Mercatoris remissio faveat ementi alieno nomine?

1 EX dictis statue, quid sentiendum, si famulo, vel cuilibet mediatori, v. g. Sartori ementi pannum pro domino, dicat Mercator se remittere aliquid de pretio consueto, quod est v. g. decem aureorum, & se dare pro octo, idque sive propter amicitiam cum ipso mediatore, sive ut ipsum alliciat ad frequentandam suam officinam. Quid, inquam, sentiendum est: poteritne juste mediator sibi eos duos aureos reservare? Statue, inquam, posse, quia hoc modo mercator de suo duo illa mediatori remittit. Lege Mol. disp. 362. Cave autem, ne furtum pallies, quod certe cavebis, quando duo illi aurei vere sunt de pretio justo rei, & vere mercator sine fallacia, non nisi pretio hoc, idest aureis decem, rem illam vendere est consuetus: secus, non de suo mercator dabit, sed de alieno. Et rursus cavebis, quando moralem diligentiam ad emendam rem ab hoc, vel alio mercatore, quanti potes, minoris, non omittes: si enim hanc non apponas, dolum contra dominum sine dubio committes.

§. XI. De deceptionibus occurrentibus in venditione, & emptione.

1 CUM de deceptionibus ejusmodi, quando fiunt ex errore, & dolo, superius aliqua tetigerim, l. 3. cum de jur. c. 3. §. 4. n. 21. hic in proprio loco ea, quæ nondum sunt explicata, breviter erunt proponenda.

De deceptione in pretio.

Quando quis recipit (præscindendo a liberali remissione, quæ, quando præsumitur intercedere, dixi per aliam occasionem superius tr. 2. §. 1. n. 35. vide etiam infr. c. 8. §. 2. n. 16.) pro sua re minus pretium quam valeat, vel magisquam valeat, ipsi in foro externo non datur actio, si non sit detectus, vel excessus, ultra, vel infra dimidium (quis hic sit, lege n. 14. & habes apud Less. l. 2. c. 21. disp. 4. n. 20. & Fag. lib. 5. de contract. c. 40. n. 3. quibus adde Castr. de just. commutat. disp. 5. pag. 17. §. 1. n. 3. & passim Juristas) quia leges civiles voluerunt resecare lites; unde & apud illas invenies, licere ementibus, & vendentibus se invicem decipere usque ad dimidiam partem justii pretii: at omnes Theologi communiter docent debere restitui totum id cum ejus fructibus forte perceptis, quod in venditione accipitur ultra justum pretium, seu ultra justum rei valorem, vel quod in em-

ptione de justo non datur. Ratio est manifesta, quia nemini licet in conscientia proximum, ne in obolo quidem decipere.

Dixi (communiter) nam novissime Joan. Escob. in tractatibus tribus selectissimis, tr. 1. de utroque foro, art. 5. in c. 6. articuli, n. 36. sic habet: *Constante asserimus, hanc propositionem probabilem esse: Leges civiles, & Pontificie, quæ suscipiunt contractus emptionis, & venditionis, locationis, & conductionis, & similes (idest similes emptioni, &c. non vero alios, v. gr. dotis, solutionis legati, census, &c. etiam si in pretio, mercede, que inteli ge vulgari, non legitimo: hic enim legitimus, ut superius vidimus, ne in obolo quidem præteriri potest) etiam si, inquam, interveniat læsio infra, vel supra justum pretium, dummodo dimidium non excedat, juste sunt, & acceptæ prout debent, nempe desiciente omni dolo, & fraude, & falsa asseratione, etiam procedunt in foro conscientie; & venditor pro majori, & emptor pro minori justii pretii, cum his conditionibus tutus manet in utroque foro, modo noscat contrahens pretium: id, quod dicitur pro pueris, mulieribus, rusticis, si forte, ob levitatem, vel inscientiam involuntarie agant, &c.* Hæc ex illo, qui prædictam doctrinam subtilissime probat duodecim argumentis, quorum præcipua sunt, tum quia leges, tum civiles, tum Pontificie ita positive disponunt, nec solum permissive, tum quia Princeps potest transferre dominium rerum in alterum, tum quia conventiones, & pacta sine fraude inita servari in conscientia debent, &c. Lege Less. l. 2. c. 2. dub. 4. n. 21. de Lugo, t. 2. de just. d. 26. sect. 6. & S. Th. Nav. Mol. Salas, aliosque ab eisdem citatos, quibus adde Castr. de just. commutat. disp. 5. pag. 17. §. 2. n. 3.

Notarium tamen facientem scripturam de venditione cum læsione infra dimidium, excuso a peccato, si non fingit aliam venditionem, sed illam, prout est, publice scribit, quia ipsum excusat officium suum in re permilla a publicis legibus. Ita Sa, & Salas, quos citat, sequiturque Castr. l. c. n. 5.

De Venditione facta duobus.

2 Si res nondum fuit tradita secundo emptori, tenetur venditor eam priori tradere: *Qui prior est tempore, potior est jure.* Si autem res tradita sit secundo emptori, hic antefertur priori, quia traditio dominium transfert, atque adeo secundus habebit jus in re, quod est fortius, quam jus ad rem, quod solum habebat prior. In hoc tamen casu venditor punietur poena falsi, erit perjurus, si juramentum adhiberit, tensbiturque omnia damna solvere priori; qui prior emptor contra venditorem habebit solum actionem personalem, non autem realem in ipsam rem venditam. Quæ dicta sunt, habent locum in locatione, & donatione, si quando duobus eisdem res locetur, doneturve.

3 Sunt nihilominus aliquot casus, in quibus præferendus est prior emens, licet res sit posteriori tradita. Primo, quando prior jam solvit pretium. Secundo, quando est adhibitum pactum de non vendenda re alteri, vel ipsa res est data in pignus ipsi primo emptori. Tertio, quando in prima emptione est apposita clausula constituti, hoc est quando venditor constituit se nomine emptoris rem illam possidere. Quarto, quando prior emptor est Ecclesia, vel locus pius. Quinto, quando secundus emptor emit mala fide, hoc est, sciens esse alteri venditam. Quæ omnia vide apud Doctores latius, Mol. disp. 532. & disp. 569. Fag. l. c. c. 39. Less. dub. 29. & passim, apud quos etiam habes, quisnam sit præferendus, quando quis aliquid alicui vendit, & deinde alteri donat, vel contra.

Quando quis obligat operam suam singulis in solidum, & illa æque commoda est singulis, v. g. eunti Romam, ut huc tuas litteras ferat, an possit alterum tantum accipere a me, si eodem unico labore meas ferat. Lege apud Less. lib. 2. c. 94. dub. 5. n. 28. affirmantem, quia, inquit, an mea, an tua, an alterius causa eat, non minui æstimationem operæ respectu singulorum: sic si medicus uno, eodemque suffitu, seu balneo tres infirmos curare possit, tria integra stipendia juste perciperet. Parique modo equum, qui redire debet Romam, ita tibi possem ad eundem locum locare, ac si pro te tantum redeat, quæ sunt exempla ejusdem Lessii.

Dixi (in solidum) nam si obligatio fieret singulis pro sua parte, alia esset ratio. Nuncius v. g. ordinarius terens litteras, non potest recipere integrum stipendium a singulis, quia in Nuncio ordinario contribuere quilibet ex sua parte, & non integre intendit, ad constituendum scilicet unum integrum salarium.

Pari modo quia una Peregrinatio v. g. vel una Missa, vel unica oratio uni promissa pro illo uno tantum valet, non potes alteri eandem promittere. Vide eundem Lessium.

An idem sit dicendum de Commissariis, aliisque Ministris, qui uno die expediunt negotia multorum, multorumque ipsorum stipendia accipiunt; vide apud eundem Less. ibid. qui concedit, quando alius Magistratus, seu Princeps non taxaverit, & æqua utilitas habetur a negotiantibus. Lessius sequitur Bauç, in singul. cas. 72. & cas. 264. ubi de salario Commissariorum.

Prætextu minoris pretii rem venditam diminueri.

4 Injustitiæ reus est, qui rem vendit in limo pretio, & partem mercedis tradit. Si ulna v. g. panni rigoroſe valeat quinque, infime quatuor, non potest Mercator vendere ulnam pro quatuor, & non tradere integram panni ulnam, eo colore, ut sibi ejusmodi partem relinquet, pro eo, quod deest ad pretium rigorosum. Ita Mol. disp. 351. Ratio est, quia sic Mercator non staret contractui, & pacto inito cum emptore de vendenda illi integra panni ulna, & sic illum deciperet, ut interim ræceam incommodum non raro sequens; nam emptori non sufficit v. g. pau-

pannus ad vestem sibi comparandam, &c. nec sufficere huic z-groto, cui necessaria est uncia electuarii, tu occulte semiunciam tradas.

5 Neminem puto refragaturum allatz doctrinz. Aliud enim est, quod probabiliter docent Tolet. Valent. Sor. Rebell. aliique, quos citat, sequiturque Sala, *dub. 34. n. 4.* defraudantem in pondere, vel mensura non teneri ad restitutionem, quando ita defraudat, ut sibi quid iuste compenset. Aliud est, quod nos hactenus docuimus: nam si lex de pretio alicujus rei esset injusta, velementes ex malitia convenirent solvere minus, quam vere res valeat; possit tunc ad se indemnem servandum Mercator, quando propter coactionem non potest se a vendendo retrahere, aliquid diminuere de pondere, vel mensura.

Ulna v. g. panni valet iuste quinque aureis; verum si ob legem injustam, si ob potentiam, si ob malitiam emptorum, ipsi solvant quatuor: iuste Mercator dabit minus de ulna panni, quantum scilicet satis est ad suum iustum pretium supplendum. Ratio est, quia pretium, quod solvitur, supponitur esse minus infimo, atque adeo injustum; quare Mercator sic diminuendo de merce, inducit æqualitatem, & ex alia parte emptori injusto imputabitur damnatum, quod ipsi eidem forte sequitur (Nisi in aliquo casu magni damni aliud dicitur charitas, &c.) At in casu *n. preced.* non ita; quia ibi pretium, quod emens solvit, licet infimum, iustum tamen est. Et nihilominus puto, si Mercator omnino pretio summo volebat vendere, ad quod certe jus habet, & emens compelleret injuste ad vendendum infimo; possit tunc Mercatorem sibi pretium summum, diminuendo de mensura, compensare, quia tunc reddit ratio suæ indemnitate, & damnatum emptori forte obveniens ipsimet merito imputabitur, ut dictum est.

Huc pertinet, quando prætextu, quod vili pretio vendis, rem de industria deteriore reddis; misces v. g. aquam vino, & vendis eo vili pretio, quo revera illud vinum ea dilutum aqua valet. In quo casu duz expendi debent difficultates. Altera, an tunc pecces contra ementes? Et hujus dissolutio colligetur ex mox dicendis *n. 11.* & præsertim, *n. 27.* Altera, an pecces contra alios Mercatores, ad quos non accedent emptores, quia allecti a vili pretio, quo tu vendis, ad te confluunt? Atque ad hanc breviter respondeo, te peccare cum obligatione restituendi Mercatoribus quanti ex morali iudicio eorum interest hoc tuum stratagemata. Ratio est, quia quilibet habet jus iustitiæ, ne vi, vel fraude a suo lucro deturbetur: tu vero in hoc casu per tuam fraudem divellis mercatores ab ipsorum iuste sperato lucro. Quod certe peccatum, restitutionisque onus tu non contraheres, si solum decrederes in pretio tui puri vini; nam tunc sine fraude, & quidem bonis artibus ad te emptores alliceres, & per accidens ab aliis mercatoribus averteres. *Lege Bardi, l. 1. Sel. q. 2. sect. 1. n. 14.* id fuisse prosequentem, de Lugo, *t. 2. de just. disp. 26. n. 135.* & Dian. *p. 1. tr. 8. ref. 80.*

Venditio rei vilioris mista cum pretiosiore.

6 Ab Argentariis, & similibus licite venditur argentum, & aurum mistum cum eo metalli genere, quod dicitur *lega*; a Ferrariis ferrum mistum aliquibus granis arenæ; a Fabricaldariis æs mistum cum modico ferro; a Vinitoribus mustum, ad quod decoquendum, necessario addenda est modica aqua, &c. modo servantur tria: Primo, ut misceatur solum id, quod est necessarium ex arte. Secundo, quod consuetum. Tertio, in parva quantitate. Ita Azor. *p. 3. lib. 8. de empto, & vendito, c. 23. q. 3. ex Cord. in sum. q. 8.* Ratio est, quia hæc ita communiter æstimantur, & venduntur in foro.

An vino misceri aqua, ac frumento misceri secala, vel quid simili liceat, innui superius, *§. 5. n. 4.*

Vendere quid pro quo.

7 Vitium id Pharmacopularum est familiare, qui Aquas ex herbis extractas, ipsas herbas, radiceve, & varia electuaria ab emptoribus expetita, cum in promptu aliquando non habeant, alia non absimilis virtutis tradunt, ne in ipsorum Officinis deesse illa emptores conquerantur, minusque propterea illam frequentent.

8 Profecto, si certum evidenter esset, eas supposititias res iidem prorsus pollere virtutibus, nullius culpæ hunc vendentem condemnarem. Cæterum dum unum pro alio tradis: primo, ementem decipis, dando aliam substantiam ab expetita. Secundo, accipis certum pretium pro incerto medicamento. Tertio, infirmi saluti non consulis, & utinam illam aliquando non offendas, dum, Medico mandante quoddam electuarii genus, tu aliud, quod tibi videtur non dissimile, cum dissimile forte sit, invito porrigis.

9 Solum ergo te a gravi culpa excuso, quando, ut dixi, certus es de æqualitate virtutis, seu ut universalius loquar, quando certus es fore æque, vel quasi æque utilem rem ementi; tunc enim is non erit probabiliter invitus graviter in ea re emenda. Rursus si certo prævideas damnatum fore admodum leve, culpa reduceretur ad levitatem, ratione parvitate materiz. Quid enim damni gravis est v. g. si ad usum comedendi iusto pretio tradas unum genus piscium pro alio parum diverso, Vinum Chium pro Cretico, &c. Ita Tolet. Valent. Ledefm. Sor. Salon. quos citat, sequiturque Salas, *de empto. dub. 36. cit. n. 5.*

10 Quoad restitutionem; certum est, te debere restituere excessum pretii, si forte a te acceptus est supra iustum pretium rei, quam tradidisti (etiamsi ejusdem fuerit utilitatis) vel supra pretium, quo emptor rem eandem alibi fuisset empturus. Certum præterea, re integra, hoc est existente adhuc re tradita, te in re gravi obligari ad rescindendum contractum, & ad red-

dendum totum pretium. Certum denique est, te debere referre omnia damna forte ex tua deceptione consecuta. Quæ omnia patent ex Regulis generalibus de restitutione.

De fraude, & dolo interveniente in ipsa venditione.

11 Celebris est hæc difficultas, ac millies agitata, nam propterea eam omittere decrevissem, nisi indecorum judicasset alio emandare lectorem meum in re valde necessaria, & frequentissima, & quod caput est, ita implexa, ut testetur de Lugo *t. 2. de just. disp. 22. sect. 6. n. 87. fm.* etiam Sanch. clarissimum alias doctorem hac in re varie, & obscure locutum esse.

12 Advertendum ergo est primo: cum aliquis rem vendit pluris, vel emit minoris, quam ea valeat, duobus modis facere potest; Primo, ignorans iustum pretium; & tunc dicitur deceptio in re ipsa intervenire, & non a proposito. Secundo, sciens; & deceptio tunc dicitur a proposito. Rursus hæc, quæ est a proposito, interdum fit cum dolo, ut cum quis aliquid fingit, vel mentitur, unde alter decipiatur: interdum sine dolo, ut cum quis absolute rem vendit eo pretio, quod sit supra rigorosum, nihil tamen fingat: quo pacto ementem decipit quidem, seu damnificat a proposito, seu sine dolo.

Advertendum secundo: ejusmodi dolus, vel etiam error potest accidere, vel circa substantiam rei venditæ; veluti si putes te emere aurum, & emis aurichalcum: vel circa accidentia, veluti si putans emere vinum vetus, vel equum sanum, emas vinum novum, vel equum claudum. Quid intelligatur hic nomine substantiæ, & nomine qualitatis explicabitur, *mox n. 17.* clarius.

13 Advertendum tertio: ipse dolus, seu error substantiæ, vel accidentium dupliciter potest intervenire in contractu. Primo, ita ut dolus, vel error det causam contractus; id est, si error, vel dolus non adesset, nulla ratione iniretur contractus. Secundo, ita ut incidat in contractum, id est, patiens illum dolum, vel habens illum errorem, contraheret quidem, sed non tanto pretio. V. G. emisset quidem illum equum, etiamsi scivisset esse claudum, sed viliori pretio; id, quod ex conscientia, & verbis, seu scriptura patientis dolum est coniciendum, Subadvertite, dolum posse provenire, vel ab aliquo ex contrahentibus; vel ab aliquo tertio, sciente, & consentiente ipso contrahente, vel denique ab aliquo tertio, nihil scientibus ipsis contrahentibus. Quando tertius est Procurator, Tutor, negotiorum gestor alterius, non dicitur vere tertius; sed cum faciat unum cum ipso, dicitur unus ex contrahentibus.

14 Advertendum quarto: quando Venditor non recipit dimidium iustæ æstimationis, ut si res infimo pretio valeat viginti, ipse autem vendat novem, dicitur decipi intra dimidium. At vero quando emptor solvit plusquam dimidiam partem iusti pretii, ut si res valeat rigoroſe decem, ipse emit sexdecim, dicitur esse deceptus infra dimidium, ut per occasionem *n. 1.* item innuimus. His præmissis sint hæc tres regulæ:

Regula Prima.

Quod dolus contrahentis dat causam contractui.

15 Si dolus siue gravis, siue levis (lege de Lugo, *t. 2. de just. disp. 22. sect. 7. n. 142.*) vel error, siue in substantia, siue in qualitate, seu accidentibus det vere causam venditioni, vel cuicumque contractui bonæ fidei, & dolus proveniat ab altero ex contrahentibus, vel a quocumque tertio cum contrahentis consensu (lege Mol. *disp. 339. & 352. Fag. de contr. l. 5. c. 42.* & alios cit. Primo, *Contractus est invalidus in utroque foro: lege Lessl. 2. c. 17. disp. 5.* aliosque apud de Lug. *t. 1. de just. disp. 23. sect. 6. n. 70.*) Primo contractus est invalidus in utroque foro: quamvis ex citatis aliqui dicant esse rescindendum hunc contractum, aliqui, esse ex jure naturæ validum ex una parte. Excipe semper Matrimonium, quod validum est, quando non est error circa substantiam. Vide *n. 24.* Secundo: datur decepto (non decipienti) electio vel contractum relinquendi, vel eidem standi, cum compensatione ejus, in quo ipse innocens læsus fuit. Tertio: idque etiam si deceptio sit ultra, aut infra dimidium. Ratio primi est, quia ubi deficit consensus, deficit contractus: at hic omnino deficit consensus, id enim est dolum dare causam contractui, ut dictum est *n. 13.* Ratio secundi est favor, qui debetur innocenti. Ratio tertii est, quia sic meretur (etiam in foro externo) qui dolose agit: Imo auctoritate propria, etiam ante Judicis sententiam ipsum resilire a contractu posse, si velit, mihi dubium non est; quia ubi nullus fuit ejus consensus, ibi repellere contractum proprio jure potest.

Dixi autem (contractui bonæ fidei) contractus enim stricti juris in casu hoc, quando dolus dat causam contractui, validos esse, sed rescindendos, multorum fert opinio; id, quod lege apud citatos Doctores, & ego innui superius, *c. 6. §. 2. n. 5.*

16 Quid, si error sit in substantia, vel qualitate dantibus causam contractui, sed nec aliquo ex contrahentibus, nec alio tertio dolum machinante? Resp. Si sit error in substantia, nullus est contractus, quia nullus est consensus, ut patet ex dictis de contractibus in genere, si sit in qualitate, dicam *mox in not. et. 1.*

17 Petes; Quid hic intelligatur nomine substantiæ, & nomine qualitatis? Respond. id permaxime refert cognoscere, ne in multos errores prolabaris. Certum est ergo non intelligi hæc physice. Si enim tu velles emere equum ad iter multorum dierum, vel ad prolem gignendam, & loco equi juvenis daretur tibi equus annosus, certe non esset deceptio in substantia physica; & tamen esset error in substantia in re nostra.

Et quamvis in matrimonio deceptio illud irritans sit ea, quæ affert errorem in persona, & substantia physica, vel etiam in qualitatibus, quando hæc redunduntur in errorem personæ (de hoc vide Basil. Pont. lib. 4. de matr. c. 22. & ib. citat. Th. Sanch. & Aegidium) at in aliis contractibus magis late patet deceptio in substantia: ita nimirum, ut nomine substantiæ intelligatur illud objectum, quod principaliter, & fere adæquate movet hominem ad contrahendum nomine qualitatis, illud, quod minus principaliter. Quare si notabiliter res differat ab objecto a te invento, & cogitato, dicetur adesse error in substantia: si differat leviter, dicetur adesse in qualitate. Afferit Sanch. lib. 4. summ. cap. 2. n. 11. in simili duo exempla, & alia nos attulimus, supra l. 3. c. 13. cum de Voto; quem locum relege. Si quis enim voverit Religionem putans in ea carnes solere comedere, si inventiat in ea perpetuam illarum abstinentionem: error erit in substantia voti, quia notabiliter Religio inventa variat a Religione a se cogitata, & intenta, atque ideo irritum erit votum. Secus, si inveniret semel v. g. in hebdomada jejunaui, quia non notabiliter variat; &c. Pari modo si quis te decipiens dicat Romam parum distare, & ideo ejus peregrinationem voveas, deciperis in substantia, si multum distet; at deciperis in qualitate, si non multum distet ab eo, quod dictum tibi est. Adverit tamen idem Sanch. illud (parum, & multum) debere sumi respective, non absolute: siquidem respectu nobilis puellæ, multum quid erit distantia pedestris decem milliariam, quæ non erit respectu rustici; & in magno numero parva deceptio erit illa, quæ magna reputabitur in parvo. Si enim v. gr. cogites locum distare per quindecim milliaria, cum distet per triginta, magnus erit error, & substantialis: at si pates distare per trecenta, cum distet per trecenta & triginta, parvus erit, & in qualitate. Ex his igitur in casu nostro ille error, vel dolus erit in substantia, qui te decipit notabiliter, quoad rem cognitam in ordine ad contractum; quem celebras: qui leviter decipit, erit error in qualitate.

Regula Secunda.

Quando dolus contrahentis incidit in contractum.

18 Si error, vel dolus non det causam contractui, sed in contractum incidat, quamvis alter contrahentium in illo communicaverit, illumque sciverit, contractus est validus in utroque foro: tenetur tamen decipiens reducere contractum ad æqualitatem, atque omnia decepto refarcire. Ita Mol. d. 352. §. 4. concl. Less. lib. 2. c. 17. dis. 15. n. 28. Fag. l. c. lege, c. delicti, de empt. Ratio est, quia hic adest consensus ad rem, seu ad substantiam, & solum deest, ad accidentia, hoc enim est dolum incidere in contractum, ut n. 13. explicuimus, ergo non est, cur non sit validus contractus. Debet tamen, ut dictum est, reduci ad æqualitatem, supplendo de pretio, quod deest: unde fit, ut si sit deceptio ultra dimidium, adhuc sit validus contractus, sed supplementum afferre etiam per forum externum compelletur decipiens; nam si deceptio non fuerit ultra dimidium, solum compelletur per forum internum, ut n. 1. vidimus.

Regula Tertia.

Quando dolus tertii dat, vel non dat causam contractui.

19 Si error est in qualitate (nam si est error in substantia, ut si habeas vitrum pro gemma, jam ex regula generali dicta n. 15. semper contractus est nullus, quia nullus est consensus) si, inquam, error est in qualitate, estque is inductus a tertio, nihil scientibus contrahentibus, sive error, vel dolus non dederit, sive dederit causam contractui, contractus est in utroque foro validus. Ita Less. Fagun. Mol. citati. Secundo, datur actio decepto, ut possit agere contra tertium decipientem, tum de damno, tum de dolo. Tertio, non datur facultas decepto relinquendi contractum, sed solum petendi supplementum pretii, si quod fuit. Ratio primi dicti est, quia, quando in contractibus onerosis dolus est inductus a tertio, imo etiam quando ipsemet contrahens sua falsa opinione se decipit, adest sufficiens consensus ad contrahendum: omnes enim ex Fag. l. 5. de contract. c. 2. n. 16. implicite se intendunt obligare, quoties ipsi contrahentes non participant de dolo; nisi enim sic intendatur, nullus unquam contraheret, essetque continua discordiarum seminatō, cum possent semper homines dicere se deceptos esse, se, si scivissent, non contracturos fuisse, &c. nam propter eandem rationem, quando bona fide duo contraxerunt, nullo dolum machinante, si deceptio sit in pretio, erit validus contractus, sed solum agatur de supplemento, &c. Ratio secundi est indemnitas decepti: Et adverte inter cetera damna esse etiam excessum, quo patiens dolum emit rem, quam similem minoris emississet alibi, ut manifestum ex se est. Ratio tertii est, quia si in hoc contractu est sufficiens, licet implicitus consensus, ut diximus, constabit contractus: quare non erit ratio cur rescindatur.

20 Scio Less. l. 1. c. 17. dub. 4. n. 33. loquendo, quando res est integra, quod certe non est improbable, putare esse rationem cur rescindatur, atque adeo hunc deceptum posse in conscientia, antequam a Judice cogatur, non stare contractui, quia vere non consensit absolute, juxta legem 77. ff. de contrahenda emptione: non consensit enim, nisi posito dolo illius tertii verum hæc lex non obstat nostro dicto, neque hæc ratio. Non ratio, quia hæc solum militat, quando in dolo communicavit alter ex contrahentibus, & militat etiam in donationibus, & promissionibus mere gratuitis, ut in legatis, institutione hæredis, & simili-

bus, quæ irrita sunt, si error contingat circa causam, & motivum principale donandi, undecumque provenerit error; non vero militat in emptionibus, & venditionibus propter rationem modo a nobis insinuatam n. 19. in ratione primi dicti. Lege Fagun. l. c. item Mol. tr. 1. de just. d. 209. & Sanch. in Dec. l. 4. c. 2. & de Lugo t. 2. de just. disp. 22. sect. 2. n. 69. & 89.

Notationes quatuor circa prædicta.

21 Notatio prima. Si emens dicat expresse in hunc modum, *Si vinum non est vetus, nolo illud a te emere* (idem puto, quia æquivalens est, si dicat; *Vende mihi vinum vetus, vel illius loci*) contractus nullus erit in casu, quo deprehendatur vinum non esse vetus, nec illius loci, etiam nullo præcedente dolo venditoris, vel alterius, quamvis sit error in sola qualitate. Ita Dic. l. 2. de just. tr. 3. d. 1. dub. 6. & tr. 8. d. 4. dub. 1. n. 5. fin. Ratio est, quia in hoc casu consensus fuit conditionatus; quare conditione non posita, nullus fuit consensus; nisi forte adfit aliquando consensus implicitus: id quod evenit, quando dicta res accepta est ejusdem substantiæ, ejusdemque bonitatis, utilitatisque cum illa, quæ a te expetita fuit, ut si vinum novum sit æque bonum, ac vetus. Dixi (ejusdem substantiæ) nam si esset diversa, ut si esset oleum pro vino, nullus est contractus, quamvis tu si scivisses esse oleum, etiam emisisses: quia tunc tuus consensus nunquam fuit circa substantiam olei.

Si vero ejusmodi venditionis contractus cum errore circa qualitatem, nequaquam sub prædicta, vel simili conditione fuit celebratus, nullo dolo præcedente, validus erit contractus; ut si emens dicat: *Vende mihi vinum*, intendens emere vetus, cum tamen postea deprehendat esse novum. Ratio est clara ex dictis; quia hic adest consensus ad substantiam: error enim solum est in qualitate, de qua hic loquimur, nec emptio facta est sub conditione, quia voluntas ementis mente retentæ nihil operatur, nec ex alia parte præcessit ullus dolus: ergo ex nullo capite infirmabitur emptio, quantumcumque dicat nunc emptor, si scivisset, non emisisset: atque, si justo pretio emptum est vinum, nihil est præterea supplendum.

22 Notatio secunda. Quando dolus dedit causam contractus, & universaliter, quando decipiens ementem decipit, obligaturne semper idem decipiens monere deceptum de dolo, ut si velit rescindere contractum, rescipiat, vel supplementum pretii accipiat? De dolo positivo agimus: nam de dolo negativo, id est quando vendens nihil dicit, non tamen revelat vitium occultum rei, quam vendit, dicemus *mox a n. 32. Respond.* Si res non est integra, V. G. emptor jam bibit vinum novum, non est venditor obligatus monere. Ita Mol. disp. 352. circa finem, quia superfluum id esset; solum igitur suppleat pretium: quod si pretium fuit æquale, ad nihil obligatur, sed solum ad pœnitendum de peccato doli secundum ejus gravitatem. Si res est integra, erit distinguendum; nam si res æque illi emptori utilis est, non obligabitur venditor monere, quia licet emptor involuntarie emerit, nunc vero rem habendo æque utilem, potest præsumi ipsum assentiri, vel certe non valde esse invitum ad eam rem retinendam. Sed in pretio debet semper fieri æqualitas, ut certum est: quod si non est æque utilis, vel saltem fere æque, aderit certè obligatio monendi, & rescindendi contractum; quia si est in re gravi, sicuti graviter decepti emptorem, sic graviter continuare in deceptione. Dico in re gravi, nam Molin. loc. cit. excusat a mortali vendentes, dum clamant vinum suum esse vetus, esse pretiosum, esse talis loci, cum non sit: si enim æqualis est bonitatis, & pretii, non graviter (ait) sic lædunt emptores. Verum ego inde etiam hos regulariter excuso, quia jam omnibus est exploratum, eos exaggerare, & ut alliciant ementes sic proclamare.

23 Notatio tertia. Quod contractus, quibus dolus causam dedit, non obligent, nec sint validi, &c. verum habet, etiam si firmati juramento fuerint: quia juramentum promissorium ad hærens contractui semper intelligitur conditionatum, id est, si contractus est validus; id, quod clare docuimus, lib. 3. cum de Juramento, & docet Fagund. l. c. c. 42. n. 11. alique.

24 Notatio quarta: Hactenus allata non omnia procedunt in contractu Matrimonii, de quo a nobis dictum est, sup. l. 3. §. 5. n. 26. & poterit legi Sanch. lib. 7. de matr. disp. 18. & deinceps nec in Sponsalibus ex eodem, lib. 1. de matr. disp. 62. n. 2. quæ cum tendant ad insolubile vinculum Matrimonii, requirunt omnimodam libertatem; imo nec in Professione religiosa, nec item in Votis biennii Societatis Jesu, de quibus videri poterit de Lugo, loc. cit. num. 88.

De vendente rem, cujus vitium non cognoscitur ab emente.

25 De vitio intrinseco rei agimus, quod est, quando res ipsa, quæ venditur, non habet solitam bonitatem intentam ab ementibus. Nam vitia, ut sic loquar, extrinseca, non esse necesse aperire, colligitur ex dictis supra, §. 4. extrinsecum autem vitium illud appellamus, quod rei pretium diminuat ratione alicujus extrinseci, ut ob abundantiam brevi superventuram, ob raritatem futuram emptorum, &c. de qua re ib. dictum est satis.

26 Jam vero certum in nostra hac quæstione est ex Mol. disp. 353. Salas, dub. 34. n. 4. Valent. tom. 3. disp. 5. q. 20. pag. 3. & 4. ex Sancto Thoma, 2. 2. q. 77. art. 3. Primo, vendentem sive interrogatum sive non interrogatum, qui tacet vitium intrinsecum notabile rei, quam vendit, quo cognito emptor non emisisset, irritum, sive certe irritandum facere venditionis contractum, peccare, & ad restitutionem obligari. Ratio est, quia tunc, cum dolus det causam contractui, decipitur in re gravi emptor; unde debet ipsi restitui etiam in foro conscientiæ pretium: imo ad illud respiciendum datur in foro externo actio, quæ vocatur Redhibitoria.

27 Certum est secundo ex Dicastillo, lib. 2. de Just. tract. 9. d. 4. dub. 4. n. 35. in eodem casu, si cognito vitio adhuc emptor emisisset, validum esse contractum propter consensum implicitum (nam supponimus rem esse ejusdem substantiæ) nec peccari a vendente, quia si diminuitur de pretio, & adhuc emptor emisisset, illi damnum non inferitur: verum, tum in foro externo (nam in hoc casu datur emptori actio, quanti minoris) tum in foro conscientiæ, semper reddi debet excessus, si forte is excessus fuit: & præterea post emptionem monendus erit emptor de eo vitio; ne scilicet is rem eandem majori pretio alteri vendat, puta, ut non vitiatam, cum tamen viciata sit; vel ne damnum faciat alicui res vendita, ut si esset equus calcitrosus, &c.

Ex dictis excusarem vendentem proportionato juxta vitium pretio vinum, quod venditor scit brevi corrupendum, si ipse probabiliter putet ab emptore brevi, & in usum communem esse consumendum; quia tunc nullum damnum inferit ementi; secus si probabiliter putet ab emptore esse servandum, quia tunc illud vitium occultatum in ipsius ementis damnum cederet, ut etiam cederet, si vinum illud esset adhibendum ad medicamenta, &c. Lege Medinam non excusantem, c. de vest. q. 34. & 35. & Salonium excusantem, 2. 2. q. 77. art. 3. sed sunt conciliandi modo, qui hic a me ponitur.

At unde sciam emptorem fuisse, vel non fuisse empturum? Resp. ex circumstantiis; ex ejus sine, ad ejus juramentum, &c. ut modo innui n. 13. in simili. Quandoam obligatur venditor monere emptorem, ut rescindat contractum, remque reddat, pretiumque, resumat satis item innui modo in notat. 2. n. 22.

28 Certum est secundo; quando vitium, quod tacetur, non est notabile respectu finis, vel voluntatis ementis, validum item esse contractum; & insuper, si propter illud vitium aliquid diminutum est de pretio, nihil esse restituendum. Ita Less. l. 2. c. 21. n. 90. Mol. h. c. Quod si non sit diminutum, restituatur excessus, imo & admonendus erit emptor, nec cum eodem vitio pluris alteri cum injustitia vendat, vel damnum alteri faciat modo jamjam dicto n. 27. Cum autem hic supponamus emptori voluntariam esse emptionem quoad substantiam, vitium vero esse leve, non erit saltem id peccatum mortale, quando pretium fuit justum.

Dixi (respectu finis) si enim est æque utilis, habuisti superius n. 22.

Dixi (respectu voluntatis) nam si voluntas ementis explicata, vel tacita, fuit conditionata, sic: Si res talis est, si vitio caret, &c. emto: secus non emto, invalidus erit contractus ex defectu conditionis non purificata, ut dixi item sup. n. 21.

Ex dictis n. 26. colligitur: Is, qui semina corrupta vendit pro recentibus, Qui Medicinam efficitur pro efficaci, Qui ovem morbidam pro sana, Qui servum furacem pro probo, Qui pannum, vel galerum notabiliter adustum, vel cariosum pro firmo, Qui vinum, vel frumentum, quæ diu servari nequeunt, si videt emptorem velle diu notabiliter hæc servare, Qui rem litigiosam pro secura, Qui rem amissionis periculo subiectam (ut sunt V. G. bona hæretici, quæ a die commissæ hæresis confiscationi subiacent) pro non subiecta, &c. colligitur, inquam, hunc peccare contra Justitiam, obligarique ad restitutionem, tum excessus pretii, tum damnorum, quæ forte inde sequentur; qualia essent, si cæteræ oves morbidæ fierent, si mors contingeret sumentem medicinam illam, &c. Ratio autem est, quia venditor rem venalem dum exponit, onerosum contractum per venditionem celebrare intendens, debet, sicut bonam monetam accipit, ita & tradere rem utilem: nam propter eandem rationem tenetur de evictione, id est tenetur jacturam rei refarcire, si ab alio contra ementem res evincatur, &c.

29 Adverte, si sine fraude, vel culpa ignoretur vitium ab utroque contrahente, solum erit supplendum pretium, si justum non fuit: quod si fuit error in substantia, poterit emptor, si velit, ratificare emptionem, sed & poterit renunciare: at si fuit sincere celebratus contractus sub protestatione cujuscumque vitii forte apparendi, cum tunc adsit hæc conventio, ne pretii quidem supplementum erit conferendum, quando juxta periculum apparendi vitii taxatum est pretium; id enim operatur non injusta illa conventio. Audio alicubi esse legem, seu consuetudinem, ut res, præsertim animalia semper vendantur sub ejusmodi conventione, quam certe approbo, ad tollendas lites. Imo non improbabiler putarem, id etiam tacite fieri in occultissimis quibusdam vitiiis, quæ non solent cadere in communem cognitionem, quidquid dicat in contrarium Bartholomæus a Sancto Fausto, in Specul. Confess. lib. 6. q. 16. Secus vendenti servum, vel equum, qui post unum, vel alium diem moritur apud emptorem, possit ipse emptor litem movere, dicens, morbum causam mortis fuisse ante emptionem in servo, & equo, non postea, atque adeo velle sibi reddi pretium, vel certe majorem ejus partem; opponente interim venditore morbum fuisse repentinum, atque ex præsentia causa. Ni sic sibi emptor persuadeat, advocet Anatomistas, equi viscera ex arte naviter exploraturos. Quis Judex his nugis vacuas aures daret? Et ratio esse ulterior potest, quia tanti res apud communem æstimationem valet, quanta ejus bonitas bona fide expertibus apparet, qui nullum respectum habere ad occultissima hæc vitia consueverunt. Vide, quæ non multo post dicam n. 34.

Porro quatuor supersunt quæstiones; faciles duæ, duæ aliquantulo molestiores.

Res vendita solum vitiosa ex parte.

30 Quæstio prima facilis: quando plura simul venduntur, quarum aliqua sunt notabiliter vitiosa, aliqua non item, eritne va-

lidus, an invalidus contractus? Resp. cum Bonac. de contr. disp. 3. q. 2. p. 6. n. 3. aliis citatis. Vel res habent inter se connexionem, spectato sine ementis: & invalidus erit quoad omnia, frustraretur enim suo sine emptor: vel non habent, & tunc validus erit, quoad partem non vitiosam, quia tunc maxime militat illud Juris: *Utile per inutile non vitiatur*. Exemplum: Vendis duos equos ad equitandum, constat venditio quoad alterum equitanti aptum, si alter ineptus inveniatur. Vendis eisdem duos equos ad Rhedam trahendam, nulla est venditio, si alter ex equis inveniatur ineptus.

Fructus rei vitiose vendite cujus.

31 Quæstio secunda facilis; quando propter præcedentem dolum resumit venditor rem, quam vendidit, cujus erunt ii fructus, quos forte produxit res sic empta? Respondeo, cum res fructificet pro domino, eidemque pereat; quando contractus fuit invalidus, fructus erunt venditoris (ut etiam ipsi res perierit, si perierit) deductis tamen expensis ab emptore factis, & compensato damno, si quid ab eodem ex vitiosa illa venditione acceptum fuit. At vero quando fuit validus, erunt emptoris, quia tunc emptor factus fuit dominus rei. Ita idem ib. n. 18. alios citans.

Vitium patens an manifestandum.

32 Quæstio tertia molesta est: An vitium patens notabile rei, V. G. equum esse monoculum, debeat ex Justitia manifestari emptori, qui illud non advertit.

Respondeo: hac in quæstione maxime advertendum est, aliud esse tacere, seque habere negative, aliud verbis, aut facto, positive abscondere vitium. Hoc posterius nunquam licet: unde damnamus passim eos, qui de nocte, vel sub tenebris, vel admittas cum bonis data opera merces vendunt, ut earum vitia non advertantur, & eos, qui infundunt guttam argenti vivi in equum hæbetem, quo generosus appareat, & eos, qui sub verbis his tegere satagunt lux rei, V. G. equi vitium, *Vendo hunc equum quasi cæcum, quasi claudum, quasi saccum* (sic loquuntur Siculi) *plenum ossibus*, &c. Ratio est, quia quidam est decipere, si hoc non sit? Tegere volunt (dixi) nam si sic dicant sincere, ne teneantur ad damna forte futura, vel forte occulta, tunc peccato non est positive decipere, sed prudenter agere, ut modo n. 29. dictum est. Illud prius, hoc est, tacere manifestum vitium, non est improbable carere injustitia, si res vendatur justo pretio, & sine periculo damni alterius. Ita Turr. dist. 58. dub. 2. alii. que apud Dian. p. 1. tr. de contr. ref. 9. Bonac. loc. cit. n. 13. alios citans Dicast. lib. 2. de Just. tract. 9. dist. 4. dub. 2. n. 10. cit. D. Thom. Mol. Azor. Navar. alioque; quia venditor non obligatur facere partes emptoris, ostendendo ea, quæ ex se patent, & videre facile potest emptor. Si tamen ex inculpabili inadvertentia, vel hebeti sensu, vitium manifestum emptor non videat, obligatur venditor illud ostendere, quia venditor obligatur tradere rem non vitiosam; & ex alia parte non habet hic excusationem ductam ab emptoris prudentia, cui se committere possit,

Interrogatus de vitio quid respondebit?

33 Quæstio quarta præcedente molestior: an venditor interrogatus de mercis bonitate, vel malitia obligetur semper, & quoadcumque, vitium notabile patefacere? Resp. obligari, non solum quando expresse, sed etiam quando tacite emptor interrogat, ut si emptor ostendat se vinum v. g. emere, quia illud diu servare vult, id enim est tacite interrogare de bonitate vini. Ratio est, quia secus dolus daret causam contractui, & consequenter invalida esset venditio. Excipe primo, nisi venditor sincere, & sine fraude aperte emptori fateatur se nolle rem suam vendere, nisi pro ut est, juxta modo dicta n. 29. Excipe secundo, quando vitium est parvi momenti, quo etiam cognito, judicatur ex circumstantiis emptor empturus fuisse; tunc enim dolus non dat causam contractui: solum restituendus erit excessus pretii, si carius, quam valeat, res vendita sit. Verum si vitium sit dicti parvi ponderis, nihilominus ex circumstantiis cognoscatur, eo vitio cognito, emptor empturus nequaquam fuisset, invalida est venditio, quia ea tunc æquiparatur venditioni conditionata, sic: *Nolo emere, si adsit hoc vitium*. Cum igitur adsit vitium, deest consensus, ut supra dictum est in Notatione secunda; & consequenter obligatur venditor pretium totum reddere, remque suam sibi resumere, nisi aliter voluerit emptor.

De vendente rem incogniti valoris.

34 Jam vero occasione vitii non cogniti in re, de quo hætenus disputavimus, dicamus aliquid Primo, de valore rei non cognito: Secundo, de ipsa re non cognita: Tertio, de vitiosa solutione per monetam falsam. Quoad primum, id explicabitur discutendo venditionem quamdam, quam olim Messanz contigisse, memini.

Nobilis quidam Vir vendidit cuidam, exiguo pretio, vas antiquum prægrande in Chonchæ formam expansum, rude aspectu, & ut putabatur vulgari metallo fufum. Voluit ergo emptor ex vase illo centum circiter librarum ponderis, aliud elegantioris formæ, & magis ad usum accomodatatum conflare: sed interfundendum adverterunt periti Artifices, illud constare ex ære Corinthio pretiosissimo; quare separaverunt auri purissimi quasi libras triginta, totidem circiter argenti, reliquum æris, ac stanni. Ut rem venditor inaudiret (statim enim fama, quasi de invento thesauro per Urbem increbuit) ad Judices rem detulit, recuperaturus, si potuisset

pretium, ut ipse clamabat, iustum rei a se per errorem venditam. Quid iudices illi decreverint, ego gravissimis tunc dissentus negotiis non adverti: nunc vero, cum hæc scribo, ejusmodi casus in mentem venit, & quid decernendum in conscientia fuisset, subscribo.

35 Profecto casus novus non est: solet enim de eo disputari ab Auctoribus, Salomo, Lessio, Bannes, Molina, Reginaldo, aliisque apud Dicast. l. 2. de Just. tr. 9. disp. 4. dub. 9 n. 133. sub exemplis de gemma, herba pretiosa, rudi auro, & similibus, ab ementibus, vel vendentibus minus cognitis; de quibus, antequam resolutionem de incognito illo vase afferam, sic statuo.

36 Si quis emit vitrum, quod communiter tale existimabatur, & pro vitro illud alteri vendidit, sed deinde in manu tertii cognita est gemma, ad nihil tenetur hic posterior emptor, sicuti nec ille prior, si illam post emptionem ut gemmam cognovisset. Idem solet dici, ut *mor. n. 42.* dicitur, de herba pretiosa, quæ casu in falce lignorum invenitur ab emente bona fide eundem lignorum fascem. Ratio est, quia tanti valet res, quanti æstimatur communiter: communiter autem, ut vitrum, & ut herba vulgaris illa æstimabantur, sicuti nunc supponimus; ergo non plus vendi debuerunt.

37 Dixi primo (communiter tales existimabantur) nam si fuisset merus error, vel deceptio vendentis, ut si puer a matre gemmam suffuratus, eamque putans vitrum, ut tale vendidisset, vel Artifex a rustico vili pretio gemmam emisisset, sine dubio talis venditio vel rescindi deberet, vel reduci ad æqualitatem juxta voluntatem decepti; quia esset error in substantia ejus rei, quæ communiter majori pretio digna judicatur. Ita de Lugo *l. 1. dist. 9. sect. 11. n. 127. vers. Secundo difficilis est.* Sicuti etiam si quis rem emit, datque monetam falsam, seu adulterinam, ut componit errorem, compensare debet; quia venditores, & emptores tenentur ex ipso contractu se reddere indemnes in re, & pretio secundum communem existimationem. In casu autem n. 36. cum communiter ea res vili æstimaretur, merito dictum est, ementem ad nihil teneri.

38 Dixi secundo (si post emptionem cognovisses) nam si cognovisti antea, ut accidere solet, si rusticus tibi vendat aliquid simile in campis repertum, est major difficultas; & ego sic distinguere vel cognovisti viribus ingenii tui, & tuæ extraordinariæ scientiæ, ut si in falce lignorum venalium introspiceres herbam pretiosam: & tunc potes emere pretio communi, quia communiter pro re vili illa herba æstimatur, & tuæ arti illa foelix fortuna debetur. Vel cognovisti ex vi artis ordinarie, ut certe cognoscerent ceteri ejusdem artis communiter, ut si rusticus tibi aurifici venderet frustum aurei rudis, vel si tibi Mercatori venditor offerret merces communes, vel monetas, quas ipse venditor viles putat: & tunc non potes emere, vel accipere pro ære, vel simili re vili; quia tunc jam adest pretium naturale, quod est illud, quo æstimari solet ab expertis, quibus incumbit pretia rerum æstimare. Debes igitur pretium hoc commune dare; imo si interrogaris de valore rei, ut dixi n. 33. totam bonitatem rei manifestare teneris, ut scilicet venditor eligat, quod pretium velit, summum, medium, an infimum: lege Mol. *dist. 393.* Salas, alios cit. *tr. de empt. & vend. dub. 36. n. 3.* Alii qui putant, si non interrogaris de valore rei, posse te dare infimum pretium, nihil manifestando de ipsius rei valore. Insuper de Lugo, *t. 2. de Just. dist. 26. sect. 8. n. 126.* Sed id mihi difficile est, quia semper remanet scrupulus idem, qui est, quando interrogaris: semper enim venditor debet eligere pretium ad libitum suum ex illis tribus, quod velit, non tu, dando infimum.

39 Lege Molinam, *dist. 393.* Cajetanum, Salas, alios cit. *in tr. de empt. dub. 36. n. 3.* qui etiam damnat illum emptorem, qui dicit rustico, vendas hoc tanti, & reliquum pretii condona mihi: nam licet ille condonet, non est tutus emptor, quia ille non condonat libere, sed ex pacto, sine quo emptor non emerit; nisi recurrat doctrina de ultronea merce, vel quid simile, ut suo loco vidimus.

40 Quod si tu, & rusticus æque nesciretis, sed subdubitareis de valore rei, & nihilominus ex communi consensu scienter de certo pretio conveniretis, si postea pretiositas, vel utilitas appareret, ad nihil alteruter teneretur. Patet ratio, quia fuit æquale periculum: si spes major concepta fuerit de valore a tali emente, aliquanto majus debet pretium afferri, ut emptio reducat ad æqualitatem, ut ex se patet.

41 Jam redeamus ad Corinthium Vas. Quoniam communiter per tot annos, illud satis vile æstimabatur, puto ementem ad nihil teneri, quia tanti emit, quanti valebat; non plus autem valebat, quia communi judicio, etiam peritorum, pro communi metallo reputabatur. Neque dicas in hac emptione vasis, per quam emitur aurum pro ære adesse errorem in substantia, qui invalidat omnem contractum: ne id dicas, inquam; pernego enim adesse errorem substantiæ: cum enim vendatur, & ematur hoc vas, quod tibi est in prospectu, quodque manibus contrectas, tota hæc vasis substantia venditur, & emitur, quasi implicito pacto, quæcumque tandem illius materia sit; quod implicitum pactum non est in volente emere gemmam, quam deinde invenit vitrum, vel contra.

Venditio rei in se non cognita.

42 Modo res erat cognita, V. G. gemma, sed ejus valor, seu qualitas non cognoscebatur: nunc ne res ipsa quidem, quoad substantiam cognoscitur, seu videtur; ut si in falce lignorum adfit confusa herba pretiosa, quæ non videatur, ut si in sacco lupulis pleno forte ab hostibus erepto, inveniatur deinde gemma, vel aurum non prævisum. Quæritur jam, cujusnam erit hoc aurum, si a milite tibi venditus fuit ejusmodi saccus? Less. *lib. 2. c. 15. n. 62.* cum Castrop. *de Just. in genere, disp. unica, p. 13. num. 13.*

absolute respondet: de Lugo, *tom. 1. de Just. dist. 6. sect. 11. n. 129.* distinguit. Lessius enim sic habet: *Milas, qui excussit hostis saccos lupulo refertos, in quibus erant laminæ aureæ recocondite, non fuit factus dominus illarum, cum illas vendiderit, antequam sciret, quod lateret.* Hæc Lessius.

A quo si petas: cur Miles non est factus dominus? Respondet, quia dominium sine possessione non acquiritur: Possessio autem sine scientia esse nequit; debet enim esse apprehensio voluntaria rei, &c. Atque ex hac Lessii doctrina sequitur tuum esse illud aurum, quia tu illud invenisti, & primus occupasti.

Verum de Lugo sic merito distinguit: *Si miles saccum eripuit volens, prout fieri solet, illum occupare, quidquid id esset, factus fuit dominus auri: sed enim voluntaria sic fuit auri apprehensio. Si autem intentionem applicavit ad lupulum, quia nihil aliud conti neri credit, non acquisivit dominium auri, sed remanet aurum in dominio ejus, cujus erat saccus.* Hæc de Lugo: ex qua distinctione.

Dico, si tibi is saccus fuit venditus a Milite domino, illi deberi aurum: si a Milite non domino, deberi aurum illis, a quibus ereptum est. Quod si ii sint hostes, aurum erit illorum, qui jus habent eos spoliandi, quales sunt Principes, & Respublica, a quibus tu minori pretio emere poteris, quasi in præmium talis manifestationis. Quod si denique facta diligentia dominus nosci non possit, inter incerta bona computandum erit ex Castrop. *loc. cit.* atque adeo ex nostra sententia erit primi occupantis, ut dicitur *infra. tr. 4. c. 1. §. 3. n. præsertim 15.*

Ex qua doctrina confirmari potest decisio, num. 41. allata de Vase illo Christophio: cum enim incognitum fuerit aurum, nemo ejus dominium habuit, nisi is, qui primus illud movit, atque occupavit.

Solutio per monetam falsam.

43 Hic hujusmodi dolus locum habet opportunum; cujus sufficiens aotitia dabitur, si error recentioris scriptoris, hac occasione, ipsius pace, corrigatur.

Is ergo sic habet, in *Repertorio morali, Verb. Possessor, numero primo. Possessor bona fidei monete falsæ, quam ponit inter alias suas monetas, potest illam expendere pro bona moneta, etiam sciens illam esse falsam, ex Navarro, in Manuali, c. 17. n. 167.* Hæc absolute Leo Zambellus, perinde falsam doctrinam asserens, sicuti de falsa moneta loquitur. Ergone, si inter centum gemmas a me bona fide emptas inveniam decem falsas, easdem tertio pro veris etiam has decem vendere poterò? Quis id unquam permittat? nam si ego a te five dolo malo, five inculpate decipiar, non propterea possum alium tertium decipere; nec, si tu a me quid furaris, poterò ego alterum tantum furari a tertio. Non igitur hæc est doctrina Navarri, quam Zambellus ei adscribit. Navarrus enim *loc. cit.* recte, licet non admodum clare, distinctionem veram tradit. Explicò: Moneta, vel primo falsa est ex missione metalli vilioris, vel secundo ex defectu ponderis, vel tertio ex signo regio, quod a falso monetario privata auctoritate monetæ justæ ponderis, justique metalli imprimitur, cum deberet illud imprimi auctoritate Regis.

44 Dico primo, cum Navarro, & Mol. *t. 3. dist. 702. n. 2.* si expendatur moneta falsa primo, & secundo modo, peccari contra Justitiam, & cum obligatione restitutionis. Adde ego (ad explicationem majorem) cum discrimine, ut si cognoscens falsitatem id facias, pecces cum obligatione restitutionis: si eam inculpate non cognoscens, non pecces; sed statim ac cognoscis, obligaris ad rescindendum pretium ei, qui damnatum sensit: obligaris autem non ex injusta actione, sed obligatione, quam habes solvendi justum pretium pro re emptæ.

Quod si nullum damnatum sensit ex tua hac expensione bona fide facta; & ex illa tu locupletior nequaquam es redditus, ad nihil te obligat merito de Lugo, *dist. 20. de Just. n. 6.*

45 Dico secundo cum eodem Navarro: si expendatur moneta falsa tertio modo, non peccari contra Justitiam; esto enim peccaverit, qui signum regium ementitus est, non peccas tu, qui expendis, quia per ejusmodi expensionem nullum alteri tertio damnatum infers; jam enim tertius habebit monetam, quæ æque in foro æstimabitur, ac quæcumque alia legitima.

§. XII. De fraudibus ex Monopoliis.

1 **M**onopolium Græce, Latine unius venditio, multis patrat, & multis excusatur modis, quos distincte jam subiicio.

Monopolium ex privilegio.

2 Quando aliquis, vel aliqui pauci obtinent a Principe Privilegium, ut ipsi soli vendant, distinguendum est; nam sine rationabili causa est id illicitum cum onere restitutionis, quod primo loco subeunt ipsi privilegiati, secundo loco ipse concedens. Ratio est, quia sic fit injuria aliis volentibus similiter vendere suas merces. Si vero sit ex causa rationabili, licitum est: excusante nimirum eadem rationabili causa, dummodo pretium pensatis omnibus juste constituatur, non vero considerata hac restitutione apud unum venditorem, quæ per accidens est. Sic conciliantur Sotus, Medina, Sylvester, aliique apud Salas, *dub. 31. n. 2.* qui negant cum aliis apud eundem, & Bonac. *de contract. dist. 3. q. 2. pag. 5.* qui concedunt.

3 At, quænam rationabilis est ejusmodi causa? Respondeo, bonum publicum, quod fere accidit in tribus casibus dumtaxat. Primo quando Princeps eget pecunia ad bellum necessarium, vel ad opera Regno necessaria: tunc enim servatis conditionibus servari solitis in vectigalibus imponendis, vendere poterit hoc privilegium, & pe-

& pecuniam ei operi applicare. Secundo quando nisi daretur hoc privilegium, ut unus, vel pauci vendant, nemo, vel pauci merces importarent in Civitatem, saltem continuare, & certe, ob sumptus, quos sine eo privilegio recuperare vendentes non possent. Id fere accidit in imprimendis libris hic in Sicilia, in importanda nive æstatis tempore: nisi enim habeant illi Impressores privilegium, ut ipsi soli ad decennium V. G. eum librum imprimant, & illi soli nivem importent, iis facile carebit Respublica. Tertio, quando ob bene merita alicujus artificis aliquam novam artem inventientis conceditur, ut ipse solus eam exerceat: conducit enim ad publicum bonum, sic allicere homines ad novas artes.

4 Petes: quando vendit Princeps hoc privilegium, potestne sibi applicare pretium? Resp. nequaquam. Ratio mihi est manifesta, quia cum ipse illud possit concedere, solum propter bonum publicum, obligabitur, quando hoc intervenit, illud concedere: at nemo pretium accipere iusta valet ob rem, quam obligatur ex Justitia facere: ut certe obligatur ex suo munere, & pacto implicito cum Republica Princeps, bono publico profpicere. Dices: accipiet quasi gabellam ad onera Reipublicæ sustinenda. Resp. assentior: sed tunc jam erit ob Reipublicæ bonum; & nihilominus debebit solemnitates, & conditiones iustæ gabelle, ut modo innui, servare.

5 Petes iterum: Princeps poteritne taxam pretii ejusmodi mercium relinquere arbitrio hujus privilegiati? Respondeo: Lessius; l. 2. c. 21. n. 149. sic merito distinguit: si merces sint pertinentes ad victum, & cultum, vel quid simile ad vitam necessarium, debere Principem taxare pretium; si ad ornatum, deliciaive, posse non taxare. Ratio est, quia in necessariis facile populus gravari continget ab uno venditore, quod incommodum vitare tenetur Princeps; at in non necessariis, cum non ex necessitate emanant, non est tam facile ejusmodi populi gravamen.

Monopolium ex compacto.

6 Si venditores conspirant in pretium, ita ut vendant supra legitimum, aut supra rigorosum, peccant cum onere restitutionis excessus, & damni inde secuti. Idem si emptores conspirant, ut emant infra infimum. Ratio est, quia iustum pretium non debet pendere ab arbitrio unius, vel paucorum, sed ex communi æstimatione, bona fide, & sine dolo. Atque advertet iustum pretium non esse hic illud, quod forte post conspirationem nascitur; hoc enim, cum ex injusta conventionem consurgat, injustum etiam erit: sed illud, quod ante injustam conspirationem sine furore, & fallacia currebat, vel currere poterat, quidquid dicat Caram. lib. 2. Theolog. mor. n. 850.

7 Illud non damno: posse ejusmodi monopolium monopolio trudi, hoc est, ut donec vendentes vendunt pretio plusquam rigoroso, emptores emant ex compacto minus quam infimo: donec, inquam; nam cessantibus illis sive partim, sive ex toto, cessare & hi simili modo debent.

8 Quod si aliqui venditores conspirant in pretium, ita ut vendant, vel emant infra latitudinem pretii iusti; ut nimirum omnes vendant pretio rigoroso, & nemo infimo; vel emant infimo, nemo supra, non peccant contra Justitiam, seclusa vi, vel fraude, quia jam servant pretium iustum; sicut enim sine injustitia vendere rigorose ego particularis possum, sic & sine injustitia possumus simul.

9 Sed permaxime animadvertendum est, quodnam tunc sit pretium iustum, id, quod dicam n. 11. & innui n. 6.

10 Peccari, in hoc casu, contra Charitatem, docent non ignobiles Doctores, quos sequitur de Lugo, t. 2. de Just. dist. 26. sect. 12. n. 175. lege Caram. lib. 2. Theol. mor. n. 845. & Molinam, dist. 345. ratio præter leges graviter id inhibentes esse potest eadem, quam in simili mox dicam, n. 15.

Monopolium ex emptione omnium mercium.

11 Si unus Mercator, seu revenditor, ut pauci sibi sine vi, vel fraude coemant omnes merces certi generis, omne V. G. frumentum, ut ipsi soli vendant etiam expectando tempus penuriam, & inopiam quo vendant carius, siquidem pretio iusto vendant, spectatis omnibus circumstantiis, ut mox n. 21. dicam, non peccant contra Justitiam commutativam, unde ad nullam restitutionem obligantur. Ita Molina, dist. 345. fin. Lessius, lib. 2. cap. 21. n. 51. alique apud Bonac. disp. 3. de contract. q. 2. p. 5. n. 4. contra Navarrum, Azor. aliosque putantes peccare contra justitiam. Ratio est, quia iusto pretio emunt, iustoque, ut supponimus, vendunt.

12 An peccent contra Charitatem, est omnino distinguendum: Vel enim loqui possumus de illo uno, qui sine conventionem cum aliis, sibi dictas omnes merces emit: & hunc ne peccare quidem contra Charitatem, docet Mol. ib. concl. 2. & de Lugo, ib. n. 178. præscindendo semper a lege prohibente, vel a damno valde notabili Reipublicæ. Ratio esse potest, quia sibi providere quilibet in suis negotiationibus per suam diligentiam potest.

13 Vel possumus loqui de multis, qui simul conspirantes simul emunt, ut carius vendant: & hi difficulter a peccato contra Charitatem excusantur, tum quia sic facilius induceretur penuria in Civitate contra bonum publicum: tum quia regulariter deinde (inducta jam penuria) carius, quam fuisset pretium etiam summum, cæteri vendent.

14 Ad coemptionem omnium mercium facit casus, quem narrat Sylvester, V. Emptio, q. 17. accidisse Venetiis. Mercator

acceptas litteras ab Oriente de superventura penuria aromatum, laceravit, & abiecit: has deinde collegit alius Mercator, partes conjunxit, legitque; tum magnam mercium copiam emendo, illum prævenit, lucrumque præripuit. Quæsitum fuit, an secundus mercator injuriam primo fecerit?

15 Affirmat Rebell. p. 2. lib. 9. q. 7. n. 9. Negat ipse Sylvest. cum quo sentit Laym. lib. 3. sect. 5. tract. 3. p. 1. c. 4. n. 4. cum enim (ait Laym.) Mercator ille litteras laceratas in publicum abiecit, & veluti pro derelictis habuit, hoc ipso omnibus fragmentorum illorum potestatem, ac usum fecisse censetur, ut proinde quisque in suum commodum iis uti poterit. Itaque recte sic resolvit Sylvester: Si litteras in publicum locum abjectas legit, solum, ut sciat, curiositas est: si ut sibi provideat, commodi que suis studeat humana, non vitiosa prudentia est. Hæc Sylvester, & hæc tenet Laym. apud quos sit hujus doctrina auctoritas.

16 Ego enim non excusarem a dolo, & consequenter ab injuria illum, qui legeret litteras alterius, quas in iis circumstantiis invenit, ut certo moraliter judicet, non esse consulto derelictas, sed casu amissas, vel non vere conscissas. Ratio est, quia tunc non militat ratio excusationis; tunc enim dominus non censetur illarum litterarum usum liberum aliis dedisse. Si tu invenias chartam, in qua sint alicujus scripta peccata ad confessionem, auctoremque noscas, illamne legere audebis?

17 Notat præterea ib. Laym. si iis litteris abjectis aliquod occultum legat, eum peccare contra Charitatem; imo & contra Justitiam, si illud alteri manifestet, unde damnum injustum alicui contingit: sicuti peccaret, qui ostenderet locum, ubi aliquis est, ei qui ipsum velit occidere.

Monopolium ex remotione aliorum vendentium.

18 Si quis vi, vel fraude impediatur importantes merces in Civitatem, frumentum verbi gratia ut ipse solus vendat, majori scilicet pretio, quod tamen descendisset, si illi non fuissent impediti, peccat contra Justitiam, & contrahit onus restitutionis, ut ex se patet.

19 Si vero quis impediatur solum precibus, & suasionem, non peccat contra Justitiam, modo vendat iusto pretio. Ita Bonac. l. c. n. 4. quia non facit injuriam; sicuti nec facit injuriam ex communi sententia, qui sine vi, vel fraude suadet Testatori, ne alicui legatum, vel hæreditatem relinquat. Quod autem hic sit censendum iustum pretium, dicam mox a n. 21. Præterea an hic peccet saltem contra Charitatem, ex dictis colligi potest.

Monopolium ex inducente penuriam.

20 Eadem ratione ex Bonac. ib. n. 6. excusari possunt ab injuria transerentes triticum v. gr. extra territorium, præscindendo a legibus id prohibentibus (quas non obligare sub mortali, nisi quando valde notabile damnum Territorio paritur, vel nisi quando alia prava circumstantia esset, inclinatur Reginald. l. 13. n. 41. nec videtur dissentire Bonac. de rest. dist. 1. q. 1. pag. 1. n. 7. & 8.) sicut enim possent domi illud occultare, sic transferre; hoc enim est habere dominium suæ rei, id est, de illa disponere sine injuria posse, ut ei libet. Verum hic etiam maxime est perpendendum, quodnam sit iustum pretium, & quomodo peccetur contra charitatem modo insinuato n. 14. & 15. Illud video ejusmodi Monopolia esse semper scrupulosa; & ad injuriam valde urgentia; nam propterea regulariter cavenda.

Pretium in Monopolio.

21 Dixi n. 6. illud pretium esse injustum, quod ortum habet ab injusta conventionem: Semper igitur advertendum est, an pretium ideo crescat, quia ab uno, vel a multis coemptæ sunt, cum injusta conventionem, merces: tunc enim semper erit injustum: præterea quando pretium postea carius determinabitur ad arbitrium illius solius venditoris, vel perinde, ac si ab initio merces solum fuissent apud unum, clare injustum est pretium. Ratio est, quia pretium debet taxari, vel frequentia emptorum, ex abundantia; vel penuria rerum, ex necessitate earumdem, & c. quæ cum nunc post illam tuam coemptionem eadem sint, idem debet esse & pretium, non vero carius.

22 Non est tamen cum privato quolibet, qui non consensit Monopolio, nec ex fraude, vel malo consilio dedit causam augmento pretii, scrupulose agendum, quasi non possit vendere res suas pretio per malitiam aliorum aucto, cum pretium auctum per injuriam, iustum non sit. Ita Reginaldus, alique citati a Bonac. de contract. dist. 3. q. 2. pag. 5. n. 11. contra Filiucium, & Rebelium. Non, inquam, ita, quia quamvis auctum sit per aliorum fraudes, est tamen nunc (ut supponimus) pretium commune: per fraudes, inquam, non meas, ad quas, cum ego non conspirassem, illas, vel earum effectum pretii aucti tollere non obligor; ut certe obligantur, qui injuste illas poluerunt: Et sane si per latrocinia frumentum V. G. fuisset distractum, unde & ejus pretium auctum fuisset, quis condemnaret vendentes hoc aucto pretio? ut item, si nescirem illam injustam conspirationem, & bona fide pretio illo jam communi venderem, quisnam ad restitutionem me obligaret? Nec ergo si sciam; cum scientia ad Justitiam, vel injuriam pretii nihil addat omnino.

C A P U T VIII.

De eadem quarta radice Restitutionis ex contractu particulari mutui.

§. I. Quid sit Mutuum.

1 **M**utuum, sic dictum, quia de meo tuum fit, est Traditio rei consentientis in pondere, numero, vel mensura, spe recuperationis.

randi statuto tempore tantundem in genere suo. Ita Mol. Less. Bonac. mox citandi, aliique passim.

2 Dicitur primo (*Traditio*) quia mutuum non perficitur mero consensu ut venditio; sed requiritur ipsa rei traditio, per quam transfertur rei mutuatæ dominium in mutuatarium, quod non facit commodatum, neque ex natura sua depositum; nam propterea, si, quod mutuatum est, fructificet, vel pereat, mutuatario fructificat, peritque.

3 Dicitur secundo (*rei consistere in pondere, &c.*) ut explicentur tres species mutui. *In pondere*, ut cum mutuatur massa argenti. *In numero*, ut pecunia. *In mensura*, ut vinum, triticum, lac, & similia, quæ in jure, l. 2. ff. si certum petatur, dicuntur recipere functionem, idest quod una fungatur officio, vel vice alterius; unum vinum pro alio, &c. Vide Angelum, V. Usura, 1. nu. 36. Navarr. in Manual. c. 13. n. 21.

4 Dicitur tertio (*cum spe, &c.*) ad differentiam donationis, venditionis, &c.

5 Dicitur quarto (*statuto tempore*) non enim teneris reddere ante: nihilominus potes antea reddere; nam quoties terminus præfigitur in gratiam debitoris, non potest creditor vetare, ne debitor si velit, solvat antea. Quid, si nullus fuit constitutus terminus? Resp. Certum est, non posse mutuantem statim repetere, sic enim nullum fuisset mutuum. Erit ergo ex Menochio, de Arbitr. lib. 2. cas. 32. tempus per Judicem decernendum a fine, & a circumstantiis mutui. Si enim mutuasti Agricola V. G. frumentum hieme, apparet te mutuasse usque ad messem, &c. Vide omnino, quæ dicam inferius §. 5. n. 11.

Quando nullus est constitutus terminus; non peccat saltem contra Justitiam, qui mutuum, Verbi Gratia, frumentum non repetit nisi tempore, quo illud majori pretio venditur; quia sibi imputet mutuatarium, si non reddat tempore sibi commodiore. Ita Salenius, 2. 2. qu. 78. art. 2. Sotus, lib. 6. qu. 1. artic. 2. Navarrus, in Manual. cap. 17. num. 125. Peccaret tamen contra Justitiam mutuans, si nollet tempore vilioris pretii acceptare frumentum, quod illi offerret mutuatarium, quia sic privaret ipsum suo jure valendi solvere, quando vult.

6 Dicitur quinto (*in genere suo*) non enim reddendum est idem in individuo, ut sit in commodato, sed idem in genere, ut loquantur Jurisconsulti, seu idem in specie, ut apertius loquuntur Theologi, licet semper in æquivalenti bonitate, vel supplendo defectum, ut ipsa Justitia postulat, vinum V. G. bonum, pro vino bono, &c. quod certe involvitur in sequenti particula.

7 Dicitur enim sexto (*tantundem*) id enim solum requiritur, & satis est. Nam qui mutuat pecuniam V. G. auream, ei juste redditur argentea, vel ærea, si tantundem in valore reddat, quia sic jam redditur æquivalens. Excipe, nisi præcesserit pactum in contrarium, quod mox posse esse justum, dicam in simili. Atque ex hac particula maxime discernitur, quando in mutuo sublateat usura: si enim plus exigas, sive in pecunia, sive in aliquo gravamine, quam sit ipse mutui valor, usurarius eris, si ex vi mutui exigas, ut fuse §. sequenti explicabitur, quia exigit plusquam tantundem. Ex hac eadem particula fit, ut qui contra, mutuat pecuniam minutam, æream V. G. non possit exigere, ut reddatur argentea, vel aurea, quia sic imponderet debitori onus ultra sortem, seu debitum. Pluris enim valent nummi hi, quam illi aurei, adeoque non tantundem, sed plus requireret.

8 Pari modo si mutuasti aureum valentem nunc decem Julios, non potes exigere tempore præfixo, aureum valentem tunc forte (ob incrementum monetæ) undecim Julios, sed solum decem: Contra si mutuasti aureum valentem nunc decem, si decrescat moneta, itaut aureus tempore præfixo valeat novem, non eris juste satisfactus, si recipias solum aureum, sed superaddi debet Julius. Ratio utriusque est, quia tu tantundem ex mutuo debes nunc recipere quantum eo tempore, quo mutuasti, valet res, & non supra, nec infra, semper præscindendo a pacto, ut dictum est; de quo mox.

9 Idem est in similibus rebus functionem habentibus. Si enim mutuasti mensuram tritici; contingat autem mensuram augeri, vel decrescere, semper potes exigere juxta mensuram, quam mutuasti; habes enim jus ad tantundem. Quid, si crevit pretium V. G. tritici? Mutuavi tibi V. G. quatuor tritici mensuras, quæ tunc valebant quatuor aureis, nunc vero tempore, quo reddo, valent octo. Respondeo: si nullum præcesserit pactum, sive creverit, sive decreverit pretium, semper mutuatarium debet solvere quatuor mensuras, nempe totidem, quot recepit. Ita Bonac. de contract. disp. 1. p. 4. n. 2. Mol. dist. 312. n. 7. id enim usu, & consuetudine, & quasi virtuali pacto inter celebrantes mutuum, receptum est, ut si nullum præcedat pactum, res debeat solvi in pari bonitate, & mensura, & nihil supra, nec nihil infra. Ita Less. lib. 2. c. 29. dub. 17. n. 10. Caram. lib. 2. Theol. mor. n. 729. pro hac sententia assertor Azorium, Sot. Navar. alioque: sed Less. l. c. nu. 149. ponit sententiam contrariam, quam sequitur Scot. in 4. dist. 15. q. 2. aliique docentes, posse peti valorem, qui erat tempore mutui celebrati.

10 Dixi (si nullum præcedat pactum; nam posset pactum tripliciter præcedere. Primo, sive crescat pretium frumenti, sive non, totidem mensuræ reddantur. Secundo, ut si frumenti valor decrescat, reddatur tantum, quantum æquivaleret valori frumenti, qui est tempore, quo mutuans illud mutuat. Tertio, ut reddatur, quantum æquivaleret valori frumenti, qui erit tempore, quo mutuatarium reddet. Et quidem in primis duobus modis justum est pactum, quia dominus frumenti habet jus ad suas præsentem mensuras, & ad præsens pretium sui frumenti: at in tertio, nisi adsit alius titulus damni emergentis, vel lucri cessantis, vel justæ emptionis ad metam, &c. injustum est pactum. Ratio est, quia dominus mutuare non potest secundum

valorem, vel pretium futurum non existens, sed secundum præsens, cujus tantummodo dominum habet.

11 Denique vide differentiam. Si quis mutuet vinum vetus, non satisfit, si reddatur novum, quia non reciperet tantundem: quia vinum vetus semper supponitur melius, quam novum. At si quis mutuet frumentum vetus, satisfit ei, si reddatur vetus, nec potest pacisci, ut detur novum. Ita Angelus l. c. n. 74. Navar. l. c. n. 22. lege Molinam, Salonium nostrum, Sylvestrum, aliosque, quoscitat Bartholomæus a S. Faustis, in spec. dist. 16. q. 57. quia esset gravamen querere novum, cum novum sit semper melioris conditionis: Excipe nisi alicui, v. g. agricolæ, æque facile, imo facilius esset reddere novum messis tempore, tunc enim non esset gravamen, nam sic justificari potest negotiatio in Sicilia usurpari solita dandi frumentum ad renovandum: dant enim Mercatores hieme unam frumenti mensuram bonæ qualitatis (nisi enim esset bonæ qualitatis, injustitiam sine dubio committerent) ut recipiant æqualem tempore messis. Adde hiemis tempore frumentum præcedentis proxime recollectionis non posse vocari vetus, siquidem per paucos menses a messe, eosque non ætivos, frumentum regulariter deteriorationem nequaquam patitur; ergo juste ei satisfit per novum sequentis recollectionis. Denique communiter plus valet mensura frumenti hieme, quam messis tempore: frumentum novæ messis magis crescit, quam frumentum habitum hieme: ergo juste compenatur pretium cum incremento, &c.

§. II. Quid sit usura.

1 **E**st lucrum quæsitum ex mutuo vi mutui. Ita Innocentius de usuris, c. 3. & passim.

2 Dicitur primo (*lucrum*) Usura enim est, quando quid pretio æstimabile accipitur supra sortem, idest, supra id quod mutuo datum est, sive id sit pecunia, sive aliud, quo gravatur mutuatarium.

3 Dicitur secundo (*quæsitum*) sine mente, vocaturque Usura Mentalis; sive inito pacto expresso cum usurario, appellaturque Usura Realis.

4 Dicitur Tertio (*ex mutuo*) sive expresso, sive tacito, seu palliato; si enim fingendo venditionem V. G. exposcit lucrum supra sortem, mutuum erit palliatum.

5 Dicitur quarto (*vi mutui*) & in hoc consistit ultima essentialis differentia usuræ. Si quid enim ex mutuo lucreris, non ex vi ipsius, idest non tanquam ex justitia debitum ex mutuo, sed ex alio capite, V. G. ex damno emergente, ex gratitudine, ex benevolentia, usura non est ne mentalis quidem, quamvis nisi hoc lucrum gratitudinis V. G. expectares, non mutuares; quia non expectas ex vi mutui, nec tanquam debitum ex Justitia. Ita Cajetanus, v. usura, c. 4. & 2. 2. q. 68. art. 1. Rursus (ex vi mutui) sive principaliter, sive minus principaliter: si enim principaliter intendas amicitiam, & minus principaliter lucrum ex vi mutui, usurarius eris. Ita Valentia, tom. 3. d. 57. q. 61. p. 1. Ratio est, quia quando objectum est ex se malum, semper est peccatum, illud etiam minus principaliter velle. Ut si Judex principaliter damnaret reum ob justitiam, minus principaliter ob inimicitiam, utique peccaret, quia damnare reum ob inimicitiam semper est objectum malum. Ita in casu nostro, &c.

Gratitudo ex mutuo.

6 Ex dictis colligo primo, licitum per se, & speculative esse mutuam, etiam antequam mutuet, rogare, vel excitare mutuatarium, imo & cum illo pacisci, ut aliquid supra sortem impertiar ex mera liberalitate, & vere voluntarie: quia sic, nihil expectatur ex vi mutui. Ita Molina, d. 205.

7 Dixi tamen (*vere voluntarie*) nam si mutuares est nimis importunus, vel exprobrans ingratitude, vel quid simile, tunc mutuatarium non daret gratis, sed ad redimendam vexationem, & ex timore, ne denuo mutuum obtineat, vel obtineat difficulter. Signa voluntariæ traditionis vide infr. §. 7. n. 4.

8 Dixi iterum (*ex mera liberalitate*) nam proh quam periculosum est, ne, si hæc petitio, vel pactum sit ante mutuum, degeneret in obligationem! nam propterea dictum modo est (per se, & speculative) in praxi enim omnino explodendum est ejusmodi pactum, vel præcedens petitio, quamvis signis, & imperfectis verbis insinuata; quia hæc in praxi notant obligationem, &c. Quod si in eas pactum obligans mutuatarium, ut omnino det aliquid ex gratitudine, clara est usura, ex Laym. l. 4. tr. 10. de Simonia, t. ult. §. 2. n. 8. & 9. quia clare superaddis obligationem: & merito Val. t. 3. dist. 3. q. 21. p. 2. docet esse illicitum, in mutuo petere, quasi ex justitia, amorem, & benevolentiam, quia ex mutuo non debetur amor, nisi ex debito morali, & libero, non ex obligatione. Multo igitur magis erit usura mutuare cum pacto, ut mutuatarium frequentet suum molendinum, ut emat a tali officina merces, &c. quia hæc essent gravamina supra sortem.

Mutuare cum pacto, ut fiat, quod debetur ex charitate.

9 Colligo secundo: An liceat pacisci, ut mutuatarium solvat, seu faciat, quod debet, ex charitate. Medicus, V. G. ex charitate debet mederi pauperi infirmo, si non sit alius, qui medeatur; Medico igitur huic licitene possumus dare mutuum ea lege, ut ultra sortem ei pauperi opem ferat? Resp. licite Mol. dist. 309. l. 2. Theol. mor. n. 736. illicite, & injuste ex Navar. l. 3. c. 2. n. 373. Ratio hujus est, quia sic adderemus onus ex justitia, cum antea solum fuerit ex charitate. Ratio Molinæ est, quia cum Medicus absolute medere debeat, non judicatur moraliter superadditum ipsi esse onus novum. Utrumque probable.

Mutua.

Mutuare cum pacto, ut fiat, quod debetur ex Justitia, (ubi.)

An liceat Christiano dare Turcis ad usuram?

10 Sed quid, si pactum sit, ut fiat id, quod ex justitia quis debet? Debet V. G. Petrus tibi quinquaginta; potesne illi mutuare alia quinquaginta cum pacto, ut solvat centum? Respond. posse. Ita Molin. *ibid.* Dicast. l. 2. de just. tr. 10. dist. 2. dub. 3. n. 82. quia tunc non petis illa quinquaginta ex vi mutui, sed ex vi justitiæ ante mutuum. Hinc addit Navar. *ib.* n. 146. te posse mutuare cum usura ei, cum quo bellum justum geris; sicut enim vi, & bello illum spoliare potes, ita & usuris.

11 Quædam Matrona subministrabat hic Panormi pecuniam cum usura Turcæ cuidam, prætextu, quod in Turcas nos justum bellum habemus, ut illi nescio quis Confessarius posse insinuaverat. Profecto si Confessarius indoctus fuit, erravisse mirum non est: si doctus, Navarræ dictum debuit expendere, qui de hostibus loquitur, quos mutuarius spoliare potest, non vero de his Turcis inter Christianos sub captivitate degenantibus, in quos nullum bellum justum habemus, cum pertineant, dum sunt captivi, ad communitatem nostram, non vero ad communitatem Turcarum. Potest quidem ex Filiuc. Cajet. Azor. apud Dian. p. 7. tr. 7. ref. 11. captivus Christianus a Turca suo domino aliquid furtim accipere in compensationem sui famulatus, ademptæque libertatis: & valde probabiliter, Molina, Less. Machad. quos cit. sequiturque *ib.* Diana, & Alii, p. 5. tr. 13. non aliquid solum, sed quicquid poterit, idque ob præsumptam Principis voluntatem, cujus est, hostes hos communes debellare, & spoliare, qui mavult ea Turcarum bona, ad quæ dictus Princeps jus habet, esse apud Christianum, quam apud Turcam inimicum. Quare ex hoc titulo quilibet Christianus, etiam non servus, poterit ibi apud Turcas existens (præscindendo ab alio inconvenienti) usuris eos spoliare. At vero quoad Turcas apud nos conviventes, sicuti nec causa libertatis, nec causa præsumptæ Principis voluntatis ab iis aliquid surripere potes; unde fit ut te Princeps ut furem puniret, si quid illis auferres: ita nec poteris usuris, vel quibuscumque fictis contractibus rei familiaris detrimentum ipsidem afferre,

Mutuare cum pacto aliquid faciendi, &c.

12 Colligo tertio: An hic contractus sit licitus; *Do tibi mutuum sub onere, quod justo pretio colas meos agros.* Scotus enim, & alii apud Dicastillum, libro secundo, tractatu decimo, distinctione secunda, n. 120. approbant hunc contractum, probantque communi praxi, qua domini dant mutuas pecunias rusticis hieme, cum pacto, ut agros ipsorum dominorum colant. Sed profecto non video, qua ratione liberari id possit (si aliud non addas) ab usura: jam enim aliud gravamen præter sortem adiicis. Liberari igitur debet ex Caram. l. 2. *T. hol. mor. n. 743.* solum ex compensatione gravaminum: dominus enim privat se sua pecunia, & subit gravamina duo. Primo, ut non repetat pecuniam, ante tempus, quo agri solent coli, etiam si indigeat. Secundo, ut non admittat alios rusticos, quos posset ad agros colendos. Adde & Tertium, quo se obligat dominus ad dandum reliquum pecuniæ, & ad illam pecuniam inveniendam, si forte ea careat, ne scilicet defraudet rusticum promissione. Si ergo dominus hæc gravamina subit, non erit injustitia ad illud onus colendi agros rusticum obligare.

Ex duobus gravaminibus, quæ in hoc unum afferuntur, primum nullum est post damnatam propositionem ab Alex. VII. *Licitum est mutuanti aliquid ultra sortem exigere, si se obliget ad non repetendam sortem usque ad certum tempus.*

De intentione lucri supra sortem ex parte unius tantum ex contrahentibus.

13 Si tum mutuans, tum mutuarius intendat dare, & recipere dictum lucrum ex vi justitiæ, utrosque peccare: si vero alio titulo, neutrum delinquere, jam patet ex dictis. At insurgunt adhuc duæ difficultates.

Altera: Si mutuarius det tanquam ex justitia, mutuans tamen vere, & sine dolo ignorans talem dantis animum accipiat, tanquam traditum ex liberalitate; vel contra: si mutuarius det ex liberalitate, sed mutuans illius animi nescius, accipiat tanquam ex justitia, quid in conscientia sentiendum?

14 Respondeo ad prius: Mutuans ex illa ignorantia nequaquam peccavit, nec eadem durante, lucrum acceptum restituere debet: at si sciat, statim debet restituere. Ratio est, quia cessante ignorantia, cessat bona fides, & consequenter cum adsit titulus justus, succedit onus restituendi. Quod si inveniatur illud expendisse, restituat, ex Molina, *dist.* 306. Less. l. 2. c. 20. n. 4. id, in quo factus est ditior; nam si in nullo factus est ditior, ad nihil tenebitur, quia totum bona fide consumpsit. Respondeo ad posterius: Mutuans, licet ad nihil teneatur ex re accepta, quia vere adeest justus titulus retinendi, qui est donatio liberalis: at, quia illum ignorat, peccat conscientia erronea, eademque persistente, obligabitur ex eadem ad restitutionem: verum, si veritatem cognoscat, & retinere poterit, & repetere si dedit: quod si expenderit, bene fuisse expensum poterit item reputare. Sicuti si furatus sis librum, quem deinde cognoscis esse tuum, tuus erit: acceptio enim illa fuit solum formaliter injusta, non vero materialiter, quod requiritur ad pariendam veram obligationem restituendi.

15 Altera difficultas: Si mutuator dubitet negative, an mutuarius lucrum dederit supra sortem liberaliter, an ex vi mutui, tenebitur ad restitutionem? Respondeo: tenebitur. Ita Med. de usu 10, q. 3. c. 3. quia in dubio potius est jus innocentis, & domini rem

suam certo possidentis; nam, tamen si supponamus, lucrum jam esse in manu mutuantis, tamen hæc possessio est materialis, seu ut vocamus, naturalis: si quidem possessio civilis, & vera est apud mutuarium, donec constet de vero titulo translationis domini,

16 Signa autem, quod liberaliter, & vere gratis aliquid donetur, vel donatum fuerit, sunt: Si mutuans reddat lucrum acceptum, & mutuarius nihilominus sponte iterum donet: si idem mutuarius sit dives, liberalis, & magnificus: in dando lucrum non præferat tristitiam, vel molestiam, præsertim quando idem mutuarius non sperat iterum ab eodem mutuante simile mutuum. Contra, si mutuarius sit pauper, si parcus, si avarus, si molestiam præferat, si conqueratur cum amicis de jactura dati lucri, si sint conjecturæ ipsum moveri ad dandum lucrum, ne iterum petendo mutuum repellatur, &c. erunt non vulgaria indicia involuntarii. Lege Dicastillum, *lib.* 2. *tract.* 10, *dist.* 2. *dub.* 13. Facit huc, quod dixi supra, tr. 2. c. 9. §. 2 n. 35.

§. III. *An ratione damni emergentis, vel lucri cessantis liceat quid accipere supra sortem.*

1 Quandoquidem licere jam supponimus fere omnes Molin. *dist.* 315. Less. l. 2. c. 20. Bon. de contr. *dist.* 3. q. 4. & innumeri Doctores citati a Dicast. l. 2. tr. 10. *dist.* 2. *dub.* 4 n. 159. conditiones solum requisitas afferamus.

Tres conditiones quoad damnum emergens.

2 Prima, ut certo sit, damnum tibi eventurum, vel eventurum rationabiliter timeatur, nec impediri possit. Ita Cajet. 2. 2. q. 18. art. 2. Navarrus, in *Man. c.* 27. nu. 211. Dicastillum, l. c. *dub.* 7. nu. 187. si enim habeas aliam pecuniam, vel amicum, qui illud damnum possit impedire, cur tribuas mutuo?

Secunda, ut id mutuatio manifeste dicatur; fortasse enim noller cum hoc onere mutuum accipere: si ergo taceas, judicaris condonare. Sufficere autem puto, si fiat pactum de lucro supra sortem; nec enim est necesse, ut explicetur explicite hoc lucrum esse propter damnum. Dicastillum, l. c. nu. 188. Castrop. de just. comm. d. 4. pag. 15. Ratio est, quia jam sufficienter mutuarius consentit ad illud onus: erit tamen bonum consilium explicare, ne ut usurarius condemneris. Sufficere item puto, si te quis, V. G. Rex cogat ad contrahendum: sic Salon. & alii citati a Salas, *dub.* 18. nu. 5. coactio enim illa est implicitus consensus ad omnia damna, quæ alter contrahens patitur. Idemque dic in lucro cessante.

4 Tertia, ut juxta damnum, seu damni periculum, æquale pretium detur. Cum autem incerta plerumque sit quantitas damni, quod ex mutuo alteri dato eventurum tibi sit, perpendat omnibus consideratis vir expertus juxta mox dicenda n. 14. hic proportionaliter applicanda, quænam quantitas pretii sit statuenda.

5 Ex his collige sequentis dubii solutionem: Ego tibi mutuavi centum, ea lege, ut propter damnum mihi vere emergens, reddas centum & decem, potesne tu mutuare hæc eadem centum, vel eorum partem alteri tertio, ut ab illo recuperes illa decem, vel partem eorum, quam mihi debes?

6 Respondeo: Dic mihi, si ego tibi vendidi equum V. G. injuste centum, potesne tu equum alteri tertio injuste vendere, ut excessum pretii, a me tibi ablatum, recuperes? Respondebis, distinguendo: si equus in mea manu, quia illius curam gessi, melior effectus est, unde jam centum valeat, possum; secus nequaquam, quia, si injuste ego a te tractor, injuste me alium tractare fas non est. Recte respondiisti; nam simili quadam ratione ego proposuisti dubitationem responsum dabo, cum Salas *dub.* 18. n. 6. alii que ab eodem cit. Si suppones primo propter mutuum, quod tu distertio, emergere tibi aliquod damnum ab hoc tertio, ut si ideo accipias ab alio mutuum, quia huic mutuum das, potes illud damnum, quod tibi emergit, & ad quod hic consentit, ut supponimus, exigere. Verum, si supponas secundo nullum tibi emergere damnum ab hoc tertio mutuatio, non potes eo solo prætextu, quod vis resarcire damnum, quod ab alio, seu a me passus es, vel patieris. Ratio utriusque dicti est, quia quando quis patitur damnum a mutuo, quod alteri concedit, justum est, ut illud hic alter resarciat, quia illius damni est causa; injustum vero si non est causa: At in prima suppositione mutuarius ille tertius est causa illius novi damni, ergo solvet juste. In secunda vero non est causa illius tui damni: cur ergo solvet?

De damno emergente ex mora.

7 Illud addere operæ pretium hic est: Quoniam mutuarius non solum debet solvere damnum emergens toto tempore mutui, ut diximus in secunda conditione, sed æquum pariter est, ut si ipse in termino præfixo non reddat, & post illum terminum mutuanti aliquod damnum necessario sequatur (si enim voluntarie, ipsi mutuanti imputetur) æquum, inquam, est, ut illi resarciatur: dubitabis, an adveniente termino hoc præfixo, opus sit monere debitorem de damno hoc, quod tibi creditori incipit deinceps insurgere? Et idem de lucro cessante, memini me de hac re universim superius nonnulla dixisse, c. 2. §. 6. nu. 3. & nu. 10.

8 Resp. negant esse necessarium Navar. *cit.* n. 51. Petrus Navar. *lib.* 3. de rest. c. 2. n. 278. Dicastill. *lib.* 2. de just. tr. 10. *dist.* 2. *dub.* 7. n. 198. quia ex jure leg. magna Cod. de contr. stipul. *Dies interpellat pro homine.* Affirmant Angel. v. *usura* 1. n. 20. Cajet. 2. 2. q. 78. art. 2. Azor. p. 3. l. 5. c. 4. q. 3. quem citat, sed non sequitur Diana p. 1. tr. 8. ref. 87. faciunt, quæ dixi ex de Lugo supra, c. 2. §. 6. n. 3. & 10. ut scilicet sic debitor ponatur in mora; nam fortasse, si de novo hoc onere ad

monca-

moneatur, omnibus viis illud extinguere sataget. Nec obstat prædictum jus, quod solum loquitur (ajunt) de sorte, & de lucro convento, non vero de quocumque possibili, & consequenti.

9 Dico, probabilius esse debere omnino debitorem admoneri (excipe consuetudinem Mercatorum, de qua mox *n. sequenti*) Ratio est jam dicta ab affirmantibus. Et insuper, quia si debitor non admonetur, merito Creditor judicabitur velle condonare illud subsequens damnum, de quo mentio nondum facta est; nisi forte in genere, & solum tacite ex universali quadam ratione, quod quilibet velit suis rebus lucrari, si potest; quæ consideratio tam universalis, & indefinita non videtur sufficere ad ponendam obligationem tam certam in debitore.

10 Sa, *v. mora, num. 2. sine*, de hac re sic breviter habet: *Obligatus ex delicto semper est in mora. Qui autem sine delicto, non potest, aut difficile potest, aut alioqui ex causa justa excusatur, putant quidam* (cum his sentit Mol. d. 315. quem citat, sed non sequitur Castropal. de just. comm. d. 4. p. 15. n. 12.) non esse in mora, adeoque non teneri ad interesse ratione moræ, nisi ex pacto, vel appositione pœne conventionalis, si talitempore non restitueret, aut impotentia culpa ejus accidisset. Hæc ille: lege item Dianam p. 1. tract. de Conf. ref. 43. Posse autem poni in contractu mutui, vel etiam aliis contractibus pactum, seu pœnam hanc conventionalem de solvendo aliquid, solum ratione moræ, quamvis non adfit titulus ullus damni emergentis, vel lucri cessantis, videtur hic supponere Sa, de quo tamen superius cap. 7. §. 7. n. 29. & 30. nos diximus; ubi addimus ad solvendam ejusmodi pœnam requiri sententiam Judicis, & nunquam obligare, si mora fuit sine culpa.

Dixi *n. 9.* (excipe consuetudinem Mercatorum) propter illud, quod Sa, sic ibidem addit. *Alii putant, qui non solvunt tempore debito etiam sine culpa, in mora esse: quæ mihi opinio videtur Mercatorum usum recepta.* Hæc ille. Quæ consuetudo ubi introducta est, servetur, quia est rationabiliter introducta, siquidem Mercatores solent negotiari, & lucrari continuo: sed quoad praxim puto facilius introductam fuisse hanc consuetudinem, quando Mercatores dant mutuum, quam in cæteris contractibus, quia Mercatores regulariter intelliguntur pacisci cum recipientibus ipsorum actualem pecuniam mutuum de quocumque damno, etiam post terminum solutionis eventuro; quod non est in aliis contractibus.

Illud recte notat Pasqualigus: creditorem acceptantem solutionem partis debiti censeri liberare debitorem a mora: sibi enim eam partem acceptando præjudicat; nam, dum partem acceptat, videtur implicite pœnam moræ, & quodcumque interese ratione moræ habitum remittere.

Tres Conditiones quoad lucrum cessans.

11 Prima conditio est Dicast. l. 2. de just. tr. 10. d. 2. dub. 5. n. 167. ut aliquid accipias ex eo capite, quod ratione mutui tibi lucrum cesset, est, ut ea pecunia esles negotiaturus, & revera aliquid lucraturus. Nota illud (ea pecunia) si enim alia, cur huic mutuatæ imputas? Quid, si hanc destinasti negotiationi, & aliam otiosam habes domi? Resp. Tunc potes exigere lucrum cessans sic Arag. 2. 2. qu. 18. art. 2. Val. t. 3. d. 5. qu. 20. par. 2. quia de facto hæc fructificatura erat, non alia. Quid, si ita dispositus sis? *Vellem (& utique possem) meam pecuniam negotiari, nisi essent, qui mutuum peterent; seu quod in idem recidit: Nolo applicare, quamvis utique possem, hanc pecuniam ad negotiationem, quia volo mutuarè illam forte petituris.* Resp. Quamvis per hanc conditionatam voluntatem non videatur pecunia negotiis destinata, sed destinanda; unde videatur tunc non posse accipi lucrum supra sortem: tamen adhuc posse doceo cum Less. l. 6. 7. c. 20. n. 90. & 95. & Maldero, apud de Lugo, to. 2. de just. d. 25. sect. 6. §. 1. n. 44. quando lucrum fuisset de proximo, & non solum remote habendum: id addo, quia remota lucra non ponuntur in consideratione, (vide Bossium t. 2. mor. tit. 25. a. n. 212.) licet non negem esse periculum palliandi usuram. Ratio autem, quod tunc possis, est, quia vere tibi cessat lucrum ratione mutui.

12 Secunda conditio, ex Dicast. l. c. nu. 170. ut id omnino mutuatario explicetur: nam fortasse mutuum is nollet sub hoc onere. Excipe, nisi cogaris, ut modo dixi *n. 3. sine*.

13 Tertia, ex eodem *ib. nu. 172.* ut servetur æqualitas; ne scilicet plus accipiatur, quam sit lucrum cessans. Hinc primo, deducendæ sunt expensæ, quas fecisses in negotiatione illa: hinc secundo, quando lucrum est dubium, vel sub periculo, vel quando tu non eras in voluntate firma negotiandi, cum nescires occasiones superventuras, valde minus accipere potes, idque judicio experti. Hinc tertio, longitudo vel brevitatem temporis, sub qua forte præfigitur redditio mutui, multum prodect, vel obest ad decernendum lucrum: nam breviori tempore producta negotiatio minus fructificat, quam longiore.

14 Ob hanc ergo lucri incertitudinem, tribus modis pacisci cum mutuatario poteris. Primo determinando nunc lucrum tuæ negotiationis tantum esse. Id quod expertus poterit decernere, juxta naturam negotii, opportunitates sese offerentes, pauciores expensas, & similes circumstantias: sed deinde, quodcumque evenerit, erit in hoc taxato lucro standum; quia par fuit periculum. Secundo, si fiat pactum, ut tantum detur, quantum alii Mercatores in simili negotiatione lucrati fuerint. Tertio, si fiat pactum indeterminate, ut tantum detur, quantum ipsi mutuanti cessabit de lucro: & in his duobus modis similis erit determinatio, nam dabitur, quantum Mercatores in simili negotio lucrati sunt.

Si ex mora solvendi cesset lucrum mutuanti, idem dic, quod modo diximus *n. 9. & 10.*

Laboris æstimatio.

15 Tres supersunt difficultates. Prima; An æstimatio laboris; quem præferre aliquando deberes, ut lucrum ex tua negotiatione forte laboriosa conquire, debeat deduci? Varii varia. Illud mihi certum est, & nunc dicere sufficit, regulariter non esse deducendam, nisi parvam aliquam partem judicio prudentis. Ita Less. l. c. dub. 11. n. 98. Legeitem Salas dub. 20. n. 12. Sot. de just. q. 1. ar. 3. Rebel. Reginald. quos citat, sequiturque, Dicast. l. c. n. 178. Ratio probans, & explicans hanc meam sententiam est, quia homo communiter vult potius laborare lucrando, quam otiosi sine lucro; ergo cum hic labor involuntarie illi cesset, non est is privandus lucro, quod reportaret ab eo labore relicto propter tuam causam. Sic pauper artifex vulneratus ab inimico, otiat quidem, dum jacet in lecto; sed mallet laborare, & lucrari: nam propterea inimicus lucrum cessans debet reddere ei, quamvis otianti. Ex alia parte, quia nullus homo est communiter, qui cessationem notabilis laboris non emeret aliquo parvo pretio, ideo hoc parvum pretium erit deducendum.

Lucrum cessans anticipato sumptum.

16 Secunda difficultas: An Mutuanti liceat lucrum, quod ipsi cessabit, sumere nunc ab ipso initio mutui? V. G. mutuatur nunc quis centum, speratque decem acquirere ex lucro sibi cessante, potestne licite nunc sibi sumere ea decem? Resp. nequaquam. Ita Medina de usuris q. 3. §. 7. concl. Dicast. l. c. a. n. 174. & dub. 6. & seq. Ratio est, quia sic non mutuaret centum, sed nonaginta, & sic non posset lucrum accipere ex integro mutuo centum aureorum.

17 Caramuel. l. 2. Theol. mor. n. 745. tollit sic difficultatem: *Fiant duo contractus, alter mutuacionis, alter venditionis, & sic poterit mutuans sumere nunc decem, seu saltem octo, vel sex.* Explico: Mutuans nunc mutuatur centum aureos cum spe, ut recipiat hinc ad annum ex lucro licito, præter sortem, alia decem: vendat nunc anticipato hanc spem denarii lucri ipsi mutuatario, quæ spes valebit V. G. omnibus ab experto viro expensis, sex, vel octo aureis; nam statim nunc poterit sine labe usuræ hos sex, vel octo aureos sumere, non quidem ex vi mutui, sed ex vi venditionis operati a se lucri, & venditi mutuatario.

18 Lessius *lib. 2. dub. 11. c. 1. n. 100.* ab eadem difficultate sic se liberat: *Mutuet quis tibi centum, itaut mutuet cum interesse solum 91. at 9. sine interesse: nam mox hæc 9. reddere mutuanti poter sine ulla ipsius injuria pro interesse debito illis 91. tunc enim tu mutuatarius non solves lucrum ex ipsa summa mutuata cum interesse; sed ex alia, quo pacto plus æquo non gravaberis.* Dices, gravabor ex eo, quod anticipato solvo, quod nondum debeo. Responderem sic pro Lessio: At certo debebis; & ex alia parte molestia dandi nunc, quod debebis postea, compensari sufficienter videtur ex eo, quod mutuans gratis mutuatur tibi, & sine interesse illa novem.

19 Azor. p. 3. lib. 5. cap. 5. qu. 3. eandem difficultatem sic tenet eludere: *Mutuet Titius centum Cajus, cum pacto, ut Cajus reddat quinque pro interesse; mox Cajus det Titio aliquid aliud quod æstimetur quatuor, V. G. certam portionem olei, vini, frumenti, &c. Nam tunc non committetur injuria, quia hæc committeretur, si illa quinque detraherentur a centum mutuatari: at nunc illa olei, vini, &c. portio non est pars pecunie mutuatae.*

20 Ex tribus modis, primus, & secundus approbentur; nam si sincere exhibeantur, nihil continent iniquitatis: tertius vero omnino reprobandus; quia illa olei, vel vini portio licet physice non sit pecunia, est tamen æquivalenter, unde merito tunc non dicitur mutuari centum, quandoquidem propter illa centum solvitur æstimatio aureorum quinque, quamvis in alia materia.

Lucrum cessans ex contractu explicite injusto, sed justo implicite.

21 Tertia difficultas est: An qui bona fide contractum usurarium, seu alias injustum celebravit, ignorans esse talem, possit lucrum exigere: quatenus si injuriam advertisset, alio modo non injusto cum eodem, vel cum altero contraxisset. Contraxisset v. g. vel per contractum societatis, cum allucinatione sortis, & lucri, cujus contractus Justitiam hic summaturus, & videri potest apud Doctores, Bonacin, de contr. d. 3. qu. 3. p. 11. n. 2. alius cit. Mol. d. 417. Dicast. l. 2. tr. 10. d. 2. n. 4. & 38. Val. Navarr. alique, Dian. p. 1. tr. 3. ref. 30. contra Azor. Fil. Sot. Dicast. l. 2. de rest. tr. 10. dist. 2. dub. 21. vel per contractum emptiois frumentorum, seu similibus juxta metam taxandam, de quo superius fuse disputavimus; vel per contractum justitiam cambii, vel constitutionis census annui, vel per similes.

Respondeo, id quamvis in praxi non sit facile consulendum, tamen Lessius l. 2. cap. 20. n. 105. probabile putat juste posse; quando mutuans expressit se velle contrahere omni meliori modo, quo potest. Imo Sa, *v. supr. n. 8.* quem sequitur Tannerus 2. 2. q. 4. d. 7. d. 3. n. 99. Dian. p. 1. de contr. ref. 47. de Lugo t. 2. de justit. d. 23. sect. 9. idest, si mutuans scit, non vero si ignorat contractum illum injustum; benignius loquuntur, & absolute posse concedunt. Profecto sic habet: *Qui fecit contractum usurarium bona fide credens justum, potest tantum lucrum retinere, quantum acquisivisset alioqui per contractum licitum.* Ratio potissima (nam alias vide apud citatos) posset esse, quia mutuans dum bona fide procedit, & non est dispositus ad exercendas usuras (quam certe dispositionem nemo mediocri conscientie habere præsumitur) implicite contrahit cum voluntate non committendi usuras, & cum voluntate habendi lucrum; ergo contrahit cum voluntate contrahendi justo modo possibili: hoc enim totum involvitur ab illa bona fide, &c. Cum igitur ex alia parte jam mutuatarius consentiat ad id totum, quod petit mutuans, aderit ex utraque parte sufficiens, & ju-

& justus contractus, atque actualis consensus, nec solum conditionalis, sic: Alio modo justo contraxisset, si hunc injustum cognovisset; quam conditionalem certe non sufficere ad justificandum lucrum omnes fatemur, quia conditio nihil ponit in esse. Si ergo adest sufficiens utriusque voluntas, aderit quod necessarium erit ad juste lucrandum.

22 Nec obstat primo. Quod damnum hoc refarciendum debuit antea debitori manifestari: non obstat, inquam; satis enim illi fuisse notificatum censetur, cum ab illo mutuans lucrum illud supra sortem petiit.

23 Non obstat secundo. Quod posset idem fieri ab eo, qui mala fide contraxit per contractum cognitum usurarium: non obstat, inquam, quia neganda est sequela; Qui enim bona fide eo modo contraxit, implicite vult bono modo contrahere: At qui mala, jam voluit contrahere pravo, non autem recto modo.

Dices: At si scivisset bonum modum, hoc bono modo contraxisset; ergo virtualement, & implicitum consentium habuit ad hunc bonum modum. Respondeo: nego consequentiam; Cum enim conditionalia nihil ponant in esse, & ex alia parte is expresse malo modo contrahere voluerit, non est attendendus ille conditionalis consensus, sed hic absolutus, qui vere affuit. Quare non placet Verricelli *tract. 4. qu. mor. 2. n. 3.* qui contrarium docet: nam etiam dato, sed non concessio, quod speculative id posset defendi, tamen a praxi est omnino repellendum: cum enim nullus sit contractus usurarius, qui non potuisset vel cum hoc, vel cum alio contrahente celebrari aliquo tandem recto modo, jam in praxi omne injustum lucrum ex usurario contractu conquistum e medio tolleretur.

24 Nec obstat tertio. Quod in venditione, locatione, censibus fieri simile quid non potest: neque enim potes a Petro v. g. petere plus, quam decem, si pro decem, pretio nimirum infimo rem eidem juste vendidisti, vel juste locasti, quamvis, si pretio summo vendidisses, etiam juste vendidisses: non obstat, inquam, quia in casu hujus objectionis emptor, seu conducens contrahit cum hac persona, quæ non consentit nisi ad preteritum conventum, & non ad aliud: at in casu nostro mutuarius jam consentit dare tantum lucri, & solum per conscientiam erroneam hoc apparet iniquum. Cum ergo deposita erit conscientia erronea, poterit mutuans, quasi per compensationem sibi retinere lucrum, quod alias juste accepisset.

25 Imò ex venditione, vel locatione confirmari potest doctrina, de qua disputamus. Sit, qui vendat, seu locet bona fide rem pluris, vel minoris justo: valeat decem v. g. sed vendat, locetve duodecim, vel octo; statim atque apparet hunc contractum esse injustum, poterit, abstrahendo a liberali donatione, imò debet reduci ad justum. Cur igitur idem non fit in casu nostro, ut sicut ibi veluti reformatur contractus, quia implicite semper intelligitur venditio, vel locatio facta sub pretio justo, ita in casu nostro reducatur contractus, quia propter bonam fidem intelligitur factus alio modo, hoc est justo. Hæc quoad sententiam Emman. Sa dubitasse sufficit; & de qua Lessius *l. 2. c. 20. n. 110.* ait non esse permitendum, ut quis sic contrahat absque expresse titulo, ob quem lucrum petat, vel nisi expresse se velle contrahere meliori modo, quo potest. Sanum certe consilium.

26 Inquires: Sicuti post initum prædictum mutui contractum cum prædicta virtuali intentione licere videtur lucrum accipere, licebitne ab initio his duobus modis contrahere: Primo, *Do tibi centum, ut omni meliori modo, quo juste possum ultra sortem lucrum a te reportem*: Secundo, *Do tibi centum, ut ultra sortem lucrum a te reportem*?

27 Respondeo ad primum: Non esse hunc contractum improbandum: imò hanc esse sententiam Lessii jam dixi *n. 21. & n. 25.* nisi tamen ex eo capite infirmetur, quod *n. 29. & 30.* mox explicabo. Ratio est, quia sub illa clausula (omni meliori modo, &c.) jam implicite fit contractus justus, & excluditur injustus.

Respondeo ad secundum: Id triplici modo fieri posset. Primo, si advertas ad bonos titulo damni emergentis v. g. vel lucris cessantis, &c. ex quibus lucrum supra sortem acquirere juste posses. Secundo, si advertas nullum titulum bonum adest. Tertio, si adest quidem bonus titulus, sed tu præscindas; nihil scilicet cogitans de justo, vel injusto titulo.

Dico: Primum modum esse licitum: Secundum illicitum, & usurarium, quæ duo patent ex dictis: at tertius modus, quia nemo est censendus delictum committere, nisi expresse constet, judicandus erit etiam licitus saltem regulariter; qui enim hoc tertio modo contrahit, implicite bonum titulum involvere præsumitur. Quare nisi ex mala conscientia, & prava consuetudine mutuantis sub usura, aliud colligatur, voca hunc contractum bona fide factum, pro quo recurrat Doctrina jam hæcenus a Sa tradita.

Duo muliercularum contractus Mutui discutuntur, &c.

28 Quæ a nu. 18. diximus, nisi in uno explicentur, ansem possent afferre labendi, ut his superioribus diebus accidit cuidam alias doctissimo Theologo. Is cum absolute nobili Viduæ concessisset, posse decem pro centum in anno recipere ex dato mutuo, re deinde bene perpensa, necessum fuit eandem admonere, ut lucrum receptum restitueret. An ex quodam capite aliquam partem dicti lucri potuerit retinere, intelliges ex infra dicendis §. præsertim 5. nu. 19.

29 Explicatio est hæc: Diximus tunc posse lucrum ejusmodi sumi, quando mutuans, si non fecisset hunc contractum injustum, fecisset utique justum, vel societatis, vel metæ, vel cambii, vel census, vel similis. At vero si mutuans nullum contractum ex justis fecisset, lucrum reportare posse, nunquam diximus;

reportaret enim ex nullo justo titulo. Jam inspiciamus, an illa Vidua nobilis inisset aliquem ex contractibus justis. Ipsa (ut ex se fatebatur) a cambiis abstinere se dicebat, quia fido carebat correspondente. Contractum metæ omnino respuebat, quia nimis molestum sibi erat dependere ab iis, qui metam imposturi erant, & cum tanta præsertim incertitudine lucri, usque ad vertentem fere annum metæ impositionem expectare. Societatem vero vel securum censum, vel alium similem contractum, inire poterat cum nemine, quia multoties cum quævisset, non invenit. Dic ergo, amice Theologe, cur statim, re indiscussa, concessisti potuisse illam ex mutuo lucrum reportare? Si enim ipsa meliorem, seu justum modum non habebat lucrando contrahendo cum aliis, nec contrahendo cum ea, cui mutuum dedit, quæ mulier etiam erat, nec ullo modo aliis contractibus apta, satis convincitur inique contraxisse, cum juste non potuerit.

Quod igitur dictum est de hoc inito contractu, dici debet de ineundo, quando alius contrahendi justus modus non affulget; est enim clare usura palliata, etiam expresse dicere, te velle omni meliori modo contrahere, quando hic modus vel non est, vel recusatur.

30 Hinc damnabis novam quamdam muliercularum nostræ ætatis negotiationem. Dant unum, vel alterum aureum petenti cuiuspiam hac lege, ut singulis hebdomadis duos repetant tarenos, seu Julios, donec aureum integrum solvant, & insuper alios tres, quatuorve Julios pro lucro. Profecto si ipsi lucrum cesser, si damnum emergat, si periculo se exponant, uno verbo, si justus intercedat titulus, aliquid proportionatum eas repetere posse, non est dubium: at si nullus, unde poterunt? Neque hic valet prætextus, *si non mutuassem*, &c. non valet, inquam; quia nullus est in his circumstantiis possibilis justus contractus; non cambii, non census, non societatis: nam ut alia taceam, quis hos celebret in tam modica pecunia? Non metæ, quia debuisse mutuans expectare metæ impositionem, nec potuisset post hebdomadas lucrum, & sortem sibi repetere: non denique similis justus aliquis contractus, quia is non apparet. Remanet ergo esse negotiationem usurariam, & prorsus improbandam. Vide §. 5. num. 19.

§. IV. *Difficultas, vel periculum recuperandi sortem an det lucrum?*

1 Quando rationabiliter timetur periculum, vel difficultas, vel expensæ in recuperando mutuo, atque hæc oriuntur ratione personæ mutuarii, potest aliquid proportionatum exigere supra sortem. Ita Dicastill. *l. 2. de just. 1. 10. d. 2. dub. 10. Lels. l. c. dub. 13. Val. l. c. p. 2. Sylvest. v. usura 1. q. 35. aliique.* Ratio est, quia subire etiam sponte hæc pericula in lucro æque, ac in sorte in gratiam alterius, est pretio æstimabile; quidquid dicat Salas, *dub. 20. n. 8.* alios cit. qui negat pro periculo sortis aliquid esse deducendum. Proportionatum (dixi) in quo anguntur timorati Fideles; & tandem nulla alia regula certior, quam judicium experti, afferri potest, juxta periculorum qualitatem, numerum, gravitatem. Illud erit adjumento, ut videas, quanto pretio Mercatores communes similem negotiationem asecurarent, seu fidejuberent in foro; & exinde, quid possis tu ex similibus periculis exposcere, perpendas. Dixi rursus (rationabiliter timetur) nam si pericula timentur ex sola pusillanimitate, negant plerique cum Molin. Sal. apud de Lugo *mox cit.* posse quid ultra sortem accipi, quia tunc illorum periculorum non est causa mutuum, sed mutantis vitiosa dispositio. Verum de Lugo innuit posse, licet denique aliorum judicio relinquat. Ratio est, (inquit) quia præter matrimonium, pro quo aliud potuit in jure statui, in aliis contractibus causa immediata, cur possit quid exigere, est angor, & molestia, quæ mutuans passurus est, toto v. g. anno, propter timorem amittendi sortem, quæque subire ipse non obligatur sine pretio: at hæc jam in eo pusillo adsunt; ergo &c.

2 Solet autem contingere, ut mutuarius ad asecurandum mutuantem de sua mutuata pecunia, adhibeat aliquem fidejussorem, cui aliquid, v. g. duos, tresve aureos pro quolibet aureorum centenario ipse mutuarius dat (& juste quidem; nam hic fidejussor debet solvere totum mutuum, si mutuarius non solvet) id, quod licite fit, etiam quando non est periculum, ne solvat mutuarius, ut docet Molina *d. 319.* aliique contra Covar. *l. 3. var. c. 2. n. 6.* quia adhuc est onus pretio aliquo licet minori æstimabile.

3 Jam inquiri, an hic quod facit hic tertius, possit facere ipse mutuans, simile pretium sumens a mutuuario, cujus fit fidejussor pro seipso?

4 Respondeo: Si mutuans obliget mutuarium, ut non eligat alium asecuratorem, nisi ipsum mutuantem, usurarius erit: non autem talis erit, sed justus negotiator, si illum non obliget, esto se offerat, imò & roget, sed sine periculo obligandi mutuarium. Ratio prioris est, quia illud erit imponere mutuuario onus novum supra sortem datam, & hunc casum duntaxat damnat sacer Canon *c. Naviganti de usuris.* Ratio posterioris est, quia suscipere in se tale onus asecurationis, est pretio æstimabile, ut modo dictum est: quare sicuti alius tertius pro hoc onere aliquid exigere valet, cur non valeat ipse idem mutuans, qui certe non fit deterioris conditionis ex eo, quod mutuet?

§. V. *An liceat aliquid plus accipere, ob promissionem, quam alteri quis facit, non repetendi pecuniam mutuatam intra certum tempus.*

Audi prius Alex. VII. hanc Propositionem sub n. 42. proscribentem. *Licitum est mutuanti aliquid ultra sortem exigere, si se obliget ad non repetendam sortem usque ad certum tempus.*
1 Communior sententia habet nequaquam licere imò non nemo addit contrariam esse novam, inauditam, periculosa-

fam in fide, & aperientem viam usuris. Ita Molin. d. 308. n. 10. Lefs. d. b. 14. Salas tr. de usuris, dub. n. 12. Aragon. 2. 2. q. 38. ar. 1. De Lugo t. 1. de just. d. 25. sec. 3. nu. 17. contrariam falsissimam vocans, Dicastill. l. 2. de just. tr. 10. d. 2. Rationes hujus sententia sunt variae, a variis Doctoribus excogitatae, quas, ne his repetam, mox cum earumdem solutionibus subdam.

2 Alia non ignobilium Auctorum sententia (quam Lessius, licet contrarius, ait posse alicui videri non improbabilem, sed tamen Mercatoribus tam laxas habenas non esse dandas) docet utiq; licere. Ita Ledesma p. 2. tr. 8. c. 35. concl. 4. dicens idem doceri a discipulis S. Th. apud Dian. par. 5. tract. 13. ref. 50. & p. 1. tract. 8. ref. 48. Medina apud Lefs. l. c. Castellin. apud de Lugol. c. Joann. Medina apud Lefs. l. c. quibus adde Trull. qui hanc vocat probabilem, licet ipse contrariam sequatur to. 2. in Dec. lib. 7. c. 19. dub. 12. apud Dian. p. 8. tr. 7. ref. 43 & par. 3. tr. 5. ref. 92. citans Tanperum. Ratio potissima (nam alias vide apud Lessium) est, quia non potest negari promissionem non repetendi, per annum V. G. esse novum onus, novamque obligationem pretio aestimabilem, ut mox clarius patebit num. 11. Quare quod pro ea accipitur, non accipitur ex vi mutui, sed vi talis novi oneris.

3 Confirmari primo potest; quia omnes cum Molina concedunt, te posse quid exigere pro promissione, qua te obliges intra annum mutuare quid, vel vendere, quodcumque quis voluerit, quia id vere est onus pretio aestimabile. Sed idem est promittere non repetere intra annum, quod mutuatum est; si mihi enim est utrumque onus: ergo, &c.

4 Confirmari secundo potest; Quia debitum maturandum post annum posse nunc extinguere aliquo pretio creditori a debitore, superius, cum Fagund. Reb. alitque doctis Auctoribus concessimus c. 7. §. 8. n. 2. Idemque etiam si alius titulus non appareat, nisi quia praesens pecunia plus valet, quam futura, non quidem in se (tanti enim in se valet aureus hodie, quanti post annum) sed ratione annexorum, quia in anno timeri semper rationabiliter possunt pericula; esto nunc prorsus nulla praevideantur, ut *ibidem* explicuimus. Jam infero: ergo pecunia mea praesens, quam tibi mutuam do, plus valebit propter similia annexa, quam tua, quae futuro tempore a te solvetur.

5 Caramuel, lib. 2. Theol. Moral. d. 14. n. 802. (vide etiam n. 765.) plerumque benignus, & interdum debito magis, hic scrupulum iniicit; ita enim eum, qui certo scit fore, ut nullo modo pecunia, quam alteri mutuavit, indigeat, nihil iuste posse supra sortem exigere, quia tunc nullum sibi gravamen imponit: at qui nullum sentit damnum, non habet, cur utilitatem aliquam sentiat. Haec, inquam, ait. Verum si probabilis est haec secunda sententia, quando praeviderit indigentia, quam ipsemet Caramuel, *ibid.* nu. 766. amplectitur, dicendum consequenter erat, aliquid licet minus semper accipi posse, quia numquam in praxi verum est, ut ipsemet insinuat *dicto* n. 802. nullum sic gravamen imponi; semper enim timentur indigentiae casuales, & pericula inopinata: imo ipsa promissio non repetendi, verbi gratia, per annum, est novum gravamen pretio aestimabile, sicuti promissio tibi quid vendendi, quando volueris, ut jam dictum est.

6 Confirmari potest tertio. Quærent aliqui, An possim licite mutuare V. G. centum Petro ea lege, ut si ego vivam usque ad annos decem, ipse mihi anno decimo reddat ducenta, id est sortem, & alia centum, quasi decem pro singulis annis; si vero decimum annum non pertingam, nihil prorsus, ne sortem quidem reddat? Et licet neget Sylvest. v. usur. quest. 36. & 37. quia id esset lucrum ex mutuo: concedunt tamen recentiores apud Dian. par. 6. tract. 9. ref. 71. & deinceps: Barthol. a S. Faust. in spec. Conf. d. 12. quest. 55. Est enim lucrum ex contractu innominato; *Do ut des*, & est veluti ludus paris periculi. Non est igitur novum, transire mutuum in alium contractum ratione alicujus superadditi pretio aestimabilis. Quare si ego lubeo periculum, ne inopinatus adsit casus, quo ea pecunia ego indigeam, vel indigeat amicus meus, cum interim mutuatarium certo sciat se in omni supervenienti casu, sine formidine per annum uti posse pecunia mea, quam non repetere promisi; cur esse id pretio aestimabile non sit judicandum?

7 Equidem video, hanc sententiam usurae periculo subesse, & insuper esse difficile statuere, quantum possis pro hac promissione requirere, quod jam mox nu. 17. quæremus; tamen, an sit probabilis, tum propter ejus Auctores, tum propter rationes jam allatas, & solutiones contrariorum mox afferendas, ultima sit apud sapientem lectorem æqua sententia.

8 Superest ergo, ut pro curiosis videamus, quomodo ad rationes contrarias, hoc est ad rationes primæ sententia responderi possit. Prima ratio est, quia sic ex omni mutuo posset exigere lucrum, praetextu, quod non ex vi mutui, sed ex vi promissionis exigatur.

Responderi potest, negando sequelam, ut mox n. 12. clarius explicabo.

9 Secunda ratio; quia sic pro longiore tempore posset plus exigere; si enim propter promissionem non repetendi mutuum, pro uno anno, accipis duo V. G. pro duobus annis poteris quatuor: at omnes fatentur tempus vendere usurarium esse.

Responderi potest, negando sequi plus posse exigere pro longiore tempore absolute: concedendo esse quid moderatum plus, vel minus ex alio capite, quod aliquando consequitur ad longius, breviusque tempus. Recolendum est id, quod supra per aliam occasionem dictum est, in diuturniore tempore majora sublatere pericula, & onerosiorem esse meam promissionem non repetendi, quam in breviori.

10 Tertia ratio ceteris fortior est; quia obligatio non repetendi mutuum pro aliquo certo tempore, est imbibita in ipsa natura

mutui: qui enim mutuatur, pro aliquo tempore mutuatur, atque adeo sicuti datio mutui est donatio liberalis, ita necesse est ut sit id, quod est de essentia, seu natura mutui, hoc est, ut sit liberalis etiam obligatio dicta non repetendi pro certo tempore.

11 Responderi potest sic distinguendo: Obligatio non repetendi mutuum pro aliquo commodo tempore, est imbibita in natura mutui, concedo antecedens: Obligatio non repetendi pro toto, & quocumque tempore, quo mutuum protrahi potest, est imbibita in natura mutui, nego antecedens. Colligo ex Dicast. lib. 2. de just. tr. 10. disp. 2. nu. 31. & 32. & alibi. Tempus igitur aliquod est imbibitum in mutuo, at non determinatum, sed determinandum ex variis rerum, personarum, temporis circumstantiis. Tempore v. g. penuriae, si tu pauper mutuas modium farinae, tempus imbibitum huic mutuo, intelligitur una, vel altera hebdomada, & fortasse minus: at tempore abundantiae, etiam mensis: quod si sis dives, & mutuatarium sit rusticus inops, erit etiam annus, seu donec triticum ex sua tenui segete is recolligat. Quare si mutuas per tempus aliud, seu longius a praedictis, erit quid extrinsecum mutuo: & illud subire novum onus, est vendibile.

12 Quarta ratio; quia sic mutuum non differt a Precario: Precarium enim est, quando rem commodas lege, ut possis repetere, quodcumque volueris. Commodatum vero est, quando rem commodas ea lege, ut repetere non possis pro eo tempore commodati, V. G. pro anno, quo commodas. Cum ergo mutuum assimilatur Commodato, debet participare de ea conditione, ut repeti nequeat pro toto tempore, quo ipsum mutuum durat, quo pacto differret a precario: secus non differret.

13 Responderi primo posset, negando secus non differre. Differt enim ex eo, quod Precarium est de re ex se usu non consumptibili, V. G. de veste, statua, &c. tum mutuum sit de re ex se usu consumptibili, v. g. de vino, oleo, pecunia, &c. quo pacto satis differret sine necessitate aliud discrimen excogitandi. Responderi tamen secundo posset, distinguendo illud (mutuum assimilatur commodato) mutuum proprie, & stricte dictum, ut scilicet in illo est intrinsece conjuncta, & imbibita obligatio non repetendi, pro aliquo commodo tempore *num. preced.* explicato, assimilatur commodato, concedo: Mutuum large, & improprie dictum, ut scilicet annexum cum obligatione longioris temporis, nego: hoc enim transit in alium contractum innominatum, *Do ut des*, vel potius in venditionem, per quam vendit quis iusto, ac proportionato pretio periculum, & libertatem repetendi rem suam pro tempore illo extrinseco.

14 Quinta ratio est Joannis de Lugo: Quia, inquit, per restitutionem sortis jam equatur totum, quod mutuatarium debet; ergo si plus requirat mutuans, iniuste requirit. Antecedens probatur, quia tanti valet pecunia post annum reddita, quantum ante annum mutuo concessa. Confirmatur, quia tanti valet V. G. haec statua nunc, quanti si vendam post annum; sic de domo, de praediis, &c. Imo tanti aestimatur a Deo gloria, seu Beatiitudo data nunc, quanti data post annum; patet; quia equalibus meritis iuste nunc defuncto confertur eadem gloria, quae iisdem meritis confertur morturo hinc ad annum, vel annos. Haec ille.

15 Responderi primo sic potest: Haec ratio nimis probat; ergo nihil. Nam probat nihil mihi deberi ex locato: tanti enim valet statua nunc, quando tibi initio anni loco, quanti enim valebit post annum, quando reddes. Et sicut omnes respondent, tunc non accipi pretium, pro re locata, sed pro alio, id est pro usu rei locatae; ita ego respondebo non accipi pretium pro pecunia concessa; sed pro alio; id est pro libera promissione eam diuturno tempore non repetendi.

16 Responderi posset secundo directe, negando antecedens. Ad probationem distinguo assumptum: Tanti valet pecunia concessa, quanti reddita, ratione sui concedo, ratione annexæ promissionis, seu alterius connexi, nego, ut patet ex dictis. Ad confirmationem idem dic. Sane gloria tanti valet ratione sui nunc, si nunc mihi illam Deus conferret, quanti si conferret post decem annos. Sed hic, amice, si tibi illam Deus nunc conferret, & non hinc ad decem annos, quanti faceres eam praesentem collationem? Ego, imo & tu, & sanæ mentis quilibet pluris faceres, quam inferiora quæque bona ac vitam ipsam. Aliud igitur est aestimatio rei in se, aliud, quoad aliquam circumstantiam extrinsecam ipsi rei connexam.

Quanti valeat promissio non repetendi mutuum, &c.

17 Illud denique ante omnia interest hic scire, equodnam pretium exigere esset congruum ex hoc titulo? Judicio experti omnibus expensis, respondebis. Sed adhuc urgeo: equodnam est hoc prudentis arbitrium? Bursæ, ait Lefs. l. 2. c. 20. n. 125. determinatur a mercatoribus ejusmodi pretium singulis annis, aliquando sex, aliquando septem, usque ad duodecim, non vero ultra *ex Caroli V. constitutione*: additque hanc eandem lucri taxam posse quemlibet non Mercatorem exigere ex suo mutuo, quia posito eo statuto, sit taxa communis pro omnibus. Audio: sed idem Lessius, hoc non approbat paulo post, n. 127. aitque praescindendo a lucro cessante, vel lucro emergente, id iniuste statui; multo magis, quia nos quærimus universaliter pro locis, ubi hæc taxa non statuitur. Aliquid ergo nos firmiter statuamus, & loquamur de mutuo in pecunia, ex gr. per annum; nam pro mutuo olei, frumenti, &c. potest evenire, ut annus non reputetur longum tempus, ut dixi n. 11. cum contra regulariter pro mutuo in pecunia longum reputetur tempus unius anni; multo magis duorum, trium, &c.

18 Dixi jam posse pro hoc titulo promissionis non repetendi pecuniam mutuam pro quolibet anno, licite in nostra hac ætate pecuniosa exigere quinquaginta pro centenariis. Ita Caram. lib. 2. Theolog. moral. n. 799. Ratio est, quia ejusmodi promissio regulariter tanti videtur aestima-

Pauper fictus.

estimari posse a prudentibus: & hujus ratio est, quia pretia rerum ex communi estimatione hominum pendunt: commune autem hominum iudicium nunc videtur esse, ut qui vendit suam libertatem de resumenda sua pecunia per annum, quinque exigat pro centum, cujus rei signum est, quia si cuilibet prudenti dicatur: vel elige nunc habere centum numeratos aureos, vel centum, & quinque post annum, eligeret potius centum presentes, quam centum & quinque futuros, qui ex multis eventibus impediri possunt, ne habeantur. Confirmatur, quia assecutores in mercium periculis, nec valde excedentibus, nec admodum levibus, si quinque pro centenariis sumant, non imprudenter, nec injuste se gerunt: ergo pari modo in casu nostro; cum illa promissio non repetendi trahat semper non vulgarium periculorum, difficultatumque timorem.

19 Ex his collige primo: Viduae illi allatae §. 3. n. 28. posse concedi, si vera esset doctrina numeri secundi haecenus expensa, quinque pro centum, nempe, quia propter bonam fidem iudicare possumus eam celebratam fuisse contractum hunc promissionis non repetendi, &c. Collige secundo, cur Mulierculis illis allatis eod. §. num. 30 negandum sit quidpiam lucri percipere? nimirum, quia unus aureus ad rationem quinque procentum fere nihil, unum scilicet, vel alterum obolum in anno potuisset ex hoc titulo promissionis parere; & tamen illae repetebant aliquos Julios, nec post annum, sed post hebdomadas. Haec quoad totam hanc hujus §. 5. difficultatem expendenda sapientiorum stateris obtulisse sufficiat.

§. VI. An liceat quid supra sortem reportare ob molestiam privationis suae praesentis pecuniae.

1 **A**ddunt nonnulli aliud caput accipiendi supra sortem, nempe, ratione molestiae, quam ex sua absentia pecunia quis percipit, seu ratione carentiae consolationis, qua quis frui solet, dum domi, & in arca suam pecuniam praesentem habet, quem animi sensum comprobat fortasse Avarus ille, dum apud Horatium sic sibi blanditur:

*At mihi plaudo domi, dum nummos contem-
plor in arca.*

Et quidem Caram. lib. 2. Theol. moral. d. 14. n. 362. (sequiturque Med. apud Dicastill. lib. 2. de just. tr. 10. d. 2. dub. 11.) sic habet: *Distinguo molestiam a periculo, vel damno emergente, & a lucro cessante. Est vere aliqua recreatio in videndis rebus pretiosis; cur non & in possidentis? Pro audienda comedia, vel videnda bestia, datur pretium, & nemo contradicit; cur non pro videndis, vel possidentis optimis auri partibus? Ratione ergo hujus molestiae a carentia pecuniae suborta, praeciso omni alio periculo, posse quid supra sortem accipi, affirmat Medina. Et Divi Thomae Interpretes quest. 76. art. pr. judicant speculative probabile. Sed Dicastillus contradicit, & inquit; mihi haec sententia, & speculative improbabilis, & moraliter in praxi omnino videtur perniciofa. Videte Censorium Canonem severo supercilio doctrinam condemnantem. Audite tamen n. 254. sibi deinde esse contrarium, &c. Haec Caram.*

2 Equidem cum ad praxim animus meus sit semper intentus, ajo, hanc molestiam in praxi esse adeo levem, ut in communibus commerciis parva, atque adeo nihil reputetur; ac propterea vix quidem sit pretio compensanda. Dicast. absolute hanc nostram sententiam docet l. c. n. 251.

§. VII. De Cooperantibus cum Usurario, & de eorumdem paenis. Remissive.

1 **D**E Cooperantibus cum Usurario dictum est sufficienter l. 5. c. 1. §. 4. n. 41.

2 Quas autem poenas, obligationesque contrahant Usurarii; qua ratione eorum bona remaneant obligata restitutioni; an dominium acquirant eorum, quae per usuras acquirunt; Quantum eorum haeredes debeant, & quomodo restituere, sunt res obviae, & facile haberi ex Doctoribus possunt, apud de Lugo, d. 25. sect. 11. §. 2. & 3. apud Less. l. 2. c. 20. dub. 20. & 22. Dicast. l. c. tota fere d. 3. Bart. a S. Faust. in spec. d. 16. q. 100.

TRACTATUS IV.

De circumstantiis restitutionis, & Concausis, &c.

CAPUT PRIMUM.

De Novem Circumstantiis Restitutionis.

1 His verbis ex continentur.

Quis, Quid restituit, Cui, Quantum, Quomodo, Quando, Ordine, Quoque loco, quae Causa excuset iniquum.

§. I. Quis.

1 **P**rofecto is restituere tenebitur, qui ad id astringitur a iustitia, de qua re in tota hac materia de restitutione disputatum est. Ita sane. Verum, quae alibi locum commodum non habuerunt, hic subiicienda sunt, idemque faciendum in singulis propositis circumstantiis. In hac ergo prima circumstantia docebitur, an restituere teneatur pauper fictus, & an Religiosus aere alieno, vel furto gravatus.

2 Qui simulata paupertate accipit eleemosynam, peccat, teneturque ad restitutionem: ex Castrop. tom. 1. tr. 6. d. 2. punct. 14. n. 5. Ratio est, quia accipit sine titulo; cum enim interponat fraudem, facit, ut deficiat finis, quo dominus movetur ad dandum, qui finis erat paupertas.

Cui autem sint restituenda, alii sine pauperibus veris, an ipsi domino, qui illam est elargitus, vide late apud Merol. tract. 1. d. c. 2. a. n. 856. Et Sorus quidem, quem sequitur Dian. p. 6. tr. 8. resol. 109. putat, domino, qui dedit; Medina, & Navarra, pauperibus.

Si fraus tamen caderet in modum, non vero in substantiam, posset eleemosyna iuste retineri, quia, quoad substantiam, adesset sufficiens voluntarium, ut si quis eleemosynam quidem tibi porrigeret, sed nisi fingeres paupertatem, non adeo prompte, ac liberaliter. Atque ex hoc capite frequenter excuso veros pauperes, sed ultra modum suas necessitates exaggerantes. De hac re tota praeter auctores mox citandos fusa agit Dicast. lib. 2. tr. 2. d. 6. dub. 5.

3 Objices: qui fingens sapientiam, virtutesque, accipit ab Episcopo beneficium, valide accipit, nec obligatur illud resignare; & qui ordinatur v. g. Sacerdos sine patrimonio, vel cum Excommunicatione valide initiatur: & tamen Episcopus si scivisset veritatem, non contulisset beneficium, nec ordinasset: ergo pari ratione semper valide donabitur eleemosyna in casu nostro, &c. Resp. nego paritatem: nam Episcopus, quando actu confert beneficium, vel ordines absolute intendit haec conferre huic determinatae personae, sic exposcente recepta consuetudine, & bono Ecclesiastico, ne ordines, & Beneficia, sub infinitis fidelium scrupulis, incerta essent: id quod non est in casu ementitae paupertatis. De mendicantibus ostiatim modicas eleemosynas benignius loquitur Granada 2. 2. contr. 3. tr. 11. d. 7. n. 7. in his enim (ait) non tam habetur ratio paupertatis, quam charitatis, unde dominus non censetur dare sub conditione paupertatis, sed absolute: quod sane non ita se habet in eleemosyna notabilis quantitatis.

In hoc denique puncto Pasqual. cont. 4. q. 59. n. 2. ait, hunc accipientem eleemosynam praetextu paupertatis, nec in magnis, nec in parvis eleemosynis teneri ad restitutionem (peccare ubi est gravitas materiae, non credo negari posse nec a Pasqualigo, nec ab aliis.) Ratio est, inquit, quia finis principalis semper adest, nempe amor pietatis, & Dei. Multo magis, quia Jurisconsulti, quos apud eundem auctorem videre poteris, docent facta per errorem non retractari, quando subest causa pietatis. Sed certe nostra sententia saltem tutior est, & consulenda.

4 Quid de paupere, qui pigritiae, vel etiam cupiditatis causa eleemosynam poscit? Resp. si vere est pauper, nec mortaliter peccat, nec ad restitutionem tenetur. Ita Bart. apud Dian. p. 5. tr. 8. ref. 21. §. nota etiam. Non prius, quia otiositas illa, vel cupiditas, nisi aliud addatur, non pertingit ad gravem deordinationem: non posterius, quia constante paupertate constat finis eleemosynae.

Quid de Erenita, seu serviente alicui Ecclesiae? Resp. licere huic vivere juxta suum statum ex eleemosynis Ecclesiae, illi tamen aequaliter providendo; quia qui altari servit, de altari & vivat. Quod ex suo competenti victu, Ecclesiaeque cultu superest, posse cum dare, sive suis cognatis, sive extraneis, modo sint pauperes, & modo ex circumstantiis non apparet, donaria Fidelium Ecclesiae ornatui, applicari, ut colligitur ex dictis.

5 At vero, cuinam injuste sic forte accepta sunt restituenda, dominone, an pauperibus, an locis Pii? Resp. utrumque esse probabile docet Vasq. opusc. de Eleemosyna, c. 5. §. 4. d. 1. quem sequitur Castrop. tom. 1. tr. 6. d. 2. p. 14. n. 7. & Diana, l. c. ref. 22. domino quia is non dedit, nisi huic; ergo non alteri. Pauperibus: quia qui dedit, non respexit, nisi rationem, veluti genericam paupertatis, & Christi Domini amorem: unde saltem regulariter non astrinxit intentionem ad hunc numero pauperem; ergo jam habetur voluntas ejus interpretativa dandi cuicumque alteri pauperi, vel Ecclesiae nomine Christi. Illud adverto, si quis ficta nobilitate; dicendo v. g. se esse filium alicujus Principis accipiat, ut si hospitio magnifico exciperetur, obligari ad restitutionem domino, nec posse pauperibus, quia tunc motivum, nec in genere quidem, attingit paupertatem. Simile quid decerne in similibus.

6 Ex dictis potui primo cujusdam pauperculae interrogationi responsum dare. Asserebat illa se de eleemosynis quotidianis summam conflasse viginti quinque aureorum, eamque servare pro necessitatibus fortasse inopinato superventuris: Sciscitabatur ergo, an deinceps eleemosynas sibi a fidelibus erogari solitas, posset acceptare, imo an exposcere ipsi liceret, quibus viveret in dies: & quod ex iisdem superesset (supererat frequentissime) summam illi a se sepositam superaddere? Respondi modicam videri illam acquisiti cumuli quantitatem; quare non videri eam jam excessisse fines paupertatis, ut non posset deinceps mendicare: per separatam autem pecuniam consequenti tempore acquirendam, tunc demum illam verandam esse ab acceptatione, quando prudenti iudicio, secundum ejus infimam status conditionem, non indigere amplius comprehendetur: expendendo tamen necessitates moraliter proximas, non vero quascumque remotas; has enim quicumque divites timere possunt, nec tamen valent titulo paupertatis eleemosynam exposcere. Concedit nihilominus Diana, par. 2. tr. 1. Miscell. ref. 8. eleemosynam posse petere eum, qui filias habet nubiles, quas commode dotare non potest, etiamsi non desint necessaria ad vitam suam, & filiarum, utcumque sustentandam.

Secundo ex dictis approbavi cum Sanch. l. 5. in Decal. c. 24. n. 14. communem praxim, qua divites colligere alicubi solent stipem pro

carcere conclusis, pro Xenodochiis, pro Pauperibus; nam etiam tum finaliter vere egentes sublevantur.

Unum observavi: Si quis dives obligetur aliquem pauperem alere, non posse pro ipso eleemosynam petere; Pater V. G. vel frater non potest eleemosynam colligere pro filio, vel sorore pauperibus. Ratio est, quia ex eo, quod filius, & soror gaudent Patre, fratreve divite, habent jus, quo alii ab ipsis debeant: ergo jam pauperes non sunt, pro quibus possit ab iis, quibus incumbit eos sustentare, eleemosyna colligi, &c. Ita Sanch. l. 1. in Dec. c. 14. n. 6.

Religiosus aere alieno, vel furto gravatus.

7 Potuit hæc debita Religiosus contraxisse ante professionem: potuit postea.

Ante Professionem.

Quoad prius: Præmitte, per te aere alieno undecumque gravatum non habentem unde reddat, posse religiosam vitam suscipere. Ita S. Thom. loco mox cit. alique, quos citat Sanch. lib. 4. in Dec. c. 19. nu. 7. contra Mol. tom. 3. d. 758. alioque. Ratio S. Th. 2. 2. qu. ult. art. 6. ad 3. est, quia hic putatur cedere bonis, quod facere posse cuilibet liberum est: nec enim obligatio, quamvis juramento firmata, ad reddendam pecuniam, tanti est, ut fidelem privare possit bono tam superioris ordinis, quale est, Deo omnium Domino vitam addicere.

8 Dixi primo (per se) nam hodie adest Sixti V. prohibitio, ne quis ingenti aere gravatus, vel reddendis rationibus obligatus, &c. ad professionem admittatur. Illam lege cum moderatione Clementis apud Lugo tom. 1. de just. d. 21. sect. 6. n. 65. & Castrop. tom. 3. tract. 16. disp. 1. punct. 7. §. 2. n. 10. & Dicastill. l. mox citand. sed interim nota illud (ingenti.)

9 Dixi secundo (non habentem, unde) nam si habet, quod debet, relinquere debitoribus opus erit, perinde enim facit, ac qui bonis cedit. Addunt Sanch. l. c. n. 8. alique apud de Lugo, l. c. n. 65. quibus adde Dicastill. l. 2. de just. tr. 2. d. 10. dub. 8. n. 129. si intra breve tempus, puta unum, vel alterum annum possit manendo in sæculo creditoribus satisfacere, obligari non statim ingredi. Congrua doctrina, sed nequaquam obligans. Ratio est duplex, altera ducitur ex expressa auctoritate S. Thom. loc. cit. quæ ad faciendam nostram sententiam probabilem sufficiens est. Altera ducitur ex ipsa natura Religionis, quæ non habet solam bonitatem cæterorum consiliorum, ob quæ fateor, non posse negligi satisfactionem debitorum, maxime ex delicto; neque enim possit quis, ut orationi vacaret, ut Xenodochio serviret, relinquere satisfactionem ex iustitia, quæ fortior est: sed habet etiam status Religiosus bonitatem longe superiorem, nempe se in servum Dei perpetuo mancipare: ut semper existimata sit professio cujuscumque Religionis, maximum, ac summum, quod possit homo ex se Deo tradere; nam vitam, cum ejus homo dominus non sit, tradere ex se non valet. Hinc ergo fit, ut irrationabile sit, tantum bonum velle a quocumque debito retardari. Dico (quocumque) nam si violasti virginem V. G. sub spe conjugii, merito ab ingressu Religionis retardaberis, quia in violatione non agitur de debito rei pecuniæ, sed de debito circa assumptionem status, quem sine nota non poterit suscipere virgo illa, nisi mediante statu matrimonii a te suscepti: cum igitur hic concurrat susceptio status tui, quem præstendis in Religione, & status matrimonii, quem virgo præstendit (nisi volens remittat) non est mirum, quod prævaleat status matrimonii, puta in favorem virginis affectæ a te illa injuria. At in debitis pecuniariis cum concurrat solutio alienæ pecuniæ, & status Religiosi susceptio, hæc, utpote bonum adeo excellens, prævalere debet: nihilominus consulto ad finem non solvendi debita, & non propter alium superiorem salutis propriæ bonum, velle Religionem ingredi, nullo modo sine peccato injustitiæ concederem.

10 His præmissis, Dico primo, gravatum in sæculo prædictis debitis sive ex contractu, sive ex delicto (nam si non ingentia sint, licite admittetur, ut vidimus, ad professionem) eundemque nulla bona habentem, quæ secum ferre queat ad Religionem, ad nihil ipsum obligari. Ratio ducitur ex dictis, quia, ob tantum bonum Religionis, potuit cedere bonis: An in Religione adhuc teneatur laborare, ut solvat ea debita, si possit, mox subiiciam. An etiam licite, quando, quamvis ingentia sint debita, sunt tamen incertorum dominorum; vel quando sunt contracta sine culpa, vel quando ex sola liberali promissione, vide apud Dicast. l. c. n. 145.

11 Dico secundo; Si is aliqua bona habeat, quæ ad Religionem ferat, obligari tunc Religionem solvere prædicta debita, juxta vires bonorum allatorum. Ratio est clara, quia bonorum successor astringitur debitis ejus, cui succedit.

12 Verum hic duæ subdubitationes emergunt. Prima: quid, si huic jam professo in Religione deferatur aliqua hæreditas, egatum, donatio?

Respondeo: Sanchez lib. 7. in Decal. c. 31. num. 4. cui adde Felin. Azor. Molin. aliosque apud Castrop. tom. 3. tr. 16. d. 3. p. 16. num. 3. docet ex his Religionem obligari satisfacere pro dictis ejusdem Religiosi debitis, quia nunquam per ingressum Religionis factum a debitore, derogatum fuit jus creditorum in ea omnia, quæ obvenire possunt Religioni ratione personæ ipsi obligatæ. Confirmari potest, quia sic, qui cessit bonis, si quid præter necessaria alimenta forte acquisiverit, debet id creditoribus dare, ut omnes fatentur.

Verum (rogata a tanto Viro venia) hoc ipsum erat probandum, an tale jus retineant creditores in Religiosum. Ad confirmationem enim clara patet disparitas: nam sæcularis cedens bonis, nec fit alterius, nec fit incapax dominii, ut fit Religiosus. Præterea

mihi videtur posse contra Sanch. ex ipsius doctrina probari opposita sententia: ipse enim plures referens lib. 7. in Decal. c. 12. n. 36. & Castrop. 1. 3. tr. 16. d. 3. p. 5. n. 3. & communior, veriorque opinio docet, legata, hæreditates, donationes, & consequenter pretium laboris Religiosi non acquiri mediate, quasi primo ipsi Religioso, & deinde Religioni, sed immediate ipsi Religioni, quia ipse Religiosus incapax omnino est acquirendi dominii. Jam ex hoc principio consequitur, creditores nullum jus habere in bona illa delata post professionem, deberent enim habere jus in Religionem, quod nunquam habent.

13 De hac nostra sententia sic habet Castropalaus, tom. 3. tr. 16. d. 3. Ergo Monasterium ex bonis, occasione Religiosi, post professionem, acquisitis, satisfacere creditoribus non tenetur: tum quia debita sunt extincta, tum quia illa bona Religioso non acquiruntur, ut exinde onus creditoribus satisfaciendi accipiant, & sub eo onere in Monasterium transferantur: sed immediate acquiruntur Monasterio, quod non ex persona Religiosi, sed ex bonis ab illo acceptis, nec sub eo onere obligationem satisfaciendi creditoribus habet. Hæc disputationis gratia dicta sunt, quæ aliis definienda committimus. Hactenus Castropalaus: cujus verba duos in me pariunt oppositos effectus, Alterum; solam professionem tanti Auctoris, additis non vulgaribus jam dictis rationibus, videri sufficere ad id probabile reputandum. Alterum; quod tantus Auctor noluerit litem decernere, me urgere, ut nec ego decernam.

Fateor tamen conveniens esse, tunc Religionem ex prædictis supervenientibus bonis solvere prædicta debita: & quidem potest, quia probabilissima est sententia Sanchez. Quare tunc non dicitur Prælatum dissipare bona Religionis, sed solvere debita, ad quæ solvenda ex probabili, imo communi sententia constringitur.

14 Secunda subdubitatio: An hic Religiosus obligetur laborare, quo pretium laboris impendat ad solutionem prædictorum debitorum? Respondeo non obligari; nam cum ipse nullius dominii capax sit, & totum quod acquirit, immediate cedit Religioni, de eo pretio disponere non potest: solutio autem debiti ex propriis debet fieri, non ex alienis.

De Lugo de just. disp. 21. sect. 6. num. 69. duo docet: Alterum, obligari Monasterium solvere prædicta Monachi debita ex pretio ejusdem acquisito ex Concionibus, Lectionibus, &c. Alterum ibid. n. 82. vers. ultima denique pars, non obligari Prælatum ad dandam licentiam Monacho, ut si laborando acquirit aliquid, pro prædictis debitis satisfaciat: quia Prælatum jus habet impediendi suum subditum in aliis actionibus, prout Prælato ipsi libuerit. Dico tamen hæc duo dicta sibi minus cohære: si enim potest Prælatum prohibere, ne Subditus ad hunc finem laboret; cur non poterit impedire, ne pretium habitum ex labore detur debitoribus illis? utroque enim jure æque potitur Prælatum & in personam Religiosi, & in pretium ab eodem acquisitum. Melius igitur sic habet Castropalaus tom. 3. tr. 16. d. 5. par. 7. §. 4. n. 8. Sed verius existimo, neque Prælatum obligatum esse hanc licentiam (laborandi) concedere, neque te illa nisi; quia non creditorum, sed Religionis est, & professione facta cum cessione bonorum debita exiunxisti. Notas? Id de hæreditate, vel legato delatis post professionem noluit decernere Castrop. modo n. 13. sed hoc de labore absolute, & sine hæsitacione decernit.

15 Illud apud neminem inveni, & tamen constanter dico, tum pro prædicta difficultate, tum pro proxime sequentibus, hæc non procedere de Religionibus Militaribus, v. g. Hierosolymitana, S. Jacobi, &c. quantumvis sequatur illam opinionem, quod sint in quocumque rigore Religiosi. Ratio est, quia hi cum tam amplam habeant suorum bonorum administrationem, non censentur cedere bonis, cum eas Religionem profitentur, &c.

Aere alieno gravatus post Professionem.

16 Quoad posterius, quando scilicet Religiosus contraxit debita, dum est Religiosus; Distingendum est de debitis ex delicto, & debitis ex contractu, de quibus distincte duabus assertionibus sic statuo:

17 Assertio prima: Si intra Religionem debitum ex gravi delicto Religiosus contraxit, v. g. furando, damnificando, supra pretium justum vendendo sæcularibus, &c. certum est, debere restituere sive ipsum Religiosum, sive Religionem, si res ipsa extet, vel aliquid, in quo facti sint ditiores: Si vero nihil extet, non debet Religio, quia delictum Religiosi etiam prælati, si non est commissum modo capitulari ab ipsa Communitate; non debet vergere in damnum Monasterii. Vide, quæ dicam mox n. 24. Debet autem restituere Religiosus ipse, si fruitur peculio, vel si potest ex iis, quæ sibi a Religione conceduntur, detrudere de non necessariis commoditatibus. Ita Sanchez lib. 7. in Decal. cap. 19. n. 112. Molin. tom. 1. d. 140. vers. potius distinguem. Ratio est, quia Religiosus furans ab extraneo injustitiam committit; ergo tenetur facere æqualitatem eo modo, quo potest.

18 Neque dicas: Religiosus modo non tenebatur solvere debita contracta in sæculo ex delicto; ergo neque nunc debita similia contracta in Religione: ne id dicas, inquam; nam ibi purgavit debita illa per cessionem bonorum, non vero in casu præsentis; & ex alia parte quilibet conari quantum potest, debet, ut æqualitatem, quam læsit, refarciat.

19 Potest tamen Prælatum impedire, ne hic Religiosus ex subtractione peculii, vel suarum commoditatum, solvat sæculari prædicta debita ex delicto, etiam in Religione contracta. Ita Sanch. l. c. n. 113. contra Navar. licet eodem lib. 7. in Decal. cap. 31. n. 39. fin. sui dicti immemor sequatur contrarium. Ratio est, quia fructus peculii, & totum, quod sibi Religiosus subtrahit de sua commo-

moderate, est in dominio Religionis: potest ergo Prælatus illud nolle ab se abdicare, & sic restitutionem iuste impedire.

20 Fateor ergo, ex illo delicto Religiosi, necessario, & immediate oriri obligationem restituendi; oritur enim ex ipsa natura iniustæ damnificationis; & hoc solum potuit velle de Lug. tom. 1. de iust. disp. 3. sect. 10. n. 223. qui nobis videtur contrarius: sed dico posse deinde impediri ipsam restitutionem a Prælato, ex eo quod Religiosus non habeat, unde redat, Prælato contradicente, qui iuste contradicere potest, quia solus ipse potest disponere, & non Religiosus de rebus quomodocumque pertinentibus ad Religionem. Atque ex hujus doctrinæ inadvertentia defecisse in hac doctrina videtur non paucos.

21 Dixi autem (seculari) nam si Religiosus damnum per gravem culpam Theologicam fecerit Monasterio, V. G. in officio Procuratoris, Cellerarii, Sacristæ, &c. Prælatus non potest impedire restitutionem: Prælatus enim, nisi causa proportionaliter obster, obligatur Monasterii sui indemnitate procurare.

22 Assertio secunda. Si Religiosus, dum est intra Religionem, contractum aliquem sive onerosum, sive gratuitum cum aliquo iniit, unde oriatur obligatio restituendi, erit distinguendum: Vel enim iniit legitime nomine Religionis: & tunc tenetur ipsa Religio, ut ex se patet, & probat iuse Sanchez, lib. 1. in Dec. cap. 31. n. 9. Vel nec nomine Religionis, nec cum licentia Prælati: & tunc sine dubio ad nihil Religio tenetur. Vel denique iniit non quidem dicto legitimo nomine Religionis, at cum licentia Prælati, sive etiam sine dicta licentia: & tunc si ex ejusmodi contractu damnum contrahenti successit, quia tunc adest damnificatio externi, quæ comparatur iniustæ receptioni, recurret contra Religiosum doctrina allata n. 17. Religio autem tunc nihil debet, quia ex delicto Religiosi, ut modo diximus, non debet Monasterium damnum pati: & illa licentia quando adfuit, non data est ad contrahendum nomine Monasterii, sed fuit mera permissio, ne Religiosus illicite contraheret.

23 Dices: si servus, vel animal damnum infert Tertio, dominus eorum tenetur vel resarcire damnum, vel servum, seu animal pro noxa dare, leg. 2. de noxal. Actio. & nos diximus supra lib. 6. cap. 4. §. 2. ergo in casu nostro si Religiosus damnum infert tertio, violando v. g. tertii depositum, si non tradetur Religiosus, saltem resarciatur damnum a Religione. Respondeo: neganda est consequentia, quia Religiosus non est servus. Lege Sanchez, multis probantem lib. 7. in Decal. cap. 21. n. 40. & Castropalaum, to 3. tract. 16. disp. 13. p. 5. n. 3. qui docent commune esse apud Doctores, Religiosum tum servo, tum filiofamilias comparari, prout Monasterio utilius fuerit: sed in re nostra utilius est Monasterio illum comparari filiofamilias, cujus delicto non tenetur Pater, diximus ut sup. lib. 6. cap. 4. §. 2. n. 6. ergo, &c.

24 Quod si ex ejusmodi contractu a Religioso nomine suo iniit cum licentia, vel sine licentia Prælati, nullum damnum tertio successit, sed solum agatur, an Religiosus debeat stare contractu: Ajo, probabilius esse in foro Conscientiæ debere stare. Ratio est, quia est probabilius, tunc oriri obligationem naturalem in Religioso, dum Superior contractum illum non irritat: & hujus ratio est, quia sicuti Votum Religiosi Deo promissum est validum, donec Superior irritet; ita & id, quod homini promittitur.

25 Neque dicas, Religiosum non habere, nec velle, nec nolle: ne id dicas, inquam; nam non habet, quia non est tam efficax, ut non possit a Superiore revocari, non vero ut non possit se obligare.

26 Quoniam vero, ut innuimus, potest hunc contractum irritare Superior, atque adeo nullum reddere, esto possit illi stare, si velit, ut fatentur omnes: sicut potest, sed non tenetur pupillus, vel minor, quando contrahit sine auctoritate tutoris, vel curatoris. Inquiri, id semper est, etiam quando ipsemet Superior dedit licentiam? Et quid de successore ejus, qui eam licentiam concessit? Respondeo, quando ab ipso, vel a quocumque successore data est licentia, non posse nec ab ipso nec a quocumque alio Superiore irritari ejusmodi Contractum. Ita Sanchez lib. 9. de matr. d. 40. n. 14. & lib. 7. in Decal. cap. 31. n. 41. contra Less. lib. 2. cap. 40. d. 10. n. 15. dicentem valide posse, sed non licite, sine iusta causa. Ratio est, quia licentia facit, ut contractus sit omni ex parte validus, unde acquiritur Jus tertio: hoc autem semel acquisitum, iniustitia fieret, si posset, ut invalidum reddat. Sanchez ibidem addit: si tunc Superior nihilominus revocet licentiam, nolique, ut subditus stet ejusmodi contractui, non peccare subditum, si et non stet. Verum hoc intelligere non possumus; si enim ipse nobiscum concedit, tunc acquisitum esse Jus tertio, qua ratione subditus in re tam clare iniusta, atque adeo peccaminosa posset Superiore obedire: tunc igitur solum poterit irritare talem contractum Superior, & consequenter subditus illum non exequi, quando sine ulla licentia iniitum fuit.

27 Disparitas denique, cur possit idem Superior, qui dedit licentiam subdito, ut voveat, vel ejus successor irritare Religiosi vota; non vero possit promissiones homini factas, est, quia ex voti approbatione non acquiritur jus tertio, sed Deo, cujus vices cum Superior gerat ad gubernandum, potest saltem ex iusta causa eidem remittere Jus Deo acquisitum: contra, cum non gerat hominis vices, Jus homini acquisitum remittere non valet. Lege Sanchez lib. 9. de matr. d. 40. n. 14.

§. II. Quid.

1 Quomodo idem, quod debetur, vel ejus æstimatio restituenda sit, patet ex dictis. Solum id superest notandum, ut in occultum furem non patefaciam, possim rem extantem retinere, ejusque valorem restituere? Respondeo, id non posse passim contingere: quia tunc potero ex Dicastill. lib. 2. de restit. tom. 2. d. 11. dub. 10. nu. 121. media alia persona, qui de me taceat, restituere. Quando tamen, licet rarissime, eveniret, ut meam famam tertie personæ cedere merito non audeam, ajo, tunc licere valorem reddere, etiam si putem dominum nolle valorem, sed velle omnino rem. Ratio est, quia pluris facienda est mea fama. Adverte de notabili fama esse sermonem, ac notabiliter excedente æstimationem, quam assequeretur dominus de re sua, ut ex superius dictis colligi potest. Imo casus, licet etiam rarus, esse posset, ut propter meam eandem famam, nec rem ipsam, nec valorem restituere teneam, sed expectare mihi liceat, donec nanciscar personam aptam, qua medla restituam, &c. vel si nunquam inveniam, nunquam restituam. Ratio est eadem, quia mea notabilis fama exiguo proportionaliter damno alterius pecuniario prævalere semper debet.

§. III. Cui.

1 Sine Domino. Sed adhuc duæ obviæ se mihi faciunt quæstiones; alias faciliores vide apud alios. Prima, an domino restituendum sit id, quod eidem allaturum sit damnum; Secunda, cui restituendum, quando dominus non appareat? Singulas breviter percurramus.

An restituenda domino res ipsi nocitura?

2 Habeo apud me Petri gladium, & vestes; Quæro, an possim primo, debeamque eidem restituere gladium, quo ipse sit certo occisurus contra Justitiam suam inimicum, vel etiam forte se ipsum. Secundo, an vestes, quibus certo usus ad fornicandum? Dixi (certo) nec enim sufficit dubium, cum nemo sit præsumendus in dubio acturus male, imo neque probabilitas moralem certitudinem non pariens: quia si sit probabile, dominum hoc gladio peccaturum, erit etiam probabile oppositum: at in pari probabilitate melior est conditio domini, qui rem suam apud te possidet, ut dictum est iuse l. 1. cap. 3. §. 3. & deinceps. Exciperem furiosum, huic enim non redderem gladium, etsi solum probabiliter, imo etsi sola suspitione timeam aliquod proximo malum. Ratio est, quia sic favebo forte innocenti; & ex alia parte furioso, dum talis est, nullam injuriam facere censeor.

3 Jam vero, quoad prius, Assero regulariter, me non teneri, imo me peccare contra Charitatem, si restituam rem ei, qua usus sit ad peccandum contra Justitiam. Ita S. Thom. hoc ad Primum.

Ratio est, tum quia hic non agitur de deneganda restitutione, sed de differenda: at, quæ major ratio differendi, quam velle expectare bonum, & utilitatem ipsius domini? Tum quia, si quando possum, debeo auferre gladium ab eo, qui vult occidere innocentem: quanto magis gladium denegare?

4 Addidimus illud (regulariter) nam aliquando denegare non teneor. Primo, quando non possum sine magno meo incommodo, V. G. cum periculo meæ vitæ, vel fortunarum, nisi forte bonum commune exposcat, ut ne tunc quidem reddam; nam juxta dicta sup. l. 6. cap. 1. §. 2. num. præsertim 4. tunc bonum commune præferendum esset meo.

Secundo. Si ex mea denegatione secutura essent majora, vel æqualia mala; cum enim tunc spes non esset obviandi malis, cessaret ratio rem alienam retinendi, vide mox n. 10.

5 Addidimus item (peccare contra Charitatem) quod certum est. Quid vero? Peccabone etiam contra Justitiam, ita ut obliget ad restitutionem, si dominus damnum iniuste alicui infert cum eo, Verbi Gratia, gladio, quem ego culpabiliter reddidi? Molina tom. tertio, disp. 755. docet me peccare solum contra charitatem. Less. vero lib. 2. cap. 16. dub. 4. contendit etiam contra Justitiam, idemque multis probat Salon. hic contr. 2.

6 Profecto Lessii sententia probabilior est, quia tunc valde proxime cooperaretur ad iniustam illam actionem occisionis, reddendo gladium, quem negare possem. Dices: neque contra charitatem, neque contra Justitiam pecco, reddens pecuniam debitam ei, qui illa domum, vel navim empturus est, in quibus certo scio usuras, fraudes, & illicita mercimonia a domino esse exercenda; ergo neque in casu nostro. Resp. negando consequentiam; nam illa delicta valde sunt remota a mea redditione pecuniæ. Quod si hæc cooperatio cum peccato alterius appareat, satis excusatur a debito, quod ego habeo reddendi domino pecuniam suam: At prædicti gladii, & similibus redditio, de qua nos loquimur, proxima est ipsi actioni iniustæ, quæ facienda est. Quare, si non est aliqua major, & urgentior ratio reddendi, qualis esset metus mortis, vel similis magni mali, non excusabor a peccato, non solum contra charitatem, quod omnes concedunt, sed nec a peccato contra Justitiam, quod cum Lessio contendimus; quia eadem cooperatio tam propinqua ad actionem iniustam me etiam iniustum constituit, quasi socium, & complicem ejusmodi delicti contra Justitiam.

7 Instas: Nemo tenetur ex Justitiâ (etiam si possit) defendere innocentem, nisi id ex officio illi incumbat: tenetur enim solum ex charitate, si sine suo notabili incommodo possit: ergo neque teneor ex Justitiâ denegare gladium volenti occidere eundem innocentem, sed solum tenebor ex charitate. Resp. nego consequentiam. Aliud enim est defendere innocentem, ad quod non teneor, nisi ex charitate, aliud non cooperari ad occisionem innocentis, ad quod teneor etiam ex Justitiâ: & hujus ratio est, quia cooperari est positive esse veluti socium, & complicem delicti, quod non est non defendere, respectu ejus, cui non incumbit ex officio. Et hæc etiam sit, ut si dominus occisurus inimicum,

cum, lumeret ex se gladium suum a mea domo, & ego non impedirem, cum possem, fit, inquam, ut ego tunc solum contra charitatem delinquerem, quia tunc non cooperarer quasi confocius, sed solum negative me haberem.

8 Instas iterum: ergo etiam ego peccarem contra Justitiam, si redderem pecuniam promissam usurario, quia scio ipsum usurum ad injustas usuras; quia dando illi materiam tam proximam usuris, jam cooperor cum illo veluti socius ad injustum lucrum. Respondeo, ita esse per se, & nisi ex aliquo capite accideret excusatio: at certe semper accidit. Primo, ne rixæ sint cum Usurario. Secundo, ne ego habeat infidelis. Tertio, ne quando iterum mutuo indigero, idem Usurarius, vel alius mutuam mihi denegat. Adde denique maxime me excusari ex eo capite, quod usurarius semper sit paratus ad injustum lucrum extorquendum, de qua re dictum est satis; *Supr. l. 5. c. 1. §. 4. n. 5. præsertim 42.*

9 Quoad posterius: Affero me non teneri restituere, imo contra charitatem me peccare, si restituam, id, quo certo scio dominum peccaturum contra alias virtutes a Justitia, nisi accedat excusatio. Ita Lessius *lib. 2. c. 16. dub. 14. Molin. disp. 755, hic quest. 6. p. 7. ex S. Thom. 2. 2. quest. ultim. art. 6.* Ratio est, quia ex lege charitatis tenemur succurrere proximo indigenti, quando sine magno incommodo possumus, ut hic non posse supponimus. Quamvis ergo creditor absolute habeat ex vi Justitiæ jus petendi suum, non tamen hic, & nunc quando ejus peccatum facile per denegationem illam removeri potest: Justitia enim non est contraria charitati, sed potius illi maxime sub ordinata.

10 Urges: si dominus vellet uti sua pecunia ad peccandum, tu non posses illam pecuniam auferre, ut peccatum impedires; satis enim est, si utaris (quando spes est emendæ) correctione fraterna; ergo neque potes ejusdem domini pecuniam denegare. Resp. nego consequentiam. Nemo enim tenetur impedire alienum peccatum vi detinendo, vel res ejusdem auferendo; hoc enim esset magnum onus, & ex se valde fidelibus incommodum: At tenetur impedire non concurrendo, nec præbendo positive materiam, & instrumenta ad peccandum, quia id non est ex se valde onerosum, & incommodum.

Signate dico (ex se) & n. præced. dixi (nisi accederet excusatio) nam sæpissime excusantur fideles, restituendo. Primo, quia negare non possunt suum domino sine periculo notabili: si enim ipsi non restituerent, potest dominus agere coram Judice, & illos compellere, qui cum non possint probare pravam domini intentionem, patientur litis expensas, infidelitatisque notam, idque sine fructu; nam dominus suum recuperando per Judicem, intentionem malam, ut libuerit, exequatur. Secundo, quia si res agatur inter æquales, facile suborientur inimicitia, unde pejora mala consequerentur. Ex quibus colligo, dominum serio petentem suum, valde raro posse repelli, quantumvis ejus malus huic cognoscatur; quia raro ex denegatione incommodum notabile debitori cessabit.

Cui restituendum, non apparente, seu ignoto domino.

11 Nisi hic distinguas, facile, ut certe non raro etiam doctis accidit, prolaberis. Quatuor hic sunt diversi casus. Primo, quando dominus est valde distans. Secundo, quando est defunctus. Tertio, quando est ignotus, seu incertus. Quarto, quando rei, de qua agitur, dominus nullus est. De primo dicitur mox in circumstantia, *quo loco*, de cæteris hic.

Defuncto domino rei, cui fit illa restituenda.

12 In hoc casu restitutio facienda est legitimo hæredi: legitimus autem est vel per testamentum, vel per Judicis sententiam, vel per legum dispositiones, cum ab intestato remanent hæres, qui est strictior in gradu. Ratio dicti est, quia hæres succedit in omnia jura realia defuncti; id enim est, esse hæredem.

13 Quid, si defunctus nullum habeat hæredem, nec de rebus suis disposuerit, quando bona ab ipso relicta vocantur bona vacantia? Resp. ex se hæc de jure naturæ sunt primi occupantis, habentur enim pro derelictis, nulliusque domini sunt. Si quidem mortuus amittit omnia bona temporalia, nec eorum amplius in alia vita dominus est. Cum ergo ante mortem nihil disposuerit, nunc vero post mortem disponere non possit, remanent ea bona sub nullius dominio.

Dices: disposuit tacite, & interpretative, ut illa distribuenter inter pauperes, vel loca pia pro ipsius anima. Resp. Quid, si hic erat gentilis? Quid, si est in Inferno? Quid, si aliis voluisset relinquere, & quia loqui non potuit, non disposuit? Ita Sot. Petr. Navarr. Vasq. Less. apud Dicast. *loc. cit. n. 373.* Valde igitur incerta est hæc tacita voluntas, atque adeo viventes nunc obligare non poterit.

14 Dixi autem (ex se, & de jure naturæ) nam in aliquibus Regnis applicantur Fisco. An ante sententiam, vel post illam, tu considera, ubi videris Petrum a Navarra, *lib. 4. de rest. c. 2. n. 8. & L. si vacantia de bonis vacantibus l. 10. vel five per leges, five per consuetudinem* introductam timoratorum ejusmodi bona distribui solent pauperibus, vel locis piis Dicast. *l. 2. de just. tr. 2. d. 9. dub. 14. n. 380.* cit. Azor. & Reginal. Sed quid debeant solum ex consuetudine congruenti, non vero obligante? Unde & his favet Bulla Compositionis, ut pluribus ingeniose docet, me citato, amicissimus P. Franciscus Bardi *lib. 2. select. Moral. q. 16.* Mobilia Peregrinorum, si hi decedant intestati, & sine

hæredibus, distribuuntur in pias causas per manus Episcopi illius loci, ut habent jura, Auct. *omnes peregr. C. communia de successioneibus.* De quibus videantur Mol. *to. 1. de just. d. 53.* Dicast. *l. c. alii que passim.*

Ignoto, vel certo domino, cui restituendum?

15 Distinguendus est dominus incertus ab ignoto. Si deberem huic, vel illi, nec scis determinare cui, erit dominus incertus. Si vero debes rem alicui determinate, nec illum ullo modo (facta morali diligentia, quæ semper pro qualitate rei facienda est) cognoscere datur, ut si furatus sis a Viatore tibi cognito, certus erit dominus, licet ignotus.

16 Quoad prius, tria breviter sunt notanda, Primum, quando scitur nempe pertinere ad unum ex duobus, vel tribus, sed ignoratur, ad quem determinate pertinet, debet inter illos dividi, juxta ipsorum voluntatem, imo & pro rata majoris, vel minoris probabilitatis, vel dubii, ut *l. 1. c. 3. §. 3. & §. 3. V. restitua.* dictum est a nobis in simili. Ita Less. *l. 2. c. 25. dub. 1. n. 2.* lege Ludov. a Cruce *in Bullam Cruciatæ d. 3. dub. 6. n. 4. fin.*

17 Secundum. Quando quis Communitatem aliquam, redditus v. g. vel feudum alicujus Civitatis læsit, restitutio facienda est ipsi Communitati, non autem particularibus Civibus, quia Communitas ipsa læsa fuit. Ita Vasq. *de rest. cap. 5. §. 4. dub. 6. nu. 1.* Rebell. *1. p. l. 2. q. 12. & l. 1. q. 15.* Mol. *2. 2. d. 544.* Less. *l. 2. c. 14. dub. 6. & 7. & c. 5. dub. 1.* Azor. *3. p. l. 4. c. 26.* Dicast. *l. 2. de just. tr. 2. d. 9. dub. 14. n. 365.*

18 Quidam Senator prædivitis Civitatis, dum eam gubernaret, seposuit sibi ex publicis redditibus aureos mille: meque interrogabat, an posset ea distribuere in Pauperes ejusdem urbis, & sic ab onere restitutionis liberari? Respondi, nequaquam, quia in aureos illos non magis jus habebant inopes, quam locupletis. Debent ergo restitui ipsi ærario publico. Quando enim defraudantur ea loca, quæ faciunt unum corpus ex multis, ut Montes Pietatis, Seminaria, Hospitalia, &c. non vero defraudantur ipsi peculiare Alumni, Convictores, Infirmi, &c. non satisfit restituendo his, sed omnino restitutio facienda est ipsis locis defraudatis, ad quorum deinde Superiores pertinebit ea bona restituta simul cum cæteris administrare.

19 Tertium. Quando quis læsit non communitatem ipsam, ut dictum est, sed multos ex ipsis particularibus, qui cognosci nequeunt, ut quando in bello injusto Civitas deprædatur, restitutio fiat, vel Magistratui, vel Episcopo, vel Viro probo, qui dividant in singulos Cives pro damno accepto, quantum fieri potest. Ita Delugo *1. de Just. d. 6. sect. 12. n. 148.* in simili, *v. hinc inferitur primo.* Quod si hoc idem non potest, ut accidit, quando quis defraudat in pretio, vel mensura eos, qui emunt minores cibos: non enim potest scire, quos in particulari læsit, scit tamen læsisse hanc vicinam, hanc Civitatem, hunc Populum; tunc judicio prudentis viri, aliquid bonum his defraudatis commune faciat, quo, quantum fieri potest, damnum compensetur. Vide citatos. Atque hunc juvari posse per Bullam Compositionis, ubi ea conceditur, monet recte Ludovicus a Cruce *in Bull. Cruc. d. 3. d. 14. n. 3.*

20 Quoad posterius, id est quando certo constat adesse rei dominum, qui sit omnino ignotus, duo casus sunt distinguendi: Primus casus est, quando res venit restituenda ex radice injustæ acceptionis, vel similis injustitiæ. Et tunc si facta diligentia inveniri dominus non possit, est omnino ex definitione Alexandri Pontificis pauperibus, vel locis piis distribuenda, *c. cum tu de usuris*, ubi Alexand. III. usuras jubet tradi pauperibus; quod Doctores extendunt ad alia ex quocumque delicto. Dicast. *l. 2. de just. tract. 2. d. 9. dub. 14. n. 368.* in hac enim, & simili materia sub Pauperum nomine semper intelliguntur etiam loca pia. Posse tamen etiam in hoc casu usui esse Bullam compositionis, merito notant Doctores Navarr. *ib. man. cap. 17. num. 43.* & communiter Dicast. *loc. cit. n. 38.* Mol. *d. 748.* Ludov. a Cruce *loc. cit.* alii que. Ut etiam si is est vere pauper posse sibi applicari: idem notat Mol. *dist. 747.* Less. *lib. 2. cap. 5. n. 41.* Et denique addunt iidem, etiam posse dari, & debere (ex Delugo *tom. 1. de just. d. 20. sect. 8. §. 1. num. 191. fin. & latius ib. d. 6. sect. 12.*) si sint hæredes consanguinei domini rei ablatæ, v. g. filio, &c. præsertim, si ii sint pauperes, & ita prudenter judicetur velle dominus.

21 Secundus casus est, quando res restituenda venit ex contractu justo, vel ex re, quocumque modo bona fide accepta; & communis difficultas solet hic esse de rebus casu inventis (nam de habitis ex dicto contractu mox dicam *n. 31.*) v. g. de marsupio nummis pleno, annulo aureo, libro &c. sorte inventis in via, in templo, in platea, quæ præsumuntur habere sine dubio dominum. Facta enim diligentia, nec domino invento, cuinam hæc erunt restituenda?

22 Duplex, ut solet, est sententia. Altera communis debere pauperibus distribui. Ita Mol. *tom. 3. d. 746.* Ratio est; quia cum hæc bona habeant actualem dominum, non sunt censenda bona derelicta, quæ sint primi occupantis, sed sunt applicanda juxta præsumptam domini voluntatem, quæ certe saltem inter fideles est, ut pauperibus: vel in cultum Dei locis piis distribuantur.

23 Altera minus communis, sed mihi vel probabilior, vel æque probabilis (certe P. Franciscus Turrisi nostræ Societatis doctissimus Theologus, & in Philosophicis amantissimus Præceptor meus, hanc meliorem appellabat) docet, posse quempiam rem ejusmodi sibi retinere, animo tamen, ut si comparet dominus

ei illam reddat (si tamen nondum eam consumpserit) vel id in quo factus sit ex illa ditior. Ita Sotus *lib. 5. de Just. quest. 3. art. 3.* Arrag. 2. 2. *qu. 66. art. 5.* & Molin. fatetur, hanc sententiam doceri a multis recentioribus; Vasquez, Malder. *Castropal. part. 19. de just. in gen. d. unica, punct. 4.* aliique apud Lugo *tom. 1. de justit. cap. 6. sect. 12. nu. 138.* & apud Dicastill. *loc. cit. n. 422.* quam ipse probabilem etiam vocat *n. 481.* Ratio hujus sententiæ est, quia quamvis vere, & ut ita dicam, physice, hæc inventa non sint bona derelicta, sunt tamen moraliter quasi derelicta: cum enim dominus non habeat spem rem suam recuperandi, jam non amplius, secundum humanam æstimationem, judicatur amplius de illa velle disponere: cedunt ergo primo occupanti. Non autem esse hæc bona vacantia, nimis est clarum, ex Molin. *tom. 1. tract. 2. d. 53.* quia vacantia ea solum sunt, quæ relinquuntur a Defuncto, modo insinuato *nu. 14.* qualia certe non sunt; nec præsumuntur esse ejusmodi inventa. Adde ipsam praxim, quia videntur omnes cessisse suo Juri in omnino deperditis, cum sæpissime, ne timorati quidem ea pauperibus distribuunt, sed suæ forti attribuunt ea invenisse. Adde iterum, dominum magis præsumi velle rem suam servari apud inventorem, ut si forte antequam res consumatur, ipse dominus compareat, ipsi reddatur, quam distribui pauperibus, qui statim rem consumunt, nec spem ullam relinquunt reddendi.

24 Ex his vides, me non fundare, ut alii faciunt, hanc doctrinam, quasi dicam, hæc inventa vere non esse sub physico dominio sui domini (Vide de Lugo *l. c. sect. 10.*) solum enim dico, statim atque facta diligentia, dominus non apparet, moraliter judicari, esse sub dominio nullius propter voluntatem præsumptam domini nolentis amplius de illa disponere.

25 Obiciis cum Molin. *loco citat.* qui sic contra Sotum, atque adeo contra nos argumentatur: Si hæc inventa bona post exhibitam diligentiam essent derelicta, & ab inventore retineri possent, possent etiam retineri acquisita ex delicto, v. g. ex furto, vel usura, quando horum ignoratur dominus; quia pari modo essent existimanda derelicta; quod tamen negavimus.

26 Respondeo, magnam adesse disparitatem, & totam duccendam ex voluntate interpretativa domini, qui jam supponitur adesse, licet incognitus. Hic enim rationabiliter præsumitur velle, ut inventor, & universim omnes bonæ fidei possessores ea inventa servent, imo ipsæ fruatur, quandoquidem bona fide, & sine injuria ipsius domini occupavere: at nullo modo præsumitur velle, ut ille, qui injuriosus fuit, ea bona per injuriam accipiendo, eadem sibi servet, vel iis fruatur. Judicatur ergo dominus sua bona aliquando quasi deserere, non tamen pro fure sibi injurio, sed pro viro nulla injuriæ culpa laborante.

27 Dixi (quasi) nam Molina reprehendit Sotum, perinde ac si diceret hæc esse secundum omnem rationem derelicta; id quod certe ita non est, quia omnino derelicta non sunt, si dominum actu, licet incognitum habeant. Nos igitur dicimus esse quasi derelicta; quoad hunc effectum, quod ex præsumpta domini voluntate, possit ea sibi, donec forte dominus compareat, retinere.

28 Quid si comparet forte domino, res inveniat consumpta omnino? Respondeo: si res sit bona fide consumpta, nec inventor sit ex illa re factus in aliquo ditior, puto, ut modo innuimus, non deberi domino æquivalens, quia bona fides liberat ejusmodi inventorem ab onere restitutionis. Idem dicendum esse in casibus supradictis, quando quis sibi ut vero pauperi rem applicavit, merito docet Less. *lib. 2. cap. 14. dub. 6. nu. 43.* aliique apud Dicastill. *lib. 2. de Justit. tract. 2. disp. 9. dub. 14. nu. 391.* & deinceps. Quod si res extet, vel aliquid, in quo factus sit inventor ditior, sane debet domino comparanti reddere; nemo enim debet alienis rebus ditescere. Id quod ita verum est, ut etiam ex probabiliori sententia Molin. & Lessii contra Petrum Navar. & Rodriguez apud Barthol. a S. Faustino *in Specul. Confes. d. 4. q. 178.* si ea inveniantur jam pauperi distributa, debeat pauper domino comparanti reddere, si illa pauper in individuo habeat, vel factus in iis fuerit ditior. Si inveniantur appropriata per Bullam Compositionis, idem esse tenendum, & consulendum: sed probabilitate non carere, quod possit retineri, saltem donec accedat Judicis sententia, docet Castr. *de Bulla Cruciat. p. ult. §. 1. nu. 7.* Alius benignius dicam *in tract. de Bulla Cruc. c. 18. n. 9.*

29 Denique tria adverte: Primum, si rem alicujus invenisti, & acquisivisti, cum magno periculo, V. G. si ex incendio rem illam liberasti, domini est, non tua: tu vero potes æstimationem tui periculi, & laboris exigere, ut etiam expensas, damnumque emergens, lucrumque tibi forte cessans, &c. Ita Lessius *lib. 2. cap. 5. dub. 18. nu. 67.* Vide quæ dixi *to. 3. cap. 2. §. 8. n. 12.* Pro ipsa tamen sola inventione nihil ex Justitia potes requirere, sed solum ex gratitudine. Ita Covarr. *Reg. peccatum p. 2. §. 3. nu. 3.* aliis citatis. Ratio hujus est, quia tota res inventa domini est, tota igitur reddenda; at si tu aliquid necessario exigas, jam non totam redderes. Ratio autem, quod pretium tuæ diligentia potes exigere, est, quia utilis gestor negotii domini fuisti: ergo potes aliquid moderatum accipere; moderatum, inquam, quia secus non esses utilis gestor negotii, ut dictum est *sup. tr. 2. c. 8. an. 7.*

Quod dixi de re ab incendio erepta, dictum reputa de erepta ex naufragio. Solum hic additur excommunicatio Bullæ Coenæ contra occupantes bona naufragantium: ubi semper in-

Tamb. de Dec. Prac. Tom. I.

tellige, si adfit, ac nosci possit dominus: secus de illis decerne, sicuti de rebus relictis ab incognito domino.

Præterea recte docent Suar. *to. 4. de censur. in expositione Bull. Coenæ, disp. 21. sect. 2.* allatus a de Lugo, *t. 1. de Just. disp. 6. sect. 10. n. 99.* Castr. *tract. 6. disp. 3. punct. 5. n. 2.* Dian. *part. 9. tr. 8. ref. 36. v. notandum tertio*, non incurri excommunicationem ab eo, qui illa bona capit animo eadem restituendi veris dominis, licet interim iis utatur: modo impotens non fiat restituendi domino forte comparenti.

Si quis furetur, vel dono accipiat hæc bona naufragantium ab eo, qui primo occupavit, contrahetne hanc excommunicationem? Contrahere docet Suar. *de cens. disp. 21. sect. 2. nu. 33.* quia, quamvis mediate, adhuc accipit naufragantium bona. Negant Sayr. & Sonka allati a Dian. *p. 6. tr. 8. resol. 36.* probabilis, quia Bulla loquitur solum de primo occupante.

Ligna denique ex inundatione fluminis asportata domini quidem sunt, sed ex ipsorum qualitate, distantia domini, labore in eripiendo, collige, an dominus pro derelictis habuerit; nam tunc primi occupantis erunt. Mol. *tr. 2. d. 155.* Castr. *de Just. in genere, disp. un. p. 19. n. 6.*

30 Adverte secundo, adesse aliquas leges applicantes hæc inventa quibusdam Locis, vel Operibus Piis, quas puto non esse usu receptas, saltem quoad forum conscientia, & ante Judicis sententiam. Lege Doctores, Petr. Nav. *lib. 4. de rest. c. 2. n. 82.* Ludovicum a Cruce *in Bull. Cruc. disp. 3. dub. 15.* Mol. *to. 1. tr. 2. disp. 53. & t. 3. disp. 750.*

31 Adverte denique tertio, mihi non esse improbableem, quod docet Petr. Nav. *leg. un. C. de Thesaur. Instit. de rerum divers. Less. l. 2. c. 5. dub. 12. n. 58.* nimirum debita ex contractu posse, tanquam derelicta, post factam diligentiam, domino non apparet, retineri: quia hæc comparari merito possunt cum Inventis, quandoquidem ignotum habeant dominum, ut supponimus: & per hoc responsum est ad illum quod *num. vigesimo primo*, promissimus fore hic resolvendum.

Quod si teneas, hæc deberi pauperibus, sicuti debentur (quando nescitur dominus) habita ex delicto, jam potes confugere ad Bullæ Compositionem, ut colligitur ex dictis *n. 24.*

Nulla existente domino, cui res restituenda? Ubi de Thesauris.

32 Sub nullius dominio sunt ea, quæ sive a dominis sunt omnino derelicta, ut quæ dominus ipse a se proicit, sive dominum nunquam habuerunt, ut gemmæ rudes ad littus inventæ. Huc spectat thesaurus, qui definitur esse: Verus dispositio pecuniæ, cujus non extat memoria, ut jam dominum non habeat. Addit Lessius citatus a de Lugo *max* citando, id verum esse, quamvis sciatur, quorum majores thesaurum condiderint; nam quod tanto tempore desit possideri, desit esse in dominio, tum recondentis, tum ejus hæredum. Ita Lessius, a quo discit de Lugo *t. 1. de just. d. 6. sect. 11. n. 111.* quia tempus quantumcumque diuturnum non tollit dominium rei a suo domino, si is cognoscatur. Equidem adhæreo Lessio, quia ex diuturno tempore clare colligitur dominum voluisse derelinquere, seu a se illam pecuniam proicere, &c.

Quid autem de illo casu, quem in alium finem enarravimus *sup. lib. 2. c. 6. §. 2. de superstitione n. 12.* De nocte quidam avarus fenex terræ infodit thesaurum; ego id casu præseni, possumne hodie judicare illud aurum esse derelictum, & juxta mox dicenda mihi illud effodere? Resp. si sum certus eum non infodisse ad custodiam, sed animo, ut illic Thesaurus in posterum lateret, & pateret nemini, possem, puto, mihi auferre: at si advertam infodisse ad meram custodiam, certe non possem. Ratio utriusque dicti est, quia si ad custodiam, non desit auri dominium esse apud fenem: At si, ut lateret in posterum, jam præsumitur fenex abdicasse a se, suisque hæredibus illius thesauri dominium, instar Cratis Philosophi, qui suas omnes divitias in mare projecit, ut liberius Philosophia vacaret.

Thesaurus inventus.

33 Sed jam propius ad rem nostram veniamus. Dico primo, adesse quasdam leges in jure communi circa thesauros. Primam; si in loco proprio inveniat thesaurus, totus est inventoris. Secundam; si ubilibet inveniat per artes magicas, vel malas, fit regio applicetur. Tertiam; si in loco alieno, de industria, absque domini consensu, totus domino loci cedat. Quartam; si in eodem loco alieno, sed casu, dimidium sit inventoris, dimidium domini loci. Quintam; si in loco publico, dividatur inter Fiscum, vel Civitatem & inter inventorem. Si vero in Ecclesia, seu loco Sacro, quod non sit in ullius bonis, pari modo inter Ecclesiam, seu Prælatum, & inter Inventorem dividatur. Quid fiat, quando est duplex dominus, alius quoad proprietatem, aliud quoad usufructum, vel quid simile? Præter Jurisperitos in *leg. modo cit. & passim*, legatur etiam apud Theologos, Molin. *d. 56. Less. l. c. de Lugo l. c. Caram. l. 2. Theol. mor. a n. 298. passim.*

34 Dico secundo. De jure naturali, imo & gentium thesaurus est inventoris. Ita de Lug. *l. c. n. 112.* Mol. *disp. 56.* Sot. *l. 5. de just. qu. 3. art. 3.* Med. *l. 1. de just. c. 4.* communiter. Ratio est, quia in nullius est dominio, ut ex thesauri definitione modo allata manifeste apparet. Si aliquid damnnum fecisti, ut thesaurum arripes, v. g. vineam extirpasti, vel murum destruxisti, &c. hoc totum deberi domino restitui, dubium esse non potest.

35 Porro, quoad forum externum videant Jurisconsulti, quo se extendant illæ leges, alique forte propriæ municipales. Quoad forum internum, & in conscientia sic habet Sylvester, *v. inventum*, n. 13. (sævent Sotus, & Medina loco cit. quatenus negant Principem posse statueri, Thefauros totos: Lege Francisc. Bardi in select. moral. l. 2. q. 16 n. 6.) *Secundum Petrum de Palude hodie ubicumque invenitur thesaurus, de consuetudine est Principis. Sed ego dico, istam consuetudinem in conscientia non obligare: quia non est introducta per modum legis, sed violentiæ: nec sunt unquam moribus utentium approbata, nisi violentiæ. Est etiam contra jura Canonica, quæ volunt, bona incerta, si restituenda sunt, esse pauperum: & si non sunt restituenda, est contra jura Civilia, & contra naturalem æquitatem: ut patet in dicto §. Thefauros, Ubi dicitur, quod D. Andr. naturalem æquitatem secutus, &c. voluit thesaurum inventum in proprio fundo esse totum inventoris: contra quam æquitatem consuetudo non potest.* Hæc Sylvester, qui quamvis loquatur de consuetudine applicante totum thesaurum Regi, tamen multum favet asserenti, ejusmodi omnes leges Civiles esse pari modo violentas, quod nolo decernere. Lege Caramuel. l. 2. *Theol. mor. num. 289.* Invent ex parte Bannes, alique apud Dicast. l. 2. de just. tr. 2. disp. 6. dub. 15. n. 410. & propendet Less. l. 2. cap. 5. dub. 17. n. 66. citans Sylvestrum, & Sot. quibus adde Trull. in explicat. Cruciate l. 3. casu 14. n. 10. Lopez, qui dicit, Inventorem non obligari quid dare Principi, antequam exigatur.

36 Ex eo capite, quod thesaurus de jure naturali est inventoris, sequitur, posse te emere ab alio fundum, in quo scis (etiam certo) adesse thesaurum; cum enim ex una parte thesaurus infusus nullum habeat dominum, & consequenter dominus fundi non sit dominus thesauri; atque ex altera parte tu fundum iusto pretio emas, ut supponimus, non est, unde ulla culpa committitur. Ita S. Th. Bannes, Navar. Mol. Valonr. alique apud Turrian. disp. 43. dub. 1. num. 1. adde Vasq. aliosque apud de Lugo l. c. n. 126. Quidquid Angel. Tabien. Armil. apud Turrian. ib. nimis scrupulose dixerint.

37 Dices: At fundus, in quo adest thesaurus, majori pretio est dignus. Resp. non ita. Dignus enim est solo pretio secundum communem hominum existimationem, quæ est regula constituens pretia rerum, ut suo loco dictum est: at, donec lateat thesaurus, communis æstimatio est, perinde ac si nullus omnino sublateret. Dari solet exemplum de Pharmacopola peritissimo emente vili pretio fascem lignorum, in quibus cognovit adesse pretiosissimas herbas communiter ignotas.

38 Denique audi resolutionem Caramuelis l. c. n. 288. circa casum, qui frequenter accidere solet: *Petrus conduxit operarium, ut puteum effoderet in domo sua, nempe diurni florenti pretio, & hic illum auro plenum invenit. Cuinam invenit, sibi, aut conductori? Respondeo, sibi: ratio est, quia illud est inventoris. Standa enim in jure naturali, omnes thesauri, cum ex se nullius sint, sunt inventoris, qui nihil tenebitur dare Regi, nihil Republicæ, nihil domino Agri in quo reperit. Sed nunc Petrus est inventor; ergo &c. Obicit: at urinator Mercatori gemmas in mari quaerit: Resp. ita, quia conductus est ad gemmas querendas, & operarius conductus fuit ad aquam querendam, non thesaurum: & sicut dicitur urinator si forte in mari inveniret ersem, sibi illum acquireret, sic thesaurum fossor, &c. Addit sic; si lapidis lapsu vulneretur, aut occidatur casu operarius, sane Petrus non tenetur operario ratione istius damni non prævisi; ergo neque operarius, ratione thesauri casu inventi. Taceat ergo operarius, & gratias agens Deo custodiat, beator sine teste. Hæc ille abstrahens a legibus positivis, de quibus postea loquitur, & de quibus paulo ante nos egimus; deque iisdem videatur Francisc. Castill. t. 3. dec. 240.*

§. IV. Quantum.

1 **T**antum debet restitui, quantum est ablatum: ablati autem nomine intelligi damnum, lucrum, fructus, &c. jam satis in superioribus est explicatum.

§. V. Quomodo.

1 **N**isi sit alicui obviandum scandalo, satis erit, si restitutio fiat sive occulte, sive publice; sive per se, sive per alium: Ita Dicast. l. 1. de just. tr. 2. disp. 11. dub. 10. n. 121. vide sup. §. 3. non enim est deneganda restituenti, suæ famæ conservatio. Porro aliquot mini fuerunt propositæ difficultates, quæ ad hujus circumstantiæ dilucidationem facere possunt; & sunt ejusmodi.

Restitutio facta, domino illam non advertente.

2 **Prima.** An satisfaciam, si ita occulte restituam, ut ne ipsa quidem læsus advertat. Debeo v. gr. tibi centum ex injusto, sed occulto latrocinio: & quia sum tuus per familiaris, timeoque, si secus quocumque alio modo restituam, ne ego fur deprehendar; fingo tempore tuarum nuptiarum dono tibi gemmam donare auro insertam ejusdem valoris, at furtum reverentiam tuam redditoris: liberaborne sic ab onere restitutionis, quo gravabar? Ratio dubitationis est, quia certo moraliter, vel saltem probabiliter scio, te utpote gravissimum Virum, mihi alterum tantum in aliqua simili occasione redonaturum, non redonaturum, nisi ego antea, donassem. Resp. cum hæc redonatio fit ex mera liberalitate, ad quam ego amicum nec induxi, nec obligavi, non dicor nisi indirecta causa illius, seu non

sum absolute illius causa, sed solum occasio. Quare cum periculum meæ famæ sit causa proportionata me excusans a cooperatione hujus novi detrimenti, quod ex occasione mei facti muneris patitur amicus, non peccabo, nec ad restitutionem consequenter obligabor. Confirmatur, quia ad vitandum infamiam notabilem licet differre restitutionem, imo & non restituere, cum fama sit bonam superioris ordinis, ut diximus supra cum de adulterio. Cur ergo idem non procedet in casu hujus occultæ restitutionis, quæ magis favet creditori? Ex quo vides, idem (si absit proportionata causa) fieri licite non posse.

An satisfaciam debito Justitiæ per donum gratuitum immemor dicti debiti, vide apud Trull. affirmantem, in Dec. t. 2. l. 7. c. 3. disp. 5. n. 10. contra Rodriq. ab ipso citat. Legatur omnino P. Bald. sentiens cum Trull. apud Dian. p. 5. tr. 13. ref. 44.

Restitutio facta per intermediam personam.

3 **Secunda.** Rem, quam domino debebam, eidem mihi per hominem, quem credebam fidelem: sed ipse muneri suo non satisfaciens, aufugit. Obligaborne iterum restituere?

4 Resp. in aliquibus conveniunt hic Doctores. Lege Navarr. Less. Rebell. Mol. aliosque mox citandos, quibus adde Castrop. de just. commut. disp. 1. punct. 17. §. 9. Discrepant in uno.

Conveniunt primo: si debitum est ex re accepta, & res est in individuo aliena, v. g. vestis, equus, vas argenteum, hæc numero mensura tritici, quoties sine tua culpa gravi Theologica, ad dominum, non afferitur, ad nihil te obligari. Ratio est: quia res domino perit. Excipe, nisi adhuc in aliquo factus sis ditior; hoc enim adhuc a te deberi non est controversum.

5 Conveniunt secundo: si debitum est ex contractu, quo aliquid a te alicui debetur, pari modo individuo, v. gr. Vestis commodata, equus locatus, hæc numero pecunia per modum massæ deposita, probabile saltem esse, te non obligari, quoties sine tua culpa gravi Theologica ad Dominum non afferitur. Ratio est eadem, & quia ex contractu non obligatur quis, nisi ad diligentiam moralem proportionatam illi rei, de qua agitur, in eodem contractu, ut supra universim dictum est. Cum ergo tu tradendo huic homini, quem bona fide fidelem credidisti, non peccaveris saltem mortaliter, erit probabile, te ad iterum compensandum non urgeri.

6 Conveniunt tertio: si debitum sit ex eodem contractu, ut si debeatur pretium rei emptæ, vel item si debeas ex re accepta: verum ita, ut debeas aliquid non in individuo alienum, sed debeas pecuniam solvere, per æquivalentem, te non liberari ab iterata restitutione. Ratio est, quia, cum res quando perit, suo domino pereat, illa pecunia in manu mediatoris tibi perit, qui eras dominus: quare creditor adhuc erit satisfaciendus. Excipe, nisi illam miseris per hominem designatum ab iplo creditore. Ita Doctores communiter apud Dicast. lib. 2. de rest. tr. 2. disp. 3. n. 107. tunc enim creditor in suo homine designato, suam fecit pecuniam, adeoque ipsi perit.

7 Dissentiant autem Doctores, si debitum sit ex delicto. Furatus es equum, mittisque per hominem fidelem, v. g. per Confessarium, sive eundem equum, sive ejus pretium (in hoc enim casu idem est, sive res debita sit in individuo, sive in specie) An si Confessarius ea non reddit domino, sed præter tuam expectationem sibi ulurpat, adhuc obligaris ad iterum restituendum? Te liberat a restitutione prima sententia. Ita Tenedo de paupertate Relig. disp. 634. num. 8. Dian. p. 2. tr. 3. sect. 17. Miscell. ref. 2. dicens hanc sententiam tutam in praxi: Lessius lib. 3. cap. 16. dub. 6. num. 67. dicit non esse omnino improbabilem; Filliuc. t. 1. tr. 2. c. 5. num. 135. Rodr. Petr. Navar. citati a Dicast. mox citando, num. 14. Dian. p. 2. tr. 17. resol. 2. quia tu fecisti, quantum potuisti: & quia tunc creditor judicatur consentire huic transmissioni per hominem fidelem, perinde ac si ipsemet designasset, si quidem tu prudenter te gessisti. Te nequaquam secunda sententia liberat, (ita Less. l. c. num. 65. Rebell. lib. 2. de rest. q. 13. sect. 3. num. 11. Mol. t. 3. disput. 754. num. 2. §. quando per Confessarium, Tolet. Navar. alique apud Dian. l. c. quibus adde de Lugo t. 1. de just. disput. 21. sect. 5. a num. 56. Dicast. l. c. num. 111. juncto num. 113.) quia in te semper remanet radix obligans ad restitutionem, nempe injusta acceptio: & dominus nisi rem ipsam cum effectu habeat, non præsumitur consensisse ad illam transmissionem, quamvis per fidelissimum, nisi sub conditione, quod de facto ad ipsum res tibi debita perferretur. Hæc posterior sententia est certior. Illam priorem non audeo propter Auctores eam sequentes, improbabilitatis condemnare.

Restitutio cum errore facta ex consilio Confessarii.

8 Ex dictis, quid statues de sequenti difficultate, quæ tertio mihi loco proposita est? Confessarius bona fide tibi indicit, ut vestes, vel pecuniam v. g. quæ a Petro furrupisti, des pauperibus, tu prompte exequeris, illasque pauperibus ad assem distribuisti: mox, sive idem Confessarius, re melius propensa, sive alius doctor te advertit, incautum fuisse consilium, quia cum sciretur dominus, domino res sua debebatur. Obligaberisne ad iterum vero domino restituendum. Respondeo, te obligari, sequitur ex dictis in posteriore sententia relata nu. præced. Sed tamen etiam in cæteris casibus sequaris posteriorem dictam sententiam, te hic non audeo iterum obligare. Ratio mihi videtur esse, quia dominus non debuit in tanta tua pietate esse in-

vitus,

vitus, ut non consenserit illi eleemosynæ. Confirmo: si iterum restituis, semper plus restitues, quam debes, ad quod jus iustitiæ nunquam obligat, ut diximus *sup. lib. 6. c. 4. §. 3. n. 22.* Probatur conclusio, quia dares nunc pecuniam illam ablatam, & insuper dedisti bonum illud spirituale eleemosynæ, quod jam cessit pro lucro spirituali domini; ergo semper excederes in restituendo: id quod pari modo esset, si solum partem pretii iterum restitueres; nam semper hæc pars erit supra id, quod debes: cum bonum illud spirituale eleemosynæ jam adæquaverit totum debitum.

Mediator rem restituendam amittens.

9 Denique duæ mihi hic addendæ occurrunt non dissimiles difficultates. Prior quid nimirum in voto, & Juramento? Vovi cum juramento calicem, vel pecuniam Domui Lauretanæ. Missi ea per hominem, quem fidelem judicabam: sed ipse illa sibi clanculum usurpavit. Obligorne ego, cum id rescivero, iterum mittere?

Resp. Scio aliquos apud Dian. *p. 10. tract. 2. 6. ref. 9.* te obligare: verum hoc bona fide procedenti, nimis durum. Satis enim in re morali ex Dei benignitate a te votum, seu juramentum fuisse adimpletum per illam mediatam traditionem existimandum est. Ita Diana, *ibid.* citans P. Tancredi. Mediator autem ille semper obligabitur muneri suo satisfacere: nisi satisfaciatur, peccabit, non contra votum: ipse enim nihil vovit, sed contra iustitiam, & quidem puto cum sacrilegio, cum Fagund. *Eccl. pr. 2. lib. 4. c. 4. a. n. 8.* & aliis cum Bonac. *circa 1. Dec. præc. d. qu. 6. a. n. 23.* quia usurpat res Divino cultui addictas.

10 Inquiret curiosus: Si sine culpa Mediator illas amittat; obligabiturne ad aliquid? Resp. si amittat calicem, vel quid simile in individuo acceptum, ad nihil obligo: quia ipse non obligatur ex Voto, vel Juramento, hoc enim dat solum personalem obligationem in vovente, vel jurante: non ex re accepta, quia eam amittit: non ex injusta acceptione, quia nullam commisit, vel certe non gravem culpam, ut supponimus. Ita Tancredi mox citandus, ducto argumento, *exc. licet, de Voto.* Excipe nisi forte se per contractum obligasset, quod rarissimum est. At vero si amittat pecuniam, vel simile quid functionem recipiens, distinguendum est: Si enim amittit eandem pecuniam v. g. vel totum cumulum pecuniarum, in quo erat & ipsius, & voventis pecunia, ad nihil obligabitur propter rationem modo dictam, & de hoc casu solum meminit doctus, & eruditus P. Tancredi *de Relig. tr. 4. l. 2. q. 7. n. 32.* allatus a Dian. *p. 10. tr. 13. ref. 97.* dum mediatorem amittentem casu pecuniam, ab onere liberat. Quod si amittat aliam pecuniam, quia nimirum illam voventis in proprios usus v. g. expendit, vel forte domi expositam habet, tunc (cum amittat suam pecuniam) obligabitur, vel repositam, vel illi æquivalentem ad Lauretanam Ecclesiam deferre. Ratio est, quia amissionis infortunium nullo modo nunc debet cedere in damnum Ecclesiæ, quia non amittitur res, quæ sit sub Ecclesiæ dominio. Id quod negaturum non puto amicissimum Patrem Tancredi, nec alium.

Restitutio doni mortuo Donatore.

11 Posterior difficultas per hanc occasionem explicanda huiusmodi est. Titius famulo, vel alteri dedit vas argenteum v. g. ut ipsius Titii nomine dono traderet Cajo. At famulus vel non tradidit, vel tandem dare culpabiliter distulit, donec Titius diem suum objerit, itaut Cajus doni ignarus, illud ne acceptare quidem potuerit. Quæritur, ad quid famulus sit urgendus? Resp. Mol. *c. 2. d. 263. n. 7.* cui adde sane Less. Bon. & ex parte Laym. docet a famulo duplicatam deberi restitutionem: Cajo enim Donatario debet vasis æstimationem, propter damnum, quod illi intulit, dum donum ei non tradidit, nec saltem significavit, quod potuisset Cajus illud acceptare. Hæredibus vero debet vas, quia cum mandatum Titii non habuerit effectum, & ex alia parte omne mandatum expiret morte mandantis, jam tunc vas non pertinebit ad donatarium, sed ad hæredes Titii donantis: nisi forte donatio fuerit ad piam causam: tunc enim in favorem animæ præsumitur mandatum persistere. Hæc ex Molina. Verum, duplicata hæc redditio dura nimis erit famulo. Puto ergo esse probabile, sufficere, si is reddat vas donatario tantum. Ita Sa, *v. Donatio num. 25.* Lessius putat hanc probabilem apud Dian. *p. 6. tr. 7. ref. 4.* Ratio est, quia satis est probabile, mandatum illud cum sit favorabile, & gratis factum, non expirare morte mandantis, sicuti non expirat cæteræ gratiæ factæ. Ita Sanch. *lib. 8. de matr. d. 28. n. præfer. 64.*

§. VI. Quando.

1 Profecto statim: de quo, deque moroso debitore multa a me dicta invenies *sup. tr. 3. cap. 2. §. 6. & cap. 7. §. 7. a num. 28. & c. 8. §. 3. a nu. 7.* quibus hoc vel breviter adde, vel breviter recole:

Primo (statim) intellige moraliter, non physice. Unum enim vel alterum, vel tertium diem differre restitutionem, si domino damnum grave non emergit, non est gravis dilatio. Lege Dicast. *l. mox citando.* Aliquid amplius concedi, quando solutio est facienda ob contractum, v. g. ob censum, mox dicam. Contra, magnam summam, nolente Creditore, per partes singulis mensibus, vel annuatim solvere, gravis est dilatio. Ita Sor. Medin. Mol. apud Dicast. *l. 2. tr. 2. d. 19. dub. 1. nu. 6.* id enim non est

Tamb. de Dec. Præc. Tom. I.

statim solvere. Multo gravior erit, si cum scias te vere debere tamen vis cogi a Iudice; tunc enim præter peccatum dilationis, debebis restituere expensas tuo debitori, ut per se patet.

2 Secundo: qui cum possit, non restituit, peccare continuo, & id vocari, ac esse peccatum habituale, specialique modo esse Confessori aperiendum, *lib. 2. expeditæ Confessionis, cap. 1. §. præfert. 2.* docuimus. Sed & alia valde necessaria ad praxim Confessariorum dicemus inferius c. 4.

3 Tertio: qui ab articulo mortis urgetur, nec per se ipsum restitueret vult, cum possit, sed vult relinquere onus restituendi hæredibus; quique cum dubius sit, an res sua sit, diligentiam ipse, cum item possit, facere detrectat, volens ut eam faciant hæredes, non sunt absolvendi: Ita Sylvest. Nav. aliique, quos sequitur uterque Dicast. *lib. 2. de Just. tr. 2. d. 10. dub. 1. n. 15.* quia ut cætera taceam, culpa gravis est, obligationem propriam transferre velle in alios, qui regulariter erunt ipso Gestatore negligentiores. Lege Doctor. Mol. *d. 753. Less. l. 2. c. 12. n. 11. Rebell. q. 17. Valq. p. 2. d. 75. c. 3. n. 14. & 3. p. q. 91. art. 1. dub. 5.* hac de re valde rigide differentes.

4 Quarto, quando solutio facienda est ex contractu, quamvis aliqui teneant peccari mortaliter, nisi fiat die in contractu præscripta, saltem quando intercessit Juramentum, tamen Molina merito docet, non semper mortaliter peccari, quia Juramentum intelligitur morali modo: unde quando dilatio nullum detrimentum affert Creditori, certa que futura sit solutio, dilatio non erit censenda mortalis. Pari modo norant aliqui non esse reum culpæ mortalis eum, qui cum debeat, Verbi gratia, singulis calendis Septembr. centum annuos, eos non solvit, nisi a domino requiratur; hic enim est modus ordinarius humanus ejusmodi census solvendi: verum id limitandum, seu declarandum omnino est. Quanto etiam creditor judicatur rationabiliter esse invitatus in acceptanda dilatione, non poterit excusari debitor, qui est solvendo. Ut si v. g. propter nobilitatem, seu potentiam debitoris, non audeat creditor inops exigere, quis excusabit debitorem?

5 Quando terminus solvendi, conductus fuit in favorem debitoris, ut in commodato, & mutuo, potest debitor terminum prævenire, & solvere. Ita Sylv. *v. Locatio q. 6. Medin. c. de rest. q. 3. cas. 6.* Lege Marian. *p. 8. tr. 7. ref. 17.* Quod si creditor acceptare noluit, & forte postea res pereat, interitus creditoris imputabitur, non debitori. Quando vero terminus fuit in favorem creditoris, ut in locato, tunc debitor prævenire terminum non valet; esset enim in damnum creditoris.

Creditori autem ipsi nunquam conceditur posse petere rem sibi reddi ante terminum conventum, *c. un. de plus petit.* nisi in tribus casibus: Primo; si debitor pergat ad inopiam. Secundo; si fugam pareat. Tertio; si incipiat esse suspectus de non solvendo; nam tunc cogetur vel reddere, vel cautionem præstare.

§. VII. Quo Ordine.

1 Quando debes pluribus, nec es solvendo omnibus, certe creditori habenti potius jus reddere oportebit: quod si omnes æquali jure polleant, pro rata erit, quod habes, singulis dividendum: sed ecce varius, multiplex, ac difficilis nodus extricandus. Quo enim filo manuductus intricatum hunc labyrinthum de prælatione creditorum evadam? Puto strictim, ac summam id a me explicari sine periculo obscuritatis non posse; nam propterea satis judico te in re præsertim non admodum frequentem, ad Theologos, ac Jurisconsultos de ea fusa disputantes ablegare. Mol. *d. 760. Less. l. c. c. 15. Valen. disp. 5. q. 6. p. 10. de Lugo, t. 1. de just. 2. per tot. Valq. c. 11. de rest. Dicast. lib. 2. de just. t. 2. d. 11. Castr. p. 7. d. 1. de just. commut. pag. 18. a §. 15. De his omnibus vide Sor. *lib. 4. de just. q. 1. art. 1. ad 3. Rebel. p. 2. lib. 2. q. 13. sect. 2. & 3. Azor. 3. p. lib. 4. c. 32. & 33. Less. lib. 2. c. 15. dub. 8. Valq. de rest. §. 10. dub. 1. & 2. Mol. d. 751. de Lugo, t. 1. de just. d. 10. sect. 8. §. 3. Bonac. disp. 1. de rest. qu. 5.**

§. VIII. Quo loco.

1 Distinguendum est: vel enim agimus Primo, de restitutione debita ex injusta acceptione, seu ex quocumque delicto; vel Secundo, ex re accepta; vel Tertio, ex contractu

Ex Delicto.

2 Si restitutio facienda est ex radice delicti, regulariter est exhibenda, ubi degit dominus rei. Præterea quando absentia crediti est ex culpa, vel voluntate debitoris. V. G. surripuisti equum Petri Panormi, & illum transtulisti Syracusam: Panormi debes restituere. Pari modo, si furatus es pecuniam hic a Titio, & Titius se contulit ob sua negotia Catanam, quo erat secum suam hanc pecuniam translaturus, Catanæ debes restituere. Ratio est; quia creditor per restitutionem debet ad æqualitatem reduci, & nullum debet ex injusta tua receptione pati damnum. Quare si quis furetur pecuniam, quam ipse dominus alio, etiam in disjunctissimam Provinciam, mittebat, rationabiliter petat, ut ibi reddatur. Dico (rationabiliter) non enim potest temere velle dominus pro arbitrio suo in quocumque loco fieri restitutionem; sed solum, ubi culpa furis sese extendat.

3 Verum, cujus expensis? Ducendus est V. Gr. equus ablati in locum debitum: quis tribuet expensas? Respondeo: tribuet debitor, subtractis iis, quas forte alioqui dominus fuisset factururus, si ab illo equus non fuisset ablati. Ita Sotus, Va-

lencia, Navarrus, Azorius, Molina, Lessius, & communiter apud Dicastillum, *loc. cit. num. 98.* Ratio est, quia secus creditor, qui nunc est dominus, pateretur damnum ex alterius injustitia. Idemque est, si restitutio fiat ex injusta retentione, quia tunc jam est delicto. Commodavi tibi, V. G. equum per unum mensem: tu fuisti in mora injusta reddendi: unde ego Catanam petii cum omnibus rebus meis: debes tuis expensis transmittere ad me equum, subtrahis iis, quas ego fecissem, & nullis subtrahis, si fecissem nullas: sic enim ad æqualitatem reduceretur injustitia, cujus mihi ex injusta mora causa fuisti.

4 Inquires: si expensæ futuræ essent majores, vel æquales rei restituendæ, obligor ne, cum tanto damno, eas pati? Surripui v. g. equum valoris centum aureorum: expensæ autem, ad equum transferendum, ascendunt ad centum, ducentos, trecentos aureos. Obligaborne?

Respondeo, te absolute loquendo obligari, quia tu intristi, tu comede; hoc est, quia tu causa fuisti, cur tantum debeat expendi, tu expende: neque enim dominus ex tua injustitia passi carentiam suæ rei debet. Dixi (absolute) nam, si tu exhibendo tantas illas expensas, pateris non quidem damnum æquale, vel aliquanto majus, quam patitur dominus ex suæ rei carentia, tunc enim sine dubio tenereris; sed si pateris longe majus, quam patitur dominus ex absentia rei suæ, tunc sane posset differri solutio, aut aliquo modo conveniri per litteras cum domino. Ita Val. Cajet. Navar. & alii apud Vasq. *c. 10. dub. 3. num. 27.* Ratio est, quia Justitia non adverfatur Charitati, quæ est finis omnium virtutum, neque prudentiæ, & rectæ rationi, quæ per omnes virtutes intercurrit. At Charitas, & recta ratio dicunt, non debere dominum velle rem suam cum tanto rigore sibi restitui, ut damnum adeo intollerabile debitori inferatur. In æquali autem, seu aliquando majori, ideo obligamus debitorem, quia in damno non adeo excedenti melior ratio debet haberi innocentis domini.

5 Quod si differri non possit solutio, vel propter absentiam in loco remotissimo, ac diuturnam domini, non sit spes futuri temporis, quos res transmitti ad illum cum moderatis expensis deat, nec per litteras, seu internuncios, domini voluntatem explorandi, non propterea debitor potest rem ablatam sibi retinere, sed vel disponendum de illa est in favorem pauperum, vel componendum vi beneficii *Bullæ compositionis*; sicuti *supra c. 1. §. 3. n. 20.* diximus fieri debere in eocasu, quo incertus dominus est, quia in hoc casu moraliter judicatur dominus, ac si esset incertus. Idem puto in alio casu, quando debitor, propter inopiam nullo modo potest expensas ne mediocres quidem facere, ad transmittendam rem, vel ad dominum admonendum: tunc enim pari modo, vel pauperibus rem elargitur, vel beneficio compositionis utitur. Ita Ludov. a Cruc. *disp. 3. in Bulla Cruciate, dub. 6. n. 3.* aliique ab ipso citati. In utroque autem casu, si præsumatur voluntas domini, ut res restituenda deat suis consanguineis, Patri, Marri, Filiis, &c. multo magis, si ii pauperes sint, ipsis dandam rem esse nemo negabit, ut *ib. diximus.*

Quo loco, ex re accepta.

6 Si restitutio faciendæ est solum ex re accepta bona fide, v. g. quia habui equum, gemmam, vestes, quæ deinde novi esse alterius; si bos alterius ad meum præsepe confugit, &c. profecto sufficit, si ea restitutio fiat in loco, ubi est debitor, & admonetur dominus, quod si res ad dominum sit transmittenda, domini expensis transmittenda erit. Ita Nav. Mol. Rebell. Less. Regin. Vasq. aliique citati a Dicast. *l. 2. de just. tr. 2. disp. 11. dub. 8. n. 105.* Ratio est, quia secus ego paterer damnum sine mea culpa; tunc enim dominus jus habet in rem suam, non vero in me.

7 Adverte hic tria. Primo, mihi esse componendas justas expensas, alioqui ex re ipsa extrahendas, si quæ a me factæ sunt, ad sustinendum v. g. equum; idque ex tacito contractu, qui dicitur ex negotiis bene gestis. Secundo, multum expedire, si dominus admonetur, & res interim alicubi custodiatur; nam si superfluas expensas sine rationabili voluntate domini facias, illas amitteres, ut si equum v. g. transmitters cum majoribus expensis, quam equus valeat, si sine morali custodia, &c. imo tunc si ob negligentem custodiam cum culpa gravi periret equus, tenereris ad damni restitutionem, ex injusta damnificatione. Tertio: si res transmitti ad dominum non potest, nec admoneri, nec expectari; &c. deat pauperibus, vel usui sit *Bullæ compositionis* iusta modum jam *n. 5.* dictum. Nec tamen videatur improbabile posse retineri apud se, quia tunc res comparatur rei habenti dominum ignotum, juxta dicta *§. 4. n. 31.*

Quo loco, ex contractu.

8 Si restitutio faciendæ est ex contractu, & ex justa acceptione, distinctione opus habemus. Legatur Dicast. *l. c. n. 108.* Less. Vasq. Regin. ab eodem citati. Vel enim restitutio est eadem numero, seu, ut loquuntur Jurisconsulti, eadem res in specie, v. g. equus locatus, commodatus, depositus: vel restituendum est aliquid æquivalens, V. G. emitte equum, debes pretium; vendidisti, recepto pretio, frumentum, debes frumentum pretio recepto æquivalens; accepisti prædium, debes censum, &c. De utroque separatim.

9 Quoad prius, Affero debere restitui in eo loco, quo conventum est, vel in eo loco, quem natura initi contractus requirit, v. g. si in contractu locationis equi appositum sit, ut hic

equum restituas, hic debes; si ut restituas Catanæ, quo pergis, illic debes, &c. At vero si nulla conventio facta est, tunc debet respici natura contractus, hoc est, an Primo, contractus, quem facis, sit solum in utilitatem alterius contrahentis; secundo, an solum in tuam; Tertio, an in utriusque.

10 Si enim accidat primum, si v. g. habes depositum librum in utilitatem solius domini, ibi bona fide, id est, sine fraude, & dolo debes restituere, ubi tu existis: quod si alio restransmittenda sit, fiat expensis, & periculo domini, modo non pereat ex tua gravi culpa. Ratio est, quia secus tu patereris damnum, sine ullo domini jure contra te.

11 Si habes depositum solum in utilitatem tuam, teneris tuis expensis restituere, in loco, ubi bona fide habuisset dominus, si tibi non commodasset; modo per te steterit, ne dominus secum rem suam transulerit, deductis tamen expensis, quas fecisset dominus. Ratio est, quia dominus non debet pati damnum ex gratuito commodato, & ex alia parte non debet, nec ille lucrari, nec tu perdere sine tua culpa, ex mero commodato, quod est ex se gratuitum.

12 Denique si rem habes in utilitatem utriusque, ut in locatione equi, in qua & tu equi usum, & locans pretium habet; tunc in casu, de quo loquimur, quando nulla facta est conventio, videris primo aspectu teneri tuis expensis, dominus sine culpa lædatur. Puto tamen expensis utriusque: quia retorquet argumentum; si enim tuis expensis, tu lædereris sine tua culpa. Dividantur ergo æqualiter expensæ, sicuti æquale est commodum; imo addo, non raro debere solis expensis domini, quando scilicet domini negligentia non fuit admonitus conductor de loco, ubi restitutio faciendæ esset; ipse enim suo communiter usurpato jure utens, ubi restituet, ubi rem locatam recepit. Excipe, nisi sit recepta consuetudo, ut alibi restituatur: ita in aliquibus locis equi locati ad iter faciendum restitui solent in locis, ad quos equitando pervenitur, &c.

13 Quoad posterius, quando ex contractu debet restitui res æquivalens juxta divisionem factam *n. 8.* Dico debere pari modo restitui secundum conventionem contrahentium, sive expresse, sive tacite in contractu positam. At si nulla sit apposita conditio, regulariter fieri debet restitutio, seu solutio, ubi tradita res fuit, & recepta, v. g. hic vendidisti, hic locasti equum, hic solve pretium: id enim videtur postulare æquitas, idque æqualitas inducenda inter contrahentes. Quod si hic Panormi sub conditione numeratæ pecuniæ loces domum Catanæ existentem, hic debebis, quia illud (numerata pecuniæ) id tacite, ne dicam expresse, importat, &c.

14 Ex quo vides, tum pro hac postrema doctrina, tum pro præcedenti, maxime ex circumstantiis decerni debere in tota hac materia locum, ubi sit restituendum, id, quod nos nunc innuimus sub nomine tacitæ, vel expresse conventionis, & paulo superius sub nomine naturæ contractus, in quo nimirum tacite imbibitur aliquando, vel expresse loci determinatio.

15 Hinc primo: si in via tibi do mutuos decem aureos, certe non in via, sed ubi tunc ego proxime, imo etiam longe habito, reddere debebis. Ita Bonac. *l. c. n. 9.* quod tandem concepit de Lugo, *l. c. n. 304.* quia ex natura mutui, quod est in utilitatem solam mutuatarii, colligimus, dominum rem suam habere debere sine expensis, quia nisi expresse quid in contrarium sit conventum, non est æquum, ut ego ex beneficio tibi collato damnum patiar.

Quid, si emas, vel vendas in via, dilato pretio, vel re? Quid, si vendas rem existentem in loco distantis, v. g. Dolium Vini existens in tuo prædio? Resp. in his casibus semper solere constitui in præxi locum solutionis: quod si per incuriam non constituatur, ad tacitas, consuetasque in ea regione conventiones, modo paulo ante dicto, erit recurrendum.

16 Hinc secundo: si tibi promittam dare liberaliter post annum equum, & ego ante annum domicilium mutare cogar; certe sufficienter tibi satisfaciam, si equum ibidem dem, ubi bona fide invenior. Ita Dicast. *l. 3. tr. 2. d. 11. dub. 9. n. 118.* quia ex circumstantiis peculiaribus, quod hæc sit donatio mere liberalis, quodque ego non consulto, ut effugiam ab equo donando, sed bona fide peregre abierim, colligitur, non aliter me promississe.

17 Hinc tertio: si census reales super rebus stabilibus debitis V. G. super Prædio, Domo, Feudo, &c. (nisi expresse conventum aliter fuerit) solvi debent in loco, ubi sunt res hypothecate: est enim census, quasi pars fructuum rei. Idem de pensione beneficii, ibi enim debet solvi, ubi est beneficium: licet sciam sæpissime conveniri expresse, ut solutio exhibeatur; ubi degit Pensionarius. Idem de legatis: debent enim dari, ubi Heres hereditatem adiit, nisi aliter ex intentione Testatoris colligatur, siquidem legata sunt pari modo partes extractæ ab hereditate.

In omnibus prædictis quando res ad dominum longe distantem transferenda est, cui pereat, si pereat in via, diximus *§. 5. a num. 3.*

§. IX. Quæ causæ excusent a restitutione.

1 Quiddecim causas affert Valent. *2. 2. disp. 5. q. 6. p. 7.* excusantes a restitutione; & multa de his excusantibus lege apud Castr. *de just. commut. disp. 1. pag. 37. per tot.* Præcipue sunt impotentia debitoris, infamia Vitæ, membrorum periculum, condonatio creditoris, cessio bonorum, res restituenda creditori nocitura, præscriptio, beneficium Bullæ compositionis, solutio facta creditori sui creditoris, Judicis auctoritas. Quoniam vero ex his

ex his multa sparsim in toto hoc libro dicta sunt, cum de periculo infamiz, &c. cum de adulterio, de re nocitura creditori supra §. 3. n. 2. de ingressu Religionis, sup. §. 1. n. 7. de præscriptis, supra tr. 1. c. 4. (de cessione bonorum mox n. 7. dicitur) multa autem sunt facilia, & passim obvia, nec desunt aliqua minus frequentia: ideo prima hic, quæ frequentissima est, brevi explanationi subjicienda dumtaxat superest: si prius adnotes certum esse, excommunicationem creditoris, multo minus debitoris non excusare a restitutione. Ita Sylv. Suaf. Less. aliique apud Castr. l. 1. §. 5. At lucrum magnum a debitore acquirendum, tunc solum dabit causam ad differendam aliquantulum restitutionem, quando speratur sic debitor posse satisfacere omnibus creditoribus. Ita Laym. Less. aliique apud Castr. l. c. §. 4. n. 4.

Inopia excusans a restitutione.

2 Impotentia ergo, seu inopia, causa est legitima, cur omitti, vel quod est minus, differri possit restitutio, quia vulgare est pronuaciatum: *Ad impossibile nemo tenetur* (vide, quæ dixi tr. 2. c. 6.) Cum autem fortior sit omissio (utique perpetua) quam dilatio, fortior ad illam impotentia, quam ad hanc fine dubitatione requiritur. Hinc lege apud Doctores Scotum, Navarrum, Valentiam, aliosque apud Bonac. disp. 1. de rest. q. ult. p. 1. contra Molinam, disp. 754. posse licite aliquando ex detrimento, quod debitori sequitur, etiamsi non coniciatur in necessitatem decidendi a suo statu; posse, inquam, licite differri restitutionem ad tempus, quo sine tanto detrimento fieri queat restitutio. Lege apud Lessium lib. 2. c. 16. n. 22. & 25. eum, qui debet centum aureos, posse differre solutionem, si non potest nunc restituere, nisi prædium multo minoris vendat, quam valet. Legi apud Bonacin. l. c. 22. & 23. posse differri solutionem, quando ad restituendum statim rem valentem ducenta, oportet vendere centum; quod duplex dictum Lessii, & Bonacinæ explicat, quantum debet esse detrimentum, quod hanc licentiam differendi concedit. Legi apud Joannem Medinam Cod. de rest. qu. 2. ad 2. Lessium, Navar. apud Castropal. mox citandum; si periculum sit, ne filiaz se prostituat, & ne filii fiant latrones, vel ne debitor ipse pater ob summam indigentiam in desperationem incidat, posse differri solutionem. Addit merito Castrop. de just. commut. disp. 1. p. 18. §. 3. dummodo creditori indigeno grave damnum non obveniat. Hæc, inquam, absolute lego. At propter has causas posse restitutionem absolute omitti, non passim lego: nam si deinde accedat major causa, quale est periculum vitæ, membrorum, jacturæ notabilis, & diuturnæ propriæ sanitatis, gravis infamiz, notabilis casus a suo statu, itaut illi filii v. g. Paterque, non habeant, unde alantur, &c. non differri solum, sed omitti omnino poterit restitutio.

Quæ ratione, qui differt solutionem ob causas prædictas, obligetur ad interesse, quod ex dilatione forte patitur creditori: lege apud Doctores, de Lugo de just. disp. 21. sect. 1. n. 16. Molin. Less. Rebell. aliosque apud ipsum.

3 Sed quid, si detrimentum illud, & periculum latrocinaandi in filiis, & desperationis in Patre, de facto semper perseverent? Resp. Tunc non est improbabile cum Rebell. p. 1. lib. 2. q. 17. sect. 4. n. 36. per accidens omitti posse restitutionem, si tamen præmittantur diligenter remedia, nec illa mala perseverent, & ut restituatur illa pars, quæ sine magno detrimento potest, & grave inde damnum creditori non obveniat. Ratio debet esse, quia secus debitor hic, & nunc daret creditori notabiliter plusquam ibi deberetur; daret enim illud, quod ipsi debitori in illis periculis, & detrimentis tam gravibus, quæ superari moraliter non possunt, ut supponi omnino debet, valet multo plus, quam illud quod debet; ad quod Justitia obligare non potest, quæ æqualitatem per se respicit. Vide §. præced. n. 4. Dixi notabiliter, quia debitor ad non notabilem jacturam, maxime quando debitum est ex delicto, ex omni recta ratione obligatur; nam ideo obligavimus etiam ad partem, quando potest, &c.

4 Illa ergo inopia, seu impotentia omnino a restitutione liberat, qua primo debitor vere non habet, unde solvat. Secundo, quia si solvat, sit extreme indigens Tertio, quia si solvat, sit graviter indigens, quod aliis verbis supra in simili diximus, qua quis notabiliter cadit, a suo statu. Adverte illud (notabiliter) quod, quia non notatur ab aliquibus, prohi quam sæpe palliatur obligatio restitutionis, ut aliquando appareat esse moraliter impossibilis, quæ certe ejus generis non est.

Ut e contra, si creditori constet de impotentia omnimoda debitoris, illi molestiam afferre non possit, nec a Judice petere, ut in carcerem debitorem coniciat. Ita Bardi l. 1. sel. q. 10. n. 6. quia jus creditoris contra proximum impotentem vel suspenditur, vel elanguet. Video tamen sæpissime excusari creditores urgentes; quia sæpe adest spes, ut debitor ita vexatus, aliquam rationem ineat solvendi. An adesse possit alia excusatio, prudens lector inquirat.

5 Adverte item, si quis in statum honorificum ascendisset propter rem alienam mala fide acceptam, tunc faciendam esse restitutionem, etiam cum diminutione sui talis status: quia hoc non esset cadere, sed redire ad suum: multo magis si pari necessitate esset is, a quo rem surripuisti, tunc enim debet esse melior conditio innocentis domini. Illic subadverte, si filius v. g. Ulurarii mala fide coepit possidere, teneri etiam cum diminutione status relicti a Patre, ad restituendum; quia ejusmodi possessio cum mala fide nihil ipsi suffragatur: si vero coepit possidere bona fide, non teneri postea a suo statu bona fide possessio decidere, ut restituat, si cognoscat ea esse bona

Tamb. de Dec. Prac. Tom. I.

aliena, quia quilibet Jus habet ad conservandum statum bona fide acquisitum. Vide Dian. p. 5. tr. 44. ref. 56. & ex Coelestino, & de Lugo d. 21. de just. num. 12.

Impotentia Testis, & Notarii an a restitutione excuset?

6 In concursu extremæ, vel gravis necessitatis debitoris, & creditoris quid faciendum, per aliam occasionem disputabimus. Interim lege Castr. t. 1. de Charit. d. 2. p. 11. qui breviter id tractat, & clare: verum casus ille frequens de Teste, & Notario, hic non est prætermittendus. Hi enim cum non raro falsis testimoniiis, vel scripturis injecerint innocentem in amissionem bonorum, imo aliquando in periculum vitæ, se excusant a restitutione, & a revocatione dicti, vel scripturæ, ob æquale periculum, quod subirent. Sed communi er DD. clamant adversus hos, doctrinamque a nobis modo traditam inculcant. Instar omnium sit Bon. c. 8. de præcept. Dec. disp. 10. qu. 3. par. 3. n. 16. *Quæres* (ait) *utrum ille, ob cuius falsum dictum, inferenda est alteri mors, vel mutilatio, teneatur ad retractandum suum dictum cum periculo similis pœnæ incurrendæ? Respond. affirmative* (cum Valencia, Bannez, Azorio, Molin. Filiuc. citatis ibidem a Bonacin.) *modo credat se profuturum per retractionem, & modo inferendo testimonio peccaverit. Ratio est, quia in equali habenda est potior ratio innocentis. Teneatur etiam eos admonere, quos ad falsum testimonium ferendum induxit, ut falsum retractent, & iis recusantibus retractare, teneatur Judici fraudem aperire, ut innocens eripiat, quamvis sibi vite periculum immincat; melior enim est conditio innocentis. Si reus fuit per alios testes convictus, & falsus testis nihil fecit, non est mirum tunc ad nihil obligari, quia nihil damni intulit, ut supponit* (Lege Dian. part. 3. tract. refol. 105.) *Dixi* (modo credat se nihil profuturum) *quia credens se nihil profuturum non tenetur retractare, cum nullus ad opus inutile obligetur: tenebitur tamen restitutionem damnorum facere, cum illorum causa injusta censeatur. Huic dicto addo ego, semper jurare, saltem per hominem gravem, admonere Judicem de falsitate prædicta, ex Dicastillo, lib. 2. tr. 1. de just. disput. 5. dub. 3. nu. 55. nam certe nunc Iudex maiorem diligentiam adhibebit exquirendi veritatem pro reo. Dixi* (modo in proferendo testimonio peccaverit mortaliter) *nam qui bona fide perniciosam aliquam falsitatem dixit in Judicio, non tenetur cum tanto suo incommodo, cognita veritate, dictum retractare, cum ex nulla radice constet ad hoc teneri: ita Sotus, Navarrus, & alii. Hæc ex Bonac. Vide etiam Toletum, Clavem Reg. Sylvest. quibus adde de Lugo tom. 2. de justit. disput. 30. sect. 3. a num. 14.*

Quid, si verum crimen per testimonium propalasti, sed injuste, utpote, quod erat occultum? Respondeo cum Castropalao, de Justitia commutativa, disput. 1. pag. 17. §. 3. n. 6. citante Lessium, Sanchez, Petrum Navar. te tunc non esse obligatum vitam exponere, ut delinquentem liberes, sed solum quando falsum crimen imposuisti. Ratio est, inquit, quia jam sententia erit justa, si crimen verum fuit: ergo tu, licet peccaveris, non fuisti causa mortis injustæ, &c. Vide ipsum latius. Hæc duo proxime dicta sic approbat Sæ, v. Restitutio 2. *Qui falsissimo scilicet conicit alium in vitam periculum, tenetur etiam cum sua vite periculo eum liberare. Quod si sine culpa fecit, debet retractare, si possit sine magno suo periculo.*

Cessio bonorum.

7 Ad impotentiam reducitur Cessio bonorum, de qua summatim duo esse sufficit; alterum omnibus prævium, alterum singulare.

8 Primo: Cessio bonorum excusat quidem a restitutione in foro externo, non vero in conscientia, nisi vere impotens sit, qui cedit; ejusmodi enim cessio ideo Debitori suffragatur in foro externo, quia Princeps supponit miserum hominem non esse solvendo; unde si sit solvendo, nunquam Princeps intendit tollere jus creditorum, quod intendere iniquum sane esset. Alimenta tamen, quibus secundum tuum statum parce vivas, te in foro conscientiz posse retinere, imo & occultare probabile est (sive ea accipias ex bonis, quibus gaudebas ante cessionem, sive ex acquisitis postea) siquidem ad propria alimenta quilibet jus habet; cum is, qui iis caret, sit in gravi necessitate constitutus, in qua etiam aliena posse surripi, ædum propria occultare, communis jam nunc est sententia.

Hæc Propositio ab Innoc. XI. sub num. 36. damnatur. *Permissum est furari, non solum in extrema necessitate, sed etiam in gravi.*

9 Ex hac eadem doctrina illud obiter dicam: Nam uxores, & filii, quorum viri, parentesque ad magnam sunt penuriam redacti sine culpate, sive etiam sine culpa, si post eorum mortem inveniuntur non esse solvendo debitis a Patre, viroque contractis, possunt ex bonis relictis tantum subtrahere, atque occultare, quantum satis judicetur ad vitam, suumque statum honeste conservandum. Ita Coelestinus citans Scotum, Azorium, aliosque apud Dianam, par. 5. tr. 14. ref. 57. Et in judicio requiritur possent, cum æquivocatione congrua, jurare, se nihil occultare, puta nihil non ipsis debitum, & propter eandem rationem non incurrerent excommunicationem forte latam contra ea bona occultantes.

Vide, an jurare sic possint eam post 26. & 27. ex damnatis Propositionibus ab Innoc. XI. *Prima est: Si quis vel solus, vel coram aliis, sive interrogatus, sive propria sponte, sive re creationis causa, sive quocumque alio fine, jurat se non fecisse ali-*

quid, quod revera fecit, intelligendo intra se aliquid aliud, quod non fecit, vel aliam viam ab ea, in qua fecit, vel quod vis aliud additum verum, revera non mentitur, nec est perjurus. Secunda est: *Causa justa utendi his amphibologis est, quoties ad necessarium, aut utile est ad salutem corporis, honorem, res familiares tuendas, vel quemlibet alium virtutis actum, ita ut veritatis occultatio, censeatur tunc expediens, et studiosa.*

10 Secundo: Proposita mihi nova quæstioncula fuit nudus tertius, an Artifex, qui cessit bonis, possit in posterum contra suum statum oriri, an vero obligetur artem suam, ut antea, exercere, quo aliquid præter victum (ut certe potest) acqui-
rendo, credi oribus suis, saltem ex parte, satisfaciatur.

Respondeo: Nonnulli apud Dian. tom. 3. t. 4. ref. 78. omnino hunc liberare ab operando fortasse contendunt, ex eo principio, quod cessio, quando exhibitæ est cum ignominia, subit vicem perfectæ solutionis. Et hanc sententiam inordicus tuetur, & probare contendit Thomas Hurtadus, par. 2. mor. tr. 8. cap. 4. ref. 5. n. 13. Verum, quia communis, & solida sententia negat tunc extinguí obligationem, sed solum suspendi, quia tota ratio privilegii cessionis bonorum ducta est ab impotentia debitoris, & illa ignominie signa solum adduntur, ne passim ejusmodi cessiones cum damno Reipublice intententur; (Ita Covarruv. Less. Mol. Turrianus, Pilluc. Bonac. apud de Lugo, tom. 2. de just. disp. 21. sect. 2. quibus adde Castropalaum, de justitia commutativa disp. 1. p. 17. §. 11. n. 6. cit. Medinam, Navarrum, Sanchez, & alios) ideo Artificem hunc omnino obligo ad laborandum juxta suam conditionem, quo restituat, quando potest, tum quæ ex contractu, tum multo magis, quæ debet ex delicto. Et ratio a priori est, quia quilibet obligatur apponere media saltem ordinaria, quæ conducunt ad finem, ad quem quis obligatur; cum certum sit, eum, qui obligatur ad finem, obligari etiam ad ordinaria media ad illum. Sane quis non obliget ex virtute Religionis fidelis ad ambulandum a domo sua ad Ecclesiam competenter distantem, quo, die dominico, Missæ interfit? Sacerdotem ex eadem ad emendum Breviarium, quo Horas Canonicas solvat? Patremfamilias ex virtute Charitatis ad conquirendum consuetis hominum laboribus victum, quo familiam aliat, & texcenta alia? Pari ergo, imo majori ratione, justitia, quæ fortius urgere solet, quam alie virtutes, obligabit debitorem hunc artificem (a quo ex cessione bonorum non recessit, ut dictum est, obligatio restituendi) ad laborandum secundum suam statum, qui labor medium est respectu ipsius satis ordinarium, quo finem obtineat faciendi æqualitatem, quam potest cum creditore. Nam propter eandem rationem, hunc, & quemlibet alium debitorem non posse repudiare hæreditatem, vel quid simile, docet Sanchez, Less. apud Castrop. l. c. n. 4. qua hæreditate possit creditoribus satisfacere, quia hoc est medium ordinarium, & facile.

Paritas, quæ potest obici contra hanc doctrinam ducta a Religioso, qui in nostra sententia non obligatur laborare ad solvenda debita contracta in sæculo, jam satis superque dissoluta est, si supra §. 2. num. præsertim 12.

C A P U T II.

De Concausis, seu Cooperantibus ad actionem injustam, ex quibus oritur obligatio restitutionis.

Antequam ad singulas causas accedam, duo pro omnibus adverte. Primo, has Concausas nunquam teneri ad restitutionem, nisi re ipsa damnum secutum sit. Secundo, nec teneri, nisi ad sit certitudo moralis, quod id sit secutum, quodque sit secutum ex ejusmodi causa: nam quando de alterutro ex his ambigitur, diximus diserte supra lib. 1. in Decal. cap. 3. §. 7. v. *damnum secutum*. Concausæ autem hæc, de quibus locutus sumus, novem omnino sunt, hiscaminibus comprehendæ, *Jussio, Consilium, Consensus, Palpo, Recursus,*

Participans, Mutus, Non obstant, Non manifestans.

De his concausis, lege Azorium, 3. p. l. 4. cap. 10. Lessium, lib. 2. c. 13. Rebellium, p. 1. l. 2. q. 14. Valquez, de rest. cap. 9. §. 1. Molinam, tom. 3. a. disp. 729. Reginaldum, Bonacinam, Layman, cum de rest. Sanchez, in consil. l. 2. c. 1. dub. 9. & de Lugo, tom. 1. de just. disp. 19. sect. 2. Dicastillum, l. 2. tr. 2. disp. 4.

§. I. *Jussio, seu, quod idem est, Mandatum.*

DE Mandante, seu Jubente, aliqua diximus agentes de Homicidio, lib. 6. cap. 4. §. 5. item de Ratum habente, quod certe huc reducitur: quæ sunt omnino recolenda, & hic proportionaliter applicanda.

2 Superfunt autem aliquæ difficultates: Prima est, si mandatarius excedit limites mandati, an ad restitutionem debitam ex excessu teneatur mandans.

Distinguunt communiter Doctores: si talis excessus damni est ex communiter contingentibus, poteratque facile, ac debebat prævideri a mandante, tunc tenetur mandans; ut si Petrus jussit me furari a Paulo centum, & ego ab eodem furor centum, & quinque: si jussit occidere Cajum, & per errorem occido Titium Cajo similem, quam similitudinem cognoscebat Petrus (id addo, quia secus excusabitur mandans, adeoque non erit irregularis, ut decrevit Sacra Congregatio apud Dianam, par. 9. tr. 4. ref. 31. sine, & ego dixi supra lib. 6. cap. 4. §. 3. n. 35.) si jussit graviter vulnerare, & ego occido, &c. Ratio est, quia

cum hæc sint tam proxime conjuncta iis, quæ mihi a Petro mandata sunt, merito imputantur ipsi mandanti Petro.

At vero si excessus non est talis, unde sola arbitrio mandatum excedentis attribuitur, ut si ego jussi leviter verberare, & tu occidisti; tunc merito mandans de eo excessu non tenetur. Legit Azorium; loc. citat. cui adde plures apud Dianam, par. 8. tract. 7. resol. 33. executantes ejusmodi mandantem a pœna ordinata Homicidii.

3 Secunda difficultas est, An ad damna, quæ mandatarius forte patitur propter executionem mandati, teneatur mandans? V. g. si ego, ob factum ex tua jussione commissum, ad Tricemes damnor, an tu debeas mihi resarcire damna, quæ ex ejusmodi condemnatione conarguant? Respondeo, esse item distinguendum, sicuti distinguendum audivi a P. Joseph de S. Augusti, celeberrimo nostræ ætatis in Panormitano hoc Collegio studiorum Præfecto, ac Theologiz, tum speculativæ, tum moralis excultissimo. Nam vel ego me sponte obtuli, atque idem est, si libere acceptavi mandatum, multo magis si accipi pretium; & tunc tu mandans ad nihil teneris, ego enim ultro meo periculis obiecti; unde cum a te mandante injuriam nullam receperim, non sum in aliquo resarciendus. Vel ego sum a te deceptus, seu coactus, & tunc ex Dicastillo; l. 2. de just. tract. 2. disp. 4. dub. 4. n. 86. teneris utique: quia sic damnum meum sequitur ex injuria a te mihi per deceptionem, seu coactionem illata. Sed adverte hoc damnum debere esse ejus generis, quod communiter contingere solet ex actione mandata: secus non esset voluntarium, ne directe quidem mandanti, nec propterea eidem sub pœna restitutionis imputandum, ut ex modo dictis constat.

4 Litigabant (habe id obiter occasione mandati) duo anno superiore de quinquaginta mille, & amplius fortasse aureis. Alter ergo cum premeretur a diligentia Procuratoris collitigantis, cum aggressus de die est, inflictisque duobus, vel tribus lethalibus vulneribus, augebat. Quid denique conlecutum sit, ad nostrum institutum non pertinet. Illud quæsitum est: An Procuratori huic vulnerato deberentur expensæ vulnerum a dicto collitigante? Ratio dubitandi erat, quia Procurator agebat, se ex mandato collitigantis ea negotia gerere, quare damna inde secuta, ipsi collitiganti imputanda, atque adeo ab ipso resarcienda. Nec desuere, qui Procuratori faverent; ita ut valde notabilem summam extorserit a nemis benigno collitigante. Demum res ad Tribunal delata est; & ego Minimus interrogatus, mecumque aliquot doctissimi Theologi, diximus non deberi (quamvis si aliquid illi ex liberalitate erogaretur, congruum satis esse non negaverimus) Primo, quia Procurator illud negotium acceptavit: Secundo, quia pretio serviebat satis justo: Tertio, quia hoc damnum non erat ex communiter contingentibus, sed omnino per accidens ad officium Procuratoris; Quarto, inductione, neque enim damna, quæ sequuntur fabromurario, si casu V. Gr. deciderit e tecto, debent resarciri a domino, qui illum pretio conduxit; nec navigantibus debentur a domino navis damna naufragii ejusdem navis ab ipsis conductæ; & sexcenta similia. Quod si Procurator excedebat in verbis, vel in aliquo, quod injuste offenderet alios, id ipsi imputetur, non vero ei, qui bona fide eum conduxit, & nullo modo aliorum offensiones intendit. Taceo cætera, ut ad nostra revertar.

5 Tertia difficultas proponitur in sequentem modum. Ego, promissis centum aureis, tibi præcepi, ut inimicum meum occideres: mox pœnitentia ductus mitto ad te litteras, quibus diserte significo, ut omnino ab homicidio cesses: tu vero, ut promisso premio potiaris, singis non recepisse litteras, meumque inimicum intericis. Inquiri: An ego pœnas incurram mandantis, atque adeo sim irregularis, ac restitutionis reus? Respondeo negative, cum de Lugo, tom. 1. de just. disp. 19. sect. 2. §. 1. num. 24. Ratio est, quia sic tu non potuisti occidere ex mandato meo, quod jam revocatum scivisti, sed ex arbitrio tuo. Illa duo etiam certa sunt; Primo, te non posse jute acquirere illam mercedem: Secundo, me qui solum ex ignorantia mihi persuadeo incurrisse irregularitatem, comperta veritate, nulla indigere dispensatione, esto antea propter conscientiam erroneam indiguerim. Addo & Tertium: te obligari ad resarciendum quicquid damni ex tali homicidio forte mihi imputato obvenit, ut ex se patet.

6 Quarta difficultas: Quid sentiendum, si ego mandans revocem mandatum; verum tu mandatarius putes, me non loqui serio; unde fiat, ut tu fueris, vel occidas nomine meo? Erone pœnis mandantis ego subiectus? Respondeo, puto te esse. Ita idem, loc. cit. n. 25. Ratio est, quia adhuc, licet per errorem, tu in vim mei mandati operaris, ac meum mandatum est principalis causa illorum damnorum. Idem puto, si tu sciveris quidem revocationem meam, sed deinde inculpabiliter oblitus revocationis, damnum inferas ex vi meæ jussionis præteritæ: jam enim causa principalis damni est jussio mea; sicuti est, quando, licet ego, per nuntium tempore revocaverim mandatum; revocatio tamen casu non pervenit ad aures tuas; tunc enim omnes docemus, me mandantem subjacere pœnis mandantis, & tamen mandatum meum ob revocationem jam factam non amplius exercebat, sicuti certe non existit in casu præsentis.

7 Quinta difficultas: An si ego mandavi, ut damnum inferatur Petro, & jam non valeam amplius mandatum revocare, possunt tamen Petrum admonere, ut sibi consulat, an, inquam, illum admonere teneat, si ita sit spes damnum effugiendi? Respondeo, sine dubio obligor, quia teneor facere, quantum possum, ne damnum meum injusta causa proximo inferatur.

Quæstio quidem posset agitari, an semper teneat cum meo magno incommodo, & periculo, quod subirem, si Petrum præmone-
rem.

rem. Et tunc respondeo, satis confuse ab aliquibus id resolvi. Distinguendum ergo per diligentem est. Vel enim primo, si pramonem, incidam in damnum æquale, vel quasi æquale, ac Petrus; & tunc obligabor omnino: multo magis si incidam in damnum levius (lege Dianam, p. 4. tr. 2. de irregularitate, ref. 14.) Ratio est, quia mea actio injusti mandati me obligat ad amovendum damnum ab innocente, cujus ego essem injusta causa. Quare si vita Petri periclitatur, tua vita est redimenda; si fama, tua fama; si bona, tuis bonis sunt reparanda. Communis est hæc doctrina de falso teste, ut nuper § 9. num. 6. c. 1. vidimus, qui obligatur se retractare, cum suo æquali periculo, quando retractatio est profutura. Vel secundo, si pramonem, timeo malum in superiore ordine, seu certe longe majus quam est illud, quod est ex mandato meo inferendum; & tunc excusabor a pramonendo. Ita de Lugo, l. c. sect. 2. §. 1. n. 31. quia tunc censetur moraliter esse in potestate mea pramonere, cum, quæ multum difficilia sunt, judicentur moraliter impossibilia. Unde fit, ut si vita mea, vel fama periclitatur ex dicta admonitione, ad illam non obliger, quando prædicto Petro inferendum tantummodo esset damnum in bonis temporalibus.

Illud adverte, me debere semper restituere illa bona, in quibus forte prædictus Petrus deinde lædatur: quia semper illa læsio est ex vi mandati mei; & ex alia parte possum sine periculo meæ famæ, vel vitæ restituere medio amico occulto, vel prudenti Confessario.

Qui consilium dedit alteri (obiter hic id notare juvat) ut malum faceret, unde qui consilium accepit, damna passus est, non obligatur consulens aliquid restituere de his damnis. Ita Clavis Regia, Lessius, Azor. Sà apud Dicast. l. 2. de just. tr. 2. disp. 3. nu. 85. quia liberum fuit consulto tale consilium acceptare; scienti autem, & volenti non fit injuria. Simile quid de mandatario libere mandatam suscipiente, dixi n. 3.

Si mandatarius accepta a me revocatione, adhuc ex sua voluntate velit damnum inferre Petro, tunc ego non ero amplius Petro injurius: solum ergo obligabor ex Charitate ipsum pramonere, si spes sit aversionis damni. Sed quia Charitas non obligat cum magno dispendio, ut alibi dictum est, ideo in hoc casu revocati jam sufficienter mandati, non obligabor pramonere, si inde notabile damnum mihi imminere prævideam.

§. II. Consilium.

Non solum, qui consilium dat suum, hic locum habet, verum etiam qui hortatur, dirigit, instruit, suadet, terret, minatur ad injustam patranda læsionem; par enim est de hisce omnibus ratio.

Certum autem est, Consulentem teneri ad restitutionem damni illati, quia Consulens damnum, vere causa est illius, ut merito Aristoteles, 2. Phys. to. 29. revocet Consultorem ad causam efficientem. Imo adverte non raro Consultorem (id quod etiam dic de mandante, & similibus) teneri ad restitutionem, non verò eum, qui exequitur: quando nimirum exequens bona fide, & invincibiliter se gerit, dum interim Consultor, seu mandans conficius injustitiæ est.

Jam verò tria hic difficultatem habere solent. Primo, quid si revocetur consilium? De quo tamen dixi supra l. 6. c. 4. §. 5. cum de homicidio. Secundo, quid si consulatur minus malum de quo etiam dixi supra l. 5. c. 1. §. 4. cum de invit. ad peccat. & cum de transgressuro. Adde Dicast. loc. sup. cit. n. 74. Tertio, quid, si injusta actio alias fieret, etiam alterius consilio non accedente? De hoc jam hic subdo.

Si actionem quis injustam peregisset, etiam si meum consilium non accessisset, accessit tamen dumtaxat meum, non verò alterius, ex quo meo consilio motus ille egit injuste, ego teneor ad restitutionem. Ita Sot. Cajet. Covar. vel Rebel. quos citat, sequiturque Dicast. l. 2. de just. tr. 2. d. 4. d. 2. n. 8. Si autem ille erat, five ex se, five ex aliorum consilio determinatus ad injuste agendum, accessit tamen etiam meum consilium, ex quo ille nihil motus est, ego non teneor ad restitutionem. Ita Mol. Less. Vasq. & communiter apud eundem l. c. an. 11. Si denique ille erat determinatus ad injustam actionem, sed meum consilium, quod supervenit, solum illum movit ad citius, crudelius, severius agendum, licet probabile sit, me obligari ad restitutionem (ita Dicast. l. c. an. 14. citans Rebell. Mol. Petr. Nav. Cajet. Sotum, aliosque) est tamen etiam probabile, me non obligari, nisi forte ad excessum. Ita Nav. S. Th. aliique apud eum n. 15. & ipse Dicast. probabile putat. Explico singula singulis exemplis.

4 Exemplum primi dicti: Antonius, cum non sit determinatus ad injustam læsionem; intendit decem ad se vocare consultores, non tamen deinde advocat, vel si advocat, me primum consulit, qui consilium illi do de occidendo, quo unico consilio ille contentus, & motus illum interficit. Assero, me teneri ad restitutionem, quia de facto damnum a consilio meo consecutum est; sicuti si ab alieno, & non a meo consecutum fuisset, alii, & non ego, ad restitutionem essent obligati.

5 Exemplum Secundi: Cajus cum simili modo ad injustam actionem determinatus non sit, decem consultores advocat, & auditis novem, animo item firmo decernit inimicum occidere; sed postea supervenit meum consilium, a quo ipse Cajus nihil movetur, sed ab illis novem motus inimicum interimmit. Dico, me non teneri ad restitutionem. Ratio est, quia quamvis ego peccaverim contra Justitiam, inefficax fuit meum consilium ad actionem injustam, cum tota efficacia fuerit a præauditis consultoribus. Si dubium sit, an meum consilium moverit, necne Cajum, quid sentiendum, dixi superius l. 1. c. 3. §. 7. V. suffragium.

6 Exemplum tertii: Titius determinatus jam omnino inimicum occidere, ex meo consilio solum illud habet, quod quia volebat occidere cras, occidit citius, nempe hodie, & propter meum consilium occidit animosius, imo & crudelius. Aio, esse probabile me teneri ad restitutionem, quia de facto damnum infero: at esse etiam probabile non teneri, quia verum non est, a me damnum, quoad substantiam, fuisse illatum: fuit enim a præcedente deliberatione, & solum ego causa fui in qualitate seu modo. Confirmabat hanc doctrinam nuper laudatus Pater Joseph de S. Augustino, a quo illam habui, hoc exemplo: Nam si segetes v. g. inimici mei conflagrarent, sine ulla spe auxilii, & ego ex odio flammam adderem, licet peccem; tamen quia novum damnum non facio, non obligor ad restitutionem: ita ergo in casu nostro, &c. Loquimur autem solum de restitutione: nam ceterum, quando citius ex meo consilio mors alicui inferatur, cum sim causa accelerationis injustæ mortis, in irregularitatem incurro. Scio Gasp. Hurt. de irreg. disp. differ. 6. n. 20. in edit. Antwerp. 1633. sic habere: Non incurritur irregularitas, quando absque mandato, aut consilio, aut incitatione, aut animatione alias erat faciendum homicidium, quoad substantiam; quamvis aliquo ex his quatuor modis animus delinquentis fuerit ductus ad id faciendum, aut inductus ad id faciendum citius, vel crudelius, quia tunc dicto modo cooperans, quamvis sit causa distincti numero actus, non influit in homicidium quoad substantiam, sed tantum quoad modum. Hæc ille: quem videatur sequi Banez apud Dianam, p. 8. tr. 7. ref. 92. qui, quoad illud (citius) placere non potest, cum vere qui ad mortem citius dandam influit, ad substantiam homicidii, nec solum ad modum concurrat.

7 Consulto autem in hoc tertio dicto notavi illud (nisi forte, quoad excessum) nam si quis erat determinatus ad furandum decem, tu vero excites ad furandum viginti, te obligari ad restitutionem excessus supra decem, dubium esse non potest.

Quando Confessarius non dat consilium de restitutione poenitentia, quam is debet, & similia, diximus in Meth. Conf. lib. 3. c. 8. §. 3. De iis, qui consilium præbent, cum sint ignorantes, nec apti ad consilium præbendum, legatur omnino Vasq. de rest. c. 2. §. 2. d. 5.

§. III. Consensus, Palpo.

Qui five per suffragium secretum, five alio modo consentit, ut fiat actio injusta, obligatur ad restitutionem, id quod ex dictis de consulente, cui valde affinis est consensus, satis liquet. Adde tamen omnino ea, quæ dixi l. 1. cap. 3. §. 7. V. Suffragium: & videatur insuper Dicast. l. 2. de just. tr. 2. d. 4. dub. 5. d. n. 93.

Sicut autem injustum est, qui per suum suffragium actioni iniquæ consentit, ita non raro erit injustus, qui non consentit, ubi assentiri per justitiam deberet: seu quod idem est, ubi suffragium negat, quando in favorem alicujus, vel in bonum Reipub. illud ferre oportebat. Id certe colligitur ex dictis, & viderit poterit latius apud Doctores, Molin. disp. 732. Dian. p. 3. tr. 2. de dub. Reg. resol. 6. de Lugo, to. 1. de just. disp. 19. sect. 2. §. 3. a num. 60.

3 Palpo, seu Palpator, idest, qui laudando, & adulando alium, vel contra, irridendo, arguendo alterius signaviam, est causa actionis injustæ, tenetur utique ad restitutionem: idque, etiam si non laudaverit animo; ut fieret actio injusta; satis enim est, si præviderit damnum ex sua laude secuturum: nam si esset cum inadvententia inculpabili, ex generalibus regulis involuntarii excusandum fore, dicimus omnes. De hac ejusmodi adulatione iterum memini me dixisse in Meth. Conf. lib. 2. c. 7. §. 3. nec inutiliter recoleris locum illum.

§. IV. Recursus.

II, qui malefactorem receptant, qui protegant, qui securitatem præbent, ad injuste agendum, vel ad non restituendum, quique prædam servant, quos omnes sub nomine Recursus comprehendimus, peccant, & ad restitutionem tenentur: quia, ut sic sunt causa actionis injustæ. Ut sic, dico; non enim semper, si latro ad te divertat, statim teneris ad restitutionem, sed si ita divertat, ut ante delictum, tu vel tacite, vel expresse promiseris illum receptare, unde ipse hac fretus receptione furatus sit. At post commissum jam furtum, vel homicidium, si illum casu recipias, ne is a licitoribus V. G. comprehendatur, vel ob aliam causam; cum latronis ut sic receptor non sis, restitutionis reus nec eris. Nam propterea Mol. disp. 733. Dicast. alios citans l. 2. de rest. tr. 2. disp. 4. dub. 7. merito excusant Advocatos, & Procuratores, qui defendunt in judicio fures, vel excusant in iis, in quibus ipsimet fures possunt se jure defendere (Defendere autem, & excusare se possunt, quando culpa est occulta, imo quando non est semiprobat, quando injuste vexantur non servato juris ordine, &c.) eos enim defendunt, non ut fures, sed ut jus habentes in prædictis. Neque obstat, hos, qui defenduntur, & eos, qui ut amici receptantur, probabiliter iterum reituros ad latrocinia, nec jam ablata reddituros: id enim ipsi imputabitur, non vero juste defendentibus, vel casu receptantibus; casu, inquam: si enim data opera, & fere semper, vereor, ne latro hoc receptaculo fesus male agat, & tu formalis sis latronis receptor.

2 Hinc fit, ut peccent, & restitutionis obligationem contrahant Pater, Dominus, Princeps, &c. si videntes filium, famulos,

los, vassallos iniuste agere confisos in potentia ipsorum, eos, si possunt, non compescant: quia dum sic animati, & indomibus, ac Civitatibus tuto recepti delicta committunt, suam culpam in Patrem, dominosque sine dubitatione transmittunt. De Patre, dominoque recipientibus domi Amasiam filii, vel famuli, vide superius l. 5. c. 1. §. 4. n. 22. & 23.

3 Non deest tamen interdum excusatio in recipiente. Cum enim actio mera receptandi sit ex se indifferens, potest admittere causam excusantem, qualis est metus mortis, vel notabilis mali proportionati, ut ex dictis *sup. l. 5. c. 1. §. 4. per tot.* facile colliges. Imo merito Rebell. p. 1. lib. 2. q. 6. n. 40. aliam excusationem affert pro iis, qui latronem in diversorium suum recipiunt, si nimirum sint alii, a quibus æque reciperentur: tunc enim, cum dampnum certo a fure inferendum sit, non iudicabitur moraliter mea receptio esse illius damni causa.

§. V. Participans.

1 **P**articipes Criminis appellamus non eos, qui proxime, & simul cum fure v. g. furantur, prædamque partiuntur; hi enim proprie non participes, sed causæ principales vocantur, & sunt: sed eos qui furem V. G. vel homicidam comitantur, qui assistant, qui explorant fenestras, subministrant necessaria ad dampnum peragendum, &c. quinque causæ sunt minus principales damni. Quoniam vero esse sic participem Criminis coincidit non raro cum aliis causis cooperantibus hætenus explicatis, vel certe est aliquid commune ad illas, ideo nihil speratim de huiusmodi participatione dicendum occurrit. Nam utrum, qui participes furci est, obligetur ad restitutionem totius, quod hic explicandum esset, paulo post §. 7. & 8. commodius expediemus.

§. VI. Mutus, non obstant, non manifestans.

1 **H**ætenus causas explicuimus damni positivas; sequitur brevis instructio de negativis. Mutus, dicitur, qui loquendo, reprehendendo, clamando, consulendo potest impedire damnum proximi, & tamen tacet. Non obstant, qui potest facto suo, idest auxilium, suamve operam præbendo, impedire damnum, nec tamen præbet. Non manifestans, qui potest revelare damnum inferendum, vel illatum, quo pacto non inferretur, vel resarciretur, nec revelat tamen.

2 Porro regula certa sit huiusmodi, ex Dicast. l. 2. de just. tr. 2. disp. 4. dub. 8. Qui non loquitur, non auxiliatur, non revelat, uno verbo, qui se negative gerit, si possit, & debeat ex iustitia (Quæ debentur ex iustitia, quæ ex Charitate, diximus nos *passim*, & colligit Dicast. l. c. n. 138.) damnum impedire, peccat, teneturque ad damni restitutionem. Si vero sine notabili incommodo possit quidem, sed non ex iustitia debeat, sed solum ex Charitate, esto peccet, non tenetur ad restitutionem. Veritas regulæ patet ex dictis; ut etiam ex dictis liquet, propter periculum grave nocuenti, qualis certe est iactura gravis rei familiaris, honoris, vitæ, proportionata ad damnum proximi, excusari sæpe eiusmodi non impediens, etiam obligatos ex iustitia, vel quasi iustitia (lege Petr. Nav. l. 3. c. 4. n. 123. Mol. disp. 435. Dicast. l. 6.) quia non cum tanto onere ordinaria hæc officia assumuntur; nisi quid amplius exposcat pactum, ut in Milite, & Parocho, &c. diximus, l. 6. c. 1. §. 1. n. 4.

3 Quid, si quis cum tepeatur ex charitate, consulto tamen se negative habet ex odio, ut damnum alteri sequatur? Resp. adhuc non teneri hunc ad restitutionem. Ita Dicast. l. c. n. 131. multos citans. Vide quæ nos supra docuimus, l. 6. cap. 4. §. 1. Quia sic, quamvis peccet ex malo affectu: ex nulla tamen parte est causa externi damni; affectus enim internus externi damni causa esse nequit, & silentium ipsum vel omissio auxilii, cum sint negativa: positivi damni causa esse non possunt.

4 Sed quid, si mihi obligato ex sola Charitate, vel etiam nullo modo obligato, volenti tamen impedire furtum v. g. contra Petrum, Antonius suadeat, ut non impediam; peccabitne Antonius contra iustitiam cum onere restitutionis?

Respondeo negative, si sine vi, vel fraude suadeat; si cum his, affirmative. Ita Mol. d. disp. 735. Less. lib. 2. cap. 13. dub. 10. n. 66. apud de Lugo, 10. 1. disp. 19. sect. 3. n. 101. Ratio utriusque est, quia si Petro nihil debebatur ex iustitia, nihil contra iustitiam ab ipso tollit Antonius sua mera suasionem: at si vi, vel mendaciis tollit aliquid Petro, quia is habet jus, ne vi, & fallaciis impediatur a bono consequendo: sicuti propter eandem rationem solemus dicere, si impediatur quis Testatorem vi, & fraude, ne alicui relinquat legatum, obligari ad restitutionem, non vero si mera suasionem; ita in casu præsentis. Si forte ab odio moveatur Antonius ad dissuadendum eum ex interno affectu peccare nimis est manifestum.

5 Quid, si mihi volenti impedire furem, ne is furetur eidem Petro, ipse fur det mihi pecuniam, ne ipsum impediam a furando? Obligorne primo ad restitutionem damni illati ipsi Petro a fure? Secundo obligorne ad reddendam eiusmodi pecuniam domino, idest, ipsi furi?

Resp. ad primum: Si teneris ex iustitia impedire, & propter datam pecuniam non impedis, quis ambigat, te teneri ad restitutionem damni? Lege Dian. p. 3. tr. 6. ref. 58. alios citantem. At si solum teneris ex Charitate, puto te non obligari ad prædicti damni restitutionem, ex hoc capite, quod media pecunia non impedis, quia acceptio pretii tibi dati a fure non te magis obligat ad impediendum, quam antea obligabar. Si ergo antea non obligabar ex iustitia, nec obligaberis postea. Neque obstat,

quod securior, & animosior fiat latro ex certitudine, quod tu non impedies: non obstat, inquam, quia hæc securitatem eodem modo poterat ipse habere, si tu sine pretio ipsi promississet non impedire. Ratio autem ulterior, cur neque pretium, neque promissio non impediendi augeant tuam obligationem, est, quia tunc redditur fur animosior, non ex positiva tua actione, sed ex negativa omissione, quæ omissio non reddit ex se animosior latronem: sed ipse latro ex se utitur hac omissione ad majorem suam securitatem. Quod si aliquid addas, per quod furem animosior positive reddas, obligari ad aliquid proportionatum restituendum, paulo ante jam diximus.

7 Resp. ad secundum: te non teneri restituere pretium acceptum: Semper intellige, si fur de suis bonis pretium dedit. Lege Sot. Nav. apud de Lugo, l. c. num. 103. contra Mol. Ratio est, quia, tunc illi vendis operam tuam, idest omissionem impediendi, quam omissionem poteras ponere, & non ponere, ut universaliter dictum est *sup. lib. 7. c. 5. §. 3. an. 8.* Unde etiam debes recolare, si post acceptum pretium res est integra, idest, adhuc potes impedire damnum, vel potes facere, ut illud resarciatur, te (ne perseveres in peccato) debere rescindere contractum initum cum fure, & restituere pecuniam, atque adeo impedire damnum, ut ibi explicatum est.

8 Ex dictis infero Primo, ex Mol. disp. 735. Less. c. 12. dub. 13. n. 75. Laym. lib. 3. sect. 5. tr. 2. c. 5. n. 7. & communiter, famulum, cui cura alicujus rei commissa est, si non impediatur, cum possit, furem sive extraneum, sive ex conservis, & domesticis, obligari ad restitutionem: Famulum vero, cui res commissa non est, obligari ad restitutionem solum, si non impediatur fures extraneos, non autem, si non impediatur conservum, seu domesticum. Quoad domesticos enim, si, quando potest, sine suo notabili incommodo, eis impedire, tamen non impedit, peccabit solum contra Charitatem. Ratio horum est, quia omnes famuli sunt custodes domi respectu exteriorum, at respectu domesticorum solus ille censetur custos, cui cura rei commissa est. Si tamen servus videatur conservum congregare res domini, ut noctu cum illis fugiat, obligari quemlibet servum ex iustitia docet de Lugo, 2. 1. de just. disp. 19. sect. 3. n. 106. *fr.* quia tunc ille, qui fugam parat, censetur ut extraneus. Nomine autem famuli, cui cura rei commissa est, intelligitur etiam, quicumque ille, cui datur clavis loci, ubi res servatur, & ille, cui committitur cura loci, v. g. domus, horrei, &c. & ille, qui præficitur, tanquam moderator totius familiaris, vel loci, & ille, qui dominum comitatur, quoad res, quas secus dominus fert, &c. quia per hæc officia videtur his rei cura a domino commendata.

9 Inquires: Si sint multi famuli, quibus incumbat cura domus, & nemo impedit furantem, cum tamen impedire potuissent, v. g. clamando, &c. obliganturne singuli in solidum, non restituentibus consfamulis, an solum pro rata? Resp. obligari in solidum: ita Lessius, l. c. dub. 11 n. 29. Vasq. c. 9. de restit. §. 3. dub. ult. Ratio est, quia vel singuli separati sumpti possunt impedire totum damnum, & tunc jam directe obligantur. Vel singuli non poterant, poterant tamen aduti conservis, & tunc pari modo obligantur; nam quilibet erat ex iustitia obligatus advocare cæteros, seu se promptum exhibere ad impediendum, ut ceteri invicem animati ad repellendum furem, accederent. Quid, si quilibet prævideat conservos non accursuros? Resp. adhuc omnes obligantur in solidum: quia cum singuli non clamaverint, fuerunt causa iniusta, unde invicem conservi putarent, se non posse solos impedire damnum, & sic de facto damnum non impeditum fuit ex culpa singulorum, qui dum non clamaverunt, seque promptos non exhibuere, fuerunt in causa, ut quilibet putaret conservos non accursuros.

10 Infero secundo: custodem vineæ contrahere onus restitutionis, ni clamet, furemque impediatur; at, qui non est custos, quamvis peccet non prohibendo, si sine incommodo possit, tamen quia solum peccat contra charitatem, onus restitutionis non contrahere. De his custodibus vide plura apud Sagundez, l. 8. in Dec. c. 5. n. 6. & 7.

11 Infero tertio: Excusari testem (esto per Tolet. lib. 5. c. 51. Rebell. l. c. n. 63. Reg. l. c. n. 110. non excusetur) a restitutione damni secuti, si iudice interrogatus veritatem non manifestet. Ita Mol. & Sylv. quos citat, sequiturque Less. lib. 2. c. 30. dub. 8. n. 59. quibus addit Tanner. Dian. p. 3. tr. 5. ref. 54. Ratio est, quia quamvis testis tunc obligetur ex iustitia legali, vel ex Charitate veritatem aperire, non tamen constat obligari ex iustitia commutativa, cum non obligetur, neque ex contractu, neque ex quasi contractu, idest ex officio.

12 Infero quarto: custodes portarum, seu gabelle, nemorum, & similes ex officio, nisi manifestent fures, teneri ipsos ad restitutionem damni illati. Ita Mol. disp. 739. de Lugo 2. de just. d. 37. sect. 9. fuse, Val. disp. 6 q. 11. p. 4. Sot. lib. 5. q. 4. art. 4. Patet, quia tenentur ex iustitia. Quid de poena, quam Reus Actor, vel Fiscus solveret, si revelatus esset, atque adeo condemnatus? Resp. eiusmodi custodes, multo minus testes & alios privatos ad hanc resarciendam non obligo ex probabilissima sententia. Ita Dian. p. 3. tr. 5. ref. 46. Dicast. lib. 2. de just. tr. 2. d. 4. dub. 8. n. 165. ex Vasq. aliisque; ubi n. 293. agit, *ancum reo jam incursio in poenam possis pacisci de danda pecunia.* Ratio est, quia hæc poena non debetur nisi post sententiam; sententia ergo quomodo-cumque impedita, cum jus nondum acquisierint Actor, vel Fiscus, nihil debebunt non manifestantes.

Idem quoad poenas dicendum erit (ut notant Tannerus, Less. Sanch. Vasq. aliique apud Dian. p. 3. tr. 6. ref. 35. Lugo 2. de just. c. 37. sect. 8. n. 97.) de iudicibus, qui non condemnant) esto cum

Peccato) Reum ad solvendum aliquid Actori, vel Fisco, vel alteri, quod ex poena, etiam conventionali, debeat Reus: imo idem dic de facientibus, etiam positive, fugere eos, qui essent condemnandi ad poenam pecuniariam, &c. Ita apud eundem Dian. l. c. & de Lugo l. c. Ratio est, quia pari modo hanc poenam Reus debebat post sententiam. Solum ergo tunc debet iudex restituere, quando iniquam profert sententiam, vel vexat litigantes, &c. quia Reus ad justam sententiam, & ad suam indemnitatem jus iustitiae semper habet.

De Custodibus se abscondentibus, quo facilius delinquentes deprehendant, dixi l. 5. c. 1. §. 4. n. 2. & 3.

§. VII. Quo ordine haec Concausae restituere debent.

Praecipua difficultas ea hic est, ut videatur, cuinam ex his concausis incumbat restituere primo loco, in cuius defectum deinde concausa alia succedat. Id breviter statuo.

Si plures fuerint causae ejusdem rationis, & ita, ut aequae teneantur restituere, restituere debent prorata. V. G. si sunt duo executores, qui intulerunt proximo damnum decem aureorum, debet quisque quinque restituere. Quod si unus nolit, vel non possit, certe quia uterque tenetur in solidum, succedit secundus ad obligationem restituendi totum, id est in dicto exemplo decem; cui tamen secundo debet alius refarcire suam partem seu ratam, quam debebat.

Tunc autem plures aequae tenentur, quando aequalem influxum habuerunt in totum damnum, id quod tamen §. seq. clarius explicabitur: nam si unus sine communicatione cum aliis fuisset causa solum partis damni, ad partem tantum suam restituendam obligari, nimis est clarum.

Si vero non omnes fuerint causa ejusdem rationis, unus enim fuit v. g. Executor, alter Palpans, unus Jubens, alter rei ablatæ custos, erit maxime distinguendum; id quod tribus dictis explicabo.

1. Ajo primo: si res aliena, vel ejus pretium, vel pars extat apud aliquem; rursus si ab aliquo res mala fide consumpta est, ii debent primo; ceteri in horum defectu: qui ceteri ab eo, apud quem res extat, vel a quo mala fide consumpta est, refarciri debent. Ita Vasq. de restit. cap. 9. §. 1. dub. 3. n. 44. & 53. Molin. distinct. 737. n. 2. Excipe nisi de mandato alterius damnum aliquis dederit, & in praemium rem alienam acceperit: nam tunc mandans etiam ante hunc tenetur restituere, quia tunc ipse est causa principalis damni, qui semper est prior obligatus, ut mox n. seq. subdam. Restituente autem eo, qui primo loco debet, id est principali, ceteræ minus principales causæ, liberæ manent a restitutione: sed restituente minus principalibus debet principalis compensare his totum, quia hi successerunt loco ipsius.

2. Ajo enim secundo: si accessit jussio, seu mandatum, seu coactio ad injustam actionem, jubens debet prius, executores vero in defectum jubentis; qui jubens debebit semper ut modo dixi, executoribus refarcire totum. Ita Vasq. l. c. n. 54. & 56. Excipe, nisi executores in damno inferendo moti fuissent ex se, vel quocumque modo; fuissent etiam & ipsi principales, id est quia agebant negotium suum. Ratio dicti est, quia tunc jubens, mandans, cogens, licet non sit causa moralis damni exequens, est tamen principalis, ut ex se patet. Ratio exceptionis est, quia tunc executores sunt ipsi certe principales.

3. Ajo tertio: si nullus fuit Jubens, tunc Executor debet prius; ceteræ concausæ, ut Palpans, Consentiens, Mutus, & aliae tenentur solum in defectum exequentis: nisi in his ceteris extaret aliquid ex furto, tunc enim ex num. 3. tenerentur sine dubio illæ concausæ. Et quidem hæc ceteræ concausæ, quæ secundo loco debent, non debere unam priorem altera, docet Vasq. l. c. sed omnes pro rata juxta majorem, minoremve influxum ad damnum datum, ad arbitrium prudentis; quem influxum, obligationemque ex influxu exurgentem, mox §. seq. clarius me declaraturum modo promisi. De Lugo autem, de just. & cap. 1. disp. 19. a num. 131. distinguit aliquos casus, quando aliqua ex his concausis prior debeat, quam alia; quem si est otium, lege.

4. Illud hic præterire nolo; si forte læsus remittit uni ex concausis, non statim censendum esse, ipsum ceteris remisisse, sed esse distinguendum. Nam si remittit principali, sane intelligitur remittere ceteris: at si remittit alicui ex causis secundariis, tunc principalis tenetur ad restituendum totum, id est, ad majorem partem restituendam ipsi læso, & suam partem ipsi remisit. Causæ vero ceteræ secundariæ, quibus non est remisitum, casu, quo in defectum principalis debeant ipsæ restituere, non obligabuntur ad totum, quia debet tolli illa pars, de qua una ex concausis obtinuit remissionem. Lege Dicast. lib. 2. de rest. tract. 2. disp. 4. dub. 1. & 11. Certe Mol. disp. 738. docet principalem tunc totum debere restituere; sed non explicat cui, domino scilicet, an etiam suam compartem remisit. Sed, ut dixi, mihi videtur sua pars non esse deneganda remissio, quia remissio a domino facta est in favorem remisit; ergo ab illo hæc utilitas demenda non est.

De hæcenus in hoc §. dictis, lege Molin. & Dicast. citatos; ibi enim multa minutoria omnia videnda sunt.

Sed illud non est inter minutoria connumerandum. Dixi enim paulo ante tunc plures causas aequae teneri, quando aequalem influxum habuerunt in totum damnum. Id enim vero ut cognoscamus quantum unaquæque damni causa restituere debet, diligentior in §. sequenti explicationem exposcit.

§. VIII. Quantum singulae damni Concausae restituere teneantur.

Potest primo aliquis esse causa damni, partialitate effectus: Potest secundo esse causa damni, totalitate causæ: Potest tertio, esse causa damni, partialitate causæ.

1. Esse causam damni, partialitate effectus est, solum partem damni facere independentem a quacumque alia causa. Ingredieris V. G. vineam collecturus uvam, dum alii sine tuo consensu, vel adhortatione eandem ingrediuntur, & spoliant: Tunc tu causa es damni vineæ partialitate effectus; tuam enim partem solum furaris, & ut modo dixi, certum est Mol. disp. 734. n. 2. te tunc solum ad eam partem restituendam obligari.

2. Esse causam damni totalitate causæ est, facere totum damnum; id quod duplici modo evenire potest. Primo, si a te sine alterius auxilio totum damnum fiat, vinea V. G. spoliatur; & tunc totum a te debere restitui, vel pueri non ignorant. Secundo, si damnum fiat cum auxilio alterius; sed ita, ut etiam sine auxilio fieret a singulis; ut si duo lethaliter hominem feriant, singuli vulnus lethale infligentes: vel si duo consulant furtum, itaut singulorum consilium sufficienter ad illud furtum moveat: & in hoc etiam casu certum est ex Dicast. lib. 2. de rest. tract. 2. disp. 4. dub. 2. singulos debere totum damnum, si forte alter partem nolit, vel nequeat restituere, quia vere sunt causa totius profusus damni.

3. Esse causam damni partialitate causæ est, facere totum damnum, sed cum auxilio aliorum, itaut quod singuli non facerent, faciant omnes. Exemplo res fiet clarior. Si duo V. G. pondus grave surripiant quod neque ferre, neque consequenter surripere unus potest, tunc singuli, causæ partiales damni totius sunt; ambo autem sunt causæ adæquatæ; & in hoc modo causandi damnum, difficultas est non vulgaris (quam varie, & confuse tractatam invenies a Doctoribus) an singuli debeant restituere totum damnum, atque adeo in solidum, casu, quo alter partem suam nequeat, vel nolit reddere. An vero satis sit, si partem suam restituant juxta suum influxum ad damnum datum majorem, vel minorem judicio prudentis æstimandum.

4. Ut autem id melius decernatur, sint hæc duæ regulæ, saltem pro praxi probabiles, quas colligo ex aliquibus Doctoribus apud Dian. quos citat, sequiturque de Lugo, to. 1. de just. disp. 19. sect. 2. n. 80. item ex Vasq. de rest. c. 9. §. 1. n. 34. & Dicast. l. 2. de rest. tr. 2. disp. 4. d. 2. n. 29. lege etiam dub. 9. Prior: Quando quis per causam damni ita ad damnum concurrat, ut sine ipso, nulla alia causa superveniente, adhuc fieret totum damnum, non obligabitur, nisi partem damni restituere, mensurandam a viro prudenti, juxta mensuram influxus ad damnum datum.

Posterior: quando sine illo non fieret totum dictum damnum, obligabitur ad totum in solidum, itaut non restituente alio partem suam, totum ipse debeat.

5. Ratio prioris Regulæ est: quia obligatio restitutionis oritur ex damno, quod quis sua actione proximo infert: sed qui influit in damnum modo dicto in priore regula, quod est influere in damnum partialitate causæ, diminute infert: ergo diminute oriatur obligatio, ergo non est rationale, ut ex diminuta obligatione teneatur ad restituendum totum.

6. Ratio posterioris est: quia tunc causa illa æquivaleret causæ totali: licet enim illa causa partialis sola non potuerit totum damnum ponere, poterat tamen totum impedire sui concursus subtractione: si enim illa non accessisset, nihil damni ab altera concausa factum fuisset: si ergo non se subtraxit, & non impediit totum, quod certe poterat, ipsi imputabitur totum damnum.

7. Ex priori Regula infero, militem gregarium satis probabiliter non obligari ad restitutionem totius damni, quod sit ab exercitu: ita Less. l. 2. c. 13. dub. 4. n. 37. Mol. disp. 734. alii que. Illud enim etiam sine ipso fieret: & quamvis ipse concurreret ad totum damnum (omnes enim milites animantur ex consortio commilitonum) tamen est valde exigua animatio concepta ex præsentia ejusmodi unius militis: imo non raro ejus erit tanta vitia, ut modicissime animet, unde & modicissime debeat, præter illud damnum, quod forte ex se immediate intulit.

Pari modo idem dicimus in consulentibus damnum, imo & in adhortantibus ad illud, quando omnes consultores, vel hortatores ita sunt causa totius damni, ut adhuc sine consilio, & adhortatione consultus, & excitus sufficienter erat totum damnum illaturus; solum enim debebunt, quantum damni prudenter judicabitur commensurari ad tale consilium, vel adhortationem. Idem puto si factum fuisset totum damnum, sed mea hortatio fuit causa, ut fieret aliquantulo citius, nec per dilationem impeditum ullo modo fuisset damnum; idem, inquam, puto (licet contrarius sit Vasquez, sed nobiscum est de Lugo, l. c.) quia anticipatio illa, quæ a me provenit, parum, imo aliquando nihil damni videtur addere, si hujusmodi damnum ab altero paulo post erat omnino inferendum.

8. Ex Regula posteriori infero, illos duos ferentes, & surripientes ambo pondus, quod neuter potuisset (quod fuit exemplum allatum n. 4.) obligari in solidum ad totum damnum, quia singuli poterant impedire damnum ipsum totum. Infero præterea singulos suffragantes, & consultores tunc teneri ad restitutionem totius, quando unum suffragium, seu consilium nihil faceret sine altero. Requirebantur v. g. decem suffragia ad concludendum decretum de damno inferendo, quia novem non sufficiebant. Dico omnes decem suffragantes obligare in solidum, quia quilibet, si se subtraxisset, totum damnum impedire potuisset. Quod si conclusio jam decreto accedat alius, jam nullus damni

damni causa hic erit. Quare licet peccet, non obligari tamen ad restitutionem diximus, *lib. 1. Dec. c. 3. §. 7. V. Suffrag.* Infero item, si duo ingrediantur domum ad furandum v.g. centum aureos, itaut alter sine altero non ingrederetur, in solidum obligari, atque adeo ad totum, altero nolente, seu non volente tuam partem restituere. *Lege Sanch. lib. 7. Dec. cap. 21. n. 19.* Idem dic de duobus, si se invicem animent, itaut sine hac mutua animatione non sequeretur damnum. Idem in similibus, quia in his casibus singuli impedire poterant totum damnum.

10 Objicies: Ex priori regula sequitur illum gregarium injuristi belli militem, sicuti si parvam, siue nullam incurrit obligationem restitutionis, ita nullam incurrit irregularitatem: quia jam sine ipso fierent illæ occisiones, & ipse immediate nullam fecit; idemque in similibus privatis homicidiis: at id videtur esse contra Sacros Canones irregularitatem fulminantes contra quocumque modo concurrentes ad homicidium.

11 Respondeo, nego sequi illum non fore irregularem. Ita Hurtadus, & DD. communiter apud de Lugo, *l. c. n. 94.* Ratio est, quia onus restitutionis enascitur ex ipsa natura damnificationis; juxta illam igitur debet ejusmodi onus mensurari: at non æquum est, ut quando ego debilissima causa sum alicujus damni, totum illud restituere debeam. Irregularitas vero cum sit pœna juste ab Ecclesia propter bonas rationes fulminata, juxta ejus legem mensurari debet: lex autem canonica (*cap. sicut dignum, §. ult. de homicid. c. quod in dubiis, de pœnis*, juxta Glossam, & docet cum communi Sylv. *V. Bellum, 3. qu. 3. Nav. & Covar. apud Laym. lib. 3. tract. 3. part. 3. c. 8.*) eam imponit cuiuscumque, qui quomodocumque siue partialis, siue totalis causa sit injuristi homicidii. Erit ergo ille miles irregularis, quia occisiones sunt ab exercitu toto, cujus ipse pars est, quamvis debilitate in eas influens: sunt enim illæ cædes tanquam ab una causa. Certe si decem homines inimico decem levia vulnera infligant, quæ singula non sufficerent ad eum occidendum, sufficerent omnia simul, ut omnes irregularitatem contraherent: quia verum est dicere, omnes concurrere ad homicidium tanquam unam causam: ergo etiam in casu militis, de quo agimus, levitas illa influxus non excusabit ab irregularitate.

De milite autem in bello justo, quoad irregularitatem ex defectu lenitatis, alia est ratio, de qua vide Laym. *loc. cit.* Vide item *sup. §. 2. num. 3.* ubi irregularitatis etiam damnativus eum, qui solum celerioris mortis, quamvis alias omnino sequendæ, causa est.

Quando est æquale dubium, an concurreris ad injustam actionem, siue tanquam causa principalis, siue minus principalis, an tenearis restituere, jam supra monui me dixisse, *lib. 1. c. 3. §. 7. V. Damnum*; & poterit etiam videri *Dicast. lib. 2. tr. 2. de rest. disp. 9. d. 2. num. 39.* Sylv. *Less. Avil. Rebeli. Medin. Sanch. aliosque.*

C A P U T III.

Quatuor Casus a Caramuele adducti in materia Restitutionis expenduntur.

Primus Casus.

De servo infirmo.

1 **P**rimus Casus Caramuel, *l. 2. Theolog. Moral. n. 480.* Ambrosius servus gravi morbo periclitatur, & deseritur a Medicis: Petrus autem, qui non proficitur artem Medicam, scit pharmacum, quo illum omnino sanat. Petitur Primo, An obligetur illud ipsi præbere? Secundo, An possit ipsum vili pretio emere, & postea curare, sibi que curatum retinere.

2 Ad primum: cum multi doceant neminem teneri uti medicinis, sed posse se committere Deo, ut multi sanctissimi viri fecerunt, & ex alio capite nemo tenetur strictius vitam suam servare, quam alienam, Ambrosius non tenebitur uti pharmacis: nec ergo tenebitur Petrus eidem pharmacum præbere.

3 Ad secundum posse emere vili pretio, quia tanti tunc valet homo, cujus vita desperatur; & idque verum est, etiam si Petrus teneretur dare illud pharmacum; nam non teneretur ex Justitia, sed ex Charitate. Hæc Caramuel.

4 Verum mihi nulla ratione probantur: Primo enim, displicet quod tanquam certum supponit in responsione ad primum, neminem teneri uti medicinis, quod falsum est de medicinis ordinariis, aliiisque mediis saltem non multum difficilibus ad vitam conservandam, ut diximus nos superius *l. c. c. 2. §. 1.* Exemplum autem Sanctorum solum probat, id ad summum licite posse, vel ex peculiari Sancti Spiritus instinctu, vel quoad extraordinaria media. Secundo est lata disparitas inter vitam meam, & alienam; nam esto, quoad vitam meam, possim cedere juri meo, ut aliqui, licet falso, putarunt; at, quoad vitam alterius, longe alia est ratio: ille enim alter in extrema necessitate non cedit juri suo, nolendo a me medicamentum, sed vero maxime requirere præsumitur.

5 In responsione ad secundum, falsum est vili pretio valere hominem, cujus vita desperatur, si noscatur adesse in promptu medicamentum certum, multo magis si est debitum, quamvis ex solo titulo charitatis: si enim medicamentum est in promptu, ac certum, certe absolute vita desperata non est. Secundo, si ve ipsi debeatur ex justitia, si ve ex charitate, satis est, ut ipsi debeatur: tanti enim valet cumulus hæreditatis, si ei debeantur mille ex justitia, quanti si certo debeantur quocumque alio

titulo, v.g. ex charitate: imo aliquando magis propter majorem certitudinem. Fac tibi deberi centum ex justitia a creditore, qui difficillime solvit, & centum a Sancto Joanne elemosynario ex mera charitate. Quid tanquam æstimabilius tu eligeres? Vide, quæ dixit Mol. *sup. tr. 3. c. 8. §. 2. n. 9.* eodem consentiente Caramuele: Medico debenti mederi pauperem ex obligatione charitatis, si superveniat alia obligatio justitiæ, non videri moraliter ei superaddi novum onus. Ita ergo, quamvis Petrus solum ex charitate debeat mederi servo, tantumdem moraliter erit pro vita servi, quantum si debeat ex justitia. Non interim nego, posse suæ tantæ artis meritam mercedem peti a medico, vel a Petro: verum hæc alia est consideratio. Quod si obstinatus est Petrus in negando medicamento, fateor vitam servi esse desperatam, & ab alio tertio posse vili pretio redimi; sed an ab ipso Petro, qui hanc obstinationem suam deponere ex charitate obligatur, ex universaliter dictis *sup. l. 7. c. 5. §. 3. n. 21.* cum de acceptis ex turpi causa, colligi potest.

Secundus Casus.

De rebus immixtis.

6 **A**cquiris (ait Caram. 2. *Theol. mor. n. 250.*) dominium missione, cum pauca res alienæ ita tuis immiscetur, ut distingui non possint: tunc enim teneris recompensare proximo damnum ex hac missione illatum, juste tamen res tuas immixtas retinere: Ita omnes. Consulto dixi debere ita esse immixtas, ut distingui non possint; nam si alienæ sint multæ, nunquam tuis poterunt ita immisceri, ut non possint distingui. Hæc ille.

7 Ex his, unum placet, alterum displicet. Placet acquiri dominium per eam missionem, qua pauca res alienæ ita tuis immisceantur, ut distingui non possint, id quod nos etiam docuimus *sup. tr. 3. c. 7. §. 4. n. 15.* displicet vero illud (*si alienæ sint multæ, nunquam tuis poterunt ita commisceri, ut non possint distingui*) displicet, inquam. Primo, ad hominem; quia si pauca res alienæ, ut recte supponis, docte Caramuel, tuis immixtæ discerni non possunt; ergo nec discerni possunt alienæ multæ paucis tuis immixtæ: si enim discerni possunt alienæ multæ inter paucas, tuas, etiam discerni possent tuæ pauca inter alienas multas; discernis enim alienis multis, jam necessario, quæ remanent, erunt tuæ. Displicet secundo, quia clare probatur, falsum esse tuas res paucas immixtas multis semper posse distingui: vel contra, alienas multas immixtas paucis tuis, distingui semper posse. Quis enim est tam oculatus, & lynceus, ut unciam vini tui immixtam cum vini amphora alieni, vel contra, sciat discernere, quæ sit sua uncia, quæ sit aliena amphora, vel contra? Sic in frumento, sic in pecunia ejusdem generis, sic etiam in aliis rebus, in ovis, in lanis, vel serico ejusdem coloris, &c. Hæc satis; nam quid de acquisitione domini per missionem sentiendum sit, nos disputavimus, *sup. d. c. 3. §. 4. n. 15.*

Tertius Casus.

De promissione in diem.

8 **Q**ui in contractu (ait Caram. *lib. 2. Theol. mor. nu. 608. & 609.*) se daturum promittit Petro mille die Paschæ, si die statuto non solvit, peccat contra fidelitatem; debet tamen post terminum elapsum solvere, nec liber erit ab hac obligatione, quousque solvat de facto. Ratio est, quia sensus contrahentis est; Dabo tali die, vel saltem sequentibus: si enim illud (saltem) non subintelligatur, nemo contraheret. Verum qui libere promittit se daturum Petro mille eodem die Paschæ, idque corroborat juramento, si non at die statuto, pejeravit quidem, sed non obligatur postea solvere amplius. Et ratio disparitatis est, quia in contractu, post illum diem statutum Paschæ, mille illi aurei jam pertinent ad Petrum. Unde qui promittit, iniuste non dat, & consequenter retinet alienum; sed qui libere promittit, post illum diem statutum Paschæ, illi aurei mille ad ipsummet promittentem pertinent, & sui sunt: ergo alienum non retinet: ergo unde aderit obligatio? Hæc ille.

9 Displicet resolutio: nam licet disparitas data adsit, obstat tamen illam ratio ab ipso allata, per illud saltem; nam sic arguo: Qui contrahit ad diem statutum, ideo obligatur post illum, quia subintelligit saltem: sed qui jurat dare liberaliter ad eundem diem, regulariter subintelligit saltem; ergo, &c. Minor probatur, quia regulariter nemo addicit promissionem alicui diei; si enim addiceret, certe sine alia disparitate exploratum esset non obligari deinceps. Ut Vorum de jejunando tali die fixo, vel præceptum de audiendo Sacro, die dominico, non obligant pro die sequenti, quia dies sequens, nec sub voto, nec sub præcepto comprehensus est: idem ergo esset in Juramento, si sic juratum pro die fixo esset. At regulariter, ut dico, non tolet in communi usu humano aliquid temporale homini liberaliter promitti sub hac conditione temporis statuti. Promittit Princeps amico, si: *Cras in tuam gratiam liberabo a carcere tuum fratrem; tuum servum: Cras tibi dabo mille aureos.* Numquid intelligit ita, ut affigat die crastino promissionem? Nequaquam. Et pauperi quidem si dicas: *Cras dabo tibi vestem, qua cooperiaris;* numquid, si pauper post duos veniat dies, dices? *Abi, frater; promissio mea fuit addicta diei hesterni.* Uxi tamen regulariter, quia ex circumstantiis aliquando colligitur promissio esse addicta diei, vel temporis, sicuti aliquando dicimus in Voto. Si enim cras ego instituo publicum convivium, & tibi promitto etiam cum juramento cras daturum cibos tibi, & tuæ familiæ, clare apparet, si tu eo die non

non accedas ad has accipiendas, ne sequenti die ad nihil obligari; quia ex circumstantiis perspicuum est promissionem hanc addictam fuisse ad diem communis convivii,

Quartus casus.

De mutuo cum quadam obligatione.

10 An Petrus, si illi Antonius probabiliter, aut dubie deberet centum aureos, daret eidem Antonio mille mutuo, sub onere, quod mille & centum restitueret, nimirum hos mille, & alios centum, essetne usurarius? Resp. Caram. l. 2. Theol. mor. n. 737. Si deberet, probabiliter usurarium non esse: esse, si dubie. Ratio est, quia si dubie, imprudens erit, existimando sibi deberi illam pecuniam, de qua dubitat; est enim Antonii, quamdiu non constat esse Petri: quare usurarius erit, quia vellet, supra sortem, etiam illam pecuniam. At si probabiliter, prudenter operabitur existimando illam pecuniam pertinere ad se; cum quilibet possit operari sine peccato in probabilitate rei: quare nihil præter sibi debitum recipiet. Hæc ille.

11 Sed certe sicut illud de dubio absolute placet, sic illud de probabili displicet ex principiis intrinsicis. Ratio est, quia universaliter docui sup. l. 1. §. 3. an. 9. in qualibet rei probabilitate semper esse considerandum, ex quam parte stet possessio. Cum igitur in casu nostro Antonius sit in possessione, non poterit per ullam privatam auctoritatem a sua possessione perturbari. Ad i. c. ubi de hac re fufe; & ubi videbis, an adfit pro Caramuele extrinseca aliorum auctoritas.

C A P U T I V.

Quomodo se gerat Confessarius, si quando poenitens, cum possit, non restituit, nec debita solvit.

1 Torquet id sepiissime Confessarios, qui propterea non raro a Fidelibus reprehenduntur, quod faciles sint ad absolvendos eos, qui cum satis locupletes habeantur, ære alieno fruuntur, nec restitunt. Utroque sedabit doctrina, quam ex Dicast. in fine hujus tractationis de rest. pro praxi Confessariorum afferre operæ pretium judicavi.

2 Quæ ergo in hanc rem docet lib. 2. de rest. tr. 2. d. 10. dub. 1. a n. 6. (lege etiam Mol. t. 3. d. 756. & de Lug. d. 20. t. 1. de iust. d. 20. sect. 9.) ego claritatis gratia in tria distinguo. Primo: de eo, qui potens restitueret non restituit. Secundo; de eo, qui iustus a Confessario, ut restituat, nondum paruit. Tertio; de eo, qui cum non possit restituere in foro interno, præsumitur potens in externo.

Potens restituere non restituit.

3 Quoad primum: debitor qui sine aliqua causa rationabili potest commodè totum debitum restituere, & non vult restituere totum, sed tantum per partes, non potest licite a Confessario absolvi. Ita Sot. Major, Mol. aliique ab ipso Dicast. citati. Navarr. tamen Hostien, Angel. Gabriel apud eundem, docent posse licite, quando idem Confessarius duo videt ex poenitentis dispositione: Primo, quod data ei hac dilatione, restituet, & non aliter. Secundo, quod creditor ex hac dilatione non incurret damnum aliquod: quia tunc, inquit, cum Confessarius utiliter gerat negotium creditoris, videtur creditor consentire. Hæc illi. Sed certe videtur consentire coactus ob avaritiam, & obstinationem debitoris: quare ipse debitor a peccato sic non excusabitur; unde absolvi nec poterit.

4 Nihilominus probabilis erit hæc Navarr. sententia, si præter illas duas condiciones addatur tertia: scilicet, quod debitor habeat ignorantiam probabilem, ex qua fit in bona fide, putans se modo satisfacere suæ obligationi, neque teneri ad amplius: quia tunc Confessarius, si prævidet nihil profuturum monendo de ipsius majori obligatione, potest eum absolvere, ne abeat desperatus: in quo non solum creditoris, sed etiam poenitentis negotium agit, imò & Dei, cujus minister est. Ita Sylv. Armill. & Petr. Navarr. Et hic quidem probat hanc ignorantiam communiter excusare debitores, quia alias major pars Reipublicæ in statu damnationis existeret; quis enim, inquit, est, qui vel testamenti impletionem, vel debiti solutionem non hoc prætextu differat?

5 Hinc autem ex eodem ib. n. 9. videtur sequi, Confessarium teneri ad non monendum; sed absolvendum huiusmodi poenitentem. Et quidem merito supposita ea opinione: quia si po-

nitens non habet impedimentum, ut absolvatur hic & nunc: & ex mentione Confessarii non speratur aliquid melius, sed potius, ut desperatus abeat poenitens, imò ut committat novum peccatum; peccabit Confessarius monendo.

6 Non tamen puto cum Dicast. num. 10. ita male facturum Confessarium, qui timens de probabilitate ignorantie talis hominis diceret: Ego non audeo te absolvere; quare alios Confessarios: non tamen bene facit, aperiendo illi omnem veritatem, quam timet ei non profuturam, sed potius ob suam culpam nocituram.

7 Quod si ipse debitor petat doceri, non videtur posse illi negari vera doctrina, nec occultari veritas, cum jam dubitet, & conscientia læsa sit: sic Dicast. n. 11. Ego vero removeo illud (non videtur) & apò absolute non posse negari veritatem, ut distincte dixi l. 3. meth. Conf. c. 4. n. 8. & 9. Sed redeo ad Dicastilli doctrinam.

8 Notant autem Auctores, præsertim Major, Navarr. Corduba, Navarra, hæc eodem modo locum habere, si debitor sit ex delicto, siue ex contractu Dicast. n. 12.

Quod verum est; sed ignorantia probabilis frequentius contingit in debitis ex contractu: raro in debitis ex delicto.

9 Eodem autem modo (Dicast. n. 13.) videtur philosophandum, si debitor velit partem debiti statim restituere, & partem differre (in quo tantum casu loquuntur Auctores) siue totum velit differre; quia ignorantia eodem modo potest contingere circa totum, & circa partem.

Iustus a Confessario nondum restituit.

10 Poenitenti, qui prima vice fatetur se culpabiliter non restituisse alienum, nunc tamen habere firmam propositum statim restituendi, non est neganda absolutio; Dicast. n. 17. ex Petro Navarra, Navarro, Corduba, Henriq. Suarez, aliisque ab ipso Dicast. citatis. Si tamen bis, aut ter, aut sæpius fuerat iustus in aliis Confessionibus restituere: & tamen, cum posset, non fecit, regulariter non est absolvendus, quousque fecerit re ipsa restitutionem. Ratio prioris partis est, quia, sicut in omnibus aliis Confessariis credere potest, & debet poenitenti, ita in hoc, Ratio posterioris est, quia talis homo est in periculo proximo, experientia ipsa comperto, iterum differendi restitutionem. Ideo non recte putant Angles, & Ledesma apud eundem Dicastillum esse probabile absolvi tunc illum posse; nam idem posset de concubinario, qui sæpius iustus non ejecit domo concubinam.

11 Dixi autem (regulariter non esse absolvendum) nam talis esse posset poenitens, talesque circumstantie possent occurrere, ut Confessarius debeat esse contentus solo proposito restituendi, etiamsi antea sæpe iustus omiserit restitutionem. Dicast. n. 8. ex Nav. Val. Molin. Azor.

Et Molin. quidem to. 3. d. 756. exemplum adhibet; ut si Confessarius non leviter credat poenitentem re ipsa restitutum statim, sine mora, quia non ea acrimonia fuerit illi iusta restitutio in aliis Confessionibus: vel si alia adfuit circumstantia ad id credendum; præsertim si injungat illi, ut non prius accedat ad Eucharistiam, quam restituat.

Non potest restituere in foro interno, &c.

12 Quoties poenitens accedit cum impotentia restituendi, est absolvendus, si dicat se habere firmum propositum restituendi; esto sæpius ante restituere culpabiliter omiserit: idque, etiamsi restitutio facienda sit ex decimis, Dicastill. num. 19. ex Molina. Ratio est, quia Concilium Tridentinum dum præcipit Confessariis, ne absolvant debitores decimarum, quousque eas solverint, intelligendum est loqui de debitoribus potentibus restituere, & qui non restituendo peccant: unde impotentes bene possunt absolvi, etiamsi in exteriori foro habeantur excommunicati, si in conscientia excommunicationem non incurrerunt; quia jam erant impotentes, quando lata fuit excommunicatio. Verum, ut dicitur in materia de Excommunicatione, hi monendi sunt, ut in foro externo se gerant pro excommunicatis. Dicastill. ibid.

13 Quod si erant potentes, quando excommunicatio lata fuit, eamque revera incurrerunt, non possunt absolvi a peccatis extra; articulum mortis, nisi prius absolvantur ab Excommunicatione per eum, qui potest: per Bullam vero Cruciatæ possunt absolvi, si præsent cautionem; de quo alibi.

Hæc ex Dicastillo. Nos vero quandoquidem ex tot implicitis questionum dumetis (utinam inoffenso pede) jam tandem emerimus, finem imponamus huic libro, atque bona lectorum venia tamisper quiescamus:

LIBER NONUS

IN DECALOGUM.

Non falsum Testimonium dices.

FALSUM testimonium affers contra proximum: Primo, intra te ipsum, si temere de illo iudicas: Secundo, coram Iudice, si falso eundem proximum denuncies, accuses, infames, &c. Tertio, coram non Iudice, si de eodem perperam obloquaris; de quibus omnibus hic erit breviter disputandi locus.

CAPUT I.

De falso, seu temerario iudicio.

Discrimen inter Dubitationem, Suspicionem, Opinionem, & Iudicium.

1 **H**Æ quatuor voces, Dubitatio, Suspicio, Opinio, & Iudicium, in hac re nostra, sic differunt, si intellectui proponatur aliquod objectum, circa quod debeat iudicare aliquid, de quo sufficientia indicia minus apparent, unde is hæreat, nesciatque, an affirmare potius debeat, an negare; dicitur esse dubius. Et siquidem intellectus tunc veluti suspensus, & perplexus nullum actum eliciat, dicitur dubitare negative. Si vero eliciat actum, quo se dicit dubitare, dubitabit adhuc negative; sed quia additus jam est eiusmodi actus quasi reflexus, dicitur ab aliquibus dubitare positive.

2 Quod si intellectus, ex sufficientibus indiciis, incipiat adhærere uni parti, licet imperfecte, & cum magna formidine oppositi, dicitur eiusmodi actus suspicio proprie dicta. Si vero ex iisdem insufficientibus indiciis adhærere uni parti determinate, licet cum aliqua formidine oppositi, dicitur opinio. Unde advertis, suspicionem proprie dictam esse veluti inchoatam, & imperfectam opinionem, ab eaque distingui secundum magis, & minus.

3 Si denique firmiter intellectus uni parti adhærere, ita ut saltem moraliter de re non dubitet, dicitur iudicium certum elicere. Dixi (saltem moraliter) id enim satis superque est ad iudicium certum practice: nam ad iudicium certum speculative, debet addi evidentia, per quam iudicet intellectus aliter se habere metaphysice non posse.

Conditiones requisite, ut Iudicium sit mortale.

4 Jam vero certum est primo, Iudicium temerarium ex se esse peccatum mortale, quia sic gravis contra Iustitiam injuria fit proximo. Neque valet dicere: Probabiliter docent nonnulli modo mox explicando c. 3. §. 2. n. 7. non esse mortale, etiam sine causa, crimen occultum uni, vel duobus prudentibus rem non evulgaturis manifestare, quia id non est infamare, nec ex eo saltem notabiliter fama alterius læditur; ergo neque erit mortale apud se solum non evulgatum certo iudicare perperam de altero. Non valet, inquam: is enim non dicit nisi verum. At in casu nostro certo iudicat malum grave ex insufficientibus indiciis, quod ex vi illorum falsum est. Et sane graviter quis proximo injurius esset, si crimen factum de eo, etiam uni propalaret.

5 Quatuor autem conditiones requiruntur ad contrahendum hoc mortale. Prima conditio, ut iudicium sit plene deliberatum. Hinc si cui, dum videt hominem egredientem ex aliena domo, repræsentetur, eum esse furem, is non vere iudicat; sed potius ei proponitur objectum, de quo est iudicandum: proponitur autem vel ex suggestione Dæmonis, vel ex quadam naturali sagacitate Naturæ. Cum igitur tunc ne iudicium quidem adhuc sit, sed repræsentatio ejus, quod iudicari debet, iudicium temerarium esse non potest. Rursus usu venire non raro solet, ut intellectus ex se, sine voluntatis motu deliberato, iudicet aliquid finitum: & tunc, cum potius sit actus primo primus, quam voluntarius, vere iudicium temerarium (quod, ut sit mortale, debet plene voluntarie procedere) nequaquam erit.

6 Secunda conditio, ut sit in re gravi, quia secus levis erit injuria. Colligitur autem hæc gravitas ex qualitate, & professione personarum, de quibus fit iudicium. Unde grave non erit, temere certo iudicare de milite, quod hostem quærat ad vindictam, de juvene parum honesto, quod ex pravo fine per aliquem locum transeat; quia ipsi de eiusmodi criminibus gloriantur: quare non iudicantur, honoris læsionem pati. Contra erit, si temere certo iudices de probo Episcopo, vel Religioso esse mendacem, &c. Propter eandem rationem certo temere iudicare aliquem esse illegitimum, ex ignobilium, vel Hæreticorum, vel Hæreorum familia, videtur asserre injuriam gravem proximo ita Dicast. l. 2. de just. tr. 2. disp. 12. p. 1. dub. 3. n. 41. quia inter homines probos, hæc multum æstimantur, ne a publicis honoribus, & officiis arceantur, verum vide, quæ dicam inf. c. 3. §. 2. n. 4. ex Lessio.

7 Tertia conditio, ut iudicium sit certum moraliter. Secus ut modo dixi, non esset iudicium, sed suspicio, de qua mox.

8 Quarta conditio, ut sit ex levibus conjecturis, & insufficientibus indiciis: nam si ex sufficientibus, non erit temerarium, sed prudenter elicitum iudicium.

9 Sed ecce non exigua difficultatem. Quomodo enim dignoscantur indicia esse, vel non esse sufficientia? Dico, id tandem prudentis arbitrio esse iudicandum; Regulam tamen hanc dari posse: quoties indicia non sunt proportionata ad tale iudicium;

idest quoties indicia ex se, aut ex communi hominum usu sunt indifferentia, aut raro conjuncta cum tali effectu, dicantur improporcionata, atque adeo insufficientia.

Si vero solent esse ut plurimum conjuncta, proportionata erunt, & sufficientia. De noctu quis v. g. fenestram alienæ domus scalarum adminiculo, occulte aperire tentat: hoc indicium est sufficiens ad iudicandum illum esse furem. De die quis bonæ famæ transiit per viam, ubi Mulier inhonesta degit: hoc indicium sufficiens nequaquam est, ut credas illum esse adulterum. Fateor non esse unum indicium tantummodo expendendum, sed complexionem omnium; contingit enim sæpe, ut unum alterum adjuvet, vel minuatur, vel omnino tollat. Fac enim te videre aliquem de die, coram Vicinia, fenestram per scalas aperire velle: potius, si prudens es, parabis ipsum clavem propriæ domus amississe, quam moliri furtum. Lege Dicast. lib. 2. de just. tr. 2. disp. 12. p. 1. d. 2. qui per aliqua indicia, quoad hanc praxim, recte discurrit.

De Ignoto quidpiam iudicare, mortale non est.

10 Certum sit secundo, temere iudicare in re gravi de aliquo tibi prorsus ignoto non esse mortale: quia moraliter perinde est, ac si de nullo iudicares. Videat quis V. G. hominem de nocte caput habens pallio coopertum, vel transeat per loca sibi ignota, incidatque in homines sibi nullo modo cognitos. Hic si temere iudicet de illo, & de his, non peccat mortaliter, quia nemini facit injuriam: Quod si forte deinde veniat in eorum notitiam, se gerere prudenter debet, nec nisi juxta conjecturas iudicare.

Solum suspicari de re gravi nunquam est mortale.

11 Remanet ergo incertum, an suspicio deliberata in re gravi, & sine sufficientibus indiciis, atque adeo temeraria, sit culpa mortalis. Sub nomine autem suspicionis includimus sive dubium, sive suspicionem improprie dictam, sive opinionem. Salas, Bannez, Aragon. apud mox citandos, dicunt esse mortalem; non esse contendunt Cajet. Petr. Navarr. alique apud Dicast. l. c. d. 4. n. 46. quibus adde Less. l. 2. c. 29. dub. 2. Mol. tr. 4. de just. d. 16. concl. 3. Azor. p. 3. l. 1. c. 11. dub. 3. Porro prævidet mihi hanc benigniorem placituram. Fateor te recte prævidisse. Et ratio, quæ me movet, ea est, quam asserit S. Thom. Quodlib. 12. art. 34. quia suspicio in genere iudicii est actus imperfectus, atque adeo non est plene temerarius, neque necessario conjunctus cum contemptu saltem gravi proximi: ergo sicuti cætera peccata contra iustitiam, non sunt nisi venialia ex parvitate materiæ, ita in casu suspicionis. Antecedens patet, quia ubi non est perfecta certitudo, non est perfecta temeritas, nec est læsio gravis, quando ille, qui sic suspicatur, habet actualiter, vel saltem virtualiter formidinem oppositi, & quasi facile est paratus eiusmodi suspicionem deponere. Id quod totum quasi essentialiter imbibitur in ipso actu suspicionis, & reliquis illis, de quibus est sermo.

12 Per accidens tamen suspicio esse mortalis potest: Primo, si procedat ex odio gravi; idest, si quis, licet videat rem posse non esse, tamen ipse propter odium inimici delectetur de malo gravi ipsius: ut si quis suspicetur esse mortuum suum inimicum, deque ea morte sibi complaceat: quod tamen peccatum non contra Iustitiam credo foret, sed contra Charitatem, quia non delectatur, nisi de malo inimici, quod est contra Charitatis virtutem: nisi forte delectetur de ipsa injustitia malæ suspicionis, quod certe rarissimum erit.

13 Secundo. Si suspiciens adderet interius aliquod aliud malum, ut si quis, ex illa levi suspicione, graviter contemneret proximum, ac si revera illud peccatum is commisset.

14 Tertio. Si sic suspiciens procederet ex illa suspicione ad damnum notabile inferendum exterius proximo, ut si Iudex ex levibus indiciis reum condemnaret, vel Superior Religionis subditum puniret, &c.

15 Quarto. Si suspicionem quis aliis manifestet; nam ex manifestatione rei gravis, quamvis dubiæ, regulariter fama, imo non raro bona proximi exponuntur gravi periculo: experientia enim constat, cum de aliquo homines dubitant, facile illum contemnere, eisdemque detrahere, atque officia, honoresque denegare. Quod si quis uni, vel alteri timorata conscientia suam patefaciat suspicionem, unde prudenter censeatur non adesse eiusmodi, vel simile periculum, sane excusatur saltem a mortali. Manifestare autem iis, quibus potest, aut ex aliquo capite debet, nullum esse peccatum, dubium non est.

16 Addunt denique plures, fore mortale peccatum suspicionis, deliberate suspicari de persona honesta, & proba aliquid enorme, ut hæresim, vel incestum, vel sodomiam de probo Episcopo, &c. Ratio est, ajunt, quia huic dignissimæ personæ per ipsam suspicionem quamvis levem fit gravis injuria. Verum ab hac sententia semper discessi, ut discessit Laym. l. 4. f. 5. tr. 13. p. 2. c. 2. n. 6. Si enim est suspicio, semper erit ex genere suo levis.

17 Obiicit; Homo potius eligeret amittere decem aureos v. g. quam bonum suum nomen, etiam per levissimam suspicionem apud unum, vel alterum: ergo si amittere decem aureos res est gravis, erit & id, de quo loquimur. Confirmo primo; quia vere majus est bonum, & nobilius, ordinisque altioris fama, quam pecunia: ergo etiam levissima fame jactura gravior erit, quam notabilis jactura pecunie. Confirmo secundo, quia si amicus sciret meam suspicionem contra ipsam, averteretur a mea amicitia: ergo signum est hujus generis suspicionem graviter amicum ledere.

18 Respondeo: quando suspicio est in genere suspicionis, atque adeo ex se leve malum, nullumque effectum graviter malum post se trahens, neque ex odio procedens, nullus homo prudenter eligeret potius amittere decem aureos, quam illam pati. Ratio est, quia suspicio illa cum fiat ex nostra humana fragilitate adversus quoscumque vel Sanctissimos Viros juxta illud S. Augustini, citati a S. Th. 2. 2. q. 60. art. 3. *Suspicionem vitare non possumus*, non debet judicari prudenter lationem asserre notabilem. Ad Confirmationem: Resp. esse quidem famam ex se altioris ordinis, tamen in suo ordine aliquando posse esse levem: ac propterea ejus ablationem non esse mortalem. In hac autem rebus moralibus non valet argumentatio ab uno ordine ad aliud; secus ledere modicissime in honore per levissimam injuriam mortale esset, quia honor ex se est notabilioris ordinis, quam sint omnia bona temporalia. Ad secundam, pronuncio irrationabiliter illum amicum fore avertendum ab amicitia ob levem suspicionem coamiei; cum omnes parati esse, in hac valle nostrae fragilitatis debeamus, ad tolerandas hujus generis suspensiones, quae non inurgunt ex odio, nec malum pariunt effectum, quaeque non raro ex amore procedunt; de carissimis enim amicis mala subinde suspicamus, quia mala in illis adesse nollemus.

19 Atque ex dictis denique collige, raro lethaliter peccari per temerarium judicium. Ita Mol. *tr. 4. disp. 13. n. 4.* Dicast. *lib. 2. tr. 2. d. 12. p. 1. dub. 3. n. 35.* loquentes de viris timoratis. Quis enim nisi ex gravi illo odio, vel ex magna stultitia, certo judicat ex iudiciis non certis; imo etiam hic stultus culpam mortalem sapientissime vitat; quia regulariter potius errat errore intellectus invincibili, putans illud iudicium esse certum, atque sufficiens, quam ex prava voluntate.

CAPUT II.

De falsitate in judiciis publicis.

¶ Solent hic Auctores non de falsitate solum agere intercurrente in judiciis, verum etiam de ceteris culpis ad iudicia spectantibus, atque adeo ad Judicem, Reum, Accusatorem, Testem, Notarium. Iisdem ego vestigiis insistam; modo te, Lector, admoveam, haec dumtaxat a me breviter esse tractanda, quae frequentiora sunt. Cetera legantur a curioso apud Doctores, quos jam jam laudabo.

§. I. Judex.

DE JUDICE nonnulla delibavi in *Libris praecedentibus*. Primo, an Reum secundum allegata condemnare valeat, quem privata scientia Judex novit innocentem? *sup. l. 6. cap. 1. §. 3. an. 8.* Secundo, an sententiam ferre queat juxta minus probabilem sententiam? *sup. lib. 1. c. 3. §. 4. & lib. 8. tr. 3. c. 7. §. 1. n. 13.* Tertio, an ex levibus iudiciis condemnare valeat Reum? *paulo ante c. 1. art. 14.* Quarto, an pretium accipere possit Judex pro sententia justa, vel injusta? *sup. l. 7. c. 5. n. 13. & 14.* Quinto, quomodo se gerere debeat in malefactoribus puniendis? *sub. l. 6. c. 1. §. 4. praesertim a n. 5.* Nunc tria, quae praeter ceteris scitu sunt necessaria, de eodem Judice proponam. Primum erit de modo procedendi ejusdem; secundum, de muneribus ab ipso non accipiendis; tertium, de muneribus ipsi non dandis.

Modus procedendi.

2 Quidnam requiritur, ut Judex juridice procedat? Resp. duplici modo cum posse procedere. Vel per viam Inquisitionis: vel ad instantiam partis per viam accusationis. Lege Sanch. *Leff. de Lugo. mox citandos*, & Dicast. *lib. 2. de just. tr. 1. d. 5. dub. 3.*

3 Si procedat hoc secundo modo, requiritur semiplena probatio, ut Judex possit Reum interrogare, & torturae subjicere. secus tenetur de damno, & confessio a Reo facta non esset valida. Semiplena autem probatio est, cum adest unus Testis omni exceptione major deponens se vidisse: vel si adsunt vehementia quaedam indicia, &c.

4 Si procedat primo modo, Inquisitio vel est Generalis, vel Specialis, vel mista. Generalis est, quando inquiritur in genere, an subditi servent leges, &c. Specialis, quando inquiritur in particulari, an Paulus v. g. homicidium commiserit. Mista, quando inquiritur de persona determinata, v. g. de Paulo, non tamen de determinato delicto, vel contra quando de delicto determinato, v. g. de homicidio forte patrato, sed non de persona determinata.

Dico igitur primo, ad generalem inquisitionem a Judice instituendam, non requiri, ut praecedat infamia, sed tunc interrogati non debent patefacere eos, qui occulta crimina perpetrarunt, etiam si sub juramento, vel ex communicatione illis praecipiat, ut quod sciunt, proferant; possunt enim, ac debent per aequivocationem dicere, se nescire.

Dico secundo, ad specialem requiri, ut praecedat infamia Auctoris, vel ut rumor de eo sparsus sit per majorem partem vi-

ciniae, vel aliud aequivalens. Id autem est ad inquirendum; nam deinde ad interrogandum Reum, vel subjiciendum torturae requiritur semiplena probatio, ut dictum est.

Dico tertio, quoad Mistam legendum esse *Leff. l. 2. c. 29. n. 109.* sicuti etiam esse legendos Sanch. *l. 6. conf. c. 2. Delugo to. 2. de just. d. 37. sect. 6.* aliosque ab his citatos, quoad alia huc pertinentia: nobis enim satis sit haec pingui calamo innuisse, ad dandam Tyronibus cognitionem terminorum.

Munera a Judice non acceptanda.

5 Non est sermo de justo stipendio ipsis constituto sive ex lege, sive ex consuetudine, sive ubi illa non adlucunt, ex pacto: neque de pretio, quod is forte accepit pro eo, ad quod ex iustitia non tenebatur; ut si noctu ad longum tempus vigilaverit, quo causam expediret, si longum iter suscepit; &c. nec de muneribus ipsi datis ab aliis a litigantibus, vel datis a consanguineis, amicisque ex aliis titulis: haec enim sive stipendia, sive dona ex nullo capite injusta supponuntur. Lege Dicast. *lib. 2. de just. tr. 2. d. 6. dub. 4. n. 64.* nec de illa quaestione, an pro liberandis reis liceat supremo Judici pecuniam accipere: ea enim huc non pertinent, & de illa poterit legi Dian. *p. 7. tr. 6. ref. 1.* Nec de illa alia, an Judex possit pecuniam accipere pro eligenda sententia probabili; de hac enim breviter, sed sufficienter dixi *lib. 8. tr. 3. c. 7. §. 3. n. 13.*

Sermo igitur est de iis muneribus, quae ad movendum Judicem solent a partibus dari. Et quidem Petr. Nav. *l. 7. c. 3. m. 2.* atque aliqui ex Societate, apud Dicast. *mox citandum* putant, posse Judicem accipere munera a partibus, ut ab amicis, vel personis dignis donata, sed non ad movendum animum. Id quod tamen non placet Dicast. *lib. 2. de just. tr. 2. d. 6. dub. 4. n. 80.* quia sic, sternitur, inquit, via ad omnia munera accipienda. Nam propterea nos absolute hic quaerimus, an ejusmodi munera sint illicita, & restituenda. Esse communiter a Rep. profliganda certum est, quia ex *Eccl. 20. Xenia, & dona excacant oculos Judicum.* Nihilominus ad trutinam Theologicam si id expendamus, ita distinguendum est.

6 Praescindendo a Juramento, quod alicubi emittitur de non admittendis muneribus, quod omnino est observandum, & praescindendo a legibus positivis, de quibus postea; vel munera ita accipiuntur a Judice, ut ab illis nec moveatur ad injustitiam, nec periculum grave, & proximum sit, ut ad eandem afficiatur; & tunc jure naturae, nec illicita, nec restitutioni sunt obnoxia. Hujus generis regulariter sunt munuscula ex exculentis, vel ex rebus parvi momenti. Ratio est, quia tunc non adest caput, nec ullius culpae, nec ullius poenae. Vel ita accipiuntur quocumque sine a parte dentur, ut Judex ad injustitiam afficiatur, vel ut proximum sit periculum ad illam, & tunc dico primo, illicite accipi. Dico secundo, esse obligationem restitutionis ante causam expeditam. Dico tertio non esse restituendam obligationem finita causa. Lege Mol. *to. 1. tr. 2. disp. 88. Leff. l. 2. c. 15. dub. 9. Valq. to. 2. in p. 2. d. 164. Reb. l. 1. de donat. qu. ult. de Lugo mox cit. sect. 11. n. 134.* ubi solvuntur aliqui textus in contrarium. Ratio primi dicti est, quia, ut *alibi* universaliter diximus, Judex obligatur ad removendum illud periculum suae subversionis: at tunc munera retenta illud asserunt, ut supponimus; ergo. Neque Judicem ullo modo excuso ab hac cita restitutione ex eo capite, quod inurbanus videretur, si munus litiganti remittat; ut excusat in aliquo casu de Lugo, *l. 2. de just. d. 37. sect. 11. n. 13.* Non, inquam, excuso, tum quia ea remissione potius honorem ex effectu ad iustitiam, quam dedecus ex inurbanitate, sibi apud omnes conciliaret; tum maxime, quia si supponis eum per illam retentionem muneris esse in periculo proximo peccandi, qua ratione sola mera urbanitas, nisi accedat alia notabilis necessitas, eundem excusare ab eo periculo cavendo possit? Commodius igitur huic Judici remedium erit per Poenitentiam, Confessionem, & alia opera devotionis se constanter munire, ne injustitiam faciat; nam sic, si probabiliter praevidet constantem se futurum in bono proposito, jam non erit in proximo periculo peccandi. Quod si id probabiliter habere non possit, restitutionem omnino expediat necesse est. Lege *nostram Meth. Conf. l. 3. c. 3. Caram. in Regul. S. Bened. n. 1056.* Ratio tertii dicti est, quia si litigans vere dedit gratis illa munera, transfudit dominium in Judicem, & finita causa jam non est amplius locus illius periculi.

7 Venio ad leges humanas Juris Communis. Et pro Judice saeculari duo dico: Primo, probabile mihi esse, ex Dicast. *l. c. n. 82.* si a Judice munera, etiam contra leges has accepta fuerint, non esse obligationem restitutionis ante sententiam. Ratio est, quia in his legibus non adsunt verba clare impediticia translationem Domini in Judicem; & ex alia parte restitutionis ab iisdem legibus videtur imposita in poenam, atque adeo non urgere ante sententiam. Post sententiam obligatio urgetur: quia iuxta sententiam semper est standum, ut omnes docuimus. Lege de Lugo *l. 2. de just. d. 37. sect. 15. a n. 185.* ubi quando vel est injusta sententia, vel praesumptioni falsae innixa.

Dixi (venio ad leges Juris communis) nam proprias quisque suas consideret, ut Hispanas consideravit pluribus Sanch. *in conf. lib. 3. cap. 1. d. 1.*

Et quoad jus Hispanicum, ut etiam, quoad multa, quae in toto hoc §. disputata sunt a nobis, vide Th. Hurt. *p. 2. mor. tr. 8. c. 2. a n. 264.* nec omittatur Castr. *de just. com. d. 2. §. 21. n. 2.* qui confirmat, quod ego modo dixi; nullam scilicet esse legem, quae irritet translationem domini munerum judici donatorum; additque irri-

irritationem actus, & translationem domini, nunquam esse induendam, nisi legibus fuerit manifestissime expressa.

Dico secundo (præscindendo ab eo quod modo dictum est esse de jure naturæ) iudices sæculares non peccare saltem mortaliter ex solo capite, quod adversus has leges sæculares operentur. Ratio est, quia probabiliter censent Nav. Cov. Val. aliter. Ratio est, quia probabiliter censent Nav. Cov. Val. aliter. Ratio est, quia probabiliter censent Nav. Cov. Val. aliter. Ratio est, quia probabiliter censent Nav. Cov. Val. aliter.

8 Jam vero superest dicere de Ecclesiasticis iudicibus five Ordinariis, five Delegatis: de quibus item assero duo:

Assero primo, præscindendo similiter a jure positivo, etiam si illicite Judex Ecclesiasticus agat acceptando munera, non obligari ante sententiam ad restitutionem. Ratio est eadem, quæ modo n. 7. dicta est de iudice sæculari. Excipe, nisi sint accepta pro ferenda sententia iusta, de qua re diximus sup. l. 7. c. 5. §. 3. n. præfer. 13. Excipe item, nisi accepta fuerint ratione visitationis: sed id est de jure positivo, ut paulo post n. 10. dicam. Excipe denum, nisi intercurrat simonia, ut ex se patet.

9 Assero secundo, quoad culpam, considerando solum jus positivum (nam quid prohibeatur de jure naturæ, dictum est superius univ. n. 6.) me non invenire verba in sacris Canonibus clare denotantia obligationem sub mortali; quamvis enim id graviter prohibeatur, tamen rigidior vox, quam invenio, est *Mandamus*, quæ obligationem ad mortalem culpam ex aliquorum sententia non ostendit. Ita Azor. p. 1. l. 5. c. 6. S. 5. V. *Lex n. 6. & univ. Cajet. in sum. V. Cleric. peccata, versus fin.* Quod si jubeatur c. 7. stat. §. si quid autem, de Rescriptis in 6. acceptum restitui, id intelligit quis post sententiam, sicuti modo dictum est de iudice sæculari. Proferantur Canones. Non quod pro certo asseram non adesse prohibitionem sub mortali: lego enim Doctores rigidissime invehere contra ejusmodi munera; sed ut rem considerandam sapientioribus offeram.

10 *Sane (inquit Pontifex) cap. cum ab omni, de vita & honestate. Cleric. ad audiendam Apostolatus nostri pervenit, quod cum ex delegatione nostra causas suscipitis pertractandas, more secularium, super decima litis, vel parte alia pro diversa terrarum consuetudine, præter expensas victualium, cum litigantibus, receptis pignorum, pro Salario convenitis. Non attendentes, quod ad hoc vobis, & aliis Clericis sint Ecclesiasticis redditus deputati; ut ex ipsis honeste vivere debeatis. Et infra: Ideoque mandamus, quatenus ab hujusmodi exactionibus de cetero abstinentes, vigorem judicarium gratis studeatis litigantibus impertiri.*

Et c. statutum §. insuper, de rescript. in 6. Insuper, ut gratis, & cum omni puritate iudicium coram ipso procedat, nullum munus, vel quidquid aliud (nisi forsitan excellentium, vel poculentum mera liberalitate oblatum, quod paucis consumi possit diebus, &c.) recipere a partibus, qualitercumque perquirant.

Et in Decreto c. non liceat 11. q. 3. Non licet iudici vendere iustum iudicium; et si liceat Advocato vendere iustum patrociniæ, & Jurisconsulto rectum consilium.

Ibidem, c. non sane §. ille tamen 14. q. 5. Ille tamen solet tantquam malo sibi allatam pecuniam repetere, qui iustum iudicium omittit, quoniam veniale esse non debuit.

11 Hactenus sacri Canones; neque hac de re alios invenio. Invenio quidem alios multo severiores, hosque a Sacro Concilio Trid. sess. 24. c. 3. de ref. renovatos. Sed loquuntur de Visitatoribus, qui sane si munera accipiant a visitatis, peccant mortaliter, & ad restitutionem tenentur. Imo dum de casu Visitatoris tam rigide Canones loquuntur, non vero sic de aliis casibus, eos in solo rigore juris naturalis relinquere videntur. Tantum rigorem in visitatores si liber cognoscere, ecce textus, c. Romana §. procuratores, de censibus, & exact. in 6. & confirmatur c. exegit eodem: Caveat, inquit, ne ipse (Visitator) vel quisquam suorum aliquod munus, quodcumque sit, & qualitercumque offeratur, presumat recipere; ut non quæ sua sunt, videatur querere, sed quæ Jesu Christi. Quod si fuerit contra prescriptum, recipiens maledictionem incurrat, a qua nunquam (nisi duplum restituat) liberetur. Volumus enim in his fraudem quamlibet penitus evitari. Hæc ibi. Adverte tamen legitimas procuraciones pro moderato victu esse concessas, &c. Lege Trid. l. c. Adverte item Inquisitoribus prohibitum esse dona percipere etiam ab Officialibus, sub poena excommunicationis latæ sententiæ. Lege Sanch. l. 1. conf. c. un. d. 2. v. 6.

12 Puto autem, in illo verbo (presumat) temperari id, quod rigide notat Glor. in d. c. Romana, §. procuratores de censibus, & exact. V. Aliquod munus, dum innuit, visitatorem, ne eluculentam quidem, & modicæ considerationis munera posse recipere, quamvis, per c. Statutum, citatum, possit eadem recipere Judex Ecclesiasticus extra visitationes. Puto, inquam temperari, Cum enim illud (presumat) temeritatem ostendat, credere merito possumus tantum rigorem ad modica esculenta, vel ad exigua similia nequaquam extendi. Et Trident. l. c. hunc Canonem confirmans licet non utatur eodem verbo (presumat) dum tamen aliud non explicuit, videtur solum idem, quod Canon; voluisse.

Munera iudici an donanda?

13 Quando Judex licite potest accipere munera juxta dicta, licite & alii donant. Sed quid, quando illicite Judex petit, vel accipit? Resp. Si ea quis dat, ad redimendam suam vexationem injustam, non peccat. Ita Mol. tom. 1. tr. 2. d. 88. Sanch. l. 3. Conf. c. un. dub. 3. & communiter. Rebell. alique apud Dicast. l. c. nu. 86. Ne sit tamen litigans facilis ad credendum vexationem injustam intercedere, quia omnes fere litigantes putant, se in-

juste vexari, cum tamen non ita sit. Intercedit tamen, quando imminet periculum claræ injustitiæ, vel injustæ inæqualitatis in expediendis negotiis, iis prius expeditis, ob quæ munera Judex accipit.

14 Hac occasione nota, Judicum famulos, qui aliquibus propter munera accepta aditum præbent ad iudicem, aliis injuste exclusis, omnino peccare: sed tamen iisdem propter eandem rationem dare licebit munera ad redimendam vexationem. Dixi (injuste) nam si sine alterius præjudicio, extraordinarium favorem famulus procuret litiganti, licite, quamvis indecore, propter hæc causam, aliquid accipiet.

15 Nota, etiam, quæ Judex, alijve recipiat ad restituendam vexationem, debere (præter peccatum) omnino restitui, quia, invitatis absolute dominis accipiuntur.

Denique iudici Amasiz quando ad sollicitandam causam munera liceat offerre, diximus lib. 5. c. 1. §. 4. n. 23.

§. II. Reus an licite aperiat occulta, vel falsa crimina Testium?

1 **Q**Uæres primo: Potestne Reus ad onerandam falsorum Testium auctoritatem, eorum occulta crimina revelare? Resp. si alia via non datur, qua commode testimonium infirmet, sane potest; si vero sponte, si compulsi a iudice testes illi testati fuerint, Ita Less. l. 2. c. 31. n. 1. Quilibet enim jus se tuendi habet cum iusto moderamine, præsertim eodem genere armorum, quo oppugnatur. Quod si alia via datur, ut item si per manifestationem unius peccati minoris sibi consulere satis possit, manifestaret autem majus, eum peccaturum etiam contra Justitiam puto, sicuti eodem modo peccare supposuimus illum sup. l. 6. c. 4. §. 3. n. 16. qui, se corporaliter defendendo, excedit limites necessariæ defensionis.

2 Hinc sequitur primo, eum, qui accusatur de crimine, quod juridice ab accusatore probari nequit, non solum posse negare crimen, sed etiam dicere accusatorem calumniari, & mentiri. Ita Petr. Nav. l. 2. c. 4. n. 348. lege etiam S. Th. 2. 2. q. 69. ar. 2. qui enim accusat de crimine, quod probari non potest, calumniator est, & mentiri præsumitur.

3 Sequitur secundo, idem esse extra iudicium. Quare si quid aperuisti amico tuo ea lege, ut nihil diceret, ipse autem manifestavit alteri cum gravi offensione tua, vel alterius, potes tu negare te id aperuisse: quilibet enim habet jus tegendi, quantum potest, sua dicta, & facta, unde nascatur offensio. Quod si amicus patefecit in casu quo licite poterat: tu illum sine injuria non posses ut mendacem pronunciare.

4 Hæc passim in ore sunt omnium. Illud singulare est, & difficile: an si alio modo te ab injusto teste tueri nequeas, licite falsa crimina illi possis objicere, quanta sufficiant ad tuam justam defensionem? Duo assero; unum mihi satis probabile, alterum satis incertum.

5 Probabile mihi est, te, si id facias, non peccare contra Justitiam, unde nec obligari ad restitutionem. Ita Bann. Ledesm. Joan. la Cruz, allati a de Lugo, t. 1. de just. d. 40. sect. 2. n. 26. Dicant late contra quendam innominatum l. 2. de just. tr. 2. d. 12. p. 4. d. 2. n. 404. & apud Dian. p. 9. tr. 8. ref. 43. Ratio est, quia, sicuti si ad defendendam tuam vitam contra invadentem, mendacis, & stratagemas curares, ut ille in foveam v. g. caderet, mendax quidem es, sed non injustus; cum (quod Justitiam) habeas jus te defendendi omnibus viis: ita in casu nostro, &c. Et ratio a priori est, quia defensio vitæ contra injuste aggredientem aufert a quacumque tua actione ad defensionem necessaria omnem rationem injustitiæ.

6 Incertum mihi est, an id possit fieri licite sine ulla culpa? Et quidem de Lugo; *ibid. sect. 2. n. 25. sic habet: Certum est non licere, quia ad minus erit mendacium, quod nunquam licet.* Et post quatuor interjectas lineas: *Hoc falsum, ait, crimen testis, erit probandum per testes alios, qui cum debeant jurare, committent peccatum mortale, & per consequens eos ad hoc hortari, erit mortale.* Hæc ille, qui explicat Joan. la Cruz Bann. Orell. Ledes. apud Dian. mox citandum, quos in contrarium Dian. p. 3. tr. 3. ref. 4. aitque, eos docere non esse mortale ex parte injustitiæ, non vero non esse mortale saltem ex parte perjurii.

Omnem incertitudinem sustulit Innoc. XI. qui sub n. 43. hæc Propos. damnavit. *Quidni non nisi veniale sit detrahentis auctoritatem magnam sibi noxiam falso crimine elidere? Et hæc sub n. 44. Probabile est, non peccare mortaliter qui imponit falsum crimen alicui, ut suam justitiam, & honorem defendat. Et si hoc non sit probabile, vix ulla erit opinio præhabilis in Theologia.*

7 Video doctrinam hæc. Sed quoniam tota culpa refunditur in mendacium, & perjurium, sequitur primo, si solum esset mendacium sine juramento, non esse mortale; quia quamvis hoc mendacium sit absolute de malo gravi contra proximum, tamen cum iusto a me hoc damnum inferatur, non esset mihi imputandum ad grave. Atque hæc sequelam expressè concedunt Hurtad. & Bann. apud Dian. p. 9. tr. 8. ref. 43.

Secundo, etiam accedente juramento posset adhiberi æquivoçatio tum a me, tum ab iis, quibus est certa mea innocentia, & sic vitari perjurium, seu mendacium, quo solo posito, negant communiter Doctores, & ipse de Lugo hæc sententiam. Si igitur hoc tollatur, non sunt huic doctrinæ contrarii. Juramento autem æquivoco, etiam in iudicio, si id illegitimum sit, me licite posse uti, docet Castr. cum aliis t. 3. d. 1. de juram. p. 7. n. 1. ergo etiam in iudicio, ubi injustus est testis, Videbitur igitur ali-

cui

cui posse vitari mortale ab eo, qui in prædicto casu, falso, vel illegitimo testi falsa crimina impingit.

Adhuc tamen incertum id esse pronuncio. Ut quid enim, si sodomitam oporteret probari esse illum testem, si excommunicatum, si hæreticum? Sibi testis falsus id imputet, respondebit aliquis. Audio: sed adhuc hæreo. Quid enim, si sit necesse publicas scripturas ementiri, possitne Notarius publicus ad hoc induci, si Notario constaret mea innocentia? Quid ni? respondebis; Id enim non est infidelem esse Reip. sed maxime fidelem, dum ejusdem Reip. innocentes sic defenduntur. Verum si aperiarur hujusmodi ostium, quomodo stabunt publica Judicia? Inveniantur, respondebis, testes veri, ut sancta requirunt tribuna- lia: dum enim falsi testes quacumque arte repelluntur, publica judicia firmantur potius, non infirmantur. Sed ego iterum audio; quia tamen adhuc durum audio, libenter nodum hunc in aliud tempus evolvendum refero.

An reo liceat crimen sibi imponere ad evitanda tormenta, dicam inferius, c. 3. §. 6.

Reus an debeat stare sententia.

8 Quæres secundo: Teneturne reus condemnatus stare sententia Judicis? Resp. si est justa, tenetur; quia sententia est veluti quædam lex privato imposita: unde condemnatus ad solvenda centum v. g. debet solvere etiam in conscientia. Si est injusta, non tenetur; quia non expedit bono publico, ut qui per calumniam vel falsos testes convictus est, obligetur in conscientia, &c. Sed de hac re vide distincte apud Delugo, t. 2. de just. d. 37. sect. 5. an. 185. & de injusta sententia in materia beneficiorum vide Dicast. l. 2. de just. tr. 1. d. 15. d. 2. Nos unum notatu dignum diximus l. 6. c. 4. §. 2. n. 5.

An reus, etiam Religiosus, fugere queat e Carcere?

9 Quæres tertio: Reus licitene fugit e carcere? Resp. cum eodem ib. d. 4. non solum ante, sed etiam post justam sententiam licite fugit, si sit periculum damnationis ad pœnam mortis, vel mutilationis, vel gravis mali; quia non potest poni præceptum, ut ibi maneat cum tanto suo damno. Probabile item est, posse vincula effringere, & rumpere carcerem; saltem cum animo restituendi fractionis damnum, quod tamen damnum restitui non esse in usu putat Less. lib. 2. c. 31. n. 37. fin. Ratio est, quia, qui potest velle finem, potest ponere media, neque id est inferre vim publicæ potestati; per hanc enim prohibetur, ne fiat vis contra Judices, & Ministros, quando juste agunt, non vero contra vincula, & carcerem. Idem puto si quis sit in eodem carcere (& propter paritatem rationis in Triremibus) ob pœnam delicti: in carcere, inquam, atroci, vel perpetuo, vel pro longo tempore, nam pro brevi, & ordinario habet jus Jure. Lege Dian. p. 2. tr. 17. ref. 39. cit. Less. Mald. Ledef. aliosque.

10 Quid de Religioso? Potestne fugere e carcere, saltem, ut se suo superiori mitiori sistat? De hoc lege Sanch. l. 6. in Dec. c. 8. n. 12. strictius loquentem: sed lege Castr. de Voto Relig. obed. d. 4. p. 14 & Suar. to 4. de Relig. tr. 8. l. 2. c. 10. n. 10. & 11. loquentem mitius, & Granad. t. 2. tr. 3. d. 13. n. 28. sequentem Bannes 2. 2. qu. 69. art. 4. post. §. concl. mississime quoad triremes, modo fugiat, non ut vagetur, sed ut ad Superiorem, vel Pontificem pro remissione confugiat.

11 Denique potestne quis licite adjuvare dictum reum; ad fugiendum, & ad carcerem effringendum? Resp. Certum est, Ministros, & Officiales Justitiæ non posse, quia ex officio tenentur custodire. Certum est Secundo; alios posse consulere reo, ut fugiat, quia si ipse licite potest fugere, poterit & consultor consulere. Certum est Tertio, vel sane probabile ex Delugo l. c. d. 40. sect. 4. n. 55. licite dari ipsi instrumenta, v. g. securim, ut ipse reus effodiat parietem, vel effringat carcerem, fugiatque, quia ut modo dixi, qui licite ponit finem, licite ponit & media.

12 Solum ergo dubitatur, an alii possint adjuvare reum ad dictam carceris fractionem, ad quod sic respondit ib. Delugo: *Omnes negant, posse alios juvare reum effodiendo parietes, effringendo portas, vel alia similia faciendo. Si enim non licet effringere portas, vel offendere parietes domus privatae, minus licebit domus publicæ, per quod publica potestas pateretur vim, & offenderetur. Licet ergo reo ipsi, propter naturale jus conservandi se ipsum, liceat id facere, non tamen hoc licebit aliis, quibus id non est necessarium ad sui conservationem.* Et paulo post obicienti sibi cur mittere quis possit reo securim ad effugiendum carcerem; non vero servum, qui adjuvet: Respondet, securim esse instrumentum inanimatum, servum vero animatum: *Servus itaque (ait) effodiendo carcerem, peccaret, quia contra-rectaret ipse rem alienam invito domino, ut diximus, atque ideo & dominus peccaret, mittens & præcipiens servo, quod servus sine peccato facere non potest: securis autem scindendo non peccat: ideo nec qui illam mittit, cum nec sit causa peccandi, nec ipse cooperetur immediate effractioni carceris.* Hæc ille, cui nequeo subscribere.

Primo, quia universaliter qui potest ponere finem, potest, ut dictum est, adhibere media: at medium est, reum in effringendo carcerem, habere meum, vel tuum servum adjuvantem.

Secundo, quia diximus sup. l. 8. tr. 2. c. 6. n. 3. nec potuit negare Delugo citatus ib. me furari posse, si aliunde non habeo, pro extreme indigente; quod enim ipse licite potest, possum & ego ejus proximus; tunc enim per me tanquam per instrumentum surripit, quod suum est, facere indigens, siquidem, qui per alium facit, per se ipsum facere videtur.

Tamb. De Præc. Dec. Tom. I.

Tertio, quia falso supponitur esse peccatum adjuvare reum in effringendo carcere; si enim non est peccatum pro ipso reo, nec erit pro adjuvante: publica autem potestas tunc non patitur injuste vim, vel offenditur, quia in eo casu juste ille, & consequenter loci effringunt: nam, ut modo vidimus, potestas publica solum jus habet cogendi malefactores ad carceres, non vero dare potest præceptum: seu tollere jus, quod quisque habet se defendendi a duris tormentis, &c. Unde colligis, falsum esse servum illum peccare adjuvando: non enim peccat, ut patet ex dictis, & consequenter quoad hoc eadem erit ratio de securi illa, & de servo.

Quarto, si reus ex se potest effringere carcerem ob sui conservationem, id certe est propter amorem, quem quisque debet sibi ipsi: ergo poterunt ejus Pater, & Mater, qui una persona censentur cum filio, quique sæpe magis amant filios, quam se ipsos. Et certe quis ferreus negabit Matri posse adjuvare filium (quem mox moriturum timet) ad carceres effringendos, illamque servandum? Si Matri id concedis, ergo Patri, ergo, fratri, sorori, amico, ergo cuicumque proximo, qui ex charitate moveatur ad adjuvandum. Semper autem suppono fugam hujus in damnum Reip. vel vitæ alterius vergere injuste non debere, ut ex se patet.

§. III. *Advocatus, & Procurator.*

1 **Q**uas causas possit Advocatus patrocinari, dixi sup. l. 1. c. 3. §. 7. Rursus ex superioribus l. 8. tr. 4. c. 2. §. 6. n. 12. colligi potest, an teneatur restituere pœnam pecuniariam, quam Clientis injuste defensus solvisset? ut item, an teneatur patrocinari extreme indigenti? sup. l. 5. c. 1. per tot. Nunc ergo dumtaxat addendum aliquid est de stipendio ipsi debito.

2 Et primo quidem prohibetur jure l. sumptus, ff. de pactis, & alibi, posse Advocatum cum Cliente loco stipendii pacisci de quota parte litis, hoc est de dimidia, vel tertia, vel quarta parte ipsi danda, si lis vincatur. Ratio prohibitionis fuit, ne per fas, vel nefas advocatus sententiam promoveret. Rursus prohibetur, ne idem de pretio conveniat cum Cliente post inchoatam litem, sed vel ante illam inceptam, vel post finitam. Colligitur ex c. infames 3. q. 7. Ratio fuit, ne Clientis postquam ostendit Advocato sua arma, cogeretur stare pretio, quod Advocato libuerit. Cæterum si nulla interveniat fraus, vel fraudis periculum, non existimo cum Dian. p. 2. tr. 16. ref. 47. has leges obligare in conscientia, quia fundantur in præsumptione fraudum. Sicuti autem posse Advocatum post victoriam accipere, quæ gratis dantur, certum est, ita magnum periculum erit, ne non gratis dentur, quando ab Advocato nimia sollicitudine requiruntur: dabit enim Clientis ex timore, ne alias ab Advocato injuste vexetur.

3 Præterea potest Advocatus accipere integrum stipendium pro lite promissum, quando promittitur quid determinatum pro tota lite ad finem usque, etiam si Clientis eam non proficiatur. Lege Fag. p. 8. c. 38. Ratio est, quia sicuti, qui locat operam suam pro anno, non debet suo pretio defraudari, si per ipsum non sit illam ponere, ita in casu nostro, Quando tamen Advocatus propter infirmitatem v. g. non servit, solum meretur stipendium pro tempore servitii. Quando item Advocatus, dum non agit hujus Clientis causam, suscipit aliam, quam non suscepisset, si priorem fuisset prosecutus, compensare debet lucrum, nec potest gaudere priore stipendio. Quando denique Advocatus potius elegerit amittere stipendio, & non laborare, quam contra, non valet saltem integrum exposcere stipendium, quia jam non laboravit. Vide tamen quoad hoc postremum ea, quæ notavi l. 8. tr. 3. c. 8. §. 3. n. 15.

4 Pari modo juste stipendium accipiet, quod solet quolibet annodari, tametsi eo anno nullam causam Clientis agat, nam (secluso pacto, cui esset standum) ipse est paratus advocare, onusque subit respuendo adversæ partis patrocinium. Si in decursu litis Clientis transigat cum adversario, finiaturque lis per transactionem, licite item Advocatus accipiet determinatum stipendium promissum pro tota lite; nam non stat per Advocatum, ut lis per suos terminos non currat. At si non fuerit determinatum pretium pro tota lite, sed Advocatus serviat ad ratam anni, hanc solum accipiet. Illud de subtractione ex negatione sui laboris, quod modo dixi, & de susceptione aliarum causarum, semper est proportionaliter in similibus applicandum.

5 Denique si Advocatus agit propriam causam, litemque vincit, pars autem adversa condemnatur, ut solvat expensas, poterit ipse accipere expensas, quæ debentur Advocato, & quas solvisset, si Advocato usus esset. Ratio est, quia labor, quem ipse suscipit in sua causa defendenda, meretur illud stipendium, neque debet credere in utilitatem adversarii. Quæ diximus de Advocato, propter paritatem rationis, etiam de Procuratore dicta censentur.

§. IV. *Accusator, & Denunciator.*

1 **Q**uando crimen proximi superiori aperitur solum propter bonum, & emendationem fratris, dicitur denunciatio paterna: quando ut delinquens puniatur, dicitur denunciatio judicialis: quando ut superior pro suo munere faciat, quod judicabit expediens, dicitur proprie denunciatio canonica; nam late appellatur etiam Judicialis, quia fit superiori, ut Judici. Denunciatio autem Judicialis etiam proprie sumpta differt ab Accusatione; nam qui accusat, suscipit in se onus probandi, debet se subscribere accusationi, si non probat, patitur ex jure pœnam talionis, quæ non subit denunciator.

De his autem plura sunt, & varia, quae clare afferuntur a Doctoribus. Illos consule: ego enim illud hic dumtaxat proferam, quod timoratum, & probum virum torsit nudius tertius, meque de suo timore amice consuluit. Dum is, nomine Cajus, rure domum reverteretur sub primam noctem, aggressus ex improviso a Titio, vulneratur gravi vulnere nullis praesentibus, & ut ipse fatetur, nullis, non solum vehementibus, sed ne probabilius quidem existentibus conjecturis, quibus probare possit a Titio (quem certissime cognovit) fuisse vulnus inflatum. Quærit ergo, an peccet, si Titium bonæ famæ reum ad Judicem deferat? Ratio timoris, & dubitationis fuit, quia occulto existente delicto infamaretur proximus, qui jus habet, ne famam amittat ex occulto crimine. Id simile contigit non multo hinc tempore; nam improbus quidam Religiosus tentavit puerum indecore osculari, nescio quo occultissimo in loco; dubitatumque fuit, An Puer rem deferre ad Superiorem palam potuerit, quamvis ejusdem Religiosi alias optimi nominis infamia fuisset consecutura?

3. Antequam responderem, volui aliquot Doctores evolere, ex quibus afferam hic instar omnium duos: Fag. & Delugo. Prior loquens, ac accusatio fieri possit non præmissa correctione, sic ait l. 8. in Dec. c. 47. n. 16. *Vidi sepe dubitari, an ante accusationem præmittenda semper sit fraterna monitio? & sic Resp. Prima Conclusio. Si Accusator potest probare in Judicio accusationem, quam proponit, non tenetur præmittere fraternam admonitionem, sive in ea vindictam propriæ injuriæ intendat, sive publicum bonum Republicæ, quæ vult, ut publica delicta puniantur, ac scelerati timore supplicii cohibeantur.* Et paulo post addit tres hujus rei rationes. Primam, quia nimis esset difficile obligare atroci affectum injuria, ad faciendam injurianti correctionem fraternam, existente injuria publica, quæque probari potest. Secundam, quia Delinquens sic publice jus univocue dedit, ut accusare ipsum posset. Tertiam, quia in accusatione directe, & immediate intenditur bonum Republicæ, non vero delinquentis peculiare bonum, ad quod immediate tendit correctio, &c. *Secunda conclusio: Quando crimen est occultum, & in Judicio probari non potest, tunc tenetur accusator ante accusationem præmittere admonitionem, & peccat mortaliter contra Charitatem, nisi illam præmittat, si ex illa emendatio Peccatoris speratur, præsertim si ipse sit persona honesta, & bonæ famæ.* Excipienda tamen sunt crimina ex se contra bonum publicum, qualia sunt hæresis, falsificatio nummorum, proditio in Principem, & similia. Hæc ex Fagundez. Vides occultum crimen non posse in Judicium committi, si sit Persona bonæ famæ, &c.

4. Delugo autem, t. 2. de just. d. 37. sect. 7. n. 76. loquens non de accusatione solum, sed universaliter de quacumque denunciatione judiciali, sic habet: *Dubitari potest, an ut denuntiatio licite fiat, requiratur præcedentem infamiam. Supponimus autem neminem posse licite judicialiter denunciare, nisi quod bona fide putat posse in Judicio legitime probari (loquitur, puto, præter hæresim aliorum infectivam, &c.) alioquin sine ullo fructu infamaretur proximus. Hoc supposito prima sententia (nu. 77.) docet, neminem posse juridice denunciare peccatum secretum, etiamsi possit illius crimen probare, nisi crimen sit tale, quod redundet in Republicam, vel innocentis grave damnum. Opposita tamen sententia (num. 78.) videtur verior, quam alii videntur supponere ut communem, Suarez, Filiucius, Molina. Ratio est, quia sicut propter bonum commune unusquisque habet facultatem accusandi, quæ probare potest, sic habet facultatem denunciandi absque malitia detractionis; præponderat enim bonum commune, contra quod esset, si scirent sceleratis homines, se posse impune peccare, absque metu pœnæ, quamdiu eorum delicta non essent divulgata. Hæc ille. Notas illud (quæ probare potest, & quod bona fide, putat posse in Judicio probare?) Cum ergo Cajus, & ille puer non putent bona fide posse vulnus, & osculum probare, sequitur, nec posse illud denunciari.*

5. Equidem assero in rigore theorico sic esse omnino sentiendum, & id probari a prædicta doctrina Theologorum. Cæterum in praxi putare cum Delugo in simili l. 4. resp. mor. dub. 46. n. 3. numquam peccari, etiamsi occultissima Judicia deferantur ab eo, qui injuriæ passus est, vel ab iis, ad quos juxta Doctores injuria pertinet, ut Pater, Frater, &c. Vide apud Fag. tr. 8. c. 38. n. 10. & Sanch. l. 6. conf. p. 1. dub. 30. Semper autem suppone abesse debere odium, & desiderium injustæ vindictæ. Ratio doctrinæ, datæ posset esse, quia numquam desunt rationes propalandi, & favet communi praxis. Quis enim est ille, qui hodie ad Superiorem, vel Judicem non defert, saltem per viam querelæ, injurias sibi illatas, quocumque in loco, & quacumque ratione illas acceperit? Et merito Primo, quia Judex, & Prælati, quibus multa sunt cognita, quique manus, ut dicitur, valde longas habent, aliquas fortasse conjecturas expiscabuntur, per quas possint ad Judicium procedere: & re ipsa millies evenit, ut occultissimi delinquentes comprehensi ab industriosis Ministris non raro fuerint. Facit huc praxis, quam approbat Less. l. 2. c. 29. n. 131. apud Delugo, l. c. sect. 6. n. 64. contra Navar. per quam Judices Sæculares nulla præcedente infamia ex simplici dilatione alicujus procedunt ad specialem inquisitionem contra aliquam personam.

6. Secundo, quia nimis esset onerosum injuriato, si antequam deferat, ipsi sit speculandum, an testes habeat, an probi ii sint, an adsint conjecturæ vehementes, vel probabiles, &c. Id fieri debere in proprie dicta accusatione mirum non est, quia per accusationem hoc sibi onus accusator imponit: at denunciator Judicis Officium dumtaxat implorat; cætera ipsius prudentiæ remittit.

7. Tertio, quia summum malum Reipublicæ esset sceleratis hac impunitate occulti criminis ansum dare vexandi proximum; nam quando sciunt se, quomodocumque occulte peccaverint, esse apud Judicem prodendos, avertentur facilius a malis.

8. Quarto, quia præstat, Superiorem scire delicta subditi non solum in foro paterno, sed in judiciali: nam licet, quando probari, non possunt propter defectum Testium, procedere nequeat ad pœnam, tamen illa cognitio inferviet saltem, ut forte incidentem eundem in familia peccata possit postea Judex securius castigare, & fortasse si hic sit secundus Casus possit confirmare alium antea ab eodem Superiore cognitum. Faver lex cum qui nocentem §. 1. ff. de injuriis, quamvis valde a Christianis timoratis limitanda, dum edicit, expedire crimina omnia propalari.

Eum, inquit, qui nocentem infamavit, non esse bonum, & æquum ob eam rem condemnari. Peccata enim nocentium nota esse, & oportere, & expedire. Notas illud (infamavit?) occultum ergo supponitur fuisse crimen.

9. Quinto, noto illud allatum a Delugo n. 4. (quia sine fructu infamaretur proximus) ac in praxi semper adest aliquis tandem fructus, ut dictum est. Non propterea recte excipio cum eodem occultum aliquod crimen hominis gravissimi; hoc enim non puto posse licite deferri ad Judicem, non solum quando uni soli est cognitum, sed etiam quando per paucos Testes probari posset; non puto, inquam, licere, quia si crimen hoc propalaretur, esset scandalum in Republica, & nullus speraret fructus, & nullum præcavendum esset malum, &c. ut supponimus; unde infamaretur proximus sine causa.

10. Sexto, noto verba Mol. t. 5. de just. tr. 4. d. 32. n. 6. quem modo citavit Delugo; qui quamvis loquatur ex ore de crimine, quod probari potest, sic tamen habet: *Est licitum præjudicare famæ ejus, qui deliquit, non solum sententia Judicis, postquam delictum fuerit probatum, in pœnamque ejus delicti: sed etiam ut de eo delicto accusetur a legitimo accusatore, inquiratur a Judice ex officio, detegatur, ac denunciatur, testibusque comprobetur, quantum in bonum commune juri Civili, aut Canonico, in Ecclesiastico, vel in Sæculari foro fuerit pro qualitate delictorum præscriptum, aut permissum; neque in ea lesione famæ delinquentis, quæ ea via juxta ordinem, ac permissionem juris, fit, ulla est culpa in foro conscientie, neque contra Justitiam, neque contra Charitatem delinquentis: modo sinistra alia intentio non admisceatur, neque transgressio fiat, quoad id, quod ea correctione Judiciali, Canonico, aut Civili Jure in Ecclesiastico, aut in Sæculari foro est promissum.* Hæc Molina. Noto autem illa verba (Permissum, Permissionem Juris, Est permissum) sed jam videtur passim permitti, ut quilibet sine tot cautelis, de suis injuriis apud Judicem querelam exhibeat; ergo &c.

11. Atque hæc mihi in mentem venerunt, quibus virum illum, puerumque eximerem timore peccandi. Si aliis placeant, mihi de excogitata veritate placebo: si displiceant, inverbo stylo, quæ scripta sunt sponte delebo, &c.

§. V. Testis, Notarius, seu Tabellio.

1. **Q**Uæ de his agitari communiter solent, habes apud Doctores perspicue. Bon. Dec. pr. d. 10. q. 3. p. 3. n. 16. de Teste, & ibi p. ult. de Notario Fag. in 8. Dec. pr. l. 8. c. 30. de Teste, & de Notario ibi cap. 94. Delugo de just. to 2. distinct. 39. de Teste, & de Notario ibi d. 41. De taxa a Notario, & simulibus ministris accipienda Dian. p. 4. tr. 8. ref. 8. De Notario quoad cooperationem cum contrahentibus inique, distincte loquitur Barth. a S. Fausto in spec. Conf. d. 16. q. 116. De eodem ostendate scripturas in damnum alterius, lege Fag. l. 8. in Dec. c. 5. n. 6. & 7. Nonnulla etiam, vel controversa, vel necessaria nos in præcedentibus satis superque notavimus. Quare hic, amice Lector, non es detinendus diutius, sed solum de locis admonendus.

An testis possit æquivocare, dixi universim l. 3. c. 2. §. 2.

An notarius possit cooperari scribendo contractum Usurarium, dixi l. 1. c. 1. §. 4. a n. 42.

An scribendo instrumentum emptionis cum læsione infra dimidium, dixi l. 8. tr. 3. c. 7. §. 11. n. 1.

An utrique, idest Testis, & Notarius obligentur revocare dictum, vel scripturam falsam, dixi l. 8. tr. 4. c. 1. §. 9. nu. 6. & rursus dicam mox cum de restitutione famæ c. 3. §. 3. nu. 2.

C A P U T III.

De lædente famam alterius, ejusque restitutione.

§. I. Quid sit fama, & quando lædatur.

1. **F**AMA, quæ consistit in aliorum bona opinione, quam de aliquo ii habent, læditur, quando in eorum animos ingeritur de eodem, etiamsi fuerit defunctus, prava opinio. Et quidem si læditur, falsum crimen imponendo, dicitur communiter infamatio; si verum, sed occultum propalando, dicitur detractio. Utrumque peccatum ejusdem speciei sine dubio mortale contra Justitiam, unde & restitutionis onus inducens. Ita in nostra Meth. Conf. l. 2. c. 13. Mortale, inquam, nisi materiæ parvitas exulet, vel aliud, de quo mox. Ratio est, quia non minus homo jus ad sui bona temporalia habet, quam ad bonum famæ publicæ apud homines acquisitæ.

2. Læditur autem dupliciter, ex S. Th. 2. 2. q. 73. art. 2. Primo, veluti ex injusta acceptione; ut cum quis injuste, sive formali-

ter:

ter: idest intendendo alterius famam denigrare, illam denigrat, sive materialiter, quando non ex hac intentione, sed ex quadam loquacitate denigrat re ipsa. Secundo, veluti ex re accepta; ut cum quis per inculpabilem inadvertentiam aliquem infamat, ut *mox* §. 3. n. 7. clarius explicabitur.

3 An inducatur diversa detractionis species, vel ratione materiz, vel personz infamatz, vel audientium, ut item quomodo differat detractor a susurrone, & multa ad detractionem quoad confessionem pertinentia, sunt a nobis disputata *In Opusc. Exped. Conf. l. 2. c. 9. §. 1.*

4 Modi ex Mol. *tr. 4. d. 27. Val. tr. 3. d. 5. q. 17. p. 1. Fill. tr. 4. q. 1. nu. 88.* & communiter, quibus alicujus famam quis commaculat, his versibus comprehenduntur.

Imponens, Augens, Manifestans, In mala vertens.

Qui Negat, aut Minuit, Tacuit, Laudatque venisse.

Quibus octo modis sex altos addit Reginal. *l. 24. n. 68.* sed qui ad prædictos tandem reducuntur.

5 Si delictum occultum publicetur scriptura, vel signo, quo pacto dicitur proximum infamari per libellum famosum, præter peccatum grave conscientis, vel divulgantis (non dicitur autem nec conficere, nec divulgare, qui solum ob curiositatem sine periculo divulgandi, legit) contrahitur obligatio, ut publica fama restituatur, vel per præsonem, vel per concionatorem, vel aliam publicam scripturam, per quæ, judicio prudentis, fama, quantum potest, proximi resarciatur. Contrahitur item Excommunicatio, sed ferenda, si libellus sit contra ceteros (lege Bonac. *de res. d. 2. q. 4. p. 9. n. 9.* qui Mediolani hanc Excommun. esse ex jure proprio latam etiam contra ceteros monet Dicast. *l. 2. de just. tr. 2. d. 12. p. 2. d. 4. n. 109.*) lata, si sit contra Religiosos. Ita *Fag. l. 8. in Dec. c. 3. n. 14.* Adverte denique ex *Fag. ib. n. 13.* non esse divulgare, si uni tantum perlegas, id vero intellige, si prudenter putes illum fore taciturnum. Libellum denique, jam forte publicatum, aliis referre, eritne divulgare? Resp. hujus dubitationis expressam mentionem non invenio apud Auctores: sed ex ipsa praxi Fidelium, & quia jam amissum est jus famæ, puto non esse mortale, juxta ea, quæ mox dicam §. 2. n. 9. præsciendando ab aliis damnis, quæ infamato evenire possent.

§. II. Excusationes, saltem a mortali, infamantis.

1 DE excusatione a restitutione *mox*, tunc solum agimus de excusatione a peccato.

Ignorantia, & parvitas materiz.

2 Prima excusatio est ratione ignorantiz, vel inadvertentiz inculpabilis.

3 Secunda; ratione parvitatiz materiz, quæ est attendenda ex circumstantiis juxta sequentem regulam, ex Salon. *Less. Bon. aliique mox* citandis; quæ semper est præ oculis habenda. Quoties notabiliter fama alterius læditur; sive id, quod narratur, sit peccatum mortale, sive veniale, sive defectus naturalis, toties peccatur mortaliter: at vero quoties læditur leviter peccatur venialiter: quoties nihil læditur, nihil peccatur, v. g. si dicas de Viro probo, vel Religioso esse amatorem Puellæ, commisisse duellum, esse deditum amoribus, &c. quia lædis ejus famam notabiliter, ideo mortaliter peccas: At si idem dicas de Adolescente nobili, vel milite, quia leviter, vel nihil ejus famam lædis, leviter, vel nihil peccas. Idem est ex Salon. *2. 2. q. 62. art. 2. contr. 2.* si dicas crimen de homine incognito, sine periculo eum, vel ejus familiam, &c. cognoscendi, quia tunc nullius famæ læditur.

4 Hinc inferit Primo *Less. l. 2. c. 12. n. 13. Dicast. l. 2. de just. tr. 2. d. 12. p. 2. dub. 4. n. 111. Azor. p. 3. lib. 13. c. 7. dub. 4. infra c. 3. §. 3. n. 6.* veniale esse narrare defectus veniales, nisi forte etiam ex Bon. *d. 2. de res. q. 4. p. 2. n. 2.* citante Nav. Reginal. Arrag. & alios; ex his cadat quis notabiliter a sua fama, ut si de Viro probo, & Religioso diceretur, esse mendax (Nota: mendax, inquit; non vero semel, aut iterum mendacia leviter protulisse) & nisi tam multas leves detractiones, ex Delugo *de just. t. 1. d. 10. sect. 3. n. 46. & §. 1. n. 52. & §. 2. n. 52.* apud Dian. *p. 10. tr. 15. ref. 17.* quamvis interpolatis sermonibus, aggeras, ut sensim notabiliter de bona fama hominem deicias. Inferit Secundo, non esse ordinarie mortalem revelationem defectuum natalium, ut esse gibbosum, cæcum, Clerici filium, Judæum, parvi judicii, ingenii, ignobilem, &c. At esse mortale tenet Dicast. *l. 2. de just. tr. 2. d. 12. p. 1. dub. 1. n. 41.* Inferit Tertio, idem ordinarie esse, si reveletur defectus, veluti in genere, ut esse aliquem avarum, superbum, iracundum. Ratio harum illationum est, quia hæc communiter sciuntur, vel facile sciri contingit, vel parum per illa læditur proximum, cum sint defectus, vel leves, vel involuntarii, propter quæ non ceasetur esse quis infamis. Dicitur tamen utrobique esse (ordinarie) nam ex Barth. a S. Fausto *in spec. Confes. d. 21. q. 46.* si ex horum manifestatione esset notabiliter quis contemnendus, vel aliquod damnum injuste passurus, vel ratione gravitatis personæ graviter denigrandus, vel quia, dum naturales defectus ore exprimuntur, ex modo loquendi ipsa peccata gravia significentur, mortaliter peccabitur. Adverte insuper, si hæc in faciem honesti hominis jacentur fore aliud peccatum, & aliquando juxta gravitatem injuriæ mortale; tunc enim erit contumelia, de qua latius *infr. §. 8.* Lege item Bonac. *de res. d. 2. q. 4. p. 1. & p. 3. n. 11.* & fusc. *q. 5.*

Quæres, An mortaliter peccem, si dicam te morbo gallico laborare? Resp. negative cum Bonac. *l. c. p. 3. n. 9.* si tibi dedecus

Tamb. De Præc. Dec. Tom. I.

non est fuisse mœchatum, ut de milite, vel nobili adolescente modo diximus, quia tunc famam tuam non denigro. At si dedecus tibi illud sit, affirmative respondeo cum eodem *ib.* contra Nav. alioque absolute negantes esse peccatum, quia regulariter hic morbus inde procedit. Excipe, nisi statim subdam illius morbi causam fuisse extraordinariam; nempe te fuisse infectum ex loco frigido, vel ex hospitii infecta suppellectili, vel, ut accidit infanti cujusdam mei per familiaris ex lacte nutricis infectæ.

Circumstantia, in quibus non adhibetur fides.

5 Tertia. Si cum iis circumstantiis, & ab iis personis, tam vilibus, & nullius auctoritatis narretur crimen, ut audientes non sint credituri, mortale peccatum evitatur. Quod si tu, eo quidem modo narres, ut prudenter non sit tibi fides adhibenda, sed tamen vides audientes, vel ex sua levitate, vel ex malitia fore credituros, peccabis quidem ex *Lessio l. 2. c. 11. dub. 5.* contra charitatem, quia cum facile possis, tacendo, impedire malum grave proximi, non impedis: sed non peccabis contra Justitiam, quia causa infamiz non est, ut supponimus, tua loquacitas, sed levitas credentium.

6 Quid, si quis dicat, se illud crimen proximi audisse ab aliis, maxime si nominet dicti infidum Auctorem, ad cujus fidem veritatem remittat? Resp. ex *Dicast. l. c. p. 4. dub. 4. n. 174* pari modo peccare, & quidem contra Justitiam: nunquam enim mihi placuit, hunc omnino excusari, ut excusat Reginald. *l. 24. n. 77.* apud Dian. *p. 3. tr. Miscell. 5. c. 28.* & Marcus Vidal. *in Arca Vital. Inquis. de seq. a. n. 45.* putantes huic referenti communiter fidem non dari; video enim contingere oppositum; fidem scilicet adhiberi communiter, si non certissimam, ejus tamen generis, qua re ipsa læditur fama proximi, vel saltem, qua ejusdem fama certa ponitur in dubio. Ita Bon. *l. c. Sol. l. 4. de just. q. 6. art. 3. Mol. tr. 4. d. 30. Laym. aliique apud Dian. l. c. quibus adde Delug. de just. t. 1. d. 16. n. 55.* Solum igitur tunc a mortali excusabitur, quando tam modica, omnibus expensis, ex ejusmodi relatione ingeneraretur suspicio, ut revocaretur ad materiz parvitatem. Illud notat Clavis Regia, *l. 2. c. 6. nu. 5.* eandem detractionem si fiat apud viros graves, graviorem fore, quam si apud populares. Verum recole contrarium non semel contingere: nam detrahere apud unum, vel alterum Virum gravem, qui judicetur non locuturus, jam jam videbimus non esse peccatum: esse, apud populares facile oblocuturos,

Referre uno, vel alteri probo.

7 Quarta. Is, qui proximi crimen uni, vel duobus refert, qui prudenter creduntur non esse aliis relaturi, excusatur saltem a mortali; modo nullum aliud damnum proximo secuturum timeatur. Ita Reginald. *l. c. n. 75. Less. l. 3. c. 11. n. 70. Azor. p. 3. l. 5. c. 9. q. 2.* Nos ipsi *in Opusc. Meth. Conf. l. 2. c. 9. §. 2.* aliique apud Delug. *t. 1. de just. disp. 14. n. 51.* nobis contrarium; apud Dian. *p. 3. tr. 5. res. 33.* & Bonac. *de 2. res. q. 4. p. 3. n. 2.* nobis faventes; sequiturque nostram opinionem multos citans Dicast. *l. 2. de just. tract. 2. disp. 12. p. 2. dub. 8. num. 133.* Ratio est, quia sic moraliter perinde est, ac si crimen taceretur. Excipio cum *Lessio casum*, quo prudenter judicatur quis nolle rationabiliter, ut sua fama apud illum unum denigretur: ut esset in Religioso, qui mallet suum crimen sciri a sexcentis, quam a suo Præfato, a quo multum dependet.

8 Hinc excusant nonnulli a mortali Primo, viros, uxoresque, qui inter se de occultis alterius peccatis confabulantur, modo non sit verisimile alterutrum ea divulgaturam: Secundo, eos, qui in Confessione etiam ad suam solam consolationem complicem revelant: Tertio, eos, qui consilium exposcunt a viro prudenti; neque enim teneor leve periculum alterius famæ (quale est peccati cognitio apud unum, vel alterum non oblocuturos) præferre commodo meo, etiam levi: Quarto, ex Delugo *l. c. n. 54.* eos, qui ad solatium referunt amico injuriam sibi ab altero factam, etiam si, quando nomenclatura juvat ad solatium, nominetur injurians.

Crimen esse publicum.

9 Quinta. Excusatur is, qui crimen publicum aliis manifestat, sive publicum factum fuerit juste, sive per injuriam. Ita *Lessius l. c. n. 77.* contra Molinam, alioque citatos a Bonac. *d. 2. de res. q. 4. p. 6. n. 3.* putante sententiam nostram esse etiam probabilem. Ratio est, quia per publicitatem undecumque ortam, amittitur jus ad famam. Publicum autem est crimen jure, vel facto: Jure est, si de illo lata sit sententia a iudice: Facto est, si crimen de facto sciat a communitate, sive crimen commissum fuerit in publico, quod dici solet Notorium, sive divulgatum apud multos, quod appellari consuevit famosum.

10 Verum hic emergit molesta difficultas: qua nimirum ratione publicum esse crimen, vel occultum cognoscamus. Præferant nobis lucem duo illustres Auctores, Sanch. & Molina. Prior, quem plurimi sectantur, loquens de occulto, prout sumitur in dispensationibus, & in absolutione ab hæresi per Episcopum (nam certe videtur eadem esse ratio in detractione) hanc regulam tradit *in Dec. l. 2. c. 11. n. 10. & de matr. l. 8. d. 24. n. 55.* (vide Dian. *p. 5. tr. 2. ref. 15. Bonac. de censur. in comm. d. 1. q. 3. p. 2. n. 1.*) Tunc *crimen occultum non est, quando in majori parte viciniaz, Collegii, vel Monasterii, vel Parochiaz cognoscitur, dummodo saltem decem persone inveniuntur in ea Vicinia, Parochia, Collegio, vel Monasterio.* Hæc Sanch. Mol. autem *t. 4. d. 31. n. 4.* volens rem enucleatius

cultum crimen verum, quomodocumque a se, sive iuste, sive iniuste, cognitum, sive cum promissione servandi, etiam in mortis periculo, secretum (de qua promissione videtur Delug. *ib. n. 115.*) excusatur, inquam, qui id detegit, in iis casibus, in quibus conceditur posse detegi. Conceditur autem ad vitandam mortem, etiam si pro palato incedat ipse in periculum vitæ; ad vitanda gravia tormenta, ad consilium capiendum, ad impediendum damnum grave, quod imminet alicui personæ, multo magis Reip. quatenus tamen ad tale damnum avertendum sit necessarium, & non sit alia via, qua damnum averti queat, ut esset non raro correctio fraterna.

22 Damnum grave, dixi, quia non est necesse, ut sit gravius, quam illud, quod subibit ille criminofus, qui a me manifestatur. Hinc cum, quem novi furem, possum pro palato quibuscumque habitat; quem novi imperitum Medicum, Advocatum, Confessarium, Artificem, possum manifestare iis, quibus damnum fieri ex illius imperitia potest; quem novi homicidam, vel habere impedimentum dirimens, possum aperire Judici, vel Parocho, ut innocentem liberem, & ne Matrimonium celebret. Imo aliquando in his debeo ex Charitate; quando scilicet innocenti magnum malum obveniret, nocenti modicum; atque in dubio inclinandum est pro innocente: semper supponendo, spem adesse malum avertendi.

23 Ratio hujus septimæ excusationis est, tum quia nemo obligatur, nec communiter intendit se obligare ad servandum secretum in concursu propriæ vitæ, vel magni mali; tum quia nemo habet jus ad famam immerito acquisitam alterius innocentis periculo.

24 Si in nullius damnum vergat fama fictis artibus acquisita, illam denigrare, etiam verum crimen detegendo, non potes; quia tunc nullam rationabilem causam haberes auferendi præsentem famam alterius. Hinc ex Fagund. *lib. 8. in Dec. c. 3. n. 3.* si simulatio nemini noceat, ut quando pauper fingit pietatem, & mulierculæ in foro sanctitatem fingunt, ut elemosynas accipiant, licet occultis vitiis laborent, non sunt manifestandi, si perniciosa Reipub. nequaquam sint; sunt enim capaces elemosynarum, quia sunt pauperes, & occultis suis peccatis sibi solum afferunt nocementum.

Aliqua huc spectantia, & an Accusator, vel Reus possint Judici aliena crimina occulta pro palato, superius diximus §. 4. *numer. 2. & 4.*

25 Quod si quæras, Cur ad tuendam vitam, imo & ad vitanda tormenta gravia, possum alterius crimen occultum aperire, non vero falsum imponere, cum utrumque sit infamare? Respondeo cum Navarr. Reg. Less. Soto, aliisque apud Bonac. *d. 2. restit. q. 4. p. 10. n. 10.* quod ipso lumine naturæ apparet, minus esse infamare asserendo verum, quam imponendo falsum. Cum igitur ego habeam Jus ad vitam servandam ex una parte, & ex alia aliquid tandem Jus habeam pro palato ea, quæ in Mundo extiterunt, mihi que sunt nota; idcirco eo Jure uti potero in mea necessitate; esto per accidens sequatur malum alterius. At ad dicendum falsum, cum id nunquam extiterit, nullum prorsus Jus habeo. Adde, me non posse innocenti damnum inferre, atque ideo non possum illi falsum impingere. At si vere quis commisit crimen, innocens non est; unde sequitur, ne per æquivocationem quidem, posse me alicui falsum imponere, etiam ad meam vitam conservandam; quia ejusmodi æquivocatio, esto amoveat formale mendacium, non tamen amovet damnum innocentis. An ad me defendendum a falso teste, dixi *c. 2. §. 2. numer. 5.*

26 Illud probabile putat Less. *l. c. d. 8.* vi tormentorum, vel ex simili capite, posse quempiam sine mortali falsum crimen de aliquo confiteri, modo is animum habeat post tormenta resarcienti famam (adderam ego; modo sit certus moraliter de facto resarciturum) & modo non sequatur infamato aliud damnum, nisi mera illa parum duratura infamia. Ratio esse potest, quia infamia tam brevis durationis, tam parvi ponderis est, ut non inavitus censendus sit, eam infamatus pati. Video tamen hanc doctrinam sine alio damno, nisi meræ infamæ, ad breve tempus, in præxim deduci non posse, ac propterea vix præcise sequendam.

Iusta Querela.

27 Octavo denique exculantur a Jo: della Cruz *in Direct. Conf. p. 8. q. 2. art. 2. concl. 1.* apud Dian. *part. 3. tr. 5. ref. 32. ii.* qui iniuste conqueruntur: *Si persona, inquit, secreto graviter injuriata, non valens se a dolore cohibere, in querimonias prorumpit publicas, non illico de peccato mortali damnatur, si injurians infamatur; durum enim videtur sic afflictum animum cohibere, ne in querimoniam prorumpat, cum hoc naturalissimum sit.* Hæc ille; penes quem sit auctoritas; ego enim potius hunc excusarem ex primis motibus, & ex involuntario &c.

§. III. Excusationes restituendi famam.

1 **N**eminem præterit adesse obligationem restitutionis famæ, & damnorum realium, quæ ex se ab infamatione consequuntur proximo.

2 Et famæ quidem est restitutio personalis: at damnorum est realis. Ita Bonac. *d. 1. de rest. q. 4. p. 15.* alique. Unde fit, ut hæredes infamati restitutionem damnorum temporalium petere possint; cum obligatio realis afficiat bona defuncti: non vero possint petere restitutionem famæ, nisi etiam & in ipsos infamia redundaverit.

3 Non desunt tamen suæ causæ excusantes a prædicta famæ restitutione, quas jam aggredior.

Tamb. De Prac. Dec. Tom. I.

Non peccasse contra Justitiam.

4 Excusatur primo a restituenda fama is, qui non peccavit contra Justitiam. Quare quoties *in Superioribus; & in consequentibus* invenies, infamantem per suam actionem externam solum peccasse contra Charitatem, vel aliam Virtutem, & non contra Justitiam, toties eum non obligari ad restitutionem, pronunciato. Ratio satis est dicta superius *cum de Restitutione.*

Non graviter lesisse.

5 Secundo excusatur is a restitutione famæ sub mortali, qui modice, seu in parva materia detraxit; hæc autem, quænam sit, non multo ante vidimus §. 2. *numer. 3.*

6 Excusat item a restitutione Filliuc. *tr. 32. c. 9. n. 229.* cui adde Azor. qui idem expresse docet *l. 13. c. 7. dub. 4.* eos omnes qui infamant non de peccato mortali: notat enim, nec rejicit, Sylvest. *v. Detr. q. 1.* & Navarr. *in summ. c. 18. n. 24.* universali-ter asserere, detractionem, ut obliget ad restitutionem, debere esse de peccatis mortalibus. Perpendat id doctus Lector; sequeretur enim nunquam famam denigrari, nisi per peccati mortalis manifestationem, quam sequelam expresse concedit Azor. *l. c.* Quia, inquit, per detractionem venialis culpæ non læditur notabiliter fama, cujus tamen contrarium colligitur ex dictis supra, *præsertim §. 2. numer. 2. & 4.*

Sine culpa lesisse.

7 Tertio, qui omnino inculpate, ut, si credens peccatum esse publicum, illud aliis aperuit, certum est excusari ex capite iniuste infamationis, quia jam supponimus, hunc non peccasse mortaliter. Idem est, si per imperfectam deliberationem, (esto venialiter peccaverit) alium graviter infamavit, ut colligi potest ex dictis superius, ubi ad obligationem gravem restituendi, gravem culpam theologicam requisivimus. At vero, an uterque ex aliquo alio capite obligetur, non vulgaris est difficultas.

8 Aliqui dicunt obligari ex quasi re accepta. Verum, ne immoremur in loquendi modis, dico obligari, & quidem ex Justitia, & non solum ex charitate (ut aliqui sentiunt) quando plene deinde adverteret ex suo dicto iniuste proximam fuisse infamatum. Ita Molin. *t. 5. disp. 40.* Ratio est, quia Justitia non solum præcipit, ut ne quis det causam damni, sed etiam, ut eandem tollat, si forte posita ab eodem sit: ad eandem enim virtutem pertinet, malum sibi oppositum non ponere, & tollere, si illud ab eodem subjecto, in quo est virtus, positum est. Si parasti laqueum ad suffocandum hominem, si dedisti venenum, si incendiisti segetem, omnia inculpate, sed adhuc laqueus, venenum, & incendium vigent, quis te non obligabit ad ea removenda, si potes, etiam cum aliquo tuo non magno incommodo (licet putem cum Rebell. Less. apud Barth. a S. Faust. *d. 21. q. 42. n. 1.* non cum tanto incommodo, quando si culpam gravem cum plena deliberatione adhibuisses, quia illa prima bona fides aliquid debet demere de obligatione: vide omnino *mox n. 24.*) Quamvis enim si tertius quilibet possit, non obligetur nisi ex charitate; tu tamen, qui re ipsa, licet sine culpa, causam damni dedisti, majorem obligationem contrahis; quæ major obligatio vix explicabitur, nisi dicamus hanc esse ex Justitia, vel quasi. Vide in simili Delugo *tom. 1. de Justit. disp. 8. sect. 7. n. 91. & t. 2. d. 39. sect. 3. n. 27.* Ita igitur in casu nostro: quandoquidem tu causam licet inculpate, iniuste infamæ posuisti, illam tollere, si potes, modo dicto debes. Quod si non tollas, obligaberis ad omnia damna etiam realia, quæ ex tali infamia sequentur, postquam tu advertis iniuste fuisse proximum a te infamatum, non vero ad ea, quæ forte ante hanc advertentiam secuta fuerint. Ratio est, quia pro his in nulla culpa fuisti: at pro illis, dum advertisti, & potuisti, ut supponimus, sed noluisti damna impedire, gravem commisisti culpam, & in nostra sententia contra Justitiam.

Consensus infamati, vel ejusdem remissio.

9 Quarto excusatur a restitutione famæ, quando quis infamat volentem.

10 Quinto, quando prava fama notatus, suæ famæ restitutionem remittit, modo tamen in utroque hoc casu infamia non sit conjuncta cum alterius fama, de qua is disponere nequeat. Vide Fagundez, *lib. 8. in Dec. præc. cap. 3. numer. 15.* docentem sufficere remissionem solius Religiosi, si is fuerit infamatus in crimine non redundante in Religionem: secus fore necessariam remissionem Superioris de consensu Religiosorum, in quos macula redundavit.

Iusta, vel non nocens detraçtio.

11 Sexto, quando de aliquo iuste detraxisti. Vide S. Thom. *2. 2. q. 62. art. 2. ad 2.* Detraxisti autem iuste in casibus supradictis §. 2. *numer. 21.*

12 Septimo, quando quis est ita infamis in ea re, ut prudenter non judicetur pati novam infamiam ex nova detractione. Hinc colligo, si detractori non adhibeatur fides, quia judicatur esse mendax, aut joco, aut ex ira dixisse, eum excusari a restitutione; quia infamatus non est passus damnum. Quid, si infamator putet se damnum fecisse; cum tamen non fecerit? Resp. tunc obligabitur restituere ex conscientia erronea, sed si resciat damnum non fecisse, liberabitur a restitutione.

13 Octavo: quando infamia commaculatus, jam aliunde recuperavit suam famam.

14 Nono: quando infamia data est oblivioni; id quod usu venire solet in ablatibus, & defunctis. Ut autem crimen alteri narratum prudenter existimetur moraliter certo oblivioni mandatum, 20. annos requiruntur Cordub. Nav. Val. apud Barth. a S. Fausto in *spec. d. 21. q. 68.* sed melius id prudenti iudicio relinquendum. Dixi (moraliter certo) nam si sit dubium, restituenda est fama, & quidem modo, quo mox dicam §. 4. num. 13. quia tunc certa est infamia, & dubia excusatio.

15 Decimo: quando post infamiam a te alicui oblatam, coepit is laborare publica infamia in eodem, vel simili crimine, de quo illum notasti juxta supradicta §. 2. num. 20.

Infamatio reciproca.

16 Undecimo: quando duo se invicem infamarunt. Probabile enim est, ex *Less. l. c. d. 25.* Silv. Malder. apud Dian. *part. 3. tract. 3. resol. 30.* Bonac. *d. 2. de restit. q. 4. p. ultim. n. 1. & 2.* tunc neutrum ex Justitia teneri ad famam restitutionem; quia quando jura sunt aequalia, censetur utraque pars satisfacta, & tacite invicem se compensasse. Altero autem restituente, teneri alterum restituere, palam est. Ut etiam, si infamiae fuerunt notabiliter inaequales, excessum ab altero debere, eo meliori modo, quo potest, restitui, ne sit dubium.

17 Adverte hic duo: Primo, me non asserere licere tibi alium infamare, solum quia tibi infamiam intulit; hoc enim esset vindictam sumere, quod ex *Less. l. c. n. 13.* non licet privato; solum enim ajo ex suppositione aequalis infamiae ex utraque parte factae (utique illicite) neutrum ad restitutionem obligari. Adverte secundo, si propter infamiam secutum est alteri damnum reale, hoc esse restituendum: nisi forte ex utraque parte fuerit aequale damnum illatum; tunc enim fieri poterit compensatio; vel si fuerit inaequale, facienda solum erit restitutio excelsus.

Frustranea restitutio.

18 Duodecimo, excusatur a restituenda fama is, qui prudenter novit, audientes nullo modo fidem habituros ei, qui se a detractioe facta retractat. Ratio est, quia tunc retractatio esset superflua: Certe si saltem laudare conetur infamatam, ut sic aliquo modo refarciat infamiam. Si dubium sit, an retractatio sit profutura, omnino exhiberi debet, quia in dubio melior est conditio ejus, qui injuste a bona fama deturbatus est.

Damnum proprium.

19 Decimotertio, excusatur is, qui magnum damnum incurret, si restitueret. Id quod, ne erretur, quatuor dictis explico: modo recolas quatuor item esse bonorum ordines, videlicet supermi ordinis esse bonum animae; tum corporis, idest vitae vel membrorum; deinde famae, adde & honoris; denique pecuniae.

20 Dico primo, infamantem teneri ex justitia restituere famam cum aequali suae famae, seu alterius aequalis damni periculo, vel paulo majore.

21 Dico secundo, non teneri cum notabiliter majore, quod scilicet arbitrio prudentum appareat longe majus, quam damnum alterius famae. Ita Molin. *tract. 4. d. 47.* Less. *l. 2. c. 11. d. 15.* Azor. *t. 3. l. 5. c. 9. q. 12.* Val. *t. 8. d. 5. q. 6. p. 7.* Salon. Nav. alique apud Bonac. *de rest. d. 2. q. 4. p. ultim. n. 12.* Ratio hujus, & praecedentis dicti est, quia Justitia commutativa, quando agitur de aequali, vel parum majore damno, exigit, ut potius illud patiatur, qui damnum injuste intulit, quam innocens. At, quando damnum est longe majus, daretur ultra aequalitatem, quam exigit Justitia commutativa, ad quod nemo rationabiliter obligari potest; obligaretur enim ad damnum longe supra, ac debet. Hinc merito colliges, te non teneri ad restitutionem famae cum propriae vitae periculo, vel magis infamiae, infamato nihil, vel parum in eadem vita, vel fama periclitante: tunc enim solum teneris refarcire damna realia, si quae per infamiam tuam proximus per se est passus. At si ex infamia, quam falso imponendo alteri intulisti, vitae, seu notabilis famae periculum is, vel alius subeat, vel notabile malum Reip. impendat, tunc profecto teneris restituere famam, etiam cum tuo aequali vitae discrimine, quando prudenter putas tuam retractationem profuturam innocenti. Ratio est, quia Justitia, ut dictum est, requirit, ut in periculo aequali, potius subeat illud damnum nocens, quam innocens. Vix testibus falsis! de quibus vide *lib. 8. tract. 4. cap. 1. §. 9. num. 6.*

22 Dico tertio, non teneri quemlibet restituere famam cum jactura boni superioris ordinis; V. G. animae, & vitae, seu membrorum. Ita Turrian. Malder. alique apud Dian. *p. 5. tr. 5. ref. 30.* Ratio hujus dicti fundatur in ratione praecedentis conclusionis; quia scilicet jactura superioris boni est longe major, quam jactura inferioris. Cum ergo salus propriae animae, & vitae sit longe, imo incomparabiliter major, quam fama alterius, hujus restitutio non est saluti illorum praeferranda. Vide, quae dixi *cum de restitutione ex homicidio.*

23 Dico quarto, probabile esse, si non potes restituere famam injuste ablatam, te non teneri compensare pecunia, etiam si infamia notatus pecunia sibi satisfieri petat. Ita Laym. Filliuc. Turrian. Nav. Sylvest. alique apud Dian. *p. 3. tr. 5. ref. 30.* Ratio est, quia nemo restituere tenetur, nisi quod ablatum est, & quidem in eodem genere: Justitia enim solum exigit, ut fiat aequalitas in eo, in quo damnum alter recipit; ergo in eodem

genere, non in alio. Adde, fieri non posse aequalitatem a Justitia intentam, nisi detur aequalitas: at pecunia nulla aequivalet famae. Lege *Less. l. c. d. 16.* qui addit in eo solum casu teneri in pecunia, quando quis posset in suo genere restituere, sed noller; & quando accederet sententia Judicis infamantem cogens ad restituendum, seu satisfaciendum in pecunia.

24 Inquires: Dictum est, infamantem teneri ad restitutionem famae cum suo pari, vel parum majore damno, estne id universaliter verum? Resp. ita in infamante cum culpa gravi. At eum, qui vel sine gravi culpa, vel omnino inculpate infamator fuit, de quo diximus *n. 7. & 8.* solum obligarem, quando non incurreret damnum notabile. Colligo ex *Less. l. c. dub. 22. a n. 118.* & ex Molina, & Rebell. *cit. sup. n. 8. litt. K.* Ratio est, quia ipsum lumen rationis dicitur mitius esse agendum cum infamante sine culpa, quam cum culpa gravi. Certe qui ex officio V. G. Medici Hospitalis medetur vulnerato, tenetur ex Justitia, & tamen tenetur cum tanto rigore quanto tenetur is, qui injuste vulneravit: Medicus enim ex *Less. ibi, & c. 13. n. 70.* non tenetur cum aequali suo damno, quia non obligatur ad medendum ex culpa, sed ex contractu; & ex alia parte homines suscipientes ejusmodi ordinaria officia, non censentur cum tanto rigore se velle obligare. Vulnerator autem tenetur cum aequali, imo cum paulo majore, quia obligatur ex injusta actione. Cum ergo in casu nostro infamator supponatur non commississe culpam gravem, quamvis teneatur ex justitia, ut *d. nu. 8.* dictum est, non tamen cum tanto rigore tenebitur.

§. IV. Qua ratione fama sit restituenda.

1 **V**EL imposuisti falsum, vel verum crimen propalasti. Si prius, debes coram iisdem affirmare, te falsum dixisse, etiam si in tuum aequale, vel paulo majus dedecus id vertatur. Dico (aequale vel paulo majus) propter modo dicta *a n. 19.* Nam propter eandem rationem Villalobos in *summ. t. 2. l. 11. diff. 37. n. 3.* ait, virum gravem, Praelatum V. G. non obligari dicere se mentitum esse: id enim multo ipsi esset dedecori. Sufficiet ergo, inquit, si reddat famam eo modo, quo reddere obligatur ille, qui infamavit verum crimen propalando; quod jam subdo.

2 Si enim posterius, hoc est crimen verum occultum evulgasti, uti poteris aequivocone, ut si dicas eum hominem crimen illud nequaquam patrasse, intelligendo, publice, vel quid simile. Consule hic Propositiones paulo antel. *lib. 8. tr. 4. c. 1. §. 9. n. 9. fin. ab Innoc. XI. proscriptas.* Non raro sufficiet laudare in eodem genere, quo vituperasti: ut si dixisti, me fuisse avarum, dicas me multas elemosynas distribuisse. Ita Sotus, Cajet. Villalob. alique apud eruditissimum Dian. *p. 3. tr. 5. ref. 30.* Denique illud mente retineas, detractorem debere famam ablatam cum effectu, quantum in se est, refarcire, hoc est tacere, ut infamatus suum decus recuperet. Caeterum ex circumstantiis intelligendum, quae verba, quae laus, qui modus loquendi requiratur, & satis sit.

Si alia via non datur refarciendi aliter famam, nisi adhibendo juramentum, & testes, & sumptus, nec sufficiet serio se retractare, etiam ad id obligari communiter infamatorem, docet verior sententia. Ita Turr. Navar. Molin. alique cum Diana *ib. ref. 29.* licet Faber ad tam extraordinaria media non obligari contendat. Sed Fabri sententia, apud eundem diligentissimum Dian. *ib.* tunc solum est admittenda, quando haec media extraordinaria notabile majus damnum afferunt infamanti, modo *sup. §. 3. n. 21.* dicto; nam caeterum ad alia media id non afferentia, obligatur infamans, ut *ib.* vidimus. An aliquando obligetur ignotus infamator se prodere, si id sit necessarium ad reddendam proximi famam, dic communiter non obligari; quia communiter refarciri potest proximi fama sine notitia personae, quae infamavit. Obligari tamen poterit in aliquibus casibus, quando aliter injuste infamati fama refarciri nequit, nec ulla ex praedictis adest pro te excusatio. Vide id pluribus Fagund. *lib. 8. in Dec. c. 13. a num. 3.*

3 Quando restituenda est fama, cujus infamia sive propter temporis lapsum, sive propter alium dubiatur, an oblivioni sit data, maxime cavendum est, ne dum notam obliterare contendis, ejus memoriam refrices. Tunc ergo sufficiet infamatum laudare de contraria virtute, idque cum ea dexteritate, ut audientes prudenter judicentur depoere injustam proximi existimationem. Ita Cajet. & Rebell. quos citat, sequiturque Barth. a S. Fausto. *d. 21. q. 69.*

§. V. An Detractor restituere teneatur famam non solum apud suos auditores, ut certum est, sed etiam apud eos, apud quos tamen auditores detraxerunt?

1 **H**ic tria mihi sunt certa, unum incertum. Certum est mihi, Primo; si crimen propalasti viris gravibus communiter reputati ut probis, qui prudenter a te credebantur aliis non revelaturos ea, quae a te etiam injuste infamante accepissent; te non obligari, nisi ad restituendam famam coram his; non vero coram aliis, quibus ipsi propalaverunt. Ita Villalob. apud Dian. *p. 3. tr. 5. ref. 34.* Ratio est, quia tunc per accidens est respectu tui, ipsorum revelatio, & eorumdem malitiae imputanda.

2 Contra secundo, si ideo his, vel etiam uni crimen proximi aperuisti, ut hi aliis patefacerent, te obligari etiam coram aliis, quantum moraliter potes, famam proximi restituere. Ratio est, quia tunc si fuerint instrumentum tuum, tu vero causa principalis.

3 Certum tertio mihi videtur, si advertis, auditores tuos esse malos, & praevides facile coram aliis oblocuturos ea, quae illis manifestas, te obligari etiam coram aliis famam restituere. Ratio est, quia

quia tunc videris esse causa directæ ejusmodi oblocutionis, peccando non solum contra charitatem, sed etiam contra Justitiam; siquidem ponis ignem detractionis in manu ejus, quem certo mortaliter vides paratum ad incendendam bonam segetem famæ alterius.

4 Jam vero incertum mihi est, an obliget restituere famam coram illis aliis, quando eosdem auditores meos ego non reputo probos, vel graves, sed nec reputo improbos, vel leves, ut item non reputo eos oblocuturos, sed nec reputo non oblocuturos. Id certe communiter in praxi contingit; cum sæpissime a detractore non fiat animadvertio de bonitate, vel fidelitate suorum auditorum.

5 Afferro mihi probabile fieri, me tunc non obligari nisi ad restituendam famam coram meis auditoribus, non vero coram aliis, quibus ipsi meam detractionem notam facere, colligo ex Fabro apud Dian. l. c. Ratio est, quia cum nemo sit præsumendus malus, nec male oblocuturus, non censor ego, quando præcisive dicto modo me habeo, cooperari cum ipsorum peccato, ut censo in casu n. præced.

§. VI. An se infamare quis possit?

1 Sine mortali, per se, posse, jam nunc est communis doctrina. Ita Sorus Navarr. alique communiter, quos citat, sequitur. *Lecl. l. 3. c. 11. dub. 2.* Contra Cajet. 2. 3. q. 7. art. 2. *Et in summa, v. Detractio*, contra quem etiam agit Barb. 2. S. Fausto in *specul. Conf. d. 21. q. 5.* quia sicuti quis facultates suas per se sine mortali dissipare valet, ita suam famam, cujus est pari modo dominus.

2 Dixi (per se) nam lethaliter peccabit Primo, si infamia redundat in alios, puta filios, familiam, Religionem; Secundo, si infamator se infirmando, afferat irrationabiliter sibi periculum vitæ, vel mutilationis membrorum (horum enim non est dominus, & de quibus absolute disponere possit homo) Tertio, si inde oriatur alicui notabile damnum; ut si se Prælatus infamet, unde suos bene regere nequeat. An vero mortaliter peccet contra Charitatem tantum, an etiam contra Justitiam, vide apud citatos.

3 At si sine causa se quis infamia notat, peccari venialiter certum sit, quia aliqua hæc est prodigalitas. Ita Delug. *lib. 1. de just. d. 14. sect. 10. n. 156.* Causæ autem hæc reducuntur ad tres. Prima est amor humilitatis discretæ, & prudentis. Secunda est necessitas vitandi sibi vel aliis tormenta, vel damna gravia. Tertia utilitas, qua acquiratur bonum aliquod notabile sibi, vel proximo: tunc enim Charitatis motivum justam reddit diffamationem.

4 Sunt tamen diligenter duo distinguenda: Potest enim se quis infamare, vel propalando peccatum suum verum, vel impingendo sibi peccatum falsum. Hoc difficilius est, illud sane facilius.

5 Dico enim primo; ad evitanda tormenta gravia, imo & levia posse quemlibet occultum suum, quod commisit, crimen manifesto proferre, etiam si sit sibi mors imminens secutura. Ita Less. Salon, Clavis Reg. alique apud Bonac. *d. 2. de rest. q. 4. p. 10. n. 7.* quibus adde Tol. aliosque cit. a Delug. *l. c. n. 174.* contra Mol. aliosque *ib.* citat. Ratio est, quia quilibet potest cum laude mori propter scelus a se patratum morte dignum: & ex alia parte obligatio conservandæ famæ non est valde rigorosa, ut ex dictis patet.

6 Dico secundo; ad tormenta, damnaque gravia vitanda posse quemlibet sibi falsum grave crimen imponere, etiam si mors sit sibi secutura: at non ad vitanda levia. Ita Barth. a S. Fausto in *Spec. Confess. disp. 31. q. 6. n. 5. & 6.* licet immemor sui dicti, non posse sine mortali, dicat *ib. disp. 1. q. 21. n. 14.* Ratio prioris partis, quia nemo tenetur cum tanto incommodo vitam sibi conservare, ut alibi dictum est. Ratio posterioris est, quia, quilibet tenetur vitam custodire, quando non magna difficultate potest: at nunc potest tormenta levia sustinere; ideo enim levia sunt, quia sustineri a te possunt, secus essent gravia. In priore dicto semper supponimus abesse perjurium, cui infamator sui providere non difficulter poterit per æquivocationem: itemque abesse damnum tertii, quod si forte incurret, ut si idem infamet familiam, &c. providere etiam illi damno poterit se statim retractando, ac publice fatendo se tormentorum vi sibi crimen imposuisse. Verum debet adesse spes ejusmodi retractionem profuturam, quæ regulariter non adest; nunquam enim illi retractanti creditur a Judicibus.

7 Utrum ad salvandum Patrem, vel Amicum possit quis sibi fingere crimen falsum, videantur laudati Doctores. Si inquisitus hæret sit vere innocens, an peccet, si fateatur hæresim, quam non commisit, lege apud Cardenam, Delugo *l. c. n. 138.* Less. *l. c. n. 40.* aliosque ab his citatos.

§. VII. De audiente Detractorem.

1 Qui Primo audit, ut inducat, vel excitet ad detrahendum (id quod etiam solum interrogando fieri contingit) & Secundo, qui audiendo lætatur solum de detractione, ut infamia est proximi, licet non inducat, peccare mortaliter nimis clarum est (ita Nav. Sor. Azor. alique apud Bonac. *de rest. d. 3. q. 4. p. 11. n. 1.*) illum quidem contra justitiam, unde obligetur ad famæ restitutionem, hunc vero contra Charitatem, atque adeo sine ejusmodi obligatione. Peccat etiam contra Charitatem, qui facile potens impedire gravem detractionem, non impedit; Charitas enim vult, ut damnum proximi avertamus, si facile possumus. Contra, qui supposita detractione, sine ullo ipsius desiderio, lætatur non de ipsa infamia, sed de sola curiosa, vel nova cogitatione factorum proximi, vel de eloquentia detractoris, valde probabile est, ex hoc præcisive non peccare mortaliter. Ita idem, & Dicast. *l. 2. de just. tom. 2. d. 12. p. 4. dub. 20. n. 345.* Ratio

Tamb. De Præc. Dec. Tom. I.

est, quia tunc is non inducit, non desiderat, non infert aliquod damnum infamato, & ex alia parte solum lætatur de re vel indifferenti, vel certe non prava mortaliter. Semper intellige, modo excusetur ab impedienda detractione, de qua excusatione *mox an. 5.* quia secus censeretur ad illam detractionem inducere.

2 Dices: Si mera curiosa cognitio factorum proximi non est mortalis; ergo non peccarem ego mortaliter, si animo rem nulloatenus aperiendi, velim crimen occultum, v. g. adulterium Clerici observare, ut de illo conscius sim; quæ tamen consequentia non videtur concedenda, quia quilibet habet Jus, ne sua occulta crimina ab aliis sciantur, & ne ipse apud alios infametur.

Resp. cum Fagundez, in 8. *Deal. præcept. lib. 8. cap. 3. n. 6.* concedendo, me tunc non peccare saltem mortaliter: modo dicta observatio non sit ex odio, vel alio pravo mortaliter sine. Id autem concedo ex eo capite; quia paulo ante diximus propalare crimen proximi uni vel alteri, qui prudenter judicatur non esse revelaturus aliis, probabiliter non esse mortale. Quare nec erit mortale, ejusmodi Clerici adulterium fieri novum mihi, aliis illud non manifestaturo.

3 Quoniam autem dictum est, peccari saltem contra Charitatem ab eo, qui audiendo detractionem, eam non impedit, si potest, difficultas emergit, & quidem timoratis conscientis valde molesta. Quandonam judicandum sit, impedire eum posse, atque adeo peccare, si non impedit? Solet enim sæpe contingere, ut aliquis inveniatur in convictu aliquorum, qui graviter de aliis detrahit: sed quia, præ verecundia, vel simili causa, illos non impedit, semper dubitat, an facile possit impedire, & consequenter an peccet.

4 Si solus unus, vel alter æque taciturni, essent præsentis, inde is non peccaret, quia nec peccaret detrahens ex modo dictis. At casus noster est, quando coram pluribus exhibetur detractio.

Respondeo in hoc casu communiter te non peccare, nisi ad summum venialiter, raro mortaliter. Mortaliter peccabis (& quidem solum contra Charitatem, nisi sis Superior, vel alius, cui incumbat ex justitia famam detracti defendere) in eo tantum casu, quo nulla adest excusatio, ex mox dicendis. Venialiter duntaxat peccabis, imo ne peccabis quidem interdum, quando aliqua adest ex his excusationibus, quas jam subdo ex Soto, Nav. Molina. Lessio, aliisque citatis a Bonac. *de rest. in part. d. 2. q. 4. p. ult.* & a Dian. *part. 2. tract. 17. ref. 24.*

5 Prima est, quando detractio est levis.

6 Secunda, quando licet sit gravis, sit tamen coram uno, vel altero prudenti, juxta superius dicta.

7 Tertia, quando rationabiliter putas, auditores fidem non habituros.

8 Quarta, quando advertis tuam resistantiam, seu monitionem non profuturam.

9 Quinta, quando non es moraliter certus obloquentem injuste, & de gravi crimine occulto obloqui.

10 Sexta, quando judicatur detrahens habere justam causam detrahendi, puta; ut consilium petat, vel ut te utiliter moneat, vel ut dolorem suum leniat, juxta dicta superius.

11 Septima, quando times verbera, vel contumelias, vel graviter tua interest, te non reputari defendere infamatum.

12 Octava, quando ex rationabili verecundia, vel pusillanimitate non audes resistere; & ex alia parte infamia proximi non est ita gravis, ut prudenti judicio æstimetur sub mortali impedienda cum tanta tua difficultate. Hæc sunt causæ excusantes.

13 Cum ergo potes resistere vel dictis, monendo infamantem, vel factis, ostendendb signa tristitiæ, discedendo a loco, sermonem alio transferendo, &c. tunc obligaris hæc præstare, quando ab his præstandis nulla ex prædictis excusationibus favere tibi potest. Ex quibus colligis, rarissime, quando est tibi superior, qui obloquitur, raro, quando est æqualis, adesse obligationem hæc faciendi, quia raro aliqua ex his excusationibus non intercurrit.

14 Porro, quarta excusatio; quando nimirum advertis tuam monitionem minus profuturam, sic magis, ac magis illustratur: est enim operæ pretium aliquando ut potius taceas, quam obstitas detrahenti; idque propter majus bonum infamati: non raro enim melius huic consulere permittendo detractionem usque ad finem progredi, quam illam abruptendo. Si non abrupteres, remanent auditores cum illa cognitione confusa narrati ex parte criminis quod fortasse non erat tantæ gravitatis, quantum parit cognitio illa incompleta, & fortasse aliqua circumstantia sub finem narranda alleviabit crimen. Præterea sæpe usvenire solet. ut quia tu resistis, majore contentione detractor a tua reprehensione offensum proximi crimen inculcet. Denique id quod detrahens obloquitur, facilius aliquando reparari postea poterit absoluta detractione; commodius enim audiens poterit narrationis falsitatem insinuare.

15 Quinta vero excusatio, quæ omnium est potissima, & maxime communis ad excusandum privatas personas audientes detractionem sic illustratur a Bonac. *l. c. n. 8.* *Ex dictis colligitur prius vatas personas sæpius excusari a mortali non obstando detractioni; tum quia sæpe non est spes fructus, tum quia audiens non debet in dubio præsumere loquentem malum, nisi habeat sufficientes conjecturas in contrarium: & cum ipse nesciat, an delictum, quod ab alio narratur, sit publicum, vel occultum, & utrum juste narretur, & consequenter faciat injuriam narranti obstando, ac si corripere de peccato, quod nescit esse peccatum.* Hæc Bonac. Sed quid, si dubitet de injustitia narrationis? Resp. neque posse corripere, quia in dubio quilibet est præsumendus bonus, ut dixi *sup. l. 1. in Dec.*

cap. 3. p. 7. V. *Distratio*, quem locum omnino recole, multum eam facit ad hoc argumentum.

16 Octava demique excusatio, maxime protimoratis, & scrupulosi sic explicatus proponitur a Delugo, *de just. tom. 1. disp. 14. sect. 8. n. 129. Quando nam proximi damnum tale fit, ac tantum, ut debeas propriam verecundiam contemnere, pendet ex variis circumstantiis, & materiis, gravitate damni, gravitate tui ruboris, &c. Quod in scrupulosis latius multo interpretandum committitur est, quia ipsi ex hac obligatione impediendi detractiones, longe gravius detrimentum subeunt, quam alii. Tum quia scrupulosos nesciunt in praxi discernere casus, in quibus habent obligationem impediendi, ab iis, in quibus non habent, atque adeo imponunt sibi gravissimum onus, nempe procurandi impedire, quoties conscientia scrupulosa urget ad impediendum. Tum quia, etiam quando revera esset talis obligatio pro aliis, ipsi tamen cum scrupulosis existimantur, putantur id facere ex scrupulo, & facilius despiciuntur, & coguntur majorem aliis ruborem, & molestiam subire. Quare ita rarissime tenentur sub mortali ad consulendum famæ proximi, cum tanto suo incommodo, & molestia. Hæc ille prudenter.*

§. VIII. De lædente honorem alterius, ejusque restitutione.

1 Obligatio restitutionis honoris adeo est affinis prædictæ restitutionis famæ, ut hic merito fuerit adnectenda. Honor, qui ex S. Th. 2. 2. q. 103. art. 1. ad 2. est testificatio quædam excellentiæ alterius, quæ tribus lædi solet modis, & quidem ex genere suo (nisi excuset parvitas materiæ, vel indeliberatio) mortaliter. Primo, per contumeliam verbis, vel signis illatam, sive absentis, quod vocant convitium, sive præsentis, quod vocant improperium: utrumque enim honorem alterius imminuit, licet gravius, ut per se patet improperium. Et quidem si ex intentione lædendi honorem, erit contumelia formalis, si non ex hac intentione, sed fiat tamen id, quod honorem re ipsa lædat, erit contumelia materialis. Irrisio, illusio, subactio, maledictio, quando lædunt honorem, parum inter se differunt, & hæc pertinent. Secundo, læditur honor per injuriam corporalem, ut percutiendo bacula, impingendo alapam, abscindendo aures, &c. tunc enim præter læsionem corporis, læditur & honor, cum per illa tractetur quis ut latro, ut infamis, &c. Tertio, læditur ita mulierum honor fraude, vel iuducendo illas ad stuprum, adulterium, vel simile crimen.

2 Porro de stupro, adulterio, & similibus diximus satis in præcepto sexto *sup. l. 7.* De injuria corporali, quatenus lædit corpus, diximus præcepto quinto *sup. l. 6.* De læsione per contumeliam sive verbis sive factis plura dixi in *Opusc. de Confess. l. 2. c. 9. §. 1.* & locis *ib. cit.* qua ratione scilicet contumeliæ unico contextu, vel in multos jactæ, sint unum peccatum, quo modo differant, si jactentur contra parentes, consanguineos, &c. &

alia non dissimilia. Unum igitur, aut alterum, quod ibi prætermisimus, hic subdamus.

3 Omnes injuriæ contra famam sunt ejusdem speciei moralis, unde non differunt, quantum ex hoc capite, injuriæ contra honorem.

4 Dixi (quantum ex hoc capite) nam aliunde potest adjungi alia species culpæ. Si enim prævides magnam commotionem ad vindictam in eo, quem illudes, addes peccatum scandali: si irrides aliquem, qui actum christianæ virtutis exercuit, peccas etiam contra Religionem: si illudas Patri, vel Deo, eris etiam impius, & blasphemus: si contumeliam facis occidendo, mutilando, virginem deflorando, consanguineam prostituendo, erit ultra contumeliam, peccatum homicidii, stupri, incestus, &c.

5 Quoniam vero certum est, deberi omnino restitutionem honoris ablati, seu (ne fiat calumnia in modo loquendi) deberi satisfactionem illi, cujus honor per injuriam læsus est; inquiri solet, qua ratione is restituendus sit præscindendo a damnis temporalibus, quæ forte ex contumelia directe, & per se subsecuta sunt: hæc enim, in bonis similibus temporalibus, esse restituenda, nullus dubitat.

Resp. cum hæc restitutio non sit nisi satisfactio quædam, quam debet recipere læsus, illa saterit, & requiretur ex *Celsio*, *Bon. loc. mox cit. & passim*, quæ secundum gravitatem injuriæ, dignitatem personæ satisfaciendæ, consuetudinem Patriæ, & alias circumstantias occurrentes judicatur a prudenti sufficere. Aliquando (ut in contumeliis non magni momenti, & in contortis a superiori) sufficit amica salutatio, vel loci honorifici concessio: aliquando necessaria erit invitatio ad mensam, aliquando laudatio apud eos, coram quibus læsus fuit honor, &c.

6 Potissima, & sufficiens, saltem ante sententiam Judicis, etiam pro gravissimis offensis, humilis petitio veniæ, privata, vel publica juxta conditiones privatæ, vel publicæ culpæ, nec necessario addenda est genuflexio, quia hæc nimis excedens satisfactio est.

7 Mera familiaritas, seu familiaris consuetudo cameo, cum quo familiariter agere solebas, nisi addantur alia arctioris familiaritatis signa, non sufficit ad satisfaciendum honori læso: quia communis illa, & consuetudo familiaritas exhibetur a læso, ob vitandum scandalum, ob declinandas majores iniurias, ob consuetum modum vivendi, non vero ad injuriam refarciendam.

8 Denique superiorem, & virum nobilem non obligo ad petendam dictam veniam ab inferiore, vel plebeo, quia poterit alia æqualis satisfactio per alia signa æquivalentia his dari: quam æqualem satisfactionem non semper possunt pares in se, vel inferior respectu superioris; nam propterea pro his veniæ petitio interdum merito superaddenda est. Aliqua alia minutura lego apud *Less. l. 1. cap. 11. dub. 37. Bon. de rest. in part. disp. 2. & alios.*

LIBER DECIMUS

IN DECALOGUM,

Non concupisces Uxorem Proximi tui, & non concupisces Rem Proximi tui.

CAPUT PRIMUM

Præmittuntur quædam scitu necessaria de cogitationibus, & imaginationibus objecti mali.

1 Operæ pretium hoc initio est rudem cognitionem asserre operationum intellectus, voluntatis (quæ etiam appellatur appetitus rationalis) potentiæ imaginativæ (quæ item vocatur phantasia) & appetitus sensitivi, has duas posteriores potentias communes habemus cum Brutis: illæ priores propriæ sunt hominis, ut animal rationale est.

Jam vero circa copulam turpem (ut hoc frequentiori exemplo utar) quatuor hominis prædictæ potentiæ versari possunt hæc modo.

1 Primo: Intellectus, qui cogitet, discurratque de ipsa copula.

2 Secundo: Voluntas, quæ velit, seu concupiscat de ipsa copula, vel quæ velit, ut intellectus cogitet de eadem copula, idque propter aliquem finem sive bonum, sive malum. Cum ergo, quando voluntas vult illicitam copulam, certum sit committi peccatum, de hac volitione non est necesse hic multa superaddere. At quando vult, ut intellectus cogitet de prædicta copula, cum in hac cogitatione sit ipsemet actus cogitandi, qui est actus intellectus, & sit etiam ipsum objectum talis actus, nempe copula; poterit ipsa voluntas velle, ut intellectus cogitet de copula, ob delectationem, quæ est in sola cogitatione: vel poterit velle, ut intellectus cogitet de copula ob delectationem, quæ est in ipsa copula. Quod si voluntas velit, ut intellectus cogitet de copula propter delectationem, quæ est in cogitatione ipsa, ut relata ad copulam, perinde erit, ac si velit propter delectationem, quæ est in copula; quia tunc ea delectatio ut sic specificatur ab ipsa copula, quæ inter solutos illicita est.

3 Tertio: Imaginatio, quæ est potentia sensitiva, versabitur circa prædictam copulam, si eandem intra se obvolvet; idest, si per species copulæ sensitivas, sibi veluti præsentem etiam faciet.

4 Quarto denique: Appetitus sensitivus immediate ab ejusmodi imaginatione motus, sentit delectationem in carne, &c.

Hi sunt actus satis in re distincti. Sed tamen difficillimum est distinguere delectationem appetitus sensitivi a delectatione voluntatis. Et ratio hujus difficultatis est, quia hæc potentia in nobis sunt maxime inter se connexæ, ita ut cum operetur voluntas, operetur & imaginatio; & cum insurgit in voluntate delectatio de aliquo objecto materiali, infurgat & in appetitu sensitivo; quia propter sympathiam naturalem delectatio voluntatis excitat delectationem appetitus sensitivi, & e contra, ut experientia constat. Videamus nunc, an prædicti quatuor actus, quando sunt de objecto illicito, semper sint peccaminosi.

6 Dico primo, Cogitationem intellectus de re mala, v.g. de copula illicita, ex se non esse malam. Patet, quia ea cum laude est in Theologo casus conscientia speculante, & se de illa scientia delectante; imo etiam est in Angelis, & Deo, qui ejusmodi turpia cognoscunt. Quando etiam est involuntaria, non esse peccatum, jam omnibus est exploratum.

7 Dico secundo, Actum voluntatis, quo ipsa vult, ut intellectus cogitet de re mala ob finem bonum, malum non esse, ob finem malum, esse malum. Hinc si id velit propter delectationem, quæ est in ipsa mera, & speculativa cogitatione, quantum ex hoc capite non peccat; si autem velit id propter delectationem, quæ est in ipsa re mala, v.g. in copula, vel in ipsa cogitatione, ut relata ad copulam, sane peccat. Ratio est manifesta, quia talis est delectatio, seu voluptas, qualis res, seu objectum, unde ea desumitur: voluptas enim ex Aristotele, *l. 2. Et hic c. 4. Lessio l. 4. c. 3. dub. 15. n. 108. & passim*, est perfectio operis, seu ipsius pars, & complementum. Cum igitur cogitatio speculativa non sit mala, mala autem sit ipsa rescogitata, v.g. copula illicita, ut item mala ipsa cogitatio, ut ad rem malam relata, eandem bonitatem, vel malitiam participabunt prædictæ delectationes, quas voluntas tamquam fines intendet. Quid, si voluntas velit cogitare res malas, neque propter finem malum, idest copulæ, neque propter finem bonum, v.g. studendi, sed propter levitatem, vel vanitatem, vel

otio-

otiositatem, quæ ex se sunt fines venialiter peccaminosi? Resp. id mox in fine n. seq. dicendum.

8 Dico tertio, Imaginationem de re mala, si sit involuntaria non esse peccatum, sicuti diximus de cogitatione intellectus, ut est doctrina nimis trita, quia non est peccatum, ubi non est voluntas. At si sit voluntaria, id est cum pleno consensu voluntatis, sed ob bonum finem v. g. studendi, non esse ex se peccatum, diximus sæpe; sicuti ob finem malum, vel ob finem, ut appetitus sensitivus turpiter commoveatur, peccatum esse, numquam dubitavimus. At difficultas est, si sit in rebus obscænis solum ob delectationem, quæ ipsa imaginatione sentitur, ibique persistat, an sit peccatum mortale? Afferro esse semper mortale. Rationem huius alii alium de ducent, quæ semper mihi difficilis est visa. Ratio ergo, & quidem pro praxi notanda, ac sapius a nobis repetenda, est, quia voluntarie, & deliberate imaginari velle turpia sine bono, vel certe commodo aliquo siue (is enim bonus finis alio mentem, atque adeo ab ipsis turpibus divertit) multo magis ob delectationem ibi existentem, falsum est in ipsa imaginatione persistere: nam, quamvis ia se sit actus inefficax, nec tu illum assumes, ut procedas ad ulteriores turpes actus, tamen ipse ex se propter sympathiam, & connectionem nostrarum potentiarum, earumque actuum, ad se advocat ipsam commotionem spirituum genitalium, & motuum inordinatorum appetitus carnalis. Quid enim magis hominem commoveret ad turpia, quam illa eadem turpia serio propter meram delectationem, etiam speculativam, imaginari, ut experientia certissime constat? Imo bene dicit S. Th. de verit. q. 15. art. 4. raro abesse a tali delectatione consensum in opus ipsam. Cum ergo eam commotionem numquam procurare liceat, nec licebit ea turpia velle positive imaginari. Positive dixi; nam eam imaginationem solum permittere an quis licite possit, mox dicetur c. 2. Quod dictum est de imaginatione, dic de cogitatione: nam eodem modo convinceretur quis velle procurare illicitas illas commotiones; siquidem propter magnam dictam sympathiam, quam habent ii actus, & potentia inter se, illæ commotiones quasi necessario consequuntur. Idem videtur dicendum de quodam, quem valde delectabat odor (an fetor?) spermatis, quamvis, ut dicebat, ad aliud pravum objectum nullatenus animum intenderet. Idem, inquam, videtur: illa enim delectatio de re tam proxime objecto periculoso conjuncta, si serio a non uxorato suscipiatur, vel signum est effectus pravi, vel certe grave periculum avertit in turpem affectum incidendi. Hæc autem dicta sunt in rebus obscænis: de quarum delectatione iterum mox c. 5. §. v. redibit sermo; nam quid in aliis materiis, ibi afferam §. 1.

9 Dico quarto, ipsum actum voluptuosum appetitus sensitivi, si est sequens ad rem deliberate imaginatam, seu volitam, graviter malam, peccatum mortale esse: quia, ut dictum est, talis est delectatio, qualis res, unde consequitur. Quod si sit sequens ad imaginationem, vel cogitationem rei leviter malæ, ut ad tactum jocosum manus, ad ulteriora non transcendentem, erit veniale. Id quod constat ex sparsim supra dictis de sexto præcepto. Si denique sequatur nobis nolentibus, seu certe sine consensu deliberato; quod accidit in primis motibus, quando sine advertentia pravum objectum imaginatur, vel quando nullo etiam præimaginato pravo objecto, fervet in nobis abundantia spirituum generationi servientium, nullum esse peccatum, palam est; quia supponimus nullum adesse consensum voluntatis; de qua tamen re mox explicatius plura dabuntur.

10 Afferamus nunc modum, quo quis cognoscat, se non delectari de objecto malo, v. gr. de copula, nec de cogitatione ut relata ad rem malam, nec de cogitatione ex levitate, & otiositate, sed de mera ipsa cogitatione, quæ ex n. 1. est etiam in Angelis, & consequenter ex se peccatum non est.

11 Ad id dignoscendum dantur tres Regulæ. Prima est, quæ jam dicta est, de fine: Si enim ob finem bonum studendi, medendi partes v. g. inhonestas, sciendi artificium, & stratagemata, quæ fiunt in bello, quamvis iniusto, & similia, cogitationem illam de re mala admittas, præsumis solum velle puram delectationem mere cogitationis: Si autem sit ex fine otioso, & vano, periculum est, ne sit ex affectu ad ipsam rem malam: & in rebus turpibus esse peculiarem rationem id condemnandi, jam modo dixi n. 8.

12 Secunda Regula est: Ut videas, an tu reflectas super ipsam cogitationem, ipsam volendo; nisi enim ad illam saltem implicite, & in actu exercito reflectas, jam signum est, te velle potius objectum, quam cogitationem de iplo.

13 Tertia: Ut advertas, an cogitando aliarum rerum non maliarum eventus, causas, artificia, &c. æque delecteris, atque cogitando similia in rebus malis, iniustis, obscænis, &c. Si plus delecteris in his, signum est affectus pravi; si æque, signum est non mali affectus. Vide, quæ dixi, cum de turpiloquio, l. 7. c. 8. §. 4.

CAPUT II.

An ad peccatum evitandum opus sit positive resistere cogitationibus, & motibus pravis.

1 S Tatus questionis est, an quando intellectus incidit sine deliberatione in cogitationem illicitam, v. gr. de turpi copula, possit, extra Matrimonium, licite voluntas permittere ipsam cogitationem, non quidem positive ei consentiendo, id enim clara esset culpa, sed non resistendo, & negative se habendo? Idem queritur, propter paritatem rationis, de motibus, & delectationibus illicitis quæ interdum, ut modo diximus, etiam nobis nolentibus, insurgunt in appetitu sensitivo, hoc est in carne: an liceat eas simili modo permittere, non

quidem illis consentiendo, seu illas positive admittendo; id enim clara esset turpitudq; sed solum non reprimeudo?

2 De hac re, non ego loquar, sed Castropalaus s. t. 1. tr. 2. disp. 2. p. 10 §. 5. n. 3. (legatur Joannes Sanchez, qui fufe idem probat disput. 21.) qui sic habet: *Et si supradicta sententia affirmans esse peccatum, quando voluntas non reprimat, neque coeret, cum possit, valde probabilis sit; tamen probabilior mihi videtur non peccare mortaliter voluntatem, que non reprimat hos turpes motus, sed mere negative se circa illos habet, dummodo absit periculum pollutionis, aut ulterioris gravis consensus. Tenent hanc sententiam Cajetanus, Navarrus, Toletus, Philarchus, & alii plures, quos refert Salas. Et licet ipse noluerit suam mentem declarare, satis insinuat esse pro hac sententia, ut legenti patebit.*

Probabilissimam esse affirmat Thomas Sanchez, qui hanc reputat probabiliorum in rigore metaphysico, practice tamen aliam dicit esse veram. Præcipua ratio, que me movet, est, quia huiusmodi motus a natura proveniunt, ita ut omnes coercere sit impossibile, aliquos difficillimum. Non est igitur credendum de divina bonitate, salutem eternam hominum his periculis exposuisse esset enim salus æterna cujuslibet hominis non levi periculo exposita, si, cum a natura sit in malum proclivis, arctatus sit; non solum non admittere hos motus, sed etiam illos reprimere, & coercere. Item si obligatus esset homo hos motus reprimere cum possit, obligaretur sane media apponere non difficilia ad reprimendum: Ergo si videat hos motus consurgere, eo quod in loco tali, vel tali modo decumbit, tenebitur a tali cubitu abstinere, imo surgere, & se aliquantulum verberare, quod certe est durissimum, & pauci admittunt. Deinde peccabit mortaliter si non evitet causas, ex quibus cognoscit huiusmodi motus pravis insurgere; nam si postquam excitati sunt, tenetur illos reprimere, a fortiori tenebitur reprimere, ne excitentur. Tenebitur ergo sub mortali sceminam non alloqui, nec videre, aliaque similia omittere, que in omnium sententia, vel bona sunt, vel solum venialia. Denique argumenta contrarie sententia non urgent, &c.

3 Hæc Castropalaus, qui respondet ad quinque argumenta, quibus fundatur prior sententia, quæ, si libet, lege. Illud fatetur cum communi, esse veniale (lege Joannem Sanch. loc. cit. qui n. 3° nec esse veniale contendit) si, cum possis, non reprimas, neque excusationem habeas, cur non reprimas: quia negari non potest; illos motus esse deordinatos, & ad copulam incitare. Excusatio autem sufficiens esset ea, quæ est necessaria, vel utilis tibi, vel alteri, ut audire Confessiones, legere, studere, urbane loqui cum foemina, equitare, & multo magis excusabitur timor, ne dum attendis ad volendum positive reprimere, cretcat tentatio: tunc enim, imo & semper in ejusmodi tentationibus consultissimum remedium est, statim avertere cogitationem ad alia objecta non illicita, præsertim quæ te maxime afficiunt: id enim tunc non solum est negative se habere, sed certe resistere. Quæ omnia, & etiam si prævideatur pollutio, sed non intendatur, nec sit periculum consentium dicta a nobis sunt latius, sup. l. 7. c. 3. §. 5. n. 98.

4 Objicis: Dictum sæpe supra est, cogitare turpia, vel assumere ea, quæ notabiliter influunt ad pollutionem, commotionemque carnis esse mortale; quia tunc esset illas procurare, quod numquam licet: ergo etiam non reprimere; nam id, maxime in naturis calidioribus est, virtualiter velle, seu acceptare causam notabiliter influentem.

Respondeo negando consequentiam: neque enim, non reprimere, sed solum permittere, est acceptare causam notabiliter influentem; tum quia solum permittens, nec vere vult, nec consentit, nec acceptat, ut supponimus, esto non reprimat: tum quia nemo negabit, plus commovere carnem, & incitare ad turpes commotiones, velle positive illos motus, illasque turpes cogitationes fovere, quam circa easdem se habere negative. Illud igitur probabiliter ex se influit, non hoc.

CAPUT III.

De delectatione Morosa.

CUM Delectatio Morosa sit, & experitur in ipsis cogitationibus internis, huc maxime ejus explicatio pertinet. De qua sic in Meth. Conf. lib. 2. c. 7. §. 1. ego disserui.

2 In hoc differt desiderium, & consensus in copulam v. g. illicitam (idem dicendum in aliis materiis) a delectatione ipsa, quam quis habet de eadem copula; quod desiderium est actus ex se efficax, & consummatur, seu consummari intenditur in ipso opere externo fornicationis: delectatio vero est actus ex se inefficax, & consummatur interiorius; non enim transit ad volendum exequi id, de quo quis delectatur: nam propterea dicitur etiam delectatio morosa, quia peccans, dum moratur in ipsa delectatione, nec ad opus consummatum procedere intendit, in eadem veluti conquiescit. Cum autem certum sit in desiderio, & consensu, imo in gaudio de re illicita jam habita debere coram Confessario aperiri conditionem personæ desideratæ, hoc modo: *Desideravi monialem, nuptam, &c. & in homicidio, desideravi occidere Patrem, & Fratrem: &c. seu gavisus sum occidisse Patrem, Fratrem, &c.* quia tales voluntatis actus supponuntur esse contra diversas virtutes, unde & sine dubio sumunt suam specificationem a talibus objectis specie morali diversis: cum, inquam, certum id omnino sit, celebris controversatur questio de delectatione morosa: An scilicet si quis solum delectetur (sed non desideret) de copula, quam cogitat cum nupta v. gr., vel moniali, debeat id explicare? An potius sufficiat dicere; *toties venere de copula illicita delectatus sum illam cogitando?*

3 Et, ut pro nostra consuetudine scholasticas quaestiones praetermittamus; Dico, probabilem esse sententiam docentem sufficere, sine obligatione declarandi personas, circa quas ejusmodi morosa delectatio versata est. Ita Vasq. p. 2. dist. 111. & 112. Castrop. tom. 1. sr. 2. disp. 2. p. 10. §. 4. alique non pauci. Ratio est, quia delectationes ejusmodi non variantur specie ex varietate conditionum illarum personarum. Non variantur autem, quia satis superque, & adequate sumunt, contrahuntque suam omnem turpitudinem ex oppositione cum virtute temperantiae, quae nunc sola violatur: neque ille animus, sic sistens in sola ea voluntate, procedit ad violandum, seu ad desiderium violandi jus speciale conjugatae, solatae, sacrae. &c. ergo satis explicatur per solam oppositionem ad virtutem castitatis.

4 Non sic, si quis delectaretur de concubitu conjugatae formaliter, uti conjugata est, seu ut nupta est, seu ut sacra est (id, quod certe rarissimum erit) tunc enim esset necesse id explicare, ut ex se patet: nam propterea, si quis se morose delectaret de concubitu sodomitico, non satis esset, si diceret: *Delectatus sum de copula illicita*; sed debet hanc specialitatem explicare, quia tunc formaliter delectatio versatur in talem copulam, ut diversam a naturali congressu.

5 Quod diximus de delectatione morosa, videtur etiam locum hanc sententiam dicendum de aspectibus, quando quis respicit mulieres affectu venereo, sine progressu ad eas concupiscendas; quia tunc videtur similiter, interius delectatio tota consummari. At si easdem venereo mortali affectu tangeres, quia exterius actio consummatur, esset personae conditio declaranda.

6 An vero sicuti certum est, quod qui vovit castitatem, si morose delectetur de objecto turpi, v. g. de fornicatione, debet explicare suum votum, quia sic adversus Castitatem, adversus Religionem delinquit; ita conjugatus, si similiter morose delectetur, obstringatur in Confessione explicare, se esse conjugatum; affirmat Vasquez, part. 2. sr. 2. disp. 112. c. 2. n. 10. quia fides Matrimonii obligat non solum corpus, sed etiam mentem in aliud objectum turpe non collocare: negat Hurtadus, de subjecto pecc. disp. 4. diff. 10. his verbis: *Docet Vasquez, conjugatum, qui venere delectatur de fornicatione cum non sua, non tantum peccare peccato luxuriae contra castitatem, sed etiam peccato adulterii contra fidem Matrimonii. Id tamen difficile est, & absque sufficienti fundamento probatum, quia difficile est, & absque sufficienti fundamento, in Matrimonio praestari conjugati non collocandi mentem in aliena. Hæc Hurtadus sane probabiliter.*

Idem esse in tactibus ex se honestis, v. g. osculo more patriæ, sed inhonesto tantum ex pravo affectu, colligitur ex dictis.

De locutione turpi sistente in sola locutionis delectatione, dixi in superioribus, lib. 7. c. 8. praesertim §. 4.

De unico actu desiderii versantis circa multa objecta, dixi c. 1. §. 8. & 9.

7 Hæc in *Methodo Confessionis* pro ea occasione in medium attuli: ubi supposui, delectationem internam de objectis graviter illicitis voluntarie sumptam esse peccatum: quod, licet certum sit, si quidem non multo ante diximus talem esse delectationem, quale est objectum, unde illa conquiritur; tamen adhuc tanquam in proprio loco idem hic distinctius est explicandum, & illustrandum magis, quod jam in cap. seq. faciam.

8 Sed nolo illud hic non addere: Emmanuel Sà, *V. Confessio*, n. 16. sic habet; *Qui delectatus est de peccatis praeteritis alias confessis, id solum oportet confiteri, non autem exprimere, quae illa fuerint peccata.* Verum id fuit in editione Romana deletum. Et quidem merito; nam delectatio in peccata diversa quamvis jam confessa, non tendit in unam rationem communem, sed in ipsas malitias homicidii, v. g. furti, fornicationis, &c. Lege Sanch. lib. 1. in Dec. c. 2. n. 11. dicentem se latere fundamentum hujus doctrinae Emmanuelis Sà.

C A P U T I V.

In quo vitae statu, liceant cogitationes quaedam morosae in materia luxuriae.

1 Sermo esse potest Primo, quoad omnino solutos: Secundo, quoad conjugatos: Tertio, quoad Sponsos: Quarto, quoad olim conjugatos, nunc solutos, id est quoad viduos.

2 Quoad omnino solutos: Sicuti his sub mortali non licet copula, pollutio, distillatio, commotio spirituum generationi inferentium, ita nec delectatio, nec cogitatio morosa de illis. Sicuti autem hi, solum sub veniali, exercent multos actus non libidinosos, & sub nullo peccato actus naturales, ut fusc explicuimus, lib. 7. c. 8. §. 1. ita sub veniali, vel sub nullo eorum delectationem capiunt, & cogitationem usurpant. Quae omnia patent ex illo Aristotelis fundamento, quod talis sit delectatio, quale illud, unde desumitur.

3 Una superest pro omnino solutis hic explicanda difficultas. An ii licite queant delectari morose in voluntate, vel in appetitu sensitivo, cogitando, vel imaginando copulam, quam sperant habere cum foemina, quando illam uxorem ducent? Et respondeo non licere: Ita Sanch. lib. 9. de matr. disp. 47. num. 4. alii citat. quibus adde Vasq. par. 1. tom. 1. disp. 114. Quamvis enim eam sperare, imo & desiderare licite valeant, id tamen solum intra terminos, & cancellos esse debet, quibus non transiliant ad delectationem libidinosam praesentem, hoc est, cui in eo statu, quo soluti sunt, voluntarie adhaereant. Ratio est, quia illa delectatio de futura copula apprehensa ut praesenti, vel etiam

apprehensa ut futura, sed nunc praesentem delectationem, motuque sensuales pariente, prohibita est solutis; ergo illi illicita. Prohibita autem est, quia ex se influit in libidinem, & est ejus inchoatio, ut diximus sup. c. 1. cit. n. 8.

Quo autem modo, data causa excusante possit persisti in operationibus, licet ex illis praevideatur pollutio, distillatio, &c. dixi fusc sup. l. 7. c. 3. §. 5.

Quoad Conjugatos, dixi plene sup. ib. c. 3. §. 5.

4. Quoad Sponsos, Sponsalque: Sicuti sup. concessimus his licere quosdam pudicos tactus, amorisque signa, quando exhibentur sine periculo pollutionis, & consensus in illam, modo ib. explicato; sic in praesenti concedimus, posse eos morose in illis pudicis actibus, amorisque signis delectari; eaque cogitare, vel imaginari, sine praedicto, vel simili periculo. Ita Sanch. ib. n. 6. Vasq. ib. n. 2. Less. lib. 4. cap. 3. dub. 15. n. 120. lege Bonac. mox citandum. Patet id ex illo principio toties dicto; *Cui licet operatio, licet voluptas inde derivata.* Contra, sicuti ibid. docuimus, his nequaquam licere tactus impudicos, & multo minus copulam, ita hic propter idem principium affirmamus, nec cogitationem morosam de illis, nec delectationem, ulla ratione licere; Illi ergo licite poterunt desiderare copulam modo dicto n. 3. de solutis, sed non eis licebit de illa delectari; nam in hoc sunt omnino solutis pares.

Unde mihi displicet Fagund. *precept. 9. in Dec. c. 4. n. 3.* docens probabile esse, id licere; non enim est probabile, etiam propter rationes, quas ipsemet prosequitur. Et quæso te, Fagundez, si dum respondes ad primum argumentum contrariæ sententiæ, sic habes: *Ad primum dico, delectationem appetitus sensitivi talem esse, quale est objectum, unde cum feratur ex sua natura in objectum praesens, hoc est in matrimonium praesens, & tale matrimonium non detur, sequitur evidenter esse copulam mortalem: Si, inquam, sic doces, qua ratione, in eodem loco ante sex circiter lineas, docuisti contrarium esse probabile? Certe semis omnes, non esse probabile id, cujus contrarium est evidens.*

5 Quoad Viduos: Dico, hos posse pari modo gaudere de copula habita, & desiderare futuram pro tempore, quo forte transibunt ad secundas nuptias; sed nullo modo, in praesenti delectari. Ita Sanch. ib. num. 8. Vasq. part. 2. tom. 1. d. 114. n. 3. Castrop. tom. 1. tract. 2. p. 10. §. 2. num. 7. Bonac. de matr. qu. 4. part. 8. num. 14. Patet id ex modo dictis. Gaudere enim est copulam praeteritam licitam dumtaxat approbare; & desiderare, est futuram eandem licitam velle, quæ non sunt prohibita. At delectari extra statum actualem Matrimonii de illa, sive ut praesenti, sive ut praeterita, vel futura, sed ut praesentem delectationem pariente, illicitum est, ut modo diximus de omnino solutis. Qua ratione in praedictis gaudio, & desiderio possit subreperere mortalis culpa, dicam mox cap. seq. §. 2. num. ult.

C A P U T V.

An, & quando a cogitationibus malis censeatur separari malitia, ut illæ, earumque delectatio licite admitti possint.

1 ID duobus modis uluvenire potest: primo per præcisionem, ut si quis cum delectatione cogitaret de esu carniarum; imo, & eas desideraret, præcindendo, an sit prohibitus necne, an v. g. fiat die vetito Veneris, an die Dominico. Secundo, per appositam conditionem; ut si quis delectaretur de aliquo malo objecto sub conditione, si malum non esset. V. G. sic: *Delectator, imo & cuperem hodie comedere carnes, si dies vetitus non esset.* Uterque modus suas proprias difficultates habet in materia luxuriae, quas non habet in cæteris materiis; nam propterea separatim de singulis erit disputandum.

§. I. Per præcisionem in aliis materiis a luxuria.

Regula universalis hæc est, ex Lessi lib. 4. c. 3. dub. 15. Vasq. 2. 2. d. 190. c. 2. Sanch. Castrop. mox citandis. Quoties ab objecto graviter illicito potest separari malitia, per præcisionem intellectus, toties non erit mortale de illo delectari. V. G. quia a comestione carnis illicita die Sabbati, potest intellectus separare, seu præcindere comestionem carnis a circumstantia Sabbati, unde tunc comestio remanet non mala, cum tota ejus malitia ex sola prohibitione pro die Sabbati dependeat: ideo tunc cuilibet fideli licebit de illa comestione mente; & cogitatione delectari, imo & eandem desiderare. Ratio est manifesta, quia objectum sic menti representatum nullam involvit malitiam; ergo non est, unde in illo immorari sit illicitum. Contra vero, quoties separari eo modo non potest, delectari de eo, vel illud velle, nequaquam licebit, v. g. quia ab actu odii Dei non est separabilis, nec ab intellectu quidem, malitia; ideo nec de eo delectari, nec illum cupere licet.

2 Hinc subdenda est alia secunda Regula ex iisdem. Quandoquidem in omnibus objectis solum illicitis ex præcepto quocumque positivo semper est separabilis per intellectum malitia, ideo, ea malitia per intellectum præcisa, seu non intellecta poterit fidelis in iisdem delectari, eademque desiderare. Atque ex hac regula fit, ut possim oblectari de negatione auditionis Missæ Dominicæ, de esu praedicto carnis die Quadragesimæ, de ingressu prohibito in Monasterium Monialium, dummodo ab his abstraham per intellectum, seu non intelligam circumstantiam dici.

diei Dominicæ, Quadragesimæ, prohibitionis. Nam si delectarer de iisdem ut prohibitis, seu ut illis circumstantiis subjacent, illicite me delectari, nimis est exploratum. Gaudebat quidam Sacerdos se per inculpabilem oblivionem Matutinum diei hesterni non recitasse; & reprehendebatur ab alio nimis Religioso Sacerdote. Huic dixi potuisse illum gaudere de carentia illa laboris, quæ tunc nullo modo peccaminosa fuit, atque adeo tale gaudii objectum erat ab omni malitia separatum, nedum separabile. Delectabatur alius se occidisse inimicum, & quia id fuit in Ecclesia, dubitabat, an committeret mentale sacrilegium, sic se delectando. Respondi, licet commiserit sacrilegium, quando occidit, quia opus externum homicidii non fuit separatum ab Ecclesia; tamen si ipse nunc non delectetur nisi de occisione, abstrahendo a loco, sacrilegium non committit; quia nunc ejusmodi delectatio peccaminosa, quæ est interior, cadit in solam occisionem, & non in locum sacrum.

3 Subdo & ego, & Castropalaus, tom. 1. tr. 2. disp. 2. p. 10. §. 2. n. 22. *vers. dico quarto* (non tamen Thomas Sanch. loco mox citando) aliam tertiam Regulam. In aliquibus objectis jure naturæ illicitis potest ab intellectu separari malitia, in aliquibus non potest: licite igitur in illis delectabitur, illicite delectabitur in his. Ratio est eadem jam dicta. Dico, *delectabitur*, non vero hic addo *desiderabit*; id quod mox num. 4. facile intelliges. Quoniam ergo ab odio Dei, ab idololatria, a mendacio, ab infidelitate, a desperatione, juramento falso, ea præcisio fieri ab intellectu non potest, quacumque enim facta abstractione semper remanet mala; ideo nec licebit de illis unquam oblectari. At quia ejusmodi separatio fieri potest in homicidio, daello, furto, detractioe de vero crimine, & similibus, ideo licebit ex iis sic abstractis delectationem cogitando capessere. Quod autem fieri separatio possit (id quod notat Sanch. lib. 1. in Dec. cap. 2. nu. 10. nam propterea tertiam hanc regulam minus approbat) inde probatur, quia homicidium auctoritate publica, & in bello injusto commissum, furum urgente necessitate, detractio de vero crimine in defensionem justam facta, mala non sunt: ergo separari ab illis malitia potest; ergo juxta primam regulam delectari de illis sic a malitia purgatis homo licite valet. Confirmatur: nam ob aliam rationem potuit Azor. p. 1. lib. 4. cap. 6. qu. 1. sine, culpæ nequaquam damnare Militem, si is fingens se ducem in bello justo, solum delectaretur, quod fortiter, ac strenue pugnaverit, quod se defenderit, quod similia fecerit. Nec ob aliam ipse idem Sanch. lib. 1. in Dec. cap. 2. nu. 35. (vide etiam nu. 16.) peccati non damnat laicum, qui delectaretur cogitare se audire Confessiones; abstrahendo, an habeat jurisdictionem, Sacerdotiumque, necne: & tamen est jure naturæ prohibitum pugnare in bello in justo, & audire Confessiones sine jurisdictione, &c.

4 Objicies primo: Prædicta omnia ex natura sua illicita non potest licite voluntas velle, seu desiderare; ergo nec in iis absolute delectari. Ita supra lib. 5. §. 3. Respondeo negando consequentiam; Nam desiderium, & voluntas efficax, seu absoluta tendunt ad ponendum ipsum opus externum; quod semper, si est ex se illicitum, est illis circumstantiis vestitum, atque adeo semper malum: id quod non est in mera delectatione, quæ cum sit actus inefficax, & consummetur interior, poterit sequi ab objecto repræsentato, ut non malo; sine ulteriore progressu ad ipsum opus externum, ut supponimus. Atque ex his vide cur modo nu. 3. dictum est (*licite quis delectabitur*, non vero *desiderabit*) quod satis fit innuisse.

5 Objicies iterum: Imaginativa non potest imaginari hæc objecta ex se mala, nisi ut ipsa in resunt, atque adeo malitiam separare non potest ab objectis ex se malis; ergo pariter nec intellectus. Respondeo: quidquid fit de antecedente, quod Philosophis decernendum relinquo (lege Castrop. t. 1. tr. 2. disp. 2. p. 10. §. 1. n. 5.) nego consequentiam: Nam imaginativa, quæ est potentia sensitiva, esto non apprehendat res, nisi perinde ac sunt externæ, & sensibiles; at intellectus habet vim abstrahendi unam rationem ab alia, ut ex iisdem Philosophis tanquam certum merito supponimus.

§. II. Per præcisionem in materia luxurie.

1 **L**icet in materia luxuriæ possit quis aliquando separare omnem malitiam ab objecto turpi, potest enim in copula fornicaria considerare ipsam copulam, præscindendo ab eo, quod fit cum non sua; ut item potest oiculum apprehendere sine macula impuræ libidinis, ut etiam impudicos tactus partium inhonestarum simili modo valet a turpitudine luxuriæ separare, sicuti facit Medicus, quando eas considerat, ut illas medeatur: tamen voluntarie, & serio sine ulla necessitate, vel saltem commoditate, in prædictis, sive in voluntate, sive in appetitu sensitivo, eadem voluntate consentiente, delectari, etiam malitia per intellectum abstracta, esse extra Matrimonii statum mortale, indubitatum mihi est. Ita Vasq. p. 3. disp. 109. c. 3. tr. 3. dub. 6. sect. 4. Basil. Pontius, l. 10. de matr. c. 16. §. 2. n. 8. Ratio ducitur ex illo fundamento alias allato, quodque sæpius in hac materia esse repetendum prædixi: quia nimirum propter mirabilem sympathiam harum potentiarum, & actuum, voluntarie in iis delectari, est (ex Castrop. tom. 2. tract. 2. disp. 2. punct. 10. §. 2. num. 6. contra Sanch. lib. 9. de matr. disp. 47. num. 1. & lib. 1. in Decal. cap. 2. a num. 31.) velle habere in se aliquid, quod notabiliter influat in pollutionem, distillationem, commotionem, quod nunquam licet influat, inquam, si non per veram causationem (volo enim abstrahere a speculativis disputationibus) certe per dictam potentiarum, & actuum connexionem, ut ipsa experientia nimisclare testatur. Quæ ratio, quia non

militat in materiis a luxuria distinctis, ideo in illis potuimus voluntatis delectationem concedere; quod hic nulla ratione possumus.

2 Hinc non licebit delectari de pollutione habita in somnis, vel tibi soluto de copula maritali inter conjuges. Ita Sal. tr. 1. 3. disp. 6. sect. 32. n. 219. Basil. Pont. loc. cit. n. 13. Castrop. loc. cit. n. 10. quia licet hæc sine peccato fiant, & a malitia separentur, tamen illa delectatio præsens serio suscepta, est ex se excitativa impuræ commotionis. Fateor tamen posse te gaudere de prædicta pollutione, & illam desiderare ob finem bonum deoneratæ naturæ, atque etiam gaudere, vel desiderare, ut legitimi conjuges debitum sibi reddant. Ita idem ibidem, & innumeris apud Dianam, p. 3. tr. 5. ref. 87. & apud Caramuel. in Reg. S. Bened. n. 1051. nam illud prius non est delectari de pollutione, sed de pollutionis effectu, qui bonus est; & hoc posterius non est de copula delectationem sumere, sed copulam legitimam approbare, quod certe nihil continet impuritatis.

3 Unum adverte: si gaudium, vel desiderium sit tantum, ut degeneret in delectationem libidinofam, cum tuo consensu in illam; ne gaudium quidem, vel desiderium fore licitum, idque propter excitatam impuram delectationem, modo jamjam dicto.

§. III. Per appositam conditionem in aliis materiis a luxuria.

1 **R**egula generalis sit hujusmodi, ex Vasq. p. 2. disp. 116. c. 2. Sayro, in clavi. lib. 8. c. 7. n. 28. & 29. Salas; loc. cit. sect. 37. n. 108. Sà, verb. Peccatum, n. 2. Bonac. de matr. quæst. 4. punct. 8. num. 21. Sive res sit primo prohibita jure positivo, sive secundo jure naturæ, a qua se separari, per abstractionem intellectus, possit malitia, ut modo dictum est; sive tertio res sit eodem jure naturæ prohibita, a qua separari malitia non possit, nunquam est mortale illud desiderare, & in eo delectari, si apponatur conditio. Exemplum primi est: *Cuperem, vel cum delectatione cupio hoc die Sabbati comedere carnes, si vetitum non esset, vel si concessus dies esset, vel si liceret, vel si non esset peccatum*. Hoc ex Cajetan. in summa Verb. cogitationis peccata, reducitur quando res est prohibita ex voto, ut si quis ita sentiat: *Si non fuisset ingressus in Religionem, non ingrederetur: si non voruisset jejunium, comederem*. Exemplum secundi: *Cuperem, vel cupio interficere latronem, si essem Judex; furaver, si non esset peccatum; infamarem aliquem, si justam haberem infamandi causam, vel si liceret*. Exemplum tertii: *Mendacium proferrem, Idolum adorarem, odio Deum haberem; cuperem hæc facere, si non esset Dei offensam, si liceret, &c.* Ratio omnium horum est, quia hæc est voluntas inefficax, quæ nihil ponit in esse, & cum illa bene stat efficax, & absoluta voluntas, quæ ad illa agenda nequaquam procedit. Sensus enim est: *Ego nolo efficaciter, & absolute comedere carnes die vetito, volo manere in Religione, nolo jurari, nolo proferre Deum odio habere; quamvis si hæc omnia peccata non forent, hoc est Dei, & Domini mei offensam, facile mea infirma voluntas in illa propenderet*. Atque ex hac tertia parte regulæ, vides latius patere ad amovendum peccatum apponere conditionem, quam solum per intellectum abstrahere: siquidem abstractio non potest haberi in rebus in se intrinsece malis, ut §. 1. n. 3. vidimus; potest, ut jam dictum est, apponit conditio.

2 Adverte duo: Primo in duabus partibus hujus regulæ consentire fere Doctores; at in parte tertia dissidere vehementer. Nam Sanch. alios referens, lib. 1. in Dec. c. 2. num. 23. & Basil. Pontius, l. 10. de matr. cap. 6. n. 20. (æquales Doctores!) contendunt esse mortale. Vasq. part. 2. disp. 116. cap. 2. & Castrop. alios referens, to. 1. tr. 3. disp. 2. punct. 10. §. 8. n. 4. (æqualia item Doctorum lumina!) docent mortale non esse desiderare, apposita prædicta conditione, ea, quæ in se inseparabilia sunt a malitia: quorum posteriorum, quos nos sequimur, ratio est, quia argumentum quod urget in prima, & secunda parte regulæ, militat & in tertia. Lege Castropalaum, qui adversariorum rationes optime diluit.

3 Adverte secundo, ex aliquo capite evenire aliquando, ut in his velleitatibus (sic vulgo appellantur voluntates hæc inefficaces) peccetur mortaliter, ex pravo nimirum actuali aliquo affectu, quo imperentur. Si quis enim sic ex animo dicat: *Cuperem vindicari de meo inimico, si mihi liceret. Odio haberem Deum, si non esset peccatum, &c.* aufert quidem malitiam per appositionem conditionis; sed si hi actus impetentur a vero odio inimici, & Dei, jam ex hoc capite peccata erunt mortalia. Nam propterea, quia hic actus, *Destruerem Deum; Destruerem inimicum, si non esset peccatum*, proficiscitur ab odio actuali Dei, vel inimici; ideo, ut idem Castrop. ib. n. 5. notat, semper erit peccatum, non ex se, sed ex principio, idest ex odio actuali, unde procedit.

§. IV. Per appositam conditionem in materia luxuriæ.

1 **R**egula præcedenti allata §. etiam valet in hac materia. Ita Castr. ibidem. Quare si sic quis cuperet: *Fornicarer cum illa, nisi esset cum Dei offensam; Uxorem ducerem, nisi essem Sacerdos; cum Berta me conjungerem, si mea esset uxor, &c.* non peccaret, quia per illam conditionem, jam aufertur ab his actionibus malitia. Quamvis enim eam conditionem cognoscam nunquam ponendam, vel etiam facti impossibile esse, ut ponatur; tamen sufficit ad vitandum peccatum, si ego illas actiones, absolute, & efficaciter nolim, ut modo sup. §. 3. de aliis materiis dictum est.

2 Duos tamen hic scopulos cave, quam occultos, & periculosos plenos alez! Alterum, facile hos actus interdum procedere ab alia actuali voluntate absolute peccaminosa; & tunc ea desideria esse mortalia ex hoc capite ita affirmamus, sicuti modo diximus de aliis materiis. Hac ratione peccat mortaliter adolescens, qui ex tur-

ex turpi amore in puellam dicat; *hanc vellem tangere, si mea esset uxor*: non enim peccat præcise ex hoc conditionato actu, quia jam per appositam conditionem eum omni labe purgavit, sed peccat de illo actuali turpi amore, qui hunc actum imperavit, ut in simili §. præc. dictum est.

3 Alterum non debere quempiam in his actibus, quamvis inefficacibus, longo tempore immorari, nec in illis serio delectari; tunc enim ejusmodi actus influerent notabiliter in pollutionem, vel commotionem obscenam: & sic recurreret doctrina toties inculcata de sympathia potentiatarum, & actuum, quod scilicet impura libido voluntarie procuraretur,

§. V. *Expenduntur aliquæ aliæ similes conditiones.*

1 **S**I quis ita animo sentiat, dicatque: *Nolo peccare, quia est infernus*, seu *ne ad Infernum condemner*, non peccat, imo meretur: quia tunc efficaciter a se peccatum remouet, propter motiui honestum; nam Deus consulto gehennam minatur, ne scilicet homines peccent.

2 At vero si optative sic dicat: *Si non esset Infernus, peccarem*, seu *vellem peccare*, peccat sine controversia. Ita Bonac. de matr. q. 4. punct. 8. n. 29. Suarez, lib. 2. de leg. c. 13. nu. 10. quia tunc sensus est, ipsum velle absolute peccare, & optare non adesse poenam Inferni, quod clara culpa est. Dico (optative) nam si solum enunciative, non peccat; fieret enim hic sensus: *Sum ego talis imbecillitatis, ut me cognoscam facile peccaturum, nisi me Deus compecceret timore Inferni*

3 Ex ea distinctione resolve illud, An sit peccatum sic esse: *Nisi essem Religiosus, fornicarer, te occiderem, vindicarer*. Si enim solum enuncias imbecillitatem tuam, qua, sine fræno Religionis facile lapsus fuisses; nihil peccas. At si dicas optative, seu etiam animo deliberato illud faciendi, si Religiosus non essem, manifeste peccas, quia sensus est te absolute velle peccare: idemque est, ac si dixeris optative; *vellem occidere, vellem fornicari*. Hoc tamen desiderium fornicationis sine præsentis appetitus delectatione non esset ex Sanch. lib. 1. in Dec. c. 2. n. 28. in specie Sacrilegium, quia per illam conditionem (si Religiosus non essem) tollitur circumstantia voti.

4 Ex eadem distinctione, si quis ita obloquatur: *Si non haberem rationem mei status, seu nisi mecum statum inspicerem, seu si essem Sæcularis, seu mihi floreret adolescentia, fornicarer, occiderem, vindicarer*, clare peccat, si optative se habeat, vel determinate ea velit, quia absolute affectum haberet ad peccata, & solum propter conditionem sui Status ab iis sese cohiberet. Sicut ergo peccaret, qui diceret: *si nemo me nunc aspiceret, fornicarer*, ita in prædictis. At si eadem enunciative proferret, non peccaret, quia sensus esset: *Ego infirmitatem meam agnoscens enuncio me, nisi ab hoc sancto statu repriuer, sine dubio peccaturum*: sicuti etiam nec peccat, qui enunciative sic dicit: *Nisi ab alio inspicerem, peccarem*; quia tunc pari modo solum ostenditur animi propensio, non vero absoluta determinatio peccandi. Ex his collige similia.

5 Illud superest dubium; An peccet, si quis ita sentiat, dicatve: *Si non esset timor Dei, nollem jejunare, nollem abstinere a fornicatione*. Quando enim sensus est: *Ex infirmitate, seu propensione mea nollem jejunare, vellem fornicari; sed quia mihi in corde sedet timor Dei, nolo absolute*, simile est hoc dictum illi alteri; *Nolo absolute peccare, quia est Infernus*, quod non esse peccatum modo n. 1. dictum est. Nec ergo est peccatum sic sentire, vel dicere. Bonac. de matr. q. 4. punct. 10. n. 30. absolute docet esse mortale, si ille intendat velle desistere a peccato, ob poenas, quas timet a Deo infligendas. Sed est distinguendum: si enim prædicta verba dicantur ex sensu prædicto, non est Bonacinae assentiendum: idque, tum propter dictam rationem, tum propter communem doctrinam, qua docetur Attritionem partem Sacramenti poenitentiae in hoc Dei timore fundari, ut fuisse alibi. Et recte Castr. l. c. §. 3. n. 5. sine, sic habet: *Numquam est peccatum, velle relinquere peccatum ob timorem Inferni, vel ob amissionem honoris: ob quemcumque enim finem pec-*

catum relinquatur, peccatum non est. At si eadem verba dicantur in sensu, quo quis velit absolute peccare, unde & optet infernum non esse, nemo ambigit esse peccatum, ut in simili diximus n. 2.

C A P U T VI.

Qua ratione dignoscatur voluntas consensisse mortaliter in peccatum. Remissive.

1 **D**E hac satis dilucide dictum est l. 1. c. 1. §. 4. num. 27. quod relege.

C A P U T VII.

Expenditur decisio Caramuelis de delectatione speculativa.

1 **C**aramuel, in Regula Sancti Benedicti nu. 1039. sic habet: *Joannes speculative proponebat sibi varia objecta, ut majorem delectationem haberet in Mollitie. Quomodo peccavit? Reperio tria consideratione digna: Finem, Entitatem medii, & Ordinationem medii ad finem. Finis est delectabilior pollutio. Non mutat speciem major, aut minor delectatio; & ideo non est opus in Confessione hanc circumstantiam aperire. Entitas medii erat licita, quia est actus speculativus, qui nullo modo interdicitur. Ordinatio medii ad finem non est mala, sed malitia finis, quia sicut materia existit existens formæ in sententia probabili, ita etiam in eadem, medium, si alias indifferens, inficitur non propria, sed malitia finis. Ideo in Confessione dicat: Commisi mollitiam, & sufficit. Haetenus ille.*

2 Sed non est audiendus; debet enim us fateri se contemplatum esse juvenem, vel foeminam, vel bestiam, &c. Ratio est, quia relictis his tribus a Caramuele consideratis, cum ipsemet loquatur hic de actu practico, qua nimirum ratione Joannes peccaverit, & confiteri Sacramentaliter debeat, videndum est quid fuerit in ipsa praxi. In ipsa autem praxi Joannes peccavit peculiari illo peccato cogitato, id quod probatur, quia ut vidimus sup. c. 1. n. 8. ea speculative contemplatio serio, & sine ullo fine, seu licita commoditate suscepta, & propter meram ipsam speculativam delectationem assumpta, per sympathiam evocat commotiones spirituum, imo & consensum voluntatis in illud idem objectum, quod speculative præterit contemplari. Si ergo Joannes consensit, quod facillime fecit, jam peccavit voluntate in aliud peccatum, præter ipsam mollitiam: si non consensit, se certe posuit in aperto, & proximo periculo taliter peccandi; imo illud periculum consulto amplexus est, quod esse peccatum ejusdem speciei cum eo, ad quod vergit ipsum periculum, scimus omnes. Ergo necessario id tanquam novum peccatum aperiendum est. Quare etiam si tanquam dexterimus sagittarius in ipsam solam speculativam contemplationem de pulchro v. g. juvene collimaverit; quandoquidem serio propter meram delectationem speculativam id fecit; multo magis, quia ideo sic contemplatus est, ut majorem delectationem in mollitie sentiret, non potest effugere, quin evidens, proximumque periculum subierit consentiendi in ipsum juvenem. Relege, quæ modo c. 1. n. 14. dixi, maximum signum esse affectus pravi, magis velle in pravis objectis speculari, quam in aliis

Conjugem cogitare alias pulchras foeminas, quo se ad actum conjugalem exciter, concessit solum speculative Sanch. l. 9. de matr. disp. 18. n. 6. quem nos attulimus, sup. l. 7. c. 3. §. 5. n. 13. nam pro praxi deinde addidit, id esse valde dissuadendum: & tamen in hoc casu finis est bonus, nempe actus conjugalis, & cogitatio illa non assumitur ut magis, quamvis in actu conjugali, delectetur. Certe finis bonus, imo & commodus, ut sup. innuit, sicuti etiam delectatio casta de propria conjugate, distrahit voluntatem a consensu illicito in alias personas cogitatas. At in casu, de quo loquitur Caramuel, omnia indicant periculum evidentiissimum in pravum consensum objecti cogitati.

Finis totius Operis in Decalogum.

I N D E X

Rerum, & Verborum, quæ in utraque parte Explicationis Præceptorum Decalogi Libris decem comprehensa, & in duas partes divisa continentur.

- A**
- Abbatissa.*
Abbatissa an possit irritare, dispensare, commutare Vota. lib.3. c.16. §.4. n.9.
 Quid de Jeunijs Ecclesie. 1.4.c.5. §.7. n.61
- Abortus.*
 Abortus. 1.6.c.2. §.4
- Absentia.*
 Absentia a loco festi qua ratione excusat a laborando. 1.4.c.3. §.2. n.10
- Absolvere.*
 Absolvere quis possit hæreticos. 1.2.c.1. §. per tot.
 Absolvere quis possit Maleficos, Divinatores, Sacrilegos, &c. 1.2.c.6. §.2. n.14
 Quis blasphemus. ib. §.4 n.27
- Absolutio.*
 Absolutio an conferenda differenti solutionem debiti. 1.8.tr.4.c.4
 Quid de nolente restituere, cum possit. ib. n.3
 Quid de jussu a Confessario restituere, & nondum restituit. n.10
 Quid de non potente restituere in foro externo. n.12
 Quid de non ejiciente Concubinam. 1.7.c.1. §.2. n.2. & 3
 Absolutio an neganda se sapius pollutenti. 1.7.c.7. §.2 n.3
 Absolutio Abortus. 1.6.c.2. §.4. n.7
 Absolutio Duelli. 1.6.c.1. §.3. n.13
- Acceptare.*
 Accepta ob turpem causam an restituenda. 1.7.c.3. §.5.2 n.8
 Regula ad dignoscendum quando ob turpem causam accipere quid possis. n.9
 Acceptata juramenta ab homine quam obligationem pariant. lib.3. c.3. §.3. n.13
 Acceptatio Juramenti: Vide Juramenti acceptatio.
 Acceptatio voti, Vide Voti acceptatio.
- Accessorium.*
 Accessorium sequitur principale in votis. 1.3.c.15. §.5. n.4
- Actio, Actus.*
 Actiones, & credita an possint vendi, vide Creditum an possint vendi.
 Actiones quaedam prohibita die festivo. 1.4.c.4
 Mercatus. n.1
 Placitum. n.4
 Juramentum. n.8
- Accusare.*
 Accusare inimicum, vide Inimicus.
 Accusator. 1.9.c.2. §.4
- Adjunctio.*
 Adjunctio quomodo transferat dominium. 1.8.tr.3.c.3. §.4. n.7
- Adjuratio.*
 Adjuratio quid sit. 1.3.c.8. §.1
 Adjurari quis possit. ib.
 Adjuracionis comites, Veritas, Justitia, Judicium. ib.
 Adjuratio Dæmonum. ib. §.2. vide Exorcisma.
- Admissio.*
 Admissio quomodo transferat dominium. 1.8.tr.3.c.3. §.4. n.15. & 1.8.tr.4.c.3. n.9
- Adoratio.*
 Adoratio quid, & quotuplex sit. 1.2.c.4. §.1
 Latria, Hyperdulia, Dulia. ib. n.2
- Advena.*
 Advena Sacerdos, vel Beneficiarius quod officium recitare teneatur. 1.2.c.5. §.2. n.36
- Advocatus.*
 Advocatus in probabilibus quid faciat. 1.1.c.3. §.4.2 n.14
 Advocatus an possit pacifice cum Cliente de quota litis. 1.9.c.2. §.3. n.2
 Quid quoad suum stipendium. n.3
- Adulter, Adulterium.*
 Adulterium. 1.7.c.3
 Quomodo explicandum in Confessione, quando adesset ex utraque parte. n.2
 Sodomia cum propria conjuge est Adulterium. n.3. & §.2 n.1
 Pollutio in istdem est Adulterium. 1.7.c.3. §.3. n.3
 Adulterium an sit fornicatio habentis sponfam de futuro. 1.7.c.3. n.4
 Adulterii poenæ. 1.7.c.3. §.4
 Adulter adulteram uxorem suam an accusare valeat. ib. n.3
 Adulter qua ratione emittit Jus exigendi debitum. n.5
 Adulterio semel a Conjuge remisso an possit negari debitam, n.10 & deinceps.
 Adulterium quam obligatione restitutionem pariat, Vide Restitutio ex Adulterio.
 Adulterari volenti an possit consolare, ut fornicetur. 1.5.c.1. §.4.2 num.10.
 Adulter an se defendere queat a volente illum occidere. 1.6.c.1. §.1. n.8
 Adulter an occidi sine peccato queat. 1.6.c.1. §.4. n.3
- Æquivocare.*
 Æquivocare in contractibus. 1.3.c.4. §.1
 In Judiciis, aliis a Reo. ib. §.2
 Ab ipso Reo. ib. §.3
- Ætas,**
- Alimenta.*
 Ætas, quæ excusat a Jeunio, Vide Causa excusantes a Jeunio.
 Alimenta Filii, Patris, Matris, &c. Vide Filius, Pater, Mater, Frater, Soror.
 Alimentorum nomine quid veniat. 1.5.c.3. §.1. n.2
- Alloqui.*
 Alloqui inimicum quando teneatur. 1.5.c.1. §.3. n.25
- Alluvio.*
 Alluvione quomodo transferatur dominium. 1.8.tr.3.c.3. §.4. n.2
- Amens.**
- Amens an reddere debeat alter conjux debitum. 1.7.c.3. §.5. n.29
 Amens an possit laborem præcipere die festo. 1.4.c.3. §.1. n.17
- Amor.**
- Amor inimici, Vide Charitas.
 Amor proximi, Vide Præceptum de diligendo.
 Amor proximi an jubeat pro ejus salute vitam propriam negligere. 1.5.c.1. §.2. n.9
 Amoris signa inter Conjuges. 1.7.c.3. §.5. n.57
- Amplexus.**
- Amplexus. Vide Tactus.
- Animal.**
- Animalia, quæ prohibentur comedi die jejuniæ. 1.4.c.5. §.1. n.10
Anticipato, Anticipare.
 Anticipato an possit sumi lucrum cessans ex mutuo. 1.8.tr.3.c.8. §.2. n.16
 Anticipare an liceat horam cœnæ in die jejunii? Vide Hora comedendi.
- Antiphona.**
- Antiphonas dumtaxat audiendo an satisfiat obligationi. 1.2.c.5. §.3. n.10
- Apostasia.**
- Apostasia. 1.2.c.1. §.9
- Appetitus.**
- Appetitus rationalis, sensitivus quis. 1.1.c.2. §.1. n.4
- Aqua.**
- Aquam miscere vino, & sic vendere an liceat. 1.8.tr.3.c.7. §.5. n.3. & §.11. n.6
 Aqua saccharo condita an violet jejunium. 1.4.c.5. §.2. n.5
- Artha.**
- Artha recepta in venditione an sit computanda in pretium, 1.8.tr.3.c.7. n.18
- Aspectus.**
- Aspectus turpes ut causa pollutionis. 1.7.c.3. §.5. n.50.51
 Aspectus turpes inter conjugatos. 1.7.c.3. §.5.2 n.41
 Aspectus turpes inter solutos. 1.7.c.8. §.1. n.6. & §.3. per tot.
- Astrologia.**
- Astrologia. 1.2.c.6. §.1. n.23
- Attentio.**
- Attentio quæ in orando. 1.2.c.4. §.1. n.8
 Quid in Horis canonicis privatim. ib. c.5. §.3. n.2
 Quid in choro. §.4. n.9
 Attentio, quæ necessaria in auditione Missæ. 1.4.c.2. §.1. n.19
- Auriga.**
- Auriga Amasiam ducens an peccet. 1.5.c.1. §.4. n.30
- Aurum.**
- Aurum inventum in sacculo lupulorum tibi vendito cujus est, 1.8.tr.3.c.7. §.11. n.42
- Avus.**
- Avus quid possit circa vota nepotis, cujus Pater vivit. 1.5.c.3. §.1. n.13
- B**
- Bacchanalia.**
- Bacchanalium nocte tertia qua hora possunt carnes comedi. 1.4.c.5. §.5. n.9
- Barbitonsor.**
- Barbitonsoribus an liceat die festo tondere. 1.4.c.3. §.2. n.13
- Barattaria.**
- Barattaria, idest Domus exposita ludo. 1.8.tr.2.c.9. §.1. n.32
- Bellum.**
- Bellum gerere an liceat Regi ob rationes probabiles. 1.1.c.3. §.4. n.29
 Quid de Militibus. n.36
 Belli injusti miles an se defendere possit a volentibus ipsum occidere. 1.6.c.1. §.1. n.9
- Beneficium.**
- Beneficia communia negare inimico non licet. 1.1.c.1. §.3. n.17
 Beneficarii an ita sint domini reddituum Ecclesiasticorum, ut possint profane expendere. 1.8.tr.1.c.2. §.4
 Beneficia quibus conferenda. 1.8.tr.3.c.4. §.4
 Nequaquam indignis. n.3
 An semper dignioribus. n.5
 Beneficiarius, qui sit Sacerdos quot peccata committat omittens officium. 1.2.c.5. §.1. n.33
 Beneficarii qua ratione teneantur ad Horas Canonicas. ib. n.19
 Beneficiarius advena quod officium recitare teneatur. ib. n.26
 Beneficiorum Præsentationes, Collationesve non sunt veteris die festivo. 1.4.c.4. n.5
 Beneficium tenet habens an obligetur ad officium. 1.2.c.5. §.1. n.24
- Bestialitas.**
- Bestialitas, quæ peccati species. 1.7.c.7. §.5
 An differat a concubitu cum Dæmone. n.1. & 2.
 An censetur reservatum sub reservatione Sodomie. §.6. n.6
- Blasphemia.**
- Blasphemia. 1.2.c.6. §.4
 Hæreticalis. n.2
 Simplex. ib.
 Demendo, vel addendo. n.3
 Verba certo blasphema. n.15
 Verba certo non blasphema. n.16
 Verba dubie blasphema. n.18
 Blasphemia non est, quæ profertur sub conditione. ib. n.22
 Quid de juramento per vitam Dei. n.25
 Quid nominando membra Christi Domini, vel Sanctotum. n.23
 Blasphemiz, quæ denunciandæ. ib. n.6
 Quomodo confitendæ. n.8
 Blasphemus qua ratione corrigendus. n.7
 Blasphemiz, & Maledictionis discrimen. n.9
 Blasphemantium pena. n.26
- Blasphc-

- Blasphemantium absolutio. n. 27
 Ad Blasphemiam inducens amentem peccat. l. 3. c. 1. §. 6. n. 7
 Blasphemus vitam prolongare intendens damnandus ad mortem an
 adhuc occidendus. l. 5. c. 1. §. 4. n. 6
- Bona.*
 Bona Castrensia, vel quasi, Adventitia, Profectitia. Vide *Peculium
 filiorum.*
 Bona Ecclesiastica lxdere an sit Sacrilegium. l. 8. c. 6. §. 3. n. 9
 Bona vacantia, quæ. l. 8. tr. 4. c. 2. §. 3. n. 12
 Bona vacantia non sunt, quæ ab intestato relinquit servus. l. 8. tr. 1.
 c. 2. §. 1. n. *præsertim* 21
 Bona quæ tenetur filius conferre cum fratribus mortuo Patre. l. 5. c.
 4. §. 2. n. 3. & deinceps.
 Bona servi ab intestato Defuncti cuiusnam sint. l. 8. tr. 1. c. 3. §. 1. n. 15
 Bonis Proximi temporalibus, & nostris concurrentibus, quæ præfe-
 renda. l. 1. c. 1. §. 1
 Bonis Viæ. ib. n. 2
 Bonis Honoris, & Fortunarum. n. 6
 Bonis proximi spiritualibus, & nostris, sive spiritualibus, sive tem-
 poralibus concurrentibus, quæ preferenda. l. 5. c. 1. §. 2. per tot.
 Bonorum cessio facta ab eo, qui non est solvendo, quod operetur.
 l. 8. tr. 4. c. 1. §. 9. n. 7
 Bonorum omnium venditio. l. 8. tr. 3. c. 7. §. 3. n. 14
- Bona fide.*
 Bonæ fidei, quando supervenit mala, & contra quid fiet ab eo, qui
 rem alienam consumpsit. l. 9. tr. 3. §. 6. lege etiam tr. 2. c. 1. n. 8
 Quid, si id eveniat mihi respectu mei Prædecessoris. ib. n. 3
 Bonæ fidei, & stricti juris Contractus, quinam sint? Vide *Contra-
 ctus.*
 Bona fides excusat a jejuniis. l. 4. c. 5. §. 7. n. 49
- Breviarium.*
 Breviarium novi usus an sub obligatione. l. 2. c. 5. §. 2. n. 3
 Quæ licentia requiritur ad hæc imprimenda. ib. n. 4
- Brevitas.*
 Brevitas temporis, quæ excusat laborem diei festivi. l. 4. c. 3. §. 2. n. 1
- Bulla.*
 Bulla Cruciatæ quam potestatem dat ad vota commutanda. l. 3. c. 16.
 §. 5. n. 11
 Bullam eandem habens an obligetur tempore interdicti adesse Sacro
 in die festo. l. 4. c. 2. §. 2. n. 2
 Bulla eadem an Sacerdotibus, & Religiosis concedat usum lactiniorum
 in Dominicis Quadragesimæ. l. 2. c. 5. §. 1. n. 27
 Bullæ Pontificum circa pacta in creandis casibus. lib. 8. tr. 3. c. 7. §. 8. 2
 num. 20
- Butyrum.*
 Butyro an vesci liceat iis, quibus licent lactinia. l. 4. c. 4. §. 1. n. 19
 An in jentaculo jejunii. ib. §. 3. n. 4
- C**
- Cacus.*
 Cacus, vel luscus qua ratione obligetur ad officium recitan-
 dum. l. 2. c. 5. §. 8. n. 10. 11. 14
- Cantare.*
 Cantare profana in Ecclesia quod peccatum. l. 2. c. 6. §. 1. n. 3
- Capellanus, Capellania.*
 Capellano Monialium an liceat recitare Officium, de quo recitant
 Moniales. l. 2. c. 5. §. 2. n. 32
 Capellania fruente an teneatur ad Horas Canonicas. ib. §. 1. n. 20
- Caput.*
 Capita animalium non comedere an apta materia voti. l. 3. c. 15. §. 2. n. 9
- Capitulum.*
 Capitulum sede vacante quid possit in juramentis. l. 4. c. 7. §. 3. n. 7. & c.
 16. §. 4. n. 4
 Quid in Votis. c. 16. §. 4. n. 4
 Quid in operibus servilibus die festo. l. 4. c. 3. §. 2. n. 36
 Quid in jejuniis. l. 4. c. 5. §. 7. n. 55
- Caramuel.*
 Caramuel sede vacante an possit absolvere ab Hæresi. l. 2. c. 1. §. 8. n. 12
- Caramuel.*
 Caramuel non approbatur primo in duobus dictis in materia luxu-
 riz. l. 7. c. 9
 Secundo in peculio servi. l. 8. tr. 1. c. 1. §. 1. a. n. 4
 Tertio in quatuor dictis circa Paupertatem Religiosam. l. 8. tr. 1. c. 2.
 §. 5. n. 2
 Quarto in quatuor casibus in materia Restitutionis. l. 8. tr. 4. c. 3
 Quinto in delectatione speculativa. l. 10. c. 7
- Carnes.*
 Carnes comedere an quis possit in probabilitate mediæ noctis. l. 1.
 c. 3. §. 7. Vide *Jejunium.*
 Vide etiam. §. 5. n. 6
 An possit, ne comprehendatur ut Catholicus. l. 2. c. 1. §. 3. n. 8
 Carnes non comedere est de essentia Jejunii. l. 4. c. 5. §. 1
 Carnes ex dispensatione comedens an teneatur ad jejuniis. Vide
Dispensatus ad carnes.
 Carnes pluries comedens die jejunii an pluries peccet. l. 4. c. 5.
 §. 1. n. 17
 Carnes quas respuit jejuniis. Vide *Jejunium Ecclesiasticum quid sit.*
Casus.
 Casco an liceat uti iis, quibus licent lactinia. Vide *Butyrum.*
 Casum adhibere in Jentaculo, &c. l. 4. c. 5. §. 5. n. 4
- Cathecumenus.*
 Cathecumenus negans articulum fidei an proprie sit Hæreticus. l. 2.
 c. 1. §. 4. n. 2
- Causa.*
 Causa, quæ requiritur ad differendam voti executionem. lib. 3. c. 12.
 §. 3. n. 8
 Cause excusantes a recitando Officio divino quæ. l. 2. c. 5. §. 8
 Impotentia. n. 2
 Quid si Impotentia sit solum ad partem. n. 3
 Infirmas. n. 13
 Nocumentum dubium. n. 15
 Gravis occupatio. n. 16
 Paupertas. n. 18
 Cause ad dispensandum in juramentis. l. 3. c. 7. §. 1. n. 14
 Quid existente causa dubia. ib. n. 17
- Ad commutandum in iisdem. l. 3. c. 7. §. 4. n. 11
 Ad dispensandum in votis. l. 3. c. 16. §. 4. n. 10
 Ad commutandum in iisdem. ib. §. 5. n. 7. 8. & 18
 Ad concedendum laborem die festivo. l. 4. c. 3. §. 2. n. 38. & 39
 Cause excusantes a laborando in diebus festis, Vide *Festo die.*
 Cause civiles, & criminales, quæ prohibent die festo. l. 4. c. 4. n. 4
 Cause excusantes a Jejuniis. l. 4. c. 5. §. 7
 Etas sive senilis, sive juvenilis. n. 1
 Quid in feminis quinquagenariis. n. 5
 Quid de Religioso quoad Jejunia Regulæ. n. 6. ib.
 Quid de eodem Sexagenario quoad eadem. n. 8
 Quid de eisdem quoad votum jejunandi. n. 9
 Quid quoad jejuniis subrogatum votis a Pontifice. n. 10
 Infirmas, quæ & quanta. n. 14
 Ars laboriosa. n. 18
 Exercitia per se laboriosa quæ. n. 21
 Per se non laboriosa, quæ. n. 25
 Dubie laboriosa, quæ. n. 26
 Quid de coquis. n. 27
 De futuribus. n. 28
 De Barbitonforibus. n. 29
 De asumentibus artem laboriosam ex sua voluntate. n. 30
 Paupertas quæ. n. 33
 Quid de volente laborare, ut sic restituat, potestne negligere
 jejuniis. n. 35
 Conjugium in quibus casibus. n. 37
 Opera pietatis, & difficultas jejunandi. n. 46. 47
 Transitus per loca infidelium. n. 48
 Bona fides. n. 49
 Ratio hospitii. n. 50
 Ratio loci, excusatio dubia. n. 51
 Dispensatio, n. 52 Vide *Dispensare quis potest in Jejuniis.*
 Causa, quæ non excusat a cooperando cum peccato alterius. l. 2.
 c. 1. §. 4. n. 15
 Causa negandi alimenta filio, ipsumque exheredandi. l. 5. c. 3. §. 1. n. 8
 Cause excusantes, & non excusantes a pollutione. l. 7. c. 3. §. 5. n. 8
 Cause excusantes a Restitutione bonorum temporalium. Vide *excus-
 santes causa.*
 Cause excusantes a restitutione famæ. Vide *Fama restitutio.*
Censura.
 Censuræ an incurrantur cum ignorantia, & qua. l. 1. c. 2. §. 10. n. 21
 lege item. l. 2. c. 1. §. 7. a. n. 2
- Charitas.*
 Charitas inimicis debita quæ se extendat. l. 5. c. 1. §. 3. per tot.
 Charitas proximis debita in temporalibus. l. 5. c. 2. §. 1. per tot.
 Charitas debita proximis in Spiritualibus. l. 5. c. 1. §. 12
 Charitas Parentibus debita. l. 5. c. 2. per tot.
 Charitas erga Deum quid sit. l. 2. c. 3. §. 1
 Quando obligat. §. 2
 Charitas an excuset ab auditione Sacri. l. 4. c. 2. §. 3. n. 8
 Quid in Jejuniis. Vide *Hospitii Ratio.*
Chirographum.
 Chirographa. Vide *Credita an possint vendi.*
Chorea.
 Choreæ an prohibentur. l. 7. c. 8. §. 7
 Chorearum tres classes. n. 1
 Prima pudica, seu pura. ib.
 Secunda impura per se. n. 3
 Tertia impura per accidens. ib.
 Choreæ an sint vel ratione loci, vel personarum prohibentur. l. 7. c.
 8. §. 7. n. 5.
- Chorus.*
 Choro non assistens, sed nec distributiones sumens an peccet. l. 2.
 c. 5. §. 4. n. 1
 Chori assistentia an suppleat attentioni. ib. n. 10
- Christianus.*
 Christiano an liceat remigare in Clavibus Turcarum. l. 5. cap. 1. §. 4.
 num. 41.
 Christiano an liceat usuris, & furtis Turcas expillare. l. 8. tr. 3. cap. 8.
 §. 2. num. 11
- Clericus.*
 Clerici beneficiarii. Vide *Beneficiarii.*
 Clerici quando prohibentur jurare in manibus Laici. l. 3. c. 5
- Circumstantia.*
 Circumstantiæ restitutionis. l. 8. tr. 4. c. 1
 Quis. §. 1
 Pauper fictus. n. 2
 Religiosus ære alieno, vel furto gravatus. §. 2
 Cui. §. 3
 An restituenda res domino nocitura, n. 2. Vide etiam tr. 2. c. 1. n. 5
 in fine.
 Cui restituendum, defuncto domino sine hæredibus. n. 11
 Cui, quando incertus est dominus. n. 12
 Cui, quando nullus existit dominus. n. 32
 Ubi de Theauris. §. 4
 Quantum. §. 5
 Quomodo. n. 2
 Restitutio facta domino, illo non advertente. n. 3
 Restitutio facta per intermedium personam. n. 9
 Quid si Mediator rem restituendam amittat. n. 11
 Dare donum an teneatur Hæres mortuo donatore. §. 6
 Quando. §. 7
 Ordine quo. §. 8
 Quo loco. n. 2
 Quando ex delicto. n. 6
 Quando ex re accepta. n. 8
 Quando ex contractu.
- Coactum.*
 Coactum quid sit. l. 1. c. 2. §. 3
- Chocolata.*
 Chocolata an frangat jejuniis. l. 4. c. 5. §. 2. n. 7
- Cogi.*
 Cogi quis an possit rem suam vendere. l. 8. tr. 3. c. 7. §. 4. n. 13
 Cogi quis an possit rem alienam emere. l. 8. tr. 3. c. 7. §. 5. n. 2
- Cogitationes.*
 Cogitationes turpes ut causæ pollutionis: l. 9. c. 3. §. 5. n. 50. & 51
 Cogi-

Cogitationes morose, lib. 10. c. 3. Vide etiam *Delectatio Speculativa*.
Cogitationes quædam morose, in quo vitæ statu liceant. l. 10. n. 4
 Quoad omnino solutos. n. 2
 Quoad conjugatos. n. 3
 Quoad sponfos. n. 4
 Quoad viduos. n. 5
A cogitationibus malis, quando censetur separavi malitia, lib. 10. cap. 5
 Per præcisionem in aliis materiis a luxuria. §. 1
 Per præcisionem in materia luxuriæ. §. 2
 Per appositam conditionem in aliis materiis a luxuria. §. 3
 Per appositam conditionem in materia luxuriæ. §. 4
 Perpenduntur quædam aliæ conditiones. §. 5
Cogitationes, & Imaginationes Objecti mali quando sunt peccata. l. 10. c. 1.
Comedere.
Comessio calidorum, ut causa Pollutionis. l. 7. c. 3. §. 6. a n. 51
Commodata.
Commodatam rem an quis debeat in communi periculo præferre suæ. l. 8. tr. 3. c. 5. §. 3
Commoditas.
Commoditas voventis an det causam dispensationis voti. l. 3. c. 19. §. 4. n. 25
Commutatio.
Commutatio iuramenti quæ, a quo, propter quas causas. l. 3. c. 7. §. 4. per totum.
Commutatio voti in majus, in æquale, in minus. lib. 3. cap. 16. §. 5. per totum.
Commutationes aliquæ votorum practicæ. l. 2. c. 16. §. 6. n. 11
 De commutatione quædam voti, & iuramenti p. consilium. l. 3. cap. 17
Compensatio.
Compensatio. l. 8. tr. 2. c. 5
 An sit fur, qui sibi compensat, quod ipsi debetur. §. 1
 Compensatio cum re diversa a sua. §. 2
 Compensatio in debito dubio. §. 3
 Compensatio in re, quæ mittitur ad debitorem, vel ei debetur. §. 4
 Compensatio famulorum. §. 5
 Compensatio fideiussoris. §. 6
 Compensatio ex bonis defuncti. §. 7
 Compensatio contra iuramentum quandopam est licita. lib. 3. §. 5. a num. 34
Concausa.
Concause, seu cooperationes ad actionem injustam quoad restitutionem. l. 8. tr. 4. c. 21
 Iussio, seu Mandatum. §. 1
 Consilium. §. 2
 Consensus. Palpo. §. 3
 Recursus. §. 4
 Participans. §. 5
 Motus, non obstat, non manifestans. §. 6
 Quo ordine hæ concause teneantur ad restitutionem. §. 7
 Quantum quilibet restituere debeat. §. 8
Concubina.
Concubinam associare an liceat famulo. l. 3. c. 1. §. 4. n. 18
Concubinatus quid sit. l. 7. c. 1. §. 1. n. 2
 An absolvendus, qui concubinam non eiecit. ib. n. 3
 Pœne concubinatus. n. 3
Concubina, quoad cooperationem cum ipsius peccato. Vide *Cooperatione cum Amasia*.
Concubitus.
Concubitus cum Dæmone, Vide *Besialitas*.
Concupiscentia.
Concupiscentia an minuat voluntarium. l. 1. c. 2. §. 4
Concupiscere feminam ignotam an sit Stuprum, Adulterium, & Sacriligium. l. 1. c. 1. §. 4. n. 13
Concupiscentiæ sedatio sola an sit rectus finis in Matrimonio. l. 7. c. 3. §. 5. n. 8
Concurrente.
Concurrente Vita propria, vel honore, cum bonis Proximis, vel Reipublicæ, quid præferendum. l. 8. c. 1. toto §. 1
Conditio.
Conditio in votis conditionalibus quomodo implenda. l. 3. c. 12. §. 6. num. 4
 An possit impediri vel a vovente, vel ab alio. ib. a n. 5
Conditionata vota an reservata. l. 3. c. 16. §. 4. a n. 32
Conditionatæ Blasphemie quæ. l. 2. c. 6. §. 4. n. 22
Conditiones requisite ad iustum interesse ex damno emergente, vel lucro cessante. l. 8. tr. 3. c. 8. §. 3. n. 2. & n. 11
Conditiones appositæ quando auferunt malitiam a cogitationibus. l. 10. c. 5. §. 3 & 4. vide etiam *verb.* a cogitationibus malis.
Confabulans.
Confabulans in choro an satisfaciat. l. 2. c. 5. §. 4. n. 22
Confessarius, Confessio.
Confessarii instructio pro scrupulosis. l. 1. c. 3. §. 8. a n. 13
Confessarius an possit dispensare in jejuniis Ecclesiæ. l. 4. c. 5. §. 7. n. 61
Confessio fidei quando necessario est exhibenda; Vide *Credera*.
Confessarius quomodo se gerat cum volente differre restitutionem, vel nolente restituere. l. 8. tr. 4. c. 4. per tot.
Confessarius quam prudenter se habere debeat in examinandis peccatis luxuriæ. l. 7. c. 7. §. 4. n. 4
Confessarius quam pœnitentiam injungat homicidæ. l. 6. c. 3. §. 3
Confessarius quomodo se gerat circa inimicos nolentes se alloqui. l. 5. c. 1. §. 3. n. 28
Confessio.
Confessio frequens cum eodem Confessario magnum remedium contra luxuriam. l. 7. c. 10. n. 5
Confessio.
Confessio rerum quomodo transferat dominium. l. 8. tr. 3. c. 3. §. 4. n. 11
Conjugium.
Conjugium, quando dat causam excusantem a jejuniis. l. 4. c. 7. n. 37
Conjux.
Conjugatis an liceant cogitationes morosæ. l. 10. c. 4. n. 3. sine, remissive ad
Conjuges quid sibi invicem debeant. l. 7. c. 3. §. 5 l. 5. c. 3

Conjugatorum peccata in materia luxuriæ. l. 7. c. 3. §. 5
Pollutio conjugis. n. 2
An peccet conjux, si reddat debitum alteri semen extra vas effundenti. n. 4
Conjux an seipsum libidinosè tangere absente altero possit. l. 7. c. 3. §. 5. n. 45
Conjux quomodo se habere debet, quando alter est adulter. l. 7. c. 3. §. 3. a n. 6
Conscientia.
Conscientia probabilis, seu opinio, quæ & quotuplex. l. 1. c. 3. §. 3
An illam etiam pariat auctoritas upius, a. n. 4
An probabilitas probabilis, a. n. 7
An æqualis probabilitatis, a. n. 9
Conscientia, quid, & quotuplex. ib. §. 1
Vera, falsa, erronea, probabilis, dubia, a
Conscientiam errantem sequi debeas. ib. §. 2
Quomodo eam deponere, a. n. 9
Conscientia dubia quale peccatum parit; ib. §. 6. a n. 2
Conscientia scrupulosa quæ, unde oriatur, & quid remediū. l. 1. c. 3. §. 8. per tot.
Pœnitentis scrupulosi instructio. n. 4
Confessarii pro eodem instructio, a n. 13
Consensus.
Consensus, una ex concausis injustæ actionis, quam pariat obligationem restitutionis. l. 8. tr. 4. c. 2. §. 5, 6
Consilium.
Consilium una ex concausis injustæ actionis. ib. §. 2.
Consilium dare ad peccatum minus, ut vitetur majus: Vide *Involuntate ad peccatum*.
Consilium petere a Patre pro Matrimonio an debeat filius. l. 5. c. 2. §. 3. n. 6
Consuetudo.
Consuetudo jurandi. l. 3. c. 1. §. 5
Consuetudo male jurandi an sit in se peccatum. ib. n. 1
Consuetudo an excuset ab auditione Sacri die festivo. l. 4. c. 2. §. 2. n. 9
An a laborando. l. 4. c. 4. §. 2. n. 11
Consuetudo quibus signis cognoscitur fuisse introducta cum obligatione. l. 8. tr. 1. c. 4. §. 2. n. 15. & deinceps.
Contemptus.
Contemptus in rebus Sacris aliquando venialis. l. 1. c. 1. §. 3. n. 6
Contemptus præcepti quando mortalis. ib. §. 3. n. 6
Continuare.
Continuatum peccatum nolentis restituere. l. 8. tr. 2. c. 7
Contractus.
Contractus ex metu gravi injusto. l. 1. c. 2. §. 5. a n. 11
Ex levi. §. 6
Ex dolo. §. 4. n. 20
Contractus an confirmetur iuramento. l. 3. c. 3. §. 6
In contractibus an equivocare, vel fidei jurare liceat. l. 3. c. 4. §. 1
Contractus quid sit. l. 8. tr. 3. c. 6. §. 1
Ejus divisio in Nominatum, Innominatum, bonæ fidei, stricti Juris, Nudum, Vestitum, Onerosum, Lucrativum.
Contractus emptionis frumentorum a Mallario sub formula, & Jutitia. l. 8. tr. 3. c. 7. §. 7. n. 11
Contractus cum dolo, vi &c. Vide *Deceptiones occurrentes*.
Contractus emptionis, & venditionis. Vide *Emptio, & Venditio*.
Contractus a godere. l. 8. tr. 3. c. 7. §. 6. n. 16
Contumelia.
Contumeliæ. l. 9. c. 3. §. 8
Cooperatio, Cooperari.
Cooperatio cum aliis in fractione Jejunii. l. 4. c. 5. §. 6
Pater, & dominus respectu familiarum. n. 2
Caupones, & qui cibos vendunt. n. 6
Amict, seu Hospites a. n. 8
Cooperari in die festo cum infidelibus in opere servili. Vide *Opera servilia*.
Cooperari ad peccatum, quando peccatum. l. 5. c. 1. §. 4. n. 5
Cooperatio famuli cum peccato Domini quando excusatur. l. 5. c. 1. §. 4. n. 18
Cooperatio cum Amasia. ib. a n. 23
Cooperatio vendentium cum male ementibus. a n. 33
Cum soluturis jejunium. n. 35
Cum idolatra. n. 38
Cum ministrante indigne sacramenta. n. 39
Cum inique pugnantis, & aliena bona diripientibus. n. 40
Cum usurariis. n. 42
Cum transgressuro præceptum. n. 62
Cum parato ad peccandum. n. 65
Cooperatores cum ludentibus. Vide *Barattaria*.
Cooperatores cum injustis actibus, quod obligationem Restitutionis. Vide *Concausa*.
Cooperatores cum Homicida quid debeant. Vide *Homicidii cooperatores*
Culpa.
Copulæ finis quinam esse debet. l. 7. c. 3. §. 5. n. 5
Sola Sedatio concupiscentiæ, vel Sanitas an sit bonus finis. n. 8
Quid sola delectatio. n. 9
An habens intentionem ad aliam peccet. n. 13
An effundendo semen extra vas. n. 14
An seminante altero ex conjuge, alterum non seminare. n. 17
An Conjux semper reddere debitum obligetur sub mortali. n. 20
Afferuntur nihilominus decem excusationes. a n. 21
Petere debitum intra vas præposterum, semper est peccatum. n. 31
Quid de tactibus circa illud vas, vel intra os. n. 32. & 33.
Modus, seu situs diversus in copula, quod peccatum. n. 34
Tempus Menstrui, vel Gravidationis an arceat conjuges a copula. n. 35
An tempus Adventus, vel Quadragesimæ. n. 36
An senectutis. n. 37
An locus publicus, vel sacer. n. 39. & 40
Tactus, Oscula, Aspectus, vel turpia, quando in conjugatis sunt peccata. Vide eisdem Voces.
Copula cum Dormiente, vel sensibus destituta, an sit Raptus. l. 7. c. 6. §. 2. n. 17
Quid cum statua Marmorea. l. 7. c. 7. §. 2. n. 10
Copula Matrimonialis an interrumpi queat. l. 7. c. 3. §. 5. n. 16
Quid de fornicaria. c. 1. §. 2. n. 8
Copula

- Copula cum Vidua an sit simplex fornicatio. 1.7.c.1.§.2.n.4
 Copula cum sponfa alterius an sit adulterium. n.9
 Copulæ finis, Modus, &c. Vide, *Conjugatorum peccata in materia luxuria.*
Coquus.
 Coqui an excusentur a Jejunio. 1.4.c.5.§.7.n.27
Credere.
 Credere quid debemus de necessitate medii. 1.2.c.1.§.1.n.2
 Quid de necessitate præcepti. n.5
 Quando. *Creditum.* a n.8
 Credita an possint vendi, & quanti. 1.8. tr.3. c.7. §.3. num.17. & §.8. per tot.
 Credita pecunia vendere. Vide, *Vendere pecunia credita.*
Credulitas.
 Credulitas infallibilis ex astris an peccaminosa. 1.2.c.6.§.1.n.20
Crux.
 Crux CHRISTI DOMINI, qua adoratione colenda? Vide, *Reliquia CHRISTI, & Sanctorum.*
Cubiculum.
 Cubiculum amico commodare an possis ad fornicandum. 1.5. cap.1. §. n.20
Cui.
 Cui, una ex circumstantiis restitutionis. 1.8. tr.4. c.1. §.3
Culpa.
 Culpa juridica, lata, levis, levissima, Theologica, venialis, vel mortalis. 1.8. tr.3. c.2. §.4. n.2. & 3
 Culpa in proprie dicto contractu. 1.8. tr.3. c.5. §.1
 Culpa in quasi contractu. ib. §.2
 Culpa levis in una materia, gravis subinde est in alia. 1.8. tr.3. c.5. §.2. n.1. & 2. §.4 n.3.
 Culpam non committens, non est dignus pœna. 1.5.c.1. §.4 n.12
Cultus.
 Cultus Divinus an det causam dispensandi die festivo. 1.4.c.4. §.2. n.3
Curator.
 Curator, quæ minoris vota irritare valeat. 1.3.c.16. §.3. a.n.17
Custos.
 Custodes ex officio tenentur ad restitutionem ablatorum, nisi fures manifestent. 1.8. tr.3. c.2. §.6. n.12
 Quid de restitutione pœnæ, quæ non solvatur. ib.
 Custodes, & similes an se abscondere possint, quo fures comprehendant. 1.5.c.1 §.4 n.1. & 3
- D**
- Dammum.*
- D**ammum, quod dat causam dispensandi votum. 1.3. c.16. §.4. num. 19
 Dammum secutum, debitor morosus, decimæ, denunciatio, depositum, detractio, dispensatio, donatio. In dubiis horum quid fiet. 1.1.c.3. n.7
 Dammum datum quam obligationem restitutionis pariat. 1.6.c.4. §.2
 Dammum datum a tuo animali, vel servo. ib. n.6
 Dammum datum a tuo filio. ib. n.6
 Dammum emergens ex Mutuo. 1.8. tr.3. c.3 §.3. fusc.
 Dammificatio: Vide *Restitutionis radix tertia.*
Dæmon.
 Dæmonum adjuratio, quæ, & qualis, &c. 1.3.c.8. §.2
 Collocutio. n.4
 Petitio. n.8
 Præceptio. n.21
 Cætera vide Verbo *Adjurare, Exorcisma.*
Debitum.
 Debita Patris an solvere teneatur filius. 1.5.c.2. §.2. n.7
 Quid, quando Filius possidet bona vinculata. ib. n.7
Debitum conjugale.
 Debiti conjugalis petitio, vel redditio, quando alter conjux est adulter. 1.5.c.3. §.3. a. n.6
 Quid de redditione, quando alter cum peccato petit. 1.7. cap.3. §.5. num.11.
 Debitum Matrimonii. 1.6.c.3. a. n.20. Vide etiam *Conjugatorum peccata in materia luxuria.*
 A debito matrimoniali reddendo decem causæ excusant. d. §.5. n.20
Deceptio.
 Deceptiones occurrentes in emptione, & venditione. 1.8. tr.3. cap.7. §. 11.
 In pretio. n.1
 In venditione facta duobus. n.2
 In diminutione rei venditæ. n.4
 Miscendo rem vilem cum pretiosa. n.6
 Vendendo quid pro quo. n.7
 Fraus, & dolus, vel error in ipsa venditione. n.11
 Quando dolus dat causam contractui. n.15
 Quando dolus incidit in contractu. n.18
 Quando dolus tertii dat, vel non dat causam contractui. n.19
 Quando non servatur expressa conditio. n.21
 Decipiens pœnitens an monere debeat deceptum. ib. n.22
 Ex Deceptione initi contractus cum juramento quid. ib. n.23
 Decipiens occultando vel non manifestando vitium mercis. 1.8. tr. 7. §.11. n.25
 Quid, si vitium sit in parte Mercis. n.30
 Vitium patens an manifestandum a vendente. n.32
 Interrogatus vendens de vitio quid respondebit. n.33
 Vendens rem incogniti valoris an judicetur deceptus. a n.34
 Quid de vendente rem in se ignotam. n.42
 Deceptio in solutione per monetam falsam. ib. n.43
 Deceptio in Monopoliis. Vide, *Monopolium.*
Decima.
 Decimas non solvere an Sacrilegium. 1.2.c.6. §.3. n.11
Dedecus.
 Dedecus subire an obligemur propter bonum proximi. 1.5. c.1. §.1. a. n.6
Deflorator.
 Deflorator Virginis: Vide, *Suprator.*
Defunctus.
 Defunctorum Officium die secundo Novembris an sub obligatione recitandum. 1.2.c.5. §.2. n.13
- An possit recitari pridie Vespere. 7b. §.5. n.7
Degradatus.
 Degradatus an ad Officium teneatur. 1.2.c.5. §.1. n.5
Delectatio.
 Delectatio sola an sit inculpatas finis in Matrimonio. 1.7. c.3. §.5. a num. 9.
 Delectatio tactus naturalis, libidinosa, non libidinosa. 1.7. c.8. §.1. a. n.2. & n.7
 Delectatio morosa. 1. ro. c.3
 Delectationibus insurgentibus quomodo resistendum: Vide *Morus, & cogitationes.*
 Delectatio speculativa quomodo peccatum. 1.1.c.7
Deliberatio.
 Deliberatio imperfecta dat causam dispensandi votum. 1.3. c.16. §.4. num.13
Denunciare.
 Denunciator criminis. 1.9.c.2. §.4
 Denunciari occultum crimen an valeat. ib. n.3
 Denunciandæ Blasphemie hæreticales. 1.2.c.6. §.4 n.6
Deputati.
 Deputati ad Chorum: Vide, *Hora Canonica, & Religiosi deputati.*
Desperatio.
 Desperatio quid sit. 1.2.c.3. §.1. n.4
Desiderium.
 Desideria turpia ut causæ pollutionis. 1.7.c.3. §.3. n.50 & 51
 Desiderare malum alteri quando peccatum. 1.5.c.1. §.3 a. n.19
 Desiderare bonum effectum ex mala causâ quando peccatum. ib.
 Desiderare malum sub conditione. ib. n.30
 Desiderare malum alteri ut bonum tuum, vel ut pariens bonum Republicæ an liceat. ib. n.31
 Desiderare malum sibi an quis possit, ut apprehensum bonum. 1.5. c.1. §.3 n.34
Destruere.
 Destructor rei alienæ quid debeat. 1.8. tr.3. c.3. §.1
 destructio: Vide, *Restitutionis radix tertia.*
Determinare.
 Determinatum pretium requiritur in emptione, & venditione. 1.8. tr.3. c.7. §.1. n.4
Detrahere.
 Detractor: Vide, *Fama.*
 Detractorem audiens quando peccat. 1.9.c.3. §.7
Detrimentum.
 Detrimento tuo notabili an debeas tuam rem vilem in communi periculo alienæ pretiose præferre. 1.8. tr.3. c.5. §.3. n.4
Devotio.
 Devotio specialis affert conjecturam interpretandi votum. 1.16. §.2. n.5. & 6
Dialogus.
 Dialogus de charitate parentibus debita. 1.c.2
Difficultas.
 Difficultas exigendi sortem an det lucrum in mutuo. 1.8. tr.3. c.8. §.4
 Difficultas, quæ dat causam dispensandi votum. 1.3.c.16. §.4. n.18
 Difficultas, quæ a Jejunio excusat. 1.4.c.5. §.7. n.47
Dilatio.
 Dilatio, quæ est peccaminosa in exequendis votis. 1.c.12. §.3. a. n.7
Dignus.
 Digni, vel digniores, qui sint quoad collationes Beneficiorum, & Officiorum. 1.8. tr.3. c.4. §.4. n.1
 Dilectio proximi: Vide, *Præceptum de diligendo, & Vide. Charitas.*
Diminuere.
 Diminuere de mercede, prætextu vilioris pretii. 1.8. tr.3. c.7. §.11. n.4
Dispensare.
 Dispensat quis a pœna incurfa ob incestum. 1.7.c.4. §.2. n.3
Dispensatio.
 Dispensatio Juramenti: Vide, *Relaxatio Juramenti.*
 Dispensatio voti: Vide, *Voti dispensatio.*
 Dispensatio quæ, & cujus requiritur ad laborandum in die festo. 1.4.c.3. §.2. a. n.31
 Dispensatus ad carnes an teneatur ad Jejunium Ecclesiæ. 1.4.c.5. §.1 a num.2.
 Dispensatus ad carnes an intelligatur dispensatus ad lactinia. ib. num.3
 An ad omnia genera carniū. n.8
 Dispensare quis potest a jejunio. 1.4.c.5. §.7. a. n.52
 Summus Pontifex, sed, ut licite, cum causa. ib.
 Quid de Episcopis. n.54
 Quid de Prælati Religionum. n.55
 Quid de Confessario, Medico, Abbatisa, Viro docto. n.61
 Dispensatio probabiliter data an favcat dispensato. 1.1.c.3. §.3. n.19
- Disputatio.*
- Disputatio de rebus fidei qua ratione prohibita. 1.2.c.1. §.11
Dispositio.
 Dispositiones factæ contra prius Juramentum an sint validæ. lib.3. c.3. §.5. n.7
Dissolutio.
 Dissolutio Maleficii, Vide, *Maleficii dissolutio.*
Distantia.
 Distantia, quæ tollit præsentiam necessariam in auditione Missæ. 1. 4.c.2. §.1. n.12
Distillatio.
 Distillatio, quomodo differat a pollutione. 1.7.c.3. §.5. n.53
Distributio.
 Distributio officiorum an vendi possit. 1.8. tr.3. c.7. §.3. n.6
 De distributione pecuniæ legatæ quid. ib.
Divinatio.
 Divinatio quid, & quotuplex. 1.2.c.6. §.1. n.9
 Ejus pœna, & absolutio. 7b. §.2. n.14. & 15
Doctor.
 Doctor quid docere debeat in probabilibus. 1.5.c.3. §.4. a. n.15
Dolus.
 Dolus, & fraus in contractibus. Vide, *Deceptiones occurrentes.*
 Dolus, & fraus in ludo, Vide *Ludus.*

Dominium.
 Dominium quid sit. l.8.tr.1.c.1.n.1
 Dominium proprietatis differt a dominio jurisdictionis. n.2
 Item a possessione, usufructu, & mero usu. n.4
 Dominium rerum quisnam habet. ib.c.2
 Dominium acquiritur titulo, & possessione. ib.c.3
 Dominium quomodo acquiratur per Alluvionem. l.8.tr.3.c.3.§.4
 Per Adjunctionem. n.7
 Per Confusionem. n.11
 Per Admissionem. n.15
 Per Prescriptionem. Vide, *Prescriptio.*
Dominus.
 Dominus an ejicere servum debeat habentem Concubinam. l.5.c.1. §.4. num.21
 Domino ignoto, vel defuncto, vel incerto, vel nullo, cui restitutum. l.8.tr.4.c.1.§.3.n.11
 Domino non advertenti facta restitutio an valeat. ib.§.5.n.2
 Domini potestas circa vota servi. l.3.c.16.§.3.n.45. & 52
 Dominorum Juramenta contra fervos. l.3.c.3.§.3.n.6
Domus.
 Domus professa Soc. Jesu an possit permutare fructus sui Hortuli, quos non licet vendere. l.8.tr.3.c.7.§.1.n.8
Donatio.
 Donationes inter Patrem, & filium. l.5.c.4.§.2
 Donationem alteri peccaminose factam impediens ad quid obligetur. l.8.tr.3.c.5.§.2.n.9
 Donatio nimis prodiga jurata quid obligat. l.3.c.3.§.5.n.17
Dormitans.
 Dormitans in Choro an satisfaciatur. l.1.c.5.§.4.n.19
Dubitare.
 Dubitatio quomodo differat a Judicio, Suspensione, Opinione, l.19.c.1. num.1.
 Dubitare de peccato alterius an sit peccatum. ib.n.11
Dubius.
 Dubia excusatio an det causam non jejunandi. l.4.c.5.§.7.n.41
 Dubium dat causam dispensandi votum. l.3.c.16.§.4.n.34
 Dubia conscientia: Vide *Conscientia dubia.*
 Dubia per multa percurruntur, & decernuntur. l.1.c.3.§.7.per tot.
 Dubium an res precepta graviter conducatur ad finem, qua ratione interpretandum. l.1.c.1.§.3.n.24
 Dubium vincere qui non potest, quid faciat. l.1.c.3.§.4.n.3
 In dubiis melior est conditio possidentis. l.5.c.3.§.6.n.5
 In materia Justitiæ. ib.
 In aliis materiis. n.10
 Dubia in quibus favet possessio. l.1.c.3.§.7.per tot.
 Dubitans an omiserit aliquid in recitatione officii, ad quid teneatur. l.2.c.5.§.3.n.9
 Dubius in fide an Hereticus. l.2.c.1.§.5.n.3
 Dubium si sit, an effectus procedat a natura, an a Dæmone, quid judicandum. l.2.c.7.§.1.2.n.61
 Quid, si sit dubium an procedat a Deo, an a Dæmone. ib.n.68
Duellum.
 Duellum quid sit. l.6.c.1.§.3.n.8
 Etiam privatum est prohibitum sub excommunicatione Pontificia. n.13
 Quis ab ea absolvit. ib.
 Etiam insigantes, favoremque dantes. ib.
 Quid de provocantibus, non tamen de acta pugnantis. n.15
 Duellum acceptare an aliquando liceat. n.16
 Quid, si certo sciatur non secutura pugna. n.19

B

Effusio.
 Effusio feminis extra vas in Conjugatis, aliisque. l.7.cap.3. §.5. num.14
Electio.
 Electio ad officium, vel legatum an vendi juste possit. l.8.tr.3.c.7 §.3. num.6.
Eleemosyna.
 Eleemosyna, Epicheja, Eucharistia susceptio, Excommunicatio, Executor sententiæ. In dubiis horum quid fiet. l.1.c.3.§.7
 Eleemosynæ votum quomodo commutatur. l.3.c.16.§.6.n.23
 Eleemosyna per votum promissa Pauperi, ut is usuras exerceat. l.8.c.15.n.3
 Quid, si promittatur ob vanam gloriam. ib.n.5
 Quid, si promittatur sub disjunctione eleemosyna, vel jejunium. ib.§.5.n.10
 Eleemosynam erogare quando tenemur. l.5.c.1.2.n.17
 Quibus elargienda. ib.
 An teneamur Pauperes inquirere. n.20
 Eleemosynam an oporteat reddi a ficto Paupere, vel otio vacante. l.8.tr.4.c.1.§.1.
Emero.
 Emens, vel acquirens rem alteri obligatam quid debeat. l.8.tr.3.c.3. §.3. n.5.
 Emens rem aliena pecunia quid. l.8.tr.3.c.7.§.1.n.17
Emptio.
 Emptio omnium mercium ad inducendum Monopolium. l.8.tr.8.c.7 §.12.n.14
 Emptio rei furtivæ. l.8.tr.2.c.8
 Emptio alieno nomine. l.3.tr.3.c.7.§.9.n.8
 Emptio, & venditio est contractus bonæ fidei. l.8.tr.3.c.7.§.1.n.1
 Requirit primo consensum, & quidem absolutum. n.2
 Secundo pretium, & quidem determinatum. n.4
 Tertio rem, & pretium. n.7
 Emptio quoad multa. Vide *venditio, vendere, pretium, valor, deceptions occurrentes.*
 Emptio an sit eadem, ac permutatio n.8. & deinceps.
 Emi, & vendi, quæ possunt. Vide, *vendi, & emi quæ possunt.*
 Emptionis pretium multiplex. Vide *Pretium.*
 Emptio anticipata. l.8.tr.3.c.9.§.7
 Emptio frumentorum, & similium facta inter Mercatorem, & Massarium anticipato pretio. l.8.tr.3.c.7.§.7. an.9
 Massarius an possit cogi ad reddendum frumentum. n.14
Tamb. de Prac. Dec. Tom. I.

Augmentum frumenti cuius est. n.17
 An possit statui certa quantitas consignanda frumenti. n.18
 An Mercatori liceat pignus a Massario accipere. n.19
 An qui Massarius non est, uti hoc Contractu queat. n.20
 Quid debeat Massarius morosus. n.28
 An revocari idem Contractus possit. n.31
Episcopus.
 Episcopi caute imponant excommunicationis pœnam. l.1.c.1.§.3. num.25
 Episcopi an possint dare licentiam legendi libros prohibitos. l.1.c.1. §.7. num.7
 An possint ipsi legere. ib.n.9
 An possint absolvere ab Hæresi. ib.§.8.n.11
 An possint cogere Clericos ad recitandum officium alicujus Sancti. l.2.c.5.§.2.n.5
 Quid, si Sanctus sit Patronus, vel habeatur ejus insignis Reliquia. n.6
 An possint ipsi legere. ib.n.19
 An possint absolvere ab Hæresi. ib.§.8.n.11
 An possint cogere Clericos ad recitandum officium alicujus Sancti. l.2.c.5.§.2.n.5
 Quid, si Sanctus sit Patronus, vel habeatur ejus insignis Reliquia. n.6
 An possit concedere licentiam recitandi in alieno ritu. n.37
 An dispensare in Horis Canonicis. l.2.c.5.§.8.n.24
 Episcopus quæ juramenta dispensat. l.3.c.7.§.3. juncto c.6.§.4.n.4
 Quæ vota dispensat. c.16.§.4.2.n.4
 An sua propria. n.6
 An ad id alios delegare possit. n.51
 Episcopus quoad instituendos festos dies: Vide *Festi dies.*
 Quoad dispensandum in operibus servilibus. l.4.c.3.n.33
 Quoad dispensandum in jejuniis. l.4.c.5.§.7.2.n.54
Eques Melitenfis.
 Equites Melitenfes an teneantur recitare Horas. l.3.c.5.§.1.n.6
Equitare.
 Equitatio, ut causa Pollutionis. l.7.c.3.§.5.n.51
Error.
 Error in contractibus. Vide, *verb. Deceptiones occurrentes.*
 Error recitandi officium quid operetur. l.2.c.5.§.2.n.29
 Error in juramento quando pariat obligationem. l.3.c.3.n.21
 Error in votendo quid operetur. l.3.c.13.per tot.
 In substantia. n.2
 In qualitate. n.4
 In fine. n.9
Eucharistia.
 Eucharistiæ frequentia optimum remedium contra peccata luxuriæ. l.7.c.10.n.6
Eunuchus.
 Eunuchum se fieri an quis permittere possit. l.6.c.2.§.3.n.4
 Eunuchus peccans cum muliere an debeat explicare se esse talem. l.7.c.1.§.1.n.9
Excommunicatio.
 Excommunicatio ignorata. Vide *Censura.*
 Excommunicationem an incurrat Exorcista percussiens clericum arreptum a Dæmone. l.3.c.8.§.2
 Excommunicatio an excuset ab audienda Missa. l.4.c.2.§.2.n.7
 Excommunicatio lata in furantes an incurratur a furantibus medicis. l.8.tr.2.c.2.§.3.n.4
Excusatio.
 Excusatus a transgressione voti excusatur a pœna. l.3.c.12§.7.n.4
 Excusatio dubia an liberet a jejunio: Vide *Dubia excusatio.*
 Excusantes causæ a restitutione. l.8.tr.5.c.1.§.9
 Excusationes a restitutione famæ. Vide *Fama.*
Executor.
 Executor testamenti an, & quando esse possit Religiosus. l.8.tr.1.c.2. §.5. n.6
Exheredare.
 Exheredare filium an possit Pater ob indignum a Filio contractum Matrimonium. l.4.c.2.§.3.n.7
 Exheredandi filium, quæ sint legitimæ causæ. l.5.c.3.§.1.n.8
Expensa.
 Expense in percipiendis fructibus alienæ rei quando compensandæ. l.8.tr.3.c.3 §.5.n.11. & 12
Exponere.
 Exponi an possit filius ad Hospitale a Patre divite. l.4.c.3.§.1.n.4 & 5
Exteris.
 Exteris an carius possit vendi. l.8.tr.3.c.7 §.4.n.8
 Exteris an possit concedi, ut ipsi carius vendant. l.8.tr.3.c.6.§.5.n.1
Extremus.
 Extrema proximi necessitas. Vide *Necessitas.*
 Extrema necessitas parentum, vel sororum an obliget ad egressum a Religione, vel impediatur ingressum in illam. l.5.c.2.§.5.n.6
Exigere.
 Exigere juramentum a pejeraturo an peccatum. l.3.c.1.§.6
 Quid per falsos Deos. ib.
Exorcista.
 Exorcista quomodo se gerere debeat in exorcizando. l.3.c.8.§.2
 per tot. Cætera: Vide verbum *Adiurare.*
F
Falsa miracula.
 Falsa miracula, vel falsas reliquias exhibere, quod peccatum. l.2.c.6.§.1.n.4
 Falsum Testimonium. Vide *Testis.*
Fama.
 Fama alterius quomodo lædatur. l.9.c.3
 Quid sit fama. §.1.n.1
 Læditur diversimode. n.4
 Excusatur tamen a mortali illam lædens ex variis capitibus. §.2
 Ex ignorantia. n.3
 Ex parvitate materia. ib.
 Item si non adhibeatur fides detrahenti. n.5
 Si Crimen referatur solum uni, vel alteri probo. n.7
 Si Crimen sit publicum. n.9
 Quid si sit publicum alibi, hic vero occultum. n.11
 Quid si quis acquirat bonum nomen. n.17
T
 Excu-

Excusatur item, qui infamatum infamat in re simili. n.20
 Quid ob iustam querelam, n.27
 Famæ restitutio. l.9.c.3.§.1.n.1
 Cause excusantes ab illa. ib. §.3
 Non peccasse contra iustitiam. n.4
 Non graviter læsisse. n.5
 Quid si quis sine culpa detrahit. n.7
 Consensus infamati, vel ejusdem remissio. n.9
 Iusta, & non nocens detraçtio. n.12
 Infamatio reciproca. n.16
 Frustranea restitutio. n.18
 Damnum proprium proportionaliter notabile. n.19
 Famæ qua ratio restituenda. l.9.c.3.§.4
 Famæ an restituenda apud Auditores tuos, sed etiam apud illos, qui a tuis Auditoribus crimen proximi noverunt. ib. §.5
 Famam propriam prodigere an quis possit, Vide *Infamare se ipsum*.
Famulus.
 Famuli quando excusantur ab auditione Missæ. l.4.c.2.§.2.n.5.& 6
 Quando poterunt ministrare cibos vetitos dominis. l.4.c.5.§.6.n.4
 Quando laborare de ministrando. l.4.c.3.§.2.n.7.fin.
 Quando non jejunare, ut dominum asscient. l.4.c.5.§.7.n.25
 Famuli cooperantes cum peccatis domini an aliquando excusantur. l.5.§.1.c.4.n.18.
 Famuli, & non famuli cooperantes cum usurariis, ib. a n.46
Festi dies.
 Festi dies a quo instituuntur. l.4.c.1.§.1
 Qui sunt. §.2.n.1
 Quando incipiunt, finiuntque. n.2
 Festo die que, & quando liceant opera servilia. Vide *Opera servilia*.
 Festo die laborare, quæ causa excuset. l.4.c.3.§.2.per tot.
 An brevitatis temporis. n.1
 Divinus cultus. n.3
 Panem, cibosque conficere, fructusque colligere, Barbitonibus, sutorisque officium. n.9
 Pauperum sublevatio. n.13
 Absentia a loco festi. n.14
 Dispensatio. n.20
 n.31
Fideiubere.
 Fideiubere an possit, qui juravit non fideiussurum. l.3.c.3.§.5.n.66
Fides.
 Fides divina quid, quæque sunt ejus præcepta. l.2. cap.4.p.37. Vide *Verb. Credere*.
 Fides exterius consistenda. ib. §.2
 Fides exterius non neganda. ib. §.3
 Fides interius non neganda. ib.4
 Vid. *Verb. Hæresis, & Verbum Hæreticus*.
Filius, Filia.
 Filii vota, quæ Pater irritare valet. l.3.c.16.§.3.n.9
 Filius Hæretici apud matrem fidelem educandus. l.2.c.1.§.5.n.15
 Filiorum peculium. Vide *peculium filiorum*.
 Filia renuncians bonis paternis an adhuc possit ea petere. l.5.c.4 §.3. num.4
 Filii quid debeant Parentibus. l.5.c.2.per tot.p.20
 Primo Amorem. §.2.n.2
 Alimenta. n.5
 An teneantur solvere debita Patri. ib.
 Quid, si habeant a Patre bona vinculata. n.9
 Concurrente necessitate tui Patris, & tui filii, cui succurrendum. c.3.§.5
 Secundo debent reverentiam. c.2.§.2.n.12
 Filio non licet percutere, accusare, occidere Parentem profectum. n.14
 Quid si arma capiat contra Remp. n.16
 An Filius peccet, si nolit recognoscere Patrem. n.17
 Tertio debet obedientiam. n.18
 Filius an liceat in hereditatem invitis parentibus. l.4.c.2.§.3
 An cum dignis. n.2
 An cum indignis. n.5
 Filius an possit de suo peculio disponere. l.5.c.4.§.1
 An testari. n.2
 An donare. n.4
 Si sit infans, vel Pubertati proximus, an se in foro externo obligare possit. a n.5
 Filius quoad iudum. l.5 tr.1.c.4.§.1.n.7. ib. & l.8.tr.2.c.19.g.1.n.7
 Filius quoad legitimam. Vide *Legitima*.
 Filius an possit a Patre exponi in hospitali. l.4.c.3 §.1.n.4. & 5
Filius.
 Filio, quod virgo noverit, morbum mederi, an sit superstitio. l.2. c.6.§.2.n.38. & 67.
 Filio horas diei explorare an superstitiosum. l.2.c.6.§.1.n.36. & 67
Finis.
 Fine voti deficiente, an, & quando votum deficiat. l.3.c.13. a n.9
 Quid in duobus finibus altero deficiente. ib. n.13
 Finis Adjurantis Dæmonem quis esse debet. l.3.c.8.§.2.n.2
 Finis malus qua ratione invalidet juramentum. l.3.c.4.§.5.n.19
 Finis malus adjunctus materiæ bonæ invalidat votum. l.3.c.5 §.2.n.3
 Quid, si bonus finis adjunctus materiæ indifferenti. ib. n.7
 Finis qui in actu matrimoniali. l.7.c.3.§.4.n.5
Fiscus.
 Fisci regii, & domini cuiusdam servi Contentio pro bonis ejusdem servi ab intestato defuncti. l.8.tr.1.c.2.§.1.n.15
 Fisco an addenda bona vacantia. l.8.tr.4.c.1.§.3.n.14
 Fisco an debeantur poenæ ante sententiam, ita ut eas impediens obligetur restituere. l.8.tr.4.c.2.§.6.n.12. c.4.n.7. vide etiam ib. c.2 §.2. num.2.
Fornicatio.
 Fornicatio, quid sit. l.7.c.1.§.1
 Quomodo explicanda in Confessione. n.3
 Varietas mulierum, cum quibus fornicatur, an explicanda. n.2
 Quid, si fuerit cum filia Confessoris. n.4
 Quid cum puella prima vice. n.5
 Quid cum infideli. n.6
 Quid, si sit Eunuchus, vel frigidus. n.9

Quid, quando prior es in excitanda puella. n.10
 Quid, si non servas modum accumbendi. n.11
 Quid, si non absolves Copulam. n.12
 Fornicatio est peccatum mortale jure naturali. l.7.c.1.§.2.n.2
 Fornicari ex habitu. Vide *Concupinatus*.
 Fornicari cum Vidua an sit simplex fornicatio. l.7.c.3.§.2.n.4
Fraus.
 Fratres, quoad conferenda bona mortuo Patre. l.5.c.1.§.2.n.3
 Fratres quod debeant fratribus, & fororibus. l.5.c.5
Fraus.
 Fraus in Contractibus: Vide *Deceptiones occurrentes*.
 Fraus in Monopoliis: Vide *Monopolium*.
 Fraus in ludo: Vide *Ludus*.
Fructus.
 Fructus rei vitiose venditæ cuius &c. l.8.tr.3.c.7.§.11.n.31
 Fructus nondum nati an, & quomodo vendi possint. l.7.tr.3. cap.7 §.3. num.20.
 Fructus naturales, alii industriales, alii misti. l.8.tr.3.c.3.§.5.n.1
 Fructuum restitutio quando debetur ex injusta acceptatione. l.8. tr.3. c.2.§.7.n.22
 Quoad debetur ex re aliena bona fide accepta. l.8.tr.3.c.3.§.5
 Fructus colligere die festo an liceat. l.4.c.3.§.2.n.9
Frumentum.
 Frumento electo an immisceri aliqua sordes possint. l.8.tr.3.c.7.§.5 n.4. Vide etiam §.11.n.6
 Frumentum venditum, & consignatum hyeme ad pretium mensis Maji, l.8.tr.3.c.7.§.6.n.9
Fur, Furtivus, Furtivum.
 Furans ut mœchetur, quomodo se explicare debeat in Confessione. l.7.c.9.n.4. & 5
 Furari an liceat extreme, vel graviter indigenti. l.8.tr.2.c.9. §.1.n.28
 Furans ludo exponere quid possint. l.8.tr.2.c.9. §.1.n.26
 Furtivæ rei emptio. l.8.tr.2.c.3
 Furtum quid sit, & qua ratione differat a damnificatione. l.8.tr.2.c.1
 Furti quantitas requisita ad mortale inter extraneos. ib. c.2
 Furta modica successive continuata. ib. §.1
 Furans modica ab eodem. ib.
 Furans modica a multis. ib. §.3
 Furans multa ab eodem. §.3
 Furti quantitas requisita ad mortale inter Domesticos. l.8.tr.2.c.3
 Quoad uxorem. n.2
 Quoad filios. n.3
 Quoad famulos. n.5
 Quoad Religiosos. ib. c.4
 Fur an sit, qui occulte sibi compensat, quod sibi debetur. Vide *Compensatio*.
 Furtum ex parvitate materiæ quando est veniale. l.1.c.1.§.2.n.15

G

Gabella.
 Gabella, Gabellarii. In dubiis horum quid sit. l.1.c.3.§.7
 Gabellam probabiliter iustam, sed & probabiliter injustam, an exigam, vel non solvere liceat. l.1.c.3.§.4.n.25
 Gabella imposita venditioni quando debetur. l.8.tr.3.c.7. §.1 n.2
 Gabellario cui. n.5
Gaudere.
 Gaudere effecta bono ex peccaminosa actione an semper peccatum. ib.
Gladius.
 Gladium mederi, ut sanetur illo vulneratus, an superstitiosum. c.6 §.1. n.37. & 77.
Græcus.
 Græca lingua Officium dicere an liceat Clerico Latino. l.2. cap.5. §.2. num.16
 Quid de Poenitentia Sacramentali, vel voto. ib. n.18
 Græcus Sacerdos uxoratus an committat Sacrilegium tangendo alias ab uxore. l.2.c.6.§.3.n.3
Gratus.
 Grata Deo si rex indifferens evadat, est apta materia voto. l.3.c. §.2. n.7
 Gratus est Deo, quod est melius, non sic homini. l.3.c.16.§.5.n.3
Gubernator.
 Gubernatores obligantur ejicere a Civitatibus Histriones turpia representantes. l.7.c.8.§.5.n.2

H

Hæres.
 Hæredi debes juramentum, quod præstitisti prædecessori. l.13.c.3 §.7.n.6
 Hæres an teneatur juramento dato a prædecessore. l.3.c.3.§.7
Hebraei.
 Hebraei in quo vitandi. l.2.c.1.§.10. a n.6
Hereditas.
 Hereditatis venditio. l.8.tr.3.c.7. §.3. n.16
Hæresis, Hæreticus, Hæresis Canonica; In dubiis horum quid sit. l.1.c.3 §.7
 Hæresis quid sit. l.2.c.1.§.4.n.2
 Alia interior, alia exterior. a n.5
 Hæreticorum poenæ. ib. §.5
 Excommunicatio. n.1
 Irregularitas. n.2
 Infamaria. n.7
 Privatio Beneficiorum, & inhabilitas ad ea. n.8
 Non posse esse patrum. n.13
 Non posse contrahere matrimonium cum Catholicis. n.14
 Confessio bonorum. n.16
 Incapaces Testandi, succedendi, &c. n.23
 Exemptio corporum, amissio servorum, & jurium, poenæque quedam corporales. n.24
 Hæreticalis blasphemia: Vide *Blasphemia*.
 Hæreticorum relapsus quis sit. n.25
 Hæreticorum cooperatores, seu Fautores. §.6
 Eorundem poenæ. . . . . ib.
 Hære-

Hereticorum Libri. Vide *Libri*.
 Hæretici Absolutio. Vide *Absolutio*.
Herba.
 Herba pretiosa inventa in falce lignorum, an reddenda. l.8. tr.3. c.7 §.11. n.36
Hiftrio.
 Hiftrio turpia repræsentans quomodo peccet. l.5. c.1. §.4. num.28. l.7. cap.8. §.5
 An pecuniam iuste accipiat. l.7. c.1. §.3. n.19
Homo.
 Homini venditio. l.8. tr.2. c.7. §.3. n.1
Homicidium.
 Homicida quam restitutionem debeat: Vide *Restitutio ex Homicidio*.
 Homicidium. l.6. per tot.
 Homicidium ob defensionem vitæ. l.6. c.1. §.1
 An ad illud quis obligetur. n.6
 Ut defendas unum, an alterum valeas occidere. n.10
 An debeas. n.11
 An te non aggredientem occidere aliquando possis. n.15
 An iniustum Accusatorem, Calumniatoremque. ib.
 An finita aggreffione. l.6. c.1. §.3. a. n.2
 An in duello. Vide *Duellum*.
 Homicidium ob defensionem tuorum bonorum. l.6. c.1. §.2
 Homicidium ob defensionem bonorum proximi. ib. num.3. & deinceps.
 Homicidium ob defensionem honoris, & pudicitie. ib. §.3
 Homicidium ad malefactores puniendos. ib. §.4
 Malefactores nondum comprehensi an occidi queant. n.2
 Malefactores jam comprehensi. n.5
 Homicidium unius loco alterius. l.6. c.4. §.4. n.2
 Homicidii cooperatores quid debeant. l.6. c.4. §.3
 Confules, & Auxiliantes. n.2
 Mandantes. n.3
 Ratum habentes. n.7
 Non prohibentes. n.9
 Homicidium quomodo explicandum in confessione. l.6. c.3. §.2
 Homicidæ quæ pœnitentia imponenda a Confessario. ib. §.3
 Homicidium sui ipsius. l.6. c.2
 Occisio sui directæ. §.1
 Occidere se jejuniis, & macerationibus carnis. n.3
 Occisio sui indirectæ. §.2
 Occisio sui ad oppidum hostium evertendum. n.4
 Ad salvandum alium. n.5
 Non fugiendo a Carcere, cum possit vitam servare. ib.
 Pro bono communi. n.6
 Peste infestis inferviendo. n.7
 An ut acerbiorum mortem evadat. n.8
 An ob mortificationis amorem. n.9
 An non mutando locum insalubrem habitationis. n.10
 An ad evitanda gravia tormenta. n.11
 An exercendo artem periculofam. n.12
 Homicidium quando casuale, quando voluntarium. l.6. c.3. §.1
 Ut id dignoscatur, prima regula de dante operam rei licitæ. n.4
 Secunda de dante operam rei illicitæ. n.5
 Tertia de omittente, quod quis debet ex iustitia. n.8
 Quarta de omittente, quod quis debet ex charitate. n.10
Honor.
 Honorem alterius lædens. l.9. c.3. §.8
 Ejus restitutio. n.5
 Honore proprio concurrente cum bonis alterius, quid preferendum. l.5. c.1. §.1. a. n.6
Hora Canonica.
 Horæ Canonice. l.2. c.3
 Quinam ad illas teneantur. §.1. n.2
 Constituti in Sacris. n.3
 Deputati ad Chorum. n.6
 Beneficarii. n.19
 An Vicarii, vel Coadjutores Beneficarii. ib.
 An Capellani. n.20
 An Intrusi. n.21
 An Pensionarii. n.22
 An qui habet solum titulum Beneficii. n.23. & n.29
 An qui habet solas distributiones. ib.
 An qui habet beneficium tenue. n.24
 An qui per aliquot menses non gaudet fructibus. n.28
 Horæ Canonice an lingua aliena possint recitari. l.2. c.5. §.2. n.15
 Horæ quomodo recitandæ. l.2. c.5. §.3
 Qua intentione. n.2
 Qua attentione. ib.
 Sine omissione. n.4
 Sine mutilatione verborum. ib.
 Sine interruptione. n.13
 Sine ordinis inversione. n.12
 Quo loco, & situ. §.6
 Horis in choro an satisfaciatur mente distractus. l.2. c.5. §.4. n.8
 Submisisse cantans. n.15
 Nihil dicens. n.21
 Dormitans. n.27
 Confabulans. n.19
 Tertiam recitans. n.23
 Horæ quo tempore recitandæ. ib. §.1
 Horas perolvere an teneatur, qui difficulter legit. l.2. c.5. §.2. n.18
 Horas quas tenentur Clerici in Sacris perolvere. ib. §.2
 Demerere, vel addere aliquid liceat. n.7
 An aliena lingua recitare. n.15
 Horas quas tenentur recitare Religiosi: Vide *Religiosi*.
 Horas alias a præscriptis recitare an aliquando liceat: Vide *Mutatio Officii*.
 Horas non recitandi quæ sufficiens excusatio: Vide *Causa excusantis ab Officio*.
 Horas diei ex filo cognoscere an sit superstitio. l.2. c.6. §.1. n.37. & 79
 Hora comedendi in die jejunii. l.4. c.5. §.4
 Hora recitandi in die jejunii. ib. §.3. n.10
 Horas multas si continuetur comestio, an rumpatur jejuniu. l.4. c.5. §.2. n.15
 Quid si per horas interrumpatur. ib. n.16
Tamb. de Prac. Doc. Tom. I.

Horologium.
 Horologium Rotale, & Solare differunt. l.2. c.5. §.5. n.4
Hospes, Hospitium.
 Hospitii ratio an excuset a jejunio, l.4. c.5. §.7. n.50
 Hospitibus an possit offerri duplex coena in die jejunii. ib. §.6. n.8
Hortulanus.
 Hortulanis an olera irrigare liceat diebus festis. l.4. c.5. §.2. n.27
Hospitales.
 Hospitale an etiam sit pro expositis a Parentibus divitibus. l.5. c.5. §.1. n.4
I
Idolatria.
 Idolatria. l.2. c.6. §.1. n.6
Jejunium.
 Jejunandi votum. l.3. c.15. §.4. n.3. & §.6. n.11
 Jejunandi pane & aqua. d. §.6. n.15. & 16
 Jejunare ex voto non valens hodie, an teneatur postea. l.3. c.16. §.2. n.8. 10. 12.
 Jejunii in pane, & aqua commutatio. l.5. c.16. §.6. n.22
 Jejunium Ecclesiasticum quid sit. l.5. c.5
 Quos cibos respuit. ib. §.1
 Quas carnes. n.1
 Quæ lactinia admittit. n.19
 Jejunium unicam comestionem possit. ib. §.2
 Jejunium an frangat, arundines mellitas sugere. ib. n.14
 Quæ continuatio comedendi obstat. n.15
 Quæ interruptio. n.16
 Ex quibus causis conceditur. n.17
 Jejunii jentaculum. Vide *Resectiuncula*.
 Jejunium semel frangere, mortale. l.4. c.5. §.1. n.1
 Jejunii excusationes: Vide *Causa excusantes a jejunio*.
 Jejunium, juramentum, immunitas, impedimentum matrimonii, irregularitas, Judex, jurisdictionis, jurisdictionis exemptio, iudicium temerarium, in dubiis horum quid fiet. l.1. c.3. §.7
Jentaculum.
 Jentaculum: Vide *Resectiuncula*.
Ignorantia.
 Ignorantia, quæ, & quotuplex excuset a culpa, vel a pœna. l.1. c.2. §.10. & l.2. c.1. §.7. n.22
Imago.
 Imagines Crucis, & Sanctorum qua ratione adorandæ. l.2. cap.4. §.1. num.6
 Imagines, & cogitationes objecti mali, quando peccatum. l.10. c.1
Impedimentum, Impedire.
 Impeditus recitare horas, an teneatur prevenire. l.2. c.5. §.8. n.20
 Impedimentum voti qua ratione preveniendum. l.3. c.42. §.9. n.2
 Impedimentum audiendi Missam sub qua obligatione tollendum. l.4. c.2. §.4. n.1
 Qua obligatione non ponendum. ib. §.3. n.4
 Impediri an possit conditio apposita in voto. l.3. c.12. §.6. n.1
 Impediens aliquem ab ingressu Religionis quando peccat. l.5. c.2. §.5
 Impediens vi, fraude, injuria. n.2
 Sine vi, vel fraude. ib.
 Quoad obligationem restitutionis. n.9
 Quoad peccatum. ib.
 Impediens bonum alteri, pertinens ad iustitiam commutativam, an contrahat obligationem restitutionis. l.8. tr.3. c.4. §.2
 Pertinens ad distributivam. ib. §.3
 Impediens donationem peccaminosam alteri factam ad quid obligetur. l.8. tr.3. c.4. §.2. n.7
Impotentia.
 Impotentia, & inopia excusant a restitutione. l.8. tr.4. c.1. §.9. n.2
 Impotentia excusat ab assensu Sacri. l.4. c.2. §.2. n.2
Impudicitia.
 Impudicitia, hoc est Tactus, Aspectus, similesque inter solutos. l.7. c.8. §.1
Incestus.
 Incestus. l.7. c.4
 Quomodo explicandus in Confessione. n.1
 An explicandi gradus. n.2
 Quid incestus in conjunctis conjunctione spirituali. n.4
 Quid in Impeditis impedimento publicæ honestatis. n.5
 Quid in Incestu sodomitico. n.7
 Pœnæ Incestus. ib. §.2
 A quo dispensatur. n.3
Indignus.
 Indigni qui censeatur in ordine ad nuptias. l.5. c.2. §.3. n.9
 Quinam in ordine ad beneficia. l.8. tr.3. c.4. §.4
Inducere.
 Inducens ad male jurandum quando peccet. l.2. c.1. §.6
 Inducens ad jurandum falsum, quod jurans credit verum, an peccet. l.2. c.1. §.6. n.3
 Inductio ad blasphemandum semper est peccatum. ib. n.7
 Quid, si inducas servum ad laborandum die festivo. ib.
Infamia.
 Infamare proximum: Vide *Fama*.
 Infamare se ipsum an liceat. l.9. c.3. §.6
 Propalando suum verum crimen. n.4
 Impingendo sibi falsum. n.6
 Infamantem audiens ad quid obligatur. ib. §.7
Infidelis.
 Infideles. l.2. c.1. §.10
Infirmus.
 Infirmus quæ excusat ab Officio. l.2. c.5. §.8. n.13
 Infirmus quæ excusat a Jejunio. l.4. c.5. §.7. n.14
 Quæ ab auditione Sacri. ib. c.2. §.2. n.3
Inimicus.
 Inimicum odisse. l.5. c.1. §.3. n. præsertim 2
 Eumdem accusare. n.9
 Non resalutare. n.14
 Excludere a communibus Beneficiis. n.17
 Veniam petenti non dare. n.18
 Offerenti satisfactionem injuriam non remittere. n.21
 Eumdem non alloqui. n.25
T 2 *Inno-*

- Innocens.*
Innocens probatus nocens an possit condemnari. 1.6.c.1.§.4.n.8
- Inquisitores.*
Inquisitorum potestas legendi libros prohibitos, vel dandi aliis licentiam. 1.2.c.1.§.7.n.17
Eorundem potestas absolvendi Hæreticos. 1.2.c.1.§.8.n.11
- Insomnia.*
Insomnia. 1.2.c.6.§.1.n.11
- Instrumentum.*
Instrumento alterius acquisita an reddeuda domino instrumenti. 1.8.tr.3.§.5.n.6
Instrumenta an dare possis volenti infringere Carceres. 1.9.c.2.n.11 & 12
- Intellectus.*
Intellectus, dum versatur circa objectum malum, quando peccat. 1.10.c.1
- Intentio.*
Intentio quæ in orando. 1.2.c.4.§.3.n.7
Intendens non jurare an juret. 1.3.c.1.§.1.n.7
Intentio quæ in actu Matrimoniali. 1.7.c.3.§.5.n.12
- Interdictum.*
Interdictum an excuset ab auditione Sacri. 1.4.§.2.n.2
- Interrogare.*
Interrogatus de vitio rei, quam quis vendit, quid responsurus est. 1.8.tr.8.c.7.§.11.n.33
- Intrusus.*
Intrusi in Beneficium an teneantur ad officium, 1.2.c.5.§.1.n.21
- Invenum.*
Inventa cui restituenda. 1.8.tr.4.c.1.§.3.2.n.21
- Invidia.*
Invidia quid sit. 1.5.c.1.§.3.2.n.35
Oritur ex animo pusillo. ib.n.41
An sit ex se mortalis, n.42
- Invitare.*
Invitare ad peccatum, an aliquando non peccatum. 1.5.c.1.§.4.n.6
Invitare ad minus peccatum, ut evitetur majus, an liceat. ib.
Quid ad æquale. ib.n.12
Quid ad transgrediendum præceptum, quod quis transgressurus erat. n.64
Quid de parato ad peccandum. n.65
- Involuntarium.*
Involuntarium ex ignorantia. 1.1.c.2.§.10
- Ira.*
Ira an tollat voluntarium. 1.1.c.2.§.4
- Irregularitas.*
Irregularitas ignota an efficiat ignorantem: Vide *Censura.*
Irregularitas an contrahatur a consulente mutilationem, ut evitetur occisio. 1.5.c.1.§.4.n.13
An ob defensionem suæ pudicitie. 1.6.c.1.§.3.n.1
An ob permissionem propriæ caltrationis. 1.6.c.2.§.3.n.5
An ob actionem externam non contra Justitiam, sed cum voluntate interna contra ipsam. 1.8.tr.3.c.2.§.5.n.11
An a consulente, ut citius occidat. 1.8.tr.4.c.2.§.2.n.6
An a milite gregario. 1.8.tr.4.c.2.§.8.n.10. & 11
- Iter.*
Iter facere an liceat die festivo: Vide *Opera servilia.*
Itinerantes quando excusantur a Millæ auditione. 1.4.c.2.§.2.n.3
- Judeus.*
Judæi: Vide, *Hebræi.*
- Judex.*
Judex quid faciat in probabilibus, 1.1.c.3.§.4.n.1
Idem an possit sequi opinionem Collegæ. ib.n.13
An possit cogere reum ad poenam ipsi reo irrogatam. 1.1.c.2.§.10.n.20
Judex non potest cogere reum ad veritatem dicendam in causa non semiplena. 1.3.c.4.§.3.2.n.1.
Quid in semiplena, vel plena. ib.2.n.5
Judex, an acceptare munera possit. n.5. & n.11
Judex non potest Reum cogere ad se occidendum. 1.6.c.2.§.1.n.5
Judex an pro sententia injusta valide acceptet pecuniam. 1.7.c.5.§.3.n. præsertim 14
An pro judicando secundum sententiam probabilem alicui faventem. 1.8.tr.3.c.7.§.3.n.13
Judex laicus non potest cogere Clericos ad vendendas res suas. 1.8.tr.3.c.7.n.13.
- Judicium.*
Judicium tertium comes juramenti. 1.3.c.1.§.4.n.7
Idem est comes adjurationis. 1.3.c.8.§.1.n.6
In Judicis an equivoque liceat, 1.3.c.4.§.2.n.3
Judicium speculativum, vel practicum, quodnam. 1.1.c.3.§.1.n.1
Judicia publica quomodo instituenda, 1.9.c.2
Judicium temerarium. 1.9.c.1
Differt ab opinione, suspitione, dubitatione. n.1
Conditiones quatuor necessariæ, ut judicium sit mortale. n.4
Prima, ut sit deliberatum. n.5
Secunda, ut sit in re gravi. n.6
Tertia, ut sit certum. n.7
Quarta, ut sit ex insufficientibus conjecturis. n.8
Solum suspicari non est mortale. n.11
Nisi forte per accidens. n.12
- Jurisdictione.*
Jurisdictione probabilis in ministro Sacramentorum quid operetur. 1.1.c.3.§.4.n.21
- Juramentum.*
Juramentum ex metu. 1.2.c.3.§.5.n. præsertim 6. & 12
Juramentum per vitam Dei, vel Sanctorum, an blasphemum. 1.2.c.6.§.4.n.23
Jurare quis possit. 1.3.c.5.§.1
Juramentum quid sit. 1.3.c.4.§.3
Quæ Dei invocatio requiritur ad illud. ib.n.2
Juramentorum Divisio. ib.5.
In assertorium, promissorium, contestativum, comminativum, judiciale, extrajudiciale, absolutum, purum, conditionatum, explicitum, tacitum, blasphemum. ib.
Juramenta omnia, an sint ejusdem speciei. ib.n.8
Juramenta cognoscendi norma. ib.5.3
Juramentum assertorium quid. 1.3.c.2
- Veritas in eo requisita. §.2.
Qua certitudine. ib.n.2
Juramentum promissorium, ejusque veritas. 1.3.c.3.§.1
Ejusdem materia in communi. ib.5.3.a.n.2
Quid, quando est in honorem Dei. n.7
Quid, si sit in utilitatem hominis. n.11
Juramenti acceptatio quid operetur. 1.3.c.3.§.3.n.13. & 1.3.c.17.§.2 per totum.
Juramentum pio voto æquivalet. d.c.17.§.2.n.1. & 2
Juramentum quomodo interpretandum. 1.3.c.3.§.4
Prima regula. n.1
Secunda, n.3
Tertia. n.7
Juramenta aliqua promissoria expenduntur. 1.3.c.3.§.5
Juramenta sine consensu. n.1
De actu irritato per legem. n.2
Illicitum ex parte actus. n.4
Illicitum ex parte illud extorquentis per metum, &c. n.6
Contra aliud juramentum. n.7
In Matrimonio, & sponsalibus ex metu. n.12
De non accusando, vel de accusando. n.15
Malum ex fine malo, n.17
Nimis prodigum. ib.
Ex errore, vel dolo extortum. n.21
De rebus indifferentibus. n.20
De redeundo in carcerem. n.29
Volentis compensatione uti, n.34
Contra leges. n.40
Non vendendi minoris. n.49
Medicorum, Rectorum, Alumnorum. n.50
Non ludendi. n.57
De non docenda arte. n.65
Non dandi mutuum, non fidejubendi. n.66
Juramentum quomodo confirmet contractum. 1.3.c.3.§.6
Juramentum an obliget successorem. ib.5.7
Juramentum judiciale. 1.3.c.4
Juramenti irritatio, remissio, dispensatio, seu relaxatio, commutatio. Vide hæc verba.
Juramenta Deo facta de rebus reservatis, an reservata. 1.3.c.7.§.3.n.6
Juramentum Deo præstitum an sibi possit aliquando commutare ipse jurans. 1.3.c.7.§.4.n.5
Quid de juramento in suam propriam utilitatem præstito. ib.5.2.a.n.4
Juramentum qua ratione vetitum die festo. 1.4.c.4.n.8
- Jus.*
Juris ordo an condemnandis malefactoribus. 1.6.c.1.§.4.n.7
An possit omitti a supremo Principe. ib.
- Justo.*
Justo, seu mandatum una ex concussis ad injustam actionem, quam obligationem pariat. 1.8.tr.4.c.2.§.1
- Justitia.*
Justitia secundus Comes juramenti. 1.1.c.1.§.4.n.5
Eadem secundus Comes adjurationis. 1.3.c.8.§.1.n.5

L

Labor, laborare, laboriosus.

- L**aborantes ex mera voluptate an excusentur a jejunio. 1.4.c.5 §.7.n.30.
Laboriosa ars, quæ excusat a jejunio. ib.n.18
Quæ sint hæc artes. Vide *Opera servilia.*
Laboris æstimatio an deducenda in lucro cessante. 1.8.tr.3.c.8.§.3.n.15
Quid in materia homicidii, quoad laborem, quem posuisset occisus. 1.6.c.7.§.3.n.4
- Lac, Lacticia.*
Lacte an liceat uti in diebus jejunii. 1.4.c.5.§.2.n.19
Lacticiis vesci an liceat in iisdem. ib.
Quid in vigiliis, & in quatuor temporibus. n.20
Quid in jejunis quadragesimæ. n.23
Quid in Dominicis ejusdem. n.26
- Ladere.*
Lactis potus an frangat jejunium. Vide *Potus.*
- Ladere.*
Ladens famam alterius: Vide *Fama.*
Ladens honorem alterius. 1.9.c.3.§.8
Ladere supra, vel infra dimidium in venditione, & emptione. 1.8.tr.3.c.7.§.4 in Appendice, n.9. & 1.8.tr.3.c.7.§.11.n.1.
Ladere, seu damnificatio. Vide *Restitutionis radix tertia.*
- Laiicus.*
Laiicus an adjurare Dæmoniacos possit. 1.3.c.8.§.2.n.23
Laiicus an liceat disputare de rebus fidei. 1.2.c.1
- Lana.*
Lana, & similes merces anticipato venditæ. 1.8.tr.3.c.7.§.7.n.6
- Lectio.*
Lectio Turpium. 1.6.c.8.§.5
Lectio Turpium, ut causa pollutionis. 1.7.§.5.n.50. & 51
Lectio audire an satis sit, quando recitatur officium. 1.2.c.10 §.3.n.10
- Lega.*
Lega an miscenda argento, & similibus. 1.8.tr.3.c.7.§.11.n.6
- Legatum.*
Legata pia non solvere an Sacrilegium. 1.2.c.6 §.3.n.10
Legatum an debeatur uxori fornicanti, si ipsi relicto fuerit conditione, si caste vixerit. 1.6.c.1 §.1.n.3
- Legere.*
Legere nesciens illicite emittit professionem ad Chorum. 1.2.c.10 §.1.n.8
Quid, si suscipiat beneficium, vel Ordines Sacros. ib.n.17
- Legitima.*
Legitima filiis debita. 1.5.c.4.§.3
- Lex.*
Legis ignorate transgressio. 1.1.c.2 §.10
Leges late pro bono publico, vel privato differunt. 1.3.c.3 §.5.n.40
Leges prohibentes, vel solum permittentes item differunt. ib.n.42
Lex an obliget cessante sine in uno particulari. 1.2.c.1 §.7.a.n.36
- Licitatio.*
Licitatio: Vide *subhastatio.*

Libertas.
 Libertas requisita in voto. 1.3.c.10.§.1.
 Libertatis imperfectio dat causam dispensandi vota. Vide *Deliberatio imperfecta*.
 Liberum quid sit. 1.1.c.2.§.1.n.2

Libri.
 Libri Hæreticorum prohibiti. 1.2.c.1.§.7. per tot.
 Libri alii prohibiti. ib. n.5
 Brevis scriptura an prohibita. n.10
 Quid de manuscripto notabili. n.13
 Quis habeat facultatem dandi licentiam eos legendi. a n.17
 Eos ex ignorantia legens quando peccat. a n.21
 Quid de solum audiente. n.32
 Retinentes. n.42
 Imprimentes. n.46
 Defendentes. n.54
 Libri, & quando ostendendi Inquisitoribus. ib. n.57

Lignum.
 Ligna colligere die festo. 1.4.c.3.n.30

Litania.
 Litanie in die S. Marci, & Rogationum an sub obligatione. 1.2.c.5.§.2.n.13
 An possint recitari pridie Vesperti. ib. §.5.n.7

Litigiosa res.
 Litigiosa res an vendi possit. 1.8.tr.3.c.7.§.3.n.18

Locare.
 Locatam rem an debeat quis in communi periculo præferre suæ. 1.8.tr.3.c.5.§.3.
 Locare rei fructus, quæ non solet locari, cujus sunt. 1.8.tr.3.c.3.§.7.n.8. vide etiam n.9.
 Locare domum meretrici. 1.5.c.1.§.4.n.34
 Locationes an licitæ die festo. 1.4.c.4.n.2

Locus.
 In locis immundis recitare officium an liceat. 1.2.c.5.§.6.n.2
 Locorum diversitas quomodo diversitatem Officii afferat. 1.2.c.5.§.2. a n.25.
 Locus publicus reddit copulam maritalem illicitam. 1.7.c.3.§.5. a n.39
 Locus item facer idem operatur. ib. n.40
 Loco quo facienda est restitutio: Vide, *Circumstantia Restitutionis*.

Loqui.
 Locutio cum Muliere quando peccatum. 1.7.c.8.§.1. a n.6
 Loqui turpia: Vide, *Turpiloquium*.
 Locutio quæ usurpanda cum Dæmone. 1.3.c.8.§.2.n.4

Lucrum.
 Lucrum cessans an excuset ab auditione Sacri. 1.4.c.2.§.2.n.7
 Lucrativus contractus. 1.8.tr.3.c.6.§.2.n.9
 Lucrum cessans ex mutuo. 1.8.tr.3.c.8.§.3.n.11
 Conditiones quænam requiruntur. ib.
 Lucrum cessans ex contractu explicite injusto, sed justo implicite. ib. num.21
 Lucrum cessans anticipato an sumi possit. ib. n.16
 Lucrum an sumi possit ob periculum recuperandi sortem. ib. §.4
 Quid ob præmissionem non repetendi intra certum tempus. §.5
 Quid ob molestiam carentiæ pecuniæ. ib. §.6

Ludus.
 Ludus filii familias vivente Patre. 1.5.c.4.§.1.n.7
 Eiusdem habentis tutorem. n.11
 Ludus. 1.8.tr.2.c.9.§.1
 Non est ex se peccatum, Quælis ludus est jure prohibitus. n.1
 Debent abesse Fraus, Dolus, Minæ. n.2
 Ludere pecunia credita. a n.3
 Animo non solvendi statim. n.9
 Vincere plus quam potes perdere. n.14
 Ludus cum iis, qui alienare nequeunt. n.15
 Cum filiofamilias: Vide, *Ludus Filii*. ib. n.18
 Cum uxore alterius. n.19
 Cum alterius marito. n.20
 Cum servo. n.21
 Cum Religioso. n.25
 Cum furibus, & usurariis. n.28
 Ludi Cooperatores. n.31
 Exponentes domum, mensamque & similia ludentibus an peccent. n.30
 An pecuniam, quam inde accipiunt, restituere teneantur. n.35
 Ludi illiciti inspectores. n.36
 Ludi abstinentiam qui juravit, ad quid teneatur. 1.3.c.3.§.5.n.57
 An possit ludere nomine alieno. n.36

Luscus.
 Luscus qua ratione obligetur ad recitandum officium: Vide, *Cæcus*.

Luxuria.
 Luxuria an habeat parvitatem materiæ. 1.7.c.8.§.1.n.8
 Luxuriæ species: Vide, *Fornicatio, Sacrilegium, Adulterium, Stuprum, Incestum, Sodomia, Pollutio, Mollities, Bestialitas*: Vide etiam *Conjugatorum peccata in materia luxuria*.
 Luxuriæ peccata quomodo examinanda a prudenti Confessario. 1.7.c.7.§.4.n.4
 Luxuria quoad motus pravos: Vide *Delectatio*, & Vide *Cogitationes*.

M

Macherones.

MAcherones: Vide *Pastilli esculenti*.
 Magia. 1.3.n.6.§.1.n.7
Mala fides.
 Mala fidei quando supervenit bona, & e contra quid operetur in eo, qui rem alienam consumpsit. 1.8.tr.3.c.3.§.6. lege etiam tr.2.c.1.n.8.
 Quid, si id eveniat mihi respectu mei prædecessoris. n.3
Maledicere.
 Maledicere Parentibus quod peccatum. 1.5.c.2.§.2.n.13
 Maledicere animantibus, & similibus quod peccatum. ib. n.13

Tamb. de Prac. Dec. Tom. I.

Maledictio.
 Maledictionis, & blasphemie discrimen. 1.2.c.6.§.4.n.9
Malefactor.
 Malefactor an occidi queat: Vide *Homicidium ad malefactores puniendos*.
 Malefactor certus, sed occultus an possit condemnari. 1.6.c.1.§.4.n.18
Malefica.
 Malefica actu maleficiens an possit occidi. 1.1.c.1.§.1.n.16. fine.
Maleficium.
 Maleficium, mensis, mors conjugis, nomen, novitius. In dubiis horum quid sit. 1.1.c.3.§.7
 Maleficium ejusque dissolutio. 1.2.c.5.§.2
 An eam petere a Malefico liceat. n.3
 Maleficos consulere quando peccatum. 1.2.c.6.§.2.n.11
 Malefici qua pena afficiantur. 1.2.c.6.§.2.n.14
Malitia.
 Malitia præciscens a levi, & gravi, an gravis. 1.1.c.1.§.3.n.31
Malum.
 Malum inimico velle, vel optare. 1.5.c.1.§.3. n. præsertim 7
Mancipium.
 Mancipium. Vide, *Servus*.
Mandatum.
 Mandatum, quoad Homicidium. 1.6.c.4.§.4.n.3
 Universim, quoad injustas actiones. 1.8.tr.4.c.2.§.1
Marius.
 Marii Curtelli laus, ejusdemque testimonium de Sicula Præscriptione. 1.8.tr.1.c.4.§.2. a n.24
Maritus.
 Maritus quid exponere ludo potest. 1.8.tr.2.c.9.§.1.n.20
Maffarius.
 Maffarii, & Mercatoris contractus anticipatus: Vide *Emptio frumentorum*.
Mater.
 Mater quæ vota filii irritare potest. 1.3.c.16.§.3.n.21
 Mater, in necessitate an præferenda Patri. 1.3.c.3.§.5.n.5
 Mater quid debeat filio, quoad eum lactandum, vel alendum. 1.5.c.3.§.2.
 Mater an expensas factas in alimentis filii possit repetere. 1.5.c.3.§.5.n.3.
Materia.
 Materiæ parvitas an detur in luxuria. 1.7.c.1.§.1.n.8
 Materiæ parvitas an adit in Juramento non ludendi. 1.3. cap. 5. §.5 num.60
 Materia subrogata Juramento an sub Juramento servanda. 1.3. cap. 1. §.5.
 Materia subrogata voto reservato an reservata. 1.3.c.16.§.4.n.35
 Materia voti quæ: Vide *Voti Materia*.
Matrimonium.
 Matrimonium ex metu juratum an valeat. 1.3.c.3.§.5.n.12
 Matrimonium ex errore personæ, vel qualitatis contractum an validum. 1.3.c.3.§.5.n.27
 Matrimonium ex metu: Vide *Metus*.
 Matrimonium contrahens ex timore cum impedimento, vel sine, an peccet. 1.1.c.2.§.9.n.8. & 9
 Matrimonia impediens quinam excommunicantur a Tridentino. 1.3.c.8.§.3.n.4
 Matrimonium filii parentibus invitis: Vide, *Filii an liceat*.
Mediæ nox.
 Mediæ nox quomodo computanda in Jejuniiis. 1.4.c.5.§.5.n.6
 Mediæ noctis probabilis multa incommoda agitantur. 1.1.c.3.§.5
Medicina.
 Medicina effocta non potest pro recenti vendi. 1.8.tr.3.c.7.§.11.n.28
Medicus, Medicamenta.
 Medicus quid faciat in probabilibus. 1.1.c.3.§.4.n.17
 Medicamenta naturalia contra Dæmonem an liceant. 1.3. cap.8.§.2 num.26.
 Medicorum juramenta sub qua obligatione servanda. 1.3.c.3.§.5.n.50
 Medicus an possit dispensare in Jejuniiis Ecclesiæ. 1.4.c.5.§.7.n.62
Melioramenta.
 Melioramenta. 1.8.tr.3.c.3.§.5.n.13. & deinceps.
Membrum.
 Membra Christi, & Sanctorum nominare an Blasphemia. Vide *Nominare Christum, &c.*
Mendicantes.
 Mendicantes quoad juramenta, vel vota: Vide *Religiosi*.
Mentiri.
 Mentiris, si quis dicat proximo, an semper peccet. 1.5.c.2.§.1.n.6
Mercator, merces.
 Mercatoris Remissio: Vide *Remissio Mercatoris*.
 Mercatus qua ratione interdicitur die festivo. 1.4.c.4.n.1
 Merces brevi corruptendæ an currenti pretio vendi queant. 1.8.tr.3.c.7.§.11.n.26.
 Merces extraordinariæ quanti. 1.8.tr.3.c.7.§.4.n.20
 Merces nunc cariores, mox futuræ viles, vel contra, quanti. n.21
 Merces ultroneæ quanti vilescunt. 1.8.tr.3.c.7.§.4.n.7
Meretrix.
 Meretrix an retinere, vel petere in Judicio possit turpe lucrum. 1.7.c.5.§.3.n.16
 Quantum possit accipere. a n.23
Metus.
 Metus dat causam dispensandi juramenta. 1.3.c.7.§.3.n.16
 Metus an tollat voluntarium. 1.1.c.2.§.5
 Metus levis, gravis, cadens in constantem virum, &c. ib. a n.3
 Reverentialis. n.8
 Metus gravis injustus in contractibus. n.11
 In Matrimonio. n.22
 In aliis actibus. n.23
 Metus levis injustus in contractibus. §.6
 In Matrimonio. n.22
 In aliis actibus. n.23
 Metus justus in contractibus. §.7
 In Matrimonio. n.3
 In aliis actibus. n.6
 Metus in Votis. 1.1.c.2.§.8
 Metus in juramento. 1.3.c.3.§.5. n. præsertim 6.12.
 Metus in trasgressione præceptorum. 1.1.c.2.§.9

- Miles:*
Miles belli iniusti an defendere se possit ab hostibus. l.6. c.1. §.1. n.9
Miles Gregarius ad quam restitutionem teneatur. l.8. tr.4. c.2. §.3. n.8
- Militari:*
Militari quando possit in bello. l.8. c.3. §.4. n.36.
- Ministri:*
Minister Sacramentorum quid faciet in probabilibus. l.1. cap.4. §.4.
num. 66.
Ministri Iustitiae an possint exequi sententiam iniustam. l.6. cap.1. §.4. num. 6.
- Missa:*
Missam audientis obligatio. l.4. c.2. §.1
Quae Missa audienda. n.2
Quanta. n.3
Ubi. n.7
Quo fitu. n.8
A quo. n.9
An duae mediae sint satis. n.10
Quae praesentia requiruntur. n.11
Quae Intentio. n.17
Quae Attentio. n.19
Missam non audire die festo an excuset excommunicatio, l.4. c.2. §.2. n.1.
An Interdictum. n.2
An Impotentia. n.3
Periculum mali. n.5
Amissio lucri. n.7
Charitas. n.8
Construendo. n.9
Peregrinum esse. n.10
- Modus:*
Modus procedendi in Iudiciis publicis. l.9. e.2. §.1. n.2
Modus copulae maritalis. l.7. c.3. §.5. n.34
- Molere:*
Molere an liceat die festivo: Vide *Opera servitilis*.
- Molestia:*
Molestia privationis pecuniae an det lucrum in mutuo. l.8. tr.3. c.8. §.6
- Mollities:*
Mollities quid sit. l.7. c.7. §.1. Vide *Pollutio*.
Mollities sacrilega. l.7. c.2. §.1. n.7
Mollities virginis. l.7. c.5. §.2. n.32
Mollities uxorati. l.7. c.3. §.5. n.3
- Monialis:*
Monialium Capellanus an possit recitare Officium, quod recitant, l.3. c.5. §.2. n.13.
Moniales an teneantur ad Officium privatim. ib. §.1. n.13
Monialibus prohibita sunt Choreae. l.7. c.8. §.7. n.6
Monialem sollicitans, vel corrumpens, quamnam poenam incurrit. l.7. c.2. §.2. n.1.
- Monitio:*
Monitio an requiratur, ut quis ex delicto obligetur restituere interesse rei ablatae. l.8. tr.3. c.2. §.6. n.3
Quid in debitis ex contractu. ib. n.10
Quid in reddendis debitis ex mutuo, vel alio contractu. l.8. tr.3. c.3. §.2. n.7.
- Monopolium:*
Monopolium. l.8. tr.3. c.7. §.1. n.10
Monopolium ex privilegio, ex pacto ex emptione omnium mercium, ex remotione aliorum vendentium, ex inducente poenitentiam. ibid.
Pretium in Monopolio. n.21
- Mora:*
Mora in delictis ex delicto. l.8. tr.3. c.2. §.6. n.1
In debitis ex contractu. n.10
In debitis ex re accepta. n.11. & 12
Mora Massarii in consignando frumento ipsi mercatori, quid operetur. l.8. tr.3. c.7. §.7. n.28
Mora in reddendo mutuo. l.8. tr.3. c.8. §.3. n.7
- Moralis:*
Moralis tetratudo ex parte rei juratae. l.3. c.2. §.1. n.2
Ex parte jurantis. n.6
- Morbis:*
Morbo caduco mederi quibusdam verbis an superstitiosum. l.2. c.6. §.1. n.34 & 48
- Mortale peccatum:*
Mortale ex genere suo. l.1. c.1. §.2
Ejus signa. ib. n.2
Mortale per accidens. l.1. c.1. §.4
Mortale ratione finis. ib. n.2
Ratione contemptus. n.4
Ratione periculi. n.10
- Mors:*
Mors mariti certa debet esse, ut uxor alteri hubat. l.1. e.3. §.3. n.16
Mortem ut effugias, potes equivocare etiam in Iudiciis. l.3. c.4. §.3. num. 5.
- Motus:*
Motus primo primus, & secundo primus quis. l.1. c.1. §.3. n.27
Signa, an hi transeant in perfecte voluntarios. ib. n.28
Motibus pravis insurgentibus resistendumne positive, an sufficiat negative se habere. l.10. c.2. Vide etiam *Cogitationes*.
- Mulier:*
Mulieres nobiles quando excusantur ab auditione Sacri, deficiente decete vestitu. l.4. c.2. §.2. n.5
Quid pro tempore a partu, vel simili. ib.
Mulier, alias honesta, quantum possit exigere pro usu sui corporis. l.7. c.5. §.3. n.24. & 25.
Mulier sicte copulam promittens ad quid obligatur. l.7. c.5. §.3. n.49
An possit tunc frui pecunia, non servato promisso. n.50
An Amasii munera acceptare possit. n.52
Mulier, cui vis infertur, quid faciet, ne peccet. l.5. c.6. §.2. n.3
Mulier, per vim oppressa, an possit ejicere semen viri jam receptum. l.7. c.3. §.5. n.15
Muliercularum duo contractus mutui exploduntur. l.8. tr.3. c.8. §.3. num. 28.
- Munera:*
Munera a Iudice non acceptanda. l.9. c.2. §.1. n.5
- Munera Judici donanda. ib. n.13
Munera acceptare ab Amasio mulier honesta an possit. l.7. c.5. §.3. n.52
- Mutatio:*
Mutatio officii stando in eodem ritu an liceat. l.2. c.5. §.2. n.20
Quid transiendo in alienum. n.33
- Mutilare:*
Mutilare se an aliquando liceat. l.6. c.2. §.3. n.3
Quando de castrando. n.4
- Mutuum:*
Mutuum dare an possit, qui iuravit non daturum, l.3. cap.3. §.5 num. 66
Mutuum, una ex concavis ad iniustam actionem. l.8. tr.4. c.2. §.6
Mutuum dare pro tritico consignando tempore messis. l.8. tr.3. c.7 §.7. n.3.
Mutuum quid sit. l.9. tr.3. c.8 §.1
Mutuum: Vide *Usura*.
Pacta in mutuo, quoniam sint iusta, ib. num. 10. & §.2. sparsim per tot.
Mutuum tibi dare cum obligatione, ut reddas, quod sub dubio debes, an liceat. l.8. tr.4. c.3. n.10
Mutuum dare cum pacto, ut nihil accipias, si solum vivam decem annos v. gr. sed deinde accipias simul decem pro centenario, pro illis decem annis, an liceat. l.8. tr.3. c.8. §.5. n.6

N

Navigatio:

Navigantes quando excusantur ab auditione Sacri. l.4. c.3. §.2. num. 3.

Necessitas:

Necessitas, quae excusat a laborando diebus festis. l.4. c.3. §.2. n.6
Necessitas extrema temporalis proximi quando te obligat ad eam sublevandam. l.5. c.9. §.1. n.9. Vide etiam n.12
Quid de gravi. n.15
Quid de communi. ibid.
Necessitas proximi spiritualis quando. l.5. c.1. §.2
Non extrema. n.2
Extrema. n.5
An cogat te profundere omnes fortunas, vitamque. ib.
Necessitas extrema, vel gravis an concedat posse furari. l.8. tr.2. cap.6.
An tunc debeat adesse animus reddendi, cum perneris. ib. §.2. num. 2.
Necessitas, & utilitas mercium quomodo augeat rerum pretia. l.8 tr.3. c.7. §.8. n.17.

Negare:

Negare debitum potest conjux ex decem causis, l.7. c.3. §.5. n.20
Prima causa, quando vir remissive petit. n.21
Secunda, quando raro alter negat. n.22
Tertia ob multitudinem prolis, quam sustinere non valeat. n.23
Quarta ob periculum gravis morbi. n.24
Quinta, in primo bimestri contracti matrimonii de presenti. n.25
Sexta, ante benedictiones Ecclesiae, vel denunciationes. n.26
Septima, ob Votum, vel mactum, sed vide huius explanationem. n.27
Octava, an amenti Conjugi. n.29
Nona, an dubitanti de Validitate matrimonii. n.30

Negligentia:

Negligentia extirpandi consuetudinem quando est peccatum. l.3. c.1. §.5. n.6.

Nesciens:

Nesciens quid sit jurare, an juret. l.3. c.5. §.1. n.7
Nomen Diaboli scribere, & comburere an liceat. l.3. c.8. §.2. n.25
Non obstantibus
Non obstantibus, non manifestans, concavsa ad iniustam actionem, quam obligationem restitutionis pariant. l.8. tr.4. c.2. §.6

Notarius:

Notarii cooperatio cum peccato usurarii. l.5. c.1. §.4. n.56
Notarius quoad suum munus. l.9. c.2. §.5
Novitius peccando contra castitatem an committat sacrilegium. l.7. c.2. §.1. n.6.

Nox media:

Nox media qua ratione computanda in Jeuniis: Vide *Media nox*.
Nutrices an excusentur ab assentione Sacri. l.4. c.2. §.2. n.5.
Quid a Jeunio. l.5. c.5. §.8. n.17

O

Obedientia:

Obedientiamne persecutoribus Fidei. l.2. c.1. §.2. n.5
Obedientiae Vocum, Officium divinum, Oleum Sanctum, Ordo. l.1. c.3. §.7
In dubiis horum quid fiet.

Obligatio:

Obligatio mutua fratrum, & sororum: Vide *Fratres*.
Obligatio Patris, Matris, Filiorum: Vide *Pater*, *Mater*, *Parentes*, *Filius*.
Obligatio horum quoad correctionem. l.5. c.4. §.4. n.4
Obligatio legendi Horas Canonicas quae, & qualis. l.2. c.5. §.1
Cetera: Vide *Hora Canonica*.
Obligatio quae nascitur ex juramento doloso. l.5. c.3. §.2. n.7
Quae ex voto facta. l.3. c.12. §.1
Quae ex promissione absoluta, vel conditionata in votis. ib. §.2
Obligatio audiendi Sacrum. Vide, *Missam audiendi obligatio*.
Observantia.
Observantia vana. Vide, *Vana observantia*.
Occasio.
Occasio peccandi differt a peccati consuetudine. l.3. c.1. §.3. n.3
Occasio peccati an peccatum. ib. n.1
Occasionem peccandi offerre. *Offertur materia*.

Occi-

Occidere volenti an possit dari consilium, ut solum vulneret, l. 5. c. 1. §. 4. n. 6.
Occidere volenti unum an dari possit consilium, ut alium interficiat. *ib. n. 18*
Occidere, Vide *Homicidium*.
Occidere seipsum, Vide *Homicidium sui ipsius*.
Occultus.
Occultus omnino malefactor an possit condemnari, lib. 6. cap. 1. §. 4. num. 18.
Occultum quidam sit in ordine ad detractionem, lib. 9. cap. 3. §. 2. num. 10.
Occupatio.
Occupatio gravis quando excuset ab Officio: Vide, *Causa excusativa sub Officio*.
Offere.
Offere materiam, seu occasionem peccandi, quando peccatum, l. 5. c. 1. §. 4. n. 4. Vide n. 67.
Officium.
Officium pro Officio: Vide, *Mutatio Officii*.
Officium divinum: Vide, *Hora canonica*.
Omittere officium uno, vel altero die est mortale, lib. 2. cap. 5. §. 1. num. 32.
Officio Divino addere an aliquid liceat, l. 2. c. 5. §. 2. n. 7.
Officiorum venditio, l. 8. tr. 3. c. 7. §. 3. n. 3.
Officiorum distributio, sive Ecclesiasticorum, sive Sæcularium, l. 8. tr. 3. c. 4. §. 4. n. 5. & 15.
Officio qui tenentur procurare salutem proximi, quatenus obligantur, l. 5. c. 1. §. 2. n. 3.
Omissio, Omittere.
Pro Omissione peccati an possit quid pecunie accipi, l. 7. c. 5. §. 3. num. 21.
Omittens quod debet ex Justitia, quandotam censetur causa homicidii, l. 6. c. 3. §. 1. n. 8. & n. 10. *ibid.*
Quid si solum ex Charitate.
Onus.
Onerosus, & lucrativus contractus, l. 8. tr. 3. c. 6. §. 2. n. 9.
Opera.
Opera Malefici uti ad dissolvendum maleficium an liceat, lib. 2. c. 6. §. 2. n. 3.
Opera servilia diebus festis prohibita, quænam sint, l. 4. c. 3. §. 1. n. 6.
An transcribere, n. 6.
An pingere, venari, sculptere, n. 8.
Quid de piscatione in flumine, vel in mari, retibus, vel arundine, *ib. §. 2. n. 23*
An iter facere, *ib. c. 3. §. 1. n. 11*
An infidelibus præcipere opera servilia, n. 16.
An emundare triticum, n. 18.
An distillare, *ib.*
Operam dans rei licite, vel illicitè quando censetur causa homicidii, l. 6. c. 3. §. 1. n. 4. & 5.
Opinio.
Opinio, qua ratione differat a judicio, dubitatione, & suspitione, l. 9. c. 1. n. 1.
Opitari de malo alterius an mortale, n. 11.
Opinio, Vide *Conscientia prohibita*.
Oratio.
Oratio quid sit, & quando ejus præceptum urget, l. 2. c. 4. §. 6.
Ordinarius.
Ordinarii nomine quid veniat, l. 4. c. 3. §. 2. n. 33.
Ordo.
Ordo non est de substantia Officii, l. 2. c. 5. §. 1. n. 12.
Ordine quo debent multæ concause restitutionem expedire, l. 8. tr. 4. c. 2. §. 7.
Ordo Juris, Vide *Juris Ordo*.
Ordo Minorum, seu Franciscani nullum habent dominium, sed res, quibus utuntur, sunt summi Pontificis, l. 8. tr. 1. c. 1. n. 7.
Ornatus.
Ornatus Mulie um, l. 5. c. 1. §. 4. n. 71. & l. 7. c. 8. §. 8. per tot.
An ob bonum finem liceat, dicit §. 8. n. 21. & dicitur. *ib. n. 6.*
Excessus an ex se mortalis, *ib. n. 6.*
Quid ob aliorum scandalum, *ib. n. 7.*
Oscula.
Oscula inter Coniuges, Vide *Inter Coniuges*.
Oscula inter solutos, Vide *Inter solutos*.
Oscula inter sponsos, Vide *Inter sponsos*.
Osculum vi illatum femine honeste ad quid obligat osculationem, l. 7. c. 5. §. 3. n. 26. & 41.
Ovis.
Ovis an liceat vesci iis, quibus conceduntur lactitina, lib. 4. cap. 5. §. 1. num. 19.
Ovis an liceat uti in jentaculo, *ib. §. 3. n. 5.*

P

Pactum.
Pactum nudum, & vestitum, Vide *Contractus*.
Pacta in mutuo quæ, l. 8. tr. 3. c. 8. §. 1. n. 10. & §. 2. sparsim.
Pacta retrovenditionis tria, l. 8. tr. 3. c. 7. §. 8. n. 15.
In favorem venditoris, n. 19.
In favorem emptoris, n. 25.
In favorem utriusque, n. 26.
Paganus.
Pagani an possint cogi ad fidem, l. 2. c. 1. §. 10. n. 2.
Palpo.
Palpo, Concausa ad injustam actionem, quam obligationem restitutionis pariat, l. 8. tr. 4. c. 2. §. 3.
Panis.
Panis conficere die festo an liceat, l. 4. c. 3. §. 2. n. 9.
Panis coctus in aqua, an, & quantum liceat in jentaculo jejunii, l. 4. c. 5. §. 3. n. 2.
Parentes.
Parentes quid debeant filiis, l. 5. c. 5. §. 1. n. 1.
Quoad alimenta filio legitimo, n. 3.
Filio excommunicato, n. 6.
Filio spurio, vel naturali, n. 6.

Parochus.
Parochi quid possint in dispensandis votis, l. 3. c. 16. c. 4. n. 4.
Quid in operibus servilibus die festo, l. 4. c. 1. §. 2. n. 37.
Quid in jejuniis, l. 4. c. 1. §. 7. n. 56.
Parochus quando obligatur succurrere salutem suorum, lib. 5. cap. 2. §. 2. num. 3.
Participatio.
Participans concausa ad injustam actionem, quam obligationem restitutionis pariat, l. 8. tr. 4. c. 2. §. 5.
Parvitas materiz.
Parvitas materiz ubinam reperitur, l. 1. c. 1. §. 3. *ib. n. 6.*
An reperitur in contemptu rerum sacrarum, n. 7.
An in perjurio, n. 8.
An in Magia, Superstitione, Simonia, in re venerea, in Sacramentis, in homicidio, n. 8.
In votis, & juramentis, n. 17. & 25.
In peccatis contra spem, l. 2. c. 2. §. 1. n. 5.
Rursus in superstitione, l. 2. c. 6. §. 1. n. 49.
Parvitas materiz undenam defumatur, l. 1. c. 1. §. 3. n. 13.
Parvitas materiz an inveniatur in luxurie peccatis, lib. 7. cap. 5. §. 1. num. 8.
Parvitas materiz in paupertate religiosa: Vide *Paupertas Religiosa*.
Parvitas materiz in furto: Vide *Furti quantum*.
Pars.
Pars notabilis Officii quæ, l. 2. c. 5. §. 1. n. 9.
Pascere.
Pascentes aliorum prata, l. 8. tr. 2. c. 6. §. 3.
Pastilli.
Pastilli esculenti, seu matherones an violent jejunium in pane, & aqua, l. 3. c. 15. §. 6. n. 20.
Pater.
Pater patrus, idest habens filium, & patrem, a quo alendus, l. 5. c. 3. §. 1. n. 11.
Pater an concubinam filii possit domi retinere, l. 5. c. 1. §. 4. n. 22.
Pater non potest compellere filium nec ad matrimonium, nec ad Religionem, l. 5. c. 2. §. 4. n. 4.
An possit invitare ad matrimonium, n. 4.
An retrahere a Religione, *ib. §. 5.*
Pater an licite filium exponat Hospitali, l. 5. c. 3. §. 1. n. 4. & 5.
Pater an possit exheredare filium, & ob quas causas, *ib. n. 8.*
An retrahere a Religione, *ib. §. 5.*
Pater an licite filium exponat Hospitali, l. 5. c. 3. §. 1. n. 4. & 5.
Pater an possit exheredare filium, & ob quas causas, *ib. n. 8.*
Pater quoad vota filii, n. 12.
Quid vivente Avo, n. 13.
Quoad donationes inter patrem, & filium: Vide *Donatio*.
Patri quid debeat filius: Vide *Filius*.
Pater quæ filii vota irritare valet, Vide *Filii vota*.
Pauper.
Pauper fictus quid debet restituere, l. 8. tr. 4. c. 1. §. 1. n. 1.
Quid pauper piger, & otio vacans, ut mendicet, *ib. n. 4.*
Pauperes: Vide *Elemosyna*.
Pauperum sublevatio an det causam laborandi die festo, l. 4. c. 5. §. 3. n. 14.
Paupertas.
Paupertas quæ excusat a jejunio, l. 4. c. 5. §. 7. n. 33.
Paupertas quando excusat a recitatione Officii, l. 2. c. 5. §. 8. n. 18.
Paupertas Religiosa prohibet dominium, & usum independentem, l. 8. tr. 1. c. 2. §. 5. n. 1.
Parvitas in hac materia quæ, l. 8. tr. 2. c. 4. n. 19.
Major quantitas requiritur ad mortale in rebus usu consumptibilibus, quam in aliis, l. 8. tr. 1. c. 1. n. 19.
Major item si res, v.g. Gallina in frusta secetur a domino, n. 13.
Paupertatem Religiosorum quoad proprietatem mitigare Pontifex potest, l. 8. tr. 1. c. 2. §. 1. n. 14.
Paupertatis Religiosæ aliqua selecta, *ib. §. 4.*
Paupertatem Religiosam violatne, qui nomine alieno, v.g. Testatoris disponit de pecunia, *ib. n. 4.*
Paupertas quandotam excusat a restitutione, l. 8. tr. 4. c. 1. §. 6. n. 2.
Paupertas quando dat licentia furandi, l. 8. tr. 2. c. 5.
Pharmacopola.
Pharmacopola vendentes quid pro quo: Vide *Vendere quid pro quo*.
Peccatum.
Peccatum quid sit, l. 1. c. 1. §. 1. n. 1.
Peccati mortalis, & venialis discrimen, *ibid.*
Peccatum mortale, & veniale ex genere suo, vel per accidens, *ib. n. 3. & toto §. 2. & 3.*
Cetera: Vide *Verbo Mortale*, & *Verbo Veniale*.
Peccatum in genere an sit mortale, l. 1. c. 1. §. 3. n. 30.
Peccatum contra naturam: Vide *Mollities*, *Pollutio*, *Sodomia*, *Bestialitas*.
Peccati permissio, Vide *Permissio peccati*.
Peccatum proximi ex infirmitate, vel ex malitia, an differant in ordine ad scandalum, l. 5. c. 1. §. 4. n. 69.
Peculium.
Peculium suum an filius alienare queat, l. 5. c. 4. §. 1. *ibid.*
Quid quoad testari, *ibid.*
Peculium filiorum, l. 1. c. 3. §. 7.
Pensio.
Pensio gaudentes an teneantur ad Officium, l. 2. c. 5. §. 1. n. 22.
Peregrinus.
Peregrinus Sacerdos, vel beneficiarius quod Officium tenetur persolvere, l. 2. c. 5. §. 2. n. 36.
Peregrinum esse quando excusat ab auditione Sacri, l. 4. cap. 2. §. 2. num. 19.
Periculum.
Periculum quod excusat ab audienda Missa, l. 4. c. 2. §. 2. n. 5.
Periculum recuperandis fortem an det lucrum in mutuo, l. 8. tr. 3. c. 8. §. 4.
Perjurium.
Perjurii poenæ, l. 3. c. 6.
Perplexitas.
Perplexitas non admittitur, l. 1. c. 3. §. 2. n. 4.
Permissio.
Permissio peccati quando peccatum, l. 5. c. 1. §. 4. n. 3.
Permutare.
Permutare an possint carnes ii, qui non possunt vendere, l. 7. tr. 3. c. 7. §. 1. n. 8. & 11.

Per-

- Permutare an possit Domus professa Societ. Jesu fructus hortuli, quos non potest vendere. *ib.n.8.*
- Persona.*
Personæ quæ vendere, & emere possunt. 1.8.tr.3.c.7.§.2
- Pictor.*
Pictor an Amasiam licite pingat. 1.5.c.1.§.4.n.28.& 31
Pingere an liceat die festo: Vide *Opera servilia*, *Piscator.*
- Piscatores quæ piscari possunt. 1.8.tr.2.c.9.§.2
Piscari an liceat eodem die: Vide *Opera servilia*, *Pinguedo.*
- Pinguedo an comedi possit die jejunii. 1.4.c.5.§.1.n.14
Pœna.
- Pœnæ Hæreticorum: Vide *Hæreticorum pœna.*
Pœnæ non recitantium officium. 1.2.c.5.§.7
Pœnæ Malefici, Divinatoris, Sortilegi, &c. 1.2.c.6.§.2.n.14
Pœnæ Blasphemantium. 1.2.c.6.§.4.n.26
Pœna positiva non incurritur, nisi sciatur. 1.1.c.1.§.10.n.11
Quid de pœna non petendi debitum conjugale. *ib.n.22*
Pœnæ immemor in voto personali an illam incurrat transgrediendo votum.
- Pœnæ perjurii: Vide *Perjurii pœna.*
Pœnale Votum quomodo obliget. 1.3.c.12.§.7
Pœna usurarii. 1.8.tr.13.c.8.§.7.remissive.
Pœna Duelli. 1.6.c.1.§.3.n.13
Pœnæ Adulterii. 1.7.c.3.§.3.
Pœnæ Incensus. 1.7.c.4.§.2.n.2
Pœnæ Concubinatus. 1.7.c.1.§.3.n.3
Pœnæ Monialium sollicitantis, vel violentis. 1.7.c.2.§.2.n.1
Pœnæ Raptus. 1.7.c.6.§.2.n.9
Pœnæ Sodomiz. 1.7.c.7.§.6.n.1
- Pœnitentia.*
Pœnitentiæ Sacramentum si quoad orationes satisfieri aliena lingua an possit. 1.2.c.5.§.2.n.18
Pœnitentiis scrupulosi instructio. 1.1.c.3.§.32.n.4
Pollutio.
- Pollutio Ecclesiæ quando contingit ex sacrilegio. 1.7.c.2.§.1.n.7. & deinceps.
An ex occulto. n. 8
An ex copula conjugali. n. 9
Quid ex tactibus turpibus. n. 10
Pollutio conjugis quod peccatum. 1.7.c.3.§.5.n.2.& 3
Pollutio voluntaria semper est jure naturæ prohibita. 1.7.c.3.§.5.n.46
Pollutionis causa altera per se influens, altera per accidens, & leviter. 1.7.c.3.§.5.n.48
Quando est peccatum pollutio in causa. n.49
Pollutio quomodo differat a distillatione. 1.7.c.3.§.5.n.63
Pollutio voluntaria non diversificatur a diversitate instrumenti inanimati. 1.7.c.7.§.1.n.2
Quid si intra brachia, vel os femine. n.3
Quid si manibus alterius. n.5
Pollutio vigilantis voluntaria. 1.7.c.7.§.2.n.2
Pollutio puerorum nondum emittentium semen, an sit diversa ab emittentibus.
Pollutio nocturna, seu dormientis. 1.7.c.6.§.2.n.11
Alia voluntaria sive antecederet in causa, sive consequenter ex delectatione ipsius. *ib.*
Pollutio in somnis coepta, quæ in vigilia perficiatur. *ib.n.18*
An ad dictam perfectionem active quis concurrere motu corporis possit. *ib.*
Pollutio vigilantis involuntaria. *ib.n.20*
- Pontifex.*
Pontifex summus potest relaxare juramenta Deo præstita. 1.3.c.7.§.3. num. 9
Commutare. *ib.* §.4.n.2
Dies festos indicere. 1.4.c.1.§.1
Dispensare in servilibus die festo. *ib.* c.3.§.2.n.32
Dispensare in Jejuniis Ecclesiasticis. *ib.* c.5.§.7.n.52
- Possessio.*
Possessio quid operetur in probabilibus. 1.1.c.3.§.3.n.9
Circa jus. n.9.& 14
Exempla de possessione in probabilitate Juris. n.24
Exempla de eadem in probabilitate facti. n.27
Possessio quid operetur in dubiis: Vide *Verba dubia.*
Possessio Religiosa filii non nocet juri paterno in bonis temporalibus. 1.5.c.4.§.1.n.12
- Possessor.*
Possessor malæ fidei: Vide *Restitutionis radix prima per totum.*
Possessor bonæ fidei: Vide *Restitutionis radix secunda.*
Possessio quomodo acquiratur. 1.8.c.3.tr.1.§.2
- Potestas.*
Potestatem habens dispensandi, vel commutandi in votis, an habeat in juramentis. 1.3.c.7.§.3.n.8
Potestas Civilis an habeat potestatem relaxandi juramenta. 1.3.c.7. §.3.n.13
- Potus.*
Potus an frangat jejunium Ecclesiasticum. 1.4.c.5.§.2.n.2
Quid de potu vini, musti, juris, lactis, cervisæ. n.4
Quid de aquis conditis. n.7
Quid de succo ore expresso ab uva, malis, cæterisque fructibus. num. 7.
Quid de Cocholata. n.8
Quid de Arundinibus mellitis. n.24
Potus vini, ut causa pollutionis. 1.7.c.3.§.5.n.51
- Præceptum.*
Præceptum Charitatis erga Deum quando urget. 1.2.c.3.§.2
Præceptum Superioris quando judicandum grave. 1.1.c.1.§.3.n.18
Præcepti transgressio ex metu. 1.1.c.2.§.9
Præceptum infidelibus die festo opera servilia an liceat. 1.4.c.3.§.1. num. 13
Præceptum restitutionis affirmativumne, an negativum. 1.8.tr.3. cap. 1. §. 1
Præceptum de diligendo proximum quale. 1.5.c.1.n.1
Præceptum de non fornicando potest invincibiliter ignorari. 1.7.c.1. §.2.n.10.
- Prædicare.*
Prædicare futura ex Astris, an liceat. 1.2.c.6.§.1.n.13
Ex insomniis. *ib.* n.24
- Prælati.*
Prælati, vel eorum Vicarii quam potestatem habeant in juramentis relaxandis. 1.3.c.7.§.3.n.6
Quid in commutandis. *ib.* §.4.n.2
Quid in votis. 1.3.c.16.§.4.n.4
Quid in operibus servilibus die festivo. 1.4.c.3.§.2.n.33
Quid in jejuniis. 1.4.c.5.§.7.n.55
- Prælati Religiosis quæ vota subditi irritare potest. 1.3.c.16.§.3. num. 28
Quæ dispensare. *ib.* §.4.n.4
Quid in operibus servilibus die festo. 1.4.c.3.§.2.n.34
Quid de jejuniis Ecclesiæ, & Regulæ. *ib.* c.5.§.7.n.55
- Prælati Religiosorum an possint dispensare in recitatione Officii. 1.2.c.5.§.8.n.26
- Præscriptio.*
Præscriptio quid sit, & quomodo currat. 1.8.tr.1.c.4.§.4
Tempus ad præscribendas res temporales. n.3.
Ad præscribendum contra leges. n.8.
Præscriptionis jure an gaudeant in conscientia Siculi, ubi ea in foro externo admittitur. *ib.* §.2
- Pragmatica.*
Pragmatica de venditione frumentorum in Sicilia. 1.8.tr.3.c.7.§.7. num. 9
- Praxis.*
Praxis, qua explicari debet homicidium in Confessione. 1.6.c.3.§.2
Praxis servanda in commutatione votorum. 1.3.c.16.§.6
- Præces.*
Præces importunæ an cadant in constantem virum. 1.1.c.2.§.5.n.9
- Pretium.*
Pretium rei: Vide *Valor.*
Pretium determinatum requiritur in emptione, & venditione. 1.8. c.3.c.7.§.1.n.4
Pretium justum rei quod. 1.8.tr.3.c.7.§.4. per totum.
Legitimum aliud naturale, seu vulgare. n.2
Pretium medium, summum, infimum in vulgari. *ib.*
Communis æstimatio determinat justum pretium. n.2
Pretium crescit, vel decrescit quinque ex capitibus. *ib.*
Primo ex parte rei venditæ. n.4
Secundo ex parte pretii. n.5
Tertio ex parte emptorum, & venditorum. n.6
Quarto ex parte expensarum. n.10
Quinto ex parte modi vendendi. n.14
Pretium quomodo augeatur a necessitate, vel utilitate mercis. *ib.* num. 17
Pretio quo res emendæ, vel vendendæ. *ib.* n.18
Quanti res extraordinariæ. n.20
Quanti, ea, quæ sciuntur mox fore cariiores, vel viliores. n.21
Quanti in subastatione. n.23
- Pretium: Vide *Deceptiones occurrentes, ubi multa de pretio.*
- Princeps.*
Principes Christiani an possint tolerare paganos, vel eos cogere ad fidem. 1.1.c.1.§.10.n.2
- Privatio.*
Privatio pecuniæ an det lucrum in mutuo. 1.8.tr.3.c.8.§.6.
- Privilegium.*
Privilegium monopolii an, & quando concedi possit a Principe. 1.8. tr.3.c.7.§.12.n.2.
- Probabilitas.*
Probabilitas: Vide *Conscientiam probabilis, & Opinio.*
Probabilem sententiam modo unam, modo aliam sequi, an liceat. 1.1.c.3.§.per tot.
- Professio.*
Professio fidei a quibus emittenda. 1.2.c.1.§.12
A Beneficiariis. n.1
A professoribus artium liberalium. n.8.
Sub qua pœna. n.4.& 10
Professi ad Chorum; Vide *Hora Canonica, & Religiosi deputati ad Chorum.*
Professio Religiosa ex metu. 1.1.c.2.§.8
- Promissio.*
Promissorium juramentum, ejusque veritas. 1.3.c.3.§.1
Quid de promissorio dolo. §.2
Promissorii juramenti materia in communi. *ib.* §.3
In honorem Dei. n.7
In utilitatem hominis. n.11
Promissio requisita in voto. 1.3.c.12
Promissio ficta quænam obstat voto. *ib.* §.1
Promissio absoluta, & conditionata. *ib.* §.2
Promittere cum juramento rem illicitam, quod peccatum. 1.3.c.3. §.3. n.9
Promissio pecuniæ ob rem turpem, an re habita obliget. 1.8.c.5.§.4. a num. 19
Promissio non repetendi mutuum intra certum tempus an det lucrum. 1.8.tr.3.c.8.§.5
Promissio in diem, & quando obligat transacto termino. 1.8.tr.4.c.3. num. 8
- Propinquitas.*
Propinquitas quanta requiritur, ne impedimentum poni possit executioni præcepti. 1.4.c.2.§.32.n.8
- Propositum.*
Propositum requisitum in voto. 1.3.c.11
Protestatio sola non sufficit ad emendandum superstitionem. 1.2.c.6. §.1. n.29
- Proximus.*
Proximi necessitas obstat, ne opinionem probabilem sequamur. 1.1. c.3. n.22. & 23
- Puella.*
Puella honesta quid faciat, si advertit se ab alio libidinosè tangi. 1.5.c.1.§.4.n.25
An obligetur sinere se contrectari a Medico in partibus inhonestis. n.26
An liceat illi habere amatorem. n.26
An se conspiciendam offerre amatori, ibidem. Vide etiam num. 71

An munera acceptare. 1.8.c.5. §.3. n.49
 An se ornare. 1.7.c.5 §.per tot.
Puer.
 Puerorum motus quando mortales. 1.1.c.1. §.3. n.33

Q

Quadragesima.

Quadragesimæ tempore an liceat recitare Vesperas ante refectio-
 nem. 1.4.c.5. §.4. n.4

Quando.

Quando, circumstantia Restitutionis. 1.4.tr.4.c.1. §.6
 Quando nam accedere ad conjugem sit prohibitum. 1.7.c.3. §.5
 An tempore Menstrui, vel gravidationis. n.35
 An tempore Adventus, vel Quadragesimæ. n.63
 An tempore sumptæ, vel assumendæ Eucharistiæ, ib. remissive.
 An tempore senectutis. n.37
 Quando jejunandum. 1.4.c.5. §.5. n.4
 Quando votum obligat. 1.3.c.12. §.3

Quantum, Quantitas.

Quantitas furti requisita ad mortale: Vide, *Furti, Quantitas.*
 Quantum circumstantia restitutionis. 1.8.tr.4.c.1. §.4
 Quantum singulæ damni concausæ restituere teneantur. 1.8. tract. 4.
 cap. 2. §. 8.
 Quanta refectiuncula sumi potest die jejunii. 1.4.c.5. §.3. n.1.
 Qualis. n.3
 Quo tempore. n.10

Quinquagenarius.

Quinquagenaria mulier an excusetur a jejunio. 1.4.c.5. §.7. n.5

Quis, Quid, Quomodo, Quo loco, Quo ordine, Quod.

Quis, circumstantia restitutionis. 1.8.tr.4.c.7. §.1
 Quid, circumstantia restitutionis. ib. §.2
 Quo loco, circumstantia restitutionis. ib. §.8
 Quo ordine multæ concausæ debeant restitutionem expedire. 1.8.tr.4.
 cap. 2. §. 7
 Quod nondum est, an vendi possit. 1.8.tr.3.c.7. §.3. n.20
 Quod est illud officium, ad quod tenentur obligati ad illud. 1.2.
 c. 5. §. 2

R

Radix.

Radices restitutionis. Vide, *Restitutionis Radices.*

Raptus.

Raptus. 1.7.c.6
 Quid sit. §.2. n.1
 Ad Raptum requiruntur tria. §.2. n.1. & seqq.
 Raptus pœne. §.2. n.9
 Raptus, quando nam dirimit Matrimonium. ib. & n.10
 Raptus an sit Copula cum fœmina dormiente. n.17. ib.

Ratificatio.

Ratificatio in votis quid operetur. 1.3.c.19. §.3. n.57

Recurfus.

Recurfus, una ex concausis ad injustam actionem, quam obligatio-
 nem restitutionis pariat. 1.8.tr.4.c.2. §.4

Redire.

Redire an liceat ad prius votum post computationem, vel dispen-
 sationem. 1.2.c.16. §.7
 Redire an obligeris, si ad tempus fuit Commutatio. ib. n.2

Refectiuncula.

Refectiuncula in die jejunii conceditur. 1.4.c.5. §.3
 Quanta. n.1
 Qualis. n.3
 Quo tempore. n.10

Regula.

Regula discernendi voluntarium liberum. 1.1.c.2. §.1. n.5. juncto §.3. n.2
 Cognoscendi divinitatem superstitionem. 1.2.c.6. §.8. n.12
 Cognoscendi invocationem tacitam Dæmonis. ib. n.24. & 25
 Cognoscendi an vis sit naturalis, an supersticiosa. n.62. & 65

Relaxatio.

Relaxatio Juramenti, a quo, de quibus, ob quas causas. 1.3.c.7. §.3

Religiosus.

Religionis Votum, Religiosorum vota, Rescriptum, Restitutio,
 Reus, & Testis. In dubiis horum quid fecerit. 1.1.c.3. §.7
 Religiosi deputati ad Chorum qua ratione obligantur ad illum. 1.2.
 c. 5. a. n. 6
 Quid, si sint numero pauci. n.14
 Quid, si non sunt in Sacris, obligabunturne privatim. n.13
 Cetera: Vide, *Horæ Canonica.*

Religiosi an possint transire ad statum laicalem in eadem Religione.
 ib. n. 15
 Religiosi an possint recitare Officium, quod recitant Diocesani.
 ib. c. 2. n. 5
 Religiosorum Prelati. Vide, *Prelati.*
 Religiosi incole an teneantur voto Civitatum. 1.3.c.12. §.2. n.6. juncto
 num. 13
 Religiosi Mendicantes quam habent potestatem relaxandi juramen-
 ta. 1.3.c.7. §.3. n.9
 Eadem commutandi. ib. §.4. n.2
 Vota dispensandi, vel commutandi. ib. c. 6. §. 4. n. 8. & n. 46
 Dispensandi in laboribus die festo. 1.4.c.3. §.2. a. n. 34
 Religiosorum vota sine superiorum scientia, vel consensu, &c. 1.3.
 c. 13. §. 5. a. n. 5
 Religiosus, qui male se de industria gessit, ut dimitteretur, ad quid
 obligatur. 1.3.c.12. §.6. n.8
 Religiosus are alieno, vel furto gravatus, ad quid obligatur. 1. 2.
 tr. 4. c. 1. §. 1. a. n. 7.
 Ante professionem. ib.
 Post professionem. n.16
 Religiosus quid ludo exponere potest. 1.8.tr.2.c.9. §.1. n.25
 Religiosus an possit esse executor testamenti. 1.9.tr.1.c.2. §.5. n.6
 Religiosus an debeat egredi a Religione, vel in illam non ingredi
 propter necessitatem parentum, vel sororum. 1.5.c.2. §.5. n.6
 Religiosus, quoad votum Paupertatis: Vide, *Paupertas Religiosa.*

Religiosus Sacerdos dum confitetur peccatum luxuriæ, an debeat
 explicare sacerdotium, & professionem. 1.7.c.2. §.1. n.4
 Religiosus invitatus ad convivium, an sine licentia sui Superioris
 comedere apposita possit. 1.8.tr.1.c.2. §.5. n.9

Reliquia.

Reliquie CHRISTI Domini; puta Spinæ, Sudarium, Crux, qua
 adoratione colendæ. 1.2.c.4. §.1. n.4
 Reliquiæ Sanctorum quomodo adorandæ. ib. n.5

Remedium.

Remedia adversus luxuriam. 1.7.c.10

Remissio.

Remissio juramenti quæ, & a quo. 1.3.c.7. §.2
 Remissio Mercatoris an, & quando faveat ementi alieno nomine.
 1.8.tr.3.c.7. §.10

Remittere.

Remittere an sibi quis possit juramentum in sui utilitatem emissum.
 1.3.c.7. §.2. n.4
 Remittere offensam inimico. 1.5.c.1. §.3

Representare.

Representatio turpium. 1.5.c.1. §.4. n.28. & 1.5.c.7. & 8. §.4
 Representatio turpium, ut causa Pollutionis. 1.7.c.3. §.4. n.50. & 51

Reservata.

Reservata vota an aliquando ab inferioribus Papa dispensentur. 1.3.
 c.16. §.4. n.36
 An ad id det causam necessitas. n.37
 An imperfectio voluntarii. n.41
 An privilegium. n.46
 Reservatane intelligatur sodomia imperfecta, quando reservatur so-
 domia absolute. 1.7.c.7. §.3. n.4
 Reservata sodomia an intelligatur tum de agente, tum de patiente.
 1.7.c.7. §.6. n.3
 Reservata sodomia, an reservata censetur bestialitas. ib. n.6

Resistere.

Resistere positive an quis debeat in motibus pravis. 1.20.c.2

Restitutio.

Restitutionis obligatio an det causam non jejunandi. 1.4.c.5. §.7. n.35
 Restitutio honoris. 1.9.c.3. §.8. n.5
 Restitutio Famæ: Vide, *Fama.*
 Restitutio ex damno dato: Vide, *Dammum datum.*
 Restitutio ex homicidio. 1.6.c.4
 Ex homicidio directo. ib. §.7.
 Ex homicidio indirecto. ib. §.1
 Vide etiam. 1.8.tr.3.c.2. §.5. a. n. 13
 An obligeris ad restitutionem, si volentem occidas. 1.6.c.4. §.3. n.2
 Quid in Duello. ib.
 Quid, si occidas provocantem. n.15
 An aliquid restituendum pro damnis spiritualibus occiso factis.
 num. 10
 Quid pro damno personali. n.22
 Restituere an teneatur excedens modum sue defensionis. §.3. n.16
 Restitutio ex homicidio quibus hæredibus debetur. dict. 3. n.6
 Restituere an quid debeant hæredes occisoris. ib. n.14
 Restitutio ex Adulterio. 1.7.c.3. §.4
 Adulteri obligatio propter prolem non legitimam succedentem.
 num. 2.
 Adulteræ obligatio propter eandem rationem. n.7
 Quas excusationes hæc habeat. a. n.9
 Adulter certus de sua prole tenetur eam alere. a. n.5
 Restitutio bonorum temporalium. 1.8.tr.3.c.1
 Quo præcepto jubeatur. ib.
 Restitutionis radices. 1.8.tr.3.c.2. §.2
 Restitutionis radix prima ex injusta acceptione. ib. c. 2. per totum.
 Restituere tenetur ex hac radice is, qui alienum sumit. §.2
 Per actionem injustam. ib.
 Per actionem externe injustam. §.3
 Per injustam ex culpa Theologica. §.4
 Ex culpa Theologica gravi. §.5
 Quid ex levi externe, sed interne gravi. ib. n.7
 Restitutio ex delicto quomodo statim obliget. §.6
 Restitutionis radix secunda ex re accepta. 1.8.tr.3.c.3
 An furi possim restituere rem ab ipso mihi bona fide venditam.
 §. 2.
 Quid, si affuit mala fides. §.3
 Quid, si res sic vendita sit alteri obligata. ib. n.5
 Restitutio ex re accepta quomodo statim obliget. 1.8.tr.3.c.2. §.6. n. 11.
 & c. 3. §. 1. n. 2
 Restitutio quomodo expedienda, quando res aliena fuit cum propria
 admista, confusa, immista. 1.8.tr.3.c.3. §.4. a. n. 22
 Restitutionis radix tertia ex damnificatione, seu læsione. 1.8.tr.3.c.4
 Restitutionem an debeat, qui impedit bonum alteri, sine vi, frau-
 de, dolo, &c. vel cum his. ib. c. 4. §. 2
 Quoad ea, quæ pertinent ad justitiam commutativam. dict. §. 2
 Quoad ea, quæ ad distributivam. ib. §. 3
 Quoad impedimentum ne quis acquirat Beneficium. ib. n. 3
 Restitutionis radix quarta ex contractu. 1.8.tr.3.c.5
 Ex culpa in proprie dicto contractu. 1.8.tr.3.c.5. §.1
 Ex culpa in quasi contractu. ib. §.2
 Restitutio ex contractu quomodo statim obliget. 1.8.tr.3.c.2. §.6. n. 6
 Restitutionis eadem quarta radix immediate, ex contractu in uni-
 versum. ib. c. 6
 Regula generalis. §.3
 Restitutionis eadem quarta radix ex contractu peculiari emptionis,
 & venditionis, Vide, *Emptio*, & Vide, *Venditio.*
 Restitutionis eadem quarta radix ex contractu particulari mutui.
 1.8.tr.3.c.8. per totum.
 Restitutionis circumstantiæ: vide, *Circumstantia Restitutionis.*
 Restituendane est res domino nocitura. 1.8.tr.4.c.1. §.3. n.2
 Restitutio an iteranda, si pereat in manu intermedium. 1.8.tr.4.c.1.
 §.5. a. n. 4
 Quid, si per errorem fiat alteri a domino. 1.8.tr.4.c.1. §.5. n.8
 Quid, si Mediator rem restituendam casu amittat. 1.8.tr.4.c.1. §.5
 a. n. 9
 Restitutio doni mortuo donatore. 1.8.tr.4.c.1. §.5. a. n. 11
 Restitutionem volentem differre, vel nolentem facere, an absolven-
 dus. Vide, *Absolutio an conferenda.*

- Reus.*
 An licite aperiat occulta crimina testium. n.1
 An falsa. n.5
 An debeat stare sententiæ. n.8
 An fugere queat a carcere. n.9
 Quid de Reo Religioso. ibid.
 Reo an possit dare instrumentum ad effringendas carceres. ib.n.11
 Eidem an possit auxilium ferre ad fugiendum. ib.n.12
 Reus Malefactor, Vide, *Malefactor*, & Vide, *Homicidium ad malefactores*.
 Reus non potest cogi ad se interficiendum. l.6.c.2.§.1.n.5
- Rex.*
 Rex quoad Bellum gerendum: Vide, *Bellum*.
Ritus.
 Ritus Socii an sequi possit in recitando officio. l.2.c.5.§.2.n.27
Rubrica.
 Rubricarum contemptus quale peccatum. l.2.c.5.§.2.n.19
- S**
- Saccarum.*
 Saccaro condita aqua an violet jejunium. l.4.c.5.§.2.n.5
Sacerdos.
 Sacerdos an debeat explicare se Sacerdotem esse, dum confitetur peccata luxuriæ. l.7.c.2.§.1.n.4
 Quid, si sit simul Religiosus. l.7.c.2.§.1.n.4
 Sacerdotium susceptum ex metu. l.1.c.2.§.8.n.4
 Sacerdotes, & constituti in Sacris: Vide, *Hora Canonica*.
 Sacerdos Græcus: Vide, *Græcus Sacerdos*.
Sacramentum.
 Sacramenta petere ab indigno, vel excommunicato. l.5.c.1.§.4.n.39
Sacrilegium.
 Sacrilegium quid, & quotuplex. l.2.c.6.§.2.n.1
 Circa personas sacras. n.2
 Circa loca sacra. n.6
 Circa res sacras. n.7
 Quid, si retineatur legata. n.10
 Quid, si decimas. n.11
 Quid, si peccatum fiat tempore sacro. n.12
 Quid, si retineatur quid contra votum. n.13
 Sacrilegium in materia luxuriæ. l.7.c.2.§.1
 Sacrilegium ex persona sacra. ib.n.2
 Esse sacra per votum solemne, vel simplex an mutet speciem. num. 3
 Sacrilegium ex loco sacro. ib.n.7
 Sacrilegium notorium violat Ecclesiam. ibid.
 Sacrilegium committens cum Moniali quam poenam incurrat. l.7.c.2. §.2. num. 1
Sacrum tempus.
 Sacrum tempus an constituat hoc sacrilegium. l.7.c.2.§.2.n.13
 Quid Reliquiarum sacrarum gestatio. ib.n.14.&15
 Sacri loci pollutio: Vide, *Pollutio Ecclesie*.
 Sacro interelle: Vide, *Missa*.
Sagimen.
 Sagimen comedere an liceat die jejunii. l.4.c.5.§.1.n.16
Salutare.
 Salutare inimicum an obligeris: Vide *Inimicum*.
 Salutatores an superstitioni. l.2.c.6.§.1.n.30
Sancti.
 Sancti qui, & qua ratione adorandi. l.2.c.4.§.1.n.8
 Sanctis an nuncupari vota possint. l.3.c.14
Sanitas.
 Sanitas sola an rectus finis in Matrimonio. l.7.c.3.§.5.n.8
Satisfactio.
 Satisfactionem offerenti injuriam remittere an obligemur. l.5. cap.1. §.3. n.2
Scandalum.
 Scandalum: Vide, *Cooperatio*. l.5.c.1.§.4
 Scandalum pusillorum. ib.n.64
 Scandalum an sit dare peccandi occasionem ex fragilitate peccanti. ib. num. 72
Scientia.
 Scientia habita a Dæmone uti, an peccatum. l.2.c.6.§.1.n.22.& §.2. num. 11
Schisma.
 Schisma. l.2.c.1. §.9
Scholasticus.
 Scholasticus quomodo possit continuationem studii probare. l.3.c.2.§.1. num. 8
Scribere.
 Scribere turpia. l.7.c.8.§.5
Scrupulus.
 Scrupulus unde oriatur, quid remedii, &c. l.1.c.3.§.8
Seges.
 Seges nondum collecta an vendi, & quanti possit. l.8. tr. 3. cap. 7. §. 3. num. 22
Semen.
 Semen generationis corruptum an liceat consulto expellere. l.7. c. 7. §. 2. n. 4
 Semen susceptum effundere an liceat fœminæ. l.7. c. 7. §. 2. n. 9. & l. 9. eodem c. 3. §. 5. n. 14. & 16
 Semen animalium emungere an peccatum. l.7. c. 8. §. 2. n. 5
Seminare.
 Seminare an obligetur uxor viro seminante. l.7. c. 3. §. 4. n. 16
 Seminare an possit uxor finita viri copula. l.7. c. 3. §. 1. n. 18
 An se manibus ad id adjuvare. l.7. c. 3. §. 1. n. 18
 An ad idem suis manibus possit vir adjuvare. ib. fine.
Sepultura.
 Sepultura quandonam privantur morientes in duello. l.6. c. 1. §. 3. n. 13
Servus.
 Servus an dominus sit suæ vitæ, membrorum, honoris perinde, ac liberi. l.8. tr. 1. c. 2. §. 1. n. 1
 Quid de aliis bonis. l.8. tr. 1. c. 2. §. 1. n. 2
 Servorum mitigata conditio, ipsorum peculium defenditur. an. 9
 Servorum defunctorum bona ab intestato cujus sunt. l.8. tr. 1. c. 2. §. 1. n. 18
- An testari possit servus. l.1. tr. 1. c. 2. §. 1. n. 22
 Servus quid ludo possit exponere. l.8. tr. 2. c. 9. §. 2. n. 21
 Servus infirmus an possit minoris vendi existente remedio efficaci suæ sanitatis. l.2. tr. 4. c. 3. n. 1
 Servilia opera: Vide, *Opera Servilia*.
 Servi vota an dominus irritare possit. l.4. c. 16. §. 3. n. 45. & 52
Sexagenarius.
 Sexagenarius an excusetur a jejunio Ecclesiæ. l.4. c. 5. §. 7. n. 1
 Quid in jejunii Regulæ. l.4. c. 5. §. 7. 2. n. 8
 Quid in votis. ib. 2. n. 10
Signa.
 Signa ostendentia vim non esse naturalem, sed superstitionis. l. 2. c. 6. §. 1. 2. n. 64
 Signa amoris inter Conjuges. l. 7. c. 3. §. 57
Situs.
 Situs sedendi, vel cubandi causa pollutionis. l. 7. c. 3. §. 5. n. 51
Socer.
 Socer an possit Geniti vota irritare. l. 3. c. 16. §. 3. n. 27
Socius.
 Socii privilegio in recitatione officii an frui possit. l. 2. c. 5. §. 2. n. 17
Sodomia.
 Sodomia perfecta quæ. l. 7. c. 7. §. 3
 Duo mares se commiscetes, sed non in vase præpostero, an sodomia. n. 3
 Quid, si non effundatur semen in dicto vase. n. 4
 Sodomie pœnæ. ib. n. 5. & 6
 Sodomia cum affini. l. 7. c. 4. §. 1. n. 7
 Cum Infideli. l. 7. c. 1. §. 1. n. 8
 Cum Virgine. l. 7. c. 5. §. 1. n. 2
 Quid de Sodomia uxorati. l. 7. c. 3. §. 1. n. 3. & §. 2. n. 1
 Sodomia imperfecta an reservata censetur existente reservata sodomia absolute. l. 7. c. 7. §. 6. n. 8
 Sodomia agentis an differat a sodomia patientis. ib. §. 3. n. 7
 Vide etiam. §. 6. 2. n. 3
 Sodomia cum Viro an differat a Sodomia cum muliere. l. 7. c. 9. n. 1. 2. & 3
Somnus.
 Somnus ut causa pollutionis. l. 7. c. 3. §. 1. n. 51
Spes.
 Spes Theologica. l. 2. c. 2. §. 1
Spina.
 Spine Christi Domini qua ratione colendæ: Vide, *Reliquia Christi Domini*.
Sponsalia.
 Sponsalia jurata ex metu an valeant. l. 3. c. 3. §. 5. n. 22
Sponsus.
 Sponsorum oscula, & tactus: Vide, *Tactus inter Sponsos*.
 Sponsis an liceant cogitationes morose. l. 10. c. 4. n. 4
Strepius.
 Strepius Judicialis, quomodo vetitus die festivo: Vide, *Placitum*.
Stuprator, Stuprum.
 Stuprum. l. 7. c. 5
 Virgo se polluens an committat stuprum. §. 1. n. 3
 Stupratoris obligatio. l. 7. c. 5. §. 1. n. 4. & 3
 Si nullum damnum, nulla obligatio. d. §. 3. n. 2
 Idem si deflorata remittat. n. 3
 Idem si eadem consentiat. n. 5
 Explica, nisi tu rem occultam propalaveris. n. 6
 Stuprator virginis vi, metu, &c. ad quid obligatur. ib. n. 26
 Quid, si solum intercessit osculum. n. 27. & 29
 Quid, si stuprator pecunia careat. n. 31
 Quid, si dubium sit an fuerit virgo. n. 31
 Stuprator virginis cum promissione Matrimonii ad quid. ib. n. 39
 Cum promissione vera. n. 34
 Excusationes quinque, quæ stupratorem deobligant a dicta promissione. 2 n. 37
 Stuprator ad quid obligatur, si ejus Matrimonium respuat deflorata. ib. n. 48
 Stuprator virginis sub spe Matrimonii ingredi Religionem, illa invitata, non potest. l. 8. tr. 3. c. 1. §. 1. n. 9
Suadere.
 Suadere ad peccatum: Vide *Invitare*.
Subhastatio.
 Subhastatio. l. 8. tr. 3. c. 7. §. 4. n. 23
Superfluum.
 Superflua quando indigenti donanda. l. 5. c. 1. §. 1. n. 10. & 11
Suspicio.
 Suspicio quomodo differat a judicio, opinione, dubitatione, l. 9. c. 1. n. 1
 Suspiciari de malo gravi alterius an sit mortale. n. 11
Successor.
 Successor an teneatur juramento prædecessoris. l. 3. c. 5. §. 7
 An Votis. l. 3. c. 2. §. 4. n. 2
Succus.
 Succum ore sugere ex uvis, cæterisque fructibus, an frangat jejunium. l. 4. c. 5. §. 2. n. 7
 Quid ab Arundinibus mellitis. n. 14
Sudarium.
 Sudarium Christi Domini qua ratione adorandum: Vide, *Reliquia Christi Domini*.
Superior.
 Superior Religionis quæ subditi vota irritat: Vide, *Prælati Religionis*.
Superstitio.
 Superstitio an habeat parvitatem materię. l. 2. c. 6. §. 2. n. 49
 Cætera de superstitione: Vide, *Vana observantia*.
Suspensio.
 Suspensio ignorata: Vide, *Censura*.
Sutor.
 Sutores an excusetur a jejunio. l. 4. c. 5. §. 7. n. 28
- T**
- Tabellio.*
 Tabellio: Vide, *Notarius*.
Tactus.
 Tactus inter sponfos quando licent. l. 7. c. 3. §. 5. n. 61
 Quid

- Quid de sponsis sub conditione. 1.7.c.3.§.5.n.62
  - Tactus inter solutos. 1.7.c.8.§.1.2.n.6.§.2.per tot.
  - Tactus inter Conjuges. 1.7.c.3.5.2.n.41
  - Quando adest periculum pollutionis. 1.7.c.3.§.5.2.n.42
  - An quando adest dubium de validitate Matrimonii. 1b.n.44
  - An se ipsum tangere turpiter conjux possit. 1b.n.45
  - Quid quando adest pollutionis periculum. 1b.n.46
  - Tangere.*
  - Tangere oculos, feles, pueros an sit illicitum. 1.7.c.8.§.2.n.5
  - Templum.*
  - Templa infidelium adire an liceat. 1.2.c.1.§.3.n.11
  - Temporale.*
  - Temporalia bona tua an bonis temporalibus proximi postponenda. 1.5.c.1.§.1.n.6
  - Tempus.*
  - Tempus copulæ Vide, *Quandonam accedens, ad copulam.*
  - Tempus, quod requiritur ad prescribendum. 1.9.tr.1.c.4.§.1
  - Pro rebus temporalibus. n.3
  - Pro abrogatione legum. n.8
  - Tempore quo recitandum officium. 1.2.c.4.§.5
  - Tempus diligendi Deum sub obligatione quando. 1.2.c.3.§.2
  - Tempus qua ratione expendendum in executione Voti. 1.3.c.12.§.3
  - Tentatio.*
  - Tentatio quid sit. 1.2.c.2.§.2
  - Explicita. n.2
  - Implicita. 1b.
  - Terminus.*
  - Terminus prorogatus in juramento qua ratione servandus. 1b.3.c.7. §.2.n.3
  - Testificari.*
  - Testificari equivoce an liceat in iudiciis. 1.3.c.4.§.2
  - Testificari an liceat de viso, quæ scis ex auditu. 1.3.c.2.§.1.n.10
  - Si sic testificeris, an cogaris ad restitutionem. 1b.n.22
  - Testis.*
  - Testis. 1.9.c.1.§.5
  - Testis quando judicatur cooperari cum peccato Uxorii. 1.7.c.1.§.4.
  - Testis falsus quando se retractare tenetur. 1.2.c.4.c.1.§.9.n.6
  - Testimonium an consistat eamdem sententiam. 1.2.c.3.§.5.2.25
  - Theologus.*
  - Theologorum moralium laus, & eorum utilitas. 1.5.c.2.§.3.n.11
  - Thesaurus.*
  - Thesauri cuius. 1.8.tr.4.c.1.§.3.2.n.32
  - Titulus.*
  - Titulum Beneficii dumtaxat habens an teneatur ad Horas. 1.2.c.3.§.1. n.23.& 29
  - Transcribere.*
  - Transcribere an liceat die festivo. 1.4.c.3.§.1.n.6
  - Transiens, Transitus.*
  - Transientes per loca, ubi celebratur festum, an teneantur interesse sacro. 1.4.c.2.§.2.n.10
  - Transitus per loca infidelium an excuset a jejuniis. 1.4.c.5.§.7.n.48
  - Tresdecim.*
  - Tresdecim simul mensæ accumbere an superstitiosum. 1.2.c.6.§.1.n.36. & 76
  - Triticum.*
  - Triticum emundare ad molendum an liceat diebus festis: Vide, *Opera Servilia.*
  - Tutor.*
  - Tutor an, & quæ vota pupilli irritare valeat. 1.3.c.3.§.3.n.17
  - Turpia.*
  - Turpia loqui, vel cantare. 1.7.c.8.§.4
  - Turpia scribere: Vide, *Scribere Turpia.*
  - Turpiloquia, ut sunt cause pollutionis. 1.7.c.3.§.5.n.50.& 51
  - Turpiloquium inter conjuges: vide, *Verba Turpia.*
  - Turpium lectio: Vide, *Lectio Turpium.*
  - Turpium representatio: Vide, *Representatio Turpium.*
- V**
- Vacantia Bona.*
  - Vacantia bona: Vide, *Bona Vacantia.*
  - Vagus.*
  - Vagi quandonam teneantur interesse Sacro. 1.4.c.2.§.3.n.13
  - Valor.*
  - Valor rei: Vide, *Præsumptio.*
  - Valoris incogniti res quanti. 1.8.tr.3.c.7.§.11.n.34
  - Valore rei crescente, vel decrescente, qualem debet, qui rem alienam consumpsit. 1.8.tr.3.c.2.§.7.per totum.
  - Valorem rei debet, qui rem alienam damnificabit. 1.8.tr.3.c.2.§.1.n.9
  - Vana observantia.*
  - Vana observantia. 1.2.c.6.§.1.2.n.23
  - Regulæ, an hic adsit pactum cum Dæmone. n.24.& 25
  - Enumerantur aliquæ actiones superstitiosæ. 1.2.c.6.§.1.2.n.23
  - Observare quædam festa, vel tempora quando superstitiosa. n.28
  - Venari.*
  - Venari an liceat die festivo: Vide, *Opera servilia.*
  - Venatum ut eas, an Missam omittere die festivo possit. 1.4.c.3.§.1. num. 8
  - Venatores. 1.8.tr.2.c.9.§.2
  - Vendere.*
  - Vendere rem incertam pretio certo non licet. 1.1.c.3.§.3.n.20
  - Venditio quæ licita diebus festis: Vide, *Mercatus.*
  - Vendens rem supra taxam uni, qui Tertio eodem modo vendidit, an reddere debeat huc Tertio. 1.8.tr.3.c.7.§.5.n.6
  - Venditium cooperatio cum peccato ementium, lib.5.c.1.§.4.n.33.& deinceps.
  - Venditio. 1.8.tr.3.c.7.per tot.
  - Venditio differt a permutatione. 1.8.tr.3.c.7.§.1.n.7.& 8
  - Venditio voluntaria esse debet. 1.8.tr.3.c.7.§.1.n.13
  - Sunt tamen casus, in quibus vendere quis cogitur. 1b.
  - Vendi, & emi quæ possunt. 1.8.tr.3.c.7.§.3
  - Venditio Hominis. n.1
  - Officiorum. n.3
  - Electionis ad Officium. n.6
  - Sententia probabilis. n.13
  - Omnium bonorum. n.14
  - Hereditatis. n.16
  - Debitorum. n.17
  - Vide etiam. Rei litigiosæ. 5.8.2.n.1.d.5.3.n.18
  - Ejus quod nondum est. n.20
  - Vendere pecunia credita. 1.8.tr.3.c.7.§.6
  - Vendere plus credito, quam numerato. 1b.n.2
  - Venditionis pretium: Vide, *Præsumptio.*
  - Venditor an pretio ab emptore non soluto possit petere fructus rei. 1.8.c.3.§.6.n.13
  - Vendere ne liceat carius credito, ut statim vilius idem numerato ematur. 1b.5.8
  - Vendere, vel emere cum pacto retrovenditionis. 1b.n.15
  - Cum pacto in favorem venditoris, vel emptoris, vel utriusque. num. 19
  - Venditio frumentorum: Vide, *Emptio frumentorum.*
  - Venditio alieno nomine. 1.8.tr.3.c.7.§.9.n.1
  - Venditio lanarum, & similibus anticipato. 1.8.tr.3.c.7.§.7.n.4
  - Venditio in loco distante an faveat vendenti alieno nomine. 1.8.tr.3.c.7.§.9.n.14
  - Venditio facta duobus. 1b.5.11.n.12
  - Venditio rei vilioris immixta cum pretiosiore. 1b.n.6
  - Vendere quid pro quo. n.7
  - Veni.*
  - Veniam petenti offensam remittere quando debet offensus. 1.5.c.1. §.3.n.48
  - Veniale.*
  - Veniale per accidens quodnam sit. 1.1.c.2.§.3
  - Ex parvitate materiz. n.2
  - Ex imperfectione actus. n.26
  - Venialia omnia velle committere an mortale. 1b.5.4.n.12
  - Verba.*
  - Verba Blasphemæ. 1.2.c.6.§.4.n.15
  - Non Blasphemæ. n.16
  - Doble Blasphemæ. n.18
  - Verba a rechemente officium qua ratione profertenda. 1.2.c.5.§.4.2.n.8
  - Verba, quæ continentur juramentum. 1.3.c.1.§.3
  - Verba turpia inter Conjuges. 1.7.c.5.§.4.2.n.54
  - Veritas.*
  - Veritas primus comes juramenti. 1.3.c.1.§.4.2.n.1
  - Eadem comes Adjurationes. 1.3.c.8.§.1.n.4
  - Vicarius.*
  - Vicarii Episcoporum quid possint in juramentis, votis, operibus servilibus, jejuniis: Vide, *Sub nomine Prælati.*
  - Vicarius Beneficarii an teneatur ad Officium. 1.2.c.9.§.1.n.19
  - Vidua.*
  - Vidua per secundas nuptias amittit tutelam filii. 1.7.c.5.§.2.n.4
  - Quid, si fornicetur. 1b.
  - Quid, de legatis a marito ipsi relictis. n.5
  - Quid, si Maritus addidit, si caste vixerit. n.6
  - Viduis an liceant cogitationes morosæ. 1.10.c.4
  - Vinculum.*
  - Vinculum ex vi Religionis est diversum a vinculo ex vi Fidelitatis. 1.3.c.3.§.2.2.n.3
  - Vinum.*
  - Vinum an frangat jejunium. 1.4.n.5.§.2.n.4
  - Vinum quomodo violet jejunium in pane, & aqua. 1.3.c.15.§.6.n.17
  - Vini potus, ut causa pollutionis. 1.7.c.5.§.5.n.51
  - Vinum mistum aqua vendere: Vide, *Aquam miscere vino.*
  - Viniores, quando aquam multo miscere possunt. 1.8.tr.3.c.7.§.11.n.6
  - Vir.*
  - Vir quid uxori debeat quoad alimenta. 1.5.c.3.§.3.n.1
  - Quid percipiat casu dote. 1b.
  - Quid promissa dote non soluta. n.3
  - Vir quid uxori debeat, quoad copulam: Vide, *Conjugatorum peccata in materia luxuria.*
  - Virginitas.*
  - Virginitas quando irreparabiliter amittitur. 1.7.c.5.§.2.n.1
  - Virgo.*
  - Virgo pro primo usu sui corporis an possit plus exigere. 1.7.c.5.§.3. n.8.& n.22
  - Virgo in dubio an presumatur talis. 1.7.c.5.§.3.n.30.& 31
  - Virgo externa, sed interne corrupta quæ possit. 1.7.c.5.§.2.2.n.3
  - Virginis stuprator quid debeat: Vide, *Stuprator, & Stupratoris obligatio.*
  - Virgo nubilis an excusetur ab auditione sacri. 1.4.c.2.§.2.n.9
  - Virgo Sanctissima qua adoratione colenda. 1.2.c.4.§.1.n.7
  - Vita.*
  - Vitæ discrimen dat causam æquivocandi etiam in iudiciis. 1.3.c.4. §.3.n.5
  - Vivere qui in hoc mundo semper vellet, an peccet. 1.2.c.3.§.1.n.3
  - Vita propria concurrente cum proximi bonis quid præferendum. 1.5. c.1. §.1
  - Violentum.*
  - Violentum quid sit. 1.1.c.2.§.3
  - Vitium.*
  - Vitia mercium occulta quando manifestanda. 1.8.tr.3.c.7.§.11.2.n.25
  - Vitrum.*
  - Vitri pro gemma venditio. 1.8.tr.3.c.7.§.11.n.36
  - Voluntas.*
  - Voluntas quomodo se habet circa objecta mala. 1.10.c.1
  - Voluntarium quid sit. 1.1.c.2.§.1
  - Votum.*
  - Vota an nuncupari possint Sanctis non Canonizatis. 1.2.c.4.§.1.n.11
  - Votum de orationibus persolvi aliena lingua an possit. 1.2.c.5.§.2. num. 18
  - Votum rei indeterminatæ. 1.3.c.14.§.7
  - Voti cessatio. 1.3.c.16
  - Ex natura rei. §.1
  - Ratione temporis. §.2
  - Vota reservata: Vide, *Reservata Vota.*
  - Voti irritatio. 1.3.c.16.§.3
  - Quid, & quotuplex. 1b.n.1.& 2
  - An irritentur vota sæculi per vota Biennii Societatis Jesu, a n. 4
  - An Filii vota irritari possunt a Patre. n.9
  - An Tutore, vel Curatore. n.19
  - An a

- An a Matre. n.21
 An a Socero. n.27
 An a Superiore Religionis. n.28
 An a Domino. n.45. & 52
 An a Coniuge. n.48
 Quid de votis ratificatis, n.57
 Voti dispensatio. l.3.c.16. .4
 Bona fide data an valeat. ib.n.3
 A quo ea potest expediri. n.4
 Voti commutatio. l.3.c.16.§.5
 Voti acceptatio quid operetur, quoad commutationem. lib.3.c.17. §. 2
 Voti materia quæ. l.3.c.15
 Possibilis esse debet. n.2
 Honestæ, non indifferens. ib.§.2
 Non impeditiva maioris boni. §.1.&3
 Quid de partim voto apta, partim non apta. §.5
 Vota quædam peculiariter expenduntur. l.3.c.15.§.4.n.1
 Non nubendi. n.2
 Non ludendi. n.3
 Contrahendi Prælaturas, vel Sacerdotium. n.5
 Interveniendi in perpetuum. n.6
 Præstandi hoc, & aliud. n.7
 Non petendi dispensationem. n.7.
 Votum revocare: Vide, *Revocare Votum*.
 Votum disiunctivum. l.3.c.15.§.5.n.9
 Votum qua ratione interpretandum. l.3.c.15.§.6.ib.
 Votorum aliquorum interpretatio. a n.2
 Votum quid sit, & quotuplex. l.3.c.9
 Quam libertatem requirat. c.1.§.1
 Quod propositum. c.11
 Quam promissionem. e.12
 Votum quando obligat, & an differri queat. ib.§.3
 Votum an obliget alios a voto, idest hæredes, vel successores. l.3.c.12. & 14
 Votum an obliget eos, qui sunt sub alicujus potestate, puta impuberes, Religiosos, servos, conjuges. l.3.c.12.§.5. per tot.
 Votum conditionale quomodo obligat. ib.§.6
 Votum in cuius honorem emittendum. l.3.c.14
 Vovere sine perfecta discussione quodnam peccatum. l.5. cap.10.§.1. num. 3
 Votum castitatis habens an peccet contra votum inducens alios ad turpia. l.7.c.2.§.1.n.6
 Votum de non comedendis carnibus etiam in necessitate an valeat. l.6.c.2.§.1.n.4
 Votum defloratoris an impediat promissionem Matrimonii defloratoris. l.7.c.5.§.3.n.34
USURARIUS, USURA.
 Usurarius exponere quid ludo valeat. l.8.tr.3.c.9.§.1.n.18
 Usura quid sit. l.8.tr.3.c.8.§.2
 Usura an sit, si requiratur gratitudo ex mutuo. n.6.ib.
 Quid, si adsit pactum, ut fiat, quod debetur ex Charitate. n.9
 Ut fiat, quod debetur ex Justitia. n.10
 Ut fiat aliquid absolute. n.12
 Usura an sit, quando intentio prava est solum ex parte unius. num. 14
 Usura an sit aliquid exigere pro damno emergente, vel lucro cessante. l.8.tr.3.c.8.§.3
 Usurane sit aliquid accipere pro periculo ex difficultate recuperandi sortem. §.4
 Quid ob promissionem non repetendi sortem intra certum tempus. §.5
 Quid ob molestiam carenti pecunia. §.6
 Usuram exigere Christianus an a Turca possit. lib.2. tr.3. cap.8. §. 3. num. 11
 Usurarii poenæ. §.7. remissive.
 Usurarii cooperatores. l.5.c.1.§.4.2 n.42
USUA.
 Usus qua ratione differat a dominio. l.7.tr.1.c.1.n.6.§.8
UTILITAS.
 Utilitas, & necessitas Mercium quomodo augeant pretium. l.8.tr.3. c.7.§.4.n.27
UXOR.
 Uxor præferendane est filiis in necessitate. l.5.c.2.§.2.n.3
 Uxor vota an vir irritare possit. l.3.c.16.§.3.n.48
 Uxor quid viro debeat quoad alimenta. l.5.c.2.§.4
 Uxor cum periculo infectionis cum laude assistit viro peste infecto. l.6.c.2.§.2.n.7
 Quid debeat viro, quoad copulam: Vide, *Conjugatorum poenæ*.
 Uxor ex bonis Mariti quantum usurpare possit. l.8.tr.1.c.2.§.3

E I N I S